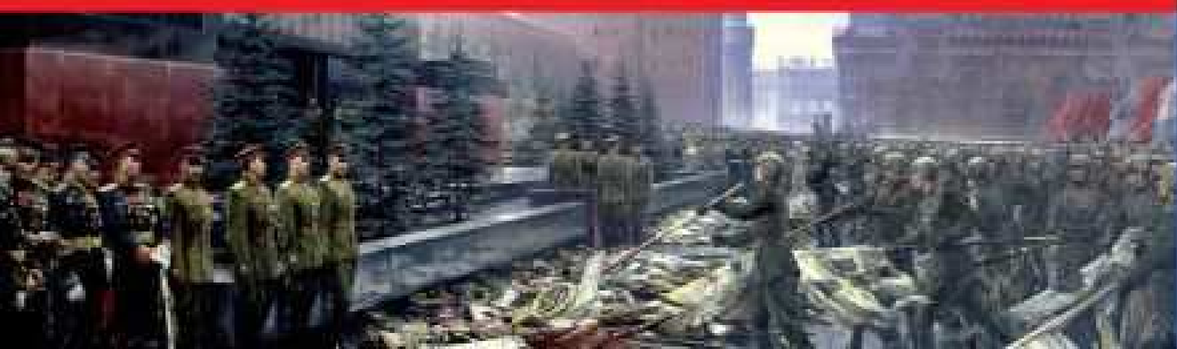
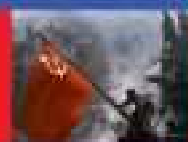

Sergiu Nazaria.
Născut la 11 septembrie 1958. Căsătorit, are două fiice.
În 1992 a susținut teza de doctor în istorie (specialitatea – Istoria Moldovei), iar în 2004 cea de doctor habilitat în științe politice (specialitatea 23.00.04 – Teoria și istoria relațiilor internaționale și dezvoltării globale) cu tema: „Federația Rusă în contextul proceselor politice internaționale contemporane".
Este autorul celor circa 170 de lucrări științifice, inclusiv 20 de monografii și manuale.

O ISTORIE CONTRA MITURILOR: RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ÎN EPOCA RĂZBOAIELOR MONDIALE (1914 – 1945 / 1947)

O ISTORIE CONTRA MITURILOR: RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ÎN EPOCA RĂZBOAIELOR MONDIALE (1914 – 1945 / 1947)

Sergiu NAZARIA

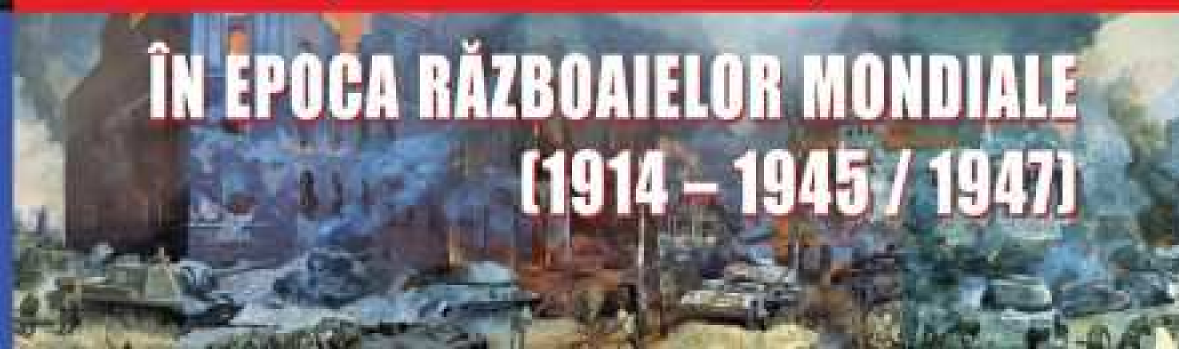
Sergiu NAZARIA

O ISTORIE CONTRA MITURILOR:

RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

ÎN EPOCA RĂZBOAIELOR MONDIALE (1914 – 1945 / 1947)

CATEDRA RELAŢII INTERNAŢIONALE IRIM
ASOCIAŢIA ISTORICILOR ŞI POLITOLOGILOR „PRO-MOLDOVA”
CENTRUL DE ANALIZĂ STRATEGICĂ ŞI PROGNOZĂ „EST – VEST”
ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Sergiu NAZARIA

O ISTORIE CONTRA MITURILOR: RELAŢIILE INTERNAŢIONALE ÎN EPOCA RĂZBOAIELOR MONDIALE (1914 – 1945/1947)

CHIŞINĂU, 2012

CZU

Consultant ştiinţific – Burian Alexandru, doctor habilitat în ştiinţe juridice, profesor universitar, consultant al Institutului de Istorie, Stat şi Drept al AŞM, preşedinte al Asociaţiei pentru politică externă şi colaborare internaţională, redactor-şef al revistei „Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii internaţionale”, în anii 1988-1990 colaborator al secţiei pentru afacerile externe a CC PCUS, în perioada 1992-1994 preşedinte a comisiei parlamentare pentru politică externă a Parlamentului RM, între 1994-1995 viceministru de externe al RM, în anii 1995-1997 Ambasador extraordinar şi plenipotenţiar al RM în RFG.

Consultant pe problemele militare – Basalin Veaceslav, colonel, veteran al Marelui Război pentru apărarea Patriei.

Redactor ştiinţific – Polivţev Vladimir, doctor în istorie, conferenţiar.

Recenzent – Sprînceană Mihai, doctor în istorie, conferenţiar.

Procesare computerizată – Nazaria Elena.

Redacţia lingvistică a fost realizată de autor.

Monografia a fost editată cu suportul PCRM, Ambasadei Federaţiei Ruse în Republica Moldova, Centrului de Ştiinţă şi Cultură Rusă în Republica Moldova, unor agenţi economici din Republica Moldova.

Exegeza în cauză reprezintă o încercare de analiză istorico-politologică a relaţiilor internaţionale din epoca războaielor mondiale (1914 – 1945/1947). Ea a fost scrisă pe o vastă bază documentară şi istoriografică şi constituie concomitent o lucrare de cercetare şi un manual pentru studenţii specialităţilor „relaţii internaţionale”, „istorie” etc., o sursă pentru specialiştii din domeniul relaţiilor internaţionale şi profesorii de istorie din instituţiile preuniversitare şi pentru toţi cei ce se interesează de problemele relaţiilor internaţionale.

Reflecţiile asupra lucrării pot fi expediate pe adresa: sergnazar@mail.ru

ISBN

CUPRINS

Lucrarea este consacrată memoriei veteranilor celui de-Al doilea război mondial care au luptat cu fascismul. Străbunicii copiilor mei (trei în rândurile armatei, iar altul fiind legat cu ilegalitatea antifascistă) şi unchiul meu (în rândurile diviziei Tudor Vladimirescu) au fost printre aceştia, fiind printre cei aproape 400 de mii de originari din Moldova mobilizaţi în Armata Roşie. Cel puţin patru din fraţii lor nu s-au mai întors de pe front.

PREFAŢĂ

Studiul în cauză reprezintă o încercare de analiză istorico-politologică a relaţiilor internaţionale din epoca războaielor mondiale (1917/1918 – 1945). El a fost scris pe o vastă bază documentară şi istoriografică, fiind folosite multiple izvoare de limbă rusă şi română pe această problematică. Examinând evenimentele, autorul s-a bazat în primul rând pe documentele publicate ale epocii respective şi pe memoriile, cuvântările şi alte lucrări ale politicienilor şi diplomaţilor, care au luat nemijlocit parte la viaţa politică internaţională. De asemenea, examinând şi analizând evenimentele, am studiat lucrările ştiinţifice ale savanţilor sovietici, ruşi, englezi, germani, italieni, nord-americani, niponi, cehoslovaci, români, unguri, polonezi, finlandezi, francezi, bulgari, unguri, israeliteni, ucraineni, beloruşi, olandezi şi, bineînţeles, moldoveni.

Noi nu ne-am pus drept scop examinarea şi reflectarea tuturor evenimentelor ce s-au produs în cadrul relaţiilor internaţionale din perioada nominalizată, ci numai a celor, după părerea noastră, mai importante, în care au fost direct antrenate marile puteri. Însă ele au fost hotărâtoare în evoluţia situaţiei internaţionale.

Drept suport metodologic al lucrării ne-a servit concepţia materialistă a istoriei, iar principiul cel mai important în procesul de studiu l-a constituit cel materialist-dialectic. Totodată în concluziile noastre ne-am străduit în măsura posibilităţilor şi subiectivismului propriu să respectăm principiul obiectivismului istoric, al istorismului şi să ne călăuzim de valorile general-umane. În context noi ne-am permis să ne exprimăm deschis simpatiile faţă de forţele iubitoare de pace şi să-i acuzăm pe acei, care tindeau să declanşeze un nou război mondial şi pe susţinătorii acestora. Nici despre un război nu s-a minţit atâta cât despre cel de-Al doilea război mondial, deoarece de bilanţul lui au rămas nesatisfăcuţi nici germanii învinşi, nici aliaţii occidentali.

Examinând politica externă a marilor puteri, autorul face aceasta nu de pe poziţiile moralizării deşarte, ci din punctul de vedere al pragmatismului, realismului politic şi intereselor naţionale ale popoarelor lumii şi, în primul rând, ale naţiunilor mari. El ajunge la concluzia că o politică realistă, ce ţine cont de interesele naţionale adevărate ale popoarelor, de necesitatea păstrării păcii în lume, respectării suveranităţii şi independenţei statale ale tuturor ţărilor, a colaborării internaţionale este o politică morală şi onestă. Şi invers, încercările elitelor unor state de a destabiliza pacea, de a-şi realiza scopurile lor egoiste din contul altor state, sunt nu numai amorale, dar şi ireale, şi, respectiv, antinaţionale. Astfel de încercări duc la războaie şi la unirea tuturor forţelor sănătoase ale planetei contra agresorilor. Aceste tentative sunt îndreptate nu numai împotriva altor popoare, dar şi contra intereselor vitale ale popoarelor statelor perturbatoare.

Exegeza dată este prima de felul acesta în limba moldovenească/română. În limba rusă au fost publicate mai multe lucrări cu caracter general ce ţin de istoria relaţiilor internaţionale. Însă ele sunt în mare măsură învechite conceptual (ultima ediţie este din anul 1986) şi totodată autorii lor n-au avut posibilitatea să ia cunoştinţă de multe documente şi lucrări ştiinţifice ale cercetătorilor occidentali care au văzut lumina tiparului în spaţiul postsovietic la intersecţia secolelor XX – XXI. Totodată, lucrarea în cauză se deosebeşte de altele prin faptul că ea nu se limitează la examinarea şi analiza evenimentelor şi faptelor ce au avut loc, dar încearcă să examineze şi variantele de alternativă ale evenimentelor derulate, să modeleze unele situaţii. Aceasta poate servi în calitate de exemplu/model pentru analiza evenimentelor din zilele noastre şi pentru modelarea celor mai probabile variante ale situaţiei internaţionale din viitorul apropiat şi relativ mai îndepărtat.

Travaliul respectiv constituie concomitent o sursă de cercetare şi un curs de prelegeri pentru studenţii specialităţilor „relaţii internaţionale", „istorie" etc., dar şi pentru specialiştii din domeniul relaţiilor internaţionale şi profesorii de istorie din instituţiile preuniversitare şi pentru toţi cei ce se interesează de problemele relaţiilor internaţionale. Autorul nu pretinde la adevărul absolut, ci doar îşi expune viziunea proprie asupra evenimentelor, admiţând că ea poate fi în unele cazuri subiectivă. Plus la aceasta, înţelegând că ştiinţa istorică şi cea politică sunt în permanentă dezvoltare, lucrarea dată peste un anumit timp va necesita o completare şi posibil şi o revizuire parţială.

ÎN LOC DE INTRODUCERE: PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Cauzele războiului. La finele sec. al XIX-lea se produc importante modificări în raportul de forţe dintre marile puteri. Germania, care a devenit cea mai dezvoltată ţară din Europa din punct de vedere industrial, strâmtorează de pe pieţele internaţionale alte state, în primul rând pe Anglia, care erau cointeresate în slăbirea puterii statului german, văzând în el un concurent economic periculos. Scopul lor putea fi realizat numai în urma unei confruntări violente. Cea mai înverşunată concurenţă s-a desfăşurat între Anglia şi Germania care erau cele mai mari puteri industriale europene. Neînţelegeri s-au iscat şi între Franţa şi Germania, Rusia şi Germania, Rusia şi Austro-Ungaria, Franţa şi Italia, Rusia şi Turcia.

Marile puteri continentale se grupează după principiul de interese, formând două coaliţii politico-militare antagoniste. Astfel, în anii 1879-1882 Germania, Austro-Ungaria, Italia constituie Tripla Alianţă, iar în 1893-1904-1907 Rusia, Franţa şi Marea Britanie creează Antanta.

Ambele blocuri, prin diferite promisiuni, căutau să atragă de partea lor alte state nealiniate, ceea ce a agravat şi mai mult situaţia internaţională şi a creat pericolul declanşării unui război european. Pentru prima dată el a devenit real în anii 1912-1913, în perioada celor două războaie balcanice. În Europa s-a dezlănţuit o înverşunată cursă a înarmărilor, prima finisându-şi pregătirile de război Germania, care dorea ca el să înceapă cât mai curând, pentru a profita de superioritatea sa militară vremelnică. Germanii înţelegeau că resursele lor economice, naturale şi umane limitate, în comparaţie cu cele ale Antantei, nu le vor permite să obţină victorie într-un război de lungă durată, cu atât mai mult pe două fronturi. De aceea intenţionau să-i distrugă pe rivalii lor principali pe rând, unul câte unul. Comandamentul german a elaborat concepţia „războiului fulger", în baza ei fiind întocmite planuri concrete.

Planurile militare ale părţilor beligerante. Pregătirea forţelor armate de război se înfăptuia sub influenţa concepţiilor teoretice despre posibilitatea nimicirii complete a inamicului într-o singură bătălie generală. Deoarece statele majore ale armatelor presupuneau un război de scurtă durată, mobilizarea economiei ţării pentru necesităţile frontului nu putea fi prevăzută. Majoritatea planurilor militare se bazau pe-o concepţie greşită privind posibilitatea obţinerii unei victorii decisive într-un termen scurt. Forţa de rezistenţă a armatei inamicului, prezenţa la el a unor mari contingente de rezervă bine pregătite, potenţialul lui economic şi moral nu erau luate în calcul, ceea ce le atribuia multor planuri strategice un elementar aventurism. Caracteristic e şi faptul că, fiind membru al unei coaliţii militare, fiecare ţară avea propriul plan strategic, care reflecta interesele ei proprii de cotropire. Ca rezultat, puterile aliate tindeau să se eschiveze de la onorarea obligaţiunilor de aliat.

Planul strategic al Germaniei era cunoscut ca „planul Schlieffen". Ideea lui centrală consta în aplicarea fulgerătoare a unor lovituri de şoc iniţial Franţei, apoi Rusiei, ca astfel să obţină o victorie rapidă, evitând războiul pe două fronturi. Pentru realizarea acestei intenţii se preconiza concentrarea eforturilor principale (7 armate de infanterie) contra Franţei. Gruparea de şoc (5 armate), desfăţurată pe flancul drept, trebuia să lovească prin surprindere, înaintând prin teritoriul Belgiei neutre în flancul şi spatele armatei franceze şi să-i organizeze acesteia nişte „Canne grandioase". Distrugerea armatei franceze era prevăzută dintr-o singură operaţiune.

Considerând că Rusia nu va fi capabilă să realizeze la timp mobilizarea, planul german prevedea apărarea Prusiei Orientale în prima perioadă a războiului cu forţele unei singure armate. După zdrobirea Franţei se preconiza o regrupare rapidă a tuturor forţelor spre Est şi, împreună cu Austro-Ungaria, înfrângerea armatei ruse. Zdrobirea Franţei şi Rusiei erau prevăzute în timp de 2-3 luni. Planul german se baza pe ipoteza greşită că în timpul ofensivei trupelor germane în Franţa, Germania va izbuti să evite operaţiunile active în Răsărit. Plus la aceasta, erau supraapreciate forţele proprii şi subapreciate cele ale inamicului: zdrobirea fulgerătoare a forţelor superioare ale Antantei era una ireală. Cu toate acestea din punct de vedere strategic şi operativ „Planul Schlieffen" avea un şir de momente pozitive: determinarea sigură a direcţiei loviturii principale; crearea unei superiorităţi de forţe în direcţia hotărâtoare; aprecierea justă a rolului iniţiativei strategice şi factorului surprinderii; tendinţa spre acţiuni active şi decisive. Însă în ansamblu el s-a dovedit unul neîntemeiat, dacă nu aventurist.

Planul strategic austro-ungar era un apendice al celui german. Conform lui, Austro-Ungaria, atâta timp cât armata germană lupta în Vest, trebuia să se apere în Est, iar apoi, împreună cu aliatul său, să lovească Rusia şi să finiseze victorios războiul.

Planul rusesc de război era unul de ofensivă şi prevedea acţiuni active concomitent contra Austro-Ungariei şi Germaniei. Lovitura principală trebuia dată Austro-Ungariei, înconjurând şi nimicind forţele ei principale în Galiţia, fapt care va crea condiţii prielnice pentru efectuarea unei ofensive împotriva Budapestei şi Vienei. Altă grupare trebuia să invadeze Prusia Orientală, să iasă spre gurile Vistulei şi să creeze un pericol real pentru raioanele centrale ale Germaniei. Însă acest plan de-a înainta concomitent în două direcţii strategice nu corespundea posibilităţilor militare şi economice ale ţării. Ba mai mult, guvernul ţarist s-a obligat să înceapă ofensiva în cea de-a 16-cea – 19-cea zi din momentul inaugural al mobilizării, pe când pentru realizarea ei şi desfăşurarea strategică a armatei era nevoie de două luni. În atare condiţii armata rusă trebuia să rezolve anume sarcini de luptă neavând superioritate în forţe şi mijloace asupra inamicului. Astfel, şi planul rus într-o mare măsură era unul aventurist.

Planul francez purta un caracter pasiv, de aşteptare. Iniţiativa strategică era cedată inamicului. Trecerea armatei franceze la ofensivă era prevăzută doar după ce ruşii vor sustrage asupra lor forţele principale ale Germaniei. Planul strategic al Angliei avea drept scop păstrarea dominaţiei maritime engleze. Pentru acţiunile pe uscat se prevedea de îndreptat în Franţa o armată expediţională (7 divizii). Se întrevedea foarte clar tendinţa Marii Britanii de-a transfera povara principală a războiului pe umerii aliaţilor şi de-a distruge concurentul său principal – Germania – cu mâinile altora.

Astfel, planurile marilor puteri militau pentru un război de scurtă durată, fapt care a condiţionat desfăşurarea armatelor lor (cu excepţia celei franceze) într-un singur eşalon strategic. Un aşa aranjament nu corespundea nici pe departe sarcinilor de perspectivă şi trebuia să conducă la o stingere rapidă a operaţiunii de ofensivă. Tendinţa de-a obţine victorie într-o bătălie generală numai cu ajutorul armatelor mobilizate şi rezervelor pregătite, demonstrează neînţelegerea caracterului viitorului război de către conducătorii militari şi politici din acel timp.

Începutul conflagraţiei. În calitate de motiv al declanşării războiului a servit asasinarea moştenitorului tronului Austro-Ungariei, arhiducelui Franz Ferdinand, la Saraievo în ziua de 28 iunie 1914. De acest fapt a fost învinuită Serbia, aliata Rusiei, căreia la 28 iulie Austro-Ungaria i-a declarat război. În Rusia a fost anunţată mobilizarea rezerviştilor, ceea ce a determinat Germania să-i declare la 1 august 1914 război, iar la 3 august Franţei. Pentru a ataca Franţa, armata germană invadează Belgia neutră. La 4 august Anglia, sub motiv de apărare a neutralităţii Belgiei, declară război Germaniei. În curând războiul european se transformă într-unul mondial. De partea Antantei se situează dominioanele britanice (Australia, Noua Zeelandă, Canada, Uniunea Sud-Africană) şi Japonia, iar de partea Germaniei şi Austro-Ungariei – Turcia. În conflict au fost antrenate de asemenea şi coloniile britanice. În total în conflagraţia mondială au fost atrase 33 de state (împreună cu dominioanele britanice şi India) cu o populaţie de 1,5 mlrd de oameni sau 3/4 din populaţia planetei. Teatrul principal al operaţiunilor se desfăşoară însă pe teritoriul european.

Războiul, declanşat de Germania, a fost pregătit şi de cercurile monopoliste ale altor mari puteri, anume acestea fiind cele mai cointeresate în continuarea lui. După venirea lui F.D. Roosevelt la putere, în 1933, congresul american a creat o comisie specială pentru examinarea cauzelor intrării SUA în război. Concluziile erau şocante – vina pentru implicarea în război o purtau marile corporaţii, care s-au îmbogăţit colosal de pe urma lui.

Pentru Serbia şi Belgia războiul purta un caracter de apărare.

Tratativele guvernului român cu Antanta. După începutul războiului, părţile beligerante s-au străduit să-i atragă de partea lor pe cei neutri, folosind o reţea întreagă de mijloace, începând cu promisiunile ademenitoare urmând cu presiunile brutale. După intrarea în război a Italiei şi Bulgariei, în 1915, România a devenit obiectul solicitărilor celor mai presante din partea celor două coaliţii. Puterile centrale îşi dădeau seama că în cel mai fericit caz pentru ele România va rămâne neutră. Antanta, bucurându-se de progres statornic la Bucureşti, voia să grăbească intrarea României în război pentru a slăbi presiunea germană pe frontul din Franţa. Premierul român I. Brătianu[r] a negociat aproape doi ani, în secret, cu reprezentanţii Antantei condiţiile cele mai convenabile pentru intrarea armatei române în acţiune şi pentru a găsi modalitatea cea mai favorabilă intereselor României a tratatului de alianţă cu Antanta. Faţă de manevrele şi tergiversările lui Brătianu, Antanta îşi va pierde răbdarea, în vara anului 1916, punând România astfel în faţa alternativei: „acum sau niciodată”. Ezitările şi oscilaţiile elitei româneşti referitor la orientarea geopolitică a României sunt bine simţite în discuţia lui C. Stere cu I.G. Duca datând din 15 mai 1915: „Rusia nu poate fi decât bătută, armatele ţarului, care acuma se retrag, nu vor fi niciodată în stare să se reorganizeze... Rusia nu ne va da Transilvania, Rusia vrea Strâmtorile, va trece peste trupul nostru ca să le obţină. Alianţa cu dânşii nu ne va duce decât la sclavie. Trebuie să fie cineva orb, incapabil, nu om politic, ca să nu înţeleagă, ca să nu vadă un lucru atât de sigur, de limpede... Voi transformaţi [statul independent] într-o gubernie rusească. N-au să fie destule blesteme ca să pedepsească în vecii vecilor crima ce o pregătiţi azi împotriva românismului”[1].

Brătianu a semnat la 4/17 august 1916 tratatul de alianţă cu Antanta, însoţit de-o convenţie militară. România se angaja să intre în război împotriva Austro-Ungariei, iar Antanta îi recunoştea dreptul de-a alipi teritoriile româneşti din Austro-Ungaria. Aliaţii se angajau să declanşeze, cu opt zile înainte de intrarea României în război, o ofensivă pentru a înlesni viitoarele acţiuni ale armatei române în Transilvania. Rusia urma să trimită trei divizii; România urma să primească, prin Rusia, zilnic, câte 300 t de muniţie şi materiale de război.

Intrarea României în război. Însă în pregătirea armatei române pentru război Brătianu a comis mari erori. Evaluând eronat viitoarea campanie, el îi spunea generalului Averescu în 1915 că eliberarea Transilvaniei se va desfăşura în 15 zile! Aprovizionarea armatei a dat naştere unui boom afacerist, în care delapidarea banilor publici şi hoţia au atins proporţii considerabile. Guvernul liberal a angajat România în război cu o armată nepregătită, subevaluând capacitatea de ripostă a adversarului şi întemeindu-şi planurile de luptă pe promisiunile aliaţilor. Corupţia şi dezordinea din anii neutralităţii şi-au spus cuvântul la declanşarea operaţiunilor militare, haosul

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Ion I.C. Brătianu (20 august 1864 – 24 noiembrie 1927), om politic, inginer, prim-ministru al României, preşedinte al Partidului Naţional Liberal, membru de onoare al Academiei Române.

[1] Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. Bucureşti, 1997. P. 273

căpătând, în anumite segmente ale articulaţiilor militare şi civile, dimensiuni uriaşe. Generalul Berbelot, şeful misiunii militare franceze, a sintetizat corect situaţia reală, când a spus că eram „admirabil de dezordonaţi”[2]. Foarte drastic aprecia clasa politică românească a vremii Octavian Goga, numindu-i pe reprezentanţii ei „secături”, „politicienii ordinari”, „hoţi improvizaţi la drumul mare”, „contrabandişti”[3].

Începutul campaniei a fost destul de promiţător pentru armata română. Unităţile române au intrat în Transilvania într-o atmosferă de entuziasm. Ocuparea Braşovului (16/29 august) a fost punctul culminant al ofensivei din Transilvania. Însă în curând bucuria şi încrederea victoriei din Transilvania au fost spulberate de ruşinoasa înfrângere de la Tertucaia (24 august / 6 septembrie). Incompetenţa şi laşitatea comandanţilor au făcut ca trupele române să fie încercuite şi anihilate (160 ofiţeri şi 6000 soldaţi morţi şi răniţi, faţă de 480 ofiţeri şi 28000 soldaţi prizonieri şi 5500 militari scăpaţi din încercuire).

După o rezistenţă la trecători, forţele Puterilor Centrale au izbutit să pătrundă pe valea Jiului, au ocupat Oltenia şi au pătruns apoi în Muntenia (11/24 noiembrie). Cu o zi înainte forţele germano-bulgare au trecut Dunărea. Situaţia României a devenit una critică. Autorităţile au părăsit capitala, în care trupele Puterilor Centrale au intrat la 23 noiembrie / 6 decembrie.

Moldova în anii Primului război mondial. După intrarea României în război şi înfrângerea fulgerătoare a armatei ei, Basarabia devine o regiune din apropierea nemijlocită a frontului. Acest lucru s-a răsfrânt negativ asupra economiei ei şi nivelului de viaţă al populaţiei. Practic de două ori s-a micşorat numărul întreprinderilor industriale. Una din particularităţile dezvoltării economice a ţinutului din anii războiului a fost construcţia accelerată a căilor ferate, generată de necesităţile războiului. Încontinuu scădea salariul real al muncitorilor şi drept rezultat nivelul de viaţă a scăzut de 3-4 ori.

Negativ s-a răsfrânt desfăşurarea războiului şi asupra agriculturii Moldovei. Din cauza mobilizării în armată şi la construcţia fortificaţiilor a populaţiei bărbăteşti apte de muncă şi din cea a ruinei economice, forţele productive ale acestei ramuri principale au fost subminate. Către luna aprilie 1916 au fost mobilizaţi în armată 250 mii de oameni, iar peste un an în armată erau deja peste 300 mii de basarabeni. Rechiziţiile continui de animale pentru necesităţile frontului au pricinuit scăderea bruscă a forţei de tracţiune, s-a micşorat şi numărul maşinilor agricole care şi mai înainte erau puţine. Toate acestea au generat degradarea agriculturii, ceea ce s-a manifestat prin reducerea în anii de război a terenurilor însămânţate cu 19% şi a colectărilor de grăunţoase cu 27%. A crescut în schimb presiunea fiscală asupra ţărănimii. În afară de aceasta ţăranii erau permanent mobilizaţi la îndeplinirea lucrărilor de reparaţie a drumurilor şi săparea tranşeelor.

Cu alte cuvinte, războiul a dus populaţia ţinutului, precum şi a întregii Europe, în pragul supravieţuirii.

---

[2] Ibid. P. 276.

[3] http://septembermorn.wordpress.com/2009/10/13/tara-de-secaturi-tara-minora/.

PARTEA I. APARIŢIA ŞI EVOLUŢIA SISTEMULUI DE RELAŢII INTERNAŢIONALE VERSAILLES-WASHINGTON

Noi am plecat cu convingerea că tratatele, pe care le-am impus duşmanilor noştri, erau inechitabile şi iraţionale.

H. Nicolson

TEMA Nr. 1. BILANŢUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

1. Revoluţia din Octombrie şi ieşirea Rusiei din război

La 7 noiembrie (25 octombrie) 1917 la Petrograd a învins răscoala armată, şi puterea de stat în Rusia au acaparat-o bolşevicii[1]. Aceasta a pus începutul unei ere principial noi în istoria universală şi a constituit începutul scindării lumii în două sisteme.

Decretul despre pace. Sarcina principală a noii puteri în domeniul politicii externe era „încetarea războiului imperialist”, încheierea unei păci generale democratice, fără anexiuni şi contribuţii. La 8 noiembrie (26 octombrie) 1917 Congresul al II-lea al Sovietelor a adoptat Decretul leninist despre pace – document de program al diplomaţiei sovietice[2]. În el pentru prima dată au fost expuse bazele politicii coexistenţei paşnice a statelor cu orânduire socială diferită. Puterea nou-născută propunea tuturor popoarelor şi guvernelor naţiunilor beligerante încheierea imediată a păcii democratice – fără anexiuni şi contribuţii. Se proclama refuzul deplin de la orice forme de agresiune, principiul autodeterminării naţiunilor[3], acuzarea colonialismului, cerinţa egalităţii popoarelor mari şi mici.

De la tribuna Congresului al II-lea al Sovietelor s-a menţionat că Guvernul sovietic nu consideră propunerile sale drept ultimative. El este de acord să discute orice alte condiţii ale păcii şi insistă asupra prezentării lor imediate, asupra clarităţii lor absolute şi excluderii diplomaţiei secrete în timpul examinării lor. Decretul despre pace propunea încheierea armistiţiului minimum pentru trei luni, dând astfel posibilitate tuturor ţărilor de-a se pregăti pentru tratativele de pace.

Făcând apel de-a se dezice de orice anexiuni, Decretul leninist despre pace nu presupunea încheierea unei înţelegeri referitor la respectarea status-quo-ului internaţional. Dimpotrivă, însăşi definiţia „anexiunilor” ce se conţinea în el îi atribuia un caracter clar şi absolut corespunzător principiului autodeterminării popoarelor: „În cazul când o naţiune se menţine în hotarele statului dat prin violenţă, dacă... nu i se oferă dreptul prin vot liber, cu evacuarea absolută a trupelor naţiunii anexatoare sau în genere mai puternice, să hotărască fără cea mai mică constrângere problema privind formele existenţei statale ale acestei naţiuni, atunci aceasta constituie o anexiune, deci cotropire şi violenţă”. Decretul stipula că principiul autodeterminării trebuie să fie egal atribuit „indiferent... de faptul dacă această naţiune trăieşte în Europa sau în ţări îndepărtate de peste ocean”[4].

Radioul şi presa au răspândit foarte repede conţinutul lui în toată lumea. Acest document a devenit cel mai popular în rândurile oamenilor muncii din statele beligerante şi îndeosebi printre milioanele de soldaţi ce putrezeau în tranşeele măcelului imperialist. El le-a exprimat aspiraţiile lor profunde şi tendinţa spre o pace imediată. În acest sens Decretul despre pace a avut un puternic efect revoluţionar asupra ţărilor beligerante. În planurile guvernului bolşevic el avea un sens dublu – încetarea războiului mondial ca prim scop şi popularizarea ideii revoluţiei printre muncitorii statelor beligerante. Acestui obiectiv i-a servit şi adresarea directă către popoare cu scopul de-a înceta măcelul imperialist.

---

[1] Vezi: Суханов Н.Н. Записки о революции. В 3-х томах. М., 1991-1992; Троцкий Л. К истории русской революции. М., 1990; Рид Дж. Десять дней, которые потрясли мир. М., 1987; Рабинович А. Большевики приходят к власти. Революция 1917 года в Петрограде. М., 1989; Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 1. М., 1990; Черчилль У. Мировой кризис. М., 2004. С. 132-143 etc.

[2] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 35. С. 13-16.

[3] Consolidându-şi puterea, bolşevicii s-au dezis de acest principiu, dându-i o altă tâlcuire, şi anume, „istorică de clasă”. Esenţa politicii lor naţionale consta în „apropierea şi contopirea proletarilor şi maselor truditoare ale tuturor naţiunilor în lupta lor revoluţionară pentru răsturnarea burgheziei”. În practică aceasta însemna că bolşevicii deja în anii 1919-1921 recunoşteau dreptul la autodeterminare numai pentru naţiunile „care luptă contra imperialismului” (Afganistan, Turcia) şi acelora unde proletariatul se afla la putere. Astfel, în 1921 Armata Roşie a invadat Georgia, Armenia şi Azerbaidjanul şi a stabilit în aceste ţări Puterea sovietică. Aceasta însemna exportul revoluţiei şi distanţarea de la principiul autodeterminării naţiunilor, proclamat în 1917. Nu mai vorbim că în epoca stalinistă acest principiu a fost încălcat, deoarece teza „autodeterminarea până la despărţire” a fost supusă în realitate scopurilor propagandistice peste hotarele ţării. // Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 38. С. 112, 94, 111.

Totodată noi considerăm incorectă şi nefondată afirmaţia, precum că chiar de la început principiul autodeterminării popoarelor, proclamat de bolşevici, avea un caracter demagogic. // Vezi: de exemplu: Cojocaru Gh. Tratatul de Uniune Sovietică. Chişinău, 2005.

[4] Документы внешней политики СССР (далее – ДВП СССР). Т. 1. М., 1957. С. 12.

Se discută, dacă acest decret este un act de politică externă sau un manifest de propagandă revoluţionară. Doar textul într-adevăr era adresat nu numai guvernelor, dar şi popoarelor, şi „îndeosebi muncitorilor conştienţi din cele trei cele mai avansate naţiuni ale omenirii şi celor mai mari state ce participă la actualul război, Anglia, Franţa, Germania”[5]. Iată opinia istoricului italian D. Boffa în această chestiune: „În realitate decretul reprezintă prin sine ceva mai mult. Ar fi greu să divizam un aspect al lui de celălalt: ambele s-au contopit într-un tot întreg, sunt fuzionate de-o idee profund internaţionalistă... Această idee nu se oprea în pragul închipuirilor diplomatice «clasice» despre relaţiile internaţionale, ci înainta mai departe, impunând viziunea lumii ca o arenă a confruntării grupărilor politice prin esenţa sa duşmănoase, de clasă, hotarele cărora nu coincideau deloc cu hotarele statelor, chiar dacă era vorba de state naţionale. Această idee rămânea una dominantă şi în cazul examinării problemei despre stabilirea celor mai largi drepturi naţionale ale popoarelor: conform convingerilor şi experienţei lor politice bolşevicii erau internaţionalişti hotărâţi”[6].

Ca o continuare a Decretului despre pace Puterea sovietică a adoptat încă o serie de hotărâri. Astfel, la 15 (2) noiembrie 1917 a fost publicată „Declaraţia drepturilor popoarelor din Rusia” prin care popoarelor neruse li se acorda dreptul la autodeterminare până la despărţire şi crearea statelor independente[7]. La 31 (18) decembrie, prin hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului (CCP), confirmată de cel de-al III-lea Congres general al Sovietelor, Rusia Sovietica a recunoscut independenţa statală a Finlandei[8]. Prin decretul din 29 august 1918 Guvernul sovietic a anulat toate tratatele şi actele Rusiei ţariste cu Prusia şi Austria „ce se refereau la împărţirile Poloniei” şi a recunoscut „dreptul inalienabil al poporului polonez la independenţă şi unitate”[9]. În decembrie 1918 a fost recunoscută independenţa Estoniei, Letoniei şi Lituaniei[10].

La 3 decembrie (20 noiembrie) 1917 a urmat adresarea CCP „Către toţi truditorii musulmani din Rusia şi Orient”[11], prin care colonialismului i-a fost dată o lovitură gravă, iar toate tratatele jefuitoare ale ţarismului despre împărţirea Iranului şi Turciei se anulau. Au fost abrogate de asemenea toate actele guvernului ţarist ce lezau suveranitatea Chinei. Una din sarcinile urgente ale Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe (CPAE) a fost publicarea tratatelor secrete. Prin decretul despre pace a fost desfiinţată diplomaţia secretă. În primele săptămâni de după revoluţie au fost date publicităţii şi declarate nule toate tratatele secrete ale guvernului ţarist, îndreptate spre acapararea teritoriilor străine şi supunerea altor popoare[12]. În acelaşi timp Lenin a menţionat: „Noi respingem toate prevederile despre jafuri şi violenţă, dar toate prevederile, prin care sunt încheiate condiţiile de bună vecinătate şi înţelegeri economice noi le acceptăm cordial, noi nu le putem respinge”[13].

Defăimarea tratatelor secrete de către Guvernul sovietic a complicat posibilităţile puterilor occidentale de-a se înfăşura în toga duşmanilor intoleranţi ai „imperialismului hrăpăreţ german”. Scopurile lor proprii, date publicităţii la Petrograd, s-au dovedit tot atât de departe de idealul nobleţei. Imperialismul lor costa la fel cât şi cel german. A devenit clar caracterul comun al războiului – o încăierare imperialistă pentru dobândă.

Adresările Guvernului sovietic de-a înceta războiul. La 20 (7) noiembrie 1917 guvernul bolşevic a trimis în Cartierul comandantului suprem al vechii armate generalului Duhonin o indicaţie de-a se adresa comandamentului armatelor inamice cu propunerea încetării imediate şi reciproce a acţiunilor militare. La 21 (8) noiembrie CPAE s-a adresat ambasadorilor statelor aliate cu o notă. Anexând la ea textul Decretului despre pace, CPAE propunea de a-l privi ca „o propunere formală de armistiţiu imediat pe toate fronturile şi deschiderii imediate a negocierilor de pace, propunere cu care guvernul împuternicit al Republicii Ruse se adresează concomitent către toate popoarele beligerante şi guvernele lor”[14].

Deoarece Duhonin a refuzat să îndeplinească indicaţia lui Lenin din 20 noiembrie, el a fost înlăturat din funcţie şi în locul lui a fost numit N.V. Krîlenko[15]. Pentru o înţelegere mai bună a dispoziţiilor soldaţilor, vom menţiona că din cauza refuzului lui Duhonin de-a începe tratativele de pace, el a fost sfâşiat stihiinic de-o gloată de soldaţi.

---

[5] Ibid. C. 13.
[6] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 1. М., 1990. С. 79-80.
[7] ДВП СССР. Т. 1. С. 14-15.
[8] Ibid. C. 71.
[9] Ibid. C. 458-460.
[10] Ibid. C. 603, 621-622.
[11] Ibid. C. 34-35.
[12] Vezi: История дипломатии. Т. 3. М., 1965. С. 57-58; История внешней политики СССР. Т. 1. М., 1976. С. 34-35; История международных отношений и внешней политики СССР. Т. 1. М., 1986. С. 24-25.

Din noiembrie 1917 până în februarie 1918 au fost publicate 7 volume cu tratate secrete. Funcţionarii fostului MAE şi diplomaţii străini cumpărau şi nimiceau aceste culegeri de documente, însă ele au pătruns peste hotarele Rusiei şi au fost publicate atât în ziarele ruseşti, cât şi în cele străine. // Воронина И.А. Первые публикации Народного комиссариата по иностранным делам (1917 – 1918 гг.) // Международная жизнь. 2003, № 2. С. 118.
[13] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 35. С. 20.
[14] ДВП СССР. Т. 1. С. 17.
[15] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 35. С. 79-80.

În context, inevitabil se naşte întrebarea: **Rusia era capabilă să continue desfăşurarea războiului?** După cum e bine ştiut, pe parcursul tuturor celor trei ani şi jumătate de război armata rusă era înarmată şi echipată nesatisfăcător cu toate cele necesare, iar la sfârşitul anului 1916 situaţia s-a agravat şi mai mult. Armata era dezbrăcată, desculţă şi flămândă. La 10 împuşcături de artilerie germane, ruşii răspundeau cu una, iar la fiecare 10 gloanţe germane – cu 4. Nu erau rare cazurile când la o armă reveneau 2-3 soldaţi. Ostaşii, cu lunile fără schimb, se aflau în tranşee până la brâu în glod, nu făceau baie; râia şi păduchii reprezentau un fenomen general. Între soldaţi şi ofiţeri era o prăpastie de neînvins. Primii îi urau pe ultimii, iar aceştia din urmă îi tratau pe ostaşi ca pe nişte dobitoace şi vorbeau cu dânşii în „limbajul pumnului".

În asemenea condiţii, după Revoluţia din Februarie, care a pus începutul democratizării generale a societăţii, armata nu se putea menţine în continuare pe disciplina „băţului". Dezertarea în toţi anii războiului era o durere de cap permanentă a comandamentului rus, dar către sfârşitul anului 1916 – începutul lui 1917 ea a atins un nivel ameninţător, care submina capacitatea de luptă a armatei. Pierderile trupelor ruse pe front erau înspăimântătoare, fapt ce se reflecta catastrofal asupra capacităţii ei de luptă.

Către sfârşitul anului 1916 economia ţării deja nu mai făcea faţă sarcinilor aprovizionării şi satisfacerii necesităţilor civile. Din cauza mobilizării bărbaţilor din sate, gospodăria agricolă rusă, şi fără asta subdezvoltată, s-a pomenit într-un declin total. Aceasta s-a răsfrânt nefast asupra aprovizionării cu alimente a oraşelor şi frontului.

Mii de fabrici şi uzine staţionau din cauza lipsei de materie primă, care nu ajungea la destinaţie din pricina distrugerii sistemului de transport. Parcul de locomotive şi vagoane, fiind foarte uzat, s-a micşorat simţitor, dar şi maşinile existente nu puteau fi utilizate pe deplin din cauza lipsei de combustibil. S-a creat un cerc vicios – transportul nu funcţiona eficient din lipsă de combustibil, iar combustibil nu ajungea, deoarece transportul funcţiona rău. Din aceeaşi cauză, cu întreruperi, se efectuau relaţiile economice între Moscova şi Petrograd, pe de-o parte, şi provincii, pe de alta, între oraş şi sat, între front şi spatele lui. Rusia s-a împotmolit în ruinarea economică care devenea cu adevărat una atotcuprinzătoare. Pe acest fundal se întensifica mişcarea de protest a maselor populare contra războiului în interiorul ţării. În aşa condiţii deja spre finele anului 1916 a devenit evidentă incapacitatea Rusiei de-a continua războiul „până la sfârşitul victorios".

Toate procesele acestea s-au intensificat în anul 1917, iar spre sfârşitul verii şi în toamna aceluiaşi an au căpătat un caracter absolut. Regimente şi divizii întregi părăseau stihiinic tranşeele şi plecau de pe front în interiorul ţării. Intenţia de-a sfârşi războiul a devenit o necesitate urgentă pentru zeci de milioane de oameni şi niciun fel de guvern nu-i putea menţine pe soldaţi în tranşee. Chiar dacă bolşevicii n-ar fi fost părtaşii încetării războiului, ei, sau oricine alţii în locul lor, în orice variantă n-ar fi putut menţine frontul. Rusia nu mai putea continua războiul! Aceasta o recunoştea şi premierul britanic D. Lloyd George, care menţiona: „Rusia probabil a pierdut mai mulţi oameni, decât oricare alt stat. Trupele ei luptau fără armament şi obuze, fiind mârşav înşelate de guvernul propriu şi nu-i de mirare că poporul rus, fiind înrăit, s-a răsculat contra Antantei". El se îndoia, „dacă oricare altă ţară ar fi suportat atât de mult ca Rusia şi ar fi continuat atât de îndelungat să participe la război"[16].

Poziţia ţărilor Antantei şi Germaniei. Însă Guvernele imperialiste ale statelor Antantei au ignorat propunerile Guvernului sovietic. Ele căutau să nu admită ieşirea Rusiei din război, cu toate că foarte bine ştiau că ea nu mai poate lupta. Reprezentanţii Antantei s-au pronunţat făţiş contra Puterii sovietice. La 22 (9) noiembrie diplomaţii statelor aliate au hotărât să nu răspundă la nota sovietică din 21 (8) noiembrie şi să nu intre în contact cu guvernul lui Lenin-Troţki. În ziua ce-a urmat şefii misiunilor militare străine pe lângă Cartierul general, însărcinaţi de guvernele lor, au înaintat un protest contra încălcării tratatului din 5 septembrie (23 august) 1914, încheiat între Rusia, Anglia şi Franţa, conform căruia aliaţii se obligau să nu încheie un armistiţiu, decât doar prin înţelegere comună. Pe 27 (14) noiembrie un demers analogic l-a înaintat şi ataşatul militar al SUA. Aceasta a fost o încercare de-a preîntâmpina încetarea operaţiunilor militare pe Frontul de Est.

Dar protestul aliaţilor occidentali era neîntemeiat, deoarece în acel moment Guvernul sovietic nu propunea o pace separată. Guvernele Antantei se gândeau nu la acceptarea propunerii sovietice, ci cum să răstoarne Guvernul sovietic şi, astfel, să continue participarea Rusiei în război.

Cu toate că guvernul caizerului era nu mai puţin anticomunist decât cele ale Antantei, el a reacţionat însă altfel la propunerea sovietică de pace. La baza acţiunilor Germaniei şi aliaţilor ei se aflau factori economici şi politici. Epuizarea resurselor şi oboseala populaţiei acestor ţări de război căpătaseră proporţii ameninţătoare. Cercurile guvernante ale Germaniei sperau să-şi uşureze situaţia prin încheierea păcii separate cu Rusia, fapt ce-ar fi pus capăt necesităţii luptei pe două fronturi. Nu puteau fi ignorate nici dispoziţiile antibelice ale poporului german, nici pericolul revoluţiei în Germania în cazul continuării războiului la nesfârşit. La 27 (14) noiembrie guvernul german şi-a dat acordul de-a începe negocierile despre armistiţiu.

Primind acest răspuns, Guvernul sovietic a întreprins o nouă încercare de-a încheia nu doar o pace ruso-germană, ci una generală. El le-a propus nemţilor să amâne începutul tratativelor cu cinci zile, pentru a mai propune o dată guvernelor Antantei participarea la ele. La 28 (15) noiembrie guvernul bolşevic s-a mai adresat o dată guvernelor şi popoarelor ţărilor beligerante cu propunerea de-a se alătura tratativelor de pace[17], sublini-

---

[16] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. I, М., 1957. С. 279.
[17] ДВП СССР. Т. 1. С. 28-32.

ind că „Puterea sovietică tinde spre o pace generală şi nu separată”. Însă guvernele ţărilor Antantei iarăşi n-au dat niciun răspuns, şi Rusia sovietică a început de una singură aceste tratative.

Începutul tratativelor de la Brest-Litovsk. Delegaţia sovietică în frunte cu A.A. Ioffe s-a îndreptat la Brest-Litovsk, care a fost propus de partea germană în calitate de loc al negocierilor. Delegaţia germană a fost condusă de M. Hoffmann[г]. Tratativele au început la 3 decembrie (20 noiembrie) 1917. La prima şedinţă reprezentantul delegaţiei sovietice a propus în calitate de bază a tratativelor Decretul despre pace, la ce Hoffmann a răspuns că nu este împuternicit să ducă tratative despre scopurile războiului: pe el îl interesează numai aspectul militar al armistiţiului şi poate fi vorba doar de-un armistiţiu separat, fiindcă delegaţia rusă nu are împuterniciri de-a purta negocieri în numele Angliei şi Franţei.

La următoarea şedinţă, din 4 decembrie (21 noiembrie), delegaţia sovietică a prezentat condiţiile sale: armistiţiul se încheie pe un termen de 6 luni; acţiunile militare se întrerup pe toate fronturile; nemţii eliberează insulele Moonzund şi oraşul Riga; este interzis orice transfer al trupelor germane pe Frontul de Vest[18]. Se sublinia că e vorba despre încetarea războiului în genere, dar nu de-o înţelegere separată. Delegaţii sovietici insistau îndeosebi asupra acceptării articolului despre interzicerea transferării trupelor austro-germane pe Frontul de Vest. Hoffmann a respins aceasta, declarând că asemenea condiţii se propun numai părţii învinse, şi a înaintat un contraproiect care conserva situaţia creată pe front.

La 5 decembrie (22 noiembrie) partea sovietică a cerut o întrerupere a tratativelor în vederea contradicţiilor ieşite în vileag. Nemţii s-au neliniştit. Ei se temeau că delegaţia sovietică nu se va mai întoarce la Brest. A fost semnat un armistiţiu pe 10 zile, din 7 până la 17 decembrie, conform căruia se păstrau poziţiile ocupate, dar nemţii încetau orice transportări de trupe. Delegaţia sovietica s-a întors la Petrograd. Guvernul sovietic a folosit repausul pentru o nouă propunere ţărilor Antantei de-a iniţia tratative generale de pace. Dar ele continuau să păstreze tăcerea.

La 15 (2) decembrie negocierile s-au finisat cu semnarea armistiţiului pentru 28 de zile, din 17 (4) decembrie 1917 până la 14 (1) ianuarie 1918, între Rusia şi blocul qwadripartit. În caz de încetare a lui, ambele părţi se obligau să anunţe inamicul cu 7 zile înainte. Transportarea trupelor germane de pe Frontul de Est pe cel de Vest se interzicea. În timpul armistiţiului Sovnarcomul iarăşi s-a adresat către guvernele ţărilor Antantei să se determine în privinţa tratativelor de pace, prevenindu-le că, dacă aliaţii nu vor adera la ele, Rusia le va purta de sine stătător.

Planurile Antantei faţa de Rusia. Însă occidentalii urmăreau alte scopuri – de-a continua războiul „până la un final victorios”. În vreme ce la Brest-Litovsk continuau tratativele, ei îşi reorganizau forţele pentru răsturnarea insuportabilei Puteri sovietice. La 30 noiembrie la Paris a fost convocată o conferinţă interaliată pentru discutarea „problemei ruse” şi elaborarea planului intervenţiei armate în Rusia. Puterile occidentale au susţinut forţele antisovietice din interiorul ţării. Este semnificativ că, intervenind în afacerile interne ale Rusiei, iniţial Occidentul încerca s-o facă în taină.

La 23 decembrie 1917 englezii şi francezii au încheiat o convenţie secretă despre împărţirea sferelor de influenţă în Rusia. În zona engleză au fost incluse Caucazul şi teritoriile căzăceşti de lângă râurile Cubani şi Don; în cea franceză – Basarabia, Ucraina, Crimeea[19]. Statelor Unite le-a fost trimis un memorandum englez, în care se preconiza participarea lor la cheltuielile pentru ocuparea Rusiei[20]. Dar în acel moment Antanta nu avea forţe armate mai mult sau mai puţin suficiente pentru a organiza o intervenţie serioasă contra Rusiei. De aceea ea încerca să confrunte Rusia sovietică cu Germania şi prin aceasta să-i doboare pe bolşevici.

Continuarea tratativelor de la Brest. Tratativele de pace au început la Brest-Litovsk la 22 (9) decembrie 1917 şi au parcurs trei etape: prima – din 22 până la 28 decembrie 1917; a doua – din 9 ianuarie până la 10 februarie 1918; a treia – din 1 până la 3 martie 1918. Comandamentul german insista în faţa guvernului asupra finisării urgente a negocierilor, deoarece pentru a doua jumătate a lunii martie era planificată ofensiva generală pe Frontul de Vest.

Primele emoţii au fost simţite în sală, când partea sovietică în frunte cu Ioffe a cerut ca şedinţele să fie publice şi ca fiecare parte să aibă dreptul să publice deplin procesele-verbale ale şedinţelor. Chiar de la începutul lucrărilor conferinţei delegaţia sovietică a înaintat în calitate de temelie a tratativelor de pace şase propuneri: refuzul de la alipirea forţată a teritoriilor ocupate în perioada războiului; evacuarea armatelor de pe aceste teritorii; restabilirea independenţei politice a popoarelor, lipsite de ea în timpul războiului; garanţii determinării libere (pe calea referendumului) a apartenenţei statale sau independenţei de stat pentru toate grupările naţionale, lipsite de independenţă; asigurarea legislativă a drepturilor minorităţilor naţionale la autonomie culturală şi

---

[г] Nota redactorului ştiinţific: Max Hoffmann – militar german, general-maior, din septembrie 1916 comandant-şef al trupelor germane de pe Frontul de Est.

[18] Vezi: История дипломатии. Т. 3. С. 68; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 31.

[19] Соглашение между Францией и Англией относительно действий в южной России. // Международная жизнь. 1997, № 10. С. 110; vezi de asemenea: История дипломатии. Т. 3. С. 72; История международных отношений и ... Т. 1. С. 34; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 72; Соловьев О. Ноябрь 1917 г. Как Англия и Франция делили Россию. // Международная жизнь. 1997, № 10.

[20] Vezi: Ллойд Джордж Д. Военные мемуары. Т. V. М., 1938. С. 94-95.

administrativă; refuzul de la încasarea „cheltuielilor de război” sau contribuţiilor; rezolvarea problemelor coloniale în baza principiului autodeterminării popoarelor[21].

Şeful delegaţiei germane la conferinţă R. Kuhlmann[r] la 25 (12) decembrie a declarat în numele puterilor Blocului celor patru că principiile propuse sunt admisibile ca bază a tratativelor, dacă toate părţile beligerante, fără excepţii şi rezerve, într-un termen determinat, se vor obliga să respecte aceste condiţii. Înaintând această reticenţă, Germania şi aliaţii ei rezultau din faptul că puterile Antantei nu vor lua parte la tratative, fapt care-i va permite Blocului celor patru să înainteze Rusiei sovietice condiţii anexioniste de pace.

Camuflându-se cu referirea la autodeterminarea naţiunilor, nemţii au încercat să întemeieze continuarea ocupaţiei Ţărilor Baltice şi Poloniei. Aceste regiuni conform principiului autodeterminării s-au despărţit chipurile de Rusia şi soarta lor de mai departe este afacerea lor proprie. În condiţiile când aceste teritorii erau ocupate de germani, cuvintele lui Kuhlmann însemnau numai o încercare demagogică de-a păstra această ocupaţie. El a întrebat, dacă nu va fi de acord Guvernul sovietic să-şi retragă trupele din partea neocupată a Liflandei şi Estlandei, pentru a permite populaţiei locale să se unească cu consângenii săi, care trăiau în regiunile ocupate de nemţi.

Întreruperea lucrărilor conferinţei, anunţată la 28 (15) decembrie, a fost folosită de Guvernul sovietic pentru o nouă adresare către ţările Antantei cu propunerea de-a adera la negocierile pentru încheierea păcii generale[22] şi a încercat să obţină transferarea tratativelor într-o ţară neutră cu scopul creării unor condiţii favorabile pentru continuarea lor. În determinarea sarcinilor sale la tratativele de pace guvernul bolşevic rezulta din starea armatei şi din situaţia creată pe fronturi. V.I. Lenin a conturat tactica tratativelor, îndreptată spre tărăgănarea lor maximală. La negocierile începute la 9 ianuarie 1918 reprezentanţii germani au respins propunerea despre transferarea lor într-o ţară neutră şi au declarat că, deoarece alte ţări n-au aderat la ele, recunoaşterea principiilor generale îşi pierde sensul.

La începutul lui ianuarie 1918 la Brest-Litovsk au sosit reprezentanţii Radei centrale ucrainene. La şedinţa din 10 ianuarie, Kuhlmann i-a pus lui L. Troţkii, numit în fruntea delegaţiei sovietice la cea de-a doua etapă a tratativelor, întrebarea dacă intenţionează bolşevicii, de acum încolo, să rămână „unicii reprezentanţi ai întregii Rusii”. Răspunsul a fost că partea sovietică „nu are niciun fel de obiecţii împotriva participării delegaţiei ucrainene la negocierile de pace”. Nemţii au făcut uz de declaraţia lui Troţkii pentru forţarea tratativelor separate secrete cu delegaţia Radei centrale, care către acel moment nu mai poseda de fapt puterea pe teritoriul Ucrainei. Puterea reală se afla deja în mâinile Sovietelor. Ţările blocului celor patru au declarat despre recunoaşterea independenţei delegaţiei Radei centrale care chipurile reprezintă statul ucrainean. Concomitent Rada centrală purta negocieri cu reprezentanţii Antantei, de la care primea sprijin financiar, şi cu Sovnarcomul. S-a creat o situaţie curioasă, când Rada centrală negocia în paralel cu trei părţi reciproc duşmănoase.

Nemţii s-au agăţat de astfel de diplomaţi „universali” şi au grăbit venirea lor la Brest-Litovsk. Tratativele prealabile cu ei le-a purtat Hoffmann. Naţionaliştii cu fiece zi îşi pierdeau poziţiile în Ucraina, şi în schimbul înaintării urgente a armatei germane în Ucraina le-au promis nemţilor pâine, alimente, minereuri, controlul asupra căilor ferate. La 12 ianuarie Hoffmann a declarat că Germania nu intenţionează să-şi retragă trupele de pe teritoriile ocupate. Reprezentanţii sovietici au protestat categoric contra acestei denaturări brutale a principiului autodeterminării naţiunilor până la despărţire, indicând că pe teritoriile ocupate de nemţi nu poate avea loc niciun fel de exprimare liberă a voinţei populaţiei.

La 14 (1) ianuarie Kuhlmann a prezentat delegaţiei sovietice condiţiile germane de pace: trupele Germaniei şi ale aliaţilor ei rămân în regiunile ocupate; Germania nu va petrece referendumul pe aceste teritorii. La 18 (5) ianuarie Hoffmann a înaintat nişte condiţii, conform cărora peste 150 mii km^2 de teritoriu ocupat erau smulse de la Rusia. În caz de refuz din partea sovietică – război. Germania şi Austro-Ungaria ocupau Polonia, Lituania, o parte din Belarusia, Ucraina, Estonia şi Letonia. În mâinile nemţilor rămâneau insulele Moozund şi golful Riga, ce le garanta controlul asupra comunicaţiilor maritime spre golfurile Botnic şi Finlandez. Sub controlul Germaniei treceau porturile Mării Baltice, prin care trecea 27 % din exportul maritim rusesc şi 20% din import. Delegaţia sovietică a cerut o nouă întrerupere pentru 10 zile la conferinţa de pace şi a revenit la Petrograd.

Germania şi Austro-Ungaria s-au folosit de pauza creată pentru finisarea tratativelor cu Rada ucraineană, guvernarea căreia către acel timp s-a transformat într-o ficţiune. Teritoriul ei s-a redus la odaia pe care o ocupa la Brest-Litovsk. Însă nemţii şi austriecii recunoşteau numai delegaţia Radei centrale.

Şi totuşi izgonirea din Ucraina a Radei centrale a pus Germania într-o situaţie delicată: nu mai exista guvernul cu care se purtau negocieri. De această dată nemţii au cerut un repaus în şedinţele conferinţei de pace. La 3 februarie (21 ianuarie) Kuhlmann şi Czernin[r] au plecat la Berlin. La consfătuirea comună a diplomaţilor şi comandamentului militar a fost pusă în discuţie chestiunea posibilităţii semnării păcii cu guvernul inexistent al

---

[21] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 43-44.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Richard Kuhlmann – ministrul afacerilor externe al Germaniei.

[22] ДВП СССР. Т. 1. С. 67-70.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Ottokar Czernin – ministrul afacerilor externe al Austro-Ungariei, conducătorul delegaţiei austro-ungare.

Ucrainei. La 9 februarie (27 ianuarie) reprezentanţii Alianţei celor Patru au semnat la Brest-Litovsk pacea cu „sufletele moarte". La baza ei a fost pusă obligaţia Radei centrale de-a furniza până la 31 iulie 1918 Germaniei şi Austro-Ungariei, în schimbul ajutorului militar contra bolşevicilor, 1 mln tone de pâine, 400 mln ouă, 50 mii tone de carne, slănină, zahăr, cânepă, minereu de mangan etc. Czernin în legătură cu aceasta spunea: „Noi am recunoscut guvernul Radei ucrainene, prin urmare, pentru noi el există"[23].

Wilhelm al II-lea i-a ordonat lui Kuhlmann să înainteze delegaţiei sovietice un ultimatum referitor la acceptarea condiţiilor germane şi în afara regiunilor ocupate de cerut Guvernului sovietic curăţarea imediată de către armatele ruseşti a teritoriilor Liflandei şi Estlandei ocupate de trupele germane, dar concomitent fără realizarea dreptului popoarelor lor la autodeterminare. Executând acest ordin, Kuhlmann a prezentat delegaţiei sovietice o cerere categorică de acceptare a condiţiilor germane de pace, fără să pomenească de Liflanda şi Estlanda. Dând citire acestei formule, el adăugă că acceptarea ei este absolut obligatorie.

La 10 februarie (28 ianuarie) delegaţia sovietică urma să dea răspuns la ultimatumul german. Lenin a cerut categoric semnarea păcii în baza condiţiilor germane[24]. Încălcând însă această directivă, Troţkii în aceeaşi zi a anunţat că Rusia sovietică încetează războiul, demobilizează armata, dar nu semnează pacea – „nici război, nici pace"[25]. Această poziţie a lui Troţkii era determinată de faptul că el, precum şi mulţi alţi bolşevici aşteptau de zi pe zi începutul revoluţiei mondiale, considerând că următoarea ei explozie va avea loc în Germania. Iar declaraţia despre demobilizarea armatei trebuia, după prognozele lui Troţki, să grăbească începutul revoluţiei. Trebuie să menţionăm că în acest caz simţul realismului l-a părăsit pe „demonul revoluţiei".

Astfel Troţkii a torpilat tratativele. Acţiunile lui i-au uimit chiar şi pe acei reprezentanţi germani, care pledau pentru tratatul de pace. Fără acordul Sovnarcomului, el i-a trimis lui N.V. Krîlenko o telegramă, în care a cerut încetarea stării de război şi demobilizarea armatei. Poziţia lui Troţkii era favorabilă liderilor partidului militarist – Hindeburg, Lüdendorff, Wilhelm al II-lea etc., care de mult cereau întreruperea negocierilor. Pe 13 februarie a avut loc consfătuirea conducerii militaro-politice a reichului, unde a fost adoptată hotărârea de-a reîncepe ofensiva. La 18 februarie acest lucru s-a întâmplat.

Imediat cum a aflat despre începutul ofensivei germane, Lenin a propus semnarea păcii. În noaptea spre 19 februarie el trimite la Berlin următoarea radiogramă: „Consiliul Comisarilor Poporului se vede obligat, în condiţiile create, să declare despre consimţământul său, să semneze formal pacea, conform acelor condiţii, asupra cărora insista la Brest-Litovsk guvernul german"[26]. Însă şi după aceasta ofensiva germană a continuat. La 21 februarie Guvernul sovietic a declarat „Patria socialistă în pericol!"[27]. Lângă Pskov şi Narva regimentele Armatei Roşii nou-născute au barat calea şi au oprit înaintarea trupelor caizerului.

La 23 februarie la ora 10^{30} a sosit în sfârşit răspunsul nemţilor. Acesta era un ultimatum, ce conţinea pretenţii teritoriale şi cerinţe economice incomparabil mult mai grave, decât cele înaintate la Brest: nimereau sub ocupaţia germană întreaga Letonie şi Estonie; Germania cerea demobilizarea armatei ruse, inclusiv a unităţilor formate de Guvernul sovietic. Flota trebuia dezarmată; se cerea evacuarea urgentă a trupelor ruseşti din Ucraina, Finlanda şi Turcia; încheierea păcii cu Rada ucraineană etc. Dar şi ofensiva germană în principiu se epuizase.

La 23 februarie CCP a acceptat condiţiile germane. Pentru semnarea tratatului de pace Guvernul sovietic a desemnat o delegaţie nouă. Ea a ajuns la Pskov la 25 februarie la ora 21 şi a declarat un protest categoric contra continuării acţiunilor militare, care însă a rămas fără răspuns. Ajungând la 28 februarie la Brest-Litovsk, delegaţia sovietică a reluat protestul. La 1 martie a avut loc prima şedinţă a conferinţei de pace, la care şeful delegaţiei germane, trimisul fon Rozenberg[r], a anunţat că operaţiunile militare pot înceta numai după semnarea tratatului de pace.

Delegaţia sovietică a refuzat să discute condiţiile păcii, deoarece discuţia ar fi dus la acapararea noilor teritorii de către armatele germane. Reprezentanţii sovietici au indicat caracterul violent al tratatului impus Rusiei, menţionând că el nu este rezultatul înţelegerii. La 3 martie a avut loc semnarea tratatului de pace de la Brest cu anexele economică, juridică şi un supliment[28].

Tratatul de pace al Rusiei sovietice cu statele centrale era alcătuit din 14 articole. A fost condiţionat că părţile declară despre încetarea războiului. Rusia înfăptuieşte demobilizarea completă a armatei sale; navele militare ale Rusiei se transferă în porturile ruse până la încheierea păcii generale sau imediat se dezarmează. Conform tratatului, de Rusia se desprindeau Polonia, Lituania, Letonia, Estonia, şi în mâinile nemţilor rămâneau toate teritoriile ocupate în acel moment până la încheierea păcii generale. Suprafaţa totală a teritoriilor ocupate constituia circa 1 mln km^2, iar numărul populaţiei atingea cifra de 50 mln de oameni.

---

[23] История дипломатии. Т. 3. С. 88; История КПСС. Т. 3. Кн. 1. М., 1967. С. 529-530.
[24] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 36. С. 30.
[25] История КПСС. Т. 3. Кн. 1. С. 529-530
[26] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 35. С. 339.
[27] Ibid. С. 357-360.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Miniştrii de externe, care în etapele precedente ale tratativelor se aflau în fruntea delegaţiilor, s-au deplasat la Bucureşti pentru încheierea păcii cu România.
[28] БСЭ. Т. 4, М., 1971. С. 26. Ciachir N. Istoria relaţiilor internaţionale de la Pacea Westfalică (1648) până în contemporaneitate (1947). Buc. 1998. P. 241.

Acestea erau regiuni economic dezvoltate, unde era amplasată o mare parte a industriei metalurgice şi carbonifere, alte întreprinderi industriale, importante regiuni agricole. În Caucaz Rusia ceda Turciei Carsul, Ardaganul şi Batumul. Ucraina şi Finlanda erau recunoscute drept state independente. Cu Rada centrală ucraineană Rusia sovietică se obliga să încheie un tratat de pace şi să recunoască tratatul de pace între Germania şi Ucraina. Din Finlanda se evacuau armatele ruseşti.

Din nou intrau în vigoare unele articole ale tratatului comercial ruso-german din 1904, nefavorabil părţii ruse. Rusia, sub pretextul întreţinerii prizonierilor ruşi, trebuia să plătească puterilor centrale o contribuţie uriaşă. La 15 martie Congresul al IV-lea extraordinar al Sovietelor din toată Rusia a ratificat tratatul de pace. La 17 martie el a fost ratificat şi de partea germană. Cu un preţ extrem de mare Rusia bolşevică a ieşit din război şi a primit un răgaz atât de necesar. Înfrângerea Germaniei în război şi revoluţia ce s-a început în ţară au schimbat situaţia internaţională. La 13 noiembrie tratatul jefuitor de pace de la Brest a fost anulat[29].

2. Coaliţiile beligerante la începutul anului 1918. „Cele 14 puncte" ale lui W. Wilson[30]

Situaţia părţilor la începutul anului 1918[31]. Odată cu ieşirea Rusiei din război, Antanta s-a lipsit de armata rusă, care număra milioane de combatanţi. La începutul anului 1918 raportul de forţe s-a constituit în favoarea coaliţiei germane: contra 274 divizii ale Antantei ea dispunea de 295 divizii (plus 75 de divizii pe frontul rus), avea superioritate în artilerie. Numai în aviaţie şi tancuri supremaţia era de partea occidentalilor.

Armatele germane şi austriece controlau vaste teritorii în Franţa şi România, ocupând în întregime Belgia, Serbia, Muntenegru şi aproape toată Albania. Victoria trupelor austro-germane lângă Kaporetto în octombrie 1917 a făcut inactivă pe mult timp armata italiană. Însă sub aspect economic şi politic, coaliţia germană se afla în condiţii mai dificile decât ţările Antantei. Trei ani de război au adus Germania în pragul foametei. Blocada a redus cu mult importul german, fapt care a cauzat un deficit acut de materiale strategice: metale colorate, mangan, combustibil lichid, uleiuri etc. Jaful teritoriilor ocupate n-a dat rezultatele scontate din cauza rezistenţei populaţiei locale.

Calităţile combative ale armatei germane au scăzut brusc în comparaţie cu perioada iniţială a războiului. Rezervele existente, cu care putea fi completată armata, nu depăşeau 100 mii de oameni. Transportul feroviar şi auto era la maximum uzat şi posibilităţile restabilirii lui lipseau. S-a micşorat catastrofal şi numărul cailor. Contactul cu revoluţia rusă întărea dispoziţiile antibelice ale armatei şi populaţiei germane. Creştea şi numărul dezertorilor. Lüdendorff avea să scrie ulterior în memoriile sale: „Voinţa de-a lupta avea o importanţă hotărâtoare, dar anume ea ne-a părăsit"[32].

Aliaţii Germaniei treceau printr-o criză şi mai profundă. Economia Austro-Ungariei era dezorganizată la limită. În ţară domnea foametea. Dezertarea a căpătat un caracter de masă. În Turcia de asemenea nu ajungeau alimente, transportul era ruinat, finanţele dezorganizate, foametea domnea pe front şi în spatele lui. Numărul dezertorilor era mai mare decât numărul soldaţilor care luptau. Şi situaţia Bulgariei era extrem de gravă. În ţară se lărgea mişcarea împotriva războiului. În general, s-a creat o situaţie de aşa natură, încât comandamentul suprem german considera posibilă ieşirea neaşteptată a aliaţilor săi din război.

Anglia, Franţa şi Italia la fel resimţeau greutăţi alimentare, dar într-o măsură mult mai mică decât ţările blocului german. Eforturile Germaniei, care a încercat în 1917 pe calea războiului subacvatic să înceteze livrările de peste ocean de armament, de materie primă şi alimente în Anglia şi Franţa, au eşuat. Nu erau epuizate nici rezervele umane ale acestor ţări. Un izvor important de completare a armatelor engleză şi franceză erau coloniile. În afară de aceasta, având de partea sa resursele economice ale Statelor Unite şi sperând la sosirea în viitorul apropiat în Europa a armatelor americane, comandamentul aliat putea, în caz de necesitate, să-şi arunce-n luptă mult mai încrezut rezervele sale.

Reacţia Occidentului la Decretul despre pace. Intensificarea dispoziţiilor antibelice ale maselor populare şi creşterea influenţei evenimentelor revoluţionare din Rusia asupra oamenilor muncii din întreaga lume trezeau o mare îngrijorare guvernelor imperialiste. Ele conştientizau necesitatea formulării unui program „paşnic", cu ajutorul căruia să slăbească influenţa propunerilor bolşevice referitor la încheierea păcii generale democratice şi să continue războiul „până la sfârşitul victorios".

O activitate maximă în acest domeniu au manifestat-o SUA şi Anglia. În noiembrie 1917 consilierul lui W. Wilson, colonelul House, i-a recomandat preşedintelui să facă o declaraţie urgentă despre scopurile războiului: „În vederea unor importante propuneri de pace şi cerinţelor crescânde din partea elementelor liberale şi muncitoreşti ale ţărilor aliate, trebuie garantat ca războiul să nu mai continue în numele scopurilor imperialiste"[33]. La 3 ianuarie 1918, în convorbirea sa cu ambasadorul englez, preşedintele SUA a declarat că Decretul

---

[29] ДВП СССР. Т. 1. С. 565-567. Ciachir N. Istoria relaţiilor internaţionale.. P. 241.
[30] Черчилль У. Мировой кризис. С. 160-175.
[31] Rusu N. Armistiţiul din 11 noiembrie 1918. // Historia. Revistă de istorie. 2006, Nr. 10. P. 41.
[32] Всемирная история. Т. 8. М., 1961. С. 79.
[33] Ibid. C. 81.

despre pace exercită o influenţă puternică asupra dispoziţiilor oamenilor din ţările Antantei. El a menţionat că „este evident faptul că, dacă nu vom întreprinde nimic pentru neutralizarea acţiunii agitaţiei, influenţa ei va creşte şi va fi în creştere permanentă”[34]. Comentând aceste dispoziţii, cunoscutul istoric american Arno Mayer remarca: „Fiind absolut convins în justeţea tezei precum că ideile sunt o armă puternică, Wilson era hotărât să nu-i permită lui Lenin să stabilească monopolul asupra reconstrucţiei lumii postbelice încă şi din cauza că multe formule diplomatice ale lui Lenin au fost împrumutate din arsenalul liberalismului occidental”[35].

Revoluţia din Octombrie a trezit discuţii aprige în anturajul imediat al lui Wilson. Colonelul House considera că aliaţîi nu au altă ieşire, decât să-şi adapteze scopurile lor militare la cele ale noii Rusii. Aceasta era o reflectare a speranţei naive că datorită iscusinţei diplomatice scopurile revoluţiei proletare pot fi împăcate cu cele ale aliaţilor, şi Rusia va fi păstrată ca parte beligerantă.

O altă abordare venea din partea secretarului de stat R. Lansing. El considera foarte periculoasă schimbarea „din mers” a scopurilor războiului, deoarece aceasta putea să consolideze poziţiile partidelor liberale şi de stânga din ţările Antantei, care în fine ar fi contribuit nu în favoarea „revenirii” Rusiei, ci le-ar fi fost „de folos forţelor avântului socialist din Europa”. De aceea Lansing era contra „cochetării” cu bolşevicii şi pleda pentru consolidarea forţelor din interiorul Rusiei ce luptau contra lor. Aceasta era calea pe care în curând s-a situat şi preşedintele, şi ea ducea spre intervenţie.

Către începutul lui decembrie 1917 Lansing şi Wilson au ajuns la concluzia că recunoaşterea Guvernului sovietic nu poate fi un obiect de discuţie. Ei au considerat că e necesară acordarea ajutorului urgent forţelor antisovietice ale generalului Kaledin. Dar liderii imperialismului american nu puteau respinge făţiş noile principii, declarate de revoluţie. Se cerea de interceptat iniţiativa sovietică pe arena internaţională, deoarece, în opinia lui House, vechea Europă imperialistă era incapabilă să genereze scopuri mai atrăgătoare ale războiului. Printr-o lovitură preşedintele a încercat, în primul rând, măcar parţial să neutralizeze efectul publicaţiilor sovietice; în al doilea rând, să indice Angliei şi Franţei că de azi înainte deja SUA determina caracterul războiului; în al treilea rând, să-şi asigure sprijinul ţărilor mici; în al patrulea rând, să creeze un nou mediu ideologic pentru forţarea eforturilor militare. Bineînţeles că s-au lăsat simţite şi ambiţiile personale ale lui Wilson, doar acum anume el „determina” scopul giganticei încăierări globale.

Cele 14 puncte ale lui W. Wilson. Importanţa revoluţiei în diplomaţie pe care au efectuat-o bolşevicii era imposibil de ignorat. Răspunzând la această chemare, Wilson pregătea principalul discurs al carierei sale diplomatice – despre condiţiile păcii. În renumita sa cuvântare din 8 ianuarie 1918 despre cele „14 puncte”[36] – „carta americană a păcii” – preşedintele s-a pronunţat ca un iscusit avocat al clasei sale, a elitei guvernante a ţării sale. El n-a anatemizat publicaţiile de la Petrograd, din contra, le-a apreciat ca noi standarde foarte înalte în relaţiile internaţionale, în primul rând, ca metode ale diplomaţiei deschise. Wilson i-a opus diplomaţia secretă, tratatele tăinuite de popoare. El i-a declarat adevăraţi maeştri ai diplomaţiei secrete nu pe „mieii smeriţi” din tabăra Antantei, ci pe „lupii hrăpăreţi” de la Berlin şi Viena. Vorbind de Rusia, Wilson a remarcat că evenimentele de acolo trezesc admiraţia tuturor prietenilor omenirii. Va trece puţin timp şi preşedintele SUA va caracteriza Rusia sovietică cu totul altfel.

Primul dintre cele 14 puncte conţinea acuzarea diplomaţiei secrete. Aceasta a fost o lovitură şi împotriva planurilor hrăpăreţe ale Puterilor centrale şi contra tratatelor secrete ale aliaţilor. Punctul al doilea era îndreptat împotriva hegemoniei maritime a Marii Britanii şi revendica libertatea mărilor. Pentru SUA, care construiau o flotă militară egală cu cea britanică, aceasta nu era o frază goală. Marea Britanie deja nu mai putea menţine poziţiile dominante de odinioară în oceanul mondial. În acest sens, lumea antibelică a rămas în trecut. Dar englezii s-au împotrivit categoric acestui punct. Lloyd George a declarat: „Anglia va cheltui tot, până la ultima ghinee, pentru a-şi păstra supremaţia flotei sale asupra flotei Statelor Unite”[37].

În cel de-al treilea punct Wilson a propus lichidarea barierelor economice şi stabilirea libertăţii relaţiilor comerciale dintre toate ţările. Monopolul întotdeauna e pe placul posesorului său. Dar pentru cea mai puternică economie din lume nu era periculos să-şi deschidă piaţa concurenţilor mai slabi. Şi în acelaşi timp a deschide pieţele concurenţilor însemna începutul deschiderii pentru sine a lumii întregi. Bizuindu-se pe economia sa avansată, SUA nu aveau teamă de concurenţă din partea ţărilor europene slăbite economic în urma războiului.

Punctul patru a anunţat necesitatea dezarmării. Încercuite de oceane, Statele Unite nu aveau temeri de Canada sau Mexic. În primul rând, această lozincă atrăgătoare cerea dezarmarea acelor ce puteau concura cu SUA, dacă nu în plan economic, apoi în sfera militară – a statelor europene principale: Germaniei, Angliei, Franţei. Ba mai mult, forţele armate erau pe atunci unicul argument al acestor ţări superior puterii americane. Pentru egalarea Americii în forţă militară cu statele europene existau două variante: a cheltui suplimentar zeci de miliarde de dolari pentru înarmare, sau dezarmarea concurenţilor. Bineînţeles, pentru SUA cea de-a doua variantă era mai convenabilă.

---

[34] Уткин А.И. Дипломатия Вудро Вильсона. М., 1989. С. 167.
[35] Citat din: Мальков В.Л. В Версале 80 лет назад. // Международная жизнь. 1999, № 8. С. 92.
[36] Международные отношения и внешняя политика СССР (сборник документов). М., 1957. С. 53-54.
[37] Всемирная история. Т. 8. С. 97.

Punctul al cincilea invoca reglementarea liberă şi deschisă a pretenţiilor coloniale. E necesar de amintit care era situaţia din lume la sfârşitul anului 1917 – începutul anului 1918, când puterile Antantei voiau să-şi păstreze imperiile şi să împartă între ele posesiunile germane şi turceşti. Bineînţeles că SUA nu doreau să servească în calitate de garant al posesiunilor străine, ci tindeau să se infiltreze în această lume a privilegiilor străine, să capete acces la resursele coloniilor, să inunde piaţa colonială cu mărfurile proprii de-o înaltă calitate şi capacitate de concurenţă. În condiţiile păstrării monopolului vechilor metropole asupra coloniilor sale, această tendinţă a SUA ar fi rămas nerealizată.

În punctul al şaselea era vorba de Rusia. Preşedintele american sonoriza cointeresarea Occidentului în păstrarea Frontului de Est. Se declara neamestecul în afacerile ruseşti şi egalitatea noii Rusii pe arena internaţională. Dar în realitate americanii trimiteau încolo armatele lor, armament şi bani pentru lichidarea puterii bolşevice. Punctele şapte-treisprezece presupuneau restructurarea administrativ-teritorială a Europei.

În punctul al paisprezecelea, într-un anumit sens principal, el a înaintat propunerea despre crearea unei organizaţii internaţionale cu un orizont mondial. Wilson spera să transforme această organizaţie într-un mecanism de răspândire a ideilor americane, mijloc de influenţă asupra tuturor raioanelor lumii, ce va permite SUA să devină arbitru mondial.

Conform opiniei istoricului american W. Wiliams, scopul celor „14 puncte” consta în „restructurarea sistemului relaţiilor internaţionale conform principiilor americane şi prin aceasta a realiza rolul dominant al Statelor Unite în viaţa politică şi economică a lumii, fără a recurge la războaie mari”[38].

Nu-i nicio îndoială că W. Wilson înţelegea îndrăzneala pasului său. Incontestabil el a prevăzut opoziţia nu numai din partea inamicului – Puterilor centrale, dar şi din partea celor mai apropiaţi aliaţi, deoarece în realitate acest program îi supunea Statelor Unite. Conştientizând potenţialul gigantic al Americii, Londra imperială încă nu s-a obişnuit cu gândul că va fi umbrită pe arena mondială. S-au confruntat două linii în politica mondială: hegemonul imperial al sec. al XIX-lea cu greu se despărţea de situaţia sa în favoarea Americii. Anglia era gata să-i dea ripostă pretendentului de peste ocean. Aliaţii occidentali au sesizat în această cuvântare momentele îndreptate împotriva poziţiilor lor.

Influenţa celor „14 puncte” asupra situaţiei din lume. În acea situaţie istorică era mult mai important de ştiut, care a fost efectul cuvântării despre cele „14 puncte” asupra masei gigantice de combatanţi. Ea putea alege: în Petrograd Lenin propunea pace imediată fără anexiuni şi contribuţii; la Washington Wilson propunea ceva abstract, ce suna atrăgător, dar nu arăta căile concrete pentru încetarea celui mai mare măcel din istoria omenirii.

În calitate de rezumat al efectelor celor „14 puncte” asupra societăţii europene pot fi următoarele concluzii: în primul rând, ele n-au devenit o alternativă ideologică a Decretului leninist despre pace, şi prin promisiuni Wilson n-a reuşit să „reîntoarcă” Rusia în războiul imperialist; în al doilea rând, aliaţii principali – Anglia şi Franţa – şi-au păstrat fidelitatea înţelegerilor secrete; în al treilea, Puterile centrale au respins propunerile lui Wilson în calitate de temelie pentru reglementarea paşnică. Răspunsul practic al Germaniei la cele „14 puncte” a fost scrisoarea feldmareşalului Hindenburg caizerului datată din 7 ianuarie 1918*: „Pentru a ne asigura acea situaţie politică şi economică pe glob, de care avem nevoie, noi trebuie să distrugem puterile occidentale”[39].

Aceasta a fost reacţia inamicului. Dacă e să încercăm să determinăm pe scurt atitudinea principalilor aliaţi, am reduce esenţa ei la o teză succintă: „Aceasta nu e treaba voastră!”. Wilson pretindea la restructurarea mondială, dar pe glob existau state independente gigantice, care nu aveau nevoie de poveţe şi le respingeau. Londra şi Parisul considerau că Wilson îşi permite prea mult şi-şi asumă rezolvarea problemelor străine.

Simţind acut singurătatea sa pe frontul diplomatic, preşedintele american a ameninţat că va folosi cea mai eficientă armă americană – cea economică: controlul asupra materiei prime, necesare pentru astfel de centre industriale, cum era Germania şi dependenţa financiară pentru ţările Antantei. Astfel liderul imperialismului american pronunţa cuvinte sacre despre suveranitate, autodeterminare, comerţ internaţional liber şi totodată presa cu principala sa pârghie – posibilităţile economice ale SUA. Preşedintele nu dorea să transforme sfârşitul istoriei într-o simplă reîmpărţire a forţelor şi teritoriilor între rivalii europeni. Dorinţa lui era de-a smulge din mâinile Europei cheile de la istoria universală!

Mulţimilor de ascultători şi milioanelor de cititori Wilson le spunea cuvinte frumoase despre marele popor rus. În practică însă echipă armate contra acestui popor, hotărând să înabuşe noul sistem social. Acţiunile acestea nu pot fi cu nimic îndreptăţite nici astăzi, când sistemul socialismului de cazarmă s-a dovedit unul falimentar. Amestecul în afacerile interne a oricărui popor este inadmisibil oricând şi oricui. Iar acesta era un amestec deschis în afacerile interne ale Rusiei. În septembrie-octombrie 1918, în Comentariul secret la cele „14 puncte”, dezmembrarea Rusiei se prevedea deja direct.

---

[38] Citat din: Уткин А.И. Дипломатия Вудро Вильсона. С. 176.

* Faptul că cronologic „răspunsul” a fost dat în ajunul cuvântării lui Wilson, nu are importanţă, principalul constă în paşii reali, întreprinşi de Germania după aceasta.

[39] Ibid. C. 179.

3. Înfrângerea Germaniei şi aliaţilor ei. Armistiţiul de la Compiègne

Începutul tratativelor despre încetarea focului. În martie – iulie 1918 germanii au întreprins pe Frontul de Vest ultima lor ofensivă, cu scopul de-a smulge victoria în război, dar ea s-a terminat cu o înfrângere catastrofală. Pierderile erau uriaşe şi Germania nu mai avea cu ce le recupera. La 26 septembrie armatele Antantei au trecut la o ofensivă generală. La 29 septembrie, la o consfătuire a conducerii militaro-politice a Germaniei, Hindenburg şi Lüdendorff au cerut încheierea imediată a armistiţiului. La 5 octombrie a fost creat un nou guvern în frunte cu prinţul Max Baden, căruia-i mergea vestea că este liberal. Noul cancelar i-a trimis lui Wilson prin Elveţia o telegramă cu rugămintea de-a încheia armistiţiul şi pacea în baza celor „14 puncte”[40]. La rugămintea Germaniei a aderat şi Austro-Ungaria. Schimbul de telegrame dintre Berlin şi Washington a continuat o lună. Wilson cerea de la guvernul german confirmarea acordului de-a încheia pacea în baza celor „14 puncte”. La 12 octombrie Germania a căzut de acord.

Pe 23 octombrie preşedintele oficial a informat statele aliate despre corespondenţa sa cu guvernul german şi le-a interpelat dorinţa de-a încheia armistiţiul cu Germania. De asemenea guvernele Antantei au fost întrebate dacă acceptă cele „14 puncte” în calitate de temelie a păcii. Începutul tratativelor anglo-franco-americane a fost urmat de-o polemică acută. Francezii încercau să obţină asemenea condiţii ale armistiţiului, care ar duce la lichidarea totală a forţei economice şi militare a Germaniei. Statele Unite şi Anglia, din contra, se pronunţau pentru o „cumpătare” faţă de Germania, pe care ei doreau s-o păstreze ca pe un stat puternic, capabil să împiedice stabilirea hegemoniei franceze în Europa. Un rol important în aceasta îl avea şi intenţia de-a folosi Germania în lupta armată contra Rusiei bolşevice. De-o ripostă hotărâtă din partea englezilor s-a confruntat cererea americanilor despre „libertatea mărilor”.

Divergenţele dintre aliaţi au căpătat un caracter destul de încordat. A fost şi un moment când America a ameninţat că va iniţia negocieri directe cu Germania şi Austro-Ungaria. „Pace separată?” întrebă Clemenceau. „Da!” urmă răspunsul. „Noi regretăm, dar vom fi nevoiţi să continuăm războiul”, declară Ll. George cu deplina încuviinţare a lui Clemenceau. În sfârşit, la 5 noiembrie, aliaţii l-au înştiinţat pe Wilson că ei sunt de acord să înceapă tratativele de pace în baza celor „14 puncte”, şi acest lucru poate fi transmis Germaniei. În aceeaşi zi secretarul de stat Lansing a informat guvernul german despre hotărârea aliaţilor. Totodată l-a înştiinţinţat că poate să trimită reprezentanţii săi la Comandantul suprem al trupelor aliate mareşalul Foch, care este împuternicit să le înmâneze condiţile armistiţiului[41].

Între timp situaţia Germaniei devenise una fără nicio speranţă, deoarece toţi aliaţii ei capitulaseră: la 29 septembrie – Bulgaria, la 30 octombrie, la bordul crucişătorului englez „Agamemnon” lângă Mudros, Turcia; iar la 3 noiembrie în Paduia – Austro-Ungaria. Aceasta din urmă de fapt nu mai exista – monarhia Habsburgilor s-a destrămat în mai multe state independente. Evenimentele din Germania în acea vreme căpătaseră un caracter de avalanşă – la 3 noiembrie în ţară a izbucnit revoluţia. Conducerea ei militaro-politică a hotărât să înceapă cât mai urgent tratativele despre armistiţiu sau capitulare.

Armistiţiul de la Compiègne[42]**.** La 7 noiembrie, seara, automobilul delegaţiei germane în frunte cu Erzberger a traversat sub steag alb linia frontului şi în dimineaţa zilei următoare a sosit cu trenul la staţia Retond în pădurea Compiègne, unde se afla trenul lui Foch. În aceeaşi dimineaţă delegaţia a fost primită de mareşal. Fără să le întindă nemţilor mâna, Foch i-a întrebat:

- Ce doriţi, domnilor?

- Noi dorim să primim propunerile dumneavoastră despre armistiţiu.

- O, noi nu avem niciun fel de propuneri despre armistiţiu, a răspuns Foch. Nouă foarte mult ne place să continuăm războiul.

- Dar noi avem nevoie de condiţiile dumneavoastră. Noi nu putem continua lupta.

- Aţi venit, deci, să cereţi armistiţiu. Aceasta e altă vorbă[43].

Impunându-i astfel pe delegaţii germani să ceară armistiţiul, Foch a ordonat să li se citească condiţiile. Germania se obliga în 15 zile să elibereze teritoriile ocupate ale Belgiei, Franţei, Luxemburgului, să părăsească Alsacia şi Lorena, România, să-şi evacueze trupele din Austro-Ungaria şi Turcia, să predea Antantei 5 mii de tunuri, 3 mii de aruncătoare de mine, 5 mii de locomotive, 5 mii de automobile etc. Antanta ocupa malul stâng al Rinului, pe când întreţinerea armatei de ocupaţie îi revenea Germaniei, care se dezicea de tratatele de la Bucureşti şi Brest-Litovsk. Armatele din Africa de Est trebuiau să capituleze. Prizonierii luaţi de nemţi se reîntorceau în patrie, iar prizonierii germani rămâneau în prizonierat. FMM germană era supusă dezarmării şi internării. Blocada Germaniei se păstra. Acţiunile militare încetau peste 6 ore după semnarea armistiţiului.

Condiţiile armistiţiului de la Compiègne demonstrează intenţiile de-a folosi Germania în lupta cu Rusia comunistă. Art. 12 prevedea că armatele germane vor părăsi teritoriul Rusiei numai atunci când aliaţii vor

---

[40] Rusu N. Armistiţiul din 11 noiembrie 1918. // Historia. Revistă de istorie. 2006, Nr. 10. P. 42.

[41] История дипломатии. Т. 3. С. 115-116.

[42] Rusu N. Armistiţiul din 11 noiembrie 1918. // Historia. Revistă de istorie. 2006, Nr. 10. P. 44.

[43] История дипломатии. Т. 3. С. 117.

considera că pentru aceasta a sosit timpul. Iar în art. 16 se menţiona că aliaţii cu scopul păstrării ordinii vor avea acces liber pe teritoriile de răsărit evacuate de nemţi.

Aceasta era o cerere de capitulare. Delegaţiei germane i-au fost oferite 72 de ore pentru a da un răspuns – până la ora 11 dimineaţa din 11 noiembrie. Emisarii germani au transmis aceste condiţii la Berlin, iar până la venirea răspunsului au propus organizarea unei consfătuiri particulare cu reprezentanţii comandamentului anglo-francez. La această consfătuire nemţii au declarat că condiţiile Antantei sunt imposibile. Ei ameninţau că cererile, înaintate de Foch, vor împinge Germania în braţele bolşevicilor.

Deosebit de ferm protesta delegaţia germană contra ocupării regiunii Renane. Nemţii se opuneau hotărât împotriva demontării industriei germane în raioanele provizoriu ocupate de aliaţi şi erau pentru lăsarea personalului german pe loc. Eforturile lor principale se reduceau la păstrarea intactă a potenţialului de producţie al Germaniei.

Contrapropunerile germanilor i-au fost înmânate lui Foch. Din Berlin delegaţii au primit vestea despre detronarea lui Wilhelm al II-lea şi crearea unui guvern în frunte cu socio-democratul F. Ebert. Noul guvern i-a propus delegaţiei să înainteze obiecţii contra celor mai necruţătoare revendicări ale aliaţilor. În cazul respingerii lor, să semneze condiţiile, dar în acelaşi timp să-i declare protest lui W. Wilson.

Reprezentanţii germani i-au înduplecat pe aliaţi să convoace o nouă consfătuire neoficială a împuterniciţilor ambelor părţi, invocând insistent „pericolul bolşevic". Şi aceasta a dat rezultate: numărul mitralierelor predate s-a micşorat la 25 mii, al avioanelor – la 1700. În zorii zilei de 11 noiembrie 1918 condiţiile armistiţiului au fost semnate[44]. La ora 11 a răsunat o salvă de artilerie din 101 impuşcături, cu care s-a sfârşit războiul. El a durat 51 de luni şi două săptămâni. Războiul pentru reîmpărţirea lumii a luat sfârşit. Începea reîmpărţirea.

4. Bilanţul războiului

După amploarea sa acest război nu avea analogie. În sfera sa au fost atrase 34 de state, cu o populaţie de peste 1 mlrd de oameni sau 2/3 din populaţia globului. Sub armă se aflau 70 mln de oameni, din care aproape 10 mln au fost ucişi şi 20 mln răniţi. Operaţiunile militare s-au desfăşurat pe un teritoriu de peste 4 mln km^2. Numai cheltuielile militare directe ale statelor participante au constituit peste 200 mlrd de dolari.

Pe umerii oamenilor muncii au căzut poveri enorme. Nivelul de viaţă al muncitorilor a scăzut foarte mult, condiţiile de muncă s-au înrăutăţit brusc, a crescut gradul de exploatare. În acelaşi timp războiul a devenit cea mai rentabilă sursă de câştig pentru capitalişti, profiturile cărora au crescut nespus. Războiul a dat un impuls gigantic zguduirilor revoluţionare: în rezultatul revoluţiilor burghezo-democratice s-au prăbuşit trei monarhii odioase – ţaristă, al Habsburgilor şi Hohenţolernilor. Războiul a trezit o energie socială colosală a proletariatului, în rezultatul căreia a avut loc cea mai mare revoluţie din istoria omenirii – Revoluţia din Octombrie din Rusia. Ea a devenit principalul rezultat al Primului război mondial şi a programat dezvoltarea de mai departe a omenirii în sec. al XX-lea, scindând lumea în două sisteme socioeconomice antagoniste. Sub influenţa ei s-a înteţit mişcarea revoluţionară a proletariatului vest-european şi lupta de eliberare naţională a popoarelor coloniale şi semicoloniale.

Radical s-a schimbat şi situaţia internaţională – pe ruinele a patru imperii reacţionare au renăscut multe state naţionale. Germania dintr-un colos central-european a fost coborâtă la nivelul unui stat de mâna a doua, iar Franţa pe un timp şi-a reîntors poziţia de hegemon în Europa Occidentală. În cadrul lumii occidentale s-a schimbat brusc raportul de forţe în folosul SUA, devenite principalul bastion al capitalismului. Pe cioburile fostei Rusii ţariste s-a născut un stat nou – baza revoluţiei comuniste mondiale – URSS. Anume confruntarea celor două lumi a şi determinat toată situaţia internaţională pentru mai multe decenii.

---

[44] Ллойд Джордж Д. Военные мемуары. Т. 6. М., 1938. С. 172.

TEMA Nr. 2. CREAREA SISTEMULUI DE RELAŢII INTERNAŢIONALE VERSAILLES – WASHINGTON (1918 – 1922)

1. Situaţia internaţională şi planurile învingătorilor în ajunul Conferinţei de pace de la Paris

Situaţia după terminarea războiului. După sfârşitul războiului în faţa puterilor învingătoare a apărut sarcina consolidării rezultatelor lui în tratatele de pace cu învinşii şi de asemenea soluţionarea problemei înăbuşirii revoluţiei comuniste mondiale, elementul-cheie al căreia era lichidarea Rusiei sovietice.

Înfrângerea Germaniei a însemnat stabilirea rolului dominant al puterilor Antantei şi SUA în lume şi, respectiv, majorarea resurselor, pe care acestea le puteau aloca pentru desfăşurarea intervenţiei armate antisovietice. Analizând noua situaţie în care s-a pomenit Rusia sovietică, Lenin scria că ea n-a fost încă niciodată atât de periculoasă: „Acum una dintre grupări e măturată de anglo-franco-americani. Ei îşi pun în calitate de prim scop înăbuşirea bolşevismului mondial, a celulei lui principale – a Republicii Sovietice Ruse”[1]. Această apreciere era nu o simplă invenţie. Deja la 12 noiembrie 1918 comandamentul militar al Antantei a elaborat un plan, în care în calitate de sarcină primordială se înainta „necesitatea nimicirii bolşevismului”[2].

Şi mai temeinic intenţiile intervenţioniste au fost expuse în memorandumul Comandamentului suprem al armatelor aliate din 18 ianuarie 1919 „Despre necesitatea intervenţiei aliaţilor în Rusia”: „Dacă Antanta doreşte să păstreze roadele victoriei sale..., ea singură trebuie să trezească regenerarea Rusiei pe calea înfrângerii bolşevismului... Intervenţia care urmăreşte acest scop este pentru ea o necesitate vitală...”[3].

Problema ce stătea în faţa intervenţioniştilor consta în faptul, ce formă trebuie să capete lupta armată şi sub ce lozinci ea trebuie să se desfăşoare. Lozinca veche – „despre apărarea Rusiei de nemţi” – nu se mai potrivea. A masca cu asemenea lozinci scopurile reale ale intervenţiei şi a minţi popoarele ţărilor proprii devenise ceva imposibil. Atunci a apărut lozinca apărării „prietenilor ruşi ai aliaţilor”, ce se aflau pe teritoriile ocupate de armatele străine. Aceasta însemna susţinerea şi acordarea ajutorului material, militar şi financiar guvernelor contrarevoluţionare de pe teritoriul Rusiei. Invazia militară a Antantei contra fostului aliat a fost înfăptuită fără declaraţie de război şi contrar multiplelor propuneri ale Guvernului sovietic despre stabilirea relaţiilor paşnice cu toate statele.

Paralel cu înăbuşirea revoluţiei, învingătorii tindeau spre reîmpărţirea lumii. Această sarcină putea fi realizată numai ţinând cont de forţa fiecăruia dintre participanţii la împărţeală, de forţa lor economică, financiară, militară. Alianţa între ţările învingătoare a fost încheiată după principiul „batem împreună, mergem separat”. După război căile aliaţilor se îndepărtau tot mai mult şi mai mult, fapt de care intenţionau să se folosească nemţii.

Condiţiile de pace, pe care le impuneau Germaniei, erau extrem de grele[r]. Dar aceasta deloc nu însemna că Germania imperialistă era un miel blând. În realitate aceasta era o fiară rănită, care-şi lingea rănile şi urmărea vigilent acţiunile duşmanilor săi. Comandamentul suprem german a reuşit să-şi retragă armata la est de Rin, evitând aproape în întregime prizonieratul. Şi cu toate că armata germană era demoralizată şi se lăsa uşor influenţată de revoluţie, se păstra posibilitatea de a-i înfricoşa astfel pe aliaţi. Totodată nemţii speriau Occidentul că revoluţia se poate răspândi şi în ţările Antantei. Şi chestiunea consta nu doar în ameninţări: Germania militaristă rămânea o forţă antisovietică serioasă şi se putea păstra la fel şi în viitor. Dar concomitent şi în Germania lua naştere avântul forţelor revoluţionare. Pentru a nu admite creşterea revoluţiei, generalii germani erau gata să lase armatele Antantei în Berlin. „Dacă ei, contrar tuturor, scria Hoffmann despre forţele revoluţionare germane, vor acapara puterea, Berlinul va fi ocupat de Antanta. Aceste perspective nu sunt atât de îmbucurătoare, dar în orice caz e o anumită măsură de siguranţă”[4]. Perspectiva predării Berlinului duşmanului naţional era mai atrăgătoare decât victoria poporului revoluţionar.

Raportul de forţe din tabăra învingătorilor. În urma războiului în lagărul biruitorilor s-a produs o regrupare de forţe. După nivelul dezvoltării economice şi financiare pe primul loc au ieşit SUA, unica ţară care a beneficiat absolut de pe urma războiului şi s-a transformat dintr-o ţară datornică în una căreia Europa îi devenise datoare cu aproape 11 mlrd de dolari. Către sfârşitul războiului SUA au concentrat în mâinile lor circa 40% din rezervele mondiale de aur. În 1919 suma totală a investiţiilor americane de capital pe termen lung peste hotare a atins 13 mlrd de dolari. Anglia mai păstra întâietatea după volumul investiţiilor străine, însă-i venea tot mai greu să concureze cu Statele Unite în lupta pentru sferele de aplicare a capitalului. În anii războiului a crescut considerabil cota parte a Americii în producţia globală industrială. Către începutul anilor ’20 SUA, dobândeau aproape jumătate din extracţia de cărbune din lume, circa 3/5 din producţia mondială de fontă şi oţel, 2/3 din

---

[1] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 37. С. 164.
[2] «Из истории гражданской войны в СССР». Сборник документов и материалов. Т. 1. М., 1960. С. 57.
[3] Ibid. C. 83.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Dar nu trebuie de uitat că condiţiile impuse Rusiei şi României de către nemţi au fost incomparabil mai grele şi dacă presupunem că în război învingea Germania, ea i-ar fi impus nişte condiţîi şi mai dure Antantei.
[4] История дипломатии. Т. 3. С. 135.

petrolul extras pe planetă, 85% din producţia mondială de automobile[5]. Creşterea rapidă a forţei economice a SUA în rezultatul conjuncturii militare a constituit temelia consolidării politicii lor externe expansioniste.

În scopul apărării active a intereselor Americii, preşedintele SUA pentru prima dată în istorie a părăsit hotarele ţării şi a plecat în Lumea Veche. Pacifiştii şi liberalii îl proslăveau pe Wilson ca pe un „apostol al ordinii politice noi" şi i-au organizat, când el a apărut în Europa în 1919, o întâlnire triumfală cu bătăi de clopote, salve de artilerie, cu rânduri de fete, îmbrăcate în culorile drapelului american, ce-i aruncau flori la picioare[6]. Lenin, cu radicalismul ce-i era specific, l-a caracterizat pe Wilson ca pe un „idol al mic-burghezilor şi pacifiştilor de tipul lui Keynes şi unui şir de eroi ai Internaţionalei a II-a..."[7].

Cercurile guvernante ale Statelor Unite acordau un rol primordial revendicării despre „libertatea mărilor" atât în timp de pace, cât şi în perioada războiului. Această cerere, care prevedea libertatea comerţului cu orice ţară beligerantă şi interzicerea blocadei maritime a inamicului, urmărea scopul subminării dominaţiei maritime engleze. Guvernul american insista asupra recunoaşterii unanime a principiului „egalităţii posibilităţilor comerciale" şi a „uşilor deschise", ce ar fi situat Statele Unite ale Americii, ca cea mai mare putere economică, în cele mai favorabile condiţii ale expansiunii economice.

În problema germană cercurile guvernante americane se pronunţau contra slăbirii prea mari a Germaniei, voind s-o folosească ca pe un bastion antibolşevic şi în calitate de cotrabalanţă Angliei şi Franţei. Totodată americanii aveau interese economice majore în Germania, fapt ce de asemenea îi făcea să se împotrivească slăbirii ei tot mai profunde. În scopul slăbirii Angliei şi Japoniei, SUA depuneau eforturi pentru anularea tratatului anglo-nipon.

Washingtonul respingea şi posibilitatea acceptării unei oferte teritoriale, pe care aliaţii europeni puteau s-o facă undeva în Africa. Era vorba de hegemonia mondială, de „secolul Americii" şi nu de înlocuirea acestei speranţe globale cu o dobândă îndoielnică sub forma a câtorva milioane de buşmeni, pe care Wilson nu o dorea, fapt despre care el cuvânta demonstrativ.

SUA însă nu aveau posibilitate să-şi realizeze deplin planurile. Starea forţelor armate americane în acea perioadă încă nu corespundea ponderii lor în economia mondială. Flota americană în acel moment ceda celei engleze în tonaj şi forţă. Statele Unite nu aveau o reţea ramificată de baze maritimo-militare, de care dispunea Anglia. Armata expediţională americană în Europa prezenta o valoare neînsemnată în comparaţie cu forţele armate engleze şi cu atât mai mult cu cele franceze. Partea vulnerabilă a diplomaţiei americane o constituia faptul că guvernul nu avea majoritatea în congres, iar liderii republicani au hotărât să-l facă pe Wilson să plătească pentru tot ce n-ar obţine la Paris. Ei nu negau ideea unui rol mai activ al SUA pe arena internaţională, nu negau ideea creării unei organizaţii mondiale, dar priveau sceptic la realizarea acestui program. Iar dacă SUA se vor supraîncorda, vor pierde resursele necesare, vor fi legate de nişte acorduri obligatorii, vor nimeri sub influenţa puterilor europene? Anume astfel gândea muribundul T. Roosevelt şi discipolii săi G. Loge şi A. Root.

Nu încape îndoială că, plecând la Paris, Wilson lăsa în urma sa spatele politic slăbit. Iar în faţa sa? Avangarda diplomatică, trimisă în Europa, în persoana colonelului House, preîntâmpina despre fermitatea vechii diplomaţii europene, prezidate de Clemenceau şi Ll. George, de-a accepta lupta. Burghezia ţărilor învingătoare nu admitea nici gândul cedării rezultatelor victoriei, căpătate în urma celor patru ani de luptă crâncenă, în mâinile dascălului autoproclamat al omenirii, conducătorului noii puteri, ce pretinde la supremaţie în afacerile mondiale, mai ales că încă erau proaspete amintirile, când yankeii provinciali îşi scoteau pălăriile în faţa Westminsterului şi Palais-Bourbonului. Scepticii spuneau că pe seama SUA au revenit doar 2% din toate eforturile militare ale aliaţilor, de aceea SUA nu au niciun drept să-şi dicteze voinţa. Exprimând această opinie, premierul australian Hughes spunea că rolul pe care l-a jucat America în timpul războiului „nu-i dă dreptul lui Wilson să devină un fel de «deus ex machina» la Conferinţa de pace şi să-i indice întregii omeniri cum se cuvine de trăit în viitor". El şi-a exprimat speranţa că „Anglia şi Franţa, care au adus atâtea jertfe, se vor ridica în apărarea intereselor proprii şi nu vor permite unui om, care n-are dreptul să vorbească nici în numele propriei ţări, să fie demiurgul soartei lor"[8].

Dar şi Wilson, sosind în Europa şi vizitând capitalele ei – Parisul, Londra şi Roma, vrând-nevrând şi-a exprimat lipsa de respect şi trufia faţă de europeni, care au purtat întreaga povară a războiului pe umerii proprii. Luând cuvântul la Londra în faţa elitei engleze, el „n-a manifestat niciun fel de semne de compătimire amicală" faţă de nişte „oameni, care i-au fost combatanţi... Wilson nici n-a pomenit de rolul" Marii Britanii în război, „nici de sacrificiile îngrozitoare" pe care le-a suportat poporul ei. „Niciun cuvânt de recunoştinţă nu s-a rupt de pe buzele lui, ne mai vorbind despre exprimarea gratitudinii" faţa de poporul englez. „Când Wilson şi-a terminat cuvântarea, cei prezenţi au simţit un vânt rece de dezamăgire". Lloyd George menţionează că el „zadarnic aştepta măcar un cuvânt de recunoştinţă pentru jertfele suportate de Anglia sau pentru succesele ei în atingerea scopului comun"[9].

---

[5] История США. Т. 3. М., 1985. С. 10.
[6] Лан В.И. США: от первой до второй мировой войны. М., 1976. С. 56-58.
[7] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 41. С. 224.
[8] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 171.
[9] Ibid. С. 160-161.

În continuare Ll. George relevă că peste câteva săptămâni lui i-a „revenit să vadă aceeaşi lipsă de elementară compătimire omenească faţă de suferinţele ce le-a supravieţuit Franţa" în timpul cuvântării lui Wilson la Paris în camera deputaţilor. „Eu n-am auzit nicio frază, care ar fi vorbit că preşedintele Wilson are măcar cea mai mică închipuire despre devastările produse de război în casele şi familiile Franţei"[10]. Lui Wilson nu-i era de durerile popoarelor europene, deoarece el a hotărât să le fericească prin realizarea programului său de restructurare a lumii. Ll. George menţiona că „preşedintele absolut serios se consideră un misionar, care trebuie să-i salveze pe bieţii păgâni europeni de la cultul multisecular al zeilor falşi şi cruzi"[11]. Cu un aplomb pur profesoral, el rostea adevăruri în ultimă instanţă, „iar dragostea lui fierbinte faţă de omenire se transforma într-o flacără, în momentul când el venea în contact cu ereticii"[12].

Totodată, Wilson nu suporta critica la adresa sa şi, fiind un om foarte suspicios, nu avea încredere în nimeni. Oamenii creduli ştiu multe decepţii grele în viaţă, însă ei primesc de la ea mult mai mult decât cei ce înclină spre neîncredere. În cazul unei prudenţe normale şi raţionale, clarviziunii şi vigilenţei primii sunt capabili să folosească capacităţile celor mai talentaţi oameni; ceilalţi trebuie să se mulţumească de serviciile unor persoane de mâna a doua, acordate în grabă şi fără voie bună. Încrederea îi stimulează pe lucrătorii buni, neîncrederea însă îi decepţionează. Iată de ce în anturajul lui Wilson niciodată n-au fost oameni cu o minte excepţională, şi el rareori izbutea să adune-n jurul său oameni deştepţi. În calitate de rector al universităţii, guvernator al statului New Jersey sau preşedinte al Statelor Unite, el întotdeauna era primul, dar nu primul printre egali, ci printre subalterni. El nu era deprins să se consulte cu cei egali şi-i venea greu să se adapteze la o asemenea situaţie, nouă pentru el. La Conferinţa de pace deciziile lui aveau o valoare nu mai mare decât hotărârile prim-miniştrilor cu care se consulta[13].

Marea Britanie în rezultatul războiului şi-a atins scopurile sale principale: adversarul ei principal – Germania – a fost doborât şi sub posesiunea britanică au trecut teritorii vaste. Însă în anii războiului Anglia şi-a epuizat substanţial resursele şi s-a pomenit datornică Statelor Unite – datoria ei echivala la 3,7 mlrd dolari. Însă ea continua să rămână un mare creditor al aliaţilor săi europeni, care-i datorau 4,3 mlrd dolari. Băncile britanice îşi mai păstrau poziţiile lor hotărâtoare pe piaţa financiară mondială. Şi cu toate că pierderile ei au constituit 744 mii morţi şi 1693 mii răniţi, s-a redus simţitor producţia industrială şi cu 25% au scăzut investiţiile peste hotare, Marea Britanie mai dispunea de un potenţial militar şi economic substanţial. Mai întâi de toate, Anglia se sprijinea pe superioritatea să maritimă-militară: flota germană deja nu mai exista, iar cea americană la moment ceda celei engleze. Însă pe multe pieţe valoroase, unde Anglia cândva domina, s-au întărit substanţial poziţiile concurenţilor ei, mai ales ale SUA şi Japoniei. Industria engleză ceda celei americane după nivelul înzestrării tehnice, iar mărfurile engleze erau mai scumpe decât cele americane.

Planurile engleze decurgeau din necesitatea lichidării forţei maritime a Germaniei şi imperiului ei colonial. Totodată, cercurile guvernante ale Angliei tindeau să păstreze în centrul Europei o Germanie imperialistă puternică, capabilă să lupte cu bolşevismul sovietic şi să fie o contrabalanţă Franţei. Anglia cu fermitate insista asupra lichidării coloniilor şi flotei germane, dar nu era de acord cu o slăbire teritorială şi militară şi mai puternică a fostului său duşman. Interesele engleze se ciocneau cu cele franceze şi în problema reparaţiilor, şi în ceea ce priveşte împărţirea fostelor colonii germane şi posesiunilor otomane. Sprijinindu-se pe Japonia, Anglia miza să se opună SUA. Pe de altă parte, pentru a lupta contra pretenţiilor crescânde ale Franţei, ea putea să se bazeze pe SUA, care, rezultând din interesele proprii, nu doreau hegemonia Franţei în Europa. Anglia spera să neutralizeze penetraţia Franţei în Balcani, sprijinind împotriva ei Italia şi, pe de altă parte, organizând ţările balcanice contra Franţei.

După terminarea războiului cea mai puternică forţă militară o constituia Franţa. Bazându-se pe această superioritate, cercurile imperialiste franceze au înaintat un vast program de reîmpărţire a lumii. Ele visau la dezmembrarea Germaniei, tinzând la o slăbire maximă a concurentului periculos. Despre aceasta ne mărturiseşte înţelegerea secretă, încheiată cu Rusia ţaristă în februarie 1917. Conform acesteia, Franţa îşi recăpăta nu numai Alsacia şi Lorena, dar şi întreg bazinul carbonifer Saar, iar hotarul Germaniei trebuia să treacă pe Rin. Raioanele din stânga Rinului erau smulse din trupul Germaniei, şi din ele se creau state neutre sub control francez. Franţa voia să-i impună Germaniei o mare sumă reparaţională şi să-i limiteze forţele armate. Guvernul francez milita pentru lărgirea teritorială a Poloniei, Cehoslovaciei, României şi Serbiei pe contul învinşilor, considerând că aceste state din teama unui război revanşard din partea Germaniei vor deveni instrumente ale politicii franceze în Europa[14]. Programul francez al amenajării postbelice a lumii includea şi pretenţii asupra unor colonii germane din Africa şi asupra unei parţi a posesiunilor Imperiului Otoman. Realizarea acestui plan ar fi transformat Parisul într-un hegemon al Europei.

---

[10] Ibid. C. 162, 195.
[11] Ibid. C. 196.
[12] Ibid. C. 202.
[13] Ibid. C. 205.
[14] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 2. С. 190-191; Воронина И.А. Первые публикации Народного комиссариата по иностранным делам (1917 – 1918 гг.) // Международная жизнь. 2003, № 2. С. 120.

Poziţia Franţei era destul de puternică: în spatele ei stătea o gigantică armată continentală, mareşalul Foch dicta Germaniei condiţiile de pace şi izbutise deja multe. Însă pe-o realizare deplină a planurilor sale imperialismul francez nu putea miza. În primul rând, el şi-a pierdut principalul său suport pe arena internaţională – Rusia. Franţa în rezultatul războiului trecea printr-o criză economică profundă. Departamentele din nord-estul ţării, cele mai dezvoltate industrial, au fost devastate în urma operaţiunilor militare şi acţiunilor vandale ale ocupanţilor germani. Situaţia se agrava din cauza inflaţiei şi a datoriilor incomensurabile de război Statelor Unite şi Angliei. Pierderile umane erau colosale, cifrându-se la 1,4 mln morţi şi 2,8 mln răniţi.

Pretenţiile Franţei, Angliei şi SUA jucau rolul hotărâtor în determinarea condiţiilor organizării postbelice a lumii. Dar cu revendicări de cotropire se pronunţau şi alţi membri ai coaliţiei antigermane – Japonia şi Italia. În anii războiului s-a mărit simţitor forţa economică şi militară a Japoniei. Producţia oţelului şi fontei a crescut mai bine de două ori, a industriei constructoare de maşini şi a celei chimice – de 7 ori, exportul în 1919 a depăşit nivelul antibelic de 3,3 ori şi de două ori au sporit rezervele de aur. Participarea Japoniei în război a fost una neînsemnată, dar s-a dovedit foarte rentabilă: ea a acaparat coloniile germane în Oceania şi spera să-şi păstreze provincia chineză Şanidun, ocupată la începutul războiului; i-a impus Chinei un tratat de cabală, devenind de fapt monopolist pe pieţele Asiei de Est. Japonezii intenţionau de asemenea să ocupe Extremul Orient sovietic. Dar contra unei întăriri prea mari a imperialismului nipon se pronunţau alte mari puteri, întâi de toate SUA.

Printre ţările învingătoare se considera şi Italia. Conform tratatului de la Londra din 26 aprilie 1915 referitor la condiţiile intrării în război, în rezultatul împărţirii prăzii, Italia trebuia să capete Tirolul de Sud (Trentino), Istria, litoralul adriatic al Austro-Ungariei şi teritorii coloniale în Africa. În aprilie 1917 a fost semnat un nou acord, conform căruia Italiei i-a fost promis teritoriul din sudul Anatoliei. Însă realizarea acestor planuri în decursul războiului nu i-a reuşit şi la conferinţa de pace în timpul împărţirii prăzii „după forţă” Italiei i-a revenit să joace rolul şacalului în timpul ospăţului unor fiare mai puternice: ea încerca să smulgă o bucată mai mare, folosind pentru atingerea acestui scop contradicţiile între parteneri şi, în caz că nu v-or fi satisfăcute pretenţiile ei teritoriale, să-i intimideze cu pericolul bolşevic în interiorul ţării. Italia spera, în primul rând, la ajutorul SUA şi Angliei, cointeresate în crearea unei contrabalanţe Franţei.

Cu pretenţii asupra teritoriilor ce aparţineau statelor învinse şi la o parte a reparaţiilor s-au pronunţat şi statele mai mici.

2. Începutul lucrărilor Conferinţei de pace şi confruntarea intereselor ţărilor învingătoare. Crearea Ligii Naţiunilor[15]

Deschiderea conferinţei. La 18 ianuarie 1919 începe conferinţa de pace, la care au luat parte 27 de state din tabăra învingătorilor. În total la conferinţă au sosit peste o mie de delegaţi. Numărul colaboratorilor ce deserveau delegaţia americană a ajuns la 1300. Întreţinerea misiunii americane a costat 1,5 mln dolari.

Toate ţările prezente la conferinţă au fost divizate în patru categorii. În prima au intrat statele combatante ce „aveau interese de caracter comun” – SUA, Marea Britanie, Franţa, Italia, Japonia. Aceste ţări au participat la toate şedinţele şi comisiile şi au fost reprezentate de câte cinci delegaţi. Ceilalţi participanţi au fost clasaţi în grupa de ţări ce „aveau interese cu caracter particular”. Ele au fost reprezentate la conferinţă cu un delegat, maximum trei, şi erau invitate numai la discutarea acelor probleme care le priveau. Printr-o asemenea organizare majoritatea ţărilor au fost înlăturate de la lucrările conferinţei.

Toate chestiunile importante se rezolvau de organele conferinţei – Consiliul celor zece, Consiliul celor patru, Consiliul celor cinci. În Consiliul celor zece, ce a activat din ianuarie până la mijlocul lui februarie 1919, au intrat şefii guvernelor şi miniştrii afacerilor externe: din partea SUA – Wilson şi Lansing, a Angliei – Lloyd George şi Balfour, a Franţei – Clemenceau şi Pichon, a Italiei – Orlando şi Sonnino, a Japoniei – Saiondzi şi Machino. Din 24 martie şi-a început activitatea Consiliul celor patru, în care era prezent un cerc şi mai îngust de participanţi: şefii guvernelor SUA, Angliei, Franţei, Italiei. În practică numai trei participanţi – SUA, Anglia şi Franţa – jucau un rol hotărâtor. Rezultatul luptei între ei şi determina o soluţionare sau alta. Consiliul celor patru a funcţionat până la semnarea tratatului de pace cu Germania în iunie 1919. De către acest organ au fost pregătite hotărârile de comun acord referitor la Tratatul de pace cu Germania, crearea Ligii Naţiunilor, fiind discutate problemele principale legate de tratatele de pace cu aliaţii Germaniei – Turcia, Bulgaria, Austria, Ungaria.

După semnarea Tratatului de la Versailles, Wilson, Ll. George şi Orlando s-au întors în ţările lor. Pregătirea definitivă a textelor tratatelor cu aliaţii Germanei a fost încredinţată Consiliului celor cinci: miniştrilor de externe ai marilor puteri. Statele învinse n-au fost atrase la elaborarea tratatelor de pace. Numai la sfârşitul conferinţei reprezentanţii lor au fost invitaţi pentru înmânarea proiectului tratatului de pace deja elaborat pentru fiecare din ei. Printre delegaţii conferinţei n-au fost reprezentanţii Rusiei, deoarece ea devenise un stat comunist, pronunţându-se ferm în folosul unei păci fără anexiuni şi contribuţii. Conferinţa s-a convocat în toiul intervenţiei armate antisovietice, scopul căreia era nimicirea statului comunist.

---

[15] Черчилль У. Мировой кризис. С. 175-218, 239-257.

Regulamentul conferinţei a fost în prealabil elaborat în detalii, dar în curând totul s-a pomenit într-o anumită măsură încălcat. Dacă nu ţinem cont de Congresul de la Viena din 1815, apoi în istoria diplomaţiei ar fi greu să mai găsim o asemenea conferinţă haotică: unele şedinţe ale ei au rămas aproape neprotocolate. Când i-au spus despre aceasta lui Clemenceau, care era supraîncărcat, el a bolmojit: „Dă-le naibei de protocoale...".

Deschizând conferinţa, preşedintele Franţei Poincaré a cerut aplicarea sancţiunilor contra Germaniei şi a înaintat un program de dezmembrare a ei. Wilson a propus examinarea iniţială a problemei Ligii Naţiunilor. Alţi membri ai Consiliului celor zece oscilau, temându-se că adoptarea statutului Ligii poate împiedica rezolvarea problemelor teritoriale şi financiare. Clemanceau a fost ales preşedinte al conferinţei.

Crearea Ligii Naţiunilor. Patru zile după şedinţa plenara au decurs în discuţii aprige în cadrul Consiliului celor zece. Wilson insista ca Statutul Ligii Naţiunilor şi tratatul de pace să constitue un tot întreg. Englezii şi francezii intenţionau să divizeze Liga de tratatul de pace. În sfârşit s-au hotărât să transmită chestiunea Ligii Naţiunilor unei comisii speciale. Prin aceasta diplomaţii englezi şi francezi sperau s-o scoată pe mult timp de pe ordinea de zi. Văzând că aceştea doresc prin orice mijloace să încetinească lucrul acestei comisii, Wilson a efectuat din partea sa o manevră diplomatică, declarând că-şi asumă preşedinţia în comisie. După locul reşedinţei, ea a fost numită „comisia hotelului Crillon". Ea a elaborat textul definitiv al statutului Ligii Naţiunilor. La baza lui a fost pus proiectul comun anglo-american, pregătit de englezul Herst şi americanul Miller.

Proiectul francez al Ligii Naţiunilor, pregătit de fostul premier Léon Bourgeois, avea o orientare vădit antigermană, interzicându-i Germaniei accesul în această organizaţie. Se prevedea crearea forţelor armate internaţionale şi a Statului Major internaţional pe lângă Liga Naţiunilor. Un astfel de proiect nu-i satisfăcea pe englezi şi americani, care înţelegeau că aceste forţe inevitabil vor cădea sub controlul Franţei, ca cea mai mare putere militară terestră a lumii capitaliste. Proiectul exprima aspiraţia Franţei de a-şi consolida superioritatea militară şi a folosi Liga Naţiunilor în lupta pentru hegemonie în Europa. Încercările francezilor de a-şi salvgarda propunerile n-au dus la nimic. N-a ajutat nici ameninţarea cu refuzul posibil al Franţei de-a intra în Liga Naţiunilor.

În proiectul american[16] era un articol special, care prevedea răspândirea asupra tuturor membrilor Ligii Naţiunilor a principiului comerţului liber şi a posibilităţilor egale. Contra lui s-au pronunţat reprezentanţii Franţei, Italiei, Belgiei şi altor ţări mici, care înţelegeau că în mâinile celor mai puternice state industriale ale lumii – SUA şi Angliei – acest principiu va deveni un mijloc eficient de subordonare a altor ţări.

Discuţii aprige s-au încins şi-n jurul propunerii nipone despre includerea în Statut a articolului despre egalitatea raselor. Japonezii voiau să se prezinte ca partizani ai egalităţii naţiunilor şi să câştige simpatiile popoarelor asiatice. Acestor încercări s-au opus SUA şi Anglia, deoarece doar pomenirea despre egalitatea raselor contravenea politicii discriminării rasiale, ce domnea în SUA şi pe teritoriile imensului imperiu colonial britanic. În fine Japonia şi-a retras propunerea în schimbul acordului de a-i transmite Şanidunul.

În varianta finală Statutul Ligii Naţiunilor conţinea 26 de articole şi determina structura, funcţiile, principiile şi obligaţiunile membrilor ei. Organele principale ale Ligii erau Adunarea generală (Asambleea) şi Consiliul. Fiecare membru al Ligii Naţiunilor avea în Adunarea generală un vot. Consiliul era alcătuit din cinci membri permanenţi şi patru nepermanenţi numiţi de Asamblee pe un anumit termen. Toate hotărârile Asambleei şi a Consiliului se luau numai în unanimitate.

Membrii Ligii Naţiunilor se obligau să respecte şi să apere de invazie unitatea teritorială şi independenţa politică a tuturor membrilor ei. Litigiile între membrii Ligii se supuneau arbitrajului sau examinării în Consiliu. În caz de agresiune din partea unei ţări, contra ei puteau fi aplicate sancţiuni comerciale, financiare sau armate. În practică acest punct a rămas pe hârtie.

În Statut se recunoştea că „păstrarea păcii necesită limitarea înarmărilor naţionale până la un minimum compatibil cu securitatea naţională". În realitate, o asemenea formulare amorfă permitea realizarea înarmărilor, în locul reducerii armelor. Statutul Ligii Naţiunilor a fost inclus în textele tuturor tratatelor de pace. Această organizaţie trebuia să menţină noul sistem de relaţii internaţionale. Cunoscutul publicist polonez de orientare conservatoare din perioada interbelică Stanislav Mackiewicz (şeful „guvernului" polonez din exil din anii 1954-1955) scria referitor la această organizaţie: „Liga Naţiunilor este doar un pseudonim al colaborării Angliei şi Franţei în scopul promovării unei politici comune faţă de Germania... Stăpânii ei absoluţi erau Anglia şi Franţa"[17].

Soluţionarea problemei coloniilor germane şi a posesiunilor turceşti. O polemică dură s-a iscat referitor la coloniile germane şi a posesiunilor turceşti. „Se părea, scria la 30 ianuarie 1919 House, că totul se spulberă... Preşedintele era supărat, Lloyd George era supărat, şi Clemenceau, de asemenea. Pentru prima dată preşedintele şi-a pierdut cumpătul la tratativele cu ei..."[18]. S-au răspândit zvonuri, precum ca Wilson părăseşte conferinţa. Dar în fine s-a ajuns la un compromis: la iniţiativa preşedintelui în Statutul organizaţiei a fost introdus un articol, ce stabilea sistemul de mandate, devenit o nouă formă a colonialismului. Coloniile germane şi posesiunile arabe ale Turciei au fost incluse în „fondul" Ligii Naţiunilor ca teritorii mandatare.

---

[16] Романов В.В. Вудро Вильсон и его концепция мироустройства. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2005, № 2.
[17] Мацкевич С. Политика Бека. М., 2010. С. 23, 89.
[18] Архив полковника Хауза. Т. IV. М., 1944. С. 233.

Ele au fost divizate în trei grupuri – „A", „B" şi „C", în dependenţă de nivelul lor de dezvoltare. În grupul „A" au fost incluse teritoriile arabe, desprinse de la fostul imperiu Otoman – Siria, Liban, Palestina, Mesopotamia; grupul „B" – fostele colonii germane din Africa de Est şi Centrală – Tanganica, Togo, Kamerun, Ruanda-Urundi; în grupul „C" – fostele colonii germane din Asia de Sud-Est şi Oceania – insulele Marşale, Mariane, Caroline, Nauru, Noua Guinee, Samoa de Vest şi de asemenea Africa de Sud-Vest. N-a existat problemă, în jurul căreia să nu se dea bătălii diplomatice. Japonia cerea Şanidunul, contra se pronunţă China. Englezii înclinau în folosul Japoniei, iar americanii nu doreau să-şi întărească un concurent atât de periculos.

Marea Britanie a căpătat Palestina, Mesopotamia, Transiordania, Tanganica, o parte a Togo şi Kamerunului. Africa de Sud-Vest (Namibia) a fost transmisă Uniunii Sud-Africane, insulele din Oceanul Pacific mai la sud de ecuator – Australiei şi Noii Zelande, mai la nord de el – Japoniei. Belgia a căpătat Raunda-Urundi. În total ţările imperialiste învingătoare au acaparat sub forma „teritoriilor mandatare" 3 mln km^2 cu o populaţie de 17 mln de oameni. Aceasta era o nouă formă de jaf colonial.

Examinarea problemei germane la conferinţă. Fiecare dintre marii învingători tindea spre slăbirea concurenţei Germaniei. Dar, totodată, în condiţiile anului 1919, s-a manifestat dorinţa de-a nu admite dezvoltarea continuă a revoluţiei germane şi năzuinţa de-a transforma Germania învinsă într-un „bastion împotriva bolşevismului". Precum mărturisea House, mareşalul Foch, în scopul luptei contra Rusiei bolşevice, era „gata să meargă la colaborare cu Germania după semnarea tratatului preliminar de pace şi considera că o asemenea colaborare poate fi destul de utilă"[19]. Ocupând malul stâng al Rinului şi fortificaţiile din faţa podurilor, învingătorii n-au avansat în adâncul Germaniei, deoarece acest lucru putea genera consolidarea proletariatului german în jurul spartacoviştilor. Wilson, Ll. George şi Clemenceau priveau la posibila ocupaţie a Germaniei ca la o măsură extremă, numai în cazul bolşevizării ei.

Frica de revoluţie era una dintre principalele motivaţii în adoptarea hotărârilor la conferinţă. În context Ll. George scria că „masele populare din toată Europa, dintr-un capăt în altul, pun la îndoială toată ordinea de lucruri existentă, toată orânduirea politică, socială şi economică... Cel mai mare pericol în momentul dat constă, după părerea mea, în faptul că Germania poate să-şi lege soarta de bolşevici... Acest pericol nu e o himeră. Guvernul german actual e instabil, fără autoritate, fără prestigiu... Dacă vom fi înţelepţi, îi vom propune Germaniei o asemenea pace echitabilă, care le va părea tuturor oamenilor cu raţiune mai preferabilă, decât o altă alternativă – bolşevismul"[20].

Despre aceasta scria şi colonelul House: „Bolşevismul peste tot cucereşte noi poziţii... Noi şedem pe un depozit cu pulbere, şi într-o bună zi o scânteie îl va arunca în aer... În situaţia actuală fiecare zi înseamnă un nou risc"[21]. Membrul delegaţiei engleze şi cunoscutul istoric al diplomaţiei H. Nicolson scria cu această ocazie că, posibil, „nemţii... le vor înmâna puterea bolşevicilor; apoi, unindu-se cu ruşii şi maghiarii, ne vor pune în faţa Europei Centrale roşii"[22].

Contrarevoluţia germană, înăbuşind răscoala muncitorilor berlinezi din ianuarie şi participând la intervenţie împotriva Ţărilor Baltice împreună cu Antanta, spera că acest lucru va fi luat în considerare în timpul întocmirii condiţiilor tratatului de pace. Învingătorii însă năzuiau, în primul rând, să capete maximale profituri economice, teritoriale şi politice din înfrângerea Germaniei, cu toate ca i-au ajutat concomitent burgheziei să-şi păstreze dominaţia în ţară.

Cu aprobarea Statutului Ligii Naţiunilor decădea motivul, care frâna examinarea condiţiilor tratatului de pace. Ll. George, Orlando şi Wilson au părăsit pentru o vreme Parisul, iar Clemenceau a fost ţintuit la pat de-un glonte anarhist. Până la mijlocul lui martie şefii guvernelor au fost înlocuiţi de miniştrii afacerilor externe.

O luptă aprigă s-a desfăşurat în jurul problemei hotarelor de vest ale Germaniei. La sfârşitul anului 1918 Franţa a cerut transferarea hotarului pe Rin şi ocuparea fortificaţiilor din faţa podurilor de pe malul drept de către armatele aliate. Platforma dată era cu fermitate apărată de-o influentă grupare în frunte cu Foch, care privea Rinul în calitate de hotar strategic natural al Franţei. Neîncumetându-se să ceară deschis anexarea malului stâng al Rinului, locuit de nemţi şi reprezentând istoric o parte inseparabilă a Germaniei, delegaţia franceză a propus crearea Republicii „independente" Renane, lipsite de forţă armată şi de dreptul de reunire cu Germania. Statutul noului stat trebuiau să-l determine guvernele Franţei, Belgiei şi Luxemburgului. Se prevedea ocuparea permanentă a Republicii Renane de armatele străine până la îndeplinirea de către Germania a tuturor condiţiilor tratatului de pace. Populaţia ei trebuia înrolată în armatele franceză şi belgiană. Relaţiile economice şi de alt ordin al statului „liber" puteau fi efectuate cu Germania numai în acele forme şi proporţii, care nu prejudiciau intereselor Franţei.

Anglia şi SUA n-au susţinut planul, văzând în el pericolul stabilirii unei hegemonii depline franceze în Europa. În esenţă era vorba nu de soarta teritoriului la apus de Rin, ci de ceva mai mult: Franţa ar fi căpătat posibilitatea de-a controla Ruhrul – cel mai important raion industrial al Europei Occidentale. Atunci Clemenceau a propus crearea Republicii Renane numai pe-un anumit timp, până la îndeplinirea condiţiilor tratatului de către Germania. Wilson şi Ll. George n-au acceptat nici această propunere.

[19] Ibid. C. 259.
[20] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 350.
[21] Архив полковника Хауза. Т. 4. С. 306.
[22] Никольсон Г. Как делался мир в 1919 г. М., 1945. С. 276.

Însă Wilson s-a întors din America deloc triumfător. Un şir întreg de senatori s-au pronunţat contra participării SUA în Ligă, din temerea antrenării Americii în afacerile europene şi învinuindu-l pe Wilson de încălcarea „doctrinei Monroe". Ei cereau includerea acestei doctrine în Statutul Ligii Naţiunilor[23]. Cu această ocazie istoricul englez A. Temperley scria: „Ideile preşedintelui au cucerit Europa. Ar trebui să aşteptăm... vor cuceri oare ideile lui Wilson America!"[24]. În Europa ştiau despre problemele lui Wilson, de aceea activitatea lui se ciocnea de mari greutăţi.

Clemenceau continua să ceară un hotar strategic pe Rin şi crearea statului independent pe malul stâng al râului în cel mai rău caz sub protectoratul Ligii Naţiunilor. Francezii insistau asupra planului unirii minereului din Lotaringia cu cărbunele Ruhrului. Foch repeta mereu despre „pericolul roşu" ce ameninţă Polonia. El cerea crearea „Poloniei Mari" cu includerea Poznanului şi Danţigului în componenţa ei, pentru a crea o contrabalanţă Germaniei şi Rusiei sovietice. Dar crearea Poloniei după modelul francez însemna întărirea Franţei în Europa, fapt împotriva căruia se împotriveau America şi Anglia.

În ceea ce priveşte temerile guvernului francez referitor la posibilitatea războiului revanşard din partea Germaniei, Ll. George şi Wilson i-au propus lui Clemenceau garanţii hotarelor de est ale Franţei, obligându-se să-i acorde ajutor imediat în cazul năvălirii Germaniei. Aceste garanţii fac inutile smulgerea malului stâng al Rinului din trupul Germaniei şi ocuparea lui de către armatele aliaţilor. Însă Clemenceau continua să insiste, trimiţându-le lui Wilson şi lui Ll. George o notă în care-şi exprima acordul cu garanţiile anglo-americane, dar propunea separarea politică şi economică a malului stâng al Rinului de Germania şi ocuparea provinciilor de pe malul stâng pe 30 de ani. În acelaşi timp el mai înainta o condiţie – malul stâng şi o zonă de 50 km de pe malul drept al Rinului vor fi complet demilitarizate.

În calitate de compensare pentru cedările făcute în problema renană, Clemenceau cerea transmiterea Franţei a bazinului carbonifer Saar. Fără aceasta, în opinia lui, Germania, stăpânind cărbunele, v-a controla toată metalurgia franceză[25]. Wilson i-a răspuns iritat că n-a auzit nimic despre Saar. Într-un moment de furie Clemenceau l-a numit germanofil, declarând tăios că niciun premier francez nu va semna tratatul, în care nu va fi condiţionată întoarcerea Saarului Franţei.

- Înseamnă că, dacă Franţa nu va primi ceea ce doreşte, a observat pe un ton rece preşedintele, ea refuză să acţioneze împreună cu noi. În aşa caz poate Dumneavoastră doriţi să mă întorc acasă?

- Eu nu doresc ca Dumneavoastră să va întoarceţi acasă, eu intenţionez să fac acest lucru singur, şi cu aceste cuvinte Clemenceau a ieşit ca fulgerul din biroul lui Wilson[26].

Criza relaţiilor franco-americane a fost completată de agravarea contradicţiilor dintre SUA şi Anglia şi dintre Anglia şi Franţa în problema împărţirii Turciei. Bilanţul discuţiei l-a exprimat foarte exact Wilson. La întrebarea lui House, cum s-a desfăşurat consfătuirea cu Clemenceau şi Ll. George, preşedintele a răspuns: „Excelent – noi ne-am despărţit în toate problemele"[27]. Tratativele au intrat în impas.

Memorandumul din Fontainebleau. La 25 martie 1919 de la reşedinţa sa din Fontainebleau Lloyd George le-a trimis lui Clemenceau şi Wilson un memorandum: „Unele obiecţii pentru conferinţa de pace până la elaborarea proiectului definitiv al condiţiilor de pace"[28], devenit cunoscut sub denumirea „documentul din Fontainebleau". În el a fost expus programul englez şi criticate cerinţele franceze: „Puteţi lipsi Germania de colonii, puteţi să-i reduceţi armata până la dimensiunile unei simple forţe poliţieneşti, iar flota ei – până la nivelul flotei unui stat de mâna a cincea. În fine aceasta-i ceva absurd: dacă cu timpul va simţi că s-au comportat inechitabil în timpul încheierii păcii din anul 1919 cu ea, atunci va găsi mijloace să se răzbune pe învingătorii săi...

Din aceste considerente eu sunt categoric împotriva desprinderii de Germania a unui număr mai mare de nemţi decât e nevoie şi transmiterii lor sub cârmuirea altor ţări. Eu nu-mi pot închipui o altă cauză mai serioasă decât aceasta pentru viitorul război»[29]. Ll. George era contra satisfacerii pretenţiilor teritoriale ale polonezilor pe contul Germaniei. Regiunea Renană de asemenea rămâne germană, dar se demilitarizează. Germania îi restituie Franţei Alsacia şi Lorena şi, pentru 10 ani, Saarul. Cât priveşte hotarul de răsărit al Germaniei, Polonia capătă coridorul de la Danţig. Imperiul Britanic şi Statele Unite se obligă să vină-n apărarea Franţei în cazul agresiunii germane. În problema reparaţiilor Ll. George s-a pronunţat contra cerinţelor excesive, propunând, ca „plata achitărilor reparaţionale... să înceteze atunci, când v-a dispare generaţia care a participat la război"[30]. Mărimea reparaţiilor trebuie să fie adaptată la solvabilitatea Germaniei.

---

[23] Уткин А.И. Дипломатия Вудро Вильсона. С. 288-289.
[24] История дипломатии. Т. 3. С. 148.
[25] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 343-344, 344-345, Тардье А. Мир. М., 1943. С. 213-222, 228.
[26] История дипломатии. Т. 3. С. 149; Уткин А.И. Дипломатия Вудро Вильсона. С. 285.
[27] Архив полковника Хауза. Т. 4. С. 305.
[28] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 347-357.
[29] Ibid. С. 348.
[30] Ibid. С. 355, 349.

„Documentul din Fontainebleau” a cauzat o explozie de indignare din partea premierului francez[31]. Clemenceau a menţionat cu sarcasm că premierul englez propune de-a înainta Germaniei nişte cerinţe teritoriale moderate, dar nimic nu vorbeşte despre cedările legate de situaţia maritimă-militară a Germaniei, de faptul că ea a fost lipsită de flotă, colonii şi pieţe de desfacere. La aceasta Ll. George i-a răspuns că, dacă Franţa consideră propunerile engleze acceptabile numai pentru statele maritime, atunci el le retrage cu plăcere[32].

Această polemică a fost transferată în Consiliul celor patru. Wilson l-a susţinut pe Ll. George în problema Saarului. Confruntându-se de-un front comun al ambelor puteri, Clemenceau a hotărât să-şi schimbe tactica, propunând transmiterea regiunii Saar Ligii Naţiunilor, care la rândul său îi v-a acorda Franţei mandatul pentru 15 ani. Dar nici această propunere n-a fost susţinută. Wilson s-a pronunţat şi împotriva despărţirii regiunii Renane de Germania, şi chiar contra ocupaţiei ei îndelungate de către francezi. În schimb, el a repetat propunerea engleză despre garanţiile comune anglo-americane hotarelor franceze în cazul invaziei germane, cu toate că această promisiune nu avea vreo oarecare valoare reală.

Delegaţia franceză cerea limitarea producţiei militare germane şi stabilirea controlului internaţional asupra ei. Contra s-au pronunţat englezii şi mai ales americanii. „Germania trebuie să-şi păstreze tot armamentul şi o armată necesară pentru înăbuşirea bolşevismului”, spunea Wilson[33]. Această platformă reflecta tendinţa de-a păstra militarismul german pentru lupta lui cu comunismul internaţional şi pentru consolidarea poziţiilor SUA în Europa contra concurenţilor lor englezi şi francezi.

Problema reparaţiilor. Contradicţii profunde au apărut între SUA, Anglia şi Franţa şi în problema reparaţiilor. Wilson şi Ll. George s-au pronunţat pentru un volum moderat al reparaţiilor, argumentând că nişte reparaţii mari vor arunca Germania „în braţele revoluţiei bolşevice”.

Însă pentru francezi lupta pentru reparaţii însemna o parte a luptei lor pentru hegemonia europeană. Ei sperau cu ajutorul reparaţiilor să slăbească Germania, să stoarcă din ea mijloace colosale băneşti şi materiale, care-i vor da posibilitate Franţei să restabilească distrugerile pricinuite de război şi să-şi consolideze substanţial poziţiile economice. Reprezentanţii francezi insistau asupra unei recompense complete pentru toate pagubele suferite de statele învingătoare în război. Ei cereau includerea tuturor cheltuielilor militare ale învingătorilor în suma reparaţiilor şi despăgubirea daunelor pricinuite de armata germană. Subliniind că cel mai mult în urma războiului a suferit ţara lor, francezii menţionau că Franţei trebuie să-i aparţină şi cea mai mare parte a reparaţiilor. Pe parcursul întregii conferinţe ei luptau pentru un rol de frunte al Franţei în mecanismul viitorului sistem reparaţional, pentru a folosi reparaţiile în calitate de instrument de influenţă asupra economiei şi politicii Germaniei postbelice.

În mersul operaţiunilor militare Anglia a suferit incomparabil mai puţine daune materiale decât Franţa, în schimb cheltuielile ei totale le întreceau pe cele franceze. De aceea Ll. George pleda pentru stabilirea părţii fiecăruia din învingători în dependenţă de cheltuielile lui militare. Totodată, el era convins de imposibilitatea de-a primi de la Germania suma cheltuielilor militare şi insista asupra micşorării volumului de reparaţii.

Anglia tindea să slăbească poziţiile economice ale Germaniei în calitate de concurent al său pe pieţele internaţionale. Dar, rezultând din politica tradiţională a „echilibrului de forţe” în Europa, ea nu dorea ca în rezultatul rezolvării problemei reparaţionale să se întărească poziţiile franceze. Din punct de vedere al cercurilor guvernante engleze, Germania trebuia slăbită, dar în limitele care ar exclude posibilitatea stabilirii controlului francez asupra ei. Germania trebuia să rămână o contrabalanţă serioasă Franţei. În genere poziţia Angliei era destul de contradictorie: pe de-o parte, Anglia dorea să-şi restabilească hegemonia sa financiară mondială subminată de război, fapt ce necesita încasarea unor mari sume în calitate de reparaţii; pe de alta, în faţa rivalului său francez, în lupta pentru dominaţie în Europa, ea se temea de-o slăbire excesivă a Germaniei. Un rol important în acest sens îl jucau şi temerile industriaşilor englezi, care prevedeau o creştere substanţială a exportului german în legătură cu necesitatea de-a căpăta mijloace pentru acoperirea unor mari obligaţiuni privind reparaţiile[34].

Reprezentanţii englezi la conferinţa de la Versailles deseori înaintau proiecte diametral opuse. Astfel poziţia lordului Kanliff se apropia de cea franceză. Keynes, expertul financiar al delegaţiei engleze, din contra, afirma că este inadmisibil de cerut de la Germania mai mult de 50 mlrd mărci aur. Manifesta şovăieli în această problemă şi Lloyd George: în timpul campaniei electorale din 1918 el declarase că Germania „va plăti pentru tot”; în curând după deschiderea conferinţei el depunea eforturi pentru micşorarea sumei reparaţiilor, iar, nu cu mult înaintea semnării tratatului de pace iarăşi şi-a schimbat punctul de vedere, apropiindu-l de poziţia franceză.

Americanii aveau teamă că Clemenceau şi Ll. George vor tăia găina ce le poate aduce ouă de aur. SUA puteau să-şi întoarcă datoriile de la Anglia şi Franţa numai în cazul, când Germania va fi solvabilă. În afară de aceasta ele nu erau cointeresate în consolidarea poziţiilor economice ale Angliei şi Franţei. SUA n-au avut de suferit de pe urma războiului, din care cauză nu puteau miza pe o mare parte a reparaţiilor în baza oricărui principiu de repartizare. Capitalului american îi era mult mai convenabilă realizarea politicii consolidării

---

[31] Ibid. C. 357-361; Тарьде А. Мир. С. 102-104, 129-145,213-222.

[32] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 361-362.

[33] История дипломатии. Т. 3. С. 152.

[34] Тардье А. Мир. С. 258; Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 407-409.

poziţiilor sale în Germania nu prin intermediul perceperii reparaţiilor, ci pe calea investiţiilor în industria germană. Era în interesul americanilor micşorarea maximală a sumei reparaţiilor germane, pentru neadmiterea slăbirii economiei germane, fapt ce, la rândul său, nu le-ar fi permis să capete profituri maximale în urma investiţiilor. Expertul american Davis, reprezentantul grupării lui Morgan, considera că nemţilor li se poate impune o sumă nu mai mare de 25 mlrd de dolari[35].

O lămurire nu mai puţin importantă a tendinţei spre minimalizarea sumei reparaţiilor a fost şi teama liderilor occidentali de pericolul comunizării Germaniei în cazul înrăutăţirii situaţiei ei economice. În acest sens Ll. George avertiza conferinţa: „Noi aruncăm Germania în braţele bolşevicilor"[36]. Membrul delegaţiei engleze lordul Miller a declarat că a-i impune Germaniei o povară excepţională este cea mai scurtă cale spre „bolşevizarea" ei[37].

Asemenea discuţii au generat şi problema repartizării reparaţiilor între învingători. Ll. George propunea 50% din toată suma să-i revină Franţei, 30% – Angliei şi 20% – celorlalte ţări[38]. Franţa insista asupra 58% pentru sine şi 25% Angliei. După lungi discuţii Clemenceau a anunţat că ultimul cuvânt al francezilor este 56% pentru Franţa şi 25% pentru Anglia. Wilson propunea 56% şi 28%[39].

Cât priveşte suma totală, Franţa insista asupra 600-800 mlrd. mărci aur, Anglia – 480 mlrd. iar SUA 228 mlrd[40]. Aliaţii n-au ajuns la un numitor comun şi n-au fixat cifra finală. Experţii americani au propus crearea unei comisii speciale pentru stabilirea ei. La 25 ianuarie 1919, la şedinţa plenară a Conferinţei de pace de la Paris, a fost adoptată hotărârea despre crearea „Comisiei reparaţionale pentru stabilirea pagubelor pricinuite". Comisia trebuia să discute şi să informeze conferinţa despre: „1. Mărimea sumei, pe care trebuie s-o plătească ţările inamice în calitate de reparaţii. 2. Capacitatea lor de plată. 3. Prin ce metode, în ce formă şi pe parcursul cărui interval de timp trebuie înfăptuită plata"[41]. Petrecând mai multe şedinţe, din cauza contradicţiilor dintre membrii săi, comisia n-a răspuns la aceste întrebări. A fost fixată doar suma, pe care Germania trebuia s-o plătească până la 1 mai 1921 – 20 mlrd. mărci aur[42]. În alte chestiuni nu s-a ajuns la vreo înţelegere. Clemenceau a ameninţat din nou partenerii săi cu plecarea. Wilson la rândul său a chemat din America vaporul. Conferinţa era pe cale de-a se destrăma.

În aprilie 1919 Ll. George într-un memorandum adresat lui Wilson a încercat să lege într-un tot întreg micşorarea sumei reparaţiilor germane cu reducerea respectivă a obligaţiunilor financiare ale statelor Antantei faţa de SUA. El a propus pe toată suma reparaţiilor germane să fie eliberate bonuri, cu care Anglia şi Franţa se vor răsplăti cu SUA pentru împrumuturi, iar SUA în baza bonurilor primite vor percepe reparaţiile din Germania. Wilson a refuzat categoric să îmbine problema reparaţiilor cu cea a datoriilor interaliate.

Reprezentanţii SUA s-au pronunţat categoric împotriva restituirii datoriilor de război pe calea încasării reparaţiilor. Statele Unite pledau pentru perceperea reparaţiilor din Germania numai pentru pagubele materiale pricinuite cetăţenilor puterilor aliate. Dreptul de restituire a cheltuielilor militare americanii îl recunoşteau numai pentru Belgia. Wilson a dat de înţeles că, dacă Clemenceau şi Ll. George vor insista în această problemă, SUA în genere nu vor participa la sistemul reparaţional, vor acuza public poziţia lor şi se vor limita cu confiscarea averii germane din SUA şi din ţările latinoamericane. Delegaţia română de asemenea a formulat obiecţii în legătură cu problema reparaţiilor germane, dar demersurile ei nu au fost luate în considerare[43].

Reglarea definitivă a problemei reparaţiilor a fost amânată. În aceasta erau cointeresaţi toţi, sperând să primească posibilităţi mai favorabile pentru manevră.

Revendicările delegaţiilor italiană şi niponă. Când principalele chestiuni au fost în principiu soluţionate, a ieşit brusc cu un demers premierul italian, cerând alipirea oraşului Fiume la Italia. Marile puteri însă n-au dorit nici să audă despre aceasta. Atunci Orlando a părăsit conferinţa de pace.

În ziua plecării lui Orlando, la 24 aprilie, pe neaşteptate s-au manifestat şi japonezii, alegând foarte reuşit momentul. Ei au cerut reglementarea urgentă a problemei Şanidunului în spiritul revendicărilor lor, în caz contrar ameninţând că nu vor semna tratatul. Plecarea Italiei de la conferinţă deja fusese o lovitură. Era evident că, dacă şi Japonia îl va urma pe Orlando, prestigiul conferinţei va avea de suferit şi mai mult. Wilson şovăia, el deja respinsese o dată cererea niponă despre egalitatea raselor. Însă Anglia a luat partea Japoniei. Japonezii şi-au anunţat intenţia de-a retroceda în viitor Şanidunul Chinei. În sfârşit Wilson a cedat revendicărilor Japoniei, *volens-nolens* dovedind prin aceasta caracterul făţarnic al celor „14 puncte".

---

[35] Всемирная история. Т. 8. С. 113.
[36] Тардье А. Мир. С. 258.
[37] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 409.
[38] Ibid. C. 357.
[39] История дипломатии. Т. 3. С. 153.
[40] История международных отношений и внешней политики СССР. Т. 1. М., 1967. С. 82.
[41] Ibid. C. 81.
[42] Ibid. C. 82.
[43] Dobrinescu V.Fl. România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923). Iaşi, 1993. P. 53.

Foarte exact a exprimat esenţa discuţiilor la conferinţa H. Nicolson, menţionând că „fiecare stat inevitabil propunea soluţii, care reflectau interesele lui”[44] şi care „s-au dovedit în realitate antagoniste”[45]. „În afară de divergenţele de păreri pe aşa probleme centrale cum erau securitatea franceză, regiunea Renană, reparaţiile, câmpia Saar, soarta flotei germane, blocada, serviciul militar şi hotarele Poloniei, energia Consiliului suprem neîntrerupt era sustrasă şi irosită de multiple probleme neînsemnate...”[46]

3. Tratatul de pace cu Germania

Atitudinea nemţilor faţă de proiectul tratatului de pace. Proiectul tratatului de pace cu Germania a fost în sfârşit elaborat. Învingătorii se grăbeau să obţină cât mai urgent semnarea lui cu guvernul german: frica faţă de mişcarea revoluţionară în creştere din întreaga Europă şi în special faţă de revoluţia germană era permanent în vizorul participanţilor la Conferinţa de la Paris. La 18 aprilie 1919 Germaniei i s-a propus până la 25 aprilie să-şi trimită delegaţia sa la Versailles. Clemenceau a rugat să fie trimisă o delegaţie investită cu împuterniciri de-a discuta orice problemă, legată de tratatul de pace.

În Germania ştiau despre contadicţiile din tabăra Antantei. Generalul Grener, acţionând prin „oameni de paie”, a încercat să stabilească contacte cu Anglia şi America. Lüdendorff, prin intermediul agenţilor săi, i-a propus lui Clemenceau să creeze o armată germană specială pentru a lupta cu Rusia sovietică. Erzberger de asemenea avea legături cu francezii, propunându-le planul de restabilire a Belgiei şi Franţei de Nord-Est cu mâinile muncitorilor germani. Ministrul afacerilor externe al Germaniei Brokdorff-Rantzau a încercat să obţină anumite cedări, făcând legătură cu guvernele Angliei şi SUA. Germania se străduia să folosească pe cât era posibil neînţelegerile din interiorul taberei inamice.

În aşteptarea invitaţiei, Germania a creat câteva comisii pentru pregătirea contraproiectului său. Ele urmăreau cu mare atenţie dezbaterile de la conferinţa de pace, luând cunoştinţă de poziţiile statelor. Agenţii germani iscodeau de la reprezentanţii ţărilor mici amănuntele tratativelor din Consiliul celor patru. Generalul Grener insista asupra păstrării armatei. El se pronunţa contra recunoaşterii de către Germania a vinovăţiei sale în război, fiindcă o astfel de recunoaştere atrăgea după sine extrădarea generalilor, iar cadrele de comandă a armatei trebuiau păstrate cu orice preţ.

Adversarii Germaniei, la rândul lor, separat unii de alţii, negociau cu ea. În drum delegaţia germană a fost vizitată de reprezentantul lui Wilson, care i-a recomandat lui Brokdorff-Rantzau să semneze tratatul de pace. Ultimul a răspuns că nu va semna nimic ce nu se încadrează în cele „14 puncte”.

Germanii au ajuns la Paris la 30 aprilie şi la 7 mai le-a fost înmânat textul tratatului. Însă aliaţii au declarat limpede că nu poate fi nici vorbă despre vreo discuţie largă pe problema condiţiilor proiectului, formulat pe 208 pagini. Clemenceau a deschis şedinţa conferinţei cu o scurtă cuvântare: „Ora răsplatei a sosit, declară el. Voi ne-aţi cerut pace. Noi suntem de acord să v-o oferim. Noi vă transmitem cartea păcii”[47]. Tot atunci Clemenceau a subliniat că învingătorii au adoptat hotărârea solemnă „de a aplica toate mijloacele ce stau la dispoziţia noastră, pentru a obţine complet satisfacerea legitimă a tot ce ni se cuvine”. Delegaţilor germani li s-a spus că nu se admit niciun fel de discuţii şi că obiecţiile germane trebuie prezentate în scris. Nemţilor li s-a acordat termenul de 15 zile, pe parcursul cărora ei puteau să se adreseze după lămuriri. După aceasta Consiliul suprem va hotărî în ce termen trebuie să urmeze răspunsul definitiv al guvernului german.

În timpul traducerii cuvântării lui Clemenceau, condiţiile păcii au fost înmânate lui Brokdorff-Rantzau, care a declarat: „Ni se cere recunoaşterea faptului că noi suntem singurii vinovaţi de război; o asemenea recunoaştere din gura mea ar fi un neadevăr... Noi categoric protestăm contra afirmaţiei, precum că Germania... trebuie declarată unicul vinovat”[48]. Germania a săvârşit greşeala nu de una singură, spunea Brokdorff. El a menţionat că Germania acceptă cele „14 puncte”, adăugând că ele sunt obligatorii pentru ambele părţi – învingătoare şi învinsă. Nemţii se obligau să restabilească Belgia şi Franţa de Nord, dar cereau a nu slei de puteri Germania cu reparaţii enorme, fapt ce ar genera haos în întreaga viaţă economică a Europei. Ei au cerut de asemenea admiterea Germaniei în Liga Naţiunilor[49].

Mai mult de două zile au studiat germanii condiţiile tratatului de pace. La Berlin a fost organizată o demonstraţie de protest. Scheidemann striga: „Mai bine să se usuce mâinile înaintea semnării unui asemenea tratat de pace”[50]. „S-a întâmplat neverosimilul, a declarat preşedintele Adunării naţionale la Veimar. Inamicul ne înaintează un tratat, care întrece cele mai pesimiste pronosticuri. El înseamnă nimicirea poporului german. E de neînchipuit ca omul, care a făgăduit lumii întregi o pace echitabilă, să poată contribui la alcătuirea

[44] Никольсон Г. Как делался мир в 1919 г. С. 84.
[45] Ibid. С. 85.
[46] Ibid. С. 126.
[47] История дипломатии. Т. 3. С. 158.
[48] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 574.
[49] Ibid. С. 576-578.
[50] История дипломатии. Т. 3. С. 159.

proiectului dictat de ură”[51]. Şi totuşi, Brokdorff a primit ordin să rămână la Paris, în speranţa că va reuşi să obţină revizuirea unor articole ale tratatului. Dar Clemenceau rămânea neînduplecat.

Cercurile diriguitoare ale Germaniei depuneau eforturi maxime pentru a obţine îmbunătăţirea condiţiilor tratatului. Ele îi intimidau pe învingători cu posibilitatea revoluţiei. Majoritatea deputaţilor Adunării naţionale şi membrilor guvernului înclinau spre gândul că tratatul trebuie semnat, deoarece în caz contrar Germania va fi ocupată de armatele Antantei. Însă printre politicienii de la Veimar erau şi de acei care considerau că, dacă aliaţii nu vor face cedări serioase, tratatul de pace nu trebuie semnat. Anume de aceasta se temea şi D. Lloyd George[52]. Părtaş al acestui punct de vedere era şi Brokdorff-Rantzau. El considera că, dacă Germania va izbuti să tărăgăneze tratativele de pace pe încă câteva luni, învingătorii, înnămolindu-se în contradicţii şi temându-se de-o eventuală revoluţie în Germania, vor slăbi inevitabil condiţiile tratatului.

Temerile acestea creşteau permanent, mai ales după proclamarea republicii sovietice în Bavaria. Încă la 8 aprilie 1919, Consiliul celor patru a însărcinat Consiliul militar în frunte cu Foch să elaboreze planul ocupaţiei armate a Germaniei în cazul: 1) dacă „nu va fi cu cine de semnat tratatul”, adică la putere va veni un guvern revoluţionar; 2) dacă guvernul de la Veimar va refuza să semneze tratatul; 3) dacă guvernul de la Veimar va semna tratatul, dar guvernul Bavariei ori al oricărei altei părţi a Germaniei vor refuza să facă aceasta[53].

La 9 mai, „cu scopul de-a face presiuni asupra Germaniei”, s-a discutat propunerea lui Clemenceau despre ocuparea Berlinului şi Francfurtului-pe-Main. La 10 mai mareşalul Foch a prezentat Consiliului celor patru planul ocupaţiei Germaniei. La 19 mai el a informat şefii guvernelor că „pe parcursul a 8 ore după primirea ordinului respectiv, armata poate începe mişcarea în adâncul Germaniei”[54]. Însă D. Ll. George şi W. Wilson erau îngrijoraţi că, nesemnând pacea, Germania poate stabili legături strânse cu Rusia sovietică.

Ll. George, îngrijorat de urmările ocupaţiei Germaniei, a început să încline spre restabilirea blocadei, cu scopul efectuării presiunilor asupra ei. Acest punct de vedere a fost categoric respins de Wilson şi Clemanceau. Preşedintele a declarat: „Prin blocadă Dumneavoastră veţi trezi doar bolşevismul”[55]. A fost confirmată hotărârea în caz de necesitate de-a recurge la ocupaţie militară.

La 20 mai Bronkdorff-Rantzu a rugat să fie prelungit termenul de prezentare a răspunsului. El nu-şi pierdea speranţa să facă partida pe contradicţiile aliaţilor. La 29 mai Bronkdorff i-a înmânat preşedintelui conferinţei nota de răspuns[56]. Partea germană a protestat contra tuturor punctelor condiţiilor de pace şi a înaintat contrapropunerile sale. Nemţii nu erau de acord cu armata de 100 de mii de oameni, dar insistau asupra primirii Germaniei în Liga Naţiunilor; renunţau la Alsacia şi Lorena în folosul Franţei, cerând însă ca acolo să fie organizat un plebiscit; îşi exprimau decizia de-a restitui polonezilor o parte considerabilă a regiunii Poznan şi să-i acorde Poloniei ieşire la mare; acceptau transmiterea coloniilor sale Ligii Naţiunilor cu condiţia recunoaşterii şi după Germania a dreptului de-a căpăta mandat. În calitate de reparaţii partea germană era de acord să plătească pe parcursul a 60 de ani 100 mlrd de mărci aur, din care 20 de mlrd până la 1 mai 1926. Ea ceda o parte a flotei sale, însă cerea dezarmarea generală. În ce priveşte vina pentru război, nemţii insistau asupra examinării acestei chestiuni de către o comisie nepărtinitoare.

Poziţia statelor mici în problema înarmărilor. Nu cu mult timp înainte de aceasta, experţii militari au determinat numărul armatelor naţiunilor mici în comparaţie cu armata germană. Aceasta însemna că Austria trebuia să aibă o armată de 15 mii de oameni, Ungaria – 18 mii, Bulgaria – 10 mii, Cehoslovacia – 22 mii, Iugoslavia – 20 mii, România – 28 mii, Polonia – 44 mii, Grecia – 12 mii[57].

Aliaţii Germaniei n-au fost prezenţi la conferinţă şi nu-şi puteau exprima deschis protestul, dar celelalte state nu doreau nici să audă despre o asemenea propunere. Generalul american Bliss, care a prezentat raportul respectiv, considera că armata Germaniei trebuie mărită şi, respectiv, numărul oştirilor naţiunilor mici. Clemanceau s-a pronunţat contra. La 5 iunie reprezentanţii Poloniei, Cehoslovaciei, României, Iugoslaviei şi Greciei au fost invitaţi la şedinţa Consiliului în apartamentul lui Wilson. Încă la consfătuirea prealabilă ei au hotărât să nu accepte reducerea armatelor. Şedinţa, iniţiată de preşedintele SUA, a decurs într-o atmosferă extrem de încordată. Delegaţii ţărilor invitate insistau categoric asupra păstrării armatelor sale. În zadar îi convingeau Wilson şi Ll. George. Clemanceau păstra tăcerea. Delegaţii simţeau sprijinul lui tacit. Aşa şi n-au ajuns la vreo înţelegere.

Contadicţiile dintre aliaţi şi continuarea tratativelor cu germanii. Neînţelegerile dintre aliaţi s-au intensificat din cauza tratatului cu Germania: „Lloyd George din toate puterile se străduia să uşureze revendicările înaintate Germaniei. Francezii erau furioşi din cauza lui, nu semăna ca Wilson să le fi acordat chiar cea mai mică susţinere. El doreşte să schimbe: 1) hotarul de răsărit, 2) reparaţiile, 3) ocupaţia militară 4) să admită Germania în Liga Naţiunilor... Capitolul despre reparaţii şi despăgubiri e o adevărată crimă, el e amoral şi lipsit de sens... Pentru ele se pronunţă numai şovinii bătrâni”[58].

---

[51] Архив полковника Хауза. Т. 4. С. 357.
[52] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 588.
[53] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 85.
[54] Ibid.
[55] Ibid. C. 86.
[56] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 578-580.
[57] История дипломатии. Т. 3. С. 160.
[58] Никольсон Г. Как делался мир в 1919 г. С. 273-274.

Germania spera să folosească divergenţele aliaţilor şi să obţină cedări. Dar aşteptările ei nu s-au adeverit. La 16 iunie lui Brokdorff i-au înmânat un nou exemplar al tratatului de pace, în care au fost introduse unele schimbări. În particular, Franţa s-a dezis de planurile dominaţiei sale politice în regiunea Saar în folosul Ligii Naţiunilor. Pentru cârmuirea acestei regiuni erau numiţi cinci comisari. În Silezia Superioară se preconiza desfăşurarea unui plebiscit. În nota însoţitoare Clemanceau a menţionat că tratatul trebuie acceptat sau respins în forma în care este expus[59]. Pentru răspuns se acordau cinci zile. În caz că răspunsul nu va fi primit, „puterile vor anunţa că armistiţiul s-a sfârşit şi vor lua acele măsuri pe care le vor considera necesare… pentru a promova şi a realiza aceste condiţii prin forţă”[60]. Unica cedare a constat în faptul că nemţilor, datorită rugăminţii lor insistente, le-au adăugat 48 de ore la cele cinci zile. Delegaţia germană s-a întors la Berlin.

În aceeaşi zi, pe 16 iunie, Foch a prezentat Consiliului celor patru un nou raport. Acum el a declarat că forţele destinate pentru ocuparea Germaniei sunt nesatisfăcătoare. Dacă în ziua armistiţiului de la Compiègne aliaţii dispuneau de 198 divizii pe Rin, acum ei au rămas doar cu 39. Cu aceste forţe este imposibil de străbătut cu lupte 480 km de la Rin până la Berlin[61].

Această declaraţie a cauzat în Consiliul celor patru o confuzie totală. Lui Foch i s-au cerut explicaţii în scris, pentru a examina punctul lui de vedere cu participarea reprezentanţilor supremi ai armatelor aliate. La 20 iunie în şedinţa de seară a Consiliului a avut loc o asemenea discuţie şi a fost luată hotărârea că, dacă până la ora 19, 23 iunie 1919 Germania nu-şi va da consimţământul să semneze tratatul, armatele Franţei, Angliei, SUA şi Belgiei, cu ajutorul activ al flotei engleze şi al armatelor poloneză şi cehoslovacă, vor începe ofensiva în inima Germaniei.

Semnarea tratatului de la Versailles. Între timp în Germania aveau loc discuţii aprige. Unii, inclusiv Brokdorff-Rantzau, respingeau ideea semnării tratatului de pace. Alţii insistau asupra semnării lui din teama complicaţiilor interne. Dar şi unii, şi alţii se pronunţau deschis contra îndeplinirii condiţiilor lui. I-au cerut părerea lui Hindenburg, care a răspuns că armata nu poate opune rezistenţă şi va fi distrusă; este necesar de păstrat armata şi comandamentul ei cu orice preţ. Punctul de vedere al lui Brokdorff-Rantzau n-a fost acceptat şi el a demisionat.

La 22 iunie Adunarea naţională a Germaniei cu majoritatea voturilor (237 – „pro”, 138 – „contra” şi 5 sau abţinut)[62] şi-a dat acordul în favoarea semnării tratatului de pace, cu excepţia articolului, în care se vorbea despre responsabilitatea Germaniei pentru începutul războiului. Însă aliaţii, în persoana lui Clemanceau, au declarat ca nu vor merge la niciun fel de schimbări în condiţiile tratatului şi au cerut semnarea păcii sau să se renunţe de la încheierea ei. La 23 iunie Adunarea naţională a Germaniei a adoptat la Veimar hotărârea despre semnarea păcii fără rezerve, fapt despre care preşedintele Ebert i-a informat pe aliaţi. Noul ministru al afacerilor externe al Germaniei, social-democratul Miller, şi ministrul justiţiei Bell au sosit la Paris.

La 28 iunie 1919, în ziua celei de-a cincia aniversări a atentatului de la Saraevo, tratatul de pace cu Germania a fost semnat. Ceremonia semnării a avut loc în sala de oglinzi a Palatului mare de la Versailles, unde în 1871, după victorie asupra Franţei, Bismarck a proclamat formarea Imperiului German. Formal Primul război mondial s-a încheiat.

Germania a fost înfrântă de-o coaliţie de state mai puternice. Dar militarismul german n-a fost sfărâmat. El considera înfrângerea sa doar un insucces provizoriu în calea spre realizarea unor planuri agresive de perspectivă. Fiind silite să meargă la semnarea tratatului împovărător şi umilitor de pace, cercurile imperialiste ale Germaniei cu greu îşi ascundeau intenţia de a-l desconsidera. Polemizând cu adversarii semnării tratatului de pace, Erzberger îi liniştea că aceasta va fi doar o formalitate inevitabilă.

Conţinutul tratatului. Tratatul cu Germania conţinea 440 de articole şi se diviza în 15 compartimente[63]. Partea I-a (Statutul Ligii Naţiunilor) şi partea a XIII-cea (Organizaţia Mondială a Muncii) au intrat apoi fără schimbări în toate tratatele elaborate de Conferinţa de pace de la Paris.

Hotărârile teritoriale ale Tratatului de la Versailles determinau hotarele Germaniei cu Franţa, Belgia, Luxemburg, Elveţia, Austria, Cehoslovacia, Polonia, Danemarca. Teritoriul Germaniei s-a micşorat în comparaţie cu anul 1914 cu 1/8, iar populaţia – cu 1/10. Germania îi retroceda Franţei Alsacia şi Lorena în hotarele anului 1870 (14,6 km^2 şi circa 1,5 mln de oameni), se dezicea în favoarea Belgiei de la raioanele Eipen, Malmedi şi Morene (1 mie km^2, 62 mii de populaţie).

Pe malul stâng al Rinului şi în fâşia de 50 km pe malul lui drept, a fost creată zona Renană demilitarizată, unde Germania nu avea dreptul să construiască fortificaţii, să amplaseze forţe armate, să înfăptuiască manevre şi să păstreze careva „mijloace materiale pentru mobilizare”. În cazul încălcării statutului stabilit al zonei Renane demilitarizate, s-ar fi considerat că „ar comite un act duşmănos faţă de puterile semnatare a Tratatului dat

[59] Архив полковника Хауза. Т. 4. С. 371.
[60] История дипломатии. Т. 3. С. 161.
[61] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 86.
[62] Европа в международных отношениях 1917-1939. М., 1979. С. 47.
[63] Международные отношения и внешняя политика СССР (сборник документов). С. 59-61. Vezi: Тардье А. Мир. С. 353-355. Chiachir N. Istoria relaţiilor internaţionale. P. 256.

şi ca o ţară care tinde să submineze pacea generală”. Teritoriile germane la apus de Rin şi fortificaţiile de lângă poduri erau ocupate de armatele învingătorilor. Au fost stabilite trei zone de ocupaţie şi determinate termenele de evacuare a armatelor aliaţilor din ele – de la 5 până la 15 ani.

În calitate de compensaţie pentru distrugerea minelor din nordul Franţei, în fondul viitoarelor reparaţii, Germania îi transmite Franţei „în proprietate deplină şi nemărginită” minele de cărbune aşezate în bazinul Saar. Se condiţiona că Germania putea să răscumpere de la Franţa aceste mine, cu acordul acesteia, şi de asemenea în cazul dacă Liga Naţiunilor „va hotărî să alipească la Germania tot teritoriului bazinului Saar sau o parte a lui”. Administrarea bazinului Saar se transmitea pentru 15 ani Ligii Naţiunilor, după ce problema despre apartenenţa statală a acestui teritoriu trebuia rezolvată prin plebiscitul populaţiei din regiune.

Germania recunoştea independenţa Poloniei şi-i restituia o parte din teritoriile ei străvechi din Silezia Superioară. Mai mult de 100 mii km^2 de pământ polonez, cotropit de nemţi în secolele precedente, rămâneau în componenţa Germaniei.

La 28 iunie 1919 între Polonia şi cele cinci mari puteri învingătoare a fost încheiat tratatul „Despre apărarea drepturilor minorităţilor naţionale” („micul tratat de la Versailles”), care a obligat guvernul polonez să respecte drepturile a mai mult de 1 mln de nemţi, minoritate naţională în Polonia, fără să impună obligaţiuni analogice guvernului german în privinţa celor 2 mln. de oameni, reprezentanţi ai minorităţii poloneze din Germania[64]. Cercurile revanşarde ale Germaniei au căpătat un motiv juridic pentru amestecul permanent în viaţa Poloniei. Aceasta dovedeşte că autorii păcii de la Versailles erau preocupaţi nu de interesele naţionale ale poporului polonez, nu de pacea şi securitatea în Europa, ci tindeau spre transformarea Poloniei într-o contrabalanţă Germaniei, iar principalul – într-o barieră antisovietică. În acest sens Lenin spunea că „tratatul de la Versailles a creat din Polonia un stat-tampon, care trebuie să îngrădească Germania de confruntarea cu comunismul sovietic şi pe care Antanta îl priveşte ca pe o armă contra bolşevicilor”[65].

Oraşul Danţig, cu teritoriul din jur, se transforma într-un „oraş liber” sub oblăduirea Ligii Naţiunilor şi se includea în cadrul hotarelor vamale ale Poloniei. Relaţiile externe ale oraşului liber şi apărarea drepturilor cetăţenilor lui peste hotare trebuiau înfăptuite de Polonia. Cârmuirea oraşului de asemenea trebuia îndeplinită de statul polonez în comun cu Liga Naţiunilor.

La Danemarca a trecut partea de Nord a Schleswigului. Germania s-a dezis în folosul marilor puteri aliate de la toate drepturile asupra teritoriului or. Memel (Klaipeda), care în anul 1923 s-a reunit cu Lituania. Art. 80 obliga Germania „să respecte strict independenţa Austriei” (adică se interzicea anschlusul). Germania recunoştea independenţa Cehoslovaciei şi-i transmitea o parte a Sileziei Superioare, fapt care obiectiv cauza în viitor înrăutăţirea relaţiilor polono-cehoslovace.

De asemenea Germania se dezicea de posesiunile sale coloniale, care deja erau împărţite între învingători. Toate drepturile şi privilegiile asupra Şanidunului erau transmise Japoniei. Această încălcare flagrantă a drepturilor şi suveranităţii Chinei a trezit o indignare puternică a poporului chinez şi a cauzat refuzul Chinei de-a semna Tratatul de la Versailles.

Partea a V-ea a Tratatului de la Versailles fixa restricţiile militare impuse Germaniei. În introducere se menţiona că restricţiile date au ca ţel „a face posibilă pregătirea limitării generale a înarmărilor tuturor Naţiunilor”. În viitor această formulă a fost folosită de Hitler pentru sabotarea şi anularea deciziilor militare ale Tratatului de pace de la Versailles sub motivul că puterile învingătoare n-au realizat „limitarea generală a înarmărilor tuturor Naţiunilor”.

Articolele privind domeniile militare ale tratatului se reduceau la următoarele: către 31 martie 1920 armata germană nu trebuia să depăşească 100 de mii de oameni (nu mai mult de 7 divizii de infanterie şi 3 de cavalerie), inclusiv soldaţii, unter-ofiţerii, ofiţerii, cursanţii şcolilor militare şi serviciile auxiliare ale armatei. Ea putea avea nu mai mult de 4 mii de ofiţeri. Cartierul general german se lichida şi restabilirea lui se interzicea. Forţele armate ale Germaniei se păstrau numai cu scopul de-a menţine „ordinea” în ţară şi a păzi hotarele. Se anula serviciul militar obligatoriu. Armata germană putea fi completată numai în baza principiului benevol. Pentru a nu admite crearea rezervelor pregătite, se stabilea un termen îndelungat al serviciului militar: soldaţii şi unter-ofiţerii trebuiau să slujească 12 ani, ofiţerii – 25.

Se interzicea desfăşurarea oricăror pregătiri militare în instituţiile de învăţământ, organizaţiile sportive, turistice, de puşcaşi etc. Germania nu putea acredita misiunile sale militare în alte ţări, iar cetăţenilor germani li se interzicea să-şi facă serviciul militar şi să capete instruire militară în armatele altor state. Excepţie prezenta doar Legiunea străină franceză.

Se interziceau artileria grea, tancurile, submarinele, dirijabilele, aviaţia de război şi substanţele chimice toxice. În viitor se permitea o FMM compusă din 5 cuirasate, 6 crucişătoare uşoare, 12 torpiloare şi 12 distrugătoare. Personalul flotei nu trebuia să depăşească 15 mii de oameni. Se indica necesitatea nimicirii tuturor fortificaţiilor de pe litoral şi a celor de la hotarul de vest. Controlul asupra îndeplinirii revendicărilor militare ale Tratatului de la Versailles se încredinţa unor comisii speciale interaliate: militară, maritimă, aeriană. Germania scăpa de ocupaţie.

---

[64] Европа в международных отношениях. С. 50.
[65] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 41. С. 323-324.

Însă, în mersul discutării articolelor ce-i impuneau Germaniei restricţii militare, s-a manifestat năzuinţa SUA şi a Marii Britanii de-a vedea Germania în calitate de-o „contrabalanţă bolşevismului". Argumentând necesitatea păstrării unei armate de 200 de mii de oameni, Wilson o vedea pentru lupta contra „pericolului din afară, din partea bolşevicilor... cu care nemţii, posibil, vor fi nevoiţi să se confrunte la hotarele de răsărit"[66]. Însă pacea de la Brest-Litovsk şi cea de la Bucureşti se anulau.

Tratatul de la Versailles prevedea păstrarea trupelor germane în Ţările Baltice până în acel timp, când „guvernele Principalelor State Aliate şi Afiliate vor considera momentul cuvenit, ţinând seama de situaţia internă a acestor teritorii"[67]. Delegaţia americană, contrar rezistenţei franceze, depunea eforturi de-a păstra în Germania aviaţia de război, fortificaţiile de pe litoral şi bazele militare maritime cu tot armamentul existent acolo. SUA se pronunţau categoric împotriva stabilirii controlului Antantei asupra industriei militare germane. Astfel, deja în anul 1919, se stabilea temelia politicii americane de renaştere a potenţialului militaro-industrial al imperialismului german.

Probema reparaţiilor şi-a găsit reflecţie în 17 articole ale Tratatului de la Versailles. În calitate de întemeiere juridică pentru perceperea reparaţiilor, se stabilea vinovăţia Germaniei în declanşarea războiului şi dreptul învingătorilor la despăgubirea daunelor pentru distrugerile şi pagubele materiale, suferite de cetăţenii ţărilor, cu care Germania a purtat război. Suma totală a reparaţiilor n-a fost fixată de Tratatul de la Versailles. Ea trebuia stabilită de-o comisie reparaţională interaliată, creată peste două săptămâni după intrarea în vigoare a Tratatului de la Versailles. Primul ei preşedinte a fost Poincaré. Începe o luptă îndelungată în jurul problemei reparaţiilor.

Umilitoare, dar de fapt puţin împovărătoare pentru Germania, au fost articolele ce interziceau orice limitare a importului mărfurilor în Germania din ţările învingătoare. Aviaţia acestor ţări a căpătat o libertate nelimitată a zborurilor şi aterizărilor pe teritoriul Germaniei. Râurile Rin, Elba, Oder, Neman şi Dunărea de pe teritoriul Germaniei se declarau deschise pentru navele statelor străine; se stabilea libertatea trecerii prin canalul Kil pentru navele comerciale şi militare ale tuturor naţiunilor care trăiau în pace cu Germania. Finanţele ţării au fost supuse controlului din partea ţărilor învingătoare.

Germania se obliga să recunoască tratatele de pace şi convenţiile suplimentare, care vor fi încheiate de statele învingătoare cu foştii ei aliaţi.

Ratificarea tratatului de pace. În timpul ratificării tratatului în Adunarea naţională a Germaniei (209 voturi „pro" şi 116 „contra") s-au manifestat dispoziţii revanşarde ale claselor dominante germane: a fost exprimat protestul contra transmiterii Poloniei unei părţi a pământurilor ei apusene, „smulgerii din trupul" Germaniei a Schleswigului de Nord, Eipenului şi Malmedi; preşedintele Adunării naţionale Fehrenbach a declarat un „protest categoric" contra „răpirii violente a Alsaciei şi Lorenei"[68]. La 10 ianuarie 1920 după ratificarea de către „puterile aliate şi afiliate", Tratatul de la Versailles a intrat în vigoare. Deoarece senatul SUA n-a ratificat tratatul, Statele Unite au semnat o pace separată cu Germania la 25 august 1921.

Caracterul Tratatului de pace de la Versailles. Acest tratat a fost pus la baza sistemului de tratate Versailles-Washington şi după caracterul său a fost un tratat de pace imperialist. Cel mai concis, după părerea noastră, determina esenţa lui Lenin: „Noi avem primul caz în istoria universală de fixare de jure a jafului, robiei, dependenţei, mizeriei şi foametei pentru un miliard şi un sfert de oameni"[69]. „Aceasta e o pace nemaipomenită de jaf, care pune în situaţia de robi zeci de milioane de oameni, inclusiv din cei mai civilizaţi. Aceasta este nu o pace, ci nişte condiţii dictate de tâlharii cu cuţitul în mână victimei lipsite de apărare»[70].

Unul dintre cei mai cunoscuţi diplomaţi din perioada interbelică H. Nicolson, membru al delegaţiei engleze la Conferinţa de la Paris, compara rezultatele conferinţei cu un eşec. El a caracterizat atmosfera ce domnea la această conferinţă ca una nesănătoasă, menţionând că participanţii ei spre sfârşit s-au înnămolit într-o mlaştină din care n-au mai putut ieşi[71]. El scria că în fond „Conferinţa de pace de la Paris a înfăşurat pacea imperialistă în veşmintele wilsonismului şi rar când în istoria omenirii răzbunarea era mascată cu o sofistică atât de mieroasă"[72]. Acest cunoscut istoric al diplomaţiei a apreciat tratatele de la Paris ca extrem de făţarnice[73]. El menţiona: „Noi am plecat cu convingerea că tratatele, pe care le-am impus duşmanilor noştri, erau inechitabile şi iraţionale"[74].

Consilierul lui Wilson, colonelul House, spunea despre procedura semnării tratatului cu Germania: „Toate acestea aminteau foarte mult de obiceiurile timpurilor trecute, când învingătorul târa învinsul legat în urma carului său de luptă. După părerea mea, aceasta nu este în spiritul erei noi, pe care ne-am jurat s-o creăm...

[66] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 90.
[67] Ibid.; Всемирная история. Т. 8. С. 115; Европа в международных отношениях. С. 52.
[68] Европа в международных отношениях. С. 48.
[69] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 41. С. 224.
[70] Ibid. С. 353.
[71] Никольсон Г. Как делался мир в 1919 г. С. 153.
[72] Ibid. С. 154.
[73] Ibid. С. 155, 156.
[74] Ibid. С. 154.

Toată afacerea a fost minuţios înscenată şi în special maximal umilitor pentru inamic”[75]. Apreciind însuşi tratatul, House scria: „Eu sunt predispus să fiu de acord cu cei care consideră că tratatul este ticălos şi el nu trebuia semnat, căci în timpul realizării lui în viaţă el va antrena Europa într-o situaţie extrem de grea”[76].

House însă nici pe departe nu-şi închipuia consecinţele grave ale Tratatului de pace cu Germania. El nu bănuia că tratatul dat va deveni cauza următorului război mondial.

4. Semnarea tratatelor de pace cu ţările aliate Germaniei

Contradicţiile dintre învingători. Conferinţa de pace de la Paris a elaborat de asemenea şi textele tratatelor de pace, care trebuiau semnate cu Austria, Ungaria, Bulgaria şi Turcia. În timpul discutării condiţiilor acestor tratate, au ieşit în evidenţă contradicţiile acute privind divizarea imperiilor Austro-Ungar şi Otoman. Cele mai puternice poziţii în acel moment în bazinul Dunărean şi în Balcani le avea Franţa, forţele armate ale căreia se aflau în această regiune. Susţinând pretenţiile teritoriale ale României, Poloniei, Regatului sârbilor, croaţilor şi slovenilor şi ale Cehoslovaciei, Franţa miza să se sprijine pe aceste ţări în timpul realizării politicii sale europene. Dar politica franceză s-a confruntat de intenţiile imperialismului englez şi american. Nedorind întărirea Franţei, Anglia şi SUA au ieşit contra planurilor ei în această regiune. Anglia căuta să obţină o creştere substanţială teritorială pentru Grecia pe contul Bulgariei şi Turciei.

Italia a cerut anexarea unui şir de teritorii ce i-au fost făgăduite de tratatul secret. Ea şi-a înaintat pretenţiile asupra or. Rieca (Fiume), care era destinat Serbiei. S-au opus însă alţi membri ai Consiliului celor patru, şi Orlando a părăsit conferinţa. Acest gest impresionant al delegaţiei italiene nu se baza pe o forţă reală. Războiul a demonstrat slăbiciunea militară şi economică a Italiei, care se afla în pragul unei catastrofe financiare şi avea nevoie de împrumuturi din partea aliaţilor săi. La 2 mai Consiliul celor patru a emis o hotărâre de-a nu pomeni Italia în textul tratatului cu Germania şi a lipsit-o de reprezentanţă în comisiile respective. Atunci delegaţia italiană, fără multă gălăgie, a făcut o nouă călătorie de la Roma la Paris.

După cum s-a menţionat, participanţii la conferinţă s-au confruntat cu multiple pretenţii ale statelor mici asupra unor sau altor teritorii ale fostei Austro-Ungarii. Litigiile respective se soluţionau în condiţiile unei lupte aprige, a intrigilor politice şi a confruntării intereselor meschine. Ca rezultat hotarele ţărilor mici, stabilite la Paris, au devenit ulterior un izvor de fricţiuni şi conflicte serioase.

Membrii delegaţiei române menţionau indiferenţa britanicilor faţă de problemele României[77]. Italia încerca să învrăjbească România cu Iugoslavia în problema Banatului. I.I. Brătianu, şeful guvernului român şi conducătorul delegaţiei române la conferinţă, a făcut pentru fiecare teritoriu în parte, la care pretindea România – Basarabia, Bucovina, Transilvania, Maramureş şi Banat – expuneri detaliate. El caracteriza situaţia statelor mici la conferinţă ca fiind „din ce în ce mai monstruoasă”[78].

Tratatul de la Saint-Germain. Semnarea tratatului de pace cu Austria a avut loc la 10 septembrie 1919 în suburbia pariziană Saint-Germain. În preambulul tratatului se menţiona că Austria este o republică. Teritoriul ei constitue 84 mii km^2, iar populaţia aproape 6,7 mln de oameni. Ea recunoştea independenţa şi hotarele tuturor statelor vecine, inclusiv a celor nou formate. Tratatul de la Saint-Germain prevedea transmiterea Bucovinei, Transilvaniei şi parţii de est a Banatului României.

Hotărârile militare ale tratatului de la Saint-Germain stipulau demobilizarea armatei austriece în timp de trei luni şi reducerea efectivului ei la 30 de mii de oameni. Flota ei maritimă şi dunăreană trecea în mâinile învingătorilor, fiind interzisă aviaţia militară. Austria a fost de asemenea obligată să plătească reparaţii în folosul învingătorilor. În contul lor a fost transmisă flota sa comercială şi fluvială. Suma definitivă a reparaţiilor trebuia stabilită de-o comisie specială. În anul 1922 plata reparaţiilor a fost amânată cu 20 de ani.

Articolul 88 al Tratatului de la Saint-Germain interzicea *anschlusul*, adică alipirea Austriei la Germania sau la orice alt stat.

Tratatul de pace cu Bulgaria. La 27 noiembrie 1919 la Neuilly-sur-Sein, o suburbie a Parisului, a fost semnat tratatul de pace cu Bulgaria învinsă. Conform prevederilor lui, Bulgaria a fost lipsită de Tracia de Vest, iar, prin aceasta, şi de ieşirea spre Marea Egee. Această provincie (8,7 mii km^2) a fost transmisă Greciei. Iugoslavia a primit 2,5 mii km^2, Dobrogea de Sud rămânea în componenţa României.

Tratatul de la Neuilly îi impunea Bulgariei nişte restricţii militare serioase. Armata se completa excepţional în baza serviciului benevol (se interzicea serviciul militar obligatoriu) şi nu putea depăşi 20 de mii de oameni. Bulgaria era lipsită de dreptul de-a avea aviaţie de război şi flotă maritimă militară. Hotărârile reparaţionale ale tratatului impuneau Bulgaria să le plătească învingătorilor pe parcursul a 37 de ani 2,25 mlrd franci aur. În

---

[75] Архив полковника Хауза. Т. 4. С. 377.
[76] Ibid. C. 379.
[77] Dobrinescu V.Fl. România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923). P. 49-50, 51, 52; Diaconu C.S. Opinie publică şi acţiune politică. // Dosarele istoriei. 2000, Nr. 6; Morar-Vulcu C. Trianonul şi discursul politic actual. // Dosarele istoriei. 2000, Nr. 6.
[78] Dobrinescu V.Fl. România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923). P. 50, 51, 52.

afară de aceasta, în termen de 6 luni după intrarea în vigoare a tratatului, ea trebuia să transmită Greciei, României şi Iugoslaviei aproape 71 mii de vite, şi anual, pe parcursul a 5 ani, să-i furnizeze Iugoslaviei 50 mii tone de cărbune. După încheierea tratatului de pace de la Neuilly, Bulgaria s-a pomenit într-o situaţie economică foarte complicată, iar poziţiile ei politice şi geostrategice în Balcani au fost slăbite serios.

Tratatul de la Trianon. În legătură cu revoluţia maghiară semnarea tratatului de pace cu Ungaria a fost amânată. Dar după 133 zile, la 1 august 1919, ca urmare a intervenţiei organizate de Antanta, Republica Sovietică Ungară a căzut. La 1 martie 1920 Ungaria a fost proclamată monarhie şi amiralul Horthy a devenit regent. La 4 iunie 1920 în Marele palat Trianon de la Versailles guvernul horthyst a semnat tratatul de pace.

Tratatul de la Trianon a fost alcătuit după modelul celui de la Saint-Germain. Ungaria recunoştea hotarele stabilite cu Austria, Iugoslavia, România şi Cehoslovacia şi se dezicea de unele teritorii în favoarea acestor state. În comparaţie cu perioada antibelică teritoriul Ungariei s-a micşorat de trei, iar populaţia de 2,5 ori.

Hotărârile militare ale Tratatului de la Trianon interziceau Ungariei să-şi completeze forţele armate în baza serviciului militar obligatoriu. Numărul armatei de mercenari se limita la 35 mii de oameni. Ungaria nu putea avea aviaţie, tancuri şi artilerie grea. Toată flota trecea în posesia biruitorilor. Ungariei i-au fost stabilite reparaţii, suma totală a cărora trebuia determinată de-o comisie reparaţională. României i-au revenit 12,5% din suma globală a reparaţiilor austro-ungare şi bulgare[79].

Încheierea păcii cu Turcia. La conferinţa de pace de la Paris învingătorii s-au preocupat şi de repartizarea „moştenirii turceşti". Încă în decursul războiului guvernele ţărilor Antantei au încheiat o serie de înţelegeri cu privire la împărţirea posesiunilor Turciei din Orientul Apropiat, inclusiv acordul secret anglo-franco-rus referitor la Constantinopol şi trecători (martie-aprilie 1915), acordul anglo-francez Sykes-Picot (mai 1916) şi înţelegerea anglo-franco-italiană (aprilie 1917).

Însă temeinicia acestor înţelegeri s-a dovedit una efemeră. În primul rând, din cadrul participanţilor a ieşit Rusia. SUA n-au sprijinit înţelegerile menţionate, însă aveau intenţii serioase de a-şi stabili influenţa în Orientul Apropiat. Dar factorul hotărâtor, care a determinat situaţia în această regiune, a fost prezenţa aici a trupelor engleze. Anume aceasta le dădea posibilitate englezilor să capete beneficii maxime.

Conform înţelegerii Sykes-Picot, Mesopotamia şi Mosulul se transmiteau Franţei, iar Palestina trebuia să treacă sub cârmuire internaţională. Dar spre sfârşitul războiului englezii au considerat nefavorabilă respectarea ei. Ll. George a declarat că tratatul Sykes-Picot a ars în „coloana biblică de foc", pe care au incendiat-o „cruciaţii englezi" în timpul luptei pentru Palestina[80]. De la India şi până la Bosfor, Marea Britanie intenţiona să creeze un brâu neîntrerupt de colonii şi semicolonii britanice. Istambulul trebuia să devină un al doilea Gibraltar, iar Anatolia – cel de-al doilea Egipt.

În lupta pentru Palestina Anglia i-a folosit pe liderii sionişti, promiţându-le crearea unui „focar naţional evreiesc". Sioniştii şi arabii au susţinut tentativele engleze asupra Palestinei. Franţa s-a dezis de această provincie în favoarea Marii Britanii.

Mandatul asupra Palestinei şi Siriei tindeau să-l obţină şi SUA, dar s-au împotrivit Anglia şi Franţa. În schimb lui Wilson i-au propus mandatul asupra Armeniei şi Constantinopolului, însă congresul nu l-a acceptat, considerând această afacere prea costisitoare.

Ll. George era de părere că cea mai mare parte a Turciei trebuie împărţită între învingători, iar în Asia Mică să fie creat un mic stat turc. El susţinea pretenţiile greceşti asupra raionului Smirnei (Izmir) şi a părţii europene a Turciei, văzând în Grecia „cel mai bun soldat englez" în strâmtorile Mării Negre. Dar intenţiilor britanice li s-a împotrivit Franţa, înţelegând că realizarea lor va duce la lichidarea poziţiilor franceze în aceasta ţară.

La Conferinţa de la Paris împărţirea „moştenirii turceşti" n-a fost încheiată şi au devenit necesare noi tratative. Tratatul a fost înmânat pentru semnare guvernului sultanului, care nu poseda puterea reală. Ea deja a trecut în mâinile Marii Adunări naţionale kemaliste. La 10 august 1920 la Sevres, în apropierea Parisului, a fost semnat tratatul de pace cu Turcia, conform căruia teritoriul ei se micşora la 1/4 din cel al fostului imperiu Otoman.

Turciei i-au permis să aibă o armată de 50 de mii de oameni, inclusiv jandarmeria. Aproape întreaga FMM se preda învingătorilor. Regiunea strâmtorilor se supunea dezarmării şi se transmitea sub controlul Comisiei internaţionale a strâmtorilor care avea dreptul să acţioneze absolut independent de autorităţile locale.

Tratatul de la Sevres, având un caracter jefuitor, a trezit indignarea poporului turc şi n-a fost recunoscut de guvernul kemalist. Aceasta a constituit cauza neîndeplinirii lui, sau primul pas spre lichidarea întregului sistem de tratate semnate la Paris.

5. Sistemul de la Versailles şi contradicţiile lui

Tratatele de pace, semnate în anii 1919-1920 la Paris şi în suburbiile lui, au constituit un sistem de relaţii internaţionale, numit „de la Versailles". El avea un caracter vădit imperialist şi reprezenta un compromis dintre statele învingătoare, care tindeau să-şi asigure o situaţie dominantă în lume.

---

[79] Ibid. P. 54.
[80] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 2. С. 284.

După formă şi durată, prin faptul că „s-a dansat mult”, Conferinţa de la Versailles poate fi comparată cu Congresul de la Viena. Şedinţele ei deseori erau întrerupte de ştirile despre exploziile revoluţionare din Europa. Chiar sarcinile Ligii Naţiunilor erau asemănătoare cu cele ale Sfintei Alianţe – păstrarea noului sistem de relaţii internaţionale.

Dar, în esenţă, Pacea de la Versailles o amintea pe cea de la Francfurt, fiind un mijloc cert de transformare a păcii viitoare într-un simplu armistiţiu. Fără a lichida contradicţiile de până la război, ea a generat altele – între învingători şi învinşi. Din această cauză Sistemul de la Versailles s-a dovedit unul foarte instabil şi incert. „Tratatul de la Versailles este un tratat prădalnic al tâlharilor”, spunea Lenin, menţionând în continuare că „sistemul internaţional, ordinea, ce se bazează pe Pacea de la Versailles, se sprijină pe un vulcan”[81]. Deşi ţinând cont de atitudinea lui Lenin faţă de burghezie şi de situaţia concretă, în care au fost scrise aceste cuvinte, totuşi este greu să nu fii de acord cu evaluările lui.

Sistemul de la Versailles s-a dovedit unul incapabil de-a-şi realiza sarcina nemijlocită – de a ţine în frâu ţările învinse. Antanta a mobilizat împotriva sa învinşii şi a trezit ura lor. Înfrângerea Germaniei în război a intensificat necorespunderea dintre nivelul înalt de dezvoltare economică a ţării şi slăbiciunea poziţiilor ei pe pieţele internaţionale, în sferele de aplicare a capitalului. Cauza principală a Primului război mondial – lupta Germaniei pentru pieţele de desfacere, izvoarele de materie primă şi sferele de aplicare a capitalului – n-a fost soluţionată, ci înăbuşită provizoriu, pentru ca peste un timp inevitabil să se agraveze şi mai mult.

Nici încercarea de-a submina economia germană prin reparaţii, nici lipsirea Germaniei de armată n-au împiedicat pregătirea unui nou război revanşard. Cercurile diriguitoare germane au început să se gândească la revanşă imediat după semnarea armistiţiului. Pe de altă parte, contradicţiile dintre statele Antantei n-au permis crearea unor garanţii temeinice contra revanşei germane. La aceasta a contribuit şi tendinţa de-a păstra militarismul german ca spărgător antisovietic. Fiecare din învingători purta negocieri cu Germania fără ştirea partenerilor şi o aţâţa contra aliaţilor. Condiţiile Tratatului de la Versailles neîndoilnic erau extrem de grele, şi întreaga lor greutate a căzut pe umerii oamenilor muncii, pregătind un vast teren social ideilor revanşei. Imperialismul german, în schimb, şi-a păstrat întreaga să industrie şi era gata la timpul potrivit să restabilească pe deplin capacitatea ei de producţie.

Contradicţiile dintre învingători, nu numai în problema germană, s-au dovedit un factor important, care submina Sistemul de la Versailles. Anglia susţinea în Orientul Apropiat pe ascuns Siria contra Franţei, iar Franţa – pe Turcia contra Angliei. În Europa, unde Franţa a izbutit să-şi consolideze poziţiile economice şi militaro-politice datorită slăbirii Germaniei şi încheierii blocurilor militaro-politice cu ţările Europei de Est, Sistemul de la Versailles era activ subminat de Anglia. Cercurile guvernante engleze acordau o mare susţinere economică şi politică imperialismului german, sperând să-l folosească contra revoluţiei şi pentru slăbirea poziţiilor Franţei. Împreună cu Italia care se considera nedreptăţită de tratatele de pace, Anglia se străduia din răsputeri să slăbească poziţiile Franţei în Balcani.

Sistemul de la Versailles n-a satisfăcut nici SUA, care erau nemulţumite de consolidarea dominaţiei Angliei şi Franţei în Europa, Orientul Apropiat, Africa, şi o parte considerabilă a Asiei. Wilson n-a izbutit să includă principiul „libertăţii mărilor” în tratatele de pace. N-a fost acceptată de cercurile politice şi economice influente americane nici transmiterea Şanidunului Japoniei. Chiar şi Liga Naţiunilor, copil al SUA, era apreciată negativ de majoritatea politicienilor americani, după părerea cărora ea a devenit un instrument în mâinile Angliei şi Franţei. Din care cauză Statele Unite n-au ratificat Tratatul de pace de la Versailles, iar apoi au contribuit la subminarea elementelor lui de bază. Monopolurile americane au lărgit legaturile sale de cartel cu concernele germane, iar Germania a primit împrumuturi de multe miliarde de dolari din America, fapt ce a condus în mod hotărâtor la restabilirea potenţialului ei militaro-industrial.

Un alt factor de destabilizare a sistemului nou-creat îl constituia politica hrăpăreaţă a cercurilor guvernante ale ţărilor mici nou-apărute în Europa. Menţionând tentativele lor agresive, Ll. George scria: „Popoarele mici, care încă n-au dovedit să guste din plăcerea libertăţii, deja încearcă să-i supună pe alţii... Aceste popoare ...sunt nişte imperialişti mai mari decât Anglia şi Franţa, şi desigur mai mari decât Statele Unite”[82].

Sistemul de la Versailles a legiferat dominaţia unui grup de ţări asupra 7/10 din populaţia lumii. Din această cauză, el nicidecum nu era unul echitabil, şi lupta de eliberare naţională crescândă a popoarelor înrobite îl năruia.

Unul dintre viciile principale ale Sistemului de la Versailles consta în faptul că era îndreptat împotriva Rusiei sovietice. Tendinţa de-a izola statul sovietic cu un „cordon sanitar”, de a construi relaţiile internaţionale postbelice contrar intereselor lui vitale, obiectiv submina acest sistem, îl făcea instabil şi provizoriu.

În context sunt foarte originale şi extrem de interesante concluziile lui H. Kissinger. El consideră că după război situaţia geopolitică a Franţei fată de Germania s-a înrăutăţit: „Până la război, Germania avusese vecini puternici atât în vest, cât şi în est. Ea nu se putea extinde în nicio direcţie fără a da peste un stat important – Franţa, Austro-Ungaria sau Rusia. Însă, după tratatul de la Versailles, a dispărut orice contrapondere Germaniei în

[81] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 41. С. 352, 353.
[82] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 2. С. 196.

est. În condiţiile în care Franţa slăbise, Imperiul Austro-Ungar fusese destrămat, iar Rusia pentru un timp dispăruse din peisaj, pur şi simplu nu exista nicio modalitate de refacere a vechiului echilibru de forţe...

Pentru punerea la respect a Germaniei Franţa avea nevoie de-un aliat în est care sa poată obliga Germania sa lupte pe două fronturi. Rusia era singura ţară suficient de puternică pentru a îndeplini acest rol... Cât despre Polonia, era prea slabă pentru a interpreta rolul Rusiei”[83].

„În acest fel, arhitecţii Tratatului de la Versailles au realizat exact contrariul faţă de ceea ce-şi propuseseră. Ei au încercat să slăbească Germania din punct de vedere fizic, dar n-au făcut decât s-o întărească în plan geopolitic. Dintr-o perspectivă pe termen lung, Germania avea o poziţie mult mai favorabilă pentru a domina Europa după Versailles decât cea dinainte de război. De îndată ce îşi va fi scuturat lanţurile dezarmării, ceea ce era o simplă problemă de timp, ea avea să ajungă mai tare ca niciodată”[84].

Creat la Versailles, sistemul de tratate a fixat raportul de forţe dintre imperialişti, ce s-a stabilit către sfârşitul măcelului global, care durase mai mult de patru ani. Schimbarea inevitabilă în viitor a acestui raport predetermina existenţa scurtă a Versailles-ului. Pacea de la Versailles avea menirea să pună capăt războiului. În realitate ea l-a transformat într-un pericol permanent ce s-a abătut asupra lumii întregi.

6. Conferinţa de la Washington

Interesele marilor puteri în Extremul Orient. Primul război mondial şi revoluţia din Octombrie au schimbat raportul de forţe în Orientul Îndepărtat. Anularea de către Puterea sovietică a tuturor tratatelor inegale încheiate de Rusia ţaristă cu Iranul, Mongolia, China şi alte ţări a dat o lovitură întregului sistem colonial, catalizând furtunos mişcarea de eliberare naţională a popoarelor înrobite.

În timpul războiului Anglia, SUA şi Franţa erau preocupate de teatrul european şi nu puteau acorda o atenţie cuvenită problemelor din zona Oceanului Pacific. În anii războiului s-a micşorat şi torentul de mărfuri europene pe pieţele din Extremul Orient. Statele Unite erau preocupate de aprovizionarea ţărilor europene. Creditele americane curgeau în Europa, şi pentru SUA pieţele orientale au trecut temporar pe planul doi. Înfrângerea Germaniei în război însemna că pentru un timp a dispărut pericolul pătrunderii monopolurilor germane în ţările din Extremul Orient.

Japonia a profitat de această situaţie pentru a înfăptui cotropiri în China, jefuind poporul ei şi al Coreei şi pentru consolidarea poziţiilor sale economice şi strategice în Oceanul Pacific. Japonia privea China şi întreaga Asie de Răsărit ca pe o sferă proprie de influenţă monopolistă. Încă în timpul războiului japonezii au declanşat o campanie şovinistă sub lozinca „Asia pentru asiaţi”, fapt care în realitate însemna – Asia pentru imperialismul nipon. Ei se pronunţau în favoarea unei „doctrine Monroe nipone”.

După cum am mai menţionat, războiul a dat un impuls colosal dezvoltării industriei japoneze. Către sfârşitul acestuia, în mâinile Japoniei s-a pomenit aproape jumătate din comerţul extern al Chinei, pe când SUA le reveneau 15,7%, Angliei – 17,1%[85]. Ţara Soarelui-Răsare elimina activ de pe pieţele chineze concurenţii săi anglo-americani şi pătrundea chiar pe pieţele latino-americane. Mărfurile nipone au apărut în Mexic, adică aproape în pragul SUA. Dolarul era ameninţat în casa lui proprie. Acesta era factorul principal, care condiţiona agravarea contradicţiilor imperialiste în Extremul Orient.

Dar, în ansamblu, a crescut incomparabil forţa SUA, cercurile guvernante ale cărora tot mai activ tindeau spre o nouă reîmpărţire a lumii în corespundere cu repartiţia avuarului mondial. O parte a acesteia a devenit şi lupta puterilor imperialiste pentru dominaţie în regiunea asiatico-pacifică, principalul obiect al căreia rămânea China. Problema Pacificului a devenit una dintre cele mai principale în politica mondială, iar în luptă pentru dominaţie în Oceanul Pacific contradicţiile dintre Japonia şi SUA au devenit ireconciliabile. Încă în mai 1918, când Primul război mondial încă nu se sfârşise şi nemţii se avântau spre Paris, Lenin a pronosticat: „Dezvoltarea economică a acestor ţări (adică a Japoniei şi SUA – S.N.) pe parcursul ultimelor decenii a pregătit un infern de explozibil, fapt ce generează inevitabilitatea unei încăierări înverşunate a acestor state pentru dominaţie în Oceanul Pacific şi asupra litoralului său. Toată istoria diplomatică şi economică a Extremului Orient face absolut neîndoielnic faptul că... evitarea viitorului conflict grav dintre America şi Japonia este imposibilă”[86]. Această prognoză s-a dovedit una profetică.

Contradicţiile dintre SUA şi Japonia se agravau tot mai mult. Încă spre sfârşitul războiului americanii au încercat să slăbească poziţiile Japoniei în China. Cu acest scop în iunie 1918 un influent grup bancar american[*] a hotărât să creeze un consorţiu, pentru a avea prioritate în finanţarea Chinei. Anglia şi Franţa, care de asemenea erau îngrijorate de situaţia excepţională a Japoniei în China, au acceptat propunerea americană de asociere la acest consorţiu. Pomenindu-se în faţa frontului comun al acestor state, şi Japonia a fost nevoită să

---

[83] Kissinger H. Diplomaţia. Buc. 1998. P. 218-219.
[84] Ibid. P. 221.
[85] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 150.
[86] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 36. С. 330.
[*] În componenţa „Morgan şi K°” „National city banc of New-York”, „First national banc of New-York” etc.

adere la el. Dar în cinci ani de existenţă, el n-a acordat Chinei niciun împrumut. În primul rând, aceasta se explică prin împotrivirea Japoniei, care continua penetraţia activă în China de Nord-Est prin intermediul construcţiei noilor căi ferate. O altă cauză, nu mai puţin importantă a pasivităţii consorţiului financiar, îl constituia faptul că, în condiţiile avântului revoluţionar din China, guvernul de la Pekin nu s-a hotărât să accepte condiţiile înrobitoare ale finanţării. Dar şi creditorii finanţau China fără prea multă râvnă, temându-se de revoluţie şi de confiscarea mijloacelor acordate.

După război a crescut şi mai mult importanţa pieţelor orientale pentru burghezia americană. La aceasta a contribuit şi deschiderea canalului Panama, care a scurtat calea de la New-York spre Extremul Orient cu 8 mii de mile. După înfrângerea la Conferinţa de pace de la Paris, în politica externă americană s-a situat pe prim-plan lupta pentru Extremul Orient şi mai ales pentru China. În această luptă situaţia strategică a Japoniei era mai favorabilă decât cea a Statelor Unite. În 1920 guvernul ţării Soarelui-Răsare a început realizarea programului „8-8": Japonia intenţiona să construiască fiecare opt ani iniţial două, iar apoi şi trei escadre din 8 cuirasate. Cheltuielile ei pentru construcţia maritimă în anii 1921-1922 au constituit 1/3 din bugetul naţional.

Bazele maritime-militare din Taiwan şi Riukiu, punctele de sprijin pe Sahalin, Kurile, insulele Mariane, Karoline şi Marshall îi permiteau să manevreze cu flota şi să asigure apărarea metropolei de la o invazie eventuală. În condiţiile distanţelor colosale din Oceanul Pacific, fără baze maritime în Extremul Orient, războiul devenea practic imposibil pentru SUA. Congresul a alocat mijloace pentru pregătirea utilizării bazelor pe Filipine şi Guam abia în anul 1921. Între San-Francisco şi Manila americanii aveau două puncte de sprijin – Pearl-Harbor şi Guam. Însă rada portului Pearl-Harbor era utilată nesătisfăcător şi nu putea deservi un număr mare de vase. Guamul avea un port, dar nici el nu era utilat şi întărit. Afară de aceasta situaţia geografică a Guamului îl făcea uşor vulnerabil din partea flotei japoneze.

Într-o situaţie asemănătoare se aflau şi bazele engleze din Oceanul Pacific – Hong-Kong şi Singapore. În Hong-Kong, ce ocupa o poziţie geografică foarte convenabilă, nu erau locuri, care ar fi putut primi nave ale flotei din Atlantic. Singapore – cel mai important punct pentru comunicaţiile oceanice – nu avea un port potrivit pentru staţionarea navelor mari.

În 1921 serviciile maritime de spionaj americane au stabilit că navele ce se construiau în Japonia şi Anglia le depăşeau pe cele care se construiau în SUA. Dacă mai înainte în Statele Unite considerau că cele şase corăbii de linie aflate în construcţie vor fi cele mai puternice din lume, apoi acum s-a stabilit că Japonia va avea opt vase de linie de-un tonaj mai mare, iar Anglia – patru. În plus, unul din principalele obstacole în construcţia militaro-maritimă a SUA, ce limita tonajul vaselor mari, era capacitatea canalului Panama prin care nu puteau trece corăbii cu un tonaj mai mare de 35 mii de tone.

Însă intenţia SUA de-a lichida Puterea sovietică cu ajutorul japonezilor, le lega mâinile în faţa Japoniei, care continua intervenţia în Extremul Orient rusesc. Neavând forţe armate substanţiale în această regiune, americanii un timp nu împiedicau acţiunile japonezilor. Acest fapt complica politica americană în relaţiile cu rivalul nipon. Dar încercările Japoniei de a-şi stabili dominaţia deplină în Extremul Orient sovietic neliniştea serios elitele conducătoare ale SUA. În acest sens, guvernul american începu să se opună şi să caute căi pentru a pătrunde în economia Republicii din Extremul Orient.

De partea Japoniei era Anglia care dispunea de-un vechi tratat de alianţă, prelungit în 1911 pe încă 10 ani. Termenul tratatului expira în 1921. În faţa diplomaţiei americane stătea sarcina de-a obţine anularea tratatului anglo-nipon. Contradicţiile dintre Statele Unite şi Anglia s-au înteţit din cauza luptei pentru pieţele de desfacere, sferele de alocare a capitalului, izvoarele de materie primă. Dominioanele engleze au devenit un prim obiect al rivalităţii. Monopolurile americane concurau cu succes cu cele engleze pe pieţele Canadei, Australiei, Noii Zelande. S-au înteţit contradicţiile anglo-americane şi în cele mai mari state ale Americii de Sud – Argentina, Brazilia, Uruguay etc. Prin intermediul împrumuturilor şi unei reţele de bănci proprii, SUA înlăturau destul de repede Marea Britanie din aceste ţări.

Rivalitatea anglo-americană s-a înăsprit şi în China. Washingtonul, încercând să obţină o situaţie predominantă pe întreg teritoriul Chinei, sub lozinca „uşilor deschise", cerea lichidarea „sferelor de influenţă" în această ţară. Capitalul american pătrundea în bazinul râului Yanţzî şi în China de Sud, unde stăpâneau englezii.

Cele mai grave probleme politice în relaţiile americano-engleze le constituiau în acel timp înarmările maritime şi alianţa anglo-niponă. În 1919 Congresul Statelor Unite a confirmat programul construcţiei maritime militare, adoptat încă în 1916, conform căruia către 1924 flota americană trebuia să devină cea mai mare în lume. El prevedea construcţia a 10 vase de linie, a 5 crucişătoare de linie, a 10 crucişătoare-torpiloare, a 50 de torpiloare etc. Aceasta însemna o provocare directă supremaţiei maritime engleze. Anglia deja nu putea rezista o îndelungată goană a înarmărilor maritime din cauza slăbiciunii relative a economiei sale şi complicaţiilor politice din interiorul şi din afara ţării. Dar cu toate acestea după Primul război mondial (în 1919) raportul flotelor militare ale Angliei, SUA şi Japoniei era următorul: flota engleză dispunea de 737 corăbii cu un tonaj total de 2,3 mln tone, cea americană – de 595 de vase cu un tonaj de 1,47 mln tone, iar cea japoneză – de 192 nave cu un tonaj total de 0,82 mln tone. Şi mulţi politicieni englezi considerau că această superioritate trebuie păstrată cu orice preţ. Astfel W. Churchill spunea: „Nimic în lume... nu ne poate impune să ne dezicem de

păstrarea dominaţiei pe mare, de care depinde existenţa ţării noastre”[87]. Guvernul englez a hotărât să înceapă construcţia a patru vase de linie, finisarea cărora se prevedea în 1924.

Pentru a presa Anglia, SUA s-au folosit de dificultăţile ei financiare. Cerând guvernului englez plata datoriilor de război, care constituiau 850 mln de lire sterline (4,7 mlrd dolari), americanii subminau poziţiile Angliei pe piaţa mondială creditară. Drept urmare, în 1921 lira sterlină a pierdut 21% din paritatea sa de aur[88]. Fără aplanarea problemei datoriilor Statelor Unite, era imposibilă restabilirea acestei parităţi.

Politicienii influenţi englezi încep să încline în favoarea compromisului cu Statele Unite în problema înarmărilor maritime. În martie 1921, ministrul FMM lordul Lee a ţinut o cuvântare, în care a propus stabilirea parităţii flotelor engleză şi americană printr-o înţelegere. Peste o lună, Anglia a informat oficial guvernul american că „este gata să se dezică de politica tradiţională de-a avea o flotă egală cu următoarele două cele mai puternice flote din lume şi să se înţeleagă cu Statele Unite ale Americii referitor la egalitatea flotelor”[89]. Concomitent, englezii propuneau garanţii de securitate SUA în Atlantic, pentru ca americanii să-şi poată concentra flota în Oceanul Pacific.

Anglia a fost nevoită să meargă în întâmpinarea propunerilor americane în problema alianţei anglo-nipone. Această alianţă a avut pe timpuri o orientare antirusă, apoi antigermană şi numai parţial antiamericană. Dar, după Primul război mondial, s-a dovedit că-i îndreptată contra Statelor Unite. Cum a declarat în anul 1922 senatorul american Loge, „alianţa anglo-niponă prezintă cel mai periculos element al relaţiilor noastre din Extremul Orient şi Oceanul Pacific... Ea trezeşte o îngrijorare crescândă nu numai în Statele Unite ale Americii, dar şi în Canada... Ea susţine în Japonia spiritul militarist şi pregătirile ei de noi conflicte terestre şi maritime”[90]. Pentru a presa Anglia în scopul lichidării alianţei anglo-nipone, Statele Unite au folosit problema irlandeză. Când în iunie 1921 congresul american discuta propunerea recunoaşterii Republicii Irlanda, secretarul de stat Hughes i-a dat de înţeles ambasadorului englez că hotărârea congresului va depinde de caracterul relaţiilor dintre Anglia şi Japonia.

Alianţa anglo-niponă stârnea o ripostă şi în interiorul imperiului Britanic. Reprezentanţii Canadei şi Uniunii Sud-Africane la conferinţa imperială din iunie 1921 au declarat că relaţiile bune cu Statele Unite constituie baza politicii imperiale, iar alianţa cu Japonia înrăutăţeşte aceste relaţii. Premierul canadian Main a propus în schimbul alianţei anglo-nipone încheierea unui tratat dintre patru state – SUA, Marea Britanie, Japonia şi Franţa. Reprezentanţii altor două dominioane – Australiei şi Noii Zelande – pledau pentru renaşterea alianţei anglo-nipone, văzând în ea o garanţie contra năvălirii Japoniei asupra teritoriilor lor, dar şi ele pledau pentru introducerea unor modificări în condiţiile tratatului, care i-ar fi satisfăcut pe americani. În fine, conferinţa imperială a hotărât să transmită rezolvarea definitivă a problemei unei conferinţe cu participarea Statelor Unite. Aceasta însemna că alianţa anglo-niponă nu va fi renăscută.

În afară de aceasta Anglia manifesta un mare interes pentru India olandeză[*] cu resursele ei colosale, unde monopolurile engleze stăpâneau plantaţii gigantice de cauciuc. Petrolul Indiei olandeze de asemenea se afla în mâinile trustului petrolier anglo-olandez „Royal-Dutch-Shell”. Mai mult de-o treime din exportul Indiei olandeze revenea Angliei. Poftele imperialismului nipon de asemenea erau îndreptate spre acest arhipelag bogat, fapt care direcţiona interesele acestor două state spre o confruntare inevitabilă. În calitate de concurent al Angliei în Extremul Orient se pronunţau nu numai SUA. Aliatul ei vechi, Japonia, în mare măsură fiindu-i obligată pentru înălţarea sa, se transforma într-un rival serios: politica japoneză în Asia era îndreptată contra Washingtonului şi a Londrei.

Şi în interiorul Angliei erau adversari influenţi ai restabilirii alianţei cu Japonia. Consolidarea poziţiilor Japoniei în China în perioada războiului mondial le-a adus prejudicii serioase intereselor engleze. Către anii 1918-1919 investiţiile de capital nipone în China aproape s-au egalat cu cele engleze. La 20 iulie 1921 „Asociaţia chineză”[**]din Londra s-a adresat cu o scrisoare ministerului britanic al afacerilor externe, în care cerea schimbarea tratatului anglo-japonez cu o înţelegere a celor patru puteri. Industriaşii englezi urmăreau iritat penetrarea Japoniei nu doar în China de Nord, ci şi în sfera tradiţională de influenţă engleză – câmpia râului Yanţzî şi în China de Sud. Adversarii alianţei atrăgeau atenţia asupra pericolului concurenţei nipone, preîntâmpinând că dezvoltarea şi adâncirea contradicţiilor poate provoca un conflict armat dintre Japonia şi America, în care Anglia, datorită alianţei sale cu Japonia, poate fi atrasă în conflict cu SUA.

După cum vedem, rivalitatea anglo-americană nu era deloc una rectilinie. Apăreau circumstanţe, care cereau o colaborare temporară a celor două ţări. Interesele comerţului internaţional american dictau la fel necesitatea colaborării cu Anglia. În procesul expansiunii sale în alte ţări, atâta timp cât nu dispunea de-o reţea proprie bancară, capitalul american avea nevoie de serviciile aparatului intermediar al băncilor engleze şi

[87] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 156.
[88] Всемирная история. Т. 8. С. 396; История дипломатии. Т. 3. С. 238.
[89] Всемирная история. Т. 8. С. 396.
[90] Ibid.
[*] Indonezia
[**] Asociaţia industriaşilor englezi, care făceau comerţ cu China.

secţiilor lor de peste hotare. De asemenea coincideau interesele Angliei şi SUA în nedorinţa lor de-a admite întărirea hegemoniei Franţei în Europa şi în consolidarea dominaţiei Japoniei în Extremul Orient.

Acestea au fost cauzele principale, care au stimulat diplomaţia americană de-a propune convocarea conferinţei internaţionale pentru examinarea problemelor Oceanului Pacific şi Extremului Orient.

Convocarea Conferinţei de la Washington. La 10 iulie 1921 secretarul de stat Hughes a propus oficial convocarea unei conferinţe internaţionale la Washington. La 11 august au fost trimise invitaţiile. Rusia sovietică şi Germania n-au fost invitate. Guvernul sovietic de două ori – la 19 iulie şi 2 noiembrie 1921 – a protestat contra faptului că RSFSR – o mare putere pacifică – n-a fost admisă la conferinţă, declarând că hotărârile ei nu vor avea putere legitimă şi RSFSR nu le va respecta[91]. Un protest analogic a fost înaintat şi de guvernul RDEO.

Conferinţa de la Washington a fost deschisă la 12 noiembrie 1921 în componenţa reprezentanţilor Statelor Unite, Angliei, Franţei, Japoniei, Italiei, Belgiei, Olandei, Portugaliei, Chinei. Dominioanele engleze şi India aveau delegaţii de sine stătătoare. Şedinţele conferinţei au fost declarate publice, cuvântările delegaţilor se publicau în presă. În realitate însă principalele probleme se rezolvau la şedinţele închise ale şefilor celor patru delegaţii – Statelor Unite, Angliei, Japoniei şi Franţei. Părerile altor delegaţii practic erau desconsiderate.

Oficial ordinea de zi a conferinţei prevedea următoarele chestiuni: 1) limitarea înarmărilor marine şi de asemenea regulile de aplicare a noilor arme de război; 2) problemele Oceanului Pacific şi Extremului Orient (China, Siberia, insulele mandatare). Chestiunea alianţei anglo-nipone n-a fost inclusă în ordinea de zi, dar era clar că rezolvarea ei este necesară pentru a ajunge la o înţelegere în alte probleme.

SUA au fost reprezentate de-o delegaţie în frunte cu Hughes, în fruntea delegaţiei engleze se afla Balfour, în a celei franceze primul ministrul Briand, iar în a celei japoneze – Kato. Rolul principal la conferinţă le aparţinea Statelor Unite. Sarcina lor primordială era văzută în lichidarea alianţei anglo-nipone. Tratativele despre aceasta se duceau în mare taină între şefii delegaţiilor americană, engleză şi japoneză. Balfour iniţial insista asupra înlocuirii alianţei anglo-nipone cu un acord trilateral anglo-americano-japonez, care prevedea posibilitatea pentru două părţi contractante să intre în înţelegere militară de apărare bilaterală. Hughes a respins tentativa Angliei de-a păstra într-o formă nouă alianţa anglo-niponă şi a insistat asupra invitării Franţei de-a face parte din acest acord. Contradicţiile serioase anglo-franceze în lupta pentru Orientul Apropiat, în problema germană şi în alte chestiuni, cum era datoria Franţei faţă de Statele Unite, făceau diplomaţia americană să considere că aderarea Franţei la înţelegerea proiectată va consolida poziţiile Statelor Unite contrar Angliei şi Japoniei. La 10 decembrie, pe neaşteptate pentru majoritatea delegaţilor, reprezentantul american Loge a dat citirii proiectul acordului celor patru puteri – SUA, Angliei, Franţei, Japoniei – despre garantarea reciprocă a inviolabilităţii posesiunilor insulare din Oceanul Pacific. Pretenţiile Italiei de-a participa la tratat n-au fost satisfăcute.

Balfour şi-a exprimat satisfacţia în legătură cu propunerea americană, dar toţi înţelegeau că el încearcă să ascundă faptul că noul tratat, într-o formă cuviincioasă, a lichidat alianţa anglo-japoneză. Delegatul nipon i-a spus deschis reprezentantului englez: „În orice caz voi i-aţi organizat alianţei nişte funerarii solemne”[92].

Tratatul celor patru puteri. La 13 decembrie 1921 a fost semnat tratatul celor patru puteri despre apărarea comună a posesiunilor coloniale din zona Oceanului Pacific[93]. Tratatul a fost încheiat pe 10 ani şi, după ratificarea lui, alianţa anglo-japoneză îşi pierdea valoarea. Acesta a fost un succes solid al diplomaţiei americane: Anglia a fost nevoită să renunţe la alianţa anglo-niponă şi să participe la o grupare în care rolul principal îl jucau Statele Unite. La 4 şi 6 februarie 1922 cele patru puteri s-au obligat să respecte drepturile, legate de posesiunile insulare portugheze şi olandeze din bazinul Oceanului Pacific. Însă acest acord n-a lichidat contradicţiile imperialiste din Extremul Orient, ci numai a amânat confruntarea americano-japoneză.

Problema înarmărilor maritime. Încheierea înţelegerii celor patru făcea posibilă discutarea problemei limitării înarmărilor maritime. În numele guvernului american Hughes a înaintat propunerile: de încetat construcţia navelor militare supermasive; de scos din funcţie un anumit număr din vasele vechi; de stabilit limita tonajului pentru navele de linie; a nu construi corăbii de linie pe parcursul a 10 ani după semnarea acordului; după expirarea acestui termen de construit nave de linie numai pentru a le înlocui pe cele ieşite din funcţie; vasele noi de linie nu vor depăşi 35 mii tone fiecare*. Motivele de bază ale propunerilor americane erau evidente – consideraţia de-a se egala cu Anglia după capacitatea FMM şi tendinţa de-a limita la un nivel mai scăzut tonajul altor state maritime.

Balfour a declarat că în principiu Anglia este de acord cu propunerile lui Hughes. Aceasta se datora dificultăţilor mari economice şi cheltuielilor gigantice pentru întreţinerea flotei şi de asemenea teamei că SUA cu timpul pot depăşi forţa flotei britanice. În plus, englezii tindeau spre păstrarea în componenţa flotei lor doar a vaselor de război moderne. Diplomaţia americană propunea limitarea numărului crucişătoarelor, deoarece englezii dispuneau de mult mai multe decât alte state. Dar reprezentanţii britanici au respins categoric propunerile date, întrucât crucişătoarele, fiind foarte mobile şi sprijinite de o mulţime de baze, aveau o importanţă deo-

---

[91] ДВП СССР. Т. IV. М., 1960. С. 224-226, 472-473.
[92] Всемирная история. Т. 8. С. 399; История дипломатии. Т. 3. С. 244.
[93] Международные отношения и внешняя политика СССР (сборник документов). С. 72-73.
* Capacitatea maximală a canalului Panama.

sebită pentru controlul asupra comunicaţiilor oceanice care legau Anglia de posesiunile ei coloniale. Astfel, Marea Britanie şi-a păstrat o oarecare superioritate în forţele maritime.

Imediat după Balfour a luat cuvântul reprezentantul Japoniei baronul Kato. El de asemenea a declarat că în principiu Japonia acceptă propunerea referitor la reducerea forţelor maritime. Reprezentantul Franţei Briand a căzut de acord cu Hughes, dar a adăugat că Franţa nu-şi va reduce forţele sale terestre. Părea că între statele prezente la Conferinţa de la Washington există o unanimitate. Dar, de îndată ce s-a trecut de la principii la examinarea concretă a problemei, s-au iscat pe loc contradicţii acute.

Delegaţia japoneză în locul raportului tonajului flotelor grele pentru SUA, Anglia şi Japonia în proporţie de 5:5:3 a propus 10:10:7. Americanii ameninţau că, dacă Japonia va continua să insiste, atunci ei vor începe să construiască câte patru vase contra fiecărei nave nipone. Japonezii au acceptat proporţia americană cu condiţia că America nu va construi în Oceanul Pacific baze maritime militare. Hughes a obiectat energic împotriva acestei revendicări nipone, mai ales în ceea ce priveşte insulele Hawai. În acelaşi timp Franţa se pronunţa pentru dreptul său de-a construi 10 nave de linie noi cu un tonaj de 35 mii de tone fiecare, iar Italia – asupra stabilirii pentru ea a parităţii cu Franţa. Hughes a propus pentru Franţa un tonaj de 175 mii tone. După o luptă înverşunată francezii au declarat că, nedorind să intre conferinţa în impas, acceptă propunerea Americii.

Americanii şi englezii au propus reducerea armatei terestre şi a aviaţiei. Prin aceasta americanii doreau să submineze poziţiile japoneze în China, iar englezii – pe cele franceze în Europa şi Orientul Apropiat. Franţa a refuzat categoric să accepte reducerea forţelor terestre. Briand a declarat la 21 noiembrie că Franţa are nevoie de-o armată mare pentru salvarea Poloniei şi a întregii Europe Occidentale de bolşevism. El a indicat că Germania îşi poate în orice moment restabili armata sa multimilionară. Contra reducerii armatelor terestre s-au pronunţat Japonia, Belgia şi Italia. Nu era o unanimitate nici între iniţiatorii acestei propuneri. În rezultat această chestiune a rămas nesoluţionată, şi britanicii, fiind în singurătate, au cerut reducerea flotei subacvatice franceze.

La începutul discuţiei, susţinută de SUA, Anglia a înaintat problema nimicirii complete a submarinelor. Delegaţia franceză s-a opus categoric, insistând asupra majorării tonajului flotei sale subacvatice până la 90 mii de tone. Punctul de vedere al delegaţilor francezi a fost susţinut de reprezentanţii Japoniei şi Italiei. Încercând să împace poziţiile Angliei şi Franţei, delegaţia SUA a propus limitarea flotei de submarine pentru SUA şi Anglia până la 60 mii de tone, pentru Italia – la 22 mii de tone, pentru Franţa şi Japonia – la 31 mii de tone. Atunci reprezentantul Japoniei a înaintat cererea să aibă flotă subacvatică cu un tonaj de 54 mii de tone, iar delegaţia Franţei, după consultaţii cu guvernul său, a continuat să insiste asupra dreptului de a-şi construi o flotă de submarine cu un tonaj de 90 mii de tone.

Englezii au înaintat un protest categoric contra revendicărilor franceze, dovedind că tendinţa Franţei de-a construi o flotă mare subacvatică prezintă un pericol pentru Marea Britanie: „Este inadmisibil, încheie Balfour, ca Franţa, cu o armată terestră de 800 de mii, să mai aibă şi o flotă subacvatică de clasa întâi”[94]. Ripostându-i, Briand a indicat că atunci când reprezentanţii Angliei cereau pentru ţara lor păstrarea flotei de linie cu un tonaj de 500 mii de tone, delegaţii francezi n-au perceput această revendicare ca îndreptată contra intereselor Franţei. „Anglia, a declarat în continuare Briand, ia masuri de precauţie contra noastră, iar noi dorim să luăm măsuri de precauţie contra Angliei. Anglia ar dori să lichideze submarinele. Cu aceasta noi nu suntem de acord. Dar dacă Anglia va dori să lichideze vasele de linie, atunci noi imediat vom fi de acord să lichidăm flota subacvatică...”[95]. După o discuţie îndelungată şi fără rezultate, a devenit absolut clar că înţelegerea în problema submarinelor nu este una reală, şi subiectul a rămas deschis.

Tratatul celor cinci puteri. În urma unei lupte de aproape trei luni, reprezentanţii Statelor Unite, al Imperiului Britanic, Japoniei, Franţei şi Italiei au semnat la 6 februarie 1922 acordul „Despre limitarea înarmărilor maritime”, sau aşa-numitul Tratat al celor cinci puteri[96]. El a stabilit raportul tonajului vaselor de linie şi portavioanelor pentru fiecare din aceste state în proporţie de 5:5:3:1,75:1,75. Tonajul sumar al navelor de linie a fost stabilit: 525 mii de tone pentru Anglia şi SUA, 315 mii de tone – pentru Japonia, 175 mii de tone – pentru Franţa şi Italia. Tonajul sumar al portavioanelor a fost determinat respectiv 135 mii de tone, 81 mii de tone, 60 mii de tone. Tratatul a fost semnat pe un termen de până la 31 decembrie 1936. El a consfinţit oficial acordul Angliei cu principiul parităţii flotei de linie britanice şi americane.

În calitate de compensare Japoniei pentru consimţământul ei asupra proporţiei stabilite a vaselor de linie, Tratatul celor cinci puteri interzicea americanilor şi englezilor crearea unor noi baze maritimo-militare în Oceanul Pacific. Interdicţia nu se răspândea asupra insulelor de lângă litoralul Statelor Unite, Canadei, Australiei şi Noii Zelande, zonei canalului Panama, insulelor Imperiului Britanic mai la vest de longitudinea de 110° de est. În felul acesta, Statele Unite au fost nevoite să se dezică de dreptul de-a construi baze militare pe insulele Filipine, pe insula Guam, pe insulele Aleute. Aceasta genera înteţirea în viitorul apropiat a contradicţiilor dintre America şi Japonia. Pe de altă parte, Anglia şi-a păstrat dreptul de-a întări Singapoore, forpostul dinspre vest în Oceanul Pacific, lucru care promitea agravarea contradicţiilor anglo-nipone.

[94] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 162.
[95] Ibid.
[96] Международные отношения и внешняя политика СССР (сборник документов). С. 73-74.

Lipsind Statele Unite şi Marea Britanie de posibilitatea de-a crea baze maritime militare într-o rază de 5-6 mii km de la insulele nipone, Japonia i-a asigurat flotei sale, care se putea sprijini pe o reţea largă de baze bine utilate, dominaţie în apele asiatice şi în partea vestică a Oceanului Pacific. În acest moment SUA nu aveau baze maritime militare mari în Oceanul Pacific la distanţă de coastele americane. Plus la aceasta, în caz de război, flota americană trebuia să opereze nu numai în Oceanul Pacific, ci şi în cel Atlantic. Cea mai apropiată bază engleză de Extremul Orient, capabilă să deservească navele mari, era pe atunci Malta. În faţa flotei engleze stătea, în afară de aceasta, şi sarcina de-a ocroti posesiunile britanice risipite prin toată lumea. Astfel, în viitoarea confruntare din Oceanul Pacific numai Japonia şi-ar fi putut concentra toate forţele sale maritime militare într-o apropiere nemijlocită de principalele obiecte ale luptei, adică lângă litoralul chinez.

Aceste cedări japonezilor au trezit o critică înverşunată din partea celor de dreapta în senatul american, din partea unor aşa senatori influenţi ca Franc Paindexter, Reid etc. Jh. Silds menţiona: „Nu Statele Unite, ci Japonia domină Oceanul Pacific – în acele ape din Extremul Orient în care noi trebuie să domnim, dacă dorim efectiv să traducem în viaţă doctrina uşilor deschise"; refuzul de-a construi baze în apropierea Japoniei – este rezultatul „ignoranţei şi iresponsabilităţii"[97].

Reprezentanţii SUA au căzut de acord să cedeze în problemele militare din două cauze: în primul rând, erau convinşi de amânarea confruntării militare şi că în caz de război superioritatea financiară, tehnică, în resurse materiale a SUA le vor permite să se isprăvească cu adversarul în Oceanul Pacific; în al doilea rând, ei tindeau să promoveze o astfel de linie în politica externă care le-ar asigura Statelor Unite în viitoarele conflicte posibile cu Japonia contactul cu Marea Britanie.

În Tratatul celor cinci puteri se sublinia că oricare din ţările semnatare poate suspenda acţiunea lui pe timp de război. Dacă în condiţii de pace careva din aceste ţări va recunoaşte că circumstanţele ce s-au schimbat îi ating interesele securităţii, atunci toate statele trebuie să se întrunească la o nouă conferinţă pentru revizuirea tratatului. Acest articol de fapt reducea la zero întreaga înţelegere.

Problema chineză la conferinţă. În timpul examinării chestiunii referitor la China a ieşit la suprafaţă profunzimea contradicţiilor americano-japoneze. China a fost reprezentată la Conferinţa de la Washington de delegaţii guvernului de la Pekin, străin poporului chinez şi incapabil să-i apere interesele. Reprezentanţii guvernului revoluţionar-democrat din sudul Chinei, condus de Sun Jat-Sen, n-au fost admişi la conferinţă.

După cum se ştie, China n-a semnat Tratatul de la Versailles, deoarece fostele posesiuni germane de pe teritoriul ei nu i-au fost întoarse, ci transmise Japoniei. Sub presiunea mişcării antiimperialiste, ce se desfăşura în China, guvernul de la Pekin a propus un program care reflecta interesele naţionale ale ţării. El consta din 10 puncte şi în principiu repeta revendicările formulate de delegaţia chineză la Conferinţa de pace de la Paris. Ele se reduceau la următoarele: puterile se obligă să respecte şi să păstreze unitatea teritorială, independenţa politică şi administrativă a Republicii Chineze, iar China din partea sa promitea să nu transmită şi să nu dea în arendă statelor străine nicio parte din teritoriul său. Fiind de acord cu principiul „uşilor deschise şi a posibilităţilor egale", ea insista asupra dreptului participării la orice tratat, pe care puterile vor dori să-l încheie între ele privind problemele ce ţin de China sau Oceanul Pacific. Chinezii cereau lichidarea tuturor drepturilor speciale şi privilegiilor statelor străine pe teritoriul lor, reîntoarcerea de către Japonia a tuturor fostelor posesiuni germane în Şanidun şi anularea celor „21 de revendicări", acordarea independenţei fiscale şi vamale, lichidarea dreptului extrateritorialităţii străinilor, lichidarea „sferelor de influenţă" şi „arendei" teritoriilor chineze de către statele străine, evacuarea din ţară a armatelor străine.

Statele imperialiste au refuzat să accepte programul chinez drept temelie pentru rezolvarea problemelor Extremului Orient şi Oceanului Pacific. Americanii au susţinut numai punctele, care puteau fi folosite contra Japoniei. Ei năzuiau să-şi elimine concurenţii din China şi să ocupe poziţii dominante în această ţară. În particular, delegaţia americană s-a exprimat pentru reîntoarcerea Şanidunului Chinei. Japonezii au refuzat să discute această problemă la conferinţă şi au obţinut hotărârea despre examinarea ei în cadrul tratativelor bilaterale nipono-chineze cu participarea observatorilor americani şi englezi.

La 4 februarie 1922 reprezentanţii Chinei şi Japoniei au semnat la Washington o înţelegere. Japonia se obliga să-şi evacueze trupele din Şanidun. Minele de cărbune şi minereu de fier, care au aparţinut până la război nemţilor, treceau sub cârmuirea unei companii mixte nipono-chineze. Calea ferată Ţindao-Ţinani se restituia Chinei cu condiţia compensării Japoniei costului ei. Japonia i-a acordat în acest scop Chinei un împrumut, dându-i posibilitatea să-şi păstreze influenţa în provincia Şanidun.

Revizuirea Tratatului de la Versailles privind problema Şanidunului a fost o înfrângere diplomatică a Japoniei şi un succes al politicii externe americane. Japonia a fost nevoită să refuze formal de unele din cele „21 de revendicări", inclusiv la dreptul excepţional de a-i acorda Chinei împrumuturi pentru construcţia căilor ferate în partea de nord-est a ţării şi în Mongolia interioară, la dreptul privilegiat de-a credita China sub garanţii impozitare, de îndreptarea consilierilor şi instructorilor săi în China.

---

[97] История США. Т. 3. С. 81.

Tratatul celor nouă puteri. La 6 februarie 1922 participanţii la Conferinţa de la Washington au semnat înţelegerea despre politica în China[98]. Tratatul celor nouă puteri îi obliga pe semnatari să respecte suveranitatea, independenţa, inviolabilitatea teritorială şi administrativă a Chinei şi principiul „uşilor deschise", adică „egalitatea posibilităţilor ce se deschid în China pentru comerţul şi industria tuturor naţiunilor". Recunoaşterea principiului „uşilor deschise" încălca în favoarea SUA principiul englez şi japonez al „sferelor de influenţă". Tratatul era îndreptat, în primul rând, contra pretenţiilor nipone la exploatarea monopolistă a Chinei. Politicienii americani îl considerau ca una din cele mai solide realizări ale lor la Conferinţa de la Washington. Şeful delegaţiei americane Hughes scria: „Noi considerăm că datorită acestui tratat «uşile deschise» în China au devenit, în sfârşit, o realitate"[99]. Americanii considerau că în felul acesta, având o industrie puternică, îi vor scoate pe concurenţii săi de pe piaţa chineză şi-şi vor stabili acolo dominaţia proprie.

Tratatul celor nouă puteri n-a introdus niciun fel de schimbări în statutul semicolonial al Chinei, care era privită ca un obiect de afaceri. Tratatul avea ca scop crearea unui front comun al ţărilor imperialiste împotriva mişcării de eliberare naţională a poporului chinez. N-a obţinut China nici reîntoarcerea teritoriilor sale arendate. Statele imperialiste au declarat că unele din aceste teritorii „au o importanţă strategică foarte mare", şi de aceea nu pot fi înapoiate. Japonia considera astfel de teritorii Port-Arturul şi Dalinii, iar Anglia – Hong-Kongul şi Coolunul. China n-a reuşit să-şi restabilească autonomia vamală, să lichideze secţiile poştale străine, să închidă staţiile de radio străine şi telegraful fără fir, să înceapă evacuarea trupelor străine şi a poliţiei. Este semnificativ că atunci când a apărut problema cum trebuie înţeles principiul „unităţii teritoriale şi administrative a Chinei", reprezentanţii SUA au lămurit că el poate fi aplicat doar pentru 18 provincii. Aceasta însemna că Japonia putea să continue stăpânirea sa în Manciuria de Sud şi în Mongolia Interioară, iar Anglia – în Tibet.

Formal n-au fost anulate nici cele „21 de revendicări". Baronul Sidehara a preîntâmpinat statele că anularea lor poate servi drept exemplu „pentru anularea actelor, semnate de alte ţări", şi „poate fi creat un precedent extrem de periculos, care putea avea urmări de lungă durată pentru stabilitatea relaţiilor internaţionale în Asia, Europa şi oriunde ar fi"[100]. O remarcă semnificativă.

Însă Tratatul celor nouă puteri n-a lichidat contradicţiile din Extremul Orient. Cercurile guvernante americane tindeau să strâmtoreze Japonia şi să asigure transformarea Chinei într-o ţară dependentă de SUA. Dar nici Japonia n-a depus armele în luptă pentru China. Ea a aderat la Tratatul celor nouă puteri, deoarece, aflându-se de fapt la Conferinţa de la Washington într-o izolare completă, nu avea o altă ieşire. Dar întrucât tratatul nu prevedea niciun fel de sancţiuni faţa de cei care îl pot încălca, imperialiştii niponi considerau că şi în viitor ei vor putea traduce în viaţă politica lor veche în China.

Bilanţul conferinţei. Conferinţa de la Washington a fixat noul raport de forţe din Oceanul Pacific, stabilit către acel moment. Hotărârile conferinţei, completând şi parţial modificând Tratatele de la Paris din anii 1919-1920, au alcătuit împreună cu ele aşa-numitul sistem Versailles-Washington. Conferinţa de la Washington a finisat reîmpărţirea lumii în Extremul Orient. În acest sens ea completa Versailles-ul.

Înţelegerile încheiate la Washington corespundeau, în primul rând, intereselor imperialiste ale SUA. Datorită colaborării cu Anglia, America a reuşit întrucâtva să-şi strâmtoreze concurentul său principal din Extremul Orient şi din bazinul Oceanului Pacific – Japonia. Însă ar fi incorect de gândit că Japonia a suferit considerabil în urma hotărârilor de la Washington. Ea şi-a păstrat poziţiile-cheie în China, bazele maritime din Oceanul Pacific şi contrar faptului lichidării alianţei anglo-nipone, continua să se bucure de sprijinul Angliei. Cele mai grave pagube conferinţa le-a pricinuit Chinei, conservând situaţia ei de ţară inegală, semicolonială.

Conferinţa de la Washington semnala că în politica mondiala a avut loc o restructurare a forţelor în folosul SUA. Dacă în 1919 la Paris diplomaţia engleză şi franceză a depăşit-o pe cea americană, apoi la Washington, din contra, reprezentanţii SUA au obţinut succese considerabile. Diplomaţia americană s-a manifestat în calitate de iniţiator şi organizator al unui nou „echilibru de forţe" în Extremul Orient, care s-a dovedit, de fapt, şubred şi de scurtă durată.

Deciziile adoptate la Conferinţa de la Washington n-au putut slăbi contradicţiile acute dintre marile puteri capitaliste în Extremul Orient. Ele au adus doar iluzia păcii, amânând pentru un anumit timp confruntarea lor inevitabilă. Cursa înarmărilor nu numai că n-a fost stopată, dar a căpătat nişte proporţii şi mai mari, mai ales în domeniul acelor tipuri de vase maritime militare, construcţia cărora n-a fost limitată la Washington. S-a înteţit lupta pentru pieţele de desfacere, izvoarele de materie primă şi sferele de investire a capitalului. Lupta puterilor coloniale pentru hegemonie în Oceanul Pacific n-a slăbit. Contradicţiile imperialiste din Pacific rămâneau un generator al viitoarelor conflicte.

---

[98] Международные отношения и внешняя политика СССР (сборник документов). С. 74-75.
[99] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 164.
[100] Всемирная история. Т. 8. С. 403.

TEMA Nr. 3. „PROBLEMA RUSĂ” ÎN RELAŢIILE INTERNAŢIONALE DIN ANII 1918 – 1920[1]

1. Începutul intervenţiei militare străine şi izolarea diplomatică a Rusiei sovietice

Cauzele intervenţiei. Revoluţia din Octombrie din Rusia a trezit spaima şi ura în lumea capitalistă. „În ţările aliate, scria Ll. George, mai ales în rândurile claselor avute, se făcea simţită o ură de nestăvilit, născută de-o groază veritabilă în faţa bolşevismului”[2]. Revoluţia era privită cu duşmănie, în primul rând, deoarece liderii ambelor coaliţii antagoniste tindeau să ducă războiul „până la sfârşitul victorios”. Pacea „fără anexiuni şi contribuţii”[3] îi lipsea de profiturile militare colosale şi de viitoarea dobândă de război.

În al doilea rănd, drept continuare a celui dintâi, o importanţă nu mai mică o avea şi pericolul destrămării Antantei şi prăbuşirii Frontului de Răsărit. În acest sens, aliaţii occidentali erau interesaţi în păstrarea Rusiei în război, iar pentru aceasta trebuiau susţinute toate forţele antibolşevice şi acordat un ajutor complex acestora în scopul răsturnării Guvernului sovietic.

Cercurile guvernante ale ţărilor capitaliste se temeau şi de influenţa morală a Revoluţiei din Octombrie asupra mişcării muncitoreşti internaţionale şi a luptei de eliberare a popoarelor înrobite. Statul sovietic, care numai prin faptul existenţei sale revoluţionariza lumea întreagă, se transformă într-un centru de atracţie al tuturor exploataţilor de pe planetă. Guvernul bolşevic a naţionalizat proprietatea cetăţenilor străini în Rusia şi a refuzat să plătească vechile datorii. Aceasta însemna pierderea aproximativ a 16 mlrd. ruble aur de către capitaliştii străini. Deci, tendinţa de a-şi recupera pagubele de asemenea a împins imperialismul mondial la o intervenţie antisovietică.

Ura de clasă faţa de statul sovietic s-a manifestat din primele zile ale revoluţiei. Ea şi-a găsit expresia concretă în amestecul direct în afacerile interne ale Republicii sovietice, în organizarea intervenţiei militare cu scopul de-a răsturna Puterea sovietică şi de-a restaura orânduirea burghezo-moşiereasca. Principalul motiv al intervenţiei era teama ca revoluţia din Rusia să nu se extindă asupra întregii Europe epuizate de război. „Revoluţionari fanatici care visează să cucerească lumea întreagă cu forţa armelor”[4], astfel i-a caracterizat pe bolşevici premierul englez D. Lloyd George.

Intervenţioniştii şi-au găsit aliatul în persoana contrarevoluţiei ruse şi a elitelor guvernante ale statelor vecine Rusiei, inclusiv România. Răsturnate forţat, clasele exploatatoare nu doreau să piardă puterea şi proprietatea. Rezistenţa lor puterii de stat proletare a evoluat în cea mai acută formă a luptei de clasă – războiul civil, care s-a desfăşurat pe întinsurile gigantice ale fostului imperiu ţarist. Acest război s-ar fi terminat relativ repede, fără pierderi omeneşti colosale[5] şi n-ar fi cuprins aproape întregul teritoriu al ţarii, dacă totuşi contrarevoluţia internă nu primea un masiv ajutor militar, politic şi economic din partea imperialismului străin.

Începutul intervenţiei. Intervenţia antisovietică deseori este comparată prin analogie cu presingul militar pe care la timpul său l-a înfruntat Revoluţia franceză. După părerea noastră are dreptate Dj. Boffa, care consideră că „intervenţia în Rusia se caracterizează prin nişte trăsături speciale, care o fac asemănătoare cu unele conflicte ulterioare din secolul nostru, şi nu în ultimul rând cu războiul din Vietnam. Întâi de toate, acesta era un război nedeclarat, ce permitea ţărilor participante la el să ocolească procedurile constituţionale, necesare pentru dezlănţuirea conflictului armat. Cuvântul «război» în genere nu se pronunţă cu glas tare; însuşi Churchill mai târziu ironiza în legătură cu aceasta. Se nega chiar că e vorba despre un amestec. Maximum – acesta era un «ajutor», necesar atât pentru «stabilirea unui guvern democratic», cât şi pentru acordarea de timp guvernelor locale «pentru a rezista contra bolşevicilor»”[6].

La intervenţia antisovietică au participat într-o măsură sau alta toate statele mari capitaliste şi o mare parte a ţărilor mici. Principalii organizatori şi participanţi la intervenţie au fost Anglia, Franţa, Japonia şi SUA. Centrul organizatoric al pregătirii şi planificării întregii politici antisovietice a devenit Consiliul militar suprem al Antantei, creat la 7 noiembrie 1917. Conferinţa de la Paris a Consiliului suprem, care s-a deschis la 28 noiembrie 1917, a pus începutul examinării politicii intervenţiei armate a aliaţilor împotriva statului sovietic: „Aliaţii vor lua măsuri pentru a stabili... un control real asupra cursului politicii externe ruseşti”[7].

---

[1] Черчилль У. Мировой кризис. С. 143-160, 218-239, 288-316; vezi de asemenea: Diaconu C.S. Roşii şi Albii. // Dosarele istoriei. 2000, Nr. 3.

[2] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 277.

[3] Vezi: conţinutul acestei concepţii: Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 35. С. 13-16.

[4] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 1. М., 1990. С. 108.

[5] Pierderile demografice totale ale Rusiei în anii războiului civil pe front şi în spatele frontului (în lupte, de foame, epidemii şi teroare) au constituit 8 mln de oameni. // Гареев М.А. Об объективном освещении военной истории России. // ННИ, 2006, № 5. С. 33.

[6] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 1. С. 108.

[7] Штейн Б.Е. «Русский вопрос» на Парижской мирной конференции (1919-1920 гг.) М., 1949. С. 27.

Precum s-a menţionat deja, la 23 decembrie 1917 a fost încheiată o convenţie secretă anglo-franceză „Despre raioanele viitoarelor operaţiuni ale trupelor britanice şi franceze pe teritoriul Rusiei”[8], prin care Rusia era împărţită în zone de influenţă. În zona engleză intrau Caucazul şi regiunile căzăceşti ale râurilor Kuban şi Don, în cea franceză – Ucraina, Basarabia, Crimeea. Anglia, Franţa şi SUA au donat sume considerabile contrarevoluţiei ruse pentru crearea armatelor albe şi organizarea rebeliunilor contrarevoluţionare. În context este semnificativă şi nota din agenda ambasadorului Marii Britanii în Franţa Francis Bertie, făcută la 8 decembrie 1918: „Rusia nu mai există! Ea s-a destrămat, a dispărut idolul în persoana împăratului şi religiei, care unea toate naţiunile ortodoxe. Dacă vom reuşi să realizăm independenţa statelor limitrofe de la est de Germania, adică a Finlandei, Poloniei, Estoniei, Ucrainei etc., oricât de multe vom reuşi să le fabricăm, apoi, după mine, restul se poate duce la dracu şi fierbe în sucul propriu. Republica Rusă nu va fi în stare să dirijeze hanatele mahometane din Asia Mijlocie şi cnezatele caucaziene”[9].

Neavând la timp resurse umane substanţiale pentru lupta împotriva Rusiei sovietice, puterile Antantei şi SUA dispuneau de vaste posibilităţi materiale. Contrarevoluţia rusă, având destule rezerve umane, ducea lipsă de mijloace materiale pentru lupta contra Puterii sovietice. În vara anului 1918 aceste două forţe antisovietice s-au unit.

Direcţiile invaziei militare a intervenţioniştilor erau determinate de situaţia ce s-a creat către primăvara lui 1918. Marea Neagră era pentru ei inaccesibilă atâta timp cât Turcia continua să lupte de partea Germaniei. Hotarul terestru al Rusiei în Europa de asemenea era blocat, deoarece în calea lor erau Germania şi Austro-Ungaria. Rămâneau două raioane de bază prin care se putea înfăptui intervenţia: la nord – Murmanskul şi Arhanghelskul, iar în est – Extremul Orient.

Prima debarcare a trupelor intervenţioniste a avut loc la 9 martie în portul din Murmansk. Aliaţii au încercat să îndreptăţească invazia în Rusia sovietică prin necesitatea imaginară a „apărării ţinutului Murmansk de nemţi”. În realitate însă organizând intervenţia în Nord, puterile Antantei şi SUA au încercat să creeze un cap de pod pentru ofensivă în adâncul Rusiei, în scopul răsturnării Puterii sovietice. La începutul lui iulie aici au fost concentraţi circa 15 mii de soldaţi.

Paralel cu aceasta se pregătea şi intervenţia în Extremul Orient. Cuirasatele japoneze, engleze şi americane au apărut în portul din Vladivostok încă în ianuarie 1918. Guvernele Angliei şi Franţei, cointeresate în trimiterea armatelor americane în Europa, propuneau ca invazia dinspre est în Rusia sovietică să fie înfăptuită de japonezi. Statele Unite vedeau în Japonia concurentul lor principal în Extremul Orient, de aceea intervenţia Japoniei de una singură în Extremul Orient rus nicidecum nu-i satisfăcea pe americani. Ei se pronunţau pentru o intervenţie comună, pretinzând singuri la bogăţiile Siberiei.

La 5 aprilie 1918, în Vladivostok, sub motivul „apărării” supuşilor niponi, au debarcat armatele japoneze, iar cu ele şi un detaşament de soldaţi englezi. La 29 iunie 1918 i-au urmat şi ocupanţii americani. Guvernul sovietic, după primirea vestei despre debarcarea japonezilor, a dat publicităţii o declaraţie, în care a subliniat că această acţiune a fost planificată din timp[10].

Ambasadorul SUA, Francis, a declarat la 16 aprilie că debarcarea japonezilor „nu are nicio importanţă politică, ci a fost o simplă măsură de precauţie poliţienească, înfăptuită de amiralul nipon din iniţiativa lui personală”. Iar debarcarea desantului englez a lămurit-o prin rugămintea consulului englez „de a apăra consulatul şi supuşii englezi, pentru care a apărut un pericol în legătură cu debarcarea japonezilor”[11]. La 18 aprilie ambasadorul francez Noulens a făcut o declaraţie publică despre solidaritatea Franţei cu intervenţioniştii japonezi. După aceasta Guvernul sovietic l-a lipsit de imunitate diplomatică şi a cerut rechemarea lui.

Rebeliunea corpului de armată cehoslovac. O parte componentă a intervenţiei aliate în Rusia sovietică a fost şi rebeliunea corpului de armată cehoslovac cu un efectiv de 50 de mii de oameni, alcătuit din cehi şi slovaci. Ei erau foşti militari ai armatei austro-ungare, nimeriţi în prizonieratul rusesc. Acest act a fost gândit încă în noiembrie 1917 la Iaşi, unde a avut loc o consfătuire a reprezentanţilor Antantei, la care a şi fost elaborat planul folosirii corpului cehoslovac în lupta antisovietică.

Comandamentul corpului a încheiat cu guvernul bolşevic o înţelegere despre transportarea cehoslovacilor prin Siberia în Franţa. Cehoslovacii s-au obligat să predea armele şi să se mişte spre Vladivostok în eşaloane separate. Încălcând acordul, comandamentul corpului n-a predat armele, iar eşaloanele cu trupe se concentrau conştient la staţiile mari. În drum corpul se completa cu albgardişti ruşi, în rezultat efectivul lui crescând la 60 mii de combatanţi.

Între militarii cehoslovaci se desfăşoară o agitaţie antisovietică: soldaţilor li se insufla gândul că, ieşind din război, Rusia sovietică i-a trădat pe aliaţi şi prin aceasta a pus în pericol crearea Cehoslovaciei independente.

---

[8] Ibid. C. 28-29; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 60; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 72; Соловьев О. Ноябрь 1917 г. Как Англия и Франция делили Россию. // Международная жизнь. 1997, № 10.

[9] Пыхалов И. Великая оболганная война. // http://www.fictionbook.ru/ru/author/piyhalov_igor/velikaya_obolgannaya_voyina.

[10] ДВП СССР. Т. 1. С. 225.

[11] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 73.

Ba mai mult, bolşevicii se pregătesc să predeie soldaţii cehoslovaci nemţilor. La 26 mai în Celeabinsk a izbucnit rebeliunea. În curând de la Penza până la Vladivostok Puterea sovietică a fost doborâtă de către cehoslovacii răsculaţi.

La 4 iunie reprezentanţii Angliei, Franţei, Italiei şi SUA şi-au declarat protestul contra acţiunilor Guvernului sovietic în vederea dezarmării cehoslovacilor, numindu-le „un act neprietenos, îndreptat contra lor, deoarece detaşamentele cehoslovace sunt trupe aliate şi se află sub ocrotirea şi grija puterilor Antantei". În nota CPAE din 12 iunie 1918 se menţiona caracterul contrarevoluţionar al rebeliunii, la care au luat parte şi ofiţerii ţărilor Antantei. În ea se spunea că acesta este un amestec deschis şi hotărât în afacerile interne ale Rusiei[12].

Propunerile Guvernului sovietic referitor la încetarea intervenţiei şi poziţia Antantei. În acest timp guvernul bolşevic le-a propus guvernelor Antantei şi SUA să se dezică de intervenţie şi să stabilească cu Rusia legături economice strânse. Dar aceste propuneri au rămas fără răspuns, deoarece Occidentul spera să doboare cu forţa armelor Puterea sovietică. La 2 iulie 1918 Consiliul militar suprem al Antantei a luat decizia despre adâncirea intervenţiei în Siberia. „Aliaţii, se spunea în ea, trebuie să profite de moment şi să-şi stabilească controlul asupra Siberiei, deoarece în viitor o astfel de ocazie nu va mai fi"[13]. Consiliul a hotărât să trimită în Siberia forţe considerabile şi bine echipate, alcătuite din contingentele armatelor tuturor aliaţilor, însă nucleul acestor trupe trebuiau să-l constituie japonezii.

Deciziile respective au fost aduse la cunoştinţa lui Wilson. În august iarăşi au debarcat la Vladivostok considerabile forţe nipone, engleze, franceze şi americane. „Foarte pestriţ după componenţă, cordonul trupelor aliate, scria Ll. George, păzea toată Siberia de-a lungul liniei căii ferate siberiene până la Ural. El includea în sine albgardişti ruşi, cehi, unităţi britanice de marină şi infanterie, japonezi, americani şi mici grupuri de francezi şi italieni"[14]. Intervenţia militară străină lua proporţii.

În august 1918 au urmat declaraţiile guvernelor Japoniei, SUA, Marii Britanii. La 19 septembrie a făcut o declaraţie şi Comisarul suprem al Franţei în Siberia, şi la 3 decembrie – guvernul italian. Toate aceste declaraţii au anunţat că la baza intervenţiei se află necesitatea „luptei cu Germania"[15]. Japonezii au declarat politica lor „nestrămutată de respectare a unităţii teritoriale a Rusiei şi abţinere de la orice amestec în politica ei internă". Culmea fariseismului! Într-o declaraţie amplă a SUA se menţiona făţarnic că guvernul american s-a hotărât la intervenţie numai „pentru a oferi un ajutor posibil şi o ocrotire cehoslovacilor contra prizonierilor înarmaţi austrieci ce îi atacă".

În declaraţia engleză, semnată de Balfour, se vorbea despre apărarea independenţei Rusiei şi cuceririlor revoluţiei pe care le ameninţă... Germania. Declaraţia guvernului italian, semnată de ministrul de externe Sonnino, apărută peste trei săptămâni după capitularea Germaniei, când despre „pericolul german" nu putea fi nici vorbă, repeta toate „argumentele" celorlalte declaraţii – despre apărarea Rusiei de... Germania. Numai în declaraţia franceză se anunţa deschis despre faptul că intervenţia aliaţilor e îndreptată contra orânduirii sovietice şi e menită să acorde un sprijin elementelor „ce au rămas fidele obligaţiunilor luate şi care tind să pună capăt dezordinii bolşevice".

Intervenţia făţişă nu era unicul mijloc pentru răsturnarea Puterii sovietice. Antanta şi SUA susţineau şi organizau rebeliuni şi comploturi, aprovizionau cu bani şi arme contrarevoluţia rusă. Reprezentanţii diplomatici ai acestor ţări continuau să rămână în Rusia sovietică, cu toate că guvernele lor au refuzat să recunoască statul sovietic, iar armatele aliaţilor luptau împotriva lui. Un exemplu elocvent al „activităţii" diplomaţilor străini în Rusia sovietică a fost complotul, dirijat de reprezentantul diplomatic britanic Lockhart, care acţiona împreună cu consulul general francez la Moscova Grenard. Complotiştii au încercat să mituiască paza Kremlinului, să aresteze Sovnarcomul şi să răstoarne Puterea sovietică. După proiectul unuia dintre conducătorii complotului – cercetaşului englez Sydney Railly, se preconiza asasinarea lui V.I. Lenin imediat după arest[16].

Însă Guvernul sovietic nu-şi pierdea speranţa de-a obţine încetarea războiului pe cale diplomatică. În nota din 24 octombrie 1918, adresată lui Wilson, a fost exprimat acordul de-a începe negocierile de pace cu puterile aliate şi a fost adresată rugămintea faţă de SUA şi ţările Antantei de-a comunica în fond care sunt condiţiile încheierii păcii cu statul sovietic[17].

La 3 noiembrie guvernul bolşevic a mai propus o dată guvernelor Antantei şi SUA să înceteze operaţiunile militare[18]. La 6 noiembrie Congresul al VI-lea al Sovietelor din toată Rusia a adoptat o hotărâre specială de-a se adresa către guvernele SUA, Statelor Antantei şi Japoniei cu propunerea de-a începe tratative despre încheierea păcii şi a împuternicit CPAE să întreprindă paşii necesari în această direcţie[19]. Hotărârea dată a fost transmisă Occidentului prin radio.

---

[12] Ibid. C. 75; История дипломатии. Т. 3. С. 125; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 66.
[13] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 66-67.
[14] Ллойд Джордж Д. Военные мемуары. Т. 6. С. 97.
[15] Штейн Б.Е. «Русский вопрос» … С. 51-52.
[16] Vezi: БСЭ. Т. 14, М., 1973. С. 619; Чекисты. М., 1970. С. 41-47.
[17] ДВП СССР. Т. 1. С. 538-539.
[18] Ibid. C. 549.
[19] Ibid. C. 556.

2. Conferinţa de pace de la Paris – statul major al intervenţiei antisovietice[20]

Două linii în lupta cu comunismul sovietic. Cu toate că Conferinţa de la Paris a fost convocată pentru elaborarea tratatelor de pace cu ţările învinse, ea a fost transformată de învingători într-un centru coordonator al amestecului militar în afacerile Rusiei, şi „problema rusă” a ocupat un loc central în lucrările ei. Esenţa acestei probleme se reducea la adoptarea măsurilor necesare pentru lichidarea Puterii sovietice în Rusia. Un aspect foarte important al ei se considera şi lupta cu revoluţia în alte ţări.

Participanţii la conferinţă au început examinarea „problemei ruse” încă până la deschiderea ei oficială, şi ulterior deseori reveneau la ea. Ba mai mult, toate hotărârile conferinţei referitor la organizarea lumii postbelice se adoptau ţinând cont de sarcina lichidării puterii bolşevice în Rusia. Lloyd George menţiona că „din toate subiectele, examinate în... stadiul preliminar, numai problema poziţiei aliaţilor faţă de Rusia prezenta un interes nestrămutat”[21]. „Dacă, Conferinţa de pace are de gând să asigure real pacea..., ea trebuie să examineze situaţia din Rusia... Oricât de bună ar fi pacea încheiată cu Germania, este un nonsens de crezut că conferinţa se poate termina, lăsând Rusia în starea ei actuală”[22].

Tendinţa de-a sfârşi cu Rusia sovietica îi unea pe toţi liderii lumii burgheze, dar în chestiunile de tactică între ei nu era o unanimitate. Clemenceau, Foch, Churchill şi Curzon insistau asupra continuării necondiţionate a intervenţiei militare, pe când Wilson şi Ll. George se îndoiau că victoria asupra Rusiei bolşevice poate fi obţinută în exclusivitate prin mijloace armate. Exprimându-ne într-un limbaj al ziariştilor contemporani, putem spune că şi pe atunci existau „şoimi” şi „porumbei”, în măsură egală hotărâţi să-i lichideze pe bolşevici. Poziţia lui Churchill a fost exprimată prin cuvintele: „Noi trebuie să le spunem ruşilor – noi vom folosi forţa pentru a restabili ordinea veche de lucruri”[23]. Un program absolut clar, inclusiv formula „ordinea veche de lucruri”.

Ll. George se pronunţa pentru o tactică mai flexibilă, declarând că el este „un adversar hotărât al intervenţiei militare sub orice formă”. Pentru a-şi argumenta adevărul, el a adus exemplul germanilor „care se aflau la o împuşcătură de Petrograd” şi aveau, „împreună cu austriecii, circa un milion de soldaţi”, dar „s-au împotmolit în mocirla, din care majoritatea încă n-au reuşit să scape”[24]. În afară de aceasta a devenit clar că trupele puterilor Antantei, care au fost trimise în Rusia, sunt prea puţine pentru a obţine victorie asupra Puterii sovietice. Trimiterea noilor unităţi era dificilă din considerente interne: popoarele au obosit de război, muncitorii simpatizau revoluţia rusă, creştea mişcarea contra intervenţiei. „Muncitorii organizaţi, scria Ll. George, au reacţionat cu o anumită simpatie la venirea proletariatului la putere în Rusia şi doreau schimbări peste tot, mai ales schimbarea clasei dominante. Aceste dispoziţii, agravate de-un dezgust faţă de orice război nou, erau atât de puternice, încât, dacă noi opream demobilizarea şi începeam transferarea trupelor” în Rusia, „ar fi izbucnit o răzvrătire”[25].

Exista şi un alt considerent din care cauză Ll. George se pronunţă contra intervenţiei: „Intervenţia militară poate doar întări acea forţă pe care noi ne pregătim s-o nimicim... Unicul mijloc sigur de-a consolida Puterea bolşevicilor în Rusia este încercarea de a-i zdrobi pe bolşevici cu ajutorul armatelor străine. Dacă noi vom trimite încolo trupe pentru a împuşca în bolşevici, vom crea în felul acesta şi mai mulţi bolşevici”[26]. El a comparat situaţia din Rusia cu cea din Franţa din anii marii revoluţii: „Deja acel fapt că noi ne-am amestecat, i-a permis lui Danton să-i unească pe toţi patrioţii şi să facă din teroare un instrument al războiului. Când revoluţia a luat calea dictaturii militare, situaţia noastră s-a înrăutăţit. Franţa a fost transformată într-o gigantică maşină militară, care era pusă în mişcare, în primul rând, de ura aprigă faţă de noi”[27]. Plus la toate, după părerea lui Ll. George, „marea majoritate a populaţiei Rusiei ... preferă hotărât puterea bolşevică cârmuirii regimului vechi şi această majoritate, desigur, nu are de gând să participe la careva acţiuni, scopul cărora va fi restabilirea orânduirii vechi”[28]. Toate acestea i-au făcut pe Ll. George şi Wilson să ajungă la concluzia despre lipsa de perspectivă pentru intervenţia militară antisovietică. Ei insistau asupra metodelor diplomatice în lupta cu Puterea sovietică.

Despre divergenţele în atitudinea faţa de Puterea sovietică scria în ianuarie 1919 şi Lenin: „Printre burghezia şi guvernele Antantei se observă acum unele şovăieli. O parte vede că deja se începe descompunerea trupelor aliate în Rusia, sosite în ajutorul albgardiştilor şi care slujesc celei mai negre reacţii monarhice şi moşiereşti; că amestecul militar şi încercările de-a birui Rusia, necesită o armată de ocupaţie de milioane pe un timp îndelungat; că această cale este cea mai sigură cale pentru cea mai rapidă transferare a revoluţiei proletare în ţările Antantei...

---

[20] Черчилль У. Мировой кризис. С. 218-239.
[21] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 274.
[22] Ibid. С. 353-354.
[23] Штейн Б.Е. «Русский вопрос» … С. 64.
[24] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 284.
[25] Ibid. С. 277.
[26] Ibid. С. 284-285.
[27] Ibid. С. 285.
[28] Ibid. С. 276.

O altă parte a burgheziei din ţările Antantei susţine, ca şi mai înainte, amestecul militar în Rusia, pentru «încercurirea economică» (Clemenceau) şi înăbuşirea Republicii sovietice"[29]. După răscoala marinarilor din aprilie 1919 de pe navele militare franceze din Marea Neagră, Clemenceau a încetat să se mai pronunţe în favoarea intervenţiei forţelor Antantei, şi la şedinţa Consiliului celor patru a aderat la punctul de vedere al lui Wilson şi Ll. George.

Chestiunea participării Rusiei la Conferinţă. La şedinţele prealabile ale delegaţiilor aliate a fost înaintat subiectul referitor la participarea Rusiei la conferinţă. Opiniile în această problemă s-au scindat. Clemenceau se pronunţa contra oricărei prezenţe a Rusiei: „Pacea, care trebuie acum stabilită, n-o priveşte"[30].

Ll. George a exprimat o părere contrară: „Rusia la urma urmelor ocupa aproape 2/3 ale Europei şi o mare parte a Asiei. Aceasta e o problemă de care nu ne putem ascunde nicăieri. Ea poate fi rezolvată, dacă poporul rus nu va primi dreptul de-a se expune pe marginea problemelor ce ţin de interesele lui? Chestiunea care priveşte aproape 200 mln oameni nu poate fi soluţionată fără a-i asculta. Este imposibil să-i invităm la Conferinţa de pace pe tătari, finlandezi, letoni şi să nu-i invităm pe bolşevici, care reprezintă două treimi ale populaţiei. Bolşevicii, orice am gândi despre ei, au atras probabil majoritatea populaţiei. Acest fapt fără îndoială este unul trist, dar este inadmisibil să ignorăm faptele numai de aceea că sunt neplăcute"[31]. Ll. George „era gata să privească Sovietele, ca pe-un guvern real al Rusiei"[32]. Preşedintele Wilson era de aceeaşi părere. Însă în această chestiune el era inconsecvent şi în curând şi-a schimbat poziţia.

La 12 ianuarie s-a hotărât definitiv că Rusia nu va fi reprezentată la conferinţă, însă reprezentanţii albgardiştilor (Sazonov, Lvov şi alţii) aleşi de Pichon pot fi audiaţi personal sau prin intermediul unor note[33]. Această hotărâre a însemnat victoria neîndoielnică a liniei lui Clemenceau, iar toata filipica lui Lloyd George a rămas un exerciţiu oratoric. Un fapt real era şi Hotărârea Consiliului celor zece din 12 ianuarie 1919 că Rusia nu va fi reprezentată la conferinţă. Iar mareşalul Foch a propus organizarea unei campanii militare contra bolşevicilor, transferând încolo armatele americane şi folosind Polonia în calitate de cap de pod[34].

Continuarea discuţiei. Examinarea subiectului despre reprezentanţa Rusiei la conferinţa de pace a trezit o problemă şi mai generală – despre politica în „problema rusă". Discuţia generală s-a început la şedinţa Consiliului celor zece la 16 ianuarie 1919. Ll. George a declarat că el n-a fost corect înţeles, deoarece n-a propus recunoaşterea guvernului bolşevic şi nu insistă asupra invitării lui la conferinţa de pace[35]. „Eu am acceptat propunerea cu caracter de compromis, scria el, să invităm delegaţiile tuturor grupărilor combatante din Rusia, care trebuiau în viitorul apropiat, în timpul potrivit şi în locul potrivit, să se întâlnească cu aliaţii pentru a ajunge la o înţelegere"[36].

Premierul britanic îşi argumenta propunerea prin imposibilitatea răsturnării bolşevicilor cu forţa şi iarăşi s-a referit la exemplul nemţilor, care simţind o insuficienţă colosală de forţe pe Frontul de Vest „erau nevoiţi să păstreze un contingent de-un milion în câteva regiuni ale Rusiei, ce reprezentau numai periferia ei; în plus, bolşevicii atunci erau slabi şi neorganizaţi. Acum ei sunt puternici şi au o armată groaznică. Oare cineva din aliaţii occidentali este gata să trimită în Rusia un milion de oameni? Puţin probabil că se va găsi pentru aceasta şi o mie de voluntari"[37]. Apoi el a menţionat că trupele Antantei care se află în Rusia au hotărât să se întoarcă acasă, cehoslovacii rebeli sunt molipsiţi de bolşevism, Kolceak şi Denikin sunt foarte slabi[38]. „Unicul plan posibil... constă în invitarea reprezentanţilor diferitor guverne ruse să se întâlnească la Paris, după încheierea unui armistiţiu provizoriu... Pe noi ne încredinţau că, dacă emisarii bolşevici vor vizita Franţa şi Anglia, ei îndată vor converti popoarele francez şi englez la credinţa lor. Posibil că bolşevismul îşi va găsi teren în ţările respective, dar aceasta se va întâmpla nu în rezultatul vizitei a câtorva ruşi"[39].

Preşedintele Wilson a spus că nimic nu se poate riposta acelor raţionamente, pe care le-a înaintat Ll. George. Fără îndoială, a zis el, în spatele bolşevicilor se află o forţă mare... Indiscutabil, ca o parte a forţei sale liderii bolşevici o datorează pericolului permanent al intervenţiei străine. Acest pericol i-a ajutat să unească poporul în jurul său. De aceea consideră că propunerea engleză e unica ce-ar putea da careva rezultate[40].

Contra argumentelor engleze s-au pronunţat reprezentanţii Franţei, care-şi puneau toate speranţele în forţa militară. Fără a ajunge la un numitor comun, Consiliul celor zece a hotărât să transfere examinarea problemei ruse pe 21 ianuarie... Pichon şi Sonnino au propus audierea la şedinţa dată a fostului ambasador francez Nou-

---

[29] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 37. С. 461.
[30] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 278.
[31] Ibid. С. 279.
[32] Ibid. С. 287.
[33] Штейн Б.Е. «Русский вопрос»… С. 67.
[34] История дипломатии. Т. 3. С. 171.
[35] Штейн Б.Е. «Русский вопрос»… С. 70.
[36] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 287.
[37] Ibid. С. 289.
[38] Ibid.
[39] Ibid. С. 290.
[40] Ibid. С. 291-292.

lens, revenit din Rusia sovietică, şi a fostului trimis danez la Petersburg Skavenius. Ll. George mărturiseşte că Noulens „a repetat bârfele şi zvonurile presei pariziene de extremă dreaptă despre ororile bolşevismului" şi „n-a produs o impresie bună. Înşişi miniştrii francezi au fost dezamăgiţi de martorul lor ocular"[41].

Skavenius a recomandat continuarea masivă a intervenţiei antibolşevice, în caz contrar, „asemenea trupelor germane, armatele noastre, trimise în Rusia, se vor pomeni molipsite de bolşevism"[42]. Din cuvântarea lui, Lloyd George a făcut concluzia că toate acestea sunt în contradicţie cu teoria precum că bolşevicii au obţinut victorie numai datorită terorii, iar majoritatea populaţiei nu-i sprijină. Skavenius de asemenea a menţionat că fără susţinerea intervenţioniştilor, armatele albgardiste sunt inapte de luptă[43].

Consiliul celor zece n-a adoptat nicio hotărâre. Seara delegaţia britanică s-a întrunit într-o şedinţă proprie. Reprezentantul Canadei R. Borden şi al Australiei Hughes au recunoscut imposibilitatea trimiterii armatelor acestor ţări în Rusia. Ll. George a propus iniţierea tratativelor cu bolşevicii, ţinând seama de imposibilitatea evidentă de a-i răsturna cu forţa[44]. Fiece zi aducea noi ştiri despre înaintarea Armatei Roşii.

În aceeaşi zi iarăşi a avut loc şedinţa Consiliului celor zece. Sonnino era categoric împotriva negocierilor cu bolşevicii. Clemenceau s-a pronunţat contra invitării lor la Paris. Atunci Wilson a propus invitarea ruşilor la Salonic sau pe insula Lemnos[45]. Clemenceau a declarat că el este principial împotriva oricăror tratative cu bolşevicii, deoarece bolşevismul se răspândeşte şi pericolul lui e foarte mare. El se poate extinde asupra Ungariei, Austriei, Germaniei, iar de acolo să treacă în Italia şi Franţa[46].

Ideea desfăşurării conferinţei pe Insulele Prinţilor. Consiliul celor zece i-a încredinţat preşedintelui SUA să se adreseze către toate grupările combatante din Rusia cu invitaţia de-a sosi la consfătuirea pentru restabilirea păcii în Rusia. O condiţie prealabilă a participării la conferinţă era încetarea ostilităţilor. La 22 ianuarie 1919 în presă a apărut adresarea lui Wilson. Reprezentanţii taberelor duşmănoase din Rusia erau invitaţi nu la Paris, nu la Salonic, ci pe insulele Prinţilor din Marea Marmara. Este interesant în acest document un pasaj şi e interesant anume prin fariseismul său. Deoarece intervenţia era extrem de nepopulară şi continuarea ei ameninţa să transfere revoluţia în ţările Antantei, liderii imperialismului mondial au făcut o încercare de-a se prezenta în faţa opiniei publice în lumină democratică. Ei au declarat că „recunosc dreptul absolut al poporului rus de a-şi soluţiona singur treburile, fără orice presiune din afară... Ei recunosc fără rezervă revoluţia şi nu vor ajuta contrarevoluţiei în niciun caz şi în niciun fel de condiţii". Dacă nu ştiam autorii documentului, puteam crede ca el a fost alcătuit de-un careva admirator al lui Lenin şi Troţkii. În continuare aceşti „democraţi" declară că „nu intenţionează... să acorde ajutor oricăror grupări organizate ce luptau în Rusia... Unica şi sincera lor dorinţă e să facă tot posibilul, pentru a-i da Rusiei posibilitatea paşnică de-a-şi găsi singură ieşirea din haosul actual"[47]. Cuvinte din Evanghelie!... Posibil să fi fost întocmai, dacă nu era ajutorul masiv cu arme, muniţii şi bani, acordat de către ţările Antantei contrarevoluţiei ruse.

Dar adresarea n-a fost transmisă nemijlocit Guvernului sovietic, de unde a ajuns la el la 23 ianuarie dintr-o interceptare radio. Menţionând cauzele propunerii nereuşite, Lloyd George scria: „Niciuna dintre grupările duşmănoase n-a dorit să se întâlnească cu adversarii la conferinţă. Bolşevicii nu doreau să recunoască careva drepturi duşmanilor săi. Pentru dânşii aceştia erau rebeli... Pe de altă parte, organizaţiile antibolşevice nu doreau să poarte negocieri" cu bolşevicii[48].

Cât priveşte poziţia bolşevicilor, Ll. George a spus un neadevăr. La 4 februarie guvernul RSFSR a îndreptat Angliei, Franţei, Italiei, SUA şi Japoniei o notă cu propuneri concrete în vederea începerii tratativelor. Cu condiţia că orânduirea existentă din Rusia sovietică nu va fi atinsă, bolşevicii erau de acord să recunoască datoriile guvernelor precedente, erau gata să înceapă plata procentelor pe vechile împrumuturi şi să acorde un şir de concesii supuşilor ţărilor Antantei. Guvernul sovietic, în pofida succeselor militare, era gata să discute chiar unele cedări teritoriale. Exprimând acordul să înceapă neîntârziat negocierile pe Insulele Prinţilor sau în oricare alt loc, el a rugat să-i comunice unde să-şi trimită emisarii[49].

Perspectiva negocierilor de pace cu Sovietele s-a confruntat cu o rezistenţă înverşunată a părtaşilor continuării intervenţiei. Pe-o asemenea platformă s-au situat cercurile guvernante ale Franţei. Iar Churchill a propus de cerut de la Guvernul sovietic ca în decurs de 10 zile, începând cu 15 februarie, Armata Roşie să înceteze ofensiva pe toate fronturile şi să se retragă nu mai puţin decât cu 5 mile de la linia de apărare a inamicului. În caz contrar se va considera că Rusia sovietică a respins propunerea despre conferinţă. Dacă această condiţie va fi

[41] Ibid. C. 292-293.
[42] Ibid. C. 294.
[43] Ibid.
[44] Ibid. C. 301-305.
[45] Ibid. C. 305-307.
[46] Ibid. C. 308.
[47] Ibid. C. 314-315.
[48] Ibid. C. 316.
[49] ДВП СССР. Т. 2. М., 1958. С. 57-60.

îndeplinită, atunci aliaţii cu aceeaşi cerinţă se vor adresa şi inamicilor bolşevicilor[50]. Dar problema era de aşa natură că încă la 22 ianuarie, îndată după rezoluţia Consiliului celor zece despre convocarea conferinţei pe insulele Prinţilor, guvernul francez le-a acordat albgardiştilor „un sfat prietenesc" să nu accepte propunerea[51]. În asemenea condiţii, la 16 februarie toate guvernele albgardiste au anunţat concomitent despre refuzul lor de-a se întâlni cu bolşevicii[52].

Conferinţa pe insulele Prinţilor a fost torpilată. Bineînţeles, cauzele refuzului de-a o convoca constau nu în faptul că contrarevoluţia rusă n-a dorit să participe la ea. Pricina era alta – în acel moment forţele albgardiste, primind un ajutor masiv din partea Antantei, şi-au revenit de pe urma loviturilor Armatei Roşii. Trupele lui Kolceak se pregăteau de ofensivă şi iarăşi s-au înviorat speranţele de-a doborî Puterea sovietică.

E nevoie de analizat şi acele combinaţii de după culise care au fost întreprinse între 22 ianuarie şi 15 februarie de către politicienii Antantei, oponenţi ai conferinţei de pe insulele Prinţilor. Printre aceştia erau Clemenceau, Pichon, Churchill, Bonar Law şi alţii. Ce a întreprins Churchill? Iată ce scrie despre aceasta Ll. George: „În cabinetul nostru se făcea simţită o puternică şi excepţional de insistentă influenţă a părtaşilor intervenţiei armate în Rusia" cărora le-a reuşit o manevră iscusită. „Winston Churchill... şi-a aruncat întreaga sa energie febrilă şi întregul său talent pentru organizarea intervenţiei contra puterii bolşevice din Rusia... Churchill s-a folosit foarte iscusit de posibilităţile pe care i le oferea plecarea mea şi a preşedintelui Wilson din Paris, pentru a veni acolo şi a propune planurile sale în privinţa Rusiei spre examinarea delegaţiilor franceză, americană şi engleză...

Nu e nicio îndoială că autorităţile franceze tindeau să organizeze o intervenţie militară activă în Rusia. În guvernul englez ei şi-au găsit un părtaş înflăcărat al proiectelor în persoana ministrului apărării"[53]. Ce ţine personal de Churchill, el prezenta călătoria sa la Paris puţin altfel: „Tocmai în acea perioadă[*] eu pentru prima oară am luat parte la examinarea problemei ruse la Paris... Eu de nenumărate ori îndemnam primul ministru să accepte o anumită politică faţă de Rusia. În fine el mi-a propus să plec la Paris şi să stabilesc singur ce se putea de făcut în acel cadru, care a fost trasat de noi"[54].

Considerăm că este absolut clar că fără permisiunea lui Lloyd George, Churchill nu s-ar fi deplasat la Paris. Ll. George cunoştea excelent firea imperialistă şi planurile intervenţioniste ale lui Churchill în „problema rusă", şi cu toate acestea i-a propus să plece. Devine evident că nimic nu s-a făcut pentru realizarea practică a rezoluţiei din 22 ianuarie. Din contra, în timp ce adversarii conferinţei din Marea Marmara (Clemenceau, Pichon, Churchill) acţionează, părtaşii şi iniţiatorii ei (Wilson, Ll. George) sunt pasivi, contribuind prin aceasta la suspendarea conferinţei. De aici rezultă o concluzie logică: responsabilitatea pentru întreruperea negocierilor de pe Insulele Prinţilor o poartă liderii Antantei. Nimeni nu va crede că Kolceak, Denikin, Ceaicovskii şi alţi conducători ai mişcării albgardiste, s-ar fi încumetat să respingă propunerea venită din Occident, dacă aliaţii într-adevăr ar fi dorit sincer realizarea ei.

Balfour încă la şedinţa din 21 ianuarie şi-a exprimat părerea că, dacă diferite partide ruseşti vor fi invitate la conferinţă ca egali, bolşevicii pot să respingă propunerea, punându-se în felul acesta într-o situaţie nefavorabilă[55]. Astfel invitarea la conferinţă a reprezentanţilor Rusiei sovietice era propusă de Balfour ca un truc diplomatic. El a fost susţinut de Orlando, Makino etc.

În opinia noastră concluzia dată e confirmată şi de faptul că Guvernul sovietic aşa şi n-a mai primit răspuns la nota sa din 4 februarie. Rezultă că propunerea de-a convoca conferinţa pe Insulele Prinţilor a fost doar o manevră. Pe de-o parte, ea reflecta divergenţele din cercurile guvernante ale aliaţilor în luptă cu Puterea sovietică, pe de alta – avea drept scop calmarea opiniei publice a ţărilor proprii, care cerea încetarea intervenţiei şi, în al treilea rând, a fost întreprinsă o încercare de-a câştiga timp pentru a-i permite contrarevoluţiei ruse să-şi adune forţele. Ba mai mult, la 25 februarie, la şedinţa Consiliului celor zece, Foch a propus continuarea intervenţiei în Rusia cu forţele popoarelor „limitrofe" – finlandezilor, estonienilor, letonilor, lituanienilor, polonezilor, cehilor, ruşilor sub conducerea militară a aliaţilor[56]. De asemenea el a propus selectarea din cei 1,2 mln de prizonieri ruşi din Germania, pe cei cu spirit anticomunist şi trimiterea lor în Polonia şi la Denikin pentru întărirea contrarevoluţiei interne[57].

Misiunea lui Bullitt. Însă în acel timp mai continua ofensiva Armatei Roşii şi Wilson cu Lloyd George au hotărât să întreprindă un sondaj diplomatic al Guvernului sovietic, trimiţând în Rusia sovietică un reprezentant

---

[50] Штейн Б.Е. «Русский вопрос»… С. 116; Скаба А.Д. Парижская мирная конференция и иностранная интервенция в стране советов. Киев. 1971. С. 100.
[51] Штейн Б.Е. «Русский вопрос»… С. 102.
[52] История дипломатии. Т. 3. С. 175.
[53] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 317-318.
[*] Se are în vedere după 22 ianuarie 1919.
[54] Штейн Б.Е. «Русский вопрос»… С. 108.
[55] Скаба А.Д. Парижская мирная конференция и иностранная интервенция в стране советов. С. 84.
[56] Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Т. 1. С. 319; Штейн Б.Е. «Русский вопрос»… С. 136-137; Всемирная история. Т. 8. С. 106.
[57] Скаба А.Д. Парижская мирная конференция и иностранная интервенция в стране советов. С. 75.

al misiunii americane din Paris. Alegerea a căzut pe William Bullitt*, adversar convins al Puterii sovietice, şi nu întâmplător – era nevoie de-un om, considera Ll. George, „cunoscut lumii întregi ca un conservator convins, raportul căruia să nu însemne o invenţie a unui radical şi acest lucru să le fie clar tuturor”[58]. La 22 februarie 1919 el a fost oficial împuternicit cu această misiune de Lansing[59]. Deplasarea lui Bullitt în Rusia a fost învăluită de taină, despre care ştia doar delegaţia engleză (Ll. George, Kerr, Balfour).

Ll. George a prezentat condiţiile în baza cărora ţările Antantei considerau posibile tratativele cu bolşevicii[60]. Esenţa lor consta în conservarea situaţiei create în Rusia în rezultatul intervenţiei străine şi apariţiei guvernelor albgardiste. La 8 martie Bullitt a ajuns la Moscova, unde a fost primit de Lenin, Cicerin şi Litvinov. După examinarea minuţioasă a propunerilor anglo-americane, guvernul bolşevic a introdus în ele unele corecţii pe care Bullitt le-a acceptat. Proiectul prevedea încetarea operaţiunilor militare pe teritoriul Rusiei şi convocarea conferinţei cu scopul încheierii păcii în baza următoarelor condiţii: recunoaşterea autorităţii guvernelor existente de fapt pe teritoriile ocupate de părţi către momentul armistiţiului şi obligaţia reciprocă de-a nu întreprinde încercări de răsturnare forţată a acestor guverne; scoaterea blocadei economice a Rusiei sovietice şi restabilirea comerţului ei liber cu alte ţări; acordarea Rusiei sovietice dreptul de tranzit liber pe toate căile ferate şi folosirea tuturor porturilor fostului Imperiu Rus; recunoaşterea diplomatică a Guvernului sovietic şi asigurarea reciprocă a intrării şi deplasării cetăţenilor pe teritoriile ţărilor contractante; obligaţia reciprocă a părţilor combatante de a înfăptui amnistia adversarilor politici; refuzul Antantei şi SUA de la continuarea intervenţiei şi evacuarea trupelor lor din Rusia[61].

Occidentul a cerut ca bolşevicii să-şi asume obligaţiunile financiare ale fostului imperiu. Această condiţie a fost inclusă în proiect, dar cu o rezervă că detaliile plăţii datoriilor vor fi elaborate, ţinând cont de starea financiară a Rusiei. Guvernul sovietic insista asupra repartizării uniforme a plăţii datoriilor între toţi moştenitorii fostului Imperiu Rus, pentru a include în contul datoriei ruse aurul acaparat de rebelii cehoslovaci şi cel predat nemţilor în rezultatul păcii de la Brest şi care apoi a nimerit în mâinile Antantei.

În timpul aflării în Rusia, Bullitt a avut posibilitatea să ia cunoştinţă de starea lucrurilor în „Sovdepia” şi a ajuns la concluzia că „în momentul dat în Rusia niciun guvern, în afară de cel socialist, nu se va putea înrădăcina altfel, decât cu ajutorul baionetelor străine, şi orice guvern stabilit astfel va cădea în acel moment când acest sprijin va înceta”[62]. În legătură cu aceasta el scria: „Niciun fel de pace reală nu poate fi stabilită în Europa şi în lume, dacă nu va fi încheiată pacea cu revoluţia. Această propunere a Guvernului sovietic reprezintă o posibilitate de-a semna pacea cu revoluţia în baza unor principii echitabile şi rezonabile şi, probabil, unica”[63].

La reîntoarcere în Paris Bullitt a prezentat un raport în care şi-a exprimat încrederea că Puterea sovietică din Rusia nu poate fi răsturnată cu ajutorul blocadei şi intervenţiei făţişe. El a argumentat necesitatea încheierii păcii cu bolşevicii prin faptul ca aceasta va permite să le dicteze Sovietelor voinţa Occidentului cu ajutorul măsurilor economice. „Dacă blocada va fi scoasă, scria el, şi Rusia sovietică va fi aprovizionată cu toate cele necesare, atunci poporul rus va fi mult mai puternic constrâns cu ajutorul fricii de-a înceta acest ajutor, decât cu ajutorul blocadei”[64].

Iniţial acest plan a fost acceptat. Lui Bullitt i-au încredinţat alcătuirea textului declaraţiei despre armistiţiu. Ll. George a recomandat chiar publicarea materialului despre vizita reprezentantului american la Moscova în ziare. Wilson avea intenţia să asculte raportul trimisului său. Propunerile lui erau susţinute de Balfour şi House, chiar Orlando s-a exprimat absolut univoc în favoarea încheierii păcii în baza acestor condiţii.

Însă în curând totul s-a schimbat. Wilson a refuzat să-l primească pe Bullitt şi a interzis publicarea materialelor despre situaţia din Rusia sovietică, iar Ll. George a declarat public că nu are nicio atribuţie la vizita lui Bullitt la Moscova. „Acesta a fost un caz de cea mai grosolană înşelare a opiniei publice, probabil, cel mai neruşinat din toate, pe care eu le-am cunoscut pe parcursul întregii vieţi”[65], a menţionat mai târziu Bullitt. Guvernele american şi englez s-au dezis de misiunea lui Bullitt şi prin aceasta au refuzat să examineze în continuare condiţiile armistiţiului.

Această evoluţie a liderilor englez şi american se lămureşte prin faptul că începuseră ofensiva lui Kolceak. Ea a renăscut speranţele unei victorii rapide a contrarevoluţiei ruse şi, respectiv, tentativele de înţelegere cu Guvernul sovietic deveneau inutile şi chiar dăunătoare, deoarece, după părerea liderilor occidentali, puteau doar să-i întărească pe bolşevici.

---

* Viitorul prim ambasador al SUA în URSS.

[58] Ibid. C. 108.

[59] Ibid. C. 102; Штейн Б.Е. «Русский вопрос»… С. 140.

[60] Vezi: История дипломатии. Т. 3. С. 176; Скаба А.Д. Парижская мирная конференция и иностранная интервенция в стране советов. Т. 1. С. 104; Штейн Б.Е. «Русский вопрос»… С. 143.

[61] ДВП СССР. Т. 2. С. 92-94.

[62] История США. Т. 3. С. 64; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 106; Скаба А.Д. Парижская мирная конференция и иностранная интервенция в стране советов. С. 108-109.

[63] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 106.

[64] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 105.

[65] Ibid. C. 106; Скаба А.Д. Парижская мирная конференция и иностранная интервенция... С. 110.

3. Sprijinul occidental acordat contrarevoluţiei ruse şi continuarea luptei cu Puterea sovietică în anii 1919-1920

Situaţia din Rusia din primăvara anului 1919 şi planurile Antantei. Către începutul primăverii anului 1919 pe numeroasele fronturi, care încercuiseră Republica sovietică, au fost concentrate mari unităţi ale trupelor intervenţioniste şi albgardiste. În Extremul Orient erau stăpâni americanii şi japonezii, întărind cu baionetele lor regimul lui Kolceak. În Transcaucazia englezii sprijineau guvernele naţionaliste din Georgia, Armenia şi Azerbaidjan. În Caucazul de Nord stăpânea armata de voluntari a lui Denikin. La apus a desfăşurat operaţiuni militare Polonia şi a ocupat Baranoviciul, Lida şi Vilnusul. În nord-est pe banii americani şi englezi creştea Iudenici, la nord, în regiunea Murmanskului şi Arhanghelskului, intervenţioniştii americani şi englezi, împreună cu detaşamentele albgardiste ale lui Miller, pregăteau ofensiva în adâncul ţării. Toate aceste armate numărau aproximativ un milion de oameni. Rusia sovietică iarăşi s-a pomenit într-un cerc de focuri.

Forţa de şoc a acestei campanii o alcătuiau armatele lui Kolceak, pe care se şi miza, în primul rând, deoarece el dispunea de-un teritoriu gigantic, de substanţiale rezerve umane şi alimentare. La 16 ianuarie 1919 reprezentanţii puterilor Antantei au semnat cu Kolceak o înţelegere, conform căreia el se obliga „să-şi coordoneze” acţiunile cu directivele Comandamentului suprem al Antantei. Generalul francez Janin[r] a fost numit comandant suprem al armatelor intervenţioniştilor în Rusia de Est şi Siberia, cu acordarea dreptului de înfăptuire a controlului general pe front şi în spatele lui. Generalul englez Noks[r2] dirija organizarea livrărilor de armament şi muniţii pentru armata lui Kolceak.

Pe parcursul anului 1919 Statele Unite, Anglia, Franţa şi Japonia i-au furnizat lui Kolceak 700 mii de puşti, 3650 de mitraliere, sute de milioane de cartuşe, un mare număr de artilerie, alt echipament. Cea mai mare parte a acestor „bunuri” revenea americanilor. În rezultatul livrărilor trupele lui Kolceak s-au transformat într-o forţă serioasă şi numărau 400 mii de oameni[66]. La începutul lui martie ele au trecut la ofensivă.

Însă, ajutând contrarevoluţia rusă, liderii Antantei acţionau foarte prudent şi din culise, pentru a nu trezi indignarea muncitorilor din ţările proprii, iar, pe de altă parte, să nu acorde un serviciu involuntar posibilei apropieri ruso-germane. La şedinţa Consiliului celor patru din 7 mai 1919, Lloyd George a declarat că situaţia din Rusia în ultimul timp s-a schimbat radical. În curând se aşteaptă căderea bolşevicilor şi intrarea lui Kolceak în Moscova[67]. La 23 mai Clemenceau a propus de recunoscut guvernul de la Omsc a lui Kolceak în calitate de guvern al întregii Rusii[68].

La 26 mai sub semnăturile lui Wilson, Clemenceau, Lloyd George, Orlando şi a reprezentantului Japoniei, Consiliul Suprem al Antantei a trimis o notă pe numele lui Kolceak, în care SUA, Anglia, Franţa, Italia şi Japonia declarau că sunt gata în baza unor anumite condiţii să recunoască guvernul lui Kolceak. Cerinţele se reduceau la stabilirea controlului Antantei asupra vieţii politice a Rusiei. Aliaţii cereau convocarea după ocuparea Moscovei a Adunării Constituante; recunoaşterea independenţei Poloniei şi Finlandei; soluţionarea problemei relaţiilor Rusiei cu Ţările Baltice, cu teritoriile caucaziene şi transcaspice trebuia să aibă loc prin intermediul Ligii Naţiunilor, adică conform voinţei Antantei; problema basarabeană de asemenea trebuia să fie rezolvată la conferinţa de pace[69].

Kolceak a făcut legătură cu Denikin şi Miller şi la 4 iunie 1919 i-a răspuns Antantei printr-o scrisoare, exprimându-şi recunoştinţa şi acordul de-a accepta principalele cerinţe ale aliaţilor: dezarmarea, în măsura în care aceasta va fi acceptată de Adunarea Constituantă; recunoştea independenţa Poloniei cu condiţia determinării hotarelor de către Adunarea Constituantă; recunoştea de fapt Finlanda cu amânarea hotărârii definitive până la examinarea problemei în Adunarea Constituantă; recunoştea posibilitatea asigurării autonomiei „grupurilor naţionale” ale celor trei state baltice, ale regiunilor caucaziene şi transcaspice cu transmiterea litigiilor Ligii Naţiunilor; menţiona necesitatea rezolvării problemei Basarabiei de către Adunarea Constituantă şi confirma declaraţia sa din 27 noiembrie 1918 despre recunoaşterea datoriei ruse de stat[70].

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Pierre-Thiébaut-Charles-Maurice Janin (19 octombrie 1862 – 28 aprilie 1946) – militar francez şi diplomat, participant la războiul civil din Rusia, numit de Fosh comandant-şef al trupelor Antantei în Rusia. Avea o atitudine negativă, iar apoi duşmănoasă faţă de amiralul A.V. Kolceak şi mişcarea albgardistă în ansamblu. În decembrie 1919 a susţinut răscoala de la Irkutsk împotriva Guvernului kolceakovist. A sancţionat extrădarea lui Kolceak insurgenţilor. În 1920 a revenit în Franţa.

[r2] Nota redactorului ştiinţific: Sir Alfred William Fortescue Knox (30 octombrie 1870 – 9 martie 1964) – general-maior britanic, participant la războiul civil din Rusia. În 1921 a edidat cartea „With the Russian Army: 1914 – 1917”. În 1924 a fost ales deputat în parlament pe listele conservatorilor. Şi-a păstrat acest post până în 1945.

[66] Всемирная история. Т. 8. С. 264.

[67] Штейн Б.Е. «Русский вопрос»… С. 230.

[68] Ibid. С. 235-236.

[69] Ibid. С. 235-243; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 110; История дипломатии. Т. 3. С. 180.

[70] Штейн Б.Е. «Русский вопрос»… С. 243.

La 12 iunie 1919 Anglia, Franţa, Italia şi SUA au recunoscut răspunsul lui Kolceak drept satisfăcător şi i-au promis un ajutor şi mai intens. Relaţiile stabilite între aliaţi şi guvernul lui Kolceak aveau un caracter de recunoaştere de fapt a acestui guvern. Aliaţii aveau cu el relaţii permanente, reprezentanţii săi pe lângă el, îi acordau ajutor şi susţinere militară, economică, financiară, politică.

Înfrângerea contrarevoluţiei ruse. Ajutorul acesta însă a întârziat: când Kolceak a primit nota despre recunoaştere, armatele lui distruse rătăceau în fundul Siberiei.

În a doua jumătate a anului 1919 intervenţioniştii şi albgardiştii au transferat centrul de greutate al luptei în sud. Contra Puterii sovietice a fost îndreptată o nouă forţă în frunte cu generalul Denikin. Noua campanie a Antantei, la fel ca şi cea precedentă, a fost combinată: trupele lui Iudenici se pregăteau să lovească a doua oară Petrogradul, în vest desfăşurau operaţiuni militare polonezii, în Siberia continua să opună rezistenţă armata lui Kolceak. Însă rolul principal îi revenea direcţiei de sud. Speranţele principale erau legate de armata lui Denikin, pe care W. Churchill o numea „armata mea”. Nu mai puţin de 250 mii de puşti, 200 tunuri, 30 tancuri, muniţii şi echipament i-au fost trimise lui Denikin prin Novorosiisk[71]. La sfârşitul lui iunie 1919 a căzut Ţariţânul – Denikin înainta spre Moscova.

Câteva sute de ofiţeri englezi luptau în armata de voluntari în calitate de instructori. În luptele pentru Ţariţân a luat parte escadrila nr. 47 a FMA regale. Pe lângă cartierul lui Denikin se afla o misiune americană specială în frunte cu amiralul McKelly care îndeplinea funcţia de consilier militar[72]. Către mijlocul lunii octombrie armatele lui Denikin au ocupat Oriolul şi se apropiau de Tula. Pericolul s-a abătut asupra Moscovei. Pentru Puterea sovietică aceasta era cea mai periculoasă ofensivă, deoarece sub lovitură s-a pomenit Rusia Centrală cu centrele ei proletare, care constituiau baza socială a revoluţiei. Dar anume în acel moment a început contraofensiva Armatei Roşii, fapt care a şi determinat înfrângerea lui Denikin.

Anul 1919 a reliefat intenţiile guvernelor imperialiste ale Antantei şi SUA de-a continua intervenţia antisovietică într-o formă mascată. Antanta şi-a asumat asigurarea materială şi finanţarea campaniilor contra bolşevismului. Miza principală era pusă pe armatele albgardiste. Totodată, Occidentul spera să îndrepte contra bolşevicilor forţele armate ale statelor limitrofe Rusiei.

Formele nemilitare de luptă cu Puterea sovietică şi poziţia guvernului bolşevic. Acordând sprijin militar şi diplomatic grupărilor contrarevoluţionare din Rusia, statele capitaliste totodată au rupt definitiv orice contacte cu Rusia sovietică. Ele tindeau spre o izolare absolută a Sovietelor. Încă în decembrie 1918 Antanta a cerut ultimativ guvernului suedez ruperea relaţiilor cu Rusia sovietică. La începutul anului 1919 reprezentantul politic sovietic V.V. Vorovski a părăsit Stokhgolmul. Treptat din Rusia sovietică au plecat reprezentanţii diplomatici ai tuturor statelor scandinave. La începutul verii lui 1919 în Rusia bolşevică au rămas numai reprezentanţii Crucii Roşii daneze, însă la 9 iulie au părăsit şi ei ţara.

Paralel cu intervenţia militară, susţinerea contrarevoluţiei interne, izolarea diplomatică, una din metodele de luptă contra Rusiei sovietice, a fost blocada economică. De fapt ea a început încă în 1918, când intervenţioniştii au ocupat porturile ruseşti din Oceanul Pacific, Marea Baltică, Marea Albă şi Marea Neagră. Atunci însă principalul mijloc de luptă cu revoluţia era invazia militară. Către mijlocul anului 1919, când nereuşitele militare ale Antantei şi a protejaţilor ei în Rusia au devenit evidente, statele occidentale au hotărât să pună accentul principal pe blocada economică ultimativă.

În primăvara şi vara lui 1919, sub presiunea marilor puteri, toate ţările au întrerupt relaţiile comerciale cu Rusia sovietică. La 10 octombrie acelaşi an, Antanta şi SUA au anunţat oficial blocada Rusiei sovietice şi au chemat ţările neutre să participe la izolarea ei economică totală.

Guvernul sovietic a protestat energic contra acestei măsuri şi a îndreptat note preventive Germaniei, Suediei, Norvegiei, Danemarcei, Olandei, Spaniei şi Elveţiei. În fine, Germania a refuzat să adere la blocadă. În afară de cointeresarea politică în normalizarea relaţiilor cu Rusia, persista şi interesul cercurilor de afaceri germane în vasta piaţă rusească.

Guvernul lui Lenin s-a adresat repetat guvernelor Antantei şi SUA cu propunerea de-a începe negocierile de pace, însă atare propuneri au fost ignorate. Dar către sfârşitul anului cercurile diriguitoare ale Occidentului încep să înţeleagă tot mai clar că nimic nu poate nimici Rusia bolşevică. Succesele Armatei Roşii, lărgirea mişcării de solidaritate cu Rusia sovietică în ţările capitaliste, teama de-un nou avânt revoluţionar în Occident şi, în sfârşit, necesitatea pentru înseşi ţările occidentale de-a stabili relaţii economice cu Rusia – toate acestea înaintau la ordinea de zi anularea blocadei. M.M. Litvinov scria din Copenhaga, unde negocia cu englezii: „Ridicarea blocadei o cer nu numai muncitorii, dar şi industriaşii, insistă asupra acesteia Lloyd George şi toată secţia rusă a Foreign Office ca asupra unui început de relaţii de pace”[73].

La 16 ianuarie 1920, Consiliul suprem al Antantei a adoptat o hotărâre despre anularea blocadei economice a Rusiei sovietice. Dar aceasta încă nu însemna schimbarea politicii guvernelor aliate faţă de Rusia bolşevică. Ele continuau să susţină contrarevoluţia rusă şi aţâţau Polonia să năvălească asupra statului sovietic. În primă-

[71] История дипломатии. Т. 3. С. 180.
[72] Всемирная история. Т. 8. С. 180.
[73] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 116.

vara anului 1920 au început tratativele guvernului lui Lenin cu republicile baltice, care au culminat cu semnarea tratatelor de pace ale Rusiei sovietice cu Lituania la 12 iulie, cu Letonia la 11 august şi cu Finlanda la 14 octombrie. Începe normalizarea relaţiilor cu Anglia. În acest scop la Londra s-a deplasat L.B. Krasin, care a fost primit de cabinetul englez. El a propus un program concret de schimb de mărfuri între cele două ţări. Negocierile progresau, dar au fost întrerupte de începutul războiului sovieto-polonez.

4. Războiul sovieto-polonez[74]

Relaţiile sovieto-poloneze de până la începutul războiului. După zdrobirea lui Denikin resturile armatei lui sub comanda „baronului negru"[г] s-au întărit în Crimeea, sperând în condiţii favorabile să reia ofensiva în adâncul Rusiei. Dar de sine stătător trupele lui Vranghel erau incapabile nu numai să-i nimicească pe bolşevici, ci şi să desfăşoare o ofensivă de proporţii. Din care cauză cercurile intervenţioniste ale Antantei, care nu s-au dezis de gândul nimicirii Puterii sovietice prin forţa armelor, au pus atingerea acestui scop pe seama Poloniei, recreate în calitate de tampon anticomunist. Politica ei era determinată de-un guvern şovin şi reacţionar, condus de Pilsudski, om cu convingeri anticomuniste şi rusofobe. El declara de mai multe ori că „atacarea bolşevicilor în orice moment şi în orice loc totdeauna a fost politica lui"[75]. Pilsudski a relevat că-şi pune drept scop crearea unui tip de Ligă a Naţiunilor în estul Europei pentru a lupta cu bolşevicii[76]. El plănifica să smulgă Ucraina de la Rusia sovietică şi, predându-i lui Petliura puterea asupra ei, să încheie apoi o alianţă polono-ucraineană contra statului bolşevic. Mai apoi, în baza acestei alianţe, se preconiza crearea unui larg bloc antisovietic cu participarea Lituaniei, Letoniei, Estoniei şi Finlandei.

Propunerea de-a participa la lupta contra Rusiei sovietice a fost făcută şi Germaniei, însă nemţii au răspuns că „în intenţiile guvernului german nu intră participarea la acţiunile militare contra Rusiei sovietice atâta timp cât ea nu ameninţă hotarele germane". Asemenea hotărâre a fost adoptată contrar propunerii generalului Lüdendorff, care, la începutul lui ianuarie 1920, a înaintat guvernului un memoriu, în care propunea ca Germania să ia parte activă la campania comună a Antantei împotriva Rusiei sovietice. Contra propunerii date s-a pronunţat ferm ministrul apărării generalul fon Seeckt, adresând la 17 ianuarie 1920 un memoriu către ministrul de externe Siemens: „Astfel, se sublinia în el, planul generalului Lüdendorff este o utopie din punct de vedere politic şi e irealizabil din punct de vedere militar, iar de s-ar fi dovedit unul realizabil, ar fi fost fatal pentru Germania"[77].

Sleită de doi ani de cel mai crunt război civil, Rusia sovietică tindea să evite continuarea lui. După cum se ştie, încă în noiembrie 1918 Guvernul sovietic a recunoscut independenţa Poloniei[78], iar în nota din 29 august 1918, printr-un decret special, a anulat toate tratatele şi actele, încheiate de guvernul Imperiului Rus cu guvernele regatului Prusia şi Imperiului Habsburgic, care se refereau la împărţirile Poloniei[79]. La 28 noiembrie 1918 Guvernul sovietic i-a propus Poloniei stabilirea relaţiilor diplomatice şi l-a numit pe I. Marhlevski reprezentant al său în această ţară[80].

Pilsudski a respins propunerile sovietice şi a înaintat pretenţii teritoriale, care cuprindeau teritoriile Lituaniei, Belarusiei, Ucrainei până la Don şi Marea Neagră. Ba mai mult, el „visa să ocupe Moscova şi Peterburgul"[81]. La 30 decembrie 1918, guvernul polonez a declarat oficial pretenţii teritoriale asupra Lituaniei şi Belarusiei. Misiunea Crucii Roşii sovietice, trimisă în Polonia, a fost arestată şi la 2 ianuarie 1919 membrii ei în mod sălbatic au fost ucişi. La 4 februarie 1919 trupele poloneze au trecut la ofensivă.

La 10 februarie 1919 Guvernul sovietic a propus tratative în baza reglementării paşnice a tuturor problemelor[82]. Sub influenţa grevei generale începute la 7 februarie Pilsudski a acceptat tratativele, dar ostilităţile au continuat. La 17 aprilie polonezii au ocupat Lida, la 21 aprilie Vilno, iar la 8 august Minskul. În Polonia au început în cantităţi mari furnizările de armament, muniţii, echipament, alimente din ţările occidentale. Numai din SUA până în august 1919 au sosit 403 mii tone de marfă în sumă de 135 mln de dolari. Misiunea militară franceză era preocupată de pregătirea armatei poloneze. Din aprilie până în iunie din Franţa, prin teritoriul Germaniei, în Polonia a fost transferată o armată poloneză de 40 mii de oameni, în rândurile căreia se aflau 1291 ofiţeri francezi şi 3313 soldaţi francezi[83].

---

[74] Черчилль У. Мировой кризис. С. 317-330; Дадиани Г.Л. Советско-польская война 1919-1920 гг. // ВИЖ, 1990, № 5; Ştefănescu A.V. „Primejdia roşie" (1919-1921): Războiul polono-sovietic. // Dosarele istoriei. 2006, Nr. 3.
[г] Nota redactorului ştiinţific: «Чёрный барон» – poreclă, dată de bolşevici generalului P.N. Vranghel.
[75] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 115.
[76] Ibid.
[77] Ibid. С. 115-116.
[78] ДВП СССР. Т. 1. С. 580.
[79] Ibid. С. 458-460.
[80] Ibid. С. 580.
[81] Манусевич А.Я. Трудный путь к Рижскому мирному договору 1921 г. // ННИ, 1991, № 1. С. 29.
[82] ДВП СССР. Т. 2. С. 68-70.
[83] Манусевич А.Я. Трудный путь к Рижскому мирному договору 1921 г. // ННИ, 1991, № 1. С. 27, 28.

Tratativele sovieto-poloneze au avut loc între 10 octombrie şi 13 decembrie 1919 în apropiere de Luţk. Partea sovietică era de acord să facă cedări teritoriale cu condiţia că va fi încheiat tratatul de pace[84]. La 22 decembrie 1919, apoi la 28 ianuarie 1920, Sovnarcomul iarăşi s-a adresat guvernului polonez cu o notă, în care a menţionat că recunoaşte şi întotdeauna a recunoscut independenţa şi suveranitatea Republicii Poloneze. Guvernul bolşevic a subliniat că între ambele ţări nu există nicio problemă litigioasă, care n-ar putea fi rezolvată pe cale paşnică, pe calea negocierilor, cedărilor şi înţelegirilor reciproce[85]. Guvernul sovietic era de acord să facă serioase cedări teritoriale Poloniei: linia hotarului propus trecea cu 50, iar în unele locuri cu 80 km mai la est de teritoriul, pe care l-a dobândit Polonia după terminarea războiului. Dar aceste propuneri Antanta şi Pilsudski le-au conceput ca pe-o slăbiciune a sovieticilor.

La 2 februarie 1920 Guvernul sovietic iarăşi şi-a confirmat propunerile de pace Poloniei. Ministrul afacerilor externe Patek a promis să dea răspuns, dar în acelaşi timp trupele poloneze, primind un ajutor masiv din partea Occidentului, au început operaţiunile militare contra Ucrainei sovietice. La 6 martie Gh. V. Cicerin s-a adresat guvernelor Angliei, Franţei, SUA şi Japoniei cu o notă în care le propunea să influenţeze asupra polonezilor pentru a încheia pacea[86]. Numai la 27 martie guvernul polonez a căzut de acord să înceapă tratative cu reprezentanţii ruşi în oraşul Borisov, începând din 10 aprilie, dar cu condiţia că acţiunile militare trebuiau să înceteze nu pe tot frontul, ci numai pe sectorul de lângă Borisov[87]. Guvernul polonez a respins şi propunerea părţii sovietice de-a continua negocierile într-un oraş neutru sau în una din capitalele europene: Moscova, Varşovia, Paris sau Londra.

La 8 aprilie Guvernul sovietic iarăşi s-a adresat ţărilor occidentale cu rugămintea de mediere a tratatului de pace cu Polonia[88]. Însă la 19 aprilie un aeroplan polonez a bombardat Kievul, provocând victime omeneşti[89]. La 25 aprilie CPAE a mai confirmat o dată disponibilitatea de-a reîncepe tratativele de pace.

Începutul războiului. Torpilând negocierile, cercurile guvernamentale ultraşovine ale Poloniei, la 25 aprilie 1920, au activizat acţiunile militare şi deja la 6 mai au ocupat Kievul[90]. Însă această politică era nu atât un rezultat al dispoziţiilor anticomuniste şi antiruse şi a tendinţelor expansioniste ale cercurilor poloneze conducătoare, cât într-o măsură şi mai mare o politică a Antantei, care i-a acordat Poloniei nu numai un sprijin moral-psihologic, dar şi un ajutor economic şi militar gigantic pentru organizarea campaniei. Franţa făcea aceasta deschis. Cât priveşte Anglia şi parţial SUA, aceste ţări căutau să-şi mascheze participarea la lupta contra Rusiei sovietice. Pe de-o parte, guvernele englez şi american înarmau intensiv trupele lui Pilsudski, şi prin urmare erau unii dintre principalii organizatori ai campaniei antisovietice. Pe de altă parte, Anglia a început negocieri comerciale cu Guvernul sovietic. Guvernul englez făcea declaraţii că nu susţine ofensiva Poloniei şi doreşte pace cu Rusia.

Ajutorul acordat Poloniei de către Antanta. Lovitura combinată a Antantei – de la Sud Vranghel şi din Vest Pilsudski – trebuia să ducă la distrugerea puterii bolşevice. După cum deja s-a menţionat, speranţele principale în atingerea acestui scop erau legate de Polonia. După distrugerea lui Kolceak şi Denikin, Antanta vedea anume în Polonia o forţă antisovietică de şoc. Misiunile militare ale Americii, Angliei şi Franţei ajutau guvernul polonez să-şi creeze armata şi s-o pregătească de campania contra Rusiei sovietice.

Către 19 februarie 1920 în Polonia se aflau 9 generali, 29 ofiţeri în grad de colonel, 63 comandanţi de batalion, 196 căpitani, 435 locotenenţi şi 2120 soldaţi francezi[91]. Numai din aprilie 1919 până în ianuarie 1920 Franţa i-a acordat Poloniei un credit de lungă durată de 575 mln de franci, armament pentru 6 divizii formate în Franţa şi transferate în Polonia, 300 de mii de puşti şi carabine, 576 mln de cartuşe, 2,2 mii de mitraliere, 360 de tunuri şi obuziere pentru 30 de divizioane de artilerie grea, 1100 de tunuri pentru 63 de divizioane de artilerie de câmp,10 mln de obuze pentru ele şi 1200 de mitraliere din arsenalele Germaniei dezarmate, circa 700 de avioane (conduse de piloţi americani), două sute de maşini blindate, mijloace de transport, telecomunicaţii, medicamente, 120 de mii de mantale, 1 mln de perechi de papuci şi altele[92].

Anglia i-a transmis Poloniei fără recompensă avioane, 58 mii de puşti şi 58 mln de cartuşe. Italia – câteva avioane şi câteva baterii de artilerie de câmp[93]. SUA au acordat împrumuturi în sumă de 176,5 mln de dolari, au transmis din rezervele sale rămase în Europa după terminarea Primului război mondial peste 200 de tancuri

---

[84] Ibid. C. 28-29.
[85] ДВП СССР. Т. 2. С. 331-333.
[86] Ibid. C. 400-402.
[87] Манусевич А.Я. Трудный путь к Рижскому мирному договору 1921 г. // ННИ, 1991, № 1. С. 32.
[88] ДВП СССР. Т. 2. С. 427-428, 445-447.
[89] Манусевич А.Я. Трудный путь к Рижскому мирному договору 1921 г. // ННИ, 1991, № 1. С. 32.
[90] Ştefănescu A.V. „Primejdia roşie" (1919-1921): Războiul polono-sovietic. // Dosarele istoriei. 2006, Nr. 3. P. 7.
[91] Штейн Б.Е. «Русский вопрос» в 1920-1921 гг. М., 1958. С. 29; Манусевич А.Я. Трудный путь к Рижскому мирному договору 1921 г. // ННИ, 1991, № 1. С. 32.
[92] История дипломатии. Т. 3. С. 198; Манусевич А.Я. Трудный путь к Рижскому мирному договору 1921 г. // ННИ, 1991, № 1. С. 32; Фалин В.М. К предыстории пакта о ненападении между СССР и Германией. // Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? М., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.
[93] История дипломатии. Т. 3. С. 198.

şi blindate, 300 de avioane, mitraliere, 3 mln unităţi de echipament, 4 mln perechi de încălţăminte soldăţească etc. Navele americane transportau aceste materiale în Danţig[94].

Armata lui Vranghel de asemenea a fost complet aprovizionată de Antanta şi SUA. Ea a primit de la intervenţionişti muniţii şi echipament, transportate de flota intervenţioniştilor. Pe lângă cartierul baronului Vranghel se aflau misiunile militare ale ţărilor Antantei şi SUA, iar Franţa a recunoscut guvernul lui. Despre faptul cum putea ipotetic arăta viitorul ţării putem judeca după textul tratatului secret semnat de generalul Vranghel în numele „Rusiei renăscute" cu guvernul francez şi publicat în ziarul englez „Daly Herald" la 30 august 1920. În schimbul sprijinului, „baronul negru" recunoştea toate obligaţiunile financiare ale Rusiei şi ale oraşelor ei faţă de Franţa, plus procentele acumulate. Datoriile ruse erau convertite într-un nou împrumut cu 6,5% anual care trebuia rambursat în decurs de 35 de ani[95]. Plata procentelor şi plăţilor anuale se garanta prin:

„a) transmiterea Franţei a dreptului de exploatare a tuturor căilor ferate din partea europeană a Rusiei pentru un termen respectiv; b) transmiterea Franţei a dreptului de colectare a tuturor taxelor vamale şi fiscale din toate porturile din Marea Neagră şi Azov; transmiterea Franţei a surplusului de pâine din Ucraina şi regiunea Kubani pentru un termen respectiv, luându-se drept punct iniţial de calcul volumul exportului antibelic; c) transmiterea Franţei pentru un termen respectiv a trei pătrimi din petrolul extras şi benzină, luându-se drept punct iniţial de calcul volumul antibelic al producţiei; transmiterea unei pătrimi a cărbunelui dobândit în bazinul Doneţk pentru un termen respectiv"[96].

În calitate de măsură de control „pe lângă ministerele ruse de finanţe, comerţ şi industrie vor fi instituite cancelarii oficiale franceze de finanţe şi comerţ, drepturile cărora trebuiesc stabilite printr-un tratat special". Dar nu-i destul faptul că aceste condiţii umilitoare încălcau brutal suveranitatea Rusiei. Trebuie de ţinut cont de faptul că împrumuturile externe ruse de până la război erau luate cu 3-5% şi la data de 1 ianuarie 1913 rata lor medie constituia 4,25%. Acum bancherii francezi ridicau rata procentului pentru creditele nerambursate până la 6,5%, adică peste 1,5 ori[97].

Poziţia Rusiei sovietice. Dar paralel, în ţările Occidentului s-a înteţit lupta în apărarea Rusiei bolşevice sub lozinca: „Mâinile jos de pe Rusia sovietică!". Această mişcare a atins apogeul anume în anul 1920 şi a fost un factor important, care a împiedicat politica guvernelor burgheze faţă de Rusia. Se răsfrângea asupra politicii ţărilor Antantei şi lupta diferitor fracţiuni ale burgheziei europene – celei moderate, ce exprima interesele cercurilor industrial-comerciale pentru care dezvoltarea comerţului cu Rusia era una vital necesară; şi celei de extrema dreaptă, legată de grupările coloniale şi militariste, care considerau în calitate de sarcină principală lichidarea bolşevismului şi înlăturarea influenţei lui revoluţionarizatoare asupra mişcării muncitoreşti şi de eliberare naţională. În acest sens, de faptul care aripă va lua vârf depindea politica acestor ţări.

Deja după năvălirea Poloniei, Guvernul sovietic a făcut o încercare de-a înceta războiul. Astfel, la 19 mai 1920 guvernele Rusiei şi Ucrainei sovietice s-au adresat cu o notă comună Marii Britanii, Franţei, Italiei şi Statelor Unite, amintindu-le că Polonia este membră a Antantei şi a Ligii Naţiunilor şi că acţiunea acestor două structuri internaţionale asupra unuia dintre membrii săi nu poate să nu fie hotărâtoare, cu atât mai mult că însăşi Polonia, conform nivelului său de dezvoltare tehnico-militară, este incapabilă să poarte un război fără un ajutor străin. Ţările Antantei au răspuns prin tăcere[98].

În iunie 1920 Armata Roşie a trecut la contraofensivă şi fulgerător s-a apropiat de Varşovia. Natural, acest lucru ameninţa să extindă revoluţia comunistă peste hotarele Rusiei, fapt pe care nu-l ascundeau nici liderii bolşevici care tindeau să transforme revoluţia rusă în una mondială. Era ameninţată de faliment nu numai existenţa capitalismului în Polonia, dar şi întregul sistem de la Versailles. Eliminarea Poloniei din cadrul lui ameninţa nu numai echilibrul european postbelic, dar inevitabil ar fi apropiat comunismul de hotarele Germaniei şi însemna pericolul unirii lui cu forţele revoluţionare germane. De aceea Antanta s-a grăbit să-i acorde Poloniei un sprijin suplimentar multilateral[99].

Guvernul german îi ura pe bolşevici nu mai puţin decât occidentalii, însă interesele de stat le impuneau nemţilor relaţii de pace cu Rusia sovietică. Generalul Seeckt scria: „Statul polonez actual este o creatură a Antantei. El a fost creat pentru a înlocui presiunea exercitată anterior de Rusia pe Frontul de Est al Germaniei. Lupta între Rusia sovietică şi Polonia nu loveşte doar în aceasta din urmă, ci mai presus de orice în Antanta – Franţa şi Anglia. Dacă Polonia se prăbuşeşte, întregul edificiu al Tratatului de la Versailles se va clătina. De aici rezultă limpede că Germania nu are niciun interes să ofere ajutor Poloniei în lupta ei cu Rusia"[100].

Atitudinea Antantei faţă de continuarea războiului şi a părţilor beligerante în vederea încetării lui. Conducătorii Antantei se aflau în acest timp la conferinţă în oraşul belgian Spa (5-16 iulie). Încoace au sosit

---

[94] Ibid.; Всемирная история. Т. 8. С. 279.
[95] http://www.fictionbook.ru/ru/author/piyhalov_igor/velikaya_obolgannaya_voyina.
[96] Ibid.
[97] Ibid.
[98] История дипломатии. Т. 3. С. 199.
[99] Ştefănescu A.V. „Primejdia roşie" (1919-1921): Războiul polono-sovietic. // Dosarele istoriei. 2006, Nr. 3. P. 9-10.
[100] Kissinger H. Diplomaţia. P. 236.

premierul polonez Grabski şi ministrul de externe Patek. Ei pledau insistent pentru o intervenţie militară a aliaţilor, însă s-a hotărât că în scopul obţinerii repausului pentru armatele poloneze în retragere Consiliul suprem al Antantei v-a întreprinde paşi pentru stabilirea armistiţiului.

La 12 iulie 1920 guvernul englez, în persoana ministrului său de externe, a lordului Curzon, a înaintat Rusiei sovietice o cerere categorică în care a propus încetarea imediată a ostilităţilor şi încheierea unui armistiţiu dintre Polonia şi RSFSR şi de asemenea „între armatele Rusiei sovietice şi generalul Vranghel"[101]. În calitate de hotar dintre Polonia şi RSFSR se propunea aşa-numita „linie Curzon", linie ce corespundea hotarului etnic dintre popoarele ucrainean şi belarus, pe de-o parte, şi cel polonez, pe de altă parte. Această iniţiativă a fost elaborată de puterile Antantei şi publicată încă la 8 decembrie 1919 în declaraţia „Despre hotarul de est provizoriu al Poloniei"[102]. Guvernul englez ameninţa că, dacă armatele sovietice nu vor opri ofensiva, aliaţii vor acorda ajutor Poloniei „cu toate mijloacele ce le stau la dispoziţie"[103]. Guvernele Antantei au îndreptat la Varşovia misiuni militaro-diplomatice.

Această notă exprima frica Occidentului în faţa răspândirii revoluţiei comuniste asupra Europei şi era menită să ofere trupelor poloneze o posibilitate de răgaz deocamdată ele vor primi un nou ajutor de la ţările Antantei. Propunerea „armistiţiului cu Vranghel" reflecta tendinţa de-a transforma peninsula Crimeea într-un azil al contrarevoluţiei ruse.

Guvernul sovietic a răspuns la nota lui Curzon la 17 iulie 1920[104]. El a menţionat că guvernul polonez nu s-a adresat cu propuneri de pace, însă partea sovietică este gata să încheie pacea, dacă Polonia, fără mediatori, se va adresa cu o propunere analogică. În acest răspuns, în afară de cerinţa echitabilă despre necesitatea negocierilor paşnice sovieto-poloneze, se întrevede evident şi dorinţa bolşevicilor de-a răspândi revoluţia în Occident. Pe ei mai mult îi interesa lupta revoluţionară decât reglementarea problemelor hotarelor. Când s-a discutat subiectul urmăririi polonezilor la vest de „linia Curzon", între conducătorii partidului nu s-au iscat divergenţe principiale. Erau doar diverse păreri cu privire la aprecierea gradului de maturitate a mişcării revoluţionare din Polonia şi mai la vest de ea – în Europa. Unii activişti, în particular Troţkii şi Radek, se pronunţau contra continuării ofensivei numai din cauza că priveau sceptic la consecinţele ei politice[105].

Când însă Armata Roşie s-a apropiat de zidurile capitalei poloneze, în renumitul apel al lui Troţkii către trupe a fost dat ordinul de cucerire a Varşoviei: de cealaltă parte bolşevicii deja vedeau unirea cu revoluţionarii germani… Cât priveşte Vranghel, Puterea sovietică cerea capitularea tuturor armatelor albgardiste. Lloyd George a declarat în parlament că deoarece Guvernul sovietic se opune participării Angliei la tratativele sovieto-poloneze, el nici nu insistă, însă cere stoparea ofensivei sovietice la hotarul etnografic[106]. Ca răspuns la nota sovietică Curzon a anunţat la 20 iulie la radiou că Anglia nu insistă asupra participării sale la negocierile dintre Rusia şi Polonia, însă dacă după cererea de pace a Poloniei trupele bolşevice vor continua ofensiva, aliaţii vor acorda Poloniei tot sprijinul. Pentru a fi mai convingător, Curzon a declarat că Anglia se abţine de la negocierile comerciale cu Rusia[107].

La 22 iulie guvernul polonez i-a propus Guvernului sovietic încheierea imediată a armistiţiului şi începerea negocierilor de pace. Guvernul RSFSR imediat a căzut de acord[108]. La 23 iulie el l-a informat pe Lloyd George despre acordul său de-a începe tratativele şi a acceptat propunerea despre conferinţa cu Antanta pentru reglementarea problemelor dintre Rusia şi ţările Antantei, dar fără participarea Poloniei şi statelor limitrofe la această conferinţă. Considerăm că poziţia bolşevicilor era justă, deoarece relaţiile dintre Rusia sovietică şi ţările apusene erau de competenţa acestor ţări.

La 29 iulie 1920, după consfătuirea lui Lloyd George cu A. Millerend la Boulogne, Guvernului sovietic i-a fost trimisă o notă, în care se anunţa că ambele guverne sunt de acord să negocieze cu Rusia sovietică, cu condiţia că conferinţa, în primul rând, se va preocupa de stabilirea condiţiilor de pace dintre Rusia şi Polonia şi numai apoi – cu încheierea păcii dintre Rusia şi statele Antantei[109]. Liderii celor două ţări considerau că pentru încheierea păcii cu Antanta bolşevicii vor accepta controlul acesteia asupra negocierilor sovieto-poloneze. Dar au greşit – bolşevicii în niciun caz n-ar fi tolerat niciun control asupra lor. Dar pozitiv pentru partea rusă în nota din Boulogne era faptul că pentru prima oară se exprima acordul guvernului francez în anumite condiţii să se aşeze la masa conferinţei cu reprezentanţii sovietici.

La 25 iulie la Varşovia a sosit misiunea anglo-franceză pentru acordarea ajutorului moral şi tehnic şi a luat parte activă la dirijarea acţiunilor armatelor poloneze. Şeful statului major al comandantului suprem al armatei

---

[101] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 119.
[102] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 120; История дипломатии. Т. 3. С. 199-200.
[103] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 120.
[104] ДВП СССР. Т. 3. С. 47-53; Штейн Б.Е. «Русский вопрос» в 1920-1921 гг. С. 41.
[105] Vezi: Девятая конференция РКП (б). Протоколы. М., 1972. С. 36.
[106] ДВП СССР. Т. 3. С. 121; Штейн Б.Е. «Русский вопрос» в 1920-1921 гг. С. 42.
[107] ДВП СССР. Т. 3. С. 62-63.
[108] Ibid. С. 55-60, 79-80.
[109] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 120; Штейн Б.Е. «Русский вопрос» в 1920-1921 гг. С. 43.

franceze generalul Weygand a fost numit conducător al apărării Varşoviei. În acest timp trupele sovietice continuau ofensiva.

La 1 august a avut loc întâlnirea delegaţilor sovietici şi polonezi la Baranovici, dar polonezii nu aveau împuterniciri de la guvernul său de-a negocia pacea, ci numai de la comandamentul militar pentru încheierea unui armistiţiu. Delegaţia sovietică a declarat că are nevoie de mandatul guvernului polonez în scris sau primit prin radio, cu scopul că deja la 4 august să aibă loc întâlnirea ambelor delegaţii. Timpul însă trecea, dar mandatul nu venea.

Aici vedem că ambele părţi nu se grăbeau cu încetarea ostilităţilor: sovieticii, cu toate că spiritul ofensiv al Armatei Roşii sub zidurile capitalei poloneze se epuiza, sperau la o răscoală apropiată a proletariatului varşovean şi, astfel, la răspândirea revoluţiei comuniste asupra Poloniei; iar cercurile conducătoare poloneze doreau numai să împiedice dezvoltarea operaţiunilor Armatei Roşii şi să câştige timp până la amestecul Antantei, aflat în stadiu de pregătire.

Ofensiva Armatei Roşii în direcţia Varşoviei a stârnit o îngrijorare foarte serioasă în Occident. La 4 august 1920 Lloyd George şi Bornar Low l-au invitat pe conducătorul delegaţiei comerciale sovietice L.B. Krasin, care se afla la Londra şi purta tratative cu guvernul englez şi i-au cerut încetarea imediată a ofensivei în Polonia. Peste trei zile flota engleză va ieşi în mare şi blocada Rusiei sovietice va fi reluată, dacă Guvernul sovietic nu va da un răspuns satisfăcător[110]. Absolut solidari cu englezii erau francezii şi americanii. La 10 august 1920 secretarul de stat Kolby a publicat o notă, în care a declarat că SUA nu recunoşteau şi nu recunosc Puterea sovietică[111].

În rezultatul ajutorului masiv al Angliei, Franţei şi SUA şi de asemenea al greşelilor serioase ale conducerii politice sovietice şi ale comandamentului militar, trupele sovietice s-au retras vertiginos de sub Varşovia. E necesar să menţionăm că liderii bolşevici, în sensul aprecierii dispoziţiilor oamenilor muncii polonezi, au admis o greşeală politică absolută: nici muncitorii polonezi, nici ţăranii nu s-au răsculat. Ce-i drept, mulţi din ei aveau dispoziţii de stânga, dar factorul care a jucat rolul decisiv n-a fost trezirea sentimentului de clasă, ci a spiritului naţional. Partidele poloneze necomuniste şi-au unit eforturile şi au izbutit să-i mobilizeze pe polonezi la rezistenţă în faţa comunismului. Naţionalismul a obţinut o victorie evidentă.

Şi cu toate că la 7 august polonezii şi-au dat acordul să înceapă negocierile cu scopul elaborării condiţiilor prealabile ale armistiţiului şi păcii, ei insistau asupra începutului lor abia la 17 august. După această dată armata poloneză a trecut la contraofensivă.

La 10 august la Londra delegaţia sovietică a publicat condiţiile armistiţiului, pe care Ll. George le-a recunoscut extrem de moderate şi a declarat că Anglia nu va susţine Polonia, dacă ultima le va respinge. Acestea erau: recunoaşterea independenţei Poloniei; refuzul din partea RSFSR şi RSSU de la orice contribuţii; hotarul pe „linia Curzon” cu unele devieri în raionul Belostoc şi Holm în folosul Poloniei; Polonia îşi limitează forţele armate la 50 mii de oameni; se creează miliţia muncitorească pentru menţinerea ordinii[112]. La 25 august Guvernul sovietic s-a dezis de condiţia creării miliţiei muncitoreşti[113].

În mersul tratativelor guvernul lui Pilsudski încercă să folosească succesele sale de pe front. El nu numai că a respins toate propunerile sovietice, dar a refuzat să accepte „linia Curzon” în calitate de hotar. Franţa a susţinut această poziţie aventurieră, iar diplomaţia ei le-a recomandat polonezilor să întrerupă negocierile şi să soluţioneze litigiul cu forţa armelor. O poziţie asemănătoare în conflictul sovieto-polonez au ocupat-o şi SUA. Dar, sleită de puteri, nu putea mult continua ofensiva nici armata poloneză.

Încheierea păcii. Statul sovietic, prin declaraţia CECR din 23 septembrie 1920, s-a adresat guvernului Poloniei cu propunerea de încetare grabnică a războiului, pentru evitarea victimelor lipsite de sens. Una din cauzele acestea era intenţia de-a concentra forţele sale pentru lupta cu Vranghel. Sovieticii acceptau cedări serioase. Cu scopul înţelegerii rapide cu Polonia, CECR a refuzat unele condiţii care iniţial au fost formulate de delegaţia ruso-ucraineană. A fost confirmat acordul Rusiei sovietice de-a semna imediat armistiţiul şi condiţiile preliminare de pace în baza recunoaşterii hotarului între Polonia şi Rusia pe linia ce trece cu mult mai la est de „linia Curzon”.

CECR a declarat că propunerea lui e valabilă pe parcursul a 10 zile. Dacă până la 5 octombrie condiţiile preliminare de pace nu vor fi semnate, CCP este în drept să le modifice[114]. În ciuda opoziţiei Antantei, îndeosebi a Franţei, Polonia a acceptat semnarea păcii. La 12 octombrie 1920 la Riga a fost semnat tratatul despre armistiţiul şi condiţiile preliminare de pace dintre RSFSR şi RSSU, pe de-o parte, şi Polonia, pe de altă parte[115]. Ambele părţi semnatare recunoşteau independenţa Ucrainei şi Belarusiei, iar Poloniei îi reveneau pămân-

---

[110] ДВП СССР. Т. 3. С. 81.
[111] Vezi: История внешней политики СССР. Т. 1. С. 121; История дипломатии. Т. 3. С. 204-205; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 121.
[112] ДВП СССР. Т. 3. С. 137-139.
[113] Ibid. C. 147.
[114] Ibid. C. 204-206.
[115] Ibid. C. 245-258.

turile apusene ucrainene şi belaruse. Cert că aceasta era o nedreptate istorică, care devenise o piedică în calea unor relaţii normale dintre popoarele vecine. Ea stopa dezvoltarea liberă a poporului şi a statului polonez, şi în 1939 a devenit o cauză serioasă a tragediei poloneze. Nu poate fi liber un popor care subjugă alte popoare.

Pacea cu Polonia a fost foarte instabilă până la zdrobirea lui Vranghel. Dar şi după aceasta guvernul polonez continua să frâneze mersul negocierilor paşnice. Abia la 18 martie 1921 la Riga a fost semnat tratatul de pace definitiv dintre Rusia sovietică şi Ucraina, pe de-o parte, şi Polonia, pe da altă parte. În baza lui au fost puse condiţiile păcii preliminare, şi la Polonia au trecut pământurile apusene ucrainene şi belaruse[116]. Istoricii germani G. Kinder şi V. Hilgemann menţionează că în urma acestui tratat Polonia s-a extins mai spre est de „hotarul naţional polonez"[117].

„Conducerea politică sovietică..., menţionează istoricul rus Valentin Falin, pentru a evita cea mai rea variantă, a acceptat semnarea Tratatului de pace de la Riga la 18 martie 1921, care pentru 18 ani şi jumătate a tăiat pe viu Ucraina şi Belarusia"[118]. Însă pentru Federaţia Rusă acest eveniment a avut o însemnătate deosebită, deoarece sfârşitul războiului însemna înfrângerea intervenţiei şi începutul unei perioade istorice paşnice în dezvoltarea ţării, când o importanţă hotărâtoare o capătă sarcinile economice.

---

[116] Манусевич А.Я. Трудный путь к Рижскому мирному договору 1921 г. // ННИ, 1991, № 1. С. 42.
[117] Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 56. М., 1989.
[118] Фалин В.М. К предыстории пакта о ненападении между СССР и Германией. // Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? М., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.

TEMA Nr. 4. EVOLUŢIA SITUAŢIEI INTERNAŢIONALE ÎN ANII ’20

1. Două tendinţe în lumea capitalistă faţă de Rusia sovietică după terminarea intervenţiei

Cauzele care impuneau statele capitaliste spre colaborare cu Rusia sovietică. Către sfârşitul anului 1920 a devenit absolut evident că prin forţă regimul bolşevic nu poate fi înlăturat şi trebuie găsite alte metode în relaţiile cu el.

În cea de-a doua jumătate a anului 1920 s-a dezlănţuit prima criză economică de după război. Aceasta a fost o criză de supraproducţie, ce a venit în schimbul avântului comercial-industrial din 1919 – începutul lui 1920. Ea a cuprins, întâi de toate, SUA, Anglia şi Japonia, iar apoi s-a răsfrânt şi asupra altor ţări. Din iunie 1920 până în aprilie 1921, când criza şi-a atins apogeul, indicii producţiei industriale din SUA au scăzut cu 32%. Brusc s-a redus comerţul extern. Exportul SUA s-a micşorat din 8,08 mlrd. dolari în 1920 la 4,38 mlrd. dolari în 1921, importul respectiv din 5,13 mlrd. la 2,4 mlrd. dolari. Criza economică era însoţită de creşterea şomajului. Către luna aprilie 1921 în Europa se numărau circa 10 mln de şomeri, în SUA – aproape 5 mln[1].

Criza economică se agrava şi datorită izolării artificiale a Rusiei sovietice de sistemul economic mondial. Restabilirea economiei europene era imposibilă atâta timp, cât Rusia, cu resursele ei, rămânea în afara sferei comerţului internaţional. Ţările capitaliste erau cointeresate în materia primă rusească, combustibil, produse agricole, lemn – mărfuri, în exportul cărora Rusia juca un rol important până la Primul război mondial. Piaţa rusă de asemenea servea pentru realizarea producţiei industriale a ţărilor vest-europene. Unii politicieni din ţările capitaliste considerau că întoarcerea Rusiei în sfera de acţiune a sistemului economic mondial este o condiţie obligatorie a restabilirii echilibrului economic în lumea întreagă.

După terminarea intervenţiei antisovietice în situaţia internaţională a început o perioadă nouă. Specific pentru această fâşie de timp era faptul că lupta armată între statele celor două sisteme sociale a fost înlocuită cu stabilirea relaţiilor paşnice în condiţiile unui echilibru instabil între ele, când lupta politică a continuat prin mijloace neviolente. În această perioadă în interiorul lumii capitaliste se luptau două tendinţe: pe de-o parte, pentru continuarea intervenţiei militare antisovietice, iar pe de alta, năzuinţa de-a căpăta profit din stabilirea relaţiilor comerciale cu Rusia sovietică.

Linia spre continuarea intervenţiei antibolşevice şi tendinţa spre colaborare cu Rusia. Reprezentanţii capitalului bancar, ale marilor uniuni monopoliste, precum trustul petrolier al lui Deterding „Royal Dutch – Shell”, trustul petrolier american „Standard Oil”, foştii creditori ai Rusiei ţariste, cercurile militare şi coloniale, pledau pentru zdrobirea Rusiei sovietice cu forţa armelor. Acest curent era condus de preşedintele Harding şi secretarul de stat Hughes în SUA, „cel mai mare duşman al Rusiei sovietice” Churchill şi Curzon, care se pronunţa pentru război contra bolşevicilor, în Anglia, Clemenceau şi Poincaré în Franţa, Lüdendorff în Germania.

Părtaşi ai stabilirii relaţiilor de afaceri cu Rusia sovietică erau politicienii mai realişti şi cu spirit gospodăresc, care exprimau interesele burgheziei industriale şi comerciale: Lloyd George şi Bonar Low în Anglia, Herriot în Franţa, senatorii Borah, Wheeler şi Goodrich în SUA. Ei considerau că în această etapă lupta contra Rusiei bolşevice trebuie dusă prin mijloace economice, cu ajutorul comerţului şi restaurând proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie.

Pentru normalizarea relaţiilor dintre ţările capitaliste şi Rusia sovietică pledau consecvent muncitorii. Cererile lor proveneau din sentimentul solidarităţii proletare şi, totodată, din năzuinţa de a-şi îmbunătăţi situaţia economică, deoarece reglementarea relaţiilor cu Rusia sovietică ar fi îmbunătăţit situaţia cu locurile de muncă în ţările capitaliste dezvoltate.

Poziţia Kremlinului faţă de relaţiile cu lumea capitalistă. Bolşevicii de asemenea tindeau spre reorientarea relaţiilor lor cu Occidentul pe o bază economică. Deoarece perioada zguduirilor revoluţionare s-a terminat, aceasta devenea o necesitate obiectivă. În legătură cu acest fapt, era nevoie de înaintat noi sarcini în toate sferele economiei ţării, care ar corespunde situaţiei noi. Aceste sarcini au fost proclamate de congresul al X-lea al PC(b)R, care a adoptat o importantă hotărâre de trecere la noua politică economică (NPE). Spre regret, această perioadă a durat în URSS doar până la sfârşitul anilor 1920, când va începe aşa-numita „marea cotitură”, urmată de refuzul la stimulentele economice în dezvoltarea ţării şi trecerea la o constrângere extraeconomică, iar de aici, inevitabil, şi la „gulaghizarea” ţării.

Vorbind despre necesitatea construcţiei gospodăreşti în Rusia şi influenţei ei asupra lumii exterioare, Lenin scria: „Acum principala influenţă asupra revoluţiei internaţionale o înfăptuim prin politica noastră economică… Pe acest tărâm lupta se transferă pe plan global. Vom rezolva această sarcină – şi atunci vom câştiga pe scară internaţională neapărat şi definitiv”[2]. După cum vedem, Lenin şi problemele economice le privea prin prisma sarcinilor revoluţiei mondiale. El credea că „construcţia economică comunistă va deveni un exemplu pentru viitorul Europei şi Asiei”[3]. În acest principal pronostic al său Lenin a greşit, deoarece sistemul socialist de cazarmă, creat în URSS de Stalin, s-a dovedit unul economic neviabil şi n-a rezistat concurenţei de lungă durată cu capitalismul.

---

[1] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 168-169.
[2] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 43. С. 341.
[3] Ibid. T. 42. C. 161.

Dar pe atunci bolşevicii nici nu-şi puteau imagina aşa ceva, şi pentru succesul construcţiei economice era nevoie de condiţii externe favorabile – pace şi colaborare economică avantajoasă cu alte ţări. Congresul al X-lea a determinat principala sarcină a politicii externe sovietice: transformarea pauzei paşnice într-o pace îndelungată, pentru a scoate ţara din izolare politică şi economică şi a stabili trainice relaţii paşnice cu toate statele[4].

Congresul a menţionat necesitatea folosirii tehnicii străine şi atragerii capitalului străin. Forma principală de participare a capitalului străin în exploatarea bogăţiilor naturale ale Rusiei sovietice trebuiau să devină concesiunile. Pe de-o parte, Lenin vedea în concesiuni un mijloc de accelerare a restabilirii economice, iar, pe de alta, determina esenţa lor „în interesul politic”[5], deoarece, după părerea lui, ele trebuiau să contribuie la întărirea păcii, îmbunătăţirea situaţiei internaţionale a Republicii sovietice şi la preîntâmpinarea unei noi intervenţii. Stabilirea relaţiilor cu cercurile de afaceri din Occident va împiedica „puterile capitaliste, ce vor merge la tranzacţie cu noi, să ia măsuri militare contra noastră”[6].

În relaţiile sale cu puterile occidentale bolşevicii continuau să se conducă de două motive, care, printre altele, permanent se repetau în acea perioadă la Lenin. Primul, ca şi odinioară, era necesitatea de-a folosi orice divergenţă dintre inamicii săi puternici, care adineauri încercau să înăbuşe în faşă Republica sovietică. Al doilea – convingerea (probabil, puţin mecanicistă, dar obiectiv justă) că unitatea economiei mondiale, determinată de dezvoltarea capitalismului şi întreruptă de război, mai devreme sau mai târziu va impune să ţină cont de necesităţile obiective, care reflectă faptul că fără resursele naturale ale Rusiei Europa nu se va putea ridica în picioare. Intervenţia, după părerea lui Lenin, era o încercare de-a rezolva această sarcină pe calea impunerii Rusiei statutului de ţară învinsă[7]. Deoarece această încercare a eşuat, se propuneau alte soluţii. Pe o asemenea bază dualistă s-a şi înrădăcinat ideea stabilirii relaţiilor cu lumea burgheză.

Acordul comercial anglo-sovietic. Încă în perioada luptei armate cu intervenţioniştii, din partea Guvernului sovietic se făceau tentative de-a stabili contacte cu lumea înconjurătoare şi relaţii comerciale. Din toate statele mari cel mai mare interes faţă de comerţul cu Rusia îl manifesta Anglia. Pentru ea exportul în Rusia şi importul din ea aveau o importanţă deosebită. De aceea guvernul englez a fost de acord să înceapă negocierile comerciale sovieto-engleze. Ele au început imediat după decizia Consiliului suprem al Antantei referitor la ridicarea blocadei contra Rusiei. Ce-i drept, în această hotărâre se spunea despre restabilirea relaţiilor comerciale cu poporul rus, ocolind Guvernul sovietic. De aceea, din partea sovietică, în calitate de organ care va efectua comerţ cu străinătatea, a fost înaintat Ţentrosoiuzul*. Negocierile, care foarte curând din pur comerciale deveniră şi politice, au fost purtate cu întreruperi din aprilie până în noiembrie 1920.

În fruntea delegaţiei sovietice se afla L.B. Krasin, care a propus un program concret de dezvoltare a comerţului sovieto-englez, cerând ridicarea completă a blocadei, organizarea reprezentanţelor comerciale reciproce, încetarea sprijinului Poloniei, care ducea în acel moment război împotriva Rusiei sovietice.

Dar guvernul englez nu se grăbea. Abia la 30 iunie el a declarat despre consimţământul său de-a încheia „acordul despre încetarea reciprocă a acţiunilor duşmănoase” şi despre reluarea relaţiilor comerciale în baza următoarelor condiţii: fiecare parte „se obligă să se abţină de la acţiunile duşmănoase sau măsurile îndreptate contra celeilalte părţi şi de la orice propagandă oficială”; guvernul englez era de acord să nu ceară reglementarea imediată a problemei datoriilor; el era „gata să oprească stabilirea obligaţiunilor ruse de acest fel de asemenea precum şi rezolvarea altor chestiuni, legate de datorii sau pretenţii ale Marii Britanii faţă de Rusia sau a Rusiei faţă de Marea Britanie, până la tratativele de pace”[8]. CPAE a acceptat aceste condiţii. Însă englezii au încercat să folosească negocierile pentru a-i presa pe sovietici, de-a înceta ofensiva Armatei Roşii ce se desfăşura în acel timp contra Poloniei.

La 9 noiembrie 1920 guvernul RSFSR s-a adresat guvernului Marii Britanii cu o notă în care-i propunea „să dea un răspuns direct şi rapid la întrebarea dacă e gata… imediat să înceapă tratativele”[9]. Cum rezultă din documente, guvernul lui Lloyd George a adoptat decizia definitivă despre încheierea tratatului cu Rusia sovietică la şedinţa cabinetului din 17-18 noiembrie 1920, adică după înfrângerea armatei lui Vranghel şi eşecului intervenţiei poloneze. Ministrul comerţului R. Horn în cuvântarea sa a vorbit despre creşterea îngrozitoare a şomajului, intensificarea concurenţei altor ţări în comerţul cu Rusia sovietică. Exprimându-se în folosul dezvoltării comerţului cu ea, el a subliniat gândul că cu ajutorul comerţului se poate învinge bolşevismul: „Unica cale pe care vom putea doborî bolşevismul este comerţul”[10]. Bonar Low a declarat că „este inadmisibilă continuarea tratativelor fără încheierea acordului”, cu atât mai mult că ţara stă în pragul şomajului[11].

---

[4] «КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК». Т. 2. М., 1970. С. 266.
[5] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 42. С. 96.
[6] Ibid. С. 111.
[7] Ibid. Т. 45. С. 160.
* Organul de conducere a cooperaţiunii sovietice.
[8] ДВП СССР. Т. 3. С. 17-18.
[9] Ibid. С. 323.
[10] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 127.
[11] Ibid.

Lordul Curzon îi speria pe miniştri cu „pericolul roşu", care ameninţă coloniile engleze şi, în primul rând, India, şi a chemat guvernul să fie prudent în timpul semnării acordului comercial. El a fost susţinut de ministrul apărării W. Churchill şi de cancelarul vistieriei O. Chamberlain[12].

Premierul Lloyd George a căzut de acord cu Horn şi Bonar Low. „Aceasta este politica, a spus el, pe care noi am acceptat-o un an în urmă. Cu ea erau de acord Franţa şi Italia… Ura noastră ne îndeamnă să spunem că mai degrabă ne aducem pagube nouă înşine decât facem bine Rusiei sovietice". El a subliniat apoi că guvernul trebuie să ţină cont de interesele Angliei, dat fiind că ea trăieşte timpuri grele. „Comenzi nu avem. Consumatorii nimic nu cumpără. Noi, posibil, ne aflăm în pragul celei mai grele perioade de şomaj, pe care oricine din noi cândva a văzut-o. Ruşii sunt gata să se răsplătească cu aur, iar voi nu doriţi să vindeţi. Noi facem comerţ cu canibalii de pe insulele Solomon". Ripostând adversarilor înţelegerii, care proroceau apropiata moarte a Puterii sovietice, Lloyd George continuă: „În ultimii doi ani nu o dată am auzit prevestirile despre căderea Guvernului sovietic. Denikin, Iudenici, Vranghel – toţi au suferit faliment şi eu nu văd o perspectivă apropiată de prăbuşire a Puterii sovietice"[13].

La 18 noiembrie 1920, cabinetul, cu o majoritate solidă, a adoptat hotărârea „de a împuternici ministrul comerţului să încheie un acord comercial cu Rusia"[14]. În aceeaşi zi Lloyd George a declarat în camera comunelor că temelia înţelegerii cu Rusia este elaborată de către cabinet. În sfârşit, la 29 noiembrie 1920, lui L. Krasin i-a fost înmânat oficial proiectul britanic al acordului[15]. Astfel negocierile au intrat în faza finală, şi la 16 martie 1921 înţelegerea a fost semnată. Ea avea un caracter nu doar comercial, ci şi unul politic.

Aceasta însemna că guvernul britanic a recunoscut de fapt Rusia sovietică, cu toate că între cele două ţări rămâneau multe probleme de litigiu. La 23 martie 1921 Lloyd George a declarat oficial că acordul anglo-sovietic înseamnă recunoaşterea de fapt a Rusiei sovietice[16]. Pentru Republica sovietică acordul cu Anglia avea o importanţă substanţială, deoarece a fost primul tratat încheiat cu o mare putere şi facilita dezvoltarea comerţului extern. El a servit în calitate de exemplu pentru realizarea practică a principiului coexistenţei paşnice şi colaborării dintre ţările cu sisteme sociopolitice diferite. Acordul era convenabil şi pentru Anglia, deoarece industria britanică căpăta noi pieţe de desfacere, fapt care, în condiţiile greutăţilor prin care trecea ţara şi a cumplitei crize economice ce a cuprins-o în 1921, avea o importanţă deosebită.

Părţile semnatare se obligau să se abţină de la orice acţiuni duşmănoase şi de la promovarea propagandei îndreptate contra altei părţi contractante „în afara hotarelor proprii". Părţile se obligau să nu stabilească una contra alteia blocade, să lichideze „toate obstacolele ce existau până atunci în calea reluării comerţului, să asigure condiţii nu mai rele în comparaţie cu comerţul cu alte state". Guvernul englez a declarat că nu va întreprinde acţiuni, care vor avea ca scop arestarea sau acapararea aurului, averii şi mărfurilor ce aparţin Guvernului sovietic şi vor fi exportate în Anglia. Fără această obligaţiune nu era posibil niciun fel de comerţ. Într-o declaraţie comună s-a convenit că rezolvarea problemei despre pretenţiile reciproce îşi va găsi loc în tratatul de pace, încheierea căruia pe viitor se prevedea în preambulul acordului[17].

Acordul sovieto-englez pentru prima dată recunoştea oficial principiul monopolului comerţului extern şi ca urmare prevedea crearea reprezentanţelor comerciale de stat cu privilegii diplomatice pentru monitorizarea afacerilor comerciale dintre cele două ţări. Acordul cu Anglia a servit drept exemplu pentru încheierea unui şir de înţelegeri comercial-industriale dintre Rusia şi statele Europei Occidentale.

Stabilirea relaţiilor comerciale dintre Rusia sovietică şi alte state. Tratativele sovieto-engleze au trezit nelinişte în cercurile de afaceri ale Germaniei. Industriaşii germani erau îngrijoraţi că vor fi strâmtoraţi pe piaţa rusească. În ianuarie 1921 asociaţia Ruso-Germană, creată pentru dezvoltarea comerţului cu Rusia, a hotărât să trimită o delegaţie la Moscova. În Reichstag au răsunat cereri de-a restabili relaţiile diplomatice cu statul sovietic. Dar guvernul german nu se grăbea. El spera să se înţeleagă cu Occidentul în problema reparaţiilor, de aceea nu dorea din cauza normalizării relaţiilor cu Rusia să-şi complice relaţiile cu Anglia, Franţa şi SUA. La 22 ianuarie 1921 ministrul afacerilor externe Simons s-a pronunţat contra stabilirii relaţiilor diplomatice cu RSFSR. Dar publicarea acordului sovieto-englez din 16 martie 1921 a făcut guvernul german să-şi schimbe poziţia: el începe negocierile cu Sovietele. Totodată, încercările de-a revizui planul reparaţional în favoarea Germaniei au fost nereuşite.

La 6 mai 1921 a fost încheiată înţelegerea comercială provizorie sovieto-germană. A fost semnată de asemenea înţelegerea auxiliară despre schimbul de prizonieri şi internaţi. Germania a mers mai departe decât Anglia, recunoscând reprezentanţa RSFSR ca unic reprezentant al Statului rus în Germania şi i-a acordat drepturi şi privilegii diplomatice. Aceasta era convenabil ambelor ţări nu numai în plan economic, ci şi politic: pentru Germania aceasta a fost prima înţelegere postbelică, în care s-a prezentat în calitate de partener egal; pentru

---

[12] Ibid.
[13] Ibid.
[14] Ibid. C. 128.
[15] История дипломатии. Т. 3. С. 229.
[16] Ibid. C. 230.
[17] ДВП СССР. Т. 3. С. 607-614.

Rusia ea constituia o recunoaştere de fapt şi însemna o lovitură contra planurilor izolării ei. În curând înţelegeri analogice au fost semnate cu Norvegia, Austria, Italia, Danemarca, Cehoslovacia.

Ţinând cont de însemnătatea reglementării relaţiilor reciproce cu ţările capitaliste, la 28 octombrie 1921, Sovnarcomul s-a adresat guvernelor Marii Britanii, Franţei, Italiei, Japoniei şi SUA cu o notă, în care se spunea că în scopul eliminării pericolului războiului şi dezvoltării colaborării economice este gata să examineze subiectul despre recunoaşterea datoriilor antibelice ale Rusiei, dacă ţările date vor acorda condiţii privilegiate, ce vor asigura posibilitatea achitării acestor datorii şi se vor obliga să înceteze orice acţiuni, care ameninţă „securitatea Republicilor sovietice şi Republicii prietene din Extremul Orient", vor garanta inviolabilitatea hotarelor lor şi vor încheia cu statul sovietic o pace generală şi definitivă. Pentru examinarea acestei probleme se propunea convocarea unei conferinţe economice internaţionale[18]. Se propunea de fapt o colaborare echitabilă.

Treptat, în pofida împotrivirii anumitor cercuri, legăturile economice ale Rusiei bolşevice cu lumea capitalistă se lărgeau, şi acesta era un fenomen pozitiv, ce contribuia la consolidarea păcii generale.

2. Relaţiile dintre statele occidentale şi Germania învinsă în anii 1920-1921

Atitudinea învinşilor şi învingătorilor faţă de plata reparaţiilor. Printre multiplele probleme generate de Tratatul de la Versailles la începutul anilor '20 pe prim-plan a ieşit cea a reparaţiilor. Plăţile reparaţionale colosale prezentau o povară grea pentru economia germană, de aceea grupările principale ale capitalului monopolist erau pentru revizuirea Versailles-ului, iar magnaţii „cărbunelui şi oţelului", din gruparea renano-vestfalică, erau pentru confruntarea directă cu biruitorii. Concernele chimice şi electrotehnice luptau pentru un compromis cu Antanta şi revizuirea treptată a tratatului de pace.

Precum s-a menţionat deja, hotărârile reparaţionale ale Tratatului de la Versailles se bazau pe recunoaşterea de către aliaţi a vinovăţiei Germaniei pentru dezlănţuirea războiului şi responsabilităţii ei pentru pierderile pricinuite. Se preconiza că Germania către 1 mai 1921 va plăti în numerar, sub formă de mărfuri, nave maritime, hârtii de valoare etc. 20 de mlrd de mărci aur (4,75 mlrd de dolari). Reprezentanţii Statelor Unite erau pentru determinarea mărimii reparaţiilor bazându-se pe solvabilitatea Germaniei, dar nu pe pagubele pricinuite de ea statelor inamice[19]. Colonelul House în genere considera „că ar fi mai bine de anulat reparaţiile ca datorii disperate"[20] şi, cum menţiona redactorul arhivei lui, Charles Seymour, era convins că „studiind conştiincios solvabilitatea germană, va deveni clar că nemţii sunt incapabili să plătească atât cât prevede acordul despre armistiţiu"[21]. Dar statele europene şi, în primul rând, Franţa, care au suferit pierderi enorme, considerau că „nemţii trebuie să plătească pentru tot".

După cum se ştie, problema reparaţiilor era una dintre cele mai grele la Conferinţa de pace de la Paris. Ea a scos în vileag contradicţii adânci dintre SUA şi ţările Antantei, fiind foarte strâns legată de problema organizării Europei postbelice. În problema reparaţiilor Statele Unite au mers la cedări aliaţilor săi, pentru a păstra stabilitatea în Europa şi a-şi restitui datoriile de la ţările europene. Totodată ele tindeau să nu admită o slăbire prea mare a cercurilor monopoliste germane în faţa revoluţiei ce se cocea. În această problemă ele au căpătat sprijinul cercurilor conducătoare ale Angliei. Diplomaţia engleză în timpul conferinţei, după cum ştim, promova o politică dualistă. Pe de-o parte, ea de asemenea tindea să nu admită bolşevizarea Germaniei. Pe de alta, în rezultatul războiului principalul ei rival în Europa – Germania – a fost distrus şi în faţa Angliei se deschidea perspectiva stabilirii hegemoniei sale economice în Europa. Însă un şir de factori împiedicau Anglia, şi cel mai important dintre ele era creşterea forţei economice şi financiare a SUA şi activizarea penetraţiei lor în Europa. Nimerind într-o dependenţă financiară faţă de americani, englezii tindeau spre restabilirea poziţiilor sale de odinioară. De aceea păstrarea unei Germanii puternice, pentru ce pleda diplomaţia americană, contrazicea planurile lor.

Diplomaţia engleză trebuia să lupte pe două fronturi: contra cerinţelor prea „moderate" ale SUA şi a celor „extreme" ale Franţei, cointeresate în slăbirea Germaniei. De aici, după cum ştim, în unele chestiuni delegaţia britanică se asocia cu Franţa, iar în altele – cu SUA. Din care motive (adică a contradicţiilor dintre învingători) problema reparaţiilor a rămas nerezolvată. În primăvara anului 1920 relaţiile Germaniei cu puterile învingătoare în legătură cu sabotarea plăţilor reparaţionale de către guvernul ei s-au agravat. Guvernul francez avertiza că, dacă Germania nu-şi va reduce armata şi nu va începe plata reparaţiilor, armata franceză în numele aliaţilor va ocupa o parte a regiunii Renane.

La Conferinţa de la San-Remo din aprilie 1920 aliaţii au elaborat o înţelegere prealabilă despre repartizarea reparaţiilor şi calcularea sumei totale a pagubelor. Diplomaţia americană continua să insiste asupra determi-

[18] ДВП СССР. Т. IV. М., 1960. С. 445-447.

[19] Индукаева Н.С. Политика США в вопросе о германских репарациях в 1920-1921 гг. // Вопросы истории международных отношений. Томск, 1973. С. 85.

[20] Архив полковника Хауза. Т. 4. С. 265.

[21] Индукаева Н.С. Политика США по вопросу о германских репарациях на Парижской мирной конференции (1919г.). // Вопросы истории международных отношений. Томск, 1972. С. 112.

nării sumei reparaţiilor germane din solvabilitatea Germaniei şi nu din pagubele pricinuite ţărilor Antantei. În nota guvernelor Angliei şi Franţei guvernul american afirma că orice altă soluţionare a problemei date „va submina iniţiativa Germaniei” în munca de restabilire a economiei sale[22].

Hotărârile conferinţei de la Spa. În anii 1920-1921 au avut loc o serie de întâlniri ale reprezentanţilor statelor europene la care s-a examinat problema reparaţiilor. SUA oficial n-au luat parte la ele, dar urmăreau cu atenţie lucrările lor.

Conferinţa, la care se preconiza soluţionarea chestiunii reparaţiilor şi dezarmării Germaniei, a avut loc în oraşul belgian Spa între 5 şi 16 iulie 1920. Pentru prima dată după război la o conferinţă internaţională a fost invitată Germania. Guvernul german, condus de Fehrenbach, şi-a exprimat dezacordul cu condiţiile Tratatului de pace de la Versailles, dar, întrucât el e semnat, a declarat că îl va îndeplini, dacă „în genere acest lucru este posibil”. Nemţii se pregăteau de conferinţă cu scopul de-a slăbi povara reparaţiilor. Ministrul afacerilor externe Simons spunea, mizând pe divergenţele interaliate: „Trebuie să luăm în calcul tactica inamicilor. Unii dintre ei doresc să mulgă vaca, iar alţii s-o taie. Cei care vor «s-o mulgă», trebuie să se înţeleagă cu noi”[23].

Organizatorii conferinţei întrebau de ce Germania nu respectă condiţiile Tratatului de la Versailles. Ei au cerut de la guvernul german sechestrarea armelor de la persoanele particulare, trecerea armatei la principiul benevol de recrutare, predarea surplusurilor de avere militară etc. Către 1 ianuarie 1921 armata trebuia redusă la 100 mii de oameni. În cazul neîndeplinirii la timp sau a îndeplinirii inexacte a acestor revendicări, aliaţii ameninţau să ocupe noi teritorii ale Germaniei, inclusiv bazinul Ruhrului. Nemţii au fost nevoiţi să accepte condiţiile înaintate.

La conferinţă s-a examinat de asemenea şi problema reparaţiilor. Aliaţii se tânguiau că au primit numai 8 mlrd de mărci, în loc de 20 de miliarde ce li se cuveneau. Francezii au insistat asupra discutării problemei livrării cărbunelui german. Nemţii trebuiau pe parcursul unui deceniu să furnizeze anual câte 25 milioane tone de cărbune, dar sabotau obligaţiunea. Aliaţii cereau livrări lunare de 2,4 mln tone. Germanii, bineînţeles, se împotriveau, motivând aceasta prin situaţia economică precară a ţării şi grevele ce au devenit frecvente. Simons încercă să obţină reducerea livrărilor lunare până la 1,1 mln tone. Magnatul Stinnes a cerut nu doar reducerea lor substanţială, ci şi ameninţă cu încetarea lor completă, iar ocupaţia Ruhrului, a subliniat el, v-a duce la încetarea automată a extracţiei cărbunelui şi la răscoala populaţiei[24]. Stinnes, reprezentând interesele industriei grele a Germaniei, se temea că industria metalurgică din Lotaringia, căpătând cărbunele şi cocsul german, va deveni un concurent periculos pentru industriaşii germani. Pentru a împiedica aceasta, el era gata să meargă la riscul ocupaţiei Ruhrului, neezitând să-i aducă o daună colosală întregii economii germane, numai pentru a păstra interesele grupării sale.

Aliaţii şovăiau: Lloyd George i-a comunicat lui Simons că aliaţii sunt gata să meargă pe parcursul a şase luni la micşorarea furnizărilor lunare până la 2 mln tone. În interiorul delegaţiei germane au apărut divergenţe: Rathenau şi Melchior s-au pronunţat pentru acceptarea propunerilor aliaţilor; magnaţii „oţelului şi cărbunelui” – Stinnes şi alţii pe care îi susţinea Simons – erau contra. Reichscancelarul Fehrenbach şovăia.

La 14 iulie Simons s-a întâlnit neoficial cu Ll. George, dar ultimul l-a avertizat că, în caz de neacceptare a acestor propuneri, împotriva Germaniei vor fi aplicate sancţiuni militare, şi Ruhrul va fi ocupat. Guvernul de la Berlin, convingându-se că împotrivirea de mai departe nu numai că este inutilă, dar şi periculoasă, a capitulat. La 16 iulie 1920 delegaţia germană a semnat protocolul propus de aliaţi. Timp de jumătate de an livrările cărbunelui german au fost fixate la 2 mln tone lunar, iar aliaţii s-au obligat să plătească câte 5 mărci aur premiu pentru fiecare tonă. În caz de întrerupere a furnizărilor urma să aibă loc ocupaţia Ruhrului[25]. Avertizarea din urmă a stârnit o mare nemulţumire în SUA. Departamentul de stat a cerut: „Nu poate să fie efectuată ocupaţia noilor teritorii germane fără aprobarea unanimă din partea tuturor statelor aliate”, deoarece „această decizie constituie o încălcare a condiţiilor Tratatului de la Versailles”[26].

Cât priveşte suma totală a reparaţiilor, conferinţa n-a stabilit-o, dar a determinat partea fiecăruia din aliaţi: Franţei – 52%, Marii Britanii – 22, Italiei – 10, Japoniei - 0,75, Belgiei – 8, Portugaliei – 0,75, Greciei, României şi Iugoslaviei – 6,5%[27]. Pentru SUA se păstra dreptul de-a căpăta partea sa de reparaţii[28]. României i se oferea 1% din suma reparaţiilor. Guvernul român a refuzat să primească această cotă, apreciind-o una „derizorie”.

Discutarea de mai departe a problemei reparaţiilor. În decembrie 1920 la Bruxel a avut loc o nouă conferinţă a experţilor, la care neoficial a fost numită suma de 100 mlrd mărci aur[29]. La 29 ianuarie 1921, la

---

[22] Вопросы истории международных отношений. Томск, 1973. С. 87-88.
[23] Глушков Е. Репарационная политика Антанты и позиция правящих кругов Германии // Из истории буржуазной дипломатии и международных противоречий в первой половине XX в. Томск, 1986. С. 28.
[24] Ibid. C. 31.
[25] Ibid. C. 32.
[26] Вопросы истории международных отношений. Томск, 1973. С. 88-89.
[27] История дипломатии. Т. 3. С. 212; Dobrinescu V.Fl. Op. cit. P. 54.
[28] История дипломатии. Т. 3. С. 212.
[29] Из истории буржуазной дипломатии. С. 32.

conferinţa de la Paris, a fost stabilită suma reparaţiilor de 226 mlrd mărci aur, pe care nemţii erau datori s-o plătească pe parcursul a 42 de ani. În plus, în contul reparaţiilor se planificau 12% din costul exportului german. Toată avuţia ţării, în particular încasările vămilor germane, au fost declarate drept garanţie a îndeplinirii reparaţiilor[30].

Hotărârile acestei conferinţe au trezit la Berlin o iritare extremă. Simons la 1 februarie, printr-o declaraţie oficială, a respins decizia aliaţilor. El iarăşi îi ameninţa cu revoluţia din Germania. În calitate de răspuns, Germaniei i-au permis să-şi prezinte contrapretenţiile. Simons le-a pregătit imediat. El a exclus din întreaga sumă a reparaţiilor 20 de mlrd, considerându-le achitate. Suma totală o determinaseră de 50 de mlrd de mărci aur, astfel rămânând de plătit doar 30 de mlrd. Toate acestea Simons le-a condiţionat în felul următor: această sumă poate fi plătită numai în cazul dacă Silezia Superioară va rămâne în componenţa Imperiului German, iar Germania va căpăta posibilitatea să-şi restabilească comerţul său internaţional[31]. Aceasta era o tentativă deschisă de revizuire a Versailles-ului.

Hotărârile conferinţei de la Londra. Din 21 februarie până la 14 martie 1921 la Londra a avut loc o conferinţă. Nemţii au venit la ea numai pe data de 28 februarie, şi din 1 martie s-a început examinarea problemei reparaţiilor. Aliaţii au refuzat să discute contrapretenţiile lui Simons. La 3 martie în numele Antantei Ll. George a respins propunerile germane şi a preîntâmpinat că, dacă Germania nu va accepta planul reparaţional al aliaţilor, vor fi ocupate Duisburgul, Ruhrortul şi Düseldorful. Şedinţele conferinţei au fost amânate până la 7 martie[32].

Guvernul german a respins ultimatumul. La 6 martie Fehrenbach a îndreptat la Londra cererea de-a reduce plata până la 1,4 mlrd mărci aur anual, refuzul de plată a impozitului pe export, acordarea Germaniei unui împrumut în sumă de 8 mlrd mărci aur cu o dobândă de 5,5% anual. La 7 martie Simons a refuzat să accepte planul reparaţional al aliaţilor. Ca urmare la 8 martie au fost ocupate oraşele germane mai sus menţionate.

Guvernul german s-a adresat după ajutor Statelor Unite. Americanii au refuzat să susţină acţiunea antigermană a aliaţilor, dar în acelaşi timp preşedintele Harding, intrat în funcţie numai de patru zile înainte de ocuparea oraşelor germane, nu s-a hotărât la un amestec activ în conflictul dintre Germania şi ţările Antantei, deoarece victoria lui la alegerile prezidenţiale din 1920 în mare măsură se datora reîntoarcerii la „izolaţionism”. La întâlnirea din 25 aprilie a secretarului de stat Hughes şi adjunctului său Flatcher cu ambasadorii englez şi francez la Washington Flatcher a învinuit guvernele englez şi francez în dorinţa de-a capăta de la Germania o sumă reparaţională, ce depăşeşte solvabilitatea ei. El de asemenea le-a atras atenţia aliaţilor la necesitatea determinării sumei exacte a plăţilor reparaţionale, ţinând cont de părerea guvernului german. Hughes, la rândul său, s-a pronunţat categoric contra ocupaţiei oraşelor germane de către armatele aliate[33].

Însă guvernele Angliei şi Franţei, care au ieşit în problema reparaţiilor în front comun, au stabilit la conferinţa de la Londra, ce şi-a reînceput lucrările la sfârşitul lui aprilie, suma reparaţiilor de 132 mlrd de mărci aur[34]. La 4 mai guvernul Fehrenbach a demisionat în plină componenţă[35]. La 5 mai 1921 aliaţii i-au înaintat Germaniei un ultimatum, în care cereau acceptarea hotărârii conferinţei şi realizarea imediată a condiţiilor Tratatului de la Versailles. Ei insistau asupra faptului ca guvernul german până la sfârşitul primului semestru al anului 1921 să aloce în contul reparaţiilor 1 mlrd de mărci aur, în caz contrar teritoriul regiunii Ruhr va fi ocupat. La 11 mai guvernul nou format al lui Wirth a acceptat acest ultimatum[36].

Din această perioadă guvernul german a pornit pe aşa-numita cale a „îndeplinirii” obligaţiunilor reparaţionale, realizând în fapte, cu acordul SUA, sabotarea plăţii lor şi întreruperea livrărilor naturale aliaţilor. Plata reparaţiilor a cauzat un deficit cronic al bugetului de stat. Ea s-a răsfrânt nefast asupra situaţiei maselor populare, contribuind totodată la o apropiere mult mai rapidă a industriaşilor şi finanţatorilor germani de cercurile de afaceri ale SUA, fiindcă o anumită parte a reparaţiilor Germania le plătea pe contul împrumuturilor făcute în America.

Politica SUA în problema reparaţiilor germane în anii 1920-1921 a reflectat creşterea divergenţelor în tabăra duşmanilor Germaniei. În această perioadă cercurile imperialiste ale Germaniei, folosindu-se de sprijinul guvernului american, au desfăşurat o luptă integrală contra Tratatului de la Versailles şi, în particular, împotriva articolelor lui ce se refereau la reparaţii. SUA, în pofida cursului oficial proclamat spre izolare de problemele europene, exercitau o influenţă substanţială asupra raportului de forţe din Europa. Sabotarea Tratatului de la Versailles de către guvernul german, susţinută permanent de către americani, ducea spre falimentul întregului Sistem de la Versailles şi renaşterea imperialismului german.

---

[30] Ibid. С. 32-33; История дипломатии. Т. 3. С. 215.
[31] История дипломатии. Т. 3. С. 215.
[32] Из истории буржуазной дипломатии. С. 35.
[33] Вопросы истории международных отношений. Томск, 1973. С. 90.
[34] Ibid.; История дипломатии. Т. 3. С. 217; Из истории буржуазной дипломатии. С. 39.
[35] Из истории буржуазной дипломатии. С. 40.
[36] Ibid.; Вопросы истории международных отношений. Томск, 1973. С. 91;. История дипломатии. Т. 3. С. 217.

3. Conferinţele de la Genova şi Haaga

Necesitatea colaborării europene. La începutul anilor '20 în minţile liderilor europeni a devenit dominantă înţelegerea necesităţii restabilirii unităţii economice a Europei, întrerupte de Primul război mondial şi de intervenţia antisovietică. De aceea, propunerea sovietică din 28 octombrie 1921, despre care s-a menţionat mai sus, privind necesitatea convocării conferinţei internaţionale cu scopul examinării tuturor problemelor legate de stabilirea păcii şi colaborării economice în Europa, a trezit un mare interes în ţările vest-europene. Chemări deosebit de insistente de-a convoca conferinţa internaţională se auzeau din partea cercurilor guvernante engleze, care conştientizau faptul că lărgirea relaţiilor economice cu Rusia sovietică va contribui la depăşirea greutăţilor, pe care le traversa comerţul extern englez. Guvernul lui Ll. George spera că, asumându-şi rolul de organizator al unei mari conferinţe economice internaţionale, îşi va întări prestigiul său în ochii poporului englez în ajunul apropiatelor alegeri parlamentare. Conferinţa economică cu participarea Rusiei, de la care prin presiuni colective se preconiza obţinerea unor cedări serioase, putea de asemenea să consolideze poziţiile Angliei în lupta ei aprigă cu SUA pentru hegemonia maritimă, iar cu Franţa – pentru influenţă în Europa şi în Orientul Apropiat. În particular, Ll. George considera că la conferinţă Germania se va alia cu Anglia contra concurentului lor comun – Franţa.

Pentru convocarea conferinţei se pronunţau de asemenea şi cercuri influente de afaceri din Italia, situaţia economică a căreia era foarte dificilă.

Poziţia guvernului francez. Altfel priveau lucrurile industriaşii şi finanţatorii francezi, care nu resimţeau mari greutăţi în export, deoarece producţia întreprinderilor şi capitalurile băncilor lor în mare măsură erau îndreptate spre restabilirea regiunilor ţării ruinate în anii războiului. În plus, până la război între Franţa şi Rusia n-au existat astfel de relaţii economice strânse precum între Rusia şi Anglia, Rusia şi Italia, de aceea, obiectiv, economia franceză nu era într-atât de interesată în restabilirea legăturilor economice de până la război cu Rusia. Într-o măsură mult mai mare francezii erau interesaţi în reîntoarcerea datoriilor ruseşti de până la revoluţie, cea mai mare parte a cărora îi revenea Franţei. De aceşti factori şi era determinată politica antisovietică înverşunată, promovată de cercurile guvernante franceze. Dar după ce Lloyd George i-a propus lui Briand, care l-a înlocuit în funcţie de prim-ministru pe Millerand, un pact ce-i garanta Franţei ajutorul englez contra invaziei germane neprovocate, francezii şi-au dat acordul să ia parte la lucrările conferinţei.

În timpul întâlnirii lui Ll. George cu Briand la 19 decembrie 1921 la Londra, după întoarcerea acestuia din Washington, s-a hotărât că şedinţa Consiliului suprem al Antantei va fi convocată la începutul lunii ianuarie 1922 în orăşelul francez Cannes.

Interesele Germaniei în politica europeană. Acţiunea engleză a trezit îngrijorarea cercurilor guvernante ale Germaniei. Businessmanii germani pretindeau la cele mai puternice poziţii pe piaţa sovietică şi vedeau în persoana Angliei concurentul lor principal. Diplomaţia germană a încercat să folosească în interesele sale cotitura politicii engleze, care deja se vedea la orizont: Anglia are nevoie de piaţă – lasă să-i acorde Germaniei credite, să-i uşureze condiţiile reparaţiilor, şi Germania va deveni cel mai mare cumpărător al mărfurilor engleze. Printr-o astfel de manevră, nemţii sperau să prindă doi iepuri: cu ajutorul Angliei să-i dea o lovitură Tratatului de la Versailles şi să împiedice apropierea aceleiaşi Anglii de Rusia sovietică. În timpul tratativelor ministrului de externe german Rathenau cu Banca engleză pe problema creditelor, englezii au exprimat gândul că nu pot acorda credite Germaniei, subminate de obligaţiunile reparaţionale. Prin aceasta ei recunoşteau indirect necesitatea slăbirii acestor obligaţiuni.

Publicând documentul final, în presă n-a nimerit un punct secret: Banca engleză îi propunea preşedintelui Reichbăncii să nu predea în niciun caz rezerva sa de aur, dacă Franţa ar fi cerut-o în calitate de sancţiune. Văzând sprijinul britanic, guvernul german a informat comisia reparaţională că plata reparaţiilor, prevăzută pentru 15 ianuarie şi 15 februarie 1922, rămâne sub semnul întrebării. Francezii au protestat imediat, dar Rathenau iarăşi făcu legătură cu Londra şi englezii i-au dat de înţeles că poate să nu cedeze – francezii nu vor fi susţinuţi[37].

Hotărârea de la Cannes a Consiliului suprem al Antantei. După cum vedem, toate puterile mari capitaliste ale Europei îşi urmăreau scopurile lor egoiste, dar comună pentru toţi era necesitatea restabilirii unităţii economice a vechiului continent. Şedinţei de la Cannes i-a precedat consfătuirea experţilor Angliei, Franţei, Italiei şi Belgiei din 30 decembrie 1921 la Paris. La această consfătuire şi la adunarea foştilor creditori ai Rusiei au fost pregătite hotărârile Conferinţei de la Cannes.

La 6 ianuarie 1922 la Cannes s-a deschis şedinţa Consiliului suprem al Antantei. În afară de aceasta, au fost invitaţi reprezentanţii Germaniei şi observatorul SUA. În aceeaşi zi a fost adoptată hotărârea despre convocarea conferinţei economice internaţionale a statelor europene în martie la Genova cu participarea reprezentanţilor Germaniei, Austriei, Bulgariei şi Rusiei sovietice. Ţările participante la conferinţă au recunoscut că salvarea Europei de la paralizia economică cere eforturi comune ale celor mai puternice ţări.

---

[37] История дипломатии. Т. 3. С. 250.

În deciziile de la Cannes se spunea că unele naţiuni nu pot să-şi asume dreptul de-a dicta altor naţiuni principiile în baza cărora acestea trebuie să-şi construiască viaţa lor economică internă şi modul lor de cârmuire; fiecare ţară are dreptul să-şi aleagă sistemul pe care îl preferă. Din aceasta se vede că participanţii la consfătuirea de la Cannes au recunoscut inevitabilitatea înţelegerii între cele două sisteme de proprietate: capitalist şi socialist, pe care îl reprezenta atunci Rusia sovietică. Totodată în declaraţia de la Cannes era înaintată cererea reîntoarcerii proprietăţii străine şi recunoaşterii datoriilor guvernelor precedente – o condiţie obligatorie a acordării noilor credite străine şi a recunoaşterii de jure a Guvernului sovietic[38].

Consiliul suprem al Antantei a adoptat textul invitaţiei, care, în numele guvernului italian, la 7 ianuarie, a fost trimisă Rusiei sovietice. În ea se exprima deziderantul „ca dl Lenin să nu scape ocazia de-a lua parte la conferinţă"[39]. La 8 ianuarie Guvernul sovietic şi-a dat acordul, stipulând că, dacă preşedintele Sovnarcomului V.I. Lenin, în urma supraîncărcării, nu va putea părăsi ţara, componenţa delegaţiei şi împuternicirile ei vor fi aceleaşi, precum şi în cazul participării lui Lenin[40].

La şedinţa Consiliului suprem al Antantei din 13 ianuarie s-a adoptat următoarea ordine de zi a conferinţei: 1) examinarea chestiunii despre realizarea în viaţă a principiilor rezoluţiei de la Cannes din 6 ianuarie 1921; 2) stabilirea păcii europene. În afară de aceasta, conferinţa trebuia să examineze un şir de probleme financiare şi economice, legate de plăţile reparaţionale ale Germaniei.

Tratativele anglo-franceze după Cannes. Conferinţa de la Cannes încă nu se sfârşise, când la 12 ianuarie în Franţa a căzut cabinetul lui Briand şi la putere a venit Poincaré. Cei de dreapta erau extrem de nemulţumiţi de faptul că Briand şi-a dat acordul de-a participa la conferinţă împreună cu Rusia sovietică. Nemulţumire a stârnit şi faptul că Franţa a cedat la Cannes Angliei în problema reparaţiilor germane şi evacuării malului stâng al Rinului.

La 6 februarie, Poincaré a expediat la Londra un memorandum, în care cerea stabilirea regimului de capitulaţii în Rusia sovietică şi recunoaşterea datoriilor ca o condiţie de participare la Conferinţa de la Genova, păstrarea tuturor tratatelor Sistemului de la Versailles şi neadmiterea cedărilor în faţa Germaniei în problema reparaţiilor. El încerca să obţină amânarea conferinţei cu trei luni[41].

În timpul consfătuirii de la Boulogne din 25 februarie 1922 Poincaré şi Ll. George au ajuns la un compromis. S-a hotărât de scos din ordinea de zi a Conferinţei de la Genova problema revizuirii tratatelor de pace de la Versailles şi cea a reparaţiilor germane. A fost adoptată hotărârea că invitarea Rusiei sovietice la Genova nu va însemna recunoaşterea ei de jure. Chestiunea recunoaşterii Guvernului sovietic putea fi soluţionată numai după acceptarea condiţiilor puterilor occidentale.

Conferinţele aliaţilor din ajunul Genovei. La Paris în februarie 1922 a avut loc o conferinţă specială a creditorilor Rusiei, care a adoptat o hotărâre despre necesitatea reîntoarcerii de către Rusia a tuturor datoriilor şi recompensei pentru proprietatea străină naţionalizată. Fără aceasta Guvernul sovietic nu putea fi recunoscut. Anglia s-a convins că înţelegerea cu Rusia va fi legată de greutăţi serioase.

Din 20 până la 28 martie la Londra şi-a petrecut şedinţele consfătuirea experţilor aliaţilor, rezultat al căreia a fost aşa-numitul Memorandum londonez. El cerea reîntoarcerea întregii proprietăţi străine naţionalizate în Rusia, plata datoriilor. Experţii cereau acordarea drepturilor extrateritoriale străinilor în Rusia sovietică, adică stabilirea unui regim, pe care imperialiştii l-au impus ţărilor coloniale.

În ajunul Genovei diplomaţia franceză a încercat să constituie un front comun antisovietic al ţărilor mici sub tutela Franţei. În februarie 1922 la Bucureşti a avut loc o conferinţă a ţărilor Micii Antante şi Poloniei. În martie la Varşovia s-a convocat o consfătuire a miniştrilor de externe ai Poloniei, Letoniei, Estoniei şi Finlandei, la care a fost semnat un tratat, care a însemnat o încercare a diplomaţiei franceze de-a crea un bloc antisovietic al statelor baltice. El avea de asemenea un caracter antienglez şi antigerman. Dar în fine acest tratat n-a intrat în vigoare. La sfârşitul consfătuirii la Varşovia au fost invitaţi şi reprezentanţii sovietici. Conferinţa a decis să recunoască toate tratatele încheiate de participanţii săi cu Rusia sovietică.

Poziţia guvernului american. Guvernul SUA pe parcursul a două luni n-a dat răspuns la invitaţia în Genova şi numai la 8 martie 1922 i-a declarat Italiei că refuză să participe la conferinţă, deoarece ea „nu este o conferinţă pur economică, ci poartă un caracter preponderent politic"[42]. În calitate de temelie pentru legăturile economice cu Rusia, Hughes propunea politica „uşilor deschise".

Poziţia SUA a fost determinată de diverse cauze. Cele mai agresive cercuri continuau să pledeze în favoarea soluţionării „problemei ruse" prin mijloace armate. Adversarii Genovei se temeau de încercările din partea diplomaţiei britanice de a-şi lua revanşă pentru Washington şi a uni Europa contra Americii. O altă cauză a fost problema datoriilor interaliate. În curând au apărut zvonuri precum că la Genova va fi înaintată problema

---

[38] ДВП СССР. Т. V. М., 1961. С. 58-59.

[39] Ibid. C. 48.

[40] Ibid. C. 47, 67.

[41] История дипломатии. Т. 3. С. 254; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 175; Всемирная история. Т. 8. С. 495.

[42] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 176.

anulării datoriilor militare şi americanii aveau temeri ca nu cumva statele occidentale – datornicii Statelor Unite – să nu propună la conferinţă, după exemplul Rusiei bolşevice, ideea lichidării sau reducerii datoriilor ţărilor europene faţă de SUA. Finanţatorii americani priveau la această datorie, care număra atunci cu tot cu procente 11 mlrd de dolari ca la o armă de influenţă asupra politicii acestor ţări. De aceea, la 3 februarie 1922, senatul SUA a adoptat legea lui Mckormic despre achitarea obligatorie de către aliaţi a întregii datorii SUA şi procentelor la ea[43]. Speranţele aliaţilor în vederea anulării sau amânării plăţii datoriilor au suferit eşec.

Refuzând să participe la conferinţa de la Genova, guvernul american l-a însărcinat pe ambasadorul său la Roma Childe să participe la ea în calitate de „observator". De asemenea şi-au trimis la Genova reprezentanţii săi şi cele mai mari monopoluri americane, în particular „Standard Oil".

Atitudinea Guvernului lui Lenin. O pregătire multilaterală pentru conferinţă a înfăptuit-o şi Guvernul sovietic, care cu participarea personală a lui Lenin a elaborat în detalii programul şi tactica delegaţiei sale, ţinând cont de toate situaţiile posibile. Dar în orice condiţii bolşevicii se conduceau de principiul: „La o afacere nefavorabilă nu vom merge"[44]. Lenin deseori spunea: „Chiar din start declarasem că salutăm Genova şi vom merge încolo; înţelegem excelent şi deloc nu ascundem că mergem încolo în calitate de negustori, deoarece fără îndoială comerţul cu ţările capitaliste... ne este necesar, şi noi mergem încolo pentru a discuta cât mai drept şi cât mai convenabil condiţiile politice a acestui comerţ, şi doar atât"[45].

În fruntea delegaţiei sovietice a fost numit V.I. Lenin, locţiitor – CPAE Gh. V. Cicerin. Delegaţia reprezenta toate cele opt republici sovietice.

În ajunul conferinţei Guvernul sovietic a evaluat pagubele pricinuite Rusiei de intervenţia străină şi le-a determinat în sumă de 39 mlrd. ruble aur. Suma datoriilor Rusiei era de 18 mlrd ruble aur, din care 4,5 mlrd alcătuiau datoriile de până la război. În anumite condiţii bolşevicii admiteau tratativele referitor la plata datoriilor antibelice.

La 27 martie 1922 delegaţia sovietică a plecat de la Moscova şi în calea spre Genova s-a oprit la Riga, unde pe 29-30 martie a avut loc conferinţa delegaţiilor Estoniei, Letoniei, Poloniei şi RSFSR. La ea s-a ajuns la înţelegerea despre coordonarea acţiunilor tuturor reprezentanţilor acestor ţări în Genova. Delegaţii şi-au expus părerea despre necesitatea recunoaşterii juridice a Guvernului sovietic.

Ţările participante s-au înţeles să-şi activizeze relaţiile comerciale şi să stabilească legături financiare directe. Conferinţa a susţinut ideea limitării generale a înarmărilor şi a neadmiterii acţiunilor duşmănoase contra statelor vecine, astfel eşuând planurile franceze de creare a unui bloc antisovietic.

La Berlin între 2 şi 4 aprilie delegaţia sovietică a purtat negocieri cu cancelarul Wirth şi cu ministrul afacerilor externe Rathenau despre restabilirea relaţiilor diplomatice şi economice normale între Rusia şi Germania. Guvernul Germaniei n-a dorit să semneze acordul sovieto-german în speranţa că va obţine la Genova cedări mai mari din partea Angliei şi Franţei. Unicul lucru pe care l-au obţinut la Berlin reprezentanţii sovietici a fost obligaţia reciprocă de-a menţine între ambele delegaţii contacte strânse la Genova.

Începutul lucrărilor conferinţei de la Genova. Conferinţa de la Genova s-a deschis la 10 aprilie 1922 în sala de afaceri a vechiului palat San-Jorjo. De tot erau reprezentate 29 de ţări, iar împreună cu dominioanele britanice – 34. După deschiderea conferinţei premierul italian Facta, ales preşedinte, a ţinut o cuvântare în care a sunat chemarea spre „restabilirea relaţiilor comerciale cu Europa Centrală şi de Est, cu cea mai mare piaţă a Europei – cu Rusia... El a menţionat că Conferinţa de la Genova a fost convocată în baza rezoluţiilor de la Cannes şi că statele, care au acceptat invitaţia la conferinţă, prin aceasta au acceptat principiile ce se conţineau în rezoluţiile de la Cannes[46].

Al doilea a vorbit premierul britanic Lloyd George. El a spus: „Noi participăm la această adunare în baza unei egalităţi absolute. Aceasta doar în cazul, dacă acceptăm condiţiile egale"[47]. Sub „condiţii egale" el subînţelegea cele stabilite la Cannes. Lloyd George vorbea că ruina economică în Europa poate fi depăşită doar prin eforturi comune. În context el şi-a exprimat regretul că SUA nu iau parte la conferinţă.

Ministrul afacerilor externe al Franţei Lui Bathou i-a susţinut pe oratorii precedenţi în problema rezoluţiilor de la Cannes şi a declarat categoric că Franţa nu va admite discutarea înţelegerilor de la Versailles, deoarece Conferinţa de la Genova nu este o instanţă casaţională, ce supune reviziei tratatele existente[48].

În sală nu exista o tribună comună şi toţi vorbitorii luau cuvântul de pe loc. În numele Belgiei a vorbit premierul Teniss. Cuvântarea lui n-a atras atenţia delegaţilor[49]. În numele Japoniei a cuvântat vicontul Issii. El încercă să dovedească că Japonia „este însufleţită de spiritul sincer al acordului", este o ţară iubitoare de pace şi doreşte colaborare internaţională cu toate naţiunile şi, „în particular, cu vecinii săi"[50]. A crede în sinceritatea cuvintelor japonezului era greu, căci în acel timp armata niponă mai continua intervenţia în Extremul Orient rus.

---

[43] Ibid.; История дипломатии. Т. 3. С. 256-257.
[44] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 45. С. 34.
[45] Ibid. C. 2, 70.
[46] Любимов Н.Н., Эрлих А.Н. Генуэзская конференция. Воспоминания участников. М., 1963. С. 42.
[47] Ibid.
[48] Ibid. C. 43.
[49] Ibid.
[50] Ibid.

Cancelarul Iozef Wirth a vorbit în limba germană, monoton şi obositor, plângându-se de situaţia Germaniei. Făcând trimitere la „locul deosebit pe care îl ocupă Germania", la aşezarea ei geografică în centrul Europei şi la „legăturile strânse cu economia mondială", Wirth prin nişte fraze confuze a încercat să strecoare ideea creării unui consorţiu internaţional al ţărilor occidentale pentru exploatarea comună a orientului. Cuvântarea lui lungă i-a obosit pe toţi delegaţii, în sală începu o gălăgie uşoară, discuţii, mişcare[51].

Limbile oficiale ale conferinţei erau franceza şi engleza şi toate cuvântările se traduceau în aceste limbi. Dacă oratorul vorbea franţuzeşte, traduceau numai în engleză, dacă în engleză – traduceau în franceză. În acel timp instalaţii pentru traducerea sincronizată încă nu existau, de aceea traducerile erau foarte obositoare.

Dar venise momentul pentru declaraţia Rusiei sovietice. Iată cum descrie cuvântarea lui Cicerin membrul delegaţiei sovietice A.N. Ărlih: „El şi-a început discursul în limba franceză pe care o poseda la perfecţie. Cicerin a ţinut cuvântarea liniştit, cu o voce lină, care era auzită de toţi cei prezenţi în sală. Cuvântarea a durat peste 20 de min. şi a exprimat postulatele principale ale programului leninist... Cuvântarea lui Cicerin a fost ascultată cu o atenţie colosală, cu respect şi bunăvoinţă de către toţi cei prezenţi într-o linişte absolută. Nimeni nici nu s-a mişcat. Cicerin vorbea liber, uneori privind în foile ce se aflau în faţa lui pe masă...

Aşteptând câteva secunde, Cicerin iarăşi şi-a început cuvântarea, de data aceasta în limba engleză, pentru ca Ll. George şi alţi delegaţi anglofoni să poată auzi nemijlocit din gura lui Cicerin ce vorbise el anterior în franceză. Influenţa şi impresia cuvântării lui Cicerin, care acum devenise înţeleasă de întreaga sală, au fost atât de fermecătoare, încât o salvă de aplauze, încălcând toate barierele etichetei diplomatice, a fost o reacţie naturală la cuvântarea lui, bogată în conţinut, şi la capacităţile lingvistice excepţionale ale lui Cicerin"[52].

Deoarece ministrul sovietic propusese ideea dezarmării după el a luat cuvântul Barthou, declarând că „chestiunea dezarmării se exclude" şi delegaţia franceză răspunde la propunerea lui printr-un refuz categoric[53]. Răspunzându-i lui Barthou, Cicerin a declarat că la conferinţa de la Washington în noiembrie 1921 premierul francez A. Briand spunea că în fond „cauza, din care Franţa refuză să se dezarmeze, este înarmarea Rusiei". Reprezentanţii RSFSR n-au fost prezenţi la Washington. Iar acum, a menţionat cu ironie Cicerin, când Rusia e prezentă la conferinţa de la Genova şi este gata să accepte dezarmarea, „cauza indicată de Briand s-a pomenit înlăturată", şi dezacordul Franţei cu dezarmarea decade[54].

Ll. George încercă să-l salveze pe Barthou din această situaţie neplăcută, transformând în glumă propunerea lui Cicerin despre convocarea Congresului mondial: „Mie, lui Lloyd George, din cauza bătrâneţii puţin probabil îmi va reuşi să ajung până la acest eveniment, şi noi toţi vom nimeri în împărăţia, în care sper nu vor fi mai mult nici războaie, nici conferinţe"[55]. Fără îndoială că, dacă majoritatea declaraţiilor şi doreau să ocolească tacit programul sovietic de pace, Barthou, prin intervenţia sa vehementă, numai a reliefat subiectele lui cele mai importante, prin aceasta contribuind involuntar la popularizarea lui.

La conferinţă au fost create patru comisii: politică sau „rusă", financiară, economică, de transport. În toate comisiile au fost incluşi delegaţi din partea Angliei, Franţei, Italiei, Germaniei şi Rusiei. Celelalte ţări în comun alegeau câţiva delegaţi în fiecare comisie. La 11 aprilie delegaţiei sovietice i-a fost înmânat memorandumul experţilor de la Londra din 28 martie. După cum am menţionat deja, el conţinea cererea de plată de către Guvernul sovietic a tuturor datoriilor guvernelor de până la revoluţie şi ale celor albgardiste, restituţia proprietăţii străine, stabilirea în Rusia a sistemului de capitulaţii, anularea monopolului comerţului extern, încetarea propagandei comuniste în toate ţările. Suma datoriilor Rusiei alcătuia 18 mlrd ruble aur. Acestea erau cu adevărat nişte pretenţii hrăpăreţe, pe care bolşevicii niciodată nu le-ar fi satisfăcut. Evident că în acest sens ele erau ireale.

Consfătuirea de la vila Albertis. La 14 aprilie la ora 10 dimineaţa a avut loc întâlnirea reprezentanţilor Marii Britanii, Franţei, Italiei, Belgiei şi Rusiei la reşedinţa lui Ll. George de la vila Albertis. La baza înţelegerii delegaţii statelor occidentale au propus memorandumul londonez al experţilor. Delegaţia sovietică a respins categoric acest proiect. Ea a respins cererea despre restituirea proprietăţii naţionalizate a cetăţenilor străini, despre plata datoriilor guvernelor de până la revoluţie şi la rândul său a înaintat contrapretenţii în sumă de 39 mlrd ruble aur pentru pagubele pricinuite de intervenţia străină economiei Rusiei sovietice.

Ruşii şi-au întemeiat contrapretenţiile printr-un precedent, aşa-numitul „caz Alabama", devenit principiu al dreptului internaţional[56]. În ceea ce priveşte obligaţiunile guvernelor precedente faţă de aliaţi, Cicerin le-a declarat nevalabile în baza următoarei concluzii logice: „Puterile aliate tindeau să nimicească noua Rusie, care a apărut din revoluţie şi au suferit eşec. Prin aceasta ei au eliberat noua Rusie de orice obligaţiuni în faţa Antantei". Referitor la datoriile de război el, în particular, a întemeiat refuzul de-a le reîntoarce prin faptul că Rusiei i-au revenit 54% din toate pierderile Antantei şi astfel ea a plătit cu sânge, iar toate profiturile i-au revenit

---

[51] Ibid. C. 43-44.
[52] Ibid. C. 44-46.
[53] Ibid. C. 46.
[54] Ibid.
[55] Ibid. C. 47.
[56] Ibid. C. 54.

excepţional celeilalte părţi[57]. Dorind să ajungă la o înţelegere şi să stabilească relaţii de afaceri cu capitalul străin, Guvernul sovietic era de acord să recunoască dreptul cetăţenilor străini care au păgubit în urma naţionalizării şi să le compenseze pierderile. Însă o condiţie obligatorie rămânea respectarea reciprocităţii. Astfel pierderilor cetăţenilor străini din cauza acţiunilor Puterii sovietice le-au fost opuse pagubele pricinuite Rusiei de intervenţie.

Ll. George şi Barthou au avertizat că vor torpila conferinţa în caz dacă propunerile Antantei nu vor fi acceptate. În legătură cu anunţarea sumei contrapretenţiilor sovietice Ll. George a spus: „Dacă voi aţi venit la Genova cu acest scop, puteaţi să nu veniţi deloc"[58]. Diplomaţii englezi au dat de înţeles că pentru refuzul Rusiei sovietice de la contrapretenţii sunt gata să micşoreze datoriile militare şi să lungească termenul plăţii procentelor la ele. Însă Barthou s-a pronunţat contra acestui compromis. Tratativele de la vila Albertis, care au continuat şi la 15 aprilie n-au dat niciun rezultat.

Tratatul de la Rapallo. Concomitent cu negocierile de la vila Albertis Genova trecea printr-o alarmă. Majoritatea considera că Sovietele se vor înţelege cu Antanta pe contul Germaniei. Toate acestea îi stresau pe Rathenau şi Malzahn[r], pe care englezii şi francezii i-au înlăturat de fapt de la lucrările conferinţei. Germania era tratată şi în continuare de învingători ca o ţară învinsă, iar toate încercările nemţilor de-a schimba această situaţie şi a ajunge la un compromis cu Occidentul au suferit eşec.

Expertul american în domeniul politicii externe G.F. Kennan în cartea sa „Rusia şi Occidentul" scrie despre această stare de spirit: „Sâmbătă (15 aprilie) s-au întărit zvonurile despre înţelegerea englezilor şi francezilor cu ruşii, nemţii rămânând ca şi mai înainte într-o neştiinţă completă despre mersul negocierilor. Toată seara ei au şezut sumbri în vestibulul hotelului său şi în sfârşit au plecat la culcare într-o stare de extremă istovire şi depresiune spirituală"[59]. Iar lordul d'Abernon[r2] în felul următor povesteşte despre starea nemţilor în acel moment: „Delegaţia germană la Genova a început să primească ştiri neoficiale din diverse izvoare... precum că Rusia a ajuns la înţelegere cu Anglia şi Franţa, iar Germania e înlăturată. Rathenau era disperat. Toate planurile lui se năruiau. Delegaţia germană a examinat multilateral situaţia şi în fine a ajuns la concluzia că în momentul dat nu poate fi întreprins nimic"[60].

Despre neîncrederea germanilor ştia şi delegaţia sovietică. Aproape de ora 2 în noaptea de 15 spre 16 aprilie membrul delegaţiei sovietice A.V. Sabanin a telefonat în hotelul unde erau amplasaţi reprezentanţii germani şi a vorbit cu Malzahn, rugându-l să-i transmită lui J. Wirth că Gh. V. Cicerin îi propune continuarea tratativelor începute la Berlin[61].

Evenimentele ulterioare au fost descrise amănunţit de d'Abernon, despre care i-a povestit Malzahn: „La ora 2 şi 30 de minute noaptea Malzahn a venit la Rathenau. Ultimul, cu o faţă chinuită şi cu ochii inflamaţi, umbla în pijama dintr-o parte în alta a camerei. Când Malzahn a intrat, Rathenau a spus: «Probabil mi-aţi adus sentinţa de moarte?». «Nu, o ştire cu caracter diametral opus», a răspuns Malzahn, şi i-a transmis lui Rathenau toată istoria. Ultimul a zis: «Acum, când eu ştiu adevărata stare de lucruri, voi merge la Lloyd George, îi voi lămuri totul şi voi ajunge cu el la o înţelegere». Malzahn l-a contrazis: «Aceasta nu va fi onest. Dacă Dumneavoastră veţi face-o, eu imediat demisionez şi plec din serviciul de stat...». În fine Rathenau s-a alăturat opiniei lui Malzahn şi a fost de acord – ce-i drept, nu prea bucuros, să se întâlnească cu delegaţia rusă. Duminică dimineaţa a avut loc consfătuirea ruşilor cu nemţii"[62].

În cartea lui Kennan aceste evenimente sunt expuse astfel: „La ora 1 şi 45 de minute noaptea în camera din hotel a lui Malzahn a sunat telefonul. Acesta era unul din delegaţii sovietici... «Nu vor binevoi nemţii chiar astăzi (16 aprilie) puţin mai târziu să vină la Rapallo şi să examineze chestiunea despre înţelegerea separată sovieto-germană?».

La o oră atât de întunecoasă a acestei dimineţi de Paşti, membrii delegaţiei germane s-au adunat în pijamale în camera lui Malzahn pentru a examina ce-i de făcut. Mai târziu această consfătuire a fost numită în ministerul afacerilor externe al Germaniei «în pijamale». Mai lung decât toţi tărăgăna semnarea tratatului Rathenau... Printre delegaţii prezenţi la Genova el dorea cel mai puţin s-o rupă cu Occidentul din cauza ruşilor.

Dar situaţia (nemţilor la Genova) era disperată. La ora 5 dimineaţa ruşii au fost informaţi că nemţii sunt gata să discute... Delegaţiile rusă şi germană s-au întâlnit mai târziu la Rapallo, şi tratativele au decurs favorabil. După amiază s-a ajuns la o înţelegere deplină...

---

[57] Ibid. C. 55.
[58] Ibid. C. 53, 64.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Malzahn Adolf, stats-secretar al ministerului afacerilor externe al Germaniei, membru al delegaţiei germane la conferinţa de la Genova.
[59] Ibid. C. 68.
[r2] Nota redactorului ştiinţific: D`Abernon Edgar Vincent, bancher şi diplomat englez. În anii 1920-1926 ambasador la Berlin.
[60] Ibid. C. 69.
[61] Ibid. C. 70.
[62] История дипломатии. Т. 3. С. 282-283.

Pe Rathenau, care aştepta într-un hotel din apropiere pregătirea definitivă a textului, l-au informat că a venit timpul pentru semnare. Şi iată, anume în acel moment, când Rathenau se aşeza în automobil pentru a pleca la Rapallo, a fost informat că-l roagă la telefon Ll. George pentru a se înţelege despre convorbire. Într-o stare sufletească extrem de nesigură, Rathenau a stat un minut, dar să se întoarcă înapoi ar fi fost lung, chinuitor şi incert după rezultate. El de două ori a bolmojit franţuzeşte: «*Le vin est tiré, il faut le boire*»*. Cu aceste cuvinte el s-a aşezat în automobil, a plecat la reşedinţa sovietică şi a semnat tratatul"[63].

După formă relatările acestor doi diplomaţi occidentali puţin diferă, dar sensul lor este identic: ruşii şi nemţii au fost aruncaţi unul în braţele altuia de îndărătnicia Occidentului, de tentativele lui de-a izola aceste două mari puteri şi de-a le ţine sub un control riguros. Rezultatul acestei politici a devenit semnarea tratatului sovieto-german de către Cicerin şi Rathenau[64], fapt care a scindat frontul unic antisovietic al marilor puteri capitaliste. Încă la sfârşitul lui decembrie 1920 Lenin menţiona despre această tendinţă în politica Germaniei: „Atitudinea Angliei şi întregii Antante faţă de Germania, Germania – cea mai avansată ţară cu excepţia Americii... Şi iată această ţară, legată de Tratatul de la Versailles, se află în condiţii imposibile pentru existenţă. Şi bineînţeles că în asemenea situaţie Germania este împinsă spre o alianţă cu Rusia... Pentru ea unicul mijloc de salvare este alianţa cu Rusia sovietică"[65].

Conform Tratatului de la Rapallo din 16 aprilie 1922 ambele guverne refuzau reciproc de la compensarea cheltuielilor militare şi pagubelor pricinuite lor şi cetăţenilor lor în timpul războiului. Guvernul german se dezicea de la pretenţiile ce rezultau din măsurile RSFSR faţă de cetăţenii germani sau drepturile lor private cu condiţia că guvernul RSFSR nu va satisface pretenţiile analogice ale altor state.

Relaţiile diplomatice şi consulare dintre Germania şi Rusia sovietică se restabileau de urgenţă. Ambele guverne au fost de acord să aplice principiul clauzei naţiunii celei mai favorizate în comerţ şi să meargă binevoitor în întâmpinarea necesităţilor economice reciproce. A fost condiţionat ca tratatul să nu atingă relaţiile părţilor contractante cu alte state.

În acele condiţii Tratatul de la Rapallo le-a adus ambilor participanţi foloase substanţiale: în primul rând, anularea reciprocă a tuturor pretenţiilor; în al doilea rând, restabilirea relaţiilor diplomatice; în al treilea rând, apropierea economică a Rusiei şi Germaniei. Astfel a fost rupt cercul blocadei politice şi economice din jurul Rusiei sovietice, pentru care tratatul cu Germania a fost primul tratat ce cuprindea toate sferele relaţiilor cu o mare putere. Pentru Germania acesta a fost primul după Pacea de la Versailles tratat pe picior egal cu o mare putere. Pentru ambele ţări înţelegerea însemna ieşirea din izolarea politică externă. Rezultatele lui pozitive s-au simţit deja către sfârşitul anului 1922: exportul din Germania în RSFSR a crescut mai mult decât de două ori, iar importul – de 14 ori. Dar nu numai comercianţii, ci şi militarii germani tindeau spre stabilirea legăturilor cu Rusia. Străduinţele lor s-au încununat de succes şi colaborarea secretă cu Armata Roşie le-a dat posibilitate să realizeze acele cercetări şi experienţe, care le erau interzise de tratatul de pace[66].

Iată cum apreciază cercetătorul rus I. Pîhalov rezultatele colaborării militare sovieto-germane din anii '20: „Drept consecinţă a realizării proiectelor sovieto-germane, Armata Roşie a căpătat cadre calificate de aviatori, tanchişti şi chimişti. Efectele pozitive ale unei astfel de colaborări nu se limitau doar la aceasta. Când după venirea lui Hitler la putere proiectele comune au fost întrerupte, nemţii, plecând, ne-au lăsat multe bunuri preţioase...

Însă şi mai important pentru URSS a fost colaborarea cu germanii în domeniul elaborării armamentului modern. După cum menţiona Uborevici, care s-a aflat în Germania 13 luni, «nemţii sunt pentru noi unica sursă de studiere a succeselor în domeniul militar al altor ţări, totodată învăţând de la o armată care obţinuse realizări foarte interesante... Acum trebuie să punem accentul pe folosirea realizărilor tehnice germane, să ne învăţăm să construim şi să aplicăm cele mai moderne mijloace de luptă: tancurile, modificările din aviaţie, minele antitanc, telecomunicaţiile etc. Specialiştii germani, inclusiv cei militari, sunt incomparabil superiori nouă...»

Contrar la tot felul de «demascatori ai stalinismului» nu «spada fascistă s-a călit în URSS», ci invers, specialiştii germani în anii 1920 – începutul anilor 1930 i-au ajutat Uniunii Sovietice să-şi creeze industria constructoare de tancuri, aviaţie, cea chimică. Astfel, temelia complexului militar-industrial sovietic în mare măsură a fost clădită datorită colaborării tehnico-militare cu Germania"[67].

Tratatul de la Rapallo, „fără anexiuni şi contribuţii", a devenit un aport important în consolidarea relaţiilor sovieto-germane şi întărirea păcii în Europa. În context, un interes deosebit prezintă opinia lui Kissinger: „Rapallo... a simbolizat un interes comun prioritar care a continuat să-i apropie pe liderii sovietici de cei

---

* Vinul e deschis, trebuie băut.

63 Любимов Н.Н., Эрлих А.Н. Генуэзская конференция. С. 71-72; Kissinger H. Diplomaţia. P. 239.

64 ДВП СССР. Т. 5. С. 223-224; vezi: Международные отношения... (сборник документов). С. 76-77.

65 Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 42. С. 104-105.

66 Vezi: mai detaliat: Горлов С.А. Военное сотрудничество СССР и Германии в 20-е годы. // ВИЖ, 1991, № 9: А.И. Уткин. Так пришла война. Екатеримбург. 1992. С. 10-12; Дьаков Ю.Л. Бушуева Т.С. Фашистский мечь ковался в СССР: Красная армия и рейхсвер. Тайное сотрудничество. 1922-1933. Неизвестные документы. М., 1992; Горлов С.А., Ермаченков С.В. Военно-учебные центры рейхсвера в Советском Союзе. // ВИЖ, 1993, № 6-8; Dolghin Fl. 1922-1933. Spada fascistă s-a călit în U.R.S.S.? // Magazin Istoric. 1994, Nr. 4.

67 http://www.fictionbook.ru/ru/author/piyhalov_igor/velikaya_obolgannaya_voyina.

germani pe întreaga perioadă dintre cele două războaie mondiale. George Kennan a atribuit acest acord în parte insistenţei sovieticilor, în parte lipsei de unitate şi suficienţei occidentalilor. Este limpede că democraţiile apusene au suferit de miopie şi îngustime a minţii”[68].

Poziţia Occidentului faţă de tratatul sovieto-german. Peste două zile după semnarea lui, guvernele ţărilor Antantei, Micii Antante, Poloniei şi Portugaliei i-au adresat Germaniei o notă. Ele au învinuit Germania de neloialitate şi de încălcarea rezoluţiei de la Cannes, precum că reprezentanţii Germaniei „au încheiat în mod secret în spatele colegilor lor tratatul cu Rusia”[69]. Germania de fapt a fost exclusă din comisia politică a conferinţei de la Genova. Comisia reparaţională a cerut prezentarea inedită a copiei oficiale a acestui document pentru a hotărî dacă tratatul sovieto-german nu le aduce prejudicii guvernelor care au creat această comisie. Diplomaţii Antantei afirmau că tratatul sovieto-german încalcă un şir de articole ale tratatului de la Versailles, cu toate că mulţi jurişti de vază din domeniul dreptului internaţional considerau că între cele două documente nu sunt contradicţii de ordin juridic[70].

La 21 aprilie, după puternice şovăieli, nemţii au răspuns la nota Antantei că tratatul de la Rapallo în niciun fel nu atinge relaţiile altor ţări cu Rusia. La 23 aprilie aliaţii i-au trimis cancelarului Wirth o notă nouă în care, după propunerea lui Barthou, se spunea că guvernele Antantei îşi rezervă „dreptul deplin de-a considera nevalabile şi inexistente toate articolele tratatului ruso-german care vor fi recunoscute contrar tratatelor existente”[71].

Însă astfel de momente în tratatul sovieto-german nimeni şi nicicând n-a descoperit, fiindcă contradicţii juridice între el şi Tratatul de la Versailles n-au existat. Pe liderii Antantei nici nu-i îngrijora aspectul juridic al problemei, ci cel politic şi schimbarea statutului real al Germaniei. Ei erau îngrijoraţi de lovitura dată tendinţelor lor hegemoniste, de faptul că Germania iese de sub controlul lor, iar Rusia devine o unitate de putere de sine stătătoare pe arena internaţională. Aceasta submina status-qwo-ul versaiez, ceea ce constituia cauza tuturor emoţiilor. Dar procesul dat era inevitabil şi nu putea fi unul ireversibil. Tendinţele statelor spre independenţă, spre consolidarea suveranităţii politice şi prosperitate economică sunt o realitate progresivă şi toate încercările de-a le împiedica în calea aceasta se termină, mai devreme sau mai târziu, c-un eşec. Cu atât mai mult când este vorba despre marile puteri.

Continuarea tratativelor Rusiei sovietice cu occidentalii. Concomitent, luând cunoştinţă de conţinutul raportului experţilor, delegaţia sovietică şi-a formulat atitudinea sa faţă de el. În memorandumul din 20 aprilie 1922 ea a declarat că raportul experţilor contrazice rezoluţia de la Cannes din 6 ianuarie 1922[72]. În el se afirma precum că Occidentul tinde să înjuge Rusia. Din acest document rezulta că o premisă a realităţilor economice normale cu ţările capitaliste trebuie să devină stabilirea relaţiilor diplomatice, recunoaşterea Guvernului sovietic de jure şi refuzul de a-i impune Rusiei regimul de capitulaţii, dezicerea de la atentatele asupra suveranităţii ei. În memorandum se menţiona că Guvernul sovietic din punct de vedere juridic nu este obligat să compenseze daunele pricinuite străinilor în rezultatul naţionalizării proprietăţii lor sau anulării datoriilor guvernelor precedente ale Rusiei. Revoluţia, se spunea în memorandum, „a întrerupt continuitatea obligaţiunilor”.

Aceasta din urmă, după părerea noastră, este complet neîntemeiată, deoarece schimbarea puterii nu eliberează ţara de creanţă. Dacă Rusia şi nu era obligată să plătească, apoi de aceasta au eliberat-o numai acţiunile intervenţioniştilor. Cu toate acestea Guvernul sovietic, „dorind să găsească teren pentru acord şi restabilirea relaţiilor de afaceri cu capitalul străin”, a declarat că este gata să compenseze pagubele cetăţenilor străini cu condiţia că se va respecta reciprocitatea şi statele străine la rândul lor vor repara prejudiciile cauzate Rusiei în timpul intervenţiei. În legătură cu aceasta în memorandumul său Guvernul sovietic le-a înaintat oficial guvernelor imperialiste contrapretenţii pentru pagubele pricinuite de intervenţie în sumă de 39 mlrd ruble aur. Aceasta însemna că despăgubirea pierderilor cetăţenilor străini trebuiau s-o realizeze guvernele proprii. Evident, occidentalii nu puteau accepta acest lucru. Delegaţia sovietică a respins plata datoriilor militare ale guvernelor precedente, motivând aceasta prin faptul că „poporul rus a adus jertfă intereselor militare ale aliaţilor mai multe vieţi, decât toţi aliaţii luaţi împreună”.

Respingând cererea despre restituirea întreprinderilor expropriate, se exprima acordul de-a acorda priorităţi foştilor proprietari în timpul dării în concesie a fostelor lor întreprinderi. Anglia şovăia. Înţelegerea cu Rusia se opunea în problema pretenţiilor private. La acest subiect cercurile bancare din City manifestau o precauţie deosebită. La 20 aprilie, la întâlnirea cu Cicerin, Ll. George a declarat că fără acceptarea cerinţei despre restituţie negocierile sunt inutile. Ca răspuns delegaţia sovietică a propus următoarea formulă pe principala problemă în cauză: „Guvernul rus este gata să înceapă tratativele cu foştii proprietari ai întreprinderilor industriale naţionalizate despre acordarea dreptului prioritar asupra concesiilor sub forma arendei proprietăţii sus menţionate sau satisfacerii pretenţiilor lor legitime pe orice cale conform înţelegerii reciproce”[73].

---

[68] Kissinger H. Diplomaţia. P. 239.
[69] Vezi: История дипломатии. Т. 3. С. 286.
[70] Vezi: Любимов Н.Н., Эрлих А.Н. Генуэзская конференция. С. 76.
[71] История дипломатии. Т. 3. С. 286.
[72] Международные отношения... (сборник документов). С. 77-83.
[73] Ibid.

Englezii au declarat că această formulă este inacceptabilă. Ei insistau asupra includerii în ea a următoarei declaraţii generale: „Rusia este de acord să restituie proprietatea în cazul, când aceasta este posibil...” şi mai jos urma formula mai sus menţionată. Dar partea sovietică a refuzat categoric să dea asigurarea necesară. Atunci reprezentantul britanic a propus în locul cuvintelor „să restituie proprietatea”, includerea sintagmei „să restituie folosirea averii”, explicând totodată că este puţin probabil ca acest lucru să fie acceptabil pentru Ll. George.

Ruşii erau de acord să meargă în întâmpinarea aliaţilor cu condiţia că datoriile militare şi procentele pe ele vor fi anulate şi Rusia va primi un ajutor financiar satisfăcător. Recunoaşterea Guvernului sovietic de jure de asemenea era o condiţie obligatorie[74]. La consfătuirea tuturor membrilor subcomisiei politice, cu excepţia Rusiei şi Germaniei, a fost recunoscut că răspunsul delegaţiei sovietice poate, în general, servi în calitate de temelie pentru negocierile de mai departe”[75]. În sfârşit, la 2 mai reprezentanţii Antantei i-au înmânat delegaţiei sovietice un nou memorandum, care în linii generale îl repeta pe cel precedent şi în unele detalii (la insistenţa lui Poincaré) înrăutăţindu-l. Occidentalii au primit răspunsul la 11 mai.

La 19 mai a avut loc închiderea conferinţei şi a fost adoptată rezoluţia despre continuarea lucrărilor ei la Haaga. Aşa s-a încheiat prima mare conferinţă internaţională cu participarea statului sovietic. Bolşevicii considerau bilanţul ei favorabil pentru sine, deoarece conferinţa a însemnat în realitate recunoaşterea Guvernului sovietic. S-a făcut tot posibilul pentru îmbunătăţirea relaţiilor politice şi de afaceri ale statului sovietic cu lumea capitalistă, pentru stabilirea legăturilor economice trainice şi reciproc avantajoase. „În esenţă Genova a devenit prima încercare în sec. al XX-lea de-a depăşi scindarea Europei şi de-a realiza restabilirea ei în baza colaborării economice şi a noilor principii în relaţiile interstatale”[76].

Conferinţa de la Haaga a constituit continuarea Genovei. Ea a avut loc între 15 iunie şi 20 iulie 1922. La Conferinţa de la Haaga au participat experţii şi nu reprezentanţii guvernelor. Din partea SUA, care au refuzat oficial să participe la lucrările ei, în calitate de observator a luat parte ambasadorul lor în Olanda Sassdorf.

Deschiderea oficială a conferinţei a avut loc la 26 iunie, când a sosit delegaţia sovietică în frunte cu Litvinov. La conferinţă au fost create două comisii: „rusă” şi „nerusă”. În primele zece zile s-au petrecut şedinţele „comisiei neruse”, la care reprezentanţii sovietici n-au luat parte. Ea era alcătuită din trei subcomisii: a proprietăţii private, a datoriilor şi creditelor. Rolul principal îl juca subcomisia proprietăţii private, aşa cum domina tendinţa de-a reîntoarce proprietatea străină naţionalizată în Rusia. Subiectul despre datorii ocupa un loc auxiliar.

La 29 iunie la prima şedinţă a acestei subcomisii a fost înaintată propunerea despre restituirea proprietăţii străinilor naţionalizată în Rusia sau compensării ei complete. Guvernul sovietic era gata să negocieze acordarea concesiilor foştilor proprietari. Cu condiţia acordării unui împrumut de 3,224 mlrd ruble aur pentru restabilirea industriei, transportului, gospodăriei săteşti, comerţului şi finanţelor, Guvernul sovietic era de acord să meargă la plata parţială a datoriilor de până la război. La 19 iulie delegaţia sovietică a declarat despre acordul statului sovietic de-a recunoaşte în principiu necesitatea reîntoarcerii datoriilor de până la război şi de-a compensa pierderile foştilor proprietari străini în Rusia sub formă de concesii sau pe altă cale, condiţionând aceasta prin recunoaşterea de jure a Guvernului sovietic. Dar această propunere n-a fost acceptată. La 20 iulie lucrările conferinţei au fost întrerupte.

Însemnătatea conferinţelor de la Genova şi Haaga. Şi Genova şi Haaga au demonstrat că în lumea capitalistă avea loc lupta între cele două tendinţe: una – spre crearea unui front antisovietic comun, alta – spre stabilrea relaţiilor de afaceri cu Rusia sovietică. La conferinţele de la Genova şi Haaga de fapt a eşuat ideea unui acord comun al ţărilor capitaliste pe contul Rusiei. Tot mai reală devenea ideea înţelegerilor directe bilaterale cu această ţară. Genova şi Haaga, recunoscând de fapt Rusia sovietică, au făcut nişte paşi în calea recunoaşterii ei de jure. Prima manifestare a acestei tendinţe a fost încheierea Tratatului de la Rapallo. Totodată Rusia sovietică n-a reuşit să obţină stabilirea relaţiilor normale cu ţările Antantei, o reglare acceptabilă pentru ea a problemelor litigioase, încheierea înţelegerilor comerciale şi să capete credite. Toate acestea deveneau o chestiune a viitorului apropiat. Pentru moment unitatea de odinioară a sistemului economic mondial n-a fost restabilită, deoarece nu putea fi reconstruită în corespundere cu vechea hartă a ordinii mondiale de până la război. Rusia a fost lăsată în singurătate ca în ghetou. Motivele politice au luat vârf asupra considerentelor economice.

După finisarea conferinţei de la Haaga, unul dintre iniţiatorii convocării ei şi unul dintre cei mai mari oameni de afaceri englezi L. Workwart[г] le-a declarat jurnaliştilor: „Noi, oamenii de afaceri, ţinem cont mai mult de fapte decât de simbolul credinţei. Eu trebuie să lucrez cu orice guvern care constituie puterea reală în Rusia. Iar acum acesta e doar Guvernul sovietic”[77]. În curând L. Workwart a semnat la Berlin cu Krasin un tratat despre concesii.

---

[74] Ibid.

[75] Ibid.

[76] Кашлев Ю. Чичерин, Генуя, Рапалло: как это видится сегодня. // Международная жизнь. 1998, № 3. C. 107.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Fostul proprietar al cunoscutelor mine de aur de lângă Lena şi a altei proprietăţi în Rusia.

[77] Всемирная история. Т. 8. С. 507-508.

Sub presiunea unei părţi a cercurilor de afaceri americane, care se pronunţa în favoarea stabilirii legăturilor de afaceri cu Rusia la mijlocul lui august 1922, guvernul SUA a adresat o interpelare neoficială Guvernului sovietic referitor la condiţiile de restabilire a acestor legături şi dacă în acest caz e posibilă trimiterea unei comisii americane de experţi în Rusia sovietică. Guvernul sovietic a răspuns că salută ideea tratativelor comerciale cu Statele Unite, dar comisiile de experţi pot fi admise numai în baza reciprocităţii. În acelaşi timp a fost încheiat contractul pentru 15 ani cu corporaţia petrolieră americană „International Boirsdal" pentru organizarea extracţiei petrolului în Rusia.

Vizitând în septembrie 1922 Rusia, liderul radicalilor francezi E. Herriot s-a pronunţat pentru stabilirea imediată a relaţiilor de afaceri între cele două ţări. Îndată după sfârşitul Conferinţei de la Genova a fost semnat tratatul comercial sovieto-cehoslovac, iar în septembrie 1922 la acordul comercial anglo-sovietic din 1921 a aderat Canada. Per total în anul 1922 Guvernul sovietic a încheiat zece tratate pentru concesii (contra cinci în 1921). Astfel refuzul ţărilor capitaliste de-a accepta propunerile sovietice de la Genova şi Haaga n-a stopat procesul consolidării legăturilor economice, dar numai i-a schimbat forma: în locul înţelegerii multilaterale, cum se preconiza iniţial, au fost încheiate tratate bilaterale cu unele guverne şi cercuri de afaceri.

4. Recunoaşterea diplomatică a URSS

Cauzele restabilirii relaţiilor diplomatice dintre URSS şi lumea capitalistă. Anul 1924 a intrat în istoria relaţiilor internaţionale ca un an al recunoaşterii Uniuni Sovietice de către statele burgheze. Eşecul încercărilor lichidării violente a statului bolşevic şi stabilizarea orânduirii sovietice tot mai mult convingeau cercurile guvernante ale acestor ţări despre necesitatea stabilirii relaţiilor politice normale cu URSS. În ţările capitaliste se consolida şi tendinţa spre lărgirea legăturilor economice cu URSS, însă lipsa relaţiilor diplomatice normale cu această ţară împiedica dezvoltarea comerţului între ele, îl lipsea de baza juridică şi politică, făcea operaţiunile comerciale riscante pentru ambele părţi.

Situaţia existentă era economic inconvenabilă pentru statele capitaliste. Neavând în URSS reprezentanţii săi diplomatici şi funcţionari consulari, aceste ţări nu puteau primi informaţie economică despre situaţia din Uniunea Sovietică, despre necesităţile şi posibilităţile ei. Multe firme, care făceau comerţ cu Rusia, erau lipsite de apărare din partea reprezentanţilor diplomatici respectivi. Erau cazuri, când cele mai mari firme refuzau la afaceri foarte avantajoase cu reprezentanţii sovietici anume din cauza lipsei relaţiilor diplomatice normale cu URSS. Cercurile de afaceri din Occident vedeau că statele care au stabilit relaţii diplomatice cu Sovietele făceau comerţ în nişte condiţii mult mai avantajoase. Absurditatea politicii de „nerecunoaştere" a URSS devenea tot mai evidentă pentru politicienii realişti, iar normalizarea relaţiilor diplomatice cu această ţară devine un pas necesar în calea dezvoltării legăturilor economice ale statelor cu orânduire socială diferită. Pentru recunoaşterea diplomatică a Uniunii Sovietice s-a pronunţat şi clasa muncitoare din ţările capitaliste. Contradicţiile dintre puterile imperialiste, lupta lor pentru întâietate de asemenea a fost un factor în favoarea restabilirii relaţiilor diplomatice cu statul sovietic.

În anul 1924 marile puteri au început una după alta să stabilească relaţii diplomatice cu URSS. Prin politica sa Guvernul sovietic tindea să grăbească normalizarea raporturilor cu ele.

Recunoaşterea URSS de către guvernul englez. Primul stat care în anul 1924 a stabilit relaţii diplomatice cu Uniunea Sovietică a fost Marea Britanie. Situaţia ei economică în anii '20 nu era deloc una uşoară. SUA cu fiecare an tot mai mult strâmtorau Anglia pe pieţele mondiale. În interiorul imperiului Britanic s-au întărit tendinţele secesioniste; Canada şi Australia se apropiau economic de Statele Unite şi se îndepărtau de Anglia, în faţa căreia tot mai acut stătea problema lărgirii comerţului extern. În căutarea noilor pieţe de desfacere Anglia se ciocnea cu noii concurenţi puternici – SUA, Japonia, Germania, care îşi restabilea rapid forţele. Pentru Anglia era greu de rezolvat problema pieţelor fără o apropiere economică de URSS, fapt care la rândul său depindea de normalizarea relaţiilor diplomatice dintre cele două ţări. Ca urmare, în cercurile de afaceri engleze tot mai insistent se auzeau voci în favoarea recunoaşterii de jure a URSS. În vara anului 1923 Uniunea Sovietică a fost vizitată de-o delegaţie de industriaşi englezi în frunte cu liderul conservatorilor Baldwin. La întoarcere în patrie, delegaţia s-a pronunţat pentru acordarea creditelor Uniunii Sovietice şi lărgirea comerţului anglo-sovietic.

Adversari ai recunoaşterii rămâneau conservatorii, care jucau rolul principal în guvern. Liberalii şi laburiştii s-au dovedit mult mai flexibili în promovarea politicii externe engleze şi erau părtaşi ai recunoaşterii URSS. Lupta s-a dat în timpul alegerilor parlamentare din 1923. Punctul principal al programului preelectoral al laburiştilor în domeniul politicii externe a fost obligaţiunea restabilirii relaţiilor economice şi politice cu URSS. Partidul liberal în platforma sa electorală a înaintat de asemenea cererea stabilirii imediate a relaţiilor diplomatice cu URSS. Declaraţiile laburiştilor şi liberalilor despre recunoaşterea diplomatică necondiţionată a Guvernului sovietic au atras de partea lor un număr considerabil de alegători.

La 22 ianuarie 1924, pentru prima dată în istoria Angliei, a fost creat un guvern laburist în frunte cu Ramsay Macdonald, care ocupă şi postul de ministru al afacerilor externe. Fiind un realist, premierul laburist vedea că dezvoltarea legăturilor economice este împiedicată de lipsa relaţiilor normale dintre cele două ţări. Plus la toate el nu putea să nu ţină cont de dispoziţiile clasei muncitoare.

Însă şi guvernul lui Macdonald a încercat să-i impună Uniunii Sovietice recunoaşterea în schimbul acordului de-a plăti datoriile vechi[78]. Evident că bolşevicii au respins această tentativă, apreciind-o drept un şantaj. E nevoie să subliniem că în problema recunoaşterii Uniunii Sovietice Macdonald a simţit din start o presiune puternică din partea clasei muncitoare: la 29 ianuarie muncitorii londonezi au trimis guvernului englez o delegaţie cu cererea recunoaşterii imediate[79].

Guvernul lui Macdonald, care se considera unul muncitoresc, nu s-a hotărât din primele zile ale activităţii sale să provoace un conflict cu muncitorii – cu alegătorii săi. Desigur, nu trebuie de înţeles că întreaga clasă muncitoare engleză era dispusă prosovietic. Dar în rândul unei părţi considerabile a muncitorilor aceste dispoziţii erau destul de pronunţate. În afară de aceasta în condiţiile când bântuia şomajul muncitorii sperau că odată cu stabilirea relaţiilor diplomatice, datorită creşterii comenzilor sovietice, se va îmbunătăţi şi situaţia lor.

La indicaţia Londrei, la 2 februarie 1924 agentul oficial englez la Moscova Hadgeson i-a înaintat Guvernului sovietic o notă, în care se spunea despre recunoaşterea URSS de către Marea Britanie. În ea se sublinia că „pentru crearea condiţiilor normale pentru stabilirea relaţiilor destul de prieteneşti şi relaţiilor comerciale într-un volum deplin va fi nevoie de încheiat anumite înţelegeri practice pe un şir de chestiuni"[80]. Totodată se făcea simţită şi o rezervă, precum că Guvernul sovietic se recunoaşte „în calitate de Guvern de jure pe teritoriile fostului Imperiu Rus, care-i recunosc autoritatea"[81]. Această formulă însemna că englezii nu recunosc ca sovietice acele teritorii, care nu intrau în componenţa URSS, dar sovieticii le considerau ale lor, cum era de exemplu Basarabia. Sau indirect o astfel de formulă mărturisea că guvernul englez nu s-a dezis de speranţa că pe teritoriul „fostului Imperiu Rus" mai pot apărea în afară de cel sovietic şi alte guverne pe care Anglia putea de asemenea să le recunoască. Sub acest caz nimerea precedentul cu Georgia (Gruzia), unde în acel moment izbucnise o răscoală şi a fost creat un guvern menşevic. În afară de aceasta guvernul englez în nota sa menţiona că „recunoaşterea Guvernului sovietic al Rusiei automat introduce în vigoare toate tratatele încheiate între ambele ţări până la Revoluţia rusă, cu excepţia acelora, care şi-au pierdut valoarea juridică"[82]. Partea sovietică a înţeles această formulă neclară drept o încercare de a-i impune tratatele anulate, încheiate de guvernul ţarist.

În faţa diplomaţiei sovietice a apărut o problemă complicată – de-a apăra interesele URSS şi în acelaşi timp de-a nu tărăgăna normalizarea relaţiilor cu Anglia din cauza discuţiei despre formulări. Ea a preferat, fără a începe discuţia, să-i dea interpretarea proprie notei guvernului englez. În nota sa de răspuns guvernul URSS, subliniind că în fond colaborarea prietenească a popoarelor Marii Britanii şi Uniunii Sovietice constituie una dintre principalele preocupări ale sale, a menţionat că „Guvernul Britanic recunoaşte de jure Guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, autoritatea căruia se răspândeşte asupra tuturor teritoriilor fostului Imperiu Rus cu excepţia teritoriilor separate cu acordul Guvernului sovietic şi care au creat state independente"[83]. În nota sovietică de asemenea se declara că Guvernul sovietic este gata să discute şi să rezolve prieteneşte toate problemele, ce decurg direct sau indirect din faptul recunoaşterii. El a exprimat acordul „de a ajunge cu Guvernul Britanic la o înţelegere în problema înlocuirii tratatelor vechi"[84].

Concomitent cu corespondenţa oficială Mcdonald şi Cicerin au făcut schimb de scrisori private. În scrisoarea din 1 februarie Mcdonald a propus schimbul de împuterniciţi cu afaceri şi nu de ambasadori[85]. Cicerin era pentru schimbul de ambasadori[86]. Însă mult timp părţile au fost reprezentate de împuterniciţii cu afaceri.

Stabilirea relaţiilor diplomatice dintre URSS şi Marea Britanie a avut o mare însemnătate politică şi economică. Ea a fost aprobată de majoritatea populaţiei ambelor ţări şi a avut o importanţă colosală pentru consolidarea păcii şi stabilităţii europene, deoarece aceasta s-a întâmplat în baza recunoaşterii egalităţii şi respectării suveranităţii reciproce, fără cedări unilaterale şi spre avantajul ambelor părţi.

Recunoaşterea diplomatică a Uniunii Sovietice de către guvernul italian. În curând după Anglia a stabilit relaţii diplomatice cu URSS şi Italia, interesată nu mai puţin în dezvoltarea colaborării economice cu Rusia. În ajunul Primului război mondial Italia importa din Rusia peste 40% din grăunţoasele consumate. În anii '20 Italia importa grăunţoase din SUA şi Argentina, cumpărându-le la preţuri mai înalte şi purtând de trei ori mai mari cheltuieli de transport comparativ cu acelea pe care le-ar fi încărcat în porturile sovietice. În plus, industria italiană avea nevoie de materie primă şi petrol din URSS şi putea să furnizeze pe piaţa sovietică medicamente, maşini agricole, produse ale industriei electrotehnice etc. Ea simţea o necesitate stringentă în pieţe externe, multe ramuri ale industriei treceau printr-o depresiune. În 1923 a crescut simţitor pasivitatea balanţei comerţului extern italian.

[78] Vezi: ДВП СССР. Т. 7. М., 1963. С. 33.
[79] Vezi: История внешней политики СССР. Т. 1. С. 192; История дипломатии. Т. 3. С. 383.
[80] ДВП СССР. Т. 7. С. 53.
[81] Ibid.
[82] Ibid.
[83] Ibid. С. 54.
[84] Ibid. С. 54-55.
[85] Ibid. С. 99.
[86] Ibid. С. 98-99.

În toamna anului 1923 Italia a declarat că este gata, concomitent cu semnarea tratatului comercial, să stabilească cu URSS şi relaţii diplomatice. La 30 noiembrie 1923 Mussolini a relarat în parlamentul italian: „Pentru economia italiană, pentru binele poporului italian este favorabilă recunoaşterea de jure a Republicii Ruse... dar pentru aceasta şi Rusia trebuie să-mi dea ceva. Eu cer un tratat comercial bun. Eu cer concesii asupra materiei prime de care Italia are nevoie”[87]. Guvernul sovietic pornea de la ideea că recunoaşterea este o condiţie necesară pentru dezvoltarea relaţiilor comerciale dintre cele două ţări. Cicerin menţiona: „Noi facem cedări economice, deoarece ele ne aduc beneficii economice... Noi însă nu cumpărăm dreptul recunoaşterii noastre de jure... În tratativele noastre cu Italia nu vom merge mai departe de aceasta: cedări reciproce pentru avantaje reciproce”[88].

La 2 februarie Mussolini a aflat din presă despre recunoaşterea URSS de către guvernul englez şi a grăbit negocierile. Deja la 7 februarie 1924 guvernul italian a anunţat despre recunoaşterea de jure a Guvernului sovietic[89]. În răspunsul sovietic se exprima încrederea că stabilirea complexă a relaţiilor diplomatice între cele două ţări va influenţa binefăcător legăturile economice şi colaborarea ambelor popoare[90]. Exprimându-şi satisfacţia faţă de hotărârea guvernului italian de-a numi imediat ambasadorul său la Moscova, Guvernul sovietic a subliniat că în timpul cel mai apropiat îşi va numi ambasadorul său la Roma.

În aceeaşi zi a fost semnat tratatul italo-sovietic[91], care a recunoscut monopolul comerţului extern al URSS şi a fixat aplicarea reciprocă a regimului clauzei naţiunii celei mai favorizate. Toate acestea au ameliorat simţitor relaţiile dintre cele două ţări şi au contribuit la consolidarea stabilităţii pe continent.

Recunoaşterea URSS de-un şir de ţări mici. După stabilirea relaţiilor diplomatice dintre URSS şi Anglia, URSS şi Italia multe state europene au declarat despre recunoaşterea Uniunii Sovietice şi stabilirea relaţiilor diplomatice cu ea. Pe parcursul anului 1924 URSS a stabilit relaţii diplomatice cu Norvegia, Austria, Suedia, Grecia şi Danemarca. În aprilie 1924 au fost stabilite relaţii diplomatice între URSS şi Ghendjas[*], care a fost prima ţară arabă care a recunoscut Rusia bolşevică. Prima ţară a continentului american care a recunoscut Uniunea Sovietică de jure a fost Mexicul. Acordul cu ea a fost semnat la 4 august 1924.

Stabilirea relaţiilor diplomatice dintre Franţa şi URSS. Franţa a păşit mai târziu decât multe ţări europene pe calea normalizării relaţiilor cu URSS. Încă la 22 decembrie 1923, propunând Uniunii Sovietice stabilirea relaţiilor diplomatice, guvernul lui Poincaré a condiţionat aceasta prin recunoaşterea datoriilor guvernelor ţarist şi provizoriu şi compensarea averii cetăţenilor francezi naţionalizată în Rusia[92]. E. Herriot a iniţiat o campanie activă în favoarea stabilirii relaţiilor normale cu URSS.

În mai 1924 în Franţa au avut loc alegeri parlamentare, ce au adus victorie stângii necomuniste. La putere a venit guvernul lui E. Herriot care şi-a declarat intenţia restabilirii relaţiilor diplomatice cu URSS[93]. La 15 iulie Herriot i-a trimis lui Cicerin o notă în care guvernul francez anunţa „despre intenţia sa de-a pregăti într-un termen scurt restabilirea relaţiilor normale dintre Franţa şi Uniunea Sovietică”[94]. Dar din cauza împotrivirii SUA recunoaşterea URSS a fost tărăgănată. Numai la 24 octombrie 1924 Herriot în numele consiliului de miniştri al Franţei a expediat la Moscova o telegramă, în care se spunea că guvernul francez este gata „să stabilească imediat relaţii diplomatice cu guvernul Uniunii pe calea schimbului reciproc de ambasadori”[95]. În telegramă se sublinia că Franţa recunoaşte de jure guvernul URSS „ca un guvern al teritoriilor fostului Imperiu Rus, unde puterea lui e recunoscută de populaţie şi ca un succesor pe aceste teritorii al guvernelor ruse predecesoare”[96].

În răspunsul său Cicerin a declarat că „noi salutăm fierbinte acest act”[97]. La 30 octombrie pe numele lui Cicerin a sosit o telegramă de la Herriot, în care se spunea că „nu există popoare destinate mai mult pentru înţelegerea reciprocă decât poporul francez, plin de sentimentul dreptăţii şi frăţiei, şi marele popor rus, calităţile onorabile ale căruia am avut posibilitatea să le apreciez personal”[98].

Reprezentant politic în Franţa a fost numit L. Krasin, care şi-a păstrat şi funcţia de ministru al comerţului extern. Ambasador francez în URSS a devenit J. Herbette. Recunoaşterea URSS de către Franţa a avut o importanţă pentru ambele ţări şi pentru Europa în ansamblu. Relaţiile de prietenie şi colaborare dintre Franţa şi Rusia erau o condiţie a întregului sistem de stabilitate şi securitate europeană.

---

[87] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 199- 200.
[88] ДВП СССР. Т. 7. С. 607.
[89] Ibid. С. 91.
[90] Ibid. С. 92.
[91] Ibid. С. 68-88.
[*] Arabia Saudită.
[92] История дипломатии. Т. 3. С. 395-396; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 202; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 197.
[93] Эррио Э. Из прошлого. Между двумя войнами. 1914-1936. М., 1958. С. 253.
[94] ДВП СССР. Т. 7. С. 399.
[95] Ibid. С. 515.
[96] Ibid.
[97] Ibid. С. 518.
[98] Ibid. С. 524-525.

Stabilirea relaţiilor diplomatice dintre URSS şi China. La 31 mai 1924 a fost semnată „Înţelegerea despre principiile generale pentru reglementarea problemelor dintre Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste şi Republica Chineză”[99], care prevedea stabilirea relaţiilor normale diplomatice şi consulare între părţile contractante. Guvernul sovietic s-a dezis de toate privilegiile imperialiste ale guvernului ţarist. KVJD[r] a fost declarată o întreprindere pur comercială, cârmuită de ambele ţări pe principii de paritate. Toate tratatele încheiate de guvernul ţarist cu o careva altă ţară şi care lezau drepturile suverane şi interesele Chinei se declarau nevalabile şi-şi pierdeau valoarea.

Sun Jat-Sen a apreciat foarte înalt acest eveniment şi a menţionat că el a avut loc numai datorită faptului că „Rusia s-a dezis de fostele sale privilegii în China şi sunt lichidate fostele tratate, care încălcau suveranitatea Chinei; toate acestea au fost făcute de Rusia benevol, bazându-se pe principiile ei revoluţionare”[100]. Înţelegerea sovieto-chineză a fost o expresie a noilor principii în politica externă. Ea a stimulat lupta de eliberare naţională a poporului chinez şi au fost anulate tratatele imperialiste nedrepte impuse Chinei.

Recunoaşterea diplomatică a Uniunii Sovietice de către Japonia. „Fâşia de recunoaştere” a statului sovietic s-a sfârşit la 20 ianuarie 1925 prin stabilirea relaţiilor diplomatice şi consulare cu Japonia[101]. Convenţia dintre URSS şi Ţara Soarelui răsare prevedea evacuarea trupelor nipone din Sahalinul de Nord până la 15 mai 1925. Au fost confirmate articolele Tratatului de la Portsmut, care şi-au păstrat importanţa: Rusia şi Japonia se abţineau de la acţiuni sau intervenţii armate la hotarul ruso-coreean şi la construcţia fortificaţiilor de la Sahalin şi pe insulele din apropierea lui.

* * *

Stabilirea relaţiilor diplomatice dintre URSS şi statele capitaliste a constituit realizarea unui proces obiectiv inevitabil, dar totodată şi un rezultat al politicii externe a statului sovietic. Acesta a constituit cel mai mare succes pe plan internaţional al URSS. Pe parcursul acestui an, intrat în istorie ca „fâşia de recunoaştere”, Uniunea Sovietică a fost recunoscută de jure de către 12 state. În anul 1925 URSS avea relaţii diplomatice cu 22 de state capitaliste. Printre marile puteri numai SUA refuzau recunoaşterea diplomatică a Uniunii Sovietice.

5. Planul Dawes

Agravarea problemei reparaţiilor. Lupta în jurul problemei reparaţionale, care continua să rămână nereglementată, a agravat în anii 1922-1923 contradicţiile dintre toate părţile interesate. Proclamând „politica îndeplinirii” condiţiilor Tratatului de la Versailles, guvernul lui Wirth, de fapt, „demonstra imposibilitatea îndeplinirii lui”. Magnaţii industriali şi financiari germani, prin aprobarea tacită a politicii guvernului, sabotau toate măsurile referitor la plata reparaţiilor. În ţară domina inflaţia, în mare măsură creată artificial. Ea servea în calitate de armă în lupta contra obligaţiunilor reparaţionale, sub motivul insolvabilităţii şi ameninţării cu catastrofa financiară. La adunarea întreprinzătorilor din Germania de Nord-Vest din 6 iunie 1922 Stinnes a pledat deschis pentru anularea plăţilor reparaţionale. Gazeta lui cerea eliberarea de către trupele aliate a teritoriilor ocupate şi „corectarea” hotarelor de est ale Germaniei[102]. Mizând pe contradicţiile anglo-franceze şi americano-franceze mereu crescânde, magnaţii industriali germani în frunte cu Stinnes au iniţiat un joc periculos, provocând deschis ocupaţia Ruhrului.

Încercările guvernului Wirth de-a reglementa problema reparaţiilor pe calea tratativelor împiedica realizarea planurilor lui Stinnes, de aceea, nu fără eforturile acestuia, la 13 noiembrie 1922 acest guvern a căzut. Noul cancelar Cuno, persoană de încredere a marelui capital monopolist, se orienta spre colaborarea cu capitalul financiar american. Însă adevăratul însufleţitor al politicii noului guvern era cel mai mare busnessman german Hugo Stinnes.

Poziţia Franţei, Angliei şi SUA. Cercurile monopoliste franceze de mult doreau un nou conflict cu Germania, mizând în mersul lui să acapareze Ruhrul şi prin aceasta să asigure hegemonia economică, politică şi militară a Franţei în Europa. Întreprinderile metalurgice, ce se grupau în jurul *Comité de Forge* se pronunţau în favoarea anexării directe militare a Ruhrului. Exponentul politic ale acestei grupări era R. Poincaré. O altă parte a busnessului francez, opinia căreia în guvern o reprezenta Briand, milita pentru acapararea Ruhrului pe calea încheierii înţelegerilor de cartel între întreprinderile Franţei şi Germaniei. Dar situaţia economică a Franţei şi sabotajul livrărilor reparaţionale de către Germania (către începutul anului 1922 au fost plătite în numerar numai 1,8 mlrd de mărci, iar în natură 1,6 miliarde) au determinat victoria primei grupări.

Magnaţii germani au găsit sprijin în problema reparaţiilor din partea Angliei şi SUA. Englezii erau pentru reducerea reparaţiilor şi anularea lor ulterioară. Acest lucru era determinat de tendinţa lor de-a nu admite întărirea Franţei şi stabilirea hegemoniei ei în Europa. Guvernul englez încerca să promoveze politica tradiţională

---

[99] Ibid. C. 331-335.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Calea ferată chineză de est.
[100] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 211.
[101] ДВП СССР. Т. 8. М., 1963. С. 70-77, 78-80.
[102] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 203.

a „echilibrului de forţe” pe continent, ce-i permitea Angliei să joace rolul de arbitru în afacerile europene. Pe de altă parte, Germania era privită ca cel mai important bastion antibolşevic.

Magnaţii financiari americani tindeau să-şi asigure condiţii prielnice pentru investiţiile sale de capital în Germania. Iar determinantă în acest sens era stabilizarea situaţiei economice şi politice din Germania. Susţinând poziţia de neîmpăcat a nemţilor faţă de Franţa, cercurile guvernante ale SUA considerau că în mersul crizei ce se va agrava în relaţiile franco-americane se va sfârşi cu rolul predominant al Franţei în problema reparaţiilor şi în faţa businessului american se va deschide o perspectivă vastă pentru intervenţie în chestiunile Germaniei şi întregii Europe.

Ocupaţia Ruhrului. Sprijinindu-se pe susţinerea Angliei şi SUA, la 11 decembrie 1922 Stinnes a declarat că Germania nu va plăti reparaţii chiar şi sub pericolul ocupaţiei Ruhrului. La 9 ianuarie 1923 comisia reparaţională a recunoscut faptul „neîndeplinirii intenţionate” de către Germania a livrărilor reparaţionale. La 11 ianuarie trupele franceze şi belgiene au intrat în Ruhr.

Ocupaţia Ruhrului a dezorganizat total economia germană. Regiunea Ruhr a fost despărţită de restul Germaniei cu un hotar vamal. Germania a fost lipsită de 88% din întreaga extracţie de cărbune, de 70% din producţia fontei şi de 40% a oţelului. Mii de întreprinderi au încetat lucrul din cauza lipsei de materie primă şi combustibil. Ţara s-a scufundat într-un colaps economic, 60% din populaţie rămânând fără lucru. În Germania s-a intensificat mişcarea revoluţionară. Ca răspuns la această acţiune, guvernul german şi-a rechemat ambasadorul din Paris şi trimisul din Bruxel. Formal SUA şi Anglia au ocupat o poziţie de aşteptare, în practică susţinându-i pe nemţi. Cu acuzarea ocupaţiei Ruhrului s-a pronunţat URSS[103].

Neavând posibilitate să opună rezistenţă armată, cercurile guvernate ale Germaniei au anunţat „rezistenţa pasivă” ocupaţiei Ruhrului. Esenţa acestei politici consta în sabotaj economic. Direcţiile monopolurilor germane au părăsit Ruhrul. Mii de întreprinderi din regiune au fost închise. Guvernul lui Cuno a declarat că nu va purta niciun fel de tratative despre reparaţii, deocamdată nu va fi evacuat Ruhrul. Guvernul francez, la rândul său, a declarat că nu va purta negocieri reparaţionale, deocamdată nu va înceta „rezistenţa pasivă”.

Dar calculele francezilor, legate de ocupaţia Ruhrului, nu s-au îndreptăţit. Furnizările de cărbune din Ruhr în Franţa au încetat. Către toamna anului 1923 cheltuielile ocupaţionale au atins suma de 7 miliarde de franci. Cursul francului cădea brusc.

Aplanarea crizei. În această situaţie guvernul lui Baldwin, cu susţinerea SUA, la 20 iulie 1923, i-a îndreptat Parisului o notă cu cererea lichidării crizei din Ruhr pe calea convocării unei conferinţe. La 11 august el ultimativ i-a declarat Franţei că în cazul continuării ocupaţiei Ruhrului ea va pierde susţinerea Angliei în problema reparaţiilor germane. La 12 august 1923, în urma grevei generale, şi-a dat demisia guvernul lui Cuno. Noul guvern a fost creat de Gustav Stresemann, care a declarat, la 26 septembrie 1923, despre încetarea „rezistenţei pasive”. Însă aceasta nu însemna victoria Franţei. Folosindu-se de slăbirea ei, pe primul plan în soluţionarea problemei germane au ieşit SUA şi Anglia.

La 12 octombrie 1923 guvernul englez s-a adresat guvernului Statelor Unite cu propunerea convocării conferinţei pentru reglementarea problemei reparaţiilor şi a primit acordul americanilor. Diplomaţia franceză a fost nevoită să accepte organizarea unui comitet de experţi pentru examinarea solvabilităţii Germaniei. La 30 noiembrie a fost adoptată hotărârea despre crearea a două comitete de experţi. Fără a aştepta recomandările lor, SUA şi Anglia i-au acordat guvernului german un mare împrumut. În decembrie 1923 SUA au semnat cu Germania un tratat comercial. Franţa tot mai mult era înlăturată pe planul doi în rezolvarea problemei reparaţiilor şi a problemei germane în ansamblu.

La 14 ianuarie 1924 şi-au început activitatea comitetele de experţi. Preşedinte al primului din ele, care elabora planurile stabilizării mărcii, a fost ales directorul băncii lui Morgan din Chicago C. Dawes; preşedinte al celui de-al doilea, în care se căutau variante pentru întoarcerea în Germania a capitalurilor transferate peste graniţă în perioada inflaţiei – finanţatorul englez Mc-Kenna. Germania era reprezentată de Preşedintele Reichbăncii Hjalmar Schacht. La 9 aprilie 1924 comitetele de experţi au prezentat comisiei reparaţionale recomandările sale.

Adoptarea „planului Dawes”. Comitetul s-a pronunţat pentru încetarea oricărei ocupaţii armate a teritoriilor germane. Pentru încetarea inflaţiei se propunea acordarea Germaniei unui împrumut de 800 mln mărci aur. Încasarea reparaţiilor se începea din anul financiar 1924-1925: Germania trebuia să plătească în acest an 1 mlrd de mărci, apoi aceste cotizaţii creşteau, şi către anul 1928-1929 trebuiau să constituie 2,5 mlrd mărci anual[104].

În calitate de sursă principală a reparaţiilor au fost determinate defalcările bugetului de stat pe contul impozitelor indirecte la zahăr, tutun, bere, băuturi alcoolice şi de asemenea un impozit special pe transport. Astfel, greutatea reparaţiilor era pusă pe umerii oamenilor muncii. În afară de aceasta trebuiau făcute defalcări din profiturile industriei şi căilor ferate. Se prevedea o emisie de 5 miliarde mărci a obligaţiunilor industriei şi de 11 miliarde mărci a căilor ferate. Şase procente din aceste sume – 960 mln mărci – anual trebuiau să fie transferate în fondul reparaţional.

---

[103] ДВП СССР. Т. 6. С. 150.
[104] Всемирная история. Т. 9. М., 1962. С. 148.

O importanţă deosebită în „planul Dawes” o avea chestiunea despre garanţiile plăţii reparaţiilor din partea Germaniei. Dreptul la emisie a fost exclus din competenţa guvernului german şi devenea o funcţie excepţională a unei bănci nou create, independente de guvernul german şi pusă sub controlul statelor occidentale. Se crea postul comisarului pe impozite, sub controlul căruia se transmiteau accizele, taxele vamale şi cele mai rentabile articole ale bugetului de stat. Controlul asupra căilor ferate pentru 40 de ani se retrăgea din gestionarea guvernului german şi se transmitea unei noi societăţi pe acţiuni. Investiţiile de capital străine în Germania nu se impozitau. „Planul Dawes” direct sau indirect a pus sub controlul anglo-american toată economia Germaniei.

La 16 iulie 1924 la Londra s-a deschis o conferinţă internaţională cu participarea reprezentanţilor SUA, Angliei, Franţei, Italiei, Japoniei, Portugaliei Greciei, României şi Iugoslaviei pentru examinarea „planului Dawes”. În august la conferinţă a fost invitată delegaţia Germaniei. Venind la Londra, ea a fost foarte binevoitor întâlnită de Macdonald, ceea ce însemna că referitor la egalitatea ei cu alţi participanţi nu puteau apărea niciun fel de îndoieli. În centrul tratativelor a fost pusă problema evacuării trupelor din regiunea Ruhrului, căreia guvernul de la Berlin îi acorda o însemnătate primordială. Această revendicare a părţii germane a fost sprijinită de Macdonald. În rezultatul negocierilor îndelungate s-a ajuns, cu ajutorul ambasadorului american Kellogg, la o părere unanimă despre evacuarea regiunii Ruhr peste un an[105]. La 16 august conferinţa şi-a încheiat lucrările cu adoptarea „planului Dawes”, iar la 10 octombrie 1924 a fost obţinut acordul dintre băncile ţărilor participante la înţelegerile londoneze referitor la acordarea Germaniei unui credit în sumă de 800 mln de mărci aur.

Urmările „planului Dawes”. Unul dintre aspectele politice cele mai importante ale „planului Dawes” ce a influenţat decisiv dezvoltarea ulterioară a relaţiilor internaţionale, a fost transformarea lui din armă a politicii de forţă franceză într-o excepţională pârghie de influenţă asupra Germaniei, în primul rând, din partea lumii de afaceri americane[106].

Şi cu toate că „planul Dawes” conţinea limitări serioase ale suveranităţii Germaniei, el a fost legat de nişte injecţii valutare colosale în economia Republicii de la Weimar. Din 1924 până în 1932 Germania a căpătat sub formă de împrumuturi şi altfel de beneficii circa 32 mlrd de mărci, iar a plătit reparaţii şi procente pe aceste împrumuturi mai puţin de 20 de mlrd de mărci. Drept consecinţă, către anul 1933 Germania a avut 12,5 mlrd mărci de beneficii nerambursate. Aceste mijloace au fost îndreptate spre restabilirea potenţialului ei militaro-industrial. În aceşti ani 70% din toate împrumuturile străine i-au constituit banii americani. Exportul de capital în Germania se înfăptuia în anii 1924-1929 şi sub forma cumpărării directe a acţiunilor întreprinderilor germane de către monopolurile americane[107].

Stresemann privea la „planul Dawes” ca la o cotitură hotărâtoare în dezvoltarea postbelică a Germaniei. El trebuia să consolideze situaţia externă a Republicii de la Weimar, să-i asaneze economia, să stabilizeze situaţia politică internă din ţară. Ministrul afacerilor externe german privea în felul său la el ca la un armistiţiu în problema reparaţiilor şi ca etapă în calea anulării cu ajutorul SUA a tuturor plăţilor reparaţionale[108].

Adoptarea „planului Dawes” a însemnat un punct de cotitură în relaţiile Germaniei cu ţările Occidentale. Aceasta s-a răsfrânt şi asupra relaţiilor franco-germane care intrau într-o fază nouă. Politica de dictat a Franţei rămânea în trecut. La şedinţa Reichstagului din 23 august 1924 făcând bilanţul evoluţiei poziţiilor externe ale ţării în cinci ani, Stresemann spunea: „De la Versailles la Londra a fost o cale lungă de umilinţe şi greutăţi enorme. Sunt convins: Londra nu e sfârşitul. Londra poate fi punctul iniţial al dezvoltării acestea..., însemnând începutul colaborării popoarelor pe picior de egalitate”[109]. Astfel, intrarea în vigoare a „planului Dawes” a încheiat o etapă şi a deschis o alta în dezvoltarea postbelică a Germaniei.

Vorbind de acest plan, ar fi greşit să nu atingem încă un aspect al lui. Indirect el a avut şi un caracter antisovietic. Pentru a plăti reparaţiile şi procentele pe credite, Germania avea nevoie de pieţe de desfacere străine pentru realizarea producţiei industriei sale. În calitate de-o asemenea piaţă autorii planului prevedeau URSS. Ei sperau să prindă doi iepuri – să se îngrădească de concurenţa producătorilor germani şi să împiedice industrializarea Uniunii Sovietice. „După părerea mea, a menţionat la 3 octombrie 1924 premierul englez Baldwin, cel mai folositor lucru pentru comerţul mondial ar fi fost dezvoltarea comerţului cu Rusia cu concursul Germaniei, ca surplusul exportului său Germania... să-l realizeze pe piaţa rusă, în loc ca această masă de mărfuri de export s-o arunce în ţara noastră sau în coloniile noastre”[110]. Ce-i drept, în acest sens „planul Dawes” n-a fost realizat, deoarece, trasând cursul spre industrializarea Uniunii Sovietice, bolşevicii n-au admis transformarea ei într-un apendice de materie primă al Germaniei.

Dacă e să vorbim despre principalul rezultat al „planului Dawes”, el constă în faptul că monopoliştii germani, un câţiva ani, bazându-se pe sprijinul financiar al SUA şi Angliei, au recreat o industrie de război excepţională. Aceasta a devenit principala premisă materială pentru viitoarea agresiune germană.

---

[105] Европа в международных отношениях 1917-1939. М., 1979. С. 72-73.
[106] Постников В.В. США и дауэсизация Германии (1924-1929 гг.). М., 1957. С. 41-45, 270-271.
[107] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 212, 213.
[108] Европа в международных отношениях. С. 73-74.
[109] Ibid. C. 76.
[110] История дипломатии. Т. 3. С. 377.

6. Locarno şi problema „revizuirii paşnice" a tratatului de la Versailles în anii 1925-1927

Scopurile politicii externe ale Germaniei către mijlocul anilor '20. Situaţia internaţională ce s-a creat către sfârşitul anului 1924 părea una extrem de favorabilă pentru începutul acţiunilor active ale Germaniei pe plan extern. Conducătorii ei, şi în primul rând Stresemann, au apreciat corect situaţia şi au fost în stare să folosească aspectele cardinale ale politicii externe a Angliei – antifrancez şi antisovietic – ca unealtă în lupta Germaniei contra restricţiilor de la Versailles, pentru restabilirea potenţialului ei militaro-economic. Speculând pe situaţia economică critică a ţării şi pe teama puterilor occidentale de comunism, aceste cercuri de la apariţia Republicii de la Weimar şi-au pus drept scop principal în relaţiile cu statele învingătoare revizuirea cardinală a status-quo-ului stabilit de Tratatul de la Versailles.

Acum în centrul programului de politică externă a fost pusă ofensiva directă asupra Tratatului de la Versailles cu scopul revizuirii lui. În primul rând, aceasta a fost o luptă prin metode politice, diplomatice, aşa-numită „revizuire paşnică", fiindcă guvernul german deocamdată nu putea să-şi întărească cererile cu ameninţarea aplicării forţei. „Revizuirea paşnica" a hotărârilor teritoriale ale Tratatului de la Versailles a devenit scopul întregii activităţi a ministrului afacerilor externe al Republicii de la Weimar din anii 1923-1929 H. Stresemann, care considera că Germania trebuie să „meargă la acorduri internaţionale pe baza echilibrului de forţă existent cu scopul de-a distruge acest echilibru"[111]. El rezulta din faptul că izvorul puterii politice şi principalul mijloc al „revizuirii paşnice" va fi forţa economiei germane.

Drept condiţie a realizării planului „revizuirii paşnice" cercurile conducătoare ale Germaniei considerau „înţelegerea reciprocă cu Occidentul, înţeleasă nu numai ca o normalizare a relaţiilor interstatale, dar şi ca un acord pe bază anticomunistă. Speranţe deosebite erau legate în Germania de SUA. Însuşi Stresemann nu o dată a spus: «Soarta noastră depinde de Statele Unite»"[112].

Scopurile principale ale guvernului Germaniei în domeniul politicii externe, care păreau realizabile deja în 1925, erau: eliberarea cât mai urgentă de ocupaţia trupelor aliate, în primul rând a zonei Kölnului, apoi şi restului teritoriilor ocupate; hotărârea cu caracter de compromis în interesele Germaniei a problemei dezarmării ei; încetarea supravegherii internaţionale asupra dezarmării Germaniei şi demilitarizării regiunii Renane.

Acţiunile guvernului german în vederea realizării programului său extern. Aplicarea în viaţă a programului menţionat s-ar fi confruntat de rezistenţa Franţei, care l-ar fi considerat o ameninţare la adresa securităţii sale. De aceea guvernului francez trebuia să i se acorde în schimb garanţii serioase de securitate. În planul „înţelegerii reciproce", pentru Germania se reliefa perspectiva compromisului în Vest şi anularea hotărârilor de la Versailles în Est.

Realizarea acestui proiect a fost propusă de ambasadorul englez la Berlin lordul d'Abernon. El le-a recomandat nemţilor să-şi asume iniţiativa şi să propună ideea pactului de garanţii. Totodată el i-a sfătuit să nu înainteze demersuri simultane la Paris şi la Londra, ci să i se adreseze lui cu propuneri concrete sub forma unui memorandum de încredere[113]. D'Abernon era cunoscut prin concepţiile sale progermane şi reprezenta acele cercuri engleze, care vedeau în Germania o contrabalanţă a tendinţelor franceze spre hegemonie în Europa şi un partener în lupta contra URSS. El împărtăşea opinia guvernului german despre fragilitatea hotarelor în Est[114]. Mai mult ca atât, sprijinind poziţia Germaniei referitor la hotarele ei de răsărit, conducătorii britanici nu-şi făceau iluzii cu privire la scopurile finale ale guvernului german. „La Londra domneşte gândul, scria d'Abernon că propunerea germană despre garanţii în Vest este făcută cu un singur scop: de-a crea condiţii prielnice pentru război în Est"[115].

La 20 ianuarie 1925 memorandumul german a fost transmis guvernului britanic. Proiectul pactului de garanţii se propunea în corespundere cu recomandările lui D'Abernon. În el se sublinia că statele „ce au interese pe Rin" – Anglia, Franţa, Italia şi Germania, cu garanţia SUA, pot să-şi asume obligaţiunea de-a exclude războiul între ele şi a respecta status-quo-ul teritorial pe Rin. Statele contractante trebuiau să încheie Pactul renan de garanţii, să semneze tratate de arbitraj despre reglementarea paşnică a litigiilor şi să confirme principiile Tratatului de la Versailles referitor la demilitarizarea zonei Renane. În prealabil toate acestea au fost coordonate cu Anglia.

La 28 ianuarie Herriot a luat cuvântul în parlament. Exprimându-se contra pactului, el a declarat că Franţa nu se poate dezice de ocupaţia militară a regiunii renane. Aprobarea deputaţilor a obţinut şi declaraţia primului ministru precum că dezarmarea Germaniei este o ficţiune. Pentru „calmarea" Franţei, Stresemann considera necesară propunerea pactului de garanţii, echivalent condiţiilor de securitate, elaborate la Versailles în 1919. La 9 februarie el a transmis guvernului francez textul memorandumului despre încheierea Pactului renan. Propuneri analogice au fost transmise guvernelor belgian şi italian.

---

[111] Европа в международных отношениях. С. 77.

[112] Газин В.П. Локарно и проблема «мирной ревизии» Версальского договора в 1925-1927 гг. // Политика великих держав в Центральной Европе на Балканах и Ближнем Востоке в новейшее время. Свердловск, 1989. С. 17.

[113] История дипломатии. Т. 3. С. 407.

[114] Никонова С.В. Германия и Англия от Локарно до Лозаны. М., 1956. С. 37.

[115] Европа в международных отношениях. С. 83.

Atitudinea guvernelor Franţei şi Angliei faţă de planurile germane. Mai târziu Herriot îşi amintea despre acest memorandum: „Acum e clar că acest text a fost pus în baza înţelegerilor de la Locarno; pentru noi el prezenta un mare interes, întrucât, formal, garanta status-quo-ul pe Rin (şi prin urmare întoarcerea Alsaciei Franţei) şi părea foarte comod în calitate de prim aport în chestiunea protocolului”[116]. Iniţial Franţa n-a acceptat aceste propuneri, deoarece dorea ca Germania să dea garanţii nu numai referitor la hotarele sale apusene, ci şi privitor la cele răsăritene. Ea era interesată în păstrarea legăturilor sale de alianţă cu Polonia şi Cehoslovacia.

În acel timp, în sânul guvernului de la Londra se discutau planuri de creare a blocului occidental de orientare antisovietică cu atragerea Germaniei în el. La 20 februarie ministrul afacerilor externe O. Chamberlain scria într-o notiţă secretă că Rusia sovietică „atârnă, ca un nor separat de furtună, asupra orizontului răsăritean al Europei, fără să fie supusă evidenţei... Rusia este nu numai un factor de instabilitate, dar şi unul dintre cele mai periculoase momente, care cauzează neîncrederea noastră; de aceea este necesar să determinăm politica de securitate contrar Rusiei şi, poate, anume din pricina Rusiei”[117].

Anglia miza, pe de-o parte, să izoleze Uniunea Sovietică, iar, pe de altă parte, să obţină izolarea Franţei, să rupă legăturile ei cu aliaţii săi din estul Europei, să opună Germania Franţei şi să-şi păstreze rolul de arbitru în contradicţiile franco-germane. În aşa condiţii, Franţa, obiectiv, trebuia să-şi orienteze politica sa externă şi sistemul de asigurare a securităţii spre Anglia, devenind un client dependent de ea. Chiar şi Germania, îndepărtându-se de URSS, ar fi fost nevoită să caute un sprijin excepţional la Anglia. În context, e destul de semnificativ următorul gând al ambasadorului englez la Berlin lordul d’Abernon: „Câştigul direct al Angliei este greu de observat, însă câştigul indirect – de-a o face arbitru între Franţa şi Germania – ne oferă posibilităţi gigantice. Aceasta ne transformă întru-n factor decisiv în politica europeană. A doua urmare a pactului îl constituie înlăturarea pericolului pentru Germania de-a nimeri în mâinile Rusiei”[118].

Cuvinte care lămuresc clar nu numai logica politicii externe engleze din anii ’20, în general, ci şi cazul Pactului de la Locarno, în particular, dar şi întredeschid multe posibilităţi în înţelegerea paşilor politicienilor englezi în anii ’30, inclusiv până la München şi chiar până la 1 septembrie 1939. Anume această politică a generat seminţele instabilităţii ce au detonat Europa peste un deceniu şi jumătate.

Opinia Guvernului sovietic faţă de ideea „pactului de garanţii”. Trebuie de menţionat că în URSS a fost înţeles corect sensul unei atare politici. La 30 iunie 1925 Gh. V. Cicerin scria în „Izvestia”: „Toată campania pactului de garanţii a fost începută de Anglia în legătură cu dorinţa de-a izola URSS, de-a izola de ea Germania, de-a crea contra ei un front comun, de-a căpăta într-un moment prielnic posibilitatea de-a reîncepe împotriva ei sistemul de blocadă”[119].

Pregătirea pactului de garanţii şi intrării Germaniei în Liga Naţiunilor nu putea să nu înainteze problema despre dezvoltarea în continuare a relaţiilor sovieto-germane. La Moscova se temeau că cercurile germane diriguitoare vor neglija „linia Rapallo” în relaţiile dintre URSS şi Germania. Dar în martie-aprilie 1925 ambasadorul german la Moscova a încredinţat Guvernul sovietic că Germania „nu poate şi nu doreşte să-şi jertfească relaţiile cu Rusia în numele Ligii Naţiunilor” că ea „nu va permite să fie atrasă în blocul statelor, îndreptat contra Rusiei” că în calitate de membru al Ligii Naţiunilor Germania „se va opune tuturor tendinţelor antiruse”[120].

Germania era interesată în legături economico-comerciale cu URSS. La 30 septembrie 1925 la Berlin a sosit comisarul poporului pentru afacerile externe Cicerin. Aici el a purtat negocieri cu reichscancelarul Luther şi cu ministrul de externe Stresemann, fiind asigurat că guvernul german nu va merge în Liga Naţiunilor pe o platformă antisovietică.

Totodată, guvernul german a încercat să preseze Franţa cu „cartea rusească”. Stresemann a ameninţat Occidentul că, dacă poziţia guvernului francez nu se va schimba, Germania va încerca o nouă apropiere de Uniunea Sovietică, cu care Germania nu are fricţiuni[121]. Ceea ce într-o anumită măsură avea importanţă, deoarece „sindromul Rapallo” n-a fost uitat de cercurile guvernante ale ţărilor occidentale.

Elaborarea poziţiei comune a statelor occidentale faţă de ideea pactului. Elaborarea punctului de vedere comun franco-englez asupra propunerii germane s-a tergiversat câteva luni. În zadar căuta guvernul francez susţinere din partea aliatului său englez în problema inviolabilităţii hotarelor aliaţilor est-europeni ai Franţei. O. Chamberlain scria la 18 martie ambasadorului englez la Berlin: „Noi nu ne asumăm niciun fel de noi obligaţiuni faţă de oricare hotare, cu excepţia graniţei între Germania, pe de-o parte, şi Franţa şi Belgia, pe de altă parte”[122]. Refuzul Angliei de-a garanta hotarele polono-german şi cehoslovaco-german puneau Franţa şi aliaţii săi est-europeni într-o situaţie dificilă.

---

[116] Эррио Э. Из прошлого. С. 239.
[117] История дипломатии. Т. 3. С. 409.
[118] Ibid.
[119] Ibid.
[120] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 217.
[121] Европа в международных отношениях. С. 84-85.
[122] История дипломатии. Т. 3. С. 411.

Abia la 16 iunie 1925 Berlinul a primit răspunsul Parisului care încuviinţa schema tratatului de garanţie în varianta propusă de către Anglia şi Germania – fără garantarea hotarului de răsărit german. Franţa a mers la cedări, căzând de acord să lase deschisă chestiunea garanţiilor graniţelor aliaţilor săi – Polonia şi Cehoslovacia, dar a cerut confirmarea refuzului la revizuirea în viitor a tratatelor de pace. Guvernul francez a acceptat aceasta, deoarece era nevoit să ţină cont de realităţile obiective pe care le reflecta proiectul german: refuzul Londrei la alianţa franco-anglo-belgiană; acordul guvernului englez de-a garanta numai hotarul Franţei cu Germania; schimbarea însăşi a politicii guvernului francez faţă de Germania, schimbare determinată de obligaţiunile „planului Dawes" şi altele.

O mare înrâurire asupra poziţiei guvernului francez o aveau SUA. Personal preşedintele Coolidge şi secretarul de stat au declarat că susţin ideea garantării hotarelor apusene ale Germaniei. În iulie 1925 la Berlin au avut loc tratative între reprezentanţii cercurilor de afaceri ale SUA, Angliei şi Germaniei în timpul cărora americanii insistau asupra adoptării pactului de garanţii. După aceasta delegaţii englezi şi americani au făcut o vizită la Paris şi au înfăptuit în acest sens presiuni asupra guvernului francez.

Totodată, era necesar de ţinut cont de atitudinea faţă de atare problemă şi a altor ţări. În Polonia refuzul presupus al Angliei de la garantarea hotarului german de est a trezit o îngrijorare deosebită. Italia şi Cehoslovacia au cerut ca în pactul de garanţii să fie stipulat despre recunoaşterea de către Germania a interzicerii „anschlusului" Austriei. Dar aceste temeri au fost ignorate.

Începutul lucrărilor conferinţei de la Locarno. La 5 octombrie 1925 în oraşul elveţian Locarno şi-a început în sfârşit lucrările conferinţa pregătită de atâta timp. Încoace au sosit delegaţiile Angliei, Franţei, Belgiei, conduse de miniştrii afacerilor externe. În fruntea delegaţiei germane se aflau Luther şi Stresermann. Mussolini a sosit numai la semnarea înţelegerilor. Peste câteva zile de desfăşurare a lucrărilor conferinţei au venit miniştrii de externe ai Poloniei şi Cehoslovaciei – Sksinski şi Beneš.

Delegaţia franceză în frunte cu Briand s-a pomenit în faţa frontului comun al Angliei şi Germaniei. Îndeosebi aceasta se referea la problema garanţiilor hotarelor germane de răsărit, fapt care afecta direct interesele Poloniei şi Cehoslovaciei. Delegaţia germană în niciun fel de circumstanţe nu era de acord cu garantarea acestor hotare de către statele apusene. O. Chamberlain de asemenea a confirmat că „Guvernul Maiestăţii sale nu-şi poate asuma o nouă obligaţiune referitor la garantarea hotarelor de est ale Germaniei"[123].

Au fost semnate tratate de arbitraj ale Germaniei cu Polonia şi Cehoslovacia, în care era vorba despre reglementarea litigiilor juridice şi politice, dar nu se conţineau niciun fel de obligaţiuni ale altor state faţă de garantarea inviolabilităţii hotarelor dintre aceste ţări[124]. Tratatele date nu erau legate de principalul din documentele semnate la conferinţă – Pactul renan de garanţii, conform căruia Anglia şi Italia garantau graniţele germano-franceză şi germano-belgiană[125]. Anume astfel de tratate corespundeau intereselor politicii revizioniste a guvernului german. „În ele nu se conţine vreo recunoaştere deschisă sau ascunsă a hotarelor noastre de est, scria Schubert, secretarul de stat al MAE al Germaniei. Unul dintre scopurile întregii politici a pactelor, şi anume deosebirea dintre graniţele apusene şi răsăritene, a fost astfel obţinut"[126]. Or, anume acesta era scopul politicii germane – de-a obţine diferenţierea de fapt şi de jure între hotarele din vest şi est. Specialistul francez în domeniul istoriei dreptului internaţional J. Bariéty scria că „după Locarno în Europa existau două tipuri de hotare: cele occidentale, care trebuiau respectate, şi cele răsăritene, care (după cum se recunoştea în culoare) puteau fi revizuite"[127].

Au fost semnate separat tratate de garanţie ale Franţei cu Polonia şi Cehoslovacia, care în genere nu intrau în sistemul înţelegerilor de la Locarno. Conform acestor tratate guvernul francez putea să acorde ajutor ţărilor date numai cu consimţământul Consiliului Ligii Naţiunilor, lucru care le devaloriza în practică, fiindcă nu putea în realitate să facă asemenea lucru fără voia Angliei, care juca rolul principal în consiliu. N-a fost acceptată nici cererea Franţei despre acordarea dreptului necondiţionat de-a introduce armatele în Regiunea renană demilitarizată în cazul războiului germano-polonez. Chestiunea respectivă trebuia soluţionată la fel de Consiliul Ligii Naţiunilor. Cicerin menţiona în legătură cu aceasta: „Franţa a cedat peste tot, hotarul germano-polon nu se garantează, iar Franţa fără Consiliul Ligii Naţiunilor nu poate decide să-i acorde ajutor Poloniei... Ceea ce înseamnă trădarea ei de către Franţa"[128].

Participanţii la conferinţă s-au pronunţat pentru admiterea Germaniei în Liga Naţiunilor. Stresemann repetă că Germania nu-şi recunoaşte vina pentru dezlănţuirea Primului război mondial. În vederea faptului că problema reprezentanţei Germaniei în organele Ligii a fost soluţionată mai înainte (Germania se prezenta ca un partener egal cu alte mari puteri), a fost supusă discuţiei doar aplicarea faţă de ea, ca stat dezarmat, a articolului 16, care prevedea aplicarea sancţiunilor.

---

[123] Европа в международных отношениях. С. 88.
[124] Карой Л. Великобритания и Локарно. М., 1967. С. 45.
[125] Международные отношения... (сборник документов). С. 87-88; Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность. 1929-1939. М., 1976. С. 14.
[126] Ахтамзян А.А. Рапалльская политика. М., 1974. С. 178.
[127] Европа XX века: Проблемы мира и безопасности. М., 1985. С. 46.
[128] ДВП СССР. Т. 8. С. 629.

Germania se obliga să participe la toate sancţiunile militare şi economice ale ţărilor membre ale Ligii Naţiunilor contra agresorului. De la ea se cerea acordul pentru traversarea teritoriului de către trupele puterilor occidentale în vederea acţiunilor militare împotriva URSS. Germania a fost pusă în faţa unei alegeri: ori păstrează relaţiile normale cu URSS, în baza tratatului de la Rapallo, ori se include în frontul antisovietic al statelor occidentale.

Delegaţia germană a respins participarea directă sau indirectă a Germaniei la sancţiuni, motivând că în cazul trecerii trupelor străine prin teritoriul Germaniei pot apărea „enorme greutăţi interne şi externe". Această poziţie era determinată de tendinţa de-a obţine înarmarea Germaniei şi în acelaşi timp de intenţia de-a păstra „linia Rapallo" în relaţiile cu URSS. În fine, aliaţii au făcut unele cedări Germaniei în tălmăcirea articolului 16, deoarece n-au riscat să legalizeze reînarmarea ei.

Urmările Pactului de la Locarno. Încheierea Pactului de garanţii de la Locarno a constituit primul pas substanţial al Germaniei pe calea revizuirii Versailles-ului. De fapt Germania şi-a recăpătat statutul de mare putere. Stresemann considera că la Locarno „a fost aruncată în aer piatra de temelie a întregului sistem de la Versailles"[129]. La Locarno au fost satisfăcute multe cerinţe germane privitor la scoaterea îngrădirilor pentru dezvoltarea flotei aeriene civile, şi Germania a căpătat posibilitatea de-a produce avioane. În rezultatul Pactului de la Locarno, restricţiile cu privire la înarmarea Germaniei au început să slăbească, fiind treptat ignorate.

Încheierea pactului de garanţii de la Locarno a consolidat mutaţiile ce se profilau în raportul de forţe în procesul dezvoltării relaţiilor internaţionale din Europa Occidentală. Germania a fost din nou inclusă în „concertul european" al marilor puteri în defavoarea Franţei, subminând dominaţia ei continentală. Ceea ce corespundea intereselor Angliei, care devenea nu pur şi simplu principalul garant, dar de fapt şi, ce era pentru ea mai important, un arbitru în Europa Occidentală. Tensiunea ce apăru la hotarele de răsărit ale Germaniei nu venea în contradicţie cu interesele guvernului englez, deoarece dăuna influenţei franceze. Ea de asemenea corespundea totalmente tendinţelor revizioniste şi revanşarde ale cercurilor guvernate germane.

În URSS Sistemul de la Locarno era privit ca unul îndreptat împotriva Moscovei[130]. Parţial faptul corespundea realităţii şi în aceasta consta cea mai slabă verigă a sistemului dat, întrucât asigurarea securităţii Europei fără Rusia, cu atât mai mult contra ei, este ceva imposibil. Obiectiv, Pactul de la Locarno genera noi contradicţii. Creştea şi valoarea acţiunilor politicii de „revizuire paşnică".

Politica Germaniei de revizuire a hotarelor de răsărit. Anii 1925-1927 au constituit perioada sondării intensive de către cercurile guvernate germane a atitudinii ţărilor occidentale faţă de proiectele revizuirii graniţelor de răsărit.

În cadrul politicii de „revizuire paşnică", se purta un război vamal contra Poloniei pentru a o împinge spre o catastrofă economică, iar apoi, în schimbul ajutorului, să obţină acordul ei pentru refacerea hotarelor[131]. Nemţii făceau tot posibilul pentru a împiedica acordarea creditelor străine Poloniei. Însă, deoarece Occidentul era în acel timp interesat în Polonia ca într-un bastion antisovietic, el nu mergea până la capăt în întâmpinarea revendicărilor germane: neacordând Poloniei un ajutor financiar solid, în acelaşi timp nu accepta nici restituirea Germaniei a fostelor pământuri răsăritene. Nemţii elaborau planuri care prevedeau „cedarea Lituaniei" polonezilor în schimbul Danzigului şi „coridorului polonez"[132].

Unele grupări propuneau însăşi distrugerea Uniunii Sovietice în alianţă cu Occidentul, iar apoi şi lichidarea Poloniei, rezolvând, astfel, „problema teritoriilor". Faptul din urmă demonstrează că treptat se eroda încrederea în doctrina „revizuirii paşnice". Însuşi Stresemann nu excludea „soluţionarea problemei" graniţelor de răsărit pe cale armată[133]. La o şedinţă de guvern secretă din noiembrie 1925 reichscancelarul Luther a declarat că „destrămarea Poloniei trebuie să devină un scop al guvernului german"[134]. Iar la 10 august 1930 ministrul Treviranus a ţinut o cuvântare la Berlin despre „rana netămăduită a Germaniei pe Frontul de Est". El a declarat: „Hotarele polono-germane fac imposibilă pacea dintre Polonia şi Germania; ele nu vor rezista în faţa voinţei şi drepturilor poporului german"[135]. Dar deocamdată imperialismul german pregătea revizuirea „paşnică" a Tratatului de la Versailles.

7. Soluţionarea definitivă a problemei reparaţiilor

Evoluţia rolului economic al Germaniei în lume spre sfârşitul anilor '20. Datorită fluxului permanent de capital străin în ţară şi colaborării strânse a monopolurilor germane cu corporaţiile americane, producţia industrială a Germaniei deja în 1927 a atins nivelul antibelic, iar după unii indici (producţia de oţel şi fontă,

[129] Европа в международных отношениях. С. 91.
[130] Vezi: КПСС в резолюциях..., М., 1970. Т. 3. С. 245.
[131] Политика великих держав в Центральной Европе. С. 22.
[132] Ibid. С. 24.
[133] Ibid. С. 25.
[134] Vezi: Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. М., 2010. С. 123.
[135] Ibid. С. 124.

extracţia cărbunelui) l-a depăşit. Cu ritmuri avansate se dezvoltau industria chimică şi cea constructoare de maşini, care către anul 1929 au depăşit după unii indici ramurile analogice ale industriei Angliei, Franţei şi SUA. Construcţia navală germană furniza flotei comerciale germane nave, care deseori după caracteristicile lor tehnice erau superioare celor din flotele engleză şi americană. O situaţie analogică era către sfârşitul anilor ’20 şi în domeniul aviaţiei civile. A crescut considerabil, atât în cifre absolute, cât şi în raport faţă de comerţul mondial, exportul german, volumul căruia către acelaşi an 1929 de asemenea a depăşit nivelul anului 1913. Toate acestea au contribuit ca Germania să avanseze marile puteri mondiale şi s-o transforme într-un concurent periculos al ţărilor învingătoare.

„S-a scurs un deceniu după război, pe care Anglia chipurile l-a câştigat, iar Germania l-a pierdut. Şi iată că Germania iarăşi cucereşte piaţa mondială, îşi construieşte flota comercială, pătrunde cu ajutorul cartelurilor în întreprinderile industriale ale altor ţări şi în genere devine un rival şi mai de temut al Angliei decât era până la război”, scria la sfârşitul anilor ’20 istoricul englez L. Denny[136]. Germania devenea un concurent foarte serios şi pentru Statele Unite, şi pentru Anglia şi Franţa, care erau nevoite să cedeze imperialismului german poziţiile pe mai multe pieţe în diferite părţi ale lumii, inclusiv în America Centrală şi de Sud. În genere raportul de forţe în lume se schimba, de aceea sosise timpul ca Germania să-şi schimbe relaţiile ei cu foştii ei duşmani.

Noul plan reparaţional – „planul Young”. Folosindu-se de sprijinul Statelor Unite, cercurile guvernante germane luptau insistent pentru revizuirea „planului reparaţional Dawes”, care devenea pentru Germania unul tot mai insuportabil. SUA nu se aflau printre pretendenţii la reparaţiile germane. Pentru ele, după ce au investit capitaluri colosale în economia Germaniei, un interes direct prezenta căpătarea procentelor pe mijloacele investite şi, prin urmare, consolidarea situaţiei ei economice. De aceea la Washington erau de acord cu revizuirea problemei reparaţiilor. În acest sens cercetătorul american Cristopher Layne menţionează absolut corect că „Washingtonul a fost principala forţă motrice din spatele planutilor Dawes şi Yuong”[137].

La 9 februarie 1929 la Paris şi-a început lucrările comitetul experţilor financiari în problema reparaţiilor, alcătuit din reprezentanţii SUA, Angliei, Franţei, Japoniei, Italiei, Belgiei şi Germaniei – câte doi de la fiecare ţară. Preşedinte a fost ales bancherul american Owen Young, reprezentant al grupului Morgan, unul dintre autorii „planului Dawes”. Din comitet mai făceau parte parte P. Morgan, T. Lamont şi T. Perkins. Nu e de mirare că experţii americani jucau un rol cheie. Germania era reprezentată de preşedintele Reichbăncii Hjalmar Schacht şi Fegler („Trustul de fier”).

Guvernul francez încerca să coreleze reparaţiile germane cu datoriile interaliate, pentru a acoperi datoriile sale Statelor Unite şi Angliei pe contul reparaţiilor germane.

Nemţii insistau asupra micşorării plăţilor reparaţionale. La 12 februarie Schacht a declarat că Germania nu poate plăti anuităţile de 2,5 mlrd mărci şi propunea coborârea lor până la 1,65 mlrd pe parcursul a 37 de ani şi lichidarea controlului financiar şi economic străin. El a declarat că Germania nu va fi în stare să-şi îndeplinească obligaţiunile de plată fără restabilirea bazei sale de materie primă de peste mare[138]. Schacht a cerut de fapt întoarcerea coloniilor şi a unei părţi a provinciilor din răsărit, ceea ce însemna o revendicare făţişă de revizuire a Tratatului de pace de la Versailles. Propunerea lui Schacht s-a confruntat de-o ripostă hotărâtă din partea statelor creditare – Anglia şi Franţa. Experţii americani s-au pronunţat pentru micşorarea plăţilor reparaţionale.

La 26 aprilie Young a propus următoarea variantă: pe parcursul a 37 de ani Germania plăteşte anuităţi în sumă de 2,05 mlrd mărci, iar în următorii 22 ani – 1,7 mlrd. Schacht continua să insiste asupra plăţii anuale de 1,65 mlrd. Englezii au căzut de acord cu americanii, iar francezii şi belgienii şovăiau, considerând că aceste cifre sunt diminuate.

Atunci Young a propus o nouă repartizare a plăţilor anuale între aliaţi în defavoarea Angliei, mărind cota Franţei, Belgiei, Italiei şi micşorând-o pe cea engleză de la 23 la 19%. Englezii au refuzat să accepte schema respectivă. Înţelegerea în ansamblu între experţi conform „planului Young” a fost obţinută la 7 iunie 1929. Anuităţile în primii 37 de ani se stabileau la 2 mlrd mărci cu amânarea începutului plăţilor pe 2 ani. La această sumă se adăugau plăţile pentru împrumuturi. Pe parcursul următorilor 22 de ani Germania trebuia să plătească sume egale achitărilor anuale ale statelor creditoare pentru datoriile de război. Plăţile reparaţionale se divizau în două părţi: necondiţionată, care nu poate fi amânată (600 mln de mărci) şi care puteau fi amânate în cazul greutăţilor economice ale Germaniei, dar nu mai mult decât pentru doi ani. Suma totală a plăţilor trebuia să constituie 113,9 mlrd mărci, adică a fost micşorată cu circa 20%.

La 6 august 1929 la Haaga şi-a început lucrările conferinţa pentru introducerea în viaţă a „planului Young”. Pe viitor reparaţiile trebuiau plătite numai pe contul profiturilor căilor ferate şi din bugetul de stat. Decontările din profiturile industriei se anulau. Se anula de asemenea controlul financiar şi economic. Aceasta era o nouă lovitură dată sistemului de la Versailles.

---

[136] Vezi: История дипломатии. Т. 3. С. 503.

[137] Layne Cr. Pacea iluziilor: marea strategie americană din 1940 până în prezent. Iaşi, 2011. P. 98.

[138] Ерин М.Е. Германский империализм в борьбе за пересмотр репарационных обязательств (План Юнга и Гаагская конференция 1929/1930 гг.) // Дипломатические отношения заподноевропейских стран между двумя мировыми войнами. Ярославль, 1976. С. 25.

Paralel cu adoptarea „planului Young” a fost soluţionată şi problema evacuării trupelor aliate din zona renană. În curând ultimul soldat francez a părăsit-o.

Anularea reparaţiilor germane. „Planul Young” se considera intrat în vigoare din iunie 1930. Dar deja în iunie 1931 preşedintele Germaniei Hindenburg s-a adresat preşedintelui american Hoover cu o chemare disperată de ajutor în vederea imposibilităţii plăţii următoarei cote reparaţionale – era în toi criza economică mondială. Băncile americane, salvându-şi depozitele din Germania, au luat măsuri de salvare a băncilor germane de faliment: la 20 iunie 1931, datorită insistenţei bancherilor americani, Hoover a propus amânarea cu un an a tuturor plăţilor reparaţionale şi a celor pentru datoriile de război.

Francezii au întâlnit propunerea lui Hoover destul de rece, deoarece Franţa primea reparaţii mai mult decât plătea datorii aliaţilor. Moratoriul lui Hoover însemna pentru ea pierderea sumei de 2 mlrd de franci pe an. Franţa însă nu mai putea acţiona de sine stătător.

În iunie 1932, către termenul expirării moratoriului lui Hoover, la Lausanne a fost convocată ultima conferinţă internaţională pe problema reparaţională şi care definitiv a anulat reparaţiile. Ce-i drept, conferinţa a obligat Germania să achite ultima cotizaţie reparaţională de 3 mlrd de mărci. Dar ea aşa şi n-a mai fost executată. Conferinţa de la Lausanne din 1932 a lichidat unul dintre cele mai importante elemente ale tratatului de la Versailles – obligaţiunile reparaţionale ale Germaniei.

Problema datoriilor interaliate. Dar a mai rămas o altă problemă internaţională de ordin financiar – datoriile interaliate. SUA, ajutând energic Germania să se elibereze de „jugul reparaţional”, totodată cereau insistent de la aliaţii săi de ieri plata datoriilor de război. Statele europene însă înclinau tot mai mult spre anularea lor.

După conferinţa de la Lausanne, Franţa şi Anglia au încheiat *gentelmen's agreement*, în conformitate cu care s-au înţeles să considere că refuză reparaţiile, cu condiţia că Statele Unite se vor dezice de restituirea datoriilor militare. Hoover a respins legalitatea acestei înţelegeri, şi când a sosit termenul următoarei plăţi pentru Statele Unite, guvernul englez n-a îndrăznit să se eschiveze de ea. Dar el a declarat că din acel moment consideră obligaţia sa de datorie SUA nevalabilă. Franţa în octombrie 1932 a încetat plata datoriilor militare Statelor Unite. Alţi debitori europeni ai SUA de asemenea au refuzat să plătească[139].

* * *

Făcând bilanţul celui de-al treilea deceniu, este necesar să menţionăm esenţialul: în cei zece ani s-a schimbat raportul de forţe în lume. Rolul SUA în reglementarea problemelor pe arena mondială a crescut şi mai mult, iar valoarea Angliei şi, îndeosebi, a Franţei a început treptat să decadă. Rolul Franţei ca stat continental principal scade brusc şi începe procesul evidenţierii Germaniei şi renaşterii tentativelor ei agresive revanşarde. În acelaşi timp în Extremul Orient creşteau pretenţiile revizioniste ale Japoniei, care tindea să-şi stabilească influenţa sa monopolistă în această regiune.

Un alt total extrem de important al acestei perioade a fost creşterea influenţei şi consolidarea forţei URSS. Devenea clar, şi acest lucru l-au confirmat anii următori că fără URSS, şi cu atât mai mult contra ei, nu poate fi asigurată stabilitatea în lume şi securitatea oricărei ţări de pe continentul european.

---

[139] История США. Т. 3. С. 195.

TEMA Nr. 5. DEZVOLTAREA RELAŢIILOR INTERNAŢIONALE ÎN PRIMA JUMĂTATE A ANILOR '30 ŞI ÎNCEPUTUL PREGĂTIRII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

1. Apariţia focarului de război în Extremul Orient şi politica externă a marilor puteri în anii 1931-1933[1]

Înteţirea contradicţiilor dintre marile puteri imperialiste în China. După conferinţa de la Washington lupta marilor puteri pentru dominaţie în bazinul Oceanului Pacific şi în Extremul Orient a continuat. În China în această luptă s-au confruntat, întâi de toate, SUA şi Japonia. Către începutul anilor '30, după volumul investiţiilor de capital directe în economia chineză primul loc îl ocupa Anglia, căreia îi aparţineau 36,7% din toate investiţiile străine din această ţară. Japoniei îi reveneau 35,1%, SUA şi Franţei respectiv – 6,1 şi 5,9%[2]. Însă în acapararea pieţei chineze au obţinut mari succese SUA. În 1931 americanii au ocupat locul doi în comerţul extern al Chinei, strâmtorând Anglia pe locul trei şi creând un pericol real de scoatere a Japoniei de pe locul întâi.

Cea mai mare parte a investiţiilor de capital englez în China îi revenea industriei minere. Sub controlul englezilor se aflau importante căi ferate şi câteva uzine constructoare de maşini şi nave. Peste două treimi din transporturile externe ale Chinei şi circa 1/5 din cele fluviale reveneau pe seama vaselor engleze.

Precum s-a menţionat deja, întreprinzătorii englezi erau interesaţi, în primul rând, de bazinul râului Ianţzî, unde erau concentrate majoritatea investiţiilor lor. Şanhaiului, unde se aflau direcţiile principale ale băncilor şi companiilor engleze, îi reveneau circa 3/4 din toate depunerile de capital englez. Poziţii temeinice ocupau englezii şi în China de Sud, mai ales în Hong-Kong şi Canton. Prin Hong-Kong, unul din cele mai mari porturi din lume, trecea o parte considerabilă din exportul-importul Chinei.

În China de Nord-Est deosebit de puternice erau poziţiile Japoniei. Aici se afla cea mai mare parte a investiţiilor ei de capital din China. Către 1931 poziţiile de comandă din China de Nord-Est se aflau în mâinile monopolurilor nipone: Mitsui, Mitsubishi, Ocura, Jasuda, Sumitomo. Japonia ocupa primul loc în comerţul extern al Manciuriei, care era o importantă sursă de materie primă. În 1930 Japoniei îi reveneau aproape 100% din toată fonta şi minereul de fer exportate din China, 70,5% din cărbune, 88,5% din gogoaşele viermelui de mătase, 78% din bumbac[3].

SUA aveau interesele lor în toate raioanele Chinei, de aceea ele se pronunţau pentru unitatea ţării şi susţineau regimul lui Chiang Kaishek. Washingtonul tindea să-i scoată de aici pe concurenţi şi să-şi stabilească dominaţia proprie. Preşedintele camerei de comerţ din Şanhai S. French a declarat peste un an, după venirea lui Chiang Kaishek la putere: „America are mare nevoie de-o ieşire largă pentru producţia sa... Noi trebuie să facem totul ce depinde de noi pentru păstrarea şi lărgirea cotei Americii pe această piaţă grandioasă a Asiei"[4]. Însă tendinţele expansioniste ale Washingtonului au întâlnit o rezistenţă înverşunată din partea Londrei şi a Tokyului. Lupta pentru dominaţie în China a căpătat un caracter intransigent şi a devenit una dintre principalele cauze de ce businessmanii şi strategii militari americani au început să considere Japonia principalul duşman al SUA în Asia.

Memorandumul Tanaca. Către mijlocul anului 1927 guvernul nipon al generalului Tanaca, exprimând cele mai agresive interese ale imperialismului japonez, a adoptat programul unei largi expansiuni în China şi în alte ţări ale Asiei. Aceste planuri au fost expuse într-un memorandum secret „Despre programul acţiunilor în China"[5]. Agresiunea niponă în Extremul Orient se pregătea pe toate liniile: politică, economică, ideologică. Se prevedea că în prima etapă va fi cucerită relativ uşor China de Nord-Est. Apoi erau preconizate campanii militare de pe acest cap de pod în adâncul Chinei şi împotriva URSS.

Memorandumul începea cu întemeierea necesităţii cotropirii provinciilor de nord-est ale Chinei, Mongoliei Interioare şi Republicii Populare Mongole. Aceste raioane, se spunea în memorandum, atrag atenţia mai întâi de toate prin faptul că „nicăieri în lume nu sunt atâtea bogăţii forestiere, un aşa belşug de resurse minerale şi produse agricole"[6]. Pentru Japonia, săracă în resurse naturale, Manciuria trebuia să devină o sursă de materie primă ieftină. Acestor regiuni le reveneau 93% din extracţia de petrol, 79% din fierul produs, 55% din aurul dobândit, 41% din căile ferate, 37% din comerţul extern al Chinei[7]. Importanţa acestor bogăţii pentru Japonia a crescut şi mai mult în anii crizei economice mondiale, când volumul exportului nipon a scăzut cu 32%, a importului cu 30%, micşorându-se considerabil şi producţia industrială[8].

---

[1] Vezi: История войны на Тихом океане. Т. 1. Агрессия в Маньчжурии. М., 1957; Нольфо Э.Д. История международных отношений (1918-1999 гг.). Т. 1. М., 2003. С. 171-178; Stanciu T. Războiul din Manciuria. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 2.
[2] История второй мировой войны 1939-1945. Т. 1. М., 1973. С. 84.
[3] Ibid. C. 85.
[4] Ibid.
[5] Смирнов Л.Н., Зайцев Е.Б. Суд в Токио. М., 1980. С. 8-9; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 273.
[6] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 274.
[7] История второй мировой войны. Т. 1. М., 1967. С. 89.
[8] История дипломатии. Т. 3. С. 538.

În afară de importanţa sa economică, China de Nord-Est prezenta pentru militariştii japonezi un cap de pod pentru cotropirea ulterioară a întregii Chine şi a altor ţări. „Pentru a cuceri China, se spunea în memorandum, noi trebuie să cucerim iniţial Manciuria. Pentru a cuceri lumea, în prealabil trebuie să cucerim China. Dacă vom putea cuceri China, celelalte ţări mici asiatice, India şi de asemenea ţările Mărilor Calde se vor teme de noi şi vor capitula în faţa noastră. Lumea atunci va înţelege că Asia de Răsărit e a noastră şi nu va îndrăzni să conteste drepturile noastre”[9]. Japonia, sublinia Tanaca, trebuie să promoveze o politică „de sânge şi fier”.

Cercurile conducătoare nipone înţelegeau că, realizând aceste planuri, Japonia inevitabil se va confrunta cu SUA. „Dacă pe viitor noi vom dori să stabilim controlul asupra Chinei, va trebui să distrugem Statele Unite, adică să procedăm cu ele la fel cum am procedat în războiul ruso-japonez”. Planurile lui Tanaca prevedeau şi un război cu Uniunea Sovietică. „Programul dezvoltării noastre naţionale include necesitatea unei noi încrucişări a spadelor cu Rusia... Atâta timp cât această stâncă subacvatică nu va fi aruncată în aer, noi nu vom putea înainta rapid pe calea pătrunderii în Manciuria şi Mongolia”[10].

După cum am menţionat, criza economică a lovit puternic economia Japoniei şi a catalizat intenţiile ei agresive. Clasele dominante japoneze vedeau ieşirea din criza economică în promovarea unei politici externe agresive, în organizarea unui război colonial. Industria niponă era trecută brusc pe picior de război, se reprofilau noi ramuri, trecând la producţia militară, se organiza fabricarea armamentului şi muniţiilor. Prioritate i se acorda aviaţiei şi construcţiei de tancuri. Se înălţau noi şantiere navale pentru construcţia vaselor maritime-militare. Paralel se crea un complex de ramuri auxiliare: chimică, metalurgia metalelor colorate, uşoare, rare.

Aceste pregătiri nu prezentau un secret pentru guvernele SUA, Angliei şi Franţei. Şi cu toate că ele lezau interesele lor, ţările occidentale au hotărât să nu împiedice agresiunea niponă, urmărind fiecare scopuri proprii.

Începutul agresiunii japoneze contra poporului chinez. Pretextul pentru începutul agresiunii militariştii niponi nu l-au căutat mult timp – la 18 septembrie, nu departe de Mucden, pe calea ferată Manciuriană de Sud, agentura japoneză a săvârşit o diversiune. Pagubele neînsemnate, pricinuite de explozie, au servit drept „întemeiere” pentru ocuparea de către trupele japoneze a întregii Manciurii de Sud. În trei luni Manciuria a nimerit în mâinile agresorilor care nu s-au confruntat cu vreo rezistenţă din partea armatelor chineze.

Chiang Kaishek considera drept duşman principal partidul comunist şi Armata Roşie chineză, cu care purta un război civil. Pentru a se răfui cu aceste forţe el era gata să meargă la cârdăşie cu Japonia. De aici şi politica lui: a nu opune rezistenţă armatelor ocupanţilor, a nu atrage în lupta antiniponă poporul chinez, a nu slăbi armata sa şi a lăsa lichidarea agresiunii japoneze exclusiv pe umerii Ligii Naţiunilor.

Iată de ce guvernul Chinei a trimis o scrisoare pe numele secretarului general al Ligii Naţiunilor, rugând convocarea imediată a Consiliului Ligii şi luarea măsurilor pentru păstrarea păcii între popoare. În această scrisoare năvălirea Japoniei asupra Chinei nu se califica ca un act de agresiune, cu toate că Japonia a încălcat Tratatul celor nouă puteri, pactul Briand-Kellogg[11] şi Statutul Ligii Naţiunilor.

Poziţia Ligii Naţiunilor faţă de „conflictul” din Extremul Orient. În timpul discutării scrisorii guvernului chinez, participanţii la şedinţa Consiliului Ligii şi-au demonstrat nedorinţa adoptării unor măsuri eficiente contra Japoniei. Lămurind aceasta, reprezentantul britanic lordul Chechill, a declarat: „Japonia întotdeauna a fost unul din pilonii Ligii Naţiunilor”. El a propus soluţionarea conflictului pe loc.

Consiliul Ligii Naţiunilor le-a trimis guvernelor japonez şi chinez telegrame cu propunerea de-a se abţine în continuare de la acţiuni duşmănoase şi de-a găsi o posibilitate de a-şi rechema trupele. Astfel, agresorul şi victima lui au primit preîntâmpinări analogice. O asemenea decizie a Ligii Naţiunilor n-a fost îndreptată contra Japoniei, iar chinezii au fost preîntâmpinaţi despre faptul că eficienţa acţiunilor Consiliului Ligii depinde de capacitatea guvernului chinez de-a îndigui mişcarea antiniponă şi de „a păstra calmul”[12].

Atitudinea SUA faţă de agresiunea japoneză. Şi Statele Unite de la bun început au ocupat o poziţie de neamestec. Trimisul departamentului de stat Johnson telegrafia din Pekin: ocupaţia violentă a Manciuriei prezintă un act de agresiune care,bineînţeles, a fost planificat din timp. Secretarul de stat Stimson a încercat să atragă atenţia membrilor cabinetului asupra evenimentelor din Manciuria, dar preşedintele Hoover n-a dorit să le examineze, invocând necesitatea adoptării unor măsuri urgente pentru soluţionarea crizei financiare[13].

În prima zi a examinării „conflictului” nipono-chinez, Consiliul Ligii Naţiunilor s-a adresat cu o scrisoare guvernului SUA, sperând că ele vor lua parte la soluţionarea problemei. Stimson a răspuns că SUA nu vor participa la anchetarea incidentului de lângă Mucden şi vor evita tot ce poate trezi nemulţumirea Japoniei[14].

La 9 octombrie 1931, la şedinţa cabinetului, Stimson a propus repetat examinarea situaţiei din Extremul Orient. Însă preşedintele iarăşi a menţionat că în niciun caz şi cu nicio condiţie nu se poate admite atragerea

---

[9] Смирнов Л.Н., Зайцев Е.Б. Суд в Токио. С. 9; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 274.
[10] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 274.
[11] Tratatul despre interzicerea războiului ca instrument al politicii internaţionale. // ДВП СССР. Т. 11. С. 503-506; Т. 12. С. 66-70.
[12] История второй мировой войны. Т. 1. С. 91.
[13] История США. Т. 3. С. 188.
[14] Ibid.; История второй мировой войны. Т. 1. С. 91.

SUA în conflictul din Extremul Orient. Stimson a pus în faţa preşedintelui problema despre aplicarea sancţiunilor economice faţă de Japonia. Hoover l-a însărcinat să afle care este poziţia Marii Britanii. Din Londra a venit un răspuns negativ, fapt care totalmente l-a satisfăcut pe preşedinte şi care avea acum un pretext pentru a respinge propunerea despre sancţiunile economice împotriva Japoniei[15].

În cea de-a doua jumătate a lunii octombrie, la o şedinţă specială a guvernului, preşedintele SUA şi-a formulat gândurile referitor la acţiunile japoneze în Manciuria: „Presupunem că Japonia îşi va lua îndrăzneala şi va declara: «Mai mult noi nu mai putem suporta aceste tratate. Noi trebuie să indicăm că China nu s-a dovedit în stare să asigure în interiorul ţării ordinea prevăzută de tratate. O parte însemnată a teritoriului Chinei se află sub influenţa comuniştilor chinezi care colaborează cu Rusia. Guvernul Manciuriei s-a pomenit în mâinile unui aventurier militar care nu recunoaşte guvernul chinez, iar China nu ia niciun fel de măsuri pentru a-l face să se supună. Pe acest teritoriu domneşte anarhia, ceea ce este absolut inadmisibil. Însăşi existenţa poporului nostru depinde de lărgirea exportului mărfurilor noastre industriale în China şi de livrările de materie primă din această ţară. Astăzi economia noastră este practic paralizată în legătură cu faptul că în China au loc dezordini. În afară de aceasta, în condiţiile existenţei Rusiei bolşevice la Nord şi posibilităţii apariţiei Chinei bolşevice pe flancul nostru, independenţa noastră se va pomeni în pericol. Sau ţările care şi-au pus semnăturile sub pactul celor nouă puteri trebuie să se unească cu noi şi să restabilească ordinea în China, ori noi trebuie să facem aceasta singuri în calitate de act al salvării de sine. Dacă voi nu vă alipiţi la noi, noi ne vom considera liberi de obligaţiunile asumate, deoarece acum situaţia s-a schimbat deplin». America, bineînţeles, n-ar fi acceptat o asemenea propunere, dar nici să riposteze serios împotriva acestui pas al japonezilor n-ar fi putut”[16].

Astfel, preşedintele SUA, în fond, privea acţiunile militare ale Japoniei în Manciuria drept o „restabilire a ordinii” în China. El era îngrijorat întâi de toate de mişcarea de eliberare naţională a poporului chinez şi de influenţa Rusiei comuniste în Extremul Orient. De aceea s-a ajuns la concluzia că SUA nu vor întreprinde sancţiuni militare sau economice antijaponeze.

La Washington considerau că acţiunile militare ale japonezilor în Manciuria îl vor impune pe Chiang Kaishek să se orienteze şi mai mult spre SUA, vor aduce la agravarea relaţiilor sovieto-nipone, sau poate chiar şi la o confruntare a Japoniei cu URSS. Pentru guvernul american era important să îndrepte expansiunea japoneză spre nord şi nu spre sud. Cât priveşte însă faptul că, ocupând China de Nord-Est, japonezii le-au dat intereselor americane o lovitură puternică, s-au resemnat provizoriu, sperând că în timpul cel mai apropiat conflictul sovieto-nipon va slăbi ambele părţi şi va duce la stabilirea hegemoniei americane în întreaga China.

Poziţia Angliei şi Franţei. Poziţia engleză era determinată în mare măsură de faptul că în Manciuria Marea Britanie avea interese economice neînsemnate. De aceea la Londra considerau că acţiunile militare ale japonezilor în provinciile de Nord-Est ale Chinei vor crea un pericol militar Uniunii Sovietice şi vor sustrage atenţia lui Chiang Kaishek de la raioanele unde erau concentrate interesele economice britanice. În afară de aceasta, guvernul de la Nankin va fi nevoit să se adreseze Angliei după ajutor şi sprijin. Plus la toate, pe japonezi mizau ca pe o forţă de şoc în lupta contra mişcării de eliberare naţională a poporului chinez.

Interesele Franţei constau în sustragerea atenţiei Japoniei de la Indochina. Generalul Weygand a declarat că năvălirea Japoniei asupra Chinei „consolidează situaţia civilizaţiei contra bolşevismului în Răsărit”[17].

Reacţia sovietică la agresiunea niponă. La Moscova acţiunile agresive ale Japoniei au fost percepute ca un pericol pentru Uniunea Sovietică şi ca o încălcare a Tratatului ruso-nipon de la Portsmut din 1905. La 31 decembrie 1931 CPAE a repetat propunerea de-a încheia un pact sovieto-japonez de neagresiune, făcută ministrului afacerilor externe al Japoniei Iosidzava în timpul vizitei acestuia la Moscova. Guvernul nipon a emis răspunsul la 13 decembrie 1932, şi, sub pretextul că Japonia şi URSS sunt membri ai pactului multilateral Briand-Kellogg, a respins propunerea sovietică[18]. Iar referitor la zvonurile despre apropiata confruntare sovieto-japoneză, Tokyo a subliniat că ele sunt răspândite de către agenţii americani: „Toate acestea sunt acţiuni ale americanilor, cercurile străine (americane) doresc să înrăutăţească relaţiile Japoniei cu URSS”[19].

Continuarea expansiunii japoneze în China. Conducerea supremă militaro-politică a Japoniei, pornind pe calea agresiunii împotriva Chinei şi pregătirii războiului contra URSS, SUA şi Marii Britanii, prin orice mijloace sporea puterea forţelor armate. Japonia crea un cap de pod pentru năvălirea asupra Uniunii Sovietice şi construia baze maritimo-militare pentru a efectua operaţiuni împotriva Statelor Unite şi Angliei. În anii 1931-1935 a crescut simţitor capacitatea de luptă şi înzestrarea tehnică a forţelor armate nipone. Pregătirea lor de agresiune se baza pe experienţa războaielor precedente şi pe evidenţa celor mai noi concepţii tehnico-militare.

După ocuparea provinciilor de nord-est ale Chinei, comandamentul armatei japoneze a ales în calitate de obiect de agresiune Şanhaiul – cel mai mare centru industrial-comercial şi punct-cheie spre valea râului Ianţzî.

---

[15] История США. Т. 3. С. 188-189.
[16] История второй мировой войны. Т. 1. С. 92; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 280.
[17] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 281.
[18] Vezi: Системная история международных отношений. Том первый. События 1918 – 1945 годов. М., 2006. С. 244-245; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 278-279.
[19] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 278.

La 29 ianuarie 1932, japonezii au invadat oraşul, dar s-au confruntat de-o rezistenţă dârză a locuitorilor şi soldaţilor armatei a XIX-a chineze, dislocate aici. Apărătorii Şanhaiului, luptând eroic, au oprit duşmanul, invazia căruia era susţinută de trei portavioane, 11 crucişătoare, 36 contratorpiloare.

Acţiunile japonezilor au trezit o mare îngrijorare în tabăra marilor puteri, deoarece continuarea agresiunii nipone genera pericolul stabilirii unei situaţii dominante a Japoniei în China centrală. Preşedintele SUA a trimis în Şanhai, pentru acţiuni comune cu englezii, trupe şi nave militare. Unii reprezentanţi ai cercurilor militare insistau asupra aplicării hotărâte contra Japoniei a forţei armate, dar aceasta nu intra în planurile administraţiei Hoover. El a declarat că e preocupat de probleme interne şi nu intenţionează să se ocupe cu afacerile Extremului Orient[20].

În acest timp Japonia îşi consolida poziţiile în China. Cu scopul de-a masca agresiunea, guvernul nipon „a legiferat" acaparările, proclamând la 18 februarie 1932 „independenţa" Manciuriei. La 9 martie a fost creat statul-marionetă Mancijou-Go în frunte cu ultimul împărat chinez din dinastia manciuriană – Pu Yi[21].

Crearea „comisiei Litton". Încă în decembrie 1931, pentru examinarea situaţiei la faţa locului, Consiliul Ligii Naţiunilor a creat o comisie în frunte cu fostul vicerege al Indiei, lordul Litton. Decizia despre crearea ei a fost adoptată la propunerea japonezilor. „Studierea" situaţiei de către comisie îi acorda Japoniei timp pentru finisarea operaţiunilor militare[22].

Comisia şi-a început activitatea abia în primăvara anului 1932. Iniţial ea s-a deplasat în SUA, apoi în Japonia şi numai după aceasta în China. Mult timp – până în octombrie 1932 – a durat alcătuirea raportului de dare de seamă. În acest răstimp japonezii au înaintat considerabil în direcţia de sud. În raportul comisiei Manciuria se recunoştea drept parte componentă a Chinei, dar se sublinia prezenţa „intereselor deosebite" ale Japoniei pe teritoriul ei. În timpul discutării documentului în Liga Naţiunilor reprezentantul Japoniei Maţuoca, respingând prevederile raportului, a declarat că problema manciuriană ţine de „viaţa sau moartea" ţării lui. Ministrul de externe britanic J. Simon, spre marea satisfacţie a lui Maţuoca, luând cuvântul, în fond a fost de partea Japoniei.

În rezoluţia adoptată de Adunarea Generală se confirma suveranitatea Chinei asupra Manciuriei, acapararea ei de către Japonia fiind considerată nelegitimă. Se propunea evacuarea trupelor nipone de pe teritoriul Manciuriei. Totodată rezoluţia menţiona prezenţa „drepturilor şi intereselor deosebite" ale Japoniei în provinciile nord-estice ale Chinei. În semn de protest delegaţia niponă în frunte cu Maţuoca a părăsit şedinţele Adunării Generale. La 27 martie 1933 Japonia a declarat despre ieşirea din Liga Naţiunilor[23].

Rezultatele agresiunii nipone. Manciuria ocupată a devenit o anexă economică a Japoniei, iar strategic – un cap de pod pentru continuarea agresiunii nipone. Din primele luni de ocupaţie, Japonia a început să stoarcă din acest teritoriu tot felul de materie primă: cărbune, minereu de fier, zinc, cositor, lemn. Pentru a asigura cu cele necesare Armata din Guandun din resurse locale, ocupanţii au forţat dezvoltarea economică a noii colonii. A fost mărit volumul de topire al oţelului şi fontei, extracţia cărbunelui, producţia petrolului sintetic. Uzinele militare au început producţia în serie a armamentului şi tehnicii militare.

Ocupanţii au desfăşurat la hotarele chinez, sovietic şi mongol o construcţie intensă de aerodromuri, de căi ferate şi auto. Către 1934 au fost construite circa 40 aerodromuri şi 50 terenuri de decolare. Tot mai aproape de hotarele sovietice se apropiau bazele de aprovizionare, parcurile de automobile, arsenalele, punctele de asigurare ale armatei. Au fost construite circa o mie de km de căi ferate de însemnătate strategică. Cantitativ şi calitativ creştea Armata din Guandun, care în 1935 a atins cifra de 200 mii de militari niponi şi 75 mii de manciurieni, peste 200 de avioane. Guvernul real al Manciuriei era cartierul acestei armate.

În martie 1933 japonezii au ocupat noi raioane ale Chinei şi s-au apropiat de Pekin. La 31 mai 1933 guvernul lui Chiang Kaishek de fapt a capitulat în faţa japonezilor, recunoscând toate acaparările. SUA şi Anglia, lăsând China în voia soartei, concomitent furnizau Japoniei materiale strategice deficitare. Cercurile guvernante americane erau satisfăcute de direcţia în care, după cum li se părea, se desfăşura agresiunea niponă. Ele considerau că năvălirea asupra URSS va începe imediat ce armata japoneză îşi va finisa modernizarea.

Pregătindu-se de război contra Uniunii Sovietice şi a Chinei, militariştii japonezi urmăreau situaţia ce se crea în lume. Înţelegând că puterile occidentale deocamdată nu se vor opune expansiunii lor, ei totodată căutau aliaţi. Şi în curând un astfel de aliat devine Germania, unde la putere vin fasciştii. Apropierea germano-niponă începe în 1933, şi deja în 1936 este legalizată de jure.

* * *

Întreaga politică internă şi externă a claselor dominante ale Japoniei, începând de pe la mijlocul anilor '20, era concentrată asupra pregătirii unui mare război, jafului ţărilor vecine. Agresiunea făţişă a militariştilor japonezi contra Chinei, în rezultatul căreia Japonia a cucerit Manciuria şi a ieşit la hotarele URSS, a creat o situaţie internaţională complicată. Clica militaristă japoneză a creat un focar de război în Extremul Orient şi se pregătea intens de încăierare.

---

[20] История США. Т. 3. С. 191-192.
[21] Vişoiu R. Viaţa absurdă a ultimului împărat, Pu Yi. // Historia. Revistă de istorie. 2003, Nr. 4.
[22] История дипломатии. Т. 3. С. 547.
[23] История США. Т. 3. С. 190; Всемирная история. Т. 9. С. 187.

În intenţiile cercurilor conducătoare ale ţărilor occidentale se ascundea o periculoasă greşeală de calcul că agresiunea niponă va fi îndreptată doar contra URSS. Însă, afişându-şi planurile antisovietice, imperialismul japonez se pregătea de asemenea de-un război contra SUA, Angliei, Franţei, Olandei, visând la acapararea posesiunilor lor din bazinul Oceanului Pacific. În Extremul Orient a apărut un focar periculos al războiului mondial.

2. Apariţia principalului focar al războiului mondial

Scopurile expansioniste externe ale imperialismului german şi cauzele venirii fascismului la putere. Politica „revizuirii paşnice" a tratatului de la Versailles, promovată prin metode liberale în anii '20, n-a dat rezultatele dorite. Cu toate că oprimările Versailles-ului au fost slăbite, dar nu s-a izbutit lichidarea lor, iar realizarea planurilor stabilirii dominaţiei mondiale a imperialismului german prin metode vechi în genere părea una imposibilă. De aceea, cele mai reacţionare cercuri ale capitalului financiar german au început să încline spre necesitatea schimbării metodelor şi mijloacelor în vederea atingerii acestui scop, pentru care fapt trebuiau aduse la putere cele mai dezmăţate forţe ale reacţiunii şi revanşei.

Toate acestea aveau loc pe fundalul crizei economice mondiale, care a agravat la maximum toate contradicţiile capitalismului, atât în interiorul ţărilor, precum şi pe arena internaţională. Îndeosebi de puternic s-a răsfrânt criza asupra Germaniei, penetrând-o până în temelie. În anii crizei venitul ei naţional s-a micşorat cu peste 40%, aproape jumătate din proletariatul industrial, 8 mln de oameni, au rămas fără lucru, creştea avântul revoluţionar. Luptele de clasă deveneau tot mai crâncene, brusc sporea autoritatea partidului comunist, căpătând un caracter de masă şi ameninţând stârpirea capitalismului.

În aceste condiţii monopoliştii germani, adevăraţii stăpâni ai ţării, i-au adus la putere pe hitlerişti, hotărând să soluţioneze concomitent două probleme: prima – să nimicească comunismul în Germania şi a doua – să-şi ia revanşa pentru înfrângerea în Primul război mondial, stabilind dominaţia mondială a monopolurilor germane. Miza a fost făcută nu întâmplător: partidul fascist în frunte cu A. Hitler, speculând pe înjosirea demnităţii naţionale a poporului german de către Tratatul de pace de la Versailles, înainta deschis lozinci de război pentru dominaţia mondială a rasei germane; chema la represiuni crunte contra mişcării muncitoreşti şi democratice, pentru stabilirea celei mai oribile dictaturi teroriste în Germania. Trebuie de menţionat faptul că prelucrarea psihologico-propagandistică pe parcursul a 14 ani după Versailles a populaţiei ţării în spiritul luptei cu „nedreptăţile Versailles-ului" a pregătit marea ei majoritate de perceperea absolut „naturală" a acţiunilor agresive înfăptuite de nazişti până la începutul celui de-Al doilea război mondial[24].

Cercul magnaţilor financiari şi industriali care au susţinut partidul fascist era foarte vast. Din el, în primul rând, făceau parte conducătorul Trustului de oţel F. Thyssen, „regele cărbunelui" E. Kirdorf, magnatul financiar A. Hugenberg, preşedintele Reichbăncii H. Schacht, directorul celui mai mare concern chimic din lume, şi a celui mai mare în Europa „I.G. Farbenindustri" H. Schnitzler, „regele electric" Siemens, unul din cei mai mari industriaşi, proprietarul celui mai mare concern privat din Europa F. Flik, „regele tunurilor" A. Krupp, multimilionarii A. Fegler, Rinchartd, Rechling, Rosterg, Schröder. Un sprijin analogic acordau partidului fascist mulţi cneji şi baroni germani, mari latifundiari şi de asemenea unii monopolişti străini, cum erau, de exemplu, magnatul petrolier englez H. Deterding, „regele automobilist" american H. Ford etc.[25]

Încă cu doi ani până la venirea hitleriştilor la putere ataşatul ambasadei americane de la Berlin D. Gordon îl informa pe secretarul de stat G. Stimson: „Fără îndoială, Hitler a primit un ajutor financiar substanţial de la unii mari industriaşi... Cercuri financiare însemnate... presează cancelarul şi alţi membri ai cabinetului, pentru a realiza o experienţă cu participarea naziştilor în guvern"[26].

Dar lucrurile nu trebuie simplificate, deoarece relaţiile monopoliştilor cu hitleriştii nu se limitau la acordarea ajutorului financiar, iar liderii fascismului german nu erau nişte executori simpli ai capitaliştilor, lipsiţi de voinţă. Era un fenomen mult mai complicat. El consta în faptul că partidul hitlerist îndeplinea voinţa capitalului monopolist în ansamblu şi, obiectiv, era arma lui de încredere. Regimul stabilit de fascişti servea interesele monopoliştilor şi avea o destinaţie sigură de clasă, care nu întotdeauna coincidea în detalii cu scopurile unor monopolişti în parte. Hitleriştii posedau o independenţă colosală (cu toate că ea era relativă) şi manifestau iniţiativă în căutarea unor asemenea decizii, care mai corespundeau pe deplin intereselor reprezentanţilor principali ai oligarhiei financiare.

În perioada fascistă a avut loc o concentrare nemaivăzută până atunci a puterii în mâinile aparatului de stat, a vârfurilor lui, şi aceasta crea iluzia independenţei lui de societate. În înţelesul democratic al cuvântului, aparatul de stat fascist era independent de societate. Dar în acelaşi timp, direct sau indirect, prin mii de fire s-a

---

[24] În legătură cu aceasta publicistul polonez S. Mackiewicz scria: „De unde provenea această influenţă din partea lui asupra oamenilor? De câte ori ascultam cuvântările lui Hitler, tot de atâtea ori mă copleşea o uimire uriaşă, cum poate place aceasta oamenilor? Cum puteau aceste strigăte şi ţipete influenţa poporul german, educat de secole în spiritul cultului raţiunii? Timpul lui Hitler confirmă teoria celor care consideră că nu doar unii oameni, ci şi naţiuni întregi sunt supuse unori boli psihice". // Мацкевич С. Политика Бека. М., 2010. С. 33.

[25] Mai detaliat vezi: Рубцов Ю.В. Кредит на Мировую войну Гитлер взял у Америки. // http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/47919/.

[26] История второй мировой войны. Т. 1. С. 113-114.

întărit dependenţa, desigur adesea tenebră, a acestui aparat de lumea de afaceri. Astfel, dacă e să apreciem caracterul dictaturii fasciste, putem afirma că aceasta era o dictatură a monopolurilor şi pentru monopoluri, dar ca formă era înfăptuită în numele partidului fascist şi a căpeteniei lui.

Natural că venirea fasciştilor la putere a fost legată nu doar de sprijinul marelui capital. Datorită demagogiei sociale, psihopropagandei desfrânate, jocului pe sentimentele umilite ale poporului, fasciştii au fost în stare să-şi asigure un larg suport social, în primul rând, în mediul mic-burghez dispus anticomunist. Ei au ştiut să manipuleze sentimentele naţiunii şi să-i trezească instinctele josnice, animalice. Dar factorul decisiv, care i-a adus pe hitlerişti la guvernare, a fost intervenţia directă în soarta lor a business-elitei germane.

La 19 noiembrie 1932 un grup din cei mai de vază monopolişti s-a adresat Preşedintelui Hindenburg cu un memorandum, în care se conţinea rugămintea (care suna ca un ordin) de a-l aduce pe Hitler la putere. El a fost semnat de stăpânii metalurgiei germane, industriei carbonifere, chimice, constructoare de maşini şi vase, de magnaţii financiari – de reprezentanţii a peste 160 din cele mai mari companii cu un capital sumar de 1,5 miliarde mărci[27].

N-a rămas pasivă nici clica militaristă. Cârdăşia comandamentului reichsverului cu hitleriştii a fost una din premisele extrem de importante ale stabilirii regimului fascist. „Domnilor generali, domnilor ofiţeri, a declarat Hitler la congresul partidului în anul 1933, faptul că stau acum aici se datorează vouă”[28]. La 28 ianuarie 1933, părăsind postul de reichscancelar, generalul Schleicher l-a sfătuit pe Hindenburg, care el însuşi era un militar de grad înalt, să-i încredinţeze crearea noului guvern partidului naţional-socialist, privind la un astfel de pas ca la „cea mai prielnică posibilitate” pentru Germania[29]. Preşedintele, un vechi aristrocrat, înfruntând o colosală ostilitate personală faţă de „parvenitul” Hitler, n-a fost în stare să-i ignoreze pe stăpânii reali ai Germaniei şi în aceeaşi zi l-a însărcinat să creeze un nou guvern. Astfel, la 30 ianuarie partidul fascist a pus mâna pe puterea de stat. În una din cele mai civilizate ţări ale lumii s-a stabilit dictatura teroristă a celor mai reacţionare, şoviniste, agresive cercuri ale capitalului financiar.

Transformarea Germaniei într-o „maşină de război”. Vom menţiona că după venirea lui Hitler la putere torentul susţinerii financiare în folosul lui s-a intensificat. În iunie 1933 a fost întemeiată „Fundaţia lui Adolf Hitler din sacrificiile economiei germane”. Toţi industriaşii de vază ai Germaniei transferau sistematic mijloace pe contul curent al acestei fundaţii, preşedinte al consiliului de tutelă al căreia a devenit Krupp, care în anii de până la război a turnat personal în casa fasciştilor 12 mln de mărci. Doar gigantul chimic „Interessen-Gemeinschaft Farbenindustrie” din 1933 până în 1939 a transferat pe contul conducerii de partid, SS, SA, corpului de aviaţie etc. milioane de mărci. Numai în ajunul Münchenului acest concern a „sacrificat” 600 de mii de mărci în „fondul de ajutorate” a Sudeţilor. În total, în perioada dictaturii fasciste, prin fundaţia lui Hitler, partidul nazist a primit circa 700 mln de mărci[30].

Deja după război conducătorul secţiei de decartelizare a administraţiei militare americane din Germania Occidentală D. Martin scria în felul următor despre rolul monopolurilor în Germania fascistă: „Filmele din ajunul războiului îi prezentau pe nazişti mărşăluind cu pas prusac drept adevăraţi stăpâni ai Germaniei. Îi rămâne lui Hitler doar să ordone, şi cei mai influenţi stăpâni ai Germaniei din perioada prenazistă se grăbesc să-i execute ordinele, temându-se de unele represalii posibile. Însă după ce am luat cunoştinţă de arhivele de la vila Chügel şi am discutat cu Alfred Krupp şi cu directorii uzinelor lui, această impresie s-a spulberat din noi. Lui Hitler şi partidului lui nicicând nu li se permitea să uite că venirea acestora la putere se datorează industriaşilor, şi că ei pot obţine succese doar cu ajutorul industriaşilor”[31].

Colaborarea strânsă a hitleriştilor cu monopolurile s-a manifestat şi prin faptul că posturile importante de stat, mai ales în domeniul economic, au fost acordate conducătorilor celor mai mari concerne. În august 1934 preşedintele reichbăncii Schacht devine ministru al economiei, transformându-se de fapt într-un dictator financiar-economic al Germaniei. Thyssen şi Rinhardt au devenit consilieri financiari în Prusia şi conduceau regiunile unde se aflau întreprinderile lor.

Guvernul hitlerist a creat un sistem integru de supunere a întregii economii naţionale monopoliştilor. La 15 iulie 1933 a fost fondat consiliul general al economiei, în care tonalitatea o dădeau Krupp, Thyssen, Fegler, Siemens, Schröder, Rinhardt şi alţii. Acest organ cu tot temeiul poate fi numit un guvern real al Germaniei. Astfel, reprezentanţii celor mai mari concerne au pus stăpânire pe întregul aparat economic şi financiar-politic al Germaniei fasciste, subordonându-şi întreaga viaţă socioeconomică a ţării[32]. Data de 30 ianuarie 1933 poate fi numită la sigur cea mai „neagră zi” din istoria marelui popor german şi a ţării lui.

---

[27] Анатомия войны. Новые документы о роли германского монополистического капитала в подготовке и ведении второй мировой войны. Перевод с немецкого. М., 1971. С. 78; Безыменский Л. Разгаданные загадки третьего рейха. 1933-1941. М., 1984. С. 34; Фалин В.М. К предыстории пакта о ненападении между СССР и Германией. // Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? М., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.
[28] История фашизма в Западной Европе. М., 1978. С. 209-210.
[29] История дипломатии. Т. 3. С. 574.
[30] Микульский К. Концерн Круппа. М., 1959. С. 36; История второй мировой войны. Т. 1. С. 121.
[31] Мартин Д. Братство бизнеса. М., 1951. С. 115.
[32] Vezi: Анатомия войны. Новые документы о роли германского монополистического капитала в подготовке и ведении второй мировой войны; История второй мировой войны. Т. 1. С. 121-122.

Transformarea rapidă a Germaniei într-un stat de război. Dictatura fascistă în cel mai scurt termen posibil a asigurat efectiv punerea pe picior de război al potenţialului militaro-industrial al ţării, a pregătit marele popor german de război nu numai material, dar şi moral, trezind instinctele lui josnice, pe care civilizaţia le-a nivelat pe parcursul mileniilor, a îndobitocit zeci de milioane de oameni, transformându-i în ucigaşi. Cea mai înaltă concentrare şi centralizare a producţiei şi capitalului, agresivitatea excepţională a burgheziei germane, ce s-a fermentat pe solul tradiţiilor de cotropire ale militarismului prusac şi pe îngâmfarea naţională nemărginită, pe vechea himeră de a-şi asigura un „loc sub soare", în sfârşit, adusă până la nivelul isteriei, setea de revanşă – toate acestea au dat naştere planurilor unei agresiuni nemaivăzute până atunci în istorie.

Programul politic extern. Fasciştii germani au venit la putere, având un program din domeniul politicii externe, expus în cartea lui Hitler „Lupta mea"[33]. Apoi el a fost dezvoltat într-o serie de cuvântări ale lui Hitler şi ale altor lideri militaro-politici ai reichului. Întâi de toate, era prevăzută alipirea Austriei la Germania, a regiunilor de vest ale Cehoslovaciei şi Poloniei şi crearea în felul acesta a nucleului viitorului imperiu. Apoi trebuiau cucerite Europa, Orientul Apropiat şi Mijlociu până la India. Coloniile statelor vest-europene trebuiau să treacă în posesia Germaniei. Etapa finală în calea spre dominaţia mondială trebuia să devină o campanie împreună cu japonezii contra Americii.

În calitate de întemeiere ideologică a acestui program tâlhăresc hitleriştii au înaintat geopolitica şi „teoria rasială" despre necesitatea lărgirii „spaţiului vital" pentru „rasa germană de stăpâni" pe contul „raselor inferioare"[34]. Propagând „teoria rasială", antiumană, căpeteniile reichului fascist le insuflau nemţilor idei de cavernă, precum că ei au dreptul să nimicească şi să înrobească sute de milioane de oameni de alte naţionalităţi, le cultivau tendinţa spre violenţă şi jaf, sporind psihoza militaristă. Sub masca speculării despre „pericolul bolşevismului", fascismul german a început pregătirea unui război revanşard. Însă un anumit obstacol în calea creşterii rapide a înarmărilor Germaniei erau restricţiile militare ale Versailles-iului. Sarcina primordială a diplomaţiei germane devine lichidarea deciziilor militare ale Tratatului de la Versailles.

Pentru a-şi uşura această sarcină, conducerea fascistă a hotărât să iasă din Liga Naţiunilor care, după părerea ei, împiedica procesul de reînarmare a Germaniei[35]. Aceasta însemna prima fază a complotului fascist contra păcii generale. E semnificativ că hitleriştii nu întotdeauna acţionau fără să ţină seama de obstacole şi pentru a-şi atinge scopurile şi a-l induce în eroare pe inamic erau gata să folosească orice metode, inclusiv diplomatice. Încă în mai 1933 Hitler a declarat într-un cerc îngust: „Voi face orice cedări pentru a avea mâini libere în scopul continuării politicii mele. Voi garanta orice hotare, voi încheia orice pacte de neagresiune şi prietenie care vor fi cerute de la mine. Ar fi din partea mea o copilărie să nu mă folosesc de aceste mijloace numai pe motiv că peste un timp voi fi nevoit să-mi încalc obligaţiunile proprii, chiar şi cele mai solemne"[36]. Comentariile sunt de prisos.

Unul din primii paşi în calea realizării programului hitlerist a fost alipirea la Germania a regiunii Saar în rezultatul plebiscitului prevăzut de Tratatul de la Versailles şi desfăşurat la 13 ianuarie 1935. Ceea ce a sporit considerabil forţa economică a Germaniei, cota industriei extractive şi metalurgice a Saarului constituind peste 10% din producţia ţării[37].

Începutul procesului de reînarmare a Germaniei. Precum s-a menţionat mai sus, după venirea partidului nazist la putere, s-a desfăşurat o pregătire accelerată de război, devenită chintesenţa activităţii statului fascist. Teroarea nemiloasă contra antifasciştilor, centralizarea extremă a puterii în mâinile celor mai reacţionare şi aventuriere forţe ale imperialismului german, gata de orice în numele realizării planurilor de cotropire, au creat cele mai importante premise politico-juridice pentru pregătirea şi declanşarea unui război total pentru dominaţia mondială. Elementul principal al acestei pregătiri a devenit goana înarmărilor şi militarizarea economiei. Începe constituirea armatei de masă.

Pasul hotărâtor în calea desfăşurării forţelor armate a fost făcut la 16 martie 1935, când în Germania a fost adoptată legea despre crearea werhmachtului şi introdus serviciul militar obligatoriu. Forţele armate se împărţeau în trei genuri: armata terestră, FMM şi aviaţie[38]. În legătură cu introducerea serviciului militar obligatoriu guvernul hitlerist a declarat oficial că nu se consideră legat de limitările privind problema înarmărilor, impuse de Tratatul de la Versailles[39]. Statele occidentale au reacţionat la aceasta doar prin nişte note de protest formale. Asemenea comportament al Angliei, Franţei şi Italiei, scria ambasadorul francez la Berlin A. Françios Ponsé, îl convingea pe Hitler că „el poate să-şi permită şi pe viitor să-i dicteze Europei legile sale"[40].

---

[33] Hitler A. Mein Kampf. Bucureşti, 1994.

[34] Буханов В.А. Европейская стратегия германского фашизма. Свердловск. 1991. С. 24-32, 79-85.

Despre pătrunderea ideologiei rasiste şi naziste în România şi despre politica, îndreptată spre nimicirea în masă a oamenilor de altă naţionalitate pe teritoriul României şi regiunilor Moldovei şi Ucrainei ocupate de fasciştii români: Nazaria S. Holocaust: file din istorie (pe teritoriul Moldovei şi în regiunile limitrofe ale Ucrainei). Chişinău, 2005.

[35] История дипломатии. Т. 3. С. 588.

[36] Ibid. С. 591.

[37] Европа в международных отношениях. С. 225.

[38] Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии 1933-1945 гг. Т. 1. М., 1956. С. 28-29.

[39] История второй мировой войны. Т. 1. С. 156.

[40] Европа в международных отношениях. С. 231.

În 1935 numărul forţelor terestre a ajuns la 300 mii de oameni. Împreună cu flota maritimă-militară şi cea aeriană, plus toate trupele auxiliare, numărul militarilor a atins 900 de mii[41]. Dacă la aceasta adăugăm şi detaşamentele paramilitare SA şi SS, atunci numărul total al oamenilor înarmaţi va fi mult mai mare.

Cu ritmuri şi mai înalte se dezvolta aviaţia. FMA se creeau cu destinaţie nu numai de-a interacţiona cu alte genuri ale forţelor armate, dar şi pentru a purta războiul aerian de sine stătător. Atenţia principală era acordată forţelor de ofensivă – aviaţiei de bombardament. Încă până la introducerea serviciului militar obligatoriu Germania avea 2500 avioane, din care 800 de luptă[42].

Imediat după venirea la putere fasciştii au desfăşurat un amplu program de înarmări maritime, şi deja către mijlocul anului 1935 au fost date în exploatare câteva vase mari de război printre care „bastimentul de buzunar" „Amiralul Scheer" cu un tonaj de 12,1 mii tone. În afară de aceasta se aflau în cală trei vase de linie, două dintre care cu un tonaj de 31,8 mii tone, un crucişător greu, contratorpiloare, alte nave[43].

Un nou impuls pentru intensificarea goanei înarmărilor maritimo-militare l-a generat înţelegerea maritimă anglo-germană, încheiată la 18 iunie 1935. Germania a căpătat dreptul de-a avea flotă cu un tonaj de 35% (submarine 45%) din cea engleză[44]. Germania căpăta posibilitatea de-a creea o flotă de 420 mii tone, ceea ce însemna creşterea ei de 5,5 ori!

Pentru nazişti această înţelegere a avut o însemnătate militară şi politică excepţională. Ea de fapt a legalizat reînarmarea reichului fascist şi-i încuraja pe conducătorii lui spre noi încălcări a obligaţiunilor internaţionale. Englezii cu mâinile proprii au lichidat ultimele obstacole în calea reînarmării Germaniei şi, stimulând hitlerismul, singuri îşi strângeau laţul la gât. Înţelegerea a fost încheiată ignorând protestul oficial al Franţei şi a devenit una din elementele politicii trădătoare a cercurilor guvernante engleze faţă de aliatul său francez.

Precum se menţiona în cercurile oficiale engleze şi americane, înţelegerea era îndreptată, în primul rând, contra URSS[45], cauzând schimbarea rapidă a situaţiei strategice în marea Baltică în folosul Germaniei. Dar totodată ea schimba raportul de forţe şi în Marea Nordului, ceea ce crea un potenţial pericol pentru Anglia şi Franţa. Cu concursul cercurilor guvernante engleze, Germania hitleristă elabora arma care în fine a fost îndreptată nu numai contra URSS, dar, în primul rând, contra Occidentului.

După încheierea convenţiei maritime, s-a început construcţia febrilă a unei mari flote germane. Au fost imediat date în exploatare 12 submarine, construcţia secretă a cărora începuseră mai de mult. În afară de cele ce se aflau în cale, în curând a început construcţia a două vase de linie cu un tonaj de 41,7 mii tone şi 42,9 mii tone, a unui şir de crucişătoare grele, contratorpiloare, 24 de submarine[46].

Punctul culminant al activităţii febrile a hitleriştilor din anii 1933-1935 pentru transformarea Germaniei într-un stat de război l-a constituit congresul al VII-lea al partidului naţional-socialist, care a avut loc în septembrie 1935. Naziştii au declarat că nemţii au obţinut în sfârşit „libertatea" mult râvnită – suveranitatea militară, libertatea de-a se înarma. Congresul a devenit o demonstraţie făţişă a forţei militare în creştere rapidă a statului fascist şi o grandioasă acţiune propagandistică destinată pentru prelucrarea ideologică şi psihologică a populaţiei germane în interesele pregătirii de război.

* * *

Astfel, lovitura de stat fascistă din Germania a fost punctul de cotitură al politicii imperialismului german în pregătirea concretă de război, în desfăşurarea potenţialului lui militaro-economic şi psihologico-ideologic. Ea a generat apariţia în centrul Europei a unui focar de război foarte periculos.

3. Lupta pentru crearea sistemului de securitate colectivă în anii 1933-1935

Apariţia ideii securităţii colective. În condiţiile apariţiei în Extremul Orient şi în Europa a focarelor de agresiune, oamenii de stat realişti au început să se pătrundă de creşterea în continuare a forţei puterilor agresive în condiţiile când ţările „iubitoare de pace" sunt răzleţite, prezintă un pericol colosal pentru ultimele şi pentru cauza păcii în ansamblu. Astfel, a apărut ideea creării sistemului de securitate colectivă. Esenţa lui consta în crearea frontului unic al „forţelor iubitoare de pace" pentru a opune rezistenţă agresiunii fasciste, pentru a o face imposibilă[г].

---

41 История второй мировой войны. Т. 1. С. 156.
42 Ibid. C. 158.
43 Ibid.
44 История дипломатии. Т. 3. С. 616; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 313-314; Всемирная история. Т. 9. С. 314; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 206-208; Ciachir N. Istoria relaţiilor internaţionale. P. 272.
45 Vezi: История второй мировой войны. Т. 1. С. 171.
46 Ibid. C. 159.
г Nota redactorului ştiinţific: În curând după venirea lui Hitler la putere, în decembrie 1933, conducerea sovietică a înaintat concepţia „unităţii lumii". În acest sens la 3 ianuarie 1935 M.M. Litvinov a declarat că „în prezent încălcarea păcii în orice colţ al pământului inevitabil va genera un război general". // Vezi: mai detaliat: Литвинов М.М. Внешняя политика СССР. М., 1937. С. 369-372.

Recunoaşterea diplomatică a URSS de către SUA[47]**.** În aceste condiţii guvernul Statelor Unite a hotărât să revadă politica sa de nerecunoaştere a URSS. În anii crizei economice comerţul SUA cu statele occidentale a scăzut, iar procurarea mărfurilor americane de către URSS a crescut: în 1931 Uniunea Sovietică a cumpărat 77,3% din tractoarele americane exportate, 57,3% din strungurile de tăiat metale, a fost cel mai mare importator al utilajului miner şi petrolier[48]. Comenzile sovietice se îndeplineau la întreprinderile dislocate în 36 de state[49].

Dar acest proces a fost artificial întrerupt de administraţia lui Hoover, fapt ce nu putea fi în interesele oamenilor de afaceri americani. Totodată au crescut brusc comenzile sovietice în alte ţări. În legătură cu venirea în Casa Albă a lui F.D. Roosevelt situaţia începe să se schimbe în bine. Curentul pentru recunoaşterea URSS s-a întărit şi în senat.

O activitate negativă desfăşura departamentul de stat. În acest sens este destul de relevantă poziţia lui George Kennan care menţiona în memoriile sale că Roosevelt „preţuia restabilirea relaţiilor cu Uniunea Sovietică în scopul îndiguirii naziştilor germani şi militariştilor niponi... Nu conosc în ce măsură calculele preşedintelui erau corecte. Cât mă priveşte personal, eram dispus sceptic. Nicicând, nici atunci, nici mai târziu, n-am considerat Uniunea Sovietică un aliat real sau potenţial al ţării noastre. Îndeosebi de periculoasă îmi părea ideea de-a ne sprijini pe forţa sovietică în loc să ne dezvoltăm şi să ne mobilizăm resursele proprii”[50].

La 27 iulie 1933 locţiitorul secretarului de stat Phillips i-a prezentat lui Roosevelt un memoriu, în care erau expuse condiţiile prealabile ale recunoaşterii URSS: refuzul Guvernului sovietic de la „scopurile revoluţiei mondiale”, recunoaşterea datoriilor guvernului ţarist şi Provizoriu, compensarea proprietăţii naţionalizate care aparţinea americanilor, „învingerea diferenţei între structura economică şi socială a Statelor Unite şi Rusiei”. În memoriu se accentua că în calea normalizării relaţiilor se află monopolul comerţului extern al URSS, caracterul de clasă al statului sovietic, legislaţia sovietică şi „sistemul justiţiei faţă de cetăţenii străini”[51]. În fond, acest document trebuia să-l convingă pe Roosevelt de imposibilitatea normalizării relaţiilor sovieto-americane.

Însă preşedintele Roosevelt vedea lucrurile altfel. Nu puteau fi ignorate realităţile şi creşterea ponderii URSS pe arena internaţională. Totodată Japonia strâmtora simţitor SUA în Extremul Orient, ceea ce a agravat relaţiile nipono-americane. Unii politicieni considerau că recunoaşterea Uniunii Sovietice ar fi fost un factor de îndiguire în calea agresiunii nipone.

În presa americană au început să apară articole despre necesitatea recunoaşterii URSS în scopul de-a întări influenţa slăbită a SUA în Extremul Orient. Deosebit de activ în acest sens se pronunţau revistele „Nation” şi „New Republic”. Cunoscutul ziarist W. Lippman, bunăoară, scria: „Recunoaşterea are multe priorităţi. Marea putere Rusia se află între două centre periculoase ale lumii contemporane: ale Asiei de Răsărit şi Europei Centrale”. Ziarul „The New York Times” scria la 21 octombrie 1933: „Uniunea Sovietică prezintă o barieră contra agresiunii Japoniei militariste pe un continent şi a Germaniei hitleriste pe altul”[52].

În situaţia creată, apreciind rolul Uniunii Sovietice în evenimentele internaţionale şi ponderea ei în raportul de forţe din lume, Roosevelt a ajuns la concluzia că este imposibil de ignorat şi în continuare o asemenea putere cum era URSS. Aceste considerente l-au determinat să mai examineze împreună cu Hall încă o dată chestiunea despre recunoaşterea URSS. Dar şi secretarul de stat şi-a schimbat părerea. De aceea, când preşedintele şi-a expus gândul referitor la necesitatea normalizării relaţiilor dintre SUA şi URSS, şeful departamentului afacerilor externe l-a susţinut pe Roosevelt, menţionând: „În principiu Rusia este o ţară paşnică. Lumea păşeşte într-o perioadă periculoasă atât în Europa, cât şi în Asia. Rusia cu timpul va putea acorda un ajutor substanţial pentru stabilizarea situaţiei, în măsura faptului că pacea tot mai mult va fi în pericol”. Fiind de acord cu această apreciere, preşedintele adăugă: „Două mari puteri – America şi Rusia – trebuie să susţină relaţii normale. Restabilirea relaţiilor diplomatice este în interesul ambelor ţări”[53].

---

[47] Севостьянов Г.Н. Послы вручают верительные грамоты. Установление советско-американских дипломатических отношений в свете новых документов. // ННИ, 1993, № 6; Севостьянов Г.Н. Миссия М.М. Литвинова в Вашингтон в 1933 г. Новые материалы. // ННИ, 1994, № 3.

[48] История США. Т. 3. С. 201.

[49] Фураев В.К. Советско-американские отношения, 1917-1939. М., 1964. С. 205.

[50] Кеннан Дж. Дипломатия Второй мировой войны глазами американского посла в СССР Джорджа Кеннана. М., 2002 (http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html).

În continuare el, mai mulţi ani lucrând în URSS, îşi expune atitudinea faţă de liderii sovietici de atunci, şi această poziţie este în opinia noastră destul de interesantă: „Mai multe aspecte ale vieţii sovietice trezeau în ochii mei respect şi admiraţie, dar eu întotdeauna respingeam această ideologie în ansamblu. Dacă-i respectam pe liderii sovietici pentru bărbăţie, fermitate, seriozitate politică, apoi permanent îmi erau respingătoare alte trăsături politice ale acestora – ura fanatică faţă de-o parte considerabilă a omenirii, cruzimea excesivă, convingerea în infailibilitatea proprie, lipsa de scrupule, secretomania, setea de putere ascunsă după nişte postulate ideologice. De aceea nu aveam iluzii, chiar şi până atunci când această naţiune gigantică s-a pomenit total neapărată în faţa vicleniei neverosimile a unui om, în multe privinţe ilustru, dar crud, nemilos şi cinic”. // Ibid.

[51] История США. Т. 3. С. 201.

[52] История второй мировой войны. Т. 1. С. 280.

[53] История США. Т. 3. С. 207.

O anumită influenţă asupra preşedintelui o executau şi dispoziţiile opiniei publice americane, pe care el ca un conducător responsabil al ţării nu putea să nu le ia în seamă[54]. Ţinând cont în complexitate de factorii economici, politici şi de securitate, la 10 octombrie 1933 preşedintele Roosevelt s-a adresat cu un mesaj preşedintelui CEC al URSS M.I. Kalinin. În el se sublinia tendinţa de-a sfârşi cu situaţia anormală, când cele două mari puteri pe un parcurs atât de îndelungat s-au aflat fără relaţii oficiale directe. Preşedintele a propus îndreptarea unui reprezentant al Guvernului sovietic la Washington pentru negocieri. Iniţiativa preşedintelui a fost cu satisfacţie întâmpinată la Kremlin, Roosevelt primind un răspuns pozitiv[55].

La 7 noiembrie 1933 comisarul afacerilor externe al URSS M.M. Litvinov[56] a sosit la Washington pentru a purta tratative, care au început în ziua următoare şi au durat 10 zile. La început din partea americană ele erau purtate de Hall, dar după plecarea lui la conferinţa internaţională a ţărilor americane, au fost continuate personal de Roosevelt, fapt care a şi avut o importanţă decisivă[57]. Între aceşti doi oameni remarcabili s-au stabilit relaţii cordiale, ceea ce are o importanţă deosebită în diplomaţie. Discuţiile lor au demonstrat dorinţa ambelor părţi de-a găsi soluţii reciproc acceptabile. În mersul negocierilor s-a ajuns la înţelegerea de-a normaliza relaţiile diplomatice, au fost semnate alte documente importante. S-a ajuns la compromis şi în problema datoriilor: într-un comunicat comun a fost fixat acordul Guvernului sovietic de-a plăti SUA 75 mln de dolari în calitate de procent adăugător pentru împrumutul, pe care îl vor acorda SUA. Preşedintele a promis că va convinge congresul să determine suma pretenţiilor americane la 150 mln de dolari[58]. Deoarece ambele părţi au dat dovadă de realism, cointeresare reciprocă şi bunăvoinţă, s-a ajuns la înţelegere în majoritatea problemelor[59].

Recunoaşterea de către Statele Unite ale Americii a Uniunii Sovietice corespundea necesităţilor şi intereselor ambelor state şi popoare. Ea a pus temelia relaţiilor normale între ele, a jucat un rol important în viaţa internaţională din anii ‘30 şi mai ales în procesul creării coaliţiei antihitleriste în anii celui de-Al doilea război mondial.

Primul ambasador american în URSS a fost numit cunoscutul diplomat William Christian Bullitt. Prezintă interes caracteristica lui efectuată de către George Kennan, care a lucrat împreună cu el la Moscova în acei ani: „William Bullitt, în opinia mea, opinie împărtăşită de majoritatea colegilor, era un ambasador excelent, şi noi ne mândream cu el. Un om foarte talentat, care a căpătat studii exelente şi o educaţie aleasă, capabil să susţină discuţii intelectuale, inclusiv cu astfel de reprezentanţi foarte deştepţi ai mişcării comuniste cum erau Buharin şi Radek, care pe atunci vizitau cu plăcere ambasada americană la Moscova. El cunoştea excelent germana şi franceza, fapt care în mare măsură îi compensa cunoaşterea nesatisfăcătoare a limbii ruse. Bullitt întotdeauna stimula în jurul său o atmosferă psihologică favorabilă, pentru care noi toţi îi eram recunoscători.

Principala lui slăbiciune profesională era nerăbdarea. El venise în Rusia cu mari speranţe şi voia realizarea lor imediată. Nu, Bullitt nu simpatiza ideologia sovietică, dar nutrea un oarecare optimism exagerat referitor la intenţiile liderilor sovietici. În acest caz el a fost indus în eroare de amintirile sale despre relaţiile cu Lenin. Bullitt a vizitat Rusia în februarie 1919 în timpul Conferinţei de Pace de la Paris cu acordul tacit al preşedintelui Wilson şi al premierului Lloyd George. Atunci Bullitt s-a întâlnit cu Lenin şi alţi lideri sovietici. Revenise cu propunerile sovietice – deloc ideale, dar acceptabile pentru puterile occidentale în sopul încetării intervenţiei militare nereuşite contra Rusiei şi stabilirii unor relaţii relativ normale cu regimul sovietic. Dar s-au comportat cu el foarte urât. Wilson şi Lloyd George au ignorat propunerile venite din partea lui şi în mod public au negat orice responsabilitate pentru călătoria lui în Rusia. În calitate de consilier pe problemele ruse la conferinţă, foarte nereuşit a fost ales Herbert Hoover, iar Bullitt în semn de protest şi-a dat demisia din funcţia de reprezentant al Americii la conferinţă. Pe atunci conducerea sovietică încă nu aprecia categoric SUA în calitate de stat imperialist, care juca un rol negativ în relaţiile internaţionale. Întorcându-se în Rusia în 1933, Bullitt spera că linia guvernului lui Roosevelt, liber de idei preconcepute şi duritate, specifice administraţiilor republicane din anii precedenţi, imediat va fi acceptat de partea sovietică.

În curând însă ambasadorul s-a pomenit dezamăgit. Ţara era condusă deja nu de Lenin[r], ci de Stalin, şi contradicţiile cu Guvernul sovietic pe-un şir de probleme din anii 1934-1935 au cauzat faptul că Bullitt a devenit părtaşul unui curs dur faţă de Moscova. Noi toţi cu dragă inimă susţineam această linie, însă ea nu corespundea direcţiei generale a politicii lui Roosevelt, care nu numai că nu i-a oferit ambasadorului niciun sprijin, dar în curând a încetat să-i mai asculte sfaturile în chestiunile ruseşti, considerând, desigur că vinovat de înrăutăţirea re-

---

[54] Vezi: Цветков Г.Н. Шестнадцать лет непризнания: Политика США в отношении Советского государства в 1917-1933 гг. Киев. 1971. С. 203; Фураев В.К. Советско-американские отношения. С. 228.

[55] ДВП СССР. Т. 16. М., 1970. С. 564-565.

[56] Vezi: Борисов Ю.В. Звёздный час наркома Литвинова (о новой книге академика Г.Н. Севостьянова). // ННИ, 2007, № 7.

[57] Vezi: Цветков Г.Н. Шестнадцать лет непризнания. С. 221-225.

[58] Ibid. С. 224; Севостьянов Г.Н. Судьба соглашения Рузвельт – Литвинов о долгах и кредитах. 1934-1935. Новые документы. // ННИ, 1995, № 2.

[59] Vezi: Мальков В.Л. Советско-американские отношения 1934 – 1939 годов. // ННИ, 2005, № 6.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Despre stilul de guvernare a lui V.I. Lenin şi atmosfera din sânul conducerii sovietice din acea perioadă, vezi: opinia lui George Kennan din nota 52 de la pagina 178 a prezentei lucrări.

laţiilor dintre cele două ţări este Bullitt, prin lipsa lui de tact şi stăpânire de sine. În vara anului 1936 Bullitt şi-a dat demisia din postul de ambasador american în URSS şi în curând a fost numit într-o funcţie analogică la Paris”[60].

Lupta pentru realizarea ideii securităţii colective. Către acest moment, după cum am menţionat, în minţile multor oameni de stat s-a copt ideea securităţii colective în Europa. Ea nu era una utopică, fiindcă se baza pe coincidenţa intereselor partizanilor independenţei naţionale şi securităţii statelor, indiferent de sistemul lor social. Printre primii au conştientizat acest lucru la Kremlin şi în decembrie 1933 au propus crearea sistemului european de securitate colectivă. Această propunere prevedea acordul URSS de-a deveni membru al Ligii Naţiunilor şi în cadrul ei – încheierea unei înţelegeri regionale despre apărarea comună de la o agresiune din partea Germaniei. URSS propunea participarea Belgiei, Franţei, Cehoslovaciei, Poloniei, Lituaniei, Letoniei, Estoniei şi Finlandei la acest acord[61].

La 14 decembrie 1933 Guvernul sovietic i-a adresat guvernului Poloniei un proiect al unei declaraţii comune despre fermitatea de-a ocroti pacea în Europa de Răsărit[62]. Dar în acest timp Polonia tot mai mult înclina spre apropierea de Hitler[63], de aceea la începutul lui februarie ea şi-a declarat refuzul de-a participa la careva declaraţii comune cu Uniunea Sovietică, care ar avea drept scop garantarea independenţei ţărilor baltice[64]. Litvinov i-a spus ministrului afacerilor externe al Poloniei Beck, iar apoi şi ambasadorului polonez Lukasiewicz că Uniunea Sovietică consideră tratatul polono-german un pas destul de periculos pentru ţările est-europene[65].

Ministrul afacerilor externe al României, N. Titulescu[66], a elaborat în baza ideii securităţii colective planul tratatului dintre URSS, Polonia şi România, care prevedea că în caz de agresiune a unuia din aceste state împotriva altuia, cel de-al treilea i-ar fi acordat ajutor celui supus agresiunii[67]. În legătură cu aceasta A.A. Iazikova menţionează că „un merit incontestabil al lui Titulescu constă în înţelegerea faptului că în faţa pericolului hitlerist cea mai justă decizie a României şi a altor ţări ale Micii Înţelegeri era colaborarea cu Uniunea Sovietică”[68]. La Moscova au primit pozitiv această iniţiativă, dar, cu regret, Titulescu n-a ţinut cont de faptul că în propria lui ţară erau prea puternice forţele care nu doreau niciun fel de apropiere de URSS. Ba mai mult, fasciştii români tindeau spre lichidarea lui fizică: „Organizaţia teroristă fascistă «garda de fier», cunoscută prin orientarea sa progermană, deja în 1933 l-a inclus în «listele negre», anunţându-i sentinţa de moarte”[69]. În acest sens, ceva mai târziu, la 5 noiembrie 1936, liderul fasciştilor români C. Codreanu îi scria lui Carol al II-lea: „Apropierea de URSS constituie un act de trădare a poporului român, a lui Dumnezeu şi a ordinii morale existente în lume”[70].

Acţiunile provocatoare ale militariştilor germani trezeau o îngrijorare crescândă în Franţa. Asemenea politicieni ca E. Herriot, ministrul aviaţiei P. Cot, ministrul afacerilor externe J. Paul-Boncour tindeau spre consolidarea relaţiilor cu Uniunea Sovietică. În discuţiile lui Litvinov cu Paul-Boncaur treptat se cristaliza ideea de-a completa tratatul franco-sovietic despre neagresiune din 1932[71] cu obligaţinile privind ajutorul reciproc contra agresorului[72].

La 20 aprilie 1934 noul ministru de externe al Franţei, L. Barthou, a declarat că guvernul lui intenţionează să continue negocierile cu URSS în spiritul poziţiei lui Paul-Boncour[73]. L. Barthou şi E. Herriot, care iarăşi devenise membru al guvernului, erau părtaşii acelei tradiţionale politici franceze, îngrijorate de renaşterea forţei economice şi militare a Germaniei (mai ales după stabilirea dictaturii fasciste) şi nu aveau încredere în politica britanică a „echilibrului de forţe” cu tendinţa ei neschimbată de-a juca pe contradicţiile franco-germane. Considerând absolut necesară promovarea unei politici externe independente în interesele naţionale

[60] http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.
[61] ДВП СССР. Т. 16. С. 876-877.
[62] Ibid. C. 747.
[63] La 26 ianuarie 1934 a fost încheiată înţelegerea germano-polonă. // Vezi: Grecu A. De la ideea războiului preventiv la tratatul de neagresiune. Aspecte ale relaţiilor polono-germane la începutul anilor ‘30. // Revista istorică. Academia Română. 1997, Nr. 7-8.
[64] История второй мировой войны. Т. 1. С. 285
[65] ДВП СССР. Т. 17. М., 1971. С. 136, 156.
[66] Despre activitatea lui vezi: Bois P. Titulescu – un destin nemeritat. // Magazin Istoric. 1992, Nr. 8; Paul-Boncour J. Alături de Titulescu. // Magazin Istoric. 1997, Nr. 5; Potra T. Nicolae Titulescu în 1938. // Magazin Istoric. 2001, Nr. 3; Scurtu I. Nicolae Titulescu: activitatea diplomatică. // Dosarele istoriei. 2002, Nr. 3; Moisuc V. De la un război la altul. // Dosarele istoriei. 2002, Nr. 3; Xeni C. Nicolae Titulescu. // Magazin Istoric. 2002, Nr. 3, 4; Preda D. 1927-1928. Nicolae Titulescu – primul ministeriat la afacerile externe. // Magazin Istoric. 2002, Nr. 3; Duţu M. Nicolae Titulescu – un diplomat care s-a jucat cu milioanele ţării. // Istoria. Revistă de istorie. 2004, Nr. 6; Spătan I. Nicolae Titulescu şi Uniunea Statelor Europene. // Istoria. Revistă de istorie. 2006, Nr. 10.
[67] ДВП СССР. Т. 17. С. 361.
[68] Язькова А.А. Румыния накануне второй мировой войны. М., 1963. С. 75.
[69] Ibid.
[70] Aspects des relations russo-roumaines. Paris, 1967. P. 141.
[71] Vezi: История второй мировой войны. Т. 1. С. 272-273.
[72] ДВП СССР. Т. 16. С. 595.
[73] ДВП СССР. Т. 17. С. 279; vezi de asemenea: Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 194-196.

ale Franţei, Barthou, acest mare realist, înţelegea că ea e imposibilă fără o apropiere de URSS[74]. Dar, adoptând o asemenea hotărâre, el nu dorea să se dezică de sistemul de relaţii al statelor din Europa Occidentală, stabilit de tratatul de la Locarno. De aceea, despre viitoarele negocieri cu Moscova, Barthou i-a informat pe ceilalţi participanţi ai sistemului de la Locarno şi, în primul rând, pe Germania[75].

Negocierilor franco-sovietice care au decurs în mai-iunie 1934 li se acorda o atenţie deosebită, de aceea erau purtate nemijlocit de miniştrii de externe ai celor două state. Au fost examinate detaliat propunerile franceze care reflectau dubla orientare a Franţei: spre apropierea de URSS şi păstrarea Sistemului de la Locarno. În locul unui singur tratat al mai multor ţări a fost înaintat planul sovieto-francez de încheiere a două tratate. Se credea că primul tratat, aşa-numitul Pact răsăritean sau „Locarno de Est", va cuprinde statele Europei răsăritene şi Germania[76]. Membrii pactului îşi garantează reciproc inviolabilitatea hotarelor şi se obligă să acorde ajutor aceluia care va fi supus unui atac al agresorului. Al doilea tratat – dintre Franţa şi URSS – va conţine obligaţiunile ajutorării reciproce contra agresiunii. Uniunea Sovietică îşi va asuma astfel de obligaţiuni faţă de Franţa, dacă ea ar fi participantul Sistemului de la Locarno, iar Franţa – obligaţiuni faţă de Uniunea Sovietică, dacă ar fi membră a Pactului răsăritean. Se prevedea de asemenea intrarea URSS în Liga Naţiunilor[77].

Diplomaţia sovietică considera raţională participarea Germaniei la Pactul răsăritean, întrucât obligaţiunile impuse de el i-ar fi legat mâinile. În Uniunea Sovietică a fost interpretată pozitiv propunerea Franţei de-a atrage statele baltice la „Locarno de Est". În proiectul final, în calitate de membri ai Pactului răsăritean au fost numite Polonia, URSS, Germania, Cehoslovacia, Finlanda, Estonia, Lituania, Letonia[78]. România, respingând propunerile sovietice şi franceze, a refuzat să ia parte la pact[79].

Lichidarea orientării antisovietice a tratatului de la Locarno avea o mare importanţă, transformându-l în unul general-european. Rolul URSS se schimba în concepţia părtaşilor acestei idei. Barthou menţiona: „Aliaţii noştri mici din centrul Europei trebuie să fie gata să privească Rusia ca pe un pilon contra Germaniei"[80].

La 27 iunie 1934 guvernul francez a transmis proiectul pactului răsăritean englezilor. Cercurile guvernante ale Angliei şi-au declarat acordul de-a susţine ideea încheierii unui astfel de pact cu condiţia că garanţiile pe care URSS şi Franţa şi le-au acordat reciproc să fie extinse şi asupra Germaniei. Iar aceasta însemna că Germania trebuie să devină participant al pactului despre ajutorul reciproc dintre URSS şi Franţa. În afară de aceasta Londra a cerut acordul Franţei la înarmarea Germaniei[81]. Şeful Foreign Office Simon a caracterizat Pactul răsăritean ca o încercare de „a încercui" Germania, şi a declarat că Anglia nu va lua parte la el[82]. Ambasadorul sovietic la Londra informa CPAE în această privinţă: „Guvernul englez de fapt întotdeauna avea o atitudine suspectă faţă de Pactul răsăritean... Pactul ar fi trebuit să consolideze serios poziţiile noastre internaţionale, să asigure securitatea hotarului nostru apusean şi să ne amelioreze situaţia noastră în Extremul Orient... Pactul răsăritean care inevitabil trebuia să cimenteze toate legăturile franceze în Est şi într-o măsură colosală să garanteze securitatea însăşi a Franţei, ar fi contribuit la creşterea extraordinară a forţei internaţionale franceze. Anume de aceea diplomaţia britanică nu putea saluta cu căldură Pactul răsăritean"[83].

Pentru a obţine acordul Angliei cu Pactul răsăritean, Guvernul sovietic l-a informat la 16 iulie 1934 pe cel englez că el nu este împotriva includerii Germaniei în înţelegerea franco-sovietică de garanţii, şi este de acord să extindă asupra ei garanţiile Franţei şi Uniunii Sovietice[84]. Barthou l-a ameninţat pe Simon că Franţa poate să meargă la o alianţă militară cu URSS şi fără Pactul răsăritean[85]. În curând guvernul englez a anunţat guvernele Italiei, Poloniei şi Germaniei că el susţine proiectul Pactului răsăritean. Ultima a fost anunţată suplimentar că cererea ei referitor la „egalitatea înarmărilor" va fi satisfăcută integral[86].

---

[74] În legătură cu aceasta S. Mackiewicz menţiona: „Ideile politice ale lui Louis Barthou curgeau în albia moştenirii diplomaţilor şcolii vechi. Germania este cel mai mare pericol pentru Franţa. Cu Hitler nu poate fi promovată vechea politică a lui Briand-Stresemann şi a Pactului celor patru [adică a apropierii franco-germane – S.N.]. Trebue de revenit la alianţa cu Rusia, deoarece alianţa cu ţarul a salvat Franţa în timpul bătăliei de la Marna". // Мацкевич С. Политика Бека. С. 55.

[75] История второй мировой войны. Т. 1. С. 286.

[76] Vezi: harta din: История второй мировой войны. Т. 1. С. 280.

[77] Vezi: Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность, 1929-1939. М. 1076. С. 179-181; Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 1. С. 437; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 309, 310, 312; История второй мировой войны. Т. 1. С. 286; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 304-305; История дипломатии. Т. 3. С. 601-602; Всемирная история. Т. 9. С. 302.

[78] ДВП СССР. Т. 17. С. 480; vezi de asemenea: Системная история международных отношений. Т. 1. С. 260.

[79] ДВП СССР. Т. 17. С. 501.

[80] История второй мировой войны. Т. 1. С. 287.

[81] Попов В.И. Дипломатические отношения между СССР и Англией (1929-1939 гг.). М., 1965. С. 161-163; Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность. С. 183; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 312.

[82] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 305.

[83] История дипломатии. Т. 3. С. 602.

[84] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 312-313; Попов В.И. Дипломатические отношения между СССР и Англией. С. 166.

[85] История второй мировой войны. Т. 1. С. 288.

[86] Ibid.

Conducătorii Germaniei hitleriste îndată au înţeles că Pactul de est le poate paraliza tendinţele agresive, dar nu s-au încumetat să iasă direct împotriva lui, acţionând atent, înarmându-se cu tactica diplomaţiei engleze de expectativă şi manevrare şi încercând să impună ţările Europei de Est să respingă ideea pactului. Diplomaţii Cehoslovaciei, Poloniei, României, Estoniei, Letoniei, Lituaniei erau pe rând invitaţi la ministerul afacerilor externe al Germaniei, unde li se insufla gândul de-a se dezice de pact. Despre aceasta ambasadorul francez la Berlin l-a informat pe reprezentantul politic sovietic[87].

În memorandumul german, datat cu 8 septembrie şi transmis guvernului englez la 10 septembrie, se sublinia că guvernul german „nu poate lua parte la noile sisteme internaţionale de securitate de orice caracter atâta timp, cât alte state consideră posibil să mai pună la îndoială egalitatea Germaniei în domeniul înarmărilor". Tot aici se accentua că Germania nu este interesată în garanţiile sovietice şi franceze şi se pronunţă împotriva încheierii unui acord separat între Franţa şi URSS[88]. Astfel diplomaţia nazistă şi-a mascat refuzul de-a participa la Pactul răsăritean cu nişte trimiteri demagogice la situaţia inegală a Germaniei în domeniul înarmărilor.

Continuând această linie şi folosind pe larg ameninţările, şantajul şi minciuna, hitleriştii au iniţiat o campanie zgomotoasă în folosul încheierii tratatelor bilaterale. Propuneri de-a semna tratate de atare natură Hitler le-a făcut Franţei, Poloniei şi altor ţări vecine, cu excepţia Lituaniei[89]. Scopul lor era de-a separa aceste ţări, de-a nu le permite să se unească, iar preţul garanţiilor fasciste comunitatea mondială în curând l-a aflat. Fasciştii nu fără temei vedeau în securitatea colectivă principala piedică în calea planurilor lor agresive.

Un rol important în lupta contra securităţii colective căpeteniile fasciste îl acordau Poloniei, şi conducerea poloneză de atunci cu plăcere şi-a asumat acest rol. Îndeplinind directivele lui Barthou, ambasadorul francez la Varşovia Laroche a purtat tratative despre Pactul răsăritean cu Beck, informându-l despre mersul lor pe ambasadorul sovietic V.A. Antonov-Ovseenko[r]. La 17 iulie Laroche i-a povestit acestuia că ministrul afacerilor externe polonez i-a dat de înţeles că este contra Pactului de est, deoarece „Polonia, la drept vorbind, nu are nevoie de-un asemenea pact"[90]. În curând, guvernul polonez a declarat că însăşi ideea pactului este irealizabilă, fiindcă Uniunea Sovietică nu este membru al Ligii Naţiunilor. Guvernului francez i s-a declarat că Polonia poate adera la Pactul răsăritean numai cu condiţia, dacă la el se va alătura Germania. În plus, Polonia a anunţat că refuză să-şi asume careva obligaţiuni faţă de Lituania şi Cehoslovacia şi că ea preferă tratatele bilaterale[91].

Intrarea URSS în Liga Naţiunilor. La 15 septembrie 1934 după o înţelegere diplomatică prealabilă, 30 de membri ai Ligii Naţiunilor s-au adresat URSS cu invitaţia „să intre în Liga Naţiunilor"[92]. Până la aceasta, la 9 iunie 1934, URSS stabileşte relaţii diplomatice cu Cehoslovacia şi România, la 23 iulie 1934 cu Bulgaria şi deja mai târziu, la 17 septembrie, cu Albania.

URSS a fost primită în această organizaţie internaţională, acordându-i un loc permanent în Consiliul Ligii. Succesele politicii externe ale URSS erau evidente. O tot mai mare importanţă în politica mondială o căpăta apropierea Uniunii Sovietice şi Franţei, iar aceasta putea să pună capăt planurilor hitleriste de dominaţie mondială. Dar nici englezii nu erau încântaţi de-o asemenea apropiere.

Asasinarea lui Barthou. Conducătorii fascişti ai Germaniei au hotărât să apeleze la metoda lor preferată, pe care pe larg o foloseau în politică – teroarea. Toată Europa a fost cuprinsă de-un val de violenţă. Nu fără aportul Berlinului mulţi activişti politici ai statelor europene au fost înlăturaţi sau lichidaţi. A fost nimicit premierul român Duca, înlăturat şi nevoit să părăsească patria ministrul afacerilor externe al României N. Titulescu, om politic eminent, care acţiona cu scopul păstrării independenţei şi securităţii ţării sale[93]. Foarte exact, în opinia noastră, lămureşte istoricul român M. Hriscu cauzele demiterii lui: „Politica de securitate colectivă promovată de Titulescu nu mai era considerată «de actualitate» şi se dorea revizuirea politicii externe româneşti datorită creşterii influenţei germane în Europa"[94].

Printre cei căzuţi jertfă terorii politice fasciste s-a pomenit şi L. Barthou, cel mai mare activist politic al Franţei din perioada dintre epocile Clemenceau şi de Gaulle. Ştiind că viaţa-i în pericol, el cu mult curaj continua să-şi promoveze linia sa. După război s-a dovedit că rădăcinile complotului contra lui Barthou se trag de la Berlin, şi asasinatul a fost sancţionat personal de Hitler. Minuţios elaborată, această acţiune mişelească,

---

[87] ДВП СССР. Т. 17. С. 524.

[88] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 313; Попов В.И. Дипломатические отношения между СССР и Англией. С. 166-167; Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность. С. 185.

[89] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 314.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Vladimir Alexandrovici Antonov-Ovseenko (9 [21] martie 1883 – 10 februarie 1938) – revoluţionar rus, om de stat, activist de partid şi militar sovietic, jurist, publicist. Conducătorul asaltului Palatului de Iarnă. Executat în perioada teroarei staliniste.

[90] ДВП СССР. Т. 17. С. 482.

[91] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 315; Попов В.И. Дипломатические отношения между СССР и Англией. С. 167; Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность. С. 185-186.

[92] ДВП СССР. Т. 17. С. 590; vezi de asemenea: Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 193.

[93] Panait O. Prăbuşirea marelui Titulescu. // Historia. Revistă de istorie. 2006, Nr. 5.

[94] Hriscu M. Demiterea lui Nicolae Titulescu. // Historia. Revistă de istorie. 2008, Nr. 4. P. 73.

„spada teutonilor”, a fost efectuată la 9 octombrie 1934 în timpul ceremoniei întâlnirii regelui iugoslav Alexandru în portul din Marsilia[95].

Hitleriştii ştiau în cine ţintesc: a fost nimicit cel mai hotărât şi înflăcărat părtaş al ideii securităţii colective din rândul politicienilor occidentali aflaţi la putere. Asasinarea lui Barthou şi schimbările ce au survenit în componenţa cabinetului de miniştri au slăbit rândurile părtaşilor politicii externe, orientate spre interesul naţional al Franţei. Postul de ministru al afacerilor externe a trecut la P. Laval – unul din cei mai odioşi trădători ai ţării sale, care a meritat mai târziu porecla de „Gropar al Franţei” şi „onoarea” urii generale a francezilor. Deoarece iubea să poarte haine negre şi numai cravata îi era albă, în Franţa glumeau: „În viaţa lui Laval există numai o pată luminoasă – aceasta este cravata lui!”. Laval reprezenta acea parte a elitei politice a ţării, care se afla pe poziţii de extremă dreaptă, profascistă. Părtaş al înţelegerii antisovietice cu Germania, el şi-a pus drept scop înmormântarea proiectului Pactului răsăritean, dezicerea de cursul spre apropierea franco-sovietică şi atingerea înţelegerii cu statele fasciste. Laval a înaintat proiectul pactului de garanţii numai pentru trei ţări – Franţa, Polonia, Germania. Dar forţa inerţiei „mişcării Barthou” şi poziţia opiniei publice franceze nu i-au permis să realizeze acest plan antinaţional.

Tratatele despre ajutorul reciproc sovieto-francez şi sovieto-cehoslovac. URSS continua să lupte pentru realizarea celor începute încă de pe timpul lui Barthou şi permanent preîntâmpina Occidentul că politica lui de tolerare a înarmării Germaniei poate să se întoarcă contra lui însuşi. Acest gând i-a fost clar expus lui A. Eden de către M. Litvinov la 28 martie 1935 în timpul vizitei acestuia la Moscova: „Înaintând în momentul dat pe prim-plan expansiunea spre răsărit, Hitler doreşte să prindă în undiţă statele occidentale şi să obţină de la ele aprobarea înarmării sale. Atunci când înarmarea va atinge nivelul dorit de Hitler, tunurile vor putea împuşca în direcţie diametral opusă”[96]. Eden înţelegea aceasta, dar nu era el figura-cheie în guvernul englez. Ulterior el scria în memoriile sale: „Încheierea Pactului răsăritean ar fi putut preîntâmpina agresiunea contra Cehoslovaciei şi evita Münchenul”[97]. Pentru îngrădirea căii fascismului împreună cu URSS se pronunţau de asemenea D. Lloyd George şi W. Churchill.

Când Laval a devenit ministru de externe al Franţei, diplomaţia sovietică a continuat negocierile despre securitatea colectivă şi cu el. Dar deja în prima convorbire cu reprezentanţii sovietici, el în mod cinic a declarat că nu-şi va ascunde intenţia de-a obţine apropierea şi înţelegerea franco-germană[98], lăudându-se că printre toţi politicienii Franţei el a făcut cel mai mult pentru apropierea cu nemţii. După război „meritele” lui au fost apreciate la justa valoare cu o altfel de cravată, drept că nu chiar albă – el a fost spânzurat ca un trădător.

Dar atunci – în 1934 – el i-a declarat deschis reprezentantului politic sovietic că înţelegerea cu Moscova este numai o ocolire spre înţelegerea cu Berlinul[99]. Laval îl presa pe Hitler, speriindu-l cu apropierea de URSS, în scopul de-a încheia cu el o cârdăşie antisovietică în interesul dreptei franceze. Pe de altă parte, aceste cercuri nu puteau să nu ţină cont de popularitatea colosală a ideii securităţii colective în sânul maselor populare ale Franţei.

În primăvara anului 1935 negocierile pentru încheierea tratatului despre ajutorul reciproc au intrat în stadiul final. Partea franceză a propus introducerea unei reticenţe în text, conform căreia îndeplinirea obligaţiunilor din tratat se supunea hotărârii în această privinţă a Consiliului Ligii Naţiunilor. Ceea ce reducea la zero orice obligaţiuni referitor la ajutorul reciproc. Anticipând evenimentele, vom menţiona că şi în timpul tratativelor anglo-franco-sovietice din 1939 diplomaţia britanică propunea un mecanism asemănător de ajutor reciproc.

La 15 aprilie Laval a primit proiectul sovietic şi în procesul negocierilor s-a ajuns la un compromis. Tratatul sovieto-francez despre ajutorul reciproc contra agresiunii a fost semnat la Paris la 2 mai 1935[100] şi, în cazul unei agresiuni neprovocate, obliga ambele părţi să-şi acorde ajutorul reciproc şi sprijin. Obligaţiunile tratatului aveau un caracter necondiţionat. La 13-15 mai Laval a efectuat o vizită la Moscova, unde a purtat tratative cu Stalin şi alţi conducători sovietici. Ambele părţi şi-au declarat intenţia de-a continua eforturile în vederea creării Pactului regional răsăritean, dar, cu regret, Laval privea la aceste obligaţiuni ca la o „bucăţică de hârtie”[101].

La 16 mai 1935 la Praga a fost semnat tratatul sovieto-cehoslovac despre ajutorul reciproc şi care conţinea aceleaşi obligaţiuni ca şi pactul sovieto-francez. Dar aici exista o reticenţă – ajutorul reciproc al URSS şi Cehoslovaciei putea fi acordat doar cu condiţia ajutorului din partea Franţei[102]. Tratatele sovieto-francez şi sovieto-cehoslovac au avut în acele condiţii o mare însemnătate, deoarece puteau deveni o temelie trainică a sistemului european al securităţii colective. Se cerea doar îndeplinirea lor onestă de către toţi participanţii. Ele puteau să evite războiul, iar în cazul lui l-ar fi impus pe Hitler să lupte pe două fronturi.

---

[95] Vezi: Волков В.К. Операция «Тевтонский меч». М., 1966; Hîncu D. Terorism la Marsilia. // Magazin Istoric. 1991, Nr. 10; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 197.
[96] ДВП СССР. Т. 18. М., 1973. С. 235.
[97] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 318.
[98] ДВП СССР. Т. 17. С. 647.
[99] Ibid. С. 648.
[100] ДВП СССР. Т. 18. С. 309-312; vezi de asemenea: Системная история международных отношений. Т. 1. С. 268.
[101] Vezi, de exemplu: Мацкевич С. Политика Бека. С. 78.
[102] ДВП СССР. Т. 18. С. 336; vezi de asemenea: Системная история международных отношений. Т. 1. С. 269.

4. Acţiunile agresive ale Italiei şi Germaniei

Planurile de cotropire ale Italiei fasciste. Fiind la fel ca Germania şi Japonia interesată în reîmpărţirea violentă a lumii, pe calea încălcării făţişe a păcii a păşit şi Italia fascistă. Programul expansionist schiţat de ea conţinea nişte pretenţii exagerate şi se răspândea asupra întregului bazin mediteranean, a Balcanilor şi a bazinului dunărean. Dar în fiece dintre aceste regiuni Italia întâlnea obstacole prea mari. În Balcani n-au admis-o englezii şi francezii, împiedicând crearea blocului balcanic proitalian şi contribuind la crearea de către Iugoslavia, Grecia, România şi Turcia a Antantei Balcanice, scopul căreia era păstrarea hotarelor existente. Germania hitleristă era gata să sprijine intenţiile italiene în ceea ce priveşte bazinul Mediteranean şi parţial Balcanii, dar în bazinul Dunării căile politicii italiene şi germane s-au despărţit. În modul acesta, expansiunea italiană în Europa avea nişte perspective destul de limitate.

În context, Italia în planurile sale agresive a început să înainteze pe locul întâi lărgirea posesiunilor sale coloniale în Africa. Acaparate mai de mult, Libia, Somalia şi Eritreea aduceau metropolei un beneficiu neînsemnat. O importanţă mai mare cele trei colonii o aveau în calitate de capuri de pod militaro-strategice în vederea expansiunii în direcţia Tunisului, Egiptului şi Etiopiei. Acapararea Tunisului şi Egiptului, care aparţineau Franţei şi Angliei, era pentru fasciştii italieni un vis irealizabil. Dar încercarea de-a cotropi Etiopia Italia o putea realiza.

Pregătirile pentru începutul agresiunii contra Etiopiei. Etiopia prezenta un stat feudal înapoiat cu o populaţie de 10 mln. de oameni. Ocuparea ei ar fi creat pentru Italia posibilitatea de-a uni coloniile sale din Africa de Est într-un singur masiv. Posesiunile italiene ar fi devenit un cap de pod îndreptat contra coloniilor engleze din Africa, scindând Sudanul anglo-egiptean de Somalia britanică, creând un pericol pentru cele mai importante comunicaţii engleze din Marea Mediteraneană în Marea Roşie şi atârnând dinspre Nord deasupra coloniei engleze Kenia.

La începutul anilor '30 încep pregătirile de invazie împotriva Etiopiei. În trei colonii africane ale Italiei se concentrau trupe, se construiau şi reconstruiau porturi maritime, aerodromuri, baze militare, spre hotarele etiopene se construiau şosele. În trei ani în metropolă şi-n colonii au fost desfăşurate forţe armate de 1,3 mln. de oameni. Pentru transportarea armatei expediţionale au fost pregătite, închiriate şi cumpărate circa 155 nave maritime cu un tonaj total de 1,25 mln tone[103].

Pentru a purta război, Italia a mărit serios achiziţiile de armament din SUA, procurând avioane, avio-motoare, piese de rezervă, petrol, materie primă şi alte mărfuri. Anglia a lărgit furnizările de cărbune, nichel şi altor materiale strategice pentru Italia. Germania în 1935 i-a vândut Italiei cărbune de patru ori, iar maşini de două ori mai mult decât în 1934. Uzinele franceze „Renault" livrau armatei italiene tancuri. Importul de automobile în coloniile italiene a crescut de 20 de ori[104].

În acelaşi timp la hotarele Etiopiei au fost provocate incidente. Un conflict serios a avut loc la 5 decembrie 1934 lângă oaza Ual-Ual din provincia etiopiană Ogaden la o distanţă de peste 100 km de la Somaliul italian. Atacând un detaşament al armatei etiopene, italienii au folosit aviaţia, tancurile, artileria şi au fost zeci de răniţi şi morţi. Guvernul negusului Haile Selassie I s-a adresat în Liga Naţiunilor, membră a căreia era şi Etiopia, cu rugămintea de-a preîntâmpina agresiunea italiană.

Numai peste 9 luni după evenimentele din Ual-Ual Consiliul Ligii a început examinarea conflictului italo-etiopian. Dar totul s-a redus la o bavardeală, şi aceasta i-a dezlegat mâinile lui Mussolini, care finisa ultimele pregătiri de război. Statele fasciste tot mai mult îşi asumau iniţiativa în afacerile internaţionale. Aceasta le facilita realizarea intenţiilor agresive. Germania era pe deplin satisfăcută de faptul că expansiunea italiană este îndreptată spre sud şi, prin urmare, atenţia ei pe mult timp va fi sustrasă de la Europa Centrală şi de Sud-Est, unde interesele germane se ciocneau de cele italiene. În plus, opinia publică din ţările occidentale, considerau la Berlin, va fi inevitabil îndreptată spre agresiunea italiană din Africa, la îndemâna fasciştilor germani.

Poziţia Occidentului faţă de pregătirile Italiei[105]. De situaţia creată tindea să se folosească şi Franţa, care intenţiona pe contul Etiopiei să-şi consolideze relaţiile cu Italia, să nu-i permită apropierea de Germania şi să obţină cu mâinile italienilor slăbirea poziţiilor Angliei în ţările din Asia şi Africa. La începutul lui ianuarie 1935 primul ministru francez P. Laval s-a întâlnit la Roma cu Mussolini. La 7 ianuarie s-a ajuns la înţelegerea despre modificarea graniţei franco-italiene în Africa. Franţa a făcut cedări considerabile, transmiţând Italiei 20% din acţiunile căii ferate Gibuti – Adis-Abeba, 800 km^2 la hotarul Eritreei italiene lângă strâmtoarea Bab-el-Mandeb, 125 mii km^2 de teritoriu care se învecina cu hotarul de sud al Libiei şi de asemenea au fost prelungite până în 1965 privilegiile coloniştilor italieni în Tunisia. Italia s-a dezis de la expansiune în direcţia lacului Ciad şi a Africii Ecuatoriale, adică a raioanelor aflate sub influenţa franceză. Mai târziu Laval se lăuda că i-a dăruit lui Mussolini Etiopia[106].

---

[103] История второй мировой войны. Т. 2. М., 1974. С. 12.
[104] Вобликов Д. Эфиопия в борьбе за сохранение независимости. 1860-1960. М., 1961. С. 66-67.
[105] Севостьянов Г.Н. Москва, Вашингтон и итало-эфиопская война. По новым документам. // ННИ, 1999, № 3, 4.
[106] Vezi: История второй мировой войны. Т. 2. С. 13; Всемирная история. Т. 9. С. 321; История дипломатии. Т. 3. С. 617; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 307-308.

Rezultatele tratativelor secrete dintre Laval şi Mussolini au fost aduse la cunoştinţă Londrei. Foreign Office a dat de înţeles că, dacă nu vor fi atinse interesele britanice din raioanele lacului Tana şi râului Nilul Albastru, Anglia nu intenţionează să se opună agresiunii italiene. La întrebarea lui Mussolini, cum va reacţiona Anglia la invazia armatei lui în Etiopia, Macdonald a răspuns: „Anglia – este o ledy. Femeilor le plac acţiunile active, ofensive ale bărbaţilor, dar cu condiţia respectării tainei. De aceea acţionaţi tacticos, iar noi nu vom obiecta”[107].

Politica de toleranţă faţă de agresorul italian o promovau şi SUA. La 31 august 1935 Roosevelt a semnat legea despre neutralitate, care interzicea exportul armelor şi materialelor de război în ţările beligerante[108]. Aceasta însemna că agresorul, mai puţin dependent de importul materialelor de război, căpăta un avantaj real faţă de victima agresiunii. Astfel, cercurile guvernante ale Angliei, Franţei şi SUA au luat, de fapt, cursul spre încurajarea agresiunii fascismului italian.

Aici considerăm necesar să revenim la legea americană despre neutralitate, care a acţionat din 1935 până în 1941 şi a avut o însemnătate aparte pentru evoluţia întregii situaţii internaţionale din ajunul războiului. La adoptarea ei a contribuit într-o mare măsură dezamăgirea totală a opiniei publice americane în rezultatul participării SUA la Primul război mondial şi responsabilitatea marilor corporaţii pentru antrenarea ţării în război.

Adoptarea legislaţiei despre neutralitate, după cum considerau iniţial elementele liberal-democratice, trebuia să micşoreze posibilitatea antrenării ţării în război de dragul intereselor private, care nu corespund intereselor naţiunii în ansamblu. În acest sens, accentul pus pe prioritatea intereselor naţionale avea o semnificaţie pozitivă. Însă, cum deseori se întâmplă, intenţiile bune duc în iad. În condiţiile când în Europa şi în Extremul Orient deja existau focarele noului război mondial şi începea ofensiva fascismului, devenea evident că anume interesele naţionale ale SUA cereau participarea lor la crearea sistemului securităţii colective. Evitarea războiului era posibilă doar în cazul, dacă s-ar fi reuşit împiedicarea apariţiei focarelor lui oriunde în lume. Neutralitatea însă ducea spre izolarea SUA, pe când pentru preîntâmpinarea războiului era nevoie de eforturi colective.

Neutralitatea, proclamată atunci când exista posibilitatea reală de-a opri în embrion prin eforturi comune ofensiva agresorilor, însemna refuzul cercurilor guvernante ale SUA la colaborarea internaţională în numele păcii. În istoriografia americană este răspândită părerea că legile despre neutralitate „şi-au adus contribuţia pentru a face războiul inevitabil. Conducătorii ţărilor «axei», oameni care nu se deosebeau prin prudenţă şi înţelepciune, s-au convins fără eforturi că Statele Unite vor rămâne la o parte, pe când ei vor recroi hărţile Europei şi Asiei”[109]. Astfel, obiectiv, neutralitatea americană turna apă la moara agresorilor, şi acele cercuri ale SUA, care voiau să-l împingă pe Hitler spre Est, au folosit legislaţia dată în acest scop. Roosevelt, fiind în fond împotriva legii despre neutralitate, deşi până la mijlocul anului 1937 o considera una acceptabilă.

Agresiunea Italiei contra Etiopiei şi poziţia marilor puteri[110]. În noaptea spre 3 octombrie 1935, prin surprindere, fără a declara război, armatele italiene au invadat din trei direcţii Etiopia, considerând că, folosind armamentul modern şi noile metode de luptă, într-un termen scurt se vor răfui cu jertfa lor.

Teama pentru soarta coloniilor sale din India şi Africa a făcut Anglia să ia măsuri de precauţie. Ea a concentrat în raionul Mărilor Mediteraneană şi Roşie forţe maritimo-militare şi aeriene impunătoare. În Marea Mediteraneană se aflau 7 vase de linie, 3 portavioane, 25 de crucişătoare, 65 contratorpiloare, 15 submarine, circa 450 de avioane[111].

Italienii, nereuşind să cucerească Etiopia din mers, au început să-şi mărească forţele aruncate împotriva ei. Concentrarea unei mari mase de trupe italiene, a tehnicii de luptă, a armamentului, a echipamentului, a combustibilului, care se transportau în Africa de Est pe cale maritimă pe parcursul a câtorva luni, a devenit posibilă datorită tolerării unor atare acţiuni din partea majorităţii membrilor Ligii Naţiunilor, care n-a întreprins nimic pentru a preîntâmpina războiul. La 7 octombrie 1935 Consiliul Ligii Naţiunilor a recunoscut formal Italia în calitate de agresor, şi la 11 octombrie Adunarea Generală a Ligii a decis să aplice contra Italiei sancţiuni economice şi financiare, care interziceau exportul în această ţară a armamentului şi anumitor tipuri de materie primă (cauciuc, plumb, cositor, crom), cerea încetarea importului mărfurilor italiene şi acordarea împrumuturilor şi creditelor comerciale acestei ţări[112].

Asemenea măsuri limitate nu puteau influenţa decisiv asupra evoluţiei evenimentelor, cu atât mai mult că Italia şi-a creat din timp rezerve de materie primă strategică, şi în afară de aceasta continua să se folosească de ajutorul statelor ce nu luau parte la sancţiuni. În legătură cu aceasta S. Mackiewicz scria că „împotriva Italiei au fost aplicate sancţiuni care, în primul rând, se bazau pe interdicţia de-a exporta în Italia umbrele şi pălării pentru dame. În orice caz, n-au interzis exportul benzinei, n-au închis Suezul. Sancţiunile Ligii Naţiunilor i-au ajutat sărmanului negus precum mortului tămâia”[113].

---

[107] История второй мировой войны. Т. 2. С. 13-14; История дипломатии. Т. 3. С. 618.
[108] Vezi: История США. Т. 3. С. 298.
[109] Ibid. С. 299.
[110] Sandache Ş. Războiul din Etiopia. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 2; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 208-219.
[111] История второй мировой войны. Т. 2. С. 15.
[112] Ibid. С. 16; Всемирная история. Т. 9. С. 325; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 320; История дипломатии. Т. 3. С. 620.
[113] Мацкевич С. Политика Бека. С. 91.

La 5 octombrie 1935, Casa Albă a interzis exportul armelor în Italia şi Etiopia. E lesne de înţeles că această hotărâre lovea nu în agresor, care puţin probabil că avea mare nevoie de procurarea armamentului peste hotare, ci în victima agresiunii – în Etiopia, care nu dispunea de industrie militară proprie şi simţea o lipsă acută de arme. În acelaşi timp interdicţia nu se răspândea asupra comerţului cu materiale strategice, ce corespundea la maximum intereselor agresorului.

Refuzul SUA, Germaniei, Austriei, Ungariei de-a participa la sancţiuni şi nedorinţa Angliei şi Franţei de-a le realiza în viaţă, au creat condiţii favorabile pentru Italia, deoarece în importul ei aceste state jucau rolul principal. SUA livrau Italiaei 72% de parafină, 60% de bumbac, 40% de fontă uzată, 27% de utilajul pentru maşini şi oţelul uzat, 26% de nichel. Germania îi dădea 40% de cărbune, 25% de laminate, 11% de fer şi oţel, 7% de nichel. Cota Austriei în importul italian constituia 28% din lemnul de construcţie, 23% de oţel special, 12% fier şi oţel. Ungaria era un important furnizor de produse alimentare[114].

Dorind ca sancţiunile să fie la maximum de eficiente, URSS a propus interzicerea exportului de petrol în Italia. Această propunere au sprijinit-o 9 state membre ale Ligii Naţiunilor, care furnizau Italiei 3/4 din petrolul consumat de ea. Aceste măsuri ar fi putut să influenţeze decisiv asupra situaţiei din Etiopia.

La Roma au bătut alarma. Mussolini s-a adresat lui Laval cu rugămintea de-a nu admite aplicarea sancţiunilor petroliere, care ar pune Italia într-o situaţie disperată. Guvernul englez şi-a exprimat îngrijorarea că, dacă Liga Naţiunilor va introduce embargo asupra vinderii petrolului Italiei, Statele Unite vor mări exportul petrolului în această ţară, şi companiile petroliere engleze vor pierde piaţa italiană. Interesele meschine ale marelui business au învins. Anglia şi Franţa ar fi putut să întreprindă şi altă măsură eficientă contra Italiei – să închidă canalul Suez şi să izoleze armata fascistă din Africa în bazele ei. Dar n-au dorit s-o facă. Ba mai mult, autorităţile franceze în Gibuti au reţinut armamentul procurat de Etiopia, iar administraţia franceză a căii ferate Gibuti – Adis-Abeba a refuzat să-l transporte.

Majoritatea membrilor Ligii Naţiunilor verbal erau de acord cu necesitatea de-a rupe relaţiile economice cu Italia, în practică însă continuau s-o aprovizioneze cu materiale militaro-strategice, îndeosebi cu petrol, care avea o importanţă primordială pentru rezultatul campaniei etiopene. Astfel, exportul de petrol din SUA a crescut de 2,5-3 ori[115]. Secretarul de Stat C. Hall mai târziu recunoştea că „dacă ar fi fost aplicate sancţiuni totale, Mussolini ar fi fost oprit imediat”[116].

Anglia şi Franţa, intrând într-o cârdăşie secretă, cu permisiunea lui Mussolini, au elaborat un plan de împărţire a Etiopiei. La 9 decembrie 1935 P. Laval şi ministrul britanic de externe S. Hoare s-au înţeles să-i permită Italiei să anexeze o parte considerabilă a teritoriului Etiopiei. Aceasta din urmă preconiza să compenseze cu o fâşie din sudul Eritreei, cu ieşire la mare[117] – un „coridor pentru cămile”, cum au numit-o ziariştii. Acest plan a nimerit în presă şi a trezit o mare indignare în toate ţările. S. Hoare a fost nevoit să demisioneze. Peste o lună a căzut şi guvernul lui Laval. Dar politica acestor două ţări în conflictul italo-etiopian nu s-a schimbat.

Dintre marile puteri numai URSS s-a opus deschis agresiunii italiene contra Etiopiei. În nota din 22 noiembrie 1935, adresată guvernului Italiei, Guvernul sovietic a acuzat agresiunea contra acestei ţări[118]. În discuţia cu S. Hoare la 6 noiembrie 1935 ambasadorul sovietic la Londra a subliniat importanţa colosală a sancţiunilor pentru încetarea noilor acte de agresiune: „Italia, a spus, el, este un agresor, dar acest agresor este relativ slab şi nu atât de periculos pentru Europa. În aceeaşi Europă sunt alţi candidaţi în agresori, mult mai puternici şi periculoşi. Noi considerăm extrem de important, ca pe exemplul Italiei, să fie dată o lecţie tuturor agresorilor posibili, în general. Sancţiunile decise acum trebuie să devină o preîntâmpinare a oricărui agresor pe viitor”[119]. Însă în aceasta şi consta miezul politicii statelor occidentale: ele nu doreau să creeze un precedent. Nepedepsirea agresorului italian avea urmări de perspectivă, încurajând şi alte state agresive, în primul rând pe Germania, parcă spunând: dacă-i este permis Italiei, ne este permis şi nouă. Acesta era principalul viciu al politicii „de neamestec”, care inevitabil genera creşterea încordării internaţionale.

Între timp trupele italiene continuau ofensiva şi au mers la crime colosale – contra populaţiei paşnice şi armatei etiopiene au fost folosite iperita, aruncătoarele de flăcări, gloanţele dum-dum. Bazându-se pe superioritatea numerică şi tehnică şi folosind metode criminale de război, ocupanţii italieni la 5 mai 1936 au cucerit capitala ţării Adis-Abeba. După care puterile occidentale, una după alta, au început să refuze aplicarea sancţiunilor contra Italiei. Prima a fost Anglia. Liga Naţiunilor şi-a demonstrat deplina impotenţă, dar principalul – nedorinţa de-a înfrâna agresorul[120]. Vocea Uniunii Sovietice suna solitară între pereţii Ligii. O mărturisire caracteristică a făcut mai târziu Eden: „Anume noi l-am transformat pe Mussolini într-o forţă considerabilă”[121].

---

[114] История второй мировой войны. Т. 2. С. 16.
[115] Ibid. С. 17; История дипломатии. Т. 3. С. 619; История США. Т. 3. С. 300.
[116] История дипломатии. Т. 3. С. 620; История второй мировой войны. Т. 2. С. 17.
[117] Всемирная история. Т. 9. С. 325-326; История второй мировой войны. Т. 2. С. 17; История дипломатии. Т. 3. С. 621; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 321.
[118] ДВП СССР. Т. 18. С. 561.
[119] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 323-324.
[120] Vezi: Наумов А. В Женеве всё рушится. Лига Наций, СССР и кризис Версальской системы. // Родина, 2011, № 6.
[121] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 322.

Urmările lichidării independenţei Etiopiei. Războiul italo-etiopian a generat o agravare şi mai mare a contradicţiilor dintre marile puteri. Consolidându-se în Etiopia, Italia şi-a renovat pretenţiile asupra posesiunilor franceze vecine, fapt ce a subminat apropierea temporară cu Franţa şi a relevat netemeinicia calculelor cercurilor conducătoare franceze referitor la „împăciuirea" Romei. Şi mai mult, ocuparea Etiopiei ameninţa coloniile engleze. Sub pericol au fost puse comunicaţiile imperiale britanice din Marea Roşie.

Pe de altă parte, războiul italo-etiopian a contribuit la apropierea celor două state fasciste – a Italiei şi Germaniei, fapt ce s-a manifestat deja în 1936 în intervenţia lor comună contra Spaniei republicane. Apropierea lor avea loc în baza supunerii crescânde a politicii Italiei intereselor fascismului german. Italia s-a dezis de orice împotrivire planurilor germane în Austria, Balcani şi-n bazinul danubian. Era plata pentru sprijinul economic şi politic german al agresiunii italiene în Africa. Pe de altă parte, mai era şi o reflectare a raportului real de forţe din cadrul tandemului agresiv nou-creat.

Ocuparea regiunii Renane demilitarizate. Războiul din Etiopia şi tolerarea agresorului din partea Occidentului au pus începutul unei noi etape în istoria antibelică. Istoricul şi teoreticianul militar englez B. Liddell Hart menţiona că situaţia creată „l-a îndemnat pe Hitler spre un nou pas provocator în martie 1936"[122].

Agresiunea nepedepsită a Italiei în Etiopia şi politica precedentă a hitleriştilor le-au dat motive să ajungă la concluzia că a sosit timpul potrivit pentru încălcarea directă a Tratatelor de la Versailles şi Locarno şi realizarea planurilor de cotropire în Europa. Ca prim act se prevedea introducerea neaşteptată şi concomitentă a unei armate germane de peste 30 mii de oameni în zona Renană demilitarizată. În calitate de paravan pentru aventura planificată se vehicula teza precum că pactul sovieto-francez este unul incompatibil cu spiritul înţelegerilor de la Locarno şi ameninţă Germania. Hitler a declarat: „Moscova trebuie supusă carantinei"[123]. Absurditatea unor atare scorniri era evidentă, întrucât nici Franţa, nici URSS nu aveau niciun fel de pretenţii teritoriale faţă de Germania, iar tratatul lor despre ajutorul reciproc prevedea doar măsuri de răspuns contra agresiunii. Acţiunea gândită de fascişti era legată de-un risc gigantic pentru ei. Mai târziu Jodl[r] recunoştea: „Noi aveam un sentiment de nelinişte asemeni unui jucător care şi-a pus în joc întreaga sa carieră"[124].

Actul agresiv al Germaniei hitleriste în Europa se pregătea printr-un contact strâns cu Italia fascistă. La 25 februarie 1936 între ele a fost încheiată o înţelegere despre măsurile de luptă contra pactului sovieto-francez şi despre linia generală de comportament în politica faţă de tratatul de la Locarno[125]. Invazia trupelor germane în zona Renană trebuia să sustragă atenţia Occidentului şi pe un termen nedeterminat să amâne sancţiunile petroliere contra Italiei, permiţându-i fără obstacole să încheie operaţiunile finale în Etiopia. La rugămintea lui Mussolini, Hitler a transferat cu o săptămână mai devreme data ofensivei. Pe de altă parte, continuarea războiului italo-etiopian sustrăgea atenţia opiniei publice din Europa Occidentală de la Europa Centrală.

La 7 martie 1936 batalioanele germane au invadat zona Renană demilitarizată şi au ocupat-o, neîntâlnind nicio rezistenţă. Succesul neaşteptat a înfiripat agresorul, trupele germane ieşind la hotarul francez[126]. Guvernul Franţei a reacţionat doar prin declaraţii la asemenea acţiune. „Toate acestea însă erau numai o agitaţie şi cuvinte goale în faţa faptului săvârşit", scria Ch. de Gaulle[127]. În loc să impună Germania hitleristă să-şi retragă trupele din zona demilitarizată, guvernul francez s-a situat pe o poziţie favorabilă agresorului – consultărilor interminabile şi conferinţelor. Guvernul englez s-a adresat Franţei cu recomandarea „de a aştepta cu luarea unor careva măsuri". Baldwin i-a spus premierului Flanden: „Dacă există doar o şansă din o sută că operaţiunea voastră poliţienească va provoca un război, eu n-am niciun drept să implic în el Anglia"[128].[r]

Triumfând, Hitler s-a grăbit să declare: „Spiritul Tratatului de la Versailles este nimicit". Şi a adăugat: „În Europa trebuie să apară o ordine nouă"[129]. La hotarele răsăritene ale Franţei iarăşi a sclipit luciul baionetelor forţelor armate ale reichului german. Sistemul francez de alianţe şi garanţii trosnea din toate încheieturile.

---

[122] История второй мировой войны. Т. 2. С. 19.
[123] Ibid.; История дипломатии. Т. 3. С. 625.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Alfred Jodl – general-colonel, şeful secţiei operative a OKW. Acuzat de către Tribunalul de la Nürnberg ca criminal de război şi executat.
[124] История второй мировой войны. Т. 2. С. 19.
[125] Ibid. С. 19-20.
[126] Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность. С. 233-234; Попов В.И. Дипломатические отношения между СССР и Англией. С. 251; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 220-224.
[127] Голль Ш. Военные мемуары. Т. 1. М., 1957. С. 52.
[128] Попов В.И. Дипломатические отношения между СССР и Англией. С. 255.
[r] Nota redactorului ştiinţific: În iunie 1936 comitetul pentru politică externă al guvernului englez a examinat un raport referitor la transmiterea unui mandat Germaniei asupra unor posesiuni coloniale. Şi cu toate că concluzia s-a redus la teza precum că „satisfacerea dorinţelor Germaniei în domeniul colonial este inadmisibilă", încercările de-a găsi un numitor comun cu naziştii au continuat. // Соколов В.В. Великобритания на пути ко второй мировой войне. // ННИ, 2009, № 5. С. 71.
[129] История второй мировой войны. Т. 2. С. 20; История дипломатии. Т. 3. С. 627.

Desigur trupele germane de la hotarul apusean, mai ales în perioada iniţială, nu puteau împiedica Franţa să întreprindă o ofensivă[130], dar efectul psihologic al prezenţei lor era unul real.

Remilitarizarea zonei Renane a permis construcţia unor mari obiecte militare în vestul reichului, fapt care, pe de-o parte, mărea şansele Germaniei într-o posibilă confruntare cu forţele armate franceze, iar, pe de altă parte, permitea să reducă la minimum numărul ostaşilor, necesar pentru menţinerea frontului contra Franţei. Prin aceasta a crescut posibilitatea reală de-a mări capacitatea de ofensivă a trupelor care acţionează în orice altă direcţie şi se excludea un atac neaşteptat din Occident. Însă cel mai mare câştig strategic consta în faptul că, întărindu-se în vest, Germania fascistă de fapt a întretăiat „linia vieţii" între Franţa şi aliaţii ei din Europa de Est şi Sud-Est, destabilizând momentan situaţia de pe continent şi creând în perspectivă un pericol nemijlocit unui şir de ţări, şi întâi de toate Austriei şi Cehoslovaciei.

Apoi, remilitarizarea zonei Renane a determinat schimbări importante şi în atitudinea regimului lui Mussolini faţă de cel de-al treilea reich. Ea a fost apreciată de căpeteniile fasciste ale Italiei ca un argument solid a unei mari forţe a Germaniei. Această acţiune a adus şi la importante reevaluări în concepţiile politice ale conducerii Germaniei faţă de perspectivele evoluţiei apropiate a situaţiei europene. Ea tot mai mult se încredinţa că din partea Occidentului nu vor urma acţiuni concrete pentru curmarea agresiunii germane.

Toate acestea în complexitate au înrăutăţit serios situaţia internaţională din Europa. În acest sens e greu să nu fii de acord cu gazeta „Izvestia" din 12 martie 1936 care a constatat: „Fiind acum cea mai modernă forţă armată a lumii capitaliste occidentale şi bazându-se pe-o populaţie de 70 de milioane, pe-o industrie supraconcentrată şi pe-o nemaivăzută concentrare a puterii de stat, cel de-al treilea imperiu prezintă un puternic stat imperialist. El încă nu e gata pentru o ofensivă armată. Are încă multe părţi slabe – lipsa cronică de materie primă strategică... şi a rezervelor instruite. Dar deja a încetat să mai fie un obiect al politicii şi nu se mai teme de restabilirea în Franţa a tendinţei spre dezmembrarea Germaniei şi invers – ştie bine că Franţa se teme de el"[131]. Zona Renană, acaparată de Germania, a devenit capul ei de pod împotriva Franţei. „Francezii, scria istoricul francez M. Bomon, consideră ziua de 7 martie 1936 în calitate de început al Celui de-Al doilea război mondial. Anume în această zi a fost ratată posibilitatea de a-l opri pe Hitler"[132].

5. Intervenţia italo-germană în Spania şi politica de neamestec a puterilor occidentale

Planurile fasciste în Spania. Una dintre cele mai mari şi tragice după urmările sale diversiuni ale statelor fasciste şi agenturii lor contra păcii a fost rebeliunea generalului Franco împotriva Republicii Spaniole. Către vara lui 1936 în planurile agresive ale fasciştilor ea ocupa un loc aparte. Fapt care se explica prin victoria Frontului popular la alegerile parlamentare din Spania din 16 februarie, apoi în mai în Franţa, stimulând lupta antifascistă a popoarelor Europei şi contribuind la crearea unor condiţii prielnice pentru formarea frontului internaţional contra pericolului unui război mondial.

Cu mult până la intervenţie, fascismul german şi italian au stabilit legături strânse cu reacţia spaniolă. Serviciile de informaţie germane recrutau activ spioni şi diversionişti, creau depozite secrete de armament, împreună cu căpeteniile fasciştilor spanioli pregăteau rebeliunea armată. Agenţii fascişti erau infiltraţi pretutindeni – în toate păturile populaţiei, în armată, în aparatul de stat, în business-ul privat etc. Sprijinul social al reacţiei spaniole îl constituiau, în primul rând, moşierii, clericii, militariştii. Germania şi Italia, susţinând activ forţele reacţionare în pregătirea loviturii de stat fasciste, întâi de toate, puneau accentul pe clica militaristă. Dar, nefiind convinse în posibilităţile proprii, cartierele generale ale Germaniei şi Italiei planificau amestecul lor în afacerile interne ale Spaniei; totodată planul operaţiunii miza pe factorii surprinderii şi al iuţelii. În martie 1936 la Berlin a sosit generalul Sanhurho, pe care îl considerau conducător al rebeliunii, şi a primit încredinţări că va căpăta tot ajutorul necesar.

Paralel cu coincidenţa intereselor Germaniei şi Italiei în problema spaniolă, după cum s-a menţionat mai sus, existau şi anumite contradicţii. Ca şi în cazul cu Etiopia, fasciştii germani credeau că partenerul lor, înămolindu-se în Spania, nu se va opune înghiţirii Austriei şi consolidării poziţiilor germane în Europa Centrală, în zona dunăreană şi în ţările peninsulei balcanice.

Un rol extrem de important în planurile ambelor state îl jucau scopurile militaro-strategice. Nemţii erau convinşi că, ocupând peninsula Iberică, vor putea „strânge Franţa în cleşte, şi atunci francezii vor înţelege ce înseamnă războiul pe două fronturi"[133]. Şi mai concret această teză a fost exprimată în memorandumul MAE al Germaniei, pregătit în octombrie 1938: „Umplerea vacuumului militar şi politic în peninsula Pirineică, deja în

---

[130] Mai târziu Hitler recunoscu într-un cerc îngust al acoliţilor săi: „Dacă francezii intrau atunci în regiunea Renană, am fi fost nevoiţi să ne cărăbănim de acolo cu cozile între vine, deoarece resursele militare de care dispuneam erau nesatisfăcătoare nici pentru a opune măcar o rezistenţă slabă". // Наумов А.О. «Рейнский блеф» Гитлера. Ремилитаризация рейнской области в 1936. // ННИ, 2011, № 2. С. 49.

[131] Citat din: Европа в международных отношениях. С. 242-243.

[132] Vezi: Наумов А.О. «Рейнский блеф» Гитлера. Ремилитаризация рейнской области в 1936. // ННИ, 2011, № 2. С. 59.

[133] История второй мировой войны. Т. 2. С. 23.

mare măsură obţinut, înseamnă schimbarea radicală în situaţia Franţei... Legăturile Franţei cu imperiul ei colonial vor deveni problematice. Gibraltarul îşi va pierde valoarea sa, libertatea trecerii flotei engleze prin strâmtoare va depinde de Spania, nemaivorbind de posibilitatea de-a folosi peninsula Pirineică pentru operaţiunile submarinelor, a forţelor maritime uşoare şi aviaţiei… Conflictul european în care axa Berlin-Roma se va împotrivi Angliei şi Franţei va căpăta complet o altă configuraţie, dacă o Spanie puternică se va alipi la axa Berlin-Roma". Într-o mare măsură anume aceste scopuri strategice cereau „de făcut tot ce-i posibil, pentru a-i permite lui Franco să obţină o victorie rapidă"[134].

Înrădăcinându-se pe peninsula Pirineică, puterile fasciste căpătau posibilitatea de-a întretăia comunicaţiile din Mediterană şi în mare parte din Atlantic, de care depindea Franţa şi într-o măsură şi mai mare Anglia. În planurile economice ale statelor fasciste Spania ocupa un loc aparte. Ea dădea aproape 45 % din extracţia mondială a mercurului, mai mult de jumătate din iperită, era un mare exportător de minereu de fier, volfram, plumb, zinc, săruri de caliu, argint şi alte materiale necesare pentru industria de război[135]. Acapararea acestor izvoare de materie primă strategică de către statele fasciste le permitea să-şi îmbunătăţească simţitor poziţiile lor economice în defavoarea inamicilor potenţiali.

Astfel, scopurile politice, economice şi militaro-strategice ale fascismului german şi italian împingeau ţările respecive spre o intervenţie în Spania. În afară de aceasta ele considerau că intervenţia va slăbi brusc mişcarea antifascistă din Europa.

Începutul rebeliunii. La 17 iulie 1936 unităţile spaniole, dislocate în Marocul spaniol, au ridicat o rebeliune contra republicii[136]. La 18 iulie staţia de radio din Souta a transmis semnalul convenţional către începutul acţiunilor: „Deasupra Spaniei e cer senin!" Majoritatea garnizoanelor spaniole au aderat la rebeli. În prima săptămâna din armata de 145 de mii de oameni i-au susţinut pe răsculaţi 100 de mii, mai mult de jumătate din regimentele de artilerie şi legiunea străină. Folosind factorul surprinderii şi pasivitatea guvernului, răzvrătiţii au ocupat Marocul spaniol, insulele Canare şi Balneare (în afară de insula Menorca), s-au întărit într-un şir de provincii ale Spaniei de Nord şi Sud-Vest. Conducătorii sediţiunii mizau în termenii cei mai apropiaţi să înfrângă rezistenţa unităţilor fidele republicii şi să ia puterea în mâinile lor[137]. Se părea că în ţară nu există o forţă capabilă să le stea în cale.

Dar în apărarea republicii s-au ridicat oamenii muncii şi au stăvilit fascismul. În lupte crâncene au fost distruse garnizoanele răsculate ale Madridului, Barcelonei, Valensiei, Cartahenei, Malagăi, Bilbao, Santanderului şi din alte oraşe. Marinarii şi unterofiţerii au rupt tentativele de răzvrătire în flotă, FMA păstrând credinţă republicii. Către sfârşitul lunii situaţia rebelilor pe peninsulă a devenit critică şi se părea că nimic nu-i mai poate salva.

Intervenţia străină în Spania. Dar anume în acel timp, când revolta militaro-fascistă sub puternicile lovituri ale maselor populare se stingea, în evenimentele spaniole au intervenit forţe străine. Rebelii au fost susţinuţi de detaşamentul de şoc al reacţiei mondiale – de statele fasciste. La 22 iulie, după moartea lui Sanhurho într-un accident aerian, generalul Franco, asumându-şi comandamentul armatei africane, a trimis la Berlin şi Roma grupuri de ofiţeri cu rugămintea de-a solicita ajutor. Peste câteva zile Hitler a hotărât să trimită în Marocul spaniol avioane de transport pentru transferarea trupelor franchiste pe continent. O hotărâre similară a luat şi Mussolini. La 28 iulie avioanele germane şi italiene au început să transporte armatele lui Franco peste strâmtoarea Gibraltar[138]. A apărut un vast cap de pod al insurgenţilor în sudul Spaniei. La 2 august în apele teritoriale ale Spaniei au intrat unităţile maritime germane şi italiene. Hitler era convins că nici Anglia şi nici Franţa nu se vor opune.

La sfârşitul lui iulie în Germania a fost creat un cartier special „W" care avea sarcina transportării în Spania a tehnicii militare, a specialiştilor, iar pe viitor şi a unităţilor. În afară de aceasta, hitleriştii au format o escadră maritimă „Nordzee", care a creat un „pod" între porturile germane, portugheze şi spaniole, ocupate de rebeli. În anii 1936-1939 nu mai puţin de 170 de vase germane înfăptuiau transportări militare în Spania[139]. Agresorii fascişti îşi mascau intervenţia prin lozinca „luptei cu bolşevismul" şi încercau să convingă cercurile conducătoare ale Occidentului că nu atentează la interesele lor din Spania.

Iniţial Italia şi Germania îşi mascau cu tact şi minuţios acţiunile lor agresive: trupele se transportau sub marca turiştilor, comercianţilor, specialiştilor de producţie, iar armamentul şi muniţiile – sub marca fierului uzat, maşinilor agricole şi îngrăşămintelor. Pentru transportarea materialelor se arendau vase sub drapelul ţărilor neutre. Despre proporţiile ajutorului franchiştilor din partea Germaniei şi Italiei ne mărturiseşte faptul că

---

[134] Ibid.
[135] Овинников Р.С. За кулисами политики «невмешательства». М., 1959. С. 22-23.
[136] Vezi: Малай В.В. Начало гражданской войны в Испании в 1936 году и проблема невмешательства. По материалам Архива внешней политики РФ. // ННИ, 2006, № 6.
[137] История второй мировой войны. Т. 2. С. 25.
[138] „În perioada dintre 28 iulie şi 6 august 1936 Franco a primit cea mai mare parte a avioanelor promise şi a reuşit transferarea trupelor sale pe continentul european". // Дамс Х.Г. Франсиско Франко. Солдат и глава государства. // http://militera.lib.ru/bio/dahms/05.html.
[139] История второй мировой войны. Т. 2. С. 25-26.

livrările militare le-au costat pe aceste ţări 1 mlrd de dolari. În primii doi ani de război Germania i-a expediat generalului Franco 650 de avioane, 200 de tancuri, 700 de tunuri. Italia, la rândul ei, a trimis 2000 de tunuri, 7,5 mln obuze, 241 mii de puşti, 10 mii de automate, 325 mln de cartuşe, 7633 de automobile, 950 de tancuri şi blindate, 1000 de avioane, 17 mii de bombe, 2 submarine, 4 torpiloare[140].

Torentul crescând al tehnicii militare germane şi italiene a schimbat brusc raportul de forţe şi le-a asigurat rebelilor în august – septembrie o superioritate vădită asupra republicanilor, mai ales în aviaţie. De la sfârşitul lui octombrie 1936, îndeosebi după recunoaşterea oficială la 18 noiembrie a guvernului lui Franco de către Germania şi Italia, intervenţia a căpătat un alt caracter calitativ. Statele fasciste au început să trimită în Spania forţele sale armate. Au fost aruncate în luptă unităţi de aviaţie, tancuri, artilerie antiaeriană, trupe inginereşti şi altele, care făceau parte din aşa-numita „legiune Condor". Ea număra 250 de avioane, inclusiv 140 de vânătoare şi 100 de bombardament, 180 de tancuri, sute de tunuri antitanc şi alte mijloace. Conform calculelor hitleriştilor, costul transportării, întreţinerii şi asigurării acestei „legiuni" din 7 noiembrie 1936 până la 31 octombrie 1938 a constituit peste 190 mln de reichsmărci. Fiind forţa principală de şoc a fascismului german în Spania, ea devenise un mare centru de pregătire al cadrelor, unde au fost instruiţi 56 mii de ofiţeri şi viitori ofiţeri ai armatei franchiste[141].

Germania şi Italia tindeau „să treacă" prin frontul spaniol cât se poate mai mulţi soldaţi şi ofiţeri pentru a căpăta o experienţă de luptă. În medie în fiece lună în luptă se aflau 10-12 mii de nemţi şi 40-45 mii de italieni. De tot în trei ani de război în Spania au fost trimişi 250 de mii de italieni, 50 de mii de nemţi, 20 mii de portughezi, 10 mii de marocani[142].

Pe pământul spaniol fasciştii îşi verificau principiile doctrinei lor militare: bombardamentele barbare ale oraşelor şi satelor (Guernica), execuţiile în masă a cetăţenilor paşnici, pirateria, diversiunile politice şi ideologice. Fasciştii germani au transformat Spania într-un poligon gigantic, pe care şi-au încercat tehnica de luptă, îşi perfecţionau armele şi verificau mijloacele de folosire a lor. În vara anului 1938 generalul Reichenau[r] spunea: „Spania a devenit pentru Germania cea mai bună şcoală de război", mult mai folositoare, „decât zece ani de instrucţiuni în condiţii paşnice". „Ar fi o greşeală să privim la războiul din Spania ca la un conflict de gradul doi. Spania ne-a învăţat multe, în Spania noi ne-am corectat unele greşeli ale strategiei noastre militare... Intervenţia noastră în Spania ne-a permis să ne întărim pe liniile principale strategice ale Franţei şi Angliei. Datorită poziţiilor noastre în Spania, ne aflăm într-o situaţie prielnică, dominând punctele vitale ale acestui raion strategic"[143].

Intervenţia italo-germană, schimbând raportul de forţe dintre duşmanii şi părtaşii Republicii Spaniole, a devenit un factor determinant al superiorităţii militare a franchiştilor. Pentru acest „ajutor" trebuia, bineînţeles, de plătit. În curând după începutul răzvrătirii începe stoarcerea bogăţiilor naturale în Germania de pe teritoriile Spaniei controlate de rebeli. Numai pe parcursul unei luni, octombrie-noiembrie, au fost duse în Germania 10750 de tone de mangan, wolfram, aramă şi alte metale colorate. La 28 noiembrie 1936 Italia fascistă de asemenea a încheiat o înţelegere secretă cu Franco, conform căreia căpăta dreptul de-a controla resursele economice ale Spaniei, dreptul de-a exploata liber porturile, drumurile ei etc.[144]

Pe parcursul lunilor martie-iulie 1937 au fost semnate trei protocoale germano-spaniole, conform cărora rebelii se obligau să încheie un tratat comercial cu Germania, să nu poarte negocieri economice cu alte ţări fără acordul ei, să trimită în reich materie primă şi diverse mărfuri în schimbul livrărilor militare şi de asemenea să le permită monopolurilor germane cercetarea şi explorarea resurselor minerale ale metropolei şi posesiunilor ei. În curând, companiile germane au căpătat concesii pentru 73 de întreprinderi miniere spaniole. Dorind să nu-i permită astfel de afaceri lui Franco cu englezii, nemţii i-au declarat deschis că Germania îşi va intensifica ajutorul numai în cazul, dacă acesta o va asigura cu minereu. Drept rezultat, în 1937 în Germania au fost transportate 1,62 mln tone de minereu de fier, 926 mii tone de pirită, 7 mii tone de alte minereuri[145].

Politica „de neamestec"a Occidentului. Cercurile guvernante ale Angliei, Franţei şi SUA nu puteau să nu înţeleagă că intervenţia italo-germană în Spania poate avea urmări nefaste pentru interesele lor proprii. Dar, ca şi în cazul cu Etiopia, ele şi-au declarat neamestecul în afacerile spaniole. Iniţiatorii politicii date motivau necesitatea unui astfel de curs prin faptul că în caz contrar războiul din Spania se poate transforma într-unul european. Teza dată era totalmente una falsă, fiindcă nici economic, nici militar statele fasciste nu erau pregătite de-un asemeneaa război. „Neamestecul" – una dintre manifestările politicii „de împăciuire" – a fost adus la

---

[140] Ibid. C. 26,27; Всемирная история. Т. 9. С. 340.

[141] Уткин А.И. Так пришла война. С. 16-17; История второй мировой войны. Т. 2. С. 26-27; История дипломатии. Т. 3. С. 634; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 234-235.

[142] История второй мировой войны. Т. 2. С. 27; История дипломатии. Т. 3. С. 635; История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 332.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Walter von Reichenau, în iulie 1940 devenit general-feldmareşal, fiind cunoscut în calitate de nazist convins, care realiza cu râvnă politica hitleristă „de exterminare a evreilor şi comisarilor".

[143] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 327; История второй мировой войны. Т. 2. С. 27-28.

[144] История дипломатии. Т. 3. С. 634-635.

[145] История второй мировой войны. Т. 2. С. 24, 31.

viaţă de anticomunismul politicienilor occidentali, de teama lor faţă de „revoluţia sovietică" din Spania, victoria căreia putea să întărească tendinţele revoluţionare în Franţa şi în alte ţări. Concomitent, cercurile de afaceri din Occident vedeau în franchişti nişte garanţi ai păstrării orânduirii existente în Spania şi inviolabilităţii capitalurilor investite în economia ţării.

Totodată cercurile conducătoare ale acestor ţări ţineau cont de faptul că invazia agresorilor fascişti în Spania creează un pericol serios posesiunilor lor coloniale din Africa şi Asia, înrăutăţeşte poziţiile lor strategico-militare şi politice în caz de confruntare cu Germania şi Italia. De aceea Anglia şi Franţa încercau să găsească limbaj comun cu rebelii, să se înţeleagă cu Franco privind garanţiile investiţiilor lor de capital în Spania, să neutralizeze penetrarea capitalului german şi italian în economia spaniolă şi să nu admită trecerea definitivă a Spaniei „naţionaliste" de partea statelor fasciste.

Caracterizând poziţiile cercurilor guvernante ale Franţei, ambasadorul sovietic I. Suriţ menţiona: „Problema spaniolă a scindat ţara în două tabere, dar chiar şi printre părtaşii lui Franco majoritatea vor fi contra admiterii italienilor şi nemţilor spre hotarul lor pirineic. Ei îşi fac toate calculele (natural că false), fiind convinşi că prin intermediul Angliei, care de asemenea este interesată în neadmiterea italienilor şi nemţilor în Spania, Franco va putea fi uşor luat sub control şi cu ajutorul cheiţei «de aur», «eliberat» de tutela germano-italiană"[146].

Prin aceasta, în particular, se lămuresc şi multiplele încercări ale Angliei şi Franţei de-a obţine „reglementarea paşnică" a problemei spaniole, pe calea creării „guvernului provizoriu" din reprezentanţii republicanilor şi franchiştilor sub controlul general al statelor europene. În acelaşi timp, Marea Britanie depunea mari eforturi pentru a stabili relaţii directe cu guvernul lui Franco. Deja în octombrie-noiembrie 1936 ea a stabilit cu el legături comerciale, iar la începutul anului 1937 pe teritoriile ocupate de insurgenţi au fost deschise consulate engleze. În noiembrie guvernul lui Chamberlain de fapt a recunoscut guvernul lui Franco[147].

Multiple dovezi ne mărturisesc că, dacă Anglia, Franţa şi SUA s-ar fi condus în relaţiile cu Spania de cele mai elementare norme ale dreptului internaţional, statele fasciste ar fi fost nevoite să-i refuze lui Franco un ajutor şi guvernul republican foarte repede ar fi înăbuşit rebeliunea. Aşa, de exemplu, din cauza politicii de „neamestec" republica spaniolă a nimerit într-un cerc strâns al blocadei economice.

La 15 august 1936 a avut loc un schimb de note dintre guvernele Angliei şi Franţei. Ambele guverne s-au obligat să interzică exportul armamentului şi materialelor de război în Spania şi în posesiunile ei. Realizarea acestei politici pe scară internaţională a fost trecută pe aşa-numitul Comitet londonez, creat în septembrie 1936 şi compus din ambasadorii celor 27 de ţări europene acreditaţi pe lângă guvernul englez.

Chiar de la început, obiectiv, această politică avea nu doar un caracter antispaniol, ci şi antisovietic. Această tendinţă s-a întărit spre sfârşitul anului 1937 – anul 1938, când la putere în Anglia şi Franţa au venit părtaşii înţelegerii directe cu statele fasciste – Chamberlain şi Daladier[г]. În legătură cu aceasta, ambasadorul sovietic la Londra I.M. Maiskii scria: „Chamberlain este dispus profund duşmănos comunismului şi URSS. Lui îi este absolut peste puteri să depăşească atare duşmănie pentru crearea frontului comun al statelor iubitoare de pace cu scopul apărării Imperiului Britanic. Ba mai mult, el consideră că fascismul german şi italian vor mai putea să-i prindă bine burgheziei engleze în calitate de spărgător în lupta cu «pericolul comunist» ce vine din Est. Iată de ce toată concepţia lui de politică externă se bazează nu pe ideea rezistenţei agresorilor, ci pe acordul cu agresorii pe contul altor ţări, dacă-i posibil, şi pe contul URSS"[148].

În context, este proeminentă caracteristica liderului britanic şi a cursului lui politic extern făcută de către ambasadorul german la Londra Gerbert von Dirksen, care, bineînţeles, apăra interesele reichului hitlerist şi îndreptăţea tendinţa împăciuitorilor de-a ajunge la o înţelegere cu Berlinul. Şi total absurdă este încercarea de a-l compara cu Roosevelt, care, chipurile, ar fi admis „o greşeală" în relaţiile cu URSS. În opinia lui Dirksen, Chamberlain „a fost, fără îndoială, un politician remarcabil de talie mondială cu gânduri nobile şi curate... În atitudinea sa faţă de cele mai importante probleme ale politicii externe britanice, precum şi referitor la poziţia lui faţă de statele autoritare nou apărute, Chamberlain se conducea de idealuri clare şi oneste. El şi-a început activitatea fiind ferm convins că oamenii îl vor înţelege şi-l vor urma cu încredere, el reuşind să atingă un *modus vivendi*. În felul acesta, el a comis o greşeală, care n-a devenit mai puţin periculoasă privind conştientizarea faptului că mai târziu o greşeală similară a făcut-o şi Roosevelt în relaţiile cu Uniunea Sovietică. Acestea i-au fost convingerile, şi Chamberlain a întreprins tot ce era posibil pentru realizarea lor. El i-a eliberat pe toţi care aveau opinii deosebite de ale lui, înlocuindu-i cu oamenii săi. Anthony Eden şi lordul Cohenborn au părăsit Foreign Office. Lordul (mai apoi sir) Robert Vansittart, simpatiile politice ale căruia nu erau deloc ambigue, a fost izgonit din executiv şi limitat cu un statut de consilier diplomatic. Conducerea Foreign Office-ului şi-a asumat-o lordul Halifax. În calitate de consilier personal, primul ministru l-a ales pe sir Horace Wilson. Sir Neville

---

[146] СССР в борьбе за мир накануне второй мировой войны. Документы и материалы. М., 1971. С. 74-75.
[147] Овинников Р.С. За кулисами политики «невмешательства». С. 114-115, 153-154.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Édouard Daladier (18 iunie 1884 – 10 octombrie 1970) – politician şi om de stat francez, prim ministru în anii 1933, 1934, 1938-40. În mare măsură se afla sub influienţa unor oameni cu concepţii progermane. El personal însă nu poate fi considerat progerman.
[148] СССР в борьбе за мир… С. 210.

Henderson a devenit ambasador la Berlin. Dar până la schimbările respective Chamberlain căuta deja contacte cu Hitler, şi acest contact a fost stabilit de către lordul Halifax la o vânătoare la Berlin în noiembrie 1937”[149].

Diplomatul englez G. Thompson descrie în memoriile sale politica de „neamestec” promovată de Anglia. În particular, el menţionează un aşa caz: „Pentru noi, la Valensia, ne părea stupid că controlul asupra litoralului maritim al Spaniei de la Malaga în direcţia nordică le-a fost încredinţat nemţilor. Contratorpiloarele şi bastimentul lor de buzunar «Deutschland» îl asigurau pe Franco şi pe italieni cu date de recunoaştere şi indicau ţintele bombardierelor lor. Pe aceste corăbii fâlfâia un steag special al comitetului pentru «neamestec» cu emblema respectivă. Noi întotdeauna consideram că cel care a inventat această emblemă, poseda un simţ al umorului destul de cinic”[150].

Activ promovau politica de „neamestec” şi SUA. În ianuarie 1937 Congresul a adoptat o rezoluţie despre interzicerea vânzării armamentului „părţilor beligerante din Spania”. Embargoul a fost salutat cu o satisfacţie făţişă atât de rebelii spanioli, cât şi de ocrotitorii lor fascişti. Ambasadorul american de pe atunci din Spania republicană K. Bours a numit această politică „colaborare cu puterile «axei» în războiul pentru nimicirea democraţiei în Spania”[151]. Guvernul încerca să interzică plecarea cetăţenilor americani în Spania republicană pentru a lupta cu fascismul, lipsindu-i de paşapoarte şi chiar de cetăţenie. Ignorând însă toate acestea, 3800 de voluntari americani au luptat pentru cauza libertăţii şi democraţiei şi jumătate din ei şi-au dat viaţa pe pământul spaniol.

Din 1 mai 1937 a intrat în vigoare o nouă lege despre neutralitate de data aceasta nelimitată în termen. Ea conţinea nişte teze care figurau de mult în legislaţia precedentă despre interdicţia exportului de armament şi acordării creditelor părţilor beligerante. De acum se interziceau şi călătoriile cetăţenilor americani pe vasele ţărilor beligerante chiar şi pe risc propriu. Principala inovaţie consta în punctul despre comerţul cu ţările beligerante cu alte mărfuri în afară de armament după principiul „cash and carry”, adică achitării pentru mărfurile cumpărate în SUA prin numerar şi transportarea lor pe vasele proprii.

Nu e greu de înţeles că Spania republicană nu dispunea nici de mijloacele valutare, nici de flotă oceanică pentru a se folosi de serviciile Americii. Franchiştilor însă cu ajutorul Germaniei şi Italiei, de fapt, li s-au acordat posibilităţi favorabile pentru importul materialelor strategice şi mărfurilor militare. Franco pe parcursul întregii perioade a războiului civil primea regulat petrol şi produse petroliere din SUA: în anul 1936 – 344 mii de tone, în 1937 – 420 mii de tone, în 1938 – 478 mii de tone, în 1939 – 624 de mii. Ba mai mult, rebelii primeau „mărinimos” combustibil în credit, suma căruia atinsese 6 mln de dolari[152].

În Franţa în aceşti ani era un guvern în frunte cu Leon Blume care se sprijinea pe Frontul Popular. Sub presiunea cercurilor profasciste, Blume tot mai mult înclina spre dreapta. La iniţiativa lui, guvernul francez a rupt acordul comercial din 1935, conform căruia guvernul republican al Spaniei putea să procure în Franţa armament în sumă de 100 mln de franci anual[153]. L. Blume considera în calitate de temelie a politicii sale păstrarea colaborării anglo-franceze şi nu îndrăznea să acţioneze fără a-şi coordona poziţia cu conducătorii englezi. „Franţa este izolată în Europa şi nu poate acţiona fără Anglia”, îi spunea Blume ministrului de externe spaniol Alvares del-Vaio care a cerut ajutor pentru guvernul republican[154]. El trebuia cu orice preţ să capete armament pentru înarmarea imediată a patru divizii. „Victoria depinde, a spus şeful guvernului republican Negrin, îndrumându-l pe Alvares del-Vaio, de succesul misiunii Dumneavoastră, unica speranţă de-a primi cât mai repede armament fiind Franţa”[155]. Însă misiunea s-a încununat cu eşec. Evenimentele din Spania căpătau un caracter tot mai tragic.

Atitudinea URSS faţă de evenimentele din Spania. După ce politica „de neamestec” s-a transformat într-un mijloc de înăbuşire a democraţiei spaniole, URSS a luat hotărârea să-i acorde de una singură ajutor guvernului republican. La 7 octombrie 1936 reprezentantul sovietic în Comitetul pentru neamestec a declarat că guvernul lui nu se poate considera legat de obligaţiunile, care nu se respectă de alte ţări[156].

La 23 octombrie 1936 reprezentantul URSS a făcut o declaraţie nouă în Comitetul pentru neamestec. În ea se spunea că Germania şi Italia, care continuă intervenţia în Spania, au transformat înţelegerea despre neamestec „într-un simplu petic de hârtie. Ea şi-a încetat, de fapt, existenţa”. În rezultat, Guvernul sovietic a declarat că în fond consideră necesar „să-i întoarcă guvernului Spaniei dreptul şi posibilitatea de-a procura armament în afara Spaniei, de care drept şi posibilitate se folosesc acum toate guvernele lumii, iar participanţilor la înţelegere trebuie să li se acorde dreptul de-a vinde sau nu armament Spaniei”[157].

[149] Дирксен Г. Москва, Токио, Лондон. Двадцать лет германской внешней политики. М., 2001 (http://militera.lib.ru/research/dirksen_h/index.html).
[150] История дипломатии. Т. 3. С. 636.
[151] История США. Т. 3. С. 304.
[152] История дипломатии. Т. 3. С. 636.
[153] Ibid. C. 637; Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность. С. 273.
[154] Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность. С. 278.
[155] История дипломатии. Т. 3. С. 638.
[156] ДВП СССР. Т. 19. М., 1974. С. 514.
[157] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 330.

Din acest moment URSS a început să trimită armament guvernului de la Madrid. Pentru susţinerea republicanilor a fost mobilizat şi Cominternul. În Spania au sosit voluntari antifascişti din 54 de ţări din care au fost create brigăzi internaţionale. În total, după diferite date, în Spania au luptat de la 25 până la 42 mii de combatanţi voluntari antifascişti, dintre care 105 erau basarabeni. Ţinând cont de distanţa dintre cele două ţări, acordarea ajutorului sovietic era un lucru deloc uşor. Prin eforturile URSS şi ale comuniştilor locali a fost organizată procurarea (relativ secretă) a armamentului din alte ţări. Guvernul sovietic, astfel, a fost unicul care s-a pronunţat deschis de partea Republicii. În total din octombrie 1936 până în ianuarie 1939 Uniunea Sovietică a livrat Spaniei 648 de avioane, 347 de tancuri, 60 de blindate, 1186 de tunuri, 20648 de mitraliere, 497813 de puşti, obuze, cartuşe, praf de puşcă. Au fost trimişi în Spania circa 3 mii de specialişti militari sovietici, printre care I.K. Berzin, G.N. Ştern, P.I. Batov, N.N. Voronov, R.I. Malinovskii, K.A Mereţkov, A.I. Rodimţev, M.S. Şumilov etc. În toamna anului 1938 URSS i-a acordat guvernului republican un credit de 85 mln de dolari[158].

Înfrângerea Spaniei republicane. În etapa de încheiere a războiului cercurile guvernante ale Angliei şi Franţei au trecut făţiş de partea falanghiştilor răzvrătiţi. La sfârşitul lui ianuarie 1939 Chamberlain şi Daladier au cerut de la guvernul republican în mod ultimativ să capituleze imediat în faţa lui Franco. La 9 februarie crucişătorul englez „Devonshire" a susţinut invazia rebelilor pe insula Menorca. La 27 februarie Anglia şi Franţa au rupt relaţiile diplomatice cu Republica şi au recunoscut guvernul lui Franco.

Politica de „neamestec" a slăbit considerabil frontul forţelor internaţionale antifasciste şi le-a dat posibilitate adversarilor acestora să ocupe poziţii strategice favorabile pentru acţiuni agresive ulterioare, deschizându-i nemijlocit calea celui de-Al doilea război mondial.

6. Extinderea expansiunii japoneze în China[159]

Acapararea nepedepsită a Etiopiei, desfăşurarea intervenţiei italo-germane în Spania i-au servit clicii militariste nipone în calitate de exemplu însufleţitor pentru lărgirea expansiunii în Extremul Orient. Pregătind o vastă agresiune contra URSS, militariştii japonezi se străduiau să asigure ţara cu materie primă independent de import şi de asemenea să creeze un important cap de pod strategic pe continentul asiatic. Ei sperau să rezolve această sarcină prin cotropirea Chinei de Nord.

Aici erau concentrate 35% din rezervele de cărbune ale ţării şi 80 % din căile ei ferate, existau mari zăcăminte de aur, sulf, azbest, minereu de mangan, se cultiva bumbac, grâu, boabe, tutun, orez şi alte culturi, se prelucrau pieile şi lâna. China de Nord cu o populaţie de 76 mln de oameni trebuia să devină o piaţă de desfacere pentru mărfurile nipone.

În acest scop în Manciuria se construiau de urgenţă uzine militare şi arsenale, aerodromuri şi cazărmi, se trasau comunicaţii strategice. Deja către anul 1937 lungimea totală a căilor ferate din această zonă a ajuns la 8500 km, noile drumuri construindu-se în fond în direcţia hotarului sovietic. Numărul aerodromurilor a ajuns la 43, iar a terenurilor de aterizat – la 100. Creşteau şi forţele armate. Către anul 1937 Armata din Guandun avea peste 400 de tancuri, circa 1200 tunuri şi aproape 500 de avioane[160].

La 7 august 1936, cu un an până la năvălirea asupra Chinei, primul ministru Hirota, ministrul afacerilor externe, ministrul de război şi a flotei maritime militare, ministrul finanţelor au elaborat o declaraţie despre principiile de bază ale politicii naţionale. Ea prevedea pătrunderea imperiului nipon în Asia Răsăriteană şi de asemenea expansiunea în regiunea Mărilor de Sud pe calea unei activităţi intense diplomatice şi eforturilor militare pe uscat şi pe mare[161].

Pentru realizarea planurilor sale militariştii japonezi aveau nevoie de-un puternic aliat, pe care l-au găsit în persoana Germaniei hitleriste. Ambele părţi aveau aceiaşi inamici potenţiali şi sperau la o colaborare militară. Aceasta devenise cauza principală a semnării „pactului anticomintern" la 25 noiembrie 1936[162].

La 7 iulie 1937 trupele nipone au atacat garnizoana chineză, dislocată la 12 km la sud-vest de Pekin. Incidentul provocat de japonezi a servit drept motiv pentru începutul următoarei etape a războiului în China. Cercurile conducătoare ale Japoniei sperau că înapoierea tehnico-militară a Chinei, slăbiciunea guvernului ei central, căruia deseori nu se supuneau generalii din provincie, le va asigura o victorie rapidă.

Pentru operaţiunile din China japonezii au alocat 12 divizii de infanterie (circa 300 mii de soldaţi şi ofiţeri), aproape 1300 de avioane, până la 1000 de tancuri şi blindate, peste 1,5 mii de tunuri. Rezerva operativă era alcătuită dintr-o parte din forţele armatei din Guandun şi 7 divizii dislocate în metropolă. Pentru susţinerea de pe mare a acţiunilor forţelor terestre au fost alocate mari forţe ale FMM[163].

---

[158] Ibid. C. 331.
[159] Vezi: История войны на Тихом океане. Т. 2. Японо-китайская война. М., 1957.
[160] История второй мировой войны. Т. 2. С. 34.
[161] История войны на Тихом океане. Т. 2. С. 340-343.
[162] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 331; Ciachir N. Istoria relaţiilor internaţionale. P. 272-273.
[163] Сапожников Б. Японо-китайская война и колониальная политика Японии в Китае (1937-1941). М., 1970. С. 41-42.

Concomitent cu ofensiva din Nord, japonezii au desfăşurat acţiuni militare în China Centrală. După lupte crâncene, la 12 noiembrie au ocupat Şanhaiul, creând un mare pericol Nankinului şi pregătindu-se de debarcare în cele mai importante puncte ale Chinei de Sud-Est şi Est. Deja peste o lună a fost ocupat Nankinul.

În iulie 1938 o grupare de trupe nipone a încălcat hotarul sovietic în raionul lacului Hasan, însă după două săptămâni de lupte crâncene a fost distrusă. Luptele de lângă lacul Hasan nu pot fi considerate un conflict de hotar, deoarece au fost din timp planificate de cartierul general şi sancţionate de cinci miniştri şi de împărat.

În toamna anului 1938 Japonia şi-a concentrat eforturile strategice în sudul Chinei şi la 22 octombrie, printr-o lovitură dinspre mare, armata niponă a ocupat Guanjoul (Cantonul). Odată cu pierderea acestui port, China s-a pomenit izolată de lumea exterioară. Japonezii au izbutit să ocupe un teritoriu gigantic al Chinei cu principalele centre industriale şi cele mai importante căi ferate ale ţării. În continuare ei planificau capitularea guvernului Gomindanului prin metode politice, nemilitare. Concomitent, depuneau eforturi maxime pentru jefuirea teritoriilor ocupate şi lărgirea bazei economice pentru agresiunea ulterioară.

Acţiunile agresive ale samurailor japonezi aduceau prejudicii serioase intereselor SUA, Angliei şi Franţei. La 25 august 1937 flota niponă a blocat litoralul Chinei şi a închis gura râului Ianţzî pentru vasele tuturor statelor. Aviaţia a bombardat navele, concesiile străine şi diferite misiuni americane şi engleze. Împiedicând activitatea întreprinzătorilor străini, administraţia niponă a stabilit în raioanele ocupate controlul asupra valutei şi vămilor. Însă cercurile conducătoare ale Occidentului, aşteptând o apropiată confruntare dintre Japonia şi URSS, nu întreprindeau măsuri efective contra agresorului şi se limitau doar la gesturi diplomatice.

Ignorând faptul că interesele americane au fost încălcate în Extremul Orient mai mult decât în Europa, SUA în primii doi ani de război, cei mai grei pentru China, nu i-au acordat un ajutor considerabil în lupta cu invadatorii. În acelaşi timp, monopolurile americane furnizau Japoniei toate cele necesare pentru realizarea acestei agresiuni, dar şi multe pentru pregătirea de-un „război mare”. Numai în anul 1937 SUA au exportat în Japonia peste 5,5 mln tone de petrol şi strunguri în sumă de peste 150 mln de iene. În anii 1937-1939 ele i-au oferit Japoniei materiale de război şi materie primă strategică în sumă de 511 mln de dolari, ce a constituit 70% din tot exportul american în această ţară[164]. Grupul Morgan le-a acordat firmelor nipone un împrumut de 125 mln $[165].

Politica Ligii Naţiunilor de asemenea a favorizat agresiunea niponă în China, limitându-se doar la rezoluţia despre „susţinerea morală” a Chinei. Conferinţa de la Bruxel a celor 19 state a respins propunerea sovietică despre aplicarea sancţiunilor contra Japoniei. Totodată, Germania şi Italia aprovizionau cu armament aliatul său nipon şi aveau în armata japoneză specialişti tehnici, constructori de avioane etc.

După cum s-a menţionat anterior, principalul obiect al agresiunii nipone în Asia era Uniunea Sovietică, cu care japonezii nu puteau ajunge la vreun compromis. De la sfârşitul anului 1938 se începe pregătirea unei noi operaţiuni de proporţii contra RPM şi URSS. Acapararea Mongoliei îi acorda Japoniei mari priorităţi strategice, ameninţând dinspre sud comunicaţiile sovietice din Extremul Orient. Concentrând o puternică grupare[r], japonezii au trecut în luna mai 1939 hotarul mongol şi au ieşit la râul Halhin-Gol, unde peste patru luni au suferit o înfrângere zdrobitoare de la Armata Roşie, condusă de generalul Gh. K. Jucov[166]. Planurile agresive ale militariştilor japonezi s-au prăbuşit.

Distrugerea japonezilor la Halhin-Gol, nereuşitele lor strategice de-a ocupa întreaga China, criza în relaţiile cu Germania, cauzată de încheierea pactului sovieto-german de neagresiune, au fost nişte factori de îndiguire a militarismului nipon, răzleţind temporar forţele agresorilor.

7. „Axa” Berlin – Roma – Tokyo

Factorii care au condiţionat apropierea germano-italo-niponă. În toamna anului 1936 ministrul italian al afacerilor externe Ciano a vizitat Germania. Hitler i-a declarat că, dacă Anglia va considera că constituirea blocului Germaniei şi Italiei se desfăşoară „sub lozinca antibolşevismului”, atunci ea nu numai că nu se va opune, dar „va căuta mijloace pentru a se înţelege cu el”[167].

Intervenţia comună a Germaniei şi Italiei în Spania a grăbit formarea blocului agresiv. La 25 octombrie 1936 la Berlin a fost semnat acordul dintre Germania şi Italia[168]. Agresorii s-au înţeles referitor la împărţirea sferelor expansiunii economice în Balcani şi bazinul danubian şi la tactica ulterioară în războiul contra Republicii Spaniole. Germania a recunoscut ocuparea Etiopiei de către Italia. Astfel, a fost creată „axa” Berlin – Roma.

---

[164] Марушкин Б. Американская политика «невмешательства» и японская агресия в Китае (1937-1939 гг.). М., 1957. С. 35, 53, 96, 109, 153.

[165] История второй мировой войны. Т. 2. С. 36.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Către începutul lunii august 1939 gruparea niponă de lângă Halhin-Gol avea un efectiv de 75 de mii de soldaţi şi ofiţeri, mai mult de 500 de tunuri, 182 de tancuri, peste 300 de avioane.

[166] Vezi: Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 152-178.

[167] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 330.

[168] Михайленко А.В., Михайленко В.И. Новые итальянские дипломатические документы о военно-политическом кризисе накануне второй мировой войны. // ННИ, 2010, № 4. С. 131.

Planificând războiul contra URSS, militariştii niponi înţelegeau că Japonia nu va fi în stare de una singură să obţină victorie. Cercurile militaro-fasciste împingeau guvernul spre apropierea continuă de Germania. Tendinţa lor de-a găsi aliaţi în agresiunea antisovietică a coincis cu planurile liderilor hitlerişti. Hitler considera că ajutorul din partea Italiei va fi insuficient pentru Germania în cazul confruntării cu Anglia şi Franţa. Diplomaţia hitleristă şi-a găsit un partener în Extremul Orient. După cum s-a menţionat, ambele părţi aveau nevoie de colaborare în lupta contra ţărilor occidentale şi URSS. La Berlin sperau că apropierea de Japonia, care avea, în primul rând, un caracter antisovietic, nu va trezi vreo ripostă din partea Angliei, Franţei şi SUA şi, sub steagul anticomunismului, va favoriza realizarea planurilor agresive ale Germaniei.

În februarie 1936, la Tokio a avut loc o rebeliune militaro-fascistă. Venirea la putere a guvernului Hirota a grăbit apropierea ce se contura dintre Japonia şi Germania. La 25 noiembrie 1936 la Berlin a fost semnat un pact, care avea drept scop oficial colaborarea Germaniei şi Japoniei în lupta cu Internaţionala Comunistă şi care a căpătat denumirea de „Pact anticomintern"[169].

Pactul era alcătuit din trei articole şi un protocol auxiliar. În primul din ele părţile se obligau reciproc să se informeze despre activitatea Internaţionalei Comuniste şi să ducă contra ei o luptă comună. În articolul doi părţile recomandau „oricărei puteri terţe, securitatea internă a căreia este ameninţată de acţiunile subversive ale Internaţionalei Comuniste, să ia măsuri de apărare". Articolul trei stabilea termenul funcţionării acordului – cinci ani. În protocolul auxiliar părţile-şi asumau obligaţia de-a lua măsurile necesare şi „contra persoanelor, care direct sau indirect, în interiorul ţării sau peste hotarele ei, se află în serviciul Internaţionalei Comuniste". Astfel, Germania şi Japonia, sub pretextul luptei contra Cominternului, tindeau să intervină în afacerile interne ale altor state. Fiind deschis îndreptat contra Uniunii Sovietice, concomitent, „Pactul anticomintern", prin frazeologia antisovietică, masca mobilizarea forţelor agresorilor împotriva Angliei, Franţei şi SUA.

Germania şi Japonia se obligau să nu încheie înţelegeri politice cu URSS, care ar fi intrat în contradicţie cu spiritul pactului. Cu un an mai târziu, la 6 noiembrie 1937, la „Pactul anticomintern" a aderat Italia, ajungând astfel la unitatea politică a celor trei state fasciste.

Încheierea tratatului militar între statele agresoare. „Pactul anticomintern" nu conţinea obligaţiuni concrete cu caracter militar. De aceea, în cercurile conducătoare ale Germaniei şi Japoniei a apărut tendinţa de a-şi consolida forţele prin intermediul încheierii alianţei militaro-politice. Un asemenea tratat trebuia să unească eforturile ambelor puteri fasciste contra URSS şi a statelor occidentale. Înţelegerea cu Japonia, din punctul de vedere al diplomaţiei hitleriste, era necesară şi pentru aplanarea contradicţiilor nipono-germane, apărute în legătură cu ocuparea Chinei. Monopolurile nipone au eliminat firmele germane de pe teritoriile chineze ocupate.

Tinzând să-şi păstreze poziţiile în China şi totodată să îmbunătăţească relaţiile cu Japonia, hitleriştii, în februarie 1938, au recunoscut Maciou-Go, iar în iulie consilierii lor militari au fost rechemaţi din armata Gomindanului. În aceeaşi lună au încetat şi livrările de armament către China.

Contradicţii acute generau şi fostele posesiuni germane din Oceanul Pacific, devenite teritorii „mandatare" ale Japoniei. Tratativele nipono-germane despre încheierea alianţei politico-militare au început în ianuarie 1938. Ele erau purtate de Ribbentrop şi Osima[*]. Ministrul hitlerist îl convingea pe Osima de necesitatea încheierii „unei alianţe cu caracter defensiv, datorită căreia părţile contractante trebuie necondiţionat să intre în război cu inamicul care a năvălit asupra uneia din părţile contractante"[170]. Însă conducerea niponă se temea să intre în război cu Uniunea Sovietică până la terminarea operaţiunilor militare în China. Ea voia, întâi de toate, să-şi reglementeze relaţiile cu Anglia, Franţa şi SUA. Consiliul celor cinci miniştri l-a însărcinat pe Osima să continue negocierile.

În timpul conferinţei de la München, Hitler i-a pus lui Mussolini o întrebare despre participarea Italiei în alianţa militară cu Japonia. Ducele, în principiu, şi-a dat consimţământul. La 28 octombrie 1938, la Roma a avut loc o consfătuire a miniştrilor de externe a Germaniei şi Italiei. Mussolini îi spunea lui Ribbentrop: „Noi trebuie să creăm nu doar o alianţă defensivă. Necesitatea ei lipseşte, deoarece nimeni nu se pregăteşte să atace statele totalitare. În locul acesteia, noi dorim să creăm o alianţă pentru refacerea hărţii lumii"[171].

Însă la Roma se temeau de confruntarea cu SUA, fiindcă blocul militar cu participarea Japoniei creea un pericol nemijlocit intereselor americane în Oceanul Pacific. Inevitabil, aceasta va face Italia un duşman al SUA. Între timp, economia italiană depindea în mare măsură de SUA, de unde Italia căpăta mari împrumuturi, materie primă şi carburanţi.

La începutul lui februarie 1939 la Roma, apoi la Berlin, a sosit o misiune specială niponă. Ea a cerut ca tratatul să fie îndreptat doar contra URSS. Guvernul italian s-a folosit de situaţia nouă pentru a grăbi încheierea alianţei bilaterale italo-germane. Şi când Ciano la sfârşitul lui aprilie 1939 l-a informat pe Mussolini că „japonezii insistă asupra condiţiilor sale faţă de alianţa tripartită" şi că „semnarea este amânată pe un termen

---

[169] История международных отношений… Т. 1. М., 1967. С. 331; Ciachir N. Istoria relaţiilor internaţionale. P. 272-273.

[*] Ataşatul militar japonez la Berlin.

[170] История дипломатии. Т. 3. С. 747.

[171] Ibid. C. 747-748.

nedeterminat”, dictatorul i-a răspuns că el „se bucură” de acest lucru[172]. La 8 mai a fost publicat comunicatul despre decizia lui Ciano şi Ribbentrop de-a încheia alianţa bilaterală.

Indiferent de caracterul secret al negocierilor italo-germano-japoneze, la Londra se ştia despre ele deja în noiembrie 1938. Însă nimic nu s-a întreprins pentru a împiedica alianţa militară a puterilor „axei”. Linia diplomaţiei engleze a fost exprimată de locţiitorul permanent al ministrului afacerilor externe A. Cadogan: „Întâi de toate, poziţia noastră trebuie să demonstreze indiferenţă în problema dacă va adera sau nu Japonia la alianţa axei”[173]. În Foreign Office ştiau foarte bine că afacerile sunt departe de-a fi aşa, dar nu-şi schimbau tactica.

Despre tratativele dintre Japonia şi Germania la începutul anului 1939 au aflat şi în SUA. Însă guvernul american a rămas pasiv. Ce-i drept, la Washington au început să conştiintizeze pericolul pentru interesele SUA a unei asemenea apropieri şi ineficienţa cursului precedent spre „neamestec”. La începutul anului 1939 preşedintele Roosevelt s-a adresat Congresului cu o declaraţie, laitmotivul căreia era creşterea pericolului securităţii SUA: „Noi ne-am convins că... legile noastre despre neutralitate pot acţiona incorect şi inechitabil – ele pot sprijini agresorul şi lipsi de ajutor victima agresiunii. Instinctul autoconservării trebuie să ne insufle ideea neadmiterii repetării acesteia pe viitor”[174].

Germania şi Italia insistau şi în continuare asupra intrării necondiţionate a Japoniei în alianţa militară a celor trei state. Premierul Hiranuma era de acord ca Japonia să fie privită ca o ţară, care e gata să ia parte la războiul Germaniei şi Italiei contra Angliei şi Franţei. La 22 mai, tratatul de alianţă, aşa-numitul „Pact de oţel”, dintre Germania şi Italia a fost semnat[175]. El obliga părţile contractante să se ajute reciproc în caz de conflict armat. Pactul germano-italian despre alianţa militară a unit două puteri fasciste în scopul reîmpărţirii lumii şi dezlănţuirii războiului pe continentul european.

Planurile hitleriştelor faţă de Japonia tindeau să-i direcţioneze expansiunea spre sud, întrucât lupta cu URSS nu intra în sarcinile lor apropiate. Ei voiau să reorienteze atenţia englezilor, francezilor şi americanilor spre Japonia, şi prin aceasta să-şi înlesnească posibilitatea zdrobirii fulgerătoare a statelor occidentale în Europa.

---

[172] Ibid. C. 749.
[173] Ibid. C. 750.
[174] История США. Т. 3. С. 313.
[175] Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 295-298.

TEMA Nr. 6. AGRAVAREA RELAŢIILOR INTERNAŢIONALE ÎN ANII 1938-1939 ŞI CRIZA POLITICĂ DIN AJUNUL RĂZBOIULUI[1]

1. Scopurile diplomaţiei anglo-franceze. Planurile ulterioare ale agresiunii germane

Situaţia în lume cu 18 luni înainte de începutul războiului. Începutul anului 1938 a fost unul de rău augur: în Extremul Orient se lărgea agresiunea niponă, în Spania continua intervenţia italo-germană, şi Republica era în pragul agoniei, a demisionat ministrul de externe britanic A. Eden, părtaş al ideii securităţii colective; cu fiece zi creştea pericolul din partea Germaniei fasciste. Trei state agresive lichidau întreg sistemul mondial postbelic, în fel şi chip ştirbind interesele Angliei, Franţei, SUA, care, retrăgându-se, făceau agresorilor o cedare după alta. În fine, pe parcursul anului 1938, Germania fascistă a devenit realmente o mare putere capabilă, în principiu, să dezlănţuiască războiul mondial.

Începând pregătirea pentru acapararea altor ţări, în etapa iniţială de realizare a acestor scopuri, fasciştii germani acordau mijloacelor diplomatice cea mai mare atenţie. Aparatul politicii externe al Germaniei naziste a fost însărcinat să evite colaborarea celor trei puteri: URSS, Angliei şi Franţei. Fără realizarea acestei sarcini, agresiunea germană devenea una imposibilă. Şi invers, crearea alianţei acestor state era unica şi suprema condiţie de neadmitere a agresiunii. Părtaş al unei asemenea apropieri era Guvernul sovietic, iar în Occident pentru acesta pledau: W. Churchill, care scria că pe atunci el „insista asupra faptului că numai încheierea alianţei franco-anglo-ruse va da speranţa de-a stăvili presiunea naziştilor”[2]; Lloyd George, care indica că „victoria asupra Germaniei poate fi obţinută doar cu ajutorul unei mari armate terestre. O asemenea armată o are numai URSS”[3]; şi Eden „era un părtaş credincios al alianţei cu Franţa” şi „tindea să stabilească relaţii mai strânse cu Rusia sovietică”[4].

Politica anglo-franceză. Dar cu regret, cercurile guvernante ale Angliei şi Franţei, susţinute de Washington, s-au situat pe alte poziţii. Reprezentantul politic al URRS în Franţa Suriţ scria că guvernul acestei ţări tot mai puţin tinde spre susţinerea tratatului sovieto-francez despre ajutorul reciproc[5]. În discuţia cu Litvinov din 6 noiembrie 1937 ministrul de externe al Franţei Y. Delbos nu ascundea că SUA stimulează Franţa spre o înţelegere cu Germania[6]. Locţiitorul Secretarului de stat al SUA, S. Walles, în memoriile sale, scria că politica SUA era determinată de convingerea că Germania nu va începe războiul contra puterilor occidentale, până va nimici URSS[6]. Caracterizând politica lui N. Chamberlain, Churchill menţiona că „primul ministru dorea să menţină relaţii bune cu ambii dictatori europeni şi considera că cea mai bună metodă este împăciuirea”[7].

Într-o discuţie cu ambasadorul I.M. Maiskii, sir Winston caracteriza esenţa poziţiei „împăciuitorilor”: „Aceşti oameni gândesc astfel: în orice variantă Germania va trebui să lupte undeva, să-şi extindă posesiunile într-o oarecare direcţie – atunci lasă să-şi croiască un imperiu pe contul statelor situate în estul şi sud-estul Europei! Să se mângâie cu Balcanii sau Ucraina, dar să lase Anglia şi Franţa în pace. Astfel de meditaţii constituie un idiotism total, dar, cu regret, mai au o pondere mare în unele cercuri ale partidului conservator”[8].

Yvon Delbos menţiona: „Chamberlain este convins că nu există o altă cale şi e nevoie de-o înţelegere cu Germania şi Italia” şi că Anglia pledează pentru „ începutul unui conflict între Germania şi URSS”[9]. Hitleriştii cunoşteau bine astfel de dispoziţii. Menţionând acest lucru, ambasadorul francez la Berlin François Poncé la 21 februarie 1938 îi scria lui Delbos: „Germania mizează pe N. Chamberlain. Ea vede în el un părtaş al ideii conform căreia Anglia trebuie să-i acorde Germaniei frâu liber în estul şi sud-estul Europei... Ea îl consideră pe ambasadorul britanic la Berlin, sir Nevil Henderson, ca pe un reprezentant al acestei politici, părtaş al căreia este însuşi primul ministru”[10].

În toiul politicii de împăciuire Mussolini îi spunea ministrului său de externe Ciano despre prim-ministrul Marii Britanii Chamberlain şi alţi împăciuitori: „Aceşti oameni sunt plămădiţi din alt aluat decât Francis Drake şi alţi eminenţi aventurieri de-ai lor care au creat imperiul. Aceştia sunt doar nişte feciorași din multe generaţii de bogătani care şi-au pierdut pofta de viaţă şi care-şi vor risipi imperiul”[11].

---

[1] Buzatu Gh., Cârstea M. Diplomatul Tilea stârneşte Europa împotriva lui Hitler. // Historia. Revistă de istorie. 2004, Nr. 2.
[2] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. М., 1991. С. 126.
[3] ДВП СССР. Т. XX. М., 1977. С. 613.
[4] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 109-110.
[5] ДВП СССР. Т. XX. С. 632, 688, 764-765.
[6] Ibid. С. 595.
[7] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 109.
[8] Майский И.М. Кто помогал Гитлеру. М., 1962. С. 55.
[9] Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза 1936-1939 гг. М., 1987. С. 134.
[10] Стегарь С.А. Дипломатия Франции перед второй мировой войной. М., 1980. С. 123.
[11] Шубин А.В. Мир на краю бездны. От глобального кризиса к мировой войне. 1929 – 1941 годы. М., 2004. С. 193-194.

În politica cercurilor conducătoare ale Germaniei, de rând cu năzuinţa de-a nimici dominaţia anglo-franceză în Europa[12], exista şi tendinţa de apropiere de Anglia[13] pe contul URSS şi chiar al Franţei şi Italiei, ce, în anumite condiţii, putea deveni temelia alianţei anglo-germane. Dar, în principiu, această variantă era puţin probabilă, deoarece, spunea Hitler, „pentru rezolvarea problemei germane poate exista numai o singură cale – calea violenţei”[14] şi această politică obiectiv intra într-o contradicţie de neîmpăcat cu interesele cardinale ale Marii Britanii.

Tinzând spre atingerea înţelegerii cu fasciştii, guvernul englez l-a trimis în Germania pe lordul E. Halifax, care la 19 noiembrie 1937 a avut o discuţie cu Hitler[15]. Caracterizând această întâlnire unul din cei mai mari teoreticieni militari englezi Lidel Guart scria: „Documenetele germane ne mărturisesc că pe Hitler îndeosebi l-a însufleţit” această vizită. „Halifax i-a dat lui Hitler de înţeles că Anglia nu-l va împiedica în Europa de Est”[16].[r] În continuare autorul menţionează că, în februarie 1938, „Henderson l-a vizitat pe Hitler pentru o convorbire confidenţială. De fapt ea a fost o continuare a tratativelor din noiembrie a führerului cu Halifax. Henderson i-a dat de înţeles că guvernul englez în mare măsură simpatizează tendinţelor lui Hitler spre «schimbări în Europa» pentru binele Germaniei”[17].

Ca să nu fim bănuiţi de tendenţiozitate, vom cita şi concluzia pe care o face L. Guart despre esenţa politicii date şi cu care noi ne solidarizăm: „Precum ne mărturisesc documentele, aceste evenimente au grăbit acţiunile lui Hitler. El a hotărât că în faţa lui s-a deschis «unda verde», permiţându-i să se mişte spre Răsărit. Aceasta era o concluzie absolut întemeiată”[18]. Cunoscându-i personal pe mulţi politicieni englezi de până la război, el era excelent informat despre dispoziţiile lor şi în acest sens mărturia lui capătă o importanţă deosebită: „În cercurile guvernante engleze se făceau multe propuneri de a-i permite Germaniei să realizeze expansiunea în direcţia estică şi, astfel, să îndepărteze pericolul de Occident. Cercurile respective aveau o atitudine binevoitoare faţă de tendinţa lui Hitler de-a acapara spaţiu vital şi-i dădeau de înţeles despre aceasta”[19].

Tendinţele politicii externe sovietice. Pentru claritatea şi plenitudinea tabloului stării relaţiilor internaţionale de la începutul anului 1938, e necesar de atras atenţia asupra poziţiei URSS, care până în momentul dat promova politica în favoarea creării sistemului securităţii colective în Europa[20]. Caracterizând scopurile politicii externe a Uniunii Sovietice din acea perioadă, cunoscutul istoric englez şi teoretician militar generalul Fuller menţiona că „lui Stalin... pacea îi este necesară pentru realizarea noii politici economice”[21], adică pentru consolidarea potenţialului economic al ţării. Anume de aceea URSS voia să prevină războiul, anume în aceasta consta esenţa scopurilor ei[22]. Dar statele occidentale şi puterile fasciste tindeau să izoleze acest factor gigantic al stabilităţii în afacerile europene, şi să-l înlăture de la soluţionarea problemelor internaţionale, să lase Uniunea Sovietică „să fiarbă în sucul ei propriu”. După cum se ştie, o asemenea politică a generat catastrofa globală.

Sarcinile politice externe în viziunea conducerii hitleriste şi atitudinea „împăciuitorilor” faţă de ele. Esenţa momentului din ajunul evenimentelor din anul 1938 consta în tendinţa statelor agresive spre reîmpărţirea lumii şi stabilirea „noii ordini” canibalice. Pe de altă parte, devenea tot mai pronunţată politica cercurilor guvernante occidentale de încurajare şi „împăciuire” a agresorilor pe contul intereselor ţărilor terţe şi a celor proprii, în speranţa că, întărindu-se, Hitler se va arunca contra URSS. Şi pentru a-şi realiza planurile, „împăciuitorii” promovau o politică de izolare a URSS pe arena internaţioanlă, de ignorare a tuturor propunerilor ei, prin aceasta dându-le de înţeles fasciştilor că în viitoarea lor încleştare cu Uniunea Sovietică, ea va fi în singurătate. Şi în cazul dacă Germania şi Japonia nu vor putea nimici URSS, se vor istovi totuşi întratât, încât la sfârşitul războiului Occidentul va deveni arbitru suprem şi le va impune părţilor voinţa sa.

---

[12] Vezi: Речь Гитлера от 5 ноября 1937 г. Перед военно-политическим руководством Германии. // Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 1. М., 1973. С. 125, 126-128.
[13] Vezi: Буханов В.А. Европейская стратегия германского фашизма. Свердловск. 1991. С. 39-44, 64-72.
[14] Документы и материалы кануна второй мировой войны. 1937-1939. Т. 1. М., 1981 (Далее – Документы и материалы…). С. 29; История второй мировой войны. Т. 2. С. 76.
[15] Vezi: Документы и материалы… Т. 1. С. 35-46.
[16] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. М., 1976. С. 22-23.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Sunt bine ştiute cuvintele lui Halifax referitor la faptul că guvernul englez şi-a exprimat satisfacţia în legătură cu faptul că Hitler a transformat Germania într-un „bastion al Occidentului împotriva bolşevismului”. Ba mai mult, în noiembrie 1937, la Londra au fost invitaţi primul ministru francez Camille Chautemps şi ministrul afacerilor externe Yvon Delbos, cărora le-au declarat că Anglia nu va sprijini obligaţiunile Franţei faţă de Cehoslovacia. // Соколов В.В. Великобритания на пути ко второй мировой войне. // ННИ, 2009, № 5. С. 73.
[17] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 23.
[18] Ibid.
[19] Ibid. С. 22.
[20] Vezi: История внешней политики СССР. Т. 1. С. 283-337; История второй мировой войны. Т. 1. С. 273-304; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 8-129; Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность. С. 145-210; Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 1. С. 433-449.
[21] Фуллер Дж. Ф.С. Вторая мировая война 1939-1945 гг. М., 1956. С. 42.
[22] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 1. С. 433-449; 469-484.

Aceasta era o cale de impas, şi Hitler nu intenţiona să urmeze scenariul anglo-francez. Lucrurile erau înţelese la Moscova, iar în Occident de aşa oameni cum erau W. Churchill, Lloyd George, A. Eden, Ch. de Gaulle, E. Herriot, P. Reynaud etc. Însă ei erau auziţi de chamberlaini şi halifaxi ca şi „cel care strigă în pustiu". Despre faptul că Germania fascistă nu avea de gând să atace URSS înainte de a-şi întări spatele în Occident, ne-au convins toate evenimentele ce au urmat, lucru despre care spunea şi Hitler. Astfel, în cuvântarea sa din 5 noiembrie 1937 în faţa conducerii militaro-politice a reichului, el a menţionat că „pentru Germania întrebarea stă în felul următor: unde se poate obţine un câştig maximal prin eforturi minimale?

Politica germană trebuie să aibă în vedere doi duşmani de moarte – Anglia şi Franţa, pentru care puternicul colos german chiar în centrul Europei este «o belea» în ochi"[23]. În continuare führerul şi-a dezvoltat ideea nimicirii lor[24].

Însă şi printre „împăciuitori" străbăteau temerile privind linia dată. Or, bumerangul se poate întoarce contra Occidentului. Astfel, directorul secţiei politice a MAE al Franţei Massingly scria: „Dacă..., realizându-şi scopurile sale apropiate de expansiune în Europa Centrală, Germania, prevăzător, nu se va îngloda în conflictul cu URSS şi se va întoarce spre vest, pentru a realiza ultima parte a programului cerinţelor imediate..., apoi trebuie să presupunem că acţiunile îndreptate spre «împăciuire», deşi conţin unele posibilităţi de-a păstra pacea în timpul apropiat, nu pot înlătura pe o perioadă îndelungată posibilitatea conflictului şi în acea zi, când acest conflict se va dezlănţui, ele ne vor pune într-o situaţie extrem de nefavorabilă"[25].

Din aceasta rezultă că linia „împăciuirii" era una periculoasă, în primul rând, pentru „împăciuitorii" înşişi şi numai ura lor oarbă faţă de comunism i-a împiedicat să vadă pericolul unei atare politici pentru ţările şi popoarele proprii. Şi, mai curând, Hitler îi utiliza pe ei în calitate de armă, decât invers. Înaintea confruntării hotărâtoare cu Occidentul, conducerea militaro-politică a reichului tindea să folosească la maximum poziţia antisovietică a cercurilor lui conducătoare pentru cotropirea ţărilor vecine şi crearea aşa-numitei „Mittel-Europe" („Europa de mijloc"), care fără invadarea Occidentului, în principiu, era ceva imposibil[r]. În context führerul remarca, în deja cunoscuta cuvântare din 5 noiembrie 1937, necesitatea ocupării prealabile a Austriei şi Cehoslovaciei[26] şi faptul că „Anglia şi de asemenea... şi Franţa au scos în taină Cehoslovacia din lista celor vii şi au acceptat gândul că problema în cauză va fi soluţionată odată de Germania"[27]. Reichscancelarul fascist şi-a exprimat încrederea că Anglia şi Franţa nu vor pleda contra Germaniei din cauza Austriei şi Cehoslovaciei[28]. Vorbind despre paşii următori ai Germaniei fasciste, Fuller scria: „Scopul lui Hitler... consta în cucerirea spaţiului vital pe calea războiului cu Rusia... În faţa lui Hitler stătea o problemă strategică: să distrugă pe rând Polonia, Franţa şi Anglia, înainte de-a începe operaţiunea principală"[29].

Perspectiva politicii de încurajare era una – războiul mondial. Alternativa ei era organizarea sistemului securităţii europene, pivotul căreia trebuia să devină alianţa anglo-franco-sovietică. În cel de-al doilea caz războiul devenea imposibil, deoarece în acel moment raportul de forţe era absolut în defavoarea agresorilor.

Dar conform premiselor date „împăciuitorii" făceau concluzii opuse: deoarece Hitler este încă slab şi nu-i capabil să înceapă un război mare, el trebuie ocrotit de orice surpriză şi pentru a-i mări forţele. Iar când va deveni destul de puternic, inevitabil se va îndrepta spre Răsărit. Spre Vest nu va merge, iar în caz că va face-o, nu va putea învinge „linia Maginot", după care democraţiile occidentale se vor putea adăposti mulţi ani.

Chiar şi după mai multe decenii te uimeşte miopia acestor oameni!

2. „Anschlusul" Austriei

Paşii în vederea lichidării independenţei statale a Republicii Austriece. După cum s-a menţionat, primele victime ale naziştilor în calea cotropirilor trebuiau sa devină Austria şi Cehoslovacia. Dacă Occidentul nu permitea aceşti paşi, n-ar fi fost nici cei ulteriori. Germania începe pregătirea forţată pentru invazia în Austria. În programul expus în „Main Kampf" „anschlusul" reprezenta o sarcină primordială.

La 7 februarie 1938 cancelarul Austriei Schuschnigg a primit invitaţia de-a vizita reşedinţa lui Hitler din Alpii Bavarezi – Berchtesgaden. Pentru intimidarea cancelarului austriac, Keitel[r], în prezenţa lui, i-a raportat lui Hit-

---

[23] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. С. 125; Документы и материалы… Т. 1. С. 27.
[24] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. С. 126-128; Документы и материалы… Т. 1. С. 29-30.
[25] Стегарь С.А. Дипломатия Франции перед второй мировой войной. С. 178.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Crearea „Mittel-Europe" era pentru năzişti un minimum necesar înainte de confruntarea cu Occidentul, dar deloc îndeajuns pentru mişcarea spre Est. Pentru aceasta, nivelul minim necesar era cu mult mai ridicat – se prevedea cotropirea întregii Europe.
[26] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. С. 128; Документы и материалы… Т. 1. С. 30.
[27] Ibid.
[28] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. С. 130; Документы и материалы… Т. 1. С. 30-31.
[29] Фуллер Дж. Ф.С. Вторая мировая война. С. 47.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Şeful Statului major al comandamentului suprem al forţelor armate germane (OKW). La 8 mai 1945 Wilhelm Keitel a semnat actul capitulării necondiţionate a Germaniei. A fost recunoscut de către

ler că armata germană este gata de invazie în Austria. Hitler l-a impus pe Schuschnigg să semneze un protocol care de fapt prevedea stabilirea controlului german asupra politicii externe a Austriei, legalizarea activităţii naţional-socialiştilor austrieci, numirea unui şir de nazişti austrieci la posturile-cheie în guvern. Agentului hitlerist Arthur Seyss-Inquart i-au fost acordate posturile de ministru al afacerilor interne şi ministru al securităţii.

La timida încercare a lui Schuschnigg de a-i aminti că în apărarea Austriei pot interveni ţările occidentale, führerul a răspuns că în ce priveşte Italia îl leagă prietenia, Anglia nu va mişca măcar cu un deget pentru Austria, de poziţia Franţei el de asemenea nu se teme[30]. După această întâlnire Schuschnigg a declarat că „zece ore a luptat cu un psihopat"[31].

Realizarea protocolului însemna lichidarea independenţei Austriei. Sub presiunea maselor, la 9 martie 1938, Schuschnigg a anunţat petrecerea unui plebescit peste trei zile, care va hotărî viitorul Austriei[32]. Aceasta ameninţa cu un eşec total ocuparea Austriei, pregătită de fasciştii germani pe calea „evoluţiei paşnice". La 10 martie, dimineaţa, Hitler a cerut realizarea imediată a planului „Otto" – invaziei în Austria. Drept răspuns la temerile militarilor, führerul a declarat, şi după cum vom vedea nu fără temei că nici Anglia, nici Franţa nu vor susţine Austria. Directiva Nr.1, aprobată la 11 martie, prevedea petrecerea operaţiunii „sub forma intrării paşnice"[33]. Totodată Seyss-Inquart a cerut amânarea plebiscitului.

Poziţia puterilor occidentale. Guvernul austriac încercă să găsească sprijin în Anglia, dar a primit un refuz categoric. La 21 februarie membrul cabinetului John Simon a declarat în parlament că Marea Britanie niciodată n-a dat garanţii speciale independenţei Austriei. În acest caz el a minţit dublu, deoarece astfel de garanţii au fost date de către Anglia şi Franţa în tratatele de la Versailles şi Saint-Germain şi în declaraţia triplă anglo-franco-italiană din 17 februarie 1934.

Este cazul să subliniem că la Londra, Paris şi Washington ştiau din timp despre planurile lui Hitler referitor la Austria[34], dar nu s-a întreprins nimic în apărarea ei. În legătură cu aceasta foarte plastic s-a exprimat Pierre-Étienne Flandin[r]: „Nu vom manifesta eroism în numele Austriei, mai bine ne adăpostim după linia Maginot"[36]. Ba mai mult, în conversaţia lui Halifax cu Ribbentrop din 10 martie 1938, căpeteniile hitleriste au fost preîntâmpinate despre neamestecul Occidentului[37]. Tot atunci Halifax a declarat că el şi Chamberlain sunt hotărâţi să ajungă la o înţelegere cu Germania[38]. În context, ambasadorul german G. Dirksen mărturisea că Hitler „a considerat spiritul conciliant al Marii Britanii drept un acord de anexare a Austriei, fapt care a stârnit un val de indignare din partea opiniei publice britanice"[39]. Informându-l pe Hitler despre rezultatele sondării poziţiei Marii Britanii în „problema austriacă", Ribbentrop scria: „Sunt principial convins că Anglia în acest moment... nu va întreprinde nimic împotriva noastră, ci va îndigui alte ţări"[40]. După ocuparea Austriei în capitalele occidentale s-au făcut că „nu s-a întâmplat nimic"[41].

Contra „violării Austriei" s-a pronunţat Churchill[42], care pleda pentru îndiguirea agresorilor, atâta timp cât aceasta era posibil fără mari jertfe: „Peste doi ani, spunea sir Winston, armata germană va fi mult mai mare decât cea franceză" şi toate ţările mici vor trece de partea naziştilor. El atrăgea atenţia asupra importanţei strategice a Vienei ca centru de comunicaţii al tuturor ţărilor care intrau cândva în componenţa Imperiului Austro-Ungar şi asupra faptului că Germania fascistă şi-a stabilit controlul asupra lor. Germania a căpătat posibilitatea de-a bloca aceste comunicaţii şi, în primul rând, să stabilească un asediu absolut economic şi militar al Cehoslovaciei, celui mai mare centru industrial al fostei Austro-Ungarii[43]. Pentru a preveni căderea acestui element extrem de important pentru apărarea Europei, Churchill a criticat poziţia lui Chamberlain care era con-

---

Tribunalul de la Nürnberg criminal de război. La 16 octombrie 1946 a fost spânzurat. Ultimele lui cuvinte erau: „Germania este mai presus de toate!". // Vezi: Кто был кто в Третьем рейхе. Биографический энциклопедический словарь. М., 2003.

[30] Vezi: Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 121; Ширер У. Взлёт и падение третьего рейха. Т. 1. М., 1991. С. 365; vezi de asemenea: Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 247-250.

[31] Наумов А.О. Аншлюс Австрии в 1938 году как кризис Версальской системы. // ННИ, 2006, № 6. С. 63.

[32] Шубин А.В. Мир на краю бездны. С. 273.

[33] История второй мировой войны. Т. 2. С. 80.

[34] Vezi: Стегарь С.А. Дипломатия Франции перед второй мировой войной. С. 130-131, 132, 133-134, 135, 138, 140; Мельников Ю.М. США и Гитлеровская Германия. 1933-1939 гг. М., 1959. С. 265. Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 137; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 162-163 etc.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Un influent politician francez, din 8 noiembrie 1934 până la 1 iunie 1935 a deţinut funcţia de prim-ministru.

[36] Табуи Ж. 20 лет дипломатической борьбы. М., 1960. С. 246.

[37] Vezi: Документы и материалы… Т. 1. С. 71.

[38] Ibid. C. 72.

[39] http://militera.lib.ru/research/dirksen_h/index.html.

[40] Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 138.

[41] Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. М., 1980. С. 359; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 163; История второй мировой войны. Т. 2. С. 81.

[42] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 125.

[43] Ibid. C. 125-126.

tra „creării grupărilor de ţări închise, ceea ce ar fi fost dăunător pentru cauza păcii în Europa". El a demonstrat că această teză îşi pierde valoarea, dacă alternativa va consta în acapararea unei ţări după alta de către agresor. Pentru a nu admite acest scenariu, care însemna război, era o singură ieşire – alianţa anglo-franco-sovietică[44]. Dacă securitatea statului necesită, în calitate de ultim mijloc, aplicarea forţei, ea trebuie utilizată. Astfel, forţa trebuie folosită în cele mai favorabile condiţii. Nu este un merit dacă războiul va fi amânat, iar peste un an victoria va fi obţinută cu mult sânge[45]. Aceasta era o argumentare convingătoare în favoarea necesităţii de-a se opune nazismului, chiar cu riscul războiului şi ea dezminţeşte poziţia pseudo-împăciuitorilor.

Lichidarea statalităţii austriece şi consecinţele acesteia pentru situaţia internaţională. La 11 martie guvernul Austriei a capitulat. În zorii următoarei zile armata germană a început ocuparea ţării. La 14 martie Hitler a semnat un decret, conform căruia Austria se declara provincie a reichului. La 10 aprilie în Austria a fost desfăşurat un referendum. În condiţiile propagandei demagogice desfrânate, teroarei şi falsificării rezultatelor votării, din 4,484 mln de buletine 4,453 mln s-au pronunţat „pro" pentru „Anschlus"[46].

Neaşteptând sfârşitul farsei privind referendumul, puterile occidentale au recunoscut ocuparea Austriei şi au reorganizat reprezentanţele lor diplomatice din Viena în consulate generale[47]. La 14 martie Chamberlain a declarat în Camera Comunelor că guvernul englez nu a avut niciun fel de obligaţiuni în faţa Austriei[48]. În ziua următoare el a adăugat că evenimentele derulate nu vor impune guvernul să-şi schimbe politica. Invers, ele şi mai mult l-au convins de corectitudinea acestei politici, şi el regretă doar pentru că n-a efectuat acest pas mai înainte[49]. Doar URSS, prin declaraţia lui M.M. Litvinov din 17 martie 1938[50], s-a pronunţat contra lichidării independenţei Republicii Alpine. Textul ei cu propunerea măsurilor colective de securitate contra lărgirii în continuare a agresiunii a fost îndreptat mai multor guverne, dar Londra şi Parisul, de fapt, l-au respins[51]. Liddell Hart a menţionat că Hitler a primit acest lucru cu mare satisfacţie[52], înţelegându-l ca o stimulare în favoarea cotropirilor ulterioare. Încă la 14 martie M.M. Litvinov s-a adresat cu o scrisoare în Biroul politic al CC PC(b)U în care menţiona că „ocuparea Austriei reprezintă cel mai important eveniment de după sfârşitul războiului mondial. El va cauza mari pericole, inclusiv pentru Uniunea noastră"[53].

„Alipind" Austria, Germania, şi-a îmbunătăţit situaţia geostrategică, ameninţând nu numai comunicaţiile economice şi securitatea Cehoslovaciei, dar şi alte ţări – căpătând ieşire directă spre Balcani. Austria s-a transformat într-un cap de pod pentru acţiunile agresive de mai departe ale naziştilor în sud-estul Europei. Germania a căpătat hotar comun cu Italia şi Ungaria, ce-i lipsea anterior. Teritoriul Germaniei a crescut cu 17, iar populaţia cu 10%, adică cu 6,7 mln de oameni. Întreaga armată austriacă de 50 de mii de combatanţi a fost inclusă în componenţa werhmachtului. A crescut esenţial şi potenţialul economic al reichului[54], posibilităţile lui de-a controla resursele de materie primă din regiunea balcano-dunăreană.

Nu mai puţin periculos pentru cauza păcii era şi faptul că Hitler a devenit extremde insolent. Pe führer l-a încurajat acea atitudine conciliatoare, cu „care guvernele Angliei şi Franţei au perceput invazia lui în Austria şi includerea acestei ţări în componenţa reichului"[55], scria L. Gart. El a înţeles că agresiunii i-a fost aprinsă „culoarea verde", şi nu undeva în Etiopia, ci chiar în inima Europei, în apropierea centrelor vitale ale Occidentului! Hitler întelegea că tot ce câştigă el, pierde Occidentul şi că Occidentul de asemenea înţelege acest lucru. Şi dacă în folosul lui se jertfeşte, atunci vor să-l vadă puternic şi nevătămat, pentru rezolvarea unor sarcini mult mai mari, în interesul Occidentului, în comparaţie cu care, o „oarecare Austrie" nu costa nimic. Prin urmare, „anschlusul" este un avans pentru faptele viitoare şi, totodată, un precedent, care permite acaparările „paşnice" în viitor. Anume aşa înţelegea conducerea hitleristă politica cercurilor guvernante occidentale, care, dacă nu direct, apoi indirect, îi indicau: „Noi am mers în întâmpinarea voastră, acum a venit timpul şi voi să lucraţi pentru noi, nimicind comunismul mondial"[56].

---

[44] Ibid. C. 126-128.
[45] Ibid. C. 146.
[46] История второй мировой войны. Т. 2. С. 80.
Acest „referendum" s-a desfăşurat concomitent în Austria şi în Germania. În Germania au votat „pro" – 99,08%, iar în Austria – 99,75% din cei care au ieşit la urne. // Наумов А.О. Аншлюс Австрии в 1938 году как кризис Версальской системы. // ННИ, 2006, № 6. С. 71.
[47] История второй мировой войны. Т. 2. С. 80.
[48] Наумов А.О. Аншлюс Австрии в 1938 году как кризис Версальской системы. // ННИ, 2006, № 6. С. 70.
[49] Ibid. C. 71.
[50] Документы и материалы… Т. 1. С. 78-79; ДВП СССР. Т. XXI. М., 1977. С. 128-129.
[51] Vezi: Документы по истории мюнхенского сговора. М., 1979 (În continuare: Документы по истории… С. 68, 70-71; Документы и материалы… Т. 1. С. 80-82; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 126-127; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 147; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 342.
[52] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 23.
[53] Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. М., 2010. С. 128 (со ссылкой на АВП РФ).
[54] Vezi: История второй мировой войны. Т. 2. С. 81.
[55] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 23.
[56] Vezi: discuţia consilierului ambasadei germane în Marea Britane Erich Kordt cu consilierul guvernului englez pe problemele industriei H. Wilson din 10 martie 1938. // Документы и материалы… Т. 1. С. 68-70.

La 7 noiembrie 1943 Jodl a recunoscut: „«Anschlusul» Austriei… a fost nu doar o realizare a vechii noastre idei naţionale, dar ne-a întărit capacitatea noastră de luptă şi ne-a îmbunătăţit simţitor situaţia noastră strategică. Până în acel moment teritoriul Cehoslovaciei intra primejdios în trupul Germaniei (un ac de viespe în direcţia Franţei – teritoriu care putea deveni bază aeriană a aliaţialor, mai ales a ruşilor). Acum însăşi Cehoslovacia a nimerit în cleşte. Situaţia ei strategică a devenit atât de nefavorabilă, încât ea inevitabil devenea victima oricărui atac energic îndreptat în inima ei şi realizat înainte de-a primi vreun ajutor efectiv din Vest”[57].

Imediat însă după „anschlus”, care a trezit la Praga o mare îngrijorare, hitleriştii încercau făţarnic să-i „calmeze” pe cehi. La 15 martie H. Göring a asigurat ambasadorul cehoslovac la Berlin V. Mastnî că Cehoslovacia nu are motive pentru nelinişte. Problema Austriei – „e o afacere curat familială“, şi Germania nu are faţă de Cehoslovacia niciun fel de intenţii duşmănoase, ba mai mult, doreşte o apropiere continuă[58].

Timpul trece, dar rămâne întrebarea: cum s-a întâmplat că Anglia şi Franţa, fiind ţări bogate şi puternice i-au permis, fără rezistenţă, Germaniei să acapareze un stat independent, în păstrarea căruia aceste ţări erau interesate, rezultând din interesele propriei securităţi naţionale. Iată cum răspunde la această întrebare cunoscutul istoric englez L. Mosley: „Oamenii, care tremurau de frică în faţa Germaniei în fiecare din aceste ţări, constituiau ...«clasele dominante»... În Franţa această clică era total molipsită de corupţie şi defetism; chinuiţi de coşmarurile pericolului din partea Germaniei naziste şi de primejdia comunismului din interiorul ţării proprii, mulţi dintre ei tot mai mult înclinau spre un compromis cu Germania în speranţa că prin înţelegere cu naţional-socialismul va fi înăbuşită primejdia revoluţiei roşii. Aceşti oameni nu credeau nici în sine, nici în propriul popor”[59].

În fond, acelaşi gând îl exprimă şi un alt istoric englez, Jon Kimche: „Concepţia Germaniei naţional-socialiste, ca un bastion împotriva comunismului rus, era acceptată de către cercurile guvernante şi elitele Angliei şi Europei Occidentale mult mai profund decât poate presupune noua generaţie peste treizeci de ani. În majoritatea cazurilor nu simpatia sau susţinerea politicii şi ideilor rasiale ale naziştilor sau fasciştilor cauzau tolerarea acţiunilor naziştilor şi contracararea lor nesatisfăcătoare din partea democraţiilor, adică politica de conciliere; în majoritatea cazurilor acestea erau generate de frica faţă de extinderea influenţei ruse”[60]. Pe atunci, în mediul unui asemenea public era foarte populară teza: „Mai bine Hitler, decât Frontul popular!”[61]. Iar când Hitler a ocupat Franţa, aceşti oameni au devenit lacheii lui. Vom adăuga la cele spuse de Mosley şi Kimche că clasele dominante ale Angliei şi Franţei tindeau să nimicească cu mâinile lui Hitler comunismul pe plan global.

Dar afară de cele expuse mai exista o circumstanţă (despre care am vorbit anterior), care ne permite să înţelegem mai bine motivele hotărârilor adoptate de conducătorii englezi. Este vorba de tendinţa de-a stabili controlul asupra Franţei. Încurajîndu-i pe nazişti, englezii stimulau trecerea aliaţilor Franţei din rândurile statelor mici ale Europei în orbita influenţei germane. Aceasta slăbea poziţia independentă a Franţei şi întărea influenţa Angliei asupra ei, permiţându-i Londrei să-i dicteze politica externă. Totodată, întărirea puterii Germaniei făcea Franţa şi mai dependentă de ajutorul englez, în cazul agresiunii germane, iar conştientizarea faptului dat îi împingea pe francezi şi mai evident în braţele englezilor. Bineînţeles, Franţa avea o alternativă, care-i permitea să fie o ţară cu adevărat independentă şi măreaţă – liberă şi de primejdia teutonă şi cu atât mai mult de tutela Albionului. Aceasta era alianţa cu Rusia. Spre care, obiectiv, o îndreptau interesele ei naţionale încă din 1870, din momentul apariţiei Imperiului German. Clasele ei dominante însă, din pricina anticomunismului înnăscut, se fereau de Uniunea Sovietică ca dracul de tămâie, ceea ce şi mai strâns îndrepta Franţa spre o alianţă cu Anglia. Politica respectivă a şi adus Franţa la catastrofa din 1940. Numai în alianţă cu Rusia, Franţa putea fi o mare putere[62]. În caz contrar, obiectiv, ea trebuia să plutească în albia politicii externe a Marii Britanii. De fapt, în ajunul celui de-Al doilea război mondial, Franţa a încetat să mai fie o mare putere.

3. Cârdăşia de la München şi consecinţele ei

Pretenţiile germane faţă de Cehoslovacia şi poziţia marilor puteri. N-au trecut nici două luni din momentul invaziei naziste în Austria, cum Europa din nou a fost cuprinsă de alarmă: pericolul năvalei germane s-a abătut asupra Cehoslovaciei. Această ţară îi atrăgea pe hitlerişti prin situaţia ei strategică favorabilă în centrul

---

[57] Нюрнбергский процесс. Сборник материалов… Т. 2. С. 193.

[58] Христофоров В.С. Мюнхенское соглашение – пролог Второй мировой войны. По материалам ЦА ФСБ России. // ННИ, 2009, № 1. С. 27.

[59] Мосли Л. Утраченное время. Как начиналась вторая мировая война. М., 1972. С. 29; vezi de asemenea: Ротштейн Э. Мюнхенский сговор. М., 1959. С. 115-116.

[60] Кимхе Дж. Несосотоявшаяся битва. М., 1971. С. 165.

[61] Верт А. Франция. 1940-1955 годы. М., 1959. С. 53; Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны (1939 – 1945). М., 1965. С. 116.

[62] O opinie analogică era împărtăşită şi de unii politicieni realişti occidentali, de exemplu, de R. Vansittart, fost consilier al ministrului afacerilor externe A. Eden. // СССР в борьбе за мир накануне второй мировой войны. М., 1971. С. 167.

De mai multe ori acest gând este expus şi de Ch. de Gaulle în memoriile sale, fapt despre care ne vom convinge în continuare.

Europei, prin existenţa bogatelor resurse naturale şi industria sa dezvoltată. La începutul lunii aprilie 1938 Hitler i-a comunicat lui Mussolini că în curând va soluţiona problemele regiunii Sudete şi ale „coridorului polonez”, iar apoi va începe ofensiva contra Ţărilor Baltice[63].

Cu scopul ocupării Cehoslovaciei führerul a provocat dezordini interne în acest stat[64]: de-a lungul hotarului cu Germania, în Sudeţi, locuia o numeroasă minoritate germană (3,5 mln. oameni), în sânul căreia naziştii au declanşat o cumplită campanie separatistă. Cum scria în memoriile sale G. Dirksen, „la 28 mai Hitler i-a convocat într-o şedinţă secretă în Reichskanzle pe cei mai apropiaţi activişti de stat şi de partid şi le-a cominicat decizia de-a sfârşi cu Cehoslovacia până la sfârşitul anului” şi „a-şi elibera spatele pentru o ofensivă contra Occidentului”[65]. Prima etapă în această cale a devenit cererea de-a preda regiunea Sudetă în componenţa reichului (cu toate că iniţial Hitler se pronunţa formal numai împotriva „asupririi consângenilor săi de către cehi”). Dar nu contau cerinţele concrete ale lui Hitler: oricare ar fi ele în acea sau altă etapă a crizei, aceasta era mai mult decât putea îndeplini guvernul cehoslovac. Iar când cererea era totuşi acceptată, „taxa” creştea imediat, noua cerere fiind absolut inadmisibilă şi criza putea fi „aplanată” doar odată cu lichidarea Cehoslovaciei. Vom menţiona că munca cea mai murdară pentru nemţi au îndeplinit-o englezii şi francezii.

Pe parcursul primăverii şi verii încordarea în relaţiile dintre Berlin şi Praga creştea şi către toamnă a atins un nivel critic. Iar guvernul lui Chamberlain se străduia, în primul rând, sa le intre în voie naziştilor[r]. O sarcină primordială era considerată neadmiterea acordării ajutorului francez Cehoslovaciei, fapt care putea antrena Anglia în război cu „cel de-al treilea reich”. Iar aceasta ar fi însemnat eşecul întregii linii politice externe a lui Chamberlain, îndreptate spre atingerea înţelegerii cu Germania[66]. „Ceea ce se petrece la est de Rin, declarase Chamberlain, nu prezintă interes pentru Angia”[67]. Iată cum aprecia linia lui Chamberlain & K^0 Dirksen, informând guvernul propriu: „La întrebarea referitor la intenţia Cabinetului de-a întreprinde şi în continuare eforturi în scopul înţelegerii cu Germania am dat un răspuns pozitiv... Actualul Cabinet, a fost concluzia, tinde, în primul rând, spre înţelegere cu Germania. Acesta era primul Cabinet postbelic care avea astfel de planuri şi care demonstra cea mai mare înţelegere pe care ar fi avut-o oricare alt Cabinet faţă de Germania. El demonstra o înţelegere crescândă în problema sudetă şi era gata să meargă la mari cedări în vederea satisfacerii cerinţelor germane echitabile, dar cu o singură condiţie: aceste cerinţe să fie realizate prin mijloace paşnice”[68].

La temelia acestor calcule ale cercurilor guvernante engleze era convingerea că, înghiţind Cehoslovacia, fasciştii se vor îndrepta spre Răsărit. Confirmă concluzia noastră declaraţia cinică a lui Chamberlain: „Nici Marea Britanie, nici Franţa... n-ar fi luptat în apărarea Cehoslovaciei în cazul năvălirii Germaniei asupra ei, şi statul cehoslovac nu-şi poate continua existenţa în starea sa actuală”[69]. „Acesta în genere este un stat ireal”, spunea consilierul lui Chamberlain pe problemele politicii externe H. Wilson[70]. Practic, cuvânt cu cuvânt, l-a repetat pe şeful său lordul Halifax: „Cehoslovacia nu poate exista în modul actual. Este lipsit de sens războiului pentru un obiect, existenţa căruia nu poate fi asigurată”[72].

Însă Cehoslovacia avea un pact de ajutor reciproc cu Franţa şi URSS, iar Marea Britanie avea obligaţiuni în faţa Franţei şi, în caz de război, trebuia să lupte de partea acesteia. „Cehii însă pentru Chamberlain, scrie Mosley, erau oameni de soiul doi. Iar faptul că ei erau aliaţi credincioşi ai Franţei, pentru Chamberlain avea o importanţă şi mai mică, de vreme ce el nu prea-şi bătea capul nici de francezi”[73]. Dar, pentru a nu crea o situaţie când Anglia va trebui să-şi îndeplinească obligaţiunile de aliat, s-a hotarât să-i preseze pe cehi din răsputeri pentru a-i impune să capituleze „paşnic” în faţa agresorilor. Anume cu ajutorul unei asemenea tactici „împăciuitorii” voiau să-i satisfacă pretenţiile lui Hitler. Pe acest fundal devin clare cuvintele lui Horaţiu Wilson, care a spus că Cehoslovacia există pentru a le crea probleme marilor puteri[74].

---

[63] Христофоров В.С. Мюнхенское соглашение – пролог Второй мировой войны. По материалам ЦА ФСБ России. // ННИ, 2009, № 1. С. 28.
[64] В это дело был вовлечён абвер. // Ibid. С. 29.
[65] http://militera.lib.ru/research/dirksen_h/index.html; Дашичев В.И. Стратегия Гитлера – путь к катастрофе, 1933-1945. Исторические очерки, документы и материалы. В 4-х томах. Т. 1. Подготовка ко Второй мировой войне. М., 2005. С. 383.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Documentele mărturisesc că „planul Z”, adică planul transmiterii Cehoslovaciei lui Hitler, a fost pregătit de către Chamberlain şi trei colegi de-ai lui, membri ai cabinetului – E. Halifax, J. Simon şi S. Hoare. // Табуи Ж. 20 лет дипломатической борьбы. М., 1960. С. 246; Соколов В.В. Великобритания на пути ко второй мировой войне. // ННИ, 2009, № 5. С. 73.
[66] Vezi: Документы по истории… С. 41-42, 67-68, 98-99.
[67] Табуи Ж. 20 лет дипломатической борьбы. С. 246.
[68] http://militera.lib.ru/research/dirksen_h/index.html.
[69] Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. С. 366.
[70] Мосли Л. Утраченное время. С. 41.
[72] Крал В. План зет. М., 1978. С. 178.
[73] Мосли Л. Утраченное время. С. 61.
[74] Ibid. С. 41.

Exprimând esenţa politicii date, Bullitt, ambasadorul american la Paris, raporta la Washington: „Acţiunile Franţei şi Angliei faţă de Cehoslovacia se bazează pe presupunerea că destrămarea definitivă a Cehoslovaciei este inevitabilă şi că maximum la ce se poate spera este faptul că această destrămare va avea loc fără vărsare de sânge, Franţa şi Anglia ieşind basma curată”[75]. În acelaşi spirit îi spunea noul ministru de externe al Franţei Bonnet, „împăciuitor” insistent[76], ambasadorului german Welceck că în relaţiile cu Cehoslovacia Franţa este interesată ca Germania prin careva „acţiuni violente, brutale să nu-i pună pe francezi în faţa necesităţii de a-şi îndeplini obligaţiunile sale”[77].

De aceea Chamberlain şi Bonnet vedeau singurul mijloc de soluţionare a problemei cehoslovace în negocierile cu Hitler, presând concomitent Praga, făcând-o să cedze în faţa cererilor lui[78]. Nemţii, la rândul lor, insistau în faţa Londrei şi a Parisului în favoarea lichidării sistemului de tratare al Cehoslovaciei cu Franţa şi URSS[79]. Această cerere a fost susţinută în dialogul cu E. Beneš şi de ambasadorul american la Berlin Wilson, în timpul vizitei acestuia la Praga în august 1938[80]. Bonnet spunea că, în caz dacă Cehoslovacia va manifesta „nechibzuinţă”, „guvernul francez poate declara că Franţa se consideră liberă de obligaţiunile sale”[81]. În legătură cu aceasta, Churchill scria: „Trebuie să recunoaştem că, dacă Bonnet căuta motive pentru a-i lăsa pe cehi în voia sorţii, căutările lui n-au fost fără succes”[82].

Pentru a-i înfrânge definitiv pe cehi, a-i înfricoşa şi a-i face să capituleze, s-a început concentrarea trupelor germano-fasciste la hotarele Cehoslovaciei. Concomitent, agentura hitleristă, în frunte cu căpetenia naziştilor sudeţi Henlein, punea la cale un puci în raioanele de frontieră. Pregătind agresiunea contra Cehoslovaciei, Berlinul miza pe setea de acaparări teritoriale a cercurilor guvernante ale Poloniei, care de asemenea şi-au concentrat trupele lângă graniţa cehă[83].

Între timp, calculele hitleriştilor nu s-au adeverit. Guvernul Beneš, sub presiunea avântului patriotic al propriului popor, în mai a înfăptuit urgent o mobilizare parţială. Trupele au ocupat fortificaţiile de la frontieră, preîntâmpinând primejdia puciului fascist în Sudeţi şi a invaziei prin surprindere a armatei hitleriste[85]. Fermitatea poporului cehoslovac de a-şi apăra Patria a rupt intenţiile agresorului. Acest episod ne demonstrează convingător că Cehoslovacia era capabilă să-şi apere independenţa, pentru aceasta fiind nevoie de-o voinţă politică. Înzestrarea tehnico-materială, capacitatea de luptă a armatei cehoslovace, sistemul de fortificaţii, spiritul poporului îi permiteau Cehoslovaciei, pe parcursul a câtorva luni, chiar şi de una singură, concomitent să opună rezistenţă Germaniei şi Ungariei[86].

În timpul evenimentelor din mai cehoslovacii erau convinşi în ajutorul Uniunii Sovietice ţării lor[87]. Conform condiţiilor tratatului sovieto-cehoslovac, obligaţia URSS de-a acorda ajutor RCS intra în vigoare în cazul, dacă aceasta primea ajutor din partea Franţei. Refuzul Franţei de-a veni în apărarea Cehoslovaciei elibera Uniunea Sovietică de orice obligaţiuni. Însă Guvernul sovietic în orice caz era gata să-i vină în ajutor Cehoslovaciei. La 26 aprilie M.I. Kalinin a declarat că „pactul nu interzice fiecărei din părţi să vină în ajutor fără să aştepte Franţa”[88]. Stalin a indicat că „Uniunea Sovietică poate acorda ajutor Cehoslovaciei doar cu o singură condiţie: dacă Cehoslovacia va opune rezistenţă şi va cere ea însăşi ajutorul sovietic”[89].

Însă ce era problematic: conducerea cehoslovacă nu dorea să primească acest ajutor. Preşedintele Cehoslovaciei privea tratatul cu Uniunea Sovietică nu ca pe un mijloc efectiv în vederea asigurării independenţei ţării, ci ca pe un avantaj comod în lupta diplomatică: „Relaţiile Cehoslovaciei cu Rusia, îi lămurea Beneš trimisului britanic Newton, întodeauna au fost şi vor rămâne un factor de mâna a doua, dependent de poziţia Angliei şi Franţei... Dacă Europa Occidentală va pierde interesul faţă de Rusia, Cehoslovacia de asemenea va pierde interesul faţă de ea”[90]. Doar gândul despre admiterea trupelor sovietice pe teritoriul Cehoslovaciei pentru apărarea comună a ţării era considerat de Beneš ceva „la mintea măgarului”, o prostie nemaipomenită[91]. În ge-

---

[75] Мельников Ю.М. США и Гитлеровская Германия. С. 282.
[76] Мосли Л. Утраченное время. С. 64.
[77] Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность. С. 339.
[78] Ibid. С. 343; Стегарь С.А. Дипломатия Франции перед второй мировой войной. С. 158; Ротштейн Э. Мюнхенский сговор. С. 92.
[79] Стегарь С.А. Дипломатия Франции перед второй мировой войной. С. 163-164.
[80] Мельников Ю.М. США и Гитлеровская Германия. С. 291-292.
[81] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 182-183; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 167.
[82] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 136.
[83] История второй мировой войны. Т. 2. С. 83-84.
[85] Ibid. С. 84; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 179; Ротштейн Э. Мюнхенский сговор. С. 92.
[86] Vezi: Степанов А.С. Перед Мюнхеном. // ВИЖ, 1992, № 4-5.
[87] Vezi: Документы по истории… С. 53-54, 57, 61, 76, 87, 89, 94.
[88] История второй мировой войны. Т. 2. С. 84-85; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 343; Полторак А.И. От Мюнхена до Нюрнберга. М., 1961. С. 54.
[89] Полторак А.И. От Мюнхена до Нюрнберга. С. 54.
[90] История второй мировой войны. Т. 2. С. 87-88; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 178.
[91] Советско-чехословатские отношения между двумя войнами. 1918-1939. М., 1968. С. 171.

nere, la Praga considerau că fără un ajutor din partea Franţei, ajutorul sovietic va fi respins. Beneš, în discuţie cu ambasadorul francez din Polonia Noël, spunea: „Eu doresc să colaborez cu URSS în acea măsură, în care o face Franţa”[92].

Astfel, Praga se uita la Paris, Parisul – la Londra, iar Londra... la Berlin. Cercul s-a închis, doar cel de-al treilea imperiu şi-a pus în gând să „înfulece” Cehoslovacia. Pentru a nu-i irita pe nemţi (şi pe englezi), francezii nu acceptau propunerea sovietică[93] despre tratativele cartierelor generale ale Franţei, URSS şi Cehoslovaciei[94].

Parisul, urmând Londra, înclina tot mai mult spre înţelegere cu Germania, dar mai corect – spre capitularea în faţa ei. La o colaborare cu URSS pentru a ajuta Cehoslovacia nici nu se gândeau. În discuţie cu ambasadorul polonez Lukasiewicz Bonnet a declarat că „pactul sovieto-francez este foarte «convenţional» şi guvernul francez nu tinde deloc să se sprijine pe el”. Totodată a spus că „ar fi deosebit de mulţumit, dacă ar fi putut... să le declare Sovietelor că Franţa nu necesită ajutorul lor” [95]. Până la urmă Bonnet a declarat deschis că „Franţa nu va lupta din cauza problemei sudete... Guvernul cehoslovac nu trebuie să considere că, dacă va începe războiul, atunci noi vom fi de partea lui”[96]. De asemenea şi ambasadorul Marii Britanii N. Henderson a informat neoficial la 6 august MAI german: „Anglia nu va risca nici măcar cu un marinar sau un aviator de dragul Cehoslovaciei”[97].

„Pacificatorii” anglo-francezi se temeau doar de-o nouă încercare a lui Hitler de-a „rezolva” problema sudetă prin forţă: agresiunea făţişă ar fi trezit indignarea opiniei publice şi ar fi împiedicat în continuare promovarea politicii „de conciliere”. Englezii le spuneau nemţilor: „E nevoie de-o altă tactică fată de cehi: nu-i nevoie de împuşcături – înnăduşiţi-i”[98].

Ajutându-le fasciştilor să-i „înăbuşe” pe cehi, înţelegându-se cu Parisul, la sfârşitul lunii iulie guvernul englez l-a trimis la Praga pe lordul Runciman în calitate de „mediator independent”[99]. Scopul lui real era de-a impune guvernul cehoslovac să accepte programul nazist de destrămare a ţării. Anume la aceasta şi s-au redus concluziile lui W. Runciman, care a prezentat un memorandum, pledând pentru alipirea regiunii Sudete la reich. „Cehoslovacia, indica el, nu poate exista în starea sa actuală şi este important să facem ceva, chiar dacă aceasta va cauza necesitatea tăierii câtorva degete”[100]. Englezii şi francezii au început să ceară deschis de la aliatul lor (şi trebuie să menţionăm în mod deosebit – cel mai fidel şi capabil de luptă aliat), ca el să le permită amputarea benevolă.

Agravarea situaţiei în luna septembrie 1938. De la începutul lunii septembrie problema devine una „de procedură”: cum trebuie efectuat transferul regiunii Sudete Germaniei. Chamberlain prefera o afacere bilaterală anglo-germană. Dar, temându-se că vor fi ocolite interesele ei, s-a opus Franţa. Italia de asemenea presupunea participarea sa. Asupra dreptului de-a lua parte la tranzacţie insista şi Polonia. SUA susţineau ideea conferinţei, dar preferau să rămână la o parte. Precum vedem, în poziţiile acestor ţări existau divergenţe, dar în una ele erau unanime: URSS nu trebuie admisă la tratativele privind soarta Cehoslovaciei!

La 11 septembrie 1938 Halifax a spus că alipirea regiunii Sudete la Germania este unica speranţă de-a evita războiul. El şi Chamberlain, Simon, Hoare au propus de asemenea convocarea conferinţei cu participarea Angliei, Franţei, Germaniei şi Italiei[101]. Îndreptăţind afacerea, Daladier spunea că în caz de război între statele occidentale şi Germania, el va fi în defavoarea ambelor părţi. Către sfârşitul războiului se va declanşa revoluţia, care se va răspândi în toate ţările – şi învingătoare, şi învinse. „În urma slăbirii continentului european, Uniunea Sovietică va transfera în ţările noastre revoluţia mondială”[102]. O explicaţie foarte semnificativă, care spune totul şi nu necesită comentarii suplimentare.

---

[92] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 178.
[93] ДВП СССР. Т. XXI. С. 470; Документы по истории… С. 206-207.
[94] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 23; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 179.
[95] Документы и материалы… Т. 1. С. 104.
[96] Vezi: Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 183; Стегарь С.А. Дипломатия Франции перед второй мировой войной. С. 181, 182.
[97] Шубин А.В. Мир на краю бездны. С. 284.
[98] История второй мировой войны. Т. 2. С. 90.
[99] Ibid.; Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность. С. 343; Стегарь С.А. Дипломатия Франции перед второй мировой войной. С. 184; Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. С. 370; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 134; Крал В. План зет. С. 146-157; Гаек И. Мюнхен. М., 1960. С. 111-126; Христофоров В.С. Мюнхенское соглашение – пролог Второй мировой войны. По материалам ЦА ФСБ России. // ННИ, 2009, № 1. С. 35.
[100] Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла… С. 370.

În adresarea către lordul Runciman Mussolini a numit Cehoslovacia „o formaţiune artificială a Sistemului de la Versailles”. // Vezi: Михайленко А.В., Михайленко В.И. Новые итальянские дипломатические документы о военно-политическом кризисе накануне второй мировой войны. // ННИ, 2010, № 4. С. 135.
[101] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 147; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 174.
[102] Стегарь С.А. Дипломатия Франции перед второй мировой войной. С. 195-196.

Dar erau şi alte opinii. În legătură cu planurile convocării unei asemenea conferinţe, consilierul principal al MAE britanic R. Vansittart, fiind contra acestor planuri, i-a prezentat lui Halifax un memoriu, în care menţiona că esenţa conferinţei date constă în „izgonirea Rusiei din Europa", fapt care „complet şi în întregime este în interesul Germaniei". O asemenea politică de izolare a Rusiei, preîntâmpina el, o poate provoca la o apropiere de Germania[103] (Sic!). O concluzie absolut realistă.

De aceeaşi părere era şi ambasadorul SUA în URSS, prietenul lui Roosevelt J. Davies[104].[г] La 12 septembrie 1938 liderul partidului laburist Clement Attlee la întâlnire cu Chamberlain (la iniţiativa acestuia) insista asupra unei declaraţii comune a Marii Britanii, Franţei şi URSS despre acordarea ajutorului Cehoslovaciei în cazul agresiunii germane. Chamberlain însă considera acest pas unul „iraţional"[105].

La 13 septembrie, odată cu agravarea situaţiei internaţionale în rezultatul provocărilor agenturii fasciste din Sudeţi, la consfătuirea premierului englez cu „miniştrii superiori", a fost adoptată hotărârea despre deplasarea urgentă a premierului în Germania[105]. Acesta era extrasecretul „plan zet"[106]. Conţinutul şi esenţa lui au fost expuse de Chamberlain în scrisoarea către Runciman: „Am hotărât, scria premierul, să întreprind un pas neaşteptat şi dramatic, şi anume, să plec în Germania pentru a mă întâlni cu cancelarul german. Dacă Hitler va accepta, dar îi va fi foarte greu să refuze, voi şti să-l conving că el are o posibilitate unicală de-a realiza o înţelegere anglo-germană pe calea rezolvării paşnice a problemei cehoslovace. Voi schiţa perspectivele, derivând din faptul că Germania şi Anglia sunt doi piloni ai păcii europene şi principalele proptele contra comunismului, şi, în acest sens, este necesar de învins greutăţile curente pe cale paşnică... Vom examina şi alte probleme politice. Una dintre ele se va referi, probabil, la sistemul de tratate dintre Franţa, Cehoslovacia şi Rusia... Cred că se va putea găsi soluţia, acceptabilă pentru toţi, în afară de Rusia"[107].

În acest document este exprimată esenţa cursului cercurilor guvernante ale Marii Britanii – înţelegerea cu Germania cu scopul înlăturării pericolului războiului în Vest şi canalizării expansiunii germano-fasciste spre Est. Planul era prezentat drept unul paşnic, cu toate că toţi înţelegeau că el deschidea calea războiului. Însă Chamberlain şi K[o] nutreau iluzii precum că occidentalii vor rămâne în afara incendiului.

Dezvăluind pricinile acestei politici, deputatul partidului catolic Svetlik a declarat în parlamentul Cehoslovaciei: „Anglia nu ne susţine, deoarece se teme că Germania, suferind înfrângere în război, va provoca prăbuşirea capitalului în lumea întreagă"[108].

Cunoscutul diplomat şi istoric englez H. Nicolson scria despre dialogul său cu membrul guvernului O. Stanley, care afirma: „Înţelegeţi, vom câştiga noi războiul sau vom suferi înfrângere, acesta va fi sfârşitul valorilor noastre". În continuare H. Nicolson lămureşte că „«noi», pentru el, este clasa burgheziei"[109]. Analogică era şi opinia locţiitorului ministrului afacerilor externe al Angliei O. Harwey: „Orice război, se va termina el cu-o victorie ori cu-o înfrângere, va nimici clasele bogate, din care cauză ele pledează pentru pace cu orice preţ"[110].

Cuvintele lui Roosevelt, adresate lordului Lotian, pot servi drept o chintesenţă a acestor dispoziţii: „Clasa avută a Angliei într-atât de mult se teme de comunism, care în realitate nu prezintă niciun fel de primejdie pentru Anglia că s-a aruncat în braţele nazismului"[111].

La congresul naziştilor din Nürnberg la adresa Cehoslovaciei au răsunat înjurături brutale şi ameninţări. La 12 septembrie Hitler a cerut „acordarea dreptului nemţilor sudeţi de a-şi rezolva de sine stătător soarta", avertizând că ei „nu sunt părăsiţi şi dezarmaţi"[112]. După semnalul de la Berlin, henleinoviştii au organizat multiple incidente, care s-au transformat în manifestaţii de masă ale nemţilor sudeţi, dispuşi pronazist. Pentru a preîn-

---

[103] Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 174-175.
[104] Цветков Г.Н. Политика США в отношении СССР накануне второй мировой войны. Киев. 1973. С. 61-80.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Joseph Edward Davies (noiembrie 1876 – 9 mai 1958). La începutul lunii august 1936 a fost numit ambasador la Moscova. După năvălirea Germaniei naziste asupra URSS, a declarat că „lumea va fi uimită de proporţiile rezistenţei pe care o va opune Rusia". În una din cuvântările sale Davies a spus: „Printre toate Naţiunile Unite nu va fi un popor mai fidel, mai dârz în lupta pentru pace, decât poporul sovietic". El era un părtaş fidel al Celui de-al doilea front, a fost membru al delegaţiei SUA la Conferinţa de la Potsdam. Peste tot J. Davies îl apăra pe Stalin. A scris cartea „O misiune la Moscova" (1942), în baza căreia în 1943 a fost produs un film cu aceeaşi denumire. La 18 mai 1945 Joseph Davies, unicul diplomat occidental din istoria URSS, a fost decorat cu ordinul Lenin.
[105] Христофоров В.С. Мюнхенское соглашение – пролог Второй мировой войны. По материалам ЦА ФСБ России. // ННИ, 2009, № 1. С. 39.
[105] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 191; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 175.
[106] Крал В. План зет. С. 174-186.
[107] Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 175; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 191.
[108] Крал В. План зет. С. 266-267.
[109] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 190.
[110] Ibid.

În Franţa, în rândurile elitei guvernante dominau aceleaşi dispoziţii, fapt despre care la 12 octombrie 1938 Suriţ îl informa pe Litvinov. // Год кризиса. 1938-1939. Т. 1. М., 1990. С. 54-59.
[111] Мосли Л. Утраченное время. С. 185.
[112] История второй мировой войны. Т. 2. С. 92.

tâmpina rebeliunea, guvernul cehoslovac a fost nevoit să folosească armata şi să declare starea de asalt în regiunea Sudetă. Henlein, temându-se de arest, a evadat în Germania.

Guvernul cehoslovac le-a propus reprezentanţilor partidului nemţilor sudeţi să continue tratativele. Prin Runciman henleinoviştii şi-au înaintat condiţiile: de retras din regiunea Sudetă trupele cehoslovace, de anulat starea de asediu şi de transmis funcţiile de ocrotire a ordinii publice organelor locale. Pentru îndeplinirea acestor condiţii ei au determinat termenul de şase ore.

La 13 septembrie la Londra a sosit o telegramă alarmantă de la ambasadorul englez la Berlin, care avertiza că în cazul că guvernul cehoslovac nu va îndepli ultimatumul, va izbucni războiul, de aceea „nu poate fi pierdut niciun minut". „Dacă va fi nevoie de justificarea" „capitulării ruşinoase în faţa ameninţărilor germane, aceasta fără îndoială poate fi explicată prin devotamentul nostru permanent faţă de principiul autodeterminării"[113], propunea Henderson.

Întâlnirile lui Chamberlain cu Hitler şi trădarea Cehoslovaciei de anglo-francezi. Anume acest semnal îl aştepta Chamberlain. În aceeaşi zi el l-a prevenit pe Hitler că este gata să-l viziteze chiar a doua zi. La 15 septembrie, la Berchtesgaden, a avut loc întâlnirea lui Chamberlain cu Hitler, care a demonstrat un comportament destul de agresiv[114], întrucât înşişi englezii şi francezii l-au încredinţat că nimic nu vor întreprinde pentru salvarea Cehoslovaciei. Dar şi pelerinajul înjositor al premierului britanic, care, străbatând toată Germania şi ajungând în Alpii Bavarezi, s-a urcat pe scările vilei reichscancelarului, a devenit o nouă mărturie a capitulării ruşinoase a Occidentului.

Referindu-se la ştirea falsă despre trei sute de ucişi şi multe sute de răniţi în rezultatul confruntarilor din Sudeţi, Hitler a declarat că problema cehoslovacă necesită o soluţionare imediată şi că posibilitatea colaborării Germaniei şi Angliei în mare măsură va depinde de faptul, dacă vor putea ajunge la o înţelegere comună. Dacă nemţii sudeţi vor fi incluşi în reich, a declarat grosolan führerul, minorităţile ungară, poloneză şi slovacă vor fi separate, atunci partea rămasă se va pomeni atât de neînsemnată, încât din cauza ei nu va trebui cineva să-şi facă griji.

Chamberlain s-a pronunţat pentru transmiterea Sudeţilor Germaniei, menţionând doar că trebuie să se consulte cu membrii cabinetului său, cu Parisul şi lordul Runciman, „uitând" de Praga. Şeful guvernului englez a propus întreruperea negocierilor pentru câteva zile, ca apoi să se întâlnească din nou. După convorbirea cu Chamberlain, Hitler s-a încredinţat complet în posibilitatea ocupării regiunii Sudete a Cehoslovaciei. De asemenea şi premierul englez era dispus să-i impună în sfârşit Pragăi îndeplinirea cererilor germane.

După revenirea lui Chamberlain din Berchtesgaden, urma traducerea în fapt a hotărârii luate. Deşi cursul general al guvernului în apropiatul conflict mondial rămânea neschimbat, unii miniştri înţelegeau foarte bine cât de riscant este cursul pentru interesele naţionale ale ţării. „Nu putem garanta, avertiza Halifax că această politică va avea succes... Dacă ea va suferi eşec, guvernul va fi îvinuit că putea preîntâmpina nenorocirea, dar n-a manifestat voinţă în convingerile sale. El de asemenea va fi învinuit în abaterea de la principiile securităţii colective... Dar o asemenea critică nu-l afectează"[115].

La 17 septembrie, raportând la şedinţa cabinetului de miniştri rezultatele vizitei sale la Hitler, Chamberlain afirma de asemenea că, cedând Cehoslovacia Germaniei, va fi obţinută înţelegerea dorită cu führerul. „Premierul consideră, se spune în stenograma şedinţei, că greutăţile existente pot fi reglementate şi speră să ajungă la înţelegere şi în alte chestiuni"[116].

La 18 septembrie la invitaţia guvernului englez la Londra au sosit Daladier şi Bonnet. După ce francezii au luat cunoştinţă de rezultatele vizitei lui Chamberlain la Hitler, ambele părţi s-au înţeles să-i înainteze Pragăi un ultimatum comun. Adăuza, în nota înaintată guvernului cehoslovac, ei, într-o formă categorică, au cerut transmiterea Germaniei raioanelor de lângă frontieră, în care nemţii alcătuiau majoritatea populaţiei, fără de care „pacea şi securitatea intereselor vitale ale Cehoslovaciei nu pot fi efectiv asigurate"[117]. Ei „au recunoscut" „că în cazul acordului guvernului Cehoslovaciei cu măsurile propuse... el va avea dreptul să ceară o anumită garanţie viitoarei sale securităţi"[118]. Au cerut de asemenea şi anularea tratatelor despre ajutorul reciproc cu Uniunea Sovietică şi Franţa[119]. În discuţie cu trimisul cehoslovac, Bonnet a subliniat că în caz că Cehoslovacia nu va accepta aceste condiţii, Anglia şi Franţa nu-i vor acorda niciun ajutor, lăsând-o în voia sorţii[120].

Comentând această poziţie, istoricul român Viorica Moisuc menţiona: „Echipa Daladier-Bonnet în Franţa şi Chamberlain-Halifax în Marea Britanie au construit pas cu pas, paralel, dar şi împreună cu Wilhelmstrasse, eşafodul pe care avea să fie sacrificată Cehoslovacia"[121]. Trădarea Cehoslovaciei de Chamberlain şi Daladier a

[113] Ibid. C. 93.
[114] Документы и материалы… Т. 1. С. 382; Ширер У. Взлёт и падение третьего рейха. Т. 1. С. 421-428.
[115] История второй мировой войны. Т. 2. С. 93-94.
[116] Ibid. C. 94.
[117] Документы и материалы… Т. 1. С. 170-171.
[118] Ibid. C. 170.
[119] Ibid. C. 171.
[120] Документы по истории мюнхенского сговора. С. 235.
[121] Moisuc V. Premisele izolării politice a României. 1919-1940. Buc., 1991. P. 344.

născut un val de proteste în lumea întreagă şi cea mai mare indignare în Cehoslovacia. Fiind presat de masele populare, guvernul a respins la 20 septembrie 1938 propunerile anglo-franceze şi a rugat guvernele Angliei şi Franţei să-şi revadă punctul de vedere[122].

Dar... (sic!) n-a trecut nici jumătate de oră, când premierul Hodža, invitându-l pe trimisul Franţei de Lacroix, l-a informat că, dacă Cehoslovacia va primi un ultimatum şi mai aspru cu o declaraţie despre refuzul Franţei de a-şi îndeplini obligaţiunile tratatului, atunci Praga va capitula. O explicaţie similară a primit-o şi trimisul englez Newton[123]. Explicaţia acestei poziţii poate fi următoarea: în esenţă, guvernanţii Cehoslovaciei îi copiau în miniatură pe müncheniştii anglo-francezi, care se temeau de comunişti şi de propriul popor mai mult decât de Hitler. Pentru a respinge în fapte şi nu doar verbal ultimatumul anglo-francez şi a opune rezistenţă agresiunii fasciste, se cerea o mare voinţă politică şi un curaj personal, era necesară înarmarea poporului şi acceptarea ajutorului URSS. Dar anume aceste calităţi şi intenţii le lipseau politicienilor burghezi cehi.

Chamberlainii şi daladierii nu doreau acceptarea notei cehoslovace nici în visul cel mai rău, dar ştiau cu cine au de-a face în Praga: înjosindu-se şi târându-se în faţa lui Hitler, ei se purtau despotic cu cehii. La 21 septembrie, la ora două de noapte, Beneš a fost ridicat din pat de ambasadorii englez şi francez, care i-au înmânat ultimatumul de la „miez de noapte"[124]. Guvernului cehoslovac i-a fost declarat categoric că în cazul respingerii acestor propuneri, cehii vor fi lăsaţi fără sprijinul francez (şi englez) în voia nemţilor[125]. „Iar dacă cehii se vor uni cu ruşii, au subliniat ei, războiul poate căpăta un caracter de «cruciadă» antibolşevică. Atunci guvernele Angliei şi Franţei cu greu vor rămâne pasive"[126]. Chiar şi Hoare a recunoscut mai târziu că aceasta a fost una dintre cele mai neruşinate acţiuni din istoria diplomaţiei britanice[127]. În legătură cu aceasta, J. Schacht spunea la procesul de la Nürnberg: „Hitler n-a luat Cehoslovacia prin forţă. Aliaţii pur şi simplu i-au dăruit această ţară"[128]. Pe atunci se glumea amarnic: „Cehoslovaciei i-au propus să se sinucidă, în caz contrar, Doamne, fereşte, să nu fie ucisă!".

Supunându-se presiunii anglo-franceze, guvernul lui Beneš a capitulat, acceptând să satisfacă cererile lui Hitler[129]. În legătură cu acest ultimatum, Churchill a făcut o declaraţie: „Dezmembrarea Cehoslovaciei, datorită presiunii Agliei şi Franţei, este echivalentă cu capitularea completă a democraţiilor occidentale în faţa ameninţării naziste de-a aplica forţa... Părerea precum că securitatea poate fi asigurată, aruncând un stat mic în gura lupilor – este o eroare fatală"[130]. Cu regret, pe atunci, această părere era dezonorantă în Anglia. În opinia istoricului englez Boulock, în locul rezistenţei, „aliaţii au preferat alianţa cu Hitler"[131]. Pe tot parcursul crizei cehoslovace, din martie şi până în octombrie SUA de asemenea au susţinut „müncheniştii" anglo-francezi[132].

La 22-23 septembrie a avut loc o nouă întâlnire a premierului britanic cu Hitler, de astă dată la Godesberg[133]. Chamberlain i-a expus führerului planul transmiterii regiunii Sudete Germaniei, elaborat la Londra, şi înlocuirii tratatelor pe care le avea Cehoslovacia cu nişte „garanţii" internaţionale. Hitler însă a răspuns neobrăzat că propunerile engleze sunt deja inacceptabile. În afară de nemţii sudeţi, a detalizat el, în Cehoslovacia locuiesc polonezi şi unguri. Ei de asemenea au dreptul la separare. În plus, procedura de determinare a hotarelor teritoriilor transmise e prea lungă, iar el nu doreşte să aibă de furcă cu tot felul de comisii, comitete şi organizaţii de felul acesta. Frontiera trebuie stabilită imediat şi regiunea transmisă va fi îndată ocupată de trupele germane. Problema trebuie „soluţionată" complet şi definitiv până la 1 octombrie 1938.

Hitler i-a mulţumit cordial lui Chamberlain pentru munca lui la tratativele de „salvare a păcii" şi l-a încredinţat de atitudinea sa prietenească faţă de Anglia. „Noi nu avem contradicţii, îl citează pe Hitler în memoriile sale translatorul Schimdt, noi nu vom afecta interesele voastre din afara Europei, iar voi fără temeri ne puteţi acorda libertate în Europa Centrală şi de Sud-Est"[134]. Din partea lui Chamberlain n-au urmat careva obiecţii.

Poziţia URSS şi posibilitatea apărării Cehoslovaciei[135]. În zilele crizei din septembrie URSS s-a pronunţat ferm în apărarea Cehoslovaciei, pledând pentru organizarea ripostei colective agresorilor[136]. Ea era gata să-i

---

[122] Ibid. C. 241-243; Документы и материалы кануна… Т. 1. С. 179-181.
[123] История второй мировой войны. Т. 2. С. 97-98.
[124] Документы по истории… С. 244-245; Документы и материалы кануна… Т. 1. С. 188.
[125] Документы по истории… С. 245-249; Документы и материалы кануна… Т. 1. С. 187, 196-197.
[126] Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла… С. 377; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 196.
[127] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 196.
[128] Зоря Ю., Лебедева Н. 1939 год в нюренберских досье. // Международная жизнь, 1989, № 9. С. 131.
[129] Документы по истории… С. 250-251; Документы и материалы… Т. 1. С. 195.
[130] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 139.
[131] Буллок А. Гитлер и Сталин. Т. 2. Смоленск. 1994. С. 199.
[132] Vezi: Мельников Ю.М. США и Гитлеровская Германия. 1933-1939 гг. С. 280, 282, 287, 291, 292-293, 297-299, 302; Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. С. 387.
[133] Документы и материалы… Т. 1. С. 201-210; Ширер У. Взлёт и падение третьего рейха. Т. 1. С. 428-439.
[134] История второй мировой войны. Т. 2. С. 99.
[135] Calafeteanu I. România şi „criza cehoslovacă". // Historia. Revistă de istorie. 2006, Nr. 4; Anghel Fl. Polonia şi criza cehoslovacă în documente diplomatice româneşti (septembrie-octombrie 1938). // Revista istorică. Academia Română. 2007, Nr. 5-6. P. 580-581.

vină în ajutor Cehoslovaciei şi fără ajutorul Franţei[137] şi chiar în cazul când Polonia şi România se vor opune trecerii trupelor sovietice prin teritoriul lor[138]. În legătură cu aceasta, reprezentantul politic sovietic la Londra îşi amintea despre discuţia sa cu Litvinov şi cuvintele comisarului poporului care i-a declarat că URSS în orice caz îi va veni în ajutor Cehoslovaciei, dar cu condiţia că va urma adresarea guvernului cehoslovac[139]. Pentru a-i acoda în caz de necesitate ajutor militar Cehoslovaciei, la hotarele de vest ale Uniunii Sovietice a fost concentrată o impunătoare grupare armată[140]. Despre aceasta la 26 septembrie K.E. Voroşilov l-a anunţat pe Gamelin[141].

Dar, pentru a primi acest ajutor, era nevoie de-o adresare a guvernului de la Praga. Acest lucru Beneš nu l-a făcut niciodată. Mosley scrie în legătură cu aceasta: „Beneš nu s-a adresat ruşilor după ajutor nu de frica de-a primi un refuz, ci din cauza că acest ajutor putea fi acordat"[142]. Preşedintele Cehoslovaciei recunoştea în memoriile sale: „Niciodată nu mă îndoiam de intenţiile Uniunii Sovietice. Eram convins, ea îşi va onora obligaţiunile!"[143]. URSS însă a fost ignorată atât de occidentali, cât şi de cehi. Primii au fost „răsplătiţi" imediat, iar Occidentul ceva mai târziu. Acest fapt este menţionat nu doar în istoriografia sovietică, ci şi în cea occidentală[144].

Pentru a ne clarifica în problema dată, este necesar să examinăm două aspecte: în ce măsură Uniunea Sovietică era capabilă să-i acorde un ajutor Cehoslovaciei, şi aveau oare cehii posibilitate de-a se opune agresiunii naziste? Problema a fost pusă în aşa mod (încă în septembrie 1938), deoarece Cehoslovacia nu avea hotare comune cu URSS, iar guvernele Poloniei şi României au interzis trecerea Armatei Roşii prin teritoriile lor.

Întâi de toate, vom aminti că gruparea sovietică, menită pentru aceste scopuri, era destul de numeroasă şi bine înzestrată[145]. De asemenea vom menţiona că la 23 septembrie guvernul polonez a fost avertizat că în cazul invaziei trupelor lui în Cehoslovacia, URSS va considera acest act drept o agresiune şi va denunţa pactul despre neagresiune cu Polonia[146]. În asemenea condiţii, Armata Roşie ar fi trecut prin teritoriul agresorului şi ar fi intrat în luptă cu werhmachtul. În cazul când Polonia îşi păstra neutralitatea, dar continua să ocupe poziţia veche, rămânea coridorul aerian deasupra României la o înălţime de peste 3 mii de metri[147]. Aici apare o altă întrebare – putea oare acest coridor satisface necesităţile transportării unei mase mari de trupe şi tehnică, iar apoi şi aprovizionării lor?

În acel moment Uniunea Sovietică avea cea mai puternică aviaţie din lume[148] şi dislocase la hotarul româno-polonez circa 2 mii de avioane[149]. URSS era unica ţară din lume care avea unităţi de aeropurtate, alcătuite din şase brigăzi de paraşutişti[150]. Ele puteau fi concomitent ridicate cu tot cu armament în aer şi deplasate la sute de kilometri. Astfel, aviaţia militară de transport era capabilă să transporte în Cehoslovacia prin coridorul aerian român, o grupare sovietică numeroasă, care împreună cu armata cehă era capabilă să apere Cehoslovacia. Fără îndoială, exista şi posibilitatea aprovizionării acestor trupe cu toate cele necesare. Era de asemenea clar că trupele sovietice şi cele cehoslovace ar fi fost acoperite din aer de aviaţia sovietică.

Dar nu trebuie exclusă nici posibilitatea trecerii trupelor sovietice în Cehoslovacia pe cale terestră. „Era bine cunoscut, scrie Rotstein că poziţia României şi chiar a Poloniei... depindea în realitate de poziţia Franţei... Deci, dacă Franţa şi-ar fi onorat obligaţiunile, ea, bineînţeles, ar fi găsit limbaj comun cu ţările respective"

---

136 Vezi: Новые документы по истории Мюнхена. М., 1958. С. 71-72; История второй мировой войны. Т. 2. С. 101, 104; Уткин А.И. Так пришла война. С. 50.

137 ДВП СССР. Т. XXI. С. 500; Документы и материалы кануна… Т. 1. С. 181-182; Документы по истории… С. 240-241, 264.

138 ДВП СССР. Т. XXI. С. 516; Документы и материалы кануна… Т. 1. С. 214-215; Документы по истории… С. 265, 269.

139 Майский И.М. Воспоминания советского дипломата. М., 1987. С. 352.

Ce-i drept, astăzi sunt mai mulţi istorici care încearcă să demonstreze contrariul, precum că „Uniunea Sovietică nu intenţiona să apere Cehoslovacia", ba mai mult, ar fi refuzat să facă acest lucru. // Vezi: de exemplu: Дембский С. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 180; Buga V. 1938: Cehoslovacia şi „cordonul românesc". // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 1.

140 Документы по истории… С. 254-256, 312-313, 314-315; История второй мировой войны. Т. 2. С. 105-107.

141 ДВП СССР. Т. XXI. С. 530, 532.

142 Мосли Л. Утраченное время. С. 68.

143 Citat din: История внешней политики СССР. Т. 1. С. 351; История второй мировой войны. Т. 2. С. 112.

144 Vezi: Черчилль У. Вторая мировая война. С. 141; Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. Т. 2. С. 23; Буллок А. Гитлер и Сталин. Т. 2. С. 200 etc.

145 Документы по истории… С. 254-256, 312-313, 314-315; История второй мировой войны. Т. 2. С. 105-107.

146 ДВП СССР. Т. XXI. С. 516; Документы и материалы кануна… Т. 1. С. 214-215; Документы по истории… С. 265, 269.

147 Христофоров В.С. Мюнхенское соглашение – пролог Второй мировой войны. По материалам ЦА ФСБ России. // ННИ, 2009, № 1. С. 30, 38.

148 Vezi: История второй мировой войны. Т. 2. С. 201; История КПСС. Т. IV. М., 1971. С. 402; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 203; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 170; Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 1. С. 483 etc.

149 Ротштейн Э. Мюнхенский сговор. С. 262; История второй мировой войны. Т. 2. С. 106.

150 История второй мировой войны. Т. 2. С. 202.

referitor la traversarea teritoriului lor de trupele sovietice[151]. În orice caz, dacă cehii i-ar fi opus rezistenţă lui Hitler, Franţa era obligată să le vină în ajutor. Ce-i drept, în lumina comportării ei cu un an mai târziu, în ceea ce priveşte îndeplinirea obligaţiunilor faţă de Polonia, apare întrebarea: dar ar fi întreprins Franţa acţiuni reale în apărarea Cehoslovaciei sau în cel mai bun caz s-ar fi limitat la declararea formală a războiului? Bazându-ne pe faptele comportamentului guvernului lui Daladier în zilele crizei din septembrie, Franţa, probabil, nu s-ar fi implicat. Nu putem exclude că putea nici să nu-i declare măcar formal război Germaniei. Probabil că şi în acest caz Uniunea Sovietică trebuia să lupte cu Germania fără ajutorul aliaţilor occidentali. Este doar una din variantele presupuse, posibil cea mai probabilă, dar nu unica în eventuala evoluţie a evenimentelor.

Ea este confirmată şi de următorul fapt: în acel moment în mediul conducerii militare supreme a Germaniei se mai găseau şi realişti. Unul dintre „ultimii mohicani" era şeful Statului major al trupelor terestre general-colonelul Ludwig Beck, care pleda împotriva războiului. El considera că intervenţia Franţei va cauza distrugerea Germaniei. Hitler însă era convins – Franţa nu va lupta[152]. După aceste evenimente Beck şi puţinii lui părtaşi au fost demişi şi conducerea armatei a trecut completamente în mânile părtaşilor führerului nebun, care erau gata de orice aventuri.

Însă nu trebuie exclusă şi altă variantă: fiind presat de opinia publică a ţării sale, guvernul Daladier i-ar fi venit în ajutor Cehoslovaciei sau îşi dădea demisia şi în octomrie 1938 nu se întâmpla ceea ce s-a întâmplat cu obligaţiunile Franţei faţă de Polonia. O asemenea presupunere este admisibilă, deoarece anume din care cauză „müncheniştii" se temeau că Franţa, urmată de Anglia, va intra în război. În acel moment descompunerea societăţii franceze încă n-a atins un nivel de peste un an (la care fapt a contribuit şi „Münchenul"). Până la „München" mai era încă viu Frontul Popular şi capitularzii nu erau atât de tari.

Ţinând cont de asemenea lucru, nu putem exclude situaţia, când Franţa ar fi sărit în apărarea Cehoslovaciei, şi, atunci, regimul hitlerist ar fi fost nimicit în termenele cele mai scurte. În aşa caz, după părerea lui Churchill, „cu ajutorul presiunilor şi garanţiilor marii alianţe sub egida Ligii Naţiunilor", ar fi fost soluţionată şi problema trecerii trupelor sovietice prin România[153]. Dar penru realizarea acestei posibilităţi era nevoie ca guvernul lui Beneš să se situeze în fruntea rezistenţei poporului propriu şi să apeleze la aliaţi după ajutor.

Iar pentru lichidarea lui Hitler încă în 1938 existau toate premisele – raportul de forţe era absolut de partea „ţărilor iubitoare de pace". Germania nu avea nicio şansă de-a câştiga războiul. Aceasta o recunoştea chiar şi un aşa „münchenist" convins cum era Henderson, care scria la Londra: „Dacă noi în realitate i-am fi arătat dinţii lui Hitler, în momentul actual el n-ar fi îndrăznit să declanşeze războiul"[154].

În legătură cu aceasta, la procesul de la Nürnberg Keitel, amintindu-şi cuvintele lui Hitler, mărturisea: „Voi lua decizia referitor la acţiunile contra Cehoslovaciei, doar în caz că voi fi ferm convins... că Franţa nu va acţiona"[155]. Şi în continuare Keitel afirma: „Sunt ferm convins că, dacă Daladier şi Chamberlain ar fi spus la München: «Noi vom acţiona»", noi în niciun caz n-am fi recurs la acţiuni militare. Nu aveam forţe pentru a străbate linia fortificaţiilor cehoslovace şi nu aveam trupe la hotarul de vest… Eram extrem de fericiţi, deoarece n-au avut loc operaţiuni militare, căci eram convinşi că mijloacele noastre de ofensivă erau nesatisfăcătoare pentru a străpunge fortificaţiile de la hotarele Cehoslovaciei. Astfel, examinând lucrurile din punct de vedere al artei militare, noi nu aveam forţe pentru ofensivă şi pentru a străpunge fortificaţiile"[156].

„Dacă s-ar fi ajuns la un război, noi nu eram în stare să apărăm efectiv nici hotarul de vest şi nici pe cel de est, şi, fără îndoială, dacă Cehoslovacia ar fi opus rezistenţă, noi am fi fost opriţi în faţa fortificaţiilor ei, deoarece nu aveam forţe pentru străpungerea lor. În aşa mod, nu era nici vorbă de-o careva concurenţă militară. Acesta era un test «al nervilor politici»". Asemenea cuvinte au fost pronunţate în faţa Tribunalului de Nürnberg, ele-i aparţin feldmareşalului Erich von Manstein[157]. Pare că nu sunt dovezi mai solide a imposibilităţii soluţionării militare a acestei probleme în folosul Germaniei şi, cu toate acestea, există necesitatea de-a prezenta unele date statistice referitor la raportul real de forţe.

Agresorul avea 47 de divizii (conform altor date 35 de infanterie şi 16 de tancuri şi motorizate, din care o treime erau în stare de formare)[158], 39 din care conform planului „Grün", se prevedeau de folosit contra Cehoslovaciei[159]. Dar şi din acestea doar jumătate erau pregătite de luptă: din cauza organizării slabe, deja la 1 octombrie, fără să întâlnească vreo careva rezistenţă în timpul ocupării regiunii Sudete, trupele germane se mişcau extrem de lent, creând o îmbulzeală colosală pe magistrale.

---

[151] Ротштейн Э. Мюнхенский сговор. С. 241.
[152] Христофоров В.С. Мюнхенское соглашение – пролог Второй мировой войны. По материалам ЦА ФСБ России. // ННИ, 2009, № 1. С. 37.
[153] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 140-141.
[154] Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла… С. 381.
[155] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 133.
[156] История второй мировой войны. Т. 2. С. 108; Полторак А.И. От Мюнхена до Нюрнберга. С. 59.
[157] Нюрнбергский процесс. Т. 2. С. 264.
[158] Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. С. 382.
[159] История второй мировой войны. Т. 2. С. 108.

Cehoslovacia avea 45 de divizii, posedând forţe armate în număr de 2 mln de oameni, dispunând de 1582 de avioane, 469 de tancuri (după alte date până la 740[r]), 5700 de tunuri, 601 mii de mitraliere şi alt armament. Armata ei se putea sprijini pe fortificaţiile de lângă frontieră. Contra forturilor grele cehoslovace s-au dovedit neputincioase tunurile cu calibrul 210 mm[160]. „Hitler personal a sosit la fostul hotar, pentru a-şi face-o impresie despre aceste fortificaţii, şi s-a întors zguduit... Cucerirea lor, cu condiţia apărării dârze, ne-ar fi costat mult sânge”[161], îşi amintea Schpeer[r]. Cehoslovacia mai avea un avantaj important faţă de Germania – o superioritate morală colosală a poporului şi a armatei[162].

Armata franceză număra 100 de divizii[163]. Resursele potenţiale umane şi materiale ale Imperiului Britanic erau colosale. Superioritatea Angliei şi Franţei în faţa Germaniei în domeniul FMM era indiscutabilă. Forţa Armatei Sovietice, după cum am mai menţionat, crea pentru Cehoslovacia o precumpănire hotărâtoare chiar şi fără Anglia şi Franţa. Mussolini nici n-ar fi încercat să întreprindă ceva în folosul lui Hitler. Chiar şi peste un an acest şacal n-a îndrăznit să intre în luptă, ci a făcut-o abia în ajunul capitulării Franţei.

În asemenea condiţii, dacă începea războiul, într-un termen foarte scurt Germania ar fi suferit o înfrângere totală. Dar spre regret s-a întâmplat altfel: Cehoslovacia a fost predată fără nicio împuşcătură, schimbând imediat şi raportul de forţe, şi situaţia geostrategică. Astfel că Germania s-a transformat într-o mare putere, capabilă să declanşeze războiul mondial!

Conferinţa de la München. La 29 septembrie la München a fost convocată conferinţa celor patru puteri – Anglia, Franţa, Germania şi Italia[164]. Pentru a evita publicitatea nedorită, la conferinţă au luat parte numai şefii guvernelor şi miniştrii de externe. Deschizând-o, Hitler a ţinut o cuvântare. Înjurând la adresa Cehoslovaciei, el a cerut transmiterea imediată a regiunii Sudete „în interesul păcii europene” şi a declarat că la 1 octombrie în orice condiţii armatele lui vor fi introduse în raioanele de frontieră. Totodată führerul iarăşi i-a încredinţat pe ascultătorii săi că Germania nu mai are alte pretenţii teritoriale în Europa. Sarcina conferinţei a determinat-o astfel: a-i acorda intrării armatei germane pe teritoriul Cehoslovaciei un caracter legitim şi excluderea aplicării armelor. Delegaţia cehoslovacă n-a fost admisă la negocieri.

Datoria marilor puteri, a declarat premierul englez, constă în asigurarea situaţiei când guvernul cehoslovac „din nechibzuinţă sau încăpăţânare” să nu refuze eliberarea teritoriului. Daladier de asemenea a declarat că „în niciun caz nu va tolera o tergiversare în această afacere din partea guvernului ceh”. În baza acordului încheiat la München a fost pus „proiectul de compromis”, prezentat de Mussolini, chipurile în numele său. În realitate, în ajun, MAE al Germaniei l-a transmis la Roma prin telefon. Întrucât afacerea a fost pregătită din timp, toate articolele documentului au fost repede coordonate. Hitler şi Mussolini au părăsit şedinţa, lăsându-i pe Chamberlain şi Daladier să se lămurească cu cehii. Ce-i drept, Masargik şi Mastnî, care reprezentau Cehoslovacia, nu trebuiau convinşi: ei au sosit fiind de acord apriori. În noaptea spre 30 septembrie delegaţia cehoslovacă a fost invitată pentru a-i face cunoştinţă cu textul dictatului. Cârdăşia de la München a intrat în vigoare.

Conducerea partidului socialist a susţinut acordul de la München, resimţind, cum s-a exprimat Léon Blum, „o uşurare laşă”[165]. Partidul laburist a acuzat Münchenul[166].

Dictatul de la München, impus cu forţa Cehoslovaciei, de la bun început era un act nelegitim. Rezultatul conferinţei s-a soldat cu hotărârea despre ruperea regiunii Sudete de la Cehoslovacia în folosul Germaniei şi de asemenea cu satisfacerea pretenţiilor teritoriale ale Ungariei horthyste şi Poloniei panilor[167]. „În septembrie 1938, guvernul polonez a profitat de situaţia critică a Cehoslovaciei şi, a doua zi după acordul de la München, în urma unui ultimatum de 12 ore, a ocupat teritoriul în litigiu”[168]. După război W. Churchill scria în memo-

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: În ceea ce priveşte armamentul, tancurile cehoslovace „LT vz. 35” erau superioare maşinilor germane T-I şi T-II, având aceeaşi viteză şi un blindaj identic. După ocuparea Cehoslovaciei ele au fost luate la înarmarea wehrmachtului.

[160] Ibid.; Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. С. 382; Буллок А. Гитлер и Сталин. Т. 2. С. 199.

[161] История второй мировой войны. Т. 2. С. 108; Христофоров В.С. Мюнхенское соглашение – пролог Второй мировой войны. По материалам ЦА ФСБ России. // ННИ, 2009, № 1. С. 42.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Albert Schpeer – principalul arhitect al reichului, din 1942 – ministrul înarmărilor.

[162] Документы по истории… С. 262-263, 316-318.

[163] Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. С. 382.

[164] Vezi: Документы и материалы кануна… Т. 1. С. 230-239; Ротштейн Э. Мюнхенский сговор. С. 105-114; Мосли Л. Утраченное время. С. 56-88; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 137-146; Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. С. 373-387; Гаек И. Мюнхен. С. 139-187; Крал В. План зет. С. 263-272; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 190-211; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 262-264 etc.

[165] Великая Отечественная война. (1941-1945 годы). М., 2010. С. 100.

[166] Ibid. С. 101.

[167] Новые документы по истории Мюнхена. С. 156-160.

[168] Мальцев Д.А. Мюнхенский сговор и его не присутствующие участники. // Материалы международной научной конференции «Интерпретации различных аспектов второй мировой и Великой Отечественной войны в современной восточно-европейской историографии». Кишинёв, 21-22 мая 2010. Кишинёв, 2010. С. 4-21; Catalan S.M., Constantiniu Fl. Frontiere în mişcare: modificări politico-teritoriale în Europa răsăriteană (1938-1947). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 7-8. P. 692; Згорняк М. Военно-политическое положение и оперативные планы Польши перед началом второй мировой войны. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/Z/Zgorniak/polsh.html.

riile sale că polonezii, „atâta timp cât se aflau în reflecţia gloriei germane, s-au grăbit să-şi acapareze partea lor în timpul prădării Cehoslovaciei" că Polonia „cu lăcomia hienei a luat parte la jefuirea şi lichidarea Statului Cehoscolvac"[169].

„La 2 octombrie trupele poloneze au început să ocupe teritoriile cehoslovace pe care le ceruse în mod ultimativ. Ele aveau pentru Polonia o importanţă economică enormă: lărgindu-şi teritoriul doar cu 0,2%, ea şi-a mărit capacitatea industriei grele cu 50%. După aceasta Varşovia în mod ultimativ a cerut de la guvernul de la Praga noi cedări teritoriale, de această dată în Slovacia, şi a primit ce dorea. În conformitate cu acordul interguvernamental din 1 decembrie 1938 Polonia a căpătat un mic teritoriu (226 km^2) în nordul Slovaciei (Javorina pe Orava) cu o populaţie de 4280 de oameni"[170].

În anexa acordului Anglia şi Franţa, împreună cu Germania şi Italia, se obligau să-i acorde Cehoslovaciei „garanţii" contra unei agresiuni neprovocate[171]. În calitate de recompensă pentru trădarea Cehoslovaciei a servit declaraţia anglo-germană, semnată la 30 septembrie de Hitler şi Chamberlain, în care se spunea despre „eforturile în vederea înlăturării izvoarelor posibile ale divergenţelor"[172]. „Declaraţia, deşi pare anodină la prima vedere, menţionează V. Moisuc, pentru guvernul britanic a avut o semnificaţie mult mai largă şi anume dezinteresul pentru viitoarele evenimente din zonă"[173]. În fond, acest document era apreciat ca un pact de neagresiune între Anglia şi Germania. La München a fost determinată şi problema unei declaraţii analogice franco-germane. Ea a fost semnată la 6 decembrie 1938[174], intrând în istorie ca pactul Bonnet-Ribbentrop[г].

Acordul de la München este una dintre cele mai ruşinoase file din politica internaţională a statelor occidentale. În ochii întregii omeniri un stat suveran a fost predat hitleriştilor pentru a fi jefuit. Ministrul afacerilor externe al guvernului cehoslovac K. Krofta în discuţia din 3 octombrie 1938 cu reprezentantul politic sovietic la Praga S.S. Alexandrovskii a spus cu amărăciune: „Cehoslovacia a fost transformată într-o ficţiune, stat fără nicio importanţă, fără o linie proprie de comportament. În scurt timp ea se va transforma într-un apendice neputincios al Germaniei"[175]. Această afirmaţie a devenit în curând o realitate. Sperând să canalizeze agresiunea ulterioară a fasciştilor spre Est, „împăciuitorii" au dat greş, deoarece au înrăutăţit, în primul rând, situaţia ţărilor proprii în viitoarea încăierare inevitabilă cu fascismul.

Urmările Münchenului. Este destul să privim la hartă pentru a ne convinge despre valoarea excepţională a Cehoslovaciei pentru apărarea Europei. Ea prezenta elementul central din cadrul sistemului alianţelor franceze în Europa Răsăriteană, cu căderea căruia se destrăma tot sistemul integral şi Mica Antantă în particular. Având drept scop izolarea URSS, Franţa însăşi s-a pomenit izolată. Din considerentele securităţii naţionale, Uniunea Sovietică era vital interesată în existenţa Cehoslovaciei: cât aceasta exista, Germania pentru nimic n-ar fi îndrăznit să atace Franţa şi Polonia[176]. Ea era o barieră serioasă în calea agresiunii germane în Europa de Sud-Est: spre acapararea resurselor Ungariei şi României, închidea ieşirea spre porturile Mării Negre şi mai departe în adâncul Balcanilor. Ea de asemenea îndiguia ieşirea hitleriştilor spre sectorul de sud al hotarului de vest al URSS. Cu ocuparea Cehoslovaciei Germania înfăşura Polonia dinspre sud şi Ungaria dinspre nord şi căpăta ieşire la hotarul român.

Totodată ea juca un rol deosebit în apărarea Germaniei şi a centrelor ei vitale din direcţia de sud şi sud-est (precum Austria din cea de sud şi sud-vest): un masiv muntos natural, pe care este foarte comod să-l aperi, acoperă fiabil apărătorii. Deja în 1945, având o superioritate gigantică, Armata Roşie n-a putut străbate apărarea din această direcţie, Praga fiind luată mai târziu decât Viena şi Berlinul, şi nu dinspre sud, ci dinspre nord. Dar atâta timp cât ţara rămânea liberă, de pe teritoriul ei, pe calea cea mai scurtă, aviaţia aliată putea ajunge la cele mai importante centre ale Germaniei.

Iată în ce consta valoarea geostrategică a Cehoslovaciei şi ce au pierdut adversarii lui Hitler, lipsindu-se de ea. Fără acapararea acestei ţări naziştii nu puteau dezlănţui războiul mondial!

Dar, cum deja ne-am convins, şi din punct de vedere al potenţialului său militar, Cehoslovacia reprezenta o valoare excepţională. Lipsindu-se de ea, aliaţii au pierdut 45 de divizii excelente, iar Hitler a căpătat armament

---

[169] http://militera.lib.ru/memo/english/churchill/1_19.html.

[170] Марьина В.В. Кто и как делил Чехословакию в марте 1939 года. // Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? М., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.

[171] Новые документы по истории Мюнхена. С. 159.

[172] СССР в борьбе за мир… С. 22.

[173] Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 355.

[174] Ibid. C. 115.

[г] Nota redactorului ştiinţific: În decembrie 1938 în timpul vizitei sale la Paris Ribbentrop s-a pronunţat împotriva politicii alianţelor franceze din est, inclusiv contra pactului de ajutorul reciproc cu URSS. // Vezi: Год кризиса. 1938-1939. Т. 1. С. 134-136.

[175] Документы и материалы по истории советско-чехословацких отношений. Т. 3. М., 1978. С. 564.

[176] Deja după München în documentele diplomatice italiene se constată caracterul stabil antigerman al politicii Moscovei, tendinţa ei de a crea un sistem de securitate colectivă. // Михайленко А.В., Михайленко В.И. Новые итальянские дипломатические документы о военно-политическом кризисе накануне второй мировой войны. // ННИ, 2010, № 4. С. 137, 148.

pentru crearea propriilor 45 de divizii. Demontând armamentul de pe fortificaţiile cehoslovace el a întărit considerabil şi într-un termen foarte scurt „linia Siegfried”. Câtă economie de timp, materiale strategice şi capacităţi de producţie! Occidentul, în persoana armatei cehoslovace, s-a lipsit de unica armată de clasă superioară din Europa Răsăriteană. În 1938 după nivelul pregătirii de luptă această armată era superioară celei germane! Drept rezultat, s-a schimbat radical în favoarea lui Hitler raportul de forţe (fără URSS): din 150 divizii contra 50 germane, la 110 contra 100!!! Cu atât mai mult că aceste minusuri francezii le-au prevăzut din timp[177].

În urma cârdăşiei de la München şi ocupaţiei întregii Cehoslovacii, Germania a căpătat nişte izvoare de materie primă strategică foarte preţioase şi o industrie de clasă superioară a acestei ţări. Aceasta nu numai că a accelerat ritmurile de dezvoltare ale Germaniei, dar, datorită acaparării noilor izvoare de materie primă, a evitat colapsul economic inevitabil al reichului, permiţându-i să se pregătească mai bine de război, să-l înceapă ceva mai târziu, într-un moment mai favorabil. Churchill menţiona că numai uzinele „Škoda” din august 1938 până în septembrie 1939 au atins un volum de producţie egal cu cel al tuturor uzinelor militare engleze în acelaşi răstimp[178]. În plus, englezii i-au predat lui Hitler toată rezerva de aur a Cehoslovaciei, care se păstra la Londra[179]. Considerabil a crescut teritoriul şi populaţia reichului, s-au completat rezervele lui cu forţă de muncă de cea mai înaltă calificare.

Dar mai era încă o pierdere, posibil mai oribilă decât celelalte luate împreună: Hitler a înţeles că-i este permis totul, iar liderii occidentali sunt absolut lipsiţi de voinţă şi pot fi ignoraţi. Hitler şi mai înainte nu avea respect faţă de nimeni şi nimic, în afară de forţă. Dar acum, după München, el nu-i mai considera pe „pacificatori” de oameni... Nu întâmplător Ribbentrop, îndată după München, a declarat că „ei şi-au semnat sentinţa de moarte şi ne-au acordat posibilitatea să stabilim data executării ei”.

Drept consecinţă, Franţa şi-a pierdut respectul şi autoritatea în Europa, şi-a pierdut „toţi aliaţii săi, şi-a subminat legăturile cu URSS şi substanţial, în ochii proprii ai Angliei, şi-a devalorizat ponderea şi rolul său de aliat”[180]. I.M. Maiskii informa Moscova despre opinia lui D. Lloyd George: „«Democraţiile» occidentale au suferit o înfrângere cruntă. Franţa s-a transformat definitiv într-o putere de mâna a doua”[181]. Despre acelaşi lucru scria la 12 octombrie la Moscova şi ambasadorul sovietic la Paris I. Suriţ: „Faptul că Franţa a trecut prin cel de-al doilea Sedan[г] şi că la München ea a suferit o înfrângere catastrofală, este înţeles astăzi de orice francez”[182].

În încercarea de-a izola URSS, Occidentul, şi, în primul rând Franţa, şi-au tăiat creanga de sub picioare: Stalin a reţinut aceasta în memorie[183]. Şi n-a fost oare acesta un prim impuls, iniţial doar psihologic, care l-a împins mai apoi în braţele lui Hitler? Cum menţionează istoricul rus M. Narinskii, obiectiv, Münchenul a împins Moscova spre căutarea căilor de apropiere de Berlin. Astfel, locţiitorul comisarului poporului pentru afacerile externe V. Potiomkin i-a spus după München ambasadorului francez R. Coulondre: „Sărmanul meu prieten, ce-aţi făcut? Eu nu mai văd o altă soluţie pentru noi decât cea de-a patra împărţire a Poloniei”[184]. „Mai târziu noi am plătit scump pentru aceasta”, scria Churchill[185]. Efectul Münchenului s-a simţit imediat: toate capitalele est-europene, întrecându-se, se străduiau să-şi asigure prietenia naziştilor.

Pentru a pune punct în această chestiune este nevoie să mai răspundem la o întrebare: „A devenit oare situaţia puterilor occidentale peste un an după München mai bună în comparaţie cu situaţia Germaniei?”. Aceasta este ultima barieră, după care se adăpostesc apologeţii Münchenului[186], răspunzând la ea pozitiv. Ca să nu părem tendenţioşi, iarăşi îi oferim cuvântul lui Churchill: „Am suferit o înfrângere deplină şi absolută..., a declarat el în camera comunelor. Şi să nu credeţi că acesta-i sfârşitul. Acesta este abia începutul răsplatei”[187]. După Conferinţa de la München Ll. George i-a declarat lui I. Maiskii: „Liga Naţiunilor şi securitatea colectivă au murit. În relaţiile internaţionale începe epoca unei orgii nemiloase a forţei brutale şi politicii pumnului blindat”[188].

„Discutau... cine a câştigat în forţă mai mult în acest an?... Hitler sau aliaţii?... Ritmurile generale ale pregătirii industriei de război continuau să accelereze. Însă oricât de preţioase ar părea aceste realizări, ele erau fleacuri în comparaţie cu creşterea masivă a înarmărilor în Germania... Producţia armamentului conform unui plan

---

[177] Vezi: Меморандум начальника Генерального штаба французской армии генерала Гамелена // Документы и материалы… Т. 1. С. 151-152.
[178] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 151.
[179] Мосли Л. Утраченное время, С.196; Чикваидзе А.Д. Английский кабинет накануне второй мировой войны. Тбилиси, 1976, С.180.
[180] Документы и материалы… Т. 1. С. 245; Год кризиса. Т. 1. С. 55.
[181] ДВП СССР. Т. 21. С. 557.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Simbol al înfrângerii Franţei în războiul franco-prusian. Aici a fost capturat împăratul Napoleon III.
[182] Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 136.
[183] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 141.
[184] Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 136.
[185] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 141.
[186] Vezi: Дембский С. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 175-177.
[187] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 148-149.
[188] Дембский С. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 179.

atotnaţional constituie o sarcină ce necesită patru ani. Primul an nu dă nimic, al doilea – foarte puţin, al treilea – mult, al patrulea – abundenţă. Germania hitleristă în acea perioadă trecea prin al treilea sau al patrulea an de pregătire intensivă în aşa condiţii dure, care erau aproape egale condiţiilor perioadei de război. Anglia... se mişca înainte... într-un cadru mult mai îngust. În anii 1938-1939 toate cheltuielile militare ale Angliei au atins suma de 304 mln de lire sterline, iar cheltuielile Germaniei se egalau cel puţin cu 1,5 mlrd de lire... Germania a produs cel puţin de două ori, dar poate şi de trei mai mult armament decât Anglia şi Franţa luate laolaltă...

Şi mai catastrofală a fost schimbarea raportului de forţe dintre armatele franceză şi germană... În anul ce-a urmat după München ... armata germană se apropia de hotărârea fermă de luptă, cu toate că ea avea mai puţine rezerve pregătite decât francezii. Întrucât drept izvor al puterii acestei armate servea o populaţie de două ori numeric superioară populaţiei Franţei, superioritatea absolută a armatei germane asupra celei franceze era doar o chestiune de timp"[189].

Cârdăşia de la München, după cum vedem, a grăbit maturizarea crizei politice antibelice, care a şi provocat cel de-Al doilea război mondial. Anume despre aceasta, caracterizând politica münchenistă a lui Chamberlain, scria şi cunoscutul ziarist occidental E.N. Dzelepy: „Motivând prin necesitatea păstrării păcii, el i-a dezlegat mâinile lui Hitler pentru un război împotriva URSS. Anume în aceasta a constat sensul Acordului de la München. Cel de-Al doilea război mondial a fost de fapt prevăzut de acest acord. Adică un război «normal», «adevărat», cum trebuia să fie un război al Occidentului în frunte cu Hitler împotriva Rusiei roşii"[190].

4. Evoluţia situaţiei din Europa în primele luni ale anului 1939

Agravarea situaţiei internaţionale după München. În lunile ce au urmat după München, în Occident aşteptau apropiata confruntare armată a Germaniei cu URSS, mai ales că bariera teritorială dintre ele a devenit destul de şubredă. Pentru a împinge Germania spre aceasta şi ai indica vectorul agresiunii, în presă şi în oficiile guvernamentale europene se repetau multe discuţii despre operaţiunea hitleriştilor care va avea loc de azi pe mâine contra Ucrainei Sovietice[191]. Dar şi semnarea declaraţiilor anglo-germană şi franco-germană erau înţelese la Berlin în calitate de acord de *carte blanche* pentru Hitler în Est[192]. Concomitent, presa acestor ţări cu glas tare, iar diplomaţia lor în şoaptă, încercau să le insufle nemţilor gândul despre „slăbiciunea militară a URSS". În acest sens, trezea nedumerire şi poziţia conducerii poloneze, care tindea să se înţeleagă cu Hitler pe o bază antisovietică. Istoricul polonez S. Jerko apreciază poziţia lui Józef Beck (relativ la cerinţele germane de la începutul anului 1939 referitor la Danzig şi „coridorul polonez") în felul următor: „Este greu să găsim un alt exemplu de dezorientare, nepăsare şi supraapreciere a rolului propriei ţări"[193].

În asemenea situaţie, pentru a te pătrunde de suspiciune faţă de Occident, nu se cerea nici acea neîncredere permanentă, pe care liderii sovietici o simţeau faţă de statele capitaliste. Oricare politician, cât de cât înţelept, ar fi interpretat Münchenul şi evenimentele ce au urmat ulterior, anume ca o încercare de-a împinge Germania împotriva URSS, iar atunci, când ele se vor istovi reciproc, a ieşi pe scenă cu forţe proaspete şi, „în interesul păcii internaţionale", a le impune părţilor slăbite în război condiţiile proprii. În martie 1939, la congresul al XVIII-lea al PC(b)U Stalin a expus această ipoteză[194]. El a menţionat „că jocul politic mare şi periculos , început de părtaşii politicii de neamestec, se poate termina cu un eşec serios pentru ei"[195]. Iar URSS trebuie „să respecte prudenţa şi să nu le permită provocatorilor războiului să fie atrasă în conflict... Aceştia s-au deprins să scoată castanele din foc cu mâinile altora"[196]. Aceasta a fost prima aluzie, ce-i drept nu prea clară, referitor la posibilitatea de-a se răsplăti cu englezii şi francezii cu moneda lor proprie. Dar, în general, URSS stătea ferm pe poziţia necesităţii creării coaliţiei antihitleriste, care nu i-ar permite lui Hitler să declanşeze războiul.

Ce-i drept, fără a se baza pe documente, unii istorici contemporani ajung la nişte concluzii senzaţionale şi, evident, absolut nefondate. De exemplu, S. Dembovski afirmă precum că după München deveni „clar că Uniunea Sovietică deja nu mai intenţiona să participe la careva acţiuni îndreptate spre îndiguirea expansiunii germane"[197]. Probabil sfâşierea hrăpăreaţă a Cehoslovaciei de către conducătorii de atunci ai Poloniei, mână în mână cu Hitler, trebuie înţeleasă în calitate de „îndiguire a expansiunii germane"...

---

[189] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 150-152.
[190] Дзелепи Э. Секрет Черчилля. М., 1975. С. 26.
[191] Vezi: Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 212-220; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 217-222; Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 1. С. 542; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 357.
[192] Vezi, de exemplu, scrisoarea lui Coulondre către Bonnet. // Документы и материалы… Т. 2. С. 49-55; vezi de asemenea: Ibid. С. 136-138; Год кризиса. Т. 1. С. 95-97; Мосли Л. Утраченное время. С. 155.
[193] Vezi: Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 140.
[194] Vezi: Сталин И.В. Вопросы ленинизма. М., 1947. С. 571.
[195] Ibid. С. 572.
[196] Ibid. С. 574.
[197] Дембский С. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 180-181.

Congresul moscovit îşi continua lucrările, când Hitler a făcut bucăţele acordul de la München şi promisiunea că „Sudeţii sunt ultima lui pretenţie teritorială în Europa”, ocupând la 15 martie 1939 Cehoslovacia. Peste o săptămână Germania a anexat oraşul lituanian Klaipeda (Memel). Drept urmare, Polonia a fost strânsă în cleşte, iar la 21 martie Ribbentrop a cerut reîntoarcerea Danzigului şi dreptul la construcţia unei căi ferate şi autostrade exteritoriale prin „coridorul polonez”[198]. „Acţiunile îndreprinse de Hitler, drept consecinţă a acordului de la München (invazia în Cehoslovacia), n-au schimbat nimic în politica Londrei. Acest lucru era absolut natural, deoarece Chamberlain venise la München anume pentru a înlătura acel obstacol, pe care îl reprezenta Cehoslovacia în calea lui Hitler spre est. Invazia în Cehoslovacia a fost o anexă a acordului de la München. Înainte de-a se avânta în războiul antisovietic, Hitler trebuia să ocupe Cehoslovacia”[199].

În aprilie Italia a ocupat Albania. În mai puţin de jumătate de an, politica münchenistă a Angliei şi Franţei, declarată de Chamberlain ca un început al unei noi ere paşnice, a suferit un eşec total. La 17 martie 1939 R. Vansittart i-a declarat lui I. Maiskii că „politica externă a primului ministru a falimentat total”, anexarea Cehoslovaciei dându-i o lovitură de graţie, de aceea „politica de conciliere e moartă şi revenirea la ea este imposibilă”[200]. Urmându-şi insistent politica, „împăciuitorii” nu s-au opus noilor cotropiri. Chamberlain a declarat că destrămarea Cehoslovaciei anulează garanţiile acordate la München şi el nu se consideră legat de aceste obligaţiuni. Exprimându-şi regretul în legătură cu cele întâmplate în Cehoslovacia, Chamberlain a spus că nu vede motivele, care ar provoca schimbarea cursului politicii Angliei[201]. Apoi el a pronunţat cuvintele pe care nici cei mai fideli părtaşi ai săi nu sperau să le audă: „Noi vom continua politica noastră de împăciuire”[202]. Aceasta a fost o aluzie destul de clară lui Hitler că în mişcarea sa spre răsărit el n-are de ce se teme de rezistenţa „împăciuitorilor”. Numai URSS s-a pronunţat deschis contra acestei încălcări flagrante a tuturor legilor umane[203].

Cu toate acestea lichidarea statului cehoslovac a stârnit protestele opiniei publice din Anglia şi Franţa. Şi dacă Chamberlain pleda pentru acordarea libertăţii evenimentelor de-a se scurge de la sine, apoi cea mai mare parte a presei, opoziţia, o aripă a partidului propriu şi chiar cabinetul insistau asupra unui răspuns energic. Se conturau noi primejdii, de astă dată pentru Polonia şi România[204]. Fiind presată de aceşti factori, Londra a fost nevoită să reia sondajul intenţiilor sovietice referitor la acţiunile antihitleriste comune[205]. Răspunsul Moscovei a fost unul pozitiv. Litvinov a propus convocarea conferinţei tuturor ţărilor, care sunt ameninţate de Germania: URSS, Marea Britanie, Franţa, Polonia, România, Turcia[206]. Guvernul englez în realitate a respins însă propunerea sovietică[207]. Distanţa în timp între aceste evenimente a constituit 24 de ore! Chamberlain nu dorea înţelegere!

Garanţiile anglo-franceze Poloniei. Premierul britanic a preferat o altă iniţiativă, toate urmările căreia n-a fost în stare să le prevadă. Ea a avut o influenţă indirectă colosală atât asupra politicii lui Hitler, cât şi a Poloniei. Aceasta, la rândul său, s-a răsfrânt direct asupra relaţiilor internaţionale. Ba mai mult, a constituit motivul formal al intrării Angliei în război. Este vorba despre declaraţia lui Chamberlain din 31 martie în Camera comunelor că Anglia şi Franţa îi vor acorda ajutor Poloniei în caz de pericol al independenţei ei[208]. Obligaţiuni analogice şi-au asumat Londra şi Parisul faţă de România, Grecia şi Turcia[209]. Dar punctul-cheie în sistemul acestor garanţii era Polonia.

S. Mackiewicz a caracterizat în felul următor acest eveniment: „Una dintre cele mai tragice date din istoria Poloniei este garanţia independenţei oferită de Anglia, pe care englezii nu aveau de gând s-o respecte nici în momentul declarării ei, nici oricând mai târziu. Acceptarea acestei garanţii a fost un handicap şi o nebunie”[210]. Ştiind despre slăbiciunea lui Beck în faţa semnelor exterioare „de respect”, englezii l-au trimis pe Eden să-l întâmpine

---

[198] Ширер У. Взлёт и падение третьего рейха. Т. 1. С. 490-491, 496.
Polonezii, fireşte, au respins aceste pretenţii. În legătură cu aceasta, istoricul rus M. Narinskii caracterizează în felul următor poziţia Poloniei faţă de cerinţele germane din 21 martie 1939: „Putea oare Varşovia să dea un alt răspuns la revendicările Berlinului? Cred că nu. Politica cedării în faţa lui Hitler însemna pentru Polonia pierderea rolului ei de sine stătător în afacerile central-europene, transformarea într-un vasal german cu o perspectivă de a-şi pierde independenţa statală”. // Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 141.

[199] Дзелепи Э. Секрет Черчилля. С. 27.

[200] Год кризиса. Т. 1. С. 386.

[201] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 25; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 154-155; Мосли Л. Утраченное время. С. 186.

[202] Мосли Л. Утраченное время. С. 186.

[203] Документы и материалы… Т. 2. С. 46-48; Год кризиса. Т. 1. С. 289-290.

[204] Vezi: Год кризиса. Т. 1. С. 288.

[205] СССР в борьбе за мир…, С.265; Документы и материалы… Т. 2. С. 55.

[206] Год кризиса. Т. 1. С. 294, 314-315, СССР в борьбе за мир…, С.246, 265-266.

[207] Год кризиса. Т. 1. С. 315.

[208] СССР в борьбе за мир… С. 290; Документы и материалы… Т. 2. С. 62; Год кризиса. Т. 1. С. 350-351.
Mackiewicz a numit această declaraţie catastrofală pentru Polonia după urmările sale. // Мацкевич С. Политика Бека. С. 196.

[209] Документы и материалы… Т. 2. С. 69-70; Год кризиса. Т. 1. С. 378-379; СССР в борьбе за мир… С. 329-330.

[210] Мацкевич С. Политика Бека. С. 192.

pe ministrul polonez „şi de la vagonul în care el, Beck, a sosit, şi până la ieşirea din gară au întins un covor roşu. Beck era încântat. El, bineînţeles, nu înţelegea că pe acest covor merge direct spre catastrofa Poloniei”[211].

Apologeţii politicii de „împăciuire” au apreciat garanţiile anglo-franceze Poloniei drept o „revoluţie” în politica statelor occidentale, o trecere la „confruntare” cu Germania[212]. În realitate însă nu s-a întâmplat nimic de acest fel. S-a schimbat doar tactica „împăciuitorilor”, dar nu şi strategia lor. A promova deschis politica veche devenise imposibil, în plus lui Hitler i-a trecut pofta să continue tratativele cu Chamberlain. De acea diplomaţia engleză a început să caute mijloace pentru a-l presa pe Hitler: cochetarea demonstrativă cu Uniunea Sovietică şi împărţirea de garanţii ţărilor mici.

Esenţa problemei constă nu în faptul că pe neaşteptate Chamberlain a hotărât să-l oprească pe Hitler şi să lupte pentru Polonia. Oricât ar părea la prima vedere de paradoxal, garanţiile au fost date anume pentru a nu lupta! În primul rând, cum deja am menţionat, aceasta s-a făcut cu scopul de a-i presa pe hitlerişti şi a-i face să meargă la înţelegere în spiritul dorit de chamberlaini. În al doilea rând, pentru a calma opinia publică. Garanţiile au fost date sub presiunea opiniei publice, indignate de încălcarea de către Hitler a „garanţiilor” de la München şi agresiunea contra Lituaniei. Dar aceasta era o imitare a măsurilor de luptă contra agresorilor.

Societatea engleză cerea paşi reali pentru a nu admite războiul şi lărgirea agresiunii. Anume acest lucru Chamberlain nu-l dorea. În calitate de dovadă ne servesc faptele expuse până acum şi cele care se vor derula până la 3 septembrie 1939, ora 11.00. Şi peste tot noi îl vedem pe Chamberlain ca un om ce se pronunţă pentru înţelegere cu Hitler pe contul ţărilor terţe, pentru a plasa Uniunea Sovietică „la capătul tunelului” agresiunii fasciste[213]. Nu rezistă criticii nici teza, precum că motivul acestui pas a fost indignarea lui personală şi furia contra lui Hitler care l-ar fi minţit, şi nici afirmaţia precum că fusese înjosit prin faprul că în ochii propriului popor a fost prezentat ca un neghiob.

Dacă Chamberlain ar fi fost indignat şi jignit de acţiunile şi cuvintele führerului, n-ar fi fost nici Berchtesgadenul, nici Godesbergul şi cu atât mai mult Münchenul, unde Chamberlain în sens direct tolera umilinţele. În asemenea caz, erau acţiuni pentru a curma agresiunea, şi nu un potop de vorbe despre necesitatea păstrării păcii în general şi cu orice preţ, chiar cu acela care impune sacrificarea multor ţări şi a milioanelor de cetăţeni, aduşi pe altarul „canibalilor fascişti”. Dar şi comportamentul premierului din 15 martie, în ziua ocupării Cehoslovaciei de către nazişti, nicidecum nu ne face să-l bănuim de-o oarecare indignare de acţiunile lui Hitler. Fapt despre care însă s-a vorbit deja. Ce-i drept, nu numai că n-a fost o indignare şi o furie, ba mai mult, a avut loc o acţiune care poate fi calificată o trădare de stat: Chamberlain l-a preîntâmpinat pe Hitler că împotriva lui nu vor fi întreprinse niciun fel de acţiuni! „Când ocupaserăm Memelul, mărturisea mai târzui Hitler, Chamberlain, prin persoane terţe, m-a informat că el înţelege foarte bine necesitatea realizării acestui pas, cu toate că nu-l poate aproba în mod public”[214].

Acest „om cu umbrelă” numai să lupte nu dorea. Aici e rădăcina sociopolitică, care explică esenţa „garanţiilor”. Iar desrpe faptul că nimeni nu avea de gând să le onoreze, ne mărturiseşte următorul episod: la şedinţa cabinetului englez din 24 mai 1939 ministrul pentru coordonarea apărării, lordul Chatfeld, făcea următorul pronostic: „Dacă Germania va năvăli asupra Poloniei, trupele franceze vor ocupa poziţiile pe linia Maginot şi vor concentra forţele pentru ofensivă contra Italiei. Dacă Italia va rămâne neutră, iar în război va fi antrenată Belgia, atunci forţele armate franceze vor întreprinde, posibil, o ofensivă prin Belgia. Însă dacă Belgia nu va lua parte la război, atunci careva acţiuni contra liniei Siegfried nu se prevăd”. Ce atunci, după părerea lordului Chatfeld, trebuie să întreprindă Anglia? „Noi, bineînţeles, vom putea realiza o ofensivă aeriană efectivă în

---

[211] Ibid. C. 196.

[212] Vezi: Нидхарт Г. «Странная война» которая привела к «блицкригу». Выжидательная позиция Великобритании во время кризиса международной системы накануне и в начале второй мировой войны. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/N/Niedhart/Articles/Nidhart.html.

[213] Iată ce scria în legătură cu aceasta S. Mackiewicz: Anglia „cu uşurinţă, cu bucurie i-a acordat Poloniei aceste «garanţii» frauduloase. De ce? Deoarece, de la un timp, în toată corespondenţa diplomatică engleză permanent se repetă un singur cuvânt: Rusia, Rusia şi Rusia. Întâi de toate, Anglia doreşte ca Hitler să-i atace, în primul rând, nu pe ei, pe englezi, ci pe ruşi.

Astfel, Anglia înţelege: cum numai Hitler va afla că Polonia a luat partea noastră, el, desigur, va ataca Polonia. Polonia este slabă, armata ei pe căluţi nu costă nimic, Statul ei major este alcătuit din oameni cu un nivel intelectual jos, echipamentul ei militar este sărăcăcios, iar noi, bineînţeles, nu-i vom da Poloniei niciun bănuţ pentru a o ajuta câtuşi de puţin să se înarmeze. De aceea, Hitler repejor se va isprăvi cu armata poloneză şi aici se va întâlni ochi în ochi cu ruşii. Din aceasta va genera războiul ruso-german, adică realizarea tuturor visurilor, adică sustragerea pericolului primar de la noi şi direcţionarea lui contra Rusiei.

În aşa mod, garanţia independenţei Poloniei, acordată de Anglia, nu numai că n-a fost niciun fel de garanţie a independenţei noastre, ci, absolut invers, era o speculaţie cu scopul lichidării cât mai grabnice a acestei independenţe. Anglia nu numai că voia ca Polonia să nimerească pe prima linie de foc a războiului cu Germania, dar mai dorea pe deasupra ca Polonia să fie în acest război cât mai neputincioasă, ca ea cât mai curând să piardă acest război...

Unde au fost acele avioane, corăbii, tancuri, echipament militar şi bani, bani, întâi de toate, cu care englezii «neau garantat» ajutor în cazul invaziei Germaniei asupra Poloniei?”. // Мацкевич С. Политика Бека. С. 195-196, 198.

[214] История второй мировой войны. Т. 2. С. 131.

caz... dacă în război va intra Belgia”[215]. Dar, în aşa caz, cum ar fi procedat Franţa? În ce atunci ar fi constat ajutorul acordat Poloniei şi României în cazul năvălirii Germaniei asupra lor? Bonnet la această întrebare a răspuns: în nimic altceva, decât în declararea imediată de război Germaniei[216].

Cu alte cuvinte, obligaţiunile militare, asumate de Anglia şi Franţa în corespundere cu garanţiile declarate, au fost, în fond, un bluf, o minciună intenţionată, o înşelăciune a Poloniei şi a opiniei publice a propriei ţări. Aici se cere o anumită analogie cu bluful lui Hitler din perioada crizei cehoslovace. Atunci Hitler intimida, pentru a primi de la englezi şi francezi o ţară întreagă, Chamberlain însă dădea garanţii, pentru a-l presa pe Hitler. Dar acesta era un bluf, deoarece el nu avea cu ce presa. Scopul „presiunii” consta în provocarea lui Hitler spre Răsărit.

Cercetătorul german Sebastian Haffner scria în legătură cu aceasta: „Dacă intrarea lui Hitler în Praga a fost o demonstraţie la adresa Angliei, atunci garanţiile lui Chamberlain Poloniei au fost o demonstraţie la adresa Germaniei. De fapt acesta era un bluf curat: Anglia nu putea apăra Polonia în cazul unui atac hitlerist. Şi acest lucru era înţeles de toţi. Declaraţia despre garanţii era doar un semnal adresat lui Hitler: dacă procedaţi cu Polonia la fel, cum aţi procedat cu Cehoslovacia, aceasta va însemna un război. Dar şi acesta era un bluf. În 1939 Angia era incapabilă să lupte împotriva Germaniei”[217].

Făcând totalul celor expuse, nu trezeşte nicio îndoială că garanţiile Poloniei erau un gest bine calculat: ele erau menite să înlocuiască alianţa cu URSS, pe care o cerea opinia publică engleză! De fapt ele îi provocau pe hitlerişti să atace Polonia[218], serveau scopurilor acelor cercuri ale puterilor occidentale, care năzuiau să scoată werhmachtul la hotarele sovietice. Noi vom încerca să demonstrăm aceasta. La o concluzie similară a ajuns şi L. Gart: „Garanţiile Poloniei erau cel mai cert mijloc pentru a grăbi explozia şi începutul războiului mondial. Ele îl instigau pe Hitler să zădărnicească asemenea garanţii faţă de ţara care se află în afara accesibilităţii Occidentului”[219]. De aceeaşi părere era şi generalul K. Tippelskirch, care sublinia lipsa lor de temei fără alianţa cu URSS şi faptul că ele îl provocau pe Hitler la război[220].

Dar iată cum apreciază „garanţiile” engleze Stanislav Mackiewicz: „Anglia nu are nevoie de existenţa Poloniei şi niciodată n-a avut nevoie de existenţa ei. Erau timpuri când în interesele ei era gata să ne provoace contra Rusiei..., împotriva Germaniei, iar uneori, cum în 1939, să-l îndrepte pe Hitler contra noastră, îndepărtându-i astfel lovitura de la sine şi îndreptând-o împotriva Rusiei... Anglia îşi construieşte politica sa externă pe antagonismele reciproce ale marilor puteri europene. Ea are nevoie de fricţiuni între Rusia şi Germania. Existenţa unei Polonii puternice ar slăbi aceste fricţiuni. Astfel, interesul Angliei constă în faptul ca Polonia să nu existe în genere sau să fie o Polonie cât se poate de mică”[221].

În ce atunci consta caracterul provocator al acestor garanţii? În primul rând, cum deja s-a menţionat, în plan militar Anglia era slabă[222]. British Chiefs of Staff a alcătuit un raport, în care a demonstrat imposibilitatea acordării unui ajutor eficient Poloniei[223]. De aceeaşi opinie era şi Churchill, care a relevat că la începutul anului 1939 raportul de forţe era deja în defavoarea aliaţilor şi că trebuia de terminat cu Hitler încă în septembrie 1938[224]. Hitler înţelegea de asemenea foarte bine acest lucru şi, în atare condiţii, garanţiile acordate anume Poloniei, de parcă-i spuneau: iată unde trebuie să loveşti, doar noi i-am dat garanţii şi Cehoslovaciei, dar ele au rămas pe hârtie, iar spre deosebire de anul precedent noi suntem mai slabi, respectiv, nu ne vom putea opune. În acest sens, cel mai mare specialist englez în problematica istoriei relaţiilor internaţionale A.J.P. Taylor menţiona că „garanţiile britanice acordate Poloniei duceau direct spre declanşarea războiului în Europa”[225].

În al doilea rând, după cum relevau L. Gart şi Churchill, Anglia putea să-şi îndeplinească garanţiile numai cu ajutorul Rusiei[226]. Lloyd George a preîntâmpinat parlamentul că asumarea unor asemenea obligaţiuni, fără a se asigura de sprijinul Rusiei este o nechibzuinţă asemenea sinuciderii şi poate avea urmări nefaste[227]. În

---

[215] Ibid. С. 126.
[216] СССР в борьбе за мир… С. 307.
[217] Хаффнер С. Самоубийство Германской империи. М., 1972. С. 46.
[218] „Fiecare trebuie să înţeleagă că garanţiile lui Chamberlain vor provoca năvălirea germană asupra noastră”. // Мацкевич С. Политика Бека. С. 198.
[219] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 26.

Opinia lui Liddel Hart se confirmă şi de următorul episod: la 11 august Ribbentrop l-a informat pe Ciano că decizia de-a ataca Polonia rămâne neschimbată. „Atunci ce doriţi? întrebă ministrul italian. Coridorul sau Danzigul?” „Niciuna, nici alta, i-a răspuns Ribbentrop. Noi vrem război”. // Системная история международных отношений. Т. 1. С. 301; Полторак А.И. Нюрнбергский эпилог. М., 1965. С. 284.
[220] Типпельскирх К. История второй мировой войны. М., 1956. С. 7, 9.
[221] Мацкевич С. Политика Бека. С. 165.
[222] Aceasta nu se referă la FMM.
[223] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 26.
[224] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 156-157.
[225] Тейлор А. Дж. П. Вторая мировая война: Два взгляда. М., 1995 (militera.lib.ru/h/taylor/index.html).
[226] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 156-157, 162; Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 26.
[227] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 26.

convorbirea cu Chamberlain el şi-a reconfirmat cuvintele, adăugând: „În lipsa unei înţelegeri sigure cu URSS, consider declaraţia Dumneavoastră de astăzi un joc de hazard iresponsabil, care poate să se termine foarte rău”[228]. În plus, „nu s-a făcut nimic pentru a clarifica, dacă poate Rusia să acorde, iar Polonia să accepte un asemenea ajutor”[229]. Liddell Hart menţionează că „Chamberlain nutrea un sentiment de adâncă ostilitate faţă de Rusia sovietică, iar Halifax – o antipatie religioasă”[230]. Să aştepţi că aceşti oameni vor încheia o alianţă cu URSS era o naivitate. Hitler însă nu putea fi bănuit de naivitate. A crede aşa ceva era identic cu a considera că tigrul poate fi fericit hrănindu-se cu terci de ovăs. Hitler ştia la sigur că chamberlainii şi halifaxii mai degrabă vor cădea de acord cu amputarea mâinii[231], decât vor semna cu ea un acord cu Rusia. Iar dacă-i aşa, garanţiile Poloniei sunt un loc gol şi el n-are de ce se teme.

Drept confirmare a acestei concluzii pot fi aduse cuvintele lui Chamberlain, pronunţate în iulie 1939: „Dacă Londra nu poate evita un acord cu Uniunea Sovietică, atunci semnătura britanică pe document nu va trebui să însemne că Anglia va acorda asistenţă victimei AGRESIUNII şi va declara război Germaniei. Trebuie să ne rezervăm posibilitatea să declarăm că Marea Britanie şi Uniunea Sovietică interpretează faptele în mod diferit”[232].

Convingerea că Anglia şi Franţa nu vor lupta de partea Poloniei se vede şi în planul „Weis”, plan de năvălire asupra Poloniei[233]: „Agravarea crizei interne în Franţa şi cumpătarea Angliei, care rezultă din aceasta, pot cauza în viitorul apropiat crearea unei asemenea situaţii”[234], când Anglia şi Franţa nu vor acţiona de partea Poloniei. Planul „Weis” demonstrează că Hitler nu credea în „garanţiile” lui Chamberlain, iar întreaga lui experienţă precedentă de comunicare cu „müncheniştii» îi şoptea: ei nu vor lupta, nu doresc şi nu pot! El trebuie să lupte. Şi desigur el se pregătea.

În al treilea rând, dând garanţii Poloniei, dar fără a le extinde şi asupra statelor baltice, de parcă-i dădeau de înţeles lui Hitler: „Dacă nu vei îndrăzni să ataci Polonia, apoi prin ţările baltice calea ţi-i liberă!”. Iar aceasta nu putea să nu provoace confruntarea Germaniei cu URSS.

După cum vedem, mişelia demarşului britanic consta în nedorinţa de a-şi onora obligaţiunile acordate Poloniei, iar slăbiciunea lui – în imposibilitatea de-a le îndeplini. În orice variantă, fără URSS, ele îşi pierdeau sensul practic: în primul rând, dacă englezii ar fi încercat să-şi onoreze promisiunile, înfrângerea blocului anglo-francez ar fi fost inevitabilă; în al doilea rând, în caz de refuz la aceste „garanţii”, prestigiul internaţional al Londrei ar fi primit o lovitură incorigibilă.

Acest pas n-a fost o simplă greşeală, ba mai mult, nu era o greşeală, ci, precum s-a mai menţionat, un gest bine cântărit, care îl împingea pe Hitler spre est.

Conducerea sovietică înţelegea just sensul garanţiilor[235]. Litvinov îi scria lui Maiskii în legătură cu aceasta: „Putem admite că prin promisiunea neaşteptată de a-i veni în ajutor Poloniei şi României, Chamberlain îi indică lui Hitler direcţia agresiunii spre nord-est. Chamberlain consideră că noi ne vom opune ocupaţiei Ţărilor Baltice şi din această cauză va avea loc confruntarea sovieto-germană, pe care Chamberlain o visează”[236]. Poziţia URSS demonstra că garanţiile militare ale Angliei şi Franţei Poloniei nu pot înlocui acordul complex al ţărilor iubitoare de pace contra agresorilor[г], ci doar îl mimează, continuând într-o formă nouă vechea politică de „împăciuire”, de astă dată pe contul Poloniei şi încercarea de-a canaliza agresiunea lui Hitler spre Est.

Mosley considera că „este greu să găseşti în înţelegerea anglo-poloneză[237] măcar ceva pozitiv”[238], iar neîncrederea în eficienţa ei în cazul năvălirii lui Hitler asupra Occidentului, îi impunea pe liderii lui să se agite

---

[228] Год кризиса. Т. 1. С. 353-354; СССР в борьбе за мир… С. 290-291.
[229] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 26.
[230] Ibid. C. 27.
[231] Despre nedorinţa clicii lui Chamberlain de a încheia un acord real cu Guvernul sovietic: Нидхарт Г. «Странная война» которая привела к «блицкригу». Выжидательная позиция Великобритании во время кризиса международной системы накануне и в начале второй мировой войны. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/N/Niedhart/Articles/Nidhart.html.
[232] Falin V. „Al Doilea război mondial s-ar fi putut încheia în 1943”. // Historia. Revistă de istorie. 2005, Nr. 5. P. 24.
[233] Vezi: Документы и материалы… Т. 2. С. 66-68; Год кризиса. Т. 1. С. 375-378.
[234] Документы и материалы… Т. 2. С. 66; Год кризиса. Т. 1. С. 376.
[235] Vezi: СССР в борьбе за мир… С. 291-292, 300, 302-304.
[236] Ibid. C. 303.
[г] Nota redactorului ştiinţific: În legătură cu „garanţiile” anglo-franceze Ivan Maiskii a însemnat în jurnalul său: „Asigurările date de către guvernul britanic Poloniei, României şi Greciei, fac înţelegerea lui cu URSS absolut necesară, deoarece fără noi aceste asigurări sunt irealizabile. Ce poate face real Anglia (sau chiar Anglia şi Franţa împreună) pentru Polonia şi România în cazul năvălirii Germaniei asupra lor? Foarte puţin. Până în momentul când blocada britanică contra Germaniei va avea un efect real, Polonia şi România îşi vor înceta existenţa”. Concluziile ambasadorului sovietic au fost confirmate de toate evenimentele ulterioare. // Соколов В.В. Великобритания на пути ко второй мировой войне. // ННИ, 2009, № 5. С. 80.
[237] La 4-6 aprilie la Londra au avut loc negocierile lui Chamberlain cu ministrul polonez de externe Beck, în urma cărora garanţia unilaterală engleză s-a transformat în una bilaterală: anglo-poloneză. // Документы и материалы… Т. 2. С. 65; Год кризиса. Т. 1. С. 361; СССР в борьбе за мир… С. 308-309.
[238] Мосли Л. Утраченное время. С. 218.

şi să caute alte soluţii. Posibil că şi astfel de oameni ca Chamberlain începeau să înţeleagă că pot să rămână unu la unu cu agresorul, iar aceasta deja ameninţa prăbuşirea Imperiului Britanic. Însăşi viaţa impunea „müncheniştii" să caute un alt sprijin împotriva lui Hitler.

De fapt, cronologic şi logic, noi ne-am apropiat de problema negocierilor anglo-franco-sovietice, din primăvara-vara lui 1939 şi de asemenea de cea a contactelor paralele anglo-germane şi sovieto-germane. Tratativele respective au fost ultima şansă de-a evita războiul, şi, dacă părţile ar fi avut dorinţă şi voinţă, aceasta era o şansă sigură.

5. Negocierile anglo-franco-sovietice din primăvara-vara anului 1939[239]

Dispoziţiile occidentalilor din ajunul tratativelor. Pentru a simţi atmosfera ce domnea în Occident până la începutul acestor negocieri, ne vom întoarce într-una din zilele din ajun: la 1 aprilie, din invitaţia lui Churchill, la Chartwell, moşia acestuia din Kent, a sosit J. Davis, în acel timp ambasador al SUA în Belgia şi, după cum ştim, părtaş convins al necesităţii creării sistemului securităţii colective în Europa. Aceşti doi se înţelegeau excelent şi, ca niciodată, erau convinşi în necesitatea semnăturii Moscovei sub pact.

Peste câteva ore Davis a luat dejunul cu J. Kennedy[r] şi s-a pomenit în atmosfera împăciuirii. „Eu i-am propus lui Kennedy, scria Davis, să-i transmită în numele meu lui Chamberlain că, dacă englezii nu vor manifesta destulă prudenţă, îl vom împinge pe Stalin în braţele lui Hitler. Anglia şi Franţa au ignorat dispreţuitor Rusia, care era atunci aliatul lor şi astăzi nu mai are încredere în ele. Anglia şi Franţa tindeau să folosească Rusia în interesele lor şi s-o lase să lupte de una singură; cel mai mult Stalin doreşte pace pentru Rusia şi, în calitate de cel mai bun mijloc pentru asigurarea securităţii sale, se poate hotărî la o apropiere de Hitler, în orice caz pentru un anumit timp"[240].

Davis n-a izbutit să-l influenţeze pe Kennedy, care nutrea o antipatie instinctivă faţă de Rusia sovietică; convingerile lui se bazau şi pe informaţia greşită despre potenţialul militar al Uniunii Sovietice. Kennedy i-a spus lui Davis că „Rusia va fi nevoită să lupte pentru Polonia sau România independent de faptul, dacă formal va fi sau nu încheiat tratatul cu Anglia şi Franţa, deoarece aceasta este important pentru interesele ei proprii". „Teorie greşită, i-a ripostat Davis. În Rusia privesc lucrurile destul de treaz. Acolo se întreprind toate măsurile pentru a evita războiul, convinşi că, având... o superioritate evidentă în forţe, pot împreună cu Anglia şi Franţa, să-l învingă pe Hitler în caz de război". „Aşa ori altfel, rezumă Davis, se vede că este imposibil de influenţat atmosfera politică de la Londra". „Sunt ferm convins, i-a telegrafiat el lui Roosevelt, întorcându-se la Bruxel că factorul decisiv, de care se conduce Hitler în problema dată..., va fi război sau pace în Europa în această vară, este acela, dacă vor încheia sau nu Anglia şi Franţa o înţelegere concretă cu Uniunea Sovietică"[241].

Am atras atenţia cititorului la vizita lui Davis la Londra, deoarece acest episod exprimă chintesenţa situaţiei internaţionale din ajunul negocierilor şi totodată reflectă clar poziţiile principalelor centre europene de putere, iar soarta Europei depindea de rezultatele interacţiunii lor. Cu regret, situaţia era de aşa natură că, fiind nevoiţi să înceapă procesul de negocieri cu URSS, „pacificatorii münchenişti" nu erau cointeresaţi într-o colaborare cu ea.

Începutul tratativelor. Despre aceste negocieri s-a scris mult şi noi nu ne vom opri în detalii la tema dată. Un interes mult mai mare prezintă modul de abordare a problemelor, scopurile Occidentului în mersul tratativelor, metoda negocierilor, aprecierea lor de către diplomaţia germană şi tendinţa acesteia de-a se folosi de eroarea strategică a Occidentului în dialogul cu Uniunea Sovietică. Nu mai puţin importantă pare şi reflectarea poziţiei şi scopurilor URSS în mersul acestor tratative. Un mare interes prezenta şi chestiunea dacă puteau ele să aibă alte rezultate, adică a existat o alternativă reală evenimentelor din ultima decadă a lunii august şi dacă putea fi evitat războiul mondial? Răspunsul la întrebările date are nu doar o importanţă ştiinţifică, el este foarte ideologizat şi politizat, de aceea, cum spunea clasicul, dacă axiomele geometrice ar afecta interesele oamenilor, atunci şi ele, probabil, ar fi combătute[242]. De aceea, chiar şi unele adevăruri evidente care se referă la evenimentele din ajunul războiului, sunt respinse şi încă mult timp vor fi combătute. Pentru ca acest lucru să nu se întâmple, e nevoie, probabil, să ne îndepărtăm de ele în timp la aceeaşi distanţă la care ne aflăm astăzi de războaiele punice.

După nereuşita propunerilor sovietice şi a contrapropunerilor engleze, în aprilie încep tratativele, care au durat mai mult de 4 luni. Dar francezii şi englezii rămâneau fideli liniei sale: a urmat o propunere[243] de-a obliga URSS să vină în ajutor victimelor agresiunii hitleriste în Europa de Răsărit şi de Apus, fără obligaţiuni reciproce. În plus, garanţiile anglo-franceze nu acopereau direcţia baltică. Moscova a înţeles că „münchenişti"

---

[239] Ржешевский О.А. Москва, Спиридоновка, 17. // ВИЖ, 1989, № 7; Системная история международных отношений. Т. 1. С. 299-300; Ştefănescu A.V. Ultimele zile de pace. // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 9.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Ambasadorul SUA în Marea Britanie, tatăl lui J.F.Kennedy.
[240] Мосли Л. Утраченное время. С. 223.
[241] Ibid. С. 224.
[242] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 17. С. 17.
[243] Документы и материалы… Т. 2. С. 70-72; Год кризиса. Т. 1. С. 379-383; СССР в борьбе за мир… С. 331-333.

nu tind spre un acord cu URSS, dar încearcă să-l preseze pe Hitler, pentru a-l face să încheie o afacere cu Anglia şi Franţa, fiind ameninţat de-o asemenea înţelegere. Totodată, aceasta era şi o încercare de-a calma opinia publică[244]. Ei parcă îi spuneau: aşteptaţi, noi doar negociem!

Moscova însă a răspuns. Documentele ne mărturisesc că la Kremlin doreau o alianţă tripartită şi sperau că vor reuşi s-o încheie. Propunerile sovietice, prezentate la 17 aprilie 1939, se reduceau la următoarele: URSS, Anglia şi Franţa trebuie să încheie o alianţă cu obligaţiunea de-a acorda ajutorul reciproc, în caz dacă unul din aceste state va fi supus agresiunii; în locul garanţiilor unilaterale, în cazul năvălirii asupra oricărei din ţările europene, vecine cu URSS pe tot parcursul de la Marea Baltică la Marea Neagră, pactul intră în vigoare automat; tratatul trebuie semnat concomitent cu convenţia militară, care va stabili formele şi mărimea ajutorului reciproc; toate cele trei guverne trebuie să-şi asume obligaţia de-a nu încheia pace separată[245]. În această poziţie sovietică era un aspect principial nou: fermitatea de-a ocoli nişte acorduri amorfe, care nu obligă la nimic, şi neadmiterea unor obligaţiuni unilaterale ale URSS. Uniunea Sovietică era dispusă să acţioneze în condiţii de egalitate cu aliaţii săi – obligaţiunile trebuie să fie reciproce şi pe bază de paritate.

Dacă Londra şi Parisul tindeau real spre înţelegere în scopul prevenirii agresiunii, acesta era momentul, care putea contribui la realizarea obiectivului dat. Bonnet însă a declarat că „este puţin probabil ca în baza lui să se ajungă la o soluţie rapidă”[246]. La 19 aprilie, în timpul şedinţei comitetului guvernului britanic pentru politică externă, examinarea propunerilor sovietice s-a redus la următoarele: Anglia, din considerente politice, este contra alianţei militare cu URSS şi membrii comitetului „nu sunt dispuşi să accepte propunerile sovietice”[247].[r] La 26 aprilie aceste propuneri au fost examinate la şedinţa guvernului britanic şi respinse. Drept argument a servit considerentul precum că încheierea alianţei Angliei şi Franţei cu URSS se va răsfrânge negativ asupra relaţiilor anglo-germane[248]. Iată în ce consta esenţa problemei!

La 25 aprilie a fost primit răspunsul francez[249], pe care Litvinov l-a numit batjocoritor[250], deoarece el nu prevedea un ajutor Uniunii Sovietice din partea Angliei şi Franţei în cazul agresiunii directe contra ei, pe când URSS era obligată să facă aceasta. La prima vedere partea franceză a declarat reciprocitatea obligaţiunilor: „În caz, dacă Franţa şi Marea Britanie se pomenesc în situaţie de război cu Germania în rezultatul îndeplinirii obligaţiunilor, pe care ele şi le asumă în scopul prevenirii oricăror schimbări violente ale situaţiei existente în Europa Centrală şi de Est, URSS le va acorda un ajutor imediat şi sprijin. În caz dacă în rezultatul ajutorului acordat de Uniunea Sovietică Franţei şi Marii Britanii în condiţiile prevăzute de paragraful precedent, URSS, la rândul său, s-ar fi pomerit în stare de război cu Germania, Franţa şi Marea Britanie i-ar fi acordat ajutor şi sprijin imediat”.

Acest proiect respingea, în principiu, nişte componente foarte importante ale propunerilor sovietice. „Reciprocitatea” lui era foarte relativă: dacă Uniunii Sovietice se impuneau obligaţiuni de ajutor Franţei şi Angliei în orice caz în războiul lor cu Germania (chiar dacă ele însele îl vor începe), sprijinul Uniunii Sovietice se prevedea numai după ce ea va acorda ajutor Angliei şi Franţei. Când Suriţ i-a atras atenţia lui Bonnet, acesta, imitând sfiala, a declarat că din cauza supraocupaţiei sale i-a poruncit redactarea proiectului secretarului general al MAE Leger şi că recunoaşte „nereuşită” redacţia propunerii şi chiar azi va trimite varianta nouă, corectată de el personal[251]. La 29 aprilie răspunsul în noua redacţie a fost primit[252]. De această dată principiul parităţii a fost respectat, dar el prevedea numai varianta năvălirii Germaniei asupra ţărilor Europei Centrale şi de Est. Nimic nu se spunea despre ajutorul reciproc în cazul năvălirii directe asupra uneia din cele trei puteri, despre acordarea garanţiilor celor trei state tuturor ţărilor est-europene, care erau situate între Mările Baltică şi Neagră, despre refuzul de-a încheia pacea separată cu agresorul după începutul operaţiunilor militare, despre semnarea concomitentă a acordului politic şi convenţiei militare.

---

[244] Un studiu efectuat în Marea Britanie de către American Institute of Public Opinion (Gallup) în ajunul Celui de-Al doilea război mondial a demonstrat că 92 % din cetăţenii acestei ţări pledează în favoarea încheierii unei alianţe militare cu Rusia sovietică. // Vezi: Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? M., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.
[245] Год кризиса. Т. 1. С. 386-387; СССР в борьбе за мир… С. 336-337; Документы и материалы… Т. 2. С. 72.
[246] СССР в борьбе за мир… С. 348.
[247] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 242; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 242.
[r] Nota redactorului ştiinţific: La şedinţa comitetului pentru politică externă al guvernului englez din 19 aprilie s-a hotărât să „nu fie respinse propunerile sovietice”, dar concomitent trebuie de semnalat Moscovei „că timpul pentru o alianţă militară încă n-a sosit”. Totodată conducerea britanică înţelegea că „Sovietele pot încheia o înţelegere cu guvernul german”. // Соколов В.В. Великобритания на пути ко второй мировой войне. // ННИ, 2009, № 5. С. 78.
[248] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 244; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 243-244.
[249] Документы и материалы… Т. 2. С. 74; Год кризиса. Т. 1. С. 399; СССР в борьбе за мир… С. 348-349.
[250] Год кризиса. Т. 1. С. 413; СССР в борьбе за мир… С. 350.
[251] Год кризиса. Т. 1. С. 413; СССР в борьбе за мир… С. 357.
[252] Год кризиса. Т. 1. С. 413-414; СССР в борьбе за мир… С. 357.

Englezii au tărăgănat răspunsul Moscovei până la 8 mai[253], iar nemţii deja la 26 aprilie ştiau că acest răspuns va fi unul negativ şi pactul tripartit va fi respins. Ştiau nemţii şi despre poziţia Poloniei şi României[254]. Şi, la 28 aprilie, Hitler a anulat acordul maritim anglo-german şi cel polono-german despre neagresiune[255]. Aceasta a fost o provocare directă Occidentului. În convorbirea cu Ribbentrop el a dezvăluit clar planurile de mai departe ale cotropirilor şi consecutivitatea lor: Polonia-Occidentul-URSS. Polonia va fi distrusă în 8-14 zile, iar Anglia şi Franţa nu vor interveni. Prima se va limita la o demonstraţie maritimo-militară, iar a doua va zângăni din arme după linia Maginot şi totul se va limita la aceasta[256].

Şi în asemenea condiţii, când Hitler planifica începutul operaţiunilor militare în iulie-august, Londra nu se grăbea, iar răspunsul primit[257] era, după formă şi conţinut, mult mai prost decât cel francez din 25 aprilie. El se reducea la propunerea ca Guvernul sovietic, „în caz de antrenare a Marii Britanii şi Franţei în operaţiunile militare pentru onorarea obligaţiunilor lor, să-şi asume obligaţiunea de-a le acorda sprijin imediat, dacă el va fi de dorit”[258]. Caracterizând această propunere, Suriţ îi scria lui Litvinov: „Ea automat ne atrage în război cu Germania, în momentul când Anglia şi Franţa vor dori să lupte cu Germania din cauza obligaţiunilor acordate fără coordonare cu noi. Ele recunosc doar după sine dreptul de-a stabili atât momentul, cât şi cercul obiectelor acestui conflict, referindu-ne rolul de satelit orb”[259].

Oare un stat care se respectă cât de cât putea accepta o asemenea propunere?![r] Ca şi proiectul francez din 25 aprilie, cel englez nu prevedea acordarea ajutorului URSS. Ba mai mult, dacă presupunem (iar aceasta nu se putea exclude) că Polonia şi România, fără a opune rezistenţă, şi-ar fi dat consimţământul în favoarea trecerii trupelor germane prin teritoriile lor, sau se înţelegeau cu hitleriştii contra URSS, atunci şi în acest caz Anglia nu se gândea să colaboreze cu Uniunea Sovietică, care s-ar fi pomenit una la una cu Germania nazistă.

Ţinând cont de toate acestea, iarăşi involuntar apare întrebarea: care era scopul acestor tratative? Răspunsul îl găsim în documentele şedinţei guvernului din 3 mai 1939, în care se descoperă şi tactica diplomaţiei engleze: guvernul consideră necesară continuarea negocierilor cu Uniunea Sovietică, pentru a evita normalizarea relaţiilor URSS cu Germania[260]. Acesta e gradul superlativ al perfidiei atât faţă de aliatul potenţial, cât şi faţă de propriul popor!

Demisia lui Litvinov din postul de CPAE. Nu este exclus că această politică a contribuit la demisia lui M.M. Litvinov din funcţia de ministru de externe şi înlocuirea lui cu V.M. Molotov[261]. Încă la 21 aprilie 1939 în biroul lui Stalin din Kremlin a avut loc o şedinţă cu participarea unor membri ai Biroului politic, al lui Litvinov, Potiomkin, Maiskii şi Merekalov, la care politica narcomului[*] a fost supusă criticii pentru orientarea ei unilaterală spre Anglia şi Franţa[262]. Churchill în legătură cu aceasta scria: „Destituirea lui Litvinov a marcat sfârşitul unei epoci întregi. Ea a însemnat refuzul oricărei încrederi din partea Kremlinului în pactul de securitate cu puterile occidentale”[263].

---

[253] E cazul să menţionăm că, vizitându-l la 3 mai pe Litvinov şi lămurindu-i acest lucru, ambasadorul britanic W. Sids a declarat că răspunsul întârzie din cauza faptului că guvernul este supraîncărcat cu alte probleme. Gradul superlativ al lipsei de tact! // Год кризиса. Т. 1. С. 423; СССР в борьбе за мир… С. 366.

În legătură cu aceasta Bullit menţiona că politica guvernului britanic faţă de URSS era „practic umilitoare”. Ambasadorul francez la Moscova Payard a ajuns de asemenea la concluzia că prin politica lor englezii „la supărarea sovietică au mai adăugat şi umilinţa”. // Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 245.

[254] Год кризиса. Т. 1. С. 405; СССР в борьбе за мир… С. 352.

[255] Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 246.

[256] Документы и материалы… Т. 2. С. 76-79; Год кризиса. Т. 1. С. 419-422; СССР в борьбе за мир… С. 362-365.

[257] Документы и материалы… Т. 2. С. 84-85; Год кризиса. Т. 1. С. 438-439; СССР в борьбе за мир… С. 382-383.

[258] Год кризиса. Т. 1. С. 413; СССР в борьбе за мир… С. 357.

[259] СССР в борьбе за мир… С. 385-386.

[r] Nota redactorului ştiinţific: La întrebarea lui Halifax, prin ce nu sunt pe placul ruşilor propunerile engleze din 8 mai, Maiskii a răspuns: „În faţa URSS se deschid acum două căi posibile:

1. Politica izolării şi libertatea acţiunilor în afacerile internaţionale. Aceasta, ţinând cont de forţa, resursele şi populaţia ei, i-ar permite să atingă un nivel relativ de securitate, dar nu şi să preîntâmpine un război mondial.

2. Blocul cu Anglia şi Franţa i-ar impune URSS nişte obligaţiuni militare serioase, ar lipsi-o de libertatea acţiunilor, în schimb i-ar asigura o securitate absolută, deoarece pe calea aceasta s-ar putea preîntâmpina războiul mondial.

URSS prefera cea de-a doua cale, dar sunt necesare garanţii de securitate. În caz contrar nu-i niciun sens să se dezică de perspectivele pe care le promite prima cale”. // Соколов В.В. Великобритания на пути ко второй мировой войне. // ННИ, 2009, № 5. С. 80.

Guvernul englez rămânea orb şi surd în faţa realităţii tragice.

[260] Европа в международных отношениях. С. 382.

[261] Ambasadorul italian la Berlin Bernardo Attolico a presupus că totuşi cauza demisiei lui Litvinov constă în nereuşita negocierilor sovieto-engleze. // Михайленко А.В., Михайленко В.И. Новые итальянские дипломатические документы о военно-политическом кризисе накануне второй мировой войны. // ННИ, 2010, № 4. С. 151.

[*] Narcom – comisar al poporului (народный комиссар).

[262] Очерки истории Министерства иностранных дел России. Т. 2. 1917-2002 гг. М., 2002. С. 236.

[263] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 166.

În istoriografia occidentală, iar în anii '90 şi în cea postsovietică, acest eveniment a fost apreciat ca un preludiu spre o orientare nouă – progermană – a diplomaţiei sovietice[264]. Dar să începem de la aceea că părerea dată nu se confirmă prin niciun fel de documente. Ba mai mult, câteva luni după demisia lui Litvinov cursul strategic al politicii externe a URSS a rămas neschimbat. Plus la toate, şi Litvinov şi Molotov exprimau aceaşi linie – asigurarea securităţii naţionale a URSS, s-o numim convenţional „linia lui Stalin". Dar, în acele condiţii, Litvinov nici nu putea avea o părere deosebită faţă de acea a lui Molotov şi cu atât mai mult de cea a lui Stalin. Esenţa, după cum se vede, constă în altceva – cum putea fi realizat acest obiectiv.

Este cert că Litvinov simboliza linia spre colaborare cu Occidentul. Dar deoarece Molotov a semnat pactul cu Germania, lui i-au atribuit (vom observa, cu mult mai târziu) chipurile o orientare pro-germană. Just aici este mai degrabă faptul că în acţiunile şi declaraţiile sale el era liber de precedentele stereotipuri litvinoviste. Dar această „orientare nouă" e numai în aparenţă exterioară şi e o coincidenţă întâmplătoare – coincidenţă că anume Molotov a semnat pactul. De era Litvinov narcomindel[*] el făcea acest lucru, iar dacă se înţelegea URSS cu Occidentul, atunci Molotov semna acordul tripartit cu Anglia şi Franţa. Şi dacă nu s-au înţeles, deloc nu din cauza că Litvinov nu mai era CPAE. Deci, esenţa constă în metodele cu care aceşti doi politicieni presupuneau să-şi atingă scopul – asigurarea securităţii URSS.

Situaţia, după cum se ştie, s-a schimbat, încrederea în Occident se epuiza, rămânea doar speranţa că, obiectiv, din punct de vedere al securităţii sale, Occidentul este interesat în colaborarea cu URSS (aici Stalin manifesta un realism sănătos, bazat pe logica egoismului de stat, şi nu este vina lui că instinctul de clasă a stins în „müncheniştii" instinctul sănătos al autoconservării). Era nevoie de trezit şi realizat acest interes. „Molâul" Litvinov pentru aceasta nu se potrivea, metodele lui nu se mai potriveau, cel puţin provizoriu. Era nevoie de vorbit cu Occidentul în altă limbă – rigidă şi exigentă: sau o alianţă cu obligaţiuni serioase şi fără orice ocoluri, sau nimic. E de mirare nu faptul că pe Litvinov l-au înlocuit, e straniu că au continuat dialogul cu Occidentul încă atâta timp fără rezultate reale, când situaţia era alta. Şi acelaşi Churchill confirma aceasta: „Münchenul şi multe altele au convins Guvernul sovietic că nici Anglia, nici Franţa nu vor lupta, deocamdată asupra lor nu vor năvăli şi, chiar şi-n cazul acesta, de la ele va fi puţin folos. Furtuna apropiată era gata să se dezlănţuie. Rusia trebuia să aibă grijă de sine"[265]. Conducerea sovietică a considerat că Molotov în acele condiţii va fi în stare „să aibă grijă" mai bine de realizarea intereselor de stat ale Uniunii Sovietice.

De aceea, părerea că în favoarea demisiei a contribuit şi Occidentul, din cauza politicii sale de tărăgănare la negocierile anglo-franco-sovietice, nu este lipsită de temei. Litvinov, fiind pentru asigurarea securităţii ţării numai în baza creării sistemului securităţii colective europene, credem, nu admitea o altă alternativă. Aceasta, bineînţeles, e doar o presupunere, care deocamdată poate fi confirmată doar indirect. Problema e că el niciodată nu s-a întâlnit cu Hitler sau Ribbentrop, niciodată nu l-a primit pe Schulenburg[r]. Unii lămuresc cazul dat prin faptul că el era evreu. Credem că nu în originea lui etnică este miezul problemei, ci în antifascismul lui profund, care nu admitea nici la nivelul politicii de stat contacte cu naziştii şi, de aceea, în condiţiile, când alianţa cu Occidentul devenea tot mai problematică, el, natural, nu corespundea funcţiei ocupate. Întrebarea despre demisia lui M.M. Litvinov obiectiv s-a copt în momentul când conducerea sovietică a considerat optimală nu promovarea unei politici de orientare unilaterală spre Occident contra lui Hitler, ci o politică de asigurare a intereselor naţionale pe orice cale şi liberă de vechile orientări ideologice.

Pe acest teren Litvinov, bineînţeles, a avut confruntări cu Molotov, un om totalmente pragmatic. Sunt mărturii că demisiei lui Litvinov i-a precedat o furtunoasă explicaţie cu Molotov în cabinetul lui Stalin. Despre aceasta ne mărturiseşte şi telegrama lui Stalin din 3 mai tuturor reprezentanţilor plenipotenţiari de peste hotare[266]. Natural, schimbarea ministrului în acele condiţii însemna ceva. Dar nu trebuie să fim categorici, precum că schimbarea lui Litvinov cu Molotov însemna schimbarea cursului politicii externe a ţării. Cursul a rămas neschimbat. S-au modificat doar unele aspecte ale lui, s-au completat metodele şi mijloacele de realizare a lui. Dar în ansamblu el s-a păstrat încă trei luni şi jumate, cu toate că posibilităţile promovării lui permanent se

---

[264] Vezi, de exemplu: Ширер У. Взлёт и падение третьего рейха. Т. 1. С. 515; Кеннан Д. Россия и Запад при Ленине и Сталине. // Сталин. Рузвельт. Черчилль. Де Голль. С. 68; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 289, 290, 291.

Astfel, de exemplu, un binecunoscut istoric rus scrie: „Înlăturarea lui Litvinov a însemnat dezicerea conducerii sovietice de politica securităţii colective şi luarea cursului spre manevrarea pe arena internaţională între grupările antagoniste, tinzând spre atingerea unor condiţii mai favorabile pentru înţelegere". // Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 147.

[*] Ministru de extrne.

[265] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 166.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Friedrich-Werner Graf von der Schulenburg, diplomat german, ambasador al Germaniei în URSS (1934-1941), părtaş al colaborării germano-sovietice. Părtaş al complotului contra lui Adolf Hitler din 20 iulie 1944. Iată ce scrie despre el colaboratorul ambasadei germane la Moscova şi cercetaşul sovietic H. Kegel: „El s-a dovedit un om cu opinie proprie, pe care însă atât de mult timp a ştiut s-o ascundă când era vorba despre executarea dispoziţiilor ministrului afacerilor externe". // Кегель Г. В бурях нашего века. М., 1987. С. 154.

[266] ДВП СССР. Т. 22. Кн. 1. М., 1992. С. 81; Майский И.М. Воспоминания советского дипломата. С. 396.

îngustau, până au intrat în impas. Despre schimbarea cursului se poate vorbi numai din ultima decadă a lunii august. Până atunci conducerea sovietică depunea eforturi pentru a ajunge la o înţelegere cu Occidentul, iar relaţiile cu Germania aveau o importanţă secundară, fiind lăsate „în rezervă”.

Continuarea negocierilor. La 14 mai Molotov a expediat răspunsul Guvernului sovietic[267], care în esenţă nu se deosebea de propunerile din 17 aprilie. Atitudinea cabinetului englez şi de astă dată a rămas neschimbată[268]. Comentând-o, Lloyd George spunea în parlament: „Există o mare dorinţă de-a ne rezolva problemele fără Rusia. Încă o lună în urmă Rusia ne-a propus ajutorul său. Noi ne uităm cu lunile la dinţii calului de dar... A avut loc o campanie de diminuare a armatei ruse, a resurselor, a posibilităţilor şi a conducerii ruse. O parte a acestei campanii se desfăşura deschis, însă în fond ea avea loc într-un cerc familial, confidenţial... Adevărul constă în faptul că ruşii au cea mai puternică flotă aeriană din lume, unităţile lor de tancuri sunt extrem de puternice. Şi ei propun să ne pună toate acestea la dispoziţia noastră cu o singură condiţie – de-a ne comporta pe picior egal. De ce aceasta nu se face? De ce noi până acum n-am hotărât că trebuie să colaborăm cu Rusia în baza aceloraşi condiţii ca şi cu Franţa? Şi atunci şansele de-a evita războiul ar creşte”[269]. După Ll. George a luat cuvântul Churchill: „Eu nicicum nu pot înţelege, care sunt obiecţiile contra încheierii acordului cu Rusia... în forma largă şi simplă, propusă de guvernul rus sovietic?... E clar că Rusia nu va merge la semnarea acordului, dacă nu se vor comporta cu ea la fel... Fără un Front eficient în Est este imposibilă apărarea satisfăcătoare a intereselor noastre în Vest, iar fără Rusia este imposibil un Front de Est eficient. Dacă guvernul... va respinge... ajutorul atât de necesar al Rusiei..., în asemenea caz ne va atrage pe calea cea mai rea în cel mai rău război”[270].

În fine, la 27 mai, în numele Angliei şi Franţei a fost primit răspunsul[271]. În aceste propuneri (articolele 1 şi 2), în sfârşit, se prevedea ajutorul francez şi englez URSS (şi invers) în cazul năvălirii directe a Germaniei. Însă art. 4, care prevedea mecanismul acordării acestui ajutor, reducea la zero acest document. Se prevedeau în cazul conflictului nu acţiuni imediate, ci consultaţii în legătură cu situaţia creată. Mai mult, proiectul anglo-francez prevedea înfăptuirea acestor consultaţii în corespundere cu principiile expuse în art.16 al statutului Ligii Naţiunilor, iar aceasta complica la maximum afacerea.

Bineînţeles, luând cunoştinţă de acest document, Molotov l-a respins din prag, declarând că guvernele Angliei şi Franţei se interesează nu atât de pactul propriu-zis, cât de bavardeala în jurul lui[272]. În plus, lichidând un neajuns, acest proiect le păstra pe toate celelalte, despre care am mai vorbit. Rezultă că, acceptând ceva, englezii şi francezii respingeau esenţialul, iar ceea ce-au acceptat, au condiţionat cu o procedură inacceptabilă.

Un activist de vază al partidului conservator Chenon, caracterizând acest proiect, scria că guvernul a mers la un şiretlic, legând tratatul cu Liga Naţiunilor. În rezultat, noua obligaţiune era în realitate una „absolut deşartă”. Înţelegerea prevăzută „este atât de superficială, atât de ireală şi de inaplicabilă, că ea doar poate să-i îndemne pe nazişti să râdă de noi”[273]. Ca să nu devină un obiect de râs, Molotov le-a recomandat ambasadorilor englez şi francez să-şi caute alţi parteneri[274].

Chamberlain s-a exprimat despre tratativele cu URSS ca despre un bluf şi că Hitler n-are ce se teme de frontul comun al Angliei, Franţei şi URSS[275]. A. Kodogan scria la 20 mai: „Prim-ministrul a declarat că mai degrabă demisionează, decât să semneze alianţa cu Sovietele”[276]. În jurnalul său, Chamberlian scria: „Dacă dictatorii ar avea puţină răbdare, eu le-aşi propune calea… pentru a satisface revendicările Germaniei”[277].

Nesinceritatea comportamentului guvernului englez se arunca în ochi oricărui politician nepărtinitor. În legătură cu aceasta, Roosevelt spunea că se creează impresia, de parcă guvernul englez nu este preocupat de problema încheierii unui tratat internaţional extrem de important, ci cumpără la piaţă un covor persan: se târguieşte din cauza fiecărui mărunţuş şi adaugă câte un péni peste fiecare jumătate de oră. El consideră că aceasta e cea mai rea metodă de-a purta tratative, în genere, iar cu URSS, în particular[278].

---

[267] Документы и материалы… Т. 2. С. 86-87; Год кризиса. Т. 1. С. 458-459; СССР в борьбе за мир… С. 359.
[268] Vezi: Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 251-252; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 246-247; Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла… С. 403-404; Панкрашова М., Сиполс В. Почему не удалось предотвратить войну. М., 1970. С. 42-43.
[269] Мосли Л. Утраченное время. С. 224-225.
[270] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 170-171.
[271] Документы и материалы… Т. 2. С. 104-105; Год кризиса. Т. 1. С. 512-513; СССР в борьбе за мир… С. 421-422.
[272] Документы и материалы… Т. 2. С. 101-104; Год кризиса. Т. 1. С. 508-511; СССР в борьбе за мир… С. 417-421.
[273] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 249; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 257.
[274] Документы и материалы… Т. 2. С. 102; Год кризиса. Т. 1. С. 509; СССР в борьбе за мир… С. 418.
[275] Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. С. 404.
[276] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 247; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 252.
[277] Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. С. 404.
[278] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 366.

La 30 iunie 1939 într-o discuţie cu reprezentantul politic al URSS K.A. Umanskii FDR a declarat: „Termenele unei noi agresiuni se măsoară cu săptămânile... Cu înrobirea balticilor niciodată nu va fi de acord URSS, iar cu înrobirea Angliei şi Franţei nu pot fi de acord SUA”. // Соколов В.В. Ленд-лиз в годы Второй мировой войны. // ННИ, 2010, № 6. С. 4.

La 2 iunie, în răspunsul adresat Angliei şi Franţei, Guvernul sovietic, de fapt, a repetat propunerile sale din 17 aprilie[279]. Unicul supliment principial la proiectele precedente era că URSS în afară de ţările est-europene, propunea acordarea garanţiilor Turciei, Greciei şi Belgiei. A doua zi, în convorbirea cu Suriţ, Daladier a acceptat proiectul sovietic, adăugând că părţile trebuie să vină în ajutor jertfei agresiunii şi în cazul agresiunii indirecte[280]. Chestiunea despre agresiunea indirectă a fost ridicată de Halifax la 8 iunie în discuţia cu Maiskii[281]. În genere, în zilele acestea au continuat discuţiile pe diverse aspecte ale acordului şi, în primul rând, în problena garanţiilor ţărilor mici. Guvernul sovietic a fost de acord să ofere garanţii Olandei şi Elveţiei, dar mai apoi englezii şi francezii şi-au retras propunerea. Sovietele insistau asupra încheierii convenţiei militare cât mai curând.

La 15 iunie 1939 guvernele Angliei şi Franţei i-au comunicat Guvernului sovietic obiecţiile sale[282], care, în principiu, nu se deosebeau de propunerile lor precedente. În ziua următoare a fost gata răspunsul Guvernului sovietic[283]. În el se sublinia coincidenţa de poziţii numai pe-o problemă – agresiunea directă contra uneia din cele trei ţări. În rest, poziţia englezilor şi francezilor a rămas neschimbată. Guvernul Franţei era mai dispus spre înţelegere, dar în toate controversele ce-i apăreau cu Londra, el îi permitea lui Chamberlain să-l „ia la remorcă".

Continuarea tratativelor la Moscova. La mijlocul lui iunie corespondenţa a fost schimbată cu negocieri directe ale reprezentanţilor celor trei state în capitala sovietică. Kremlinul l-a invitat la Moscova pe Halifax, el însă sub pretextul supraocupaţiei, a respins propunerea, şi în URSS a fost trimis un funcţionar de mâna a doua a Foreign Office W. Strang[284]. Dar sarcina lui consta numai în a transmite ambasadorului britanic noile instrucţiuni, iar tratativele în numele Angliei şi Franţei le purtau ambasadorii W. Seeds şi P. Nagiar, care nu aveau împuterniciri de-a lua decizii. În legătură cu aceasta Ll. George spunea: „Lordul Halifax i-a vizitat pe Hitler şi pe Göring. Chamberlain a plecat în braţele lui Hitler de trei ori la rând… De ce într-o ţară mult mai puternică, care ne propune ajutorul său, l-au trimis să ne reprezinte numai pe-un funcţionar al Foreign Office? La aceasta se poate da un singur răspuns. Dl Nevil Chamberlain, lordul Halifax şi sir Simon nu doresc alianţă cu Rusia"[285].

Negosierile decurgeau foarte lent, cu toate că însuşi Chamberlain menţiona că „ruşii sunt dispuşi să ajungă la o înţelegere"[286]. La 21 iunie englezii şi francezii iarăşi au înaintat proiectul art. 1 al tratatului[287], dar, adăuza, Guvernul sovietic l-a respins „din cauză că aceste propuneri sunt o repetare a celor vechi..., inacceptabile"[288]. Caracterizând mersul tratativelor, A. Jdanov[г], „în numele său personal", a ajuns la concluzia că „guvernele englez şi francez nu doresc un tratat egal cu URSS..., ci un astfel de tratat, în care URSS va fi prezentă în rolul de argat… Englezii şi francezii doresc nu un tratat real..., ci numai nişte discuţii despre tratat, pentru… a-şi înlesni calea spre-o înţelegere cu agresorii"[289]. Urmărind cu stricteţe mersul acestor negocieri, la concluzii identice au ajuns şi cei de la Berlin şi Roma: „Felul, cum două puteri occidentale negociază cu Sovietele, constituie o dovadă a faptului că politica de rezistenţă nu are rădăcini adânci"[290].

La şedinţa din 1 iulie englezii şi francezii au făcut în sfârşit al doilea pas în întâmpinarea ruşilor: au căzut de acord să extindă garanţiile celor trei puteri şi asupra Ţărilor Baltice[291], dar numai în cazul agresiunii directe a Germaniei. În răspunsul din 3 iulie[292] Molotov insista şi asupra ajutorului în caz de agresiune indirectă. La 8-9 iulie tratativele au continuat, şi ambasadorii au considerat acceptabilă interpretarea sovietică a termenului de „agresiune indirectă". A fost acceptat punctul despre interzicerea acordului separat cu agresorul şi răspândite garanţiile celor trei părţi contractante asupra a 10 ţări (Turcia, Grecia, Polonia, România, Belgia, Letonia, Estonia, Finlanda, Elveţia, Olanda)[293].

Se părea că toate problemele sunt soluţionate şi se poate semna acordul complex tripartit. Însă realitatea era alta. Chamberlain şi K° n-ar fi fost ei înşişi, dacă aceasta era o realitate. Guvernul englez a iniţiat o discuţie în jurul definiţiei „agresiunii indirecte"[294] şi nu s-a ajuns la vreo înţelegere nici în problema semnării şi aplicării

---

[279] Документы и материалы… Т. 2. С. 113-115; Год кризиса. Т. 2. С. 5-6; СССР в борьбе за мир… С. 432-433.
[280] СССР в борьбе за мир… С. 434.
[281] Ibid. С. 442; Год кризиса. Т. 2. С. 16.
[282] Документы и материалы… Т. 2. С. 121-122; Год кризиса. Т. 2. С. 31; СССР в борьбе за мир… С. 450-451.
[283] Документы и материалы… Т. 2. С. 122; Год кризиса. Т. 2. С. 33; СССР в борьбе за мир… С. 451-452.
[284] Черчилль назвал это назначение оскорбительным для СССР. // Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 176.
[285] История второй мировой войны. Т. 2. С. 135.
[286] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 251.
[287] Документы и материалы… Т. 2. С. 126; Год кризиса. Т. 2. С. 45-46; СССР в борьбе за мир… С. 459-460.
[288] Год кризиса. Т. 2. С. 46; СССР в борьбе за мир… С. 460.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Andrei Jdanov – pe atunci secretar al CC al PC(b)U şi conducătorul organizaţiei de partid din Leningrad.
[289] Год кризиса. Т. 2. С. 71-73; СССР в борьбе за мир… С. 473-475.
[290] Год кризиса. Т. 2. С. 74.
[291] Ibid., СССР в борьбе за мир… С. 476; Документы и материалы… Т. 2. С. 129.
[292] Документы и материалы… Т. 2. С. 130; Год кризиса. Т. 2. С. 80-81; СССР в борьбе за мир… С. 479-480.
[293] Документы и материалы… Т. 2. С. 131-133; СССР в борьбе за мир… С. 484-487; Год кризиса. Т. 2. С. 88-90; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 252.
[294] Vezi: Год кризиса. Т. 2. С. 91-93; Документы и материалы… Т. 2. С. 373.

concomitente în viaţă a acordului politic şi celui militar[295]. Imediat după elaborarea articolelor tratatului politic, Molotov a propus parafarea lor şi iniţierea tratativelor referitor la convenţia militară. Apoi se propunea semnarea concomitentă a acordurilor politic şi militar, care trebuiau să alcătuiască un tot întreg[296].

Englezii nu doreau un acord complex. La 4 iulie 1939, la şedinţa comitetului pentru politica externă a guvernului, Halifax a propus: sau întreruperea negocierilor, sau încheierea unui pact limitat. Întemeindu-şi poziţia, el a spus: „Scopul nostru principal la tratativele cu URSS constă în evitarea stabilirii unor legături ale Rusiei cu Germania”[297]. Un alt influent membru al cabinetului, J. Simon, spunea la 10 iulie la şedinţa guvernului: „Este important să ne asigurăm libertatea acţiunilor, pentru a declara Rusiei că nu suntem datori să intrăm în război, întrucât… nu suntem de acord cu varianta ei de interpretare a faptelor”[298].

O asemenea poziţie a Angliei şi Franţei era legată de-un mare risc. În legătură cu aceasta Dzelepy scria: „Negocieri de dragul negocierilor. Trebuia întreprins ceva pentru calmarea opiniei publice din ţările occidentale. Deoarece nicio persoană responsabilă, nici la Londra, nici la Paris, nu intenţiona în mod serios să ajungă la o înţelegere reală”[299]. URSS nu se putea limita doar la nişte tratative de dragul tratativelor. Aceasta nu-i asigura securitatea şi o putea împinge la un acord cu Germania.

Cu toate că negocierile continuau, şi URSS mai păstra o speranţă în reuşita lor, a pune la încercare răbdarea liderilor de la Kremlin până la infinit era extrem de periculos. De fiece dată, când la propunerile sovietice guvernul englez formula un răspuns negativ, apărea întrebarea: nu va fi aceasta ultima picătură, care „va umplea” paharul răbdării conducătorilor sovietici şi-i va îndemna spre un nou Rapallo. Aceasta a înţeles-o chiar şi Halifax: „Respingerea propunerilor Rusiei o poate arunca în braţele germane”[300]. În plus, a apărut încă o circumstanţă neplăcută pentru englezi – deja în iulie ei au aflat despre planurile germane de-a începe ofensiva împotriva Poloniei, iar apoi să dea o lovitură în Vest. Îi alarma şi faptul că toate tentativile de-a ajunge la înţelegere cu Germania[r] erau respinse de către hitlerişti. Ba mai mult, la Londra au aflat despre propunerile Kremlinului de colaborare, făcute de nemţi. În aceste condiţii, Chamberlain risca nu mai puţin decât omul care şi-a pus în gând să sară prăpastia din două sărituri.

Trezeşte nedumerire şi următorul pas al lui Halifax – la 11 iulie el i-a telegrafiat lui Seeds să respingă propunerea sovietică despre semnarea concomitentă a tratatului politic şi a convenţiei militare şi proiectul sovietic al definiţiei agresiunii indirecte[301]. Despre năzuinţa lui Chamberlain de-a torpila negocierile şi de-a se înţelege cu Hitler, la 14 iulie l-a prevenit Lloyd George pe Maiskii[302].

Guvernul francez la 11 iulie le-a declarat englezilor că el respinge propunerea sovietică despre intrarea concomitentă în vigoare a înţelegerilor politică şi militară, sub pretextul că în procesul tratativelor militare vor apărea dificultăţi cu acordul Poloniei şi României în vederea trecerii trupelor sovietice prin teritoriul lor[303].

La şedinţa ordinară din 17 iulie Molotov iarăşi a declarat despre necesitatea intrării concomitente în vigoare a înţelegerii politice şi a celei militare, în caz contrar continuarea tratativelor este lipsită de sens[304]. Personal Molotov, probabil, nu mai credea în succesul negocierilor, deoarece în scrisoarea adresată ambasadorilor Maiskii şi Suriţ el i-a numit „pungaşi şi coţcari pe domnii negociatori din partea anglo-franceză” şi a tras concluzia că „nu va fi niciun folos de la aceste tratative nesfârşite”. Ultimele cuvinte ale scrisorii erau deosebit de periculoase pentru „münchenişti”: „Atunci să-şi reproşeze sie”[305]. În lumina evenimentelor ce-au urmat, aceasta însemna că conducerea sovietică intenţionează să caute alte căi pentru asigurarea securităţii ţării proprii. Anume această concluzie ne sugerează şi scrisorile lui Suriţ în CPAE din 19 iulie[306].

Reprezentantul Foreign Office la tratative, Strang, în scrisoarea din 20 iulie 1939 în MAE[307] a dat o apreciere obiectivă părţilor la aceste tratative şi a examinat posibilitatea eşecului lor. El menţiona că Marea Britanie este interesată în încheierea tratatului mai mult decât URSS şi fără aceasta nu-şi va putea onora obliga-

[295] Vezi: Телеграмма Сидса Галифаксу от 10 июля 1939 г. // Документы и материалы… Т. 2. С. 374; Телеграмму Наджиара Бонне от 10 июля 1939 г. // Год кризиса. Т. 2. С. 93-94.
[296] Ibid.
[297] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 252-253; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 267.
[298] Панкрашова М. Англо-франко-советские переговоры 1939 года // Международная жизнь. 1989. №8. С. 34.
[299] Дзелепи Э. Секрет Черчилля. С. 27.
[300] Год кризиса. Т. 2. С. 97-98; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 254-255.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Despre aceasta va fi vorba în continuare.
[301] История второй мировой войны. Т. 2. С. 137-138; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 256.
[302] Год кризиса. Т. 2. С. 98-99; СССР в борьбе за мир… С. 491-492.
[303] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 255-256; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 271.
[304] Документы и материалы… Т. 2. С. 139-140, 375-377; Год кризиса. Т. 2. С. 103-105; СССР в борьбе за мир… С. 495-496.
[305] Документы и материалы… Т. 2. С. 140; СССР в борьбе за мир… С. 496.
[306] Год кризиса. Т. 2. С. 105-107; СССР в борьбе за мир… С. 496-499.
[307] Документы и материалы кануна… Т. 2. С. 379-383.

ţiunile sale în Europa de Est. „În fine la dispoziţia ruşilor sunt… două… variante…: politica de izolare şi politica de înţelegere cu Germania… Şi dacă noi dorim înţelegere cu ruşii, atunci… trebuie să plătim acel preţ, pe care ei îl cer”. Strang încerca să demonstreze că partea sovietică nu doreşte încetarea negocierilor şi ea are mult temei pentru a nu avea încredere în englezi, iar în timpul tratativelor această neîncredere a crescut. El a menţionat că iniţiativele sovietice trebuiau acceptate imediat după 2 iunie, şi-a exprimat înţelegerea completă cu temerile sovietice pentru Ţările Baltice, făcând o analogie a acestora cu îngrijorarea anglo-franceză pentru Belgia şi Olanda. Diplomatul englez îi recomanda guvernului său să accepte toate propunerile sovietice şi să încheie o înţelegere militaro-politică. Fără acceptarea condiţiei despre indivizibilitatea acordurilor politic şi militar, Molotov, după părerea lui, nu va merge la înţelegere. Strang dovedea că acceptarea de către englezi a poziţiei sovietice despre unitatea înţelegerilor politică şi militară este mai convenabilă Occidentului decât URSS, deoarece, din cauza lipsei hotarelor comune cu Germania, fără existenţa convenţiei militare, Uniunea Sovietică putea şi să nu-i vină în ajutor Occidentului (nici n-ar fi putut-o face fără permisiunea trecerii armatelor prin teritoriul polonez), pe când Occidentul în orice caz trebuia să atace Germania.

Strang era convins că torpilarea tratativelor i-ar fi stimulat pe nemţi la acţiune şi putea să provoace URSS la o înţelegere cu Germania. În finalul scrisorii el insista asupra trimiterii la negocieri în URSS măcar a unui ofiţer superior de nivelul lui Ironside[r], altfel aceasta va fi înţeleasă ca o ofensă Guvernului sovietic.

Toate acestea au influenţat poziţia englezilor şi francezilor[308], dar de asemenea şi începutul negocierilor comerciale sovieto-germane[309], şi concentrarea forţelor germane la hotarele poloneze[310]. De aceea, la 25 iulie, a fost adoptată hotărârea de-a începe tratativele cu scopul elaborării textului înţelegerii militare între cele trei puteri[311]. Dar concomitent Maiskii raporta la Moscova despre tendinţa părtaşilor lui Chamberlain de-a ajunge la un compromis cu Hitler pe contul Poloniei şi să întrerupă negocierile cu URSS[312]. La 30 iulie Chamberlain a însemnat în jurnalul său: „Tratativele anglo-sovietice sunt sortite eşecului..., dar trebuie creată iluzia succesului, pentru a presa Germania”[313]. Astfel, tratativele se purtau de dragul tratativelor. Comentând o asemenea atitudine a părţii anglo-franceze faţă de negocierile cu URSS, M. Pankraşova menţiona că acordul de-a relua tratativele militare a fost o manevră tactică şi Anglia şi Franţa nu intenţionau să le continue în mod serios. Sensul lor consta în efectuarea presiunilor asupra Germaniei pentru a se înţelege cu ea[314].

În context, avea o mare importanţă poziţia Poloniei şi României, deoarece teritoriul lor separa URSS şi Germania. Pentru a obţine o colaborare militară reală cu Anglia şi Franţa în luptă cu agresiunea hitleristă, Armata Roşie trebuia să traverseze teritoriul acestor ţări. Dar poziţia guvernelor României şi Poloniei era totalmente negativă în problema dată.

La 2 august a avut loc ultima şedinţă a reprezentanţilor politici ai URSS, Angliei şi Franţei la tratativele de la Moscova. Textul acordului a fost în principiu elaborat. Necoordonată a rămas doar formula privind agresiunea indirectă[315]. Dar în ansamblu, soarta înţelegerii celor trei mari puteri referitor la ajutorul reciproc contra agresiunii trebuiau s-o hotărască tratativele militate.

Negocierile secrete anglo-germane. Însă anume în acest timp s-au intensificat încercările cercurilor guvernante ale Angliei de-a ajunge la o înţelegere cu fascismul german pe o platformă antisovietică. În literatura istorică tratativele anglo-germane sunt analizate destul de intens[316]. Din partea engleză ele au fost purtate de

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: William Edmund Ironside – unul dintre conductorii superiori ai armatei engleze. În anul 1919, în perioada intervenţiei militare antisovietice, a fost comandant-şef al trupelor Antantei în Arhanghelsk. A fost organizatorul principal al teroarei în masă împotriva bolşevicilor şi populaţiei civile, a creat câteva lagăre de concentrare sub comanda ofiţerilor britanici. La 4 septembrie 1939 Ironside a fost numit şeful Statului major imperial, fiind unul din iniţiatorii planurilor intrării Marii Britanii în război contra URSS în 1940. A fost demis în curând după venirea lui Churchill la putere.

[308] Vezi: Telegrama lui Bonet ambasadorului francez la Londra Corben din 19 iulie 1939 şi scrisoarea lui Bonet către Halifax din aceeaşi zi. // Год кризиса. Т. 2. С. 110-112.

[309] Год кризиса. Т. 2. С. 117.

[310] Ibid. С. 154; Документы и материалы… Т. 2. С. 199.

[311] Документы и материалы… Т. 2. С. 157, 384-386; Год кризиса. Т. 2. С. 123-125; СССР в борьбе за мир… С. 515-516.

[312] Документы и материалы… Т. 2. С. 144-146; Год кризиса. Т. 2. С. 118-119; СССР в борьбе за мир… С. 504-505; Майский И. М. Воспоминания … С. 410-411.

[313] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 257; Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 276; vezi de asemenea: Чиквaидзе А.Д. Английский кабинет накануне второй мировой войны. С. 181; Майский И.М. Воспоминания советского дипломата. С. 409-410.

[314] Международная жизнь. 1989. № 8. С. 36.

[315] Документы и материалы… Т. 2. С. 166; Год кризиса. Т. 2. С. 153-157; СССР в борьбе за мир… С. 524-525.

[316] Vezi: Мосли Л. Утраченное время. С. 249-253; Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. С. 417-420; Панкрашова М. Почему… С. 84-86; Сиполс В.Я. Внешняя политика. С. 277-278; Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 259-260; История второй мировой войны. Т. 2. С. 147-150; Стегарь С.А. Дипломатия Франции перед второй мировой войной. С. 267; Европа в международных отношениях. С. 387-390; Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 1. С. 550 etc.

către cel mai de încredere consilier al lui Chamberlain – H. Wilson, ministrul comerţului extern – R. Hadson şi alţii, iar din partea germană – de consilierul economic al lui Göring Voltat, ambasadorul Germaniei la Londra Dirksen şi alţii[317]. În afară de această încercare de-a se înţelege cu naziştii, englezii au mai întreprins şi altele: prin intermediul comisarului suprem al Ligii Naţiunilor Burkchard[318] şi suedezului Dalerus, care făcea voiaje între Downing Street 10 şi Reichscancelarie. Aceste negocieri au continuat până la 1 septembrie 1939[319]. Spre deosebire de tratativele cu URSS, unde avea loc un comerţ meschin şi era prezentă tendinţa de-a reduce la minimum obligaţiunile viitoare, în contactele cu Voltat partea engleză mergea însăşi în întimpinarea nemţilor, promiţându-le că în caz de acord Marea Britanie va recunoaşte monopolul lor asupra influenţei în Europa de Est şi Sud-Est, se va dezice de garanţiile acordate ţărilor est-europene şi la tratativele cu URSS[320]. Toată zarva privind tratativele a convins guvernul german că în caz de agresiune contra Poloniei, el nu are ce se îngrijora de intervenţia Angliei şi Franţei. Despre aceasta ne mărturiseşte şi fostul general hitlerist K. Tippelskirch[321]. Toate eforturile guvernului englez au rămas fără niciun rezultat, fiindcă la Berlin se gândeau nu la afacerea cu Imperiul Britanic, ci la zdrobirea lui.

Iată însă interpretarea acestor negocieri în versiunea profesorului M.M. Narinskii: „În primăvara-vara anului 1939 se intensifică contradicţiile dintre Germania şi Anglia, fapt ce făcea imposibil compromisul dintre conducerea celor două ţări”[322]. Cu prima parte a afirmaţiei suntem de accord. Negreşit, „obiectiv, se intensifică contradicţiile dintre cele două ţări”. Însă aceasta deloc nu înseamna că în caz că Hitler accepta propunerile lui Chamberlain & K^0, înţelegerea n-ar fi avut loc. În realitate însă ea deveni imposibilă abia după atacul lui Hitler asupra ţărilor occidentale şi după venirea lui Churchille la putere. Dar despre aceasta va fi vorba în continuare.

Dacă hitleriştii ar fi dorit, ei fără trudă s-ar fi înţeles cu englezii. Aşa, unul dintre conducătorii de vază ai diplomaţiei germane, Vaitzeker, scria: „Sondajele clandestine ale lui Chamberlain, îndreptate spre compromis, confirmă că dialogul poate fi aranjat cu Anglia, dacă îl vom dori”[323]. Urma doar „să-l dorească” cei de la Berlin… Ce-i drept, şi din partea lui Hitler au fost încercări (sau mai curând imitarea lor) de-a înainta în întâmpinarea doleanţelor engleze. Astfel, la 11 august 1939, primindu-l la Berchtesgaden pe Burkchard, el spunea: „Doresc să trăiesc în pace cu Anglia şi să închei o alianţă deplină – să garantez toate posesiunile englezilor în lume şi să colaborez cu ei”[324]. Desigur niciun om cu simţul realismului nu credea în sinceritatea cuvintelor lui Hitler. Aşa proceda el întotdeauna în ajunul năvălirii (fie chiar mai mult decât cu un an) asupra următoarei jertfe, pentru a o induce în eroare. Nu putea fi nici vorbă despre-o alianţă de lungă durată cu Anglia, deoarece planurile lui Hitler prevedeau reîmpărţirea lumii, inclusiv pe contul posesiunilor britanice.

Aproximativ în acelaşi timp şi aproximativ aceleaşi propuneri se făceau şi Uniunii Sovietice[325], pentru a torpila alianţa anglo-franco-sovietică şi ruperea ei de englezi şi francezi. Numai în acest sens poate fi înţeleasă această pseudopropunere hitleristă lui Chamberlain prin Burkchard – de a-i împiedica pe englezi să semneze convenţia militară cu URSS, promiţându-le afacerea pe care Chamberlain o vedea şi în vis. În ajunul invaziei împotriva Poloniei, se putea promite orice pentru a avea mâinile libere pentru a se răfui cu polonezii. Să ne amintim că această propunere Hitler a făcut-o în ziua când delegaţia anglo-franceză a sosit la Moscova şi a doua zi trebuiau să înceapă negocierile militare. Aşadar, logica acţiunilor führerului era clară – torpilarea lor era necesară cu orice preţ şi, în acest sens, încă o promisiune mincinoasă nu-l costa nimic şi nu-l obliga la nimic, dar putea contribui la insuccesul tratativelor de la Moscova: lasă englezii să se amuze cu speranţa şi să-i poarte pe ruşi de nas!

Bineînţeles, în Uniunea Sovietică nu ştiau toate subtilităţile planurilor britanice, dar despre contactele cu hitleriştii erau bine informaţi. Maiskii raporta la Moscova despre tratativele ce aveau loc, despre încercările lui

[317] Документы и материалы… Т. 2. С. 141-146, 146-157, 159-165; Год кризиса. Т. 2. С. 113-117, 125-134, 147-152, 163-168; СССР в борьбе за мир… С. 499-502, 505-515, 518-524, 527-533, 584-588.

[318] În august 1939 Hitler îi spunea: „Tot ce întreprind este îndreptat contra Rusiei. Dacă Occidentul e într-atât de prost pentru a înţelege aceasta, eu voi fi nevoit să ajung la înţelegere cu Rusia, să zdrobesc Occidentul, iar apoi, după înfrângerea lui, adunând toate forţele, să pornesc împotriva Rusiei”. // Мельников Д.Е., Черная Л.Б. Преступник номер один. Нацистский режим и его фюрер. М., 1991. С. 311; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 310.

[319] Мосли Л. Утраченное время. С. 261-264, 282-283, 323-329, 331-334; Майский И.М. Воспоминания советского дипломата. С. 410-411; Чикваидзе А.Д. Английский кабинет накануне второй мировой войны. С. 224-242; Безыменский Л. Августовское предложение Гитлера Лондону (Протокол беседы Гитлера с Буркхардтом 11 августа 1939 г. В Берхтесгадене) // Междун. жизнь. 1989, № 9. С. 41-45; Безыменский Л. «Второй Мюнхен» – замысел и результаты (из архива Форин оффиса) // ННИ. 1989, № 4-5.

[320] Год кризиса. Т. 2. С. 113-117, 127-134, 147-150; СССР в борьбе за мир… С. 499-502, 520-524.

[321] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 6.

[322] Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 152-153.

[323] Международная жизнь. 1989. №8. С. 46.

[324] Ibid. С. 45.

[325] Ce-i drept, această politică este interpretată astfel, de parcă responsabilitatea pentru ea o poartă şi partea sovietică: „Şi Anglia, şi Uniunea Sovietică făceau «un joc dublu», realizând contacte paralele cu Germania”. // Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 151.

Chamberlain de evadare de la îndeplinirea obligaţiunilor în faţa Poloniei şi de înviorarea vechii politici de „împăciuire". El tinde să se înţeleagă cu Hitler în speranţa că acesta va lăsa în pace Occidentul şi va îndrepta agresiunea spre Răsărit[326].

Informaţii analogice soseau şi din Franţa. Suriţ scria că la Paris, ca şi la Londra, încă nu s-au debarasat de speranţa de-a se înţelege cu Berlinul, iar la înţelegerea cu URSS nu privesc ca la un mijloc „de-a zdrobi Germania", ci numai de-a obţine poziţii mai bune în viitoarele negocieri cu ea[327]. Ţinând cont de aceasta şi de toată politica precedentă münchenistă a Occidentului, credem că la Kremlin nu putea fi nici vorbă despre o careva încredere în aceste cercuri. Este de mirare că, ştiind despre toate acestea şi văzând tărăgănarea intenţionată a negocierilor, Stalin, ţinând cont de ipohondria lui exagerată, mai spera să ajungă la o înţelegere. Oare aceasta nu ne vorbeşte despre cointeresarea lui în realizarea acordului?!

Deplasaea misiunilor militare engleză şi franceză la Moscova. La începutul lunii august era clar că războiul se apropie fulgerător. La Londra, Paris şi Moscova se ştia că Germania efectuează mobilizarea şi se sfârşesc pregătirile pentru năvălirea asupra Poloniei[328]. Acest fapt era bine cunoscut şi la Varşovia, dar liderii polonezi erau categoric împotriva acceptării ajutorului sovietic în cazul invaziei germane[329]. Comandantul-şef al FA poloneze Edward Rydz-Śmigły a declarat: „Independent de urmări, nu vom permite trupelor ruse să ocupe niciun centimetru de teritoriu polonez"[330]. William Shirer caracterizează în felul următor poziţia dată: „Polonia mai mult decât oricare altă ţară era ameninţată din partea Germaniei, însă conducătorii ei nu înţelegeau aceasta... O astfel de politică era identică unui suicid"[331]. Chiar şi G. Bonnet afirma că „Polonia merge azi cu paşi repezi spre sinucidere"[332]. La Berlin erau bine informaţi despre poziţia polonezilor, şi, în particular, de la Schulenburg[333].

Shirer numeşte guvernanţii polonezi de atunci „un mănunchi de colonei nematurizaţi din punct de vedere politic"[334]. Iar S. Mackiewicz în legătură cu aceasta scria că anume ministrul de externe Józef Beck & K^0 sunt responsabili „pentru faptul că Polonia a fost aruncată pe prima linie de foc împotriva lui Hitler". „Fără a exagera capacităţile intelectuale ale lui Beck, ştiu că aceste persoane, pe care le-am cunoscut personal, de teapa lui Rydz-Śmigły şi Moscicki, erau oameni foarte limitaţi. Voi spune – chiar limitaţi peste măsură"[335].

Dar în ciuda faptului că furtuna se apropia, englezii şi francezii nu se grăbeau să înceapă negocierile. În primul rând, din momentul numirii delegaţiilor şi până la sosirea lor la Moscova au trecut 17 zile! În al doilea rând, în componenţa delegaţiilor au fost numiţi funcţionari de rangul doi; în al treilea rând, ele nu aveau împuterniciri să semneze înţelegerea (englezii nu aveau nici împuterniciri pentru a negocia). Oare aceasta demonstrează bunavoinţa guvernelor englez şi francez să elaboreze convenţia militară în termenele cele mai scurte şi să semneze un tratat militaro-politic complex, capabil să îndiguie agresiunea în Europa? Orice om

---

[326] Документы и материалы… Т. 2. С. 144-145; Год кризиса. Т. 2. С. 118-119; СССР в борьбе за мир… С. 504; Майский И.М. Воспоминания советского дипломата. С. 410-411.
[327] Документы и материалы… Т. 2. С. 198-199; СССР в борьбе за мир… С. 526-527.
[328] Год кризиса. Т. 2. С. 154-156, 186-187, 188, 209-210, 243, 259; СССР в борьбе за мир… С. 525, 526-527, 538, 540, 562, 606; ДВП СССР. Т. 22. Кн. 1. С. 340; Майский И.М. Воспоминания советского дипломата. С. 401.
[329] Год кризиса. Т. 2. С. 182; СССР в борьбе за мир… С. 539; Мосли Л. Утраченное время. С. 212-217; Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 27; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 157.
[330] Vezi: Шубин А.В. На пути к пакту 1939 года: сложности и противоречия советско-германского сближения. // Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? М., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.
[331] Ширер У. Взлёт и падение третьего рейха. Т. 1. С. 493-494.
[332] Vezi: Hrenciuc D. 6 septembrie 1939: Consiliul de Coroană de la Cotroceni şi neutralitatea regatului României Mari. // Revista istorică. Academia Română, 2010, Nr. 5-6. P. 438.

În legătură cu aceasta, istoricul român Daniel Hrenciuc menţionează: „Astăzi putem aprecia că Georges Bonnet a avut dreptate". // Ibid.
[333] Год кризиса. Т. 2. С. 182; СССР в борьбе за мир… С. 539 (Док. № 406).
[334] Ширер У. Взлёт и падение третьего рейха. Т. 1. С. 501.
[335] Мацкевич С. Политика Бека. С. 94.

Ce-i drept, poziţia dată a conducătorilor polonezi nu poate fi explicată excepţional prin calităţile lor personale. Mai important, în acest sens, este antisovietismul lor patologic şi rusofobia. „Scopul principal constă în slăbirea şi distrugerea Rusiei", se spunea în raportul din decembrie 1938 al celei de-a doua secţii de spionaj a statului major al Wojsko Polskie. Iar unul dintre diplomaţii polonezi de rang înalt J. Karszo-Sedlevsky afirma la 28 decembrie 1938 în discuţie cu consilierul ambasadei germane la Varşovia Rudolf von Schelia: „Perspectiva politică pentru Răsăritul european este clară. Peste câţiva ani Germania va lupta cu Uniunea Sovietică, iar Polonia, benevol sau involuntar, va spijini în acest război Germania. Pentru Polonia este mai bine până la începutul conflictului să se situeze de partea Germaniei, deoarece interesele teritoriale ale Poloniei în vest şi cele politice în est, întâi de toate în Ucraina, pot fi satisfăcute doar pe calea unui acord prealabil polono-german". J. Beck într-o discuţie cu J. Ribbentrop din 26 ianuarie 1939 nici nu ascundea că Polonia pretinde asupra Ucrainei sovietice şi la ieşirea la Marea Neagră". // Vezi: http://lib.rus.ec/b/246897/read; http://www.usovski.ru/?p=1374; http://www.km.ru/front-projects/krestovyi-pokhod-zapada-protiv-rossii/raschlenenie-rossii-lezhit-v-osnove-polskoi-pol; http://www.xn--b1adccaencl0bewna2a.xn--p1ai/index.php/history/52-articles/1567-lraschlenenie-rossii-lejit-v-osnove-polskoi-politiki-na-vostoker; http://hedrook.vho.org/library/triller.htm.

nepărtinitor, analizând cele expuse, poate da numai un răspuns negativ! Spre această concluzie ne îndreaptă şi analiza instrucţiunilor date delegaţiilor de către conducerea militaro-politică a ţărilor lor.

Misiunea militară franceză avea instrucţii, semnate la 27 iulie de şeful statului major al armatei franceze, generalul Gamelin[336]. În ele era vorba numai despre unele măsuri extrem de limitate ale trupelor sovietice pe teatrele de mâna a doua şi despre livrările militare Poloniei, României, Turciei. Scopul încheierii convenţiei militare nici nu se punea. Careva acţiuni coordonate cu URSS contra Germaniei nu se prevedeau. Nu se conţineau niciun fel de raţionamente pentru soluţionarea problemei trecerii armatelor sovietice prin Polonia şi România. De unde, acest document este greu să-l numeşti o instrucţie a misiunii militare pentru încheierea convenţiei militare.

Instrucţiunile date delegaţiei britanice[337] au fost examinate la şedinţa guvernului din 26 iulie şi prevedeau „tendinţa de-a se limita doar la formulările cele mai generale"[338] şi „de a negocia cât mai lent"[339]. Delegaţia nu trebuia să-şi asume obligaţiuni de-a influenţa Polonia, România şi statele Baltice cu scopul colaborării lor cu URSS[340]. În acest document se recunoştea că „ruşii doresc într-adevăr încheierea concomitentă a acordului politic şi a celui militar"[341], dar o asemenea sarcină nu se punea în instrucţiune în faţa delegaţiei engleze.

Chiar şi Halifax a subliniat că „doar iniţierea superficială cu conţinutul instrucţiunilor scoate în evidenţă poziţia ocupată de delegaţie..., fapt care va trezi o mare neîncredere din partea ruşilor"[342]. Dar, totodată, instruindu-l pe P. Drucks, lordul Halifax îl însărcina să tărăgăneze tratativele la maximum. Identice erau şi instrucţiunile lui Chamberlain[343]. În memoriile sale Drucks nu ascunde că nimeni nu punea în faţa lui sarcina elaborării convenţiei[344]. Guvernul englez acţiona după principiul „negocieri de dragul negocierilor", cu scopul de-a împiedica apropierea URSS de Germania. Aceşti oameni nu înţelegeau că aceasta şi era cea mai scurtă cale spre apropierea Moscovei şi Berlinului. Atât Seeds, cât şi Nagiar, luând cunoştinţă de instrucţiuni, au ajuns la concluzia că, acţionând în corespundere cu ele, delegaţia anglo-franceză va torpila tratativele[345]. Ambasada americană din Anglia îi comunica lui Hull că MAE englez a pus în faţa delegaţiei sale sarcina să tărăgăneze tratativele până la 1 octombrie[346].[r] Intenţiile adevărate ale englezilor erau bine ştiute şi de nemţi, fapt despre care mărturisesc telegramele ambasadorului german Dirksen din Londra[347]. El a ajuns la concluzia că în faţa misiunii engleze n-a fost pusă sarcina încheierii acordului.

Delegaţia sovietică era alcătuită din comandanţii supremi ai Armatei Roşii – comisarul poporului pentru apărare K. Voroşilov, şeful Statului Major B. Şapoşnikov, comisarul poporului al FMM N. Kuzneţov, comandantul FMA A. Loktionov[348]. A fost pregătit planul eventualelor acţiuni militare, cu alocarea de către părţi a forţelor respective[349]. Delegaţia sovietică avea împuterniciri depline şi putea semna convenţia militară[350].

Desfăşurarea tratativelor militare la Moscova. Negocierile anglo-franco-sovietice de la Moscova au început la 12 august 1939[r] cu expunerea gândului lui Voroşilov despre necesitatea prezentării planurilor acţiunilor comune, dar misiunile engleză şi franceză au sosit la Moscova fără planuri concrete de colaborare militară a celor trei state în caz de agresiune[351]. Voroşilov a propus următoarea schemă de lucru, cu care Drucks şi Doumenque[r] au fost de acord: de examinat în prealabil planurile anglo-franceze, apoi pe cel sovietic, apoi problema războiului pe două fronturi şi, în sfârşit, problema contactelor nemijlocite ale forţelor armate ale

---

[336] Документы и материалы… Т. 2. С. 157-158; Год кризиса. Т. 2. С. 143-144.
[337] Документы и материалы… Т. 2. С. 166-193.
[338] Ibid. С. 169.
[339] Ibid. С. 168.
[340] Ibid. С. 169.
[341] Ibid. С. 170.
[342] Ibid. С. 392.
[343] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 264.
[344] Ibid.
[345] Ibid. С. 265.
[346] Год кризиса. Т. 2. С. 181; СССР в борьбе за мир… С. 404.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Fiind un politician realist, analizând negocierile anglo-franco-sovietice, F.D. Roosevelt i-a declarat ambasadorului K.A. Umanskii că „situaţia din Europa este extrem de periculoasă, iar termenele unei noi agresiuni sunt de câteva săptămâni". De aceea el „consideră că Anglia şi-a epuizat posibilitatea de-a promova şi în continuare linia spre «conciliere»". // (ДВП СССР. Т. 22. Кн. 1. С. 524-525).

El însă a subapreciat lipsa pragmatismului de stat la politicienii englezi (şi independenţei la cei francezi), care continuau linia spre înţelegere cu Hitler.
[347] Год кризиса. Т. 2. С. 147, 151.
[348] Ibid. С. 176; Документы и материалы… Т. 2. С. 200; СССР в борьбе за мир… С. 535-536.
[349] Год кризиса. Т. 2. С. 168-174.
[350] Ibid. С. 193; Документы и материалы… Т. 2. С. 214-215; СССР в борьбе за мир… С. 545.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Misiunile engleză şi franceză au părăsit Londra pe o navă turistică la 5 august.
[351] Документы и материалы… Т. 2. С. 215-216; Год кризиса. Т. 2. С. 194-195; СССР в борьбе за мир… С. 546-547.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Şefii delegaţiilor engleză şi franceză.

celor trei state. „Acest plan, a subliniat narcomul, trebuie examinat în detalii, coordonat, semnată convenţia militară, după ce plecăm pe la case şi aşteptăm derularea evenimentelor, fiind siguri de forţele proprii”[352].

Comentând poziţia delegaţiei sovietice, P. Drucks[353] scria: „Primele 24 de ore a prezenţei mele la Moscova mărturiseau că sovietele tindeau spre o înţelegere cu noi”[354]. La şedinţa din 13 august generalul Doumenque a raportat despre acţiunile militare presupuse ale forţelor aliate şi i-a propus lui Voroşilov să facă acelaşi lucru la şedinţa următoare[355]. Narcomul a accentuat că ar dori să audă cum francezii şi englezii îşi închipuie acţiunile Armatei Sovietice pe Frontul de Răsărit, deoarece URSS nu are hotare nici cu Franţa şi Anglia şi nici cu Germania, şi participarea ei la război este posibilă numai de pe teritoriul statelor vecine – Polonia şi România. Doumenque a declarat că la şedinţa următoare el va prezenta informaţia respectivă[356].

În legătură cu aceasta, ambasadorul britanic W. Seeds în telegrama sa la Londra menţiona că delegaţia sovietică a înaintat „problema principală”, de soluţionarea căreia va depinde succesul sau eşecul tratativelor[357]. Apreciind rezultatele celei de-a doua zile, P. Drucks a conchis că Voroşilov „nu dorea să piardă timpul şi tindea cât mai repede să încheie acordul cu Franţa şi Britania”[358].

Problemei traversării trupelor sovietice prin teritoriul României şi Poloniei i-au fost consacrată ziua de 14 august. La întrebarea lui Voroşilov referitor la acest subiect, din partea anglo-franceză nu a urmat niciun răspuns real[359]. Era clar că această problemă n-a fost înaintată în faţa guvernelor polonez şi român[360]. Voroşilov era categotic: aceasta este o condiţie prealabilă a negocierilor dintre cele trei state şi semnării tratatului lor comun; fără rezolvarea pozitivă a problemei în cauză, negocierile sunt inutile[361]. Delegaţia anglo-franceză s-a adresat cu rugămintea de a-i oferi posibilitatea să interpeleze Londra şi Parisul la tema dată, iar până va sosi răspunsul, de examinat planurile părţii sovietice[362]. Voroşilov a fost de acord cu atare propunere[363].

În aceeaşi zi Doumenque şi Nagiar au expediat telegrame la Paris[364] cu informaţie despre mersul tratativelor şi cu cererea părţii sovietice. Precum se vede din aceste documente, ei au optat pentru un răspuns pozitiv la această întrebare. Fără soluţionarea acestei chestiuni, Germania în cel mai scurt timp ar fi zdrobit forţele armate poloneze şi române şi werhmachtul ar fi ieşit la hotarele sovietice. În această situaţie apăreau două minusuri:

- unul pentru coaliţia antihitleristă în ansamblu: pierderea celor aproximativ 60-70 de divizii poloneze şi române, care puteau fi salvate de distrugere doar în rezultatul contactului Armatei Roşii cu werhmachtul încă în stadiul iniţial al conflictului (ba mai mult, după cum ştim astăzi, englezii şi francezii nu se gândeau să înainteze, ci îşi puneau în gând să se adăpostească după linia Maginot);

- al doilea, pentru URSS. În caz de pasivitate în Occident, ceea ce deja se admitea la Moscova, werhmachtul intra în contact armat cu ARMŢ la hotarul sovietic, în apropierea centrelor sovietice de importanţă vitală şi Uniunea Sovietică ar fi trebuit să ducă cu Germania lupta corp la corp. Anume acest lucru şi încercau să-l obţină „müncheniştii”. „Nu încape îndoială, spunea în legătură cu aceasta Bonnet că Germania şi Rusia, având un hotar comun..., în fine vor ajunge la confruntare”[365]. Iar sarcina diplomaţiei sovietice consta în a evita o asemenea evoluţie a evenimentelor. Trecerea armatelor sovietice prin coridorul de la Vilno şi Galiţia asigura victoria asupra Germaniei şi în cazul, dacă francezii ar fi rămas în vest în apărare. Dar şi în acest caz Hitler ar fi fost nevoit să ţină contra liniei Maginot circa 40 de divizii, împreună cu ruşii ar fi luptat minimum 40 de divizii poloneze. Este clar cu ce putea să se termine totul. Dar şi mai clar este faptul că nimic nici nu începea, în caz dacă era creată alianţa militară a celor trei mari puteri: Hitler niciodată n-ar fi îndrăznit să înceapă războiul.

---

[352] Документы и материалы… Т. 2. С. 217; Год кризиса. Т. 2. С. 195; СССР в борьбе за мир… С. 548.

[353] Despre Drucks ambasadorul german Dirksen scria că „în realitate el se află în lista celor care vor fi demişi şi niciodată n-a fost în componenţa cartierului militar maritim”. În opinia lui Dirksen, „sarcina misiunii militare constă în determinarea capacităţilor de luptă a trupelor sovietice şi nu încheierea înţelegerii despre operaţiunile comune... Ataşaţii militari împărtăşesc scepticismul cercurilor militare britanice referitor la negocierile care vor avea loc cu militarii sovietici”. // Уткин А. И. Вторая мировая война. М., 2002 (Cartea se află pe website: militera.lib.ru/h/utkin3/index.html).

[354] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 268.

[355] Документы и материалы… Т. 2. С. 218-228; Год кризиса. Т. 2. С. 196-206; СССР в борьбе за мир… С. 549-560.

[356] Документы и материалы… Т. 2. С. 228-229; Год кризиса. Т. 2. С. 207; СССР в борьбе за мир… С. 560-561.

[357] Сиполс В.Я. Внешняя политика. С. 290.

[358] Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба… С. 269.

[359] Destul de obiectiv a reflectat procesul negocierilor membrul delegaţiei franceze, viitorul general A. Beaufre. Analizând propunerile sovietice şi poziţia ţărilor occidentale, el scria: „Este greu de închipuit nişte propuneri mai clare şi mai concrete… Contrastul dintre atare program şi nişte abstracţiuni neclare ale platformei anglo-franceze este uluitor… Argumentele sovietice sunt mult mai solide... Poziţia noastră era falsă”. // Vezi: Ржешевский О.А. Война и история. Буржуазная историография США о второй мировой войне. М., 1984. С. 83.

[360] Документы и материалы… Т. 2. С. 230-235; Год кризиса. Т. 2. С. 210-215; СССР в борьбе за мир… С. 563-568.

[361] Документы и материалы… Т. 2. С. 235; Год кризиса. Т. 2. С. 215; СССР в борьбе за мир… С. 568.

[362] Документы и материалы… Т. 2. С. 236-237; Год кризиса. Т. 2. С. 216-217; СССР в борьбе за мир… С. 570.

[363] Документы и материалы… Т. 2. С. 238-239; Год кризиса. Т. 2. С. 218; СССР в борьбе за мир… С. 572.

[364] Год кризиса. Т. 2. С. 219-220; СССР в борьбе за мир… С. 572.

[365] Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 292.

Iar acum revenim la ziua de 14 august 1939. „Eu cred, a menţionat Drucks după şedinţă, misiunea noastră a luat sfârşit”[366]. Doumenque în zilnicul său a constatat că „şedinţa, ce a avut loc în acea zi, a avut un caracter dramatic, semnificând sfârşitul adevăratelor tratative”[367]. Probabil şi Drucks, şi Doumenque ştiau ce spun. Şi cu toate că se mai păstra o speranţă, dar, după cum s-a constatat în curând, tratativele au intrat definitiv în impas.

La 15 august a fost ascultat raportul lui B.M. Şapoşnikov despre acţiunile presupuse ale ARMŢ şi FMM şi forţele aliaţilor occidentali[368] şi de asemenea planurile englezilor şi francezilor referitor la războiul maritim[369]. Şi de această dată în telegramele trimise la Paris, Doumenque şi Nagiar au menţionat necesitatea satisfacerii cererii sovietice, aceasta fiind, în primul rând, în interesele Occidentului. Eu au ajuns la concluzia că Uniunea Sovietică este decisă în cazul agresiunii germane să le vină în ajutor aliaţilor săi. Această informaţie cu comentariile respective a fost transmisă de MAE prim-ministrului Daladier[370].

Planul colaborării, expus de Şapoşnikov, ne denotă pregătirea Uniunii Sovietice pentru acţiuni hotărâte împreună cu Anglia şi Franţa în scopul zdrobirii agresorului. Faptele, prezentate de negociatori, despre forţele lor armate demonstrează că statele iubitoare de pace posedau o superioritate de forţe şi resurse colosale asupra agresorului, care niciodată n-ar fi îndrăznit să lupte concomitent contra tuturor. De aceea, încheierea înţelegerii era o garanţie de 100% că războiul n-ar fi început. Şi invers, conflictul mondial putea izbucni numai dacă statele iubitoare de pace nu ajungeau la o înţelegere.

Propunerile Uniunii Sovietice combat afirmaţiile, precum că la Moscova visau la un război între două grupări ale ţărilor capitaliste, iar URSS să rămână în afara lui. O asemenea politică sovietică externă a rămas în trecut odată cu venirea naziştilor la putere. La această etapă Guvernul sovietic se conducea de alte principii – să nu fie atras în război, iar dacă îi va reveni să lupte, doar împreună cu aliaţii, având o superioritate gigantică de forţe asupra agresorului. Cum se spunea pe atunci: „Vom lupta pe teritoriu străin şi cu puţin sânge!”. În acele condiţii concrete aceasta se putea întâmpla numai printr-o alianţă cu Occidentul.

Iar faptul că Hitler planifica să zdrobească pe rând Polonia, Occidentul, iar apoi URSS, este bine cunoscut, şi aceasta o demonstrează faptele şi, în primul rând, cuvântările lui secrete în faţa conducerii politico-militare supreme a Reichului[371]. Ştiind despre aceste planuri şi conducându-se de interesele asigurării securităţii proprii, URSS trebuia să facă tot posibilul pentru a preveni năvălirea Germaniei asupra Poloniei şi Franţei. Fără ajutorul sovietic nici Polonia, nici Franţa, nici ambele împreună nu erau capabile să reziste presiunii Germaniei fasciste, iar zdrobirea lor făcea, în principiu, inevitabilă năvălirea Germaniei asupra URSS.

În asemenea situaţie, fie şi cu un an-doi mai târziu, Germania hitleristă devenea o forţă gigantică. Folosind resursele Europei cucerite, ea era capabilă să depăşească substanţial potenţialul economic al URSS, iar aceasta însemna că şi corelaţia militară şi geopolitică se schimba în favoarea lui Hitler. În Extremul Orient bântuia războiul cu Japonia. Totul ne vorbeşte că la Kremlin înţelegeau atare lucru şi nu doreau realizarea unui asemenea scenariu. Anume prin aceasta se lămureşte faptul că, văzând nedorinţa Angliei şi Franţei să facă alianţă cu URSS, liderii sovietici depuneau eforturi enorme pentru realizarea alianţei respective.

Astăzi foarte mult se vorbeşte şi se scrie despre tendinţa URSS de-a extinde revoluţia asupra întregii Europe. E adevărat doar la nivel general-teoretic şi nu în politica concretă a momentului, deoarece în faţa ţării stătea o problemă cu totul de altă natură – este vorba de supravieţuirea elementară. Şi în acele condiţii de izolare internaţională aproape absolută, „müncheniştii” încercau să organizeze o cruciadă antisovietică, Stalin, Molotov şi K^{o} nu considerau ideologia şi sarcina răspândirii ei drept un scop în sine, ca prioritară faţă de problema existenţei ţării. Principalul era asigurarea securităţii statului. În acest sens Stalin se conducea de vechiul, de bunul până la banalitate şi cunoscutul principiu englez: „Nu există prieteni permanenţi şi duşmani permanenţi, sunt doar interese de stat permanente!”. Anume acest principiu, orbiţi de anticomunism, l-au încălcat Chamberlain şi K^{o}. Anume de atare principiu erau determinaţi paşii conducerii sovietice în anul 1939. Anume aici trebuie căutată cheia spre descifrarea tuturor paşilor şi devierea cu 180 grade a liniei sovietice în politica externă. Despre aceasta vom mai vorbi în continuare.

Acum însă Stalin era gata să lupte pe viaţă şi pe moarte cu Hitler şi pentru Polonia, şi pentru Franţa, şi ca şi mai înainte pentru Cehoslovacia, în realitate luptând pentru URSS „cu sânge puţin”, împreună cu aliaţii şi pe teritoriul lor. În august 1939 Stalin putea gândi doar în felul următor: „Dacă nu-l oprim astăzi pe Hitler, vom lupta mâine cu el, dar acesta fiind mult mai puternic, vom lupta fără aliaţi, cu sânge mare, şi numai propriu, şi nu se ştie pe al cui teritoriu”. Ce-i drept, scenariul anului 1941 nici el, nici nimeni altul în URSS nu şi-l închipuiau.

Bineînţeles, şi militarii englezi şi francezi înţelegeau pericolul ce ameninţă ţările lor în cazul insuccesului tratativelor moscovite, fiind bine informaţi că până în clipa năvălirii asupra Poloniei rămâneau zile numărate.

---

[366] Мосли Л. Утраченное время. С. 292.
[367] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 377.
[368] Документы и материалы… Т. 2. С. 239-243; Год кризиса. Т. 2. С. 220-224; СССР в борьбе за мир… С. 573-577.
[369] Документы и материалы… Т. 2. С. 243-246; Год кризиса. Т. 2. С. 225-227; СССР в борьбе за мир… С. 578-581.
[370] Документы и материалы… Т. 2. С. 253-255; Год кризиса. Т. 2. С. 228-229, 247-248, 266-267; СССР в борьбе за мир… С. 582, 589-590, 619-620.
[371] Vezi: Документы и материалы… Т. 1. С. 27-30; т. 2. С. 96-99; Год кризиса. Т. 1. С. 493-495; Дашичев В.И. Банкротство стратегии … С. 125-130, 133-134, 138-140.

La 16 august 1939 Foreign Office a cerut părerea unui comitet special de experţi – este vorba de locţiitorii şefilor de cartiere ale celor trei genuri ale forţelor armate ale Angliei. Răspunsul a fost primit la 17 august. Militarii recomandau guvernului „să preseze Polonia şi România cât mai puternic pentru a obţine acordul lor”, în problema traversării teritoriului lor de către trupele sovietice. Ei au ajuns la concluzia că fără ajutorul ruşilor, polonezii şi românii vor suferi o înfrângere rapidă şi inevitabilă.

„Dacă ruşii vor colabora în respingerea agresiunii germane contra Poloniei şi României, ei vor putea face aceasta eficient numai de pe teritoriul polonez sau român…

Trebuie de indicat îndeosebi polonezilor că ei au obligaţiuni în faţa noastră… şi că nu au niciun temei să aştepte de la noi îndeplinirea oarbă a garanţiilor noastre, dacă ei în acelaşi timp nu vor colabora în luarea măsurilor îndreptate spre atingerea scopului comun.

Încheierea tratatului cu Rusia ne pare cel mai bun mijloc pentru evitarea războiului. Încheierea reuşită a acestui tratat va fi pusă în primejdie, dacă propunerile înaintate de ruşi despre colaborare cu Polonia şi România vor fi respinse de aceste ţări…

CONCLUZII

…E nevoie de înfăptuit o puternică presiune asupra Poloniei şi României, pentru ca ele să-şi dea din timp consimţământul, în favoarea folosirii teritoriului lor de către forţele ruseşti în cazul năvălirii Germaniei”[372].

Pe aceleaşi poziţii stătea şi generalul Gamelin[373]. Concluziile militarilor englezi şi francezi trebuie memorizate foarte bine. La aceasta vom mai reveni. Dar, din cauze binecunoscute, guvernul britanic a ignorat părerea expusă mai sus.

În ce priveşte problema trecerii trupelor sovietice prin teritoriul Poloniei şi României, înaintată de delegaţia sovietică, răspunsul n-a venit nici pe şaisprezece, nici pe şaptesprezece august, după ce, la propunerea lui Drucks, tratativele au fost întrerupte până la 21 august[374]. În paralel, Nagiar şi Doumenque continuau să insiste în faţa guvernului lor în favoarea unui răspuns pozitiv[375]. Dar reacţia polonezilor rămânea neschimbată, dacă nu absolut negativă[376]. Guvernele englez şi francez n-au întreprins nimic real pentru a schimba poziţia conducerii poloneze în această chestiune.

La 21 august şedinţa a fost prelungită fără a primi din Londra şi Paris răspunsuri pozitive şi iarăşi a început polemica în jurul problemei trecerii armatelor sovietice prin teritoriul Poloniei şi României pentru confruntare cu werhmachtul. Englezii şi francezii încercau să dovedească că lucrul cu scopul elaborării convenţiei poate fi prelungit fără a aştepta răspunsul guvernelor lor. Voroşilov iarăşi a declarat că fără soluţionarea pozitivă a acestei probleme, în principiu, nu poate exista o colaborare militară între cele trei ţări. El a adus în calitate de argument un precedent analogic din timpurile Primului război mondial, când englezii şi americanii n-ar fi putut lua parte la colaborarea militară cu forţele armate franceze, dacă nu acţionau de pe teritoriul Franţei.

„Dacă, urmă narcomul, acest subiect axiomatic francezii şi englezii îl transformă într-o problemă care necesită o examinare îndelungată, atunci înseamnă că există tot temeiul de-a ne îndoi de tendinţa lor spre o colaborare militară reală şi serioasă cu URSS”[377]. Responsabilitatea pentru întreruperea tratativelor el a depus-o pe englezi şi francezi, dar, în caz că sosea răspunsul pozitiv, misiunea militară sovietică era gata din nou să continue lucrările.

În aceste condiţii, între 21 şi 23 august a avut loc un schimb intens de telegrame între ambasada franceză la Moscova şi Quai d'Orsé şi de asemenea între aceasta şi ambasada Franţei în Polonia[378]. Ele ne mărturisesc despre o anumită „trezire” a Parisului, dar, pentru a obţine rezultate reale, francezii n-au întreprins paşi reali nici la Londra, nici la Varşovia, problema trecerii armatelor sovietice n-a fost pusă dur. Francezii se ocupau de înduplecările lui Beck, cu toate că în interesele Franţei (şi, bineînţeles, ale Poloniei), în cazul dat, era necesară o presiune maximală asupra guvernului polonez. În acest plan, este deosebit de preţioasă mărturia membrului misiunii militare franceze A. Bofr care descoperă scopurile reale ale diplomaţiei franceze din acele zile: „Problema consta nu în obţinerea unui răspuns din partea polonezilor, dacă sunt ei sau nu de acord să permită trecerea trupelor sovietice prin teritoriul lor, ci în căutarea unei variante, care ar permite continuarea tratativelor”[379].

---

[372] Vezi: Ржешевский О.А. Москва, Спиридоновка, 17. // ВИЖ, 1989, № 7. С. 77.

[373] Vezi: Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза. С. 296.

[374] Документы и материалы… Т. 2. С. 301-303; Год кризиса. Т. 2. С. 262-264; СССР в борьбе за мир… С. 614-615.

[375] Документы и материалы… Т. 2. С. 306-307, 314; Год кризиса. Т. 2. С. 266-269, 292-293; СССР в борьбе за мир… С. 618-621, 621-623.

La 17 august 1939 J. Doumenque informa Parisul: „Nu-i nicio îndoială că URSS doreşte încheierea unui pact militar şi nu vrea ca noi să transformăm acest pact într-o hârtiuţă goală fără o careva importanţă”. La 20 august el şi-a informat conducerea că „eşecul negocierilor este inevitabil dacă Polonia nu-şi va schimba poziţia”. // Ржешевский О.А. Перед великим испытанием. // ННИ. 2010, № 3. С. 9.

[376] Документы и материалы… Т. 2. С. 307-309, 314, 317-318; Год кризиса. Т. 2. С. 273-274, 278-279, 293, 294, 294-295; СССР в борьбе за мир… С. 621.

[377] Документы и материалы… Т. 2. С. 324-325; Год кризиса. Т. 2. С. 298-299; СССР в борьбе за мир… С. 626-627.

[378] Год кризиса, док №№ 585, 586, 588, 589, 594, 595, 597, 599, 600; Т. 2. С. 405 – telegrama lui Gamelin adresată lui Doumenque.

[379] Военно-исторический журнал. 1989. № 7. С. 78.

Ce-i drept, în ştiinţa istorica rusă contemporană sunt şi alte puncte de vedere în problema dată. Astfel, profesorul Narinskii este convins că, „ţinând cont de atitudinea negativă a Poloniei şi României faţă de trecerea trupelor sovietice prin teritoriul lor, poziţia Kremlinului cauza nereuşita negocierilor militare”[380]. Dacă urmăm acestei logici, rezultă că influenţa Londrei şi a Parisului asupra politicii poloneze şi româneşti era egală cu zero.

Mihail Narinskii se combate singur pe sine, expunându-şi în continuare anumite gânduri şi prezentând o informaţie suplimentară: „Diplomaţii francezi acreditaţi la Moscova înţelegeau importanţa acestei chestiuni. După sosirea militarilor englezi şi francezi la Moscova, şeful misiunii franceze generalul Doumenque avusese o discuţie cu ambasadorul Nagiar: «Aţi adus ceva concret referitor la trecerea [trupelor sovietice] prin Polonia? m-a întrebat el. Aveţi confirmări în această chestiune? Şi deoarece eu i-am replicat că nu avem nimic, el a exclamat: *„Deci, ei n-au citit şi n-au înţeles telegramele mele! Aceasta-i problema-cheie a discuţiilor şi ea nu poate fi evitată”*»”. Şi în continuare autorul menţionează: „Generalul Doumenque recunoaşte că problemele înaintate de Voroşilov erau «absolut raţionale»”[381]. Cum atunci putem afirma că anume „poziţia Kremlinului cauza nereuşita negocierilor militare”?

În asemenea condiţii la 21 august Guvernul sovietic l-a anunţat pe Hitler că este gata să-l primească, la 23 august, la Moscova, pe Ribbentrop pentru semnarea pactului de neagresiune cu Germania[382]. Natural că această informaţie a trezit o îngrijorare colosală la Londra şi Paris, despre ce Maiskii a informat CPAE[383]. Prin aceasta, în mare măsură, se lămureşte activizarea diplomaţiei franceze. Sub presiunea evenimentelor, la 21 august la Moscova a fost îndreptată telegrama lui Gamelin în care, în numele lui Daladier, Doumenque este împuternicit să semneze, în sfârşit, convenţia militară[384]. Dar, deoarece răspunsul dorit nu a sosit de la polonezi şi poziţia a rămas neschimbată[385] (Beck le spunea ambasadorilor francez şi englez că Polonia nu numai că nu are un tratat cu URSS, dar nici nu doreşte să-l aibă[386]), Bonnet îi telegrafiază ambasadorului Franţei în Polonia Noël[387] ca acesta urgent să obţină de la Rydz-Śmigły[г] înlăturarea barierelor pentru încheierea acordului la Moscova.

El cerea de la polonezi, „ca minimum, dreptul tacit pentru semnare”, întucât numai Rusia le putea veni în ajutor. Aceasta ar fi limitat şi importanţa acordului sovieto-german, care era în pragul semnării. Dar adresarea aceasta către polonezi avea un caracter declarativ, de parcă convingându-i sau chiar înduplecându-i să permită salvarea lor proprie, pe când era nevoie de presat „cu toată greutatea”. În aceeaşi zi Doumenque a avut o discuţie cu Voroşilov în care l-a informat că este împuternicit să semneze convenţia militară[388]. Însă Voroşilov a întrebat: Aceasta este doar poziţia guvernului francez sau şi a celui englez, polonez, român? Deoarece polonezii n-au dat un răspuns pozitiv, nici înţelegerea nu putea avea loc[389].

În după amiaza zilei următoare Noël i-a trimis lui Doumenque o telegramă în care-l informa că, „în cazul agresiunii germane, colaborarea între Polonia şi URSS nu este exclusă”[390]. Dar realitatea era alta: polonezii nu şi-au schimbat poziţiile şi aceasta era o încercare de-a continua tratativele sterile. Atare formulare „supradiplomatică” a fost elaborată cu acordul lui Beck, care din „considerente tactice” a aprobat-o, dar a declarat că „punctul de vedere principial al polonezilor faţă de URSS este definitiv şi rămâne neschimbat”[391].

Este uimitoare încăpăţânarea acestor oameni, care refuzau unicul ajutor capabil să le salveze ţara de perzanie[392]. Stanislav Mackiewicz scria că încă din perioada Münchenului „în faţa politicii poloneze stătea o singură

---

[380] Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 154.
[381] Ibid. С. 155.
[382] Год кризиса. Т. 2. С. 303.
[383] Ibid. С. 312.
[384] Ibid. С. 405.
[385] Ibid. Док. № 573, 574, 579, 580.
[386] Ibid. С. 279.
[387] Ibid. Док. №№ 589, 590.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Edward Rydz-Śmigły – mareşal, comandant suprem al armatei poloneze.
[388] Ibid. С. 307-311; Документы и материалы… Т. 2. С. 329-334; СССР в борьбе за мир… С. 631-636.
[389] Документы и материалы… Т. 2. С. 330-332; Год кризиса. Т. 2. С. 308-309; СССР в борьбе за мир… С. 632-634.
[390] Год кризиса. Т. 2. С. 316.
[391] Ibid. С. 317.
Politica Poloniei din ajunul semnării tratatului sovieto-german a fost în felul următor descrisă de unul din cei mai de vază experţi occidentali în problematica Europei de Est Hugh Seton-Watson în cartea „Europa de Est în perioada interbelică, 1918-1941”: „Convinşi în faptul că controlează armata şi poliţia, asmuţind „fin” diferite grupări din opoziţie una împotriva alteia, căpeteniile regimului se rugau şi doreau ca această criză să dureze cât mai mult, iar în acest timp ei se pregăteau fără grabă atât în interiorul ţării, cât şi de-a lungul perimetrului hotarelor ei”. „Uniunea Sovietică, din partea sa, continuă autorul, datorită acestui tratat şi-a redobândit teritoriile pierdute conform condiţiilor păcii impuse în 1918 de către Germania (aceste pierderi n-au fost reparate de către Tratatul de la Versailles)”. // Vezi: Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? М., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.
[392] Cum comunica I.Z. Suriţ, E. Dladier încă în martie 1939 preîntâmpina că politica poloneză faţă de URSS în fine va cauza împărţirea Poloniei. // Vezi: Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 144.

sarcină: să facă tot posibilul ca Polonia să intre în acest război cât e posibil mai târziu… Şi Beck făcea totul, dar în sens opus. El făcea totul ca Hitler să ne atace, în primul rând, pe noi”[393]. În context, marele istoric englez A.J.P. Taylor scrie că „ruşii au cerut permisiunea de-a intra pe teritoriul polonez, însă polonezii nu le-au permis. Şi ruşilor nu le rămânea nimic altceva, decât să-şi păstreze neutralitatea”[394].

Nagiar, răspunzând la telegrama lui Noël, menţiona că „cedarea în cauză are loc prea târziu. În afară de aceasta ea este insuficientă, întrucât… nu se bazează pe decizia guvernului polonez”[395]. Orice comentarii sunt de prisos. Şi dacă aşa ceva ar fi spus Voroşilov, apoi n-ar fi fost atât de exact şi laconic. La 23 august Noël a încercat să-l mai influenţeze o dată pe Beck, dar fără niciun rezultat[396]. El trebuia convins nu cu vorbele. Şi dacă francezii între 17 şi 23 august au întreprins măcar ceva în privinţa polonezilor, atunci englezii n-au făcut nici a zecea parte din aceasta. Iar când tratativele au eşuat, poziţia Poloniei a devenit un paravan comod pentru a acoperi nedorinţa proprie de-a crea o alianţă triplă reală.

La prima vedere compromisul părea că n-a fost atins din cauza neînţelegerilor în unele detalii. Dar în practică soarta tratativelor a fost hotărâtă de lipsa voinţei politice a celor două capitale occidentale de-a încheia un asemenea pact, pe care îl propunea URSS – atotcuprinzător şi „fără fisuri”. Din toate acestea Guvernul sovietic a făcut concluzia că acordul cu englezii şi francezii este unul imposibil şi a mers la semnarea pactului cu Germania. Dar despre aceasta va fi vorba mai departe.

Unul dintre cei mai mari istorici englezi în problematica relaţiilor internaţionale contemporane John Taylor considera Anglia principala vinovată a nereuşitei negocierilor anglo-franco-sovietice din 1939 şi încuviinţa poziţia sovietică. „Din acest faliment a apărut tratatul sovieto-german de neagresiune din 23 august”, a conchis el[397]. În legătură cu aceasta, publicistul polonez S. Mackiewicz, criticând poziţia mioapă a autorităţilor poloneze, care au condus ţara spre o catastrofă, menţiona că „acum englezii au căpătat libertatea acţiunilor, nefiind obligaţi să ceară ceva de la Rusia pentru Polonia, iar Polonia a fost numită victimă – cu sângele şi viaţa căreia ei intenţionau să schimbe direcţia loviturii hitleriste din vest spre est”[398].

Iar acum e nevoie să răspundem la întrebarea: era posibil un rezultat real, folosind poziţia Franţei, care „în ultimul moment” a dat un răspuns pozitiv referitor la semnarea acordului? Dacă urmărim mersul tratativelor din primăvara şi vara anului 1939, nu putem afirma acest lucru. Începând cu anul 1938, Franţa s-a arătat absolut dependentă de Anglia şi n-a întreprins niciun pas de sine stătător pe arena internaţională. În istorie n-a fost niciun caz ca oamenii care au adus societatea în impas, să fie în stare s-o scoată din el. Nu puteau şi nu doreau politicienii de tipul lui Bonnet să se înţeleagă cu URSS, dar şi cele „200 de familii” nu le-ar fi permis acest lucru. Noi am menţionat deja că printre acest public domneau dispoziţiile de tipul: „Mai bine Hitler, decât Frontul Popular!”

Desigur nu toată clasa dominantă a Franţei era într-atât de oarbă ca să nu vadă pericolul ce venea din partea naziştilor, şi printre aceştia era fără îndoială şi generalul J. Doumenque. Dar ei constituiau o minoritate şi nu erau admişi la procesul de-a lua decizii. În plus, urmând în albia politicii externe engleze, Franţa era incapabilă să iasă din ea. Guvernul englez nu intenţiona să schimbe cursul spre înţelegere cu Germania, şi în tărăgănarea negocierilor cu URSS vedea doar un mijloc în vederea realizării acestui obiectiv. Despre atare fapt ne mărturisesc în jurnalele sale Doumenque şi Villon. Cu regret, conducătorii francezi din acel timp erau incapabili de-a schimba ceva, întrucât nu puteau influenţa poziţia guvernului lui Chamberlain şi nici pe cea a conducătorilor polonezi. În acest caz, chiar dacă admitem că Stalin şi Voroşilov ar fi acceptat semnarea înţelegerii bilaterale cu francezii, ea ar fi rămas una pe hârtie, fiind imposibilă realizarea ei din cauza poziţiei guvernului polonez. De aceea Guvernul sovietic a ales altă cale pentru asigurarea securităţii sale – a mers la un tratat cu Germania şi a rămas în afara conflictului european în momentul declanşării lui.

„În asemenea situaţie Hitler s-a pomenit mult mai şmecher, scrie Haffner. Chamberlain purta negocieri cu Moscova contrar voinţei proprii. El semnaliza deschis că nu doreşte o înţelegere cu Rusia, iar tratativele sunt pentru Hitler doar o momâie. Hitler însă era tentat să meargă până la capăt. El nu se stânjenea că în acel moment a răsturnat întreaga sa concepţie politică şi s-a dezis de ceea ce propovăduia mulţi ani împotriva «duşmanului mondial bolşevic»”[399].

---

[393] Мацкевич С. Политика Бека. С. 185.
[394] militera.lib.ru/h/taylor/index.html.
[395] Год кризиса. Т. 2. С. 317.
[396] Ibid. С. 318.
[397] Citat din: Прибылов В.И. Был ли выбор? // ВИЖ, 1990, № 2. С. 33.

Un alt punct de vedere îl exprimă profesorul M.M. Narinskii (MGIMO), care, cu trimitere la istoricul S.Y. Sluci, menţionează că nereuşita negocierilor anglo-franco-sovietice a fost o consecinţă a „posibilităţilor nerealizate” a tuturor participanţilor. // Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 150.

Cu o asemenea abordare putem fi de acord doar în acel sens că nereuşita a afectat negativ toţi participanţii acestor tratative, dar nu în înţelesul că pentru ea poartă răspundere şi URSS. „Nereuşita” a fost o urmare excepţională a politicii conducerii chamberlainiste a Marii Britanii şi a liderilor francezi care o urmau orbeşte.

[398] Мацкевич С. Политика Бека. С. 197.
[399] Хаффнер С. Самоубийство Германской империи. М., 1972. С. 47.

6. Pactul sovieto-german de la 23 august 1939

În literatura istorică acestei probleme i-a fost acordată o atenţie deosebită[400]. Cel mai solid studiu al relaţiilor soveto-germane din ajunul celui de-Al doilea război mondial a fost efectuat de cercetătoarea vest-germană I. Fleischhauer. În istoriografia sovietică şi postsovietică aceste relaţii sunt detaliat expuse şi analizate de V.I. Sipols în cele două monografii citate şi într-un articol bine documentat din numărul din mai 1989 al revistei „Международная жизнь" şi de S.A. Gorlov în revista „Новая и новейшая история", Nr. 4 din 1993, articol scris în baza analizei comparative a documentelor sovietice şi germane (cu toate că concluzia autorului, precum că pactul sovieto-german a fost pregătit pe parcursul contactelor părţilor începând cu luna aprilie, este una absolut neîntemeiată).

Prezintă un interes deosebit asemenea aspecte ale acestor relaţii: cui i-a aparţinut iniţiativa reluării acestora; în ce a constat importanţa lor pentru părţi şi pe ce mizau ele; de ce URSS a preferat tratatul cu Germania în locul continuării tratativelor cu Anglia şi Franţa, care sunt cauzele unui astfel de pas; avea URSS alternative reale acestui tratat; care au fost urmările imediate şi îndepărtate ale lui pentru securitatea URSS şi altor ţări; ce-a căpătat Hitler în urma pactulului din 23 august şi care este rolul lui pentru declanşarea războiului, s-ar fi hotărât Hitler să atace Polonia fără semnarea lui şi ar fi început în aşa caz războiul la 1 septembrie sau nu. Bineînţeles, un răspuns deplin la aceste întrebări este problematic. Dar numai înaintarea lor trezeşte un interes faţă de atare probleme, iar noi numai încercăm să răspundem la ele.

Un cititor fără idei preconcepute poate întreba: Ce-i rău în faptul că relaţiile celor două mari puteri vecine se normalizează şi din duşmănoase devin partenereşti? Dacă aceasta nu-i în dauna altor ţări, totul e bine. Natural, în cazul dat pactul sovieto-german nu poate fi calificat unul inofensiv, deoarece determină soarta unui şir de state. În context apare o altă întrebare: e admisibilă ignorarea intereselor ţărilor mici pentru asigurarea securităţii marilor puteri?

Problema privind iniţiativa în normalizarea relaţiilor sovieto-germane. Dar să revenim la chestiunea relaţiilor sovieto-germane. Ce importă cine a manifestat iniţiativă în normalizarea lor, iar apoi în apropierea celor două ţări? Considerăm că în principiu aceasta nu are importanţă şi mai jos vom lămuri de ce. Dar totuşi se cere un răspuns. Problema constă în faptul că, dacă aceasta a fost iniţiativa URSS, atunci ea uşor poate fi învinuită de-un „joc dublu", deoarece conducerea sovietică din timp a hotărât să canalizeze evenimentele după varianta care s-a realizat, iar negocierile cu Anglia şi Franţa erau doar un paravan pentru aşa ceva. În cazul dat, „chamberlainii" sunt nişte meişori în comparaţie cu „perfidul" Stalin şi „criminalul mondial" Hitler*. Dar niciun document, ce se află la dispoziţia cercetătorilor, nu confirmă atare versiune. Mai mult, documentele demonstrează elocvent că aceasta a fost iniţiativa diplomaţiei germane şi a lui Hitler. Ceea ce ilustrează destul de convingător I. Fleischhauer în baza mai multor materiale documentare din arhivele germane[401]. Evident, s-ar putea trage şi o concluzie opusă, dar pentru aceasta e nevoie de recurs la o interpretare prea liberă a faptelor.

Ba mai mult, toate documentele ce se referă la tema dată demonstrează că primul, iar apoi şi al doilea etc., până aproximativ la cel de-al zecelea pas, aparţin nemţilor[402]. Pentru prima oară asemenea lucru l-a făcut Ciano ambasadorului sovietic la Roma încă la 2 octombrie 1938 sub o formă de aluzie: „Moscovei i-ar trebui

---

[400] Vezi: Фляйшхауэр И. Пакт. Гитлер, Сталин и инициатива германской дипломатии. М., 1991; Groza A. URSS – instigatorul celui de-Al doilea război mondial. Chişinău. 1995; СССР – Германия. 1939 – 1941. Т. I (17-IV – 30-IX-1939 г.). Нью-Йорк. 1989; История второй мировой войны. Т. 2. С. 278-289; История внешней политики СССР. Т. 1. С. 389-393; Сиполс В.Я. Внешн. Пол. Сов. Союза. С. 307-328; Сиполс В.Я. Дипл. борьба… С. 280-298; Накануне. М., 1991. С. 220-269; Сиполс В.Я. За несколько месяцев до 23 августа 1939 года // Международная жизнь. 1989. № 5; Горлов С.А. Советско- германский диалог накануне пакта Молотова-Риббентропа // Нов. и новейш. ист. 1993. № 4; Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. 1939- 1941. М., 1992. С. 31-38; Суворов В. День «М». Черкассы. 1994. С. 51-70; Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 1. С. 551-555; Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 27-28; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 178-180; Буллок А. Гитлер и Сталин. Смоленск. 1994. С. 230-238; Stokesbury J.L. Scurtă istorie a celui de-Al doilea război mondial. Buc. 1993. P. 55; Розанов Г.Л. Так была развязана вторая мировая война. М., 1989; Розанов Г.Л. Сталин – Гитлер. М., 1991; Волкогонов Д.А. Триумф и трагедия. Кн. 2, ч. 1. М., 1989; Майский И.М. Воспоминания советского дипломата. М., 1987; Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. М., 1987; Открывая новые страницы. М., 1989; 1939 год. Уроки истории. М., 1990; Фест И.К. Гитлер. Биография. Пермь. 1993; Уткин А.И. Как пришла … С. 78-86; Трубайчук А.Ф. Пакт о ненападении: была ли альтернатива второй мировой войне. Киев, 1990; Dolghin Fl. Stalin, principalul redactor al pactului germano-sovietic. // Magazin Istoric. 1998, Nr. 8; Buzatu Gh. Pactul Hitler-Stalin şi România. // Dosarele istoriei. 2001, Nr. 7; Ştefănescu A.V. Ultimele zile de pace. // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 9 etc.

* În cazul dat ghilimele exprimă ironia faţă de părtaşii acestei păreri şi nu îndoiala în perfidia lui Stalin sau caracterul criminal al lui Hitler.

[401] Vezi: Фляйшхауэр И. Пакт … С. 20-40, 331-334, 334-335.

[402] Vezi: СССР – Германия … Т. 1. С. 10-20 (док. №№ 1-7); Год кризиса, док. №№ 14, 101, 109, 110, 124, 137, 141, 155, 279, 329, 349, 362, 363, 382, 384, 388, 403, 412, 413, 437, 442, 485, 494, 503, 504, 523, 524, 525, 534, 538, 549, 556, 570, 572.

să se gândească la relaţiile sale cu Berlinul şi Roma”[403]. Nemţii prima dată au făcut aceasta la 5 ianuarie 1939, propunându-i lui Merekalov[r] să reînceapă negocierile economice[404], partea sovietică fiind de acord cu aceasta[405]. Iar începând cu 10 mai[406] nu încetează propunerile germane despre îmbunătăţirea relaţiilor politice cu URSS. Activitatea nemţilor se înteţea pe măsură ce se apropia data năvălirii asupra Poloniei, fixată de Hitler pentru 1 septembrie 1939[407]. Führerul nu mai avea timp să aştepte[r2].

El dorea o înţelegere imediată pentru a evita coşmarul războiului pe două fronturi. S-a creat în felul său un cerc vicios: Anglia şi Franţa făceau eforturi pentru a obţine o înţelegere cu Germania, dar Berlinul nu manifesta cointeresare; Germania tindea spre normalizarea relaţiilor cu URSS, dar Guvernul sovietic nu reacţiona la propunerile germane; URSS dorea încheierea tratatului despre ajutorul reciproc cu Anglia şi Franţa, dar ele se eschivau de la semnarea lui. Numai la 22 iulie partea sovietică a anunţat oficial despre începutul tratativelor comerciale[408], iar la 29 iulie, Molotov în telegrama adresată lui Astahov[r3], şi la 3 august, în convorbirea cu Schulenburg[r4], a confirmat dorinţa URSS de-a îmbunătăţi şi relaţiile politice cu Germania[409]. Dar aceasta încă nu însemna că acea neîncredere cronică a URSS faţă de Germania, a dispărut imediat[410]. La 13 august nemţii au propus să-l trimită la Moscova pe unul din apropiaţii führerului pentru a purta negocieri politice cu URSS[411], la care Molotov în convorbirea sa cu Schulenburg din 15 august a răspuns că sosirea lui Ribbentrop necesită o pregătire suplimentară[412].

La 17 august în convorbirea sa cu Molotov Schulenburg a transmis propunerea guvernului german despre venirea lui Ribbentrop la Moscova pentru semnarea pactului de neagresiune, la care Molotov a căzut de acord şi a exprimat ideea despre protocolul adiţional privind problemele politicii externe ca parte componentă a pactului[413]. Astfel, până la mijlocul lunii august, cât exista măcar o speranţă vagă de-a încheia tratatul anglo-franco-sovietic, Guvernul sovietic nu reacţiona la sondajele germane. Însă când a devenit evidentă inutilitatea tratativelor cu Anglia şi Franţa, ignorarea propunerilor germane devenea una periculoasă[414]. La 19 august, într-o nouă discuţie a comisarului poporului cu ambasadorul german, a fost confirmat conţinutul celei precedente şi Schulenburg l-a informat pe Molotov despre apropiata „soluţionare a problemei poloneze”, de aceea în acest caz trebuie respectate interesele Uniunii Sovietice. Molotov a spus că Ribbentrop poate sosi la Moscova pe 26-27 august[415].

E nevoie de menţionat că cedările excesive ale părţii germane[416] se lămuresc prin teama nemţilor de încheierea acordului anglo-franco-sovietic (fapt pe care apriori nimeni nu-l putea exclude) ca un mijloc unic de-a împiedica declanşarea agresiunii fasciste[417]. La 19 august a fost semnat acordul creditar între URSS şi Germania[418], iar la 21 august Hitler i-a adresat lui Stalin o scrisoare în care i-a propus să-l primească pe Ribbentrop nu mai târziu de 23 august[419]. În aceeaşi zi Stalin i-a comunicat lui Hitler că partea sovietică e de acord cu

---

[403] Год кризиса, док. № 14.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Însărcinatul URSS cu afaceri în Germania.
[404] Ibid. Док. № 101.
[405] Ibid. Док. № 104.
[406] Ibid. Док. № 329.
[407] Ibid. Т. 1. С. 356-357, 375-378; Документы и материалы… Т. 2. С. 64, 66-68.
[r2] Nota redactorului ştiinţific: Iniţial, în conformitate cu planul „Weis”, invazia în Polonia era planificată pentru 1 septembrie 1939. Însă, după finisarea pregătirilor pentru război, în iulie (cu o lună până la încheierea pactului Molotov-Ribbentrop) a fost fixată o altă dată – 26 august.
[408] Год кризиса, док. № 490.
[r3] Nota redactorului ştiinţific: Gheorghii Astahov – reprezentatul politic al URSS în Germania.
[r4] Nota redactorului ştiinţific: În acel moment, Erich Graf von der Schulenburg, ambassador al Germaniei în URSS.
[409] Ibid. Док. №№ 511, 525.
[410] Ibid. Док. №№ 329, 341, 349, 362, 382, 384, 388, 436, 525.
[411] Ibid. Док. № 549.
[412] Ibid. Док. № 556.
[413] Ibid. Док. № 570; Ширер У. Взлёт и падение третьего рейха. Т. 1. С. 559.
[414] În legătură cu aceasta istoricul german M. Bartsch menţionează că „propunerea Berlinului a sosit în acel moment, când devenise absolut clar că Londra şi Parisul n-au de gând să încheie o înţelegere cu Moscova... Niciuna dintre puterile europene n-a fost de acord să încheie o alianţă reală împotriva agresiunii... Uniunea Sovietică..., încercuită de vecini făţiş duşmănoşi, se afla într-o izolare dură, apărută nu din propria vină”. // Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 69.
[415] Год кризиса, док. № 572.
[416] Ibid. Док. №№ 538, 541.
[417] După cum menţiona Ribbentrop la 24 iunie 1940 într-un memorandum adresat lui Hitler, führerul l-a împuternicit să declare despre dezinteresul german faţă de teritoriile din Sud-Estul Europei până la Constantinopol, Bosfor şi Dardanele în caz dacă partea sovietică va cere aceasta. Însă această chestiune n-a fost înaintată în timpul discuţiilor. // Diplomaţia cotropitorilor. Culegere de documente. Chişinău, 1992. P. 129.
[418] Год кризиса, док. № 575.
[419] Ibid. Док. № 582.

În acele zile avea loc o joacă diplomatică complexă. Astfel, la 21 august Londrei i-au propus să-l primească pe Göring pentru a continua negocierile, iar Moscovei – pe Ribbentrop pentru semnarea pactului de neagresiune. Şi

sosirea lui Ribbentrop[420] la Moscova pe 23 august[421]. Acest pact faimos şi protocolul adiţional secret au fost semnate la Moscova la 23 august 1939[422].

Meltiuhov M.I. descrie astfel acest eveniment: „A avut loc o recepţie în sala Ekaterininskii din Kremlin. Ribbentrop, intrând în sală, i-a salutat pe cei prezenţi cu un gest tipic fascist – aruncând înainte mâna întinsă cu exclamaţia «Heil Hitler!». Toţi au muţit. Dar Stalin a zâmbit şi pe neaşteptate a răspuns cu o... reverinţă. Apucând cu vârful dejetelor poalele sacoului, el s-a lăsat ceremonios pe vine în faţa oaspetelui. Toţi au râs, şi stângăcia situaţiei a fost atenuată. După sfârşitul recepţiei, când în sală rămăseseră doar ai săi, Stalin a spus: «Cred că am reuşit să-i păcălim»”[423].

Dar să revenim la aşa-zisa „iniţiativă”. După cum vedem iniţierea relaţiilor sovieto-germane aparţinea părţii germane, însă în problema protocolului adiţional, iniţiativa i-a aparţinut URSS. Dacă însă în ansamblu iniţierea procesului de apropiere ar fi aparţinut Guvernului sovietic, apoi şi în asemeneaa caz el nu poate fi învinuit de-un „joc dublu”, deoarece după München încrederea în englezi şi francezi a fost subminată într-atât, încât speranţa de-a crea o coaliţie antihitleristă comună aproape că nu mai exista. Într-o astfel de situaţie la Moscova nu puteau exclude, dacă nu invers – acesta era un rezultat mult mai probabil, sabotajul tratatului militaro-politic comun cu URSS din partea Occidentului şi o cârdăşie cu Hitler pe o bază antisovietică.

De aceea e uimitor faptul că în asemenea condiţii nu Kremlinul a început recunoaşterea în scopul normalizării relaţiilor cu Germania. Doar în cazul eşecului tratativelor cu Londra şi Parisul, Moscova trebuia să aibă o alternativă pentru a-şi asigura interesele sale de stat. Uimitor este nu atât faptul că Sovietele, în fine, au acceptat propunerea germană, ci lucrul că au făcut-o aşa de târziu. După părerea bine argumentată a lui I. Fleischhauer, realitatea „alternativei germane” s-a cristalizat în faţa lui Stalin deja în ajunul lui mai 1939, dar în rândul priorităţilor el îi atribuia atunci un loc destul de neînsemnat, concentrându-şi eforturile principale în vederea creării frontului colectiv de îndiguire a agresiunii. O dovadă convingătoare serveşte, după părerea istoricului german, şi netrimiterea lui Merekalov la Berlin, care a paralizat astfel dezvoltarea de mai departe a contactelor pe linia URSS – Germania şi, în paralel, activitatea intensă a lui Maiskii şi Suriţ, care se străduiau în favoarea alianţei cu Occidentul[424]. Ba mai mult, subliniază Fleischhauer, deoarece URSS dorea pace şi nu se gândea să refuze legăturile cu Occidentul[425], ea şi după 3 august şi până la mijlocul lunii nu manifesta nici cea mai mică decizie de-a negocia cu Germania[426].

Atunci însă mai apare o întrebare: de ce la 17 august Molotov a căzut de acord să-l primească pe Ribbentrop? Credem că, studiind mersul tratativelor anglo-franco-sovietice, căpătăm un răspuns uimitor de simplu – la Moscova s-au convins definitiv că englezii şi francezii nu vor semna tratatul tripartit, de aceea negocierile cu Occidentul au fost întrerupte până la 21 august. Când nici în această zi n-a fost, după cum ne amintim, primit un răspuns pozitiv la întrebarea, după cuvintele lui Voroşilov, cardinală, Stalin a dat un răspuns pozitiv la propunerea lui Hitler. Atenţionăm – n-au fost întrerupte tratativele cu englezii şi francezii din cauza propunerilor germane, ci din cauza imposibilităţii continuării lor a fost acceptată propunerea lui Hitler. Lloyd George în

---

URSS, şi Anglia şi-au dat acordul! Întemeindu-se pe necesitatea stringentă de-a semna tratatul cu URSS, la 22 august Hitler a anulat deplasarea lui Göring, cu toate că Londra a fost anunţată despre aceasta abia la 24 august. Conducerea engleză, temându-se însă de ruperea vizitei lui Göring, a interzis mobilizarea. La 26 august la Berlin au sosit ştiri de la Londra că în cazul invaziei germane în Polonia Angila nu va interveni, sau va declara război, dar nu va lupta. // Vezi: Мельтюхов М.И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939-1941 (Документы, факты, суждения). М., 2000 (militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html).

[420] Prezintă interes aprecierile cunoscutului diplomat american George Kennan la adresa miniştrilor sovietic şi german: „Ribbentrop era foarte emoţionat de vizita pe care trebuia s-o efectuieze. El era un om înfumurat, posac, fost comerciant de vin, care s-a folosit iscusit de gloria lui Hitler, un parvenit nazist, impertinent, sâcâitor, foarte energic, servil faţă de Hitler, arogant faţă de toţi ceilalţi. Important pentru el era luciul extern şi atribuţiile funcţiei de stat, dar nu esenţa ei. Fără îndoială, el dorea să devină un celebru ministru de externe, dar şi mai mult voia să demonstreze că el deja este o personalitate ilustră...

Şi în fine este cazul să-l pomenim pe Molotov, ministrul stalinist de externe din anii celui de-Al doilea război mondial, acest cal de tracţiune a mişcării comuniste ruse, om cu capacităţi fizice de Strâmbă-Lemne, cu nervi de fier şi faţă de piatră, imperturbabil, îmdârjit, neclintit în argumentare, un mare maestru al jocului de şah care niciodată nu făcea mişcări în plus. Era greu de închipuit doi oameni atât de diferiţi ca Molotov şi Ribbentrop. Molotov era lipsit de trufie personală, îi era strein totalmente teatralismul. El era absolut indiferent faţă de ceea ce gândeau sau spuneau oponenţii despre el... Probabil el totuşi avea emoţii..., dar de obicei ştia să le ascundă şi chiar dacă ele oricum apăreau în activitatea acestui om de stat, nimeni nicicând nu bănuia despre aceasta”. // Кеннан Д. Россия и Запад при Ленине и Сталине. // Сталин. Рузвельт. Черчилль. Де Голль. С. 72, 75-76.

[421] Год кризиса, док. № 583.

[422] Год кризиса, док. №№ 602, 603.

[423] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.

[424] Фляйшхауэр И. Пакт… С. 131.

[425] Ibid. С. 54-55.

[426] Ibid. С. 241.

legătură cu aceasta îi spunea lui Maiskii că el găseşte că Guvernul sovietic a manifestat prea multă răbdare în negocierile cu Anglia şi Franţa[427].

„Cunoaştem, scrie în cartea «Scurtă istorie a democraţiei» istoricul italian Luciano Canfora că ruşii se simţeau înşelaţi în condiţiile când englezii şi francezii purtau intenţionat negocierile în mod inconsecvent. Ei au repetat decizia Brest-Litovskului, dar într-o altă situaţie politică, retrăgându-se dintr-un război iminent, precum anterior s-au retras din războiul antiimperialist. Cu timpul, continuă autorul, s-a răspândit mitul despre «împărţirea» Poloniei între Hitler şi Stalin ca despre un episod ordinar în şirul lung a tot felul de împărţiri. Adevărul însă constă în faptul că Polonia în anii 1938-1939 era isteric antisovietică, dar maleabilă faţă de Germania hitleristă, orientându-se spre care, ministrul polonez de externe Beck îşi determina comportamentul (inclusiv ieşirea la 11 august 1939 din Liga Naţiunilor)”[428].

În context, vorbind despre cauzele semnării de către Uniunea Sovietică a pactului cu Germania, Dzelepy scria: „În ceea ce-l priveşte pe Stalin, nu era nimic misterios. Întâi de toate, el dorea să evite războiul contra URSS, care se apropia vertiginos. Dacă guvernul britanic n-ar fi sabotat politica securităţii colective, dacă n-ar fi făcut joaca lui Hitler, dacă nu era Münchenul şi consecinţele lui – nu era nici pactul sovieto-german. Stalin a fost nevoit să tragă învăţăminte din politica Angliei pe care o urma şi Franţa, dar nu acelea despre care adesea se vorbeşte: chipurile, semnând pactul cu Hitler, el îl provoca la un război împotriva ţărilor occidentale”[429].

Ne mai întoarcem o dată la chestiunea despre „iniţiativă”. Unii cercetători ajung la concluzia că la congresul al XVIII-lea al PC(b)U Stalin s-a pronunţat pentru schimbarea cursului politicii externe a ţării în direcţia apropierii de Germania. Nu-l vom cita aici pe Stalin, întrucât oricine poate lua cunoştinţă de raportul lui la congres. Ne permitem doar o singură afirmaţie: acolo nu-i deloc aşa ceva, cu toate că altceva există – ţările capitaliste au fost împărţite în „agresive” şi „neagresive, democratice”, şi acestea din urmă, dacă nu se vor dezice de politica de „împăciuire”, vor plăti scump, iar URSS nu le va scoate castanele din foc[430]. Cuvântarea dictatorului moscovit nu conţine nici cea mai mică aluzie la schimbarea cursului în acel moment, ci numai preîntâmpină Occidentul că pe viitor pot interveni schimbări, în caz că politica de „împăciuire” va continua.

Şi ultimele argumente, în legătură cu „iniţiativa”, aduse de istoricul rus L. Bezîmenskii. El îl citează pe Hitler din cuvântarea acestuia din 22 august 1939, când führerul şi-a atribuit iniţiativa îmbunătăţiri relaţiilor sovieto-germane imediat după München. Apoi citează cuvintele lui Ribbentrop din 22 iunie 1941, în care suna acelaşi motiv. Şi, în sfârşit, apelează la concluziile şefului serviciului de recunoaştere englez, generalului F. Davidson, care a studiat foarte minuţios documentele germane respective – iniţiativa îi aparţine lui Hitler[431].

Care atunci a fost importanţa tratativelor sovieto-germane pentru părţi şi la ce sperau ele? Cu Hitler se pare totul e clar: el se grăbea să declanşeze războiul, fapt pentru care era nevoie de torpilat tripla înţelegere anglo-franco-sovietică. Apoi, el era ameninţat de război pe două fronturi şi de-o înfrângere rapidă. În afară de aceasta nu numai Stalin simţea că Armata Roşie nu e gata de-a lupta cu Germania, dar şi Hitler înţelegea că în 1939 şi werhmachtul era departe de-o asemenea confruntare. El, la fel, se ferea de URSS, cum şi cei de la Kremlin se temeau de el. Abia în 1941, cucerind întreaga Europă, era narcotizat de victorii „uşoare” şi a hotărât să zdrobească URSS în 6-8 săptămâni[432].

Dar în 1939 de toate acestea nici pomină, şi mintea lui bolnavă mai putea da o apreciere relativ trează a potenţialului militaro-economic al URSS. Totodată şi războiul sovieto-finlandez nu-i jucase festa şi nu s-a lăsat dus în eroare de capacităţile de luptă ale Armatei Sovietice[433]. Şi, desigur, în vara anului 1939, naziştii nu erau încrezuţi în neamestecul URSS în cazul năvălirii lor asupra Poloniei; pentru a căpăta o libertate absolută în zdrobirea Poloniei ei trebuiau să obţină o asemenea încredere. După toate probabilităţile, îi atrăgea pe liderii nazişti şi posibilitatea de-a rezolva unele probleme economice cu ajutorul URSS. În condiţiile blocadei economice din partea Occidentului, ei sperau să capete materie primă strategică şi alte materiale din Est.

[427] Год кризиса. Т. 2. С. 312.
[428] Vezi: Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? М., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.
[429] Дзелепи Э. Секрет Черчилля. С. 28.
[430] Сталин И.В. Вопросы ленинизма. С. 568-574.
[431] Vezi: Безыменский Л.А. Альтернативы 1939 г. // Новое время. 1989. №24. С. 34.
[432] Vezi: «Совершенно секретно! Только для командования!». Документы и материалы. М., 1967. С. 149-153; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 2. С. 86-89, 91-93; Безыменский Л. Особая папка «Барбаросса». С. 198-203; Дашичев В.И. Стратегическое планирование агрессии против СССР. // ВИЖ, 1991, № 3. С. 15-16.
[433] Pînă şi astăzi predomină părerea că războiul sovieto-finlandez a demonstrat slăbiciunea militară a URSS. Aceasta e-o teorie absolut greşită. Vom menţiona doar că totul era invers: ultima ofensivă sovietică, care a sfărâmat „linia Mannerheim” (care nu ceda „liniei Maginot”) a dovedit posibilităţile colosale de ofensivă ale Armatei Roşii. Iar toate insuccesele perioadei precedente au arătat nu slăbiciunea armatei, ci prostia lui Voroşilov & K°, care au folosit-o „nu aşa, nu acolo şi nu după menire”. // Vezi: de exemplu: Энгл Э., Лаури П. Зимняя война. Советское нападение на Финляндию. 1939 – 1940. М., 2006; Барышников Н.И. Советская финляндская война 1939-1940 гг. // ННИ, 1989, № 4.

Hitler nu se temea de reacţia Occidentului după năvălirea asupra Poloniei, ştiind că nici Anglia, nici Franţa nu vor interveni. Există mai multe dovezi care confirmă teza dată, o parte din care noi le-am prezentat mai sus, dar cea mai convingătoare o găsim în cuvântarea sa din 22 august 1939 în faţa comandamentului werhmachtului. Caracterizându-i pe Chamberlain şi Daladier, führerul aprecia capacităţile lor intelectuale şi volitive sub nivelul mediu, şi a menţionat că crearea „Grossdeutschland" („Germaniei Măreţe") a fost obţinută cu ajutorul blufului din partea conducerii politice. El şi-a exprimat deschis convingerea prin faptul că Occidentul pentru Polonia nu va lupta, adăugând: „Inamicii noştri sunt nişte viermi, nişte nulităţi. I-am văzut la München… Mă tem numai că în ultimul moment vreun porc oarecare o să-mi vâre propunerea sa de mediere"[434]. Dar în aşa caz, a promis Adolf Hitler generalilor, în ochii fotoreporterilor străini, îl va arunca pe Chamberlain de pe scară, cu o lovitură de picior în burtă[435].

Să-ţi permiţi să vorbeşti despre cineva pe-o asemenea tonalitate, chiar şi în lipsa acestor oameni, se poate doar într-un singur caz – pornit dintr-un dispreţ absolut faţă de ei ca personalităţi şi încrezut în lipsa deplină a voinţei lor de-a opune rezistenţă. Probabil că aici führerul nu era departe de adevăr…

Alta era atitudinea lui faţă de conducătorii sovietici[436]. El înţelegea că şantajul şi ameninţările vor da un rezultat opus. Era nevoie de-o altă tactică – încercarea de-a „cumpăra" URSS cu promisiuni de asigurare a securităţii ei absolute, a neamestecului în „sfera ei de interese" din Europa de Est. Şi de atare făgăduieli diplomaţia germană s-a ţinut toată vara. Astfel, în scrisoarea către Molotov, Astahov comunica la 12 august: „Refuzul la Ţările Baltice, Basarabia, Polonia Răsăriteană (nemaivorbind de Ucraina) – acesta în momentul dat este minimumul la care nemţii ar merge fără mari discuţii, numai să primească de la noi asigurarea de neamestec în conflictul cu Polonia"[437]. Acelaşi lucru îl face şi Hitler, la început prin mediatori, iar apoi personal în scrisoarea din 21 august.

Aşteptând răspunsul Moscovei, după spusele martorilor oculari, el era într-o stare de extremă excitaţie şi de prostraţie. Starea lui de spirit în acel moment nu putea fi comparată cu nimic de până atunci. Cu toate că scrisoarea lui Hitler a fost alcătuită într-un ton major, realmente el se prezenta în calitate de solicitator şi aştepta smerit decizia lui Stalin. Toate acestea ne vorbesc despre importanţa colosală pentru Germania de-a o rupe pe Uniunea Sovietică de Anglia şi Franţa. Odată cu neutralizarea URSS Hitler căpăta posibilitatea nu numai de-a se răfui liber cu Polonia (cum vom arăta mai jos soarta ei a fost în orice caz hotărâtă – cu sau fără pact[438]); el primea mult mai mult – însăşi libertatea acţiunilor în Occident! În aceasta constă cel mai mare câştig al Germaniei fasciste, aceasta era dorinţa lui Hitler, şi principala cauză a faptului că el a obţinut aşa ceva a fost nereuşita tratativelor anglo-franco-sovietice.

În legătură cu aceasta, se cere o comparaţie a diferenţei principiale în poziţia faţă de negocierile guvernelor Angliei şi Franţei cu URSS, pe de-o parte, şi a Germaniei – pe de alta. Guvernul german a declarat fără echivoc prin ambasadorul său la Moscova că doreşte să încheie cu URSS un tratat de neagresiune. Hitler s-a adresat lui Stalin cu un mesaj personal în problema dată. Probabil şi tonul acestei scrisori inspira respect dictatorului sovietic – spre deosebire de declaraţiile anglo-franceze amorfe şi deşerte, în ea se simţea forţa şi fermitatea de-a acţiona. La Moscova a sosit nimeni altul decât reichministrul de externe cu cele mai largi împuterniciri. Atare fapte nu puteau să nu confirme dorinţa Germaniei de-a încheia fără tărăgănare un tratat de neagresiune cu URSS. Toate acestea evident contrastau cu atitudinea englezilor şi francezilor faţă de tratativele cu URSS. Pentru elaborarea textului tratatului sovieto-german despre neagresiune şi semnarea lui a fost nevoie de-o singură zi. Pur psihologic situaţia creată de asemenea era un moment favorabil pentru partea sovietică, cu atât mai mult că conducătorii sovietici obosiseră de-a binelea de tergiversarea şi amânarea englezilor şi francezilor în tendinţa lor de „a negocia" la nesfârşit.

Ce dorea să obţină conducerea stalinistă a URSS? Mai sus am răspuns la această întrebare – securitatea ţării. Pentru aceasta erau două variante: prima şi principala – înţelegerea cu Anglia şi Franţa contra Germaniei; cea de-a doua – acordul cu Germania şi evitarea conflictului, mai exact amânarea intrării în războiul european[439]. Fireşte, în URSS înţelegeau că în cazul celei de-a doua variante va fi imposibilă o pace durabilă, pe când intrarea în război va avea loc în condiţii mult mai favorabile.

---

[434] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. С. 138-140.
[435] История второй мировой войны. Т. 2. С. 129.
[436] În 1939, la întrebarea lui Hitler ce se va întâmpla, dacă Germania va ataca Polonia, iar Franţa şi Anglia îi vor veni în ajutor, V. Keitel şi V. Brauchitsch au răspuns că ea va sfârţi cu Polonia în decurs de-o lună, apoi va distruge Franţa şi Anglia. Atunci Hitler întrebă ce va fi, dacă împotriva Germaniei va lupta Uniunea Sovietică. Brauchitsch a menţionat: „Germania va suferi înfrângere". // Якушевский А.С. Особенности подготовки вермахта к нападению на СССР. // ВИЖ, 1989, № 5. С. 74.
[437] Год кризиса. Т. 2. С. 185.
[438] În acest sens istoricul din Lvov V. Makarciuk, specialist în problematica dreptului internaţional, menţionează: „Faptul că Germania nazistă a atacat Polonia la 1 septembrie 1939 nu poate fi explicat categoric ca un rezultat al acordului sovietic la o asemenea agresiune. În orice caz, în niciun document al MAE german (toate acestea însă au fost publicate) nici aluzie la faptul că la 23 august Moscova într-un fel sau altul şi-a dat acordul să intre în război contra Poloniei". // Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. С. 162.
[439] Vezi: Launay J. Mari decizii ale celui de-Al doilea război mondial. 1939-1942. Vol. 1. Buc., 1988. P. 45.

Anume sub atare unghi de vedere comenta la 29 august 1939 sarcinile politicii sovietice externe ataşatul militaro-aerian francez la Moscova Lugher: „Această necesitate a păcii presupune eschivarea de la orice aventură riscantă peste hotare… A se dezice de principiul de bază al păcii” Guvernul sovietic poate „numai în… caz dacă participarea în război” de partea Angliei şi Franţei „va asigura URSS cel puţin inviolabilitatea teritoriului ei… şi nimicirea cu eforturi minime a duşmanului principal: Germania. Acesta… e minimumul… care îndreptăţeşte participarea regimului sovietic la războiul european.

În acel caz, când condiţiile… participării în război nu vor fi atinse..., va fi nevoie de rămas în afara conflictului, asigurând astfel inviolabilitatea teritoriului pe calea înţelegerii cu unicul inamic periculos. În asemenea circumstanţe, Germania trebuie să plătească… cu garanţii”. Descoperind esenţa pactului, Lugher menţionează că „Guvernul sovietic a jertfit ideologia în numele realităţii”[440]. Credem că este imposibil de spus mai exact – realitatea dicta logica acţiunilor Guvernului sovietic.

Cum s-a mai menţionat, crearea pactului tripartit era acel mijloc real, care n-ar fi admis războiul şi ar fi asigurat pe deplin securitatea naţională a URSS. Nereuşita tratativelor însemna ratarea ultimei posibilităţi de-a preîntâmpina războiul. După cum am demonstrat, cauza acesteia a constat în lipsa bunei voinţe a cercurilor guvernante ale Angliei şi Franţei de-a realiza acordul. Încercarea de-a „înşela” URSS s-a transformat pentru Anglia şi Franţa într-o înşelare de sine şi izolare. Pentru a nu rămâne în „cercul vicios” al izolării, Uniunea Sovietică trebuia să ia o altă decizie, fie una nu atât de eficientă ca aceea spre care tindea, încercând să încheie pactul tripartit, fie una provizorie şi nu prea durabilă, dar reală. Şi ea a fost găsită prin acceptarea propunerilor germane.

Ceea ce, după părerea Guvernului sovietic, amâna intrarea URSS în război, în condiţiile izolării ei de Occident; evita posibilitatea creării unii front comun antisovietic al ţărilor capitaliste; excludea verosimilul până în acel moment de a purta război pe două fronturi – contra Germaniei la hotarele de vest şi a Japoniei în Extremul Orient; îndiguia agresiunea germană pe o linie situată la vest de hotarele sovietice cu 100-350-700 km; deschidea în faţa Uniunii Sovietice perspectiva colaborării economice şi tehnologice cu Germania; îi oferea, în fine, din punctul de vedere al mentalităţii staliniste, o lecţie Occidentului care până atunci „i-a băut mult sânge părintelui popoarelor”.

Iată cum comentează logica conducerii sovietice de atunci patriarhul diplomaţiei americane G. Kennan: „Dacă englezii şi francezii nu reuşesc blocharea forţelor lui Hitler în Vest, Rusia va fi atrasă într-un război de care nu este pregătită şi va trebui să lupte pe două fronturi – contra Germaniei şi a Japoniei. Ba mai mult, va trebui de luptat de-a lungul hotarelor de vest în apropierea nemijlocită de cele două mari centre industriale – Moscova şi Leningrad. Şi invers, dacă [Stalin] va accepta propunerea lui Hitler, el nu numai că va rămâne în afara apropiatului conflict germano-polon şi a posibilei confruntări dintre Hitler şi Anglia şi Franţa, dar şi conform condiţiilor înţelegerii i se va permite ocuparea unor spaţii întinse din Europa de Est. El va trebui să folosească această regiune în calitate de zonă de tampon în caz că Hitler îl va ataca mai târziu”[441].

Prin amânarea intrării în război, Stalin spera să consolideze potenţialul economic al ţării şi să întărească Armata Roşie, slăbită de represiunile din anii precedenţi. În ansamblu, după părerea Moscovei, pactul sovieto-german, cu toate că şi la minimum, şi numai temporar, dar asigura inviolabilitatea frontierelor de vest şi securitatea statului. Pactul, în opinia liderilor de la Kremlin, a realizat dreptul conducerii politice de-a alege mijloacele politicii externe capabile să asigure securitatea URSS în cea mai dificilă situaţie cu preţul unor pierderi minimale.

Pentru a ne clarifica definitiv în ce priveşte motivele, care i-au împins pe Hitler şi Stalin spre o apropiere, nu trebuie scăpat din vedere încă un aspect al problemei. Precum se ştie, politica este o expresie concentrată a economiei, adică primar este interesul economic, iar el determină politica. Economia sovietică era în plin avânt, şi pentru asigurarea lui în URSS existau de toate: rezerve ilimitate de materie primă, o industrie dezvoltată, cadre în creştere permanentă, un început de tehnologii avansate, o stabilitate politică şi socială absolută[r] etc. Pentru a realiza sarcinile dezvoltării economice, obiectiv, era nevoie de ani lungi şi paşnici. Din punct de vedere al intereselor economice cardinale, URSS nu avea nevoie de-un război mare. Pentru creşterea bunăstării proprii ea avea nevoie de pace. Anume acesta şi era principalul stimulent (la nivel de sistem social), care îndemna Kremlinul spre asigurarea dezvoltării paşnice a ţării. Şi principalul aici este nu subiectivismul conducerii staliniste, cum se interpretează deseori. Cu toată odiozitatea personală şi a regimului antiuman pe care-l simboliza, dictatorul sovietic asigura prin politica sa realizarea interesului cardinal al ţării.

Şi pe Hitler îl împingeau în întâmpinarea lui Stalin tot motivele economice. Dar conţinutul lor era unul contrar celor sovietice: economia Germaniei se afla în pragul colapsului şi exista doar o singură ieşire din el – declanşarea unui război cu scopul acaparării materiei prime, alimentelor, rezervelor valutare şi de aur, capacităţilor de producţie, înrobirii forţei de muncă ieftine etc. Dar cum s-a mai opinat, pentru declanşarea unui mare război, Germania fascistă urma să neutralizeze, în etapa iniţială, cel mai serios inamic potenţial – URSS. Pactul a servit tocmai această sarcină.

---

[440] Прибылов В.И. Был ли выбор? // ВИЖ, 1990, № 2; С. 33.
[441] Кеннан Д. Россия и Запад при Ленине и Сталине. // Сталин. Рузвельт. Черчилль. Де Голль. С. 70.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Alta-i problema prin ce mijloace şi metode concrete a fost obţinută această stabilitate.

În calitate de bilanţ al acestui subiect ne pot servi concluziile lui J. Butler şi J. Guayer, cercetători englezi de vază ai celui de-Al doilea război mondial: Hitler a semnat pactul „pentru a-şi dezlega mâinile contra Marii Britanii şi a Franţei. Rusia a semnat tratatul în scopuri de apărare, în speranţa că operaţiunea organizată, campania dificilă din Vest va slăbi Germania şi-i va dezbate pofta de noi aventuri”[442]. Ei sunt susţinuţi de unul dintre cei mai mari istorici englezi A.J.P. Taylor: „Pactul sovieto-german a fost nu o alianţă, ci a reprezentat un schimb de garanţii despre nenăvălire şi neutralitate... În Occident, continuă el, s-a ridicat un val de indignare referitor la trădarea Rusiei Sovietice, care a încheiat un acord cu cea mai mare putere fascistă. Era greu de înţeles reproşurile politicienilor britanici şi francezi, care au contribuit activ la destrămarea Cehoslovaciei şi chiar tindeau spre o nouă înţelegere cu Germania pe contul Poloniei”[443].

Când întrebarea se pune în felul **„De ce Uniunea Sovietică a preferat tratatul cu Germania continuării negocierilor cu Anglia şi Franţa?”**, intenţionat sau din greşeală însă aceasta se face incorect. Rezultând din analiza scopurilor URSS, negocierilor ei cu Occidentul şi contactelor din primăvara-vara anului 1939 cu Germania nazistă, concluzia poate fi doar una: URSS niciodată n-a preferat apropierea de Germania alternativei pactului tripartit. Nefiind contra îmbunătăţirii relaţiilor cu Germania, Uniunea Sovietică niciodată n-a considerat mai importantă pentru sine această îmbunătăţire cu preţul îndepărtării sale de Occident.

Mai sus noi am adus nu un singur argument în favoarea acestei concluzii. Prin sabotajul lor, occidentalii l-au împins, de fapt, pe Stalin în braţele lui Hitler, chiar contrar voinţei lui. Pentru a înţelege atare lucru e nevoie de analizat politica externă a Guvernului sovietic de la München până la pact şi în mod obligator de ţinut cont de fundalul principal al relaţiilor internaţionale din acea perioadă: politica agresivă, expansionistă a celui de-al treilea reich, încurajată de către „pacificatorii” münchenişti. Şi acest pericol s-a abătut nu numai asupra sistemului sovietic comunist, dar şi asupra statului şi însăşi existenţei fizice a popoarelor URSS. În context W. Shirer scria că „la sfârşitul lui iulie 1939 Stalin a ajuns la concluzia că Franţa şi Anglia nu doresc o alianţă defensivă, că guvernul lui Chamberlain îl orientează pe Hitler spre un război în Europa de Est. El avea o atitudine foarte sceptică faţă de respectarea de către Anglia a obligaţiunilor sale de aliat faţă de Polonia, considerând că ele vor fi îndeplinite la fel cum şi obligaţiunile Franţei faţă de Cehoslovacia. Evenimentele din Vest din perioada celor doi ani precedenţi, doar confirmau convingerea lui în justeţea acestui gând”[444].

În acest sens, avem tot dreptul să afirmăm că vina pentru pact o poartă integral promotorii politicii müncheniste de „împăciuire”. Stalin doar s-a răsplătit cu „münchenişti” cu „aceeaşi monedă”, cu care ei îi plăteau pe parcursul unii timp îndelungat. Examinând această chestiune, I. Fleischhauer ajunge la concluzia că politica münchenistă a Occidentului l-a împins pe Stalin în braţele lui Hitler şi a determinat „cea de-a patra împărţire a Poloniei”[445]. De aceeaşi părere sunt majoritatea istoricilor cu o abordare serioasă. Fostul ministru de externe al României, Gafencu, scria în legătură cu aceasta: „Neîncrederea Occidentului în Uniunea Sovietică a generat compromisul de la München, iar neîncrederea Uniunii Sovietice în Occident a constituit cauza compromisului de la Moscova”[446].

Dar cea mai relevantă în problema dată este opinia recunoscutului specialist englez A. Taylor. El considera că „pactul a fost nici alianţă, nici înţelegere despre dezmembrarea Poloniei. Münchenul a fost cu adevărat o alianţă pentru împărţire: britanicii şi francezii le-au dictat dezmembrarea cehilor. Guvernul sovietic n-a săvârşit o asemenea acţiune împotriva polonezilor. El s-a obligat să rămână neutru, ceea ce întotdeauna cereau polonezii şi asupra cărui fapt întotdeauna insistau politicienii din ţările occidentale. Ba mai mult, înţelegerea era un ultim mijloc antigerman; ea limita în caz de război ofensiva germană spre est”[447].

În ceea ce priveşte eşuarea negocierilor anglo-franco-sovietice există foarte multe denaturări că partea sovietică, bunăoară, s-a comportat nesincer”[448]. Însă nimic, în afară de acuzarea intenţiilor, atribuite artificial Uniunii Sovietice, aceasta nu înseamnă. Actualmente nu există niciun document, care ar confirma o asemenea învinuire. În fiecare etapă a negocierilor, Moscova răspundea operativ la toate propunerile partenerilor, iar englezii şi francezii permanent tergiversau procesul, cheltuind pentru răspuns de 3-4 ori mai mult timp decât ruşii. Nu avem niciun temei să considerăm că în cazul acordului englezilor şi francezilor de-a semna proiectul sovietic, Uniunea Sovietică nu l-ar fi semnat. A afirma aşa ceva, înseamnă sau că aceşti oameni sunt duşi în eroare de propria imaginaţie exagerată, sau ei n-au studiat serios problema.

---

[442] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. Июнь 1941 – август 1942 гг. М., 1967. С. 59.
[443] militera.lib.ru/h/taylor/index.html.
[444] Ширер У. Взлёт и падение третьего рейха. Т. 1. С. 575; vezi: также: Lynch M. Stalin şi Hruşciov. Bucureşti, 1994. P. 104.
[445] Vezi: Фляйшхауэр И. Пакт… С. 53.
[446] Ibid. С. 53-54.
[447] Taylor A. The Origins of the Second World War. New-York, 1962. P. 262.
[448] Vezi: Суворов В. День «М». С. 60-61; Petrencu A. Istorie universală. Epoca contemporană. Prelegeri. Ediţia a III-a. Chişinău 1996. P. 6; Groza A. URSS – instigatorul… P. 11, 14; Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 11, 15, 20; Kissinger H. Diplomaţia. P. 314, 316; Ţurcanu I. Istoria relaţiilor internaţionale. P. 150; Zamfirescu D. Stalin decide: Uniunea Sovietică se aliază cu Germania nazistă. // Magazin Istoric. 2008, Nr. 8.

De acelaşi tip este şi afirmaţia că în august 1939 diplomaţiei sovietice „evident nu i-a ajuns mobilitate şi măiestrie tactică pentru a folosi şi slăbiciunile în poziţia partenerilor, şi contradicţiile dintre ei”[449]. Uimitoare este nu ea în sine, ci faptul că-i aparţine lui A. Ciubarean – unui savant atât de solid în lumea ştiinţifică. Realitatea constă în faptul că pe parcursul a 4 luni diplomaţia sovietică a izbutit să manifeste „şi mobilitate, şi măiestrie”, dar deoarece toată „slăbiciunea poziţiei” partenerilor consta în nedorinţa de-a se înţelege, acordul n-a fost obţinut. Iar la negocierile militare din august de la Moscova „divergenţele”, care existau, chipurile, „între ei” pur şi simplu lipseau. Englezii şi francezii conlucrau ca o delegaţie comună şi despre aceasta e bine ştiut. Problema nu constă în faptul că cuiva nu i-a ajuns măiestrie. Prietenia şi alianţa nu pot fi impuse cu forţa nici printr-un fel de măiestrie. Pentru aceasta Chamberlain urma să fie „reeducat”… Şi oare acăpărând Austria şi, mai ales, Cehoslovacia, Hitler a manifestat atât de mare măiestrie diplomatică, întrucât Occidentul i-a adus în dar aceste ţări? Esenţa comportamentului „müncheniştilor” şi în septembrie 1938, şi în vara anului 1939 era una – dorinţa de a-l împinge pe Hitler contra URSS şi nu-i putea face să-şi schimbe credoul niciun fel de „mobilitate şi măiestrie”.

Destul de răspândită este şi părerea că negocierile anglo-franco-sovietice au fost întrerupte din cauza că regimul stalinist[450] în plan politic şi moral era mai bine predispus spre cârdăşie anume cu Hitler. Dacă e să vorbim despre rudenia politică, atunci ea poate fi doar una aparentă, formală, pe când referitor la identitatea morală – aceasta e foarte aproape de adevăr. Dar toate acestea n-au nimic în comun cu chestiunea noastră. Să vorbim despre o cârdăşie a regimurilor este inadmisibil în cazul dat, cu toate că, în aparenţă, se poate crede că şi aceasta a avut loc: încetarea atacurilor reciproce în presă, extrădarea de către Stalin a multor antifascişti germani ghestapoului, schimbul de politeţe din diferite motive şi alte mârşăvenii. Oricum, a fost o înţelegere interstatală, şi nu una a regimurilor de tipul „Sfintei Alianţe”, NATO sau OTV. Înţelegerea a fost determinată de interesele de stat şi nu de cele ce ţin de politica internă şi exprimă interesele elitelor politice şi sociale, îndreptate spre păstrarea dominaţiei lor în interiorul ţării. A nu înţelege aşa ceva, înseamnă a confunda noţiunile.

Dar şi afirmaţia unui alt cunoscut istoric, a profesorului Semireaga M.I., precum că „tuturor participanţilor negocierilor tripartite nu le-a ajuns destulă responsabilitate în faţa propriilor popoare… şi înţelepciune de stat”[451] nu este justă referitor la conducerea sovietică, fapt pe care îl confirmă tot mersul tratativelor, de care oricare doritor poate lua cunoştinţă, consultând orice culegere de documente respectivă. Acelaşi lucru se poate de recomandat şi mult stimatului autor, când el afirmă că „spiritul confruntaţionist străbătea acţiunile conducerii sovietice în aşa măsură, încât îi împiedica să aprecieze real situaţia, să determine unde sunt duşmanii şi unde sunt forţele care pot deveni aliaţii URSS”[452]. A avea încredere în Occident, îndeosebi după München, nu existau motive serioase, dar afirmaţia că Stalin era într-atât de orb că nu putea deosebi duşmanii de prieteni, e pur şi simplu una neserioasă. Mai degrabă ajungi la concluzia că nu pe Stalin l-a „părăsit simţul realismului şi stăpânirea de sine”[453], ci pe unii din contemporanii noştri.

Sau, bazându-se pe documentele cu numerele 574 şi 597 din culegerea „Год кризиса”, autorul ajunge la concluzia că poziţia guvernului de la Varşovia în problema traversării teritoriului polonez de către trupele sovietice s-a schimbat şi de fapt învinuieşte Guvernul sovietic în torpilarea negocierilor[454]. Ceea ce este o evidentă manipulare a documentelor, extragerea unor fragmente din text, care nu exprimă esenţa documentului! Ba mai mult, oricine va citi documentele cu numerele 598, 599, 600, 607, 613 se va convinge că poziţia guvernului polonez a rămas una absolut neschimbată, iar francezii n-au întreprins niciun pas real pentru a influenţa aliaţii lor.

Referitor la analogia cu anul 1938, pe care o face autorul, când Uniunea Sovietică indiferent de poziţia Poloniei şi României era gata să-i acorde ajutor Cehoslovaciei, iar în vara anului 1939 poziţia acestor ţări parcă ar fi devenit un obstacol pentru încheierea convenţiei militare. De aici se face concluzia că poziţia Poloniei a devenit pentru Voroşilov un motiv favorabil pentru a întrerupe tratativele. Despre aceasta se poate doar spune că faptele se întorc pe dos şi se pun invers, cu capul în jos. Dar şi analogia cu ajutorul Cehoslovaciei[455] şchioapătă: era vorba despre acordarea unui ajutor doar la rugămintea guvernului cehoslovac. Şi dacă ea n-a

---

[449] Vezi: Известия. 1. VII. 1989 г.

[450] Despre esenţa şi caracterul regimului stalinist au fost scrise sute şi mii de lucrări. Putem propune cititorului să ia cunoştinţă de unele lucrări ale istoricilor moldoveni la tema dată. // Vezi: Şişcanu I. Raptul Basarabiei. 1940. Chişinău, 1992; Moraru A. Istoria Românilor. Basarabia şi Transnistria (1812-1993). Chişinău, 1995; Пасат В. Трудные страницы истории Молдовы (1940-1950). М., 1996; Beniuc V. Instituţionalizarea puterii politice totalitare în Moldova postbelică. Chişinău, 1998; Stăvilă V. De la Basarabia Românească la Basarabia sovietică. 1939–1945. Chişinău, 2000; Vasilos V. Istoria românilor. Chişinău, 2003; Stepaniuc V. Statalitatea poporului moldovenesc. Chişinău, 2005; Pasat V. Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul R.S.S. Moldoveneşti. M., 2006; Pasat V. RSS Moldovenească în epoca stalinistă. Chişinău, 2011.

[451] Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 22.

[452] Ibid. C. 9.

[453] Ibid.

[454] Ibid. C. 26.

[455] Ibid. C. 21.

urmat, înseamnă că n-a fost nici ajutorul. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi în anul 1939 – URSS se pregătea să le acorde ajutor numai după înţelegerea cu guvernele respective. În legătură cu ultima frază ne putem întreba cu ironie – când a început războiul, URSS a ocupat fără nicio rugăminte un şir de teritorii. Ironia este ironie, dar e vorba de două situaţii cu totul diferite.

Merită atenţie şi afirmaţia că în vara anului 1939 toate cele trei părţi au recurs la tactica tergiversărilor[456]. Ar fi o absurditate, dacă am înţelege asemenea comportament ca pe-o tărăgănare din partea URSS la negocierile cu englezii şi francezii. Faţă de nemţi ruşii au utilizat atare tactică, pe când afirmaţia că nemţii „zăboveau şi chinuiau prin aşteptare URSS" de asemenea nu are nimic în comun cu adevărul – toate documentele ne vorbesc despre nerăbdarea lor colosală de-a încheia cu URSS înţelegerea şi creşterea nerăbdării pe măsura apropierii zilei de 1 septembrie. Cât priveşte lungirea timpului, nemţii o făceau numai cu englezii. În general, învinuirile la adresa Uniunii Sovietice despre tărăgănarea tratativelor cu occidentalii şi despre tendinţa conducerii sovietice de-a miza mai cu seamă pe cartea germană sunt absolut neîntemeiate.

Un adevărat moment abracadabrant, în acest sens, sunt cărţile lui V. Suvorov[457]. Nu vom combate teza lui despre „războiul preventiv" al lui Hitler contra URSS, pe care vom face-o în capitolul următor, acum doar îi vom propune cititorului „descrierea" negocierilor anglo-franco-sovietice de la Moscova din vara anului 1939, descriere realizată de dl Rezun (Suvorov)[458]. „Operele" lui constituie un model de incompetenţă şi de falsificare, iar „metodologia" aleasă de acest „autor" demonstrează că el a căzut de pe Lună şi s-a lovit puternic de colţul casei. Suvorov-Rezun îi atribuie lui Stalin o conduită şi posibilităţi divine, iar toţi ceilalţi – Hitler, Chamberlain, Daladier s-au pomenit nişte marionete în mâinile lui. „Marele Iosif" ţesea ca un paiangen acea construcţie internaţională, pe care o inventa până atunci în biroul său de la Kremlin. A dorit-o, şi Hitler a început războiul, a vrut – şi a impus Anglia şi Franţa să-i declare război Germaniei. Ce mai minune, „o competenţă ştiinţifică" extraordinară! Exact ca la părinţii-iezuiţi!

Problema alternativelor dezvoltării situaţiei internaţionale din ajunul războiului îi frământă permanent pe istorici, politologi, psihologi şi alţi specialişti din domeniul relaţiilor internaţionale. Ne propunem o încercare de analiză a alternativelor posibile din acel moment. Să începem cu aceea că în relaţiile europene s-a creat un triunghi specific: negocierile anglo-franco-sovietice; sovieto-germane; anglo-germane. În dependenţă de faptul, pe care axă se obţinea acordul, astfel şi se crea situaţia.

Prima variantă noi am analizat-o amănunţit şi am ajuns la concluzia că într-o măsură colosală ea corespundea intereselor naţionale ale statelor antifasciste mari şi mici, asigura pacea, nepermiţându-i lui Hitler să declanşeze războiul. Şi dacă führerul se hotăra să-l înceapă, ar fi suferit un eşec rapid şi total. Pentru toate popoarele, inclusiv pentru cel german, aceasta era cea mai optimală variantă, dar, din cauze binecunoscute, ea n-a fost realizată.

Cea de-a doua variantă s-a realizat şi noi am examinat la ce mizau părţile contractante. Despre urmările ei va mai fi vorba.

Şi, în sfârşit, a treia variantă, la prima vedere, cea mai puţin probabilă: posibilitatea realizării înţelegerii anglo-germane pe o temelie antisovietică. În legătură cu probabilitatea ei, vom începe cu menţiunea că apropierea sovieto-germană părea pe atunci pentru toţi şi mai puţin probabilă. Dar pentru a ne convinge că acordul anglo-german nu era neverosimil, e nevoie să examinăm chestiunea despre priorităţile politicii externe a Germaniei. Ca şi în cazul Uniunii Sovietice, Germania avea două variante: una de bază şi alta alternativă. Dacă pentru URSS varianta de bază era realizarea acordului cu Occidentul, iar cea de alternativă – înţelegerea cu Germania, atunci pentru Hitler varianta de bază, ce-i oferea o libertate de acţiuni maximală, era înţelegerea cu URSS, iar cea de alternativă – cu Anglia. În felul acesta, respingând propunerea germană, Uniunea Sovietică ar fi împins Germania la înţelegere cu Anglia, la crearea faimosului „pact al celor patru", îndreptat contra ei.

Stalin nu era Chamberlain şi, cu toate că astăzi mulţi îi refuză în aceasta, era un mare realist, conştientizând clar perspectiva. Dar ce-i rămânea lui Hitler, dacă era respins la Moscova, când tratativele triple au intrat într-un impas total? Bineînţeles, pentru a nu nimeri în izolare, trebuia să meargă, în sfârşit, la o înţelegere cu Anglia. A nega că Chamberlain şi părtaşii lui ar fi respins acest gest al lui Hitler[459], înseamnă a nu înţelege absolut funcţionarea acelor mecanisme, care mişcau politica engleză din acel timp. Iar să susţii teza că Anglia, aflându-se într-o situaţie incomparabil mai rea, a respins propunerea de pace a Germaniei în mai 1941, şi ar fi procedat identic şi în august 1939, înseamnă să fii totalmente rupt de realitate.

În primul rând, vom indica că atitudinea lui Churchill (care în mai 1941 era prim-ministru britanic) în comparaţie cu cea a lui Chamberlain faţă de Hitler nu avea nimic în comun. Chamberlain visa înţelegerea cu

---

[456] Трубайчук А. Возвращаясь к 1939 году // Международная жизнь. 1991. № 1. С. 121.
[457] Суворов В. Ледокол. Кто начал Вторую мировую войну? М., 1992; Суворов В. День «М»; Суворов В. Тень Победы. Донецк, 2002 etc.

Unii istorici – G. Gorodeţkii, M.A. Gareev, A. Isaev etc. au descoperit falsuri şi înşelăciuni directe din partea lui V. Suvorov-Rezun şi au demonstrat absurditatea totală a „teoriei" acestuia.
[458] Vezi: Суворов В. День «М». С. 61-63.
[459] Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 27.

statele fasciste şi, chiar la 3 septembrie, cu 15 minute până la declaraţia de război Germaniei, mai ezita dacă trebuie de făcut acest lucru şi poate s-ar putea ajunge la o înţelegere cu Hitler pe contul Poloniei. Churchill era însă cel mai hotărât duşman al lui Hitler şi nici la început, nici mai târziu, nici pentru o clipă nu ezita că Hitler trebuie lichidat. Acest om întruchipa voinţa şi fermitatea poporului englez de-a nimici fascismul şi, chiar în cazul ocupării metropolei, el n-ar fi mers la compromis cu Hitler. Ştiind despre aceasta, se poate afirma cu siguranţă că în mai 1941 Hitler nu avea nici cele mai mici şanse să se înţeleagă cu Churchill, iar în august 1939 şansele de-a se înţelege cu Chamberlain erau sută la sută.

În al doilea rând, în mai 1941 situaţia militară a Angliei nu era disperată, şi guvernul englez nu stătea în faţa dilemei: pace înjositoare cu Hitler sau ocupaţie. Anume invers – în mai-iunie şi mai ales în septembrie 1940 situaţia militară a Angliei era mult mai dificilă: ea era, practic, fără armată terestră, cu FMA nesatisfăcătoare şi fără aliaţi. Dar nici atunci Hitler nu s-a încumetat s-o invadeze. Iar în mai 1941, şi Churchill ştia cu certitudine, acest pericol, ca minimum pentru un timp, a dispărut – Hitler concentra armatele sale în Răsărit, pregătindu-le de atac contra URSS.

În asemenea condiţii, cu atât mai mult, Churchill nu se putea gândi la un compromis cu Hitler, despre ce se ştie şi din memoriile lui, şi din alte documente. Dar chiar şi în cele mai grele zile ale anului 1940, Churchill era convins că în cazul tentativei lui Hitler de-a debarca pe insulă, el ar fi suferit o înfrângere zdrobitoare din cauza dominaţiei absolute a englezilor pe mare. Nu, comparaţia cu anul 1941 este una absolut neadecvată.

Cum însă ar fi evoluat evenimentele, dacă Hitler ajungea la un compromis cu Occidentul? Faptul că în planurile lui intra cucerirea atât a Europei Occidentale, cât şi URSS, este o axiomă. Dar iată referitor la consecutivitatea etapelor în realizarea acestor ţeluri ar fi fost schimbări. La început, după înghiţirea Poloniei, pe care Chamberlain se pregătea s-o aducă jertfă lui Hitler, organizând un „nou München”, el şi-ar fi îndreptat lovitura sa contra URSS. Şi, la sigur, nu poate fi exclusă varianta că nu împreună cu englezii şi francezii. Presupunerea dată nu e chiar atât de neverosimilă, deoarece în martie 1940 anglo-francezii plănuiau bombardamentele oraşelor Groznîi şi Bacu, ofensiva forţelor terestre din Siria în direcţia Caucazului, şi împotriva Leningradului din Finlanda. Aud o replică – aceste planuri au luat naştere în condiţiile agresiunii sovietice contra Finlandei. Corect. De acord. Dar nu în Finlanda consta problema. Lui Chamberlain îi era indiferentă Finlanda nu mai puţin decât până în acel moment Austria, Cehoslovacia, Polonia şi alte ţări ale Europei de Răsărit, pe care într-o formă sau alta le-a înghiţit Hitler. Chestiunea era de aşa natură că războiul sovieto-finlandez a devenit un motiv prielnic pentru a ataca URSS, iar apărarea propriu-zisă a Finlandei, nicicând nu intra în planurile engleze, cu atât mai mult că această ţară n-a intrat niciodată în „sfera intereselor” britanice, prezentând un obiect al rivalităţii sovieto-germane (în trecut ruso-suedeze).

Dacă Hitler ajungea la o înţelegere cu Anglia, atunci în primăvara anului 1940 (posibil mai înainte), în ajunul unei noi campanii masive, el n-ar fi acaparat Danemarca şi Norvegia*, ci Ţările Baltice şi Finlanda** şi după aceasta s-ar fi îndreptat spre Moscova. Evident că în aşa caz şi Balcanii de asemenea ar fi fost sub controlul lui. Nu numai că nu era exclus, dar e mai mult decât probabil că şi Turcia s-ar fi pomenit în hamul hitlerist, deoarece, după venirea lui Churchill la putere, de la o asemenea evoluţie o oprea doar Anglia.

La cele propuse putem adăuga doar una – e cert că acordul cu Occidentul pentru Hitler n-ar fi fost veşnic, el tot aşa l-ar fi încălcat, cum a încălcat în 1941 tratatul cu URSS. În principiu nu exista un asemenea tratat, pe care Hitler nu l-ar fi încălcat, dacă acesta îl împiedica. Aceasta era construcţia reală, care inevitabil ar fi apărut în cazul înţelegerii lui Hitler cu Occidentul. Ea nu era cea mai bună variantă pentru el, dar în cazul imposibilităţii realizării celei de bază, nu-i rămânea pur şi simplu altceva.

Cu siguranţă şi Stalin, acceptând propunerea lui Hitler, gândea în felul următor. El nu putea să nu înţeleagă că pactul doar amână inevitabilul. După eşecul tratativelor tripartite, a fost examinată unica variantă alternativă pactului sovieto-german în relaţiile internaţionale în ansamblu. Şi în cazul respingerii propunerii germane, Uniunea Sovietică trebuia să-şi aleagă linia de comportament anume în cadrul variantei date. Adică, în opinia noastră, dacă URSS şi avea alternative pactului, apoi numai în condiţiile conservării acelei izolări în care ea se afla după München şi chiar mai mult – în condiţiile unirii posibile a eforturilor lumii capitaliste în bază antisovietică. În context examinează alternativele posibile pactului M.I. Semireaga[460]. Ce-i drept, el exclude posibilitatea unirii ţărilor capitaliste contra URSS. Să încercăm să analizăm variantele comportării URSS din punctul de vedere al profesorului Semireaga.

„Prima cale – Uniunea Sovietică respinge propunerea Germaniei şi tergiversează negocierile cu ea. Concomitent, cu răbdare, dar insistent, fiind gata de compromis, obţine încheierea acordului militar cu Anglia şi Franţa”. Noi nu suntem de acord cu o asemenea modelare a situaţiei, considerând-o absolut neargumentată: posibilitatea încheierii convenţiei militare cu Anglia şi Franţa a fost totalmente epuizată şi nu mai era timp pentru dezbateri îndelungate[461]. Posibil, M. Semireaga ar fi avut dreptate, dacă tratativele ce au durat 4 luni ar fi fost

---

* Capuri de pod în lupta contra Marii Britanii.

** Capuri de pod contra URSS.

[460] Ibid. C. 57.

[461] Incomparabil mai logică este poziţia unui alt istoric rus, Oleg Rjeşevskii, care scrie următoarele: „Una din iniţiativele neutilizate ale delegaţiei sovietice putea fi, în opinia noastră, invitarea la Moscova a unui reprezentat ple-

întrerupte, să zicem, în aprilie-iunie sau chiar şi în iulie 1939. Toţi ştiau că, începând cu cea de-a doua jumătate a lunii august se aşteaptă năvălirea hitleristă asupra Poloniei şi până în acest moment mai rămânea timp pentru înţelegeri. Dar la 22 august, când negocierile au fost definitiv întrerupte, limita timpului a expirat şi niciun fel de perspective reale pentru Uniunea Sovietică nu mai erau. Şi chiar astăzi, noi nu avem la dispoziţie niciun document, care ar confirma că în anul 1939 exista cea mai mică posibilitate de-a încheia pactul tripartit.

Şi altă teză – posibilitatea pentru URSS de-a tărăgăna tratativele cu Germania. O aşa posibilitate nu exista! Lucru confirmat cel puţin de două momente incontestabile: telegrama lui Hitler din 21 august, unde direct se spune că mai departe de 23 august el nu va aştepta şi în zilele apropiate va trece la soluţionarea „problemei poloneze". După cum ne mărturisesc toate datele pe care le avem la dispoziţie, acţiunile führerului nu erau un bluf. Şi a doua, despre ce va fi vorba mai jos, pregătirile pentru atacarea Poloniei erau în toi; nu aveau nemţii timp să aştepte, iar tergiversarea de mai departe a negocierilor cu ei era imposibilă.

„Cea de-a doua cale – …a încheia tratatul cu Germania, dar includerea unui articol în el, care ar permite anularea lui… Concomitent Uniunea Sovietică trebuia să continue presiunile asupra partenerilor occidentali".

Noi vom pune astfel întrebarea: cine a spus că Germania ar fi căzut de acord la un asemenea tratat cu URSS, pe care l-a propus M.I. Semireaga? Documentele ne mărturisesc – în niciun caz. Lui Hitler nu-i trebuiau tratative şi tratate de dragul tratativelor şi tratatelor. Lui, ca şi lui Stalin, un om al acţiunii, îi era străină trăncăneala liberală şi-i trebuia un tratat real, cu o eliminare concretă a Uniunii Sovietice „din joc", şi o aşa eliminare, după care să nu rămână nici urmă de „presiune" a Sovietelor asupra Occidentului. Şi mai este încă o întrebare – cum în realitate putea Uniunea Sovietică să realizeze presiuni?

„Cea de-a treia cale – a nu încheia tratatul cu Germania, dar, totodată, a menţine cu ea legături economice normale, şi nici cu Anglia şi Franţa… în baza condiţiilor inacceptabile pentru Uniunea Sovietică. Aceasta însemna că Uniunea Sovietică îşi păstra un statut cu adevărat neutru… Timpul lucra în favoarea Uniunii Sovietice şi nu a Germaniei"[г]. Cine l-a dezinformat pe profesor, comunicându-i că Germania ar fi fost de acord cu o asemenea variantă? Şi apoi – nemţii tindeau nu spre colaborarea economică cu URSS ca atare (cu toate că şi acest lucru era pentru ei foarte important), ci spre neadmiterea ei în braţele anglo-franceze. Fără de care n-ar fi fost nici legături economice.

Cât priveşte însă Anglia şi Franţa (repetăm a câta oară), în baza condiţiilor acceptabile pentru URSS, tratatul era respins, deoarece condiţiile erau inacceptabile pentru chamberlaini. URSS şi-ar fi păstrat nu neutralitatea, ci şi-ar fi agravat izolarea. Aceasta ar fi fost o neutralitate legendară, cum e cea a lui Robinzon Cruzo, înconjurat de canibali. Timpul, desigur, lucra în favoarea URSS numai în condiţii de pace. Iar Hitler nu se gândea să-i ofere un asemenea timp.

După enumerarea celor trei variante M.I. Semireaga încheie: „Fireşte, a miza pe astfel de decizii alternative, se putea numai în caz de siguranţă… că Germania în condiţiile lipsei tratatului cu URSS nu va năvăli asupra Poloniei"[462]. Probabil, unii contemporani de-ai noştri astăzi au o asemenea încredere, pe când e cunoscut la sigur că totuşi conducerea sovietică pe atunci n-o avea.

---

nipotenţiar al Poloniei pentru soluţionarea problemei despre permisiunea trecerii trupelor sovietice prin teritoriul ei în cazul năvălirii Germaniei". // Ржешевский О.А. Перед великим испытанием. // ННИ. 2010, № 3. С. 9.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Opinia stimatului istoric M.I. Semireaga este similară cu poziţia lui L. Troţkii în 1918 la Brest-Litovsk: „Nici război, nici pace, iar armata o demobilizăm!". // Vezi: История КПСС. Т. 3. Кн. 1. С. 529-530.

[462] Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 51.

O poziţie foarte asemănătoare este împărtăşită şi de-un alt cunoscut istoric M.M. Narinskii: „Consider că putem afirma despre unele postulate în esenţă greşite ale conducerii staliniste în activitatea ei internaţională din ajunul războiului. În primul rând, este vorba de-o neînţelegere a caracterului şi proporţiilor pericolului din partea Germaniei naziste... Iar posibilităţile înţelegerii cu Anglia şi Franţa n-au fost folosite din plin". // Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 158.

Noi vedem un pic altfel situaţia din vara lui 1939 şi să vorbeşti despre „o neînţelegere [de către conducerea sovietică] a caracterului şi proporţiilor pericolului din partea Germaniei naziste" nu-i prea corect, ca minimum din 1934, când fusese luat cursul spre crearea sistemului securităţii colective şi care rămânea strategic neschimbat până în cea de-a treia decadă a lunii august 1939.

Cât priveşte „posibilităţile înţelegerii cu Anglia şi Franţa" care din ele „n-au fost folosite din plin"?

Putem însă fi de acord cu opinia onoratului istoric că „Stalin miza pe un conflict de lungă durată în Vest, fapt ce-i va permite să joace rolul «celui de-al treilea câştigător»" (Ibid.), dar cu următoarea reticenţă principială: acest lucru a devenit o realitate numai după semnarea la 23 august 1939 a tratatului sovieto-german. Până în acel moment însă partea sovietică făcea tot posibilul pentru preîntâmpinarea războiului. Iar extrapolarea poziţiei sovietice de după 23 august 1939 asupra perioadei de până atunci este principial inadmisibilă.

În continuare profesorul Narinskii analizează cursul politicii externe staliniste din ajunul războiului: „În al doilea rând, aceasta-i o gândire de esenţă geopolitică, tendinţă de asigurare a securităţii ţării pe contul acaparărilor teritoriale şi sferei de influenţă. În realitate însă în condiţiile unei grave crize internaţionale din vara anului 1939, pentru asigurarea unei securităţi reale, era mult mai importantă unirea tuturor oponenţilor potenţiali ai blocului agresiv. Pentru atingerea acestui scop erau, bineînţeles, necesare cedările şi compromisurile. Dar nici partea sovietică, nici cercurile guvernante ale Angliei şi Franţei n-au depus pentru aceasta un efort consecvent" (Ibid. С. 158-159).

Rezumând complexitatea faptelor, ce stau la dispoziţia cercetătorilor, putem face o concluzie categorică: în acele condiţii concrete de-o alternativă mai reală pentru asigurarea securităţii naţionale URSS nu dispunea. Alta, mai proastă, există întotdeauna. Gândul de pe urmă a fost exprimat clar de istoricul israelitean Gabriel Gorodeţkii: „Se impune concluzia că Stalin a ales nu o alianţă defensivă cu Anglia şi Franţa şi nu un pact cu Germania, ci o aşa politică care corespundea adecvat securităţii Uniunii Sovietice... Stalin a făcut alegerea în favoarea celui mai mic rău... Stalin nu avea alternativă semnării pactului”[463].

Analizând evenimentele din august 1939, un punct de vedere asemănător l-au exprimat şi istoricii americani A.Read şi D. Fisher: „Anglia şi Franţa în ultimul moment se puteau răzgândi, Polonia înţelege care este situaţia reală, iar propunerile germane – respinse. Stalin a lăsat ambele uşi deschise. Însă treptat priorităţile au evoluat în favoarea Germaniei, aliaţilor revenindu-le poziţia de mâna a doua”[464].

Ce au câştigat părţile semnând pactul. Noi am analizat calculele, care au împins conducerea stalinstă să semneze tratatul cu Germania. Acum le vom examina din punct de vedere al realizării lor.

Prima – Uniunea Sovietică a căpătat o respiraţie în timp. Acesta era un plus, deoarece a crescut potenţialul militaro-economic al URSS. Se pot auzi replici[465] – către 22 iunie 1941 în comparaţie cu 23 august 1939 Uniunea Sovietică n-a câştigat nimic: în august 1939 în forţele ei terestre erau 1,9 mln de oameni şi werhmachtul număra circa 2 mln (de asemenea fără FMA şi FMM); în iunie 1941 în Armata Roşie erau 5,5 mln. de oameni (propriu-zis militari – 4,8 mln, iar împreună cu cei chemaţi la instrucţiuni premilitare – 5,5 mln), în Germania sub armă erau peste 8 mln[466]. La 23 August 1939 populaţia Germaniei (cu Austria şi „protectorat”) constituia peste 85 mln de oameni, iar a URSS – circa 170 mln; în iunie 1941 – respectiv, circa 290 mln (împreună cu populaţia ţărilor ocupate şi aliaţilor-sateliţi) şi aproximativ 192 mln în URSS (în septembrie 1940)[467]. În 1939 Germania producea aproape de două ori mai puţin în comparaţie cu URSS, în 1941 – mult mai mult. Cifrele sunt atât de convingătoare, încât nu ne putem opune, dar nici nu dorim s-o facem, fiindcă suntem absolut de acord: către 22 iunie 1941 potenţialul Germaniei a crescut multiplu în comparaţie cu cel sovietic.

Tabelul 1. *Dezvoltarea forţelor armate sovietice în anii 1939-1941*[468]

Forţele armate	Către 1.01.39	Către 22.06.41	În % faţă de 1939
Personal (mii de oameni)	2485	5774	232,4
Tunuri şi aruncătoare de mine (mii)	55,8	117,6	210,7
Tancuri (mii)	21,1	25,7	121,8
Avioane de luptă (mii)	7,7	18,7	242,8

Dar ne permitem să continuăm comparaţia. În Germania serviciul militar obligatoriu a fost introdus în martie 1935, în URSS – la 1 septembrie 1939. Deci, în sensul rezervelor pregătite, situaţia URSS în anul 1939 în comparaţie cu cea a Germaniei era mai rea ca în 1941. Calitativ în anul 1939 armamentul sovietic ceda în faţa celui german. În 1941 această rămânere în urmă s-a micşorat (cu toate că cantitativ URSS avea superioritate şi în 1939 şi în 1941, dar nu cantitatea a jucat rolul hotărâtor în război, ci calitatea). În 1940 în comparaţie cu 1939 volumul producţiei militare a crescut cu 27%. Dacă în anii primului cincinal alocările pentru armată constituiau doar 5,4% din toate cheltuielile bugetare, apoi în 1941 ele au crescut până la 43,4%[469].

Suntem gata să semnăm sub fiecare cuvânt al stimatului Mihail Narinskii până la penultima propoziţie inclusiv, dar numai după ce-i vom pune în prealabil o intrebare: Ce fel de „cedări şi compromisuri” mai trebuia să facă conducerea sovietică şi la care ea n-a mers pentru crearea unei Antante tripartite echitabile? Cât priveşte ultima propoziţie, ea este corectă doar referitor la „cercurile guvernante ale Angliei şi Franţei”. Ceea ce se referă la conducerea sovietică, nu-i clar: spre ce trebuia ea să mai tindă? Să „scoată castane” din foc pentru Chamberlain? Dar Stalin nu era Beneš!

Este de asemenea greu să fii de acord cu afirmaţia precum că „greşelile principiale ale conducerii staliniste au stat la baza apropierii sovieto-germane, expresie a căreia a fost încheierea pactului de neagresiune din 23 august 1939”. Cum deja am arătat mai sus, cauza acestuia a constat anume în linia politică externă promovată de Chamberlain & K^0 şi urmată orbeşte de cercurile guvernante franceze, care se temeau de propriul popor mai mult decât de Hitler.

[463] Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»).

[464] Ржешевский О.А. Перед великим испытанием. // ННИ. 2010, № 3. С. 10 (cu trimitere la: Read A., Fisher D. The Deady Aliance: Pact 1939-1941. London, 1988. P. 115).

[465] De exemplu, profesorul Narinskii scrie: „Cu încheierea pactului sovieto-german Stalin a câştigat teritoriu, dar nu timp”. // Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 159.

Problema constă în faptul că în acele condiţii concrete, „câştigând teritoriu”, el „câştiga timp”. „Spaţiul” se transforma în „timp” câştigat. Mai detaliat despre aceasta va fi vorba în continuare.

[466] Перечнев Ю.Г. О некоторых проблемах подготовки страны и Вооружённых Сил к отражению фашистской агрессии. // ВИЖ, 1988, № 4. С. 43; Кривошеев Г.Ф. В первых сражениях. // ВИЖ, 1991, № 2. С. 11; Гареев М.А. О мифах старых и новых. // ВИЖ, 1991, № 4. С. 47.

[467] Кожурин В.С. О численности населения СССР накануне Великой Отечественной войны (неизвестные документы). // ВИЖ, 1991, № 2. С. 23.

[468] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.

[469] Петров Б. К наступлению готовы... // Родина, 2011, № 6. С. 15.

Însă cel mai principal constă în altceva – în anul 1939 Armata Roşie era vlăguită de represiuni, în 1941 situaţia privind cadrele de comandă parţial s-a îmbunătăţit, cu toate că era departe de normă. Şi încă o observaţie: cu toate că Germania în anul 1941 întrecea Uniunea Sovietică după numărul populaţiei şi volumul producţiei, aceasta nu era totodată şi o superioritate calitativă. Din 290 de milioane de supuşi ai führerului, circa 200 mln îl urau de moarte şi în cazul unui război mare şi îndelungat, Hitler putea miza numai pe nemţi şi pe aliaţii săi europeni nu prea de nădejde (cum mai târziu s-a demonstrat, absolut incerţi). Aşa că în sensul posibilităţilor de completare a armatei germane în anul 1941, ele n-au crescut cu mult faţă de anul 1939. În afară de aceasta, o parte considerabilă a trupelor Germaniei fasciste era permanent sustrasă pentru realizarea serviciului de pază în ţările ocupate.

Din toate cele expuse se poate face o concluzie – câştigul de timp i-a acordat URSS şi câştig în calitatea pregătirii, dar pierdere în plan cantitativ. Iar faptul că acest răgaz n-a fost pe deplin folosit în URSS, este deja o altă problemă. Şi greşeala lui Stalin, cum consideră unii[470], a fost nu 23 august, ci 22 iunie: şi în nepregătirea pentru a respinge agresiunea, şi în necredinţa că ea în acel an va avea loc. Stalin a greşit de asemenea presupunând că Hitler se va îngloda în Occident pentru mult timp. Ce-i drept, în august 1939 niciun om, inclusiv führerul şi apropiaţii lui, nu se gândea că peste 9 luni va avea loc o zdrobire atât de fulgerătoare a Franţei.

A doua – s-a înrăutăţit situaţia strategică a Germaniei[*] prin înaintarea URSS spre Vest şi, respectiv, s-au îmbunătăţit poziţiile URSS. Ne pot riposta – priviţi la hartă, în septembrie 1939 agresiunea germană a început mult mai la vest decât în 1941. În 1939 Uniunea Sovietică împreună cu Polonia şi Occidentul putea să-l întâlnească pe Hitler în Silezia, Pomerania şi Prusia Orientală la sute de kilometri de la hotarul sovietic din 1941. Aceasta ar fi fost întocmai, dacă se reuşea semnarea pactului tripartit. Dar n-a fost să fie şi, în asemenea condiţii, contactul cu werhmachtul din cauza faimoasei poziţii a pilsudiştilor era la această linie imposibil. Iar faptul că Occidentul nu va interveni, iar armata poloneză nu este capabilă de luptă ştia nu numai Hitler, ci şi Stalin. El era absolut convins că în aşa caz va fi nevoit să lupte cu nemţii piept la piept. Anume aceasta o şi doreau „müncheniştii”, iar Armata Roşie era nepregătită. Dacă nu semna Stalin pactul, atunci ar fi avut armata germană în prag la hotarul anilor 1939-1940.

Niciun om competent nu se îndoieşte că deja în 1939, cel târziu în primăvara anului 1940, nemţii ar fi ocupat Ţările Baltice. Şi werhmachtul s-ar fi aflat în apropierea nemijlocită a Leningradului şi la 250-350 km la est în direcţia Moscovei. Şi iarăşi o să ni se riposteze – în orice caz trebuia de apărat Polonia în calitate de tampon între URSS şi Germania. Respingem replica: anume această variantă voiau s-o evite ruşii, anume aceasta o doreau „müncheniştii” – confruntarea corp la corp a werhmachtului şi ARMŢ. Dar să fie apăraţi în orice caz n-ar fi permis polonezii, iar nemţii i-ar fi zdrobit cu mult până la intrarea Armatei Sovietice în luptă cu cea germană. De ce? Oricare militar cât de cât competent va lămuri că pentru ca aceasta să nu se întâmple, polonezii trebuiau să-i permită aliatului să înceapă trecerea prin teritoriul său nu mai târziu de începutul agresiunii germane. Întârzierea numai cu câteva zile însemna, în condiţiile raportului cantitativ şi calitativ de forţe existent între armatele germană şi poloneză, zdrobirea completă a ultimei către momentul intrării în luptă numai a avangardelor sovietice[r].

Tot atât de clar este şi faptul că diviziile şi corpurile de armată ale forţelor principale nu pot fi ca prin minune transportate la sute de kilometri. Iar, ţinând cont de nivelul de dezvoltare a reţelei de transport poloneze, această transportare ar fi durat săptămâni, chiar dacă forţele respective şi erau gata de luptă la hotarul polonez. Nivelul propriu de motorizare a Armatei Roşii era în acel timp neînsemnat şi majoritatea trupelor se mişcau pe jos. Trupele motorizate, rupându-se de forţele principale, ar fi ajuns în raionul operaţiunilor militare irosind

---

[470] Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 51; Бережков М. Просчет Сталина // Международная жизнь, 1989, № 8; Уткин А.И. Так пришла война. С. 87.

Astfel, de exemplu, un savant cu autoritate şi unul dintre cei mai serioşi istorici ruşi V.I. Daşicev afirmă: „Precum Münchenul n-a asigurat Anglia şi Franţa de agresiunea hitleristă de asemenea şi pactul sovieto-german a avut urmări dezastruoase pentru Uniunea Sovietică. El a cauzat înfrângerea catastrofală din 1941”. // Дашичев В.И. Стратегия Гитлера – путь к катастрофе, 1933-1945. Исторические очерки, документы и материалы. Т. 1. С. 13.

Cu tot respectul faţă de Veaceslav Daşicev, pactul, în primul rând, a fost încheiat de către partea sovietică absolut nu cu scopul asigurării sale de agresiunea hitleristă pentru toate timpurile. Iar, în al doilea rând, dezastrul din 1941 are absolut alte cauze, şi faimosul pact nu are nicio atribuţie cu aceasta.

Acest punct de vedere este împărtăşit şi de-un alt istoric rus, M.M. Narinskii, cu o autoritate nu mai mică în lumea ştiinţifică: „Avem temei să considerăm că, dacă pactul sovieto-german a fost un succes tactic al lui Stalin, atunci întreg cursul spre colaborare cu Berlinul a devenit un eşec strategic al lui”. // Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 159.

Cu aceasta am putea fi de acord, dar cu condiţia că Kremlinul avea alternative reale de-a încheia o triplă alianţă cu Angila şi Franţa. Cu regret însă ele nu existau. O alternativă reală „a colaborării cu Berlinul” era doar izolarea completă a URSS în faţa coaliţiei fasciste în condiţiile neutralităţii favorabile a Occidentului faţă de „axă”.

[*] Se are în vedere în comparaţie cu situaţia creată, dacă hotarul sovietic din 1941 era tot acolo unde era şi în 1939.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Se cere o analogie cu cea de-a patra coaliţie antifranceză (1806-1807), când armata prusacă a fost distrusă peste şase zile după invazia lui Napoleon, încă până în momentul când trupele ruse au reuşit să treacă pe teritoriul Regatului Prusac.

rezerva de combustibil. Desigur, într-un anumit fel, situaţia putea fi îmbunătăţită cu concursul aviaţiei. Ea ar fi izbutit să aprovizioneze unităţile de avangardă. Dar spre deosebire de anul 1938 situaţia s-a schimbat în folosul Germaniei şi acele forţe, pe care aviaţia rusă era în stare să le arunce în raionul acţiunilor militare, n-ar fi fost de ajuns pentru îndiguirea rafalelor werhmachtului. În plus, în cadrul colaborării Armatei Roşii cu cea cehoslovacă în anul 1938 se putea sprijini pe puternicele fortificaţii cehe, pe când în Polonia ele lipseau şi zdrobirea werhmachtului într-o operaţiune defensivă era imposibilă. Aşa ceva se putea întâmpla numai în condiţiile unei lupte corp la corp cu Armata Roşie. De aici rezultă că fără permisiunea prealabilă de trecere a armatelor sovietice pe teritoriul polonez, acest ajutor va fi inefectiv şi cu aceasta au fost de acord militarii englezi şi francezi încă la negocierile de la Moscova.

Dar, acceptând aceste argumente, mai este o obiecţie: ieşind la frontierele sovietice din 1939 pe toată linia de la Marea Baltică la cea Neagră, în acelaşi an Germania nu s-ar fi hotărât la un război cu URSS. Ea pur şi simplu nu era pregătită pentru aceasta! În asemenea caz, unde-i aici câştigul de timp? Această constatare o acceptăm fără echivoc. Desigur în 1939 era imposibil un război între URSS şi Germania, chiar dacă Armata Roşie rămânea în locurile dislocării sale permanente (aceasta şi în cazul dacă pactul nu exista, dar nici cu Anglia şi Franţa Moscova n-ar fi fost semnat tratatul – adică în cel mai rău caz pentru URSS). N-ar fi fost el nici în 1940 (deja numai în varianta cu pactul) – Germania ar fi fost preocupată de asigurarea spatelui său în Occident. Dar iată în ceea ce priveşte anul 1941, chiar dacă Germania nu începea invazia înainte de 22 iunie, Uniunea Sovietică în orice variantă avea câştig de timp în direcţia Moscovei o săptămână – două, iar în cea a Leningradului – 2 luni! Şi la sud trupele germane s-ar fi aflat numai la 30-40 km de Odessa. Astfel, situaţia Uniunii Sovietice în 1941 putea fi mult mai rea.

În acest sens, cunoscutul istoric israilitean G. Gorodeţki, apreciind evenimentele, menţionează că „motivele comportamentului lui Stalin erau determinate pornind numai de la Realpolitik... Ocuparea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord la sfârşitul lui iunie 1940 era mai degrabă o dorinţă de a-şi asigura securitatea în Balcani şi pe litoralul Mării Negre, decât o consecinţă a poftelor nesăţioase ale ruşilor, cum deseori sunt prezentate lucrurile în literatură. Expansiunea *per se* era lipsită de orice motiv ideologic... Extinderea sistemului sovietic de securitate spre gura Dunării crea o adâncime necesară pentru apărarea Sevastopolului şi Odesei, care se aflau la o distanţă de doar 40 km de la hotarul român... Ocuparea Bucovinei de Nord de asemenea era motivată din raţiuni strategice. Ea i-a permis lui Stalin stabilirea controlului asupra principalelor căi ferate dintre Ucraina şi Basarabia prin Cernăuţi şi Lvov... Regelui Carol i-au recomandat foarte insistent să cedeze Basarabia fără rezistenţă”[471].

Aşa că din punct de vedere strategic, extinderea URSS spre vest era absolut pozitivă şi corespundea totalmente sarcinilor securităţii naţionale. De aceeaşi părere era şi Churchill, chiar şi după zdrobirea Poloniei: „Rusia promovează o politică la rece în interesele proprii. Noi am prefera ca armatele ruse să se afle pe poziţiile lor actuale… Pentru apărarea Rusiei de pericolul nazist este absolut necesar ca armatele ruse să se afle pe această linie. În orice caz... este creat Frontul de Răsărit, asupra căruia Germania nazistă nu va îndrăzni să năvălească”. Şi în continuare Churchill menţionează că aceşti paşi Uniunea Sovietică i-a întreprins din considerentele securităţii de stat, bazându-se pe interesele sale naţionale[472].

Dar, deoarece prin îmbunătăţirea situaţiei strategice a URSS, a fost lichidat un mare stat european, apare întrebarea – cum trebuie priviţi paşii ei din punct de vedere ai dreptului, moralei şi care e rolul ei în lichidarea Poloniei? Bineînţeles, mergând la o afacere teritorială cu Hitler pe contul altor popoare est-europene, Uniunea Sovietică a încălcat şi normele de drept şi morală. Însuşi faptul unei asemenea înţelegeri, chiar numai pe hârtie, este o crimă, care a pătat nu numai conducerea stalinistă, dar şi întreaga ţară. Dar, dacă e să analizăm participarea sovietică în practica realizării acestui acord, este nevoie să menţionăm că rolul URSS în lichidarea Poloniei lipseşte completamente. Acest „merit” în complexitate le aparţine hitleriştilor. Uniunea Sovietică n-a intervenit până în momentul când devenise absolut clar că Polonia, ca stat, şi-a încetat existenţa. În plus, sovieticii au ocupat teritorii etnic nepoloneze. Armata Roşie a ieşit la linia, care conform condiţiilor Tratatului de la Versailles trebuia să separe Polonia şi Rusia Sovietică, la aşa-numita „linie Curzon” sau cu alte cuvinte la hotarul etnic între polonezi, pe de-o parte, şi ucraineni şi belaruşi, pe de alta.

Din punct de vedere moral-psihologic şi politic acesta a fost aspectul puternic al acţiunii întreprinse de Soviete. Ele au ocupat numai pământurile locuite de ucraineni şi belaruşi, care pe parcursul tuturor anilor de dominaţie poloneză au fost supuşi unei discriminări naţionale şi de altă natură şi, evident, tindeau spre reunire cu fraţii lor etnici din URSS. Anume componenţa etnic nepoloneză a populaţiei acestor teritorii a îndreptăţit din punct de vedere al „dreptului istoric” alipirea Ucrainei de Apus şi a Belarusiei de Apus la republicile sovietice Ucraineană şi Belarusă. În afară de aceasta, Uniunea Sovietică într-un fel şi-a reîntors teritoriile de care a fost lipsită în rezultatul războiului cu Polonia din 1920. Dar pierderea acestor teritorii a fost recunoscută de Guvernul sovietic conform Tratatului de Pace de la Riga din 1921 şi aici persistă o încălcare flagrantă a acestui tratat

[471] Городецкий Г. Роковой самообман: Сталин и нападение Германии на Советский Союз. М., 2001 (militera.lib.ru/research/gorodetsky_g/index.html).
[472] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 205.

de către Uniunea Sovietică, deci şi a dreptului internaţional[473]. Pe de altă parte, la Moscova întotdeauna considerau că acest tratat i-a fost impus Rusiei „sub ţeava revolverului”, folosindu-se de slăbiciunea ei militară vremelnică, de aceea tratatul dat simbolizează el însuşi o încălcare a dreptului internaţional din partea Poloniei[474].

Dar oricum am aprecia dreptul istoric, el a fost realizat în condiţiile când Polonia sângera şi, cu toate că nu URSS a nimicit-o, ea a luat parte la împărţirea ei[475]. Pentru a elucida tabloul deplin al pieirii Poloniei, este nevoie de specificat că în decursul războiului ea a fost lăsată în voia sorţii şi, de fapt, trădată de aliaţii săi occidentali. Ei n-au întreprins niciun pas real pentru a o salva, sperând că următoarea victimă a agresiunii hitleriste va deveni URSS. Churchill a prevăzut un asemenea comportament al guvernului englez, menţionând că încă până la năvălirea naziştilor asupra Poloniei „Chamberlain deja s-a hotărât la un asemenea pas”[476]. De aceea o anumită parte a responsabilităţii pentru dezastrul Poloniei o poartă şi Occidentul. Dar cea mai mare vină pentru lichidarea statului polonez o au guvernanţii lui reacţionari, care prin tâmpenia lor au adus ţara la catastrofă.

După cum se ştie, o urmare a pactului Molotov-Ribbentrop a fost extinderea URSS spre vest pe contul Poloniei nu numai în direcţia moscovită, ci şi în cea leningrădeană pe contul incorporării Ţărilor Baltice. În această problemă de asemenea sunt nuanţe. Datorită circumstanţelor, Uniunea Sovetică nu putea să nu includă aceste republici în „sfera sa de influenţă”. Amorale sunt formele şi mijloacele de realizare a acesteia: ignorarea brutală a procedurii democratice a detectării opiniei publice a acestor republici, schimbarea orânduirii lor politice şi sociale după modelul sovietic, lipsirea de independenţa statală. Prin aceasta s-a manifestat tendinţa URSS de-a promova în anumite condiţii prielnice exportul revoluţiei în vest. Ce-i drept, în condiţiile de atunci, alternativele posibile ale popoarelor mici au fost îngustate la minimum: sau să fie sovietizate, dar să-şi păstreze existenţa fizică şi să se dezvolte în noile condiţii, sau să păstreze orânduirea burgheză, dar să fie nimicite de fascism. A treia variantă nu exista.

„La sigur, scrie Gabriel Gorodeţkii, ocuparea Ţărilor Baltice poate fi şi trebuie acuzată din considerente morale, dar ea a fost generată de pericolul care plana asupra Uniunii Sovietice. Precum a menţionat corect Volkogonov, ocupând statele baltice, Stalin şi-a concentrat eforturile în direcţia consolidării situaţiei militaro-strategice a URSS şi nu era scrupulos faţă de metodele alese pentru realizarea acestui scop”[477]. Examinând procesul de pătrundere a URSS spre litoralul Mării Baltice, în prima etapă – introducând armatele pe teritoriul acestor republici – ea acţiona în interesele sale naţionale şi, obiectiv, în interesele acestor ţări, făcând imposibilă pătrunderea fascismului în regiune. În schimb, paşii următori erau o încălcare flagrantă a legalităţii şi dreptului popoarelor la autodeterminare.

Analizând urmările pactului Molotov-Ribbentrop, Fleischhauer îndreptăţeşte acţiunile URSS prin interesele securităţii ei, iar în „problema poloneză”, prin dreptul ei istoric şi etnic. Referitor la ritmurile incorporării accelerate a Ţărilor Baltice, ea lămureşte aceasta nu prin dorinţa lui Stalin de-a le sovietiza şi înghiţi, ci prin faptul că altfel n-a avut timp să acţioneze: Franţa a suferit o înfrângere atât de rapidă, că în alt mod el n-ar fi reuşit să legalizeze această acţiune. Stalin nu s-a aşteptat la o asemenea evoluţie a evenimentelor în Vest, şi credea că mai are timp berechet pentru consolidarea treptată a poziţiilor sale în estul Europei. Iar când Franţa s-a prăbuşit şi Hitler şi-a eliberat pe neaşteaptate energia, Stalin s-a speriat că naziştii se vor întoarce spre Est şi vor înghiţi Republicile Baltice. Pentru a-l opri pe Hitler, el pur şi simplu a alipit aceste pământuri la URSS[478]. Probabil, a fost anume aşa, dar până în prezent n-au fost decsoperite documente, care ar confirma atare versiune.

Dacă examinăm problemele în cauză, obiectiv apare întrebarea, de-o mare importanţă şi în zilele noastre – este vorba de problema coexistenţei şi compatibilităţii intereselor marilor puteri şi ale ţărilor mici. În ajunul celui de-Al doilea război mondial, în pofida realizării sau asigurării intereselor marilor puteri, au fost ignorate nu

---

[473] O asemenea interpretare este completamente respinsă de către specialistul ucrainean în domeniul dreptului internaţional Vladimir Makarciuk: „Protocolul secret despre împărţirea sferelor de influenţă dintre Germania nazistă şi Uniunea RSS, menţionează el, a fost alcătuit în aşa fel, încât formal nu încălca practica de atunci de întocmire a documentelor juridice internaţionale… Hotarele europene din 1939 de mult nu mai erau privite ca intangibile, de aceea nu era nimic nelegitim în intenţiile părţilor de-a presupune consecinţele schimbărilor aşteptate”. // Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. С. 155, 156.

[474] Cunoscutul istoric francez, profesorul de la Sorbona Annie Lacroix-Riz consideră că aşa-numita „Galiţie de Răsărit” a fost ocupată de polonezi în anii 1920-1921. Legalitatea acestui rapt teritorial din partea polonezilor este, bineînţeles, discutabilă. Istoricul francez menţionează că acţiunile Moscovei din ajunul celui de-Al doilea război mondial aveau drept scop evitarea luptei corp la corp cu Germania. // Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? М., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.

[475] Iată cum apreciază situaţia dată profesorul Narinskii: „Negociatorii erau foarte satisfăcuţi de rezultatele obţinute. Pactul sovieto-german a însemnat un acord al conducătorilor celor două state totalitare, scopul căruia era refacerea militaro-politică a Europei, împărţirea sferelor de influenţă din partea de est a continentului”. // Наринский М.М. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 158.

[476] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 175.

[477] Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»).

[478] Vezi: Фляйшхауэр И. Пакт Молотова-Риббентропа: германская версия. // Международная жизнь. 1991. № 7. С. 126-128.

numai interesele, dar şi existenţa unui şir de ţări mici. Şi iată întrebarea – era o îndreptăţire? Desigur, în cazul Austriei şi al Cehoslovaciei, a fost o crimă nu numai din partea Germaniei fasciste, dar şi a Angliei şi Franţei. „Democraţiile" au sacrificat ţările date în numele realizării interesului lor egoist, îngust de clasă, ce nu avea nimic în comun cu interesele naţionale ale acestor state. Din partea Germaniei fasciste toţi paşii întreprinşi pe arena internaţională aveau un caracter agresiv şi antiuman. Uniunea Sovietică a realizat o serie de anexe teritoriale sub motivul apărării sale şi a teritoriilor respective de agresiunea fascistă. Considerăm că pentru clarificarea definitivă a acestei probleme pe cercetători îi aşteaptă un lucru intensiv în arhivele capitalelor europene.

După începutul războiului şi răspândirea lui asupra unor regiuni vaste ale lumii, a apărut pericolul acaparării unor noi ţări şi teritorii de către statele agresive. Pe teatrul european o deosebită însemnătate economică şi militaro-strategică pentru părţile beligerante le-au căpătat ţările scandinave. Fără îndoială asupra lor plana pericolul înrobirii naziste, fapt care înrăutăţea brusc situaţia geostrategică a Marii Britanii. Pentru a nu admite aşa ceva, Churchill pleda (pe atunci el încă nu era premier) pentru ocuparea acestor ţări şi respingerea invaziei hitleriste de pe teritoriul lor[479]. Englezii n-au reuşit să facă asemenea lucru – naziştii le-au luat-o înainte.

În general, în ajunul războiului şi în timpul lui, s-a înrădăcinat o practică, când statele mici erau sacrificate pentru realizarea intereselor, fie şi vital necesare, dar egoiste, ale marilor puteri, ceea ce se considera ceva admisibil. Cu toate că astăzi asemenea tradiţie, care-şi luase începutul din antichitate şi căpătase un puternic imbold în epoca colonială, deşi este formal acuzată ca inadmisibilă şi criminală, în practică este promovată abil de către marile puteri. În fine, ea constituie elementul cardinal al doctrinei militare a SUA, care presupune în caz de conflict armat contactul trupelor americane cu inamicul pe teritoriul altor state, la o îndepărtare maximală de litoralul american. Bineînţeles, în aşa caz, nu numai interesele acestor ţări, dar şi ele însele se sacrifică şi se nimicesc în vâltoarea războiului contemporan. Dar să revenim la rezultatele pactului sovieto-german.

A treia – Uniunea Sovietică a evitat izolarea internaţională şi, în principiu, unirea posibilă a lumii capitaliste pe bază antisovietică. Dar ea a evitat realizarea unui scenariu mult mai real decât unirea tuturor ţărilor capitaliste – lupta comună a Germaniei şi Japoniei contra sa. Şi nu pe un timp, ci în principiu! Uneori se pot auzi obiecţii că războiul concomitent pe două fronturi nu ameninţa Uniunea Sovietică, căci între Germania şi Japonia nu exista în vremea ceea un acord militar formal[480]. La prima vedere acest lucru pare convingător, dar în realitate demonstrează neînţelegerea realităţilor. În primul rând, Japonia şi fără alianţă militară formală cu Germania, şi fără declaraţie de război se afla, de fapt, în stare de război cu URSS. În al doilea rând, a trecut nu mult timp şi ea a încheiat cu Germania şi Italia un tratat militar. Fără îndoială, zdrobirea clasică a samurailor la Halhin-Gol a produs un efect dezmeticitor asupra militariştilor de extremă din Japonia. Dar ne vom permite afirmaţia că aceasta a fost nu unicul şi nu principalul, ce a îndreptat agresiunea niponă în altă direcţie de la URSS.

Cum scrie profesorul T. Hattori în legătură cu tratatul sovieto-german din 23 august 1939, cabinetul lui Hiranuma a fost nevoit să-şi dea demisia[481]. Apare întrebarea: ei şi? Aceasta n-a fost o simplă demisie, ea avea un sens adânc. În primul rând, probabil, este vorba de-un caz unic în istoria contemporană, când un tratat, încheiat între două guverne, a servit cauza demisiei guvernului celei de-a treia ţări. Oare nu-i curios de ce? Iată aici e tot miezul problemei – acesta a fost un cabinet, ce reprezenta cele mai reacţionare, extremiste şi militariste cercuri ale imperialismului nipon, care în întregime se orientau spre Germania şi scopul cărora era campania militară comună cu Hitler împotriva URSS, zdrobirea şi ocuparea ei.

Demisia lui Hiranuma a fost nu o simplă demisie, era vorba de-o înfrângere a cursului cercurilor respective, ce îndemnau Imperiul Nipon la război „în direcţia de nord". Totodată demisia simboliza un şoc şi o colosală indignare a cercurilor în cauză de „trădarea cauzei comune" de către Germania. Toate acestea au adus la putere forţele ce pledau pentru realizarea tendinţelor agresive ale Japoniei în altă direcţie – în zona Oceanului Pacific şi a Mărilor de Sud. Un asemenea curs, nu numai temporar, dar în principiu, excludea războiul Japoniei contra URSS, ca minimum până la victoria ei în direcţia opusă, unde s-ar fi confruntat cu SUA şi Marea Britanie.

Japonia s-a simţit părăsită şi izolată în caz de război împotriva URSS şi a înţeles corect că, încheind pactul cu Uniunea Sovietică, Germania la început doreşte să se răfuiască cu Occidentul. Rezulta că şi Japonia trebuie să se mişte în atare direcţie. În următorii doi ani pregătirea Japoniei de război era în fond îndreptată anume spre realizarea scopurilor luptei cu SUA şi Anglia. Toate evenimentele ulterioare ne confirmă acest fapt: asignările principale ale bugetului militar erau îndreptate spre asigurarea necesităţilor flotei maritime; pregătirea concretă de luptă a armatei şi flotei era îndreptată spre un război în condiţiile tropicale şi debarcările pe insule şi litoral; semnarea în aprilie 1941 a pactului despre neutralitate cu URSS; şi însuşi faptul că după năvălirea Germaniei asupra URSS, Japonia nu s-a folosit de „situaţia favorabilă" şi nu s-a îndreptat „spre Nord", fiindcă forţa de inerţie de doi ani o împingea în direcţie opusă. Ba mai mult, toţi aceşti doi ani de după pact, japonezii considerau că şi nemţii îşi depun eforturile principale în altă direcţie faţă de URSS.

---

[479] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 246-247.

[480] Groza A. URSS – instigatorul celui de-Al doilea război mondial. P. 21.

[481] Хаттори Т. Япония в войне 1941- 1945. М., 1973. С. 30; vezi de asemenea: Год кризиса. Т. 2. С. 540-542 (док № 409).

Iar acum să ne închipuim ce-ar fi fost, dacă URSS nu semna pactul cu Germania. În primul rând, nu există garanţii că în aşa caz japonezii nu încercau în viitorul apropiat după Halhin-Gol să-şi ia revanşa. Dar cel mai important pentru URSS este faptul că n-ar fi avut loc schimbarea direcţiei agresiunii nipone. Vârful ei de lance ar fi rămas aţintit „spre Nord". După cum am văzut şi direcţia agresiunii germane în asemenea variantă ar fi fost orientată contra URSS. Iar aceasta ar fi devenit acea temelie reală pe care s-ar fi desfăşurat agresiunea contra URSS concomitent din Vest şi din Extremul Orient, în condiţiile „neutralităţii" binevoitoare a „democraţiilor" faţă de agresori. Dacă Stalin nu semna pactul, atunci căpăta un război pe două fronturi, şi visul „împăciuitorilor" devenea o realitate.

Principalul ce a câştigat Hitler în rezultatul pactului cu Stalin, a fost neutralizarea URSS, încrederea în neamestecul ei în soluţionarea „problemei poloneze" şi „frâu liber" în Occident. În acest sens se poate recunosaşte că faimosul pact Molotov-Ribbentrop a devenit un jalon în calea războiului. Şi iată aici ni se face principala obiecţie contra întregului nostru sistem de argumentare: „Singuri vă contraziceţi, recunoscând că pactul i-a dezlegat definitiv mâinile lui Hitler!" Dar, punând astfel întrebarea, părtaşii ei demonstrează incapacitatea absolută de-a înţelege esenţa situaţiei internaţionale din acel moment, adevăratele scopuri ale lui Hitler şi căile de atingere a lor, şi încă acel fapt că în fond cu pact sau fără el, războiul în rezultatul nereuşitei tratativelor anglo-franco-sovietice a devenit ceva absolut inevitabil.

Lucru despre care s-a vorbit şi vom încerca să mai demonstrăm suplimentar. Dar acum să revenim la obiecţia presupusă. Nu, pactul n-a declanşat războiul, începutul lui a fost în principiu determinat de München, el i-a întors doar albia cu 180 de grade. Da, pentru un anumit preţ, Stalin i-a acordat lui Hitler libertatea acţiunilor în Occident. Dar numai astfel el putea abate pericolul de propria ţară[482]. Bineînţeles, pentru URSS nu era cea mai bună variantă, dar nici cea mai rea. Nereuşind să preîntâmpine războiul în principiu, conducerea de la Kremlin n-a admis scenariul pe care l-au scris „müncheniştii" în ultimii doi ani. Occidentul a nimerit în acea capcană, pe care atât de zelos o pregătea pentru URSS.

Dar Hitler a mai căpătat ceva. Anterior am mai menţionat că Stalin avea nevoie de-un „tampon" între URSS şi Germania, iar când asigurarea lui a devenit imposibilă, a hotărât să obţină minimul – pe contul Poloniei a transferat hotarul mai la vest. Bineînţeles, nu poate fi nici vorbă despre o oarecare încredere între conducerea bolşevică şi cea nazistă. Neîncrederea era reciprocă. Şi din aceleaşi cauze, înaintea viitoarei încleştări cu Occidentul, iar apoi cu URSS, şi Hitler (la fel ca Stalin) avea nevoie să îndepărteze hotarul german spre est, mai departe de centrele vitale ale Germaniei – raionul industrial Silezia, Pomerania şi Prusia Orientală. Dar şi de la vechiul hotar polonez până la Berlin erau doar 150 km. Transferarea hotarului german spre est de asemenea crea un spaţiu suplimentar – de „tampon" – în calea ofensivei eventuale ruseşti contra Sileziei şi a Prusiei Orientale.

Deci, Hitler a căpătat în urma pactului nu pur şi simplu o libertate în acţiuni, dar şi o garanţie adăugătoare de la o ofensivă sovietică neaşteptată în spate în timpul campaniei în Occident. Nemţii n-au uitat coşmarul ofensivei ruse în Prusia Orientală, care a zădărnicit distrugerea Franţei în septembrie 1914 şi a pus Germania în situaţia unui luptător pe două fronturi. Dar şi la o privire generală asupra hotarului germano-polon din 1939 se vede că de pe el este comod de înaintat, dar de apărat este imposibil. Transferarea hotarului pe „linia Curzon" îmbunătăţea radical posibilităţile apărării lui şi cu forţe incomparabil mai mici[r]. În fond, Hitler a câştigat în urma pactului ca minimum nu mai puţin decât Stalin.

Termenele posibile ale începutului războiului. Mărturii precum că fără pact soarta Poloniei ar fi fost aceeaşi ca şi cu el sunt foarte multe. Despre unele noi am vorbit mai sus. În primul rând, cu pact sau fără el, Occidentul a trădat Polonia. Stalin fără Occident n-ar fi luptat pentru Polonia în niciun caz. Înseamnă că ea rămânea una la una cu Germania în orice situaţie. În al doilea rând, sunt multe cuvântări ale lui Hitler care dovedesc direct că, oricum, cu pact sau fără el totuna va nimici Polonia. Astfel noi am pomenit de telegrama lui către Stalin din 21 august, în care direct se declară despre aceasta; apoi cuvântarea lui din 22 august în faţa comandamentului wehrmachtului; multe din convorbirile lui cu apropiaţii, care mai târziu au mărturisit despre aceasta, cum este, de exemplu, contele Ciano, ministrul afacerilor externe al Italiei, ginerele lui Mussolini[483].

La concluzia, despre inevitabilitatea zdrobirii Poloniei în orice condiţii, au ajuns asemenea cercetători cu autoritate, cum sunt W. Churchill[484], L. Mosley[485] şi I. Fleischhauer[486]. Noi însă nu le credem istoricilor şi

---

[482] De aceaşi părere sunt W. Churchill, L. Hart, V. Falin, K. Tippelskirch, L. Mosley, I. Fleisehhauer, L. Bezîmenskii, A. Booloc, J.L. Stokesbury, V.I. Sipols, D. Volkogonov, R. Medvedev, D. Boffa, Gh. K. Jukov, A. M. Vasilovskii, I. M. Maiskii ş.a.

[r] Nota redactorului ştiinţific: În cazul unei eventuale ofensive, Armata Roşie trebuia să forţeze Nemanul, să creieze capuri de pod pe malul lui stâng pentru a continua ofensiva în vest. Aceasta necesita aproximativ 2 săptămâni. Pentru a ajunge la Vistula, mai era nevoie de două săptămâni şi pentru a o forţa, minimum încă de două săptămâni. În total – 40-45 de zile. Iar aceasta însemna că oricum campania împotriva Occidentului va fi reuşită şi comandamentul wehrmachtului, folosindu-se de-o reţea deasă de căi ferate franceze şi germane, va avea timp pentru transferarea trupelor din Franţa în Polonia contra armatelor sovietice. Deci, se evita războiul pe două fronturi.

[483] Vezi: СССР в борьбе за мир… С. 504.

[484] Vezi: Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 175-205.

[485] Мосли Л. Утраченное время. С. 261.

chiar nici lui Hitler însuşi, un meşter al blufului. Pentru a ne convinge de aceasta, vom examina situaţia, în care s-a pomenit reichul în ajunul agresiunii, care era ieşirea din ea şi dacă exista în genere.

Este bine cunoscut faptul că starea economică a statului şi interesele economice ale clasei lui dominante determină şi cursul politic al guvernului, atât în interiorul, cât şi în afara ţării. Noi deja am menţionat că ocuparea Austriei şi Cehoslovaciei a sporit considerabil potenţialul economic şi a îmbunătăţit situaţia economică a reichului. Dar goana nelimitată a înarmărilor a mistuit repede prada acaparată şi în ajunul războiului economia Germaniei fasciste era de fapt în pragul colapsului.

După cum a declarat Hitler în reichstag, din februarie 1933 până la 1 septembrie 1939, Germania a cheltuit pentru înarmare 90 mlrd de mărci[487], din ele – 19,8 mlrd în anul 1939 (până în august[488]). Pentru comparaţie putem spune că în primul an al dictaturii fasciste cu aceste scopuri au fost cheltuite 1,5 mlrd[489]. Cheltuielile militare au constituit în anul bugetar 1938/1939 58% din toate cheltuielile (în 1933/34 – 24%)[490]. Aceasta a generat o datorie de stat astronomică de 60 mlrd. mărci[491]. „Cheltuielile pentru necesităţile militare şi alte necesitaţi de stat au dus la o acutizare a crizei din economia naţională. Or, economia militară trebuia să existe pe contul noilor emisii şi, ca rezultat, catastrofa financiară era inevitabilă, iar odată cu ea şi cea economică. S-a creat o situaţie din care numai «saltul în război» se putea considera unul salvator”[492]. Această concluzie îi aparţine celui mai mare specialist german, care a studiat participarea armatei germane la cel de-Al doilea război mondial.

Pentru depăşirea crizei financiare şi subsidiei de mai departe a pregătirilor de război, hitleriştii au mers în anii 1938-1939 la măsuri extraordinare, în primul rând, la majorarea impozitelor. Dacă în 1933 veniturile de la impozite au constituit 10,5 mlrd de mărci, apoi în 1938 – 22,8, iar în 1939 – 27,2. Emiţând aşa-numitele „obligaţiuni impozitare”, guvernul hitlerist strângea impozite pe viitor, sperând să acopere deficitul pe contul jefuirii statelor ocupate. A crescut suma împrumuturilor de stat. Dacă în anul bugetar 1933/34 a fost emis un împrumut de 400 mln de mărci, în 1938/39 – de 11,2 mlrd[493].

O deosebită atenţie se acorda dezvoltării industriei grele. Din 1932 până în 1939 producerea mijloacelor de producţie în Germania aproape că s-a triplat[494]. Către luna iunie 1939 în industria militară erau ocupaţi 22 la sută din muncitorii industriali. Din 1933 până în 1939 producţia militară a crescut aproape de 10 ori[495]. Toate acestea nu puteau să nu genereze disproporţii extraordinare în economie, care nu putea rezista mult timp presiunii unei asemenea stări de lucruri.

Trecerea forţată a economiei Germaniei pe picior de război a provocat micşorarea exportului în anii 1938-1939, deoarece mai multe întreprinderi ce furnizau marfa pe piaţa mondială au fost reprofilate conform cerinţelor producţiei militare[496]. Aceasta a micşorat substanţial torentul de valută străină în ţară cu toate consecinţele respective. La 30 ianuarie 1939 Hitler a declarat: „Germania trebuie să exporte sau să moară”[497]. Dar în acele condiţii mărirea exportului era imposibilă, întrucât procesul militarizării economiei a produs o reducere maximală a posibilităţilor dezvoltării economiei paşnice[498]. Desigur, în acest timp avea loc o creştere economică, dar excepţional pe contul creşterii producţiei militare, ce nu-i dădea nimic economiei paşnice, ci doar o slăbea. Resursele de aur şi valutare ale Germaniei se micşorau vertiginos[499]. Ele erau cele mai mici printre ţările capitaliste dezvoltate, cedând de zeci de ori Belgiei, Olandei, Elveţiei, de sute de ori Angliei şi Franţei şi aproape de-o mie de ori SUA[500].

În legătură cu goana înarmărilor, industria resimţea o necesitate acută în materie primă. Iar importul ei înghiţea rezervele valutare şi de aur ale statului. La acesta au contribuit şi măsurile de limitare, introduse de Anglia şi SUA în 1938 cu scopul de a-i împiedica Germaniei procurarea materiei prime strategice. Indiferent de toate măsurile pentru asigurarea autarhiei în aprovizionarea cu materie primă, dependenţa de importul de peste hotare era la începutul războiului colosală. Astfel necesitatea în alimente se acoperea pe contul importului la 20%, iar în materie primă la 33% . În ceea ce priveşte importul diferitor feluri de materie primă strategică, el constituia: minereu – 75% faţă de necesitate, aramă – 70%, plumb – 50%, cositor – 90%, aluminiu – 99%, uleiuri minera-

---

[486] Фляйшхауэр И. Пакт… С. 342-343.
[487] Норден А. Так делаются войны. М., 1972. С. 98; Европа в международных отношениях. С. 376; История второй мировой войны. Т. 2. С. 300.
[488] Европа в международных отношениях. С. 376.
[489] История фашизма в Западной Европе. С. 257.
[490] Ibid.
[491] История второй мировой войны. Т. 2. С. 302; Европа в международных отношениях. С. 377.
[492] Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. Т. 1. С. 162.
[493] История второй мировой войны. Т. 2. С. 301.
[494] Ibid. С. 296.
[495] Ibid. С. 297.
[496] Ibid. С. 298.
[497] Ibid.; Европа в международных отношениях. С. 377.
[498] Vezi: Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. Т. 1. Т. 2. С. 23-25.
[499] Ibid. С. 26.
[500] Vezi: Сталин И.В. Вопросы ленинизма. С. 566.

le – 65%, cauciuc – 85%, materie primă pentru industria textilă – 70%[501]. Pe contul eforturilor gigantice, conducerea fascistă a izbutit să creeze rezerve de materie primă strategică pentru necesităţile războiului pe 9-12 luni. Dar pentru unele tipuri rezervele erau mult mai mici: cauciuc natural – pentru 2 luni, magneziu – pentru 4, aramă – pentru 7[502]. Necesitatea în materie primă pentru nevoile militare faţă de necesităţile comune ale ţării constituia: pentru oţel – 30%, combustibil – 14%, ciment – 45%, aramă – 20%, lemn – 24%, cauciuc – 14%[503].

Aceste cifre ne relevă slăbiciunea potenţialului de materie primă al Germaniei şi dependenţa lui de alte ţări care creştea permanent. Extrem de înalt era şi gradul de militarizare a economiei, astfel apropiindu-se de hotarul după care se profila catastrofa. Germania nu putea duce un război mare, bazându-se pe resursele proprii. Ba mai mult, toate cifrele prezentate, referitor la consum şi rezerve, puteau asigura aprovizionarea armatei germane la nivelul momentului din 1 septembrie 1939. Iar ea număra după cum ştim circa 2 mln. de oameni. Pe când pentru continuarea războiului mondial era nevoie de pus sub arme minimum 7-8 mln de oameni! Economia germană era absolut incapabilă să aprovizioneze o aşa armată. În asemenea condiţii, chiar şi fără a purta operaţiuni militare, în cel mai apropiat viitor Germania era ameninţată de-o catastrofă economică totală. Înseamnă că, pentru a depăşi situaţia creată, trebuia mărită baza de materie primă şi potenţialul economic al ţării de câteva ori! Aceasta este o sarcină pentru decenii! Cu preţul unei supraîncordări colosale, din 1929 până în 1939, volumul producţiei industriale al Germaniei a crescut doar cu 25%[504]. Altfel spus, pentru atingerea acestui nivel, Germania trebuia imediat să acapareze potenţialul şi bogăţiile unor ţări străine.

Pentru a purta un război mare, consideră Muller-Hillerbrand, Germania trebuia să înceapă exploatarea zăcămintelor proprii de metal, să realizeze construcţia întreprinderilor metalurgice înalt productive, să mărească producţia rulmenţilor cu bile, a arborilor cotiţi etc. Deosebit de acut se resimţea criza de prese grele pentru producerea plitelor blindate, bombelor pentru aviaţie, obuzelor de calibru mare. O parte considerabilă a rezervelor de metale colorate a fost folosită încă până la începutul războiului, iar completarea lor era imposibilă, deoarece către acest timp rezervele de aur şi valută au fost epuizate[505]. Rezervele transportului feroviar, de automobile şi vase fluviale, continuă cercetătorul german, erau pe sfârşite. Deja în iarna anului 1938-1939 din cauza greutăţilor de transport au loc dificultăţi în viaţa economică a ţării, mai ales în aprovizionarea cu cărbune[506]. Atunci, la ce se aştepta Germania în iarna următoare?

Se crea o situaţie când cu nivelul şi starea economică dată, sprijinindu-se excepţional pe forţele proprii, ţara nu numai că nu putea purta un război mare, dar în cel mai apropiat viitor o aştepta colapsul. Către începutul războiului s-a creat un cerc vicios: scopurile cereau acaparări; pentru aceasta era nevoie de-un potenţial economic gigantic; a-l crea rapid era imposibil; înseamnă că urma să-l ia de la alte popoare. Cercul s-a închis. Criza financiară, potenţialul industrial şi de materie primă nesatisfăcător, greutăţile economice, cauzate de supramilitarizare, îi forţau pe hitlerişti să se grăbească cu începutul războiului. Numai prin intermediul înrobirii şi jefuirii altor ţări şi popoare ei sperau să-şi îndrepte situaţia economică şi să evite catastrofa. Clica hitleristă a demonstrat aventurismul său extrem nu numai în politică, dar şi în economie, aruncând-o pe altarul războiului, şi, fără a-l câştiga, pierzând şi economia. Pe Hitler îl putem compara nu numai în plan politico-militar, dar şi în cel economic, cu un jucător de hazard, care a pus în joc totul: şi averea, şi viaţa însăşi. Pentru a se salva, trebuie doar de câştigat...

Dar supraîncordarea resurselor materiale este o nimica toată în comparaţie cu supraîncordarea forţelor poporului german. Crearea werhmachtului şi lărgirea colosală a producţiei militare cereau un număr colosal de forţă de muncă calificată. Încercând să soluţioneze această problemă, în industria militară au fost antrenaţi toţi şomerii, circa 700 de mii de mici comercianţi şi meşteşugari ruinaţi în anii 1933-1939, gospodine casnice. Numai din mai 1938 până în mai 1939 numărul muncitorilor antrenaţi în producţia militară a crescut cu 1,25 mln de oameni şi cu toate acestea în industrie era un deficit de 631 mii de muncitori[507].

Pentru a compensa aceste lipsuri s-a intensificat exploatarea oamenilor muncii: din 1 ianuarie 1939 s-a permis mărirea zilei de muncă de la 10 la 14 ore; pe contul „raţionalizării" a fost mărită productivitatea muncii, introdusă prestaţia de muncă obligatorie pentru femei, care în curând au constituit 1/3 din toţi muncitorii[508]; se admitea munca bărbaţilor mai în vârstă de 65 de ani şi a adolescenţilor de 13-14 ani[509]. Concomitent avea loc micşorarea salariilor – în 1939 ele au alcătuit 82,5% din nivelul anului 1929. Costul vieţii însă în 1939 a crescut faţă de anul 1933 cu 7%. Scădea puterea calorică a produselor, se micşorau subvenţiile şi pensiile, fondurile asigurărilor sociale s-au redus de la 33 de mărci în 1932 pentru un locuitor la 7 mărci în 1939[510].

---

[501] Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. Т. 2. С. 28.
[502] История второй мировой войны. Т. 2. С. 299.
[503] Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. Т. 2. С. 27.
[504] Сталин И.В. Вопросы ленинизма. С. 566.
[505] Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. Т. 2. С. 29.
[506] Ibid.
[507] История второй мировой войны. Т. 2. С. 299.
[508] Ibid.; История фашизма в Западной Европе. С. 258.
[509] История второй мировой войны. Т. 2. С. 300.
[510] История фашизма в Западной Европе. С. 248.

Pe fundalul supraîncordării gigantice a forţelor naţiunii, a scăzut brusc nivelul ei de viaţă. Cu ajutorul celei mai iscusite prelucrări ideologice şi a celui mai crud sistem de teroare, situaţia nu putea fi ţinută mult timp sub control. Dacă ţinem cont de situaţia socioeconomică ce s-a creat în Germania în ajunul războiului, putem afirma că ţara se afla în pragul unei crize, care inevitabil ar fi măturat regimul nazist. Semnele ei încă nu se pronunţau deschis, dar căpeteniile lui simţeau că numai războiul poate salva regimul şi preîntâmpina colapsul economic.

Faptul era pe deplin înţeles şi de diplomaţii străini care monitorizau situaţia economică a Germaniei. Astfel, consilierul ambasadei engleze la Berlin Forbes informa Londra încă la 6 aprilie 1939: „În niciun caz nu putem exclude varianta că Hitler va declanşa războiul pentru a pune capăt acelei situaţii insuportabile, în care a nimerit datorită politicii sale economice". Dar şi Henderson îi scria la 6 mai lui Halifax: „Va putea oare [Germania] supravieţui încă o iarnă fără catastrofă? Şi dacă nu, nu va prefera Hitler războiul colapsului economic?"[511].

Iată ce scrie în legătură cu aceasta istoricul englez A.J.P. Taylor: „Englezii erau ferm convinşi că sistemul economic nazist se află în pragul prăbuşirii. Se preconiza că toate resursele au fost direcţionate pentru înarmare şi Germania, de facto, nu mai are materie primă necesară pentru continuarea războiului. Militarii raportau: «Nemţii sunt istoviţi şi demoralizaţi». Angliei şi Franţei le rămânea doar să-şi menţină poziţiile defensive şi să continue blocada. În aşa caz, Germania se va prăbuşi fără luptă. Chamberlain a declarat: «Nu mai consider că vom duce o luptă crâncenă»"[512].

Noi ne-am apropiat de momentul, când poate apare întrebarea: Da, războiul în principiu a devenit inevitabil, dar de ce a început la 1 septembrie 1939 şi era oare posibil de a fi început ceva mai târziu? Se poate da numai un răspuns negativ. Mai târziu decât cu câteva zile el nu putea începe! Şi aici sunt două cauze: aceeaşi de ordin economic şi cea natural-climaterică.

Când vorbim de cauza economică, se are în vedere nu faptul că economia Germaniei n-ar mai fi rezistat câteva luni. Ar fi rezistat poate şi mai mult de-un an. Dar problema este de-un alt ordin. Germania aproape a atins, sprijinindu-se pe forţele proprii, apogeul producţiei militare şi respectiv a depăşit alte ţări în pregătirea de război. Tergiversarea declanşării operaţiunilor militare însemna în acele condiţii pierderea superiorităţii obţinute şi, respectiv, micşorarea şanselor de-a obţine o victorie în război.

Iată cum argumenta fostul ministru al economiei din guvernul hitlerist A. Schpeer necesitatea dezlănţuirii imediate a războiului: „Să presupunem că, datorită înarmării noastre rapide, raportul de forţe cu Anglia şi Franţa constituie 4:1 în folosul nostru. După ocuparea Cehoslovaciei inamicul a început masiv să se înarmeze. Pentru a atinge nivelul maximal de producţie el va avea nevoie de la un an şi jumătate până la doi ani[*]. El va putea micşora distanţa dintre noi numai începând cu 1940. Dacă partea adversă va începe să producă tot atâta cât producem noi, atunci superioritatea noastră permanent se va micşora. Pentru a o susţine la nivelul precedent, noi trebuie să producem de patru ori mai mult. Dar noi nu suntem în stare să facem aşa ceva... Noi am elaborat în toate domeniile modele noi, inamicul însă dispune de material învechit"[513].

O mai convingătoare, după părerea noastră, dovadă a imposibilităţii amânării începutului campaniei poloneze este greu de găsit. Iar ocupând Polonia, Germania şi mai mult îşi măreşte potenţialul şi-şi îmbunătăţeşte situaţia economică pe contul jefuirii ei.

Atunci mai poate apare încă o întrebare: bine, Hitler nu putea aştepta jumătate de an şi mai mult, dar ce hotăra începutul lui în septembrie? De ce nu în octombrie sau chiar în noiembrie? Deoarece intervenea natura: cu începutul lunii octombrie şi până în aprilie în Polonia este un timp instabil – ploile răzmoaie drumurile, umplu multiplele bariere acvatice în calea agresorului, fac imposibilă mişcarea rapidă a coloanelor lui de tancuri şi motorizate în afara drumurilor cu pavaj tare şi folosirea aerodromurilor de câmp. Adică armata germană îşi pierde principala superioritate – cea tehnică şi se poate pomeni în situaţia războiului îndelungat şi posibil pe două fronturi. De aceea, tărăgănarea privind iniţierea campaniei poloneze era inadmisibilă.

În situaţia internaţională de la sfârşitul lunii august 1939, războiul devenise inevitabil. Ţările iubitoare de pace, din cauza egoismului de clasă şi naţional-statal, s-au pomenit răzleţite. Aceasta i-a şi deschis lui Hitler calea spre războiul mondial.

---

[511] Vezi: Полторак А.И. Нюрнбергский эпилог. С. 477.
[512] militera.lib.ru/h/taylor/index.html.
[*] Precum ne amintim, Churchil, în principiu, a ajuns la aceleaşi concluzii.
[513] Vezi: Шпеер А. А. Гитлер: «Кампания против России – детские игрушки». // ВИЖ, 1996, № 3. С. 60.

TEMA Nr. 7. PROBLEMA BASARABEANĂ ÎN POLITICA INTERNAŢIONALĂ ÎN ANII 1917 – 1939

Proclamarea Republicii Democratice Moldoveneşti[1] a devenit expresia doleanţelor poporului moldovenesc de a-şi restabili statalitatea seculară. Majoritatea absolută a concetăţenilor noştri pledau însă pentru păstrarea Moldovei în componenţa Rusiei şi erau categoric contra separării de ea şi a unirii cu România[2]. Din cauza intensificării procesului de sovietizare şi bolşevizare a Basarabiei însă, liderii mişcării naţionale, situaţi pe poziţii tranşant antisovietice şi antibolşevice, evoluează ideologic spre naţionalismul românesc şi, contrar voinţei populaţiei, întreprind acţiuni subversive contra existenţei tânărului stat moldovenesc, renăscut în rezultatul revoluţiei ruse.

În mare taină de opinia publică, cel mai mult temându-se de propriul popor şi fiind lipsiţi totalmente de sprijinul lui, ei apelează la cercurile conducătoare româneşti, chemând în ţară trupe intervenţioniste străine. Sub paza acestora şi la decizia oligarhiei semifeudale române, care la rândul său a primit acceptul prealabil al Antantei şi Puterilor Centrale, a fost organizată „votarea" de operetă din 27 martie (9 aprilie) 1918 din cadrul Sfatului Ţării (în acel moment organ nelegitim şi total nereprezentativ) prin care a fost proclamată „unirea" Basarabiei cu România[3].

---

[1] Vezi: ANRM, F. 727, Inv. 2, D. 57, f. 36-36 (vs), 40-40 (vs), 129-130; ANRM, F. 727, Inv. 2, D. 21, Partea I, f. 61-68, 69-70, 74-75; Unirea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord cu România. 1917-1918. Documente. Chişinău, 1995. P. 117-120; Виноградов В.Н., Ерещенко М.Д., Семенова Л.Е., Покивайлова Т.А. Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. Документы и материалы. М., 1996. С. 201-202; Poştarencu D. O istorie a Basarabiei în date şi documente (1812-1940). Chişinău, 1998. P. 155-157; Halippa P., Moraru A. Testament pentru urmaşi. Chişinău, 1991. P. 73; Ciobanu Şt. Basarabia. Chişinău, 1993. P. 145; Brătianu Gh. I. Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice. Bucureşti, 1995. P. 56; Bogos D. La răspântie. Moldova de la Nistru în anii 1917-1918. Chişinău, 1998. P. 131; Левит И.Э. Молдавская республика (ноябрь 1917 – ноябрь 1918). Кишинёв, 2000. С. 3, 25-28; Bobeică A. Sfatul Ţării – stindard al renaşterii naţionale. Chişinău, 1993. P. 104; Cernovodeanu P. Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internaţional (1806-1920). Bucureşti, 1993. P. 147; Moraru A. Istoria Românilor. Basarabia şi Transnistria (1812-1993). Chişinău, 1995. P. 163; Moraru A., Negrei I. Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc. Chişinău, 1998. P. 62; Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. Chişinău, 1996. P. 80; История Молдавской ССР. Т. 2. Кишинев, 1968. С. 48; Stepaniuc V. Statalitatea poporului moldovenesc. Chişinău, 2005. P. 161-163; Стати В. История Молдовы. Кишинев, 2003. С. 272; Cojocaru Gh. Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923). Bucureşti, 1997. P. 25; Cojocaru Gh. Sfatul Ţării: Itinerar. Chişinău, 1998. P. 56, 166-167; Dragnev D., Varta I. Istoria românilor. Epoca modernă. Chişinău, 2002. P. 194; Ţurcanu I. Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări. 1918. Chişinău, 1998. P. 107, 203-204; Adauge M., Danu E., Popovschi V. Mişcarea naţională din Basarabia. Cronica evenimentelor din anii 1917-1918. Chişinău, 1998. P. 67-68; Popovschi V. Republica Democratică Moldovenească. 1917-1918 (Formarea, organizarea internă, simbolurile oficiale). Chişinău, 2002. P. 4; Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 288; King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. Chişinău, 2002. P. 32.

[2] ANRM, F. 727, Inv. 2, D. 3, f. 27; F. 727, Inv. 2, D. 21, f. 136-136 vs, 141, 141 vs., 142, 178 vs.; F. 727, Inv. 2, D. 22, F. 141-142; Cuvânt Moldovenesc. 1917, 14.05, №38; Cuvânt Moldovenesc. 1917, 6.12, № 110; Свободная Бессарабия. 1917, 23.11, № 171; Свободная Бессарабия. 1917, 5.12, № 181; Бессарабская жизнь. 1917, 25.11, № 268; Sfatul Ţării. 1917. 24.12; Sfatul Ţării. 1918. 11.01; За власть Советскую. Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции (1917-1920). Сборник документов и материалов. Кишинев, 1970. С. 44-46; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 200-202; Halippa P., Moraru A. Testament pentru urmaşi. P. 55; Bobeică A. Sfatul Ţării. P. 72, 73, 75, 76, 79, 81, 89; Ghibu O. Pe baricadele vieţii. În Basarabia revoluţionară (1917-1918). Amintiri. Chişinău, 1992. P. 463-464 etc.

În acest sens este foarte semnificativă mărturia lui Argetoianu care demonstrează că şi majoritatea membrilor Sfatului Ţării erau educaţi în spiritul tradiţiilor ruseşti şi în suflet nu doreau separarea de Rusia. Examinând cuvântarea generalului Averescu în faţa „deputaţilor" Sfatului Ţării, el menţionează că aceştia îl ascultau destul de indiferent. Însă „când a început generalul să vorbească... ruseşte, toată sala s-a sculat în picioare şi de unde până atunci atmosfera fusese destul de rece, aplauzele şi uralele au izbucnit din toate părţile. Dintr-o dată, popularitatea generalului Averescu a pătruns şi în Sfatul Ţării. Dar mie mi s-a strâns inima. Mă întrebam ce s-ar fi întâmplat dacă într-o adunare populară întrunită la Cluj sau la Sibiu, un general român ar fi vorbit ungureşte". // Argetoianu C. Memorii. Vol. 5. Bucureşti, 1995. P. 55.

[3] Vezi: Documente privind istoria României între anii 1918-1944. Bucureşti, 1995. P. 7-8; Unirea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord cu România. 1917-1918. Documente. P. 200-216; Colesnic Iu. Sfatul Ţării: Enciclopedie. P. 30-31; Bogos D. La răspântie. P. 160-179; Poştarencu D. O istorie a Basarabiei în date şi documente. P. 162-163; Ciobanu Şt. Unirea Basarabiei. Studii şi documente. Chişinău, 1993. P. 257-268; Halippa P., Moraru A. Testament pentru urmaşi. P. 91-101; Brătianu Gh. I. Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice. P. 58; Bobeică A. Sfatul Ţării. P. 139-150; Ghibu O. Pe baricadele vieţii. P. 562-570; Cazacu P. Moldova dintre Prut şi Nistru. Chişinău, 1992. P. 403-409; Agrigoroaiei I., Palade Gh. Basarabia în cadrul României întregite. 1918-1940. Chişinău, 1993. P. 71; Cojocaru Gh. Integrarea Basarabiei în cadrul României. P. 47; Cojocaru Gh. Sfatul Ţării: Itinerar. P. 113-114, 171; Moraru A., Negrei I. Anul 1918. P. 86; Ţurcanu I. Unirea Basarabiei cu România. P. 108, 256-257; Adauge M., Danu E., Popovschi V. Mişcarea naţională din Basarabia. P. 93-94; Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 289;

Acest act n-a avut nicio putere juridică atât din punct de vedere al principiului suveranităţii poporului, cât şi al dreptului internaţional. Menirea lui a constat excepţional în „legalizarea” anexării Basarabiei de către România regală. Marile Puteri ocidentale şi Germania au „stimulat” România, permiţându-i să ocupe teritoriul Moldovei dintre Prut şi Nistru, din motive anticomuniste, pentru a o atrage în lupta contra Rusiei sovietice. Majoritatea populaţiei ţinutului nostru însă n-a acceptat dominaţia străină şi trăia în speranţa răsturnării ei.

1. Apariţia problemei basarabene în relaţiile internaţionale

Începutul intervenţiei antisovietice. După cum am menţionat mai sus, victoria Revoluţiei din Octombrie a trezit spaima şi ura în lumea capitalistă. Iată cum, în opinia istoricului moldovean I. Levit, vedeau situaţia creată cercurile diriguitoare româneşti: „Ca şi conducătorii altor state burgheze, guvernanţii României regale au fost şocaţi de vestea despre răsturnarea Guvernului provizoriu şi venirea bolşevicilor la putere în Rusia. Nu fără temei ei se temeau că decretele despre pace şi despre pământ adoptate de Congresul II al Sovietelor din toată Rusia vor genera un nou val de manifestaţii revoluţionare ale soldaţilor ruşi şi vor influenţa ţăranii şi muncitorii români. Regele Ferdinand şi apropiaţii lui au fost cuprinşi de spaimă pentru soarta monarhiei şi a ordinii socioeconomice din ţară. Ei erau foarte mult îngrijoraţi şi de faptul că ieşirea Rusiei din război şi plecarea trupelor ruse de pe Frontul român vor cauza distrugerea armatei române de forţele armate ale Puterilor Centrale”[4].

În esenţă, sunt identice şi concluziile istoricului american, membru de onoare al Academiei Române Keith Hitchins: „Posibilele repercusiuni ale revoluţiei [din martie] asupra soldaţilor şi ţăranilor români au stârnit nelinişte reală în cercurile guvernamentale. Mulţi politicieni se temeau că epidemia se va răspândi repede din Rusia peste Prut... Dar s-a ivit un nou pericol. La sfârşitul verii lui 1917, evenimentele revoluţionare din Rusia ameninţau să dezorganizeze frontul de luptă şi să submineze stabilitatea socială şi politică din Moldova. În timp ce soldaţii ruşi, obosiţi de război, erau din ce mai mult atraşi către cauze radicale prin promisiuni de dreptate socială şi economică, Brătianu şi regele se temeau că astfel de idei vor submina hotărârea soldaţilor ţărani români de-a lupta. Revoluţia bolşevică din noiembrie a agravat criza”[5].

În evenimentele revoluţionare ruse însă elita oligarhică românească a presupus şi anumite profituri proprii – posibilitatea realizării „proiectului României Mari”. Iată ce scria în memoriile sale în legătură cu aceasta ministrul român de atunci I.G. Duca: „Descompunerea frontului rusesc nu mă sperie, dimpotrivă – mă bucură. Rusia prăbuşindu-se, noi vom putea ocupa în curând Basarabia şi fiindcă cu Rusia sau fără Rusia, în cele din urmă tot vor birui aliaţii, la sfârşitul războiului vom lua şi Ardealul şi, astfel, din aceste lupte şi din această restrişte va ieşi ceea ce n-am îndrăznit să sperăm nici în visurile noastre cele mai înflăcărate: unirea tuturor românilor de la Nistru până la Tisa”[6].

După cum am mai menţionat deja, Antanta şi-a asumat rolul de coordonator al acţiunilor tuturor forţelor antibolşevice. În acest sens, încă la 8 noiembrie, cabinetul englez, la o şedinţă extraordinară, a examinat posibilitatea acţiunilor antisovietice ale armatelor române în colaborare cu atamanul căzăcesc răzvrătit A.M. Kaledin[7]. La această şedinţă, ambasadorul român a confirmat acordul guvernului său de-a lua parte împreună cu acest general albgardist la campania contra Puterii sovietice[8]. În aceeaşi zi consilierul preşedintelui Wilson pe problemele internaţionale, colonelul House, în cadrul unei şedinţe comune cu primul ministru englez Lloyd George şi ministrul de externe al Majestăţii Sale Balfour a făcut o propunere de „a sfătui România să colaboreze cu orice forţe aliate [antisovietice] combatante, aflate în apropierea teritoriului” Rusiei[9].

Ieşirea României din război şi tentativele ei asupra Basarabiei. La 10 noiembrie 1917, preşedintele Wilson personal a stimulat România în favoarea participării la lupta antisovietică, şi în schimbul acestui lucru i-a făgăduit să sprijine la viitoarea conferinţă de pace pretenţiile ei asupra Basarabiei[10]. Drept că a făcut acest lucru într-o formă prea generală, fapt care l-a dezamăgit pe premierul român I. Brătianu, dornic de-o creştere teritorială a României pe contul Basarabiei. Astfel, „într-o notă trimisă la Iaşi, pe 28 noiembrie, [Wilson] a promis că îşi va pune în joc toată influenţa pentru integritatea României ca naţiune liberă şi independentă”[11].

King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. P. 33 Boldur A. Istoria Basarabiei. Bucureşti, 1992. P. 499, 506.

[4] Левит И.Э. Молдавская республика. С. 77-78.

[5] Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K., Papacostea Ş., Todor P. Istoria României. Bucureşti, 1998. P. 418.

[6] Duca I.G. Memorii. Vol. 3. Războiul (1916-1917). Partea I. Bucureşti, 1994. P. 273.

[7] Архив полковника Хауза. Т. 3. М., 1939. С. 169; Антонюк Д.И., Афтенюк С.Я., Есауленко А.С., Иткис М.Б. Предательская роль «Сфатул Цэрий». Кишинев, 1969. С. 140; Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. Кишинев, 1974. С. 76; Антонюк Д.И., Афтенюк С.Я., Есауленко А.С. «Сфатул Цэрий» – антинародный орган. Кишинев, 1986. С. 76.

[8] Архив полковника Хауза. Т. 3. С. 169.

[9] Ibid.

[10] Гиршвельд А. О роли США в организации антисоветской интервенции в Сибири и на Дальнем Востоке. // Вопросы истории. 1948, № 8. С. 11.

[11] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. Diplomaţia lui I.C. Brătianu. Iaşi, 1995. P. 40.

Ideea luptei comune a României regale şi a lui A.M. Kaledin contra bolşevicilor a fost sprijinită şi de guvernul lui Clemenceau[12]. El a aprobat oficial propunerea ambasadorului român la Paris de-a folosi prizonierii transilvăneni, aflaţi pe teritoriul Rusiei în lupta cu Puterea sovietică[13]. Evident că fără acordul aliaţilor occidentali clica regală care guverna România niciodată nu s-ar fi hotărât să ocupe Basarabia.

Despre acest lucru, la 4 februarie 1921, Guvernul sovietic i-a radiografiat Guvernului Maiestăţii Sale: „Fără un sprijin activ din partea guvernelor ţărilor Antantei, acţiunile militare ale Poloniei contra Rusiei ar fi fost imposibile şi n-ar fi fost răpită Basarabia”[14]. Constatarea dată a Guvernului sovietic este totalmente susţinută de istoricul moldovean A. Gh. Morari, care afirmă că „guvernele Angliei şi Franţei şi alţi organizatori şi participanţi la intervenţia armată antisovietică i-au acordat ajutor României pentru a realiza agresiunea sa” şi şi-au „dat acordul pentru anexarea ţinutului de către România ca răsplată pentru participarea la intervenţia antisovietică”[15].

Nu trebuie de ignorat însă faptul că situaţia guvernului lui I.I.C. Brătianu[15] era foarte dificilă în legătură cu ieşirea Rusiei din război, pe când România în conformitate cu tratatul din 1916 cu Antanta era datoare să lupte împotriva ţărilor blocului german până la sfârşit. „Teama de-o înfrângere totală însă şi ocuparea de către inamic a întreg teritoriului ţării în cazul descompunerii armatei ruse şi părăsirii de către ea a poziţiilor ocupate pe front a generat în sânul cercurilor guvernante române o nouă dorinţă de-a încheia pacea separată cu germanii şi aliaţii lor”[16].

Această concluzie este confirmată şi de N. Iorga care menţionează că încă la sfârşitul anului 1916 primul ministru şi-a pierdut orice încredere lăuntrică şi a declarat deschis că ar fi o mare fericire de-a încheia pacea”[17]. El scria că Brătianu şi alţi miniştri sunt total demoralizaţi[18]. I. Duca de asemenea mărturiseşte că premierul Brătianu spera că puterile aliate vor avea o poziţie favorabilă faţă de situaţia României care s-a pomenit între revoluţie şi o posibilă ocupaţie germană[19]: „El socotea că rolul nostru militar era terminat, că aliaţii trebuiau s-o înţeleagă şi să ne dea dezlegarea cuvenită”[20]. Pentru a încuraja oligarhia română cuprinsă de panică, la 9/22 noiembrie 1917, în numele regelui englez lui Ferdinand i-a fost expediată o telegramă în care se promitea ajutor[21]. Cu o cerere categorică către România de-a continua războiul s-a pronunţat şi guvernul francez[22].

În acelaşi timp, însă sub influenţa Decretului despre pace, soldaţii ruşi, fără a aştepta sfârşitul războiului, pe sectoarele lor au iniţiat tratative cu inamicul de încheiere a armistiţiului. La 17/30 noiembrie generalul A. Averescu menţiona în agenda sa: „Ruşii au început deja în cele mai multe părţi ale frontului tratativele pentru armistiţiu; pe alocuri a fost chiar încheiat”[23]. În acelaşi context, I. Duca scria că „generalul Şcerbaciov îi comunică lui Brătianu că nu mai poate stăpâni situaţia şi că e pus în alternativa de-a părăsi comandamentul sau de-a propune el însuşi armistiţiul”[24]. Şi aici calculele guvernanţilor români au coincis cu opinia lui Şcerbaciov. Temându-se de radicalizarea continuă a armatei ruse, Duca menţiona: „În asemenea condiţii să continui a refuza iscălirea armistiţiului ar fi însemnat să ai peste câteva zile anarhia rusească pe teritoriu şi înaintarea germanilor – adică dezastrul total şi definitiv. În schimb, a iscăli armistiţiul însemna a câştiga timp, a da generalului Şcerbaciov putinţa să-şi păstreze comanda... şi a vedea în răstimp dacă nu se poate reconstrui un front cu ucrainenii[*] şi cu Kaledin sau nu se petrece vreo schimbare politică în interiorul Rusiei”[25].

---

[12] Foarte activ în acest sens era seful misiunii militare franceze la Iaşi, generalul A. Berthelot. // Vezi: 1918 la Români. Documente externe. Vol. 2. Bucureşti, 1983. P. 103.

Cercetătorul american Sherman David Spector menţionează în legătură cu aceasta că ambasadorul francez „Saint-Aulaire şi Berthelot l-au sfătuit [pe Brătianu], în atare condiţii (de adâncire în Rusia a revoluţiei proletare – S.N.), să trimită trupe la Chişinău pentru a izgoni trupele bolşevice. Într-o acţiune pe care istoricii sovietici o numesc prima intervenţie armată a Aliaţilor în Rusia, România a ocupat Basarabia”. // Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 44.

[13] Vezi: Антонюк Д.И. и др. Предательская роль «Сфатул Цэрий». С. 141; Лазарев А.М. Молдавская советская государственность. С. 76; Антонюк Д.И., Афтенюк С.Я., Есауленко А.С. «Сфатул Цэрий» – антинародный орган. С. 76-77.

[14] Чичерин Г.В. Статьи и речи по международной политике. М., 1961. С. 12.

[15] Афтенюк С.Я., Морарь А.Г. Действительность и измышления фальсификаторов. Кишинев, 1984. С. 28.

[15] Conducătorul delegaţiei austro-ungare la tratativele de pace, ministrul imperial de externe contele Czernin l-a descris pe Brătianu ca pe un „minciunos incorigibil”. // Vezi: Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 33.

[16] Левит И.Э. Молдавская республика. С. 79-80.

[17] Iorga N. Istoria românilor. Vol. 10. Bucureşti, 1939. P. 377.

[18] Iorga N. Memorii. Vol. 1. Bucureşti, 1939. P. 174.

[19] Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. München, 1982. P. 8.

[20] Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 13.

[21] 1918 la Români. Documente externe. Vol. 2. Bucureşti, 1983. P. 1016.

[22] Ibid. P. 1017; Фош Ф. Воспоминания (война 1914-1918 гг.). М., 1939. С. 213.

[23] Averescu A. Notiţe zilnice din războí(u) (1916-1918). Bucureşti, 1935. P. 245.

[24] Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 13; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 18.

[*] Se are în vedere Rada Centrală Ucraineană.

[25] Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 13; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 18-19.

În context se cere o lămurire: procesele ce aveau loc în armata rusă purtau un caracter stihiinic şi comitetele soldăţeşti întreprindeau măsuri pentru încetarea dezordinilor. Astfel, comitetul revoluţionar al armatei a 9-a a cerut asigurarea trecerii libere a unităţilor ei în patrie, garantând în atare caz „un comportament calm al trupelor ruse”[26]. După cum ne vom convinge în continuare însă, anume guvernul regal a întreprins un pas fără precedent, dezarmând trupele ruse în retragere şi expropriindu-le rezervele de alimente şi furaj[27], conştient agravând situaţia prin aceasta.

Guvernul sovietic a încercat să introducă un element de organizare în procesul dat. În primul rând, printre trupe a fost răspândit ordinul comandantului suprem N.V. Krîlenko despre trecerea comandamentului în mâinile comitetelor, ocolind cartierele armatelor şi pe cel al frontului. După el a urmat dispoziţia „de a lua alimentele în baza chitanţelor de rechiziţie a Comitetelor militar-revoluţionare, echivalate cu obligaţiunile guvernamentale. În cazul confruntarilor cu trupele române de a-şi face drum cu arma în mână”[28]. Cu regret, partea română era lipsită de intenţii paşnice faţă de Rusia.

I. Brătianu şi părtaşii lui împreună cu D.G. Şcerbaciov întreprindeau eforturi sporite pentru încheierea armistiţiului cu scopul înăbuşirii „anarhiei”. La 19 noiembrie (1 decembrie) 1917 cartierul armatei române a început pregătirile pentru distrugerea trupelor ruse bolşevizate. Fără acordul englezilor şi francezilor însă românii nu puteau încheia armistiţiul, deoarece aceasta ar fi însemnat încălcarea tratatului cu Antanta din 1916 şi lipsirea de dreptul la teritoriile prevăzute de el. De aceea, la 20 noiembrie (2 decembrie), el a expediat la Londra şi Paris două telegrame, încercând să-i convingă pe aliaţii occidentali că în caz de neîncheiere a armistiţiului cu nemţii, acest lucru va fi făcut de comandantul sovietic care va veni în schimbul lui Şcerbaciov[29].

Concomitent, liderii români nici pentru o clipă nu puneau sub semnul întrebării faptul că ei, până la sfârşit, şi-au îndeplinit datoria faţă de Antanta şi chiar au salvat-o de catastrofă, de aceea, după înfrângerea Germaniei, aliaţii pur şi simplu erau obligaţi să-şi onoreze obligaţiunile asumate faţă de România. Această teză era deschis expusă de către guvernul de la Iaşi în acele zile, iar mai târziu în memoriile activiştilor români: „De noi Aliaţii nu se pot plânge. Contribuţia noastră în lupta comună a fost însemnată. Graţie intervenţiei noastre Verdunul a putut fi scăpat, şi frontul occidental uşurat un an de zile prin numeroase divizii germane trimise împotriva noastră. Cât priveşte drepturile noastre, le-am plătit îndeajuns cu sângele nostru. 800000 de morţi era un tribut suficient pentru valorificarea revendicărilor noastre naţionale. Aşa fiind, Brătianu considera că datoria Aliaţilor e să înţeleagă că nu mai putem, că nu mai trebuie, că nu e drept să mai continuăm lupta şi prin urmare să ne autorizeze ei să depunem armele...

Nu e evident că [pacea cu blocul austro-german] ne-a fost impusă din vina altora, că nu am voit-o, că a trebuit s-o suferim ca o tristă fatalitate? Ea nu poate deci avea nicio valoare. Puterile Aliate trebuie pur şi simplu s-o considere ca nulă şi neavenită şi orice s-ar întâmpla să ne considere pe noi până la pacea generală aliaţi”, respectând „integritatea drepturilor ce derivau din tratatul nostru de alianţă. Acesta era punctul de vedere al lui Brătianu”[30].

Trebuie de menţionat că acordul scris al ambasadorilor Antantei la Iaşi, îngrijoraţi de bolşevizarea armatei ruse[31], Brătianu l-a primit încă în ziua aceea[32] şi era convins că va primi şi acceptul guvernelor aliate de-a ieşi din război[33]. Fără a aştepta până aceasta se va întâmpla, la 21 noiembrie (4 decembrie) a fost emis ordinul lui Şcerbaciov, coordonat cu guvernul român, despre încetarea focului începând cu ziua următoare[34]. Făcând o analiză profundă a situaţiei create, I.E. Levit a ajuns la concluzia „că graba, cu care guvernul român insista

---

[26] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 170.

[27] Борьба за власть Советов в Молдавии (март 1917 – март 1918). Сборник документов и материалов. Кишинев, 1957. С. 239.

[28] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 171.

[29] Liveanu V. Evenimente imediat premergătoare armistiţiului de la Focşani. 1917. // Studii şi referate privind istoria României. Partea 2. Bucureşti, 1954. P. 1540.

[30] Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 13-14; despre desfăşurarea tratativelor cu blocul austro-german vezi: Kiriţescu C.I. Istoria războiului pentru întregirea României. Bucureşti, 1989. Vol. 2. P. 311-323.

[31] În decembrie 1917 avea loc procesul bolşevizării armatelor ruse de pe Frontul român, plecarea în masă a soldaţilor de pe poziţii şi s-a intensificat influenţa lor asupra ţărănimii române. // Vezi: Свободная Бессарабия. 1917, 9, 15, 17, 19, 22, 30.12, № 184, 189, 191, 192, 195, 200; Борьба за власть Советов в Молдавии. Сб. док. и материалов. Кишинев, 1957. С. 240.

Astfel, în memoriile sale I. Duca scria că „după iscălirea armistiţiului de la Focşani, procesul de bolşevizare şi de descompunere a frontului rusesc de la noi a şi început să se accentueze cu o îngrijorătoare iuţeală. De fapt ne aflăm în faţa unei adevărate revoluţii bolşevice pe teritoriul nostru”. Şi mai mult oligarhia română era înspăimântată de propriul popor, în primul rând, de acţiunile ţăranilor, influenţaţi de soldaţii ruşi: „Drojdia satelor participă pe alocuri la prădăciuni, bolşevicii împărţindu-le vitele şi produsele furate”. // Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 30, 31; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 38, 39.

[32] Liveanu V. Evenimente imediat premergătoare armistiţiului de la Focşani. 1917. // Studii şi referate privind istoria României. Partea 2. P. 1540.

[33] Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 14; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 19, 21.

[34] Averescu A. Notiţe zilnice. P. 249-250.

asupra încheierii armistiţiului cu blocul austro-german, se lămureşte inclusiv prin speranţele că în situaţia creată se va izbuti alipirea Basarabiei la România”[35].

Această concluzie este confirmată şi de memoriile lui I. Duca: „Pe când se negocia pacea de la Bucureşti, s-a desfăşurat şi unirea Basarabiei. Zic s-a desăvârşit, fiindcă, de fapt, de când se prăbuşise Rusia, această unire era virtual îndeplinită”. Şi, după cum am pomenit mai sus, constituirea Sfatului Ţării era interpretată la Iaşi drept „prologul reîntoarcerii Basarabiei la patria-mumă”[36]. El de asemenea scria că Basarabia era acel minimum la care sperau în acel timp cercurile guvernante româneşti[37]. Aceste gânduri I. Duca le-a expus şi lui N. Iorga[38]. După cum am mai menţionat mai sus însă, cei mai optimişti politicieni, inclusiv I. Duca, erau convinşi că după Basarabia va urma şi Transilvania[39].

La şedinţa guvernului Brătianu i-a informat pe cei prezenţi despre „cerinţa lui Şcerbaciov şi a aliaţilor de-a intra în luptă cu bolşevicii şi adăugă: miniştrii Aliaţi i-au declarat că ei consideră aceasta ca fiind cel mai mare serviciu pe care îl putem aduce în cazul de faţă cauzei Aliaţilor, care se trudesc să reconstituie un front româno-ucrainean. Brătianu ne zice pe urmă că este gata să consimtă la această cerere formală, dar cu rezerva expresă că este ultimul serviciu pe care România îl mai poate aduce Aliaţilor şi, prin urmare că după aceea el, Brătianu, nu se mai poate obliga faţă de Aliaţi, nici să refuze pacea separată”[40].

La 22 noiembrie (5 decembrie) însă s-a întâmplat neverosimilul – aliaţii le-au interzis românilor încheierea armistiţiului: „Ne pomenim deodată cu vestea din Paris că Clemenceau e furios, că ne acuză de trădare şi că declară nici mai mult nici mai puţin decât că nu ne mai consideră de aliaţi”[41]. Pentru a-şi obţine totuşi scopurile preconizate, cu două zile mai târziu, Brătianu i-a remis lui Clemenceau la Paris o telegramă în care îşi ameninţa vizaviul francez cu „pericolul bolşevic” din interiorul României şi pentru a nu admite acest scenariu îl informa că a fost nevoit să scoată trupe de pe linia frontului. El afirma că unicul mijloc de salvare este doar încheierea armistiţiului cu scopul de-a câştiga timp[42].

„În fine, menţionează I. Levit, guvernele puterilor aliate au cedat sub insistenţa conducerii României şi a generalului Şcerbaciov de-a încheia un armistiţiu cu inamicul. Argumentele şi planurile lor au fost primite «cu înţelegere», deoarece armistiţiul era văzut ca un mijloc de luptă cu bolşevismul. Guvernele statelor Antantei chiar au ajuns la înţelegerea de a-i acorda României ajutoare sub formă de credite... Obiecţiile contra încheierii armistiţiului cu inamicul au fost retrase”[43].

În circumstanţele create şi Puterile Centrale i-au acordat României un ajutor real cu scopul desfăşurării unei operaţiuni militare în vederea cotropirii Moldovei de Est. Încetând ostilităţile pe Frontul român, germanii şi austriecii le-au permis românilor să-şi scoată o parte din trupe de pe linia întâi şi să le îndrepte în Basarabia. Pe „urme fierbinţi”, despre asta scria ziaristul Clod Anet: „România s-a înţeles cu Puterile Centrale şi a primit acceptul lor tacit de-a ocupa Basarabia”[44].

La 26 noiembrie (9 decembrie) 1917, comandantul Frontului român, generalul D.G. Şcerbaciov şi generalul român A. Lupescu, în numele României, au semnat la Focşani armistiţiul cu comandamentul trupelor austro-germane[45]. Aceasta le-a permis românilor să-şi elibereze forţele şi la 4-9 decembrie să dezarmeze o parte din unităţile ruse bolşevizate[46]. În timpul operaţiunii nominalizate a fost ucis cu bestialitate comisarul sovietic militar al frontului S.H. Rochal[47]. Unii istorici români neagă apartenenţa autorităţilor române la această crimă.

---

[35] Левит И.Э. Молдавская республика. С. 91.
[36] Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 26, 85; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 34, 104.
[37] Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 26.
[38] Iorga N. Memorii. Vol. 1. P. 176-177.
[39] Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 26; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 34.
[40] Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 42.
[41] Ibid. P. 16; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 21; Liveanu V. Evenimente imediat premergătoare armistiţiului de la Focşani. 1917. // Studii şi referate privind istoria României. Partea 2. P. 1545.
[42] Liveanu V. Evenimente imediat premergătoare armistiţiului de la Focşani. 1917. // Studii şi referate privind istoria României. Partea 2. P. 1543.
[43] Левит И.Э. Молдавская республика. С. 96.
[44] Anet C. La revolution russe. L'Ukraine traitée separement. Paris, 1919. P. 42.
[45] Vezi: Cernovodeanu P. Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti. P. 146; Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 78; Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 81; Левит И.Э. Молдавская республика. С. 97-98.
[46] După cum scria ambasadorul elveţian în România Boissie scopul principal al armistiţiului – e de-a câştiga timp în lupta cu bolşevismul – a fost obţinut. // 1918 la Români. Documente externe. Vol. 2. P. 1024.

Tot despre aceasta informa Balfour guvernul său în memorandumul din 27 noiembrie (10 decembrie) 1917. // Vezi: Ллойд Джордж Д. Европейский хаос. М.–Л., 1924. С. 90.
[47] Mai detaliat despre aceasta vezi: Ходза Н.А. Большевистский комиссар Семен Рошаль. М., 1952; Иткис М., Ройтман Н. Большевистский комиссар Семен Рошаль в Молдавии и на румынском фронте. // Днестр. 1959, № 12; Афтенюк С.Я., Есауленко А.С., Иткис М.Б., Ройтман Н.Д., Шемяков Д.Е. Революционное движение в 1917 году и установление Советской власти в Молдавии. Кишинев, 1964. С. 491-493; Левит И.Э. Молдавская республика. С. 131, 133-134; История Молдавской ССР. Т. 2. С. 52-53; Есауленко А.С. Социалистическая ре-

Astfel, Paul Cernovodeanu afirmă că „executarea lui Rochal, suprimat în secret”, a avut loc „fără ştiinţa autorităţilor de la Iaşi, din dispoziţia membrilor Misiunii militare franceze care... doreau să pună capăt activităţii nocive a fanaticului lor compatriot[r]”[48]. Ion Oprea descoperă faptul precum că „Rochal a fost împuşcat”, deoarece „a încercat să-l asasineze pe Şcerbaciov”[49].

Pentru a dezorganiza şi demoraliza soldaţii revoluţionari, autorităţile române şi contrarevoluţionarii ruşi au încetat furnizarea alimentelor şi furajului trupelor bolşevizate. Drept consecinţă, o importanţă deosebită a căpătat-o Ungheniul, ca staţie de cale ferată-cheie la hotarul românesc. Ca răspuns la acţiunile contrarevoluţiei şi îndeplinind dispoziţiile CMR al Frontului român, comitetul executiv bolşevizat al Sovietului Ungheni a început să reţină eşaloanele cu încărcătură, destinate trupelor regale[r]. S-a făcut o declaraţie că „atâta timp cât comandamentul trupelor ruse pe Frontul român va continua violarea soldaţilor revoluţionari ai frontului şi, dispu-

---

волюция в Молдавии и политический крах буржуазного национализма. Кишинёв, 1977. С. 141; Kiriţescu C.I. Istoria războiului pentru întregirea României. Vol. 2. P. 206.

Unii autori ajung chiar până la răspândirea zvonurilor precum că Rochal avea sarcina să-l aresteze pe regele Ferdinand şi să provoace în România revoluţia comunistă. // Vezi: Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice (1917 – 1934). Chişinău, 2003. P. 19-20.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Probabil, istoricul român Paul Cernovodeanu avea în vedere că S. Roşal era francez.

Semion Grigorievici Roşal (25 ianuarie 1896 – 21 decembrie 1917) s-a născut la Sankt-Petersburg într-o familie de comercianţi. A învăţat în gimnaziul 10 din Petersburg. Fiind membru al unui cerc revoluţionar, a fost exclus din gimnaziu şi a devenit revoluţionar profesionist. În 1914 devine membru al PMSDR. În septembrie 1915 Roşal a fost mobilizat şi trimis pe Frontul de Nord. În decembrie 1915 a venit în concediu în Petrograd, unde a fost arestat pentru propagandă revoluţionară pe front şi întemniţat în puşcăria „Krestî”.

A fost eliberat de Revoluţia din Februarie şi trimis la Kronştadt, unde în martie 1917 este ales preşedintele comitetului PMSD(b)R şi membru al CE al Sovietului Kronştadt. A jucat un rol determinant în atragerea marinarilor de partea bolşevicilor. În iulie 1917, împreună cu Troţkii, Raskolnikov şi alţii, Roşal este arestat de către guvernul lui Kerenskii şi închis în puşcăria „Krestî”. A fost eliberat la 26 octombrie (8 noiembrie) 1917 în timpul loviturii de stat din octombrie.

În octombrie 1917 – comisar al unui detaşament de soldaţi şi marinari care a înfrânt rebeliunea lui Kerenskii-Krasnov de lângă Petrograd. A participat la ocuparea Cartierului Comandantului Suprem şi la asasinarea generalului Duhonin. În decembrie 1917 a fost trimis de Lenin în calitate de comisar al Sovnarcomului pe Frontul Român pentru crearea Comitetului Militar-Revoluţionar al frontului.

[48] Cernovodeanu P. Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti. P. 149; vezi de asemenea: Moraru A. Istoria Românilor. Basarabia şi Transnistria. P. 168; Bobeică A. Sfatul Ţării. P. 26.

I. Duca de asemenea dă vina pentru asasinarea lui Rochal pe francezi. Iar Iorga scrie despre existenţa unui comitet rusesc antibolşevic. // Vezi: Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 45; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 56; Iorga N. Memorii. Vol. 1. P. 199, 304.

[49] Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. Bucureşti, 1998. 1. P. 174.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Amintirile participanţilor la aceste evenimente confirmă şi completează situaţia privind aprovizionarea trupelor Frontului român cu alimente. Membrul CE al Sovietului Ungheni de deputaţi ai muncitorilor şi soldaţilor N.A. Acikasov comunică: „Comandamentul contrarevoluţionar al frontului în frunte cu Şcerbaciov a ordonat interdicţia de asigurare cu alimente şi furaj a trupelor bolşevizate. Ca urmare, multe unităţi militare de pe Frontul Român sufereau de foame”.

Membrul Rumcerodului P.I. Baranov care sosise la Ungheni în prima jumătate a lunii decembrie 1917 „le-a propus organizaţiei de partid şi CE al Sovietului de deputaţi al muncitorilor şi soldaţilor să stopeze trecerea prin staţia Ungheni a materialelor necesare armatei române, atâta timp cât comandamentul frontului nu va normaliza aprovizionarea trupelor ruse de pe Frontul român. El a mai menţionat că rezervele de alimente şi furaj ale armatei ruse erau atât de mari, încât apare suspiciunea că generalul Şcerbaciov pregăteşte aceste rezerve pentru o luptă îndelungată cu revoluţia”. După sosirea lui P.I. Baranov la Ungheni au fost reţinute câteva zeci de eşaloane.

La Congresul II al armatei a 6-a ruse, care a avut loc la Galaţi între 25 noiembrie şi 4 decembrie 1917, între comisarul pentru aprovizionarea Frontului Român A.A. Goncearov şi delegatul G.I. Kotovskii a avut loc următorul dialog (reprodus de Goncearov), început cu întrebarea lui Grigore Ivanovici:

„– De ce mâncăm doar linte? Suntem nevoiţi să împărţim pâinea ca în puşcărie – cu un capăt de aţă, tăind felii subţiri. Ferească Domnul să nu fie egale.

Am răspuns că vinovat este generalul Şcerbaciov. La staţiile de cale ferată de pe râurile Prut, Nistru, Dunăre s-au acumulat multe încărcături pentru front. Nu demult, i-am zis lui Kotovskii, am fost convocaţi de către membrul Rumcerodului Baranov. El a declarat direct că Şcerbaciov se străduie să treacă în România cât mai multe materiale. Duşmanii revoluţiei doresc să acumuleze cât mai multe muniţii şi alimente pentru trupele contrarevoluţionare.

– Iar Dvs., comisar al Rumcerodului, ce-aţi întreprins? a întrebat Kotovskii.

– Noi am luat măsuri. La Ungheni şi la alte staţii de la frontieră bolşevicii nu permit trecerea vagoanelor în România.

– Acestea trebuie expediate direct în divizii, a zis Kotovskii. Voi încerca şi eu să vă ajut. Comitetul armatei mi-a propus să vin la Chişinău. Voi activa acolo în Sovietul deputaţilor. Intră, dacă va fi prea greu – te vom ajuta”. // Ачкасов Н.Г. В прифронтовой полосе. // Из истории борьбы за власть Советов в Молдавии (1918-1920 гг.) Сборник воспоминаний участников. С. 35-36; Гончаров А.А. Шёл отряд по берегу. С. 12-13.

nând de mari rezerve de intendenţă, îi va chinui cu foametea, comitetul executiv al Sovietului Ungheni al deputaţilor muncitorilor şi soldaţilor nu va permite trecerea peste graniţă a niciunui vagon pentru armata română”[50]. Astfel avea loc escaladarea încordării dintre „albi” şi „roşii” cu implicarea tot mai gravă în conflict a guvernului român.

Acţiunile militare ale armatei române împotriva Rusiei sovietice şi „răsplata” pentru aceasta. La 7/20 decembrie, după consultaţii cu miniştrii şi militarii săi şi cu trimişii francez, englez, american şi italian, Brătianu a anunţat că aliaţii cer implicarea activă a armatei române în lupta cu bolşevicii (cu toate că, după cum s-a menţionat mai sus, acest lucru românii l-au început încă la 4/17 decembrie). El insista asupra sancţionării de către puterile aliate a încheierii de către România a păcii separate cu Germania şi aliaţii ei cu păstrarea concomitentă a stipulărilor articolelor tratatului din 1916 cu Antanta[51]. Decizia guvernului despre iniţierea ostilităţilor contra trupelor sovietice[52] a fost adoptată şi în noaptea spre 9 decembrie, sancţionată de rege.

La ora 6 dimineaţa unităţile româneşti, sprijinite de cazaci şi haidamaci, au atacat prin surprindere o mică garnizoană bolşevică de la Socola, lichidând-o[53]. Neagu M. Djuvara, devenit mai târziu un diplomat român de vază, scria despre acele evenimente: „Răspunzând la rugăminţile reprezentanţilor Antantei, care au dat asigurări scrise că această operaţiune va fi ultimul efort militar al României pe care ei pot miza, armata română a declanşat deschis operaţiuni militare împotriva trupelor bolşevice ce ocupau în acel moment întreg teritoriul Moldovei şi Basarabiei”[54].

Miniştrii şi generalii români, aflând despre „victoria” de la Socola, se felicitau reciproc. Erau însă printre ei şi personae care apreciau lucrurile realist. Astfel, generalul Averescu a înscris în agendă: „Oroare! ...Vom plăti scump în viitor acest pas nesocotit!”[55]. El nici nu-şi închipuia cât de aproape era de adevăr…

---

[50] Vezi: Афтенюк С.Я. и др. Революционное движение в 1917 году и установление Советской власти в Молдавии. С. 494-496.

[51] Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 33, 34; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 43.

[52] În istoriografia naţionalistă românească bolşevicii în general şi guvernul sovietic în particular sunt prezentaţi ca o bandă de criminali inculţi şi sângeroşi, fără orice sclipire de morală şi civilizaţie, în frunte cu căpetenia lor – „bădăranul” Lenin (Vezi: de exemplu: Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1). Fiind departe pentru a îndreptăţi unele metode aplicate de comunişti în vederea atingerii scopurilor proprii, vom menţiona doar că o astfel de interpretare a evenimentelor nu numai că este extrem de simplistă şi chiar primitivă, dar nu are nimic în comun cu realitatea. Plus la aceasta teroarea roşie, fiind un răspuns înzecit la cea albă, a început după 30 august 1918 şi nu are nicio tangenţă cu Basarabia. În ţinutul nostru teroarea a fost dezlănţuită nu de bolşevici, ci încă în ianuarie 1918, adică cu opt luni mai înainte, de autorităţile militare româneşti de ocupaţie.

În contextul celor descrise de academicianul Oprea & K^0 prezintă interes opinia ilustrului diplomat american George Kennan despre conducătorul revoluţiei bolşevice şi despre stilul lui de conducere, expusă în renumita lui lucrare despre URSS. Autorul şi ideologul doctrinei „îndiguirii comunismului” scrie în cartea sa: „Lenin era «un om foarte uman» în deplinul înţeles al cuvântului. El s-a născut într-o familie prosperă, a căpătat studii excelente, fiind dotat cu o minte genială. El era lipsit de viciile unui parvenit social, ba din contra, era un concurent destoinic oricărui intelectual. Era totalmemte lipsit de complexul inferiorităţii personale, care îl presa din greu, bunăoară, pe Stalin. El niciodată nu-i bănuia pe tovarăşii săi, care-i recunoşteau autoritatea, îl respectau şi îl iubieau.

Lenin îşi forma relaţiile în baza încrederii şi respectului, pe când Stalin era nevoit să-şi conducă subalternii, ţinându-i în groază. Anume aceste calităţi i-au permis lui Lenin să conducă mişcarea aşa cum el a plăsmuit-o, realizând scopurile comune şi lăsând la o parte interesele personale. Dar aşa cum potenţialul intelectual al partidului era, în primul rând, rezultatul muncii lui, el niciodată n-a avut nevoie să se folosească de acele metode murdare pe care permanent le practica Stalin... Creând leninismul în conformitate cu aspiraţiile sale şi folosind în acelaşi timp moştenirea lui Marx, Lenin nu se temea s-o folosească aşa cum dicta situaţia politică. Din această cauză el întotdeauna asculta şi examina obiectiv argumentele şi iniţiativele acelor oameni care împărtăşeau încrederea lui în echitatea revoluţiei ruse din octombrie 1917. Ei intrau liber la el, împărtăşindu-şi gândurile. Şi ce-i caracteristic – aceste gânduri Lenin le interpreta în acel spirit în care ele erau propuse, însă le răspundea critic şi cu o inteligenţă de neîntrecut în istoria mişcării socialiste. Oamenii nu simţeau nicio frică pentru opiniile lor...

O aşa metodă în relaţiile cu colegii de partid genera stabilirea unui climat umanist în eşaloanele supreme ale regimului sovietic în timpul vieţii lui Lenin... Având un astfel de caracter, Lenin era capabil să le transmită tovarăşilor săi de idei atmosfera optimismului militant, încrederea de neclintit în idealurile sale şi în fidelitatea prietenească. Părtaşii îl iubeau şi-l stimau profund şi totodată toată energia lor era cu abnegaţie investită în lucru, fiind convinşi că, dacă lucrul lor va fi făcut bine, ei vor fi susţinuţi şi la justa valoare apreciaţi de conducerea partidului. În aceste condiţii, atâta timp cât puterea absolută a lui Lenin era trainică, în mijlocul administraţiei lui domneau o astfel de iniţiativă şi responsabilitate pentru acţiunile sale care n-au fost niciodată chiar nici în cele mai bune zile ale domniei lui Stalin. Prin aceasta se lămureşte flexibilitatea şi înalta măiestrie a diplomaţiei leniniste”. // Кеннан Д. Россия и Запад при Ленине и Сталине. // Сталин. Рузвельт. Черчилль. Де Голль. Политические портреты. Минск, 1991. С. 19-20.

[53] Vezi: Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 46-52; Антонюк Д.И., Афтенюк С.Я., Есауленко А.С., Завтур А.А., Ройтман Н.Д., Шемяков Д.Е. Победа Советской власти в Молдавии. М., 1978. С. 219-220.

[54] Citat după: Левит И.Э. Молдавская республика. С. 132.

[55] Averescu A. Notiţe zilnice. P. 265; Averescu A. Notiţe zilnice din război. Vol II. 1916-1918 (Războiul nostru). Bucureşti, 1992. P. 255.

Aflând despre arestarea Comitetului militar-revoluţionar al Frontului român, asasinarea lui Rochal, ocuparea Leovei şi a unor sate basarabene din stânga Prutului şi executarea de către români a membrilor revcomului din Leova[56], CPAE s-a adresat la 16/29 decembrie 1917 guvernului român prin intermediul ambasadorului său Diamandi cu o notă de protest[57]. Niciun răspuns satisfăcător însă la această notă n-a urmat[58], şi atunci, la 31 decembrie, Guvernul sovietic i-a transmis Guvernului român prin radiou un ultimatum cu cererea de încetare a unor astfel de acţiuni şi de pedepsire a celor vinovaţi de ele. A urmat preîntâmpinarea că „lipsa răspunsului la cererea noastră pe parcursul a 24 de ore va fi interpretată în calitate de rupere a relaţiilor şi atunci vom aplica cele mai hotărâte măsuri militare”[59].

Deoarece nici după aceasta nimic nu s-a schimbat, la indicaţia lui V.I. Lenin, la 31 decembrie / 13 ianuarie 1918, a fost arestată şi închisă în cetatea Petropavlovsk întreaga componenţă a ambasadei şi misiunii militare române la Petrograd în frunte cu Diamandi[60]. La Odesa au fost arestaţi consulul român şi întreg personalul consulatului[61]. La 1/14 ianuarie 1918, decanul corpului diplomatic de la Petrograd, ambasadorul SUA Francis însoţit de-un grup de diplomaţi l-a vizitat pe Preşedintele Sovnarcomului Lenin, i-a făcut o declaraţie referitor la trimisul român şi i-a înmânat un memorandum semnat de diplomaţi din 20 de ţări[62].

La protestul corpului diplomatic, acreditat la Petrograd, diplomaţii români au fost eliberaţi şi expulzaţi din Rusia, însă relaţiile diplomatice au fost întrerupte pentru 16 ani[63]. Cunoscutul istoric şi publicist român, părtaş convins al „unirii Basarabiei cu patria-mumă”, C. Kiriţescu menţionează în legătură cu aceasta: „La 26 ianuarie, în urma intervenţiei trupelor române în Basarabia, guvernul Sovietelor rupe relaţiile cu România”[64]. La Iaşi însă nu s-a reacţionat la această decizie. „Nu ne-a emoţionat deloc această declaraţie, îşi amintea Duca... Ne dădeam seama că soldatul rus refuză să se bată... Prin urmare, declaraţia de război a guvernului bolşevic era un gest fără consecinţe practice, la care, după cât îmi amintesc, nici nu ne-am dat osteneala să răspundem”[65].

Guvernul României, simţind susţinerea Antantei şi a Puterilor Centrale, la 4/17 ianuarie, a luat decizia de-a începe un război nedeclarat cu Rusia şi deja peste trei zile trupele lui trec Prutul. Acest gând îl susţine şi istoricul Ion Ţurcanu: „Atitudinea marilor puteri a creat cadrul general, favorabil pregătirii şi realizării Unirii”[66].

---

56 La începutul lunii decembrie autorităţile române au trimis peste Prut la Leova un detaşament armat, însă datorită rezistenţei băştinaşilor a fost nevoit să se retragă. În timpul confruntarilor a fost ucis un ofiţer român şi răniţi doi soldaţi. Peste două zile oraşul a fost ocupat de două regimente româneşti, înarmate cu mitraliere, care au dizolvat Sovietul de la Leova şi au împuşcat cinci părtaşi ai Puterii sovietice, inclusiv pe preşedintele comitetului executiv I. Nestrat. Comandamentul român a interzis evacuarea cadavrelor celor executaţi. // Vezi: ANRM, F. 919, INV. 2, D. 2, f. 41; Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции (1917-1920). Сборник документов. С. 19-20; Борьба за власть Советов в Молдавии. Сборник документов. С. 234, 235, 237, 273, 276.

57 Документы внешней политики СССР (În continuare: ДВП СССР). Т. 1. М., 1957. С. 66-67; Известия ВЦИК. 1917, 19 декабря.

Unii încearcă să prezinte aceste evenimente, inversându-le: „La 1/14 decembrie 1917, la Leova, bande înarmate ruseşti au atacat garda militară româneasacă. A fost necesară intervenţia unui detaşament al armatei române”. // Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 20.

Totodată, stimata noastră autoare nici nu încearcă măcar să răspundă la întrebarea logică: Ce căuta glorioasa „gardă militară româneasacă” pe teritoriul statului vecin? În afară de aceasta cu cei care au invadat Moldova, pe atunci parte componentă a Rusiei, s-au confruntat localnicii şi nu „bande înarmate ruseşti”. La fel lipseşte răspunsul şi la altă întrebare: Cui i-a „fost necesară intervenţia unui detaşament al armatei române”? Cine l-a invitat? Şi în acest caz, ca şi în multe altele, adevărul istoric este înlocuit cu nişte poveşti în numele triumfului „patriotismului românesc”.

58 În nota sa de răspuns Bucureştiul a declarat că nu dispune de informaţii despre evenimentele de la Leova, iar ceea ce s-a întâmplat la Iaşi era prezentat drept o apărare a populaţiei româneşti de fărădelegile trupelor ruse în retragere. Legăturile cu RPU şi Kaledin erau lămurite de necesitatea achiziţionării alimentelor. // Советско-румынские отношения 1917 – 1941. Документы и материалы в двух томах. Т. 1: 1917-1934. М., 2000. С. 12-13.

59 Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 50. С. 409, примечание 28; ДВП СССР. Т. 1. С. 79; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 194, 195; Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. Bucureşti, 1999. P. 9-10.

60 Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 50. С. 23; Правда. 1918, 3 января; Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 10-11; Cernovodeanu P. Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti. P. 149; Kiriţescu C.I. Istoria războiului pentru întregirea României. Vol. 2. P. 214; Adauge M., Danu E., Popovschi V. Mişcarea naţională din Basarabia. P. 74-75.

61 Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 87.

62 Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 11; За власть Советскую. Борьба трудящихся Молдавии против интервентов. С. 19; ДВП СССР. Т. 1. С. 82-84; Adauge M., Danu E., Popovschi V. Mişcarea naţională din Basarabia. P. 75.

63 Vezi: Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 50. С. 24; ДВП СССР. Т. 1. С. 89-90, 713; Unirea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord cu România. 1917-1918. Documente. P. 140-141; Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 30-45; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 56, 58; Kiriţescu C.I. Istoria războiului pentru întregirea României. Vol. 2. P. 215; Cernovodeanu P. Basarabia. P. 149, 151.

64 Kiriţescu C.I. Istoria războiului pentru întregirea României. Vol. 2. P. 215.

65 Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 47; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 58.

66 Ţurcanu I. Unirea Basarabiei cu România. P. 165.

Este adevărat că aliaţii încercau să-şi mascheze intenţiile reale în cadrul acestei acţiuni. Astfel, trimisul francez la Iaşi Saint-Aulaire, la 5/18 ianuarie, îi telegrafia consulului Sarrée la Chişinău: „Toţi colegii mei, trimişii altor puteri aliate şi eu de asemenea suntem împuterniciţi să vă declarăm oficial că intrarea trupelor române în Basarabia este o acţiune pur militară cu scopul asigurării normale a spatelui frontului ruso-român în corespundere cu regulile existente în toate statele beligerante. Din această cauză intrarea trupelor române în Basarabia nu poate influenţa nici situaţia politică existentă din Basarabia, nici viitorul acestei ţări”[67]. Este clar că aceste cuvinte aveau menirea să inducă în eroare opinia publică moldovenească şi întreaga populaţie a ţinutului care aproape unanim se pronunţa contra intrării trupelor române pe teritoriul Basarabiei şi era pentru păstrarea Moldovei în componenţa Rusiei. În realiate aceasta a servit în calitate de paravan a intervenţiei româneşti împotriva Rusiei Sovietice, iar Basarabia era privită de Antanta în calitate de „recompensă” oligarhiei române pentru lupta cu bolşevismul.

În acest plan este cazul să atragem atenţia asupra unui aspect important din cadrul chestiunii studiate. Este vorba despre faptul, şi în continuare nu o singură dată ne vom convinge că atât diplomaţia română din perioada interbelică, cât şi istoriografia românească din zilele noastre, contrar faptelor reale, într-un mod făţarnic neagă participarea României regale la intervenţia antisovietică. În primul rând, noi deja am adus şi vom mai aduce destule exemple care demonstrează contrariul. În al doilea rând, nu trebuie ignorate niciunele mărturii ale guvernanţilor români în folosul tezei despre participarea activă a oligarhiei româneşti la intervenţia împotriva statului sovietic.

Astfel, în ianuarie 1918, respingând cererea celor patru ambasadori occidentali de-a relua acţiunile militare contra blocului german, premierul I. Brătianu a declarat că, urmând un sfat analogic, România deja atacase bolşevicii în Basarabia[68]. Şi aceasta nu e unica mărturisire de acest fel. După cum menţionază americanul Sh. D. Spector, luând cuvântul la Conferinţa de pace de la Paris şi încercând să „acumuleze punctaj” în ochii Consiliului celor Patru, Brătianu „s-a lăudat [că România] avea meritul de-a fi primul stat Aliat care luptase cu bolşevicii. El respectase apelul Aliaţilor de-a ocupa Basarabia”[69].

La 10/23 ianuarie CEC al Rumcerodului a făcut o declaraţie oficială consulatelor francez, englez şi român la Odesa, în care a calificat acţiunile guvernului regal drept o „încălcare mişelească a dreptului internaţional” şi s-a adresat diplomaţilor cu rugămintea „de a întreprinde paşi pentru a influenţa guvernul român de a-şi retrage imediat trupele în afara hotarelor Republicii Federative Ruse”. În ziua următoare a fost publicată o notă de protest a CEC al Rumcerodului, adresată guvernului României, în care au fost acuzate acţiunile lui faţă de unităţile militare ruse. În ea de asemenea a fost înaintată cererea „retragerii trupelor române în afara hotarelor Republicii Federative Ruse”[70]. Răspunsul consulilor se reducea la ideea că nu s-a întâmplat nimic serios, ci au avut loc doar nişte incidente mici şi neînsemnate[71].

Începând intervenţia antisovietică, românii dezgoleau frontul împotriva armatelor austro-germane, însă comandamentul lor în frunte cu feldmareşalul von Mackensen i-a asigurat că trupele lui nu vor întreprinde vreo ofensivă pe front. În paralel, germanii, pentru a urgenta realizarea scopurilor, au aplicat politica „biciului şi zăhărelului”: pe de-o parte, propuneau românilor Basarabia în schimbul semnării imediate a unei păci separate favorabile lor (adică germanilor)[72], inclusiv cedarea Dobrogei[73], pe de alta, îi şantajau cu încălcarea condiţiilor armistiţiului de la Focşani prin scoaterea diviziilor de pe front şi trimiterea lor în Basarabia. Şeful cartierului lui Mackensen, generalul Hell, a declarat că, ţinând cont de interesele României, Germania a demonstrat „nobleţă” şi nu s-a folosit de acest fapt, permiţând guvernului lui Brătianu şă-şi realizeze planurile sale politice[74].

Sărind peste evenimente, vom menţiona că, conform mărturisirilor lui Marghiloman[75], la 14/27 februarie 1918, în timpul tratativelor României cu blocul austro-german, nemţii neoficial i-au asigurat pe români că poziţiile lor faţă de Puterea sovietică sunt identice: „Anarhia rusească a stabilit un fel de cofraternitate. Voi luptaţi contra bolşevicilor în Basarabia, noi vom intra în Ucraina contra lor: avem acum aceleaşi interese”[76]. Acest lucru a fost confirmat de premierul român şi la 23 martie / 5 aprilie în timpul „tratativelor” lui cu liderii

---

[67] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 207.
[68] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 45.
[69] Ibid. P. 109.
[70] Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции. Сборник документов и материалов. Кишинев, 1967. С. 59-60.
[71] Ibid. C. 61-62.
[72] Marghiloman A. Note politice. Vol. 2. Bucureşti, 1994. P. 204, 210, 219, 273, 283, 295.
[73] Ibid. P. 283.
[74] Vezi: Liveanu V. Caracterul antisovietic şi antipopular al tratatului de la Buftea. // Studii şi materiale de istorie contemporană. Vol. 1. Bucureşti, 1956. P. 7-8.
[75] Politician progerman. Din 18 martie 1918, prim-ministru al României. // Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 49.
[76] Marghiloman A. Note politice. Vol. 3. P. 356-357.

Conform mărturisirilor lui Marghiloman, comandantul armatelor Alianţei celor Patru în Balcani, Mackensen, le propunea românilor Basarabia încă în august 1917. // Ibid. P. 79.

Sfatului Ţării (I. Inculeţ, P. Halippa, D. Ciugureanu[77], la care în această zi s-a asociat şi C. Stere) la Iaşi despre condiţiile „unirii", când el le-a făcut cunoscută delegaţilor „parlamentului basarabean" poziţia Puterilor Centrale care nu ridicau nicio obiecţie la „unirea" Basarabiei cu România[78].

Concluzia noastră e confirmată şi de alte fapte. Astfel, în timpul aceloraşi tratative cu nemţii, încercând să obţină nişte condiţii mai bune de pace, prim-ministrul român A. Averescu i-a declarat ministrului german de externe R. Kühlmann că „Basarabia este total infectată de bolşevism şi alipirea ei la regat este periculoasă". La aceasta, Kühlmann i-a răspuns cu un maximal cinism: „E destul să-l împuşcaţi pe fiecare al zecelea şi ordinea va fi restabilită"[79]. Este adevărat că clica guvernantă românească, „pacificând Basarabia", şi fără recomandările germane deja păşise pe calea aceasta.

Majoritatea istoricilor români, fără să nege propunerile germane să-i „cedeze" României Basarabia în schimbul Dobrogei, neagă acordul acestei afaceri de către partea română. Astfel, P. Cernovodeanu menţionează că „pentru a face suportabilă pierderea Dobrogei, cu care generalul Averescu nu s-a declarat de acord, reprezentanţii Puterilor Centrale i-au dat de înţeles că nu s-ar opune anexării Basarabiei de către România... Dar guvernul român a refuzat cu hotărâre un asemenea «truc», deoarece el nu consimţea să «anexeze» Basarabia, lăsând să se exprime în mod liber locuitorii ei dacă doresc sau nu realipirea la România şi nu consimţea să cedeze Dobrogea ca monedă de schimb... Suveranul nu a cedat acestui şantaj şi a obiectat că nu se putea accepta sub nicio formă cedarea întregii Dobroge, ci doar a Cadrilaterului şi că nu există nicio legătură între această provincie şi problema Basarabiei"[80]. Dacă-l credem pe Cernovodeanu, se poate contura convingerea precum că Ferdinand Hohenzollern devenise părtaşul ideii leniniste despre autodeterminarea popoarelor...

Poziţia Germaniei în problema basarabeană se întrevede însă şi în faptul că conform Tratatului preliminar de la Buftea, semnat de România cu Puterile Centrale[81], numărul armatei române se micşora substanţial, pe când în Basarabia guvernul român a căpătat o libertate deplină de acţiuni, iar trupele lui din ţinut şi armamentul lor nu se limitau numeric[82]. În legătură cu aceasta, Constantin Kiriţescu menţionează că „armatei nu i se vor pune condiţii umilitoare; ea va putea rămâne chiar mobilizată spre a fi întrebuinţată în Basarabia"[83]. Astfel „neutralitatea favorabilă" a Germaniei le-a dezlegat mâinile guvernanţilor români pentru ocuparea Basarabiei, dar cât de „liberă" a fost expresia voinţei populaţiei în ţinut noi deja am văzut.

Iată cum apreciază această situaţie W.P. van Meurs: „În afară de renunţarea la Dobrogea de Sud şi la unele mici teritorii de pe graniţa de vest, României i se impunea demobilizarea armatei. Totuşi tratatul de pace de la Buftea includea şi o înţelegere (secretă) de anexare a Basarabiei. Germanii erau de acord cu anexarea Basarabiei în schimbul dreptului de transferare a trupelor germane prin Basarabia, pentru ocuparea Ucrainei". Mai jos autorul menţionează că „dominaţia românească în Basarabia a fost asigurată… în chip deosebit prin ocuparea de către germani a Ucrainei" şi prin faptul că „forţele Armatei Roşii nu îşi mai manifestau prezenţa pe o rază de 1000 de km depărtare de Chişinău, iar noul guvern român îşi asigurase aprobarea Berlinului pentru anexarea Basarabiei"[84].

---

[77] Oligarhia guvernantă românească nu avea însă încredere în liderii Sfatului Ţării. Referitor la I. Inculeţ şi D. Ciugureanu, C. Argetoianu menţiona că aceştia „au devenit chiar buni români, fiindcă aşa a suflat vântul... N-aveau un pic de sentiment românesc; nu o prea spuneau, fiindcă le convenea să guverneze (mai bine zis să riposteze) la Chişinău sub oblăduirea armatei noastre". // Argetoianu C. Memorii. Vol. 5. P. 28-29.

[78] Marghiloman A. Note politice. Vol. 3. P. 439, 443-444, 448-451.

În opinia lui Duca, Marghiloman considera că toate pierderile României la tratativele cu blocul german, cauzate de Averescu şi Argetoianu, au fost „dealtminteri larg compensate prin anexarea Basarabiei la care Puterile Centrale consimţeau". // Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 94-95.

[79] Виноградов В.Н. Румыния в международных отношениях (ноябрь 1917 – ноябрь 1918). // Вопросы истории. 1968, № 10. С. 14.

[80] Cernovodeanu P. Basarabia. P. 154, acelaşi gând autorul îl exprimă şi la P. 156; vezi de asemenea: Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 86; Chiriţescu C.I. Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919. Vol. 2. Bucureşti, 1989. P. 255; Bobeică A. Sfatul Ţării. P. 137.

[81] Mai detaliat vezi: Нотович Ф.И. Бухарестский мир, 1918. М., 1959.

Condiţiile acestui tratat erau oribile pentru România. De fapt, sub aspect economic ţara s-a transformat într-o semicolonie a Germaniei. În proprietate sau arendă pe 90 de ani în mâinile nemţilor şi austriecilor au trecut sondele de petrol, şantierele navale, căile ferate, multe întreprinderi din Dobrogea, pădurile, industria forestieră şi cele mai bune sectoare de pământ de-a lungul Dunării pentru construcţia obiectelor economice. România era obligată să plătească o contribuţie de peste 5 mlrd. lei. Până în 1926 ea trebuia să-i furnizeze Germaniei întreaga sa producţie agricolă pe preţuri mici stabilite din timp. Toate rezervele de pâine treceau în mâinile nemţilor. Teritoriul românesc ocupat devenise un obiect făţiş de jaf, iar Basarabia a fost „cedată" românilor de către nemţi în calitate de „compensare". // Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. 1917-1940. М., 2010. С. 57-58.

[82] Vezi: Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 48; Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 89, 175.

[83] Kiriţescu C.I. Istoria războiului pentru întregirea României. Vol. 2. P. 314.

[84] Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 87, 89.

Academicianul A. Lazarev de asemenea ajunge la concluzia că, „încheind pacea preliminară cu Puterile Centrale, România a căpătat posibilitatea nu doar să încalce acordul sovieto-român din 5-9 martie 1918* despre evacuarea trupelor române din Basarabia pe parcursul a două luni, dar şi să-şi consolideze poziţiile în ţinutul ocupat şi să participe împreună cu oştirile austro-germane, iar apoi şi cu cele franceze la acţiuni militare contra Puterii Sovietice în spaţiul Moldovei din stânga Nistrului şi în sudul Ucrainei”[85]. Istoricul american David Spector ajunge la o concluzie identică în această problemă, menţionând că prin Pacea de la Bucureşti „soarta Basarabiei nu a fost uitată, dar li s-a dat permisiunea de ocupare a provinciei”[86].

Pretenţiile româneşti asupra Basarabiei au fost susţinute şi de reprezentanţii ţărilor occidentale[87]. Astfel, I.G. Duca îşi aminteşte că reprezentantul Marii Britanii Barclay i-a spus lui I. Inculeţ „faceţi cum credeţi”, dându-le astfel „unioniştilor” libertate de acţiune. Reprezentantul SUA Charles Vopiscka „l-a asigurat de tot sprijinul Statelor Unite”, iar „Saint-Aulaire i-a comunicat că Franţa este de acord”[88].

După cum am menţionat deja, oficial, ei tindeau să prezinte invazia românească ca una impusă de circumstanţe şi garantau caracterul ei provizoriu. Astfel, la 21 februarie 1918, în numele reprezentanţilor diplomatici ai puterilor Antantei, decanul corpului diplomatic pe lângă guvernul român, baronul Fasciotti, le-a remis tuturor consulilor şi reprezentanţilor aliaţi la Odesa o notă oficială, originalul căreia a fost transmis autorităţilor sovietice. În ea se menţiona: „Cât priveşte Basarabia, trebuie să ţineţi minte că intervenţia trupelor române constituie o ocupaţie militară fără niciun subtext politic, întreprinsă în scopuri evident umanitare de asigurare cu alimente a trupelor ruse şi române şi de asemenea a populaţiei civile”[89]. Adică, ţările Antantei s-au obligat oficial să evacueze trupele române din Basarabia, considerând-o teritoriu rusesc.

Ocuparea interfluviului Pruto-Nistrean. La 12/25 ianuarie 1918, cu o zi înainte de intrarea armatei române în Chişinău, comandandantul ei, generalul Prezan, a declarat în apelul către populaţia Basarabiei că armatele române au intrat în ţinut pentru „a aduce rânduială şi linişte în satele şi târgurile” basarabene, „punând la adăpost viaţa şi avutul întregului popor împotriva răufăcătorilor”, şi de-a asigura transportul celor trebuincioase pentru traiul armatelor ruse şi române”[90]. Într-un mod făţarnic el a dezminţit zvonurile că România ar dori să ocupe Basarabia. Mai sus noi deja am adus la cunoştinţa cititorului declaraţiile nu numai ale lui Prezan, ci şi a altui general român – Broşteanu. Aceste flecăreli serveau doar în calitate de camuflaj, fapt confirmat mai târziu de la tribuna parlamentară de vice-premierul Take Ionescu.

Istoricul bucureştean Fl. Constantiniu invocă următoarele argumente în favoarea intervenţiei româneşti în afacerile statului moldovenesc renăscut: „Haosul provocat în Rusia de marile prefaceri politice au atins şi Basarabia, unde se aflau depozite ale armatei române şi căi de comunicaţii prin care veneau – atâta timp cât Rusia era în război – muniţii şi material de luptă. Securitatea spaţiului basarabean era o componentă a securităţii spaţiului moldovean, care, în acel moment, reprezenta statul român liber”[91]. El menţionează că acţiunea armatei române şi „dezarmarea trupelor sovietice aflate în Basarabia a atras o replică dură din partea Guvernului sovietic: după ce la 1/14 ianuarie 1918 la Petrogad, C. Diamandi şi membrii misiunii militare române au fost arestaţi, la 13/26 ianuarie Guvernul sovietic a decis ruperea relaţiilor diplomatice cu România şi confiscarea tezaurului”, evacuat în Rusia după începutul ofensivei germane[92].

În aceeaşi zi, imediat după ruperea relaţiilor diplomatice[r], CCP al RSFSR a constatat starea de război între România şi Rusia, menţionând că „oligarhia română a declanşat operaţiuni militare împotriva Republicii Ruse”[93]. În hotărârea Rumcerodului din 23 ianuarie / 5 februarie 1918 se spunea: „În legătură cu faptul că româ-

---

La unele concluzii analogice a ajuns şi A.M. Lazarev. // Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 177-178.

* Despre aceasta va fi vorba în continuare.

[85] Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 175.

[86] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 49.

[87] Vezi: Bobeică A. Sfatul Ţării. P. 135; Ghibu O. Pe baricadele vieţii. P. 455, 461-462.

[88] Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 86; vezi de asemenea: Chiriţescu C.I. Istoria războiului pentru întregirea României. Vol. 2. P. 255.

[89] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 239, 264; vezi de asemenea: Nanu F.C. Politica externă a României. 1918-1933. Iaşi, 1993. P. 109.

[90] Ciobanu Şt. Unirea Basarabiei. Studii şi documente, Bucureşti, 1929. P. 194-195, doc. CXLIII; Cernovodeanu P. Basarabia. P. 151.

[91] Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 286-287.

[92] Ibid. P. 289; vezi de asemenea: Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 84; Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 90; Moraru A. Istoria Românilor. Basarabia şi Transnistria. P. 171.

[r] Nota redactorului ştiinţific: CCP a adoptat următoarea hotărâre:

„1. Orice relaţii diplomatice cu România se întrerup. Ambasada română şi toţi agenţii puterii româneşti se expulzează peste hotare pe cea mai scurtă cale.

2. Rezerva de aur a României ce se păstrează la Moscova se declată inaccesibilă pentru oligarhia română”. Şcerbaciov a fost declarat „duşman al poporului” şi pus „în afara legii”. // ДВП СССР. Т. 1. С. 40.

[93] Ibid. C. 89-90.

nii, prin şiretlic, au pătruns în Rusia, au ocupat Basarabia, au prădat satele şi oraşele ei, ţinând cont de faptul că Consiliul Comisarilor Poporului, epuizând toate mijloacele posibile, a rupt orice legături cu România, CEC al Rumcerodului se declară în stare de război cu România"[94]. La 11/24 februarie Rumcerodul a cerut de la partea română „evacuarea progresivă" a trupelor sale de pe teritoriul dintre Prut şi Nistru, dar a primit refuz[95].

Guvernul lui Lenin n-a recunoscut autoritatea românească asupra Basarabiei[96] şi a cerut repetat evacuarea trupelor române. Anume în ianuarie-februarie 1918 au fost distruse forţele Radei Centrale şi ale lui A.M. Kaledin, care în disperare s-a sinucis[97]. Faptul dat a îmbunătăţit serios situaţia Republicii Sovietice, armatele căreia au ieşit la Nistru. Aceasta s-a întâmplat pe fundalul luptelor cu trupele române de ocupaţie, lupte care mai continuau în sudul şi nordul Basarabiei. V.I. Lenin cerea de la comandamentul trupelor revoluţionare „cele mai energice acţiuni pe Frontul român"[98].

În această situaţie nu trebuie ignorată nici presiunea diplomatică crescândă a germanilor asupra guvernului Brătianu şi nici poziţia aliaţilor, care sprijinind acţiunile antisovietice ale oligarhiei române, nu-şi dădeau acordul în favoarea semnării păcii separate. Mai mult chiar, la 20 ianuarie (2 februarie), trimişii ţărilor Antantei i-au înmânat premierului o scrisoare colectivă în care respingeau ideea păcii separate: „Guvernele noastre îşi confirmă… convingerea că România… va continua lupta cu aceeaşi intensitate ca şi în trecut şi nu-şi va separa soarta de cea a aliaţilor"[99].

Înţelegând că niciodată nu vor primi acordul aliaţilor la o pace separată cu blocul austro-german, I. Brătianu şi Take Ionescu au hotărât „să-şi păstreze onoarea" şi pentru un timp, până la sfârşitul războiului, să le cedeze puterea (iar concomitent şi „cinstea" de-a semna o pace separată umilitoare) germanofililor în frunte cu Marghiloman[100]. La 23 ianuarie (5 februarie) 1918 ei au demisionat şi noul guvern a fost creat de generalul A. Averes-

---

[94] За власть Советскую. Борьба трудящихся Молдавии против интервентов. Сборник документов и материалов. С. 53.

[95] Politica externă a României. Dicţionar cronologic. Bucureşti, 1986. P. 164; Cernovodeanu P. Basarabia. P. 153.

[96] Ce-i drept, unii încearcă să demonstreze contrariul – de parcă Lenin a aprobat separarea Basarabiei de Rusia şi a confirmat acest lucru într-o discuţie între patru ochi cu Halippa. „Acest mod de organizare al românilor din Basarabia l-a uimit chiar şi pe genialul luptător V.I. Lenin; el ne felicita şi ne îndemna să ducem lupta mai departe şi să facem tot ce ne dictează conştiinţa şi tot ce era în interesul poporului. Delegaţiilor noastre în frunte cu Pan Halippa, V.I. Lenin le spunea: «Voi sunteţi singurii dintre popoarele minoritare care aveţi un parlament, prin acel parlament introduceţi în viaţă tot ce vrea poporul vostru; vă puteţi despărţi de Rusia şi, dacă doriţi, vă puteţi uni cu fraţii voştri români, însă să fiţi atenţi că acolo domneşte oligarhia boierească»". // Halippa P., Moraru A. Testament pentru urmaşi. P. 150.

Este firesc că aşa ceva nu s-a întâmplat şi nici nu putea avea loc, iar afirmaţiile lui Halippa sunt nişte minciuni gogonate. Ele confirmă doar cât de „veridic" este acest memorialist şi ne preîntâmpină în ce măsură putem avea încredere în el.

[97] Vezi: Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 35. С.164. Т. 45. С. 168; Великая Октябрьская социалистическая революция. Энциклопедия. М., 1977. С. 226-227; Гражданская война и военная интервенция в СССР. Энциклопедия. М., 1983. С. 249.

[98] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 50. С. 41.

[99] Левит И.Э. Молдавская республика. С. 303.

În zilele acestea ministrul italian de externe Sonino i-a adus ambasadorului român la Roma poziţia Consiliului Suprem al Antantei care se reducea la faptul că cu timpul „trădarea" va fi iertată. Însă România niciodată nu va primi acordul Antantei în vederea semnării unei păci separate pentru a nu crea un precedent pentru alte ţări de-a ieşi din război. El a mai adăugat că „dl Brătianu trebuie să ştie că biserica acordă iertarea păcatelor, dar niciodată nu face aceasta din timp". // Vezi: Liveanu V. Caracterul antisovietic şi antipopular al tratatului de la Buftea (5 martie 1918). // Studii şi materiale de istorie contemporană. Vol. 1. Bucureşti, 1956. P. 21; vezi de asemenea: Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 43.

Chiar şi în aceste condiţii I. Brătianu insista însă continuu să obţină de la puterile Antantei permisiunea de încheiere a păcii separate, temându-se că în caz contrar, după victorie, nu va fi respectat tratatul din 1916. Şi chiar dacă aliaţii, după cum am menţionat deja, nu le-au acordat românilor indulgenţă din timp, poziţia lor a mai fost expusă încă o dată ambasadorului român la Paris, V. Antonescu, de către ministrul francez de externe, S. Pichon. El a menţionat că orice s-ar întâmpla, Franţa nu va renunţa la politica sa tradiţională faţă de România şi priveşte pacea pe care ea va fi nevoită s-o semneze drept o nenorocire provizorie care urmează a fi revizuită. // Studii şi materiale de istorie contemporană. P. 50.

[100] Ibid. P. 22.

Duca mărturisea: „Obiectivul pentru care Marghiloman fusese chemat la putere era semnarea păcii. În concepţia Regelui şi a lui Brătianu menirea lui era să asigure până la pacea generală un modus vivendi acceptabil cu Puterile Centrale". // Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 94.

Prezintă interes şi comentariul cercetătorului american S.D. Spector în legătură cu numirea lui Marghiloman de către regele Ferdinand în funcţia de şef al guvernului, la recomandarea lui Brătianu: „Numirea lui Marghiloman se baza pe două considerente: 1) dacă Aliaţii câştigau războiul, regimul său va fi discreditat pentru supunere faţă de Puterile Centrale şi va fi înlocuit de-un guvern Liberal, care s-ar găsi în situaţia de-a reafirma pretenţiile României şi statutul ei de stat aliat; 2) dacă Puterile Centrale erau victorioase, România va putea, cel puţin, să reţină Basarabia şi să beneficieze de-o pace indulgentă... Şeful liberal se făcea totuşi răspunzător de numirea lui Marghiloman şi, în consecinţă, de-a fi deschis astfel calea spre Pacea de la Bucureşti, din 7 mai 1918". // Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 48.

cu[101]. Sarcina lui consta în tărăgănarea tratativelor pentru a convinge Antanta că încheierea păcii separate de către România este inevitabilă[102]. Dar nici el n-a reuşit să obţină acest lucru.

La 5/18 februarie a avut loc întâlnirea lui A. Averescu cu A. von Mackensen[r] la care, printre alte probleme, nemţii au înaintat următoarea condiţie favorabilă ambelor părţi: întreaga armată română capătă libertate în lupta armată cu bolşevicii, respectiv contra guvernului de la Petrograd, până în acel moment când acest guvern va semna pacea cu Puterile Centrale şi cu România[103]. Românii aveau nevoie de aceasta pentru acapararea definitivă a Moldovei Pruto-Nistrene, iar germanii – pentru a efectua presiuni suplimentare asupra Guvernului sovietic. Feldmareşalul l-a asigurat pe Averescu că România îşi va păstra armata, „că o vom putea ţine mobilizată şi întrebuinţa în Basarabia împotriva bolşevicilor. Eventual am putea fi ajutaţi printr-o cooperare în Rusia”[104].

În aceeaşi zi germanii reiau ofensiva pe Frontul de Est[r] şi pun Republica Rusă într-o situaţie extrem de grea[105]. Folosindu-se de aceasta, românii au forţat Nistrul în regiunea Râbniţei şi au desfăşurat ofensiva în direcţia Voroncovo, însă au fost complet distruşi[106]. În asemenea condiţii, ieşirea trupelor sovietice la Nistru, rezistenţa continuă a basarabenilor, presiunea germană[107] şi refuzul aliaţilor de-a permite semnarea păcii separate, guvernul român care iniţial ignora propunerile sovietice şi-a ales o altă linie de comportament.

Acordul sovieto-român despre curăţarea Basarabiei şi aprecierile lui. La iniţiativa lui V.I. Lenin CCP a creat şi a trimis la Odesa „Colegiul suprem autonom pentru afacerile ruso-române”, căruia i-au fost poruncite toate afacerile ce ţin de raporturile Rusiei cu România[108]. În rezultatul negocierilor dintre reprezentantul Guvernului sovietic H. Rakovskii şi şeful guvernului român A. Averescu, cu participarea mediatorilor occidentali, emisarului francez Arquier şi colonelului canadian D. Boyle[*], la 5-9 martie 1918 a fost semnată convenţia sovieto-română în care se spunea: „România se angajează să părăsească Basarabia în decurs de două luni... După două luni, în Basarabia rămâne un detaşament de 10000 de persoane, pentru paza depozitelor româneşti şi a liniilor de cale ferată. Îndată după semnarea tratatului, paza Basarabiei trece în mâinile miliţiei locale orăşeneşti şi săteşti. Comandamentul militar român renunţă la dreptul de-a efectua arestări şi de-a executa oricare funcţii judiciare şi administrative, care aparţin exclusiv autorităţilor locale alese”[109].

---

[101] Averescu A. Notiţe zilnice. P. 285-286.
[102] Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 57.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Concomitent, ieşind la Nistru, trupele române au încercat să ocupe un cap de pod pe malul opus lângă Râbniţa până la 17 februarie (2 martie) 1918, adică mult mai înainte de începutul ofensivei germane.
[103] Liveanu V. Caracterul antisovietic şi antipopular al tratatului de la Buftea. // Studii şi materiale de istorie contemporană. Vol. 1. P. 37.
[104] Averescu A. Notiţe zilnice. P. 291.

Delegaţiei române, care a ajuns la 5 martie la Buftea pentru semnarea tratatului preliminar de pace, i-au fost impuse unele condiţii suplimentare extrem de grave, inclusiv demobilizarea a opt divizii în loc de cinci cum s-a convenit mai înainte. Însă restul armatei le-a fost păstrată românilor „pentru asigurarea securităţii la hotarul ruso-român” sau, cu alte cuvinte, pentru lupta cu Puterea Sovietică. // Vezi: Нотович Ф.И. Бухарестский мир. С. 155-156; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 85.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Ofensiva germană a început la 18 februarie 1918. Austro-Ungaria, din cauza unor probleme interne, s-a alăturat la ea abia la 24 februarie. Forţele principale ale blocului german au fost aruncate contra Ucrainei: 20 de divizii germane de infanterie şi 3 de cavalerie, 8 divizii austriece de infanterie şi 2 de cavalerie, în total 450-500 de mii de militari. Împotriva lor luptau doar câteva detaşamente ale Gărzii roşii şi unele unităţi revoluţionarizate ale vechii armate din componenţa fronturilor de Sud-Vest şi Român în număr de 20-25 de mii de combatanţi. Între 18 şi 20 februarie trupele caizerului au luat Luţkul şi Rovno, iar la 1 martie – Kievul.

La începutul lui martie, lângă staţiile de cale ferată Slobodka şi Birzula s-au desfăşurat lupte crâncene. La ele au luat parte unităţile Armatei a 3-a revoluţionare speciale, în rândurile căreia luptau mulţi basarabeni, originari de pe malul stâng al Nistrului şi de asemenea internaţionaliştii români. Pierderi serioase le-a pricinuit intervenţioniştilor detaşamentul lui G.I. Kotovskii. Fiind însă presaţi de forţe numeric superioare, formaţiunile Armatei Roşii au fost nevoite să se retragă. În noaptea spre 14 martie trupele austro-germane au intrat în Odesa.
[105] Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 35. С. 339.
[106] Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции. Сборник документов и материалов. С. 139.
[107] Presiunea germană asupra României a continuat până la semnarea tratatului de pace. // Vezi: Левит И.Э. Молдавская республика. С. 324-328.
[108] ДВП СССР. Т. 1. С. 111.

Este semnificativ că prin telegrama din 17 februarie 1918 Vladimir Ilici a dat indicaţie de-a transfera trupele ce au eliberat Kievul la dispoziţia colegiului respectiv, cu scopul curăţirii Basarabiei de ocupanţii români. După cum am menţionat mai sus însă ofensiva germană n-a permis realizarea acestei sarcini. // Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 50.
[*] Trebuie să menţionăm în mod special că pe parcursul acestor negocieri niciuna din părţi şi nici reprezentanţii aliaţilor occidentali niciodată n-au pomenit despre existenţa Republicii Moldoveneşti „independente”.
[109] ДВП СССР. Т. 1. С. 210-211; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 179, 216-217; Советско-румынские отношения 1917 – 1941. Т. 1. С. 26-28; Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 26-27;

La 23 februarie / 8 martie partea română a declarat că „din ziua aceasta consideră conflicul soluţionat”[110]. Chiar şi academicianul I.M. Oprea (ce-i drept, combătându-se pe sine însuşi chiar pe aceeaşi pagină[111]) recu-

---

Boldur A. La Bessarabie et les Relations Russo-Roumaines. Paris, 1927, 384-385; Brătianu Gh. 1. Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice. P. 57; Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 88.

[110] ДВП СССР. Т. 1. С. 207; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 215.

În zilele noastre însă în istoriografia română domină absolut alte interpretări referitor la acest document, de parcă în el nu era clar şi fără rezerve prevăzută evacuarea trupelor române, ci erau stipulate nişte teze ambigue. Astfel, Florin Constantiniu scrie despre acest acord că numai „partea sovietică [îl] interpreta drept un angajament de retragere a trupelor române din Basarabia”. // Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 289.

Iar Ion M. Oprea afirmă că prin înţelegerea din 5-9 martie „primul-ministru român nu era de acord să-şi retragă trupele din Basarabia”. // Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 187.

De asemenea şi istoricul moldovean Lidia Pădureac scrie că „«înţelegerea» menţionată nu a avut putere juridică”. // Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 27.

De ce „nu a avut”, ea nu tălmăceşte, probabil pur şi simplu aşa ar fi dorit să fie, doar „istoricul” nostru este, în primul rând, „un bun patriot român”.

Este adevărat că un alt cunoscut istoric român, părtaş convins al ideii „României Mari”, Gheorghe Brătianu, încă în 1943 scria în legătură cu aceasta: „A fost încheiat chiar un acord, în termenii căruia trupele române urmau să se retragă progresiv din Basarabia (evacuarea imediată din Bender-Tighina fiind respinsă), cu excepţia gărzii căilor ferate şi a depozitelor româneşti, şi evitând orice amestec în politica interioară a ţării... Acest acord pur tehnic nu implică de fapt nicio atitudine politică: România nu dorea să exercite nicio influenţă în afacerile republicii moldoveneşti şi se mărginea la apărarea intereselor sale militare”. // Brătianu Gh. 1. Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice. P. 57.

În aşa mod, *volens-nolens* Brătianu recunoaşte că sensul tratatului dintre Averescu şi Rakovskii consta în obligaţia României de-a curăţa Basarabia de trupele sale şi acel fapt că acordul dat confirma adevărul că România nu avea niciun drept asupra ţinutului nostru, care în niciun caz nu-i aparţinea. În acest sens, contrar voinţei proprii, Brătianu recunoaşte anume caracterul politic al acordului Averescu-Rakovskii. Iar teza despre „drepturile istorice şi etnice” româneşti asupra Basarabiei, despre chipurile „caracterul ei românesc” a apărut mai târziu şi a avut drept scop „legiferarea” anexării interfluviului Pruto-Nistrean de către oligarhia bucureşteană semifeudală.

[111] „Acest acord însă n-a rezolvat vechiul diferend teritorial dintre România şi Rusia, doar Basarabia nu era încă în componenţa României”. // Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 241.

Însă iată cum, printr-un procedeu de gimnastică lingvistică demagogică (în ruseşte este un cuvânt potrivit pentru astfel de cazuri – „словоблудие”), care nu are nimic în comun nici cu faptele istorice, nici cu principiile dreptului internaţional, dl Oprea încearcă să-şi confirme teza: Deoarece acordul Rakovski – Averescu prevedea păstrarea unui detaşament român de 10 mii de oameni la Bender pentru apărarea depozitelor româneşti, el, făcând referinţă la cuvântarea lui Averescu în Parlamentul României din august 1918, precum că, dacă „evacuarea «n-o începi cu Benderul, nu poţi să continui progresiv evacuarea» Basarabiei”, ajunge la următoarea concluzie: „În lumina acestor fapte veridice, afirmaţia potrivit căreia România ar fi renunţat la Basarabia în virtutea înţelegerii dintre Averescu şi Rakovski, este nu numai o inexactitate istorică ci, în primul rând, o imposibilitate de drept şi de fapt”.

În continuare dl Oprea, încercând să-şi confirme teza despre corectitudinea nerespectării de către partea română a înţelegerii din 5-9 martie, combate principiul de bază al istoriografiei naţionaliste româneşti şi anume: „Basarabia – pământ românesc!”. El recunoaşte că România nu putea renunţa „la Basarabia fie şi pentru că această provincie era un stat independent şi suveran la data semnării acordului, adică la 8 martie 1918”. // Ibid. P. 243.

Ce-i drept, numai Oprea ştie cum „o provincie” concomitent poate fi şi „un stat independent şi suveran”! Dar important e faptul că el, contrar voinţei proprii, recunoaşte că „Basarabia – nu-i pământ românesc!”, „adică la 8 martie 1918” se afla sub ocupaţie militară românească, pe care I. Oprea o voalează cu trăncăneala despre „independenţă”.

De asemenea autorul încearcă, pe mai multe pagini, să demonstreze ilegalitatea guvernului bolşevic, deducând din asta neobligativitatea înţelegirilor cu sovieticii. Atunci, de ce guvernul român semna acorduri cu reprezentanţii acestui guvern şi-şi asuma obligaţiuni faţă de el?! Dar în scurt timp după evenimentele analizate (între 1919 şi 1934) acest guvern a fost totuşi recunoscut de întreaga comunitate internaţională. Şi atunci cum rămâne – era el „legal” ori ba? Ori devenise „legal” numai după recunoaşterea lui de către români?!

„Mai mult, continuă I.M. Oprea, înainte de îndeplinirea celor două luni prevăzute în ultimatumul Rumcerodului pentru evacuarea armatei române, deci la 27 martie 1918 Sfatul Ţării a hotărât unirea Basarabiei cu România (legalitatea acestui eveniment a fost analizată în monografia lui S. Nazaria şi V. Stepaniuc „Problema Basarabeană şi interpretările ei în istoriografie: de la apariţie la Tratatele de la Paris (1917-1947). Chişinău, 2010” – S.N.). Prin urmare, chiar dacă nu ar fi avut atâtea vicii de fond şi de formă care-l făceau imposibil, acordul Averescu – Rakovski devenea fără obiect din momentul revenirii Basarabiei între graniţele româneşti”. // Ibid. P. 244.

După cum rezultă din logica dlor Oprea & K^0, orice acord, tratat sau înţelegere încheiate vreodată de către guvernul român cu o altă parte, dar care vin în contradicţie cu postulatul românist despre „unitatea etnică, naţională, statală şi teritorială a românilor de pretutindeni”, sunt nule din start şi nu trebuie respectate. Ce-ar fi cu dreptul internaţional, dacă acest „principiu” ar deveni o normă în relaţiile interstatale?! Ce-ar fi cu integritatea teritorială a României, dacă Ungaria, Serbia, Bulgaria, Moldova şi Ucraina s-ar conduce în relaţiile cu Bucureştii de această teză, dedusă de dl Oprea şi alţi părtaşi ai românismului şovin?! Din fericire (şi, în primul rând, pentru România) în dreptul internaţional domină principiul respectării stricte şi minuţioase a buchiei tratatelor încheiate între guverne şi state.

noaşte că „în urma acestui schimb de note ambele părţi au socotit conflictul încheiat”[112]. În opinia acestui istoric, în februarie 1918, Averescu a acceptat cererea de evacuare a Basarabiei „cu excepţia condiţiei cuprinse în clauza 1, cerând imperios imediata evacuare a Benderului”[113]. Tot aici autorul menţionează că se prevedea de asemenea eliberarea tuturor românilor arestaţi în Rusia şi a tuturor ruşilor arestaţi în România.

Astfel gândeau şi reprezentanţii sovietici. La 26 februarie / 11 martie ei au telegrafiat despre aceasta Sovnarcomului[114]. La 15 martie H.G. Rakovskii i-a remis lui V.I. Lenin o dare de seamă despre activitatea sa care începea cu cuvintele: „Am sosit pentru a izgoni trupele române contrarevoluţionare din Basarabia şi pentru a cataliza mişcarea revoluţionară din România. Din cauza situaţiei catastrofale din sudul ţării, generate de ofensiva austro-germano-ucraineană, am fost nevoit să mă opresc la jumătate de cale şi să semnez cu România un tratat de pace care ne-a asigurat Basarabia”[115]. „Extrasul respectiv din darea de seamă conţine recunoaşterea faptului, menţionează I. Levit că sarcina [ce stătea în faţa lui Rakovskii] nu se limita numai cu eliberarea Basarabiei de trupele române, dar presupunea şi exportul armat al revoluţiei în statul vecin”[116].

La 21 martie, consulul general al României la Moscova, N.G. Gheren, a informat repetat Narcomindelul despre lichidarea „conflictului apărut între guvernul român şi puterea sovietică”. La 31 martie „Izvestia” a informat opinia publică despre acest lucru. La 27 martie CPAE a propus de-a începe realizarea integrală a acestei înţelegeri[117]. Toate acestea demonstrează recunoaşterea şi aprobarea înţelegerii obţinute şi faptul că nici şeful guvernului român A. Averescu, nici diplomaţii Antantei nu puneau la îndoială caracterul ei legitim şi necesitatea respectării ei.

Din cauza înrăutăţirii situaţiei militare a Republicii Sovietice, generate de ofensiva germană pe tot frontul, cercurile guvernante ale României regale însă nu şi-au îndeplinit obligaţiunile asumate[118] – angajamente, după cum am văzut, confirmate şi de aliaţii occidentali. Constatrea noastră este confirmată şi de concluzia cercetătorului moldovean A. Morari: „Guvernanţii României regale nu şi-au îndeplinit obligaţiunile asumate. Folosindu-se de faptul că trupele austro-germane, făcând cârdăşie cu Rada Centrală, ocupaseră Ucraina şi Moldova din stânga Nistrului, …România a continuat şi a lărgit ocupaţia Basarabiei. Ba mai mult, guvernanţii regatului s-au grăbit să-i dea acaparării tâlhăreşti a ţinutului o iluzie a legalităţii”[119].

Cu Anton Morari este totalmente de acord şi americanul Spector: „România nu avea de gând să onoreze prevederile [convenţiei Rakovskii-Averescu], cu atât mai mult, cu cât, în mai puţin de-o lună, a apărut ocazia de-a trece la alipirea formală a Basarabiei. Ocazia a fost oferită de ocuparea Ucrainei de către germani şi de retragerea bolşevicilor”[120]. A căzut de acord cu el chiar şi academicianul român I.M. Oprea care a recunoscut că ofensiva germană, începută în Ucraina, a servit drept cauză de bază a nerespectării de către partea română a obligaţiunilor sale[121].

---

[112] Ibid. P. 241.
[113] Ibid. P. 240.
[114] Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции. Сборник документов и материалов. С. 144-147.
[115] Citat după: Левит И.Э. Молдавская республика. С. 334; vezi de asemenea: Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 28, 29; Советско-румынские отношения 1917 – 1941. Т. 1. С. 25.
[116] Левит И.Э. Молдавская республика. С. 334.

Ideile exportului revoluţiei în România şi mai departe în vest îi erau proprii lui Rakovskii şi mai târziu. Astfel, de exemplu, la 28 aprilie 1919, într-o discuţie telefonică directă cu Moscova el propunea expedierea unei note guvernului român şi garanţilor săi, note care ar constitui „o demonstraţie politică” ce ar însoţi ofensiva sovietică în Bucovina şi Basarabia. „Un element-cheie al notei date poate deveni tratatul ruso-român din 5 martie anul trecut. El ar constitui pentru noi o bază directă favorabilă pentru acţiuni militare contra românilor, scop al cărora noi am anunţa Basarabia, însă în realitate – răsturnarea burgheziei române şi unirea cu Ungaria peste cadavrele ei. Această demonstraţie politică va ridica dispoziţiile din Ungaria. Noi vom pregăti operaţiunea contra românilor, folosind deschis elementele internaţionale şi pe cele basarabene... Eu personal consider că acţiunile noastre din Bucovina şi Basarabia le vom realiza sub firma locală, fără a ne afişa prezenţa. Pentru Basarabia la Odesa este deja pregătit un guvern basarabean... alcătuit din tovarăşi basarabeni”. // Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 268.

[117] Ibid. C. 180.
[118] Iată cum comentează acest fapt istoricul rus M.I. Meltiuhov: „Din tot tratatul sovieto-român a fost îndeplinit doar punctul referitor la schimbul prizonierilor şi celor internaţi. La 19-24 martie 1918 la Sulina au fost schimbaţi 92 de senatori români, deputaţi în parlament şi ofiţeri pe 73 de ofiţeri şi soldaţi ai armatei ruse din lagărele româneşti. După cum îşi aducea aminte fostul comandant electiv al armatei a 4-a I. Konduruşkin, «era destul să priveşti în momentul schimbului nostru de la Sulina la senatorii români, aduşi din Rusia: feţe sătule rotunde, cilindre, bastoane, maşinele, munţi de bagaje, şi să-i compari cu noi: murdari, rupţi, păduchioşi, păroşi, prădaţi până la ultima obeală soldăţească, trei luni fără baie şi albituri proaspete, pentru a spune: *„Ce fiare sunt aceşti bolşevici şi ce europeni iluminaţi sunt boierii români”*»”. // Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 51-52.

Ar prezenta interes opinia academicianului I. Oprea despre aceste „bestialităţi bolşevice şi misiunea civilizaţională a autorităţilor regale româneşti”...

[119] Афтенюк С.Я., Морарь А.Г. Действительность и измышления фальсификаторов. С. 27.
[120] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 48.
[121] Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 243.

Dar oricum ar fi, din punct de vedere al dreptului internaţional, semnarea acestui document a însemnat recunoaşterea oficială de către guvernul român că ocuparea Republicii Moldoveneşti a fost un act nelegitim. Ba mai mult, realizarea acordului din 5-9 martie în numele ţărilor aliate a fost garantată de către persoanele oficiale prezente în timpul semnării şi nominalizate mai sus. Astfel, în radiograma guvernului Ucrainei din 7 februarie 1919, în adresa preşedintelui Conferinţei de la Paris G. Clemenceau (copia lui W. Wilson) se menţiona că acordul dat „rămâne un act internaţional semnat solemn şi care obligă nu numai guvernul român, dar şi puterile Antantei, deoarece în timpul ocupaţiei Basarabiei de către trupele române reprezentanţii diplomatici ai puterilor Antantei au declarat că ea are un caracter provizoriu şi pur militar"[122].

În legătură cu aceasta putem afirma următoarele: „Rămâne un adevăr istoric: actul internaţional – Convenţia sovieto-română din 5-9.03.1918 ...[constituie] o mărturie politico-juridică de netăgăduit: Guvernul român a recunoscut oficial că năvălirea armatelor româneşti asupra Republicii Democratice Moldoveneşti în ianuarie 1918 este un act de agresiune, absolut nelegal, ce contravine totalmente normelor de drept internaţional"[123].

Anume pentru recunoaşterea de facto şi de jure a acestui lucru îl şi critica I. Duca pe A. Averescu: „Vă închipuiţi ce argument a dat astfel bolşevicilor împotriva noastră. Mărturiseam noi înşine într-un act oficial că ocuparea Basarabiei a fost un act precar... Mă întreb şi astăzi cum a fost cu putinţă ca generalul Averescu să iscălească un asemenea act? ...Dar e adevărat că această nenorocită greşeală e singurul act pe care Rusia îl poate invoca împotriva noastră în chestiunea Basarabiei şi tare mă tem să nu ne pricinuiască într-o zi mari greutăţi"[124].

În vara lui 1918, ministrul român de externe C. Arion, de la tribuna parlamentului îl critica pe A. Averescu pentru că „a încheiat pacea cu Rakovskii şi cu Rusia, angajându-se să elibereze Basarabia". Încercând să demonstreze incorectitudinea acestui pas, el a declarat categoric că „Rusia nu va renaşte niciodată" şi, deci, semnarea cu ea a unor documente diplomatice a fost lipsită de sens[125]. La aceasta Averescu a răspuns: „Rusia este, fără îndoială, bolnavă, însă Rusia n-a dispărut şi ea va renaşte. Iar noi, o ţără mică, nu trebuie să ne folosim de starea de paralizie în care s-a pomenit vecinul"[126].

Şi cu toate că documentele şi mărturiile epocii confirmă acest lucru, în „ştiinţa istorică" românească contemporană sunt destui de aceştia care se fac „a nu observa" însuşi faptul acordului sovieto-român din 5-9 martie 1918 despre curăţarea Basarabiei de către români. Astfel, istoricul Fl. Anghel, încercând să nege faptele evidente, îl critică în legătură cu aceasta pe cercetătorul american Max Beloff: „La Max Beloff, scrie el, apare o informaţie absolut surprinzătoare şi nedovedită (sic!!!) până acum şi anume aceea că în luna martie 1918 România a semnat cu RSFS Rusă un acord care prevedea evacuarea Basarabiei de către trupele române"[127]. Şi în acest caz avem un exemplu elocvent de „patriotism românesc", când adevărul nefavorabil concepţiei româniste este în cel mai primitiv mod negat. Averescu şi toată elita românească a timpului confirmă acest lucru, iar „istoricul" Anghel „nu recunoaşte" veridicitatea acestor mărturii. Deci, putem reduce un astfel de procedeu de „cercetare ştiinţifică" la teza: „aşa ceva n-a existat, deoarece nu ne convine"...

Este cazul să menţionăm că, acaparând Basarabia, România nu numai că a păşit pe calea confruntării cu statul sovietic – ea de asemenea a încălcat şi obligaţiunile sale de aliat şi acordurile cu Rusia ţaristă[128]. Astfel,

---

[122] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 239.

[123] Stepaniuc V. Statalitatea poporului moldovenesc. P. 191.

[124] Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 3. P. 75; Duca I.G. Memorii. Vol. 4. P. 92.

[125] Левит И.Э. Молдавская республика. С. 335; Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 51.

[126] Виноградов В.Н. Румыния в годы первой мировой войны. М., 1969. С. 273; Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 51.

[127] Anghel Fl. Politica externă sovietică interbelică în viziunea istoriografiei anglo-saxone. // Revista istorică. Academia Română. 1997, Nr. 5-6. P. 350.

[128] În context este cazul să atragem atenţia cititorului la încă un aspect caracteristic multor politicieni şi istorici români de sorginte naţionalistă – sovieto/rusofobia iraţională, fapt menţionat şi de unii istorici români şi nu numai (vezi: Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K. etc. Istoria României. P. 447).

Astfel academicianul I.M. Oprea, odinioară principalul cântăreţ al „prieteniei sovieto/ruso-române" (vezi: Oprea I. O etapă rodnică din istoria relaţiilor diplomatice româno-sovietice. 1928-1936. Bucureşti, 1967), peste noapte-şi schimbă orientarea şi afirmă precum că încă „de la facerea lumii" Rusia era cel mai nemilos duşman al „neamului românesc". Orice eveniment din istoria celor două popoare este interpretat de către acest istoric drept un act duşmănos al ruşilor faţă de români: „Vecinătatea acestui imperiu a fost pentru poporul român sinonimă cu o adevărată teroare a istoriei" (Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 5). „În peisajul acestor ţeluri imperialiste, continuă autorul, supunerea Ţărilor Române constituie o preocupare constantă a ţarilor Rusiei... Mânaţi de lăcomia de-a lărgi graniţele propriului imperiu, ruşii au... ajuns în anul 1709 la Nistru" (Ibid. P. 6, 7). De asemenea consideră academicianul, scopul ruşilor întotdeauna a venit în contradicţie cu interesele vitale ale poporului român: „Diplomaţia românească s-a temut... că Rusia continua să se întindă spre sud, că urmărea să pună stăpânire pe Constantinopol şi pe marile strâmtori şi că, pentru a realiza visul ţarului Petru cel Mare, transmis şi Ecaterinei a II-a şi celor care au urmat-o, ea nu se va sfii să treacă peste România, încălcându-i independenţa şi punându-i în primejdie existenţa statală" (Ibid. P. 29-30). Şi mai puţin simpatizează dl Oprea Uniunea Sovietică, afirmând, ca un specialist veritabil, următoarele: „Imperiul sovietic a ajuns încetul cu încetul să subjuge popoarele neruse din cuprinsul său, să le pună la cheremul Rusiei spre a le deznaţionaliza şi în cele din urmă a le devora" (Ibid. P. 152).

la 18 septembrie (1 octombrie) 1914 guvernele ambelor ţări au semnat o convenţie, conform căreia Rusia se angaja să se opună oricăror tentative de-a încălca integritatea teritorială a României şi i-a recunoscut dreptul de a-şi alipi regiunile Austro-Ungariei, locuite de români atunci, când cabinetul bucureştean va „considerea acest lucru oportun". Cât priveşte Bucovina, se stipula că divizarea dintre Rusia şi România se va efectua după principiul majorităţii etnice. Cu alte cuvinte, după statul român era recunoscut dreptul asupra unei părţi a Bucovinei. Guvernul român s-a angajat să păstreze neutralitatea favorabilă Rusiei până în momentul încorporării acestor teritorii[129].

Din punctul nostru de vedere sunt destul de obiective aprecierile evenimentelor descrise mai sus, efectuate de unii istorici occidentali. Astfel, americanul Lewis Fisher încă în 1930 scria că „ocupând Basarabia care era un teritoriu rusesc, guvernul român a săvârşit o acţiune militară. Bolşevicii s-au răzbunat, rupând la 13 ianuarie 1918 relaţiile cu România şi arestându-l pe trimisul român la Petrograd Diamandi"[130]. În altă lucrare, acelaşi autor menţionează că Rusia „n-a recunoscut suveranitatea românească asupra Basarabiei, ocupată de către România în ianuarie 1918, atunci când Rusia bolşevică era slabă"[131].

Profesorul bulgar G.P. Ghenov menţiona în 1940 că Primul război mondial „s-a terminat defavorabil nu numai pentru învinşi, dar şi pentru Rusia. Românii au profitat de această împrejurare şi au ocupat toată Basarabia, cu toate că, înainte de intrarea în război a României, cele două state vecine şi-au garantat reciproc integritatea lor teritorială. Dorinţa populaţiei basarabene în 1917 era de-a crea un stat independent, însă România n-a ţinut cont de dorinţa dată şi a anexat cu forţa Basarabia, după ce aliaţii au obţinut victoria... Această anexiune pentru URSS n-are nicio valoare juridică şi Rusia poate cere oricând restituirea Basarabiei"[132].

Fracezul François Fejto afirmă că „românii au acaparat Basarabia şi Bucovina, care sunt pământuri ruseşti"[133]. Compatriotul lui Maurice Vaïsse este de părere că în 1918 România a smuls Basarabia de la Rusia[134]. Practic identică este şi poziţia germanului de origine română A. Suga: „Acţiunile armate ale României în Basarabia pot... fi calificate contrare dreptului internaţional, deoarece trupele române au invadat teritoriul altui stat fără declaraţie de război". El face concluzia că „ruperea de către Rusia a relaţiilor diplomatice cu România este în corespundere cu normele dreptului internaţional"[135].

Din acel moment, menţionează academicianul A. Lazarev, „în faţa României se pune cea mai grea sarcină: de profanare a «legalităţii» anexării ţinutului din punct de vedere al dreptului internaţional"[136].

2. „Unirea" Basarabiei cu România în contextul dreptului internaţional şi atitudinea basarabenilor

Atitudinea populaţiei Basarabiei faţă de unirea ţinutului cu România. Mulţi deputaţi ai Sfatului Ţării la 27 martie / 9 aprilie 1918 au votat „unirea" contrar voinţei lor şi a doua zi au şi declarat acest lucru. Astfel deputatul P. Cocârlă la 28 martie „cu lacrimi în ochi" a spus: „Noi, domnilor, suntem trădătorii intereselor ţăranilor, n-am îndreptăţit speranţele sfinte, pe care ţărănimea ni le-a încredinţat nouă... În ce mă priveşte, vă spun că mă căiesc foarte mult pentru fapta mea..., ştiind că tovarăşii mei, care au procedat cinstit şi sincer, se vor uita la mine ca la un trădător". Iar colegii lui F. Herţa şi D. Marchitan au recunoscut că „decizia lor n-a fost benevolă, deoarece au fost ameninţaţi şi s-au speriat tare când la 27 martie la şedinţa fracţiunii în sală au apărut jandarmii. În timpul votării ei au fost copleşiţi de-o frică biologică necontrolată pentru copiii lor care puteau rămâne fără o bucată de pâine"[137].

Aceste dispoziţii au fost clar exprimate de către istoricul american Ch. King: „Invitarea românilor în Basarabia, deşi a avut loc în urma apelului lansat de Sfatul Ţării..., nu a fost binevenită pretutindeni... Mulţi membri ai Sfatului Ţării erau ei înşişi prea puţin în favoarea prezenţei româneşti"[138]. Olandezul W.P. van Meurs completează acest gând în felul următor: „Liderii moldoveni din Sfatul Ţării erau foarte conştienţi de sentimentul revoluţionar larg răspândit şi de neîncrederea cu care era privită în republică guvernarea românească"[139]. El apreciază regimul de atunci din România drept unul reacţionar[140].

Istoricul basarabean Gh. Cojocaru scrie că „armata română a fost întâmpinată cu speranţă" de către populaţia ţinutului, care vedea în ea „izbăvirea de anarhie şi bolşevici". Iar documentele de arhivă ne demonstrează

---

[129] Виноградов В.Н. Румыния в годы первой мировой войны. С. 122-123.
[130] Citat după: Лазарев А.М. Молдавская советская государственность... С. 93.
[131] Fisher L. Russias Road from Peace to War. 1917-1941. New York, 1969. P. 163.
[132] Citat după: Dobrinescu V. Fl., Constantin I. Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial (1939-1947). Iaşi, 1995. P. 24.
[133] Fejto François. Histoire des démocraties populaires. Vol. 1. Paris, 1969. P. 23-24.
[134] Vaïsse Maurice. Dicţionar de relaţii internaţionale. Secolul XX. Iaşi, 2008. P. 340.
[135] Suga A. Die volkerrechtliche Lage Bessarabiens in der geschichtlichen Entwickland des Landes. Bonn, 1958. S. 50.
[136] Лазарев А.М. Молдавская советская государственность... С. 139.
[137] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 223.
[138] King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. P. 33.
[139] Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 89.
[140] Ibid. P. 86.

că ţăranii multor sate îşi exprimau deschis dezacordul în legătură cu hotărârea Sfatului Ţării[141]. Astfel, şeful siguranţei de la Bender D. Popescu după ziua de 27 martie raporta la Chişinău „că ţăranii încă se agită contra armatei noastre... În localităţile Bulboaca, Gârbovăţ, Fărlădeni, Speia şi Şerpeni mişcarea ţăranilor este mai pronunţată. Cei de la Gârbovăţ, adunaţi de preot cu ocazia slujbei în biserică la 31 martie a. c., unde, vorbindu-le de unire, au avut o purtare agresivă contra preotului, manifestându-se contra unirii cu România"[142].

În raportul generalului Râşcanu, adresat comandamentului său, se vorbeşte despre adunarea ţăranilor satului Mereni, judeţul Chişinău, care le-au spus deschis, fără ocolişuri, ofiţerilor români: „Noi nu avem nevoie de unire, Sfatul Ţării ne-a trădat, nu avem nevoie de jugul românesc". În acest document se menţionează că majoritatea sătenilor au declarat precum că basarabenii au trăit împreună cu ruşii o sută de ani, de aceea vor şi în continuare să trăiască tot aşa şi „să-i ferească Dumnezeu să devină români". Concluzia era clară şi categorică: „Din toate cele expuse rezultă că populaţia satului Mereni se opune intereselor noastre"[143].

„Serviciile de informaţii ale României regale, scriu Victor Stratan şi Alexandru Gorun, în baza analizei unui imens masiv de date operative, a cercetărilor asupra situaţiei nemijlocit la faţa locului prin intermediul specialiştilor, constatau cu o mare doză de dezamăgire că ideile unirii nu prindeau în conştiinţa moldovenilor, ele fiind din prag respinse de populaţie"[144].

Astfel, după şase luni de activitate, la 19 iunie / 2 iulie 1918 siguranţa de la Chişinău constată: „În general populaţiunea din oraşe şi din informaţiunile luate din surse demne de încredere şi cea de la sate, priveşte nu numai cu neîncredere, dar chiar cu ură venirea românilor în Basarabia, venire pe care o socotesc nu numai nefolositoare, dar chiar dăunătoare lor. În ceea ce priveşte «Unirea» (securiştii aveau motive să ia acest cuvânt între ghilimele – S.N.), ei nici n-o discută, întrucât o socotesc ca ilegală, deoarece după cele ce susţin, unirea ar fi trebuit făcută prin plebiscit"[145]. Oamenii afirmau că scopul românilor constă în jefuirea regiunii. Acest raport analitic, conform „logicii" dlor Oprea, Petrenco & Cojocaru, ne demonstrează că siguranţa avea o poziţie „antiromânească". Concluzia dată nu este întâmplătoare, deoarece orice fapte reale care vin în conflict cu tezele româniste sunt declarate „antiştiinţifice" şi „antiromâneşti"[146].

Când autorităţile locale s-au adunat la Olăneşti să sărbătorească unirea, populaţia a părăsit demonstrativ piaţa publică. În satul Grinăuţi, judeţul Soroca, adunarea sătească a decis: „Să demonstreze peste tot că sunt împotriva alipirii forţate a Basarabiei la România monarhică". Locuitorii târgului Turlaci, prin decizia adoptată unanim, au calificat hotărârea Sfatului Ţării ca „provocatoare, deoarece el n-a acţionat conform împuternicirilor poporului".

În satul Budeşti la şedinţa solemnă în cinstea unirii, în prezenţa autorităţilor româneşti, ţăranul Danu, în numele sătenilor a declarat „că ei nu doresc niciun fel de realipire a Basarabiei la România şi nu au nevoie... de niciun rege"[147]. Despre nemulţumirea profundă a populaţiei ţării privitor la actul unirii mărturisesc şi documentele organelor româneşti de poliţie. Astfel, în raportul din 30 aprilie 1918 al poliţiei din Bălţi se spunea: „Masa poporului este astăzi neliniştită şi vădit duşmănoasă. Nici în oraşe, nici în sate nu se observă până în prezent niciun entuziasm pentru situaţia Basarabiei, nicăieri nu se produc manifestări sincere de dragoste şi înfrăţire... Însuşi elementul moldovean-românesc este ostil administraţiei româneşti, sfidând chiar şi clerul românesc... Preoţii sunt ameninţaţi când pomenesc numele regelui în biserică"[148].

În informaţia din 19 iunie / 2 iulie 1918 a siguranţei din Chişinău se spunea că locuitorii s. Băcioi l-au întâmpinat pe ofiţerul Popescu cu sape şi lopeţi, strigând că nu recunosc unirea Basarabiei cu România şi că

---

[141] Vezi: ANRM, F. 679, Inv. 1, D. 4803; ANRM, F. 727, Inv. 2, D. 45, 55, 73; ANRM, F. 742, Inv. 1, D. 45, 51 etc.
Despre atitudinea adevărată a basarabenilor faţă de ocupaţia românească a Basarabiei vezi din relatările diplomaţilor francezi de la Bucureşti. // Буле Винсен. Образ румынской администрации и настроения населения Бессарабии, отражённые во французских дипломатических и разведывательных отчетах 1918-1920 годов. // Conferinţa ştiinţifică internaţională „Alipirea Basarabiei la Rusia în contextul relaţiilor multiseculare moldo-ruso-ucrainene" (Chişinău, 1-5 aprilie 2012). Chişinău, 2012. C. 127-129.

[142] Stratan V., Gorun A. Moş Ion Roată, Siguranţa şi „Unirea". P. 141.

[143] ANRM, F. 727, Inv. 2, D. 73, f. 29-29 vs., 33-33 vs., 34, 37-37 vs.

[144] Stratan V., Gorun A. Moş Ion Roată, Siguranţa şi „Unirea". Chişinău-Iaşi, 2003. P. 141.

[145] Ibid. P. 142; Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции. Сборник документов и материалов. С. 172.

[146] Şi această lucrare, fără careva analiză concretă, va fi integral declarată „antiştiinţifică" şi „antiromânească". Însă la mai mult nici în plan intelectual, nici în cel profesional româniştii nu sunt capabili: „Suntem români şi punctum!". // Referitor la mitologia istorică românistă vezi de exemplu: Boia L. Istorie şi mit în conştiinţa românească. Bucureşti, 1997; Boia L. Jocul cu trecutul: Istoria între adevăr şi ficţiune. Bucureşti, 1998; Boia L. Două secole de mitologie naţională. Bucureşti, 2005; Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. Chişinău, 1996; Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. Buc., 1993; Lucinschi P. Moldova şi moldovenii. De ce ţara noastră este mereu la sărăcie? (Încercare de răspuns la întrebare). Chişinău, 2007; Nazaria S., Stepaniuc V. Problema Basarabeană şi interpretările ei în istoriografie: de la apariţie la Tratatele de la Paris (1917-1947). Chişinău, 2010 etc.

[147] Левит И.Э. Молдавская республика. С. 378.

[148] Liveanu V. 1918. Din istoria luptelor revoluţionare din România. P. 240.

românii nu au niciun drept de-a înfăptui rechiziţii[149]. Acest Popescu era şeful siguranţei de la Bender şi încă la 14 februarie informa şefii săi despre un episod, care în opinia noastră este foarte semnificativ: „Când mă înapoiam de la Chişinău cu automobilul, la ieşirea din satul Broasca am discutat cu trei tineri care păşteau oile pe câmp. Eram în uniformă de soldat rus, întrebându-i de ştiu ruseşte, mi-au răspuns că vorbesc numai moldoveneşte. I-am lăsat a crede că au de-a face cu un adept al bolşevicilor, întrucât au început a se plânge contra românilor. Întrebaţi, mi-au spus că toţi locuitorii din Broasca sunt bolşevişti, gata a primi arme şi muniţiuni pentru a se răscula şi a-i goni pe români din Basarabia... În naivitatea lor se vedea că spun numai adevărul"[150].

În scurt timp D. Popescu a alcătuit o amplă listă nominală de „bolşevici", în care au fost incluşi 50 de ţărani din satul Speia, 43 – din Şerpeni, 34 – din Puhăceni, 30 – din Delacău, zeci de locuitori din Varniţa, Teliţa, Gura-Bâcului. La 14 februarie el a alcătuit o altă listă din 70 de oameni – ţărani din satele Bulboaca, Gârbovăţ, Dubăsarii-Vechi etc.[151] Intenţionat subliniem faptul că majoritatea lor absolută erau moldoveni „din talpă". Acest lucru l-am făcut pentru „cercetătorii deideologizaţi, obiectivi şi nepărtinitori", cum sunt domnii Cojocaru, Negrei, Petrenco, Varta, Oprea şi toată compania lor cinstită, care afirmă că împotriva românilor au luptat doar ruşii, evreii şi alţi minoritari „veniţi de aiurea".

Astfel de informaţii din partea agenţilor secreţi se scurgeau din toate colţurile Moldovei[152]. În una din ele se comunica despre dispoziţiile locuitorilor satului Cişmea din judeţul Bălţi: „Ei declară că s-au săturat de aşa fraţi şi că nu mai pot suporta lipsurile şi fărădelegile, fiind nevoiţi să facă propagandă contra noastră"[153]. Protejatul ocupanţilor Secară, prefectul judeţului Soroca, la 10 iulie 1918, raporta în instanţă că chiar şi conducătorii zemstvelor de voloste, în majoritatea lor moldoveni, sunt „părtaşi ai Rusiei" şi fac propagandă revoluţionară printre ţărani, intensificând neîncrederea în autorităţile române[154].

Drept o simbioză a prostiei şi abuzului din partea autorităţilor române în ţinutul ocupat poate fi numit ordinul căpitanului Dumitriu, şeful comenduirii garnizoanei din localitatea Edineţ: „Populaţia din Edineţ e obligată să salute ofiţerii români astfel: 1) Orice trecător e dator să se oprească, să se întoarcă cu faţa spre şefi şi cu un zâmbet binevoitor să-şi scoată repede căciula şi să se închine până la pământ. 2) Pentru a deprinde populaţia cu îndeplinirea strictă a acestui ordin pe străzile oraşului la ore diferite va fi purtat chipiul meu şi fiecare e obligat să-l salute, conform paragrafului I al ordinului respectiv"[155].

La 18 noiembrie 1918 duma orăşenească Akerman a îndreptat în adresa guvernului un memorandum în care erau descrise batjocurile îngrozitoare la care erau supuşi orăşenii. În el se menţiona că „în ultimele luni municipalitatea este asediată de către orăşenii care au fost supuşi bătăilor din partea agenţilor de poliţie şi a soldaţilor garnizoanei locale... Bătăile, deseori foarte crunte, care ameninţă viaţa şi sănătatea populaţiei, au devenit un fenomen obişnuit. Bătăile sunt aplicate atât în stradă, cât şi în secţiile de poliţie, ziua şi noaptea, atât în momentul reţinerii, sau chiar fără orice reţinere, precum şi după arest, nu numai faţă de bărbaţi, dar şi faţă de femei... Multe cazuri de bătaie rămân neanunţate, deoarece populaţia este speriată de terorizări. Cei maltrataţi preferă să ascundă cazurile de bătaie, fiindu-le frică să fie supuşi unor noi feluri de represiuni şi urmăriri din răzbunare"[156].

Chiar şi unii funcţionari trimişi din România, oameni oneşti atât de rar întâlniţi printre publicul de acest fel, nu acceptau teroarea declanşată contra populaţiei. Astfel, prefectul judeţului Ismail, Dumbravă, raporta instanţei ierarhic superioare despre abuzurile şi violenţa militarilor români asupra populaţiei paşnice şi a cerut să fie demisionat: „În condiţiile existente..., când triumfă teroarea, oraşul este umplut cu sute de agenţi de poliţie şi chiar cei loiali sunt bănuiţi, când la orice pas este exploatat cuvântul «bolşevic», iar puterea locală este fictivă, când în sate comandanţii militari reprezintă puterea administrativă şi judecătorească, iar declaraţiile mele sunt totalmente ignorate, când populaţia geme sub presiunea guvernării militare şi este adusă la o stare de imposibilitate de-a găsi în tot judeţul măcar un susţinător al unirii cu România – nu mai pot rămâne în funcţie... Dacă aş fi duşman al unităţii Basarabiei cu România, m-aşi fi bucurat cum majoritatea autorităţilor militare nimicesc de la rădăcină ideea unirii"[157].

Pentru a urmări dispoziţia populaţiei Basarabiei, autorităţile române au introdus cenzura la poştă. Unul din funcţionarii sus-puşi ai acestui departament, profesorul Nicolae Şerban, în baza scrisorilor selectate la 14-15 iulie 1918 scria: „De pretutindeni se aude doar un singur plânset tragic: românii ne iau totul şi ne lasă să murim de foame... În unele scrisori românii sunt etichetaţi foarte urât... În general în toate scrisorile acestea se profilează o nemulţumire serioasă a ţăranilor şi dispoziţiile lor categorice de-a opune rezistenţă cu topoare şi mă-

---

[149] Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции. Сборник документов и материалов. С. 149.
[150] Stratan V., Gorun A. Moş Ion Roată, Siguranţa şi „Unirea". P. 66-67.
[151] Ibid. P. 67.
[152] Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции. Сборник документов и материалов. С. 171-198.
[153] Ibid. C. 198.
[154] ANRM, F. 742, INV. 1, D. 51, F. 5-5 vs.
[155] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 229.
[156] Ibid. C. 230.
[157] Ibid. C. 226-227.

ciuci rechiziţiilor organizate trezesc o mare îngrijorare. Dintr-un sat în altul circulă scrisori în care populaţia este chemată la rezistenţă. Judecând după numele expeditorului sau destinatarului, această corespondenţă, în cea mai mare parte, aparţine moldovenilor"[158].

Un alt izvor de indignare al sătenilor era poziţia activă a autorităţilor româneşti de susţinere a moşierilor în relaţiile lor cu ţăranii[159]. Astfel, sprijinit de militarii români, moşierul Caterinici le-a impus ţăranilor satului Vertiujeni, judeţul Soroca, o contribuţie de 60 de mii de ruble, însă oamenii au fost în stare să strângă doar 11 mii[160]. Analizând situaţia din ţinut, în corespondenţa sa cu autorităţile militare, Consiliul directorilor generali atenţiona despre „o mare nemulţumire a populaţiei" şi preîntâmpina că „există o îngrijorare serioasă că poate izbucni o răscoală"[161].

La şedinţa Sfatului Ţării din 2 mai, P. Erhan recunoştea că ţăranii sunt total nemulţumiţi de politica acestui organ[162]. De asemenea au reacţionat negativ la lichidarea Republicii Moldoveneşti şi soldaţii moldoveni, în particular orheienii. Iar, sorocenii, toţi ca unul, au refuzat să se afle în rezerva armatei regale[163]. Regimentul moldovenesc de cavalerie, dislocat la Chişinău, în componenţă deplină a refuzat să jure credinţă regelui român[164]. Un funcţionar român de rang înalt a constatat cu multă îngrijorare că locuitorii Basarabiei se consideră moldoveni. Pe locuitorii Munteniei şi Olteniei îi numesc români şi-i consideră cuceritori străini[165]. În acest sens, C. Stere constata cu amărăciune că „Basarabia se ţine doar datorită armatei române care ne-a salvat de bolşevici şi acum ne păzeşte"[166].

Un alt activist de vază al Sfatului Ţării, Nicolae Alexandri, mai târziu devenit şi senator român, a declarat la 7 octombrie 1918: „Ţărănimea noastră aproape 2000000 de oameni, toată este atât de revoltată de politica românizatorilor noştri politicaştri. Dacă vom mai adăuga 50000 de armată care trăiesc în afara legii şi jefuiesc tot ce le cade sub mână, va fi înţeleasă fraza ce circulă în societatea noastră că românii nu sunt o naţiune, ci o specialitate. Astfel românii într-o jumătate de an au rusificat ţinutul într-o măsură mult mai mare decât ruşii într-o sută de ani. Ţara noastră geme de la un capăt la altul, înfloresc aşa fărădelegi, ocări şi batjocuri, care n-au fost, probabil, de veacuri. Vremea absolutismului ţarist ni se pare un rai"[167]. Şi în continuare el adăugă că „o armată ţărănească de două milioane de oameni este total indignată şi în cel mai sincer mod visează să se elibereze de România actuală. Noi suntem gata să ne unim cu oricine, numai să ne despărţim de România regală"[168].

Aceeaşi a fost şi reacţia maselor largi la „votarea" din 27 noiembrie / 10 decembrie 1918. Astfel, jandarmeria din Chişinău a primit o informaţie de la Nisporeni despre adunarea sătenilor din Vărzăreşti din 15 decembrie care au hotărât să nu plătească impozite statului român, iar funcţionarilor români le-au interzis să calce pe teritoriul satului[169]. În satul Ciuciuleni, la 14 decembrie, trebuia să aibă loc o ceremonie solemnă a rugăciunii în cinstea alipirii Basarabiei la România şi unul din localnici se pregătea să le povestească consătenilor despre vizita sa la Bucureşti în cadrul unei delegaţii oficiale. Însă mulţimea s-a năpustit asupra lui, învinuindu-l de trădare şi ameninţându-l cu moartea[170].

În Lozova preotul abia începuse rugăciunea cu ocazia „reunificării" că locuitorul satului Miclăuşeni, Gheorghe Bostan, a ieşit din milţime şi în numele celor adunaţi a declarat că mai bine preotul ar sluji o rugăciune funerară, deoarece această zi este cea mai neagră în viaţa lor. După aceasta toată lumea s-a risipit şi rugăciunea n-a mai avut loc[171]. În satul Boldureşti, în timpul rugăciunii, de cum preotul a început să vorbească despre „unire", enoriaşii au început să strige că „nu au nevoie de unire cu România"[172]. În acelaşi document instanţele superioare româneşti erau informate despre faptul că oamenii declarau că unicul guvern legal al lor este Guvernul sovietic rus[173].

---

158 Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции. Сборник документов и материалов. С. 190-191.
159 Ibid. С. 155-188; За власть Советскую. Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции. Сборник документов и материалов. С. 110-121.
160 ANRM, F. 727, Inv. 2, D. 55, f. 185 vs.
161 Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции. Сборник документов и материалов. С. 156-157.
162 ANRM, F. 727, Inv. 2, D. 55, f. 186.
163 Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции. Сборник документов и материалов. С. 149-153.
164 Ibid. С. 188.
165 Liveanu V. 1918. Din istoria luptelor revoluţionare din România. P. 240.
166 ANRM, F. 727, Inv. 2, D. 55, f. 154 vs.
167 Stepaniuc V. Statalitatea poporului moldovenesc. P. 222; vezi de asemenea: Brâseakin S.K., Sâtnic M.K. Triumful adevărului istoric. Anii 1918 şi 1940 în destinul poporului moldovenesc. Chişinău, 1970. P. 60.
168 Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 321; Stratan V., Gorun A. Moş Ion Roată, Siguranţa şi „Unirea". P. 85.
169 ANRM, F. 742, INV. 1, D. 45, f. 1242.
170 Ibid.
171 Ibid.
172 Ibid. f. 1243.
173 Ibid.

Făcând bilanţul, Izeaslav Levit ajunge la următoarea concluzie: „Faptele enumerate, foarte convingător mărturisesc că din cauza rechiziţiilor, jafurilor şi violurilor atmosfera în satul basarabean era încordată până la limită, iar actul unirii cu România, realizat de Sfatul Ţării, a fost respins de majoritatea ţăranilor”[174]. Efectuând analiza „documentelor istorice”, acest gând îl confirmă şi Ion Ţurcanu care conchide că „în această etapă a cercetării, un lucru devine limpede: masele populare trebuie excluse din lista [factorilor]” care au contribuit „unirii”[175]. Îl putem asigura pe dl Ţurcanu că şi „în etapele următoare ale cercetării” d-lui nu va putea combate concluzia proprie.

Desigur, hotărârea Sfatului Ţării a fost percepută neunivoc de diferite pături sociale. Au fost şi oameni care au susţinut-o. Printre ei, în primul rând, moşierii[176] şi alţi mari proprietari, clerul, majoritatea funcţionarilor şi ofiţerilor, o bună parte a intelectualităţii şi studenţimii moldoveneşti[177]. Dar în comparaţie cu cei care erau contra, aceştia reprezentau o minoritate neînsemnată. În acest sens, istoricii D. Dragnev şi I. Varta arată foarte exact forţele care au pledat pentru „unire”: „Pe parcursul lunii martie zemstva din judeţul Bălţi, apoi Uniunea marilor proprietari din Basarabia, adunarea generală a zemstvei din Soroca (cu participarea reprezentanţilor marilor proprietari, a clerului[178], a corpului didactic[179] şi a consiliului orăşenesc), zemstva din judeţul Orhei – s-au pronunţat în favoarea unirii Basarabiei cu România”[180].

Iată cum comentează Ion Ţurcanu aceste „votări”: „Este adevărat că există câteva documente care conduc la impresia unei largi iniţiative populare în favoarea Unirii. Cele mai importante par hotărârile luate la 3 şi, respectiv, 13 martie de adunările comune ale zemstvelor cu marii proprietari din judeţele Bălţi şi Soroca... Constatăm, întâi că textele ambelor hotărâri sunt identice, adică vorbesc, de fapt, despre o singură iniţiativă... În al doilea rând, din anumite mărturii, numărul cărora va creşte cu timpul, se vede că în aceste acţiuni era implicată şi administraţia militară românească... În al treilea rând, citind listele acelora care au semnat hotărârile de la Bălţi şi Soroca, constatăm în ele nume cunoscute de fruntaşi naţionalişti din Partidul Naţional Moldovenesc şi din Sfatul Ţării... În al patrulea rând, aşa cum se vede foarte bine şi din conţinutul celor două documente, hotărârile adunărilor unioniste de la Bălţi şi Soroca au fost, în mare parte, dar poate chiar în mod hotărâtor, opera marilor proprietari, în genere a unei pături de basarabeni mai cu multă stare”[181].

Deci, cele circa 2-3% care au votat pentru PNM (plus categoriile sociale ale populaţiei cu dispoziţii antibolşevice) au şi constituit „baza socială” a „unirii”. Din ei aproape jumătate erau ruşi etnici sau moldoveni rusificaţi: o mare parte a clericilor; membrii fostului aparat birocratic ţarist; moşierii-derjimordî, care în marea lor parte nici măcar nu ştiau limba română, şovini imperiali şi monarhişti, deschis desconsiderau România şi tot ce-i românesc, dar pledau pentru „intrarea” Basarabiei în componenţa Regatului Român, urmărind un singur scop – pentru a-şi păstra moşiile şi privilegiile sociale.

---

[174] Левит И.Э. Молдавская республика. С. 399.
[175] Ţurcanu I. Unirea Basarabiei cu România. P. 173.
[176] Vezi: Левит И.Э. Молдавская республика. С. 343-344.
[177] Ciobanu Şt. Unirea Basarabiei. Studii şi documente. Chişinău, 1993. P. 239-256; Cazacu P. Moldova dintre Prut şi Nistru. Chişinău, 1992. P. 389-395.
[178] Însă nu toţi slujitorii bisericii pledau pentru unirea cu România. Astfel, şeful siguranţei din Chişinău Drăguţescu la 8 februarie 1918 informa şefii săi de la Bucureşti „că în sala eparhială s-a produs o întrunire a preoţilor la care s-a protestat contra românilor, spunând că... nu voiesc să se alipească bisericile din Basarabia de cele din România, întrucât ei nu vor să fie sub stăpânirea Mitropolitului Român. Moţiunea va fi trimisă Mitropolitului din Moscova”. // Stratan V., Gorun A. Moş Ion Roată, Siguranţa şi „Unirea”. P. 86.
[179] De asemenea nu toţi învăţătorii şi alţi intelectuali moldoveni au susţinut „unirea”. Despre acest lucru ne vorbeşte ordonanţa lui Voitoianu din 30 iunie 1918: „Având în vedere că secţiunile generale ale învăţătorilor existente în Basarabia discută la întrunirile lor pe lângă problema naţionalizării şcolii şi alte chestiuni de ordin pur politic, luându-se rezoluţiuni protivnice statului român... Ordonăm: 1) Secţiunile Uniunii Generale ale învăţătorilor şi profesorilor se desfiinţează. 2) Întrunirile învăţătorilor şi profesorilor sunt interzise”. Iar în ianuarie 1919 comandamentul Armatei a V-a a ordonat poliţiei chişinăuiene „ca orice întrunire publică sub orice denumire: teatru, cinematograf, conferinţe, şezători, serbări artistice, muzicale, literare etc. şi pentru orice scop s-ar face, să fie supusă controlului militar... Persoanele sau societăţile care doresc a face întruniri sau a da spectacole vor face cerere prefecturii, care pentru a da aprobarea va cere să se aducă şi avizul comenduirii garnizoanei care trebuie pus pe cerere, program sau textul conferinţei etc... şi în ziua şi ora fixată se vor găsi agenţi ai comenduirei precum şi agenţi ai poliţiei, care să asiste la întruniri, spectacole, conferinţe... În cazurile de constatări de instigaţiuni, agitaţii curente antiromâneşti să se procedeze cu toată seriozitatea”. // Ibid. P. 137.
În legătură cu aceste cereri, chiar şi la adunările de părinţi erau invitaţi agenţii poliţiei. // Ibid. P. 138.
Comentariile sunt în plus.
[180] Dragnev D., Varta I. Istoria românilor. P. 195; vezi de asemenea: Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 219-220; Unirea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord cu România. 1917-1918. Documente. P. 172-174, 182-185; Halippa P., Moraru A. Testament pentru urmaşi. P. 147-148; Bobeică A. Sfatul Ţării. P. 127-132; Ghibu O. Pe baricadele vieţii. P. 557-560; Kiriţescu C.I. Istoria războiului pentru întregirea României. Vol. 2. P. 255.
[181] Ţurcanu I. Unirea Basarabiei cu România. P. 171-172.

Foarte obiectiv şi nepărtinitor, în opinia noastră, apreciază poziţia diferitor categorii ale populaţiei ţinutului nostru faţă de „unire” olandezul W.P. van Meurs: „Ţăranii, şi nu numai, minorităţile naţionale se temeau că intervenţia românească va pune capăt reformei agrare plănuite de Sfatul Ţării sau de Adunarea Constituantă rusă şi va returna averile expropriate moşierilor. Este de asemenea foarte probabil că ţăranii moldoveni se considerau, în primul rând, moldoveni şi nu români (în notă autorul menţionează că «toate organizaţiile locale utilizau adjectivul „moldovean” în loc de „român”, în denumirile lor» – S.N.)... Ei erau conştienţi că o intervenţie militară românească putea transforma revoluţia socioeconomică din Basarabia într-o revoluţie naţionalistă românească. Doar o restrânsă elită moldovenească lupta pentru unificarea cu România şi dădea, în consecinţă, o mai mare prioritate legăturilor culturale şi etnice decât reformelor socioeconomice”[182].

Aprecierile „Unirii” din punct de vedere al dreptului internaţional. Rămâne de văzut cât de legală a fost hotărârea Sfatului Ţării în contextul dreptului internaţional. În primul rând, Sfatul Ţării nu era un forum legislativ ales prin vot universal şi direct de către întreaga populaţie a ţinutului. El reprezenta doar anumite organizaţii care şi-au trimis (cooptat) reprezentanţii în componenţa lui. După cum am menţionat mai sus, nucleul acestei organizaţii îl constituia PNM, iar alegerile în Adunarea Constituantă din întreaga Rusie i-au oferit acestei organizaţii 2,2% din voturi. Iată ratingul maximal adevărat al Sfatului Ţării (care în decembrie – ianuarie a căzut şi mai jos) printre populaţia RDM. Ce drept avea acest organ s-o reprezinte? În componenţa lui n-au fost reprezentate proporţional minorităţile naţionale din ţinut, muncitorii şi ţăranii. Deci el nu avea niciun drept să reprezinte populaţia Basarabiei şi să-i hotărască soarta.

Iată cum apreciază această situaţie ex-preşedintele Republicii Moldova P. Lucinschi: „Unirea, luând în vedere prevederile dreptului internaţional de la acea oră, nu era încheiată la toţi nasturii, dat fiind că Sfatul Ţării nu era un organ împuternicit cu drepturi legale de-a vota actul Unirii”[183]. Noi vom completa acest gând, menţionând că ea nu numai că n-a fost „încheiată la toţi nasturii”, ci în genere era completamente „neîncheiată la niciun nasture” şi se ţinea doar pe baionetele ocupanţilor. Rolul „nasturilor” îl jucau gloanţele.

Dacă e să presupunem că poporul ar fi ales prin vot universal şi direct parlamentul, chiar şi atunci soarta lui putea fi hotărâtă numai prin referendum. Dar lucrul cel mai important e că niciun deputat al acestui organ n-a fost ales în componenţa lui pentru a realiza „unirea cu patria-mumă România”. Procedura votării a avut loc, dar n-a fost liberă. Despre condiţiile ocupaţiei militare şi a stării de asediu s-a vorbit mai sus.

E posibilă însă replica: „Ce fel de ocupaţie, domnilor? Românii i-au ocupat pe români?” Şi aici se admite un păcat împotriva adevărului: majoritatea absolută a moldovenilor se consideră anume moldoveni. Dar se mai găsesc „argumente forte”: poporul e prostit şi incult şi nu conştientizează adecvat realitatea, şi care popor şi-a realizat unitatea naţională fără a fi aplicată forţa şi violenţa? Însă ultimul popor european care şi-a realizat unitatea naţională în aşa mod (cel german) a făcut-o în deceniul al VII-lea al sec. al XIX-lea când încă nici în morala europenilor, nici în dreptul internaţional nu exista norma „dreptului naţiunilor la autodeterminare”. Pe când în 1918 acest drept era absolut recunoscut şi devenise normă. Deci soarta Basarabiei o putea hotărî legitim numai populaţia acesteia şi nimeni altul.

Dar aici apare un „contraargument”: în condiţiile războiului era imposibilă organizarea unor alegeri libere. Drept dovadă sunt aduse exemplele altor teritorii separate de Rusia sau chiar ale Statelor Unite ale Americii din perioada Războiului pentru Independenţă, când primul Congres n-a fost ales de tot poporul. Chiar dacă vom cădea de acord cu aceasta, deloc nu înseamnă că soarta populaţiei poate fi hotărâtă echitabil şi legitim, contrar voinţei sale.

Nici acest „argument” însă nu are valoare, deoarece Rusia de facto a ieşit din război încă în noiembrie 1917 (şi de jure în martie 1918), de aceea desfăşurarea alegerilor era posibilă şi, cum deja nu o dată am menţionat, în Adunarea Constituantă din întreaga Rusie ele au avut loc, inclusiv pe teritoriul Basarabiei, şi legalitatea ei (adică a Constituantei) nimeni şi niciodată n-a contestat-o, chir şi bolşevicii care au dizolvat-o. Mai mult chiar, când Sfatul Ţării era în proces de constituire, toţi, fără excepţie, recunoşteau că misiunea lui principală constă în organizarea alegerilor în Adunarea Constituantă a Basarabiei şi nimeni nu punea la îndoială posibilitatea desfăşurării lor pe o bază democratică. Şi doar la mijlocul lui ianuarie, odată cu intrarea armatelor române pe teritoriul RDM şi ocuparea ei, liderii Sfatului Ţării (primul a fost P. Erhan) au considerat desfăşurarea unor astfel de alegeri „fără sens”. Repetăm – „fără sens”, deoarece chiar în condiţiile ocupaţiei militare româneşti rezultatele lor puteau fi doar contrare aşteptărilor naţionaliştilor aflaţi sub ocrotirea baionetelor româneşti.

Cât priveşte „alte teritorii separate de Rusia” – oamenii care au proclamat independenţa Finlandei, Poloniei, Lituaniei, Letoniei, Estoniei exprimau voinţa acestor popoare şi după proclamarea independenţei, aceste teritorii au devenit state independente veritabile. Prin aceste acte a fost exprimată voinţa popoarelor de-a trăi în cadrul unui stat propriu independent. Iar după declararea independenţei, cei care au proclamat-o (nefiind păziţi de baionetele străine) nu şi-au vândut ţările unei puteri străine.

Referitor la SUA, analogia cu RDM de asemenea nu este la locul ei. În primul rând, din aceleaşi cauze, ca şi în cazul statelor noi create, limitrofe Rusiei. Iar în al doilea rând, Congresul de la Filadelfia, exprimând

---

[182] Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 86.
[183] Lucinschi P. Moldova şi moldovenii. P. 188.

voinţa poporului american, s-a situat în fruntea luptei lui împotriva colonialiştilor şi intervenţioniştilor, iar Sfatul Ţării, contrar voinţei propriului popor, i-a chemat pe intervenţionişti în scopul înrobirii lui şi lichidării libertăţilor real existente.

Iar afirmaţiile unor „istorici" că oligarhia semifeudală română coruptă până în măduva oaselor şi incompetentă, condusă de-un rege alogen semiautoritar, „elită" care exploata crunt propriul popor lipsit de orice drepturi, conservând înapoierea lui, putea să asigure şi libertatea de exprimare a voinţei poporului moldovenesc, sunt pur şi simplu ridicole. În această privinţă este deosebit de semnificativă opinia lui Octavian Goga, politician care nicicum nu poate fi bănuit de antiromânism, despre clasa politică românească: „Ţară de secături, ţară minoră, căzută ruşinos la examenul de capacitate în faţa Europei... Aici ne-au adus politicienii ordinari, hoţii improvizaţi astăzi în moralişti, miniştrii cari s-au vândut o viaţă întreagă, deputaţi contrabandişti... Nu ne prăbuşim nici de numărul duşmanului, nici de armamentul lui, boala o avem în suflet, e o epidemie înfricoşată de meningită morală. Ţara... cu conducători simpli hoţi la drumul mare, trebuia să ajungă la marginea prăpastiei"[184].

Din punct de vedere al dreptului însă un interes şi mai mare îl prezintă punctul de vedere al ilustrului diplomat român Nicolae Titulescu: „Apoi, autodeterminarea (se are în vedere votarea din 27 martie – S.N.) a avut loc în vreme ce trupele române ocupau Basarabia... Dar autodeterminarea este, ca să spunem aşa, plebiscitul. Orice plebiscit, pentru a avea o valoare de drept internaţional, trebuie să se desfăşoare în libertate. De aceea, acolo unde au fost folosite foarte adesea..., forţele internaţionale au fost acelea care au menţinut ordinea şi nu forţele militare ale uneia sau alteia din părţile interesate"[185]. Titulescu înţelegea perfect în ce constă vulnerabilitatea actului din 27 martie 1918.

În context, deja după încheierea carierei sale politice, el mai menţiona: „Ce este cel mai rău că această autodeterminare a fost precedată de două scrisori: a) Una a generalului Averescu, atunci, pentru prima dată Preşedinte al Consiliului, care spunea Sovietelor că trupele române vor fi retrase din Basarabia imediat ce ordinea va fi restabilită acolo; b) Cealaltă a lui Clemenceau care, în numele marilor puteri, îi scria lui Kolceak să-şi continue lupta contra Sovietelor, căci partea rusă a Basarabiei îi va fi atribuită întotdeauna"[186]. „Aşadar, îşi încheie gândul marele diplomat, primul nostru titlu asupra autodeterminării Basarabiei este foarte slab"[187]. Adică, rezultând din logica lui Titulescu, nu poate fi nici vorbă de-o careva autodeterminare în cazul Basarabiei în 1918.

După cum s-a menţionat, a protestat contra acestei decizii a Sfatului Ţării CCP al RSFSR. În nota Guvernului sovietic din 18 aprilie se menţiona că actul din 9 aprilie constituie nu numai „o sfidare a Republicii Federative Sovietice Socialiste Ruse", o încălcare revoltătoare a acordului sovieto-român despre evacuarea Basarabiei de trupele române, ci şi o „violare a populaţiei basarabene, care unanim şi-a exprimat protestul contra ocupaţiei române"[188].

Iată cum apreciază „unirea" istoricul american Ch. King: „O importantă sursă de instabilitate, provenită din câştigul teritorial era statutul Basarabiei – singura achiziţie teritorială a cărei poziţie în cadrul României Mari nu a fost niciodată asigurată printr-un tratat internaţional... Odată ce Japonia n-a semnat (corect: ratificat – S.N.) niciodată acest tratat[*], iar Statele Unite şi Rusia nici n-au fost invitate să-l semneze, el, tratatul, a rămas un instrument fără mare valoare juridică"[189].

Mai este un argument în folosul tezei că teritoriul dintre Prut şi Nistru nu este românesc, evident indirect, dar foarte convingător, deoarece îi aparţine lui N. Iorga – aprig părtaş al românismului şi unirii Basarabiei cu România. Iată ce spunea el încă în 1912, în anul centenarului de la incorporarea Basarabiei în componenţa Rusiei: „Basarabia nu e a noastră... Acum o sută de ani... am stat noi la luptă? ...România nu exista, şi în acea jumătate de Românie care era Moldova, nu se gândea nimeni că o astfel de Românie era cu putinţă... Niciun suflet nu s-a sprijinit pe amintiri, nu s-a deschis către speranţe pentru a da o luptă disperată spre care s-ar îndrepta astăzi recunoştinţa noastră pioasă... Azi, când avem nevoie măcar de-un singur erou, în numele căruia să facem prăznuire, nu-l găsim"[190]. Şi nici nu-l puteau găsi, deoarece moldovenii niciodată nu se simţeau români şi n-au tins să intre în componenţa statului român.

„Examinarea multilaterală a documentelor şi studiilor istorice, a actelor diplomatice privind aspectul dat al problemei ne îngăduie să tragem concluzia: cea mai mare greşeală Guvernul românesc a comis-o în ianuarie 1918, când a ocupat Republica Democratică Moldovenească, «părtaş cu drepturi egale în componenţa Republicii Federative Democratice Ruseşti» – aliată a României. Celelalte «carenţe», «lacune», cât de grave ar fi,

---

[184] Citat după: Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 281.
[185] Titulescu N. Documente confidenţiale. Bucureşti, 1992. P. 85; vezi de asemenea: Antonescu Mareşalul României şi războaiele de reintegrare. Mărturii şi documente. Vol. 3. Venezia, 1989. P. 49.
[186] Titulescu N. Documente confidenţiale. P. 86.
[187] Ibid. 88.
[188] ДВП СССР. Т. 1. С. 248-249.
[*] Aşa-numitul Protocol de la Paris (sau Tratatul Ambasadorilor) din 28 octombrie 1920 dintre Anglia, Franţa, Italia şi Japonia cu România, despre care va fi vorba în continuare.
[189] King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. P. 37, 38.
[190] Iorga N. Neamul românesc în Basarabia. Vol. 2. P. 52-53.

sunt totuşi secundare în comparaţie cu actul de agresiune săvârşit de Regatul român în ianuarie 1918, în urma căruia s-a încălcat dreptul poporului moldovenesc la autodeterminare naţională, a fost întrerupt procesul de statornicire a Statului Moldovenesc”[191].

Analiza legitimităţii „unirii” Basarabiei cu România poate fi finalizată cu concluziile, în opinia noastră foarte convingătoare a unui cunoscut cercetător – Burian A.D., specialist în drept internaţional, care menţionează că „reieşind din faptul că Sfatul Ţării nu a fost ales de întreaga populaţie a Basarabiei, mai are oare rost să fie dezbătută problema referitor la faptul dacă un organ nelegitim poate să adopte hotărâri legitime, ba încă depăşind competenţele sale, deoarece problemele legate de predarea teritoriilor se rezolvă fie pe bază contractuală între subiecţii unanim recunoscuţi ai dreptului internaţional, fie pe calea plebiscitului (referendumului)”[192].

3. Obiectivele politicii externe a României în perioada interbelică şi atitudinea marilor puteri

Interesele României la Conferinţa de pace de la Paris. „Pentru examinarea problemelor legate de pretenţiile teritoriale ale României, Consiliul celor zece a creat o comisie de experţi sub preşedinţia ministrului francez de externe A. Tardieu şi alcătuită din reprezentanţii SUA, Angliei, Franţei şi Italiei, scrie M. Meltiuhov. La 8 februarie Comisia pentru afacerile româneşti a ajuns la concluzia că fără participarea Rusiei, chestiunea Basarabiei nu poate fi soluţionată şi deoarece se păstra posibilitatea victoriei armatelor lui A.V. Kolceak, rezolvarea problemei basarabene trebuia amânată”[193].

Membrii delegaţiei române menţionau indiferenţa britanicilor faţă de problemele României[194]. Mai târziu N. Titulescu, amintindu-şi despre Conferinţa de la Paris, menţiona că el cu amărăciune a văzut ce loc neînsemnat ocupau problemele româneşti printre altele şi mai puţin importante[195]. Italia încerca să învrăjbească România cu Iugoslavia în problema Banatului. I.I. Brătianu, şeful guvernului român şi conducătorul delegaţiei române la conferinţă, a făcut pentru fiecare teritoriu în parte, la care pretindea România – Basarabia, Bucovina, Transilvania, Maramureş şi Banat – expuneri detaliate. El caracteriza situaţia statelor mici la conferinţă ca fiind „din ce în ce mai monstruoasă”[196].

Precum s-a menţionat mai sus, conferinţa s-a convocat în toiul intervenţiei armate antisovietice, scopul căreia era nimicirea statului sovietic. Când Guvernul sovietic a aflat însă despre cererile României faţă de conducătorii Conferinţei de pace de la Paris referitor la Basarabia, în adresa preşedintelui ei G. Clemenceau şi preşedintelui SUA W. Wilson a fost trimisă o radiogramă cu un „protest hotărât împotriva politicii imperialiste agresive a guvernului român moşieresc”[197] şi susţinerii acestei politici din partea puterilor occidentale[198].

Ultimii, evident, nicicum n-au reacţionat la protestul sovietic, fiindcă nu recunoşteau guvernul bolşevic şi mai sperau la răsturnarea lui cu forţele albgardiştilor. „Însă, cum menţionează istoricii ruşi V.N. Vinogradov şi M.D. Ereşcenko, diplomaţia puterilor Antantei s-a pomenit într-o situaţie dificilă – nu din motiv că protestau Sovietele, acestea nu erau recunoscute, ci din cauza că împotriva anexiunii pledau diferite opinii publice ruseşti. La Paris, la conferinţa de pace a sosit o delegaţie a opoziţiei basarabene «de dreapta» în frunte cu preşedintele zemstvei dizolvate A.N. Krupenskii[r], care a înaintat un protest contra acţiunilor autorităţilor române”[199].

---

[191] Stepaniuc V. Statalitatea poporului moldovenesc. P. 252.
[192] Burian A. Geopolitica lumii contemporane. Chişinău, 2003. P. 341.
[193] Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 86-87.
[194] Dobrinescu V.Fl. România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923). P. 49-50, 51, 52; Diaconu C.S. Opinie publică şi acţiune politică. // Dosarele istoriei. 2000, Nr. 6; Morar-Vulcu C. Trianonul şi discursul politic actual. // Dosarele istoriei. 2000, Nr. 6.
[195] Vezi: Istoria poporului român. Bucureşti, 1970. P. 350.
[196] Dobrinescu V.Fl. România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923). P. 50, 51, 52; vezi de asemenea: Cernovodeanu P. Basarabia. P. 174; Iordache A. Ion I.C. Brătianu la Conferinţa de pace de la Paris din 1919. // Revista istorică. Academia Română. 1993, Nr. 9-10.
[197] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 238-239.
[198] Ibid. C. 239-240.
[r] Nota redactorului ştiinţific: A.N. Krupenskii (1861-1939) – reprezentantul unui vechi neam moldovenesc de boieri, căsătorit cu reprezentanta unei cunoscute familii aristocratice basarabene Kasso – Efrosinia Aristidovna, sora lui Lev (Leon) Kasso, în 1911-1914 – ministrul educaţiei din Rusia. Familia A.N. Krupenskii – E.A. Kasso era unul din cei mai mari proprietari funciari din Basarabia, posedând peste 14,3 mii de desetine de pământ în judeţele Soroca, Bălţi, Hotin şi Orhei.

Familia dvorenească Krupenskii era una dintre cele mai influente în Basarabia. Membrii ei, în anii 1866-1869 şi 1897-1905, au fost aleşi conducători ai dvorenimii guberniale, iar reprezentanţii ei au ocupat funcţii importante în structurile de stat ale Rusiei. Astfel, un frate de-al lui Alexandru Nicolaevici, Pavel, a devenit unul dintre liderii formaţiunilor politice de dreapta din Basarabia – „Ligii Patriotice Basarabene”, „Partidului Basarabean de Centru”, a fost ales deputat în Dumele a II-a, a III-a şi a IV-a de Stat, în care a jucat un rol destul de semnificativ (fiind în fruntea fracţiunilor „naţionaliştilor independenţi”, „centrului” etc.), avea acces direct la curtea împăratului. Alt frate al lui, V.N. Krupenskii, a fost consul general la Pekin.

În capitala Franţei au sosit de asemenea mulţi reprezentanţi de vază ai emigraţiei ruse – M.N. Ghirs, S.D. Sazonov, N.V. Ciaikovskii, V.A. Maklakov, care au declarat despre ilegalitatea anexiunii[200]. P.N. Miliukov a editat la Londra în redacţia proprie o culegere de documente în care se demascau fărădelegile administraţiei române. Patriarhul Moscovei şi a întregii Rusii, Tihon, s-a pronunţat împotriva trecerii eparhiei chişinăuiene sub biserica română. Au sosit la Paris şi părtaşii basarabeni ai unirii cu România[201].

Consiliul celor patru a acceptat propunerea fostului ministru al Guvernului provizoriu V.A. Maklakov despre necesitatea desfăşurării plebiscitului în Basarabia. În mod deosebit insista asupra acestei idei secretarul de stat al SUA Robert Lansing[202]. El a subliniat că această „Conferinţă de pace nu poate decide asupra unui teritoriu care aparţine unui stat cu care Puterile reprezentate nu sunt în război"[203]. „Ambasadorul american White a comunicat reprezentantului României că, în opinia lui Wilson, chestiunea Basarabiei va trebui să fie rezervată viitorului, adică să fie rezolvată «în momentul când se va reconstitui Rusia», căci, spunea el, nu se poate să împărţiţi teritoriile aparţinând unui aliat fără consimţământul lui şi fără a te înţelege cu el"[204]. Comentând poziţia nominalizată, istoricul I.M. Oprea menţionează: „Propunerea ambasadorului american era neoperantă, căci era nerealistă"[205]. Aceasta şi sprijinul lui Kolceak în problema basarabeană, continuă autorul, „ascunde, prin urmare, tendinţa marilor aliaţi de-a comite un act de infidelitate politică, menit să atribuie Rusiei părţi ale patrimoniului naţional românesc"[206]. Analizând acest moment istoric (anul 1919, Conferinţa de la Paris), istoriografia românească pentru prima dată menţionează ideea despre „trădarea României de către Occident". „Teza" dată persistă în ştiinţa istorică românească şi referitor la etapele următoare – până la finele celui de-Al doilea război mondial, când întreaga Europă de Est, inclusiv România, a fost „cedată" sovieticilor de către occidentali[207].

Să revenim însă la temă. Înţelegând că rezultatele referendumului vor fi în favoarea păstrării ţinutului în componenţa Rusiei, primul ministru român I.I.C. Brătianu a respins categoric această idee[208]. Cu toate acestea, liderii occidentali le-au recomandat românilor să se abţină de la desfăşurarea alegerilor parlamentare în Basarabia până la organizarea plebiscitului[209]. În legătură cu aceasta, istoricul român Ion Constantin, făcând trimitere la cuvintele lui I. Pelivan, scrie că „Basarabia devenise obiect de şantaj în mâna dictatorilor lumii, mai ales a Statelor Unite, pentru a impune României voinţa şi punctul lor de vedere"[210].

La 2 iulie 1919, primul ministru al României Ion Brătianu a adresat Consiliului miniştrilor de externe al Conferinţei de pace de la Paris, prezidat de ministrul afacerilor externe al Franţei A. Tardieu, un memorandum în care încerca să-i convingă pe liderii lumii occidentale să susţină pretenţiile teritoriale româneşti, argumentând că „pe când operaţiunile militare deja de 7 luni au încetat pe teritoriul restului Europei, România se află în

---

Personal, Alexandru Nicolaevici, din ianuarie 1908 până în ianuarie 1912, a fost conducătorul dvorenimii basarabene, părăsind această funcţie benevol. Krupenskii era un monarhist rus convins. Ideile lui de dreapta s-au consolidat şi mai mult după atacul cetei „haiduceşti" a lui G.I. Kotovskii asupra conacului familial din Chişinău şi după împărţirea averii şi pământului moşiei proprii de către ţăranii nevoiaşi în anul 1917.

Sosirea trupelor române în Basarabia şi stabilirea unui regim autocratic al administraţiei militare româneşti, părtaşul statalităţii ruse A.N. Krupenskii le-a conceput absolut negativ. El emigrează în Franţa, situându-se în fruntea „Comitetului de ajutorare a Basarabiei".

[199] Ibid. C. 187.

[200] Ibid. C. 242-243; Brătianu Gh. 1. Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice. P. 61.

În legătură cu aceasta, P. Şornikov a menţionat că „foştii albgardişti, în mod diferit de comunişti, apreciau sistemul politic stabilit în URSS, însă în chestiunea ocupaţiei străine şi politicii româneşti în Basarabia între ei nu existau contradicţii fundamentale". // Шорников П.М. Бессарабский фронт. Кишинёв, 2010. С. 57.

[201] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 243-244.

[202] Vezi: Brătianu Gh. 1. Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice. P. 61; Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 273; Nanu F.C. Politica externă a României. P. 112; Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 169, 193.

[203] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 169.

[204] Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 273.

[205] Ibid.

[206] Ibid. P. 274.

[207] Vezi: Strzebosz T. „Insurecţia băieţilor şi fetelor" din Varşovia. // Magazin Istoric, 1996, Nr. 11; Dobrinescu V.-Fl., Tompea D. România la cele două Conferinţe de Pace de la Paris; Şandru V. Destinul postbelic al României între Stalin şi Churchill. // Magazin Istoric, 1997, Nr. 7; Chiper I. De la disperarea lui Churchill la nemulţumirea lui Stalin. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 4; Vlad C. Franklin Roosevelt cade în capcana lui Stalin. // Historia. Revistă de istorie, 2003, Nr. 12; Niţu A. România intră în orbita Kremlinului. // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 8; Miron L. Cum l-a trădat Stalin pe Roosevelt tocmai până la Ialta. // Historia. Revistă de istorie, 2005, Nr. 7 etc.

[208] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 193-194; Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. Buc., 1995. P. 22; Nanu F.C. Politica externă a României. P. 112; Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 278.

[209] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 188.

[210] Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. P. 22; vezi de asemenea: Pelivan I. Ion C. Inculeţ şi Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920). // Patrimoniu. 1991, Nr. 1. P. 28.

stare de război declarat cu vecinii săi bolşevici ruşi şi unguri”[211]. În acest document şeful guvernului român scria: „Puterile Aliate să nu uite totuşi că în interesul marii cauze comune românii au dat un concurs neîncetat pentru a curma dezordinea ce ameninţa din partea marii Rusii... Armata română a luptat nu numai pentru a opri pe Nistru pericolul bolşevic, dar că ea de multe ori a trecut acest fluviu pentru a coopera cu trupele franceze”[212].

El cerea Antantei permisiunea să-i acorde României posibilitatea de „a opune rezistenţă bolşevismului nu numai în interesele proprii, ci şi în interesele întregii Europe şi chiar, fără exagerare, în interesele civilizaţiei mondiale”[213]. „Este imposibil ca Europa să nu conştientizeze acea povară care s-a lăsat peste România, a continuat şeful delegaţiei române, de-a servi în calitate de dig în calea bolşevismului agresiv”[214]. Brătianu insista asupra faptului că aliaţii trebuie să răsplătească România nu numai „pentru concursul pe care l-a dat Europei de-a opri pericolul bolşevic pe Nistru, dar şi pentru cooperarea legiunilor transilvănene cu trupele antibolşevice din Siberia”[215]. Iată acesta şi era „argumentul” principal al oligarhiei româneşti referitor la anexarea Moldovei Pruto-Nistreane – Basarabia în calitate de plată pentru participarea României la intervenţia antisovietică. Iar celelalte „argumente”, „istorice, etnice, economice”, până în momentul când intervenţia militară antisovietică nu a luat sfârşit, nu constituiau pentru liderii Antantei decât în calitate de paravan pentru atragerea României în lupta antibolşevică. Scopul occidentalilor era lichidarea Puterii sovietice şi pentru a-l atinge ei erau gata să-i compenseze României (permiţându-i anexarea Basarabiei) efortul „în lupta împotriva comunismului”.

Istoricul american Sh. D. Spector menţionează în legătură cu aceasta: „În privinţa Basarabiei, care nu a fost promisă de Alianţă (adică de Antanta – S.N.), primul ministru a cerut provincia conform drepturilor cuceritorului şi ale plebiscitului. Întregirea României ar fi o stavilă împotriva viitoarelor încercări ale Rusiei de-a se infiltra în Balcani, a asigurat el, în faţa Consiliului (celor Patru – S.N.)... El prezenta... garanţii că va transforma România într-un cap de pod împotriva bolşevismului, în eventualitatea că Aliaţii i-ar recunoaşte doleanţele”[216]. Astfel, pentru a primi din partea conferinţei acceptul legal al anexării Basarabiei erau folosite atât argumente despre pericolul comunismului rus, cât şi cele despre pretenţiile imperialiste ale Rusiei. Unicul „argument” veritabil însă al lui Brătianu era fraza despre „drepturile cuceritorului”.

Brătianu le-a amintit participanţilor la Conferinţa de pace de la Paris că dezarmarea trupelor revoluţionare ruse de pe teritoriul României în decembrie 1917 şi acapararea Basarabiei care a urmat în scurt timp după asta au fost realizate cu acordul şi „la propunerea reprezentanţilor Antantei, care au declarat în scris că această operaţiune va fi ultimul act de colaborare militară, aşteptat din partea României”[217]. În acest sens cunoscutul istoric englez H. Temperley[r] scria că Conferinţa de pace de la Paris „nu putea să nu vadă şi să nu ştie ceea ce ştia toată Europa de Sud-Est, şi anume: România, prin acţiunile sale hotărâte, a salvat de comunism şi anarhie această parte a lumii”[218]. Acelaşi gând îl susţine şi istoricul român I.M. Oprea, care menţionează că „România, concomitent cu atingerea propriilor ei scopuri naţionale, s-a constituit şi într-o forţă de protecţie a Occidentului contra extinderii comunismului”[219].

În contextul politicii „cordonului sanitar” antisovietic şi anticomunist, promovate de Franţa şi Anglia, a tendinţei lor de izolare a statului sovietic şi de construcţie a relaţiilor internaţionale postbelice, contrar intereselor lui vitale, România se transforma, inevitabil, într-o verigă importantă a acestui lanţ, fapt care impunea Occidentul să-i facă cedări[220]. Gândul dat este foarte clar expus şi de cercetătorul olandez al problemei în cauză

---

[211] Brătianu G.I. Origins et formation de l’Unite Roumaine. P. 314.

[212] Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 224.

Toate acestea şi, în primul rând, informaţia din cartea dlui Oprea, foarte convingător combat teza istoriografiei româniste, precum că România n-a participat la intervenţia antisovietică. Oprea însă n-ar fi fost patriot român, dacă nu se combătea pe sine însuşi. Astfel, pe paginile următoare ale monografiei sale el încearcă să convingă cititorul despre neimplicarea României nici în războiul civil din Rusia, nici în acţiunile de sprijin ale intervenţiei militare străine împotriva ei. // Ibid. P. 246.

Ceva mai jos el iarăşi face o întorsătură de 180^0 şi afirmă că aliaţii „au sfătuit autorităţile româneşti să introducă trupele în Basarabia”. // Ibid. P. 277.

Prin aceasta din urmă el, contrar voinţei proprii, confirmă gândul că aşa-zisa „unire” a Basarabiei cu România a fost, în primul rând, un produs al politicii antisovietice a Antantei.

[213] Citat după: Виноградов В.Н. Румыния в международных отношениях (ноябрь 1917 – ноябрь 1918). // Вопросы истории. 1968, № 10. С. 21.

[214] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 249.

[215] Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 277.

[216] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 110, 111-112.

[217] Штейн Б.Е. «Русский вопрос» на Парижской мирной конференции. С. 308.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Specialist în problematica politicii externe a Marii Britanii şi relaţiilor internaţionale de la sfârşitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, membru al delegaţiei engleze la conferinţa de la Versailles.

[218] Citat după: Лемин И.М. Внешняя политика Великобритании от Версаля до Локарно. 1919-1925. М., 1947. С. 153.

[219] Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 246; vezi de asemenea P. 248-249.

[220] Vezi: Anghel Fl. Construcţii geopolitice: Unirea Basarabiei în varianta de „cordon sanitaire”. // Revista istorică. Academia Română, 2011, Nr. 1-2.

W.P. van Meurs: poziţia „manifestată de aceste puteri nu ar trebui atribuită atitudinii lor faţă de legile internaţionale, ci speranţelor lor de-a vedea sfârşitul regimului bolşevic”[221]. Şi în continuare el menţionează că „România a profitat, în aceste condiţii, de eforturile Franţei de-a crea un *cordon sanitaire*. Quai d’Orsay a manifestat multă simpatie în general pentru politica «României Mari», promovată de guvernul Brătianu”[222].

Acelaşi gând este expus şi de americanul Ch. Kihg: „După 1917, revoluţia din octombrie, constituind o lecţie grea pentru conducătorii politici ai Europei Occidentale, Franţa şi Marea Britanie erau dispuse să menţină legături puternice cu România, aceasta fiind privită ca un stat-tampon împotriva ameninţării bolşevice dinspre est”[223].

La 22 februarie 1919, la şedinţa comisiei pentru problemele României, sub preşedinţia lui A. Tardieu, I. Brătianu a declarat: „Nici nu ne putem imagina existenţa poporului român fără Nistru şi Tisa. Basarabia constituie intrarea în casa noastră... şi ne desparte de elementul slav. Dacă va nimeri în mâini străine, focarul existenţei noastre va fi pus în pericol”[224]. La 23 aprilie el îi telegrafiază lui Ferechide care în acel moment îl înlocuia la Paris: „Un mare pericol îl prezintă lupta cu bolşevicii pe cele două fronturi ale noastre (Rus şi Ungur – S.N.). De rezultatele ei depind şi hotarele noastre viitoare”[225].

Totodată, N. Titulescu făcea de la Bucureşti declaraţii în acelaşi spirit: România constituie avanpostul Antantei în Est, garda ei care întotdeauna o urmează fără a cere recunoştinţă, crede în zeitate fără pretenţia de-a nimeri în rai[226]. Şi această poziţie a elitei româneşti nu este întâmplătoare, deoarece până la un timp liderii Antantei încă nu s-au decis ca Basarabia să-i fie transmisă României. Cum mărturisea Al. Boldur, încă în primăvara anului 1919 „marile puteri considerau că separarea Basarabiei de Rusia este imposibilă fără acordul poporului rus”[227]. În acest sens, americanul Sh. D. Spector scrie că „României i s-a permis să ocupe Basarabia înainte de a-i hotărî statutul ei viitor Aliaţii”[228]. Problema consta în faptul că ele mai sperau că lupta lui A.V. Kolceak şi A.I. Denikin împotriva Puterii Sovietice şi restabilirea „Rusiei Mărețe” se va încununa de succes[229].

Acest gând foarte clar l-a expus şi cercetătorul american Charles King: „Nu numai Uniunea Sovietică nu a recunoscut niciodată unirea Basarabiei cu România, dar, spre deosebire de cazul fostelor teritorii habsburgice, unirea nu a fost recunoscută nici de puterile occidentale. Graniţa cu Basarabia a fost ultima şi cea mai conflictuală problemă discutată de diplomaţii prezenţi la Conferinţa de Pace de la Paris. Pe americani şi mai ales pe Woodrow Wilson îi deranja faptul că nu avusese loc niciun plebiscit în provincia respectivă. Britanicii şi francezii nu erau nici ei înclinaţi să accepte schimbări teritoriale care puneau în primejdie interesele forţelor ţariste ce continuau să lupte împotriva bolşevicilor în războiul civil rusesc”[230].

Ideea dată este conştientizată şi de cercetătorii români. Astfel, C.I. Stan scrie următoarele: „Cu toate demersurile întreprinse, Aliaţii erau destul de rezervaţi şi amânau discutarea problemei Basarabiei în cadrul conferinţei. Marile Puteri aliate au încheiat un astfel de acord cu generalul ţarist Kolceak[r], ale cărui armate acţionau în Siberia la începutul lunii mai 1919. Pentru a răsplăti acţiunile sale antibolşevice, Consiliul Suprem (al Antantei – S.N.) a fost de acord cu amputarea drepturilor României asupra Basarabiei”[231]. Ceea ce constată dl Stan confirmă o dată în plus justeţea tezei noastre, precum că Antanta susţinea România în problema teritorială excepţional din raţionamentele luptei antisovietice[232].

Această concluzie este confirmată şi de cercetătoarea Viorica Moisuc: „Să nu uităm că, în acea perioadă chiar Clemenceau, în numele marilor puteri, a adresat o scrisoare generalului Kolceak[r], în care-i promitea atribuirea teritoriului dintre Prut şi Nistru, cerându-i în schimb să continue lupta contra puterii sovietice”[233]. În felul acesta, nici vorbă nu poate fi despre „recunoaşterea drepturilor” României asupra Basarabiei din partea marilor puteri occidentale. Poziţia lor era determinată excepţional de interesele luptei cu bolşevismul atât în anii intervenţiei antisovietice, cât şi după înfrângerea ei.

---

[221] Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 94.
[222] Ibid. P. 102.
[223] King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. P. 36.
[224] Brătianu G.I. Origins et formation de l’Unite Roumaine. P. 304.
[225] Ibid. P. 308.
[226] Vezi: Oprea I. Nicolae Titulescu. Bucureşti, 1966. P. 119.
[227] Boldur A. La Bessarabie et les Relations Russo-Roumaines. Paris, 1927. P. 93.
[228] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 239.
[229] Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 274.
Clemenceau îi scria lui Kolceak că-i va restitui „partea rusă a Basarabiei”, dacă va continua lupta cu bolşevicii. // Titulescu N. Basarabia pământ românesc. Bucureşti, 1992. P. 57.
[230] King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. P. 37-38.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Imprecizie, A.V. Kolceak era amiral.
[231] Stan C.I. Rusia şi România la conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2. P. 15.
[232] Vezi: de exemplu: Goşu A. Recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România. Ioan Pelivan la Conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 1993, Nr. 9-10. P. 851; Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace.. P. 169.
[233] Moisuc V. Premisele izolării politice a României. 1919-1940. Bucureşti, 1991. P. 237.

După victoria Puterii Sovietelor în războiul civil, politica Antantei faţă de fostul său mare aliat din Est era determinată doar de-un singur considerent – de-a slăbi la maximum Rusia Sovietică. Şi doar cu acest scop România a fost susţinută în anii '20 în litigiul ei cu URSS în problema basarabeană. După cum ne vom convinge mai jos, după începutul celui de-Al doilea război mondial şi înfrângerea Franţei, poziţia Marii Britanii în chestiunea dată se va schimba radical şi în iunie 1940 (şi în continuare) ea, de facto, din raţionamente geopolitice şi de securitate, va susţine Uniunea Sovietică în problema basarabeană. În context, toate „argumentele" istoriografiei româneşti despre „recunoaşterea de către Occident a drepturilor istorice şi etnice ale României asupra Basarabiei" sunt absolut false sau în cel mai bun caz naive.

Primul ministru român din acea perioadă Al. Vaida-Voievod era dezamăgit totalmente de atitudinea aliaţilor faţă de problema Basarabiei. În memoriile sale el afirmă că Lloyd George nu era de acord cu recunoaşterea unirii Basarabiei cu România[234]. „Clemenceau, continuă Vaida, cu vădită intenţie binevoitoare rezumă: vom discuta după ce veţi fi retras trupele din Ungaria"[235]. Istoricul român A. Goşu, comentând poziţia occidentalilor, menţionează că „reprezentanţii SUA... au utilizat problema Basarabiei ca un mijloc de presiune" pentru a face poziţia României mai conformistă[236]. „În instrucţiunile date de Wilson şi Lansing delegaţilor americani, continuă autorul, se specifica că nu se va negocia în chestiunea provinciei dintre Prut şi Nistru decât în momentul în care se va reconstitui Rusia"[237].

Poziţia Franţei, evident, era mai favorabilă României, dar şi unii membri influenţi ai delegaţiei franceze considerau că Basarabia este un teritoriu sovietic. Astfel, „un personaj important din Ministerul Afacerilor Străine al Franţei, Philippe Berthelot, directorul Direcţiei de afaceri politice şi comerciale, găsea actul recunoaşterii Unirii Basarabiei ca o gravă «eroare politică», dat fiind faptul că Rusia va redeveni în curând o mare putere"[238].

Recunoaşterea internaţională parţială a „unirii" Basarabiei cu România şi aprecierile ei. Totodată, „concomitent cu succesele Armatei Roşii, opinia conferinţei înclină tot mai mult în folosul transmiterii Basarabiei României"[239]. După înfrângerea mişcării albgardiste însă, pentru a atrage şi România la o nouă campanie a Antantei împotriva Rusiei sovietice, la 3 martie 1920, aliaţii occidentali anunţă Bucureştiul despre recunoaşterea dreptului lui asupra Basarabiei[240]. „La 3 martie 1920 Lloyd George a expediat un mesaj omologului său român, în care reafirma hotărârea Angliei şi a celorlalte puteri de-a recunoaşte Unirea Basarabiei cu România"[241]. Luând cunoştinţă de mesajul lui Lloyd George, secretarul de stat E. Bainbridge Colby şi-a făcut nişte note semnificative pe margine: „Aceasta reprezintă o afacere, datorită căreia România evacuează Ungaria în schimbul promisiunii că va primi Basarabia"[242]. Statele Unite n-au susţinut această afacere, considerând-o că vine în contradicţie cu principiile dreptului internaţional. Cercetătorul american S.D. Spector ajunge, în legătură cu aceasta, la concluzia că „Bainbridge Colby, succesorul lui Lansing, a refuzat să participe la o dezmembrare a Rusiei fără consimţământul poporului rus"[243].

Alt istoric american, Robert Langer, menţionează că anume în 1920, după zdrobirea lui Kolceak şi a lui Denikin, aliaţii „şi-au schimbat punctul de vedere. În aprilie 1920 Comisia pentru afacerile iugoslave şi române a trasat proiectul înţelegerii care presupunea recunoaşterea de către Principalele Puteri Aliate a anexării Basarabiei de către România şi în mai 1920 secretariatul general al conferinţei de pace s-a adresat ambasadei americane cu propunerea de aprobare a acestei hotărâri"[244].

Poziţia Washingtonului însă a rămas neschimbată. E. Bainbridge Colby la 12 iunie 1920 îi scria ambasadorului SUA la Paris în legătură cu aceasta: „Statele Unite întotdeauna refuzau să fie incluse în oricare discuţie referitor la pretenţiile româneşti asupra Basarabiei. Această poziţie a fost clar demonstrată toamna trecută la şedinţele Consiliului suprem [al Antantei] şi dumneavoastră vi se cuvine, în caz de posibilitate, să confirmaţi această poziţie că guvernul dat nu poate face parte din niciun tratat care presupune destrămarea Rusiei"[245].

---

[234] În scrisoarea adresată colegului său român, premierul britanic scria: „Beneficiez de ocazia pentru a reaminti Excelenţei Voastre că rezolvarea problemei date a fost amânată de către Conferinţa de pace până în momentul, când guvernul român va realiza evacuarea Ungariei". // Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 188-189.

[235] Vaida-Voievod Al. Memorii. Vol. 2. Cluj-Napoca, 1995. P. 54.

[236] Goşu A. Recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România. Ioan Pelivan la Conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 1993, Nr. 9-10. P. 845.

[237] Ibid. P. 846.

[238] Ibid.

[239] Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 89.

[240] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 245; Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 156.

[241] Stan C.I. Rusia şi România la conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2. P. 23; vezi de asemenea: Dobrinescu V. Fl. Relaţii româno-engleze (1914-1933). Iaşi, 1986. P. 62-63; Goşu A. Recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România. Ioan Pelivan la Conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 1993, Nr. 9-10. P. 853; Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 281-282.

[242] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 189.

[243] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 282.

[244] Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 156-157.

[245] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 246.

G.I. Brătianu, apreciind „aportul României în lupta cu comunismul”, scria în 1943: „Evenimentele din 1919 reprezintă din acest punct de vedere o posibilitate de-a scoate învăţăminte care nu pot fi ignorate. Dacă pe atunci de la Nistru până la Tisa n-ar fi existat acest element de rezistenţă bine organizat şi conştient, cum era armata română, atunci năluca Armatei Roşii pe malurile Rinului, cum o vedea nopţile D. Lloyd George în vis de coşmar, putea deveni o realitate îngrozitoare”[246].

Astfel, apariţia în relaţiile internaţionale a aşa-numitei „probleme basarabene” n-a fost un simplu rezultat al discursului teritorial sovieto-român, cauzat de anexarea interfluviului pruto-nistrean de către România regală. Ea n-a fost nicio urmare a năzuinţelor elitei româneşti de construire a aşa-numitei „România Mare”. Fără susţinerea puterilor occidentale, care după terminarea Primului război mondial tindeau, în primul rând, „să înăbuşe comunismul mondial” şi bastionul lui principal – Rusia Sovietică, România niciodată n-ar fi îndrăznit măcar să se gândească să treacă de la visul despre „unificarea tuturor pământurilor româneşti” la realizarea lui practică. Anume tendinţele lumii capitaliste de-a înăbuşi Puterea sovietică în Rusia, iar paralel cu aceasta şi încercarea Occidentului să slăbească Rusia sub aspect geopolitic, îndreptând împotriva ei o vastă coaliţie, incluzând în ea toate aşa-numitele „ţări limitrofe”, inclusiv România, au şi generat apariţia problemei basarabene. României i-au permis să stăpânească Basarabia în calitate de plată pentru aportul ei în „lupta cu bolşevismul”.

În acest sens, problema basarabeană reflecta conflictul de interese al diferitor actori internaţionali. În ea şi-au găsit reflectarea diferiţi vectori ai dezvoltării relaţiilor internaţionale: lupta cu revoluţia comunistă mondială şi crearea „cordonului sanitar” împotriva pătrunderii bolşevismului în Occident, tendinţele geopolitice ale marilor puteri occidentale de-a căpăta un cap de pod favorabil pentru strâmtorarea Rusiei spre est şi stabilirea controlului asupra gurilor Dunării, planurile Bucureştiului referitor la crearea „României Mari” şi de asemenea supunerea inevitabilă a statului român mărit şi a politicii lui externe intereselor Londrei şi Parisului.

La Conferinţa de pace de la Paris, premierul român I. Brătianu atât de insistent apăra interesele „României Mari” nou apărute şi atât de mult îl irita pe Clemenceau, încât acesta a spus că ar fi putut să-l expulzeze pe Brătianu din Franţa petrecut de doi jandarmi[247]. „Consiliul (celor patru – S.N.) a considerat că temperamentul intransigent şi lăcomia vorace ale lui Brătianu erau un motiv suficient pentru a justifica o acţiune preventivă. Deşi o asemenea reacţie părea rezonabilă, liderii Aliaţi au fost atât de neinspiraţi, încât să se lase dominaţi de antipatia lor puternică faţă de Brătianu”[248]. Indignat de tonalitatea obraznico-cerşetoare a premierului român, Clemenceau i-a aruncat o replică: „Dle Brătianu, sunteţi aici pentru a asculta şi nu pentru a vă expune gândurile”[249]. Ba mai mult, „Aliaţii... au fost de acord cu observaţia lui Clemenceau, potrivit căreia acţiunile de război ale României nu justificau recenta ei sporire teritorială”[250].

În felul acesta, liderii occidentali înţelegeau foarte bine că aportul românesc la victorie a fost destul de modest. Mai mult, în anii războiului, din cauza capacităţii de luptă extrem de joasă, România, de rând cu Italia, fiind mai degrabă o povară pentru ei. Şi numai necesitatea de-a interesa oligarhia românească de-a rămâne şi în continuare în cadrul frontului unic antisovietic îi făcea să-i tolereze pretenţiile. Comentând situaţia creată, cercetătorul american David Spector scrie: „România ceruse mereu Aliaţilor să-i vină în ajutor, dar acum era «un haiduc de pândă, pentru a fura teritorii»… [Wilson şi Lloyd George] au propus să elimine România de la Conferinţa de pace, dar Clemenceau şi Orlando i-au convins să-i permită lui Brătianu explicarea punctului său de vedere înainte de adoptarea unei asemenea acţiuni”[251].

În fine, cu nişte excepţii neînsemnate, însă România a primit ce a dorit. În legătură cu aceasta, E. Hemingway[r] scria: „S-a întâmplat aşa că România a primit pământurile vecinilor săi în toate direcţiile, în care numai a dorit să-şi înfigă degetul oricare din aceşti români. Cei care au fabricat acest tratat au hotărât că s-au spălat ieftin de prezenţa acestor patrioţi români înflăcăraţi”[252]. Prin tratatul de la Saint-Germain, cu Austria, a fost recunoscută unirea Bucovinei cu România; prin tratatul de la Trianon, cu Ungaria, a fost recunoscută unirea Transilvanei cu România. Tratatul cu Bulgaria, de la Neuilly a reconfirmat frontiera româno-bulgară din 1913. Fostul general hitlerist Tippelskich a observat foarte exact, în legătură cu asta: „România ca ţară învingătoare a izbutit să smulgă un premiu bunicel”[253]. Ce-i drept, în timpul lucrărilor conferinţei nu s-a izbutit „legalizarea” intrării Basarabiei în componenţa României.

„Anexarea Basarabiei... [a fost dată] spre reglementarea miniştrilor de externe care erau împuterniciţi de cei Patru Mari să continue lucrările Conferinţei de pace”[254]. După cum menţionează istoricul român P. Cernovo-

---

[246] Brătianu G.I. Origins et formation de l’Unite Roumaine. P. 324.
[247] Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 309.
[248] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 186.
[249] Citat după: Виноградов В.Н. Румыния в международных отношениях (ноябрь 1917 – ноябрь 1918). // Вопросы истории. 1968, № 10. С. 20.
[250] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 181.
[251] Ibid. P. 183.
[r] Nota redactorului ştiinţific: În acel moment reporter european al unui ziar american.
[252] Хэмингуэй Э. Репортажи. М., 1965. С. 80.
[253] Типпельскирх К. История второй мировой войны. М., 1956. С. 105.
[254] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 192.

deanu, citat de noi deja de mai multe ori, „în felul acesta problema recunoaşterii definitive a noilor frontiere ale României rămânea în suspensie”[255].

În acest sens este destul de convingătoare şi opinia lui van Meurs care consideră că „tratatele de pace au rezolvat toate disputele privitoare la graniţele României, cu o singură excepţie: aceea a graniţelor cu Rusia. În esenţă, această dispută a rămas în afara autorităţii conferinţei, de vreme ce Rusia nu era un inamic înfrânt, ca Austria, Ungaria sau Bulgaria, ci un fost aliat”[256]. Aceasta, adică recunoaşterea internaţională parţială, s-a întâmplat mai târziu – prin Tratatul de la Paris, semnat la 28 octombrie 1920, Franţa, Marea Britanie, Italia şi Japonia (care nu l-a ratificat însă) recunoşteau unirea Basarabiei cu România[257].

Această recunoaştere s-a întâmplat cu întârziere din mai multe cauze, despre care destul de convingător scrie americanul David Spector: „Recunoaşterea de către aliaţi a alipirii în beneficiul României fusese amânată din motive complexe, care aduceau în joc: rezervele americane cu privire la metodele îndoielnice folosite de România întru obţinerea Basarabiei; reţinerea de-a participa la împărţirea Imperiului rus; sprijinul britanic şi francez acordat ruşilor «albi», care emiteau pretenţii asupra Basarabiei; şi acceptarea tacită a procedurii americane de-a amâna sancţionarea ajustărilor teritoriale până România se va conforma ordinelor Consiliului (celor patru – S.N.)”[258].

Aşadar, precum am menţionat, recunoaşterea era parţială şi, după cum vom vedea mai jos, foarte relativă. Lucru despre care scrie şi istoricul român C.I. Stan: „În tratatul de la Paris privitor la Basarabia marile puteri semnatare nu-şi asumau nicio garanţie. Recunoscând acest lucru, un diplomat italian, martor al evenimentelor, scria că forţele antantiste «nu-şi iau nicio obligaţie de-a interveni în caz de conflict». Nu era vorba, prin urmare, de-o rezolvare sigură, completă şi definitivă a problemei”[259]. Dacă cineva dorea „o rezolvare completă şi definitivă”, atunci acestea erau nişte pretenţii nu numai exagerate, ci şi iluzorii, deoarece soluţia putea fi definitivă numai dacă acest lucru l-ar fi recunoscut Rusia.

Dar RSFSR şi Ucraina au declarat că nu recunosc validitatea acestui act[260]. Istoricul american Adam Ulam menţionează în legătură cu aceasta: „Rusia Sovietică niciodată nu s-a dezis de dreptul său asupra acestui teritoriu, ocupat, de facto, de România cu forţa”[261]. „Totuşi Rusia Sovietică, apoi URSS, nu a semnat tratatul, nu l-a ratificat şi nici nu l-a recunoscut, fapt care face pe unii să nu-i dea valoare juridică”[262]. O constatare foarte corectă a istoricului român. Statele Unite de asemenea n-au recunoscut unirea Basarabiei cu România. R. Langer scrie că SUA au refuzat categoric „să facă parte din orice înţelegere care ar fi însemnat dezmembrarea Rusiei”[263]. Sh. D. Spector de asemenea era convins că „americanii şi-au menţinut cu tenacitate promisiunea şi au refuzat să participe la dezmembrarea teritoriului rusesc”[264].

Calea României, chiar şi spre acest rezultat iluzoriu, însă n-a fost deloc uşoară. Cu acest scop, între 16 ianuarie şi 13 martie 1920, premierul român A. Vaida-Voievod s-a deplasat la Paris de mai multe ori, unde a prezentat în faţa Comisiei interaliate problema hotarelor orientale ale ţării sale, cât şi la Londra, unde a purtat discuţii cu D. Lloyd George. În fine, spre deosebire de americani, englezii şi francezii au acceptat hotarul estic al României pe Nistru[265].

---

[255] Cernovodeanu P. Basarabia. P. 175.
[256] Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 94.
[257] Vezi: Tratatul privitor la Unirea Basarabiei cu România, semnat la 28 octombrie 1920 de către Marea Britanie, Franţa, Italia, Japonia. // Ciobanu Şt. Unirea Basarabiei. Studii şi documente. Chişinău, 1993. P. 301-304; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 247; Poştarencu D. O istorie a Basarabiei în date şi documente. P. 167-170; Scurtu I. Istoria României. Între 1918-1940. Bucureşti, 1986. P. 36; Campus E. Din politica externă a României. 1913-1947. Bucureşti, 1980. P. 230-236; Agrigoroaiei I., Palade Gh. Basarabia în cadrul României întregite. P. 70; Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 154-157; Şişcanu I. Basarabia în contextul relaţiilor sovieto-române. P. 93; Cojocaru Gh. Sfatul Ţării: Itinerar. P. 156; Ţurcanu I. Unirea Basarabiei cu România. P. 347-350; Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 311; Nanu F.C. Politica externă a României. P. 115; Goşu A. Recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România. Ioan Pelivan la Conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 1993, Nr. 9-10. P. 855.
[258] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 280.
[259] Stan C.I. Rusia şi România la conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2. P. 26.
[260] Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. 2. М., 1944. С. 522; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 247-248; Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 69; Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 158; Nanu F.C. Politica externă a României. P. 115.
[261] Ulam A.B. Expansion end Coexistence. The History of Soviet Foreign Policy. 1917-1967. New York – Washington, 1968. P. 28.
[262] Stan C.I. Rusia şi România la conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2. P. 27; vezi de asemenea: Duţu T. Tratativele diplomatice româno-ruso-ucrainene privind frontiera de răsărit a României. // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2. P. 36.
[263] Citat după: Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 157.
[264] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 192.
[265] Cernovodeanu P. Basarabia. P. 177.

La 9 martie, Conferinţa Puterilor Aliate şi Asociate de la Paris a înaintat Bucureştiului o notă prin care îi făcea cunoscut că „Guvernele aliate consideră că... în interesul României... chestiunea basarabeană nu mai trebuie să rămână în suspensie... Principalele puteri aliate se pronunţă... în favoarea reunirii Basarabiei cu România; ...ele doresc de-a încheia un tratat de recunoaştere a acestui fapt”[266]. La Conferinţa interaliată de la San Remo (24-25 aprilie) ministrul de externe britanic lordul Curzon a supus spre aprobare textul de mai sus, urmând să se obţină şi aprobarea Rusiei prin noi negocieri[267].

Despre o oarecare „aprobare a Rusiei” însă nici nu putea fi vorba. La 1 noiembrie guvernul lui Lenin a protestat împotriva recunoaşterii din 28 octombrie, considerând şi în continuare Basarabia drept teritoriu sovietic[268]. La acest protest A. Averescu şi T. Ionescu au răspuns că „unirea Basarabiei cu România este o chestiune definitiv rezolvată şi guvernul român nu o pune sub semnul îndoielii. Chestiunile secundare referitoare la schimbarea de suveranitate şi care au fost rezolvate prin aşa-zisa convenţie sunt singurele hotărâri să precizeze relaţiile între România şi Rusia”[269].

Rusia însă nu era singura ţară care nu recunoştea legalitatea anexiunii. Neschimbată rămânea şi poziţia SUA. La 2 octombrie 1920, secretarul de stat Colby îi scria următoarele lui W. Wilson: „Având în vedere refuzul nostru permanent de-a accepta politica îndreptată spre destrămarea Rusiei, după cum a fost acest lucru menţionat în nota adresată ambasadorului italian, eu intenţionez să-l instruiesc pe ambasadorul Wallace în acel sens că noi nu vom semna tratatul referitor la Basarabia şi că în opinia noastră nişte acţiuni pripite de acest fel doar vor acorda bolşevicilor un nou motiv de-a aţâţa spiritele naţionale în baza faptului că aliaţii dispun de teritoriul rus.

În aşteptarea punctului Dumneavoastră de vedere referitor la corectitudinea unui aşa curs, voi fi bucuros să aflu, cum consideraţi Dumneavoastră, este satisfăcător să expunem poziţia noastră la conferinţa ambasadorilor sau este de dorit să declarăm un protest în legătură cu presupusa acţiune a aliaţilor”[270]. Mai jos pe acest document a fost pusă o rezoluţie cu mâna preşedintelui W. Wilson: „Eu susţin completamente opinia Dumneavoastră şi sper că o să expediaţi instrucţiunile propuse de Dumneavoastră. W.W.”[271]

Nemijlocit în ajunul semnării tratatului, pe 27 octombrie, ambasadorul american la Paris Hugh C. Wallace a mai încercat o dată să zădărnicească semnarea tratatului[272], netăgăduind în acelaşi timp să declare că aliaţii „toarnă apă la moara bolşevicilor”: „Semnarea tratatului în acest moment atât de nefavorabil va contribui cauzei bolşevice cu urmări sinistre şi de lungă durată”[273]. Identică în problema dată era şi poziţia preşedintelui W. Wilson. Însă istoricul român I. Constantin face din asta o concluzie „uimitoare prin originalitatea sa”: „Se explică astfel de ce Tratatul din 28 octombrie 1920 nu poartă şi semnătura SUA, ceea ce nu înseamnă că Statele Unite n-au recunoscut niciodată Unirea din martie 1918”[274]. Probabil, orice comentarii sunt în plus...

Aflându-se pe poziţiile respectării normelor dreptului internaţional, SUA, nici în continuare n-au recunoscut legitimitatea lui, cu toate că (precum vom vedea în continuare) Constantin & K^0 afirmă contrariul. Astfel, la 21 iunie 1923 trimisul român la Washington a fost invitat la departamentul de stat unde i s-au lămurit următoarele: „Însăşi Rusia niciodată n-a recunoscut despărţirea Basarabiei, iar poziţia noastră constă în faptul de-a nu recunoaşte acele părţi ale Imperiului Rus, dacă acest lucru nu l-a făcut Rusia. În acest sens, situaţia Basarabiei se deosebeşte de situaţia Ţărilor Baltice, Poloniei şi Finlandei”[275].

În procesul studierii poblemei date, pentru cercetători prezintă interes şi stenograma discuţiei din 23 iulie 1923 a ambasadorului american la Bucureşti P. Jay cu fostul trimis rus S.A. Poklevskii, rămas în oraş. Partea americană respinge versiunea română despre intrarea „benevolă” a ţinutului nostru în componenţa Regatului Român. Ambasadorul american comentează astfel unul din memorandumurile româneşti: „În opinia mea, cel mai important moment referitor la Basarabia şi absolut ocolit în memorandum îl constituie faptul că provincia rămâne în condiţiile situaţiei extraordinare din momentul anexării ei, iar ocârmuirea militară, realizată prin intermediul unor abuzuri şocante, a generat proteste repetate, dar fără rezultat în parlamentul român din partea celor mai progresişti deputaţi din opoziţie... Prelungirea regimului militar este lămurită de teama unor invazii

---

[266] Ibid. P. 177-178; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 245; Cazacu P. Moldova dintre Prut şi Nistru. Iaşi, 1929. P. 339-340; Ciobanu Şt. Unirea Basarabiei. Studii şi documente, Bucureşti, 1929. P. 277-278, doc. CXCVI.

[267] Cernovodeanu P. Basarabia. P. 178.

[268] Внешняя политика СССР. Сборник документов. С. 522; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 247-248; Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 69.

[269] Dobrinescu V. Fl. Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918-1940. Iaşi, 1991. P. 87-88; vezi de asemenea: Stan C.I. Rusia şi România la conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2. P. 26; Duţu T. Tratativele diplomatice româno-ruso-ucrainene privind frontiera de răsărit a României. // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2. P. 48.

[270] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 246.

[271] Ibid. С. 247.

[272] Ţurcanu I. Istoria relaţiilor internaţionale. Chişinău, 2005. P. 122.

[273] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 189.

[274] Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. P. 26.

[275] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 190.

rusești, dar aceste argumente care pot fi parțial acceptate referitor la zona de frontieră, sunt trase de păr atunci când se răsfrâng asupra întregii provincii și, consider, au menirea de-a masca nemulțumirea reală din partea unei considerabile părți a opiniei publice”[276].

„Astfel, constată cunoscutul cercetător V. Vinogradov, au rămas trei țări – Anglia, Franța, Italia și, bineînțeles, România. Era un act fără precedent în istorie: trei state, dintre care niciunul nu se afla în stare formală de război cu Rusia, comițând o încălcare totală a normelor de drept internațional, își dădeau consimțământul să fie ruptă o bucată din teritoriul sus-numitei țări”[277]. Adevărul e că și în țările occidentale nu toți politicienii considerau legală semnarea Tratatului din 28 octombrie. Astfel, în 1931 premierul francez Herriot i-a declarat lui Titulescu că „din moment ce Franța a recunoscut anexarea Basarabiei prin Tratatul din 1920, am comis o gafă!”[278]

În context, N. Titulescu a menționat că deși Tratatul din 28 octombrie 1920 nu consfințea dreptul României asupra Basarabiei, el avea totuși „o mare valoare morală”[279]. Acest gând este expus mai detaliat de ilustrul diplomat într-un Memoriu-Raport trimis regelui Carol al II-lea la începutul anului 1940, referitor la istoricul raporturilor româno-sovietice: „Cât valorează, din punct de vedere juridic, Tratatul din 1920? Desigur, argumentul englezilor este foarte puternic: nu se poate dispune de teritoriul unei țări fără voința acesteia și această voință trebuie să se exprime în forme precise. Dar la noi s-a comis greșeala de-a considera acest tratat ca o sursă de drept, cu condiția ca el să fie ratificat de semnatari... Și atunci trebuie desigur constatat că acest tratat din 1920 nu are valoare juridică, potrivit însăși tezei pe care românii au expus-o... Chiar lăsând la o parte rătăcirile anumitor oameni politici români, trebuie recunoscut că, din punct de vedere juridic, Tratatul din 1920 nu ne poate da Basarabia. El are totuși o mare valoare morală”[280].

De aceeași părere era și un alt mare diplomat român Al. Cretzianu: „Dacă privim chestiunea din punct de vedere al dreptului internațional, tratatul Basarabiei are mai mult o valoare morală”[281]. În una din lucrările sale el recunoaște insolvabilitatea juridică a Tratatului de la Paris. „Chestiunea Basarabiei, scrie Cretzianu, rămânea nesoluționată. Credincioasă politicii «sârmei ghimpate», promovată de Clemenceau, România, în primii ani de după venirea comuniștilor la putere în Rusia, a ratat toate posibilitățile favorabile existente pentru a obține recunoașterea oficială a Kremlinului a reunirii Basarabiei”[282]. Ba mai mult, guvernul român, de asemenea înțelegea că Protocolul de la Paris putea fi considerat valabil doar în cazul ratificării lui de către toate țările semnatare[283]. Acest adevăr este recunoscut și de unii istorici onești români. Astfel Fl. Constantiniu menționează că „Japonia a rămas singura putere semnatară care nu ratificase [tratatul], făcându-l astfel inoperant, în continuare”[284].

Cu toate acestea, în istoriografia română și cea proromână domină părerea precum că actul din 28 octombrie 1920 a însemnat o recunoaștere internațională veritabilă a „unirii” Basarabiei cu România[285]. Astfel, I.M. Oprea menționează că „prin încercarea de invalidare a tratatului din 1920 se susține în fond obligativitatea României de-a cere Basarabia de la ruși”[286]. Iar istoricul moldovean Lidia Pădureac ajunge la următoarea concluzie: „În rezultatul activității diplomației române, în octombrie 1920, a fost semnat Tratatul de la Paris, care recunoștea drepturile României asupra Basarabiei, fapt care a constituit un eșec pentru sovietici”[287].

Prin aceasta, de fapt, se ignorează realitatea că recunoașterea dată nu numai că era incompletă prin neaderarea la ea a SUA și, ceea ce este și mai important, prin nerecunoașterea ei de către cealaltă parte a litigiului internațional – Rusia, dar chiar și în felul cum a avut loc recunoașterea. Problema constă în faptul că, potrivit esenței sale juridice, documentul din 28 octombrie 1920 privitor la Basarabia intra în vigoare doar după ratificarea lui de către toate părțile semnatare[288]. Din cauza neratificării lui de către Japonia, el niciodată n-a intrat în vigoare și nu s-a considerat realizat. „La drept vorbind, tratatul n-a intrat în vigoare niciodată”[289]. Însă o anumită „valoare morală”, și nicidecum juridică, documentul, fără îndoială, a avut-o.

---

[276] Ibid. C. 191.
[277] Vinogradov V. Cum s-a comportat Antanta cu Moldova. Problema Basarabiei și Conferința de pace de la Paris. // Glasul Moldovei. 1996, 13 mai.
[278] Titulescu N. Documente confidențiale. P. 98.
[279] Titulescu N. Basarabia pământ românesc. P. 50.
[280] Titulescu N. Documente confidențiale. P. 92-93.
[281] Vezi: Țurcanu I. Istoria relațiilor internaționale. P. 123.
[282] Cretzeanu A. The Lost opportunity. London, 1957. P. 25.
[283] ДВП СССР. Т. 10. С. 164.
[284] Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 311.
[285] Vezi: Cernovodeanu P. Basarabia. P. 181; Oprea I. România și Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. I; Oprea I.M. Basarabia la Conferința româno-sovietică de la Viena (1924). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 7-8. P. 722; Pădureac L. Relațiile româno-sovietice. P. 57.
[286] Oprea I.M. Basarabia la Conferința româno-sovietică de la Viena (1924). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 7-8. P. 722.
[287] Pădureac L. Relațiile româno-sovietice. P. 57.
[288] În acest sens W.P. van Meurs consideră că „prevederea după care tratatul devenea operativ doar după ratificarea lui de către toți semnatarii avea să cauzeze o considerabilă tensiune diplomatică în anii ‘20”. // Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 95.
[289] Ibid. P. 103; aceeași idee este expusă și de cercetătorul german de origine română A. Suga. // Vezi: Suga A. Die volkerrechtliche Lage Bessarabiens in der geschichtlichen Entwickland des Landes. S. 54-58.

Istoricul american Sh. David Spector face un bilanţ special procesului de constituire a aşa-zisei „România Mare”. Concluziile lui însă, ca şi acele ale olandezului W.P. van Meurs, vin într-o contradicţie flagrantă cu concepţia românistă despre „inevitabilitatea obiectivă a formării Statului unitar Român”, cu afirmaţia că el a devenit un rezultat „al unei activităţi asidue de secole a întregului popor român”. „Realizarea aceasta se datorează numai în parte acţiunilor întreprinse de poporul român în întregul său. «România Mare» a fost, în cea mai mare parte, rezultatul diplomaţiei iscusite a lui Brătianu, care era sprijinită, în definitiv, de politica anticomunistă a mai multor ţări. Totuşi, Brătianu nu a rezolvat problemele României. Dimpotrivă, el le-a intensificat, creând un imperiu şi nu o naţiune”[290].

Dacă cercetătorul tinde să rămână nu pe poziţiile „patriotismului românesc”, ci pe platforma obiectivităţii ştiinţifice în procesul analizei şi aprecierii evenimentelor istorice, este greu să nu fie de acord cu aceste concluzii. Aceasta-i corect, mai ales dacă se ţine cont de faptul că Basarabia a fost încorporată în cadrul României prin viol, contrar voinţei majorităţii absolute a populaţiei ei (peste 97 %) şi de acel lucru că majoritatea moldovenilor niciodată nu s-au considerat români. Dar nu numai moldovenii, ci şi milioane de unguri, evrei, nemţi, ucraineni, bulgari etc., au devenit „supuşii Maiestăţii Sale Ferdinand” contrar voinţei lor. Anume în acest sens trebuie înţeleasă concluzia lui Spector, precum că „Brătianu a creat un imperiu şi nu o naţiune”. În modul acesta, apariţia „României Mari” pe harta Europei a fost un rezultat al conjuncturii internaţionale, cauzate de lupta marilor puteri capitaliste împotriva revoluţiei proletare. Foarte explicit gândul a fost exprimat de P.C. Lucinschi, care a menţionat că „Unirea din 1918 este laureata unui concurs de împrejurări”[291].

Problema Basarabiei în relaţiile internaţionale din anii ‘20. Obiectivul principal al politicii externe a României pe tot parcursul perioadei interbelice a fost menţinerea frontierelor stabilite în rezultatul Primului război mondial[292]. „Obţinerea recunoaşterii internaţionale a schimbării graniţelor s-a dovedit însă mai dificilă decât simpla declarare a unirii şi a rămas unul din principalele ţeluri ale diplomaţiei româneşti dintre cele două războaie. Ca şi în trecut însă, cultura mixtă şi identitatea problematică a locuitorilor Basarabiei – de la minorităţile etnice la moldovenii înşişi – aveau să devină principalele motive de dispută”[293].

În problema hotarelor sale, România se străduia insistent să-şi găsească sprijin în persoana ţărilor occidentale, să obţină de la ele „garanţii” suplimentare a „status quo”-ului existent şi în paralel să-şi consolideze alianţele militare cu vecinii. Astfel, în legătură cu expirarea termenului tratatului româno-polonez de alianţă din 3 martie 1921[294], guvernele României şi Poloniei au semnat la 26 martie 1926 aşa-numitul tratat de garanţie despre ajutor militar reciproc în caz de năvălire asupra uneia din ele a terţei părţi[295]. De fapt, tratatul avea un caracter antisovietic[296].

Politicienii români considerau Franţa şi Marea Britanie drept principalii garanţi ai integrităţii României. Interesul politic al Franţei faţă de România rămânea însă destul de modest pe întreg parcursul anilor ’20-’30[297]. Chiar şi semnarea în 1926 a tratatului de alianţă politică dintre cele două ţări[298] s-a făcut la iniţiativa României. Dar guvernul francez nu era interesat de-o alianţă militară cu România, deoarece considera armata ei incapabilă de nişte operaţiuni militare serioase. De aceea, tratatul, chiar reînnoit în 1936, nu obliga Franţa să vină în caz de necesitate în ajutorul României[299]. Şi „totuşi poziţia internaţională a României s-a consolidat... prin convenţia militară franco-română semnată la 10 iunie 1926”[300]. Prin acest tratat Franţa „îi asigura” României hotarul pe Nistru. În legătură cu aceasta, la 2 octombrie, Guvernul sovietic i-a adresat primului ministru francez Poincaré o notă de protest[301].

Deoarece către acest moment Protocolul de la Paris a fost ratificat doar de Anglia şi Franţa, Uniunea Sovietică depunea toate eforturile pentru a opri Italia şi Japonia de la ratificarea lui. Astfel, CPAE, Gh. V. Cicerin

---

[290] Spector Sh. D. România la Conferinţa de pace de la Paris. P. 283.
[291] Lucinschi P. Moldova şi moldovenii. P. 211.
[292] Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K. etc. Istoria României. P. 443; Hitchins K. România. 1866-1947. P. 420.
[293] King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. P. 34.
[294] Convenţia de alianţă defensivă între Regatul României şi Republica Poloniei. // Documente privind istoria României între anii 1918-1944. P. 490-491; vezi de asemenea: Bossy R. Amintiri din viaţa diplomatică. Vol. I (1918-1937). Bucureşti, 1993. P. 50; Scurtu I. Istoria României în anii 1918-1940. Evoluţia regimului politic de la democraţie la dictatură. Bucureşti, 1996. P. 27.
[295] Hrenciuc D. Consideraţii asupra evoluţiei relaţiilor româno-polone în perioada interbelică. // Revista istorică. Academia Română. 2004, Nr. 5-6. P. 169, 173; Scurtu I. Istoria României în anii 1918-1940. P. 27.
[296] Лебедев Н.И. «Железная гвардия», Кароль II и Гитлер. (Из истории румынского фашизма, монархии и её внешнеполитической «игры на двух столах»). М., 1968. С. 16.
[297] Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K. etc. Istoria României. P. 443; Hitchins K. România. 1866-1947. P. 421.
[298] Tratatul de prietenie dintre Franţa şi România (10.VI.1926). // Documente privind istoria României între anii 1918-1944. P. 498-500; vezi de asemenea: Scurtu I. Istoria României în anii 1918-1940. P. 27; Campus E. Politica externă a României în perioada interbelică. Bucureşti, 1975. P. 21.
[299] Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K. etc. Istoria României. P. 443-444; Hitchins K. România. 1866-1947. P. 421.
[300] Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 103.
[301] ДВП СССР. Т. 9. С. 472-473.

în ziua de 5 decembrie 1926 la o conferinţă de presă la Berlin a criticat dur declaraţia din septembrie de la Chişinău a mareşalului Badolio[302] despre disponibilitatea Italiei de-a „mărşălui în primele rânduri în lupta contra URSS”[303].

În legătură cu semnarea tratatului italo-român despre prietenie şi colaborare din 16 septembrie 1926[304], la care Bucureştiul privea ca la un pas prealabil în ajunul ratificării Tratatului de la Paris din 20 octombrie 1920[305], la 6 octombrie 1926, lui Mussolini i-a fost înaintată o notă sovietică de protest în care se atrăgea atenţia la nerecunoaşterea de către Guvernul sovietic a unirii Basarabiei cu România. Ea, de asemenea, conţinea şi preîntâmpinarea că orice act asemănător din partea oricărui guvern va fi interpretat drept o expresie neprietenoasă faţă de URSS, drept un atac contra ei[306].

Ignorând poziţia sovietică însă, la 7 martie 1927, parlamentul italian a ratificat Protocolul de la Paris. Urmând Franţa, Italia de asemenea a garantat integritatea teritorială a României. La 17 martie guvernul URSS a protestat, menţionând că soarta Basarabiei poate fi hotărâtă doar prin intermediul unei expresii libere a voinţei populaţiei ei. În notă se menţiona că refuzul României de-a desfăşura un plebiscit în Basarabia constituie un argument de netăgăduit că ea menţine ţinutul în componenţa sa contrar voinţei locuitorilor populaţiei şi că „URSS în continuare consideră că anexarea Basarabiei este un fapt de violenţă curată”[307].

Comentând ratificarea Protocolului de la Paris de către parlamentul italian, „Manchester the Guardian” scria: „Este de neînchipuit cum poate fi recunoscut dreptul legitim asupra teritoriului rusesc fără acceptul Rusiei”. Ziarul a combătut ideea precum că Uniunea Sovietică pregăteşte „să agreseze România la Nistru”, argumentând că numai un hotar legitim poate fi obiectul unei agresiuni sau intervenţii”. Constatând acest fapt „Manchester the Guardian” concluziona: „Dacă Basarabia ar fi fost o parte a României, Liga Naţiunilor, în conformitate cu art. X al Statutului ei, ar fi trebuit să întreprindă sancţiuni împotriva oricărei naţiuni care ar încerca să ocupe Basarabia şi s-o smulgă din cadrul României. În prezent însă intrarea trupelor sovietice în Basarabia n-ar fi încălcat niciun tratat internaţional”[308]. La 14 martie 1928 Japonia a informat URSS că deocamdată nu va ratifica Protocolul de la Paris[309].

La 27 august 1928, la Paris, a fost semnat pactul Briand-Kellogg, conţinutul căruia se reducea la refuzul războiului ca o metodă de soluţionare a conflictelor internaţionale şi aplanarea contradicţiilor dintre state numai prin mijloace paşnice[310]. La 6 septembrie, Guvernul sovietic a aderat la el şi primul l-a ratificat. „Guvernul român a remarcat că prin semnarea acestui protocol Uniunea Sovietică a renunţat, aparent, la recucerirea militară a Basarabiei”[311]. Deoarece unele ţări occidentale tărăgănau ratificarea pactului, la 29 decembrie 1928, Guvernul sovietic le-a propus vecinilor să considere pactul Briand-Kellogg unul obligatoriu şi intrat în vigoare chiar şi în cazul dacă alte state nu-l vor ratifica. La 9 februarie 1929, la Moscova, Uniunea Sovietică, Polonia, Estonia, Letonia şi România au semnat protocolul despre intrarea în vigoare înainte de termen a pactului Briand-Kellogg. Peste scurt timp s-au alăturat Protocolului de la Moscova Turcia, Lituania şi Iranul[312].

Încă la 11 ianuarie 1929 în nota adresată guvernului polonez, iar apoi în ziua semnării Protocolului de la Moscova, Guvernul sovietic prin gura lui M.M. Litvinov a menţionat că poziţia lui în problema basarabeană rămâne neschimbată[313]. Guvernul român în persoana ministrului său de externe G. Mironescu însă a interpretat actul dat în calitate de cedare a Uniunii Sovietice în problema basarabeană, drept „soluţionare” a ei[314].

Ripostând, partea sovietică a dezminţit interpretările româneşti ale documentului semnat: „Declaraţia ministrului român al afacerilor externe nu poate fi calificată altfel decât o tentativă de dezinformare a opiniei publice a propriei ţări şi a opiniei publice din Europa... Niciodată, nicicând şi nici sub un motiv URSS n-a declarat că acceptă o astfel de interpretare a Protocolului de la Moscova. Refuzul războiului, evident, nu constitue refuzul dreptului asupra unui teritoriu ocupat de România”[315].

Atare adevăr era conştientizat şi de oamenii realişti din interiorul României. Astfel, în articolul „Problema Basarabiei rămâne”, ziarul „Universul” scria: „Prin semnarea protocolului de la Moscova ambele părţi [URSS

---

[302] Ibid. C. 570.
[303] Ibid. C. 650.
[304] Scurtu I. Istoria României în anii 1918-1940. P. 27.
[305] Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 218.
[306] ДВП СССР. Т. 9. С. 481.
[307] ДВП СССР. Т. 10. С. 110.
[308] Citat după: Лазарев А.М. Молдавская советская государственность. С. 219.
[309] ДВП СССР. Т. 11. С. 163.
[310] Ibid. C. 503-506; Т. 12. С. 66-70.
[311] Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 103.
[312] История внешней политики СССР. Т. 1. С. 256.
[313] Ibid. C. 67.
[314] Лазарев А.М. Молдавская советская государственность. С. 221-222; Копанский Я.М. Интернациональная солидарность с борьбой трудящихся Бессарабии за воссоединение с Советской родиной (1918-1940). Кишинёв, 1975. С. 69.
[315] Известия ЦИК СССР. 1929, 10 февраля.

şi România] se dezic de război ca o metodă de soluţionare a problemei Basarabiei, dar aceasta nu înseamnă refuzul pretenţiilor de soluţionare paşnică a ei… Toate litigiile vechi şi serioase dintre România şi Rusia Sovietică rămân deschise”[316].

La 4 decembrie 1929, la sesiunea CEC al URSS M.M. Litvinov a confirmat o dată în plus poziţia guvernului său: „Noi nu uităm că la hotarul nostru de sud-vest una din provincii, care formal nu s-a separat de Uniunea noastră, se află sub ocupaţia altei ţări... Eu vorbesc despre Basarabia, populaţia căreia tinde spre reunire cu Uniunea noastră şi despre acest fapt noi nu putem uita”[317].

4. Chestiunea Basarabiei şi relaţiile sovieto-române în anii 1920-1939[318]

Discutarea statutului Basarabiei în prima jumătate a anilor ‘20. În relaţiile României cu Uniunea Sovietică, un obiect de dispută era Basarabia. Conform remarcei academicianului Artiom Lazarev „particularitatea Basarabiei consta anume în faptul că spre deosebire de Finlanda, Polonia, Estonia, Lituania şi Letonia, independenţa cărora a fost recunoscută de Guvernul sovietic, anexarea violentă a acestui ţinut de către o putere străină – România regală – niciodată n-a fost recunoscută de către Republica sovietică, care întotdeauna a considerat Basarabia o parte a teritoriului sovietic... Deşi la Bucureşti Nistrul era numit cu o insistenţă obositoare «hotarul» dintre România şi URSS, nimeni din reprezentanţii sovietici niciodată n-a acceptat stabilirea hotarului de stat pe acest râu”[319]. Interpretarea dată este totalmente susţinută şi de-un alt istoric sovietic moldovean A.G. Morari, care menţionează că „Guvernul sovietic privea absolut legitim Basarabia ca o parte componentă a Uniunii Sovietice şi depunea eforturi insistente în vederea eliberării ei”[320].

Analizând temelia politico-juridică a „alipirii” Basarabiei la Rusia, cunoscutul jurist moldovean A.D. Burian în condiţii noi, de facto, a confirmat această concluzie: „Faptul că Uniunea Sovietică n-a recunoscut niciodată această transmitere şi nu a semnat careva contracte care ar fi legalizat-o, a pus, din punct de vedere al dreptului internaţional, problema Basarabiei în categoria celor nesoluţionate, care necesitau o reglementare juridică”[321]. Acest adevăr îl recunoştea şi unul dintre politicienii români de vază din anii ’30 – ’40 Gh. Tătărescu, care în iulie 1940 scria următoarele: „Sovietele nu au voit nicicând să recunoască formal unirea Basarabiei”[322].

Sperând că Puterea sovietică va cădea în curând, guvernul regal nu se grăbea să înceapă negocierile cu Moscova. „Guvernul român nu s-a grăbit cu reînceperea tratativelor, deoarece împrejurările internaţionale îi erau favorabile. Marile Puteri erau tentate să înlăture Sovietele de la putere, şi acceptarea tratativelor cu ruşii i-ar fi nemulţumit. România nu dorea să schimbe o posibilă recunoaştere a hotarelor sale de către un guvern rus nerecunoscut, pe recunoaşterea din partea Marilor Puteri”[323].

---

[316] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 310.
[317] ДВП СССР. Т. 12. С. 631.
[318] Vezi: Ţâcu O. Problema Basarabiei şi relaţiile sovieto-române în perioada interbelică (1919 – 1939). Chişinău, 2004.
[319] Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 171.
[320] Афтенюк С.Я., Морарь А.Г. Критика антикоммунистических извращений истории Советской Молдавии. Кишинев, 1974. С. 26.
[321] Burian A. Geopolitica lumii contemporane. P. 340.
[322] Tătărescu Gh. Mărturii pentru istorie. Bucureşti, 1996. P. 238.
[323] Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 35; vezi de asemenea concluzia autoarei de la P. 56: „În perioada 1919-1929, oficialităţile de la Bucureşti nu erau predispuse să recunoască guvernul bolşevic de la Petrograd în schimbul recunoaşterii de către acesta a hotarelor României, fixate de către marile puteri la Conferinţa de pace de la Paris”. În alt loc autoarea se combate pe sine însăşi, aducând următoarea informaţie: „Ion I.C. Brătianu, la 13 iunie [1924], ruga prin Herriot pe Poincaré să sugereze URSS ideea că «Franţa nu poate concepe relaţii normale cu Rusia, dacă ea vrea să repună în discuţie chestiuni ca acea a Basarabiei, care este o chestiune definitiv rezolvată»”. // Ibid. P. 64.

Această manevră a şefului guvernului român demonstrează inconsistenţa totală a tezei precum că Bucureştiul nu era interesat în recunoaşterea de către Guvernul sovietic a „hotarului” pe linia Nistrului. Cei care o susţin sunt asemenea vulpii lui Donici, care neputând ajunge strugurele de poamă l-a declarat acru. Mai mult decât atât, în continuare autoarea mai prezintă o informaţie care şi mai mult dezminte „dezinteresul” României în recunoaşterea „hotarului pe Nistru”: „Nici Franţa, nici ţările Balcanice nu doreau să-şi complice situaţia din cauza intereselor româneşti”. // Ibid.

În alte pagini ale lucrării sale doamna Pădureac aduce mai multe exemple care, exprimându-ne la figurat, constituie „ultimul cui” în teoria despre „dezinteres”: „În decembrie 1925, N. Titulescu se arată interesat de poziţia luată de Beneš, menţionând că «dacă Cehoslovacia şi Iugoslavia ne-ar susţine în faţa ruşilor să discutăm cu ei, mai ales acum, când Sovietele se întăresc şi statele Europei caută să se înţeleagă cu ele, iar noi riscăm să rămânem izolaţi, deoarece nimeni niciodată nu va pune mai mare preţ pe interesele româneşti decât pe cele proprii. Situaţia noastră se îmbunătăţeşte doar atunci când interesele noastre coincid cu cele ale altor state – ceea ce însă nu este cazul Basarabiei»”. În alt loc autoarea noastră scrie, combătându-se totalmente pe sine însăşi: „România era gata să negocieze [cu URSS], dar numai în cazul recunoaşterii hotarelor existente”. Şi, pentru a nu-l obosi pe cititor, ultima în acest şir: „La 12 decembrie [1928], Gr. Gafencu susţinea că latura pozitivă a unei înţelegeri cu Uniunea Sovietică constă în întărirea siguranţei hotarelor, fie chiar numai aparent”. // Ibid. P. 66, 69

În anii ’20 guvernele român şi sovietic au negociat permanent problema Basarabiei, dar nimeni nu şi-a schimbat poziţia iniţială. „Runde succesive de negocieri au avut loc în anii 1920 şi 1930, dar niciuna nu a reuşit să rezolve problema basarabeană”[324]. La aceeaşi constatare ajunge şi I.M. Oprea, care menţionează că în anii 1920-1921 „poziţiile divergente ale celor două părţi..., cu tot efortul depus, au rămas ireconciliabile”[325].

Astfel, ambasadorul român la Londra, D.N. Ciotori, a purtat convorbiri cu M.M. Litvinov între 9 şi 14 februarie 1920 (la Copenhaga), iar mai târziu cu L.B. Krasin[326]. Iar la 18 februarie V.I. Lenin i-a declarat corespondentului „New York Evening Journal” că Rusia nu intenţionează să atace Polonia şi România[327]. Drept rezultat, la 24 februarie, ministrul (comisarul poporului) sovietic de externe Gh. V. Cicerin a propus guvernului de la Bucureşti negocieri pentru normalizarea relaţiilor dintre cele două ţări, fiind convins că diferendele pot fi aplanate pe calea tratativelor şi problemele teritoriale rezolvate prin bună înţelegere[328].

Analizând tactica diplomatică a părţii sovietice în acest şi în alte episoade, cercetătorii ruşi Vinogradov V.N. şi Ereşcenko M.D. menţionează următoarele: „Printre altele, alegând timpul şi condiţiile invitării partenerilor români la tratative, s-a manifestat o trăsătură specifică a diplomaţiei sovietice din perioada interbelică: tratativele se propuneau de cele mai multe ori în calitate de măsură preventivă de soluţionare a «problemelor de litigiu» în condiţiile când undeva pe aproape, în culisele diplomaţiei, se simţea forţa reală a Armatei Roşii sau, invers, se resimţea slăbiciunea poziţiei părţii adverse. Anume de aceea, în stilul notelor sovietice la adresa României, domina tonalitatea ultimativă. Această amprentă era prezentă şi în nota din 24 februarie 1920 în care a fost făcută prima invitaţie la masa de tratative (exact ca în nota, cu două decenii mai târziu – din 26 iunie 1940 cu ultimatumul despre reîntoarcerea Basarabiei URSS)”[329]. În principiu, noi suntem de acord cu o astfel de interpretare a lucrurilor, însă nu este destul de clară poziţia autorilor – rezultă că partea sovietică trebuia să-şi înainteze cerinţele în momente de slăbiciune? Ori diplomaţia sovietică nu trebuia să ia în calcul potenţialul Armatei Roşii pentru a-şi realiza sarcinile?

La această propunere premierul A. Vaida-Voievod a răspuns pozitiv la 3 martie, înaintând însă condiţia recunoaşterii încorporării Basarabiei în componenţa României[330]. În nota de răspuns el a menţionat că „România şi-a încheiat unitatea sa naţională” şi ea „a respectat şi respectă principiul de abţinere de la amestecul în afacerile interne ale ţării vecine”[331].

Înainte de-a da răspuns însă, el şi-a asigurat sprijinul lui Lloyd George referitor la „drepturile” României asupra Basarabiei. „Ca un politician experimentat şi iscusit în dreptul internaţional, menţionează V.N. Vinogradov şi M.D. Ereşcenko, el înţelegea că trimiterile la hotărârea Sfatului Ţării despre «exprimarea voinţei poporului» – constituie un argument slab şi dubios în procesul tratativelor cu partea sovietică”[332]. În felul acesta, în relaţiile sovieto-române, s-a produs un „dezgheţ” relativ.

Generalul Averescu, care l-a înlocuit pe A. Vaida-Voievod, în nota sa din 8 octombrie 1920, încredinţa partea sovietică că faţă de Rusia, România întotdeauna a promovat o linie de respectare a „neutralităţii absolute şi necondiţionate”[333]. În nota următoare din 21 octombrie (primită la 22 octombrie) el de asemenea afirma că între cele două ţări nu există niciun fel de probleme litigioase[334].

Cercetătorul olandez W.P. van Meurs, cu trimitere la diplomatul român Falality, menţionează că „în discuţiile neoficiale de la Copenhaga, reprezentantul sovietic, Maxim Litvinov, a oferit acceptarea recunoaşterii

---

Deci, nici vorbă despre o oarecare „nedorinţă” a României, ci mai degrabă este cazul când alte ţări, înţelegând inconsistenţa pretenţiilor româneşti asupra Basarabiei, „nu doreau să-şi complice” viaţa. Elita românească însă „dormea şi visa” recunoaşterea de către URSS a „hotarului pe Nistru”.

[324] King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. P. 38.

[325] Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 252.

[326] Stan C.I. Rusia şi România la conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2. P. 22; Goşu A. Recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România. Ioan Pelivan la Conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 1993, Nr. 9-10. P. 852.

În istoriografia română este destul de răspândit mitul diplomaţiei româneşti precum că Krasin l-a asigurat pe Ciotori „că guvernul [sovietic] doreşte să recunoască «Unirea Basarabiei»”. // Vezi: de exemplu: Nanu F.C. Politica externă a României. P. 114.

Acelaşi gând încearcă să-l implementeze şi academicianul Oprea: „Ciotori... considera că negocierile sale cu ruşii la Copenhaga şi Londra «ajunseseră la punctul de-a obţine recunoaşterea unirii Basarabiei cu România» şi chiar problema tezaurului «era pe punctul de-a fi soluţionată»”. // Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 263.

[327] ДВП СССР. Т. 2. С. 372.

[328] Ibid. С. 390; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 250-251, 273; Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 237-238.

[329] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 251.

[330] Cernovodeanu P. Basarabia. P. 177; Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 188; Bossy R. Amintiri din viaţa diplomatică. P. 47.

[331] ДВП СССР. Т. 2. С. 403; Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 48.

[332] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 251.

[333] ДВП СССР. Т. 3. С. 261; Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 64-65.

[334] ДВП СССР. Т. 3. С. 300; Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 67.

oficiale a suveranităţii româneşti asupra Basarabiei în schimbul rezervei de aur a României, confiscată mai înainte de Guvernul sovietic... La Lausanne, Christian Rakovskii oferise pentru ultima dată recunoaşterea în schimbul rezervelor de aur confiscate”[335]. De fapt, afirmaţiile de acest fel constituie o invenţie a diplomaţiei şi istoriografiei româneşti, scornire absolut neconfirmată documentar[336].

În notele sale din 8 şi 17 martie, 5 august, 29 septembrie, 13 octombrie 1920 partea sovietică amintea permanent despre faptul că în cadrul negocierilor se aşteaptă reglementarea problemei[337]. „Baza în care Guvernul sovietic Rus preferă să ducă tratative cu România se reduce la respectarea strictă a drepturilor statelor şi popoarelor interesate”, se menţiona în nota sovietică din 13 octombrie 1920[338]. În acest sens nu pot fi rezerve referitor la faptul ce îl avea în vedere narcomul sovietic, mai ales că deja la 1 noiembrie Guvernul sovietic a protestat împotriva actului din 28 octombrie 1920 despre recunoaşterea Basarabiei în componenţa României[339], despre care s-a vorbit mai sus.

După cum mărturisesc documentele[340], corespondenţa dintre părţi referitor la ordinea de zi şi locul întâlnirii delegaţiilor ne demonstrează că programul sovietic al conferinţei niciodată nu admitea „măcar o recunoaştere indirectă a ocupaţiei Basarabiei”. În particular, acest lucru era subliniat şi în instrucţiunile CPAE referitor la caracterul provizoriu al liniei de demarcare existente dintre cele două părţi pe Nistru[341].

În lipsa unor confirmări documentare a versiunii româneşti „Basarabia contra tezaurului”, mai este încă o dovadă a falsităţii ei. Chestiunea este de aşa natură că bolşevicii pot fi învinuiţi de orice păcate, însă un lucru e cert – ei erau idealişti revoluţionari, fiind gata să moară pentru idealurile lor, nu luau mită şi erau în afara corupţiei. De aceea, gândul de-a schimba teritoriul sovietic împreună cu întreaga lui populaţie pe aur şi bijuterii nu le putea veni în cap, prin definiţie. Oligarhia guvernantă românească însă, coruptă până în măduva oaselor, era incapabilă să înţeleagă aşa ceva. Probabil de aceea a şi apărut mitul „despre schimb”.

Dar să revenim la berbecii noştri. Vara, la Tallinn, au continuat contactele româno-sovietice prin intermediul reprezentantului Bucureştiului, Gh. Falality şi, a celui sovietic M. Litvinov. Dar românii au declarat că „nu acceptă în niciun caz şi sub nicio formă să pună în discuţie desăvârşirea unităţii naţional-statale a României”[342].În aceste condiţii nu putea fi vorba de-a ajunge la vreun compromis cu sovieticii. La 14 decembrie 1920, Comisarul afacerilor externe al RSFSR iarăşi i-a propus guvernului român de-a începe negocieri de pace, dar şi această notă a rămas fără răspuns[343].

În asemenea circumstanţe, după terminarea războiului sovieto-polonez, în rândurile Armatei Roşii erau foarte puternice dispoziţiile de a-i izgoni pe români din Basarabia. „Imediat după ce bolşevicii i-au distrus pe ultimii generali albgardişti, Frunze, comisarul militar al Ucrainei, iarăşi a propus recucerirea Basarabiei. Frunze era moldovean. El afirma că ar fi fost dificil de demobilizat Armata Roşie, că multe unităţi militare erau moldoveneşti şi basarabene[r] şi că ei cu entuziasm vor participa la războiul contra României. Voroşilov l-a sprijinit pe Frunze”[344]. Această propunere însă n-a avut susţinere în guvernul lui Lenin[345].

---

[335] Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 101-102.
[336] Acest mit migrează de la un autor român la altul.

Astfel, I.M. Oprea, de astă dată făcând referinţă la arhiva MAI al României, scrie că în 1922 la Lausanne „Cicerin (de astă dată deja nu-i Rakovskii – S.N.] a admis în cadrul unui aranjament general «recunoaşterea sub o formă oarecare a alipirii Basarabiei contra tezaurului şi bijuteriilor Coroanei regale»”. // Oprea I.M. Basarabia la Conferinţa româno-sovietică de la Viena (1924). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 1-2. P. 29.

Într-o altă lucrare, acelaşi autor, făcând referinţă la ziarul „Adevărul”, afirmă că în martie 1920 „Pravda” ar fi recunoscut dreptul României asupra Basarabiei, iar la începutul anului următor şi Krasin de asemenea a propus recunoaşterea acaparării Basarabiei de către România în schimbul tezaurului românesc păstrat la Moscova. // Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 255.

„Ruşii ar fi fost dispuşi în 1920-1921 să recunoască unirea Basarabiei”, menţionează un alt istoric. „Ideea de-a refuza pretenţiile teritoriale în schimbul unei recompense economice, scrie autoarea în continuare, a fost sugerată transparent de guvernul bolşevic încă în mai 1919”. // Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 36, 56.
[337] ДВП СССР. Т. 2. С. 403, 409; ДВП СССР. Т. 3. С. 82, 218, 260.
[338] ДВП СССР. Т. 3. С. 260.
[339] Внешняя политика СССР. Сб. документов. Т. 2. С. 522; Бессарабия на перекрëстке европейской дипломатии. С. 247-248; Relaţiile româno-sovietice. Doc. Vol. 1. P. 69.
[340] Vezi: Extrasul din Darea de seamă anuală a CPAE al RSFSR celui de-al VIII-lea Congres al Sovietelor pentru anul 1919-1920. // Бессарабия на перекрëстке европейской дипломатии. С. 274-275.
[341] Ibid. C. 252.
[342] Dobrinescu V. Fl. Bătălia diplomatică pentru Basarabia. P. 86.
[343] Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 189-190.
[r] Nota redactorului ştiinţific: În Armata Roşie în anii războiului civil au luptat circa 200 mii de moldoveni. Astfel, renumita brigadă sub comanda lui Gr. Kotovskii era în proporţie de 90 la sută completată din basarabeni.

Printre trupele sovietice care în primăvara-vara anului 1918, reţinând presiunea diviziilor austro-germane, se retrăgeau de la Nistru spre Don, o deosibită dârzenie şi eroism a manifestat-o detaşamentul revoluţionar din Tiraspol (în trecut Armata revoluţionară specială) sub comanda lui E.M. Venediktov. În regimentele lui, îndeosebi în Primul Nistrean, şi în baterii luptau mulţi voluntari din satele basarabene şi transnistrene, din Bender, Chişinău şi Tiraspol. Şeful statului major al detaşamentului era F. Ia. Levinzon, originar din Orhei, iar preşedinte al Consiliului militar era P.E. Kneagniţkii, născut în Tiraspol.

În primăvara-vara anului 1921, între cele două guverne s-au purtat negocieri referitor la reglementarea relaţiilor pe Nistru[346]: despre încetarea confruntărilor armate, despre linia de demarcare pe Nistru, despre regulile de navigaţie pe acest râu, despre demilitarizarea limanului nistrean, despre evacuarea din Basarabia a multiplelor formaţiuni militare (albgardiste, petliuroviste, mahnoviste) care se bazau pe teritoriul ei[347]. Conducătorul delegaţiei sovietice unite ruso-ucrainene a primit de la Gh. V. Cicerin o directivă în care se cerea „să se ţină cont de faptul că noi nu am recunoscut acapararea Basarabiei de către România şi când vorbim de Basarabia o considerăm o regiune ocupată… Când va fi vorba despre malul basarabean, trebuie evitate astfel de formule care ar putea fi interpretate drept o recunoaştere a Basarabiei în calitate de parte a României"[348].

La rândul său partea română „încerca să obţină stabilirea definitivă a hotarului pe liman, fapt ce ar fi însemnat recunoaşterea Basarabiei ca parte a României"[349]. Confruntandu-se însă de riposta delegaţiei sovietice, guvernul regal s-a dezis de-a încheia o înţelegere. „În consecinţă, pentru guvernul român a rămas definitiv stabilit că frontiera României nu este un obiect de discuţie cu guvernul rus"[350]. În context, trebuie de avut în vedere că din acel moment şi, după cum ne vom convinge în continuare, pe parcursul a două decenii, diplomaţia română şi propaganda inspirată de guvernul regal vor tinde să interpreteze orice înţelegere dintre cele două ţări drept o recunoaştere de către Guvernul sovietic a anexării Basarabiei. Astfel, partea română afirma că propunerea lui Cicerin de-a discuta problemele navigaţiei pe Nistru constituie mai că o recunoaştere a Nistrului în calitate de frontieră sovieto-română.

În septembrie-octombrie 1921 a avut loc **conferinţa sovieto-română de la Varşovia**, la care, de rând cu multe alte chestiuni, vice-comisarul afacerilor externe L.M. Karahan a propus examinarea primordială a problemei basarabene[351]. Guvernul sovietic a dat lămuriri că „sarcina conferinţei a constat... doar în trasarea liniei de demarcare, ţinând cont de ocupaţia, de facto, a Basarabiei de către trupele române"[352]. Conducătorul delegaţiei române, ambasadorul Falality a refuzat examinarea ordinii de zi, propuse de partea sovietică, motivând aceasta prin faptul că Basarabia a intrat în componenţa României în baza voinţei poporului ei[353]. La aceasta Karahan a ripostat că „guvernul rus este de părerea că România dispune de Basarabia în baza dreptului forţei…

O unitate exemplară a Armatei Roşii era divizia a 45-a de puşcaşi Basarabeană, decorată la 1 octombrie 1919 de către Consiliul Militar-Revoluţionar al Republicii sovietice cu Drapelul roşu de onoare pentru marşul eroic al Grupării de Sud în toamna anului 1919. În momentul formării, în iunie 1919, divizia număra 11 mii de ostaşi, avea 23 de tunuri, 193 de mitraliere şi 3 avioane. Cea mai mare parte a comandanţilor ei era alcătuită din basarabeni şi locuitori ai malului stâng al Nistrului. Comandantul ei era I.E. Iakir, originar din Chişinău. Comandant al Primei brigăzi de puşcaşi, alcătuită în majoritate din basarabeni participanţi la răscoala de la Hotin, era deja cunoscutul Levinzon, iar unul din regimentele ei era condus de A.V. Popa, originar din satul moldovenesc Cotiujenii Mari, judeţul Soroca. În strânsă colaborare cu divizia a 45-a era şi Primul regiment Basarabean de cavalerie, care lupta sub comanda lui I.S. Neagu, originar din Satul Nou, judeţul Odesa.

A.V. Popa – unul din conducătorii Sovietului judeţean Bălţi al deputaţilor ţăranilor. Anatolie Popa, fiu de ţăran, căpitan-locotenent al armatei ruse, vicecomisarul Sfatului Ţării în judeţul Bălţi, convingându-se că acest organ a trădat interesele poporului propriu, a rupt cu desăvârşire orice relaţii cu el şi a trecut de partea Puterii sovietice. Un om de o excepţională vitejie personală. După ocuparea Basarabiei de către români a fost condamnat la moarte, dar, în speranţa de a-l atrage de partea sa, regele Ferdinand a anulat sentinţa şi i-a propus să meargă în serviciul armatei române. El însă evadează, trece Nistrul, dar, odată cu începutul răscoalei de la Hotin, revine şi continuă lupta cu violatorii Patriei. După înfrângerea răscoalei se reîntoarce pe malul stâng. Fiind comandant de regiment, sub conducerea lui Iakir, în componenţa renumitei Grupări de sud, răzbate prin încercuirea denikinistă spre joncţiune cu trupele sovietice, fapt pentru care, unul din primii în Armata Roşie este decorat cu Ordinul Drapelul roşu de luptă. A participat la luptele cu Denikin, Iudenici, Mahno şi cu polonezii. La 25 iunie 1920 a fost rănit mortal în luptă. // Vezi: ESM, vol. V. P. 293; Березняков Н.В. и др. Борьба трудящихся Бессарабии за своё освобождение. С. 71, 73; Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции. Сборник документов. С. 43.

[344] Fisher L. Men and Politics. Europe the two World Wars. New York, 1966. P. 133.

[345] Despre planurile de eliberare a Basarabiei de ocupanţii români prin aplicarea forţei armate încă în 1919 vezi: Антонов-Овсеенко В.А. Записки о гражданской войне. Т. 4. М.-Л., 1933. С. 30-48, 80-85, 193-196.

[346] În opinia cercetătoarei sovietice A. Iazikova, guvernul român a fost de acord să înceapă negocierile doar după sfârşitul războiului sovieto-polonez. // Vezi: Язькова А.А. Малая Антанта в европейской политике. М., 1974. С. 179.

[347] ДВП СССР. Т. 4. С. 57, 266-267, 269-270, 541-542, 544; vezi de asemenea: Язькова А.А. Малая Антанта в европейской политике. С. 179.

[348] ДВП СССР. Т. 4. С. 179.

[349] Ibid. С. 686.

[350] Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 254.

[351] Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. 2. С. 173; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 277; vezi de asemenea: Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 257-259, 262; Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 120-127; Stepaniuc V. Statalitatea poporului moldovenesc. P. 241-243; Copanschii Ia. M. Diplomaţia sovietică în lupta pentru soluţionarea echitabilă a problemei basarabene. P. 68-70.

[352] ДВП СССР. Т. 4. С. 480.

[353] Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. 2. С. 174; Nanu F.C. Politica externă a României. P. 119-121.

El nu poate atribui expresia «unire liberă» actelor pure de violenţă şi invazie, pe care le reprezintă în istoria Basarabiei cele din anul 1918”[354].

O lună au durat negocieri sterile[355], şi la 21 octombrie, la indicaţia guvernului său, partea română a refuzat să semneze declaraţia propusă de delegaţia sovietică despre neutralitate, în caz dacă una dintre părţi va fi atacată de-o terţă putere. Părăsind conferinţa, diplomaiţi români au afirmat că o aşa declaraţie ar echivala cu „o alianţă parţială cu guvernul Sovietelor”[356].

În felul acesta Conferinţa de la Varşovia n-a dat niciun rezultat, fiindcă partea română a înaintat în calitate de condiţie prealabilă a reglementării relaţiilor bilaterale recunoaşterea de către Guvernul sovietic a anexării Basarabiei. Comentând bilanţul ei, istoricul francez Ch. Beaucourt scria: „Statul vecin acaparează cu forţa teritoriul sovietic, refuză de la orice tratative cu URSS şi, menţinând prada, înaintează în calitate de condiţie prealabilă recunoaşterea de către URSS a legalităţii anexării”[357].

În literatura istorică şi memorialistică română domină însă o altă interpretare a acestor evenimente. Tipică în acest sens este poziţia cunoscutului diplomat român Raoul Bossy care menţionează că negocierile începură în luna august la Viena şi au fost „tărăgănate până prin octombrie, când ruşii ridicară, cum era de aşteptat, chestiunea Basarabiei, iar noi pe cea a Tezaurului românesc depus la Moscova”[358]. „În cursul tratativelor susamintite Falality-Karahan, continuă Bossy, şeful delegaţiei sovietice solicită o întrevedere particulară reprezentantului nostru şi se arată deosebit de conciliant, de bună seamă din cauza situaţiei critice a trupelor sovietice urmărite de armata lui Vranghel. El nu se sfii să mărturisească lui Falality că pentru Guvernul sovietic, Basarabia era, la drept vorbind, un obiect de schimb şi că ar fi dispus să renunţe la posesiunea ei, dacă Guvernul român ar renunţa să ridice reclamaţii pecuniare, adică să renunţe la Tezaur... S-ar încheia un tratat reciproc de neutralitate (adică de-a nu interveni, dacă una din părţi era atacată de terţi) – care în schimbul Basarabiei ar procura Sovietelor garanţia că România nu-l va ajuta pe Vranghel – şi o convenţie prin care s-ar declara că pretenţiile pecuniare româneşti (recte: Tezaurul) erau compensate de valoarea armamentului rusesc lăsat în România după armistiţiul de la Brest-Litovsk. Adică Basarabia contra Tezaurului! Karahan adăugă cam următorul raţionament: «De ce ne certăm? Să fim realişti. Dvs. aveţi Basarabia, pe care noi nu suntem în stare s-o luăm înapoi. Noi avem Tezaurul, pe care dvs. nu-l puteţi redobândi...»

Falality a consemnat convorbirea într-un memoriu pe care l-a trimis la Bucureşti şi pe care l-am citit. Alexandru Averescu pusese o rezoluţie favorabilă, autorizându-l pe Falality, după câte îmi amintesc, să continue conversaţiile pe liniile indicate de Karahan... Numai că bolşevicii nu s-ar fi ţinut de cuvânt şi, îndată trecută, primejdia atacului lui Vranghel ar fi reînceput să revendice ţinutul nostru...

Veni însă Take Ionescu ministrul de externe. El se întorcea dintr-o călătorie în Apus. I se arătase, la Paris, că Franţa şi Anglia n-ar admite ca România – pentru care făcuseră atât şi căreia îi recunoscuseră în 1920, împreună cu Italia şi Japonia, stăpânirea asupra Basarabiei – să se desolidarizeze acum de ele, pentru a recunoaşte regimul actual din Rusia. Or, nu trebuie uitat că Londra, ca şi Parisul, îl susţineau moral şi material pe Vranghel... Eram, prin urmare, moralmente angajaţi faţă de puterile occidentale... Ion I.C. Brătianu împărtăşea punctul de vedere a lui Take Ionescu, căci acceptarea propunerii lui Karahan ar fi riscat să slăbească legăturile noastre de alianţă cu Franţa şi Polonia. Falality primi, aşadar, instrucţiuni de-a refuza sugestiile lui Karahan...

Cât despre Franţa şi Anglia, ele au părăsit mai târziu cauza lui Vranghel şi, în 1927 (corect în 1924 – S.N.), au recunoscut Uniunea Sovietică, uitând fireşte să asigure poziţia României faţă de Rusia, a acelei Românii pe care o împiedicaseră să se învoiască direct cu Moscova!”[359]

În istoriografia contemporană românească poziţia lui Take Ionescu este totalmente îndreptăţită. Astfel Ion Oprea scrie că ministrul de externe „considera că pentru cauza ordinii interne româneşti, ca şi pentru cauza

---

[354] Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. 2. С. 182.

[355] Mai detaliat vezi: Ibid. C. 175-178; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 256-258.

„La 2 noiembrie 1921, Take Ionescu menţiona că întreruperea acestora s-a datorat faptului că ruşii au adus în discuţie problema Basarabiei, care fusese rezolvată de Marile Puteri, în baza Hotărârii legitime a Sfatului Ţării”. // Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 41.

[356] Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. 2. С. 178.

[357] Beaucourt Ch. L'Union Sovietique et la Roumanie. // Les Frontieres europennes de l'URSS. 1917-1941. Paris, 1957. P. 296.

[358] Bossy R. Amintiri din viaţa diplomatică. Vol. 1. P. 47; acest punct de vedere, drept veridic, îl prezintă şi Gh. Brătianu. // Brătianu Gh. 1. Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice. P. 66-67; vezi de asemenea: Nanu F.C. Politica externă a României. P. 120-121.

Iată la ce concluzie „originală” ajunge Frederic Nanu, prezentându-şi dorinţa drept realitate: „Se poate argumenta, mai ales după experienţele statelor baltice, ale Poloniei şi Finlandei că recunoaşterea sovietică a frontierelor era fără valoare, dar nu încape îndoială că nu România era răspunzătoare de faptul că Rusia nu a recunoscut unirea Basarabiei. În 1920 ea ar putut fi obţinută probabil doar cu preţul recunoaşterii guvernului sovietic; în 1921 ea ar fi trebuit să includă un tratat de neutralitate, ca şi abandonarea pretenţiei privind restituirea rezervelor de aur şi alte bunuri ale Băncii Naţionale”. // Nanu F.C. Politica externă a României. P. 121.

[359] Bossy R. Amintiri din viaţa diplomatică. Vol. 1. P. 48, 49, 50.

ordinii generale ar fi fost deplorabil ca chestiunea unirii Basarabiei cu România «să aibă aerul de-a nu fi o decizie europeană, ci o concesie bolşevică»”[360]. Pretenţia sovietică, continuă autorul, „de a se aproba unirea Basarabiei cu România numai printr-un tratat româno-rus nu este decât rezultatul unei gândiri juridice care ignoră faptul simplu că un teritoriu răpit prin forţă nu are nevoie de-un tratat, ca să fie înapoiat poporului păgubitor. Numai acordul Conferinţei de pace a fost legitim şi necesar... Pe bolşevici însă nu-i interesa respectul legii internaţionale sau drepturile istorice ale românilor. Ei voiau să obţină teritoriul Basarabiei pentru a-l folosi în scopurile lor imperialiste”[361].

Evident, dl academician nici de astă dată nu este sincer. De-ar fi acceptat Guvernul sovietic „un tratat româno-rus” referitor la „aprobarea unirii Basarabiei cu România”, problema era soluţionată în favoarea României încă la începutul anilor ’20 şi dl Oprea ar fi scris alte cărţi, în care s-ar fi făcut concluzii că „numai acordul bilateral a fost legitim şi necesar”... Şi îi asigurăm pe dl Oprea & K^0, dacă bolşevicii i-ar fi făcut regelui Ferdinand această „concesie”, nu numai românii ar fi primit-o cu bucurie, ci şi întreaga comunitate internaţională ar fi recunosctut-o imediat. Să-l asculţi pe dl Oprea, rezultă că bolşevicii pretindeau la „aprobarea unirii Basarabiei cu România numai printr-un tratat româno-rus”, iar oligarhia românească doar se opunea vehement...

Iată cum comentează situaţia dată istoricul moldovean de orientare proromânească Lidia Pădureac: „Într-adevăr, Bucureştiul în acel moment nu era interesat să readucă în discuţie chestiunea Basarabiei, cu atât mai mult că după 28 octombrie 1920 ea nu exista pe arena internaţională”[362].

Stranie poziţie: de nu doresc să văd ceva, declar acest lucru inexistent. Ar fi mai clar, dacă dumneaei ar fi scris ceva de felul precum că „politica sovietică era inechitabilă, agresivă sau revizionistă”, cum o fac alţi autori. În acest caz însă ne confruntam iarăşi de situaţia când: „dacă realitatea vine în contradicţie cu viziunile noastre, cu atât mai rău pentru realitate”. Adică, dacă nu suntem în stare să soluţionăm problema cum am dori, o declarăm că „nu exista pe arena internaţională”. Am ascuns capul în nisip şi nu ne pasă de nimic...

În continuare autoarea menţionează că „mulţi politicieni români considerau că prin tratativele de la Varşovia s-a ratat ocazia de-a obţine recunoaşterea unirii Basarabiei din partea Rusiei”[363]. Iarăşi iluzie. Această „ocazie ratată” este doar o invenţie „patriotică” românească. Absolut toate documentele combat această afirmaţie nefondată. În continuare, autoarea noastră, contrar tuturor celor expuse de dumneaei mai înainte, afirmă că „România a refuzat tranzacţia «Basarabia = tezaur» (propusă de Guvernul sovietic), întrucât aceasta le-ar fi permis ruşilor să invoce ulterior ideea că România ar fi cumpărat această regiune”[364]. Teză pentru copii mici şi naivi...[365]

În alt loc pe paginile lucrării sale autoarea aduce „argumente suplimentare” în folosul tezei de ce partea română a întrerupt negocierile: „Ion Brătianu a considerat că Basarabia era mai bine asigurată prin omnipotenţa franco-britanică, decât prin consimţământul Rusiei sovietice, nerecunoscute de Marile Puteri”[366]. Deci, posibil

---

[360] Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 280.
[361] Ibid. P. 283.
[362] Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 40.
[363] Ibid. P. 40-41.
[364] Ibid. P. 56.

Despre propunerea tranzacţiei „Basarabia în schimbul tezaurului", chipurile făcută de Karahan şi respinsă de Falality scrie şi I.M. Oprea. // Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 258.

Încercând să „argumenteze” poziţia părţii române, dl Oprea menţionează: „Şeful delegaţiei sovietice trecea de asemenea sub tăcere adevărul arhicunoscut că şi Basarabia şi tezaurul aparţin românilor şi deci ruşii nu propuneau un schimb căci el nu avea sens, ci prin abuz de putere, comunicau guvernului României că vor să reţină ceea ce le convenea atunci mai mult din aceste componente ale patrimoniului naţional românesc”. // Ibid. P. 259.

Cu referinţă la „Rossiiskaia gazeta” (fără indicarea numărului acesteia), autorul prezintă poziţia lui Cicerin care, chipurile, propunea Biroului Politic al CC al PC(b)R schimbul «Basarabia – tezaur», iar Lenin, fiind indecis, parcă ar fi şovăit un timp. Tot aici autorul ne comunică că Cicerin pleda pentru recunoaşterea Basarabiei în componenţa României în schimbul unui tratat de pace cu această ţară. „Raţionamentele cuprinse în documentul elaborat de Comisarul Poporului pentru Afacerile Străine, afirmă I. Oprea, ca şi reacţiile pozitive ale Biroului Politic sunt argumente care probează că ideea unirii Basarabiei în schimbul tezaurului a luat naştere la Kremlin şi nu a fost o născocire a delegaţiei ruse la conferinţa de la Varşovia”. În continuare autorul afirmă că Troţkii a susţinut ideea tranzacţiei „Basarabia – tezaur”, însă Lenin, în fine, a respins-o. // Ibid. P. 260-261, 262.

Chiar dacă admitem că cele expuse mai sus nu sunt un fals (lipsesc izvoarele – ca minimum „Rossiiskaia gazeta” nu este un izvor), în orice caz, toate acestea nu au nicio valoare juridică şi înseamnă doar una: poziţia oficială sovietică era în proces de elaborare.

[365] Acest gând este frecvent utilizat în lucrările ştiinţifice româneşti de profil. Astfel, I.M. Oprea afirmă că „dacă ar fi acceptat târguiala propusă de sovietici, guvernul român ar fi apărut ca un cumpărător al Basarabiei pe care o plătea cu preţul propriului tezaur aflat la Moscova şi, în consecinţă, ar fi oferit posibilitatea să se creadă că această provincie nu reprezintă o parte organică a patrimoniului naţional românesc”. // Ibid. P. 264.

[366] Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 42.

Aceasta ar fi însemnat, consideră academicianul Oprea că „Marile Puteri occidentale ar fi văzut într-o asemenea cerere un semn al neîncrederii României în valoarea politică şi juridică a tratatelor postbelice şi în forţa celor ce le garantau respectarea”. // Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. 264.

fără s-o dorească, autoarea noastră recunoaşte caracterul nerealist sau chiar naiv al politicii externe româneşti din acea vreme. Mă refer la aşa-numita „omnipotenţă franco-britanică”. Şi dacă în 1917-1918, când România abia ocupase Basarabia, astfel de iluzii mai puteau fi înţelese, în 1921, când intervenţia antisovietică suferise o înfrângere totală şi un stat capitalist după altul începuse procesul de normalizare a relaţiilor sale cu Rusia sovietică (prima o făcuse Anglia în martie 1921, semnând un acord comercial cu Moscova[367] – S.N.), acest lucru demonstra doar una: în problema basarabeană oligarhia românească în frunte cu Brătianu promova o politică nerealistă, mai devreme sau mai târziu sortită eşecului, ce s-a şi întâmplat în 1940.

Adevărul e că dna Pădureac ajunge la o altă concluzie, menţionând că „întărirea puterii Uniunii Sovietice a determinat un comportament mai obraznic faţă de autorităţile române”[368]. În calitate de exemplu practic de „comportament obraznic” al autorităţilor sovietice, ea aduce telegrama lui Cicerin din 11 noiembrie 1922, despre care va fi vorba mai jos şi în care se vorbeşte despre frontiera sovieto-română pe Prut[369]. În aşa caz, comentariile sunt de prisos...

De asemenea în istoriografia română contemporană persistă şi teza despre „trădarea” României de către occidentali. Astfel, C.I. Stan scrie următoarele: „Guvernele semnatare ale acestui tratat (din 28 octombrie 1920 – S.N.), recunoscând rând pe rând puterea sovietică, au omis să ceară recunoaşterea de către URSS a actului din 28 octombrie 1920, fapt care a dus la accentuarea stării de tensiune între România şi statul sovietic”[370]. Pretenţii exagerate şi absolut nefondate, de parcă scopul principal al guvernelor occidentale era apărarea intereselor hrăpăreţe româneşti şi nu ale celor proprii, inclusiv de consolidare a securităţii europene în ansamblu!

Dar să revenim la anul 1921. Analizând cele expuse mai sus, apar un şir de întrebări: Prima – cu toate că „memoriul lui Falality trimis la Bucureşti, în care a fost consemnată convorbirea acestuia cu Karahan şi pe care l-a citit R. Bossy”, se păstrează în arhiva ministerului român de externe şi a fost publicat în 1999[371], avem mari rezerve în veridicitatea lui. Ba mai mult, suntem aproape convinşi că fondul discuţiei lui Falality cu Karahan a fost falsificat. Probabil acest lucru s-a întâmplat din motive de „consum intern”, dar şi pentru „urechile” diplomaţilor occidentali.

A doua – de ce „tratativele Falality-Karahan” referitor la tranzacţia „Basarabia contra Tezaurului” nu se confirmă de niciun izvor sovietic? Este absolut clar că Lev Karahan nu putea din proprie iniţiativă să „solicite o întrevedere particulară” lui Falality. Înainte de aceasta, pentru a face o astfel de propunere părţii române,

---

În realitate totul era tocmai invers, deoarece aşa-numita recunoaştere a „unirii” Basarabiei cu România, după terminarea intervenţiei antisovietice devenise o problemă în relaţiile Occidentului cu Rusia. După cum vom arăta în continuare, în anii ’20-’30 mai mulţi lideri occidentali considerau această recunoaştere ca o greşeală. Ba mai mult, anume Franţa şi Polonia împingeau România spre o înţelegere cu URSS, fapt despre care ne vom convinge mai jos. Dar şi recunoaşterea unanimă de către comunitatea internaţională a reîntoarcerii Basarabiei în componenţa URSS în iunie 1940 combate teza istoriografiei româneşti precum că marile puteri occidentale ar fi fost împotriva recunoaşterii ipotetice din partea Uniunii Sovietice a „unirii” Basarabiei cu România.

În continuare autorul, combătându-se pe sine însuşi, vorbeşte despre propunerea guvernului român de la sfârşitul anului 1922 (în schimbul propunerii sovietice despre dezarmare) de-a încheia un acord comun cu sovieticii referitor la faptul că „frontiera Nistrului să nu mai constituie un obiect de negociere cu Rusia Federală”. Acest lucru „a stârnit obişnuita împotrivire a ruşilor”. // Ibid.

[367] Încă la 18 noiembrie 1920, cabinetul britanic, cu o majoritate absolută, a adoptat hotărârea „de a împuternici ministrul comerţului să încheie un acord comercial cu Rusia”. În aceeaşi zi Lloyd George a declarat în camera comunelor că temelia înţelegerii cu Rusia este elaborată de cabinet. În sfârşit, la 29 noiembrie 1920, lui L. Krasin, oficial, i-a fost înmânat proiectul britanic al acordului. Astfel, negocierile au intrat în faza finală şi la 16 martie 1921 înţelegerea a fost semnată. Ea avea un caracter nu numai comercial, ci şi politic. Aceasta însemna că guvernul britanic a recunoscut de fapt Rusia sovietică, cu toate că între cele două ţări rămâneau multe probleme de litigiu. La 23 martie 1921 Lloyd George oficial a declarat că acordul anglo-sovietic înseamnă recunoaşterea de fapt a Rusiei sovietice.

Părţile semnatare se obligau să se abţină de la orice acţiuni duşmănoase şi realizarea, „în afara hotarelor proprii”, a propagandei îndreptate contra altei părţi contractante. Părţile se obligau să nu stabilească una împotriva alteia blocade, să lichideze „toate obstacolele ce existau până în acel moment în calea reluării comerţului, să asigure condiţii nu mai rele în comparaţie cu comerţul cu alte state». Guvernul englez a declarat că nu va întreprinde acţiuni, care vor avea ca scop arestarea sau acapararea aurului, averii şi mărfurilor, ce aparţin guvernului sovietic şi vor fi exportate în Anglia. Fără această obligaţie nu era posibil niciun fel de comerţ. Într-o declaraţie comună s-a convenit că rezolvarea problemei despre pretenţiile reciproce îşi va găsi loc în tratatul de pace, încheierea căruia pe viitor se prevedea în preambulul acordului. // Vezi: ДВП СССР. Т. 3. С. 128, 607-614; История дипломатии. Т. 3. С. 229-230; Назария С.М. История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время. Кишинёв, 2007. С. 62.

[368] Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 45.

[369] Ibid. P. 46.

[370] Stan C.I. Rusia şi România la conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2. P. 26.

[371] Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. Bucureşti, 1999. P. 140-142; vezi de asemenea: Telegrama din 17 octombrie 1921 a lui T. Ionescu către Gh. Falality. // Ibid. P. 155-159; şi de asemenea: Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 164-166, 167.

chiar şi în cadrul unei „întrevederi particulare”, el trebuia să primească acceptul şefilor săi. Sau chiar dacă, să admitem imposibilul şi să presupunem că diplomatul sovietic a făcut-o din proprie iniţiativă fără a se consulta cu guvernul şi fără ştirea acestuia, chiar şi atunci, după ce întâlnirea avuse loc, el trebuia să informeze guvernul său despre faptul întâlnirii şi discuţiei cu Falality. Absolut nicio urmă a acestor acţiuni nu se află nicăieri.

Ba mai mult, la 19 noiembrie 1921 Gh. V. Cicerin a expediat o telegramă misiunilor ruseşti din Revel (Tallinn), Riga şi Helisinfors (Helsinki) cu indicaţia de-a dezminţi zvonul despre faimoasa discuţie care ar fi avut loc dintre Karahan şi Falality în problema „aurului românesc”: „Aceasta este o scenă inventată. Karahan niciodată nu i-a spus lui Falality, precum că aurul şi bijuteriile româneşti nu mai există. Aceasta e o scornire. Este necesar de combătut în presa din ţările voastre şi din alte ţări în care aveţi aşa posibilităţi invenţiile româneşti referitor la aceste tratative”[372].

A treia – dacă propunerea tranzacţiei „Basarabia contra Tezaurului” a fost făcută şi despre ea erau informaţi englezii şi francezii, de ce niciun diplomat occidental niciodată n-a confirmat justeţea acestui fapt? Răspunsul la toate aceste întrebări poate fi doar unul – aceasta este o invenţie a diplomaţiei române, devenite imediat un nou mit al istoriografiei române, cu scopul de-a plăsmui dovezi în favoarea tezei „Basarabia – pământ românesc!”

Dar mai este un argument care confirmă concluzia noastră – teza despre „situaţia critică a trupelor sovietice urmărite de armata lui Vranghel” şi interesul „Sovietelor în garanţia României de-a nu-l ajuta pe Vranghel în schimbul Basarabiei”. Ceva mai absurd decât această afirmaţie este greu de închipuit şi într-un aşa „argument” pot crede doar nişte naivi*. Problema dată, în toamna anului 1921, nu mai exista – „baronul negru” a fost distrus şi izgonit din Rusia încă în decembrie 1920! Aşadar, „argumentul Vranghel” nici nu putea figura la ordinea de zi în timpul negocierilor „Falality-Karahan” şi a fost inventat ca şi întreaga „construcţie” a pseudoacordului lui Karahan de-a accepta tranzacţia „Basarabia contra Tezaurului”.

Iar Gh. Brătianu, atât de înalt apreciat de istoriografia română contemporană, scria încă în 1943 în legătură cu aceasta: „În realitate este evident că, în timpul anului 1920, Guvernul sovietic a fost de mai multe ori pe punctul să renunţe, printr-un tratat, la orice pretenţie asupra Basarabiei. Era gata să o facă în timpul războiului împotriva Poloniei când se temea în fiecare moment de-o intervenţie românească şi se arăta însă dispus s-o facă, în schimbul tezaurului român, în momentul în care se pregătea să se repeadă asupra Crimeii şi să lichideze armata lui Vranghel. Dacă România nu a cedat acestei dorinţe care ar fi simplificat problema viitoarelor sale raporturi cu URSS, aşezându-le la acelaşi nivel cu cele ale Poloniei după tratatul de la Riga, a făcut-o numai pentru a rămâne solidară cu puterile aliate şi ţinând cont de sugestiile lor. Deci, acestea sunt primele responsabile de situaţia atât de specială în care s-a aflat apoi România în relaţiile sale cu vecinii ei din est. Fără intervenţia lor, ea putea obţine această recunoaştere sigură din partea URSS-lui... Marile Puteri, care dezaprobaseră negocierile directe româno-sovietice, au recunoscut, fiecare la rândul ei Guvernul sovietic”[373].

Dacă ţinem cont de faptul că toate cele scrise mai sus de Brătianu constituie un mit şi Guvernul sovietic niciodată nici măcar indirect nu s-a dezis de Basarabia, din toate acestea decurge doar un singur lucru: România, „fidelă” obligaţiunilor sale de aliat, a fost „trădată” de către puterile occidentale. În 1943 aşa ceva era lesne de scris, doar românii erau aliaţii lui Hitler, iar statele occidentale erau duşmanii lor. Însă şi în zilele noastre această teză nu este străină unor istorici români. În orice caz până în prezent nimeni nici măcar n-a încercat s-o combată.

În contextul celor expuse, se cere o scurtă tratare încă a unei chestiuni a relaţiilor sovieto-române din acea perioadă – cine, cui şi cât era dator, problemă care este foarte intens discutată în zilele noastre în literatura istorică românească[374]. În paralel, colegii români nu trebuie să uite că, dacă partea română are temei de-a înainta pretenţii referitor la înapoierea valorilor transmise în 1916 pentru păstrare în Rusia, apoi tot atât de natural este şi dreptul altei părţi de-a primi compensaţii pentru pagubele pricinuite în legătură cu acapararea averii militare şi depozitelor ruse în 1917-1918. În culegerea de documente citată de noi deja de mai multe ori,

---

[372] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 290.

* Anume pentru astfel de oameni şi sunt destinate miturile „istorice”. Pentru românişti contează nu elucidarea evenimentelor ce s-au produs în realitate, ci faptul cum „trebuiau” să deruleze. Iar dacă ceea ce a fost în realitate nu corespunde cu ceea „cum trebuia să fie”, atunci pe paginile manualelor, jurnalelor şi monografiilor „ştiinţifice” este prezentată versiunea ce corespunde sarcinilor realizării proiectului geopolitic românesc. Astfel, după cum am mai menţionat deja, „dacă realitatea vine în contradicţie cu viziunea românistă, cu atât mai rău pentru realitate”.

În context, sarcina principală a „ştiinţei istorice” naţionaliste – româneşti şi pro-româneşti – constă în debilizarea propriei populaţii şi, în primul rând, a tineretului moldovean. Acestuia zilnic i se inhibează „adevăruri româneşti” c-un anumit scop: de-a smulge din sufletele tinerilor spiritul moldovenesc şi atitudinea tradiţional prietenească a tuturor generaţiilor precedente ale poporului moldovenesc faţă de Rusia. Drept garanţie a „victoriei românismului” în Moldova şi, în fine, alipirea ei la „Patria-mumă România Mare” constituie îndoctrinarea majorităţii moldovenilor cu teza „Basarabia – străvechi pământ românesc, rupt cu forţa şi menţinut de Rusia, care întotdeauna a fost duşmănoasă românilor”. Cultivarea urii faţă de Rusia este condiţia principală a lichidării Moldovei. Este de regretat doar faptul că din 1991 şi până în prezent acest lucru nicicum nu-l pot înţelege guvernanţii de la Chişinău. Cei de la Bucureşti niciodată şi sub nicio putere nu uită acest „adevăr”.

[373] Brătianu Gh. Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice. P. 67, 69.

[374] Vezi: Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917) selectate, adnotate şi comentate. Bucureşti, 1993.

acestei probleme de asemenea i se acordă o anumită atenţie şi oricine dintre cititori poate lua cunoştinţă de aceste materiale[375].

Istoricii ruşi V.N. Vinogradov şi M.D. Ereşcenko apreciază în felul următor problema în cauză: „Despre pretenţiile române pe diferite căi soseau la Moscova informaţii din ziare frapante prin mărimea lor şi care nu insuflau nicio încredere. Când în toamna lui 1916 din România se auzeau chemări de ajutor care aminteau mai mult o rugă fierbinte şi trupele ruse «din mers» se aruncau în luptă pentru salvarea României de la o ocupaţie completă, nu era timp pentru legalizarea decontărilor reciproce. Acum însă rezultă că armata venită să salveze România trebuie să plătească bani gheaţă pentru tot ce a mâncat, iar Rusia – să recupereze pagubele pricinuite în mersul operaţiunilor militare, să restituie costul hârtiilor de valoare aduse în lăzi plombate. Cu regret, în prezent, în materialele despre «aurul românesc», publicate în România, inclusiv în ediţiile rusofone, referitor la contrapretenţiile părţii ruso-ucrainene se păstrează o tăcere mortală”[376].

După eşecul Conferinţei de la Varşovia, cu scopul efectuării presiunilor asupra părţii sovietice pentru a soluţiona problema basarabeană, guvernul român a încercat să folosească formaţiunile albgardiste şi petliuroviste care şi-au găsit adăpost în Basarabia – la 19 noiembrie 1921 sub comanda atamanilor Guleai-Guleiko, Pşennik şi Baturin ele au debarcat pe malul stâng al Nistrului şi, fiind acoperiţi de focul de artilerie şi mitraliere a armatei române, au desfăşurat ofensiva spre Tiraspol[r]. Acest atac banditesc a fost respins, însă au fost omorâţi zeci de cetăţeni sovietici[377].

La Conferinţa de la Genova (aprilie-mai 1922) CPAE al RSFSR, Gh. V. Cicerin, a făcut o declaraţie, precum că Rusia nu recunoaşte anexarea Basarabiei[378]. În „Pretenţiile Statului sovietic faţă de ţările responsabile de intervenţie şi blocadă”, înaintate la 8 mai de către delegaţia sovietică, punctul „Pierderi de teritorii” începe cu cuvintele: „Basarabia, ocupată de România”[379]. Comentând cerinţa puterilor occidentale despre restituirea

---

[375] Vezi: Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 258-262, 280-289; vezi de asemenea: Советско-румынские отношения. Т. 1. С. 172-174; Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 139-140.

[376] Ibid. С. 260.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Guvernul român şi administraţia Basarabiei acordau sprijin şi ajutor direct petliuroviştilor, albgardiştilor şi unui şir de formaţiuni banditeşti, care acţionau contra Puterii sovietice în raioanele de pe malul stâng al Nistrului şi subminau procesul de restabilire a vieţii economice. În nota informativă a miliţiei guberniale Odesa despre banditismul din gubernie şi lupta cu el în lunile ianuarie-noiembrie 1921 se menţiona: „România, membră a Micii Antante, permanent trimite cete petliuriste în gubernia noastră cu scopul torpilării vieţii paşnice a Republicii Ucrainene. Bande înarmate până în dinţi a lui Zabolotnâi şi alţi «tătuci» terorizează populaţia ţărănească paşnică, lucrătorii de partid şi sovietici... Lupta zilnică istovitoare cu banditismul de peste hotare se răsfrânge negativ asupra situaţiei politice din gubernie.

În continuare sunt prezentate exemple concrete:

În iulie [ca şi în mai – V.P.] în judeţul Balta a apărut de peste hotare o nouă bandă de 1500 de galiţieni...

În septembrie, în judeţul Balta au fost foarte simţite provocările conducătorilor străini ai bandiţilor...

În octombrie... în pădurile de la Berşadi a apărut o bandă din 200 de oameni venită din România... În noiembrie, în judeţul Balta, iarăşi a apărut Zabolotnâi. În apropierea Birzulei se ocupa cu prădăciunea atamanul Guleai-Guleico. În una dintre voloste a fost descoperit un cuib banditesc şi reţinuţi doi ofiţeri români şi cinci cazaci. La 19 noiembrie, în raionul Parcanilor, o bandă a trecut Nistrul în judeţul Tiraspol. Ea n-a căpătat sprijin din partea ţăranilor şi, neajungând la Tiraspol, a fost distrusă de trupele noastre”.

În legătură cu atacul banditesc din 19 noiembrie al atamanilor Pşennik şi Baturin, întreprins din or. Bender şi s. Gura Bâcului, în nota guvernelor RSFSR şi RSSU din 29 noiembrie 1921 se atrăgea atenţia la următoarele: „În fruntea bandei aruncate în Parcani se afla personal atamanul Pşennik, existenţa căruia guvernul român o nega categoric... La procesul de pregătire şi trecere pe teritoriul sovietic al acestor bande au participat activ ofiţerii români, căpitanul Sătulescu din statul major al corpului trei de armată şi un oarecare căpitan Mardarii, care-i aproviziona pe bandiţi cu arme... În seara de 19 noiembrie, când bandele distruse se retrăgeau spre Nistru, soldaţii români le-au trimis de pe malul opus bărci”.

„Guvernul sovietic, protestând energic împotriva acţiunilor autorităţilor române, preîntâmpina guvernul român că îl consideră totalmente responsabil pentru acţiunile organizaţiilor contrarevoluţionare, care se află pe teritoriul României şi Basarabiei”. // ДВП СССР Т. 4. С. 544; Пограничные войска СССР. 1918-1928. Сборник документов и материалов. М., 1973. С. 484-486; Советское строительство в левобережных районах Молдавии.1921-1924. Сборник документов и материалов. Кишинёв, 1977. С. 165-1970.

[377] ДВП СССР. Т. 4. С. 542-543; Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 194-195.

Foarte detaliat, în baza materialelor arhivelor ruse, acest caz este descris şi analizat de Mihail Meltiuhov. // Vezi: Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 127-139.

[378] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 302, 303; Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 195.

În literatura istorică românească însă pot fi întâlnite interpretări precum că la Genova Cicerin ar fi recunoscut indirect includerea Basarabiei în componenţa României. // Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 265.

[379] ДВП СССР. Т. 5. С. 301.

guvernului român a valorilor evacuate pentru păstrare la Moscova, Cicerin a declarat: „Cererea de-a întoarce României aurul fără soluţionarea prealabilă a litigiilor existente între România şi Rusia, de exemplu a problemei Basarabiei, este inadmisibilă”[380]. Anume acesta a fost şi răspunsul oficial al delegaţiei sovietice[381].

Răspunzând la 17 mai la propunerea lui Lloyd George referitor la încheierea unui tratat de neagresiune dintre ţările participante la conferinţă cu respectarea hotarelor existente[382], Cicerin a menţionat faptul existenţei în Europa de Est a unor probleme teritoriale nereglementate şi a declarat: „Dacă e să presupunem că pactul de neagresiune se va baza pe principiul respectării statu-quo-ului teritorial, această respectare nu trebuie privită drept egală recunoaşterii acestui statu-quo... şi, în particular, recunoaşterii ocupaţiei actuale a Basarabiei de către România”[383].

Guvernul român regal a respins şi propunerea sovietică din 19 iulie 1922 de-a participa la lucrările Conferinţei de la Moscova care a avut loc în decembrie 1922. Şi în acest caz el a condiţionat participarea sa cu recunoaşterea de către Moscova a „alipirii” Basarabiei la România[384]. La conferinţă, Litvinov a făcut o declaraţie în problema basarabeană în care se menţiona că Rusia Sovietică nu va aplica forţa armată pentru soluţionarea litigiului teritorial cu România[385].

În notele expediate guvernului român, în toamna aceluiaşi an, permanent se sublinia aparteneţa Basarabiei la Rusia[386]. Astfel, la 26 septembrie se menţiona: „Este greu de închipuit că cineva va lua în serios faptul că Rusia va remunera vreun stat pentru participarea la procesul dezarmării prin intermediul cedării în folosul lui a unui spaţiu imens din teritoriul rus”[387]. La 27 octombrie se relata că niciun fel de hotare nu pot fi stabilite pe calea recunoaşterii unilaterale a unui teritoriu ocupat prin forţă militară”[388].

În nota din 11 noiembrie 1922 se menţiona că „Guvernul Rus îşi exprimă speranţa că hotarul pe Prut dintre Rusia şi aliaţii ei, pe de-o parte, şi România, pe de alta, în continuare nu va fi pus în discuţie de către Guvernul Român... Guvernul Român nu poate desigur conta pe faptul că Guvernul Rus va accepta actul de violenţă, exprimat prin ocuparea Basarabiei de către o armată străină”[389].

Mai sus noi deja am menţionat că istoricul moldovean L. Pădureac a adus acest document în calitate de exemplu practic de „comportament obraznic” al autorităţilor sovietice. Şi tot aici dumneaei continuă: „Autorităţile sovietice îşi extindeau cu de la sine putere hotarul până la Prut, prin aceasta transformând Uniunea Sovietică în primul stat revizionist, care în 1922 şi-a declarat oficial drepturile asupra Basarabiei, deşi Marile Puteri, având în vedere voinţa populaţiei, exprimată prin actul Unirii şi în baza argumentelor istorice, recunoscuse deja hotarul de est al României pe Nistru”[390]. Şi de astă dată într-o singură frază se conţin mai multe neadevăruri şi substituiri de noţiuni.

În primul rând, nu în 1922 pentru prima oară „autorităţile sovietice îşi extindeau hotarul până la Prut”, ci întotdeauna au considerat linia râului Prut hotarul de vest al ţării lor. Şi despre aceasta a fost declarat imediat după invazia României pe teritoriul Rusiei şi ocuparea Basarabiei la sfârşitul anului 1917 – începutul anului 1918. Aşadar, Guvernul sovietic, în mod repetat (şi nicidecum pentru întâia oară), a declarat că nu poate recunoaşte drept acţiune legală acapararea violentă de către o armată străină a teritoriului său. Despre toate acestea ar fi trebuit să cunoască şi mult stimata Lidia Pădureac, doar este autoarea unei monografii la tema relaţiilor sovieto-române din anii 1917-1934...

În al doilea rând, faptul că în acel moment „Marile Puteri recunoscuse deja hotarul de est al României pe Nistru” nu-i impunea niciun fel de obligaţiuni Guvernului sovietic. Despre aceasta s-a vorbit mai sus şi nu ne vom repeta mai mult, deoarece cititorul poate reveni, în caz de necesitate, la pagina respectivă a lucrării date. Mai degrabă această recunoaştere a devenit o problemă pentru înseşi „Marile Puteri”, care cu timpul şi-au schimbat punctul de vedere, recunoscând hotarul sovieto-român pe linia râului Prut.

Dacă e să urmăm consecvent logica dnei Pădureac & K^0, atunci şi aşa-zisul arbitraj de la Viena, care a lipsit România de Transilvania de Nord-Vest de asemenea ar fi trebuit considerat legitim, deoarece toate „Marile Puteri” i-au recunoscut legalitatea. Ba mai mult, dacă aşa-numitului Protocol de la Paris din 28 octombrie 1920, a fost semnat de numai patru „Mari Puteri” şi niciodată neintrat în vigoare din cauza neratificării lui de către Japonia, în cazul arbitrajului de la Viena aşa probleme n-au existat.

Dar, în fine, nu voinţa unui grup de state, chiar dacă acestea sunt „Mari Puteri”, determină legalitatea unor sau altor schimbări teritoriale sau menţinerea statu-quo-ului. Determinante, în corespundere cu normele

---

[380] Правда, 7 мая 1922 г.; Известия, 7 мая 1922 г.
[381] ДВП СССР. Т. 5. С. 366.
[382] Чубарьян А.О. В.И. Ленин и формирование советской внешней политики. М., 1972. С. 278-279.
[383] ДВП СССР. Т. 5. С. 401.
[384] Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. 2. С. 774.
[385] ДВП СССР. Т. 6. С. 45.
[386] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 303-305.
[387] Ibid. C. 303.
[388] Ibid. C. 304.
[389] Ibid. C. 305; vezi de asemenea: Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 243.
[390] Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 46.

dreptului internaţional, sunt două momente: voinţa populaţiei de pe teritoriul respectiv şi poziţia guvernului central al acelei ţări, în componenţa căreia intră/intra regiunea dată în momentul apariţiei litigiului. Dacă domniile lor „patrioţii români" nu recunosc caracterul universal al principiilor date, ei riscă să revină la hotarele României din anul 1912.

Şi, în al treilea rând, nu trebuie de uitat în ce măsură a fost respectată în 1918 „voinţa populaţiei, exprimată prin actul Unirii". Probabil, „patrioţii români" nu-şi fac griji de faptul violării a 97% din populaţia Basarabiei, dacă mai puţin de 3% constituie „exponenţii voinţei poporului".

Dar să revenim la anul 1922. Deja la Conferinţa de la Moscova M.M. Litvinov a făcut o declaraţie care deschidea noi perspective paşnice în procesul reglementării relaţiilor sovieto-române: „Una din vecinele de sud-est ale Rusiei până în prezent ocupă pământul ei, refuzând măcar să negocieze cu Guvernul rus soluţionarea litigiilor teritoriale. Cu toate acestea, Rusia n-a luat niciun fel de măsuri şi nici nu presupune vreo măsură referitoare la rezolvarea acestui litigiu prin forţă armată"[391].

Peste două săptămâni, la 19 decembrie 1922, la şedinţa Comisiei pentru strâmtori, la Conferinţa de la Lausanne, Gh. V. Cicerin a confirmat dispoziţia părţii sovietice de a purta negocieri şi de a se înţelege cu toate statele vecine şi din bazinul Mării Negre[392]. Despre aceasta s-a discutat şi la întâlnirea care a urmat în curând a narcomului sovietic cu C. Diamandi, la care „pentru prima dată România a acceptat participarea la o conferinţă fără vreo condiţie prealabilă"[393].

N-au dat rezultate pozitive nici tratativele sovieto-române de la Tiraspol din august-noiembrie 1923. Este adevărat că pentru prima dată a fost obţinut măcar un mic succes: la 20 noiembrie a fost semnat „Regulamentul referitor la măsurile şi mijloacele care au drept scop preîntâmpinarea şi soluţionarea conflictelor ce pot apărea pe râul Nistru"[394]. Totodată, partea sovietică a menţionat că Nistrul nu este privit de ea în calitate de frontieră de stat, ci ca o linie provizorie de demarcare dintre cele două state[395].

De asemenea în paralel cu examinarea problemei conflictelor pe Nistru[396], la 10 noiembrie la Tiraspol au început negocieri comerciale care au continuat apoi la Odesa. Delegaţia sovietică a propus deschiderea reprezentanţelor comerciale ale ambelor ţări la Moscova şi Bucureşti, însă la 31 decembrie 1923 partea română a respins aceasta pe motiv că între România şi URSS lipsesc relaţiile diplomatice[397]. În aceeaşi zi s-a convenit continuarea tratativelor şi deja în luna următoare s-a ajuns la înţelegerea organizării unei noi conferinţe sovieto-române – la Viena, în martie 1924[398].

Pentru a dezminţi diferite speculaţii şi informaţii false, apărute în presa mai multor ţări despre recunoaşterea indirectă a Uniunii Sovietice a „hotarului pe Nistru", la 9 decembrie 1923 M.M. Litvinov, într-un interviu acordat ziarului „Известия", a declarat că rezultatele obţinute în urma tratativelor sovieto-române nu înseamnă transformarea liniei de demarcare dintre URSS şi România într-o frontieră permanentă. Partea sovietică, a specificat locţiitorul narcomului, a respins orice formulări care puteau fi interpretate ca o recunoaştere a actualei linii de demarcare în calitate de hotar real de stat dintre cele două ţări[399].

În context, trebuie de menţionat că în România s-a făcut o încercare de-a interpreta recunoaşterea URSS de către ţările occidentale avansate şi stabilirea cu ea a relaţiilor diplomatice, drept o recunoaştere indirectă de către Uniunea Sovietică a hotarului său cu România pe Nistru. Guvernul român n-a înaintat în calitate de condiţie prealabilă a organizării unei conferinţe bilaterale recunoaşterea „alipirii" Basarabiei la România. Însă în instrucţiunile date delegaţiei române, şeful guvernului, Ion I.C. Brătianu, arăta că între cele două ţări „nu pot exista [raporturi de bună vecinătate] fără fixarea graniţei; or, fixarea graniţei înseamnă recunoaşterea unirii Basarabiei, care este şi trebuie să fie a noastră, astfel că asupra acestei chestiuni nu mai poate încăpea nicio discuţie"[400].

---

[391] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 306.
[392] Ibid. С. 292.
[393] Ibid.; ДВП СССР. Т. 7. С. 736.
[394] ДВП СССР. Т. 6. С. 512-516.
[395] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 306-307.
[396] Academicianul Oprea scrie despre „provocările militare sovietice pe Nistru" // Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 248.

Problema despre încălcarea reciprocă a liniei de demarcare pe Nistru şi despre incidentele militare dintre grănicerii ambelor ţări detaliat, în baza materialelor arhivelor ruse, este analizată de Mihail Meltiuhov. // Vezi: Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 107-120, 141-142.
[397] ДВП СССР. Т. 6. С. 543.
[398] ДВП СССР. Т. 7. С. 49-50, 702; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 293; vezi de asemenea: Oprea I.M. Basarabia la Conferinţa româno-sovietică de la Viena (1924). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 1-2. P. 23.
[399] ДВП СССР. Т. 6. С. 535-536; Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 213-214; Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 174-175.
[400] Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 220; Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 177; Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. P. 29.

De asemenea în ajunul deschiderii conferinţei sovieto-române, parlamentul francez a ratificat Tratatul de la Paris din 20 octombrie 1920[401]. La Moscova au reacţionat la aceasta ca la o încercare de torpilare a tratativelor de la Viena, calificând-o drept „un amestec al unei terţe puteri care, inevitabil, va contracara stabilirea unei păci durabile şi va contribui la prelungirea stării de incertitudine în această parte a Europei"[402].

Cu câteva zile înaintea deschiderii conferinţei, la 23 martie, la Viena a avut loc „o demonstraţie grandioasă de protest împotriva dominaţiei poloneze în Galiţia şi celei româneşti în Basarabia... La ea au luat parte mii de galiţieni şi basarabeni, aflaţi în Austria. La miting oratorii au vorbit despre teroarea ce domnea în Basarabia, cereau evacuarea armatelor române din ţinut şi organizarea unui plebiscit al populaţiei ţinutului pentru a hotărî soarta ei. În numele manifestanţilor, delegaţii lor i-au înmânat lui Krestinskii un memorandum, în care în baza documentelor şi mărturiilor erau demascate ororile terorii din Basarabia şi se înaintau cereri de evacuare a trupelor române din Basarabia, desfăşurării unui plebiscit, compensării pagubelor pricinuite de ocupanţi, eliberării deţinuţilor politici din închisorile basarabene"[403].

Conferinţa sovieto-română a avut loc între 27 martie şi 2 aprilie 1924 **la Viena**[404]. Menţionând că „iniţiativa acestei noi întâlniri aparţine Guvernului sovietic", academicianul Oprea vorbeşte despre „divergenţele româno-ruse acumulate în cursul unui întreg secol"[405]. Probabil dumnealui consideră că statul român independent a existat ca subiect al dreptului internaţional încă din anii '20 ai sec. al XIX-lea şi era deja pe atunci recunoscut ca un actor internaţional important capabil să concureze cu Rusia în politica mondială ori măcar regională?! Evident, afirmaţia care se referă la anul 1924 despre „divergenţele româno-ruse acumulate în cursul unui întreg secol" este un nonsens. O singură explicaţie „raţională" a unor astfel de fraze cu referire la relaţiile româno-ruse ne-o poate oferi doar grandomania, care situează România din sec. al XIX-lea (inexistentă în principiu până în 1859 şi ca actor internaţional până în 1878) pe picor de concurent al Rusiei. Fireşte, pe parcursul sec. al XIX-lea Rusia a avut divergenţe cu mai multe ţări, Franţa, Anglia, Austro-Ungaria, Turcia, Prusia/Germania etc., însă România nu numai că nu era printre ele, dar nici nu putea fi din cauza potenţialului său microscopic în relaţiile internaţionale.

În ziua deschiderii conferinţei, şeful delegaţiei sovietice N.N. Krestinskii a dat citire declaraţiei pe problema basarabeană: „Guvernul URSS, iar până la formarea Uniunii RSS guvernele RSFSR şi RSSU, niciodată n-au acceptat alipirea Basarabiei la România şi privesc ocuparea Basarabiei de trupele române în 1918, care continuă până în prezent, drept o acaparate violentă a acestei regiuni"[406].

Comentând poziţia părţii sovietice, istoricul român I.M. Oprea afirmă că „Guvernul sovietic, deşi nu mărturisea, ştia foarte bine că în cursul dezbaterii diferendului său cu România, nu dreptul îl avantaja, ci forţa"[407]. Cu regret, dl Oprea n-a considerat de cuviinţă să aducă şi unele argumente în favoarea acestei teze. Ba mai mult, chiar conţinutul declaraţiei sovietice combate teza dlui Oprea: „Delegaţia română refuză discuţia referitoare la Basarabia, şi prin aceasta respinge plebiscitul. Aceasta, în opinia noastră, înseamnă recunoaşterea de către Guvernul român a faptului că el menţine Basarabia cu forţa sub puterea sa, contrar voinţei populaţiei basarabene… Guvernul URSS n-a dat şi nu-şi dă acordul referitor la alipirea Basarabiei la România şi protestează vehement

---

[401] ДВП СССР. Т. 7. С. 155.

[402] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 293; ДВП СССР. Т. 7. С. 155.

[403] Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 144.

[404] Vezi: Documente privind istoria României între anii 1918-1944. P. 493-495; Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 243-244; Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 290-321; Stepaniuc V. Statalitatea poporului moldovenesc. P. 243-247; Copanschii Ia. M. Diplomaţia sovietică în lupta pentru soluţionarea echitabilă a problemei basarabene. P. 79-82; Копанский Я.М. Интернациональная солидарность с борьбой трудящихся Бессарабии. С. 60-63; Nanu F.C. Politica externă a României. P. 124-125.

Referitor la termenele de începere a lucrărilor conferinţei, academicianul I. Oprea menţionează că „tergiversarea îi era necesară [Guvernului sovietic], deoarece cu cât se amâna începerea conferinţei cu atât i se crea un răgaz mai lung pentru a-şi lărgi aria recunoaşterii internaţionale. Ori, era de la sine înţeles că, înarmată cu o asemenea recunoaştere, Uniunea Sovietică îşi permitea în cursul tratativelor cu România să formuleze pretenţii teritoriale şi financiare pe care nu şi le-ar fi îngăduit, dacă ar fi fost izolată şi slabă". // Oprea I.M. Basarabia la Conferinţa româno-sovietică de la Viena (1924). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 1-2. P. 24.

Citind cele expuse mai sus, nu-i clar: dl academician nu este sincer sau poate nu cunoaşte ceva? Oare, începând negocieri cu România, partea sovietică trebuia să se bazaze pe considerentele Bucureştiului? Cât priveşte afirmaţia despre unele „pretenţii teritoriale" sovietice faţă de România, apoi ea nu este corectă, deoarece Basarabia era privită de Guvernul sovietic ca teritoriu propriu, ocupat de statul vecin România regală şi cerea restituirea lui. Iar ceea ce ţine de unele „pretenţii financiare" sovietice faţă de România – este în genere o scornire. Plus la toate, afirmaţia stimatului istoric că „Uniunea Sovietică [şi-a] permis" în martie 1924 „în cursul tratativelor cu România să formuleze pretenţii", deoarece nu mai era „izolată şi slabă" este totalmente falsă. Încă de pe când era „izolată şi slabă", adică din ianuarie 1918, Rusia „formula" astfel de „pretenţii". Regretabil că încă nu toţi academicienii cunosc aceste adevăruri.

[405] Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 290.

[406] ДВП СССР. Т. 7. С. 164-165; Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 307.

[407] Oprea I.M. Basarabia la Conferinţa româno-sovietică de la Viena (1924). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 1-2. P. 24; Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 291.

împotriva anexării Basarabiei de către România”[408]. Unde-i aici „înţelegerea” părţii sovietice că nu predomină „dreptul, ci forţa”? Ca minimum în acest caz dl Oprea & K^0 vede ceea ce niciodată în realitate n-a existat.

Aici delegaţia sovietică a propus o variantă de compromis: populaţia ţinutului, prin intermediul organizării unui plebiscit, să-şi hotărască singură soarta – ori rămâne şi în continuare în cadrul României, se uneşte cu URSS, sau creează un stat propriu independent[409]. Propunerea sovietică însă de a-i permite poporului Moldovei dintre Prut şi Nistru să-şi hotărască singur soarta este interpretată de unii istorici români ca nelegitimă şi abuzivă. Iată un exemplu de acest fel: „În lipsa argumentelor istorice, etnografice şi lingvistice, delegaţia sovietică se refugiază pe terenul autodeterminării naţionale, singurul care putea să-i ofere un câmp de manevră diplomatică”[410]. Şi mai jos autorul nostru continuă: „Tendinţa Guvernului sovietic de-a repune în discuţie problema Basarabiei pe calea plebiscitului dovedea, fie necunoaşterea trecutului şi a unor acte ale autodeterminării din anii 1917 şi 1918, fie săvârşirea unui abuz de putere”[411].

De fapt, conform opiniei noastre, dl Oprea nu numai că nu are dreptate, însă se prezintă extrem de primitiv (om cu logica şchioapă de ambele picioare, adică, „biolog”) şi foarte părtinitor. Rezultă că dreptul poporului moldovenesc la autodeterminare are nevoie de „argumente istorice, etnografice şi lingvistice” în înţelegerea părtaşilor concepţiei naţionaliste româneşti. Interpretaţi cum doriţi, numai nu afirmaţi că aceste „raţionamente” sunt generate de valorile democratice europene. Se poate de înţeles că dreptul moldovenilor la referendum are un caracter de „abuz de putere”. Iar ce s-a întâmplat în „anii 1917 şi 1918”[412] cititorul deja cunoaşte şi fără comentariile dlui Oprea.

În realitate, la Viena, partea sovietică a propus crearea în Basarabia a unor condiţii care ar asigura libertate absolută pentru exprimarea voinţei populaţiei – evacuarea din ţinut a trupelor şi administraţiei române şi petrecerea unui plebiscit sub control internaţional. În calitate de controlori internaţionali se propuneau ţările care nu aveau interese directe sau indirecte în Basarabia, nu se aflau în relaţii dependente sau interesate cu România ori URSS. Acestea trebuiau să asigure condiţii democratice pentru desfăşurarea referendumului şi să garanteze calcularea obiectivă a rezultatelor lui.

„În aşa fel, menţiona A.M. Lazarev, soarta Basarabiei... şi-o putea decide numai poporul, pentru care ţinutul îi era Patrie”[413]. Ce-i drept dl Oprea are un alt punct de vedere referitor la problema în cauză: „Readucerea în discuţie a diferendului teritorial a constituit o surpriză îngrijorătoare pentru delegaţia română venită la conferinţă cu convingerea că acest diferend nu mai există”[414]. De fapt, aici, istoricul nostru se face mort în păpuşoi.

În practică însă partea română, convinsă de-un rezultat nefavorabil al plebiscitului, a respins iniţiativa Guvernului sovietic, declarând-o intenţionat direcţionată contra guvernului român[415]. Deja din prima şedinţă a devenit evident că ambele delegaţii ocupă în problema basarabeană poziţii antagoniste[416]. Această stare de lucruri o constată şi academicianul român I. Oprea: „Controversa, care s-a constituit într-o dominantă a conferinţei de la Viena, apare încă din primul moment al negocierilor când partea română considera că problema Basarabiei era rezolvată şi că discutarea ei trebuia să se reducă doar la «găsirea unei formule care să poată satisface cele două guverne», în timp ce partea sovietică pretindea să discute fondul chestiunii pentru a stabili pe ce cale urma să

---

[408] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 308.
[409] Ibid. С. 307; ДВП СССР. Т. 7. С. 166; Relaţiile româno-sovietice. Doc. Vol. 1. P. 233.
[410] Oprea I.M. Basarabia la Conferinţa româno-sovietică de la Viena (1924). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 7-8. P. 714.
[411] Ibid. P. 720.
[412] Vezi: Nazaria S., Stepaniuc V. Problema basarabeană şi interpretările ei în istoriografie: de la apariţie la Tratatele de la Paris (1917-1947). P. 10-115.
[413] Лазарев А.М. Молдавская советская государственность. С. 204.
[414] Oprea I.M. Basarabia la Conferinţa româno-sovietică de la Viena. // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 1-2. P. 29; Oprea I. România şi Imperiul Rus. Vol. 1. P. 296.
[415] Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 152, 238-246, 245.

După cum menţionează academicianul I. Oprea, instrucţiunile lui Brătianu se reduceau la ideea de-a refuza plebiscitul şi în cazul unei aşa propuneri a întrerupe tratativele. // Oprea I.M. Basarabia la Conferinţa româno-sovietică de la Viena (1924). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 1-2. P. 30.

I.M. Oprea însă, vorbind despre instrucţiunile premierului, din nou se autocombate: „Potrivit acestor instrucţiuni, nici «stabilirea raporturilor de bună vecinătate între cele două ţări» nu poate avea loc «fără fixarea graniţei, or, fixarea graniţei înseamnă recunoaşterea unirii Basarabiei». Mai mult, însăşi recunoaşterea de jure a Uniunii Sovietice de către România trebuia, potrivit aceloraşi instrucţiuni, să fie o compensaţie pentru recunoaşterea unirii Basarabiei de către Consiliul Comisarilor Poporului”. // Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. P. 297.

Deci, când dl Oprea este sincer? Acum nu-l mai frământă grija de Occident?!

[416] Ştiind despre poziţia intransigentă a guvernului român, conducerea sovietică încă la 24 martie i-a indicat lui Krestinskii: „Este necesar ca la conferinţă să răsune cuvântul «plebiscit». Românii, probabil, vor pleca, cum numai Dvs. veţi atinge Basarabia, de aceea unul din primele cuvinte ale Dvs. când o veţi atinge, trebuie să fie «plebiscit». Includeţi acest cuvânt în prima Dvs. frază”. // Советско-румынские отношения. Т. 1. С. 215.

se aplaneze acest diferend teritorial”[417]. Însă şi în cazul dat academicianul nostru nu este sincer până la sfârşit, deoarece el nu poate să nu ştie că „partea română” nu putea „considera că problema Basarabiei era rezolvată”.

La 31 martie, delegaţia română a respins propunerea despre plebiscit, declarând că apartenenţa Basarabiei la România constituie o chestiune deja soluţionată. Ea a declarat că este gata să continue negocierile doar cu condiţia recunoaşterii de către partea sovietică a Basarabiei în cadrul României şi a anunţat că „consideră necesară întreruperea tratativelor şi reîntoarcerea în România”[418].

Conducătorul negociatorilor români a menţionat că plebiscitul pe care-l cere partea sovietică „este un mijloc excepţional de-a rezolva dificultăţile internaţionale, acolo unde nu este posibil a se stabili prin alt mijloc drepturile politice. Populaţia Basarabiei are însă un caracter eminamente român şi a manifestat în repetate rânduri voinţa sa, în acest caz propunerea plebiscitului ar avea un caracter inutil şi vexatoriu”[419]. Această tiradă este falsă în complexitate, deoarece „populaţia Basarabiei” n-a avut între anii 1918-1924 posibilitatea să-şi „manifeste voinţa” liber, cu atât mai mult „în repetate rânduri”. Iar „vexatorie” era nu „propunerea plebiscitului”, ci refuzul autorităţilor române de a-l organiza. De asemenea „vexatorie” pentru moldoveni era şi rămâne până în prezent afirmaţia precum că „populaţia Basarabiei are însă un caracter eminamente român”.

„Şeful delegaţiei române Langa Răşcana, scrie istoricul român I. Oprea, a declarat la şedinţa din 28 martie că «reluarea de relaţii normale şi prieteneşti implică în mod necesar, în primul rând, recunoaşterea frontierei»”[420]. Autorul nominalizat argumentează în felul următor poziţia ţării sale: „România a respins plebiscitul şi pentru că acesta ar fi împins-o într-o nedorită, dacă nu chiar păgubitoare contradicţie cu aliaţii săi, cu care încheiase în octombrie 1920 un tratat menit să recunoască oficial unirea Basarabiei”[421].

Iată însă şi aprecierea unui istoric rus, făcută poziţiei părţii române în această problemă: „Prin refuzul plebiscitului România o dată în plus a confirmat în faţa lumii întregi că puterea ei în Basarabia se menţine excepţional pe baionete. În legătură cu aceasta face să menţionăm că în presa Iugoslaviei, aliatei României din cadrul Micii Antante, predomină susţinerea poziţiei sovietice la Conferinţa de la Viena”[422].

Răspunzând afirmaţiilor româneşti precum că România n-a luat parte la intervenţia antisovietică, delegaţia sovietică a declarat: „Întâi de toate însăşi ocupaţia Basarabiei constituie o intervenţie. Mai departe, este imposibil de calificat altfel decât intervenţie acel ajutor pe care România l-a acordat iniţial trupelor Puterilor Centrale care au ocupat Ucraina, apoi armatelor Antantei în sudul Rusiei, şi, în sfârşit, după retragerea acestor forţe – «guvernelor albgardiste din Sudul Rusiei» şi diferitor bande care, cu susţinerea guvernului român, devastau teritoriul Ucrainei”[423].

Destul de obiectiv a caracterizat poziţia ambelor părţi olandezul W.P. van Meurs: „Conducătorul delegaţiei sovietice a dat aici o declaraţie tipică în legătură cu problema Basarabiei: el a renunţat la toate pretenţiile istorice ale Rusiei asupra Basarabiei şi a argumentat că pretenţiile sovietice se bazau doar pe dreptul la autodeterminare naţională a populaţiei basarabene. El a cerut un plebiscit însă din punct de vedere românesc, problema Basarabiei nu mai exista şi, prin urmare, un plebiscit nici nu intra în discuţie”[424].

Sunt şi alte aprecieri cu privire la mersul Conferinţei de la Viena şi referitor la cauzele nereuşitei ei. În opinia unor autori, vina pentru aceasta o poartă numai şi numai partea sovietică. Astfel, unul din istoricii moldoveni contemporani este convins că „delegaţia sovietică sosită la Viena nu a fost dispusă să poarte convorbiri, având intenţia de-a mai învinui o dată România că nu doreşte să soluţioneze problemele litigioase. Guvernul de la Moscova subînţelegea prin «rezolvarea diferendelor» acceptarea punctului lui de vedere fără nicio schimbare... Autorităţile ruse nu manifestau pesimism..., fiind încrezute că în momentul potrivit îşi vor impune autoritatea asupra teritoriului dintre Nistru şi Prut”[425]. Dacă e să luăm în serios opinia dată, rezultă că unicul scop al Moscovei era „de a mai învinui o dată România” de neconstructivism, şi de aceea a fost luată decizia de-a se plimba până la Viena. Probabil că liderii de la Kremlin nu mai aveau alte griji… De parcă confirmând presupunerea dată, autoarea noastră ajunge la concluzia că „Rusia s-a aşezat la masa tratativelor doar pentru a atrage atenţia asupra problemei basarabene şi pentru a crea iluzia că nu ruşii, ci românii tergiversează clarificarea situaţiei”[426]. Probabil Stalin şi Cicerin erau iluzionişti...

---

[417] Oprea I.M. Basarabia la Conferinţa româno-sovietică de la Viena (1924). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 1-2. P. 32.
[418] ДВП СССР. Т. 7. С. 174-175.
[419] Vezi: Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 253-254; Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1924. Vol. 1. Bucureşti, 1998. P. 110.
[420] Oprea I.M. Basarabia la Conferinţa româno-sovietică de la Viena (1924). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 1-2. P. 31.
[421] Oprea I. Conferinţa româno-sovietică de la Viena (1924). // Cugetul. 1992, Nr. 2. P. 57.
[422] Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 148.
[423] ДВП СССР. Т. 7. С. 174.
[424] Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 103.
[425] Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 55.
[426] Ibid. P. 56.

Cu toate acestea, nu chiar toţi împărtăşesc opinia doamnei Pădureac. Problemele care trebuiau să fie discutate la Conferinţa de la Viena au fost ridicate în presa occidentală încă în ajunul acestei întruniri. Unele ziare prezentau România ca pe o creaţie a tratatelor de pace, o ţară care a anexat prin forţa armelor teritorii străine ce nu i-au aparţinut niciodată[427]. Poziţia URSS în chestiunea Basarabiei a fost pe larg comentată în presa europeană şi după conferinţă. Astfel, ziarul vienez „Neue Freie Presse" menţiona la 9 aprilie că „ruptura tratativelor de la Viena a avizat lumea că în sud-estul Europei există o chestie teritorială serioasă... După Conferinţa de la Viena oricine va pricepe că ajutorarea directă sau indirectă în chestia Basarabiei va fi considerată drept un act inamic şi de participare indirectă la ocuparea teritoriului sovietelor... Vecinii nemijlociţi ai Uniunii Sovietice, cum sunt Statele Micii Antante, trebuie să priceapă că participarea lor la orice alianţă cu România va avea întotdeauna ca scop asigurarea anexiunii Basarabiei şi nu este compatibilă cu menţinerea sau crearea raporturilor amicale cu republicile sovietice"[428].

Corespondentul ziarului elveţian „Neue Zürich Zeitung", după ce a cutreierat întreaga Basarabie în primăvara anului 1924, scria: „Dezgustul faţă de România şi, evident, cunoscut autorităţilor, pătruns adânc în mediul tuturor păturilor populaţiei, domină în toată ţara, care în caz de plebiscit, fără îndoială, va vota pentru reunirea cu URSS"[429]. Acelaşi gând l-a expus la începutul anului 1926 şi „Stampa" italiană: „Dacă românii ar fi riscat să accepte plebiscitul propus de bolşevici, puţin probabil că ar fi putut căpăta majoritatea voturilor"[430]. În acest sens era absolut clară nedorinţa părţii române de-a accepta propunerea sovietică despre referendum.

La rândul său „Deutsche Allgemeine Zeitung" scria la 11 mai 1924 că „situaţia încordată este de natură a nu lăsa României, devenită aşa de mare într-o noapte, liniştea, şi de-a îndepărta de la dânsa interesul capitalului internaţional. Ajutorul Franţei ar fi într-un caz serios numai problematic şi Poincaré n-are deloc intenţia de-a mai pune armata franceză în serviciul intereselor româneşti şi invers, armata română în serviciul intereselor franceze"[431]. Justeţea acestei concluzii referitor la dezinteresul Franţei faţă de interesele teritoriale româneşti şi faţă de potenţialul militar român este recunoscută şi de unii istorici români: „Aserţiune care, din nefericire, scrie V. Moisuc, era perfect adevărată, aşa cum o va demonstra negocierea tratatului de amiciţie românofrancez din 1926"[432].

În context, prezintă interes şi opinia reporterului „Manchester the Guardian" în Austria M.V. Fodor despre lucrările Conferinţei de la Viena: „România declară că problema basarabeană a fost soluţionată de conferinţa ambasadorilor din octombrie 1920 şi de ratificarea ulterioară a tratatului ambasadorilor de Marea Britanie şi Franţa. Uniunea Sovietică nu consideră decizia ambasadorilor importantă pentru ea, deoarece conferinţa a avut loc fără consultări cu Rusia, care continuă să conştientizeze Basarabia ca o parte inseparabilă a teritoriului republicilor sovietice... Aşa cum Rusia Sovietică nu intenţionează să menţină cu forţa careva teritoriu contrar voinţei populaţiei lui, delegaţia rusă a propus un plebiscit...

România se află în faţa unei dileme foarte neplăcute. Dacă ea va accepta plebiscitul, va apare pericolul că şi alte naţionalităţi vor insista asupra unei proceduri analogice în propriile provincii, fapt care, nu inevitabil, dar posibil, poate genera dezintegrarea României. Aceasta, la rândul său, va provoca complicaţii serioase în alte state naţionale"[433].

Comentând nereuşita Conferinţei de la Viena, M.M. Litvinov a declarat la 7 aprilie 1924, în cadrul unei conferinţe de presă că guvernul român continuă să considere că cele mai importante chestiuni internaţionale se soluţionează la Londra şi Paris şi că ratificarea de către parlamentul francez a Protocolului de la Paris din 28 octombrie 1920 îi poate înlocui reglementarea cu URSS a problemei Basarabiei[434].

După eşecul conferinţei, guvernul regal a propus, în schimbul rezervelor de aur ale ţării sale care se păstrau la Moscova, recunoaşterea de către Guvernul sovietic a „drepturilor" României asupra Basarabiei[*]. În URSS au respins această propunere[435]. Istoricul francez Ch. Beaucourt, deja pomenit mai sus, a menţionat în legătură cu aceasta că linia pe Nistru „era unicul hotar european al Rusiei sovietice care n-a fost stabilit printr-un tratat încheiat liber"[436]. De fapt, afirmaţia poate fi completată de teza că acesta era nu numai „unicul hotar european al Rusiei sovietice", ci şi unicul hotar european de tipul dat.

---

[427] Der Tag, 5.II.1924; Berliner Börsen Zeitung, 25.II.1924; The Observer, 23.III.1924.
[428] Citat după: Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 245.
[429] Vezi: Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 261.
[430] Ibid.
[431] Vezi: Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 245-246.
[432] Ibid. P. 246.
[433] Citat după: Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. С. 208, 212.
[434] Правда. 1924, 8 апреля.
[*] Tot ce-i posibil că acesta este un fals („утка") al istoriografiei sovietice moldoveneşti, apărut cu scopul discreditării guvernanţilor români din acea perioadă şi a „falsificatorilor burghezi". În orice caz, alte izvoare care ar fi confirmat acesastă versiune noi nu am întâlnit.
[435] Березняков Н.В. Из истории борьбы советской дипломатии за освобождение Бессарабии в 1918-1924 гг. // Ученые записки Института истории Молдавского филиала АН СССР. Т. 6 (серия историческая). Кишинев, 1957. С. 201.
[436] Beaucourt Ch. L'Union Sovietique et la Roumanie. // Les Frontieres europennes de l'URSS. P. 295.

Cu regret, Conferinţa de la Viena a suferit eşec, fapt care s-a răsfrânt negativ asupra relaţiilor de mai departe dintre România şi Uniunea Sovietică. Iar nesoluţionarea lor a devenit o piedică în calea normalizării relaţiilor reciproce dintre URSS şi Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia. În una dintre discuţiile purtate cu V.A. Antonov-Ovseenko, ministrul ceh de externe E. Beneš a declarat sincer că nesoluţionarea problemei basarabene constituie principalul obstacol pentru Cehoslovacia şi Iugoslavia – aliatele României din cadrul Micii Înţelegeri – în calea stabilirii relaţiilor diplomatice cu Moscova[437]. Toate acestea mai demonstrează o dată în plus că problema basarabeană nu era doar o chestiune bilaterală sovieto-română, ci prezenta prin sine o problemă general europeană.

Analizând importanţa conferinţei sovieto-române de la Viena, academicianul A. Lazarev scria: cu toate că ea „a suferit eşec şi n-a soluţionat problema basarabeană însă deja convocarea ei, reflectarea lucrărilor şi rezultatelor ei de presa internaţională au jucat un anumit rol istoric pozitiv. Întâi de toate, conferinţa i-a amintit lumii întregi despre existenţa în partea de sud-est a Europei a unei probleme teritoriale serioase, pe care n-o pot soluţiona nici conferinţele ambasadorilor, nici Liga Naţiunilor, nici parlamentele marilor puteri fără voinţa şi acordul populaţiei Basarabiei şi Uniunii Sovietice, interesate direct de această chestiune"[438].

Paralel cu tendinţa de reîntoarcere a Basarabiei şi procesul construcţiei naţional-statale care începuseră în URSS (la începutul anului 1924 acest proces a cuprins şi populaţia moldovenească din stânga Nistrului[439]), conducerea sovietică nu scăpa din vedere nici propagarea ideilor revoluţionare comuniste în sud-estul Europei. Realizării acestor sarcini trebuia să servească şi crearea RASS Moldoveneşti. „Încă la 5 februarie 1924, menţionează M. Meltiuhov, G.I. Kotovskii, S.S. Timov, P.D. Tkacenko şi mai mulţi emigranţi-comunişti români s-au adresat CC PC(b)R[r] cu propunerea de-a crea Republica Moldovenească, care, în opinia lor, putea atrage simpatiile populaţiei basarabene, efectua «o puternică influenţă ideatică asupra regiunilor adiacente şi... în condiţiile unei situaţii internaţionale respective..., să revoluţionarizeze întreaga peninsulă Balcanică». Răspunzând la interpelarea CC referitor la oportunitatea unei asemenea formaţiuni, comandantul forţelor armate ale Ucrainei şi Crimeei, Frunze a sprijinit această iniţiativă...

Cu scopul de-a accelera decizia respectivă, Frunze a expediat la 25 iulie 1924 la CC PC(b)R o notă în care scria: «Am vizitat raioanele din stânga Nistrului de mai multe ori şi constat că la nord de Tiraspol populaţia moldovenească este majoritară. În calitate de centru administrativ poate fi ales Tiraspolul. În fine, este important şi factorul internaţional. Crearea unei republici sau regiuni Moldoveneşti, fie şi mici după teritoriu, va fi o armă puternică în mâinile noastre pentru a influenţa dispoziţiile maselor de muncitori şi ţărani din Basarabia în vederea întăririi speranţelor lor de eliberare de sub jugul român»...

La 12 octombrie a fost creată RASS Moldovenească în componenţa RSSU... În actul CECUcr despre crearea RASSM se menţiona că «hotarul de vest al acestei republici este hotarul de stat al URSS; noi considerăm acest hotar nu Nistrul, ci Prutul»... Vorbind despre importanţa internaţională a creării RASSM «Pravda» scria: «La porţile României, unde turbă de furie cea mai reacţionară (черносотенная) burghezie din Europa, s-a aprins steaua sovietică. Razele ei vor lumina departe spre Vest, şi ea va servi drept călăuză întregii populaţii din Basarabia şi proletariatului României»"[440].

Relaţiile sovieto-române în perioada de după Conferinţa de la Viena şi până la stabilirea relaţiilor diplomatice. Şi după Conferinţa de la Viena problema basarabeană a rămas nesoluţionată în relaţiile sovieto-române. Uniunea Sovietică folosea orice ocazie pentru a atrage atenţia comunităţii internaţionale la această chestiune şi pentru a-şi expune poziţia. Astfel, la 12 august 1924, în ajunul negocierilor sovieto-engleze, partea sovietică a dat publicităţii o declaraţie, în care se pomenea şi problema basarabeană. Aici se menţiona că faţă de Rusia, aliata Angliei în anii Primului război mondial, a fost admisă o inechitate stringentă: „Victimele aduse de Rusia pentru apărarea României în anii războiului se ridică la aproape 100 mii morţi şi răniţi… Iniţial, cu ajutorul generalului Mackensen şi a diplomaţiei germane, după semnarea Păcii de la Bucureşti, iar apoi cu ajutorul diplomaţiei aliate guvernul român a găsit posibilitatea să se îmbogăţească concomitent atât pe contul vechiului aliat – Rusia, cât şi pe contul duşmanilor săi…

Oficial, din punct de vedere al dreptului internaţional, Basarabia rămâne un teritoriu care aparţine Uniunii RSS. Numai poporul basarabean poate schimba acest fapt istoric, şi e necesar de a-i acorda libertatea exprimării voinţei sale, iar trupele şi administraţia române trebuie evacuate de pe teritoriul Basarabiei"[441]. În acest document a fost supusă criticii şi „teoria" românească a „dreptului istoric" asupra Basarabiei. Aici foarte corect se menţiona că, dacă e să ne conducem de astfel de „argumente", atunci harta Europei trebuie recroită din nou,

[437] ДВП СССР. Т. 11. С. 559.
[438] Лазарев А.М. Молдавская советская государственность. С. 214.
[439] Vezi: Морарь А.Г. Неисследованная страница (К вопросу об образовании Молдавской АССР). // Страницы истории Советской Молдавии. Ч. 1. Кишинев, 1990. С. 49-70; Enciclopedia sovietică moldovenească. V. 8. Chişinău, 1981. P. 121-123; Молдавская советская энциклопедия. МССР. Кишинёв, 1979. С. 119-121; Большая советская энциклопедия. Т. 16. М., 1974. С. 428.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Din 1925 – PC(b)U [ВКП(б)].
[440] Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 149-150.
[441] ДВП СССР. Т. 7. С. 423-424; vezi de asemenea: С. 247, 421.

iar concomitent va trebui reîmpărţită şi România. Este necesar de menţionat că acest punct de vedere nu şi-a pierdut actualitatea nici în prezent.

De asemenea şi nu pentru prima oară în istoria relaţiilor internaţionale, la conferinţa sovieto-engleză a fost înaintată problema Bucovinei de Nord[442] cu cererea de a-i acorda poporului ei, în rând cu poporul Basarabiei, posibilitatea de a-şi hotărî de sine stătător soarta[443].

Iuliu Maniu, prim-ministru între 1928-1930, considera că reluarea relaţiilor normale dintre cele două ţări depinde de recunoaşterea de către Uniunea Sovietică a hotarului dintre ele pe Nistru, în timp ce Maxim Litvinov, ministrul sovietic de externe, a respins la fel de ferm o astfel de condiţie, scrie K. Hitchins[444]. Iată cum apreciază situaţia creată istoricul L. Pădureac: „Autorităţile române erau suspicioase pe bună dreptate în legătură cu posibilitatea unor convorbiri directe cu URSS, întrucât era cert că, dacă în cadrul negocierilor Moscova va insista asupra chestiunii basarabene, românii vor fi nevoiţi să plece, de aceea guvernul de la Bucureşti dorea mai întâi să se convingă că tratativele vor fi utile... României îi convenea păstrarea situaţiei politice de statu-quo faţă de Rusia"[445].

În 1929 ministrul afacerilor externe al României C. Argetoianu a declarat deschis că România doreşte crearea unui bloc antisovietic în componenţa Poloniei, României, Cehoslovaciei, Austriei, Ungariei, Iugoslaviei şi Italiei. În opinia lui, Pactul Kellogg are în acest plan doar o importanţă morală, deoarece nimeni nu poate impune un stat care a semnat pactul să nu poarte un război, dacă el doreşte atare război. Şi tot atunci ministrul român „i-a amintit Europei" că România stă la strajă şi o ocroteşte de „pericolul rus"[446].

Un factor care nu stimula tendinţa de-a ajunge la un acord era şi lipsa unor relaţii economice serioase dintre aceste două ţări. Pe fondul lipsei oricăror progrese în relaţiile bilaterale, sprijinind SUA şi Franţa, untr-un moment România a aderat la campania de boicot economic al URSS[447]. În primul rând, aceasta s-a manifestat prin faptul că unor companii de navigaţie le-a fost refuzată transportarea pe Dunăre a petrolului şi grânelor sovietice[448].

Cel mai cunoscut în acest sens a devenit aşa-zisul „incident de la Sulina", când în martie 1931 în portul Sulina autorităţile române au interzis reîncărcarea petrolului sovietic de pe nava maritimă italiană „Meloria" pe navele fluviale ale companiei olandeze „Continental motorship", care trebuiau să transporte petrolul companiei petroliere cehoslovace „Fanto" în Bratislava. Românii le-au răspuns olandezilor că „interdicţia nu numai că nu va fi anulată, ci pe viitor România, prin toate metodele posibile, va împiedica tranzitarea mărfurilor sovietice"[449].

Deoarece guvernul român a încălcat grosolan toate înţelegerile internaţionale referitor la circulaţia liberă a navelor pe Dunăre, M. Litvinov s-a adresat către preşedintele Comisiei Dunărene Europene Daulfinie cu rugămintea de-a întreprinde măsurile de rigoare pentru soluţionarea incidentului dat[450]. Deşi la 1 aprilie Daulfinie l-a informat pe ministrul sovietic că reîncărcarea a fost realizată, „Meloria" continua să staţioneze la Sulina. În legătură cu situaţia creată Guvernul sovietic s-a adresat guvernelor Austriei, Cehoslovaciei, Germaniei, Greciei, Franţei, Italiei şi Marii Britanii cu o notă specială în care se indica asupra „unei încălcări foarte serioase a înţelegerilor internaţionale referitor la circulaţia liberă pe Dunăre"[451]. Până la urmă, incidentul a fost reglat, însă el a afectat negativ evoluţia relaţiilor sovieto-române.

Influenţa terţelor părţi însă au făcut România şi Uniunea Sovietică să-şi modifice cu timpul poziţia. Asupra României au influenţat în primul rând Franţa şi Polonia[452], cei mai apropiaţi aliaţi ai săi. În istoriografia moldovenească naţionalist-proromână însă rolul acestor ţări nu întotdeauna este apreciat pozitiv. Astfel, L. Pădureac afirmă că „Polonia şi Franţa n-au întreprins acţiuni hotărâte pentru a influenţa pozitiv atitudinea Rusiei

---

[442] Pentru prima oară această chestiune a fost înaintată în faţa guvernului român în aprilie 1919 în nota lui Rakovskii în numele guvernului Ucrainei. Apoi repetat a mai fost înaintată la 2 mai al aceluiaşi an. // Vezi: Nanu F.C. Politica externă a României. 1918-1933. Iaşi, 1993. P. 112; Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 32.

De asemenea la 3 decembrie 1924, această problemă a fost abordată de Rakovskii în numele ambasadei sovietice în Marea Britanie. // Vezi: Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 246-247.

L. Pădureac consideră că doar „începerea ofensivei lui Denikin... a sustras forţele republicilor sovietice de la agresiunea împotriva României". // Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 32.

[443] ДВП СССР. Т. 7. С. 424.

[444] Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K. etc. Istoria României. P. 445.

[445] Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 70.

[446] Vezi: Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 157.

[447] Vezi: История внешней политики СССР. Часть I. М., 1966. С. 255.

S-a ajuns până la absurd. Astfel, guvernul român a confiscat o partidă de caloşi procuraţi în URSS, deoarece tălpile erau marcate cu semnul „Secerii şi ciocanului", fapt care putea „deveni un mijloc de propagandă sovietică", îndeosebi în Basarabia. // Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 158.

[448] Vezi: Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения (1929-1934 гг.). М., 1971. С. 68.

[449] ДВП СССР. Т. 14. С. 235.

[450] Ibid. С. 202-203.

[451] Ibid. С. 236.

[452] Подробнее Vezi: Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K. etc. Istoria României. P. 445-446; Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 78-80.

față de România"[453]. În opinia noastră se încearcă de fapt o schimbare a lucrurilor, de inversare a lor și mai jos cititorul se va convinge de asta. Stimatul nostru istoric, evident, a confundat relația de cauză-efect. La rândul său URSS a fost nevoită să-și modifice poziția din cauza apariției pericolului fascist în Europa și necesității creării, în legătură cu aceasta, a unui sistem de securitate colectivă pe continent.

Exemplul Franței care căuta să semneze un pact cu URSS[454] pentru menținerea statu-quo-ului internațional, a fost un stimulent puternic pentru acea parte a elitei politice românești, care se baza pe Franța ca principal garant al Sistemului de la Versailles. Exponent clasic al acestei linii a fost ministrul de externe Nicolae Titulescu (octombtie 1932 – august 1936).

Între 1932-1933, tratatul sovieto-francez de neagresiune din 1932[455] a fost completat de încheierea unor tratate analogice cu Finlanda, Letonia, Estonia, Polonia și Italia[456]. În asemenea condiții România a rămas unicul vecin al URSS care nu avea cu ea relații normale și s-a pomenit în fața unui pericol de izolare politică[457]. Nicolae Titulescu își amintea mai târziu: „Mă străduiam să găsesc cu orice preț mijlocul de-a ieși din izolare. Priveam harta Europei și vedeam că toate țările erau sau vor fi în curând în relații cu sovietele"[458]. De aceea, după unele consultații cu Franța și Polonia, guvernul regal a întreprins un sondaj la Moscova pentru a iniția negocieri cu scopul încheierii pactului de neagresiune.

Propunerea oficială despre încheierea pactului sovieto-român de neagresiune a fost făcută la începutul lui decembrie 1931 de către ambasadorul român la Varșovia reprezentantului sovietic în Polonia V.A. Antonov-Ovseenko. După un schimb de opinii, părțile s-au înțeles să înceapă negocierile la Riga[459]. Adevărul e că partea română nu s-a dezis de încercările de-a folosi aceste tratative în scopul obținerii cedărilor URSS în problema basarabeană. „România este decisă să ducă cea mai pacifică politică față de Rusia Sovietică în așteptarea momentului când împrejurările vor permite să stabilim cu ea relații politice normale cu respectul intereselor vitale ale țării", menționa N. Titulescu[460]. La 5 ianuarie 1932, într-o ședință la rege, în prezența primului ministru N. Iorga și a ministrului de externe D. Ghica, a fost elaborată și aprobată o formulă care, în opinia autorilor săi, în cazul includerii în textul documentului, trebuia să însemne recunoașterea Basarabiei teritoriu românesc[461].

În procesul pregătirii negocierilor însă în corespundere cu propunerea părții române transmise prin intermediul diplomaților polonezi, între URSS și România s-a ajuns la înțelegerea despre „necesitatea de-a nu aborda problema nesoluționată basarabeană"[462]. În ajunul tratativelor însă la o conferință de presă, M. Litvinov iarăși a expus poziția guvernului său în problema basarabeană, declarând că „de fapt România ocupă Basarabia"[463].

Negocierile sovieto-române au continuat la Riga pe parcursul anului 1932, fiind purtate de delegațiile în frunte cu B.S. Stomoneakov și M. Sturza[464]. Scopul principal al pactului discutat consta în excluderea posibilității năvălirii unei țări asupra alteia[465]. De fapt, încă până la începutul tratativelor Litvinov i-a poruncit lui Stomoneakov să le aducă la cunoștință reprezentanților români că URSS nu va cădea de acord cu formulările „care ar putea măcar pe departe fi interpretate drept o recunoaștere a anexării Basarabiei"[466] și să nu-i lase părții române „iluzii referitor la posibilitatea ignorării noastre a disputei teritoriale"[467].

Contradicții serioase iarăși au ieșit la suprafață în momentul când reprezentantul român s-a opus introducerii în textul pactului a reticenței despre existența litigiului teritorial dintre cele două țări, soluționarea căruia pentru moment nu este la ordinea de zi. O așa poziție poate fi comparată doar cu comportamentul struțului, care, în caz de pericol, își ascunde capul în nisip. Din cauza că cineva nu dorește însă recunoașterea formală a existenței litigiului, însuși litigiul ca atare nu dispare. Chiar dacă numai partea sovietică nu recunoștea dreptul României asupra Basarabiei, din acea cauză problema nu înceta să fie de litigiu.

---

[453] Pădureac L. Relațiile româno-sovietice. P. 81.
[454] Totodată, guvernul francez a precizat că va semna acest pact doar concomitent cu semnarea tratatelor de neagresiune sovieto-polonez și sovieto-român. // Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 322.
[455] Vezi: История второй мировой войны. Т. 1. М., 1973. С. 272-273.
[456] Ibid. C. 276.

Polonia, în mersul tratativelor cu Moscova referitor la încheierea pactului de neagresiune, a stipulat semnarea lui cu acordul Guvernului sovietic de-a încheia un tratat analogic cu România. // Vezi: Лазарев А.М. Молдавская советская государственность. С. 227; Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 104.
[457] Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 104; Hakman S. Relațiile sovieto-române în perioada interbelică și problema formării unui sistem de securitate europeană (1920-1938). // Itinerarii culturale. Suceava-Hotin. Cluj-Napoca, 2009. P. 29.
[458] Citat după: Oprea I. O etapă rodnică din istoria relațiilor diplomatice româno-sovietice. P. 56; Oprea I. Nicolae Titulescu. P. 215-216.
[459] ДВП СССР. Т. 14. С. 830.
[460] Citat după: Oprea I. Nicolae Titulescu. P. 216.
[461] Iorga N. Memorii. Vol. 6. București, 1939. P. 274.
[462] ДВП СССР. Т. 15. С. 58.
[463] Известия. 1932, 6 января.
[464] Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 324-327.
[465] ДВП СССР. Т. 15. С. 58.
[466] Ibid. C. 15.
[467] Ibid. C. 21.

„Cu toate acestea, prin efortul diplomaţilor ambelor delegaţii, menţionează istoricii ruşi V. Vinogradov şi M. Ereşcenko, toate articolele tratatului bilateral, cu excepţia primului şi a preambulei, au fost aprobate şi chiar semnate. Refuzul conducerii politice [a României] însă, ca măcar să marcheze existenţa chestiunii basarabene în calitate de problemă existentă, făcea inutilă continuarea negocierilor”[468].

Astfel, la 14 ianuarie, într-o conferinţă de presă ministrul afacerilor externe D. Ghica a dat de înţeles tranşant că partea română nu este interesată în finalizarea cu succes a tratativelor de la Riga. Încă şi mai sincer a fost Argetoianu care a declarat la 16 ianuarie la Paris: „Personal sunt convins că negocierile nu vor duce la nimic şi pactul cu Rusia sovietică nu va fi semnat”[469]. Iar la 18 ianuarie însuşi premierul N. Iorga i-a dat indicaţie ministerului de externe că, dacă nu se va reuşi implementarea în viaţă a punctului de vedere românesc, să se declare că România este satisfăcută de existenţa pactului Kellogg[470]. Ţinând cont de cele expuse, nu va părea exagerată concluzia că poziţia părţii române la tratativele de la Riga nu urmărea scopul de-a obţine semnarea unui acord.

La 20 ianuarie, în timpul următoarei runde de negocieri, reprezentantul român a declarat că fără acceptarea de către partea sovietică a unui angajament ferm de-a nu include în niciun caz chestiunea Basarabiei în pactul de neagresiune, continuarea tratativelor este inutilă şi el e gata să le reia doar după acceptatrea condiţiei respective[471]. În aceste condiţii, în noile instrucţiuni ale guvernului român, negocierile i-au fost prezentate ca nedorite ambasadorului la Riga, M. Sturza[472], şi după 20 ianuarie 1932 delegaţia română, de facto, le-a întrerupt.

Într-un interviu publicat la 26 ianuarie, M.M. Litvinov a declarat: „Este absolut evident că pactul bilateral între cele două state, între care nu numai că lipsesc unele relaţii oficiale, dar mai sunt şi probleme teritoriale serioase şi de alt ordin, nu poate fi încheiat fără a pomeni despre aceste contradicţii sau ignorându-le. Noi conştientizăm bine faptul că deoarece România, de facto, ocupă Basarabia ea doreşte să uite de litigiul în cauză, iar nepomenirea lui să fie interpretată în calitate de acord tacit al nostru asupra ocupării Basarabiei. Nu putem fi de acord cu aceasta”[473].

Făcând bilanţul negocierilor de la Riga, cercetătorii sovietici Ia. Kopanskii şi I. Levit au ajuns la concluzia că ele „nu numai că n-au adus la pregătirea pactului de neagresiune dintre URSS şi România, ci într-o anumită măsură au înrăutăţit chiar relaţiile sovieto-române”[474]. Este necesar de menţionat că acest lucru îl înţelegeau şi aliaţii românilor. Astfel, la 26 februarie 1932, la Geneva, în timpul convorbirii cu Litvinov, ministrul polonez de externe Zalesski nici nu ascundea că România nu manifestă interes faţă de pact şi făcea aluzii referitor la împotrivirea regelui român[475].

În lumina celor întâmplate se schimba şi poziţia Poloniei. Dacă iniţial, după cum am menţionat deja mai sus, Polonia condiţiona semnarea tratatului de neagresiune cu URSS de semnarea concomitentă de către Moscova a unui tratat analogic cu România, apoi în timpul vizitei din aprilie 1932 a lui Pilsudski la Bucureşti acesta a declarat că va semna pactul dat indiferent de interesele României şi de consecinţele ce ar decurge pentru alianţa româno-polonă[476]. La 25 iulie, tratatul sovieto-polonez a fost semnat, drept că partea poloneză a informat-o pe cea română că ratificarea va avea loc doar după semnarea unui asemenea pact dintre România şi URSS[477].

Şi Zalesski, şi ambasadorul polonez la Moscova Patek propuneau diferite formulări, capabile, în opinia diplomaţiei poloneze, să satisfacă ambele părţi. Astfel, în partea introductivă a pactului se propunea de menţionat că „chestiunile de litigiu dintre ambele părţi rămân la o parte şi semnarea pactului nu afectează poziţiile părţilor în chestiunile de litigiu”[478]. Dar şi propunerile poloneze cu caracter de compromis erau respinse de partea română[479]. Ba mai mult, noul guvern bucureştean în frunte cu A. Vaida-Voievod s-a dezis de toate înţelegerile precedente şi a propus un proiect absolut nou[480]. Moscova însă insista asupra depăşirii divergenţelor rămase după întâlnirea de la Riga.

În curând, în calitate de mediator, a aderat activ la negocierile sovieto-române şi noul guvern francez în frunte cu părtaşul apropierii franco-sovietice E. Herriot[481]. Problematica dată a fost discutată şi la 24 iulie la Geneva în timpul întâlnirii personale a lui Litvinov cu Herriot[482]. Politicienii români însă au continuat să se opună, şi tratativele au fost întrerupte până la 20 septembrie.

---

[468] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 298.
[469] Vezi: Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 88.
[470] Iorga N. Memorii. Vol. 6. P. 289.
[471] ДВП СССР. Т. 15. С. 45.
[472] Iorga N. Memorii. Vol. 6. P. 273-274.
[473] ДВП СССР. Т. 15. С. 58.
[474] Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 94.
[475] Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. 5. М., 1967. С. 529.
[476] Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 326.
[477] Ibid.
[478] ДВП СССР. Т. 15. С. 330.
[479] Ibid. C. 514, 574.
[480] Ibid. C. 380.
[481] Ibid. C. 396, 404-406, 410, 411, 785.
[482] Ibid. C. 433.

Analizând desfăşurarea lor, trimisul sovietic la Paris V.S. Dovgalevskii releva într-o notă informaţională pentru Herriot că partea sovietică „încerca să găseaescă nişte formulări care ar satisface din plin pretenţiile României, cu excepţia acelor care urmăresc direct scopul să ne dezicem de drepturile noastre asupra Basarabiei. Cu regret, odată cu intensificarea eforturilor noastre, devenea tot mai evidentă strania idee de-a ne face să recunoaştem în pact anexiunea Basarabiei. Iată de ce noi vedem în toate acestea nu o divergenţă în formulări, ci o poziţie tendenţioasă, care se bizuie pe nişte calcule totalmente nefondate"[483].

Ca şi cum ar confirma concluziile lui Dovgalevskii, la 26 august 1932 N. Titulescu propune o formulă a proiectului pactului în care se prevedea că fiecare parte „constatând că a renunţat la război ca la un instrument de politică naţională în relaţiile internaţionale, îşi ia angajamentul de-a nu întreprinde... nicio agresiune..., a nu recurge în niciun caz la război contra celeilalte Părţi Contractante. Va fi socotit ca un act potrivnic angajamentelor prevăzute în alineatul precedent orice act de violenţă purtând atingerea integrităţii şi inviolabilităţii teritoriului... celeilalte Părţi Contractante"[484]. Comentând această iniţiativă, L. Pădureac menţionează că „oficialităţile române, prin formulele respective, încercau să întărească securitatea frontierei de est"[485]. Adică, se întreprindeau tentative despre care vorbea ambasadorul sovietic în Franţa.

La sfârşitul lunii august, diplomaţii sovietici şi francezi au reuşit să ajungă la un consens referitor la redactarea protocolului final al acordului sovieto-român: „Actualul tratat, conţinând obligaţia fiecărei părţi de-a se abţine de la orice atac asupra celeilalte, va fi interpretat în acel sens că nicio problemă de litigiu teritorial sau de alt ordin care există între părţi nu poate în niciun caz limita obligaţiunile menţionate mai sus şi nu poate servi pentru oricare din părţile contractante în calitate de motiv sau a le acorda libertate de-a realiza oriunde acte care vin în contradicţie cu obligaţia de neagresiune stabilită de actualul tratat. Se înţelege că actualul tratat nu poate servi pentru alte scopuri, în particular, nu poate fi interpretat ca o soluţionare a litigiilor existente dintre părţi în momentul semnării tratatului dat, chestiuni care nu sunt atinse prin semnarea lui"[486].

La 1 septembrie Herriot a transmis formularea de mai sus la Bucureşti în calitate de propunere a guvernului francez. Totodată, el a lămurit că Parisul nu poate tărăgăna la infinit încheierea pactului de neagresiune cu URSS în legătură cu nesemnarea tratatului sovieto-român. „Această poziţie, scria premierul francez, presupune că guvernul român va fi în stare să îndreptăţească încrederea acordată: pe de-o parte, acceptând în cel mai scurt timp reluarea tratativelor româno-sovietice, adică până la data deja stabilită la 20 septembrie; pe de altă parte – refuzând de la orice condiţii iraţionale de-a primi acceptul URSS, adică de la orice formulări care au tendinţa de-a primi acceptul direct sau indirect al Uniunii Sovietice de alipire a Basarabiei"[487].

La 17 septembrie 1932, în drum spre Elveţia, Litvinov a avut două întâlniri cu trimisul român V. Cădere. S-a ajuns la înţelegerea de-a relua negocierile la Geneva[488]. În discuţia sa cu ministrul polonez Zalesski pe o temă analogică de încheiere a pactului sovieto-polon, narcomul a menţionat: „Dacă România va insista asupra ignorării problemelor de litigiu, negocierile vor fi sterile"[489]. Cu toate acestea, ele au început cu succes şi au continuat până la 2 octombrie. Dar acordul dintre Litvinov şi Cădere n-a fost aprobat de Bucureşti. Şi din nou în calitate de obiect de discordie a devenit formula deja coordonată şi care părea una de compromis: despre existenţa „litigiilor prezente dintre părţile contractante". În fine, Bucureştiul n-a dat consimţământul de-a include în text cuvântul „prezente"[490].

Înaintea plecării lui Litvinov de la Geneva Cădere a făcut o propunere care, de facto, anula ultima divergenţă rămasă şi care făcea în curând posibilă semnarea pactului. Ea consta în menţionarea în protocolul final despre „disputele prezente şi viitoare"[491]. A doua zi însă Cădere a comunicat că propriul lui guvern n-a acceptat propunerea lui şi a pus la îndoială admisibilitatea pentru guvernul de la Bucureşti a oricăror formulări deja convenite[492]. „Acţiunile lui Cădere, constată istoricii Ia. Kopanskii şi I. Levit, au constituit o reflecţie a luptei din interiorul cercurilor guvernante ale României regale în legătură cu negocierile sovieto-române"[493].

Din nou aceeaşi tactică a struţului. În legătură cu aceasta narcomul sovietic a pus la îndoială sinceritatea autorităţilor române şi dorinţa lor de-a încheia pactul"[494]. Iar la 23 noiembrie 1932, de la tribuna parlamentului, colegul lui român N. Titulescu[г] a declarat că un aşa pact de neagresiune România nu va fi de acord să-l încheie

---

[483] Ibid. C. 442.
[484] Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 390.
[485] Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 83.
[486] ДВП СССР. Т. 15. С. 499.
[487] Citat după: Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 101-102.
[488] ДВП СССР. Т. 15. С. 539-540.
[489] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 298.
[490] Ibid.; ДВП СССР. Т. 15. С. 550, 554.
[491] Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1. P. 398; ДВП СССР. Т. 15. С. 554.
[492] Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 104-105.
[493] Ibid. С. 105.
[494] ДВП СССР. Т. 15. С. 575-576.
[г] Nota redactorului ştiinţific: La 21 octombrie 1932 N. Titulescu devine ministru de externe al României.

niciodată[495]. Ba mai mult, când în ultimele zile ale lui septembrie i se păru că Bucureştiul este gata să semneze pactul de neagresiune, în textul căruia se recunoştea prezenţa problemelor de litigiu dintre România şi URSS, el a ameninţat cu demisia sa din postul de ambasador la Londra şi de reprezentant permanent al României în Societatea Naţiunilor[496].

În interviul agenţiei Reiter, diplomatul român a învinuit Moscova că pretinde la Basarabia: „Sovietele au refuzat până azi a semna un nou pact de neagresiune, dacă România nu recunoştea în mod direct sau indirect că Basarabia este teritoriu litigios. Cu alte cuvinte, sub pavilionul unui pact de neagresiune, am constatat că în realitate se discută un pact de recunoaştere de litigiu"[497].

Iar în discuţia cu corespondentul ziarului francez „Le Temps" el s-a pronunţat deschis contra viitorului pact, declarând că România ar trebui să se dezică de încheierea lui şi în relaţiile sale cu Uniunea Sovietică să rămână strict pe poziţiile pactului Briand-Kellogg. Totodată, el afirma că este părtaşul apropierii sovieto-române[498]. Iată raţionamentele lui Titulescu asupra acestui proiect: „Cine recunoaşte că are un litigiu asupra unui teritoriu, implicit recunoaşte şi obligaţia de-a da şi o soluţiune acestui litigiu: arbitraj sau plebiscit"[499].

În legătură cu tactica aleasă de partea română la aceste negocieri, istoricul moldovean Lidia Pădureac ajunge la următoarea concluzie: „În urma refuzului URSS de-a renunţa la pasajul ce amintea de existenţa unui litigiu între cele două părţi, N. Titulescu a întrerupt convorbirile... Analiza proiectelor prezentate în cadrul negocierilor sovieto-române demonstrează inutilitatea iniţierii acestora pentru români. Scopul ruşilor a fost nu numai încheierea pactului de neagresiune, dar şi slăbirea poziţiei României în problema Basarabiei"[500]. Stranie logică: a recunoaşte o realitate obiectivă – în cazul dat a existenţei litigiului, înseamnă „slăbirea poziţiei". Deci, conform aceleeaşi logici, nerecunoaşterea realităţilor ar însemna întărirea poziţiei?

Istoricul român V. Moisuc, analizând această poziţie, o apreciază în felul următor: „Judecată obiectivă şi corectă de la care un stat independent şi suveran nu se putea abate fără riscul de a-şi pune sie însuşi sub semnul întrebării suveranitatea şi independenţa naţională"[501]. În opinia noastră însă, după cum am menţionat mai sus, acest comportament al diplomaţiei româneşti din perioada interbelică poate fi calificat doar ca o „tactică a struţului". Despre care „judecată obiectivă şi corectă" poate fi vorba, când te faci a nu recunoaşte existenţa unor realităţi?!

Acest comportament al autorităţilor române l-au făcut pe Litvinov să declare la 15 decembrie corespondentului ziarului „Izvestia" că „conducătorii negocierilor din partea română erau mai puţin interesaţi de încheierea pactului de neagresiune şi mai mult de acordul indirect sau tacit al Guvernului sovietic cu ocuparea Basarabiei"[502]. Ceva mai înainte, într-un interviu acordat agenţiei TASS, el a menţionat că „dacă România ar fi dorit cu adevărat… încheierea pactului de neagresiune…, atunci înţelegerea… ar fi fost de multă vreme realizată. Dar dezavuarea sistematică a propriilor împuterniciţi… evidenţiază urmele celor mai diferite influenţe ce se confruntă în România…

Cursul negocierilor a pus uneori la îndoială seriozitatea şi sinceritatea dorinţei României de-a încheia un pact cu noi. Avem declaraţia sinceră a unor oameni politici responsabili români despre inutilitatea pactului pentru România… Înlocuirea articolelor convenite anterior, după lungi înţelegeri, cu altele, care dau frâu liber unor noi divergenţe, nu poate avea alt scop decât amânarea în continuare, la maximum, a negocierilor, amânarea semnării pactului şi dorinţa de eşuare a pactului de neagresiune între URSS şi România este poate o tendinţă…

Viitoarele negocieri trebuie să se poarte pe baza textelor deja convenite de două ori cu reprezentanţii României. În cazul în care există bunăvoinţă din partea României, este puţin probabil să fie nevoie de negocieri îndelungate sau de negocieri în general"[503], şi-a finalizat gândul comisarul poporului.

Concomitent, M.M. Litvinov a transmis la Paris şi Varşovia informaţia despre acordul Moscovei de-a semna pactul în cazul acordului Bucureştiului cu ultima redacţie a protocolului final, formulată de Cădere. El s-a adresat MAE al Franţei cu rugămintea de-a clarifica, dacă şi guvernul român este gata pentru aceasta[504].

Într-o scrisoare din 19 octombrie, ambasadorul francez la Moscova J. Peiller aprecia în felul următor demersurile ministrului român de externe: „Ocupând poziţia dată, dl Titulescu *volens-nolens* se transformă într-o armă evidentă a intrigilor germane, pe care le descoperim atât la Bucureşti, cât şi la Varşovia şi care au drept scop torpilarea sistemului pactelor estice". Diplomatul francez informa şeful guvernului său că, în opinia lui, Litvinov doreşte sincer finalizarea reuşită a negocierilor[505].

---

[495] Monitorul oficial. Partea III, Nr. 6, 1932 28 noiembrie. P. 46.
[496] Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 106.
[497] Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 83-84.
[498] Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 107.
[499] Citat după: Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 326.
[500] Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice. P. 84-85, 84.
[501] Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 327.
[502] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 298.
[503] ДВП СССР. Т. 15. С. 575-576; Relaţiile româno-sovietice. Doc. Vol. 1. P. 404-405.
[504] ДВП СССР. Т. 15. С. 570-571, 576-577.
[505] Vezi: Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 110.

Comentând situaţia dată, V. Moisuc afirmă că „un astfel de tratat... în forma dorită de Guvernul sovietic... ar fi însemnat recunoaşterea de bună voie de România a existenţei unui «litigiu» teritorial cu URSS şi, implicit nerecunoaşterea valabilităţii actului unirii Basarabiei cu Ţara în martie 1918 – ceea ce ar fi fost un act de trădare naţională”[506]. Stranie la prima vedere logică... Recunoaşterea unor realităţi, adică a litigiului ca atare, înseamnă o „trădare naţională”. Deci, nerecunoaşterea realităţii este o acţiune patriotică?! În aşa caz, de nu ne place iarna, ignorăm acest fapt şi purtăm haine de vară?... Iată pe acest princpiu şi se bazează întreaga concepţie românistă în problema basarabeană: nu recunoaştem nimic ce vine în contradicţie cu „patriotismul românesc”. Dar dacă nu recunoaştem existenţa realităţii, această realitate o declarăm inexistentă!... Iar teama de „nerecunoaşterea valabilităţii actului unirii” există doar dintr-o singură cauză – deoarece acest act a fost şi rămâne unul nevalabil.

Tinzând să se absolve de responsabilitate atât pe sine, cât şi guvernul român pentru torpilarea negocierilor, la finele lunii octonbrie 1932, N. Titulescu a declarat că ele vor continua şi chiar se adresă Poloniei cu rugămintea de mediere. De astă dată însă ultima a refuzat, fapt despre care ambasadorul polonez la Bucureşti a informat guvernul român. La 3 noiembrie reprezentantul plenipotenţiar al Poloniei la Paris a anunţat MAE francez că „Polonia a ajuns la convingerea că în realitate România nu doreşte să ajungă la înţelegere cu Uniunea Sovietică”[507]. Unicul intermediar rămâne Franţa.

„Între timp, scrie V. Moisuc, la 29 noiembrie E. Herriot şi V. Dovgalevskii au semnat la Quai d’Orsay pactul de neagresiune franco-sovietic uitându-se, desigur, de promisiunea făcută României în momentul parafării acestui tratat, în august, după cum făcuse şi guvernul polonez”[508]. Contrar opiniei majorităţii istoricilor români, acest lucru ne demonstrează o dată în plus caracterul nerealist al politicii externe româneşti din perioada interbelică. Şi nu Franţa sau Polonia „şi-au uitat promisiunile”, ci guvernanţii români din acea perioadă nu înţelegeau pe ce lume trăiesc.

Starea de incertitudine în problema basarabeană pentru acel moment era clar conştientizată şi de unii activişti publici români-basarabeni. Revoltat de situaţia poporului din ţinut, în articolul „În judecata conştiinţei cetăţeneşti”, C. Stere scria: „Pot tolera conştiinţa cetăţenească, pot îngădui simţul de demnitate omenească..., pot primi chiar orice cuget de om civilizat, ca trei milioane de suflete, sub oblăduire românească, să fie apăsate de atâta vrăjmăşie şi haină nelegiuire?...

Ce popor vrednic de viaţă poate accepta soarta ce au făurit-o pentru Basarabia regimurile dictatoriale? Sunt silit să spun un cuvînt şi mai greu, dar trebuie să avem odată curajul de-a privi în faţă adevărul: Statutul Internaţional al Basarabiei... îşi aşteaptă încă lămurirea definitivă”[509].

Comentând aceste evenimente, R. Langer scria: „Guvernul sovietic cerea includerea punctului care stipula că problema basarabeană rămâne la ordinea zilei; la rândul lor, românii categoric insistau asupra recunoaşterii dreptului lor asupra Basarabiei. Tratativele au fost întrerupte”[510]. Ieşirea din impas însă a fost găsită şi deja în 1933 ambele ţări, scrie Langer, „au semnat două convenţii multilaterale, fără a pomeni de problema basarabeană”[511].

La 3 iulie 1933, la Londra, la propunerea URSS, reprezentanţii Afganistanului, Cehoslovaciei, Estoniei, Iugoslaviei, Letoniei, Lituaniei, Persiei (Iranului), Poloniei, României, Turciei şi Uniunii Sovietice au semnat Convenţia de stabilire a agresorului[512]. În ziua următoare, la 4 iulie, a fost semnată cea de-a doua convenţie de la Londra – despre stabilirea părţii agresoare –, care se deosebea de prima prin faptul că era deschisă pentru aderarea la ea a altor state[513]. În timpul semnării ei Guvernul sovietic a declarat că URSS „este gata să semneze convenţii analogice cu orice state, indiferent de aşezarea lor geografică şi starea relaţiilor actuale cu ele”[514].

În calitate de jalon important în calea îmbunătăţirii relaţiilor sovieto-române au fost apreciate aceste convenţii şi de Nicolae Titulescu, care a exprimat acest gând într-un dialog cu Maksim Litvinov, imediat după semnarea lor[515]. În timpul vizitei sale în Polonia la începutul lui octombrie 1933 înpreună cu ambasadorul V. Cădere el a vizitat ambasada sovietică şi i-a înmânat reprezentantului politic al URSS V.A. Antonov-Ovseenko scrisoarea de ratificare de către România a Convenţiei de la Londra despre determinarea agresorului pentru transmiterea ei Guvernului sovietic[516].

În alocuţiunea sa la Varşovia ministrul român de externe le-a comunicat ziariştilor despre contactele sale cu ambasadorul sovietic şi a declarat că „România face tot posibilul, pentru ca relaţiile ei cu URSS să capete un caracter cu adevărat cordial. Discuţiile pe care le-am purtat m-au convins că această dorinţă este reciprocă”[517].

---

[506] Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 328.
[507] Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 111.
[508] Moisuc V. Premisele izolării politice a României. P. 327.
[509] Stere C. Documentări politice. Chişinău, 2002. P. 576-577.
[510] Citat după: Лазарев А.М. Молдавская советская государственность. С. 231.
[511] Ibid.
[512] Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. 3. М., 1945. С. 645-647.
[513] Ibid. С. 649-650.
[514] Известия. 1933, 5 июля.
[515] Titulescu N. Documente diplomatice. Bucureşti, 1967. P. 511-512.
[516] Ibid. P. 506-507; vezi de asemenea: Известия, 12 октября 1933 г.
[517] Известия, 12 октября 1933 г.

Momentele respective creau o perspectivă favorabilă pentru o normalizare relativă a relaţiilor sovieto-române, cu toate că cercurile guvernamentale româneşti au încercat să interpreteze aceste două convenţii ca o recunoaştere indirectă de către partea sovietică a „drepturilor" lor asupra Basarabiei[518]. Anume astfel încearcă să prezinte lucrurile şi unii istorici români contempoani. „Aceste documente constituiau o recunoaştere de către Uniunea Sovietică a graniţei comune cu România aşa cum exista ea în acea vreme"[519]. Însă interpretarea dată a fost dezminţită de M.M. Litvinov care a declarat la 29 decembrie 1933 la sesiunea CEC al URSS: „Faptul că aceasta s-a întâmplat, indiferent de situaţia că cu una dintre ţările semnatare – România – n-au fost până acum soluţionate litigiile vechi, demonstrează doar importanţa lui"[520].

Pentru restabilirea relaţiilor diplomatice cu URSS pledau şi aliaţii României din Mica Antantă. Astfel, cu prilejul întâlnirii lui N. Titulescu cu E. Beneš, la 11 decembrie 1933, la Kosice ministrul român a căzut de acord cu colegul său cehoslovac că, amânând stabilirea legăturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică, Mica Înţelegere ar aduce prejudicii greu reparabile situaţiei sale, deoarece ar da posibilitate Ungariei să recunoască ea mai întâi Guvernul sovietic şi prin aceasta să reducă din valoarea apropierii realizate între Mica Antantă şi URSS cu prilejul adoptării convenţiilor de la Londra. Miniştrii de externe ai României şi Cehoslovaciei au hotărât să acţioneze în continuare în comun pentru a urgenta reluarea relaţiilor diplomatice cu statul sovietic[521].

La începutul anului 1934, această tendinţă s-a consolidat şi mai mult. În legătură cu aceasta N. Titulescu scria: „La Ljubljana, în ianuarie 1934, Beneš, Jeftici[r] şi cu mine am avut o întâlnire, al cărei proces verbal, redactat de Beneš, constată necesitatea de-a relua raporturile diplomatice cu URSS". La 22 ianuarie la Zagreb şefii diplomaţiilor aliate au decis: „Cei trei miniştri sunt în principiu de acord că a sosit momentul prielnic pentru reluarea relaţiilor normale între URSS şi statele Micii Antante"[522].

În primăvara anului 1934 această problemă a ocupat un loc de vază în activitatea lui Titulescu. Vizitând în aprilie Parisul, în discuţiile lui cu L. Barthou un rol deosebit i-a fost acordat apropierii ţărilor Micii Înţelegeri de URSS[523]. Totodată, Titulescu cerea de la URSS să se dezică de Basarabia, fapt cu care Litvinov, evident, nu era de acord. În acelaşi timp, Titulescu se pronunţa categoric contra deschiderii consulatului sovietic în Basarabia[524].

După cum vedem, prevederile convenţiilor din 3 şi 4 iulie 1933 s-au răsfrânt pozitiv asupra evoluţiei relaţiilor sovieto-române. La conştientizarea acestui lucru de către guvernanţii români şi aliaţii lor a contribuit pericolul crescând din partea statelor revanşarde după venirea lui Hitler la putere în Germania. În afară de aceasta s-a mărit şi rolul Franţei în politica externă a României. O anumită importanţă în problema examinată a avut-o şi stabilirea relaţiilor diplomatice dintre URSS şi SUA[525]. Astfel, situaţia internaţională nou creată în mod determinant a influenţat asupra relaţiilor României şi Uniunii Sovietice.

Stabilirea relaţiilor diplomatice dintre Uniunea Sovietică şi România. Precum s-a menţionat deja, în condiţiile apariţiei focarelor de agresiune, oamenii de stat realişti au înţeles necesitatea creării sistemului de securitate colectivă în Europa. Astfel, acest lucru s-a răsfrânt şi asupra relaţiilor României şi URSS. După cum se ştie, la 9 iunie 1934, la Geneva, în urma negocierilor lui M.M. Litvinov cu E. Beneš[526] şi N. Titulescu, URSS stabileşte relaţii diplomatice cu Cehoslovacia şi România[527].

---

[518] În literatura istorică contemporană este prezentă opinia precum că, semnând aceste convenţii, Litvinov indirect a recunoscut suveranitatea românească asupra Basarabiei. Mai mult chiar, tete-â-tete el chipurile i-ar fi declarat lui Titulescu: „Ştiu foarte bine că, semnând acest tratat, vă dau Basarabia". // Vezi: Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. P. 31; Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 105.

Deoarece această teză nu se confirmă de niciun fel de documente, mai mult decât atât, este combătută de toate documentele şi acţiunile oficiale sovietice, ea trebuie privită drept o invenţie a diplomaţilor români. Iar apoi acest mit a migrat şi în literatura istorică.

[519] Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. P. 31.

[520] Литвинов М.М. Внешняя политика СССР. М., 1937. С. 68.

[521] Oprea I. O etapă rodnică din istoria relaţiilor diplomatice româno-sovietice. P. 57.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Ministrul de externe al Iugoslaviei.

[522] Ibid. P. 58; Oprea I. Nicolae Titulescu. P. 217-218.

[523] Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 159-160.

[524] Ibid. P. 160-161.

[525] În context pare total aberantă afirmaţia categorică şi fără dovezi: a unor istorici români de orientare „patriotică" precum că, în fine, SUA au recunoscut încorporarea Basarabiei în cadrul României. Însă, în absenţa argumentelor ştiinţifice, aceşti istorici îşi demonstrează din plin doar „patriotismul". Astfel Ion Constantin scrie: „Pe baza cercetărilor întreprinse în arhivele americane de către istoricul Gh. Buzatu şi apoi de alţi specialişti români s-a putut demonstra că, începând din 1 iulie 1933, SUA au recunoscut de facto şi de jure dreptul istoric al României asupra Basarabiei". // Vezi: Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. P. 27.

Astfel de „concluzii" te fac să gândeşti că unii „patrioţi" prezintă lucrurile nu cum s-au întâmplat în realitate, ci cum ar dori ei să fie – „Vrabia mălai visează". Însă aceste „concluzii patriotice" sunt doar pentru „uz intern", având drept scop „educarea patriotică" a „neamului românesc".

[526] Beneš îi grăbea permanent pe partenerii săi. La 6 iunie el a cerut de la guvernul său acordul pentru recunoaşterea diplomatică a URSS, indiferent de poziţia altor membri ai Micii Înţelegeri. Primindu-l, la 8 iunie, i-a înmânat lui Titulescu o declaraţie oficială în care se stipula că „guvernul cehoslovac nu mai poate amâna normalizarea relaţiilor cu

Scrisorile, cu care în legătură cu aceasta au făcut schimb Litvinov şi Titulescu, aveau un conţinut identic ce exprima convingerea fermă a ambelor ţări că „relaţiile astfel stabilite vor rămâne pentru totdeauna normale şi amicale" că popoarele URSS şi României „vor continua să coopereze pentru cel mai mare bine reciproc întru menţinerea păcii în lume"[528]. Acest eveniment a fost pozitiv interpretat atât în Uniunea Sovietică[529], cât şi în România[530]. Astfel N. Titulescu a declarat că până în 1934 „caracterul anormal al acestor relaţii a apăsat mult asupra politicii noastre externe din trecut"[531]. Într-un interviu el a menţionat: „Consider reluarea raporturilor diplomatice între România şi URSS ca unul dintre cele mai importante acte din viaţa mea politică"[532].

La fel ca şi după încheierea convenţiei despre determinarea agresiunii, în România se afirma precum că actul stabilirii relaţiilor diplomatice de la sine prezintă din partea Uniunii Sovietice o recunoaştere directă sau ca minimum indirectă a Basarabiei ca parte a teritoriului românesc[533]. De asemenea şi Titulescu nu înceta încercările de-a obţine de la URSS recunoaşterea Basarabiei în calitate de teritoriu românesc. Reacţionând la aceste tentative, Litvinov scria: „Cu perseverenţa ce-i este proprie, N. Titulescu a încercat din nou să obţină de la mine promisiuni că nu vom înainta niciodată problema basarabeană şi am fost nevoit să-i ripostez categoric în prezenţa lui Beneš"[534].

Diverse forţe politice de tip fascist din Regatul Român însă au atacat înţelegerea din 9 iunie[535]. Cu toate acestea, în decembrie 1934 părţile au făcut schimb de reprezentanţi diplomatici[536]. Problema basarabeană însă aşa a şi rămas nesoluţionată. După cum menţionează Ch. King „chiar şi după completa normalizare a relaţiilor dintre Bucureşti şi Moscova, în 1934, nu a fost semnat niciun document legal valabil care să garanteze statutul provinciei... Statutul Basarabiei a rămas o problemă mereu disputată"[537].

Indiferent de problemele existente însă, după stabilirea relaţiilor diplomatice, N. Titulescu permanent demonstra în faţa Guvernului sovietic tendinţa de consolidare a cursului spre apropiere de URSS. În timpul întrevederilor de la Paris şi Bucureşti cu secretarul ambasadei sovietice de la Varşovia M.S. Ostrovskii, el permanent accentua importanţa decisivă pentru România a raporturilor reciproc avantajoase cu Uniunea Sovietică. În particular, Titulescu i-a declarat lui Ostrovskii că „el este nu pur şi simplu un părtaş al prieteniei cu Uniunea Sovietică…, ci un părtaş al celei mai calde prietenii". Şi chiar dacă România este aliata Franţei, un rol primordial pentru asigurarea securităţii ei îl au relaţiile ei cu Rusia. Din această cauză, rolul principal în politica lui „îl ocupă şi-l va ocupa Rusia"[538].

În anul următor – 1935, la 2 mai, la Paris, a fost semnat Tratatul sovieto-francez despre ajutorul reciproc contra agresiunii care obliga ambele părţi în cazul unei agresiuni neprovocate să acorde una alteia ajutor reciproc şi sprijin. Obligaţiunile tratatului aveau un caracter necondiţionat[539]. Iar la 16 mai 1935, la Praga, a fost semnat tratatul sovieto-cehoslovac despre ajutorul reciproc şi care conţinea aceleaşi obligaţiuni ca şi pactul sovieto-francez. Dar aici exista o reticenţă – ajutorul reciproc al URSS şi Cehoslovaciei putea fi acordat doar cu

---

Rusia". Comentând situaţia creată, istoricii Kopanskii şi Levit relevau: „Nu se exclude că scrisoarea lui Beneš a fost inspirată de însuşi N. Titulescu, care şi mai înainte aplica astfel de combinaţii pentru a face presiuni asupra propriului guvern şi a regelui. (La Paris Titulescu încerca să obţină de la diplomaţii francezi unele declaraţii, precum că ei îl forţează spre o apropiere de URSS. A. Leger a confirmat acest lucru – Vezi: nota lui Ia. Kopanskii şi I. Levit)... Tot atunci el i-a ameninţat cu demisia sa...

Posibil Titulescu nu era deloc convins în posibilitatea obţinerii unor astfel de împuterniciri. M.M. Litvinov scria că Titulescu „pe parcursul zilei era absolut pesimist, practic încrezut că demisionarea sa este inevitabilă. Răspunsul pozitiv de la Bucureşti era calificat de el drept o mare victorie personală". // Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 162.

[527] Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. 3. С. 719-720; Documente privind istoria României între anii 1918-1944. P. 510-511; Mironov A.-M. 1934. Deschiderea de legaţii la Bucureşti şi Moscova. // Magazin Istoric. 2000, Nr. 5; Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 105; Oprea I. O etapă rodnică din istoria relaţiilor diplomatice româno-sovietice. P. 60, 98-99; Oprea I. Nicolae Titulescu. P. 219.

[528] Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. 3. С. 720; Halippa P. Publicistica. P. 25-26.

[529] Известия. 1934, 10 июня.

[530] Копанский Я.М., Левит И.Э. К вопросу об установлении дипломатических отношений между СССР и Румынией (июнь 1934 г.). // Русско-румынские и советско-румынские отношения. Кишинёв, 1969. С. 86.

[531] Citat după: Halippa P. Publicistica. P. 28.

[532] Vezi: Oprea I. O etapă rodnică din istoria relaţiilor diplomatice româno-sovietice. P. 63.

[533] Vezi: Universul, 12 iunie 1934; Viaţa Basarabiei, 12 iunie 1934; Dimineaţa, 12, 13 iunie 1934; Adevărul, 13 iunie 1934; Бессарабское слово, 13 июня 1934; Raza, 14 iunie 1934; Lumea Nouă, 17 iunie 1934.

[534] Citat după: Copanschii Ia. M. Diplomaţia sovietică în lupta pentru soluţionarea echitabilă a problemei basarabene. P. 105; Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 170.

[535] Русско-румынские и советско-румынские отношения. С. 87-88.

[536] Oprea I. O etapă rodnică din istoria relaţiilor diplomatice româno-sovietice. P. 68.

[537] King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. P. 38, 40.

[538] Citat după: Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 176.

[539] ДВП СССР. Т. 18. С. 309-312.

condiţia ajutorului din partea Franţei[540]. Tratatele sovieto-francez şi sovieto-cehoslovac au avut în acele condiţii o mare însemnătate, fiindcă puteau să devină o temelie trainică a sistemului european al securităţii colective. Se cerea numai îndeplinirea lor onestă de către toţi participanţii. Ele puteau să evite războiul, iar în cazul lui l-ar fi impus pe Hitler să lupte pe două fronturi.

Istoricul O. Ţâcu a apreciat în felul următor relaţiile sovieto-române de la Conferinţa de la Viena şi până la finele perioadei interbelice: „Plebiscitul pe care Moscova îl propunea pentru Basarabia apărea ca o măsură ad-hoc, îndreptată exclusiv împotriva României...[*] Insecuritatea frontierei de est a României rămânea în continuare un element nefavorabil de mare pondere în determinarea poziţiei internaţionale a statului român... Atât Moscova, cât şi Bucureştii au căutat să transforme actul reluării legăturilor diplomatice într-un punct de plecare pentru negocierea unui pact de asistenţă, ...conceput ca o parte componentă a sistemului de securitate colectivă... Privind relaţiile sovieto-române, constatăm că perioada dintre cele două conflagraţii mondiale a fost nimic altceva decât un armistiţiu mai îndelungat al celor două părţi asupra Basarabiei... Moscova a dorit în permanenţă să menţină deschisă această problemă pentru a o soluţiona în momentul oportun în favoarea sa”[541].

După stabilirea relaţiilor diplomatice, între URSS şi România s-au constituit legături şi în alte domenii. În octombrie 1934, între cele două ţări a fost organizată legătura telefonică, telegrafică şi poştală. La 8 februarie 1935 a fost semnat acordul sovieto-român despre legătura feroviară directă peste Nistru[542]. La 29-31 mai URSS i-a transmis României 1443 de lăzi (135 tone) cu documente de arhivă şi manuscrise ale Academiei Române[543]. În iunie 1935 a fost deschisă linia maritimă Odesa – Constanţa, prin spaţiul aerian român a trecut linia aeriană Moscova – Praga, iar în iulie a fost semnat un protocol despre tranzitarea mărfurilor româneşti prin teritoriul sovietic[544]. Ceva mai târziu, abia în octombrie 1936, au fost stabilite relaţii comerciale normale bilaterale[545].

A. Lazarev menţionează însă că în toate „documentele de către partea sovietică erau intenţionat folosite astfel de termeni şi expresii care excludeau orice posibilitate de interpretare ca «legală» anexarea Basarabiei de către România regală, nu-i dădeau părţii române motiv de-a privi linia râului Nistru în calitate de frontieră dintre cele două state”[546]. De aceeaşi părere este şi L. Fisher, deja nu o dată citat mai sus: „România polemiza de vreo şaptesprezece ani cu Moscova care, independent de stabilirea relaţiilor diplomatice, n-a recunoscut suveranitatea românescă asupra Basarabiei”[547].

La 24 iunie 1935 Bucureştiul a făcut nişte sondaje referitor la încheierea cu Moscova a unui tratat de ajutor reciproc împotriva Germaniei şi Ungariei în schimbul recunoaşterii Basarabiei ca parte componentă a României, la care partea sovietică a răspuns cu refuz[548].

Istoriografia română de orientare „patriotică” însă încearcă insistent să demonstreze contrariul, şi anume că în realitate URSS ar fi recunoscut Basarabia drept românească, iar apoi s-a dezis. Astfel, deja de mai multe ori pomenit pe paginile lucrării noastre, I. Constantin scrie că admiterea URSS în Liga Naţiunilor în realitate însemna recunoaşterea hotarului României de pe Nistru. În continuare el menţionează că „Protocolul din 21 iulie 1936 de la Montreaux, dintre România şi URSS – care cuprindea principiile de bază ale unui preconizat pact de asistenţă mutuală – consemnează acordul de principiu intervenit între ministrul de externe al României N. Titulescu şi omologul său sovietic, M. Litvinov, asupra unui act de asistenţă mutuală bazat pe respectarea reciprocă a independenţei şi suveranităţii celor două state. După convenţia de definire a agresiunii din 1933, Protocolul din 21 iulie 1936 era o confirmare clară a recunoaşterii graniţei de răsărit a României”[549].

Drept argument în favoarea concluziei sale, dl I. Constantin aduce stipularea din document despre aceea că nici trupele URSS, nici cele ale României nu puteau trece Nistrul fără consimţământul celeilalte părţi[550]. Evident, aceasta este o interpretare absolut voluntaristă şi chiar abuzivă a normelor dreptului internaţional şi

---

[540] Ibid. C. 336.

[*] Aici autorul nu este deloc sincer, deoarece el nu poate să nu ştie că până în acel moment în diferite regiuni din componenţa Germaniei, care conform Tratatului de pace de la Versailles au fost transmise altor ţări, au fost organizate referendumuri. Deci, propunerea sovietică nu avea nicicum un caracter de „măsură ad-hoc, îndreptată exclusiv împotriva României”, ci deriva din principiul autodeterminării popoarelor.

[541] Ţâcu O. Problema Basarabiei şi relaţiile sovieto-române în perioada interbelică. P. 95-101, 151, 182-183.

[542] Лазарев А.М. Молдавская советская государственность. С. 239; Копанский Я.М., Левит И.Э. Советско-румынские отношения. С. 171, 177.

[543] Советско-румынские отношения 1917 – 1941. Т. 2: 1935-1941. С. 16-18.

[544] Ibid. C. 137.

[545] Копанский Я.М., Левит И.Э. К вопросу об установлении дипломатических отношений между СССР и Румынией (июнь 1934 г.). // Русско-румынские и советско-румынские отношения. С. 96; Oprea I. Nicolae Titulescu. P. 222-224.

[546] Лазарев А.М. Молдавская советская государственность. С. 239-240.

[547] Fisher L. Russias Road from Peace to War. P. 163.

[548] ДВП СССР. Т. 18. С. 406-407, 422, 426; Советско-румынские отношения. Т. 2. С. 21-22.

[549] Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. P. 32; vezi de asemenea: Scurtu I. Istoria României în anii 1918-1940. P. 30.

[550] Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. P. 32.

niciun specialist serios din domeniul dreptului internaţional şi al relaţiilor internaţionale nu o poate lua în serios. Autorul intenţionat sau din ignoranţă confundă noţiunile „frontieră de stat" şi „linie de demarcare". Partea sovietică de mai multe ori şi absolut univoc menţiona că ea consideră linia Nistrului nu în calitate de frontieră de stat, ci ca o linie de demarcare provizorie. Şi acel fapt că-şi asuma obligaţia de-a nu o traversa fără consimţământul celeilalte părţi, deloc nu însemna recunoaşterea ei în calitate de frontieră de stat. În afară de aceasta şi de astă dată iarăşi avem un caz când autorul, manifestând exces de zel patriotic, prezintă şi interpretează evenimentele nu aşa cum s-au petrecut în realitae, ci cum ar dori el să se întâmple. Un aşa procedeu poate fi comparat cu memoriile unui comandant de oşti care a pierdut toate bătăliile, dar în amintirile sale destinate urmaşilor prezintă înfrângerile drept victorii strălucite. Fiind bătut pe câmpul de luptă, pe hârtie însă reapare în calitate de triumfator.

Pentru a-şi confirma teza, dl Constantin intenţionat ignoră faptul că tratatul despre asistenţă mutuală nu a fost semnat anume din cauza poziţiei de mai mulţi ani a părţii române şi chiar recurge la propagarea falsurilor şi invenţiilor diplomaţiei româneşti, făcând trimitere la arhiva ministerului român de externe: „Apreciind că Litvinov mersese prea departe în demersurile comune cu Titulescu, guvernul de la Moscova va profita de schimbarea acestuia pentru a dezavua înţelegerea convenită şi a reveni la intransigenţa iniţială. «Noi – va declara Litvinov ex-ministrului de externe român, în iunie 1937 – trebuie, deci, să ne apărăm contra actelor pe care Titulescu ne-a făcut să le semnăm... Noi voim ca potenţialul pe care-l reprezintă Basarabia să devină rus şi nu german. De asemenea eu ţin să vă comunic că noi vom încerca să reluăm Basarabia prin toate mijloacele juridice şi militare care ne sunt posibile»"[551].

Toată situaţia este întoarsă „cu picioarele în sus" şi, evident, din motive „patriotice" se spun poveşti. Toată lumea, inclusiv istoricii români oneşti, cunosc faptul că anume elita românească era nemulţumită de activitatea lui N. Titulescu şi nu conducerea sovietică. Plus la asta, oricui care cunoaşte realităţile diplomatice îi este clar că Litvinov nu putea pronunţa aceste cuvinte. Şi apoi, cum putea Titulescu să-i impună pe sovietici să semneze ceva? Astfel de scrieri „istorice" nu numai că demonstrează incompetenţa profesională a autorilor lor, dar discreditează întreaga şcoală istorică românească.

În legătură cu aceste falsificări deschise ale poziţiei lui Litvinov, exprimate prin cuvintele atribuite lui, este cazul să aducem la cunoştinţă unele extrase din documentele oficiale sovietice care combat „descoperirile" domnilor Constantin & K^0. Astfel, în timpul evenimentelor în cauză din 1936 M.M. Litvinov îi scria reprezentantului sovietic în România M.S. Ostrovskii că „oricât ar suci-o Titulescu, el doreşte să obţină recunoaşterea noastră formală a Basarabiei, condiţie pe care nu o vom accepta"[552]. La rândul său, la 16 iunie 1936 Ostrovskii îi spunea premierului cehoslovac M. Hodža că „orice text în care va fi prezentă recunoaşterea formală a anexării Basarabiei este pentru noi apriori inacceptabil"[553]. În asemenea condiţii negocierile sovieto-române nu puteau contribui la un progres serios[554].

În cea de-a doua jumătate a anilor '30 are loc o reorientare treptată a politicii externe a României de la Franţa spre Germania, politică care s-a manifestat deja în timpul lui Titulescu. Astfel, la 9 noiembrie 1935, într-o discuţie cu ambasadorul german el a declarat că „niciodată nu le-a dat ruşilor acordul în vederea trecerii trupelor" şi „va încheia cu ei un pact de ajutor reciproc doar cu condiţia că el nu va fi îndreptat contra Germaniei"[555]. La 24 februarie 1936 ambasadorul român în reich a adus la cunoştinţa conducerii naziste că ţara lui nu are de gând să-i acorde Uniunii Sovietice dreptul de trecere a Armatei Roşii prin teritoriul României. În caz de semnare a tratatului cu Moscova, a încredinţat nemţii ambasadorul, Bucureştiul este gata să semneze un tratat analogic cu Berlinul[556]. În martie România şi-a confirmat poziţia faţă de Germania şi chiar şi-a propus serviciile de mediere în relaţiile ei cu Occidentul[557]. Adevărul e că, germanii n-aveau nevoie de medierea românească.

„Remilitarizarea Renaniei a dat lovitura de moarte politicii de securitate colectivă şi, implicit, celei a lui Nicolae Titulescu, supus unor critici tot mai acerbe, după cum menţionează Fl. Constantiniu. Apropierea de URSS era condamnată în ţară de-o largă parte a spectrului politic... Coalizarea tuturor factorilor ostili lui Titulescu a dus la înlăturarea lui din guvern (29 august 1936)"[558]. Guvernul sovietic a înţeles demiterea lui Titulescu drept semn că politica externă a României îşi schimbase cursul în favoarea Germaniei şi în condiţiile deteriorării relaţiilor internaţionale de la sfârşitul anilor '30, niciuna dintre părţi n-a mai întreprins vreo încercare serioasă de apropiere reciprocă[559]. Ba mai mult, cercurile conducătoare româneşti şi-au insuflat o frică aproape

[551] Ibid. P. 33-34.
[552] ДВП СССР. Т. 18. С. 573.
[553] ДВП СССР. Т. 20. С. 314.
[554] Vezi: ДВП СССР. Т. 18. С. 558-559, 572-573, 584-585, 666, 668, 669; Советско-румынские отношения. Т. 2. С. 26-39, 44-59.
[555] Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 171.
[556] Советско-румынские отношения. Т. 2. С. 61-62.
[557] Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 171.
[558] Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 357-358.
[559] Vezi: Oprea I. Nicolae Titulescu. P. 341-366; Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. P. 105-106; Moisuc V. Diplomaţia României şi problema apărării suveranităţii şi independenţei naţionale în perioa-

iraţională în faţa Uniunii Sovietice ca „inamic ereditar, întotdeauna prezent, ca o ameninţare la existenţa ţării”[560]. Germania hitleristă le părea nu atât de periculoasă, şi regele Carol a depus toate eforturile pentru a câştiga încrederea lui Hitler.

„Este clar, scrie istoricul rus M. Meltiuhov că remilitarizarea Regiunii Renane... şi pasivitatea Franţei doar au consolidat tendinţa României spre împrietenirea cu Germania. Era absolut evident că elita guvernantă românească tot mai mult înclina în favoarea orientării spre Germania şi Italia. Dedesubtul acestei alegeri a fost lămurit la sfârşitul lui martie 1936 de liderul Partidului Ţărănesc Vaida-Voievod: «În ultimii doi ani politica noastră aluneca pe o pantă periculoasă. Am ajuns până în momentul că Litvinov devenise reazemul nostru. Acum situaţia s-a limpezit pe deplin. Se dă lupta dintre naţionalism şi comunism. De aceea trebuie să ne determinăm. Eu sunt cu Mussolini şi Hitler. L-am ales pe Mussolini, deoarece el... a salvat naţiunea italiană de pericolul comunist, şi acum gloria fascistă străluceşte pe înălţimile africane... Pe când Hitler... a salvat civilizaţia europeană... Fără Hitler Franţa era astăzi comunistă»”[561].

În funcţia de ministru de externe Nicolae Titulescu a fost înlocuit de Victor Antonescu, care încercă să-l asigure pe Litvinov că politica externă a României faţă de Uniunea Sovietică a rămas neschimbată. La aceasta ministrul sovietic a răspuns că „prietenia politică are valoare doar atunci, când nu este ascunsă”, însă dacă dl Antonescu „îmi va şopti la ureche despre prietenie, iar în public va face reverenţe Germaniei şi Poloniei, acest lucru nu ne va fi de folos nici nouă, nici României”[562].

Devenea tot mai clar că România tot mai mult înclina spre o politică externă progermană. Ba mai mult, în războiul civil din Spania ea s-a situat de facto de partea franchiştilor. Iar vizita lui Carol al II-lea în Polonia pe 26-30 iunie 1937 doar a confirmat cursul antisovietic comun româno-polonez[563]. În timpul discuţiilor regelui cu liderii polonezi s-a hotărât că, în cazul distrugerii URSS, teritoriile lui la sud de linia Viniţa – Kiev – r. Desna vor trece la România, iar cele de la nord de ea – la Polonia[564]. La 18 martie 1938 România a aprobat „anschlüsul” Austriei[565]. Peste jumătate de an, aflându-se la Paris, Carol a declarat hotărât că „Rusia rămâne Rusie, şi orice alianţe cu ea, în caz că Franţa ni le va impune, le vom rupe”[566].

Toate acestea aprofundau şi mai mult izolarea României pe arena internaţională. Chiar şi în ajunul tragediei de la München, ignorând încercările ministrului cehoslovac de externe K. Krofta de-a atrage atenţia aliaţilor Pragăi din cadrul Micii Înţelegeri pentru a discuta pericolul ce s-a abătut asupra Cehoslovaciei după „anschlusul” Austriei, românii nu şi-au schimbat linia de comportament în politica externă. În timpul tratativelor miniştrilor de externe ale celor trei ţări aliate în mai 1938 la staţiunea balneară regală Sinaia, ministrul iugoslav M. Stoiadinovici, susţinut de delegaţia română, a declarat că problema regiunii Sudete este una internă şi i-a recomandat guvernului cehoslovac s-o rezolve de sine stătător[567]. Peste câteva zile după aceasta Carol al II-lea i-a declarat direct lui Beneš că „România nu va interveni în conflictul dintre Cehoslovacia şi Germania”[568]. Pe germani însă românii permanent îi asigurau că nu vor permite trecerea trupelor sovietice în Cehoslovacia, iar către sfârşitul anului 1938 cursul politic progerman al Bucureştiului devenise şi mai prompt[569].

Deja după München, în una din discuţiile sale cu ambasadorul german Fabricius, regele a declarat că „mai bine i-ar vedea în ţara lui pe nemţi în calitate de duşmani, decât pe ruşi în calitate de prieteni”[570]. Nici într-un comunicat guvernamental dat publiccităţii în zilele Münchenului nu s-a găsit niciun cuvânt de acuzare a agresiunii hitleriste împotriva Cehoslovaciei, aliata României. Ba mai mult, cercurile guvernante române şi-au

---

da martie 1938 – mai 1940. Bucureşti, 1971. P. 167-223; Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K. etc. Istoria României. P. 446; Hitchins K. România. 1866-1947. P. 430.

[560] Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K. etc. Istoria României. P. 447.

[561] Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 172.

[562] ДВП СССР. Т. 19. С. 432-433, 455-456; Советско-румынские отношения. Т. 2. С. 86-90, 96-97.

[563] Vezi: Шевяков А.А. Советско-румынские отношения и проблемы европейской безопасности 1932-1939. М., 1977. С. 238-240.

[564] Ibid. С. 241-243; ДВП СССР. Т. 20. С. 431-432.

[565] Лебедев Н.И. «Железная гвардия», Кароль II и Гитлер. С. 186.

[566] Ibid. С. 149; Язькова А.А. Румыния накануне второй мировой войны. С. 176.

Despre relaţiile României cu Franţa din perioada dictaturii regale vezi: Буле Винсен. Французские дипломаты и бессарабский вопрос во время диктатуры короля Кароля II (1938-1940). // Conferinţa ştiinţifică internaţională „Identitatea civică şi integrarea europeană – factori ai consolidării statalităţii moldoveneşti” (Chişinău, 5-6 octombrie 2011). Chişinău, 2011. С. 103-105.

[567] Vezi: Язькова А.А. Румыния накануне второй мировой войны. С. 248.

[568] Ibid.

[569] Ibid. С. 252; Лебедев Н.И. «Железная гвардия», Кароль II и Гитлер. (Из истории румынского фашизма, монархии и её внешнеполитической «игры на двух столах»). М., 1968. С. 197-198, 204-205; Колкер Б.М. Румынское правительство и мюнхенский сговор. // Балканский исторический сборник. Вып. 1. Кишинёв, 1968. С. 239; Шевяков А.А. Советско-румынские отношения. С. 283; Шевяков А.А. Внешняя политика Румынии после Мюнхена (октябрь 1938 г. апрель 1939 г.). // Новая и новейшая история, 1968, № 5. С. 27-33; Год кризиса. 1938-1939. Документы и материалы. Т. 2, М., 1990. С. 382, 385-386.

[570] Язькова А.А. Румыния накануне второй мировой войны. С. 253.

trădat deschis aliatul cehoslovac. Astfel, regele Carol, propunându-şi „serviciile de mediere” în problema regiunii Teşin, le scria polonezilor: „În calitate de aliat şi prieten al Poloniei consider că pretenţiile Poloniei referitor la reîntoarcerea teritoriilor sunt corecte şi întemeiate şi voi face tot posibilul pentru acceptarea lor”[571]. În presă au apărut pretenţii asupra unei părţi a Ucrainei Transcarpatice[572]. După sfârtecarea Cehoslovaciei însă aliaţii lui Hitler – Ungaria horthystă, care a anexat o parte din teritoriul ei, şi Bulgaria ţaristă – i-au înaintat pretenţii teritoriale şi României. Astfel, susţinerea politicii müncheniste a avut efectul bumerangului şi pentru România însăşi, punând în pericol independenţa şi integritatea ei teritorială.

În noiembrie 1938, în timpul vizitelor oficiale ale lui Carol în unele ţări occidentale, întâlnirile lui cu politicienii din Marea Britanie, Franţa şi Belgia au avut mai mult un caracter protocolar, iar frecventarea Germaniei hitleriste a avut un caracter de afaceri. La Bertechsgaden el a fost primit de Hitler şi V. Keitel şi s-a ajuns, de facto, la înţelegerea semnării unui tratat comercial dintre cele două ţări, tratat foarte favorabil pentru Germania[573]. El a fost semnat la 23 martie 1939 la Bucureşti şi întregul export românesc a fost pus sub control german[574]. Astfel, orbită de ura faţă de URSS, elita semifeudală românească ducea ţara într-un impas politic extern total şi-i canaliza viitorul într-o dependenţă absolută de Germania fascistă.

În ultimii ani din ajunul războiului, problema basarabeană nu se înainta deschis în relaţiile bilaterale sovieto-române. Românii însă nu s-au dezis de încercările de-a „pipăi” conducerea sovietică referitor la soluţionarea favorabilă a problemei date în înţelesul său[575]. În corespondenţa diplomatică, partea română încerca să prezinte Nistrul în calitate de râu de hotar, fapt care a generat riposta părţii sovietice care considera corect termenul „linia râului Nistru”[576].

Şi cu toate că Uniunea Sovietică din 1918 n-a recunoscut niciodată anexarea Basarabiei de către România, însă apropierea celui de-Al doilea război mondial mişca treptat problema basarabeană spre starea de soluţionare practică a ei. Cu toate acestea conducerea română aprecia situaţia creată absolut neadecvat. Astfel, la 21 august 1939, apreciind mersul tratativelor anglo-franco-sovietice, ambasadorul român la Paris informa guvernul propriu despre refuzul Varşoviei de-a permite trecerea trupelor sovietice pentru contact de luptă cu wermachtul şi-i recomanda să ocupe o poziţie analogică. Drept că cei de la Bucureşti nu-şi pierduseră capul: în aceeaşi zi, discutând cu primul ministru A. Călinescu, regele a declarat că la posibila interpelare anglo-franceză despre permiterea trecerii trupelor ruse răspunsul va fi dat, „când va începe războiul. În orice caz, este necesară întâi de toate recunoaşterea necondiţionată a Basarabiei”[577]. De fapt, încă la 11 august Carol al II-lea i-a răspuns preşedintelui turc Mustafa İsmet İnönü că în niciun fel de condiţii nu va permite trecerea Armatei Roşii prin teritoriul românesc, chiar dacă ea va veni în ajutorul armatei române[578].

Aşa-zisul pact Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939 a devenit însă un prim semnal real pentru soluţionarea problemei basarabene şi a trezit o stare de confuzie la Bucureşti. Conducerea sovietică interpreta „interesul său în Basarabia” excepţional ca reîntoarcerea şi includerea ei în componenţa URSS. Evident, fără a şti de existenţa protocolului adiţional secret, la Bucureşti au apreciat corect consecinţele tratatului sovieto-german pentru România[579]. După cum scria ministrul de externe de atunci G. Gafencu, Rusia „doreşte să-şi refacă hotarele din perioada anului 1914, iar Germania nu are dreptul şi nu doreşte să-i încurce în aceasta”[580].

La 27 august conducerea română iarăşi le-a dat asigurări de prietenie naziştilor, aducând în calitate de argument în favoarea acestei teze declaraţia precum că n-a făcut nimic pentru îmbunătăţirea relaţiilor cu partea sovietică. Viitorul ţării era văzut doar în cadrul celor mai strânse relaţii cu Germania. „În problema rusă România doreşte să meargă cot la cot cu Germania” şi va rămâne „neutră în orice conflict germano-polon, chiar dacă Anglia şi Franţa vor interveni în el”. De asemenea au fost date asigurări că furnizările de materie primă strategică reichului vor continua[581].

---

[571] Мацкевич С. Политика Бека. С. 179-180.
[572] Curentul. 1938, 4 noiembrie.
[573] Vezi: Язькова А.А. Румыния накануне второй мировой войны. С. 254-255.
[574] История второй мировой войны. Т. 2. М., 1974. С. 123, 448-449.
[575] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 314-315.
[576] Ibid. С. 315-320 (док. №№ 19-22).
[577] Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 203; Шорников П.М. Бессарабский фронт. С. 205.
[578] Vezi: Шевяков А.А. Советско-румынские отношения. С. 339-346.
[579] Scurtu I. Istoria României în anii 1918-1940. P. 179.
[580] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 321-322.
[581] Vezi: Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 204.

TEMA Nr. 8. DOCTRINELE MILITARE ALE PRINCIPALELOR STATE ALE LUMII ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (1918–1939)

După cum s-a menţionat mai sus în anii '30 s-a constituit un bloc agresiv, aşa-numita „axă Berlin – Roma – Tokyo", care întrunea Germania, Italia şi Japonia. Scopul lui era reîmpărţirea lumii, nimicirea URSS, cotropirea majorităţii ţărilor lumii şi transformarea popoarelor lor în robi. Rolul conducător în acest bloc îi aparţinea Germaniei fasciste care tindea spre stabilirea dominaţiei mondiale.

Se opuneau acestei politici democraţiile accidentale (Anglia, Franţa, SUA) şi URSS, însă forţele lor erau răzleţite şi ele n-au fost în stare să-şi unească eforturile în scopul neadmiterii războiului mondial.

1. Scopurile politicii militare ale Germaniei naziste şi doctrina ei militară

Izvoarele ideologice şi teoretice ale doctrinei militare a Germaniei fasciste. Doctrina militară a Germaniei fasciste a fost cea mai perfectă şi ocupă un loc de frunte printre doctrinele ţărilor blocului fascist. Bază ideologică a acestei doctrine a servit aşa-numita „teorie rasială", care declara „superioritatea" rasei germane asupra altor popoare[1]. Rolul principal în elaborarea tezelor doctrinare l-au jucat conducătorii superiori militaro-politici ai „celui de-al treilea reich": A. Hitler, G. Göring, Blomberg, V. Brauchitsch, Reichenau, Keitel, Jodl, Beck, Reder. Ei se bizuiau pe lucrările teoriticienilor militari germani (A. Schlieffen, E. Lüdendorff, F. Berngardi, H. Ritter, G. Guderian etc.), pe cercetările şi elaborările colaboratorilor cartierului general (Zeitzler, Varlimont, Galder, Manstein, Hoizinger, Paulus etc.). Doctrina germană ţinea cont de asemenea de tot ce era nou în teoria şi practica construcţiei forţelor armate ale altor ţări, în primul rând, a URSS. Postulatele doctrinei militare a Germaniei fasciste erau expuse în directivele, planurile militare, indicaţiile strategice anuale ale comandamentului suprem al werhmachtului, în cuvântările lui Hitler la consfătuirile comandamentului suprem, în memorandumul OKW din 19 aprilie 1938 „Conducerea războiului ca problemă de organizare" şi în anexa lui „Care va fi viitorul război?"[2].

Fundamentul sociopolitic şi scopurile militarismului german. Baza sociopolitică a doctrinei militare germano-fasciste determină intenţiile agresive, expuse de Hitler în cartea „Mein Kampf"[3]. Cu venirea naziştilor la putere această „biblie" a fascismului s-a transformat într-un program de stat, pentru realizarea căruia conducerea „celui de-al treilea reich" tindea să utilizeze toate mijloacele şi, în primul rând, cele armate. Hitleriştii, acţionând, întâi de toate, în interesele celor mai hrăpăreţe şi agresive grupări ale imperialismului german, au înaintat un vast program de cuceriri, care în fine se reducea la stabilirea dominaţiei mondiale.

Etapa principală în calea hegemoniei europene şi mondiale naziştii o considerau lichidarea Uniunii Sovietice, cucerirea „spaţiului vital" în Est. Hitler scria: „Dacă vorbim astăzi despre teritorii noi în Europa, nu ne putem gândi mai întâi decât la Rusia şi la statele periferice supuse ei"[4]. Succesivitatea etapelor luptei pentru dominaţia mondială a fost exprimată foarte clar în următoarea declaraţie a führerului: „Nimic nu mă va putea opri de la atacarea Rusiei după ce-mi voi realiza scopurile mele în Vest… Noi vom merge la această luptă. Ea ne va deschide porţile spre o dominaţie îndelungată asupra lumii"[5]. În memorandumul secret din 26 august 1936 despre sarcinile principale ale „planului de patru ani" reichcancelarul german a întemeiat pregătirea forţată a economiei ţării de război cu inevitabilitatea „confruntarii istorice" cu Uniunea Sovietică[6]. El înainta în faţa poporului german următoarea alternativă: „Dacă nu vom reuşi în cele mai apropiate termene să transformăm forţele noastre armate… în cea mai puternică armată din lume, atunci Germania vi pieri"[7]. În încheiere erau formulate două sarcini ale „planului de patru ani": peste patru ani vom avea o armată capabilă de luptă şi în aceleaşi termene economia Germaniei va fi pregătită de război. Acestea erau scopurile capitalului monopolist german.

Tinizând spre dominaţie mondială şi exprimând teza despre necesitatea zdrobirii URSS prin orice mijloace, Hitler a declarat că „urmaşii nu ne vor întreba" prin ce metode sau în conformitate cu care închipuiri actuale am acţionat, dar numai despre ceea ce am obţinut.

Pentru năvălirea asupra URSS hitleriştii considerau necesară respectarea următoarelor premise: în primul rând, ieşirea la hotarele ei şi crearea unui cap de pod pentru invazia werhmachtului; în al doilea rând, asigurarea spatelui în Vest, înlăturând principalii rivali în lupta pentru hegemonie în Europa; în al treilea rând, consolidarea potenţialului economic şi militar al reichului, îmbunătăţirea situaţiei lui strategice pe calea acaparării ţărilor europene sau transformării lor în sateliţii săi. Una dintre cele mai importante premise în lupta cu URSS,

---

[1] Буханов В.А. Европейская стратегия германского фашизма. С. 24-32, 79-85.
[2] Vezi: Ферстер Г., Гельмерт Г., Отто Г., Шниттер Г. Прусско-германский генеральный штаб 1640-1965. К его политической роли в истории. М., 1966. С. 483-485.
[3] Vezi: A. Hitler. „Mein Kampf. Buc., 1993.
[4] Ibid. P. 465-466.
[5] История второй мировой войны 1939-1945. Т. 2. С. 355.
[6] История фашизма в Западной Европе. С. 249-250.
[7] Анатомия войны. Новые документы о роли германского монополистического капитала в подготовке и ведении войны, док. 48.

naziştii o considerau subminarea ei din interior pe calea scindării după criteriul naţional. Apreciind însă potenţialul sovietic, în prima etapă, hitleriştii stabileau o sarcină mai accesibilă – zdrobirea Angliei şi Franţei.

Ideea nimicirii „duşmanului de moarte”, a Franţei, ca o condiţie prealabilă a campaniei spre Răsărit, este detaliat expusă în „Mein Kampf”. La consfătuirea secretă din 5 noiembrie 1937 Hitler a declarat: „Pentru Germania problema stă în felul următor: unde poate fi obţinut un câştig maximal prin eforturi minimale? Politica germană trebuie să aibă în vedere doi duşmani de moarte – Anglia şi Franţa, pentru care puternicul colos german, situat în centrul Europei, este o belea în ochi”[8]. Şi în continuare führerul a desfăşurat ideea nimicirii lor[9].

În ajunul confruntării decisive cu adversarii săi occidentali, conducerea militaro-politică a reichului tindea să folosească la maximum poziţia antisovietică a cercurilor guvernante ale Occidentului pentru ocuparea ţărilor vecine mici şi crearea aşa-numitei „Europe meridionale”[*] (fără de care şi năvălirea asupra Occidentului era, în principiu, imposibilă). În context, führerul remarca, în deja cunoscuta cuvântare din 5 noiembrie 1937, necesitatea ocupării prealabile a Austriei şi Cehoslovaciei şi faptul că ele „pe ascuns au şters de pe conturi Cehoslovacia… şi nu vor ieşi contra Germaniei din cauza Austriei şi Cehoslovaciei”[10]. În continuare reichcancelarul şi-a exprimat convingerea că democraţiile occidentale nu vor începe războiul cu Germania din cauza Austriei şi Cehoslovaciei[11]. Numai ura oarbă a miuncheniştilor faţă de comunism i-a împiedicat să vadă pericolul de moarte pentru ţările lor ce rezulta din politica „de conciliere”.

Însă Hitler a ştiut să beneficieze nu numai în urma anticomunismului politicienilor occidentali, dar şi de tendinţa liderilor sovietici de-a se folosi de contradicţiile din sânul lumii capitaliste. Semnarea pactului din 23 august 1939 cu URSS i-a permis lui Hitler să atace Polonia fără temeri (de Occident el nu se temea, fiind încrezut că din astă parte nu va fi oprit), iar apoi, ocupând întreaga Europă, să năvălească asupra Rusiei, luând prin surprindere una după alta jertfele agresiunii sale.

Vorbind despre etapele realizării planurilor naziste, istoricul militar englez Fuller scria: „Scopul lui Hitler… consta în cucerirea spaţiului vital pe calea războiului cu Rusia… În faţa lui Hitler stătea o problemă strategică: să distrugă pe rând Polonia, Franţa şi Anglia, înainte de-a începe operaţiunea principală”[12].

Caracterul doctrinei militare germano-fasciste. Însă indiferent de greşelile şi lipsa unităţii forţelor iubitoare de pace, era evidentă necorespunderea dintre scopurile politice externe preconizate de conducerea Germaniei fasciste şi mijloacele economice şi militare de care dispunea ţara. Anume în aceasta şi consta aventurismul extrem al politicii şi strategiei germano-fasciste. Într-o anumită măsură conducătorii reichului şi comandamentul werhmachtului conştientizau această necorespundere. Chiar Hitler nu o dată recunoştea riscul acelei căi, pe care a pornit statul. Cu toate acestea, aceşti oameni în fel şi chip tindeau să argumenteze necesitatea politicii de cucerire. La 5 noiembrie 1937 führerul a declarat următoarele: „Noi trăim în epoca imperiilor economice, în care tendinţa spre acapararea coloniilor este generată de aceleaşi cauze ca şi cucerirea pământurilor în trecut. Motivele economice ale Japoniei şi Italiei sunt baza tendinţei lor spre expansiune. Necesităţile economice ale Germaniei de asemenea duc spre aceasta … Unica ieşire… constă în dobândirea unui vast spaţiu vital… Iar orice lărgire a spaţiului are loc numai pe calea înfrângerii rezistenţei, plus la toate cu un risc anume, despre ce ne vorbeşte istoria tuturor timpurilor… Sunt de asemenea inevitabile şi insuccesele. Nici în trecut, nici actualmente n-a existat şi nu este teritoriu fără stăpân, invadatorul întotdeauna se confruntă cu posesorul… Pentru soluţionarea problemei germane există numai calea violenţei, care niciodată n-a evitat riscul”[13].

Aventurismul în politica şi strategia „celui de-al treilea reich” majoritatea istoricilor occidentali (W. Churchill, K. Tippelskirch, I. Fest etc.) i-o atribuie, de regulă, personalităţii führerului, încercând prin aceasta să elibereze de responsabilitate monopoliştii germani şi comandamentul werhmachtului. Analiza profundă a proceselor economice, politice şi spirituale din Germania secolului al XX-lea ne convinge însă că cea mai importantă cauză a politicii agresive aventuriere a statului fascist se ascundea, întâi de toate, în tendinţele ultraexpansioniste şi revanşarde ale marelui capital monopolist, iuncherimii, clicii militariste, care au trezit la viaţă şi au adus la putere partidul hitlerist, conducătorii lui. Iar ultimii au şi încercat să realizeze aceste tendinţe în viaţă printr-un fanatism extrem şi prin cele mai canibalice metode faţă de alte popoare.

Lupta pentru putere din interiorul elitei guvernante germane a adus la începutul anului 1933 la cârma statului şi forţelor lui armate cele mai aventuriere forţe ale imperialismului german, iar politicienii şi strategii realişti au fost strâmtoraţi pe planul doi. Toate acestea ne dovedesc că doctrina militară germană, caracterul ei, cauzat de scopurile expansioniste, canibalice ale fascismului, era unul agresiv şi aventurier, şi inevitabil trebuia să arunce omenirea într-o nouă conflagraţie mondială.

---

[8] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. С.125.
[9] Vezi: Документы и материалы кануна второй мировой войны. Т. 1. С. 29-30.
[*] Mitteleuropa.
[10] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. С. 128.
[11] Ibid. С. 130.
[12] Vezi: Фуллер Дж.Ф.С. Вторая мировая война 1939-1945 гг. С. 47.
[13] Речь Гитлера от 5 ноября 1937 г. перед военно-политическим руководством Германии. //Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. С. 125-128.

Concepţia „războiului total". Analiza particularităţilor doctrinei militare şi construcţiei wehrmachtului ne dă răspuns la întrebarea: pe ce mizau hitleriştii, încercând să-şi realizeze planurile lor smintite. Aceste calcule, în pofida resurselor naturale, economice şi umane limitate ale Germaniei, se bazau pe următoarele ipoteze: realizarea superiorităţii asupra inamicului în pregătirea totală (sub aceasta se subînţelegea totalitatea participării tuturor păturilor populaţiei în război, totalitatea cuprinderii sferelor vitale ale poporului şi totalitatea folosirii mijloacelor de război) a ţării şi forţelor ei armate de război; surprinderea şi caracterul fulgerător al campaniilor; zdrobirea succesivă a inamicilor, unul câte unul; folosirea maximală a resurselor aliaţilor şi popoarelor cucerite. În corespundere cu aceasta concepţiile războiului total şi „războiului-fulger"[г] constituiau conţinutul principal şi esenţa doctrinei militare a Germaniei fasciste.

Ideile războiului total au fost puse la baza memorandumului „Conducerea războiului ca o problemă de organizare". Autorii lui (Keitel, Jodl) au definit războiul drept „o soluţionare violentă a litigiului între două sau câteva state cu ajutorul tuturor forţelor existente" şi îl considerau „o lege a naturii, care poate fi limitată, dar nu înlăturată, întrucât războiul serveşte cauzei existenţei naţiunii şi statului sau asigură viitorul lor istoric. Acest scop moral înalt îi atribuie războiului un caracter total şi-i serveşte în calitate de justificare etică. El pune războiul mai presus decât un act pur politic şi deasupra unui duel militar pentru un beneficiu economic. Utilizarea forţei armate, dobânda de război şi pierderile capătă o anvergură şi importanţă nemaivăzute până acum. În fine, războiul pierdut ameninţă statul şi poporul nu doar cu pagube, ci şi cu nimicirea"[14]. Aici avem o dovadă certă a mentalităţii canibalice de cavernă a căpeteniilor fasciste, care în caz dacă câştigau războiul, anume astfel ar fi procedat cu învinşii.

Examinând războiul drept „o luptă pentru existenţă" a statelor şi a fiecărui om în parte, comandamentul werhmachtului încerca să argumenteze ideea mobilizării tuturor forţelor naţiunii pentru pregătirea şi desfăşurarea războiului agresiv: „Deoarece în acest război fiecare om poate să obţină sau să piardă totul, el trebuie să-i consacre toate forţele. Astfel, noţiunea de serviciu militar obligatoriu se lărgeşte şi capătă importanţa participării totale la război. Aceasta înseamnă încetarea pe timp de război a oricărei activităţi private şi subordonarea tuturor formelor de manifestare a vieţii de stat şi private unui singur principiu determinant – «totul pentru victorie»"[15]. Ultima teză, în condiţii de război, într-o măsură sau alta, este corectă pentru oricare stat, chiar şi pentru cel mai democratic. În caz contrar, înfrângerea este inevitabilă. Diferenţa principială dintre statele agresoare şi cele iubitoare de pace constă în faptul că ultimele nu pregăteau războiul şi nici nu-l doreau.

Aceste principii iniţiale au determinat activitatea practică nu numai a organelor şi instituţiilor militare, dar şi a tuturor organizaţiilor şi organelor fasciste – de stat, de partid, obşteşti. Nu numai pe timp de război, dar şi de pace totul trebuie să lucreze pentru război – iată cel mai important principiu, bazat pe năzuinţa naziştilor de-a purta o luptă atotcuprinzătoare şi îndârjită în scopul nimicirii unor popoare şi state întregi. Militarizarea totală a ţării a dat rezultatele scontate: deja către anul 1939 „cel de-al treilea imperiu" s-a pomenit mult mai bine pregătit de război decât alte state.

Principiul total cerea folosirea hotărâtă şi necruţătoare a celor mai sălbatice, barbare şi antiumane mijloace şi metode de realizare a operaţiunilor militare pentru zdrobirea inamicului, nesocotindu-se cu tradiţiile şi normele dreptului internaţional şi ignorând considerentele umaniste. În memorandumul OKW se menţiona: „Războiul va fi purtat prin orice mijloace: nu numai cu armele, dar şi cu ajutorul propagandei şi economiei. El este îndreptat contra forţelor armate ale duşmanului, contra izvoarelor forţei lui materiale şi a spiritului popular. La nevoie toate mijloacele sunt bune – iată principiul lui călăuzitor". Hitler a exprimat în felul următor această teză: „Când începi şi continui războiul, importă nu dreptul, ci victoria… Dreptul întotdeauna e de partea celui puternic"[16].

Aceste obiective deschideau clicii militariste germano-fasciste calea spre cele mai grave crime împotriva omenirii. Comandamentul suprem al werhmachtului se pregătea să folosească conştient cele mai monstruoase metode de război şi căuta să îndreptăţească aşa ceva. Teroarea contra populaţiei civile, bombardarea obiectelor civile, încălcarea suveranităţii ţărilor neutre, a Convenţiei de la Geneva cu privire la prizonierii de război şi alte acţiuni nelegitime trebuiau lămurite prin „necesitatea militară". În acelaşi timp se prescria scoaterea la iveală a celor mai mici încălcări din partea inamicului a acordurilor internaţionale privind problemele războiului.

Hitleriştii considerau că exterminarea populaţiei altor ţări le va uşura victoria în război şi va duce la „soluţionarea radicală" a problemei „spaţiului vital" pentru reich. În realitate însă aceasta a întărit voinţa şi convingerea popoarelor iubitoare de pace de-a pune capăt fascismului.

Teoria „războiului fulger". Ţinând cont de experienţa războiului precedent, militariştii germani nu-şi făceau iluzii în ceea ce priveşte capacitatea populaţiei şi cu atât mai mult a economiei Germaniei de-a rezista încercărilor unui război îndelungat pe două fronturi contra unei coaliţii puternice.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Blitzkrieg – termen intrat pe larg în uz din a 1939. Până atunci mai des se utilizau noţiunile de „război de scurtă durată", „război mobil," „război de nimicire".

[14] История второй мировой войны. Т. 2. С. 357-358.

[15] Ibid. C. 358.

[16] Ibid.

Dar foarte puţini dintre ei, asemenea generalului L. Beck, considerau necesară evitarea unui război mare. O astfel de prudenţă nu era pe placul extremiştilor şi deja în 1938 „tărăgănătorii" şi „atotştiutorii", cum i-a supranumit Hitler, au fost nevoiţi să părăsească posturile de conducere în werhmacht. Poziţiile-cheie au trecut în mâinile celor care erau gata să meargă la orice.

Această convingere aventurieră creştea pe măsura copleşirii lor de credinţa în posibilitatea werhmachtului de-a înfăptui campanii fulgerătoare victorioase. Concepţia „războiului-fulger" îi convingea în soluţionarea reuşită a acelor probleme acute, asupra cărora strategii germani se zbăteau în perioada interbelică: cum de câştigat războiul împotriva unor inamici mai puternici din punct de vedere militar şi economic; cum de exclus posibilitatea luptei concomitent pe mai multe fronturi; cum de evitat lupta istovitoare de poziţie, întrucât pentru un război de lungă durată Germania, bazându-se pe experienţa acumulată, nu era capabilă; prin ce poate fi compensat potenţialul economic nesatisfăcător al ţării, cum poate fi consolidată baza ei materială; cum poate fi susţinut spiritul moral al armatei şi populaţiei în decursul războiului.

După acţiunile agresive ale statelor fasciste din anii '30, când noile forme operativ-tactice de utilizare a tancurilor şi trupelor blindate în raport cu aviaţia au fost evidenţiate şi aprobate, concepţia blitzkrieg-ului a fost total recunoscută şi, ca cea mai importantă parte componentă a doctrinei militare, a determinat direcţiile principale ale construcţiei werhmachtului. Ideile şi principiile „războiului-fulger" au fost puse la temelia tuturor planurilor strategice ale agresiunii fasciste.

Concepţia blitzkrieg-ului şi-a găsit expresie, ca un element de bază al doctrinei militare, atât în strategia războiului mare pentru realizarea scopurilor globale ale imperialismului german, cât şi în metodele operativ-strategice şi tactice de efectuare a campaniilor militare, precum şi în organizarea, echipamentul, pregătirea moral-psihologică şi de luptă a forţelor armate.

În fine însă concepţia „războiului-fulger" nu prezenta un mijloc universal pentru realizarea victorioasă a războiului, cum considerau hitleriştii. Ea, precum şi întreaga doctrină militară a Germaniei fasciste, era în definitiv una neîntemeiată. Caracterul aventurier al scopurilor fascismului, discordanţa lor cu forţele existente, cu legităţile dezvoltării istorice, cu interesele vitale ale popoarelor, se răsfrângea inevitabil asupra conţinutului strategiei militare, asupra mijloacelor şi metodelor luptei armate. Dorinţele hrăpăreţe ale imperialismului german le impuneau neapărat teoreticienilor militari şi comandamentului armatei cele mai extremiste metode şi mijloace de pregătire ale werhmachtului şi folosirii lui în luptă.

Fără a nega că doctrina militară a Germaniei hitleriste avea multe aspecte puternice (şi întâi de toate în sensul pregătirii şi desfăşurării operaţiunilor militare), în esenţă ea era una aventurieră[17]. În primul rând, fasciştii au subapreciat inamicii lor principali: a-i nimici dintr-o singură lovitură era imposibil, iar dacă-i aşa, atunci şi a-i învinge era imposibil.

Victoriile „impresionante" din etapa iniţială a războiului n-au soluţionat problema despre soarta războiului în ansamblu. Caracterul limitat al viziunilor naziştilor şi-a găsit expresie şi în supraaprecierea factorilor pur militari şi militaro-tehnici şi în subaprecierea celor socioeconomici şi moral-politici. Aceasta a confirmat-o exemplul luptei cu Marea Britanie şi, îndeosebi, cu URSS, dar şi în ansamblu în subaprecierea raportului de forţe stabilit pe arena internaţională. Anume absolutizarea principiilor „războiului-fulger" a constituit viciul principal al doctrinei militare, analizate pe paginile acestei lucrări. Desigur, unele dintre aceste principii nu erau opuse cerinţelor războiului contemporan, dar aplicarea lor unilaterală împotriva unui inamic puternic s-a întors contra agresorului.

Rolul mijloacelor politice în realizarea scopurilor agresive ale fascismului german. Aplicarea unor lovituri consecutive inamicilor cu scopul zdrobirii lor unul după altul constituia pivotul strategiei militare a conducerii fasciste. Se preconiza utilizarea unui larg spectru de mijloace nu numai militare, dar şi diferitor metode din arsenalul politicii, diplomaţiei, propagandei. Printre cele mai răspândite erau şantajul, minciuna, provocările, calomnia, perfidia, trădarea; incitarea contradicţiilor dintre state, iar în interiorul lor – între diferite partide politice şi naţiuni; asigurarea făţarnică în prietenie cu scopul de-a adormi vigilenţa ţării asupra căreia se pregătea următoarea agresiune; propaganda bine dirijată, dezinformarea; presiunea economică şi politică, ameninţarea cu forţa, acţiunile subversive şi, în sfârşit, asasinarea politicienilor şi diplomaţilor care încercau să îndrepte politica statelor lor contrar intereselor reichului.

În acest sens este nevoie de menţionat că se înşeală acei istorici şi memorialişti, care afirmă că hitleriştii au subapreciat mijloacele politice şi diplomatice şi de aceea s-au pomenit în faţa luptei cu o coaliţie militară superioară Germaniei. În realitate, ei au aplicat destul de iscusit aceste mijloace şi un timp îndelungat au obţinut „victorii fără vărsare de sânge". Astfel, hitleriştii au lichidat Tratatul de la Versailles, au ocupat Austria, Cehoslovacia, regiunile Saar şi Memel. Chiar şi după începutul războiului, până la crearea puternicii coaliţii antihitleriste în 1941, ei se foloseau cu succes de arsenalul mai sus enunţat. Însă, după năvălirea asupra URSS, absolut decisive în realizarea scopurilor au devenit mijloacele militare.

[17] Vezi: «Совершенно секретно! Только для командования!». Документы и материалы; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Исторические очерки. Документы и материалы; Дашичев В.И. Стратегия Гитлера – путь к катастрофе, 1933-1945. Исторические очерки, документы и материалы. В 4-х томах. Том 1. Подготовка ко Второй мировой войне. М., 2005 .

Pe o asemenea cale (adică diplomatică) naziştii au îmbunătăţit substanţial situaţia economică şi strategico-militară a „celui de-al treilea imperiu" şi, realizându-şi sarcinile lor imediate, au creat premise importante pentru trecerea la următoarea etapă a luptei pentru dominaţie mondială. Ei preconizau să mărească forţa loviturilor wernmachtului după principiul avalanşei de munte, mărind după fiecare blitzcampanie reuşită puterea ei. Resursele economice ale ţărilor ocupate nimereau la cheremul hitleriştilor pentru realizarea acţiunilor agresive contra altor state.

În timpul pregătirii şi petrecerii invaziilor militare fulgerătoare o atenţie deosebită se acorda folosirii situaţiei prielnice politice şi strategice, concentrării din timp a forţelor şi mijloacelor superioare în direcţia loviturii principale, preîntâmpinarea inamicului în desfăşurarea strategică a trupelor şi asigurarea surprinderii absolute.

Hitleriştii însă nu aşteptau pur şi simplu momentul favorabil pentru agresiune, ci prin orice mijloace, chiar şi cele mai mârşave, se străduiau să-l apropie. Este cunoscut că oricum comandamentul suprem al werhmachtului se pregătea să provoace un „incident", care să-i servească în calitate de îndreptăţire pentru invazia în Cehoslovacia. Se prevedea că „termenul incidentului trebuie stabilit când condiţiile climaterice vor fi prielnice pentru acţiunile forţelor militare aeriene"[18]. E ştiut, de asemenea că hitleriştii au început agresiunea contra Poloniei după o vâlvă în jurul „ostracizărilor" comise faţă de populaţia germană, asuprită chipurile de polonezi, iar apoi a fost înscenat un atac tâlhăresc asupra staţiei de radio din Gleiwitz.

Momentul declanşării războiului a fost pregătit minuţios, decurând din necesitatea folosirii situaţiei strategice favorabile, care la rândul său era determinată de-o pregătire mai bună a Germaniei de război. În cazul întârzierii privind începutul războilui va creşte pericolul pierderii superiorităţii militare temporare a Germaniei. Deja în 1939 Hitler şi anturajul lui au ajuns la concluzia că superioritatea werhmachtului, atinsă în acel moment, nu poate fi menţinută mult timp. După cum am arătat mai sus, această circumstanţă a servit în calitate de întemeiere suplimentară pentru declanşarea războiului, cu toate că programul reînarmărilor încă nu era definitiv finisat.

Confirmând acest gând, ministrul înarmărilor în guvernul hitlerist A. Schpeer scria că Hitler, Ribbentrop şi alţi părtaşi ai declanşării imediate a războiului se conduceau anume de aceste considerente. După părerea lor, către mijlocul anului 1939 Germania a obţinut o superioritate considerabilă asupra duşmanilor ei potenţiali din Vest. Însă după anexarea Cehoslovaciei puterile occidentale au început să se înarmeze rapid, şi, pentru a menţine superioritatea obţinută, Germania trebuia să sporească producţia militară de 4 ori, ceea ce era ceva absolut ireal. Naziştii sperau că werhmachtul este echipat doar cu armament nou, iar „partea adversă, invers, cu tehnică demoralizată"[19].

Doctrina militară germană, ţinând cont de posibilităţile limitate ale Germaniei în războiul contra unor mari puteri continentale şi maritime, considera necesară crearea unei puternice coaliţiei militare. Însă multe probleme eseniţiale ale războiului de coaliţie n-au fost rezolvate. Cauzele acestui fapt l-au constituit poziţionarea geografică a Japoniei, slăbiciunea militară relativă a aliaţilor europeni şi atitudinea dispreţuitoare faţă de ei.

Teoria militară germană despre organizarea şi înfăptuirea campaniilor şi operaţiunilor de război. În etapa pregătitoare a planurilor de război conducerea hitleristă acorda o atenţie primordială creării celor mai favorabile condiţii pentru prima lovitură. În memorandumul OKW pe această problemă se spunea că „forţele armate… sunt aduse în starea unei pregătiri mobilizaţionale maximale până la publicarea ordinului de mobilizare. Factorul surprinderii, ca premisă pentru succesele iniţiale rapide, deseori ne va impune să începem operaţiunile militare până la terminarea mobilizării şi chiar până la încheierea desfăşurării trupelor terestre. Declaraţia de război va preceda deja nu în toate cazurile debutul operaţiunilor militare. În dependenţă de faptul, în ce măsură normele internaţionale de război sunt sau nu convenabile părţilor beligerante, ultimele se vor considera în stare de război sau pace cu ţările neutre"[20].

În prima lovitură contra inamicului, devenit un obiect principal al agresiunii, hitleriştii tindeau să plaseze toată forţa de şoc a werhmachtului, fără să păstreze careva rezerve importante şi reducând la minimum forţele de acoperire de pe alte direcţii strategice. În directiva lui Hitler despre planul „Grun" se indica: „a) toate forţele trebuie aruncate contra Cehoslovaciei; b) în vest trebuie să rămână doar forţe neînsemnate, necesare pentru a acoperi spatele; c) celelate hotare în est cu Polonia şi Lituania numai se păzesc, sudul fiind ţinut sub observaţie"[21]. Scenarii analogice au fost realizate şi în războiul contra Poloniei, apoi contra Franţei şi în sfârşit contra URSS.

Pentru obţinerea surprinderii maximale (atât în timp, cât şi după forţa primei lovituri), considerată „cel mai important factor al victoriei", comandamentul wermachtului considera necesar de realizat o camuflare minuţioasă a întregii pregătiri a agresiunii şi dezinformarea inamicului. A fost elaborat un sistem întreg de măsuri cu scopul de-a induce în eroare jertfa agresiunii referitor la intenţiile adevărate ale comandamentului german. O atenţie deosebită se atrăgea efectuării mobilizării ascunse a unităţilor militare în timp de pace. Planul „Vais", de exemplu, prevedea: „Toate ordinele referitor la mobilizare trebuie să se bazeze pe legislaţia din timp de pace… Nu trebuie de mizat pe declararea publică a mobilizării"[22].

---

[18] Нюрнбергский процесс. Т. 2. С. 271-272.
[19] Vezi: Военно-исторический журнал. 1996, № 3. С. 60.
[20] История второй мировой войны. Т. 2. С. 362.
[21] Нюрнбергский процесс. Т. 2. С. 388.
[22] Ibid. С. 427-428.

În general, principiile pregătirii şi realizării operaţiunilor se reduceau la următoarele: concentrarea masivă a forţelor terestre (rolul principal îl jucau tancurile şi unităţile motorizate) şi aviaţiei în direcţia loviturii principale cu scopul spargerii rapide a apărării inamicului şi pătrunderii fulgerătoare în adâncul teritoriului lui; încălcarea legăturilor şi interacţiunii forţelor lui, acapararea comunicaţiilor şi altor puncte strategice; învăluirea, încercuirea şi nimicirea grupărilor armate ale inamicului, distrugerea lui absolută în etapa iniţială a războiului. Toate sarcinile strategice, politice şi economice se rezolvau în corespundere cu acest scop. Până la năvălirea asupra URSS campaniile militare într-adevăr aveau un caracter fulgerător. Însă cauza principală a acestor succese consta în putrefacţia internă a cercurilor guvernamentale ale ţărilor jertfe ale agresiunii (Polonia, Franţa), dar nu în justeţea universală a teoriei blitzkrieg-ului.

Rolul genurilor şi ramurilor de armată şi al genurilor de luptă armată. Comandamentul werhmachtului a folosit postulatele doctrinei sale pentru aplicarea tehnicii şi armamentului modern, îndeosebi a tancurilor, trupelor motorizate şi aviaţiei. Accentul se punea pe folosirea lor în luptă pentru a obţine un rezultat rapid şi decisiv în direcţiile principale, fapt care atribuia doctrinei militare a Germaniei hitleriste o superioritate solidă faţă de forţele armate ale altor ţări capitaliste.

Această superioritate permitea alegerea celor mai active forme ale luptei armate, menţinerea spiritului combativ de ofensivă, curajului, rapidităţii şi manevrei în acţiunile trupelor, capacităţii de-a utiliza eficient mobilitatea şi forţa de şoc a mijloacelor contemporane de luptă.

În acelaşi timp, concentrând toată atenţia asupra formelor de luptă pentru ofensivă, doctrina militară în mare măsură a subapreciat defensiva, iar uneori chiar o ignora. Subliniind rolul iniţiativei şi curajului în adoptarea deciziilor şi fermităţii de-a-şi asuma riscul, ea cu toate acestea stimula aventurismul. Acest lucru s-a manifestat deja în timpul ofensivei din Ardennes din mai 1940 şi mai ales din decembrie 1944, şi de mai multe ori pe Frontul de Est. Încrederea în sine evolua în incapacitatea de-a aprecia adecvat situaţia creată, mijloacele luptei armate, elaborate în detalii, deseori se transformau într-un şablon.

Comandamentul werhmachtului considera că în primele etape ale războiului, când lupta armată va fi dusă contra statelor continentale ale Europei, rolul principal va aparţine trupelor terestre: „Succele sau nereuşitele armatei germane, se spunea în memorandumul OKW, vor avea …o influenţă cardinală asupra victoriei sau înfrângerii în război”. Însă în legătură cu schimbările care vor interveni în decursul războiului, rolul diferitor genuri de armată se poate schimba şi „o importanţă decisivă vor căpăta operaţiunile în aer sau pe mare”. La consfătuirea comandamentului werhmachtului din 23 mai 1939 Hitler a precizat aceste momente: imediat după ce forţele terestre cu susţinerea aviaţiei şi flotei vor ocupa Olanda, Belgia şi Franţa, FMA şi FMM germane vor căpăta cele mai importante baze, necesare pentru lupta contra Angliei, şi atunci torentele producţiei industriale vor fi redirecţionate din sacul fără fund al forţelor terestre spre necesităţile luftwaffe[r] şi ale flotei maritime militare. Pe parcursul celui de-Al doilea război mondial hitleriştii n-au izbutit să-şi realizeze aceste intenţii.

În ceea ce priveşte viziunile teoreticienilor militari ai Germaniei fasciste despre utilizarea FMA în luptă existau două opinii: comandamentul forţelor terestre şi a FMM privea aviaţia ca un mijloc de susţinere în mersul operaţiunilor; comandamentul luftwaffe în frunte cu Görring sublinia menirea lor de sine stătătoare.

Documentul principal, în care erau expuse viziunile comandamentului luftwaffe asupra rolului, sarcinilor şi mijloacelor de utilizare a FMA, era „Regulamentul referitor la războiul aerian”. În acest document aviaţia era privită ca un gen al forţelor armate, capabil să rezolve de sine stătător sarcinile operativ-strategice şi să acorde un sprijin direct armatei terestre şi flotei maritime militare. Atenţia principală se acorda acţiunilor de sine stătătoare ale aviaţiei. Folosirea ei prin surprindere chiar de la începutul războiului poate influenţa decisiv asupra mersului războiului. FMA acordă comandamentului posibilitatea creării fulgerătoare şi neaşteptate pentru duşman a unei grupări de şoc, sau să transfere direcţia loviturii principale.

Concepţiile comandamentului forţelor terestre referitor la rolul aviaţiei în război au fost expuse în statutul armatei terestre. În el FMA erau privite ca un mijloc de cucerire a dominaţiei în aer în direcţiile hotărâtoare, pentru crearea condiţiilor necesare pentru susţinerea ofensivei fulgerătoare a armatelor terestre. Aviaţia trebuia să îndeplinească funcţia artileriei cu tragere lungă, să cureţe calea grupărilor de şoc, să lovească comunicaţiile şi rezervele inamicului, să semene panică în spatele frontului, să asigure aprovizionarea pe cale aeriană a trupelor de tancuri şi blindate care au pătruns în adâncul teritoriului inamicului.

Luftwaffe de asemenea aveau însărcinarea de-a submina economia inamicului. În blitzcampaniile contra statelor mici aşa sarcini nu se puneau, fiindcă conducerea hitleristă era cointeresată în păstrarea potenţialului lor economic pentru utilizarea lui de mai departe în interesele reichului. În războiul cu Anglia şi împotriva URSS se preconiza folosirea aviaţiei pentru înfăptuirea unor lovituri masive contra obiectelor strategice importante cu scopul nimicirii lor.

Problemele creării FMM şi aplicării ei n-au fost soluţionate pe deplin. Amiralul Reder, comandantul şef al FMM, pleda pentru prioritatea construcţiei maritimo-militare şi schimbarea centrului de greutate a strategiei pe pregătirea războiului maritim. Întrucât conducerea reichului tindea de la început să realizeze planurile sale continentale, iar resursele Germaniei erau limitate pentru construcţia concomitentă a forţelor terestre şi flotei,

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Forţele militare aeriene ale Germaniei fasciste.

aceste concepţii n-au căpătat un sprijin absolut. Iar aşa cum principalul adversar maritim hitleriştii îl vedeau în Anglia, sarcina strategică cea mai importantă a FMM trebuia să devină întreruperea comunicaţiilor maritime şi oceanice ale statului insular pe calea nimicirii flotei lui comerciale[23]. Fără a nega rolul submarinelor, Reder i-a propus führerului să desfăşoare construcţia accelerată a unei flote puternice: vaselor de linie, crucişătoarelor, bastimentelor „de buzunar", torpiloarelor, care, având superioritate în viteză şi artilerie faţă de navele engleze de aceeaşi clasă şi acţionând în grup, trebuiau să scufunde transporturile engleze şi escorta lor pe comunicaţiile din Atlantic. Anume în corespundere cu această concepţie a şi fost elaborat programul de construcţie a flotei.

Amiralul Donitz considera că principala armă în lupta contra navigaţiei comerciale britanice trebuie s-o constituie submarinele şi de aceea e nevoie ca eforturile principale în construcţia maritimă militară să fie concentrate pentru crearea flotei subacvatice. Numai după începutul războiului programul maritim a fost revăzut.

* * *

Făcând unele bilanţuri, trebuie să menţionăm că scopurile şi sarcinile, realizării cărora servea doctrina militară germană, erau agresive şi reacţionare. Aceasta inevitabil se răsfrângea şi asupra caracterului ei: aventurier, antiuman, ce ignora orice norme de drept şi morală. În esenţă, această doctrină era absolut una ireală.

2. Doctrinele militare ale Italiei fasciste şi Japoniei militariste

Caracterul şi scopurile doctrinei italiene. Doctrina militară a Italiei fasciste era determinată de esenţa agresivă a fascismului, de nivelul dezvoltării economice a ţării şi de particularităţile situaţiei ei geostrategice. Slăbiciunea relativă economică şi militară a ţării îi impunea pe fasciştii italieni, setoşi de acaparări teritoriale vaste, să oscileze între alte state mai puternice. Mussolini nu avea o idee clară referitor la politica externă, iar pentru o analiză profundă a situaţiei internaţionale nu-i ajungeau capacităţi intelectuale. Iată de ce el deseori se bizuia pe intuiţie. Iar ea îi şoptea ducelui că Europa trăieşte o perioadă de criză şi cel care nu se teme să rişte, poate să capete multe. Principalul e de-a nu scăpa momentul, de-a înhăţa tot ce-i posibil pentru a spori teritoriul metropolei şi al coloniilor[24].

Independenţa fiecărei ţări, filosofa ducele, este determinată de accesul la mări. Italia este prizoniera Mării Mediterane şi ieşirea spre oceane i-o îngrădeşte un „grilaj de fier": Corsica, Tunisia, Malta, Cipru, Suezul şi Gibraltarul. După sfărâmarea acestu-i obstacol, ea se va mişca spre oceane: spre cel Indian – prin Libia, Sudan, iar spre Atlantic – prin Africa de Nord. În procesul realizării acestei şi altor sarcini Italia se va confrunta cu Marea Britanie şi Franţa. De aceea, considera ducele, alianţa cu Germania este o necesitate istorică fundamentală.

Doctrina militară a Italiei fasciste determina caracterul viitorului război drept unul total. De aceea, pentru victorie se preconiza mobilizarea tuturor resurselor economice şi umane ale ţării. Se considera că transferarea economiei naţionale pe picior de război este necesară încă pe timp de pace. Se recunoştea că pentru Italia, care este lipsită de propria bază de materie primă, războiul de lungă durată poate fi unul fatal. De aceea doctrina italiană vedea viitoarea luptă armată ca pe una purtând un caracter hotărât de ofensivă şi de manevră cu scopul zdrobirii rapide a inamicului. Apărarea era privită doar ca o pregătire a ofensivei.

În ansamblu doctrina militară italiană, care în mare măsură imita concepţia germană a „războiului-fulger", nu corespundea posibilităţilor economice ale ţării. Comandamentul suprem italian încerca să găsească ieşirea din această situaţie, orientându-se spre războiul victorios al Germaniei. După începutul războiului, Italia trebuia să ocupe o poziţie de expectativă, iar după înfrângerea englezilor şi francezilor în Europa, armata ei va ocupa Niţa, Savoia, Corsica, peninsula Balcanică, Malta, Egiptul şi Canalul de Suez, Somalia Britanică, Sudanul, Uganda, Kenia, Africa de Nord franceză[25].

Doctrina militară a Italiei despre rolul diferitor genuri de armată în război. Doctrina italo-fascistă recunoştea că victoria în război poate fi obţinută prin eforturile comune ale tuturor genurilor şi tipurilor de armată. Trupelor terestre le revenea rolul principalului gen de armată. Se considera că unităţile blindate şi de tancuri nu vor fi folosite pe larg în Franţa şi în Balcani din cauza caracterului muntos al reliefului, iar în pustiurile Africii de Nord şi Orientului Apropiat aceasta se excludea totalmente.

Rolul forţelor militare aeriene se exagera. Accentul se punea pe aplicarea neaşteptată a aviaţiei de bombardament. A apărut chiar şi un termen special – „războiul aerian", sub care se subînţelegea lupta de sine stătătoare a forţelor aeriene, care urmăreau obiectivele proprii, dar erau legate de acţiunile celorlalte genuri de armată. Se preconiza că aviaţia trebuia să lovească cele mai importante şi vulnerabile obiecte ale inamicului, atât militare, cât şi civile. Acţiunilor aviaţiei în vederea susţinerii ofensivei forţelor terestre pe câmpul de luptă li se acorda un rol secundar.

Formarea acestei concepţii a fost influenţată de teoria „războiului aerian de sine stătător" a generalului italian D. Douhet, expusă în cartea „Dominaţia în aer"[26]. El considera că aviaţia va deveni principalul factor al

---

[23] Дениц К. Немецкие подводные лодки во второй мировой войне. М., 1964. С. 55.
[24] Vezi: История Италии. Т. 3. М., 1971. С. 111-112.
[25] Белли В., Пензин К. Боевые действия в Атлантике и на Средиземном море. 1939-1945 гг. М., 1967. С. 129.
[26] Дуэ Д. Господство в воздухе. М., 1935; Пстыго И.И. Устарела ли теория Дуэ? // ВИЖ, 1993, № 9.

victoriei. După părerea lui, biruinţa poate fi obţinută prin stabilirea dominaţiei în aer, în rezultatul căreia inamicul este lipsit de toate avioanele, de bazele aeriene şi de întreaga industrie constructoare de avioane. Examinând armata şi flota ca nişte genuri auxiliare ale forţelor armate, necesare pentru apărare în faza iniţială a războiului, el considera iraţională folosirea aviaţiei în acţiunile comune.

Un rol important în viitorul război fasciştii italieni îi atribuiau flotei maritime militare, care era destinată pentru lupta cu flota maritimă a inamicului şi asigurarea comunicaţiilor în Marea Mediterană. Pentru asigurarea dominaţiei pe mare, era nevoie de construit un număr mare de vase de linie, mai rapide şi mai manevrabile decât cele engleze.

Astfel, doctrina militară italiană avea un caracter reliefat agresiv şi în esenţă era una aventurieră. Scopurile stabilite de ea, caracterul şi anvergura războiului nu erau asigurate de posibilităţile economice ale ţării. Calculele de a utiliza în interesele sale succesele Germaniei şi ajutorul ei nu aveau suport, fiindcă ultima ea însăşi era cointeresată în acapararea acelor raioane, la care pretindea Italia. Deja cu 2-3 ani până la începutul războiului Italia se transformă realmente într-un partener minor al Germaniei, iar după intrarea în război, această dependenţă devine absolută: fără ajutorul direct al trupelor germane, italienii nu erau capabili să efectueze operaţiuni militare de sine stătătoare nici pe-un front.

Esenţa doctrinei militare nipone. Doctrina militară a Japoniei servea scopului principal politic al militarismului nipon – cucerirea dominaţiei în Asia, bazinul oceanului Pacific, raioanele Mărilor Calde. Într-un document absolut secret al cabinetului de miniştri „Cursul politicii externe a Japoniei” scopul politicii naţionale era determinat ca „asigurarea prin acţiuni coordonate ale diplomaţiei şi cercurilor militare a poziţiilor sale pe continentul est-asiatic şi accelerarea mişcării spre sud”[27]. Sub noţiunea de „acţiunile cercurilor militare” se subînţelegea ideea „căii împăratului”, adică cucerirea ţărilor vecine.

Tendinţa conducerii supreme militaro-politice spre dominaţie asupra unui teritoriu gigantic condiţiona inevitabil confruntarea cu marile puteri, genera agresivitatea excepţională a doctrinei militare nipone şi mărturisirea despre aventurismul ei. Aceasta o confirmă faptul că la fel ca Germania şi Italia, Japonia nu poseda nici pe departe un potenţial economic şi uman necesar pentru aceasta. Astfel, în comparaţie cu SUA, volumul producţiei ei industriale era de şase ori mai mic. În asemenea condiţii ea nicidecum nu putea obţine nicio victorie, iar într-un război de lungă durată o aştepta o catastrofă totală.

Ura faţă de comunism a determinat faptul că pentru o perioadă îndelungată conducerea Japoniei considera în calitate de sarcină primordială lovitura împotriva URSS. În legătură cu aceasta, se prevedea amplasarea unei armate la hotarele sovietice, superioare „oricăror forţe armate, pe care Rusia le va avea şi le va putea aplica în Extremul Orient”. Se plănuia aplicarea unei lovituri de graţie asupra ruşilor chiar de la începutul războiului.

Doctrina militară a Japoniei prevedea de asemenea înfăptuirea unor lovituri zdrobitoare asupra forţelor armate ale SUA, Angliei, Franţei şi Olandei, cu scopul răpirii posesiunilor coloniale ale acestor ţări în Asia şi în Oceanul Pacific. O condiţie favorabilă pentru aceasta era considerat viitorul conflict al statelor respective cu Germania şi Italia. Cucerirea dominaţiei pe mare era privită drept o premisă fundamentală pentru cucerirea unor teritorii atât de vaste. O atenţie deosebit de serioasă se acorda pregătirii războiului contra SUA. Aceasta a cauzat înteţirea goanei înarmărilor de către militarismul nipon, care considera că pregătirile maritimo-militare trebuie intensificate, pentru a obţine supremaţie asupra flotei Statelor Unite în zona Pacificului de Vest.

Agresivitatea militarismului nipon a dat naştere unei teorii reacţionare „kodo soriokusen” (război total conform căii împăratului”), care era o varietate japoneză a teoriei hitleriste a războiului total. Războiul total, se menţiona în ea, prevedea nu numai acţiunile forţelor armate, dar şi subordonarea activităţii organelor politice interne şi externe, economiei, ştiinţei şi propagandei intereselor războiului. Caracterul reacţionar al teoriei „războiului total” consta în faptul că ea prevedea înfăptuirea operaţiunilor militare agresive cu încălcarea normelor dreptului internaţional şi folosirea metodelor criminale de război (bombardamentele oraşelor, exterminarea în masă a populaţiei paşnice, folosirea armelor chimice şi bacteriologice).

Comandamentul suprem considera că viitorul război va fi unul mondial, de coaliţie, fiind folosite armate de multe milioane, cea mai modernă tehnică şi armament. În legătură cu mecanizarea trupelor şi dezvoltarea aviaţiei, teritoriul tuturor ţărilor beligerante va deveni un câmp de luptă. Doctrina militară japoneză presupunea controlul din partea conducerii militare asupra economiei ţării, politicii ei interne şi externe, ideologiei şi întregii vieţi obşteşti, pentru mobilizarea populaţiei şi tuturor resurselor statului în interesele războiului. Potenţialul militar şi economic al ţării trebuia să crească pe contul resurselor teritoriilor ocupate.

Concepţia militară japoneză despre caracterul viitorului război şi rolului forţelor armate. Doctrina militară a Japoniei decurgea din necesitatea creării forţelor armate, compuse din două genuri: trupe terestre şi FMM. Aviaţia intra în componenţa armatei şi flotei în calitate de tip de armată. Clica militaristă niponă a concentrat cele mai apte de luptă trupe terestre la hotarele URSS.

Având în vedere superioritatea forţelor maritime militare americane şi engleze, doctrina militară prevedea zdrobirea lor consecutivă prin lovituri surpinzătoare ale aviaţiei de pe portavioane şi a celei terestre contra grupărilor principale ale inamicului, cu introducerea ulterioară în luptă a flotei unite, îndeosebi a navelor de

---

[27] Vezi: История войны на Тихом океане. Т. 2. С. 341.

linie. Comandamentul FMM vedea cheia spre victorie asupra flotei SUA şi Marii Britanii în construcţia navelor de linie cu tunuri de calibru gigantic şi unui mare număr de portavioane pentru acţiuni la mare distanţă de metropolă. În primul rând, se preconiza înfăptuirea unor lovituri zdrobitoare contra flotei inamicului şi bazelor ei. Rolul submarinelor se subaprecia.

Un loc important doctrina îl atribuia aviaţiei. Loviturile ei puternice împotriva obiectelor militare ale inamicului erau considerate o premisă pentru cucerirea dominaţiei în aer, necesare pentru reuşita luptelor terestre şi maritime. „Soarta operaţiunii o determină aviaţia". Doctrina considera că fără dominaţie în aer nu poate fi dominaţie pe mare.

Însă între comandamentele armatei şi flotei se ducea o luptă pentru prioritatea genului propriu, care era determinată şi de orientarea acestora spre două grupări monopoliste concurente: armata era strâns legată cu concernele Miţii, Iasuda, Manghio; flota – Miţubisi şi Sumitomo. Divergenţele de caracter strategic erau generate de interesele monopolurilor, de specificul teatrelor de luptă şi al înseşi genurilor de armată: comandamentul trupelor terestre pleda pentru pregătirea războiului pe continent, cel militaro-maritim – pentru prioritatea pregătirii războiului în largul Mărilor Calde şi a Oceanului Pacific. Cu toate acestea, comandamentul suprem a reuşit să obţină o colaborare strânsă între genurile de armată, mai ales în problema organizării şi desfăşurării operaţiunilor maritime de desant.

Statutul armatei nipone acorda atenţia principală organizării acţiunilor comune între toate tipurile de armată ale forţelor terestre. Principalul gen al operaţiunilor militare al armatei japoneze era considerat ofensiva, care avea scopuri bine determinate: „A încercui şi nimici inamicul pe câmpul de luptă". Apărării nu i se acorda o atenţie cuvenită. În baza celor expuse se poate face o singură concluzie: doctrina militară niponă, ca şi cea germană şi italiană, suferea de-o agresivitate extremă şi de-un aventurism evident. Fără să ţină cont de posibilităţile reale ale ţării, ea îndemna forţele armate spre obţinerea unor scopuri irealizabile.

Trăsăturile comune ale doctrinelor militare ale statelor agresoare. Caracterizând doctrinele militare ale celor mai reacţionare state imperialiste, atragem atenţia asupra esenţei lor comune, prezenţei unor trăsături similare. În primul rând, elitele diriguitoare ale Germaniei, Italiei şi Japoniei pledau deschis pentru reîmpărţirea lumii în favoarea lor. Anume ele poartă responsabilitatea pentru declanşarea celui de-Al doilea război mondial. Doctrinele militare ale statelor blocului fascist îndeosebi ale Germaniei şi Japoniei, direct şi nemijlocit aţinteau forţele lor armate contra Uniunii Sovietice. Totodată aceasta nu excludea şi alte direcţii ale agresiunii (împotriva democraţiilor occidentale), care în anumite etape ale războiului puteau deveni principale.

Caracterul hotărât al scopurilor politice şi strategice, pe care le înaintau statele fasciste în viitorul război, determina mijloacele, formele şi metodele pregătirii şi petrecerii lui. Doctrinele militare ale Germaniei, Italiei şi Japoniei presupuneau o supraîncordare maximală a forţelor şi resurselor naţiunii, folosirea celor mai perfide şi sălbatice forme şi metode ale luptei armate, nesocotindu-se cu normele dreptului internaţional şi tradiţiile de război. O atenţie deosebită se acorda realizării unor lovituri zdrobitoare inamicului la începutul războiului, în faza iniţială a campaniilor şi operaţiunilor. În legătură cu aceasta se miza pe depăşirea inamicului în desfăşurarea forţelor armate şi pe atacul neaşteptat; pe tehnica nouă (aviaţie, tancuri etc.), aplicată în cantităţi mari şi concentrată în direcţiile principale. Toate doctrinele statelor agresive subapreciau rolul apărării, iar retragerea nici nu era prevăzută de ele. În elaborarea noilor mijloace ale luptei armate, care corespundeau nivelului de dezvoltare al tehnicii militare şi armamentului din acea perioadă, Germania fascistă şi parţial Japonia militaristă au avansat mult, comparativ cu alte state capitaliste. Mai înapoiată era doctrina militară a Italiei.

În ajunul războiului forţele armate ale principalelor ţări ale blocului fascist erau nici pe departe egale după capacităţi. Werhmachtul avea o tehnică de luptă şi armament modern. Pregătirea de luptă a trupelor şi capacitatea corpului ofiţeresc german erau net superioare armatelor terestre şi aviaţiei Franţei, Angliei şi, cu atât mai mult, Poloniei. Iar forţele armate ale Italiei fasciste erau inferioare nu numai aliatului lor de bază, dar şi inamicilor principali. Armata japoneză şi FMM se deosebeau printr-o pregătire bună a efectivului, fapt care în decursul războiului putea, într-o anumită măsură, să compenseze acea rămânere în urmă după unele tipuri de armament de inamicul principal din bazinul Oceanului Pacific – SUA.

În baza regimului fascist-militarist, în Germania, Italia şi Japonia se înfăptuia o militarizare maximală a tuturor sferelor vieţii obşteşti şi pregătirea forţelor armate de masă. Toate cele trei doctrine aveau un caracter agresiv, antiuman şi erau aventuriere prin esenţa lor. Ele supraapreciau forţele şi posibilităţile proprii şi le subapreciau pe cele ale inamicilor. Toate acestea nu puteau să nu unească contra agresorilor toate forţele sănătoase ale planetei, înfrângerea lor fiind absolut inevitabilă.

3. Doctrinele şi politica militară a statelor occidentale

În ajunul celu-i de-Al doilea război mondial, ca o contrabalanţă blocului fascist, începe constituirea altei grupări a statelor occidentale, rolul conducător în care îl jucau Anglia, Franţa şi SUA, legate printr-o comunitate de interese.

Relaţiile între Franţa, Anglia şi Polonia au fost formalizate prin nişte tratate de alianţă. O influenţă tot mai mare asupra formării doctrinelor militare ale acestor ţări o efectuau nu doar tendinţa consolidării şi lărgirii

influenţei pe arena internaţională şi direcţia comună antisovietică a politicii lor, dar şi situaţia internaţională care s-a creat în anii '30, cursul evident agresiv al fascismului german şi al militarismului nipon, care cereau deschis revizuirea totală a rezultatelor Primului război mondial şi tindeau spre dominaţie mondială.

Esenţa şi scopurile politicii militare engleze. Doctrina militară a Marii Britanii, în afară că era sub îngrijirea factorilor mai sus menţionaţi, se constituia sub influenţa particularităţilor aşezării ei geografice şi procesului multisecular al dezvoltării acestui stat colonial.

Metropola insulară a Imperiului Britanic era relativ săracă în resurse umane şi economice, însă mările şi strâmtorile ce spală Anglia reprezintă un serios obstacol natural în calea duşmanilor străini. Vastele posesiuni coloniale constituiau principalul izvor de alimente, materie primă şi piaţa de desfacere a producţiei industriale. Ele „furnizau" de asemenea soldaţi pentru armata engleză.

Conţinutul politic al doctrinei militare engleze era, întâi de toate, determinat de sarcina consolidării şi lărgirii dominaţiei britanice în vastele posesiuni coloniale şi de necesitatea păstrării situaţiei de arbitru pe continentul european. Elaborate de conducerea militaro-politică şi puse în temelia strategiei imperiale, principiile de război se reduceau la următoarele:

- posesiunile imperiului sunt risipite în toată lumea şi marea este principalul mijloc de legătură între ele şi metropolă şi cel mai important teatru al operaţiunilor militare în caz de conflict armat cu alte state. Principalele mijloace ale victoriei sunt, în primul rând, lupta pentru dominaţie pe mare, operaţiunile pe comunicaţiile maritime şi blocada maritimă a inamicului;
- metropola, fiind baza principală industrială şi financiară a imperiului, se află în apropiere nemijlocită de statele Europei de Vest, cu care ea menţinea relaţii tradiţionale politice şi economice. Pericolul securităţii Insulelor Britanice poate veni numai din partea statelor europene. De aceea Anglia trebuie să promoveze consecvent politica „echilibrului de forţe", adică să folosească la maximum contradicţiile dintre rivali în interesele sale, iar în caz de conflict să creeze coaliţii, trecând povara luptei armate pe umerii aliaţilor;
- prezenţa unor contingente mari de trupe terestre în colonii şi în ţările dependente pentru menţinerea dominaţiei engleze.

Caracterizând concepţiile militaro-politice tradiţionale ale cercurilor guvernante engleze, istoricul şi teoreticianul militar D. Fuller scria: „Britania tindea… să separe, confruntandu-le, marile puteri continentale şi să conserveze echilibrul între ele… Duşman devenea nu cel mai rău stat, ci acela, care mai mult decât altele ameninţa Britania sau imperiul ei. Deoarece acest stat de obicei era cel mai puternic printre puterile europene, oamenii de stat britanici în timp de pace erau de partea celui de-al doilea stat după forţă sau grup de state, coaliţia cărora ceda neînsemnat celui mai puternic stat. Bazându-se pe acest principiu, ei nu tindeau deloc spre nimicirea inamicului, întrucât astfel ar fi destabilizat pentru totdeauna echilibrul de forţe. Îndată ce era obţinut echilibrul necesar, începeau tratativele de pace"[28].

Astfel, principalele sarcini ale strategiei imperiale erau: consolidarea rolului de arbitru pe continentul european; asigurarea securităţii comunicaţiilor maritime, neadmiterea trecerii lor în mâinile inamicului; apărarea Angliei, arsenalului principal al imperiului, de invazia maritimă şi aeriană; apărarea hotarelor terestre şi stabilităţii interne ale imperiului; îndeplinirea obligaţiunilor internaţionale ale Angliei în Europa. Asigurarea sarcinilor securităţii imperiale era o obligaţiune a tuturor ţărilor care intrau în componenţa imperiului. În cazul unui război mare, la el luau parte forţele armate ale tuturor coloniilor şi dominioanelor.

Rolul genurilor de armată ale Marii Britanii în viitorul război. Marea Britanie se pregătea, întâi de toate, de-un război pe mare. Rezultatul lui depindea, în primul rând, de prezenţa navelor mari. Importanţa submarinelor şi aviaţiei maritime era subapreciat. Forţele maritime militare erau destinate pentru lupta cu flota inamicului, paza comunicaţiilor maritime şi transportarea trupelor terestre în diferite raioane ale lumii. Însăşi existenţa Imperiului Britanic depindea de faptul în ce măsură aceste sarcini vor fi realizate.

Sarcini importante se încredinţau şi aviaţiei, care era privită ca un mijloc strategic de-a purta război. Comandamentul militar considera că, sprijinindu-se pe forţele maritime militare şi aviaţie, Marea Britanie va fi în stare să submineze potenţialul economico-militar al inamicului, distrugând centrele lui politice şi industriale pe calea bombardamentelor aeriene. În corespundere cu aceasta se preconiza folosirea forţelor terestre numai în luptele din faza finală a războiului, pentru a realiza lovitura decisivă contra inamicului.

Însă, în 1937, când ministerul aviaţiei a început planificarea acţiunilor militare contra inamicului concret – a Germaniei, a devenit evidentă imposibilitatea completă a realizării acestei concepţii în viaţă. Avioanele engleze din acel timp nu puteau ajunge nu că la Berlin, dar nici până la cel mai apropiat hotar german. Marea Britanie nu avea nici baze aeriene militare pe continent, nici cadre pregătite pentru bombardarea Germaniei. Examinând forţele existente, posibilităţile potenţiale ale industriei britanice şi experienţa războaielor precedente, un grup de cercetători al ministerului aviaţiei a ajuns la concluzia că de sine stătător aviaţia de bombardament nu va fi în stare nici să înfrângă Germania, nici să apere Anglia, iar cel mai eficient mijloc de apărare a Insulelor Britanice este aviaţia de vânătoare şi artileria antiaeriană. În corespundere cu aceste concluzii, în ajunul războiului au început să fie create staţii de radar şi aviaţie de vânătoare. Anume lor trebuia să le revină funcţia principală în apărarea antiaeriană a ţării.

---

[28] Фуллер Д. Вторая мировая война 1939-1945 гг. С. 37-38.

Până în septembrie 1939 rolul forţelor terestre n-a fost determinat până la urmă. Ele constituiau principalul mijloc al războaielor coloniale de cotropire, iar folosirea lor în operaţiunile militare posibile în Europa se reducea la participarea la luptă cu o divizie-două.

Doctrina militară britanică despre participarea forţelor sale armate în război. În corespundere cu doctrina militară au fost formulate principiile strategiei: determinarea corectă a scopurilor operaţiunilor militare; surprinderea; concentrarea eforturilor principale în direcţia decisivă; acţiuni de ofensivă; coordonarea bine organizată a trupelor; economia forţelor; asigurarea trupelor cu toate cele necesare. În anii interbelici a fost elaborată teoretic şi verificată practic tactica trupelor mecanizate. În caz de război se prevedea că Imperiul Britanic va fi în stare să-şi menţină poziţiile în Orientul Apropiat şi-i va acorda ajutor Franţei numai pe contul majorării maximale a numărului trupelor mecanizate din componenţa armatei metropolei şi folosirii intensive a resurselor Indiei ca rezervă strategică pentru Orientul Mijlociu şi Extremul Orient.

Cunoscutul istoric şi teoretician militar Liddell Hart considera că, dacă condiţiile i-ar fi impus pe englezi să-i vină în ajutor Franţei, atunci cel mai efectiv mijloc ar fi diviziile mobile de tancuri şi nu cele de infanterie: Franţa avea multă infanterie şi puţine tancuri. Însă din cauza conservatismului comandamentului suprem militar al Angliei problema majorării numărului unităţilor de tancuri n-a fost soluţionată până la începutul războiului.

Astfel, cu toate că majoritatea principiilor strategice militare engleze erau juste, în ansamblu, în ajunul războiului ea rămânea conservativă şi nu ţinea pe deplin cont de apariţia noilor mijloace ale luptei armate – a tancurilor şi avioanelor, nu se orienta spre folosirea lor masivă în viitorul război. Gândirea militară engleză n-a fost în stare să determine la justa valoare caracterul conflagraţiei ce se apropia: de unde în anii 1938-1939 se considera că strategic este mai importantă apărarea Egiptului, Canalului de Suez şi Indiei. În Europa în ajunul războiului Anglia continua tradiţionala politică a „echilibrului de forţe” şi planifica să expedieze în Franţa forţe minimale[29].

După ocuparea Cehoslovaciei şi Albaniei în 1939, ambele state fasciste erau privite ca duşmani verosimili în viitorul război. Se preconiza că războiul cu Germania va deveni unul mondial, antrenând în orbita sa mai multe ţări. Se subînţelegea că el va fi de coaliţie, însă în ajun de război (dar şi în decursul lui) n-a fost creat un comandament unic (în primul rând, anglo-francez). Nu exista de asemenea nici un plan comun de război; contradicţiile serioase dintre cele două ţări, tendinţa fiecăreia dintre ele să acapareze poziţiile-cheie în cadrul coaliţiei, împiedicau elaborarea unei strategii de comun acord.

Şi aceasta nu era deloc întâmplător. Gruparea arhiconservativă în frunte cu Chamberlain, aflată la putere şi orbită de anticomunism, mai credea până în ultimul moment în speranţa de-a se înţelege cu Germania pe contul URSS. Aceşti oameni considerau că în 1939 cea mai bună politică pentru Marea Britanie era de a evita războiul, dând posibilitate Germaniei şi URSS să se istovească reciproc[30]. Această politică şi-a lăsat amprenta asupra întregii strategii militare a Angliei, determinând caracterul ei pasiv şi nehotărât.

Caracterul şi scopurile doctrinei franceze. Doctrina militară a Franţei s-a constituit sub influenţa rezultatelor Primului război mondial. Conţinutul ei politic era determinat de interesele claselor dominante, de tendinţa de-a păstra poziţiile politico-strategice ale ţării în Europa, apărute în rezultatul înfrângerii Germaniei în războiul din anii 1914-1918. De asemenea ca şi în cazul Angliei, anticomunismul juca un rol determinant în elaborarea doctrinei militare franceze.

Înţelegând că forţele proprii pentru realizarea acestor scopuri sunt nesatisfăcătoare şi ţinând cont de pericolul crescând din partea Germaniei, cercurile conducătoare ale Franţei erau pentru crearea coaliţiei. Însă interesele de clasă ale burgheziei franceze au contribuit la menţinerea componenţei coaliţiei care n-a depăşit cadrul ţărilor capitaliste, reducându-se de fapt la colaborarea militaro-politică cu Anglia. Necesitatea alianţei militaro-politice cu URSS contra ameninţării fasciste şi pentru existenţa naţional-statală a Franţei era dictată de circumstanţe obiective. Însă din cauza miopiei anticomuniste, ea n-a fost realizată. Ura faţă de comunism în fine a dus la catastrofa naţională din 1940.

Neajunsurile doctrinei militare a Franţei. Declarând victoria Antantei în războiul precedent drept un triumf al strategiei militare a aliaţilor, care chipurile a asigurat sleirea inamicului în războiul de poziţie, conducerea militară a Franţei se considera un purtător unic al progresului gândirii militare. Militarii francezi superiori absolutizau experienţa Primului război mondial, ignorând greşelile serioase admise în acea perioadă. De aceea, doctrina militară franceză se dezvolta foarte lent şi reflecta în multe privinţe falsitatea concepţiilor teoretico-militare. Şi de astă dată ştiinţa militară franceză „rămânea în urmă cu un război”.

Statul major francez nu acorda atenţia cuvenită infanteriei motorizate, tancurilor, aviaţiei, noilor mijloace tehnice care făceau posibilă dirijarea trupelor prin radio, ignorând toate aceste inovaţii tehnice care au schimbat caracterul luptei armate, făcând-o mai dinamică şi mai manevrabilă. În sânul conducerii militare a Franţei a triumfat părerea precum că în calitate de contrabalanţă acestor inovaţii au apărut mijloace de rezistenţă nu mai slabe – tunuri antitanc şi antiaeriene, fortificaţii inginereşti construite din timp. Se considera că războiul ce se apropia va căpăta din start un caracter de poziţie şi posedând resurse umane şi naturale mai mari decât ale inamicului, Franţa şi aliaţii ei vor câştiga războiul, adăpostindu-se de primejdie în spatele unei apărări temeinice şi epuizând astfel inamicul.

---

[29] Vezi: Кимхе Дж. Несостоявшаяся битва. М., 1971. С. 42.
[30] Vezi: Фуллер Дж. Фуллер Дж. Ф.С. Вторая мировая война. С. 42-47.

Doctrina militară franceză recunoştea că viitorul război va fi inevitabil unul de coaliţie şi de lungă durată. Pentru coaliţia puterilor occidentale (Franţa, Anglia, Polonia, Belgia, Olanda etc.) se preconizau două perioade ale acţiunilor militare: defensivă, în care forţele inamicului vor fi epuizate, şi ofensivă, în mersul căreia armatele aliaţilor vor aplica lovituri vrăjmaşului. Mobilizarea, concentrarea strategică şi desfăşurarea trupelor erau prevăzute în ajunul marilor bătălii, întocmai ca în perioada iniţială a Primului război mondial.

Ideea războiului de poziţie şi-a aflat realizare practică în construcţia unui sistem de fortificaţii de-a lungul hotarului de est şi litoralului maritim. O apărare deosebit de puternică pe parcursul mai multor ani a fost ridicată de-a lungul hotarului franco-german – „linia Maginot”.

Tot „sistemul… de fortificaţii… ne permite în momentul de faţă: să înfăptuim mobilizarea sub un adăpost solid, care necesită un număr comparativ mic de oameni; să apărăm în cel mai bun mod centrele noastre mari industriale şi punctele importante de la periferii; să asigurăm pentru acţiunile armatei noastre o bază puternic utilată”[31]. Comandamentul militaro-politic francez era convins că în condiţiile unei fortificări corespunzătoare a raioanelor de lângă hotar, invazia inamicului este imposibilă. Se considera că datorită existenţei unui front neîntrerupt de fortificaţii şi trupelor desfăşurate la timp cu un număr necesar de mitraliere se va putea „stopa armata germană pe parcursul a trei ani”. Anume un asemenea „obstacol de neînvins” era considerată „linia Maginot”, construcţia căreia s-a finisat abia în 1939. E ştiut că atunci când au început operaţiunile militare în Vest, Hitler a ocolit pur şi simplu această linie.

În realitate construcţia raioanelor fortificate şi liniilor de apărare a avut pentru francezi mai curând un efect negativ: în loc să folosească aceste sume enorme pentru modernizarea forţelor armate, ele (circa 90% din toate cheltuielile militare) erau irosite pentru construcţia fortificaţiilor, iar poporului francez şi armatei i se insufla un gând împăciuitor şi extrem de periculos, precum că în asemenea condiţii ţara este cu siguranţă apărată de orice invazie.

În corespundere cu concepţia dată de apărare, se elaborau şi mijloacele de efectuare a operaţiunilor militare. Ele erau pasive, nehotărâte, riscul şi manevra îndrăzneaţă se excludeau, bazându-se pe experienţa absolut învechită a Primului război mondial. Se considera că progresul tehnic nu s-a răsfrânt substanţial asupra regulilor principale stabilite în trecut din domeniul tacticii. De aceea oficialităţile franceze considerau că „esenţa doctrinei militare, obiectiv fixate de către eminenţii noştri comandanţi în următoarea zi după victorie..., trebuie să rămână temelia principală pentru folosirea unităţilor noastre mari”[32].

Doctrina militară franceză considera drept o condiţie a unei apărări invincibile organizarea unui front neîntrerupt şi îngrădirea de foc. Se ignorau adâncimea apărării şi eliminarea rezervelor. Era totalmente ignorată necesitatea unei apărări active. Desigur, ar fi fost incorect să afirmăm că ideea ofensivei era negată totalmente. Însă ea se admitea numai în cadrul unei puternice coaliţii şi contra unui duşman substanţial slăbit. Se preconiza petrecerea ei consecutiv, pe etape, după o pregătire îndelungată şi minuţioasă. Ideea surprinderii se excludea absolut. Şi cu toate că se vorbea mult despre manevră şi mobilitate, care au crescut datorită motorului, ele însă erau privite întâi de toate în cadrul apărării.

Gândirea militară franceză despre rolul genurilor şi tipurilor de armată în viitorul război. Genul principal al forţelor armate erau considerate trupele terestre, iar principalul tip de armată – infanteria. Forţa de şoc de bază era considerată artileria, iar importanţa tancurilor era subapreciată. Aviaţiei îi revenea rolul de cercetare, de acoperire a trupelor terestre şi a spatelui frontului de la loviturile aviaţiei inamicului. Realizării unor operaţiuni de sine stătătoare cu scopul bombardării trupelor şi obiectelor din spatele frontului duşman li se acorda un rol secundar.

Şi cu toate că în anii ’20-’30 erau oameni care pledau pentru revizuirea experienţei acumulate şi concepţiilor vechi, vocile lor n-au fost auzite de către comandamentul suprem. Astfel, Ch. de Gaulle a demonstrat în lucrările sale[33] necesitatea motorizării trupelor, creării unor puternice unităţi de tancuri, aviaţie şi renunţării la strategia dăunătoare defensivă, pledând pentru transformarea armatei în una de ofensivă. El considera că în viitorul război tancurile vor fi utilizate în cantităţi mari, concentrându-le în direcţia loviturilor principale pentru spargerea apărării inamicului şi înaintarea în adâncul teritoriului lui. De asemenea el vedea în ele cel mai efectiv instrument pentru respingerea ofensivei duşmanului prin organizarea unor contralovituri puternice, prin trecerea ulterioară la contraofensivă. Însă părerea lui a fost pur şi simplu ignorată. În schimb lucrările lui au fost totalmente recunoscute în Germania şi multe din ideile lui au fost realizate de nemţi[34], spre marele regret al lui Ch. de Gaulle.

Teoria franceză a aplicării FMM avea de asemenea un caracter defensiv, înaintând pe prim-plan sarcina apărării comunicaţiilor maritime. Soluţionarea acestei probleme era preconizată în comun cu flota engleză prin blocarea litoralului Germaniei şi Italiei, flotelor acestora în baze şi pazei nemijlocite a convoaielor lor maritime.

---

[31] История второй мировой войны. Т. 2. С. 396.

[32] Ibid. C. 397.

[33] Vezi: Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. 1940-1942 годы. М., 1957.

[34] Precum mărturisea unul dintre apropiaţii lui Hitler, führerul menţiona: „Recitesc permanent cartea colonelului de Gaulle despre posibilităţile metodelor contemporane de utilizate în luptă a trupelor motorizate şi învăţ după această carte”. // Шпеер А. А. Гитлер: «Кампания против России – детские игрушки». // ВИЖ, 1996, № 3. С. 63.

Caracterul pasiv al doctrinei militare franceze şi-a găsit reflectare şi în planul de război din anul 1938. Se prevedea asigurarea integrităţii teritoriului naţional prin apărare. Însă comandamentul francez a admis o greşeală de calcul fatală, excluzând posibilitatea atacului armatelor germane prin Ardennes, ocolind liniile fortificate (ce s-a şi întâmplat în realitate). Astfel, doctrina militară franceză nu numai că n-a fost în stare să determine la justa valoare caracterul viitorului război, dar şi cedând iniţiativa duşmanului, a influenţat negativ asupra capacităţii de apărare a ţării, ce a şi dus la tragedia naţională din 1940.

Doctrina militară a SUA. Doctrina militară a SUA rezulta din faptul că oceanele care despart America de Lumea Veche îi asigură securitatea, iar economia dezvoltată creează condiţii favorabile pentru penetrarea economică a SUA în Europa, Asia şi America Latină. Principiile acţiunilor combinate asupra altor ţări – de ordin economic, politic şi militar – au determinat esenţa doctrinei militare a SUA: „Războiul constituie o artă a aplicării forţelor armate a naţiunii în combinare cu măsurile de constrângere economică şi politică cu scopul obţinerii unei păci satisfăcătoare”[35]. Autorii doctrinei militare admiteau şi întărirea SUA în componenţa unei coaliţii, dar considerau că forţele lor armate trebuie să intre în luptă numai în etapa lui finală.

Aspectul tehnico-militar al doctrinei militare americane se baza pe concepţia războiului până la uzura completă a inamicului: realizarea scopului final se preconiza prin intermediul „strategiei periferice”, sau „strategiei acţiunilor indirecte”. Ea prevedea subminarea capacităţii de apărare a duşmanului fără a înfăptui operaţiuni decisive la începutul războiului. În prima lui etapă luptele trebuiau să aibă un caracter local, periferic şi să creeze condiţii favorabile pentru zdrobirea ulterioară a inamicului. Bazându-se pe această concepţie, au fost determinate căile construcţiei şi sarcinile genurilor de armată.

Toate cele expuse şi, în primul rând, aşezarea geografică a ţării au condiţionat caracterul prioritar maritim al doctrinei militare oficiale a SUA. Cea mai importantă sarcină în război era considerată cucerirea dominaţiei pe mare pe calea creării unei puternice flote, capabile să distrugă în luptă forţele maritime ale inamicului. Se preconiza că numai în asemenea condiţii SUA vor putea transfera trupele lor pe alte continente şi să le acorde ajutor aliaţilor. Flota era obligată de asemenea să realizeze blocada maritimă a inamicului şi să lupte cu flota lui în largul mării şi în bazele dislocării sale.

Comandamentul militar american aprecia corect şi rolul forţelor terestre. Era prevăzută utilizarea lor în calitate de forţe expediţionale (în prima etapă a războiului – în număr mic) peste ocean. Aplicarea unor forţe mari era posibilă numai în etapa fanală a războiului.

Cu toate că aviaţia de luptă era privită în calitate de forţă auxiliară, capabilă să acţioneze numai în colaborare cu flota maritimă militară şi trupele terestre, conducerea militară americană îi atribuia un rol important aviaţiei de bombardament. Ea trebuia să atace centrele principale ale inamicului, să-i împiedice crearea bazelor militare aeriene în apropierea continentului american.

Ofensiva era considerată principalul gen al operaţiunilor militare de către doctrina militară a Statelor Unite; iar principalul mijloc de atingere a succesului în operaţiunile militare – concentrarea forţelor în direcţiile principale şi în momentul decisiv. Dar, totodată, se subaprecia rolul tehnicii militare. Anume de aceea aviaţia SUA n-a fost separată într-un gen de armată de sine stătător, iar trupele de tancuri – într-un tip de sine stătător de armată. În aceasta s-a şi manifestat înapoierea doctrinei militare a SUA şi, cu toate că într-o măsură mai mică decât în Franţa şi Anglia, supraaprecierea experienţei Primului război mondial. Întrucât SUA nu erau ameninţate de-o invazie nemijlocită, se prevedea că ele vor avea destul timp pentru pregătirea şi desfăşurarea unor forţe armate numeroase pentru acţiuni hotărâtoare mai aproape de sfârşitul războiului.

Doctrina militară a Poloniei. Doctrina militară a Poloniei se baza, întâi de toate, pe anticomunism şi antisovietism. Asupra conţinutului politic al doctrinei militare poloneze s-a răsfrânt şi concepţia „celor doi duşmani” – URSS şi Germania, care erau privite ca duşmani potenţiali ce ameninţă securitatea, suveranitatea şi integritatea teritorială ale statului polonez. Considerând însă Uniunea Sovietică duşmanul principal, conducerea militaro-politică poloneză acorda un loc deosebit pregătirii luptei armate contra URSS. Este semnificativ că în martie 1939 comandamentul armatei poloneze a finisat elaborarea planului de război împotriva URSS. Crearea planului apărării de agresiunea germană a început abia după aceasta şi aşa şi n-a fost terminat până în momentul invaziei germane.

Esenţa concepţiilor teoretice ale conducerii militare a Poloniei despre caracterul războiului, pregătirea şi desfăşurarea lui se baza pe experienţa războiului sovieto-polonez din 1920. Se considera că de atunci arta militară n-a suferit schimbări esenţiale. Cel mai eficient gen al operaţiunilor militare pentru realizarea scopurilor strategice era considerată ofensiva. Doctrina nu recunoştea apărarea de poziţie drept mijloc eficient al luptei armate. Teoria militară şi practica construcţiei forţelor armate nu acordau o atenţie cuvenită determinării rolului şi locului noilor genuri şi tipuri de armată în viitorul război. Rolul trupelor mecanizate, al tancurilor şi aviaţiei erau subapreciate. Tancurile erau destinate pentru susţinerea nemijlocită a cavaleriei şi infanteriei. Apărarea antiaeriană şi antitanc erau considerate de-o importanţă secundară. Lipsea cu desăvârşire o teorie clară a folosirii aviaţiei de luptă, care, plus la toate, avea la înarmare o bază materială învechită. Neacordând o atenţie cuvenită acţiunilor comune a aviaţiei cu forţele terestre şi maritime, conducătorii militari ai Poloniei

---

[35] История второй мировой войны. Т. 2. С. 399.

manifestau o grijă nesatisfăcătoare faţă de dezvoltarea aviaţiei în general. În acelaşi timp supraapreciau posibilităţile operativ-strategice ale cavaleriei ca urmare a învăţămintelor unilaterale din războiul Poloniei cu Rusia sovietică. Comandamentul polonez considera că printr-un marş fulgerător cavaleria polonă va înfrunta 150 de kilometri şi va lua Berlinul. În ansamblu, concepţia teoretico-militară a Poloniei în domeniul aplicării tipurilor de armată nu corespundea cerinţelor contemporane ale luptei armate. Incorect era apreciată şi situaţia internaţională a ţării, din care cauză, în caz de conflict cu Germania, conducerea politică poloneză miza fără temei pe ajutorul din partea Franţei şi Angliei.

În ajunul războiului, orbită de antisovietism, conducerea poloneză a adus ţara într-o situaţie de izolare internaţională, din care cauză Polonia s-a pomenit în singurătate în faţa pericolului confruntarii cu Germania fascistă, care era net superioară în plan militar şi economic. Aceasta a fost cea mai serioasă cauză, la care s-au adăugat şi cele mai sus menţionate, privind catastrofa naţională care a cuprins Polonia în septembrie 1939.

* * *

Analiza concepţiilor statelor occidentale din domeniul politicii militare relevă că în plan sociopolitic şi tehnico-militar ele aveau multe trăsături comune, care se manifestau printr-un caracter pasiv de apărare al acţiunilor planificate. Aceasta a fost condiţionată, întâi de toate, de politica antisovietică a cercurilor guvernante ale acestor ţări şi a tendinţalor de-a canaliza agresiunea fascistă spre Est, ele însele rămânând în afara conflictului până în momentul când sovieticii şi germanii se vor vlăgui reciproc. O altă cauză a caracterului pasiv al doctrinelor militare occidentale consta în faptul că concluziile făcute din Primul război mondial erau greşite, erau subapreciate schimbările profunde în arta militară, parvenite în legătură cu progresul furtunos al mijloacelor tehnice de luptă, mecanizarea şi motorizarea armatei.

Tendinţa de-a îndrepta agresiunea fascistă contra URSS a împiedicat cercurile guvernante ale acestor ţări, unindu-şi eforturile cu sovieticii, să mobilizeze toate forţele economico-militare pentru curmarea fermă a intenţiilor agresive ale statelor blocului fascist.

4. Concepţia militară şi practica construcţiei forţelor armate sovietice în anii 1918 – 1941. Esenţa politicii militare a URSS

Apariţia forţelor armate sovietice. Caracterul lor de clasă. Putem vorbi despre doctrina militară sovietică din momentul Revoluţiei din Octombrie şi de la începutul creării armatei sovietice regulate. Cu toate că doctrina propriu-zisă lipsea, dar exista concepţia teoretică marxistă despre necesitatea creării forţelor armate ale statului dictaturii proletariatului. Menirea istorică şi caracterul de clasă al forţelor armate ale statului sovietic au fost reflectate în decretul CCP din 15 (28) ianuarie 1918: „Cu trecerea puterii în mâinile claselor truditoare şi exploatate s-a născut necesitatea creării noii armate, care va deveni un suport al Puterii sovietice… Armata Roşie Muncitorească-Ţărănească este creată din cele mai conştiincioase şi organizate elemente ale maselor truditoare”[36]. Noua armată trebuia să devină conform ideilor organizatorilor ei şi o unealtă a revoluţiei proletare. În rezoluţia congresului al VIII-lea al PC (b)R se spunea: „Sensul istoric al existenţei Armatei Roşii constă în faptul că ea este o armă a autoapărării proletariatului şi sărăcimii săteşti”[37].

Crearea forţelor armate de tip nou era un proces foarte dificil. Armata veche era incapabilă să apere ţara şi cu atât mai mult noul regim. Statului sovietic i-a revenit rolul să rezolve aceste probleme în termene istorice foarte restrânse. Noua organizaţie militară a apărut în condiţiile unui război civil extrem de greu şi ale intervenţiei militare străine. Mari greutăţi au apărut în legătură cu înapoierea economică şi culturală a ţării, cu ruina economică, a unei lipse aproape totale de cadre de comandă ieşite din rândurile claselor truditoare, a insuficienţei mijloacelor tehnice şi armamentului. Forţa politică şi ideologică diriguitoare în procesul de creare a forţelor armate sovietice era partidul comunist în frunte cu V.I. Lenin. Armata sovietică se năştea în baza noului sistem de stat socialist şi a ideologiei comuniste.

Puterea sovietică, ca întruchipare a alianţei muncitorilor şi ţăranilor, îşi creea forţele sale armate după chipul şi asemănarea sa. Armata Roşie avea un caracter de clasă, fiind o armă a dictaturii proletariatului, îndreptată contra claselor exploatatoare răsturnate. Ea se declara să apere interesele muncitorilor şi ţăranilor. Rolul principal în consolidarea şi conducerea Armatei Roşii totdeauna i-a aparţinut CC al partidului comunist. Spiritul partidului în armată îl reprezentau comisarii[38].

Armata Roşie se deosebea de vechile armate şi prin componenţa sa socială, completându-se excepţional dintre rândurile muncitorilor şi ţăranilor. Către sfârşitul războiului civil, în septembrie 1922, cei care-şi făceau în ea serviciul militar erau 18,8% muncitori, 68% ţărani, 13,2% alţii[39]. Deoarece era lipsă de cadre de comandă

---

[36] Декреты Советской власти. Т. 1. М., 1957. С. 356.
[37] КПСС в резолюциях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. 2. М., 1970. С. 68.
[38] Савушкин Р.А. Зарождение и развитие советской военной доктрины. // ВИЖ, 1988, № 2; История военного искусства. М., 1984. С. 58-101.
[39] Ганин А. «Помнят псы-атаманы, помнят польские паны...». Почему побеждала Красная армия? // Родина. 2011, № 2. С. 16.

ieşite din aceste clase, la posturile de conducere au fost atraşi ofiţerii vechii armate ruse (circa 75 de mii de oameni[40]). Însă în masa lor aceştia erau reprezentanţi ai claselor detronate de la putere şi expropriate. Şi cu toate că aceşti oameni erau înrolaţi în armata noului stat numai benevol, bolşevicii nu aveau încredere deplină în ei şi pe lângă comandanţi a fost instituită şi funcţia de comisari, care aveau drepturi egale cu comandanţii unităţilor. Fără semnătura lor niciun ordin nu era valabil, ei având chiar dreptul să destituie comandantul din funcţie, dacă îl bănuiau de trădare. Cazuri de acest fel au fost puţine, căci majoritatea ofiţerilor trecuţi de partea Puterii sovietice au făcut-o sau din convingere (Tuhacevskii, Kamenev, Vaţetis, Lazo, Şapoşnikov etc.), sau din anume sentimente patriotice, considerând că noul regim apără interesele naţionale ale Rusiei (Brusilov, Karbâşev etc.). Totodată revoluţia a înaintat din rândurile poporului sute şi mii de comandanţi talentaţi care s-au manifestat în anii războiului civil (Frunze, Bliuher, Iachir, Uborevici etc.) sau mai târziu în anii celui de-Al doilea război mondial (Jukov, Rokosovski, Konev etc.).

Unica ideologie care cimenta armata era cea comunistă. În condiţiile statului multinaţional, internaţionalismul era temelia consolidării reprezentanţilor diferitor naţionalităţi. În anii războiului civil în rândurile Armatei Roşii au luptat peste 300 mii de cetăţeni străini şi milioane de cetăţeni neruşi de pe întinsul Rusiei.

O trăsătură importantă a noii armate consta în caracterul disciplinei ei: în baza fidelităţii conştiente faţă de revoluţie. La 5 iulie 1918 Lenin scria: „Din timpul loviturii de stat sovietice… disciplina trebuie creată pe… principiile… încrederii faţă de organizarea muncitorilor şi ţăranilor săraci, disciplinei tovărăşeşti..., independenţei şi iniţiativei în luptă”[41]. În acelaşi timp bolşevicii pledau pentru o disciplină de fier: „Cine nu susţine în întregime şi neprecupeţit Armata Roşie, nu sprijină din toate puterile ordinea şi disciplina ei, acela-i trădător, el trebuie nimicit”[42]. După cum vedem, esenţa înţelegerii leniniste a disciplinei era dublă: conştientă şi totodată de fier, fără crâcnire; ca mijloc de consolidare al ei se acceptau convingerea, dar şi violenţa.

Acestea erau principiile în baza cărora s-a constituit, iar apoi în anii ’20 s-a dezvoltat în continuare organizaţia militară a statului sovietic.

Doctrina militară sovietică despre caracterul viitorului război. În baza moştenirii ideologice marxist-leniniste şi generalizării experienţei construcţiei militare din trecut, ştiinţa militară sovietică a obţinut în anii ‘20 – prima jumătate a anilor ‘30 succese importante. La elaborarea doctrinei militare sovietice au contribuit o pleiadă de militari talentaţi – M.V. Frunze, S.N. Gusev; M.N. Tuhacevskii, B.M. Şapoşnikov, V.K. Triandafilov, K.B. Kalinovskii, A.I. Egorov, S.S. Kamenev etc. Caracterul sociopolitic al războiului ce ameninţa URSS era evident – ea avea de luptat cu lumea capitalistă. Dar cine anume va fi inamicul probabil putea indica doar timpul. Care va fi raportul de forţe în viitorul război, locul diferitelor genuri şi tipuri de armată, rolul factorului uman şi tehnicii – urma să dea răspuns ştiinţa militară.

O importanţă deosebită avea problema creării unui sistem de apărare a ţării care va corespunde caracterului viitorului război şi se va baza pe aprecierea justă a forţelor inamicului probabil. Un mare merit în acest sens îi aparţine lui M.V. Frunze[r]. El a prevăzut că în viitorul război inamicul va fi mai bine înzestrat tehnic. Lui îi aparţine şi un alt pronostic corect – posibilei durabilităţi politice a inamicului probabil, imposibilităţii descompunerii lui ideologice. Frunze considera posibilă „apariţia unui inamic în faţa noastră, care foarte anevoios se va lăsa convins de argumentele ideologiei revoluţionare. De aceea, făcând calculele viitoarelor operaţiuni, în propria organizaţie militară este nevoie de acordat atenţia principală nu speranţelor de-a descompune inamicul din punct de vedere politic, ci posibilităţii de a-l distruge fizic”. El a ajuns la concluzia despre inevitabilitatea supraîncordării extreme a forţelor în viitorul război[43].

Apreciind viitorul război, Frunze menţiona că el va atrage în vâltoarea sa popoare întregi, armate cu un efectiv de multe milioane, îşi va supune toate aspectele vieţii sociale, va pune la încercare întreaga temelie economică şi politică a statului. Teatru al operaţiunilor militare vor deveni teritorii gigantice cu o populaţie de

---

[40] Ibid.

Conform datelor istoricului sovietic Alexandr Kavtaradze în anii războiului civil în Armata Roşie făceau serviciul militar 775 foşti generali, 980 colonei, 746 locotenenţi-colonei. // Кавтарадзе А.Г. Военные специалисты на службе Республики Советов. 1917-1920 гг. М., 1988. С. 178.

[41] Ленин В.И. Полн. Собр. соч. Т. 36. С. 500.

[42] Ibid. T. 39. C. 152.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Pământeanul nostru Mihail Frunze (1885-1925), fiul felcerului militar, moldoveanului Vasilii Mihailovici Frunze. Pentru activitate revoluţionară, de două ori (în 1909 şi 1910) a fost condamnat de către judecata ţaristă la moarte. Avocatul său încerca să-l convingă „să se dezică de ideile sale – să spună că participarea la lupta revoluţionară este o eroare a tinereţei”. Frunze a refuzat categoric şi a respins propunerea de-a scrie o cerere de graţiere.

În anii războiului civil a fost comandantul trupelor care i-au distrus pe Kolceak şi Vranghel. În noiembrie 1921 s-a aflat în fruntea Misiunii Extraordinare la Ankara, stabilind legături strânse cu Mustafa Kemal Atatürk. Din ianuarie 1925 preşedinte al Consiliului revoluţionar militar al URSS şi narcom pentru afacerile militare şi maritime. Sub conducerea lui Frunze în anii 1924-1925 a fost realizată reforma militară.

[43] Фрунзе М. Избранные произведения. Т. 2. М., 1957. С. 221.

sute de milioane de oameni. Viitorul război va fi o confruntare îndelungată şi cruntă[44]. Teoreticienii sovietici au prevăzut că în acest război vor fi folosite în cantităţi mari tancurile, aviaţia, artileria, trupele aeropurtate. Au fost corect apreciate posibilităţile ţării proprii, caracterul viitorului război (de a nimici nu numai inamicul, dar şi orânduirea lui socială şi sistemul lui politic), mijloacele lui, locul genurilor şi tipurilor de armată în cadrul forţelor armate în întregime, menirea fiecărui tip de arme şi a tehnicii militare.

Construcţia militară în URSS în anii '20-'30. După terminarea războiului civil efectivul Armatei Roşii a fost redus de la 5,5 mln de oameni la 500 mii. Pentru a păstra gradul înalt mobilizaţional al ţării, în anii 1924 – 1925 a fost desfăşurată reforma militară. Unei reorganizări radicale a fost supus aparatul de conducere – central, de district şi local, a fost creat un sistem combinat de construcţie a armatei; îmbunătăţită aprovizionarea forţelor armate; restructurat sistemul de pregătire a cadrelor de comandă. S-a început elaborarea planurilor mobilizaţionale. Cartierul ARMŢ a devenit un organ operativ de conducere a procesului consolidării capacităţii de apărare a ţării. Toate aceste măsuri se realizau pe fundalul întăririi rolului conducător al partidului comunist în armată, ultima de fapt fiind nu numai un instrument al statului, ci într-o măsură şi mai mare – al partidului.

În anii următori în schema aparatului de conducere al forţelor armate au intervenit unele schimbări, condiţionate de ritmurile înalte ale dezvoltării economice a ţării şi de reînzestrarea tehnică a armatei. Însă, în ansamblu, până la mijlocul anilor '30, ea a rămas fără schimbări. La construcţia forţelor armate din acea perioadă erau pe larg antrenate masele largi ale populaţiei: pentru consolidarea bazei sociale a regimului şi pentru „a purta războiul revoluţionar"[45]. Creştea accelerat ponderea muncitorilor în cadrul armatei sovietice (din 18% în 1921 la 43% în 1933), care împreună cu ţăranii alcătuiau circa 90% din contingentul ei. Deci, Armata Roşie continua să rămână o armată de clasă. Aceeaşi tendinţă se observă şi în ce priveşte componenţa socială a comandamentului.

O importanţă deosebită în procesul de construcţie a forţelor armate se atribuia consolidării conducerii unificate, responsabilă de situaţia din unitate fiind o singură persoană – comandantul. O atenţie constantă era acordată menţinerii permanente la un nivel înalt a capacităţii de luptă a trupelor. Însă pe parcursul a mai multor ani o frână serioasă în asigurarea capacităţii de luptă a Armatei Sovietice era înzestrarea ei tehnică joasă. În această perioadă conducerea sovietică mai mult miza pe „entuziasmul revoluţionar" al ostaşilor şi poporului. Însă, pe măsură ce ţara a căpătat noi posibilităţi economice, a început reconstrucţia tehnică a armatei şi flotei.

Succesele dezvoltării economice şi culturale ale URSS, apariţia unor noi arme şi a tehnicii de luptă, a noilor tipuri de armată, reînarmarea şi reorganizarea celor vechi, schimbarea situaţiei internaţionale către mijlocul anilor '30 au înaintat în faţa ştiinţei militare sovietice noi sarcini. Însă un factor absolut negativ, care a slăbit catastrofal capacitatea de apărare a ţării, au fost represiunile staliniste, care deosebit de nemilos s-au răsfrânt asupra cadrelor superioare şi medii de comandă ale armatei. Aceasta a fost una dintre cauzele înfrângerilor catastrofale, suferite de URSS în etapa iniţială a Marelui război pentru apărarea Patriei.

Gândirea militară sovietică despre rolul şi locul URSS şi forţelor ei armate în viitorul război. În pofida greutăţilor de ordin obiectiv şi subiectiv, ştiinţa militară sovietică se dezvolta rapid şi chiar în multe privinţe a depăşit cercetările analogice din alte ţări dezvoltate[46]. Cum s-a mai menţionat, un rol important în elaborarea doctrinei militare sovietice l-a jucat M.V. Frunze. El menţiona că construcţia militară şi apărarea ţării trebuie să se bazeze pe înţelegerea clară a caracterului viitorului război; pe aprecierea corectă şi exactă a forţelor şi mijloacelor de care vor dispune inamicii potenţiali şi pe o apreciere analogică a resurselor proprii. Frunze a demonstrat că anvergura şi durata războiului vor creşte inevitabil. El indica asupra necesităţii de-a pregăti de război nu numai armata, dar şi economia statului, îndeosebi industria grea, ca bază materială a forţei militare a ţării.

Dezvoltarea doctrinei militare sovietice şi revizuirea concepţiilor ei erau reflectate în planurile de apărare a ţării, elaborate de statul major al ARMŢ şi aprobate de Biroul politic al CC al PC(b)U şi guvern. Fiecare dintre aceste planuri corespundea nivelului de dezvoltare socioeconomică a ţării, a resurselor ei şi situaţiei internaţionale.

În cea de-a doua jumătate a anilor '30 principalul adversar potenţial al URSS devine blocul statelor fasciste în frunte cu Germania, care tindea spre dominaţia mondială. În lumea occidentală acestuia îi era opus blocul statelor democratice. În Uniunea Sovietică se considera că cel de-Al doilea război mondial putea începe atât în interiorul lumii capitaliste, cât şi contra URSS. Se ţinea cont de asemenea şi de diverse combinaţii ale eforturilor statelor antifasciste. Doctrina sovietică nu excludea posibilitatea războiului de coaliţie contra agresorului, în care Uniunea Sovietică va fi aliatul statelor occidentale. Elaborarea practică a problemelor războiului de coaliţie a avut loc în anii luptei pentru crearea sistemului securităţii colective în Europa, în timpul luptelor de lângă Halhin-Gol şi în perioada tratativelor cu Anglia şi Franţa în vara anului 1939.

Începând cu mijlocul anilor '30 URSS se pregătea de lupta pe două fronturi: contra Germaniei şi Japoniei. Ipotetic, nu se excludea nici apărarea din direcţia de sud – contra Turciei. Cea mai puternică grupare de forţe a inamicului era în vest. De aceea în planurile apărării ţării teatrul european era considerat unul esenţial, unde se şi prevedea concentrarea forţelor sovietice principale. Desfăşurarea strategică pe două fronturi devenea inevi-

---

[44] Ibid. C. 133.
[45] Vezi: Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 36. С. 446; т. 37. С. 383.
[46] Гареев М.А. О военной науке и военном искусстве в Великой Отечественной войне. // ННИ, 1995, № 2.

tabilă. Se prevedea că în luptă cu coaliţia inamicului vor fi necesare eforturi strategice colosale în câteva direcţii (concomitent sau consecutiv).

Se recunoştea posibilitatea unui război de lungă durată, dar nu se excludea nici probabilitatea unor campanii fulgerătoare. Din această cauză se acorda o mare atenţie examinării diferitelor metode a desfăşurării mobilizaţionale a forţelor armate, variantelor posibile ale începutului războiului, particularităţilor lui iniţiale şi problemelor conducerii operaţiunilor. Ţinând cont de experienţa primelor acte ale agresiunii fasciste, în URSS au înţeles că mobilizarea forţelor agresorilor pentru realizarea acţiunilor lor parţial se înfăptuia din timp, pe etape şi se finisa deja în decursul războiului. Posibilitatea unui atac surprinzător majora substanţial rolul etapei iniţiale a războiului. De aceea Tuhacevskii menţiona necesitatea unei bune pregătiri deja în etapa operaţiunilor iniţiale. Armata invadatoare va fi bine înzestrată cu unităţi mecanizate şi aviaţie. De aici, releva Tuhacevsckii, partea ameninţată de năvălire trebuie să înfăptuiască unele măsuri preventive, pentru ca inamicul să nu poată împiedica mobilizarea în raioanele de lângă frontieră şi înaintarea armatei spre linia frontului[47].

Viziunile privitor la conţinutul şi durata perioadei iniţiale a viitorului război se precizau şi se dezvoltau. Dacă în anii '20 ea cuprindea, în primul rând, măsurile de pregătire (rezultând din experienţa Primului război mondial) a operaţiunilor zdrobitoare, apoi în anii '30 evenimentul principal al acestei perioade se considerau înseşi operaţiunile. Dacă s-ar fi ţinut cont de toate aceste momente în practică, anul 1941 pentru URSS s-ar fi desfăşurat după un cu totul alt scenariu.

Teoria militară sovietică despre mersul viitorului război şi mijloacele de realizare a operaţiunilor militare. În vara anului 1933 şeful statului major Egorov a prezentat în faţa Consiliului revoluţionar militar al URSS tezele despre noile probleme operativ-tactice, în care se atrăgea atenţia asupra creşterii rolului mijloacelor tehnice de luptă, care presupuneau o altă soluţionare a problemelor perioadei iniţiale a războiului şi desfăşurării operaţiunilor. El considera că, înfăptuind mobilizarea secretă, inamicul poate să-şi concentreze rapid o armată puternică alcătuită din mari unităţi motomecanizate, infanterie, aviapurtate, cavalerie şi să invadeze pe neaşteptate teritoriul străin. Operaţiunile militare vor cuprinde imediat un spaţiu cu o adâncime de 400-600 km şi vor pricinui pagube serioase comunicaţiilor, depozitelor şi bazelor militare, forţelor aeriene şi maritime. Printr-o asemenea lovitură, inamicul va fi capabil să nimicească trupele de acoperire, să intrerupă mobilizarea în raioanele de lângă graniţă, să împiedice desfăşurarea armatei, să ocupe raioane economice importante.

Însă, menţiona el, numai cu ajutorul armatei de invazie războiul nu poate fi câştigat[48]. Justeţea acestei teze a fost confirmată în mersul celui de-Al doilea război mondial şi prin aceasta gândirea militară sovietică deja în anul 1933 a depăşit-o pe cea germană. Dar tezele teoretice juste n-au fost realizate în practică până la începutul războiului. Teoreticienii sovietici, recunoscând importanţa şi anvergura gigantică ale primelor ore ale operaţiunilor militare, concomitent considerau că „miza trebuie pusă nu pe zdrobirea fulgerătoare a armatelor duşmanilor de clasă, ci pe o pregătire pentru o luptă crâncenă şi îndelungată"[49].

E.A. Şilovscki recomanda aplicarea în masă a aviaţiei, desfăşurarea unei armate numeroase într-un termen scurt, înzestrată cu tehnică militară, capabilă să înfăptuiască operaţiuni de proporţii din prima zi de război[50].

Teoreticienii militari, rezultând din faptul că împotriva URSS va lupta o coaliţie în componenţa Germaniei, Japoniei şi altora, au ajuns la concluzia că agresorii vor tinde să declanşeze războiul prin surprindere şi să-l termine în cele mai scurte termene, încercând „să-i atribuie perioadei iniţiale a războiului o importanţă decisivă, fapt care, la rândul său, presupune aplicarea largă a formelor luptei de manevră"[51]. Se preconiza că viitorul război va începe cu „un atac surprinzător a aviaţiei grele de bombardament împotriva centrelor vitale ale ţării, care va coincide cu invazia în adâncimea teritoriului a unor mari mase motomecanizate..., susţinute de acţiunile aviaţiei uşoare de luptă contra căilor ferate şi a mijloacelor de transport, necesare pentru concentrarea forţelor armate"[52].

Prin urmare, gândirea militară sovietică includea în noţiunea de perioadă iniţială a războiului nu numai măsurile cu caracter de pregătire, dar şi acţiunile active pe uscat, în aer şi pe mare ale armatelor invadatoare şi de acoperire, mobilizate din timp şi desfăşurate în raioanele de frontieră. Pe parcursul luptelor, perioada iniţială a războiului se va transforma în perioada acţiunilor forţelor principale. Astfel, cu mult până la cel de-Al doilea război mondial ştiinţa militară a apreciat corect metodele de pregătire, declanşare şi desfăşurare a războiului. La timp au fost făcute şi recomandările pentru elaborarea planurilor apărării URSS.

Atunci însă aceste recomandări n-au fost realizate integral: în primul rând, statul încă nu dispunea de mijloace materiale suficiente, potenţialul economic al ţării nu permitea înzestrarea completă a forţelor armate cu o cantitate necesară de armament modern şi tehnică nouă de luptă. În al doilea rând, regimul stalinist, declanşând teroarea nemiloasă, a frânat inevitabil pregătirea ţării de război.

---

[47] Тухачевский М. Избранные произведения. Т. 2. М., 1964. С. 212, 216, 218, 219.

[48] Вопросы стратегии и оперативного искусства в советских военных трудах. 1917-1940. М., 1965. С. 377-378.

[49] Ibid. C. 500, 501.

[50] Ibid. C. 506.

[51] История второй мировой войны. Т. 2. С. 174.

[52] Ibid.

Dar în pofida acestor fapte, teoria militară sovietică, după mai mulţi indici, le devansa pe cele occidentale. Astfel, de exemplu, în URSS au fost apreciate corect nu numai noile mijloace şi metode de luptă, dar şi rolul factorului moral. Poporul sovietic şi forţele lui armate, fiind din timp pregătite de către Puterea sovietică, erau gata în plan moral de acele încercări grele la care au fost supuse apoi în decursul războiului.

Rolul genurilor şi tipurilor de armată şi a genurilor de luptă armată în conflagraţia ce se apropia. Doctrina militară sovietică prevedea că victoria în viitorul război poate fi obţinută numai prin eforturi comune, bine determinate ale tuturor genurilor şi tipurilor de armată. Totodată, rolul hotărâtor se atribuia trupelor terestre, înzestrate cu artilerie, tancuri, avioane. O atenţie deosebită se acorda forţelor militare aeriene, care trebuiau să asigure din aer temeinic trupele terestre şi să înfăptuiască acţiuni independente. FMM era menită să susţină armata de-a lungul litoralului şi să realizeze operaţiuni de sine stătătoare contra vaselor inamicului şi comunicaţiilor lui maritime.

Aviaţia sovietică devine un tip de armată independent, iar apoi şi un gen de armată. În statutul din 1939 se sublinia că principala condiţie a succesului FMA este folosirea lor în masă; toate tipurile de avioane trebuie să-şi concentreze eforturile pentru a contribui la „succesul trupelor terestre… în direcţia principală”. O mare importanţă se acorda acţiunilor neîntrerupte ale aviaţiei contra trupelor inamicului. Cu acest scop, în etapa pregătirii de operaţiuni se prevedea cucerirea dominaţiei în aer, întreruperea traficului inamicului, istovirea trupelor lui şi întreruperea dirijării armatei. În timpul desfăşurării operaţiunilor militare, iniţial se înfăptuia pregătirea aeriană a ofensivei în comun cu artileria, care ulterior se transforma în susţinerea trupelor ce înaintau în toată adâncimea spărturii. Pentru aceasta aviaţia trebuia să întrerupă dirijarea şi legăturile electro-telefonice ale inamicului, să lovească rezervele lui, să-i împiedice încercările de contraatac, să nu-i permită să ocupe a doua linie de apărare.

A căpătat o dezvoltare continuă şi teoria războiului maritim. Acţiunilor de ofensivă pe mare li se acorda o importanţă prioritară. Rolul forţelor de şoc pe comunicaţiile maritime trebuia să le aparţină submarinelor şi aviaţiei. Purtători ai celei mai mari forţe de ofensivă şi apărare a flotei maritime şi oceanice se considerau navele de linie, capabile la o acţiune de luptă îndelungată contra inamicului, în comun cu alte clase de nave.

Un gen hotărâtor al acţiunilor militare se considera ofensiva, realizată prin intermediul unor operaţiuni strategice în direcţiile principale. În mersul lor trupele îndeplineau două sarcini: străpungerea apărării inamicului printr-o lovitură de şoc şi dezvoltarea succesului tactic şi operativ datorită acţiunilor fulgerătoare ale trupelor mobile, de paraşutişti şi a aviaţiei.

Un gen important al luptei armate se considera şi apărarea strategică, care însă juca un rol auxiliar în comparaţie cu ofensiva. În operaţiunile defensive, trupele aveau sarcina să menţină raioanele ocupate sau să acopere o anumită direcţie operaţională cu scopul de-a respinge ofensiva inamicului, a-l înfrânge şi a crea condiţii favorabile pentru contraofensivă. Se prevedea că apărarea va fi utilată în adâncime şi va avea un caracter antitanc. Ea era de poziţie şi de manevră. Se preconiza eşalonarea ei la o adâncime de 100-150 km. Un loc important în apărare îi revenea organizării sistemului contrapregătirii aeriene şi de artilerie, înfăptuirii contraloviturilor şi contraatacurilor. Când însă a început războiul, Armata Roşie s-a pomenit absolut nepregătită pentru luptele de defensivă, fapt care a constituit una din cauzele înfrângerilor grave din 1941. Acest lucru încă în 1940 în raportul său „Caracterul operaţiunii contemporane defensive” l-a recunoscut şi generalul de armată I.V. Tiulenev: gândirea militară sovietică nu are până în prezent o teorie defensivă modernă[53].

Nu se nega şi un aşa gen al acţiunilor militare cum era retragerea operativă, scopul căreia consta în scoaterea trupelor de sub lovitura forţelor superioare ale inamicului, în crearea unei noi grupări operative pentru a trece la apărare. Se considera că apărarea şi retragerea îşi vor găsi realizare în special în veriga operativ-tactică, practic excluzându-le în acest sens din cea strategică. Dirijarea luptei armate şi a spatelui frontului trebuia s-o înfăptuiască organul superior al statului şi Cartierul Comandamentului Suprem subordonat lui.

Teoria luptei în adâncime şi a operaţiunii. În rezultatul unor cercetări minuţioase în anii 1929-1935 a fost creată o teorie nouă – a luptei în adâncime şi a operaţiunii, devenită temelia doctrinei militare sovietice în ajunul războiului. Teoria operaţiunii în adâncime cuprindea formele luptei armate aplicate la scara frontului şi a armatei, iar teoria luptei în adâncime – cele ale unităţilor. Operaţiunile fronturilor puteau fi de ofensivă şi de defensivă. Ele se realizau cu forţele câtorva armate prin acţiuni comune cu trupele mecanizate, aviaţie şi flotă.

Înfrângerea inamicului în toată adâncimea aranjamentului lui trebuia realizată în cadrul operaţiunii frontului (a 2-3 fronturi), pentru atingerea scopurilor strategice. Operaţiunea armatei era privită ca parte componentă a celei a frontului. În direcţia loviturii principale se prevedea folosirea armatelor de şoc bine echipate, iar în cele auxiliare – armate cu o componenţă obişnuită. Aranjamentului trupelor era multieşalonat. Fâşia ofensivei frontului era de 300-400 km, adâncimea – de 150-200 km; a armatei de şoc: 50-80 km şi 25-30 km. Durata operaţiunii armatei era de 5-6 zile, ritmurile zilnice ale ofensivei – 5-6 km. Operaţiunea frontului se înfăptuia cu forţele a 2-3 armate concentrate pentru lovitură pe un sector îngust, sau cu forţele a mai multor armate a două fronturi vecine pe un sector mai vast (200-250 km). Se admiteau lovituri în mai multe direcţii pentru a fărâmiţa forţele inamicului, sau lovituri duble în direcţia centripetă cu scopul de-a le încercui. Cea mai importantă condiţie a succesului operaţiunii în adâncime se considera cucerirea dominaţiei în aer, izolarea raionului bătăliei de rezervele inamicului, împiedicarea livrărilor de muniţii trupelor lui, supuse atacului.

---

[53] Петров Б. К наступлению готовы... // Родина, 2011, № 6. С. 14.

Pentru asigurarea neîntreruptă a trupelor în mersul operaţiunilor de ofensivă se prevedea crearea unui serviciu special în spatele frontului, în componenţa căruia se creau unităţi speciale.

Teoria luptei în adâncime şi a operaţiunii a trecut controlul pe parcursul manevrelor din anii 1935-1937 şi al luptelor din anii 1938-1939. A fost demonstrat că transformarea succesului tactic în unul operativ şi obţinerea victoriei decisive în direcţia principală pot fi realizate numai cu ajutorul unităţilor blindate – brigăzilor de tancuri şi grupărilor operative de tancuri. Practica a demonstrat că în noile condiţii tancurile uşoare cu viteză mare cu un blindaj antiglonte sunt inutile – era necesar de început producţia de tancuri medii şi grele cu un blindaj antiobuz, înzestrate cu un tun puternic şi o mare rezervă în deplasare. În anii '30 în URSS au fost construite circa 25-30 mii de tancuri şi aproximativ tot atâtea avioane.

Însă ele s-au dovedit tehnic imperfecte şi insuficiente pentru necesităţile războiului contemporan. În doi ani (din 1939 până în 1941) nu s-a izbutit reînzestrarea trupelor cu armament nou (acest proces abia începea). De aceea, având în iunie 1941 superioritate absolută numercă în tehnică militară (tancuri, avioane) URSS ceda Germaniei din punct de vedere al calităţii acestei tehnici (cu unele mici excepţii).

Doctrina militară sovietică rezulta din faptul că lupta contemporană în mare măsură este o competiţie de foc a părţilor. În ea vor participa multiple şi diverse mijloace de foc, menite să cureţe calea trupelor în ofensivă şi să zdrobească inamicul aflat în apărare. Pentru nimicirea şi înăbuşirea mijloacelor de foc ale inamicului era nevoie de-o artilerie mobilă de tragere lungă, cu o menire diversă. Densitatea artileriei la un km de front în ofensivă creştea de la 30-35 tunuri la 58-136 (fără cele antitanc). În încheiere, se poate constata că această teorie a fost o realizare excelentă a gândirii militare sovietice şi corespundea celor mai avansate realizări ale timpului din acest domeniu.

Părţile slabe şi cele performante ale doctrinei militare a URSS. Doctrina militară sovietică din ajunul războiului avea şi unele neajunsuri. Corect orientând forţele armate spre realizarea unor lovituri puternice contra agresorului, ea n-a elaborat mijloacele acţiunilor militare ale eşalonului de acoperire şi cele ale desfăşurării strategice a forţelor principale în condiţiile pericolului unei lovituri prin surprindere a unor grupări mobile puternice ale duşmanului. Posibilitatea străpungerii de către inamic a apărării strategice la mare adâncime se considera una puţin probabilă. Din această cauză teoria pregătirii şi realizării operaţiunii strategice de apărare n-a fost elaborată fundamental. Bazele teoretice ale acţiunilor operativ-strategice comune ale fronturilor şi genurilor de armată în condiţiile unui război mare au fost de asemenea examinate numai în linii generale, doar în interesul soluţionării unor probleme practice, legate de apărarea hotarelor de stat. Nu exista o claritate completă nici în problema cuceririi dominaţiei în aer în mersul operaţiunilor din faza iniţială a războiului.

În anii 1936-1939 elaborările teoretice au fost detaliat analizate şi verificate în procesul unor mari manevre. Rezultatele lor, experienţa trupelor sovietice de lângă lacul Hasan şi râul Halhin-Gol şi de asemenea a operaţiunilor militare din cadrul conflictelor locale din anii '30, a acţiunilor agresive în vederea ocupării Austriei, Cehoslovaciei şi Albaniei, erau pe larg reflectate în presa de specialitate.

În cea de-a doua jumătate a anilor '30 teoreticienii militari şi comandanţii de oşti ai ţărilor occidentale au recunoscut succesele Forţelor Armate Sovietice şi multe au preluat din experienţa lor. Printre aceştia – generalul Guderian şi mareşalul Waywell. Guderian, creând varianta germană a teoriei operaţiunii în adâncime, a copiat multe postulate ale doctrinei militare sovietice.

Doctrina sovietică pentru prima oară a elaborat mijloacele de aplicare ale trupelor aeropurtate.

În ansamblu, nivelul ştiinţei militare din ajunul celui de-Al doilea război mondial corespundea cerinţelor timpului. Şi cu toate că manevrele militare, acţiunile de lângă lacul Hasan şi râul Halhin-Gol au demonstratat capacitatea înaltă de luptă a trupelor, acţiunile armate contra Finlandei au relevat că în practică Armata Roşie încă n-a însuşit în întregime acel arsenal, care a fost elaborat teoretic. Aceste evenimente au dezvăluit şi un alt aspect negativ – lipsa de comandanţi calificaţi în veriga medie şi superioară a armatei.

PARTEA II. OPERAŢIUNILE MILITARE ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Soarta lumii trebuie să se afle în mâinile unor ţări puternice, care sunt totalmente satisfăcute şi nu au nicio dorinţă să-şi mai ia ceva. Cele trei ţări ale noastre sunt anume astfel de ţări… Eu simţeam că noi am atins un aşa nivel de solidaritate şi un parteneriat adevărat, pe care niciodată până atunci nu l-am atins în cadrul acestei mari alianţe[1].

W. Churchill. *Conferinţa de la Teheran*.

TEMA NR. 9. ÎNCEPUTUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ŞI OCUPAREA EUROPEI OCCIDENTALE DE CĂTRE STATELE FASCISTE

1. Năvălirea Germaniei fasciste asupra Poloniei. „Războiul straniu"

Premisele, caracterul şi periodizarea războiului. Cel de-Al doilea război mondial s-a început la 1 septembrie 1939, prin năvălirea Germaniei hitleriste asupra Poloniei[2]. Dar rădăcinile acestei conflagraţii sunt cu mult mai adânci în timp, apariţia lor datorându-se sistemului Versailles-Washington, care nu numai că n-a aplanat contradicţiile ce au determinat declanşarea primului război mondial, dar a generat altele noi – între învinşi şi învingători. În fine el se ţinea doar pe doi piloni – pe Anglia şi Franţa. Aceasta le-a permis Germaniei, Italiei şi Japoniei să-şi pună drept scop revizuirea trezultatelor primului război mondial. Anume *tendinţa lor de-a reîmpărţi lumea, de-a acapara pieţele de desfacere şi de-a stabili dominaţia mondială şi o „nouă ordine mondiala" de stăpânire a rasei „superioare" asupra celor „inferioare" a constituit cauza principală a celui de-Al doilea război mondial.*

Germania a profitat de miopia politică şi de conciliatorismul Angliei şi Franţei, precum şi de politica de izolare faţă de problemele europene a SUA. Puterile occidentale considerau că vor supravieţui conflictul dintre fascism şi statul comunist până la epuizarea lor reciprocă şi doar după aceasta vor intra în joc în calitate de arbitri supremi şi vor dicta voinţa sa întregii lumi. Astfel, liderii occidentali au ignorat primejdia ce venea din partea fascismului şi periclita securitatea ţărilor lor. Bineînţeles, Hitler era un anticomunist nu mai puţin înverşunat decât Chamberlain, fiind nu mai puţin cointeresat în lichidarea comunismului mondial, dar el a ştiut să folosească anticomunismul occidentalilor pentru a reînarma Germania şi a declanşa un nou război. Vorbind despre cauzele războilui, acest gând îl expune şi Liddell Hart: „Răspunsul trebuie găsit nu doar în agresivitatea lui Hitler, dar şi în acel sprijin, pe care el pe parcursul mai multor ani l-a avut din partea statelor occidentale, care promovau o politică de conciliere şi de complicitate"[3]. Oricum, *cea de-a doua cauză a războiului consta în tendinţa statelor capitaliste de a lichida comunismul mondial şi bastionul lui principal – URSS*.

Cea de-a treia cauză a războiului mondial, care indirect a generat-o pe cea de-a doua, *era însăşi existenţa statului sovietic şi intenţia lui făţişă de-a lichida sistemul capitalist. Folosind contradicţiile din sânul lui, bolşevicii tindeau să declanşeze revoluţia comunistă mondială*. Această linie s-a manifestat puternic în primii ani de după lovitura de stat din octombrie, dar s-a păstrat în politica Kremlinului pe tot parcursul istoriei sovietice.

Pentru confirmarea acestei teze vom reproduce unele mărturii documentare, prezentate de istoricul rus M.I. Meltiuhov: „La temelia cursului sovietic de politică externă au fost puse următoarele calcule, formulate de I.V. Stalin la 7 septembrie 1939 în discuţia cu conducerea Cominternului: «Războiul a început între două grupări de state capitaliste (sărace şi bogate cu colonii, materie primă etc.) pentru reîmpărţirea lumii, pentru dominaţie mondială! Nu suntem contra ca ele să se bată binişor şi să se slăbească reciproc. Nu-i rău dacă cu mâinile lui Hitler va fi destabilizată situaţia celor mai bogate ţări capitaliste (întâi de toate a Angliei). Inconştient şi nedorind acest lucru, Hitler destramă, subminează sistemul capitalist… Noi putem manevra, stimulând o parte împotriva alteia, să se bată mai bine. Pactul de neagresiune într-o anumită măsură-i ajută Germaniei. Următoarea etapă v-a stimula altă parte».

Idei analogice au fost expuse în dicuţia Preşedintelui CCP şi comisarului poporului pentru afacerile externe al URSS Molotov cu vice-prim-ministrul şi ministrul afacerilor externe al Lituaniei V. Krėvė-Mickevičius în noaptea spre 3 iulie 1940 la Moscova: «Acum, i-a zis Molotov interlocutorului său, suntem convinşi ca niciodată că genialul Lenin nu greşea, când afirma că cel de-Al doilea război mondial ne va permite să luăm puterea în întreaga Europă, precum primul război mondial ne-a permis să acaparăm puterea în Rusia. Astăzi noi sprijinim Germania, dar numai într-atât pentru a se abţine de la acceptarea propunerilor de pace şi până în acel

---

[1] Советско-американские отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945. Документы и материалы. Т. 1. М., 1984. С. 455; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 221.

[2] Despre opiniile existente în problema dată vezi: Гросул В.Я. Когда началась Вторая мировая война. // ННИ. 2010, № 3.

[3] Лиддел Гарт Б. Важнейшие стратегические решения. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. М., 1988. С. 18.

moment, când masele înfometate ale naţiunilor beligerante nu se vor separa de iluzii şi se vor ridica împotriva conducătorilor săi. Atunci burghezia germană se va înţelege cu duşmanul său, burghezia statelor aliate, cu scopul de-a înăbuşi cu eforturi comune proletariatul răsculat. Dar în acest moment noi îi vom veni în ajutor, vom veni cu forţe proaspete, bine pregătite, şi pe teritoriul Europei Occidentale... va avea loc bătălia decisivă între proletariat şi burghezia în putrefacţie. Această luptă va decide pentru totdeauna soarta Europei».

La 10 februarie 1941 această idee, un pic în altă formulă, a nimerit şi în agenda lui Vişnevskii: «Noi aplicăm vechea metodă *divide et impera*. Suntem în afara războiului, ceva plătim pentru asta, mai mult primim. Facem comerţ cu diferite ţări, ne folosim de tehnica lor, procurăm şi ceva de folos pentru armată şi flotă etc. Ajutăm Germania, alimentând-o cu *„porţia"*, la minimum. Nu împiedicăm imperialiştii să continue războiul încă un an, doi... Aşteptăm slăbirea lor. Apoi – ieşim pe scenă în calitate de superarbitru»"[4].

„Aşa-zisa «politică externă ibitoare de pace» a URSS era doar o campanie propagandistică, sub învelişul căreia conducerea sovietică tindea să-şi asigure cele mai favorabile condiţii pentru «zdrobirea capitalismului» pe cale armată… În 1941 extinderea «frontului socialist» spre Vest era posibilă doar prin strivirea Germaniei"[5], face bulanţul M. Meltiuhov. Cu toate că noi nu suntem părtaşii ideii „afecţiunii patologice a URSS faţă de ideea păcii", în lumina comparării şi analizei tuturor faptelor, această concluzie pare una vădit tendenţioasă şi nefondată. Dacă în primele zile ale războiului conducerea sovietică posibil mai avea unele iluzii referitor la „revoluţia mondială", în curând însă ele s-au spulberat definitiv. Ne vom convinge de aceasta, analizând evoluţia evenimentelor până în ziua năvălirii Germaniei asupra URSS.

Al doilea război mondial a fost început de către Germania hitleristă şi de aliaţii ei, după cum s-a menţionat, cu scopul reîmpărţirii lumii şi acaparării de noi teritorii, pieţe de desfacere a mărfurilor şi de investire a capitalurilor, obţinerii unor izvoare de materie primă, lichidării regimurilor democratice, supunerii popoarelor, exterminării raselor declarate „inferioare". De aceea el era un război criminal şi de agresiune, de cotropire, de exterminare. Astfel, faţă de vecinul din est naziştii se conduceau de porunca lui Hans von Seeckt[r]: „Existenţa Poloniei este insuportabilă pentru Germania, incompatibilă cu necesităţile ei vitale"[6]. Iar unul dintre cei mai de vază reprezentanţi ai capitalului monopolist german, „regele tunurilor" Krupp a recunoscut cinic scopurile reale ale războiului, exprimând atitudinea monopoliştilor faţă de regimul fascist: „Viaţa este o luptă pentru «supravieţuire», pentru pâine şi putere… În această luptă necruţătoare am avut nevoie de-o conducere puternică şi fermă. Hitler ne-a dat-o. După mai mulţi ani, sub conducerea lui, noi toţi ne-am simţit cu mult mai bine"[7].

Popoarele supuse agresiunii îşi apărau îndependenţa şi dreptul la viaţă, pentru ele acest război fiind unul drept, de eliberare, de apărare. Sub aspect cronologic, războiul poate fi împărţit în cinci perioade:

I. 1. IX. 1939 – 22. VI. 1941, pe parcursul căreia Germania fascistă supune statele din Europa Occidentală, ocupând Polonia, Danemarca, Luxemburgul, Belgia, Olanda, Franţa, Iugoslavia şi Grecia. Doar Anglia mai opunea rezistenţă. URSS promova o politică a „neutralităţii" favorabile Germaniei, extinzându-se spre vest (pe contul raioanelor de est ale Poloniei, Ţărilor Baltice, Basarabiei şi Bucovinei de Nord).

II. 22. VI. 1941 – 19. XI. 1942, începe cu atacul Germaniei naziste asupra Uniunii Sovietice, se caracterizează prin ofensiva strategică a statelor agresoare pe toate fronturile. Însă destinul războiului se hotăra pe frontul sovieto-german. La 7.XII.1941 Japonia militaristă atacă flota SUA din Oceanul Pacific şi astfel aceste două mari puteri au fost implicate în război. Anume în etapa dată s-a constituit coaliţia antihitleristă, nucleul căreia l-au alcătuit URSS, SUA, Marea Britanie. În urma înfrângerii de lângă Moscova s-a prăbuşit planul „războiului fulger" şi mitul despre invincibilitatea wehrmachtului.

III. 19.XI.1942 – sfârşitul anului 1943: în decursul războiului are loc o cotitură radicală, agresorii suferind înfrângere pe toate fronturile, dar decisive s-au dovedit victoriile sovietice de lângă Stalingrad şi Kursk. A avut loc prima întâlnire a lui Stalin, Roosevelt şi Churchill la Teheran. Începe criza blocului fascist în Europa, capitulează Italia. Se intensifică Mişcarea de Rezistenţă în teritoriile ocupate.

IV. Începutul anului 1944 – 9 mai 1945, este declanşată ofensiva trupelor antifasciste pe toate fronturile şi se eliberează majoritatea ţărilor şi teritoriilor ocupate de agresori. La 6.VI.1944 a fost deschis Cel de-al doilea Front în Europa Occidentală. La Ialta a avut loc cea de-a doua întâlnire a „celor trei mari". Blocul statelor

---

[4] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html; vezi de asemenea: Petrencu A. Polonezii în anii celui de-Al doilea război mondial. Culegere de documente. Chişinău, 2004. P. 24-26.

Iată comentariul profesorului Ruhr-Universität Bernd Bonwetsch la asemenea opinii: „Exemplele în cauză nu pot servi în calitate de argumente plauzibile ale intenţiilor lui Stalin sau ale URSS, la fel cum şi cuvântarea lui de la 5 mai 1941 sau explicaţiile făcute secretarului general al Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste Gh. Dimitrov la 7 septembrie 1939. Tot ce ştim astăzi ne mărturiseşte: Stalin, şi nu doar din considerente defensive, lua minuţios în considerare interesele de stat, având în vedere inclusiv posibilitatea unui război cu Germania". // Бонвеч Б. Наступательная стратегия – наступление – нападение. Историк из Германии о дискуссии вокруг событий 1941 года. // http://gkaf.narod.ru/kirillov/ref-liter/bonvetch.html.

[5] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Generalul Hans von Seeckt, în anii '20 – comandantul-şef al Reichswehr-ului.

[6] Ферстер Г., Гельмерт Г., Отто Г., Шниттер Г. Прусско-германский генеральный штаб. С. 303.

[7] Ibid. C. 304.

fasciste din Europa s-a prăbuşit şi la 8/9 mai (ora central-europeană / ora Moscovei) Germania nazistă capitulează necondiţionat. Războiul din Europa ia sfârşit.

V. 9 mai – 2.IX.1945, agresorii sunt înfrânţi definitiv. După capitularea Germaniei, la Potsdam are loc ultima conferinţă a învingătorilor, cu participarea şefilor de guverne ale SUA, URSS şi Marii Britanii. Datorită experimentării celor trei bombe atomice americane, două din care au fost explodate deasupra oraşelor nipone Hiroshima şi Nagasaki, omenirea a păşit într-o nouă eră – zisă cea nucleară. La 9 august URSS a intrat în război cu Japonia şi a zdrobit Armata din Guandun. La 2 septembrie 1945 Japonia militaristă capitulează şi cel de-Al doilea război mondial ia sfârşit.

Începutul războiului şi cauzele victoriilor „uşoare" ale wehrmachtului în perioadă lui iniţială. În corespundere cu planul elaborat de şeful SD-ului Reinhard Heydrich, la 31 august 1939 un grup de esesişti conduşi de colaboratorul SD Alfred Naujocks au invadat clădirea staţiei de radio din orăşelul Gleiwitz la hotar cu Polonia şi, înscenând atacul asupra teritoriului german, a efectuat câteva împuşcături lângă microfon. Apoi, într-o poloneză stâlcită, fusese citit un text întocmit din timp, conţinutul căruia se reducea la ideea că „a sosit momentul războiului Poloniei contra Germaniei". Pentru a fi mai convingători, esesiştii au adus cu ei câţiva criminali îmbrăcaţi în formă militară poloneză şi i-au împuşcat în clădirea şcolii locale[8].

Cu câteva zile mai înainte, în reşedinţa sa de la Obersalzberg, Hitler le-a declarat generalilor săi într-un mod cinic: „O să vă dau un motiv propagandistic pentru declanşarea războiului, dar el va fi plauzibil – nu are importanţă. Învingătorul n-o să fie întrebat, dacă a spus adevărul sau nu"[9]. Înţelegând că războiul este inevitabil, conducerea poloneză a hotărât să declare la 29 august mobilizarea totală. În această zi viceministrul polonez de externe contele Schambeck a invitat ambasadorii englez şi francez şi le-a declarat că preşedintele a ordonat mobilizarea totală.

Ambasadorii ţărilor occidentale însă, motivând că se desfăşurau tratativele anglo-germane în acel moment, au cerut stoparea publicării manifestului despre mobilizare. Apoi ei au cerut aşa ceva şi de la ministrul Józef Beck. Mareşalul Edward Rydz-Śmigły a acceptat această cerinţă şi a ordonat amânarea mobilizării până la 31 august, ora 11.00[10]. Toate dimpreună au scos în vileag incapacitatea guvernului polonez, dependenţa lui de Occident şi, drept consecinţă, au cauzat efecte catastrofale pentru viitorul poporului şi statului polonez.

La 1 septembrie 1939 clica hitleristă a declanşat cel de-Al doilea război mondial[11]: Datorită atacului prin surprindere, superiorităţii numerice şi calitative, armata germană înaintează spre centrul ţării. Aviaţia germano-fascistă a atacat aerodromurile, nodurile de comunicaţii, centrele economice şi administrative ale Poloniei. În corespundere cu planul „Vais" trupele terestre ale Germaniei invadează Polonia din trei direcţii – dinspre nord din Prusia Orientală, dinspre vest din Germania de Est şi dinspre sud din Slovacia – şi, în ciuda rezistenţei eroice a polonezilor, deja peste două săptămâni forţele armate poloneze au fost încercuite şi distruse. Ce-i drept, nu trebuie de uitat că „polonezii au luptat cu disperare, şi vitejia lor trezea admiraţia inamicului"[12].

Tabelul 2. *Raportul de forţe dintre părţi la data de 1 septembrie 1939*

Forţele armate	Germania	Polonia
Personal (mln de oameni)	1,6	1,0
Divizii	62	39
inclusiv:		
de tancuri	7	-
motorizate	4	-
Tancuri	2800	870 (cu blindate)
Tunuri şi aruncătoare de mine	6000	4300
Avioane de luptă	2000	407

Hitler privea războiul împotriva Poloniei ca pe o primă etapă a luptei armate pentru dominaţia mondială. Ocuparea ei trebuia să îmbunătăţească simţitor poziţiile Germaniei în viitoarea luptă cu Anglia şi Franţa, iar apoi să-i servească în loc de cap de pod contra URSS. Ce-i drept, o parte a comandamentului hitlerist avea temeri că invadarea Poloniei va provoca un război cu ţările occidentale, şi atunci Germania va fi nevoită să lupte pe două fronturi, fiind nepregătită pentru aceasta. Dar după cum am menţionat deja, conducerea militaro-politică a

[8] Vezi: Германия во второй мировой войне (1939-1945). М., 1971. С. 9; Бачо Я. Что происходило за кулисами… М., 1965. С. 140-141; Полторак А.И. От Мюнхена до Нюрнберга. С. 119-124.
[9] ННИ. 1969, № 5. С. 134.
[10] Фомин В.Т. Фашистская Германия во второй мировой войне (сентябрь 1939 г. июль 1941 г.). М., 1978. С. 94-95.
[11] Dolghin Fl. Primele zile de război. // Magazin Istoric. 1999, Nr. 9.
[12] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 44; vezi: Меллентин В.Ф. Танковые сражения 1939-1945 гг. М., 1957. С. 23; Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 25.
Mătruriile lui Guderian despre cazurile de atac ale cavaleriei poloneze împotriva forţelor blindate germane sunt invenţii absolute. // Vezi: Исаев А.В. Антисуворов. Десять мифов Второй мировой. М., 2006. С. 144-147.

reichului, spre finele verii lui 1939, era absolut convinsă că Anglia şi Franţa nu vor întreprinde acţiuni decisive pe Frontul de Vest: „Una din consecinţele nefaste ale politicii noastre de conciliere şi a poziţiei noastre în ansamblu... a fost că Hitler s-a convins că nici noi, nici Franţa nu suntem în stare să luptăm”[13]. Pentru susţinerea acestui gând, cu o zi până la începutul războiului seful cartierului general al trupelor terestre a notat în agenda sa: „Führerul îşi păstrează calmul... El speră că francezii şi englezii nu vor călca teritoriul Germaniei”[14].

În conformitate cu garanţiile acordate Poloniei, aliaţii occidentali trebuiau imediat să-i ia apărarea. Ei însă au lăsat-o în voia sorţii, ceea ce de fapt însemna trădarea ei. Ei „ne-au rezervat rolul de victimă, de momeală, de parcă eram un viţel, pe care-l leagă cu scopul să fie atacat de tigru... După acordarea «garanţiilor» engleze totul mergea automat spre catastrofă”[15].

„La Paris, ne comunică A.I. Utkin, Daladier l-a întrebat pe generalul Gamelin cât timp se va menţine Polonia. Acesta i-a răspuns cu încredere că ea va sustrage asupra sa masa principală a trupelor germane până în primăvară. Către acel timp francezii îşi vor mobiliza armata, iar Britania cu toate forţele sale va veni în ajutor Franţei. Dar nu toţi militarii erau atât de optimişti, şi consiliul militar a ajuns la concluzia că Franţa nu are alternativă faţă de onorarea obligaţiunilor sale de aliat – peste câteva luni Germania se va întări colosal, dacă în posesia ei vor nimeri resursele poloneze şi româneşti”[16].

La 1 septembrie guvernele lui Chamberlain şi Daladier au iniţiat negocieri în vederea convocării unei conferinţe a reprezentanţilor Angliei, Franţei, Germaniei, Italiei şi Poloniei pentru revizuirea Tratatului de la Versailles, de astă dată pe contul Poloniei. Acest lucru îl confirmă şi Churchill: „Eram uimit că pe parcursul zilei de 2 septembrie, când situaţia s-a agravat la maximum, Chamberlain păstra tăcerea. Eu m-am gândit, oare în ultimul moment nu se întreprinde o încercare de-a salva pacea, şi am avut dreptate”[17]. Această variantă însă nu-i convenea deloc lui Hitler, care dorea un război victorios. El considera că în Europa s-a creat o situaţie favorabilă reichului: URSS îşi păstra neutralitatea, iar o coaliţie reală anglo-franco-poloneză nu exista. Naziştii tindeau spre distrugerea rapidă a Poloniei pentru a pune Anglia şi Franţa în faţa faptului împlinit.

La 1 septembrie cabinetul britanic i-a adresat guvernului hitlerist „o notă de preîntâmpinare”: „Vă anunţăm, scria Chamberlain că guvernul Maiestăţii Sale fără ezitare îşi va îndeplini obligaţiunile faţă de Polonia, dacă guvernul german nu-i gata… să oprească ofensiva împotriva Poloniei şi să-şi retragă trupele de pe teritoriul polonez”. Termenul pentru răspuns n-a fost indicat şi ambasadorul britanic la Berlin n-a primit instrucţiuni stricte pentru a interpreta nota în calitate de ultimatum. O poziţie identică a ocupat şi guvernul francez[18].

Ezitările, legate de speranţa la o conferinţă de pace, au continuat la Londra şi Paris pe tot parcursul zilei de 2 septembrie şi doar la 3 septembdie Anglia şi Franţa i-au declarat război Germaniei[19], dar n-au întreprins acţiuni reale, care ar fi putut să-i amelioreze situaţia Poloniei. În aceeaşi zi Neville Chamberlain a declarat: „E o zi tristă pentru noi toţi şi cea mai tristă pentru mine. Totul pentru ce am lucrat, totul la ce am sperat, totul în ce am crezut toată viaţa s-a transformat în ruine”[20]. Hitler n-a greşit, declarându-le apropiaţilor săi despre politica Londrei şi Parisului: „Cu toate că ne-au declarat război, în realitate nu vor lupta”[21]. Urmând Anglia, i-au declarat război Germaniei dominioanele britanice: Australia, Noua Zelandă, Uniunea Sud-Africană şi Canada. Unele state europene şi SUA şi-au declarat neutralitatea. Italia s-a proclamat stat „nonbeligerant”. Bucureştiul, contrar tratatului româno-polonez care nu-şi pierdu-se valabilitatea, şi-a declarat neutralitatea[22].

La 3 septembrie comandantul suprem al forţelor franceze generalul M. Gamelin i-a trimis lui Rydz-Śmigły o telegramă în care l-a încredinţat că în ziua următoare va începe operaţiunile militare. Însă polonezii au fost crud înşelaţi. Nimic de felul acesta aliaţii nu aveau de gând să realizeze. Ei permanent le exprimau compătimirea patrioţilor polonezi, însă se eschivau de la acordarea unui ajutor real. Halifax i-a declarat ambasadorului E. Raczinski că-i „împărtăşeşte durerea”, dar guvernul britanic „nu-şi poate dispersa forţele necesare pentru acţiuni hotărâte”.

---

[13] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 222-223.
[14] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 1. М., 1968, С 87.
[15] Мацкевич С. Политика Бека. С. 200, 205.
[16] militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.
[17] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 184.
[18] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. М., 1972. С. 84-85; Волков Ф.Д. Тайное становится явным: Деятельность дипломатии и разведки западных держав в годы второй мировой войны. М., 1989. С. 27.
[19] Loghin L. Al doilea război mondial. Acţiuni militare, politice şi diplomatice. Cronologie. Bucureşti, 1984. P. 11.
[20] Citat după: Рыжиков В.А. Зигзаги дипломатии Лондона. М., 1973. С. 210.
[21] Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 30.
[22] Vezi: Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 336, 337, 338; Hillgruber A. Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române (1938-1944). Bucureşti, 1994. P. 91; Колкер Б.М., Левит И.Э. Внешняя политика Румынии и румыно-советские отношения (сентябрь 1939 – июнь 1941). М., 1971. С. 22; militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html; Hrenciuc D. 6 septembrie 1939: Consiliul de Coroană de la Cotroceni şi neutralitatea regatului României Mari. // Revista istorică. Academia Română, 2010, Nr. 5-6. P. 443.

Ca răspuns la cererile disperate de ajutor ale reprezentanţilor misiunii militare poloneze, şeful Statului major imperial generalul E. Ironside i-a sfătuit să procure armament în ţările neutre[23]. Istoricul englez A.J.P. Taylor scria în legătură cu aceasta că prin politica lor „politicienii britanici şi francezi în mod deliberat au condamnat Polonia la catastrofă"[24]. Iar Stanislav Mackiewicz este şi mai categoric, afirmând că „în acel timp ei considerau problema poloneză nu una militară, ci politică. Nu era vorba despre vreun ajutor armatei noastre, era vorba despre facilitatrea izbucnirii unui război germano-rus. Chamberlain, declarând «garanţiile independenţei poloneze», în realitate gândea astfel: «Trebuie de făcut tot posibilul ca în realitate Polonia cât mai curând să-şi înceteze existenţa»"[25].

Între timp situaţia din Europa Occidentală le permitea aliaţilor să întreprindă acţiuni cu scopuri ferme. La procesul de la Nürnberg generalul Jodl a recunoscut următoarele: „Dacă n-am suferit o catastrofă în 1939, aceasta se datorează doar faptului că în timpul campaniei poloneze cele circa 110 divizii franceze n-au întreprins nimic în Vest contra celor 23 de divizii germane"[26]. La acelaşi proces a depus mărturii şi Keitel: „Dacă franco-britanicii ar fi întreprins o ofensivă, noi am fi putut să le opunem o apărare pur fantomă"[27]. În acest sens generalul Kurt von Tippelskirch scria: „Fortificaţiile din vest (linia lui Siegfried) cedau cu mult în faţa liniei Maginot şi încă nu erau finisate, nu prezentau o piedică serioasă pentru inamicul care ar fi început ofensiva şi nu puteau compensa lipsa forţelor necesare"[28]. De aceeaşi părere erau şi mulţi alţi militari germani care după război şi-au lăsat memoriile[29]. „În acelaş timp, scrie istoricul englez Jon Kimche, contrar generalilor săi, Hitler înţelegea logica principalilor săi oponenţi de la Londra şi Paris"[30].

Modestelor forţe germane din vest comandamentul francez putea opune o grupare totalmente superioară. Conform datelor general-colonelului Franz Halder, germanii dispuneau pe Frontul de Vest de 300 de tunuri contra celor 1600 franceze şi nu aveau tancuri, pe când francezii dispuneau de 2 mii de tancuri[31]. De facto, armata germană era lipsită în vest şi de aviaţie, iar aliaţii aveau circa 3 mii de avioane moderne de vânătoare şi de bombardament[32]. Dar contrar obligaţiunilor guvernelor statelor occidentale şi propriilor interese naţionale, forţele anglo-franceze au rămas passive: „În timp ce forţele inamicului erau aproape *in corpore* ocupate pe Vistula, noi, în afara unor demonstraţii, n-am întreprins nimic pentru a ieşi la Rein", menţiona Ch. de Gaulle[33].

Despre aceasta ne-a mărturisit elocvent şi fostul ofiţer al wehrmachtului Bruno Winzer: „Forţele franceze s-au apropiat de hotar, iar armata expediţională britanică a fost transferată în Franţa. Dar cu aceasta totul s-a terminat. Ei priveau liniştit cum Polonia, a cărei integritate o garantaseră, a fost strivită de către diviziile germane. Armata franceză se odihnea în blindajele liniei Majinot şi pe poziţii în câmp deschis..., ocazional mai împuşca artileria franceză. Corpul expediţional britanic a fost plasat după linia Majinot. Ofiţerii jucau tenis, iar soldaţii – fotbal"[34].

Pe linia Majinot a apărut un placat francez: „Vă rugăm, nu trageţi, noi nu împuşcăm!" imediat a urmat răspunsul german: „Dacă voi n-o să trageţi, nici noi n-o să împuşcăm!"[35]. Comandamentul german a înţeles că în fond cabinetele britanic şi francez au declarat război doar formal. Acestă circumstanţă se lămurea prin calculele politice ale cercurilor guvernante ale Angliei şi Franţei de-a direcţiona agresiunea germană contra Uniunii Sovietice. Cum a recunoscut cercetătorul francez, generalul Bofres, anume „în postulatele politice trebuie căutată cauza pasivităţii totale a frontului nostru din Lotaringia"[36].

Cu toate acestea, germanii sperau că în cel mai scurt timp trupele sovietice vor intra în Polonia. Dar deja la 5 septembrie la Berlin a sosit informaţia lui Schulenburg, în care se indica că „Molotov este categoric contra ocupaţiei imediate a sferei sovietice". La 14 septembrie el i-a comunicat lui Ribbentrop că „pentru motivarea politică a acţiunii sovietice (împărţirea Poloniei şi apărarea minorităţii ruse) cel mai important este abţinerea de

---

[23] Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 34; История второй мировой войны. Т. 3. М., 1974. С. 25.
[24] militera.lib.ru/h/taylor/index.html.
[25] Мацкевич С. Политика Бека. С. 205.
[26] Vezi: Розанов Г.Л. План «Барбаросса». Замыслы и финал. М., 1970. С. 24; Кимхе Дж. Несостоявшаяся битва. М., 1971. С. 23-24; Фомин В.Т. Фашистская Германия во второй мировой войне. С. 101; Бачо Я. Что происходило за кулисами…. С. 141-142; Кульков Е.Н., Ржешевский О.А., Челышев И.А. Правда и ложь о второй мировой войне. М., 1988. С. 66.
[27] История второй мировой войны. Т. 3. С. 26.
[28] Типпельскирх К. История второй мировой войны. М. 1956. С. 31.
[29] Vezi: Кимхе Дж. Несостоявшаяся битва. С. 25; Вестфаль З. Роковой год. // Вестфаль З., Крейпе В. etc. Роковые решения. М., 1958. С. 35. (În continuare: Роковые решения).
[30] Кимхе Дж. Несостоявшаяся битва. С. 25.
[31] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 1. С. 32.
[32] История второй мировой войны. Т. 3. С. 26.
[33] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. 1940-1942 годы. М. 1957. С. 57.
[34] Винцер Б. Солдат трёх армий. М., 1973. С. 150-151.
[35] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 93.
[36] История второй мировой войны. Т. 3. С. 27.

la realizarea ei până când nu va cădea centrul guvernamental al Poloniei, Varşovia"[37]. Ba mai mult, la 15 septembrie 1939 TASS a publicat informaţia oficială, precum că a fost doborât din foc de mitralieră un avion german, echipajul căruia, în număr de cinci personae, a fost expediat la Kiev[38]. Astfel, conducerea sovietică era în aşteptare.

Şi doar la 17 septembrie, când forţele armate poloneze fusese totalmente distruse, iar Polonia ca stat de facto nu mai exista[r], Armata Roşie a trecut hotarul polonez de est şi a înaintat până la „linia Curzon", care era hotarul etnic dintre polonezi, pe de-o parte, şi ucraineni şi bieloruşi, pe de altă parte. Istoricul englez A.J.P. Taylor scria în legătură cu aceasta: „Ministerul de externe indica că guvernul britanic, marcând în 1920 linia Curzon, considera teritoriul pe care acum l-au ocupat trupele sovietice unul legitim rusesc"[39]. Iar istoricii germani M. Barch, G. Stube şi alţii consideră că URSS „n-a luat parte la agresiunea hitleristă". Doar după „înfrângerea totală a armatei poloneze" trupele sovietice „au ocupat acele regiuni care în 1921 au fost anexate de către Polonia"[40].

Dar iată aprecierea acestui eveniment, făcută de către istoricul polonez S. Dembski: „La 17 septembrie 1939 URSS a săvârşit un act de agresiune contra Poloniei, intrând astfel în cel de-Al doilea război mondial"[41]. Un alt istoric polonez Strauhold Grzegorz un pic altfel priveşte la acest eveniment: „În baza deciziei despre anexarea pământurilor răsăritene poloneze de către URSS se ascundeau diverse premise. Nu putem nega adevărata intenţie a lui Stalin de-a transfera hotarul URSS maximal posibil spre Vest în ajunul conflictului inevitabil cu Germania nazistă. Tratatele sovieto-germane din anul 1939, dacă vom lua în calcul punctul de vedere şi interesele Moscovei, pot fi interpretate corecte şi impuse de aşa-numitele cerinţe ale timpului. O altă premisă a constat în tendinţa de-a folosi momentul istoric favorabil şi a include în hotarele URSS pământurile belaruse, ucrainene şi lituaniene[r2], împreună cu locuitorii lor băştinaşi, rămase în afara sa... Agresiunea din 17 septembrie 1939 era din acest punct de vedere o acţiune eliberatoare, îndreptăţită de pe poziţia apropierii etnice ale slavilor de est"[42].

De pe poziţiile dreptului internaţional, menţionează Vladimir Makarciuk, „campania de eliberare din 17 septembrie 1939 n-a fost «un atac nelegitim împotriva Poloniei», fiind în realitate un pas îndreptăţit din punct de vedere al dreptului internaţional care acţiona pe atunci, pas al unei ţări nevoite să-şi suspendeze înţelegerile sale cu contractantul în urma schimbării cardinale a circumstanţelor în care au fost întocmite aceste înţelegeri şi de asemenea în condiţiile apariţiei unui pericol real intereselor vitale proprii"[43].

„În dreptul internaţional, menţionează autorul, acţionează doctrina *rebus sic stantibus* – rezervare despre păstrarea forţei tratatului doar în condiţiile unei stări de fapt neschimbate. Tratatele sovietice cu Polonia au fost încheiate ţinând cont de faptul că Statul Polonez îşi va păstra suveranitatea şi va juca un rol specific de scut dintre URSS şi statele agresoare.

Se putea oare admite că la 17 septembrie 1939 Polonia independentă, cu care URSS avea semnat un pact de neagresiune, îşi va continua existenţa ca subiect al dreptului internaţional? Ori trebuia de aşteptat deocamdată că Germania va ocupa toate pământurile poloneze şi va decide după bunul său plac ce-i de făcut cu sfera sovietică de influenţă: a o transmite ungurilor, a crea un Stat polonez marionetă, ori a-i permite lui A. Melnik crearea propriului guvern în Ucraina de Vest?

…Astfel, indiferent de acordurile încheiate la 23 august 1939, la hotarul sovietic de vest a apărut un pericol real. Orice variantă de evoluţie a evenimentelor fără amestecul sovietic..., [inclusiv] ocuparea totală a teritoriului Poloniei antebelice de unităţile wehrmachtului, reprezentau o ameninţare *reală*, şi nu imaginară, intereselor URSS"[44]. Şi în continuare el scrie: „Normele de drept admit anularea unui tratat interstatal, dacă statul contractant îşi încetează existenţa. Anume o aşa justificare a avut-o nota sovietică, declarată ambasadorului polonez în noaptea spre 17 septembrie 1939"[45].

---

[37] Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. С. 166.

[38] Ibid. С. 165.

[r] Nota redactorului ştiinţific: De jure Statul Polonez îşi continua existenţa.

[39] militera.lib.ru/h/taylor/index.html.

[40] Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 58-59.

[41] Дембский С. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 194.

[r2] Nota redactorului ştiinţific: În anul 1939 Lituania nu era în componenţa URSS. În acest sens concluzia autorului nu poate fi atribuită pământurilor lituaniene care după 17 septembrie au intrat în componenţa Lituaniei, independente în acel moment.

[42] Страухольд Гжегош. Где польская земля? Метаморфозы польских границ в XX веке. // Родина, № 12, 2011. С. 123.

În continuare autorul menţionează că URSS nu s-a extins până la Vistula, ce din punct de vedere al securităţii ar fi fost absolute logic, din motive entice.

[43] Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. С. 108.

[44] Ibid. С. 176.

[45] Ibid. С. 181.

Înfrângerea Poloniei în lupta armată cu Germania nazistă se datorează politicii interne şi externe promovate de cercurile ei guvernante şi orientare unilateral spre puterile occidentale, care, trădând-o, au lăsat-o singură în faţa agresorului, cum procedase anterior cu Cehoslovacia. În interiorul ţării exista un regim nedemocratic, poliţienesc şi elita guvernantă promova o politică de oprimare a minorităţilor naţionale, care alcătuiau circa 40% din populaţia statului.

Conducerea sovietică în acele condiţii promova o politică de apărare a intereselor securităţii proprii pe contul ţării vecine. În acest sens W. Churchill scria: „Întru îndreptăţirea Sovietelor trebuie să recunoaştem că pentru Uniunea Sovietică era vital necesară o strămutare cât se poate mai departe spre vest a poziţiilor iniţiale ale armatelor germane, cu scopul de-a câştiga timp pentru a-şi aduna forţele din toate colţurile imperiului său colosal. În minţile ruşilor s-au amprentat cu fier încins catastrofele, prin care au trecut armatele lor în 1914, când s-au aruncat în ofensivă contra germanilor, nefinisându-şi mobilizarea. Iar acum hotarele lor erau mult mai spre răsărit decât în timpul primului război mondial. Ei aveau nevoie să ocupe prin forţă sau viclenie Statele Baltice şi cea mai mare parte a Poloniei, înainte de-a fi atacaţi. Dacă politica lor era un calcul la rece, ea, totodată, era în acel moment la maximum una realistă”[46].

În esenţă atunci opinia dată era împărtăşită şi de secretarul de stat Cordell Hull, care-i declarase la 5 februarie 1941 ambasadorului britanic în SUA lordului Halifax: „Din momentul când Rusia a încheiat tratatul cu Germania, după care a urmat războiul, şi după ocuparea Ţărilor Baltice, unei părţi a Poloniei şi altor raioane, ea promovează o politică consecventă de apărare a intereselor sale, îndeosebi în relaţiile cu Germania şi Japonia... În principiu, cursul ei politic extern şi poziţia din ultimele luni au însemnat opunerea rezistenţei şi torpilarea planurilor de perspectivă ale lui Hitler şi japonezilor, şi de asemenea a planurilor lor comune. Desigur, ruşii n-au de gând să ne ajute, când astfel frânează sau încalcă serios planurile lui Hitler”[47]. Evident, URSS promova această politică în interesele securităţii proprii, care obiectiv coincidea cu interesele SUA şi Marii Britanii.

În context, istoricul V. Makarciuc ne reaminteşte că la 12 octombrie 1939 englezii i-au declarat ambasadorului polonez August Zaleski că despre declararea războiului Uniunii Sovietice nu poate fi nici vorbă, şi i-au amintit că în 1919 „linia Curzon”, propusă de britanici, a separat pământurile nepoloneze de Polonia. Ţinând cont de faptul că trupele sovietice au ocupat de asemenea încă 12 mii de kililometri pătraţi mai la vest de această linie (lucru care poate fi lămurit prin necesitatea de îndiguire a lui Hitler), se poate spera că aceste teritorii vor fi restituite Poloniei „cu ocazia viitoarei conferinţe de pace”[48].

Izolarea Poloniei i-a asigurat wehrmachtului o superioritate decisivă în forţe, el având la dispoziţie şi un număr impunător de tancuri şi de avioane de luptă, ceea ce i-a permis realizarea blitzkriegului în această ţară. Forţele armate poloneze, cu toate că au manifestat minuni de eroism şi vitejie, au suferit o înfrângere totală. În timpul operaţiunilor militare pierderile armatei poloneze au constituit 66,2 mii ostaşi morţi, 134 mii răniţi şi cca 420 mii au fost făcuţi prizonieri[49]. Pierderile germanilor erau incomparabil mai mici: 10,6 mii morţi, 30,3 mii răniţi şi 14 mii soldaţi pierduţi fără urmă[50]. Aceasta se explică prin superioritatea lor numerică, tactică şi tehnică. Iar în direcţiile loviturilor principale această superioritate era multiplă: în tancuri – de opt ori, în artilerie de camp – de patru ori, în artilerie antitanc – de şapte ori. Hitler a declarat că războiul cu Polonia a devenit cea mai bună pregătire pentru următoarele lupte, pregătire care echivala cu nişte manevre[51].

Înapoierea economică generală a statului polonez a determinat un şir de dificultăţi în dezvoltarea forţelor lui armate. Armata resimţea lipsa mijloacelor tehnice contemporane şi a tehnicii militare, fiind totalmente dependentă de livrările de peste hotare. În calitate de forţă mobilă de bază erau folosite brigăzile de cavalerie. „Putem afirma cu certitudine, conchide Liddell Hart că în fond concepţiile polonezilor în această problemă rămâneau în urmă cu vreo 80 de ani”[52]. În ciuda rezervelor considerabile de oameni, comandamentul polonez nu putea mări numărul armatei din cauza lipsei de armament şi a tehnicii de luptă.

Absolut incorect a fost organizată şi apărarea ţării. Conducerea politică şi cea militară au apreciat greşit situaţia, considerând că aliaţii vor lovi Germania din vest, iar forţele armate poloneze vor înfăptui ofensiva spre Berlin. În afară de doctrina militară greşită (fapt despre care deja ne-am convins), capacitatea joasă a forţelor armate poloneze era determinată şi de nişte calcule total incorecte în planificarea operaţiunilor militare[53]. Întinderea armatei de-a lungul hotarelor şi adâncimea mică a apărării au pus masa principală a

---

[46] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 180.
[47] Государственный секретарь США вспоминает. // Вторая мировая война в воспоминаниях. М., 1990. С. 344.
[48] Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. С. 216.
[49] История второй мировой войны. Т. 3. С. 31.
[50] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 28.
[51] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 1. С. 137.
[52] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 34.
[53] În legătură cu planificarea militară poloneză V. Makarciuk menţionează următoarele: „În ajunul celui de-Al doilea război mondial comandamentul militar polonez a elaborat două planuri strategice «Est» şi «Vest». Primul presupunea în colaborare cu România şi cu ajutorul material al puterilor occidentale un război «defensiv» împotriva URSS. Lucrările asupra elaborării planului «Est», scrie istoricul polonez V. Vlodarkiewicz, au fost finisate în

trupelor sub loviturele grupărilor compacte ale inamicului. Pe direcţiile cele mai importante n-a fost organizată calitativ apărarea antitanc, lipseau rezervele strategice.

În acest sens, succesul trupelor fasciste în Polonia a fost determinat şi de greşelile organelor poloneze de planificare militară. Tinzând „să apere tot" şi să „nu cedeze nimic", Statul major polonez s-a dezis de ideea raţională de creare a unei apărări strategice pe liniile râurilor Biebrza, Narew, Vistula, San. „O aşa dislocare a armatei poloneze cum nu se poate mai bine facilita realizarea planului german"[54]. În opinia lui E. Manstein „la baza planului desfăşurării armatei poloneze, în afara dorinţei «de a nu ceda nimic», în general, nu exista nicio idee operativă clară"[55]. În afară de cele menţionate, comandamentul suprem polonez a subapreciat potenţialul militar al Germaniei şi a ignorat importanţa tehnicii militare noi, mizând pe cavaleria sa.

Generalul Mellenthin, participant la campania poloneză, scria în legătură cu subiectul dat că „clica militară poloneză poartă răspundere pentru situaţia în care s-a pomenit armata poloneză în 1939"[56]. „Cu regret, scria S. Mackiewicz, trebuie să recunoaştem că, dacă căutăm un exemplu de incompetenţă totală în domeniul războiului contemporan şi a geopoliticii, el trebuie găsit – o ce nenorocire! – în Statul nostru major… Am ştiut unii colonei ai Statului major care mă învăţau că lipsa tancurilor este un avantaj al armatei noastre, deoarece datorită acestui fapt ea este «mai elastică»"[57].

La 16 septembrie guvernul polonez se retrage în România, părăsind ţara[58]. Poporul polonez continua să opună o rezistenţă dârză, dar forţele erau inegale. La 28 septembrie, după o apărare eroică, a căzut Varşovia. Ultimul focar de rezistenţă poloneză s-a stins la 5 octombrie.

Urmările înfrângerii în luptă cu invadatorii germani au fost extrem de grave pentru poporul polonez. Rzeczpospolita a suferit un faliment total, şi-a încetat existenţa statul independent polonez, în „guvernământul general" fiind stabilit un regim de teroare fascistă. În anii războiului au fost omorâţi 6 mln de polonezi, bogăţiile ţării au devenit un obiect de jaf, iar poporul – un izvor ieftin de forţă de muncă. Însă rezistenţa polonezilor n-a încetat nici pentru-o clipă. În acelaşi timp nu trebuie de uitat că „la sfârşitul lui septembrie – începutul lui octombrie 1939 statul polonez continua să existe ca subiect al dreptului internaţional (evident, în hotarele antebelice), iar guvernul, restabilit în emigraţie, era legitim şi avea dreptul să reprezinte Polonia"[59].

După eliminarea Poloniei din război, Germania fascistă a început concentrarea trupelor la hotarele sale de vest, pregătind ofensiva împotriva armatelor coaliţiei anglo-franceze. În context, Jon Kimche scrie: „Aceasta a fost o tragedie a Poloniei, dar a mai fost totodată şi-o altă tragedie, mai gravă. Refuzând să utilizeze situaţia creată la începutul războiului, statele occidentale nu numai că au părăsit Polonia la nevoie, dar au aruncat pe cinci ani întreaga lume într-un război distrugător. Deoarece în septembrie 1939 problema nu consta în faptul că ofensiva aliaţilor occidentali le va ajuta polonezilor, ci Hitler va suferi o înfrângere militară"[60].

Războiul sovieto-finlandez[61]. Sub motivul necesităţii îndepărtării hotarului de la Leningrad cu scopul asigurării securităţii lui, conducerea stalinistă a cerut de la guvernul finlandez transferarea unui sector al hotarului dintre cele două ţări spre nord-vest în schimbul unor teritorii sovietice mai vaste din Karelia. Guvernul finlandez a refuzat tranzacţia, şi atunci la 30 noiembrie 1939 partea sovietică a atacat Finlanda, sperând s-o înfrângă într-o campanie fulgerătoare. Dar finlandezii au opus o rezistenţă dârză şi foarte iscusită[62]. Anglia şi Franţa şi-au exprimat acordul să-i vină în ajutor Finlandei.

---

februarie 1939 şi doar atunci, «în urma pericolului crescând din partea Germaniei, au fost accelerate pregătirile pentru elaborarea planului operaţional „Vest"»". // Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. М., 2010. С. 148; vezi de asemenea: Згорняк М. Военно-политическое положение и оперативные планы Польши перед началом второй мировой войны. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/Z/Zgorniak/polsh.html.

[54] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 24.

[55] Манштейн Э. Утерянные победы. Смоленск, 1999. С. 38.

[56] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 23.

[57] Мацкевич С. Политика Бека. С. 205.

[58] „Guvernul român a internat în România atât membrii guvernului polonez, cât şi pe mareşalul Poloniei împreună cu cartierul său". // Згорняк М. Военно-политическое положение и оперативные планы Польши перед началом второй мировой войны. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/Z/Zgorniak/polsh.html.

[59] Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. С. 184.

[60] Кимхе Дж. Несостоявшаяся битва. С. 147.

[61] Vezi: Энгл Э., Лаури П. Зимняя война. Советское нападение на Финляндию. 1939 – 1940. М., 2006; Барышников Н.И. Sovietică финляндская война 1939-1940 гг. // ННИ, 1989, № 4; Донгаров А.Г. Предъявлялся ли Финляндии ультиматум? // ВИЖ, 1990, № 3; Дудорова О.А. Неизвестные страницы «зимней войны». // ВИЖ, 1991, № 9; Ивашов Л.Г. «Не представляли себе… всех трудностей, связанных с этой войной». // ВИЖ, 1993, № 4; Доклад Наркома обороны СССР К.Е. Ворошилова об итогах советско-финляндской фойны 1939-1940 гг. // ВИЖ, 1993, № 7; Севостьянов Г.Н. Правда о Зимней войне 1939-1940 гг. // ННИ, 1999, № 1; Troncotă C. Războiul sovieto-finlandez. // Magazin Istoric. 2000, Nr. 3.

[62] Vezi: N.S. Hruşciov despre începutul războiului finlandez. // Diplomaţia cotropitorilor. Culegere de documente. P. 108-109; Pandea A. Mannerheim – asul din mâneca Finlandei. // Historia. Revistă de istorie. 2004, Nr. 5.

În legătură cu aceasta marele istoric englez A.J.P. Taylor relevă: „Motivele presupusei expediţii în Finlanda nu pot fi supuse unei analize raţionale. Provocarea războiului Angliei şi Franţei cu Rusia Sovietică în acel timp când ele deja se aflau în război cu Germania poate fi interpretată ca un produs al unei case de nebuni. Ea ne permite să admitem o interpretare şi mai sinistră: transferarea războiului într-o albie antibolşevică cu scopul de-a înceta războiul contra Germaniei sau de-a uita de el... În prezent unica concluzie utilă pe care o putem face constă în ipoteza că guvernele englez şi francez pentru moment şi-au pierdut minţile"[63].

Doar la 12 martie 1940 a fost semnat tratatul de pace care prevedea mari cedări teritoriale în folosul URSS. Dar scopul său principal – sovietizarea şi intrarea Finlandei în componenţa Uniunii Sovietice – Stalin nu şi l-a atins. Iată cum a determinat bilanţul acestui război istoricul englez A. Upton: „«Războiul de iarnă»… a fost un episod, probabil, inutil din istoria generală a celui de-Al doilea război mondial. În afară de faptul că a impulsionat Finlanda să atace în iunie 1941 Uniunea Sovietică, el a contribuit la apariţia iluziei precum că URSS este o putere militară de mâna a doua. Consecinţele puteau fi mult mai grave... Anglia şi Franţa puteau să se pomenească în stare de război atât cu Uniunea Sovietică, cât şi cu Germania. Finlanda merită o adâncă recunoştinţă din partea aliaţilor occidentali, care datorită ei n-au făcut un pas nechibzuit"[64].

O concluzie asemănătoare a făcut-o şi W. Churchill, menţionând că după războiul finlandez în Vest „prea s-au grăbit să conchidă că purificarea a nimicit armata rusă şi că toate acestea confirmă putreziciunea organică şi declinul sistemului de stat şi obştesc al ruşilor... Putem să nu stăm la îndoială că Hitler, împreună cu toţi generalii lui, s-a gândit mult la lecţia finlandeză şi că acest lucru a influienţat serios intenţiile lui de mai departe"[65].

Evenimentele din Vest de la sfârşitul lui 1939 – începutul anului 1940. După ocuparea Poloniei începe aşa-numitul „război straniu", când Germania şi ţările occidentale aflate în stare de război nu purtau operaţiuni militare active. „Declaraţia de război, de fapt, încă nimic nu hotăra. Cu toate că războiul a fost declarat, dar pe parcursul a şase luni în realitate nu urma nicio acţiune. În prima iarnă belică în Occident nu se întâmplă nimic în plan militar, evenimentele date se asemănau mai mult cu ultimul act de «conciliere»"[66]. Chamberlain era convins că în curând se va înţelege cu Hitler, deoarece acesta nu e în stare să câştige războiul. În legătură cu care ambasadorul american Kennedy la 8 noiembrie 1939 raporta la Washington despre discuţia sa cu premierul care afirma: „Eu mă gândesc că [conflagraţia] va dura mai mult decât până în primăvară". Lipsa oricăror victorii ale hitleriştilor şi presiunea continuă a blocadei vor constitui cauza colapsului Germaniei, afirma Chamberlain. Într-o scrisoare către sora sa el scria despre „presimţirea" că „războiul va fi terminat până în primăvară – nu cu înfrângerea [Germaniei] pe câmpul de luptă, ci datorită conştientizării faptului [de către Hitler & K^0 – S.N.] că nemţii nu pot câştiga războiul"[67].

Iar Mussolini chiar a încercat să joace rolul de „intermediar" dintre Germania şi Occident. La 3 ianuarie 1940 el i-a scris o scrisoare lui Hitler, în care i-a propus încheierea păcii şi constituirea unui front comun antisovietic al tuturor ţărilor europene: „Sunt profund convins că Marea Britanie şi Franţa niciodată nu vor reuşi să impună Germania Dumneavoastră, susţinută de Italia, să capituleze, dar nu putem fi încrezuţi nici în posibilitatea de a-i îngenunchea pe francezi şi englezi sau de a-i răzleţi". În situaţia dată ducele se gândea la necesitatea încheierii păcii în vest şi a creării unei alianţe a tuturor statelor europene împotriva bolşevismului, împotriva URSS. El afirma deschis că „Rusia este un element străin în Europa"[68].

Hitler însă vedea altfel situaţia. Pentru a-şi întări poziţiile în lupta cu Anglia şi Franţa, în aprilie 1940, el atacă Danemarca şi Norvegia şi le cotropeşte[69]. Astfel, el şi-a asigurat comunicaţiile din Marea Baltică şi a creat un pericol nemijlocit pentru Anglia din est şi pentru Uniunea Sovietică din vest. La 8 martie führerul i-a răspuns lui Mussolini că este hotărât să soluţioneze disputa cu puterile occidentale pe cale armată[70].

E cazul să amintim că Winston Churchill propunea, în scopul preîntâmpinării lui Hitler, acapararea celor mai importante puncte strategice de pe litoralul norvegian. Dar, cu regret, n-a căpătat sprijinul cabinetului englez. El şi-a argumentat poziţia în felul următor: „Fără îndoială, indiferent de acţiunile noastre, Germania va aplica contra [Norvegiei] forţa brutală, dacă va considera că interesele ei necesită stabilirea violentă a dominaţiei asupra peninsulei Scandinave. În aşa caz, războiul se va extinde asupra Norvegiei şi Suediei, şi deoarece noi dominăm pe mare, de ce forţele franceze şi engleze să nu-i întâmpine pe cotropitorii germani pe pământul scandinav?... Atunci blocada noastră din nord a Germaniei va deveni totală... Nu-i cazul să subliniem în mod deosebit că stabilirea controlului englez asupra litoralului Norvegiei constituie o sarcină primordială"[71].

---

[63] Citat după: Трухановский В.Г. Уинстон Черчилль. Политическая биография. М., 1982. С. 301-302.

[64] От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада на трагические страницы истории второй мировой войны. М., 1992. С. 125.

[65] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 245; această teză o confirmă şi Heinz Guderian. // Гудериан Г. Опыт войны с Россией. // Итоги второй мировой войны. М., 1957. С. 118; vezi de asemenea: Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 9.

[66] Хаффнер С. Самоубийство Германской империи. С. 48.

[67] Citat după: Некрич Р.М. Внешняя политика Англии (1939 – 1941 гг.). М., 1963. С. 76.

[68] Исраэлян В.Л. Дипломатия агрессоров. Германо-итало-японский фашистский блок. История его возникновения и краха. М., 1967. С. 25.

[69] Vezi: Хубач В. Захват Дании и Норвегии. Операция Учение Везер. 1940-1941. М., 2006.

[70] Ibid. С. 26.

[71] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 247; vezi de asemenea С. 261.

2. Campania din Vest[72]

Planurile hitleriste de-a înfrânge aliaţii occidentali. Deoarece „planul Schlieffen" rămânea obiectul admiraţiei generalilor germani pe parcursul a mai multor decenii, iniţial se prevedea repetarea lui şi în 1940[73] – adică lovitura de graţie trebuia dată prin Belgia. Anume la această variantă în cazul ofensivei germane se aşteptau şi generalii anglo-francezi. Însă de astă dată drept „garanţie" a succesului lui fulgerător trebuiau să devină diviziile de tancuri şi motorizate, şi de asemenea aplicarea masivă a aviaţiei.

Însă un grup de generali în frunte cu Erich von Manstein au reuşit să-l convingă pe Hitler şi i-au propus o nouă variantă a planului „Gelb" („Galben") – operaţiune cu scopul zdrobirii coaliţiei occidentale[74]. Aliaţii au fost induşi în eroare referitor la intenţiile reale ale comandamentului militar german datorită „incidentului de la Mechelen"[75]. La 10 ianuarie 1940 un avion german „abătut din cale" a efectuat o aterizare de urgenţă în apropierea Mechelenului şi în mâinile comandamentului belgian a nimerit planul secret de război împotriva Franţei[*]. În practică el repeta exact direcţia ofensivei trupelor kaiserului spre Paris în 1914. Acest lucru a servit în calitate de argument suplimentar care i-a convins pe francezi că viziunile lor asupra viitorului război cu Germania sunt corecte. Prin aceasta acţiunile nemţilor în scopul dezinformării inamicului nu s-au limitat. Generalul B. Lossberg, care-şi făcea pe atunci serviciul în cartierul operativ al OKW, scria după război: „În tabăra inamică erau îndreptate pe diferite căi o mulţime de zvonuri. În acelaşi timp, nu se admiteau acţiuni din topor care ar fi putut trezi bănuieli. Ficţiunea era împletită cu adevărul... Luni în şir înainte de ofensivă, erau răspândite pe mai multe căi zvonuri despre «planul german Schlieffen» din 1940"[76].

Este cazul să menţionăm că încă în toamna anului 1939 Manstein a elaborat o nouă versiune a planului campaniei franceze, care se deosebea substanţial de „planul Schlieffen"[77]. El a conchis că planul tradiţional nu-i permite Germaniei să-şi realizeze acele beneficii pe care le oferă aplicarea masivă a trupelor de tancuri: „Proiectele operative ale OKH în linii generale aminteau renumitul plan Schlieffen din 1914. Eu am considerat deprimant faptul că generaţia noastră nu poate inventa nimic altceva, decât să reproducă vechea reţetă, chiar dacă aceasta-i venită de la un asemenea om cum a fost Schlieffen. Ce ne poate da faptul, dacă din safeu va fi scos un plan, pe care inamicul l-a studiat minuţios împreună cu noi şi era pregătit de repetarea lui?"[78]. De aceea el a înaintat concepţia unei ofensive vertiginoase de tancuri prin Ardennes. Această propunere a fost cu entuziasm susţinută de Guderian[79], iar cu unele rezerve şi de Rundstedt şi Blumentritt[80]. În curând aceşti generali au căpătat sprijinul unui aliat influent – A. Hitler. Manstein i-a expus führerului planul său şi în curând rezultatul a fost pozitiv. Deja la 24 februarie 1940 comandamentul suprem al forţelor armate terestre a emis o directivă, care conţinea varianta definitivă a planului „Gelb". El prevedea realizarea hotărâtă a următoarelor scopuri militaro-politice: distrugerea totală a aliaţilor occidentali, ocuparea Olandei, Belgiei şi Franţei de Nord, scoaterea Franţei din război şi impunerea Angliei unei păci favorabile Germaniei[81].

Acest episod din preistoria năvălirii asupra Franţei serveşte în calitate de exemplu elocvent pentru înţelegerea mecanismului relaţiilor din interiorul conducerii militare supreme germane din acea perioadă. În primul rând, se vede divizarea conducerii nu după principiul „Hitler contra generalilor", ci după un alt criteriu – „un grup de generali împotriva altuia". În aceste circumstanţe Hitler se sprijină iniţial pe un grup de generali (Keitel – Jodl) împotriva altuia (Brauchitsch – Halder), iar apoi în discuţie intervine încă o grupare (Manstein – Guderian). După cum se vede din istoria dată, mitul, apărut după război despre unele contradicţii antagoniste dintre „bădăranul Hitler" şi generalii germani, nu are niciun temei.

În corespundere cu planul „Gelb" au fost desfăşurate trei grupări de armate în componenţa a 8 armate (136 de divizii, inclusiv 17 de tancuri şi motorizate), acţiunile cărora erau susţinute de două flote aeriene. Lovitura de graţie o dădea grupul de armate „A" (în componenţă de 45 divizii germane, dintre care 7 de tancuri şi 3 motorizate) aflat sub comanda general-colonelului Rundstedt pe un sector de front de 170 km prin Ardennes la

---

[72] Циммерман Б. Война на Западе. // Мировая война. 1939-1945 годы. Сборник статей. М., 1957. С. 37-49. (În continuare: Мировая война) ; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 351-366.
[73] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 29.
[74] Манштейн Э. Утерянные победы. С. 107; Циммерман Б. Война на Западе. // Мировая война. С. 42, 43.
[75] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 51; Дашичев В. Мешеленский инцидент и немецкий план разгрома Франции. // ВИЖ, 1959, № 3.
[*] În literatura istorică există o opinie precum că acest „incident" a fost din timp planificat de către comandamentul hitlerist. Cu toate că nu este deloc principial: a fost acest lucru întâmplător sau organizat de nemţi în scopul dezinformării inamicului. Esenţial e faptul că, în fine, totul s-a întors în folosul agresorilor fascişti.
[76] История второй мировой войны. Т. 3. С. 49.
[77] Манштейн Э. Утерянные победы. С. 107, 110-111, 126, 129, 134; Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 29, 31; Роковые решения. С. 37.
[78] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 1. С. 433-434.
[79] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 52-53; От «Барбароссы» до «Терминала». С. 27.
[80] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 1. С. 436.
[81] Ibid. С. 438, 515-518; Манштейн Э. Утерянные победы. С. 135, 137.

intersecţia hotarelor Germaniei, Franţei şi Luxembugrului. Ceea ce era contrar aşteptărilor aliaţilor. Sarcina lui consta în scindarea centrului frontului aliat printr-o lovitură zdrobitoare, forţarea Maasului şi împingerea grupării inamicului spre strâmtoarea La Manche. Nucleul grupării de şoc germane îl constituiau unităţile de tancuri şi motorizate, susţinute de aviaţie şi destinate să lovească în cel mai slab loc al apărării aliaţilor.

Germanii nu aveau superioritate pe alte sectoare ale frontului. Pe aripa de nord a frontului, între litoralul Mării de Nord şi Aachen, unde Hitler planifica să desfăşoare acţiuni active cu forţe limitate ale grupului de armate „B" (29 divizii, dintre care 3 de tancuri şi 2 motorizate) sub comanda general-colonelului Bock, aliaţii dispuneau de 58 de divizii. Sarcina acestei grupări, care imita lovitura de şoc, consta în imobilizarea forţelor principale ale occidentalilor, forţe care înaintaseră în Belgia. La „linia Maginot" forţele germane erau constituite din 19 divizii (grupul de armate „C" sub comanda general-colonelului Leeb), iar cele ale anglo-francezilor din 50. Concentrând mari grupări de trupe pe „linia Maginot", comandamentul francez nu dispunea de rezerve puternice. Însă comandamentul german avea în rezervă 42 de divizii, pe care intenţiona să le folosească pentru a amplifica lovitura în direcţia principală[82].

După zdrobirea grupării de nord a aliaţilor, trebuia să urmeze a doua etapă a operaţiunii, pentru a distruge Franţa definitiv. Planul „Gelb" prevedea o incursiune fulgerătoare în sudul ţării, ca să fie evitat un război de lungă durată. Se miza pe factorul surprinderii şi pe superioritatea decisivă în forţe în direcţia principală a atacului, pe aplicarea intensă a tancurilor şi a aviaţiei, pe sprijinul elementelor capitulante din ţările occidentale.

În general, nemţilor li se opuneau forţe serioase ale aliaţilor occidentali – în total 135 de divizii. „Dacă aceste forţe, scria Churchill, ar fi fost în mod corespunzător organizate şi echipate, bine instruite şi s-ar fi aflat sub un comandament bun, atunci, conform normelor războiului precedent, ele puteau opri liber invazia duşmanului"[83]. Dar, anume aceste condiţii lipseau pentru a-l opri pe Hitler pe Frontul de Vest. „Recunoscând superioritatea Franţei în armament de tip vechi, mai ales în artilerie grea, Hitler însă afirma că «în războiul de manevră acest armament în genere nu are nicio importanţă substanţială». Deoarece Germania avea superioritate în armament nou, putea fi lesne ignorată superioritatea numerică a Franţei în forţă vie instruită"[84].

Planul „Gelb" era prevăzut pentru un război de scurtă durată, se miza pe un atac prin surprindere, crearea unei superiorităţi în forţe în direcţia principală şi aplicarea masivă a tancurilor şi aviaţiei. Conducerea hitleristă ştia despre contradicţiile interne din ţările occidentale şi aspira la sisţinerea elementelor capitularde din aceste state. Se miza pe inerţia comandamentului aliat şi pe incapacitatea lui de-a organiza o ripostă ofensivei germane.

Cu toate acestea, planul elaborat de comandamentul german releva prezenţa unor calităţi distinse de aventurism ale strategilor fascişti. Succesul campaniei în mare măsură depindea de posibilitatea trupelor germane de-a traversa munţii Ardennes, unde aviaţia aliaţilor putea să zădărnicească operaţiunea militară şi de asemenea de faptul dacă armata acestora va înainta în adâncul Belgiei. În timpul Tribunalului de la Nürnberg Jodl recunoscuse că, dacă armata franceză nu intra în Belgia, ci ar fi aşteptat ofensiva pe poziţiile sale, pregătindu-se de-un contraatac în direcţia de sud, atunci „întreaga operaţiune ar fi putut eşua"[85]. În context, putem afirma că gradul riscului admisibil la război a fost depăşit cu mult de către comandamentul german.

Şi totuşi nu putem să nu menţionăm că în mediul comandamentului suprem s-au găsit oameni care îi preîntâmpinau de aşa ceva. Astfel, încă în aprilie 1940, general-colonelul Bock i-a declarat lui Brauchitsch: „Sunt îngrijorat de planul Dumneavoastră operativ… Au fost depăşite limetele raţionale… Aţi concentrat masa principală de tancuri pe câteva drumuri muntoase din Ardennes, de parcă n-ar exista aviaţie! Speraţi să forţaţi Maasul..., cu toate că francezii ocupă poziţiile în acest raion… şi vor avea nevoie de-un sfert de timp din cel necesar nouă pentru ieşirea la râu. Ce-o să faceţi, dacă francezii ne vor permite intenţionat să forţăm râul doar cu o parte din forţe, iar apoi vor trece la contraofensivă cu toate forţele lor contra flancului nostru de sud? În fine, cum vă imaginaţi operaţiunea, dacă inamicul n-o să vă ofere serviciul şi nu va intra în Belgia? Este greu de imaginat că, după o pregătire de câteva luni, planul nostru operativ a rămas necunoscut. Cum aţi fi procedat în locul inamicului? Credeţi că el va nimeri atât de simplu în capcana belgiană? Jucaţi *va banque*!"[86].

După cum vedem, planul „Gelb" era departe de perfecţiune şi în mare măsură se miza „pe proşti". Precum s-a dovedit însă în acele condiţii concrete, având de furcă cu comandamentul francez de modelul anilor 1930, acest plan a fost realizat excelent. După cum se spune, învingătorii nu sunt judecaţi!

Situaţia, văzută cu ochii cercurilor militare şi politice occidentale. Comandamentul francez considera că wehrmachtul va lovi trupele aliate din nord şi din sud, acţionând din Belgia şi Elveţia. Anglo-francezii intenţionau să utilizeze pentru apărarea Belgiei şi Olandei forţele lor principale, lucru pe care îl doreau hitleriştii, ale căror trupe erau superioare celor aliate şi aveau experienţă de luptă. Plus la toate, aliaţii nu aveau un comandament comun. Ei intenţionau să-şi introducă trupele în Belgia şi Elveţia, să includă armatele acestor ţări în componenţa forţelor aliate şi să creeze o apărare temeinică la o distanţă mare de hotarele franceze. Ofensiva

---

82 Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. 1933-1945 гг. Т. 2. М. 1956. С. 55.
83 Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 321.
84 Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 48.
85 История второй мировой войны. Т. 3. С. 83.
86 Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 1. С. 441-442.

germană prin Ardennes comandamentul francez o considera una absolut imposibilă[87]. În legătură cu aceasta iată ce scria Churchill despre comandamentul francez. El afirma că „Ardennes nu trebuie luaţi în calcul în calitate de direcţie posibilă a invaziei din cauza reliefului muntos… Linia Majinot a înghiţit nu numai un număr enorm de soldaţi bine pregătiţi şi de personal tehnic al trupelor regulate, dar a avut un impact nefast atât asupra strategiei militare, cât şi asupra securităţii naţionale”[88].

În esenţă, planificarea operativă şi strategică a comandamentului francez s-a redus în anii 1939-1940 la elaborarea manevrei trupelor în Belgia. Trecerea aliaţilor în ofensivă trebuia să aibă loc în ultima etapă a războiului. Calculele comandamentului militar francez se bazau pe convingerea că războiul chiar din start va căpăta un character de poziţie pe mult timp. „Principiul pasivităţii a fost pus la temelia apărării noastre naţionale”[89].

În acest sens generalul german Mellenthin menţiona că „comandamentul francez acţiona în folosul nostru, şi pentru catastrofa care urma să se întâmple îi rămâne să-şi aducă reproşuri doar sie”[90]. Analizând planurile aliaţilor, cercetătorul sovietic Daniil Proector scria că „se poate vorbi fără exagerare că în acest caz avem un exemplu ideal din istoria militară, când generalii sus-puşi şi cartierele lor, din mai multe variante posibile ale deciziilor militare o aleg pe cea mai rea şi-i... oferă inamicului posibilitatea să lovească în cele mai slabe şi vulnerabile locuri, cu toate că principiile elementare ale artei militare cer efectuarea unor măsuri cu caracter contrar opus”[91].

Ce-i drept, nu trebuie ignorant faptul că aceste planuri au fost supuse unei critici aspre din partea unor militari francezi. Astfel, Ch. de Gaulle la 26 ianuarie 1940 a adresat un memorandum către 80 din cei mai de vază oameni de stat şi militari, în care demonstra că, dacă inamicul va întreprinde o ofensivă, aplicând trupele de tancuri şi aviaţia, frontul aliat va fi inevitabil spart. El propunea mărirea volumului producţiei militare şi concentrarea mijloacelor mecanizate într-o rezervă unică pentru a respinge ofensiva inamicului[92]. Însă propunerile lui de Gaulle au fost ignorate. Generalul Daufier s-a limitat doar la o observaţie dispreţuitoare: „Aceste concluzii în circumstanţele actuale trebuie respinse”[93]. „Strigăt în pustiu a rămas acest *cri de coeur* al colonelului de Gaulle”, – după cum scrie cunoscutul istoric N. Molceanov[94].

Tabelul 3. *Raportul de forţe pe Frontul de Vest la 10 mai 1940.*

Forţele armate	Aliaţii	Germania
Personal (mii de oameni)	3785	3300
Divizii	147	136
inclusiv:		
de tancuri	3	10
mecanizate	3	-
motorizate	17	7
de cavalerie	7	1
Tancuri	3099	2580
Avioane de luptă	3791	3824
inclusiv:		
de vânătoare	1730	1264
de bombardament	763	1462
Tunuri cu calibru de 75 mm	14544	7378

Începutul şi mersul operaţiunilor militare. Ofensiva germană a început la 10 mai 1940[95] şi deja peste două săptămâni a devenit evident că aliaţii occidentali au pierdut războiul: la 15 mai dimineaţa premierul francez Paul Reynaud l-a sunat pe şeful guvernului englez W. Churchill şi i-a declarat că Franţa a pierdut bătălia[96].

---

87 Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 63-64.
88 Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 216, Vezi: так же С. 326.
89 Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 35.
90 Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 32.
91 Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 127.
92 Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 57-58.
93 Молчанов Н. Генерал де Голль. М., 1973. С. 118.
94 Ibid. С. 119.
95 Loghin L. Al doilea război mondial. P. 33; Loghin L. Mari conferinţe internaţionale (1939 – 1945). Buc., 1989. P. 147.
În această zi Chamberlain a fost nevoit să-şi dea demisia şi şef al guvernului englez devine W. Churchill. La 13 mai, luând cuvântul în Camera comunelor, el a declarat: „N-am ce vă propune în afară de sânge, muncă, sudoare şi lacrimi. O să mă întrebaţi: în ce constă politica noastră? Eu voi răspunde: să continuăm războiul pe mare, pe uscat şi în aer... O să mă întrebaţi: care-i scopul nostru? Vă pot răspunde printr-un singur cuvânt: victoria! Victorie cu orice preţ, victorie, indiferent de orice, oricât de lungă şi anevoioasă ar fi calea spre ea”. // Vezi: Трухановский В.Г. Уинстон Черчилль. С. 307.
96 Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 328.

Primind informaţii despre începutul ofensivei germane şi cererea de ajutor a guvernelor Belgiei şi Olandei, Gamelin a ordonat realizarea manevrei trupelor aliate în Belgia şi Olanda. Cele mai bune divizii aliate se îndepărtau de acel sector al frontului, unde se pregătea lovitura de graţie a armatei germane. Luftwaffe nu împiedicau înaintarea trupelor aliate.

În mai capitulează Olanda[97] şi Belgia, iar în componenţa guvernului francez a fost introdus mareşalul Henri Philippe Pétain, cunoscut prin dispoziţiile sale profasciste. Aflând despre aceasta, Hitler a declarat: „Pétain în guvern – este cea mai mare din victoriile mele în Franţa”[98]. Iar în acest timp coloanele germane de tancuri înaintau spre nord şi deja la 20 mai au ajuns la strâmtoarea La Manche, acaparând în calea lor un port francez după altul şi blocând câteva zeci de divizii franceze, engleze şi belgiene. Laţul în jurul grupării anglo-franceze se strângea vertiginos. În mâinile aliaţilor rămânea doar un mic port Dunkerque. Însă, la 24 mai, absolut pe neaşteptate, când diviziile germane erau doar la 15 km de oraş, Hitler a emis renumitul său „stop-ordin”[99]. Acest lucru le-a permis englezilor să evacuieze pe insulele Britanice 338 mii de soldaţi englezi şi francezi, raportul de forţe după aceasta schimbându-se brusc în favoarea Germaniei. Aici ar fi cazul să facem o precizare principială: prin ordinul său Hitler a confirmat doar ordinul comandantului grupului de armate „A” a general-colonelului Rundstedt[100]. Acest lucru a câta oară combate mitul despre „parvenitul” Hitler care, chipurile, ignora opinia militarilor profesionişti.

Ce-i drept, în sensul dar, Liddell Hart face o precizare importantă: „Pare mai mult probabil că Hitler a sosit în cartierul lui Rundstedt în speranţa de-a găsi o întemeiere a propriilor şovăieli şi a schimbărilor în plan, despre ce el dorea să-i convingă pe Brauchitsch şi Halder. Dacă e să considerăm că această decizie i-a fost solicitată lui Hitler de cineva, putem presupune că iniţiativa venea de la Keitel şi Jodl”[101]. Istoricul englez elucidează foarte clar atmosfera psihologică în care s-a pomenit conducerea nazistă după primele succese fulgerătoare ale wehrmachtului în Vest: „Este cunoscut faptul că chiar din primele clipe de după spargerea frontului în Franţa, Hitler se afla într-o stare de paroxism nervos. Uşurinţa neobişnuită cu care se desfăşura ofensiva, şi lipsa de rezistenţă armatelor lui, îl făceau pe führer să se alarmeze puternic: totul mergea prea bine pentru a părea adevărat”[102].

În legătură cu aceasta în literatura istorică militară s-a declanşat o discuţie aprigă despre cauzele aşa-numitului „stop-ordin”. Unii consideră că Hitler dorea să creeze condiţii favorabile pentru a încheia cu Anglia un tratat de pace pe principii antisovietice[103]. Astfel, la 24 mai Halder a însemnat în jurnalul său cuvintele reprezentantului MAE de pe lângă OKH Hasse von Erzdorf: „Noi căutăm contacte cu Anglia în baza împărţirii sferelor de influenţă în lume”[104]. Însă documentele nu confirmă la sigur acest punct de vedere. De exemplu, Directiva Nr. 13, semnată de Hitler în aceeaşi zi, adică la 24 mai, punea drept sarcină lichidarea grupării încercuite şi ieşirea unităţilor germane spre La Manche. În ordinul OKH din 25 mai, adresat lui Rundstedt, această sarcină se concretiza. Deci, concluzia este evidentă – Hitler nu căuta să cruţe gruparea engleză. Cu toate acestea, tancurile nu s-au urnit din loc. Cauza acestui fapt la 25 mai a lămurit-o Rundstedt: „Tancurile trebuie iniţial să se odihnească, pentru a se pregăti de realizarea sarcinilor în sud”[105]. De aceeaşi opinie în chestiunea dată erau şi Jodl[106], şi de asemenea W. Churchill[107].

Mai târziu Rundstedt scria: „Decizia lui Hitler rezulta din faptul că pe harta lui de la Berlin teritoriul din jurul portului era reprezentat ca mlăştinos şi nepotrivit pentru acţiunile unităţilor de tancuri. Având în vedere că tancuri erau puţine, că locul este greu de trecut şi că armatele franceze de la sud încă n-au fost nimicite, Hitler a hotărât să se dezică de-un atac cu tancurile, considerându-l prea riscant”. El, după cuvintele lui Rundstedt, păstra forţele pentru lovitura principală în direcţia sudică „cu scopul ocupării Parisului şi înfrângerii definitive a rezistenţei franceze”[108].

---

[97] Peste o oră după semnarea actului de capitulare aviaţia germano-fascistă a săvârşit un raid barbar asupra Rotterdamului. Nu exista nicio necesitate militară pentru bombardarea oraşului. Naziştii însă şi-au pus drept scop „să-şi demonstreze fermitatea şi să-i terorizeze pe olandezi”. // Нюрнбергский процесс. Т. 2. С. 125.
[98] Розанов Г.Л. План «Барбаросса». С. 40.
[99] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 1. С. 595, 602; Дашичев В. Почему немецкие танки остановились перед Дюнкерком.. // ВИЖ, 1962, № 6; Дивайн Д. Девять дней Дюнкерка. М., 1965. С. 61; Варлимонт В. В ставке Гитлера. Воспоминания немецкого генерала. 1939 – 1945. М., 2005. С. 107.
[100] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 89; Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 36.
[101] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 89.
[102] Ibid. C. 88.
[103] Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны (1939 – 1945). М., 1965. С. 118-119.
Ce-i drept, un alt istoric sovietic A. Nekrici scrie în legătură cu asta: „În opinia noastră, nu există o legătură directă dintre cuvintele lui Hitler despre oportunitatea de-a încheia pacea cu Anglia şi începutul pregătirii invaziei contra URSS cu «miracolul de la Dunkerque»”. // Некрич Р.М. Внешняя политика Англии. С. 252.
[104] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 1. С. 412.
[105] Безыменский Л. Разгаданные загадки третьего рейха. 1933-1941. М., 1984. С. 254.
[106] Vezi: Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 108.
[107] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 339, 340, 341.
[108] Citat după: Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 50-51.

În opinia noastră, aici e cheia răspunsului la întrebarea de ce s-au oprit unităţile de tancuri ale lui Guderian. La 24-25 mai sarcina strategică principală a campaniei era încă departe de soluţionare. Grupul de armate „A" trebuia să se regrupeze spre sud în direcţia Parisului cu scopul zdrobirii definitive a Franţei şi lichidării pericolului din spatele Germaniei în viitorul război contra URSS. Iar pentru aceasta tancurile erau absolut necesare, şi Hitler nu putea să rişte cu ele pe stradelele înguste ale Dunkerque-ului. Starea parcului de tancuri în acel moment era una deloc liniştitoare – din 10 până la 30 mai wehrmachtul a pierdut 20% din tancuri. La 1 iunie unităţile germane aveau în componenţa lor 2114 maşini de luptă. Industria germană producea în acel moment doar 200 de tancuri lunar[109]. Anglia, în opinia führerului, era deja doborâtă, şi 350 de mii de ostaşi, blocaţi pe litoral, nu o mai puteau salva în niciun caz. Pe de altă parte, încercarea de a-i lichida sau captura, putea provoca rezistenţa lor înverşunată care, la rândul său, putea cauza pierderi serioase în unităţile wehrmachtului. În plus, Göring, cu fanfaronada-i specifică, l-a asigurat ferm pe Hitler că gruparea anglo-franceză din nord va fi nimicită de luftwaffe[110].

Un bilanţ specific al acestei chestiuni poate fi făcut cu cuvintele lui Lev Bezîmenskii: „Cât priveşte motivele politice, aici poate fi vorba de-un oarecare transfer de timp. Hitler într-adevăr le spunea lui Rundstedt, Zodenstern şi Blumentritt despre politica Angliei şi atitudinea sa faţă de ea. Dar s-a întâmplat aceasta nu în zilele «stop-ordinului», ci mai târziu – la 29 mai. Atunci führerul a zis că aşteaptă «ieşirea Angliei» din război şi încheierea unei «păci onorabile». În asemenea caz, mâinile-i vor fi libere pentru realizarea «măreţului şi principalului săi scop – conflictului cu bolşevismul».

Dar iată dificultatea: când mi-am împărtăşit şovăielile generalului von Schwerin (fost comandant al diviziei «Grossdeutschland» în timpul luptelor de la Dunkerque), el mi-a răspuns, fiind absolut convins:

- Dunkerque? Nu pot fi două opinii: aceasta a fost o decizie politică a lui Hitler...

Evident, soluţia «enigmei» e posibilă doar în cazul, dacă ne dezicem de opiniile extreme. Cauza iniţială şi principală a «stop-ordinului» consta în situaţia militară. Dar anume de această situaţie a profitat Hitler pentru realizarea intenţiilor sale politice. Acestea la rândul lor îl stimulau spre continuarea «strategiei duble» – a efectua o presiune militară împotriva Angliei, dar a-i lăsa uşa deschisă pentru compromisul cu Germania. Hitler, apropo, niciodată nu opunea aceste linii. Anume cu ajutorul forţei de nestăvilit a wehrmachtului el dorea să impună Anglia să înceteze războiul mondial. Dar numai în baza condiţiilor lui Hitler!

Anglia însă n-a acceptat aceasta. Atunci a fost luată decizia de-a aplica «ultimul mijloc» – anume aşa generalul Jodl a numit invazia pe Insulele Britanice"[111]. Este cazul să menţionăm că după primele înfrângeri unii lideri francezi le-au adresat englezilor întrebarea: în baza căror condiţii Franţei îi va fi permisă solicitarea condiţiilor păcii separate în faţa nemţilor. La aceasta la 28 mai 1940 Churchill a emis o directivă, esenţa căreia se reducea la următoarele: „Nu poate fi admis nici gândul că Franţa va încheia pacea separată". Anglia, în schimb, va continua lupta în orice condiţii[112]. Un pic mai târziu, la aceeaşi întrebare el le-a răspuns francezilor: „Englezii nutresc speranţa că Franţa va lupta la sud de Paris şi până la mare, iar în caz de necesitate şi în Africa de Nord... Un alt curs ar însemna lichidarea Franţei..., [care trebuie] să continue lupta cu ajutorul flotei sale excelente şi marelui său imperiu, iar armata ei va continua războiul de partizani în proporţii gigantice… Anglia în orice condiţii va continua lupta… Niciun fel de condiţii, niciun fel de capitulare. Ea are două posibilităţi – moarte sau victorie"[113].

La 31 mai la Paris a avut loc sedinţa Consiliului suprem militar al aliaţilor, la care sir Winston a declarat: „Sunt absolut convins, pentru victorie avem nevoie doar de continuarea luptei. Chiar dacă unul din noi va fi bătut, celălalt nu trebuie să înceteze lupta. Dacă în urma unei catastrofe Anglia va fi pustiită, guvernul englez va continua războiul din Lumea Nouă. Dacă Germania îl va învinge pe unul din aliaţi sau pe ambii, ea va fi nemiloasă, vom fi coborâţi la nivelul unor veşnici vasali şi robi... Dacă ne prăbuşim, toată lumea, inclusiv Statele Unite, totul ce am ştiut şi am iubit se va prăbuşi în bezna unor noi secole întunecate, pe care minţile ştiinţei pervertite le vor face şi mai sumbre şi, probabil, mai îndelungate"[114]. Referitor la poziţia lui Pétain, primului ministru englez i s-a creat impresia că el va merge la semnarea păcii separate.

La 5 iunie începe ofensiva germană în adâncul Franţei. În curând în război contra Franţei a intrat Italia fascistă. Mussolini se grăbea să participe la împărţirea pradei, considerând că Franţa este învinsă. Vorbind la radio, preşedintele SUA F.D. Roosevelt a pronunţat la adresa Italiei aceste cuvinte: „Astăzi, la 10 iunie 1940, o mână, care ţinea un pumnal, l-a înfipt în spatele vecinului său"[115]. Dar să întreprindă careva paşi reali în ajutorul Franţei preşedintele american nu putea. După cum mărturisea scriitorul Robert Sherwood, care-l

---

[109] Лещинский Л.М. Операция «Морской лев». М., 1963. С. 14.
[110] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 81; Манштейн Э. Утерянные победы. С. 139; Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 108; Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 51; Некрич Р.М. Внешняя политика Англии. С. 247; Petrencu A. Istorie universală. Epoca contemporană. 1939-1995. Chişinău, 1995. P. 11.
[111] Безыменский Л. Разгаданные загадки третьего рейха. С. 257-258.
[112] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 347, 359.
[113] Ibid. C. 384.
[114] Ibid. C. 356, 402.
[115] Ibid. C. 363.

cunoştea bine pe Roosevelt, „el putea pronunţa tot felul de cuvinte de îmbărbătare, dar când se cereau acţiuni, el se pomenea legat la mâini şi la picioare de dispoziţiile izolaţioniste care domneau în ţară”[116]. Şi o astfel de situaţie s-a păstrat mult timp, de fapt până la *Pearl Harbor*.

La 14 iunie trădătorii Franţei, care se cuibăriseră în guvern, fără luptă au predat Parisul, declarându-l „oraş deschis”. În aceeaşi zi W. Churchill i-a declarat lui P. Reynaud: „Nu mai sunt niciun fel de îndoieli, Pétain este un om periculos: el întotdeauna a fost un capitulard”[117]. Convingându-se, însă că cercurile guvernante franceze tot mai mult înclină spre ideea armistiţiului cu Hitler, Churchill şi-a dat acordul în favoarea adresării Franţei către Germania cu revendicarea despre condiţiile capitulării, dar a înaintat totodată o condiţie principială – *flota franceză va fi imediat, până la începerea negocierilor, îndreptată în porturile britanice*[118]. Identică în problema dată era şi poziţia Statelor Unite. Astfel, ambasadorul SUA în Franţa amiralul William D. Leahy mărturiseşte că „Preşedintele cu mult timp înainte a preîntâmpinat guvernanţii de la Vichy[г] că Franţa va fi lipsită de prietenia tradiţională şi buna atitudine a Statelor Unite, dacă va transmite flota sa ţărilor «axei». Eu trebuia să le amintesc despre această preîntâmpinare, când voi considera necesar”[119].

În plus, acei membri ai guvernului francez în frunte cu Ch. de Gaulle, care pledau pentru continuarea rezistenţei, au înaintat ideea proclamării unirii Franţei şi Angliei şi imperiilor lor. Acest lucru i-ar fi permis guvernului francez să se evacueze în Africa de Nord, să unească toate forţele Franţei cu cele ale Marii Britanii pentru prelungirea luptei împotriva lui Hitler[120]. Însă lui Paul Reynaud nu i-a ajuns fermitate cel puţin pentru a pune acest proiect în discuţie. Grupul capitulard nu acceptă nici să examineze această propunere.

Comandantul suprem al armatei franceze generalul Weygand, care căuta, cum spunea de Gaulle, calea spre capitulare, fără mari eforturi l-a convins pe Pétain că Anglia se află în pragul înfrângerii: „Peste trei săptămâni Angliei îi vor suci gâtul ca la un pui”. A te uni cu Marea Britanie „era identic, precum s-a exprimat Pétain, să fuzionezi cu un cadavru”. Un alt ministru a exclamat: „Mai bine devenim o provincie nazistă!”. Conform mărturisirii unui mare cunoscător al vieţii politice franceze A. Werth, „majoritatea absolută a activiştilor Vichy erau pe atunci convinşi că Germania a câştigat războiul”. El îl citează pe Laval, care declarase că „Anglia pierde războiul. Este important ca Franţa prima să încheie pacea şi să impună Anglia să plătească. În caz contrar, Anglia poate încheia pacea cu Germania pe contul Franţei”[121].

Adevăraţii patrioţi însă erau gata să lupte contra cotropitorilor patriei lor până la ultima suflare. Cât voi trăi, scria de Gaulle, voi lupta acolo, unde va fi nevoie, atâta timp, cât va fi nevoie, până când duşmanul va fi zdrobit şi va fi spălată ruşinea naţională... Dacă-i imposibil să reparăm situaţia în metropolă, trebuie s-o facem în altă parte. Avem imperiu. Avem flotă, care-i capabilă s-o apere. Avem popor”[122]. În acest sens este foarte semnificativ un dialog care a avut loc la 8 iunie între de Gaulle şi Weygand şi care foarte distins a reflectat poziţiile ambelor fracţiuni ale elitei franceze – patrioţilor şi capitularzilor:

„- După cum vedeţi, mi-a spus comandantul suprem, n-am greşit, când cu câteva zile în urmă v-am spus că nemţii vor începe ofensiva pe Somma la 6 iunie. Ei într-adevăr continuă ofensiva. În acest moment ei forţează Somma. Nu sunt în stare să-i împiedic.

- Ei şi ce, lasă-i s-o forţeze. Iar mai departe?

- Mai departe vor urma Sena şi Marna.

- Aşa. Iar apoi?

- Apoi? Dar acesta-i sfârşitul!

- Sfârşitul? Dar toată lumea? Dar imperiul nostru?

Generalul Weygand a râs cu amărăciune.

- Imperiul? Aceasta nu-i serios! Cât priveşte restul lumii, nu va trece nicio lună după înfrângerea mea şi Anglia va începe negocierile cu Germania. Şi, privindu-mă în ochi, comandantul-şef a adăugat. Ah! Dacă a-şi fi fost convins că nemţii îmi vor lăsa forţe destule pentru menţinerea ordinii!”[123]. Conform mărturiilor lui Ch. de Gaulle concluzia lui Weygand „se reducea la următoarele: suferinţele fără sens trebuie încetate, deoarece întreg sistemul militar se poate prăbuşi pe neaşteptate, deschizând astfel cale liberă pentru anarhie şi revoluţie”[124].

De Gaulle n-a continuat discuţia cu comandantul suprem demoralizat, ci doar a remarcat că guvernul are o altă opinie, şi anume – a lupta până la victorie. Dar, cu regret, marele patriot francez greşea. La 16 iunie sef al guvernului francez devine H.F. Pétain şi solicită la nemţi condiţiile armistiţiului[125]. „După Sedan şi căderea

---

[116] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 1. М., 1958. С. 242-243.
[117] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 377.
[118] Ibid. С. 394, 395.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Staţiune balneară din sudul Franţei unde în anii ocupaţiei naziste s-a aflat guvernul-marionetă prohitlerist.
[119] Советник двух президентов. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 401.
[120] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 397; Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 83, 102, 104.
[121] Верт А. Франция. 1940-1955 годы. М., 1959. С. 112, 113.
[122] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 67, 76.
[123] Ibid. С. 82.
[124] Ibid. С. 92.
[125] Батлер Дж. Большая стратегия. Сентябрь 1939 – июнь 1941. М., 1959. С. 201.

Parisului, în opinia lui Pétain, războiul trebuia finisat, armistiţiul încheiat şi în caz de necessitate – de înăbuşit Comuna, cum la timpul respectiv, în circumstanţe analogice, s-a răfuit Thiers cu ea”[126].

În asemenea condiţii lui Churchill nu-i rămânea nimic de făcut decât măcar să-i salveze pe părtaşii rezistenţei antifasciste. De aceea, semiconspirativ, la 17 iunie, cu un avion englez, a fost evacuat la Londra generalul de Gaulle. În ziua următoare el a adresat la radiou poporului francez mesajul său memorabil, în care l-a chemat să continue lupta contra ocupanţilor şi părtaşilor lor[127]. În interiorul ţării începe o mişcare antifascistă. În aceste zile la Londra a fost creată organizaţia „Franţa Liberă”, ce i-a unit pe toţi patrioţii francezi, care doreau să continue lupta pentru eliberarea patriei. Judecata Vichy l-a condamnat pe de Gaulle la moarte, iar o duzină de văduve i-au trimis verighetele, pentru ca aurulul să-i servească cauzei lui[128].

La 28 iunie guvernul englez a recunoscut oficial conducătorul „Franţei Libere” în calitate de „conducător al francezilor liberi”[129]. Acest lucru l-au făcut şi guvernele altor state, care şi-au găsit azil în Anglia. După invazia lui Hitler în URSS, în asemenea fel a procedat şi Guvernul sovietic[130]. Iar în septembrie 1941 secretarul de stat K. Hull a declarat oficial că interesele guvernului american şi ale „Franţei Libere” coincid, de aceea la 11 noiembrie preşedintele Roosevelt a extins asupra ei acţiunea legii despre Lend-Lease. Dar, în ciuda faptului, chiar şi după Pearl Harbor, această organizaţie n-a primit statutul de aliat oficial al SUA[131].

Capitularea Franţei. La 22 iunie 1940, în pădurea de la Compiégne, pe acelaşi loc, în acelaşi vagon în care mareşalul Foch i-a dictat condiţiile capitulării Germaniei kaiseroviste, special adus din muzeu la ordinul lui Hitler, führerul personal a primit capitularea Franţei[132]. Conform condiţiilor armistiţiului 2/3 din teritoriul ei, inclusiv Parisul, rămâneau sub ocupaţie fascistă. În restul ţării se păstra regimul marionetă al lui Pétain cu centrul la Vichy. Acest regim „era autoritar politic, paternalist în relaţiile dintre muncă şi capital, şi era sprijinit de clerul bisericii catolice”[133]. Alsacia şi Lorena au fost anexate la reich. Ţara a fost supusă jafului: „Sumele ocupaţionale plătite de Franţa au asigurat întreţinerea unei armate de 18 mln de oameni”[134].

Cauzele unor condiţii atât de „avantajoase” ale capitulării constau în teama lui Hitler şi a acoliţilor săi că, în cazul impunerii Franţei unor condiţii mai dure ale armistiţiului, ea ar fi continuat lupta contra Germaniei, bazându-se pe flotă şi pe marele său imperiu colonial. De asemenea şi pe teritoriul ţării, rămas „liber”, naziştii nu trebuiau să-şi amplaseze trupele pentru menţinerea „ordinii”. Ba mai mult, regimul „moale”, impus Franţei, trebuia să servească în calitate de exemplu şi pentru Anglia pentru a o face să semneze pacea cu Germania, contribuind venirii la putere a foştilor „münchenişti”.

Însă, după victoria în războiul mondial, fasciştii intenţionau să includă în componenţa Germaniei toată Franţa de Est şi Nord. În plus, ei plănuiau să creieze pe teritoriul Franţei două state independente – burgund şi breton[135]. Unele detalii ale uneltirilor hitleriste faţă de Franţa se conţin în jurnalul lui Joseph Goebbels. La 26 aprilie 1942 el a înscris discuţia sa cu Hitler: „Franţa va fi aruncată spre hotarele din anul 1500. Aceasta înseamnă că Burgundia iarăşi va deveni o parte a reichului. Noi vom primi o ţară, care după bogăţie şi splendoare nu poate fi comparată cu alte provincii germane”[136].

Guvernul englez era foarte îngrijorat de soarta puternicei flote franceze. El se temea ca ea să nu nimerească în mâinile lui Hitler şi atunci s-ar fi înrăutăţit brusc situaţia Marii Britanii, mai ales în Marea Mediterană. Deoarece nu exista nicio siguranţă în faptul că guvernul Vichy nu va transmite flota nemţilor, a fost luată decizia de-a o lichida. La 3 iulie 1940 o puternică escadră engleză a scufundat un grup de nave franceze în baza lor din Mers-el-Kebir din Algeria[137]. „Înlăturarea printr-o singură lovitură violentă a flotei franceze, ca factor important al continuării războiului, scria Churchill, a produs o impresie profundă în toate ţările. Acest lucru l-a făcut Anglia, pe care mulţi n-o mai luau în seamă, considerând-o neputincioasă”[138]. De Gaulle un pic cu alte expresii şi cu o altă intonaţie aprecia acest eveniment, dar şi el recunoştea temeinicia temerelor engleze referitor la soarta de mai departe a flotei engleze[139].

---

[126] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 100.
[127] Ibid. С. 111, 331-332.
[128] Молчанов Н. Генерал де Голль. С. 149.
[129] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 121.
[130] Ibid. С. 655-656; 661-662.
[131] Ibid. С. 239, 240.
[132] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 1. С. 630-634; Каршаи Элек. От логова в Берхтесгадене до бункера в Берлине. М., 1968. С. 152-162; Loghin L. Al doilea război mondial. P. 47; Лавров Л.П. История одной капитуляции. М., 1964; Смирнов В.П. «Странная война» и поражение Франции (сентябрь 1939 г. июнь 1940 г.). М., 1963.
[133] Верт А. Франция. С. 154.
[134] militera.lib.ru/h/taylor/index.html.
[135] Международная жизнь. 1959. № 10. С. 150; Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 93.
[136] Vezi: Розанов Г.Л. План «Барбаросса». С. 42.
[137] Верт А. Франция. С. 101; Каршаи Элек. От логова в Берхтесгадене до бункера в Берлине. С. 162; Некрич Р.М. Внешняя политика Англии. С. 283; Батлер Дж. Большая стратегия. Сентябрь 1939 – июнь 1941. С. 217-222; Loghin L. Al doilea război mondial. P. 49; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 370.
[138] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 407.
[139] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 119.

Care *au fost cauzele principale care au determinat înfrângerea Franţei*?[140] Cum şi în cazul cu Polonia, în primul rând, politica externă mioapă a cercurilor guvernante din ajunul războiului, care a dus la izolarea ţării pe arena internaţională[141]; incapacitatea totală, morală şi intelectuală, a elitelor politico-militare franceze, dispoziţiile lor capitularde, teama de propriul popor mai mult decât de Hitler şi refuzul de a-l înarma şi a transforma războiul în unul popular, pentru apărarea Patriei[142]; doctrina militară eronată, care orienta forţele armate, în exclusivitate, spre apărare, ignorându-se rolul tehnicii militare noi şi, mai ales, al tancurilor, aviaţiei şi mijloacelor de comunicare; folosirea absolut greşită a forţei vii şi a mijloacelor tehnice.

„Comandamentul francez, menţiona Liddell Hart, n-a fost în stare să creeze o armată cu adevărat modernă din cauza înapoierii concepţiilor sale militar-teoretice cel puţin cu 20 de ani"[143]. În ceea ce priveşte convingerile politice ale elitei guvernante franceze, noi am adus opinia istoricului englez Mosley şi o vom completa cu cea a lui de Gaulle: „Trebuie de spus că unele cercuri vedeau duşmanul mai curând în Stalin, decât în Hitler. Ele-şi făceau mai mari griji de faptul cum de lovit Rusia..., decât de problema cum să învingă Germania. Mulţi îl admirau deschis pe Mussolini... O parte considerabilă a dreptei tindea spre încheierea păcii cu Hitler şi spre un acord cu Mussolini"[144]. Iar Harry Hopkins menţiona că „Franţa a fost trădată de către conducătorii săi militari, de industriaşi şi de politicienii degradaţi"[145].

W. Churchill scria: „Acum aceasta era o Franţă absolut diferită de cea, care în august 1914 s-a năpustit asupra duşmanului său străvechi. Spiritul revanşei a secat… Conducătorii care-l inspirau erau de mult morţi… Operaţiunile de ofensivă chiar la începutul războiului erau legate în închipuirile francezilor de înfrângeri..., cu convingerea că forţa de distrugere a armamentului modern este pustiitoare pentru partea atacantă. Nici în Franţa, nici în Belgia nu conştientizau pe deplin consecinţele acelei noi circumstanţe că maşinile blindate erau capabile să reziste focului de artilerie şi puteau avansa cu o sută de mile pe zi… Autoritatea mareşalului Pétain, om de vârstă foarte înaintată, prevala în consiliul militar suprem asupra gândirii militare franceze, închizând calea noilor idei şi tehnicii noi"[146].

Acelaşi gând a fost confirmat şi de Charles de Gaulle: „Ideea războiului poziţional stătea la baza strategiei în viitorul război. Tot ea determina organizarea armatei, instruirea ei, înarmarea şi întreaga doctrină militară în ansamblu... Mareşalul [Pétain] îşi exprima convingerea că tancurile şi aviaţia nu vor schimba caracterul războiului, şi principala condiţie a securităţii Franţei o constituie frontul neîntrerupt şi bine fortificat"[147].

Trupele germano-fasciste carte au invadat Franţa aveau experienţă de luptă, pe când armatele aliate erau lipsite de ea, cedau inamicului în pregătire şi nu aveau un comandament unic. În desfăşurarea trupelor terestre germane era clar exprimată ideea ofensivei, în timp ce francezii respectau cu stricteţe concepţia defensivă. În direcţia loviturii principale comandamentul wehrmachtului a creat o superioritate absolută în forţe şi mijloace, pe când forţele aliate erau dispersate uniform pe tot frontul.

Comandamentul aliat avea superioritate numerică în tancuri, dar aceasta-şi pierdea semnificaţia, deoarece majoritatea tancurilor franceze erau concentrate doar în batalioane separate, distribuite între armate, lucru care limita posibilitatea aplicării lor masive. În acest sens Liddell Hart a remarcat foarte clar că „comandamentul suprem francez vedea rolul tancurilor de pe poziţiile anului 1918, ca «slugi» ale infanteriei sau ca un mijloc de recunoaştere, un supliment al cavaleriei"[148]. În acelaşi timp tehnica blindată germană era concentrată în mari unităţi, capabile să aplice inamicului lovituri masive, înfruntându-i apărarea şi înaintând vertiginous în adâncul teritoriului lui. Acelaşi lucru se referă şi la aviaţie, pe care nemţii o aplicau în masă, curăţind calea în faţa grupărilor lor terestre aflate în ofensivă. „Deci, ajunge la concluzie Liddell Hart, armata germană a obţinut victorie nu datorită faptului că a avut superioritate numerică sau era o armată cu adevărat modernă, ci pentru că în dezvoltarea sa s-a pomenit cu câteva trepte foarte importante mai sus decât inamicii săi"[149].

---

[140] Vezi: Дивайн Д. Девять дней Дюнкерка. С. 190-208.
[141] Deja după năvălirea naziştilor asupra Franţei, o anumită responsabilitate indirectă pentru înfrângerea ei o poartă şi conducerea stalinistă a URSS. Prin pasivitatea sa şi chiar prin neutralitatea favorabilă Germaniei Uniunea Sovietică i-a permis lui Hitler să-şi concentreze toate forţele în Vest. Ulterior, această politică va costa scump poporul sovietic şi forţelor lui armate, care pe parcursul celor trei ani îndelungaţi vor fi nevoite să ducă lupta corp la corp cu wehrmachtul. Încă la 18 martie 1940 führerul îi spunea lui Mussolini că anume datorită pactului sovieto-german, comandamentul nazist poate concentra pe Frontul de Vest 60 de divizii excelente. Acest lucru este de asemenea indicat şi în scrisoarea aer-ataşatului german la Moscova din 21 mai 1940, adresată şefului secţiei relaţiilor externe a comisariatului apărării colonelului G. Osetrov: „Succesul trupelor germane în Vest a fost asigurat de prietenia cu voi. Acest lucru noi nu-l vom uita niciodată. Înaintea sosirii în ţara voastră, eu fuseserăm la Hitler, care mi-a zis: «Să nu uiţi că Stalin a făcut pentru noi un lucru mare, despre ce noi nu trebuie să uităm niciodată şi în orice condiţii»". // Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 62-63.
[142] Vezi mai detaliat: Мэй Эрнст Р. Странная победа. М., 2009.
[143] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 34.
[144] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 61, 62.
[145] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. М., 1958. С. 664.
[146] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 216.
[147] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 34, 47; vezi de asemenea: Верт А. Франция. С. 51.
[148] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 34.
[149] Ibid. С. 35.

Distrugerea Franţei a însemnat destrămarea şi înfrângerea coaliţiei antigermane. Statele vest-europene s-au pomenit incapabile să se opună agresiunii fasciste, cu toate că posibilităţile lor economice şi demografice erau superioare potenţialului Germaniei. Însă poporul francez n-a acceptat soarta de marionetă hitleristă. În ţară se desfăşoară o luptă de eliberare naţională – Mişcarea de Rezistenţă[150]. În interiorul ţării în fruntea ei s-a situat Partidul Comunist Francez, iar peste hotarele Franţei – generalul Charles de Gaulle, care, precum am menţionat mai sus, a fondat organizaţia „Franţa Liberă".

Iată cum apreciază sentimentele patrioţilor francezi în etapa iniţială a ocupaţiei fasciste Alexandru Wert: „Oamenii se opuneau, deoarece pentru ei aceasta era o problemă de respect faţă de sine însuşi. Ei nu vroiau să recunoască înfrângerea definitivă a Franţei. Exteriorul naziştilor, care călcau în picioare pământul francez, le trezea indignarea. Pentru ei, sub aspect moral şi fizic, era insuportabil gândul că de la dânşii se aşteaptă «recunoaşterea» lui Hitler şi a hitlerismului ca o parte componentă a «modului de viaţă francez». Insuportabil pentru ei era şi gândul că în timp ce Londra «se ţinea», iar Armata Roşie lupta pentru Moscova şi se bătea lângă Stalingrad, Franţa «nu făcea nimic»"[151].

Concomitent a ieşit la suprafaţă inconsistenţa calculelor conducerii militaro-politice hitleriste referitor la încheierea păcii cu Anglia după înfrângerea Franţei şi sfârşitul războiului în Vest. Cu toată situaţia extrem de grea în care s-a pomenit ţara, guvernul lui Churchill nu putea admite încheierea păcii cu Germania, deoarece aceasta ar fi dus la pierderea situaţiei Marii Britanii de lider în relaţiile internaţionale. Anglia, bazându-se pe resursele colosale ale imperiului său colonial şi pe sprijinul tot mai solid al SUA, continua lupta cu Hitler. Sarcina strategică a wehrmachtului – de-a-şi asigura totalmente spatele său european pentru perioada campaniei răsăritene – s-a dovedit una departe de a se împlini.

Planificarea operativ-strategică a comandamentului german şi mersul operaţiunilor militare ale wehrmachtului în Europa Occidentală au demonstrat că în rândurile comandamentului militar al „celui de-al treilea reich" a apărut o tendinţă constantă de supraapreciere a posibilităţilor proprii şi subaprecierii forţelor inamicului. Victoria asupra Franţei a ameţit führerul şi acoliţii săi. Ei au început s-o atribuie calităţilor „de neîntrecut" ale wehrmachtului şi „caracterului genial" al comandamentului militar în frunte cu Hitler. Experienţa de luptă acumulată în Franţa era absolutizată, iar formele şi metodele de luptă din Occident au fost recunoscute universale şi valabile pentru aplicare în orice condiţii şi împotriva oricărui inamic.

Distrugerea coaliţiei occidentale a schimbat însă situaţia geopolitică în Europa. Eliberându-şi rapid forţele armate, reichul începe pregătirea de noile campanii agresive – ocuparea Balcanilor şi invazia în URSS. La rândul său, Uniunea Sovietică, profitând de situaţia internaţională creată, în iunie 1940 a înghiţit Ţările Baltice, Basarabia şi Bucovina de Nord. În primăvara lui 1941 Hitler ocupă Iugoslavia şi Grecia, asigurându-şi astfel flancul de sud în viitorul război antisovietic şi ameninţând posesiunile britanice din Mediterana de Est.

3. Bătălia pentru Anglia[152]

Propunerile hitleriste „de pace", făcute englezilor. Imediat după capitularea Franţei hitleriştii pe canale diplomatice iniţiază – prin Suedia, SUA şi Vatican – sondajul terenului pentru „reglementarea" relaţiilor cu Marea Britanie. La 19 iulie 1940, de la tribuna reichstagului, führerul oficial s-a adresat Angliei cu o propunere de pace. În august, la propunerea lui Hitler, regele Suediei şi-a oferit serviciile de mediator[153].

Cercurile guvernante britanice însă înţelegeau că acceptarea condiţiilor germane ar fi însemnat transformarea Angliei într-o putere de mâna a doua. Categoric contra înţelegerii cu Hitler pleda şi poporul englez. Churchill spunea că orice cabinet britanic care ar fi îndrăznit în vara anului 1940 să meargă la cârdăşie cu naziştii ar fi fost măturat în 24 de ore de către poporul indignat. În situaţia creată, la 22 iulie, vorbind la radiou în numele guvernului, Halifax a respins iniţiativele „de pace" ale conducerii hitleriste. Churchill spunea că „în realitate, aceasta nu era o propunere de pace, ci acordul de-a primi renunţarea Angliei la tot pentru ce ea a intrat în război"[154].

Atunci clica nazistă a încercat să-şi atingă scopul pe alte căi: pe de-o parte, prin ameninţarea cu invazia pe insulele Britanice, să scindeze elita guvernantă engleză şi să readucă müncheniştii pe avanscena politică – exact cum s-a întâmplat în Franţa cu venirea lui Pétain la putere; pe de alta – prin teroarea aeriană a oraşelor engleze să paralizeze voinţa de rezistenţă a poporului englez şi să-l impună să capituleze.

---

[150] Vezi: Гренье Ф. Герои Шатобриана. М., 1962; Черкасов П.П. Возникновение Сопротивления во Франции и ФКП (22 июня 1940 г. 22 июня 1941 г.) // ННИ, 1990, № 4.

[151] Верт А. Франция. С. 172.

[152] Дейтон Л. Битва за Англию. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 190-224; Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны. С. 133-138.

[153] Розанов Г.Л. План «Барбаросса». С. 45.

[154] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 414-415.

Unii istorici însă înaintează nişte teze absolut absurde, de parcă Churchill conştient a respins excelentele propuneri germane de pace, care erau foarte favorabile, urmărind scopul de tărăgănare a războiului până la confruntarea Germaniei cu URSS. // Vezi: Blaga M.N. Secretul lui Churchill. // Historia. Revistă de istorie. 2008, Nr. 9.

Lupta dintre forţele militare aeriene germane şi cele engleze. La 16 iulie führerul semnează „directiva Nr. 16 despre războiul" împotriva Marii Britanii, mai bine cunoscută ca „Leul de mare"[155]. Ea începea cu declaraţia că Anglia „nu dă semne că este de acord să semneze înţelegerea", de aceea este necesară pregătirea împotriva ei a „unei orepaţiuni de desantare şi, dacă va fi nevoie, de efectuarea acesteia" cu scopul ocupării metropolei. La 1 august a urmat o directivă nouă – Nr. 17 – care, în fond, o substituia pe cea anterioară. În calitate de „premisă necesară pentru strivirea definitivă a Angliei" se prevedea continuarea activă a războiului maritim şi aerian împotriva statului englez[156].

Astfel, aspectele politice, în primul rând şantajul, rămâneau o prioritare în relaţiile conducerii naziste cu Anglia. Acest gând îl confirmă şi mulţi militari germani, Rundstedt, Blumentritt, Paulus, care considerau că până la distrugerea URSS, Hitler nu avea intenţii serioase să invadeze insulele Britanice"[157].

Foarte relevantă în acest sens este şi corespondenţa secretă a lui Hitler cu Mussolini. Considerând că führerul intenţionează iniţial să se răfuiască cu Anglia, ducele încă la 26 iunie 1940 îi scria aliatului său că Italia este gata să participe nemijlocit la „asaltul insulei". Asemenea propuneri despre ajutorul militar au fost repetate, însă de fiece dată Hitler le respingea[158]. Şi doar peste un an el va cere acest lucru de la Mussolini – pentru atacarea URSS.

Evident, nu putem afirma că Hitler nu intenţiona să debarce în Anglia. „Acum, spunea el, va începe războiul aerian, care în fine va soluţiona problema despre raportul de forţe. Dacă rezultatele războilui aerian vor fi nesatisfăcătoare, noi vom înceta pregătirile pentru invazie. Dar dacă se va crea impresia că Anglia suferă înfrângere şi că peste un timp anumit războiul aerian îşi atinge scopul, noi vom da lovitura de graţie"[159]. Încercarea de debarcare putea fi întreprinsă, spunea Jodl, „doar în caz că apărea problema ultimei lovituri împotriva inamicului, care de-acum suferise înfrângere în războiul aerian"[160].

Planul „Leul de mare" nu era un bluf, dar termenele realizării lui au fost stabilite în dependenţă de rezultatele agresiunii împotriva Ţării Sovietelor[161]. Iar pentru aceasta era important de neutralizat Marea Britanie. În calitate de mijloc pentru atingerea acestui scop căpeteniile naziste au ales bombardamentele teroriste masive ale oraşelor engleze, obiectelor industriale şi aerodromurilor. În afară de aceasta, conform datelor secretarului de stat Cordell Hull, „raidurile aeriene asupra Angliei serveau drept paravan pentru planurile elaborate în detalii şi pregătirile reale pentru o invazie neaşteptată şi devastatoare în Rusia"[162].

„Operaţiunea" dată a fost începută la 15 august 1940. La 7 septembrie piraţii lui Göring încep bombardamentele oraşelor paşnice engleze, demolând cartiere întregi. Sub bombele naziste mor mii de oameni nevinovaţi, preponderent femei şi copii. Însă calculele monştrilor fascişti de-a înăbuşi spiritul combativ al poporului englez şi a le deschide calea spre putere elementelor profasciste nu s-au îndreptăţit. Ch. de Gaulle, care se afla pe atunci în Anglia, mărturisea că „în masa lor englezii se pregăteau de lupta pentru viaţă şi moarte..., învingând greutăţile războiului cu mare jertfire de sine şi disciplină... În această ţară lipseau doar mijloacele pentru continuarea războiului... Dar se crea impresia că englezii intenţionează să depăşească starea creată cu preţul propriului sacrificiu"[163].

În cerul Angliei bandiţii lui Göring au suferit o înfrângere zdrobitoare de la FMA engleze şi n-au putut obţine dominaţie în aer, fără de care invazia pe insule era de neconceput: nemţii au pierdut 1733 de avioane contra celor 915 engleze[164]. În asemenea condiţii nu putea fi nici vorbă despre distrugerea aviaţiei engleze, cum se lăuda Göring. Poporul Angliei era ferm să lupte până la victorie împotriva lui Hitler. Un simbol al fermităţii date era marele fiu al poporului englez – Winston Churchill[165]. Prim-ministrul Australiei spunea despre el: „Gândul despre înfrângere nu avea loc în inima lui"[166].

---

[155] Каршаи Элек. От логова в Берхтесгадене до бункера в Берлине. С. 163-175.
[156] Розанов Г.Л. План «Барбаросса». С. 46.
[157] Ibid. C. 46-47.
[158] Ibid. C. 47.
[159] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. Июнь 1941 – август 1942 гг. М., 1967. С. 63-64.
[160] Ibid. C. 64.
[161] Acest gând este confirmat şi de generalul Siegfried Westphal. // Роковые решения. С. 59.
[162] Государственный секретарь США вспоминает. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 342.
[163] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 130.
[164] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 116.

În legătură cu aceasta într-un document oficial al comandamentului hitlerist se menţiona că „în august-septembrie 1940 au fost pierdute peste 2000 de avioane şi deveniseră clar că mijloacele de care dispune Germania sunt insuficiente pentru invazia în Anglia". // Восточный пакт и планы Германии. Из архивов третьего рейха. // ВИЖ, 1991, № 4. С. 7.

[165] În acest sens este semnificatică opinia despre Churchill al unui alt mare om de stat din acea perioadă – F.D. Roosevelt. „Viaţa a demonstrat, scria Elliott Roosevelt, că în această chestiune poporul englez a fost de acord cu tata". Iată ce-i spunea preşedintele fiului său: „Nu scăpa din vedere o circumstanţă. Winnie [diminutiv de la Winston – S.N.] are o singură misiune supremă în viaţă – dar numai una. El este un prim-ministru ideal pentru timp de război. Sarcina lui principală, şi unică, constă în aceea ca Anglia să reziste în acest război... El are un tip de mentalitate ideal

Vorbind despre englezii din acea perioadă R. Sherwood scria: „Timpul descris era «momentul lor de glorie», iar Churchill era un lider recunoscut, exponentul gândurilor şi aspiraţiilor lor, un simbol viu al fermităţii de a-şi păstra libertatea”[167]. Harry Lloyd Hopkins, reprezentantul personal al preşedintelui american, care la începutul anului 1941 se afla în Marea Britanie, într-o telegramă adresată lui Roosevelt îşi exprima convingerea „în fermitatea englezilor de a-şi apăra insula şi, în final, de-a câştiga războiul. Sunt convins mai mult ca oricând că Churchill conduce ţara excelent în toate privinţele şi că întreaga naţiune îl susţine”[168].

Refuzul lui Hitler de-a debarca pe Insulele Britanice. Şi totuşi se iscă o întrebare – de ce, având în faţa sa un inamic fără armată terestră, căpeteniile „celui de-al treilea reich” n-au încercat să ia cu asalt Insulele Britanice? Răspunsul la această întrebare organele sovietice de anchetă l-au primit de la captivul Paulus: „Trezea îngrijorări serioase doar raportul forţelor maritime. Problema se reducea la următoarele: va reuşi oare aviaţia să reducă la zero superioritatea flotei engleze asupra celei germane, mai ales având în vedere ceaţa frecventă din strâmtoare?”[169]. După cum cunoaştem, aviaţiei naziste nu i-a reuşit asemenea lucru. Nu trebuie de uitat că „la sfârşitul lui iulie împotriva propunerilor statului major al forţelor terestre (OKH) s-a pronunţat categoric conducerea forţelor maritime militare. Ea a dat clar de înţeles că flota nu poate garanta transferarea trupelor peste La Manche în acele proporţii şi pe un aşa sector de front care erau necesare”[170].

Acelaşi răspuns îl găsim şi la Churchill: „Eu personal, din considerente pur militare, nu eram contra încercării germane de-a invada Anglia în primăvara sau vara anului 1941. Eu consideram că în aşa caz inamicul ar fi suferit o înfrângere zdrobitoare... Dar anume din această cauză eu nu eram într-atât de naiv ca să aştept asemenea lucru”[171].

„Invazia în Anglia, continua el, necesita în vara sau toamna anului 1940 stabilirea dominaţiei germane pe mare (măcar locale) şi în aer şi de asemenea existenţa unei flote colosale cu destinaţie specială, inclusiv a unui mare număr de nave de desant. Dar superioritatea maritimă era de partea noastră; superioritatea în aer am cucerit-o tot noi; şi, în sfârşit, noi consideram – şi, după cum ştim astăzi, destul de corect, nemţii nu construiau şi nu intenţionau să construiască niciun fel de vase speciale… Chiar şi în cazul dacă în 1940 germanii ar fi avut trupe de desant bine pregătite, echipate cu tehnică modernă cu destinaţie specială, realizarea sarcinii puse în faţa lor era o chestiune fără speranţă de izbândă în faţa forţei noastre maritime şi aeriene”[172]. Deci, pentru o debarcare reuşită pe insulele Britanice, Hitler trebuia să restructureze toată industria Germaniei şi a întregii Europe de la satisfacerea primordială a necesităţilor armatei terestre în direcţia creării unei flote germane superioare celei engleze. Însă, până la distrugerea URSS, realizarea unei atare sarcini era de neînchipuit.

Astfel, Anglia a fost salvată de însăşi existenţa Uniunii Sovietice, fapt recunoscut şi de Liddell Hart: „Anglia putea fi învinsă, izolând-o de coloniile ei cu ajutorul blocadei totale maritime şi aeriene. Dar [Hitler] n-a îndrăznit să-şi concentreze în acest scop toate resursele, deoarece pe scenă mai rămânea Armata Roşie”[173]. Despre ce ne mărturiseşte şi fostul amiral hitlerist F. Ruge: „Importul Angliei s-a redus substanţial, situaţia ei devenise una critică, dar Germania nu mai putea susţine şi în continuare eforturile sale în direcţia dată, deoarece se apropia campania rusă”[174].

Concluzia respectivă o susţin şi alţi foşti generali şi ofiţeri hitlerişti: „Ofiţerii superiori ajungeau treptat la convingerea că bătălia pentru Anglia va fi stopată în vara anului 1940. În măsura în care în cartierele germane dislocate în Franţa soseau liste lungi ale unităţilor care trebuiau transferate în est, devenea tot mai clar că forţele rămase în Vest nu vor putea continua lupta pentru Anglia”[175]. Sau: pregătirile de război împotriva Rusiei au necesitat „transferarea în Est a unor forţe mari ale aviaţiei germane. În legătură cu aceasta, a fost nevoie, în fine, de stopat lupta împotriva Angliei”[176]. Şi nu întâmplător membrul parlamentului englez A. Woodborne a declarat după 22 iunie 1941: „Noi toţi nu prea conştientizăm faptul că marea forţă a Rusiei, chiar aflate în afara războiului, era o halteră de plumb la picioarele lui Hitler care l-a împiedicat să sară asupra noastră”[177].

De aici rezultă că al doilea aspect al răspunsului la întrebarea de mai sus se conţine în elucidarea scopului principal care stătea în acel moment în faţa lui Hitler – necesitatea distrugerii militare a URSS. Iar ulterior, considerau fasciştii, Anglia va cădea de la sine. În sensul dependenţei de refuzul de la „Seelöwe”[г] şi de

---

pentru un conducător militar. Dar ca Winston Churchill să conducă Anglia după război? Nu, aceasta nu va fi!” // Рузвельт Э. Его глазами. М., 1947. С. 54.

[166] Короленков А.В. М. Гильберт. Как руководил Черчилль во время войны. // ННИ, 2007, № 4. С. 209.

[167] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 1. С. 416.

[168] Ibid. С. 434.

[169] Безыменский Л. Особая папка «Барбаросса». М., 1972. С. 190.

[170] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 63.

[171] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 551.

[172] Ibid. С. 424, 440.

[173] Еремеев Л.М. Глазами друзей и врагов. М., 1966. С. 22-23.

[174] Ibid. С. 23.

[175] Роковые решения. С. 55.

[176] Мировая война. 1939-1945 годы. С. 427.

[177] Еремеев Л.М. Глазами друзей и врагов. С. 24.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Codul operaţiunii de desantare pe insulele Britanice.

caracterul prioritar al năvălirii asupra Uniunii Sovietice, sunt foarte elocvente mărturiile lui F. Paulus, făcute la 3 mai 1946: „Aruncând o privire retrospectivă asupra evenimentelor, consider că dezicerea de această operaţiune a fost cauzată de următoarele:

1) Riscul şi teama de a-şi pierde prestigiul în caz de nereuşită a operaţiunii.

2) Speranţa de-a impune Anglia să accepte pacea doar datorită ameninţării cu invazia în combinaţie cu lupta subacvatică şi raidurile aeriene...

3) Intenţia de-a nu încălca prea mult interesele Angliei, deoarece Hitler de mult spera să ajungă cu ea la un numitor comun[178].

4) Intenţia lui Hitler, constituită deja în vara anului 1940, de-a invada Rusia...

Toate aceste raţionamente ne permit să concluzionăm că Hitler nu vedea principalul scop al războiului în zdrobirea Angliei... Dacă luăm în considerare că intenţia lui Hitler de-a ataca Rusia s-a născut imediat după războiul cu Franţa..., atunci prezenţa unei legături dintre aceste intenţii ale lui Hitler şi refuzul de-a realiza operaţiunea de desantare contra Angliei devine una destul de probabilă”[179].

Poziţia lui Paulus este confirmată şi de Halder, care la 31 iulie 1940 a notat în jurnalul său cuvintele lui Hitler: „Speranţa Angliei – Rusia şi America. Dacă se prăbuşesc speranţele în Rusia, America de asemenea se desprinde de Anglia… Dacă Rusia va fi zdrobită, Anglia îşi va pierde ultima speranţă. Atunci Germania va domina Europa şi Balcanii”[180]. De aici şi concluzia despre necesitatea zdrobirii militare a URSS până în primăvara anului 1941[181], despre ce va mai fi vorba în continuare. În aceste condiţii fasciştii nu puteau risca cu aviaţia lor în luptele pentru Anglia. În studiul său detaliat J. Butler menţionează că încetarea ofensivei aeriene germane împotriva Angliei a avut loc „nu pentru că nemţii au obţinut un orecare succes sau, invers, au suferit o înfrângere, ci întrucât forţele principale ale aviaţiei germane trebuiau aruncate împotriva Rusiei... Pentru a lua parte în campania din Rusia forţele militare aeriene erau de asemenea transferate din Africa de Nord şi din Grecia... În general, întrucât Hitler era preocupat de pregătirea invaziei în Rusia, Marea Britanie a căpătat răgazul dorit pe frontul mediteranean şi pe alte sectoare ale luptei armate”[182].

De aceea, deja în iulie 1940, spre hotarele sovietice începe transferarea unităţilor terestre ale wehrmachtului şi luftwaffe. Şi în paralel, după cum vom arăta mai departe, serviciile secrete germane au desfăşurat o operaţiune colosală în scopul dezinformării Kremlinului. Lucrurile erau prezentate astfel, de parcă nu pregătirile pentru debarcare pe insulele Britanice reprezentau o simulare, ci invers – concentrarea trupelor germane la hotarul sovietic de vest constituia o încercare de sustragere a atenţiei englezilor de la pregătirile de-a lua cu asalt insula lor[183].

Concluzia dată a fost confirmată de Hitler personal la 31 iulie la Berghof la o consfătuire cu comandamentul suprem al wehrmachtului. El a declarat că pregătirea operaţiunii „Leul de mare” trebuie continuată, dar numai în calitate de acţiune de camuflare a invaziei planificate împotriva Uniunii Sovietice[184]. Natural că în asemenea situaţie termenele „debarcării” trupelor hitleriste în Anglia se transferau permanent, deocamdată la 19 septembrie 1940 a fost emis ordinul führerului despre amânarea ei „până la noi dispoziţii”[185].

Şi în scurt timp dispoziţiile respective au şi sosit, când la 12 octombrie OKW a emis următorul ordin: „Führerul a hotărât ca pregătirile de debarcare în Anglia să continue până în primăvara anului 1941 doar în

---

[178] În ce măsură Paulus are dreptate în această, a treia, concluzie noi deja am vorbit mai sus şi vom mai vorbi în continuare. Însă nu avem niciun temei pentru afirmaţia despre o careva „atitudine favorafilă” a führerului faţă de orice ţară, cu excepţia Germaniei. Ba mai mult, el de mai multe ori a declarat că în caz că Germania şi nemţii vor fi nedemni de el, de Hitler, atunci pot muri cu toţii (vezi, de exemplu: Рейнгард К. Поворот под Москвой. Крах гитлеровской стратегии зимой 1941/1942 года. М., 1980. С. 315). Cu atât mai mult nu putea să nutrească acest maniac careva sentimente pozitive faţă de Marea Britanie.

[179] Vezi: Безыменский Л. Особая папка «Барбаросса». С. 191, 193.

[180] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 2. М., 1969. С. 80.

[181] Батлер Дж. Большая стратегия. Сентябрь 1939 – июнь 1941. С. 492; despre aceasta i-a vorbit lui Warlimont Jodl încă la 29 iulie 1940. // Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 122-123.

[182] Батлер Дж. Большая стратегия. Сентябрь 1939 – июнь 1941. М., 1959. С. 367, 489.

În principiu, acest punct de vedere este împărtăşit şi de către un istoric militar german, fost general-maior al wehrmachtului A. Filippi. // Филиппи А. Припятская проблема. М., 1959. С. 26.

Alţi istoricii germani, W. Baum şi E. Weihold, la fel consideră că Marea Mediterană întotdeauna era pentru Germania „un teatru secundar de război”, dar după atacarea Uniunii Sovietice „acest teatru şi mai mult îşi pierde importanţa”. Activizarea lui era amânată pentru perioada „de după distrugerea” Armatei Roşii – „războiul în est devenind prioritar”. „Odată cu începutul operaţiunii «Barbarossa», continuă A. Hildebrand, scopurile coloniale şi planurile creării unui imperiu de peste mare tot mai mult sunt trecute în umbră… calea spre Africa şi spre dominaţia mondială trecea prin Rusia, găsindu-şi… sfârşitul în decembrie 1941 imediat după colapsul ofensivei germane împotriva Moscovei”. Opinii analogice sunt expuse şi de alţi cercetători. Astfel, H. Weinert a menţionat corect că impasul operaţiunii „Barbarossa” l-a impus pe Hitler „s-arunce-n pod” planurile de a ataca SUA şi de-a cuceri continentul american. // Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 158.

[183] Канун и начало войны. Документы и материалы. Л., 1991. С. 221, 222, 223.

[184] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 2. С. 81.

[185] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 1. С. 696.

calitate de mijloc de presiune politică şi militară asupra Angliei”[186]. La şedinţa din 9 ianuarie 1941 în cartierul wehrmachtului Hitler a declarat că „englezii trăiesc cu speranţa posibilităţii intervenţiei ruşilor. Ei doar atunci vor înceta rezistenţa când va dispărea ultima lor speranţă continentală”. Apoi el a menţionat că „nu crede că englezii sunt «proşti iremediabil»; dacă nu vor vedea nicio perspectivă, vor înceta lupta. Dacă vor suferi înfrângere, atunci niciodată nu-şi vor recăpăta forţele morale pentru a-şi păstra imperiul. Dacă însă vor reuşi să reziste, să creeze 30-40 de divizii, şi dacă SUA şi Rusia le vor veni în ajutor, atunci situaţia Gemaniei va deveni foarte complicată. Aceasta-i inadmisibil...

Distrugerea Rusiei va deveni pentru Germania o mare uşurare. Atunci vom păstra în Est doar 40-50 de divizii, efectivul armatei terestre va putea fi micşorat şi toată industria de război va putea fi reprofilată în scopul înarmării forţelor aeriene şi flotei maritime militare”[187].

Şi adăuza a urmat ordinul OKW: de încetat toate pregătirile pentru „Seelöwe”! La 16 ianuarie Halder a dispus ca forţele terestre să stopeze pregătirile operaţiunii. Atunci când führerului îi dădeau cu prudenţă să se înţeleagă că posibil wehrmachtului i-ar fi mai convenabilă „Seelöwe”, el categoric respingea orice, ce putea împiedica pregătirea „Barbarossei”, permiţând doar acţiunile de dezinformare în Vest. Această linie a continuat până la 21 iunie 1941[188].

Esenţa evoluţiei planurilor conducerii naziste în vederea continuării războiului a fost clar reflectată de către cercetătorii englezi ai celui de-Al doilea război mondial J. Butler şi J. Guire: „Către primăvara anului 1941 viziunile lui [adică ale lui Hitler – S.N.] asupra războiului au suferit o metamorfoză profundă. El deja nu mai considera Marea Britanie şi alţi aliaţi occidentali drept inamici principali ai săi, iar victoria definitivă asupra lor era considerată o sarcină de importanţă secundară. Toate gândurile lui au fost absorbite de-o nouă afacere – cucerirea Uniunii Sovietice”[189].

Prin presiuni, führerul spera să-i impună Angliei condiţiile de pace odinioară respinse de ea. „Deci, rezumă cercetătorii englezi, dacă sub acest unghi de vedere privim decizia lui Hitler de-a ataca Rusia până a obţine victorie în Vest, ea nu mai pare atât de nesăbuită şi iraţională, cum părea iniţial. Hitler nu ştia, desigur, cât timp va trece deocamdată Marea Britanie va fi învinsă. Dacă în rezultatul bombardamentelor spiritul moral al populaţiei engleze ar fi fost subminat şi guvernul lui Churchill cădea, acest lucru se putea întâmpla în 1940. Dacă nu, războiul putea continua încă doi-trei ani, deocamdată blocada maritimă n-ar fi adus în sfârşit rezultatele scontate. Dar Hitler nu putea aştepta atât de mult în vederea soluţionării «problemei ruse». Cu fiece zi Rusia devenea tot mai puternică şi activă, cu fiecare lună se micşora «prietenia» ei faţă de Germania. Şi fiecare nouă mărturie a creşterii forţei ei le adăuga englezilor noi speranţe, cu toate că noi încă nu deveniserăm aliaţi. În plus, Hitler nu putea să nu ştie despre pericolul crescând al intrării Americii în război. Dacă mai aştepta, într-o bună zi se putea trezi în faţa situaţiei când nu mai poate controla evenimentele”[190].

Astfel, Hitler a admis doar o singură „greşeală” – a început războiul mondial. În orice consecutivitate a evenimentelor, la începutul anului 1941 Germania, cu potenţialul ei modest, *nu avea nicio şansă să câştige războiul*.

Soarta Marii Britanii şi a poporului ei în planurile lui Hitler[191]. La 11 iunie 1941 Hitler a semnat „directiva OKW Nr. 32 – Pregătirea pentru perioada de după «Barbarossa»”, în care se planifica: „După finisarea campaniei răsăritene, forţele militare maritime şi aeriene vor relua în întregime asediul Angliei”[192]. Iar după ocuparea ei, întreg teritoriul ţării trebuia trecut sub controlul administraţiei germane, iar toţi recalcitranţii – nimiciţi fără milă[193]. Istoricul englez Kenneth Clark a ajuns la concluzia că scopul fasciştilor era de „a arunca poporul englez într-o stare de robie totală şi permanentă”[194].

Căpeteniile SS erau preocupate şi de faptul cum să umilească mai dureros poporul englez după cucerirea lui. În acest sens, la 26 august 1940 în secţia a III-a a SD a fost elaborat un document: „Planurile pentru Anglia”. Alcătuitorii lui şi-au exprimat regretul pentru faptul că în Londra nu există un astfel de simbol cum era

---

[186] Ibid. C. 697; Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 128; Батлер Дж. Большая стратегия. Сентябрь 1939 – июнь 1941. С. 276-277.

[187] «Совершенно секретно! Только для командования!» Документы и материалы. М., 1967. С. 157-158; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 2. С. 93.

[188] Безыменский Л. Разгаданные загадки третьего рейха. С. 275, 277; Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 114.

[189] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 58; vezi de asemenea: Батлер Дж. Большая стратегия. Сентябрь 1939 – июнь 1941. С. 489.

[190] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия, 64.

[191] Vezi: Волков Ф.Д. За кулисами второй мировой войны. М., 1985. С. 53-58; Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны. С. 136.

[192] «Совершенно секретно! Только для командования!» Документы и материалы. С. 199-203; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 2. С. 47-49; Безыменский Л.А. Германские генералы – с Гитлером и без него. М., 1964. С. 222-224; Анфилов В.А. Крушение похода Гитлера на Москву. 1941. М., 1989. С. 31.

[193] Нюрнбергский процесс. Т. 1. С. 552.

[194] Citat după: Розанов Г.Л. План «Барбаросса». С. 101.

renumitul vagon de la Compiégne, în care fusese semnată capitularea Franţei. „Însă, se menţiona în el, din timpurile bătăliei de la Trafalgar coloana lui Nelson a devenit pentru Anglia un simbol al măreţiei maritime britanice şi al dominaţiei ei mondiale”[195].

Instalarea „ordinii noi naziste” în Anglia i-a fost poruncită lui Himmler. În fruntea serviciului SS din Anglia a fost numit un oarecare standartenführer SS F.A. Six, căruia i-a fost „încredinţată” şi „curăţarea Moscovei de elementele nedorite”. O coincidenţă foarte semnificativă: călăul Moscovei trebuia să devină şi călăul Londrei! Şi Six s-a pregătit foarte bine pentru „a îndreptăţi înalta încredere” din partea reichsführerului şi imediat după ocuparea insulei să-i supună pe englezi unei terori sângeroase. În primul rând, a fost întocmită o listă din 2700 de persoane, în care a intrat floarea intelectualităţii britanice – savanţii, scriitorii, artiştii, membrii parlamentului, slujitorii bisericii etc. Toţi aceştia trebuiau exterminaţi imediat. Churchill figura în lista dată sub numărul 48, tot aici era li lordul Beaverbrook[r]. În apropierea fiecărui mare oraş englez era prevăzută construcţia unui gigantic lagăr de concentrare.

Pentru a sfârşi cu statalitatea engleză, hitleriştii planificau împărţirea teritoriului Insulelor Britanice în şase părţi. Rezervele de alimente, carburanţi, materie primă, mijloacele de transport trebuiau expropriate. Căpeteniile naziste examinau chestiunea: de lăsat englezilor cărbune pentru încălzirea locuinţelor sau nu? În calitate de „comisar imperial”, adică vicar al führerului în Anglia, era prevăzut J. von Ribbentrop. Anglia, cum s-a exprimat Hitler, trebuia să treacă printr-o aşa zguduitură, de care n-a mai ştiut din perioada invaziei normande[196].

Conform ordinului lui Brauchitsch, imediat după ocuparea ţării, toată populaţia bărbătească aptă de muncă în vârstă de 17-45 de ani trebuia imediat internată şi expulzată în RASS Komi şi în Uralul de Nord. Pentru fiecare soldat german ucis trebuiau executaţi de la 10 până la 100 de oameni, iar în caz de rezistenţă – se prevedea exterminarea întregii comunităţi[197]. Exact ca în Lidice[r2] sau în Oradour-sur-Glane[r3]. Astfel, naziştii atentau nu doar la statalitatea poporului englez, dar şi la existenţa lui fizică[198]. Şi atare planuri inumane trebuiau realizate imediat după finisarea victorioasă a „blitzkriegului” împotriva statului sovietic.

Clica hitleristă elaborase de asemenea şi planuri detaliate de ocupare a Suediei şi Elveţiei[199]. „Pe suedezi, spunea în noiembrie 1941 Hitler, îi vom strămuta în Est, exact cum şi pe norvegieni, danezi şi olandezi. Ei vor fi membri ai reichului. Elveţia trebuia lichidată, iar pe elveţieni naziştii îi planificau să-i folosească în calitate de personal de deservire în hoteluri şi restaurante pe întreg teritoriul reichului[200]. Nu-i poate cea mai bună perspectivă pentru cei care regretă că Germania a suferit înfrângere în război.

---

[195] Безыменский Л. Разгаданные загадки третьего рейха. С. 269.

[r] Nota redactorului ştiinţific: William Beaverbrook – conducătorul unuia dintre cele mai mari monopoluri de gaze din Anglia, magnat de presă, sprijinea Partidul Conservator, părtaş ferm al luptei cu Germania hitleristă.

[196] Розанов Г.Л. План «Барбаросса». С. 102, 103.

[197] Волков Ф.Д. За кулисами второй мировой войны. С. 53; Безыменский Л. Разгаданные загадки третьего рейха. С. 266.

[r2] Nota redactorului ştiinţific: În mai 1942 în suburbia Pragăi, orăşelul Lidice (Lidiţe), de către un grup de paraşutişti-diversanţi englezi de origine cehă a fost asasinat favoritul lui Hitler Reinhard Heydrich, „Liuţiferul nazist“, şeful Direcţiei principale imperiale a securităţii de stat şi concomitent „protector“ al Bohemiei şi Moraviei. Lidice a fost ars până în temelie, toţi 173 de bărbaţi locuitori ai lui – împuşcaţi, iar majoritatea femeilor şi copiilor şi-au găsit moartea în lagărele de concentrare.

[r3] Nota redactorului ştiinţific: La 10 iunie 1944 esesiştii diviziei „Reich”, drept răspuns la răpirea unui ofiţer SS şi vărsându-şi furia asupra patrioţilor francezi răsculaţi, au exterminat în cel mai barbar mod toată populaţia sătucului Oradour-sur-Glane. Au murit 634 de oameni. Bărbaţii au fost împuşcaţi, iar circa 400 de femei şi copii – închişi în biserică şi arşi de vii.

[198] Vezi: Лещинский Л.М. Операция «Морской лев». С. 40-45.

[199] Безыменский Л. Особая папка «Барабаросса». М., 1972. С. 263.

[200] Розанов Г.Л. План «Барбаросса». С. 106.

TEMA Nr. 10. AGRESIUNEA LUI HITLER ASUPRA UNIUNII SOVIETICE ŞI A JAPONIEI ASUPRA STATELOR UNITE ALE AMERICII

1. Planurile antiumane ale naziştilor

Scopurile Germaniei fasciste în războiul antisovietic. Uniunea Sovietică era principala piedică în calea lui Hitler spre dominaţia mondială a imperialismului german. În afara acaparării teritoriului sovietic însă se urmărea şi scopul lichidării sistemului social sovietic, privit în calitate de citadelă a comunismului mondial. Războiul contra URSS era privit de către fascişti ca un război deosebit, în care ei tindeau spre exterminarea fizică a majorităţii oamenilor sovietici. După cum mărturiseşte şeful Statului major al forţelor terestre F. Halder, la 30 martie 1941, în timpul consfătuirii cu conducerea de vârf a wehrmachtului, Hitler a declarat: „Este vorba de-o luptă pentru exterminare... În Est însăşi cruzimea este o binefacere pentru viitor”[1].

Despre scopurile criminale ale conducerii fasciste faţă de popoarele Europei de Est ne vorbeşte şi aşa-zisul „Generalplan Ost”[2]. El prevedea exterminarea a milioane de oameni şi transformarea celorlalţi în sclavi ai reichului. „Aceste spaţii, spunea Heydrich, trebuie să devină baza noastră de materie primă, iar locuitorii lor... trebuie să ne servească în calitate de robi”[3]. Pe parcursul a 30 de ani se planifica deportarea a 50-85 procente din populaţia Ţărilor Baltice, Ucrainei de Vest, Belarusiei, Poloniei – în total circa 51 de milioane de oameni. Se prevedea popularea pământurilor „eliberate” cu 10 milioane de nemţi, iar băştinaşii rămaşi trebuiau să fie treptat germanizaţi[4].

„Fasciştii conştient planificau să omoare prin foame milioane de cetăţeni sovietici!... După cum se ştie, şi Göring, şi Rosenberg au declarat că toate alimentele vor fi luate şi că «este nevoie de înţeles acest lucru absolut clar şi pe deplin». Aceste planuri erau nu doar nişte fantezii răutăcioase şi delirante ale unor minţi şi suflete ale unor oameni cum erau Hitler, Göring, Himmler şi Rosenberg. După cum ne demonstrează documentele de arhivă, pe parcursul mai multor luni şi săptămâni sute de funcţionari germani munceau în birourile lor, scăldaţi de razele blânde ale soarelui de primăvară, adunând cifre şi alcătuind note informative, în care calculau la rece asasinarea milioanelor de oameni. Cu ajutorul foametei în cazul dat”[5].

Către mijlocul lui iunie 1941 guvernul german a aprobat „Directivele pentru dirijarea economiei în regiunile estice ocupate” (aşa-numita „Mapă verde”), elaborate de Göring. În ele se înainta sarcina „de a căpăta pentru Germania cât mai multe alimente şi petrol – acesta fiind principalul scop economic al campaniei estice. De rând cu aceasta, industria germană trebuie să capete şi alte resurse de materie primă”[6]. Pentru a coordona jaful teritoriilor sovietice, la 29 aprilie 1941 la consfătuirea lui Hitler cu conducerea wehrmachtului a fost instituit un cazier economic special „Oldenburg” în frunte cu Göring.

Naziştii intenţionau „să-i lichideze pe ruşi ca popor”, să împartă teritoriul Uniunii Sovietice „populat de ruşi în diferite raioane politice cu organe proprii de administrare” şi să „asigure în fiecare dintre ele o dezvoltare naţională separată”[7]. Statul societic trebuia să fie destrămat şi complet lichidat[8]. Pe teritoriul lui se prevedea crearea a patru reichskommissariate – „Ostland“, „Ucraina“, „Moscova“ şi „Caucaz“ – administrarea cărora trebuia să fie efectuată de către un minister special „de est” în frunte cu A. Rosenberg[9]. Acesta, la rândul său, menţiona că „este vorba nu doar despre distrugerea statului cu centrul la Moscova. Problema, întâi de toate, constă în lichidarea ruşilor ca popor”[10]. Planul general „Ost” trasa sarcina exterminării intelectualităţii ruse ca purtătoare a culturii poporului, cunoştinţelor lui ştiinţifice şi tehnice, dar şi limitarea artificială a natalităţii[11].

---

[1] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 2. С. 430-431.

[2] Безыменский Л. Разгаданные загадки третьего рейха. С. 336, 340-358; Поражение германского империализма во второй мировой войне. Статьи и документы. М., 1960. С. 225-236.

[3] Великая Отечественная война 1941-1945 гг. М., 1970. С. 38.

[4] Ibid. С. 227-232; Безыменский Л. Разгаданные загадки третьего рейха. С. 353, 354.

[5] Ширер У.Л. План «Барбаросса». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 43, 44.

[6] «Зелёная папка» Геринга. // ВИЖ, 1991, № 4, 5; Розанов Г.Л. План «Барбаросса». С. 66-67.

[7] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 101.

[8] Astfel, în timpul examinării în statul major a problemei atacării URSS, Hitler a declarat: „O parte componentă a luptei noastre trebuie să devină lichidarea Rusiei în primăvara anului 1941. Cu cât mai repede va fi distrusă Rusia, cu atât mai bine. Atacul va fi rezultativ doar în cazul, dacă după prima lovitură statul rus se va risipi în bucăţi. O simplă ocupare a teritoriului ţării este nesatisfăcătoare... Scopul suprem constă în nimicirea resurselor umane ale Rusiei”. // Мендкович Н. Нацизм как система преступлений. // Великая оболганная война-2. М., 2008. // http://militera.lib.ru/research/pyhalov_dukov/index.html.

[9] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Т. 2. С. 18.

[10] Розанов Г.Л. План «Барбаросса». С. 63; «Зелёная папка» Геринга. // ВИЖ, 1991, № 4, 5.

[11] „Despre războiul împotriva Uniunii Sovietice pe bună dreptate se vorbeşte că el a fost «cel mai cotropitor, înrobitor şi de exterminare» război din epoca modernă”, menţionează (cu trimitere la: Nolte Ernst. Der Faschismus in seiner Epoche. München, 1963. S. 463) istoricul german Jürgen Förster. // Vezi: Фёрстер Ю. Вермахт против СССР: война на уничтожение. // http://www1.yadvashem.org/yv/ru/pdf/yad_vashem_studies/foerster.pdf; http://www.historicus.ru/534/.

Soldaţii şi ofiţerii germani erau scutiţi de orice responsabilitate pentru viitoarele crime săvârşite pe teritoriul ocupat al URSS. La 13 mai 1941 guvernul german a aprobat directiva „Despre jurisdicţia militară în raionul «Barbarossei» şi despre împuternicirile speciale ale trupelor", în care se indica aplicarea faţă de oamenii sovietici „a unor măsuri violente de masă", iar militarii erau lipsiţi de orice responsabilitate pentru crimele comise împotriva populaţiei civile „chiar în cazurile când aceste acţiuni constituie concomitent crime de război". În „Memoriul soldatului german", editat pentru militarii armatei hitleriste, se scria absolut deschis: „Tu nu ai inimă şi nervi, la război ele sunt de prisos. Înăbuşă-ţi în sine mila şi compasiunea – omoară-l pe orice rus, sovietic, nu te opri, dacă în faţa ta se află un bătrân sau o femee, un băiat sau o fată – omoară..."[11]. Pentru oamenii sovietici care s-au pomenit în prizonierat era prevăzut un regim antiuman de teroare[12]. Astfel, Germania fascistă se pregătea să lichideze statul sovietic, să extermineze majoritatea cetăţenilor lui, iar pe cei rămaşi în viaţă să-i transforme în sclavi.

La 19 iulie 1941, după începutul războiului antisovietic, Hitler i-a convocat pe Göring, Keitel, Rosenberg, Lammers, Bormann şi le-a anunţat principalele pretenţii teritoriale faţă de Rusia Sovietică: Republicile Baltice, penisula Kola, Crimeea şi „raioanele la nord de ea", Republica nemţilor de pe Volga, raionul petrolier Bacu se includeau în componenţa „celui de-al treilea reich"; Basarabia şi Odesa führerul le „dona" României; Karelia şi Leningradul, după demolarea lui, se transmiteau Finlandei. Celelalte raioane până la Ural trebuiau să fie ocupate şi se prevedea de acţionat în ele conform principiului: a-l împuşca pe oricine măcar şi pentru o privire chiorâşă[13].

Planurile naziste referitor la exterminarea evreilor. În cadrul statului major al SS exista un departament pentru problemele rasiale (Greifelt), în gestapo – o secţie pentru „problema evreiască" (Eichmann), la MAI – o secţie analogică (Globke). Aceştia şi-au început activitatea lor antiumană încă din 1933.

Dar cele mai hotărâte acţiuni în vederea exterminării populaţiei evreieşti a Europei naziştii le amânau pentru perioada când, conform calculelor lor, va fi zdrobită Uniunea Sovietică. La 20 ianuarie 1942 în cartierul lui Hitler au considerat că a venit ceasul. Atunci Heydrich i-a convocat la reşedinţa sa de lângă lacul Wannsee pe reprezentanţii organelor supreme ale puterii de stat şi le-a comunicat că din acest moment începe un nou stadiu

---

[11] Великая Отечественная война. С. 40.

[12] Vezi: Штрайт К. Они нам не товарищи. // ВИЖ, 1992, № 1-12; 1993, № 5-6; 1994, № 2-6; Шнеер А. Плен. Иерусалим, 2003.

Şi într-adevăr, din prizonierii de război sovietici capturaţi в 1941 către sfârşitul războiului au rămas în viaţă 1,1 mln de oameni. Iar cifra lor totală a constituit 5,8 mln de oameni. Din ei au murit circa 4 mln. // Самсонов А.М. Москва, 1941 год: от трагедии поражений – к великой победе. М., 1991. С. 37.

În legătură cu aceasta, istoricul englez Antony Beevor elucidează următorul episod, care, ce-i drept, se referă la anul 1945, dar este foarte semnificativ: „Ofensiva sovietică îi impunea pe nemţi să evacueze urgent nu doar lagărele de concentrare, ci şi pe cele pentru prizonierii de război. Pe drumurile înzepezite se mişcau coloane de deţinuţi. Paza lor nu ştia punctul terminus al acestei rute. Într-o seară un grup de prizonieri britanici a ajuns din urmă o coloană a foştilor militari sovietici. Prizonierii sovietici erau dezbrăcaţi şi desculţi. Picioarele lor erau învelite cu nişte cârpe. «Chipuri palide şi obosite, scria ulterior Robert Key, reprezentau un conrast izbitor cu bărbile negre ale acestor oameni chinuiţi. Doar ochii trădau în ei ceva omenesc, ceva foarte slab, ascuns, dar omenesc. Anume aceşti ochi emiteau un ultim semnal disperat de ajutor». Britanicii au început să scotocească prin buzunare şi să le arunce prizonierilor sovietici diferite obiecte: cine săpun, cine ţigarete. Un pachet căzuse prea departe. Un prizonier sovietic s-a apropiat de el, însă imediat a alergat un paznic din volkssturm şi a strivit pachetul. Apoi el începu să-l bată pe prizonier cu patul armei. Printre britanici începu o perturbaţie de indignare. Paznicul nu se aşteptase la o asemenea evoluţie. El încetă să-l bată pe rus şi aruncă o privire lungă, plină de nedumerire asupra coloanei engleze. Cruzimea faţă de deţinuţii lagărelor era într-atât de obişnuită pentru el, că orice murmur de indignare îi părea de neînchipuit. Atunci el începu să-i ameninţe cu arma pe englezi, dar indignarea continuă. În fine ordinea a fost restabilită de către paza coloanei engleze, iar volkssturmistul s-a retras spre ruşi. «Doamne! a spus unul din camarazii lui Key. Eu din timp le iert ruşilor totul, ce vor face ei cu această ţară, când vor veni încoace. Absolut totul»". // Бивор Э. Падение Берлина. 1945. М., 2004. // http://militera.lib.ru/research/beevor2/04.html.

În context, acelaşi autor prezintă şi un alt episod care a avut loc la sfârşitul războiului şi care demonstrează că mai mulţi nemţi conştientizau proporţiile crimelor svârşite de ei: „Un locuitor al Berlinului Dieter Borkovski, care avea 16 ani, deveni martorul unei scene care avu loc la gara feroviară Anhalt. «Pe feţele oamenilor s-a întipărit groaza, îşi amintea el. Ei erau indignaţi şi disperaţi. Până atunci eu niciodată n-am auzit atâtea blesteme. Dintr-o dată zgomotul din vagonul nostru a fost întrerupt de-o voce puternică: „Linişte!" Am văzut un soldat murdar de statură mică. El purta două Cruci de fier şi una de Aur, iar pe mânecă se vedea o insignă cu patru tancuri de metal. Aceasta însemna că el a nimicit în luptă patru tancuri duşmane. „Trebuie să vă spun ceva! a strigat soldatul, şi vagonul miţi imediat. Chiar de nu doriţi să mă ascultaţi, încetaţi chelălăiala. Suntem obligaţi să câştigăm acest război. Nu trebuie să ne pierdem curajul. Dacă războiul va fi câştigat de alţii şi dacă ei vor face cu noi măcar o mică parte din ceea ce-am săvârşit noi pe teritoriile ocupate, deja peste două săptămâni din Germania nu va rămâne nimic". În vagon s-a făcut o linişte profundă, că puteai auzi şi un ac în cădere»". // Бивор Э. Падение Берлина. М., 2004. // http://militera.lib.ru/research/beevor2/12.html.

[13] «Расстрелян будет всякий, кто проявляет бездействие». Из протокольной записи совещания Гитлера с руководителями фашистского рейха о целях войны против Советского Союза. 16 июля 1941 г. // ВИЖ, 1994, № 3. С. 70-72; Безыменский Л.А. Германские генералы – с Гитлером и без него. С. 204-205.

al răfuielii cu populaţia evreiască. „În locul deplasării[r] acum, în calitate de soluţie posibilă, se prevede evacuarea evreilor în Est... Însă şi aceste acţiuni trebuie văzute ca provizorii, deoarece avem nevoie de acumularea unei anumite experienţe practice care va avea importanţă pentru viitoarea soluţionare definitivă a problemei evreieşti... Respectiva soluţie definitivă, afirma Heydrich, va cuprinde circa unsprezece milioane de evrei”[14]. În continuare aşa-numitul „protocol Wannsee” prevede exterminarea (pe ţări) a unsprezece milioane de cetăţeni de naţionalitate evreiască[15].

Aşa a fost „porunca” lui Hitler, executarea căreia se poruncea lui Heydrich, iar Heydrich i-a poruncit la rândul său executarea ei lui Eichmann. După cum se cunoaşte din mărturiile lui Eichmann, către începutul anului 1945 el „n-a reuşit“ să îndeplinească acest ordin diabolic. Într-un moment de sinceritate el i-a recunoscut unui coleg esesist că a exterminat „doar“ şase milioane de oameni…

O precondiţie a acestei răfuieli era „libertatea de acţiune” în estul Europei. În protocol se menţiona că „în mersul realizării soluţiei finale evreii trebuie deportaţi în Est în lagărele de muncă. Evreii apţi de muncă trebuie îndreptaţi în coloane mari, despărţindu-i pe bărbaţi de femei, şi, evident, cei mai mulţi dintre ei vor muri ca urmare a decesului natural... În timpul realizării soluţiei finale va fi necesar de cutreierat întreaga Europă din Vest spre Est... Evreii evacuaţi vor fi amplasaţi în ghetouri de tranzit, iar apoi transportaţi în Est”[16].

Planificarea războiului antisovietic. „Din vara anului 1940 gândul despre nimicirea Uniunii Sovietice a devenit o parte componentă a planurilor lui Hitler referitor la continuarea războiului. E cazul de menţionat că acest gând cu mult până la realizarea sa constituia un factor determinant al strategiei lui”[17]. În curând după distrugerea Franţei, la 21 iulie 1940 comandantul suprem al forţelor terestre general-feldmareşalul V. Brauchitsch a primit un ordin de-a iniţia elaborarea unui plan detaliat de război în Răsărit[18]. Cel care l-a elaborat a fost generalul E. Marx. Acest plan prevedea nimicirea URSS. La 31 iulie 1940 la şedinţa comandamentului suprem al forţelor armate Hitler a declarat: „În conformitate cu aceasta... Rusia trebuie lichidată. Termenul – primăvara anului 1941”[19]. Durata războiului contra Uniunii Sovietice se stabilea pentru câteva săptămâni şi finisarea lui era prevăzută în toamna lui 1941. În context, cunoscutul cercetător german H.-A. Jacobsen scria că „astfel Germania s-ar fi putut considera un «stăpân nelimitat» în Europa şi în Balcani!”[20].

Se considera că trupele sovietice nu se vor eschiva de la luptele decisive în raioanele de lângă hotar, nu se vor putea retrage rapid în adâncul teritoriului propriu şi vor fi distruse. Lovitura principală se planifica din Polonia şi Prusia Orientală în direcţia Moscovei. Această grupare avea sarcina nimicirii forţelor principale ale Armatei Roşii din direcţia de vest, ocuparea Moscovei şi părţii de nord a Uniunii Sovietice, iar apoi trebuia să-şi redirecţioneze lovitura spre sud şi împreună cu gruparea de sud să ocupe Ucraina. În fine se preconiza ieşirea la linia Rostov – Gorkii – Arhanghelsk.

Această variantă a planului a fost însă respinsă şi elaborarea lui de mai departe a continuat în cadrul statului major al forţelor terestre (OKH) sub conducerea general-locotenentului F. Paulus, şi paralel – în cartierul gestionării operaţionale al comandamentului suprem (OKW) sub comanda generalului A. Jodl. Proiectul dat avea particularităţile sale şi a fost prezentat la 15 septembrie 1940. El admitea posibilitatea retragerii organizate a trupelor sovietice în adâncul teritoriului ţării şi efectuarea unor contralovituri împotriva grupărilor germane extinse în mersul ofensivei. Se considera că în cazul unei rezistenţe dârze a trupelor sovietice în bătălia de lângă hotar, pentru wehrmacht se va crea cea mai favorabilă situaţie, deoarece în condiţiile unei astfel de

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Probabil se are în vedere planul deportării evreilor europeni pe insula Madagascar.

[14] Безыменский Л.А. Германские генералы – с Гитлером и без него. С. 210.

[15] Ibid. С. 211.

[16] Ibid. С. 210-212.

Despre „soluţionarea problemei evreieşti”, adică exterminarea a sute de mii de evrei de către fasciştii români conduşi de Ion Antonescu, cel mai fidel aliat al lui Hitler, vezi: Procesul Marii Trădări Naţionale. Buc., 1946; Martiriul evreilor din România. 1940-1944. Documente şi mărturii. Bucureşti, 1991; Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. Buc., 1993; Pelin M. Legendă şi adevăr. Buc., 1994; Procesul lui Ion Antonescu. Buc., 1995; Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniştri. Bucureşti, 1996; Левит И. Пепел прошлого стучит в наши сердца. Холокост. Кишинёв, 1997; Левит И. Холокост в Бессарабии в кривом зеркале господина Петренку. Кишинёв, 1999; Benjamin L. Bazele doctrinare ale antisemitismului antonescian. // Dosarele istoriei. 2002, Nr. 6; Deletant D. Antonescu şi Transnistria. // Magazin Istoric. 2005, Nr. 6, 7; Nazaria S. Holocaust: file din istorie (pe teritoriul Moldovei şi în regiunile limitrofe ale Ucrainei). Chişinău, 2005; Назария С. Холокост: страницы истории (на территории Молдовы и прилегающих областях Украины). Кишинёв, 2005; Назария С. Ответственность Румынского фашистского государства за Холокост на оккупированных территориях Молдовы и Украины в 1941-1944 гг. // История Холокоста в Одесском регионе. Сборник статей и документов. Одесса, 2006; Raport final. Comisia internaţională pentru studierea Holocaustului în România etc.

[17] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 165; vezi de asemenea: Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 148.

[18] К вопросу о подготовке фашистской Германии к войне против Советского Союза. // ВИЖ. 1959. № 2; С. 65.

[19] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 2. С. 80.

[20] http://militera.lib.ru/h/jacobsen/index.html.

evoluţii marile unităţi germane datorită superiorităţii lor în forţe, mijloace şi manevră vor zdrobi fulgerător Armata Roşie şi după aceasta retragerea ei planificată va deveni imposibilă.

Se prevedeau trei direcţii strategice de luptă: spre Kiev – grupul de armate „Sud" (comandant general-feldmareşalul G. Rundstedt), spre Moscova – grupul de armate „Centru" (comandant general-feldmareşalul F. Bock), spre Leningrad – grupul de armate „Nord" (comandant general-feldmareşalul W. Leeb). În războiul antisovietic erau incluse România, Ungaria şi Finlanda. Planul dat până la mijlocul lui noiembrie a mai fost completat nu o dată. Iniţial el a primit denumirea de „Otto". La 5 decembrie a fost prezentat führerului, care l-a aprobat şi a atras atenţia asupra necesităţii de-a preveni retragerea planificată a trupelor sovietice. O atenţie sporită era acordată direcţiei moscovite, în care se concentrau forţele principale. Campania trebuia încheiată până în iarnă.

În seara zilei de 18 decembrie 1940 Hitler a semnat directiva Nr. 21 – „Barbarossa" – referitor la desfăşurarea operaţiunilor militare împotriva URSS[21]. Scopul final al operaţiunii, se spunea în directiva Nr. 21, constă în crearea unei bariere contra Rusiei asiatice pe linia comună Volga – Arhanghelsk. Astfel, în caz de necesitate, ultimul raion industrial, rămas ruşilor în Ural, poate fi paralizat cu ajutorul aviaţiei"[22]. Decizia lui Hitler despre atacarea URSS a fost apreciată de către cercetătorii englezi Butler şi Guire drept „cea mai fatală din toate pe care le-a luat vreodată"[23]. În total pentru atacul contra URSS erau alocate 190 de divizii (dintre care 153 germane), inclusiv 19 de tancuri şi 14 motorizate. „Sub aspect numeric, scrie B. Müller-Gillebrand, ele alcătuiau circa 75% din efectivul armatei active, dar de facto aceasta era o parte mult mai mare a forţei de luptă, deoarece restul 56 de divizii, de regulă, nu prezentau în sine nişte unităţi apte de luptă"[24].

Cu toate acestea, conducerea hitleristă şi-a supraapreciat forţele şi posibilităţile proprii şi foarte mult a subapreciat numărul şi capacitatea de luptă a trupelor sovietice dislocate atât lângă hotar, cât şi în adâncul ţării, dar şi în ansamblu capacitatea Uniunii Sovietice de a purta un război[25]. Ataşatul militar al Germaniei în URSS Köstring considera că pentru reînarmarea şi pregătirea Armatei Roşii vor trebui încă patru ani. Pentru această concluzie, care a fost pusă la baza calculelor termenelor „Barbarossei", el după începutul războiului a trebuit să se răsplătească cu preţul carierei[26]. La 30 aprilie 1941 comandantul-şef al forţelor terestre general-feldmareşalul Brauchitsch în legătură cu viitoarele operaţiuni de luptă în Est a declarat că „estimativ se aşteaptă lupte grele lângă hotar cu o durată de 4 săptămâni. După aceasta se aşteaptă doar o rezistenţă neînsemnată"[27].

Invazia contra statului sovietic era planificată pentru 15 mai 1941. La 3 februarie 1941 la o consfătuire de la Berchtesgaden, în prezenţa lui Keitel şi Jodl, Hitler a ascultat raportul lui Brauchitsch şi Halder despre planul de război împotriva URSS, l-a aprobat şi i-a asigurat pe generali că planul va fi realizat cu succes: „Când va începe îndeplinirea planului «Barbarossa», respiraţia lumii întregi se va întretăia şi ea va încremeni"[28]. La sfârşitul lunii aprilie conducerea militaro-politică a Germaniei a stabilit data definitivă a năvălirii asupra Uniunii Sovietice – duminică, 22 iunie 1941. Transferarea termenelor din mai în iunie a fost cauzată de necesitatea redislocării spre hotarele sovietice a trupelor care au luat parte la agreciunea împotriva Iugoslaviei şi Greciei.

Cu toate că în scrisoarea din 21 iunie 1941 către Mussolini Hitler menţiona că a luat „cea mai grea" decizie din viaţa sa şi că lupta contra URSS „cu siguranţă va fi grea", el, cu toate acestea, „nicio clipă nu punea la îndoială marele succes" şi faptul că războiul din Est va fi finisat până în iarna lui 1941. Iată cum lămurea el alegerea momentului pentru atac: „Anglia a pierdut acest război. Cu disperarea celui care se îneacă ea se apucă de fiecare pai, care, în ochii ei ar putea servi în calitate de ancoră de salvare… Instigatorii de război britanici îşi îndreaptă privirile în acea direcţie din care încercaseră să înceapă războiul: Uniunea Sovietică. În spatele acestor state în poză de instigator stă şi aşteaptă Uniunea Nordamericană"[29]. În continuare el explică că în acele condiţii Germania nu mai avea timp. Cum credeau însă căpeteniile naziste, lucrurile derulau excelent. Ei nu aveau nici cele mai mici îndoieli într-o victorie apropiată: „În ceea ce priveşte lupta din Est, duce, ea cu desăvârşire va fi grea. Dar nu mă îndoiesc deloc de-un mare succes"[30].

Poruncindu-i general-feldmareşalul Brauchitsch elaborarea planului „Barbarossa", Hitler presupunea că operaţiunea va dura cinci luni. Militarii profesionişti însă, luând parte la elaborarea lui şi care ulterior îl învinuiau pe Adolf Hitler de aventurism şi paraxenie, prevedeau absolut alte termene: generalul Erich Marcks

---

[21] Vezi: «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 149-153; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 2. С. 86-89, 91-93; Безыменский Л. Особая папка «Барбаросса». С. 198-203; Филиппи А. Припятская проблема. С. 158-166; ВИЖ, 1991, № 3. С. 30-38; Pandea A. Aliaţii Reih-ului pe Frontul de Est. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 7. P. 6.

[22] Безыменский Л. Особая папка «Барбаросса». С. 199; История второй мировой войны. Т. 3. С. 236.

[23] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 61.

[24] Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. Т. 2. С. 148.

[25] Фуллер Дж. Ф.С. Вторая мировая война 1939-1945 годов. С. 163; Сергеев Ф. Тайные операции нацистской разведки, 1933 – 1945. М., 1991. С. 161, 385-397.

[26] Анфилов В.А. Провал плана «Барбаросса». М., 1986. С. 15.

[27] Дашичев В.И. Стратегическое планирование агрессии против СССР. // ВИЖ, 1991, № 3. С. 14.

[28] История второй мировой войны. Т. 3. С. 239.

[29] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 186-190.

[30] Ibid. 189.

considera că „Barbarossa” poate fi desfăşurată în 9-17 săptămâni, colonelul Zodenschtern – în 16 săptămâni, generalul Paulus – în 8-10 săptămâni, feldmareşalul Brauchitsch – în 6-8 săptămâni[31]. „Pregătirea operaţiunii «Barbarossa» avea loc în atmosfera unui asemenea optimism şi a unei aşa încrederi în victorie, scrie istoricul german Reingardt, care astăzi nu pot fi nici măcar înţelese”[32].

Lucru comun pentru toate variantele era negarea viabilităţii statului sovietic. „Colos pe picioare de lut“ numeau ei Uniunea Sovietică şi credeau orbeşte în această aiureală. Hitler îi convingea pe toţi că după primele săptămâni de luptă „ruşii vor capitula în urma prăbuşirii sistemului“. Generalul Kurt von Tippelskirch mărturiseşte: „Este de aşteptat, afirma Hitler în discursul său în faţa comandanţilor armatelor la 5 decembrie 1940 că armata rusă imediat după prima lovitură a trupelor germane va suferi o înfrângere şi mai mare decât armata Franţei în 1940“. Într-o altă discuţie cu comandanţii armatelor, care avusese loc la 9 ianuarie 1941, el adăugă că „forţele armate ruseşti reprezintă un colos din lut fără cap. Ele nu dispun de comandanţi buni şi sunt prost echipate”[33].

General-feldmareşalul Keitel îl convingea pe Walter Schellenberg[г] că „măsurile planificate de führer sunt atât de eficiente, încât sistemul sovietic nu va rezista”. Şi în continuare şeful spionajului menţionează: „În opinia führerului, în momentul dat noi putem ataca Rusia fără niciun risc că ne vom pomeni luptând pe două fronturi. Dar dacă nu vom folosi acum această şansă, vom fi invadaţi din Vest şi până în acel moment Rusia va deveni într-atât de puternică, că nu ne vom putea apăra în cazul în care vom fi atacaţi de ea”[34]. La 9 mai 1941 viitorul general Günther Blumentritt spunea: „Trupele noastre sunt superioare celor ruse prin experienţa de luptă, instruire şi armament, nemaivorbind de comandament, organizarea noastră şi pregătire. Primele 8-14 zile vom fi nevoiţi să purtăm lupte grele, iar apoi va veni succesul inevitabil şi noi, ca întotdeauna, vom birui”[35]. În context, apreciind planurile conducerii naziste, Liddell Hart scria că „decizia de-a ataca Rusia s-a dovedit cea mai fatală şi dezastruoasă din toate deciziile strategice luate de Hitler”[36].

Potrivit lui V.I. Daşicev, unele dintre cele mai caracteristice particularităţi ale conducerii strategice hitleriste erau lipsa totală a simţului realismului, subaprecierea forţelor şi calităţilor de luptă ale inamicului. Fapt care s-a răsfrânt catastrofal asupra strategiei Germaniei fasciste. „A recunoaşte că inamicul este puternic, deştept, iscusit, însemna în wehrmacht mai că un defetism. Lipsa de obiectivitate, părtinirea, trufia în aprecierea forţelor şi capacităţilor de luptă ale Armatei Roşii au devenit una din cauzele cele mai importante a înfrângerilor catastrofale ale trupelor germano-fasciste”[37]. Despre aceasta scria şi K. Reingardt: „Când comandamentul german primea informaţia despre Rusia... care nu corespundea închipuirilor proprii, această informaţie era ignorată sau declarată neplauzibilă”[38]. Însă trebuie să recunoaştem că unele din neajunsurile planificării, indicate mai sus, erau specifice şi regimului stalinist, dar despre aceasta va fi vorba în continuare.

În condiţiile create şi serviciile de spionaj germane, aflându-se sub presiunea spiritelor tendenţioase ale conducerii politice şi militare naziste, au admis multiple greşeli principiale în procesul aprecierii posibilităţilor Uniunii Sovietice. Ele au reuşit să obţină informaţii relativ veridice doar referitor la trupele sovietice din primul eşalon strategic, amplasate în districtele de lângă hotar, adică de-a lungul liniei Dvina de Vest – Nipru şi au convins conducerea „celui de-al treilea reich” că, odată cu distrugerea lor, războiul se va sfârşi victorios. Cum menţiona cunoscutul istoric sovietic D. Proektor, „serviciile secrete germane au admis o subestimare principială şi decisivă a potenţialului militar sovietic în general. Ele au calculat greşit posibilităţile de restructurare a economiei sovietice pe picior de război. Au greşit profund, apreciind forţele Armatei Roşii, măiestria comandanţilor ei. Au subevaluat posibilităţile mobilizaţionale ale Uniunii Sovietice, ritmurile de mobilizare ale Armatei Roşii, capacitatea Comandamentului sovietic suprem de-a desfăşura rezervele strategice în primele campanii ale războiului şi a le transfera din districtele interne spre teatrul operaţiunilor militare”[39].

---

[31] Дашичев В.И. Стратегическое планирование агрессии против СССР. // ВИЖ, 1991, № 3. С. 15-16.
[32] Рейнгард К. Поворот под Москвой. Крах гитлеровской стратегии зимой 1941/1942 года. М., 1980. С. 34.
[33] Типпельскирх К. Оперативные решения командования в критические моменты на основных сухопутных театрах второй мировой войны. // Итоги второй мировой войны. С. 73; Дашичев В.И. Стратегическое планирование агрессии против СССР. // ВИЖ, 1991, № 3. С. 14.

Una dintre cauzele principale ale unei astfel de opinii a lui Hitler despre capacitatea de luptă a Armatei Roşii se ascunde în represiunile staliniste, care au decapitat conducerea ei. // Vezi: Романичев Н.М. «Красная Армия всех сильней»? // ВИЖ, 1991, № 12. С. 2-3.

Walter Warlimont aduce la cunoştinţă cuvintele lui Hitler, transmise lui de către Alfred Jodl: „Colosul rus se va pomeni doar o beşică de porc; împunge-o şi va plesni”. // Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 156.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Walter Schellenberg – conducătorul direcţiei a 6-ea (serviciul de spionaj) a RSHA (Reichssicherheitshauptamt).
[34] Шелленберг В. Мемуары гитлеровского разведчика. М., 1991. С. 192.
[35] Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». М., 1987. С. 32.
[36] Лиддел Гарт Б. Важнейшие стратегические решения. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 33.
[37] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Т. 2. М., 1973. С. 9.
[38] Рейнгард К. Поворот под Москвой. С. 34.
[39] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. М., 1972. С. 238.

În contextul celor expuse, în procesul de analiză a „Barbarossei" apare întrebarea: puteau oare cele trei grupuri de armate, în circumstanţele când situaţia se schimba mereu, să-şi atingă scopurile înaintate, în principiu, şi fără un sprijin reciproc, fără transferarea trupelor dintr-un grup în altul, în particular? Răspunsul este absolut unul categoric – nu! Ea a apărut şi în legătură cu faptul că pentru realizarea „Barbarossei" comandanţii grupărilor de armată permanent îşi exprimau nemulţumirea din cauza că astfel de transferuri aveau loc regulat. Ba mai mult, când „Barbarossa" s-a spulberat şi niciunul din grupurile de armată nu şi-a atins sarcinile preconizate, toţi comandanţii au dat vina pentru aceasta pe vecini, care chipurile au cerut de la comandamentul suprem retragerea forţelor de pe direcţia lor pentru realizrea scopurilor proprii (mai jos noi vom aduce un exemplu de acest fel în legătură cu suspendarea ofensivei spre Moscova şi transferării provizorii a grupului de tancuri al lui Guderian pentru încercuirea Kievului). Rundstedt nu putea înainta în Ucraina fără susţinerea lui Bock, Leeb nu se putea mişca spre Leningrad fără a lua o parte din trupe de la acelaşi Bock, Bock îi învinuia pe Leeb şi Rundstedt pentru faptul că n-a reuşit să ia Moscova.

Astfel, concluzia-i mai mult decât clară: planul „Barbarossa" era inerent, prin esenţa sa, unul aventurier şi irealizabil din cauza forţelor şi mijloacelor insuficiente care au fost destinate pentru realizarea lui. Iar acest lucru la rândul său a fost determinat de potenţialul economico-militar nesatisfăcător al Germaniei. Cum s-a exprimat în acest sens cunoscutul istoric Lev Bezîmenskii „în cele din urmă mult lăudatul plan «Barbarossa» s-a dovedit identic cu anteriul lui Arvinte (тришкин кафтан)"[40]. General-feldmareşalul G. Rundstedt după terminarea războiului le-a declarat fără jenă ofiţerilor aliaţi care-l interogau: „În curând după începutul invaziei eu am descoperit că tot ce a fost scris referitor la Rusia era o aiureală"[41]. Cunoscutul comandant al armatei de tancuri general-colonelul Hermann Hoth a ajuns la următoarea concluzie: „Viitorul istoric va constata că, dacă ţinem cont de situaţia militară, invazia în Rusia a fost o greşeală politică şi de aceea din start toate eforturile militare erau sortite eşecului"[42]. Şi Hoth n-a greşit, deoarece după război istoricii au ajuns la concluzia că „invazia lui Hitler din iunie 1941 în Rusia" a fost „cea mai nesăbuită dintre toate deciziile lui"[43].

După război unii generali germani, în particular Halder, au încercat să dea vina pentru „Barbarossa" pe Hitler[*]. În legătură cu aceasta, William Lawrence Shirer scria, avându-l în vedere anume pe Halder: „Cu toate că mai târziu el va afirma că era chipurile contra ideii de a invada Rusia, considerând-o nebună, inscripţia lui din jurnal din acea zi ne demonstrează entuziasmul cu care se apucase el de realizarea unei atare noi sarcini complicate… După război, continuă istoricul american, Halder va scrie ironic despre «aventura rusească a lui Hitler» şi va declara că neîndoielnic comandanţii trupelor terestre germane erau din start împotriva războiului cu Rusia. Dar în jurnalul voluminos al lui Halder pentru anul 1940 nu veţi găsi nicio inscripţie de confirmare a acestor afirmaţii. Mai mult decât atât, ele ne lasă impresia că Halder s-a încadrat cu un entuziasm adevărat în executarea acestei «aventuri», pentru planificarea căreia el, în calitate de şef al statului major al OKH, era principalul responsabil"[44].

Dar trebuie să subliniem că calculele naziştilor referitor la o victorie rapidă în război erau făcute pe baza unor avantaje, fie şi temporare, dar foarte serioase, de care dispunea reichul în ajunul invaziei în URSS. Printre ele se numără şi trecerea din timp a economiei pe picior de război şi echiparea forţelor armate cu tehnică de luptă nouă, mobilizarea prealabilă, concentrarea şi desfăşurarea trupelor; superioritatea generală în forţe şi mijloace a wehrmachtului asupra Armatei Roşii; armata germană avea expreienţă de luptă, iar comandamentul – competenţe de-a o dirija în condiţii de război; pregătirea minuţioasă şi complexă a forţelor armate de război; atacul prin surprindere şi capurile de pod prielnice pentru aceasta, create pe teritoriul statelor ocupate şi aliate; în fine, existenţa unui bloc de state fasciste, controlat de Germania, care-i mărea şi mai mult potenţialul militar. Dar cu fiecare lună şi, cu atât mai mult, an de an după începutul războiului aceste avantaje trecătoare se diminuau şi în acţiune intrau principalii factori de lungă durată – superioritatea economico-militară uriaşă a Uniunii Sovietice asupra „celui de-al treilea reich" şi spiritul combativ de neînvins al poporului şi armatei ei. Iar împreună cu aliaţii ei principali – SUA şi Marea Britanie – aceste avantaje creşteau înzecit.

Ce-i drept, cu mult înainte de agresiune, conducerea hitleristă era într-atât de încrezută în realizarea cu succes a planului „Barbarossa", că aproximativ din primăvara lui 1941 începuseră, precum am mai menţionat, planificarea operaţiunilor militare în afara hotarelor sovietice. După înfrângerea URSS se prevedea ocuparea posesiunilor coloniale britanice din bazinul mediteranean, Africa, Orientul Apropiat şi cel Mijlociu, invazia pe Insulele Britanice, cucerirea Indiei împreună cu japonezii şi, în fine, desfăşurarea operaţiunilor militare contra SUA[45].

---

[40] Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». С. 63.

Acest punct de vedere este acceptat de mulţi istorici germani. // Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 198-199.

[41] Ширер У.Л. План «Барбаросса». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 51.

[42] Гот Г. Танковые операции. М., 1961. С. 163.

[43] Хастингс М. Операция «Оверлорд». Как был открыт второй фронт. М., 1989. С. 35; mai sus noi am prezentat opinia lui Liddell Hart la tema dată.

[*] În continuare vom mai scrie despre responsabilitatea generalilor wehrmachtului şi pentru acest plan, şi pentru metodele prin care acţionau fasciştii pe teritoriile ocupate.

[44] Ширер У.Л. План «Барбаросса». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 36-37, 40-41.

[45] Великая Отечественная война. С. 81; Безыменский Л. Особая папка «Барабаросса». С. 256-263.

În deja pomenita „Directavă Nr. 32" Hitler cerea o avansare rapidă prin Africa de Nord şi Egipt spre peninsula Arabică. Aici trebuiau să se întâlnească, formând primul cleşte, trupele lui Rommel[r], care acţionau în Africa de Nord, şi corpul expediţional german, care trebuia să înainteze prin Bulgaria şi Turcia. Apoi se prevedea înfăptuirea celui de-al doilea cleşte, unind loviturile celor două grupări pomenite mai sus cu cea de-a treia, care trebuia să se mişte de la nord prin Transcaucazia sovietică[46]. În continuare, trupele unificate germane trebuiau să realizeze un salt spre India. Concomitent, în aceeaşi direcţie, se preconiza efectuarea unei lovituri prin Afganistan[47].

„De-acum înainte, menţionează H.-A. Jacobsen, planurile lui nu mai ştiau niciun fel de limite: la începutul anului 1941 el chiar i-a ordonat cartierului gestionării operaţionale a wehrmachtului să elaboreze proiectul avansării germane în Afganistan contra Indiei (Angliei)... Anume această directivă Nr. 32 a scos în vileag nu doar caracterul continental unilateral al strategiei germane, dar şi proporţiile ei pretenţioase, care ameninţau să lichideze toate închipuirile de odinioară referitor la gestionarea operaţională a războiului şi care, fără îndoială, au fost un rezultat al unui şir neîntrerupt de «războaie-fulger» victorioase ale wehrmachtului german! Hitler voia, nici mai mult, nici mai puţin, imediat după victoria din Est, în 1942 să nimicească poziţiile Angliei de mare putere globală din Marea Mediterană prin intermediul unor operaţiuni terestre sub forma unor cleşte triple. 60 de divizii trebuiau să menţină «Valul răsăritean» (Arhanghelsk – Volga); prima lovitură era prevăzută din Libia prin Egipt pentru a pătrunde în Siria; a doua prin Bulgaria cu posibila intrare în război a Turciei şi cea de-a treia – prin Caucaz şi Iran pentru a nimici printr-o lovitură concentrică poziţiile britanice"[48].

În aprilie – iunie 1941 aceste chestiuni de mai multe ori au fost discutate în cartierele supreme ale forţelor armate germane. Ce-i drept, din această construcţie „logică" s-a omis un „fleac" – pentru a porni asupra Indiei, trupele germane trebuiau să parcurgă „careva" 6-7 mii de kilometri de la hotarul sovietic de vest. Cu toate acestea, pentru Hitler, care înnebunise după primele succese, şi clica lui nu mai puţin turbată, nu costa nimic să-şi imagineze un aşa „nimic", cum ar fi „saltul" de câteva mii de kilometri printr-un teritoriu întretăiat de mări, pustiuri şi lanţuri muntoase. În aşa mod, pentru realizarea planurilor dominaţiei mondiale, conform închipuirilor căpeteniilor hitleriste, momentul-cheie consta în succesul campaniei contra URSS.

2. Despre „teoria" pregătirii URSS de război contra Germaniei în 1941

Apariţia tezei despre „războiul preventiv" al lui Hitler contra Uniunii Sovietice. La 22 iunie 1941 Germania hitleristă a atacat URSS. Războiul a găsit Armata Roşie într-o stare de incapacitate de-a respinge activ hoardele fasciste[49]. Cauza principală a acestui fapt a constat în calculele greşite ale conducerii politice a ţării în frunte cu I.V. Stalin referitor la situaţia creată. Dispunând de multiple date despre politica lui Hitler, despre concentrarea şi desfăşurarea trupelor germano-fasciste de-a lungul hotarelor sovietice de vest şi despre capacitatea lor de-a le invada, ea a apreciat aceste informaţii drept provocatoare, îndreptate spre instigarea lui Hitler la un război împotriva URSS.

Despre război s-au scris o mulţime de cărţi, dar până în prezent adevărul despre acest eveniment nu este descoperit până la urmă. Mai există „pete albe", se răspândesc o mulţime de interpretări eronate şi speculaţii,

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Erwin Eugen Johannes Rommel (1891-1944), general-feldmareşal (1942) german, comandantul trupelor „axei" în Africa de Nord.

[46] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 201; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 2. С. 48; Безыменский Л.А. Германские генералы – с Гитлером и без него. С. 222-223; Рейнгард К. Поворот под Москвой. С. 53.

[47] Безыменский Л. Особая папка «Барабаросса». С. 261-262; vezi de asemenea: Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 2. С. 54-55.

[48] http://militera.lib.ru/h/jacobsen/index.html.

[49] Vezi: «Акт о приёме Наркомата обороны Союза ССР тов. Тимошенко С.К. от тов. Ворошилова К.Е.» („Actul despre primirea narcomatului apărării Uniunii RSS de către tov. Timoşenko S.K. de la tov. Voroşilov K.E.").

Acesta este un document frapant, care scoate în evidenţă mai multe cauze ale înfrângerilor trupelor sovietice în etapa iniţială a războiului şi lămureşte pierderile colosale ale Armatei Roşii pe parcursul primului an al Marelui război pentru apărarea Patriei. El confirmă nivelul extrem de jos al capacităţii de luptă a trupelor sovietice în ajunul războiului, pregătirea slabă a efectivului şi comandamentului de toate nivelurile, lipsa planurilor de mobilizare în caz de război, un nivel jos de organizare a serviciilor de spionaj, lipsa unui sistem de informare despre armatele străine, organizarea proastă a serviciului de aprovizionare şi acel fapt că în momentul numirii lui Timoşenko în funcţia de narcom al apărării rezervele de carburanţi în armată au fost acumulate pentru 1/2 luni de acţiuni militare. În context, în mare măsură se profilează logica comportamentului lui Stalin din ajunul agresiunii hitleriste asupra URSS – sub aspect calitativ ţara era absolut nepregătită pentru un război de proporţii. // ВИЖ, 1992, № 1. С. 7-16.

Pentru îmbunătăţirea situaţiei era nevoie de-un timp relativ îndelungat. Către sfârşitul anului 1940 ea nu s-a schimbat esenţial. Despre aceasta mărturisea însuşi comisarul poporului, menţionând nivelul jos al lucrului cartierelor, calificarea insuficientă a comandanţilor Armatei Roşii şi „pregătirea de luptă" care „şchiopătează de ambele picioare". // Заключительная речь народного комиссара обороны Союза ССР Героя и Маршала Советского Союза С.К. Тимошенко на военном совещании 31 декабря 1940 г. // ВИЖ, 1992, № 1. С. 22.

informaţii false despre realităţile acelui timp, în particular despre rolul Uniunii Sovietice în declanşarea războiului de către Germania. Astfel, în anii '90, datorită lucrărilor faimosului V. Suvorov[50], în spaţiul postsovietic[51], inclusiv în Moldova[52], a căpătat o răspândire largă teza despre pregătirea loviturii preventive sovietice împotriva Germaniei fasciste. Cauza acestul fenomen constă în intenţia de reabilitare a agresorilor, dar şi de folosire de către unii cercetători a unor surse nesigure sau falsificate conştient.

Iată un fragment dintr-o carte a istoricului rus M.I. Meltiuhov, pe care l-am citat de mai multe ori şi care de asemenea consideră că URSS se pregătea de distrugerea forţelor armate germane deja în 1941: „În opinia autorilor raportului Direcţiei principale a pregătirii politice, «situaţia internaţională actuală este extrem de încordată. Războiul s-a apropiat de hotarele patriei noastre. În orice zi sau oră este posibil atacul imperialiştilor asupra Uniunii Sovietice, iar noi trebuie să fim gata pentru a preîntâmpina invazia prin intermediul ofensivei noastre... Experienţa acţiunilor militare a demonstrat că strategia defensivă niciodată n-a fost reuşită împotriva unităţilor motorizate (ale Germaniei – M.M.) şi întotdeauna s-a soldat cu o înfrângere. Respectiv, împotriva Germaniei trebuie de aplicat aceeaşi strategie de ofensivă, cu folosirea masivă a tehnicii militare.

Sarcina comandanţilor Armatei Roşii constă în studierea experienţei războiului modern şi aplicarea ei în pregătirea ostaşilor noştri. Instrucţiunea tuturor genurilor de armată trebuie să fie efectuată în spirit ofensiv». «Armata germană încă nu s-a confruntat cu un inamic de valoare egală atât în plan numeric, cât şi după înzestrarea lui tehnică şi pregătirea de luptă. Între timp, un aşa conflict nu este departe». Este semnificativ că Alexandrov făcuse la această propunere următoarea notă: «O astfel de formulă este inadmisibilă. Aceasta ar însemna să-i deschidem cărţile inamicului».

Consideraţii similare în documentele CC al PC(b)U de rând cu datele despre pregătirile militare pentru ofensivă ale Armatei Roşii demonstrează în mod clar intenţia conducerii sovietice de-a ataca Germania în vara anului 1941. Evident, aceste intenţii trebuiau ţinute în secret, prin ce se şi explică nota şefului Direcţiei de propagandă şi agitaţie a CC…

Conducerea sovietică, intrând în luptă pentru a atinge statutul de «mare putere» pentru Uniunea Sovietică, vedea cel de-Al doilea război mondial în calitate de posibilitate favorabilă pentru atingerea acestui scop... Ocupaţia celei mai mari părţi a continentului de către Germania, războiul de lungă durată şi fără perspective, creşterea nemulţumirii populaţiei ţărilor ocupate, dispersarea forţelor wehrmachtului pe mai multe fronturi, conflictul nipono-american care se apropia – toate acestea-i ofereau conducerii sovietice o şansă unicală de-a zdrobi Germania printr-o lovitură neaşteptată şi «de-a elibera» Europa de «capitalismul în putrefacţie»"[53]. Ce-i drept, spre deosebire de Suvorov, Meltiuhov consideră că oricum conducerea militaro-politică sovietică urmărea scopul de-a ataca un inamic care el însuşi era deja gata de atac.

În vâltoarea polemicii deseori se uită că autorii acestei versiuni, care urmăreşte scopul de-a îndreptăţi agresiunea nazistă contra URSS, erau cancelarul german şi führerul nazist A. Hitler, reichministrul afacerilor externe J. von Ribbentrop[54] şi reichministrul propagandei J. Goebbels[55]. Ruperea din context a unor fapte sepa-

---

[50] Суворов В. Ледокол. Кто начал Вторую мировую войну? М., 1992; Суворов В. День «М». Черкассы, 1994; Суворов В. Тень Победы. Донецк, 2002 etc.

În lucrările lor unii istorici – Gorodeţkii G., Gareev M.A., Utkin A.I., Isaev A., Makovskii V.B., Nikiforov Iu. şi alţii – au descoperit falsuri şi trucuri directe din partea lui V. Suvorov-Rezun şi au demonstrat absurditatea totală a „teoriei" lui. Însă în procesul criticii falsurilor lui Suvorov apar extreme şi de alt ordin. Astfel, Alexandr Osokin, sprijinindu-se doar pe propriile concluzii logice, nefondate prin nimic, a înaintat o „ipoteză" despre pregătirea URSS împreună cu nemţii de atac asupra Marii Britanii. // Осокин А. 22 июня 1941 года: новая версия. // Мельтюхов М., Осокин А., Пыхалов И. Трагедия 1941-го. Причины катастрофы. М., 2008. С. 110-126.

[51] Хоффман И. Подготовка Советского Союза к наступательной войне. 1941 год. // Отечественная история, 1993, № 4. С. 19-31; Мерцалов А.Н. Иной Жуков. М., 1994; Невежин В.А. Речь Сталина 5 мая 1941 г. и апология наступательной войны. // Отечественная история, 1995, № 2. С. 54-69; Невежин В.А. Синдром наступательной войны. Советская пропаганда в предверии «священных боёв» 1939 – 1941 гг. М., 1997; Мельтюхов М.И. Идеологические документы мая-июня 1941 г. о событиях Второй мировой войны. // Отечественная история, 1995, № 2. С. 70-85; Мельтюхов М.И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939-1941 (Документы, факты, суждения). М., 2000; Готовил ли Сталин наступательную войну против Гитлера? Незапланированная дискуссия. Сборник материалов. М., 1995; Бобылев П.Н. К какой войне готовился Генеральный штаб РККА в 1941 г. // Отечественная история, 1995, № 5. С. 3-20; Данилов В.Д. Сталинская стратегия начала войны: планы и реальность. // Отечественная история, 1995, № 3. С. 33-38; Радзинский Э. Загадки жизни и смерти. М., 2004. С. 1137-1141 etc.

[52] Petrencu A. Istorie universală. P. 23-24; Groza A. URSS – instigatorul celui de-Al doilea război mondial; Hîncu D. 22 iunie 1941 – războiul germano-sovietic. O altă ipoteză. // Magazin Istoric. 1995, Nr. 6; Dolghin Fl. Planul sovietic de atac: mai 1941. // Magazin Istoric. 1999, Nr. 1; Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. Buc., 1995. P. 124; Gogun A. Sub o nouă copertă. // Magazin Istoric, 2008, Nr. 1; Rusnac M. 1941: sovieticii pregătesc atacarea României. // Magazin Istoric, 2011, Nr. 6.

[53] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.

[54] Unul dintre colaboratorii de vază ai departamentului lui Ribbentrop, Hans Fritzsche, a mărturisit în faţa Tribunalului de la Nürnberg: „În noaptea de 21 spre 22 iunie 1941 aproape de ora cinci dimineaţa am fost chemat la o

rate fără a efectua un studiu analitic profund nu poate deveni un imperativ al istoriografiei contemporane. Concomitent însă în ultimii ani în procesul studierii chestiunii date au fost obţinute şi unele rezultate pozitive. Au văzut lumina tiparului mai multe monografii solide, un şir de culegeri de documente, memorii care în mare măsură au completat cunoştinţele noastre anterioare[56].

Caracterul pregătirii de luptă a forţelor armate sovietice. În procesul de studiere a esenţei planurilor de război o importanţă deosebită o capătă următoarele probleme principiale: existenţa şi caracterul deciziilor politice care determină politica externă a statului şi mijloacele ei de realizare; conţinutul doctrinelor militare; caracterul planurilor de război; nivelul pregătirii de luptă şi capacitatea mobilizaţională a forţelor armate; pregătirea teatrelor operaţiunilor militare în plan operativ; concepţia desfăşurării strategice a forţelor armate şi gradul ei de realizare; posibilităţile statului de-a transfera toate structurile sale şi, în primul rând, economia pe picior de război.

În anii ’20-’30 întreaga pregătire de luptă şi moral-psihologică a forţelor armate sovietice era îndreptată doar spre respingerea agresiunii. Un alt lucru este faptul că sarcina dată, obiectiv, trebuia realizată prin intermediul ofensivei[57], însă numai după încălcarea hotarelor sovietice de către inamic. Iată cum interpreta în ajunul războiului această particularitate a planurilor militare sovietice viitorul feldmareşal german Erich von Manstein: „Cel mai mult corespunde adevărului afirmaţia că desfăşurarea trupelor sovietice… era «o desfăşurare pentru orice variantă». La 22 iunie trupele sovietice erau, fără îndoială, într-atât de adânc eşalonate că în condiţiile amplasării lor de atunci ele se puteau doar apăra. Tabloul însă în dependenţă de evoluţia situaţiei politice şi militare a Germaniei, se putea schimba rapid… Din moment ce Uniunea Sovietică ar fi căpătat o şansă politică sau militară, situaţia Germaniei putea deveni una ameninţătoare.

Desigur, în vara lui 1941, Stalin n-ar fi început războiul împotriva Germaniei. Dacă însă guvernul Uniunii Sovietice, în dependenţă de evoluţia situaţiei, intenţiona să efectueze presiuni politice sau să ameninţe Germania cu aplicarea forţei, atunci, fără îndoială, pregătirea forţelor pentru apărare putea fi în cel mai scurt timp transformată într-o pregătire de ofensivă. Era vorba anume «despre desfăşurarea forţelor pentru orice variantă»”[58]. Fiind invitat în faţa Tribunalului de la Nürnberg în calitate de martor, unul dintre autorii planului „Barbarosa” feldmareşalul Paulus a combătut ideea „războiului preventiv”, declanşat de Hitler contra URSS[59]. Un alt martor contra părtaşilor tezei „războiului preventiv”, de astă dată involuntar, este general-colonelul Halder prin jurnalul său de note.

Specificul concepţiei ofensivei sovietice consta în faptul că ea rezulta din ideea contraloviturii împotriva inamicului. „Ideea războiului preventiv în calitate de element important al doctrinei militare s-a înrădăcinat adânc nu în tradiţia militară sovietică, ci în cea germană... Tradiţia a jucat un rol important în elaborarea operaţiunii «Barbarossa». Pe de altă parte, «războiul preventiv» este o idee absolut străină pentru arsenalul militar sovietic. «Lovitura preemptivă» – absolut alt concept – era o formă a manevrei, specifice teoriei «luptei în adâncime» şi complet lipsite de intenţii agresive”[60].

Ultimele aplicaţii militare, desfăşurate de partea sovietică în apropierea hotarelor sale de vest şi jocurile de-a războiul pe hărţi din anii 1940-1941 aveau drept scop pregătirea trupelor pentru a respinge invazia posibilă a wehrmachtului[61] şi niciodată măsuri de alt character n-au avut loc în URSS. Teoria militară sovietică, orientând forţele armate în direcţia soluţionării problemlor ce stăteau în faţa lor preponderent prin intermediul ofensivei, nicicând n-a înaintat în calitate de sarcină începutul agresiunii. Toate planurile militare sovietice, inclu-

---

consfătuire la Ribbentrop la ministerul afacerilor externe, unde erau prezenţi reprezentanţii presei noastre şi ai celei străine. Ribbentrop ne-a comunicat că în ziua ceea începuse un război împotriva Uniunii Sovietice, şi s-a adresat presei germane cu rugămintea să prezinte acest război împotriva Uniunii Sovietice în calitate de război preventiv..., pentru preîntâmpinarea ofensivei sovietice”. // Полторак А.И. От Мюнхена до Нюрнберга. С. 150-151.

[55] Vezi: Дневники Йозефа Геббельса. 1940-1941. // ННИ, 1994, № 6 – 1995, № 1; Геббельс Й. «…Русские дерутся отчаянно и имеют хорошее командование. // ВИЖ, 1997, № 4.

[56] Vezi: Вестник МИД СССР. 1990, № 8; Военно-исторический журнал. 1991, № 6; Военно-исторический журнал. 1996, № 2-6; Органы Государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов. Т. 1. Кн. 1 и 2. М., 1995; Секреты Гитлера на столе у Сталина. Разведка и контрразведка о подготовке гитлеровской агрессии против СССР. Март-июнь 1941. Документы из Центрального архива ФСР России. М., 1997; Павлов А.Г. Советская военная разведка накануне Великой Отечественной войны. // ННИ. 1995, № 1; Документы внешней политики СССР. Т. XXIII. 1940 – 22 июня 1941. Кн. 1 и 2. М., 1998 etc.

[57] În toate ţările mari realizarea sarcinilor asigurării securităţii era prevăzută prin intermediul ofensivei. URSS nu era o excepţie în acest sens. // Vezi: Исаев А.В. Антисуворов. Большая ложь маленького человечка. М., 2005. С. 11-20, 27-28; vezi de asemenea tema Nr. 8 a lucrării date: „Doctrinele militare ale principalelor state ale lumii în perioada interbelică (1918-1939)”.

[58] Манштейн Э. Утерянные победы. С. 198.

[59] Нюрнбергский процесс. Т. 2. С. 601; acest gând îl confirmă şi generalul S. Westphal. // Роковые решения. С. 61; vezi de asemenea: Филяев И.В. Генерал-фельдмаршал Ф. Паулюс свидетельствует. // ВИЖ, 1990, № 5. С. 52, 54.

[60] militera.lib.ru/research/gorodetsky_g/index.html.

[61] Бобылев П.Н. Репетиция катастрофы. По материалам совещания высшего командного состава Красной Армии в декабре 1940 г. и оперативно-стратегических игр на картах în январе 1941 г. // ВИЖ, 1993, № 6-8.

siv cel pentru anul 1941[62], prevedeau apărarea ţării de invazia germană şi în niciun caz atacarea Germaniei. În acelaşi timp era prevăzută acapararea şi menţinerea iniţiativei strategice chiar de la începutul acţiunilor armate. Problema aceasta n-a fost însă soluţionată până la capăt, deoarece trebuia îmbinată cu ideea de contralovitură, care, la rândul său, decurgea în esenţă din necesitatea apărării în etapa iniţială a războiului.

În perioada unei munci îndelungate a mai multor cercetători în arhivele ruseşti n-au fost depistate careva documente despre pregătirile Uniunii Sovietice de atac împotriva Germaniei. Tentativele unor istorici de a-i atribui lui Stalin o aşa decizie sunt nişte speculaţii sau falsuri crase. În legătură cu aceasta, conform opiniei noastre, este convingător comentariul lui G. Gorodeţkii: „Nu avem niciun temei să nu-l credem pe Dmitrii Volkogonov, care fiind membru al comisiei de lucru cu documentele secrete ale Biroului politic, certifică faptul că a lucrat cu documentele acordului Ribbentrop-Molotov şi măcelului de la Katân, dar n-a descoperit documente care ar mărturisi despre intenţiile militariste ale lui Stalin faţă de Germania. Ar fi naiv de crezut că o asemenea operaţiune gigantică putea fi realizată fără o planificare respectivă şi fără careva mărturii documentare... Este lesne de înţeles că argumentele lui Suvorov se bazează pe apologetica lui Hitler şi nu pe arhivele sovietice, de care i-ar fi de folos să ia cunoştinţă”[63]. Iar cercetătorul rus Alexandr Şubin menţionează că „raţionamentele ideologico-politice ale lui V. Suvorov nu costă nici cât hârtia pe care au fost expuse”[64].

După cum am mai menţionat, această concluzie se confirmă de toate planurile sovietice de război, începând de la mijlocul anilor ’20 şi până la începutul războiului[65]. Aceste planuri prevedeau operaţiuni ofenşive şi defensive. Aprobat la 14 octombrie 1940, planul de război strategic prevedea începutul ofensivei peste 30 de zile după invazia inamicului. În el nu era nici vorbă despre atacarea Germaniei sau altor state. Sarcina principală, ce stătea în faţa districtelor de lângă hotar, consta în apărarea hotarelor în perioada concentrării şi desfăşurării trupelor, perioadă care constituia 25-30 de zile. Ulterior se preconiza o apărare rigidă în combinaţie cu un şir de operaţiuni de ofensivă la nivel de front[г].

Astfel, planul strategic din 1940 nu prevedea nici campanie, nici operaţiuni strategice de ofensivă, ci doar concentrarea trupelor în raioanele din vestul ţării şi posibile acţiuni active în cadrul operaţiunilor la nivel de front. Analizând teatrele posibile ale acţiunilor militare, în el se menţiona „că Uniunea Sovietică trebuie să fie pregătită pentru lupta pe două fronturi: în Vest împotriva Germaniei, susţinute de Italia, Ungaria, România, Finlanda, şi în Est – împotriva Japoniei, inamic făţiş, sau inamic care se va situa în poziţia unei neutralităţi armate şi care în orice moment poate trece la o confruntare militară”[66]. Ceea ce marchează cu certitudine caracterul defensiv al ultimului plan de război aprobat de Stalin. Gândul respectiv îl confirmă şi Erich von Manstein: „Gruparea forţelor sovietice din 22 iunie nu vorbea în folosul intenţiei de-a începe ofensiva în viitorul apropiat”[67].

Bineînţeles, planurile militare permanent se precizau sau chiar se refăceau în dependenţă de situaţia creată. Numit în februarie 1941 în funcţia de şef al Statului major, generalul de armată Gh. K. Jukov le-a ordonat subalternilor săi să finiseze schimbările în plan în luna martie. Varianta de lucru a planului – în esenţă prin nimic nu se deosebea de planul precedent – a fost pregătită la 11 martie 1941, dar din motive necunoscute n-a fost aprobată şi a rămas în arhive în calitate de ciornă de lucru[68].

Varianta precizată a planului strategic cu denumirea „Consideraţii referitor la planul desfăşurării strategice a Forţelor armate ale Uniunii Sovietice în caz de război cu Germania şi aliaţii ei” (vom sublinia: chiar în denumire – *în caz de război* – este exprimată esenţa planului: atacul nu era planificat din timp, nu era un scop în sine, ci era prevăzut ca o măsură impusă) a fost elaborat în cadrul Statului major către 15 mai 1941[69].

---

[62] Vezi: Военно-исторический журнал. 1996, № 2-6.

[63] Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»).

[64] Шубин А.В. Мир на краю бездны. С. 453.

[65] Analizei planurilor apărării URSS este consacrată lucrarea: Никифоров Ю.А. Военно-исторические исследования. Советское военно-стратегическое планирование накануне Великой Отечественной войны в современной историографии. // http://militera.lib.ru/research/nikiforov_ya/index.html.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Front – formaţiune militară operativă a trupelor (forţelor), destinată pentru realizarea operaţiunilor strategice de ofensivă sau apărare în tradiţia militară rusă. Frontul întrunea câteva armate.

[66] Vezi: Горьков Ю.А., Сёмин Ю.Н. О характере военно-оперативных планов СССР накануне ВОВ. Новые архивные документы. // ННИ. 1997, № 5. С. 109-110; Народный комиссар обороны Союза ССР, 18 сентября 1940 г., № 103202/06. ЦК ВКП (б), тов. Сталину, тов. Молотову. Особо важно. Совершенно секретно. Только лично. // ВИЖ, 1992, № 1. С. 24-29; Alexandrescu I. România în planurile Armatei Roşii. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 7. P. 12.

[67] Манштейн Э. Утерянные победы. С. 197.

[68] План стратегического развёртывания советских Вооружённых Сил. // ВИЖ, 1992, № 2. С. 18-22.

[69] Ea a fost publicată de către general-colonelul Ia. A. Gorkov în revista «ННИ». // ННИ, 1993, № 3. С. 40-45; vezi de asemenea: Соображения по плану стратегического развёртывания Вооружённых Сил Советского Союза на случай войны с Германией и её союзниками. // ВИЖ, 1992, № 2; Радзинский Э. Загадки жизни и смерти. С. 1140-1141.

Varianta dată se deosebea substanţial de cele precedente prinr-un fragment suplimentar, trimiterea la care a şi devenit baza multiplelor afirmaţii despre pregătirea de către Stalin a loviturii preemptive împotriva forţelor armate ale Germaniei „iubitoare de pace", forţe concentrate de-a lungul hotarelor de vest ale URSS.

Iată cum apreciază documentul dat A. Şubin: „Cercetările de ultimă oră ne demonstrează că planul din 15 mai n-a fost o reacţie la concentrarea Germaniei. El reprezintă acordul final al unei simfonii integre de planificare a războiului, în baza căreia se află anume ideea loviturii preemptive. Concentrarea trupelor germane era aşteptată şi constituia partea invizibilă a planului sovietic şi care doar înlesnea executarea lui"[70].

În realitate în textul documentului – alcătuit de A.M. Vasilevskii şi supus redactării de I.F. Vatutin, dar nesemnat nici de narcomul apărării, nici de şeful Statului major – sunt următoarele două aliniate: „Ţinând cont de faptul că Germania îşi menţine armata mobilizată, cu spatele frontului pregătit de luptă, ea are posibilitatea de-a ne preîntâmpina în desfăşurare şi a ne lovi prin surprindere. Pentru a preîntâmpina acest scenariu, consider necesar în niciun caz să nu admitem cedarea iniţiativei în mâinile Comandamentului German, să anticipăm inamicul în desfăşurare şi să atacăm armata germană în acel moment, când ea se va afla în stare de desfăşurare şi nu va izbuti să-şi organizeze frontul şi interacţiunea genurilor de armată"[71].

Vom menţiona în mod special că aici e vorba despre atacarea unui agresor deja pregătit pentru a ataca Uniunea Sovietică. În context, istoricul german G.-R. Ueberschär scrie: „«Consideraţiile...», dar şi redislocarea şi concentrarea trupelor Armatei Roşii în direcţia occidentală reprezentau reacţia profesioniştilor la extensiunea wehrmachtului spre raioanele de lângă hotar, care a fost fixată de către partea sovietică şi care începuse încă din toamna anului 1940"[72]. Acest gând este susţinut şi de americanul David Glantz: „Cu toate că propunerea lui Jukov, fără îndoială, a avut loc, ea doar reflecta o planificare normală în cazul unei situaţii excepţionale şi era în sfera competenţei Statului major"[73].

Iar cercetătorul rus Iurii Nikiforov prezintă un alt argument care demonstrează foarte convingător inconsistenţa „teoriei despre pregătirea războiului preventiv": „Planificând începutul războiului, ar fi trebuit de determinat măcar aproximativ termenul când trupele vor fi gata de ofensivă. Lipsa unei asemenea date este deja destul de simptomatică[74]. Ba mai mult, scrie autorul, în plan se prevedea începutul construcţiei unor noi raioane fortificate în anii 1941 şi 1942. „Nu-i clar de asemenea de ce în condiţiile unui război de ofensivă planificat în anul 1941 trebuia de început (!) construcţia unor raioane fortificate – pentru a se apăra în 1943?", îşi încheie gândul I. Nikiforov[75].

Referitor la problema efectuării loviturii preemptive Jukov i-a trimis lui Stalin o notă informativă. A doua zi el a primit răspunsul prin intermediul lui A.N. Poskrebâşev[г]: „Transmite-i lui Jukov să nu-mi mai scrie note pentru procuror"[76]. Iată ce ne comunică în legătură cu faptul respectiv cunoscutul istoric rus Lev Bezîmenskii în articolul „Despre «planul lui Jukov» din 15 mai 1941": „Din amintirile generalului de armată Leaşcenko, care în anii '60 a discutat cu Timoşenko, mareşalul a spus că Stalin «s-a apropiat de Jukov şi a început să urle la el: *„Aţi venit să ne speriaţi cu războiul, sau doriţi război, aveţi puţine decoraţii şi grade?"*. Jukov şi-a pierdut controlul şi a fost condus în alt birou. Stalin s-a întors la masă şi a spus brutal: *„Toate acestea le urzeşte*

Analiza acestui document şi interpretările lui în istoriografie vezi: Никифоров Ю.А. Военно-исторические исследования. «Соображения...» Генерального штаба Красной Армии от 15 мая 1941 г.: проблемы интерпретации. // http://militera.lib.ru/research/nikiforov_ya/index.html.

Autorul demonstrează că în corespundere cu „Consideraţiile", trupele Armatei Roşii puteau lovi inamicul „prin surprindere", depăşindu-l în desfăşurarea forţelor principale, doar după începutul războiului, care putea izbucni numai în rezultatul atacului german. „Generalii sovietici, este convins Iu. Nikiforov, admiteau o greşeală, considerând că intrarea forţelor principale în luptă nu va coincide cronologic cu începutul operaţiunilor militare, şi de aceea preconizau să depăşească inamicul, dându-i lovitura de graţie (înţelegând prin aceasta anume lovitura forţelor principale, ci nu doar ale celor de acoperire)». // Ibid.

[70] Шубин А.В. Мир на краю бездны. С. 475.

[71] Vezi: Соображения по плану стратегического развёртывания Вооружённых Сил Советского Союза на случай войны с Германией и её союзниками. // ВИЖ, 1992, № 2. С. 17; Горьков Ю.А. Готовил ли Сталин упреждающий удар против Гитлера в 1941 г. // ННИ. 1993, № 3. С. 41; Горьков Ю.А., Сёмин Ю.Н. О характере военно-оперативных планов СССР накануне ВОВ. Новые архивные документы. // ННИ. 1997, № 5. С. 111.

[72] Юбершер Г. 22 июня 1941 г. в современной историографии ФРГ. К вопросу о «превентивной войне». // ННИ. 1999, № 6. С. 66.

[73] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.

[74] Никифоров Ю.А. Военно-исторические исследования. «Соображения...» Генерального штаба Красной Армии от 15 мая 1941 г.: проблемы интерпретации. // http://militera.lib.ru/research/nikiforov_ya/index.html.

[75] Ibid.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Alexandr Nikolaevici Poskrebâşev (7 august 1891 – 3 ianuarie 1965) – în anii 1928 – 1952 şeful sectorului special al CC (Secretariatul lui Stalin). Avea o capacitate de muncă şi o memorie fenomenală. Nimic nu înscria şi memoriza toată informaţia. Era considerat o enciclopedie vie. Ca om era foarte bun şi omenos. Datorită lui Poskrebâşev mulţi oameni de artă au fost salvaţi de represiuni.

[76] Vezi: Горьков Ю. А. Кремль, Ставка, Генштаб. Тверь, 1995. С. 253-257.

Timoşenko, el îi instigă pe toţi la război, ar trebui împuşcat, dar eu îl cunosc ca pe un oştean bun încă din anii războiului civil*". „Dumneavoastră, i-a răspuns Timoşenko, le-aţi declarat tuturor la întâlnirea cu absolvenţii academiilor că războiul este inevitabil". „Iată vedeţi, a spus Stalin, adresându-se Biroului politic, Timoşenko e înalt şi capul lui e mare, iar creierii, probabil, îi sunt mici... Eu am spus aceasta pentru popor, trebuie de ridicat vigilenţa oamenilor, însă Dumneavoastră trebuie să înţelegeţi că Germania niciodată nu va porni de una singură un război împotriva Rusiei. Aceasta trebuie s-o înţelegeţi", şi a plecat. Apoi a deschis uşa, şi-a scos capul ciupit de vărsat şi a spus: „Dacă o să-i iritaţi pe nemţi la hotar, mişcând trupele fără permisiunea noastră, atunci vă vor zbura capetele, ţineţi minte", şi a închis uşa»"[77].

Cu alte cuvinte, Stalin n-a aprobat iniţiativa Statului major[78], cu toate că din punct de vedere al artei militare, cu condiţia că Armata Roşie ar fi fost bine pregătită pentru operaţiunile de ofensivă, conceptul era destul de atrăgător şi promitea rezultate excelente, deoarece către acel timp diviziile de tancuri şi motorizate ale wehrmachtului încă nu erau transferate din Iugoslavia în Polonia. Ce-i drept, Armata Roşie nu era pregătită de asemenea acţiuni. În legătură cu care, în discuţia cu veteranul de război, istoricul V.A. Anfilov, Jukov a adus la cunoştinţă următoarele raţionamente, referitor la reacţia lui Stalin faţă de planul propus: „Foarte bine că Stalin n-a fost de acord cu noi. Altfel am fi primit ceva de genul Harkov din 1942"[79].

Pe aspectele defensive ale variantei precizate narcomul şi şeful Statului major s-au întâlnit cu Stalin de 7 ori în aprilie, de 6 în mai şi de 5 în iunie. Ei abia au reuşit să-l convingă să aprobe efectuarea unor măsuri de urgenţă pentru pregătirea ţării împotriva agresiunii (dar şi ele către 22 iunie erau departe de finisare) şi de necesitatea de precizare a planului din 1940, în timp ce opţiunea de acţiune preemptivă împotriva armatei germane a fost exclusă complet. Acest lucru ne demonstrează că în general hotărârile conducerii sovietice nu aveau un caracter agresiv, ci urmăreau scopul de consolidare a apărării ţării. Această concluzie este confirmată documentar. Astfel, istoricul rus O.V. Vişlev, în baza materialelor din arhivele germane, a demonstrat convingător că trimiterile părtaşilor „războiului preventiv" la cuvântarea lui Stalin din 5 mai 1941 în faţa absolvenţilor academiilor militare sunt total neîntemeiate: niciun fel de lovitură împotriva armatei germane nu se planifica, iar intenţiile de acest fel, atribuite conducerii sovietice, constituie nimic altceva decât o falsificare brutală[80].

Atitudinea conducerii naziste faţă de statul sovietic şi sarcinile care stăteau în faţa wehrmachtului. Pentru comparaţie să vedem deciziile politice ale lui Hitler. În acest sens, de mare folos ne este lucrarea „Relevaţii şi mărturisiri. Conducerea nazistă despre războiul «celui de-al treilea reich» împotriva URSS"[81]. Materialele ei capătă o importanţă deosebită în zilele noastre, când, după cum am menţionat, în publicistica postsovietică a căpătat o răspândire vastă versiunea dubioasă despre caracterul „preventiv" şi „forţat" al invaziei Germaniei fasciste contra URSS. Documentele publicate în această culegere demonstrează că agresiunea antisovietică a fost principalul act criminal, minuţios şi din timp planificat al conducătorilor reichului nazist. Încă în cuvântarea lui Hitler din 22 august 1939 în faţa generalilor wehrmachtului s-a declarat în mod expres: „Noi vom distruge Uniunea Sovietică. Atunci se vor lumina zorile dominaţiei germane pe globul pământesc... Eu voi inventa un motiv propagandistic pentru declanşarea războiului – indiferent dacă va fi el credibil sau nu. Învingătorul nu va fi întrebat, a spus el adevărul sau nu"[82].

În lucrare a fost reprodus un text din 21 iulie 1940 din jurnalul şefului statului major al forţelor terestre general-colonelului Halder despre rezultatele consfătuirii secrete în cartierul lui Hitler: „Concentrarea şi desfăşurarea trupelor împotriva Rusiei va dura 4-6 săptămâni. Vom distruge trupele terestre ruseşti sau, cel puţin, vom acapara un aşa spaţiu rusesc, care va fi destul pentru a nu admite raidurile aeriene ale duşmanului asupra Berlinului şi raionului industrial Silezia. Trebuie să înaintăm într-atât de departe, încât luftwaffe să poată distruge prin bombardamente cele mai importante regiuni ale Rusiei". În context, este extrem de important: Halder fixează mărturia directă a lui Hitler: „Lipsesc orice simptome ale activismului rusesc faţă de noi"[83].

Peste 10 zile, într-un mod categoric, Hitler a stabilit principala prioritate, reprodusă de Halder, în faţa comandamentului wehrmachtului: „În mersul confruntării Rusia trebuie lichidată. În primăvara lui 1941. Cu cât mai repede va fi distrusă Rusia, cu atât mai bine. Operaţiunea va avea sens doar în caz că noi vom distruge acest stat printr-o singură lovitură... Scopul: nimicirea forţelor vitale ale Rusiei"[84]. La 30 martie 1941 Hitler a concretizat scopurile înaintate: „Sarcinile noastre faţă de Rusia: distrugerea forţelor ei armate, lichidarea statalităţii ei"[85]. În legătură cu aceasta generalul Walter Warlimont scria: „Aceste câteva citate indică fără greş

---

[77] Безыменский Л.А. О «плане Жукова» от 15 мая 1941 г. // ННИ. 2000, № 3. С. 61-62; Городецкий Г. Миф «Ледокола». С. 325.
[78] Анфилов В.А. «…Разговор закончился угрозой Сталина». // ВИЖ, 1995, № 3. С. 41.
[79] Анфилов В.А. Новая версия и реальность. // Независимая газета, 1999, 7 апреля.
[80] Вишлёв О.В. Западные версии высказываний И. В. Сталина 5 мая 1941 г. // ННИ. 1999, № 1. С. 93-115.
[81] Откровения и признания. Нацистская верхушка о войне „третьего рейха" против СССР. Секретные речи. Дневники. Воспоминания. М., 1996.
[82] Ibid. C. 96.
[83] Ibid. C. 106.
[84] Ibid. C. 108.
[85] Ibid. C. 118.

că tendinţa lui Hitler de-a ataca Rusia a fost de la bun început o – dacă e să folosim cuvântul lui preferat – decizie necondiţionată şi „neschimbată”… Cauza reală a deciziei, fără îndoială, consta în ura lui de moarte veche şi profundă faţă de bolşevism”[86].

Cu o zi mai înainte Goebbels a înscris în jurnalul său informaţia despre apropiata „operaţiune de proporţii contra Rusiei”: acţiunea „va fi minuţios mascată şi foarte puţini ştiu despre asta... Important este ca ea să înceapă. Ne aşteaptă nişte victorii grandioase. Din această cauză trebuie să ne păstrăm calmul şi capacitatea de-a gândi raţional. Totul trebuie pregătit minuţios”[87]. La 16 iunie 1941 Goebbels a însemnat în jurnal informaţia secretă, pe care i-a transmis-o personal Hitler: „Atacul împotriva Rusiei va începe imediat cum va fi finisată concentrarea şi desfăşurarea trupelor. Aceasta va fi realizată pe parcursul a o săptămână... Aceasta va fi o invazie masivă de proporţii uriaşe. Ne aflăm în ajunul unei campanii victorioase fără seamăn. Trebuie să acţionăm”[88].

În aşteptarea sentinţei Tribunalului de la Nürnberg, feldmareşalul Keitel scria: „La începutul lunii decembrie 1940 Hitler a luat decizia definitivă de-a pregăti războiul contra Uniunii Sovietice, astfel, ca începând cu luna martie 1941 în orice moment să aibă posibilitate să emită un ordin despre concentrarea planificată a trupelor – aceasta era identic cu începutul invaziei la începutul lui mai”[89]. În continuare el reproduce cuvintele lui Hitler în faţa generalilor din ajunul invaziei, în care „a caracterizat acest război ca o luptă pentru a fi sau a nu fi, şi de aceea a cerut să se refuze de la orice concepţii tradiţionale despre onoare cavalerească şi de la regulele şi obiceiurile general acceptate ale războiului... Mai apoi el a cerut să nu-i considere pe comisari în calitate de soldaţi, să-i privească nu ca pe nişte prizonieri de război, ci în calitate de cele mai periculoase elemente ale rezistenţei fanatice, şi de aceea ei trebuie ucişi imediat sau împuşcaţi pe loc”[90].

De o forţă revelatorie sunt pline şi dezvăluirile cinice ale lui Hitler şi ale acoliţilor lui despre esenţa regimului stabilit pentru poporul sovietic după victoria „inevitabilă” a „celui de-al treilea reich”: „Problema constă în faptul cum să împărţim mai lesne dobânda colosală, ca să putem, în primul rând, să dominăm, în al doilea – să guvernăm, în al treilea – să putem exploata”[91]. Procesul educaţional, declara Hitler, nu le va fi de folos popoarelor URSS. „Varianta ideală este de a-i învăţa doar limba gesturilor... Iar munca intelectuală le-ar fi în plus”[92]. Şi în continuare: „Eu interzic desfăşurarea unor acţiuni sanitare de tip german în aceste regiuni. Este în plus şi vaccinarea obligatorie, medicii germani trebuie să-i deservească doar pe nemţi în aşezările germane”[93]. Pe Hitler îl completa Himmler: „Are loc confruntarea dintre reichul german şi nemernicii de neoameni. Noi trebuie să-i învingem şi-i vom învinge! Iar câte victime vor fi de fiecare dată – îmi este indiferent”[94]. În aprilie 1941, sub conducerea lui Himmler, Rosenberg[r] elabora planuri de destrămare şi colonizare a URSS, aşa-zisul „Generalplan Ost“. Planurile conducerii germane faţă de industria sovietică au fost expuse în aşa-numita „mapă verde“ a lui Göring.

Despre perspectivele la care visa Hitler după distrugerea Uniunii Sovietice i-a povestit istoricului Lev Bezîmenskii fostul ministru imperial al înarmărilor Albert Speer: „Nu o singură dată am auzit din gura lui Hitler că-i consideră pe ruşi «neoameni». Odată în prezenţa mea el îi spunea lui Göring: cu ruşii trebuie să ne comportăm ca şi cu «negrii din triburile primitive». Trebuie doar să le propui mărgele şi chibrituri, şi ei imediat le vor aduce nemţilor pâine, unt şi ouă. Convingerea lui Hitler de insuficienţa tuturor slavilor era atât de profundă, încât el nu admitea nici gândul într-o posibilitate de rezistenţă serioasă din partea Armatei Roşii”. A. Speer mărturisea că opinia dată a lui Hitler se consolida din an în an.

Fostul ministru a fost prezent la o discuţie dintre Hitler, Keitel şi Jodl imediat după sfârşitul campaniei din Vest: „Stăteam alături când Hitler a spus: «Acum am demonstrat de ce suntem capabili. Credeţi-mă, Keitel, în comparaţie cu campania franceză, cea contra Rusiei va fi doar o joacă într-o ladă cu nisip...». Eu însă trebuie să menţionez că în realitate calculele strategice pe care se baza planul «Barbarossa» nu-i aparţineau lui Hitler. Acestea erau calculele generalilor”[95].

---

86 Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 126.
87 Откровения и признания. Нацистская верхушка о войне „третьего рейха” против СССР. С. 236.
88 Ibid. C. 277-278.
89 Кейтель В. Взгляд в прошлое. Накануне смертного приговора. // ННИ. 1991, № 2. С. 187.
90 Ibid. C. 189; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 404-405.
91 Откровения и признания. Нацистская верхушка о войне „третьего рейха” против СССР. С. 248.
92 Ibid. C. 128.
93 Ibid. C. 140.
94 Ibid. C. 255.
r Nota redactorului ştiinţific: Rosenberg şi Himmler reprezentau nu pur şi simplu *diferite* departamente, dar se deosebeau şi prin metode. Iniţial Rosenberg pleda pentru o atitudine mai „binevoitoare“ faţă de popoarele cucerite. Între ei se iscau chiar şi unele „conflicte”. „Oare eu sunt subalternul lui Rosenberg în problemele realizării sarcinilor politice din regiunile răsăritene? Manierele lui Rosenberg fac colaborarea cu el problematică”, se indigna Himmler într-o scrisoare către Borman după un conflict ordinar cu conducătorul «ostministerium-ului» în mai 1941. // Mai detaliat despre aceasta vezi: Аморт У. Нацистские планы порабощения и истребления народов СССР (по документам секретного архива Генриха Гиммлера). // История СССР. 1966, № 2. С. 163-187.
95 Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». С. 31.

Mai sus am menţionat că decizia principială despre atacarea statului sovietic a fost luată de hitlerişti imediat după distrugerea Franţei. În timpul Tribunalului de la Nürnberg Jodl a depus mărturii că încă în mai 1940 Hitler spunea că a decis să ia măsuri împotriva Uniunii Sovietice imediat ce situaţia noastră militară va face posibil acest lucru”[96]. Către momentul capitulării Franţei ideea atacării URSS a fost acceptată de întreaga conducere politică şi militară a Germaniei naziste. La 29 iunie Jodl i-a comunicat despre intenţiile lui Hitler locţiitorului său Warlimont, care a depus mărturii în faţa Tribunalului de la Nürnberg: „Jodl a declarat că führerul a hotărât să pregătească un război contra Rusiei. Führerul a justificat aceasta prin faptul că războiul va avea loc în orice caz, de aceea va fi mai bine... să începem pregătirile necesare pentru el”[97]. La 30 iunie Halder introduce în jurnalul său următoarea inscripţie semnificativă: „Privirile sunt îndreptate spre Est”[98].

La 3 decembrie 1940 Hitler l-a vizitat pe feldmareşalul Fedor von Bock la spital şi a avut cu el o discuţie serioasă. Führerul i-a deschis planurile atacului asupra URSS şi i-a propus comanda grupului de armate caruia-i era destinat să efectuieze lovitura de graţie – împotriva Moscovei. Acest lucru a fost fixat de Bock în jurnalul său: „Actuală devine problema răsăriteană... Dacă-i lichidăm pe ruşi, Angliei nu-i rămâne nicio şansă... După câteva observaţii referitor la sănătatea mea el a spus că-i necesar să ştergem Uniunea Sovietică de pe faţa pământului. Atunci Anglia îşi va pierde importanţa şi influenţa sa globală”[99].

Trebuie să menţionăm că şi comandamentul wehrmachtului, ştiind despre apropiatul război contra URSS şi aprobând integral metodele lui, nu numai că nu i s-a opus lui Hitler, dar devenise un supliment al lui în vederea distrugerii Rusiei. „Contra acestei decizii nu s-a opus nimeni în Germania... Nicicând Hitler n-a avut în spatele său un Imperiu German de-o coeziune atât de evidentă, cum era el în războiul sinucigaş de exterminare împotriva Uniunii Sovietice” – menţiona S. Haffner[100].

Iată ce scrie în legătură cu aceasta cunoscutul istoric american Shirer, aducând în calitate de exemplu mărturiile lui Keitel în faţa Tribunalului de la Nürnberg: „Hitler, a arătat în faţa judecăţii Keitel, a emis... diferite ordine referitor la promovarea în Rusia a unei politici de teroare «prin metode inumane» fără precedent.

- Dumneavoastră personal sau careva alţi generali s-au opus acestor ordine? l-a întrebat pe Keitel avocatul său.

- Nu, eu personal n-am exprimat niciun fel de obiecţii, a răspuns feldmareşalul. Întocmai ca niciunul dintre generali, adăugă.

Acelaşi lucru îl confirmă şi diplomatul german Hassel. La 16 iunie 1941 a înscris în jurnalul său: „Brauchitsch şi Halder deja au acceptat metodele tactice ale lui Hitler (în Rusia). Astfel, armata va trebui să-şi asume obligaţia de-a ucide şi pârjoli, ce deocamdată era rezervat pentru SS»”[101].

Astfel, în procesul pregătirii războiului contra URSS s-a ajuns la o înţelegere deplină dintre Hitler şi comandamentul militar german. La o aşa concluzie, în baza unui bogat material documentar, ajunge şi istoricul german V. Vitte[102]. Colaboratorul departamentului istorico-militar al RFG J. Förster menţionează că întreg comandamentul german „a acceptat fără murmur intenţiile lui Hitler”[103].

K. Reingardt face bilanţul acestei probleme: „În aşa mod, nu numai Hitler, ci şi ofiţerii lui credeau că vor obţine în Est o victorie rapidă şi relativ uşoară. Această opinie, care se baza pe succese pur militare, era completată de-o subestimare a sistemului sovietic, pe care nemţii îl considerau incapabil de-a le opune rezistenţă şi care, în opinia lor, trebuia imediat să se risipească în condiţiile presiunii din afară”[104]. Or, pentru realizarea intenţiilor criminale ale lui Hitler wehrmachtul nu avea nevoie de institutul comisarilor politici – rolul lor şi l-au asumat generalii germani.

La 14 mai 1941 a fost adoptată directiva criminală a OKW, care cerea luarea de măsuri nemiloase împotriva populaţiei civile. Formulele ordinului au fost alcătuite astfel, încât soldaţii wehrmachtului erau eliberaţi de responsabilitate pentru orice crimă. Fiecare participant al Campaniei Răsăritene al wehrmachtului ştia că-i este permis totul şi el nu va nimeri în faţa tribunalului[105]. Despre apropierea ideologică a generalilor wehrmachtului de Hitler ne vorbesc nu numai directivele comandamentului suprem, ci şi ordinele comandanţilor unităţilor mari care acţionau pe Frontul de Est[106]. După cum scrie V. Vitte, „citind astăzi documentele semnate de general-colonelul Hoepner, general-feldmareşalul W. von Reichenau sau general-colonelul E. von Manstein se face impresia că auzi ecoul cuvântării lui Hitler”[107].

---

[96] Нюрнбергский процесс. Т. 5. М., 1957. С. 74.
[97] Ibid. Т. 2. С. 634.
[98] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 141.
[99] Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». С. 13.
[100] Хаффнер С. Самоубийство Германской империи. С. 59.
[101] Ширер У.Л. План «Барбаросса». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 46.
[102] Витте В. Война на уничтожение: вермахт и Холокост. // ННИ. 1999, № 3. С. 72-79.
[103] Ibid. С. 74.
[104] Рейнгард К. Поворот под Москвой. С. 36.
[105] ННИ. 1999, № 3. С. 74-75.
[106] Acest punct de vedere este acceptat de foarte mulţi istorici germani. // Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 201-202.
[107] ННИ. 1999, № 3. С. 75; vezi de asemenea: Бивор Э. Сталинград. М., 1999. http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-2-stalingr_131.html.

La 14 iunie 1941, când a fost publicată declaraţia TASS cu privire la dezminţirea zvonurilor despre intenţiile agresive ale Germaniei, în cadrul unei consfătuiri de la Berlin, unde Hitler a ascultat rapoartele comandanţilor grupurilor de armată, a armatelor şi grupărilor de tancuri referitor la gradul de pregătire pentru începutul războiului, a fost numit termenul final al invaziei – ora 3 după ora central europeană, în locul celei de 3.30 stabilite anterior[108]. După cum vedem războiul se apropia vertiginos, iar conducerea sovietică încerca să convingă opinia publică precum că pactul de neagresiune dintre URSS şi Germania se respectă cu stricteţe, şi la vest de hotar în Germania se mişcau neîntrerupt eşaloane cu marfă.

Astfel, compararea deciziilor politice ale lui Stalin şi Hitler demonstrează caracterul lor diametral opus. Acelaşi lucru îl confirmă şi pregătirea părţilor de viitoarele evenimente. În acest sens, polemizând cu colegul său italian A. Santoni, istoricul din RFG E. Jäckel consideră „important de menţionat că războiul german împotriva Uniunii Sovietice era din orice punct de vedere unul agresiv şi neprovocat”[109].

Le era oare frică hitleriştilor de URSS? Despre pregătirile naziştilor de război împotriva ţării sovietice există multe confirmări documentare[110], care mărturisesc despre concentrarea tehnicii militare la hotarele sovietice, crearea depozitelor militare, aerodromurilor, repararea drumurilor, construcţia altor obiecte militare,

---

Iată ce scrie fostul colonel al armatei a 6-ea germane Wilhelm Adam despre unul dintre ordinele de acest tip ale lui Reichenau „Despre comportamentul trupelor în ţărle ocupate ale Europei Răsăritene”: „Ceea ce cerea de la militari ordinul era îngrozitor. El chema spre exterminarea totală a populaţiei ruse, inclusiv a femeilor şi copiilor. În înţelegerea mea, acest lucru nu avea nimic în comun cu metodele de continuare a războiului. Ordinul lui Reichenau a depăşit «ordinul despre comisari», [care] trebuiau izolaţi şi imediat exterminaţi”. // Адам В. Трудное решение. Мемуары полковника 6-й германской армии. М., 1972. С. 27; vezi de asemenea: Штейдле Л. От Волги до Веймара. М., 1975. С. 113.

Despre faptele eroice ale lui Manstein vezi materialul din monografia lui A.I. Poltorak „От Мюнхена до Нюрнберга” (С. 249-255), alcătuit în baza „Стенографический отчёт Нюрнбергского процесса”. Т. 36, şi de asemenea monografia: Верт А. Россия в войне 1941-1945. М., 1967. С. 511.

În legătură cu aceasta cea mai convingătoare este poziţia istoricilor germani contemporani. Astfel, profesorul din Mainz Felix Römer menţionează: „În conformitate cu «Ordinul despre comisari», orice comisar captivat al Armatei Roşii trebuia împuşcat pe loc. Ordinul… cerea nici mai mult, nici mai puţin – executarea unor prizonieri de război obişnuiţi”. Şi în continuare: „Ambele ordine, «Despre jurisdicţia militară» şi «Despre comisari» erau executate pretutindeni în toate sectoarele Frontului de Răsărit din primele zile ale operaţiunii «Barbarossa». Sunt mărturii că aproape toate unităţile executau cu stricteţe «Ordinul despre comisari». Toate cele 13 armate, 44 corpuri de armată şi de asemenea peste 80% din diviziile germane au făcut rapoarte despre execuţiile comisarilor sovietici luaţi în captivitate… Examinând toate izvoarele germane, pe care le-am avut la dispoziţie, putem concluziona că teoria executării sporadice şi doar local a «Ordinului despre comisari» mai mult nu mai are niciun drept la existenţă”.

Din analiza arhivelor rezultă, continuă istoricul german, că „două treimi din divizii împuşcau regulat prizonierii sovietici”. El conchide: „În primul rând, s-a risipit total mitul că comandamentul trupelor wehrmachtului refuza să execute ordinele criminale. Sunt o mulţime de dovezi că comandanţii supremi şi majoritatea celor inferiori au aprobat aceste măsuri radicale încă până la începutul invaziei. În al doilea rând, «Ordinul despre comisari» şi ordinul «Despre jurisdicţia militară în raionul *„Barbarossei”*» erau îndeplinite cu mult mai strict decât se considera anterior practic de către toate unităţile”. // Война на уничтожение. Нацистская политика геноцида на территории Восточной Европы. М., 2010. С. 87, 89, 92, 93.

Brend Bonwetsch, profesor al Ruhr-Universität, menţionează că „în lagărele germane au murit 2800 mii sau 3300 mii de prizonieri sovietici”. „Ordinul despre comisari” avea, în opinia lui, un caracter criminal. „Wehrmachtul îl realiza de bună voie şi colabora cu grupurile operative SS, care promovau politica naţional-socialistă de exterminare pe teritoriul sovietic ocupat”. „În conformitate cu ordinul OKW din 8 septembrie 1941 «bolşevicii şi-au pierdut dreptul de-a cere să se comporte cu ei destoinic precum cu nişte soldaţi, în corespundere cu Convenţia de la Geneva...». Comandanţii de toate nivelele îi stimulau deschis pe subalternii lor să încalce legile general acceptate ale războiului şi normele dreptului internaţional… De aceea către luna februarie 1942 60% din cei 3350 mii de deţinuţi sovietici care au nimerit în captivitate germană в 1941 au murit”. // Ibid. C. 122, 123, 124.

În opinia istoricului german U. Herbert este vorba despre exterminarea în masă, sistematică şi intenţionată a prizonierilor. Şi G.-R. Ueberschär de asemenea este de acord cu colegii săi: „Documentele confirmă că ordinele criminale erau executate în majoritatea covârşitoare a diviziilor, a corpurilor de armată şi armatelor. Fără sprijinul şi asistenţa elitei militare, Hitler n-ar fi reuşit să poarte un război de exterminare”. // Ibid. C. 138-139, 139.

Făcând bilanţul discuţiei date din Germania, istoricul din Dnepropetrovsk Alexandr Marcenko scrie: „Către începutul anilor ’80 şi în rezultatul cercetărilor ulterioare teza [despre războiul de exterminare împotriva URSS] a căpătat o recunoaştere generală în istoriografia germană. S-a constatat că teza, în trecut pe larg răspândită, despre wehrmacht ca despre un refugiu de nazism s-a dovedit ştiinţific una nefondată. Ba mai mult, unii istorici au ajuns la concluzia că a avut loc nu doar o interacţiune dintre wehrmacht şi SS, dar şi o colaborare strânsă a acestora cu elita economică germană în ceea ce priveşte «asigurarea politică şi economică a Germaniei cu resurse economice, necesare pentru continuarea războiului», mai simplu vorbind, în procesul de jefuire a teritoriilor ocupate” . // Ibid. C. 133.

[108] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 2. С. 577.

[109] Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 53.

[110] Новые документы из архивов СВР и ФСБ России о подготовке Германией войны с СССР. 1940-1941 гг. // ННИ. 1997, № 4. С. 94-104.

crearea unităţilor militare alcătuite din naţionalişti ucraineni şi belaruşi. Transferarea intensivă a trupelor şi tehnicii militare germane spre hotarele statului sovietic începuse încă în 1940. Din ianuarie 1941 ea s-a accelerat, şi în martie-aprilie eşaloanele militare se mişcau spre hotarele sovietice într-un torent necontenit. Conform traficului militar, din 25 mai comandamentul german îndrepta spre est până la 100 de trenuri pe zi.

Provocările de lângă hotar capătă un caracter sistematic încă din 1940. În primul trimestru al anului 1941 numărul spionilor germani reţinuţi sau lichidaţi ajunsese la câteva mii, iar în aprilie-mai s-a triplat[111]. Şi, de regulă, era vorba despre profesionişti. Din aprilie 1941 erau trimise deja grupuri numeroase de cercetaşi în frunte cu ofiţeri experimentaţi ai abwehrului[112]. Aceste grupuri aveau echipament de spionaj şi pentru diversiuni, instrucţiuni cum să acţioneze în caz de război şi înaintau până la 400 km în adâncul teritoriului sovietic. Din ianuarie până în iunie 1941 hotarul aerian al URSS a fost încălcat de 324 de ori[113], iar din octombrie 1940 – peste 500 de ori[114].

Şi ultimul moment, cât priveşte poziţia părţii germane în ajun de invazie: se temea oare conducerea fascistă de invazia Uniunii Sovietice? La această întrebare răspunde profesorul Hans-Adolf Jacobsen de la Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn: „Bazându-ne pe examinarea multiplelor materiale de arhivă şi din discuţiile personale cu Halder, am ajuns la concluzia că Hitler în niciun caz nu se bizuia pe teza precum că «ruşii vor fi atât de amabili» şi vor ataca primii”[115]. Despre aceasta scria şi unul din autorii planului „Barbarosa” general-maiorul Erich Marcks: „Ruşii nu ne vor acorda un srviciu prietenesc – ei nu ne vor ataca”[116]. În informaţia serviciilor secrete ale statului major al trupelor terestre ale Germaniei din 13 iunie 1941 se spunea: „Din partea ruşilor..., la fel ca mai înainte, se aşteaptă acţiuni defensive”[117]. Încă la 22 iulie 1940 Hitler i-a declarat lui Halder: „Ruşii nu doresc război”[118].

La 28 aprilie 1941 ambasadorul Germaniei în URSS Schulenburg îi spunea lui Hitler[119]: „Eu nu cred că Rusia în genere are de gând să lupte cu noi. Dacă Stalin n-a putut să se înţeleagă cu Anglia şi Franţa în 1939, când acestea erau încă puternice, el la sigur nu va lua o asemenea decizie astăzi, când Franţa este învinsă, iar Britania a fost crunt bătută. Din contra, sunt convins că Stalin este dispus să facă cedări continue Germaniei”.

---

[111] Vezi: Медведев Р.А. Дипломатические и военные просчёты Сталина в 1939 – 1941 гг. // ННИ. 1989, № 4. С. 156; Сергеев Ф. Тайные операции нацистской разведки. С. 159-160, 164, 166, 167, 178; Некрич Р.М. 1941. 22 июня. М., 1965. С. 111-115; Беляев В.И. Усиление охраны западной границы СССР накануне Великой Отечественной войны. // ВИЖ, 1988, № 5. С. 50.

[112] Секреты Гитлера на столе у Сталина. Разведка и контрразведка о подготовке гитлеровской агрессии против СССР. Март-июнь 1941. Документы из Центрального архива ФСР России. М., 1997.

[113] Беляев В.И. Усиление охраны западной границы СССР накануне Великой Отечественной войны. // ВИЖ, 1988, № 5. С. 50.

[114] Хорьков А.Г. Накануне грозных событий. // ВИЖ, 1988, № 5. С. 42.

[115] Красная Звезда, 1991, 23 мая; ННИ. 1994, № 2. С. 200.

[116] Хаффнер С. Самоубийство Германской империи. С. 52.

[117] Крикунов В.П. Фронтовики ответили так. // Военно-исторический журнал. 1989, № 5. С. 32.

[118] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 2. С. 61.

[119] Соколов В.В. Германский посол в Москве в 1934-1941 годах Ф. Шуленбург – противник войны с Советским Союзом. // ННИ. 2010, № 2. С. 165.

Foarte interesant este comentariul lui Gorodeţkii referitor la poziţia lui Schulenburg şi a MAE-ului german în ansamblu în problema viitorului război cu URSS: „Hitler de mai multe ori a transferat audienţa lui Schulenburg… Weizsäcker a căzut totalmente de acord cu nota informativă a lui Schulenburg, în acel moment transmisă lui Hitler. El l-a preîntâmpinat pe Ribbentrop că războiul contra Rusiei «se va sfârşi cu o catastrofă». Ultimul nu-şi exprima opinia faţă de problemele în cauză, dar din contactele cu consilierii lui Weizsäcker a înţeles că reichministrul deloc nu împărtăşeşte poziţia lui Hitler. În cele din urmă aceste eforturi s-au soldat cu succes: Ribbentrop s-a adresat personal la Hitler şi a căpătat acordul lui de a-l primi pe Schulenburg. Pare-se către momentul acestei întâlniri Ribbentrop devenise un părtaş ferm al poziţiei pe care o apăra Schulenburg şi alţii. Cu toate acestea, el juca partida proprie cu o mare precauţie. Iniţial el prefera să determine poziţia lui Hitler şi numai după asta să-şi asume careva obligaţiuni… În acea iarnă a lui 1941 Weizsäcker nu mai puţin de două ori a discutat îndelungat cu Ribbentrop, aducând minuţios un întreg sistem de argumente împotriva războiului contra Rusiei. La 6 martie 1941 el a pregătit o notă informativă vastă în care şi-a expus argumentarea contra războiului cu URSS şi chiar pleda pentru o alianţă militară... În cele din urmă, la 28 aprilie Hitler l-a primit pe Schulenburg în audienţă la Reichskanzlei.

…Ribbentrop mai spera să-l convingă pe Hitler – cum a reuşit s-o facă după vizita lui Molotov – de ineficienţa cursului ales... Hitler a cerut de la Ribbentrop un «sprijin necondiţionat» şi l-a preîntâmpinat: mai mult niciun fel de demersuri; i-a interzis să vorbească la tema dată cu oricine; niciun fel de diplomaţie, a spus el, nu-l va face să-şi schimbe părerea referitor la poziţia Rusiei, care era pentru el absolut clară, diplomaţia îl putea doar lipsi de-o aşa armă tactică, cum era atacul prin surprindere. Confruntându-se de intransigenţa lui Hitler, Ribbentrop a cedat şi a ocupat o poziţie tipică de supunere servilă... Pe Schulenburg, care pleca de la Berlin în grabă, n-au izbutit să-l informeze despre consecinţele întâlnirii lui cu Hitler”. // Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»).

Hitler i-a răspuns că nici el personal nu crede că „Rusia poate fi indusă în eroare să atace Germania”[120]. La 24 mai ambasadorul german trimite la MAE o informaţie, în care menţionează că sarcina primordială a „politicii externe sovietice constă în evitarea confruntarii cu Germania. Acest lucru se vede din poziţia guvernului sovietic din ultimele săptămâni, din tonalitatea presei sovietice care examinează evenimentele ce se referă la Germania printr-o formă conciliantă, şi prin respectarea înţelegerilor economice încheiate cu Germania”[121].

La întrebarea Tribunalului de la Nürnberg dacă însuşi comandamentul hitlerist avea careva date despre pregătirea Uniunii Sovietice pentru atacarea Germaniei, Paulus a răspuns: „Notabil este faptul că nu era nimic cunoscut despre pregătirile din partea Rusiei... Începutul războiului a fost cronometrat cu cel mai favorabil timp pentru mişcarea marilor unităţi militare prin teritoriul Rusiei. Posibilitatea unei astfel de mişcări era aşteptată către mijlocul lunii mai. Şi în conformitate cu aceasta au fost întreprinse toate pregătirile… Acest plan însă a fost schimbat, deoarece la sfârşitul lui martie Hitler s-a hotărât... să atace Iugoslavia... Din cauza deciziei sale de-a ataca Iugoslavia Hitler a schimbat termenele invaziei. Invazia trebuia să fie amânată aproximativ cu cinci săptămâni, adică ea se planifica pentru a doua jumătate a lunii iunie”[122].

În faţa noastră avem un document semnat de Keitel: „Conţinutul: pregătirea operaţiunii «Barbarossa»”: „Începutul operaţiunii «Barbarossa» în urma desfăşurării operaţiunilor din Balcani se transferă minimum cu două săptămâni”[123]. Să continuăm la nesfârşit enumerarea mărturiilor nu-i niciun sens. Ele demonstrează doar una: nici Hitler, nici asociaţii săi nu credeau în posibilitatea năvălirii Uniunii Sovietice asupra Germaniei în vara anului 1941 şi ştiau că URSS nu doreşte acest lucru şi nu-i gata de asta[124].

Acuzatorul american Olderen a declarat la proces: „Consider că documentele pe care eu le-am prezentat şi le-am citat sunt mai mult decât suficiente pentru a stabili definitiv caracteril premeditat şi calculat al pregătirii militare pentru invazia împotriva Uniunii Sovietice. Începând cu aproape un an până la săvârşirea acestei crime, complotiştii nazişti au planificat minuţios şi au pregătit cu meticulozitate fiecare detaliu militar al agresiunii împotriva Uniunii Sovietice... Invazia în teritoriul Uniunii Sovietice este unul din cele mai bine gândite din timp atacuri din istoria universală asupra statului vecin”[125].

---

[120] Ширер У. «Барбаросса»: очередь России. // ННИ. 1991, № 5. С. 167; vezi de asemenea: Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 163; Некрич Р.М. 1941. 22 июня. С. 129; Гареев М.А. Ещё раз к вопросу: готовил ли Сталин превентивный удар в 1941 г. // ННИ, 1994, № 2. С. 200-201.

În context este semnificativ următorul episod. În zilele când se pregătea atacul hitlerist contra URSS, volumul lui Caulaincourt despre campania lui Napoleon în Rusia a nimerit în mâinile consilierului ambasadei germane la Moscova Hilger. Şi iată ce scrie el în memoriile sale în legătură cu aceasta: „Citind amintirile lui Caulaincourt, am fost impresionat de descrierea autorului cum el încerca foarte insistent să-l convingă pe Napoleon în favoarea păstrării celor mai bune relaţii cu Rusia. Acest loc în carte îmi amintea atât de viu punctul de vedere al lui Schulenburg, pe care acesta îl exprima de fiecare dată, când avea posibilitate să stea de vorbă cu Hitler privitor la tema Uniunii Sovietice, că eu am încercat să folosesc această coincidenţă şi mi-am permis o poznă cu ambasadorul.

Într-o zi, când ambasadorul a intrat la mine, i-am spus că recent am primit o scrisoare confidenţială de la un amic de la Berlin; în ea este o informaţie foarte interesantă despre ultima convorbire a ambasadorului cu Hitler. Contele Schulenburg şi-a exprimat uimirea, deoarece avea temei să considere că această convorbire era cunoscută la Berlin doar unui număr foarte mic de oameni. «Oricum, am spus eu, iată textul ei». Cu aceste cuvinte am început să-i citesc un fragment din cartea lui Caulaincourt, pe care cu grijă am ascuns-o de Schulenburg, incluzând-o în mapa pentru documente. Citind, eu n-am adăugat şi n-am eliminat niciun cuvânt din textul lui Caulaincourt. Eu doar am schimbat numele personajelor – Napoleon cu Hitler, iar Caulaincourt cu Schulenburg. Ambasadorul a manifestat o colosală şi sinceră uimire. «Cu toate că, posibil, aceasta nu este acea înscriere pe care am făcut-o eu după întâlnirea cu Hitler, a exclamat el, cu toate acestea, textul aproape cuvânt cu cuvânt coincide cu ceea ce i-am spus atunci lui Hitler. Eu am folosit în discuţia cu el anume aceste expresii. Vă rog, arătaţi-mi de unde-i această scrisoare».

Când i-am întins ambasadorului volumaşul ascuns cu memoriile lui Caulaincourt, uimirea lui se dovedi ilimitată, deoarece coincidenţa era cu adevărat una izbitoare”. // Vezi: Полторак А.И. От Мюнхена до Нюрнберга. С. 177; Полторак А.И. Нюрнбергский эпилог. С. 291.

[121] Канун и начало войны. Документы и материалы. С. 227; Нюрнбергский процесс. Т. 2. С. 555-556.

Această concluzie este confirmată nu doar de documentele germane, ci şi de cele române. Astfel ambasadorul României la Moscova Grigore Gafencu la 12 iunie 1941 scria la MAE că „guvernul sovietic, prezidat de dl Stalin, se străduieşte să dea mai departe puterilor Axei şi statelor apropiate de aceste puteri dovezi de bună voinţă... Rapoturile pe care legaţia noastră le întreţine cu Comisariatul pentru Afacerile Străine ne-au îngăduit să observăm că şi faţă de noi... autorităţile sovietice caută să se arate binevoitoare şi bine intenţionate... Intenţiile cele mai împăciuitoare sunt manifestate, fireşte, puternicului vecin, Reichului german... Se pune însă întrebarea, dacă guvernul german cere sau dacă acceptă asemenea dovezi? ...La Comisariatul pentru Afacerile Străine atmosfera e limpede şi paşnică”. // Gafencu Gr. Misiune la Moscova. Culegere de documente. Bucureşti, 1995. P. 217-218, 220.

În raportul său din 1 august 1941 către MAE M. Antonescu Gafencu de asemenea menţionează că atacul hitlerist din 22 iunie a fost absolut unul neaşteptat: „Am motive să cred că nici chiar ambasada Germaniei nu fusese informată cu precizie despre iminenţa conflictului”. // Ibid. P. 228.

[122] Нюрнбергский процесс. Т. 2. С. 602-603.

[123] К вопросу о людских ресурсах и численности вооружённых сил Германии во второй мировой войне. // ВИЖ, 1959, № 4. С. 92.

[124] Vezi: Анфилов В.А. Незабываемый сорок первый. М., 1989. С. 109-111.

[125] Нюрнбергский процесс. Т. 2. С. 540, 534.

În contextul celor expuse, trezeşte ca minimum nedumerire interpretarea de către unii istorici a măsurilor îndreptate în vederea consolidării apărării ţării nu ca o reacţie de răspuns la acţiunile inamicului care s-a concentrat pentru atac la hotarele sovietice de vest, ci în calitate de acţiuni premeditate ale Kremlinului cu scopul de-a ataca „Germania iubitoare de pace”!

Istoricul german G.-I. Schöps a ajuns la concluzia că „tendinţa Rusiei de a ataca Germania, prin ce Hitler încercă să-şi fundamenteze versiunea războiului preventiv, în realitate nu exista. O ameninţare a hotarelor germane de est din partea trupelor ruse în acel an de război n-a fost stabilită”. La fel ca şi Manstein, autorul numeşte dislocarea diviziilor sovietice de-a lungul hotarului de vest „desfăşurare pentru orice eventualitate”[126].

Gradul de pregătire al Armatei Roşii de război. Dacă pentru cineva cele expuse nu sunt destul de convingătoare, putem continua sistemul de argumente în favoarea tezei că în 1941 Uniunea Sovietică nu numai că nu se pregătea să atace Germania nazistă, dar nici n-o putea face. Ce-i drept, înainte de-a prezenta întreg sistemul de argumente care demonstrează că trupele sovietice nu erau pregătite pentru ofensivă, vom reproduce pe scurt argumentarea lui Gorodeţkii care ne demonstrează inconsistenţa tezelor lul Rezun: „Faptul că însăşi construcţia raioanelor fortificate n-a fost finisată nu constituie o manifestare de neglijare a apărării din cauza preocupării cuiva de intenţii agresive. Cauza era mult mai prozaică; în mare măsură o aşa stare de lucruri s-a creat din cauza lipsei materialelor de construcţie – a cimentului, lemnului, sârmei ghimpate. Nu ajungea nici timp. Suvorov induce cititorul în eroare, desfăşurând un scenariu seminebun, conform căruia Stalin concentra masiv trupele sale, pregătindu-le de atac împotriva nemţilor”[127].

Către 22 iunie 1941 raportul de forţe dintre trupele sovietice şi cele germane constituia pe prima linie 1:2 (2,9 mln contra 5,5 mln, din care 3,3 mln numărau trupele terestre germane). Dacă Stalin se pregătea să-l atace pe Hitler, el trebuia să-şi mărească efectivul armatei aproximativ de 2,5-3 ori. Având în vedere starea reţelei sovietice de transport, nivelul de mecanizare al Armatei Roşii şi alţi factori, ajungem la concluzia că mobilizarea şi transportarea trupelor în districtele de lângă frontieră putea dura minimum 1-2 luni (în dependenţă de regiune). Încă aproape o lună se cerea pentru desfăşurarea lor. Adică, pentru crearea unei grupări superioare celei germane şi concentrarea ei pentru ofensivă, comandamentul sovietic avea nevoie de minimum 2-3 luni. Aceasta însemna că măsurile pregătitoare puteau fi finalizate nu mai devreme decât la sfârşitul lui august – începutul lui septembrie. A declanşa ofensiva după acest termen nu avea niciun sens.

Dar nici în primele zile ale lunii septembrie Armata Roşie, chiar fiind complet mobilizată, n-ar fi putut începe ofensiva, deoarece rezerviştii chemaţi la slujbă aveau nevoie de-o anumită pregătire militară. Aceasta amâna invazia contra Germaniei încă pentru o lună-două. În contextul celor expuse trebuie să menţionăm că liderii de la Kremlin aveau o închipuire relativ corectă despre forţele blocului fascist concentrate la hotarul sovietic – 4,5 mln de oameni[128]. Astfel, pentru a le ataca era nevoie de mărit efectivul trupelor sovietice minimum până la 7 mln de oameni. După cum am văzut, aceasta se putea întâmpla nu mai devreme decât peste 3-4 luni.

Izvoarele mărturisesc: Stalin conştientiza faptul că armata era sleită de puteri din cauza represiunilor, şi la mijlocul anului 1941 era încă destul de departe de nivelul necesar de capacitate de luptă. Locul ei cel mai slab consta în lipsa cadrelor calificate de comandă de toate nivelurile[129]. În ajunul războiului numai în trupele terestre lipseau circa 67 de mii de comandanţi sau 16%, iar în districtele de lângă hotar această cifră alcătuia 17-25%. Deficitul din componenţa FMA atinsese 32,25%, în FMM – 22,4%[130]. Aproape 75% din personalul de comandă avea un stagiu de aflare în funcţie de doar câteva luni[131].

---

[126] Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 54.

[127] Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»).

[128] La data de 15 martie 1941 serviciile speciale sovietice apreciau efectivul armatei germane în număr de 8 mln de oameni: 260-272 de divizii, dintre care – 220 de infanterie, 20 de tancuri, 21-22 motorizate; 11-12 mii de tancuri, 52 mii de tunuri, 9200 de avioane. // Павлов А.Г. Советская военная разведка накануне Великой Отечественной войны. // ННИ. 1995, № 1. С. 55.

[129] Перечнев Ю.Г. О некоторых проблемах подготовки страны и Вооружённых Сил к отражению фашистской агрессии. // ВИЖ, 1988, № 4. С. 45; Крикунов В.П. Куда делись танки. // ВИЖ, 1988, № 6. С. 29.

Istoricul israelitean Aharon Shneer a calculat că „din 837 de oameni care au primit în noiembrie 1935 grade militare superioare (de la colonel până la mareşal al Uniunii Sovietice), 720 au fost represaţi. În una din informaţiile sale, continuă autorul, serviciul german de spionaj a determinat în felul următor consecinţele represiunilor: «60-70% din comandanţii supremi ai FA care aveau experienţă de luptă au căzut victime ale unei mari epurări din vara anului 1937… Capacităţile şi experienţa majorităţii celor numiţi în funcţiile cele mai înalte nu corespund cerinţelor pentru a dirija marile unităţi armate. Comandamentul suprem şi cel inferior este foarte slab. El se caracterizează prin lipsa de experienţă, independenţă şi iniţiativă»”. // Шнеер А. Плен. Т. 1. С. 115.

[130] Киршин Ю.Я., Романичев Н.М. Накануне 22 июня 1941 г. (по материалам военных архивов). // ННИ, 1991, № 3. С. 5; Лето 1941. Украина. Документы и материалы. Хроника событий. Киев. 1991. С. 15.

În anii din ajunul războiului au fost represaţi peste 40 de mii de comandanţi ai Armatei Roşii şi doar ceva mai mult de 11 mii au putut reveni în funcţie şi lua parte la luptele Marelui război pentru apărarea Patriei. Victime ale terorii staliniste au devenit 3 mareşali (V.K. Bliuher, A.I. Egorov şi M.N. Tuhacevskii) din 5, 2 comandarmi de rangul 1 din 4, 12 comandarmi de rangul 2 din 12, 60 de comandanţi de corp de armată din 67, 136 de comandanţi de divizie din 199, 221 de comandanţi de brigadă din 397, opt amirali de rangul 1 şi 2. Printre cei represaţi au fost trei

Iată ce comunica comandantul districtului militar Transcaucazian N.V. Kuibîşev (fratele lui V.V. Kuibîşev) la şedinţa Consiliului Militar Suprem din noiembrie 1937 referitor la situaţia creată: „O să apelez la fapte. La moment trei divizii sunt conduse de căpitani. Problema însă nu-i în grad, ci, să zicem, în faptul că divizia Armenească este condusă de-un căpitan care până la aceasta n-a comandat niciun regiment, nici măcar un batalion, el a comandat doar o baterie. La noi în divizia Azerbaidjeană este un maior. Până acum el n-a comandat niciun regiment, niciun batalion şi pe parcursul ultimilor ani a fost profesor la o şcoală militară. Cum poate fi un bun comandant al diviziei Gruzine Djabahidze, care până la asta a fost comandant de companie doi ani şi alt stagiu de comandă nu are?”[132]

Doar la 7-8 martie 1941 au intrat în funcţie 4 comandanţi de armată, 42 comandanţi ai corpurilor de armată, 117 comandanţi de divizie[133]. Iar în total în anii 1940-1941 pentru prima dată au fost numiţi în funcţie 82% dintre comandanţii de districte militare, 53% dintre comandanţii de armată, 68,6 dintre comandanţii corpurilor de armată, 71,8% dintre comandanţii de divizie. Şi o aşa situaţie nu-i întâmplătoare, deoarece în anii represiunilor au fost omorâţi de patru ori mai mulţi generali decât în perioada Marelui război pentru apărarea Patriei[134]. În acest sens general-colonelul Gorkov scria: „Către începutul războiului statele de comandă au fost completate cu nume concrete. Problema însă consta în faptul că aproape toţi dintre ei aveau stagiu de conducere de la 6 până la 18-24 luni. Evident, cu asemenea cadre este greu nu doar să lupţi, ci şi să ocupi o poziţie iniţială pentru luptă”[135]. Cu adevărat, în ajun de război Armata Roşie „şchiopăta de ambele picioare”[136].

Toate acestea nu puteau să nu se răsfrângă negativ asupra evoluţiei evenimentelor după începutul războiului, deoarece calitatea conducerii trupelor în primele luni de după 22 iunie lăsa de dorit[137]. Ba mai mult, în districtele de vest 2/3 din efectiv îl constituiau soldaţii cu un termen de serviciu de până la un an, dintre care 50% au fost înrolaţi în 1941[138]. Această stare de lucruri nu putea să nu influenţeze negativ nivelul de pregătire de luptă al ostaşilor de rând. Cu alte cuvinte, Armata Roşie era slab pregătită şi nu era gata pentru un război de proporţii. Conducerea sovietică spera că încă un an paşnic va fi destul pentru a depăşi aceste neajunsuri. Iar fără asta nu putea fi nici vorbă de-o careva campanie spre Vest. Aceleaşi izvoare ne spun că dictatorul de la Kremlin cu adevărat se temea de forţa germană[139]. Despre care atac preemptiv putem vorbi, dacă şi după ce la

---

locţiitori ai narcomului apărării, comisarul poporului al FMM, 16 comandanţi ai districtelor militare, 25 de locţiitori ai lor, 25 de şefi de cartiere ale districtelor, flotelor şi locţiitori de-ai lor. Fără comandanţi au rămas toate cele 16 districte şi 5 flote, 33 de corpuri de armată, 76 de divizii, 291 de regimente. S-a ajuns până într-acolo că în Transcaucazia trei divizii erau comandate de nişte căpitani, iar Divizia gruzină – de-un maior. Trupele districtului militar Siberian un timp îndelungat erau conduse de-un căpitan. Aceasta devinise una din cauzele de ce comandamentul german considera forţele armate sovietice incapabile de luptă. // Vezi: Кузнецов И.И. Генералы 1940 года. // ВИЖ, 1988, № 10. С. 29; Киршин Ю.Я., Романичев Н.М. Накануне 22 июня 1941 г. (по материалам военных архивов). // ННИ, 1991, № 3. С. 4; Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». М., 1990. С. 7-8; Горьков Ю.А. Кремль. Ставка. Генштаб. Тверь, 1995 (militera.lib.ru/research/gorkov2/index.html).

[131] Ce-i drept, este necesar de menţionat că această stare de lucruri avea şi un caracter obiectiv şi n-a fost excepţional doar o consecinţă a „epurărilor” staliniste. „De unde a apărut insuficienţa cadrelor de comandă din ajunul războiului despre ce atât de mult le place să scrie demascatorilor lui Stalin? se întreabă I. Pîhalov. Problema e că în acel timp din cauze absolut clare a crescut brusc numărul Armatei Roşii. Se creau zeci de mii de funcţii de ofiţeri care trebuiau completate. Astfel, dacă în alocoţiunea sa de la plenara CC al PC(b)U din februarie-martie 1937 K.E. Voroşilov a anunţat că «armata conform statelor posedă 206 mii de comandanţi», apoi către 15 iunie 1941 numărul total de comandanţi (fără componenta politică, FMA, FMM şi NKVD) alcătuia conform listei 439143 de oameni sau 85,2% din state”. // http://www.fictionbook.ru/ru/author/piyhalov_igor/velikaya_obolgannaya_voyina.

[132] militera.lib.ru/research/gorkov2/index.html.

[133] Киршин Ю.Я., Романичев Н.М. Накануне 22 июня 1941 г. (по материалам военных архивов). // ННИ, 1991, № 3. С. 5.

[134] Романичев Н.М. «Красная Армия всех сильней»? // ВИЖ, 1991, № 12. С. 3.

[135] militera.lib.ru/research/gorkov2/index.html.

[136] Заключительная речь народного комиссара обороны Союза ССР Героя и Маршала Советского Союза С.К. Тимошенко на военном совещании 31 декабря 1940 г. // ВИЖ, 1992, № 1. С. 22.

[137] Despre haosul ce domnea în FMA, trupele sovietice terestre în primele săptămâni ale războiului vezi documentele serviciilor de contraspionaj: Мельтюхов М.И. Начальный период войны в документах военной контрразведки (22 июня – 9 июля 1941 г.). // Мельтюхов М., Осокин А., Пыхалов И. Трагедия 1941-го. Причины катастрофы. С. 7-28, 29-93.

[138] Киршин Ю.Я., Романичев Н.М. Накануне 22 июня 1941 г. (по материалам военных архивов). // ННИ, 1991, № 3. С. 11.

[139] În particular despre aceasta ne mărturiseşte Gh. K. Jukov. Într-o conversaţie cu K. Simonov el spunea că „războiul din Finlanda i-a demonstrat lui Hitler slăbiciunea armatei noastre. Dar concomitent ea i-a arătat acest lucru şi lui Stalin. Acesta era bilanţul tragic al anilor 1937-1938. Dacă am compara pregătirea cadrelor noastre din 1936, din ajunul acestor evenimente şi în 1939, după ele, vom observa că nivelul pregătirii de luptă a trupelor noastre a scăzut drastic. Armata, începând de la regimente, nu doar că a fost decapitată, ea a fost de asemenea demoralizată de aceste evinemente. Observăm o scădere uriaşă a disciplinei, lucrurile ajungeau la absenţe neautorizate din unităţi, la dezertări. Mulţi comandanţi erau dezorientaţi, fiind incapabili să facă ordine”. // Маршал Жуков: полководец и

22 iunie 1941 a avut loc invazia hitleristă contra URSS, Armata Roşie a primit un ordin de-a respinge ofensiva, dar fără a traversa hotarul de stat?![140].

În plus, după cum s-a menţionat deja, procesul de reînnarmare a Armatei Roşii cu tehnică modernă se afla doar în stare incipientă şi fără finalizarea lui ea nu putea câştiga războiul. Pentru aceasta era nevoie de timp. Industria sovietică încă nu era trecută pe picior de război (cu toate că gradul militarizării ei în 1941 îl depăşea cu mult pe cel al democraţiilor occidentale din 1939) şi în acest sens era net inferioară celei germane.

În context se naşte o obiecţie: partea sovietică în plan tehnic era numeric superioară celei germane. Uniunea Sovietică dispunea de aproximativ 23 de mii de tancuri şi peste 20 de mii de avioane, pe când la hotarele sovietice Hitler a concentrat 4,3 mii de tancuri şi 5 mii de avioane (din care 4 mii germane). Aceste cifre însă necesită unele precizări: din cele peste 23 de mii de tancuri (dintre care 10150 se aflau în districtele de la hotarul de vest[141]) de care dispunea partea sovietică, mai puţine de 2 mii erau de model nou („T-34" şi „KV" – 1861 – erau chiar superioare celor mai bune modele germane), restul fiind moral absolut învechite şi după principalii parametri nu corespundeau cerinţelor unui război modern: grosimea blindajului (antiglonţ) şi puterii focului (multe erau înzestrate doar cu mitraliere). În plus, numai 30% din ele erau funcţionale[142]. În acelaşi timp majoritatea absolută a maşinilor germane erau de model nou („T-3" şi „T-4" – aveau blindaj antitanc şi tun).

Astfel, sub aspect calitativ după aceşti parametri germanii depăşeau trupele sovietice. Situaţia era identică şi în cazul aviaţiei de luptă. O mare forţă de foc reprezenta artileria sovietică şi după parametrii de luptă o depăşea pe cea germană, însă ea era prost mecanizată. În plus, FA sovietice duceau lipsă de mijlloace tehnice cum erau radioul, automobilele, utilajul ingeneresc, mijloacele pentru reparare, pentru transportarea şi alimentarea cu combustibil, fără de care acel mare număr de tancuri, avioane şi artilerie nu putea fi folosit în luptă. 45% din parcul de automobile era defectat, lipseau piesele de rezervă, drumurile erau într-o stare îngrozitoare, nivelul de calificare profesională a şoferilor era extrem de scăzut[143]. În condiţiile acestei calităţi extrem de joase a nivelului de pregătire a trupelor, conducerea militaro-politică de vârf a URSS, chiar dacă o dorea, nu se putea gândi la o ofensivă contra Germaniei.

Dar şi aici pot apărea obiecţii: ne având supremaţie calitativă, dar dispunând de-o superioritate cantitativă, Stalin putea ataca prin surprindere, dacă Hitler nu i-ar fi luat-o înainte. Posibil, dacă s-ar fi pregătit de aceasta. Dar aici mai e o problemă – partea sovietică nu era pregătită de atac. În calitate de argument ne serveşte şi acel fapt că cea mai mare parte a tehnicii de luptă sovietice (tancuri, avioane) era fără echipaje şi se afla în stare de conservare. Pentru deconservarea ei erau necesare o lună-două, deoarece potenţialul personal de deservire a ei, de exemplu al tancurilor, consta din tractorişti, ocupaţi în acel moment în economia naţională. Reprofilarea lor de asemenea necesita timp (o lună-două). Astfel, transformarea tehnicii sovietice în mari unităţi blindate şi de tancuri era o chestiune de timp. Şi dacă, să zicem, Stalin intenţiona să-l atace pe Hitler în iulie 1941, el o putea face în acel moment doar fără gigantica sa armadă de tancuri. Evident, o asemenea presupunere este absurdă.

Analogică era situaţia şi cu avioanele sovietice[144], care în majoritatea lor stăteau pe aerodromuri fără echipaje[145]. Ba mai mult: când după 22 iunie wehrmachtul înainta vertiginos în adâncul teritoriului sovietic, o

---

человек. Т. 2. М., 1988. С. 203; vezi de asemenea: «Сталин испытывает страх перед вермахтом». Из дневника Й. Геббельса. // ВИЖ, 1995, № 4. С. 29; Зимарин О.А. Миф «Ледокола». // ВИЖ, 1995, № 4. С. 34.

[140] Директива №2 Народного комиссара обороны СССР, отправленная в войска 22 июня 1941 г. в 7 часов 15 минут за подписью Тимошенко, Жукова и Маленкова. // Лето 1941. Украина. Документы и материалы. С. 109.

Ba mai mult, cum ne mărturisesc nu doar evenimentele ulterioare, ci şi documentele, Armata Roşie s-a pomenit nepregătită chiar şi pentru luptele defensive în scopul respingerii atacului împotriva ţării proprii. În context, prin ordinul narcomului apărării din 19 iunie 1941, semnat de Timoşenko şi Jukov, s-a întreprins ultima încercare din ajunul invaziei hitleriste de-a înlătura uluitoarea nepăsare, în care se aflau trupele din districtele de lângă frontieră. // Лето 1941. Украина. Документы и материалы. С. 88-89.

[141] Крикунов В.П. Куда делись танки. // ВИЖ, 1988, № 6. С. 29.

[142] Vezi: Великая Отечественная война Советского Союза. 1941-1945. Краткая история. М., 1970. С. 42; История второй мировой войны. 1939-1945. Т. 3. М., 1974. С. 420-421; Оружие победы. М., 1987. С. 209; Крикунов В.П. Куда делись танки. // ВИЖ, 1988, № 6. С. 29; Ивашов Л.Г. В последние предвоенные. // ВИЖ, 1989, № 11. С. 14.

[143] Киршин Ю.Я., Романичев Н.М. Накануне 22 июня 1941 г. (по материалам военных архивов). // ННИ, 1991, № 3. С. 7-8; Крикунов В.П. Куда делись танки. // ВИЖ, 1988, № 6. С. 29; Романичев Н.М. «Красная Армия всех сильней»? // ВИЖ, 1991, № 12. С. 6, 7.

[144] Astfel, în districtele de lângă hotarul de vest au sosit 1540 de avioane de model nou, dar le-au însuşit doar 208 echipaje. În plus, pe teritoriile alipite în 1939-1940 nu ajungeau aerodromuri – numărul lor constituia doar jumătate din necesităţile FMA din districtele de vest, fapt ce crea o aglomeraţie colosală de avioane şi le uşura nemţilor nimicirea lor în masă. // Киршин Ю.Я., Романичев Н.М. Накануне 22 июня 1941 г. (по материалам военных архивов). // ННИ, 1991, № 3. С. 8, 9; Перечнев Ю.Г. О некоторых проблемах подготовки страны и Вооружённых Сил к отражению фашистской агрессии. // ВИЖ, 1988, № 4. С. 44; Романичев Н.М. «Красная Армия всех сильней»? // ВИЖ, 1991, № 12. С. 7.

[145] Alexander Vert scrie în legătură cu aceasta: „Către ziua de 22 iunie aviatorii districtului militar Baltic s-au aflat în zbor doar câte 15 ore, iar aviatorii districtului militar Kiev – doar câte 4 ore. Cifrele sunt uluitoare, dacă ne

mulţime de tancuri sovietice au nimerit în mâinile nemţilor fără să părăsească locul parcării. Şi oricât ar fi în aparenţă de straniu acest lucru, ele n-au fost folosite de nemţi[г] din cauză că erau tehnic învechite[146]. Din această cauză ele nu se mai produceau nici în URSS, şi în cazul unui eventual război preventiv contra Germaniei, n-ar fi putut să joace un rol important.

Cu alte cuvinte, concluzia poate fi una: acea superioritate numerică colosală de care dispunea Uniunea Sovietică în tancuri şi avioane nu-i era de mare folos din cauza gradului învechit al tehnicii militare sovietice. În 1941 ea nu putea fi aplicată eficient, deoarece-i ceda tehnicii germane şi, respectiv, nu i se putea opune şi nu era completată cu echipaje de luptă.

Mai exista şi cea de-a treia cauză: în 1939 conducerea sovietică a săvârşit o gravă greşeală organizatorică – a desfiinţat corpurile de armată de tancuri, împărţindu-le în regimente şi batalioane[147]. Acest lucru imediat a redus posibilităţile lor ofensive: este cunoscut că forţa tancurilor constă în aplicarea lor în masă (fapt demonstrat de Gh. K. Jukov în august 1939 în timpul luptelor de lângă Halhin-Gol), în caz contrar efectul folosirii lor practic poate fi redus la zero. Conştientizându-şi greşeala, în 1941 conducerea sovietică a încercat s-o repare, dar până la 22 iunie realizarea acestui lucru s-a reuşit doar parţial. Către acest moment în Armata Sovietică au fost restabilite doar brigăzile de tancuri, fapt ce constituie un argument în plus în favoarea tezei că în acel moment o ofensivă masivă sovietică în vest era imposibilă.

Ce-i drept, pot fi obiecţii – către 22 iunie în districtele de vest erau 20 de corpuri de armată mecanizate. Dar în asta-i şi problema – ele existau doar pe hârtie[148], real având doar structuri incomplete de conducere. Majoritatea acestora au început să fie create doar în martie 1941. Către începutul războiului niciunul din aceste corpuri de armată nu era completat conform normelor nici cu personal, nici cu tehnică militară. Gradul de completare cu tehnică militară (inclusiv tancuri de model învechit) constutuia 30-53%. Un şir de corpuri de armată (13, 17, 20, 24) din cauza numărului mizer de tancuri în genere nu prezentau unităţi mecanizate[149].

„Oricât de impunătoare păreau aceste corpuri de armată pe hârtie, niciunul din ele nu era completat cu tancuri şi alte maşini, menţionează istoricul american David Glantz. Referitor la comandamentul lor, la pregătirea efectivului, la starea telecomunicaţiilor şi la asigurarea tehnico-materială corpurile de armată mecanizate de asemenea nu erau utile pentru operaţiuni de luptă de mare intensitate”[150].

Justeţea acestei concluzii este confirmată şi de cunoscutul teoretician şi istoric militar englez Liddell Hart: „Succesele iniţiale nemţii le-au obţinut, deoarece inamicul ceda sub aspectul înzestrării tehnice. Cu toate că ruşii dispuneau de-o superioritate considerabilă în tancuri, numărul total de mijloace motorizate era într-atât de limitat, încât trupele de tancuri şi blindate nu aveau nici măcar destule mijloace mecanizate. Aceasta crea obstacole serioase în vederea respingerii loviturilor grupărilor de tancuri germane”[151].

Mareşalul Uniunii Sovietice K.K. Rokossovskii[152], la începutul războiului comandant al corpului de armată mecanizat Nr. 9, scria: „Problema consta în faptul că corpul de armată numai se numea mecanizat. Cu amărăciune priveam în marş la tancurile noastre învechite T-26, BT-5 şi puţinele BT-7, înţelegând că ele nu vor rezista la operaţiuni de luptă îndelungate. Nu mai pomenesc deja că şi aceste tancuri constituiau doar o tre-

---

amintim că în aviaţia americană, de exemplu, pentru a lua parte la operaţiunile de luptă aviatorul trebuia să se afle în aer 150 de ore”. // Верт А. Россия в войне. С. 91.

[г] Nota redactorului ştiinţific: O parte din tancurile sovietice capturate germanii le-au transmis românilor, iar o parte le-au folosit totuşi singuri.

[146] Majoritatea tancurilor sovietice erau de model BT şi T-26 şi aveau o rezervă de călătorie de 40 – 150 de motoore. // Крикунов В.П. Куда делись танки. // ВИЖ, 1988, № 6. С. 29; Перечнев Ю.Г. О некоторых проблемах подготовки страны и Вооружённых Сил к отражению фашистской агрессии. // ВИЖ, 1988, № 4. С. 43.

[147] La 21 noiembrie 1939 corpurile de armată de tancuri au fost lichidate. La 9 iunie 1940 narcomul apărării a aprobat planul creării unor noi corpuri de armată mecanizate. // Крикунов В.П. Куда делись танки. // ВИЖ, 1988, № 6. С. 28; Перечнев Ю.Г. О некоторых проблемах подготовки страны и Вооружённых Сил к отражению фашистской агрессии. // ВИЖ, 1988, № 4. С. 43.

[148] Орджилл Д. Самый лучший танк в мире. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. М., 1988. С. 244-245.

[149] Начальный период войны. М., 1974. С. 261; Горьков Ю.А. Кремль, Ставка, Генштаб. Тверь. С. 85; Безыменский Л.А. О «плане Жукова» от 15 мая 1941 г. // ННИ. 2000, № 3. С. 63.

În acele condiţii comandamentul sovietic trebuia să completeze cu tehnică un număr mai mic de corpuri de armată, aproximativ 8-10, dar care ar fi fost capabile de luptă. În realitate însă conducerea stalinistă a pornit pe calea cea mai ineficientă, începând completarea concomitentă a tuturor celor 20 de corpuri de armată şi realizând doar una – în Armata Roşie către 22 iunie nu era nicio unitate mare de tancuri bună de luptă!

[150] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.

[151] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 153.

[152] Rolul lui extraordinar în zdrobirea hoardelor hitleriste în anii Marelui război pentru apărarea Patriei este imposibil de supraapreciat. Din constelaţia remarcabilă de conducători de oşti sovietici el este unicul care la sigur poate fi pus în acelaşi rând cu „mareşalul Victoriei” Gh. K. Jukov.

Despre viaţa şi activitatea lui K.K. Rokossovskii vezi eseul: Рубцов Ю.В. «Советский Багратион» маршал К.К. Рокоссовский (1996-1968). // ННИ, 2004, № 6.

ime din cele prevăzute conform statelor. Iar infanteria motorizată a celor două divizii de tancuri! Automobilele cuvenite lipseau, şi deoarece se considera motorizată, nu erau nici cai”[153]. Şi în continuare slăvitul comandant de oşti mărturiseşte că „marile unităţi germane de tancuri şi motorizate erau înzestrate cu tehnică superioară maşinilor noastre învechite T-26 şi BT... care, luând foc, ardeau ca făcliile”[154].

Ar fi cazul să menţionăm în mod special că conducerea militaro-politică a „celui de-al treilea reich” era bine informată despre superioritatea numerică colosală a tehnicii de luptă sovietice asupra celei din armata germană. Însă acest lucru pe nimeni nu-l îngrijora din motivele deja expuse mai sus – legate de caracteristicile de luptă inferioare ale acestei tehnici militare. La 3 februarie Halder îi raporta lui Hitler despre starea forţelor armate sovietice: „Numărul total de tancuri... e foarte mare (circa 10000 de tancuri contra 3,5 mii germane, dar aceste tancuri, evident, sunt preponderent inferioare)”[155].

Pe Hitler îl informau de asemenea şi pe linia FMA. Ajutorul lui Köstring Krebs[r] raporta de la Moscova: „Are loc o reînnarmare accelerată. Un nou avion de vânătoare. Un nou bombardier strategic”. Efectul acestor informaţii era foarte original – Hitler începea să reflecteze că timp pentru a ataca URSS rămâne tot mai puţin, deoarece pe lună ce trecea Armata Roşie devenea tot mai bine pregătită. Îndoieli erau multe, dar una era clar – timpul nu lucrează în favoarea Germaniei, ci pentru URSS. Plus la toate, Köstring informa că deocamdată Uniunea Sovietică este slabă: „Armata Sovietică, scria el la 8 mai 1941, a crescut neînsemnat. Comandamentul este nesatisfăcut”[156]. Astfel, timpul invaziei n-a fost ales întâmplător – Armata Roşie intrase în etapa reînarmării şi consolidării cadrelor de comandă, iar acest proces era încă departe de finalizare.

Dislocarea trupelor sovietice la hotar. Părtaşii „loviturii preventive”, pe care chipurile o pregătea Stalin în 1941, menţionează că în favoarea tezei lor mărturiseşte şi dislocarea forţelor sovietice amplasate de-a lungul hotarelor de vest ale ţării: ele erau concentrate la flancurile trupelor germane, fiind în orice moment gata de a da o lovitură. Acesta-i adevărul curat, dar ne demonstrează nu intenţiile agresive ale părţii sovietice, ci incompetenţa militară totală a părtaşilor teoriei „războiului preventiv”. Orice absolvent al oricărei şcoli militare din orice ţară ştie că în alt fel trupele nici nu pot fi dislocate, dacă comandamentul suprem împărtăşeşte concepţia conform căreia ofensiva este cel mai eficient tip de operaţiune militară, iar sarcinile puse în faţa armatei, chiar şi cele defensive, pot fi atinse doar prin ofensivă. O asemenea dislocare era dictată şi de principiul repartizării neuniforme a forţelor pe front, fără de care înfrângerea totală a armatei ce încalcă acest principiu (indiferent de faptul se apără sau se pregăteşte de atac) este absolut inevitabilă.

Evident, comandamentul sovietic a comis mai multe greşeli, inclusiv referitor la desfăşurarea concretă a trupelor de-a lungul hotarului. Astfel, de exemplu, depozitele cu echipament, muniţii, carburanţi etc. erau dislocate prea aproape de hotar, pomenindu-se după invazie în raza de acţiune a artileriei germane şi multe din ele au fost capturate de către unităţile wehrmachtului care înaintau vertiginos în adâncul teritoriului sovietic[157]. Dar acestea erau greşeli particulare şi nu de principiu. În ansamblu, în corespundere cu principiul repartizării neuniforme a forţelor pe front, dislocarea trupelor sovietice era corectă şi nici nu putea fi altfel. Ce-i drept, comandamentul ARMŢ a admis o gravă eroare în ceea ce priveşte direcţia posibilei lovituri principale a armatei germane: el a considerat că principala încercare de-a sparge frontul va fi întreprinsă de wehrmacht în direcţia de sud prin Ucraina; pe când lovitura de graţie a fost dată prin Belarusia în direcţia Moscovei. Acest lucru de asemenea s-a răsfrânt negativ în mersul operaţiunilor militare din vara anului 1941 asupra forţelor sovietice, deoarece gruparea lor de bază era localizată în Ucraina şi nu în direcţia Moscovei.

Dar şi în acest caz se cere o întrebare legitimă: de ce, dacă dislocarea trupelor era în linii mari corectă, Armata Roşie a suferit înfrângeri atât de grele şi s-a retras în adâncul ţării până la Moscova şi Stalingrad? Răspunsul e unul – ea a fost atacată prin surprindere, dovedindu-se nepregătită pentru apărare şi pomenindu-se în condiţiile unui raport de forţe absolut nefavorabil. În direcţiile principale grupările de şoc germano-fasciste aveau supremaţie triplă sau şi mai mare. Ştiind despre pregătirile armatei germane la hotarele sovietice, Stalin n-a întreprins nimic pentru a preîntâmpina invazia[158]. Şi iarăşi apare întrebarea: de ce? Oricât ar părea la prima

---

[153] Рокоссовский К. К. Солдатский долг. М., 1972. С. 12.
[154] Ibid. С. 20, 38.
[155] Безыменский Л. Особая папка «Барабаросса». С. 287.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Ultimul şef al statului major german, care s-a sinucis la Berlin în mai 1945.
[156] Ibid. С. 288; militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.
[157] Vezi: Петров Б. К наступлению готовы... // Родина, 2011, № 6. С. 16.
[158] Vezi: Кондрашов В. «Собирайте факты». Как военная разведка освещала подготовку Германии к нападению на Советский Союз. // Родина, 2011, № 6. С. 4-6.

Prezintă interes aprecierile lui Giuseppe Boffa: „Este evident că nu era uşor să te orientezi. Concomitent veneau informaţii diverse care părea că vorbeau despre diferite intenţii antagoniste ale Germaniei. Doar nu întâmplător unii dintre principalii participanţi ai evenimentelor, de exemplu guvernul Japoniei şi serviciile de spionaj engleze, dispunând de informaţie analogică, n-au putut prezice mersul evenimentelor”. // Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 14.

vedere de straniu – din cauza realismului său. El primea informaţii veridice despre concentrarea trupelor germane în Polonia şi România şi ştia că ele sunt superioare celor sovietice[159].

Cauzele scepticismului liderului sovietic în posibilitatea invaziei hitleriste în URSS în 1941. Dar concomitent Stalin era convins că ele nu sunt îndeajuns pentru lichidarea Uniunii Sovietice, chiar dacă şi vor reuşi să distrugă armatele ruseşti în bătălia de lângă hotar. Principalul în ce era încrezut Stalin a fost faptul că Germania nu avea forţe pentru a învinge Armata Roşie într-o singură blitzcampanie. Această concluzie era confirmată şi de ordinul führerului, devenit cunoscut serviciilor sovietice de spionaj, despre micşorarea producţiei de armament, respectiv nu putea fi nici vorbă despre începutul unui război antisovietic. În plus, el ştia că Hitler este absolut nepregătit pentru un război de lungă durată în condiţiile iernei ruseşti care se apropia: armata germană nu dispunea de haine călduroase, iar tehnica militară de ulei de iarnă (chiar şi posibilităţile industrial-tehnologice ale Germaniei nu erau capabile în acel moment pentru producţia lui). Şi dacă-i aşa, el nici nu va încerca să invadeze URSS.

Astfel, logica dictatorului sovietic în plan strategic era corectă. Dar sub aspect tactic el greşea, şi greşeala lui a devenit una fatală pentru zeci de milioane de oameni. Hitler însă s-a dovedit un aventurier mult mai mare decât îşi putea închipui Stalin. El s-a hotărât să atace URSS, ignorând învăţămintele istoriei şi fiind absolut nepregătit de-un mare război în condiţii de iarnă. Deci, anume acest lucru Stalin nu-l putea conceptualiza. Fiind realist, el nu putea crede că Hitler nu înţelege nişte lucruri elementare – Rusia nu poate fi învinsă într-o singură campanile-fulger, plus la toate, cu o armată neechipată pentru a depăşi gerurile aspre ruseşti. Iar faptul că „Barbarossa" se afla pe masa lui de lucru şi-i era cunoscută până în cele mai mici detalii[160], era recepţionat

---

[159] Павлов А.Г. Советская военная разведка накануне Великой Отечественной войны. // ННИ. 1995, № 1. С. 54, 55, 57-58.

[160] Ibid. С. 56; Розанов Г.Л. Сталин – Гитлер. М., 1991. С. 187; Ивашутин П.И. Стратегия и тактика вероломства. // ВИЖ, 1991, № 6. С. 10; Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 285; Наджафов Д.Г. Нейтралитет США. С. 166.

La 28 decembrie 1940 cercetaşul sovietic Ilse Stöbe a aflat conţinutul „directivei Nr. 21". La 29 decembrie despre aceasta ştia şi F.I. Golikov, care a transmis informaţia lui Stalin, Molotov, Timoşenko, Mereţkov. // Лота В. «Альта» и «Арьин». // Родина. 2011, № 10. С. 18, 21.

Ce-i drept, nu toţi cercetătorii sunt de acord cu teza, precum că lui Stalin în cele mai mici detalii i-a devenit cunoscut planul „Barbarossa" în curând după semnarea acestuia de către Hitler. În legătură cu care Alexei Isaev scrie: „Acest lucru în niciun caz nu corespunde realităţii. La 29 decembrie 1940 ataşatul militar sovietic la Berlin general-maiorul V.I. Tupikov a raportat la Moscova că «Hitler a emis ordinul despre pregătirea războiului contra URSS. Războiul va fi declarat în martie 1941»... Problema-cheie însă consta în faptul că sursa n-a văzut ea însăşi acest document. Nota de precizare conţinea următoarea informaţie: «Pregătirile pentru ofensiva contra URSS au început cu mult mai înainte, dar pentru un timp au fost oarecum suspendate, deoarece nemţii au dat greş referitor la rezistenţa Angliei. Nemţii speră să îngenuncheze Anglia în primăvară şi să-şi dezlege mâinile în est». Vom menţiona că în nota de precizare deja lipseşte data exactă a năvălirii asupra URSS, fiind înlocuită de una abstractă – «în primăvară». Faptul în sine vizavi de informaţia despre o oarecare decizie a lui Hitler referitor la URSS constituie un mare succes al serviciilor secrete sovietice. Dar tabloul este total deformat de impreciziile din nota citată. La 18 decembrie Hitler n-a emis ordinul despre pregătirea războiului contra URSS. Aceasta a avut loc cu jumătate de an mai devreme, în iunie-iulie 1940. În decembrie 1940 a fost semnat planul strategic de război contra URSS, invazia trecând din domeniul intenţiei politice în planul realizării practice. Dar mult mai rău era alta: năvălirea asupra URSS era condiţionată de scoaterea Angliei din război. Iar aceasta era o dezinformare. În directiva Nr. 21 «Barbarossa» era fixat termenul aproximativ al finisării pregătirilor militare – 15 mai 1941 şi se menţiona că URSS trebuie distrusă «încă până la sfârşitul războiului împotriva Angliei»". // Исаев А.В. Антисуворов. Десять мифов Второй мировой. С. 87-89.

De aceeaşi părere este şi M.I. Meltiuhov: „În literatură se pot întâlni afirmaţii precum că «materialul despre principalele momente ale planului „Barbarossa", aprobat de Hitler la 18 decembrie 1940 deja peste o săptămână au fost transmise de serviciile secrete la Moscova». Cu regret, aceasta nu corespunde realităţii… Astfel, cercetaşii sovietici au izbutit să capete informaţii despre faptul că Hitler a luat o anumită decizie legată de relaţiile sovieto-germane, dar conţinutul ei exact a rămas necunoscut, precum şi cuvântul-cod «Barbarossa»… Materialele care ne stau la dispoziţie nu confirmă versiunea precum că serviciile de spionaj sovietice «au reuşit să descopere intenţiile comandamentului german» şi «la timp să dezvăluie intenţiile politice şi strategice ale Germaniei»…

Conform informaţiilor Direcţiei de spionaj, menţionează în continuare M. Meltiuhov, la 1 iunie în Răsărit erau concentrate doar 41,6% din diviziile germane, iar contra Angliei – 42,6%. Rezultând din aceşti indici, nimeni la Moscova n-ar fi ajuns la concluzia despre finalizarea pregătirilor pentru invazie contra URSS. În realitate către 21 iunie contra URSS au fost desfăşurate 62% din diviziile wehrmachtului. În aşa mod, serviciile secrete sovietice n-au reuşit să stabilească cu certitudine componenţa forţelor armate ale Germaniei şi gruparea lor din Răsărit, fapt care a complicat aprecierea corectă a ameninţărilor Uniunii Sovietice". // militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.

Acelaşi gând trecu precum un fir călăuzitor şi în sistemul de argumentare al lui I. Pîrhalov: „Astfel, ascultând încă o poveste despre curajoşii agenţi sovietici, care chipurile cu câteva luni până la începutul Marelui război pentru apărarea Patriei au aflat data exactă a ofensivei germane, putem să nu ne îndoim – în faţa noastră mai avem o mostră fantastic de neştiinţifică. În orice variantă poate fi vorba doar despre un termen orientativ. Dar şi aici istoriografia oficială, care afirmă că abia a izbutit Hitler să semneze planul «Barbarossa», că cercetaşii noştri imediat au informat Moscova despre data aproximativă a începutului său, şi apoi, pe măsura apropierii războiului, numeau termenele tot mai exacte ale declanşării sale, cu regret, prezintă dorinţele în calitate de realitate.

în acele condiţii în calitate de dezinformare[161]. Anume pe aceasta se baza convingerea lui Stalin că în 1941 Hitler nu va ataca şi că Armata Roşie mai are un an pentru a-şi finisa integral pregătirile de război. Iată de ce invazia hitleristă în zorii zilei de 22 iunie 1941 s-a dovedit atât de neaşteptată pentru partea sovietică (cu excepţia multor militari superiori) şi a costat atât de scump.

Corectitudinea principială a gândirii lui Stalin în problema dată se confirmă de următorul episod. În scurt timp înainte de invazia împotriva URSS Paulus (în acel timp locţiitorul şefului statului major) a încercat să-i raporteze lui Hitler despre dificultăţile aprovizionării trupelor în condiţii de iarnă şi acesta s-a înfuriat imediat: „Nu am de gând să ascult şi în continuare... această aiureală. Nu va fi niciun fel de campanie de iarnă. În acest sens vă puteţi bizui pe iscusinţa mea diplomatică. Armata noastră trebuie doar să le dea ruşilor câteva lovituri bune... Atunci va deveni clar că colosul rus stă pe picioare de lut. Vă interzic categoric să vorbiţi în prezenţa mea despre o oarecare campanie de iarnă!”[162].

Iată şi opinia cercetătorului rus Alexandr Şubin în această problemă: „Stalin ştia că Hitler nu se pregătea de-un război de iarnă. Din aceasta decurgeau absolut alte concluzii decât cele pe care le face Suvorov. Dacă Hitler nu se pregăteşte de-un asalt de iarnă al Moscovei, aceasta nu înseamnă că el în general nu are de gând s-o asalteze. Stalin ştia că URSS dispune de forţe necesare pentru a nu le permite nemţilor să întreprindă o plimbare militară până la Moscova. Cum trebuie în asemenea condiţii să acţioneze Hitler? Desigur, să utilizeze «cleştii» strategici. În primul sezon va ocupa Leningradul şi Ucraina, unde va şi ierna. Pentru a continua şi iarna unele operaţiuni militare neînsemnate, Hitler avea rezerve de echipament de iarnă. Iar în cel de-al doilea – să înceapă ofensiva spre Moscova de la nord şi de la sud. Anume pentru realizarea acestor scopuri era aşteptată şi concentrarea trupelor germane. Discuţia în interiorul comandamentului militar sovietic avea loc întâi de toate pe problema unde trebuie aşteptată concentrarea forţelor principale ale inamicului – la sud ori la nord. Presupunerea că lovitura de graţie va fi efectuată în centru părea un nonsens strategic – în asemenea caz va trebui de finisat întreaga campanie pe parcursul unui singur sezon şi în plus în direcţii diferite. Aceasta părea neverosimil”[163].

Cea mai populară este legenda despre preîntâmpinările făcute de Richard Sorge. Ce anume raporta de la Tokyo acest cercetaş sovietic? ...În fine, la 20 iunie informează că «războiul este inevitabil». De parcă n-am fi ştiut… Dar cum rămâne cu renumita preîntâmpinare că „atacul va avea loc pe tot frontul în zorii zilei de 22 iunie” chipurile expediată de Sorge la 15 iunie şi despre care n-a scris doar cel leneş? Din păcate, după cum s-a dovedit, acesta a fost un fals vulgar... Acum să ne închipuim cum arăta acest lucru din punctul de vedere al lui Stalin: trece un termen prezis, apoi al doilea, al treilea, iar războiul nu începe. Care trebuie să fie reacţia lui?... Cu termenii invaziei cercetaşii noştri au dat cu oiştea în gard”. În plus, continuă autorul, „s-a creat o închipuire falsă despre distribuirea forţelor germane între Est şi Vest. Într-adevăr, dacă serviciile secrete i-au atribuit wehrmachtului nişte divizii în plus, atunci aceste divizii «virtuale» trebuie undeva să se afle. Evident, în Occident. Astfel, conform părerii Direcţiei de spionaj a Statului major al Armatei Roşii, la 1 iunie 1941 «repartizarea generală a Forţelor armate ale Germaniei este următoarea: contra Angliei (pe toate fronturile) erau 122-126 de divizii; contra URSS – 120-122 de divizii; în rezervă – 44-48 de divizii». În asemenea condiţii nu-i clar deloc în care direcţie va fi îndreptată lovitura de şoc germană”. // http://www.fictionbook.ru/ru/author/piyhalov_igor/velikaya_obolgannaya_voyina.

Desigur, argumentele lui A. Isaev, I. Pîhalov, M. Meltiuhov conţin o logică serioasă, în acel sens că planul „Barbarossa” a devenit nu imediat şi nu în toate detaliile cunoscut comandamentului sovietic. Cu toate acestea, către 22 iunie 1941 el dispunea de-o informaţie colosală despre invazia pe care o pregăteau fasciştii. Şi în acest sens Gabriel Gorodeţkii apreciază destul de înalt activitatea serviciilor speciale sovietice din ajunul războiului: „După cum am văzut, contrar opiniei dominante, organele secrete sovietice erau superioare celor occidentale în ceea ce priveşte exactitatea şi veridicitatea informaţiei referitoare la intenţiile nemţilor în anul 1940...

Este evident că Stalin primea o mulţime de informaţii de acest gen (adică false – S.N.), pe care în prezent nimeni nu se grăbeşte să le scoată din arhivele moscovite; combinate cu comunicările care mărturiseau despre pregătirea războiului, ele deformau tabloul general. Cu toate că nu negeau posibilitatea războiului, însă instigau în Kremlin speranţa că războiul mai poate fi amânat. Ele consolidau impresia precum că pregătirile de război nu sunt finalizate. În asemenea condiţii Stalin pur şi simplu refuza să creadă informaţiei serviciilor speciale... Este absolut clar că ruşii oscilau în aprecierile lor... În ciuda atmosferei de disperare care s-a stabilit în Kremlin, Stalin, pe de-o parte, rămânea neclintit în convingerea că englezii uneltesc provocări, iar, pe de altă parte, că înainte de năvălire nemţii vor înainta un ultimatum”. // Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»); vezi de asemenea: militera.lib.ru/research/gorodetsky_g/index.html.

[161] Este cunoscut că acest plan presupunea distrugerea URSS în 6-8 săptămâni şi ieşirea wehrmachtului la linia Arhanghelsk-Moscova-Volga (Vezi: Безыменский Л. Особая папка «Барабаросса». С. 198-203). El nici măcar nu admitea posibilitatea unor posibile pauze în mersul ofensivei spre Est din cauza rezistenţei Armatei Roşii. Dar chiar dacă admitem un scenariu atât de neverosimil al unei simple „plimbări” prin stepele ruse, apoi şi atunci într-o lună şi jumătate – două, chiar şi unităţile de avangardă motorizate şi de tancuri ale lui Guderian şi Kleist puţin probabil că ar fi putut atinge acest hotar programat: ele trebuiau să zăbovească pentru a se alimenta şi odihni, să se oprească pentru a traversa unele râuri, mersul lor se domolea când trebuiau să treacă în coloane înguste prin păduri şi mlaştini, în caz de glod mişcarea era posibilă doar pe şosele, fapt care de asemenea încetinea mişcarea etc.

[162] Видер И. Катастрофа на Волге. Воспоминания офицера-разведчика 6-й армии Паулюса. М., 1965. С. 256.

[163] Шубин А.В. Мир на краю бездны. С. 466-467.

Gh. K. Jukov confirmă că Statul major şi serviciile secrete erau la curent referitor la planurile fasciştilor[164]. Cu toate acestea, el arată că Golikov (conducătorul GRU) nu numai îi informa, dar şi-l dezinforma pe Stalin, devalorizând cele mai importante ştiri cu anexe absurde: „1. În baza tuturor informaţiilor de mai sus şi a variantelor posibile ale acţiunilor din primăvara acestui an consider că cel mai probabil termen al începutului acţiunilor contra URSS va deveni momentul de după victoria asupra Angliei... 2. Zvonurile şi documentele care vorbesc despre inevitabilitatea războiului contra URSS în primăvara acestui an trebuie considerate o dezinformare, care vine de la serviciile secrete engleze sau chiar, posibil, de la cele germane”[165].

Deja în 1965 la întrebarea istoricului Victor Anfilov „De ce aţi făcut această concluzie?”, mareşalul Uniunii Sovietice F.I. Golikov a răspuns că „în condiţiile cultului personalităţii el era nevoit să facă astfel de deducţii, care corespundeau punctului de vedere al lui Stalin şi cererii lui «de a nu provoca» războiul cu nemţii”[166]. În legătură cu faptul că Hitler de nenumărate ori transfera data năvălirii asupra URSS, lui Stalin îi numeau 14 şi 15 mai, 20 şi 21 mai, 15 iunie şi, în sfârşit, 22 iunie. „Imediat după ce nu s-au confirmat termenele din mai ale invaziei, Stalin, îi spunea Golikov lui V.A. Anfilov, s-a convins definitiv că în 1941 Germania nu va ataca URSS, dacă nu va fi provocată, iar rapoartele noastre a început să le trateze cu o neîncredere şi suspiciune şi mai mare[167].

Comportamentul organelor sovietice de stat din ajunul invaziei hitleriste. Un şir de măsuri pentru a ridica capacitatea de luptă se întreprindea de comisariatul apărării, Statul major şi consiliile districtelor militare. Imediat însă cum despre aceasta afla „conducătorul” şi apropiaţii lui, aceste acţiuni erau interpretate drept provocatoare şi imediat se anulau, fiind urmate de preîntâmpinări aspre de-a nu admite aşa ceva în viitor. „Stalin, menţionează G. Gorodeţkii, absolut deloc nu acţiona ca un instigator de război, precum îl prezintă Suvorov. El permanent îndiguia forţele sale armate după ce în mai au fost realizate unele măsuri în vederea mobilizării. El se temea că situaţia poate ieşi rapid de sub control”[168]. Fostul comandant al armatei a 8-a P.P. Sobennikov îşi amintea că în ajunul războiului se simţea o mare nervozitate, incoerenţă, neclaritate, teamă de-a nu „provoca” războiul. Cu câteva zile înaintea invaziei naziste la punctul de comandă al armatei au început să sosească prin telefon şi telegraf indicaţii foarte contradictorii despre amenajarea abatizelor, minare etc., şi printr-o dispoziţie se ordona realizarea lor imediată, alta le anula, apoi iarăşi le confirma, pentru ca să fie din nou anulate[169].

Iată cum vede această situaţie istoricul rus A. Şubin: „Hitler a concentrat împotriva URSS cu mult mai puţine forţe decât se aştepta comandamentul sovietic. El a subapreciat puterea militară a URSS. Comandamentul sovietic ştia că a lupta contra URSS cu aceste forţe este o nebunie. De aceea şi nu aştepta acea lovitură. În plus, o grupare numeroasă a wehrmachtului se afla aproape în centrul frontului (acesta era grupul de armate «Centru»). Din punctul de vedere al aşteptărilor sovietice aceasta însemna că nemţii sunt încă departe de la poziţiile lor iniţiale. Acum e important să nu fie avertizaţi – în caz contrar ei vor putea respinge «lovitura preemptivă» sovietică”[170].

În acelaşi timp nu trebuie ignorat faptul că în afară de conducătorii supremi militaro-politici ai Germaniei nimeni în lume nu putea afirma cu exactitate conform cărui scenariu vor evolua evenimentele în cea de-a doua jumătate a lunii iunie 1941. De aceea, nu-i cazul să învinuim prea categoric conducerea sovietică pentru faptul că n-a cunoscut situaţia. Deşi, desigur, acest fapt nu-l scuteşte pe Stalin şi pe asociaţii săi cei mai apropiaţi de responsabilitatea pentru calculul greşit din ajunul lui 22 iunie.

După cum scrie G. Gorodeţkii, cel mai bine a descris atmosfera din Kremlin din ultimele zile de pace Assarassion, decanul corpului diplomatic de la Moscova şi în paralel un observator exigent al evenimentelor din capitala sovietică: „Nimeni nu ştie sau nu vrea să spună ce se întâmplă, dacă totuşi se întâmplă, pe frontul diplomatic. Unul consideră că au loc negocieri, altul – că încă n-au început, cel de-al treilea – că nu vor fi niciun fel de tratative, ci doar un ultimatum. Unii spun că cererile, sunt ele înaintate sau nu, se referă la Ucraina şi sondele petroliere de la Baku, alţii însă sunt de părere că ele au atribuţie la alte chestiuni. Unii consideră că cerinţele presupun demobilizarea şi dezarmarea Ucrainei. Majoritatea cred că războiul este inevitavil şi în curând va începe; unii socot că războiul este dorit de partea germană. Foarte puţini consideră că nu va fi război, cel puţin în acest moment, şi că Stalin va face mari cedări pentru a evita războiul. Una este incontestabil: în curând vom deveni ori martorii unei lupte de importanţă globală dintre «Cel de-al Treilea Reich» şi Imperiul Sovietic, sau al celui mai grandios şantaj din istoria universală”[171].

Această tendinţă s-a păstrat până în ultimele ore din ajunul invaziei. Astfel, în seara lui 21 iunie toată conducerea politică a ţării se afla în biroul lui Stalin din Kremlin, unde, după informaţia unui dezertor german care a anunţat despre atacul care va avea loc în zorii zilei următoare, au fost invitaţi Timoşenko, Jukov şi Vatutin cu un proect de directivă de aducere a trupelor în stare de alertă. Examinând-o, Stalin a făcut unele obiecţii şi i-a dat lui Jukov o dispoziţie de-a revizui documentul. Indicaţiile lui erau pătrunse de teama „de a nu-i provoca pe nemţi la atac”:

---

[164] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1974. Т. 1. С. 257-258.
[165] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 240.
[166] Анфилов В.А. Крушение похода Гитлера на Москву. С. 91.
[167] Ibid. С. 92.
[168] Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»).
[169] Анфилов В.А. Крушение похода Гитлера на Москву. С. 104-105.
[170] Шубин А.В. Мир на краю бездны. С. 472.
[171] militera.lib.ru/research/gorodetsky_g/index.html.

„Oare nu ni l-au trimis generalii germani pe acest dezertor pentru a provoca un conflict? a întrebat el.

- Nu, răspuneseră Timoşenko. Considerăm că dezertorul spune adevărul...
- Ce vom întreprinde? a întrebat Stalin...
- Trebuie imediat să emitem trupelor o directivă despre aducerea tuturor trupelor din toate districtele de lângă graniţă în stare de alertă, a spus narcomul…
- O aşa directivă este prea devreme de emis, posibil problema va fi aplanată pe cale paşnică. Trebuie emisă o scurtă directivă în care de indicat că invazia poate începe cu unele acţiuni provocatoare ale unităţilor germane. Trupele din districtele de lângă hotar nu trebuie să reacţioneze la niciun fel de provocări pentru a nu complica situaţia"[172].

„Chiar şi când Molotov a revenit cu o veste posomorâtă, Stalin le-a interzis militarilor să înceapă realizarea planurilor defensive, aprobând o directivă specială care, în particular, le interzicea trupelor, «cu excepţia aviaţiei», să pătrundă în locaţia trupelor germane. El mai avea iluzii precum că războiul mai poate fi amânat. Dar în condiţiile unui atac neaşteptat şi fără o pregătire prealabilă, îndeplinirea directivelor era imposibilă"[173].

Din Moscova directiva cifrată a fost expediată la ora 0.30 pe 22 iunie. În districtele militare ea a fost primită peste o oră, iar în cartierele armatelor a fost trimisă după ora două. În multe unităţi ea în genere n-a ajuns. Plus la aceasta, unii comandanţi ai districtelor şi armatelor, fiind speriaţi de multiplele cereri de „a nu provoca", îndreptând directiva trupelor, indicau: „În cazul unor acţiuni provocatoare din partea nemţilor focul să nu fie deschis. În timpul zborurilor avioanelor inamicului pe deasupra teritoriului nostru rămâneţi în ascunziş şi deocamdată avioanele nu vor începe acţiuni de luptă, să nu deschideţi focul". Chiar şi atunci, când trupele inamice au început invazia general-colonelul F.I. Kuzneţov îi raporta mareşalului Timoşenko că el „a luat măsuri pentru a bombarda duşmanul fără a traversa hotarul"[174].

Unităţile de aviaţie, ridicate în aer după primul raid inamic, după o oră de aflare în aer în zona de aşteptare, reveneau pe aerodromuri. Comandanţii FMA din districtele militare au primit ordin să nu treacă hotarul, să lichideze duşmanul aerian doar deasupra teritoriului propriu, aviaţia fiind în permanenţă gata să iasă de sub lovitură[175]. Întârzierea cu formularea unor sarcini de luptă şi incertitudinea situaţiei dezorientau efectivul unităţilor de aviaţie. În asemenea condiţii, luftwaffe nimiceau avioanele sovietice direct pe aerodromuri[176].

Iată unele exemple ale primelor ore de război. Sevastopol. Discuţia comandantului Flotei Mării Negre amiralului F.S. Okteabrskii cu Moscova: „Da, da, ne bombardează... cu o voce neobişnuit de dură spune amiralul…

- La Moscova nu cred că Sevastopolul este supus bombardamentelor, a spus înăbuşit Relakov"[177].

Moscova. După emiterea directivei nr.1 face legătură cu toate districtele şi examinează situaţia. În scurt timp Timoşenko a patra oară telefonează în cartierul Districtului militar special de Vest. Locţiitorul comandantului generalul Boldin raportează. Ascultundu-l, narcomul spune: „Tovarăşe Boldin, aveţi în vedere, vi se interzice să întreprindeţi orice acţiuni contra nemţilor fără permisiunea noastră. Vă anunţ pe Dvs. şi Vă rog să-i comunicaţi lui Pavlov că tovaruşul Stalin vă interzice să deschideţi foc de artilerie contra nemţilor". Boldin strigă în receptor: „Cum aşa? Trupele noastre sunt nevoite să se retragă. Oraşele ard, oamenii mor!" Boldin insistă asupra introducerii în luptă a unităţilor mecanizate, infanteriei şi artileriei, în primul rând, a celei antiaeriene. Răspunsul narcomului sună astfel: „Niciun fel de măsuri să nu întreprindeţi cu excepţia celor de spionaj la 60 de kilometri în adâncimea teritoriului inamic"[178].

Despre ce pregătire a URSS în vederea atacării Germaniei poate fi vorba în situaţia dată? Ceva absurd. Cu alte cuvinte, greşeala militaro-politică comisă de Stalin s-a răsfrânt catastrofal asupra trupelor din districtele de lângă hotar, luate prin surprindere de puternicul atac german. Putem afirma cu încredere că, dacă nu era tenacitatea lui Stalin, wehrmachtului nu i-ar fi reuşit invazia prin surprindere şi atunci nu doar războiul integral, ci şi faza lui inţială ar fi avut o cu totul altă evoluţie.

Prezintă interes în acest sens părerea profesorului Norman Naimark de la Stanford University (SUA), care la întrebarea „În ce constau noile explicaţii că Uniunea Sovietică a suferit în primele luni ale războiului înfrângeri atât de înspăimântătoare?" a răspuns în felul următor:

„Presupun că interpretările vechi sunt corecte – Stalin într-atât de mult nu dorea o confruntare în 1941 că, de facto, nici nu se pregătea de ea. El se temea că, dacă va pune trupele sub arme, aceasta-i va provoca pe nazişti.

Este util de asemenea să se facă referire la lucrarea lui David Glantz «Colosul învins» (David Glantz. «Stumbling Colossus: The Red Army on the Eve of World War»), care pune accentele pe tactica proastă a Armatei Roşii. Îmi vine greu să-mi închipui că cineva va înainta o teză nouă, care ar putea lămuri în alt mod, şi totodată veritabil, înfrângerile URSS din vara-toamna anului"[179].

---

[172] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. С. 243.
[173] militera.lib.ru/research/gorodetsky_g/index.html.
[174] Анфилов В.А. Крушение похода Гитлера на Москву. С. 104.
[175] Ibid. С. 113.
[176] Vezi: Бивор Э. Сталинград. М., 1999. http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-2-stalingr_131.html.
[177] Азаров И.И. Начало войны в Севастополе. // ВИЖ, 1962, № 6. С. 82.
[178] Болдин И.В. Страница жизни. М., 1961. С. 86.
[179] Клио. Журнал для учёных. 2011, №3 (54). С. 3.

Legendarul mareşal afirmă că în cercurile militare erau convinşi că războiul este aproape. Mai mult, recunoştea deschis că atât el personal, cât şi colegii săi poartă o parte din vină, deoarece n-a reuşit să-l convingă pe Stalin de inevitabilitatea apropiată a războiului şi de necesitatea desfăşurării unor măsuri în conformitate cu planurile mobilizaţionale şi operative[180]. Jukov însă nu pomeneşte că timidatea şi pasivitatea militarilor se lămurea prin regimul dur de teroare stabilit în armată, în serviciile speciale[181] şi în întreaga ţară. K. Simonov avea perfectă dreptate când scria: „Stalin este responsabil nu doar pentru faptul că ignora cu o îndârjire de neconceput cele mai importante informaţii ale cercetaşilor. Principala lui vină în faţa ţării constă în faptul că el a creat o atmosferă fatală, când zeci de oameni competenţi care dispuneau de date confirmate documentar nu dispuneau de posibilitatea de a-i demonstra şefului statului proporţiile pericolului şi nu dispuneau de dreptul de-a întreprinde măsuri satisfăcătoare pentru a-l evita”[182].

La aceasta se mai poate adăuga că Stalin, ca orice despot, planificând politica externă, se baza nu atât pe realităţi, cât pe complexul imaginat de factori şi condiţii. Cu toate că aici e cazul să ne repetăm că în sensul faptului nepregătirii strategice a Germaniei de-un război cu Uniunea Sovietică Stalin era cel mai mare realist. Greşeala lui consta în faptul că el a subapreciat aventurismul lui Hitler, n-a ţinut cont de el în procesul planificării politicii sovietice externe şi de apărare. Până la 22 iunie 1941 el îl aprecia pe Hitler nu ca pe un maniac predispus spre aventuri, ci ca pe un om de stat raţional. În aceasta a şi constat cea mai mare greşeală a lui Stalin! Indirect, confirmarea acestui gând iarăşi o întâlnim la Gh. K. Jukov. Redactându-şi memoriile, mareşalul şi-a expus în felul următor esenţa disputelor sale cu conducătorul ţării: „Ţin minte bine cuvintele lui Stalin când îi raportam despre acţiunile suspecte ale trupelor germane: «Hitler şi generalii săi nu sunt într-atât de proşti pentru a lupta concomitent pe două fronturi, din care cauză nemţii şi-au rupt gâtul în primul război mondial… Hitler n-are putere pentru a lupta pe două fronturi, iar la o aventură Hitler nu va merge»”[183].

Măsurile comandamentului german în vederea inducerii în eroare a inamicilor săi în ajun de 22 iunie. La o asemenea concluzie liderul sovietic a ajuns şi datorită unei acţiuni de dezinformare de proporţii, pe care Berlinul a iniţiat-o în primăvara anului 1941 referitor la intenţiile sale de-a ataca URSS[184]. Goebbels a înscris în jurnalul său: „Zvonurile răspândite de noi despre invazia în Anglia acţionează. În Anglia domneşte o nervozitate extremă. În ceea ce priveşte Rusia, am reuşit să organizăm un torent grandios de dezinformaţii. Falsurile gazetare nu le permit celor de peste hotare să se dumerească ce se petrece, unde-i adevărul şi unde-i minciuna. Este tocmai atmosfera de care avem nevoie... Ruşii, pare-se, deocamdată nu bănuiesc nimic”[185]. Şi, după cum s-a dovedit, ministrul hitlerist al propagandei avea, în principiu, dreptate. În acest sens, este semnificativă scrisoarea „de încredere” a lui Hitler către Stalin, careia, conform mărturiilor lui Gh. K. Jukov, liderul sovietic i-a dat crezare: în ea führerul scria că, deoarece „teritoriul Germaniei de Vest şi Centrale este supus unor bombardamente puternice engleze şi este bine văzut din aer..., el a fost nevoit să retragă mari contingente armate în Est”. Şi a făcut-o chipurile cu scopul de-a căpăta posibilitatea de-a le reînarma şi a le reformata în secret pe teritoriul Poloniei în ajunul atacului contra Angliei[186].

La elaborarea măsurilor pentru a masca concentrarea trupelor germane în răsărit, au luat parte atât conducerea militară, cât şi abwehrul[187]. Se planifica realizarea acestor măsuri în două etape: prima – până la mijlocul lunii aprilie 1941 – inclusiv deghizarea pregătirilor militare cu character general care nu erau legate de regruparea masivă a trupelor. Cea de-a doua – din aprilie până în iunie 1941 – ascunderea concentrării şi desfăşurării operative a trupelor la hotarele URSS[188].

---

[180] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. С. 238, 238-239, 241-244.

Opinia lui este confirmată şi de A.M. Vasilevskii: „Consider că Stalin nu este unicul responsabil în faţa Patriei pentru evoluţia absolut nereuşită a războiului în primele luni ale lui. Această responsabilitate o poartă şi alţii. Fie într-o măsură mai mică, dar sunt responsabili Narcomul apărării şi factorii de decizie din Statul major de atunci. Datorită funcţiilor lor înalte şi responsabilităţii pentru starea Forţelor Armate, ei nu trebuiau să fie de acord în toate cu Stalin şi mai ferm să-şi apere opinia lor proprie”. // Василевский А.М. В те суровые годы. // ВИЖ, 1978, № 2, 68.

[181] Astfel, serviciile speciale au fost distruse în sensul direct al cuvântului. Au fost represaţi sute de cercetaşi, iar în locul lor au venit colaboratori fără niciun fel de experienţă. Conform calculelor lui Veaceslav Kondraşov, din 1936 până în 1940 au fost represaţi 863 de oameni, care lucrau în diferite structuri ale spionajului militar. În conformitate cu statele din anul 1939 în Direcţia de spionaj erau 445 de oameni, inclusiv personalul tehnic. // Vezi: Павлов А.Г. Советская военная разведка накануне Великой Отечественной войны. // ННИ, 1995, № 1. С. 51-52; Кондрашов В. «Достоверные сведения о противнике». Система военной разведки РККА и ВМФ СССР в предвоенные годы. // Родина. 2011, № 10. С. 8-9, 10.

[182] Симонов К. Уроки истории и долг писателя. // Наука и жизнь. 1987, № 6. С. 46.

[183] ННИ. 2000, № 3. С. 64.

[184] Vezi mai detaliat: Вишлёв О.В. Почему же медлил Сталин в 1941 г.? Из германских архивов. // ННИ. 1992, № 2. С. 70-79; Сергеев Ф. Тайные операции нацистской разведки. С. 198.

[185] ННИ. 1994. № 2. С. 201.

[186] Сергеев Ф. Тайные операции нацистской разведки. С. 201.

[187] Нюрнбергский процесс. Т. 2. С. 530; vezi: Сергеев Ф. Тайные операции нацистской разведки.

[188] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 2. С. 107-109.

Pentru prima etapă se prevedea crearea unei impresii false referitor la intenţiile reale ale comandamentului german, folosind diferite pregătiri pentru invazia în Anglia şi de asemenea pentru operaţiunile din Balcani şi Africa de Nord. Iniţial desfăşurarea trupelor pentru atacul contra URSS era planificată sub masca unui circuit obişnuit pentru armată. În acelaşi timp, era înaintată sarcina de-a crea impresia precum că centrul concentrării forţelor armate se află în sudul Poloniei, în Cehoslovacia şi Austria, iar congestionarea trupelor la nord este relativ mică.

Pentru cea de-a doua etapă, după cum se menţiona în directiva Nr. 21, când pregătirile de atac contra URSS nu vor mai putea fi ascunse, se planifica de prezentat concentrarea şi desfăşurarea forţelor pentru campania răsăriteană în calitate de măsuri false pentru sustragerea atenţiei de la invazia în Anglia. Această manevră era prezentată de către comandamentul hitlerist drept „cea mai mare dezinformare din istoria războaielor".

Clica fascistă căuta să convingă efectivul forţelor armate că pregătirile pentru debarcarea în Anglia continuă, dar într-o formă nouă: trupele destinate pentru aceasta au fost retrase în adâncime până la un anumit moment[189]. Astfel, o importanţă deosebită se atrăgea răspândirii informaţiior false despre corpurile de armată de aeropurtate inexistente, care, chipurile, erau destinate pentru invazia în Anglia. Despre debarcarea viitoare pe Insulele Britanice trebuiau să mărturisească translatorii de limbă engleză alăturaţi unităţilor militare, editarea unor dicţionare, hărţi topografice engleze etc.

Printre ofiţerii grupului de armate „Sud" se răspândeau zvonuri precum că trupele germane vor fi îndreptate în Iran pentru a acapara coloniile engleze. În directivele şefului OKW din 9 martie se recomanda de prezentat desfăşurarea wehrmachtului în est în calitate de măsură pentru asigurarea spatelui Germaniei în timpul debarcării în Anglia şi a operaţiunilor în Balcani[190].

Esenţa politicii externe sovietice din ultimele luni de până la război. Şi ultima. Părtaşii noştri autohtoni ai versiunii „războiului preventiv" încearcă să demonstreze că şi politica externă a Uniunii Sovietice din ultimele luni din ajunul războiului mărturiseşte că Stalin, chipurile, pregătea atacul contra lui Hitler, şi de aceea a ignorat multiplele semnale despre invazia care se pregătea contra URSS. De parcă polemizând cu ei, cunoscutul publicist american W. Shirer scrie în cartea sa „Ascensiunea şi prăbuşirea «celui de-al treilea reich»": „Echipa de la Kremlin, şi întâi de toate Stalin, cu toate că aveau o reputaţie de pragmatici-realişti (fiind, fără îndoială, anume aşa), credeau orbeşte în posibilitatea că în ultimul moment Rusia va izbuti cumva să evite mânia tiranului nazist... Era însă ceva ireal, grotesc, aproape neverosimil în relaţiile diplomatice Moscova-Berlin din acele săptămâni. Nemţii până în ultimul moment încercau neîndemânatic să înşele Kremlinul. Iar liderii sovietici, de parcă doreau continuarea acestui spectacol, nu erau în stare să recunoască realităţile şi să întreprindă ceva"[191].

Şi în continuare: „Este de neconceput că echipa de la Kremlin... În ciuda semnelor evidente şi ignorând informaţiile care veneau de pretutindeni, până în ultima clipă parcă nu înţelegea ce pericol uriaş s-a abătut peste ţară – pericolul exterminării naziste"[192]. Doar seara târziu la 21 iunie ambasadorul la Moscova contele Schulenburg a primit o telegramă cifrată de la Berlin, prin care Molotov trebuia informat imediat că el trebuie să-i comunice o veste urgentă care va lămuri totul[193]. În context Shirer scrie: „Mai departe urma o declaraţie deja cunoscută, plină de munciuni şi fabricaţii, pe care Hitler şi Ribbentrop ştiau să le confecţioneze cu atâta iscusinţă... Aici însă naziştii au bătut recordul obrăzniciei şi minciunii"[194]: URSS a fost învinuită de pregătirile pentru atacarea Germaniei. Anume din acest „izvor original" (în niciun cuvânt din care nu credeau nici autorii ei, nici, evident, contele Schulenburg) îşi adună „argumentele" părtaşii „teoriei războiului preventiv".

Îndeosebi de multe critici la adresa lui Stalin se aduc în legătură cu preîntâmpinarea acestuia de către Churchill despre concentrarea trupelor germane lângă hotarele sovietice[195]. Această problemă a fost minuţios examinată de către cunoscutul istoric israelitean G. Gorodeţkii, care a făcut praf din „teoria" falsă a trădătorului patriei Rezun[196]. În acest sens un loc deosebit îl are aşa-numita „misiunea lui Hess": G. Gorodeţkii a demon-

---

[189] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 77-78.

[190] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 2. С. 120; История второй мировой войны. Т. 3. С. 241-242.

[191] Vezi: ННИ. 1991, № 5. С. 165.

[192] Ibid. С. 171.

[193] Vezi: Соколов В.В. Германский посол в Москве в 1934-1941 годах Ф. Шуленбург – противник войны с Советским Союзом. // ННИ. 2010, № 2. С. 166.

[194] Ibid. С. 172; vezi de asemenea: Ширер У.Л. План «Барбаросса». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 47.

[195] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. М., 1991. С. 160, 162; Некрич Р.М. 1941. 22 июня. С. 120-125.

În acelaşi timp Gorodeţkii scrie că „serviciile secrete engleze nu credeau în inevitabilitatea războiului dintre Rusia şi Germania. Invers. Ele pronosticau înţelegerea germano-sovietică... Foreign Office-ul şi serviciile secrete engleze încercau pe calea manipulării cu afacerea lui Hess să efectueze presiuni asupra Rusiei, pentru ca ea să se îndepărteze de Germania". // Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»).

[196] Городецкий Г. Миф «Ледокола». М., 1995; Ответы Г. Городецкго на вопросы журнала «ННИ». // ННИ, 1995, № 3.

strat că zborul emisarului lui Hitler la Londra în mare parte ne uşurează înţelegerea politicii Kremlinului din ajunul năvălirii Germaniei asupra URSS[197]. Ambasadorul german Schulenburg a profitat de tendinţa lui Stalin de-a primi dezminţirea zvonurilor, răspândite din Londra, despre presupusul război iminent şi i-a amorţit liderului sovietic sentimentul pericolului din partea duşmanului real – Germaniei. Întâlnirile cu ambasadorul german[198] i-au întărit suspiciunile lui Stalin că după fiasco din Grecia şi Africa de Nord Churchill încearcă să atragă Uniunea Sovietică în război, pentru a slăbi presiunea militară germană asupra Marii Britanii. Dar şi personalitatea lui Churchill (anticomunist înverşunat şi duşman al Puterii sovietice), şi memoria despre politica britanică din anii '30 îl împingeau pe Stalin anume spre o asemenea concluzie (desigur, în acele condiţii, eronată). În aşa mod, avertizarea lui Curchill, făcută lui Stalin, despre desfăşurarea forţelor wehrmachtului lângă hotarele sovietice, a avut un efect contrar.

La aceasta, în opinia lui G. Gorodeţkii, şi-a adus contribuţia şi sir Stafford Cripps, ambasadorul britanic la Moscova, care a hotărât că unica modalitate sigură, deşi delicată, de-a reorienta Rusia cu faţa spre Marea Britanie consta în exploatarea fricii conducerii sovietice în faţa păcii separate în Vest. În lumina acestor evenimente, zborul mesagerului lui Hitler Rudolf Hess în Anglia la 10 mai 1941 cu o „misiune pacifistă" devine acel element-cheie care ne facilitează înţelegerea poziţiei sovietice în lunile din ajunul războiului.

Iată cum comentează el această preîntâmpinare: „În momentul în care preîntâmpinarea lui Churchill a ajuns la Stalin, ea, evident, putea avea doar un efect opus. Suspiciunea conducerii sovietice doar s-a întărit. «Iată vedeţi, i-a spus Stalin lui Jukov, pe noi ne sperie cu nemţii, iar pe dânşi îi sperie cu Uniunea Sovietică, instigându-ne unul contra altuia. Este o joacă politică fină»". // militera.lib.ru/research/gorodetsky_g/index.html.

[197] Vezi: Ответы Г. Городецкго на вопросы журнала «ННИ». // ННИ, 1995, № 3, С 70-74.

Posibil cititorului i-ar fi interesant să ia cunoştinţă mai detaliat cu sistemul lui de argumente: „Introducerea materialelor de arhivă britanice în circuitul liber a spulberat imediat speculaţiile oribile, care circulau slobod pe parcursul mai multor ani, otrăvind substanţial relaţiile anglo-sovietice... După desecretizarea arhivelor britanice – care nu conţineau niciun fel de senzaţii – versiunile anterioare despre complot pot fi împărtăşite doar dacă vom veni cu nişte presupuneri neverosimile... Materialele de arhivă... ne demonstrează că Hess a sosit în Anglia fără permisiunea lui Hitler şi că el n-a fost ademenit de serviciile secrete engleze. Ba mai mult, niciun fel de propuneri oficiale el n-a adus cu sine. După ce englezii pe parcursul unui an întreg l-au interogat pe Hess şi au putut zile la rând să-i urmărească comportamentul, Cadogan a făcut o concluzie categorică: «La moment este absolut clar că aventura lui Hess a fost o afacere proprie smintită şi autorităţile germane din timp n-au ştiut nimic despre ea»… În telegrama adresată lui Roosevelt Churchill i-a făgăduit să nu examineze propunerile lui Hess. El le-a caracterizat astfel: «Nouă încă o dată ne-au propus trădarea tuturor prietenilor, făgăduindu-ne în schimb că pentru un timp o să ne mai lase o parte din pielea noastră»... Materialele de arhivă publicate ne demonstrează că FMA regale nu-l aşteptau pe Hess. Artileria antiaeriană engleză nu i-a permis zborul intenţionat". // Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»).

[198] Schulenburg, fiind adversarul războiului Germaniei contra Rusiei, nu ştia absolut nimic referitor la planurile reale ale guvernului propriu. Pe de altă parte, există mărturii, care, ce-i drept, trezesc mari îndoieli, de parcă cu câteva săptămâni până la începutul războiului Schulenburg a preîntâmpinat URSS despre pregătirea agresiunii. Însă liderul de la Kremlin a refuzat să-i dea crezare, considerând această veste drept o mişcare şireată din partea lui Hitler pentru a obţine anumite cedări. După cum mărturiseşte A.I. Mikoian, Stalin în aceeaşi zi i-a convocat pe membrii Biroului politic şi, informându-i despre conversaţia avută cu Schulenburg, chipurile ar fi spus: „Vom considera că dezinformarea a pornit deja la nivelul ambasadorilor". // Vezi: Некрич Р.М. 1941. 22 июня. С. 134-135; ННИ. 2000, № 1. С. 85; Хавкин Б. Граф Шулембург: «Сообщите господину Молотову, что я умер за советско-германское сотрудничество». // Родина. 2011, № 1. С. 123.

Iată cum apreciază această situaţie G. Gorodeţkii: „Poziţia lui Schulenburg a influenţat catastrofal asupra capacităţii lui Stalin de-a înţelege corect intenţiile Germaniei… Schulenburg, în ciuda tuturor dificultăţilor, era hotărât să facă tot ce-i era în puteri pentru a lichida încordarea din relaţiile celor două ţări şi a înlătura obstacolele în calea reluării negocierilor. În realitate, acţiunile lui au dus la un rezultat absolut contrar – el a consolidat convingerea greşită, dar conciliantă a lui Stalin precum că războiul mai poate fi preîntâmpinat… Dacă e să ţinem cont de opinia lui Stalin din acel timp, el, probabil, bănuia că Hitler îl foloseşte pe Schulenburg în războiul nervilor pentru a obţine condiţii mai favorabile la viitoarele tratative…

Simplitatea manifestată în mersul convorbirii contrasta cu propunerile făcute doar cu o zi mai înainte. Stalin se afla în impas. Pe de-o parte, Schulenburg, care abia revenise din audienţă de la Hitler, putea în realitate, reflectând asupra poziţiei Germaniei, doar să efectueze presiuni pentru a obţine condiţii mai avantajoase. În acelaşi timp şi cu acelaşi grad de probabilitate, se putea presupune că în interiorul conducerii germane problema încă nu era soluţionată şi, promovând o politică echilibrată, Rusia va putea ajunge la o înţelegere. Pe de altă parte, acest episod putea fi o ambuscadă împotriva Rusiei şi o apropiere prea mare a Rusiei de ea putea fi folosită de nemţi în calitate de argument la viitoarele negocieri cu Anglia. Şi într-adevăr, în mersul discuţiei Schulenburg a făcut o declaraţie precum că «în opinia lui în scurt timp părţile beligerante trebuie să ajungă la o înţelegere şi atunci vor înceta nenorocirile şi distrugerile, pricinuite oraşelor din ambele ţări». Cu siguranţă, această declaraţie a fost supusă unei analize minuţioase – doar în seara aceleiaşi zile radioul de la Berlin a anunţat despre zborul lui Hess în Anglia cu o misiune improvizată de pace". // Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»); militera.lib.ru/research/gorodetsky_g/index.html.

Zborul „nazistului Nr. 3”[r] în Marea Britanie a fost folosit de aceasta excepţional pentru efectuarea presiunilor asupra Moscovei[199] şi în cea mai mare măsură a contribuit în favoarea creării lui Stalin a unei atitudini preconcepute faţă de partenerii englezi, rămânând o durere de cap interminabilă pentru serviciile secrete sovietice şi pentru el personal. În context, *la Kremlin s-a creat o impresie greşită* precum că preîntâmpinarea lui Cripps deloc nu este un bluff – ea se înscria în tabloul general al situaţiei văzute de către conducerea sovietică. Informaţii de atare gen, care induceau în eroare veneau şi din alte izvoare, inclusiv de la Kim Philby[r2].

Natural că paralel sosea şi informaţie veridică despre pregătirea invaziei naziste[200]: cel mai convingător exemplu de acest fel – informaţia legendarului cercetaş sovietic Richard Sorge[201], preîntâmpinarea preşedintelui Roosevelt, transmisă guvernului sovietic de către locţiitorul secretarului de stat Welles prin intermediul ambasadorului la Washington Umanskii[202] şi anume ea a fost la Kremlin considerată drept dezinformare. Astfel, la 2 mai 1941, după o discuţie cu ambasadorul german la Tokyo Ott, Sorge informa „Centrul”: „Hitler este hotărât să înceapă războiul şi să distrugă URSS, pentru a căpăta partea europeană a URSS în calitate de bază de materie primă şi grăunţoase. 2. Termenele critice ale posibilului început al războiului: a) încheierea distrugerii Iugoslaviei; b) sfârşitul semănatului; c) încheierea negocierilor Germaniei şi Turciei. 3. Decizia despre începutul războiului va fi luată de Hitler în mai”[203]. La 19 mai el a comunicat la Moscova că împotriva Uniunii Sovietice sunt concentrate 9 armate compuse din 150 de divizii[204]. Iar la 20 iunie din Tokyo au radiografiat că „războiul este inevitabil”[205]. Conform mărturiilor cunoscutului diplomat sovietic Valentin Berejkov preîntâmpinările despre pregătirea invaziei contra URSS veneau şi pe linia ambasadei sovietice de la Berlin[206].

În ultimul moment din ajunul invaziei lui Hitler contra Rusiei englezii au încercat încă o dată să mai preîntâmpine conducerea sovietică despre aceasta. La 12 iunie 1941 serviciile secrete engleze au raportat

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: „Nazistul Nr. 2” – Hermann Göring.

[199] La 13 mai într-o scrisoare la adresa MAE Cripps propunea „de aprofundat temerile Guvernului sovietic prin intermediul informaţiilor că el poate rămâne «să asculte muzica» în singurătate şi că «în mediul unor cercuri germane influente s-au adâncit tendinţele spre încheierea unei păci de compromis cu Marea Britanie»”. // История второй мировой войны. Т. 2. С. 143.

[r2] Nota redactorului ştiinţific: Harold Adrian Russell Philby (1912-1988), unul dintre conducătorii serviciilor speciale de spionaj şi contraspionaj britanice, comunist, din 1934 agent sovietic.

[200] Conform unor date la Moscova au fost transmise 84 de avertizări despre eventuala agresiune hitleristă contra Uniunii Sovietice. // Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 285; vezi de asemenea: Сергеев Ф. Тайные операции нацистской разведки. С. 207-215; Лето 1941. Украина. Документы и материалы. С. 89-93; Некрич Р.М. 1941. 22 июня. С. 115-119, 136-138; Воюшин В.А., Горлов С.А. Фашистская агрессия: о чём сообщали дипломаты. // ВИЖ, 1991, № 6; Военные разведчики докладывали… // ВИЖ, 1992, № 2. С. 36-41; Москве кричали о войне. // ВИЖ, 1994, № 6; «Теперь главный враг – Россия» (по данным военной разведки). // ВИЖ, 1995, № 3.

[201] Военные разведчики докладывали… // ВИЖ, 1992, № 2. С. 41; Лето 1941. Украина. Документы и материалы. С. 93; Горев Я. Я знал Зорге. М., 1964. С. 41; despre această personalitate eminentă şi rolul lui în istorie vezi: Корольков Ю. Человек, для которого не было тайн. М., 1966; Колесников М., Колесникова М. Друзья и соратники Зорге. М., 1966; Мейснер Ганс Отто. Кто Вы, доктор Зорге? М., 1966; Dolghin Fl. Kremlinul şi-a luat mâna de pe Richard Sorge. // Magazin Istoric. 1995, Nr. 1; Dolghin Fl. Spionul unu şi jumătate. Richard Sorghe. // Magazin Istoric. 2001, Nr. 2.

Cu câteva săptămâni până la arestul său, Richard Sorge a transmis la Moscova încă o informaţie extrem de preţioasă – despre faptul că militariştii niponi în curând îşi vor îndrepta lovitura nu împotriva URSS, ci în direcţia opusă şi că comandamentul sovietic poate transfera câteva zeci de divizii din Siberia şi Extremul Orient pe frontul german. Aceste date au permis concentrarea anticipată a rezervelor sub Moscova pentru distrugerea grupării de şoc a wehrmachtului care înainta spre capitală. // Vezi: Севостьянов Г.Н. Дипломатическая история войны на Тихом океане. С. 12; Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 42; Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-4-stalingr_131.html.

[202] Государственный секретарь США вспоминает. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 343; vezi de asemenea: Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 1. С. 491; Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. М., 1978. С. 23; Коваль В.С. Политика и стратегия США во Второй мировой войне. С. 58-59; Наджафов Д.Г. Нейтралитет США. С. 170; Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 129.

În legătură cu aceasta G. Kennan menţionează în memoriile sale: „Către începutul primăverii au apărut semnale că Hitler pregăteşte o mare campanie în Est. Noi transmiteam aceste informaţii la Washington, iar acolo fără rezultat încercau să-l preîntâmpine pe Stalin despre aceasta. De aceea vestea despre atacarea Rusiei la 22 iunie 1941 nu ne-a luat prin surprindere”. // http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.

[203] Красная звезда. 1964, 7 ноября.

[204] Красная звезда. 1964, 16 сентября.

[205] http://www.fictionbook.ru/ru/author/piyhalov_igor/velikaya_obolgannaya_voyina.

„Ştirea lui din 15 iunie”, în care chipurile se indică ziua exactă a invaziei hitleriste contra URSS – 22 iunie – a fost recunoscută în calitate de fals hruşciovist.

Ce-i drept, ani în şir această teză migra dintr-o lucrare în alta. // Vezi, de exemplu: Чекисты. М., 1970. С. 164.

[206] Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 41, 44-45, 49-50.

guvernului său despre apropierea rapidă a războiului germano-sovietic: „Am căpătat noi informaţii despre faptul că Hitler a luat decizia de-a năvăli asupra Uniunii Sovietice. Operaţiunile militare sunt foarte probabile, cu toate că n-am reuşit până acum să determinăm data declanşării lor. Noi credem că totul se va întâmpla, probabil, în a doua jumătate a lunii iunie”[207].

Căpătând această informaţie, Eden imediat a invitat ambasadorul sovietic şi i-a adus-o la cunoştinţă. El a spus că guvernul Marii Britanii acum este convins de inevitabilitatea năvălirii Germaniei asupra URSS. Iar trupele britanice din Orientul Apropiat vor sustrage nemţii efectiv asupra lor. Maiskii a ascultat amabil ministrul englez, dar, probabil, nu l-a crezut, deoarece i-a spus că în opinia lui, Germania nu se pregăteşte să lupte, iar circulaţia trupelor despre care vorbeşte Eden – reprezintă doar o componentă a „războiului nervilor”.

La 13 iunie Eden iarăşi l-a invitat pe Maiskii şi l-a preîntâmpinat repetat. Dacă Rusia va fi atacată, a spus el, Marea Britanie va fi gata să trimită la Moscova o Misiune militară pentru a-i transmite informaţia despre tactica trupelor germane. Marea Britanie, a subliniat Eden, va fi receptivă şi la necesităţile economice ale Rusiei. Maiskii a întrebat: toate acestea pot fi realizate doar după ce URSS se va pomeni în stare de război? Răspunsul fu satisfăcător. Maiskii a mai repetat o dată că el nu crede într-un apropiat război sovieto-german.

„Această discuţie a constituit ultimul contact oficial dintre Marea Britanie şi Rusia din ajunul invaziei Germaniei asupra celei din urmă. Ea s-a terminat fără niciun rezultat, deoarece conducătorii sovietici, cu toate că conştientizau pericolul care-i ameninţă, mai sperau că în ultimul moment vor reuşi să-şi reglementeze relaţiile cu Hitler”[208].

Campania reuşită a nemţilor în vederea dezinformării inamicului în est a coincis la începutul lunii iunie cu rechemarea lui Cripps la Londra pentru consultări. Acest lucru şi mai mult a alarmat conducerea URSS. Ipoteza precum că în culise a avut loc o cârdăşie şi Hitler a obţinut libertate de acţiuni în Est (cu scopul de a-l sustrage de la Imperiul Britanic şi de la Insulele Britanice), părea în acele condiţii tot mai plauzibilă. Drept confirmare indirectă a acestei opinii a fost interpretată presiunea presei americane de dreapta asupra lui Churchill şi Eden de-a le aduce nemţilor Rusia în calitate de victimă în schimbul acordului de pace. În plus, în guvernul lui Churchill ocupau un şir de funcţii importante mai mulţi „müncheništi” de vază, iar aceasta nu putea să nu fie interpretat la Kremlin drept „variantă de rezervă” pentru o eventuală înţelegere cu Germania nazistă.

Stalin a rămas neclintit în convingerea că englezii intentează o provocare, iar încrederea, precum că năvălirea Germaniei asupra URSS în mod obligator va fi precedată de-un ultimatum, demoraliza anturajul lui, serviciile speciale şi împiedica elaborarea unor soluţii adecvate. La aceasta mai contribuia şi distrugerea serviciilor secrete în anii represiunilor, frica obsesivă de-o provocare posibilă. Convingerea lui Stalin că Marea Britanie instigă declanşarea războiului, convingere confirmată de mai multe acţiuni ale lui Cripps, a dus în ajun de război la aceea că Stalin mai n-a crezut într-o cârdăşie a englezilor cu Germania hitleristă.

Astfel, politica externă a conducerii sovietice din ajunul Marelui război pentru apărarea Patriei constituie un exemplu elocvent că URSS urmărea doar scopul de a-şi asigura securitatea proprie şi a amâna momentul intrării sale în război. „Oricât de înverşunat ar fi privit peste hotar unul la altul ambele guverne, scriu istoricii englezi ai celui de-Al doilea război mondial J. Butler şi J. Guire, unul dintre ele totuşi spera să evite conflictul. În lunile aprilie şi mai Rusia nu numai că transfera trupe, dar întreprindea şi diferite acţiuni conciliatoare, preponderent în sfera economică”[209].

Analizând această situaţie, Churchill scrie: „Este necesar să i se facă dreptate lui Stalin, el se străduia din răsputeri să colaboreze loial cu Hitler, adunând în acelaşi timp toate forţele pe care le putea strânge în spaţiile imense ale Rusiei sovietice… Stalin conştientiza tot mai bine pericolul care-l ameninţa şi tot mai mult se străduia să câştige timp. Cu toate acestea, este semnificativ faptul... ce avantaje sacrifica şi cât de mult risca pentru a păstra relaţiile prieteneşti cu Germania nazistă. Şi mai surprinzătoare au fost greşelile şi ignoranţa de care a dat dovadă în aşteptarea soartei sale”[210].

Ba mai mult, Churchill învinuieşte deschis conducerea stalinistă de miopie politică şi incompetenţă în problema invaziei contra URSS pe care o pregătea Hitler[r]: „Istoria nu ştie o altă greşeală, egală cu aceea pe care au admis-o Stalin şi liderii comunişti, atunci când... aşteptau pasiv invazia oribilă care se apropia de Rusia şi erau

---

[207] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 80.

[208] Ibid. С. 80-81; vezi de asemenea: Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны. С. 197; Некрич Р.М. 1941. 22 июня. С. 135.

[209] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 79.

[210] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 551-552.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Dacă e să fim obiectivi, nu trebuie să uităm că şi Winston Churchill în toamna anului 1941 nu avea o viziune corectă referitor la situaţia din Extremul Orient. Informaţiile agenturii serviciilor speciale de spionaj ale flotei maritime militare britanice despre pregătirea atacului nipon asupra bazelor maritime militare engleze erau ignorate de Admiralty şi guvern, de către conducerea „Secret Intelligence Service”. Drept urmare a avut loc scufundarea de către aviaţia japoneză a navelor britanice de linie „Repulse” şi „Prince of Wales”, iar în curând şi căderea Singapore. Cercetaşul englez J. Rutland, care a căpătat această informaţie preţioasă, în loc să fie stimulat, la 18 decembrie a fost arestat şi închis într-un lagăr „pentru persoane suspecte”, pentru „a nu scoate gunoiul din casă”.

incapabili să înţeleagă ce-i aşteaptă. Până în prezent ei erau consideraţi nişte egoişti bine calculaţi. În acea perioadă însă ei s-au dovedit nişte prostănaci. Forţa, masa, bărbăţia şi rezistenţa Rusiei-mame trebuiau să fie aruncate pe cântar. Dar dacă e să luăm în calitate de criteriu strategia, politica, clarviziunea şi competenţa, atunci Stalin şi comisarii lui s-au arătat în acel moment al celui de-Al doilea război mondial absolut miopi”[211].

După cum vedem, acest punct de vedere referitor la politica lui Stalin înainte de 22 iunie 1941 este foarte asemănător cu poziţia lui Shirer, prezentată mai sus. Cunoscutul cercetător sovietic al istoriei Marelui război pentru apărarea Patriei Alexandr Nekrici vede în felul următor această situaţie: „La oricare concluzii ar fi ajuns Stalin, nimic nu poate îndreptăţi refuzul lui de-a lua nişte măsuri elementare de precauţie, dacă invazia totuşi va urma. În realitate aceasta trebuia să se realizeze prin aplicarea planului defensiv”[212]. Este greu să nu fii de acord cu o asemenea abordare.

Caracterul „ştiinţific” al „metodologiei” părtaşilor concepţiei „războiului preventiv”. Pentru a înţelege mai bine absurditatea „teoriei războiului preventiv” şi mizeria metodologică a exponentului ei principal V. Suvorov-Rezun, în baza unui exemplu concret vom ilustra „metoda lui de cercetare”. O adevărată „minune a ştiinţei istorice” este cartea lui V. Suvorov „День «М»”, precum şi alte „opere” ale acestuia. Ne vom opri asupra unor postulate generale ale construcţiei „ştiinţifice” a dlui Rezun şi asupra „descrierii” tratativelor anglo-franco-sovietice din vara anului 1939 efectuate de el. În principiu, acest pseudoistoric nu merită nici măcar dezminţirea „teoriei” sale, deoarece însă ea a căpătat o răspândire atât de largă în mediul amatorilor de istorie, este necesar să arătăm netemeinicia ei, ceea ce în principiu deja a fost făcut, dar n-a fost adus la cunoştinţa publicului larg.

Vom începe cu faptul că în cărţile lui triumfă incompetenţa impertinentă încrucişată cu falsificarea şi ponegrirea realităţii. În acest sens M. Meltiuhov menţionează că lucrările lui V. Suvorov „sunt scrise în genul publicisticii istorice şi reprezintă un fel de «strat-tort», când adevărul se îmbină cu semiadevărul şi minciuna”[213]. „Atitudinea lui V. Suvorov faţă de izvoare şi literatura ştiinţifică este foarte neprofesionistă şi dubioasă…, este convins istoricul german Bernd Bonwetsch. Bineînţeles, istoricul de asemenea-şi poate exprima convingerile şi presupunerile, dar cu condiţia de a le confirma veridicitatea prin intermediul izvoarelor şi a existenţei unui sistem de argumente în favoarea presupunerilor expuse. El în niciun caz nu trebuie să-şi impună convingerea în interpretarea sursei şi să folosească atare lucru pentru demonstrarea afirmaţiilor proprii, precum deseori se întâmplă în cazul lui V. Suvorov. La fel istoricul nu trebuie să-şi bazeze opinia pe o sursă, autenticitatea căruia se află sub semnul întrebării”[214].

Însăşi „metodologia” aleasă de autor ne demonstrează că el habar n-are despre legile dezvoltării istorice. Astfel, „din voia proprie şi la porunca lui Scaraoţchi”, el „coboară atotputernicul duh sfânt din ceruri” şi-l instalează în cabinetul tovarăşului Stalin din Kremlin, atribuindu-i acestuia dirijarea tuturor proceselor globale din anii ‘30. În conformitate cu logica lui Rezun nici Hitler, nici Chamberlain, nici alţi oameni de stat din Occident nu jucau un rol propriu, dar cu sau fără voie au devenit marionete în mâinile „anchetatorului omenos”, tovarăşului Stalin, şi ajutorului lui în dirijarea păpuşilor „răufăcătorului” Molotov. În afară de această reavoinţă a lui Stalin în lume nimic nu exista: nu erau nici tu monopolurile atotputernice, nici interesele de stat ale marilor puteri, totul după cum vedem, decidea Stalin… Deja aceasta ne convinge despre „competenţa ştiinţifică excepţională” a autorului!...

Rezultă că delegaţiile franceză şi britanică, sosite în august 1939 la Moscova, au fost trase pe sfoară de „coţcarii stalinişti” prin excrocherii. „Nici guvernul britanic, nici cel francez, n-au înţeles intenţiile lui Stalin”, dar iată domnul Rezun le-a scos la lumina zilei şi imediat ne-a iluminat şi pe noi nesocotiţii. Dar ce poate fi mai simplu, decât să „impui Franţa şi Marea Britanie să declare război Germaniei”. Rezultă că Stalin le-a impus să declare război! Iată toată înţelepciunea ştiinţifică, domnilor!!! „Sau, continuă înţeleptul nostru, a fost nevoie de provocat Germania la aşa acţiuni, care vor impune Franţa şi Britania să-i declare război”. Bietul nătâng Hitler, înseamnă că Stalin pe el l-a provocat, iar mieluţii Chamberlain & K^{o} s-au lăsat prinşi în undiţă… şi „au declarat”.

Dar încă un exemplu de dialog improvizat dintre Stalin şi Hitler, în care Stalin se manifestă în rol de mentor. Nu-i nimic de mirare, fantezia „savantului” nostru aşa şi izvorăşte din deget. Iată ce i-ar fi spus Stalin lui Hitler, dacă englezii şi francezii ar fi trimis la Moscova delegaţi de rang înalt: „Vezi ce se urzeşte aici contra ta, ia semnează cu mine pactul că de altfel…”. Ceea ce „de altfel” nu se comunică, probabil consideră că noi suntem pricepuţi.

Şi tot aşa mai departe. În creierul excitat al dlui Rezun se destăinuiesc intenţiile staliniste, care se transformă în decizii şi acţiuni, iar ultimele imediat se acuză de judecata cea dreaptă a sfintei inchiziţii… iar lui Mesia nostru-i pare că a pus „cheiţa celui de-Al doilea război mondial pe masa lui Stalin”[215]. S-o lăsăm deocamdată în locul dat şi să revenim la problemele noastre.

---

[211] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 157.
[212] Некрич Р.М. 1941. 22 июня. С. 136.
[213] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.
[214] Бонвеч Б. Наступательная стратегия – наступление – нападение. Историк из Германии о дискуссии вокруг событий 1941 года. // http://gkaf.narod.ru/kirillov/ref-liter/bonvetch.html.
[215] Vezi: Суворов В. День «М». С. 61-63.

Iată pe-o aşa „ştiinţă" abracadabrantă se constituie întregul sistem de „argumente" al „inovatorului ştiinţei istorice". „Interpretarea neglijentă a izvoarelor a devenit marca de firmă a lui [Suvorov], scrie Gabriel Gorodeţkii. Să-şi asume povara dovezilor – nu-i treaba lui… Cartea lui Suvorov e scrisă în genul unei psihologii complotiste"[216]. Se face impresia că „în viaţa precedentă" el a făcut şcoală la aşa „corifei ai ştiinţei istorice", cum erau Tomás de Torquemada[r] şi Ignacio de Loyola[r2].

„Apelând la cititorul occidental, Suvorov şi-a construit argumentarea pe nişte postulate ideologice primitive. El încearcă să demonstreze că politica externă a Uniunii Sovietice era totalmente determinată de ideologie şi urma dogmele marxiste, care întotdeauna aveau drept scop revoluţia mondială. Suvorov ignorează interesele naţionale, pe care le urma conducerea sovietică în ajun de război. Pe tot parcursul cărţii sale el flutură sperietoarea comunismului, de parcă ar fi o fâşie de pânză roşie în faţa taurului; de această metodă se foloseau încă istoricii din perioada «războiului rece», speriind Occidentul că «duşmanul roşu se ascunde sub patul nostru»... Concepţia lui Suvorov se bazează integral pe determinarea intenţiilor strategice ale lui Stalin, pe selectarea unor mărturii false"[217].

Ştiinţa istorică internaţională despre „teoria" „războiului preventiv"[218]. Demonstrând ceva, în lumea ştiinţifică se aduc argumente, dar nu opiniile savanţilor, specialişti într-o problemă sau alta. Dar în cazul dat vom face o excepţie de la regulă, deoarece în spaţiul post-sovietic mai multe mijloace de informare în masă răspândesc intensiv (voluntar sau involuntar) informaţii false în problema dată. În multe cazuri pentru cititorul de masă este mai importantă opinia majorităţii specialiştilor decât argumentul ştiinţific, de aceea suntem obligaţi să informăm publicul cititor că de fapt toţi cercetătorii serioşi ai problemei date din întreaga lume consideră „teoria războiului preventiv" al Germaniei împotriva URSS absurdă şi absolut falsă.

Astfel, între 31 ianuarie şi 3 februarie 1995 în cadrul Institutului de istorie universală a AŞR a avut loc o conferinţă internaţională cu tema „Începutul războiului şi Uniunea Sovietică în anii 1939-1941". La ea au luat parte savanţi din Anglia, Belarusia, Canada, Germania, Finlanda, Franţa, Israel, Italia, Irlanda, Polonia, Rusia, SUA, Ucraina[219]. La discutarea temei războiului preventiv au luat parte cei mai notorii specialişti în problema dată din lumea întreagă. Poziţia lui Rezun a fost susţinută de către doctorul habilitat în ştiinţe filologice, profesorul B.V. Sokolov. Profesorul german V. Maser, autorul unei cărţi asemănătoare cu acea a lui Suvorov, fără vreun motiv serios, s-a eschivat să participe.

Despre absurditatea afirmaţiilor precum că Armata Roşie se pregătea de operaţiuni ofensive de proporţii a vorbit doctorul habilitat în ştiinţe istorico-militare, Preşedintele Academiei de Ştiinţe Militare a FR M.A. Gareev. Generalul Armatei de apărare a Israelului doctorul Ş. Nave, în contextul doctrinei militare sovietice din acel timp, a efectuat o analiză excelentă a modelului desfăşurării forţelor Armatei Roşii din ajunul războiului şi a demonstrat cu lux de amănunte că el, fără îndoială, prin esenţa sa era defensiv. Doctorul J. Förster de la Centrul de cercetări ale istoriei Bundeswehr-ului RFG a demonstrat esenţa agresivă a planurilor hitleriste faţă de URSS, planuri neprovocate de niciun fel de mobilizare din partea sovietică[220]. Colonelul Armatei SUA doctorul David Glantz, redactorul „The Journal of Slavic Military Studies", autorul mai multor lucrări importante consacrate Armatei Roşii din ajunul războiului, şi doctorul B. Manning, profesor de colegiu de pe lângă comandamentul Armatei SUA şi statul major, au demonstrat convingător că starea deplorabilă a Armatei Roşii şi infrastructurii ei logistice din acel timp făceau imposibilă efectuarea unor operaţiuni ofensive de proporţii[221]. Aceste opinii au fost susţinute în procesul discuţiei care a urmat.

Un interes deosebit însă în această problemă îl reprezintă poziţia istoricilor germani. Ea a fost rezumată de G.-R. Ueberschär: „În iunie 1941 a început nu un război preventiv, ci realizarea... intenţiilor reale ale lui Hitler"[222]. Această concluzie este confirmată şi de alt, nu mai puţin cunoscut, specialist H.-A. Jacobsen: „În legă-

---

[216] Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»).
[r] Nota redactorului ştiinţific: A provenit dintr-o familie de evrei spanioli creştinaţi, fiind nepotul cardinalului Juan de Torquemada, de asemenea evreu botezat. Datorită caracterului dur şi inexorabil, entuziasmului religios şi bunei pregătiri teologice, în 1483 papa Sixtus al IV-lea l-a numit „Mare inchizitor" al Spaniei. Era numit „baros al ereticilor, lumina Spaniei, salvatorul ţării, onoarea ordinului său". A devenit iniţiatorul izgonirii evreilor din Spania în anul 1492. Numele lui Torquemada, ca parte componentă a legendei negre a Spaniei, a devenit sinonim al fanatismului religios.
[r2] Nota redactorului ştiinţific: sfânt catolic, fondatorul Societăţii lui Iisus (ordinului iezuiţilor).
[217] Ibid.
[218] Vezi: Никифоров Ю.А. Военно-исторические исследования. Подготовка СССР упреждающего удара по Германии: границы дискуссии. // http://militera.lib.ru/research/nikiforov_ya/index.html.
[219] Vezi: ННИ. 1995, № 4. С. 88-104.
[220] Mobilizarea generală a fost declarată prin Decretul Sovietului Suprem al URSS din 23 iunie 1941. // Гареев М.А. Об объективном освещении военной истории России. // ННИ, 2006, № 5. С. 34.
[221] „Toate izvoarele de arhivă existente infirmă această afirmaţie controversată. Cum au demonstrat evenimentele ulterioare, în vara anului 1941 Armata Roşie nu era capabilă de niciun fel război – nici de unul de ofensivă, nici, după cum au demonstrat luptele reale, de cel defensiv". // Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.
[222] Юбершер Г. 22 июня 1941 г. в современной историографии ФРГ. К вопросу о «превентивной войне». // ННИ. 1999, № 6. С. 59.

tură cu aceasta este necesară spulberarea unei legende destul de răspândite şi până în prezent: năvălirea Germaniei asupra Uniunii Sovietice în 1941 (după cum mărturisesc rezultatele studierii surselor documentare) nu era un război preventiv. Decizia lui Hitler de-a o realiza a fost generată nu de-o anxietate profundă în faţa pericolului invaziei sovietice care ameninţa Germania, ci a fost o expresie finală a acelei politici agresive, care din 1938 devenea tot mai făţişă"[223].

În calitate de bilanţ al cercetărilor lui J. Förster, D. Eichholtz, U. Herbert, F. Römer, G. Weinberg, H. Trevor-Roper, E. Yekkel, A. Kuhn, A. Hillgruber, R.D. Müller, V. Vette, B. Bonwetsch, W. Benz, B. Mihok, B. Pietrow-Ennker, G. Hass, R. Schmidt, R. Zitelmann şi multor altor istorici germani, specialişti în domeniul programului politic extern, scopurilor războiului şi strategiei lui Hitler, a devenit concluzia general acceptată că intenţia führerului de-a ataca URSS nu decurgea excepţional din situaţia militară din anul 1941, ci era o consecinţă organică a „programului lui răsăritean", elaborat cu mult timp înainte de anul 1933. Agresiunea „celui de-al treilea reich" constituie o realizare consecventă a scopurilor „politicii estice" naziste, stabilite încă în anii '20"[224]. Cu această concluzie sunt absolut solidari şi aşa istorici germani cunoscuţi, cum sunt J. Zukertort şi D. Eichholtz, care au demonstrat că invazia naziştilor împotriva Uniunii Sovietice a fost zămâslită cu mult înainte de război şi a căpătat o susţinere totală şi necondiţionată din partea clasei dominante a Germaniei, în primul rând, din partea elitei ei economice[225].

S. Haffner menţionează că „Rusia pentru Hitler era acel obiect, acel scop unic, pe care el l-a înaintat în faţa imperialismului german modernizat. Pentru Germania hitleristă şi pentru Hitler personal Rusia era un duşman nu pentru că îl ameninţa sau îi încurca, ci fiindcă el şi-a pus drept scop acapararea ei… În afară poate de existenţa sa URSS nu i-a dat lui Hitler niciun motiv pentru declanşarea războiului"[226]. „În anii 1940 şi 1941, continuă autorul, Hitler n-a avut motive pentru teamă de Uniunea Sovietică sau pretenţii faţă de ea. Pactul de neagresiune, încheiat în august 1939, funcţiona satisfăcător. În ciuda unor probleme ocazionale, Uniunea Sovietică promova faţă de Germania o politică excepţional defensivă şi era absolut loială. Atitudinea URSS faţă de Anglia era mai mult decât rece...

Dorinţa prin intermediul unei neutralităţi favorabile faţă de Germania să nu-i permită să fie atrasă în război totalmente, corespundea intereselor şi poziţiei Uniunii Sovietice. URSS era încă departe de finalizarea industrializării sale, şi de la un război cu Germania nu se putea aştepta la nimic bun, ci din contra – doar la rele"[227]. Analizând această chestiune, un alt istoric vest-german R.D. Müller ajunge la concluzia că „războiul preventiv" al lui Hitler contra URSS este doar o propagandă şi o aiureală[228]. Iar istoricii germani F.A. Krummacher şi G. Lange sunt de părerea că în vara anului 1941 Armata Roşie nu era gata nici măcar de apărare, şi nu doar de ofensivă, iar Hitler şi acoliţii lui nu vedeau niciun fel de pericol din partea ei[229].

În lucrările lui A. Hillgruber sunt elucidate scopurile războiului contra Uniunii Sovietice. Savantul a ajuns la concluzia că „în timpul năvălirii lui Hitler asupra URSS" nu poate fi nici vorbă despre un „război preventiv" în sensul obişnuit al acestui termen, adică despre nişte „acţiuni militare cu scopul de-a preîntâmpina sau de-a preceda o agresiune iminentă"[230]. În cartea lui „Strategia lui Hitler. Politica şi acţiunile militare în anii 1940-1941" se vobeşte: „Din complexitatea povestirii noastre rezultă cu certitudine că în cazul năvălirii lui Hitler asupra Uniunii Sovietice despre un război preventiv în sensul tradiţional al acestui concept, adică operaţiuni militare, întreprinse cu scopul de-a preîntâmpina inamicul pregătit de atac sau care începuse ofensiva proprie, nu poate fi nici vorbă. Ba mai mult, acapararea părţii europene a Rusiei în scopul creării imperiului german în Europa continentală constituea «marele ţel» al lui Hitler încă de la mijlocul anilor '20"[231]. Istoricul german încă în 1982 a combătut convingător interpretările „revizioniste", caracterizându-le drept o „revenire la tălmăcirile recunoscute depăşite"[232].

---

[223] http://militera.lib.ru/h/jacobsen/index.html.
[224] Юбершер Г. 22 июня 1941 г. в современной историографии ФРГ. К вопросу о «превентивной войне». // ННИ. 1999. С. 59-60; Пиетров-Энкер Бианка. Германия в июне 1941 г – жертва советской агрессии? // http://royallib.ru/read/pietrov-enker_bianka/germaniya_v_iyune_1941_g___gertva_sovetskoy_agressii.html#0; Мюллер Р.Д. «Разрезать пирог на удобные куски». Какие цели преследовал Гитлер, нападая на Советский Союз. // За рубежом, 1988, № 36 (1469); Ветте В. Легенда о «превентивной войне». Кто и зачем пытается её возродить. // За рубежом, 1988, № 36 (1469) etc.
[225] Цукерторт И. Германский милитаризм и легенда о «превентивной войне» гитлеровской Германии против СССР. // ВИЖ, 1991, № 5; Айххольц Д. Цели Германии в войне против СССР. Об ответственности германских элит за агрессивную политику и преступления нацизма. // ННИ. 2002, № 6.
[226] Хаффнер С. Самоубийство Германской империи. С. 31, 59.
[227] Ibid. С. 52.
[228] Мюллер Р.Д. «Разрезать пирог на удобные куски». Какие цели преследовал Гитлер, нападая на Советский Союз. // За рубежом, 1988, № 36 (1469).
[229] Литвин Г.А., Волкодаев И.И. Планировал ли Сталин войну против Германии? (Из книги немецких историков Круммахера Ф.А. и Ланге Г. От Брест-Литовска до «Барбароссы»). // ВИЖ, 1991, № 6. С. 29, 32.
[230] ННИ. 1999, № 6. С. 59-60; За рубежом. 1988, № 36 (1469). С. 18.
[231] За рубежом, 1988, № 36 (1469). С. 18.
[232] ННИ. 1999, № 6. С. 64.

În 1984 istoricul G. Schreiber, analizând mai multe ediţii periodice din RFG din anii „jubiliari” 1951, 1961, 1965, 1971 şi 1981, a ajuns la concluzia că teza despre „războiul preventiv” al lui Hitler contra URSS nu-şi găseşte locul pe paginile presei serioase, şi că „Barbarossa” este văzută de ea categoric ca un act agresiv din partea Germaniei naziste. Se discută doar motivele care l-au determinat pe Hitler să ia decizia de-a ataca URSS[233].

Exponenţii punctului de vedere opus ocupau în mediul ştiinţific german poziţii marginale, însă publicaţiile lor se bucurau de entuziasmul cercurilor neonaziste şi radicale de dreapta, cărţile lor cu caracter apologetic fiind editate în tiraje mari. Cu toate acestea, concluzionează istoricul german Bernd Bonwetsch, părtaşii tezei despre „războiul preventiv” nu dispun de careva izvoare, argumentele lor sunt şchioape de ambele picioare. Iar Ueberschär menţionează foarte rezonabil că „ne putem doar uimi în ce măsură părtaşii tezei «războiului preventiv» ignorează rezultatele cercetărilor de mai mulţi ani ale politicii naziste de pregătire a războiului mondial”[234].

Bilanţul problemei date. Toate cele expuse ne permit să facem o concluzie categorică: Uniunea Sovietică şi forţele ei armate nu se pregăteau de atac, în vara anului 1941 conducerea militaro-politică sovietică nici nu se putea gândi la un război preventiv contra Germaniei. A recunoaşte acest adevăr evident nu înseamnă deloc negarea perfidiei lui Stalin sau îndreptăţirea regimului său terorist, de ce apologeţii „noştri” autohtoni ai agresorilor fascişti, în lipsa altor argumente serioase, uşor acuză oponenţii ipotezei despre „războiul preventiv” al lui Hitler contra URSS.

Totodată, nimeni nu ascunde că paralel cu aceasta avea loc realizarea intensă a unor măsuri în vederea mobilizării şi desfăşurării armatei şi flotei. De la 1 septembrie 1939 şi până la 21 iunie 1941 efectivul forţelor armate a cresut de 2,8 ori. A continuat cu ritmuri accelerate reînarmarea tehnică a trupelor. Au fost precizate planurile de acoperire a frontierei de stat. Se construiau raioanele fortificate şi se pregăteau teatrele viitoarelor operaţiuni militare. Se completau trupele districtelor militare de lângă graniţă, în componenţa lor se includeau noi formaţiuni ale Armatei Sovietice. În adâncul ţării se creau rezervele strategice. Concomitent se dezvolta baza materială pentru apărarea ţării, erau create noi modele de armament şi tehnică de luptă. Creştea volumul producţiei militare.

Însă finisarea acestui program colosal în vederea reorganizării forţelor armate sovietice, întăririi hotarelor şi măririi potenţialului defensiv al ţării erau prevăzute către vara anului 1942[235]. În ajunul invaziei Germaniei fasciste acest lucru era nefinisat. Definitivarea lui a avut loc deja în mersul Marelui război pentru apărarea Patriei. Mareşalul Jukov mărturisea în acest sens: „Războiul a găsit ţara într-o etapă de reorganizare, reînarmare şi recalificare a forţelor armate, creării unor stocuri mobilizaţionale necesare şi rezerve de stat”[236]. Evident, Statul major german şi personal Hitler monitorizau cu atenţie mersul acestei reorganizări şi reînarmări a Armatei Roşii şi nu aveau de gând să aştepte finisarea lucrărilor respective.

3. Începutul Marelui război pentru Apărarea Patriei

Năvălirea lui Hitler asupra URSS. Pentru invazie la hotarele sovietice au fost concentrate forţe colosale. Contra lor în districtele de la hotar au fost desfăşurate 170 de divizii sovietice şi două brigăzi, în componenţa cărora se aflau circa 2,9 mln de oameni, 37,5 mii de tunuri şi aruncătoare de mine, 1475 de tancuri T-34 şi circa 400 KV, 1540 de avioane moderne[237]. Ce-i drept, cum am mai menţionat, trupele sovietice dispuneau de multe tancuri şi avioane învechite. Pe sectoarele unde se dădea lovitura de şoc nemţii dispuneau de-o supremaţie covârşitoare: în direcţia loviturilor principale efectivul de luptă al germanilor îl depăşea pe cel al sovieticilor de 3-5 ori, numărul tunurilor şi aruncătoarelor de mine era de peste 3 ori mai mare, al tancurilor de 1,5 ori şi în primele două săptămâni fasciştii au înaintat în adâncul teritoriului sovietic cu sute de kilometri.

Precum s-a mai menţionat, pentru a masca pregătirile pentru campania antisovietică, hitleriştii au elaborat un sistem întreg de dezinformare. Conducerea sovietică era bine informată despre pregătirile militare ale Germaniei, dar Stalin n-a crezut că Hitler se va încumeta să atace URSS [238], fără să fie pregătit de-un război de

---

[233] Vezi: Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 282.

[234] ННИ. 1999, № 6. С. 66.

[235] Acest lucru îl confirmă şi mărturiile lui Gh. K. Jukov. // Vezi: Маршал Жуков: полководец и человек. Т. 2. С. 209.

[236] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1974. Т. 1. С. 256.

[237] Анфилов В.А. Провал плана «Барбаросса». С. 18; Кривошеев Г.Ф. В первых сражениях. // ВИЖ, 1991, № 2. С. 11; Дашичев В.И. Стратегическое планирование агрессии против СССР. // ВИЖ, 1991, № 3. С. 20; Россия и СССР в войнах XX века. Потери вооруженных сил. Статистическое исследование. М., 2001. // http://russky.com/history/library/w/w05.htm.

[238] La aceleaşi concluzii au ajuns şi majoritatea istoricilor germani. // Vezi, de exemplu: Литвин Г.А., Волкодаев И.И. Планировал ли Сталин войну против Германии? (Из книги немецких историков Круммахера Ф.А. и Ланге Г. От Брест-Литовска до «Барбароссы»). // ВИЖ, 1991, № 6. С. 26-27, 29.

Gh. K. Jukov mărturisea că aproape întreg anturajul lui Stalin cu excepţia lui Jdanov încerca să-l convingă pe conducător că Hitler nu va ataca. Şi printre cei mai activi protagonişti al acestei idei era V.M. Molotov. Când devenisera absolut clar că mari forţe germane se concentrează la hotarele sovietice, Stalin s-a adresat cu o scrisoare personală către Hitler, cerând explicaţii. Hitler de asemenea i-a răspuns lui Stalin cu o scrisoare personală, lămurind

lungă durată şi în condiţii de iarnă. Dictatorul sovietic însă a greşit: cum am menţionat mai sus, clica hitleristă s-a dovedit una aventurieră peste măsură, supraapreciind posibilităţile politice, economice şi militare ale blocului fascist şi subapreciind forţele URSS[239], spiritul moral al populaţiei. Operaţiunile militare erau văzute sub formă de blitzkrieg, când ofensiva principalelor grupări strategice trebuia să se desfăşoare ca o mişcare rapidă continuă. Se admiteau unele pauze scurte doar pentru regruparea trupelor, iar posibilitatea stopării ofensivei din cauza rezistenţei Armatei Roşii se excludea. Victoria le părea căpeteniilor fasciste uşoară şi rapidă.

În zorii zilei de 22 iunie 1941 Germania nazistă şi sateliţii ei au atacat URSS, dându-i o lovitură îngrozitoare[240]. Deja, în lunile septembrie-octombrie, fasciştii ocupă Kievul, Odesa, blochează Leningradul, se apropie de Moscova. Retrăgându-se şi suferind pierderi enorme[241], Armata Roşie opunea o rezistenţă eroică, în lupte crâncene cedând cca 1,5 mln km^2 din teritoriul sovietic.

---

că aceasta se face pentru a ocroti aceste unităţi de bombardamentele engleze. „Din câte eu înţeleg, spunea Jukov, Stalin l-a crezut". // Маршал Жуков: полководец и человек. Т. 2. С. 202, 204-205.

La 16 iunie narcomul securităţii de stat V.N. Merkulov le-a raportat lui Stalin şi Molotov informaţia secretă. Stalin a scris pe textul informaţiei conducătorului „Capelei roşii" (ofiţer luftwaffe Heinz Schulze-Boysen): „Puteţi trimite sursa Dvs. din cartierul aviaţiei germane în p... măsei. Acesta nu-i «sursă», ci un «dezinformator». I. St.". // Павлов А.Г. Советская военная разведка накануне Великой Отечественной войны. // ННИ. 1995, № 1. С. 59; Пещерский В. Неразгаданные тайны «Красной Капеллы». // ННИ, 1996, № 3. С. 175; Данилов В.Д. Забывчивость или обман. // Независимое военное обозрение, 2001, № 22; Медведев Р.А. И.В. Сталин в первые дни Великой Отечественной войны. // ННИ, 2002, № 2. С. 121.

La 21 iunie a fost primită o informaţie de la ambasadorul sovietic din Germania V.G. Dekanozov şi de asemenea de la ataşaţii militari I.A. Susloparov (în Vichy) şi V.I. Tupikov (în Berlin) despre finisarea transferării trupelor germane spre hotarul sovietic şi că la 22 iunie Germania va ataca Uniunea Sovietică. În aceeaşi zi L.P. Beria i-a adresat lui I.V. Stalin o notă cu următorul conţinut: „Eu iarăşi insist să fie rechemat şi pedepsit ambasadorul nostru de la Berlin Dekanozov, care continuă să mă bombardeze cu «deză» despre pregătirile lui Hitler de a ataca, chipurile, URSS. El m-a anunţat că invazia va începe mâine... Acelaşi lucru l-a transmis prin radio şi general-maiorul V. Tupikov – ataşatul militar la Berlin. Acest general tâmpit (joacă de cuvinte: în rusă tupoi – S.N.), bazându-se pe agentura sa de la Berlin, afirmă că trei grupuri de armată ale wehrmachtului vor înainta spre Moscova, Leningrad, Kiev. El cere în mod obraznic ca noi să-i asigurăm pe aceşti mincinoşi cu radioemiţător… Şeful serviciilor secrete, unde până mai ieri acţiona banda lui Berzin, general-locotenentul F.I. Golikov se plânge pe Dekanozov şi pe locotent-colonelul său Novobraneţ, care de asemenea minte, precum că Hitler a concentrat contra noastră 170 de divizii lângă hotarul nostru de vest... Dar eu şi oamenii mei, Iosif Visarionovici, ţinem bine minte indicaţia Dvs. înţeleaptă: în 1941 Hitler n-o să ne atace". Pe raportul lui Susloparov Stalin şi-a pus rezoluţia: „Această informaţie este o provocaţie engleză. Aflaţi, cine-i autorul acestei provocaţii şi pedepsiţi-l". // Ивашутин П.И. Докладывала точно. // ВИЖ, 1990, № 5. С. 57; Киршин Ю.Я., Романичев Н.М. Накануне 22 июня 1941 г. (по материалам военных архивов). // ННИ, 1991, № 3. С. 16-17; Павлов А.Г. Советская военная разведка накануне Великой Отечественной войны. // ННИ. 1995, № 1. С. 59; Медведев Р.А. И.В. Сталин в первые дни Великой Отечественной войны. // ННИ, 2002, № 2. С. 121.

Interesantă, în context, este nu doar reacţia lui Stalin referitor la informaţiile primite, dar şi cea a lui Beria: „Agenţii secreţi..., aceşti complici ai provocatorilor internaţionali care doresc să ne certe cu Germania, să fie făcuţi praf pentru dezinformare sistematică". // Ивашутин П.И. Докладывала точно. // ВИЖ, 1990, № 5. С. 57.

[239] Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 161-162.

[240] Loghin L. Al doilea război mondial. P. 90.

Despre participarea armatei române în războiul antisovietic în prima lui etapă vezi: Bărboi V. Eliberarea Basarabiei, a Bucovinei de Nord şi a Ţinutului Herţa. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 7; Chiriac M. Cercetarea trupelor la începutul Campaniei din Est. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 7; Ionescu M.E. 22 iunie 1941. Războiul în care am intrat. // Magazin Istoric. 2001, Nr. 6; Ereşcenko M.D. Agonie la două capete. // Magazin Istoric. 2001, Nr. 6; Bodea Gh. Frontul de est. Zile de început. // Magazin Istoric. 2001, Nr. 9; Ionescu E.M. Notiţe de război. // Magazin Istoric. 2005, Nr. 12; Munteanu D. Pe frontul din Rusia. // Magazin Istoric. 2006, Nr. 5.

[241] Conform investigaţiilor istoricului englez Alan Brooke, investigaţii bazate pe datele comandamentului german, până la sfârşitul lui septembrie 1941 ele au constituit 2,5 mln de oameni. Iar până în primăvara lui 1942, când s-a terminat bătălia de lângă Moscova, pierderile sovietice s-au ridicat până la o cifră îngrozitoare – circa 4 mln ucişi, răniţi şi prizonieri, inclusiv 600 de mii ostaşi roşii încercuiţi în octombrie 1941 sub Breansk şi Viazma. // Окороков В. 100 дней Маршала Победы под Москвой. М., 1991. С. 24.

Potrivit ultimelor date ale unui şir de cercetători în iunie – septembrie 1941 pierderile trupelor noastre (ucişi, morţi de răni, boli şi din alte cauze) au constituit 430578 de oameni, pierduţi fără veste şi făcuţi prizonieri – 1699099 de oameni. În octombrie – decembrie 1941 respectiv 371613 şi 636383 oameni. // Россия и СССР в войнах XX века: Статистическое исследование. М., 2001. С. 250; Пыхалов И. 1941: миф о разбежавшейся Красной Армии. // Мельтюхов М., Осокин А., Пыхалов И. Трагедия 1941-го. Причины катастрофы. С. 136.

Cercetătorul rus O.A. Rjeşevskii aduce următoarele cifre ale pierderilor sovietice: din iunie până în decembrie 1941 Uniunea Sovietică a pierdut 3,138 mln de soldaţi şi ofiţeri ucişi, răniţi şi prizonieri. A.G. Krivoşeev scrie că „în ansamblu (ţinând cont de cei nou sosiţi în unităţile de luptă) pe parcursul anului 1941 pierderile au constituit 142,4% din efectiv. // Ржешевский О.А. Визит А. Идена в Москву в декабре 1941 г. Переговоры с И.В. Сталиным и В.М. Молотовым. // ННИ, 1994, № 2. С. 86; Кривошеев Г.Ф. В первых сражениях. // ВИЖ, 1991, № 2. С. 14.

Iată cum evaluează gradul de pregătire al Armatei Sovietice de lupta cu wehrmachtul M.I. Meltiuhov: Armata Roşie nu era mobilizată şi nu şi-a finisat procesul concentrării strategice şi desfăşurării. Drept consecinţă, unităţile de acoperire de primă linie cedau substanţial inamicului, trupele căruia erau desfăşurate nemijlocit lângă hotar. O asemenea dispoziţie a trupelor sovietice permitea distrugerea lor pe părţi. În direcţiile loviturilor principale ale grupurilor de armate comandamentul german a reuşit să creeze o superioritate aproape covârşitoare asupra trupelor Armatei Roşii. Cel mai favorabil raport de forţe s-a creat pentru wehrmacht pe sectorul grupului de armate „Centru", deoarece anume în direcţia dată se dădea lovitura de graţie a întregii Campanii răsăritene. Pe alte direcţii, chiar şi pe sectoarele armatelor de acoperire se simţea superioritatea sovietică în tancuri. Raportul general de forţe îi permitea comandamentului sovietic să nu admită superioritatea inamicului chiar şi în direcţiile loviturilor lui principale. În realitate însă s-a întâmplat exact contrariul.

Tabelul 4. *Forţele şi mijloacele, destinate pentru atacul împotriva URSS*[242]

Forţele armate	Germania	Aliaţii ei	Total
Efectivul (mii)	4600[249]	900	5500[244]
Tunuri şi aruncătoare de mine	Peste 42000	5200	47200
Tancuri	Peste 4000	260	Circa 4300
Avioane de luptă	Circa 4000	980	4980

Deoarece conducerea militaro-politică sovietică nu se aştepta la invazia germană, Armata Roşie, începând în mai 1941 concentrarea şi desfăşurarea pe TOM de Vest, care trebuia finalizată către 15 iulie[*], s-a pomenit la 22 iunie 1941 surprinsă şi nu-şi creasе nicio grupare ofensivă, niciuna defensivă. Trupele sovietice nu-şi terminase mobilizarea, nu aveau structuri desfăşurate în spatele frontului şi doar finalizau crearea structurilor de conducere pe TOM. Pe un front de la Marea Baltică până în Carpaţi din 77 de divizii ale trupelor de acoperire ale Armatei Roşii în primele ore de război au fost în stare să-i opună rezistenţă inamicului doar 38 de divizii nu

---

Iar istoricul israelitean Aharon Shneer scrie că „pierderile totale ale Armatei Roşii din 22 iunie 1941 şi până la 1 aprilie 1942 au constituit 6328592 de oameni, inclusiv cele irecuperabile – 3812988 de oameni… Pierderile generale ale Germaniei… către sfârşitul lui februarie 1942 au constituit doar 1005636 de oameni. În aşa mod, raportul pierderilor părţilor beligerante în primul an de război a fost de 1:6". // Шнеер А. Плен. Т. 1. С. 107.

[242] Vezi: Россия и СССР в войнах XX века. Потери вооруженных сил. Статистическое исследование. М., 2001. // http://rus-sky.com/history/library/w/w05.htm.

[249] Nemijlocit trupele din prima linie care au luat parte la bătălie numărau 3,3 mln de oameni, restul erau unităţi maritimo-militare, de aviaţie, auxiliare, de aprovizionare, de pază, de construcţii, antiaeriene şi trupele de rezervă. În acest sens nemţii nu aveau o supremaţie dublă asupra trupelor sovietice însă din start se bucurau de-o superioritate calitativă, fapt care a fost ignorat de către comandamentul sovietic.

Plus la aceasta, în rezervă germanii mai aveau 2700 de tancuri, 17800 de tunuri şi aruncătoare de mine, 5100 de avioane. // Кривошеев Г.Ф. Война брони и моторов. // ВИЖ, 1991, № 4. С. 36.

Iată datele despre raportul de forţe pe care le prezintă Meltiuhov: „Wehrmachtul dispunea de 208 divizii... Baza „Armatei răsăritene" a Germaniei o constituiau, natural, trupele terestre... în total peste 155 de divizii convenţionale, ce constituia 73,5% din numărul total. O mare parte a trupelor avea experienţă de luptă, pe care-o căpătaseră în campanile militare precedente. Astfel, din 155 de divizii în operaţiunile militare din Europa din anii 1939-1941 au luat parte 127, iar celelalte 28 erau completate parţial cu efectiv care avea experienţă de luptă. În orice caz, acestea erau cele mai apte de luptă unităţi ale wehrmachtului. Tot aici, în Răsărit, au fost desfăşurate 92,8% din unităţile de rezervă ale Comandamentului Suprem...

Forţa principală de şoc în Est o constituiau 11 corpuri de armată motorizate din 12 care existau în wehrmacht (91,7%). 10 dintre ele au fost unite în ajunul campaniei în patru grupări de tancuri. Plus la aceasta, în componenţa a 11 divizioane şi 5 baterii de tunuri de asalt se aflau 228 de maşini de luptă şi 18 tunuri de asalt, care erau la înarmarea regimentului motorizat „Grossdeutschland", leibstandarte-SS Adolf Hitler şi brigăzii motorizate numărul 900. Pentru acţiuni în Finlanda au fost alocate două batalioane de tancuri (al 40-lea şi al 211-lea), care numărau 106 tancuri, iar în componenţa a trei batalioane de tancuri aruncătoare de focuri (al 100-lea, al 101-lea şi al 300-lea) erau 116 maşini de luptă. Astfel, în componenţa „Armatei de răsărit" către 22 iunie 1941 se aflau 3865 de tancuri şi tunuri de asalt, iar în rezerva OKH în Germania erau 2 divizii de tancuri (circa 350 de maşini)...

În total pentru năvălirea asupra Uniunii Sovietice comandamentul german a alocat 4050 mii de oameni (3300 mii în trupele terestre şi trupele SS, 650 mii – în FMA şi circa 100 de mii – în FMM). „Armata de răsărit" număra 155 de divizii convenţionale, 43812 tunuri şi aruncătoare de mine, 4215 tancuri şi tunuri de asalt şi 3909 avioane... Împreună cu Germania de război contra URSS se pregăteau şi aliaţii ei: Finlanda, Slovacia, Ungaria, România şi Italia...

Gruparea trupelor sovietice din Vest număra 3088160 de oameni (2718674 – în Armata Roşie, 215878 – în FMM şi 153608 în trupele NKVD), 57041 de tunuri şi aruncătoare de mine, 13924 de tancuri (dintre care 11135 utilizabile) şi 8974 de avioane (dintre care 7593 utilizabile)". // militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.

[244] Dintre ele, numărul trupelor române constituia 473,1 mii de oameni. // Constantinescu Ş. Eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord. 33 de zile de vară. // Historia. Revistă de istorie. 2006, Nr. 12. P. 53.

[*] Această dată autorul, probabil, a luat-o din pod. El de asemenea încearcă să demonstreze că până la finele verii 1941 Uniunea Sovietică se pregătea să atace Germania.

pe deplin mobilizate, din care doar unele au dovedit să ocupe poziţiile de lângă hotar pregătite din timp. Restul trupelor se aflau ori în locul dislocării permanente, sau în taberele de câmp, ori în marş. Dar dacă ţinem cont de faptul că inamicul chiar din start a aruncat în ofensivă 103 divizii, devine clar că intrarea organizată în luptă a trupelor sovietice şi crearea unui front compact era destul de problematică. Anticipând trupele sovietice în desfăşurarea strategică, constituind nişte grupări operative din forţele sale totalmente gata de luptă în direcţiile loviturilor principale, comandamentul german a creat condiţii favorabile pentru acapararea iniţiativei strategice şi realizarea reuşită a primelor operaţiuni de ofensivă"[245]. Este greu să nu fii de acord cu concluziile autorului[246].

Cauzele înfrângerilor serioase, suferite de trupele sovietice[247] în primele luni de război au fost: greşelile conducerii politico-militare sovietice în pregătirile de război, Armata Roşie nefiind pregătită pentru a riposta invaziei germane – armatele sovietice de facto nu erau pregătite pentru lupte defensive, doctrina militară sovietică prevăzând numai lupte de ofensivă pe teritoriul inamicului; neluarea de către Stalin în ajunul zilei de 22 iunie a măsurilor pentru respingerea agresorului din teama de a-l provoca la atac; inferioritatea numerică a forţelor armate sovietice la frontierele de apus ale URSS în momentul atacului (numărul soldaţilor sovietici era de două ori mai mic decât celor ai blocului german); dislocarea incorectă a trupelor sovietice, amplasarea greşită a depozitelor de muniţii şi combustibil în districtele militare de frontieră, fapt care le-a facilitat germanilor sarcina preconizată; urmările teroarei staliniste în armată[248]: a) lipsa acută de comandanţi calificaţi în verigile medie şi superioară; b) teama comandanţilor de a-şi asuma responsabilitatea şi de-a manifesta iniţiativă[r]; c) luarea de către comandamentul militar sovietic a unor decizii greşite în condiţiile create sau întârzierea în realizarea lor**.**

În context, vorbind despre cauzele înfrângerilor Armatei Roşii în 1941, cunoscutul istoric militar rus, general-colonelul Iu. A. Gorkov menţiona: „Chiar şi cea mai pregătită şi instruită armată poate fi zdrobită, dacă nu va fi gata de luptă, nu va ocupa liniile de apărare indicate şi nu va fi la timp mobilizată"[249]. Această concluzie se potriveşte sută la sută cu situaţia în care s-au pomenit FA ale URSS pe 22 iunie 1941. Anume din această cauză comandamentul sovietic arunca împotriva nemţilor unităţile Armatei Roşii pe părţi, fapt care facilita sarcina wehrmachtului de-a le nimici: „ARMŢ, după exemplul celei poloneze, a întâlnit războiul fiind ruptă în trei linii separate operativ una de alta, pe care nemţii le băteau pe părţi"[250].

Despre o altă cauză a înfrângerilor grele ale Armatei Sovietice în etapa iniţială a războiului – represiunile staliniste[251], cauză care a determinat în mare măsură faptul despre care vorbeşte generalul Gorkov, scrie istoricul german P. Karell: „Cu fiece zi şi săptămână numărul celor represaţi creştea. Stalin i-a nimicit pe mulţi ofiţeri ai Statului major, i-a executat pe comandanţii experimentaţi şi, principalul, a încălcat acea atmosferă de disciplină şi organizare, pe care cu insistenţă o crea Tuhacevskii… Insuccesele Armatei Roşii [în războiul finlandez] l-au convins definitiv pe Hitler că invazia împotriva Uniunii Sovietice va fi o campanie militară uşoară şi

---

[245] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.

[246] În calitate de supliment la cele expuse putem aduce caracteristica situaţiei create, făcute de general-colonelul Iu. A. Gorkov: „Către 22 iunie 1941 trupele germane erau totalmente desfăşurate. În acelaşi timp lângă hotarul nostru de vest era desfăşurată doar o singură divizie de infanterie în Districtul militar Baltic şi circa 15 batalioane de infanterie şi a 36-a divizie de cavalerie în Districtul militar de Vest. Restul trupelor din prima linie strategică şi din cea operativă se aflau în punctele de dislocare permanentă, pe poligoane sau în marş. Cu alte cuvinte, către începutul războiului, pe teritoriul nostru n-au fost create nicio grupare ofensivă, niciuna defensivă. În legătură cu aceasta chiar şi inamicii noştri menţionau că ruşii aveau în ajunul războiului grupări «pentru orice eventualitate», fapt care permitea distrugerea lor pe părţi". // militera.lib.ru/research/gorkov2/index.html.

[247] Vezi: Мягков М.Ю. Грозное лето 1941 года. // ННИ, 2011, № 2. С. 146-147.

[248] „Înainte de război în procesul epurărilor Stalin i-a eliminat pe cei mai experimentaţi şi creativi ofiţeri, întrerupând în aşa mod continuitatea teoriei militare sovietice, nimicind în ajunul războiului aspectele ei pozitive şi deformând strategia ei militară", menţionează cunoscutul istoric american D. Glantz. // Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Generalul P. Batov, amintindu-şi despre bătălia grea şi nereuşită a Armatei Roşii pentru Crimeea în septembrie-noiembrie 1941, descriind eroismul, măiestria militară şi spiritul de iniţiativă al multor ofiţeri sovietici, s-a oprit asupra figurii generalului Daşicev, comandantului celui de-al 9-lea corp de armată de puşcaşi: „Generalul Daşicev a fost la timpul său un mare specialist militar. În anii 1929-1930 el deja a îndeplinit funcţia de şef al statului major al celui de-al 2-lea corp de armată de puşcaşi, dislocat la Moscova. El a fost arestat în 1937 şi eliberat abia în 1941. Şi imediat l-au numit comandant al unui corp de armată. Dar el rămăsese mult în urmă şi să dirijeze trupele în noile condiţii îl împiedica lipsa de iniţiativă şi teama exagerată de a-şi asuma responsabilitatea". // Батов П.И. В походах и боях. М., 1966. С. 54.

[249] Горьков Ю.А., Сёмин Ю.Н. О характере военно-оперативных планов СССР накануне ВОВ. Новые архивные документы. // ННИ. 1997, № 5.

[250] Исаев А.В. Антисуворов. Десять мифов Второй мировой. С. 11.

[251] Despre proporţiile represiunilor din Armata Roşie în anii antebelici vezi: ВИЖ, 1993, № 2, 3, 5; Уколов А.Т., Ивкин В.И. О масштабах репрессий в Красной Армии в предвоенные годы. // ВИЖ, 1993, № 1.

Din 932 de persoane a conducerii militare de vârf în anii 1936-1941 au fost executaţi 729 de oameni. // Рубцов Ю.В. О полководцах Великой Отечественной войны. // ННИ. 2010, № 3. С. 68.

fără mare risc el va putea acapara resursele de materie primă ale URSS… În acest sens, atacul fatal asupra Uniunii Sovietice din 22 iunie 1941 a fost o consecinţă întârziată a execuţiei lui Tuhacevskii. Acţiunile criminale ale lui Stalin contra celor mai talentaţi generali sovietici au pus Uniunea Sovietică în pragul înfrângerii”[252].

„Ca o piatră grea s-a lăsat peste societate, scrie academicianul A.M. Samsonov, suspiciunea maniacală, cruzimea nelimitată şi unele acţiuni criminale ale lui Stalin. În ajunul războiului şi în primele lui zile un nou val de represiuni a cuprins armata. Au fost arestaţi locţiitorul narcomului apărării generalul de armată K.A. Mereţkov, narcomul înarmărilor B.L. Vannikov, locţiitorul narcomului apărării general-colonelul A.D. Loktionov, mulţi alţi conducători. Se pregătea un nou «proces al militarilor». «Mărturiile» lor erau estorcate prin interogări sălbatice. Însă în situaţia creată pe front Stalin a înţeles ce efect negativ va putea trezi un asemenea proces. La indicaţia lui, K.A. Mereţkov, B.L. Vannikov şi un şir de alte persoane[r] au fost eliberate şi restabilite în funcţii. Dar majoritatea celor arestaţi au rămas în închisori”[253].

Astfel, din cauza represiunilor staliniste din ajunul conflagraţiei, şi acest lucru nu poate fi ignorat, în etapa iniţială a războiului, superioritatea profesională a comandamentului wehrmachtului asupra cadrelor de comandă a ARMŢ era evidentă. În legătură cu aseasta, peste mulţi ani după război, într-o discuţie cu Konstantin Simonov Jukov[254] menţiona: „Ar trebui în fine să privim adevărul în ochi şi să recunoaştem realitatea. Armata germană, cu care ne-am confruntat din primele zile ale războiului, trebuie apreciată la justa ei valoare. Doar nu în faţa unor prostănaci ne retrăgeam până la o mie de kilometri, ci în faţa celei mai puternice armate din lume... De asemenea trebuie să recunoaştem că statul major german şi în genere cartierele militare germane pe atunci lucrau mai bine decât Statul nostru major şi în genere cartierele noastre militare, comandanţii germani în acea perioadă gândeau mai bine şi mai profund decât comandanţii noştri. Noi ne instruiam în decursul războiului şi ne-am învăţat, şi am început să-i batem pe nemţi, dar acesta a fost un proces îndelungat”[255].

Ar fi cazul să menţionăm că nu doar comandamentul suprem în primele săptămâni de război era sub orice nivel, dar şi soldaţii şi ofiţerii simpli nu întotdeauna luptau bine. Acest lucru este confirmat de amintirile multor oameni sovietici, participanţi la acele evenimente, spre exemplu de K.K. Rokossovskii şi Gh. K. Jukov. Iată ce-i spunea aceluiaşi Simonov despre acele zile tragice Gheorghii Konstantinovici: „Se întâmpla că trupele nu numai că nu erau curajoase şi nu numai se retrăgeau, dar şi fugeau, şi cădeau în panică. În nedorinţa de-a recunoaşte acest adevăr se întrevede tendinţa: adică, poporul nu este vinovat, vinovaţi sunt doar şefii. În general aceasta-i corect. În fine aşa a fost. Dar vorbind la concret, la începutul războiului noi luptam rău nu numai sus, ci şi jos. Nu-i un secret că alături luptau divizii, din care una se bătea bine, rămânând neclintită, iar vecina fugea, resimţind asupra sa exact aceeaşi lovitură a inamicului. Erau diferiţi comandanţi, diferite divizii, diferite măsuri de dârzenie”[256].

Citind memoriile altui mareşal slăvit, K.K. Rokossovskii, despre acele prime zile şi săptămâni ale războiului, devine clar de asemenea că multe unităţi ale Armatei Roşii luptau rău, exista multă prostie, laşitate şi ticăloşenie, şi împotriva acestora era nevoie de luat măsuri drastice[257]. Însă cea mai mare parte a ostaşilor, ofiţerilor şi generalilor sovietici luptau cu abnegaţie, manifestând o bărbăţie colosală, o tărie şi o credinţă de nezdruncinat în victorie[258]. Vorbind despre înfrângerile iniţiale ale Armatei Roşii generalul Siegfried Westphal scria: „Masa principală a armatei ruse, însufleţite de comisari, lupta până la ultima suflare”[259].

---

[252] Карелл П. Почему немцы не могли взять Москву? // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 132.

[r] Nota redactorului ştiinţific: De exemplu, K.K. Rokossovskii, eliberat din detenţie în 1940.

[253] Самсонов А.М. Москва, 1941 год: от трагедии поражений – к великой победе. М., 1991. С. 48-49.

[254] În opinia noastră Gh. K. Jukov este cel mai mare militar al secolului al XX-lea şi fără îndoială cel mai mare comandant de oşti sovietic (şi rus). El poate fi plasat în acelaşi rând cu genialii comandanţi de oşti din epocile precedente, care au adus o contribuţie colosală la dezvoltarea artei militare – Alexandru Macedon, Hannibal, Gaius Iulius Caesar, A.V. Suvorov, Napoléon Bonaparte. Istoricul englez A.J.P. Taylor, în context, menţiona că „Jukov este, probabil, cel mai mare general al celui de-Al doilea război mondial”. // militera.lib.ru/h/taylor/index.html.

Talentele lui erau recunoscute şi de inamici. Astfel, general-feldmareşalul G. Rundstedt spunea despre el ca „despre un comandant de oşti foarte bun“. Iar comentatorul militar al „celui de-al treilea reich” Ditmar, bun cunoscător al opiniilor şi dispoziţiilor generalilor germani, a declarat că pe Jukov „îl considerau un comandant de oşti excelent”. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 237.

Ce-i drept, despre acest om poţi auzi şi contrariul. Astfel, deja cunoscutul falsificator-fabulist Rezun-Suvorov, adunând tot felul de bârfe, l-a prezentat pe Gh. K. Jukov ca pe un unter-Prişibeev [un tont Sfarmă-oase], un om extrem de limitat („efreitor cu epoleţi de mareşal”), crud şi amoral. // Суворов В. Тень Победы. Донецк, 2002.

[255] Маршал Жуков: полководец и человек. Т. 2. С. 189-190; despre aceasta sunt şi multe alte mărturii: vezi: Верт А. Россия в войне. С. 90.

[256] Маршал Жуков: полководец и человек. Т. 2. С. 190; Маршал Жуков. Каким мы его помним. М., 1988. С. 90.

Aceste gânduri mareşalul le-a expus şi în discuţia cu scriitorul şi veteranul de război V.A. Anfilov. // Vezi: Анфилов В.А. «…Разговор закончился угрозой Сталина». // ВИЖ, 1995, № 3. С. 42.

[257] Рокоссовский К. К. Солдатский долг. С. 14, 17, 19, 42.

[258] Ibid. С. 94; vezi de asemenea: Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-3-stalingr_131.html.

[259] Роковые решения. С. 62.

Şi totuşi, în ciuda eroismului soldaţilor sovietici, „Armata Roşie, evident că nu era un mecanism militar funcţional, gata să îndeplinească orice ordin al Comandamentului suprem, bazându-se pe datele serviciului de contrasponaj, scrie M. Meltiuhov. Intrarea neorganizată în luptă, dirijarea extrem de proastă a unităţilor mari şi mici, lipsa de telecomunicaţii, de informaţii despre inamic, de aprovizionare şi de interacţiune a trupelor pe câmpul de luptă, toate acestea, în esenţă, transformau armata regulată într-o gloată înarmată, care nu avea posibilitate să-i opună inamicului o rezistenţă serioasă… Nu-i întâmplător deci că până la 20 iulie 1941 echipele operaţionale de acoperire şi detaşamentele de îndiguire au reţinut 103876 de oameni..., majoritatea cărora au fost iarăşi trimişi pe front. Între 20 şi 26 iulie au mai fost reţinuţi încă 25355 de oameni, dintre care 1189 au fost arestaţi pentru spionaj, laşitate, dezertare şi dezorganizarea frontului, iar 505 au fost împuşcaţi[260]. Către 31 iulie armatele germane au capturat 814030 de militari sovietici”[261].

Făcând bilanţul capacităţii de luptă a trupelor sovietice din perioada iniţială a războiului, e cazul să reproducem cuvintele profesorului V. Okorokov: „Soldaţii şi ofiţerii mobilizaţi la începutul războiului şi în ajunul bătăliei de la Moscova erau prost instruiţi şi nu aveau experienţă de luptă, foarte joasă fiind şi înzestrarea lor tehnică, lipsea armamentul necesar. Potrivit istoricilor occidentali, armatele sovietice care şi-au asumat lovitura la începutul bătăliei pentru Moscova, după nivelul lor erau cele mai slabe din toate care vreodată au ieşit pe câmpul de luptă pe parcursul întregului război”[262]. Cum mărturisea personal Jukov „noi introduceam în luptă multe divizii absolut nepregătite, rău înarmate. Ajungeau astăzi pe front – mâine le aruncam în luptă. Desigur, şi efectul era corespunzător”[263].

„Astfel, menţionează M.I. Meltiuhov, wehrmachtul nu avea o careva superioritate calitativă sau cantitativă tehnică serioasă. Însă pregătirea personalului şi exploatarea acestei tehnici erau în wehrmacht mult mai înalte decât în Armata Roşie. O superioritate evidentă a wehrmachtului consta în faptul că trupele concentrate pentru atacarea URSS erau desfăşurate şi totalmente gata de luptă, pe când Armata Roşie doar începea concentrarea şi desfăşurarea trupelor în Vest. Trupele germane aveau un spirit combativ destul de înalt şi se aşteptau la o campanie-fulger. În vara anului 1941 wehrmachtul era cea mai puternică armată din lume, ce-l făcea să fie un inamic foarte serios. Şi dacă constructorii sovietici au reuşit încă înainte de război să creeze modele de tehnică nouă, care au pus baza viitoarei superiorităţi asupra tehnicii germane, apoi Armata Roşie abia trebuia să însuşească această tehnică cu care să-l învingă pe inamic, învăţătura respectivă era de lungă durată şi anevoioasă.

Toate acestea ne demonstrează o dată în plus că încercările istoriografiei autohtone, după exemplul lui Stalin, de-a lămuri înfrângerile armatelor sovietice prin superioritatea cantitativă şi calitativă a tehnicii germane sunt nefondate. De-o careva superioritate calitativă tehnica germană nu se bucura, iar pe cea cantitativă nemţii au obţinut-o doar în trupe şi pe unele direcţii în artilerie. Însă raportul general de forţe îi permitea Armatei Roşii să nu admită şi această preponderenţă. De aceea, pe prim-plan iese problema aplicării forţelor existente ale Armatei Roşii, capacităţii de-a dispune corect de ele. Anume aceste capacităţi îi lipseau în deplină măsură conducerii militaro-politice sovietice, fapt care a cauzat un început atât de tragic al războiului. Absenţa unei strategii bine definite a războiului defensiv de care suferea comandamentul sovietic şi neajunsurile în pregătirea de luptă a trupelor au devenit principalele cauze care au determinat înfrângerile Armatei Roşii la începutul războiului. Trupele, nefiind desfăşurate şi completate, trebuiau din mers să intre în luptă cu un inamic, care în fiecare episod separat era superior şi care în principiu acţiona mult mai profesional. Cu regret, eroismul ostaşilor Armatei Roşii nu putea înlocui un sistem clar şi bine gândit de apărare şi de dirijare a trupelor”[264]. În principiu, şi aceste concluzii ale autorului sunt convingătoare.

Plus la toate, şi sistemul de dirijare al armatei, din cauza programului zilnic al lui Stalin şi necesităţii implicării sale personale chiar şi în problemele care necesitau o soluţionare urgentă, genera pierderi înalte ale trupelor sovietice în primele zile ale agresiunii hitleriste. Astfel, pentru a lua o oarecare decizie pe un anumit sector al frontului era nevoie de permisiunea instanţei ierarhic superioare – comandantul regimentului-diviziei de la comandantul armatei-frontului şi apoi de la Statul major. Pentru aceasta deseori treceau zece sau mai multe ore. Însă, nici şeful Statului major, nici narcomul apărării nu întotdeauna-şi puteau asuma responsabilitatea, deoarece decizia trebuia coordonată cu Stalin, care se culca noaptea târziu şi se trezea la amiază. De altfel, până când era acceptată permisiunea Comandantului suprem, trecea ziua şi întreaga situaţiae se schimba radical, ceea ce însemna că decizia luată era definitiv una inadecvată.

---

[260] Mai detaliat despre aceste formaţiuni vezi: Мединский В. Штрафбаты и загранотряды. Мифы о приказе «Ни шагу назад». // Родина, 2011, № 6; Мединский В.Р. Война. Мифы СССР. 1939-1945. М., 2011.

[261] Мельтюхов М.И. Начальный период войны в документах военной контрразведки. // Мельтюхов М., Осокин А., Пыхалов И. Трагедия 1941-го. Причины катастрофы. С. 95-96.

Pierderile în tehnică au constituit: 21500 de tunuri şi aruncătoare de mine, 11783 de tancuri, 4013 de avioane. Nemţii au pierdut către acel moment 79 mii de oameni, 1061 de tunuri şi aruncătoare de mine, 350 de tancuri, 826 de avioane. // Ibid. C. 97.

[262] Окороков В. 100 дней Маршала Победы под Москвой. С. 25.

[263] Маршал Жуков: полководец и человек. Т. 2. С. 157.

[264] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.

Aici ar fi cazul să reproducem caracteristica lui I.V. Stalin, făcută de G. Kennan, şi care, în opinia noastră, corespundea totalmente chipului său, inclusiv în etapa iniţială a războiului: „Era un om de statură mică, nici plin, nici slab (poate mai mult cea de pe urmă). Sacoul cam mare, pe care-l purta Stalin, compensa, posibil, lipsa de reprezentativitate a imaginii lui externe. Faţa acestui om exprima voinţă şi în ciuda trăsăturilor cam dure, părea chiar simpatică. Ochii gălbui, mustăţile un pic zbârlite, urmele de vărsat pe obraji îl făceau asemănător cu un Tigru bătrân, acoperit de cicatrice. Stalin era simplu cu oamenii şi părea calm şi cu sânge rece. El nu tindea spre efecte externe, era concis, dar cuvintele lui sunau puternic şi convingător. Un oaspete nepregătit nu-şi putea închipui câtă prudenţă, sete de putere, cruzime şi viclenie se ascundeau în spatele acestui aspect exterior, modest în aparenţă.

Marele talent de-a se preface era parte a marei lui arte de-a conduce. În creaţie Stalin nu era original, în schimb era un ucenic excelent. El era extrem de atent şi (în măsura în care acest lucru corespundea scopurilor lui) uimitor de receptiv. Arta diabolică de tactician producea o impresie colosală asupra interlocutorului. Posibil, secolul nostru n-a cunoscut un tactician mai mare ca el. Calmul şi simplitatea lui bine calculate erau doar nişte mijloace în joaca lui tactică bine gândită, exact ca la un adevărat mare maestru de şah. Colegii mei care s-au întâlnit cu Stalin mai des decât mine povesteau că au văzut cum ochii lui galbeni sclipeau de furie, atunci când cineva din nefericiţii lui subalterni nimereau sub mâna lui fierbinte, sau au auzit cum îi lua în derâdere pe unii subalterni în timpul recepţiilor, pronunţând toasturile sale răutăcioase şi batjocoritoare. Eu personal n-am fost martorul acestor lucruri. Însă, către momentul când pentru prima dată l-am văzut personal pe Stalin, deja destul de mult timp trăisem în Rusia şi multe ştiam despre el. Nu mă îndoiam că în faţa mea era unul dintre cei mai remarcabili oameni din lume, că el e crud, necruţător, cinic, perfid, extrem de periculos, şi concomitent – unul dintre oamenii cu adevărat mari ai secolului său”[265].

Părerile hitleriştilor şi aliaţilor occidentali despre perspectivele campaniei răsăritene. Deja peste două săptămâni după declanşarea războiului conducerea hitleristă s-a convins că cel mai important obiectiv al planului „Barbarossa”, zdrobirea contingentelor sovietice în bătălia de lângă hotar, a fost atins[266]. În context Halder scria: „Sarcina distrugerii forţelor principale ale armatei terestre ruse dintre Dvina şi Nipru a fost realizată... Prin urmare, nu va fi o exagerare dacă voi spune că în mare campania contra Rusiei a fost câştigată în timp de 14 zile”[267]. Potrivit lui Ciano, Ribbentrop considera că „Rusia stalinistă va dispare de pe harta lumii peste opt săptămâni”[268]. La 4 iulie Hitler a declarat: „De fiecare dată încerc să mă situez în locul inamicului. Practic el a pierdut războiul”[269].

Ce-i drept, printre generalii germani s-a găsit o persoană – fostul comandant suprem al reichswehrului contele Kurt von Hammerstein-Equord – care a expus o opinie contrară celei majoritare. El a apreciat destul de realist perspectivele războiului declanşat contra URSS: „Din acei militari care au invadat Rusia, acasă nu se va întoarce nimeni”[270].

Cu toate acestea, nu numai naziştii, ci şi mulţi militari şi politicieni din SUA şi Anglia erau convinşi într-o victorie rapidă a lui Hitler[271]. După cum ne mărturiseşte Robert Sherwood, un excelent cunoscător al dispoziţiilor din interiorul elitei americane, „reacţia imediată la această ştire [adică năvălirea Germaniei asupra URSS – S.N.] a fost una înviorătoare. Acum izolaţioniştii au căpătat libera posibilitate să propage teza iniţială a partidului nazist, şi anume că Hitler este unicul bastion împotriva bolşevismului”[272].

Generalul englez Kennedy scria că în iunie 1941 şeful statului major imperial John Dill i-a spus că-i „consideră pe ruşi într-atât de respingători că însăşi ideea colaborării cu ei îi pare una deloc plăcută”. Generalul Ismay de asemenea menţiona: „Trebuie să recunoaştem că perspectiva de-a deveni aliaţi ai bolşevicilor este extrem de neplăcută”. Iar Cripps, sosind în 1940 la Moscova, s-a convins că diplomaţii englezi nutresc o ură exagerată faţă de Uniunea Sovietică. În legătură cu aceasta el scria la Londra: „Ura totală faţă de ruşi, specifică tuturor discuţiilor englezilor când aceştia se convoacă împreună, mă deprimă şi mă irită. Majoritatea dintre ei întreţin relaţii cu albgardiştii. Toate tradiţiile şi prejudiciile Foreign Office-ului şi a serviciului diplomatic sunt frenetic şi nejustificat antiruse”[273].

---

265 http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.
266 Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 201-202.
267 Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 3. Кн. 1. М., 1971. С. 79.
268 Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 1. С. 497.
269 militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.
270 Мольтке К. За кулисами второй мировой войны. М., 1952. С. 189.
271 Vezi: Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 184; Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 24; Батлер Дж. Большая стратегия. Сентябрь 1939 – июнь 1941. С. 498; Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 83, 104; Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны. С. 205-206; Земсков И.Н. Дипломатическая история Второго фронта в Европе. М., 1982. С. 12; Кулиш В.М. История второго фронта. С. 70; Голубев С.М. За кулисами операции «Оверлорд». // ННИ, 1999, № 5. С. 81.
272 Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 1. С. 495.
273 Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны. С. 228-229.

„Colos pe picioare de lut, toată forţa căruia este în masa lui”, astfel în spiritul propagandei lui Goebbels aprecia potenţialul ţării de reşedinţă din ajunul invaziei hitleriste ataşatul militar al SUA în URSS colonelul J. Mikela[274].Ce-i drept, şi printre părtaşii colaborării cu URSS în lupta lui cu nazismul erau îndoieli în capacitatea Armatei Roşii de-a rezista sub loviturile wehrmachtului. Astfel, la 10 iulie în nota adresată ministrului marinei W. Churchill scria: „Dacă ruşii ar izbuti să se menţină şi să continue operaţiunile militare măcar până la iarnă, aceasta ne-ar oferi avantaje inestimabile. Pacea prematură, încheiată de ruşi, ar cauza o teribilă dezamăgire pentru o mulţime de oameni din ţara noastră. Deocamdată ruşii continuă lupta, nu este atât de important pe unde trece linia frontului”[275].

Militarii englezi erau şi mai puţin optimişti referitor la perspectivele rezistenţei sovietice[276]. În evaluarea situaţiei de pe frontul sovieto-german, efectuată de ei, se spunea: „Posibil că prima etapă, inclusiv ocuparea Ucrainei şi a Moscovei, va necesita minimum trei, maximum şase sau mai multe săptămâni”. Opinia militarilor americani în problema dată nu se deosebea practic cu nimic de cea engleză[277]. Exprimând-o, ministrul flotei maritime militare F. Knox a menţionat că Germania va avea nevoie doar de 6-8 săptămâni pentru a obţine victorie[278]. Ministrul de război Henry Stimson îi raporta preşedintelui: „Germania va fi temeinic preocupată de sarcina distrugerii Rusiei minimum o lună şi maximum, posibil, trei luni”[279]. Fostul ambasador la Moscova W.C. Bullitt a prezis că nemţii vor străpunge apărarea sovietică „ca un cuţit fierbinte untul” şi peste trei săptămâni vor intra în Moscova[280].

„În vara anului 1941 autorităţile militare supreme ale SUA şi Angliei, menţiona locţiitorul secretarului de stat Sumner Welles, nu credeau că Rusia va fi capabilă să se opună invaziei germane un timp câtuşi de îndelungat”[281], şi de aceea, mărturisea Edward Stettinius[r], aceşti oameni „erau convinşi că orice armament pe care o să-l trimitem va nimeri în mâinile lui Hitler. Unitatea poporului sovietic şi forţa Armatei Roşii erau subapreciate în acele zile nu numai la Berlin, ci şi la Washington”[282]. Congresmanul Martin Dyce a declarat la 24 iunie în Congres că peste treizeci de zile Hitler va ocupa întreaga Rusie[283].

Este cazul să menţionăm că printre militarii sovietici predominau totalmente alte dispoziţii. Astfel, Alexandru Werth ne aduce o mărturie excelentă în favoarea acestui fapt: în martie 1941 „un grup de ofiţeri sovietici din anturajul mareşalului S.K. Timoşenko l-au invitat pe ataşatul militar englez la un banchet. Discuţiile s-au desfăşurat cu reţinere şi prudenţă, până când atmosfera nu s-a încălzit şi totul s-a terminat cu aceea că unii comandanţi sovietici au început să beie pentru «victorie asupra inamicului comun»”. // Верт А. Россия в войне. С. 74.

[274] Печатнов В.О. Каким СССР вышел из войны (В оценках американской разведки и дипломатии). // США. Канада: экономика, политика, культура. 2005, № 5. С. 5; vezi de asemenea: Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-3-stalingr_131.html.

[275] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 176.

În legătură cu aceasta istoricul israelitean Gorodeţkii menţionează: „Churchill se gândea întâi de toate la avantajele pe care Marea Britanie le-ar avea în caz că ruşii se vor menţine pe câmpul de luptă măcar până la sosirea iernii”. // Городецкий Г. Черчилль и Советский Союз после 22 июня 1941 г. // ННИ, 1990, № 6. С. 73.

[276] Vezi: Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 93; Городецкий Г. Черчилль и Советский Союз после 22 июня 1941 г. // ННИ, 1990, № 6. С. 62, 66-67, 69, 71, 72, 76, 77; Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны 1941 – 1945 гг. М., 1985. С. 11, 13-14; Рыжиков В.А. Зигзаги дипломатии Лондона. С. 127; Ундасынов И.Н. Рузвельт, Черчилль и второй фронт. М., 1965. С. 27; Верт А. Россия в войне. С. 95, 195; Орлов А.С., Кожанов В.П. Ленд-лиз: взгляд через полвека. // ННИ, 1994, № 3. С. 176; Голубев С.М. За кулисами операции «Оверлорд». // ННИ, 1999, № 5. С. 81.

Însă ar fi incorect să afirmăm că toţi englezii considerau astfel: „Erau pe atunci în Anglia oameni – ce-i drept de aceştia erau puţini, care chiar de la început erau convinşi că Hitler va suferi înfrângere. Printre ei se aflau, de exemplu, George Bernard Shaw şi istoricul Bernard Pares. // Верт А. Россия в войне. С. 81.

[277] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 28; Фоглесонг Д.С. Американские надежды на преобразование России во время второй мировой войны. // ННИ, 2003, № 1. С. 84.

[278] Vezi: Советско-американские отношения. С. 482; Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 24; Коваль В.С. Политика и стратегия США во Второй мировой войне. С. 65.

[279] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 1. С. 497, 495; vezi de asemenea: Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 84; Безыменский Л. Конец одной легенды. М., 1986. С. 19; Цветков Г.Н. СССР и США: отношения, влияющие на судьбы мира. Киев. 1988. С. 85; Коваль В.С. США во Второй мировой войне. С. 155; Еремеев Л.М. Глазами друзей и врагов. С. 45.

Situaţia dată s-a repetat în vara anului 1942, când noul reprezentant al FDR, Wilkie, pornindu-se la Moscova, a fost avertizat de preşedinte că în URSS el poate ajunge în momentul ultimelor convusii. // Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 137.

[280] Фоглесонг Д.С. Американские надежды на преобразование России во время второй мировой войны. // ННИ, 2003, № 1. С. 84.

[281] Безыменский Л.А. Германские генералы – с Гитлером и без него. С. 280; tot despre aceasta mărturiseşte şi Eliot Roosevelt. // Рузвельт Э. Его глазами. С. 49-50.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Locţiitorul secretarului de stat, iar în 1945 secretar de stat al SUA.

[282] Коваль В.С. Политика и стратегия США во Второй мировой войне. С. 67; Ундасынов И.Н. Рузвельт, Черчилль и второй фронт. С. 28.

[283] Каршаи Элек. От логова в Берхтесгадене до бункера в Берлине. С. 179.

La începutul lunii iulie Institute Gallup a efectuat un studiu la tema cine va obţine victorie în război. 47% din respondenţi au răspuns – Germania, 22% – Rusia, 8% considerau că o să se creeze o situaţie de impas, 23% nu şi-au expus opinia. În presă se făceau mai multe pronosticuri. De exemplu, autorul articolului din „The American Mercury" scria: „Cred că un lucru este cert: statul sovietic, aşa cum a fost în ultimul sfert de secol, şi-a finisat existenţa. El sau va fi cucerit, sau se va destrăma în mai multe părţi, sau va fi reorganizat pe o bază nouă, necomunistă"[284]. Cu toate acestea, pe măsură ce rezistenţa ocupanţilor fascişti se intensifica, dispoziţiile opiniei publice americane tot mai mult se întorceau cu faţa spre URSS[285].

Ce-i drept, conducerea sovietică era la curent cu aceste dispoziţii. Pe linie diplomatică şi cea a serviciilor speciale ea primea informaţie veridică. Astfel, la 15 iulie lui Stalin i-au adus la cunoştinţă informaţia rezidenturii londoneze despre neîncrederea englezilor în capacitatea Uniunii Sovietice de-a supravieţui: „Deşi guvernul britanic era pe deplin conştient de gradul pericolului care ameninţa Anglia în cazul înfrângerii URSS şi intenţionează să-i acorde ajutor Guvernului sovietic în corespundere cu declaraţia lui Churchill, cu toate acestea, toate calculele englezilor se bazează pe inevitabilitatea înfrângerii Armatei Roşii în cel mai apropiat viitor. La începutul războiului comitetul mixt de informaţii pe lângă cabinetul militar, compus din reprezentanţii serviciilor secrete militar, politic, maritim şi aerian, a ajuns la concluzia că Moscova va fi luată în trei săptămâni. Acum ei prelungesc acest termen până la cinci săptămâni şi jumătate, începând de la prima zi a campaniei"[286].

În „Programul victoriei", adoptat în vara lui 1941, data de 1 iulie 1943 a fost fixată în calitate de moment când vor fi finisate pregătirile pentru ofensiva decisivă a forţelor armate ale SUA contra Germaniei. Strategii americani preziceau în acest document că aproximativ către mijlocul anului 1942 Germania îşi va atinge scopurile în războiul antisovietic, va ieşi la linia Arhanghelsk-Moscova-Volga şi va obţine „impasul militar al Rusiei". Apoi, pe parcursul unui an, ea va realiza o ofensivă în Orientul Apropiat şi-şi va croi calea spre Egipt şi India. În Vest ea va înainta spre Gibraltar şi Dacar. De aceea puterile aliate nu-şi pot permite tărăgănarea privind începutul ofensivei mai târziu de mijlocul anului 1943. În caz contrar, bazându-se pe hegemonia sa în Europa şi resursele acesteia, Germania va deveini invincibilă. Doar după victoria armatelor sovietice de lângă Moscova, strategii militari din Washington au admis că războiul de pe frontul sovieto-german poate fi extins peste perioada finisării pregătirilor militare americane, iar lovitura aliaţilor din vest va putea fi combinată cu loviturile Armatei Roşii din Est[287].

Rezistenţa trupelor sovietice în primele săptămâni ale războiului: privită cu ochii prietenilor şi duşmanilor. Însă cu toate acestea, puterea de voinţă a poporului sovietic n-a fost înfrântă, ceea ce confirmă şi conţinutul telegramei din 1 august 1941 adresate preşedintelui Roosevelt de către trimisul său personal la Moscova, H. Hopkins[288]: „Am avut două convorbiri lungi şi satisfăcătoare cu Stalin şi am să vă comunic personal ce vă transmite el. Însă deja acum pot să vă spun că am încredere în acest front. Starea morală a populaţiei este extrem de înaltă. Aici există o încredere fără margini în victorie"[289].

Despre caracterul combativ al soldaţilor sovietici scrie şi istoricul militar englez J.F.C. Fuller, şi pentru confirmarea poziţiei sale aduce un fragment din „Völkischer Beobachter" din 29 iunie: „Soldatul rus depăşeşte inamicul nostru din Occident prin dispreţul său faţă de moarte. Durabilitatea şi fatalismul îl fac să reziste, până când este ucis în tranşee sau va cădea mort într-o confruntare corp la corp"[290]. „Nicicând, chiar în cele mai grele clipe ale Marelui război pentru apărarea Patriei, scria istoricul german G. Gostzony, oamenii sovietici nu-şi pierdeau speranţa să-l distrugă pe Hitler"[291].

De multe ori îşi exprima admiraţia faţă de „rezistenţa magnifică pe care o opune Armata Roşie hoardelor naziste" premierul britanic W. Churchill[292]. Secretarul de stat C. Hull de asemenea îşi exprima ferma convingere „în capacitatea ruşilor de-a opune rezistenţă Germaniei"[293]. Printre puţinele personae oficiale din ţările occidentale care credeau în forţa Uniunii Sovietice, erau ambasadorul britanic St. Cripps şi şeful misiunii militare engleze în URSS generalul M. Macfarlane. Chiar şi în cele mai tragice clipe de pe frontul sovieto-german ei declarau: „Armata Roşie nu poate fi înfrântă, oricât de dramatic ar evolua eventimentele în unele cazuri"[294].

---

[284] Петрова Н.К. Отношение американцев к СССР в начальный период Великой Отечественной войны. // США: ЭПИ. 1995, № 4. С. 68.
[285] Ibid. С. 68-72.
[286] Голубев С.М. За кулисами операции «Оверлорд». // ННИ, 1999, № 5. С. 81.
[287] Коваль В.С. Политика и стратегия США во Второй мировой войне. С. 72-73, 114; vezi de asemenea: Френкель М.Ю. Планы вторжения германской армии в Америку în 1940 – 1942 гг. // США: ЭПИ. 1993, № 12.
[288] Despre acest om vezi: Мальков В.П. Гарри Гопкинс: страницы политической биографии. // ННИ, 1979, № 4.
[289] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 482.
[290] Фуллер Дж. Ф.С. Вторая мировая война. С. 161.
[291] Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 216.
[292] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 175, 178, 180, 181, 203, 206, 293, 622, 627; Переписка Председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941-1945. Т. 1. М., 1986. С. 17, 20, 23, 27; Советско-английские отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945. Документы и материалы. Т. 1. М., 1983. Т. 1. С. 68, 88, 91, 92, 273.
[293] Государственный секретарь США вспоминает. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 342.
[294] Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 157.

În curând conducerea fascistă s-a convins că în procesul evaluării capacităţii de luptă a Uniunii Sovietice a fost admisă o eroare serioasă de calcul. În primul rând, acest lucru l-au conştientizat soldaţii şi ofiţerii germani, iar în scurt timp şi generalii, fiind nevoiţi să recunoască că pe pământul sovietic wehrmachtul s-a confruntat de-o rezistenţă pe care mai înainte n-a întâlnit-o. Astfel, căpitanul diviziei a 18-a de tancuri scria acasă în Germania: „În ciuda faptului că înaintăm la distanţe mari..., nu avem senzaţia, pe care am simţit-o în Franţa că am călcat într-o ţară învinsă. În loc de aceasta – rezistenţă, rezistenţă nesfârşită, indiferent cât de disperată ar fi"[295].

„Comportamentul trupelor ruse chiar din primele lupte era într-un contrast uimitor cu comportamentul aliaţilor occidentali şi polonezilor în condiţiile înfrângerilor, mărturiseşte generalul Günther Blumentritt. Chiar fiind încercuiţi, ruşii continuau să lupte cu îndârjire"[296]. Tot el menţiona: „În anii celui de-Al doilea război mondial noi pentru prima oară am înţeles ce este Rusia în realitate. Deja luptele din iunie 1941 ne-au demonstrat ce reprezintă noua Armată Sovietică. Pierdirile noastre în lupte ajungeau la cincizeci de procente din efectiv... Acolo unde în istoria războaielor se întâlnesc ruşii, ostilităţile poartă un caracter îndârjit şi nemilos şi sunt asociate cu pierderi grele. Acolo unde rusul şi-a ocupat poziţia şi-o apără, este greu de învins şi-o să vă coste mult sânge"[297].

Un ofiţer german povestea despre un tanc sovietic, distrus în mersul luptei. Ars, el stătea în vârful dealului, în timp ce unităţile germane pe parcursul a zece zile încercau să înainteze, dar nu puteau găsi calea necesară. „Aprovizionarea noastră a fost întreruptă, deoarece soldaţii responsabili pentru aceasta întâlneau în cale o rafală de foc de artilerie. Noi am schimbat timpul livrării, dar nici aceasta n-a schimbat situaţia. Deseori obuzele cădeau şi peste poziţiile noastre. Noaptea târziu o patrulă (rusă) s-a strecurat prin pădure şi a aruncat nişte grenade peste tunurile noastre. Noi ne întrebam, care diavol a permis toate acestea. Taina a fost dscoperită întâmplător... În una din zile bucătarul nostru, căutând dispozitive de tanc, a deschis trapa tancului rus şi, de duhoare, mai nu şi-a pierdut cunoştinţa: el a văzut două schelete îngenuncheate. Unul dintre ele – un căpitan care şi-a pierdut ochiul – sta alături de-un cadavru în descompunere. Rănit, el transmitea informaţii prin radio trupelor sale despre toate strămutările noastre"[298].

Heinz Guderian menţiona că generalii şi soldaţii ruşi „nu-şi pierdeau curajul chiar şi în cea mai grea situaţie din 1941. Despre perseverenţa lor vorbeşte istoria tuturor războaielor"[299]. F. Halder, ascultând raportul general-inspectorului de infanterie pe lângă OKH O. Ott despre luptele de lângă Grodno, a notat în jurnalul său: „Rezistenţa dârză a ruşilor ne impune să luptăm conform tuturor regulilor noastre statutare de luptă. În Polonia şi în Occident ne puteam permite anumite libertăţi şi nerespecatrea principiilor regulamentare; acum acest lucru este absolut inadmisibil"[300]. General-feldmareşalul G. Rundstedt a spus după război: „În curând după invazie, eu am înţeles că totul ce-a fost scris despre Rusia era o prostie"[301].

Un alt fost general german E. Buttlar de asemenea menţiona că „în rezultatul rezistenţei dârze a ruşilor, deja în primele zile de luptă trupele germane au suferit pierderi în forţă vie şi tehnică, care erau cu mult mai înalte decât cele ştiute de ele în Polonia şi în Occident. Deveniseră absolut clar că modul de desfăşurare a ostilităţilor şi morala inamicului... se deosebeau radical de cele cu care nemţii s-au confruntat în precedentele «războaie-fulger»"[302]. Drept urmare, în perioada dintre 22 iunie şi 30 iulie 1941 forţele armate germane au pierdut pe Frontul răsăritean 318 mii morţi, răniţi şi prizonieri, sau 10% din efectivul lor[303].

Deja după război, general-feldmareşalul german Ewald von Kleist scria despre Armata Roşie model din vara anului 1941: „Ruşii chiar de la început s-au manifestat ca nişte luptători excelenţi şi succesele noastre se datorau, pur şi simplu, unei pregătiri militare mai bune. Dobândind experienţă de luptă, ei au devenit soldaţi excelenţi. Ruşii luptau cu o îndârjire extraordinară, erau uimitor de rezistenţi şi puteau să lupte fără multe lucruri, care în armatele altor state erau considerate necesare. Comandamentul lor repede a tras învăţăminte din înfrângerile suferite la începutul războiului şi, în curând, a devenit foarte calificat... Tehnica militară sovietică şi armamentul erau de-o calitate excelentă încă în 1941, îndeosebi tancurile. Artileria era excelentă, ca şi cea mai mare parte a armamentului de infanterie – puştile erau mai modernizate decât ale noastre şi aveau o viteză de tragere mai mare... Tancul rus T-34 era cel mai bun din lume"[304].

---

[295] Кларк А. Крах «блицкрига». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 67.
[296] Роковые решения. С. 84; vezi de asemenea: Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-3-stalingr_131.html.
[297] Лиддел Гарт Б. Что рассказали немецкие генералы. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 238-239.
[298] militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.
[299] Гудериан Г. Опыт войны с Россией. // Итоги второй мировой войны. С. 133.
[300] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 3. Кн. 1. С. 60.
[301] militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.
[302] Бутлар Э. Война в России. // Мировая война, С.163.
[303] Германия во второй мировой войне. С. 133.
[304] Лиддел Гарт Б. Что рассказали немецкие генералы. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 236-237; Анфилов В.А. Незабываемый сорок первый. С. 122.

De-acum în iulie, remarcă J. Butler şi J. Guire, „comandamentul german a început să primească informaţii sumbre despre forţa rusească care renăştea şi creştea. Devenise clar că Armata Roşie n-a fost nimicită mai la vest de linia Nipru-Dvina – ea doar şi-a pierdut membrele, pe care ca o hidră şi le putea restabili”[305]. „Cu toate că cea mai mare parte a ostaşilor roşii nimereau în prizonierat colectiv, menţionează A. Shneer, în Armata Roşie n-a fost niciun caz, când comandantul a ordonat încetarea rezistenţei şi predarea în prizonierat”[306]. În aşa mod, „în ciuda pierderilor şi înfrângerilor din primele săptămâni ale Marelui război pentru apărarea Patriei, Armata Roşie deloc nu a fost învinsă. Contrar aşteptărilor conducerii germane, dar şi majorităţii observatorilor nepărtinitori, s-a dovedit că acţiunile forţelor armate sovietice capătă treptat un caracter tot mai organizat şi concret… În fine, în 1941 Armata Roşie a reuşit să realizeze ceea ce până atunci n-a izbutit nimeni din adversarii celui de-al treilea reich – să menţină frontul şi să schimbe caracterul războiului în unul de lungă durată, pe care Germania nu-l putea câştiga în acele condiţii”[307].

„Corectarea” planurilor înaltului comandament german pe Frontul de Est. Ca urmare a rezistenţei înverşunate a Armatei Roşii, la sfârşitul lui iulie – începutul lui august 1941, ofensiva germană a fost oprită pe toate direcţiile. La 30 iulie Hitler a fost nevoit să le ordone trupelor stoparea ofensivei spre Moscova[308]. Deja la 11 august Halder a înscris în jurnalul său: „Situaţia în ansamblu ne demonstrează tot mai mult şi mai evident că colosul-Rusia... a fost subapreciat de noi. Această afirmaţie poate fi extinsă asupra tuturor aspectelor economice şi organizaţionale, asupra comunicaţiilor şi, mai ales, asupra posibilităţilor strict militare ale ruşilor”[309]. Şi aceste cuvinte-i aparţineau „prorocului” care încă nu de mult scria că războiul contra URSS a fost câştigat în 14 zile. Atât ordinul führerului, cât şi inscripţia lui Halder sunt foarte semnificative – pentru prima dată de la începutul celui de-Al doilea război mondial conducerea nazistă a luat o decizie, care a fost dictată de voinţa inamicului, pentru prima dată armata hitleristă a fost nevoită să treacă la apărare în direcţia strategică principală a frontului.

După stoparea ofensivei grupului de armate „Centru”, divergenţele din interiorul echipei de management a wehrmachtului pe problema elaborării unei noi decizii referitor la continuarea operaţiunilor militare s-au agravat[310]. În special Guderian, susţinut de Hoth, insista categoric asupra continuării ofensivei asupra Moscovei, fără a sustrage forţele spre alte direcţii, secundare în opinia lui[311]. Ce-i drept însă în timpul întrevederii cu Hitler în cartierul acestuia la 24 august 1941 toată ardoarea lui Guderian s-a evaporat completamente, şi el nu numai că n-a contrazis führerul, ci cu entuziasm s-a aruncat să execute decizia conducătorului[312].

Seara târziu, după consfătuirea la Hitler, Guderian a intrat la Halder şi i-a raportat rezultatele. Şeful statului major al forţelor terestre „şi-a exprimat nedumerirea «de o întorsătură atât de neaştepată a gândurilor» comandantului grupării de tancuri.

- Opinia mea de ieri, a lămurit Guderian, se baza pe convingerea că comandamentul trupelor terestre va sancţiona propunerea mea. Acum însă, în timpul vizitei la führer, m-am convins că trebuie să accept realizarea operaţiunii în sud. Dătoria mea constă în faptul ca imposibilul să devină posibil şi să realizez această idee în viaţă.

- De ce atunci nu i-aţi aruncat sub picioare comandamentul Dvs.?

- Dar de ce Dumneavoastră n-aţi făcut acest lucru?”[313].

Directiva lui Hitler din 21 august a pus capăt acestor discuţii. În ea se menţiona că „până în iarnă sarcina principală constă nu în cucerirea Moscovei, ci în acapararea Crimeei, a raioanelor industriale şi carbonifere de pe Doneţ şi întretăierea căilor de aprovizionare a ruşilor cu petrolul din Caucaz; la nord – încercuirea Leningradului şi unirea cu finlandezii”[314].

Tinzând să reabiliteze măcar parţial generalii, H.-A. Jacobsen în felul următor comentează acest eveniment: „La 21 august 1941 ea a fost luată contrar propunerii OKH. Tonalitatea de bază şi caracterul acestei directive dădeau de înţeles că comandantul suprem al wehrmachtului nu are de gând să ţină cont de poziţia anturajului său militar, dacă opinia acestui anturaj nu coincide cu a lui”[315]. „Eroarea fatală” a lui Hitler, declară istoricul american A. Turney, a constat în faptul că el „a oprit ofensiva spre Moscova... şi a redirecţionat forţele armatei germane spre Ucraina”. De aceiaşi opinie este şi T. Dupuy: „Cea mai serioasă greşeală a constat în refuzul de a concentra toate forţele împotriva Moscovei încă în vara anului 1941”[316].

---

[305] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 91.
[306] Шнеер А. Плен. Т. 1. С. 155.
[307] Мельтюхов М.И. Начальный период войны в документах военной контрразведки. // Мельтюхов М., Осокин А., Пыхалов И. Трагедия 1941-го. Причины катастрофы. С. 97.
[308] Великая Отечественная война. С. 86.
[309] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 3. Кн. 1. С. 264.
[310] Vezi: Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 206-212.
[311] Гудериан Г. Воспоминания солдата. М., 1954. С. 188-194; Гудериан Г. Опыт войны с Россией. // Итоги второй мировой войны. С. 119, 120; Гот Г. Танковые операции. С. 147-148.
[312] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 309-310.
[313] Ibid. С. 311.
[314] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 2. С. 234.
[315] http://militera.lib.ru/h/jacobsen/index.html.
[316] Vezi: Ржешевский О.А. Война и история. С. 186.

În realitate însă această directivă a reflectat doar faptul că trupele germane nu mai erau capabile să înainteze concomitent pe tot frontul. A fost luată decizia de-a continua la începutul toamnei operaţiunile militare active doar pe flancurile frontului sovieto-german, pentru a crea condiţii favorabile pentru viitoarea ofensivă contra Moscovei.

Ce-i drept, naziştii au înţeles destul de repede că timpul pierdut pentru realizarea operaţiunii contra Kievului nu poate fi recuperat[317]. În acelaşi timp, această pierdere a fost impusă şi nu depindea de voinţa unor conducători politici sau militari. Atâta timp cât trupele sovietice menţineau Kievul, atâta cât exista ruptura dintre grupurile de armată „Centru" şi „Sud", atâta cât exista pericolul pentru flancurile grupării centrale în direcţia Smolensk-Moscova, armata germană nu putea continua ofensiva nici în sud – spre Donbas şi Crimeea, nici cu atât mai mult spre Moscova. Şi cauza principală a înfrângerii apropiate a wehrmachtului de lângă Moscova nu consta în sustragerea de către Hitler la sfârşitul lui august – începutul lui septembrie a grupărilor de şoc de tancuri din direcţia Moscovei pe cea a Kievului, cum afirma Guderian, ci în rezistenţa eroică a Armatei Roşii şi în raportul dintre potenţialul economico-militar al Uniunii Sovietice şi cel al Germaniei, raport care nu era deloc în favoarea „reichului de-o mie de ani". În legătură cu aceasta, este cazul să subliniem că acei care insistă asupra „greşelei" lui Hitler şi OKW[318], conştient sau nu, dar ignoră faptul că divergenţele iscate în iulie-august 1941 au fost nu cauza, ci în mod exepţional consecinţa falimentului planului strategic iniţial de distrugere a URSS.

Cu toate acestea, considerăm că este cazul să ne oprim mai detaliat asupra problemei date, aducând la cunoştinţa cititorului diferite opinii. Şi vom începe expunerea lor cu amintirile marelui mareşal Gh. K. Jukov. Mai bine cu o lună până în ziua când gruparea de tancuri sub comanda lui Guderian şi unităţile de infanterie care o însoţeau au realizat o manevră contra armatelor sovietice care apărau Kievul, el în mod clar a prezis această evoluţie a evenimentelor şi insista categoric în faţa lui I.V. Stalin în favoarea evacuării trupelor sovietice care apărau Kievul pe malul de est al Niprului. „Examinând situaţia în ansamblu..., am ajuns la concluzia că inamicul, probabil, va încerca în cel mai apropiat viitor să distrugă Frontul nostru Central, pentru a ieşi în flancul şi spatele Frontului de Sud-Vest. În ceea ce priveşte ofensiva spre Moscova, ea, probabil, va începe doar atunci când inamicul va lichida ameninţarea flancului grupării sale centrale din partea Frontului nostru Central şi trupelor din direcţia de sud-vest"[319]. Însă, după cum se ştie, Stalin a respins propunerea lui Jukov, fapt care a generat tragedia Frontului de Sud-Vest. După cum vedem, deja la 29 iulie 1941 Jukov înţelegea că înaintarea de mai departe a grupului de armate „Centru" spre Moscova, fără regruparea forţelor şi efectuarea unei lovituri preventive contra Kievului, este imposibilă.

Dar şi peste zeci de ani unii istorici şi foşti generali ai wehrmachtului pun sub semnul întrebării caracterul rezonabil al „cotiturii spre sud"[320]. Astfel, în vara anului 1966 fostul şef al direcţiei operative a OKH Adolf Heusinger[321] a declarat de pe paginile revistei „Der Spiegel" că, dacă în august 1941 ofensiva spre Moscova ar fi continuat, atunci nu doar această bătălie, ci integral războiul ar fi fost câştigat[322]. Acest punct de vedere a fost totalmente susţinut şi de fostul general von Buttlar: „Deciziile lui Hitler, veneau în contradicţie cu toate cerinţele vechii şcoli operative germane, natural, confruntandu-se de rezistenţa îndârjită a mai multor comandanţi din armata activă".

Referindu-se la hotărârea despre „cotitura spre sud", el continuă: „Noi considerăm că oricine din cei care se interesează de problemele artei operative, trebuie să studieze cu stricteţe această decizie care a avut un impact hotărâtor asupra mersului de mai departe al războiului cu Rusia. Timpul a demonstrat că decizia lui Hitler a fost greşită". Şi în continuare: „Această decizie şi consecinţele ei au demonstrat convingător că orice abatere de la

---

[317] Nemţii au declarat că au captivat lângă Kiev 665 de mii de prizonieri. // Типпельскирх К. Оперативные решения командования в критические моменты на основных сухопутных театрах второй мировой войны. // Итоги второй мировой войны. С. 78; Buttlar aduce cifra de peste 600 de mii. // Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 172.

Iată cum comentează acest fapt A. Werth, făcând trimitere la o ediţie oficială sovietică: „Către începutul operaţiunii de lângă Kiev Frontul de Sud-Vest număra 677085 de oameni. Din acest număr 150541 de oameni au reuşit să iasă din încercuire. Trupele încercuite au luptat pe tot parcursul lunii septembrie, suferind pierderi grele şi unele dintre ele au izbutit să se salveze. În prizonierat au nimerit nu mai mult de-o treime din trupele încercuite iniţial. Astfel, numărul prizonierilor era de circa 175 de mii de oameni". // Верт А. Россия в войне. С. 141.

Alţi cercetători aduc cifra efectivului trupelor Frontului de Sud-Vest de 627 mii de oameni. // Гуркин В.В. О людских потерях на советско-германском фронте в 1941 – 1945 гг. // ННИ, 1992, № 3. С. 222; Гареев М.А. Социально-политическое значение и цена победы. // Межд. жизнь. 1994, № 9. С. 102; despre catastrofa Frontului de Sud-Vest vezi de asemenea: Мягков М.Ю. Грозное лето 1941 года. // ННИ, 2011, № 3. С. 143-148.

[318] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 190-191.

[319] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. С. 299.

[320] Mai detaliat despre aceasta vezi: Дашичев В.И. Стратегическое планирование агрессии против СССР. // ВИЖ, 1991, № 3. С. 17.

[321] După insuccesul complotului antihitlerist din 20 iulie 1944, în timpul întâlnirilor sale secrete cu Himmler şi Kaltenbrunner el i-a informat în detalii despre componenţa complotiştilor. // Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». С. 85.

[322] Der Spiegel, 1966, № 16.

principiile vechi şi verificate de practică ale artei gestionării operative întotdeauna este legată de risc şi niciodată nu duce forţele armate ale unei sau altei ţări spre un succes durabil”[323].

Dar fie, Dumnezeu cu ei, cu aceşti heusingeri şi buttlari bătuţi. În schimb, orice analist militar, capabil să gândească la rece, înţelege că războaiele mondiale printr-o singură bătălie nu numai că nu se câştigă, dar nici nu se pierd. URSS şi armata ei au intrat în război prost pregătite şi pe parcursul primului an de război comandamentul sovietic a comis o mulţime de greşeli. Dar aceasta n-a devenit cauza înfrângerii Uniunii Sovietice. Ea şi-a mobilizat resursele şi în fine a învins, deoarece nu numai că lupta pentru o cauză dreaptă, ci şi potenţialul ei chiar din start[r] era cu mult superior potenţialului întregului bloc fascist luat împreună. Buttlar are dreptate când afirmă că „decizia lui Hitler a fost greşită”. Dar nu în înţelegerea lui Heusinger, Buttlar, Guderian şi alţii ca ei[324]. El a greşit încă în etapa planificării războiului antisovietic. 22 iunie 1941 a devenit ziua reală a sinuciderii führerului şi sfârşitului reichului său. 30 aprilie 1945 a devenit doar ultimul punct în calea aceasta.

Cunoscutul istoric rus V.I. Daşicev scrie în legătură cu aceasta: „Principalul aici constă în faptul că planul «Barbarossa» era peste puterile wehrmachtului şi de aceea s-a dovedit unul aventurier în esenţă”[325]. Şi nu Hitler de unul singur, cum încearcă unii să prezinte lucrurile, poartă răspundere pentru falimentul „Barbarossei”, ci tot corpul de generali superiori germani. Aşa, de exemplu, la 14 decembrie 1940 în cadrul şedinţei lui Halder cu comandanţii grupurilor de armate şi armate, unde s-a făcut bilanţul jocurilor în baza planului invaziei asupra Uniunii Sovietice, s-a ajuns la o concluzie unanimă: Armata Roşie va fi distrusă pe parcursul unei campanii-fulger, ce va dura nu mai mult de 8-10 săptămâni”[326].

Analizând hotărârea lui Hitler din august 1941 despre redirecţionarea grupării de şoc al grupului de armate „Centru” spre Kiev, ar fi necesar să menţionăm că acum comandamentul german nu era liber în alegerea hotărârilor sale operative şi staretegice. Ele nu erau arbitrare, ci *forţate*. Dacă în acea situaţie, pe un anumit sector de front, grupul de armate „Centru” ar fi putut obţine un oarecare succes tactic, el n-ar fi putut duce la un careva rezultat strategic din cauza insuficienţei generale de forţe şi situaţiilor de criză din grupurile de armate „Sud” şi „Nord”. În acest sens concluzia poate fi doar una: şi decizia „corectă”, şi cea „incorectă” nu aveau obiectiv nicio şansă de succes în războiul contra URSS. În fine, toate „deciziile” date erau doar nişte detalii particulare în războiul în care Germania nu putea obţine o victorie.

„Toate piesele conducerii, scrie D. Proector, erau *pe o undă* în ceea ce priveşte închipuirile false despre Armata Roşie, şi *baza comună greşită* genera aceleaşi decizii comune nepromiţătoare, deoarece «varianta de sud» era tot într-atât de condamnată, ca şi cea «moscovită». Forţele reale ale Armatei Roşii erau superioare acelui număr pe care l-au constatat serviciile de informare germane la data de 1 august 1941: contra grupului de armate «Nord» – de 1,9 ori; contra grupului de armate «Centru» – de 2,3 ori; contra grupului de armate «Sud» – de 2,9 ori. Îndeosebi de tragică pentru wehrmacht a fost greşeala de calcul referitor la rezervele Armatei Roşii. Comandamentul suprem al forţelor terestre germane la 1 august nu avea *nicio divizie* în rezervă. Comandamentul Armatei Roşii, în schimb, dispunea doar în componenţa Frontului de Rezervă (care se desfăşura în spatele Frontului de Vest) şi în districtele din apropierea frontului de câteva zeci de mari unităţi militare. Forţe considerabile se aflau şi în componenţa districtelor mai îndepărtate, iar un şir de mari unităţi se aflau în proces de constituire”[327].

Iată cum interpretează această decizie controversată a führerului despre „cotitura spre sud” istoricii militari englezi J. Butler şi J. Guire, cu toate că ei înşişi n-au susţinut pe deplin oportunitatea ei: „Deşi refuzul lui Hitler de-a îndrepta eforturile principale pe sectorul central al frontului era determinat de considerente militare binecunoscute , el poate fi îndreptăţit doar de necesităţile economice extraordinare ale Germaniei. Acapararea Le-

---

[323] Мировая война. 1939-1945 гг. М., 1960. С. 181, 170, 171; vezi de asemenea: Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 169-170, 172.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Această afirmaţie a autorului este doar relativ corectă, în sensul că potenţialul industriei grele sovietice îl depăşea pe cel german şi, bineînţeles, baza lui de resurse şi materie primă de multe ori o depăşea pe cea a Germaniei din 1941. Folosind însă nu numai posibilităţile proprii, dar şi potenţialul aliaţilor-sateliţi şi cel al ţărilor ocupate, în 1941 reichul fascist a produs mai mult decât Uniunea Sovietică fontă, oţel, energie electrică, a extras mai mult cărbune. Doar după volumul petrolului extras URSS a depăşit de trei ori Germania.

[324] Cu toate acestea, însuşi von Buttlar menţionează că „orice decizie în vederea continuării operaţiunii necesita noi forţe şi resurse considerabile. Aceste forţe şi resurse, după cum au arătat următorii ani de război, puteau exista la nemţi doar în cazul dacă ar fi fost luate măsuri din timp pentru crearea rezervelor umane şi materiale. Criza prin care trecea comandamentul german în răsărit a fost generată nu atât de decizia operativă incorectă, cât de incompetenţa generală a conducerii supreme a Germaniei, care n-a fost în stare să folosească toate posibilităţile pentru a pregăti şi trimite pe Frontul de Est forţe suficiente pentru soluţionarea sarcinilor colosale care erau puse acolo în faţa nemţilor”. // Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 170-171.

Prin aceasta E. Buttlar recunoaşte cu jumătate de glas că nu decizia cu privire la „cotitura spre sud” a devenit cauza înfrângerii în război, ci lipsa generală de resurse umane şi economice a reichului în războiul contra URSS şi incapacitatea conducerii lui militaro-politice de vârf de-a înţelege aceasta.

[325] Дашичев В.И. Стратегическое планирование агрессии против СССР. // ВИЖ, 1991, № 3. С. 18.

[326] Ibid.

[327] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 316.

ningradului ar fi lipsit flota sovietică de principala lui bază la nord şi ar fi pus capăt acţiunilor ei în Marea Baltică, care împiedicau serios importul minereului de fier din Suedia. Reluarea ofensivei în sud dădea în mâinile nemţilor Ucraina – un important raion cerealier şi de producţie a alimentelor şi de asemenea minele de fier şi de mangan de la Krivoi Rog şi Nikopol de la cotul Niprului. Şi, în fine, cel mai important moment: prin raioanele de sud ale Rusiei trecea calea direct spre Caucaz, spre zonele petrolifere de la Maikop, Groznăi şi Bacu… Nu există nicio îndoială că una din cauzele principale care l-a impus să întreprindă ofensiva spre sud, chiar şi pe contul altor sectoare ale frontului, era lipsa de petrol în Germania. S-a creat situaţia când în cel mai apropiat timp aceasta se putea răsfrânge asupra operaţiunilor militare pe tot frontul… Deoarece agricultura rusă era în temei mecanizată, pentru folosirea respectivă a câmpurilor Ucrainei erau necesare livrări suplimentare de produse petroliere. Fără aceasta unul din principalele scopuri economice ale campaniei n-ar fi fost realizat”[328].

În aşa mod, acapararea resurselor Ucrainei şi Caucazului era văzută în calitate de precondiţie pentru continuarea războiului. Iar starea economiei germane se apropia către acel moment de punctul terminus: producţia lunară de fier şi oţel nu depăşea în Germania 800 mii tone, iar forţele armate necesitau 1,65 mln tone. La 17 august, la o consfătuire la Keitel, s-a constatat că situaţia privind carburanţii şi cauciucul este foarte complicată; producţia lunară de aluminiu era de peste 30 mii tone, iar necesitatea – de circa 40 mii tone; pentru realizarea programului de dezvoltare a FMA propus de Göring, era nevoie de mărit producţia aluminiului de 4 ori[329]. Este evident că în aşa condiţii, din punctul de vedere al planurilor naziste, acapararea potenţialului industrial şi resurselor de materie primă din Sudul Uniunii Sovietice constituia o sarcină de importanţă primordială. Anume ea şi dicta direcţia mişcării armatelor hitleriste.

De parcă prevăzând viitoarele reproşuri, Hitler le-a remis la 22 august oponenţilor săi un memoriu în care scria că nimicirea forţelor sovietice de pe flancul de sud al grupării lui Bock constituie o precondiţie pentru ofensiva în direcţia Moscovei. Doar „în rezultatul nimicirii trupelor ruse, care continuă să ameninţe flancul drept al grupului de armate «Centru», ofensiva contra Moscovei va putea fi realizată nu mai greu, ci mai uşor”. Hitler le lămurea generalilor şi importanţa economică a acaparării Ucrainei pentru mersul războiului[330]. Astfel, problema nu era – „Moscova sau Kievul”, după cum unii îi atribuie führerului. Hitler planifica să ocupe Kievul, pentru ca apoi să ia Moscova.

Punctul de vedere al führerului a fost sprijinit de mai mulţi comandanţi de oşti: general-feldmareşalii Keitel (şeful statului major OKW), Rundstedt (comandantul grupului de armate „Sud”) şi Kluge (subalternul lui Bock şi comandantul armatei a 4-a), generalii Jodl (şeful cartierului managementului operaţional), Weichs (subalternul lui Bock şi comandantul armatei a 2-a), şeful cartierului grupului de armate „Centru” Blumentritt, şeful cartierului grupului de armate „Sud” Sodenstern.

La 1 septembrie comandamentul grupului de armate „Sud” i-a remis lui Hitler un raport în care semnala că grupul de armate „Centru” va avea un flanc asigurat pentru a putea da ultima lovitură hotărâtoare numai după nimicirea inamicului în Ucraina de Est. „Efectuarea loviturii contra Moscovei este imposibilă înainte de-a cuceri Ucraina”[331]. Iată şi opinia lui Blumentritt: „Era posibil să ne gândim la scopul final, adică la Moscova, doar după lichidarea grupării kievene, care nu putea fi ocolită[332].

Istoricii vest-germani, specialişti de vază în problematica celui de-Al doilea război mondial, A. Philippj[г] şi F. Heim recunosc că „circumstanţele erau mai puternice” decât „voinţa planificatoare a OKW”. „Avand în vedere forţa ambelor grupuri de armată şi prezenţa contra flancului lor între Nipru şi Desna a unui milion de soldaţi ruşi, ofensiva era imposibilă. Mersul luptei a confirmat o dată în plus justeţea acestei decizii”[333]. Dar iată opinia cunoscutului istoric militar englez Alan Clark: „În afară de Hoth şi Guderian mai erau şi alţi generali, care pledau pentru un salt al diviziilor de tancuri asupra Moscovei. Comandantul grupului de armate «Centru» von Bock de asemenea împărtăşea această opinie. Dar având în vedere informaţia pe care o cunoaştem astăzi despre forţa armatelor sovietice în acel moment şi despre contralovitura pe care o planificau, nu avem niciun temei să considerăm că un asemenea salt s-ar fi încununat de succes. Aceasta ar fi fost o aventură gigantică, despre care cu certitudine se poate spune doar una – ea ar fi apropiat sfârşitul războiului”[334].

Dar iată opinia cunoscutului istoric militar american David Glantz: „Dacă Hitler începea operaţiunea «Taifun» la începutul lunii septembrie, grupul de armate «Centru» trebuia să învingă o adâncă defensivă sovietică, apărată de nişte trupe care nu şi-au epuizat înzadar forţele în nişte atacuri fără rost contra apărării germane mai la est de Smolensk. Ba mai mult, grupul de armate «Centru» începea ofensiva împotriva Moscovei în condiţiile, când o grupare sovietică cu un efectiv de peste 600 mii de oameni ameninţa flancul ei de sud, aflat în permanentă extensiune. Şi în sfârşit, în conformitate cu cele mai optimiste calcule, nemţii puteau ajunge la porţile Moscovei doar în cea de-a doua jumătate a lunii octombrie, anume la începutul sezonului ploios.

---

[328] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 94-95.
[329] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 318-319.
[330] Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». С. 62.
[331] Филиппи А. Припятская проблема. М., 1959. С. 128.
[332] Роковые решения. С. 87.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Fost general-maior al wehrmachtului.
[333] Citat după: Безыменский Л. Особая папка «Барабаросса». С. 318.
[334] Кларк А. Крах «блицкрига». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 76.

Cartierul suprem a salvat Moscova, implicând zece armate de rezervă care au luat parte la apărarea oraşului în luna noiembrie, la contralovitura din decembrie şi la contraofensiva din ianuarie 1942. Aceste armate intrau în luptă independent de faptul când începea Hitler operaţiunea «Taifun». Cu toate că în cele din urmă, aceste armate deja existau şi fără vreun ajutor din partea trupelor care se aflau pe flancurile grupării germane, au oprit ofensiva wehrmachtului şi l-au mânat înapoi de lângă Moscova, fiind în stare să facă acelaşi lucru în caz dacă nemţii atacau Moscova cu o lună mai devreme – însă de astă dată ele ar fi fost ajutate de cei peste 600000 de soldaţi ai Frontului de Sud-Vest, desfăşurat de-a lungul flancului stâng extrem de extins al grupului de armate «Centru».

…Cotitura lui Guderian spre sud şi întârzierea ulterioară a ofensivei hitleriste în direcţia Moscovei nu pot fi calificate drept «punct critic de cotitură». De facto această operaţiune doar a mărit şansele wehrmachtului de a obţine victorie asupra Armatei Roşii lângă Moscova, lichidând puternicul Front de Sud-Vest al Armatei Roşii în calitate de jucător-cheie în perioada campaniei de toamnă din 1941. Anume atare lucru a plasat Fronturile de Vest, de Rezervă şi Breansk în situaţia care a cauzat înfrângerea din octombrie”[335].

„Discuţia, iscată după război referitor la decizia lui Hitler de-a ataca în septembrie 1941 iniţial Kievul şi nu Moscova, este inutilă. O decizie opusă, chiar dacă ducea la luarea Moscovei, n-ar fi schimbat mersul războiului... Ruşii erau mai puternici nu doar de aceea că erau mai numeroşi, dar, întâi de toate, deoarece pentru ei problema consta în lupta pe viaţă şi pe moarte, iar pentru nemţi – nu.

Pentru nemţi era vorba de victorie sau de înfrângere. Victoria a fost pierdută din acel moment, când ruşii şi-au revenit, adică deja în decembrie 1941. Pentru germani înfrângerea nu însemna că ţara lor va fi transformată în ceea în ce ar fi fost transformată Rusia în cazul înfrângerii ei de către Hitler”[336].

În opinia unui alt martor de mare valoare, general-feldmareşalului Paulus, „atâta timp, cât flancul stâng al grupului de armate «Sud» rămânea în urmă, continuarea ofensivei flancului drept al grupului de armate «Centru» spre Moscova era periculoasă. Situaţia creată ne indica asupra faptului că cotitura temporară a armatei a 2-a şi a grupării a 2-a de tancuri spre sud va face posibilă, în colaborare cu trupele grupului de armate «Sud», încercuirea forţelor ruseşti care se aflau mai la est de Nipru. Conform datelor noastre, acestea se considerau destul de numeroase. Realizarea acestei măsuri însemna… schimbarea raportului de forţe în favoarea nemţilor… şi, drept urmare, excluderea pericolului pentru flancul drept al grupului de armate «Centru» şi, datorită acestui fapt, crearea condiţiilor pentru continuarea ofensivei acestui grup spre Moscova”[337].

În vara anului 1970 Lev Bezîmenskii a discutat cu un şir de comandanţi de oşti sovietici de vază din anii celui de-Al doilea război mondial şi s-a interest de părerea lor referitor la posibilitatea cuceririi Moscovei în august 1941 de către grupul de armate „Centru” fără sustragerea unei părţi a forţelor ei în direcţia Kievului[338]. În opinia lui Gh. K. Jukov[339] „a lua Moscova din mers în august, aşa cum o doreau generalii germani, trupele lor nu erau în stare, ci se puteau pomeni într-o situaţie şi mai grea decât cea în care s-au pomenit lângă Moscova în noiembrie-decembrie 1941! Doar în afară de rezistenţa înverşunată a trupelor noastre nemijlocit lângă zidurile capitalei, grupul de armate «Centru» putea primi şi o puternică contralovitură din partea trupelor noastre din direcţia de sud-vest. De aceea toate încercările generalilor şi ale unor istorici occidentali să dea vina pe Hitler pentru înfrângerea de lângă Moscova sunt tot atât de neîntemeiate, ca şi întreaga strategie fascistă”.

Următorul, care s-a expus referitor la concepţia lui Heusinger, a fost K.K. Rokosovskii: „În opinia mea, este un punct de vedere neserios. Cum se poate vorbi despre continuarea ofensivei contra Moscovei în august, dacă, pe de-o parte, comunicaţiile trupelor germane erau atât de întinse, iar, pe de altă parte, pe flancul grupării de şoc se afla un grup de armate sovietic atât de puternic?... Consider că în acel moment trupele germane nu dispuneau de posibilităţi reale de-a continua nemijlocit o mare ofensivă spre Moscova. Ele, în mod obligator, aveau nevoie de-o pauză, care s-a şi stabilit în august. Vedeţi, în calitate de exemplu, ieşitura de la Elnea. Aici nemţii au trecut foarte departe. Dar prea şi-au întins comunicaţiile şi, în ciuda tuturor greutăţilor, trupele sovietice au reuşit să efectueze o contralovitură. Nemţii au fost nevoiţi să se retragă. Cum se poate vorbi că în august von Bock putea continua ofensiva spre Moscova? Nu, acest punct de vedere nu este serios“.

Cel de-al treilea, opinia căruia i-a cerut-o L. Bezîmenskii, a fost V.D. Sokolovskii, care în toamna anului 1941 era şeful cartierului Frontului de Vest: „Războiul împotriva noastră era chiar din start o aventură şi aici nu putea fi hotărâtoare o singură bătălie. În ceea ce priveşte situaţia specifică din august 1941 de pe Frontul de Vest, apoi în spatele lui Comandamentul suprem a creat Frontul de Rezervă. Nemţii s-ar fi confruntat cu el în situaţia când acesta era deplin completat, nefiind încă separat în bucăţi”.

Făcând bilanţul discuţiei date, putem constata fără echivoc că ideea lui Heusinger, care încearcă să dea toată vina pe *unul* Hitler, se bazează pe o temelie falsă, tot aşa ca şi întreaga concepţie a „Barbarossei“. Iar

---

[335] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.

[336] Хаффнер С. Самоубийство Германской империи. С. 59.

[337] Citat după: Анфилов В.А. Крушение похода Гитлера на Москву. С. 252.

[338] Безыменский Л. Особая папка «Барабаросса». С. 315-317; Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». С. 68-69.

[339] Despre aceasta Gheorghii Konstantinovici i-a vorbit şi scriitorului K. Simonov. // Vezi: Маршал Жуков. Каким мы его помним. М., 1989. С. 152; vezi de asemenea: Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 361.

faptul că de aceeaşi părere era şi remarcabilul strateg militar Heinz Guderian se poate lămuri prin aceea că anume el şi armata lui de tancuri se aflau în avangarda ofensivei grupului de armate condus de von Bock şi în aceste condiţii Guderian era cuprins de pasiunea ofensivei, văzând în faţa sa doar ţelul „apropiat" pe care „nu i-au permis" să-l atingă. Iar faptul că el şi ulterior a rămas părtaşul acestei idei de asemenea poate fi lămurit logic. Suferind înfrângere în decembrie 1941, el încerca să se îndreptăţească şi în faţa istoriei, şi în ochii proprii, de parcă toată responsabilitatea o poartă comandamentul suprem în frunte cu Hitler, dar nicicum nu el şi tancurile lui. Din punct de vedere psihologic, o asemenea abordare poate fi înţeleasă.

Analizând sub aspect critic punctul de vedere al lui Guderian & K^0, D. Proektor menţionează: „La baza acestei viziuni este o idee falsă, de parcă mersul războiului depindea doar de dorinţa naziştilor, pe când cealaltă parte era sortită să se supună pasiv voinţei agresorului. Însă evenimentele erau influenţate tot mai decisiv de Armata Roşie"[340]. Această concluzie foarte convingător o confirmă şi G. Blumentritt: „Adeseori se întreabă: ar fi putut nemţii câştiga războiul, dacă reuşeau să ocupe Moscova? Este o întrebare pur academică, şi nimeni nu va fi în stare să răspundă la ea cu certitudine. Eu personal consider că, chiar dacă noi cuceream Moscova, războiul în orice caz ar fi fost departe de finalul său fericit. Rusia este într-atât de vastă, iar guvernul rus poseda o aşa fermitate că războiul, căpătând noi şi noi forme, ar fi continuat pe întinderile infinite ale ţării"[341].

„O analiză retrospectivă a acestei probleme arată: întreaga planificare a «Campaniei răsăritene» era într-atât de aventurieră că involuntar apar dubii – oare conducerea militaro-politică germană se conducea de bunul-simţ?.. Cu alte cuvinte, Germania nu avea pur şi simplu forţe pentru distrugerea Armatei Roşii"[342], ajunge la concluzie M.I. Meltiuhov.

Şi ultima. Către mijlocul lui septembrie OKW i-a înaintat lui Hitler un memoriu despre situaţia strategică a Germaniei. În el se admitea că în 1941 rezistenţa sovietică nu va fi înfrântă şi această sarcină va fi transferată pentru anul viitor[343]. Acest document este o confirmare în plus a caracterului greşit din start al planificării strategice în vederea năvălirii Germaniei fasciste asupra URSS, şi nu a „unor greşeli ale lui Hitler" în procesul realizării acestor planuri.

„În toamna anului 1941 problema principală a «marii strategii»: poate oare Germania în genere câştiga războiul contra Uniunii Sovietice în situaţia istorică creată, în condiţiile raportului de forţe politice şi militare din lumea întreagă, a balanţei de forţe dintre ţările beligerante? Această chestiune în linii mari era determinată: nu poate. Şi pe acest fundal istoric, schimbarea direcţiilor unor noi lovituri ale agresorului, în principiu, nu putea da un alt răspuns la principala întrebare a «marii strategii», cu toate că putea crea unele dificultăţi suplimentare de proporţii operativ-strategice"[344].

4. Bătălia de lângă Moscova[345]

Planurile lui Hitler în vederea cuceririi Moscovei şi începutul ofensivei germane. La 5 septembrie Hitler i-a invitat pe Göring, Keitel, Brauchitsch, Halder şi Jodl şi le-a declarat că a sosit ceasul Moscovei. OKH s-a apucat fără întârziere de elaborarea planului operaţiunii, care a căpătat în curând denumirea codificată de „Taifun"[346]. Toată noaptea au muncit asupra lui Halder, Paulus şi colonelul Heusinger şi la amiaza zilei următoare Hitler l-a aprobat[347]. El „te uimeşte prin perfecţiunea sa, întrunind în sine cele mai avansate realizări ale gândirii militare germane din acel timp"[348]. Pentru ocuparea capitalei sovietice au fost concentrate 75 de divizii cu un efectiv de 1,8 mln de oameni, 1700 de tancuri, 14 mii de tunuri şi aruncătoare de mine, 1390 de avioane. Grupul de armate „Centru" includea 42% din efectivul de luptă al frontului sovieto-german, dispunea de 33% din numărul total de tunuri şi aruncătoare de mine şi 75% de tancuri. De cealaltă parte erau 1,25 mln soldaţi sovietici, 7600 de tunuri şi aruncătoare de mine, 990 de tancuri şi 677 de avioane[349]. Pe flancurile grupării germane de şoc s-au situat grupele de tancuri ale lui Hoth şi Guderian, în centru – grupul de tancuri al lui Hoepner, iar pe ambele lui părţi armatele a 2-a, a 4-a şi a 9-a de infanterie.

---

[340] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 304.
[341] Роковые решения. С. 109.
[342] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.
[343] Германия во второй мировой войне. С. 134-135.
[344] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 308.
[345] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 334-379; Василевский А.М. Дело всей жизни. Книга первая. М., 1990. С. 148-172; История военного искусства. С. 133-151.
[346] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 329-331; Самсонов А.М. Поражение вермахта под Москвой. М., 1981. С. 126.
[347] Анфилов В.А. Крах стратегии «молниеносной войны». М., 1981. С. 23.
[348] Окороков В. 100 дней Маршала Победы под Москвой. С. 26.
[349] История второй мировой войны. Т. 4. С. 92-93.

Profesorul Mihail Meagkov, referitor la efectivul total al grupului de armate „Centru" prezintă cifra de 1929406 de oameni. // Мягков М.Ю. Битва под Москвой: от обороны к контрнаступлению. // ННИ. 2010, № 3. С. 26.

Naziştii considerau că ocuparea capitalei URSS va decide soarta războiului. Având o superioritate vădită în personal şi în tehnică militară, Hitler spera să termine operaţiunea „Taifun” până la sosirea frigurilor. Făcând bilanţul pregătirilor către „ultima” ofensivă generală de pe Frontul de Est, führerul a declarat în adresarea sa către armată: „Pe parcursul celor trei luni şi jumătate au fost în sfârşit create condiţiile necesare pentru înfrângerea definitivă a inamicului încă până la sosirea iernii prin intermediul unei lovituri zdrobitoare. Toate pregătirile, încât aceasta era în puterile omeneşti, sunt finisate... Astăzi începe ultima bătălie hotărâtoare a acestui an”[350]. La 18 septembrie Hitler a emis ordinul: „Capitularea Leningradului şi a Moscovei să nu fie acceptate, chiar dacă vor fi propuse”[351].

Bătălia de lângă Moscova a durat din 30 septembrie 1941[352] până în primăvara anului 1942. Naziştii anticipau o victorie rapidă şi la 4 octombrie, la un miting de masă în Sport Palasul berlinez, Hitler a declarat: „În aceste clipe pe Frontul de Est au loc evenimente grandioase. De-acum de 48 de ore a început o operaţiune de proporţii gigantice[г]. Ea va duce la lichidarea definitivă a duşmanului în Est. O spun abia azi, deoarece sunt convins: acest inamic este distrus şi mai mult niciodată nu-şi va reveni”[353]. „Marea Britanie şi-a pierdut aliatul său puternic de pe continent”, îi spunea la 25 octombrie Hitler ministrului italian de externe. „Eu nu cred că aceasta este o profeţie pripită, îi scria el la 29 octombrie lui Mussolini. Când analizez cu toată sobrietatea, duce, ultimele seccese şi pun pe cântar forţele părţilor, luând în considerare dificultăţile economice [ale Uniunii Sovietice], mă conving mai mult ca oricând, fiindu-mi credinţa neclintită că războiul este câştigat”[354].

Cu scopul de-a sfărâma spiritul combativ al poporului sovietic, el a hotărât să şteargă de pe faţa pământului capitala lui – simbolul statalităţii ruse – şi să nimicească locuitorii ei: „Oraşul trebuie încercuit astfel, ca niciun soldat, niciun locuitor – fie el bărbat, femee sau copil – să nu-l poată părăsi. Orice tentativă de salvare trebuie înăbuşită prin forţă. Au fost efectuate pregătirile necesare, pentru ca Moscova şi suburbiile ei cu ajutorul unor construcţii gigantice să fie înecate sub apă. Acolo, unde astăzi se află Moscova, trebuie să apară o mare enormă care pentru totdeauna va ascunde de lumea civilizată capitala poporului rus”[355].

Este semnificativ că şi comandamentul militar ca minimum nu avea niciun fel de obiecţii împotriva unei asemenea decizii. La 12 octombrie 1941 a fost emisă „Indicaţia OKH referitor la ordinea de ocupare a Moscovei şi comportamentului cu populaţia sa”, în care se ordona grupului de armate „Centru”: „Führerul iarăşi a hotărât că totuşi capitularea Moscovei nu va fi acceptată, chiar dacă va fi propusă de inamic... Este iresponsabil să riscăm viaţa soldaţilor germani pentru a salva oraşele ruseşti… sau să hrănim populaţia lor pe contul Germaniei”[356].

---

[350] Citat după: Василевский А.М. Дело всей жизни. Кн. первая. С. 150.

[351] Директива начальника штаба военно-морских сил об уничтожении Ленинграда. 29 сентября 1941 г. // ВИЖ, 1994, № 3. С. 72; Указание ОКХ о порядке захвата Москвы и обращении с её населением. 12 октября 1941 г. // ВИЖ, 1994, № 3. С. 73; vezi de asemenea: Ширер У. Взлёт и падение третьего рейха. Т. 2. М., 1991. С. 242.

La 21 septembrie 1941 comandamentul suprem al wehrmachtului a pregătit o „notă informativă” secretă, textul căreia a fost publicat de G.-R. Ueberschär. Scopul blocadei consta în „ştergerea Leningradului de pe faţa pământului”. Se preconiza „încercuirea Leningradului cu un inel ermetic şi bombardarea oraşului cu ajutorul artileriei şi aviaţiei... Locuitorii istoviţi, în număr de două milioane de oameni, în viitorul apropiat vor muri de foame”. După aceasta „Leningradul va fi aruncat în aer şi nivelat cu pământul”. // Борозняк А.И. Блокада Ленинграда и историография ФРГ. // ННИ, 2010, № 1. С. 128-129.

La 7 octombrie Jodl i-a adresat lui Brauchitsch următoarele „considerente“: „Toţi care vor părăsi oraşul în direcţia poziţiilor noastre vor fi împuşcaţi”. Ibid. С. 129.

Aceste idei au fost susţinute de generalii germani. // Ibid. С. 129-130.

Istoricul german J. Ganzenmüller a conchis: „Blocada Leningradului n-a fost un asediu dictat de necesităţile tactice şi care ar rezulta din considerente militaro-strategice. Aceasta a fost o parte componentă a cursului spre genocid... Pentru prima oară în istoria universală, asediul unui oraş fortificat era efectuat nu cu scopul de a-l acapara”, ci pentru lichidarea fizică a locuitorilor lui. // Ibid. С. 131.

[352] Ce-i drept, referitor la data începutului ofensivei hitleriste contra Moscovei în „literatura ştiinţifică” există o mare „diversitate de opinii”. Astfel, în legătură cu aceasta, profesorul USM A. Petrenco scrie: „La mijlocul lui septembrie armatele germane au început operaţiunea «Taifun»”. Însă, deja la pagina următoare aflăm că „trupele germane au început realizarea operaţiunii «Taifun» în prima decadă a lunii septembrie”. Apare întrebarea – în ce stare era autorul când scria asemenea lucruri? Dar nici asta nu-i tot: deja în următorul alineat citim că „ofensiva trupelor germane a început la 30 septembrie”. Să ne ferească Dumnezeu, ce-i asta!? Test? Allah akbar! Cititorul însuşi trebuie să ghicească răspunsul corect? Când totuşi a început acest nefericit „Taifun” – la începutul, la mijlocul sau la sfârşitul lunii septembrie?! // Vezi: Петренко А. Всеобщая история. 1918-2001. Chişinău, Ştiinţa, 2001. С. 67, 68.

[г] Nota redactorului ştiinţific: La 30 septembrie a trecut la ofensivă grupul 2 de tancuri sub comanda lui Guderian, iar forţele principale ale grupului de armate „Centru” au făcut acest lucru la 2 octombrie.

[353] Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». С. 95.

[354] Коваль В.С. США во Второй мировой войне. С. 323-324.

[355] Указание ОКХ о порядке захвата Москвы и обращении с её населением. 12 октября 1941 г. // ВИЖ, 1994, № 3. С. 73; vezi de asemenea: Анфилов В.А. Провал плана «Барбаросса». С. 47-48.

Însă, nu numai „untermenschii” ruşi urmau să fie lichidaţi, ci şi ucrainenii. Goering a spus odată: „Cel mai bine ar fi să-i exterminăm pe toţi bărbaţii din Ucraina..., iar apoi să trimitem încolo armăsarii esesişti”. // Верт А. Россия в войне. С. 432.

[356] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 339; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. Т. 2. С. 255.

Iată ce scrie în legătură cu aceasta Halder în jurnalul său: „Decizia führerului de-a face una cu pământul Moscova şi Leningradul este de neclintit. Trebuie să scăpăm de populaţia acestor oraşe, în caz contrar vom fi nevoiţi s-o hrănim pe parcursul iernii. Sarcina nimicirii acestor oraşe va fi realizată de aviaţie. Pentru aceasta nu trebuie aplicate tancurile. Va fi «un dezastru naţional», care va lipsi de centre nu doar bolşevismul, ci şi moscoviţii (ruşii) în general”[357].

Cel mai „minunat” în acest caz este faptul că şi în zilele noastre se mai găsesc „profesori”, „apărători şi promotori ai valorilor democratice europene”, care scriu şi gândesc la fel. Astfel, de exemplu, profesorul Universităţii de Stat din Moldova Anatolii Mihailovici Petrenco dă nişte explicaţii absolut „ştiinţifice” exterminării în masă a evreilor moldoveni şi ucraineni de către fasciştii români, lămurind că în caz contrar aceştia trebuiau... hrăniţi. „Savantul” scrie că era „foarte mic numărul de persoane apte de muncă din rândurile lor, majoritatea evreilor fiind femei, copii, bătrâni neputincioşi” din care cauză „deveniseră o povară pentru bugetele locale dezechilibrate de război”. Mai ales că şi „autorităţile locale cereau rezolvarea grabnică a chestiunii date”[358], iar din cauza unor oarecare „jidani”, cum declarase I. Antonescu, nici „românii nu se puteau hrăni”[359]. Şi s-a luat decizia, cum s-ar zice, „la solicitările clasei truditoare”.

Fanteziile sale monstruoase maniacul Hitler le aducea la cunoştinţă şi străinilor. Astfel, la 14 iulie, într-o convorbire cu ambasadorul nipon Osima el a explicat: „Când Moscova va fi distrusă, întreaga Rusie va suferi de foame. Dacă astăzi un cutremur va nimici Moscova, va muri toată Rusia”[360].

Rolul lui Gh. K. Jukov în apărarea Moscovei. Din fericire, aceste planuri canibalice vizavi de Moscova erau irealizabile. Dirijarea acţiunilor de luptă în vederea apărării capitalei a fost încredinţată generalului de armată Gh. K. Jukov. Ce-i drept, în momentul când el a primit comandamentul Frontului de Vest, situaţia trupelor sovietice era mai mult decât critică, dacă nu de-a dreptul catastrofală, deoarece anume atunci 6 armate au fost încercuite sub Viazma şi Breansk[361]. „Prin Moscova s-au răspândit zvonuri precum că oraşul este sortit. A trecut un val de panică, care a atins apogeul la 16 octombrie... Acesta a fost cel mai critic moment în apărarea Moscovei. Oraşul părea condamnat la moarte... Guvernul, din fericire, acţiona hotărât şi energic... La 19 octombrie... a fost introdusă starea de asediu. Menţinerea ordinii şi apărarea nemijlocită a oraşului au fost încredinţate trupelor NKVD... Contravenienţii… erau supuşi arestului şi imediat predaţi justiţiei curţii marţiale. «Provocatorii», care tulburau spiritele, «spionii şi alţi agenţi ai duşmanului» trebuiau împuşcaţi pe loc”[362].

Putem afirma fără exagerare că numai numirea lui Jukov a salvat Moscova. În legătură cu aceasta e cazul să menţionăm că în ultimii 15-20 de ani se răspândeşte mitul despre cruzimea exagerată a mareşalului, despre caracterul lui inuman. Nimeni însă şi niciodată n-a adus niciun exemplu concret în folosul acestor afirmaţii. Da, Jukov în momentele critice deseori ameninţa subalternii cu execuţia, dar să aducă cineva măcar un exemplu că el şi-a realizat ameninţarea!...

Şi din contra, sunt o mulţime de cazuri când Gheorghii Jukov salva oamenii de la răfuiala nedreaptă – cazul cu I.S. Konev în octombrie 1941 este cel mai semnificativ în acest sens. În aşa mod, o trăsătură indispensabilă a activităţii lui militare era grija faţă de oameni, începând de la soldaţii simpli şi terminând cu generalii. Iar procesul intelectual al marelui comandant de oşti a fost foarte clar, în opinia noastră, elucidat de profesorul V. Okorokov: „Activând ca un gânditor-dialectician, Gh. K. Jukov studia şi examina faptele şi evenimentele în cadrul interdependenţei şi legăturii lor reciproce, imaginar situându-se în locul comandamentului inamic, cântărea posibilităţile şi cele mai raţionale acţiuni ale lui în situaţia creată, având în vedere starea drumurilor, particularităţile terenului şi relieful lui, amplasarea localităţilor, importanţa lor strategică şi tactică, căuta oportunităţi pentru apărarea noastră, ţinând cont, natural, de numărul şi capacitatea de luptă a trupelor proprii şi celor ale inamicului, prognoza meteo, condiţiile pentru acţiunile de luptă a aviaţiei, tancurilor, tuturor genurilor de armată în scopul interacţiunii lor, fără de care succesul era imposibil. Activitatea analitică a comandantului de oşti în aşa situaţie era înrudită cu munca unui om de ştiinţă, dar decurgea nu în liniştea cabinetelor şi a laboratoarelor, ci direct pe câmpul de luptă, în condiţiile împotrivirii active a inamicului”[363].

Toate acestea resping convingător speculaţiile despre cruzimea lui Jukov şi despre aceea că el, chipurile, a obţinut toate victoriile sale doar cu numărul şi cu preţul unor râuri de sânge[364]. Realitatea era exact una contrară.

Faza finală a luptei defensive pentru Moscova şi colapsul operaţiunii „Taifun”. Grupul de armate „Centru”, care înainta spre capitală, a suferit în lupte crâncene pierderi enorme şi s-a epuizat definitiv, comunicaţiile lui s-au pomenit extrem de întinse, în fine, pierzându-şi forţa de şoc. „Până la 1 noiembrie wehrmachtul a pierdut 20 de procente din forţele sale care luptau în Rusia (686000 de oameni), circa două treimi din cele 1,5 mln de

---

[357] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 3. Кн. 1. С. 101.
[358] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. 1940-1944. Chişinău, 1997. P. 168, 169.
[359] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 568. P. 166.
[360] Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». С. 52.
[361] Lângă Viazma cercul s-a închis la 7, iar în jurul Breanskului la 9 octombrie. // Мягков М.Ю. Битва под Москвой: от обороны к контрнаступлению. // ННИ. 2010, № 3. С. 30.
[362] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 41.
[363] Окороков В. 100 дней Маршала Победы под Москвой. С. 41, 99, 130.
[364] Vezi: Суворов В. Тень Победы. Донецк, 2002.

automobile şi 65 de procente din tancurile sale"[365]. Spre sfârşitul toamnei acest fapt deveni clar şi pentru comandamentul suprem al wehrmachtului: „Aşa trupe terestre de care dispuneam în iunie 1941, a constatat la 23 noiembrie Halder, noi nu vom avea niciodată"[366]. Şi, de fapt, imediat el a recunoscut colapsul complet al blitzkriegului: „Trebuie să avem în vedere că nimănui din adversari nu-i va reuşi să-l nimicească pe celălalt sau să-l înfrângă definitiv. Posibil, războiul va aluneca din planul succeselor militare în cel al capacităţii de-a rezista sub aspect moral şi economic"[367].

Tot mai vădită se făcea şi superioritatea tehnicii militare sovietice. Confruntându-se cu tancurile lui Katukov lângă Tula, şi nefiind în stare s-o ia, Guderian menţiona: „Acesta era primul caz când supremaţia T-34 asupra tancurilor noastre devenise absolut evidentă... Până acum noi posedam superioritatea în tancuri. De acum situatia este inversată". Iar sergentul german Imboden scria în legătură cu aceasta: „Nu-i nimic mai groaznic, decât lupta de tancuri contra unui inamic care-ţi este superior. Problema nu-i în cifrele supremaţiei sau a pierderilor – ne-am deprins cu ele. Supremaţia este în tehnică – aceasta-i oribil... Porneşti motorul, dar el lucrează prea încet. Tancurile ruseşti sunt într-atât de mobile că pot mai repede urca un deal sau traversa o parte de mlaştină decât tu roteşti ţeava tancului. Prin zgomot şi vibraţie auzi cum proiectilul loveşte în blindaj. Când ei nimeresc în unul din tancurile noastre, auzi o lungă explozie, urletul combustibilului exploadat, un urlet atât de puternic şi slavă Domnului, că noi nu putem auzi strigătele de moarte ale echipajului"[368].

Chiar şi în condiţiile când forţele principale ale Germaniei fasciste nu resimţeau presiune militară din partea puterilor occidentale, rezervele ei strategice au fost epuizate. Wehrmachtul s-a pomenit incapabil să continue ofensiva. Pierderile lui umane erau enorme – în total până la începutul lui decembrie 1941 ele au constituit 775 de mii morţi, răniţi şi dispăruţi fără urmă[369], iar către 31 decembrie 1941 – 831 mii de soldaţi şi ofiţeri[370]. Până în februarie ele au depăşit 1,1 mln de oameni[371]. Şeful statului major al forţelor terestre generalul Halder în prima zi de primăvară a prezentat cifrele pierderilor germane în timp de opt luni de conflagraţie – 202357 ucişi, 725642 răniţi, 112617 victime ale degerăturii. Au fost captivaţi 400 mii de militari germani. Pe zi mureau la 2 mii de nemţi[372].

De-acum la 24 noiembrie, într-o discuţie cu Halder, comandantul armatei de rezervă general-colonelul F. Fromm, conturând „situaţia militaro-economică generală", a concluzionat că-i „necesar un armistiţiu". La 29 noiembrie ministrul înarmărilor şi muniţiilor Fritz Todt i-a declarat lui Hitler că „în plan militar şi militaro-economic războiul deja-i pierdut" şi-i necesară o reglementare politică. La 30 noiembrie comandantul grupului de armate „Centru" a făcut o concluzie că trupele nu mai dispun de forţe pentru ofensivă, care la rândul său nu are niciun sens, niciun scop"[373]. Un raport german pentru prima dată vorbeşte despre *panică*: „În timpul campaniei ruse aceasta s-a întâmplat pentru prima oară şi mărturiseşte despre faptul că posibilităţile de luptă a infanteriei noastre sunt pe sfârşite, ea nu mai poate îndeplini sarcini complicate"[374].

„Moscova prezenta nu doar cel mai mare centru economic şi strategic, deoarece era principalul nod de comunicaţii din partea europeană a Rusiei: colosală era importanţa ei politico-morală"[375]. Şi cu toate că armata sovietică nu avea superioritate numerică asupra inamicului în efectiv şi tehnică de luptă, Comandamentul suprem a reuşit să păstreze în rezerva sa forţe serioase. Despre voinţa de neclintit de-a apăra Moscova demonstra şi parada militară tradiţională din 7 noiembrie 1941 pe Piaţa Roşie. Datorită eroismului apărătorilor Moscovei, şi forţelor militare recent transferate din răsăritul ţării, ofensiva germană a fost oprită. În asemenea condiţii, la 5-6 decembrie 1941, trupele sovietice încep contraofensiva care a durat trei luni şi până în primăvara lui 1942 inamicul a fost împins la sute de kilometri de la Moscova[376].

---

[365] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.

[366] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 3. Кн. 2. М., 1971. С. 67; acest gând îl confirmă şi locţiitorul lui Jodl Walter Warlimont: „Grupurile de armate «Centru» şi «Nord» ne-au comunicat concomitent că trupele lor şi-au epuizat toate posibilităţile". // Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 225-226.

[367] Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 3. кн. 2. С. 67.

[368] Vezi: militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

[369] История второй мировой войны. Т. 4. С. 284; Рейнгард К. Поворот под Москвой, С.279; Розанов Г.Л. План «Барбаросса». С. 89, 98.

[370] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Т. 2. С. 247; Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 3. Кн. 2. С. 101.

[371] Каршаи Элек. От логова в Берхтесгадене до бункера в Берлине. С. 188.

[372] militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

[373] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.

[374] militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

[375] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 43.

[376] Loghin L. Al doilea război mondial. P. 119.

Înfuriat de eşec, Hitler l-a scos din post pe Brauchitsch şi încă pe 33 de generali. Pentru retragerea samovolnică a trupelor Hoepner a fost retrogradat şi expulzat din forţele armate. Pentru a preîntâmpina panica şi fuga stihiinică a armatei sale, în decembrie 1941 – începutul lui 1942, pe frontul sovieto-german (de cele mai multe ori în sectorul grupului de armate „Centru"), curţile marţiale au judecat 62 mii de soldaţi şi ofiţeri pentru dezertare, nesupunere şi retragere samovolnică de pe câmpul de luptă. // Vezi: Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 233, 245; Горьков Ю.А. Маршал Г.К. Жуков – член ставки, заместитель Верховного главнокомандующего. // ННИ. 1995, № 2. С. 22; vezi de asemenea: Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 361 etc.

Tabelul 5. *Raportul de forţe din ajunul contraofensivei sovietice de lângă Moscova*[377]

Forţele armate	Gruparea sovietică	Gr. de armate «Centru»	Raportul de forţe
Personal (mii de oameni)	1.100.000	1.708.000	1:1,55
Tunuri şi aruncătoare de mine	7.652	13.500	1:1,76
Artileria reactivă (exemplare)	415[r]	-	
Tancuri	774	1170	1:1,51
Avioane	1000	615	1,62:1

Pentru a înţelege cât de neaşteptată şi distrugătoare s-a dovedit pentru comandamentul german contraofensiva sovietică şi cât de neadecvată era evaluarea situaţiei de către cartierul führerului, vom aduce următorul fapt. La 29 noiembrie Hitler l-a primit în reşedinţa sa „Wolfsschanze" pe Ciano şi i-a declarat: „Dacă privim în ansamblu, războiul este deja câştigat... Scopul Germaniei constă în sfărâmarea rezistenţei ruseşti în centru şi pe flancul de sud al frontului şi apoi, printr-o lovitură zdrobitoare, cucerirea Moscovei. Această operaţiune se desfăşoară conform planului. Dacă în Rusia mai continuă rezistenţa, ea vine nu de la oameni, ci de la natură. Şase săptămâni de timp frumos, şi Rusia va fi lichidată de Germania... Moscova va fi încercuită. Nu va fi niciun fel de asalt, pur şi simplu toate contactele oraşului cu lumea înconjurătoare vor fi întrerupte... Pierderile pe care trupele noastre le-au pricinuit Rusiei, ea nu le va putea compensa. Ea nu are nici armament, nici trupe instruite"[378].

La începutul lui decembrie 1941 comandamentul german considera că Armata Roşie s-a epuizat totalmente, că nu are deloc rezerve, că este lipsită de-un fundament serios. La 1 decembrie în anexa raportului lui Brauchitsch „Despre sarcinile pentru perioada de iarnă din 1941/1942" capacitatea de luptă a Armatei Roşii se evalua la 200 de divizii de infanterie, 35 de divizii de cavalerie şi 40 de brigăzi de tancuri, „cu toate că se ştie despre existenţa unor unităţi de rezervă în raionul Volgăi şi în Siberia". Numărul total – 265 de divizii, 40 de divizii de cavalerie şi 50 de brigăzi de tancuri. În Rusia europeană contra wehrmachtului, conform evaluării lui, luptau 900 de avioane. „Pentru moment nu există rezerve considerabile". La 2 decembrie Halder a făcut o însemnare semnificativă cu acelaşi conţinut: Rusia a atins apogeul posibilităţilor sale şi nu mai are pe ce se bizui. *Keine neuen Krafte mehr verfugbar* (rezerve nu mai au). Secţia de informaţii a colonelului Kincel a pregătit o notă generalizată a capacităţilor de luptă a Rusiei şi perspectivelor ei până în mai 1942. Armata Roşie va mai putea primi 35 de brigăzi de tancuri şi douăzeci de unităţi mecanizate – dar numai în primăvara anului 1942[379].

În context, face să-i reamintim cititorului că primul termen de cucerire a Moscovei a fost fixat de „marele führer" încă pentru 4 august, apoi a fost numit altul – 7 noiembrie, dar şi acesta a trecut. În asemenea circumstanţe Hitler a avut din ce cauză să-şi piardă minţile, doar Moscova fasciştii o puteau vedea la paştele calului. Iată ce scria despre înfrângerea suferită generalul Blumentritt, participant la bătălia de lângă Moscova: „Acesta a fost sfârşitul tentativei lui Hitler de-a ocupa Moscova – ultima lui ofensivă pe acest sector central al frontului. Niciun soldat german nu va mai vedea Kremlinul – doar fiind prizonier"[380].

„Efectul de surpriză a fost total, scrie Anatolii Utkin. Primul rezultat [al contraofensivei sovietice] a însemnat întreruperea legăturilor dintre Hoepner, Kluge şi Guderian. Al doilea – părăsirea tancurilor de către tanchişti pe flancurile lui Kluge (este vorba despre *sute* de maşini). Peste două săptămâni Guderian avea doar patruzeci de maşini, Hoepner – cincisprezece. Cel de-al treilea rezultat – pierderi zilnice de aproximativ trei mii de soldaţi (în afară de cei degeraţi). În ansamblu ofensiva a durat aproape trei luni"[381].

La 8 decembrie Hitler a emis un ordin despre trecerea forţelor armate germane la apărare pe întreg frontul sovieto-german[382]. El s-a grăbit să dea vina principală pe „iarna rece, sosită prea devreme pe Frontul de Răsărit

---

[377] Василевский А.М. Дело всей жизни. Кн. первая. С. 160-161; Битва за Москву. М., 1985. С. 34; Мягков М.Ю. Битва под Москвой: от обороны к контрнаступлению. // ННИ. 2010, № 3. С. 49.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Academicianul Samsonov prezintă alte cifre referitor la raportul de forţe la începutul lunii decembrie 1941. Există informaţii că în contraofensiva de la Moscova au luat parte 40 de divizioane de gardă de aruncătoare de mine sau circa 700 de instalaţii de luptă BM-8 şi BM-13. // Vezi: Самсонов А.М. Крах фашистской агрессии. 1939 – 1945. Исторический очерк. М., 1975. С. 228-229; Вышли на фронт «катюши»: Воспоминания ветеранов гвардейских миномётных частей. М., 1982. С. 5, 22.

[378] Розанов Г.Л. План «Барбаросса». С. 99.

[379] Vezi: militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

[380] Лиддел Гарт Б. Что рассказали немецкие генералы. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 231.

[381] Vezi: militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

[382] Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 227. Tot aici Warlimont scrie că „din punct de vedere strategic instrucţiunile noi reprezintă nu altceva decât recunoaşterea falimentului planului militar german, elaborat încă în iulie 1940, nemaivorbind de cercetările şi proiectele din vara lui 1941". // Ibid. С. 227-228.

Günther Blumentritt scrie în legătură cu aceasta: „Ordinul lui fanatizat, care obliga trupele să apere cu dârzenie fiecare poziţie, era fără îndoială corect. Hitler a simţit instinctiv că orice retragere pe gheaţă şi prin zăpadă peste câteva zile va duce tot frontul spre dezastru, şi atunci armata germană ar fi avut aceeaşi soartă ca şi Marea Armată a lui Napoleon". // Роковые решения. С. 105.

şi apariţia în legătură cu aceasta a dificultăţilor cu aprovizionarea”[383]. Cu toate acestea, menţionează M. Meltiuhov „insuccesul «Campaniei de Răsărit» însemna nu doar înfrângerea wehrmachtului pe unul din teatrele de război, ci a constituit falimentul total al strategiei germane a războiului”[384].

Despre cauzele înfrângerii wehrmachtului lângă Moscova. Aceste invenţii ale clicii hitleriste şi-au găsit, cu regret, o reflectare largă în literatura occidentală, în primul rând, în cea vest-germană[385], inclusiv în operele unor istorici foarte serioşi. Astfel, de exemplu, H.-A. Jacobsen scrie: „Ofensiva spre Moscova s-a împotmolit în noroi pentru câteva săptămâni şi a încetinit. Între timp Sovietele au căpătat o pauză preţioasă pentru apărarea Moscovei; doar în perioada geroasă de la mijlocul lui noiembrie trupele germane iarăşi au reuşit să înainteze substanţial... A sosit crunta iarnă rusească, care a creat greutăţi uriaşe pentru trupele germane, nepregătite pentru asemenea condiţii meteorologice şi a paralizat mişcarea transportului feroviar şi de automobile pe comunicaţiile întinse pe 1500 de kilometri... Comandamentul suprem [sovietic] a aruncat în luptă din rezervele sale strategice unităţi puternice (în primul rând, din Siberia), bine echipate pentru un război de iarnă”[386].

Istoricul american A. Turney la fel consideră „capriciile climaterice” în calitate de cauză principală a înfrângerii hitleriştilor lângă Moscova, urmând-o „încălcarea sistemului de asigurare” şi „rezistenţa îndârjită a ruşilor”. „Noroiul fără fund, afirmă un alt cercetător din SUA L. Cooper, a devenit cel mai mare obstacol în calea trupelor germano-fasciste. În „Istoria ilustrată a celui de-Al doilea război mondial” sub fotografia unei motociclete germane înglodate a fost scris: „Iarna rusească a încetinit ofensiva nazistă, ploile au transformat drumurile în torente de noroi. Oamenii, caii şi maşinile se împotmoleau în el, blitzkriegul german fiind oprit”. V. Esposito şi autorii „Enciclopedya Americana” consideră că, „de nu se stabilea frigul de iarnă, armatele germane ar fi putut răzbate până la Moscova”[387].

Englezul J. Fuller a evaluat în felul următor situaţia de pe Frontul de Est de la sfârşitul anului 1941: „Din punct de vedere al strategiei, campania a eşuat: armatele ruse, deşi serios bătute, n-au fost nimicite, Moscova – n-a fost ocupată, calea spre Arhanghelsk – n-a fost întretăiată, n-a fost luat Leningradul, iar până la izvoarele caucaziene de petrol mai era încă foarte departe”. Şi în continuare urmează o concluzie, în opinia noastră, absolut greşită: „Cu toate acestea, ruşiilor le-a fost dată o lovitură teribilă, şi, dacă nu sosea pe neaşteptate iarna devreme, ei, posibil, ar fi pierdut Moscova. La 6 decembrie şansele la victorie şi înfrângere erau egale pentru ambele părţi”[388].

După cum am arătat mai sus, şi despre aceasta va mai fi vorba şi în continuare, o asemenea evaluare nu este adecvată realităţii. Dar şi afirmaţiile despre „sosirea pe neaşteptate a iernii timpurii” în decembrie lângă Moscova, la drept vorbind, sunt nu prea corecte. Dacă ar fi fost vorba despre Africa de Nord ori chiar Grecia, altă treabă, acolo iarna, natural, putea sosi „pe neaşteptate” şi odată într-un mileniu... Dar şi mai neverosimilă este o altă concluzie a autorului: „Putem afirma cu toată certitudinea că nu rezistenţa ruşilor, oricât de însemnată ar fi fost, şi nu impactul climateric asupra acţiunilor aviaţiei germane, ci noroiul, în care s-a împotmolit transportul german după linia frontului, a salvat Moscova”[389]. Cuvintele lui le repetă şi fostul general hitlerist E. Buttlar: „Deloc nu armata rusă, ci însuşi zeul meteorologic a oprit ofensiva vertiginoasă a forţelor blindate germane în acel moment când ţelul era aproape detot”[390].

Fără îndoială, glodul a complicat serios mişcarea transportului german cu anvelope pe comunicaţiile grupului de armate „Centru”. Dar, în primul rând, timpul rău n-a durat întreaga lună octombrie – prima ei parte a fost absolut călduroasă, iar ultima săptămână geroasă (temperatura medie la sfârşitul lunii a constituit minus 2-3° C, fapt care a îngheţat glodul şi a permis mişcarea liberă a automobilelor şi tancurilor germane)[391]; în al

---

De aceeaşi opinie era şi E. Buttlar: „Nu putem nega că în situaţia critică de la sfârşitul anului 1941 şi începutul lui 1942 decizia lui Hitler de-a continua lupta cu orice preţ, fiind privită ca o măsură provizorie care are doar un singur scop – de-a salva situaţia, era unica dreaptă... Hotărârea lui Hitler a produs asupra trupelor un efect magic: le-a insuflat o nouă energie. Ordinul lui de-a curma orice încercări de retragere samovolnică a trupelor a cauzat mai multe situaţii critice, dar, în cele din urmă, a făcut posibilă preîntâmpinarea catastrofei”. // Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 181.

Keitel de asemenea considera absolut corect acest ordin: „Pot constata cu toată certitudinea: am evitat catastrofa doar datorită voinţei, insistenţei şi durităţii nemiloase ale lui Hitler”. // Кейтель В. Взгляд в прошлое. Накануне смертного приговора. // ННИ. 1991, № 3. С. 195.

[383] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 342; Великая Отечественная война. С. 116; Самсонов А.М. Поражение вермахта под Москвой. С. 19.

[384] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html.

[385] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 140; Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 200-201; vezi de asemenea: Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-4-stalingr_131.html.

[386] http://militera.lib.ru/h/jacobsen/index.html.

[387] См.: Ржешевский О.А. Война и история. С. 187.

[388] Фуллер Дж. Ф.С. Вторая мировая война. С. 167.

[389] Ibid. С. 168; vezi de asemenea: Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 412.

[390] Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 179.

[391] Орлов А., Новоселов Б. Факты против мифов. Подлинная и мнимая история второй мировой войны. М., 1986. С. 198.

doilea rând, spre deosebire de ger, noroiul afecta în aceeaşi măsură şi trupele sovietice, care se împotmoleau în el la fel ca şi germanii. El frâna mişcarea şi pe comunicaţiile Armatei Roşii şi de asemenea împiedica ieşirea unităţilor sovietice din încercuire de sub Viazma. De altfel, sezonul de drumuri proaste afecta absolut la fel atât aviaţia germană, cât şi pe cea sovietică, care de asemenea se baza preponderent pe aerodromuri de câmp. Astfel, Fuller nu are niciun „temei" pentru asemenea concluzii.

Un alt cunoscut istoric militar englez Liddell Hart este nu mai aproape de adevăr când analizează cauzele înfrângerii wehrmachtului de lângă Moscova. În primul rând, el susţine că operaţiunea „Taifun" a început cu întârziere – teză deja examinată mai sus. „Ofensiva, scrie el, a fost reînnoită la 2 octombrie 1941 sub forma unei manevre atotcuprinzătoare. În regiunea Viazmei germanii au încercuit şi au capturat 600 de mii de ruşi[392]. Către acest timp, când operaţiunea de lângă Viazma s-a finisat, a venit iarna, şi nemţii n-au putut dezvolta succesul, deoarece drumurile care duceau spre Moscova s-au acoperit cu un noroi de netrecut"[393]. Ceva mai detaliat Liddell Hart dezvoltă această teză într-o altă lucrare, în mod repetat citată de noi: „Pe drumurile ruseşti de ţară, răzmuiate de ploi, transportul auto staţiona, cu toate că tancurile se puteau mişca şi în continuare. Dacă unităţile de blindate ar fi fost dotate cu vehicule pe şenile, în ciuda noroiului, către toamnă ele ar fi putut atinge centrele vitale ale Rusiei"[394].

„Oricât ar fi de straniu, menţionează în legătură cu aceasta un alt istoric englez Douglas Orgill, însă rolul ostaşului sovietic în această victorie este în mod evident diminuat: noroiul, apoi gerul, se afirmă întruna, au oprit tancurile germane. Inamicul principal a fost iarna, căreia i-au ajutat erorile prosteşti ale lui Hitler". În continuare autorul demonstrează că în fond cauza principală a înfrângerii wehrmachtului lângă Moscova a constat în eroismul trupelor sovietice, în măiestria comandanţilor lor pe fundalul multiplelor greşeli tactice ale generalilor germani şi în tehnica blindată sovietică, superioară celei germane[395].

În ansamblu, evaluează destul de obiectiv cauzele înfrângerii nemţilor de lângă Moscova şi H.-A. Jacobsen: „Subestimarea spaţiului rusesc, şi mai ales a forţelor şi rezervelor umane şi materiale ale Uniunii Sovietice a fost una din cauzele principale ale eşecului lui Hitler. În plus, regimul bolşevic s-a dovedit cu mult mai capabil de rezistenţă decât se putea de prevăzut. Desigur, la acest eşec german au contribuit şi condiţiile climaterice neobişnuite, şi de asemenea rezistenţa înverşunată a trupelor inamice… Cu toate acestea, este cazul de introdus o corectare într-o opinie preconcepută: victoria militară în 1941 (ocuparea Moscovei) puţin probabil că ar fi dus la o cotitură dorită de Germania în decursul războiului! Ar fi o greşeală fatală să vorbim aici despre o «oportunitate ratată». Sovietele, astfel cum aceasta suficient de bine au demonstrat-o şi operaţiunile ulterioare, nu şi-au epuizat deloc forţele umane şi materiale, cu toate că acest lucru în mare măsură a avut loc şi datorită ajutorului american tehnic şi cu materiale militare"[396]. Ce-i drept, în problema „ajutorului american tehnic şi cu materiale militare" autorul greşeşte, deoarece aceasta s-a întâmplat cu mult mai târziu, despre ce va fi vorba în continuare. Victoria de lângă Moscova a fost obţinută aproape excepţional cu ajutorul resurselor proprii.

Şeful cartierului armatei a 4-a, care se afla în 1941 pe vârful lancei în timpul ofensivei spre Moscova, generalul G. Blumentritt scria în context: „Rusia a devenit un adevărat test pentru trupele noastre. Persoana care a supravieţuit după confruntarea cu soldatul rus şi clima rusă, ştie ce-i războiul. După aceasta ea nu mai are nevoie de-a se învăţa să lupte"[397]. Şi continuă: „Acum conducătorii politici ai Germaniei trebuie să înţeleagă că zilele blitzkriegului au rămas în trecut. Ne-am confruntat cu o armată care după toate caracteristicile sale de luptă era superioară tuturor armatelor cu care ne-am confruntat oricând pe câmpul de luptă. Dar trebuie să spunem că şi armata germană a demonstrat o capacitate înaltă de dârzenie morală, depăşind toate necazurile şi ameninţările care se abătuseră asupra ei"[398].

Ce-i drept, descriind Bătălia de lângă Moscova, L. Hart consideră drept unul din factorii înfrângerii wehrmachtului, aprecierea greşită a rezervelor Rusiei sovietice de către comandamentul fascist[399]. El de asemenea

---

[392] E. Buttlar prezintă cifra de 663 de mii de prizonieri, 1242 de tancuri и 5412 de tunuri. // Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 179.

V. Okorokov scrie că au fost încercuiţi 400 de mii din ei. Este adevărat că pe parcursul a câteva săptămâni gruparea încercuită atrăgea asupra sa 28 de divizii germane, iar apoi unei parţi din aceste trupe i-a reuşit să se salveze din capcană. // Окороков В. 100 дней Маршала Победы под Москвой. С. 27-28.

[393] Лиддел Гарт Б. Стратегия непрямых действий. М., 1957, 345.

[394] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 163.

[395] Орджилл Д. Самый лучший танк в мире. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 247, 248.

[396] http://militera.lib.ru/h/jacobsen/index.html.

Este asemănătoare în problema dată şi opinia unui alt cunoscut istoric german G.-R. Ueberschär care printre cauzele înfrângerii „fără îndoială" înaintează „pe prim-plan subaprecierea totală a capacităţii de apărare a URSS şi posibilităţilor de luptă ale Armatei Roşii", dar şi „miopia anticomunistă" a lui Hitler şi generalilor lui, „înlocuirea de către ei a unei evaluări la rece a realităţii cu dorinţele subiective proprii". Aprecierile date sunt împărtăşite de mulţi istorici din RFG. // Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 204, 205.

[397] Блюментрит Г. Московская битва. // Роковые решения. С. 72-73.

[398] Ibid. С. 98.

[399] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 162.

menţionează dârzenia cu care unităţile sovietice luptau: „Rezistenţa extraordinar de înverşunată a trupelor ruse frâna ritmul ofensivei. De obicei, germanii obţineau succes datorită manevrei, însă nu puteau învinge inamicul nemijlocit în luptă. Trupele încercuite chiar dacă uneori şi erau nevoite să se predea în captivitate, acest lucru, de regulă, se întâmpla doar după o rezistenţă îndelungată. Fundaşii manifestau o tenacitate de invidiat, neglijând situaţia lor disperată din punct de vedere strategic. Acest lucru frâna serios realizarea planurilor celor aflaţi în ofensivă”[400].

O altă greşeală serioasă a comandamentului german consta, în opinia istoricului englez, în faptul că întreaga lună august „a fost pierdută în discuţii în ce direcţie ar trebui desfăşurată ofensiva”[401]. În primul rând, şi despre aceasta a fost vorba, luna august n-a fost „pierdută în discuţii”, ci pentru regruparea şi completarea trupelor grav afectate în lupte. În al doilea rând, şi problema „în ce direcţie ar trebui desfăşurată ofensiva” în toamna lui 1941 noi la fel am examinat-o. Astfel, cu tot respectul faţă de Liddell Hart, el face nişte concluzii incorecte.

Generalul american Omar Nelson Bradley explică în felul următor eşecul ofensivei grupului de armate „Centru” spre Moscova: „Lângă porţile Moscovei, când părea că armatele germane trebuie să triumfe, iarna aspră rusească a paralizat pe neaşteptate maşina militară germană... În planurile de război împotriva Rusiei elaborate minuţios n-au fost luate în considerare în mod corespunzător gerurile puternice din spaţiile ei. Când Armata Roşie a încetat să se retragă şi s-a îngropat în pământ, nemţii s-au pomenit prin surprindere într-o situaţie periculoasă în spaţiile îngheţate ale Rusiei. Plus la toate şi partizanii atacau comunicaţiile vulnerabile ale armatei germane. În asemenea condiţii nemţii încep retragerea strategică, pentru a se menţine până la sosirea primăverii”[402].

Cu toate acestea, se iscă întrebarea: dacă „planurile de război împotriva Rusiei” au fost „elaborate [atât de] minuţios” şi în ciuda acestui fapt „iarna aspră rusească pe neaşteptate a paralizat maşina militară germană”, în aşa caz, nu chiar toate „au fost luate în considerare în mod corespunzător”, iar aceasta înseamnă că planurile n-au fost „elaborate minuţios”, necalitative erau planurile... Şi dacă „nemţii s-au pomenit pe neaşteptate într-o situaţie periculoasă în spaţiile îngheţate ale Rusiei”, această „surpriză” s-a dovedit o „surpriză” doar pentru nemţi, deoarece comandamentul sovietic deja din vară pregătea anume o aşa evoluţie a evenimentelor. Înseamnă că planurile comandamentului wehrmachtului erau şubrede, şi strategii hitlerişti s-au dovedit mai slabi decât cei sovietici... Poate şi de asta sunt de vină gerurile ruseşti? Vorbind despre frigurile stabilite şi iarna înzăpezită, academicianul Samsonov comentează în felul următor situaţia dată: „Aceasta, desigur, împiedica acţiunile ambelor părţi, însă Armata Roşie era mult mai bine pregătită pentru iarnă, decât trupele wehrmachtului. Soldaţii führerului nu aveau nici măcar echipament de iarnă – una din consecinţele aventurismului duşmanului, a strategiei «războiului-fulger» declanşat contra URSS”[403].

Deşi, în numele echităţii, trebuie de remarcat că nu toţi istoricii occidentali contemporani consideră că înfrângerea wehrmachtului de lângă Moscova a fost cauzată de factorii meteorologici nefavorabili şi menţionează că factorul principal care a oprit hoardele fasciste lângă Moscova a fost rezistenţa de fier a Armatei Roşii chiar din primele zile de după izbucnirea războiului. De exemplu, istoricul vest-german Paul Carell scrie în legătură cu aceasta: „«Miracolul de lângă Moscova», astfel numesc cotitura în război de sub zidurile capitalei sovietice, se explică printr-un simplu fapt, care nu era deloc un «miracol» şi care poate fi expus prin câteva cuvinte. Nemţii duceau lipsă de soldaţi, de armament, iar comandamentul suprem german – de suficientă previziune... Adolf Hitler şi generalii statului major au subapreciat inamicul lor, şi mai ales rezervele lui în forţă vie, capacitatea de luptă şi spiritul moral al trupelor sovietice... Uniunea Sovietică a rezistat, întâi de toate, datorită bărbăţiei şi tăriei soldatului rus, capacităţii lui de-a îndura greutăţi şi lupte necontenite în condiţii care i-ar fi pus capătul oricărei armate occidentale. Un factor hotărâtor însă a fost faptul că Uniunea Sovietică a câştigat competiţia cu Germania în mobilizarea resurselor umane atât pentru armată, cât şi pentru industria de război… Resursele Germaniei s-au dovedit nesatisfăcătoare. Germania ducea un război care nu-i era pe puteri”[404].

Un alt cunoscut istoric militar german Klaus Reinhardt, de parcă continuând gândurile colegului său, subliniază: „Subestimarea posibilităţilor armatei ruse şi concomitent supraestimarea forţelor proprii, atenţia nesatisfăcătoare faţă de particularităţile climei şi condiţiile zonei pe Frontul de Est, şi de asemenea planificarea proastă în organizarea aprovizionării … – toate acestea, împreună luate, au jucat un rol negativ… Este absolut clar că armata germană pe Frontul de Est a fost oprită nu de geruri, ci încă până la sosirea lor din cauza situaţiei catastrofale în care s-au pomenit unităţile ei, lipsite de-o asigurare materială şi, ce este cel mai important, confruntându-se cu o rezistenţă mereu crescândă a trupelor ruse pe sectoarele de front ale tuturor celor trei grupuri de armate”[405].

---

[400] Ibid. C. 157.

[401] Ibid. C. 162.

[402] Брэдли О. Записки солдата. М., 1957. С. 208.

[403] Самсонов А.М. Поражение вермахта под Москвой. С. 252.

[404] Карелл П. Почему немцы не могли взять Москву? // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 119-120, 122, 134.

[405] Рейнгард К. Поворот под Москвой. Крах гитлеровской стратегии зимой 1941/1942 года. С. 140, 215.

„Contraloviturile diviziilor ruse, continuă autorul, au cauzat pe unele sectoare de front ale armatei a 2-a de tancuri şi armatei a 4-a o adevărată panică printre soldaţi. Comandamentul a fost nevoit să recunoască că trupele şi-au pierdut tăria lor obişnuită şi încrederea în succes"[406]. În calitate de argument suplimentar în vederea confirmării concluziei sale K. Reinhardt aduce cuvintele generalului Kielmansegg despre cauzele eşecului german de lângă Moscova: „Am considerat atunci şi consider şi acum că înfrângerea de lângă Moscova nu poate fi explicată doar prin sosirea gerurilor. În opinia mea, noi într-adevăr am fost distruşi – în plan strategic şi tactic"[407].

Citat de-acum de nenumărate ori, istoricul american W. Shirer la tema dată scrie următoarele: „Într-o relatare succintă a acestor evenimente e necesar însă în mod deosebit să evidenţiem un moment: oricât de aspră ar fi fost iarna rusească şi oricât de bine în comparaţie cu nemţii nu erau pregătiţi de ea ruşii, factorul principal al fenomenului care s-a întâmplat în acele zile era nu clima, ci rezistenţa înverşunată a unităţilor Armatei Roşii şi voinţa de neclintit a trupelor sovietice de-a birui"[408]. Aceste gânduri le-a continuat A. Clark: „Simpla sosire a iernii era nesatisfăcătoare pentru ca Armata Roşie, slăbită în lupte şi inferioară numeric, să poată obţine o victorie asupra inamicului; unealtă pentru realizarea acestui scop au devenit diviziile bine instruite, transferate din Extremul Orient"[409].

Un bilanţ specific al acestor raţionamente l-a efectuat preşedintele Asociaţiei cercetătorilor celui de-Al doilea război mondial (în trecut Comitetul American pentru istoria celui de-Al doilea război mondial), vice-preşedintele Comitetului internaţional al istoricilor celui de-Al doilea război mondial D. Detweiler: „În noiembrie, scrie el, un timp oarecare germanii mai continuau să înainteze spre Moscova. În curând însă gerurile aspre, zăpada, dar în principal rezistenţa eroică a Armatei Roşii au oprit definitiv acest marş victorios"[410]. Ripostând denaturările şi falsificările evenimentelor Marelui război pentru apărarea Patriei din anii precedenţi şi mai ales scrierile pseudoistorice din perioada post-sovietică, cunoscutul istoric militar rus, veteran de război, generalul de armată M.A. Gareev conchide logic: „Nu poate fi aşa ceva ca şi comandamentul hitlerist şi trupele germane să facă totul corect, să lupte excelent şi pe neaşteptate să sufere înfrângere. Iar noi totul făceam incorect şi am învins ne tam – ne sam printr-o minune"[411].

Evident, factorii geografici influenţează evoluţia evenimentelor în timp de război, dar nu ei determină soarta bătăliei. Ba mai mult, ei constituie doar „fundalul" natural al luptelor şi automat se iau în considerare în timpul planificării acţiunilor militare. De aceea oamenii serioşi n-ar trebui să dea vina pe natură pentru greşelile proprii. În acest sens, „Gen Frost" i-a creat armatei germane probleme serioase. Dar nu el a fost cauza principală a înfrângerii ei, ci eroismul şi bărbăţia soldaţilor sovietici, talentul comandanţilor sovietici şi abnegaţia oamenilor muncii din spatele frontului[412]. Ba mai mult, încă până la sosirea frigului armata führerului deja nu mai putea înainta şi la sfârşitul lui noiembrie – începutul lui decembrie (temperatura medie în acel timp constituia în Podmoscovie -5,3^{o} şi nu 50° sub zero, cum difuza despre aceasta Hitler) pe mai multe sectoare ale frontului de lângă Moscova a fost oprită[413].

Acest fapt, adică epuizarea capacităţii de ofensivă a wehrmachtului, are mai multe confirmări, pe unele dintre care noi deja le-am prezentat şi vom continua enumărarea lor. De exemplu, în scrisoarea către Lev Bezîmenskii fostul general-maior von Lenski scria: „Trupele nu erau gata de luptă în condiţii de iarnă. Astfel, cartierul brigăzii mele de tancuri a primit 16 perechi de mănuşi şi 4 mantale calde pentru 40 de oameni. Dar în caliate de factor decisiv, care a determinat eşecul ofensivei, a fost rezistenţa permanent crescândă a trupelor sovietice. Ea se intensifica de la o zi la alta, şi a venit ziua când noi ne-am blocat pe linia Klin – Zvenigorod... După cum ştiţi, ofensiva s-a încheiat cu un eşec total"[414].

Prezintă interes, în context, şi opiniile soldaţiilor germani care în noiembrie – decembrie 1941 au nimerit lângă Moscova. Este cazul să menţionăm că în acele condiţii „soldaţii führerului" resimţeau un sentiment opresiv de osândă într-o ţară nesupusă şi duşmănoasă. Despre aceasta ne mărturisesc scrisorile şi jurnalele personale ale soldaţilor germani ucişi sau captivaţi de sovietici. Astăzi aceste documente trezesc doar compătimire faţă de tinerii care le-au scris şi pe care Hitler i-a trimis la moarte în stepele nemărginite ale Rusiei. Astfel, soldatul Baumer scria acasă în noiembrie 1941: „Ne aflăm la o sută de kilometri de Moscova, dar aceasta ne-a costat

---

[406] Ibid. C. 204.
[407] Ibid. C. 215.
[408] Ширер У.Л. План «Барбаросса». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 52.
[409] Кларк А. Москва 1941 года. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 111.
[410] Детуайлер Д. Эскалация второй мировой войны в 1941 г. // ННИ. 2000, № 2. С. 71.
[411] Гареев М.А. Об объективном освещении военной истории России. // ННИ, 2006, № 5. С. 29.
[412] Istoricul englez Antony Beevor recunoaşte că „chiar şi munca deţinuţilor de la uzinele militare ruseşti era cu mult mai productivă decât munca muncitorilor calificaţi de la uzinele analogice din Germania. Cazuri de sabotaj practic nu au fost. Deţinuţii GULAG-ului credeau cu sfinţenie în victoria asupra ocupanţilor germano-fascişti". // militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.
[413] Astfel, în particular, Buttlar scria: „În a doua jumătate a lunii noiembrie... pe neaşteptate au lovit geruri puternice, temperatura scăzând până la 30 de grade sub zero". // Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 179.
[414] Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». С. 195.

pierderi uriaşe... Vor mai fi lupte crunte şi încă mulţi vor muri. Ruşii opun o rezistenţă turbată. Dacă războiul va mai dura o jumătate de an, suntem pierduţi”. Iar soldatul Rupp îi scria mamei sale următoarele: „Au loc nişte lupte crâncene şi sângeroase, deoarece ruşii se apără cu înverşunare. Mulţi din noi niciodată nu-şi vor vedea mai mult patria”[415].

Iată raţionamentele unui soldat german din 19 noiembrie 1941: „De ce ruşii luptă până la exterminare totală? De ce sunt atât de mulţi mucenici pentru ideea bolşevică care posedă o forţă colosală?... La aceste întrebări lipsesc răspunsuri satisfăcătoare”[416]. Efreitorul Zalfinger şi-a finisat scrisoarea către părinţi cu următoarele cuvinte de disperare, fără speranţă: „Până la Moscova a rămas foarte puţin. Şi totuşi îmi pare că suntem infinit de departe de ea. Mai de-o lună batem pasul pe loc. Câţi soldaţi de-ai noştri au fost cosiţi în acest răstimp! Iar dacă e să adunăm cadavrele tuturor nemţilor ucişi, atunci această bandă fără capăt va ajunge, posibil, până la Berlin. Noi păşim peste cadavrele germane şi părăsim răniţii noştri în troienele ruseşti. La ei nu se gândeşte nimeni. Rănitul este un balast. Astăzi noi păşim peste cadavrele celor care au căzut mai înainte; mâine noi vom deveni cadavre şi vom fi de asemenea striviţi de roţile tunurilor şi de şenilele tancurilor”[417].

Efreitorul german Gustav Walter, făcut prizonier, spunea la interogatoriu: „Este greu de spus care gen de armă sovietic este mai bun, toate genurile de armă bat bine, şi infanteria înaintează energic. Îndeosebi de precis bate artileria. Eu am văzut cum obuzele cad la 20 de metri de ţel, dar nu mai departe. De cele mai multe ori ele nimeresc drept în ţintă. Este practic imposibil de luptat cu tancurile grele sovietice. Mari pierderi ne-a provocat «katiuşa». Bat puternic aruncătoarele de mine de 120 de milimetri”[418]. Iar unter-ofiţerul George Burkel la 14 decembrie scria acasă: „Referitor la ruşi, am greşit amarnic. Ce-i care luptă contra noastră nu ne cedează nici într-un gen de armă, iar în unele sunt superiori”[419].

După toate acestea devine clar – o aşa armată nu poate nu numai înainta, ci nici să se apere efectiv. De la o distrugere totală în iarna lui 1941-1942 ea a fost salvată doar datorită faptului că Armata Roşie de asemenea şi-a epuizat toate rezervele şi la fel avea nevoie de-o completare serioasă. Însă în plan moral-psihologic oştenii sovietici erau de-acuma net superiori celor germani.

Starea de spirit a militarilor germani de lângă Moscova a fost reflectată foarte bine de Alan Clark: „În armata germană tot mai des au început să pătrundă starea de nelinişte şi raţionamentele tulburătoare: că rusul întotdeauna trebuie ucis de două ori; că pe ruşi nimeni şi niciodată nu i-a învins; că nimeni din cei care au vărsat aici sânge încă nu s-a întors din Rusia viu. Şi fiecare neamţ, pe oricare sector de front ar fi luptat, cu un sentiment de frică alarmantă şi admiraţie, a atras atenţia asupra comportamentului ruşilor răniţi: «Ei nu plâng, nu gem, nu înjură. La sigur, este ceva misterios, ceva de neconceput în tăcerea lor aspră şi îndărătnică»… Sentimentul de nelinişte, precum că ei trebuie să lupte contra unui inamic de-o putere şi vitejie aproape supranaturală, i-a cuprins pe larg pe soldaţii germani, mai ales pe cei din infanterie, şi el poate fi observat în scrisorile şi jurnalele lor personale”[420].

„Draga mea soţie! – scria la 6 decembrie soldatul regimentului al 82-lea Adolf Fortgeimer. Aici e iadul. Ei au pornit în atac. Fiecare oră ne aduce veşti teribile. Este atât de frig, că-ţi îngheaţă sufletul. Seara nu poţi ieşi în stradă – te vor omorî. Te implor – nu-mi scrie mai mult despre mătasă şi papucei de cauciuc, pe care trebuia să ţi le aduc de la Moscova. Înţelege – sunt pe moarte…”[421]. Unter-ofiţerul companiei a 2-a a divizionului 42 separat antitanc Platzer scria în jurnalul său: „Salvaţi-vă care puteţi! Armata distrusă şi haotizată se retrage. Oamenii sunt dezorientaţi. Pierderile sunt uriaşe. Astfel, probabil, se retrăgea cu armata sa Napoleon. Zi şi noapte lucrează curţile marţiale”[422].

Psihologia combatanţilor germani – participanţilor la luptele de lângă Moscova foarte clar este expusă şi de istoricul german H. Schweinberger. Informând despre „şocul veritabil” produs de „katiuşe”, de „diviziile siberiene” şi de „cazaci”, despre „moartea albă în condiţiile frigurilor arctice”, el încheie: „Bătălia de iarnă pentru Moscova din anii 1941-1942 a fost, probabil, cel mai cutremurător eveniment militar al celui de-Al doilea război mondial... Trupele germane, victorioase până în ultimul moment, au suferit prima înfrângere uluitoate. Cine a supravieţuit retragerea de la Moscova, acela nu va uita niciodată aceste săptămâni îngrozitoare”[423].

---

[415] Самсонов А.М. Поражение вермахта под Москвой, 256.
[416] Айрапетов А.Г., Молотков С.Н. Вермахт в войне против СССР (историко-психологический аспект). // ННИ, 2010, № 4. С. 36-37.
[417] Самсонов А.М. Поражение вермахта под Москвой, 256.
[418] Разгром немцев под Москвой. Признания врага. М., 1943. С. 81-82.
[419] Ibid. С. 94.
[420] Кларк А. Москва 1941 года. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 97.
Despre rezistenţa uimitoare şi curajul ostaşilor sovietici scriu şi memorialiştii germani: vezi, de exemplu, Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 147, 201, 242, 243.
[421] Разгром немцев под Москвой. Признания врага. С. 18.
[422] Ibid. С. 29.
[423] Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 152.

Citind şi ascultând chiar şi în zilele noastre argumentele despre „generalii Frost şi Noroi"[424] care au oprit wehrmachtul, apare dorinţa de a-i întreba pe cei care susţin aceste „teze": Dar soldaţi sovietici în calea vitejilor războinici ai führerului nu s-au găsit deloc? Jukov, Konev, Rokossovskii, Timoşenko, Vasilevskii, Vatutin şi mulţi alţi comandanţi de oşti sovietici eminenţi cu ce erau oare preocupaţi? Şi, apoi, planificând războiul, strategii statului major nazist nu ştiau despre gerurile ruseşti? Nu bănuiau că după vară vine toamna, iar apoi şi iarna? De ce atunci n-au ocupat Moscova încă din vară? Pentru ce trebuia să aştepte includerea în luptă a „generalilor Noroi, Zăpadă şi Frost" şi de ce n-au luat Moscova încă pe 4 august, conform planurilor iniţiale? Şi sfârşitul acestor întrebări nu se vede.

În plus, impactul condiţiilor climaterice nefavorabile absolut imparţial şi în mod egal afectează ambele părţi beligerante. Dacă în asemenea condiţii una din ele n-a luat măsurile de precauţie necesare, vinovată este doar ea singură, şi, în primul rând, cei care au planificat acţiunile militare, şi nu noroiul, zăpada, sau gerul. Nepregătirea wehrmachtului de război în condiţii de iarnă odată în plus confirmă integral caracterul aventurier al planului „Barbarossa". Ba mai mult, când a început contraofensiva sovietică, iarna aspră devenise mai degrabă aliatul armatei germane şi nu al celei sovietice.

K. Rokossovskii scrie în legătură cu aceasta: „Zăpada adâncă şi gerurile cumplite împiedicau manevra noastră în afara drumurilor în scopul de a-i întretăia inamicului căile de retragere. Generalii germani ar trebui, probabil, să-i fie plini de recunoştinţă iernii dure care a contribuit la retragerea lor cu mai puţine pierderi de lângă Moscova, dar să nu se plângă pe faptul că iarna rusească a devenit cauza înfrângerii lor... Unităţile de inginerie abia izbuteau să cureţe drumurile existente, nemaivorbind de construcţia altor noi. Încercând să accelerăm ofensiva, noi aplicam pe larg unităţile de schiuri, dar ele, natural, erau prea slabe pentru a opri inamicul în retragere până la sosirea forţelor noastre principale care puteau să-l nimicească"[425]. Acelaşi gând îl exprimă şi Liddell Hart, ce-i drept, în legătură cu contraofensiva sovietică din iarna lui 1942-1943 în luptele pentru Rostov, dar importantă este esenţa: „Spre norocul nemţilor, câmpiile înzăpezite încetineau ritmul ofensivei ruseşti în direcţia nodurilor feroviare, din care cauză ruşii n-au izbutit să concentreze forţe necesare pentru a închide la timp cleştele încercuirii"[426].

În legătură cu aceasta, Lev Bezîmenskii, citat de noi de mai multe ori, scrie: „Cei care (urmându-l pe Hitler) învinuiesc în toate «zăpada rusă», iubesc să repete mitul precum că doar după catastrofa de lângă Moscova Hitler şi paladinii lui s-au apucat să citească memoriile cunoscutului conte Caulaincourt şi au început să reflecteze asupra sorţii armatei lui Napoleon. Pentru a înţelege adevărata atitudine a autorilor planului «Barbarossa» faţă de experienţa tristă a împăratului francezilor, ar fi de folos de văzut pagina din 9 iulie 1941 din jurnalul lui Joseph Goebbels..., în care el a însemnat după întrevederea cu Hitler: «Noi colosal de mult suntem superiori inamicului. Avem doar o singură problemă – spaţiul. Cu toate acestea, repetarea cazului lui Napoleon este imposibilă..., cu toate că, ironia sorţii, noi am pornit în campania antibolşevică în aceeaşi noapte, în care Napoleon a traversat hotarul rus... Însă noi luptăm nu doar cu infanteria, ci şi cu ajutorul tancurilor motorizate. Ne va fi incomparabil mai uşor să învingem spaţiile gigantice ale Răsăritului».

Deci, Hitler şi Goebbels foarte bine cunoşteau soarta lui Napoleon – şi erau convinşi orbeşte că diviziile wehrmachtului nu vor lupta iarna. În prezent cercetătorii chiţibuşari au calculat: lui Napoleon cu infanteria şi cavaleria lui i-au trebuit 85 de zile luptătoare pentru a ajunje la Moscova... Diviziile de tancuri şi motorizate ale lui von Bock au avut la dispiziţie 180 de zile..., şi n-au ajuns până la Moscova"[427].

După război pentru unii devenise o modă să dea toată vina pentru înfrângere pe Hitler, chipurile, total „lipsit de orice talente militare". Natural, dezminţirea acestei „teorii" nu constituie sarcina noastră, deoarece pentru aceasta ar trebui analizate toate operaţiunile armatei germane din anii celui de-Al doilea război mondial. Însă orice cercetător serios ştie că războaiele mondiale sunt planificate şi purtate nu de-un singur om. În plus, este bine cunoscut, şi despre aceasta s-a vorbit deja, că toate operaţiunile militare ale wehrmachtului au fost minuţios planificate de cei mai buni comandanţi de oşti germani – comandanţi de unităţi şi ofiţeri din statul major, care, mai ales până la primele înfrângeri din Rusia, polemizau şi-i demonstrau comandantului lor suprem Adolf Hitler adevărul propriu.

Ba mai mult, există zeci, sute de argumente în folosul talentului militaro-strategic strălucit al lui Hitler. Da, în estimările URSS şi a forţelor ei armate führerul a dat cu oiştea în gard. Dar nu de unul singur, ci împreună cu toţi cei care după război trecuseră în tabăra oponenţilor lui, iar în perioada războiului erau permanent alături de el. Ei luau decizii împreună cu el, şi pe deplin sunt responsabili pentru toate înfrângerile forţelor armate germane. Nu, Hitler nu este unicul vinovat pentru înfrângere. De unul singur el nu o putea planifica şi pregăti, de unul singur nu o putea nici pierde[428].

---

[424] Astfel, un autor şi-a denumit un paragraf al lucrării sale „Tovarăşul Frost opreşte trupele germane". // Ференбах О. Крах и возрождение Германии. Взгляд на европейскую историю XX века. М., 2001. С. 118.

[425] Рокоссовский К. К. Солдатский долг. С. 99, 102.

[426] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 457.

[427] Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна», 211-212.

[428] Asemenea interpretare a fost combătută în mod clar de către S.L.A. Marshall, principalul istoric al Teatrului european al operaţiunilor militare al ministerului apărării al SUA, coordonatorul cunoscutei lucrări „Decizii fatale".

Enumerând aceste fapte, noi nu negăm deloc că după primele înfrângeri ale armatei germane pe Frontul de Răsărit, rolul lui Hitler devenea treptat tot mai negativ în planificarea şi înfăptuirea operaţiunilor militare. În acest sens, în discuţia cu scriitorul Konstantin Simonov Gh. K. Jukov a remarcat: „Vorbind despre faptul că nemţii au pierdut războiul, noi deseori repetăm că lucrurile n-au constat în greşelile lui Hitler, ci în cele ale statului major german. Însă aici e cazul să subliniem că Hitler cu greşelile lui îi ajuta statului major german să greşească, că deseori el îi încurca statului major în luarea unor decizii mai bine gândite, mai raţionale. Şi când în 1941 după înfrângerea nemţilor de lângă Moscova el i-a eliberat din funcţie pe Brauchitsch, Bock, un şir de alţi comandanţi şi s-a situat singur în fruntea forţelor terestre germane, el cu siguranţă ne-a acordat prin aceasta un mare serviciu. După aceasta statul major german şi comandanţii germani ai grupurilor de armate au fost lipsiţi de independenţă într-o măsură mult mai mare decât mai înainte. Iniţiativa lor a fost constrânsă. Directivele care veneau de la Hitler, devenit comandant suprem al forţelor terestre, au devenit incontestabile într-o măsură mult mai mare, decât era nevoie în interesul cauzei. Nivelul de independenţă în luarea deciziilor operative, care exista în trecut în armata germată, a scăzut, iar eliberarea lui Brauchitsch, de unde au şi pornit toate, ne-a fost, indiscutabil, de folos”[429].

Mai există de asemenea şi versiunea despre superioritatea numerică (de douăzeci de ori!!!) a trupelor sovietice asupra wehrmachtului lângă Moscova[430], despre rezervele umane nelimitate ale Uniunii Sovietice, care arunca în luptă noi şi noi contingente... În zilele noastre nimeni în lumea ştiinţifică nu interpretează în mod serios nici această versiune. Doar acel fapt că populaţia Uniunii Sovietice era de două ori mai mare decât cea a Germaniei (190 de mln contra 85 de mln) era un truism. Şi dacă lucrurile constau doar în „superioritatea numerică” a URSS, atunci operaţiunea „Barbarossa” nici nu trebuia începută. Însă, până la primele înfrângeri ale armatei germane acest fapt nu-i punea în gardă pe nimeni dintre generalii hitlerişti. În plus, însăşi doctrina „blitzkrieg”-ului era destinată pentru o victorie asupra unui inamic mai puternic. Mai ales că cu un an până la năvălirea asupra URSS wehrmachtul a obţinut o victorie fulgerătoare asupra forţelor unite ale Occidentului, care era superior Germaniei după numărul populaţiei de 1,5-2 ori, iar după potenţialul economic de 2-3 ori.

Dar şi în cazul cu Uniunea Sovietică, dacă teza despre superioritatea numerică e corectă, atunci cine i-a împiedicat pe generalii hitlerişti să câştige războiul în 1941, doar în momentul când acest război începuse wehrmachtul dispunea de-o superioritate numerică dublă faţă de Armata Roşie? Ba mai mult, în noiembrie-decembrie 1941 sub ocupaţie fascistă s-au pomenit vaste teritorii sovietice (cu o suprafaţă de 1,5 mln km^2), în care locuiau peste 2/5 din populaţia ţării şi se producea circa jumătate din PIB-ul URSS. Iar în noiembrie 1942, în ajunul contraofensivei sovietice de lângă Stalingrad, wehrmachtul ocupa 1,8 mln km^2 de teritoriu sovietic, pe care până la război locuiau 88 mln de oameni[431] şi se producea peste 50% din PIB. Despre care superioritate

---

Iată ce a remarcat el în legătură cu aceasta: „Opinia lui Hitler era hotărâtoare în consiliul militar doar de aceea că majoritatea militarilor profesionişti îl sprijineau şi cădeau de acord cu deciziile lui. Cele mai riscante hotărâri erau luate de Hitler deloc nu împotriva voinţei majorităţii conducătorilor militari germani – mulţi din ei îi împărtăşeau opiniile până la urmă. Şi chiar acei care uneori se îndoiau de capacitatea intuitivă a lui Hitler de-a aprecia just situaţia, îl urmau atât timp, cât mai era speranţă în reuşita războiului. Caracteristic în acest sens era comportamentul lui Kurt Zeitzler, care era şeful statului major în timpul bătăliei de la Stalingrad. Zeitzler se indigna de atitudinea criminal-neglijentă din partea lui Hitler faţă de soarta celor 250 de mii de oameni care alcătuiau armata de lângă Stalingrad. Însă, muştruluit de ani lungi de serviciu militar, el n-a fost în stare să răspundă: «Eu nu voi lua parte la această crimă!» – şi a încercat să echilibreze, rămânând în funcţia de şef al statului major. Poate el considera că demisia sa în orice caz nu va schimba nimic... Sfârşitul fatal [al hitlerismului] era inevitabil, deoarece lui îi era organic specifică tendinţa de-a acapara mai mult decât era posibil... Era evident, cu timpul Germania nazistă va plăti pentru nebunia sa. Problema era doar în una: când şi unde”. // Роковые решения. С. 31-32.

Prezintă interes opinia lui B. Liddel Gart în problema dată: „În ajunul războiului, dar mai ales în perioada marşului victorios prin ţările Occidentului, Hitler li se părea oamenilor o figură gigantică, care întrunea în sine talentul strategic al lui Napoleon, şiretenia lui Machiavelli şi fanatismul lui Mahomed. După primele înfrângeri din Rusia, el devine de statură mai mică, nu se mai bucura de prestigiul pe care îl avuse, iar spre sfârşitul războiului era considerat un diletant în arta militară. Ordinele lui nesocotite şi încompetenţa strategică le-a fost aliaţilor de folos. Toate insuccesele serioase ale forţelor armate germane erau atribuite lui Hitler, iar victoriile – generalilor germani.

Însă Hitler n-a fost un strateg lipsit de talent. Pur şi simplu, în timpul campaniei pe frontul rus ponderea neajunsurilor lui se făcuse mai mare decât cea a capacităţilor..., iar balanţa negativă l-a adus la faliment. Nu trebuie să uităm că Napoleon, care era un comandant de oşti profesionist, de asemenea a fost orbit de gloria victoriilor sale şi a comis aceleaşi greşeli fatale în aceeaşi ţară”. // Лиддел Гарт Б. Что рассказали немецкие генералы. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 225-226.

La aceasta de fapt se reduce şi opinia fostului ministru hitlerist Albert Speer: „Multiplele afirmaţii ale memorialiştilor germani referitor la greşelile, eşecurile lui Hitler, care au avut o importanţă hotărâtoare, sunt absolut corecte, însă eu sunt convins că toate acestea deloc nu înseamnă că războiul putea fi câştigat”. // Шпеер А. Я видел, как Гитлер совершал ошибку за ошибкой. // ВИЖ, 1996, № 4. С. 72.

[429] Маршал Жуков: полководец и человек. Т. 2. С. 190-191.

[430] Типпельскирх К. История второй мировой войны, С.207.

[431] Россия и СССР в войнах XX века. Потери вооруженных сил. Статистическое исследование. М., 2001. // http://rus-sky.com/history/library/w/w05.htm.

numerică sovietică poate fi vorba în asemenea condiţii? Şi aceasta în ciuda faptului că în acel moment sub Hitler era aproape întreaga Europă de Vest şi Centrală cu întreg potenţialul ei uman (290 mln de oameni) şi economic! Trebuie de reamintit doar faptul că şi în decembrie 1941 lângă Moscova, şi în noiembrie 1942 lângă Stalingrad armatele sovietice au obţinut victorie fără a avea o superioritate numerică. Cu alte cuvinte, toţi cei care „găsesc" tot felul de cauze „obiective" ale înfrângerilor wehrmachtului pe frontul sovieto-german ne amintesc de acel dansator celebru căruia permanent îi încurcă ceva...

Deci, cauza principală a trecerii wehrmachtului la apărare şi a înfrângerii de la Moscova (dar şi în toate celelalte bătălii), a constat în aprecierea greşită de către conducerea militaro-politică nazistă a temeiniciei statului sovietic şi a forţelor lui armate. „Noi am subapreciat puterile inamicului..., cu amărăciune recunoaşte Guderian, şi pentru aceasta suntem nevoiţi să plătim"[432]. Au greşit serios specialiştii militari ai lui Hitler şi în ceea ce priveşte planificarea războiului contra URSS. După cum am menţionat, ei au ignorant esenţialul – inegalitatea potenţialelor celor două ţări, avântul patriotic al poporului sovietic şi spiritual combativ al armatei lui, fapt care a şi devenit în fine cauza de bază a înfrângerii totale a Germaniei hitleriste.

Şi aici, în calitate de concluzie specifică, am considerat necesar să aducem la cunoştinţa cititorului cuvintele lui A. Clark: „Dacă, după cum afirma Hitler, «voinţa de-a învinge» este cel mai important factor, atunci nemţii au pierdut războiul. Deoarece, ce puteau ei opune aspiraţiilor ruşilor? Setea de-a ocupa pământuri şi «robi», doctrina absurdă despre «superioritatea» rasială, un set primitiv de prejudicii împotriva «bolşevismului». Aceste lucruri nu aveau nicio valoare în comparaţie cu patriotismul profund al ruşilor, cu convingerea lor în învăţătura marxistă. Wehrmachtul trăia cu sabia. Şi dacă sabia vreodată se va toci..."[433].

Importanţa istorică mondială a înfrângerii naziştilor lângă Moscova. Distrugerea armatei „rasei stăpânitoare" sub zidurile vechi ale Kremlinului a spulberat mitul despre invincibilitatea ei şi a pus capăt planurilor „războiului-fulger". Aceasta a însemnat că Germania îşi pierdea şansele de-a câştiga războiul, deoarece el s-a transformat într-unul de lungă durată, şi perspectivele ei, cu resursele-i limitate, erau foarte triste. Liddell Hart consemna în legătură cu aceast eveniment: „Când Moscova a devenit inaccesibilă şi a venit crunta iarnă rusească, frica a cuprins armatele germane, iar împreună cu ea a crescut pericolul unei catastrofe tot atât de îngrozitoare, ca şi cea care s-a abătut asupra armatei lui Napoleon"[434].

În decembrie 1941 organele de planificare ale comitetului englez al şefilor cartierelor militare menţionau că „una din cele mai importante schimbări a situaţiei internaţionale de după reuniunea lui Roosevelt şi Churchill din Atlantic constă în impotenţa Germaniei de-a distruge Armata Roşie. Rezistenţa de mai departe a URSS se consideră de-o importanţă primordială pentru puterile aliate în lupta lor pentru distrugerea Germaniei"[435]. Într-un memorandum pentru Joint Chiefs of Staff (JCS – Comitetul unit al şefilor cartierelor militare) de la finele anului 1941 Churchill şi-a exprimat o convingere analogică: „Factorii principali în decursul războiului din acest moment sunt înfrângerile şi pierderile lui Hitler în Rusia"[436].

Deci, la sfârşitul anului 1941 armata fascistă a fost oprită pretutindeni, iar apoi aruncată înapoi. Planul „războiului-fulger" a fost torpilat şi strategia hitleristă a „blitzkriegului" a suferit un eşec total. Înfrângerea sub zidurile capitalei sovietice a zguduit din temelie maşina hitleristă de război, a subminat prestigiul militar al Germaniei în ochii comunităţii internaţionale şi printre sateliţii ei, a însufleţit întreaga lume care lupta împotriva fascismului. Istoricul român Fl. Constantiniu vorbind despre importanţa istorică a victoriei sovietice, menţionează: „Bătălia Moscovei, aducând sfârşitul Blitzkrieg-ului, a fost cea mai importantă bătălie a celui de-Al doilea război mondial. Atunci, în plină desfăşurare a conflictului, victoria Armatei Roşii nu a fost percepută la dimensiunile ei adevărate"[437].

Victoria de lângă Moscova pentru totdeauna a spulberat posibilitatea, chiar şi ipotetică, a înţelegerii dintre Marea Britanie şi reichul hitlerist. La 15 septembrie, când planul „Taifun" era pe masa lui Hitler, el pe neaşteptate a declarat: „Anglia este ţara pe care noi o respectăm şi iubim... Când ruşii vor fi nimiciţi, Anglia va fi cuprinsă de-o depresiune. Churchill îi va ceda locul lui Hoare şi noi vom încheia pacea. Posibil, foarte curând"[438]. Evident, despre o careva „dragoste" de-a lui Hitler nu putea fi nici vorbă, însă un compromis cu müncheniştii englezi în bază antisovietică şi antiamericană se putea întâmpla. Ba mai mult, nu numai Hitler, ci şi unii diplomaţi profesionişti germani, Weizsäcker de exemplu, considerau că după „sfârşitul victorios" al „Taifunului" se va ajunge la o înţelegere cu Anglia. Deci, cucerirea Moscovei era văzută de către „stăpânii lumii" în calitate de cheiţă fermecată pentru atingerea unor scopuri politice externe de lungă durată.

Victoriile strălucite ale Armatei Sovietice au stârnit admiraţia popoarelor englez şi american. Astfel, la 16 decembrie Roosevelt i-a telegrafiat lui Stalin: „Doresc să Vă mai comunic încă o dată despre un entutiasm autentic şi general în Statele Unite în legătură cu succesele armatelor Dumneavoastră în lupta pentru apărarea mă-

---

[432] Гудериан Г. Воспоминания солдата С. 251.
[433] Кларк А. Москва 1941 года. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 106.
[434] От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 231.
[435] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 260.
[436] Ibid. С. 246.
[437] Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 411-412.
[438] Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». С. 140.

reţei Dumneavoastră naţiuni”[439]. În aceeaşi zi, aflându-se în drum spre SUA, W. Churchill îi scria liderului sovietic: „Nu pot descrie acel sentiment de uşurare cu care în fiece zi aflu despre victoriile Dumneavoastră minunate pe frontul rus. Încă nicicând nu m-am simţit într-atât de încrezător în rezultatul războiului”[440]. La 20 ianuarie 1942, Ch. De Gaulle a vorbit la BCC şi, pledând pentru renaşterea alianţei franco-sovietice, a declarat: „Nu există niciun francez onest care n-ar saluta victoria Rusiei... Pe când forţa şi prestigiul Germaniei au fost zdruncinate, soarele gloriei ruse se urcă în zenit. O lume întreagă se convinge că acest popor de 175 de miloane de oameni este demn să fie numit măreţ... Poporul francez salută cu entuziasm succesele şi creşterea forţelor poporului rus, deoarece aceste succese apropie Franţa spre scopul ei dorit – de libertate şi răzbunare”[441].

Generalul Douglas MacArthur[г] spunea că „speranţele civilizaţiei sunt astăzi indisolubil legate de acţiunile eroicei Armate Roşii, drapelelor ei glorioase… În viaţa mea, continua el, am luat parte la un şir de războaie, altele le-am analizat de la o parte, am studiat minuţios campanile marilor comandanţi de oşti ai trecutului. Dar nicăieri n-am văzut o aşa rezistenţă eficientă în faţa unor lovituri atât de puternice ale unui inamic victorios până atunci, rezistenţă, urmată de-o contraofensivă care aruncaseră inamicul înapoi, spre propriul lui teritoriu. Amploarea şi strălucirea acestui efort îl transformă în cea mai mare realizare militară din istorie”[442]. Iar şeful statului major al armatei americane George Marshall a caracterizat în felul următor victoria de lângă Moscova: „Aceasta a fost o înfrângere strategică a forţelor armate germane..., un punct de cotitură în decursul războiului”[443].

Şi presa occidentală a apreciat înalt marea victorie de la Moscova. Ziaristul englez F. Jordan scria la 8 ianuarie 1942 din URSS pentru ziarul „News Chronicle”: „Poporul sovietic... a avut mult de suferit, mai ales refugiaţii, dar n-am întâlnit în popor dispoziţii capitularde sau oboseală de război... Pe parcursul a şase luni eu am avut posibilitate să urmăresc armata pe front şi populaţia din spatele lui şi pot spune că şi în cele mai grele zile n-am văzut nimic altceva decât doar încredere fermă în victoria finală, indiferent ce preţ ar trebui de plătit pentru aceasta. Niciodată n-am văzut o altă armată mai bine echipată şi de care ar avea mai mare grijă, decât de Armata Roşie”[444].

O apreciere obiectivă le-a dat la 22 decembrie 1941 evenimentelor de pe frontul sovieto-german ziarul englez „The Times”: „Nu va fi o exagerare dacă vom afirma că succesele obţinute de armatele ruse pe întreg întinsul frontului lor enorm sunt o mare victorie, cu atât mai minunată, deoarece a fost obţinută de-o armată care pe parcursul a şase luni a rezistat unei presiuni de-o ferocitate fără precedent a celei mai puternice maşini de război din toate cele care vreodată au fost create de «cuceritorii lumii». Această victorie a fost obţinută datorită măiestriei şi curajului comandamentului suprem rus, stoicismului eroic al soldatului rus şi dăruirii de sine a poporului rus. Bătălia pe Frontul de Răsărit constituie axa verticală a întregului război. În fine, totul depinde de ea”[445].

Nu mai puţin interesante sunt şi opiniile unor militari germani despre evenimentele de lângă Moscova. Astfel, Guderian considera că „ofensiva asupra Moscovei a eşuat. Toate victimile şi eforturile trupelor noastre glorioase s-au dovedit zadarnice. Noi am suferit o înfrângere serioasă, care... a avut în săptămânile următoare consecinţe fatale”[446]. Halder le-a numit „catastrofă” şi „începutul tragediei în Est”. În scrisoarea adresată lui Lev Bezîmenskii el spunea: „Evenimentele de lângă Moscova au demonstrat că forţele nemţilor s-au epuizat. Din acest moment eu nu mai credeam în posibilitatea unei victorii decisive germane”[447]. Blumentritt menţiona că fiind „un punct de cotitură” în Campania din Rusia, Bătălia de la Moscova „i-a dat prima mare lovitură Germaniei atât în plan politic, cât şi militar”[448].

Într-o scrisoare către L. Bezîmenskii fostul comandant al corpului al 47-lea de armată general-locotenentul P. Bamler a declarat: „Afirm categoric că retragerea din 1941-1942 devenise punctul de plecare al unei crize

---

[439] Переписка Председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941-1945. Т. 2. М., 1986. С. 10.

[440] Советско-английские отношения. Т. 1. С. 183.

[441] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 657.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Douglas MacArthur – în acel moment comandantul trupelor americane pe Filipine, iar din 11 martie 1942 – comandantul „raionului de sud-vest al Oceanului Pacific”.

[442] Vezi: Ржешевский О.А. История второго фронта: война и дипломатия. М., 1988. С. 20-21; Орлов А., Новоселов Б. Факты против мифов. С. 207; Яковлев Н.Н. Франклин Рузвельт – человек и политик. Новое прочтение. М., 1981. С. 346; Коротков Г.И. Переломные сражения Великой Отечественной войны в оценках зарубежных государственных и военных деятелей. // ННИ, 2005, № 2. С. 41-42.

[443] Коротков Г.И. Переломные сражения Великой Отечественной войны в оценках зарубежных государственных и военных деятелей. // ННИ, 2005, № 2. С. 41.

[444] Citat după: Анфилов В.А. Провал плана «Барбаросса». С. 60.

Destul de obiectiv elucidează acest eveniment şi importanţa lui istoricii englezi L. Cooper, John Jewkes, A. Seaton, americanii A. Turney, T. Dupuy. P. Martell şi alţii. // Vezi: Ржешевский О.А. Война и история. С. 183-184; http://readr.ru/mihail-myagkov-vermaht-u-vorot-moskvi-1941-1942.html?page=4.

[445] Citat după: Анфилов В.А. Крах стратегии «молниеносной войны». С. 57-58.

[446] Гудериан Г. Воспоминания солдата С. 249.

[447] Безыменский Л. Особая папка «Барабаросса». С. 267.

[448] Роковые решения. С. 108; vezi de asemenea: С. 65 и 98.

militare, de care armata germană nu şi-a mai revenit nici material, nici moral"[449]. Iar colonelul Luitpold Steidle, făcut prizonier la Stalingrad, deja după război scria despre rezultatele Bătăliei de lângă Moscova: „Câteva zeci din cele mai elitare divizii germane au fost zdrobite. Pe ambele margini ale şoselei au rămas ucişi şi îngheţaţi. Acesta a fost prologul Stalingradului; blitzkriegul a suferit un eşec total"[450].

Destul de amplu a caracterizat importanţa Bătăliei de la Moscova mareşalul A.M. Vasilevskii: „Finalul marii bătălii de lângă capitala sovietică a avut o importanţă politico-morală excepţională. Doar Hitler, până atunci, în politica lui agresivă n-a cunoscut nereuşite... Armata germană în ochii unei părţi considerabile a omenirii era înconjurată de aura invincibilităţii... Importanţa acestor victorii consta în faptul că trupele sovietice au smuls iniţiativa strategică din mâinile inamicului şi nu i-au permis să-şi atingă niciunul din scopurile strategice, prevăzute de «planul Barbarossa»… Victoria de lângă Moscova şi ofensiva de iarnă au mărit şi mai mult starea politico-morală a Armatei Roşii… Aceste prime şi atât de importante victorii ale trupelor sovietice au întărit încrederea tuturor oamenilor sovietici în invincibilitatea lor…

Succesele noastre au produs o impresie profundă şi peste hotare. În ţările ocupate de fascişti s-a intensificat Mişcarea de Rezistenţă... Victoria de la Moscova a relevat întregii lumi că Ţara sovietică este capabilă să zdrobească agresorul. Aceasta a jucat un rol de nepreţuit în consolidarea coaliţiei antihitleriste"[451].

Încheind compartimentul despre Bătălia de la Moscova, vom cita cuvintele lui Gh. K. Jukov: „Când mă întreabă, ce mi s-a memorizat mai mult din războiul trecut, eu întotdeauna răspund: Bătălia de la Moscova... Bilanţurile generale ale măreţei Bătălii de la Moscova au fost însufleţitoare pentru partea sovietică şi dezamăgitoare pentru inamic. Generalul german Westphal, descriind Bătălia de la Moscova, a fost nevoit să recunoască că «armata germană, care se considera mai înainte invincibilă, s-a pomenit în pragul nimicirii»… Adevărat este. În Bătălia de lângă Moscova hitleriştii au pierdut peste jumătate de million de oameni, 1300 de tancuri, 2500 de tunuri, peste 15 mii de automobile şi multă altă tehnică. Trupele germane au fost aruncate de la Moscova spre vest cu 150-300 de km"[452].

Către sfârşitul lunii aprilie 1942 pierderile generale ale trupelor terestre ale wehrmachtului pe frontul sovieto-german – morţi, răniţi şi pierduţi fără urmă – au depăşit 1,5 mln de oameni. Aceasta depăşea de circa cinci ori pierderile hitleriştilor din perioada de la începutul războiului şi până la năvălirea asupra Uniunii Sovietice. În scopul de-a-şi întări grupările sale, comandamentul german a transferat în Est 60 de divizii noi şi 21 de brigăzi[453]. „Marile unităţi germane au avut mult de suferit în primele luni ale campaniei contra Rusiei; acest lucru se vede şi din raportul din 30 martie 1942 despre starea capacităţii lor de luptă, menţionează H.-A. Jacobsen. În conformitate cu acest raport, din 162 de divizii care acţionau pe Frontul de Răsărit erau completamente gata de ofensiva planificată doar 8; 3 după o comletare neînsemnată, iar 47 erau parţial gata de ofensivă. Masa principală, în cel mai bun caz, putea fi folosită numai pentru scopuri defensive. 16 divizii de tancuri dispuneau în total doar de 140 de maşini blindate capabile de luptă, adică mai puţine decât era necesar pentru echiparea unei singure divizii de tancuri"[454].

Adevărat este că şi pierderile irecuperabile ale Armatei Roşii în Bătălia de la Moscova erau colosale: un milion şi jumătate de oameni (inclusiv 600 de mii de soldaţi şi ofiţeri sovietici, încercuiţi sub Viazma). Ele au constituit circa 20% din toate pierderile din anii războiului[455].

5. Năvălirea Japoniei asupra SUA[456]

Planurile nipone în zona Oceanului Pacific şi raportul de forţe dinte părţi. Imperialismul japonez îşi punea scopul unor vaste cuceriri în Asia şi-n bazinul Oceanului Pacific. Acest lucru era posibil doar în cazul înfrângerii militare a SUA şi Marii Britanii. În etapa iniţială a războiului comandamentul nipon intenţiona să înfăptuiască consecutiv o serie de operaţiuni ofensive cu scopul nimicirii forţelor armate engleze şi americane în partea de vest a Oceanului Pacific, Asiei de Sud-Est şi-n raionul Mărilor Calde, acapararea Filipinelor, Malaeziei, Indoneziei, Birmaniei, Tailandei etc. Acest program de cuceriri trebuia îndeplinit în decurs de 4-5 luni. „Comandamentul suprem a decis să finalizeze cât mai repede operaţiunile militare în direcţia sudică, pentru a le redirecţiona atenţia sa asupra evenimentelor din nord"[457].

---

[449] Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». С. 193.
[450] Штейдле Л. От Волги до Веймара. Мемуары немецкого полковника, командира полка 6-й армии Паулюса. М., 1975. С. 123.
[451] Василевский А.М. Дело всей жизни. Кн. первая. С. 168-169.
[452] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. С. 378, 377; cifrele pierderilor germane vezi de asemenea: Василевский А.М. Дело всей жизни. Кн. первая. С. 168.
[453] История второй мировой войны. Т. 4. С. 483.
[454] http://militera.lib.ru/h/jacobsen/index.html.
[455] Мойсеев М.А. Цена победы. // Военно-исторический журнал. 1990, № 3. С. 15.
[456] Ефимов Г., Дубинский А. Международные отношения на Дальнем Востоке. Кн. 2. 1917-1945. С. 190; История войны на Тихом океане. Т. 3. С. 265-272; Каршаи Элек. От логова в Берхтесгадене до бункера в Берлине. С. 189-198; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 442-457.
[457] Хаттори Т. Япония в войне 1941-1945. С. 67.

În primul rând, se preconiza operaţiunea în vederea nimicirii flotei americane din Oceanul Pacific, care se baza pe insulele Hawai. Planul prevedea aplicarea unei lovituri aeriene masive prin surprindere de pe portavioane asupra navelor americane din Pearl Harbor, care ar fi asigurat forţelor armate nipone condiţii optime pentru o ofensivă rapidă în toate direcţiile de atac. Autor al acestui plan era părtaşul convins al portavioanelor amiralul Yamamoto, care numea flota americană din Oceanul Pacific „un pumnal înfipt în gâtul Japoniei”[458]. Japonezii dispuneau de-a treia după forţă flotă din lume şi de forţe militare aeriene ultramoderne – 5300 din cele mai moderne avioane, printre care se evidenţiau cele de vânătoare „zero”[459].

Astfel, la 26 noiembrie gruparea de şoc a flotei japoneze a ieşit în mare[460]. La 2 decembrie ea a primit confirmarea ordinului de atac, dar şi în acel moment rămânea valabilă dispoziţia că acest ordin va fi anulat, dacă flota va fi descoperită până la 6 decembrie sau dacă la Washington în ultima clipă se va ajunge la o înţelegere. La 4 decembrie a avut loc ultima alimentare cu combustibil în mare şi viteza a fost mărită de la 13 până la 25 de noduri.

Forţele armate ale SUA, Marii Britanii şi Olandei dispuneau de-o mare putere, dar, din cauza dispersiei lor la mare distanţă, lipsei unui comandament unic, gradului scăzut de pregătire a personalului, agresiunii nipone nu i-a fost dată o ripostă cuvenită. Forţele japoneze erau compacte şi bine instruite şi spre deosebire de aliaţi nu aveau probleme privind organizarea dirijării lor din cauza deosebirilor lingvistice şi lipsei unui comandament unic; principalele baze maritimo-militare ale aliaţilor, Pearl Harbor şi Singapore, se aflau la o distanţă de 6 mii de mile una de alta; baza materială a FMM nipone era mult mai perfectă, ele având mai multe nave noi, mai rapide şi mai bine înarmate. După ultima componentă doar „Prince of Wales” se putea compara cu cele mai perfecte nave japoneze. Această superioritate se răsfrângea şi asupra FMA nipone. În plus, comandamentul aliat a subapreciat posibilităţile inamicului de-a efectua ofensiva concomitent în toate direcţiile strategice. Prin aceasta se şi explică insuccesele forţelor armate americane şi engleze în etapa iniţială a războiului din Oceanul Pacific.

Tabelul 6. *Componenţa forţelor armate ale SUA, Marii Britanii, Olandei şi Japoniei în Oceanul Pacific la începutul lunii decembrie 1941*[461]

Trupe, armament, tehnică de luptă	SUA	Anglia	Olanda	Total	Japonia
Divizii	9	11	2	22	11
Efectivul forţelor terestre (mii de oameni)	170	170	30	370	220-230
Nave de linie	9	2	-	11	10
Portavioane	3	-	-	3	10
Cuirasate grele	13	1	-	14	18
Cuirasate uşoare	11	7	3	21	20
Distrugătoare	80	13	7	100	112
Submarine	56	-	13	69	65
Avioane cu dislocare terestră	600	500	200	1300	1700
Avioane de pe portavioane	220	-	-	220	575

Atacul asupra bazei Pearl Harbor. La 7 decembrie 1941, militariştii japonezi în mod perfid au atacat baza militară a SUA Pearl Harbor din Hawai, nimicind o bună parte din flota americană[462]. Doar după aceasta ambasadorul Nomura şi Kurusu[r] în numele guvernului său i-au înmânat lui Hull un memorandum, în finalul căruia se spunea: „Guvernul imperial şi-a pierdut, în cele din urmă, speranţa să reglementeze relaţiile diplomatice dintre Japonia şi America, să stabilească şi să menţină pacea în Oceanul Pacific pe calea colaborării cu guvernul Statelor Unite... Continuarea negocierilor nu va conduce la un acord”[463]. De fapr acest lucru însemna o declaraţie de război după începutul lui real. Atacul Hawaielor a stârnit o furtună în SUA. Amiralul Helen a declarat că în curând în limba niponă se va vorbi doar în iad[464].

Ziua atacului a fost fixată în funcţie de mai mulţi factori: sâmbătă seara americanii întotdeauna îşi întorceau flota în Pearl Harbor, iar mulţi membri ai echipajelor navelor plecau pe mal, fapt care mărea efectul atacului prin surprindere; prognoza meteo a prezis vreme rea pentru a doua jumătate a lunii decembrie, de aceea atacul trebuia efectuat până atunci. Gruparea de şoc a trecut pe-o cale lungă, prin insulele Kurile, ocolind căile

---

[458] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 204.
[459] Уткин А.И. Тихоокеанская ось. М., 1988. С. 28.
[460] Яковлев Н.Н. Пёрл-Харбор, 7 декабря 1941 года. Быль и небыль. М., 1988. С. 60; Севостьянов Г.Н. Подготовка войны на Тихом океане. С. 523.
[461] История второй мировой войны. Т. IV. С. 258.
[462] Loghin L. Al doilea război mondial. P. 194-195.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Kurusu – fost ambasador al Japoniei la Berlin, reprezentantul guvernului nipon la negocierile cu SUA.
[463] Хаттори Т. Япония в войне 1941-1945. С. 57.
[464] Уткин А.И. Тихоокеанская ось. С. 29.

maritime şi s-a apropiat de Hawaie dinspre nord. De pe portavioane, aflate de Pearl Harbor la o distanţă de circa 300 de mile, au fost ridicate în aer 360 de avioane. Din 8 nave de linie americane patru s-au scufundat, una a fost aruncată pe mal, celelalte – serios avariate. Au fost scufundate trei cuirasate, trei distrugătoare şi un şir de corăbii mai mici. Pierderile umane au constituit 2403 morţi. Au fost de asemenea nimicite 188 de avioane americane şi 63 defectate. Pierederile japoneze[r2] au constituit 29 de avioane[465].

Japonezii au beneficiat, aplicând aşa-numitul „raid cu folosirea tronsoanelor inegale ale traseului". Apropiindu-se sub paravanul nopţii, portavioanele au lansat avioanele în zori, când ele erau la cea mai mică distanţă de ţel. Apoi portavioanele s-au întors, îndepărtându-se, şi au primit avioanele la bord în punctul care se afla la o distanţă mai mare de ţel, decât punctul din care au fost lansate. De aceea avioanele nipone au parcurs două segmente inegale ale traseului – unul scurt şi altul lung, pe când avioanele americane care le urmăreau au trebuit să parcurgă două tronsoane lungi. Această situaţie defavorabilă pentru ei americanii n-au prevăzut-o[466]. Într-o oră militariştii japonezi şi-au asigurat controlul asupra întregului Ocean Pacific. La 23 decembrie gruparea operativă de şoc a flotei japoneze a revenit la baza sa.

Incidentul i-a oferit Japoniei avantaje semnificative. Flota Pacifică americană a fost, de facto, dezactivată pentru mai mult timp şi nu le putea opune rezistenţă serioasă japonezilor în zona de sud-vest a Oceanului Pacific. Concomitent, gruparea operativă niponă care atacase baza Pearl Harbor putea fi folosită în operaţiunile militare din această regiune. În asemenea condiţii, militariştii niponi au obţinut un mare câştig de timp pentru extinderea expansiunii lor.

Ei însă nici pe departe nu şi-au realizat scopurile, deoarece n-a fost nimicită ţinta principală a raidului – portavioanele[r]. Au rămas de asemenea neatinse rezervuarele de petrol şi alte instalaţii portuare importante, fără de care americanii n-ar fi reuşit să-şi restabilească atât de repede forţele, deoarece Pearl Harbor era unica bază maritimă complet echipată[467]. Atacul mişelesc efectuat de militariştii japonezi a trezit un val de indignare în rândurile opiniei publice, mobilizând-o în jurul preşedintelui Roosevelt.

Perspectivele japonezilor de-a obţine victorie. În scurt timp, datorită flotei sale, Japonia a cucerit un teritoriu locuit de 150 mln de oameni, unde existau bogăţii naturale colosale, în primul rând petrol: Filipinele, Malaezia, Indonezia. Părea că pericolul inevitabil s-a abătut asupra Australiei, însă japonezii au lovit în direcţia opusă – contra Birmaniei. Prin aceasta ei au încercat să soluţioneze sarcina principală de pe continentul asiatic – să paralizeze rezistenţa Chinei, întretăind căile ei de asigurare prin Rangoon.

Când începe un război, toţi aşteaptă o victorie. Care erau speranţele militariştilor niponi? Strategia lor urmărea un scop dublu: asigurându-se cu rezerve necesare de petrol, să finiseze victorios războiul împotriva Chinei şi, creând un inel defensiv concentric de la insulele Aleute până în Birmania, să facă imposibilă străpungerea lui de către SUA. În asemenea condiţii, America va fi nevoită să accepte crearea aşa-zisei „marea sferă de co-prosperitate din Asia de Est". Acest plan era foarte asemănător cu cel hitlerist.

La Tokyo gândeau în felul următor: victoria Germaniei asupra URSS este aproape, iar după lichidarea Frontului de Răsărit wehrmachtul îşi va îndrepta întreaga sa forţă împotriva Marii Britanii, care la sigur va fi cucerită. În cel mai rău caz pentru Japonia şi Germania, în care FMM şi FMA vor reuşi să menţină Insulele Britanice, ele vor fi în stare doar să salveze Anglia şi SUA de la o înfrângere totală, dar în niciun caz nu vor putea învinge Germania în Europa şi concomitent Japonia în Extremul Orient. Astfel, fără careva perspective la victorie, anglo-saxonii vor cere pace de la puterile „axei". În cele din urmă, FDR nu va fi veşnic preşedinte al SUA, iar Churchill – prim-ministru al Marii Britanii. În 1944, în condiţiile desfăşurării nefavorabile a războiului, a lipsei de perspective pentru America, Roosevelt nu va fi ales preşedinte pentru a patra oară. Iar noul preşedinte va putea iniţia mai uşor negocieri de pace cu Germania şi Japonia. Fără SUA, nici Anglia nu va fi în stare să continue lupta.

După cum vedem, raţionamentele militariştilor niponi erau foarte asemănătoare cu cele ale hitleriştilor. Şi cu toate că ei admiteau diferite alternative, totuşi au dat greş în calculele lor iniţiale. Premierul Tojo şi amiralul Zamamoto rezultau iniţial din victoria incontestabilă a naziştilor asupra URSS. Când avioanele japoneze

[r2] Nota redactorului ştiinţific: Americanii au reuşit de asemenea să scufunde un submarin mare şi cinci microscopice.

[465] Vezi: Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 230-231. Ce-i drept, în diferite izvoare cifrele pierderilor se deosebesc. Vezi, de exemplu: История второй мировой войны. Т. 4. М., 1975. С. 388; Хаттори Т. Япония в войне 1941-1945. С. 109; Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 212; Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 29; История США. Т. 3. С. 342; Яковлев Н.Н. Пёрл-Харбор. С. 79, 87; Севостьянов Г.Н. Подготовка войны на Тихом океане. С. 549 и т.д.

[466] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 207.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Din fericire, chiar în ajunul atacului, două portavioane au părăsit baza americană de pe Insulele Hawaii. În opinia narcomului FMM a URSS amiralului N.G. Kuzneţov, „dacă aceste două portavioane care se bazau în Pearl Harbor n-ar fi plecat şi de asemenea ar fi fost nimicite, aceasta, posibil, s-ar fi resimţit în viitor şi mai grav, decât nimicirea crucişătoarelor şi navelor de linie. // Кузнецов Н.Г. На флотах боевая тревога. М., 1971. С. 97.

[467] Mai detaliat despre aceasta vezi: Яковлев Н.Н. Пёрл-Харбор. С. 237.

bombardau baza Pearl Harbor, ei încă nu ştiau despre începutul zdrobirii wehrmachtului lângă Moscova. Nu se ştie, dacă ar fi întreprins ei această acţiune sinucigaşă peste câteva zile. În cele din urmă, soarta intenţiilor japoneze se decidea pe frontul sovieto-german. Samuraii prea din cale-afară şi-au subapreciat inamicii principali, voinţa lor combativă şi potenţialul de rezistenţă.

Bazându-se pe aceste calcule, guvernul nipon a hotărât că a sosit momentul favorabil pentru începutul agresiunii. Dar Japonia nu-şi putea menţine supremaţia multă vreme, deoarece potenţialul industrial al SUA îl depăşea pe cel nipon de 10 ori, iar capacităţile industriei constructoare de maşini – de cincizeci de ori[468]. Se cerea doar timp pentru convertirea superiorităţii economice în cea militară. Primele succese ale japonezilor se datorează aproape în exlusivitate atacurilor prin surprindere. Într-un război de lungă durată Japonia, întocmai ca şi aliata ei Germania, nu avea sorţi de izbândă. „Alături de bătălia Moscovei, scrie Fl. Constantiniu, angajarea în conflict a SUA, cu uriaşul lor potenţial economic... a înclinat considerabil balanţa în beneficiul forţelor ostile Axei”[469].

După intrarea SUA în război, foarte concis acest gând a fost exprimat de W. Churchill: „Soarta lui Hitler este hotărâtă. Soarta lui Mussolini este hotărâtă. În ceea ce priveşte japonezii, ei vor fi făcuţi praf şi pulbere. Restul depinde excepţional doar de folosirea corectă a forţelor noastre net superioare. Forţele Imperiului Britanic, Uniunii Sovietice, iar acum şi cele ale Statelor Unite, sunt indisolubil conectate între ele, şi depăşesc, în opinia mea, inamicii de două sau chiar de trei ori... Referitor la sfârşitul războiului nu mai există nicio îndoială”[470].

---

[468] În ianuarie 1940 departamentul de război al Japoniei a creat un grup special de experţi pentru evaluarea posibilităţilor militare ale SUA. Conform estimărilor lui, SUA produceau de 20 de ori mai mult oţel, dobândeau de câteva sute de ori mai mult petrol, produceau de cinci ori mai multe avioane şi aveau de cinci ori mai multă forţă de muncă. Astfel, potenţialul de mobilizare a Japoniei constituia 10% din cel american. // Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. Свердловск, 1990. С. 123-124; vezi de asemenea: Севостьянов Г.Н. Подготовка войны на Тихом океане. С. 528-532.

[469] Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 412.

[470] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 277.

TEMA Nr. 11. DISCUŢIILE ISTORIOGRAFICE REFERITOR LA PARTICIPAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI DE PARTEA GERMANIEI HITLERISTE

1. Rolul României în războiul antisovietic în prima lui etapă (1941 – noiembrie 1942)

Primele acţiuni ale trupelor române pe frontul sovieto-german. După cum ştim, la 22 iunie 1941 regimul dictatorial al lui Ion Antonescu a atras ţara şi poporul român paşnic în războiul criminal al lui Hitler împotriva URSS. Însă chiar de la început trupele române erau însoţite de unele nereuşite serioase. Luptele locale din perioada 22 iunie – 1 iulie au fost primele semnale ale marilor dificultăţi cu care avea să se confrunte armata română pe frontul de est. Generalul Ion Gheorghe, pe atunci ataşat militar la Berlin, scrie în memoriile sale: „Eforturile române... au întâmpinat o rezistenţă nebănuit de îndârjită. Obiectivele nu au putut fi atinse decât cu pierderi foarte grele. Rezistenţa activă a ruşilor se concretiza în contraatacuri masive şi neîncetate".

Se poate afirma fără niciun fel de exagerare că rezistenţa Armatei Roşii a cunoscut în Basarabia o maximă intensitate, explicabilă prin concentrarea, în sectorul sudic al frontului, a unor unităţi şi comandanţi de înaltă valoare, având misiunea de-a apăra Ucraina cu marele ei potenţial economic. Aşa se explică pierderile armatei române, care, până la 31 iulie, s-au ridicat până la 24396 de morţi, răniţi, bolnavi şi prizonieri. Bătălia de la Odesa (18 august – 16 octombrie 1941) a confirmat nepregătirea armatei române pentru marea conflagraţie în care se angajase. Preţul s-a dovedit foarte ridicat: peste 98 mii morţi, răniţi, dispăruţi (adică 28,5% din numărul ofiţerilor angajaţi în luptă şi 26,76% din trupă)[1].

Îndreptăţindu-se, dictatorul i-a învinuit de asta pe „comisarii evrei". Iată ce afirmaţii aberante făcea cu toată seriozitatea „bravul mareşal" la şedinţa Guvernului din 3 septembrie 1941: „Şi războiul în general, şi luptele de la Odesa în special au făcut cu prisosinţă dovada că Satana este evreul. El şi numai el duce slavi ca pe o turmă de boi şi îi face să moară, trăgând ultimul glonţ. De aici enormele noastre pierderi. Fără comisari evrei eram de mult la Odesa"[2]. „Lupta, continua Antonescu această teză absurdă la şedinţa Guvernului din 5 septembrie, este foarte înverşunată… Este dusă între noi şi germani şi evrei, fiindcă în spatele rusului se găsesc numai comisari evrei, care cu revolverele şi cu mitralierele îi duc pe soldaţi la luptă şi îi pun în imposibilitate să se predea, după cum ar dori şi îi face să moară cu arma în mână pe poziţie"[3].

În conformitate cu această „logică", întreaga rezistenţă sovietică era opera exclusivă a evreilor, scopul ei fiind răzbunarea rasială împotriva românilor. Să mai afirme cineva că acest om era teafăr la minte… Examinând aceste învinuiri ale lui Antonescu la adresa evreilor, ambasadorului francez în România J. Truelles le-a numit total neîntemeiate şi stângace[4]. El menţionează că „pretenţia că Odesa a rezistat doar pentru că era apărată de evrei este… prea ridicolă pentru a putea fi luată în serios"[5].

Armata română aşa şi n-a reuşit în decurs de peste două luni să cucerească Odesa, deşi depăşea numeric de şase ori apărătorii oraşului. În acest caz, indignarea „conducătorului" poate fi înţeleasă, deoarece în joc era pusă onoarea noului „mareşal învingător", cavaler al „Crucii de Fier" germane şi al Ordinului „Mihai Viteazul"[6]. Dar cauzele eşecurilor atacanţilor români asupra zonei defensive a Odesei constau nu doar în activitatea „comisarilor-evrei roşii", ci şi în patriotismul, stoicismul şi bărbăţia apărătorilor slăvitului oraş, reprezentanţi ai diverselor naţionalităţi, inclusiv moldoveni. Dar şi nedorinţa soldaţilor români de-a pieri pentru scopuri străine lor, precum şi incapacitatea „genialului mareşal" au jucat nu cel din urmă rol. Însuşi „conducătorul" conştientiza cauzele reale ale insuccesului armatei sale, fapt confirmat şi în renumitul său ordin din 4 septembrie 1941, care indică pregătirea slabă de luptă a armatei a 4-a române, care asedia Odesa: „Mulţi comandanţi îmi comunică despre faptul că infanteria noastră nu-şi urmează comandanţii, aşa cum s-a întâmplat în divizia a 11-a… Îi consider vinovaţi pe comandanţi, dacă aceştia nu i-au nimicit pe loc pe aceşti mişei care ne fac de ruşine poporul, dezonorează gradele militare şi neamul lor.

De asemenea îi consider grav vinovaţi pe toţi comandanţii subdiviziunilor mari şi mici care îi trimit în spatele frontului pe cei răniţi la degetele de la picioare. Cu unele foarte rari excepţii, aceştia se rănesc singuri şi ei trebuie împuşcaţi pe loc.

Cer de la toţi stoicism moral şi vigoare… Vă temeţi de tancuri. Regimente întregi, precum, de exemplu, regimentul al 15-lea de infanterie, s-au retras cu câte 4–5 km în urmă doar la apariţia a 3–4 tancuri de-ale inamicului… Ruşine armatei care, deşi e de patru sau chiar de cinci ori numeric mai mare decât cea a duşmanului şi care, fiind superioară inclusiv din punct de vedere al înzestrării cu armament, este ţinută în loc de nişte mici… unităţi militare sovietice"[7].

---

[1] Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 408.
[2] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 290-291.
[3] Ibid. P. 298.
[4] Martiriul evreilor din România. Documente şi mărturii. Bucureşti, 1991. P. 177, 178.
[5] Ibid. P. 177; Expoziţia „50 de ani de la martiriul evreilor din România". (Bucureşti, 1-3 iulie 1991). Bucureşti, 1991. P. 38.
[6] Pentru „merite" incontestabile în procesul de exterminare a evreilor, în septembrie 1941 A. Hitler i-a înmânat personal lui I. Antonescu, devenit din ziua de 22 august Mareşal al României, „Crucea de Fier". // Vezi: Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX (1918-1948). Bucureşti, 1999. P. 406.
[7] Карев А.Г. Одесса – город-герой. М., 1978. С. 112; Левит И.Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Кишинёв, 1981. С. 174-175.

În urma înaintării rapide a grupării de armate „Sud" pe teritoriul Ucrainei, Odesa a rămas departe în spatele inamicului, care înspre toamnă invadase deja Crimeea şi năzuia să cucerească Sevastopolul. În aceste circumstanţe, la 30 septembrie 1941 Marele Cartier General a decis să-şi retragă trupele din zona defensivă a Odesei pentru a întări apărarea bazei principale a flotei sovietice de la Marea Neagră – fortăreţei Sevastopol. În acest scop, între 1 şi 16 octombrie, flota Mării Negre a desfăşurat o operaţiune specială, în care armatele şi echipamentul au fost evacuate în mod secret şi fără pierderi[8]. Apărarea timp de 73 de zile a Odesei a constituit unul dintre cele mai relevante exemple ale stoicismului excepţional şi eroismului armatelor sovietice, ale solidarităţii dintre militari şi populaţia civilă.

Tragedia Odesei în anii ocupaţiei fasciste. Cu toate acestea, retragerea Armatei Sovietice din Odesa a pus începutul ocupaţiei de trei ani a oraşului şi a unei groaznice tragedii umane, în special pentru poporul evreiesc, împotriva căruia „eliberatorii" au declanşat o teroare totală. La 17 octombrie, după câteva ore de ezitări, armatele „eliberatoare" româneşti au intrat în oraşul „românesc" Odesa şi, convingându-se că acolo nu există armate sovietice, cotropitorii au prins la curaj şi au început să-şi facă de cap. Ei credeau că sunt învingători şi că au dreptul să facă tot ce le trece prin minte.

Despre aceste prime ore şi zile de groază îşi aminteşte în memoriile sale academicianul Udler, care se afla împreună cu familia în oraşul ocupat şi n-a reuşit să se evacueze în spatele frontului: „Teroarea a început încă din primele ore. În grup sau câte unul în parte ei dădeau buzna în apartamente sub motiv că erau în căutarea soldaţilor sovietici, a comuniştilor şi evreilor. Loviturile cu patul armelor şi bătaia sălbatică a tuturor, indiferent de vârstă şi sex, erau însoţite de ameninţări cu execuţia imediată. Tot ce vedeau ochii lor avizi era ticsit în graba mare în raniţele şi buzunarele lor. O mare căutare aveau ceasurile, brăţările, inelele, cerceii şi banii. Şi îndată, de parcă cineva îi fugărea din urmă, se năpusteau în apartamentele vecine, unde josniciile se repetau. Strigătele lor exaltate de lăcomie şi de samavolnicie şi strigătele oamenilor înspăimântaţi de moarte, care nu înţelegeau deloc limba română, umpleau toate casele, uliţele. Soldaţii îndrăciţi goneau după femeile tinere şi le violau în grup, deseori sub ochii împietriţi de groază ai membrilor familiei.

A început înregistrarea bărbaţilor dintre 18 şi 50 de ani. Unii au fost mânaţi în lagăre pentru prizonieri de război. Evreii au fost întemniţaţi. Apoi s-a trecut la înregistrarea specialiştilor. Evreii au fost din nou trimişi în închisori. Au urmat ordinele ca evreii să poarte pe piept, în dreptul inimii, şi la spate stele galbene cu şase colţuri; evreilor li s-a interzis să iasă în oraş după o anumită oră etc."[9].

La 22 octombrie 1941, într-a şasea zi de ocupaţie română a Odesei, a fost aruncată în aer clădirea în care se afla comandamentul militar al armatei române[10]. Aceasta s-a întâmplat la ora 17.35. Au murit 60 de oameni, printre care comandantul oraşului, generalul Ionel Glogojanu. Românii i-au învinuit pe partizanii evrei. În realitate, clădirea NKVD-ului în care s-a instalat comandamentul român, a fost minată de către genişti înainte de retragerea Armatei Roşii[11]. Imediat după aceasta, la 23 octombrie a fost emis ordinul lui I. Antonescu nr. 562, în care se menţiona că în Odesa va fi luat ostatic „câte un membru din fiecare familie evreiască"[12]. Şi într-adevăr, pentru nazişti a devenit o regulă luarea de ostatici. La procesul din 1946 de la Bucureşti, preşedintele tribunalului l-a întrebat pe Radu Lecca, fost împuternicit al guvernului fascist în „problema evreiască", dacă acesta a întocmit liste de evrei ostatici, la care acesta din urmă a răspuns că „dl general Pălăngeanu mi-a cerut să-i dau o listă de ostatici din ordinul guvernului"[13]. Deci, practica criminală de luare a ostaticilor a devenit o normă pentru fasciştii români.

Astfel, aruncarea în aer a clădirii comandamentului militar român a servit drept pretext pentru dezlănţuirea terorii nestăvilite. Noul comandant al oraşului şi conducătorul celei de-a zecea divizii de infanterie stabilite în Odesa a devenit generalul Constantin Trestioreanu. În primul său raport oficial el anunţa: „Eu am luat măsuri ca evreii şi comuniştii să fie spânzuraţi în pieţele din Odesa"[14]. În dimineaţa zilei de 23 octombrie, la ordinul acestuia, a început cel mai crunt masacru al oamenilor nevinovaţi. Pe străzile şi în pieţele din Odesa erau improvizate în graba mare spânzurători. Bărbaţii erau înhăţaţi de pe stradă, scoşi afară din case, bătuţi şi batjocoriţi. Unii erau împuşcaţi pe loc, alţii – duşi la închisoare[15].

După ce clădirea comandamentului trupelor „eliberatoare" a fost aruncată în aer de „terorişti" (precum îi numeşte dl A. Petrenco pe ilegaliştii antifascişti), „conducătorul" „tolerant şi moderat" (cum îl consideră pe Antonescu acelaşi „profesor-democrat" şi „proeuropean"[16]) a fixat imediat un „barem" de represalii: 200 de

---

[8] История Второй мировой войны. 1939-1945. Т. 4. М., 1975. С. 87-88.
[9] Удлер Р. Годы бедствий. С. 20-21.
[10] Круглов А. И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. Могилев-Подольск, 1997. С. 30; Левит И. Пепел прошлого. С. 14; Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. Одесса, 1998. С. 82, 86; Fătu M. Consens pentru salvarea naţională. P. 148-149.
[11] Удлер Р. Годы бедствий. С. 22.
[12] Procesul lui Ion Antonescu. P. 45.
[13] Ibid. P. 196.
[14] Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 86.
[15] Ibid.; Удлер Р. Годы бедствий. С. 22.
[16] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 395; Petrencu A. România şi Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial. P. 31.

locuitori pentru un ofiţer român sau german mort şi 100 de locuitori pentru un soldat român sau german mort[17]. „Ca urmare, din rândurile populaţiei civile – şi nu numai evreieşti, deoarece nu erau atâţia evrei în Odesa! – au fost executaţi prin spânzurare, împuşcare sau ardere de vii între 30 şi 72 mii de oameni, femei, bărbaţi, bătrâni, tineri, copii”[18]. La 4 noiembrie 1941 şeful serviciului secret de informaţii al armatei germane în România, Roedler, descria în următorii termeni evenimentele petrecute în Odesa după explozie: „În noaptea de 22-23 octombrie, ca represalii pentru explozie, au avut loc executări în masă. În dimineaţa zilei de 23 octombrie, într-o piaţă înconjurată cu un gard de lemne, în apropiere de port, au fost împuşcaţi 19000 de evrei; vineri a fost adus un convoi format din 40000 de evrei la Dalnik, unde toţi au fost împuşcaţi”[19]. Cifrele acestea depăşesc de zeci de ori victimele masacrelor hitleriste de la Oradour sur Glane din Franţa şi Lidice din Cehoslovacia, care au intrat în istorie ca nişte orori fără precedent.

Pentru a conferi relatării noastre veridicitate şi realism, dacă în genere mai e loc de aşa ceva, oferim din nou cuvântul lui Rubin Udler, la acea vreme un băiat de 15 ani: „Pe strada Karl Marx, dinspre gară, din partea unde se afla cealaltă spânzurătoare, sub supravegherea soldaţilor români se mişca încet o coloană alcătuită din vreo 20-25 de oameni. Se vedea că-şi bătuseră joc de ei cu cruzime. Hainele le erau numai zdrenţe, unii erau desculţi sau numai în ciorapi rupţi, cu capetele descoperite. Feţele le erau pline de vânătăi şi sânge... Lângă spânzurătoare condamnaţii şi călăii lor s-au oprit. Santinela şi escorta au început să discute între ei şi să fumeze. Apoi i-au spus ceva primului dintre condamnaţi. Acela s-a apropiat de spânzurătoare, a pus jos scaunul pe care-l dusese în mână, a urcat pe el, şi-a pus singur ştreangul la gât şi aştepta tăcut. Românii i-au comandat ceva cu voce aspră următorului din lanţul de condamnaţi. Acela s-a apropiat supus şi a împins scaunul cu piciorul. Nenorocitul a atârnat tot atât de tăcut. Românii, înţelegându-se între ei, au aşteptat câteva minute şi i-au ordonat celui de-al doilea să facă acelaşi lucru. Şi acesta, detaşat, de parcă nu era vorba de viaţa lui, a băgat capul în ştreang. N-a spus nimic, n-a rugat nimic. Sta şi aştepta. La ordin, al treilea l-a împins, iar peste câteva clipe şi acesta atârna nemişcat.

Şi dintr-o dată, unul dintre condamnaţi, conştientizându-şi brusc situaţia tragică, dintr-un instinct de conservare a vieţii, a ieşit repede din rând şi a rupt-o la fugă. A reuşit doar să traverseze strada. L-au ajuns din urmă gloanţele escortei. Nu s-a apropiat nimeni de el. A rămas să zacă într-o baltă de sânge... În acea dimineaţă sângeroasă au fost executaţi, fără judecată şi anchetă, aproximativ 5600 de oameni. Populaţia era paralizată, uluită... Au fost eliberaţi toţi criminalii care s-au aliat ocupanţilor. Aceştia înţelegeau în mod individual „noua orânduială”, care pentru ei însemna câştigarea libertăţii, răfuiala cu duşmanii personali, reglări de conturi, violenţă”[20].

A doua zi, la 24 octombrie, toţi cei reţinuţi în ajun au fost rânduiţi în coloane şi scoşi din oraş sub escortă. Primul grup de evrei număra vreo 40–50 de oameni. Au fost legaţi cu funii unul de altul, mânaţi într-un şanţ antitanc şi împuşcaţi la ordinul locotenent-colonelului Nicolae Deleanu.

Apoi a început masacrul în masă. Bărbaţii au fost închişi în trei şuri cu o lungime de 20–30 de metri şi o lăţime de 10–15 metri, iar într-a patra au fost mânate femeile, copiii şi bătrânii. În total erau vreo 5000 de oameni[21]. La comanda locotenent-colonelului N. Deleanu, pe care l-am pomenit anterior, şi a pretorului Odesei, locotenent-colonelul M. Niculescu, poreclit Coca-călăul[22], prin crăpăturile din pereţii şurilor au început să tragă din mitralieră. Strigătele sfâşietoare acopereau zgomotul rafalelor. După aceea, pentru a-i nimici şi pe cei rămaşi întâmplător în viaţă sau pe cei răniţi şi pentru a şterge urmele acestui măcel îngrozitor, românii au adus paie, au stropit pereţii cu benzină şi au dat foc şurilor. Mulţi evrei au ars de vii. Nu a scăpat niciun nenorocit – cei care fugeau de flăcări erau întâmpinaţi cu gloanţe. Martorii oculari povesteau că din pârjolul cela s-a strecurat ca prin minune un băieţel de vreo 4–5 anişori şi a început să umble în jurul magaziei arzânde, împiedicându-se de cadavre, neştiind încotro s-o apuce printre împuşcături. Totul s-a terminat atunci când un ofiţer jandarm s-a apropiat de copil şi l-a împuşcat cu pistolul drept în faţă[23].

La 25 octombrie, la ora 17.35, una dintre magaziile în care erau bărbaţi a fost aruncată demonstrativ în aer, pentru a îngrozi populaţia Odesei. În gropi enorme, cu lungimea de 100 m, lăţimea de 5–6 m şi adâncimea de 3 m, soldaţii români au îngropat aproximativ 28000 de cadavre. În zilele de teroare dintre 23–25 octombrie 1941 au murit în total peste 40000 de evrei[24]. Ambasadorul Franţei J. Truelles confirmă acţiunea de exterminare prin ardere de vii a 25 mii de evrei odesiţi[25].

---

[17] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 332; Procesul lui Ion Antonescu. P. 45; Raport final. Comisia internaţională pentru studierea Holocaustului în România. P. 249; Круглов А. И. Уничтожение еврейского населения Украины. С. 30; Левит И. Пепел прошлого. С. 14; Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 82, 86; Удлер Р. Годы бедствий. С. 26.
[18] Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. P. 119.
[19] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 333.
[20] Удлер Р. Годы бедствий. С. 22-23; vezi de asemenea: Коган А. Красная пена. С. 45.
[21] Procesul lui Ion Antonescu. P. 46, 368-370; Коган А. Красная пена. С. 45-46; Удлер Р. Годы бедствий. С. 24; Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 87-88; Круглов А. И. Уничтожение еврейского населения Украины. С. 30.
[22] Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. Одесса, 1998. С. 71.
[23] Procesul lui Ion Antonescu. P. 46-47; Коган А. Красная пена. С. 46.
[24] Удлер Р. Годы бедствий. С. 24, 26.
[25] Martiriul evreilor din România. Documente şi mărturii. P. 178.

Despre aceste straşnice evenimente s-au păstrat multe mărturii. Astfel, D.A. Stadnik, fost ostatic de naţionalitate rusă, care a nimerit într-o temniţă cu evreii, povesteşte: „Toţi evreii au fost înşiruiţi în curte şi mânaţi într-o direcţie necunoscută. Mai târziu am aflat că ei au fost duşi în grupuri mari în fostele depozite de muniţii şi arşi de vii... Tragedia sălbatică a avut loc la 20* octombrie, iar pe noi ne-au dus să îngropăm nenorociţii abia la... 6 noiembrie. Duhoarea deprimantă de cadavru se simţea de la un kilometru distanţă... În fiecare dintre cele 6 clădiri ale depozitului erau aproximativ câte 3 000 de oameni. Depozitele erau pline până la refuz, iar când pe ferestre au început să toarne combustibil, oamenii încercau să iasă afară. Asupra lor împuşcau din mitraliere: ferestrele erau ciuruite de gloanţe. Românii ne-au explicat prin intermediul traducătorului că acolo erau, în afară de evrei, vreo 10 procente de alţi condamnaţi: marinari şi partizani. Noi, participanţii la îngropăciune, ne-au «liniştit» ei, de asemenea vom fi împuşcaţi”[26].

M.I. Bobkova, de naţionalitate rusoaică, a completat acest tablou oribil: „La 19 octombrie 1941, românii au început să adune arestaţi, oameni paşnici, în încăperile depozitului de muniţii de pe şoseaua Lustdorf, lângă casa mea... Când românii au umplut cu oameni sovietici nouă încăperi goale, au început să rostogolească spre depozite butoaie cu combustibil. Am văzut cu ochii mei cum românii pompau combustibilul din butoaie şi stropeau cu furtunurile pereţii depozitului în care se aflau locuitori ai oraşului, mânaţi acolo de către ei. Când depozitele erau deja ude, soldaţii români le-au dat foc. S-a ridicat o zarvă îngrozitoare. Femei şi copii, cuprinşi de flăcări, strigau: «Salvaţi-ne, nu ne omorâţi, nu ne ardeţi!» Depozitele au ars vreo câteva zile. Când focul a încetat, românii i-au adus pe locuitorii oraşului la locul incendiului şi i-au pus să sape şanţuri mari, fiecare cu lungimea de 100 m, lăţimea de 5-6 m şi adâncimea de 3 m, unde au îngropat apoi trupurile carbonizate”[27].

Recunoscând că administraţia românească de ocupaţie nimicea, la ordinul lui Antonescu, cetăţenii paşnici ai Odesei, unii autori reduc, în primul rând, proporţiile crimei, iar, în al doilea rând, le explică (practic le justifică) ca fiind o „necesitate de război”, necesitate de exterminare a teroriştilor. Astfel, A.M. Stoenescu scrie: „Ca urmare a acestui act de terorism, conducătorul statului român a ordonat represalii. Acestea au fost aplicate după regulile războiului”[28]. Şi mai departe, pe multe pagini, autorul dezvoltă această teză. El afirmă despre „dorinţa de-a respecta convenţiile internaţionale”[29] din partea autorităţilor ocupaţioniste româneşti, despre baza legală a represaliilor, conţinută în dreptul internaţional. Cu alte cuvinte, după părerea lui Stoenescu, crimele de război săvârşite de naziştii români în Odesa erau legale, corecte şi luminate de dreptul acelor vremuri: „Evenimentele nu pot fi judecate după legile, principiile şi mentalităţile de astăzi, moderne, cu privire la drepturile fundamentale ale omului, ci după legislaţia de atunci”[30].

Dacă autorul ar vorbi de epoca antică sau medievală, am fi de acord cu el – normele de atunci erau altele. Dar el uită că normele dreptului internaţional din anul 1941, cu care încearcă să-i apere pe călăi, nu se deosebeau în esenţă de cele din zilele noastre. Chiar dacă vorbim de crimele săvârşite în antichitate, în niciun caz nu le putem îndreptăţi, cu toate că au trecut mii de ani şi s-au schimbat şi morala, şi mentalitatea, şi normele de drept. Însă autorul nu numai că nu doreşte să înţeleagă acest lucru, ci şi afirmă că partizanii care opuneau rezistenţă ocupanţilor încălcau normele dreptului internaţional şi, deci, trebuiau exterminaţi. „Niciuna din prevederile acestui act normativ nu a fost respectată de «partizanii» de la Odesa, aşa cum s-a văzut din capitolele precedente. Ei acţionau îmbrăcaţi în civil, dinamitau şi incendiau clădiri, iar despre purtarea cu ostentaţie a armelor nici nu se mai pune problema. Uciderea ofiţerilor români şi a altor militari se înscria în categoria actelor teroriste, iar dinamitarea clădirilor în cea a sabotajelor”[31]. Drept că dl Stoenescu nu ne explică ce vină purtau femeile şi copiii şi de ce aceştia trebuiau să fie arşi de vii. Şi, conform unei astfel de „logici”, nicio mişcare de eliberare naţională nu este legitimă, dreaptă fiind doar ocupaţia şi acţiunile ocupanţilor[32].

Totuşi, nu toţi românii erau fascişti. Dimpotrivă, majoritatea populaţiei se pronunţa împotriva bestialităţilor săvârşite de către nazişti la ordinele călăului Antonescu. În plus, foarte mulţi dintre oameni nici nu bănuiau despre crimele pe care le comiteau autorităţile româneşti. Astfel, în timpul Procesului de la Bucureşti, despre masacrul de la Odesa a depus mărturii Alexe Neacşu, care era în octombrie 1941 sublocotenent şi care a refuzat să îndeplinească ordinele criminale despre exterminarea oamenilor: „Unele dintre femei aruncau copiii pe ferestre. Reţin o scenă că un copil de 4–5 ani, aruncat pe fereastră, a rătăcit timp de 5-10 minute cu mâinile sus între cadavre, soldaţii români nedorind să tragă în el... Menţionez că am văzut mulţi soldaţi români ascunzându-se şi ştiu că multă vreme au comentat operaţiunea la care au asistat şi pe care au dezaprobat-o”[33].

---

* Martorul a greşit data – acest eveniment groaznic a avut loc la 25 octombrie 1941.

26 Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 75, 76-77.

27 Ibid. C. 75-76.

28 Stoenescu A.M. Armata, mareşalul şi evreii. Bucureşti. P. 348.

29 Ibid. P. 353.

30 Ibid. P. 380.

31 Ibid. P. 382.

32 Nu se poate să nu amintim că, din păcate, şi unii dintre pământenii noştri au fost complici la odioasele crime. Cunoscutul membru al „Sfatului Ţării”, Gherman Pântea, a fost numit în 1941 primar al Odesei şi a condus clica fascistă de acolo, rămânând în această funcţie până în anul 1944. // Левит И.Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Кишинев, 1981. С. 239; Colesnic Iurie – Sfatul Ţării: Enciclopedie. Chişinău, 1998. P. 77, 231.

33 Procesul lui Ion Antonescu. P. 370.

La 16 decembrie 1941, în cadrul şedinţei guvernului, I. Antonescu l-a întrebat pe Alexianu: „Câţi jidani ai la Odesa?" „Aproape o sută de mii", a fost răspunsul. Şi atunci a urmat un ordin îngrozitor, echivalent cu sentinţa de moarte a acestor oameni: „Să-mi scoţi jidanii din Odesa. Mie îmi este teamă să nu se producă o catastrofă, din cauza acestor jidani, în cazul unei debarcări ruseşti la Odesa sau în regiunea învecinată"[34].

Astfel, dintr-o frică reală sau imaginară de-o posibilă debarcare a trupelor ruseşti, autorităţile române au hotărât să scape de cei care ar fi putut să susţină eventuala debarcare: „Din cauza acestor evrei se poate produce o catastrofă în cazul unei debarcări ruseşti la Odesa sau în altă regiune învecinată" – se declara deschis în scrisoarea şefului Statului Major al armatei româneşti, generalul Tătăreanu, datată din 28 decembrie 1941, în care se făcea trimitere directă la iniţiativa lui I. Antonescu: „Domnul mareşal Ion Antonescu a spus: «E o crimă să-i ţinem acolo. Nu vreau să-mi pătez cariera cu o lipsă de previziune»[35]. Antonescu a ordonat ca toţi „jidanii din Odesa să fie scoşi imediat din oraş, pentru că din cauza rezistenţei Sevastopolului ne putem aştepta chiar la o debarcare la Odesa..., [la] o surpriză dezagreabilă"[36]. Însuşi Tătăreanu, făcând referire la mesajul primit de la Consiliul de Miniştri al României, a dat, la rândul său, următoarea indicaţie în telegrama sa: „Rog să faceţi imediat legătură cu guvernatorul Transnistriei, să-i aduceţi la cunoştinţă cele de mai sus şi să începeţi în comun şi fără întârziere executarea ordinului domnului mareşal"[37]. Aceste documente odioase au decis soarta zecilor de mii de evrei odesiţi, deşi evreii au fost predestinaţi morţii încă de la început. Viaţa lor costa atât de puţin în ochii lui Antonescu, încât atunci când Alexianu a propus să-i transporte pe deţinuţi cu corabia, „modernul şi tolerantul" Antonescu a interzis categoric acest lucru, motivând că exista riscul naufragierii navei: „Mie nu-mi e de jidani, ci de vas"[38].

La 2 ianuarie 1942, Alexianu a dat ordinul de evacuare a tuturor evreilor din Odesa: „Toţi evreii aflaţi în municipiul Odesa şi împrejurimi se evacuează din acest oraş şi se plasează în regiunea de nord a judeţului Oceakov şi sudul judeţului Berezovka... Toate bunurile rămase de la evrei se vor vinde populaţiei prin concurenţă orală. Sumele rezultate din aceste vânzări se vor restitui evreilor"[39]. Acest ordin a fost publicat doar peste câteva săptămâni, deoarece autorităţile erau interesate mai întâi să-i alunge pe evrei din casele lor şi apoi să-i informeze că au avut şi „drepturi". Între 12 ianuarie şi 12 februarie 1942 din Odesa şi suburbiile ei au fost trimişi în lagărele judeţului Berezovska 30714 de persoane de naţionalitate evreiască[40], deşi din raportul Corpului 2 de Armată către Preşedinţia Consiliului de Miniştri rezultă că „între 10 ianuarie şi 28 februarie 1942 s-au evacuat din Odesa 31873 evrei (bărbaţi, femei şi copii). Bărbaţii toţi sunt în vârstă de peste 45 ani"[41]. Anume aşa „eliberatorii" îi salvau pe cetăţenii sovietici de jugul „bolşevic". În luptă cu bătrânii neapăraţi, femeile şi copiii ei manifestau „minuni de vitejie şi eroism" în numele „României Mari".

Capacitatea de luptă a armatei române la sfârşitul anului 1941 – începutul lui 1942. Este un fapt bine cunoscut că militarii ahtiaţi de răfuieli cu oameni neînarmaţi pe câmpul de luptă demonstrează, nu rareori, frică şi laşitate. Despre nesiguranţa trupelor române pe câmpul de luptă scriu mulţi participanţi la război din partea germană [42]. „Nemţii, scrie A. Beevor, care monitorizau unităţile române erau uimiţi de relaţiile dintre soldaţi şi ofiţeri. Acestea erau relaţii dintre stăpâni şi sclavi. Contele austriac locotenentul Stolberg menţiona: «Plus la toate, ofiţerii români sunt absolut indiferenţi faţă de problemele subalternilor». Bucătăriile de camp româneşti pregăteau, de regulă, trei feluri de bucate: pentru ofiţeri, pentru comandanţii inferiori şi pentru soldaţii de rând, care rămâneau semiflămânzi. Între români şi nemţi deseori izbucnea ceartă"[43].

Vom exemplifica în baza diviziei a 4-a româneşti de vânători de munte, care până în 1941 era brigadă[44]. Cunoscutul conducător de oşti german general-feldmareşalul Erich von Manschtein povestea: „La 26 septembrie [1941, Tavria de Nord]… duşmanii au trecut… la contraatac… În fâşia armatei a 3-a române… au alungat de pe poziţii brigada a 4-a de vânători de munte şi au făcut în frontul armatei o gaură cu o lăţime de 15 km.

---

[34] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 365.
[35] Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 124.
[36] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 364.
[37] Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 125.
[38] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 364.
[39] Ibid. P. 368; Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 127, 131.
[40] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 12. P. 22.
[41] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 42 (1). P. 56.
[42] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 463; Манштейн Э. Утерянные победы. Смоленск, 1999. С. 230, 237, 303, 404-406; Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 149-150.
[43] Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-16-stalingr_131.html.
[44] Vezi: Манштейн Э. Утерянные победы. С. 233, 237, 260, 261, 283, 303, 404-406; Моргунов П.А. Героический Севастополь. М., 1979. С. 160, 162, 208, 252, 277, 332, 354, 357, 360, 393, 397, 413, 429, 439, 473; Ибрагимбейли Х.М. Крах «Эдельвейса» и Ближний Восток. М., 1977. С. 120, 174, 256, 262, 266-267, 269; Левит И.Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Кишинёв, 1981. С. 193, 195; Самсонов А.М. Сталинградская битва. М., 1983. С. 375, 464, 469, 473, 479; Басов А.В. Крым в Великой Отечественной войне 1941-1945. М. 1987. С. 198, 210-212, 219; Шиян И.С. На Малой земле. М., 1974. С. 128, 153; Подвиг Новороссийска. Краснодар, 1978. С. 108-109, 130, 146, 187, 229; Марфин А.П. Героический штурм. Краснодар, 1985. С. 17, 175.

Această brigadă şi-a pierdut aproape toată artileria, ceea ce i-a afectat serios capacitatea de luptă. Nu rămânea nimic de făcut decât să-i ordon corpului german de vânători de munte să restabilească situaţia pe frontul armatei a 3-a române”.

După debarcarea, la sfârşitul lunii decembrie 1941, a unui desant sovietic în regiunea Theodosia, încolo a fost trimisă brigada a 4-a românească de vânători de munte. I s-a pus sarcina ca, împreună cu alte subunităţi militare, „să împingă spre mare desantul duşman ce a debarcat lângă Theodosia.” Desigur, noi nu ne făceam mari iluzii referitor la spiritul combativ al unităţilor româneşti. Însă duşmanul nu dispunea la Theodosia de forţe terestre importante. Aveam motive să sperăm că românii vor reuşi cel puţin să reţină duşmanul în limitele unui mic cap de pod de lângă Theodosia până la venirea trupelor germane. Însă speranţa a fost vană. Ofensiva corpului românesc de vânători de munte nu numai că nu s-a încununat de succes, ci şi a fost respinsă de câteva tancuri sovietice, ei retrăgându-se după aliniamentul de la est de oraşul Starâi Krâm”.

În luptele de la Theodosia şi Sudak brigada a 4-a de vânători de munte a înregistrat pierderi considerabile. Comandamentul german din Crimeea a fixat la 31 decembrie 1941 că “starea morală a trupelor româneşti este la limită”. Într-adevăr, în 2 luni ale iernii 1941-1942, din brigada a 4-a de vânători de munte au fugit aproximativ câte 60 de oameni din fiecare batalion. La 12 aprilie 1942, brigada a 4-a a fost reorganizată în divizia a 4-a de vânători de munte, fiind totodată completată substanţial cu efectiv, tehnică şi armament. În timpul primei etape a celei de-a treia ofensive asupra Sevastopolului din vara lui 1942, divizia a 4-a de vânători de munte s-a aflat în rezervă şi a început, suferind mari pierderi, ofensiva „victorioasă” împotriva resturilor trupelor sovietice deja în stadiul final al luptei pentru fortăreaţa de la Marea Neagră.

Între mijlocul lunii iulie şi mijlocul lunii septembrie 1942, divizia a 4-a de vânători de munte a participat la o operaţiune împotriva partizanilor din Crimeea, care, deşi a fost organizată la scară largă, nu s-a soldat cu succes. Însă prima oară ea „s-a antrenat” serios pentru lupta împotriva partizanilor încă în decembrie 1941. Apoi mai multe luni vânătorii de munte le-au petrecut în spatele frontului – represaliile, paza de coastă, serviciul de garnizoană. Acestea desigur nu pot fi comparate cu luptele adevărate cu unităţile regulate ale Armatei Roşii, în care, în acelaşi timp, de exemplu confraţii lor din diviziile a 2-a şi a 3-a de vânători de munte sufereau pierderi foarte mari, în unele lupte chiar şi jumătate din efectiv[r].

În iulie divizia a fost redislocată pe peninsula Taman, iar în septembrie şi-a ocupat poziţiile nu departe de Novorosiisk, exact vizavi de „Malaia Zemlea”. Din cauza reducerii forţei combative a „aliatului său cel mai devotat”, hitleriştii nu mai încredinţau vânătorilor de munte români porţiuni separate ale frontului, şi soldaţii „mareşalului” s-au aranjat pe batalioane în formaţiile de luptă ale diviziei a 4-a germană de elită de vânători de munte, împreună cu echipele de elită de infanterie marină. Cu toate acestea, în decursul celor 6 zile cât a durat asaltul oraşului Novorosiisk (10-16 septembrie 1943) „odihnita” divizie a 4-a vânători de munte împreună cu trupele hitleriste „edelweis” şi „comandos”, au fost zdrobite cu desăvârşire şi s-au retras spre porţile tamane.

Cât priveşte divizia a 7-a românească de infanterie, ea a ajuns până la râul Don. În timpul contraofensivei sovietice de la Stalingrad, la 29 noiembrie 1942, a suferit pierderi mari, însă n-a nimerit în „iadul de la Stalingrad”. În timpul ofensivei Armatei Roşii care s-a prelungit până la mijlocul lunii decembrie 1942, conform memoriilor lui E. Manschtein, „s-a retras nemotivat” şi în următoarele lupte a fost zdrobită”.

2. Unii autori moldoveni şi români despre caracterul „de eliberare” al războiului României împotriva URSS şi despre politica autorităţilor române pe teritoriul ocupat

Invazia nazistă în URSS este calificată de unii autori ca un act prin care „armata română, alături de cea germană, a anticipat... atacul bolşevic asupra României şi Germaniei”[45], iar „războiul germano-sovietic a pus capăt” politicii „demente a unui stat-criminal faţă de populaţia paşnică a unei provincii răpite”[46]. „Intrarea

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Doar în două zile de luptă – 25-26 septembrie 1942 – mai la nord-est de Novorosiisk, conform mărturiilor comisarului regimentului M.H. Kalaşnik, „cea de-a 3-a divizie română de puşcaşi de munte a fost de facto total distrusă. Ea pierduse morţi, răniţi şi prizonieri aproape opt mii de soldaţi şi ofiţeri – mai mult de jumătate din efectiv – şi în curând a fost retrasă de pe front”. Acelaşi ofiţer sovietic informează că chiar şi atunci când unităţile fasciste se aflau în ofensivă, trecerea soldaţilor români de partea sovietică a devenit un fenomen frecvent. // Vezi: Калашник М.Х. Испытание огнём. М., 1971. С. 49, 51, 53, 62-65, 67, 189.

Trupele române, precum ştim, şi-au adus o „contribuţie specifică” în realizarea cotiturii radicale în mersul Marelui război pentru apărarea Patriei. Încercuirea grupării lui Paulus în giganticul cazan de pe Volga în noiembrie 1942 a devenit posibilă datorită spargerii fulgerătoare a poziţiilor de pe flancuri ale inamicului, ocupate anume de armatele a 3-a şi a 4-a române. Veteranul de război A.S. Mahnaci îşi amintea că după spargerea apărării fasciste „se predau unităţi întregi italienie şi româneşti. Devenise obişnuit un asemenea tablou: coloane ale trupelor române şi italiene cu arma în mână se îndreptau în prizonierat. Întâlnind ostaşii sovietici, ei întrebau: «Încotro să mergem să ne predăm?». Pentru a conduce în captivitate aceste coloane se eliminau grupuri mici de militari sovietici”. // Махнач А.С. Дорогами войны. // Воспоминания ветеранов Великой Отечественной войны Национальной академии наук Беларуси. Минск, 2004. С. 254.

[45] Petrencu A. România şi Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial. P. 49.

[46] Ibid. P. 43.

României în războiul Germaniei împotriva URSS a dus la eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei, ţinutului Herţa de ocupantul sovietic cu diabolica lui orânduire de stat”[47]. Ba mai mult, „populaţia băştinaşă, precum şi o bună parte a grupurilor etnice au salutat cu căldură şi încredere revenirea administraţiei române, ştiind-o competentă, incoruptibilă şi care a promovat o politică axată pe dreptate şi echitate”[48]. Toate bune, însă afirmaţia din urmă e cu adevărat deocheată – unde oare a găsit Petrenco o astfel de „administraţie română”: „competentă, incoruptibilă şi axată pe dreptate şi echitate”? În toate timpurile ea a fost cea mai neprofesională şi coruptă din Europa. „Minte, dar cu măsură”, spune un proverb.

Iar unii autori sunt îngrijoraţi de faptul că nu toţi istoricii împărtăşesc concepţia lor românistă referitor la participarea României în cel de-Al doilea război mondial: „Sunt însă şi multe lucrări, ...realizate de cele mai multe ori de autori evrei, în care se susţine o părere... categoric negativă faţă de guvernarea antonesciană, inclusiv, şi mai ales faţă de decizia de-a ataca Uniunea Sovietică împreună cu Germania hitleristă”[49].

Un alt cunoscut istoric remarcă şi el: „România a intrat în acest război de legitimă apărare, pentru a-şi recuceri teritoriile căzute sub stăpânirea rusească. România a intrat în acest război ca să-şi elibereze fraţii căzuţi în grea robie. Războiul declanşat la 22 iunie 1941 era, pentru România, un război de legitimă apărare naţională, un război impus neamului românesc. Poporul român îşi apăra existenţa fizică şi naţională. El lupta pentru ca ţara, căminul său să nu fie şterse de pe harta ţărilor independente”[50]. Acesta era „un război drept, pentru eliberarea teritoriilor istorice şi pentru lichidarea pericolului comunist de la Est”[51]. Acest istoric a numit „Campania Estică” un „Război Sfânt”[52].

Ce-i drept, „savanţii” Buzatu & Petrenco nu sunt deloc originali. Încă în august 1941 fostul ambasador al României la Moscova Grigore Gafencu îi scria, în darea sa de seamă, ministrului de externe M. Antonescu despre discuţia din 24 iunie cu V. Molotov. El încercă să demonstreze precum că Uniunea Sovietică este de vină că România s-a pomenit într-o alianţă cu Hitler: „Prin politica lui urmată în timpul din urmă, guvernul sovietic nu a făcut nimic pentru a împiedica între ţările noastre durerosul deznodământ de azi. Prin brutalul ultimatum din anul trecut, prin ocuparea Basarabiei, a Bucovinei şi chiar a unei părţi din vechea Moldovă, despre care am avut prilejul să vorbesc dlui Molotov în mai multe rânduri, prin încălcarea teritoriului nostru, prin actele de forţă care au intervenit pe Dunăre chiar în timpul negocierilor pentru stabilirea unei linii de demarcaţie, Uniunea Sovietică a distrus în România orice simţământ de siguranţă şi de încredere şi a trezit îndreptăţita teamă că însăşi fiinţa statului român este în primejdie. Am căutat atunci un sprijin în altă parte. Nu am fi avut nevoie de acest sprijin şi nu l-am fi căutat, dacă nu ne-am fi simţit ameninţaţi”[53].

Este semnificativ şi răspunsul lui Molotov, reprodus de Gafencu: „Vă gândiţi la teritorii, şi nu vă daţi seama că este în joc independenţa şi însăşi fiinţa dvs. ca stat. Noi nu v-am pus niciodată independenţa în primejdie. Dimpotrivă. Am luptat odată pentru ea. Am contribuit prin jertfe la crearea statului român independent. De atunci până în zilele de azi v-am asigurat necontenit că suntem hotărâţi să vă respectăm ţara şi neatârnarea. Totuşi v-aţi supus nemţilor. V-aţi lepădat de independenţa Dvs. V-aţi alăturat atacului banditesc.

Vă veţi căi. Germania a dovedit cu prisosinţă cât îi pasă de fiinţa şi voinţa statelor mici. Nu văd ce puteţi aştepta şi nădăjdui? Chiar în cazul unei victorii germane, pe care o cred şi o ştiu exclusă, sunteţi pierduţi”.

„Apoi, sculându-se de pe scaun, se îndreptă spre mine, se înclină uşor şi îmi întinse mâna”[54].

Iar în noiembrie 1941 profesorul Teodor Popescu astfel caracteriza lupta comună a fasciştilor români şi germani: „Socotim pentru noi un privilegiu şi un stimulent sacru a ne şti de partea de care stă şi dreptatea, şi izbânda. Participarea neamului nostru la lupta împotriva comunismului este cea mai mare faptă de arme şi de credinţă românească şi cea mai măreaţă contribuţie la marea carte a istoriei universale”[55]. Despre „contribuţia” fasciştilor români în frunte cu I. Antonescu la „cartea istoriei universale” noi vom mai vorbi în continuare, acum însă să revenim la realităţi.

---

[47] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 111.
[48] Ibid. P. 175.
[49] Ţurcanu I. Istoria relaţiilor internaţionale. P. 161.
[50] Buzatu Gh. România cu şi fără Antonescu. P. 148; vezi de asemenea: Duţu A., Retegan M. România în război. 1421 zile de încleştare. Bucureşti, 1992.
[51] Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. Bucureşti, 1996. P. 239; vezi de asemenea: Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX. P. 381, 405, 407; Moraru A. Istoria românilor. P. 362; Dobrinescu V.-Fl., Constantin I. Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial (1939-1947). Iaşi, 1995. P. 216, 223, 242; Constantin I. Basarabia sub ocupaţie sovietică de la Stalin la Gorbaciov. Bucureşti, 1994. P. 90; Constantiniu Fl., Schipor I. Trecerea Nistrului. P. 76, 97; Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 402; Scurtu I. Iuliu Maniu. Activitatea politică. Bucureşti, 1995. P. 103; Nistor I.S. Românii în Al doilea război mondial. Clarificări în lumina adevărului istoric. Cluj-Napoca, 1996. P. 55; Stan C.I. Rusia şi România la conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2. P. 29.
[52] Buzatu Gh. Mareşalul Antonescu şi războiul din Est. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7. P. 54; vezi de asemenea: Anton M. Războiul sfânt. // Dosarele istoriei. 2001, Nr. 7.
[53] Gafencu Gr. Misiune la Moscova. Culegere de documente. Bucureşti, 1995. P. 229.
[54] Ibid. P. 230.
[55] Vezi: Dosarele istoriei. 2007, Nr. 1. P. 51.

De fapt, teza despre războiul „pentru eliberarea teritoriilor istorice” este combătută chiar de documentele oficiale ale guvernului român. Astfel, la şedinţa Consiliului de Miniştri din 8 iulie 1941, Mihai Antonescu a spus următoarele: „Atâta vreme cât ostilităţile continuă, atâta vreme cât statul român nu a făcut un decret de anexiune a acestor teritorii, cu organizarea cărora noi ne ocupăm, noi ne găsim într-un regim de ocupaţie beli-că, iar nu de ocupaţie ca mod de dobândire a teritoriului. Prin urmare, aici se exercită o suveranitate de ocu-pant, iar nu de stat suveran. Până în momentul când vom face declaraţia de anexiune formală, şi aceasta n-o putem face decât în momentul când ostilităţile sunt terminate sau chiar ajung la un punct când ne îngăduie anexiunea formală, până atunci, din punct de vedere al dreptului pur, noi ne găsim într-o ocupaţie militară şi regimul legal este condus de legile războiului”[56]. Cu alte cuvinte, chiar şi conducerea de vârf a României fasciste înţelegea că teritoriul Basarabiei este, din punctul de vedere al dreptului internaţional, un teritoriu ocu-pat. În aşa mod nu poate fi nici vorbă despre extensiunea în timp (pentru anii 1941-1944) a aşa-zisei „probleme basarabene”, cum încearcă s-o facă istoricii românişti.

După câte se pare, în opinia dlui Buzatu, Antonescu a aruncat ţara într-un război de exterminare de partea lui Hitler pentru a apăra independenţa României. Probabil în Crimeea, Caucaz şi la Stalingrad se urmărea sco-pul apărării independenţei României şi „recuceririi teritoriilor căzute sub stăpânire rusească”... Iar exterminând sute de mii de evrei şi alţi oameni paşnici şi dezarmaţi, naziştii români purtau „un război de legitimă apărare naţională”? De fapt, dl Buzatu are răspuns şi la această întrebare: „Antonescu a ales să continue ofensiva înăuntrul Rusiei sovietice alături de nemţi pentru salvarea credinţei, ordinii, civilizaţiei”[57]. Deci, exterminarea în masă a femeilor, copiilor şi bătrânilor se numeşte „salvarea credinţei, ordinii, civilizaţiei”... De fapt, sub lozinca luptei împotriva comunismului autorii menţionaţi întreprind o încercare de-a justifica genocidul nazist declanşat de Hitler şi susţinut de Antonescu.

În contextul discuţiilor din ultimii ani despre caracterul războiului României împotriva URSS mai există aşa-numitul fenomen despre „schimbarea valorilor” unor istorici moldoveni, care în perioada sovietică scriau şi argumentau una, iar după destrămarea URSS şi-au schimbat radical poziţiile. Un reprezentant de acest gen este Alexandru Moşanu, care de pe poziţii apologetice pro-sovietice înfierează „participarea regimului Anto-nescu la agresiunea împotriva Uniunii Sovietice”[58], „politica de ocupaţie a dictaturii Antonescu în teritoriile sovietice vremelnic ocupate”[59], acuză „falsificările şi schimonosirile abuzive ale istoricilor burghezi, ideologi ai imperialismului”, „care încearcă să reabiliteze politica externă ale guvernanţilor români de odinioară, să îndreptăţească participarea României fasciste la războiul contra URSS prin trimiterile la «pericolul rus», cu necesitatea apărării «intereselor naţionale»”[60].

Totodată autorul sprijină hotărât „Mişcarea de rezistenţă din România”, „lupta eroică a oamenilor sovietici contra ocupanţilor”[61], fapt care în opinia d-lui „mai mărturiseşte o dată în plus despre caracterul făţarnic al afirmaţiilor referitor la misiunea «civilizatorică», «de eliberare» a României fasciste pe teritoriul URSS”[62]. Recenzentul este de asemenea profund indignat şi de acel fapt că „guvernanţii acestei ţări încercau să «româ-nizeze» şi să colonizeze teritoriile sovietice dintre Prut şi Bug prin metode de violenţă şi teroare, pe calea nimi-cirii şi deportării a unei părţi a populaţiei locale şi transformarea restului locuitorilor în forţă de muncă ieftină pentru exploatatori”. Însă cea mai mare indignare a autorului trezeşte „această politică de lichidare completă a modului socialist de gospodărire şi a proprietăţii obşteşti asupra uneltelor şi mijloacelor de producţie”[63]![r]

E cazul să pomenim încă de-o chestiune în discuţie. Este vorba despre afirmaţiile unor istorici români precum că SUA şi Marea Britanie susţinuseră România în războiul antisovietic, însă numai „până la Nistru”[64]. Astfel C. Hlihor scrie că „la începutul campaniei duse de România pentru dezrobirea pământurilor cotropite în vara anului 1940, atât SUA, cât şi Anglia considerau că depăşirea frontierei Nistrului de către armatele române o va pune în stare de război cu acestea. Până la Nistru, declara ministrul american la Bucureşti, Franklin Mott Gunther, la 18 iulie 1941, lui Mihai Antonescu, este teritoriu românesc şi războiul ar fi legitim, dincolo ar fi o acţiune împotriva Angliei. În august 1942 analiştii americani ajung la concluzia că trebuie să se accepte ce-rerea rusă pentru Basarabia, dar fără Bucovina”[65].

---

[56] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 264.
[57] Buzatu Gh. România cu şi fără Antonescu. P. 153.
[58] Vezi: Лунгу В.Н., Мошану А.К. И.Э. Левит Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. (1.IX.1939 – 19.XI.42). 1981; его же Крах политики агрессии диктатуры Антонеску (19.XI.42 – 23.VIII.44). Кишинёв. Штиинца. 1983. // Вопросы истории. 1984, № 5. С. 125.
[59] Ibid. С. 126.
[60] Ibid. С. 125-126.
[61] Ibid. С. 126, 127.
[62] Ibid. С. 127.
[63] Ibid.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Dl profesor nici nu bănuieşte că uneltele de producţie constituie o parte componentă a mijloacelor de producţie.
[64] Vezi: Hlihor C. 22 iunie 1941 sau 28 iunie 1940? // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 9-10. P. 1022-1026.
[65] Hlihor C. Ocuparea României de către Armata Roşie. Premise, etape, consecinţe. // Revista istorică. Academia Română. 1994, Nr. 9-10. P. 856.

Este greu să determini din start ce-i mai mult în acest fragment: minciună sau ignoranţă elementară. În rpimul rând, Hlihor nu face trimitere la arhivă, ci la lucrările altor istorici români şi la una proprie mai timpurie. Dar să presupunem că ambasadorul american a discutat acest subiect cu ministrul român de externe M. Antonescu. Unde sunt atunci mărturiile documentare care ar confirma cuvintele lui?

Dar nici asta nu-i tot, şi aici trecem la cel de-al doilea moment. Mai degrabă dl Antonescu (dacă informaţia despre discuţia în cauză vine de la el) minte, iar domnii *Hlihor & K⁰* reproduc născocirea lui, schimonosind conţinutul dialogului purtat. Păi iată, dacă istoricii contemporani români nu cunosc poziţia SUA în problema basarabeană, atunci „profesorul de drept internaţional" Mihai Antonescu nu putea să nu ştie că Statele Unite niciodată n-au recunoscut anexarea Basarabiei de către România şi întotdeauna au considerat-o teritoriu rusesc[66]. Plus la toate, persoana dată era şeful departamentului de externe, de aceea chiar şi fără profesorie trebuia să ştie despre aceasta. De aici rezultă doar o singură concluzie: mai degrabă această discuţie în genere n-a avut loc şi ea este o invenţie mai târzie a istoricilor sau a memorialiştilor români.

De asemenea este incredibil ca ambasadorul american Franclin Mott Gunter să nu cunoască poziţia ţării sale în problema basarabeană. În afară de aceasta informaţia dată nu se confirmă de niciun izvor american nu numai oficial, dar şi neoficial. Şi aceasta nu-i întâmplător, deoarece nu putea Gunter să expună o teză ce era în contradicţie cu poziţia guvernului său.

Să presupunem însă imposibilul, admitem că o aşa discuţie a avut loc şi ambasadorul i-a comunicat ministrului ceea despre ce ne informează Hlihor. Dar şi atunci nu există temei pentru afirmaţia precum că SUA recunoşteau dreptul României de-a acapara Basarabia. Absolut toate documentele oficiale americane existente ajunse până în zilele noastre ne demonstrează doar un lucru – guvernul SUA considera Basarabia teritoriu sovietic. Şi dacă ambasadorul ar fi exprimat o opinie contrară, el imediat ar fi fost rechemat şi ar fi devenit persoană privată.

Tot atât de absurdă este şi afirmaţia precum că „în august 1942 analiştii americani ajung la concluzia că trebuie să se accepte cererea rusă pentru Basarabia, dar fără Bucovina". Problema-i că nu există niciun fel de documente care ar confirma că în timpul războiului poziţia americană s-ar fi schimbat măcar pe-o clipă. După Hlihor înseamnă că anume aşa a şi fost. De fapt acest lucru poate exista doar în minţile românîştilor molipsiţi de-un naţionalism primitiv. Şi iarăşi ne întrebăm – unde sunt documentele?!

În continuarea celor expuse mai este o circumstanţă. După cum se ştie, încă la 25 noiembrie 1941, la Berlin, într-o atmosferă solemnă a fost reluat „pactul anticomintern". La ceremonia semnării lui au luat parte reprezentanţii Germaniei, Italiei, Japoniei, României, Ungariei, Finlandei, Mancijou-Go şi altor sateliţi fascişti[67]. Iar după năvălirea Japoniei asupra SUA, la 11 decembrie Germania şi Italia, la 12 decembrie România, iar la 13 – Ungaria şi Bulgaria le-au declarat război Statelor Unite[68]. Cu toate că în tot timpul acesta de jure şi de facto America s-a aflat cu aceste ţări în stare de război, la 8 iunie 1942 Congresul SUA le-a declarat război României, Ungariei şi Bulgariei[69]. Şi a fost făcut acest lucru în favoarea URSS, în legătură cu vizita lui V. Molotov la Washington[70], pentru a demonstra părţii sovietice fidelitatea conducerii americane faţă de datoria sa de aliat.

Iată cum apreciază această situaţie cercetătorul ucrainean V. Makarciuk: „Narcomul sovietic putea fi uimit – doar era cunoscut că România şi Ungaria... le-au declarat război Statelor Unite ale Americii încă la 13 decembrie. Declaraţia de război din partea SUA, întârziată cu o jumătate de an, era un nonsens din punct de vedere al dreptului internaţional, Molotov însă a avut tot temeiul să fie satisfăcut de acest gest demonstrativ al aliatului. În esenţă declaraţia de război României hotăra apriori chestiunea Basarabiei şi Bucovinei de Nord – teritoriul duşmanilor învinşi nu este lărgit pe contul învingătorului.

În decembrie 1941 Eden[г] le-a declarat război României şi Ungariei – pas formal, deoarece în acel timp nu exista un aşa front, unde puteau avea loc lupte reciproce. Americanii în momentul potrivit au realizat ideea aliatului englez. Washingtonul îşi demonstra pentru prima oară, de facto, intenţia de-a recunoaşte sectorul de sud al hotarului sovietic antebelic"[71]. Fiind, în principiu, în toate de acord cu autorul, considerăm necesară o precizare mică, dar principială. Între cuvintele „pentru prima oară" şi „de facto" se cere sintagma „în anii celui de-Al doilea război mondial".

---

[66] Vezi: Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 189, 190, 191, 246, 247; Ţurcanu I. Istoria relaţiilor internaţionale. P. 122; Goşu A. Recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România. Ioan Pelivan la Conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română, 1993, Nr. 9-10. P. 845, 846 etc.
[67] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны 1941 – 1945 гг. М., 1985. С. 60.
[68] Венгрия и вторая мировая война. Секретные дипломатические документы из истории кануна и периода войны. М., 1962. С. 273; Севостьянов Г.Н. Подготовка войны на Тихом океане (сентябрь 1939 г. декабрь 1941 г.) М., 1962. С. 554; Яковлев Н.Н. Франклин Рузвельт – человек и политик. М., 2003. С. 335; Ефимов Г., Дубинский А. Международные отношения на Дальнем Востоке. Кн. 2. 1917-1945. М., 1973. С. 190; Duţu A., Retegan M., Ştefan M. România în Al doilea război mondial. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 7. P. 16.
[69] Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Т. 1. М., 1946. С. 556.
[70] Mai detaliat vezi: Назария С.М. История без мифов. Вторая мировая война: генезис, ход и итоги. С. 408-410.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Sir Anthony Eden (12 iunie 1897 – 14 ianuarie 1977), om de stat britanic, conservator, în 1935-1938 (cabinetul lui Stanley Baldwin) şi în 1940-1945 (guvernul militar al lui W. Churchill) ministru al afacerilor externe, în 1955-1957 – cel de-al 64-lea prim-ministru al Marii Britanii.
[71] Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. С. 302.

Şi, în al treilea rând, cum credeţi, stimaţi „savanţi" (şi fără documentele inexistente la tema dată), dacă americanii şi în perioada intervenţiei antisovietice, şi în cei 16 ani de nerecunoaştere diplomatică considerau că Basarabia aparţine URSS, puteau ei ca „prin minune" să-şi schimbe poziţia în momentul când Uniunea Sovietică devenise cel mai apropiat şi cel mai important aliat al lor, de care într-un mod hotărâtor depindea în continuare însăşi existenţa Statelor Unite? Imediat după 22 iunie în discuţia cu ambasadorul sovietic la Washington C. Umanskii locţiitorul secretarului de stat S. Wellece a declarat oficial că „guvernul american consideră URSS victimă a unei agresiuni absolut neprovocate şi neîndreptăţite" şi riposta acestei agresiuni „corespunde intereselor istorice ale Statelor Unite"[72]. Identică era şi poziţia militarilor americani[73].

Cât priveşte opinia guvernului englez, ar fi destul să ne amintim cuvintele lui W. Churchill care au sunat în legătură cu atacarea URSS de către Hitler: „Orice om sau stat care merg împreună cu Hitler, sunt duşmanii noştri... Aşa este politica noastră..."[74]. Cum englezii în acele condiţii puteau să-l susţină pe Ion Antonescu – cel mai fidel aliat al Führer-ului nebunatic? Înainte de-a aiuri, stimaţi românişti, mai gândiţi-vă, chiar dacă nu vă ajung cunoştinţe.

În urma poziţiei insistente a Uniunii Sovietice, britanicii le-au înaintat ultimatumuri finlandezilor, românilor şi ungurilor. Deoarece răspunsurile aliaţilor lui Hitler s-au dovedit nesatisfăcătoare, guvernul englez a început pregătirile pentru a le declara război[75], fapt realizat în decembrie 1941[76]. Înainte de-a realiza acest lucru, în discuţia cu ambasadorul Maiskii, Churchill a declarat: „Dacă Stalin o doreşte, noi vom declara război Finlandei, României şi Ungariei"[77]. Astfel, la 5 decembrie 1941, Anglia s-a pomenit în stare de război cu România[78].

În continuarea celor expuse anterior, mai este un aspect al problemei – despre scopurile României în război de parcă deosebite de cele ale Germaniei şi despre faptul că occidentalii n-au înţeles acest lucru, aspect atât de migălos schiţat de românişti. Acelaşi Hlihor scrie următoarele: „La Washington şi Londra *nu s-a înţeles* (evidenţiat de noi – S.N.) că România lupta alături de Germania împotriva Uniunii Sovietice, dar scopurile şi interesele nu coincideau". Mai jos autorul nostru deschide ochii „Washingtonului şi Londrei" referitor la scopurile reale ale „luptei României alături de Germania" – „pentru a desăvârşi unitatea de neam, iar pe parcurs a trebuit să lupte din greu [contra Germaniei] pentru a se salva ca stat"[79].

Peste-o pagină-două ne vom convinge de această „necoincidenţă" între scopurile fasciştilor români şi ale celor germani. Aici dorim doar să menţionăm următoarele: istoricilor naţionalişti români li se pare că în timpul războiului SUA şi Marea Britanie trebuiau în prim-plan să ia în calcul „scopurile şi interesele" României. Ce-i asta – „sfântă naivitate"? Probabil acest fenomen are alt nume – românism primitiv. În ce priveşte „desăvârşirea unitatăţii de neam", în 1941-1944 aceasta s-a realizat prin exterminarea de către clica lui Antonescu a sute de mii de cetăţeni paşnici – evrei, moldoveni, ucraineni etc. Probabil *Hlihor & K^0* „nici nu bănuiesc" despre aceasta... „Nu ştiu" ei nici despre faptul că aliaţii din coaliţia antihitleristă nu urmăreau în război scopuri de-a lichida statalitatea cuiva, inclusiv a României. Iar frazele precum că după 23 august 1944 România a continuat lupta „pentru a se salva ca stat" sunt absurde sub aspect ştiinţific şi demagogice din punct de vedere politic. Într-adevăr, existenţa statului român a fost pusă în mare pericol, dar venea el din partea Germaniei hitleriste şi a politicii antinaţionale a dictaturii antonesciene.

Ce-i drept, conducerea supremă a României conştientiza real acest pericol, fapt confirmat documentar. Astfel, la şedinţa Consiliului de Miniştri din 17 martie 1942, M. Antonescu îşi instruia ocoliţii să jefuiască teritoriile ocupate, „dar fără acte, pentru ca să nu poată ruşii să scoată mâne documente, pe care să le aducă la masa verde". Iar în continuare a declarat: „Şi nu numai ruşii, dar chiar dacă suntem victorioşi, aliaţii noştri, pentru ca să se despăgubească, şi ei ne vor pune la o contribuţie de război"[80]. Deci deja atunci, în primăvara anului 1942, complicii lui I. Antonescu nu numai că nu erau convinşi de victoria Germaniei, ci şi ştiau că sunt „aliaţi" de categoria a treia (de categoria întâi erau japonezii, de categoria a doua – italienii), care puteau fi supuşi, în caz de victorie, la plata contribuţiei de război ca o ţară duşmănoasă şi învinsă.

---

[72] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 45; vezi de asemenea: Государственный секретарь США вспоминает. // Вторая мировая война в воспоминаниях. М., 1990. С. 348.

[73] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 1. С. 634, 635-636, 641.

[74] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. М., 1991. С. 170-172; Советско-английские отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945. Т. 1. С. 513-514; Loghin L. Al doilea război mondial. P. 91.

[75] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 246-247.

[76] Советско-английские отношения. Т. 1. С. 518.

[77] Ibid. С. 183; vezi de asemenea: Нольфо Э.Д. История международных отношений (1918-1999 гг.). Т. 1. М., 2003. С. 434.

[78] Duţu A., Retegan M., Ştefan M. România în Al doilea război mondial. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 7. P. 16; Ciachir N. Istoria relaţiilor internaţionale de la Pacea Westfalică (1648) până în contemporaneitate (1947). P. 320.

[79] Hlihor C. Ocuparea României de către Armata Roşie. Premise, etape, consecinţe. // Revista istorică. Academia Română. 1994, Nr. 9-10. P. 857.

[80] Procesul lui Ion Antonescu. P. 320.

În context, este oportun să ne amintim directiva dată de Hitler conducerii celui de-al treilea Reich în legătură cu satelitul românesc. Apologeţii „prieteniei de nezdruncinat" a celor doi führeri şi ai relaţiilor de colaborare dintre Germania hitleristă şi România lui Antonescu ar trebui s-o cunoască. La şedinţa din 16 iulie 1941, în cercul strâns al apropiaţilor săi, Hitler a declarat: „În prezent relaţiile noastre cu România sunt bune, însă nimeni nu ştie cum pot ele evolua. Trebuie să ţinem seama de asta şi să stabilim hotarele în consecinţă. Nu trebuie să ne lăsăm la cheremul statelor terţe. Raporturile noastre cu România trebuie clădite pornind de la aceste considerente"[81].

Politica autorităţilor române în teritoriul ocupat. Pentru o mai bună înţelegere a problemei, vom aminti că în plan administrativ Moldova şi unele regiuni ocupate ale Ucrainei, aflate sub control românesc, au fost divizate în trei provincii: Basarabia, Bucovina şi Transnistria. „Ţin să vă înştiinţez, a declarat M. Antonescu în cadrul şedinţei Guvernului din 3 iulie 1941 că dl general Antonescu consideră că purificarea naţională, care trebuie îndeplinită în Basarabia, ne impune o perioadă de totală izolare a Basarabiei şi Bucovinei de restul Regatului... Din această pricină, regimul juridic al Basarabiei şi Bucovinei va fi un regim cu totul specific"[82].

Astfel, Republica Moldovenească a fost scindată în două părţi izolate artificial una de alta de-un hotar păzit de grănicerii români[83]. Pe teritoriul ocupat în public a fost interzisă comunicarea în orice limbă în afară de cea română[84]. La 19 august 1941, prin decretul nr.1 al lui Ion Antonescu, teritoriul dintre Nistru şi Bug a trecut în posesiunea administraţiei româneşti cu Alexianu în frunte[85]. Iată ce scrie despre acest călău unul dintre apologeţii fascismului român O. Verenca: „G. Alexianu a reprezentat în chip strălucit virtuţile neamului nostru, cu o putere de muncă neobişnuită, spirit de organizare şi aptitudini deosebite de conducere, generozitate şi bunătate omenească faţă de nevoile populaţiei locale... Din toate măsurile administrative şi economice concepute şi aplicate în teritoriul de dincolo de Nistru, rezultă concepţia şi atitudinea plină de omenie a prof. G. Alexianu în orice împrejurare faţă de populaţia autohtonă"[86]. Probabil, faptul că în teritoriul subordonat lui au fost exterminaţi circa 300 mii de oameni deloc nu-i minimalizează „umanismul şi generozitatea"…

Spre deosebire de Basarabia şi Bucovina de Nord, Transnistria formal nu intra în componenţa statului român. Însă în timpul războiului contra URSS anexarea ei a devenit unul din principalele scopuri ale politicii clicii fasciste în frunte cu I. Antonescu. E drept că în prezent exisă mai mulţi istorici care încearcă să demonstreze contrariul, precum că „statul român nu intenţiona să anexeze Transnistria", scopul acestuia fiind asigurarea „pazei, ordinii şi siguranţei în teritoriul dintre Nistru şi Nipru"[87], „că nu i se poate atribui Mareşalului Antonescu calitatea de «cuceritor», atâta vreme cât i-a lipsit intenţia reală de-a conferi Transnistriei statutul de «cucerire definitivă» la sfârşitul războiului. Documentele... demonstrează, dimpotrivă că organizarea şi administrarea acestui teritoriu au... [avut], în planul conducătorului statului, doar un caracter temporar"[88]. „Din punct de vedere politic, scrie O. Verenca, nimeni nu s-a gândit vreodată la anexarea acestui teritoriu României, Transnistria rămânând doar o regiune vremelnic ocupată"[89]. De fapt, dacă această regiune a „rămas vremelnic ocupată", meritul îi aparţine numai... Armatei Roşii.

Însă, dacă autorii ne trimit la documente, să încercăm să le urmăm sfatul. Iată opinia lui Ion Antonescu din perioada când el era absolut sigur de victoria asupra URSS: „Nu este un secret, a menţionat dictatorul la şedinţa Guvernului din 26 februarie 1942 că eu nu sunt dispus să mai dau din mână ce am luat. Transnistria va deveni o provincie românească, o vom face românească şi vom scoate de acolo pe toţi străinii... Noi trebuie să deschidem spaţiu pentru români, pentru că românii nu se pot hrăni"[90]. Oare cuvintele mareşalului nu sunt o dovadă incontestabilă că unii istorici contemporani încearcă să ne convingă de nişte neadevăruri?

Iar în timpul procesului împotriva lui Ion Antonescu acuzatorul public l-a întrebat pe acuzat, dacă a „dat ordin lui Alexianu să pregătească exploatarea Transnistriei pentru 2 mln de ani", la care Antonescu a răspuns că „se poate să fi dat acest ordin"[91]. Important în acest răspuns al fostului dictator era, desigur, nu faptul că peste „2 mln de ani" nu vor mai exista actualele formaţiuni statale şi chiar specia umană se va schimba atât de

---

[81] Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками. Т. 2. М., 1958. С. 582.
[82] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 260.
[83] Афтенюк С., Елин Д., Коренев А., Левит И. Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. Кишинев, 1970. С. 158; Moraru A. Istoria românilor. P. 367.
[84] Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. Сборник документов и материалов. Т. 2. Кишинев, 1976. С. 82.
[85] Левит И.Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Кишинёв, 1981. С. 171; Verenca O. Administraţia civilă română în Transnistria 1941-1944. Bucureşti, 2000. P. 57; Moraru A. Istoria românilor. P. 368; Dobrinescu V.-Fl., Constantin I. Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial. P. 246.
[86] Verenca O. Administraţia civilă română în Transnistria 1941-1944. Bucureşti, 2000. P. 165-166.
[87] Dobrinescu V.-Fl., Constantin I. Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial. P. 246, 247, 252.
[88] Ibid. P. 252.
[89] Verenca O. Administraţia civilă română în Transnistria 1941-1944. P. 89.
[90] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 568, f. 166.
[91] Procesul lui Ion Antonescu. Bucureşti, 1995. P. 69; vezi de asemenea: Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. Сборник документов и материалов. Т. 2. С. 97-98.

mult în acest răstimp (cu condiţia că până atunci nu se vor găsi „amatori” de-alde Hitler, Antonescu & K^0 care vor mai încerca o dată s-o nimicească în numele „ideilor” lor aberante despre superioritatea sau inferioritatea raselor omeneşti), încât Antonescu va fi în acel moment mai aproape de pitecantropi decât de urmaşii noştri.

Îi iertăm mareşalului necunoaşterea elementară a darvinismului. Important este altceva – el nici pentru o clipă nu se îndoia de necesitatea „românizării Transnistriei”, iar peste un timp s-ar fi găsit „istorici” care ar fi „demonstrat” că acest teritoriu „este pământ românesc strămoşesc” că şi neandertalienii, dacă au trăit pe aici, cunoşteau acest lucru. Probabil că „2 mln de ani” însemnau „în planul conducătorului statului, doar un caracter temporar”. Nu degeaba regele Prusiei Frederic al II-lea, idolul lui Hitler, zicea odată că „dacă vă place o provincie oarecare, luaţi-o, se vor găsi întotdeauna o mulţime de istorici şi jurişti gata de-a demonstra că aveţi asupra acesteia drepturi istorice”.

Iată ce scrie despre planurile anexioniste ale „conducătorului” vizavi de Transnistria istoricul român Fl. Constantiniu: I. Antonescu a vrut „teritoriul dintre Nistru şi Bug – Transnistria de mai târziu – şi a spus-o încă înainte de intrarea României în război şi de discuţia cu Hitler din 12 iunie 1941. Ministrului României la Berlin, Raoul Bossy, Antonescu îi mărturisise, cu o zi înainte că ştia de la generalul Hansen despre iminentul război germano-sovietic şi că, în afară de teritoriile răpite de URSS în iunie 1940, putea «merge cât de departe înspre Răsărit», ceea ce îi va spune şi lui Hitler a doua zi: «...Bugul trebuie să ne fie frontieră, ...pentru a recupera masa românească din fosta republică sovietică moldovenească şi pentru a dobândi marele port al Odesei. Dar, odată curăţit acest spaţiu de jidovi şi ruşi, va începe o acţiune diplomatică pentru recâştigarea Ardealului pierdut». Întrucât frontierele fuseseră puse în mişcare de război, Antonescu şi-a reamintit şi de promisiunile Antantei făcute lui I.C. Brătianu în privinţa întregului Banat. Generalul... a plănuit să aibă până la urmă Banatul sârbesc... Mihai Antonescu, lipsit ca întotdeauna de măsură, ar fi vrut ca România să primească Pocuţia!”[92]. Deci, din cele expuse mai sus devine clar că „mareşalul” intenţiona să anexeze nu numai Transnistria, ci şi alte teritorii neromâneşti.

Dacă vorbim despre motivele şi scopurile adevărate ale clicii militariste româneşti, este oportun să cităm numărul din octombrie 1941 al gazetei „Bucovina”, prima pagină a căruia era dedicată luptelor pentru Odesa: „Bravii ostaşi ai regelui merg în lupte cu deviza înţeleaptă a mareşalului şi conducătorului ţării: «Cine deţine oraşul Odesa, deţine Marea Neagră». Un port sudic, care poate concura după frumuseţe cu Parisul, iar după importanţă cu New York-ul. Englezii ne întreabă la radiou: «Ce căutaţi peste Prut şi la Odesa, acestea sunt pământuri străine!» Replicăm, folosind cuvintele mareşalului nostru: «Căutăm acelaşi lucru pe care îl căutau englezii cucerind coloniile africane. Cu singura deosebire că Anglia este o ţară semibarbară: nu o interesează decât mâncarea şi sclavii»”[93]. Ce ar fi avut de spus oare susţinătorii de la noi ai valorilor europene şi, totodată, admiratorii lui Ion Antonescu?

Evident că pentru atingerea scopurilor de „românizare” a spaţiului bugo-nistrean au fost numiţi funcţionari români, despre care profesorul Morari scrie: „Aceştia erau oameni cărturari, buni organizatori, devotaţi cauzei naţionale, democraţiei şi dreptului civic”[94]. Cu adevărat limba n-are oase. Însă un profesor ar trebui totuşi să-şi poată argumenta afirmaţiile. Ce înseamnă totuşi calificativul „buni organizatori”: că şi-au făcut excelent datoria organizând lagăre de concentrare şi ghetouri pentru sute de mii de oameni paşnici? Pentru asta n-ai nevoie de prea multă carte, copiază ce-au făcut până la tine Stalin sau Hitler, şi toată truda... Şi ce înţelege autorul prin „devotament cauzei naţionale”? De fapt, cum ştie toată lumea, aceasta a însemnat exterminarea oamenilor de altă etnie. Nu ştiu dacă mai face să-l chinuim pe bietul profesor cu întrebări de tipul ce înseamnă „devotament democraţiei şi dreptului civic”, cuvinte spuse despre cei care planificau şi executau genocidul. Mai bine i-am întreba pe domnii „învăţaţi” Morari şi Petrenco cum să înţelegem noi, muritorii de rând, cuvintele idolului lor despre Anglia ca „ţară semibarbară”?

3. Genocidul populaţiei paşnice pe teritoriile moldoveneşti şi ucrainene ocupate de România fascistă

Deciziile politice referitor la „purificarea etnică a neamului românesc”. Exterminarea cetăţenilor paşnici ai Moldovei, fără deosebire de apartenenţa lor naţională se realiza, în cadrul politicii de „românizare şi colonizare”. Cum se menţiona într-un raport oficial al Cabinetului militaro-civil pentru administrarea Basarabiei, Bucovinei şi Transnistriei, „drept sarcină cardinală a politicii guvernului constituie românizarea provinciilor recucerite”[95]. I. Antonescu, la deja menţionata şedinţă de guvern din 26 februarie 1942, spunea: „Interesul ţării şi al meu este ca toţi cei care vor să plece, să-i las să se ducă, pentru că vreau să reconstitui masa curată a neamului românesc şi să scot cu pieptenele des pe toţi străinii din Ţara Românească”[96].

---

92 Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 406.
93 Нам не забыть Вас, ребята! Комсомольско-молодёжное подполье в годы Великой Отечественной войны. М., 1970. С. 120.
94 Moraru A. Istoria românilor. P. 368.
95 ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 566, f. 54; Афтенюк С., Елин Д. и др. Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. С. 158.
96 ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 566, f. 51.

Violenţa şi batjocura, schingiuirile şi asasinările cetăţenilor paşnici au fost atroce[97]. Neobişnuit de monstruos era comportamentul ocupanţilor cu evreii. Venind pe 17 iulie 1941 la Bălţi, I. Antonescu a dat dispoziţie ca cea mai neînsemnată rezistenţă din partea populaţiei să fie pedepsită cu moartea, numele celor împuşcaţi să fie date publicităţii, populaţia Basarabiei să fie supusă unui control, iar cei suspecţi şi cei care critică autorităţile române să fie exterminaţi[98]. În aceeaşi zi el a ordonat să-i „adune" pe toţi evreii în lagăre şi să-i ducă pe malul stâng al Nistrului pentru a-i folosi la munci fără plată[99]. În iulie 1941 numai în Bălţi au fost ucişi 1788 de oameni, iar circa 10–12 mii deportaţi în Transnistria unde au şi murit[100]. Aceste omoruri în masă şi-au găsit şi un nume: „purificare etnică". „Conducătorul" a explicat esenţa acestui proces la şedinţa Comitetului pentru aprovizionare[101].

Încă la 8 iulie 1941, la şedinţa Guvernului român, cea mai apropiată persoană de dictatorul fascist a declarat că el, „profesorul" Mihai Antonescu, pledează pentru migrarea forţată a tuturor evreilor: „Cu riscul de-a nu fi înţeleşi de unii tradiţionalişti care mai pot fi între dvs., eu sunt pentru migraţiunea forţată[г] a întregului element evreiesc din Basarabia şi Bucovina, care trebuie azvârlit peste graniţă". Conform opiniei lui, aceasta era unica cale spre soluţionarea problemei evreieşti. „De asemenea sunt pentru migraţiunea forţată a elementului ucrainean, care nu are ce căuta aici în momentul acesta... Îmi este indiferent dacă în istorie vom trece ca barbari... Dacă e nevoie, să trageţi cu mitraliera"[102]. Acestui „bespredelşcik" i se părea că-i este permis totul: „Nu ştiu peste câte veacuri neamul românesc se va mai întâlni cu libertatea de acţiune totală, cu posibilitatea de purificare etnică... Nu există pentru istoria noastră un moment mai favorabil, mai lung, mai liber, pentru o totală descătuşare etnică, pentru o revizuire naţională şi pentru o purificare a neamului nostru"[103].

„Savantul profesor" nu şi-a expus doar opinia proprie. Aceasta era şi poziţia lui Ion Antonescu, care exprima orientarea strategică a politicii sale interne şi externe. La şedinţa guvernului din 6 octombrie 1941, „conducătorul" sublinia că i-a „exclus pe jidani şi încet, încet, îi scot pe ceilalţi străini... Tendinţa mea este să fac o politică de purificare a rasei româneşti şi nu voi da înapoi în faţa niciunei piedici ca să realizez acest deziderat istoric al neamului nostru. Dacă nu profităm de situaţia care se prezintă azi pe plan internaţional şi european, pentru a purifica neamul românesc, scăpăm ultima ocazie pe care istoria ne-o pune la dispoziţie. Şi eu nu vreau s-o scap, pentru că, dacă aş scăpa-o, desigur că generaţiile viitoare mă vor blama. Pot aduce şi Basarabia înapoi, şi Transilvania, [dar] dacă nu purific neamul românesc, n-am făcut nimic, căci nu frontierele fac tăria unui neam, ci omogenitatea şi puritatea rasei lui. Şi aceasta urmăresc, în primul rând"[104]. Anume „purificarea etnică" şi constituia esenţa soluţionării tuturor problemelor, inclusiv a celei basarabene, în înţelegerea lui Ion Antonescu.

---

[97] Vezi: Обвинительное заключение по делу о зверствах и злодеяниях немецко-румынских захватчиков на территории Молдавской ССР // Советская Молдавия, 7 декабря 1947 г.; ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 21, f. 7, 16, 39; ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 25, f. 10-11 (v), 12, 14, 43, 59, 67-69, 119-121, 150-150 (v), 162-162 (v), 169, 176-176 (v); ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 31, f. 2; AOSPRM, F. 51. Inv. 2. D. 49, f. 76, 128; AOSPRM, F. 3. Inv. 1. D. 718, f. 13, 19, 22; Procesul lui Ion Antonescu. P. 38-39, 41, 42, 43, 44, 45-50, 67, 82, 189, 191, 322, 323, 365, 368-370, 372-390; Arhiva SIS RM. D. 17349; Arhiva SIS RM. D. 020940; Круглов А. И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. Могилев-Подольск, 1997; Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 19-26, 30-33, 71-89, 91-118, 212-281 etc.

[98] ANRM. F. 706. Inv. 1,d. 523, f. 41; ANRM. F. 112. Inv. 1. D. 445, f. 14.

[99] ANRM. F. 112. Inv. 1. D. 445, f. 15; Пилат И. Н. Из истории еврейства Молдовы. Кишинёв, 1990. С. 56; Афтенюк С., Елин Д., Коренев А., Левит И. Молдавская ССР в Великой Отечественной войне. С. 172.

[100] Память бессмертна. Кишинев, 2000. С. 165.

[101] Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. P. 37.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Să nu uităm că naziştii români, familiarizaţi cu practica confraţilor germani, au preluat de la aceştia din urmă şi maniera de-a eufemiza. În documentele hitleriştilor se utilizează un argou eufemistic special. De exemplu, destul de rar era întâlnit cuvântul „lichidare", se vorbea despre un „tratament special". Nu veţi găsi expresia „să fie toţi împuşcaţi", în schimb veţi da de noţiunea savantă „a pacifica" (a potoli, a linişti). Diverse instanţe ale celui de-al treilea Reich au progresat destul în a găsi termeni de cancelarie pentru a ascunde esenţa procesului de lichidare a oamenilor. Doar în documentele strict secrete se utilizau aşa verbe ca „a lichida" sau „a executa". Raportând despre execuţii, comenduirile se exprimau astfel: „au fost strămutaţi" sau „au fost trataţi conform directivelor" un număr oarecare de oameni. Comenduirea germană din or. Tiraspol, executând în perioada 29 septembrie – 3 octombrie 1941 682 de persoane, a scris în raport: „au fost îndeplinite formele pentru 682 de persoane civile" (Vezi: Безыменский Л.А. Разгаданные тайны Третьего рейха: 1933-1941. М., 1981. С. 260).

[102] Procesul Marii Trădări Naţionale. P. 35; Procesul lui Ion Antonescu. P. 42; Expoziţia „50 de ani de la martiriul evreilor din România". P. 29; Martiriul evreilor din România. 1940-1944. Documente şi mărturii. Bucureşti, 1991. P. 141; Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. Сборник документов и материалов. Т. 2. Кишинев, 1976. С. 35; Пилат И. Н. Из истории еврейства Молдовы. Кишинёв, 1990. С. 56; Афтенюк С., Елин Д. и др. Молдавская ССР в Великой Отечественной войне. С. 172; Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. Bucureşti, 1993. P. 108.

[103] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 266-267.

[104] Ibid. P. 326-327; vezi de asemenea P. 328; Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. P. 37.

Politica „mareşalului” era susţinută integral şi de clica conducătoare a României. Astfel, în scrisoarea din 12 decembrie 1942 adresată lui Antonescu, conducătorul Departamentului românizare şi colonizare al României scria că „din punctul de vedere al intereselor naţionale” este necesară în primul rând izgonirea populaţiei ucrainene[105]. Guvernatorul Alexianu avea şi el un plan propriu de colonizare a aşa-zisei „Transnistrii”, constând în „curăţarea” satelor transnistene de „elementele străine” pentru primirea coloniştilor din rândurile combatanţilor[106]. Mihai Antonescu, după cum am văzut mai sus, de asemenea se vedea „salvator al neamului românesc” pe contul exterminării altor popoare.

Acest „umanist” vocifera următoarele reţete „salvatoare”: „Omenia siropoasă, vaporoasă, filosofică, n-are ce căuta aici. Prin urmare, s-a folosit acest moment istoric şi să curăţim pământul românesc şi naţiunea noastră de toate nenorocirile pe care le-au abătut veacurile asupra acestui pământ. Chiar românii care au ajuns să fie rătăciţi şi au intrat în valurile de anarhie, vor fi nimiciţi fără cruţare. Veţi fi fără milă cu ei. Îmi iau răspunderea în mod formal... Şi spun că nu există lege. Deci fără forme, cu libertate completă”[107]. După cum vedem, cel de-al doilea Antonescu era şi el amator de „a trage cu mitraliera”. Ce-i asta dacă nu ură rasială?! Mai ales că acestea n-au fost doar nişte fraze iresponsabile, aruncate din întâmplare de nişte persoane particulare aflate într-un pension pentru handicapaţi. Aceasta a fost temelia politicii statului român între anii 1941 şi 1944 şi a costat sute de mii de vieţi omeneşti.

Obţinerea omogenităţii etnice a ţării – prin „transferul” în afară al minoritarilor şi aducerea în ţară a românilor din ţările vecine – a fost o preocupare permanentă a guvernului român de atunci. Au fost luate măsuri efective în acest sens şi au fost elaborate materiale referitoare la această problemă. Cel mai important a fost proiectul lui Sabin Manuilă, directorul general al Institutului Central de Statistică, redactat sub forma unui memoriu adresat mareşalului Ion Antonescu la 15 octombrie 1941. Memoriul viza toate minorităţile etnice din România. Acestea urmau să facă obiectul unor acorduri de transfer sau de schimb de populaţie între România şi diferite state. Pentru evrei şi romi, care nu aveau un stat al lor, soluţia preconizată era „transferul unilateral”, ceea ce, practic, însemna trimiterea peste graniţă[108]. Teritoriul unde guvernul român putea face acest lucru era Transnistria. Măsurile de deportare a evreilor şi romilor în Transnistria în anii 1941 şi 1942 pot fi privite ca un element al acestei politici de „purificare etnică”. Însă realizarea acestor proiecte inumane a fost precedată de uciderea în masă a populaţiei evreieşti, care a început odată cu ocuparea ţinutului.

Vom mai aduce câteva exemple cum „eliberatorii”... „eliberau”. În prezent, începând cu perioada Tribunalului de la Nürnberg, pentru astfel de „fapte nobile”, numite „epurări etnice”, se pedepseşte ca pentru crime de război şi împotriva umanităţii[109]. Astfel, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri Mihai Antonescu la 2 iulie 1941, într-o consfătuire cu viitorii guvernatori ai Basarabiei, Bucovinei şi Transnistriei, a declarat că aceste provincii „vor fi supuse unui regim cu totul nou de eliberare de toate infiltraţiile străine..., fiindcă ceea ce trebuie să ştiţi că faza întâi a acestei politici şi acestei reorganizări este purificarea acestor provincii. Ele trebuie să fie şi să rămână provincii româneşti... într-o biologie sănătoasă... prin realitatea etnică a populaţiei care locuieşte aceste provincii. Prin urmare, prima fază este o fază de purificare radicală”[110].

Iar ministrul agriculturii, generalul I. Sichitiu, a declarat că „nu există decât un singur remediu ca să scăpăm de ploşniţele acestea, foc până la pământ”[111]. Şi guvernatorii n-au pierdut timpul – pe parcursul unui an au „curăţit” de sute de mii de „lifte” (cum le spunea I. Antonescu minorităţilor naţionale[112]) şi „ploşniţe” teritoriile încredinţate „grijii” lor. Chiar şi “proprietăţile vacante” (devenite „vacante” după exterminarea „ploşniţelor”) trebuiau „completate” numai „după criterii naţionale, după criterii etnice”, a declarat la şedinţa guvernului din 3 iulie M. Antonescu[113].

Începutul exterminării în masă a cetăţenilor sovietici paşnici în teritoriile ocupate. Chiar de la început activitatea autorităţilor de ocupaţie şi a colaboraţioniştilor era îndreptată spre înăbuşirea rezistenţei populaţiei regiunilor acaparate prin violenţă şi teroare. La şedinţa Consiliului de Miniştri din 29 iulie 1941 amiralul Păis a propus: „Să instituim spânzurătoarea. Fiindcă este mai vizibilă şi mai impresionantă decât împuşcarea”. La aceasta M. Antonescu a răspuns: „Vă asigur că m-am gândit la acest lucru”, de parcă la altceva nu se mai putea gândi. „Această măsură este românească şi tradiţională şi vom recurge la ea”, a menţionat vicepremierul[114]. De fapt, ne permitem să nu fim de acord cu opinia “profesorului” şi nu suntem deloc convinşi că aceste metode sunt tradiţional româneşti şi că poporul român a făcut uz permanent de acest mijloc macabru. Această „tradiţie” exista doar în capetele bolnave ale călăilor nazişti, inclusiv ale lui Antonescu & K^0.

---

[105] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 1123, f. 388.
[106] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 564, f. 27.
[107] Procesul lui Ion Antonescu. P. 387.
[108] Achim V. The Romanian Population Exchange Project Elaborated by Sabin Manuilă in October 1941. // Annali dell'Istituto storico italo-germanico in Trento, XXVII, 2001. P. 593-617.
[109] Vezi: Нюрнбергский процесс. Т. 4. М., 1959. С. 655-733; Т.7. М., 1961. С. 307-541.
[110] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 258-259.
[111] Ibid. P. 265.
[112] ANRM. F. 706. Inv. 2. D. 566, f. 54.
[113] Ibid. P. 260.
[114] Procesul lui Ion Antonescu. P. 323.

Imediat după forţarea râului Prut, „eliberatorii” români au început exterminarea tuturor persoanelor nongrata de pe teritoriile „eliberate”[115]. După cum îl informa consulul francez din Galaţi, Gabriel Richard, pe ambasadorul Franţei[г] la Bucureşti, imediat după forţarea Prutului de către „eliberatori”, „populaţia evreiască din unele oraşe basarabene, în special Ismail, a fost masacrată atunci când au venit trupele române. Mi s-a dat să înţeleg că în prezent se desfăşoară în Basarabia o epurare radicală a elementului evreiesc”[116]. Pogromurile s-au declanşat la Chişinău la 19 iulie 1941. În aceeaşi zi, în curtea Institutului Agricol, au fost împuşcaţi circa 400 de oameni, majoritatea evrei de naţionalitate[117]. *Să ne amintim*: „Dacă evreii din Ţara Românească mai trăiesc, trăiesc numai datorită Mareşalului Antonescu!”[118] Culmea cinismului şi a fariseismului! Comentariile sunt de prisos...

Din primele zile ale ocupaţiei Edineţului, soldaţii români împuşcau familii întregi de evrei, atât în case, cât şi în plină stradă. Conform datelor comisiei extraordinare, în total au fost ucişi 1013 persoane[119]. După eliberare, lângă Bălţi, dintr-un mormânt colectiv a fost extrasă o mare cantitate de pietre, care aveau, pe partea ce atinsese rămăşiţele celor omorâţi, pete stacojii-închise. Acest fapt demonstrează că pietrele au servit pentru a ucide jertfele care mai dădeau semne de viaţă. Conform materialelor de anchetă ale Comisiei, toţi cei ucişi erau în exclusivitate evrei[120].

La marginea satului Climăuţi, raionul Otaci, în cinci morminte au fost îngropaţi 540 de oameni, aduşi din raioanele Briceni şi Edineţ. Toţi cei executaţi erau fără de partid şi de naţionalitate evreiască. Conform depoziţiilor martorilor, fapt confirmat şi de expertiza medico-legală, execuţia prin împuşcare a fost însoţită de bătăi şi torturi crunte din partea călăilor fascişti. S-a stabilit că unele dintre cadavre aveau craniile sparte, oase şi coaste rupte[121]. Concomitent din oraşul şi din raionul Otaci au fost mânate în direcţie necunoscută 1263 de persoane[122].

În satul Cazangic, raionul Leova, autorităţile române i-au arestat pe toţi cei 106 evrei – de la mic la mare. Bătăile de joc, umilirile şi execuţiile se desfăşurau după o metodă unanim aprobată şi bine pusă la punct. Trei ticăloşi: locotenentul G. Stânculescu, căpitanul V. Bălănesu şi locotenentul I. Ionescu au ales dintre evreii arestaţi 8 fetiţe… şi le-au violat timp de 2 zile. Apoi toţi evreii au fost escortaţi prin Leova într-o direcţie necunoscută. Bătrânii Marcovici – Iacob de 78 de ani şi Şatca de 73 de ani –, care fuseseră şi ei arestaţi şi care, din cauza bătrâneţii, nu puteau ţine pasul, au fost împuşcaţi pe o câmpie de Ion Ionescu. Niciunul dintre cei ridicaţi din satul Cazangic nu s-a întors vreodată la locul de reşedinţă[123].

În Rezina un detaşament de represalii, cu ajutorul complicilor locali, a mânat într-un grajd vreo 600 de oameni, 350 i-au împuşcat, iar restul i-au ars de vii într-un cuptor pentru var. Osemintele au fost aruncate în Nistru. Femeile frumoase înainte de moarte erau violate de către militarii români[124]. Deja după eliberarea regiunii, în timpul anchetei, unul dintre susţinătorii activi ai naziştilor, un oarecare P.E. Serghienco, mărturisea că populaţia evreiască a oraşului Rezina a fost exterminată din ordinul ofiţerului de jandarmi Popescu. La început, când în oraş au intrat trupele româneşti, evreii erau ucişi în propriile case, pe străzi şi la piaţă. Popescu a ordonat ca evreii care mai rămăseseră în viaţă să fie adunaţi în afara oraşului, la abator, şi acolo să fie ucişi[125].

În total la abator au fost mânaţi aproximativ 500 de persoane[126]. Trei zile a continuat vânarea populaţiei evreieşti, iar în a patra zi au început execuţiile[127]. Erau omorâţi chiar şi sugacii şi adolescenţii. Întâi era împuşcată în spate mama, iar apoi, când aceasta cădea, era omorât şi copilul pe care îl avea în braţe[128]. La mai puţin de-un kilometru de abator, lângă pădure, fusese săpată o groapă de 10 x 5 x 2 metri, lângă care oamenii erau împuşcaţi şi apoi îngropaţi[129]. Cei răniţi erau omorâţi cu puştile[130]. Iată ce a mărturisit la acest capitol susnumitul P. Serghienco: „Când mama omorâtă cădea, iar copilaşul rămânea să zacă lângă pieptul ei, soldaţii români îl înjunghiau cu baioneta, iar unii copii erau împuşcaţi”[131].

---

[115] Vezi în detalii: Nazaria S. Holocaust: file din istorie (pe teritoriul Moldovei şi în regiunile limitrofe ale Ucrainei). Chişinău, 2005.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Franţa sub regimul de la Vichy.
[116] Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. P. 305.
[117] ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 21, f. 123; Фингурт И. Обречённые. Кишинев, 1994. С. 9-10.
[118] Vezi: Antonescu Mareşalul României şi războaiele de reintegrare. Mărturii şi documente. Venezia, 1991. P. 446.
[119] ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 13.
[120] Акт Комиссии гор. Бельцы по расследованию злодеяний, совершённых немецко-румынскими захватчиками // ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 33, AOSPRM, F. 7. Inv. 1. D. 58.
[121] Акт Комиссии Атакского р-на по расследованию злодеяний, совершённых немецко-румынскими захватчиками, от 11 мая 1945 г. // ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 27.
[122] Акт Комиссии Атакского р-на по расследованию злодеяний, совершённых немецко-румынскими захватчиками. // A.O.S.P.R.M., f. 64. Inv. 1. D. 33.
[123] Акт Комиссии Леовского р-на по расследованию злодеяний, совершённых немецко-румынскими оккупантами, от 5 декабря 1944 г. // ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 22.
[124] Arhiva SIS RM. D. 021119, f. 31-32, 37 (v); Пилат И. Н. Из истории еврейства Молдовы. С. 58.
[125] Arhiva SIS RM. D. 021119, f. 52 (v).
[126] Ibid., f. 86, 167, 204.
[127] Ibid., f. 53.
[128] Ibid., f. 53 (v).
[129] Ibid., f. 54.
[130] Ibid.
[131] Ibid., f. 57.

O altă parte a evreilor, aproximativ 100 de oameni, a fost arsă de viu în cuptorul de var[132]. Soldaţii violau fetele de 16–20 de ani, apoi le împingeau în cuptoare. Înainte de execuţie oamenii erau jefuiţi, iar Popescu îşi însuşea cele mai bune lucruri[133]. Dacă e să folosim terminologia „istoricului-umanist” A. Petrenco, putem spune că acest călău era un adevărat eliberator al oamenilor, ...eliberându-i de tot ce le-a mai rămas – de viaţă.

După cum povesteşte Maria Molodeţkaia, care printr-o minune a rămas în viaţă, în primele zile ale ocupaţiei, în iulie 1941, în satul Codreni au intrat trupele româno-germane şi „i-au gonit pe toţi locuitorii satului în pădurea Briceni, unde soldaţii români… au început arestarea activiştilor sovietici… În timpul arestărilor cu toţii eram supuşi umilinţelor, torturilor sălbatice, bătuţi cu patul armelor, spânzuraţi de gât de ramurile copacilor. După aceste torturi inumane ne-au scos la marginea pădurii Briceni, ne-au legat mâinile, ne-au pus într-un rând şi au început să tragă în noi. Eu am fost rănită în picior şi am căzut lângă cei ucişi, iar când execuţia a luat sfârşit am fost lăsaţi acolo, la marginea pădurii, călăii plecând într-o direcţie necunoscută. Peste vreo 6–7 ore după execuţie eu mi-am desfăcut cu dinţii laţurile de la mâini şi am fugit”[134].

Astfel, în baza documentelor şi a amintirilor celor care au avut de suferit în groaznicele luni ale anului 1941, am descris aşa-zisul proces de „purificare etnică” a „neamului românesc” pe teritoriul Republicii Moldoveneşti, aflate sub ocupaţie. Acţiuni similare aveau loc şi în regiunile de frontieră ale Ucrainei care de asemenea au fost „eliberate” de Antonescu. Încă la 6 octombrie, în cadrul şedinţei de Guvern, acest „eliberator” remarca cu mulţumire faptul că „problema evreilor atât în Basarabia, cât şi în Bucovina, va fi soluţionată cu succes în câteva săptămâni. Astfel, dle guvernator de Bucovina, va trebui să Vă pregătiţi pentru o atare măsură”[135]. Şi Antonescu s-a ţinut de cuvânt. La fel şi guvernatorul Bucovinei nu „mânca pâinea degeaba” – călăul s-a „pregătit pentru o atare măsură” cu tot arsenalul.

Conform depoziţiilor martorilor oculari, colonelul Marcel Petala, pretor militar al armatei a 3-a, la începutul lui august 1941 a ordonat execuţia tuturor evreilor din oraşul Cetatea-Albă [Belgorod-Dnestrovsk]. În urma dispoziţiei primului subprefect al regiunii Aurel Bejan, din diferite orăşele şi sate ale regiunii au fost adunaţi aproximativ 12000 evrei, care au fost mai târziu executaţi. Deosebit de cruzi erau căpitanul Alexandru Ochişor, supranumit „Călăul”, şi maiorul Filip Bechi, care se autointitula „Irod al II-lea”, din cauza „slăbiciunii” sale pentru uciderea copiilor sugaci[136].

Toată populaţia evreiască a Basarabiei, rămasă în viaţă după aceste asasinări în masă, era adunată în lagăre de concentrare provizorii. În total, conform datelor autorităţilor româneşti, în aceste lagăre au fost concentraţi circa 80 mii de oameni[137]. Aceştia erau preponderent femei, copii şi bătrâni. Cele mai mari ghetouri se aflau la Vertiujeni – 24 mii de deţinuţi[138], la Secureni – 21 mii, la Edineţ – 13 mii[139] etc. Aici oamenii erau supuşi unor lipsuri şi batjocuri nemaipomenite, fiind chinuiţi cu foametea, ucişi cu sutele şi miile.

La 23 iulie a fost creat ghetoul din Chişinău, în care au fost închişi aproape 12 mii de oameni[140]. Ordinele lui Voiculescu de a-i transfera pe evrei în ghetou au fost îndeplinite într-un mod dezorganizat şi arbitrar. Detaşamente înarmate invadau locuinţele şi-i târau pe oameni în stradă fără niciun fel de avertisment. Mulţi au fost jefuiţi în timpul mutării, iar, după plecarea lor, casele le-au fost prădate[141]. Pe 12 august, colonelul Tudose i-a raportat guvernatorului că a „curăţat oraşul de evrei şi de rămăşiţele de duşmani, dându-i o faţă românească şi, mai ales, creştinească” şi a „organizat ghetoul evreiesc în asemenea condiţii că nu va exista vreun pericol prezent sau viitor din partea acestui element”[142].

După cum a stabilit Comisia orăşenească chişinăueană pentru descoperirea şi anchetarea crimelor săvârşite de fascişti, „regimul creat de autorităţi pentru evreii deţinuţi în ghetouri era orientat spre lichidarea cu orice preţ a acestora din urmă. Soldaţii şi ofiţerii germani şi români jefuiau fără nicio ruşine averea evreilor, violau femeile, fetele şi chiar adolescentele. Din cauza lipsei de apă, înghesuielii îngrozitoare, foametei, bântuiau epidemii de tifos exantematic şi febră tifoidă. La răspândirea acestora contribuia şi lipsa celor mai elementare servicii medico-sanitare în lagăre. În urma tratamentelor inumane din partea barbarilor nemţi şi români faţă de locuitorii de naţionalitate evreiască ai Chişinăului, mortalitatea printre aceştia din urmă era foarte ridicată,

---

[132] Ibid., f. 55, 58 (v).
[133] Ibid., f. 59 (v).
[134] Procesul-verbal al interogatoriului martorului Maria Zelminovna Molodeţkaia // ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 27.
[135] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 326.
[136] Удлер Р. Годы бедствий. С. 306-307.
[137] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 69, f. 48.
[138] ANRM. F. 696. Inv. 1. D. 31, f. 123.
[139] Левит И. Пепел прошлого стучит в наши сердца. Холокост. Кишинёв, 1997. С. 2; Calvarul... Chişinău, 1998. P. 4.
[140] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 69, f. 16; Акт Кишинёвской городской комиссии по установлению и расследованию злодеяний, учинённых немецко-фашистскими захватчиками и их сообщниками, от 12 марта 1945 г. // ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 21; Фингурт И. Обречённые. С. 10.
[141] Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. P. 174.
[142] Ibid. P. 179.

ajungând până la 25–30 de persoane zilnic"[143]. La procesul de la Nürnberg a fost prezentat un document, întocmit în august 1941 în oraşul Berlin, în care se spune că „o importanţă deosebită are soluţionarea problemei evreilor în oraşul Chişinău, unde până la începutul războiului locuiau 60–80 mii de evrei"[144]. Comandantul militar al oraşului, colonelul Tudose, s-a adresat către deţinuţii ghetoului cu cuvintele: „Jidanilor, o să vă păstrăm viaţa, dar cu condiţia că veţi lucra unde va fi nevoie... din ziua de azi – sunteţi robi ai României Mari... Cine se va eschiva de la muncă va fi împuşcat"[145].

Însă teroarea şi represiunile erau îndreptate nu doar împotriva evreilor şi altor minoritari, ci şi împotriva naţiunii majoritare – a moldovenilor[г]. Astfel, după ce au intrat în satul Ciolacu Vechi, raionul Făleşti al RSSM, ocupanţii fascişti au împuşcat, în aceeaşi zi, pe activiştii sovietici locali: P.I. Agnia, G.M. Votricea, I.G. Jarcutschi, P.I. Talabuţa şi pe tânăra de doar 15 ani – A.C. Ciobanu. În satul Ciolacu Nou, V.I. Burdeinăi de 17 ani a fost împuşcat pentru simplul fapt că tatăl său era preşedinte al sovietului sătesc[146]. Cu puţin timp înainte de eliberare, au fost deportaţi în România 191 de persoane din satele Malovata, Marcăuţi şi Oxentea (raionul Susleni, judeţul Orhei)[147]. Locuitoarea oraşului Chişinău U.A. Frunze, fiul căreia a fost ucis de jandarmi, povestea următoarele: „La sfârşitul anului 1942, soldaţii români au împuşcat sub ochii mei, nu departe de cimitirul evreiesc, o rusoaică, care era gravidă în ultimele zile. Înainte de-a fi executată, ea a fost silită să se dezbrace"[148].

Deportarea populaţiei evreieşti din Basarabia şi Bucovina în Transnistria. După cum am văzut mai sus, „eroul naţional" Ion Antonescu s-a „angajat" să „facă din neamul românesc un grup omogen", menţionând la 6 septembrie 1941 în şedinţa guvernului: „Noi avem zeci de mii de jidani, pe care am intenţia să-i arunc în Rusia"[149]. Şi alt exemplu: în şedinţa Consiliului de Miniştri din 6 octombrie al aceluiaşi an „conducătorul" a menţionat că „în ceea ce priveşte pe evrei, am luat măsură să-i scot definitiv şi total din aceste regiuni. Măsura este în curs. Mai am în Basarabia aproximativ 40000 de evrei, care în câteva zile vor fi trecuţi peste Nistru, iar dacă circumstanţele vor permite, vor fi trecuţi dincolo de Ural"[150].

La conferinţa din 11 octombrie 1941 cu prefecţii din ţară el a declarat că „tot ce este străin, încet, încet, trebuie să plece"[151]. Însă către acel moment această „plecare" era deja în toi şi derula nu tocmai „încet". Cu alte cuvinte, era vorba despre deportarea totală a „celor mai străine elemente pentru neamul românesc", a evreilor, în spaţiul bugo-nistrean. „Tot ce este element dubios evreiesc, declară «conducătorul statului», toţi comuniştii evrei, vor trebui să meargă acolo de unde au venit. Îi împing spre Bug şi de acolo vor trece mai departe"[152]. Aşa a început cea mai mare crimă pe care a cunoscut-o vreodată pământul moldovenesc. De la sfârşitul lunii iulie 1941 şi până în primăvara lui 1943, aproximativ 300000 de evrei, acei care supravieţuiseră primul val de omoruri, au fost transportaţi în coloane dintr-un loc în altul, iniţial din Basarabia şi Bucovina în stânga Nistrului, iar apoi de-a lungul şi latul Transnistriei.

Cum îşi informa guvernul la 10 noiembrie 1941 ambasadorul Franţei, „în timp ce în provinciile «eliberate» se organiza deportarea masivă, continuau şi în restul ţării persecuţiile şi reprimările împotriva evreilor... Nu mai încape îndoială că ne aflăm în faţa unui plan sistematic de exterminare... Arestările, internările în lagărele de concentrare se înmulţesc şi există temeri ca măsurile de deportare luate în Basarabia şi Bucovina se vor extinde în toată ţara… Nu mai încape îndoială că ne aflăm în faţa unui plan sistematic de exterminare, conceput cu câtva timp în urmă... Faptele relevă că ordinele veneau de sus de la guvern. Dar ne putem mira, împreună cu mulţi români, de faptul că însuşi Conducătorul putea declara cu alte ocazii că luptă «pentru triumful principii-

---

[143] Акт Кишинёвской городской комиссии по установлению и расследованию злодеяний, учинённых немецко-фашистскими захватчиками и их сообщниками, от 12 марта 1945 г. // ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 21.
[144] Коган А. Красная пена. С. 13.
[145] Фингурт И. Обречённые. С. 10.
[г] Nota redactorului ştiinţific: În prima jumătate a lunii iulie r-nul Leova a fost ocupat de trupele româno-germane. La ordinul comandantului detaşamentului 4 de grăniceri Petru Muntean întreaga populaţie evreiască a or. Leova a fost arestată, iar 55 de bătrâni şi bolnavi – împuşcaţi. Execuţia era dirijată personal de Muntean. La ea au luat parte 30 de soldaţi. A doua zi după exterminarea evreilor, la comanda acestui ofiţer, doi soldaţi – Oncea I.C. şi Petrea D.I. au arestat comsomolista Sârbu Vera şi pe mama ei Sârbu Maria, moldovence de naţionalitate, şi în prezenţa lui Muntean le-au împuşcat într-o râpă la 500 m mai la nord de sat. A fost interzisă înmormântarea celor executaţi. Din dispoziţia căpitanului Bolenesco Victor fuseseră arestaţi 210 evrei şi 10 din ei împuşcaţi pe loc. La ordinul maiorului Marinescu V.G. au fost arestaţi şi împuşcaţi 5 activişti ai sovietului sătesc Tomai – toţi moldoveni. // Акт Комиссии Леовского р-на по расследованию злодеяний, совершённых немецко-румынскими оккупантами, от 7 декабря 1944 г. // ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 22.
[146] ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 17, f. 23 (v).
[147] ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 25, f. 150-150 (v); ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 25, f. 150-150 (v)
[148] ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 21, f. 7.
[149] Ibid., f. 301.
[150] Ibid., f. 326; Procesul lui Ion Antonescu. P. 322; Raport final. Comisia internaţională pentru studierea Holocaustului în România. P. 248.
[151] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 328.
[152] Ibid. P. 329.

lor creştine în lume"[153]. Iar ambasadorul american, încă în luna august a aceluiaşi an, într-o scrisoare adresată secretarului de stat, menţiona că anul 1941 s-a dovedit unul catastrofal pentru evreii români. El constată că, de fapt, „împotriva acestor cruzimi nu a avut loc nicio revoltă sau mişcare populară"[154]. Mai mult ca atât, „atunci când lucrurile nu merg bine, se comit acte sporadice de-o cruzime înfiorătoare. Evreul este întotdeauna ţinta cea mai la îndemână", iar cauza reală a acestor crime era setea de jaf[155].

Deportarea evreilor din Basarabia, Bucovina şi din unele raioane ale Ucrainei a fost realizată în toamna lui 1941[156]. Astfel, la 4 octombrie autorităţile de la Cernăuţi au primit o dispoziţie în care se indica: „În conformitate cu ordinul dlui mareşal Antonescu, toţi evreii din Bucovina să fie trimişi în 10 zile la est de Nistru. Raportaţi până mâine, până la ora 20, de executare"[157]. Însuşi mitropolitul Bucovinei, Titu Simedrea, antisemit recunoscut, a rămas uimit de atrocitatea clicii militariste. Într-o conversaţie cu rabinul-şef al României, A. Şafran, el a declarat că „a fost bulversat de toate câte i-a fost dat să vadă: soldaţii români scoteau afară din case evreii bolnavi, se auzeau strigătele disperate ale copiilor când îi duceau spre punctele de deportare". El s-a adresat către mareşalul Antonescu şi către alţi membri ai Guvernului, şi deportările din Cernăuţi au fost suspendate[158].

Iată cum descrie tragedia acestor oameni ambasadorul Franţei J. Truelle: „În ziua fixată, populaţia evreiască din aceste regiuni a primit ordin de la autorităţile locale să se prezinte la gară, în decurs de 4–6 ore, având alimente pentru câteva zile. În unele oraşe, suma maximă pe care o putea lua fiecare persoană era fixată la 2000 de lei, adică circa 200 de franci. Nu s-a făcut nicio excepţie pentru persoanele în vârstă, bolnavi sau copii. În momentul plecării se vedeau bolnavi purtaţi în spinare de coreligionarii lor; unii evrei, în culmea disperării, s-au sinucis"[159].

În legătură cu „evacuarea" evreilor în Transnistria a fost emis un ordin special, în care se menţiona că deportaţii spre Nistru trebuie îndreptaţi în coloane nu mai numeroase de 1600 de oameni[160], însă la râu trebuie să ajungă cât mai puţini. În legătură cu aceasta, „pe parcursul traseului din timp trebuiesc pregătite gropi mari pentru 100 de oameni şi toţi cei rămaşi de coloană să fie împuşcaţi". Numai locotenenţii Roşca şi Popovici au împuşcat pe drum câte 500-600 de oameni fiecare[161].

După emiterea ordinului ocupanţilor de a-şi părăsi casele, în iulie-august evreii s-au îndreptat posomorâţi spre Nistru, escortaţi de jandarmii români. Cei rămaşi în urmă erau împuşcaţi. Despre aceasta îşi aminteşte preşedintele Asociaţiei foştilor deţinuţi ai lagărelor de concentrare fasciste Ş.A. Roif: „La sfârşitul lui octombrie... era deja destul de frig şi cădea o ploaie de toamnă, neîntreruptă. Cei care nu puteau merge erau împuşcaţi pe drum. Nu departe de Soroca, în pădurea de la Cosăuţi, am făcut primul popas. În poiană am descoperit nişte gropi enorme, una dintre care nu era încă astupată, deoarece nu era plină. Cu puţin timp înainte de sosirea noastră acolo avuseseră loc execuţii în masă. Jandarmii au hotărât să umple groapa cu noi. Acolo am fost împins şi eu. Datorită faptului că noi eram foarte mulţi şi stăteam unul peste altul, amestecaţi cu cadavrele, rafalele de mitralieră nu i-au secerat pe toţi. Astfel m-am salvat şi eu – eram năclăit de sângele altora şi călăii m-au crezut mort"[162].

După cum îşi informa guvernul său ambasadorul francez, aceşti nenorociţi „nu primeau niciun fel de hrană şi, nemaiavând bani, nu puteau cumpăra nimic. Unii ofiţeri constrângeau fetele tinere să se prostitueze pentru o bucată de pâine"[163]. Aceşti oameni mureau cu miile iniţial în lagărele de reexpediere – lângă Mărculeşti (6000 de oameni), lângă Cremenciug (2000), la Vertiujeni (20000 de oameni) etc., apoi în lagărele şi ghetourile Transnistriei[164]. La 7 noiembrie a început deportarea în Transnistria a evreilor din comuna Dorohoi. Au fost deportaţi 9000 de oameni[165]. Din 185 mii de evrei aflaţi în Transnistria de la începutul ocupaţiei şi-au văzut eliberatorii doar 15–20 mii[166].

---

[153] Expoziţia „50 de ani de la martiriul evreilor din România". P. 38, 40, 39; Martiriul evreilor din România. 1940-1944. Documente şi mărturii. Bucureşti, 1991. P. 178.
[154] Măsurile brutale luate în România împotriva evreilor, înainte şi după izbucnirea războiului cu Rusia // Expoziţia „50 de ani de la martiriul evreilor din România". P. 32.
[155] Ibid. P. 33.
[156] Hitchins K. România. 1866-1947. P. 478; Круглов А. И. Уничтожение еврейского населения Украины. С. 27-34.
[157] Procesul lui Ion Antonescu. P. 387.
[158] Шафран А. Сопротивление нацистскому урагану. 1940-1944. Мемуары. Одесса, 2003. С. 30.
[159] Martiriul evreilor din România. Documente şi mărturii. P. 176.
[160] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 69, f. 19, 66.
[161] Ibid., f. 58, 65; Expoziţia „50 de ani de la martiriul evreilor din România". P. 44-45; Calvarul… P. 8; Они защищали и освобождали Молдову. С. 112, 118; Пилат И. Н. Из истории еврейства Молдовы. С. 65.
[162] Nazaria S. Holocaust: file din istorie. P. 270.
[163] Expoziţia „50 de ani de la martiriul evreilor din România". P. 37; Martiriul evreilor din România. Documente şi mărturii. P. 176.
[164] Память бессмертна. С. 167; Мазур А. Страницы истории сорокских евреев. С. 84.
[165] Круглов А. И. Уничтожение еврейского населения Украины. С. 33.
[166] Рошковану Ю. Д. Евреи Бесарабии в лагерях Транснистрии // Менора, 1994, №9-10. С. 16; Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 346.

Au rămas sute de mărturii despre suferinţele năprasnice ale acestor nefericiţi şi prigoniţi în drumul lor spre iad. E imposibil să le povesteşti pe toate câte-au fost, dar totuşi acel puţin pe care-l vom relata mai jos descoperă tabloul deprimant al unui flux continuu de moarte şi batjocură revărsat asupra copiilor nevinovaţi, asupra bătrânilor şi femeilor. Conform declaraţiilor de după război ale unuia dintre martorii oculari ai acelor groaznice evenimente, locuitoarea or. Râbniţa, dna Soloviov, după ocuparea oraşului de către români, au început zilele lungi şi mohorâte şi nopţile zbuciumate. Oraşul părea mort. Pe malul Nistrului, în şanţurile de prin grădini, pe ulicioarele înguste, pe drumurile centrale care legau satele de oraşul Râbniţa – peste tot zăceau trupuri neînsufleţite de femei, copii şi bătrâni evrei. În aer plutea un miros greu de cadavre în descompunere. „Când în Râbniţa au sosit cârmuitorii români ca să «înviorze» viaţa oprită în loc, în grupuri de câţiva oameni prin oraş erau mânaţi evrei din Basarabia. Chinuiţi, osteniţi, flămânzi, unii nu mai puteau rezista, cădeau pe caldarâm şi mureau sub bâtele jandarmilor români îndobitociţi. Îmi aduc aminte de-o fată foarte frumoasă, cu faţa albă ca sculptată în marmură şi cu ochi mari, negri, plini de suferinţă, care avea coloana vertebrală fracturată şi care se stingea tăcut pe marginea drumului. Lângă cadavrul unei alte femei, un copilaş micuţ, clipind speriat din ochişori, se ţinea cu ambele mânuţe de pieptul dezgolit şi însângerat al mamei sale”[167].

„La drept vorbind, în toţi cei trei ani de ocupaţie fascistă, noi, evreii, am fost în drum şi la braţ cu moartea, îşi aminteşte Şaps Roif. Dar nu ştiu de ce anume drumul de la Cosăuţi până la Bug a primit această denumire. Convoiul era foarte mare şi, mergând prin ploaia năprasnică de toamnă, mulţi îşi pierdeau puterile, cădeau în glod şi atunci jandarmii îi împuşcau pe loc. De-a lungul drumului, pe ambele părţi, la o distanţă anumită una de alta, stăteau înşiruite gropile săpate din timp, în care erau aruncate cadavrele... De mii de ori evreii ridicau capul şi implorau cu glas tare cerurile, acolo unde era Dumnezeu, în care am crezut atât de mult...

Ar fi păcat să nu mărturisesc faptul că majoritatea populaţiei atât moldoveneşti, cât şi ucraineşti, ieşind la drumul pe care eram mânaţi, ne compătimeau, ne aruncau pâine şi alte produse. Sunt cunoscute multe cazuri când copiii din coloane au fost salvaţi. Unii îi ascundeau şi pe adulţi. Cu regret, numele celor mai mulţi dintre ei au rămas anonime, dat fiind că aceste fapte bune se făceau în taină, în caz contrar salvatorul era pedepsit cu moartea”[168].

În timpul deplasării coloanelor peste Nistru, conform relatărilor martorilor oculari, românii, spre deosebire de nemţi, care împuşcau pur şi simplu, făceau diverse „surprize” victimelor lor[169]. Pe drum, sub pretextul că-i duc să se odihnească, cei escortaţi erau ademeniţi în carierele de piatră şi, în timp ce santinelele îi ţineau pe oameni în adâncul galeriilor, ceilalţi soldaţi răsturnau pietroaie şi zideau ieşirile. Sfârşindu-şi treaba, convoiul se îndepărta, lăsându-i pe nefericiţi să moară de-o moarte lentă. În alte cazuri era aplicată o altă „tactică de luptă”. Deţinuţilor li se permitea să facă popas. Când aceştia abia se aşezau, răsuna comanda «Alarmă aeriană!» Atunci, asupra oamenilor care nici nu bănuiau ce-i aşteaptă cădea o ploaie de gloanţe care îi nimicea pe toţi. Cadavrele jefuite şi batjocorite erau lăsate pe marginea drumului[170]. Lev Bacal povesteşte că „înainte de a-i trece Nistrul, sub Moghiliov-Podolsk, românii îi percheziţionau pe toţi, scuturau fiece lucruşor, pipăiau fiece centimetru al hainei căutând aur, bijuterii… Prădătorii recurgeau la mişelii, când vedeau în gura cuiva vreo coroană de aur – îl împuşcau pe dată”[171]. Martorii spun că pe drumul parcurs spre locul de execuţie, jandarmii vindeau hainele cu tot cu oameni, cu condiţia că acel cumpărător îşi va lua hainele numai după ce va omorî el însuşi jertfa[172].

Deja la 18 noiembrie 1941 guvernatorul Basarabiei a raportat că în teritoriul subordonat lui „problema evreiască a fost soluţionată”. Avea perfectă „dreptate”, deoarece, conform informaţiei acestuia, „se mai găsesc numai 118 evrei în ghetoul din Chişinău… În curând, vor fi trecuţi peste Nistru şi aceştia”[173]. Identică era situaţia în tot ţinutul. De exemplu, la 6 decembrie 1941 şeful poliţiei din Soroca Gh. Petreanu îl informa pe inspectorul regional de poliţie Chişinău că „din 29 noiembrie a. c., …în cursul acestei săptămâni n-au mai fost trecuţi în Transnistria prin punctul Cosăuţi-Soroca niciun evreu”[174]. Aceasta însemna doar un singur lucru – toţi evreii care până la război au locuit în Soroca şi satele din împrejurimile ei au fost fie exterminaţi, fie deportaţi în Transnistria. Parcă în confirmarea acestei concluzii, acelaşi raport menţiona că „nici în lagărul de la Mărculeşti nu se găseşte niciun evreu internat”[175]. Iar în total în ţinut, în mai 1942, rămăseseră doar 227 de evrei!!![176]

Aceeaşi politică promova şi guvernatorul Bucovinei, generalul Calotescu, împreună cu acolitul său, subcolonelul S. Marinescu. La 14 martie 1942 el raporta Statului Major al armatei române de la Bucureşti că „în Transnistria au fost deportaţi 75 mii de evrei”[177]. La 7 septembrie 1942 Guvernământul Bucovinei a trimis o

---

[167] AOSPRM, F. 3. Inv. 1. D. 718, f. 13.
[168] Nazaria S. Holocaust: file din istorie. P. 271.
[169] Последние свидетели. М., 2002. С. 55.
[170] Коган А. Красная пена. С. 20-21.
[171] Последние свидетели. С. 55.
[172] Коган А. Красная пена. С. 44.
[173] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 10, f. 536.
[174] ANRM. F. 696. Inv. 1. D. 31, f. 227.
[175] Ibid.
[176] Фингурт И. Обречённые. С. 14; Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. P. 113.
[177] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 11, f. 24.

notă telefonică Consiliului de Miniştri, arătând că în total în cursul anilor 1941–1942 au fost evacuaţi la est de Nistru 90.284 evrei. Mai rămâneau „în provincia Bucovina… 19.089 evrei”[178]. O altă persoană sus-pusă, primarul oraşului, Traian Popovici[r], comunica cu o precizie de până la o persoană numărul celor deportaţi din Cernăuţi: „În octombrie-noiembrie au fost deportaţi 28.391 de evrei”[179]. După eliberare s-au întors doar 6 mii…[180]

Crearea reţelei de ghetouri şi lagăre de concentrare în spaţiul dintre Prut şi Bug şi nimicirea în masă a evreilor în anii 1941–1942. În toamna anului 1941 malul stâng al Nistrului a fost acoperit de-o reţea deasă de ghetouri şi lagăre de concentrare[181], în care au fost deportaţi din Basarabia, Bucovina şi unele raioane ale Ucrainei de la 123 până la 150 mii de evrei, pe lângă alte zeci de mii de evrei şi ţigani din Transnistria[182]. După cum se ştie mulţi au fost ucişi în drum spre acest iad. „Regiunea a fost totuşi martoră celor mai mari atrocităţi ale lui Antonescu şi ale aliaţilor săi germani[183]. Conform altor date, pe malul stâng al Nistrului au fost „evacuaţi” 118,5 mii de evrei[184].

La 15 ianuarie 1942 inspectorul de jandarmi din Transnistria informa că în spaţiul dintre Nistru şi Bug au fost exilaţi din Basarabia circa 119 mii de evrei[185]. În ziua de 12 martie 1942 Gh. Alexianu informează Preşedinţia Consiliului de Miniştri că „toţi evreii deportaţi în Transnistria sunt internaţi în lagăre”[186]. Conform calculelor lui I. Levit, în această regiune erau 189 de lagăre[187]. În baza materialelor din arhivă, a amintirilor foştilor deţinuţi ai lagărelor transnistrene rămaşi în viaţă şi a literaturii ştiinţifice, vom încerca să reconstituim tabloul real al tragediei care a avut loc între Bug şi Nistru în anii 1941–1944. În primul rând, trebuie să menţionăm că ghetourile şi lagărele de concentrare create pe acest teritoriu nu erau pur şi simplu nişte locuri de detenţie a evreilor. Ele au devenit în realitate nişte „fabrici” de mortificare a oamenilor pe calea terorii infinite, a foamei, a frigului, a bolilor, a muncii istovitoare.

De asemenea e necesar să ţinem cont de faptul că evreii n-au fost pur şi simplu izolaţi de restul populaţiei, închişi în lagăre şi tocmai după aceea nimiciţi. În realitate, de îndată ce au păşit la est de Nistru, cotropitorii germani şi români au purces la lichidarea populaţiei evreieşti. Astfel, în unul dintre actele Comisiei extraordinare se vorbeşte despre sălbăticiile ocupanţilor din Tiraspol: „Când au intrat ocupanţii româno-germani în or. Tiraspol, populaţia evreiască a fost adunată în clădirea cinematografului de vară. Au scos pe malul Nistrului oamenii pe care îi ţinuseră flămânzi în prealabil şi s-au răfuit cu ei..., iar copiii erau luaţi în baionete şi aruncaţi în Nistru. Conform datelor incomplete, au fost nimiciţi peste 1500 de oameni”[188].

Totuşi, ca să fim „echitabili”, trebuie să accentuăm că nu doar românii înfăptuiau atrocităţi. Mult mai sălbatic se comportau nemţii-colonişti din regiunea Odesa. Aceştia erau adevăraţi asasini şi au nimicit mii de evrei: împuşcau, băteau până la moarte, spânzurau, îngropau de vii, incendiau[189]. În septembrie 1941 numai în Dubăsari[190], după diferite surse, un detaşament german de represalii sub comanda lui Köller, format din 25-28 de membri ai trupelor SS[191], a împuşcat de la 6 până la 18 mii de evrei[192].

Într-o situaţie şi mai groaznică s-au aflat oamenii din colţurile îndepărtate ale regiunii. Numai la sfârşitul lui 1941 în Akmcetka au fost împuşcaţi 14 mii de evrei deportaţi din Odesa, Basarabia şi Bucovina[193]. Despre acest „lagăr al morţii” a povestit L. Suşon: „O, acele cocini pentru porci pe care eu de asemenea nu sunt în sta-

---

[178] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 403.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Om onest şi temerar. A salvat în anii războiului circa 20 de mii de evrei.
[179] Сушон Р. Транснистрия: евреи в аду. С. 58.
[180] Ibid. С. 310; Procesul lui Ion Antonescu. P. 49-50.
[181] Vezi: Афтенюк С., Елин Д., Коренев А., Левит И. Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. С. 169; Москалёва (Векслер) А.М. Дубоссарская трагедия, сентябрь 1941 г. Дубоссары, 1999. С. 4; Елин Д.Д. Партизаны Молдавии. Кишинев, 1974. С. 18.
[182] King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. Chişinău, 2002. P. 94; Москалёва А.М. Дубоссарская трагедия. С. 4; Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 347.
[183] King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. P. 94.
[184] Левит И. Пепел прошлого. С. 8; Calvarul... P. 8.
[185] Фингурт И. Обречённые. С. 15.
[186] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 42 (2), f. 303.
[187] Левит И. Пепел прошлого. С. 3; Они защищали и освобождали Молдову. Пермь, 2001. С. 117; vezi de asemenea: Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 347.
[188] ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 31.
[189] Круглов А. И. Уничтожение еврейского населения Украины. С. 44; Удлер Р. Годы бедствий. С. 90.
[190] Despre tragedia de la Dubăsari vezi: Спецдонесение главному прокурору Красной Армии по делу о зверствах по уничтожению еврейского населения в Дубоссарском р-не МССР // ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 29; AOSPRM, F. 51. Inv. 11. D. 1.
[191] Arhiva SIS RM. D. 23315 (1), f. 107; Arhiva SIS RM d. 020933 (1), f. 18 (v).
[192] Vezi: Arhiva SIS RM. D. 020933 (1), f. 21 (v), 22 (v), 23, 27 (v), 61; Arhiva SIS RM. D. 020933 (2), f. 228-229, 371, 406; Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. Сборник документов и материалов. Т. 2. С. 75-76; Москалёва А.М. Дубоссарская трагедия. С. 4; Calvarul... P. 9; Память бессмертна. С. 164; Они защищали и освобождали Молдову. С. 112.
[193] Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 225; Удлер Р. Годы бедствий. С. 127.

re să le uit! Îmi pare că simt şi până astăzi acea duhoare, acea miasmă dezgustătoare care venea de la ele. Nu reuşise să se evaporeze după ce au stat acolo animalele care mâncau, beau şi-şi făceau nevoile în acelaşi loc. Un miros animalic, de nestârpit şi insuportabil, de la care îţi venea greaţă”[194]. Despre condiţiile în care erau ţinuţi aceşti oameni la Bogdanovka aflăm şi din raportul secret pe care călăul de Isopescu l-a trimis lui Alexianu la 19 noiembrie 1941. „Până însă să sosească transportul de jidani de la Vazovka au fost trimişi din direcţia Odesei vreo 9000 de jidani, aşa că astăzi... sunt 11000 de jidani plasaţi în grajdurile sovhozului, unde nu încăpeau 7000 de porci”[195]. Oamenii trăiau mai rău ca porcii.

În decursul lunii ianuarie – prima jumătate a lui februarie, la Domanevka a fost organizat un adevărat măcel. În baza ordinului prefectului judeţului Golta, locotenent-colonelului M. Isopescu, în ghetoul din Domanevka au fost nimiciţi 18 mii de evrei[196]. De toate aceste crime era responsabil şi Gh. Alexianu, ca fost guvernator al Transnistriei şi de fapt organizatorul masacrelor în rândurile populaţiei paşnice. Însă la judecată, când acuzatorul public l-a întrebat ce măsuri a luat împotriva colonelului Isopescu când acesta „a măcelărit peste 40000 cetăţeni sovietici la Golta”, Alexianu a răspuns: „Contest cele făcute de Isopescu. Isopescu mi-a raportat că germanii i-au executat pe evreii care se găseau acolo”[197]. În acest răspuns întrezărim din nou încercarea de-a se eschiva de responsabilitate, de-a da vina pe alţii, în cazul dat pe germani, şi de-a evita pedeapsa. Anume aşa procedează şi astăzi unii „istorici notorii”, când încearcă să camufleze numărul real al evreilor exterminaţi, iar vina principală pentru genocid s-o arunce asupra ungurilor şi germanilor[198].

Însă, ascultându-l pe Buzatu, să nu uităm de cele spuse de Mihai Antonescu, care, dorind să „cureţe pământul românesc”, îşi asuma „răspunderea”, declarând „că nu există lege”, şi-i îndemna pe naziştii români să „nimicească duşmanii neamului fără cruţare, fără milă, fără forme, cu libertate completă”[199]. Aici fasciştii români nu se deosebeau prin nimic de cei germani. În acest sens, să ne amintim de cuvintele lui Göring, care a declarat următoarele: „Ucideţi, ucideţi şi iar ucideţi! Pentru toate răspund eu!” Şi „bunii români” nu l-au dat de gol pe Führer-ul lor – omorau, omorau şi iar omorau!

Dar şi după 50-60 de ani de la evenimentele amintite mai sunt autori şi adepţi de-ai lor care încearcă să convingă opinia publică de faptul că administraţia românească din Transnistria în frunte cu Alexianu a fost nu pur şi simplu o administraţie exemplară, ci poate cea mai bună din câte au existat până atunci şi după aceea. Drept exemplu de-o astfel de „lucrare documentară” ne serveşte monografia lui Olivian Verenca[200]. „Cuvântul-înainte” al acestei lucrări a fost scris de Şerban Alexianu, care consideră că „într-un răstimp extrem de scurt... în condiţii de război în Transnistria s-a realizat, graţie modului de administraţie românesc, refacerea şi punerea în stare de funcţiune a întregului potenţial uman, tehnic, industrial, cultural, fapt care a stârnit admiraţia şi înţelegerea până şi a sovieticilor... România a ştiut şi a putut administra Transnistria, făcând dovadă calităţilor deosebite de competenţă, pricepere şi omenie a poporului nostru”[201]. Dar cât de „fericită” a fost viaţa locuitorilor din stânga Nistrului sub administraţia „competentă, pricepută şi omenoasă” a „profesorului” Alexianu îşi amintesc „cu admiraţie” cei care au reuşit să supravieţuiască.

În satul Domanevka fasciştii au nimicit 14-18 mii[202], în satul Akmacetka – 14000, în satul Mostovoie – 32600 de evrei, în Peciora – 18000. În perioada decembrie 1941 – ianuarie 1942 românii au împuşcat mai mult de 20000 de evrei în satele Marenevka, Marenburg, Novoselovka, Vladimirovka şi Moldavka[203]. A fost complet exterminată populaţia evreiască din Raşkov, Şpikov, Ladâjin, Liubaşiovka, Ananiev[204]. În capul listei negre, ce cuprinde locurile complet rase de pe faţa pământului, se află Kodâma şi Pesceanka, situate în sudul Podoliei de Est. Ocupanţii i-au alungat pe toţi evreii de aici în satul Domanevka, în partea de jos a Bugului de Sud, şi i-au nimicit împreună cu alte zeci de mii de evrei din Odesa şi Basarabia. În septembrie 1941 poliţaii localnici au ucis cu sălbăticie toţi evreii din Ladâjin. În Borovka jandarmii i-au exterminat pe toţi cei peste 900 de evrei din localitate. În Tomaşpol, după „execuţie” au rămas să zacă în mormântul comun peste 200 de evrei. În Jabokrici de asemenea au fost nimiciţi toţi[205].

[194] Ibid. C. 225.
[195] Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. P. 142.
[196] Procesul lui Ion Antonescu. P. 384; Удлер Р. Годы бедствий. С. 91; I. Levit vorbeşte despre 14 mii de persoane ucise în acest lagăr. // Vezi: Левит И. Пепел прошлого. С. 9
[197] Procesul lui Ion Antonescu. P. 191-192.
[198] Buzatu Gh. România cu şi fără Antonescu. P. 158-159; vezi de asemenea: Stoenescu A.M. Armata, mareşalul şi evreii. Bucureşti, 1998; Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. P. 130.
[199] Procesul lui Ion Antonescu. P. 387.
[200] Verenca O. Administraţia civilă română în Transnistria 1941-1944. Bucureşti, 2000.
[201] Ibid. P. 11, 13.
[202] Procesul lui Ion Antonescu. P. 384; Удлер Р. Годы бедствий. С. 91.
[203] Удлер Р. Годы бедствий. С. 98.
[204] Левит И. Пепел прошлого. С. 9.
[205] Коган А. Красная пена. Бессарабский геноцид. С. 23, 24.

Cu toate acestea, locul cel mai groaznic al regiunii dintre Bug şi Nistru, acolo unde au fost exterminaţi cei mai mulţi oameni nevinovaţi, a fost satul Bogdanovka. Aici au fost împuşcaţi şi arşi de vii 54000 de oameni[206]. La începutul lui decembrie 1941 în satul Bogdanovka a sosit un prefect român, locotenent-colonelul Modest Isopescu. El a ordonat populaţiei băştinaşe să aducă în lagăr pâine coaptă, pe care o vindea deţinuţilor cu mâna lui, însoţit fiind de-un ofiţer român, la preţul de 5 ruble în aur pentru 500 de grame. Monedele de aur şi lucrurile de preţ adunate le-a dus cu el[207].

Exterminarea masivă a evreilor din ghetoul din satul Bogdanovka a început în dimineaţa zilei de 21 decembrie 1941 şi a durat până la 15 februarie 1942[208]. Măcelul a fost organizat şi dus la bun sfârşit de români. În cocini, grajduri şi staule au fost mânaţi vreo 5000 de oameni[209]. La intrări, la ferestre şi cerdace au fost aşezaţi snopi de paie, stropiţi cu gaz lampant şi aprinşi. Grinzile arzânde cădeau peste oamenii încă vii. Strigătele lor îi îngrozeau pe ceilalţi condamnaţi, care erau mânaţi între timp de către jandarmii români şi poliţaii ucraineni spre a fi împuşcaţi într-o pădurice nu departe de lagăr. În grupuri a câte 300–400 de oameni, aceştia erau impuşi să se dezbrace până la piele, să pună deoparte toate lucrurile de preţ şi să se aşeze în genunchi la marginea unei gropi cu adâncimea de 30 de metri. Oamenii erau împuşcaţi direct în cap. Măcelul a continuat în ritmuri alerte la 22 şi 23 decembrie. Pentru a se odihni şi a petrece sărbătorile de Crăciun, ucigaşilor li s-a acordat un răgaz până la 28 decembrie. Între 28 şi 29 decembrie exterminarea în masă a evreilor a fost reluată.

Zilnic, 25–30 de călăi aşezaţi la o distanţă de câţiva metri de grupul alcătuit din 15–20 de oameni despuiaţi şi îngenuncheaţi la marginea prăpăstiei, cu faţa spre aceasta, îşi împuşcau jertfele cu sânge rece. Morţi şi răniţi cădeau la fundul râpei, unde ardea un rug mare din stuf şi lemne. Ucigaşii aruncau copiii de vii în flăcările acestui rug. Grupuri speciale de deţinuţi trebuiau să arunce în foc trupurile care cădeau în râpă. Cadavrele ardeau zile întregi. Dacă cei răniţi, profitând de întuneric, reuşeau să iasă din prăpastie, ei erau prinşi şi împuşcaţi. Ofiţerii nemţi asistau la aceste omoruri şi făceau fotografii[210].

Deţinuţilor din lagăr li s-a ordonat să construiască un baraj de pământ, destinaţia căruia era de-a opri sângele care se scurgea în valuri de pe povârnişurile prăpăstiei în râul Bug. Pentru a şterge urmele acestei grozăvii, la ordinul lui M. Isopescu, pe parcursul a două luni, ianuarie şi februarie 1942, au fost arse neîntrerupt cadavrele oamenilor împuşcaţi. În total au ars 43000 de trupuri[211]. Pretorul raionului Bogdanovka, Gheorghe Bobei, a condus acţiunile de jefuire a zecilor de mii de evrei. El a interzis populaţiei băştinaşe să vândă evreilor produse alimentare, confisca aceste produse, iar apoi oamenii săi le ofereau doar în schimbul aurului sau a bijuteriilor[212].

Există totuşi asemenea „savanţi” care încearcă să demonstreze contrariul, adică faptul că evreii o duceau bine în ghetou că erau chiar fericiţi şi că nu erau săvârşite crime. În context, Ş. Alexianu scrie că „din punct de vedere politic, administrativ, uman sau juridic, nu a fost comisă nicio încălcare în activitatea administraţiei civile din Transnistria... Administraţia civilă românească din Transnistria nu a avut nicio contingenţă cu deportarea evreilor... Transnistria a fost găsită de români în ruine, devastată de furia războiului şi a fost predată la retragere complet refăcută. Mai mult, s-au construit case de locuit, biserici, şosele şi altele. Populaţia a fost găsită înfometată şi a fost lăsată cu existenţa asigurată. Rezultă încă o dată generozitatea poporului român... Noi românii avem graţie profesorului Alexianu cu ce ne mândri, din acest punct de vedere”[213].

În Republica Moldova, cel mai aprig reprezentant al unui asemenea gen de „construcţii ştiinţifice” este dl A. Petrenco. Citând unele documente ale autorităţilor fasciste, el reconstituie conţinutul acestora ca pe un adevăr incontestabil. În ghetou, scrie acest „savant notoriu”, „s-a făcut o piaţă de alimente şi o brutărie, care sunt bine aprovizionate. Cu cele ce se găsesc în ghetou evreii sunt mulţumiţi... În general evreii sunt mulţumiţi de regimul în care se găsesc şi-şi pun speranţa în Conducătorul Statului că le va normaliza situaţia după aceea a evreilor din ţările ocupate de germani”[214]. Lucrurile sunt prezentate astfel, de parcă în ghetouri n-a fost foame, frig, boli, bătaie, batjocură, moarte violentă în masă şi alte grozăvii. Mai mult ca atât, deţinuţii mai nutreau „speranţă în Conducătorul Statului”. Extraordinar, la ce grad de falsificare brutală se poate ajunge! Şi aceasta este teza de doctor habilitat în istorie a domnului Anatol Petrenco... Credem că este unicul caz în întreaga Europă postbelică, când pentru o „operă” de esenţă nazistă cuiva i se oferă titlul ştiinţific de doctor habilitat în istorie...

---

[206] Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 105, 220; Удлер Р. Годы бедствий. С. 96.
[207] Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 218-220.
[208] Procesul lui Ion Antonescu. P. 382-385; Круглов А. И. Уничтожение еврейского населения Украины. С. 39-40; Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 103-104; 218-220; Гунихин В.А. Богдановская трагедия // Рассекретить, опубликовать… Одесса, 1989. С. 131.
[209] Procesul lui Ion Antonescu. P. 383; Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 104; Живыми остались только мы. Свидетельства и документы. Киев, 2000. С. 446-447.
[210] Удлер Р. Годы бедствий. С. 97; Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 104-105, 219-220.
[211] Procesul lui Ion Antonescu. P. 383; Удлер Р. Годы бедствий. С. 98.
[212] Удлер Р. Годы бедствий. С. 126-127.
[213] Verenca O. Administraţia civilă română în Transnistria 1941-1944. P. 14, 15, 17.
[214] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 167.

În continuare „cercetătorul” nostru, desigur „obiectiv şi nepărtinitor”, relatează că în ghetoul din Chişinău, „graţie măsurilor economice şi sanitare situaţia evreilor s-a îmbunătăţit, iar starea de spirit a evreilor este mulţumitoare, având în ghetou piaţă de zarzavat, brutărie, spital şi două restaurante”[215]. Ce-i drept, A. Petrenco nici nu pomeneşte despre situaţia ghetourilor din Transnistria, considerând probabil că acolo lucrurile stăteau şi mai „bine”. Însă poziţia autorului faţă de problema în cauză este absolut clară. Citind toate acestea, apare rezonabila întrebare: ce mai vroiau şi „jidanii” ăştia dacă chiar şi restaurante aveau?! „Savantul” ne mai informează că „evreii din ghetouri şi lagăre, apţi de muncă, erau întrebuinţaţi la diverse munci edilitare. Pentru munca prestată organele ce angajau muncitori evrei erau obligate a le plăti 25 lei pe zi”[216]. Într-adevăr, „jidani obraznici”: bani primeau, lucrul era uşor, ce le mai trebuia?!

Aşadar, studiind şi analizând materialul factologic expus mai sus, ajungem la concluzia certă că administraţia româno-fascistă a lui Antonescu urmărea scopul de-a extermina completamente populaţia evreiască din România şi de pe teritoriile ocupate. În acest scop a fost planificată strămutarea tuturor evreilor din regat în regiunea bugo-nistreană şi nimicirea lor ulterioară. Şi, cu toate că această crimă n-a fost dusă până la capăt, deoarece wermacht-ul suferea înfrângere după înfrângere, şi clica conducătoare românească a înţeles că se apropie inevitabila clipă când va trebui să dea socoteală, majoritatea populaţiei evreieşti din Moldova, din regiunile învecinate ale Ucrainei şi o parte din evreii români au fost ucişi sau au murit din cauza bolilor, a frigului şi a foamei în aşa-zisa Transnistrie. Nu în zadar această regiune a fost supranumită „iadul evreilor”[217]: conform raportului reprezentantului Crucii Roşii elveţiene, Kolb, care a vizitat în decembrie 1943 ghetourile din Transnistria, „populaţia evreiască deportată a avut de suferit pierderi considerabile – 241 mii persoane”[218]. Dar nici această cifră enormă nu este completă.

Cu toate acestea, autorităţile române l-au învinuit pe Kolb de „neobiectivitate”[219]. Ba mai mult, au declarat că evreii din Transnistria s-au adresat cu rugămintea „pe lângă statul român de-a obţine permisiunea de-a fi aduşi în ţara românească, preferând chiar viaţa de lagăr decât a rămâne în Transnistria care este ameninţată cu reocuparea de către bolşevici”. Culmea fariseismului!!! În condiţiile când evreii, şi nu numai ei, aşteptau, numărând zilele, clipa eliberării lor de către Armata Roşie, astfel de afirmaţii pot fi valide doar pentru minţile lui Petrenco, Buzatu & K^{o}.

În continuare, în Nota Preşedinţiei Consiliului de Miniştri vizavi de vizita întreprinsă de Kolb în Transnistria se menţiona că „această dorinţă este doar convingerea pe care au căpătat-o de la coreligionarii lor deportaţi că Statul român duce o politică tolerantă în ceea ce priveşte asigurarea vieţii chiar a evreilor deportaţi şi pe care evreii localnici din Transnistria o preferă”[220]. Este complicat să comentezi aceste lucruri. În opinia noastră, ele sunt scrise pentru naivi. Dar cine ştie, poate domnii nominalizaţi mai sus în operele lor ştiinţifice pe care, sperăm, le vor scrie în viitorul apropiat vor „dezvolta creativ” „tezele” despre „umanismul” „tolerantului” Antonescu.

Şi ultimul exemplu al „umanismului” autorităţilor române din anii războiului pe care ni-l prezintă „cercetătorul” nostru: „În ceea ce priveşte atitudinea Bucureştilor faţă de deportarea evreilor din România aducem în anexe câteva documente (Doc. nr. 23, 24, 25) ce demonstrează convingător că administraţia antonesciană nu s-a supus ordinelor venite de la Berlin şi a luat decizia de-a sista deportările indiferent de situaţia de pe Frontul de est (în octombrie 1942 această situaţie era favorabilă puterilor Axei)”[221]. Dl Petrenco „uită” că încă la 17 august 1942 Preşedinţia Consiliului de Miniştri a elaborat documentul „Cu privire la măsurile care trebuie luate pentru transportarea evreilor în Transnistria”[222]. Mai mult ca atât, oricare speranţă în victoria coaliţiei hitleriste îl făcea imediat pe Antonescu să-şi scoată în vileag intenţiile sale de a-i extermina pe toţi evreii români. Deja în noiembrie 1943, când toţi oamenii realişti şi-au dat seama că fasciştii au pierdut războiul, Antonescu continua să viseze: „Dacă circumstanţele îmi vor ajuta să câştigăm războiul, atunci fiţi siguri că nu este altă soluţie decât deplasarea maselor minoritare printr-o reformă pe care va trebui s-o facem şi prin eliminarea acestor mase minoritare din mijlocul elementului românesc”[223].

Până în ultima clipă a existenţei sale regimul antonescian a rămas pe poziţii xenofobe şi antisemite. Chiar la 26 ianuarie 1944, când „situaţia” „puterilor Axei” nu era chiar într-atât de „favorabilă” cum şi-o închipuia dl Petrenco „în octombrie 1942”, I. Antonescu, în şedinţa Consiliului de Miniştri, nu aprobă repatrierea evreilor deportaţi în Transnistria[224]. Iar la 14 aprilie 1944 el dă dispoziţii ca toţi evreii care s-au întors clandestin din Transnistria să fie predaţi germanilor[225]. De fapt, „tolerantul” „conducător” a procedat foarte „uman”, precum şi scrie Petrenco.

[215] Ibid.
[216] Ibid.
[217] Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду.
[218] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 50, f. 139-140, 159.
[219] Ibid., f. 140.
[220] Ibid., f. 140-141.
[221] Ibid.
[222] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 427.
[223] Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. P. 40.
[224] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 541.
[225] Ibid. P. 550.

Din ce cauză „au fost sistate deportările evreilor din România” vom vedea mai jos, dar una e clar – „umanismul” lui Antonescu n-are cu asta nici în clin, nici în mânecă. Şi încă un lucru e clar mai de mult – Petrenco habar n-are de istorie. În octombrie 1942 situaţia Axei era aproape catastrofală: epuizarea tuturor resurselor economice şi umane, pierderi colosale pe front, înfrângere după înfrângere în Africa de Nord şi în Oceanul Pacific, înnămolirea totală a armatelor hitleriste în ruinele Stalingradului şi în Caucazul de Nord şi incapacitatea de-a schimba această situaţie. Erau de faţă toate simptomele catastrofei ce se apropia.

Pe paginile lucrării date am adus mai multe exemple care au demonstrat adevărata poziţie a dictatorului nazist faţă de minorităţi, dar, de fapt, pe A. Petrenco îl combate însuşi I. Antonescu. Încă până la intrarea României în război el se pregătea de expulzarea „liftelor”[226] din ţară. Astfel, la 6 martie 1941 conducătorul a declarat că „mulţi jidani, care au venit la noi după 1936, trebuie să iasă afară din ţară. Toţi jidanii plecaţi din Germania, Austria şi Polonia s-au oprit aici, în Ţara Românească, în paradisul acesta, şi au început să facă afaceri, escrocherii, intrigi şi agitaţii comuniste. Afară, peste graniţă, fără milă. Să aveţi întâi milă de neamul românesc”[227]. Au trecut doar două zile şi generalul şi-a confirmat intenţiile: „Suntem fără milă. Mă gândesc doar la interesele generale ale neamului românesc, care ne dictează să nu mai fim îngăduitori cum am fost până acum şi datorită cărui fapt suntem azi împestriţaţi cu atâţia străini, care ne-au făcut cel mai mare rău”[228]. Putem trage orice concluzie, însă pe Antonescu numai de umanism nu-l putem bănui. În continuare vom aduce încă multe argumente, dar şi acum e clar că evreii români au fost salvaţi de deportare în Oświęcim numai de victoria Armatei Roşii de la Stalingrad.

Atrocităţile au atins punctul culminant în ajunul eliberării regiunii. Astfel, în 1944 în Chişinău au fost create două lagăre pentru prizonierii de război. În aceste lagăre deţinuţii erau lipsiţi de lucrurile elementare. De exemplu, nu li se acorda ajutor medical, de aceea răniţii şi bolnavii erau condamnaţi şi mureau în condiţii inumane. Cu ceva timp înainte de izgonirea fasciştilor din Chişinău, în încăperile goale ale depozitului de pe strada Pruncul au fost închişi aproape 2 mii de prizonieri de război. Apoi clădirea a fost stropită cu benzină şi incendiată şi toţi cei care se aflau acolo au ars de vii[229].

Este clar că toată responsabilitatea pentru exterminarea oamenilor o poartă atât „conducătorul” statului împreună cu cei din anturajul său, cât şi executorii nemijlociţi ai crimei. Acest lucru rezultă şi din Actul de acuzare al Procesului de la Bucureşti asupra criminalului de război Ion Antonescu: „Ţara trebuie să ştie, să înţeleagă că Isopescu, Calotescu, Marinescu şi Ghineraru etc. sunt făcuţi după chipul şi asemănarea lui Antonescu şi a miniştrilor săi, a căror politică de jaf şi exterminare a evreilor au îndeplinit-o până la ultimele consecinţe... Guvernul de la Bucureşti nu era numai complicele acestor crime, ci era autorul moral şi responsabilul principal”[230].

Consecinţele ocupaţiei naziste pentru populaţia Moldovei şi a regiunilor limitrofe ale Ucrainei. Astfel, încheind prezentul studiu, ajungem la concluzia certă că în anii ocupaţiei Moldovei (1941–1944) naziştii româno-germani au săvârşit crime odioase. Pentru acestea şi alte fapte crunte, după război, au fost condamnaţi la moarte însuşi Ion Antonescu, M. Antonescu, guvernatorul Bucovinei, generalul Calotescu, şeful lagărului din Bogdanovka, colonelul Isopescu, ajutorul acestuia, Malinescu, călăii din Odesa, colonelul Niculescu şi generalul Trestoreanu, generalii Macici, Neacşu etc.[231] De aceea, în lumina faptelor enumerate, adresarea unor politicieni de orientare naţionalistă la începutul anilor ’90 de-a instala la Chişinău monumentul lui Antonescu şi a numi una din străzile centrale ale oraşului în cinstea lui este un sacrilegiu.

Considerăm că în contextul celor expuse, există o necesitate stringentă de-a realiza o „denazificare a creierilor” unei anumite părţi a „intelectualilor” republicii noastre, care „este bolnavă de naţionalism”. În Germania s-au pocăit pentru crimele hitleriştilor, în Rusia au recunoscut drept criminale acţiunile regimului stalinist, în România au declarat guvernarea antonesciană drept criminală, iar în Moldova şi astăzi mai sunt încă mulţi „gânditori” care, considerându-se democraţi şi umanişti şi tinzând să domine spiritual, tind să-i insufle opiniei publice, şi în primul rând tineretului, ideea despre „martirul neamului” şi „eroul naţional” Ion Antonescu, care a fost în realitate un canibal şi un călău fascist.

În context, cunoscutul publicist şi om politic român E. Mezincescu menţionează: „O civilizaţie a jafului, a deportărilor şi asasinatelor organizate, iată la ce visează cei care pledează azi pentru reabilitarea lui Ion Antonescu şi pentru trecerea lui în rândul eroilor şi martirilor neamului! ...Dacă anumita presă şi anumitele foruri civice, care militează pentru reabilitarea şi canonizarea lui Antonescu vor avea, în final, câştig de cauză, succesul acesta va trebui să devină punctul de plecare pentru reabilitarea în bloc a lui Hitler şi Himmler, ...pentru anularea verdictului Tribunalului de la Nürnberg. Pentru parlamentarii români, care împărtăşesc aceste

[226] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 566, f. 54.
[227] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 205.
[228] Ibid. P. 207.
[229] Обвинительное заключение по делу о зверствах и злодеяниях немецко-румынских захватчиков на территории Молдавской ССР. // Советская Молдавия, 7 декабря 1947 г.
[230] Procesul lui Ion Antonescu. P. 39.
[231] Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 84-85.

orientări, ar fi o ocazie unică să-şi facă intrarea în Parlamentul european... cu un proiect în sensul celor de mai sus, ...în pasul triumfal al batalioanelor de asalt naziste şi al legionarilor autohtoni, îmbrăcaţi în odioasele cămăşi verzi ale jafului, dezmăţului şi asasinatului organizat”[232].

Însă trebuie să stabilim totuşi câţi cetăţeni de origine evreiască au exterminat, în anii ocupaţiei fasciste a ţării noastre, „eliberatorii români şi germani”[233]. Dar trebuie să menţionăm de la bun început că e imposibil să dăm o cifră exactă. Naziştii nu alcătuiau listele persoanelor pe care le ucideau. De asemenea fizic e imposibil (ba chiar şi din considerente etice) să determini numărul celor ucişi prin exhumarea lor. De aceea, orice calcule vor fi considerate relative.

Diverşi cercetători au estimat în mod diferit numărul evreilor români, moldoveni şi ucraineni ucişi sub administraţia românească în timpul Holocaustului. Comisia specială, organizată în România în scopul elucidării acestei probleme, a ajuns la concluzia că numărul total al evreilor români, moldoveni şi ucraineni care au pierit pe teritoriile aflate sub administraţia românească a fost între 280000 şi 380000[234].

Conform recensământului din 29 decembrie 1930, în Basarabia trăiau 207 mii de evrei, în Bucovina – 108 mii[235]. În următorii zece ani numărul acestora, evident, a crescut, inclusiv graţie sporului natural. Pe parcursul unui an de Putere sovietică numărul evreilor de pe aceste teritorii a mai crescut şi pe contul celor ce s-au repatriat din Vechiul Regat[236]. După cum scrie profesorul Levit, „conform informaţiilor speciale din perioada sovietică”, numărul lor constituia „149.974 oameni”[237], inclusiv, probabil, pe contul refugiaţilor din Polonia. De asemenea ziarul „Odeskie korni” menţionează în paginile sale cifra de 150000 de evrei repatriaţi din România după 28 iunie 1940[238]. Astfel, către 22 iunie 1941 pe teritoriile care au trecut de la România la URSS trăiau nu mai puţin de 350–360 mii de evrei. Această cifră – 350–400 mii – o confirmă chiar şi A. Petrenco[239].

Numărul evreilor basarabeni mobilizaţi în Armata Roşie şi al celor evacuaţi în spatele frontului sovietic era nu mai mare de 40 de mii[240]. În conformitate cu informaţia lui W. Filderman în adâncul URSS au fost evacuaţi 100000 de evrei[241]. În opinia noastră, autorul exagerează această cifră de 2–2,5 ori, fără însă a aduce vreun argument. În continuare facem din nou referinţă la cercetarea lui I. Levit: „Conform recensământului din 1926, numai în Odesa locuiau 153194 de evrei, iar în Transnistria – în jur de 300000. Cele mai modeste calcule indică faptul că în ajunul războiului erau 350000 de evrei, inclusiv 180000 în Odesa... În perioada ocupaţiei de către armata inamicului, în Transnistria au rămas 185000 de evrei, majoritatea din ei – în Odesa”[242].

După I. Fingurt, „în două luni (iulie-august 1941) de stăpânire germano-română a acestor teritorii au fost exterminaţi sau au murit mai mult de 150 mii de evrei basarabeni şi bucovineni”[243]. În total, conform unor estimări foarte exacte ale lui I. Levit, în Transnistria, Basarabia şi Bucovina au fost exterminaţi de către nazişti aproximativ 330-350 mii de evrei[244]. În calculele noastre suntem tentaţi să acordăm credibilitate concluziilor lui Izeaslav Levit, dar cu următoarea rezervă: acestea sunt cifrele minime ce indică volumul pierderilor concetăţenilor noştri de naţionalitate evreiască. Totalurile date sunt confirmate indirect şi prin cifrele prezentate la Tribunalul de la Bucureşti referitor la numărul evreilor români deportaţi la ordinul lui I. Antonescu, adică, în primul rând, al celor basarabeni şi bucovineni. „În total au fost deportaţi de pe pământul ţării româneşti 315641 de cetăţeni români, dintre care au fost exterminaţi 270641”[245]. În orice caz, în ianuarie 1944, pe teritoriul dintre Bug şi Nistru rămăseseră încă aproximativ 75000 de evrei[246].

Însă să revenim la subiectul ce ţine de numărul total al evreilor ucişi pe teritoriile ocupate ale Moldovei şi Ucrainei, precum şi al celor din România însăşi. Ca o confirmare a cifrei pe care noi am prezentat-o deja referitor la numărul evreilor nimiciţi, I. Levit scrie: „În unul dintre rapoartele semnate de viceministrul afacerilor interne al României, generalul corpului de armată C. Vasiliu, se menţionează că în lagărele din Transnistria au rămas, conform unor surse, 78000, iar conform altor surse – 50.741 de evrei dintre cei deportaţi din Basarabia, Bucovina de Nord şi din unele judeţe ale României. Aceasta înseamnă că în decurs de doi ani de viaţă în lagăre au murit 120-140 mii de evrei. Dintre evreii locuitori ai Transnistriei au supravieţuit aproximativ 15000 de oameni. Adică, în anii dominaţiei fasciste, în Transnistria au pierit mai mult de 300000 de evrei. Iar în total, luându-i în calcul şi pe cei nimiciţi în vara-toamna anului 1941 pe teritoriul Basarabiei şi Bucovinei, numărul

---

[232] Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. Buc.,1993. P. 116, 123.
[233] Vezi: Petrencu A. România şi Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial. P. 56, 57, 58, 60, 64, 84, 95; Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 49, 87, 88, 92, 111, 159, 162, 175 etc.
[234] Raport final. Comisia internaţională pentru studierea Holocaustului în România.
[235] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 73, 90.
[236] Фингурт И. Обречённые. С. 14.
[237] Левит И. Пепел прошлого. С. 4.
[238] Одесские корни. 2004 г., №38. С. 7.
[239] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 62.
[240] Фингурт И. Обречённые. С. 15.
[241] Manuilă S., Filderman W. Populaţia evreiască din România. P. 36.
[242] Левит И. Пепел прошлого. С. 4, 5; vezi de asemenea: Сушон Р. Транснистрия: евреи в аду. С. 92.
[243] Фингурт И. Обречённые. С. 15.
[244] Calvarul... P. 9-10; Они защищали и освобождали Молдову. С. 119.
[245] Procesul lui Ion Antonescu. P. 390.
[246] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 542.

evreilor căzuţi jertfe ale genocidului nazist a constituit 330 – 350 mii de oamenii”[247]. Acceptând în întregime evaluările autorului referitoare la evreii nimiciţi în Transnistria, dar, bazându-ne pe materialele de arhivă şi pe informaţiile prezentate de alţi cercetători, tindem să credem că respectabilul savant se înşeală în privinţa numărului de evrei ucişi de fascişti pe teritoriul Basarabiei şi Bucovinei.

Bazându-se pe cercetările doctorului Kotik şi ale lui L. Kuperstein, cunoscutul specialist în această problemă D. Doron menţionează că în Basarabia au fost nimicite circa 80–90% din toată populaţia evreiască a regiunii[248]. În ansamblu, în întreaga Românie în 1930 trăiau circa 757 mii de evrei[249], iar la data de 20 mai 1942 numărul lor s-a redus la 292 mii[250], adică s-a micşorat cu peste 450 mii! Însă numărul acesta include şi evreii (circa 150 mii) nimiciţi de regimul hortist, prin deportarea acestora în Oświęcim în mai-iunie 1944[251]. E adevărat că, dacă am ţine cont de faptul că spre anul 1940 numărul evreilor s-a mărit datorită emigrării lor din Germania, Austria, Polonia, Ungaria, lucru remarcat la şedinţa Consiliului de Miniştri de însuşi regele Carol şi confirmat peste câteva zile de către ministrul afacerilor externe I. Micescu, atunci numărul celor nimiciţi în anii Holocaustului este considerabil mai mare. Astfel, în februarie 1938, conform statisticii judiciare a Ministerului Justiţiei din România, în ţară locuiau 962 mii de evrei[252]. Adică, posibil că au fost exterminaţi peste 600000 de oameni de naţionalitate evreiască, iar în total cu cei ucişi de alte naţionalităţi – circa 700000 de oameni!

Problema numărului de evrei nimiciţi de autorităţile româneşti fasciste este analizată, în baza diferitelor surse, şi de către Rubin Udler[253]. Conform datelor sale, în Transnistria au fost nimiciţi aproximativ un sfert de milion de evrei[254]. Conform datelor lui A. Şacean, pe teritoriile sus-indicate nemţii şi românii au omorât aproximativ 700000 de oameni. Calculele sale confirmă faptul că până la război în Basarabia trăiau circa 300000 de evrei, iar în Bucovina – 110000. După eliberarea Transnistriei, dintre aceştia au rămas în viaţă vreo 14000 de evrei basarabeni şi vreo 30000 de evrei bucovineni. În Vechiul Regat au fost omorâţi vreo 20000 de evrei. Astfel, numărul total al victimelor se ridică la cifra de 390000. La aceasta A. Şacean mai adaugă 310000 de evrei de baştină din Transnistria[255]. Cifra respectivă pare destul de veridică, deoarece înainte de război în regiunea Odesa trăiau 272000 de evrei, iar în regiunea Viniţa – circa 142000[256]. Cu toate acestea, în opinia noastră, cifra de 700000 este exagerată. În primul rând, din Basarabia au reuşit să se evacueze departe în spatele frontului sau au fost mobilizaţi în Armata Sovietică aproximativ 40000 de evrei. Un anumit număr de evrei, probabil vreo 100000 de oameni, s-au evacuat, desigur, şi din Bucovina, Transnistria şi Odesa, ceea ce înseamnă că numărul maxim al jertfelor genocidului fascist pe aceste teritorii constituie aproximativ 550–600 mii de persoane. La această concluzie ajunge însuşi R. Udler[257].

După asemenea „curăţiri etnice” cutremurătoare, numărul populaţiei evreieşti din ţara noastră s-a redus enorm. Oraşe întregi şi localităţi populate până la război în cea mai mare parte de evrei au rămas pustii. Identică a fost situaţia şi în capitala ţării. În decursul celor trei ani de ocupaţie a Chişinăului, mulţi oameni au părăsit oraşul pentru a scăpa cu viaţă[258], dar şi mai mulţi au murit sau au fost exterminaţi. De aceea, în momentul eliberării, în oraş rămăsese doar a şasea parte din populaţia care trăise acolo până la război[259].

Nazismul a venit pe meleagul nostru pentru a etala chintesenţa răului, a celui mai înfricoşător monstru lăsat în libertate. „Realizarea” de seamă a statului fascist a fost masacrarea zecilor de milioane de oameni întru satisfacerea rasismului fanatic, al cărui imperativ absolut era exterminarea evreilor. Puterea naţional-socialistă din toate ţările coaliţiei hitleriste, cu abilităţile sale de-a organiza masacre pe bază de antisemitism rasist, a fost şi va rămâne un avertisment universal, deoarece ea constituie o pată oribilă în istoria umanităţii.

De aceea noi purtăm răspundere pentru ca adevărul istoric să iasă la suprafaţă şi să fie transmis fiecărui cetăţean astfel, încât astăzi şi în viitor să fie exclusă orice posibilitate de săvârşire a crimelor împotriva umanităţii, de persecutare din considerente rasiste, etnice, politice, de renaştere a unei mişcări fasciste sub orice formă – antisemitism, extremism etc. După cum a spus Karl Jaspers, „faptele pe care oamenii le săvârşesc astăzi devin surse ale acţiunilor lor ulterioare. Nimic, în afară de cea mai clară conştientizare a coşmarului care a avut loc, nu ne va ajuta să-l evităm pe viitor. Ceea ce s-a întâmplat a fost ca un avertisment. Să uităm aceasta e un păcat. Trebuie mereu să ţinem cont de acest lucru. Aceasta s-a putut întâmpla şi e posibil să se mai repete. Numai prin conştientizare îl vom putea evita”[260].

---

[247] Левит И. Пепел прошлого. С. 9; vezi de asemenea: Сушон Р. Транснистрия: евреи в аду. С. 346, 347.
[248] Дорон Д. Кишинёвское гетто – последний погром. С. 101.
[249] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. XVIII, 70, 79.
[250] Ibid. P. XVIII; Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. P. 108.
[251] Шафран А. Сопротивление нацистскому урагану. С. 72.
[252] Холокост в «Истории румын» // Коммунист, 5 декабря 2003. С. 13.
[253] Удлер Р. Годы бедствий. С. 186-200.
[254] Ibid. С. 191, 193, 194.
[255] Ibid. С. 195.
[256] Круглов А. И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. С. 7.
[257] Удлер Р. Годы бедствий. С. 194.
[258] ANRM. F. 1026. Inv. 2. D. 9, f. 54.
[259] AOSPRM, F. 51. Inv. 2. D. 49, f. 76, 128.
[260] Jaspers K. The Origin and Goal of History. New Haven, Yale University Press, 1953. P. 149.

4. Personalitatea lui Ion Antonescu şi caracterul dictaturii lui. Interpretările exterminării populaţiei paşnice în literatura istorică naţionalistă

Eroul neamului românesc „calomniat" de „jidani şi comunişti". Unii autori încearcă să-l prezinte pe Ion Antonescu drept „erou şi martir al neamului"[261]. De exemplu, I. Constantin îl numeşte „mareşal dezrobitor"[262], S. Duicu îl consideră „patriot fără prihană"[263], iar Gh. Buzatu este convins că „mareşalul Antonescu rămâne în istoria României un erou ale cărui realizări au fost salvatoare pentru poporul român cu mai multe prilejuri"[264]. Probabil că prin „mai multe realizări" Gh. Buzatu subînţelege catastrofa României din anii celui de-Al doilea război mondial: moartea a 600000 de soldaţi români pe front, exterminarea a circa 500 mii de evrei care au locuit până în 1940 pe teritoriul României, situaţia economică şi politică umilitoare în care s-a pomenit ţara după sfârşitul războiului. Despre crimele hitleriştilor şi sateliţilor lor români pe paginile lucrărilor nominalizate nu găseşti niciun cuvânt. Niciun cuvânt de acuzare nu întâlnim nici la adresa alianţei criminale a dictatorilor fascişti Hitler şi Antonescu.

Mai mult ca atât, totul este negat: „Acuzaţia că Ion Antonescu era antisemit nu se confirmă în niciun fel", încearcă să ne convingă un istoric „iubitor de adevăr"[265]. Acest „patriot" demonstrează că în teritoriile controlate de români n-au avut loc exterminări în masă ale evreilor, că acestea erau săvârşite doar de nemţi. Şi dacă în spaţiul bugo-nistrean condus de autorităţile româneşti au murit evrei, de vină e războiul[266]. Evreii deportaţi în Transnistria „au fost puşi astfel la adăpost de agresiuni... Acest concurs nefericit de împrejurări, confirmă I. Nistor, a făcut ca părerea generală, convenţională, nefericită şi acceptată ca atare, să susţină timp de 50 de ani că Antonescu i-a deportat pe evreii din Basarabia şi Bucovina în Transnistria, cu intenţia expresă de a-i extermina. Această interpretare este lipsită de orice temei faptic, fiind contrazisă de întreaga gamă a documentelor existente"[267].

„În realitate, afirmă O. Verenca, ţara noastră, prin conducătorii ei, a fost unica ţară aliată Germaniei naziste care nu i-a predat pe evrei lui Hitler în vederea aplicării soluţiei finale... Nimeni nu a putut să prezinte măcar o probă că în România a existat un ordin deliberat privind omorârea evreilor sau predarea lor naziştilor spre a fi supus soluţiei finale... Mai mult, cu ştirea lui Antonescu, România devenise în anii războiului o oază de salvare a mii de refugiaţi unguri, germani, cehi, francezi, slovaci ş.a., hărţuiţi de fiara germană"[268]. Despre justeţea acestor teze încearcă să convingă cititorul şi Larry L. Watts. El îl declară pe Antonescu apărător şi salvator al evreilor şi, de facto, justifică cele întâmplate în Transnistria prin necesitatea „siguranţei frontului" şi prin necesitatea de-a păstra încrederea nemţilor. Altfel, susţine acest istoric, Hitler ar fi ocupat România şi i-ar fi nimicit pe toţi evreii cum s-a întâmplat în Ungaria. Astfel, reieşind din logica autorului, transportându-i pe evrei în Transnistria, Antonescu i-a salvat[269].

În primul rând, dacă este vorba de „siguranţa frontului", nu-i nevoie de exterminat oamenii: femeile, copiii şi bătrânii evrei strămutaţi în Transnistria nu erau nici soldaţi, nici diversionişti şi nu prezentau nicio ameninţare la adresa armatei sau a comunicaţiilor. În plus, ei erau dezarmaţi şi se aflau în lagăre de concentrare, fiind bine păziţi. Cum ameninţau aceşti nenorociţi frontul aflat la sute de kilometri la est de ei? E o taină. Cât priveşte teza despre pericolul nimicirii acestor oameni de către nemţi – este de asemenea totalmente falsă: în acele ţări aliate Germaniei în care autorităţile au refuzat categoric să execute ordinele lui Hitler de exterminare a evreilor (Bulgaria, Finlanda, Italia până la ocuparea ei de nazişti şi chiar Danemarca ocupată), toţi aceştia au rămas în viaţă. Este total nefondată şi comparaţia cu Ungaria. Wehrmacht-ul a ocupat în martie 1944 această ţară nu din cauza că Horthy a refuzat să-i extermine pe evrei, ci pentru că Hitler a aflat că ungurii vor să încheie pace separată cu occidentalii şi să iasă din război.

Citind astfel de „lucrări" care pledează pentru „clarificări în lumina adevărului istoric" se face impresia că anume autorii lor sunt „lipsiţi de orice temei" intelectual şi moral. Ei încearcă să convingă cititorul că Antonescu a fost judecat nu pentru crimele comise, ci pentru faptul că „*îndrăznise* să angajeze un război împotriva URSS, iar aceasta nu i se putea ierta pe atunci"[270]. Însă despre ce fel de competenţă şi obiectivitate

---

[261] Lupan N. Mareşalul Ion Antonescu, soldat martir, Bucureşti, 1991; Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 239-332; Duicu S. Ion Antonescu şi „Garda de Fier". Vol. 1. P. 87; Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial; Nistor I.S. Românii în Al doilea război mondial. P. 189-240; Botoran C. 1940-1944. Holocaustul evreilor din România?! // Revista de Istorie Militară, Bucureşti. Vol. IV (10), nr. 20-22, 1991; Dobrinescu V.-Fl., Nicolăiescu Gh. Plata şi răsplata istoriei. Ion Antonescu, militar şi diplomat. 1914-1944. Iaşi, 1995; Verenca O. Administraţia civilă română în Transnistria 1941-1944. P. 14, 337 etc.

[262] Constantin I. România, Marile puteri şi problema Basarabiei. Bucureşti, 1995. P. 142.

[263] Duicu S. Ion Antonescu şi „Garda de Fier". Vol. 1. Târgu-Mureş, 1991. P. 87; Goma P. Săptămâna Roşie. P. 79.

[264] Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX. P. 425.

[265] Nistor I.S. Românii în Al doilea război mondial. P. 217.

[266] Ibid. P. 218, 219, 220, 223.

[267] Ibid. P. 220.

[268] Verenca O. Administraţia civilă română în Transnistria 1941-1944. P. 175, 187.

[269] Watts L.L. O Casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă. P. 392-397, 408, 414-424.

[270] Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX. P. 426.

se poate vorbi în acest caz, dacă autorul afirmă în cel mai serios mod că „în vara anului 1944 rezistenţa armatei române pe aliniamentul Focşani-Nămoloasa-Brăila [îl] indispunea pe Stalin în aşa măsură, încât era dispus să contramandeze ofensiva fronturilor 2 şi 3 ucrainene în Moldova în caz de rezistenţă!”[271].

Un alt, şi mai mare „luptător cu falsurile”, „argumentează” că „Mareşalul şi principalii săi colaboratori au fost învinuiţi de crime pe care nu le-au comis”[272]. Ce-i asta, dacă nu o negare a adevărului şi o încercare de reabilitare făţişă a nazismului român? Cu toate acestea, cu titlu de excepţie, în unele cazuri se recunoaşte responsabilitatea românilor pentru exterminarea evreilor. Astfel, istoricul Anton Morari menţionează că „unităţile armatei germane şi cele ale legionarilor din armata română au cauzat multe suferinţe populaţiei evreieşti din Basarabia”[273]. Vedem totuşi că vina principală pentru crimele săvârşite în spaţiul dintre Prut şi Nistru o poartă, în primul rând, „unităţile armatei germane” şi nu ale celei române. În lucrarea sa autorul face multiple trimiteri la arhive şi este „straniu” faptul că a ajuns la această concluzie. Şi încă un moment: „unităţi de legionari” în armata română nu existau. Aceste unităţi puteau fi, şi erau, numai ale armatei române regulate.

O poziţie identică, adică de recunoaştere parţială a exterminării evreilor de către administraţia Antonescu cu scop de-a nega principalul – fenomenul Holocaustului în teritoriile ocupate de români – şi-a ales şi un alt istoric moldovean Ion Ţurcanu. El încearcă să prezinte acest fenomen drept o invenţie evreiască. Iată cum vede el acele evenimente tragice: „Literatura istorică contemporană se arată preocupată şi de participarea României la realizarea «soluţiei finale». Cazurile de masacrare a evreilor în România nu pot fi negate, dar acestea nu au cum demonstra că ar fi vorba de-o prioritate a statului român, cum susţin unii autori, în special evrei. Insistenţa cu exces de zel asupra acestui subiect se observă mai ales acolo unde suflul sionist se stăpâneşte mai greu. Astfel P. Johnson susţine fără niciun temei că faţă de evrei, guvernul român ar fi fost mai ostil chiar şi decât Hitler, că în Basarabia ar fi fost nimiciţi 200 mii de evrei, cifră evident fantezistă, întrucât se referă de fapt la numărul total al evreilor care se aflau în ţinut în 1940/41; or, la 22 iunie 1941 şi în următoarele câteva zile numărul acestora s-a redus foarte mult în urma retragerii lor în interiorul URSS. Acelaşi autor susţine că în Transnistria românii ar fi omorât aproape 139 mii de evrei...

Există de mai multă vreme o dispută, de regulă, între evrei şi neevrei, asupra acestei chestiuni. Pentru [unii], *shoah-ul*, adică masacrarea evreilor este mai mult decât genocidul altor popoare, aşa încât unii autori evrei mai exaltaţi (cum ar fi Elie Wiesel) merg până într-acolo, încât să susţină că, în cazul evreilor, «holocaustul transcende istoria»...

De ce s-a produs această înşelătoare substituire de esenţe? Răspunde foarte clar profesorul de la Universitatea din Pittsburg (SUA), R.P. Newman: «din cauza politizării efective a holocaustului de către evreii americani», care vizează însă altceva decât patimile din trecut ale evreilor şi anume caută un sprijin pentru politica actuală agresivă a Israelului. Exaltarea în durere sau revoltă în niciun caz nu poate fi sfetnic la scrierea istoriei, pentru că un astfel de sfetnic îi îndeamnă pe autorii evrei să-şi exprime convingerea că numai evreii au trecut prin holocaust şi că jertfele şi persecuţiile celorlalte popoare... ar fi nesemnificative în raport cu acelea ale evreilor”[274].

Esenţa dictaturii lui I. Antonescu. Trezeşte discuţii şi problema despre caracterul regimului antonescian şi dacă guvernul Antonescu avea posibilitate să ia de sine stătător decizia de-a participa la război şi ce l-a determinat să ia parte la „soluţionarea problemei evreieşti”? Ca să nu abordăm subiectul tendenţios, în calitate de argument vom aduce comentariul unui apologet al dictatorului fascist, al colonelului Magherescu[275]. Acesta recunoaşte că iniţial Hitler i-a rezervat României un rol de piaţă de desfacere a armamentului german şi producător de materie primă pentru necesităţile industriei de război germane. El, Führer-ul, „nu-i solicită lui Antonescu în niciun caz sprijinul”, ci „aşteaptă doar de la România, ca ea, în propriul ei interes, să facă totul pentru a înlesni realizarea acestei lupte”. Însă Antonescu „respinge hotărât acest rol pasiv”, declarând: „Doresc să iau parte la război din prima lui clipă... România niciodată nu-i va ierta generalului Antonescu dacă el va ordona armatei române comanda «pe loc repaus!» atunci când forţele germane se vor porni contra ruşilor”[276] şi şi-a exprimat dorinţa ca armata română să ia parte activă, din primele zile, la campanie.

După cum am menţionat mai sus unii istorici neagă cu desăvârşire caracterul fascist al guvernării antonesciene[277]. Astfel, „profesorul” Gh. Buzatu se întreabă retoric: „astăzi, de exemplu, cine mai poate afirma, după apariţia a numeroase monografii şi tomuri de documente că Mareşalul Antonescu ar fi fost fascist ori că ar fi

---

[271] Ibid. P. 427.

[272] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 49.

[273] Moraru A. Istoria Românilor. Basarabia şi Transnistria. P. 365-366.

[274] Ţurcanu I. Istoria relaţiilor internaţionale. P. 173-174.

[275] Magherescu Gh. Adevărul despre Mareşalul Antonescu. În 3 volume. Bucureşti, 1991.

[276] Ткач Е. Антииудаизм, или пещерный мир. С. 101; Constantiniu Fl., Schipor I. Trecerea Nistrului. P. 63; Rotaru J., Burcin O., Zodian V. Mareşalul Ion Antonescu: am făcut „războiul sfânt” împotriva bolşevismului. Campania anului 1941. Oradea, 1994. P. 46.

[277] România în anii celui de-Al doilea război mondial. Vol. 1. P. 314; Paleologu Al. Antonescu nu era un dictator de tip fascist // Viaţa şi moartea lui Ion Antonescu. P. 21; Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 395; Petrencu A. România şi Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial. P. 31; Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 394; Watts L.L. O Casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă. P. 314-321; Vasilos V. Istoria românilor. Chişinău, 2003. P. 368; Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX. P. 422.

«împins» România fără niciun motiv în «războiul criminal» contra URSS la 22 iunie 1941... Deopotrivă, cine mai poate lua în serios «argumente» de genul că Antonescu s-ar fi aliat cu Hitler din raţiuni rasiste ori în scopul extinderii holocaustului nazist şi pe teritoriul naţional?"[278].

Domnule ex-senator al României, astfel gândesc numai persoanele cu convingeri de peşteră din epoca când oamenii se mâncau unii pe alţii. Oare şi Dumneata ai asemenea convingeri?... De nu aveţi încredere în noi, ascultaţi-l pe „marele conducător": „Problema rusească o vom rezolva pe plan internaţional când se vor rezolva problemele Europei centrale şi răsăritene dintre Rusia şi celelalte state ale Europei", declară Antonescu într-o şedinţă a Consiliului de Miniştri, la 9 noiembrie 1940[279].

Anterior, în paginile lucrărilor noastre am adus nenumărate exemple ale convingerilor rasiste ale lui Ion Antonescu[280]. Astfel, legislaţia antisemită, promulgată în anii dictaturii lui Antonescu prin decretele sale şi prin legile-decrete ale regelui este impregnată de cel mai primitiv rasism, îndreptat împotriva poporului evreu. Politica antisemită promovată în anii războiului de clica conducătoare românească nu a fost o chestiune de conjunctură sau o urmare a presiunii din partea führerului dement, după cum încearcă să ne demonstreze unii istorici moldoveni[281]. Ea reflecta conţinutul intern al regimului şi corespundea întru totul universului ideatic al lui Antonescu însuşi.

De altfel, mareşalul I. Antonescu nu o dată a accentuat că educaţia patriotică impune insuflarea sentimentului de ură faţă de „duşmani". În acest sens, la 8 aprilie 1941 la şedinţa Consiliului de Miniştri el mărturisea: „Aşa am crescut eu, cu ură împotriva turcilor, jidanilor şi ungurilor. Sentimentul acesta de ură împotriva duşmanilor patriei trebuie împins la ultima extremă"[282]. În context, cu tot temeiul putem constata că dl A. Petrenco & K° sunt nişte ucenici foarte capabili ai „marelui conducător"...

Având în calitate de model statul etnocrat totalitar, führerul român privea multinaţionalitatea ca o ameninţare la adresa poporului său. În context, el considera stabilirea evreilor pe pământurile româneşti o invazie cu urmări catastrofale pentru români, acuzând evreii de „iudizarea" României, de frânarea dezvoltării capitalului naţional, de ruinarea clasei de mijloc, de exploatarea ţăranului şi de conservarea stării lui retrograde. Cu alte cuvinte, ca şi Hitler în cazul Germaniei, Antonescu îi acuza pe evrei de toate relele. El sataniza şi demoniza poporul evreu şi folosea în adresa acestuia expresii şi cuvinte din dicţionarele de zoologie şi parazitologie, cultivând xenofobia şi ura fanatică.

Conţinutul ideologic al antisemitismului „à la Antonescu" se baza şi pe stereotipul creat de Hitler în lucrarea „Main Kampf" referitor la „inferioritatea rasei evreieşti", la pericolul evreo-comunismului şi supremaţia totală a iudeo-masoneriei. El era împilat de cel mai primitiv rasism, împrumutat de la nazismul german şi cultivat pe tărâm românesc. Nenumăratele insinuări ale „conducătorului" la adresa „naturii demonice a evreimii, duşmanul principal al poporului român, care îi suge tot sângele" trebuiau să justifice ulterioarele crime odioase de lichidare a tuturor evreilor români. Iar Antonescu trebuia să apară în faţa istoriei nu ca un asasin-maniac nebun, ci ca un „eliberator" al naţiunii române de „flagelul iudaic".

Noi deja am arătat că führerul român nu o dată sublinia apropierea sa de Hitler. Anume această comunitate politică şi de idei a devenit temelia pentru politica externă comună şi colaborarea militară dintre România şi Germania hitleristă, fapt pe care Antonescu nu l-a ascuns niciodată: „Când deci există atâtea puncte de contact între România legionară şi Italia şi Germania, care îndrumă politica Axei, nu poate surprinde pe nimeni colaborarea militară"[283]. La 18 septembrie 1940 I. Antonescu a declarat: „Noi ne-am aşezat pe Axa Roma-Berlin[r]: mergem sută la sută şi cu cea mai mare cinste în această direcţie; nu ne uităm nici în dreapta, nici în stânga... Deci punctul luat de reazem este Axa în afară, iar înăuntru statul naţional-legionar"[284]. La 23 noiembrie 1940 personal I. Antonescu a semnat actul prin care România a aderat la Pactul Tripartit[285]. Această comunitate a constituit cauza principală pentru exterminarea evreilor în anii celui de-Al doilea război mondial pe teritoriile ocupate de fasciştii germani şi români. În acest sens, în raportul final al Comisiei internaţionale pentru studierea Holocaustului în România se menţionează: „Antonescu a adoptat obiectivele ideologiei fasciste româneşti mai curând decât să se inspire din principiile naţional-socialismului german"[286].

---

[278] Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX. P. 422.
[279] Procesul Marii Trădări Naţionale. P. 14.
[280] Vezi: Nazaria S. Holocaust: file din istorie; Назария С. Холокост: страницы истории; Назария С. Ответственность Румынского фашистского государства за Холокост на оккупированных территориях Молдовы и Украины в 1941-1944 гг. // История Холокоста в Одесском регионе. Сборник статей и документов; vezi de asemenea: Benjamin L. Bazele doctrinare ale antisemitismului antonescian. // Dosarele istoriei. 2002, Nr. 6.
[281] Şişcanu I. Istoria românilor. Epoca contemporană. P. 83, 86.
[282] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 1. P. XXXVI.
[283] Ibid. P. 313.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Expresia „axa Berlin – Roma" a intrat în circulaţie după perfectarea oficială, în toamna anului 1936, a pactului dintre Germania hitleristă şi Italia fascistă. Peste un an a aderat la acest pact şi Japonia, constituindu-se astfel „axa Berlin – Roma – Tokyo" sau aşa-numitul Pact Tripartit.
[284] Ibid.; Duicu S. Ion Antonescu şi „Garda de Fier". Vol. 1. P. 76.
[285] Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX. P. 404.
[286] Raport final. Comisia internaţională pentru studierea Holocaustului în România. P. 114.

Însă aceasta deloc nu înseamnă nici cea mai mică comunitate dintre poporul român, pe de-o parte, şi politica dusă de Hitler şi satelitul lui fidel Antonescu, pe de alta. Astfel, în nota informativă din 24 aprilie 1941 a Secţiei a II-a a Marelui Stat Major se relata că „germanii sunt mulţumiţi de conducerea administrativă a generalului Antonescu, dar nu sunt mulţumiţi de faptul că 90 din totalul românilor sunt antigermani". Acelaşi lucru îl comunică în amintirile sale şi un diplomat iugoslav: regimul antonescian angajase ţara în sistemul „axei", în schimb „marea majoritate a românilor era ostilă germanilor" şi dorea „eşecul total" al reichului nazist şi al sateliţilor săi în războiul mondial[287].

Ideologia nazismului considera xenofobia şi antisemitismul drept trăsăturile de bază ale patriotismului şi în lumina aceasta despre evrei se putea spune orice, fără a aduce probe. Astfel, în înţelegerea dictatorului, era de la sine înţeles că în timp ce industriaşul român avea relaţii excelente cu angajaţii întreprinderii sale, evreul era un exploatator nemilos, în timp ce comerciantul român era onest şi de treabă, evreul era un speculant-vampir, în timp ce studentul român muncea din greu pentru a obţine diploma, evreul o făcea prin şiretlicuri. În ordinul lui Antonescu din 4 iulie 1941 se menţiona că „neamul evreiesc a supt, a sărăcit, a speculat şi a oprit dezvoltarea neamului românesc timp de câteva secole. Nevoia de a ne scăpa de această plagă a românismului este de nediscutat…"[288]. „Satana este evreul", considera „mareşalul"[289].

Planuri analogice de deportare din Basarabia erau urzite de către „conducător" şi contra cetăţenilor Moldovei de altă origine etnică. De exemplu, la şedinţa Consiliului de Miniştri din 5 septembrie 1941 îşi împărtăşea „gândurile" apropiaţilor săi: „Am să fac o operă de curăţire totală [a Basarabiei] şi de evrei, şi de toţi cei care s-au strecurat la noi: fac aluzie la ucraineni, greci, găgăuzi, evrei, care toţi, încetul cu încetul, rând cu rând, trebuie să fie evacuaţi"[290]. „Prin urmare, continua el a doua zi, eu merg înainte, în primul rând, pentru rezolvarea problemei slave"[291]. Deci, acestea şi multe alte exemple ne demonstrează convingător scopurile rasiste urmărite de Antonescu în război.

Problema „purificării etnice", despre care s-a vorbit mai sus, este readusă de „mareşal" la ordinea zilei în mai multe situaţii[292]: astfel, la şedinţa Guvernului din 26 februarie 1942 Antonescu a declarat că mai sunt şi „ceilalţi minoritari, de care vrem să scăpăm: ucraineni, polonezi, bulgari, găgăuzi, toate liftele acestea care sau aşezat în Nordul şi Sudul Basarabiei"[293]. „Noi trebuie, a continuat el la aceeaşi şedinţă a Guvernului, să realizăm pe toate căile şi prin orice mijloace propaganda antirusească"[294]. Platforma ideologică a „conducătorului" era susţinută şi de apropiaţii săi. Astfel, ministrul de externe Mihai Antonescu, în discuţia cu Hitler, menţiona: „Numeroasa şi primitiva rasă slavă constituie pentru Europa nu o problemă politică sau spirituală, ci o gravă problemă biologică faţă de natalitatea europeană. Acestei probleme trebuie să i se găsească soluţii radicale şi serioase"[295]. Toată lumea cunoaşte care anume ar fi trebuit să fie aceste „soluţii" în cazul în care coaliţia hitleristă ar fi ieşit învingătoare din război – nimicirea sau transformarea în robi, pentru a-i servi pe „supraoamenii din rasa superioară", a sute de milioane de oameni.

Cei care stăteau „la coadă" după evrei pentru a fi nimiciţi de către „tolerantul" Antonescu erau ţiganii. În 1939 în România erau aproximativ 300 mii de romi[296]. La decizia guvernului Antonescu, ţiganii au fost evacuaţi din România în Transnistria sub pretextul colonizării acesteia din urmă. În acest scop li s-a permis ţiganilor să-şi ia cu sine toată averea. Şi abia la 2 august 1941 Ministerul Afacerilor Interne a primit ordin să înceapă deportarea în regim de urgenţă a ţiganilor nomazi dincolo de graniţele ţării, precum şi de pe teritoriile Basarabiei şi Bucovinei[297]. Peste un an Consiliului de Miniştri i s-a raportat că „evacuarea" ţiganilor în Transnistria e în toi şi decurge sub supravegherea jandarmilor[298]. Decizia de a-i „evacua" pe romi dincolo de Nistru a fost luată personal de Antonescu, în mai 1942. La 22 mai 1942 Preşedinţia Consiliului de Miniştri a transmis Ministerului Afacerilor Interne dispoziţiile mareşalului Antonescu referitoare la deportarea în Transnistria a unor categorii de romi[299].

Şi pe fundalul acestor fapte, cel mai înverşunat apologet din Republica Moldova al „conducătorului", A. Petrenco, încearcă să ne convingă că „regimul lui I. Antonescu n-a fost un regim fascist, el n-a avut la baza sa un

---

[287] Ibid. P. 409.
[288] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 263; Raport final. Comisia internaţională pentru studierea Holocaustului în România. P. 247.
[289] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 290.
[290] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 1. P. 327; Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 298.
[291] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 302.
[292] Ibid. P. 264-269.
[293] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 566, f. 54.
[294] Ibid., f. 167
[295] Buzatu Gh. Mareşalul Antonescu în faţa istoriei. Culegere de documente. doc. 55. Iaşi, 1990. P. 301-302.
[296] Удлер Р. Годы бедствий. С. 144.
[297] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 10, f. 341.
[298] ANRM. F. 706. Inv. 1. D. 20, f. 210.
[299] Documente privind deportarea ţiganilor în Transnistria. Culegere întocmită de Viorel Achim. 2 vol. Bucureşti, 2004. doc. nr. 6.

partid fascist unic. Conducătorul statului n-a împărtăşit ideologia nazistă. Din 14 februarie 1941 denumirea României de «stat naţional legionar» a fost abrogată"[300]. Şi în continuare dl Petrenco se ia la întrecere cu sine însuşi: „Este important să subliniem afirmaţia justă... că dictatura lui I. Antonescu nu a cunoscut formele aberante de represiune din Uniunea Sovietică sau din cel de-al treilea Reich"[301].

În această tiradă scurtă sunt atâtea neadevăruri, falsuri, dovezi de necunoaştere de către profesorul universitar a terminologiei şi categoriilor istorice şi politologice, încât nici nu ştii de unde s-o începi. Iarăşi povestea cu patru greşeli într-un cuvânt din trei litere[302]. În primul rând, caracterul regimului se determină nu după denumire şi aceasta ar putea s-o ştie chiar şi unii profesori de la USM. Faptul că denumirea de „stat naţional legionar" „a fost abrogată" nu schimbă nimic în esenţă. L. Benjamin scrie în acest sens: „Documentele... demonstrează că naţionalismul şi antisemitismul promovate de mareşal şi Horia Sima – conducătorul mişcării legionare – nu se deosebeau între ele din punct de vedere al concepţiei, al conţinutului lor ideologic, ci ca practică politică. Între cei doi conducători era un consens perfect în ceea ce priveşte convingerea că evreii trebuie eliminaţi din societatea românească. Erau de acord referitor la ceea ce trebuia de făcut, dezacordul lor era în ceea ce priveşte modalitatea de realizare a măsurilor preconizate. Mareşalul respingea anarhia legionară, dar nu şi pornirea antisemită a acesteia"[303].

Înlăturându-i pe legionari, Antonescu a scăpat de concurenţi şi nimic mai mult. După această zi, politica statului, nici sub aspect legislativ, nici sub cel practic, nu numai că nu s-a schimbat, ci a înclinat şi mai mult spre fascism. Ea se baza pe principii naziste, rasiste clasice – a „purităţii sângelui". S-a întâmplat doar un lucru – toată puterea s-a concentrat în mâinile unei singure persoane. De fapt, prin înlăturarea legionarilor, ca esenţă, dar sub altă formă, în România s-a repetat ceea ce a avut loc în Germania încă în 1934, când Hitler l-a lichidat pe Röhm, concentrând astfel toate pârghiile de influenţă în mâinile proprii[r].

În al doilea rând, afirmaţia precum că „Antonescu n-a împărtăşit ideologia nazistă" e falsă totalmente. Mai sus am arătat deja că ideologia lui era una nazistă, antisemită şi rasistă. Aspectul formal al problemei, adică faptul că Antonescu nu era „potcovit ideologic", n-a făcut niciodată declaraţii în acest sens, nu vorbea la mitinguri în faţa mulţimii, cum o făceau Hitler, Mussolini ş.a., nu schimbă esenţa lucrurilor. Dar şi mai convingătoare în folosul tezei noastre este practica politicii de exterminare a evreilor şi planurile de epurare etnică a României de „lifte" şi „ploşniţe" sau, în conformitate cu terminologia unora dintre ideologii de frunte ai românismului I. Varta şi D. Dragnev, „adevărate lepădături" „care au poluat Chişinăul"[304].

---

[300] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 111, 176; vezi de asemenea: Watts L.L. O Casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă. P. 314-321.

[301] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 112.

[302] Acest „vestit" profesor poate fi comparat cu însăşi „maica-împărăteasa" Ecaterina I-a, care într-un cuvânt din trei litere făcea patru greşeli: „ещё – исчо". Să nu mai vorbim de faptul că acest „venerabil savant", chiar devenind profesor, nu a auzit de „linia Curzon", de „Lend-lease", nu cunoaşte terminologia istorică şi multe-multe altele. Datorită ajutorului nostru dezinteresat, o dată corectând unele greşeli, le repetă apoi în alte ediţii. Sunt nişte lucruri elementare, dar se pare că stimatul profesor nu le poate depăşi şi pace. Şi dacă e aşa, atunci cum ar mai putea nişte bieţi analfabeţi, „albi pe dinafară şi stacojii pe dinăuntru", vorba marelui Iorga, să accepte obiecţiile celor pe care i-au blamat şi bârfit în articolaşele lor? Despre zeci şi zeci de greşeli faptologice şi necunoaştere elementară a istoriei de către dl A. Petrenco & K[0]. // Vezi: De la apologetica comunismului, prin analfabetism şi plagiat, spre românismul xenofob. P. 38-79, 89-97, 168-180 etc.

[303] Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. P. 28-29.

[r] Nota redactorului ştiinţific: După venirea la putere în Germania la începutul anului 1933 naziştii au desfăşurat nişte persecuţii de proporţii împotriva oponenţilor lor politici. Numeroşi membri ai detaşamentelor de asalt (SA) îi terorizau fără milă pe comunişti, socio-democraţi, sindicalişti, pe intelectualii cu convingeri de stânga, trecând la devastarea magazinelor universale. Şi în continuare liderii SA încercau să joace un rol de sine stătător în viaţa politică internă a ţării, opunându-se partidului, conducerii armatei şi căpeteniilor SS, admiţând chiar „neascultare" führerului. De aceea Hitler a mers pe calea organizării „nopţii cuţitelor lungi" (30 iunie 1934), în timpul căreia au fost lichidaţi conducătorii SA şi de asemenea principalul lui concurent la funcţia de lider al partidului – Gregor Strasser, organizatorul „Frontului negru".

[304] Dragnev D., Varta I. Istoria românilor. Epoca modernă. Manual pentru clasa a XI-a de liceu. Chişinău, 2002. P. 117.

Chiar din primele şi până în ultimele pagini autorii acestui „manual" propagă ura patologică faţă de Rusia şi tot ce-i rusesc. Ei încearcă să convingă elevii de faptul că politica externă a Rusiei a avut întotdeauna doar un caracter expansionist şi agresiv şi încearcă să le insufle un spirit rusofob (P. 54, 55, 56, 59-61, 78, 79, 83, 124-127). Nu cu mult mai favorabil sunt prezentate pe paginile acestui „manual" şi alte ţări şi popoare vecine cu România: Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Austria, Grecia etc.

Pe acest fundal, autorii nominalizaţi ne aduc „exemple ale unei situaţii privilegiate" ale minorităţilor naţionale, care în masă au colonizat Basarabia (P. 117-118, 122, 151, 161-163). O antipatie deosebită le trezesc domnilor Dragnev şi Varta evreii, care au „migrat masiv... din alte ţări" (P. 151). „Printre arendaşi o mare pondere o aveau evreii... Ei controlau marile latifundii". Elevilor, de fapt, li se indică cine erau „exploatatorii ţărănimii române": Aceştia (adică evreii) (p. 152) „dornici să adune venit cât mai mare, într-un răstimp cât mai scurt, tratează cu ţăranii dur, impunându-le condiţii extrem de grele". Anume aşa a procedat şi Führerul în „Mein Kampf", „arătându-le" nemţilor cine sunt „duşmanii adevăraţi ai poporului german". Atât Hitler, cât şi Dragnev şi cu Varta ajung la concluzii analogice...

Iar afirmaţia că la temelia regimului n-a stat „un partid fascist unic" ne demonstrează nu ceea ce doreşte dl A. Petrenco, ci ignoranţa unor profesori. În cazul României, funcţiile partidului nazist, desigur într-o formă deosebită de cea din Germania sau Italia, le jucau unele cercuri militare şi birocratice. Principalul este că directivele naziste ale führer-ului român erau executate cu stricteţe. Important e conţinutul, şi nu forma de realizare. Este semnificativ şi faptul că în România lui I. Antonescu a fost stabilit un nemilos regim totalitar etnocratic, care controla riguros viaţa publică, în ţară exista o cenzură aspră, fiind lichidate absolut toate libertăţile democratice. Cel mai mic dezacord cu politica autorităţilor era pedepsit cu cruzime, inclusiv cu moartea. Cele câteva scrisori ale unor intelectuali trimise lui Antonescu cu exprimarea dezacordului faţă de anumite măsuri ale regimului nu schimbau cu nimic climatul general.

Iar faptul „că dictatura lui I. Antonescu nu a cunoscut formele aberante de represiune din Uniunea Sovietică sau din cel de-al treilea Reich" n-o face cu nimic mai bună decât dictaturile stalinistă sau hitleristă. Dictatura antonesciană este doar o altă variantă a răului absolut, tot atât de „aberantă". Antonescu a ucis mai puţin decât Hitler sau Stalin din mai multe cauze: în primul rând avea mai puţin „material" pentru omoruri; în al doilea, posibilităţile tehnice şi tehnologice ale României erau incomparabile cu cele ale Germaniei – pur şi simplu, „productivitatea" lui Antonescu era obiectiv mai mică decât cea a lui Hitler; un alt factor salvator pentru victime l-a constituit „nivelul scăzut de disciplină" al naziştilor români. Orice ai spune, dar „disciplina germană" şi-a manifestat şi în acest domeniu „superioritatea" asupra „lenei" româneşti; şi ultima cauză, în opinia noastră, constă în faptul că Antonescu a avut mai puţin timp pentru „a se manifesta" din plin.

Până la sfârşitul anului 1941 n-a „reuşit" din motive tehnice să-i extermine pe evrei, iar către acel timp „Blitzkrieg"-ul hitlerist a suferit un eşec total şi aceasta l-a determinat pe „mareşal" să stopeze nimicirea „jidanilor". Deja în curând după începutul contraofensivei sovietice de la Moscova, „mareşalul" a înţeles că victoria Wehrmacht-ului este destul de problematică şi la şedinţa Consiliului de Miniştri din 16 decembrie 1941 a declarat că „se poate întâmpla să se ajungă la o pace de compromis şi la masa verde sau la spatele mesei verzi să stea jidanul... Ceea ce cer este să facem cât mai puţine forme în această privinţă, ca să nu dăm posibilitatea să fim judecaţi cine ştie cum"[305].

Dar s-a întâmplat Stalingradul, şi aceasta l-a determinat definitiv pe „conducător" să se gândească la răsplată, înţelegând că protejarea evreilor poate constitui un însemnat capital politic în negocierile cu anglo-americanii[306]. După cum se afirma destul de just în revista engleză „New Statesman and Nation", înfrângerea armatelor germane la Stalingrad şi pe Don „a zguduit România poate mai mult decât Germania"[307]. I. Antonescu s-a văzut obligat să constate că după nimicirea armatelor a 3-a şi a 4-a româneşti lângă Stalingrad, „pilonii sta-

---

Corespunzător unor asemenea reţete proceda şi führerul german. În „Mein Kampf" el „le-a arătat" nemţilor „duşmanii adevăraţi ai poporului german". În context apare o întrebare logică: în ce constă deosebirea principială dintre concepţiile lui Hitler, pe de-o parte, şi cele ale domnilor Dragnev şi Varta?[r] Este clar doar una: dacă Republica Moldova ar fi fost un stat cu adevărat de drept şi democratic, asemenea „fenomene" erau imposibile. Să admitem asemenea interpretări în manualele şcolare din SUA, Germania, Austria, Franţa, Spania, Marea Britanie, Olanda etc. este imposibil. De s-ar întâmpla aşa ceva, inevitabil ar urma o penalizare judiciară a autorilor.

Noi am adus aceste exemple din manualul de istorie modernă doar în scopul ca cititorul de peste hotarele Moldovei să înţeleagă în ce „spirit" are loc „educaţia" copiilor în şcoala moldovenească şi cu ce fel de dispoziţii elevii noştri încep studierea istoriei contemporane şi, în particular, a istoriei celui de-Al doilea război mondial.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Este cazul să menţionăm că autorul nu este primul care-şi pune asemenea întrebări. Încă în 2003 reprezentanţii unor comunităţi etno-culturale au adresat Consiliul Europei şi şefilor unui şir de state o scrisoare, în care au analizat manualele moldoveneşti din punct de vedere al relaţiilor interetnice. Atunci ei au ajuns la concluzia că aceste „manuale" au fost scrise de pe poziţiile unui naţionalism românesc de extremă, fiind îndreptate împotriva statalităţii moldoveneşti şi propagând ura faţă de toate popoarele vecine cu românii (identitatea poporului moldovenesc nu este în general recunoscută de către autorii acestor manuale) şi minorităile naţionale conlocuitoare (bulgari, găgăuzi, germani, evrei, polonezi, greci, armeni, ucraineni, ruşi, unguri etc.). Îndeosebi de xenofobe, care propagă intoleranţă naţională şi nazism, au fost recunoscute manualele domnilor Demir Dragnev şi Ion Varta. // Vezi: Scrisoare deschisă către Consiliul Europei, către Preşedinţii Albaniei, Armeniei, Bulgariei, Germaniei, Greciei, Poloniei, Republicii Moldova, României, Rusiei, Ucrainei, Ungariei, Serbiei, Turciei, către directorul Institutului Georg Eckert (Germania, Braunschweig) de la societăţile etno-culturale din Republica Moldova despre starea educaţiei istorice din Republica Moldova, exprimată prin prisma manualelor de Istorie a românilor. // Tineretul Moldovei, 2003, 16 octombrie.

Practic concomitent cu scrisoarea nominalizată a fost publicat un articol serios în care un grup de autori a făcut o analiză temeinică a manualului lui Dragnev şi Varta, apreciindu-l ca pe unul „nazist" care propagă „ură neandertaliană". În concluzie se constată următoarele: „în tot manualul [nu se întâlneşte] niciun cuvânt pozitiv despre minorităţile conlocuitoare sau popoarele vecine. Este o «operă» total xenofobă, ultranaţionalistă, care «radiază» ură faţă de toate popoarele vecine cu românii şi faţă de minorităţile naţionale". // Vatav Gr., Platon V., Pestova Iu., Novac A. Despre Europa sau o lucrare antieuropeană, plină de ură neandertaliană. // Moldova suverană, 2003, 14 octombrie.

[305] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 1. P. 326, 327; Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 367.

[306] Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K., Papacostea Ş., Todor P. Istoria României. P. 463; Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 394, 402, 415.

[307] New Statesman and Nation. 1994. April. P. 236.

talităţii s-au prăbuşit"[308]. Pentru a avea anumite şanse de scăpare, el a şi oprit nimicirea totală a evreilor români. E drept că în acel moment evreii basarabeni şi cei transnistreni erau în majoritate morţi. Acest lucru este recunoscut şi de unii istorici români oneşti[309]. La aceeaşi concluzie ajunge şi preşedintele Ion Iliescu în alocuţiunea sa oficială[310].

Presiunea externă asupra politicii interne şi externe a fasciştilor români. În polemica dată cel mai bun martor în favoarea tezei despre caracterul fascist al dictaturii sale este însuşi Antonescu[311]. În memorandumul trimis lui Hitler la 14 ianuarie 1941 generalul îi jură cancelarului nazist şi cauzei acestuia „credinţă veşnică": „România merge alături de Germania, nu numai din motive care privesc actuala securitate militară şi socială, ci pentru că este deplin conştientă de unitatea sa organică cu Germania"[312]. Aceasta nu este o simplă declaraţie de politică externă. Este, în primul rând, o afirmare de credinţă politicii şi ideii fasciste a „Axei".

Acelaşi lucru îl auzim din gura „celui mai bun dintre români" şi în discuţia celor două căpetenii în ziua de 12 iunie 1941 la München: „Poporul român ar fi gata să mărşăluiască până la moarte alături de Axă, deoarece are o încredere absolută în simţul de dreptate al Führer-ului. Poporul român şi-a legat soarta de cea a Germaniei, pentru că cele două popoare se completează economic şi politic, au de înfruntat un pericol comun"[313]. De parcă cineva s-a trudit să întrebe poporul român... Despre unitatea celor doi călăi nu o dată pomeneşte şi Hitler. Astfel, deja peste o lună după intrarea în război contra Uniunii Sovietice el îi scrie „conducătorului" că a „constatat concordanţa concepţiilor noastre comune"[314].

Adică, însuşi „nazistul nr. 1" constată o coincidenţă completă în viziunile lui şi cele ale lui I. Antonescu. El nu o dată menţiona că „printre aliaţii noştri, Antonescu face cea mai puternică impresie. Este un om... cum România n-a mai avut niciodată"[315]. Cu toate că şi fără aceste mărturii verbale oricărui democrat îi este clar că, în esenţă, Antonescu a fost la fel de fascist ca şi Hitler. Iar în nota dictată de Ion Antonescu la 12 februarie 1942 asupra conversaţiei avute cu Ribbentrop citim: „Am declarat fără a întreba poporul că politica ce trebuie s-o duc este alături de Axă"[316]. Dar şi aşa era absolut clar că clica antonesciană niciodată n-a avut de gând să întrebe poporul în numele căruia şi „pentru care" guverna ţara. În acest sens, Constantin Kiriţescu menţionează că „trecând peste părerile fruntaşilor vechilor partide şi fără a consulta sub nicio formă pe exponenţii opiniei publice a ţării, Antonescu a hotărât singur soarta României"[317].

În context, cel mai serios argument în favoarea tezei despre intrarea benevolă a regimului „conducătorului" în război de partea lui Hitler îl constituie renumitul său ordin „Treceţi Prutul!"[318]. În cadrul procesului judiciar asupra lui Ion Antonescu, acesta şi-a proclamat aşa-numitul „Testament politic". În el se spune: „Am început războiul cu Uniunea Sovietică. Aceasta mi-a cerut-o onoarea poporului român şi imperativul timpului"[319]. În afară de aceasta este bine cunoscut că Antonescu i-a rămas fidel lui Hitler până la urmă[320]. Nu o singură dată „conducătorul" a asigurat Führer-ul de deplina sa admiraţie şi încredere[321] că „va merge până la capăt în acţiunea ce am pornit în Răsărit", adăugând: „nu pun nicio condiţie şi nu discut cu nimeni această cooperare militară pe un nou teritoriu"[322] că va „pune forţele româneşti în slujba marii cauze comune"[323]. „Sunt bucuros să contribui cu trupele române la desăvârşirea victoriei dincolo de Nipru şi la salvarea civilizaţiei, dreptăţii şi libertăţii popoarelor"[324].

---

[308] Освободительная миссия Советских Вооружённых Сил на Балканах. М., 1989. С. 76.

[309] Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. P. 113; Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 394.

[310] Alocuţiunea Preşedintelui României, domnul Ion Iliescu, la reuniunea consacrată comemorării Zilei Holocaustului în România – 12 octombrie 2004. // Raport final. Comisia internaţională pentru studierea Holocaustului în România. Bucureşti, 2005.

[311] Procesul lui Ion Antonescu. Bucureşti, 1995. P. 15; vezi de asemenea: Antonescu – Hitler: corespondenţă şi întâlniri inedite. Vol. I, 1991. P. 36, 75.

[312] Antonescu – Hitler: corespondenţă şi întâlniri inedite. Vol. 1. P. 76.

[313] Ibid. P. 93.

[314] Ibid. P. 115.

[315] Chirnoagă P. Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. P. 125.

[316] Procesul lui Ion Antonescu. P. 16; Buzatu Gh. România şi războiul mondial din 1939-1945. Iaşi, 1995. P. 18.

[317] Kiriţescu C.I. România în Al doilea război mondial. P. 205.

[318] Vezi: Antonescu Mareşalul României şi războaiele de reintegrare. P. 261; Constantiniu Fl., Schipor I. Trecerea Nistrului. P. 163; Viaţa şi moartea lui Ion Antonescu. P. 13.

[319] Antonescu Mareşalul României şi războaiele de reintegrare. P. 505; vezi de asemenea: Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. Сборник документов и материалов. Т. 2. Кишинев, 1976. С. 32-34.

[320] Antonescu – Hitler: corespondenţă şi întâlniri inedite (1940-1944). Vol. 1. Bucureşti, 1991. P. 35, 36, 75, 76, 93, 115, 121, 161, 162, 169; Antonescu – Hitler: corespondenţă şi întâlniri inedite (1940-1944). Vol. 2. Bucureşti, 1991. P. 10, 62, 166-204; Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 412.

[321] Antonescu – Hitler: corespondenţă şi întâlniri inedite. Vol. 1. P. 35.

[322] Procesul lui Ion Antonescu. P. 22.

[323] Antonescu – Hitler: corespondenţă şi întâlniri inedite. Vol. 2. P. 10.

[324] Antonescu – Hitler: corespondenţă şi întâlniri inedite. Vol. 1. P. 121.

Într-adevăr, limba n-are oase şi se poate chiar afirma că Hitler este un salvator al civilizaţiei, dreptăţii şi libertăţii. Însă cine va crede în astfel de „adevăruri ştiinţifice"? Faptul că Hitler şi Antonescu duceau un război de exterminare, cu un caracter rasist este o axiomă, dar este interesantă şi revelaţia „patriotului" român: „Mareşalul Antonescu, guvernul şi poporul român au conştiinţa că fără lupta victorioasă a lui Adolf Hitler în contra slavismului..., naţiunea română şi-ar pierde nu numai toate jertfele grele suferite din 1940 până azi, dar însăşi fiinţa naţională"[325]. În timpul procesului judiciar, inculpatul I. Antonescu a fost întrebat, dacă i s-a propus să încheie armistiţiu. Mareşalul a răspuns că astfel de propuneri au existat, însă el le-a respins spunând: „Nu pot să fac armistiţiu. Eu sunt soldat. Nu pot să întorc armele împotriva celor lângă care am luptat"[326].

„Colaborarea strânsă a românilor şi nemţilor, precum şi «iniţiativa proprie» a românilor în acest domeniu au fost demonstrate la procesul lui Antonescu şi complicilor săi, care a avut loc după război la Bucureşti"[327]. Justeţea acestor concluzii a fost confirmată şi de mărturiile fostului „conducător": „Hitler mi-a comunicat despre decizia sa de-a ataca Uniunea Sovietică... [şi] mi-a propus să-i ofer teritoriul României pentru concentrarea trupelor germane şi, totodată, mi-a propus să iau parte nemijlocit la invazia împotriva Uniunii Sovietice... Aşa cum propunerea lui Hitler... coincidea cu intenţiile mele... eu mi-am declarat acordul... Miniştrii erau totalmente de acord cu decizia mea şi a lui Hitler de-a ataca Uniunea Sovietică... Ei, având aceeaşi opinie ca şi mine, erau adepţii alianţei cu Hitler şi mă ajutau să consolidez legăturile noastre cu Germania"[328].

„La această aventură odioasă şi falimentară s-a asociat România prin voinţa şi hotărârea exclusivă a lui Ion Antonescu... cu consecinţe aşa de dezastruoase pentru ţara şi poporul român... România s-a angajat în acest război nesilită de marele Führer... Pentru scopurile de război în est, nici Führer-ul, nici Comandamentul Suprem al Wehrmachtului nu erau de părere că Armata Română putea aduce o contribuţie vrednică de luat în seamă...[329] Germania hitleristă avea nevoie de produsele solului şi subsolului românesc, de libera circulaţie pe teritoriul ţării şi de reţeaua noastră de comunicaţii şi telecomunicaţii... Reichul nu formulase faţă de România cereri care să depăşească sfera mai sus arătată"[330]. Astfel, faptele ne demonstrează lipsa oricărei presiuni violente din partea conducerii hitleriste faţă de deciziile politice interne şi externe luate de clica Antonescu.

Atitudinea populaţiei ţării faţă de politica „conducătorului". Şi totuşi, care a fost reacţia poporului român faţă de aventura lui Antonescu din 22 iunie 1941? În istoriografia românească contemporană predomină teza precum că românii au întâlnit vestea cu un mare entuziasm şi însufleţire[331]. Nu negăm, prima reacţie posibil că aşa a şi fost, mai ales în rândurile legionarilor şi a unei părţi a intelectualităţii de orientare naţionalistă. Apropo, astfel s-a întâmplat de mai multe ori în istoria mai multor popoare. Cel mai convingător exemplu în acest sens ni l-a prezentat începutul primului război mondial. Însă, peste un timp foarte scurt în toate ţările dominau dispoziţii categoric antebelice.

Exact aceeaşi situaţie s-a repetat peste câteva săptămâni după începutul războiului şi cu românii. În acest sens C. Kiriţescu scria: „S-a imputat, pe drept cuvânt, lui Antonescu, îngustimea de orizont a gândirii sale politice. El s-a inspirat numai din consideraţii trase din actualitatea imediată, fără a putea îmbrăţişa problema în totalitatea ei, privită atât în timp, cât şi în spaţiu. Desăvârşirea evenimentelor va dovedi cât erau de şubrede premisele sale politice"[332]. Luptele pentru Odesa le-au arătat românilor în ce cursă i-a antrenat clica „marelui Conducător". Iar Stalingradul i-a convins că, dacă va continua mişcarea în albia politicii hitleriste, România se va apropia în curând de marginea prăpăstiei[333]. Gheorghe Barbul, o persoană din anturajul „mareşalului", a mărturisit că încă până la începutul contraofensivei sovietice de lângă Stalingrad Antonescu a declarat că Germania a pierdut războiul şi că România trebuie să se străduiască să nu-l piardă pe al ei[334].

În scopul confirmării celor expuse, vom prezenta un document publicat de Gh. Buzatu, foarte valoros în opinia noastră. Este vorba de-o scrisoare din 19 august 1944 a generalului Iacobici către mareşal. O vom cita

---

[325] Ibid. P. 169; vezi de asemenea P. 161, 162.
[326] Procesul lui Ion Antonescu. P. 71; Antonescu Mareşalul României şi războaiele de reintegrare. P. 434.
[327] Дорон Д. Кишинёвское гетто – последний погром. С. 91.
[328] Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками. Сборник материалов. Т. 2. М., 1958. С. 689, 690.
[329] La 30 martie 1941, la şedinţa pe problema pregătirii pentru războiul împotriva U.R.S.S., Hitler, cu indiferenţa lui caracteristică faţă de alte popoare, a declarat: „Nu putem aştepta nimic de la români. Posibil, ei vor fi capabili doar să se apere sub protecţia unei bariere serioase (râul), şi asta numai acolo unde duşmanul nu va ataca. Antonescu şi-a mărit trupele de infanterie, în loc să le reducă numeric şi să le întărească" („Совершенно секретно! Только для командования". Стратегия фашисткой Германии в войне против СССР: Документы и материалы. М., 1967. С. 180).
[330] Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. P. 7, 97, 57-58.
[331] Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX. P. 405; Rotaru J. etc. Mareşalul Ion Antonescu… P. 98; Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 409.
[332] Kiriţescu C.I. România în Al doilea război mondial. P. 208.
[333] История Румынии. 1918-1970. М., 1971. С. 346.
[334] Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 416; Vasile M. Bondăraş unelteşte, la Palat, deschiderea frontului prin „Poarta Iaşului". // Istoria. Revistă de istorie. 2004, Nr. 8. P. 26.

aproape integral: „De mai mult de doi ani v-am atras atenţiunea asupra felului cum vedeam că vor decurge evenimentele şi asupra consecinţelor nefaste pentru România, a modului cum am participat la războiul ruso-german, a declaraţiei de război către Statele Unite etc.

Spre profundul nostru regret evenimentele au urmat cursul lor, în sensul celor prevăzute de noi şi fără ca Dvs. să fi tras vreo concluzie logică din toate aceste evenimente. Aţi refuzat orice sugestie, orice părere, luându-vă singur răspunderea actelor Dv. de guvernare şi aducând Ţara la marginea prăpastiei, cu armata distrusă la Stalingrad, [în] Crimeea..., cu industria aproape complet distrusă, cu Capitala şi Petrolul în ruină!...

Dvs. vă agăţaţi ca un dezesperat... de Hitler... România însă nu are ce căuta în această coaliţie a morţii! ...Dacă aţi consulta Ţara, astăzi, nu aţi ralia nici a milioana parte din voturi, cu toată laşitatea şi cunoscuta stare de abrutizare a cetăţeanului român, de care, de altfel, aţi profitat spre a lua puterea fără niciun drept...

Partea gravă este că am ajuns la capătul Calvarului! ...Că vă veţi sinucide, nu răscumpără cu nimic crima ce veţi fi comis... Nu aţi avut nici curajul de-a rezolva impasul în care ne găseam, *separându-ne de Germania*, ceea ce v-ar fi reabilitat în mod considerabil! ...Ceea ce faceţi este profund necinstit şi aţi abuzat de încrederea unui popor pe care l-aţi dus la pieirea totală... Singurii ruşii vă pot fi recunoscători, căci aţi pregătit cum nu se poate mai bine starea de spirit, de demoralizare, indignare, mizerie (cei sinistraţi) care să primească comunismul ca ultima scăpare din nenorocirea provocată de Dvs."[335].

Justeţea concluziilor generalului Iacobici s-a confirmat peste 4 zile, când regimul lui I. Antonescu a fost răsturnat şi absolut nimeni n-a încercat să-l apere. Dacă ar fi fost altfel, românii ar fi luptat pentru Antonescu, cum au luptat nemţii şi sovieticii – până la ultima suflare a ultimului soldat. Şi dacă e să vorbim de vitejia şi dârzenia soldatului român, apoi ea incontestabil s-a manifestat *după* 23 august 1944, alături de soldatul sovietic în lupta lor comună cu nazismul, adică împotriva cauzei lui Antonescu!

Dar să revenim la dispoziţiile populaţiei imediat după 22 iunie 1941 şi s-o facem din nou cu ajutorul lui C. Kiriţescu: „Reacţia provocată în opinia publică de declanşarea de război a fost mai curând un sentiment de strângere de inimă, decât o explozie de entuziasm. Când se vorbeşte de «opinia publică» se înţelege, de bună seamă, acea parte restrânsă, luminată prin cultură, mai mult sau mai puţin bine informată, preocupată de interesele obşteşti, ce constituie creierul şi inima naţiunii. Masele populare, în special majoritatea populaţiei de la ţară, scufundată în sărăcie şi ignoranţă, nu participă decât foarte puţin, mai mult în chip pasiv, la viaţa publică, ea era aceea care furniza carnea de tun trimisă să se jertfească pe câmpurile de luptă ori pradă a bolilor şi a lipsurilor, legate de războiul pe care-l accepta şi purta cu resemnare şi cu legendarul său spirit de ascultare şi de disciplină"[336]. Aşadar, ţăranul român nu avea motive să manifeste entuziasm, intuind că va fi nevoit să-şi verse sângele departe de casă şi pentru interese absolut străine.

Însă, continuă Constantin Kiriţescu, „cu ce sentiment primea, cel puţin opinia publică luminată, declaraţia războiului? ...Sub regimul dictaturii antonesciene, ...prin dizolvarea partidelor politice, prin abolirea sistemului parlamentar, prin cenzura riguroasă a presei, prin măsurile poliţieneşti ce împiedicau libera manifestare a opiniei publicce, erau înăbuşite orice veleităţi de exprimare a părerilor – dacă ele nu conveneau stăpânirii, orice discuţie liberă în jurul problemelor ce puneau în joc viitorul şi existenţa ţării. De aceea, opinia publică luminată nu putea lua parte la evenimente decât frământându-şi sufletul şi aşteptând cu nelinişte hotărârile ce se vor lua de mâna de oameni ce acaparaseră conducerea. Declaraţia de război n-a putut, din cauza aceasta, să provoace elanul cu care fusese aşteptată, îndrumată şi luată hotărârea de-a intra în războiul de întregire din 1916, ci cu un amestec de sentimente în care predominau rezerva şi teama. Războiul cel nou era opera unui om, pornit de împrejurări şi condiţii pe care le cunoştea el singur şi cei din apropierea sa. Rezervele şi teama ce stăpâneau sufletele veneau atât din cauza aliatului alături de care porneam la luptă, cât şi din cauza adversarului împotriva căruia ridicasem arma"[337].

Şi în fine, pentru a clarifica chestiunea vizavi de atitudinea tuturor forţelor politice româneşti faţă de intrarea ţării în război, ne-a rămas să examinăm poziţia partidelor istorice. În istoriografia română domină teza precum că I. Maniu şi D. Brătianu au susţinut acţiunea de „eliberare" a Basarabiei şi Bucovinei de Nord, însă s-au pronunţat contra continuării de către armata română a campaniei la est de Nistru[338]. În timpul procesului lui Ion Antonescu, acuzatorul public l-a întrebat pe M. Antonescu „dacă la data intrării României în război a avut adeziunea partidelor politice sau nu", la care a primit următorul răspuns: „La data intrării în război am avut o adeziune, nu formală, iar domnii Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu au avut cunoştinţă despre acest lucru... Domnul Maniu... nu numai că nu mi-a spus că aceasta este o crimă împotriva ţării sau o crimă internaţională... De asemenea domnul Dinu Brătianu a avut şi Domnia Sa cunoştinţă"[339].

---

[335] Buzatu Gh. Din istoria secretă a celui de-Al doilea război mondial. Vol. 2. Bucureşti, 1995. P. 279-280.
[336] Kiriţescu C.I. România în Al doilea război mondial. P. 216.
[337] Ibid. P. 216-217.
[338] România în anii celui de-Al doilea război mondial. Vol. 1. P. 385; Constantiniu Fl., Schipor I. Trecerea Nistrului. P. 99-102; Watts L.L. O Casandră a României. P. 472; Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 403; Scurtu I. Din viaţa politică a României. P. 457; Scurtu I. Iuliu Maniu. P. 103; Rotaru J., Burcin O., Zodian V. Mareşalul Ion Antonescu: am făcut „războiul sfânt" împotriva bolşevismului. P. 104 etc.
[339] Procesul lui Ion Antonescu. P. 114-115.

Deci, între guvernare şi „opoziţia democratică" nu existau divergenţe referitor la acţiunea de „eliberare" a Basarabiei şi Bucovinei de Nord. Cât priveşte problema înaintării armatelor române „la est de Nistru", în opinia noastră, lucrurile nu sunt chiar într-atât de clare. Noi nu suntem convinşi că liderii ţărănist şi liberal I. Maniu şi D. Brătianu n-au sprijinit această ofensivă. Această concluzie este confirmată şi de-un extras din scrisoarea lui Iuliu Maniu din 8 noiembrie 1941 către mareşalul Antonescu: „Partidul Naţional-Ţărănesc, împreună cu întreaga opinie publică aprobă acţiunea militară întreprinsă pentru dezrobirea Basarabiei şi a Bucovinei şi eliberarea elementelor de peste Nistru... Partidul Naţional-Ţărănesc aclamă cu însufleţire rezultatele obţinute în această privinţă". La proces I. Maniu a menţionat că a „aprobat şi a fost de acord cu această problemă, ...dar numai până la Nistru"[340]. Însă din scrisoarea din 8 noiembrie rezultă că Maniu a fost de acord să meargă nu numai până la Nistru, ci până unde a mers Antonescu. Mai ales că era nu 8 iulie, ci 8 noiembrie şi armatele române erau deja la est de Nipru. De fapt, acest lucru îl confirmă în scrisoarea sa însuşi I. Maniu, salutând „eliberarea elementelor de peste Nistru".

Esenţa politicii lui Antonescu şi problema participării României în război în istoriografia democratică românească şi confirmarea concluziilor ei de naziştii înşişi. Astfel, problema despre caracterul regimului lui Ion Antonescu şi problema participării României fasciste în război de partea Germaniei sunt strâns legate. Iată cum apreciază dictatura „conducătorului" şi legătura ei organică cu Hitler publicistul Leonid Cemortan: „Regimul lui Antonescu este înrudit cu politica şi practica fascismului: o dictatură personală absolută, un naţionalism extrem, foarte aproape de rasism, care, ca element al politicii de stat, s-a manifestat sub forma antisemitismului, alăturarea oficială la Axă şi solidarizarea cu formele ei de luptă împotriva comunismului – toate acestea au generat crime ce sunt calificate drept genocid"[341].

La 15 decembrie 1990, rabinul-şef al României Moses Rosen menţiona: „Masacrul de la Iaşi, exterminarea în masă a evreilor în Basarabia şi în Ucraina, deportarea lor din Bucovina şi Dorohoi – iată crimele regimului, conducător suprem al căruia era Antonescu. Este clar că reabilitarea acestui călău... ar însemna o jignire monstruoasă a sute de mii de martiri..."[342] Iar rabinul Y. Ficher menţiona că, deşi principala vină pentru Catastrofă îi revine Germaniei hitleriste, regimul lui Antonescu a devenit „complice al celei mai respingătoare crime din istorie"[343]. Ambasadorul SUA în România Alfred Moses a menţionat în context că „a-l glorifica azi pe Antonescu înseamnă a recunoaşte că Germania nazistă avea dreptate şi că statele aliate contra hitleriştilor au greşit"[344]. Împotriva reabilitării figurii „conducătorului" nazist al României din anii războiului mondial s-au pronunţat şi congresmenii americani[345].

În opinia noastră, cel mai serios în acest sens argument este poziţia lui Ion Iliescu. Nu doar de aceea că el a fost preşedinte al ţării soră şi prietenă, ci şi pentru că este un politician onest şi temerar, adevărat democrat şi părtaş al valorilor europene, patriot al ţării sale şi om care-şi slujeşte propriul popor. Iată cuvintele lui: „Nu putem uita că Antonescu a venit la putere cu sprijinul legionarilor, a fost aliatul lui Hitler, a atras ţara în război, care i-a costat 600 de mii de vieţi omeneşti. Sunt fără temei şi încercările de a-l prezenta eliberator al Bucovinei şi Basarabiei"[346].

Mai există şi o părere precum că politica lui Antonescu în „problema evreiască" i-a fost impusă de Hitler[347]. *Să ne mai amintim o dată*: „Dacă evreii din Ţara Românească mai trăiesc, trăiesc numai datorită Mareşalului Antonescu!"[348]. În acest sens istoricul I. Levit scrie: „Incontestabil, o anumită presiune a existat... Însă, după cum ştim, Germania efectua presiuni şi asupra altor aliaţi ai săi, ...cu toate acestea, în aceste ţări evreii n-au fost supuşi genocidului. Chiar şi Mussolini a respins cererea führer-ului german de-a trimite evreii italieni la moarte. Dacă e să urmărim evoluţia politicii lui Antonescu în problema evreiască putem observa diferite abordări, însă ele nu erau deloc dictate de poziţia Berlinului, ci de interesele proprii. În opinia mea, nu face să exagerăm factorul german"[349].

Este greu să nu cazi de acord cu o opinie atât de calificată, cu atât mai mult că ea este confirmată de multe documente[350]. De exemplu, la şedinţa Consiliului de Miniştri din 16 decembrie 1941 mareşalul menţiona: „Chestiunea jidanilor se tratează la Berlin. Germanii vor să-i ducă pe toţi jidanii din Europa în Rusia şi să-i aşeze în anumite regiuni. Dar până la execuţie, este timp. Ce facem în acest timp cu ei? Aşteptăm ce se decide la Berlin? Aşteptăm o decizie ce ne priveşte pe noi? Trebuie să-i punem în siguranţă?" Dar tot aici dictatorul român dă răspuns la întrebarea sa – exterminarea tuturor evreilor este unica soluţie[351].

---

[340] Ibid. P. 310.
[341] Ткач Е. Антииудаизм, или пещерный мир. С. 98.
[342] Ibid. С. 115.
[343] Они защищали и освобождали Молдову. С. 121.
[344] Viaţa şi moartea lui Ion Antonescu. P. 111.
[345] Ibid. P. 176.
[346] Ткач Е. Антииудаизм, или пещерный мир. С. 114.
[347] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 163.
[348] Vezi: Antonescu Mareşalul României şi războaiele de reintegrare. P. 446.
[349] Они защищали и освобождали Молдову. С. 119.
[350] Antonescu – Hitler: corespondenţă şi întâlniri inedite (1940-1944). Vol. I-II.
[351] Procesul Marii Trădări Naţionale. Bucureşti, 1946. P. 41; Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 365; Procesul lui Ion Antonescu. P. 41.

Iată ce scrie Lya Benjamin referitor la faimoasa „presiune” germană în „problema evreiască” asupra lui Antonescu: „Politica aceasta nu şi-a avut sorgintea în presiunea exercitată de cel de-al Treilea Reich, şi nici în consideraţii de strategie militară. Ea îşi avea fundamentarea în conceptul de omogenitate şi purificare rasială îmbrăţişat de grupul de ţări aflate sub influenţa spiritului nazist şi care furniza justificarea politică şi istorică a genocidului comis împotriva acelor rase ce fuseseră declarate inferioare”[352]. La aceeaşi concluzie a ajuns şi fostul preşedinte român Ion Iliescu, care menţiona că „cumplita tragedie a Holocaustului a fost posibilă datorită complicităţii unor vârfuri ale instituţiilor statului – servicii secrete, armată, forţele de ordine publică etc… fără îndoială, regimul nazist din Germania poartă principala vină pentru fenomenul Holocaustului pe plan european. Dar regimului Ion Antonescu îi revin responsabilităţile pentru iniţierea şi organizarea acţiunilor de reprimare şi exterminare îndreptate împotriva evreilor români şi a celor din teritoriile ce s-au aflat sub administraţia românească”[353].

Goebbels, unul dintre iniţiatorii Holocaustului, la 23 iunie 1941, scria în jurnalul său intim: „În Moldova evreii împuşcă în soldaţii germani. Însă Antonescu efectuează epurări. El în general are un comportament excelent în acest război”. În august Goebbels fixează: „Führer-ul a spus: Cât priveşte problema evreiască, Antonescu are un comportament mult mai hotărât decât era al nostru până acum”[354]. Acest lucru îl confirmă şi ambasadorul german la Bucureşti von Killinger: „Măsurile luate de români în teritoriile din răsărit recent ocupate demonstrează că nu poate fi vorba de-o atitudine favorabilă evreilor..., care au fost supuşi la graniţele României unor persecuţii nemaipomenite”[355]. Pentru aceste „merite” incontestabile, în septembrie 1941, A. Hitler i-a înmânat personal lui I. Antonescu, devenit din ziua de 22 august Mareşal al României, „Crucea de Fier”. Acesta a fost „un semn de preţuire a celui care, la aproape 150 de ani de la creare, devenea primul străin posesor al invidiatei distincţii”[356]. Buzatu îl invidiază pe Antonescu şi-i pare rău că şi el n-a primit distincţii din mâinile lui Hitler!

Chiar şi peste un an după începutul războiului guvernarea antonesciană se afla „în avangarda” luptei pentru „soluţionarea problemei evreieşti”. Lucru pe care îl recunoşteau şi hitleriştii, dovadă a cărui fapt l-a constituit publicaţia din oficiosul legaţiei germane, ziarul „Bukarester Tageblatt”, din 8 august 1942: „Dacă se ţine seama de timpul scurt care a fost până acum la dispoziţia României Mareşalului Antonescu, pentru a întreprinde demersuri energice pe tărâmul problemei evreieşti, cu scopul unei rezolvări definitive, trebuie să constatăm că s-a reuşit să se meargă înainte foarte mult în problema dată – hotărâtoare pentru viitorul României şi pentru poziţia României în noua Europă. Şi în rezolvarea şi tratarea problemei evreieşti, România stă în fruntea statelor din sud-est, iar căile care au fost folosite sunt, în multe privinţe, pilduitoare”[357]. Deci, chiar şi naziştii germani menţionau că exterminarea evreilor de către autorităţile române avea un caracter exagerat şi nu era nici vorbă de presiuni din partea nemţilor în acest sens. Din contra, înşişi germanii trebuiau să „ia pildă” de la români.

Încercările naţionaliştilor contemporani de-a îndreptăţi Holocaustul. Recunoscând faptul exterminării populaţiei evreieşti, unii istorici – apologeţi ai „marelui conducător” – repetă versiunea oficială a guvernului fascist al României din acea perioadă şi justifică crimele prin „injuriile” aduse, chipurile, de evrei trupelor române în retragere în 1940[358]. „În 1940 evreii şi ucrainenii au agresat administraţia şi trupele române”, este „convins” Gr. Pop[359]. „Unităţile armatei române, în general demoralizate şi dezorganizate, administraţia şi funcţionarii români, precum şi o populaţie foarte numeroasă, care era hotărâtă să se evacueze în România, au fost supuşi la grave maltratări, inclusiv omoruri, din partea ocupanţilor şi a simpatizanţilor minoritari din ţinut, în special evrei, aşa cum atestă numeroase mărturii din epocă sau evocări mai târzii”[360]. Chiar şi unii istorici români care acuză crimele regimului lui Antonescu repetă această bârfă. Astfel Z. Ornea scrie: „Unele documente, recent publicate, atestă această realitate”[361]. Ne întrebăm pe noi înşine şi pe mult stimatul istoric – care sunt documentele în stare, din punctul Dvs. de vedere, să convingă opinia publică mondială şi unde au fost publicate? Există şi unii istorici care critică minciuna precum că evreii i-au batjocorit pe românii în retragere după 28 iunie[361].

---

352 Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. P. 37.
353 Alocuţiunea Preşedintelui României, domnul Ion Iliescu, la reuniunea consacrată comemorării Zilei Holocaustului în România – 12 octombrie 2004.
354 Ткач Е. Антииудаизм, или пещерный мир. С. 114; Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. P. 97.
355 Expoziţia „50 de ani de la martiriul evreilor din România”. P. 41.
356 Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX. P. 406.
357 Martiriul evreilor din România. Documente şi mărturii. P. 201.
358 Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 163; Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. Bucureşti, 1995. P. 15-40; Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 211-230; Gheorghe I. Un dictator nefericit. P. 198; Stăvilă V. De la Basarabia Românească la Basarabia sovietică. P. 96-98; Stoenescu A.M. Armata, mareşalul şi evreii. Bucureşti, 1998. P. 79-113.
359 Pop Gr. T. Holocaust al evreilor în România? // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 11. P. 13; acest autor în genere neagă fenomenul Holocaustului în teritoriile ocupate de România fascistă. // Ibid. P. 14.
360 Ţurcanu I. Istoria relaţiilor internaţionale. P. 156-157.
361 Ornea Z. Anii treizeci. Extrema dreaptă românească. P. 391; vezi de asemenea: Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. P. 375.
361 Pelin M. Legendă şi adevăr. P. 46-47, 49-52, 99, 107-112.

În republica noastră pe poziţii dintre cele mai „obiective şi ştiinţifice” se află A. Petrenco, care consideră că „conducerea militară antonesciană a avut motivele ei de luare a unei atitudini negative faţă de evreii din Basarabia”[362]. Conform opiniei acestui „istoric”, genocidul a sute de mii de oameni înseamnă în limba română „luare a unei atitudini negative”! În legătură cu atare afirmaţie a preşedintelui Asociaţiei istoricilor din Republica Moldova, publicistul englez Rafal Pancovski scria următoarele: „Această «atitudine negativă» nu era altceva decât exterminarea nemiloasă a populaţiei evreieşti de către fasciştii români”[363].

„A fost vorba, continuă autorul nostru «nepărtinitor», de a) comportamentul şi faptele românofobe ale mai multor grupuri de iudeo-comunişti în timpul ocupării Basarabiei de către sovietici; b) acţiunile mai multora dintre ei în timpul dominaţiei bolşevice în Basarabia (iunie 1940 – iulie 1941), când s-au angajat plenar în sovietizarea acestei provincii româneşti; c) comportarea multora din ei în timpul operaţiunilor militare din iunie şi iulie 1941, adică – lupta armată deschisă împotriva forţelor militare ale Puterilor Axei”[364]. După cum vedem, A. Petrenco reproduce mecanic întreg „sistemul de argumentare” nazist pentru îndreptăţirea exterminării în masă a populaţiei paşnice. De parcă copiii, femeile şi bătrânii au „luptat deschis împotriva forţelor militare ale Puterilor Axei”...

Însă aceasta nu-i totul. „Marele istoric-democrat” încearcă să ne convingă de... umanismul idolului său şi de buna lui atitudine faţă de evrei!! El scrie: „În ciuda acestor realităţi (adică a «comportamentului românofob al iudeo-comuniştilor» – S.N.) la 17 iulie 1941, fiind la Bălţi, Ion Antonescu a dat unele indicaţii subalternilor săi” de a-i ocroti pe evrei[365]. Mai sus noi am văzut ce fel de indicaţii au fost acestea – anume ele au pus începutul exterminării în masă a populaţiei paşnice şi, în primul rând, a celei evreieşti[366]. Dar dl Petrenco le vede pe toate în culori roz. El continuă insistent: „Aceste îndrumări, fiind stenografiate, au fost redactate şi prezentate Conducătorului Statului pentru aprobare şi extindere generală. Deoarece acest document a fost falsificat în repetate rânduri prin omiterea unor pasaje foarte importante, ne vedem obligaţi a-l reproduce integral în acest capitol”[367]. Şi ce-aţi crezut? A. Petrenco nu glumeşte şi-l reproduce. Dar unde-i falsificarea? În opinia noastră, reproducând „acest document care a fost falsificat”, el mai confirmă o dată în plus justeţea acelor lucruri pe care doreşte să le combată.

Vom cita unele fragmente din „documentul falsificat” şi reprodus în monografia Dumnealui: „Cea mai mică rezistenţă din partea populaţiei să fie sancţionată cu împuşcarea. Numele celor împuşcaţi să fie publice... Populaţia din Basarabia să fie triată, iar cei suspecţi sau care se manifestă împotriva noastră să fie exterminaţi... Toţi ovreii să fie organizaţi în echipe, fără plată, pentru asanarea şi curăţirea locurilor bombardate. Ovreii de la sate să nu fie împinşi către Vechiul Regat, ci peste Nistru. Niciun ovreu să nu mai stea în sate sau la oraşe, ci să fie internaţi în lagăre. Ovreii să fie strânşi seara şi păziţi. Să nu fie asasinaţi sau maltrataţi”[368]. Şi îndată Petrenco „lămureşte” celor cu un grad „înalt” al intelectului că ordinul de a-i „strânge seara şi păzi pe ovrei”, ca aceştia „să nu fie asasinaţi sau maltrataţi” a fost emis „pentru a evita orice excese din partea forţelor militare germane, a răzbunătorilor sau a elementelor declasate. Aceasta pentru a tempera omorârea ostaticilor... Iniţial ghetourile au fost înţelese ca un mijloc de izolare a evreilor de ceilalţi locuitori ai Provinciei, dar şi ca o ocrotire de abuzuri din partea elementelor declasate, trupelor SS etc.”[369].

S-ar părea că toate acestea s-au făcut tot pentru binele evreilor, iar „excesele” puteau veni doar „din partea forţelor militare germane” şi „trupelor SS”. E greu de înţeles ce-i cu această „lămurire”: dovadă de fariseism sau probă a unui „nivel înalt de intelect” al dlui profesor universitar?! Clar e altceva, şi lucrul acesta a fost demonstrat, „ovreii” au fost „internaţi în lagăre” pentru a fi exploataţi economic „fără plată”, jefuiţi completamente şi în fine „exterminaţi”. Iar „răzbunătorii” şi „elementele declasate” erau provocate şi dirijate în timpul pogromurilor evreieşti numai de autorităţi. Niciun tip declasat n-ar fi îndrăznit să procedeze astfel, dacă n-ar fi simţit sprijinul (ca minimum sub formă de „neamestec”) al autorităţilor. Nu putem crede că mai există persoane care nu înţeleg atare lucru.

Unul dintre istoricii cu autoritate având aceleaşi viziuni ca şi Anatol Petrenco este Gheorghe Buzatu, fost senator, o persoană cu convingeri de extremă dreaptă, ultranaţionaliste. În unele lucrări ale sale, citând documente care conţin rapoarte ale comandanţilor români către şefii acestora, încearcă de asemenea să demonstreze adevărul tezei conform căreia evreii sunt vinovaţi ei înşişi că au fost exterminaţi de autorităţile româneşti fasciste în frunte cu „slăvitul mareşal”. Orice cercetător obiectiv îşi dă bine seama că o astfel de citare literală este calea cea mai dreaptă spre falsificarea realităţii. Să te bazezi doar pe rapoartele unor oameni cu viziuni naţionaliste şi antisemite foarte pronunţate, care, totodată, încearcă să disimuleze incapacitatea lor profesională şi multiple cazuri de delapidare a bunurilor de stat, care aveau loc în timpul retragerii haotice a trupelor

---

[362] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 163.
[363] Панковски Рафал. Молдова: Железная гвардия возвращается! // Независимая Молдова, 16 июля 2004 г.
[364] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 163.
[365] Ibid.
[366] ANRM. F. 706. Inv. 1,d. 523, f. 41.
[367] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 163.
[368] Ibid. P. 164-165.
[369] Ibid. P. 165, 166.

româneşti, şi să prezinţi aceasta drept un adevăr absolut – o poate face doar un student lipsit de experienţă sau un om orbit de ură şi lipsit de demnitate profesională. Gheorghe Buzatu nu poate fi nicidecum acuzat de lipsă de experienţă. Însă concepţiile lui ultranaţionaliste sunt bine cunoscute.

Astfel venerabilul istoric îl citează pe maiorul Gh. Constantinescu, care raporta la ora $17^{\underline{15}}$ pe data de 28 iunie instanţelor ierarhic superioare: „De îndată ce s-a dat ordinul de evacuare, evreii s-au dedat la manifestaţii antiromâneşti, rupând şi scuipând tricolorul”[370]. La cronica zilei de 28 iunie 1940 profesorul adaugă nişte constatări din Jurnalul de operaţiuni al Armatei a 4-a: „Se semnalează o serie de dezordini şi manifestaţii din partea populaţiei civile evreieşti”[371]. Dar ne întrebăm: oare numai evreieşti?

În continuare dl Buzatu, care probabil consideră că „comportamentul lui este complet justificat”, menţionează că „despre comportamentul complet nejustificat al populaţiei de origine evreiască în împrejurările intervenite se pot culege informaţii din numeroase alte surse. Reţinem de pildă Darea de seamă a Diviziei 2 Cavalerie”: „În dimineaţa zilei de 29 iunie 1940 sunt informat... că evreii din Edineţ încearcă să răscoale populaţia civilă”[372]. Dacă dl profesor consideră atât de naiv această „informaţie” drept „veridică”, atunci apare o întrebare logică: de ce le trebuia evreilor să organizeze răscoale pentru a-i face pe români să plece, dacă ei şi aşa plecau şi răscoala îi putea doar reţine şi produce victime omeneşti, inclusiv printre evrei.

Şi apoi, un soldăţoi semicărturar nu ştie că răscoalele nu se fac prin chemarea goală a populaţiei la revoltă, însă un istoric emerit şi un mare politician e dator să ştie că răscoalele se pregătesc foarte minuţios, şi pot avea succes doar când sunt sprijinite de populaţie. Iar dacă dl Preşedinte al Senatului nu ne crede, lasă să iasă în piaţa centrală a Bucureştilor sau să vină în cea a Chişinăului, ori în cel mai rău caz în faţa oricărei case de nebuni şi să strige în gura mare chemări la răscoală. Dumnealui se va convinge că majoritatea oamenilor nici n-o să-l audă, iar cei care se vor opri pentru o clipă, în cel mai bun caz vor râde de naivitatea umană.

Însă ziua de 28 iunie ne furnizează şi „argumente” suplimentare: „S-au luat măsuri severe pentru menţinerea ordinii la Bălţi faţă de atitudinea populaţiei evreieşti”[373]. Dacă e să-l credem pe Buzatu, numai evreii încălcau ordinea publică... Şi dacă dl profesor ar fi măcar puţin obiectiv, ar şti că anume evreii sunt cei mai executivi şi disciplinaţi, iar cei mai puţin disciplinaţi sunt anume conaţionalii noştri şi ai dlui Buzatu... Dar vom continua enumerarea „argumentelor” buzătene şi vom reproduce un fragment din raportul căpitanului A.M. Ifrim din 6 iulie 1940: „În ziua de 29 iunie 1940, către orele 10^{30}, la trecerea prin Româneşti, coloana a fost atacată de jidanii din acel târg cu pietre şi strigăte de «jos ţiganii»”[374]. Căpitanul Ifrim, probabil, în prezenţa dlui Buzatu, le-a controlat paşapoartele acelor oameni şi, în plus, le-a verificat „jidanilor” circumcizia. Oare şi unii senatori sunt specialişti în acest domeniu?... Însă principala concluzie a „studiului ştiinţific” al dlui Gh. Buzatu constă în faptul că anume contra poporului român a fost declanşat Holocaustul[375]. La aceasta se poate spune doar una, cu toate că au spus-o alţii până la noi: Laudă Prostiei, care este cu adevărat nelimitată!

Însă profesorul mai are „argumente”. De exemplu, telegrama şefului biroului statistic militar din 30 iunie 1940 I. Palade către Marele Stat major: „Populaţia evreiască de pretutindeni a avut o atitudine ostilă şi de sfidare, batjocorind pe funcţionari, asasinând pe unii din ei... Evreii din Chişinău au... barat străzile spre gară pentru a nu permite refugierea funcţionarilor români; ...comisarii Pascal Nicolae, Mateescu Constantin, Severin şi Stol au fost executaţi de evrei în stradă... Populaţia evreiască şi comuniştii s-au constituit în bande înarmate care s-au dedat la acte de sălbătăcii împotriva familiilor celor ce urma să-şi transporte puţinul din averea lor... Astfel au fost lăsate bandelor de terorişti familiile funcţionarilor şi militarilor”[376]. Dacă nu am şti că toate acestea sunt minciuni şi invenţii, atunci vai de capul acelor militari (şi halal de aşa armată) care „şi-au lăsat familiile” în voia sorţii.

Încheind citarea „documentelor”, notoriul istoric şi politician menţionează satisfăcut: „Suntem convinşi că prezentarea documentelor este în măsură să contribuie la restabilirea adevărului istoric”[377]. Noi însă suntem de-o opinie diametral opusă. O astfel de prezentare, de expunere unilaterală şi tendenţioasă a poziţiei unor militari ultranaţionalişti şi antisemiţi, care deja peste un an (dar, de fapt, şi în 1940) au săvârşit crime oribile

---

[370] Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. P. 15; Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 211.

[371] Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. P. 15; Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 212.

[372] Ibid.

[373] Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. P. 16; Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 212.

[374] Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. P. 24; Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 218.

[375] Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. P. 29; Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX. P. 439.

[376] Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. P. 33, 36, 38; Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 225, 227, 228.

[377] Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. P. 38; Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 229.

împotriva umanităţii şi umanismului, exterminând sute de mii de oameni paşnici, dezarmaţi, printre care majoritatea femei, copii, bătrâni, ne face să credem că domnul senator minte primitiv, ca un caporal din corpul de gardă, şi, încercând să-i îndreptăţească pe criminalii fascişti, devine, de fapt, un complice indirect al acestora. Iar cât priveşte aspectul ştiinţific al problemei, profesorul falsifică lucrurile în cel mai brutal mod, fără a se trudi să verifice veridicitatea „mărturiilor”.

În realitate, au fost şi incidente. Însă nici chiar Antonescu n-a fost în stare să aducă niciun exemplu concret de asasinare a militarilor, funcţionarilor sau (după cum declară deseori, străduindu-se să-i îndreptăţească pe fasciştii români, în numerele sale din ultimii ani multe ziare naţionaliste de dreapta[r]) preoţilor români de către evreii basarabeni sau bucovineni.

Şi chiar dacă am accepta versiunea „naţional-patrioţilor”, pentru o aşa vină pot fi ucişi oare sute de mii de oameni, în majoritate femei, copii şi bătrâni? Conştientizând că problema dată este pusă corect, Buzatu menţionează totuşi că el nu încearcă „de a arunca întreaga responsabilitate a celor întâmplate **doar pe seama populaţiei evreieşti** dintre Prut şi Nistru”. Din mărinimie Buzatu le face evreilor o „favoare”: ei nu poartă „întreaga responsabilitate”. Însă cine atunci mai poartă această „responsabilitate”? Răspunsul lipseşte. Tot aici profesorul mai aduce „argumente serioase” în favoarea tezei sale. De această dată în calitate de „cel mai drept” martor pentru toate timpurile şi popoarele în faţa noastră este adus cel mai mare călău dintre toţi călăii de origine română: „Ion Antonescu a subliniat că **nu toţi** evreii din provinciile istorice răsăritene ocupate de trupele sovietice au fost implicaţi, că nu mai puteau fi aflaţi «adevăraţii vinovaţi, toţi vinovaţii», dar ei «mulţi, sunt acoperiţi»”[378].

Ce am mai putea adăuga? Doar că idolul lui Buzatu a fost un „mare umanist”, recunoscând „că nu toţi evreii... au fost implicaţi”. Însă deoarece „adevăraţii vinovaţi, toţi vinovaţii” „nu mai puteau fi aflaţi”, i-au ucis pe toţi. Ce altceva ar fi putut face? Era prea lungă calea procedurii legale... De fapt, o astfel de procedură nici nu exista... Pe când punându-i pe toţi la perete, problema se rezolvă foarte simplu şi fără mare bătaie de cap. „Mulţi, şi toţi acoperiţi”. Nu-i aşa, dle Buzatu?

În acest sens, logica führer-ului român şi a ex-Preşedintelui Senatului României a coincis cu cea a cruciaţilor lui S. de Montfort de la începutul sec. al XIII-lea, care, luând cu asalt oraşul Bésié, apărat de albigenzii-eretici, l-a întrebat pe legatul papei cum să-i deosebească pe creştinii dreptcredincioşi de eretici şi dacă trebuie să-i cruţe pe catolici. Înalta faţă bisericească a răspuns: „Omorâţii pe toţi, pe lumea cealaltă Dumnezeu îi va alege pe ai săi!”[379]. Însă, domnule Buzatu, Dumneavoastră nu numai că nu sunteţi legat papal, dar nici nu trăiţi în sec. al XIII-lea. Ori din acele timpuri vă trageţi?… Iar canibalismul lui Antonescu din care secol este?

Deci, aprobând exterminarea în masă a evreilor şi a altor minorităţi de către regimul fascist al lui Antonescu, Buzatu scrie: „Este binecunoscut rostul minoritarilor din Basarabia şi nordul Bucovinei în anul ocupaţiei sovietice din 1940–1941, colaboraţionismul declarat şi din prima clipă”[380]. „La 19 octombrie 1941, continuă profesorul, Mareşalul Antonescu consemna într-o rezoluţie că evenimentele din 1940 au constituit o crimă împotriva poporului român, fiind «ca inspiraţie de esenţă evreiască». O asemenea convingere i-a determinat, netăgăduit, comportamentul ulterior în abordarea problemei evreieşti”[381]. „Este indubitabil, deci că totul a fost posibil în primul rând datorită faptelor prezentate, pregătite şi regizate de populaţia minoritară dintre Prut şi Nistru”[382], populaţie pe care Antonescu o numea „lifte” şi „ploşniţe”, iar I. Varta şi D. Dragnev le ziceau „adevărate lepădături” „care au poluat Chişinăul”[383].

Bravo, Buzatu!!! Avem o îndreptăţire absolut făţişă a Holocaustului. Cauza nazistă e încă vie în România, atâta timp cât mai există aşa „patrioţi” ca Gh. Buzatu. Argumentele lui Buzatu, cele expuse mai sus şi multe altele în vederea reabilitării criminalului de război I. Antonescu[384], sunt identice cu cele aduse de neonaziştii germani în vederea reabilitării lui Hitler. Ori poate Buzatu nu e Buzatu, ci Orbu? Astfel, România „merge în Europa”, condusă de-un politician aflat sub steagul nazist al lui Antonescu, celui mai fidel aliat al lui Hitler!!!

Argumentele ce combat versiunea nazistă despre „responsabilitatea” evreilor pentru Holocaust. Dar iată mărturia ambasadorului francez din 1940 în România Jaques Truelles: „S-a considerat că acuzaţiile formulate de mareşalul Antonescu la adresa evreilor nu erau deloc întemeiate; dacă s-au stabilit numeroase incidente cu ocazia evacuării Basarabiei şi Bucovinei în 1940 este stabilit că evreii nu sunt singurii care au participat la

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Astfel, unele reviste „patriotico”-româneşti scriau despre asasinarea în iunie 1940 a preoţilor ortodocşi Ion Drajinschi şi Gheorghe Fotescu, care însă au revenit la parohiile lor deja в 1941 şi au trăit încă câteva decenii după sfârşitul războiului. Dacă e să luăm în considerare că unul dintre ei a murit la vârsta de 98 de ani, nu prea buni ucigaşi s-au dovedit „teroriştii iudeo-comunişti”, atât de urâţi sufletului „patrioţilor” noştri.

[378] Ibid.

[379] Хрестоматия по истории средних веков. Часть 1. V-XV века. М., 1988. С. 212.

[380] Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. P. 39-40; Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 229-230.

[381] Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. P. 40; Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 230.

[382] Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 230.

[383] Dragnev D., Varta I. Istoria românilor. P. 117.

[384] Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 239-332.

ele..."[385]. Acesta este şi punctul de vedere al multor istorici români cinstiţi: „La o primă confruntare cu realitatea acelui timp, versiunea... asupra întâmplărilor petrecute la Edineţ, în vara lui 1940, nu a rezistat. Este fals că evreii au batjocorit un ofiţer român"[386].

Şi numai Petrenco o ţine una şi bună: „Documentele demonstrează că «coloana a cincia» a comis nenumărate acte de terorism, a maltratat administraţia română – civilă şi militară – aflată în proces de evacuare; a prădat bunuri materiale, finanţe, arme, muniţii etc., aparţinând Statului Român"[387]. Profesorului nici prin cap nu-i trece că „a prădat bunuri materiale, finanţe, muniţii" însăşi „incoruptibila şi competenta" „administraţia română – civilă şi militară", iar armele au dispărut tot din cauza dezordinii totale care domina în acele zile în armata română[r]. Am dori însă ca domnul profesor să ne prezinte măcar unul din acele „nenumărate acte de terorism comise de «coloana a cincia»"...

M. Pelin combate teza despre comportamentul „antipatriotic" al evreilor în iunie 1940. El scrie că în zorii zilei de 28 iunie 1940 a fost transmis ordinul nr. 6100, prin care „s-a stabilit ordinea de retragere a civililor din teritoriile abandonate de armata şi administraţia română, sub presiunea rusească. Ea era următoarea: în primul rând, vor fi admişi la evacuare românii din Vechiul Regat; apoi, basarabenii şi bucovinenii români; în sfârşit, evreii, ucrainenii şi ruşii nu erau admişi la evacuare"[388]. De aici rezultă că după emiterea acestui ordin „nu mai era normal... ca statul român să mai pretindă loialitate celor pe care-i lăsase deliberat de izbelişte"[389].

Între timp, la începutul lui iulie 1940, trupele române, retrăgându-se peste Prut, au împuşcat zeci de evrei din „Vechiul Regat", inclusiv copii[390]. Este cazul pogromului de la Dorohoi din 1 iulie 1940, în timpul căruia au fost asasinaţi peste 50 de evrei[391]. Dar aceşti oameni nu aveau nicio implicaţie în presupusele evenimente din Basarabia şi Bucovina de Nord. Pentru a nu fi părtinitori, vom apela la documentele oficiale româneşti, deloc simpatizante evreilor, documente care au constatat săvârşirea unei crime de asasinare în masă a evreilor din Dorohoi.

Astfel, procurorul-delegat Filaret Sahleanu, într-un raport confidenţial, îl informează pe procurorul general al României că „din investigaţiile făcute de mine personal, precum şi din informaţiile primite de la Garnizoană şi din registrele stării civile, rezultă că în ziua de 1 iulie 1940 au fost împuşcaţi 52 de evrei... Evreii erau la cimitirul lor şi înmormântau pe un ostaş evreu. La un moment dat s-a auzit o detunătură de armă, urmată de-o salvă... Focul fusese deschis de nişte soldaţi din grupul 3 Grăniceri şi 8 Artilerie, care se retrăgeau din regiunea Herţei şi ca răzbunare au început să tragă în evreii de la cimitirul evreiesc. Probabil că fusese oarecare înţelegere între soldaţi, deoarece focul s-a întins imediat la periferia oraşului, soldaţii pătrunzând prin casele evreieşti şi împuşcând tot ce era prin ele"[392].

Într-un proces-verbal de identificare a cadavrelor celor ucişi la Dorohoi, alcătuit la 3 iulie şi semnat de patru persoane oficiale, inclusiv de procurorul militar Duca I. Mihail, se menţionează că „totalul cadavrelor a fost de 50, dintre care 11 femei, 34 bărbaţi şi 5 copii... După examinarea cadavrelor am putut constata că moartea tuturora a fost provocată prin plăgi produse de armă de foc, asupra craniului, toracelui şi abdomenului, afară de-un singur bătrân, care avea fracturată baza craniului printr-o lovitură puternică"[393].

Răfuieli de acest fel au avut loc şi în satele Şerbeţi, Costănaţi, Găureni, Comăneşti, Zăhăreşti din judeţul Suceava. Maiorul Carp, comandantul batalionului al 3-lea al regimentului 16 de infanterie, a împuşcat 34 de evrei. Trei evrei au fost ucişi în satul Sireţi, judeţul Rădăuţi, iar soţiile lor au fost bătute cu brutalitate. Iar evreii care se repatriau din România în Moldova Sovietică, la locurile de trecere a frontierei, erau jefuiţi şi chiar omorâţi. „Doar la punctul de trecere din oraşul românesc Galaţi, scrie Levit, au fost ucişi 400, iar după alte date româneşti – 500–600 de evrei"[394]. Însă – amintim încă o dată – toţi evreii jefuiţi şi ucişi pe teritoriul României la sfârşitul lunii iunie – începutul lunii iulie 1940 nu aveau absolut nicio legătură cu retragerea armatelor române de pe teritoriul Basarabiei şi a Bucovinei de Nord.

---

[385] Martiriul evreilor din România. Documente şi mărturii. P. 177; Expoziţia „50 de ani de la martiriul evreilor din România". P. 38; Calvarul... P. 30; Левит И. Холокост в Бессарабии в кривом зеркале господина Петренку. С. 13.
[386] Pelin M. Legendă şi adevăr. P. 99.
[387] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 67.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Mulţi basarabeni, care-şi făceau serviciul militar în unităţile dislocate în Moldova Pruto-Nistreană, nu aveau nicio dorinţă să lupte pentru coroana română sau să se retragă peste Prut, iar unii chiar îşi exprimau bucuria în legătură cu schimbarea puterii care urma să aibă loc. De aceea ei în masă părăseau armele şi unităţile şi plecau acasă. Astfel, 3 mii de soldaţi basarabeni au evadat din divizia a 15-a românească de infanterie. Tunurile regimentului de infanterie au fost părăsite chiar în câmp. Divizia a 12-a românească de infanterie, dislocată în raionul Tighina-Chăuşeni şi completată preponderent din basarabeni, după o „demobilizare stihiinică" a încetat să mai existe în calitate de unitate de luptă. Unul dintre cei mai cunoscuţi diplomaţi ai României regale A. Cretzianu a fost nevoit să recunoască: „O profundă şi vast răspândită demoralizare a cuprins trupele noastre în timpul retragerii lor grabnice". // Cretzianu A. The Lost Opportunity. London, 1957. P. 54.
[388] Pelin M. Legendă şi adevăr. P. 33.
[389] Ibid. P. 34.
[390] King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. P. 93; Они защищали и освобождали Молдову. С. 119.
[391] Pelin M. Legendă şi adevăr. P. 114.
[392] Expoziţia „50 de ani de la martiriul evreilor din România". P. 10, 11.
[393] Ibid. P. 12-13.
[394] Левит И. В наркотическом угаре юдофобии. С. 42.

Bestialităţi analogice s-au repetat şi în zilele de 21–23 ianuarie 1941, când doar în Bucureşti au fost omorâţi 120 de evrei[395], arse, distruse şi prădate 25 de case de rugăciuni şi sinagogi, 616 magazine evreieşti, 547 case de locuit[396]. Unii lideri ai comunităţii bucureştene au fost închişi în clădirea consiliului comunităţii, credincioşii au fost izgoniţi din sinagogi. Centrul palestinian al Organizaţiei sioniste a fost atacat, directorul acestuia a fost ucis, evreii avuţi din Bucureşti au fost arestaţi, după o listă întocmită în prealabil. Arestaţii au fost aduşi la oficiul central al Gărzii de Fier. Unii dintre ei au fost apoi escortaţi în pădurile de lângă Bucureşti şi împuşcaţi. În oraş, cadavrele celor ucişi au fost duse la abatorul orăşenesc şi atârnate de cârligele pentru carne cu o tăbliţă la gât: „Carne caşer"[397].

La 5 aprilie 1941, la şedinţa Cabinetului de Miniştri, I. Antonescu a declarat: „Dau drumul mulţimii să-i masacreze. Eu mă retrag în cetatea mea, şi după ce îi masacrează, pun iarăşi ordine"[398]. În comparaţie cu „temerarul conducător", chiar şi guvernatorul Basarabiei, care a căzut într-o „somnolenţă administrativă" şi a admis pogromul din Chişinău din 1903[399], pare un mieluţ blând.

Cu câteva zile înainte de începutul războiului au fost organizate şedinţe cu comandanţii secţiilor de jandarmi şi legiuni, care urmau să instaureze ordinea în Basarabia şi Bucovina de Nord, pe măsura înaintării unităţilor regulate ale armatei. Li s-a spus că măsura primordială este „curăţirea localităţilor" de evrei, că aceştia trebuie arestaţi „indiferent de vârstă şi sex". Unii spuneau deschis: „Evreul trebuie împuşcat", aceasta este „datoria patriotică" şi se realizează „pe motivul urii rasiale"[400]. Astfel, încă până la începerea războiului cu URSS, soarta evreilor era pecetluită. Crezând în victoria uşoară a Germaniei în război şi fiind un şovinist şi antisemit convins, care considera violenţa principalul mijloc de atingere a scopurilor politice, Ion Antonescu s-a alăturat cu sufletul deschis planurilor hitleriste de „soluţionare definitivă a problemei evreieşti".

„Pe evrei îi omorau nemţii, iar «conducătorul» îi salva". În istoriografia românistă are circulaţie teza precum că Antonescu este salvatorul evreilor din România, iar evreii erau exterminaţi nu de români, ci de germani, unguri etc.[401] Faptele reale însă ne vorbesc de altceva. Atâta timp cât wehrmacht-ul obţinea victorii, „conducătorul" verifica personal executarea ordinelor lui vizavi de exterminarea evreilor. De exemplu, la şedinţa guvernului din 13 noiembrie 1941 cu participarea guvernatorilor Basarabiei, Bucovinei şi Transnistriei, adresându-se lui Alexianu, el a menţionat: „Am spus să împuşcaţi câte 200 evrei pentru fiecare soldat român mort şi 100 evrei pentru fiecare rănit, s-a făcut aşa?" Gh. Alexianu a răspuns: „Au fost împuşcaţi şi spânzuraţi pe străzile Odesei". Antonescu: „Să faceţi aşa, pentru că eu răspund în faţa ţării şi a istoriei, să vină evreii din America să mă tragă la răspundere"[402]. La 16 decembrie 1941 Antonescu ceruse de la Alexianu să cureţe Odesa de evrei: „Bagă-i în catacombe, bagă-i în Marea Neagră. Nu vreau să ştiu nimic. Poate să moară... toţi"[403].

Iată cum apreciază „umanismul" fasciştilor români academicianul P. Udler, care a gustat din plin „bunătatea" lui Antonescu şi a acoliţilor săi: „Toată responsabilitatea pentru crima săvârşită (este vorba despre exterminarea a zeci de mii de oameni în lagărul de la Bogdanovka, însă în esenţă aceste cuvinte sunt valabile pentru toate jertfele naziştilor români – S.N.) o poartă doar românii. Un oarecare căpitan sau chiar colonel, fie el de trei ori legionar, nu ar fi fost capabil să săvârşească astfel de atrocităţi fără cunoştinţa şi acordul guvernatorului Transnistriei Gh. Alexianu şi al conducătorului ţării mareşalul Ion Antonescu. Astăzi în România [completăm: şi în Moldova – S.N.) există oameni care încearcă să-l reabiliteze pe odiosul criminal Antonescu. Ei… se străduiesc să demonstreze întregii lumi că în anii războiului românii aveau faţă de evrei o atitudine mai umană decât nemţii, ungurii şi alţi acoliţi fascişti"[404]. Însă, după părerea academicianului moldav, „cruzimea organelor puterii româneşti, conduse de guvernul lui Antonescu, a întrecut bestialităţile şi setea de sânge ale adepţilor lui Horthy, Tiso, ale ustaşilor şi fasciştilor din alte ţări ale Europei – Polonia, Grecia. Fasciştii români nu erau mai umani decât cei germani"[405].

Însă, din fericire, timpurile se schimbau, fortuna s-a întors cu spatele spre „învingătorii" de ieri şi după Stalingrad începe căutarea febrilă a soluţiilor de înţelegere cu occidentalii, inclusiv are loc o „liberalizare" a

---

[395] Buzatu Gh. Mareşalul Antonescu în faţa istoriei. Culegere de documente. Iaşi, 1990. Vol. 1. P. 221-244.
[396] Левит И. Пепел прошлого. С. 12.
[397] Шафран А. Сопротивление нацистскому урагану. С. 16-17; Kiriţescu C.I. România în Al doilea război mondial. P. 179; Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. P. 304.
[398] Procesul lui Ion Antonescu. P. 41; Raport final. Comisia internaţională pentru studierea Holocaustului în România. P. 247; Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 229; Calvarul... P. 12; Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. P. 107.
[399] Vezi: Кишиневский погром 1903 г. Кишинев, 1993.
[400] Левит И. Пепел прошлого. С. 12.
[401] Nistor I.S. Românii în Al doilea război mondial. P. 217, 218, 219, 220, 223; Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 49; Watts L.L. O Casandră a României. P. 392-397, 408, 414-424 etc.
[402] Calvarul... P. 13.
[403] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 332; Procesul lui Ion Antonescu. P. 41.
[404] Удлер Р. Годы бедствий. С. 97.
[405] Ibid. С. 6.

politicii faţă de evrei[406]. În istoriografia română, încă din perioada lui N. Ceauşescu, domină însă o teză care se reduce la ideea că „România a fost singura ţară din sfera de dominaţie a Germaniei naziste unde nu s-a aplicat aşa-numita «soluţie finală», adoptată de Hitler pentru exterminarea populaţiei de rit mozaic din Europa"[407].

Iată cum apreciază acest „umanism" Mozes Rozen: „Exterminarea în masă a evreilor români a continuat până la Stalingrad. Când însă au apărut simptomele faptului că Hitler pierde războiul şi se apropie ora răzbunării, criminalii au simţit necesitatea de-a avea alibi şi execuţiile în masă au încetat... Antonescu a putut să ne ucidă pe toţi, însă s-a oprit la jumătate de cale"[408]. Istoricul român Z. Ornea menţionează, pe bună dreptate, că evreii „salvaţi" „au fost utilizaţi drept capital politic pentru tratativele cu aliaţii Naţiunilor Unite şi chiar pentru situaţia postbelică"[409].

Astfel, doar atunci când a devenit absolut clar că Germania şi sateliţii săi vor pierde războiul, doar după Stalingrad şi Kursk, atunci când Armata Sovietică înainta fulgerător spre vest, obţinând victorie după victorie, cercurile conducătoare româneşti au început să caute cu înfrigurare căi de îmbunătăţire a relaţiilor cu aliaţii occidentali. În acest scop a fost schimbată şi politica faţă de evrei. Au încetat execuţiile în masă şi deportările din România în Transnistria. Evreii români deţinuţi în lagărele de concentrare au fost lăsaţi să se întoarcă la casele lor. Copiii orfani au fost de asemenea mutaţi din Transnistria. La 20 aprilie 1943 „conducătorul a declarat că nu-i poate izgoni pe evrei din ţară, căci s-ar putea întâmpla ca războiul să fie câştigat de democraţi, ceea ce „înseamnă iudeocraţie"[410]. Tot atunci el a permis să fie aduşi înapoi în România din Transnistria 5 mii de orfani, care, chipurile, fuseseră deportaţi „din greşeală". Însă până în martie 1944 au revenit în ţară doar 1841 de copii[411].

Este interesantă sub atare aspect şi opinia cunoscutei cercetătore a problemei date Lya Benjamin: „Mareşalul nu a aderat la politica «soluţiei finale» a Germaniei naziste, dar numeroasele sale declaraţii publice sau la consfătuirile restrânse, rezoluţiile sale puse pe documentele interne de stat indică hotărârea sa de-a izgoni populaţia evreiască din România (a opera o «purificare etnică» sau o «deziudaizare a societăţii româneşti», curăţirea ei de acest «vâsc», de această «neghină» ş.a.), prin deportarea în Transnistria şi aruncarea ei dincolo de Bug sau în alte teritorii, în funcţie de deznodământul războiului şi de modul în care Führer-ul va soluţiona această problemă pe plan european"[412]. „Prin urmare…, continuă autoarea, revizuirea politicii antievreieşti a lui Antonescu nu avea drept scop salvarea evreilor, aşa cum afirmă deseori naţionaliştii. Ci mai curând a fost o încercare a unor personalităţi proeminente ale regimului antonescian de a-şi salva viaţa printr-o presupusă protecţie asigurată evreilor. Era o perioadă când evreii ajunseseră să fie consideraţi un posibil capital politic, util pentru ştergerea unor crime din trecut"[413].

„Invocarea înaltului procent de supravieţuire a populaţiei evreieşti din România pentru reabilitarea lui Ion Antonescu..., scrie Mezincescu, mi se pare echivalentă cu acordarea unor circumstanţe atenuante sau izbăvitoare unui asasin care, pătrunzând în casa unor cetăţeni paşnici, ucide *numai* jumătate sau *numai* două treimi din membrii familiei. În loc să fie judecat şi osândit pentru crimele şi fărădelegile comise, asasinul în chestiune ar trebui să fie felicitat de instanţă pentru spiritul său de moderaţie, şi – de ce nu? – de omenie! Ba şi recompensat cu cine ştie ce gratificaţie şi cu scuze pentru eventualele supărări şi tracasări suferite în perioada cercetărilor penale şi a detenţiei preventive"[414].

Despre „românofobia" antifasciştilor. Faptele indiscutabile citate anterior pot fi speculativ apreciate de unii apologeţi ai nazismului român ca o manifestare a unei românofobii adevărate sau simulate. Nimeni însă nu are dreptul să identifice fascismul românesc cu poporul român. Este inadmisibil să aduci învinuiri poporului român pentru crimele săvârşite de unii dintre politicienii lui sau de subalternii şi părtaşii lor, care au îndeplinit ordinele lor criminale. Dar şi tăinuirea ororilor fascismului se poate solda cu „transferarea" lor asupra întregului popor. Noi respingem teza paranoică despre răspunderea colectivă – tinerele generaţii din ţările unde au avut loc genociduri nu pot fi răspunzătoare pentru crimele predecesorilor lor. Însă e condamnabil faptul că cel care cunoaşte dezastrul ce a avut loc, îi îndreptăţeşte pe călăi şi manifestă solidaritate cu criminalii fascişti, repetă miturile lor şi încearcă să le justifice acţiunile. Indirect pe aceşti oameni cade sângele pe care l-au vărsat Antonescu, Hitler şi K°.

---

[406] Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. P. 114; Удлер Р. Годы бедствий. С. 145, 201; Шафран А. Сопротивление нацистскому урагану. С. 59-60.

[407] România în anii celui de-Al doilea război mondial. Vol. 1. P. 315; vezi de asemenea: Nistor I.S. Românii în Al doilea război mondial. P. 218; Viaţa şi moartea lui Ion Antonescu. P. 88; Manuilă S., Filderman W. Populaţia evreiască din România. P. 56, 58.

[408] Ткач Е. Антииудаизм, или пещерный мир. С. 120.

[409] Ornea Z. Anii treizeci. Extrema dreaptă românească. P. 391.

[410] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. P. 511.

[411] Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. С. 60.

[412] Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 1. P. XXII.

[413] Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. P. 40-41.

[414] Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. P. 123.

Mai mult, prima jertfă a regimului inuman şi criminal al lui Antonescu este însuşi poporul român. În Actul de acuzare la Procesul de la Bucureşti se menţionează că „Antonescu şi clica lui sunt vinovaţi de tot sângele vărsat şi toată avuţia jefuită şi distrusă a poporului român. Astăzi poporul român suferă consecinţele aventurii criminale a clicii de profitori şi jefuitori de război, condusă de Antonescu. Guvernul Antonescu este autorul şi instigatorul tuturor crimelor, atrocităţilor şi jafurilor comise pe teritoriile ocupate de trupele şi unităţile româneşti”[415].

Ex-senatorul României Gh. Buzatu citează într-una dintre lucrările sale cuvintele lui Ion Antonescu, atât de venerat de el, despre aceea că „civilizaţia trebuie să învingă întotdeauna barbaria”[416]. Astfel, dl Buzatu are şansa unică de-a cumula două lucruri: să demonstreze cât este de civilizat şi, totodată, să-şi demonstreze „fidelitatea” faţă de cuvintele mareşalului…, recunoscându-l pe ultimul vinovat, şi să se căiască în numele statului român pentru crimele săvârşite. Însă… dragostea lui Buzatu e oarbă. Şi, după cum se ştie, „любовь зла, полюбишь şi козла”, ne spune un proverb rusesc.

Însă la 12 octombrie 2004 fostul preşedinte al României Ion Iliescu a recunoscut oficial vina statului român pentru Holocaust. Datorită acestui fapt putem afirma că a avut loc o curăţire morală a societăţii româneşti şi a fost făcut un pas serios înspre însănătoşirea sa deplină. Nu putem să nu fim de acord cu afirmaţia preşedintelui României că „acest capitol întunecat din trecutul nostru recent, când evreii din România au devenit victime ale tragediei Holocaustului, nu trebuie uitat sau minimalizat”[417].

---

415 Procesul lui Ion Antonescu. P. 37.

416 Buzatu Gh. România cu şi fără Antonescu. P. 18.

417 Alocuţiunea Preşedintelui României, domnul Ion Iliescu, la reuniunea consacrată comemorării Zilei Holocaustului în România – 12 octombrie 2004. // Raport final. Comisia internaţională pentru studierea Holocaustului în România.

TEMA Nr. 12. COTITURA RADICALĂ ÎN MERSUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

„Campania noastră spre Volga s-a transformat în ochii mei într-o violenţă incomparabilă asupra omului şi a devenit un simbol al degradării personalităţii umane”

Joachim Wieder[1].

1. Lupta coaliţiilor beligerante în primăvara-toamna anului 1942

Situaţia de pe frontul sovieto-german în primăvara lui 1942. Planurile comandamentului german. Deja s-a menţionat că suprafaţa teritoriului URSS ocupat de hitlerişti în 1941 a constituit 1,5 mln km^2, pe care până la război trăiau 75 mln de oameni[2]. În primăvara anului 1942 ambele părţi beligerante se pregăteau de acţiuni active pe Frontul de Est. Ţările „axei” au concentrat aici 206 divizii şi 26 de brigăzi, din care 176 divizii şi 9 brigăzi erau germane[3]. Germania şi aliaţii ei aveau pe frontul sovieto-german 6,2 mln de oameni, 3230 tancuri şi unităţi de artilerie de asalt, circa 3400 de avioane şi 43 de mii de tunuri şi aruncătoare de mine[4]. Pentru a compensa pierderile de pe Frontul de Est, guvernul hitlerist a chemat sub armă toţi bărbaţii în vârstă de la 18 până la 45 de ani şi de asemenea parţial pe cei de la 46 până la 55 de ani[5]. Din 22 iunie 1941 până la 1 mai 1942 trupele hitleriste de pe Frontul de Răsărit au fost completate cu 1 mln de oameni[6].

La sfârşitul lui 1941 în armata germană se aflau sub armă 9,5 mln de oameni, iar în 1942 – 10,2 mln[7]. Aceasta a devenit posibil, deoarece în mai 1942 numărul muncitorilor străini şi prizonierilor de război, antrenaţi în industria germană, a atins 4,2 mln de oameni[8]. „Înzestrarea tehnică şi puterea focului diviziei germane [în comparaţie cu anul 1941] chiar au crescut, numărul diviziilor de tancuri a ajuns de la 19 la 25. Dar din punct de vedere al calităţii şi stării morale germanii erau deja în declin... Printre alţi factori care se răsfrângeau negativ asupra spiritului moral al trupelor germane trebuie de menţionat incapabilitatea Germaniei de-a crea noi tipuri de tehnică de luptă, care puteau fi comparate cu T-34 sau aruncătorul de mine «Katiuşa»”[9].

După înfrângerea de la Moscova, în sânul comandamentului suprem german au apărut divergenţe serioase[10]. Generalul Blumentritt îşi amintea: „Unii generali germani au declarat că reluarea ofensivei în 1942 este imposibilă, mai raţional fiind a concentra eforturile pentru a menţine teritoriul ocupat. Şeful cartierului general... Halder îşi exprima îndoiala privitor la necesitatea continuării ofensivei. Comandantul grupării de armate «Sud», general-feldmareşalul Rundstedt, se opunea şi mai energic reluării ofensivei şi chiar insista asupra retragerii trupelor germane în Polonia. Pe aceeaşi poziţie se afla şi general-feldmareşalul von Leeb. Cu toate că alţi generali nu exprimau păreri într-atât de radicale, majoritatea erau foarte mult îngrijoraţi de desfăşurarea de mai departe a campaniei. După ce führerul i-a scos din posturi pe Rundstedt şi pe comandantul-şef al trupelor terestre, general-feldmareşalul Brauchitsch, opoziţia cererii lui de-a relua ofensiva a slăbit. ...Hitler spera să obţină în 1942 ceea ce n-a reuşit să realizeze în 1941. El nu credea că ruşii vor fi capabili să-şi sporească forţa de luptă a armatelor lor”[11].

În cele din urmă s-a ţinut cont de opinia lui Hitler. Liddell Hart în legătură cu aceasta scrie următoarele: „Hitler nu dorea să treacă la defensivă şi să se întărească pe linia acaparată, precum îl sfătuiau unii generali, sau, cum propuneau Rundstedt şi Leeb, să se retragă în Polonia. Sub aspect strategic aceste propuneri erau oportune, dar acceptarea lor ar fi însemnat că Hitler «a muşcat mai mult, decât putea înghiţi». Condus de-un apetit insaţiabil, urmărit de fantoma prestigiului pierdut şi simţind instinctiv că ofensiva constituie unica ieşire din situaţia creată, Hitler voia să realizeze o aşa ofensivă, care în condiţiile unor resurse limitate putea aduce rezultate considerabile”[12].

Aceasta însă nu era doar opinia lui Hitler. El era sprijinit de-o mare parte de generali. „În primăvara anului 1942, scria Heinz Guderian, în faţa comandamentului suprem german a apărut problema, sub ce formă terbuie

---

[1] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 147.
[2] Ржешевский О.А. Визит А. Идена в Москву в декабре 1941 г. Переговоры с И.В. Сталиным и В.М. Молотовым. // ННИ, 1994, № 2. С. 86.
[3] История второй мировой войны. Т. V, М., 1975. С. 25; Launay J. Mari decizii ale celui de-Al doilea război mondial. 1939-1942. Vol. 2. Buc., 1988. P. 26.
[4] 50 лет Вооружённых Сил СССР. М., 1968. С. 313.
[5] Великая победа на Волге. С. 17.
[6] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 404.
[7] Великая победа на Волге. С. 17.
[8] Промышленность Германии в период войны 1939 – 1945 гг. М., 1956. С. 189.
[9] Кларк А. Путь к Сталинграду. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 160, 161.
[10] Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 186.
[11] Лиддел Гарт Б. Что рассказали немецкие генералы. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 231-232.
[12] Лиддел Гарт Б. Стратегия непрямых действий. С. 347.

continuat războiul: de înaintat sau de trecut la apărare. Trecerea la apărare ar fi însemnat recunoaşterea înfrângerii noastre în campania din 1941 şi ne-ar fi lipsit de şansa la o continuare şi un sfârşit reuşit al războiului în Est şi în Vest. 1942 era ultimul an când forţele principale ale armatei germane puteau fi folosite în ofensiva de pe Frontul de Est fără teamă în faţa amestecului imediat al puterilor occidentale"[13]. Hitler a primit un sprijin necondiţionat şi din partea lui Keitel şi Jodl.

Comandamentul german planifica să dea lovitura principală pe flancul de sud al frontului, în direcţia Caucazului şi Volgăi[14], pentru a lipsi Uniunea Sovietică de resursele de petrol şi de-o mare parte din producţia agricolă şi a întretăia principala arteră de comunicaţie între regiunile centrale şi de sud ale ţării. Cucerind Caucazul, fasciştii sperau să atragă în război de partea lor Turcia şi să înainteze mai departe spre India şi Orientul Apropiat, lovind direct în inima Imperiului Britanic. Căpeteniile „celui de-al treilea reich" considerau că, după stabilirea controlului asupra petrolului caucazian, Leningradul şi Moscova vor cădea, şi Uniunea Sovietică va ieşi din război[15]. În asemenea circumstanţe Anglia şi SUA vor capitula.

„Pentru Hitler, scrie Alan Clark, cucerirea Stalingradului era doar prima treaptă. Apoi, el intenţiona să redirecţioneze armatele sale de-a lungul Volgăi spre nord şi să întretaie comunicaţiile trupelor sovietice care apărau Moscova şi de asemenea să trimită nişte «detaşamente de cercetaşi» încă mai departe spre est până la Ural... Alternativa consta în ocuparea Stalingradului în calitate de «ancoră de sprijin» pentru asigurarea stabilităţii flancului stâng al trupelor germane, pe când masa principală a forţelor blindate va coti spre sud pentru cucerirea Caucazului şi crearea unei ameninţări hotarelor Iranului şi Turciei"[16].

În legătură cu asta fostul şef al statului major al forţelor terestre Kurt Zeitzler mărturiseşte: „Planificând ofensiva de vară din 1942, Hitler intenţiona întâi de toate să ocupe Stalingradul şi Caucazul. Realizarea acestor proiecte cu siguranţă ar fi avut o mare importanţă. Dacă armata germană izbutea să forţeze Volga în regiunea Stalingradului şi astfel ar fi întrerupt principala linie de comunicare a ruşilor de la nord la sud, şi dacă petrolul caucazian ar fi mers la satisfacerea necesităţilor militare ale Germaniei, atunci situaţia în Est s-ar fi schimbat radical şi şansele noastre la un final favorabil al războiului ar fi crescut substanţial. Aşa gândea Hitler. Atingând aceste scopuri, el voia prin Caucaz sau pe altă cale să trimită în India unităţile sale motorizate"[17].

Convins că vara anului 1942 va fi decisivă în Est, Antonescu şi-a dat acordul ca în campania anului 1942 România să participe cu efective la nivelul anului precedent, adică cu 26 divizii. Lui Hitler, el i-a spus că România voia „să pună la dispoziţia Reihului german tot potenţialul ei militar şi economic"[18]. Trupele române au participat la luptele de la sud de Harcov, la asediul Sevastopolului, ajungând la Stalingrad şi în Caucazul de Nord.

Însă, ocuparea raionului Volgăi de jos şi a Caucazului, cu toată importanţa lor strategică, nu putea duce la înfrângerea URSS, deoarece cea mai puternică grupare a Armatei Roşii se afla în raionul industrial central. În legătură cu aceasta comandamentul hitlerist planifica continuarea ofensivei wehrmachtului contra trupelor sovietice care apărau sectorul central al frontului. Astfel, de exemplu, Keitel mărturisea că după ocuparea Stalingradului şi izolarea Moscovei dinspre sud se preconiza redirecţionarea unor forţe substanţiale spre nord. Ce-i drept, termenele realizării acestei operaţiuni n-au fost stabilite[19]. Ţinând cont de raportul real de forţe dintre părţi, o evaluare obiectivă a acestor intenţii ale comandamentului suprem german poate fi doar una – aceasta era o aventură care se baza pe supraaprecierea posibilităţilor proprii şi o nouă subestimare a capacităţilor Armatei Roşii de-a opune rezistenţă.

În comparaţie cu anul 1941, la începutul lui 1942 această capacitate a crescut serios. În primăvara anului 1942, analizând posibilităţile Uniunii Sovietice de-a continua războiul, serviciile secrete ale trupelor terestre americane („G-2") în documentul „Evaluarea capacităţii sovietice de luptă" informau instanţele superioare despre temeinicia spatelui frontului, „în ciuda lipsurilor colosale şi care devin tot mai grave", explicând acest lucru nu doar prin stoicismul ruşilor, dar şi prin caracterul atotnorodnic al războiului: „Ruşii luptă pentru locul lor în prezent şi în viitor. Acum, spre deosebire de primul război mondial, toate categoriile populaţiei – fie ruşi sau coreeni, învăţători sau ţărani, ştiu că pot să câştige onoruri şi distincţii pentru curajul şi succesele lor militare, că ei nu mai sunt mai mult lorzi şi bovine. Toţi îşi depun deplin eforturile, munca şi sângele pentru victorie; nimeni nu se îmbogăţeşte pe livrările militare sau speculând cu alimentele ascunse"[20].

Trupelor fasciste le ţinea piept o grupare sovietică care număra 5,5 mln de oameni, peste 43 de mii tunuri şi aruncătoare de mine, 1223 de unităţi de artilerie reactivă, 4065 de tancuri şi 3164 de avioane[21]. După cum ve-

---

[13] Итоги второй мировой войны. С. 126.
[14] Роковые решения. С. 153; Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 248.
[15] Дёрр Г. Поход на Сталинград. М., 1957. С. 17, 127-129.
[16] Кларк А. Путь к Сталинграду. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 158.
[17] Роковые решения. С. 153.
[18] Traşcă O. Impactul problemei Transilvaniei asupra colaborării militare româno-germane, 1941-1944. // http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2001/OTTO-Impactul%20Transilvaniei.
[19] ВИЖ. 1961. № 1. С. 41.
[20] Печатнов В.О. Каким СССР вышел из войны (В оценках американской разведки и дипломатии). // США. Канада: экономика, политика, культура. 2005, № 5. С. 5.
[21] 50 лет Вооружённых Сил СССР. С. 313.

dem raportul de forţe era aproximativ egal. Însă comandamentul sovietic n-a fost în stare să dispună eficient de forţele şi mijloacele respective şi în mersul campaniei din vara lui 1942 Armata Roşie a suferit un şir de înfrângeri serioase (în Crimeea, lângă Harkov şi Voronej[22]), fapt ce iarăşi le-a permis nemţilor să schimbe raportul de forţe în folosul lor şi să înceapă o mare ofensivă pe sectorul de sud al frontului[23].

Astfel, alegerea direcţiei sudice pentru ofensivă a fost cauzată de considerente economice, militaro-strategice şi de cele de politică externă. În primul rând, trupele inamicului pe sectorul central al frontului au pătruns profund în adâncul teritoriului sovietic şi erau ameninţate de pericolul loviturilor din flanc al Armatei Roşii. Totodată ele ocupau o poziţie ameninţătoare faţă de gruparea sudică a trupelor sovietice. În plus, câmpia deschisă din sudul Rusiei crea cele mai favorabile condiţii pentru folosirea unităţilor de tancuri şi a aviaţiei. O anumită importanţă îl avea şi faptul că anume în sud hitleriştii puteau mai uşor să concentreze şi trupele aliaţilor lor – românilor, italienilor şi ungurilor[*].

Cucerirea Caucazului urmărea şi scopuri de politică externă. Apropierea trupelor germane de hotarele Turciei trebuia să accelereze decizia guvernanţilor ei de intrare în război de partea „axei”. Cu pierderea Caucazului Uniunea Sovietică ar fi fost lipsită de orice contacte cu lumea exterioară prin Iran. Acapararea bazelor de pe litoralul caucazian ducea la peirea flotei sovietice din Marea Neagră. În fine, naziştii sperau să-şi deschidă calea în Orientul Apropiat.

Începutul bătăliei de pe Volga. La 17 iulie 1942 începe marea Bătălie de la Stalingrad[24] (actualmente Volgograd). Doar pe direcţia Stalingradului luptau peste 1 mln de hitlerişti, pe când lângă El Alamein – numai 96 de mii (din care majoritatea italieni) şi 500-600 de tancuri[25].[r] Germania n-a trimis în ajutorul lui Rommel în Egipt niciun regiment, transferând toate forţele pe sectorul de sud al frontului sovieto-german şi în primul rând în direcţia Stalingradului. În luptă au fost de asemenea incluse două armate româneşti, una italiană şi alta ungară. Dacă în iulie spre Stalingrad înaintau 30 de divizii, apoi spre sfârşitul lui august – 69, iar încă peste o lună – 81. În direcţia caucaziană în septembrie acţionau 38 de divizii[26]. Având o superioritate numerică şi calitativă substanţială asupra trupelor sovietice, fasciştii le-au strâmtorat serioas spre est. În asemenea condiţii a apărut cunoscutul ordin stalinist „Niciun pas înapoi!” («Ни шагу назад!»)[27], care a jucat un rol moral şi disciplinar colosal în ridicarea capacităţii de luptă a unităţilor Armatei Roşii în apărare.

Înaintând cu 150–400 km, la 23 august germanii au ajuns la râul Volga. „În aceaşi seară luftwaffe au primit un ordin pentru a provoca o lovitură de knock-out. După numărul avioanelor şi masa bombelor aruncate în timpul raidului aerian asupra Stalingradului în noaptea de 23 spre 24 august aceasta a fost cea mai masivă operaţiune a luftwaffe de după 22 iunie 1941… Acesta a fost un act de teroare, întreprins în scopul de-a omorî cât mai mulţi locuitori ai oraşului, a scoate din funcţie serviciile municipale, a trezi panică, a demoraliza apărătorii Stalingradului şi a organiza un rug funerar în calea trupelor în retragere – după exemplul Varşoviei, Rotterdamului şi Belgradului”[28].

În legătură cu această mistuitoare tornadă de foc, ofiţerul regimentului al 267-lea al diviziei a 94-a Wilhelm Hofmann scria cu satisfacţie în jurnalul său: „Tot oraşul este cuprins de flăcări, la ordinul führerului luftwaffe l-a incendiat. Aşa le trebuie acestor ruşi, trebuie să înceteze rezistenţa”[29]. „Hitler considera, menţionează generalul Tippelskirch că în august ruşii au primit nişte lovituri zdrobitoare... În cartierul lui Hitler puteai auzi că victoria asupra Uniunii Sovietice s-a transformat pentru el într-un lucru secundar, căruia aproape că nu i se mai acordă nicio atenţie, şi că acum el e preocupat tot mai mult de planurile acaparării Orientului Apropiat”[30].

---

[22] Lângă Harkov au fost încercuiţi 300 de mii de militari sovietici. // Гареев М.А. О неудачных наступательных операциях советских войск в Великой Отечественной войне. По неопубликованным документам ГКО. // ННИ, 1994, № 1. С. 3.

[23] История второй мировой войны. Т. 5. С. 122-131.

[*] Mai apoi acest lucru a jucat un rol fatal pentru gruparea lui Paulus.

[24] Loghin L. Al doilea război mondial. P. 148; Попов В.Н. Сталинградская битва: по новейшим исследованиям. // ННИ, 2007, № 2.

Despre participarea trupelor române la luptele pentru Stalingrad şi Caucaz vezi: Duţu A.D. De la Nistru spre Volga şi Caucaz. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 7. P. 34-36; Troncotă C. Dezastrul de la Stalingrad. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 7; Budescu V. Jurnal de front. Pribeag la Cotul Donului. // Magazin Istoric. 2002, Nr. 12; Cosovanu L. Din încercuirea de la Stalingrad: generalul Tătăranu îi scrie lui Mihai Antonescu. // Magazin Istoric. 2003, Nr. 4.

[25] Фуллер Дж. Ф.С. Вторая мировая война. С. 307.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Personal comandantul trupelor germano-italiene din Africa de Nord Rommel mărturisea că la dispoziţia lui erau 400 de maşini de luptă (fără L-3 italiene, incapabile de luptă). Iar Tippelskirch comunică despre 500 de tancuri (împreună cu cele italiene). // Меллентин Ф. Танковые сражения. Боевое применение танков во Второй мировой войне. Спб., 2000. С. 77; Типпельскирх К. История второй мировой войны 1939-1945. Спб., М., 1998. С. 304.

[26] Абалихин Б.С. Утро победы. Волгоград, 1986. С. 9.

[27] Приказ Народного комиссара обороны СССР № 227 от 28 июня 1942 г. // ВИЖ, 1988, № 8.

[28] Кларк А. Путь к Сталинграду. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 174-175.

[29] Ibid. С. 175.

[30] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 255.

În curând însă totul s-a schimbat. Rezistenţa colosală a Armatei Sovietice i-a oprit pe hitlerişti şi a frânt spiritul combativ al wehrmachtului. Extrem de înalte erau pierderile germanilor. La 17 septembrie comandantul diviziei a 29-a mecanizate îi raporta lui Paulus: „Două regimente mecanizate a diviziei sunt aproape nimicite: din 220 de tancuri au rămas 42”[31].

„În primele zile ale ofensivei din septembrie, scrie A. Clark, nemţii aveau o superioritate aproape triplă în oameni şi artilerie şi de şase ori în tancuri, iar aviaţia germană domina în aer. Perioada de la 13 până la 23 septembrie, când armata a 6-a era încă relativ proaspătă, iar ruşii se apărau cu rămăşiţele unităţilor epuizate în luptele anterioare, era cea mai periculoasă pentru Stalingrad… Dar chiar şi în acele condiţii grele curajul soldaţilor ruşi, care luptau până la ultimul patron, şi-a jucat rolul în vederea eşecului ofensivei germane”[32].

Fostul ambasador al Statelor Unite în Uniunea Sovietică Joseph Davies, la sfârşitul lunii septembrie 1942, luând cuvântul la Washington, a spus: „Cea mai decisivă luptă din istoria civilizaţiei are loc în prezent. Aceasta-i bătălia care se desfăşoară la Stalingrad”[33].

Evoluţia stării morale a trupelor germane este reflectată în jurnalele militarilor. Astfel, deja pomenitul Wilhelm Hofmann scria:

1 septembrie: „Oare ruşii au de gând să lupte chiar pe malul Volgăi? Aceasta-i o nebunie”.

8 septembrie: „...încăpăţânare nesăbuită”.

11 septembrie: „...fiare sălbatice”.

16 septembrie: „Barbarism... aceştia nu-s oameni, ci diavoli”.

Apoi mai mult de-o lună Hofmann s-a abţinut de la tot felul de expuneri la adresa caracterului inamicului, inscripţiile în jurnal fiind pline de gânduri pesimiste referitor la soarta tovarăşilor de luptă şi la a sa proprie.

27 octombrie: „Ruşii nu sunt oameni, ci nişte fiinţe de fier. Ei niciodată nu obosesc şi nu se tem de foc”.

28 octombrie: „Fiecate soldat se consideră un om condamnat”[34].

„Acum în Stalingrad, scria la 13 noiembrie soldatul Heinrich Malchus, au loc aşa lupte cum n-au mai fost în toată Campania de Răsărit… Când am venit la Stalingrad, eram 140 de oameni, iar către 1 septembrie, după două săptămâni de lupte, am rămas doar 16. Toţi ceilalţi sunt răniţi sau ucişi”[35]. Iar efreitorul Walther Opperman pe 18 noiembrie îi scria fratelui său următoarele: „Stalingradul – acesta-i iadul pe pământ. Verdun, Verdunul roşu, cu armament nou. Noi atacăm zilnic. Dacă dimineaţa reuşim să ocupăm 20 de metri, seara ruşii ne aruncă înapoi”[36].

„Am nimerit într-un adevărat cazan al diavolului, scria efreitorul Heinrich Dauvel, aici e un iad veritabil. Cu fiece zi, cu fiece oră situaţia noastră devine tot mai rea”. „Stalingradul ne-a stat ca un os în gât, repetă acelaşi gând efreitorul Otto Krepel. În companie am rămas numai şapte oameni. Pretutindeni se văd cimitire ostăşeşti. Acum doar cuvântul «Stalingrad» ne trezeşte groază”[37].

Iată nişte secvenţe din jurnalul unui alt soldat german din 16 septembrie: „Batalionul suferă pierderi grave. În companii au rămas câte 60 de oameni. Cei ce luptă în elevator nu sunt oameni, ci diavoli, pe care nu-i ia nici glontele, nici focul”. O altă însemnare din 18 septembrie: „Luptele se desfăşoară în interiorul elevatorului... Dacă toate clădirile din Stalingrad se vor apăra la fel, atunci niciunul dintre soldaţii noştri nu se vor mai întoarce acasă”[38].

„Am luptat cincisprezece zile pentru o casă, folosind aruncătoarele de mine, grenadele, mitralierele şi baionetele, scria un leitenant al diviziei a 24-a de tancuri. Deja în a treia zi în subsoluri, pe scări au rămas 54 de cadavre ale nemţilor ucişi. «Linia frontului» trece prin coridorul care desparte odăile arse, prin podul dintre două etaje... Întrebaţi orice soldat, ce înseamnă jumătate de oră de încăierare corp la corp într-o astfel de luptă. Şi închipuiţi-vă Stalingradul. 80 de zile şi 80 de nopţi de luptă corp la corp. Lungimea străzii se măsoară acum nu în metri, ci în cadavre”[39].

Participant nemijlocit la acele evenimente, Joachim Wieder menţionează în legătură cu aceasta: „După luptele de la Volga şi Don oamenii erau complet istoviţi. Forţele principale ale armatei noastre de la mijlocul lui august şi până în octombrie au luptat în ruinele Stalingradului... Pe parcursul acestor două luni de lupte sângeroase necontenite noi n-am izbutit să-i aruncăm din oraş pe ruşi, care-şi apărau cu preţul vieţii ultimele lor poziţii defensive pe partea dreaptă a Volgăi. În acelaşi timp unităţile corpului nostru de armată au suferit pierderi enorme, respingând atacurile furioase ale inamicului, care tindea să străpungă poziţiile noastre dinspre nord. Diviziile care se aflau pe acest sector au fost exanguinate; în companii au rămas, de regulă, 30-40 de

---

[31] Каршаи Элек. От логова в Берхтесгадене до бункера в Берлине. С. 207.

[32] Кларк А. Путь к Сталинграду. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 181.

[33] Иванов Р.Ф. Союзники. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2000, № 5. С. 50.

[34] Кларк А. Путь к Сталинграду. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 178-179; Каршаи Элек. От логова в Берхтесгадене до бункера в Берлине. С. 207.

[35] Разгром немцев под Сталинградом. Признания врага. М., 1944. С. 14.

[36] Ibid. С. 12.

[37] Бланк А., Хавкин Б. Вторая жизнь фельдмаршала Паулюса. М., 1990. С. 77-78.

[38] Кларк А. Путь к Сталинграду. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 182.

[39] Ibid. С. 188.

soldaţi. Întăriturile care soseau pe front erau absolut nesatisfăcătoare. Drept rezultat partea combatantă a multor unităţi s-a redus până la o treime sau chiar până la o pătrime din componenţa iniţială”[40].

Însă comandamentul suprem al wehrmachtului, ignorând realitatea, a cerut categoric continuarea ofensivei. Despre aceasta ne mărturiseşte şi ordinul lui Hitler din 17 noiembrie, adică cu două zile până la începutul contraofensivei sovietice. Primindu-l, Paulus a declarat: „Sunt convins, acest ordin va genera o nouă inspiraţie a trupelor noastre glorioase”[41]. Într-adevăr, când Cel de Sus doreşte să-i pedepsească pe oameni, el îi lipseşte de raţiune!...[42]

Lupta pentru Caucaz a durat din 25 iulie până la 31 decembrie 1942 şi s-a terminat cu epuizarea completă a grupării germane[43].

Operaţiunile militare din Africa[44]**.** În primăvara-vara anului 1942 trupele italo-germane au înaintat din Libia spre Canalul de Suez. Italienii şi germanii sperau să stabilească controlul lor asupra Mării Mediterane, să întrerupă legăturile maritime ale Angliei cu Asia prin Canalul de Suez şi să se unească cu trupele fasciste care vor rupe apărarea sovietică în Caucaz. Englezii au oprit ofensiva armatei lui E. Rommel lângă El Alamein, la 90 km de Alexandria, şi, după lupte crâncene, au trecut la contraofensivă[45].

Churchill supraestima în mod evident semnificaţia acestui eveniment. Generalul american Weydemeyer scria în legătură cu aceasta: „Churchill exagera colosal importanţa victoriei aliaţilor în Africa”[46]. „Prin aceasta, menţionează V.G. Truhanovskii, el urmărea trei scopuri: în primul rând, încerca să opună El Alameinul victoriei sovietice de la Stalingrad; în al doilea rând, dorea să consolideze poziţiile interne ale guvernului propriu...; în al treilea rând, demonstra lumii întregi contribuţia majoră a Marii Britanii în lupta împotriva Germaniei şi Italiei”[47].

Iniţial militarii americani se pronunţau împotriva debarcării trupelor anglo-americane în Africa de Nord, operaţiunii „Dzhimnast”, în calitate de alternativă invaziei în Franţa de Nord. Eisenhower îşi amintea despre discuţia sa cu Churchill la tema dată: „Am subliniat că din mai multe puncte de vedere operaţiunea «Dzhimnast» este nefavorabilă şi i-am înaintat o întrebare: această operaţiune va duce la faptul că nemţii vor retrage de pe frontul rus măcar o divizie sau măcar un avion?”[48].

Marshall a calificat acest plan ca pe unul „costisitor şi inutil”. În legătură cu debarcarea în Africa de Nord în noiembrie 1942 el scria: „Aceste acţiuni nu-l vor impune pe Hitler să se întoarcă cu faţa spre sud. Noi ne bazam pe faptul că el se va înămoli în Rusia”[49]. El a fost susţinut de amiralul King care a declarat că „este imposibilă îndeplinirea obligaţiunilor forţelor maritime militare pe alte teatre şi concomitent aprovizionarea cu bunuri şi escortarea, dacă această operaţiune va fi realizată”. Conducătorii militari americani de asemenea au ajuns la un consens că obiecţiile englezilor împotriva debarcării în Franţa în 1942 demonstrează că ei nu vor merge la un asemenea risc nici în 1943[50]. În acest caz SUA trebuie să-şi schimbe strategia, transferându-şi eforturile asupra războiului din Oceanul Pacific. Roosevelt însă nu i-a susţinut pe militarii săi şi a menţionat că în plan politic până la sfârşitul anului trebuie întreprinse acţiuni hotărâtoare anume împotriva Germaniei[51].

---

[40] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 52-53.

[41] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 433; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. С. 343.

[42] Ce-i drept, adjutantul comandantului Adam mărturiseşte că reacţia adevărată (şi nu cea demonstrativă) a lui Paulus la acest ordin a fost absolut opusă. El scrie că „generalul de infanterie Zeitzler s-a aflat personal la aparat şi la ordinul lui Hitler a transmis următoarea directivă: «Armata Roşie este zdrobită, ea nu mai dispune de careva rezerve considerabile şi, respectiv, nu este în stare să întreprindă acţiuni serioase de ofensivă. Din această teză de bază trebuie de reieşit de fiece dată în procesul evaluării inamicului».

Paulus a fost zguduit de-o asemenea apreciere greşită. L-a jignit şi indicaţia făcută într-o formă atât de brutală.

- Ar trebui şi cei din Statul Major să înţeleagă ce se pregăteşte aici, a explodat el, oare în jurul lui Hitler au rămas doar «conciliatori», linguşitori, care aprobă orice aiureală?

Şi cu toate acestea Paulus s-a conformat… Ascultarea soldăţească a învins bunul-simţ”. // Адам В. Трудное решение. Мемуары полковника 6-й германской армии. С. 143.

[43] Vezi: Гречко А.А. Битва за Кавказ. М., 1973; Тюленев И.В. Крах операции «Эдельвейс». Орджоникидзе, 1988; Бабаев А.-М.Б. Крах гитлеровских планов захвата Кавказа. Махачкала, 1975; Завьялов А.С., Калядин Т.Е. Провал операции «Эдельвейс». М., 1962; Caucaz 1943: „Dă-ne, Doamne, zile, ca să ne vedem teferi”. // Magazin Istoric. 1992, Nr. 8.

[44] Petrencu A. Istorie universală. P. 32-33; Constantiniu Fl. Romel: „vulpea deşertului”. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 2; Системная история международных отношений. Т. 1. С. 386-388; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 476-481.

[45] Bălan E. Ervin Rommel – marele învins în Bătălia pentru Africa. // Historia. Revistă de istorie. 2004, Nr. 3. P. 55-57.

[46] Citat după: Трухановский В.Г. Уинстон Черчилль. С. 343.

[47] Ibid. C. 343.

[48] Vezi: Иванов Р.Ф. Дуайт Эйзенхауер и советско-американские союзнические отношения в 1941 – 1945 гг. // США: ЭПИ. 1995, № 5. С. 18.

[49] Великая Отечественная война. (1941-1945 годы). М., 2010. С. 14

[50] Bradley, de exemplu, scria: „Sustragerea resurselor aliaţilor în Africa de Nord a exclus orice posibilitate pentru o invazie de succes peste La-Manche în 1943”. // Брэдли О. Записки солдата. С. 213.

[51] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 298-299.

La iniţiativa lui Churchill operaţiunea a fost redenumită în „Torch” („Făclia”). S-a ajuns la înţelegerea de a-l numi pe generalul Dwight Eisenhower comandant-şef al trupelor aliate care vor lupta în Africa de Nord. Mai târziu el a devenit unul din cei mai mari comandanţi de oşti ai celui de-Al doilea război mondial[52]. La 8 noiembrie 1942 anglo-americanii au realizat operaţiunea „Făclia” de debarcare în Africa de Nord[53]. Trupele germano-italiene au opus rezistenţă până la 12 mai 1943, când au fost impuse să capituleze[54]. Au apărut condiţii favorabile de-a lovi Italia dinspre sud.

Bătălia de lângă insula Midway[55]. Comandamentul nipon şi-a pus sarcina să cucerească Australia, dar, înainte de aceasta, trebuia să ocupe atolul Midwai, situat în centrul Oceanului Pacific, care avea o importanţă strategică colosală atât pentru apărarea Japoniei, cât şi a insulelor Hawai. Japonezii intenţionau să distrugă flota maritimă americană din Oceanul Pacific cu forţele principale ale flotei lor, însă americanii le-au aflat planurile. Marea bătălie navală a avut loc la 4-5 iunie 1942, rolul principal jucându-l aviaţia. Lângă Midwai flota niponă şi-a pierdut jumătate din portavioanele sale şi 55% din forţa de şoc de pe portavioane. Au murit circa jumătate din piloţii aşi[56].

Japonia a suferit înfrângere, în primul rând, din cauza că n-a fost utlizat factorul surprinderii. S-au comis greşeli şi la planificarea operaţiunii. În plus, comandamentul nipon era prea încrezut în posibilităţile marinei sale, subapreciindu-le pe cele ale flotei militare americane. Cunoscutul istoric american G. Prange menţiona că „lupta s-a terminat cu una din cele mai însemnate victorii maritime militare de după bătălia de la Trafalgar. Ea a marcat cotitura în decursul războiului din Oceanul Pacific, iar când fumul bătăliei s-a împrăştiat, pentru Soarele Răsare al Japoniei a început apusul”[57].

Tabelul 7. *FMM ale SUA şi Japoniei din Oceanul Pacific (1941-1943)*

Tipurile de nave	Decembrie 1941		August 1943	
	SUA	Japonia	SUA	Japonia
De linie	7	10	15	9
Portavioane	3	10	19	10
Cuirasate	24	39	27	34
Submarine	52	65	104	69

Corelaţia de forţe la sfârşitul anului 1942. Către sfârşitul celui de-al treilea an al războiului, trupele germane şi ale aliaţilor lor ocupase un teritoriu de 12,8 mln km^2 cu o populaţie de 500 mln de oameni (dintre care 1,8 mln км^2 de pământ sovietic, unde până la război trăiau circa 80 mln de oameni). Însă condiţiile de luptă pentru blocul fascist s-au schimbat radical. Autorităţile sovietice în anii 1941-1942 au reuşit să evacueze în spatele frontului 26 mln de oameni şi 2500 de întreprinderi industriale[58]. Dispunând de resurse materiale şi umane gigantice, statele principale ale coaliţiei antihitleriste au sporit ritmurile producţiei militare, au majorat efectivul forţelor armate, echipându-le cu cel mai modern armament. În URSS, SUA şi Marea Britanie în 1942 au fost produse de 3,1 ori mai multe avioane de luptă, de 5 ori mai multă artilerie, de 9,7 ori mai multe tancuri decât în Germania, Japonia şi Italia luate împreună [59]. Procesul de schimbare a raportului de forţe în favoarea coaliţiei antihitleriste continua să se accelereze. Se creau premise care permiteau aliaţilor să smulgă iniţiativa strategică din mâinile agresorilor şi să schimbe mersul războiului.

Tabelul 8. *Raportul de forţe dintre coaliţiile beligerante în noiembrie 1942*[60]

Forţele şi mijloacele	Coaliţia antifascistă	Blocul fascist	Raportul
Efectivul (mln de oameni)	23,7	14,5	1,6: 1
Tunuri şi aruncătoare de mine (mii)	169,9	100,9	1,7: 1
Tancuri, tunuri autopropulsate (mii)	25,3	11,3	2,2: 1
Avioane de luptă (mii)	34,9	12,6	2,8:1

[52] Încă la începutul anilor ’30 Douglas MacArthur l-a caracterizat în felul următor: „Acesta-i cel mai bun ofiţer al armatei noastre. În viitorul război el trebuie să fie printre conducătorii ei supremi”. // Citat după: Иванов Р.Ф. Дуайт Эйзенхауер и советско-американские союзнические отношения в 1941 – 1945 гг. // США: ЭПИ. 1995, № 5. С. 15.

[53] Говард М. Большая стратегия. С. 128-137; История США. Т. 3. С. 366-372.

[54] Bălan E. Ervin Rommel – marele învins în Bătălia pentru Africa. // Historia. Revistă de istorie. 2004, Nr. 3. P. 57.

[55] Прандж Г. Чудо у острова Мидуэй. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 240-273; История войны на Тихом океане. Т. 3. С. 272-276; История США. Т. 3. С. 364-365.

[56] Уткин А.И. США – Япония: вчера, сегодня, завтра. С. 105.

[57] Прандж Г. Чудо у острова Мидуэй. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада.

[58] Гареев М.А. Об объективном освещении военной истории России. // ННИ, 2006, № 5. С. 32.

[59] История второй мировой войны. Т. 6. С. 25.

[60] Ibid. С. 14.

În ajunul noii etape a războiului, după proporţii şi rezultatele luptei, teatrul de acţiuni militare principal rămânea frontul sovieto-german (6200 km – lungimea maximală din întreaga perioadă a războiului). Din ambele părţi în luptă au fost antrenaţi peste 12 mln de oameni (peste 700 divizii convenţionale), 130 mii tunuri şi aruncătoare de mine[61]. Anume aici au fost epuizate grupările de şoc ale inamicului. Din toate pierderile suferite de trupele germane în cea de-a doua jumătate a anului 1942, 96% au constituit cele de pe Frontul de Est. Vara şi toamna, până la 19 noiembrie, doar în direcţia Stalingradului wehrmachtul a pierdut 700 mii de morţi şi răniţi, peste 2 mii de tunuri şi aruncătoare de mine, peste o mie de tancuri şi tunuri autopropulsate, peste 1,4 mii avioane[62].

Către mijlocul lunii noiembrie pe frontul sovieto-german URSS obţinuse superioritate în personal şi tehnică militară: în componenţa Armatei Sovietice erau 6,6 mln de oşteni contra 6,2 mln care luptau în armata germană şi în cele ale aliaţilor ei şi, respectiv, 78 de mii de tunuri şi aruncătoare de mine contra 52 mii la nemţi, 7350 tancuri contra 5080 germane, 4544 avioane contra 3500 din componenţa trupelor germane[63]. „Germanii însă, scrie Alan Clark, vâzând cum săptămână după săptămână forţele lor se topesc în vâltoarea luptelor, refuzau să creadă că ruşii suferă pierderi în proporţii mai mici"[64].

În rezultatul restructurării industriei sovietice a crescut producţia tehnicii de luptă şi a muniţiilor. În cea de-a doua jumătate a anului 1942, în comparaţie cu prima, producţia de avioane, tancuri grele şi medii, artilerie şi arme automate a crescut mai mult de 1,5 ori. Aceasta a făcut posibilă creşterea forţei de şoc a trupelor, a crescut înzestrarea lor tehnică. Din mai până în noiembrie 1942 gradul de înarmare a armatei active (numărul de unităţi de armament la 1000 de oameni) cu arme automate a crescut de 2,4 ori, cu tunuri şi aruncătoare de mine de 1,5 ori, cu tancuri de 1,6 ori, cu avioane de 1,2 ori[65]. Către acest timp Armata Roşie nu numai numeric, ci şi după parametrii săi calitativi depăşeşte trupele hitleriste. Şi aceasta în ciuda faptului că şi Germania hitleristă şi-a mărit producţia tehnicii de luptă în comparaţie cu anul 1941 de 1,5 – 2 ori şi în afară de cele 193,5 divizii germane pe frontul sovieto-german luptau 18 divizii finlandeze, 26 române, 11,5 italiene, 2 slovace şi una spaniolă[66].

De fapt, începutul contraofensivei Armatei Roşii în raionul Stalingradului s-a dovedit pentru nemţi o surpriză. Conform mărturisirilor generalului Zeitzler, proaspăt numit în funcţia de şef al statului major al trupelor terestre, în ajunul contraofensivei sovietice conducătorii wehrmachtului „încă nu ştiau pe care sector al flancului stâng extins vor lovi ruşii – pe cel românesc, situat în apropierea Stalingradului, pe cel italian aflat mai spre vest sau, în fine, pe cel maghiar extins şi mai spre Vest"[67]. În ce priveşte cea de-a doua lovitură, din raionul de la sud de Stalingrad, ea s-a dovedit una totalmente neaşteptată pentru comandamentul german.

2. Distrugerea wehrmachtului şi a aliaţilor lui pe flancul de sud al frontului sovieto-german

Începutul contraofensivei sovietice de la Stalingrad[68]. La 19 noiembrie 1942 trupele sovietice au trecut la contraofensivă în regiunea Stalingradului şi, în curând, au încercuit 22 de divizii ale armatei a 6-a de infanterie şi ale celei a 4-a de tancuri cu un număr total de peste 300 mii de soldaţi germani şi români sub comanda generalului Paulus[69]. În literatura occidentală Stalingradul deseori este comparat cu Verdunul. În acest sens sunt destul de convingătoare raţionamentele istoricului englez B. Pitt: „În mare măsură această comparaţie este corectă, dar există o trăsătură principială care le deosebeşte. În 1916 Franţa a acceptat provocarea lui Falken-

---

[61] Ibid. C. 19.

[62] 50 лет Вооружённых Сил СССР. М., 1968. С. 323; История второй мировой войны. Т. 5. С. 193.

[63] История второй мировой войны. Т. 6. С. 20.

Gh. K. Jukov aduce următoarele date (pentru începutul lunii noiembrie): 6,2 mln de oameni, 70 de mii de tunuri şi aruncătoare de mine, 6600 de tancuri şi tunuri autopropulsate, 3500 avioane de luptă şi 194 de nave militare – în componenţa trupelor germane pe Frontul de Răsărit şi 6,1 mln de oameni, 72,5 de mii de tunuri şi aruncătoare de mine, 6014 tancuri, 3088 avioane de luptă şi 194 de nave militare – la Armata Roşie. „În rezerva strategică a comandamentului suprem s-au acumulat până în acel moment 25 de divizii, 13 corpuri de armată de tancuri şi mecanizate, 7 brigăzi de puşcaşi şi de tancuri. Astfel, către sfârşitul primei perioade a războiului raportul de forţe a început să se schimbe în favoarea Uniunii Sovietice". // Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 417-418.

[64] Кларк А. Путь к Сталинграду. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 189.

[65] История второй мировой войны. Т. 6. С. 14-15.

[66] Ibid. C. 17, 19.

[67] Роковые решения. С. 165.

[68] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 417-450; Василевский А.М. Дело всей жизни. Книга первая. С. 248-291; История военного искусства. С. 181-193.

[69] Diferiţi autori aduc cifre diferite: Дёрр Г. Поход на Сталинград. С. 65, 114; Видер И. Катастрофа на Волге. С. 29, 30, 45, 46, 54, 84, 195, 196, 197; Василевский А.М. Дело всей жизни. Кн. первая. С. 253; Гудериан Г. Опыт войны с Россией. // Итоги второй мировой войны. С. 129; Loghin L. Al doilea război mondial. P. 216; Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 81.

A. Vasilevskii mărturiseşte că iniţial comandamentul sovietic considera că au fost încercuite 85-90 de mii de oameni. // Василевский А.М. Дело всей жизни. Кн. первая. С. 253.

hayn[r], efectuând un schimb echitabil – un soldat pentru altul..., deocamdată ambele părţi, total epuizate, nu s-au retras, simţind un dezgust puternic faţă de acest măcel… Lângă Stalingrad în iarna decisivă din anul 1942/43 comandanţii Armatei Roşii au demonstrat o înţelegere corectă a situaţiei militare şi capacitatea de a învăţa din experienţa trecutului, fapt care trebuie să devină exemplu pentru toţi şi fiecare…

Întărirea puterilor apărătorilor oraşului avea un caracter de necesitate minimală în loc de posibilitate maximală, iar forţa acumulată în aşa mod a fost utilizată pentru realizarea unei manevre excelente de încercuire care i-a strâns laţul la gâtul armatei a 6-a a lui Paulus. Stalingradul a devenit un simbol al marii victorii, câştigate cu un preţ raţional. Verden înseamnă doar denumirea bătăliei care-a înghiţit milioane de vieţi omeneşti, lăsând ambele părţi epuizate şi exsanguinate”[70].

Cât priveşte cifra totală a grupării încercuite, vom reproduce calculele lui Joachim Wieder, participant la evenimente şi autor al uneia din cele mai serioase lucrări despre Bătălia de la Stalingrad. „În octombrie 1942, aproximativ cu o lună până la începutul ofensivei ruse, la alimentaţie în armata a 6-a – cea mai combativă şi mai echipată din grupul de armate «B» – se aflau 334 de mii de oameni. Până la 19 noiembrie 1942 armata a pierdut cu morţi şi răniţi circa 17 mii de oameni. Pierderile suferite după spargerea frontului de către ruşi până în momentul când cercul încercuirii s-a închis au constituit aproximativ 34 de mii de oameni. Plus la aceasta, circa 39 mii de oameni, preponderent din unităţile de intendenţi au fost captivaţi în raionul Cirului. Forţele principale ale armatei rămase în «cazan» s-au mărit pe contul celor două corpuri de armată ale armatei a 4-a de tancuri, care nu intrau în suma pomenită mai sus al efectivului armatei a 6-a, şi de asemenea pe contul unor mari unităţi de aviaţie şi rămăşiţelor celor două divizii române distruse... Astfel, numărul total al unităţilor nimerite în «cazan» constituia aproximativ 270-280 mii de oameni. La noi – în cartierul corpului al VIII-lea de armată – în prima perioadă a luptelor din «cazan» numărul total al armatei încercuite de asemenea era evaluat cu cifra de 300 de mii”[71].

Aceste evenimente au pus începutul *cotiturii radicale* în decursul războiului. „Prin ceaţă şi zăpadă «tridţati-cetviorcile» [tancurile T-34] au pătruns fulgerător în poziţiile defensive ale soldaţilor români şocaţi. Cuprinşi de panică, soldaţii români au părăsit tranşeele şi adăpostul şi au luat-o la goană”[72]. Zeitzler recunoştea că frontul român prezenta un tablou trist al unui haos total. Informaţiile reproduceau un tablou cuprins de panică şi fugă odată cu apariţia tancurilor ruseşti în adâncul spatelui frontului românesc[73].

Tabelul 9. *Raportul de forţe în raionul Stalingradului în noiembrie 1942*[74]

Forţele şi mijloacele	Trupele sovietice	Trupele germane	Raportul
Efectivul (mln de oameni)	1,1	1	1,1 : 1
Tunuri şi aruncătoare de mine (mii)	15,5	10,2	1,5 : 1
Tancuri, artilerie autopropulsată şi de asalt (mii)	1,463	0,675	2,2 : 1
Avioane de luptă (mii)	1,35	1,216	1,1 :1

„Ambele lovituri, scrie generalul Melentin, au fost efectuate contra trupelor române... Nu voi vorbi despre acea panică care a fost generată în sânul lor de către noua ofensivă sovietică”[75]. Însă memoralistul german

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Erich von Falkenhayn – militar german, în anii 1914-1916 şeful Statului major al Germaniei. A fost iniţiatorul ofensivei de la Verdun cu scopul de a impune Franţa să iasă din război.

[70] Vezi: Ржешевский О.А. Война и история. С. 192-193.

[71] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 195-196.

[72] Крейг У. Катастрофа на Волге. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 208.

[73] Роковые решения. С. 169.

[74] История второй мировой войны. Т. 6. С. 35; Василевский А.М. Дело всей жизни. Кн. первая. С. 291; Великая победа на Волге. С. 254.

[75] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 149; vezi de asemenea: Цейтцлер К. Сталинградская битва. // Роковые решения. С. 169.

Despre aceasta scrie şi un alt martor ocular al acelor evenimente tragice, ofiţerul german Otto Rühle: „Unităţile române, suferind pierderi grele în forţă vie, au luat-o la goană în panică. Pe măsura înaintării trupelor sovietice românii în retragere tot mai mult presau unităţile germane spre vest… Lăsând totul în calea lor, trupele care fugeau în grabă, măreau şi fără asta armata enormă a celor care se retrăgeau, creând un tablou care în esenţă amintea retragerea lui Napoleon”. // Рюле О. Исцеление в Елабуге. Мемуары. М., 1969. С. 5-6.

Capacitatea joasă de luptă a armatei române era completată şi de deprinderea ofiţerilor români de-a folosi pudra pentru faţă, fard de obraz, ruj, muste şi corsete. Ofiţerii români şi comandanţii inferiori niciodată nu înaintau în faţa trupelor sale. Cea mai mare parte a timpului ei o petreceau în spatele frontului, la adăpost, cu muzică şi alcool. // Vezi: Тимофеев А. Стоит над горою Алёша. Облик красноармейца, освободителя Балкан. // Родина. 2011, № 1. С. 133 (cu trimitere la: Иванов. С.П. Штаб армейский, штаб фронтовой. М., 1990. С. 434; Роменский А.П. Глазами и сердцем солдата. М., 1979. С. 108; Воронов Н.Н. На службе военной. М., 1963. С. 162-163); Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-21-stalingr_131.html.

„Cel mai slab loc al nemţilor erau aliaţii lor, scrie A. Beevor. Formal aceste formaţiuni se considerau adevărate unităţi de luptă , dar în realitate şi italienii, şi românii, şi ungurii erau demoralizaţi încă până la sosirea pe frontul de

reproduce o secvenţă din amintitirile ofiţerului luftwaffe Hans-Ulrich Rudel despre fuga trupelor române. Noi n-am fi reprodus toate acestea, dacă nu afirmaţiile unor istorici naţionalişti români şi moldoveni (de factură româno-unionistă) despre „curajul“ armatei române pe frontul sovieto-german şi ignorarea de către aceşti „istorici“ a atrocităţilor săvârşite de către fasciştii români pe teritoriile sovietice ocupate. Ce-i drept, istoricii români profesionali şi oneşti, recunosc în baza datelor documentare nivelul extrem de jos de pregătire generală, echipare şi capacitatea de luptă foarte joasă a trupelor române[76]. Iar istoricul rus, profesorul A.I. Utkin scria despre ele: „Românii, care acopereau flancurile armatei a 6-a, erau organizaţi după modelul diviziei franceze din perioada Primului război mondial şi înarmaţi cu armament, acaparat de nemţi în 1940 de la francezi. Puţinele tunuri antitanc erau iremediabil învechite. Doar în octombrie 1942 românii au primit de la nemţi tunuri cu calibrul 75 de mm (câte şase la divizie[r]). Toţi observatorii germani menţionau că românii construiesc blindaje bune pentru ofiţeri, însă obiecte defensive proaste pentru masa principală de soldaţi”[77].

Dar să revenim la Rudel. El mărturiseşte următoarele despre spargerea frontului la cotul Donului din 19 noiembrie: „În dimineaţa următoare după primirea unei ştiri urgente escadrila noastră şi-a luat zborul în direcţia capului de pod din raionul Kleţkaia... Zburam la o înălţime mică. Dar ce fel de trupe se mişcă în întâmpinarea noastră? Doar până la ţel mai este jumătate de cale. Este o mulţime de soldaţi în uniformă brună. Ruşii? Nu, românii. Unii chiar îşi lasă puştile pentru a fugi mai uşor. O privelişte deprimantă, noi însă suntem gata la mai rău. Zburăm de-a lungul coloanei care se mişcă spre nord şi ieşim în raionul poziţiei artileriei aliaţilor noştri. Tunurile au fost lăsate fiind în stare ideală, lângă ele se află muniţiile. Am mai zburat până am văzut unităţile ruseşti de avangardă”[78]. Comentariile, cum se spune, sunt de prisos[79].

Cu toate acestea, conduşi de simţul echităţii, trebuie să menţionăm că nu toţi memorialiştii germani au o opinie negativă despre capacitatea de luptă a trupelor române. Astfel, colonelul Wilhelm Adam menţionează că în luptele de ofensivă pe frontul de sud soldaţii români erau viteji şi rezistenţi[80]. Generalul Hans Doerr scrie că „în componenţa marilor unităţi germane ei luptau cu vitejie şi îndeplineau sarcinile puse în faţa lor... Vina pentru destrămarea poziţiilor române la marele cot al Donului şi în stepele kalmâce o poartă comandamentul suprem al armatei germane, care din aroganţa sa fără limită punea în faţa aliaţilor nişte sarcini irealizabile pentru ei... Atitudinea inechitabilă faţă de trupele acestui aliat, vinovată de care este Germania, ne face să ne abţinem de la orice evaluare negativă”[81].

Ce-i drept, nici starea trupelor germane pe sectoarele rupturii era nu cu mult mai bună. Primul adjutant al cartierului armatei a 6-a W. Adam descrie în felul următor aceste evenimente: „Odată cu apropierea tancurilor cu stea roşie, unităţile de aprovizionare fugeau în panică de nedescris... Armata a 4-a de tancuri a fost scindată, cartierul ei fugind spre vest... Stimulate de frica faţă de tancurile sovietice, zburau spre vest camioane, autoturisme, motociclete, călăreţi şi căruţe; ei dădeau unii peste alţii, se buluceau, se răsturnau, blocau drumul... cel care se împiedica şi cădea jos, deja nu se mai putea scula. Pe el îl călcau şi-l striveau cu picioarele şi cu roţile. Printr-un efort febril de a-şi salva vieţile, oamenii lăsau tot ce le împiedica să fugă în grabă, lepădau armele şi echipamentul, maşinile pline cu muniţii, bucătăriile de câmp şi căruţele serviciilor de aprovizionare stăteau fără

---

lângă Stalingrad”. // Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-15-stalingr_131.html.

[76] Vezi: Duţu A. Locul nostru în război. // Magazin Istoric. 2001, Nr. 6. P. 23, 26; Otu P. „Ostaşi, vă ordon: treceţi Prutul!” // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 7. P. 19-20; Oşca A. Lipsa de pregătire se răzbună. // Magazin Istoric. 2000, Nr. 6.

[r] Nota redactorului ştiinţific: La 23 noiembrie 1942, în timpul examinării situaţiei, legate de spargerea apărării trupelor române de către Armata Roşie şi încercuirea corpului de armată român la cotul mic al Donului, şeful statului major român generalul Şteflea i-a aruncat iritat reprezentantului comandamentului german generalului Hauffe că „tunurile antitanc ale generalului Lascar nici măcar la o distanţă de 5 m nu aveau niciun efect împotriva tancurilor grele sovietice”.

Ce-i drept, încă în 1941 tunul german antitanc de 37 de mm nu era capabil să străpungă blindajul tancului sovietic T-34 şi cu atât mai mult al tancului greu KV. Din acest motiv soldaţii germani au poreclit tunurile sale antitanc „ciocane de bătut în uşă” sau „petarde”. Din această cauză în toamna anului 1941 „a fost urgent iniţiată producerea” „tunului antitanc de 75 de mm cu o capacitate mărită”. Noile tunuri antitanc „au sosit pe front în primăvara anului 1942, şi datorită acestui fapt, menţionează istoricul german B. Müller-Gillebrand, situaţia de pe front s-a degajat simţitor”. Cu o lună înainte de contraofensiva sovietică, hitleriştii au aprovizionat (ce-i drept în cantităţi limitate) cu aceste tunuri moderne antitanc şi aliatul lor român. // Vezi, în special: Проэктор Д.М. Фашизм: путь к агрессии и гибели. М., 1985. С. 369-371; Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. 1933-1945. Т. 3: Война на два фронта. М., 1976. С. 13-14, 74.

[77] militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

[78] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 149-150.

[79] Despre capacitatea joasă de luptă a trupelor române şi lipsa lor de bărbăţie mărturiseşte şi fostul comandant al grupului de armate „Ucraina de Sud” din timpul operaţiunii Iaşi-Chişinău general-colonelul Johannes Friesner. // Фриснер Г. Проигранные сражения. М., 1966. С. 73, 74, 75.

[80] Адам В. Трудное решение. Мемуары полковника 6-й германской армии. С. 68.

[81] Дёрр Г. Поход на Сталинград. С. 63-64.

mişcare în drum... Fugarilor din armata a 4-a li s-au alăturat soldaţii şi ofiţerii armatei a 3-a române care se mişcau de la nord şi cei din serviciile de aprovizionare ale corpului al 11-lea de armată. Toţi aceştia, căpiaţi şi cuprinşi de panică, semănau unii cu alţii"[82]. „Pe fieţele soldaţilor s-a pecetluit o expresie de groază, de parcă după ei se goanea însuşi Satana"[83].

Despre ceea ce se întâmpla în zilele acelea în tabăra inamicului povesteşte şi maiorul italian D. Tolloi: „La 18 decembrie mai la sud de Bogucear s-au închis cleştele forţelor care acţionau din vest şi est... Multe cartiere o luau la goană, pierzând orice legătură cu trupele. Unităţile atacate de tancuri tindeau să se salveze prin fugă... Artileria şi automobilele erau părăsite. Mulţi ofiţeri îşi rupeau însemnele de distincţie, soldaţii aruncau mitralierele, puştile, echipamentul. Orice legătură a fost întreruptă"[84].

Responsabilitatea comandamentului suprem german pentru înfrângerea din raionul Stalingradului. Precum îşi aminteşte fostul maior al armatei germane Helmut Welz, trupele încercuite îl considerau responsabil pentru catastrofa de la Stalingrad nu numai pe Hitler, ci şi pe Göring[85]. „În cartierul führerului, scrie el, a avut loc o şedinţă lărgită la care s-a discutat soarta armatei încercuite în Stalingrad. Comandanţii grupurilor de armate şi flotei aeriene Manstein, Weichs şi Richthofen şi de asemenea generalul Zeitzler s-au pronunţat pentru retragerea imediată spre vest şi pentru lupta în scopul de-a se rupe din interior. Şi doar un singur om s-a expus pentru a «sta neclintit», aruncând fraza sa sacramentală: «Aprovizionarea armatei a 6-a o voi asigura». Acesta a fost Göring. Cuvântul lui s-a dovedit unul decisiv"[86]. Nu poate fi ignorant nici faptul că restul conducătorilor aerieni pesimist apreciau posibilitatea aprovizionării grupării încercuite prin aer. Astfel, generalul Fiebig a declarat: „Aprovizionarea unei armate întregi prin aer? N-o să iasă nimic! Avioanele noastre de transport sunt prea ocupate în Africa şi pe alte fronturi. Nu vă sfătui să vă bizuiţi prea mult pe noi"[87].

Un alt memorialist german de asemenea considera că „armata a 6-a dispunea de forţe destule pentru a sparge cu succes frontul şi a distruge inamicul. O precondiţie naturală pentru aceasta era retragerea trupelor, adică refuzul de-a mai apăra Stalingradul"[88]. Şi-a cerut permisiunea de-a da o lovitură de şoc în direcţia de vest şi Paulus[89]. El a fost susţinut şi de comandantul grupului de armate „B" general-colonelul Weichs[90]. La 24 noiembrie însă führerul a emis un ordin în care menţiona: „Efectivul armatei poate fi încrezut că voi întreprinde absolut totul pentru a asigura aprovizionarea normală a armatei şi eliberearea ei din încercuire"[91].

În amintirile sale Zeitzler povesteşte despre încercările de-a obţine de la Hitler emiterea ordinului despre retragerea armatei a 6-a din Stalingrad. Imediat după încercuirea acestei armate ei au avut o discuţie: „Hitler a zis:

- Eu nu voi părăsi Volga!

Eu i-am răspuns cu glas tare:

---

[82] Адам В. Трудное решение. Мемуары полковника 6-й германской армии. С. 172, 176.
[83] Рюле О. Исцеление в Елабуге. С. 6.
[84] Еремеев Л.М. Глазами друзей и врагов. С. 117; История второй мировой войны. Т. 6. С. 70.
[85] Fiind în acel moment în disgraţia lui Hitler, reichsmarschall-ul a încercat să-şi reîntoarcă buna atitudine a conducătorului. Sosind în grabă la Rastenburg, el a declarat: „Mein Führer, eu am anunţat că luftwaffe vor asigura aprovizionarea armatei a 6-a prin aer". Şi într-adevăr, când începuse operaţiunea aeriană în vederea aprovizionării trupelor germane încercuite, numărul de zboruri pe hârtie arăta impunător. Statistica însă ascundea acel fapt că, cu toate că avioanele se ridicau în aer de pe bazele lor, luându-şi cursul spre Stalingrad, încărcătura lor nu ajungea la soldaţii aflaţi în «cazan». Condiţiile meteorologice complicate impuneau avioanele să revină înapoi de la jumătate de cale, ele erau atacate de aviaţia sovietică de vânătoare şi de artileria antiaeriană. Drept rezultat, stepa de sub traseu fiind semănată cu dărâmături de avioane, aducea cu un cimitir de aviaţie. Conform mărturiilor lul Manstein „aviaţia germană a pierdut sub Stalingrad 488 de avioane şi circa 1000 de membri ai echipajelor lor!".

Aviaţia de transport a fost capabilă să acopere abia 1/5 din necesităţile zilnice minimale de 700-900 de tone de alimente şi muniţii. O asemenea încărcătură enormă o puteau transporta 500 de avioane de transport, dar şi acestea numai în condiţiile când nimeni n-ar fi împuşcat în ele. Însă comandantul flotei aeriene Richthofen, chiar şi după ce a primit avioane din Franţa, Norvegia, Italia avea doar 298 de maşini. În total în cele 70 de zile de aprovizionare prin aer armata a 6-a a primit în medie câte 94,16 t de încărcătură pe zi şi au fost evacuaţi din încercuire 29 de mii de răniţi (există o informaţie despre 40 mii de evacuaţi). Wieder scrie în legătură cu aceasta: „Se crease impresia că în cercurile de vârf noi am şi fost tăiaţi din lista celor vii, şi unica noastră sarcină rămânea să ne îndeplinim până la capăt «misiunea istorică», altfel vorbind – să murim". // Крейг У. Катастрофа на Волге – От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 211, 215-216; Манштейн Э. Утерянные победы. С. 374; Дёрр Г. Поход на Сталинград. С. 117, 118, 119; Видер И. Катастрофа на Волге. С. 51, 59, 84, 196; Адам В. Трудное решение. Мемуары полковника 6-й германской армии. С. 205, 226; Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 455; Бланк А., Хавкин Б. Вторая жизнь фельдмаршала Паулюса. С. 75-76; Рюле О. Исцеление в Елабуге. С. 95; Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 199.
[86] Вельц Г. Солдаты, которых предали. М., 1965. С. 153-154.
[87] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 255.
[88] Дёрр Г. Поход на Сталинград. С. 75.
[89] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 434; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. С. 344.
[90] Дёрр Г. Поход на Сталинград. С. 76.
[91] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 435; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. С. 344-345.

- Mein Führer, a părăsi armata a 6-a în Stalingrad este o crimă. Aceasta înseamnă moartea sau captivarea unui sfert de milion de oameni. A-i elibera din acest cazan va fi imposibil, iar pierderea unei armate atât de enorme înseamnă sfărâmarea şirii spinării întregului front răsăritean". Hitler n-a răspuns nimic şi doar a ordonat să fie chemaţi Keitel şi Jodl. Când ei au intrat, el a spus:

- Trebuie să iau o decizie crucială. Înainte de-a o face, doresc să aud opinia voastră. Să evacuiez ori nu Stalingradul?

…Făcându-se strună, de parcă la comanda drepţi, Keitel i-a răspuns:

- Mein Führer, nu părăsiţi Volga.

Jodl vorbea lent şi obiectiv, de parcă cântărea fiecare cuvânt.

- Mein Führer, începuse el, aceasta într-adevăr este o hotărâre extrem de importantă. Dacă ne vom retrage de lângă Volga, vom pierde cea mai mare parte din teritoriul cucerit în timpul campaniei de vară cu preţul unor pierderi enorme. Dar, de nu vom retrage armata a 6-a situaţia ei va deveni extrem de complicată. Operaţiunea în vederea deblocării ei poate avea succes, dar poate suferi eşec. În opinia mea, deocamdată vom vedea rezultatele acestei operaţiuni, poziţiile de pe Volga e necesar să fie menţinute.

- Este rândul Dumitale, s-a adresat Hitler către mine… Luând poziţia de drepţi, eu i-am răspuns:

- Mein Führer, nu mi-am schimbat opinia. A lăsa armata acolo unde se află ea acum este o crimă. Nu vom fi în stare nici s-o deblocăm, nici s-o aprovizionăm. Ea va fi victimizată fără niciun sens.

În aparenţă Hitler rămânea calm, dar în sufletul lui, probabil, totul fierbea. El mi-a spus:

- Luaţi seama, generale, eu nu sunt singur în opinia mea. Ea este împărtăşită de aceşti doi ofiţeri, care ocupă funcţii mai înalte decât a Dumneavoastră, de aceea decizia mea rămâne neschimbată"[92].

Natural, apare întrebarea: prin ce se explică această persistenţă a lui Hitler, care a interzis categoric retragerea şi care insista asupra apărării poziţiilor ocupate de către armata a 6-a? Doar din punct de vedere militar era mult mai raţional măcar de încercat de scos trupele din cazan. În opinia noastră, un răspuns clar îl dă istoricul englez Alan Clark: „La Stalingrad a fost pusă în joc nu numai voinţa combativă a ruşilor, ci şi evaluarea forţei armate a Germaniei de către toate celelalte ţări. Retragerea trupelor de pe câmpul de luptă ar fi însemnat recunoaşterea înfrângerii, care, deşi putea fi acceptată de-o minte militară lucidă, era de neconceput din punctul de vedere a «politicii mondiale» germane"[93].

Helmut Welz îşi aminteşte: „Din cartierul führerului ajungeau la noi cuvintele: «Armata poate fi convinsă că eu voi face tot posibilul pentru a o asigura cu toate cele necesare şi a o debloca la timp». Iar Manstein ne transmitea prin radiou: «Ţineţi-vă, führerul o să vă salveze»"[94].

Probabilitatea armatei a 6-a de-a se salva din încercuire. După război printre militari şi istorici s-a iscat o discuţie: avea oare gruparea încercuită a lui Paulus posibilităţi de-a se rupe din cazan, şi în ce măsură ordinul lui Hitler de-a rămâne pe loc şi a aştepta lovitura de deblocare din exterior a determinat sfârşitul armatei a 6-a. Iată opinia istoricului militar american David Glantz referitor la problema dată: „Mai mulţi istorici afirmă că nemţii încercuiţi puteau fi salvaţi, dacă Hitler îi permitea comandantului armatei a 6-a generalului Paulus să se retragă din Stalingrad, sau dacă însuşi Paulus ar fi luat de sine stătător o decizie de a se elibera din încercuire până în momentul când armata lui va fi nimicită. Ambele atare afirmaţii sunt incorecte"[95].

De exemplu, fostul general H. Doerr menţionează că la 22 decembrie 1942 „armata mai era încă capabilă de luptă şi se afla doar la 65 km de cel mai apropiat sector de front german. În condiţiile situaţiei generale de atunci ea putea să-şi salveze cea mai mare parte a efectivului său. Deoarece se putea prevedea în mod clar că această posibilitate va dispărea peste câteva zile şi niciodată nu va reapărea, încălcarea ordinului lui Hitler ar fi fost îndreptăţită"[96]. De aceeaşi opinie era şi J. Wieder: „Fiind însufleţită de bărbăţia disperării, masa de oameni – circa douăzeci de divizii, care şi-ar fi concentrat forţele pe sectorul spărturii, probabil, ar fi putut în majoritate să se salveze de pieire... Natural, fără mari sacrificii succesul era imposibil, cu atât mai mult că ofensiva grupării de deblocare, care nu dispunea de forţe satisfăcătoare, ameninţa să se sufoce. Armata, probabil, ar fi fost forţată să părăsească cea mai mare parte a armamentului greu, a mijloacelor tehnice şi de transport, şi de asemenea pe cei răniţi şi bolnavi"[97].

În legătură cu aceasta academicianul A. Samsonov scrie: „Întâi de toate, apare o întrebare naturală, dacă era suficientă decizia despre părăsirea Stalingradului şi spargerea blocadei armatei a 6-a din interior, pentru a o realiza în realitate? Duşmanul era nu doar încercuit, ci şi înămolit în luptele crâncene de pe străzile Stalingradului şi din apropierea lui: înainte de-a «sparge blocada», el trebuia să se «rupă» de trupele sovietice, fapt care nu depindea deloc doar de decizia de-a face acest lucru.

---

[92] Роковые решения, С 184-185.
[93] Кларк А. Путь к Сталинграду. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 189.
[94] Вельц Г. Солдаты, которых предали. С. 169.
[95] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.
[96] Дёрр Г. Поход на Сталинград. С. 123.
[97] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 265.

Comandamentul Suprem sovietic şi comandamentul unităţilor care luptau luau măsuri eficiente pentru a preîntâmpina o aşa tentativă a inamicului... Oricare ar fi fost decizia lui Hitler – să rămână trupele lui Paulus în Stalingrad şi să aştepte deocamdată că vor fi salvate de trupele germane sau să efectueze singuri o spărtură, aceasta încă nu hotăra soarta grupării încercuite a inamicului. Totodată raportul de forţe pe frontul sovieto-german s-a schimbat în favoarea Uniunii RSS, şi existau premise reale pentru o lovitură zdrobitoare împotriva duşmanului arogant"[98].

Iată cum a evaluat după război această situaţie feldmareşalul Manstein: „Trebuie să recunoaştem că Comandamentul suprem era dator la timp să emită un ordin care i-ar fi acordat armatei a 6-a libertatea acţiunilor cu scopul evitării încercuirii care o ameninţa. Pentru Comandamentul suprem, capabil să prevadă evoluţia evenimentelor, chiar de la început trebuia să fie clar că concentrarea trupelor germane, antrenate în ofensivă, în raionul Stalingradului şi nemijlocit în Stalingrad în condiţiile flancurilor apărate nesatisfăcător purta în sine un pericol de moarte a încercuirii lor, cum numai inamicul a spart apărarea fronturilor învecinate…

Fără a intra în detaliile primelor zile ale ofensivei sovietice, trebuie să spunem că încercuirea armatei a 6-a putea fi împiedicată doar în cazul, dacă ea chiar din primele zile ale ofensivei duşmanului ar fi încercat să se salveze din încercuire în direcţia Donului spre vest sau mai la est de râu spre sud-vest. Comandamentul suprem era dator să emită un asemenea ordin. Desigur, şi generalul Paulus din propria iniţiativă trebuia să i-a decizia de-a părăsi Stalingradul. Dar el abia a fost în măsură s-o ia la timp, precum acest lucru era posibil pentru OKH, deoarece el nu putea, la fel ca şi OKH, să fie informat despre situaţia din armatele învecinate. Când la 22 sau 23 noiembrie el a propus să răzbată cu armata spre sud-vest, momentul oportun, posibil, era de-acum pierdut"[99]. Astfel, chiar şi Manstein, căruia, după cum se ştie, i-au poruncit deblocarea grupării încercuite, înţelegea că sunt puţine şanse pentru realizarea acetui lucru.

Natural, pentru comandamentul german cea mai raţională variantă în acele condiţii consta în pregătirea loviturii de deblocare din interiorul cazanului şi nu aşteptarea pasivă a eliberării din exterior. Însă, pentru începutul ofensivei spre vest, gruparea înconjurată avea nevoie de timp, de care Paulus nu dispunea. Trupele sovietice aveau un avans de timp colosal în comparaţie cu germanii. În acele condiţii situaţia era dictată de comandamentul sovietic, care din timp a prevăzut posibilitatea loviturii armatei încercuite spre vest. Când Paulus a îndreptat spre Kalaci două divizii de tancuri, ele s-au confruntat de nişte bariere puternice. În paralel, ofensiva celor două fronturi sovietice a distrus tot sistemul defensiv al grupului de armate „B". Paulus şi gruparea lui au avut şanse de salvare, dar cu condiţia retragerii planificate în prealabil, cu mult până la 19 noiembrie, la cotul Donului.

Încercarea de deblocare din exterior a trupelor germane încercuite. După război mulţi generali hitlerişti aruncau responsabilitatea pentru pregătirea nesatisfăcătoare în vederea deblocării trupelor lui Paulus pe umerii führerului lor. Dar cum constau lucrurile în realitate? Cercul s-a închis la 23 noiembrie. Peste patru zile Manstein[100] a fost numit comandantul grupului de armate nou creat „Don" (unităţile rămase neîncercuite ale armatei a 4-a de tancuri şi ale celei a 3-a române şi de asemenea armata a 4-a română) cu sarcina de-a restabili situaţia şi a debloca armata a 6-a, care la fel a trecut în subordinea lui. Însă ofensiva sa, ori cum s-a exprimat el figurat, „întrecerea cu inamicul pe viaţă şi pe moarte", Manstein a început-o doar la 12 decembrie[101], transferând-o de pe data de 8 decembrie[102].

Şi acest lucru nu era întâmplător, deoarece „întârzierea" i-a fost impusă lui Manstein de planul strategic sovietic, conform căruia ofensiva începuse nu doar pe Volga, ci şi în Caucazul de Nord, unde trupele sovietice au început să preseze armata 1-a de tancuri a lui Kleist. Ca urmare acesta a fost în stare să-i trimită lui Manstein doar o singură divizie de tancuri. O altă divizie de tancuri trebuia aşteptată din Franţa. Plus la toate, comandamentul sovietic nu aştepta pasiv pregătirile germane. În primul rând, a fost întărit perimetrul de sud al grupării încercuite. În al doilea rând, la 16 decembrie începuse ofensiva în spatele armatei a 4-a de tancuri a lui Hoth, fapt care a lipsit comandamentul german de posibilitatea de a-i transfera lui Manstein întăriri în direcţia principală a ofensivei lui. Ba mai mult, pentru a nu nimeri şi singur în sac, Manstein a fost nevoit să slăbească gruparea de şoc a lui Hoth şi să transfere o parte din forţe pentru respingerea ofensivei sovietice din direcţia de nord în spatele trupelor sale.

---

[98] Самсонов А.М. Сталинградская битва. С. 421-422.
[99] Манштейн Э. Утерянные победы. С. 358-359.
[100] Mai târziu Paulus l-a caracterizat ca pe un conducător de oşti care „beneficia de reputaţia unui om de-o înaltă calificare şi o minte operativă excelentă şi care putea să-şi apere punctul său de vedere în faţa lui Hitler". // Из личного архива фельдмаршала Паулюса. // ВИЖ. 1960, № 2, С.95.
[101] Манштейн Э. Утерянные победы. С. 387, 389; Василевский А.М. Дело всей жизни. Кн. первая. С. 268; Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 310; Loghin L. Al doilea război mondial. P. 220.
[102] În componenţa grupării „de deblocare" a lui Hoth au fost concentrate 124 de mii de soldaţi şi ofiţeri, 650 de tancuri, 825 de tunuri şi aruncătoare de mine, ea fiind sprijinită de 500 de avioane. Contra lor au fost aruncate 115 mii de oşteni sovietici, 329 de tancuri, 1133 de tunuri şi aruncătoare de mine, 220 de avioane. // История второй мировой войны. Т. 6. С. 64; Самсонов А.М. Сталинградская битва. С. 432, 444; Великая победа на Волге. С. 375.

Cum recunoscuse însuşi feldmareşalul, maximum ce era posibil de făcut în acele condiţii, era „crearea unui coridor până la armata a 6-a, prin care se puteau completa rezervele de carburanţi şi muniţii şi, astfel, se putea restabili mobilitatea ei. Însă după aceasta era nevoie de scos armata din cazan. Acolo, în stepa deschisă, ea nu se putea apăra toată iarna”[103]. Astfel, la 23 decembrie ofensiva germană s-a împotmolit definitiv[104]. „A trebuit să recunoaştem faptul că încercarea de eliberare a armatei a 6-a din exterior a suferit eşec”[105]. Şi cauza acestui lucru a constat, întâi de toate, în măsurile întreprinse în acest scop de partea sovietică. Ca urmare către sfârşitul lui decembrie frontul extern s-a îndepărtat de la gruparea încercuită în Stalingrad cu 200-250 de km[106].

Dacă pentru cineva cele expuse mai sus n-au fost destul de convingătoare (referitor la imposibilitatea începutului rapid al ofensivei lui Manstein în scopul deblocării armatei înconjurate), vom aduce un extras din analiza situaţiei raportate lui Paulus imediat după încercuire de către comandantul corpului al 51-lea de armată a armatei a 6-a von Seydlitz. El scria: „Trupele, destinate să spargă încercuirea din exterior, vor trebui să ocupe poziţia iniţială la o distanţă prea mare de armata a 6-a. Pe când desfăşurarea unor forţe satisfăcătoare pentru o lovitură fulgerătoare peste râul Don, cu acoperirea concomitentă a flancului său de nord... va necesita câteva săptămâni.

La aceasta trebuie adăugat timpul necesar pentru desfăşurarea operaţiunii ca atare... Concentrarea celor două divizii de tancuri în raionul Kotelnikovo în scopul deblocării şi pregătirea lor pentru ofensivă vor necesita minimum zece zile. E greu să mizăm pe un succes rapid, deoarece odată cu înaintarea acestor divizii flancurile se vor extinde şi va fi nevoie de alocat tot mai multe forţe pentru acoperirea lor... Şi în genere, sunt oare în stare două divizii de tancuri să îndeplinească sarcina înaintată?”[107].

Astfel, deblocarea rapidă era în principiu imposibilă. Cum s-a dovedit, deblocarea în genere de asemenea a fost irealizabilă din cauza lipsei de forţe la dispoziţia comandamentului german, şi pentru că a crescut serios capacitatea de luptă a trupelor sovietice şi măiestria comandamentului Armatei Roşii. „Un şir de circumstanţe – şi nu în ultimul rând forţa trupelor sovietice şi flexibilitatea operativă pe care au însuşit-o ele – apriori sorteau operaţiunea la un insucces”[108]. Ce-i drept, Seydlitz totuşi propunea, în calitate de unică, în opinia lui, variantă de salvare trecerea armatei la acţiuni ofensive şi ruperea inelului încercuirii[109].

În ceea ce priveşte posibilitatea autodeblocării armatei a 6-a fără ajutorul din afară, Manstein era şi mai pesimist: „Foarte nefavorabil era şi faptul că armata a 6-a la prima etapă nu putea conta pe ajutorul trupelor germane, chiar dacă ar fi reuşit să străbată frontul încercuirii inamice în direcţia de sud-vest. Pe urmele ei ar fi urmărit-o armatele duşmanului, care se aflau în acel moment pe fronturile ei de est, nord şi vest în jurul Stalingradului. Mai la vest de râul Don inamicul putea începe urmărirea paralelă în direcţia de sud, pentru a-i împiedica armatei forţarea Donului. Era clar că mai devreme sau mai târziu armata, fără sprijinul altor trupe germane, ar fi fost iarăşi oprită de inamic în stepă, pomenită fără rezerve destule de muniţii, carburanţi şi alimente! Posibil, unele unităţi, întâi de toate cele de tancuri, ar fi reuşit să se salveze. Dar nimicirea armatei a 6-a era una determinată! S-ar fi eliberat forţele inamicului blocate de ea până în acel moment. Aceasta putea să conducă la nimicirea totală a aripei de sud a Frontului de Răsărit (inclusiv a grupului de armate «A» care acţiona în Caucaz)”.

În continuare el menţionează, fapt cu care-i greu să nu fii de acord, că salvarea grupării înconjurate era posibilă doar până a fi fost încercuită. „Acum însă, posibil, momentul a fost scăpat când armata putea să-şi redobândească libertatea şi să-şi păstreze capacitatea de luptă fără ajutor din exterior”[110]. Cum însă s-a menţionat deja, comandamentul german în genere nu avea forţe libere pentru deblocarea grupării lui Paulus.

Despre inutilitatea rezistenţei continue a grupării încercuite a lui Paulus după eşecul operaţiunii de deblocare a ei. Astfel, după nereuşita ofensivei lui Manstein, iar apoi după pierderea ultimului aerodrom din interiorul inelului, rezistenţa grupării încercuite şi-a pierdut orice importanţă strategico-militară, însă în ciuda

---

[103] Манштейн Э. Утерянные победы. С. 378; vezi de asemenea: Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-25-stalingr_131.html.
[104] Василевский А.М. Дело всей жизни. Кн. первая. С. 275-277.
[105] Дёрр Г. Поход на Сталинград. С. 99.
[106] Vezi: История второй мировой войны. Т. VI. С. 61-73; Самсонов А.М. Сталинградская битва. С. 444-485, 493.
[107] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 437-438; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. С. 347.
[108] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 187.
[109] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 439-440; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. С. 348.
„Mulţi istorici prezintă lucrurile astfel, de parcă toţi ofiţerii armatei a 6-a pledau pentru tentativa de a se rupe din încercuire. Această afirmaţie este falsă. Comandanţii corpurilor de armată, de divizie, ofiţerii din cartiere într-adevăr erau hotărâţi să iasă din «cazan» cu orice preţ, dar comandanţii de regimente şi batalioane deloc nu tindeau spre aceasta. Trupele lor, mai ales acelea care izbutise să-şi sape tranşee, nu doreau să părăsească bordeiele calde în schimbul unui marş riscant prin zăpezi. Soldaţii nu doreau să se urnească din loc deoarece mai credeau promisiunii lui Hitler de a sparge încercuirea printr-o lovitură de şoc din exterior”. // Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-23-stalingr_131.html.
[110] Манштейн Э. Утерянные победы. С. 362.

acestui fapt, a continuat până la sfârşitul ei tragic. Ulterior Manstein scria că el „a susţinut integral decizia lui Hitler”, care a respins propunerea despre capitularea trupelor lui Paulus, „deoarece în acel moment ea a fost dictată de necesitate, oricât de grea ar fi fost din punct de vedere uman”[111].

Absolut altfel a apreciat atare lucru W. Adam care considera că, pomenindu-se în faţa faptului decesului inutil al diviziilor, Paulus trebuia, în fine, să se hotărască la acţiuni de sine stătătoare şi să capituleze la timp, păstrând astfel viaţa celor peste o sută de mii de soldaţi germani. El recunoaşte drept neconvingător argumentul „precum că armata a 6-a flămândă şi muribundă sustrăgea asupra sa forţe impunătoare ale inamicului de pe aripa de sud al frontului german... Respingerea propunerii sovietice din 8 ianuarie 1943 despre capitulare constituie o vină colosală din punct de vedere istoric, militar şi uman nu numai a Comandamentului suprem şi comandamentului grupului de armate «Don», dar şi a comandamentului armatei a 6-a, a comandanţilor corpurilor ei de armată şi de divizie”[112].

În acelaşi spirit s-a exprimat şi J. Wieder: „Deseori nu mă puteam debarasa de gândul că noi toţi – cei vii şi morţi – suntem îngropaţi aici, într-un enorm mormânt comun... Victime umane enorme, daune ireparabile, pricinuite demnităţii omeneşti a celor încercuiţi, nu mai puteau fi îndreptăţite de niciun fel de considerente militaro-strategice; în asemenea situaţie ele erau antiumane şi amorale”[113]. În continuare el scrie că pe la mijlocul lui ianuarie „ruşii... aveau posibilitatea să-şi elibereze treptat forţele şi să-şi reorganizeze comunicaţiile... Mai târziu, nimerind în prizonierat şi urmând pe rută în spatele frontului, am putut să ne convingem că masa principală a unităţilor inamicului de mult a părăsit câmpul de luptă de odinioară – în acest raion au mai rămas numai cartierele lui superioare şi serviciile din spatele frontului…

Ruşii, ştiind bine că Hitler a interzis categoric orice încercare de-a sparge blocada, erau totalmente stăpânii situaţiei. Ştiind că armata a 6-a nicăieri nu va scăpa, spre fine ei nu doreau să rişte cu nimic, nu se grăbeau şi evident îşi cruţau forţele”[114]. Punctul de vedere a lui Wieder precum că comandamentul Armatei Roşii aprecia drept infimă capacitatea de luptă a marilor unităţi germane sortite pieirii în „cazan” se confirmă şi de izvoarele sovietice. În ajunul operaţiunii finale de lichidare a grupării încercuite a lui Paulus, Rokossovskii a vizitat cartierul lui Ciuikov pentru a se convinge că armata a 62-a este capabilă să respingă presiunea inamicului, dacă acesta va întreprinde ultimul atac disperat de-a răzbate peste Volga încleştată de gheaţă. La aceasta comandantul armatei i-a răspuns că nemţii sunt acum „nişte iepuri hărţuiţi”, iar armata lui Paulus nu mai e o armată, ci o tabără încercuită de prizonieri”[115].

De aceeaşi opinie despre inutilitatea rezistenţei de mai departe a grupării încercuite era şi generalul Doerr: „Deja la 24 ianuarie erau evidente nişte simptome într-atât de convingătoare a unei catastrofe enorme şi inevitabile că general-colonelul Paulus în corespundere cu tradiţiile armatei avea dreptul şi era dator să pună responsabilitatea pentru viaţa a peste 200000 de oameni mai presus decât sarcina de luptă, devenită un nonsens”[116]. O mărturie a conştientizării inevitabilităţii colapsului total şi de către comandamentul militar suprem sunt de asemenea şi cuvintele lui Zeitzler: „Într-o atmosferă de supraîncordare extremă poporul german conştientiza că se apropie o catastrofă oribilă”[117].

Tragedia trupelor germane, încercuite lângă Stalingrad. Suferinţele zădarnice din vina căpeteniilor naziste ale sutelor de mii de soldaţi şi ofiţeri germani, încercuiţi lângă Stalingrad, sunt descrise în multe izvoare[118], dar cel mai realist acest lucru i-a reuşit lui J. Wieder. Fără a comenta, vom reproduce doar unele pasaje din cartea lui, dar totodată şi mărturiile altor soldaţi germani.

---

[111] Ibid. C. 415.

[112] Адам В. Трудное решение. Мемуары полковника 6-й германской армии. С. 276.

Adam afirmă că în realitate comandamentul suprem german şi-a trădat soldaţii. La baza supunerii trupelor „se afla încrederea în comandamentul suprem. Ele erau gata să-şi rişte viaţa în numele lui, fiind ferm convinse că el la rândul său îndreptăţeşte încrederea prin faptul că toate acţiunile şi deciziile sale sunt pătrunse de sentimentul unei responsabilităţi absolute. Încredere în schimbul responsabilităţii, responsabilitate în schimbul încrederii – aşa era formula mentalităţii şi a comportamentului soldaţilor... Dar cum să procedăm, dacă comandamentul suprem abuza de încrederea noastră, dacă el... a neglijat responsabilitatea care era pe umerii lui?”. // Ibid. C. 227-228.

[113] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 66, 90.

[114] Ibid. C. 206-207.

[115] Чуйков В.И. Начало пути. М., 1959. С. 286.

[116] Дёрр Г. Поход на Сталинград. С. 123.

[117] Роковые решения. С. 205.

[118] Vezi, de exemplu: Видер И. Катастрофа на Волге. С. 57-67, 76-85, 97-98, 100-103, 125-129; Еременко А.И. Сталинград. М., 1961. С. 427, 428, 429, 431; Разгром немцев под Сталинградом. Признания врага; Адам В. Трудное решение. Мемуары полковника 6-й германской армии. С. 245-249, 269-270, 310; Штейдле Л. От Волги до Веймара. Мемуары немецкого полковника, командира полка 6-й армии Паулюса. С. 189-193, 212-217, 220, 247; Рюле О. Исцеление в Елабуге. С. 59, 80, 83, 85, 94; Цейтцлер К. Сталинградская битва. // Роковые решения. С. 206.

Despre chinurile soldaţilor români vezi: Budescu V. Jurnal de front. Pribeag la Cotul Donului. // Magazin Istoric. 2002, Nr. 12.

„Ceea ce se întâmpla la Volga, deja nu se putea trece pe seama pierderilor inevitabile, grele, dar îndreptăţite, în timpul războiului. Golgota armatei germane de două sute mii de oameni era mai îngrozitoare decât toate nereuşitele şi înfrângerile din istoria militară germană..., întâi de toate, deoarece aceasta era o moarte lentă a unei mase gigantice de oameni sortiţi pieirii, incapabili să mai opună rezistenţă. Aici a fost condamnată la moarte o parte a poporului german... Oare restabilirea echilibrului strategic, în plus, posibil, de scurtă durată, instabil şi înşelător, putea îndreptăţi aceste suferinţe şi victime nelimitate, această agonie nesfârşită de masă şi dispreţul total faţă de viaţa şi demnitatea umană… În mijlocul suferinţei generale şi a morţii noi priveam fără milă cum venea peste noi un dezastru iminent, inexorabil şi inevitabil...

Mii de răniţi şi muribunzi erau pretutindeni. Ei oftau, plângeau, îngheţau, aiureau şi se rugau la Dumnezeu. Dar majoritatea din ei au acceptat smerit suferinţele căzute peste ei şi s-au dedat apatiei. Ei stăteau culcaţi unul lângă altul în subsolurile clădirilor distruse, la gară, în jurul pieţei Eroilor căzuţi, în elevator, în subsolurile teatrului, în fosta comenduire orăşenească şi în alte nenumărate adăposturi subpământene şi printre ruinele gigantice, care se numeau Stalingrad. Istoviţi, ei nu mai puteau opune rezistenţă nici măcar unor boli uşoare, nemaivorbind de tifos, dizenterie, gălbinări şi alte boli, care coseau armata. Pământul îngheţat şi tare ca piatra nu primea cadavrele nenumărate. Morţii erau pur şi simplu acoperiţi cu zăpadă sau erau clădiţi în stocuri prin unghere. Nimeni mai mult nu-i înregistra, şi nimeni nu se mai interesa de numărul jetoanelor lor personale. Un final îngrozitor înghiţea bolnavii şi răniţii lăsaţi în voia sorţii printre ruine... Pretutindeni domnea supunerea oarbă în faţa sorţii inevitabile. Acesta era un eroism smerit fără cuvinte în faţa destinului, eroism al suferinţei şi răbdării”[119].

„Anul Nou. Nici măcar n-am mâncat pe săturate, scria cu groază Franz Panasch. Permanent se vorbeşte despre datoria faţă de «Fatherland», căreia i-am jurat credinţă. Blestemat să fie acest război şi cei care l-au declanşat! Nimeni n-o să ne ajute. Ne rămâne numai să zdohnim. Un foc nimicitor al ruşilor. Un aşa foc n-am mai văzut. Posibil a venit sfârşitul... Fiecare secundă poate fi ultima. Cât o să mai continue acest chin? Eu învinuiesc conducerea reichului german... Lipsiţi de orice, aruncaţi în urgie, noi murim...”[120].

Ober-leitenantul regimentului al 96-lea al diviziei a 44-a de infanterie Gerhard Rumpfing scria pe 15 ianuarie în jurnalul său că „în ultimele zile frontul s-a prăbuşit. Totul e lăsat în voia sorţii. Nimeni nu ştie unde se află regimentul lui, compania lui, fiecare se gândeşte doar la sine”[121]. Şi totuşi, în ciuda imposibilităţii rezistenţei continue, comandamentul armatei îi arunca în luptă pe cei care se mai ţineau pe picioare, ce însemna exterminarea lipsită de sens a noi zeci de mii de soldaţi germani „pentru a prelungi rezistenţa până la ultimul cartuş! Aceştia nu mai erau soldaţi, ci nişte hârburi umane în descompunere, pe care-i mânau din nou în întâmpinarea inamicului pentru a menţine «fortăreaţa Stalingrad» şi, sacrificându-i fără ezitare, a amâna catastrofa definitivă... Sacrificiul inuman şi nemilos continua”[122].

„În zilele acestea, scria cu disperare efreitorul Robert Ian, situaţia noastră s-a înrăutăţit şi mai mult. La drept vorbind, noi toţi suntem bolnavi… În curând nu voi mai avea piele, pretutindeni doar erupţii cutanate purulente; dacă în cel mai apropiat viitor nu mi se va face mai bine, mă sinucid… În burtă-mi clocoteşte, păduchii mă mănâncă, picioarele mi-au degerat. Spiritual şi fizic sunt un om pierdut… O mie de blesteme, acesta-i iadul, nimic nu poate fi mai rău…”[123].

Soldaţii germani, după cum mărturiseşte Wieder, au fost aduşi la stadiul extrem de epuizare. El scrie că la sfârşitul lunii decembrie comandamentul forţelor terestre a trimis în „cazan” un patalogoanatom de vază, poruncindu-i să determine adevărata cauză a morţii subite a unui număr atât de mare de soldaţi. Iată cum arătau rezultatele cercetării lui după studierea numeroaselor cadavre: „Lipsa aproape completă de ţesut adipos; în intestine – un lichid gelatinos; organele interne sunt palide, lipsite de sânge; în loc de măduvă osoasă – o masă vitroasă gelatinoasă, care şi-a pierdut complet culoarea normală – roşie şi galbenă; ficatul congestiv, inima – ridată, întunecată, atriul drept şi ventriculul lărgite considerabil”.

Procesele verbale ale acestor disecţii – degenerarea inimii, specifică pentru oamenii în etate – le prezintă şi un alt patalogoanatom: „Soldaţii germani, oameni tineri, încă mai ieri plini de forţe, mor acum din cauza epuizării complete de puteri ca nişte moşnegi ramoliţi”[124]. Anume epuizarea extremă a soldaţilor germani făcuţi prizonieri a şi devenit cauza principală a morţii lor în lagărele sovietice. Cu toate că-i clar – viaţa acolo nu era deloc una de miere. „Şi totuşi, scrie istoricul englez A. Beevor, cu mult mai mult au avut de suferit de foame prizonierii sovietici în lagărele de concentrare Voronovo şi Gumrak... După eliberarea celor 3500 de prizonieri au supravieţuit doar 20 de oameni”[125].

---

[119] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 100, 103, 127, 128.
[120] Бланк А., Хавкин Б. Вторая жизнь фельдмаршала Паулюса. С. 78.
[121] Разгром немцев под Сталинградом. Признания врага. С. 61-62.
[122] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 129.
[123] Бланк А., Хавкин Б. Вторая жизнь фельдмаршала Паулюса. С. 78.
[124] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 202-203; vezi de asemenea: Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-25-stalingr_131.html.
[125] Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-28-stalingr_131.html.

Capitularea armatei lui Paulus. La 31 ianuarie – 2 februarie 1943, după o rezistenţă înverşunată, rămăşiţele acestei grupări (91 mii de oameni, printre care peste 2500 de ofiţeri şi 24 de generali; peste 147 mii de soldaţi germani morţi [şi 47 mii de sovietici] au fost apoi adunaţi şi înmormântaţi[126]) în frunte cu Paulus, care în ajun a devenit feldmareşal, au capitulat[127].[r] „Pentru wehrmacht, menţionează A. Beevor, veni timpul să-şi socoată pierderile. Au fost pierdute cinci sute de avioane de transport, au murit o mie de aviatori, toate serviciile terestre au fost nimicite, iar divizia a 9-a antiaeriană în general a fost ştearsă de pe faţa pământului. Cifra exactă a pierderilor umane germane până în prezent nu este stabilită. Este ştiut doar faptul că în timpul efectuării operaţiunii «Uran» nemţii au pierdut 66 mii de morţi şi circa 130 mii de prizonieri. În plus pierderile suferite de nemţi nemijlocit în Stalingrad. Datele istoricilor diferă, dar majoritatea consideră că Germania în timpul bătăliei de la Stalingrad a pierdut circa jumătate de milion de oameni”[128].

Aceasta a însemnat pentru Germania o catastrofă militară. Pe sectorul respectiv armatele fasciste au pierdut aproximativ 40% din tot efectivul trupelor de pe Frontul de Est – circa 1,7 mln de soldaţi şi ofiţeri, 24 mii de tunuri, peste 3,5 mii de tancuri şi 4300 de avioane. Germanii au fost mânaţi spre vest cu 600 – 700 km şi a fost eliberat un teritoriu cu o suprafaţă de peste 490 mii de km pătraţi[129].

Nu mai puţin serioasă a fost şi înfrângerea aliaţilor lui Hitler[130]. Horthy a determinat pierderile armatei ungare la 146 mii de morţi şi 30 mii de răniţi[131]. Iar pierderile României de lângă Stalingrad, conform estimărilor lui Antonescu, au constituit 300 de mii de oameni şi au fost distruse 18 divizii[132]. Aceasta a însemnat o catastrofă pentru ţară. Cum se afirma destul de argumentat în revista engleză „New Statesman and Nation”: distrugerea armatelor fasciste lângă Stalingrad şi pe Don „a zguduit România poate chiar mai tare decât Germania”[133]. După Stalingrad Antonescu îl informa pe Hitler despre starea armatei române: „Din patru generali trei au murit în luptele de baionete corp la corp, precum şi toţi comandanţii companiilor”[134]. Dictatorul român a fost nevoit să constate că după înfrângerea armatelor a 3-a şi a 4-a lângă Stalingrad „temeliile statului s-au zdruncinat”[135].

---

[126] История второй мировой войны. Т. 6. С. 81; Еременко А.И. Сталинград. С. 439.

Conform ultimelor estimări ale istoricilor germani au fost făcuţi prizonieri 137 de mii de soldaţi şi ofiţeri germani, inclusiv 22 de generali. // Рубцов Ю.В. «Советский Багратион» маршал К.К. Рокоссовский (1996-1968). // ННИ, 2004, № 6. С. 159.

[127] Краткое описание пленения штаба 6-й немецкой армии во главе с её командующим генералом-фельдмаршалом Паулюсом в г. Сталинграде частями 64-й армии Донского фронта 31 января 1943 года. // ВИЖ, 1959, № 2. С. 88-91; Loghin L. Al doilea război mondial. P. 232-233.

Citind telegrama despre atribuirea rangului de feldmareşal, Paulus a spus cu sânge rece: „Aceasta, probabil, trebuie să însemne ordinul de sinucidere. Această plăcere însă eu nu-i voi oferi-o”. // Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 476.

[r] Nota redactorului ştiinţific: În captivarea general-feldmareşalului german un rol activ l-a jucat sergentul Alexandru Duca. El primul a pătruns în subsolul magazinului universal, unde era amplasat cartierul armatei a 6-a. Pentru fapta sa eroică Duca a fost decorat cu ordinul Drapelul Roşu de Luptă. În timpul solemnităţilor în cinstea aniversării a 60-cea a Marii Victorii la Moscova, pământeanul nostru a fost felicitat personal de preşedintele V. Putin. // Розамирина Н. Как Дука взял в плен Паулюса. // Аргументы и факты: Молдова. 2007, январь, № 5 (549). С. 8. Despre captivarea lui Paulus vezi de asemenea: Верт А. Россия в войне. С. 386-388; Адам В. Катастрофа на Волге: Мемуары адъютанта Ф. Паулюса. Смоленск, 2001. С. 335-348, 350-351; Ласкин И.А. На пути к Перекопу. М., 1977. С. 316-333; Guţul N.F. Faptele eroice ale moldovenilor în epopeea Stalingradului. Chişinău, 2008. P. 163-165.

[128] Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-32-stalingr_131.html.

[129] История второй мировой войны. Т. 7. С. 15; Каршаи Элек. От логова в Берхтесгадене до бункера в Берлине. С. 215.

[130] Istoricul francez A. Michele scrie că Italia a pierdut în luptă cele mai bune unităţi şi cel mai bun armament, Ungaria, în fond, de-acum nu mai avea o armată capabilă de luptă, iar din oastea românească de 230 de mii de oameni, aflaţi în noiembrie 1942 pe teritoriul sovietic, în ianuarie 1943 rămăseseră doar 75 de mii. // Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 167.

[131] Исраэлян В.Л. Дипломатия агрессоров. С. 273.

[132] Нюрнбергский процесс. Т. 2. С. 715.

C. Kiriţescu aduce următoarele cifre ale pierderilor româneşti: din 425 mii de ostaşi 105 mii au fost ucişi şi dispăruţi fără urmă, majoritatea prizonieri. Au fost salvaţi de dezastru 320 mii de oameni. Unele unităţi au fost complet distruse; altele, dezorganizate, aveau nevoie să fie retrase de pe front pentru a se reface. Numai la centrul de deparazitare Tighina au fost înregistraţi 135 mii de ostaşi, evacuaţi ca bolnavi. // Kiriţescu C.I. România în Al doilea război mondial. Vol. 1. P. 133-134.

[133] New Statesman and Nation. 1944. April. P. 236.

[134] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 502.

[135] Освободительная миссия Советских Вооружённых Сил на Балканах. М., 1989. С. 76.

„În buncărul lui Hitler, menţionează A. Beevor, mareşalului Antonescu, celui mai fidel aliat al wehrmachtului i-a revenit să asculte o tiradă furioasă de-a führerului, care considera că anume unităţile române poartă responsabilitatea pentru catastrofă. Spre onoarea lui Antonescu el i-a răspuns lui Hitler cu aceeaşi monedă... Comandamentul wehrmachtului îi învinovăţea pe români pentru faptul că aceştea, arătându-i spatele inamicului, au generat nenorocirea”. // Бивор Э. Сталинград. М., 1999. // http://bookz.ru/authors/entoni-bivor/stalingr_131/page-22-stalingr_131.html.

Iată cum apreciază aceste evenimente cunoscutul istoric moldovean Alexandru Moşanu: „Distrugerea tuturor celor 18 divizii româneşti, aruncate în luptă spre Don şi Volga, a intensificat neliniştea printre trupele agresorului şi în rândurile populaţiei civile a României, zguduind-o mai tare decât orice alt stat-membru al blocului fascist. În România şi în armata ei au crescut dispoziţiile antibelice, antigermane, antifasciste şi capitularde. S-au întărit brusc dispoziţiile de stânga în rândul maselor truditoare. Ele tot mai mult se convingeau de justeţea politicii Partidului comunist al României, care demasca caracterul antipopular al războiului”[136].

Însă trebuie să menţionăm că după aceste evenimente începe şi renaşterea Ţării Româneşti prin faptul creării din rândurile prizonierilor români antifascişti a primei mari unităţi antifasciste române – a diviziei „Tudor Vladimirescu” – care a luptat eroic, cot la cot cu Armata Sovietică, până la zdrobirea definitivă a fascismului.

La 3 februarie comandamentul suprem german a transmis următoarea informaţie: „Bătălia pentru Stalingrad a luat sfârşit. Îndeplinindu-şi datoria de-a lupta până la ultima suflare, armata a 6-a, fiind exemplar condusă de feldmareşalul Paulus, a fost învinsă în condiţii nefavorabile de către forţele numeric superioare ale inamicului”[137].

Şi cu toate că Hitler şi-a recunoscut completamente vina pentru catastrofa de la Stalingrad[138], această informaţie deloc nu reflecta atitudinea lui faţă de cele întâmplate. În realitate, predarea lui Paulus în prizonierat l-a făcut să turbe de furie. El aştepta suicidul comandantului, doar până în acel moment niciun feldmareşal german n-a nimerit niciodată în captivitate: „Cel mai neplăcut pentru mine personal este faptul că l-am făcut feldmareşal. Am considerat că el a căpătat o satisfacţie completă... Şi aşa un om în ultimul minut a pângărit faptele eroice ale multor oameni! Se putea elibera de suferinţele sufleteşti şi pleca în eternitate, devenind erou naţional, dar el a preferat să plece la Moscova”[139].

Dar iată ce scrie în legătură cu aceasta maiorul Welz: „Paulus hotărăşte să se predee. În ultimul moment, cu o linie grasă, el anulează calculele lui Hitler, cu toate că ştie că în acel moment aceluia-i trebuie un feldmareşal mort, care şi-a găsit moartea împreună cu soldaţii săi. Paulus însă deja nu mai doreşte să intre în manualele germane de istorie cu un baston de mareşal în mână şi cu decoraţiile pe pieptul mândru reliefat. El nu vrea ca în «Sportpalast»-ul de la Berlin să sune chemarea: «Să ne răzbunăm pentru Stalingrad! Să ne răzbunăm pentru feldmareşalul căzut!», nu, el doreşte să împărtăşească soarta soldaţilor săi rămaşi în viaţă. Anume astfel înţelege el datoria comandantului armatei!”[140].

Şi ultimul moment în acest rând – despre cauza principală a morţii unui număr atât de mare de soldaţi germani, nimeriţi lângă Stalingrad în prizonieratul sovietic. Ne vom referi şi de astă dată la opinia lui J. Wieder care scria că „soldaţii armatei a 6-a rămaşi în viaţă şi capturaţi la sfârşitul lui ianuarie şi începutul lui februarie 1943, erau în majoritatea lor marcaţi de pecetea morţii... Comandamentul rus, probabil, nu considera necesară luarea măsurilor prealabile pentru aprovizionarea şi deservirea medicală a unui mare număr de prizonieri anume de aceea că propunerile lui de capitulare au fost respinse de mai multe ori şi în cel mai categoric mod şi că armata a 6-a cu adevărat intenţiona să se opună «până la ultimul soldat şi ultimul cartuş». Şi cu toate acestea, în viitor, în ciuda greutăţilor privind transportul..., în ciuda situaţiei dezastruoase a propriei populaţii, comandamentul rus încerca în măsura posibilităţilor să le acorde ajutor prizonierilor şi să le îmbunătăţească situaţia. În legătură cu aceasta, aşi dori să menţionez în mod deosebit că multe surori medicale sovietice şi femeile-medici (inclusiv evreicele), conduse de sentimentul unei compasiuni adevărate şi de principiile umanismului, se jertfeau în numele salvării nemţilor făcuţi prizonieri lângă Stalingrad: muncind în spitalele din lagăr, ele se molipseau de tifos şi mureau.

Refuzând la timp de la tratativele cu ruşii referitor la capitulare, comandamentul armatei a 6-a a procedat iresponsabil, agravând consecinţele catastrofei. Prin aceasta, el şi-a condamnat soldaţii rămaşi în viaţă la noi chinuri şi de fapt din timp i-a lipsit pe mulţi de orice şanse de-a supravieţui primele – cele mai grele – luni de prizonierat”[141].

---

[136] Вопросы истории. 1984, № 5. С. 127.
[137] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 176.
[138] Манштейн Э. Утерянные победы. С. 429.
[139] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 177; mai detaliat despre aceasta vezi: Стенограмма совещания в ставке вермахта în «Вольфсшанце» 1 февраля 1943 г. // «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 460-462; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. С. 372-374.
[140] Вельц Г. Солдаты, которых предали. С. 295-296.
[141] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 208-209; de aceeaşi opinia în problema dată este şi W. Adam. // Vezi: Адам В. Трудное решение. Мемуары полковника 6-й германской армии. С. 338, 358, 368.

Adam mărturiseşte despre comportamentul nobil al comandamentului sovietic nu numai cu soldaţii simpli, ci şi cu comandamentul armatei a 6-a captivate. Astfel, după predarea lui Paulus, Schmidt (şeful cartierului armatei – S.N.) şi Adam în prizonierat, generalul Şumilov i-a invitat la prânz:

- Mi-ar fi fost mult mai plăcut dacă făceam cunoştinţă în alte circumstanţe, dacă vă puteam saluta aici ca pe nişte oaspeţi şi nu ca pe prizonieri.

La toţi le-au turnat vodkă din aceeaşi sticlă. Generalul ne-a rugat să bem cu el pentru victorioasa Armată Roşie. Drept răspuns noi am rămas nemişcaţi. După ce translatorul i-a şoptit ceva, Şumilov a zâmbit:

- N-am vrut să vă obijduiesc. Să bem pentru ambii inamici curajoşi, care au luptat la Stalingrad!

Ce-i drept, Paulus vedea suferinţele armatei sale. În însemnările lui sunt astfel de cuvinte: „Înţelegerea acestor suferinţe incomparabile a soldaţilor şi ofiţerilor mei apăsa cu greu asupra tuturor deciziilor mele. În conflictul dintre datoria de îndeplinire a ordinului... şi datoria de om faţă de soldaţii mei, eu am considerat că trebuie să-i dau prioritate datoriei de-a mă supune ordinului... Eram soldat şi consideram că-mi servesc poporul anume prin faptul că mă supun ordinului”[142].

„Cu toate acestea, polemizează Wieder cu Paulus, asemenea raţionamente teoretice..., demonstrează în ce măsură îngrozitoare comandantul armatei s-a pomenit incapabil să aprecieze situaţia creată şi importanţa istorică a deciziilor sale. Şi Paulus n-a fost la nivel nu numai în acest sens că din cauza apolitismului său n-a fost în stare să se situeze deasupra evenimentelor. În a doua jumătate a lui ianuarie se cerea nu atât efectuarea unei acţiuni politice conştiente, cât luarea unei decizii corecte din punct de vedere al moralei umane… Comandantul armatei era dator să analizeze în cel mai minuţios mod, în numele cui şi cu ce scop din ordinul lui se sacrifică zeci de mii de oameni. Pe cealaltă parte a balanţei el era dator să cântărească valoarea vieţilor omeneşti pe care le arunca în foc. De această responsabilitate el nu putea fi eliberat nici de necunoaşterea situaţiei de pe fronturi, nici de ordinul comandamentului suprem... El n-a avut destulă clarviziune politică şi capacitate de a-şi asculta vocea propriei conştiinţe în corespundere cu povara responsabilităţii care-l apăsa”[143].

Importanţa istorică a Bătăliei de la Stalingrad. Importanţa victoriei de la Stalingrad a fost una mondială. Ea a spulberat speranţele naziştilor la victorie. „Înfrângerea nemţilor de lângă Moscova a însemnat că operaţiunea «Barbarossa» s-a prăbuşit, şi Germania nu mai poate spera să câştige războiul în baza condiţiilor iniţiale ale lui Hitler, consideră istoricul american D. Glantz. Victoria Armatei Roşii din 1942 de lângă Stalingrad a demonstrat că Germania în genere nu poate câştiga războiul în niciun caz... După Stalingrad Armata Roşie a început o ofensivă de nestăvilit spre vest care s-a încheiat în aprilie 1945 lângă Reichstag”[144].

Începe criza blocului fascist[145]. Potenţialul militar al Germaniei a fost atât de mult zdruncinat, încât nu s-a mai restabilit. „Stalingradul, scrie Liddell Hart, a acţionat asupra minţilor generalilor şi ofiţerilor germani ca o cupă de otravă. Stalingradul a spulberat strategia comandamentului german. Şi în plan moral catastrofa armatei germane de lângă Stalingrad a avut un aşa efect, de impactul căruia nu şi-a mai revenit”[146]. Şeful statului major al forţelor terestre general-colonelul Zeitzler de-acum după război menţiona că „bătălia de la Stalingrad a devenit într-adevăr un punct de cotitură al întregului război”[147]. Fostul şef al cartierului corpului al 17-lea de armată al armatei a 6-a H. Doerr confirmă această concluzie: „În 1942 Stalingradul a devenit punctul de cotitură al celui de-Al doilea război mondial. Pentru Germania bătălia de la Stalingrad a fost cea mai grea înfrângere din istoria sa, iar pentru Rusia – cea mai mare victorie… Stalingradul a pus începutul transformării ei în una din două cele mai mari puteri globale”[148].

În plus, mulţi germani au început să înţeleagă gradul de nedreptate şi necaz pe care l-au adus lumii: „Catastrofa de pe Volga ne-a arătat că întreaga Germanie se apropie de-un întuneric teribil... Noi am ajuns la concluzia că în fond catastrofa militară care se apropie de noi va fi şi una politică... Oare puterea pe care am servit-o ca cetăţeni şi soldaţi s-a socotit cu dreptul şi legile moralei?... Cultul forţei, duşmănos spiritului uman..., tot mai mult îndepărta poporul nostru de lumea măreţelor idealuri europene, înăbuşind în el înţelegerea adevărului, binelui şi echităţii... Oare n-a devenit wehrmachtul un instrument al politicii violente naziste?... Ne aştepta răsplata pentru multiplele crime, pe care noi nu le-am dorit...

Mai clar ca oricând, scria J. Wieder, eu mi-am închipuit abisul de durere şi lacrimi, căzut de asemenea şi pe seama altor popoare... cărora soldatul german şi arma germană le-au adus nenorociri fără limită... Probabil, doar puţini dintre noi se gândeau la faptul că suferinţele şi moartea, generate de nefericita noastră meserie militară, vreodată ne vor lovi şi pe noi înşine... Măcelul de la Stalingrad devenise o răsplată pentru atrocităţile politice, un rezultat logic al unui război agresiv şi nedrept, declanşat de Hitler... Ruşii de asemenea au plătit fără îndoială extrem de scump, cu sânge în această bătălie nemiloasă de la Stalingrad. Însă ei, apărându-şi patria de invadatorii străini, ştiau pentru ce-şi dădeau vieţile...

Acum Paulus, Schmidt şi eu de asemenea am ridicat păhăruţele. // Адам В. Трудное решение. Мемуары полковника 6-й германской армии. С. 370-371.

Despre atitudinea umană a comandamentului sovietic faţă de prizonierii germani mărturiseşte şi O. Rühle. // Рюле О. Исцеление в Елабуге. С. 110.

[142] Citat după: Видер И. Катастрофа на Волге. С. 267-268.

[143] Ibid. С. 268-270, 330.

[144] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.

[145] Istoricul finlandez L. Puntila comunică că deja peste două zile după capitularea armatei a 6-a conducerea militaro-politică a ţării a hotărât să înceapă pregătirile pentru ieşirea Finlandei din război. // Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 167.

[146] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война, 457-458.

[147] Роковые решения. С. 209.

[148] Дёрр Г. Поход на Сталинград. С. 15.

Încleştarea pe viaţă şi moarte de la Stalingrad nu numai că s-a încununat cu o victorie totală a unui inamic destoinic, care le-a organizat cotropitorilor germani nişte «Cannes» contemporane, ci le-a dat totodată şi o lovitură de graţie ideilor aberante şi tendinţelor expansioniste ale nazismului. Bătălia de la Stalingrad a trezit în poporul sovietic o energie nemaivăzută şi a mobilizat forţele lui uriaşe. În orice caz, distrugerea zdrobitoare a armatei germane pe Volga a fost nu doar consecinţa superiorităţii numerice şi materiale a inamicului, precum încearcă astăzi unii, care n-au învăţat nimic, să prezinte lucrurile”[149].

Are perfectă dreptate J. Wieder, după Stalingrad a sporit încrederea popoarelor coaliţiei antifasciste în victorie, a crescut autoritatea URSS şi au devenit mai puternice forţele ei armate, s-a intensificat mişcarea de rezistenţă antifascistă pe teritoriile ocupate. De aceeaşi opinie sunt şi istoricii francezi A. Michele, M. Roncayolo[150]. „Din acest moment, menţionează Alan Clark, iniţiativa a trecut în mâinile Armatei Roşii şi, cu toate că nemţii încă nu o dată vor încerca să schimbe această situaţie, eforturile lor vor avea doar o importanţă tactică. Din noiembrie 1942 şi în continuare forţele armate germane în Est, de regulă, se vor apăra.

Înfrângerea de lângă Stalingrad a zguduit întreaga Germanie şi acest şoc din inima poporului german a ajuns ca un ecou la comandamentul suprem al forţelor armate germane. Conştientizarea înfrângerii inevitabile, cu toate că până la înfrângerea reală a războiului era încă departe, s-a extins ca un nor gigantic”[151].

Fostul locţiitor al şefului statului major al forţelor terestre general-locotenentul S. Westphal relevă: „Înfrângerea de la Stalingrad a îngrozit atât poporul german, cât şi armata lui. Niciodată în întreaga istorie a Germaniei n-a fost un aşa caz de moarte atât de înfiorătoare a unui număr atât de mare de oşti... Deja atunci mulţi au început să-şi exprime deschis neîncrederea în capacităţile conducătorilor noştri politici şi militari”[152]. Generalul Buttlar, evaluând consecinţele înfrângerii trupelor germane, a observat că „Germania a suferit nu pur şi simplu o înfrângere într-o bătălie şi a pierdut o armată călită în lupte, ea şi-a pierdut gloria pe care a cucerit-o la începutul războiului şi care a început să se stingă în luptele de lângă Moscova din iarna anului 1941. Aceasta a fost o pierdere care în cel mai scurt timp trebuia să se răsfrângă nemaipomenit de negativ asupra mersului războiului în ansamblu şi, în primul rând, să submineze poziţiile politice ale Germaniei pe arena internaţională”[153].

Aşa cum pe bună dreptate relatează istoricul englez William Craig, „Stalingradul a devenit începutul sfârşitului «celui de-al treilea reich»… Campania de iarnă din Rusia a stors wehrmachtul de vlagă. Aproape 800 de mii de soldaţi şi ofiţeri – apoximativ 80 de divizii – şi-au găsit mormântul în pământul rusesc. Majoritatea diviziilor aveau doar 50 de procente din efectivul necesar”[154]. Înfrângerea de la Stalingrad a zguduit şi economia Germaniei. După cum a recunoscut şeful departamentului economic a statului major german T. Tomis, cu armamentul şi echipamentul pierdut în timpul bătăliei de pe Volga „puteau fi asigurate 45-50 de divizii”. Irecuperabile erau şi pierderile omeneşti. Generalii germani, captivaţi în primăvara anului 1943, au declarat unanim că niciun fel de mobilizare totală „nu poate înlocui soldaţii bine instruiţi şi căliţi în lupte, căzuţi lângă Stalingrad”[155].

În acest şir de mărturii şi opinii nu putem să nu-i oferim încă o dată cuvântul lui J. Wieder. Iată ce scrie el: „Lucrurile nu s-au redus la moartea celor 300 de mii de oameni... Catastrofa care a cuprins Germania pe Volga din vina lui Hitler le-a permis ruşilor să realizeze un şir întreg de lovituri zdrobitoare, în rezultatul cărora au fost nimicite două armate române, una italiană şi una maghiară. Astfel, într-un termen scurt masa principală a forţelor armate ale aliaţilor Germaniei de pe Frontul de Răsărit a fost ştearsă de pe câmpul de luptă din Rusia... Pierderile noastre se estimau la multe sute de mii. Un sector gigantic al frontului de Est cu o lungime de-o mie de kilometri... s-a prăbuşit, şi abisul care s-a deschis a înghiţit peste 60 de divizii şi o întreagă flotă aeriană.

Dar consecinţele dezastruoase ale Stalingradului n-au însemnat numai pierderi gigantice în forţă vie şi tehnică. Căderea spiritului combativ pe front, prejudiciul moral cauzat spatelui frontului, capacitatea de luptă crescută a ruşilor care temeinic au luat iniţiativa, consolidarea încrederii URSS în forţele proprii, agravarea situaţiei politice din Germania şi, în sfârşit, slăbirea drastică a poziţiilor ei politice externe – toate aceste urmări ale catastrofei de la Stalingrad s-au manifestat în cel mai scurt timp”[156].

În opinia lui R. Sherwood „încheierea grandioasei victorii ruseşti de la Stalingrad a schimbat totalmente tabloul războiului şi perspectivele cele mai apropiate. În rezultatul unei singure bătălii, care în timp şi după numărul neverosimil de pierderi s-a egalat de facto cu un mare război de sine stătător, Rusia s-a situat în rândul marilor puteri globale, unde de mult îi era locul”[157]. O opinie analogică o expune şi istoricul german G. Gostzony, care consideră că la fel ca după Poltava Rusia şi-a ocupat locul printre marile puteri europene, după Stalingrad Uniunea Societică începe ascensiunea în direcţia statutului de supraputere”[158]. Chiar şi I. Antonescu, caracterizând situaţia Germaniei, a recunoscut că „după bătălia de la Stalingrad statul fascist a început să se clatine”[159].

---

[149] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 104, 107-108, 136-137, 218, 331-332.
[150] Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 168-169.
[151] Кларк А. Путь к Сталинграду. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 193.
[152] Роковые решения. С. 210.
[153] Мировая война. 1939-1945 годы. Сборник статей. С. 203.
[154] Крейг У. Катастрофа на Волге. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 196-197.
[155] Абалихин Б.С. Утро победы. С. 102.
[156] Видер И. Катастрофа на Волге. С. 198-199.
[157] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 362.
[158] Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 168.
[159] Блейер Б. и др. Германия во второй мировой войне (1939 – 1945). М., 1971. С. 231.

Veteranul celui de-Al doilea război mondial Richard Squires scria: „Din toate evenimentele cel mai îmbucurător era victoria minunată a ruşilor de la Stalingrad. Armata rusă, rezistenţa ei de fier, spiritul ei combativ şi voinţa ei de neclintit de mult trezeau admiraţia şi entuziasmul soldaţilor noştri, dar, aflând despre victoria de pe Volga, noi am resimţit de asemenea şi sentimentul unei uşurări colosale. La scurt timp înainte de aceasta trupele noastre l-au bătut măr pe Rommel lângă El Alamein. Dar victoria dată a fost obţinută în Egiptul îndepărtat, departe de raioanele unde luptau principalele forţe armate germane. Vestea despre Stalingrad a fost prima care a semnificat o victorie hotărâtoare asupra Germaniei fasciste. Noi înţelegeam că eroii Stalingradului luptă nu doar pentru Rusia, ci pentru întreaga Europă care geme sub jugul nazist, şi pentru noi, englezii”[160].

Au resimţit frica şi căpeteniile naziste. „Göring conştientizează în mod clar, scria în martie 1943 în jurnalul său Goebbels că evenimentele de pe frontul de răsărit din iarna trecută au subminat serios încrederea în noi. Generalii fac tot posibilul pentru a da vina pentru aceasta pe führer. Îşi iau revanşa pentru iarna precedentă, când führerul a încercat să dea toată vina pe ei”[161]. La 1 februarie 1943 la „Wolfsschanze” – cartierul führerului de lângă Rastenburg – în prezenţa şefului statului major general-colonelului Zeitzler şi adjutantului său Engel Hitler a declarat: „O să mai meditez. Dar pot spune una: posibilitatea de-a sfârşi războiul în Est prin intermediul ofensivei deja nu mai există. Acest lucru noi trebuie să-l înţelegem clar. (Zeitzler: Da!)”[162]. Iar lui Jodl el i-a spus: „Zeul războiului a trecut de cealaltă parte”[163].

3. Evoluţia evenimentelor pe frontul sovieto-german în perioada dintre cele două mari bătălii: februarie-iunie 1943

Luptele cu succes variabil pe sectorul de sud al frontului. La 22 februarie 1943, în ajunul jubileului de 25 de ani al Armatei Sovietice, comandantul-şef al trupelor americane din Oceanul Pacific generalul D. MacArthur menţiona: „Armata Roşie întruchipează în sine ceea ce trezeşte emoţii, ceea ce-i motivează pe toţi luptătorii: vitejia, consimţământul de-a se jertfi în numele patriei, rezistenţa la greutăţi, focul veşnic al fermităţii... Acestea sunt virtuţile de bază ale militarilor. Anume ele constituie măreţia şi generează nemurirea”[164].

Iată cum apreciază istoricul englez importanţa ofensivei sovietice din iarna anului 1943 şi măiestria comandamentului sovietic: „Acesta era un adevărat triumf... Schimbarea permanentă a direcţiei şi ritmurilor acţiunilor era caracteristică penrtu ruşi în etapa iniţială a ofensivei. Este uşor să-ţi închipui ce presiune simţeau nemţii pe pielea lor şi cum s-au epuizat forţele lor... Ruşii nu o dată au aplicat metoda dată, demonstrându-şi măiestria lor tactico-operativă crescândă şi capacitatea de-a profita de beneficii... Cucerirea unui punct strategic important... întotdeauna era un rezultat al loviturii ruşilor în alt raion, fapt care făcea pentru inamic imposibilă menţinerea acestui punct sau devaloriza importanţa lui strategică... Acţiunile comandamentului Armatei Roşii pot fi comparate cu joaca unui pianist, care loveşte tasterele când într-o parte a claviaturii, când în alta...

Scopul loviturii într-un loc sau altul era minim evident pentru inamic... Acţiunile pregătitoare niciodată nu descopereau acel ţel împotriva căruia era îndreptată lovitura. În etapa finală însă acest ţel apărea în mod clar. Astfel, se realiza efectul surprinderii, deoarece lovitura era îndreptată în cea mai neaşteptată direcţie”[165].

Topirea devreme a zăpezilor, continuă Liddell Hart, a scăzut ritmurile ofensivei ruşilor. În curând ei de asemenea s-au confruntat cu dificultăţi din cauza lipsei transportului şi carburanţilor. În plus, în direcţia loviturii principale a trupelor sovietice căile ferate erau perpendiculare cu linia ofensivei, iar în spatele frontului german paralele, ce le permitea nemţilor să-şi concentreze forţele pe sectorul cel mai ameninţat. În plus, a intrat în vigoare legea comunicaţiilor extinse, când lovitura celor aflaţi în ofensivă slăbeşte brusc din cauza pierderilor suferite, oboselii puternice a trupelor, lipsei rezervelor proaspete şi a materialelor necesare de război, iar rezistenţa celor care se apără creşte brusc ca urmare a fixării pe poziţiile întărite din timp şi sosirii rezervelor proaspete. „Au avut de câştigat nemţii şi de la reducerea liniei frontului cu 600 de mile. Având în vedere toate circumstanţele de mai sus, ruşii au fost nevoiţi să-şi oprească ofensiva. Nemţii au fost în stare să-i scoată pe ruşi din Harkov şi din nou au ocupat Belgorodul. Însă acesta a fost ultimul lor succes”[166].

În total la contraofensivă au luat parte 7 divizii de tancuri (peste 800 de tancuri), una motorizată şi 3 divizii de infanterie, sprijinite de-o puternică grupare de aviaţie (circa 750 de avioane). Inamicul a creat o superioritate asupra trupelor fronturilor de Sud-Vest şi Voronej în oameni de 1,2 ori, în tancuri şi avioane de 2,4 ori[167]. Lovitura inamicului s-a dovedit pentru comandamentul sovietic una „absolut neaşteptată”[168].

---

[160] Сквайрс Р. Дорога войны. М., 1958. С. 13.
[161] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны С. 157.
[162] Стенограмма совещания в ставке вермахта în «Вольфсшанце» 1 февраля 1943 г. // «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 458; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. С. 370; vezi de asemenea: Безыменский Л.А. Германские генералы – с Гитлером и без него. С. 355.
[163] militera.lib.ru/h/taylor/index.html.
[164] Коротков Г.И. Переломные сражения Великой Отечественной войны в оценках зарубежных государственных и военных деятелей. // ННИ, 2005, № 2. С. 43.
[165] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 459.
[166] Ibid. С. 460.
[167] ВИЖ, 1963, № 3. С. 22.
[168] Василевский А.М. Дело всей жизни. Книга вторая. М., 1990. С. 6, 7.

Feldmareşalul Erich von Manstein – cea mai strălucită minte strategică a wehrmachtului. Aceste succese trupele germane le-au obţinut sub comanda general-feldmareşalului E. von Manstein. Mai sus noi deja neam convins de talentul militar remarcabil al acestui comandant de oşti, iar evenimentele din iarna-primăvara anului 1943 au confirmat o dată în plus atare lucru. „Contraloviturile lui Manstein în cuplu cu acţiunile iscusite ale nemţilor pe alte sectoare ale frontului nu numai că au pus capăt speranţelor Armatei Roşii în victoria din sudul Rusiei, dar au deteriorat planurile ambiţioase de a efectua o ofensivă strategică în direcţia de nord-vest şi vest, scrie istoricul american D. Glantz. Contraloviturile lui, sustrăgând forţe considerabile ale Armatei Roşii de pe alte direcţii, au preîntâmpinat prăbuşirea întregului Front german de Răsărit. De aceea, după proporţiile, efectul şi importanţa sa contralovitura lui Manstein a fost echivalentă unei mari ofensive strategice”[169].

În acest sens Mellenthin, care-l idealiza peste măsură, scria: „Având în vedere complexitatea problemelor care stăteau în faţa lui Manstein în decembrie 1942 – februarie 1943, putem afirma că puţin probabil oricare alt comandant de oşti din perioada celui de-Al doilea război mondial ar fi reuşit să obţină un aşa succes, cum a fost evacuarea armatelor germane din Caucaz şi contralovitura ce a urmat în direcţia Harkovului... Victoria a fost realizată printr-o analiză şi un calcul de maestru”[170].

Desigur, Manstein a fost fără îndoială un comandant de oşti eminent. Însă în cazul dat autorul îi supraapreciază „meritele” în operaţiunea de retragere a wehrmachtului din Caucaz. Natural, situaţia nemţilor era una deloc usoară, dar nicidecum fără speranţă. Şi în condiţiile dirijării corecte a trupelor orice comandant de oşti bine pregătit ar fi făcut acelaşi lucru. În plus, chiar şi după capitularea armatei lui Paulus, raportul de forţe pe sectorul sudic al frontului sovieto-german nu-i permitea Armatei Roşii să blocheze complet o grupare germană de circa un million de oameni. Cât priveşte despre motivele succesului contraloviturii germane, am vorbit mai sus. Cu siguranţă, ea a fost desfăşurată cu mare iscusinţă şi Manstein a folosit la maximum toate posibilităţile pentru a-şi atinge scopul. Şi nu se poate nega că înainte de-a începe operaţiunea totul a fost „analizat şi calculat” minuţios.

Destinul războiului însă mai puţin depindea de calităţile personale ale generalilor germani, ci întâi de toate de noul raport de forţe şi de creşterea capacităţii de luptă a Armatei Roşii. În context, un alt eminent comandant de oşti german general-colonelul Heinz Guderian, apreciind raportul de forţe creat în iarna-primăvara anului 1943 pe frontul sovieto-german, scria fără echivoc: „Ruşii ar fi câştigat războiul fără ajutorul aliaţilor lor occidentali… Nicio forţă din lume nu-i mai putea îndigui”[171]. Iar un cunoscut ziarist american de orientare conservatoare remarca după evenimentele de la Stalingrad că „trupele sovietice au demonstrat că sunt nu numai cea mai măreaţă armată contemporană, excelent dirijată şi foarte bine echipată. Forţele armate sovietice au transformat URSS într-o putere globală, de care Imperiul Rus n-a cunoscut niciodată”[172].

Faptul că perspectivele Germaniei în război sunt foarte triste au început să conştientizeze şi căpeteniile naziste. Astfel, la 7 februarie 1943, în cadrul unei conferinţe secrete a gauleiterilor Hitler a declarat: „Ceea ce vedem este o catastrofă de proporţii nemaipomenite. Ruşii au spart frontul, românii se predau, ungurii în genere nu pot fi ridicaţi la luptă. Dacă poporul german nu va fi capabil să depăşească toate acestea, atunci el nu mai merită lupta noastră pentru viitorul lui”[173]. Aceasta însă deloc nu însemna că conducerea hitleristă s-a dezis de planurile sale de distrugere a Uniunii Sovietice şi cu atât mai mult nu însemna că în faţa forţelor armate sovietice deja nu mai era un adversar destoinic. Victoriile strălucite ale Armatei Roşii de asemenea n-au generat în sânul societăţii sovietice dispoziţii precum că războiul va fi uşor de câştigat – ele n-au existat până la sfârşitul acestui război.

Raportul de forţe dintre părţi în ajunul evenimentelor hotărâtoare din vara anului 1943. Conform datelor statului major german, în doi ani de război cu Uniunea Sovietică wehrmachtul a pierdut morţi, dispăruţi fără veste, bolnavi şi răniţi 4,126 mln de oameni. În acest răstimp în forţele armate au fost mobolizaţi 3,896 mln de oameni[174]. Calitatea acestui contingent însă era joasă atât sub aspect fizic, cât şi sub cel al pregătirii de luptă. Astfel, de exemplu, la finele anului 1943 80% din toţi ofiţerii tineri aveau o instruire cu o durată doar de trei luni[175]. Anume despre această perioadă de timp scria fostul ofiţer al statului major Eike Middeldorf: „Fără îndoială, apărarea antitanc rămâne cea mai tristă pagină din istoria infanteriei germane... Din momentul apariţiei tancului T-34... n-a fost creată o armă eficientă de luptă antitanc pentru infanterie”[176]. Numărul efectivului diviziei s-a micşorat de la 16859 de oameni până la 12708, ce-i drept, concomitent au crescut posibilităţile ei de luptă datorită unui număr mai mare de arme automate, aruncătoare de mine de 120 mm, tunuri antitanc şi antiaeriene[177].

---

[169] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.
[170] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 183.
[171] Гудериан Г. Воспоминания солдата. С. 275.
[172] Иванов Р.Ф. Союзники. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2000, № 5. С. 53.
[173] militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.
[174] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 110; Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. Крушение планов немецко-фашистского командования летом и осенью 1943 г. М., 1973. С. 32-33.
[175] Блейер Б. и др. Германия во второй мировой войне. С. 258.
[176] Миддельдорф Э. Тактика в русской кампании. М., 1958. С. 23.
[177] История второй мировой войны. Т. 7. С. 111.

Tabelul 10. *Efectivul forţelor armate şi cantitatea tehnicii militare a URSS, SUA, Angliei, Germaniei, Japoniei, Italiei către începutul lunii aprilie 1943*[178]

Statele	Forţele armate			
	efectivul (mln de oameni)	Tancuri şi artilerie autopropulsată (mii de unităţi)	avioane de luptă (mii de unităţi)	nave de luptă
Coaliţia antihitleristă				
URSS	8,4	9,1	11,6	220
SUA	8,5	6,5	25,0	464
Anglia	4,2	4,3	6,0	278
Total	21,1	19,9	42,6	962
Blocul fascist				
Germania	9,2	5,6	6,1	488
Japonia	3,1	3,5	6,5	209
Italia	3,5	0,2	1,9	127
Total	15,8	9,3	14,5	824

Şi totuşi, după pierderile grele din iarna anilor 1942 – 1943, către campania de vară din 1943, în urma mobilizării totale, conducerea hitleristă a reuşit să restabilească situaţia de pe Frontul de Est. „Precum au demonstrat contraloviturile lui Manstein, scrie D. Glantz, chiar şi grav rănit, wehrmachtul rămânea un inamic eficient şi extrem de periculos”[179]. De la începutul războiului şi până în 1943 în armată au fost mobilizaţi 11,2 mln de oameni. În primul trimestru al anului 1943 forţele armate (fără trupele SS) numărau 9,2 mln de oameni (inclusiv rezervele – 10,3 mln de oameni), din care 6,6 mln alcătuiau forţele terestre, 1,96 mln – în FMA, 640 mii – în FMM. Circa 2/3 din forţele armate se aflau pe Frontul de Est.

Pentru a compensa lipsa forţei de muncă în industria germană au fost atraşi 6,3 mln de prizonieri şi muncitori străini. În ianuarie începe realizarea unui program lărgit de producţie a tancurilor, care a permis creşterea producţiei tancurilor în comparaţie cu anul 1942 de 2,5 ori, iar producţia artileriei de asalt – de 4 ori. În 1943 industria constructoare de avioane a produs 22 mii de avioane în comparaţie cu 13 mii în 1942. Volumul mediu lunar al producţiei de artilerie şi de arme uşoare a crescut într-un an aproape de două ori. În mai 1943 indicele general al producţiei militare (ianuarie-februarie 1942 – 100%) a constituit 232[180].

Tabelul 11. *Raportul de forţe pe Frontul de Est la începutul lunii aprilie 1943*[181]

Forţele şi mijloacele	Trupele sovietice	Trupele fasciste	Raportul
Efectivul (mln de oameni)	5,83	5,133	1,1 : 1
Tunuri şi aruncătoare de mine (mii)	82,3	48,9	1,7 : 1
Tancuri, artilerie autopropulsată şi de asalt	4976	3400	1,4 : 1
Avioane de luptă	5892	2955	2,0 :1

Astfel, intenţiile hitleriştilor referitor la vara anului 1943 erau cele mai hotărâte. Către începutul campaniei de vară pe frontul sovieto-german se aflau 196 de divizii germane din 294, de care dispunea wehrmachtul, şi, în plus, 32 de divizii şi 8 brigăzi ale aliaţilor. Dar, concomitent, au apărut primele simptome grave ale epuizării resurselor umane ale „celui de-al treilea reich”. Conform statisticii oficiale germane, în ultimul an, pierdirile irecuperabile ale wehrmachtului pe Frontul de Est au constituit circa 1 mln de oameni, iar noile contingente sosite pe front numărau în acest răstimp circa 500 de mii[182]. Şi cu toate că conducerea hitleristă n-a reuşit să restabilească numeric forţele sale armate din Răsărit la nivelul lunii noiembrie 1942, cu toate acestea, Germania continua să rămână un inamic puternic şi forţele concentrate de ea pentru o nouă ofensivă erau colosale.

[178] Ibid. C. 33.
[179] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.
[180] Vezi: Файнгар И.М. Очерк развития германского монополистического капитала. М., 1958. С. 280, 418; Промышленность Германии в период войны 1939 – 1945 гг. М., 1956. С. 73, 96, 262-263, 270; Заставенко Г. Военно-экономическая и политическая подготовка Германии к летнему наступлению 1943 года. // ВИЖ, 1967, № 3; История второй мировой войны. Т. 7. С. 30, 111, 112; Соловьев Б.Г. Битва на Курской дуге. М., 1975. С. 7; Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 33, 41.
[181] История второй мировой войны. Т. 7. С. 34.
[182] Ibid. C. 113; Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 517; Соловьев Б.Г. Битва на Курской дуге. С. 8.

4. Bătălia de la Kursk[183]

Planurile părţilor în campania de vară din anul 1943. „Cea mai mare bătălie din anul 1943 a avut loc nu în aer, nu în zona Mării Mediterane, ci la Kursk şi în jurul lui de la 5 până la 12 iulie. Această bătălie a fost decisivă pentru mersul întregului război”[184]. „La începutul verii lui 1943 succesele militare ale wehrmachtului, la fel ca şi soarta reichului hitlerist depindeau de obţinerea victoriei militare decisive în Răsărit”[185].

Tabelul 12. *Raportul de forţe pe Frontul de Est la începutul lunii iulie 1943*[186]

Forţele şi mijloacele	Trupele sovietice	Trupele fasciste	Raportul
Efectivul (mln de oameni)	6,6	5,325	1,2 : 1
Tunuri şi aruncătoare de mine (mii)	105,0	54,3	1,9 : 1
Tancuri, artilerie autopropulsată şi de asalt	10199	5850	1,7 : 1
Avioane de luptă	10252	2980	3,4 :1[187]

Planul sovietic de război pentru vara anului 1943 prevedea desfăşurarea acţiunilor de apărare lângă Kursk. De aici, slăbind forţa grupărilor de şoc ale inamicului şi a grupărilor lui de tancuri, trupele sovietice trebuiau să treacă la contraofensivă, până la înfrângerea definitivă a wehrmachtului. Mareşalul Jukov spunea: „Trecerea trupelor noastre la ofensivă... cu scopul anticipării acţiunilor inamicului, o consider fără rost. Va fi mai bine dacă îl vom slei de puteri pe inamic în apărare, îi vom nimici tancurile, iar apoi, introducând în luptă rezerve proaspete, trecând la ofensiva generală, vom distruge definitiv gruparea de şoc a inamicului”[188]. De aceeaşi părere era şi Vasilevskii[189].

Asemenea dispoziţii erau împărtăşite şi de mulţi comandanţi germani[190]: „Nemţii tot mai mult doreau să-i facă pe ruşi să înceapă primii operaţiunile militare pentru a-i atrage în capcană şi a-i zdrobi prin contralovitură. Această dorinţă n-a fost să se realizeze, dar nu din cauza nerăbdării lui Hitler, ci deoarece de astă dată ruşii au hotărât să aplice aceeaşi tactică de aşteptare”[191]. Litigiile şi starea de spirit în rândul conducerii wehrmachtului

---

183 Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 451-506; Василевский А.М. Дело всей жизни. Книга вторая. С. 5-31; История военного искусства. С. 193-215.

184 militera.lib.ru/h/taylor/index.html.

185 Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.

186 История второй мировой войны. Т. 7. С. 114; Василевский А.М. Дело всей жизни. Кн. 2. С. 13, 14; Андроников Н.Г. Гитлеровский «Torch» был погашен на «огненной» дуге. // ВИЖ, 1993, № 7. С. 4; Bălan E. Operaţiunea Citadela – marea înfrângere a Germaniei pe Frontul de Est. // Historia. Revistă de istorie. 2004, Nr. 4. P. 25.

Gh. K. Jukov prezintă alte date referitor la începutul verii anului 1943: 6,4 mln de oameni, 99 mii de tunuri şi aruncătoare de mine, 9500 de tancuri şi artilerie autopropulsată, 8300 de avioane de luptă. // Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 467, 468.

Cu toate acestea, comandamentul suprem german avea iluzii referitor la raportul real de forţe. La 5 iulie Keitel afirma că scăderea potenţialului industriei militare a URSS a constituit: 50% în producţia de muniţii, 40% în producţia de tancuri, 25% în producţia de avioane. În cea mai categorică formă el a pronosticat scăderea continuă a producţiei militare în Uniunea Sovietică. La 15 aprilie, adică în ziua când Hitler a emis ordinul despre realizarea ofensivei din zona curbei de la Kursk, statul major al forţelor terestre în felul următor a evaluat capacitatea de luptă a armatelor sovietice: „Capacitatea de luptă a unităţilor de pe front trebuie apreciată nu prea înalt. Chiar şi diviziile nouapărute nu sunt completate până la normă”. Deja la 1 iulie Hitler cu o convingere stupidă a declarat că Uniunea Sovietică, din cauza pierderilor colosale şi greutăţilor privind alimentele „trebuie să se cutremure sau, precum China, să intre în agonie”. Anume bazându-se pe aceste calcule a şi fost planificată operaţiunea „Citadela”. Doar în noiembrie 1943 Jodl, în termeni foarte precauţi, a recunoscut greşelile comandamentului german referitor la evaluarea forţelor Uniunii Sovietice. Cu toate acestea nici el n-a pus sub semnul întrebării corectitudinea deciziei despre ofensiva trupelor germane lângă Kursk. // «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 651; Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 60-61, 84-85, 89, 92.

187 Cu o capacitate mai mică a potenţialului industrial şi cu o bază de materie primă redusă URSS a produs în anii războiului aproape de două ori mai multă tehnică militară. // Великая Отечественная война. С. 570.

188 Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 458, 463; despre diferite opinii în mediul comandamentului sovietic vezi: С. 468-470.

189 Василевский А.М. Дело всей жизни. Книга вторая. С. 16-18; 24-25.

190 La 17 iunie 1945, în timpul interogatoriului, general-feldmareşalul Wilhelm Keitel a declarat că „führerul avea îndoieli referitor la necesitatea acestei operaţiuni şi cu privire la succesul ei. Însă a cedat asigurărilor statului major al trupelor terestre... Comandamentul grupului de armate „Centru” (general-feldmareşalul Kluge) şi conducerea statului major al forţelor terestre (generalul Zeitzler) erau foarte insistenţi referitor la petrecerea operaţiunii de la Kursk, neavând niciun fel de dubii referitor la succesul ei”. Despre acelaşi lucru a mărturisit în ziua următoare şi general-colonelul Alfred Jodl: „Führerul ezita în problema desfăşurării operaţiunii în direcţia Kurskului. În special el mai propunea o lovitură în plus în centrul curbei de la Kursl”. // «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 651, 636.

191 Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 464.

din ajunul campaniei de vară din 1943[192] au fost clar reflectate de către generalul Mellenthin: „În asemenea condiţii, în faţa comandamentului suprem german stătea o dilemă serioasă: ori să treacă în Est la apărare în ansamblu, ori să întreprindă o ofensivă cu un scop limitat şi să încerce să micşoreze forţa ofensivă a ruşilor...

În joc a fost pus foarte mult, de aceea nu puteau să nu apară îndoieli. Iniţial ideea ofensivei a fost călduros sprijinită de feldmareşalul Manstein…[193]. Însă Hitler continua să amâne ofensiva, parţial pentru a concentra forţe mai mari, iar parţial şi din cauza că se îndoia în posibilitatea succesului nostru. La începutul lunii mai el a convocat o consfătuire la München[194], pentru a asculta punctele de vedere ale comandanţilor responsabili de executarea operaţiunii. Feldmareşalul von Kluge… era completamente pentru ofensivă[195], Manstein de astă dată ezita, iar Model a prezentat fotografiile aeriene care demonstrau că ruşii... ştiau despre presupusa ofensivă şi luau măsuri corespunzătoare.

General-colonelul Guderian a declarat că ofensiva spre Kursk este «lipsită de sens»: tancurile grele inevitabil vor suferi pierderi mari... Însă generalul Zeitzler mai credea în victorie… La această şedinţă Hitler a făcut o observaţie importantă şi absolut corectă: «Insuccesul este inadmisibil!»… În fine, sub presiunea lui Keitel şi Zeitzler [Hitler] a cedat şi a acceptat această operaţiune de proporţii grandioase...

Către mijlocul lui iunie feldmareşalul von Manstein şi toţi comandanţii unităţilor lui au ajuns la concluzia că realizarea operaţiunii «Citadela» este o nebunie. Manstein insista hotărât asupra refuzului de la ofensivă, dar nimeni n-a dorit să-l asculte”[196]. El a propus următoarele: după trecerea Armatei Roşii la ofensivă, a-i „permite trecerea” până la linia Melitopol – Dnepropetrovsk, „eliberându-i” calea prin Donbas spre Niprul de Jos, şi, pregătind din timp forţe solide, de lovit în flanc trupele sovietice şi de-a le distruge, făcând, astfel, un pas spre „remiză”. În plus, operaţiunea de aşa proporţii necesita forţe mult mai mari, decât acelea de care dispunea grupul de armate „Sud”. Hitler însă, după cum se ştie, respingea categoric orice posibilitate de ofensivă a Armatei Sovietice spre Donbas. În schimb, el propunea planul unei „lovituri anticipate”[197].

După cum scrie Alan Clark, „Zeitzler se folosea abil de prejudiciul patologic al lui Hitler împotriva retragerii trupelor, demonstrându-i că în calitate de alternativă acesteia este doar ofensiva… Generalii germani indicau, şi destul de rezonabil că ei întotdeauna după prima lovitură reuşeau să străpungă poziţiile defensive ale ruşilor; greutăţile începeau ulterior, când forţa de şoc a grupărilor de tancuri se disipa în câmpiile şi stepele nemărjinite ale Rusiei”[198].

Într-o măsură hotărâtoare planurile comandamentului suprem german erau determinate de raţionamente economice. Astfel, la 12 martie 1943 la o consfătuire în „Wolfsschanze”[г] Hitler a declarat că „regiunea Doneţk este cea mai importantă pentru noi... Pentru noi este extrem de important să nu pierdem nimic acolo”. La consfătuirea din martie 1943 în cartierul grupului de armate „Sud” führerul spunea că cedarea Donbasului este imposibilă nici măcar temporar. „Dacă pierdem acest raion, nu vom avea cu ce apriviziona industria noastră de război... Referitor la manganul de la Nikopol, importanţa lui în genere nu poate fi exprimată prin cuvinte. Pierderea Nikopolului... ar însemna sfârşitul războiului. De asemenea atât Nikopolul, cât şi Donbasul nu pot exista fără staţia electrică de la Zaporojie”[199].

Anume aceşti factori jucau pentru Hitler rolul principal în procesul planificării operaţiunilor militare. Necesităţile economice, precum şi în anii precedenţi, într-o mare măsură determinau raioanele concentrării eforturilor principale ale wehrmachtului. O importanţă majoră o aveau şi problemele restabilirii prestijiului politic al imperiului pe arena internaţională. Însă aceste sarcini economice şi politice se realizau în cadrul

---

[192] Vezi: Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 211-212; Гудериан Г. Опыт войны с Россией. // Итоги второй мировой войны. С. 130; Баграмян И.Х. Так шли мы к победе. М., 1977. С. 179-182; Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 532-534; Кэйдин М. Курская битва – величайшее сухопутное сражение в истории. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 306-312.

[193] Cu condiţia că începutul operaţiunii va începe cât mai devreme. // Манштейн Э. Утерянные победы. С. 525, 528.

[194] Vezi: Кэйдин М. Курская битва – величайшее сухопутное сражение в истории. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 310.

[195] Iată un extras din telegrama comandantului grupului de armate „Centru” general-feldmareşalului von Kluge către şeful statului major al forţelor terestre cu rugămintea de a-i raporta führerului conţinutul ei: „Concluzia: deoarece confruntarea cu forţele principale ruse este inevitabilă, cea mai bună soluţie va fi realizarea ofensivei noastre în corespundere cu planul «Citadela»”. Acest punct de vedere era susţinut şi de conducerea armatei a 4-a de tancuri în frunte cu general-colonelul Hoth, sarcina căreia consta în efectuarea loviturii de graţie pe segmentul de sud al curbei de la Kursk. // «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 509; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. С. 415, 415-416.

[196] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 187, 188-189, 190; tot despre aceasta vezi: Кларк А. Величайшая танковая битва в истории. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 262-265.

[197] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 522, 525.

[198] Кларк А. Величайшая танковая битва в истории. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 270.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Wolfschanze – „Vizuina lupului”, denumirea cartierului lui Hitler în Prusia Orientală, situat la un kilometru de or. Rastenburg. A activat între 23.06.1941 şi 20.11.1944.

Werwolf – „Vârcolac”, denumirea cartierului lui Hitler de lângă Vinniţa.

[199] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 516; Манштейн Э. Утерянные победы. С. 466, 470-471, 479, 518.

calculului strategic care presupunea distrugerea forţelor principale ale Armatei Roşii şi acapararea iniţiativei strategice. Hitleriştii sperau că Uniunea Sovietică, fiind „vlăguită”, în curând „se va prăbuşi”.

În legătură cu aceasta, de-acum după război Manstein scria, ce-i drept, încercând concomitent să demonstreze neînţelegerea de către Hitler a importanţei factorului militaro-strategic în atingerea victoriei: „Desigur, problemele politice, iar în zilele noastre, întâi de toate, şi cele economico-militare, joacă un rol semnificativ în determinarea scopului strategic al războiului. Hitler însă nu lua în calcul următoarea circumstanţă: acapararea şi mai ales menţinerea teritoriului trebuie să aibă în calitate de premisă victoria asupra forţelor armate ale inamicului. Atâta timp, cât acest factor militar n-a fost realizat, acapararea unor raioane preţioase din punct de vedere militaro-economic, adică atingerea scopului teritorial al războiului, rămâne îndoielnic, iar menţinerea lor îndelungată – imposibilă. Acest lucru ni-l demonstrează convingător războiul cu Uniunea Sovietică... Doar victoria deschide calea spre atingerea scopurilor politice şi economice”[200].

Cu toate acestea, s-a dovedit „incorect” nu numai Hitler, ci şi Manstein împreună cu toţi generalii germani. Ei aşa şi n-au înţeles că pentru a nu pierde războiul împotriva Uniunii Sovietice, el nu trebuia început.

Lămurind cauzele tacticii comandamentului sovietic de-a întâlni armata germană în defensivă, Liddell Hart aduce un exemplu interesant de colaborare a aliaţilor în anii războiului. „Când proaspăt numitul şef al misiunii militare engleze general-locotenentul Martel la sfârşitul lui martie pentru prima oară a vizitat Cartierul general, el şi-a creat impresia că ruşii înclină spre gândul de a-şi asuma iniţiativa. Atunci el a declarat că acest lucru nu trebuie făcut, înainte de a fi introduse în luptă grupările germane înnoite de tancuri.

Câteva zile mai târziu ruşii l-au rugat pe Martel să relateze despre tactica englezilor în luptele din Africa de Nord. Martel le-a lămurit succesul de lângă El Alamein întâi de toate prin faptul că englezii i-au impus pe nemţi să-şi istovească grupările de tancuri în încercările de-a străbate apărarea. Când aceste grupări de tancuri şi-au pierdut libertatea acţiunilor şi au fost îndestul de sleite de puteri, englezii au trecut la ofensivă. Martel s-a folosit de ocazie şi le-a împărtăşit un învăţământ, pe care englezii l-au extras din experienţa lor proprie: despre importanţa de-a nu admite extinderea sectorului spărturii grupărilor de tancuri în ofensivă şi necesitatea folosirii tuturor rezervelor pentru consolidarea flancurilor, fără a încerca de-a opri mişcarea grupărilor de şoc ale inamicului din faţă”[201].

Acest caz este foarte preţios şi simptomatic. Desigur, astăzi nu-i chiar atât de important ce-a întreprins comandamentul sovietic pentru a alege anume această tactică în etapa iniţială a marei bătălii de la Kursk. Mult mai important este faptul că aliaţii tindeau din tot sufletul să-i ajute Armatei Roşii să zdrobească wehrmachtul hitlerist (ce-i drept, totodată permanent amânând deschiderea Celui de-al doilea Front în Europa de Vest) şi făcând pentru aceasta tot posibilul, inclusiv împărtăşindu-şi experienţa lor preţioasă.

Tabelul 13. *Raportul de forţe în direcţia Kurskului la începutul lunii iulie 1943*[202]

Forţele şi mijloacele	Trupele sovietice*	Trupele germane	Raportul
Efectivul (mln de oameni)	1,336	0,9**	1,4 : 1
Tunuri şi aruncătoare de mine (mii)	19,1	circa 10	1,9 : 1
Tancuri, artilerie autopropulsată şi de asalt	3444	circa 2700	1,2 : 1
Avioane de luptă	2172	circa 2050	1 : 1

* Cu excepţia forţelor Frontului de Stepă, care era dislocat în spatele Fronturilor Central şi Voronej şi care constituia rezerva strategică a Comandamentului suprem – 1 mln de oameni.

** Total 50 de divizii. Însă de la 5 iulie până la 23 august au fost introduse în luptă încă 56 de divizii[203].

Comandamentul germano-fascist spera să obţină victorie cu orice preţ printr-o ofensivă puternică pe sectorul central al frontului, lovind din nord (grupul de armate „Centru” sub comanda lui Kluge) şi din sud (grupul de armate „Sud” sub comanda lui Manstein) în temelia „curbei” de la Kursk cu unităţile de tancuri[204], (o parte importantă din care erau de model nou – tancuri grele „Tigru” şi medii „Pantera”[205]). Pentru pregătirea

[200] Манштейн Э. Утерянные победы. С. 330.
[201] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 464-465.
[202] Vezi: Баграмян И.Х. Так шли мы к победе. С. 184, 185; Василевский А.М. Дело всей жизни. Книга вторая. С. 14, 25; История второй мировой войны. Т. 7. С. 144; Колтунов Г.А., Соловьев Б.Г. Курская битва. М., 1983. С. 11; Соловьев Б.Г. Битва на Курской дуге. С. 10, 14; Кэйдин М. Курская битва – величайшее сухопутное сражение в истории. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 314, 315; Bălan E. Operaţiunea Citadela – marea înfrângere a Germaniei pe Frontul de Est. // Historia. Revistă de istorie. 2004, Nr. 4. P. 25.
[203] Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 14, 70.
[204] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 503; Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. С. 410-411; Типпельскирх К. Оперативные решения командования в критические моменты на основных сухопутных театрах второй мировой войны. // Итоги второй мировой войны. С. 83.
[205] În total în bătălia de la Kursk au luat parte 130 de „Tigri” şi peste 200 de „Pantere”. // Мягков М.Ю. Военные ведомства СССР и Англии в 1941 – 1945 годах: Союз и противоборство. // ННИ, 2004, № 2. С. 75.

ofensivei s-a făcut tot ce era posibil. Generalul hitlerist Mellenthin scria că anterior nicio operaţiune de amploare „n-a fost pregătită mai bine decât aceasta... Spiritul combativ al trupelor în ofensivă era unul extrem de înalt. Ele erau capabile să suporte orice pierderi şi să îndeplinească toate sarcinile puse în faţa lor… Această operaţiune a fost sortită să devină cea mai mare bătălie de tancuri din istoria războaielor”[206].

În ordinul său Hitler indica cu insistenţă că pentru ofensiva spre Kursk „trebuiesc folosite cele mai bune unităţi, cei mai buni comandanţi şi un mare număr de muniţii... Fiecare comandant, fiecare soldat de rând trebuie să se pătrundă de înţelegerea importanţei hotărâtoare a acestei ofensive. Victoria de la Kursk trebuie să devină o făclie pentru întreaga lume”[207]. Comandamentul wehrmachtului intenţiona să înfrângă rezistenţa trupelor sovietice şi să înconjoare mai la est de Kursk o grupare de peste un milion de soldaţi. Apoi, după nimicirea ei, să atace Moscova dinspre sud[208]. Luând cuvântul în faţa ofiţerilor corpului al 4-lea de armată de tancuri SS, Himmler a declarat: „Aici, în Est, se hotărăşte soarta... Aici ruşii trebuie nimiciţi ca oameni şi ca forţă armată şi să se sufoce în propriul lor sânge”[209].

Planul respectiv, numit „Citadela”, era, evident, unul irealizabil. Comandamentul german considera însă altfel, fiind convins că grupările germane de tancuri în două zile vor sparge linia principală a apărării sovietice şi în a patra zi se vor uni mai la est de Kursk[210]. El cu siguranţă era convins, menţionează A. Clark, că „trupele care în campaniile precedente printr-un singur salt săvârşeau incursiuni la sute de kilometri vor fi în stare să realizeze această sarcină. Forţa de şoc şi mobilitatea unităţilor destinate pentru ofensivă erau mai înalte decât în anii 1941-1942, iar scopurile cu mult mai modeste. Oare lucrurile nu erau de aşa natură că nicio armată din lume nu era în stare să reziste în faţa primei lovituri a wehrmachtului într-o mare operaţiune de ofensivă?”[211]. „Hitler, confirmă această concluzie şi Liddell Hart, tot mai mult se convingea că spargerea frontului lângă Kursk va însemna o cotitură radicală în decursul războiului în favoarea nemţilor şi va face posibilă soluţionarea mai multor probleme. Hitler s-a dat uşor convins că toate neplăcerile au fost cauzate de iarna rusească şi întotdeauna se poate conta pe superioritate vara. În realitate însă aceste speranţe ale lui Hitler s-au dovedit totalmente iluzorii”[212].

Iată cum vedea führerul sarcinile militaro-politice ale operaţiunii viitoare şi care au fost fixate în ordinul lui adresat corpului de ofiţeri ale trupelor ce trebuiau să ia parte la operaţiunea „Citadela”: „Această operaţiune germană nouă care începe în curând nu numai că va întări propriul nostru popor, va impresiona întreaga lume, dar întâi de toate îi va insufla soldatului german o încredere nouă. Se va consolida încrederea aliaţilor noştri în victoria finală, iar statele neutre vor fi nevoite să manifeste prudenţă şi modestie. Înfrângerea, pe care o va suferi Rusia în urma acestei ofensive, va smulge pentru viitorul apropiat iniţiativa din mâinile comandamentului sovietic şi chiar va avea un efect decisiv asupra cursului evenimentelor ulterioare”[213].

Cu o zi până la începutul bătăliei gigantice. În procesul planificării operaţiunii „Citadela” s-a refelectat pe deplin conceptul statului major german, care diminua importanţa rezervelor strategice şi tindea să concentreze forţe maximale în prima lovitură. În rezerva strategică a comandamentului german pe Frontul de Est erau nişte forţe foarte limitate: o divizie de infanterie, una de pază, şi două brigăzi de infanterie. În mersul luptei acest lucru a complicat serios acţiunile trupelor hitleriste. Pe când în rezerva comandamentului sovietic erau 8 armate de infanterie, două de tancuri şi una de aviaţie. În componenţa lor erau circa 20 de mii de tunuri şi aruncătoare de mine, peste 2 mii de tancuri şi artilerie autopropulsată[214].

Menţionând importanţa bătăliei care va avea loc, istoricul militar american M. Kaydin scrie în cartea sa „«Tigrii» în flăcări”: „Totul se hotăra lângă Kursk. Ceea ce se va întâmpla acolo trebuia să determine mersul evenimentelor în viitor. Cadrul geografic al ofensivei va fi cu mult mai mic decât în alte operaţiuni ale wehrmachtului din trecut. Lungimea frontului va alcătui nu mai mult de 150 de mile. Însă pe acest front unde avea să aibă loc bătălia vor fi concentrate mai multe tancuri şi maşini de luptă, decât existau pe tot Frontul de Vest după incursiunea aliaţilor în Europa. Lângă Kursk se hotăra nu numai soarta Rusiei. Se hotăra rezultatul întregului război”[215]. „Se hotăra, continuă Kaydin, nu doar soarta oraşului Kursk, sau înaintarea pe teren spre

---

În bătălia de la Kursk pentru prima dată a fost folosit un nou tun sovietic antitanc cu calibrul 57 de mm (modelul anului 1943), care a fost numit cu gingăşie de ostaşii sovietici „zveroboi” („vânător de fiare”). // Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 49.

[206] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 191, 189.

[207] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 502.

[208] Ibid. С. 501, 651; Верт А. Россия в войне 1941-1945. М., 1967. С. 489; История второй мировой войны. Т. 7. С. 125, 126, 127; Соловьев Б.Г. Битва на Курской дуге. С. 8-9; Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 82.

[209] Блейер Б. и др. Германия во второй мировой войне. С. 257; Соловьев Б.Г. «Кутузов» и «Румянцев» против «Цитадели». // ВИЖ, 1998, № 4. С. 4.

[210] Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 72.

[211] Кларк А. Величайшая танковая битва... // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 270-271.

[212] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 461-462.

[213] Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Документы и материалы. С. 421.

[214] Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 73-74.

[215] Кэйдин М. Курская битва – величайшее сухопутное сражение в истории. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 301.

nord, sud şi est, ci anume ceea ce niciodată n-ar fi fost reflectat pe scheme şi hărţi, răfuiala nemiloasă cu ruşii, şi în aceasta consta esenţa planului german: de-a distruge, de-a măcelări, de-a dispersa, de-a captiva... Ulterior, dacă operaţiunea «Citadela» se va desfăşura aşa cum spera Hitler, va urma o nouă mare ofensivă spre Moscova. Mai târziu el va realiza în viaţă planul său absolut secret „Vulpea polară” şi forţele armate germane printr-o lovitură fulgerătoare vor ocupa Suedia.

Apoi el va transfera trupele sale unde va dori, manevrând iscusit pe tabla de şah a strategiei militare. Îşi va consolida trupele din Italia pentru a respinge invazia aliaţilor şi a-i arunca în mare, căci el ştia că timpul acestei invazii se apropie. Va îndrepta forţe serioase pe Valul Atlantic – posibil destule pentru a sfărâma şira spinării forţelor care se pregăteau să debarce din Anglia”[216].

Comandamentul sovietic dispunea de informaţii amănunţite despre planurile şi pregătirile germanilor[217], de aceea, când la 5 iulie 1943 aceştia au început ofensiva, s-au confruntat de-o apărare de neînvins şi în decurs de-o săptămână au pierdut lupta. „Armata Roşie a crescut calitativ şi cantitativ în comparaţie cu anul 1942. Armata Roşie acţiona cu mult succes şi din cauza că s-a mărit torentul de armament care sosea de la uzinele noi din Ural şi de la aliaţii occidentali ai Rusiei. Tancurile Armatei Roşii nu cedau tancurilor altor armate, iar mulţi generali şi ofiţeri germani le socoteau cele mai bune. Acestea erau nişte vehicule de nădejde, bine înarmate şi excelente pentru performanţa lor rutieră. Artileria rusă de asemenea se evidenţia prin calităţile sale deosebite. O dezvoltare largă a căpătat-o artileria reactivă, care asigura o eficienţă înaltă a focului. Puşca rusească era mai modernă decât cea germană şi avea o rată mai ridicată... A crescut considerabil măiestria tactico-operativă a Armatei Roşii”[218].

Concluzia lui Liddell Hart o confirmă de facto şi Mellenthin: „Comandamentul suprem rus dirija operaţiunile militare în mersul bătăliei de la Kursk cu multă iscusinţă, retrăgând eficient trupele sale şi reducând la zero loviturile de şoc ale armatelor noastre”[219]. „Pentru prima dată de la începutul războiului operaţiunea defensivă organizată de Cartierul suprem decurgea anume aşa cum a fost planificată”[220] , scrie şi istoricul D. Glantz.

Însă sunt mulţi şi dintre aceia care încearcă să lămurească înfrângerea wehrmachtului lângă Kursk prin superioritatea numerică a trupelor sovietice. Iată ce le-a răspuns la aceasta istoricul francez A. Michele: „Astfel de explicaţii posedă acea superioritate că păstrează intact mitul despre superioritatea strategică a generalilor germani, despre capacitatea înaltă de luptă a wehrmachtului, care a fost distrus doar în rezultatul unor circumstanţe duşmănoase de neînvins, ci nu de nişte armate mai bune… Desigur, nu «hoardele tătăreşti» erau capabile să întreprindă cu exactitatea ceasului operaţiuni ofensive coerente şi interdependente pe sectoare aflate la sute de kilometri unul de altul, şi inevitabil să distrugă aranjamentul de luptă elaborat şi construit de minţile geniale din OKH... Nemţii au suferit înfrângere, deoarece gândirea strategică sovietică şi aprovizionarea trupelor s-au dovedit mai perfecte decât cele ale inamicului, fiind elaborate de-o generaţie uimitoare de mareşali sovietici tineri în corespundere deplină cu particularităţile războiului din Uniunea Sovietică”[221].

Deci, victoria de la Kursk a fost într-o mare măsură determinată de măiestria operativ-strategică maturizată a comandamentului sovietic. În acest sens, se evidenţiau în mod deosebit Gh. K. Jukov şi K.K. Rokossovskii. Meritul lor este cu atât mai mare, fiindcă contra lor luptau cu mare curaj şi iscusinţă divizii germane de elită, conduse de aşa comandanţi de oşti eminenţi cum erau feldmareşalii E. Manstein, G. Kluge, W. Model* şi general-colonelul H. Hoth. Ba mai mult, pe un sector restrâns a fost concentrată o forţă îngrozitoare. După cum scrie fostul colonel al armatei germane W. Adam, „unei divizii de tancuri îi reveneau patru kilometri de front! Niciodată până atunci wehrmachtul n-a concentrat într-un spaţiu atât de îngust atâta forţă de şoc“[222].

Începutul luptei titanilor. La 5 iulie wehrmachtul a trecut la ultima sa ofensivă startegică. În decurs de-o săptămână trupele germane au fost învinse, cu toate că „pe contul dezgolirii nemiloase ale altor sectoare ale Frontului de Răsărit numărul diviziilor de tancuri a fost mărit până la 17… Nemţii au început ofensiva în condiţiile unei egalităţi de facto în tancuri cu ruşii (cu toate că niciun raport german despre bătălia de la Kursk nu recunoaşte acest lucru) şi a unei superiorităţi calitative a «Tigrilor» grei şi a «Panterelor» medii, însă după numărul ţevilor, masa salvei şi iscusinţa dirijării focului, artileria rusească era incomparabil mai puternică decât cea germană”[223]. Pe segmentul de nord al arcului, gruparea germană de nord s-a adâncit cu 12 km, plătind pentru aceasta cu 42 de mii de morţi şi răniţi şi circa 800 de tancuri şi unităţi de artilerie de asalt[224].

---

[216] От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 264.
[217] Comandamentul german aşa şi n-a aflat până la urmă intenţiile sovieticilor pentru vara lui 1943. // Vezi: Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 84-85, 90-91; ВИЖ, 1959, № 6. С. 91.
[218] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 463-464.
[219] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 198.
[220] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.
[221] Citat după: Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 27.
* A primit gradul de general-feldmareşal în 1944.
[222] Адам В. Трудное решение. С. 396.
[223] Кларк А. Величайшая танковая битва в истории. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 271, 274.

„Înaintând puţin în prima zi, germanii s-au pomenit blocaţi de diviziile sovietice, amplasate de Rokossovskii cu mare iscusinţă tactică”[225]. Americanul M. Kaydin scrie în legătură cu aceasta: „S-a încins o luptă în care nemţilor le-a fost sortit să se sufoce în sângele lor propriu... Pierderile pe care le suportau germanii erau destule pentru a-i sfărâma şira spinării oricărei armate şi trebuie să recunoaştem că nemţii în lupta dată – acest lucru îl recunosc şi ruşii – luptau cu vitejie şi cu un curaj excepţional. Un regiment german şi-a pierdut într-o oră toţi ofiţerii. Din batalioane au rămas companii, până când numărul acestora a fost redus la plutoane”[226].

Pe segmentul de sud[227], în ultima zi a ofensivei fasciştilor, lângă localitatea Prohorovka – un sătuc uitat de Dumnezeu, căruia i-a fost sortit să intre în nemurire – s-au confruntat grupările de tancuri şi motorizate de şoc sovietice şi germane (armata a 5-a sovietică de gardă de tancuri sub comanda lui Rotmistrov şi armata a 4-a germană de tancuri sub comanda general-colonelului Hoth), şi a avut loc cea mai mare bătălie de tancuri din timpul celui de-Al doilea război mondial, în care s-au confruntat peste 1500 unităţi de blindate. Majoritatea maşinilor sovietice o constituiau tancurile mijlocii „T–34”, iar nucleul celor germane – tancurile grele „Tigru”, cele mijlocii „Pantera” şi unităţile de artilerie de asalt „Ferdinand” (sau „Elephant”)[228]. Bătălia de la Prohorovka a fost câştigată de trupele sovietice.

Istoricul englez M. Parrish scrie: „Germanii aveau aproape 150 de tancuri pe o milă de front, dar trupele sovietice, care dispuneau de-un număr ceva mai mare de tancuri, superioritate în viteză şi elementul surprinderii, au fost în stare să înfrângă atacatorii… Aceasta a fost cea mai îndârjită bătălie a celui de-Al doilea război mondial… Aşa s-au risipit ultimele speranţe ale nemţilor de-a căpăta foloase din bătălia de la Kursk”[229]. „În bătălia de la Kursk au participat din ambele părţi circa 6 mii de tancuri şi 4 mii de avioane. Acesta a fost un măcel gigantic pe un teritoriu îngust, ceva mai oribil ca acesta altul n-a existat”[230].

„La 12 iulie 1943 pe o fâşie îngustă de pământ între râul Psel şi calea ferată de la sud-vest de Prohorovka, cântarea clopotelor funerare a anunţat lumea despre moartea forţelor germane blindate”[231], o apreciere uimitoare după exactitatea sa. Nu mai puţin metaforic s-a exprimat şi Walter Gorlitz, declarând că în această luptă trupele germane de tancuri „şi-au rupt gâtul”[232]. La fel şi un alt cercetător, în anii războiului ofiţer al armatei germane, Werner Haupt consideră că „Kurskul a însemnat moartea trupelor de tancuri” ale Germaniei[233].

„Hitler nu avea o altă soluţie, decât încetarea operaţiunii «Citadela», este convins David Glantz. Către acest moment trupele wehrmachtului, aflate în ofensivă, erau istovite de luptele intensive care durau deja de două săptămâni, iar trupele evident superioare ale Armatei Roşii de-acum nimiceau apărarea germană lângă Oriol şi pe râurile Severnîi Doneţ şi Mius. Aceste două ofensive ale Armatei Roşii ameninţau să prăbuşească aranjamentele de apărare germane pe flancurile curbei de la Kursk, totodată sustrăgând asupra lor din regiunea Kurskului forţe germane considerabile. Şi ce era şi mai rău pentru nemţi, în acel moment, când penele blindate ale lui Manstein s-au ciocnit cu armatele a 5-a de gardă şi a 5-a de gardă de tancuri ale Frontului Voronej pe câmpul de tristă faimă de la Prohorovka, se pregăteau să intre în luptă armatele a 27-ea şi a 53-ea, corpul al 4-lea de armată de gardă de tancuri şi corpul 1-i de armată mecanizat, forţe proaspete, despre care germanii nici nu bănuiau”[234].

Acelaşi gând îl exprimă şi M. Kaydin. // Кэйдин М. Курская битва – величайшее сухопутное сражение в истории. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 314.

[224] Колтунов Г.А., Соловьев Б.Г. Курская битва. С. 49.

În raportul sovietic doar pentru prima zi a ofensivei sovietice – 5 iulie – se vorbeşte despre 586 de tancuri germane distruse. // Vezi: militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

[225] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 91.

[226] Кэйдин М. Курская битва – величайшее сухопутное сражение в истории. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 331.

[227] Contra Frontului Voronej (comandant – generalul de armată N.F. Vatutin) înainta gruparea de şoc al grupului de armate „Sud”. Din cauza unor greşeli ai comandamentului suprem şi nivelului jos de pregătire profesională a comandamentului corpurilor de armată a trupelor Frontului Voronej aici s-a creat o situaţie mai complicată în comparaţie cu cea de pe segmentul nordic al bătăliei. // Vezi: Замулин В. Курский излом. Новое об известном. // Родина, 2011, № 6. С. 40-43.

[228] Comandantul armatei a 5-a de gardă de tancuri scrie că „doar din partea inamicului în luptă au luat parte circa 700-800 de tancuri grele, mijlocii şi uşoare, însoţite de-un mare număr de artilerie autopropulsată”. // Ротмистров П.А. Танковое сражение под Прохоровкой. М., 1960. С. 72.

M. Kaydin prezintă datele următoare: din partea sovietică – 850 maşini de luptă, din cea germană – 750, inclusiv peste 100 de „Tigri”. // Кэйдин М. Курская битва – величайшее сухопутное сражение в истории. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 338.

[229] Citat după: Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 119.

[230] Верт А. Россия в войне. С. 493.

[231] Кэйдин М. Курская битва – величайшее сухопутное сражение в истории. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 342.

[232] Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 179.

[233] Ibid.

[234] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.

„Pierderile germane în forţă vie erau nu chiar atât de mari*, în schimb pierderile în tancuri** erau uluitoare”[235]. De la 12 până la 16 iulie 1943 doar „trupele armatei a 5-ea de gardă de tancuri în colaborare cu alte unităţi terestre au nimicit şi au defectat 459 de tancuri ale inamicului”[236]. Cercetătorul bătăliei de la Kursk B. Soloviev menţionează că „în istoria celui de-Al doilea război mondial n-a fost un alt exemplu când o ofensivă a wehrmachtului atât de puternică şi atât de minuţios plănuită ar fi suferit o înfrângere atât de zdrobitoare într-un termen atât de scurt”[237].

„Astfel, ofensiva germană s-a terminat cu o înfrângere absolută, scrie Fuller. Pierderile în tancuri au fost atât de mari că a fost subminată toată strategia defensivă hitleristă, fiindcă ea se baza pe folosirea unor forţe mobile de şoc. Nu este nicio exagerare să afirmăm că înfrângerea de lângă Kursk a fost pentru nemţi o catastrofă identică cu dezastrul de la Stalingrad”[238]. Pe el îl completează istoricul german Walter Gorlitz care consideră că Stalingradul a fost un punct de cotitură în plan politico-psihologic în Est, iar înfrângerea nemţilor lângă Kursk şi Belgorod – un punct de cotitură sub aspect pur militar[239].

Trecerea Armatei Roşii la ofensivă. Trecând la 12 iulie la contraofensivă, comandamentul sovietic a introdus în luptă trupele Frontului de Stepă (cca un milion de soldaţi) şi germanii s-au retras rapid spre vest. Prezintă interes evaluarea evenimentelor din zilele acelea, efectuată de către fostul ofiţer al cartierului grupului de armate „Centru” G. Gagenholz: „Puterea şi întâi de toate forţa de şoc a contraofensivei ruse care începuse la 12 iulie... s-au dovedit pentru noi o surpriză oribilă... Impresia că, odată cu colapsul operaţiunii «Citadela» şi contraofensiva rusă la 12 iulie 1943, a început un punct de cotitură în războiul germano-rus şi a avut loc cotitura operativă definitivă în folosul inamicului, devenise absolut clară pentru noi toţi, cei din secţia operativă a grupului de armate «Centru»”[240].

Deja în luna septembrie Armata Roşie a ajuns la Nipru şi în mai multe locuri l-a forţat din mers. „După bătălia de la Kursk, dar mai ales în timpul ofensivei ulterioare ale Armatei Roşii spre Nipru, Cartierul suprem a supus apărarea wehrmachtului unei presiuni nemiloase pe tot întinsul frontului de la Velikie Luki până la Marea Neagră... Cartierul suprem deseori începea unele operaţiuni separate consecutiv una după alta – cu scopul de a-i forţa pe nemţi să se îngrijoreze şi să-i împiedice să-şi transfere rezervele operative de pe un sector al frontului pe altul”[241].

În cincizeci de zile de lupte neîntrerupte inamicul a pierdut peste jumătate de milion de soladţi şi ofiţeri, circa 1500 de tancuri şi peste 3700 de avioane[242]. La 6 noiembrie 1943 a fost eliberat Kievul şi înaintarea a continuat în Ucraina de pe malul drept al Niprului[243]. De fapt, după victoria de la Kursk, Armata Sovietică n-a mai pierdut iniţiativa strategică. *Cotitura radicală* în decursul războiului s-a finisat cu o victorie totală a Armatei Roşii, şi de acum înainte nimeni nu se mai îndoia de biruinţa asupra Germaniei hitleriste. Stalin a menţionat că „dacă bătălia de la Stalingrad prevestea declinul armatei germano-fasciste, atunci bătălia de la Kursk a situat-o în faţa catastrofei”[244]. În acest sens, istoricul american M. Kayden scrie: „Până la înfrângerea de la Kursk... wehrmachtul deţinea iniţiativa strategică... În războiul cu Uniunea Sovietică... bătălia de la Kursk a schimbat totul..., atribuindu-i războiului un caracter nou... Înfrângerea pe care ruşii le-au provocat-o armatelor germate de elită a fost o prevestire sumbră a viitorului”[245].

---

* 10 mii de morţi.

** Pierderile germane au constituit circa 400 de unităţi de tehnică blindată, dintre care 70 de „Tigri”, iar armata a 5-ea de gardă de tancuri a pierdut aproape 300 de maşini de luptă.

235 Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 198.

„Conform datelor sovietice, în toată bătălia gigantică inamicul a pierdut 2952 de tancuri, 844 de tunuri, 1392 de avioane, menţiona A.I. Utkin. Trupele sovietice au fost uluite de numărul trofeelor capturate: cinci mii de automobile, 1392 de avioane, 844 de tunuri. Opt zile a durat această luptă titanică, şi a indicat învingătorul. Forţa germană de tancuri – arma decisivă a Germaniei din anii 1941-1943 – a fost exanguinată. În a 3-ea divizie de tancuri au rămas 30 de tancuri, în a 19-ea divizie de tancuri – 60 de maşini, în a 19-ea – 17 maşini capabile de luptă. În conformitate cu datele germane pe flancul de sud al arcului de la Oriol-Kursk au fost nimicite 10 mari unităţi sovietice de tancuri. Au fost distruse 1800 de tancuri, nimicite o mie de tunuri antitanc. În opt zile de lupte forţa sovietică de tancuri s-a micşorat de două ori. Însă inamicul nostru, în esenţă, a primit nişte răni nonhealing”. // militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

236 Ротмистров П.А. Танковое сражение под Прохоровкой. С. 94.

237 Соловьев Б.Г. Битва на Курской дуге. С. 27; Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 116.

238 Фуллер Дж. Ф.С. Вторая мировая война. С. 365.

239 Vezi: Верт А. Россия в войне. С. 495.

240 Citat după: Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 544.

241 Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.

242 Vezi: Золоторев В.А., Лавров С.Б. Второй фронт: сорок лет спустя. С. 54; Орлов А., Новоселов Б. Факты против мифов. С. 74; Bălan E. Operaţiunea Citadela – marea înfrângere a Germaniei pe Frontul de Est. // Historia. Revistă de istorie. 2004, Nr. 4. P. 26.

243 История второй мировой войны. Т. 7. С. 157-270.

244 Сталин И. О Великой Отечественной войне Советского Союза. М., 1952. С. 114.

245 Кэйдин М. Курская битва – величайшее сухопутное сражение в истории. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 299.

Cercetătorul bătăliei de la Kursk B.G. Soloviev întreabă destul de rezonabil: „Prin ce se lămureşte o evoluţie atât de rapidă a evenimentelor? De ce această ofensvă puternică a wehrmachtului, pregătită atât de minuţios, deja peste o săptămână după începutul său şi-a epuizat toate posibilităţile?”[246]. Şi în continuare menţionează că „răspunsul principal îl găsim în puterea mereu crescândă a statului sovietic şi a Forţelor lui armate, în superioritatea artei militare sovietice asupra artei militare a Germaniei fasciste”, în subaprecierea Armatei Sovietice şi în supraaprecierea forţelor proprii de către comandamentul german. „Evoluţa rapidă a crizei ofensivei germane a fost condiţionată de asemenea şi de acel fapt că în fond comandamendul german nu dispunea de rezerve strategice serioase”, iar manevra rezervelor a fost „semnificativ afectată de ofensiva trupelor sovietice pe alte sectoare ale frontului sovieto-german… Un rol important în prăbuşirea planurilor de ofensivă ale wehrmachtului l-a jucat şi acel fapt că, în ciuda dezinformării şi deghizării minuţioase a viitoarei ofensive, comandamentul german n-a reuşit să obţină factorul surprinderii”[247].

Despre importanţa bătăliei de la Kursk deja pomenitul istoric american scria următoarele în cartea sa „Tigrii în flăcări”: „Desigur, unii generali germani consideră bătălia de la Kursk o încercare nereuşită de-a nimici armatele sovietice şi o numesc distrugere, catastrofă... Majoritatea însă… afirmă că nicio armată germană n-a fost încercuită de ruşi şi aceasta-i adevărat… Rezultatul principal al bătăliei de la Kursk constă în următoarele: când au răsunat ultimele salve la curba de la Kursk, iniţiativa strategică în război a trecut în mâinile Armatei Roşii şi anume ea dicta în continuare când şi cum să fie continuat acest război”[248].

„Importanta victorie a Armatei Roşii de lângă Kursk şi ofensiva ulterioară spre vest până la Nipru au consolidat triumful anterior de la Stalingrad şi au pus capăt oricăror iluzii germane referitor la rezultatul războiului... Dacă Stalingradul a determinat înfrângerea Germaniei în război, Kurskul a demonstrat întregii lumi că războiul se va termina cu nimicirea totală a celui de-al treilea reich. A rămas nesoluţionată doar o singură problemă: în cât timp şi cu ce preţ va fi obţinută victoria”[249], este convins D. Glantz.

Un alt autor american John Jewkes releva că „după Kursk armatele hitleriste au fost impuse la o retragere necontenită cu 11 luni până la debarcarea aliaţilor în Franţa şi care s-a finisat în mai 1945 printre ruinele Berlinului”. În opinia lui, bătălia de la Kursk a determinat definitiv „rezultatul celui de-Al doilea război mondial”[250]. Istoricul român C. Hlihor de asemenea subliniază că, „dacă bătălia de la Kursk n-a epuizat ultimele rezerve ale Germaniei ea a reuşit să le slăbească definitiv pentru bătăliile ce urmau să vină. Ruşii erau acum liberi să atace, deoarece ei au ales şi au alternat lovituri de la un capăt la altul al frontului”[251].

Generalul Mellenthin a numit această luptă grandioasă a celui de-Al doilea război mondial „bătălia fatală de la Kursk – ultima mare ofensivă germană în Est... Pentru Germania ea a însemnat începutul sfârşitului... Operaţiunea «Citadela» s-a terminat cu un eşec total. Ce-i drept, pierderile ruşilor au fost mai mari decât cele germane... Armata a 4-a de tancuri a capturat 32 de mii de oameni, a acaparat şi a nimicit peste 2 mii de tancuri şi circa 2 mii de tunuri. Însă diviziile noastre de tancuri, aflate într-o stare excelentă la începutul bătăliei, au fost exanguinate, iar ruşii, având sprijinul englezilor şi americanilor, puteau să-şi recupereze rapid pierderile gigantice. După prăbuşirea acestei ofensive, care a necesitat de la trupele germane cea mai înaltă încordare, iniţiativa strategică a trecut în mâinile ruşilor”[252].

Istoricul german P. Karell, vorbind despre această luptă grandioasă, evidenţiază de asemenea că „ultima mare ofensivă germană în Rusia s-a soldat cu un eşec..., iar capacitatea de ofensivă a trupelor a fost subminată pentru o perioadă îndelungată. Din acest moment crearea rezervelor strategice a devenit imposibilă. Precum bătălia de la Vaterloo a determinat soarta lui Napoleon în 1815, punând capăt cârmuirii lui şi schimbând înfăţişarea Europei, aşa şi victoria ruşilor de la Kursk a schimbat mersul războiului şi peste doi ani Hitler a suferit un eşec total, Germania fiind zdrobită, schimbând, în aşa mod, înfăţişarea lumii.

Însă, oricât ar părea de straniu, operaţiunea «Citadela» – bătălia de la Kursk – niciodată nu s-a bucurat de-o apreciere binemeritată din partea nemţilor. Dacă vom întreba despre Stalingrad, iar apoi despre Kursk, vom vedea o diferenţă uimitoare. Din toate punctele de vedere însă anume bătălia de la Kursk şi nu cea de la Stalingrad a fost fatală şi hotărâtoare pe Frontul de Est. Armata Roşie, trecând peste catastrofele anilor 1941-1942, a depăşit criza, a luat iniţiativa şi acum dicta mersul evenimentelor”[253].

---

[246] Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. С. 121.
[247] Ibid. C. 122.
[248] Кэйдин М. Курская битва – величайшее сухопутное сражение в истории. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 305-306.
[249] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.
[250] Citat după: Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 100.
[251] Hlihor C. Istoria secolului XX. // http://www.scribd.com/doc/55539423/CHlihor-Istoria-Sec-XX.
[252] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 187, 190, 198-199.
[253] От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 285; От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 305-306.

Vom menţiona însă că foarte mulţi istorici germani îi acordă bătăliei de la Kursk, pregătirii şi rezultatelor ei o atenţie cuvenită, considerând acest eveniment „nu doar un apogeu al Campaniei de Est, ci şi o luptă decisivă a celui

Dar iată estimarea măiestriei militare maturizate a comandamentului sovietic în mersul ofensivei vertiginoase a Armatei Roşii după Kursk, făcută de cunoscutul theoretician militar englez: „După caracterul şi ritmurile realizării lor, operaţiunile ruşilor tot mai mult aminteau ofensiva generală, întreprinsă de Foch în 1918. Loviturile erau efectuate succesiv, în direcţii diferite. De fiece dată, cum numai rezistenţa creştea, provizoriu ruşii treceau la apărate. Fiecare lovitură îi curăţea calea următoarei şi era strâns legată de ea după termene... Nemţii erau lipsiţi de libertate în acţiuni, iar rezervele lor treptat se topeau. Peste un sfert de secol ruşii au repetat şi au perfecţionat metoda lui Foch”[254].

Bătălia de la arcul de la Kursk a fost un important punct de reper în calea victoriei Uniunii Sovietice asupra Germaniei fasciste. Luptele victorioase de tancuri pentru Armata Sovietică au fost cele mai grandioase în cel de-Al doilea război mondial. În luptă din ambele părţi au fost implicaţi peste 4 mln de oameni, peste 69 mii de tunuri şi aruncătoare de mine, peste 13 mii de tancuri şi artilerie autopropulsată şi aproape 12 mii de avioane.

Din partea wehrmachtului în ea au luat parte peste 100 de divizii, ce a constituit 43% din numărul total de divizii de pe frontul sovieto-german. Pe parcursul acestei bătălii trupele sovietice au distrus 30 de divizii, fiind nimiciţi 538 de mii de soldaţi şi ofiţeri şi peste 3700 de avioane. Guderian a recunoscut că „în rezultatul prăbuşirii ofensivei «Citadela» noi am suferit o înfrângere decisivă. Trupele blindate de tancuri, completate cu atâta greu, pentru mult timp au fost scoase din funcţie din cauza pierderilor mari în oameni şi tehnică. Recuperarea lor în timp util, pentru acţiunile defensive de pe Frontul de Est şi organizarea apărării în Vest, în cazul unei desantări, cu care aliaţii ne ameninţau pentru primăvara anului viitor, a fost pusă sub semnul întrebării... şi deja pe Frontul de Est n-am mai avut zile calme. Iniţiativa a trecut definitiv în mâinile inamicului”[255].

Raportul de forţe şi evoluţia evenimentelor până la sfârşitul anului 1943. În timpul luptelor de la Kursk, trupele anglo-saxonie au debarcat în Sicilia[256] şi, în curând, Italia este scoasă din război[257]. Aliaţii au început ofensiva spre nordul ţării, ocupate de nazişti până la Napoli. Germanii erau nevoiţi să ţină în Italia circa un million de soldaţi[258]. În plus, menţionează K. Tippelskirch către acest timp Germania „numai în partea de sud-est a Europei... era nevoită să ţină... trupe cu un efectiv de 612 mii de oameni... În Norvegia se aflau 380 de mii de oameni”[259]. Comandamentul german era nevoit de asemenea să păstreze forţe impunătoare şi în Europa Occidentală. Astfel, soarta Germaniei fasciste era predeterminată.

La mijlocul lui august necesitatea minimală a forţelor armate germane în forţă vie pentru 1 octombrie 1943 – 1 aprilie 1944 pentru a nu permite scăderea capacităţii de luptă a trupelor a fost stabilită de 973 mii de oameni, iar posibilităţile de satisfacere a ei erau de două ori mai mici[260]. Frontul de Est şi în continuare atrăgea asupra sa atenţia principală a comandamentului wehrmachtului. În ciuda faptului debarcării trupelor anglo-americane pe Apennine, comandamentul suprem german n-a fost în stare să scoată de pe frontul sovieto-german careva forţe semnificative şi să le transfere în Italia. Aşa, de exemplu, pe parcursul lunii iulie hitleriştii n-au scos de pe frontul sovieto-german nicio divizie, ci invers, au trimis pe Frontul de Est o divizie de infanterie din Occident. În august de pe flancul de sud al frontului sovieto-german a fost transferată în Italia o divizie de tancuri, însă deja în septembrie – octombrie comandamentul wehrmachtului a fost nevoit să trimită pe Frontul de Est 12 divizii de infanterie, 3 de tancuri, 4 de rezervă şi o brigadă[261].

Şi altfel nemţii nici nu se puteau comporta, deoarece către sfârşitul bătăliei de la Kursk contra lor acţionau 400 de divizii sovietice de puşcaşi, 28 de corpuri de armată de tancuri şi motorizate. În rezervă

---

de-Al doilea război mondial”. // Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 174-175, 176.

[254] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 466-467.

[255] Vezi: История второй мировой войны. Т. 7. С. 178-179; Василевский А.М. Дело всей жизни. Кн. 2. С. 30.

[256] Începutul operaţiunii anglo-americane în Sicilia la 10 iulie 1943 n-au însemnat deloc deschiderea Celui de-al doilea Front: aici se aflau doar 90 de mii de nemţi şi 315 mii de italieni. Italienii n-au opus rezistenţă. Astfel, în timpul ocupării insulei Pantelleria a avut de suferit doar un singur soldat englez, dar şi acela din cauză că l-a muşcat un catâr. Garnizoana italiană a insulei Lampidusa s-a predat unui singur aviator aliat, care a aterizat din cauza lipsei de benzină. // Волков Ф.Д. За кулисами второй мировой войны. С. 166.

Istoricul francez A. Michele menţionează că înşişi americanii şi englezii înţelegeau că „operaţiunile lor în Italia erau doar nişte erzaţ-operaţiuni palide”. // Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 178.

[257] Каршаи Элек. От логова в Берхтесгадене до бункера в Берлине. С. 216-226.

[258] История второй мировой войны. Т. 7. С. 365-388.

[259] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 345.

[260] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 670-671.

La 5 decembrie 1943 feldmareşalul Keitel a declarat: „Resursele umane ale poporului german sunt aproape epuizate”. // Citat după: Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 437.

[261] История второй мировой войны. Т. 7. С. 188.

Despre transferul necontenit de la sfârşitul anului 1943 – începutul anului 1944 al celor mai bune trupe din Occident pe Frontul de Est şi despre faptul că pe Frontul de Vest, în aşteptarea invaziei anglo-americanilor, au rămas unităţi aproape incapabile de luptă, mărturiseşte locţiitorul şefului cartierului operativ al OKW generalul Warlimont. // Vezi: Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 291, 436, 440-442, 449, 450.

Comandamentul suprem avea 20 de divizii de puşcaşi, 8 corpuri de armată de tancuri şi motorizate[262]. Faptul că Armata Sovietică i-a provocat o înfrângere zdrobitoare wehrmachtului, a impus căpeteniile „celui de-al treilea reich” să aprecieze mai realist situaţia de pe frontul sovieto-german. Aceasta însemna trecerea la o apărare strategică. Naziştii sperau că, trecând la războiul poziţional, vor putea menţine în mâinile lor teritoriile ocupate, să sleiască de puteri Armata Roşie şi să câştige timp pentru cârdăşia cu cercurile profasciste anglo-americane pe o bază antisovietică[263].

„Germanii, scrie în context Tippelskirch, mai aveau o speranţă vagă că alianţa fragilă din interior dintre Vest şi Est se va destrăma, dacă rezistenţa germană va fi destul de îndelungată. Un astfel de calcul însă nu avea niciun temei, cu atât mai mult că guvernul german a încetat de mult să mai fie un partener maleabil pentru Occident”[264].

După cum au arătat evenimentele ulterioare, trecerea wehrmachtului la apărarea strategică pe Frontul de Est n-a dus la stabilizarea acestuia, n-a asigurat transferarea luptei în forme poziţionale, n-a devenit începutul destrămării coaliţiei antihitleriste. Izgonirea în masă a ocupanţilor fascişti de pe teritoriul sovietic s-a desfăşurat în toamna anului 1943 cu o forţă tot mai mare. Şi pentru aceasta exista o bază serioasă militar-economică: în 1943 în URSS au fost produse 24,1 mii de tancuri şi artilerie autopropulsată, 34,9 mii de avioane, iar în Germania – 10,7 mii de tancuri şi 25,2 mii de avioane[265]. Ba mai mult, cu cât mai rapid înainta Armata Roşie spre Vest, cu atât mai mult se extindea baza industrială, de materie primă şi demografică sovietică, iar cea germană devenea tot mai limitată. Astfel, prăbuşirea hitlerismului era doar o problemă de timp.

---

[262] История второй мировой войны. Т. 7. С. 189-190.
[263] Ibid. С. 191.
[264] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 346.
[265] Соловьев Б.Г. «Кутузов» и «Румянцев» против «Цитадели». // ВИЖ, 1998, № 4. С. 5.

TEMA Nr. 13. ÎNFRÂNGEREA MILITARĂ ŞI CAPITULAREA NECONDIŢIONATĂ A AGRESORILOR

1. Anul victoriilor hotărâtoare pe toate fronturile

Acţiunile militare în prima jumătate a anului 1944. La începutul anului 1944 wehrmachtul număra 10,32 mln de oameni, inclusiv forţele terestre aveau 7,24 mln de oameni, dintre care 4,34 mln luptau pe front. La 1 iulie 1944 982 mii dintre ei se aflau în Italia şi în Franţa, iar 2160 mii luptau pe Frontul de Est. În plus, pe frontul sovieto-german luptau 706 mii soldaţi şi ofiţeri ai armatelor aliaţilor Germaniei. Însă pregătirea efectivului continua să se înrăutăţească[1].

Ce-i drept, în paralel, celei de-a doua jumătăţi a anului 1944 îi revine apogeul producţiei militare germane. „Dacă e să considerăm nivelul anului 1941 de 100%, atunci în iulie 1944 producţia a crescut până la 322% (cu o creştere a forţei de muncă numai cu 30%)... Niciodată mai înainte firmele Germaniei nu-i dădeau wehrmach-tului atâta tehnică modernă de luptă, niciodată armata, flota şi luftwaffe n-au primit atâtea mijloace de luptă. În august producţia lunară de tancuri a atins 869 de unităţi plus 744 de tunuri autopropulsate. O aşa cantitate de tehnică nouă era destulă pentru echiparea a zece divizii de tancuri. În septembrie nemţii au produs 3031 de avioane de vânătoare (contra 1248 în ianuarie), dintre care 100 cu reacţie „Messerschmitt Me.262" şi „Arado Ar 234 «Blitz»". În septembrie 1944 industria germană a produs atâta tehnică militară că practic a fost posibilă compensarea pierderilor şi pe Frontul de Est, şi pe cel de Vest. Această creştere a producţiei militare a fost posibilă doar datorită utilizării în masă a muncii sclavilor – prizonierilor de război, deţinuţilor lagărelor de concentrare, ostarbeiterilor, exploatării teritoriilor străine ocupate de Germania"[2].

Însă, în ciuda acestei forţe, zilele fascismului erau numărate. Ofensiva armatelor sovietice în anul 1944 a continuat pe tot frontul sovieto-german, fiind eliberat aproape întreg teritoriul ţării[3]. Operaţiunile militare sunt transferate peste hotarele URSS. „Asupra strategiei sovietice..., începând cu această perioadă, o influenţă tot mai mare o vor avea nu doar raţionamentele operative. Între timp campania de vară din 1944 a fost planificată preponderent în baza priorităţilor cu caracter pur militar"[4]. „Faptul că Germania a pierdut definitiv războiul, nu mai trezea niciun fel de îndoieli. Problema a fost soluţionată pe câmpurile de luptă ale frontului sovieto-german încă în 1943 – începutul lui 1944. Acum era vorba când şi cu care rezultate militaro-politice el se va finisa"[5].

Catastrofală pentru nemţi a fost ofensiva trupelor sovietice în Belarus, în decursul căreia gruparea de trupe germane „Centru" a fost distrusă completamente. În două luni ale verii anului 1944 armatele conduse de Jukov şi Rokossovskii au înaintat cu 600 km, ajungând la râul Vistula şi distrugând cca 60 de divizii germane, captivând şi nimicind 680 de mii de soldaţi şi ofiţeri[6]. „Înfrângerea, care în condiţiile întreprinderii unor măsuri prealabile oricum mai putea fi minimalizată, s-a transformat într-o catastrofă care după dramatismul său ceda celei de la Stalingrad, dar care a depăşit-o după proporţiile şi consecinţele sale"[7]. La fel şi istoricul german Janusz Piekałkiewicz consideră că înfrângerea grupului de armate „Centru" „a umbrit Stalingradul"[8]. „Comandamentul german a admis o greşeală, continuând să aştepte lovitura principală mai la sud, în Ucraina Apuseană sau chiar în drecţia Balcanilor. Comandamentul sovietic, la rândul său, a reuşit să transfere în secret trupele. La superioritatea sa incontestabilă în trupe şi tehnică el a mai adăugat şi elementul surprinderii"[9].

În mai 1944 la o consfătuire cu comandanţii de armată de pe Frontul de Răsărit Keitel menţiona: „În temeiul datelor despre regruparea forţelor inamicului şi din situaţia generală militară şi politică, trebuie să gândim că ruşii, probabil, îşi concentrează forţele sale principale pe sectorul de sud al frontului". La 13 iunie 1944 în „Buletinul evaluării situaţiei inamicului pe Frontul de Est" se indica, bunăoară că acţiunile de ofensivă

---

[1] Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 570; Сиполс В.Я., Челышев И.А. Крымская конференция. 1945 год. М., 1984. С. 7.

Jukov aduce următoarele date: „Împotriva noastră luptau 179 de divizii germane şi 5 brigăzi şi de asemenea 49 de divizii şi 18 brigăzi ale sateliţilor. Aceste trupe aveau un efectiv de 4 mln de oameni, 49 de mii de tunuri şi aruncătoare de mine, 5250 de tancuri şi tunuri de asalt, circa 2800 de avioane de luptă". În rândurile Armatei Roşii pe front erau 6,4 mln soldaţi şi ofiţeri, 92,5 mii de tunuri şi aruncătoare de mine, 7,7 mii de tancuri şi artilerie autopropulsată, 13,4 mii de avioane. // Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 552.

[2] militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

[3] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 507-582; Василевский А.М. Дело всей жизни. Книга вторая. С. 65-173; Schonherr K. Problema bilaterală a aprovizionării grupului de armate „Ucraina de Sud", aprilie-august 1944. // Revista istorică. Academia Română. 1999, Nr. 3-4. P. 333-334, 335.

[4] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 180.

[5] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 567.

[6] Vezi: История военного искусства, С.267-286; Колесников М.П. Освобождение Белоруссии. // ВИЖ, 1994, № 6; Petrencu A. Istorie universală. P. 41-42; Ştefănescu A.V. Reih-ul în cleştele Aliaţilor (iunie 1944 – mai 1945). // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 32-33.

[7] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 443.

[8] Vezi: Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. С. 40.

[9] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 180.

ale trupelor sovietice care se pregătesc „împotriva grupului de armate «Centru» au drept scop inducerea comandamentului german în eroare referitor la direcţia loviturii principale pentru a sustrage rezervele din raionul dintre Carpaţi şi Kovel”[10].

Iată cum a evaluat acţiunile comandamentului german în acele condiţii mareşalul Gh. Jukov: „Dacă vom urmări istoria războiului din a doua şi a treia etapă, putem întâlni multe situaţii care în principiu se repetă, în care nemţii din nou şi din nou cad într-o mizerie, nimerind în încercuiri, cazane şi, în ciuda situaţiilor repetabile, nu se pot deprinde să lupte în situaţia aceasta nouă pentru ei de înfrângeri şi retrageri.

Dacă e să examinăm, de exemplu, situaţia creată în ajunul ofensivei noastre în Belarusia din vara anului 1944, era destul să priveşti la hartă ca să observi că: noi trebuia să lovim anume din acele direcţii, din care apoi am şi început ofensiva, noi eram în stare să creăm acest cazan belarus şi că în fine aceasta se poate sfârşi cu o spărtură în lăţime de 300-400 de kilometri, pe care nemţii nu vor avea cu ce s-o acopere. Nemţii puteau să prevadă acest lucru.

Logica lucrurilor, elementara cărturărie militară le indicau asupra necesităţii de a-şi scoate trupele din viitorul cazan, să scurteze linia frontului şi să-i mărească densitatea, să creeze în spatele frontului propriu rezerve operative – cu alte cuvinte, tot ce se cuvine în asemenea cazuri. Dar nemţii n-au făcut atare lucru şi ca urmare au fost supuşi unei distrugeri în operaţiunea din Belarusia.

Ulterior însă pomenindu-se într-o situaţie extrem de grea, când nu era cu ce astupa spărtura de 400 de kilometri, trebuie să recunoaştem: ei au găsit o soluţie curajoasă şi corectă[*]. Ei n-au încercat să se întindă în lanţ pentru a astupa această gaură gigantică, ci, concentrându-şi forţele, au lovit în centrul acestui spaţiu gol. Ei ne-au înnămolit, ne-au impus lupta şi au încetinit astfel ofensiva noastră. Iar între timp, au început să creeze în spatele frontului o nouă linie de apărare şi, datorită acestui pas curajos şi neaşteptat pentru noi, în mare măsură au reuşit să realizeze acest lucru. Decizia luată de ei după dezastrul din cazanul belarus trebuie considerată curajoasă şi inteligentă”[11].

Pe parcursul operaţiunii „Bagration” 17 divizii şi trei brigăzi ale inamicului au fost distruse complet, 50 de divizii şi-au pierdut mai mult de jumătate din efectiv, inclusiv diviziile transferate din Germania, Norvegia, Italia, Olanda. Au fost nimicite circa 2 mii de avioane. Făcut prizonier, comandantul diviziei a 12-ea de infanterie general-locotenentul R. Bambler la 22 iulie, a evaluat astfel situaţia: „Sunt distruse 30 de divizii, cu alte cuvinte, tot grupul de armate «Centru»; întreaga armată a 4-a, forţele principale ale armatei a 9-a şi a 3-ia de tancuri. În această bătălie fără precedent au fost captivaţi 21 de generali… Alţi generali, mai mult de zece, au fost ucişi”[12]. Generalul Buttlar scria că „zdrobirea grupului de armate «Centru» a pus capăt rezistenţei organizate ale nemţilor în Răsărit”[13]. „În vara şi toamna anului 1944 armata germană a suferit cea mai oribilă înfrângere din istoria sa, care a depăşit-o chiar şi pe cea de la Stalingrad... Doar rămăşiţele împrăştiate ale celor 30 de dizizii au scăpat de moarte şi prizonieratul sovietic”, scria generalul Westphal[14].

Iar istoricul german Paul Carell a caracterizat acest eveniment în felul următor: „Distrugerea grupului de armate «Centru» n-a fost un episod izolat al războiului sau un eveniment întâmplător, cauzat de confluenţa unor împrejurări nefericite. În ea, ca în oglindă, s-a reflectat incapacitatea trupelor germane să facă faţă noilor cerinţe, mult mai complicate, pe care le-a înaintat în faţa lor războiul, declinul potenţialului militar al Germaniei şi colapsul apropiat al „celui de-al treilea reich”[15]. Victoria sovietică din Belarusia a provocat slăbirea frontului german în ansamblu şi a cauzat noi victorii sovietice pe alte sectoare ale lui.

„Din motive politice… Stalin a cerut cât mai repede să fie eliberat măcar un oraş mare get-beget polonez. Un aşa oraş deveni Liublinul, din care nemţii au fost izgoniţi la 23 iulie”[16]. Anume aici şi-a găsit sediul embrionul viitorului guvern polonez prosovietic.

Operaţiunea „Overlord”[17] şi importanţa ei istorică[18]. Aceasta a uşurat cu mult sarcina anglo-americanilor, care, la 6 iunie 1944, au debarcat în Normandia (Franţa de Nord), deschizând Cel de-al doilea Front. „Ast-

---

[10] Великая Отечественная война. (1941-1945 годы). М., 2010. С. 150.

[*] Deja în mersul ofensivei sovietice comandant şi al grupului de armate „Centru” a fost numit comandantul grupului de armate „Ucraina de Nord” general-feldmareşalul W. Model.

[11] Маршал Жуков: полководец и человек. Т. 2. С. 191-192; vezi de asemenea: Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 571.

[12] Ржешевский О.А. История второго фронта: война и дипломатия. С. 47.

[13] Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 240.

[14] Роковые решения. С. 257-258.

[15] Карелл П. «Канны» на Березине. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 354-355.

[16] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 181.

[17] Vezi: Детуайлер Д.С. Высадка союзников в Нормандии в 1944 году: ретроспективный взгляд. // ННИ, 2004, № 4; Petrencu A. Istorie universală. P. 40; Michie A. Operaţiunea Overlord şi războiul radarelor. // Magazin Istoric. 1991, Nr. 7; Wiener A. 6 iunie 1944. Debarcarea. // Magazin Istoric. 1992, Nr. 6; Yarrow M.D. Zece săptămâni lângă Eisenhower. // Magazin Istoric. 1996, Nr. 7; Ştefănescu A.V. Ziua „Z”: Asaltul decisiv asupra „Fortăreţei Europa”. // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 6. P. 58-64.

[18] Faptul că deschiderea Celui de-al doilea Front a avut loc din vina aliaţilor occidentali cu o întârziere de doi ani, a afectat puternic atitudinea părţii sovietice faţă de Occident. În legătură cu aceasta, istoricul rus Robert Ivanov, cu

fel, după doi ani de discuţii, confuzii, evaziuni şi desfăşurarea unor operaţiuni de mâna a doua, invazia peste La Manche a devenit chintesenţa strategiei aliaţilor în Europa”[19]. Cunoscutul istoric englez şi redactor-şef al „The Daily Telegraph” Max Hastings scrie în legătură cu aceasta: „Astăzi este imposibil să nu recunoaştem că ruşilor le revine aportul principal în războiul din Vest. Ei au distrus cele mai bune forţe ale armatei germane, au nimicit circa două milioane de soldaţi înainte ca soldatul aliat să calce la 6 iunie 1944 pe malul Franţei… Armata germană a suferit deja pierderi colosale în est şi cu fiece zi a ofensivei armatelor ruse se exsanguina iremediabil”[20].

Concluzia dată este confirmată şi de fostul şef al secţiei operative a cartierului Frontului de Vest general-locotenentul Bodo Zimmerman: „Precum şi predecesorul său în funcţia de comandant-şef al trupelor Frontului de Vest feldmareşalul von Witzleben, Rundstedt întotdeauna era convins că războiul cu englezii şi americanii în Franţa poate fi pierdut şi, probabil, deja a fost pierdut pe Frontul de Est, încă până la debarcarea armatelor anglo-saxone pe continent. Un incendiu uriaş, aprins la celălalt capăt al Europei, nimicea oamenii, tunurile şi tancurile de care ar fi fost nevoie pentru a respinge eventuala invazie. Acest lucru era evident şi în 1941, cu atât mai mult în 1943”[21]. Acest punct de vedere este împărtăşit şi de alţi cercetători: „Germania a pierdut cel de-Al doilea război mondial pe câmpiile Rusiei şi nu printre gardurile vii ale Normandiei”, este convins istoricul american S. Patrick[22].

„Răsplată pentru «macheavellismul» lui Churchill a fost înaintarea reuşită şi neîntreruptă a Armatei Roşii spre vest, afirmă E. Dzelepy. Aceste succese erau atât de impunătoare că, atunci când partea anglo-americană, în sfârşit, în iunie 1944 a deschis cel de-al doilea Front în Normandia, acest lucru a fost făcut deloc nu pentru a uşura situaţia trupelor sovietice pe Frontul de Est. Aceasta s-a făcut în scopul prezenţei proprii în Europa în momentul sfârşitului războiului… Ceea ce a fost pompos numit «cruciadă în Europa» constituie o legendă despre cel de-Al doilea război mondial. Când începuse «cruciada», Armata Sovietică deja «îi sfărâmase şira spinării wehrmachtului». Această expresie îi aparţine personal lui Churchill”[23].

Fostul şef al statului major al trupelor hitleriste de pe Frontul de Vest generalul S. Westphal mărturiseşte: „Este ştiut că în fond capacitatea de luptă a trupelor germane din Vest deja în momentul invaziei era cu mult mai joasă decât capacitatea de luptă a diviziilor noastre în Est… Un număr considerabil de aşa-zise divizii staţionare care se aflau în Franţa erau destul de prost echipate cu armament şi transport auto şi erau preponderent completate cu soldaţi în vârstă”[24].[г]

Despre aceasta, peste mulţi ani, va scrie şi David Eisenhower în amintirea marelui său bunic: „Cea mai importantă scăpare în elucidarea rolului lui Eisenhower în cel de-Al doilea război mondial era subaprecierea influenţei determinante a războiului germano-rus de pe Frontul de Est asupra gândirii şi activităţii lui. Această neglijare, accentuează nepotul eminentului comandant de oşti, constituie chintesenţa problemei. Căci, subestimarea interdependenţei Fronturilor de Est şi de Vest – ar însemna ignorarea acelui fapt că fără frontul rus care se apropia vertiginos, orice debarcare a aliaţilor în Europa ar fi fost imposibilă, cum, în realitate, şi

---

trimitere la un autor american (Hyde H. Stalin: The Histori of a Dictator. London, 1971. P. 503, 507), reproduce un episod interesant din conversaţia lui Stalin cu cunoscutul comunist iugoslav Gilas: „Dumneavoastră chiar credeţi că, dacă noi suntem aliaţii englezilor, apoi am uitat cine sunt ei şi cine-i Churchill. Ei nu au nimic mai plăcut, decât să-şi tragă pe sfoară aliaţii. În timpul primului război mondial ei permanent îi minţeau pe ruşi şi francezi. Churchill face parte din acea categorie de oameni care, numai aţi căscat gura, imediat vi se bagă în buzunar după un bănuţ. Da, da, după un bănuţ! Pe crucea mea, pentru un bănuţ se bagă în buzunarul Dumneavoastră! Iar Roosevelt? Roosevelt e alt tip de om, el bagă mâna doar după monede mari”. Pe parcursul discuţiei, îşi amintea Gilas, au adus două scrisori. Una era de la Churchill care informa că desantarea trupelor în Franţa va începe în ziua următoare. Stalin a luat în derâdere informaţia: „Da, debarcarea va avea loc, dacă nu va fi ceaţă. Până în prezent de fiece dată ceva le încurca. Bănuiesc că şi mâine ceva se va întâmpla. Ce va fi, dacă ei se vor întâlni cu nemţii!? Atunci debarcarea poate şi să nu aibă loc, vor rămâne numai promisiunile!”. „Lui Gilas, scrie autorul american, i s-a creat impresia că Stalin nu se îndoia referitor la desantarea trupelor aliate, ci dorea să ia în derâdere motivele posibile ale întârzierii ei”. // Иванов Р.Ф. Союзники. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2000, № 5. С. 56-57.

[19] Брэдли О. Записки солдата. С. 224.

[20] Хастингс М. Операция «Оверлорд». С. 26, 41.

[21] Роковые решения. С. 217; vezi de asemenea: Циммерман Б. Война на Западе. // Мировая война. С. 63.

[22] Vezi: Ржешевский О.А. Война и история. С. 146-147.

[23] Дзелепи Э. Секрет Черчилля. С. 34.

[24] Citat după: Якушевский А. Операции Советской Армии в 1944 году в освещении буржуазной историографии. // ВИЖ, 1974, № 6. С. 77.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Despre capacitatea joasă de luptă a majorităţii diviziilor germane din Franţa din ajunul debarcării aliaţilor în Normandia ne mărturisesc mai multe izvoare. General-maiorul wehrmachtului B. Müller-Gillebrand, care-şi făcea serviciul militar în OKH a constatat că la 1 iunie 1944 23 din cele 54 de divizii dislocate în Vest erau staţionare de infanterie şi aveau „o mobilitate extrem de joasă”, un număr mai mic de oameni, artilerie motorizată, adică „nu puteau fi scoase de pe sectoarele lor de pe litoral pentru utilizarea ulterioară în războiul de manevră”. Chiar Hitler recunoştea că trupele germane din Vest nu sunt aplicabile în „războiul de manevră” din cauza armamentului şi echipamentului slab şi capacitatea lor de luptă „nu poate fi echivalată după numărul diviziilor”. // Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. Т. 3: Война на два фронта. С. 194, 197, 198-199, 279; Проэктор Д.М. Фашизм: путь к агрессии и гибели. С. 451; Кульков Е.Н. Операция «Вахта на Рейне». С. 51-52.

acel fapt că fără obligaţiunile sovietice de colaborare sub forma unei mari ofensive pe Frontul de Est, debarcarea aliaţilor în Franţa de Nord-Vest ar fi fost imposibilă în acel timp când acest lucru s-a întâmplat”[25].

Cu toată iscusinţa conducătorilor de oşti germani (Erich von Manstein, Heinz Guderian, Erwin Rommel etc.), încă până la debarcarea aliaţilor în Normandia, zilele Germaniei fasciste erau numărate[26]. Cu toate acestea însă wehrmachtul prezenta o forţă serioasă. Ba mai mult, după cum menţioneasă Hastings, „pe întreg parcursul celui de-Al doilea război mondial, oriunde s-ar fi întâlnit trupele engleze şi americane cu cele germane, în condiţii când forţele erau aproximativ egale, nemţii întotdeauna ieşeau învingători. În urma lor s-a păstrat reputaţia unor soldaţi greu de învins. Iar în timpul lui Hitler armata germană şi-a atins apogeul. Chiar şi în 1944 ea era superioară trupelor aliate în ceea ce priveşte echiparea, cu excepţia artileriei şi transportului”[27].

Operaţiunea a intrat în istorie sub denumirea de „Overlord”. Până la invazia în Normandia ea părea o întreprindere prea periculoasă. În legătură cu aceasta Eisenhower menţiona că „nereuşita operaţiunii «Overlord» ar fi avut urmări aproape fatale. O asemenea catastrofă putea însemna schimbarea teatrelor acţiunilor armate pentru toate forţele americane concentrate în Regatul Unit, şi în acelaşi timp ar fi devenit o grea lovitură asupra spiritului moral al aliaţilor şi curajului lor. Consecinţele ei erau greu de prevăzut. Şi în fine, înfrângerea ar fi avut un impact serios asupra situaţiei de pe Frontul de Est, şi se putea, nu fără temei, presupune că Rusia îşi va considera aliaţii absolut neputincioşi şi incapabili să întreprindă ceva considerabil în Europa. În asemenea condiţii ea putea merge la încheierea unei păci separate”[28].

În mare măsură generalul avea dreptate: în cazul nereuşitei invaziei pe continent, situaţia comună a coaliţiei antihitleriste s-ar fi complicat. Însă presupunerea precum că URSS „putea merge la încheierea unei păci separate” este total nefondată. Zilele imperiului hitlerist în acel moment erau pe sfârşite şi forţa lui era deja catastrofal subminată pe frontul sovieto-german, care până la sfârşitul războiului a rămas principal. Transferul în masă a diviziilor din Europa Occidentală pe acest front a continuat: în 1944 au fost transferate 80, iar în 1945 – 56 de divizii[29].

Trupele aliate urmau să debarce pe un litoral pe care inamicul îl ocupa de patru ani. Nemţii au avut timp destul pentru a-şi fortifica aici poziţiile. Ei aveau pe Frontul de Vest 58 de divizii, inclusiv 10 de tancuri, teoretic capabile să efectueze o contralovitură fulgerătoare. Însă aceste divizii nu erau completate conform normei, prost înarmate şi dispersate pe un teritoriu gigantic. Toată aviaţia germană din Vest dispunea de circa 500 de avioane de luptă.

Posibilităţile anglo-saxonilor de-a crea o superioritate de forţe erau limitate de faptul că ei trebuiau să treacă marea şi, cum li se părea, dispuneau de puţine mijloace pentru desantare[*]. „Overlord”-ul însă a fost pregătit într-atât de temeinic că chiar şi după desfăşurarea lui comandamentul fascist considera că lovitura principală va fi aplicată în alt loc. Datorită potenţialului militar şi economic colosal şi faptului că forţele militare principale ale Germaniei se aflau pe Frontul de Est, anglo-americanii au obţinut în Vest o superioritate covârşitoare în forţe, fapt ce a determinat succesul ofensivei lor în adâncul continentului.

Aviaţia aliată număra circa 11 mii de maşini de luptă şi peste 2300 de avioane de transport. FMM dispunea de 6 nave de linie, 22 de cuirasate, 93 distrugătoare, 255 de minesweepere, peste 6000 de nave de transport şi pentru desantare. Numărul total al forţelor expediţionale era de 2876 mii de oameni[30]. Către momentul debarcării trupelor anglo-americane în Franţa aliaţii erau superiori inamicului în forţă vie de 2,1 ori, în tancuri – de 2,2 ori, în avioane – de 23 de ori. Însă, nemijlocit pe sectorul operaţiunii din Normandia acest raport era şi mai izbitor: în forţă vie 3:1, în tancuri 3:1, în tunuri şi aruncătoare de mine 2,2:1, în avioane 61,4:1, în nave de luptă 2,1:1[31]. Nu pot fi ignorate nici forţele rezistenţei franceze care i-au susţinut pe aliaţi prin acţiunile lor în spatele trupelor fasciste.

---

[25] Citat după: Борисов А. Уроки второго фронта. С. 11-12.

Acest gând este confirmat şi de generalul F. Mellenthin. În calitate de argument el prezintă informaţia despre pierderile trupelor germane: „De la 1 iunie până la 31 august 1944 armatele germane au pierdut în Vest 293902 oameni. Exact în aceeaşi perioadă pierderile noastre în Rusia au constituit 916860 de oameni”. // Меллентин В.Ф. Танковые сражения 1939-1945 гг. С. 236.

[26] La 11 iunie a apărut caricatura Kukrâniksilor care îl prezenta pe Hitler în chip de hienă, capul căreia este turtit de capcana rusă, iar sabia anglo-americană s-a înfipt în ea din spate. // Верт А. Россия в войне. С. 620.

[27] Хастингс М. Операция «Оверлорд». С. 42.

[28] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 272-273.

[29] ВИЖ, 1960, № 1. С. 24.

[*] Această chestiune va fi în detalii examinată în continuare.

[30] Către 5 septembrie 1944 aliaţii au debarcat în Franţa 2086 mii de oameni şi au descărcat 3446 mii de tone de încărcături. // Краминов Д. Правда о втором фронте. С. 137; vezi de asemenea: Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 87.

[31] Vezi: Кулиш В.М. История второго фронта. М., 1971. С. 355; История Великой Отечественной войны Советского Союза. Т. 4. С. 525; История второй мировой войны. Т. 9. С. 243; Иванов Р.Ф. Союзники. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2000, № 5. С. 53; Аничкин А.О. Память о Нормандии. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2004, № 8. С. 81.

Dar în ciuda unei supremaţii atât de serioase în forţe şi mijloace, iniţial aliaţii înaintau foarte lent. Cu atât mai mult că acest lucru se întâmpla pe fundalul unei ofensive vertiginoase a trupelor sovietice în Belarusia. Această circumstanţă a fost descrisă foarte viu de Liddell Hart: „Spărgând linia frontului imediat la nord de mlaştinile Pinskului, trupele lui Rokossovskii au continuat ofensiva cu o viteză medie de 32 km pe zi... Loviturile ruşilor au determinat colapsul total al apărării germane". Conform calculelor lui Liddell Hart, trupele lui O. Bradley au înaintat în trei săptămâni de lupte contra unui inamic cu mult mai slab doar cu 8-13 km[32].

Comandant-şef al trupelor aliate occidentale a fost numit generalul american Dwight Eisenhower, iar al trupelor engleze Bernard Law Montgomery. Ofensiva aliaţilor, sprijinită de unităţile de partizani franceze, s-a desfăşurat fulgerător şi spre sfârşitul lunii septembrie este eliberată aproape întreaga Franţă. „Frontul german în Franţa a început să se destrame fulgerător"[33]. Însufleţit de acest fapt, la 18 august 1944 Churchill îi scria lui Roosevelt: „În rezultatul unor victorii colosale şi strălucite, pe care le-au obţinut în Franţa trupele americane şi britanice, situaţia din Europa se schimbă substanţial, şi-i absolut posibil că armatele noastre vor obţine în Normandia o victorie care va depăşi în proporţii tot ce-au realizat ruşii în orice moment separat"[34]. Şi cu toate că referitor la ultima, Churchill confunda dorinţele cu realitatea, este incontestabil faptul că după invazia trupelor aliate în Europa, nemţii s-au pomenit într-o ţară duşmănoasă, care purta contra lor un război de exterminare.

Eliberarea Franţei. În context ar fi cazul să examinăm importanţa acţiunilor partizanilor francezi care luptau în spatele frontului şi au paralizat comunicaţiile hitleriştilor. Una din sarcinile care stătea în faţa lor consta în crearea ingerinţelor nemţilor, risipiţi în întreaga Franţă, pentru a se regrupa şi a veni rapid în ajutor trupelor germane care luau parte la bătălia din Normandia. Evident, nu era vorba ca forţele franceze prost înarmate să nimicească divizii întregi, dar ele purtau cu succes un război de partizani pe comunicaţiile wehrmachtului. În timpul operaţiunii „Overlord" hitleriştii erau nevoiţi să păstreze în spatele frontului 8 divizii.

Atacurile neaşteptate asupra coloanelor militare germane care se mişcau spre Normandia erau foarte numeroase şi aveau o importanţă indiscutabilă pentru aliaţi. Conform informaţiilor comandantului-şef al trupelor aliate din zona Mării Mediterane generalului Wilson, în Mişcarea de Rezistenţă din sudul Franţei au luat parte 150 mii de oameni, fapt care a scăzut eficacitatea acţiunilor trupelor hitleriste în acest raion[35].

Cunoscută prin ferocitatea sa, divizia „Reich" a avut nevoie mai mult de trei săptămâni pentru a ajunge în Normandia din raionul Tuluzei, adică de trei ori mai mult decât ar fi fost necesar în condiţii normale, şi, în fine, ea a ajuns la linia frontului bine scărmănată[36]. Bombardamentele aviaţiei aliate, războiul de partizani şi diversiunile pe comunicaţiile germane au cuprins întreaga Franţă. De facto, au fost defectate toate căile ferate între hotarul german şi Normandia, fapt ce a provocat întârzieri colosale ale trupelor naziste. În curând nemţii au fost nevoiţi să se dezică de fapt de serviciile transportului feroviar.

Acţiunile partizanilor aveau o mare valoare morală propriu-zis pentru Franţa. Pentru francezi era important să simtă că Patria lor în mare măsură este eliberată cu forţele lor proprii. Aproape întreaga parte alpină a ţării, o mare parte a provinciei Bretagne, întregul Masiv Central şi toată Franţa de Sud-Vest au fost eliberate de către Forţele franceze interne (FFI). Datorită tacticii aplicate de partizani, doar o pătrime din trupele germane, cărora li s-a ordonat să părăsească Franţa de Sud-Est, au ajuns la Dijon. FFI au capturat în sud-est 40 de mii de prizonieri.

Anglo-americanii au fost opriţi tocmai la hotarul reichului[37] şi în mare măsură acest lucru se datorează acţiunilor partizanilor francezi. Doar având în spatele său populaţia proprie, nemţii au fost în stare să asigure relativ normal funcţionarea comunicaţiilor. În acest sens, vorbind despre importanţa ajutorului acordat de către patrioţii francezi trupelor aliate, generalul D. Eisenhower l-a echivalat cu potenţialul a cincisprezece divizii şi a declarat că el a apropiat victoria cu două luni[38].[r]

Dar şi preţul plătit de aliaţi a fost foarte mare. M. Hastings scrie despre luptele din Franţa: „După gravitatea încercărilor prin care au trecut infanteriştii, aceste lupte mai mult decât toate celelalte din vest în mersul celui de-Al doilea război mondial după caracterul lor sângeros erau asemănătoare cu bătăliile de pe Frontul de Est… Multe unităţi engleze şi americane de infanterie pe parcursul verii au suferit pierderi mai mari de 100 procente din full-time-ul de personal; asemenea pierderi au suferit şi majoritatea unităţilor germane. Un infanterist american a calculat că până în mai 1945 prin compania în care el îşi făcea serviciul au trecut 53 de locotenenţi; foarte puţini din ei au părăsit compania din cauza transferului în altă unitate sau promovării în serviciu. Când

---

[32] Лиддел Гарт Б. Стратегия непрямых действий. С. 412, 416-417.
[33] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 511.
[34] Секретная переписка Рузвельта и Черчилля. М., 1995. С. 635.
[35] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 288.
[36] Верт А. Франция. С. 166.
[37] Ştefănescu A.V. Reih-ul în cleştele Aliaţilor (iunie 1944 – mai 1945). // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 31-32.
[38] Верт А. Франция. С. 168.
[r] Nota redactorului ştiinţific: În legătură cu eliberarea Franţei, o apreciere înaltă a aportului URSS în aceasta l-a făcut Ch. de Gaulle. La 21 decembrie, la şedinţa Adunării Consultative provizorii (L'Assemblée Consultative provisoire) la Paris, el a declarat că „eforturile ruse, provocând daune ireparabile maşinii germane de război, au servit în calitate de condiţie de bază pentru eliberarea metropolei noastre". // Правда, 1968, 3 ноября.

batalionul al 6-lea Scoţian în 1945 a intrat în Hamburg, comandantul lui a observat că în mediu doar câte cinci soldaţi din fiecare companie şi doar şase ofiţeri din batalion au debarcat cu el în 1944 în Normandia”[39].

Patrioţii francezi de asemenea au plătit foarte scump pentru eliberarea patriei lor. În afara celor 115 mii căzuţi în luptă sau pierduţi fără veste, 30 de mii de participanţi la Rezistenţă au fost împuşcaţi sau torturaţi până la moarte, iar din cei 112 mii de foşti partizani şi ilegalişti mânaţi în Germania, au revenit doar 35 de mii[40]. În condiţiile lipsei aproape totale a ajutorului din afară şi din partea claselor avute ale Franţei, este greu să ne închipuim că Rezistenţa putea realiza mai multe, decât a reuşit s-o facă!

Operaţiunea Iaşi-Chişinău şi interpretările ei actuale. După o ofensivă masivă a celor patru Fronturi ucrainene din iarna-primăvara anului 1944, din aprilie până în august, pe sectorul de sud al Frontului Răsăritean s-a stabilit o pauză relativă, cu toate că luptele de-o importanţă locală au continuat[41]. La 20 august armatele sovietice sub comanda generalilor Tolbuhin şi Malinovskii încep operaţiunea Iaşi-Chişinău[42], care a fost pentru comandamentul german absolut neaşteptată şi s-a soldat cu zdrobirea totală a trupelor fasciste şi eliberarea Moldovei.

În ziua de 24 august 1944 a fost eliberată capitala republicii – or. Chişinău. Primul a intrat în oraş batalionul căpitanului Belskii şi Drapelul Victoriei a fost inaugurat pe cupola primăriei. În rezultatul acestei operaţiuni au fost încercuite armatele a 3-ia şi a 4-a române şi armata a 6-ea germană. Aceasta din urmă, după catastrofa de la Stalingrad, fiind restabilită şi primind de la Hitler denumirea de „Armata răzbunării”, din nou a fost încercuită şi distrusă. În prizonierat au nimerit circa 208 mii de militari germani şi români.

Fostul comandant al grupării germane de pe flancul de sud al frontului sovieto-german, general-colonelul Hans Frisner, mărturisea în legătură cu aceasta: „Se crea impresia că inamicul era totalmente preocupat de operaţiunile contra grupurilor de armate «Centru» şi «Nord». În corespundere cu aceasta, deplasările trupelor inamicului deconspirate de către aviaţia noastră au fost iniţial interpretate în calitate de transfer de forţe spre nord. Rezultatele activităţii serviciului nostru de cercetare aeriană erau în general foarte neînsemnate până în ultimele zile din ajunul ofensivei. Aceasta se explica, probabil, prin faptul că ruşii efectuau deplasarea trupelor în taină şi doar noaptea. Deoarece ruşii ştiau să-şi mascheze iscusit astfel de acţiuni, serviciul nostru de cercetare a putut să ne comunice informaţiile necesare de asemenea cu mare întârziere. Probabil, din aceste cauze, comandamentul suprem al trupelor terestre atât de mult timp nu reacţiona la pericolul unei ofensive masive ruseşti pe sectorul de front al grupului meu de armate”[43].

„De astă dată considerentele politice erau mai importante decât cele militare: liderul sovietic ţinea cont de planurile balcanice ale lui Churchill”[44]. Înţelegând că Germania a pierdut definitiv războiul şi va trage după sine în mormânt şi România, cercurile ei guvernante în alianţă cu comuniştii la 23 august au înlăturat regimul lui Antonescu şi i-au declarat Germaniei război[45]. Vorbind despre pierderea autorităţii guvernului fascist în interiorul ţării, generalul Tippelskirch scrie: „Regimul totalitar, care se menţinea numai datorită victoriilor armatelor germane şi achiziţiilor teritoriale care au urmat în rezultatul acestora, şi-a pierdut orice popularitate”[46].

E necesar să menţionăm că în ajunul ofensivei sovietice nici I. Antonescu, nici stăpânii lui de la Berlin nu simţeau deloc dispoziţiile poporului român şi a elitei guvernante. Ei erau convinşi că România va continua activ lupta de partea Germaniei fasciste. În legătură cu aceasta Frisner menţiona în memoriile sale: „Transmiţându-mi comandamentul grupului de armate «Ucraina de Sud» şi instructându-mă, Hitler a spus că «referitor la situaţia politică din România puteţi fi absolut liniştit. Mareşalul Antonescu sincer îmi este fidel, iar poporul român şi armata română îl urmează uniţi ca un singur om»”[г]. Keitel i-a declarat cu încredere lui Frisner că România „este legată de noi pe viaţă şi pe moarte”. „Iar trimisul german Killinger, continuă fostul

---

[39] Хастингс М. Операция «Оверлорд». С. 28.
[40] Верт А. Франция. С. 174-175.
[41] Vezi: Ştefănescu A.V. 1944. Bătălia de la Târgu Frumos. // Magazin Istoric, 2006, Nr. 10.
[42] Vezi: История второй мировой войны. Т. 9. М., 1978. С. 97-133; История военного искусства. С. 287-299; Loghin L. Al doilea război mondial. P. 378; Duţu A., Retegan M., Ştefan M. România în Al doilea război mondial. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 8, P.42; Scafeş C. Luptele pentru apărarea Moldovei. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7. P. 51-52; Corneanu C. Un alt 23 august 1944. Cum s-a ajuns la „Stalingradul de pe Dunăre”. // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 9. P. 37-38; Ştefănescu A.V. Reih-ul în cleştele Aliaţilor (iunie 1944 – mai 1945). // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 33-34.
[43] Фриснер Г. Проигранные сражения. М., 1966. С. 67.
[44] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. М., 1990. С. 183.
[45] Vezi: Duţu A., Retegan M., Ştefan M. România în Al doilea război mondial. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 8, P.42; Din istoria necunoscută a unei lovituri de stat – actul din 23 august 1944. // Magazin Istoric, 1994, Nr. 8; Lazăr T.D. În ceas de răscruce, românii l-au ales pe rege. // Magazin Istoric, 2007, Nr. 8.
[46] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 462.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Ignorând rapoartele siguranţei despre dispoziţiile categorice de protest ale populaţiei, aproape cu aceleaşi expresii îi caracteriza führerului situaţia politică internă a României şi Ion Antonescu în timpul întâlnirii lor din 5 august 1944: „Chiar în condiţiile situaţiei [militare] extrem de critice, starea morală a ţării rămâne în continuare bună. Ţara ca un singur om mă urmează. Niciun ofiţer sau soldat nicicând n-o să mă trădeze”. După cum se ştie, peste 18 zile chiar şi regimentul de pază al „conducătorului” a trecut de partea răsculaţilor. // Vezi: Проэктор Д.М. Фашизм: путь к агрессии и гибели. М., 1985. С. 471-473.

comandant al grupului de armate «Ucraina de Sud», cum s-a depistat mai târziu, regulat îl informa pe şeful său Ribbentrop despre una şi aceeaşi: «În România e linişte. Regele Mihai este cel mai sigur garant al temeiniciei alianţei României cu Germania»”[47].

În acea situaţie, cele expuse mai sus, o dată în plus confirmă lipsa sentimentului realismului de care erau marcaţi liderii nazişti ai Germaniei şi României. În rezultatul operaţiunii, Armata Roşie a distrus complet gruparea germano-română care apăra sectorul de sud al frontului sovieto-german. „Sincer vorbind, mărturiseşte Frisner, încercuirea armatei a 6-ea devenise un fapt împlinit... 16 divizii germane au fost completamente nimicite. Aceasta a fost o pierdere irecuperabilă în situaţia noastră complicată”[48]. Iar în total, în 1944 pe frontul sovieto-german au fost lichidate sau luate în prizonierat 126 de divizii şi 25 de brigăzi, distruse 361 de divizii şi 27 brigăzi ale Germaniei fasciste şi sateliţilor ei. Pierderile inamicului în acest an au constituit 65% din numărul total al trupelor duşmane, nimicite, capturate sau zdrobite pe frontul sovieto-german în operaţiunile de ofensivă a Armatei Roşii în 1941-1945[49].

Din punct de vedere al intereselor naţionale ale României, rezultând din situaţia geostrategică creată, trecerea României de partea Naţiunilor Unite a fost un pas corect, unicul posibil în acele condiţii. Alăturându-se coaliţiei antifasciste, ea şi-a păstrat în acele grele condiţii statalitatea, şi-a restabilit integritatea teritorială pe contul reîntoarcerii Transilvaniei[50], şi-a apărat interesul naţional, salvându-se de mari distrugeri. Astfel, a fost salvată viaţa multor mii de soldaţi sovietici şi români şi excluse pierderile în rândurile populaţiei paşnice. Reuşita operaţiunii Iaşi-Chişinău, intrată în istorie drept Canae a sec. al XX-lea, a deschis trupelor sovietice calea spre Balcani şi în Ungaria. Participarea României în război de partea coaliţiei antifasciste, fără îndoială, a apropiat biruinţa asupra Germaniei naziste. În septembrie 1944 blocul fascist este părăsit de Finlanda şi Bulgaria şi numai Ungaria mai rămâne în cadrul lui. Ba mai mult, până la finele războiului armata română a luptat, şi a luptat bine, de partea coaliţiei antihitleriste. Drept mărturie a acestui fapt a constituit-o şi decorarea regelui Mihai I cu ordinul „Victoriei” («Victoria»)[51]. Aceste concluzii se răsfrâng pe deplin şi asupra armatei

[47] Фриснер Г. Проигранные сражения. С. 41, 63; vezi de asemenea: Hillgruber A. Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române (1938-1944). Bucureşti, 1994. P. 252.

[48] Фриснер Г. Проигранные сражения. С. 77, 88.

Pierderile trupelor sovietice în operaţiunea Iaşi-Chişinău au constituit 12,5 mii de oameni. Eliberând teritoriul României, Armata Roşie a pierdut 47 mii morţi, 171 mii răniţi, 2000 de tunuri şi mitraliere, peste 2200 de tancuri, 528 de avioane. // Великая Отечественная война. (1941-1945 годы). М., 2010. С. 151; militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

[49] История Великой Отечественной войны Советского Союза. Т. 4. С. 503.

[50] Mai detaliat despre soluţionarea problemei transilvănene vezi: Исламов Т.М., Покивайлова Т.А. Восточная Европа в силовом поле великих держав. Трансильванский вопрос. 1940-1946 годы. М., 2008; Pokivailova T.A. 1944. Transilvania pe masa comisiei Litvinov. // Magazin Istoric, 1998, Nr. 1; Şandru V. Conexiunea moscovită a problemei transilvănene. // Magazin Istoric, 2000, Nr. 8, 9; Pokivailova T.A. Stalin rezolvă personal problemele României. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 9; Stîkalin A. 1945. Cum a rămas Maramureşul românesc? // Magazin Istoric, 2006, Nr. 9, 10.

[51] Foarte convingător elucidează esenţa evenimentelor din 23 august 1944 din România istoricii români Mihail Ionescu, Florin Constantiniu şi de asemenea participantul acelor evenimente glorioase generalul P. Nicolescu-Mizil. Pe poziţii total antagoniste se află unul din cei mai cunoscuţi reprezentanţi ai aripei naţionaliste a istoriografiei româneşti Gheorghe Buzatu, care afirmă că evenimentele din 23 august au constituit un act de trădare, România fiind ocupată de Armata Sovietică, lipsită de-o parte din teritoriul său naţional, pierzându-şi libertatea şi fiind comunizată. // Vezi: Ionescu M.E. Un eveniment necesar, oportun şi naţional. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 8. P. 7, 9; Constantiniu Fl. Despre 23 august ’44, după 60 de ani. // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 8; Constantiniu Fl. „Nu în beneficiul Rusiei singure”. August 1944: criza diplomaţiei antonesciene. // Dosarele istoriei. 2002, Nr. 6; Nicolescu-Mizil P. Un pas spre normalitate. // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 9; Buzatu Gh. 23 august 1944: Metamorfozele unei lovituri de stat. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 1; Buzatu Gh., Mâţă C. Holocaustul brun sau roşu. // Historia. Revistă de istorie, 2003, Nr. 7; Buzatu Gh. Fără ură şi fără părtinire. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 8; Buzatu Gh. Ion Antonescu n-a respins armistiţiul, ci planul complotiştilor. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 9, P.10-11.

Despre aceste evenimente vezi de asemenea: Marinescu Gh. H. 23 august 1944 – 9 mai 1945. Antiaeriana română la datorie. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 8; Hlihor C. Ocuparea României de către Armata Roşie. Premise, etape, consecinţe. // Revista istorică. Academia Română, 1994, Nr. 9-10; Danielopol D.G. România la finalul celui de-Al doilea război mondial în Europa. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 1; România la final de război mondial în Europa: Documente inedite. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 2-6; Pandea A. Aliaţii Reih-ului pe Frontul de Est. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7. P. 10; Otu P. O campanie uitată? (23 august 1944 – 12 mai 1945). // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 54-58; Scurtu I. Urmările actului pripit din 23 august: România este păcălită de sovietici şi se află în stare de război cu Marile Puteri. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 10. P. 14, 16.

În istoriografia naţionalistă românească „à la Buzatu” este foarte răspândit mitul despre un comportament neprietenos şi chiar duşmănos al trupelor sovietice faţă de armata română şi popor pe teritoriul României după 23 august şi chiar după semnarea armistiţiului. În particular, cititorului insistent i se insuflă teza despre comportamentul „negentilom” al militarilor sovietici, care, chipurile, se comportau „ca pe un teritoriu ocupat”, despre jefuirea populaţiei paşnice de către soldaţii Armatei Roşii şi despre captivarea masivă a trupelor române, care după 23 august

bulgare, care pe 8-9 septembrie 1944 a întâmpinat frăţeşte trupele sovietice şi în curând a declanşat operaţiuni militare contra werhmachtului[r].

Mai mult decât atât, concluziile noastre au fost confirmate şi de vicepreşedintele Consiliului de miniştri şi ministrul de externe al României Gh. Tătărescu la Conferinţa de pace de la Paris în ziua de 14 august 1946: „Poporul roman, mai înţelept decât tiranicii săi conducători de atunci, a întors armele împotriva Germaniei şi sateliţilor şi, cu preţul multor riscuri şi servicii, a sfărâmat lanţurile acestei funeste colaborări. La 23 august 1944, într-un moment în care «rezultatul războiului nu era încă evident», cum s-a exprimat gloriosul şef al Armatei Roşii, generalisimusul Stalin, poporul roman, călăuzit de forţele adevăratei sale democraţii, în deplin acord cu sprijinul tânărului şi viteazului său rege, trecea de partea aliaţilor săi fireşti şi se arunca hotărât în războiul de eliberare. Făcând una din cele mai mari şi mai grele sforţări din istoria sa, a adus – credem – o contribuţie preţioasă la războiul Naţiunilor Unite şi la Victoria finală”[52].

Despre atitudinea pozitivă a soldaţilor români faţă de URSS scrie şi mareşalul E. von Manstein, fapt care în opinia lui constituia o restricţie serioasă în procesul folosirii trupelor române pe Frontul de Est: „Acest mare respect pe care-l aveau românii faţă de ruşi”. În afară de aceasta, menţionează Manstein, „gândul despre necesitatea înaintării continue în adâncul groaznicei Rusii nu le trezea un entuziasm deosebit multor români”[53]. Toate acestea, fără îndoială, stimulau trecerea armatei române de partea foştilor ei duşmani, pe care Hitler şi Antonescu i-au impus românilor artificial, şi au contribuit apropierea victoriei asupra Germaniei fasciste cu pierderi mai mici. „Uniunea Sovietică, menţionează K. Tippelskirch, şi-a atins scopul politic, care consta în tendinţa de-a se instala în peninsula Balcanică înaintea puterilor occidentale. Acum ea putea să-şi realizeze aici transformările politice, deschizându-şi totodată calea pentru înaintarea în interiorul Europei de Sud-Est”[54].

În problema alegerii momentului trecerii României de partea coaliţiei antihitleriste în istoriografia românească însă există şi altă opinie. Astfel, Gh. Buzatu, după cum am mai menţionat, îşi permite o afirmaţie absurdă şi neargumentată precum că „rezistenţa armatei române” îl „indispunea pe Stalin în aşa măsură, încât era dispus să contramandeze ofensiva Fronturilor 2 şi 3 Ucrainene”[55].

De parcă cu scopul confirmării acestei versiuni, Ioan Chiper scrie că „directiva comandamentului sovietic din 2 august 1944 privind operaţiunea Iaşi-Chişinău nu-şi propunea, de fapt, depăşirea liniei Focşani-Nămoloasa, iar succesele operaţiunii, din 20-22 august, chiar dacă importante, nu prefigurau câtuşi de puţin o scoatere imediată, pe cale militară, a României din război”[56]. Natural, toate acestea nu au nimic în comun cu realitatea.

încetară rezistenţa. Partea sovietică este la fel învinuită pentru continuarea vertiginoasă a ofensivei în adâncul ţării. // Vezi, de exemplu: Hlihor C. Ocuparea României de către Armata Roşie. Premise, etape, consecinţe. // Revista istorică. Academia Română, 1994, Nr. 9-10.

Natural, la război se întâmplă excese, şi ele, desigur, au avut loc şi pe teritoriul României. Acestea erau însă nişte excepţii şi, dacă soldaţii beau vin, deseori împuşcând în butoaie, acesta nu era cel mai rău lucru. În orice caz, cele expuse nu pot fi nici pe departe comparate cu crimele în masă ale fasciştilor români de pe teritoriile sovietice ocupate. Iar faptul că Armata Roşie, care înainta spre Vest şi Sud-Vest, lua în prizonierat noii săi „aliaţi”, nu trezeşte dubii în minţile oamenilor capabili să gândească în mod realist (militari profesionişti sau istorici care descriu şi analizează desfăşurarea operaţiunilor militare) şi care au măcar cea mai mică închipuire despre război. Este absolut clar că altfel nici nu putea fi.

În primul rând, până la semnarea formală a armistiţiului românii erau consideraţi duşmani. În al doilea rând, oricare formaţiuni militare rămase în spatele armatei în ofensivă şi necontrolate de comandamentul ei sunt dezarmate şi internate – alte variante în principiu nu există. În al treilea, comandamentul sovietic nu putea nutri mare încredere faţă de duşmanul de ieri, de aceea unica soluţie corectă era captivarea forţelor lui armate. În al patrulea rând, dacă românii nu-şi doreau prizonierat, nu voiau „excese” etc., ei trebuiau din timp să accepte propunerea sovietică din 12 aprilie 1944 despre armistiţiu. Şi ultimul moment: în orice caz, ofensiva sovietică nu se putea desfăşura altfel decât vertiginos. Oare Armata Roşie trebuia să „facă o pauză” şi să le permită nemţilor să se retragă organizat pentru a crea o linie fortificată de apărare pe un hotar nou?!

Dar Dumnezeu cu ei, cu naţionaliştii complexaţi. După 23 august 1944 în război contra Germaniei fasciste concomitent luptau peste 538 de mii de soldaţi şi ofiţeri români, iar detot până la sfârşitul conflagraţiei pe front au fost peste 1,1 mil. de militari români. Din ei 170 de mii şi-au dat viaţa în luptă cu fascismul. // Vezi: Duţu A. Între Wehrmacht şi Armata Roşie. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 2. P. 51.

Adevărul e că în istoriografia română încă din timpurile ceauşiste din lucrare în lucrare circulă o teză absolut nefondată precum că trecerea României de partea coaliţiei antihitleriste a redus termenii războiului minimum cu 6 luni. Iar din asta se face concluzia că acest fapt obiectiv a salvat Germania de bombardamentele atomice. // Manafu A. F.D. Roosevelt pregătea bomba atomică pentru scurtarea războiului. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 10; vezi de asemenea: Constantinescu Ş. Se duc nemţii, vin sovieticii. // Historia. Revistă de istorie, 2005, Nr. 5. P. 71-72 etc.

[r] Nota redactorului ştiinţific: La 18 septembrie armata bulgară a trecut în subordinea operativă a Frontului 3 Ucrainean.

[52] Tătărescu Gh. Mărturii pentru istorie. Buc., 1996. P. 402.

[53] Манштейн Э. Утерянные победы. С. 230.

[54] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 465.

[55] Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX. P. 427.

[56] Chiper I. Conjunctura semnării armistiţiului de la Moscova. // Revista istorică. Academia Română, 1994, Nr. 9-10. P. 895.

România nu mai putea continua războiul contra URSS de partea Germaniei hitleriste. Dacă nu era 23 august, ţara s-ar fi confruntat cu o catastrofă totală. Chiar şi în 1941 trupele române nu prezentau un adversar serios pentru Armata Roşie, iar în 1944, cu atât mai mult. Domnii Buzatu şi Chiper, cum se mai spune, după bătălie flutură ghioaga – pierzând războiul în realitate, îl câştigă pe paginile operelor lor „istorice".

Pentru a confirma cele spuse vom prezenta unele fapte legate de pregătirea operaţiunii Iaşi-Chişinău. Astfel, la 2 august Cartierul general le-a trimis Fronturilor 2 şi 3 Ucrainene directiva pomenită de dl I. Chiper. În ea erau trasate scopurile şi sarcinile concrete ale acestor fronturi. Ele trebuiau să spargă apărarea inamicului din raioanele de mai la nord-vest de Iaşi şi din cele de mai la sud de Bender şi, desfăşurând ofensiva în direcţiile raionului Huşi, Vaslui, Fălciu, să încercuiască şi să nimicească forţele principale ale grupului de armate „Ucraina de Sud", nepermiţându-le retragerea spre Focşani şi Bârlad. După aceasta, în corespundere cu indicaţiile de mai departe ale comandamentului suprem, ele aveau sarcina să înainteze în adâncul României pentru scoaterea ei din război[57].

După cum vedem, în planurile comandamentului sovietic nu-i nici aluzie la o posibilă stopare a ofensivei la un anumit hotar din Estul României. Aceasta-i una din scornirile lui Buzatu & K^0. Dar erau capabile armatele sovietice să atingă sarcinile puse în faţa lor? Evident, în condiţiile raportului cantitativ şi calitativ dintre forţele grupării sovietice şi cele ale „axei", acest lucru nu trezea niciun fel de îndoieli. Aşadar, în forţă vie superioritatea era de 1,4:1, în tancuri şi artilerie autopropulsată – 4,7:1, în tunuri şi aruncătoare de mine – 2,1:1, în avioane – 2,7:1[58].

Fronturile masau forţele şi mijloacele în direcţiile hotărâtoare, unde au fost concentrate de la 67 până la 72% din infanterie, 61% din artilerie, 85% din blindate şi practic întreaga aviaţie. Datorită acestui fapt pe sectoarele de spargere a frontului a fost creată o superioritate distrugătoare asupra inamicului: în oameni – de 4-8 ori, în artilerie – de 6-11 ori, în tancuri şi autopropulsate – de 6 ori. Aceasta permitea accelerarea permanentă a forţei loviturilor şi realizarea unor ritmuri înalte a înaintării. În ajunul ofensivei trupele au primit câtevai seturi de muniţii şi alimentare cu toate cele necesare[59].

Intensificarea presingului era asigurată de asemenea şi de structura operativă adâncă a fronturilor. În eşalonul întâi al Frontului al 2-lea Ucrainean se aflau cinci armate de infanterie (38 de divizii), în eşalonul de desfăşurare a succesului – o armată de tancuri, două corpuri de armată separate de tancuri şi un corp de armată de cavalerie, iar în eşalonul doi şi în rezervă – o armată de infanterie şi două corpuri de armată separate de infanterie (13 divizii). Densitatea artileriei pe sectoarele de spargere constituia 240-280 de tunuri la un kilometru de front. Durata acţiunii artileriei era de la $1^{\underline{30}}$ până la $1^{\underline{45}}$ ore. Atacul infanteriei şi a tancurilor se planifica de a fi susţinut de unul sau două valuri de foc combinate cu concentrarea consecutivă a focului.

Trupele de tancuri şi cele mecanizate, după introducere în spărtură, trebuiau să înainteze vertiginos în direcţiile indicate, să preîntâmpine apropierea rezervelor inamicului şi să încheie încercuirea forţelor lui principale. După aceasta ele aveau sarcina să înainteze în adâncul României şi în a opta – a noua zi să ocupe Porţile Focşanilor[60]. Aceasta deschidea perspectiva nu numai a scoaterii României din război, dar şi a ieşirii armatelor sovietice spre hotarele Bulgariei, Iugoslaviei şi în câmpia Panoniei – în spatele grupării carpatine a inamicului. Astfel, nu putea fi nici vorbă despre o oarecare „contramandare" a ofensivei pe „linia Focşani-Nămoloasa-Brăila" din cauza „rezistenţei armatei române"[r]. Deci, afirmaţia pecum că aceasta îl „indispunea pe Stalin" este o invenţie a fabulistului Buzatu.

---

[57] История второй мировой войны. Т. 9. С. 99, 100.
[58] Освободительная миссия Советских Вооружённых Сил во второй мировой войне. М., 1974. С. 145, 148.
[59] История второй мировой войны. Т. 9. С. 100, 102.
[60] Ibid. P. 101.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Invenţiile precum că în a doua etapă a operaţiunii Iaşi-Chişinău trupele române, în caz de primeau ordin, erau în stare să oprească ofensiva Armatei Roşii pe „linia de apărare Focşani-Nămoloasa-Brăila" sunt adresate unui cititor neinformat. În vara anului 1944 cele mai capabile de luptă 22 de divizii române (de infanterie, cavalerie şi câte una de puşcaşi de munte şi tancuri) şi 5 brigăzi (de puşcaşi de munte şi câte una de infanterie şi cavalerie) ţineau apărarea pe sectorul de sud al frontului sovieto-german în faţa Fronturilor 2 şi 3 Ucrainene. Ele erau concentrate în componenţa armatelor a 4-a (14 divizii şi 4 brigăzi) şi a 3-ia (7 divizii şi o brigadă), iar o divizie se afla în rezerva grupului de armate „Ucraina de Sud". Chiar din prima zi a ofensivei sovietice în armata a 4-a au fost totalmente distruse aproape cinci divizii, iar în armata a 3-ia s-au „destrămat total" divizia a 4-a de puşcaşi de munte şi divizia 21 de infanterie. Către finele celei de-a treia zi de luptă în armata a 4-a au fost distruse circa 11 divizii, iar armata a 3-a în componenţa a 4 divizii şi a unei brigăzi a fost încercuită şi în ziua următoare (adică la 23 august) s-a predat. În total, odată cu înfrângerea grupului de armate „Ucraina de Sud" au fost distruse 20 din 22 de divizii române. Cele două rămase şi resturile celorlalte distruse în dezordine se retrăgeau spre Vest şi Sud-Vest.

În raioanele interne ale României se mai aflau încă 385 de mii de militari, şi anume 7 divizii, unităţi de asigurare şi unele subunităţi separate. Forţe relativ capabile de luptă se aflau în componenţa armatei 1-a, dislocate în raioanele de vest ale ţării (129661 soldaţi şi ofiţeri). Ea păzea hotarul româno-maghiar, aflat într-o stare permanentă de tensiune. Chiar dacă Statul major român s-ar fi hotărât să transfere diviziile ei în Est, ele nu reuşeau să ajungă în locul de destinaţie din cauza dominaţiei totale în aer a aviaţiei sovietice. Astfel, pentru ocuparea fortificaţiilor de 80 de kilometri ale aşa-ziselor „Porţi de la Focşani" dintre Carpaţi şi Dunăre, comandamentul român, elementar, nu dispunea de forţe. Plus la toate soldaţii şi ofiţerii români erau sub aspect moral-psihologic frânţi şi tot mai des se predau.

Un alt istoric de aceeaşi orientare, la fel pomenit de mai multe ori, Hlihor, afirmă categoric că „ziua de 23 august 1944 n-a fost momentul oportun din punct de vedere politico-diplomatic, dar mai ales militar". Cu un alineat mai sus acest autor încearcă să convingă cititorul (dar fără argumente) că armata română putea opri ofensiva sovietică şi încheia armistiţiul ceva mai târziu şi în baza unor condiţii mai favorabile României: „În competiţie cu aliaţii săi pentru Berlin, Uniunea Sovietică n-avea interes să fie oprită la Carpaţi. Arestarea mareşalului şi a primului său colaborator a anulat posibilitatea de-a negocia în momentul oportun, pe care noi îl considerăm a fi tocmai oprirea ofensivei sovietice declanşate la 20 august 1944"[61].

Citind acestea, te întrebi, ce-i mai mult aici – naivitate sau neprofesionalism? În primul rând, în august 1944 „competiţia pentru Berlin" dintre URSS şi anglo-americani nu începuse, deoarece pentru aceasta şi până atunci era nevoie de rezolvat multe alte probleme. În al doilea rând, afirmaţia precum că „Uniunea Sovietică n-avea interes să fie oprită la Carpaţi" este formal corectă. Formal, deoarece aceasta este completamente altă direcţie decât cea a Berlinului – spre Viena. Apoi, ea presupune că românii erau capabili să „oprească ofensiva sovietică declanşată la 20 august 1944", dar aceasta nu era aşa.

Opunerea rezistenţei Armatei Roşii n-ar fi însemnat deloc oprirea ofensivei, ci doar o posibilă reţinere a ei, cu toate că şi asta nu s-ar fi întâmplat. Chiar şi captivarea celor 16 divizii ale werhmachtului s-a întâmplat nu din cauza ieşirii românilor din război, ci deoarece nemţii pur şi simplu nu reuşeau să se retragă mai repede din faţa trupelor sovietice, totalmente motorizate, care aveau o superioritate în toate domeniile şi înaintau vertiginos. S-ar fi întâmplat doar distrugerea României, zeci de mii de victime şi de fapt nimicirea în proporţii mari sau capturarea totală a armatei române. Cu românii s-ar fi întâmplat acelaşi lucru care a avut loc cu polonezii în septembrie 1939. Superioritatea calitativă şi numerică a Armatei Sovietice asupra forţelor româno-germane era colosală şi, după spargerea din primele ore a apărării lor pe Nistru şi la Iaşi, nimic nu mai putea opri ofensiva sovietică, până în momentul când din cauza epuizării resurselor ea nu se oprea de la sine. Anume aşa se întâmpla întotdeauna (în 1943-1945) şi aceasta este o lege obiectivă a războiului, precum sunt independente de voinţa dlor Buzatu şi Hlihor, legile fizicii.

Mai jos însă Hlihor se combate pe sine însuşi, citând argumentul lui Lucreţiu Pătrăşcanu la şedinţa guvernului din 14 septembrie 1944. Acesta menţiona că pentru a obţine condiţii mai favorabile, „România [trebuia să] încheie armistiţiul în baza propunerilor [sovietice] din aprilie". „Pentru scoaterea României din război… cel mai bun moment istoric", continuă Pătrăşcanu, era în martie când „trupele ruseşti făcuseră spărtura de la Uman, dar nu trecuseră Bugul şi România ar fi putut atunci discuta condiţiile armistiţiului"[62].

Aşadar, însuşi dl Hlihor, posibil fără a conştientiza aceasta, confirmă concluzia noastră din nota de mai sus că cel mai favorabil moment pentru ieşirea României din război era acceptarea condiţiilor sovietice din 12 aprilie 1944. Atunci n-ar fi urmat nici 23 august, nici capturarea în prizonierat a trupelor române, iar Armata Roşie ar fi traversat teritoriul României fără confruntare cu aramata ei. Mai repetăm o dată însă, în situaţia real creată, 23 august a fost varianta cea mai optimală atât pentru România, cât şi pentru ceilalţi. Şi n-ar trebui unii istorici să inventeze bicicleta şi să construiască castele pe nisip.

Originarii Moldovei pe fronturile Marelui Război pentru Apărarea Patriei[*]. Printre milioanele de oameni sovietici mobilizaţi în armată, peste 390 de mii au fost cetăţeni ai Republicii Moldova care au luptat pe toate fronturile acestui crâncen război. 85 de mii dintre ei au fost decoraţi cu ordine şi medalii. Deja în primele săptămâni ale războiului 150 de moldoveni au primit decoraţii pentru eroism. Astfel, cele mai înalte distincţii le-au meritat chişinăuianul S. Livovschi, tiraspoleanul I. Chiriţa şi taraclianul M. Andrienco. Iar pilotul A. Sokolov, originar din Chişinău, în zorii zilei de 22 iunie, a doborât în cerul sovietic primul avion german pierdut de inamic în războiul contra URSS[r].

Comandamentul sovietic a direcţionat în scopul lichidării grupării germane încercuite cea mai mică parte a forţelor sale (34 de divizii), iar forţele principale ale Fronturilor 2 şi 3 Ucrainene (peste 50 de divizii) au fost îndreptate pentru continuarea ofensivei în adâncul României. Forţa de şoc a celor din ofensivă – armata a 6-ea de tancuri în ziua de 27 august a frânt rezistenţa rămăşiţelor celor trei divizii şi a unei brigăzi germane în raionul Focşanilor şi s-a îndreptat fulgerător spre Ploieşti şi Bucureşti. După lichidarea între 27 şi 29 august a diviziilor germane încercuite au început să fie eliberate şi restul forţelor fronturilor sovietice şi acest nou raport de forţe nu le lăsa nicio speranţă reacţionarilor români – părtaşi ai continuării războiului de partea Germaniei hitleriste. // Vezi: Антосяк А.В. В боях за свободу Румынии. М., 1974. С. 64-65, 73, 78-79, 94-95, 96-97, 98, 101, 113, 114-115, 116, 118-119; Антосяк А.В. Ясско-Кишинёвская операция и победа восстания 23 августа 1944 года в Румынии. // История СССР. 1986, июль-август, № 4. С. 44, 46-47, 50-51; Лебедев Н.И. Крах фашизма в Румынии. М., 1983. С. 338, 390, 398, 402; Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. Т. 3: Война на два фронта. С. 183.

[61] Hlihor C. Ocuparea României de către Armata Roşie. Premise, etape, consecinţe. // Revista istorică. Academia Română, 1994, Nr. 9-10. P. 860.

[62] Ibid.

[*] Acest subiect, practic, fără schimbări este reprodus din manualul de istorie pentru clasa a XII-a: Nazaria S., Roman A., Srînceană M., Raţa S., Barbus L., Dubrovschi A. Istorie. Epoca contemporană. Manual pentru clasa a XII-a. Chişinău, 2009. P. 153-156.

[r] Nota redactorului ştiinţific: În 1942 Sokolov a devenit Erou al Uniunii Sovietice.

În decursul luptelor de la Odesa, mitraliorul Maria Motângă a nimicit 300 de militari inamici, iar lunetista Ludmila Pavlicenco din Chişinău – peste 200. Lângă Uman a căzut cu moarte de erou comandantul diviziei a 16-ea blindate, colonelul M. Mândru. În luptele de lângă Moscova s-au distins generalul N. Lebedenco, născut în satul Crihana Nouă, judeţul Cahul, comandantul unui regiment de aviaţie D. Călăraş, originar din Otaci, tiraspolenii P. Şcerbinco şi S. Poleţchi. În timpul apărării Leningradului s-a evidenţiat pilotul unui avion de vânătoare, moldoveanul Petru Bonar, care l-a silit pe un as german să aterizeze pe aerodromul sovietic. Pentru măiestrie în luptă, colegii l-au supranumit „stăpân al cerului".

În timpul apărării Sevastopolului s-au manifestat viitorii soţi şi doctori habilitaţi în istorie Afanasie şi Lucheria Repida. Infanteristul marin A. Repida a fost grav rănit şi mult timp toţi îl considerau ucis. În ultimele minute, în ajunul părăsirii fortăreţei de pe Marea Neagră însă, fiind fără cunoştinţă, el a fost găsit de camarazii săi de arme marinari şi evacuat la Novorosiisk. Numai după o perioadă de tratament de câteva luni el s-a reîntors în armată şi a luptat până la sfârşitul războiului. Lucheria Efstafievna şi-a finalizat calea sa de glorie în luptele pentru eliberarea Moldovei.

Pentru bărbăţie şi eroism, manifestate în luptele de lângă Stalingrad, originarii din Moldova M. Diordiţă, L. Diordiţă, I. Cutcoveţchi, Z. Chiroşcă şi alţii au fost decoraţi, iar viitorul academician, rector al USM şi parlamentar Artiom Lazarev, a devenit în timpul bătăliei de la Stalingrad comandant de baterie, fiind decorat cu ordinul Războiului pentru Apărarea Patriei de gradul II. O faptă eroică în luptele de lângă Stalingrad a săvârşit fiica poporului găgăuz, născută în Ciadâr-Lunga, M. Slavioglo care l-a scos grav rănit de pe câmpul de luptă pe Ruben Ibarruri, viitor erou al Uniunii Sovietice şi erou naţional al poporului spaniol.

Un exemplu elocvent al prieteniei popoarelor în timpul bătăliei de pe Volga l-a constituit fapta eroică a doi mitraliori – a rusului Mihail Nacinkin şi a moldoveanului Iurco Taracul. La intersecţia a două străzi, ei au apărat câteva zile o casă de-o mare importanţă strategică. Iniţial, câteva zeci de soldaţi germani, sprijiniţi de focuri de mitralieră, au încercat fără succes să-i scoată de acolo pe apărători. Suferind pierderi grave însă, fasciştii au supus clădirea unui atac puternic de artilerie şi aruncătoare de mine. Dar şi după aceasta, apropiindu-se de ruine, au fost întâmpinaţi cu rafale de mitralieră. Atunci edificiul a fost atacat masiv din aer şi completamente distrus. Nici acum însă fasciştii n-au putut înainta în adâncul poziţiilor sovietice, deoarece apărătorii acestei case legendare din subsol aruncau în ei un foc ucigător. Ambii au fost grav răniţi, însă duşmanul n-a fost în stare să-şi atingă scopul. Când le-a sosit ajutorul, ei erau deja morţi.

De nenumărate ori l-a salvat de la moarte sigură pe prietenul său evreu pământeanul nostru Sergiu Gherasi, moldovean de naţionalitate. Lângă Minsk, fiind grav rănit, el a nimerit în prizonierat. Împreună cu el erau şi prietenii lui pământeni Demian Jiguli şi Simion Şpiţ. Evreii prizonieri erau scoşi din coloană şi împuşcaţi pe loc. Când a răsunat comanda „evreii un pas înainte", S. Gherasi nu l-a lăsat pe Simion să iasă din aranjament şi l-a prezentat nemţilor „drept român". Pe teritoriul Poloniei ei au trecut prin toate chinurile iadului, însă fidelitatea prietenului l-a salvat pe Şpiţ de moarte violentă. A mai fost un caz când Simion a fost nevoit să se dezbrace pentru a fi verificat la circumcizie şi părea că i-a venit sfârşitul. Dar şi de astă dată Sergiu nu s-a pierdut şi i-a convins pe fascişti că prietenul lui este tătar musulman.

În luptele de lângă Kursk a luptat cu dârzenie şi aviatorul A. Grecul, originar din Slobozia, viitor doctor habilitat în istorie, profesor. La curba de la Kursk a devenit Erou al Uniunii Sovietice Ştefan Colesnicenco, originar din satul Hârtop, r-nul Dubăsari. Până în septembrie 1943 el a doborât 20 de avioane fasciste. În ziua de 2 septembrie însă, în cerul Ucrainei, în luptă cu cinci avioane germane de vânătoare, slăvitul fiu al poporului moldovenesc a căzut vitejeşte. Pentru eroism în timpul forţării Niprului au devenit eroi ai Uniunii Sovietice pământenii noştri: rusul M. Pavloţkii, moldoveanul I. Coval, ucraineanul P. Şcerbinco. A devenit erou al Uniunii Sovietice Mihail Plugariov, originar din satul Bardar, r-nul Hânceşti. El începuse războiul ca soldat de rând, însă l-a terminat în grad de căpitan.

Lumea întreagă cunoaşte fapta eroică a organizaţiei ilegale a tineretului din oraşul Krasnodon – „Garda tânără". Membru al ei a fost şi fiul poporului moldovenesc Boris Glavan, născut în satul Ţarigrad, r-nul Drochia. Un alt fiu al popoarelor moldovenesc şi ucrainean, Ivan Cudrea, născut în Borispoli, Ucraina, a fost un eminent cercetaş-ilegalist sovietic şi a murit ca erou în Kievul ocupat de nazişti. În rangul de comandant de divizie a luat parte la asaltul Berlinului general-maiorul Mihail Duca[r].

În calitate de exemplu de vitejie şi bărbăţie fără seamăn în numele Patriei va rămâne pe veci fapta eroică a lui Aleksandru Matrosov. Printre cei peste 200 de oşteni care au repetat acest exemplu au fost cazahul B. Nasârbaev, estonianul I. Laar, bureatul K. Krasnoiarov, uzbecul C. Suiunov, georgianul V. Sahmaradze, tadjicul T. Ărdjicinov, tătarul G. Gafiatulin, evreul A. Levin, kirghizul C. Tuleberdiev, ucraineanul I. Bogdan,

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Fosta studentă a şcolii pedagogice din Tiraspol P.G. Didâc a devenit un cercetaş curajos care de multe ori era aruncată în spatele frontului inamic în Ucraina şi Polonia (prototipul eroinei filmului artistic „Mariana").

Căpitanul A.F. Oprea, originar din s. Malovata, în anii 1941-1943 a luptat pe Fronturile de Sud, din Crimeea, Stalingrad. Între 31 august şi 13 septembrie 1944 l-a escortat pe fostul dictator fascist al României I. Antonescu.

Bateriile divizionului de artilerie al ofiţerului de gardă V.G. Stratulat (născut în s. Colbasna, r-nul Râbniţa), participant la operaţiunea Iaşi-Chişinău, primele au deschis focul asupra Berlinului.

belarusul P. Kuprianov, abhazul V. Paciulia, mari Z. Prohorov. O asemenea faptă a fost repetată şi de slăvitul fiu al poporului moldovenesc Ion Soltâs la 11 februarie 1945 în timpul asaltului satului Luizentali (Germania). Cu o bărbăţie fără seamăn au luptat pe teritoriul Germaniei originarii Moldovei Fiodor Jarcinschi, Şabsa Maşcauţan, Serghei Poleţchi şi Grigore Sorochin, deveniţi eroi ai Uniunii Sovietice. În total 16 locuitori ai Moldovei au fost decoraţi cu această distincţie înaltă.

Cea mai slăvită faptă eroică însă în timpul celui de-Al doilea război mondial a săvârşit-o A.I. Marinescu (numit în ruseşte A.I. Marinesco) – originar din Cahul (unde a trăit până la vârsta de 8 ani), fiind după tată român, iar după mamă ucrainean. La 30 ianuarie 1945 echipa submarinului *S-13,* comandant al căruia era căpitan-locotenentul Alexandru Marinescu, a scufundat o navă cu nouă punţi şi cu un deplasament de peste 25 mii tone – „Wilhelm Gustlof" –, pe care se afla cartierul general al forţelor maritime al lui Hitler şi care era numită de germani „rai maritim". Aflând de scufundarea lui „Wilhelm Gustlof", Hitler a avut o criză de furie: căzând pe podea, a muşcat covorul şi a făcut spumă la gură. Comandantul escortei a fost împuscat. Ca şi după distrugerea armatei de 300 mii oameni la Stalingrad, în Germania a fost declarat un doliu de trei zile, iar A. Marinescu a fost declarat duşman personal al Führer-ului, de rând cu Stalin, Roosevelt şi Churchill. El se consideră cel mai bun submarinist din cel de-Al doilea razboi mondial[r].

Colapsul Frontului german de Răsărit. „Campania de vară a ruşilor, scria Churchill, a fost o epopee de succese formidabile"[63]. Americanul R. Ingersoll releva despre acţiunile Armatei Sovietice în 1944: „Ruşii... calculau pentru multe mişcări înainte, impunându-i pe nemţi să-şi strămute necontenit forţele pentru a fi în stare să respingă loviturile lor când într-o parte, când în alta a giganticei table de şah, care s-a extins de la Marea Baltică până la gurile Dunării. Nemţii niciodată n-au reuşit să se egaleze cu ruşii în înţelegerea evenimentelor care derulau pe această tablă"[64].

În urma victoriilor excelente ale Armatei Roşii, în septembrie 1944 blocul fascist l-au părăsit Finlanda şi Bulgaria, şi doar Ungaria horthystă mai rămânea legată de maşina militară hitleristă. Dar şi această ţară, îşi amintea J. Friesner, „a lăsat în Carpaţii Răsăriteni doar câteva batalioane de grăniceri, în timp ce masa principală a forţelor ei armate era situată în raioanele interne sau la hotarul de sud al Ungariei. Era deja imposibil de convins conducerea ungară de necesitatea trimiterii acestor trupe pe Frontul de Est, unde aveau loc lupte sângeroase. Dar chiar dacă şi reuşeam acest lucru, calităţile lor combative joase nu puteau da vreun careva efect pozitiv"[65]. Astfel, izolarea militaro-politică a Germaniei în Europa a devenit o realiate.

Deja după război unii generali hitlerişti învinşi explică înfrângerile wehrmachtului din anii 1943-1945 graţie superiorităţii numerice şi tehnice a trupelor sovietice. Atunci se iscă întrebarea logică, de ce „superioritatea numerică şi tehnică" a armatei germane în anii 1941-1942 nu i-a adus victorie? Un răspuns corect la această întrebare dau generalii Philippj şi Heim: „Înfrângerea militară a fost o consecinţă inevitabilă a unui calcul politic greşit, când în faţa forţelor armate au fost puse sarcini atât de mari, care nu puteau fi realizate pe câmpul de luptă cu forţele existente, oricât de puternice ar fi fost acestea". Istoricul oficial al Bundeswehrului Hans-Adolf Jacobsen recunoaşte că „nu erau şanse de a câştiga acest război, chiar dacă el ar fi fost purtat şi fără Hitler"[66].

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Fapta despre care este vorba a avut loc în ultimele luni ale razboiului, când trupele sovietice s-au apropiat de Danzig. În acest oraş se afla şi Şcoala de submarinişti. Prevăzând ca în curând orasul va fi pierdut, hitleriştii au hotărât să evacueze echipajele şi specialiştii în Kil. La 30 ianuarie a ieşit în largul mării „Wilhelm Gustlof" – o navă cu un deplasament de 25 mii tone, supranumită de germani „rai maritim". Împreună cu echipa erau aproape 9 mii de militari, inclusiv 4 mii de submarinişti, fiind liberă doar cabina personală a lui Hitler. Însoţea motonava un convoi puternic în frunte cu un vas de linie. Comandantul convoiului nu se îndoia că va fi în stare să respingă atacul aviaţiei sau submarinelor, fie ele sovietice ori engleze.

Aproape de ora 20.00 hidroacusticianul submarinului a descoperit un zgomot de elice îndepărtat. Studiind ritmul de cuplare şi oprire a motoarelor navelor inamicului, folosindu-se de negura ce domnea în golf, submarinul a ieşit la suprafaţă şi s-a apropiat de duşman. Aproape de miezul noptii submariniştii au văzut silueta unei nave gigantice – era „Wilhelm Gustlof". El a fost atacat cu patru torpile şi scufundat. Datorită măiestriei extraordinare a echipajului şi comandantului lui, *S-13* s-a întors cu bine în Kronştadt, scufundând în drum încă o navă germană cu aproape patru mii de soldati şi ofiteri. Astfel, submarinul a nimicit o divizie întreagă! Numai cu submariniştii care murise în urma torpilarii navei „Wilhelm Gustlof" puteau fi completate echipajele a 80 de submarine, destinate pentru blocada maritimă a Angliei. Iar pregătirea unui submarinist durează mai mult decât a unui aviator.

Când în vara anului 1945 la Potsdam s-au adunat comandanţii supremi ai flotelor URSS, SUA şi Marii Britanii cu scopul împărţirii flotei germane, englezii au cerut pentru sine „partea leului", argumentându-şi poziţia prin faptul că ei au jucat rolul principal în lupta cu FMM a Germaniei. Unul din argumente care i-a făcut să accepte împărţirea vaselor germane în trei părţi egale a fost informaţia narcomului FMM sovietice N.G. Kuzneţov despre eroismul echipajului „S-13". // Vezi: Крон А. Капитан дальнего плавания. М., 1980; Воробьев В. Звёздный час Маринеско. // Они защищали и освобождали Молдову. С. 383-384; Кузнецов Н.Г. На флотах боевая тревога. С. 5-7; Митяев А. Книга будущих адмиралов. М., 1979. С. 5-6.

[63] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 377.

[64] Ингерсолл Р. Совершенно секретно. С. 418.

[65] Фриснер Г. Проигранные сражения. С. 48-49.

[66] Безыменский Л.А. Германские генералы – с Гитлером и без него. С. 353.

Astfel, greşeala principală a comandamentului suprem al wehrmachtului, cum s-a mai menţionat, consta în însăşi năvălirea asupra URSS. Înfrângerea Germaniei hitleriste a fost determinată încă la 22 iunie 1941.

Unii istorici şi oameni de stat despre esenţa politicii sovietice în Europa de Est în ultima etapă a războiului şi atitudinii SUA faţă de URSS în perioada postbelică. După cum afirmă istoricul rus Valerii Iungbliud, „cu mult până la sfârşitul războiului devenise clar că una din consecinţele directe şi cele mai considerable ale triumfului asupra fascismului va trebui să fie transformarea URSS în unul din factorii determinanţi ai vieţii internaţionale. Spre deosibire de epoca antebelică, când URSS ocupa o poziţie separată într-o lume scindată de duşmănia statelor occidentale, ea trebuia să joace un rol egal, iar într-un anumit sens şi diriguitor"[67].

În septembrie 1944 în revista „Life" a fost publicat articolul preşedintelui camerei americane de comerţ Johnston – un om foarte influent în lumea afacerilor – despre călătoria lui în Uniunea Sovietică. Vizitând Moscova, Leningradul, Uralul, Siberia şi republicile asiatice, el a făcut trei concluzii de bază: 1) După restabilirea păcii Rusia şi SUA vor dispune de-o parte covârşitoare a forţei militare şi economice globale. 2) Cu toate că sistemele sociopolitice ale celor două ţări sunt diametral opuse, între ele lipsesc conflicte antagoniste economice şi teritoriale. 3) Soarta lumii în mare măsură depinde de relaţiile şi colaborarea dintre Rusia şi SUA. Johnston privea cu optimism viitorul relaţiilor sovieto-americane: „Dacă ambele părţi vor juca cinstit şi deschis, mâine noi vom putea conlucra şi soluţiona în comun problemele"[68]. Opinia lui avea o importanţă colosală pentru perceperea corectă a aliatului sovietic de milioane de americani.

Însă nu toţi în Occident salutau o asemenea perspectivă. Încă în 1944, în schiţa „Rusia şapte ani mai târziu", Kennan scria în legătură cu înaintarea rapidă a armatelor sovietice în adâncul Europei: „Indicând asupra faptului că grijile securităţii întotdeauna dominau psihologia liderilor sovietici, de asemenea am menţionat că ei sperau să soluţioneze problema securităţii regimului propriu prin intermediul răspândirii mişcărilor revoluţionare în alte ţări... Judecând după succesul operaţiunilor militare, Kremlinul dispune de mijloace pentru realizarea scopurilor sale, îi place acest lucru Occidentului sau nu. Când războiul se va termina, trupele sovietice vor ocupa aproape toate regiunile est-europene.

În asemenea condiţii, am subliniat, nu-i deloc important, dacă liderii sovietici vor impune comunismul în ţările ocupate de trupele sovietice. Pentru ei contează să primească puterea ca atare, iar forma acestei puteri poate fi determinată de considerente practice. Pentru statele mici est-europene, am menţionat în legătură cu aceasta, principală este nu problema comunismului sau capitalismului în sine, ci problema alegerii dintre independenţa reală sau dependenţa directă sau indirectă de Rusia"[69].

În ceea ce priveşte teza lui Kennan, precum că statele est-europene se aflau în faţa dilemei „independenţă sau dependenţă", nu putem fi de acord cu autorul. În primul rând, o asemenea dilemă în practică la finele războiului nu exista, deoarece aceste ţări au nimerit totalmente în sfera de influenţă sovietică. O anumită dilemă putea exista doar ipotetic şi în viitor, dar nicicum în formula lui Kennan „independenţă sau dependenţă". Dilema putea şi poate exista, dar totalmente în altă variantă: „dependenţă de Est sau de Vest". Însă chiar şi această formulă mai puţin depinde de înseşi ţările Europei de Est, ci într-o măsură hotărâtoare de un alt factor – de cel extern, şi anume – care mare putere este mai puternică în acel sau în alt moment istoric şi care dintre ele dispune de pârghii reale pentru a-şi promova influenţa în regiune. Statele mici pot dispune de-o independenţă relativă doar în situaţia când sunt respectate două condiţii principale: ele dispun de-un sistem economic şi politic foarte eficient şi au posibilitatea reală să manevreze între două sau mai multe centre de putere, păstrându-şi echidistanţa faţă de fiecare dintre ele.

Un mare sovetolog de la Yale University D. Dallin, la fel ca şi Kennan, nu împărtăşea optimismul referitor la perspectivele colaborării postbelice cu Moscova şi considera că în următorii câţiva ani poate avea loc un conflict şi că împotriva lui nu există un antidot. Din punct de vedere al securităţii Rusiei, demonstra Dallin, intereselor ei în lumea postbelică, cea mai adecvată politică, în plus fondată geopolitic, ar fi consolidarea axei Moscova-Paris-Londra-Washington. În practică însă, din cauza miopiei ideologice, conducerea stalinistă va prefera acţiuni unilaterale şi se va ocupa cu „mobilizarea politică a Răsăritului european" şi crearea unui brâu dependent pe linia Varşovia-Berlin-Praga-Belgrad[70].

„Dallin nu era singur în concluziile sale, menţionează V. Iungbliud. Ceva asemănător releva în acelaşi timp şi fostul ambasador al SUA în URSS William Bullitt... De asemenea şi ideile lui Bullitt n-au fost acceptate nici de Casa Albă, nici de colegii-diplomaţi. Astfel, este vorba nu despre o poziţie general acceptată, ci despre o opinie separată, care şi-a găsit răspândirea şi chiar a devenit dominantă doar după ce războiul rece devenise o realitate"[71].

---

[67] Юнгблюд В.Т. «Образы российской империи» и внешнеполитическое планирование в США в 1944-1945 гг. // США: ЭПИ. 1998, № 6. С. 66.
[68] Vezi: Иванов Р.Ф. Союзники. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2000, № 5. С. 62.
[69] http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.
[70] Vezi: Юнгблюд В.Т. «Образы российской империи» и внешнеполитическое планирование в США в 1944-1945 гг. // США: ЭПИ. 1998, № 6. С. 71, 72.
[71] Ibid. С. 72-73.

Acest gând, drept că un pic sub alt unghi, este susţinut şi de Zbigniew Brzeziński, care menţionează că „liderii sovietici nu au crezut niciodată în posibilitatea existenţei unor guverne ce ar fi putut fi concomitent democratice şi «prietenoase» faţă de URSS, din această cauză preferând instaurarea în Europa Centrală şi de Est a unor guverne total dependente de Moscova”[72].

Imediat după finisarea lucrărilor Conferinţei de la Ialta G. Kennan îi scrie prietenului şi colegului său Charles Bohlen: „De ce noi nu putem ajunge la un compromis concret şi destoinic..., împărţind Europa în sfere de influenţă, îndepărtând ruşii de sfera noastră şi menţinându-ne la distanţă de sfera lor? Acesta-i cel mai bun lucru pe care-l putem face pentru noi şi pentru prietenii noştri din Europa”[73].

De-acum după război, Kennan a concretizat în amintirile sale aceste idei şi mai profund: „Sfârşitul războiului în Europa a însemnat totodată şi un punct de cotitură în istoria diplomaţiei sovietice. Situaţia Uniunii Sovietice s-a schimbat substanţial datorită înaintării Armatei Sovietice în centrul Europei. S-a realizat gândul lui Stalin despre crearea unei zone defensive de-a lungul hotarelor de vest ale Rusiei... O colaborare multilaterală cu Rusia, pe care o doreşte poporul nostru, nu este deloc o condiţie esenţială pentru menţinerea păcii în lume, deoarece există un raport real de forţe şi împărţirea sferelor de influenţă...

Eu mai că eram unica persoană în cercurile puterii supreme din SUA care insista asupra recunoaşterii de facto a împărţirii sferelor de influenţă care deja exista în Europa. Făceam acest lucru din două motive principale. În primul rând, eram convins că nu avem ce spera să influenţăm evenimentele din ţările deja intrate în sfera hegemoniei Rusiei, în care dominau comuniştii şi popoarele cărora erau izolate de Occident. În acest caz eu nu înţelegeam, de ce noi trebuia să le uşurăm sarcina ruşilor, care acţionau în aceste regiuni, şi şă împărţim cu ei responsabilitatea morală. Noi, în opinia mea, trebuia doar să declarăm că nu avem nimic în comun cu toate acestea... Astfel, eu pledam pentru delimitarea «sferelor de interese» în Europa, deoarece nu credeam în posibilitatea de-a influenţa eficient asupra evenimentelor care aveau loc în regiunile controlate de URSS. Eu nu credeam ca atare în posibilitatea colaborării europene”[74].

Ce-i drept, la finele războiului opinia lui Kennan, precum s-a exprimat el însuşi, era sprijinită nici pe departe de toţi în SUA. Aici nu se opuneau pretenţiilor teritoriale ale URSS, pretenţii istoric îndreptăţite şi întemeiate geopolitic. Astfel, ambasadorul englez lordul Halifax informa Londra din Washington: „Faptul că Sovietele manifestă interes faţă de Dardanele şi Tanjer nu trezeşte aici niciun fel de suspiciuni... Reîntoarcerea Rusiei la direcţiile şi metodele politicii externe de până la revoluţie este considerată în SUA un proces natural şi care nu subminează dispoziţiile de optimism precaut, stabilite aici”[75].

La sfârşitul lui decembrie 1944 „New York Times” scria în articolul său de fond că însăşi colaborarea continuă dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică are o importanţă atât de mare pentru întreaga lume că diferenţelor existente „nu li se poate permite amestecul în relaţiile noastre”. În acelaşi context, comentatorul CBS J. Hirsch a declarat la 11 decembrie 1944 că divergenţele din interiorul „Celor trei mari” nu trebuie să provoace oricare dintre principalele puteri aliate la recunoaşterea faptului că ea are vreun drept prioritar la binefacere[76].

Iar cunoscutul specialist american în relaţii internaţionale A. Johnson scria în 1945: „Eu accept faptul hegemoniei ruse în Europa de Est ca istoric. Ceea ce s-a întâmplat – s-a întâmplat şi ceea ce se va întâmpla – se va întâmpla. Cine suntem noi, ca să luptăm cu inevitabilul?”. Sarcina Occidentului, în opinia lui, consta în neadmiterea extinderii comunismului de la La Manche la Gibraltar[77]. Această poziţie se deosebea de cea pe care o sonoriza Kennan nu prin faptul că unii admiteau, iar alţii nu posibilitatea constituirii „sferelor de influenţă” în Europa postbelică. Deosebirile constau în altceva – în faptul că Kennan nu vedea posibilităţi de colaborare fructuoasă cu URSS, iar părtaşii „cursului lui Roosevelt-Hopkins” erau convinşi că acest lucru nu numai că-i posibil, dar şi extrem de necesar şi întru totul corespunde intereselor americane.

Englezul J. Roberts afirmă că „dacă şi exista o oarecare linie stabilă în politica externă sovietică în anii războiului, ea se reducea la tendinţa îndreptată spre crearea unui şir de regimuri prietene la hotarele de vest ale URSS”[78]. Vorbind de evenimentele din anii 1944-1945, el menţionează că „sfera de influienţă pe care o stabilea Moscova excepţional în scopul asigurării securităţii Uniunii Sovietice, se preconiza că va fi compatibilă cu ordinea internaţională stabilă şi pacifistă care trebuia să apară după război”[79]. Şi în continuare autorul lămureşte că „asigurarea securităţii în zona de tampon est-europeană era legată de-un proiect politico-ideologic mai radical”[80].

---

[72] Citat după: Popa C. Instaurarea regimurilor comuniste în Europa Centrală şi de Sud-Est (1944-1947). Curente în istoriografia americană şi rusă. // Revista istorică. Academia Română. 2000, Nr. 3-4. P. 287-288

[73] Citat după: Юнгблюд В.Т. «Образы российской империи» и внешнеполитическое планирование в США в 1944-1945 гг. // США: ЭПИ. 1998, № 6. С. 76.

[74] http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.

[75] Vezi: Юнгблюд В.Т. «Образы российской империи» и внешнеполитическое планирование в США в 1944-1945 гг. // США: ЭПИ. 1998, № 6. С. 67.

[76] Vezi: Иванов Р.Ф. Союзники. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2000, № 5. С. 58.

[77] Citat după: Юнгблюд В.Т. «Образы российской империи» и внешнеполитическое планирование в США в 1944-1945 гг. // США: ЭПИ. 1998, № 6. С. 67.

[78] Робертс Дж. Сферы влияния и советская внешняя политика в 1939-1945 гг.: идеология, расчёт и импровизация. // ННИ, 2001, № 5. С. 75.

[79] Ibid. C. 76.

[80] Ibid. C. 90.

Mai detaliat acest gând a fost expus de istoricul italian Giuseppe Boffa: „Cu toate discuţiile de natură generală, un ţel era clar evidenţiat de Stalin şi era absolut primordial. El consta în faptul... de-a căpăta garanţii că întreaga totalitate de state est-europene nu va reprezenta un nou «cordon sanitar» antisovietic, ci va deveni un brâu de state prietene Uniunii Sovietice. Deoarece anume Armata Roşie a eliberat aceste ţări, a plătit scump pentru libertatea lor, orice altă soluţie îi părea Moscovei o încercare de-a lipsi URSS de roadele victoriei dobândite cu atâta sânge. Ce-i drept, prin aceasta Uniunea Sovietică... relua la înarmare concepţia Statului Rus de până la revoluţie...

Politica stalinistă nu se limita însă la aceste postulate... Însăşi dorinţa de-a câştiga prietenia ţărilor eliberate de Armata Roşie, inevitabil genera de-acum transformări politice profunde, care aveau în multe privinţe un caracter revoluţionar. Această ultimă circumstanţă avea un impact şi peste limitele regiunii est-europene. În acest sens trebuie de avut în vedere că, dacă primul aspect al politicii staliniste – continuitatea ei faţă de trecut – întâlnea o anumită înţelegere în ochii partenerilor occidentali, cel de-al doilea aspect – efectul revoluţionar generat de ea – invers, le trezea o îngrijorare puternică...

Adversari ai sferelor de influenţă în 1944 erau mai întâi de toate americanii, deoarece ideea împărţirii lumii în «sfere» era o barieră în calea realizării proiectului lor al ordinii mondiale postbelice. Dar sfere de influenţă deja existau şi acest lucru era o realitate. Statele Unite aveau America Latină... Anglia dispunea de Commonwealth şi imperiu… Organele tripartite create în ajunul Teheranului – Comisia de control pentru Italia şi Comisia consultativă europeană – în practică jucau un rol secundar. În Italia situaţia politică evalua sub control anglo-american şi partea sovietică era lipsită de posibilitatea de-a o influenţa întrucâtva serios...

În asemenea cirxumstanţe, Uniunii Sovietice nu-i rămânea altceva pentru a-şi realiza scopurile politice în Europa de Est, decât să-şi creeze, la rândul său, propria sferă de influenţă. Trebuie de spus că în momentul când Stalin a conştientizat starea reală de lucruri, el nu numai că nu protesta, ci şi respecta supremaţia intereselor anglo-americane în Europa Occidentală”[81].

Problemele europene în viziunea aliaţilor occidentali ai URSS. În unul dintre documentele departamentului de stat din cea de-a doua jumătate a anului 1944 se menţiona că, „judecând după semnalele existente, dispoziţia generală a popoarelor Europei înclină spre stânga în folosul unor reforme radicale economice şi sociale”[82]. Într-un alt document special, pregătit de către departamentul american de externe, se constata că în „urma războiului, în Europa au avut loc nişte schimbări fundamentale şi revoluţionare în raportul de forţe militare dintre state... Este necesar de menţionat următoarea circumstanţă excepţională, cum este creşterea fenomenală în ultimul timp a forţei militare şi economice a Rusiei, aflată până nu de mult în stare latentă; această creştere, după toate probabilităţile, va deveni epocală după impactul său asupra viitoarelor relaţii internaţionale politico-militare şi în curând va atinge dimensiuni maximale, corespunzătoare resurselor Rusiei”.

De asemenea se menţiona că forţa militară şi economică a Marii Britanii a slăbit relativ. În departamentul de stat considerau că, dacă SUA şi Marea Britanie împreună ar fi început un război contra URSS, „ele n-ar fi reuşit în condiţiile existente s-o înfrângă”[83].

Iată cum aprecia situaţia din Europa Răsăriteană de la sfârşitul anului 1944 W. Churchill: „Situaţia politică, în orice caz în Europa de Est, nu era deloc satisfăcătoare. În Grecia într-adevăr a fost stabilit un echilibru, cu toate că instabil, şi părea că în curând acolo va fi posibilă crearea liberă a unui guvern democratic, ales în baza dreptului secret şi universal. Însă România şi Bulgaria au trecut sub controlul administraţiei militare sovietice de ocupaţie. Ungaria şi Iugoslavia au devenit un câmp de luptă, iar Polonia, eliberată de nemţi, doar şi-a schimbat un cuceritor pe altul”[84].

„Pe parcursul lunii noiembrie 1944 în trei ţări europene – Belgia, Italia şi Grecia, în care masa principală a trupelor aliate o constituiau trupele engleze, a apărut o criză politică, scria R. Sherwood. Se părea că Anglia sprijină cele mai conservative elemente din aceste ţări împotriva elementelor liberale şi celor de stânga, dar care au opus cea mai activă rezistenţă fasciştilor germani şi italieni”[85]. Această politică a fost supusă criticii din partea noului secretar de stat Edward Stettinius, fapt care a trezit în sufletul lui Churchill furie şi indignare[86].

Ambasada engleză la Roma intervenea deschis în criza guvernamentală şi a declarat că nu va accepta niciun guvern italian în care Sforza[г] va ocupa vreun post de vază. În legătură cu aceasta, nemulţumirea elementelor liberale americane s-a intensificat şi mai mult. La 5 decembrie Stettinius a dat publicităţii următoarea declaraţie: „Guvernul nostru în mod constant stătea pe poziţia că problema despre componenţa guvernului italian constituie cauza italienilor”. El a adăugat că „această politică într-o măsură şi mai mare se referă la formarea guvernelor de pe teritoriile ţărilor eliberate care fac parte din Naţiunile Unite”. Această ultimă frază îndeosebi nu i-a plăcut lui Churchill, deoarece ea deschis se referea la Belgia şi mai ales la Grecia[87].

---

[81] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 215-216.
[82] Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 171.
[83] Сиполс В.Я., Челышев И.А. Крымская конференция. С. 44.
[84] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 503.
[85] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 546-547.
[86] Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 500.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Liderul Partidului Radical, unul din conducătorii activi ai Mişcării de Rezistenţă.
[87] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 548-549.

Cu toate că personal Churchill recunoştea că „atât în interiorul Greciei, cât şi în cercurile de peste hotare domnea o atitudine categoric negativă faţă de monarhie”[88], guvernul englez a susţinut puterea regală. Deja după retragerea nemţilor din Grecia, trupele engleze au intrat pe teritoriul ei şi au declanşat operaţiuni militare împotriva patrioţilor greci, cu scopul neadmiterii venirii forţelor de stânga în frunte cu comuniştii la putere în această ţară[89]. „Situaţia din Grecia era oribilă, scria Sherwood. Pe străzile Atenei aveau loc lupte serioase dintre trupele engleze şi ostaşii grupurilor de rezistenţă... Era ştiut doar una că trupele engleze, «eliberând» Grecia, îi omoară pe patrioţii greci, care la timpul respectiv au luptat împotriva nemţilor”[90]. A criticat neoficial politica grecească a lui Churchill şi Hopkins, dar şi şeful guvernului canadian Mackenzie King[91]. Tăcea doar Stalin[92].

Premierul britanic însă justifica această politică prin „pericolul comunismului”: „Comunismul ridica capul în urma frontului victorios rusesc. Rusia era salvatoarea, iar comunismul era evanghelia, pe care ea o ducea cu sine”. În Europa avea loc „o creştere accelerată a influenţei comuniste, care preceda şi urma după înaintarea unor armate puternice, dirijate de la Kremlin”[93].

Astfel de temeri au început să apară şi în SUA, despre ce mărturiseşte R. Sherwood: „Situaţia creată la sfârşitul lui martie în România demonstrează că ruşii au hotărât să creeze în ţările Europei de Est nişte guverne care ar corespunde tălmăcirii lor proprii a cuvântului «prieteneşti»... România însă fusese satelitul naziştilor, şi în acel timp puţini îşi făceau griji referitor la soarta ei”[94].

Cu toate că nu-i chiar corect că soarta României pe nimeni nu-i îngrijora[95]. Aşa, de exemplu, lui Churchill nu-i plăcea deloc că sub presiunea URSS, acţiunile căreia „erau într-o totală contradicţie cu spiritul democraţiei”, în această ţară a fost adus la putere un guvern prosovietic. Dar, scrie el, „dacă aşi fi încercat să-l presez prea tare [pe Stalin], el putea să-mi obiecteze: «Eu n-am intervenit în acţiunile Dumneavoastră din Grecia, de ce atunci Dumneavoastră nu-mi oferiţi o libertate de acţiuni identică în România?». Aceasta ar conduce la o curmare a scopurilor noastre. Nicio parte n-ar fi fost în stare s-o convingă pe cealaltă”[96]. Astfel, englezii nu se puteau opune acţiunilor părţii sovietice în România, deoarece ei înşişi acţionau în Grecia într-o „contradicţie şi mai mare cu spiritul democraţiei”.

Deja la 12 mai 1945, într-o scrisoare adresată lui Harry Truman, Churchill vorbeşte despre „cortina de fier”. El scrie că „este profund îngrijorat de situaţia din Europa... Eu întotdeauna am tins spre prietenie cu Rusia, dar tot aşa cum şi Dumneavoastră, mi se pare deosebit de tulburătoare interpretarea greşită a hotărârilor de la Ialta înţeleasă de ruşi..., combinaţia forţei ruse şi teritoriilor aflate sub controlul sau ocupaţia lor… Cortina de fier se lasă peste frontul lor. Noi nu ştim ce se întâmplă în urma lui... Mai pe scurt, din punctul meu de vedere, problema reglementării cu Rusia mai înainte ca forţa noastră să dispară este primordială faţă de toate celelalte probleme”[97]. Despre „cortina de fier” Churchill i-a scris lui Truman şi la 4 iunie, iar decizia americanilor de-a retrage trupele aliate în limitele zonelor proprii de ocupaţie el a numit-o „sunet de clopote prevestitor al morţii” lui[98].

Chestiunea recunoaşterii noilor guverne ale ţărilor est-europene a fost discutată şi la Conferinţa de la Potsdam. Astfel, delegaţia americană a propus conferinţei spre discuţie un document în care se recomanda: „Cele trei guverne aliate trebuie să se înţeleagă referitor la necesitatea reorganizării imediate a guvernelor existente în România şi Bulgaria”[99].

Aceste guverne (ale Ungariei, României şi Bulgariei) erau categoric prosovietice şi aceasta, desigur, îngrijora Occidentul. Însă nu caracterul lor nedemocratic chipurile îi punea în gardă pe britanici şi americani, cum se declara oficial. Principalul consta în orientarea lor geopolitică spre URSS. Acest lucru îl demonstrează şi fraza lui Truman, scăpată din neatenţie în vâltoarea polemicii: „Noi nu putem restabili relaţiile diplomatice cu aceste guverne, până când ele nu vor fi reorganizate astfel, cum considerăm noi necesar”[100]. În propunerile sale ulterioare delegaţia americană şi-a retras cererea despre reorganizarea guvernelor României şi Bulgariei, însă SUA şi Anglia continuau să nu le recunoască.

În fine a fost luată o decizie de compromis – „Despre încheierea tratatelor de pace şi admiterea în Organizaţia Naţiunilor Unite”. „Trei guverne, fiecare în parte, sunt de acord să examineze în viitorul cel mai apropi-

---

[88] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 292.
[89] Ibid. C. 486-488, 500-501.
[90] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 551.
[91] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 491-492.
[92] Churchill îi scria lui Mackenzie King că „Stalin până în prezent n-a prezentat nicio declaraţie oficială referitor la acţiunile noastre”. // Ibid. C. 492.
[93] Ibid. C. 440.
[94] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 596.
[95] Radu B.M. Sir Winston Churchill: Polonia îmi e în suflet, dar pentru România şi Bulgaria nu simt nimic. // Historia. Revistă de istorie. 2003, Nr. 2.
[96] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 552.
[97] Ibid. C. 632-633.
[98] Ibid. C. 647, 648.
[99] Потсдамская конференция руководителей трёх союзных держав. С. 316-317.
[100] Ibid. C. 181.

at... problema despre stabilirea... relaţiilor diplomatice cu Finlanda, România, Bulgaria şi Ungaria până la încheierea tratatelor de pace cu aceste ţări"[101]. În curând după Conferinţa de la Potsdam Guvernul sovietic a declarat despre hotărârea sa de-a restabili relaţiile diplomatice cu aceste ţări.

2. Ultimele lupte de pe continentul european

Manevrele „diplomatice" ale fasciştilor din vara-toamna lui 1944 – iarna-primăvara lui 1945. În ciuda înfrângerilor zdrobitoare pe toate fronturile căpeteniile naziste tot mai sperau să încheie o pace favorabilă Germaniei. Pierzându-şi totalmente simţul realismului, pentru prima dată de după „misiunea lui Hess", hitleriştii şi-au formulat oficial propunerile, adresate Occidentului. La 26 iulie, la indicaţia führerului, Himmler a făcut o declaraţie precum că Germania este gata „să se mulţumească" în Vest doar cu extinderea reichului pe contul includerii în componenţa lui a Danemarcii, Olandei, Norvegiei şi a celei mai mari părţi a Belgiei. În ceea ce priveşte Răsăritul, aici „linia defensivă a reichului" trebuie să treacă măcar cu 500 de km mai la est de hotarul anului 1939". La 3 august reichsführerul a mai repetat o dată „propunerile" sale. Dar de astă dată „linia defensivă a Europei" a fost strămutată pe Ural. Peste câteva zile, în discuţia cu generalii Westphal şi Krebs[102], Hitler a declarat că „nu va scăpa posibilitatea să termine războiul printr-o soluţie politică"[103].

Fasciştii însă considerau că negocierile trebuie începute doar pe fundalul unor victorii militare. „Ar fi naiv să sperăm în succesul tratativelor în momentul unor grele înfrângeri militare, îi spunea Hitler lui Manteuffel. Negocierile pot fi iniţiate doar de pe poziţii militare favorabile. Puterile occidentale vor fi mult mai dispuse spre încheierea păcii, dacă vom reuşi să le înfrângem militar... Churchill urăşte bolşevismul aproape tot atât de mult ca şi mine, şi această înfrângere militară i-ar oferi primului ministru un motiv de-a începe negocierile cu Germania"[104]. La 3 noiembrie 1944, Jodl, urmând exemplul führerului său, a declarat în faţa comandanţilor marilor unităţi de pe Frontul de Vest: „Planurile aliaţilor vor fi frustrate pentru un termen lung, şi inamicul va fi nevoit să-şi revadă politica"[105].

Aceste jocuri au fost continuate la începutul anului 1945 de către Ribbentrop. La 17 ianuarie Hitler i-a dictat tezele principale ale „propunerilor de pace" Occidentului. Acest document a intrat în istorie sub denumirea de „memorandumul lui Ribbentrop". Mitul despre „pericolul sovietic" a devenit în el un punct de pornire. Se afirma că „scopul apropiat al planurilor dominaţiei mondiale a imperialismului moscovit constă în cucerirea totală a Europei", iar unica ieşire din situaţia creată este în încheierea imediată a unui acord dintre Anglia şi Germania fascistă, care rămâne ultima contrapondere „pericolului sovietic": „Naţional-socialismul a rămas unicul factor, capabil să împiedice înaintarea de mai departe a comunismului şi bolşevismului spre Vest".

Hitleriştii propuneau încetarea imediată a ostilităţilor pe Frontul de Vest, deoarece fiecare zi de luptă aici „îi dăunează Germaniei, dar sub aspect strategic îi aduce un rău şi mai mare Angliei". Deosebit de remarcabilă este chestiunea despre viitoarele hotare în Europa. Chiar aflându-se cu un picior în mormânt, ei intenţionau să menţină în componenţa reichului Alsacia şi Lorena, Luxemburgul, Austria, Regiunea Sudetă, o parte importantă a Poloniei. În schimb naziştii îşi exprimau intenţia să intre cu puterile occidentale într-un bloc comun militaro-politic antisovietic, cu atragerea în componeţa lui şi a japonezilor[106].

Despre faptul câte speranţe nutreau liderii nazişti în legătură cu „memorandumul lui Ribbentrop", ne mărturiseşte un episod din 30 ianuarie 1945, legat de analiza situaţiei militare, când Hitler a respins categoric propunerea evacuării trupelor blocate în „cazanul din Kurleandia" pentru a întări direcţia spre Berlin. Cum lămurise führerul, în viitor aceste unităţi trebuiau să fie folosite pentru ofensiva comună cu anglo-americanii împotriva… Leningradului![107]

Asemenea aiureli, însă cu semn opus, încercau hitleriştii să le promoveze chiar şi în cea de-a doua jumătate a lunii martie 1945. Astfel, Ribbentrop într-o discuţie cu ambasadorul nipon afirma că URSS nu poate miza să reziste împotriva forţelor unite maritime şi aeriene ale Angliei şi SUA, de aceea Stalin va accepta încheierea păcii cu Germania şi Japonia pentru a avea posibilitate să se opună Marii Britanii şi Statelor Unite. El chiar se gândea să zboare la Moscova pentru a negocia în direct cu Stalin şi să repete succesul vizitei sale din 1939[108].

---

[101] Ibid. C. 474.

[102] La 1 mai 1945 anume ultimul şef al statului major al forţelor terestre ale wehrmachtului general-colonelul Krebs a sosit la punctul de comandă al generalului Vasilii Ciuikov cu vestea despre moartea lui Hitler şi propunerea Guvernului sovietic despre începutul negocierilor separate. // Чуйков В.И. Конец третьего рейха. Минск, 1975. С. 211-226; Дёрнберг С. Освобождение. Год 1945. Свидетельство очевидца. М., 1978. С. 60-66; Уткин А.И. Цена Победы. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2005, № 4. С. 26; militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.

[103] Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». С. 98.

[104] Ibid. C. 101, 103; Кульков Е.Н. Операция «Вахта на Рейне». М., 1986. С. 50.

[105] Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». С. 105.

[106] Ibid. C. 121-123; Розанов Г.Л. Крах фашистской дипломатии. М., 1985. С. 14-15; Рымков Е.П., Злобин Б.С. Дипломатическая активность нацистов с Стокгольме (1944 – 1945 гг.) // Межд. жизнь. 2002, № 2. С. 105-108.

[107] Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». С. 125-126; Розанов Г.Л. Крах фашистской дипломатии. С. 18.

[108] Дилкс Д. Черчилль и операция «Немыслимое», 1945 г. // ННИ, 2002, № 3. С. 131; Рымков Е.П., Злобин Б.С. Дипломатическая активность нацистов с Стокгольме (1944 – 1945 гг.) // Межд. жизнь. 2002, № 2. С. 108-109.

Contralovitura trupelor hitleriste din Ardennes[109]. În asemenea condiţii, absolut pe neaşteptate pentru aliaţi, la 16 decembrie 1944 comandamentul fascist a efectuat o puternică contralovitură, utilizând două armate de tancuri (circa 1000 de tancuri şi tunuri de asalt) pe acelaşi sector de front pe care în 1940 grupul de armate al lui Rundstedt le-a aplicat francezilor o lovitură mortală[110]. Superioritatea locală a hitleriştilor în oameni era de 2,4:1, în tancuri de 1,4:1, în artilerie – 4,8:1[111]. Situaţia trupelor anglo-americane devenise destul de complicată, fapt care i-a impus pe Roosevelt şi Churchill să se adreseze către Stalin întru a urgenta începutul ofensivei de iarnă a trupelor sovietice[112]. În legătură cu aceasta Eisenhower scria că „va fi neîntemeiat şi incorect să afirmăm că trupele aliate nu simţeau încordare şi îngrijorare pe parcursul primei săptămâni a ofensivei duşmane din Ardennes. Dar ar fi tot atât de incorect să exagerăm gradul acestei îngrijorări şi impactul ei asupra dispoziţiilor din instanţele superioare ale comandamentului aliat"[113]. În fine, superioritatea generală în forţe şi mijloace, măiestria militară a comandanţilor, eroismul soldaţilor americani şi englezi au cauzat colapsul ultimei ofensive hitleriste pe Frontul de Vest.

Bradley considera că pentru ofensiva din Ardennes Rundstedt a concentrat circa 600 de tancuri[114], sarcina cărora consta în aplicarea unei lovituri de graţie trupelor anglo-americane, cu scopul de-a sparge frontul şi a-i arunca pe occidentali în mare. După aceasta führerul spera să scoată Anglia şi SUA din război şi să transfere toate forţele pentru a opri înaintarea sovietică spre Germania şi, în fine, încheierea unei păci favorabile Germaniei[115]. „Hitler, menţionează H.-A. Jacobsen, la o şedinţă în buncherul führerului la 29 decembrie 1944 le-a declarat colaboratorilor săi: «Istoria universală poate fi clădită doar cu condiţia că raţiunea înţeleaptă, conştiinţa vie şi vigilenţa veşnică sunt urmate de persistenţa fanatică şi o încredere atât de puternică, care transformă omul într-un luptător neclintit... În numele cui am adus noi atâtea jertfe? Atâta timp cât durează acest război, el nu va dura. Acest lucru este absolut clar. Aşa ceva nu va rezista niciun om, nici noi, nici ei. Problema constă doar în faptul cine va rezista mai mult. Pentru noi totul este pus pe hartă... Dacă noi am spune astăzi: *„Ajunge!"*, ne-am înceta existenţa, ar înceta să existe Germania». Aceasta era «înţelepciunea» omului care nu dorea să asculte vocea raţiunii chiar şi acum, când duşmanii se pregăteau deja să ia cu asalt reichul!"[116].

„Hitler dorea să pună puterile occidentale în faţa alegerii: ori în ultimul minut vor merge împreună cu el împotriva Uniunii Sovietice, ori vor rămâne cu nimic. El era convins că, scrâşnind din dinţi, ei vor alege parteneriatul cu Germania în calitate de cel mai mic rău. Prin ofensiva sa în Ardennes Hitler dorea să le demonstreze că, chiar dacă nu-i poate stopa pe ruşi, pe *ei* – poate, şi-i va stopa, ba mai mult – îi va respinge. Ori veţi fi împreună cu mine pe malurile Vistulei, ori ruşii vor ajunge la Rin şi chiar până în La Manche. Alegeţi!"[117]

Natural, aceste calcule totalmente nu corespundeau raportului real de forţe şi planul era unul aventurier de la început şi până la sfârşit. „Hitler şi-a pierdut orice simţ al realităţii"[118]. Conducerea de vârf nazistă iarăşi n-a ţinut cont nu doar de resursele economico-militare ale coaliţiei antihitleriste, dar a ignorat voinţa şi dispoziţiile popoarelor libere. Însă a polemiza cu Hitler atunci nu mai îndrăznea deja nimeni din anturajul lui, iar a-i demonstra contrariul deciziei luate însemna să rişti cu viaţa.

Cu toate acestea, cum am menţionat mai sus, nici comandamentul aliat nu aştepta începutul ofensivei, şi aceasta a pus trupele americane şi engleze într-o situaţie destul de complicată. În ultima evaluare a situaţiei, difuzate cu o zi înainte de ofensiva hitleristă din Ardennes, Montgomery afirma cu certitudine: „În prezent inamicul se află în defensivă pe toate fronturile; situaţia lui e de aşa natură că el nu-i capabil să întreprindă mari operaţiuni de ofensivă"[119]. Bradley era de aceeaşi părere[120].

---

[109] Vezi: Брэдли О. Записки солдата. С. 484-525; Кульков Е.Н. Операция «Вахта на Рейне»; Кульков Е.Н. Кто Кого спасал в Арденнах? // ВИЖ, 1994, № 3; Petrencu A. Istorie universală. P. 45; Ştefănescu A.V. Reih-ul în cleştele Aliaţilor (iunie 1944 – mai 1945). // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 37-39.

[110] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 599; Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 530.

Lovitura primită a fost absolut neaşteptată, de aceea generalul D. Eisenhower pe bună dreptate a presupus că deoarece „în Ardennes propriu-zis lipsesc careva obiecte importante, nemţii, probabil, urmăresc un careva scop strategic". // Орлов А.С. Крушение «третьего рейха». // ННИ, 2005, № 2. С. 3.

[111] Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». С. 108.

[112] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 276-277; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 249-250, 254.

[113] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 404.

[114] Брэдли О. Записки солдата. С. 492; conform altor date, pe care le-am prezentat mai sus, acest număr este mai mare – din 800 până la 970 de tancuri.

[115] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 495, 497; Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 522.

[116] http://militera.lib.ru/h/jacobsen/index.html.

[117] Хаффнер С. Самоубийство Германской империи. С. 87; vezi de asemenea: Секистов В.А. Война и политика. С. 404.

[118] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 495.

[119] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 599; Брэдли О. Записки солдата. С. 493.

[120] Брэдли О. Записки солдата. С. 488, 492, 493.

Nemţii au aplicat lovitura în Ardennes, pe o suprafaţă împădurită[121]. „Considerând Ardennes-ii o direcţie nepotrivită pentru ofensivă, aliaţii aproape că le-au ignorat ca o direcţie probabilă a ofensivei inamicului, cu toate că anume aici nemţii au preferat să-şi înceapă blitzkriegul patru ani în urmă şi care în 1940 a dus la distrugerea aliaţilor şi la colapsul Occidentului. Straniu că în 1944 comandamentul aliat s-a dovedit într-atât de miop că n-a ţinut cont de faptul că Hitler poate încerca să-şi repete lovitura şi din nou să obţină succes în acelaşi loc"[122].

În acele condiţii guvernele englez şi american au resimţit o profundă stare de nelinişte pentru evoluţia ulterioară a evenimentelor, ce s-a văzut în scrisoarea lui Churchill către Stalin din 6 ianuarie 1945[123]. Cum afirmă istoricul englez John Erman, starea generală a trupelor britanice şi americane din iarna anilor 1944-1945 se caracteriza nu numai prin faptul că pe Frontul de Vest aliaţii au intrat în impas, dar şi prin aceea că s-au pomenit ameninţate planurile lor operative în Europa[124].

Lentoarea comandamentului suprem după începutul ofensivei germane în mare măsură se lămureşte prin sosirea informaţiei cu întârziere, deoarece diversanţii germani în frunte cu Otto Skorzeny, îmbrăcaţi în uniformă militară americană, au tăiat multe fire telefonice care veneau de pe front[125]. „Cu toate acestea, nimic nu scuză comandamentul suprem, care a subapreciat posibilitatea contraloviturii germane în Ardennes"[126]. Americanii au suferit pierderi serioase – 80 mii de oameni, dintre care 19 mii de morţi.

În noaptea spre 1 ianuarie 1945, profitând de faptul că Eisenhower a transferat în raionul Ardennes-lor forţe impunătoare de pe alte sectoare ale frontului, nemţii au forţat Rinul şi au efectuat o lovitură prin surprindere în Alsacia, creând pericolul încercuirii trupelor aliate în raionul Strasburgului. Plus la toate, la 1 ianuarie 1000 de avioane luftwaffe au atacat armatele şi aerodromurile aliaţilor, nimicind 260 de avioane[127]. Ba mai mult, situaţia s-a pomenit într-atât de serioasă, că comandantul armatei a 3-ia a SUA generalul George Patton, sub impresia pierderilor mari ale trupelor sale, a însemnat în jurnalul său: „Noi încă putem pierde acest război"[128]. Dar forţele şi mijloacele wehrmachtului erau prea insuficiente pentru a repeta „cel de-al doilea Dunkerque" şi în curând ofensiva s-a epuizat. În plus, în ajutorul aliaţilor săi a venit Armata Roşie, începând o ofensivă strivitoare între Vistula şi Oder. În legătură cu aceasta la 14 ianuarie 1945 D. Eisenhower informa Washingtonul că „vestea despre trecerea ruşilor la ofensivă a fost salutată în unităţi cu entuziasm"[129].

Apare întrebarea: din ce cauză URSS s-a grăbit să trecă la ofensivă? Un răspuns clar îl dă academicianul A. Orlov. În primul rând, „era nevoe de-a-i demonstra Occidentului că URSS este un aliat de nădejde... În al doilea rând, şi aceasta-i esenţial, trebuia de accelerat începutul unei ofensive grandioase de la Vistula la Oder pentru a veni la Conferinţa de la Ialta a conducătorilor celor trei puteri – SUA, URSS şi Marea Britanie… cu un succes strategic major. La Ialta Stalin intenţiona să-l transforme într-un succes politic nu mai mic. Şi acest lucru i-a reuşit delegaţiei sovietice"[130].

La 18 ianuarie 1945, făcând bilanţul acestei lupte renumite în cuvântarea sa din camera comunelor, W. Churchill a declarat: „Bătălia din Ardennes a devenit, incontestabil, cea mai mare bătălie americană din acest război, şi, în opinia mea, ea va rămâne în istorie ca o mare victorie americană… Generalul Omar Bradley comandantul trupelor americane, feldmareşalul Montgomery – al celor engleze. Aceste trupe au luptat excelent şi generalul Eisenhower dirija iscusit acţiunile ambilor comandanţi, acordându-le toate posibilităţile pentru a folosi toate forţele şi a-şi manifesta talentul militar"[131].

Operaţiunea Vistula-Oder[132]. Încă până la începutul ofensivei sovietice, prevăzându-i consecinţele, comandantul grupului de armate „Centru" generalul Reinhardt a menţionat că în fond „către momentul ultimei lovituri, din noi vor rămâne doar frânturi"[133]. Cu toate acestea, Germania dispunea de forţe impunătoare. Către începutul anului 1945 wehrmachtul număra 9420 mii de oameni[134], din care 5,4 mln se aflau în armata activă

---

[121] Vezi: История второй мировой войны. Т. 9. С. 271-274; Кульков Е.Н. Операция «Вахта на Рейне». М., 1986; Киселев В.Н. Висла – Арденны, 1944 – 1945. // ВИЖ, 1993, № 6.

[122] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 599.

[123] Советско-английские отношения. Т. 2. С. 254.

[124] Эрман Дж. Большая стратегия. Октябрь 1944 – август 1945. М., 1958. С. 53.

[125] Брэдли О. Записки солдата. С. 504.

[126] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 602.

[127] Кульков Е.Н. Кто Кого спасал в Арденнах? // ВИЖ, 1994, № 3. С. 35; Орлов А.С. Крушение «третьего рейха». // ННИ, 2005, № 2. С. 4.

[128] Кульков Е.Н. Кто Кого спасал в Арденнах? // ВИЖ, 1994, № 3. С. 34.

[129] Сиполс В.Я., Челышев И.А. Крымская конференция. С. 11.

[130] Орлов А.С. Крушение «третьего рейха». // ННИ, 2005, № 2. С. 5.

[131] Брэдли О. Записки солдата. С. 524-525.

[132] Vezi: История второй мировой войны. Т. 10. М., 1979. С. 52-87; Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 592-619; Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 254-262; История военного искусства. С. 300-315; Ştefănescu A.V. Reih-ul în cleştele Aliaţilor (iunie 1944 – mai 1945). // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 40.

[133] Кларк А. Падение Берлина. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 394.

[134] Istoricul ucrainean A. Marincenko scrie că prin FA ale Germaniei au trecut 21,1 mln de oameni. // Война на уничтожение. Нацистская политика геноцида на территории Восточной Европы. С. 130.

(aproximativ tot atâţia, cât şi în iunie 1944) şi 2,5 mln – în rezervă. Avea în dotare 110,1 mii tunuri şi aruncătoare de mine, 13,2 mii de tancuri şi tunuri de asalt, peste 7 mii de avioane de luptă. Pe frontul sovieto-german, lungimea căruia din iunie 1944 s-a redus din 4400 km până la 2200 km, împreună cu formaţiunile maghiare, Germania hitleristă avea 3,7 mln de oameni, 56,2 mii tunuri şi aruncătoare de mine, 8,1 mii de tancuri şi tunuri de asalt şi 4,1 mii de avioane.

Armata Roşie (fără rezerva comandamentului suprem – 501 mii de oameni, 6883 de tunuri şi aruncătoare de mine, 520 de tancuri şi artilerie autopropulsată, 464 de avioane de luptă şi fără trupele poloneze, bulgare, române, cehoslovace şi franceze – 347 mii de oameni, 3979 de tunuri şi aruncătoare de mine, 181 de tancuri şi artilerie autopropulsată, 427 de avioane de luptă), care acţiona contra nemţilor, număra 6,7 mln de oameni, 107 mii de tunuri şi aruncătoare de mine, 12,1 mii de tancuri şi artilerie autopropulsată, 14,7 mii de avioane de luptă. Trupele sovietice aveau o superioritate în oameni de 1,8 ori, în tunuri şi aruncătoare de mine – de 1,9 ori, de 1,5 ori – în tancuri, de 3,6 ori – în avioane.

Analiza grupării germano-fasciste de pe frontul sovieto-german ne arată că peste o pătrime din toate diviziile wehrmachtului se aflau în Norvegia de Nord sau erau blocate în Kurleandia. În timp ce forţele principale sovietice erau concentrate în direcţia Berlinului, comandamentul german avea aici doar 23% din toate diviziile şi brigăzile, din care circa o treime de tancuri şi motorizate. În acelaşi timp, până la o treime din diviziile germane, inclusiv rezervele, acţionau pe sectorul de sud al frontului şi aproape jumătate din diviziile de tancuri şi motorizate se aflau în Ungaria, mai la vest de Budapesta. O asemenea situaţie se explica nu doar prin importanţa politică şi economică pe care comandamentul hitlerist o acorda unui sau altui raion, ci şi prin greşelile în determinarea direcţiilor posibilelor lovituri principale ale trupelor sovietice, care erau aşteptate pe flancurile Frontului de Răsărit.

Pe Frontul de Vest trupele anglo-americane au ieşit la „linia Siegfried". Eisenhower avea la dispoziţie 51 de divizii americane, 13 engleze, 3 canadiene, una poloneză, 8 franceze, dintre care 21 de tancuri, şi 15 brigăzi. Contra lor luptau 74 de divizii ale wehrmachtului, dintre care 11 de tancuri, 4 motorizate, şi trei brigăzi. Pe Frontul de Vest şi cel Italian SUA, Marea Britanie şi Franţa aveau 5,7 mln de oameni, 50 mii tunuri şi aruncătoare de mine, 16,1 mii de tancuri şi artilerie autopropulsată, 16,7 mii de avioane de luptă. Trupele germane numărau 1,9 mln de oameni, 45 mii de tunuri şi aruncătoare de mine, 3,5 mii de tancuri şi tunuri de asalt, 2,7 mii de avioane. Aliaţii erau superiori inamicului în forţă vie de 3 ori, în tunuri şi aruncătoare de mine – de 1,1 ori, în tancuri – de 4,6 ori, în avioane de luptă – de 6,2 ori[135].

Astfel, aliaţii din cadrul coaliţiei antihitleriste către începutul anului 1945 aveau toate posibilităţile pentru desfăşurarea unor operaţiuni ofensive cu scopuri decisive.

La 12 ianuarie 1945 pe sectorul central al Frontului de Răsărit începe o ofensivă sovietică grandioasă şi deja la începutul lui februarie unităţile Frontului 1-i belarus au ieşit la Oder[136]. În fâşia ofensivei acestui front pe sectoarele spărturii, care alcătuiau doar 13% din lungimea lui, au fost concentrate 54% din diviziile de puşcaşi, 53% de tunuri şi aruncătoare de mine, peste 90% de tancuri şi artilerie autopropulsată, forţele principale ale aviaţiei. În urma unei asemenea concentrări de forţe şi mijloace s-a reuşit crearea unei densităţi operative foarte mari: până la 250 de tunuri şi aruncătoare de mine şi până la 100 de tancuri şi artilerie autopropulsată la un kilometru de spătrură de front, fapt care a permis spargerea rapidă a apărării inamicului şi înaintarea fulgerătoare în adâncul ei[137]. „Pentru această lovitură ruşii au concentrat o aşa cantitate de mijloace pentru ofensivă, că de-acum după primul atac violent au fost distruse nu doar diviziile care se apărau în prima linie, ci şi rezervele relativ mari de pe acest sector. Prin hăul creat au pătruns momentan untăţile ruseşti de tancuri, care au ieşit rapid la libertate operativă şi au început înaintarea fulgerătoare spre vest"[138].

În august – septembrie 1944 vârsta de recrutare a fost scăzută de la 17 ani şi cinci luni la 16 ani. La 25 septembrie Hitler a semnat o directivă despre crearea „folkssturm"-ului, în componenţa căruia era mobilizată toată populaţia bărbătească a ţării de la 16 până la 60 de ani. În total în „folkssturm" au fost mobilizaţi peste 4 mln de oameni. În unităţi militare au fost transformate şi detaşamentele de muncă. Din femei tinere s-a început crearea „corpului auxiliar de armată de femei". Către sfârşitul anului 1944 el număra 300 de mii de oameni. Obligaţiunea de-a munci s-a extins asupra bărbaţilor de la 16 ani şi a femeilor de la 17. Durata săptămânii de muncă alcătuia 60-92 de ore. În ianuarie 1945 hitleriştii au extras toate acumulările populaţiei din casele de economii. Drept urmare a acestor măsuri, producţia de armament în Germania fascistă a atins în cea de-a doua jumătate a anului 1944 cel mai înalt nivel. Dacă în iulie au fost produse 52 de mii de automate, apoi în decembrie – 110 mii; tancuri şi tunuri de asalt respectiv 781 şi 1259; faustpatroane 323 mii şi 1,3 mln; avioane de vânătoare 2036 şi 2352; rachete „V-1" – 1500 şi 2600; „V-2" – 265 şi 8618. La 19 martie 1945 führerul le-a trimis tuturor gauleiterilor şi comandanţilor grupurilor de armate ordinul de-a purta războiul fără a lua în seamă necesităţile populaţiei civile. El declarase într-un cerc îngust: „Nu-i nevoie să păstrăm construcţiile necesare populaţiei… Chiar invers, trebuie să le nimicim". // Vezi: «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 574-575; Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». С. 89-93; Шиманский А.Н. Берлинская операция. М., 1975. С. 7-8.

[135] История второй мировой войны. Т. 10. С. 35, 37, 38, 39, 40-41, 42.

[136] Loghin L. Al doilea război mondial. P. 471.

[137] Маршал Жуков: полководец и человек. Т. 1. М., 1988. С. 373.

[138] Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 256.

H. Manteuffel scria: „Ofensiva accelerată a Armatei Roşii a redus la zero consecinţele pauzei obţinute în urma ofensivei din Ardennes şi a făcut inevitabil sfârşitul rapid al războiului”[139]. Istoricul englez Antony Beevor elucidează în legătură cu aceasta următorul episod: „Apărarea germană s-a prăbuşit. Majoritatea soldaţilor, murdăriţi de glod şi tremurând de frică, au fost capturaţi. Un ofiţer-tanchist german, care urmărea acest tablou de la distanţă, a descris bombardamentul artileriei sovietice ca «un uragan de foc», adăugând că i s-a făcut impresia de parcă «cerul a căzut pe pământ»”[140]. În 23 de zile de ofensivă trupele sovietice au înaintat cu 500 км şi s-au pomenit în apropierea Berlinului. Hitleriştilor le-a fost pricinuit un prejudiciu ireparabil: 35 de divizii ale inamicului au fost nimicite, iar 25 au pierdut de la 50 la 70% din efectivul lor. Comandamentul fascist a fost nevoit să transfere în direcţia Berlinului peste 30 de divizii[141].

Însă legea extinderii exagerate a comunicaţiilor a început, în fine, să lucreze în favoarea inamicului, micşorând presiunea ruşilor pe Oder şi mărind rezistenţa nemţilor[142]. Cum s-a mai menţionat, comandamentul german a sustras spre Berlin forţe considerabile. „În plus, cu ieşirea trupelor sovietice spre Oder, s-a schimbat şi situaţia în aer. Aviaţia germană (3300 de avioane), concentrată în jurul Berlinului, brusc s-a activizat, mai ales contra unităţilor sovietice aflate pe capurile de pod de peste Oder. Bazându-se pe aerodromurile din jurul Berlinului, ea putea acţiona în orice condiţii meteorologice, pe când armata noastră a 16-a a fost blocată pe aerodromurile de câmp, răsmuiate de obuze şi ploi. În plus, aceste aerodromuri se aflau la o distanţă de 120-140 de km de la linia frontului”[143].

Unul dintre rezultatele principale ale ofensivei sovietice a fost intrarea unităţilor Armatei Roşii pe un sector vast al frontului pe teritoriul Germaniei Răsăritene, care cel mai puţin în toţi anii războiului a resimţit ororile lui. Iată ce scrie în legătură cu aceasta Alan Clark: „Acum războiul ca un uragan de foc a trecut prin această localitate tihnită. Desigur, pentru populaţia civilă a acestor raioane sosirea trupelor sovietice era un eveniment dramatic şi îngrozitor. Cu toate acestea, urmările invaziei armatelor sovietice în Germania în niciun caz nu pot fi comparate cu comportamentul hitleriştilor în Polonia în 1939 sau în Belarusia şi Ţările Baltice în 1941. Atrocităţile unităţilor SS... erau o manifestare a politicii planificate de teroare...

Excesele unor soldaţi sovietici aveau un caracter întâmplător şi nu intenţionat. Astfel de abateri, care însemnau încălcarea disciplinei militare, periodic erau pedepsite sever de poliţia militară sovietică. Nu trebuie de uitat ce au avut de suferit soldaţii sovietici în anii lipsurilor şi pericolului fizic că ei s-au învăţat să urască duşmanul şi mulţi dintre ei aveau motive personale pentru răzbunare contra nemţilor”[144].

„Criza, cauzată de pericolul din partea ruşilor, i-a impus pe nemţi să ia o decizie fatală de-a jertfi apărarea Rinului în favoarea apărării Oderului, cu scopul de a-i opri pe ruşi… În aşa mod, trupelor anglo-americane în ofensivă le-a fost facilitată nu doar ieşirea spre Rin, ci şi forţarea lui”[145]. Acest gând a fost expus şi de Montgomery: „De facto succesele colosale ale aliaţilor noştri ruşi au făcut reală victoria şi pentru noi”[146]. Eisenhower scria despre ofensiva trupelor aliate în adâncul Germaniei: „Nu exista niciun fel de front comun, sau vreun hotar de rezistenţă, sau careva acţiuni coordonate în scopul împiedicării înaintării trupelor noastre. Cu toate acestea, în unele locuri grupurile inamicului se apărau îndârjit, şi pe parcursul zilei periodic deveneam martorii unor confruntari sporadice... În primele trei săptămâni ale lui aprilie aliaţii au capturat peste un million de prizonieri”[147].

După război mareşalul V.I. Ciuikov (în 1945 era comandantul armatei a 8-a de gardă în componenţa Frontului 1-i Belarus) a declarat despre posibilitatea luării Berlinului în februarie 1945, adică cu două luni mai înainte decât acest lucru s-a întâmplat[148]. Cu toate acestea, analiza la rece a situaţiei de pe front în acel moment ne duce la concluzia despre caracterul nerealist al acestei teze[149], deoarece pe flancurile de sud şi de nord ale

---

[139] Роковые решения. С. 303.
[140] Бивор Э. Падение Берлина. 1945. М., 2004 (militera.lib.ru/research/beevor2/02.html).
[141] Орлов А.С. Крушение «третьего рейха». // ННИ, 2005, № 2, С., 5.
[142] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 623.
[143] Орлов А.С. Крушение «третьего рейха». // ННИ, 2005, № 2. С. 7.
[144] Кларк А. Падение Берлина. // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 399-400.
[145] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 624.
[146] Дзелепи Э. Секрет Черчилля. С. 109.
[147] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 462, 472.
[148] Октябрь, 1964, № 4. С. 129; ННИ, 1965, № 2. С. 6-8.

O asemenea poziţie a lui V.I. Ciuikov este ca minimum de neînţeles, deoarece în momentul ieşirii trupelor sovietice la Oder, şi anume la 8 februarie 1945, personal Vasilii Ivanovici îi raporta lui Gh. K. Jukov: „Asigurarea armatei cu muniţii constituie în medie 0,3-0,5 din completul de luptă. Cheltuielile zilnice de muniţii sunt mari... Transportul auto al armatei nu este capabil să asigure aprovizionarea din raionul r. Vistula... Brigada a 43-ea de artilerie nu se poate mişca. Tractoarele s-au deteriorat. Reparaţia este imposibilă, piesele de rezervă lipsesc”. // Орлов А.С. Крушение «третьего рейха». // ННИ, 2005, № 2. С. 7.

Dacă în februarie 1945 situaţia armatei lui era într-atât de dificilă, cum putea generalul Ciuikov înainta spre Berlin? Probabil, după 20 de ani el a confundat unele lucruri.
[149] Горьков Ю.А. Мог ли пасть Берлин в феврале 1945 года. // ВИЖ, 1990, № 5.

trupelor sovietice aflate în ofensivă s-au acumulat forţe germane serioase. Ele se pregăteau să aplice o lovitură de şoc în spatele armatelor Frontului 1-i Belarus, şi aceasta se putea termina cu înfrângerea Armatei Roşii. De aceea în ajunul luării Berlinului comandamentul sovietic a realizat două operaţiuni (în Pomerania şi Ungaria) cu scopul zdrobirii grupărilor de pe flancuri ale inamicului[150]. Doar după aceasta a fost posibilă desfăşurarea nemijlocită a operaţiunii de la Berlin.

Tabelul 14. *Raportul de forţe în operaţiunea de la Berlin*[151].

Forţele şi mijloacele	Trupele sovietice	Trupele germane	Raportul
Efectivul (mii de oameni)	2500	1000	2,2:1
Tunuri şi aruncătoare de mine	41600	10400	4,0:1
Tancuri, artilerie autopropulsată şi de asalt	6250	1500	4,1:1
Avioane de luptă	7500	3300	2,3:1

Capitularea Germaniei fasciste[152]**.** Ultima operaţiune ofensivă de proporţii în Europa a fost cea de cucerire a Berlinului[153]. Scopul ei era de-a sfârşi războiul şi a impune Germania să capituleze. „Hitler tot mai mult dezgolea Frontul de Vest şi trimitea noi şi noi rezerve pentru a menţine apărarea pe Oder... Cea mai mare parte a tehnicii militare, care venea de la uzinile militare şi din atelierele de reparaţie, era îndreptată spre Est"[154]. În scopul de-a le insufla încredere supuşilor săi, la 14 aprilie führerul a ieşit cu o chemare: „Noi am prevăzut această lovitură şi i-am opus un front puternic. Inamicul va fi întâlnit de forţa colosală a artileriei. Pierderile noastre în infanterie se completează de nenumărate unităţi noi, formaţiuni consolidate şi unităţi de folkssturm, care întăresc frontul. Berlinul va rămâne german"[155].

La 16 aprilie trupele sovietice, sub comanda lui Gh. K. Jukov[156], au trecut la ofensuvă[157]. Fostul ofiţer al OKH G. Boldt îşi amintea: „Ruşii au deschis un foc nimicitor din mii de tunuri..., un aşa foc că nu-l poţi reda în cuvinte. Când a început acest foc de artilerie de-o forţă neverosimilă, parcă a fost ridicată cortina din ajunul ultimei acţiuni a ultimei mari bătălii din lumea asta. Amplasate la kilometri în lăţime şi-n adâncime, stăteau bateriile sovietice tun lângă tun. Acesta a fost un uragan de foc, care a durat ore în şir. Apoi regimentele, diviziile şi armatele ruseşti au pornit în atac"[158].

Mareşalul Jukov de asemenea îşi aminteşte acest tablou uluitor: „Salvele multor mii de tunuri, aruncătoare de mine şi a «katiuşelor» noastre legendare au luminat tot spaţiul, iar apoi, provocat de exploziile obuzelor, minelor şi bombelor, a răsunat un bubuit de-o forţă cutremurătoare… Trupele hitleriste au fost literalmente înecate într-o mare uriaşă de foc şi metal. Un zid impenetrabil de praf şi fum atârna în aer că pe alocuri nici razele puternice ale Searchlight-urilor antiaeriene nu puteau străbate prin el"[159]. Deja la 20 aprilie trupele sovietice au încheiat brâul încercuirii Berlinului. A doua zi au început luptele în oraş.

„Lângă podul Mokern portdrapelul sergentul Nicolai Masalov a auzit un strigăt de copil care se auzea de pe celălalt mal. Masalov a transmis drapelul colegilor şi şi-a cerut de la comandantul său permisiunea să salveze copilul. El a rugat să fie acoperit cu o rafală de mitralieră şi printr-o escapadă de neînchipuit a fost în locul unde copilul îşi chema mama de pe balconul vecin. Compania şi-a întretăiat respiraţia. Dar din fericire anume

---

În legătură cu aceasta istoricul englez Antony Beevor scrie: „Ciuikov afirma că înaintarea rapidă spre Berlin la începutul lui februarie ar fi surprins inamicul şi oraşul putea fi cucerit. Jukov însă ştia că trupele lui erau foarte obosite şi şi-au epuizat rezervele. În cazul unei contralovituri germane dinspre nord frontul putea nimeri într-o situaţie foarte dificilă". // Бивор Э. Падение Берлина. // http://militera.lib.ru/research/beevor2/06.html.

[150] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 608-616; История второй мировой войны. Т. 10. С. 139-186.

[151] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 623, 633-634; История второй мировой войны. Т. 10. С. 315; Орлов А.С. Крушение «третьего рейха». // ННИ, 2005, № 2. С. 12

[152] Ciobanu N. Bătălia Berlinului. // Dosarele istoriei. 2000, Nr. 7; Ciobanu N. Capitulare totală şi necondiţionată. // Dosarele istoriei. 2000, Nr. 7; Ştefănescu A.V. Reih-ul în cleştele Aliaţilor (iunie 1944 – mai 1945). // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 43-45; Landemer H. Waffen-ss. Dezastrul pe Frontul de Est. // Magazin Istoric. 2007, Nr. 12.

[153] Vezi: История второй мировой войны. Т. 10. С. 314-347; Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 620-656; Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 263-270; Ларионов В.В. Последние километры к Победе. // США: ЭПИ. 1995, № 4; Уткин А.И. Цена Победы. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2005, № 4; История военного искусства. С. 315-331; Ржешевский О.А. Последний штурм: Жуков или Конев. Документальный очерк. // http://www.tellur.ru/~historia/archive/05-01/sturm.htm.

[154] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 629.

[155] Ларионов В.В. Последние километры к Победе. // США: ЭПИ. 1995, № 4. С. 47.

[156] G. Boffa scrie: „Conducerea operaţiunii de cucerire a Berlinului constituia recunoaşterea oficială a faptului că el este primul printre eminenţii comandanţi de oşti sovietici". // Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 234.

[157] Loghin L. Al doilea război mondial. P. 509.

În operaţiunea de la Berlin au luat parte şi două armate ale Wojsko Polskie (Armata poloneză).

[158] Citat după: Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 734-735.

[159] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. С. 639.

în acel moment a început canonada – de parcă artileriştii auziseră chemarea lui Masalov, care peste trei minute a apărut cu un copil în braţe. El a transmis fetiţa în infirmerie, iar singur a luat din nou drapelul în mână. Astfel, în Treptower Park se află nu un chip fals, o legendă inventată, ci o simplă ilustraţie a unui episod al acelui mare război"[160].

Cu toate acestea, chiar şi cu apropierea sfârşitului, pe Hitler nu-l părăseau iluziile. El a început să viseze la o minune, care-l va salva în ultimul moment, cum s-a întâmplat acest lucru cu idolul său Fridrih cel Mare în rezultatul decesului împărătesei ruse Elizaveta. La miezul nopţii la 12 aprilie führerul a primit vestea despre moartea subită a preşedintelui F.D. Roosevelt şi, părea că asta-i „minunea" atât de mult aşteptată şi care va provoca destrămarea coaliţiei anglo-americano-sovietice[161]. În legătură cu aceasta, generalul Guderian, şeful marelui stat major, scria despre Hitler din ultima etapă a războiului: „Era convins că numai el ştie ce trebuie de făcut. S-a izolat în buncărul său... şi cerea ca fiecare cuvânt al lui să fie înscris. El din ce în ce mai mult se afunda în lumea teoriilor, care nu aveau temelie în viaţa reală"[162].

Iată ce fel de „scenarii" prevestea acest maniac la sfârşitul războiului: „În întreaga istorie universală n-a existat o coaliţie cu astfel de elemente eterogene, cu asemenea scopuri diametral opuse... Aceste trei state deja se ceartă între ele, iar o victorie mare pe Frontul de Vest va nărui zgomotos alianţa lor artificială... Când aliaţii occidentali vor înţelege că planurile lor de cucerire a Germaniei sunt irealizabile, ei vor accepta propunerea păcii separate şi se vor dezice de cerinţa lor neghioabă despre «capitularea necondiţionată». Atunci eu voi încheia cu ei înţelegerea despre armistiţiu... Rusia, deja slăbită de pierderi de asemenea va fi bucuroasă să încheie pacea separată"[163]. „Vine momentul, profeţea führerul în faţa subalternilor săi, când contradicţiile dintre aliaţi vor deveni într-atât de mari că atunci, contrar tuturor aşteptărilor, coaliţia se va prăbuşi. Trebuie doar să aşteptăm cu răbdare acest moment"[164].

Ba mai mult, hitleriştii trăiau cu ideea că vor reuşi să înfrângă Armata Sovietică lângă Berlin. În timpul Procesului de la Nürnberg Keitel a arătat că în discuţie cu el Hitler susţinea absolut serios că nu face de grăbit cu capitularea şi negocierile cu inamicul din Vest trebuie iniţiate «după o careva victorie», de exemplu la Berlin[165]. Subaprecierea Forţelor armate sovietice de către căpeteniile naziste avea un caracter absolut patologic. „Eu ştiu absolut exact, spunea Hitler la o şedinţă din 6 aprilie 1945, Sovietele se află în pragul morţii… Ei doresc să cucerească Berlinul înaintea epuizării lor totale. Acum este vorba cine va reuşi în această luptă să-şi păstreze ultimele puteri cu câteva minute mai târziu". Pe el îl dubla Goebbels: „La Berlin vom putea obţine o victorie de proporţii globale"[166].

Guvernatorul militar al Berlinului generalul Helmuth Weidling, în ultimele zile ale „celui de-al treilea imperiu", astfel a apreciat aceste aiureli în jurnalul său: „Era oare führerul un visător sau totuşi nebun? Ori era într-atât de distrus moral şi fizic că se putea menţine doar cu ajutorul morfinei şi cu tot felul de otrăvuri şi într-o aşa stare ajungea la ideile sale scrântite? Oricărei persoane rezonabile îi era demult clar că continuarea luptei este o chestiune fără sens şi speranţă"[167].

Cel mai bun răspuns referitor la „raţionamentele" lui Hitler ar fi comentariul publicistului englez P. Elstob, veteran de război: „Unul din locurile slabe ale lui Hitler era neînţelegerea completă a naturii şi psihologiei englezilor şi americanilor. El nu-şi închipuia (dar nici n-ar fi crezut în aceasta), ce fel de sentimente amicale faţă de armata rusă şi de poporul rus nutreau pe atunci oamenii în Anglia şi Statele Unite... Desigur, între aliaţi erau deosebiri, însă ei erau unanimi în convingera necesităţii absolute în transferarea războiului în inima Germaniei şi în nimicirea completă a forţelor ei armate şi a capacitaţii de-a începe un nou război"[168].

Aceeaşi idee o confirmă şi comandantul-şef al trupelor aliate pe Frontul de Vest generalul D. Eisenhower: „Prima propunere directă despre capitulare, ajunsă la cartierul comandamentului suprem al forţelor expediţionale, a venit de la Himmler, care făcuse legătură cu contele suedez Bernadotte, tinzând să stabilească contacte cu primul ministru Churchill. La 26 aprilie eu am primit o scrisoare lungă de la prim-ministru, în care el îmi expunea propunerea lui Himmler despre capitularea nemţilor pe Frontul de Vest[169]. Eu interpretam această

[160] militera.lib.ru/h/utkin3/index.html; Уткин А.И. Цена Победы. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2005, № 4. С. 23.
[161] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 541; Дзелепи Э. Секрет Черчилля. С. 75.
[162] Vezi: Элстоб П. Последнее наступление Гитлера. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 363; Сиполс В.Я., Челышев И.А. Крымская конференция. С. 9.
[163] Vezi: Элстоб П. Последнее наступление Гитлера. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 363-364; Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». С. 105, 184; Высоцкий В.Н. Мероприятие «Терминал». М., 1975. С. 60; Кульков Е.Н. Операция «Вахта на Рейне». С. 52.
[164] Vezi: Высоцкий В.Н. Мероприятие «Терминал». С. 52; Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». С. 67; Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 536.
[165] Новое время, 1965, № 12. С. 17-18.
[166] Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». С. 194.
[167] «Совершенно секретно! Только для командования!», 618.
[168] Элстоб П. Последнее наступление Гитлера. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 364.
[169] Despre tentativele lui Himmler de-a capitula în Vest scrie în memoriile sale şi Walter Schellenberg. // Шелленберг В. Мемуары. // ННИ, 1991, № 5. С. 191-196.

propunere în calitate de ultimă încercare disperată de-a scinda unitatea aliaţilor şi l-am informat despre aceasta pe Churchill, insistând categoric asupra faptului ca orice propuneri să fie respinse şi să nu fie sprijinite, dacă nu conţin capitularea tuturor trupelor germane pe toate fronturile. Eu consideram că acceptarea oricărei propuneri ca aliaţii să primească de la guvernul german capitularea doar pe Frontul lor de Vest, ar cauza imediat o discordie totală cu ruşii şi ar crea o situaţie, când ruşii ne-ar fi putut acuza, şi nu fără temei, de trădare. Acelaşi lucru, dacă ei doresc să capituleze cu toate forţele pe un careva sector al frontului. Comandantul german poate proceda astfel, iar comandantul trupelor aliate poate primi capitularea lor; dar pentru guvernul Germaniei este doar o singură cale – capitularea necondiţionată în faţa tuturor aliaţilor. Acest punct de vedere a coincis cu opinia primului ministru, şi ei, împreună cu preşedintele, i-au expediat imediat generalisimusului Stalin informaţia completă, anexând declaraţia lor despre respingerea propunerii primite"[170].

Despre caracterul neadecvat al führerului nazist în ultimele luni ale războiului sunt multe mărturisiri. Astfel, de exemplu, Walter Warlimont, care se afla alături de conducătorul „celui de-al treilea reich" în momentul atentatului la viaţa acestuia, scrie următoarele despre starea sănătăţii lui: „Este absolut clar că Hitler era deja un om bolnav. Traumele, căpătate la 20 iulie, erau în realitate neînsemnate, însă şocul primit a scos, pare-se, în evitenţă toate defectele lui atât fizice, cât şi psihice. El intra în biroul său cartografic grebănoşindu-se, cu un mers bătrânesc. Cu ochi vitraţi, el simula ceva de tipul salutului doar cu cei care erau mai aproape de el. De el apropiau un scaun, şi el se aşeza cu greu, îndoindu-se aproape în două, trăgând capul între umeri. Când arăta ceva la hartă, mâna-i tremura. Pentru orice fleac cerea să fie găsit «vinovatul»"[171].

Unul dintre ofiţerii cartierului major al wehrmachtului, care avea în ultimele săptămâni acces zilnic la conducător, scria în însemnările sale: „În trecut l-am văzut pe Hitler în treacăt doar de două ori: în 1937 la serbarea solemnă lângă monumentul soldaţilor căzuţi şi în 1939 în timpul paradei… Acel Hitler nu avea nimic în comun cu omul, în faţa căruia am fost prezentat la 25 martie 1945 şi care mi-a întins o mână slabă şi tremurândă.

Am văzut doar această epavă... Acesta era un om care ştia că a pierdut jocul şi ştie că nu mai are puteri să ascundă acest lucru. În plan fizic Hitler prezenta un tablou oribil: el se mişca cu greu şi stângaci, aruncând înainte partea de sus a corpului, târându-şi picioarele... Cu greu putea să-şi păstreze echilibrul. Dacă îl opreau în calea aceasta scurtă de 20-30 de metri, el trebuia să se aşeze pe una din băncile instalate aici special de-a lungul pereţilor şi să se ţină cu ambele mâini de interlocutorul său.

Mâna stângă nu-l asculta, iar dreapta tremura permanent... Ochii lui Hitler erau injectaţi... Din colţurile buzelor adesea se scurgea salivă – un tablou jalnic şi respingător...". Îi era caracteristică „lipsa flexibilităţii gândirii şi perseverenţa cu care el insista asupra realizării scopului politic şi strategic odată stabilit. El nu se abătea nici c-un pas de la calea pe care şi-a marcat-o, chiar şi atunci, când toate premisele pentru atingerea scopului încetau să mai existe. El mergea pe calea dată, de parcă purta ochelari de cal... În fiecare sfat binevoitor, în fiecare obiecţie i se năzărea tentativa de a-l dezorienta. El nu avea încredere în nimeni, în afară de sine. Nu credea în nimic, decât în sine şi în propria-i minciună"[172].

Când acest monstru totuşi înţelegea că războiul va fi pierdut, el nu se gena să-şi exprime deschis ura faţă de nemţi, care s-au dovedit „nedemni de geniul său"[173]: „Dacă poporul german s-a dovedit atât de laş şi slab, el nu merită altceva decât moarte infamă", a prorocit Hitler în primăvara anului 1945. „Când războiul e pierdut, poporul moare. Acest destin nu poate fi evitat. Nu-i nicio necesitate pentru a ne îngriji de păstrarea condiţiilor elementare de viaţă ale poporului. Invers, aceste condiţii trebuie nimicite"[174]. „Cu cât mai bine cunosc oamenii, a rostit acest mizantrop, cu atât mai mult iubesc câinii... Poporul german nu înţelege scopul meu! El este prea nesemnificativ pentru a conştientiza şi a realiza scopurile mele"[175].

Încă pe la mijlocul anului 1944, adresându-se către Walter Schellenberg, führerul a povăţuit: „Să ţineţi minte una, Schellenberg, în acest război compromisuri nu pot fi, există doar victorie sau moarte. În cazul în care poporul german se va plia, el va dispărea. Da, atunci el va trebui să moară, el va trebui să zdohnească, doar cei mai destoinici fii ai poporului au căzut în luptă, iar cei rămaşi trebuie să cedeze locul altora, biologic mai puternici. Dacă poporul german nu va rezista, sfârşitul Germaniei va fi îngrozitor. Însă altceva el nici nu merită"[176].

Din fericire aiurelile hitleriste nu s-au realizat, dar nici nu puteau fi realizate, şi la 30 aprilie führerul s-a sinucis[177], iar încă la 25 aprilie trupele americane şi cele sovietice s-au întâlnit pe Elba, în împrejmuirile or.

---

[170] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 482.
[171] Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 499.
[172] «Совершенно секретно! Только для командования!». С. 597-599.
[173] Мержанов М. Так это было. Последние дни фашистского Берлина. С. 48.

Colonelul de Maizière care l-a văzut pe Hitler în seara zilei de 22 aprilie, iar mai înainte a asistat la un şir de consfătuiri operative în reichskancelarie, era convins că „deranjamentul mental al lui Hitler se baza pe identificarea hipertrofiată proprie cu naţiunea sa". // Бивор Э. Падение Берлина. 1945. М., 2004. // http://militera.lib.ru/research/beevor2/18.html.
[174] Ibid. С. 601; Безыменский Л.А. Германские генералы – с Гитлером и без него. С. 355.
[175] Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». С. 143, 205.
[176] Шеллемберг В. Мемуары. // ННИ, 1991, № 5. С. 177.
[177] Мальков В.Л. Берлин, «бункер фюрера», апрель-май 1945 года. Показания медсестры Эрны Флегель. // ННИ. 2010, № 3. С. 80.

Torgau[178], Germania fiind scindată în două părţi. La 2 mai a capitulat garnizoana Berlinului. „Aproape de ora 5 la 2 mai 1945 au început să se formeze coloanele de soldaţi germani. Ei ieşeau din subsolurile reichstagului, din ascunzişuri şi din case şi se aranjau în tăcere totală. Începea o zi ploioasă, cu ceaţă şi un frig pătrunzător. Generalul Weidling şi cartierul lui s-au predat exact la orele 6 dimineaţa. S-au predat 134 de mii de soldaţi germani. Unele clădiri ardeau, o mişcare febrilă a fost observată doar în suburbiile de vest ale Berlinului, unde se crease un torent de refugiaţi care fugeau spre apus. Pe Unter den Linden[г], unde la 22 iunie 1941 esesiştii au încercuit ambasada sovietică, circulau tancurile sovietice. Deasupra reichskancelariei flutura drapelul sovietic. În curte soldaţii au descoperit buncărul lui Hitler. Colonelul SMERŞ (СМЕРШ) Klimenko a identificat cadavrul lui Hitler la dentist...

În această ultimă, cu adevărat colosală, bătălie Armata Roşie a distrus 70 de divizii germane de infanterie, 12 de tancuri şi 11 motorizate. Au fost făcuţi prizonieri 480 de mii de soldaţi şi ofiţeri germani. Au fost acaparate 1500 de tancuri şi artilerie de asalt, 10 mii de tunuri, un număr colosal de avioane. În trei săptămâni cât a durat ofensiva cele trei fronturi centrale au pierdut 304887 de oameni morţi, răniţi şi pierduţi fără urmă; 2156 de tancuri şi artilerie autopropulsată, 1220 de tunuri, 527 de avioane”[179].

Actul de capitulare necondiţionată a Germaniei naziste a fost semnat la 8 mai, ora 22.43 – ora locală sau ora 00.43 (9 mai) – ora Moscovei, la Potsdam. Războiul în Europa a luat sfârşit.

Puteau oare aliaţii occidentali să ia Berlinul? Există o versiune, precum că trupele aliate aveau posibilitatea să ia Berlinul înaintea Armatei Roşii. La 22 aprilie 1945 în ziarul „The Washington post” a apărut un articol, semnat de Drew Pearson, în care se afirma că „unităţile americane de avangardă vineri pe 13 aprilie... au intrat în Potsdam. Cu toate acestea, „a doua zi ele s-au retras din suburbia Berlinului cu 50 de mile spre sud, în direcţia râului Elba. Ordinul de retragere a fost dat, în primul rând, deoarece exista un acord cu ruşii, prin care ei trebuiau să ocupe Berlinul”[180].

Această versiune – despre posibilitatea luării Berlinului de către trupele aliaţilor occidentali – în Anglia era susţinută de W. Churchill[181], iar în America de către generalul MacArthur[182]. Premierul britanic menţiona că „sarcina principală şi adevărată a armatelor anglo-americane este Berlinul”[183]. El „îl convingea pe Eisenhower să se arunce asupra Berlinului şi să-l ocupe înaintea ruşilor”[184]. „Generalul Eisenhower greşeşte, îi scria el la 31 martie 1945 generalului H. Ismay, considerând că Berlinul într-o mare măsură şi-a pierdut importanţa sa militară şi politică… Gândul că nu-i nevoie să-i atribuim careva importanţă Berlinului şi că trebuie să le oferim ruşilor posibilitatea să-l ocupe la un stadiu mai târziu îmi pare incorect”[185].

Cum scria ulterior însuşi D. Eisenhower, Churchill cerea ca el să folosească toate forţele şi mijloacele care-i erau la dispoziţie, pentru a intra în Berlin înaintea ruşilor şi a fost foarte nemulţumit şi dezamăgit de faptul că acest lucru nu s-a întâmplat. El spera în viitor să scoată din aceasta foloase serioase[186]. În scrisoarea din 31 martie 1945, adresată comandantului-şef al trupelor de pe Frontul de Vest, liderul britanic scria că „dacă o să le lăsăm intenţionat Berlinul, cu toate că el va fi în raza accesibilităţii noastre, atunci… aceasta le poate întări convingerea, care este evidentă, precum că ei singuri au făcut totul… De aceea eu într-o măsură mult mai mare prefer să urmăm planul, în baza căruia noi am forţat Rinul, şi anume, pentru ca armata a 9-a americană împreună cu grupul al 21-lea de armate să înainteze spre Elba şi mai departe spre Berlin”[187]. Acelaşi gând a fost continuat la 2 aprilie în scrisoarea către acelaşi adresat: „Cu toate acestea, eu îi acord ofensivei spre Berlin o importanţă şi mai mare… Consider extrem de important să ne întâlnim cu ruşii cât se poate mai la Est”[188].

---

[178] Конев И.С. Сорок пятый. М., 1969. С. 192; Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 466; Ларионов В.В. Последние километры к Победе. // США: ЭПИ. 1995, № 4. С. 54.

[г] Nota redactorului ştiinţific: Unter den Linden („sub tei”) – unul din cele mai principale şi, probabil, cel mai cunoscut bulevard al Berlinului, care şi-a primit denumirea datorită teilor ce îl înfrumuseţează. Starada duce de la Piaţa Parisului până la Podul Castelului (germ. Schlossbrücke) peste r. Spree. Partea de vest a străzii, care duce de la Porţile Brandenburg şi trece prin parcul Tiergarten, se numeşte în present Strada 17 iunie (germ. Straße des 17 Juni) – în memoria răscoalei populare din 17 iunie 1953. Istoria bogată a Prusiei se reflectă în clădirile care includ: Porţile Brandenburg, Humboldt-Universität zu Berlin, Kronprinzenpalais, Prinzessinnenpalais, Ambasada Federaţiei Ruse (fosta ambasadă sovietică), Staatsoper Berlin, Hotel Adlon, Berliner Dom, Zeughaus (Arsenalul).

[179] militera.lib.ru/h/utkin3/index.html; Уткин А.И. Цена Победы. // США. Канада: экономика, политика, культура. 2005, № 4. С. 27.

[180] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 608.

[181] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 574, 578, 579, 580, 598, 602.

[182] Vezi: Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 67.

[183] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 574.

[184] militera.lib.ru/h/taylor/index.html.

[185] Ibid. С. 578.

[186] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 452-453.

[187] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 579.

[188] Ibid. С. 580.

Iată comentariul istoricului englez A. Beevor: „Churchill, Brooke şi feldmareşalul Montgomery… doreau să-şi îndrepte lovitura în direcţia Berlinului. Dorinţa dată avea, întâi de toate, o tentă politică. Acapararea Berlinului până

Nemultumirea lui Churchill a trezit şi scrisoarea lui Eisenhower, adresată comandantului-şef al forţelor armate sovietice, cu scopul coordonării acţiunilor trupelor anglo-americane şi celor sovietice, care înaintau reciproc în întâmpinare. În legătură cu aceasta, Eisenhower îi scria lui George Marshall: „Mesajul pe care l-am expediat lui Stalin, era un pas pur militar în corespundere cu împuternicirile mele şi indicaţiile Statului major unit anglo-american[r], pe care le-am primit anterior. La drept vorbind, nici prin cap nu mi-a trecut să mă consult în prealabil cu Statul major unit anglo-american, deoarece consideram că sunt responsabil pentru eficienţa operaţiunilor militare pe acest teatru de război şi era natural să coordonez cu conducătorul trupelor ruse direcţia şi timpul următoarei lor mari ofensive şi să-i expun în linii generale intenţiile mele”[189].

Astfel, Churchill era, în primul rând, preocupat de problemele prestigiului politic, neadmiterea luării Berlinului de către Armata Roşie, şi ordinii postbelice din Europa. În scrisoarea către Roosevelt din 1 aprilie 1945, subliniind importanţa strategică a capitalei reichului şi însemnătatea ocupării ei, el adăugă: „Există, în plus, un alt aspect, pe care nu-l putem ignora. Armatele ruse, fără îndoială, vor ocupa întreaga Austrie şi vor intra în Viena. Dacă ei de asemenea vor cuceri şi Berlinul, nu li se va crea impresia că aportul lor în victoria noastră comună este hotărâtor, şi, drept urmare, nu li se va crea dispoziţia care va crea în viitor probleme colosale”[190].

Combătându-l pe sir Winston, generalul Eisenhower scria în memoriile sale: „Un scop natural de după Ruhr este Berlinul – simbolul forţei germane rămase. Cucerirea lui era importantă atât psihologic, cât şi politic. Însă, în opinia mea, el nu este un scop nici logic, nici prea dorit pentru trupele aliaţilor occidentali.

Când în ultima săptămână a lunii martie noi stăteam pe malul Rinului, până la Berlin rămâneau trei sute de mile. Trupele ruse s-au întărit temeinic pe Oder... Doar la treizeci de mile până la Berlin… Dacă noi am fi hotărât să aruncăm o grupare satisfăcătoare pentru a forţa Elba doar cu un singur scop de-a cuceri Berlinul, ar fi apărut următoarele complicaţii. Prima: după toate probabilităţile, ruşii ar fi încercuit Berlinul cu mult mai înainte decât noi ne apropiam de el. A doua: aprovizionarea unei grupări numeroase la o aşa distanţă de la bazele noastre de aprovizionare, situate la vest de Rin, ar fi cauzat excluderea trupelor din acţiunile armate de pe toate celelalte sectoare ale frontului nostru. Realizarea unei asemenea decizii eu o consideram mai mult decât iraţională: aceasta era o decizie pur şi simplu prostească”[191]. Iar lui Marshall Eisenhower îi scria „că Berlinul ca atare nu are nicio importanţă. Utilitatea lui pentru nemţi într-o mare măsură era subminată”[192].

Cu toate acestea, conducerea sovietică avea îndoieli referitor la planurile aliaţilor săi occidentali, de aceea Stalin încerca să-i inducă în eroare referitor la intenţiile reale ale comandamentului suprem sovietic faţă de Berlin. La 1 aprilie el i-a trimis lui Eisenhower o telegramă, în care se spunea: „Berlinul şi-a pierdut importanţa sa strategică de odinioară. De aceea comandamentul suprem sovietic intenţionează să îndrepte spre Berlin forţe secundare… Lovitura de şoc a trupelor sovietice va fi aplicată în a doua jumătate a lunii mai”[193]. „În fine, scrie A. Beevor, ruşii l-au indus în eroare pe Eisenhower, ascunzându-şi intenţia de a lua Berlinul primii”[194]. Care erau intenţiile reale ale comandamentului sovietic noi de-acum ştim.

În scrisoarea către Truman din 30 aprilie Churchill expunea iarăşi, în esenţă, acelaşi gând, dar de astă dată referitor la capitala cehă: „Nu-i nicio îndoială că eliberarea Pragăi şi a unei părţi considerabile a Cehoslovaciei de Vest de către trupele Dumneavoastră poate schimba radical situaţia postbelică a Cehoslovaciei şi poate chiar influenţa asupra ţărilor vecine. Pe de altă parte, dacă aliaţii occidentali nu vor juca un rol important în eliberarea Cehoslovaciei, această ţară va avea soarta Iugoslaviei”[195]. „Churchill începu să-şi piardă încrederea în liderul sovietic, scrie Antony Beevor, – care anterior se baza pe refuzul lui Stalin de a interveni în afacerile greceşti. El începu să bănuiască că şi el însuşi, şi Roosevelt au devenit victimele unei înşelăciuni iscusite, bazate pe atmosfera încrederii reciproce... În orice caz, acum Churchill era absolut convins că până în mo-

---

în momentul când de el se va apropia Armata Roşie putea stabili un echilibru de forţe în relaţiile cu Stalin. Partea britanică conta de asemenea că cucerirea capitalei germane va constitui o puternică lovitură psihologică pentru nemţi, le va submina rezistenţa şi substanţial va reduce durata războiului”. // Бивор Э. Падение Берлина. 1945. М., 2004. // http://militera.lib.ru/research/beevor2/06.html.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Joint Chiefs of Staff – organul de coaliţie suprem de dirijare a FA a SUA şi Marii Britanii în cel de-Al doilea război mondial. Constituit în ianuarie 1942 la conferinţa şefilor de guverne american şi englez de la Washington. Elabora planurile războiului de coaliţie; distribuia forţele şi mijloacele pe diferite TOM; controla şi dirija activitatea comandanţilor-şefi şi cartierelor forţelor aliate expediţionale pe diferite TOM; aproba planurile operaţiunilor militare. Întreţinea contacte cu Cartierul general al FA a URSS.

[189] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 458.

[190] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 68; Орлов А.С. Крушение «третьего рейха». // ННИ, 2005, № 2. С. 9.

[191] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 449-450.

[192] Ibid. С. 455.

[193] Личная и совершенно секретная телеграмма маршала Сталина генералу Эйзенхауэру. 1 апреля 1945 г. // ННИ, 2000, № 3. С. 181.

[194] Бивор Э. Падение Берлина. 1945. М., 2004. // http://militera.lib.ru/research/beevor2/09.html.

[195] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 598.

Sir Winston avea în vedere pericolul comunizării Cehoslovaciei. În Iugoslavia însă imediat după eliberare, la putere veniseră comuniştii lui I.B. Tito.

mentul când intenţiile staliniste referitor la Europa Centrală nu se vor manifesta totalmente, aliaţii occidentali trebuie să-şi facă cât mai multe rezerve de aşi în mânecă”[196].

Precum scrie însuşi Churchill, deja peste o săptămână el a revenit la această problemă şi la 7 mai i-a scris lui Eisenhower: „Sper că planul Dumneavoastră n-o să vă împiedice să înaintaţi spre Praga, dacă o să aveţi trupe necesare pentru aceasta şi dacă n-o să vă întâlniţi cu ruşii mai înainte. Eu cred că Dumneavoastră nu intenţionaţi să vă constrângeţi în acţiuni, dacă o să aveţi trupe şi teritoriul va fi liber”[197]. După cum vedem, principalul ce-l îngrijora în ultimele săptămâni de război pe Churchill erau problemele ordinii postbelice din Europa şi „pericolul rus” apărut recent. El ardea de nerăbdare s-o ia înaintea ruşilor şi să ocupe cât mai vaste teritorii din Europa Centrală. În context, istoricul şi publicistul E. Dzelepy scria că „acest text deprimant a marcat o nouă direcţie, pe care Churchill dorea foarte mult s-o atribuie războiului. Eroul «cordonului sanitar» iarăşi s-a pomenit pe linia întâi a anticomunismului”[198].

Peste 20 de ani, în 1965, generalul american James Gavin scria că în martie 1945 el a primit comanda să pregătească desantarea asupra Berlinului şi că concomitent se pregătea ofensiva unei divizii de tancuri a armatei americane împotriva capitalei germane[199]. Iar generalul Bradley scrie că el nu începuse ofensiva spre Berlin doar din milă faţă de cei 100 de mii de soldaţi, vieţile cărora trebuiau plătite pentru succesul acestei operaţiuni[200]. Altfel decât invenţii aceste informaţii nu pot fi numite, cu toate acestea, ele ne demonstrează dorinţa reală a aliaţilor occidentali de-a lua Berlinul în 1945, dacă condiţiile le-ar fi permis acest lucru.

După război în America au fost aduse multe învinuiri la adresa lui Roosevelt, de parcă la Ialta el a căzut de acord să le lase Berlinul ruşilor[201]. Hopkins respinge categoric această versiune, afirmând că niciun fel de înţelegere despre luarea Berlinului de către trupele sovietice niciodată şi nicăieri n-a existat şi că trupele americane, fără îndoială, ar fi luat Berlinul, dacă erau în stare s-o facă: „La Ialta n-a fost încheiat niciun acord după care ruşii trebuiau să intre în Berlin primii. Această chestiune nici măcar n-a fost pusă în discuţie. Şefii statelor majore s-au înţeles cu şefii statelor majore ruseşti şi cu Stalin referitor la strategia comună, care se reducea la faptul că ambele armate ale noastre trebuie să înainteze cât mai repede.

Nu-i corectă nici afirmaţia, precum că generalul Bradley s-a oprit pe râul Elba la rugămintea ruşilor, pentru a le permite ruşilor să ajungă la Berlin primii. Una dintre diviziile lui Bradley într-adevăr s-a apropiat mult de Potsdam, însă ea s-a rupt de la bazele sale, lipsindu-se, astfel, de aprovizionarea necesară; oricine, care cunoaşte măcar câte ceva despre aceasta, ştie că noi am fi luat Berlinul, dacă am fi putut s-o facem. Aceasta ar fi fost o mare victorie a armatei noastre, iar teza lui Drew Pearson precum că preşedintele a fost de acord ca ruşii să ocupe Berlinul, este o aiureală totală”[202].

O dovadă indirectă a corectitudinii cuvintelor lui Hopkins referitor la faptul că n-a existat niciun fel de înţelegere referitor la luarea capitalei reichului de către trupele sovietice, şi că americanii singuri tindeau s-o cucerească, ne serveşte următorul fapt. Încă la 19 noiembrie 1943 la bordul navei de linie „Iowa”, în drum spre Cairo, preşedintele Roosevelt a indicat asupra necesităţii ocupării de către anglo-americani a unei părţi cât mai mari a Europei, până la Berlin. „Lasă atunci Sovietele să ocupe teritoriul de la est de el. Dar Berlinul trebuie luat de Statele Unite”[203]. Iar, aflându-se deja pe continent, în toamna lui 1944 D. Eisenhower îi scria feldmareşalului Montgomery: „Nu există niciun fel de îndoieli că noi vom îndrepta toată energia noastră pentru a lovi fulgerător Berlinul”[204].

Studiind documentele autentice, nu putem să nu ajungem la concluzia că la consfătuirea comandanţilor de oşti de la Ialta se considera că armatele sovietice şi anglo-americane trebuie să efectueze presiuni maximale şi concomitente asupra trupelor germane, pentru a nu le permite nemţilor să manevreze şi să-şi transfere diviziile între est şi vest. Dar nici la Conferinţa din Crimeea, nici în careva altă parte niciun fel de limite pentru înaintarea englezilor şi americanilor spre est şi Armatei Roşii spre vest nu s-au stabilit[205]. În fine cititorul poate

---

[196] Бивор Э. Падение Берлина. 1945. М., 2004. // http://militera.lib.ru/research/beevor2/09.html.
[197] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. С. 599.
[198] Дзелепи Э. Секрет Черчилля. М., 1975. С. 46.
[199] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 68.
[200] Брэдли О. Записки солдата. С. 575, 577.
[201] Astfel de afirmaţii supte din deget pot fi întâlnite şi în zilele noastre. // Vezi: Ştefănescu A.V. Reih-ul în cleştele Aliaţilor (iunie 1944 – mai 1945). // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 43.
[202] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 608-609.
[203] Citat după: Ржешевский О.А. История второго фронта: война и дипломатия. С. 38; Ржешевский О.А. Последний штурм: Жуков или Конев. Документальный очерк. // http://www.tellur.ru/~historia/archive/05-01/sturm.htm.
[204] Орлов А.С. Крушение «третьего рейха». // ННИ, 2005, № 2. С. 6.
[205] Vezi: Крымская конференция трёх союзных держав – СССР, США и Великобритании (4 – 11 февраля 1945 г.). М., 1979.

Toate materialele Conferinţei de la Ialta, fără excepţie, au fost publicate şi în SUA, şi în URSS, şi nici cea mai mică aluzie la careva „înţelegere referitor la Berlin” în ele nu se conţine. Lipseşte acest lucru şi în memoriile tuturor participanţilor la această conferinţă istorică.

în orice moment să ia cunoştinţă de documentele autentice care de mult au fost publicate în limbile engleză şi rusă şi să-şi facă propriile concluzii.

Făcând bilanţul discuţiei date, cunoscutul istoric rus Lev Bezîmenskii aduce la cunoştinţă telegrama lui Churchill către Eden din 19 aprilie 1945 în care sunt următoarele cuvinte: „Probabil, în momentul dat partenerii occidentali nu pot ajunge la Berlin… Ruşii au strâns sub zidurile oraşului două milioane şi jumătate de oameni, iar americanii au acolo doar unităţi de avangardă”[206]. „Iată asta-i tot, face autorul. Formula, conform căreia trupele occidentale «puteau, dar nu vroiau» să ia Berlinul, în realitate sună: «voiau, dar nu puteau»”[207]. Această teză se confirmă şi de mesajul lui Eisenhower către Montgomery din 15 septembrie 1944: „Este clar că Berlinul constituie scopul nostru principal, obiectiv pentru apărarea căruia inamicul, probabil, va concentra forţele sale principale. De aceea, îmi pare, nu există niciun fel de îndoieli că noi trebuie să ne concentrăm toată energia şi resursele pentru efectuarea unei lovituri fulgerătoare în direcţia Berlinului”[208]. Astfel, nu există îndoieli, dacă aliaţii occidentali ar fi putut, ei ar fi luat Berlinul.

Cu toate acestea, lucrul a devenit absolut clar deja după finisarea acestor evenimente, iar atunci, în aprilie 1945, comandamentul sovietic nu era absolut convins că luarea capitalei reichului nu poate fi realizată de către americani[г]. Pentru a nu admite evoluţia evenimentelor conform acestui scenariu, chiar a fost accelerată ieşirea armatei a 5-a a generalului Jadov spre Elba, încă până la luarea Berlinului. Mareşalul Jukov în legătură cu aceasta îşi amintea: „Când i-am sunat lui Stalin, el mi-a spus: «Nu cumva americanii şi englezii să intre în Berlin înaintea noastră». Eu i-am răspuns că noi, în primul rând, înaintăm anume în acest scop – să izolăm aliaţii de Berlin, iar apoi să luăm Berlinul”[209].

În zilele din mai 1945 toată lumea era recunoscătoare faptei eroice a ostaşilor sovietici, care au arborat Drapelul Victoriei deasupra capitalei învinse a reichului nazist. Iată ce scria în legătură cu aceasta cel mai popular pe atunci ziar francez „Combat”: „Astfel, onoarea luării Berlinului aparţine sabiei sovietice. Unii salută sincer acest fapt, alţii, fără a recunoaşte, sunt amărâţi: ei ar prefera ca o aşa cinste să-i revină armatei americane, engleze sau, în fine, celei franceze... Luarea Berlinului de către Armata Sovietică ne face să nu uităm ce-i datorăm. Şi acest lucru niciodată nu trebuie uitat”[210].

---

[206] Безыменский Л. Конец одной легенды. С. 28-29.
[207] Ibid. С. 29.
[208] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 459.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Despre faptul că perspectiva luării Berlinului de către trupele anglo-americane trezea îngrijorările Comandamentului Suprem sovietic, întâi de toate lui I.V. Stalin, şi că Comandamentul a decis să depună maximum de eforturi pentru a depăşi aliaţii în goana pentru capitala „celui de-al treilea reich”, ne mărturisesc memoriile comandantului Frontului 1-i Ucrainean mareşalului I.S. Konev. Ivan Stepanovici îşi aminteşte că la şedinţa Comandamentului Suprem din 1 aprilie au fost invitaţi el şi comandantul Frontului 1-i Belarus mareşalul Gh. K. Jukov. „Abia ne-am salutat că Stalin ne-a pus întrebarea:

- Vă este cunoscută situaţia?

Eu şi cu Jukov am răspuns că în baza datelor de care dispunem situaţia ne este cunoscută. Stalin s-a adresat către Ştemenko (şefului direcţiei principale operative a Statului Major):

- Citiţi această telegramă.

Ştemenko a citit cu glas tare telegrama, esenţa căreia se reducea la următoarele: comandamentul anglo-american pregăteşte operaţiunea de cucerire a Berlinului înaintea Armatei Sovietice. Se pregăteşte o grupare de şoc sub comandamentul feldmareşalului Montgomery. Direcţia loviturii de şoc se planifică de la nord de Ruhr, pe cea mai scurtă cale între gruparea de bază a trupelor engleze şi Berlin. În telegramă se enumărau un şir de măsuri prealabile efectuate de către comandamentul aliat: crearea grupării, concentrarea trupelor. Telegrama se finisa cu concluzia că comandamentul aliat examinează posibilitatea cuceririi Berlinului înaintea Armatei Sovietice ca reală şi pregătirea pentru aceasta este în toi.

După ce Ştemenko a terminat de citit telegrama, Stalin s-a adresat către mine şi Jukov:

- Păi cine va lua Berlinul, noi sau aliaţii?

S-a întâmplatt că trebuia să răspund primul:

- Berlinul va fi luat de noi şi-l vom lua înaintea aliaţilor...

Cel de-al doilea a răspuns Jukov. El a raportat că trupele [Frontului 1-i Belarus – V.P.] sunt pregătite pentru asaltul Berlinului...

Ascultându-ne, Stalin a răspuns:

- Bine. Este necesar ca voi doi, chiar aici, la Moscova, în Statul Major, să pregătiţi planurile şi pe măsură ce vor fi gata, peste-o zi – două, să raportaţi despre ele Comandamentului Suprem, pentru a reveni pe front cu planurile deja aprobate. Comandamentul Suprem ne-a preîntâmpinat că Berlinul trebuie cucerit în cele mai scurte termene, de aceea timp pentru pregătirea operaţiunii este foarte puţin”.

Şi în continuare Konev conchide: „Întrebarea lui Stalin cine va lua Berlinul, telegrama cu informaţia că aliaţii foarte intens pregătesc operaţiunea de la Berlin, ne spuneau: termenele când vom fi gata de operaţiune trebuiesc apropiate la maximum”. // Конев И.С. Сорок пятый. М., 1970. С. 87-89.
[209] Коммунист. 1988. №14. С. 101.
[210] Ларионов В.В. Последние километры к Победе. // США: ЭПИ. 1995, № 4. С. 64.

3. Capitularea Japoniei militariste[211] şi sfârşitul războiului

Situaţia Japoniei la începutul anului 1945. După ocuparea insulelor Mariane în vara anului 1944 începe ofensiva strategică americană asupra Japoniei. La 9 martie 1945 279 de avioane B-29, fiecare transportând la bord 6-8 tone de bombe incendiare, au efectuat un raid devastator asupra oraşului Tokyo. Incediile au pârjolit circa 40 km pătraţi sau o pătrime din suprafaţa oraşului, nimicind peste 267 de mii de case. Pierderile printre populaţia civilă au constituit 185 de mii de oameni. În următoarele 9 zile de asemenea au fost nimicite oraşele Osaka, Kobe şi Naghoia. La 19 martie aceste raiduri au încetat, deoarece americanii şi-au epuizat rezervele de bombe incendiare. Dar în curând ele au fost reluate în proporţii şi mai mari. Urmările acestor bombardamente s-au dovedit uluitoare. A scăzut brusc moralul populaţiei – din oraşe au fugit 8,5 mln de oameni. Ca urmare, mai mult decât de două ori s-a micşorat volumul producţiei militare[212].

Încă în februarie 1945 un şir de politicieni niponi cu experienţă, în frunte cu Kanoe, s-au adresat către mikado[r], indicând: „Continuarea războiului este favorabilă doar comuniştilor"[213]. Drept urmare, la iniţiativa împăratului Hirohito, prin intermediul URSS, au fost întreprinse acţiuni cu propuneri de pace aliaţilor occidentali[214]. La 20 iunie el i-a invitat într-o şedinţă pe şase membri ai Consiliului suprem pentru dirijarea războiului şi le-a declarat: „Trebuie să examinaţi cât mai curând problema despre încetarea războiului"[215]. Trei din cei mai înalţi demnitari de stat s-au pronunţat pentru continuarea rezistenţei până în momentul când Japonia va obţine unele înlesniri ale condiţiilor de pace[216].

La 26 iulie conducătorii guvernelor american, britanic şi chinez i-au adresat Japoniei un ultimatum – aşa-numita Declaraţie de la Potsdam – cu cererea capitulării necondiţionate[217]. Cu toate acestea, primul ministru nipon Sudzuky a respins documentul, declarând: „Noi o ignorăm. Vom merge ferm înainte şi vom continua războiul până la capăt"[218]. El a făcut acest lucru, cu toate că majoritatea membrilor guvernului înclinau spre acceptarea ei[219]. Ce-i drept, nu trebuie subapreciată capacitatea Japoniei de-a opune rezistenţă şi în continuare. Astfel, în august 1945 forţele ei armate numărau 7 mln de oameni, 10 mii de avioane, 500 nave de luptă. SUA şi aliaţii lor dispuneau în regiunea Asiatico-Pacifică de 1,8 mln de oameni[*] şi de 5 mii de avioane[220].

---

[211] Vezi: История второй мировой войны. Т. 11. М., 1980. С. 161-366; Василевский А.М. Разгром Квантунской Армии. Хабаровск, 1968; Василевский А.М. Дело всей жизни. Книга вторая. С. 238-272; Захаров М.В. Финал. Историко-мамуарный очерк о разгроме империалистической Японии în 1945 году. М., 1969; История военного искусства. С. 332-353; Плиев И.А. Конец Квантунской Армии. Орджоникидзе, 1969; Петров В.И. Разгром милитаристской Японии на Дальнем Востоке. М., 1985; Победа СССР в войне с милитаристской Японией и послевоенное развитие Восточной и Юго-Восточной Азии. М., 1977; Победа на Востоке: к 40-летию разгрома милитаристской Японии. М., 1985; Гареев М.А. Сокрушительный удар советских войск. // ВИЖ, 1997, № 5; Гареев М.А. Маньчжурская стратегическая наступательная операция 1945 года. // ННИ, 2005, № 5; Соколов В.В. К истории капитуляции Японии. // ННИ, 2005, № 5; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 564-567.

[212] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 642, 643.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Titlul împăratului Japoniei.

[213] История войны на Тихом океане. Т. 4. М., 1958. С. 180.

[214] Кошкин А.А. Вступление СССР в войну С Японией. // ННИ, 1995, № 4. С. 16-21.

[215] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 645.

[216] Totodată, încă la 6 iunie 1945 locţiitorul sefului statului major a declarat la şedinţa Consiliului Suprem că „continuarea războiului contra SUA este posibilă doar cu condţia păstrării relaţiilor paşnice cu Uniunea Sovietică". // Асмолов К. // Победа на Дальнем Востоке. // Великая оболганная война-2. М., 2008. // http://militera.lib.ru/research/pyhalov_dukov/index.html.

[217] Потсдамская конференция руководителей трёх союзных держав. С. 30-31; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 666-668; Ştefănescu M. A fost necesară folosirea bombei atomice împotriva Japoniei? // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 8. P. 47.

[218] Хаттори Т. Япония в войне 1941-1945. С. 555.

[219] Cu toate acestea, situaţia dată nu se referă la comandamentul şi corpul de ofiţeri ai armatei terestre. Militariştii pledau categoric pentru continuarea rezistenţei. Către acest moment forţele terestre japoneze numărau 223 de divizii convenţionale, dintre care 53 de infanterie şi 2 de tancuri (2350 de soldaţi şi ofiţeri) erau destinate pentru apărarea metropolei. Aviaţia care apăra insulele dispunea de 3300 de avioane. Trupele aliaţilor din bazinul Oceanului Pacific numărau nu mai mult de 550 de mii de soldaţi şi ofiţeri şi circa 5000 de avioane, adică aceste forţe erau absolut nesatisfăcătoare pentru zdrobirea Japoniei. Toate acestea, bineînţeles, erau luate în calcul la Tokyo, când a fost respinsă Declaraţia de la Potsdam. // Хаяси С. Японская армия în военных действиях на Тихом океане. М., 1964. С. 148-150, 156-159; см. также: Победа на Востоке. С. 71-72.

[*] Cu toate acestea la asaltul insulelor Nipone puteau fi aruncaţi, cum s-a menţionat mai sus, doar 550 de mii de militari.

[220] Гареев М.А. Маньчжурская стратегическая наступательная операция 1945 года. // ННИ, 2005, № 5. С. 3.

Începutul diplomaţiei atomice a SUA. În asemenea condiţii preşedintele Truman şi anturajul său erau gata să aplice bomba atomică împotriva japonezilor[221], iar Stalin – să intre în război contra Japoniei. Ce-i drept, americanii au început să interpreteze noua armă nu atât ca mijloc pentru încetarea cât mai rapidă a războiului[222], ci în calitate de element de importanţă crescândă în politica lor externă, în primul rând, în relaţiile cu Uniunea Sovietică[223]. Către sfârşitul lui mai 1945 această linie de comportament de pe poziţii de forţă a fost însuşită de către cercurile guvernante ale Washingtonului. La 28 mai 1945 noul secretar de stat James Byrnes a declarat că posedarea şi experimentarea bombei atomice vor face Rusia să fie mai conciliantă în Europa de Est: „Noua armă ne va permite după terminarea războiului să-i impunem Uniunii Sovietice condiţiile noastre"[224]. Iar în corelaţie cu necesitatea ajutorului economic pentru URSS aceasta inevitabil va da rezultate pozitive.

Ambasadorul american de la Moscova Averell Harriman de asemenea era convins că Guvernul sovietic va fi nevoit să cedeze în faţa cerinţelor Americii, „deoarece el are nevoie de ajutorul nostru pentru a-şi restabili ţara"[225]. În acest plan, istoricul american G. Alprovic's scrie: „Strategia, propusă de Harriman, poate fi rezumată la câteva fraze. Acţiunile Uniunii Sovietice în Europa de Est trebuie să provoace contraacţiuni din partea SUA. Deoarece America poseda o forţă economică covârşitoare, iar Uniunea Sovietică stătea în faţa unor lucrări gigantice de restabilire, Statele Unite se aflau într-o poziţie extrem de favorabilă din punct de vedere al comerţului. Politica lui Roosevelt trebuie revăzută. Un curs ferm şi o incercare simbolică de forţe le-ar demonstra ruşilor că dominaţia lor asupra Europei de Est şi în continuare «i-ar costa prea scump». Şi, deoarece ruşii aveau mare nevoie de ajutorul economic din partea Americii, o asemenea încăierare, după toate probabilităţile, se va termina cu succes pentru Statele Unite şi-i va impune pe ruşi să accepte condiţiile americane. Probabilitatea insuccesului sau a ruperii relaţiilor dintre cele două ţări era foarte neînsemnată"[226].

Începutul operaţiunilor militare de către Uniunea Sovietică în Extremul Orient şi discuţiile despre cointeresarea puterilor occidentale în aceasta. La 8 august Uniunea Sovietică a declarat despre intrarea sa în război contra Japoniei[227]. Din fericire, pretexte pentru aceasta erau destule: în anii războiului trupele japoneze au încălcat hotarul terestru al Uniunii Sovietice de 779 ori şi de peste 400 de ori spaţiul ei aerian[228]. Scopurile urmărite erau înfrângerea militarismului japonez, răspândirea influenţei sovietice în Extremul Orient şi restituirea teritoriilor pierdute în războiul ruso-japonez din anii 1904-1905. La Tokyo acest eveniment a fost recepţionat drept unul care lipseşte Japonia de orice şanse de succes în război.

---

[221] Încă la 16 iulie, imediat după experimentarea reuşită a bombei atomice, Truman a convocat o şedinţă, la care au participat J. Byrnes, H. Stimson, W. Leahy, E. King şi G. Arnold. Toţi participanţii au pledat în unanimitate pentru aplicarea bombei atomice împotriva Japoniei. // Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 339; vezi mai detaliat: Эрман Дж. Большая стратегия. Октябрь 1944 – август 1945. С. 262-283.

[222] Conducătorul Manhattan Project generalul Leslie Groves în memoriile sale demonstrează contrariul: „Toate persoanele responsabile din Manhattan Project conştientizau că munca noastră în vederea creării armei [atomice]... poate salva viaţa unui număr colosal de soldaţi americani". Cu toate acestea, în continuare, el vorbeşte cu sânge rece despre experimentarea bombei atomice deasupra oraşului Nagasaki în apropierea nemijlocită de-un lagăr pentru prizonierii americani. // Гровс Л. Теперь об этом можно рассказать. М. 1964. С. 223, 261.

În context are importanţă şi chestiunea legată de alegerea ţintelor pentru bombardamentele atomice, deoarece ea ne demonstrează cinismul extrem al oamenilor care luau deciziile. Astfel, Groves a propus iniţial patru obiecte pentru bombardament: Kokura, Hiroshima, Niigata şi vechea capitală a Japoniei, unul dintre cele mai mari centre ale arhitecturii vechi nipone – Kyoto. „Alegând aceste obiecte, Groves se conducea de considerente foarte îndepărtate de umanism. Când au apărut obiecţii împotriva Kyoto, el a adus în calitate de dovezi în favoarea poziţiei sale două argumente: în primul rând, că oraşul avea o populaţie de peste un milion de oameni şi, drept urmare, se poate aştepta un efect excelent al exploziei; în al doilea rând, el ocupă o suprafaţă gigantică în diametrul căreia foarte bine se include presupusa zonă de distrugere. Într-un cuvânt, pentru el suprafaţa oraşului era foarte potrivită pentru a evalua forţa de distrugere a bombei. Groves foarte mult insista asupra alegerii acestui obiect pentru primul bombardament atomic. Dar de astă dată chiar şi acei politicieni care stimulau insistenţa lui s-au convins că generalul a luat-o hăisa. Ulterior obiectele pentru bombardamentele atomice au fost precizate şi în loc de Kyoto în listă a nimerit oraşul Nagasaki, care a căpătat în curând o faimă tristă". // Ларионов В.В. «Во имя величия Америки». // США: ЭПИ. 1995, № 8. С. 79.

[223] Vezi, de exemplu, opinia lui A. Vert. // Верт А. Россия в войне. С. 759, 760.

[224] Vezi: Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 101; Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 73; Алпровиц Г. Атомная дипломатия. С. 8; Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 448; Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 294; Зловещая эстафета. С. 56; Белецкий В.Н. Потсдам 1945. С. 180; Воронцов В.Б. Трагедия сорок пятого. С. 31, 35.

[225] Алпровиц Г. Атомная дипломатия. С. 15.

[226] Ibid. C. 16.

[227] Кутаков Л. История советско-японских дипломатических отношений С. 461; Ефимов Г., Дубинский А. Международные отношения на Дальнем Востоке. Кн. 2. 1917-1945. С. 225; Loghin L. Al doilea război mondial. P. 544.

Încă la 5 aprilie 1945 Guvernul sovietic a denunţat pactul despre neutralitate între Uniunea Sovietică şi Japonia. // Кошкин А.А. Вступление СССР в войну с Японией в 1945 году. Политический аспект. // ННИ, 2011, № 1. С. 34.

[228] Гареев М.А. Маньчжурская стратегическая наступательная операция 1945 года. // ННИ, 2005, № 5. С. 3.

De dimineaţă ministrul afacerilor externe Togo a efectuat o vizită la primul ministru Sudzuky şi a declarat despre necesitatea încetării războiului. Premierul a fost de acord cu el. La 9 august la ora 10 şi 30 de minute la şedinţa Consiliului suprem pentru dirijarea războiului Sudzuky a declarat: „Intrarea Uniunii Sovietice în război astăzi dimineaţă ne pune definitiv într-o situaţie fără speranţă şi face imposibilă continuarea războiului”[229].

Tabelul 15. *Raportul de forţe dintre trupele sovietice şi japoneze în Manciuria în august 1945*

Forţele şi mijloacele	Forţele sovietice	Armata din Guandun	Raportul
Efectivul (mii de oameni)	1500	1200	1,25:1
Tunuri şi aruncătoare de mine	26000	5400	4,8:1
Tancuri, artilerie autopropulsată şi de asalt	5500	1200	4,6:1
Avioane de luptă	3800	1800	2,1:1

După război s-au încins discuţii aprinse în problema în ce măsură intrarea Uniunii Sovietice în război a fost dorită de aliaţii occidentali, care obţinuseră către acel moment arma atomică, şi în ce măsură ea a accelerat capitularea Japoniei[230]. Această chestiune este controvesată nu numai din cauza existenţei diferitelor opinii[231], dar şi deoarece poziţia SUA într-adevăr a suferit o evoluţie substanţială odată cu apariţia armei atomice. Monografia istoricului american Alprovic's este consacrată anume acestei probleme[232].

Încă în iulie 1945 Churchill[233] în legătură cu aceasta spunea: „Este absolut clar că în prezent Statele Unite nu doresc participarea ruşilor în război contra Japoniei”[234]. Contrar acestui punct de vedere trebuie amintite cuvintele lui Truman, cunoscut prin poziţia sa antisovietică. Cu toate acestea, chiar el scria că „ruşii… ne-au salvat multe vieţi în războiul contra nemţilor… Noi dorim foarte mult ca ruşii să intre în război contra Japoniei”. În continuare, vorbind despre poziţia sa din timpul Conferinţei de la Potsdam, el scria: „În orice caz, eu eram îngrijorat ca ruşii să intre în război contra Japoniei cât mai curând, salvând astfel un număr extrem de mare de vieţi ale americanilor… Erau multe cauze pentru sosirea mea la Potsdam, afirma Truman. Dar cea mai principală o consideram confirmarea personal de către Stalin a acceptării intrării Rusiei în război contra Japoniei. Soluţionarea acestei probleme cel mai mult îi îngrijora pe militarii noştri… Churchill tot atât de mult ca şi mine dorea aderarea Rusiei la războiul contra Japoniei. El, precum şi conducătorii noştri militari, simţea că intrarea Rusiei va accelera înfrângerea Japoniei”[235].

---

[229] Vezi: Иноуэ К., Оконоги С., Судзуки С. История современной Японии. М., 1955. С. 263-264; Разгром милитаристской Японии и освободительная миссия СССР в Азии. М., 1985. С. 93; Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 343; Победа на Востоке. С. 59; Кошкин А.А. Вступление СССР в войну с Японией в 1945 году. Политический аспект. // ННИ, 2011, № 1. С. 36.

[230] Astfel, de exemplu, istoricul francez J. Launay consideră că decizia de-a capitula de facto a fost luată de împărat la 9 august dimineaţa imediat după declaraţia de război a Uniunii Sovietice către Japonia şi cu câteva ore înaintea celui de-al doilea bombardament atomic american. În opinia lui, rolul principal în aceasta l-a jucat intrarea URSS în război. // Launay J. Mari decizii ale celui de-Al doilea război mondial. Vol. 2. P. 411.

Istoricul român M. Ştefănescu este de părere că bomba şi intrarea URSS în război au devenit factori decisivi pentru capitularea Japoniei, însă bomba, în opinia lui, a jucat un rol mai important. // Ştefănescu M. A fost necesară folosirea bombei atomice împotriva Japoniei? // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 8. P. 48.

[231] În unele cazuri aceste controverse sunt specifice unui şi aceluiaşi autor. Astfel, fostul ambasador al SUA în URSS Charles Bohlen afirmă în memoriile sale că decizia despre intrarea Uniunii Sovietice în război contra Japoniei a fost „absolut inutilă”. Dar concomitent el recunoaşte că pe atunci în Statele Unite ea era preţuită ca „cea mai mare realizare..., ca o posibilitate de a evita cu ajutorul URSS nişte pierderi uriaşe ale americanilor în timpul ofensivei finale asupra Japoniei”. // Vezi: Ржешевский О.А. Война и история. С. 223.

[232] Vezi: Алпровиц Г. Атомная дипломатия: Хиросима и Potsdam. М., 1968.

[233] Ce-i drept, până la apariţia bombei atomice el de mai multe ori şi-a exprimat ferma dorinţă în favoarea intrării URSS în război contra Japoniei. Astfel, de exemplu, la 27 septembrie 1944 el îi scria lui Stalin: „Sincer doresc amestecul Sovietelor în războiul japonez..., imediat ce armata germană va fi distrusă şi lichidată..., şi ştiu că acest lucru îl doreşte şi Preşedintele... Consider absolut posibil faptul că, imediat ce naziştii vor fi distruşi, chemările tripartite din partea celor trei mari puteri ale noastre, adresate Japoniei, pot avea un efect hotărâtor”. // Советско-английские отношения. Т. 2. С. 180.

Despre aceasta el îi scria la 29 septembrie şi lui Roosevelt, considerând intrarea URSS în război contra Japoniei una din sarcinile comune principale ale Marii Britanii şi SUA. // Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. М., 1991. С. 442.

[234] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 664.

[235] Truman H. Memoirs. Vol. 1. Year of Decision. N.Y., 1955. P. 229, 245, 387, 411.

Povestindu-i despre Conferinţa de la Potsdam laureatului Premiului Nobel fizicianului Arthur H. Compton, preşedintele H. Truman a subliniat în mod deosebit că americanii tindeau să-şi asigure sprijinul Rusiei. Doctorul Compton îşi aminteşte: „De fiecare dată el (Truman), întâlnindu-se cu Stalin (la Potsdam), întreba, degrabă va începe ofensiva armatelor ruse în Manciuria… Precum mi-a lămurit Truman, pe aceasta se baza strategia americană, gândită minuţios”. // Vezi: Лоуренс У.Л. Люди и атомы. Открытие, использование и будущее атомной энергии. М., 1967. С. 153.

Referitor la poziţia conducătorilor militari ai SUA în problema dată Truman avea perfectă dreptate. Astfel, de exemplu, Joint Chiefs of Staff a constatat următoarele: „Intrarea cât mai devreme posibil a Rusiei, proporţională cu capacitatea ei de-a participa la operaţiuni de ofensivă, este necesară pentru asigurarea sprijinului operaţinulor noastre din Oceanul Pacific… Sarcina forţelor armate ruse din Extremul Orient va consta în realizarea unei ofensive masive contra Manciuriei pentru a înnămoli forţele armate şi resursele nipone în China de Nord”. Şi în continuare: „Impactul invaziei ruseşti asupra japonezilor, lipsiţi în asemenea condiţii de orice şanse, poate deveni un factor hotărâtor şi-i va impune să capituleze”.

Fostul şef al misiunii militare americane la Moscova generalul Dean scria în memoriile sale deja după război: „Noi nu eram de asemenea convinşi nici chiar de faptul că, ocupând insulele japoneze, Armata din Guandun, puternică şi bine aprovizionată aproape cu toate cele necesare, unindu-se cu forţele japoneze din China, nu va continua lupta şi nu va încerca să creeze un nou stat japonez. Victoria nu putea fi definitivă atâta timp, cât exista această armată”[236].

Comandantul submarinelor SUA în Oceanul Pacific viceamiralul Lockwood menţiona că „majoritatea oamenilor aşteptau cu nerăbdare intrarea Rusiei în războiul din est”. La 13 martie 1945 generalul MacArthur menţiona: „Din punct de vedere militar, noi trebuie să întreprindem toate eforturile pentru a atrage Rusia în războiul japonez încă până vom ajunge în Japonia, în caz contrar vom fi nevoiţi să suportăm tot greul loviturilor divizilor nipone şi vom suferi pierderi respective”[237]. Identică era şi opinia lui George Marshall: „Importanţa intrării Rusiei în război constă în faptul că ea poate realiza acea acţiune decisivă care va impune Japonia să capituleze”[238]. Acest punct de vedere se baza pe argumentul că chiar dacă forţa maritimă militară a Japoniei către acel moment era lichidată de către flota americană, forţele ei terestre rămâneau de facto neatinse.

Militarii americani considerau că pentru zdrobirea Japoniei au nevoie de-o armată de 7 milioane de oameni şi de 18 luni[239]. Ei se temeau că, luând cu asalt Insulele Nipone, armata SUA va suferi pierderi, comparabile cu cele pe care le-a avut Armata Sovietică în luptele grele corp la corp cu wehrmachtul. În mediul comandamentului SUA domnea opinia că „Japonia nu poate fi învinsă până în 1947 sau chiar 1948”[240]. În memorandumul lui Stimson către Truman din 2 iulie 1945 se menţiona că „există temei să considerăm că operaţiunile de ocupare a Japoniei care vor urma după debarcarea desantului pot fi îndelungate şi vor necesita eforturi mari şi lupte grele din partea noastră. Începând invazia..., vom finisa-o prin lupte şi mai crâncene, decât cele care au avut loc în Germania. Ca urmare vom suferi pierderi colosale şi vom fi nevoiţi să părăsim Japonia, iar trupele noastre vor fi într-o stare şi mai gravă decât după războiul cu Germania”[241].

Este ştiut de asemenea că şi Roosevelt împreună cu Hopkins pledau categoric pentru intrarea URSS în război contra Japoniei. „Era evident, menţionează R. Sherwood că intrarea Uniunii Sovietice în război contra Japoniei în mijlocul verii – până la începutul unei invazii masive – poate salva un număr infinit de vieţi americane şi, posibil, va face inutilă invazia definitivă”[242]. Dar şi C. Attlee, care l-a schimbat pe W. Churchill în funcţia de prim-ministru al Marii Britanii, a salutat „această decizie măreaţă a Rusiei… Războiul, declarat astăzi de către Uniunea Sovietică Japoniei, este o dovadă a solidarităţii existente între aliaţii principali, şi el trebuie să scurteze durata războiului şi să creeze condiţii pentru stabilirea păcii în lumea întreagă”[243].

Ce-i drept, pentru plasarea corectă a accentelor trebuie să menţionăm că în problema dată în interiorul cercurilor militare şi politice din Occident la sfârşitul anului 1944 – începutul lui 1945 nu era o unitate. De exemplu, generalul american Embick considera că intrarea URSS în război va avea „o importanţă primordială” pentru înlănţuirea Armatei din Guandun pe continentul asiatic, în caz dacă SUA vor invada Japonia[244]. Generalul MacArthur i-a declarat la 28 februarie 1945 lui Forrestal[г] că SUA nu vor putea folosi forţele sale pe teritoriul Japoniei, dacă nu vor primi asigurări că „ruşii nu-i vor înlănţui serios pe japonezi în Manciuria”.

---

[236] Vezi: Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 354-355; Алпровиц Г. Атомная дипломатия. С. 122; Сиполс В.Я., Челышев И.А. Крымская конференция. С. 60; Нечаев И. В. По ступеням ядерного безумия. М, 1987. С. 26.

Despre această poziţie a militarilor americani mărturiseşte şi E. Stettinius – fostul secretar de stat. // Стеттиниус Э. «Аргонавт». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 362, 364-365.

[237] Зловещая эстафета. С. 75; Сосинский С. Акция «Аргонавт». С. 78; Иойрыш А.И., Морохов И.Д. Хиросима. С. 229.

[238] Кошкин А.А. Вступление СССР в войну с Японией в 1945 году. Политический аспект. // ННИ, 2011, № 1. С. 34.

[239] Уткин А.И. Тихоокеанская ось. С. 35.

[240] Элдридж Ф. Гнев в Бирме. М., 1947. С. 95.

[241] Эрман Дж. Большая стратегия. С. 271-272; Кошкин А.А. Вступление СССР в войну С Японией. // ННИ, 1995, № 4. С. 22.

[242] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 585.

[243] Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Т. 3. С. 365.

[244] Мэтлофф М., Снелл Э. Стратегическое планирование в коалиционной войне 1941-1942 гг. С. 545.

[г] Nota redactorului ştiinţific: James Forrestal – ministrul apărării SUA.

O altă parte a elitei guvernante americane era de părere că SUA, posedând arma atomică şi supremaţia militară în Oceanul Pacific, nu vor avea nevoie de sprijinul URSS împotriva Japoniei. Aceste cercuri efectuau presiuni asupra lui Roosevelt, îndeosebi după Ialta, încurajându-l să se dezică de politica colaborării cu Uniunea Sovietică[245]. Acelaşi Forrestal la şedinţa cabinetului din 1 mai 1945 a ridicat problema: „Cât de utilă pentru noi este înfrângerea definitivă a Japoniei? Ce dorim să opunem influenţei ruse – China sau Japonia?»[246]. De asemenea şi generalul Eisenhower „era categoric contra intrării Armatei Roşii în acest război", deoarece considera că „informaţiile avute mărturisesc despre inevitabilitatea prăbuşii rapide a Japoniei"[247].

Punctul de vedere, precum că poziţia SUA şi Angliei în problema intrării URSS în războiul din Extremul Orient şi după apariţia armei atomice nu s-a schimbat principial, este confirmat şi de multe documente şi materiale oficiale care au văzut lumina după capitularea Germaniei[248]. Astfel, în particular, după vizita lui Hopkins la sfârşitul lui mai la Moscova şi discuţia lui cu Stalin, la iniţiativa părţii americane a fost supusă unei discuţii intensive problema despre începutul războiului Uniunii Sovietice contra Japoniei[249].

La Conferinţa de la Potsdam, în timpul discuţiei liderilor american şi sovietic, Truman a declarat că SUA aşteaptă ajutor de la Uniunea Sovietică în război contra Japoniei. Când Stalin a confirmat că la mijlocul lui august URSS va iniţia operaţiunile militare contra Armatei din Guandun, preşedintele american şi-a exprimat satisfacţia în legătură cu aceasta[250]. Trebuie de menţionat că într-o măsură hotărâtoare poziţia lui Truman era determinată de presiunile continui ale militarilor asupra lui, opinia cărora nu s-a schimbat cu nimic şi după experimentarea armei atomice:

„Chiar la Conferinţa de la Potsdam, îşi aminteşte Stettinius, după explozia bombei atomice la Los Alamos la 16 iulie, militarii continuau să insiste ca Uniunea Sovietică să participe la războiul din Extremul Orient. Atât la Ialta, cât şi la Potsdam organele de planificare militară erau deosebit de îngrijorate de prezenţa armatei japoneze în Manciuria. Prezentată în calitate de elită a forţelor terestre nipone, această grupare cu propriul comandament şi bază industrială se considera capabilă să continue războiul chiar şi după cucerirea Japoniei insulare, dacă Rusia nu va intra în război şi nu va începe acţiuni militare contra acestei armate. Bazându-se pe aceasta, consilierii militari ai preşedintelui insistau categoric asupra intrării ruşilor în război. Dacă japonezii vor fi nevoiţi să-şi redirecţioneze o parte din forţele lor împotriva ruşilor care înaintează dinspre nord, pierderile noastre se vor micşora substanţial"[251].

Cu toate acestea, în orice caz, salutau sau nu politicienii şi militarii americani intrarea URSS în război, ei preferau ca Japonia să capituleze până la invazia Armatei Roşii în Manciuria, pentru a evita penetraţia influenţei sovietice în China de Nord. „Cu toate că s-a ajuns la un acord referitor la intrarea Uniunii Sovietice în război peste trei luni după capitularea Germaniei, a recunoscut Byrnes, eu şi preşedintele speram că Japonia va capitula până la aceasta… Noi doream să terminăm războiul cu Japonia până la intrarea ruşilor în el"[252]. Acelaşi gând l-a expus şi Stimson: „Capitularea rapidă a Japoniei este în interesul Statelor Unite, deoarece va fi obţinută o colosală reducere a costurilor războiului, şi de asemenea ne va permite să reglementăm problemele din partea de vest a Oceanului Pacific până atunci, când prea mulţi aliaţi de-ai noştri vor participa la el şi vor aduce o contribuţie considerabilă în zdrobirea Japoniei"[253]. Alprovic's face bilanţul acestor declaraţii: „În consecinţă, scopul principal acum avea un caracter nu militar, ci politic – poate fi terminat războiul până la 8 august?"[254]

Bombardamentele atomice ale Japoniei şi utilitatea lor în plan militar. La 6 şi 9 august 1945 au fost aruncate bombele atomice asupra oraşelor nipone Hiroshima şi Nagasaki[255]. Referitor la utilitatea militară a acestei decizii, care a cauzat moartea a sute de mii de oameni, până în prezent continuă dezbaterile[256]. Astfel,

---

[245] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 89-90; Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 355.

[246] Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 328.

[247] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 499.

[248] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 401, 404-407, 436, 439, 441, 478.

[249] Ibid. С. 401, 404-407; Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 617, 634-635.

[250] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 439.

[251] Стеттиниус Э. «Аргонавт». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 365-366.

Acest punct de vedere îl confirmă totalmente şi A. Harriman. // Vezi: Лоуренс У.Л. Люди и атомы. С. 152.

[252] Алпровиц Г. Атомная дипломатия. С. 114.

[253] Ibid.; vezi de asemenea: С. 183.

[254] Ibid. С. 115.

[255] История войны на Тихом океане. Т. 4. Второй период войны. С. 202-203, 206; Loghin L. Al doilea război mondial. P. 544, 545; Ştefănescu A.V. Infernul pe Pământ: Hiroshima şi Nagasaki. // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 8.

[256] „Aveau loc polemici referitor la faptul cum trebuie utilizată bomba: să-i demonstrăm lumii întregi forţa ei de distrugere, iar apoi să-i înaintăm Japoniei un ultimatum sau s-o aplicăm fără preîntâmpinare". // Гровс Л. Теперь об этом можно рассказать С. 225.

Cunoscutul fizician american, specialist în problemele energiei atomice, Lapp Ralph, la întrebarea cât timp se mai puteau menţine japonezii fără utilizarea armei atomice contra lor, scrie: „Răspunsul la aceste întrebări ne este acum cunoscut din minunatul raport «Lupta Japoniei pentru încetarea războiului», alcătuit de direcţia americană pentru studierea consecinţelor bombardamentelor atomice. În acest document se demonstrează destul de convingător

unii încearcă să prezinte acest rău colosal ca un bine. W. Churchill, în numele său şi a lui H. Truman, îndreptăţeşte aceste bombardamente prin necesitatea reducerii termenelor războiului şi micşorarea numărului total de victime: „Noi presupuneam o rezistenţă disperată din partea japonezilor, care luptau până la ultima suflare cu sacrificiul samurailor… Pentru a înfrânge rezistenţa japonezilor şi a cuceri ţara lor metru cu metru, trebuia să jertfim vieţile unui milion de americani şi jumătate din acest număr de vieţi ale englezilor… Acum această perspectivă oribilă nu mai este... Poporul japonez... va putea întrezări în apariţia acestei superarme o îndreptăţire, care-i va salva onoarea şi-l va elibera de obligaţiunea de-a muri până la ultimul soldat.

În plus, nu vom mai avea nevoie de ruşi… În orice caz, n-a fost nici vorbă, dacă trebuie aplicată bomba atomică. Posibilitatea de-a preîntâmpina un măcel gigantic de lungă durată şi a termina războiul… părea o minune salvatoare. Acordul principial al englezilor de-a folosi această armă a fost dat la 4 iulie… Decizia de-a întrebuinţa bomba atomică pentru a impune Japonia să capituleze niciodată n-a fost pusă la îndoială. Noi eram unanimi, între noi domnea o înţelegere naturală şi necondiţionată”[257].

Cu toate acestea, mai târziu, Churchill şi-a exprimat îndoiala în justeţea aplicării armei atomice: „N-ar fi corect să credem că bomba atomică a hotărât soarta Japoniei. Înfrângerea era destinată încă până la căderea primei bombe, ea fiind garantată de supremaţia maritimă absolută. Această forţă de una singură ne-a permis să acaparăm bazele oceanice, de unde puteam începe ofensiva finală şi să impunem armata japoneză, care se afla pe teritoriul propriu-zis al Japoniei, să capituleze, chiar fără a da lovitura de graţie”[258].

Trebuie să menţionăm că şi printre colaboratorii cei mai apropiaţi ai lui Truman erau oameni care pledau contra aplicării armei atomice împotriva populaţiei civile. Printre ei – şi amiralul Leahy. „În opnia mea, scria el, folosirea acestei arme barbare contra oraşelor Hiroshima şi Nagasaki nu ne-a acordat vreun ajutor material în război contra Japoniei. Japonezii erau deja distruşi şi gata să capituleze, ca urmare a unei blocade maritime eficiente şi a bombardamentelor aeriene rezultative cu folosirea armamentului convenţional… Eu personal simţeam că, aplicând această armă primii, noi am împrumutat maniere tipice barbarilor din sumbra epocă medievală. Pe mine nu m-au învăţat să lupt astfel, şi războiul nu poate fi câştigat prin asasinarea femeilor şi copiilor”[259].

În raportul FMA SUA despre rezultatele bombardamentelor strategice se accentua: „Este clar că şi fără bombardamentele atomice superioritatea în aer putea crea o presiune destulă pentru a asigura capitularea necondiţionată şi a evita necesitatea invaziei”. Comandantul-şef al FMM amiralul King spunea că doar blocada maritimă de una singură „i-ar fi impus pe japonezi să se predea ca urmare a epuizării…, în caz că am fi dorit să aşteptăm”[260]. Acelaşi punct de vedere îl împărtăşea şi generalul Eisenhower: „Eu mi-am exprimat speranţa că noi niciodată nu vom aplica o asemenea armă contra oricărui duşman, deoarece mi-ar fi fost neplăcut să văd Statele Unite în rol de iniţator al folosirii unui mijloc atât de îngrozitor şi destructiv în război”[261].

De prăbuşirea rapidă a Japoniei erau convinse şi serviciile speciale ale armatei şi flotei americane. A. McCormack, şeful serviciului militar de spionaj în zona Oceanului Pacific, îşi amintea: „Noi posedam o aşa dominaţie în aer asupra Japoniei că literalmente ştiam despre fiecare navă... Japonezii şi-au epuizat toate rezervele de alimente, iar rezervele de carburanţi s-au dovedit practic terminate. Noi începuserăm o operaţiune secretă în vederea minării tuturor golfurilor şi porturilor lor, ce mărea constant izolarea lor de lumea înconjurătoare. Dacă noi am fi dus această operaţiune până la sfârşitul ei logic, atunci distrugerea oraşelor nipone cu ajutorul bombelor incendiare sau de altă natură în genere ar fi fost de prisos”[262].

„Cu toate acestea, bombardamentul atomic a avut asupra guvernului nipon un efect mult mai mic, decât se considera în acea vreme în Occident”, scria Liddell Hart. Ea n-a clătinat poziţia acelor membri ai „consiliului celor şase”, care pledau contra capitulării necondiţionate. Cât priveşte poporul japonez, el a aflat despre cele întâmplate la Hiroshima şi Nagasaki după război. „Declaraţia Rusiei de război Japoniei şi înaintarea imediată a trupelor ruseşti în Manciuria, începută chiar a doua zi, au grăbit încetarea războiului aproape în aceeaşi măsură, cu toate acestea autoritatea împăratului a avut în acest sens o influenţă şi mai mare”[263].

Din punct de vedere militar, Liddell Hart demonstrează foarte convingător inutilitatea aplicării armei atomice contra Japoniei cu scopul de-a o impune să capituleze: „Pentru obţinerea acestui rezultat nu exista o necesitate reală de-a utiliza bomba atomică. În condiţiile când nouă zecimi din flota comercială a Japoniei era

---

că atunci, când asupra Japoniei a fost aruncată bomba atomică, ea era deja în genunchi”. // Лэпп Р. Атомы и люди. М., 1959. С. 86.

În altă lucrare a sa acelaşi autor scrie: „Ulterior a fost efectuată o anchetă oficială a urmărilor bombardamentelor strategice ale Japoniei, rezultatele căreia au coincis cu opinia comandamentului forţelor militare aeriene, care considera că Japonia putea fi învinsă, continuând raidurile aeriene obişnuite”. // Лэпп Р. Новая сила. Об атомах и людях. М., 1954. С. 68.

[257] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 663-664.

[258] Ibid. С. 669.

[259] Советник двух президентов. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 435.

[260] Vezi: Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 648.

[261] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 501.

[262] Citat după: Юнг Р. Ярче тысячи солнц. М., 1960. С. 175.

[263] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 647.

scufundată sau deteriorată, aviaţiei şi flotei ei i-au fost aduse prejudicii ireparabile, a fost distrusă industria, iar rezervele de alimente, necesare pentru menţinerea vieţii poporului nipon, se topeau rapid, colapsul Japoniei devenise inevitabil... Această lovitură îngrozitoare… doar a grăbit momentul capitulării. Capitularea devenise inevitabilă, şi nu exista nicio necesitate reală pentru a întrebuinţa asemenea armă”[264].

Decizia guvernului nipon de-a depune armele. Acest punct de vedere este susţinut şi de alţi istorici. „Intrarea Uniunii Sovietice în război, scrie profesorul Hattory, care a urmat după ce asupra Hiroshimei a fost aruncată bomba atomică, a consolidat convingerea împăratului şi conducătorilor guvernului şi a ţării să accepte imediat condiţiile Declaraţiei de la Potsdam ca o cale unică de încetare a războiului”. La şedinţa cabinetului din 9 august Hirohito a indicat clar asupra faptului că situaţia este fără speranţă şi s-a pronunţat pentru încheierea imediată a păcii. În favoarea acceptării cerinţelor aliaţilor, cu condiţia că va fi păstrată puterea supremă a împăratului, s-a pronunţat ministrul afacerilor externe Togo. Chiar ministrul de război Anamy, adversar al „capitulării necondiţionate” şi părtaş al continuării războiului, a declarat: „Desigur, dacă luăm în calcul astfel de factori cum este posedarea bombei atomice de către inamic şi intrarea URSS în război, este greu să sperăm la o victorie”.

După nişte discuţii aprinse toţi au primit ideea necesităţii acceptării Declaraţiei de la Potsdam. Cu toate acestea nu s-a ajuns la un numitor comun referitor la condiţiile acceptării ei. Proiectul hotărârii în problema dată, elaborat de Togo, a fost susţinut de şase persoane; pentru proiectul militarilor, care înainta condiţii suplimentare (trupele japoneze aflate peste hotare se demobilizează după retragerea lor în Japonia, criminalii de război vor fi supuşi jurisdicţiei guvernului nipon, nu va fi efectuată ocuparea ţării), iar în cazul refuzului aliaţilor de-a le accepta – continuarea războiului, s-au pronunţat trei; cinci s-au abţinut. Împăratul şi-a exprimat acordul cu ministrul afacerilor externe.

La 10 august a fost alcătuită declaraţia guvernului nipon, adresată guvernelor SUA, Marii Britanii, URSS şi Chinei, în care se menţiona: „Guvernul imperial a decis aceptarea acestor condiţii, deoarece declaraţia dată nu conţine nicio cerinţă, care ar afecta prerogativele Măriei Sale în calitate de suveran”[265].

La 14 august mikado iarăşi a declarat ferm că decizia despre capitulare constituie unica de fapt cale de a asigura existenţa statului şi a uşura suferinţele poporului: „Măria Sa împăratul a emis un rescript imperial despre acceptatrea condiţiilor Declaraţiei de la Potsdam către Japonia”. După aceasta a fost făcut un anunţ la radiou despre capitularea Japoniei cu condiţia, dacă va fi respectată puterea supremă a împăratului[266]. Truman a aceptat această condiţie[267].

În amiaza zilei de 15 august împăratul a anunţat despre capitularea Japoniei şi a emis ordinul forţelor armate despre încetarea războiului. Este semnificativ faptul că el n-a pomenit niciun cuvânt despre bombardamentele atomice, în schimb a caracterizat ofensiva trupelor sovietice în calitate de cauză principală a încetării războiului. „Uniunea Sovietică, se spunea în apelul lui Hirohito, a intrat în război, şi, luând în considerare situaţia din interiorul ţării şi de peste hotare, considerăm că în fond continuarea luptei ar însemna agravarea continuă a dezastrului… De aceea, în ciuda spiritului combativ înalt al armatei şi flotei imperiale, noi intenţionăm să începem negocierile de pace… în numele salvării sistemului nostru statal”[268].

Cu toate acestea, Armata din Guandun, comandamentul căreia se afla în mâinile celor mai turbaţi militarişti în frunte cu Yamada, care urau patologic URSS, în ciuda ordinului despre capitulare, până la sfârşitul lui august a continuat să opună o rezistenţa înverşunată Armatei Roşii. În 23 de zile de lupte japonezii au pierdut

---

[264] Ibid. C. 648, 649.

[265] Хаттори Т. Япония в войне 1941-1945. С. 559-564.

Mai detaliat despre discuţiile contoversate şi lupta din interiorul cercurilor guvernante nipone referitor la problema capitulării vezi: Брукс Л. За кулисами японской капитуляции. М., 1971; История войны на Тихом океане. Т. 4. С. 211-213.

[266] Хаттори Т. Япония в войне 1941-1945. С. 569-570, 574; conţinutul lui vezi în: Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Т. 5. М., 1947. С. 736-737.

Într-un rescript din 17 august „Către soldaţi şi marinari” Hirihito, dând tăcerii bombardamentele atomice ale oraşelor nipone, în calitate de cauză principală a capitulării a numit intrarea URSS în război: „Acum, când în război împotriva noastră a intrat Uniunea Sovietică, continuarea rezistenţei... ar însemna să punem în pericol însăşi temelia existenţei imperiului nostru”. // Vezi: Кошкин А.А. Вступление СССР в войну с Японией в 1945 году. Политический аспект. // ННИ, 2011, № 1. С. 36 (cu trimitere la: Bix H.P. Hirohito and the Making of Modern Japan. Nev York, 2000. P. 530).

Proeminent gândul dat a fost exprimat şi de istoricul japonej N. Răkisi: „Cu toate că SUA încearcă să prezinte bombardamentele atomice ale oraşelor nipone drept consecinţă a tendinţei de urgentare a încheierii războiului, în realitate aceste bombe, nimicind un număr mare de locuitori paşnici, n-au stimulat Japonia să adopte decizia despre încetarea războiului… Nu victimele din mediul populaţiei civile în rezultatul bombardamentelor atomice, ci teama de revoluţie după intrarea URSS în război au cauzat încheierea ostilităţilor”. // Citat după: Ржешевский О.А. Война и история. С. 225-226.

[267] Советник двух президентов. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 431.

[268] Брукс Л. За кулисами японской капитуляции. М., 1971. С. 318-319; История войны на Тихом океане. Т. 4. С. 219.

677 mii de morţi, răniţi şi prizonieri (din ei 84 mii de morţi), dintre care 148 de generali, contra 12 mii de soldaţi şi ofiţeri sovietici căzuţi în lupte[269].

În urma acţiunilor militare ale aliaţilor, japonezii sunt înfrânţi şi la 2 septembrie 1945 la bordul navei americane de linie „Missouri" este semnat actul de capitulare necondiţionată a Japoniei. Astfel, cel de-Al doilea război mondial a luat sfârşit.

---

[269] Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 347; Гареев М.А. Маньчжурская стратегическая наступательная операция 1945 года. // ННИ, 2005, № 5. С. 9.

PARTEA III. EVOLUŢIA RELAŢIILOR INTERNAŢIONALE ÎN ANII RĂZBOIULUI

TEMA Nr. 14. RELAŢIILE POLITICE DINTRE MARILE PUTERI ÎN PERIOADA ANILOR 1939-1941

1. Relaţiile anglo-americane, esenţa şi importanţa lor pentru victoria asupra lui Hitler

Necesitatea obiectivă în colaborarea anglo-americană. Ca şi în primul război mondial la fel şi în cel de-al doilea poziţia SUA era determinată nu de interesele economice nemijlocite, ci de cele strategice cu character politic, dar, natural, şi economic. Preşedintele Roosevelt, ca exponent al acestor interese, nu putea admite victoria Germaniei fasciste. De aici şi rezulta politica SUA, care se reducea la acordarea unui ajutor complex adversarilor puterilor „axei”. În februarie 1940 preşedintele l-a îndreptat pe S. Welles, locţiitorul secretarului de stat, cu o misiune specială în Europa[1]. El trebuia să examineze posibilitatea împăcării Angliei şi Franţei cu Germania.

Reprezentantul preşedintelui american a vizitat Roma şi a avut discuţii cu Mussolini şi Ciano; Berlinul, unde s-a întâlnit cu Hitler, Ribbentrop, Göring şi Hess; Parisul unde a comunicat cu Daladier, Herriot, Bonnet; la Londra a negociat cu Chamberlain, Halifax, Churchill, Attlee, Lloyd George şi a fost primit de rege. Misiunea lui Welles nu trezea mari speranţe de succes. La Londra şi la Paris au refuzat să aibă de furcă cu naziştii în baza condiţiilor lor, la Berlin au declarat că pacea va fi dictată de ei după victoria totală a Germaniei şi doar Mussolini şi-a propus medierea, dar în baza unor condiţii, pe care guvernele occidentale nu erau gata să le accepte atunci[2].

Un tablou sumbru i s-a deschis în Franţa, unde el a sosit la 7 martie. El a fost şocat de deprimarea care cuprinsese parizienii. „Părea, scria el mai târziu în memoriile sale, chiar pe clădiri se lăsase urma acestei apatii mohorâte, care putea fi citită pe feţele majorităţii trecătorilor, pe care-i puteai întâlni pe străzile semipustii. Toţi au fost cuprinşi de premoniţia unui dezastru teribil”. Nu mai optimiste erau şi impresiile lui în urma discuţiilor cu membrii guvernului. „Experienţa întâlnirilor mele de la Paris din zilele din martie 1940, concluzionă Welles, a cauzat un efect şocant”[3].

Ce-i drept, mesagerul preşedintelui a descoperit la Paris şi adversari ai compromisului cu Germania hitleristă. Pe-o astfel de poziţie stătea, de exemplu, preşedintele camerei deputaţilor Eduard Herriot, care considera că este inadmisibil de iniţiat negocieri cu inamicul care duce un joc dublu. Iar preşedintele senatului Jannené, în vârstă de 70 de ani, martor al celui de-al treilea război cu Germania, îi spunea oaspetelui american în spiritul lui Clemenceau: „Există doar un singur mijloc de comportament cu un câine turbat – a-l ucide sau a-l încătuşa cu un lanţ de oţel care nu poate fi rupt”[4].

Însă majoritatea oamenilor de stat francezi erau mai aproape de Daladier. O poziţie conciliantă o ocupau vice-premierul Chautemps, ministrul de externe Bonnet şi mulţi alţii. Chiar şi ministrul finanţelor Paul Reynaud, care se bucura de reputaţia celui mai ferm faţă de Germania membru al guvernului, era copleşit de pesimism. Apoi el s-a plâns lui Welles că în curând Franţa va fi nevoită să-şi cheltuie toate resursele pentru procurarea armamentului în SUA. Iar apoi, comunicându-i despre recenta sa discuţie cu Churchill, care cerea continuarea războiului până la victorie, a menţionat disperat: „Acest om cu capacităţi excepţionale şi-a pierdut elasticitatea gândirii”[5].

La Londra Welles s-a convins că în cercurile politice engleze exista o grupare puternică în frunte cu Churchill şi Eden, care se opune înţelegerii cu Germania. Ca şi la Paris mulţi membri ai guvernului erau de altă opinie. Primul ministru Chamberlain şi ministrul afacerilor externe Halifax în discuţie cu Welles s-au pronunţat pentru un compromis cu Germania. Căutau căile de înţelegere şi ministrul fără portofel Hankey, consilierul primului ministru Horace Wilson. S-a dovedit că şi Lloyd George pleda pentru înţelegere, acesta mai crezând în posibilitatea încheierii „pactului celor patru” – Angliei, Franţei, Germaniei şi Italiei”[6].

Pas cu pas preşedintele Roosevelt împingea ţara spre o colaborare tot mai strânsă cu statele care opuneau rezistenţă puterilor fasciste. De-acum la 1 iunie 1940 el le-a ordonat ministrului apărării şi celui de marină să examineze ce fel de armament s-ar putea livra Angliei şi Franţei. La 3 iunie au fost întocmite listele. Prima dintre ele includea 500 de mii de puşti cu calibrul 7,6 mm, a câte 250 de patroane pentru fiecare; 900 de tunuri de camp cu 1 milion de obuze; 80 de mii de mitraliere[7]. „Acest armament preţios, menţiona Churchill, pe parcursul lunii iulie a fost transportat peste Oceanul Atlantic; el a constituit nu doar o achiziţie materială, dar şi un factor important referitor la invazie, care era luat în calcul atât de prieteni, cât şi de duşmani”[8].

---

[1] История США. Т. 3. М., 1985. С. 320-321; militera.lib.ru/h/utkin3/index.html; Системная история международных отношений. Т. 1. С. 355.
[2] Vezi: Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 10; Loghin L. Mari conferinţe internaţionale (1939-1945). Buc., 1989. P. 141-143; Кузнец Ю.Л. Вступление США во Вторую мировую войну. М., 1962. С. 100-107; Наджафов Д.Г. Нейтралитет США. М., 1990. С. 129-131.
[3] Vezi: militera.lib.ru/h/utkin3/index.html.
[4] Ibid.
[5] Ibid.
[6] Ibid.
[7] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 368.
[8] Ibid. С. 369.

Dezastrul neaşteptat, abătut asupra armatelor aliate, a produs în America un efect uluitor. Colapsul republicii franceze, ocuparea Belgiei şi Olandei, cucerirea de către hitlerişti a Coastei Atlanticului până la hotarul spaniol, au convins guvernul american de pericolul ce ameninţă SUA. La Washington erau convinşi că fără ajutorul Statelor Unite Anglia nu va rezista, iar căderea ei va cauza o creştere colosală a productivităţii şantierelor navale ale puterilor „axei", care de trei ori va depăşi posibilităţile SUA de construcţie a navelor[9]. Iar fără dominaţie pe mare oceanul nu mai este o barieră, ci o autostradă largă pentru invazia lui Hitler pe continentul american. De aceea, lupta pentru Anglia însemna lupta pentru America. Ba mai mult, în cazul căderii Marii Britanii, Statele Unite se vor pomeni în faţa unui război concomitent în două oceane, pentru ce ele absolut nu erau pregătite.

După capitularea Franţei guvernul lui Roosevelt se temea nu numai de înfrângerea Angliei, ci şi de înţelegerea ei cu Germania. În ambele cazuri SUA se puteau pomeni izolate într-o încercuire duşmănoasă. La Washington considerau că trebuie de acordat Marii Britanii o asistenţă masivă pentru a preîntâmpina înfrângerea ei, a sprijini spiritul combativ al Londrei, a consolida prestigiul guvernului lui Churchill.

În memoriile lui Cordell Hull sunt astfel de rânduri referitor la ajutorul american Angliei: „Cu Franţa s-a terminat, dar noi eram convinşi că Anglia sub conducerea fermă a lui Churchill intenţiona să continue lupta. Noi consideram că negocieri între Londra şi Berlin nu vor avea loc. Dacă am fi avut careva îndoieli referitor la fermitatea Angliei de-a continua lupta, noi n-am fi făcut acei paşi care au fost întreprinşi pentru a-i acorda ajutor material"[10]. Ba mai mult, după căderea Parisului Roosevelt a ajuns la concluzia despre inevitabilitatea intrării SUA în război.

Militarii americani (şi unii politicieni şi diplomaţi, despre ce va fi vorba în continuare) însă nu împărtăşeau opinia preşedintelui lor despre inevitabilitatea rezistenţei antinaziste a Angliei.

La 17 iunie 1940 la o şedinţă şeful direcţiei de planificare militară generalul J. Strong a declarat că după înfrângerea Franţei va urma capitularea Angliei. Generalul Marshall a susţinut această opinie. De aici urma concluzia practică despre inutilitatea continuării asigurării englezilor cu tehnică militară, care în curând va fi necesară pentru apărarea Americii. Miniştrii apărării şi marinei au fost contra transmiterii englezilor armamentului rămas după primul război mondial şi care constiuia toată rezerva armatei americane. În aşa situaţie SUA riscau să rămână fără aliaţi potenţiali în lupta cu fascismul şi, pentru a învinge rezistenţa politicii sale, Roosevelt a demis ambii miniştri, numindu-i în locul lor pe H. Stimson şi F. Knox – părtaşi ai ajutorului nelimitat Angliei[11].

Această decizie a reflectat o politică care era dictată de interesele vitale ale SUA, iar Roosevelt era cel mai clarvăzător exponent al lor. În circumstanţele create ajutorul Angliei era cea mai profitabilă investiţie de capital: ajutând englezii să continue lupta, America se apăra astfel de invazia hitleristă. Militarii americani menţionau că împreună cu Anglia care opune o rezistenţă eficientă „noi vom birui pretutindeni... Dacă însă ea va suferi înfrângere..., posibil nu vom pierde totul, dar nu vom învinge nicăieri". În caz de război cu Germania şi Japonia concomitent, Statele Unite trebuie să-şi concentreze forţele principale împotriva Germaniei[12].

La 24 iunie 1940 Marshall îi raporta preşedintelui: „Dacă englezii vor demonstra capacitatea de-a rezista sub presiunea germană şi ajutorul nostru modest le va permite să se menţină până la 1 ianuarie, atunci acordarea lui este necesară din punct de vedere al apărării noastre"[13]. Însă în mediul elitei americane mai rămâneau temeri că Anglia nu va rezista şi va capitula, iar aceasta va duce la acapararea flotei engleze de către nemţi[14]. Astfel, încă la 5 iunie 1940 amabasadorul american la Paris Bullitt informa preşedintele că în curând rezistenţa franceză şi engleză va înceta, iar aviaţia şi flota engleză vor fi folosite în calitate de aşi pentru posibilul negoţ cu Hitler[15]. De asemenea şi ambasadorul Kennedy trimitea telegrame de la Londra în care prorocea colapsul iminent al Angliei[16].

Primele ajutoare americane acordate Angliei combatante. Toate acestea n-au fost o surpriză pentru Roosevelt, deoarece el încă la 20 mai i-a propus lui Churchill să examineze posibilitatea evacuării flotei britanice în Canada sau Australia în cazul înfrângerii Marii Britanii. Era vorba despre emiterea de către guvernul englez a unei declaraţii că, în caz de înfrângere, flota engleză nu va nimeri în mâinile nemţilor, ci va fi redislocată în Emisfera de Vest. Această propunere a trezit indignarea guvernului englez. Churchill a declarat că „americanii pot aştepta până la distrugerea Marii Britanii, iar apoi să-şi permită să conteze pe asistenţa flotei engleze"[17].

---

[9] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 12.
[10] Citat după: Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 369.
[11] Коваль В.С. Политика и стратегия США во Второй мировой войне (Проблема парирования угрозы из Европы до перелома в войне). Киев, 1987. С. 28; Коваль В.С. США во Второй мировой войне: Некоторые проблемы внешней политики (1939 – 1941). Киев, 1976. С. 26.
[12] Мэтлофф М., Снэлл Э. Стратегическое планирование în коалиционной войне. С. 40.
În acelaşi timp Statele Unite nu intenţionau să lupte pentru păstrarea Imperiului colonial Britanic. Despre discuţiile lui Roosevelt cu Churchill pe problema colonială scrie fiul lui FDR Elliot. // Рузвельт Э. Его глазами. С. 51-53, 169-170.
[13] История второй мировой войны. Т. 3. С. 197.
[14] Наджафов Д.Г. Нейтралитет США. С. 132.
[15] Боратынский С. Дипломатия периода второй мировой войны. М., 1959. С. 55.
[16] Коваль В.С. США во Второй мировой войне. С. 28.
[17] Батлер Дж. Большая стратегия. Сентябрь 1939 – июнь 1941. М., 1959. С. 234.

Premierul britanic a refuzat cu fermitate să-i dea preşedintelui garanţii precum că flota engleză va fi trecută sub controlul SUA, cu atât mai mult să efectueze careva pregătiri pentru o aşa acţiune. El tindea să genereze o stare de nelinişte în Statele Unite pentru soarta lor proprie în cazul înfrângerii Angliei şi trecerii flotei britanice în mâini germane. Prin aceasta Churchill încerca să cointereseze SUA în continuarea rezistenţei britanice[18].

Roosevelt însă nu împărtăşea dispoziţiile de alertă a multora dintre consilierii săi şi-şi exprima încrederea că Anglia nu va fi ocupată[19]. Acest fapt a generat decizia de a-i acorda Marii Britanii tot ajutorul posibil. Toată responsabilitatea pentru aceasta şi-a asumat-o preşedintele. În America tot mai des se auzea ideea: „Pe noi ne desparte de Hitler flota engleză!”[20], iar aceasta înseamnă că ea trebuie întărită.

În toamna anului 1940 englezii au primit de la americani 50 de distrugătoare modernizate din perioada primului război mondial, în schimbul unor baze militare aeriene şi maritime din Vest-India şi Newfoundland, date în arendă SUA pentru 99 de ani[21]. În linii mari acesta era un schimb inechitabil, însă în acele condiţii concrete a fost o afacere salvatoare pentru Marea Britanie. În vara lui 1940 Anglia avea doar 68 de distrugătoare faţă de 433 în 1918[22]. Iată cum o îndreptăţeşte W. Churchill şi subliniază importanţa ei: „Desigur, nu poate fi comparată valoarea internă a acestor nave învechite şi puţin eficiente, pe de-o parte, cu colosala securitate permanentă, acordată Statelor Unite sub forma acestor baze insulare, pe de alta. Cu toate acestea, invazia care ne ameninţa şi importanţa factorului numeric în strâmtori făceau necesitatea noastră una stringentă...

Mai era un stimulent şi mai serios decât necesitatea noastră în distrugătoare sau nevoia americanilor de baze. Transmiterea Marii Britanii a celor 50 de nave militare evident n-a fost un pas neutru din partea Statelor Unite. Din punct de vedere al tuturor conceptelor istorice, acest lucru îi putea servi guvernului german în calitate de motiv pentru declaraţia de război SUA... Transmiterea distrugătoarelor Angliei în august 1940 a fost un eveniment care, cu siguranţă, a apropiat Statele Unite de noi şi de război... Acest pas demonstra trecerea Statelor Unite de pe poziţiile unei puteri neutre pe cele ale unei nonbeligerante”[23].

Cu siguranţă, Churchill avea dreptate. Astfel, vestea despre transmiterea navelor a trezit un şoc la Berlin. La 4 septembrie 1940 ministrul italian de externe Ciano a însemnat în jurnalul său că în Germania ea a fost întâlnită cu „cea mai mare îngrijorare”. Ministrul hitlerist de externe Ribbentrop i-a povestit omologului său italian că führerul chiar intenţiona să rupă relaţiile diplomatice cu Statele Unite[24].

Adoptarea legii despre Lend-Lease. Activele financiare ale Marii Britanii însă care până la război constituiau 4,5 mlrd de dolari, se epuizau vertiginos şi către sfârşitul anului 1940 au secat completamente, inclusiv depozitele cetăţenilor englezi păstrate în America, confiscate şi cheltuite de către guvernul Maiestăţii Sale. Era evident că Anglia nu mai putea exista şi în continuare fără livrările din Statele Unite. În acelaşi timp, în conformitate cu legea „plăteşte în numerar şi transportă de sine stătător”, ea nu mai putea primi niciun fel de material, deoarece nu mai avea dolari. Interdicţia de-a acorda împrumuturi ţărilor beligerante putea fi anulată, dar aceasta nu soluţiona problema, deoarece Anglia s-ar fi pomenit un debitor insolvabil. În baza experienţei primului război mondial Roosevelt de mult ajunsese la concluzia despre imposibilitatea returnării unor mari împrumuturi de război. Trebuia găsită o soluţie principial nouă.

Ca răspuns la cererile venite din tabăra izolaţioniştilor despre necesitatea de-a impune Anglia să predea SUA toate investiţiile sale externe în calitate de plată pentru livrările americane, în Marea Britanie s-au auzit voci care au declarat că e nevoie de încheiat pacea cu Germania, atâta timp cât americanii nu i-au dezbrăcat pe englezi şi de „cămaşă”. Acest lucru a determinat guvernul american să fie mai receptiv la cererile de ajutor ale lui Churchill[25].

Ca urmare a unor discuţii interminabile în jurul acestei probleme, preşedintele a ajuns la concluzia: „Suntem datori să le acordăm englezilor materialele de care au nevoie în arendă sau chiar cu împrumut”. De aici s-a şi născut, scrie Sherwood, acea concepţie vastă pe care Churchill a caracterizat-o mai târziu drept o „nouă cartă măreaţă..., cea mai altruistă şi generoasă afacere financiară din istorie, realizată vreodată de orice ţară”[26].

În ianuarie 1941 la o şedinţă într-un cerc restrâns din Casa Albă Roosevelt a subliniat că una dintre cele mai importante sarcini ale guvernului său constă în faptul „de a face tot posibilul pentru continuarea livrărilor Marii Britanii”, iar „flota maritimă militară a SUA trebuie să fie gata pentru escortarea navelor peste Atlantic în

---

[18] Кузнец Ю.Л. Вступление США во Вторую мировую войну. С. 132.
[19] Коваль В.С. США во Второй мировой войне. С. 29.
[20] Наджафов Д.Г. Нейтралитет США. С. 136.
[21] Vezi: Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 17-18; Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны . 1941 – 1945. М., 1983. С. 35; Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны. С. 145; Батлер Дж. Большая стратегия. Сентябрь 1939 – июнь 1941. С. 237; История США. Т. 3. С. 323.
[22] Коваль В.С. США во Второй мировой войне. С. 27.
[23] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 479.
[24] Коваль В.С. США во Второй мировой войне. С. 28.
[25] Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны. С. 147.
[26] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 1. С. 381.

Anglia"[27]. „Noi trebuie să devenim un mare arsenal al democraţiei"[28], declară el. Responsabil de acordarea neîntreruptă a ajutorului american Marii Britanii, la 3 ianuarie 1941 preşedintele l-a numit pe prietenul său Harry Hopkins, pe care l-a trimis la Londra[29]. Sarcina lui consta în examinarea volumului real de ajutor, necesar englezilor pentru a rezista, şi dacă ei cer destul pentru aceasta. Iar ministrul finanţelor Henry Morgenthau spunea că el a ajuns la concluzia că englezii „nu mai au rezerve valutare. Sunt convins că, dacă Congresul nu le va oferi posibilitatea procurării mărfurilor în America, ei vor fi nevoiţi să înceteze lupta"[30]. Astfel, neutralitatea SUA în război era doar o iluzie.

La începutul anului 1941 în SUA s-au desfăşurat dezbaterile în legătură cu proiectul de lege despre Lend-Lease, cu toate că erau puţine divergenţe referitor la principiul de bază de acordare a ajutorului Marii Britanii, Greciei sau Chinei. Cele mai înverşunate discuţii s-au iscat în jurul condiţiei că Lend-Lease poate fi exstins asupra „oricărei ţări, apărarea căreia preşedintele o consideră de-o importanţă vitală pentru apărarea Statelor Unite". În aşa mod, totul depindea de decizia preşedintelui şi mai însemna că ajutorul poate fi acordat şi Uniunii Sovietice. Anume de acest lucru izolaţioniştii şi se temeau cel mai mult[31]. Într-o scrisoare, adresată unui senator, preşedintele scria: „Mă rog lui Dumnezeu să mă ajute să înţeleg, încotro ne duc cei care au iniţiat această discuţie în senat. De ce pun sub semnul întrebării necesitatea convoaielor?"[32].

Însă frazele răsunătoare ale liderilor izolaţioniştilor, ca de exemplu cele ale senatorului Vandenberg, s-au dovedit neputincioase de-a împiedica adoptarea legii despre Lend-Lease. Cu atât mai mult că în fine el presupunea un profit colosal pentru cei care în principiu aveau o influenţă decisivă asupra Congresului. Personal Vandenberg, care regreta sfârşitul izolaţionismului şi care împreună cu senatorul Taft s-a situat în fruntea opoziţiei din congres şi foarte energic se opunea revizuirii legii despre neutralitate, spre deosibire de Taft a votat pentru Lend-Lease[33]. La 8 martie 1941 proiectul de lege a fost definitiv aprobat de senat cu 60 de voturi contra 31[34]. Aceasta a fost o victorie istorică a lui Roosevelt, după care SUA de facto s-au pomenit în stare de război cu Germania fascistă.

În cazul dat accentele trebuiesc puse corect. Da, Lend-Lease a fost un act de nobleţe şi mărinimie. Dar nu numai. În primul rând, el a fost un act de oportunitate, un mijloc de asigurare a securităţii proprii. Ba mai mult, când vine timpul luptei, să lupţi totalmente sau parţial cu mâini străine întotdeauna este o afacere avantajoasă şi, cu atât mai mult, întotdeauna mai ieftină. Cum spunea C. Hull, Lend-Lease a apărut ca o măsură „absolut necesară" după stabilirea dominaţiei Germaniei hitleriste asupra litoralului european al Oceanului Atlantic.

Iar cunoscutul activist al Partidului Conservator L.S. Amery menţiona că Lend-Lease a fost o „tranzacţie de afaceri, conform căreia Anglia s-a angajat să apere America"[35]. Printre alte lucruri, Lend-Lease a stimulat producţia tuturor tipurilor de armament şi cu nouă luni înaintea intrării oficiale a SUA în război a contribuit la dezvoltarea potenţialului lor militar[36]. Unica în acel moment restricţie care împiedica acordarea unui ajutor serios ţărilor care-i opuneau rezistenţă lui Hitler era timpul necesar pentru mobilizarea industriei. Dar acestea erau doar nişte dificultăţi tehnice, principalul lucru a fost făcut. Părtaşii acordării unui ajutor nelimitat statelor antifasciste au obţinut o victorie serioasă.

Rezumând motivele de care se conduceau cercurile guvernante ale SUA prin adoptarea legii despre Lend-Lease, profesorul T. Bailey scria: „Guvernul a propus această măsură nu din cauza că Anglia merita ajutorul nostru, dar din motive pur egoiste. Noi i-am permis Angliei să lupte (cu armamentul nostru) până la ultimul soldat englez, şi în timp să rămânem neutri şi vom prospera"[37].

Iar aceasta însemna că, acordând ajutor Marii Britanii, cercurile guvernante ale SUA tindeau nu doar spre înfrângerea duşmanului său de moarte – Germaniei hitleriste, dar şi să slăbească şi să-şi supună aliatul – Anglia. La sfârşitul lunii decembrie 1940 preşedintele Consiliului Confederaţiei naţionale a industriei SUA W. Jordan, luând cuvântul în faţa asociaţiei bancherilor, a declarat că în rezultatul acestui război Anglia „va sărăci într-atât şi prestigiul ei va suferi aşa de tare că ea nu va mai fi în stare să-şi restabilească sau să-şi păstreze poziţiile dominante în politica mondială, poziţii pe care le ocupaseră de mult timp. În cel mai bun caz Anglia va deveni un partener minor în cadrul sistemului noului imperialism anglo-saxon... Sceptrul puterii trece în mâinile Statelor Unite"[38].

---

[27] Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 134.
[28] Коваль В.С. США во Второй мировой войне. С. 109.
[29] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 1. С. 395.
[30] Кузнец Ю.Л. Вступление США во Вторую мировую войну. С. 176-177.
[31] Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 40; Наджафов Д.Г. Нейтралитет США. С. 151-152.
[32] Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 134.
[33] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 20.
[34] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 1. С. 440-441; История США. Т. 3. С. 333; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 421; Соколов В.В. Ленд-лиз в годы Второй мировой войны. // ННИ, 2010, № 6. С. 5.
[35] Кузнец Ю.Л. Вступление США во Вторую мировую войну. С. 179-180.
[36] Лан В.И. США в военные и послевоенные... С. 19-20; Коваль В.С. США во Второй мировой... С. 112-113.
[37] История второй мировой войны. Т. 3. С. 198-199.
[38] Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны. С. 148-149; vezi de asemenea: Layne Cr. Pacea iluziilor: marea strategie americană din 1940 până în prezent. P. 106.

Scopul legii despre Lend-Lease, se spunea în revista „Foreign Policy Report" din 15 aprilie 1944, consta în faptul „de a asigura securitatea SUA prin intermediul fortificării rezistenţei altor naţiuni contra agresiunii ţărilor axei", în caz contrar SUA „ar avea de suferit cu mult mai mari victime omeneşti"[39]. Făcând bilanţul în problema beneficiilor căpătate de SUA în urma colaborării cu Marea Britanie în anii celui de-Al doilea război mondial, A.I. Utkin menţiona: „Întâi de toate, Statele Unite sub conducerea profesorilor englezi au început să creeze «ochii şi urechile» imperiului, o vastă reţea de informaţii…

În al doilea rând, alianţa cu Anglia le-a permis americanilor să-şi înzestreze maşina de război. Fără suportul englez acesta ar fi fost un proces mai îndelungat, mai costisitor şi mai puţin eficient. Anglia şi bazele ei au fost vizitate de mii de specialişti din SUA, care au luat la înarmare experienţa de secole a vechii puteri imperiale aflate deja de doi ani în condiţiile unui război modern. Construcţia, să zicem, a celor mai puternice «cetăţi zburătoare» – bombardierelor B-26[r] ar fi fost imposibilă fără consultaţiile experţilor aerieni britanici. Datorită englezilor americanii au căpătat acces la cele mai importante secrete ale războiului mondial, precum radiolocaţia şi utilizarea energiei atomice...

În al treilea rând, necesitatea de cooperare a englezilor, aflaţi într-un pericol de moarte, le-a permis să înceapă «utilizarea» teritoriilor care controlau o parte considerabilă a oceanului mondial şi a punctelor strategice din cele mai importante zone ale lumii... Astfel, starea critică a Imperiului Britanic, voluntar sau involuntar, a fost folosită de F.D. Roosevelt pentru transformarea SUA în puterea numărul unu a Occidentului"[40].

Preşedintele l-a numit pe Hopkins „consilier şi ajutor" în problemele Lend-Lease, dar niciodată nu i-a acordat un titlu oficial de administrator. Liderul minorităţii din camera reprezentanţilor John Taber tuna şi fulgera în legătură cu numirea lui Hopkins şi a numit aceasta „cea mai grea lovitură, dată de preşedinte apărării naţionale". Însă, în ciuda tuturor bocetelor, Congresul a alocat iniţial pentru Lend-Lease 7 miliarde de dolari, iar către momentul capitulării Japoniei aceste investiţii au depăşit suma de 60 de miliarde[41]. De realizarea legii despre Lend-Lease erau legate nu doar livrările de armament, ci şi de nave comerciale, automobile, alimente, combustibil, utilaj industrial, acordarea a tot felul de servicii şi, ce-i mai important, de-o intensă activitate diplomatică. Anume atunci Hopkins a fost numit „minester de externe personal al lui Roosevelt"[42].

Relaţiile anglo-americane după 22 iunie 1941. În timpul călătoriei sale în Anglia din vara anului 1941 H. Hopkins le-a expus conducătorilor englezi opinia militarilor americani referitor la sarcinile primordiale ale luptei cu fascismul: „Imperiul Britanic sacrifică prea mult pentru menţinerea poziţiilor sale din Orientul Apropiat care nu pot fi apărate... Bătălia pentru Atlantic constituie lupta finală şi hotărâtoare a războiului şi toate eforturile trebuie îndreptate pentru a o câştiga... Există îndoieli serioase cu privire la faptul dacă-i raţional să vă adânciţi în raionul dat [adică în Mediterana de Est – S.N.]"[43]. Acest punct de vedere a fost susţinut şi de generalul Cheney, care a declarat că din punctul de vedere al cercurilor militare americane consecutivitatea sarcinilor ar trebui să fie următoarea:

1. Apărarea Regatului Unit şi căilor maritime transatlantice.
2. Apărarea Singapore şi căilor maritime în Australia şi Noua Zelandă.
3. Apărarea căilor comerciale oceanice în general.
4. Apărarea Orientului Apropiat[44].

O aşa poziţie mărturisea nu numai, sau poate chiar mai puţin, în favoarea grijei americanilor de apărarea Marii Britanii, ci despre intenţia lor de a-i scoate pe englezi din acest raion al planetei extrem de important din punct de vedere strategic şi economic şi a-l ocupa ei înşişi – regiunea Orientului Apropiat. Cercurile guvernante ale SUA foloseau circumstanţele de război şi alianţa cu Anglia pentru a înainta pe poziţiile ei de putere globală, în special în raioanele influenţei imperiale britanice. Înţelegând aceasta, Churchill a declarat că, în ciuda tuturor obiecţiilor prietenilor transatlantici, englezii vor continua politica de consolidare a Orientului Mijlociu. Primul ministru a menţionat că în ultimele 8 luni circa jumătate din toată producţia industriei de război a Marii Britanii era îndreptată pe acest teatru al operaţiunilor militare[45]. Americanii, scria Anthony Eden în context,

---

[39] Соколов В.В. Ленд-лиз в годы Второй мировой войны. // ННИ, 2010, № 6. С. 13.

[r] Nota redactorului ştiinţific: A.I. Utkin a admis o inexactitate. Bombardierul greu american, destinat pentru transportarea bombelor la distanţă mare, „B-17" – un adevărat gigant printre avioanele celui de-Al doilea război mondial, care în Marea Britanie a primit denumirea de „Flying Fortress" („Cetate zburătoare"), sub diferite modificaţii între 1941 şi 1945 a luat parte în războiul aerian contra Germaniei şi Japoniei. „B-26" este un bombardier de şoc american mediu, o maşină de luptă preţioasă de menire tactică, dar complicată în dirijare pentru piloţii neexperimentaţi. Din cauza unui număr mare de aviatori care şi-au pierdut viaţa pe el, acest avion a fost numit „Ucigaşul" sau „Făcător de văduve". // Самолёты Второй Мировой: Свыше 300 боевых самолётов всех стран мира. М., 2001. С. 54, 55, 56, 220, 335; Яковлев А.С. Цель жизни. Записки авиаконструктора. М., 1973. С. 408-409, 413-414.

[40] Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. С. 272.

[41] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 1. С. 444-445.

[42] Ibid. C. 446-447.

[43] Ibid. C. 508.

[44] Ibid. C. 509.

[45] Ibid. C. 510.

„cunosc Europa foarte prost, şi ar fi o nenorocire pentru soarta lumii, dacă viziunile neluminate ale Statelor Unite ar determina viitorul continentului european. Diplomaţia noastră trebuie să facă faţă acestei probleme”[46]. Astfel, fiecare din aliaţi avea interese proprii care nu întotdeauna coincideau.

2. Relaţiile sovieto-germane în perioada 1 septembrie 1939 – 22 iunie 1941

Relaţiile URSS şi Germaniei în anii 1939-1940. După începutul celui de-Al doilea război mondial în relaţiile dintre URSS şi Germania s-a stabilit o perioadă de-o anumită colaborare specifică[47]. Iată cum o apreciază istoricul italian Giuseppe Boffa: „Propaganda antifascistă la Moscova a încetat pe neaşteptate. Nu mai era acuzată agresiunea hitleristă, doar foarte vag şi la general... Însăşi noţiunea de «ţară-agresoare» a fost lăsată în umbră ca nepotrivită pentru utilizare. N-a fost exprimat niciun regret în legătură cu lichidarea Poloniei ca stat, acestui «copil-monstru al Tratatului de la Versailles». Molotov a ajuns până într-atât că a numit «criminal» războiul, scopul căruia era «lichidarea hitlerismului». «Responsabilitatea» pentru declanşarea războiului şi într-o măsură şi mai mare pentru tărăgănarea lui a fost atribuită de către Stalin Franţei şi Angliei, care «au respins brutal... propunerile de pace ale Germaniei». Peste hotare toate acestea s-au răsfrânt negativ asupra antifasciştilor – prietenilor URSS”[48].

Pe acest fundal unele cercuri din Marea Britanie interpretau aceste relaţii drept aliate. Guvernul sovietic din partea sa încerca insistent să convingă cercurile guvernante britanice că URSS în niciun caz nu se consideră un aliat al Germaniei. La 21 februarie 1940 CPAE V.M. Molotov i-a indicat lui I.M. Maiskii în felul următor să-i lămurească vice-ministrului de externe R. Butler politica sovietică faţă de Germania: „1) Considerăm ridicolă şi umilitoare pentru noi afirmaţia precum că URSS a încheiat o alianţă militară cu Germania; tratatul economic cu Germania este doar un tratat de schimb comercial... 3) Cum URSS a fost neutră, aşa şi continuă să fie neutră, dacă, evident, Anglia şi Franţa nu o vor ataca şi nu o vor impune să pună mâna pe arme”[49].

În anii 1939-1940 URSS şi Germania au încheiat două înţelegeri comerciale solide. Uniunea Sovietică şi-a asumat obligaţiunea de a-i livra Germaniei alimente şi materie primă, inclusiv grăunţoase, petrol, unele metale, şi să îndeplinească funcţia de agent al ei în vederea procurării cauciucului în Asia de Sud-Est. Germania, la rândul său, se obliga să-i furnizeze URSS produse industriale. Dar, aşa cum ele trebuiau să fie confecţionate completamente sau parţial din materie primă sovietică, livrările germane trebuiau, conform înţelegerii, să înceapă mai târziu şi să fie realizate într-un timp mai îndelungat decât cele sovietice. „Rusia îşi îndeplinea obligaţiunile în cel mai punctual mod, pe când Germania s-a dovedit un partener mai puţin srcupulos. Ea a primit comenzile, la sigur ştiind că ele vin în contradicţie cu propriul ei program de producţie a armamentului şi, când va veni timpul, ea nu le va îndeplini[r]. Decalajul dintre termenele furnizărilor ambelor părţi i-a dat Germaniei timp de manevră, pe care ea l-a folosit pe deplin”[50].

În asemenea condiţii partea sovietică a declarat că va stopa livrările deocamdată, atâta timp cât Germania nu-şi va onora obligaţiunile. Însă la începutul anului 1941 a avut loc o nouă cotitură neaşteptată. În ianuarie 1941 a fost semnat cel de-al treilea acord comercial, şi livrările sovietice au început să crească. „Aceste acţiuni ale Rusiei erau la prima vedere într-o contradicţie neînţeleasă cu fermitatea ei în problemele diplomatice. Dar la sigur, politica în ambele sfere – economică şi de politică externă – era comună. Conducătorii sovietici încercau să-l convingă pe Hitler că orice penetraţie insistentă a lui va întâlni o rezistenţă a tuturor forţelor şi mij-

---

[46] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 26.

[47] Vezi: Горлов С.А. Советско- германский диалог накануне пакта Молотова – Риббентропа. // ННИ. 1993. № 4; Волков В.К. Советско-германские отношения во второй половине 1940 года. // Вопросы истории, 1997, № 2.

[48] Боффа Дж. История Советскодо Союза. Т. 2. М., 1990. С. 9.

[49] Мягков М.Ю. Военные ведомства СССР и Англии в 1941 – 1945 годах: Союз и противоборство. // ННИ, 2004, № 2. С. 69; vezi de asemenea: Золоторев В.А. Непримиримые союзники. Размышления о книге «Сталин и Черчилль». // ННИ, 2005, № 2. С. 123-124.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Istoricul german B. Müller-Gillebrand scrie în monografia sa: „Uniunea Sovietică a acceptat livrările de alimente şi materie primă, iar Germania – maşini, echipament naval, armament şi licenţe pentru producţie militară”. Conducerea „celui de-al treilea reich”, încheind acorduri comerciale cu URSS, în procesul realizării lor încercaseră să le reducă la minimum (în varianta ideală la zero), pentru a nu admite întărirea potenţialului defensiv al viitorului adversar militar. Au fost însă admise şi greşeli. În ianuarie 1940 Hitler a ordonat stoparea livrărilor de utilaj care aveau importanţă militară până la începutul anului 1941. În august 1940 führerul a dat indicaţie ca graficul livrărilor de armament să fie respectat doar până în primăvara lui 1941. Însă, în primăvara anului 1941 începe sabotarea totală în mersul realizării obligaţiunilor germane. // Нюрнбергский процесс. Сборник материалов в семи томах. Т. 2. М., 1958. С. 530, 555; Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. Т. 2. С. 64-75; Фомин В.Т. Фашистская Германия во второй мировой войне. С. 248, 249; Басов А.В. Флот в Великой Отечественной войне 1941-1945: Опыт оперативно-стратегического применения. М. 1980. С. 31-32; Кузнецов Н.Г. На флотах боевая тревога. С. 279-280; Яковлев А.С. Цель жизни. С. 174-175, 180, 182-191, 200, 210, 211-215, 218-225, 231-234, 402-407, 432-433.

[50] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 75.

loacelor lor, iar pe de altă parte orice beneficii economice pot fi mult mai uşor căpătate prin negocieri şi nu cu forţa. Dar acest calcul nu mai era unul corect. Hitler nu mai dorea reglementare; promisiunile de concesii din partea lui erau tot mai nesigure, iar toţi paşii lui politici se ciocneau de-o opoziţie clară"[51].

Vizita lui V.M. Molotov la Berlin şi aprecierile ei. La 13 octombrie 1940 Ribbentrop i-a trimis lui Stalin o scrisoare în care îl invita pe Molotov să efectueze o vizită la Berlin[52]. Guvernul sovietic a acceptat invitaţia. Scopul călătoriei narcomului sovietic era: a) „de-a afla intenţiile reale ale Germaniei şi ale tuturor participanţilor Pactului celor trei (Germaniei, Japoniei, Italiei); b) de-a pregăti şularul prealabil privind sfera intereselor URSS în Europa şi de asemenea în Asia apropiată şi mijlocie"[53]. La 12 noiembrie 1940 la Berlin a sosit Molotov pentru a discuta o gamă largă de probleme[54], inclusiv propunerea Germaniei despre aderarea URSS la ţările „axei"[55]. În aceeaşi zi Hitler a emis o directivă secretă despre continuarea pregătirilor de război ale Germaniei contra URSS[56].

În timpul primei întrevederi dintre Molotov şi Ribbentrop[57], acesta din urmă a încercat să-l încredinţeze pe ministrul sovietic că Anglia nu mai există: „Datorită forţei lor excepţionale, puterile axei nu gândesc cum să câştige războiul, ci referitor la faptul cum să finiseze cât mai curând războiul deja câştigat"[58]. După dejun reprezentantul sovietic a fost primit de führer care a dezvoltat în continuare gândul despre înfrângerea totală a Angliei[59].

Hitler i-a propus URSS să adere la Pactul tripartit şi să ia parte la împărţirea imperiului colonial englez[60]: „După cucerirea Angliei, a declarat el, Imperiul Britanic… va fi împărţit… Toate ţările care manifestă interes faţă de această moşie bancrotizată trebuie să înceteze orice litigii între ele şi să se ocupe excepţional de împărţirea Imperiului Britanic"[61]. „După cum şi era de aşteptat, concluzionă Churchill, Guvernul sovietic a respins proiectul german"[62].

---

[51] Ibid.
[52] Лавров В.С. Дипломатические зигзаги Германии накануне нападения на СССР. (О поездке В.М. Молотова в Берлин и полёте Р. Гесса в Англию. // Межд. жизнь. 1993, №9. С. 135.
[53] Директива И.В. Сталина В.М. Молотову перед поездкой în Берлин în ноябре 1940 г. // ННИ, 1995, № 4. С. 77; Лавров В.С. Что скрывалось за приглашением В.М. Молотова осенью 1940 года в Берлин и полётом Р. Гесса в мае 1941 года в Англию. // ННИ, 2005, № 1. С. 7.
[54] Запись беседы председателя Совета народных комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с министром иностранных дел Германии Риббентропом в Берлине 12 ноября 1940 г.; Запись беседы председателя Совета народных комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с министром иностранных дел Германии Риббентропом в Берлине 13 ноября 1940 г.; Запись беседы председателя Совета народных комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с рейхканцлером Гитлером. Берлин, 12 ноября 1940 г.; Запись беседы председателя Совета народных комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с рейхканцлером Гитлером. Берлин, 13 ноября 1940 г.; Запись беседы председателя Совета народных комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с рейхсмаршалом Герингом в Берлине 13 ноября 1940 г.; Запись беседы председателя Совета народных комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с заместителем Гитлера Гессом в Берлине 13 ноября 1940 г. // ННИ, 1993, № 5; vezi de asemenea: Горлов С.А. Переговоры В.М. Молотова в Берлине в ноябре 1940 года. // ВИЖ, 1992, № 6-7; Безыменский Л.А. Визит В.М. Молотова в Берлин în ноябре 1940 г. în свете новых документов. // ННИ, 1995, № 6; Лавров В.С. Дипломатические зигзаги Германии накануне нападения на СССР. (О поездке В.М. Молотова в Берлин и полёте Р. Гесса в Англию. // Межд. жизнь. 1993, №9. С. 136-140; Сиполс В.Я. Ещё раз о дипломатической дуэли в Берлине в ноябре 1940 г. // ННИ, 1996, № 3; Lache Ş. Noiembrie 1940: U.R.S.S. la porţile pactului tripartit. // Magazin Istoric. 1992, Nr. 1; Petrencu A. Istorie universală. Epoca contemporană. 1939-1995. Ediţia a II-a. P. 17-18, 276-282; Kiriţescu C.I. România în Al doilea război mondial. Vol. 1. P. 170-172; Системная история международных отношений. Т. 1. С. 367-371.
[55] Предложение г. Риббентропа от 13 ноября сего года о пакте четырёх держав, переданное В.М. Молотову В.М. в Берлине. // ННИ, 1993, № 5. С. 94; Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 94-100.
[56] Варлимонт В. В ставке Гитлера. С. 151.
[57] Vezi: Запись беседы председателя Совета народных комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с министром иностранных дел Германии Риббентропом в Берлине 12 ноября 1940 г.; Запись беседы председателя Совета народных комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с министром иностранных дел Германии Риббентропом в Берлине 13 ноября 1940 г. // ННИ, 1993, № 5.
[58] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 553.
[59] Канун и начало войны. Документы и материалы. С. 203; vezi de asemenea: Запись беседы председателя Совета народных комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с рейхканцлером Гитлером. Берлин, 12 ноября 1940 г.; Запись беседы председателя Совета народных комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с рейхканцлером Гитлером. Берлин, 13 ноября 1940 г. // ННИ, 1993, № 5.
[60] Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. М., 1987. С. 21-34.
[61] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 556.
[62] Ibid. С. 560.

Conducerea de la Kremlin mai mult ca orice era preocupată de consolidarea securităţii ţării proprii şi în acest sens manifesta îngrijorare faţă de pregătirile germane în vecinătatea hotarelor de vest sovietice[63]. După cum îşi amintea membrul delegaţiei sovietice Valentin Berejkov, când Hitler şi-a terminat cuvântarea sa de-o oră, „Molotov, fără a dezbate propunerile lui Hitler, a menţionat că ar trebui de discutat nişte chestiuni practice mult mai concrete. În special, ar putea lămuri reichscancelarul ce face misiunea militară germană în România şi de ce ea a fost îndreptată încolo fără consultări cu Guvernul sovietic?... Pentru guvernul sovietic prezintă interes şi întrebarea cu ce scop trupele germane au fost îndreptate în Finlanda? De ce şi acest pas serios a fost întreprins fără consultări cu Moscova?”[64].

Aceste întrebări au fost ca un duş rece pentru Hitler, care n-a fost în stare să-şi ascundă sfiala. Führerul a declarat că misiunea militară a fost îndreptată în România la rugămintea lui Antonescu pentru instruirea trupelor române. În ceea ce priveşte Finlanda, unităţile germane se află temporar – ele tranzitează prin teritoriul acestei ţări în Norvegia. Apoi el continuă să-şi dezvolte planul său de împărţire a lumii. Când Hitler din nou a vorbit despre ieşirea Uniunii Sovietice spre Oceanul Indian, Molotov l-a întrerupt, menţionând că „nu vede sensul în discutarea unor combinaţii de acest fel. Guvernul sovietic este interesat în asigurarea liniştii şi securităţii raioanelor, aflate în vecinătatea hotarelor Uniunii Sovietice”[65]. În fine, cererile sovietice s-au redus la evacuarea trupelor germane din România, Bulgaria şi Finlanda[66]. Natural, toate acestea demonstrau caracterul de neîmpăcat al intereselor URSS şi Germaniei hitleriste.

La mijlocul lunii noiembrie Hitler a apreciat sincer tratativele de la Berlin: „Negocierile au demonstrat, lămurea el generalilor săi, încotro ochesc ruşii. Molotov s-a scăpat cu vorba. Aceasta n-a fost măcar o căsătorie din interes. A ceda ruşilor... ar însemna sfârşitul Europei Centrale”[67]. În scrisoarea sa din 20 noiembrie 1940 el îl informa pe duce că, contrar eforturilor sale de-a îndrepta „ambiţiile ruseşti spre est”, în direcţia Oceanului Indian, Molotov manifestă interes crescând faţă de Balcani, fapt inacceptabil nici pentru Germania, nici pentru Italia[68]. Ceva mai târziu, într-o discuţie cu ambasadorul turc la Berlin führerul a recunoscut care erau scopurile lui în timpul negocierilor cu URSS: „Germania a depus un efort considerabil pentru a atrage Rusia în marea combinaţie contra Angliei”[69]. Translatorul lui Hitler P. Schmidt îşi amintea mai târziu: „După tratitivele lui Hitler cu Chamberlain din timpul crizei sudete eu nu-mi amintesc aşa contradicţii acute, precum în timpul negocierilor lui Hitler cu Molotov”[70].

Apreciind negocierile de la Berlin, ambasadorul englez la Moscova Stafford Cripps informa guvernul său: „Rezultatele acestei întâlniri au fost negative..., ruşii voiau să-şi păstreze libertatea acţiunilor şi nu reacţionau la eforturile lui Hitler de-a obţine o colaborare”[71].

Informând ambasadorul sovietic la Londra despre conţinutul negocierilor, la 17 noiembtie 1940 narcomul afacerilor externe scria: „Din discuţii rezultă că nemţii doresc să-şi stabilească controlul asupra Turciei sub forma acordării garanţiilor de securitate după exemplul României, iar nouă vor să ne ungă buzele cu promisiunea revizuirii convenţiei de la Montreux în favoarea noastră, promiţându-ne ajutor în asta. Noi n-am acceptat acest lucru… După cum se vede, germanii şi japonezii ar dori să ne împingă în direcţia Golfului Persic şi Indiei. Noi am respins discutarea acestei probleme, deoarece am considerat recomandările din partea Germaniei nepotrivite”[72].

Ce însemnau în realitate propunerile germane? Weizsäcker le-a numit sondaj bilateral[73]. În realitate Hitler se pregătea de atac împotriva URSS şi dorea să-i potolească vigilenţa conducerii sovietice, să-i sustragă atenţia de la pregătirile agresiunii germane. Anume la această concluzie ajunsese Churchill, care a scris în memoriile sale: „În acest scop Hitler a folosit două mijloace diferite pentru sustragerea atenţiei, fiecare din ele având priorităţile sale. Primul prezenta prin sine nişte negocieri minuţios elaborate despre politica comună, bazată pe împărţirea Imperiului Britanic în Răsărit, iar cel de-al doilea consta în stabilirea dominaţiei în România, Bulgaria, Grecia şi de asemenea în Ungaria prin intermediul amplasării unui contingent numeros de trupe. Acest lucru îi acorda o superioritate militară însemnată şi în acelaşi timp masca sau lămurea concentrarea armatelor germane pe flancul de sud al frontului care se crea contra Rusiei”[74].

După terminarea tratativelor a fost publicat un comunicat comun în care se spunea că „schimbul de opinii a decurs într-o atmosfereă de încredere reciprocă şi a stabilit o înţelegere reciprocă în toate problemele importan-

---

[63] Орлов А.С. СССР – Германия: военно-политические отношения накануне агрессии. // ВИЖ, 1991, № 10.
[64] Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 22.
[65] Ibid. С. 23.
[66] Ibid. С. 27.
[67] Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»).
[68] Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 75.
[69] Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 96.
[70] Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 75.
[71] Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 102.
[72] История внешней политики СССР. Т. 1. М., 1976. С. 418.
[73] Фомин В.Т. Фашистская Германия во второй мировой войне. С. 247.
[74] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 558-559.

te care prezintă interes pentru URSS şi Germania". „Însă, menţionează Liddell Hart, anume «încrederea reciprocă» lipsea cu desăvârşire şi expresiile diplomatice niciodată până atunci nu erau atât de lipsite de sens"[75]. „Invitându-l pe Molotov la Berlin, scrie Gabriel Gorodeţkii, Hitler în mod clar îşi înainta scopul de-a lega Rusia de Pactul tripartit şi a o rupe de Anglia... De fapt, negocierile au demonstrat existenţa unei profunde suspiciuni şi neîncrederi reciproce dintre parteneri... Summitul de la Berlin a confirmat atitudinea sceptică a lui Hitler faţă de blocul continental. Luând la începutul lui decembrie o decizie fermă de-a realiza planul «Barbarossa», el s-a ţinut de ea până la urmă. Cu toate că Molotov era capabil să aprecieze situaţia la justa ei valoare, el, evident, nu putea şti că vizita sa a însemnat în realitate sfârşitul «alianţei cordiale»"[76].

„Se dorea clarificarea intenţiilor Rusiei faţă de Bulgaria şi Turcia. Această circumstanţă, în afară de dorinţa Germaniei de-a calma în acel moment Rusia, constituie, pesemne, una din cauzele principale care i-a făcut pe nemţi să-l invite pe ministrul sovietic de externe la Berlin. În opinia germanilor, sarcina tratativelor cu el consta, probabil, în necesitatea de-a se convinge dacă este posibil de-a folosi Rusia în interesele Germaniei până când ea va fi definitiv zdrobită. Ei doreau să stabilească, dacă vor reuşi să impună Rusia să-şi sape singură groapa. Aceste negocieri însă n-au dat niciun fel de rezultate reale"[77]. „Tratativele s-au terminat pe această notă sinistră şi neconvingătoare. Molotov a plecat la Moscova pentru a-şi informa guvernul, iar la Berlin au continuat cu o energie sporită pregătirile pentru Campania în Răsărit"[78].

Jacobsen H.-A. scria în legătură cu aceasta: „Desigur, doar negocierile cu Molotov i-au spulberat lui Hitler ultimele şovăieli, convingându-l că decizia lui este corectă. Tratativele au relevat că unitatea acestor doi parteneri dornici de expansiune şi «sfere de interese» în plan global este practic imposibilă acum şi în viitor"[79].

Făcând bilanţul negocierilor lui Molotov cu liderii nazişti, academicianul G.N. Sevosteanov menţionează: „Sensul proiectului lui Ribbentrop se reducea la aderarea Uniunii Sovietice la Pactul tripartit, includerea ei în coaliţia germano-italiano-niponă şi atragerea ei în războiul contra Marii Britanii. Concomitent, diplomaţia Berlinului intenţiona să izoleze Uniunea Sovietică de Europa de Est, să neutralizeze influenţa ei în Balcani şi, în măsura posibilităţilor, să canalizeze energia militaro-politică a URSS în Asia de Est şi-n Orientul Mijlociu, sperând că va avea loc confruntarea intereselor URSS şi Imperiului Britanic. Pentru Guvernul sovietic acest scop era evident şi el nu avea de gând să-şi cedeze poziţiile în Europa... Tratativele... au scos la suprafaţă rivalitatea politică şi diplomatică latentă dintre cele două state... În esenţă, niciuna din problemele puse în discuţie n-a fost soluţionată sau reglementată"[80]. Cercetătorul român C. Kiriţescu foarte exact a menţionat în context: „Fapt cert este că întrevederea de la Berlin marchează un pas decisiv pe calea lichidării pactului politic din 23 august 1939"[81].

Prezintă interes un episod care a avut loc în timpul dialogului lui Molotov cu Ribbentrop, pe care Stalin l-a povestit lui Churchill în timpul vizitei acestuia la Moscova în august 1942. Când a răsunat alarma aeriană Ribbentrop l-a condus pe Molotov pe nişte scări lungi într-un adăpost antiaerian adânc. Ministrul nazist a închis uşa şi i-a spus mesagerului sovietic: „Iată noi suntem aici singuri. Ce ne încurcă să începem împărţirea pradei?" Molotov întrebă: „Dar ce-o să spună Anglia?" „Anglia nu mai există, răspunsese Ribbentrop. Ea nu mai este o mare putere". „Dar în aşa caz, a menţionat Molotov, de ce şedem în acest adăpost antiaerian şi ale cui bombe cad peste noi?"[82]

În ajunul zilei de 22 iunie. Guvernul sovietic menţinea contactele diplomatice cu guvernul german şi continua să sondeze intenţiile lui. La 26 noiembrie 1940 ambasadorul german la Moscova Schulenburg a fost anunţat că pentru continuarea negocierilor începute la Berlin, partea germană trebuie să îndeplinească un şir de condiţii: trupele germane trebuie imediat să părăsească Finlanda; în lunile apropiate trebuie asigurată securitatea Uniunii Sovietice prin intermediul încheierii pactului de ajutorul reciproc cu Bulgaria. Schulenburg a promis că va transmite imediat guvernului său declaraţia sovietică, dar răspunsul de la Berlin aşa şi n-a mai venit[83].

La 21 iunie ora 21.30 V. Molotov a invitat ambasadorul german şi în numele Guvernului sovietic i-a comunicat despre multiplele încălcări ale hotarului de către avioanele germane. Narcomul în zadar încercă să discute cu Schulenburg starea relaţiilor sovieto-germane şi să clarifice pretenţiile Germaniei faţă de URSS[84]. Concomitent Moscova a cerut de la reprezentanţii săi de la Berlin urgent să se întâlnească cu Ribbentrop şi să-i

[75] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 144.
[76] Городецкий Г. «Миф Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (cartea se află pe website: «Миф Ледокола»).
[77] Батлер Дж. Большая стратегия. Сентябрь 1939 – июнь 1941. С. 493.
[78] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 69.
[79] Якобсен Ганс-Адольф. 1939-1945. Вторая мировая война. Хроника и документы. // Вторая мировая война: Два взгляда. М.: Мысль, 1995 (http://militera.lib.ru/h/jacobsen/index.html).
[80] Севостьянов Г.Н. Поездка В.М. Молотова в Берлин în ноябре 1940 г. // ННИ, 1993, № 5. С. 66-67.
[81] Kiriţescu C.I. România în Al doilea război mondial. Vol. 1. P. 172.
[82] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 1. С. 558; vezi de asemenea: Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 32.
[83] Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 33.
[84] Vezi: Соколов В.В. Германский посол в Москве в 1934-1941 годах Ф. Шуленбург – противник войны с Советским Союзом. // ННИ. 2010, № 2. С. 166.

pună aceleaşi întrebări. Însă la toate sunetele la Wilhelmstrasse[r] primeau doar un singur răspuns – Ribbentrop se află la o cănsfătuire la führer şi legătura cu el este imposibilă[85].

Doar la 3 dimineaţa (la 5 dimineaţa, ora Moscovei) la 22 iunie prin telefon ambasada a fost informată că Ribbentrop îi aşteaptă pe reprezentanţii sovietici în biroul său. Conform mărturiilor lui Berejkov, ministrul nazist era beat. El a anunţat despre începutul războiului şi a declarat că din partea germană năvălirea asupra URSS este o măsură preventivă şi are un caracter defensiv. Înainte de-a pleca, ambasadorul sovietic a spus: „Aceasta este o agresiune insolentă, neprovocată de nimic. Încă o să vă pară rău pentru acest atac banditesc împotriva Uniunii Sovietice. O să plătiţi scump pentru asta...

Ne-am întors şi ne-am îndreptat spre ieşire, mărturiseşte V. Berejkov. Şi apoi s-a întâmplat ceva neprevăzut. Ribbentrop, cu paşi mărunţi, s-a grăbit în urma noastră. Accelerând vorba, în şoaptă, el a început să ne convingă, precum că el era contra acestei decizii a führerului. El chiar a încercat să-i demonstreze lui Hitler să nu atace Uniunea Sovietică. Personal el, Ribbentrop, consideră acest lucru o nebunie…

- Transmiteţi la Moscova că eu am fost împotriva invaziei, am auzit noi ultimele cuvinte ale reichsministrului când deja ieşeam în coridor”[86].

3. Soluţionarea definitivă a problemei basarabene

Poziţia României la începutul războiului. Începutul războiului în Europa, succesele Germaniei în Polonia şi pasivitatea Angliei şi Franţei au întărit tendinţa României de-a se distanţa de ele şi la 8 septembrie ea şi-a declarat neutralitatea[87]. Intrarea Armatei Roşii în Polonia a făcut Bucureştiul, contrar tratatului româno-polonez care nu-şi pierduse valabilitatea, să declare la 18 septembrie despre neutralitatea sa în evenimentele desfăşurate[88] şi să-şi activizeze eforturile în vederea căutării aliaţilor contra Moscovei în rândurile marilor puteri. Pentru a atinge acest obiectiv, conducerea română permanent le amintea părţilor interesate că apără de bolşevism pe Nistru nu numai ţara sa, ci şi toată civilizaţia europeană.

Deoarece Anglia cu Franţa şi Germania cu Italia au ocupat o poziţie evazivă, elita românească a continuat politica de balansare[89]. Ba mai mult, încă pe 6 septembrie, la şedinţa Consiliului de Coroană, C. Argetoianu a declarat că în urma conflictului declanşat în primul rand va avea de câştigat Uniunea Sovietică, de aceea România ar trebui să stabilească relaţii normale cu Rusia[90]. Ce-i drept, pentru aceasta nu s-a făcut nimic. Printre politicienii români doar Titulescu, care trăia peste hotarele ţării, pleda pentru o apropiere reală de vecinul din est, însă opinia lui a fost ignorată.

În practică, România tot mai mult cădea sub influenţa germană. Cu acest scop membrul Consiliului de Coroană şi unul din cei mai mari industriaşi români I. Gigurtu a fost îndreptat la Berlin cu o vizită „particulară”. La 9 septembrie el a avut o întâlnire cu Göring, pe care l-a încredinţat că Germania poate avea încredere în România, deoarece reichul are nevoie de aceasta pentru „îndiguirea Rusiei”[91]. Iar la 19 septembrie românii au internat guvernul polonez, care încercaseră să se evacueze prin România în Occident. După cum menţionează istoricul rus M. Meltiuhov, „România a preferat să asculte sfaturile «prieteneşti» ale Germaniei”[92].

Chiar şi în condiţiile conflagraţiei mondiale conducerea română era mai mult preocupată de „posibilitatea” conflictului româno-sovietic. Astfel, la 28 septembrie ea a interpelat guvernul francez: „Vor intra Franţa şi Marea Britanie în război împotriva Rusiei? Vor fi ele în stare să ne asigure un ajutor efectiv prin trimiterea escadrilelor în ţară şi flotei anglo-franceze în Marea Neagră?” Menţiunea diplomatului francez de la Bucureşti despre necesitatea distrugerii Germaniei şi nu a înţelegerii cu ea, a generat o replică de răspuns din partea lui Gafencu: „Înfrângerea Germaniei nu va soluţiona problemele Europei. În spatele Germaniei s-a ridicat Rusia... De aceea, după victoria asupra Germaniei va fi nevoie de-o nouă victorie asupra Rusiei”[93].

În aşa mod, conducerea românească pleda pentru o înţelegere anglo-franco-germană pe contul URSS. În acest sens, la 30 septembrie, românii le-au propus italienilor să contribuie la atingerea compromisului dintre ţările beligerante, deoarece războiul aduce foloase doar comunismului şi slavismului. Bucureştiul le amintea

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Strada pe care era dislocat Ministerul german de externe.

[85] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 47-48; История внешней политики СССР. Т. 1. М., 1976. С. 428-429.

[86] Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 54.

[87] Колкер Б.М., Левит И.Э. Внешняя политика Румынии и румыно-советские отношения (сентябрь 1939 – июнь 1941). С. 22.

[88] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 336, 337, 338; Hillgruber A. Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române (1938-1944). Bucureşti, 1994. P. 91.

[89] Мельтюхов М.И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939-1941 (Документы, факты, суждения). М., 2000 (militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html).

[90] Vezi: Колкер Б.М., Левит И.Э. Внешняя политика Румынии и румыно-советские отношения. С. 23.

[91] Ibid. С. 25.

[92] Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 207.

[93] Ibid. С. 208.

necontenit marilor puteri că pe Nistru anume el este principalul „apărător al civilizaţiei europene” de bolşevism. În schimb însă niciuna din părţile beligerante nu vedea prea mare valoare în România „în lupta pentru apărarea civilizaţiei europene”, de aceea toate „propunerile” ei au fost ignorate, şi cei de pe Dâmboviţa au continuat politica de „balansare” între cele două coaliţii[94].

Soluţionarea problemei basarabene în favoarea URSS[95]. „La 3 noiembrie, România iarăşi s-a adresat Angliei şi Franţei, şantajându-le cu posibilitatea apropierii de Germania, dacă garanţiile lor sunt valabile şi pentru Basarabia. La 14 noiembrie Anglia a declarat că garanţiile se răsfrâng asupra Basarabiei doar în cazul când România va primi ajutor imediat din partea Turciei şi dacă Italia nu se va opune acordării acestui ajutor… Franţa s-a alăturat la acest răspuns… În acelaşi timp, la 15 decembrie, România s-a adresat Angliei cu rugămintea de-a păstra răspunsul în taină, deoarece divulgarea lui ar putea instiga URSS spre soluţionarea violentă a problemei basarabene. De asemenea n-au dat rezultate nici încercările României de-a primi ajutor garantat contra URSS din partea vecinilor. Aliaţii din cadrul Antantei Balcanice n-au manifestat interes de-a se implica în conflictul sovieto-român. Ungaria şi Bulgaria năzuiau să-şi satisfacă propriile pretenţii teritoriale faţă de România. Italia spera să se apropie în continuare de Ungaria şi s-a limitat la nişte făgăduieli generale. Răspunzând interpelărilor permanente ale conducerii româneşti referitor la pericolul agresiunii sovietice, Germania, care tindea doar spre stabilizarea preţurilor la petrol, i-a răspuns că situaţia României nu-i trezeşte îngrijorări, fiindcă ea nu prevede niciun fel de agresiune rusească.

La 29 martie 1940 CPAE V.M. Molotov a declarat la sesiunea Sovietului Suprem al URSS că «noi nu avem pact de neagresiune cu România – aceasta se lămureşte prin existenţa litigiului în jurul problemei Basarabiei, ocuparea căreia de către România, Uniunea Sovietică niciodată n-a recunoscut-o, cu toate că şi reîntoarcerea Basarabiei pe cale militară de asemenea n-a înaintat-o». Această declaraţie a trezit îngrijorarea României. Deja la 30 martie primul ministru român Gh. Tătărescu a informat Germania despre necesitatea reînarmării continue a armatei române şi a rugat să influenţeze Moscova pentru a nu pretinde asupra Basarabiei. La aceasta a fost primit un răspuns, care se reducea la teza că relaţiile cu România vor depinde de îndeplinirea obligaţiunilor ei economice faţă de Germania”[96].

În acelaşi timp, după cum s-a mai menţionat deja, autorităţile române încercau un bluf de ochii străinilor, prezentându-se în calitate de apărători ai Europei de bolşevism. Astfel, într-o discuţie cu trimisul italian la Bucureşti, ministrul afacerilor externe al României Gr. Gafencu menţiona că pe Nistru România apără de expansiunea soviettică nu numai Basarabia, ci şi restul Balcanilor[97]. Iar Carol al II-lea a făcut o declaraţie la Chişinău că va apăra cu îndârjire Basarabia şi nicicând şi nimănui nu o va ceda[98].

După începutul celui de-Al doilea război mondial are loc şi o anumită evoluţie a relaţiilor sovieto-române. Istoricii români şi cei proromâni interpretează aceasta drept un curs premeditat antiromân. Astfel, I. Şişcanu ajunge la concluzia că „după semnarea pactului sovieto-german de neagresiune şi a protocolului adiţional secret, atitudinea URSS faţă de România s-a transformat într-o ostilitate calculată şi mereu crescândă. La 5 decembrie 1939, partea sovietică, prin V.P. Potiomkin, adjunct al comisarului pentru afacerile externe, a menţionat într-o convorbire cu ambasadorul francez la Moscova, Naggiar că Odesa era «un port mort» de când şi-a pierdut *hinterlandul*[г] Basarabia”[99].

În aceste condiţii, către mijlocul anului 1940, se intensifică orientarea progermană a politicii externe a cercurilor guvernante româneşti. Ba mai mult, nemţilor le convenea teama iraţională a oligarhiei româneşti faţă de URSS şi intensificarea antisovietismului în politica ei externă, deoarece prin aceasta Bucureştiul era şi mai tare antrenat în orbita influenţei Berlinului. Aşa, de exemplu, informând cercurile guvernante româneşti despre faptul că permanent „îi ia apărarea” României în ochii Moscovei, Germania încerca să obţină cedări permanente în relaţiile reciproce cu partea română. Încă la 28 martie 1940 reprezentanţii diplomatici germani la Bucureşti Fabricius şi Klodius le lămureau şefilor lor de la Berlin că datorită acestei linii de comportament Germania procură petrolul românesc cu un preţ de 150% mai mic decât pe piaţa mondială[100].

În rezultatul acestei politici, la 28 mai a fost încheiat cu Germania aşa-numitul „pact petrolier”, datorită căruia Wermachtul a căpătat o bază de materie primă foarte serioasă. Tot atunci Consiliul de Coroană a luat deci-

---

[94] Vezi: ДВП СССР. Т. 22. Кн. 2. М., 1992. С. 153-154.
[95] Vezi: Kiriţescu C.I. România în Al doilea război mondial. Volumul I. Bucureşti, 1996. P. 116-157.
[96] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html; vezi de asemenea: Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 322; Tătărescu Gh. Mărturii pentru istorie. P. 237; Chiper I. Obiective, mijloace şi metode ale diplomaţiei române în anul 1941. // Revista istorică. Academia Română. 1991, Nr. 3-4. P. 122; Calafeteanu C. România, 1940: urmările unei nedreptăţi. // Historia. Revistă de istorie. 2008, Nr. 6. P. 16-17; Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. С. 214-215.
[97] Vezi: Колкер Б.М., Левит И.Э. Внешняя политика Румынии и румыно-советские отношения. С. 65.
[98] Copanschii Ia. M. Diplomaţia sovietică în lupta pentru soluţionarea echitabilă a problemei basarabene. P. 113.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Hinterland – regiune, care economic este strâns legată de port.
[99] Şişcanu I. Basarabia în contextul relaţiilor sovieto-române. 1940. Chişinău, 2007. P. 57; vezi de asemenea: Hillgruber A. Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu. P. 96.
[100] Колкер Б.М., Левит И.Э. Внешняя политика Румынии и румыно-советские отношения. С. 86.

zia de a-i propune Germaniei prietenie şi o alianţă politică. Totodată, românii se temeau de-o ocupaţie a ţării lor de către germani[101]. La începutul aceleiaşi luni Carol al II-lea, prin intermediul emisarului său, s-a adresat la Berlin cu cererea de a-l „ajuta să ridice un zid defensiv în est" la „linia de demarcare" sovieto-română. În acelaşi timp, regele l-a primit pe Fabricius şi i-a declarat că viitorul României depinde doar de Germania. La 22 mai ministrul de externe Gafencu s-a adresat cu aceeaşi rugăminte ambasadorului german la Bucureşti, însă acesta i-a recomandat să amelioreze relaţiile româno-sovietice prin mijloace paşnice[102]. În curând Gafencu a demisionat şi în locul lui a fost numit Gigurtu, părtaş deschis al unei apropieri strânse a României de Germania. „Germania hitleristă însă nu se grăbea să dea un răspuns pozitiv la propunerile româneşti"[103].

Iată cum comenta această politică (a guvernului Tătărescu, adică a propriului guvern) şi consecinţele ei vicepreşedintele Consiliului de miniştri şi ministrul de externe al României Gh. Tătărescu la Conferinţa de pace de la Paris, în ziua de 14 august 1946: „După evenimentele militare din mai şi iunie 1940, România a fost târâtă, de-o mână de aventurieri şi trădători şi în dispreţul intereselor ei permanente, în războiul Germaniei hitleriste contra Uniunii Sovietice şi a Aliaţilor"[104]. Deci, în 1946, cu gura unuia dintre reprezentanţii săi de vază, elita politică românească recunoştea că linia politicii externe a Bucureştiului, aleasă de ea cu şase ani mai înainte, era profund greşită şi „antinaţională".

Dar să revenim la anul 1940. Meltiuhov M.I. scrie în legătură cu politica promovată pe arena internaţională de către cercurile guvernante româneşti: „Războiul din Europa de Vest a cauzat necesitatea revizuirii politicii externe a României în favoarea apropierii de unicul în acel moment adversar posibil al URSS – Germania. Deja la 28 mai 1940, între România şi Germania a fost semnat un nou acord comercial, în conformitate cu care livrările de petrol Berlinului creşteau cu 30%, în schimbul asigurării armatei române cu armament modern. Conducerea României şi-a intensificat propunerile Germaniei de colaborare în orice domenii la dorinţa ei. La noile cereri româneşti despre acţiunile Germaniei în cazul «agresiunii Rusiei Sovietice», la 1 iunie a urmat un răspuns, precum că chestiunea Basarabiei nu prezintă interes pentru Germania – aceasta-i problema României"[105].

Românii însă continuau să insiste în faţa nemţilor în favoarea cursului lor antisovietic şi progerman. Astfel, la 20 iunie Tătărescu i-a transmis lui Fabricius o notă în care îşi propunea ţara în calitate de aliat credincios al reichului şi în care se afirma despre comunitatea permanentă de interese între cele două state. El menţiona că forţa României constituie o garanţie că ea va fi capabilă să-şi îndeplinească rolul de apărător al Nistrului şi gurilor Dunării[106]. Despre acelaşi lucru vorbea şi Gigurtu la 24 iunie în discuţia cu trimisul american F.M. Gunther, declarându-i că „România speră să primească în cel mai scurt timp o cantitate mare de armament german, cu ajutorul căruia va fi în stare pe parcursul a 4 luni să lupte cu URSS. Ministrul român al afacerilor externe a declarat de asemenea că speră la ajutorul aviaţiei italiene"[107].

Fabricius informa Berlinul că la Bucureşti sperau că, după victoria deplină în Occident, Germania va „îndigui" Uniunea Sovietică. Ministrul de externe chiar i-a declarat despre acordul de a-i întoarce URSS o parte a Basarabiei în hotarele anului 1856, dar să n-o lase spre Dunăre[108]. În legătură cu aceasta, istoricii sovietici Boris Kolker şi Izeaslav Levit au ajuns la concluzia că „declaraţia lui Gigurtu demonstra o dată în plus că cercurile guvernante româneşti conştientizau temeinicia cerinţelor sovietice referitor la Basarabia, dar prin orice metode tindeau să se eschiveze de la satisfacerea lor sau să le satisfacă doar parţial"[109].

Evident că în situaţia internaţională creată, când în rezultatul ofensivei hitleriste în Vest, Franţa şi Anglia pentru mai mult timp ieşeau din joc, iar forţele principale ale Wermachtului erau până la un moment ferecate în Europa Occidentală, Uniunea Sovietică a considerat raţional să folosească situaţia dată pentru soluţionarea paşnică a problemei basarabene. „Pregătirile sovietice concrete în vederea soluţionării problemei basarabene, menţionează Meltiuhov, au început la 9 iunie 1940, când Consiliile militare ale DMSK şi DMOd au adoptat directivele narcomului apărării OU/583 şi OU/584, în conformitate cu care le-a fost pusă sarcina de-a aduce pregătirea de luptă a trupelor în conformitate cu perioada de pace fără a mobiliza contingente suplimentare, a le disloca la frontiera cu România[г] şi a pregăti operaţiunea de reîntoarcere a Basarbiei. Pentru dirijarea opera-

[101] Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. С. 322-323; Краткая история Румынии. М., 1989. С. 363; Scurtu I. Istoria României în anii 1918-1940. P. 182; Колкер Б.М., Левит И.Э. Внешняя политика Румынии и румыно-советские отношения. С. 97-98.
[102] Колкер Б.М., Левит И.Э. Внешняя политика Румынии... P. 99, 100, 101; Buzatu Gh. România cu şi fără Antonescu. Iaşi, 1991. P. 84; Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K. etc. Istoria României. P. 448.
[103] Vezi: Колкер Б.М., Левит И.Э. Внешняя политика Румынии и румыно-советские отношения. С. 105.
[104] Tătărescu Gh. Mărturii pentru istorie. P. 402.
[105] militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html; vezi de asemenea: Constantiniu Fl. Dictatul de la Moscova (26-28 iunie 1940) şi relaţiile sovieto-germane. // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 1-2.
[106] Vezi: Колкер Б.М., Левит И.Э. Politica externă Румынии. С. 106.
[107] Ibid. С. 107.
[108] Ibid. С. 108.
[109] Ibid.
[г] Nota redactorului ştiinţific: În alegerea terminologiei autorul a admis o greşeală principială, scriind „la frontiera cu România". Corect era: „la linia de demarcare cu România".

Dar aici a intervenit preşedintele[*], cu o propunere „de compromis": „Trebuiesc împuşcaţi nu 50 de mii, ci doar 49 de mii de oameni". „Prin aceasta el, bineînţeles, îşi aminteşte Churchill, aştepta să reducă totul la o glumă. Eden de asemenea îmi făcea semne şi gesticula pentru a mă calma şi a-mi arăta că este o glumă. Cu toate acestea, pe neaşteptate, s-a ridicat de pe scaunul său din capătul mesei Eliot Roosevelt şi a ţinut o cuvântare, în care şi-a exprimat acordul său deplin cu planul mareşalului Stalin şi încrederea sa deplină în faptul că armata americană îl va susţine. Aici eu n-am rezistat, m-am sculat de la masă şi am ieşit în camera vecină în care domnea un semiîntuneric. Nu m-am aflat acolo niciun minut, cum am simţit că cineva de la spate mă bate pe umăr. Aceştia erau Stalin şi Molotov; ambii zâmbeau larg şi cu animaţie au declarat că pur şi simplu au glumit… Am fost de acord să mă întorc la masă şi restul serii a trecut foarte plăcut"[202].

Problema poloneză. Şefii celor trei guverne au examinat şi problema Poloniei. „Stalin a spus că hotarele Poloniei ar trebui extinse până la Oder şi că ruşii îi vor ajuta pe polonezi să-şi stabilească hotarul lor atât de departe în vest, dar el n-a spus nimic concret despre hotarele de est ale Poloniei"[203]. Roosevelt a observat că el este „de acord cu mareşalul Stalin că noi trebuie să restabilim statul polonez, şi eu personal nu am nicio obiecţie ca hotarele Poloniei să fie mutate de la est spre vest – inclusiv până la Oder"[204]. Churchill de asemenea „considera că Polonia se poate strămuta spre vest… Dacă, în mersul acestui proces Polonia va călca pe alocuri Germania peste picior, n-ai ce-i face, dar o Polonie puternică este necesară. Polonia constituie un instrument necesar pentru orchestra europeană". Eden „a spus că ceea ce Polonia va pierde în est, poate primi recompensă în vest"[205].

„Guvernul Maiestăţii Sale, a declarat premierul britanic, iar eu vorbesc doar în numele lui, ar dori să aibă posibilitatea să le declare polonezilor că acest plan e bun şi chiar cel mai bun din toate, la care ei pot spera… Noi dorim o Polonie puternică, prietenă Rusiei". El adăugă că „pământurile germane sunt mult mai preţioase decât mlaştinile Pinskului. Acestea sunt nişte raioane industrial avansate... Noi am dori să avem posibilitatea să le spunem polonezilor că ruşii au dreptate". Churchill a adăugat că le va spune „polonezilor, …că, dacă nu era Armata Roşie, ar fi fost completamente nimiciţi… Li s-a dat un loc excelent pentru trai – un teritoriu cu o distanţă de peste 300 de mile în orice capăt". Adresându-se către Stalin, Churchill a adăugat că între aliaţi nu există contradicţii principiale în problema dată[206]. Astfel, s-a ajuns la o înţelegere prealabilă că hotarele postbelice ale Poloniei vor trece la est pe „Linia Curzon" şi la vest pe Oder.

Partea neformală a activităţii conferinţei. Cel de-al treilea prânz, la 30 noiembrie, a fost organizat de Churchill în legătură cu aniversarea a 69-a din ziua naşterii. „Aceasta a fost o zi memorabilă din viaţa mea, scria el. În dreapta mea şedea preşedintele Statelor Unite, în stânga – stăpânul Rusiei. Împreună noi de facto controlam toate flotele, trei pătrimi din aviaţia lumii şi dirijam nişte armate de aproximativ 20 de mln de oameni… Când a sosit timpul, eu am propus un toast în sănătatea oaspeţilor noştri renumiţi, iar preşedintele a propus un toast în sănătatea mea şi mi-a dorit mulţi ani de viaţă. După el a luat cuvântul Stalin în acelaşi spirit…

Hopkins a spus că el «foarte mult timp a studiat constituţia engleză care nu este fixată pe hârtie, şi activitatea cabinetului militar, împuternicirile şi componenţa căruia nu sunt nicăieri determinate concret». Ca urmare a acestui studiu, a spus el, «eu m-am convins că articolele constituţiei britanice şi împuternicirile cabinetului militar înseamnă anume aceea ce Winston Churchill doreşte ca ele să însemne în fiecare moment dat». Aceasta a provocat un râs general…

Eu simţeam că noi am atins un aşa nivel de solidaritate şi un parteneriat adevărat, pe care niciodată până atunci nu l-am atins în cadrul acestei mari alianţe"[207].

Importanţa întâlnirii de la Teheran a „Celor trei mari". Conferinţa de la Teheran a avut o mare importanţă pentru desfăşurarea ulterioară a războiului şi organizarea postbelică a lumii, a demonstrat unitatea marilor puteri antifasciste şi voinţa lor fermă de-a distruge complet fascismul. După cum se spune în „Declaraţia celor trei puteri", „nicio forţă în lume nu ne va putea împiedica să nimicim armatele germane pe uscat, submarinele lor în mare şi să distrugem uzinele lor militare din aer. Ofensiva noastră va fi neîndurătoare şi în creştere"[208]. „Decizia despre deschiderea Celui de-al doilea Front a umbrit toate celelalte rezultate, atinse la Conferinţa de la Teheran, scria amiralul Leahy, dar această întrunire a «Celor trei mari» a avut o mare importanţă pentru alte chestiuni serioase care se examinau, de regulă, într-o atmosferă binevoitoare, chiar dacă pe unele dintre ele nu s-a reuşit să se ajungă la un acord"[209].

---

[*] Tot acest timp, FDR râdea vesel, cu glas tare, din care cauză Churchill se supăra şi mai mult.

[202] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 211-212; despre acest episod vezi de asemenea: Советник двух президентов. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 418; Рузвельт Э. Его глазами. С. 190-192.

[203] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 475.

[204] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 457.

[205] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 204.

[206] Ibid. С. 225, 226.

[207] Ibid. С. 218-220, 221.

[208] Тегеранская конференция трёх союзных держав. С. 175; Советско-английские отношения. Т. 1. С. 508-509; Советско-американские отношения. Т. 1. С. 460.

[209] Советник двух президентов. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 421.

„Citind aceste rapoarte alcătuite în mod deliberat uscat şi cu prudenţă, scrie R. Sherwood despre şedinţele acestei mari conferinţe, nu poţi să nu simţi că aici activau titanii, care au determinat viitorul planetei. Aceştia într-adevăr erau «Cei trei mari». Churchill şi-a utilizat toată elocventa, figuri strălucite de vorbire, maiestru al cărora era; Stalin cu o indiferenţă totală faţă de toate trucuriile şi şiretlicurile inamicului său experimentat tăia pe de-a dreptul, pe când Roosevelt şedea între ei ca un mediator, arbitru şi autoritate recunoscută definitiv. Luările lui de cuvânt la negocieri erau nu prea dese şi uneori aparent irelevante, dar, cum aceasta s-a văzut şi la Teheran, şi la Ialta, ultimul cuvânt întotdeauna îi aparţinea numai lui"[210].

În ansamblu, conducerea americană a apreciat obiectiv schimbările situaţiei internaţionale şi privea realist la perspectivele colaborării cu URSS[211]. În legătură cu aceasta Hull menţiona: „Preşedintele Roosevelt şi eu priveam cu aceiaşi ochi la Rusia. Noi ambii înţelegeam că oricum calea relaţiilor noastre reciproce nu va fi presurată cu flori, dar noi la fel consideram că vom găsi limbaj comun cu Rusia. După câte-mi amintesc între noi n-au existat contradicţii în problema principală – că vom putea şi va trebui să găsim limbaj comun cu Guvernul sovietic"[212]. În esenţă şi poziţia lui A. Eden nu se deosebea de cea americană în problema dată. Astfel, după debarcarea trupelor aliate în Normandia, el medita asupra scrisorii reprezentantului englez pe lângă Guvernul provizoriu al Franţei D. Cooper, din 25 iulie 1944: „Blocul occidental ar fi o nenorocire, dacă ar fi îndreptat contra Rusiei şi ar fi acceptat, dacă ar fi creat de Marea Britanie şi Rusia pentru apărarea Europei de o nouă agresiune germană"[213].

5. Între Teheran şi Ialta

Discutarea problemei despre crearea organizaţiei mondiale pentru menţinerea păcii. În corespundere cu decizia Conferinţei de la Moscova despre instituirea organizaţiei internaţionale pentru menţinerea păcii, din 21 august până la 28 septembrie 1944 la **Dumbarton Oaks** – o moşie amplasată în apropierea Wasingtonului – au avut loc negocieri dintre reprezentanţii URSS, SUA şi Marii Britanii. Aici au fost elaborate principiile activităţii, structura, împuternicirile viitoarei ONU. Participanţii n-au ajuns la un numitor comun doar în problema despre procedura votării în Consiliul de Securitate[214].

Vizita din octombrie 1944 a lui W. Churchill la Moscova[215]. Excelentele victorii sovietice deranjau serios unele cercuri occidentale, în particular pe Churchill. „În această ultimă etapă a războiului primul ministru, posibil, era îngrijorat de înaintarea vertiginoasă a ruşilor, îndeosebi în direcţia Europei de Sud-Est, scria Sherwood. Ca urmare a spargerii liniei Vitebsk-Moghiliov Armata Roşie s-a pomenit în Polonia, Lituania şi chiar lângă hotarul Prusiei Orientale. Trupele ruse deja au intrat în România, dinspre est au ajuns la hotarul Cehoslovaciei, şi părea că nu există o aşa forţă care ar fi capabilă să le oprească înaintarea spre Dunăre şi prin Bulgaria şi Iugoslavia spre hotarele Greciei şi Turciei"[216].

În asemenea condiţii, în octombrie 1944 Moscova a fost vizitată de premierul britanic W. Churchill, care a avut o discuţie cu I. Stalin. În timpul întrevederii au fost examinate diferite probleme privind continuarea operaţiunilor militare. W. Churchill a făcut o propunere neformală de-a stabili convenţional gradul de influenţă a URSS şi Marii Britanii în statele din Europa de Sud-Est după război: în România, respectiv, 90 şi 10%; Grecia – 10 şi 90%; Ungaria şi Iugoslavia 50 la 50%; Bulgaria – 75 şi 25%. Mobilitatea lui Churchill a servit în calitate de glumă din gura lui Stalin în timpul unei recepţii, care a avut loc în perioada întâlnirii lui cu primul ministru. Când cineva i-a numit pe „Cei trei mari" „Sfânta treime", el a spus: „Dacă-i aşa, atunci Churchill trebuie să fie sfântul duh. El prea mult zboară"[217].

Iată ce scria personal W. Churchill despre tratativele cu I. Stalin la Moscova în octombrie 1944: „S-a creat o atmosferă de lucru şi eu am declarat: «Să reglementăm afacerile noastre în Balcani. Armatele voastre se află în România şi Bulgaria. Noi avem acolo interese... Să nu ne certăm din cauza unor fleacuri. Cât priveşte

[210] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 485.

[211] Cercetătorul rus Valerii Iungbliud scrie în legătură cu aceasta: „Când Stalin a vorbit la Teheran cu Roosevelt şi Churchill fără patosul bolşevic într-o limbă a unui politician cu gândire realistă, interlocutorii lui au simţit o uşurare: «Am conlucrat excelent cu Stalin» , va spune Roosevelt, revenind în Washington. Truman, fiind mult mai suspicios, a repetat aproape cuvânt cu cuvânt aceste cuvinte la Potsdam". // Юнгблюд В.Т. «Образы российской империи» и внешнеполитическое планирование в США в 1944-1945 гг. // США: ЭПИ. 1998, № 6. С. 76.

[212] Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 171.

[213] Царёв О.И. СССР – Англия: от сотрудничества к конфронтации (1941 – 1945 гг.). // ННИ, 1998, № 1. С. 97-99.

[214] Vezi: Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 298-309.

[215] Ржешевский О.А. Операция «Толстой». Визит У. Черчилля в Москву в октябре 1944 г. // ННИ, 2003, № 5, 6; Loghin L. Mari conferinţe internaţionale (1939 – 1945). P. 394-403; Petrencu A. Istorie universală. P. 43; Системная история международных отношений. Т. 1. С. 396; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 518-521.

[216] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 508.

[217] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 316.

Anglia şi Rusia, sunteţi de acord să vă revină 90% de influenţă în România, iar nouă 90% de influenţă în Grecia şi câte jumătate din aceasta fiecăruia în Iugoslavia?». În timpul când cele declarate se traduceau, eu am luat o foaie de hârtie şi am scris... I-am transmis lista lui Stalin... S-a stabilit o pauză scurtă. După aceasta, el a luat un creion albastru şi, făcând pe foaie un semn mare, mi-a întors-o. Pentru soluţionarea acestei probleme a fost nevoie de tot atâta timp, cât şi pentru a scrie aceasta. Apoi s-a stabilit o îndelungată pauză de tăcere. Foaia de hârtie mâzgălită cu creionul se afla în centrul mesei. În sfârşit eu am spus: «Nu vă pare oarecum cinic felul cum am hotărât aceste probleme de-o importanţă vitală pentru milioane de oameni? Propun să ardem această hârtie». «Nu, lăsaţi-o la Dumneavoastră, a spus Stalin»”[218].

Negocierile anglo-sovietice au fost foarte utile. Cu toate acestea, după cum descria cele întâmplate Churchill personal, niciun fel de înţelegere, cu atât mai mult formală, în problema despre „împărţirea Balcanilor” n-a existat[219]. În câteva zile au fost soluţionate mai multe probleme legate de încheierea armistiţiului cu mai mulţi foşti sateliţi hitlerişti, au fost coordonate planurile militare, sincer expuse punctele de vedere pe diverse probleme internaţionale.

6. Colaborarea cu patrioţii francezi în războiul antifascist

Începutul Mişcării de Rezistenţă în Franţa. „Partidele politice (cu excepţia celui comunist şi până într-un anumit sens şi a celui socialist) mult timp nu dădeau semne de viaţă în perioada Rezistenţei… Putem afirma cu siguranţă că în linii generale aripa dreaptă şi centristă urmau cu fermitate Vichy, şi Rezistenţa în acel sens, în care ea în genere era susţinută de careva partide, era sprijinită în fond de elementele de stânga, cu toate că nu numai de ele. Dacă elementele de dreapta şi luau parte la Rezistenţă, apoi adeseori independent de careva partide, ci datorită unei sau altei vechi tradiţii naţionaliste…

În ce priveşte «dreapta clasică», apoi toate partidele parlamentare de dreapta îl spijineau pe Pétain. Ele erau speriate de legile adoptate de guvernele Frontului Popular în anii 1936-1937, şi regimul Vichy le părea atât de aproape de ideal, încât se poate de închipuit… Marea burghezie era în fond indiferentă, dacă nu duşmănoasă Rezistenţei şi vorbelor despre revoluţie şi «noul curs» care o însoţeau. Într-un anumit sens Rezistenţa reflecta tradiţiile anului 1792 şi cele ale Comunei; dar «versaillezii» aşteptau liniştit şi îşi adunau forţele”[220].

Rezistenţa din Franţa în etapa iniţială era slabă şi răzleţită[221]. O parte considerabilă a ei nu dorea să-l recunoască pe Ch. de Gaulle în calitate de lider. Generalul vedea în Rezistenţă, întâi de toate, un factor militar de importanţă populară şi considera Comitetul de la Londra, în primul rând, un organ al puterii supreme, care servea pentru demonstrarea „prezenţei Franţei” de partea aliaţilor. Pe de altă parte, Rezistenţa din interiorul Franţei considera lupta sa nu doar de eliberare naţională, ci şi socială. Mult timp de Gaulle, fiind el însuşi de dreapta şi înconjurat de oameni care stăteau pe poziţii de dreapta, evita promisiunile „de a restabili republica” şi considera „eliberarea naţională” principala sa sarcină.

Treptat însă a fost stabilită legătura cu toţi participanţii Rezistenţei din interiorul ţării. Charles de Gaulle a declarat că în Franţa vor fi restabilite „libertăţile de odinioară”, şi că Franţa „se pregăteşte de revoluţie”[222]. Ca urmare a apropierii poziţiilor tuturor forţelor patriotice deja în vara lui 1942 în Comitetul Naţional gaulist a intrat în calitate de comisar al afacerilor interne un socialist cunoscut André Philip. Apoi, în numele partidului său, în acest comitet a intrat comunistul Fernand Grenier şi au fost stabilite legături cu un lider de vază al Rezistenţei interne, comunistul Emmanuel d'Astier de la Vigerie şi cu alţi activişti de stânga a Rezistenţei[223].

---

[218] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 448-449; vezi de asemenea: Ржешевский О.А. Операция «Толстой». Визит У. Черчилля в Москву в октябре 1944 г. // ННИ, 2003, № 5. С. 111-112; Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 479; Киссинджер Г. Дипломатия. С. 371; Constantiniu Fl. Acordul de procentaj, nouă ani mai târziu. // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 1; Constantiniu Fl. Acordul de procentaj şi Ialta. (O lămurire pentru dl. Gabriel Andreescu). // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 9. P. 2.

[219] Prezent la negocieri, ambasadorul american A. Harriman scria ulterior despre aceasta: „Eu nu înţeleg acum şi nu prea înţelegeam nici atunci, ce-a dorit să obţină Churchill prin intermediul acestor procente. Eu cunosc că el dorea să primescă libertatea acţiunilor în Grecia cu ajutorul Statelor Unite şi tindea să capete o parte din influenţă asupra creării guvernului iugoslav”. // Vezi: Бережков В.М. Путь к Потсдаму. М., 1979. С. 110.

Iar istoricii ruşi T. Islamov şi T. Pokivailova menţionează în legătură cu aceasta că „în procesul soluţionării problemelor de importanţă statală nu se luau în calcul factorii etnic sau istoric, ci domina doar pragmatismul pur politic”. // Исламов Т.М., Покивайлова Т.А. Восточная Европа в силовом поле великих держав. С. 13.

[220] Верт А. Франция. С. 153, 154, 171.

[221] Despre etapa ei iniţială vezi: Черкасов П.П. Возникновение Сопротивления во Франции и ФКП (22 июня 1940 г. 22 июня 1941 г.) // ННИ, 1990, № 4.

[222] Молчанов Н. Генерал де Голль. С. 185.

[223] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 301; Голль Ш. Военные мемуары. Единство. 1942-1944 годы. М., 1960. С. 51.

Mai detaliat despre istoria Mişcării de Rezistenţă, despre rolul comuniştilor în ea, despre colaborarea lor cu gollişti vezi: Астье Э. Боги и люди. 1943 – 1944. М., 1962; Гренье Ф. Герои Шатобриана. М., 1962; Гренье Ф. Вот как это было. М., 1960; Тийон Ш. Французские партизаны и франтийеры în борьбе против немецко-

Acesta era un preludiu în calea constituirii viitorului Comitet Algerian, în care erau reprezentate toate forţele Rezistenţei, inclusiv comuniştii[224]. Vorbind despre rolul acestora în Mişcarea de Rezistenţă de Gaulle menţiona: „Acest partid, în ciuda jertfelor, ia parte la Mişcarea de Rezistenţă. El ne aminteşte despre nenorocirile pe care le trăieşte Franţa şi despre durerea poporului, tinzând să îmbine răscoala naţională cu revoluţia socială într-un torent unic eliberator, şi pretinde la o aură de salvator al societăţii"[225].

„Rivalitate, suspiciune şi secretomanie, care apăreau pretutindeni, s-au împletit într-un asemenea ghem, care era aproape imposibil de descurcat. O remarcabilă realizare a oamenilor de tipul lui Jean Moulin[r] şi altora constă în faptul că, în fine, ei au reuşit nu numai să unească până la un anumit nivel Mişcarea de Rezistenţă, dar şi să obţină o destulă «recunoaştere reciprocă» dintre Mişcarea de Rezistenţă şi francezii liberi de peste hotare, fapt care a devenit favorabil şi pentru unii şi pentru alţii în plan politic şi internaţional"[226].

Unele estimări ale Mişcarii de Rezistenţă în istoriografia postbelică. Unii generali germani bătuţi, în tendinţa lor de-a reabilita politica antiumană germană de pe teritoriile ocupate şi calomniind Mişcarea de Rezistenţă, scriau: „Această politică (adică mişcarea popoarelor pentru libertate, susţinută de aliaţi – S.N.) îi atribuia războiului forme noi, care se distanţau tot mai mult de normele dreptului internaţional existent şi anume aceasta-i impunea pe nemţi să ieie contramăsuri dure"[227]. Astfel, lucrurile sunt inversate, puse cu picioarele în sus – nu fasciştii săvârşeau crime odioase, ci popoarele care s-au ridicat la luptă contra asupritorilor şi violatorilor încălcau „normele dreptului internaţional existent"! Culmea cinismului!

Cu toate acestea, sunt şi de aceşti „istorici", „obiectivi şi nepărtinitori"[r], care îndreptăţesc crimele fasciştilor, numindu-i pe eroii Rezistenţei antifasciste terorişti ce încalcă „normele dreptului internaţional" şi regulile de război. Mai sus noi deja am menţionat (să ne ierte cititorul pentu repetare) că A. Petrenco în scrierile sale istorice acceptă tacit lozincile de tipul: „Trăiască Aliaţii Noştri şi Marele Conducător al Germaniei Adolf Hitler!", „Trăiască armata română şi germană!", „Trăiască Regele Mihai şi Cancelarul Hitler!", „Jos jidanii şi comuniştii!"[228]. În aceste lucrări partizanii, care luptau cu fascismul (şi-i apărau pe „jidani"), sunt calificaţi drept terorişti[229], minorităţile naţionale sunt numite „coloana a cincea"[230], iar „regimul lui Ion Antonescu a fost o dictatură modernă [adică: civilizată? – S. N.], tolerantă faţă de opoziţia democratică"[231].

Un alt „istoric onest", iar de fapt un apologet al fascismului român, O. Verenca scrie despre călăii nazişti, în particular despre guvernatorul Transnistriei Alexianu ca despre un „reprezentant strălucit" al „neamului românesc", elogiindu-i „puterea de muncă neobişnuită, spiritul de organizare şi aptitudinile deosebite de conducere, generozitatea şi bunătatea omenească faţă de nevoile populaţiei locale". El laudă politica lui pe teritoriile ocupate şi „atitudinea plină de omenie... faţă de populaţia autohtonă"[232]. Despre „umanismul şi generozitatea" acestui satrap cititorul s-a convins, aflând că pe teritoriul aflat sub administraţia lui au fost exterminaţi sute de mii de cetăţeni paşnici.

Se întreprind tentative de-a îndreptăţi exterminarea a zeci de mii de locuitori ai Odesei. Astfel, A.M. Stoenescu afirmă că „conducătorul statului" a „ordonat represalii" în corespundere cu „regulile războiului"[233] şi „convenţiile internaţionale"[234], de aceea crimele în masă contra populaţiei civile au fost săvârşite de către „eliberatorii" români ai oraşului în corespundere cu normele dreptului internaţional[235] şi erau îndreptate contra „teroriştilor" şi „sabotorilor"[236]. Noi de asemenea am scris despre faptul că Buzatu, unul dintre istoricii români

---

фашистских оккупантов. М., 1963; Торез М. Избранные произведения. М., 1959; Дюкло Ж. Мемуары. М., 1985; Колосков И.А., Цырульников Н.Г. Народ Франции în борьбе против фашизма. Из истории освободительного движения во Франции în 1939 – 1944 гг. М., 1960; Ибрашев Ж.У. Политическая концепция де Голля. Алма-Ата, 1976; Годунов Н.И. Борьба французского народа против гитлеровских оккупантов и их сообщников (1940-1944). М., 1953; Киссельгоф И.С. История Франции в годы второй мировой войны. М., 1975; Смирнов В.П. Франция во время второй мировой войны. М., 1961; Смирнов В.П. Движение Сопротивления во Франции в годы второй мировой войны. М., 1974 etc.

[224] Верт А. Франция. С. 145; Молчанов Н. Генерал де Голль. С. 183-186, 206.

[225] Голль Ш. Военные мемуары. Единство. С. 8.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Jean Moulin, lider recunoscut al Rezistenţei interne, erou naţional al poporului francez, fost prefect, arestat şi supus torturilor de ghestapovişti, având parte de o moarte îngrozitoare, n-a trădat pe nimeni.

[226] Верт А. Франция. С. 157.

[227] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 346.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Anume aşa se autointitulează dl A. Petrenco în introducerea a mai multor lucrări ale sale.

[228] Petrencu A. România şi Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial. P. 59, 63; Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 92.

[229] Petrencu A. România şi Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial. P. 49, 70; Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 98, 99.

[230] Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. P. 60.

[231] Ibid.. P. 395; Petrencu A. România şi Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial. P. 31.

[232] Verenca O. Administraţia civilă română în Transnistria 1941-1944. P. 165-166.

[233] Stoenescu A.M. Armata, mareşalul şi evreii. P. 348.

[234] Ibid. P. 353.

[235] Ibid. P. 380.

[236] Ibid. P. 382.

de vază de orientare naţionalistă, eliberează completamente autorităţile fasciste române în frunte cu „eroul naţional şi martirul neamului" I. Antonescu de responsabilitatea pentru crimele în masă săvârşite contra populaţiei paşnice neapărate şi încearcă să demonstreze că aceste acţiuni au avut un caracter de „eliberare", iar principala responsabilitate pentru genocid încearcă s-o redirecţioneze asupra ungurilor şi nemţilor. Ba mai mult, vestitul istoric încearcă să-i insufle cititorului teza precum că Holocaustul a fost declanşat de evrei şi comunişti împotriva poporului român[237].

Relaţiile Franţei Combatante[r] cu ţările anglo-saxone. Mai sus deja am remarcat despre recunoaşterea internaţională treptată a Franţei Libere, începând din anul 1940. Bineînţeles, pe această cale au existat multe greutăţi. În legătură cu aceasta Charles de Gaulle scrie că „în timp ce pas cu pas şi cu dificultăţi noi tindeam spre o apropiere diplomatică dintre Franţa Liberă şi Washington, cu Moscova am reuşit să stabilim relaţii de alianţă deodată[238]. Conducătorul francezilor liberi în felul următor explică facilităţile apropierii sovieto-franceze de pe poziţiile francezilor înşişi: „Participarea Rusiei crea posibilităţi pentru victorie. În plus, prezenţa ei în tabăra aliaţilor însemna din punct de vedere al Franţei Combatante o anumită contrabalanţă faţă de ţările anglo-saxone, şi eu intenţionam să beneficiez de această circumstanţă"[239].

La 28 septembrie 1942 Moscova a declaratat că Uniunea Sovietică recunoaşte Franţa Combatantă în calitate de „comunitate a cetăţenilor şi teritoriilor franceze", iar Comitetul Naţional în calitate de „organ de conducere al Franţei Combatante şi unicul organ care are dreptul să organizeze participarea cetăţenilor francezi şi teritoriilor franceze în război"[240].

Oricum, după cum recunoştea Ch. de Gaulle, „în ciuda eforturilor, îndreptate de Franţa Liberă pentru stabilirea relaţiilor cu Washingtonul şi Moscova, centrul activităţii ei precum şi anterior rămânea Londra". Cu toate acestea, el întotdeauna ştia că Churchill „în adâncul sufletului nu se putea decide ca Franţa Liberă să devină de sine stătătoare"[241]. De Gaulle explica o asemenea stare de lucruri prin tendinţa premierului englez de-a păstra caracterul prioritar al relaţiilor Marii Britanii cu SUA. „Churchill odată şi pentru totdeauna şi-a ales linia de conduită care era dictată de necesitatea vitală a alianţei cu America. De aceea el evita să ocupe faţă de Franţa Liberă o poziţie antagonistă cu poziţia Casei Albe. Şi deoarece Roosevelt avea o atitudine de neîncredere faţă de generalul de Gaulle, Churchill din partea sa era nevoit să fie rezervat"[242].

În calitate de-un singur exemplu care confirmă cele expuse, generalul prezintă un episod al unei discuţii cu premierul britanic în iunie 1942. De Gaulle i-a exprimat lui Churchill un reproş referitor la unele metode inadmisibile, utilizate de englezi faţă de francezi. Churchill a respins acest lucru şi, sărind energic, a declarat: „Eu sunt prietenul Franţei! Eu întotdeauna am vrut şi acum doresc ca Franţa să fie o ţară măreaţă". De Gaulle a căzut de acord cu el, exprimând gândul că Churchill ar trebui şi în continuare „să mizeze pe Franţa. Acest as francez se numeşte în prezent de Gaulle, şi vedeţi, să nu-l pierdeţi". Apoi au continuat vorba despre Roosevelt. „Nu forţaţi nimic! a spus Churchill. Iată uitaţi-vă la mine: când mă aplec, când iarăşi mă îndrept". „Dumneavoastră vi se permite, a observat de Gaulle. Dumneavoastră vă sprijiniţi pe un stat puternic, pe o naţiune consolidată, pe un imperiu unitar, pe armate puternice. Iar eu! Ce am eu? Şi cu toate acestea, Dumneavoastră ştiţi că sunt obligat să mă gândesc la interesele şi viitorul Franţei. Este o povară prea grea şi eu sunt prea sărac ca sămi permit să mă aplec"[243].

Încă şi mai critică în anii războiului era atitudinea lui de Gaulle faţă de politica Statelor Unite şi preşedintele Roosevelt[244]. Reproducem fără comentarii un fragment din memoriile lui: „Statele Unite, admirându-şi averea, …dornice de a-i ajuta pe cei năcăjiţi şi oropsiţi din orice colţ al globului pământesc, au cedat propensiunii de-a interveni, sub învelişul căreia se ascundea dorinţa instinctivă de-a domina… Roosevelt a hotărât că lumea va deveni o lume americană, că anume lui îi aparţine dreptul de-a dicta condiţiile de organizare a acestei lumi… Astfel, acel fapt că în toiul luptei Franţa putea renaşte… în calitate de naţiune suverană şi independentă, contravinea intenţiilor lui. În plan politic el nu nutrea deloc faţă de mine vreo simpatie"[245].

Practic ideea lui de Gaulle a fost susţinută sută la sută şi de reprezentantul Comitetului Francez de Eliberare Naţională (CFEN) de la Moscova Garro: „Americanii se tem că poporul francez va ocupa o poziţie independentă de extrema stângă şi după eliberare America se va lipsi de-o bază pentru promovarea în Franţa şi în

---

[237] Vezi: Buzatu Gh. România cu şi fără Antonescu. P. 148, 153, 158-159; Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. P. 211, 212, 229, 239-332; Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX. P. 381, 405, 407, 422, 425, 439; Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. P. 15, 24, 29, 38 etc.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Denumirea Franţei Libere din primăvara anului 1942.

[238] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 251.

[239] Ibid. С. 252.

[240] Голль Ш. Военные мемуары. Единство. С. 48.

[241] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 257, 259.

[242] Ibid. С. 260; vezi de asemenea: Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 648. Кн. 3. С. 101.

[243] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 270-271.

[244] Vezi: Борисов Ю.В. Де Голль и США: 40 – 60-е годы XX века. // ННИ, 2008, № 1.

[245] Голль Ш. Военные мемуары. Единство. С. 96.

coloniile ei a unei politici în interesele americane"[246]. Ce-i drept, trebuie de ţinut cont încă de un moment: problema constă în faptul că după prăbuşirea Franţei, după îngrijorările legate de continuarea rezistenţei engleze, pe americani îi îngrijora soarta de mai departe a Africii de Nord-Vest Franceze. Niciun punct pe harta lumii nu sustrăgea asupra sa atât de puternic privirile militarilor şi politicienilor americani, precum Dacarul. Într-o mare măsură anume prin aceasta se şi explică cochetarea SUA cu Vichy. Ei se temeau de stabilirea controlului german asupra litoralului de vest al Africii.

Anglo-americanii şi francezii liberi în Algeria. Anume Dacarul era acea trambulină, de unde Hitler, cum considerau la Washington, putea uşor să ocupe nişte insule din Atlantic, iar apoi să realizeze un atac împotriva Americii de Sud şi să ameninţe comunicaţiile prin Canalul Panama[247]. Parţial acest lucru explică de ce la sfârşitul anului 1942 americanii au dat lovitura principală în Africa de Nord.

În acelaşi timp metodele Londrei în vederea soluţionării problemelor franceze erau, în principiu, mai flexibile şi precaute decât cele ale Washingtonului. În mare măsură acest lucru se explică prin faptul că Anglia, fiind o putere europeană, era legată istoric de Franţa şi de continent. Rolul şi locul Franţei în politica externă engleză întotdeauna erau cu mult mai mare decât în cea americană. În schemele engleze ale blocurilor postbelice Franţa constituia unul dintre elementele de bază[248]. Astfel, de exemplu, şeful Foreign Office-ului în memorandumul din 12 iunie 1943 raporta că tratatul Angliei cu URSS, care asigura sarcinile „îndiguirii" Germaniei din Estul Europei, trebuie balansat cu înţelegere cu o Franţă puternică în Vest. Anglia, scria Eden, în afacerile europene va fi nevoită, posibil, să colaboreze cu Franţa mai strâns, decât chiar cu Statele Unite. Şi cu toate că politica engleză faţă de Franţa va fi coordonată cu Washingtonul, „există un hotar, după care noi nu trebuie să admitem ca politica noastră să fie determinată de politica lor"[249].

Dar în condiţiile consolidării dominaţiei americane în cadrul alianţei occidentale, Charles de Gaulle n-a fost propus de aliaţi în calitate de conducător al tuturor francezilor care luptau contra fasciştilor în Africa de Nord. În calitate de îndreptăţire formală a acestui fapt se considera că nesupunerea lui în 1940 lui Pétain şi participarea în continuare la măsurile întreprinse de Churchill contra Dacarului, Siriei şi Madagascarului, vor trezi o reacţie negativă a ofiţerilor francezi, gata să treacă de patrea aliaţilor. Acest argument a fost recunoscut de Roosevelt, care nutrea o neîncredere profundă faţă de Gaulle şi căruia nu-i plăcea aroganţa lui[250]. În legătură cu aceasta însuşi de Gaulle scria: „În asemenea condiţii era greu să ne înţelegem cu Washingtonul. Totodată şi atitudinea personală a lui Roosevelt complica situaţia… După mai multe semne eu am înţeles că el are o atitudine foarte rezervată faţă de mine"[251]. De aceea americanii au înaintat candidatura generalului Giraud care evadase din prizonieratul german[252].

Cu toate acestea, cea mai influentă figură în ochii militarilor francezi din Africa de Nord era amiralul Darlan, care a trecut de partea americanilor, iar din februarie 1941 până în aprilie 1942 a fost şeful guvernului Vichy şi a colaborat activ cu nemţii[253]. În asemenea condiţii, la 13 noiembrie s-a ajuns la o înţelegere, conform

---

[246] Советско-французские отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945. Документы и материалы. М., 1959, 272.

[247] Коваль В.С. Политика и стратегия США во Второй мировой войне. С. 52-53; Коваль В.С. США во Второй мировой войне. С. 11.

Deja începând cu anul 1940 în Germania se elaborează planuri de invadare a Americii. La 11 iulie amiralul Erich Raeder i-a prezentat lui Hitler un raport despre importanţa deosebită a Dacarului pentru operaţiunile din Atlantic şi la 16 iulie führerul a ordonat pregătirea operaţiunii „Felix" în vederea ocupării Africii de Vest, Insulelor Azore şi Canare, în calitate de cap de pod pentru atacarea SUA. Ea trebuia să înceapă cu cucerirea Gibraltarului. Cu toate acestea la 8 decembrie Franco a declarat că Spania renunţă la această operaţiune, de aceea la 12 decembrie realizarea ei a fost transferată pentru perioada de după „Barbarossa". // Френкель М.Ю. Планы вторжения германской Армии в Америку în 1940 – 1942 гг. // США: ЭПИ. 1993, № 12. С. 73, 74, 75.

Conştientizând că din Africa de Nord-Vest nemţii pot atinge America Latină, generalii americani planificau chiar debarcarea trupelor sale în nord-vestul Continentului Negru spre sfârşitul anului 1941. La 21 decembrie 1941 F. Roosevelt a aprobat aceste planuri. // Ibid. C. 77, 78.

[248] Vezi: Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 649.

[249] Citat după: Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 39.

[250] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 306.

[251] Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. С. 238.

[252] Севостьянов Г.Н., Уткин А.И. США и Франция в годы войны. 1939 – 1945: Из истории взаимоотношений. М., 1974. С. 181-182, 193; Смирнов В.П. Де Голль и Жиро. // ННИ, 1982, № 1-2.

Ce-i drept, conform mărturiilor lui Eliot Roosevelt, preşedintele îl considera om incapabil: „El este zero în calitate de administrator şi va fi zero ca un conducător!" // Рузвельт Э. Его глазами. С. 103.

[253] Simbol al colaboraţionismului francez tradiţional se considera Pierre Laval, cu toate că Darlan colabora cu nemţii mult mai strâns decât Laval şi Pétain. Odată o căpetenie nazististă a observat în legătură cu aceasta: „Când cerem de la Laval un pui, primim un ou; când cerem un ou de la Darlan, primim un pui". Cunoscutul ziarist britanic (The Sunday Times) şi un mare cunoscător al Franţei Alexander Vert menţiona că anume în perioada când Darlan era şeful guvernului vychist, se promova cea mai progermană politică din toată perioada ocupaţiei ţării. „Trecând în noiembrie 1942 de partea americanilor, continuă Vert, Darlan se conducea de sentimentul de clasă, dar de asemenea de anglofobie şi rusofobie. Către acest răstimp evoluţia evenimentelor militare a avansat împotriva Germaniei, şi el

căreia Darlan devenea comisar suprem şi comandant al FMM, iar Giraud comandant al forţelor terestre şi aeriene[254]. La 23 noiembrie, primindu-i pe doi gaullişti de vază, Filip şi Tixier, Roosevelt, iritat de reproşurile lor, a strigat: „Desigur, eu m-am înţeles cu Darlan, dacă Darlan mi-a dat Algeria! Mâine voi iniţia negocieri cu Laval[г], dacă Laval îmi va da Parisul!”[255] Roosevelt a fost completamente susţinut de Stalin. Peste câteva săptămâni după aceste evenimente, el nota în scrisoarea expediată lui Churchill: „În ce priveşte Darlan, mie îmi pare că americanii l-au folosit iscusit pentru ocuparea Africii de Nord şi de Vest. Diplomaţia militară trebuie să ştie să folosească în numele scopurilor militare nu numai Darlanii, dar şi pe dracu cu bunică-sa”[256].

Dar afacerea cu Darlan, pe care presa îl prezenta ca pe un pronazist activ, a trezit indignarea opiniei publice în Anglia şi America[257]. Esenţa acestor proteste poate fi redusă la următorul raţionament logic: „Dacă am încheiat o înţelegere cu Darlan pe teritoriul francez, atunci, posibil, noi vom încheia un acord şi cu Göring în Germania sau cu Matsuoka în Japonia”[258]. Bineînţeles, afacerea dată a provocat proteste şi în rândurile gaulliştilor[259]. Din fericire pentru toţi, cu excepţia lui Darlan, el a fost ucis de-un tânăr fanatic monarhist[260]. Aceasta le-a ajutat aliaţilor să soluţioneze o problemă politică delicată şi în fine i-a curăţat calea lui de Gaulle. „Asasinarea lui Darlan, scria W. Churchill, oricât de criminală ar fi, a eliberat aliaţii de colaborarea cu el şi, în acelaşi timp, a păstrat toate facilităţile pe care el a ştiut să le ofere în orele hotărâtoare ale debarcării aliaţilor”[261]. Comisar suprem în locul lui Darlan a devenit Giraud.

La 27 noiembrie 1942 germanii au încercat să acapareze flota franceză care se baza în Toulon şi, pentru a nu admite acest lucru, marinarii francezi au scufundat-o[262]. Aceasta, desigur, a trezit la aliaţi un sentiment de uşurare, deoarece a dispărut pericolul folosirii navelor franceze contra lor.

Cu toate acestea, numit în locul lui Darlan, generalul Giraud, protejatul SUA, nu se bucura de sprijinul patrioţilor francezi care luptau contra fascismului. Între el şi de Gaulle s-a declanşat o luptă aprigă pentru rolul de conducător al forţelor franceze care luptau cu Germania şi pentru viitorul statut al Franţei. Giraud pleda pentru supunerea totală a acestor forţe americanilor, iar de Gaulle – pentru independenţa lor absolută[263]. Astfel, el vedea Franţa nu pur şi simplu eliberată de ocupaţia nazistă, dar nu admitea nici cea mai mică dependenţă de orice ţară şi după Eliberare. El tindea s-o restabilească în calitate de o mare putere cu responsabilitate globală.

Esenţa opoziţiei lui de Gaulle faţă de Giraud şi patronii lui anglo-americani a fost clar reflectată în memoriile generalului. „Iarăşi ni se propunea crearea în Algeria doar a unui «consiliu al teritoriilor de peste mare», în care şi-ar roade pantalonii Giraud, de Gaulle… Consiliul nominalizat nu trebuia să aibă niciun fel de împuterniciri politice. Lui i se atribuia rolul unui centru administrativ de coordonare, dar nicidecum nu de conducere naţională… În lipsa unei puteri franceze reale, problemele-cheie trebuiau să fie soluţionate la discreţia unui comandant de oşti aflat în subordinea unui general străin. Acest sistem trebuia să existe până la sfârşitul războiului… Mai pe scurt, dacă e să judecăm după memorandumul semnat de generalul Giraud, totul trebuia să evolueze, de parcă nu există Franţa ca stat, în orice caz, până la victorie asupra duşmanului. Anume asta era teza lui Roosevelt”[264].

Oricum, pe parcursul primului semestru al anului 1943 contradicţiile dintre gaullişti şi oponenţii lor au fost în principiu depăşite, şi majoritatea francezilor au sprijinit punctul de vedere al lui de Gaulle. La 3 iunie, în Algeria, s-au convocat „cei şapte” – patru gaullişti şi trei părtaşi de vază ai lui Giraud, inclusiv el însuşi, şi a fost constituit Comitetul Francez de Eliberare Naţională în frunte cu doi copreşedinţi: de Gaulle şi Giraud. S-a anunţat că „Comitetul reprezintă puterea centrală franceză… El dirijază eforturile militare ale francezilor sub orice formă şi pretutindeni. El realizează suveranitatea franceză”[265].

---

considera că doar cu ajutorul americanilor poate fi păstrat regimul Vichy şi totodată zădărnicite planurile englezilor, care-l protejau pe de Gaulle, şi cele ale Rezistenţei, care-i părea lui Darlan un monstru, născut de alianţa diabolică a gaullismului şi comunismului”. Vert de asemenea considera că trecerea lui Darlan la americani era legată şi „de nerecunoştinţa şi atitudinea dispreşuitoare a nemţilor faţă de el... El a procedat astfel nu deoarece era un adversar principial al germanilor. Din contra, toţi sunt de acord cu aceea că el era extrem de onorat de faptul că a fost primit de Hitler”. // Верт А. Франция. С. 99-100, 107.

[254] Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. С. 317; Севостьянов Г.Н., Уткин А.И. США и Франция в годы войны. С. 194-195.

[г] Nota redactorului ştiinţific: În acel timp Pierre Laval era şeful guvernului vişist.

[255] Голль Ш. Военные мемуары. Единство. С. 60.

[256] Советско-английские отношения. Т. 2. С. 318; Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 95.

[257] Верт А. Франция. С. 108; Яковлев Н.Н. Франклин Рузвельт. С. 361; Севостьянов Г.Н., Уткин А.И. США и Франция в годы войны. С. 196.

[258] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 294.

[259] Голль Ш. Военные мемуары. Единство. С. 78-82; Севостьянов Г.Н., Уткин А.И. США и Франция в годы войны. С. 198-200.

[260] Севостьянов Г.Н., Уткин А.И. США и Франция в годы войны. С. 212-213.

[261] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 584; vezi de asemenea: Верт А. Франция. С. 108.

[262] Голль Ш. Военные мемуары. Единство. С. 61-62.

[263] Ibid. С. 93, 95, 96, 101, 103, 115, 116, 119-120, 121; Смирнов В.П. Де Голль и Жиро. // ННИ, 1982, № 1-2.

[264] Голль Ш. Военные мемуары. Единство. С. 116.

[265] Ibid. С. 127.

Dar totodată, menţionează de Gaulle, „aliaţii nu erau satisfăcuţi totalmente. Crearea puterii centrale franceze în Africa de Nord, care şi-a atribuit funcţiile guvernului şi a proclamat suveranitatea franceză..., se afla într-o contradicţie flagrantă cu poziţia lui Roosevelt şi a miniştrilor lui”[266]. Iar din ziua de 31 iulie în fruntea CFEN, care îndeplinea rolul de guvern, de facto de unul singur se situează Charles de Gaulle. Rolul lui Giraud devine în mare măsură unul formal. Iar în octombrie această stare de lucruri a fost legalizată[267].

Recunoaşterea lui Ch. de Gaulle de către aliaţii din cadrul coaliţiei antihitleriste în calitate de lider al Franţei. Recunoaşterea oficială a Comitetului de către Statele Unite, Marea Britanie şi Uniunea Sovietică a avut loc la 26 august 1943. Ce-i drept, scrie în memoriile sale generalul de Gaulle, formulele recunoaşterii, alese de cele trei mari puteri, se deosebeau esenţial. Washingtonul a considerat că va fi destulă cea mai modestă declaraţie: „Comitetul este recunoscut în calitate de organ de conducere a acelor teritorii franceze de peste mare, care recunosc puterea lui”. Londra a folosit aceleaşi expresii, dar a adăugat: „În ochii Marii Britanii Comitetul este un organ capabil să asigure dirijarea eforturilor franceze în război”. Moscova, menţionează generalul, a manifestat o bunăvoinţă completă. Pentru Rusia sovietică Comitetul a fost reprezentantul „intereselor de stat ale Republicii Franceze”. El constituie unicul „conducător al tuturor patrioţilor francezi care luptă contra tiraniei hitleriste”. Exemplul „celori mari” imediat a fost urmat şi de alte ţări[268].

La finele examinării acestei probleme, pe exemplul relaţiilor franco-americane, considerăm necesară o analiză succintă a raportului dintre personal şi statal în politică. Desigur, relaţiile personale în politică ocupă un rol important, dar, fireşte, nu ele joacă rolul hotărâtor în relaţiile dintre oamenii de stat din diferite ţări. Această întâietate, fără discuţii, aparţine intereselor de stat, şi aici, în mare măsură, în relaţiile dintre liderii politici din diferite ţări are importanţă şi înţelegerea acestor interese de către ei. Şi în acest sens, de Gaulle are perfectă dreptate când caracterizează cauzele atitudinii „reci” a lui Roosevelt faţă de el.

Problema consta în faptul că SUA urmăreau faţă de Franţa nu doar scopuri de eliberare. Într-o măsură nu mai mică ele urmăreau slăbirea poziţiilor internaţionale ale statului francez, tendinţa de-a stabili influenţa lor în imperiul colonial francez şi a crea un şir de baze militaro-strategice pe teritoriul sferei de interese franceze. Tendinţa de-a supune controlului politica europeană a Franţei, flota ei maritimă-militară şi imperiul colonial se afla la baza sprijinului american al regimului Vichy, iar ulterior al amiralului Darlan. De aici rezulta şi atitudinea negativă a liderului american faţă de liderul Franţei Combatante generalului de Gaulle, care pleda activ în favoarea intereselor Franţei ca o mare putere mondială.

Ba mai mult, Roosevelt vedea Franţa după Eliberare condusă de administraţia militară a aliaţilor. În scrisoarea către Churchill el scria: „Înclin spre a crede că atunci când vom intra în Franţa, trebuie să interpretăm acest lucru în calitate de ocupaţie militară, efectuată de către generalii englezi şi americani… Puterea supremă, administraţia naţională trebuie să se afle în mâinile comandantului-şef englez sau american. Eu cred că această situaţie trebuie păstrată încă şase luni sau chiar un an după invazia în Franţa”[269]. În scrisoarea către Hull el subliniază acelaşi gând: „Eu tot mai des mă gândesc că ocupaţia Franţei trebuie să fie o măsură pur militară”[270].

În timpul războiului cercurile guvernante americane erau contra renaşterii unei Franţe puternice. Roosevelt în planurile sale timpurii referitor la ordinea internaţională postbelică în genere excludea Franţa din numărul „celor patru mari puteri”, printre care considera doar SUA, URSS, Anglia şi China. Astfel, despre aceasta, de exemplu, el spunea la 29 mai 1942 în discuţia cu Molotov[271]. Ba mai mult, el a plasat Franţa în rândul „ţărilor agresoare şi complicilor agresorilor”[272]. El examina Franţa ca o naţiune, care doar „în viitor” va putea adera la cele patru puteri[273]. La Conferinţa de la Teheran preşedintele îi spunea lui Stalin că Churchill crede că Franţa va renaşte completamente şi în curând va deveni o mare putere. Dar el, Roosevelt, nu împărtăşeşte această opinie. El crede că „vor trece mulţi ani, până când acest lucru se va întâmpla. Dacă francezii cred că aliaţii le vor aduce o Franţă de-a gata pe talger, ei greşesc. Francezii au mult de lucru, deocamdată Franţa cu adevărat va deveni o mare putere”[274].

În iulie 1943 Eden vorbea despre nedorinţa americanilor de-a conlucra cu o putere centrală consolidată în Imperiul Francez: „În orice caz, o parte a cercurilor guvernante ale Washingtonului nu crede în viitorul Franţei şi nu doreşte ca Franţa din nou să renască în calitate de o mare putere imperială”[275]. Amintindu-şi discuţiile sale cu Churchill la începutul anului 1944, de Gaulle scria: „Dacă îl asculţi pe Churchill, imediat devine clar (dacă cineva n-a ştiut acest lucru) că preşedintele Statelor Unite şi primul ministru englez consideră Franţa o moşie a lor, în care aceştia pot dispune după plac, iar generalul de Gaulle le trezeşte nemulţumirea, în primul rând, deoarece nu doreşte să accepte acest lucru”[276].

---

[266] Ibid. C. 129.
[267] Ibid. C. 156-157, 173.
[268] Ibid. C. 161.
[269] Citat după: Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. С. 332.
[270] Ibid. C. 379.
[271] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 176-178.
[272] Ibid. C. 176.
[273] Ibid. C. 177.
[274] Ibid. C. 445.
[275] Citat după: Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 37-38.
[276] Голль Ш. Военные мемуары. Единство. С. 252.

Vizita premierului francez la Moscova. În contextul celor expuse s-a consolidat convigerea lui de Gaulle* în faptul că măreţia Franţei poate fi restabilită şi păstrată doar cu condiţia alianţei ei strânse cu URSS. În opinia liderului francez, doar datorită amplasării sale, aceste două ţări erau sortite să colaboreze. La 2 decembrie 1944 delegaţia guvernamentală franceză în frunte cu conducătorul Guvernului Provizoriu a sosit la Moscova. În timpul negocierilor el spunea că „francezii doresc să atragă atenţia la faptul că obligaţiunile aliate intrau în vigoare, când era necesar, imediat, iar Anglia este un asemenea aliat, cu care-i greu să ai ceva comun, care întotdeauna şi pretutindeni întârzie. Anglia pretutindeni are interesele sale şi are probleme cu Franţa şi cu Rusia, probleme, care pot cândva complica situaţia şi împiedica adoptarea unor decizii necesare de către Anglia. Este un fapt. Între voi şi noi nicăieri nu există divergenţe, şi noi avem interese identice faţă de Germania. Şi Franţa, şi Rusia se află pe teren european. Ele sunt interesate în mijloace rapide şi de încredere în vederea asigurării securităţii”[277]. În legătură cu aceasta delegaţia franceză îndată a sprijinit poziţia URSS în problema stabilirii hotarului polono-german[278]. În urma negocierilor sovieto-franceze, la 10 decembrie a fost semnat tratatul despre alianţă şi ajutorul reciproc dintre cele două ţări pentru 20 de ani[279].

Vizita a fost foarte productivă, cu toate acestea, din cauza nedorinţei francezilor de-a recunoaşte CPEN ea putea să se termine cu nimic. Dar când francezii au căzut de acord cu schimbul de reprezentanţi dintre Liublin şi Paris, au dispărut orice bariere în calea încheierii unui tratat franco-sovietic complet. La ora patru dimineaţa de Gaulle a sosit la Kremlin şi Tratatul despre alianţă şi ajutorul reciproc a fost semnat solemn. Ch. de Gaulle a dorit să-l invite pe Stalin în Franţa, dar acesta i-a răspuns: „Cum să facem aceasta? Doar eu sunt bătrân. Degrabă voi muri”[280].

În Franţa toate forţele politice au aprobat încheierea acestui tratat. N. Molceanov aduce cuvintele lui A. Grosser, un specialist de vază în problematica politicii externe franceze, care a caracterizat în felul următor politica lui de Gaulle de la sfârşitul anului 1944: „Trei cauze principale au determinat reluarea alianţei cu Moscova. În primul rând, frica faţă de Germania… Apoi s-a simţit tendinţa de a-şi consolida independenţa faţă de anglo-americani. În sfârşit, raţionamentele politicii interne… Este imposibil să nu vezi că tratatul cu Moscova a fost o metodă de-a păstra unitatea Franţei în scopul restabilirii ei”[281].

Acest tratat a pus începutul procesului de restabilire a statutului Franţei de mare putere. În curând ea a căpătat o zonă de ocupaţie în Germania, a devenit membru permanent al CS al ONU şi în măsură egală cu URSS, SUA şi Marea Britanie a semnat capitularea necondiţionată a Germaniei. Când în sală, unde a avut loc acea ceremonie istorică, au fost introduşi reprezentanţii armatei germane, feldmareşalul Keitel, văzându-l la masa învingătorilor pe generalul francez de Lattre de Tassigny, a exclamat: „Cum? Şi francezii de asemenea?”[282]

7. Conferinţa din Crimeea[283]

Situaţia internaţională din ajunul întâlnirii de la Ialta a liderilor celor trei mari puteri. La începutul anului 1945 tot perimetrul teritoriului german era blocat de aliaţi. Atât la Est, cât şi la Vest ei aveau o superioritate totală asupra forţelor armate fasciste, fapt ce făcea înfrângerea lui Hitler absolut inevitabilă şi rapidă. Cu toate acestea, nu pe toţi în Occident acest lucru îi bucura. Loviturile zdrobitoare pe care Armata Roşie le-a pricinuit wehrmachtului hitlerist, înaintarea ei vertiginoasă spre vest şi eliberarea ţărilor Europei de Est, au alarmat acele cercuri, care au văzut în creşterea rolului URSS o ameninţare la adresa influenţei lor. Ele considerau că trebuie să ocupe faţă de Moscova „o poziţie dură”.

Anume în acest spirit şi-a elaborat recomandările preşedintelui Roosevelt viitorul ideolog al „războiului rece” G. Kennan în ajunul Conferinţei de la Ialta: „Eu conştientizez absolut realităţile acestui război şi de asemenea faptul că suntem prea slabi pentru a-l câştiga fără colaborarea cu Rusia… Dar totodată eu nu văd necesitatea să ne legăm de programul politic atât de duşmănos comunităţii atlantice în ansamblu şi periculos pentru tot ce dorim să păstrăm în Europa”. În continuare Kennan a înaintat următorul program: 1. Planurile constituirii ONU trebuiesc „înmormântate cât mai urgent”, deoarece unicul rezultat practic al creării ei va fi

---

* Imediat după eliberarea ţării la sfârţitul lui august 1944 a fost creat Guvernul Provizoriu al Franţei în frunte cu Charles de Gaulle.

277 Советско-французские отношения во время Великой Отечественной войны 1941 – 1945. Документы и материалы. Т. 2. М., 1983. С. 197.

278 Ibid. С. 162.

279 Советско-французские отношения во время Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг. Документы и материалы. М., 1959; Советско-французские отношения. Т. 2.

280 Молчанов Н. Генерал де Голль. С. 261-262.

281 Ibid. С. 262.

282 Ibid. С. 263.

283 Vezi: Эрман Дж. Большая стратегия. Октябрь 1944 – август 1945. С. 103-117; Рузвельт Э. Его глазами. С. 230-242; Petrencu A. Istorie universală. P. 46-48; Loghin L. Al doilea război mondial. P. 480-481; Loghin L. Mari conferinţe internaţionale (1939 – 1945). P. 404-403; Miron L. Cum l-a trădat Stalin pe Roosevelt tocmai până la Ialta. // Historia. Revistă de istorie. 2005, Nr. 7; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 528-548.

obligaţia SUA de-a apăra „sfera de influenţă rusească atât de umflată şi nesănătoasă”... 3. Statele Unite vor fi nevoite să „uite” de Europa de Est şi Sud-Est, dacă nu vor avea putere de voinţă să „meargă până la capăt” şi să opună rezistenţă cu toate resursele sale fizice şi diplomatice stabilirii influenţei ruseşti în acest raion. 4. SUA trebuie să primească în calitate de fapt împlinit împărţirea completă a Germaniei şi să înceapă consultările cu englezii şi francezii referitor la crearea Federaţiei Vest-Europene, care va include în sine şi raioanele de vest ale Germaniei[284].

Şi în continuare el scria după război în memoriile sale: „Guvernul nostru, precum şi cel englez, tindea să-i convingă pe ruşi să înceapă negocierile în vederea creării [ONU]. În opinia mea, o asemenea politică era lipsită de orice logică şi o consider regretabilă, deoarece consolida impresia, de parcă noi aveam nevoie de colaborare şi prietenie cu partea sovietică, de parcă noi nu putem soluţiona problemele postbelice fără a demonstra opiniei noastre publice colaborarea Celor trei mari (Stalin, Roosevelt şi Churchill). Ceea ce putea doar consolida poziţiile ruşilor la negocieri şi ridica nivelul cerinţelor lor. Dar raţionamentele mele nu aveau nicio valoare în ochii conducătorilor mei de la Washington”[285].

Realmente acesta era programul scindării lumii în două tabere duşmănoase. Preşedintele Roosevelt şi anturajul lui au ignorat propunerile lui Kennan şi au continuat cursul spre colaborare cu URSS. Cu toate acestea, au trecut doar câteva luni şi programul s-a dovedit unul necesar. Este adevărat că nu trebuie să se gândească că linia lui Roosevelt faţă de URSS era determinată doar de considerentele personale ale preşedintelui. Acest om era un mare realist care-şi închipuia perfect raportul de forţe care se constituia în lumea postbelică. Şi el a fost susţinut de unele cercuri foarte influente din America şi, în primul rând, de militari. Astfel, şefii statelor majore îi scriau comandantului lor suprem:

„După distrugerea Japoniei Statele Unite şi Uniunea Sovietică vor fi puteri militare de prima magnitudine. Aceasta-i o consecinţă inevitabilă a amplasării lor geografice şi mărimii teritoriului, dar totodată şi a posibilităţilor vaste de a-şi asigura armatele lor. Cu toate că Statele Unite sunt capabile să-şi îndrepte forţele lor armate în diferite raioane de peste mare, forţa relativă şi aşezarea geografică ale acestor două puteri face imposibilă zdrobirea uneia dintre ele de către cealaltă, chiar dacă puterea dată se va afla în alianţă cu Imperiul Britanic”[286].

Tabelul 16. *Raportul de forţe pe Frontul de Est din ajunul ofensivei sovietice din 12 ianuarie 1945*

Forţele şi mijloacele	Armata Roşie	wehrmachtul	raportul
Efectivul (mii de oameni)	6000	3100	1,9:1
Tunuri şi aruncătoare de mine	91400	28500	3,25:1
Tancuri	11000	4000	2,75:1
Avioane de luptă	14500	2000	7,25:1

Tabelul 17. *Raportul de forţe pe Frontul de Vest la începutul lui februarie 1945*

Forţele şi mijloacele	Trupele aliate	wehrmachtul	raportul
Efectivul (mii de oameni)	4859	1820	2,7:1
Tunuri şi aruncătoare de mine	37000	30000	1,2:1
Tancuri	113000	2000	5,7:1
Avioane de luptă	11700	1000	11,7:1

Începutul lucrărilor conferinţei. În asemenea condiţii, între 4 şi 11 februarie 1945, în Crimeea a avut loc conferinţa liderilor SUA, Angliei şi URSS („Celor trei mari”) F. Roosevelt, W. Churchill şi I. Stalin. Preşedintele şi primul ministru au sosit la Ialta sâmbătă la 3 februarie[r]. Direct pe aerodrom, îşi amintea Stettinius, „ruşii au stabilit trei corturi mari în care se aflau mese cu pahare cu ceai dulce, fierbinte, cu lămâie, sticle cu vodcă, coniac, şampanie, farfurii cu icre, sturion afumat şi somon, caşcaval, ouă fierte, pâine neagră şi albă. Noi pentru mai mult timp am memorizat primirea călduroasă cu care am fost întâlniţi de ruşi în acea dimineaţă devreme”[287].

„Sediul sovietic de la Ialta, îşi amintea Churchill, era amplasat în Palatul Iusupov. Din acest centru Stalin, Molotov şi generalii lor conduceau Rusia şi dirijau frontul lor colosal, unde în acel moment decurgeau cele mai îndârjite lupte. Preşedintelui Roosevelt i-a fost acordat un palat şi mai luxos, Livadia, aflat în apropiere, şi anume aici, pentru a-l izbăvi de incomodităţi fizice, au avut loc toate şedinţele plenare. Acestea erau unicele clădiri nedistruse de la Ialta. Mie şi membrilor de vază ai delegaţiei engleze ne-a fost acordată o vilă mare, aproximativ la o distanţă de cinci mile de aici, construită la începutul sec. al XIX-lea de-un arhitect englez pentru contele rus Voronţov, fost cândva ambasador al împăratului pe lângă curtea engleză…

[284] Vezi: Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 503-504; Бережков В.М. Путь к Потсдаму. С. 135-136.
[285] http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.
[286] Мэтлофф М. От Касабланки до «Оверлорда». С. 562; Яковлев Н.Н. Франклин Рузвельт. С. 384-385.
[r] Nota redactorului ştiinţific: La 3 februarie 1945 avionul preşedintelui „Vaca sfântă” a aterizat pe aerodromul de câmp al oraşului Saki, aflat în apropierea Eupatoriei.
[287] Стеттиниус Э. «Аргонавт». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 361.

Gazdele noastre făceau tot posibilul pentru a ne crea confortul şi primeau cu amabilitate orice observaţie, chiar întâmplătoare. Într-o zi Portal a fost încântat, văzând un acvariu mare din sticlă în care creşteau plante, dar a menţionat că în el lipsesc peştii. Peste două zile încoace a fost adusă o partidă întreagă de peştişori de aur. Altă dată cineva a spus întâmplător că în cocteil lipsesc felioarele de lămâie. A doua zi în hol a crescut un copac de lămâie, împovărat cu fructe”[288].

De la Ialta până la Sevastopol a fost prevăzut un cablu telegrafic, unit cu nava FMM americane „Katoktin”, care menţinea legătura directă cu Washingtonul (să aducă corabia la Ialta nu s-au hotărât din cauza minelor germane plutitoare). Stalin împreună cu grupul său a sosit dumunică dimineaţa devreme, şi în aceeaşi zi, după masă, l-a vizitat pe Roosevelt. Preşedintele l-a informat că ofensiva generală a trupelor aliate va începe pe Frontul de Vest către mijlocul lui martie. Stalin a rămas satisfăcut de această ştire şi şi-a exprimat speranţa că în curând aliaţii vor ocupa Ruhrul şi Saarul.

Roosevelt l-a întrebat pe Stalin, în ce relaţii este el cu generalul de Gaulle, care a vizitat Moscova în decembrie 1944. Stalin a răspuns că el îl consideră pe de Gaulle un om superficial şi incapabil să aprecieze la rece aportul Franţei la cauza comună a victoriei. Preşedintele a menţionat că între el şi englezi au existat contradicţii în problema politicii comune faţă de Franţa şi de asemenea în problema împărţirii zonelor de ocupaţie în Germania. Stalin a întrebat, dacă preşedintele consideră că Franţa trebuie să primească o zonă de ocupaţie, şi dacă da, atunci în ce bază. Roosevelt a dat un răspuns oarecum evaziv, de aceea Stalin i-a propus ca această chestiune să fie pusă în discuţie la Ialta. El i-a dat de înţeles că nu prea aprobă această idee[289].

Prima şedinţă plenară a avut loc pe data de 4 februarie, ora 16. Unul dintre martorii oculari ai consfătuirii „Celor trei mari”, cameramanul Kricevskii a descris în felul următor preludiul şedinţelor: „Exact la ora trei şi cincizeci şi cinci de minute la început apărea o ţigară imensă şi doar după ea Winston Churchill, urmat de aghiotantul şi de fiica lui Sara”. Apoi în sala de şedinţe intra încet Stalin. „Ultimele se deschideau uşile apartamentelor preşedintelui SUA şi ieşea un scaun rulant, împins de-un lacheu negru. Cu un zâmbet larg pe buze, Roosevelt strângea mâna lui Stalin şi Churchill, şi toţi trei dispăreau în sala de şedinţe”[290].

Examinarea problemei germane. În afară de chestiuni pur militare – intrarea URSS peste 2-3 luni după capitularea Germaniei în război contra Japoniei[291], la conferinţă s-au discutat probleme vizând dezvoltarea lumii în perioada postbelică, precum şi problema germană[292]. Participanţii au convenit ca Germania să fie împărţită în patru zone de ocupaţie – între URSS, SUA, Anglia şi Franţa. Aceste state vor realiza demilitarizarea, denazificarea şi democratizarea Germaniei şi numai după aceasta îşi vor retrage trupele de pe teritoriul ei, transmiţând puterea guvernului german, ales pe cale democratică de întregul popor.

În hotărârile conferinţei se menţiona că scopul ferm al celor trei puteri „constă în nimicirea nazismului şi imperialismului german şi crearea unor garanţii că Germania niciodată mai mult nu va fi în stare să ameninţe pacea în întreaga lume”. Se prevedea dezarmarea şi dizolvarea tuturor forţelor armate germane, nimicirea utilajului militar german, lichidarea sau luarea sub control a întregii industrii germane de război. Aliaţii au proclamat intenţia „de a şterge de pe faţa pământului partidul nazist, legile, organizaţiile şi instituţiile naziste”. „Doar atunci, când nazismul şi militarismul vor fi dezrădăcinate, va apărea speranţa uniei vieţi destoinice pentru poporul german şi loc pentru el în comunitatea naţiunilor”[293].

Ce-i drept, în timpul examinării problemei germane a fost ridicată şi problema despre scindarea Germaniei[294]. „Stalin întreba, îşi aminteşte Churchill, cum trebuie scindată Germania… Eu am spus că noi trebuie să ne înţelegem ca Germania să fie scindată, dar realizarea practică a scindării ei este o chestiune prea complicată pentru a o soluţiona în decurs de cinci sau şase zile de negocieri… Roosevelt a propus să-i rugăm pe miniştrii noştri ai afacerilor externe să elaboreze timp de-o zi planul examinării acestei probleme, iar peste o lună să prezinte un plan concret al scindării. După aceasta examinarea chestiunii date a fost pentru un timp oprită”[295].

A fost supusă discuţiei la conferinţă şi **problema reparaţională**[296], cu toate că o decizie definitivă n-a fost adoptată. S-a hotărât instituirea unei comisii reparaţionale la Moscova. În ceea ce priveşte suma totală a reparaţiilor, delegaţiile sovietică şi americană au căzut de acord cu următoarele: „Comisia reparaţională de la

---

[288] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 511-512.
[289] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 567-568.
[290] Литературная газета, 1968, 24 января.
[291] Крымская конференция трёх союзных держав – СССР, США и Великобритании (4 – 11 февраля 1945 г.). М., 1979. С. 273; Советско-американские отношения. Т. 2. С. 299; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 283; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 537; Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 525-528.
[292] Крымская конференция трёх союзных держав, С.45-59, 64, 72, 75, 87, 101, 121, 122, 133, 146-148, 150, 160, 171, 186, 206, 211, 213, 227-228, 235, 248, 257, 258, 268, 276, 277, 282; Советско-американские отношения. Т. 2. С. 291, 294-296, 305-306; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 278-280, 295-297.
[293] Крымская конференция трёх союзных держав. С. 225.
[294] Miron L. Cum l-a trădat Stalin pe Roosevelt tocmai până la Ialta. // Historia. Revistă de istorie. 2005, Nr. 7. P. 19.
[295] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 514, 515.
[296] Miron L. Cum l-a trădat Stalin pe Roosevelt tocmai până la Ialta. // Historia. Revistă de istorie. 2005, Nr. 7. P. 19.

Moscova în etapa iniţială a activităţii sale va lua în calitate de temelie pentru discuţii propunerea Guvernului sovietic ca suma totală a reparaţiilor… să fie de 20 de mlrd de dolari şi că 50% din suma dată va reveni Uniunii Sovietice". Delegaţia britanică consideră că de acum înainte şi până la examinarea acestei chestiuni în cadrul Comisiei reparaţionale de la Moscova nu pot fi numite niciun fel de cifre ale reparaţiilor[297]. „Astfel, menţionează Sherwood, decizia despre reparaţii a fost amânată"[298].

Însă în mersul conferinţei Stalin insista mult asupra acceptării propunerilor sovietice. Discutând cu Churchill, el a pus întrebarea destul de categoric: „Posibil conferinţa doreşte ca ruşii în genere să nu primească reparaţii?"[299] Stettinius ulterior scria: „Stalin vorbea referitor la problema reparaţiilor germane foarte excitat, ceea ce era într-un contrast izbitor cu calmitatea lui tradiţională. De câteva ori s-a sculat, situându-se în urma scaunului său şi vorbea din acel loc, accentuând esenţialul prin gesturi. Distrugerile teribile pe care le-au pricinuit nemţii Rusiei, probabil, l-au atins profund. Cu toate că el nu declama şi chiar n-a ridicat vocea, el spunea cu o forţă deosebită"[300].

Reprezentanţii sovietici demonstrau că Germania este în stare să plătească suma indicată a reparaţiilor, astfel, în anii antebelici ea cheltuia pentru înarmare până la 6 mlrd de dolari anual. Ceea ce şi premierul britanic a recunoscut: „Da, acesta este un raţionament foarte important!"[301].

Problema poloneză la Conferinţa de la Ialta[302]**.** În principiu, a fost soluţionată şi problema poloneză, care „s-a discutat nu mai puţin decât la şapte sau opt şedinţe plenare a Conferinţei de la Ialta… Eu nu o dată am declarat… despre poziţia mea fermă în susţinerea pretenţiior URSS asupra liniei Curzon în interpretarea Guvernului sovietic, menţiona Churchill. Aceasta însemna alipirea Lvovului la URSS. Eu întotdeauna am considerat că această cerere a Rusiei se bazează nu pe forţă, ci pe drept"[303].

Stalin a subliniat că problema poloneză – constituie problema securităţii URSS. „Pe parcursul întregii istorii Polonia a servit în calitate de coridor, prin care treceau duşmanii Rusiei pentru a o invada… Rusia doreşte să vadă o Polonie puternică, capabilă să închidă acest coridor cu forţele proprii… Aceasta-i o problemă de viaţă şi de moarte pentru statul sovietic"[304]. „Pentru Armata Roşie, adăugă el, este vital important să fie securizat spatele frontului ei şi, [el] ca militar, va susţine doar un asemenea guvern, care-i va asigura atare securitate"[305]. În baza guvernului prosovietic de la Varşovia era preconizată crearea unui guvern naţional din reprezentanţii tuturor forţelor antifasciste poloneze din ţară şi din afara ei. Hotarul de răsărit al Poloniei se recunoştea pe „linia Curzon", iar cel apusean – pe Oder şi Neise de Vest[306].

Adevărat este că în problema despre hotarul polonez de vest s-a încins o discuţie aprigă: pe care Neise – de Est sau de Vest – el va trece. Churchill insista asupra Neise de Est, afirmând că poporul german va avea prea puţin spaţiu vital, iar polonezii vor fi incapabili să valorifice noul teritoriu: „Ar fi foarte trist, dacă noi am hrăni peste măsură gânsacul polonez cu hrană germană şi el ar muri din cauza indigestiei". Premierul britanic a fost sprijinit de preşedintele Roosevelt. Stalin menţiona că în aceste raioane nu mai sunt nemţi, fiindcă toţi au fugit. În plus, nemţii vor avea loc destul în Germania, deoarece şase sau şapte milioane din ei au fost ucişi, şi încă peste un milion de nemţi vor fi ucişi până la finele războiului[307].

El de asemenea a încercat să-şi convingă partenerii de popularitatea mare a guvernului de la Varşovia în ochii poporului polonez. Poziţia anglo-americanilor în problema despre viitorul guvern consta în faptul că „după reorganizare guvernul de la Liublin va fi obligat în termenul cel mai redus să organizeze alegeri libere, şi după aceasta noi vom recunoaşte orice guvern creat în urma alegerilor"[308].

Deciziile adoptate în Crimeea referitor la Polonia aveau, desigur, în mare măsură, un character de compromis. Dar într-o măsură şi mai mare ele constituiau o victorie diplomatică a URSS şi obiectiv reflectau interesele poporului polonez[309]. Sub aspectul securităţii Polonia a căpătat hotare ideale, iar în schimbul unor raioane agrare, înapoiate din punct de vedere economic din Est, i-au fost acordate nişte regiuni industrial avansate în Vest şi nişte porturi excelente pe litoralul Mării Baltice.

---

[297] Крымская конференция трёх союзных держав. С. 278-279; Советско-американские отношения. Т. 2. С. 296; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 279; Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 510-511.
[298] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 579.
[299] Крымская конференция трёх союзных держав. С. 215.
[300] Citat după: Сиполс В.Я., Челышев И.А. Крымская конференция. С. 36.
[301] Крымская конференция трёх союзных держав. С. 81.
[302] Miron L. Cum l-a trădat Stalin pe Roosevelt tocmai până la Ialta. // Historia. Revistă de istorie. 2005, Nr. 7, 19-20.
[303] Крымская конференция трёх союзных держав. С. 523, 524; vezi de asemenea: Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 520-524.
[304] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 525.
[305] Ibid. С. 527.
[306] Крымская конференция трёх союзных держав. С. 97, 98, 100, 101, 116, 125-126, 130, 150, 152, 158-159, 161, 180, 212, 213, 219, 220, 230, 251, 270, 280; Советско-американские отношения. Т. 2. С. 296-297, 309-310; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 270-272, 280-281, 299-300.
[307] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 529, 530, 532.
[308] Ibid. С. 532, 533.
[309] În esenţă G. Kennan a apreciat negativ aceste decizii: „Trebuia de înţeles că, extinzând teritoriul Poloniei spre vest cu două sute de mile pe contul Germaniei, aliaţii au acceptat crearea unui asemenea stat polonez, care putea fi doar protectorat sovietic". // http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.

Importanţa istorică a Conferinţei din Crimeea constă în aceea că ea a trasat programul de restabilire a ordinii în lumea postbelică, a spulberat speranţele conducerii germano-fasciste în scindarea coaliţiei antihitleriste. Roosevelt şi-a exprimat convingerea că această conferinţă a trasat calea spre o asemenea lume, la care el „visa şi despre care vorbea şi pe care o planifica”[310]. El era convins şi repeta întruna că pacea trainică şi durabilă poate fi asigurată în colaborare cu URSS.

Lucru pe care îl confirmă şi Hopkins. Vorbind despre Conferinţa de la Ialta, el a declarat: „În adâncul sufletului noi într-adevăr credeam că ne aflam în ajunul zilei, referitor la care visam şi despre care vorbeam de mai mulţi ani. Noi eram absolut convinşi că am obţinut prima mare victorie a păcii, şi sub cuvântul «noi» eu înţeleg noi *toţi*, toată omenirea civilizată. Ruşii au demonstrat că pot acţiona raţional şi prevăzător, şi nici preşedintelui, nicioricui dintre noi nu-i rămânea niciun pic de îndoială că vom găsi limbaj comun cu ei atâta timp, cât se poate închipui acest lucru”[311]. Sherwood scrie că „dispoziţia delegaţilor americani, inclusiv a lui Roosevelt şi a lui Hopkins, era extrem de pozitivă în momentul când ei părăseau Ialta. Ei erau convinşi că şi colegii lor englezi sunt de acord cu ei că această conferinţă a fost cea mai promiţătoare dintre toate”[312].

Discuţiile în jurul rezultatelor Conferinţei din Crimeea a „Celor trei mari”. Dar, totodată, în opinia unor istorici, stabilirea „sferelor de influenţă”[313] între URSS şi aliaţi a pus bazele scindării Europei postbelice: Europa de Vest a fost satelizată de SUA, iar în Europa de Est – instaurate regimuri totalitare dominate de sovietici. Din această cauză, după război, oponenţii politici ai lui Roosevelt şi unii istorici „revizionişti” l-au acuzat de-o „cârdăşie secretă” cu Stalin şi de „capitulare” în faţa lui[314]. Întâi de toate, vom aminti că înţelegerile de la Ialta n-au fost secrete, cu excepţia obligaţiunii Uniunii Sovietice despre intrare în războiul contra Japoniei[315].

---

[310] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 112.
[311] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 599.
[312] Ibid. С. 588.
[313] Istoricul român Fl. Constantiniu consideră un mit ideea despre împărţirea Europei în sfere de influenţă la Conferinţa de la Ialta. // Vezi: Constantiniu Fl. Acordul de procentaj şi Ialta. (O lămurire pentru dl. Gabriel Andreescu). // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 9. P. 2.

Un alt istoric român D. Zamfirescu menţionează în legătură cu aceasta: „Citirea documentelor obligă, cu cea mai elementară onestitate intelectuală, să constatăm că la Ialta nu s-a procedat la împărţirea lumii şi nici măcar a Europei”. Autorul atribuie răspândirea mitului despre împărţirea lumii la Ialta parţial doctrinei franceze şi într-o măsură mai mare celei oficiale sovietice şi, apoi, ruse. // Zamfirescu D. Ialta şi debutul exilului românesc. // Dosarele istoriei. 2006, Nr. 11. P. 37.

Dacă în esenţă suntem de acord cu dl Zamfirescu, atunci afirmaţia lui referitor la doctrina sovietică/rusă elementar nu corespunde adevărului, deoarece în URSS/Rusia ea este combătută şi de oficialităţi şi de majoritatea cercetătorilor. Autorul dat, în calitate de argument al tezei sale, aduce opiniile unui şir de specialişti francezi, pe care noi le reproducem. Astfel, istoricul francez Jean Elleinstein scrie următoarele: „Ialta n-a fost la originea împărţirii lumii, ci a consacrat ceea ce forţa armelor şi peripeţiile războiului determinaseră deja”. // Ibid. P. 39.

Un alt istoric francez J.-C. Romer a arătat că formal nimeni din „Cei trei mari” nu dorea împărţirea lumii în „sfere de influenţă după război. Dar fiecare acţiona în sens opus”. // Vezi: Лосик А.В., Щерба А.Н. Война. Народ. Победа. Взгляд учёных на историю Великой Отечественной войны. // ННИ. 2010, № 2. С. 76.

Hélène Carrère d’Encausse expune următoarele argumente logice: „Luând în considerare desfăşurarea evenimentelor militare şi dezbaterea politică la Ialta, putem susţine cu seriozitate că occidentalii au livrat estul european URSS?” „Ialta, continuă autoatrea, confirmă o situaţie concretă: prezenţa trupelor sovietice în jumătatea orientală a Europei”. Ideile ei sunt susţinute de Pierre de Senarclens: „Împărţirea Europei şi a lumii nu decurge de pe urma Conferinţei de la Ialta, ci din ruperea acordurilor elaborate în cursul acestei reuniuni... Ea este consecinţa antagonismelor ideologice şi politice”. // Ibid.

[314] Vezi: Сосинский С. Акция «Аргонавт». М., 1970. С. 3-24; în detalii examinează diferite puncte de vedere ale specialiştilor americani în problema dată istoricul român C. Popa. // Vezi: Popa C. Instaurarea regimurilor comuniste în Europa Centrală şi de Sud-Est (1944-1947). Curente în istoriografia americană şi rusă. // Revista istorică. Academia Română. 2000, Nr. 3-4.

Kissinger scrie: „Ialta a devenit un simbol al ruşinii din punct de vedere al formării chipului lumii postbelice”. // Киссинджер Г. Дипломатия. С. 369.

Iar englezul A. Beevor consideră că Occidentul a predat Europa de Est lui Stalin. El era convins că „activiştii politici ai Statelor Unite în niciun fel nu doreau să-l provoace pe Stalin... Politica de împăciuire a lui Stalin îşi lua începutul de la conducerea SUA şi a fost continuată de către structurile ierarhic inferioare... Americanii considerau că relaţiile prieteneşti pot influenţa cursul politicii naţionale... Tendinţa americanilor de a câştiga încrederea lui Stalin îi făcea incapabili să înţeleagă: în ce măsură ei înşişi pot avea încredere în liderul sovietic?”. // Бивор Э. Падение Берлина. 1945. М., 2004. // http://militera.lib.ru/research/beevor2/06.html.

Istoricii americani F. Pogue, E. Snell. D. Fleming şi alţii consideră absurde şi total neconfirmate asemenea afirmaţii. // См.: Ржешевский О.А. Война и история. С. 152-153.

[315] Deja bine cunoscut prin competenţa sa, istoricul I. Ţurcanu menţionează în legătură cu aceasta: „Singura chestiune asupra căreia Aliaţii au convenit [la Conferinţa de la Ialta] de comun acord a fost că URSS să se alăture frontului antijaponez după trei luni de la capitularea Germaniei”. Autorul nostru nici nu bănuieşte că în Ialta aliaţii au ajuns la unitate aproape în toate chestiunile discutate. Cu toate acestea, ulterior el se grăbeşte să se combată singur pe sine: „Participarea sovieticilor la o ofensivă împotriva Japoniei ar fi însemnat importante pretenţii teritoriale ale acestora

Iată ce scrie în legătură cu aceasta A.J.P. Taylor: „Ulterior Conferinţa de la Ialta era caracterizată negativ. De parcă Stalin ar fi înşelat puterile occidentale. Mai corect ar fi să spunem că ele înseşi s-au înşelat. Ele îşi închipuiau că Rusia Sovietică va distruge Germania pentru ele, iar apoi se va retrage în cadrul propriilor hotare – în cel mai rău caz ale acelora, care au existat în 1941 şi nu în 1939. Dar URSS avea alte intenţii. Când s-a prăbuşit dominaţia germană în Europa de Est, vacuumul creat a fost ocupat de Puterea sovietică – aceasta a fost o consecinţă inevitabilă a victoriei. Sub aspect politic ruşii s-au comportat în mare măsură în Europa de Est la fel, cum americanii şi englezii în Occident: singuri au încheiat armistiţiile cu ţările-satelite, cum au procedat englezii şi americanii în Italia. Ei i-au înlăturat de la putere pe anticomunişti, dar englezii şi americanii au luat asemenea măsuri în Italia şi Franţa contra comuniştilor”[316].

Despre aceste învinuiri scrie şi Sherwood: „Căpăta o răspândire tot mai largă opinia precum că la Ialta Roosevelt a făcut tot felul de «cedări» ruşilor, şi cei mai moderaţi critici îi atribuie acest lucru, deoarece era deja grav bolnav. Stenogramele detaliate ale conferinţei… nu confirmă atare opinie. Roosevelt şi-a păstrat completamente capacităţile mintale”[317]. Edward Stettinius, fost secretar de stat în acea vreme, menţiona după război că „în ciuda acestor afirmaţii” înţelegerile obţinute la Ialta mărturisesc că Uniunea Sovietică a făcut mai multe cedări Statelor Unite şi Marii Britanii, decât aceste puteri – Uniunii Sovietice”[318]. Biograful lui Roosevelt George Burns scrie că „ruşii n-au cerut la Ialta ceva ce forţa lor proprie în Asia nu le-ar fi permis să capete prin eforturi proprii”[319]. Istoricul francez Pierre de Senarclens menţionează în acest sens: „Churchill şi Roosevelt n-au cedat însă nimic esenţial în cursul conferinţei, şi acordul de la Ialta apare în ansamblu, conform obiectivelor occidentalilor”[320].

Din punctul nostru de vedere, Roosevelt a promovat o politică incomparabil mai realistă decât succesorii lui. În mesajul său din 6 ianuarie 1945 Congresului el a subliniat că pe măsura apropierii victoriei în război „noi inevitabil tot mai mult conştientizam contradicţiile dintre învingători”[321]. Cu toate acestea, fiind un politician cu gândire raţională, el recunoştea că colaborarea cu URSS corespunde intereselor SUA, şi de aceea este iraţională agravarea contradicţiilor şi ar fi logică căutarea compromisurilor: „SUA şi Uniunea Sovietică, spunea preşedintele, sunt despărţite de-o prăpastie ideologică, dar le uneşte podul intereselor de stat”[322]. La Ialta preşedintele foarte abil şi flexibil, dar totodată energic apăra interesele ţării sale.

În linii mari a fost soluţionată şi **problema privind constituirea ONU** (Organizaţiei Naţiunilor Unite) şi funcţionarea Consiliului ei de Securitate (în particular referitor la modul de votare în Consiliul de Securitate)[323]. Aliaţii au ajuns la un numitor comun că sancţiunile contra ţării perturbante „pot fi aplicate doar în caz de unanimitate a membrilor permanenţi ai Consiliului, şi, dacă unul dintre membrii Consiliului este implicat în conflict, atunci el poate participa şi la discuţie, şi la votare… Niciun fel de sancţiuni nu pot fi aplicate, dacă între membrii permanenţi ai Consiliului de Securitate nu va fi unanimitate… Ar fi o prostie de înaintat în această organizaţie internaţională unele sau alte probleme de discuţie, dacă ele pot încălca unitatea marilor puteri”[324]. Astfel, cea mai importantă realizare a învingătorilor în cel de-Al doilea război mondial se considera păstrarea unităţii lor şi în lumea postbelică.

Oricum, după război dreptul membrilor permanenţi ai Consiliului de Securitate la veto a fost supus în SUA unor atacuri violente. Astfel, în particular, Kennan scria ulterior că „organizaţia internaţională îl interesa pe Stalin ca un posibil instrument de păstrare a hegemoniei SUA, Angliei şi URSS, care se putea baza pe armonia politică dintre aceste state. Dar această armonie, la rândul său, trebuia să se bazeze pe recunoaşterea sferelor de

---

în Extremul Orient, aşa cum demonstrează discuţiile în cadrul Conferinţei de la Ialta, ceea ce americanii nu puteau admite”. Cu regret, dl Ţurcanu nu demască izvoarele sale. Posibil cineva în taină spiona sub masa de tratative… // Ţurcanu I. Istoria relaţiilor internaţionale. P. 167, 171; vezi de asemenea: Miron L. Cum l-a trădat Stalin pe Roosevelt tocmai până la Ialta. // Historia. Revistă de istorie. 2005, Nr. 7. P. 20.

[316] militera.lib.ru/h/taylor/index.html.

[317] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 570.

Astfel, istoricul englez A. Beevor afirmă că „Roosevelt era prea istovit pentru a se implica în discuţia dintre Churchill şi Stalin”. Şi în continuare, totalmente din domeniul fantasticii: „Consilierul preşedintelui american Harry Hopkins menţiona că Roosevelt practic nu recepţiona nici pe jumătate din cele spuse la conferinţă”. // Бивор Э. Падение Берлина. 1945. М., 2004. // http://militera.lib.ru/research/beevor2/06.html.

[318] Стеттиниус Э. «Аргонавт». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 358; vezi de asemenea: Верт А. Россия в войне, С.708.

[319] Citat după: Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. С. 504.

[320] Citat după: Zamfirescu D. Ialta şi debutul exilului românesc. // Dosarele istoriei. 2006, Nr. 11. P. 39-40.

[321] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 105.

[322] Ibid. С. 112.

[323] Крымская конференция трёх союзных держав. С. 88-96, 104-107, 108, 169-170, 201, 225, 226, 234, 247, 267, 275; Советско-американские отношения. Т. 2. С. 291-292, 307, 311; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 275-276, 297, 301; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 516-518; Lixandru N. Cum s-au născut Naţiunile Unite. // Historia. Revistă de istorie. 2005, Nr. 7. P. 28.

[324] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 517-518.

influenţă sovietice în Europa de Est şi Centrală de către celelalte două puteri"[325]. Afirmau că Roosevelt a acţionat în Crimeea în favoarea URSS, ignorând interesele SUA[326]. În realitate încă cu mult până la Ialta americanii apărau acest drept în procesul soluţionării chestiunii despre sancţiuni. Stettinius mărturisea că militarii SUA optau categoric contra aderării la această organizaţie internaţională, dacă se preconiza posibilitatea folosirii forţelor armate ale ţării fără păstrarea dreptului de veto după Statele Unite[327].

Hull afirmă că dreptul la veto în ajunul Conferinţei de la Ialta era categoric susţinut de către americani şi englezi: „Noi eram nu mai puţin fermi, decât ruşii, în angajamentul faţă de acest principiu"[328]. „Principiul de veto, scrie Sherwood, a fost prevăzut de către guvernul Statelor Unite şi guvernul englez… încă până la conferinţa de la Dumbarton Oakse. În timpul acestei conferinţe şi pe parcursul următoarelor cinci luni până la conferinţa de la Ialta a existat o înţelegere absolută referitor la faptul că în problemele care vor afecta pacea generală, vetoul poate fi aplicat de fiecare din... cele cinci mari puteri. Divergenţele cu ruşii... se refereau nu la principiul de veto, ci la chestiunea dacă ar trebui acea sau altă putere să fie lipsită de dreptul la veto în timpul examinării litigiului, parte a căruia ea este... De facto englezii erau părtaşi înflăcăraţi ai dreptului la veto în calitate de mijloc de preîntâmpinare a oricărei tentative asupra intereselor lor imperiale"[329]. Chiar şi John Foster Dulles în perioada Conferinţei din Crimeea accepta activ acest principiu, deşi mai târziu, în timpul activităţii sale în fruntea departamentului de stat, pleda contra lui. În sfârşit, dreptul la veto a fost aprobat şi de membrii Congresului SUA[330].

S-au iscat discuţii şi în problema acordării Ucrainei, Belarusiei şi Lituaniei statutului de membru al ONU. Roosevelt iniţial era contra, dar Churchill, fiind îngrijorat de interesele Imperiului Britanic, a pledat ferm pentru admiterea Ucrainei şi Belarusiei în această organizaţie. Roosevelt a propus „un articol de reasigurare", de care se putea folosi în caz, dacă Congresul ar fi pledat contra acordării celor două voturi suplimentare URSS în Adunarea Generală a ONU. El consta în aceea că Uniunea Sovietică va susţine cererea despre acordarea aceloraşi două voturi suplimentare Statelor Unite, dacă aceasta va fi înaintată. Stalin a convenit imediat fără nicio obiecţie[331].

În perioada postbelică în SUA a fost supusă unei critici dure şi **hotărârea de la Ialta privind Extremul Orient**. Cu toate acestea, „se uită" că la Conferinţa de la Cairo, care a avut loc cu 15 luni mai înainte şi fără participarea Uniunii Sovietice, s-a luat decizia despre lipsirea Japoniei de toate teritoriile ocupate de ea cândva. Această hotărâre a fost adoptată indiferent de faptul, va lua parte URSS în războiul din Extremul Orient sau nu. În plus, în corespundere cu mărturiile unor membri ai delegaţiei americane, era ştiut „despre presiunea puternică pe care o efectuau conducătorii militari asupra preşedintelui Roosevelt, pentru a obţine intrarea Rusiei în războiul din Extremul Orient"[332]. În legătură cu aceasta Stimson menţiona: „Cedările… în ansamblu se reduceau la aceea, ce Rusia era în stare să obţină ea însăşi, bazându-se pe forţa sa armată, independent de acţiunile SUA, cu excepţia declanşării războiului"[333].

Precum mărturiseşte Sherwood, iniţial, Stalin era categoric împotriva participării Franţei în sistemul de control asupra Germaniei, şi la multe şedinţe Roosevelt era de acord cu el. Cu toate acestea, Churchill, Eden şi Hopkins „luptau ca tigrii pentru Franţa"[334]. Ca urmare Stalin şi-a retras obiecţia contra acordării Franţei zonei de ocupaţie, cu condiţia că ea va fi eliminată din componenţa zonelor americană şi engleză[335]. Conducătorii celor trei puteri au ajuns de asemenea la un numitor comun referitor la necesitatea participării Franţei în Comisia de control pentru Germania[336].

Astfel, făcând **bilanţul lucrărilor Conferinţei de la Ialta**, trebuie de menţionat că ea se caracteriza prin cursul spre compromisuri reciproc avantajoase, spre continuarea colaborării dintre cei trei mari aliaţi. „Întreg spiritul şedinţei, scria în raportul său Stettinius, era pătruns de tendinţa spre colaborare"[337]. Bineînţeles, fiecare participant tindea să atingă într-o măsură maximă scopurile sale, dar numai ţinând cont de poziţia partenerilor. Ceea ce a şi permis soluţionarea atât de eficientă a problemelor-cheie care stăteau pe atunci în faţa omenirii. Conferinţa din Crimeea simbolizează tendinţa spre luarea unor decizii reciproc avantajoase, spre consolidarea

---

[325] http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.
[326] Miron L. Cum l-a trădat Stalin pe Roosevelt tocmai până la Ialta. // Historia. Revistă de istorie. 2005, Nr. 7. P. 20.
[327] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 109-110.
[328] Ibid. С. 110.
[329] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 571, 572.
[330] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 110.
[331] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 574-575.
[332] Стеттиниус Э. «Аргонавт». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 362.
[333] Алпровиц Г. Атомная дипломатия. С. 100.
[334] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 576.
[335] Крымская конференция трёх союзных держав. С. 52, 53, 64, 70-75, 110, 114-115, 117, 118, 127, 220, 224-225, 233, 240, 243, 249, 254-255, 266, 277-278; Советско-американские отношения. Т. 2. С. 295; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 278.
[336] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 577.
[337] Стеттиниус Э. «Аргонавт». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 369.

colaborării constituite în anii războiului. Ea a rămas în istorie ca una dintre cele mai importante conferinţe ale sec. al XX-lea, ca antipodul confruntării[338]. Istoricul francez Philippe Moreau Deforges menţionează în acest sens: „Contrar mitului specific francez, care doreşte ca Ialta să fi procedat la împărţirea lumii, această reuniune este fără îndoială ultima inspirată de spiritul Marii Alianţe”[339].

Ar trebui să subliniem că până în ultimul moment Roosevelt a urmat această linie. Astfel, la 11 aprilie, adică cu o zi până la moarte, preşedintele i-a scris personal lui Churchill un mesaj, în care menţiona că problemele în relaţiile reciproce cu Uniunea Sovietică ca de obicei erau la timp soluţionate şi ele nu trebuie exagerate[340]. El menţiona că „nicicând în istorie n-a fost caz când aliaţii principali erau astfel de uniţi nu numai în ce priveşte scopurile războiului, dar şi în opiniile lor asupra păcii postbelice”[341]. Reflectând referitor la colaborarea sovieto-americană ministrul finanţelor Morgenthau îi spunea preşedintelui: „Există două tipuri de oameni. Unii ca Eden cred că noi trebuie să colaborăm cu ruşii şi să avem încredere în Rusia în numele păcii pe pământ. Poziţia altora este reflectată de remarca dlui Churchill, care a spus: «Ce dorim să avem între zăpezile albe ale Rusiei şi stâncile albe ale Doverului?»”. Roosevelt a reacţionat astfel: „Poziţiile au fost reflectate extraordinar. Eu aparţin aceleiaşi şcoli ca şi Eden”[342].

A.J.P. Taylor menţiona în legătură cu aceasta că totuşi „colaborarea comună a fost încălcată nu din cauza încheierii înţelegerilor de la Ialta, ci deoarece englezii şi americanii s-au dezis de ele”[343].

8. Între Ialta şi Potsdam

Moartea lui Franklin Delano Roosevelt şi începutul preşedinţiei lui H. Truman. La 12 aprilie 1945 a sosit o veste tristă despre moartea marelui fiu al poporului american F.D. Roosevelt[344]. Preşedinte a devenit Harry Truman, om, care în mare măsură s-a pomenit întâmplător în vârful piramidei puterii. „Caracter limitat, scria biograful lui, sunt cuvintele care-l caracterizează pe Harry Truman. El are o închipuire limitată despre problemele existente, o imaginaţie limitată, şi îndeosebi un sentiment limitat al iniţiativei personale”[345]. La 17 mai 1948 revista din New-York „New Republic”, caracterizând în detalii preşedintele SUA, scria: „Harry Truman nu posedă nicio calitate necesară preşedintelui. Sarcinile care stau în faţa lui îi sunt inaccesibile din cauza capacităţilor limitate, lucru ştiut de oricine cu care lucrase împreună”[346].

Toţi, care-l conoşteau pe Truman, se uimeau: cum a devenit el preşedinte? El însuşi se uimea. Când a aflat despre moartea lui Roosevelt, el a declarat: „Mă copleşeşte un sentiment, de parcă luna, stelele şi planetele au căzut peste mine”. Lumea, dorind să-i facă un compliment, spunea: „Truman nu-i prost”. Dar totodată nimeni n-afirma că-i deştept. Toţi îl ştiau de „om mediu cu o minte medie, un american mediu dintr-un oraş american mediu”[347]. Cunoscutul analist politic Walter Lippman scria după moartea lui Roosevelt că faptele măreţe, legate de activitatea unor asemenea conducători mari, după moartea lor vor fi date uitării de către pigmeii politici care i-au înlocuit. El şi-a exprimat dezamăgirea că pacea va fi încheiată nu de-un mare lider, ci de-un pitic politic care i-a luat locul şi acest lucru poate avea consecinţe ireparabile[348].

Dincolo de atare aprecieri, nu trebuie de uitat că Truman nu era un prostănac, lipsit de voinţă şi raţiune. El cunoştea foarte bine mecanismul partinico-politic, excelent înţelegea cum se formează opinia publică, cum se asigură victoria la alegeri. El era o persoană precaută, îşi ocrotea cu stricteţe reputaţia şi ştia să nu-şi facă duşmani printre cei care influenţează masa de alegători şi prezintă o forţă politică reală.

Opinia noului preşedinte faţă de Uniunea Sovietică. Imediat după preluarea mandatului de preşedinte, Truman a declarat: „Ruşii vor fi în curând puşi la punct, şi atunci SUA îşi vor asuma dirijarea lumii pe calea, pe care trebuie condusă[349]. La 20 aprilie a avut loc discuţia lui A. Harriman cu noul preşedinte, în decursul căreia ambasadorul american la Moscova încercă să-l îndrume spre „un curs mai ferm” în relaţiile cu URSS. Ce-i drept, el nu nega că oricum conducerea sovietică promovează faţă de aliaţii occidentali politica colaborării, dar concomitent a acuzat evoluţia politică din Europa de Est. În spiritul recomandărilor lui Kennan el şi-a exprimat opinia că, deoarece „ruşii au nevoie de ajutorul american pentru restabilirea postbelică”, ei nu vor dori s-o rupă cu SUA, de aceea Washingtonul poate ocupa liber o poziţie „dură” în toate problemele principale.

---

338 Рузвельт Э. Его глазами. С. 237.
339 Citat după: Zamfirescu D. Ialta şi debutul exilului românesc. // Dosarele istoriei. 2006, Nr. 11. P. 39.
340 Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 218.
341 Яковлев Н.Н. Франклин Рузвельт. С. 387.
342 Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. С. 431.
343 militera.lib.ru/h/taylor/index.html.
344 Loghin L. Al doilea război mondial. P. 506.
345 Citat după: Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 196.
346 Ibid. С. 197.
347 Ibid.
348 Иванов Р.Ф., Петрова Н.К. Антигитлеровская коалиция победила, но согласие дало трещину. // Межд. жизнь. 1994, № 11. С. 115.
349 Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 583.

Lui Truman i-a plăcut aceasta şi el a declarat: „Eu nu mă tem de ruşi. Voi fi cu ei dur, dar echitabil. În orice caz ruşii au nevoie de noi mai mult decât noi de ei”. Ce-i drept, Harriman a menţionat totodată despre posibilitatea de „a realiza o relaţie de lucru cu ruşii” şi „ambele părţi trebuie să facă cedări în procesul negocierilor”. Truman a fost de acord că nu-i real să contezi pe un acord de-o sută de procente a părţii sovietice cu propunerile americane şi el contează pe 85%. E adevărat că el a subliniat că „fără ruşi nu va fi niciun fel de organizaţie mondială”[350]. În acelaşi timp preşedintele a adăugat că „dacă ruşii nu doresc să adere la noi, pot să se care la dracu”[351].

În context ar fi cazul să luăm cunoştinţă de concluziile experţilor serviciilor speciale americane referitor la capacitatea URSS de-a se restabili după terminarea războiului. Aceasta-i necesar pentru o mai bună înţelegere a faptului în ce măsură erau întemeiate calculele noii conduceri americane în frunte cu Truman referitor la eficienţa presiunii asupra Kremlinului de pe poziţii de forţă. Astfel, sarcinile „cincinalului refacerii” erau în ansamblu văzute de analiştii OSS (Office of Strategic Services, premărgătoarea CIA) destul de fezabile: către anii 1949-1950 URSS poate ieşi la nivelul maxim al producţiei antebelice, iar consumul să ajungă până la nivelul anilor 1937-1938. Cu alte cuvinte, s-a ajuns la concluzia că „după volumul producţiei războiul o va costa pe Uniunea Sovietică nouă ani”. Acordarea unor credite străine mari, în opinia experţilor OSS, putea reduce termenele restabilirii postbelice nu mai mult decât cu 6 luni[352]. Astfel, calculele privind eficienţa presiunii SUA asupra URSS de pe poziţii de forţă din cauza „slăbiciunii ei economice” cu scopul realizării opţiunilor politice şi geostrategice erau profund greşite.

În legătură cu aceasta profesorul MGIMO(U) al MAE al FR Vladimir Peceatnov conchide că „prognoza OSS se deosebea radical de opinia dominantă la Washington referitor la faptul că economia sovietică, subminată de război, nu va putea să se restabilească rapid fără ajutorul occidental. Astfel, calculele OSS subminau atât poziţiile liberalilor, care considerau că este necesar ajutorul masiv Uniunii Sovietice, cât şi cele ale conservatorilor, care tindeau să-l folosească în calitate de pârghie pentru presiuni politice. Cu toate acestea, concluziile specialiştilor au fost ignorate de către Departamentul de Stat”[353].

La 23 aprilie preşedintele a convocat o şedinţă specială în Casa Albă pe problema politicii SUA faţă de Uniunea Sovietică şi a cerut opinia celor prezenţi despre perspectivele relaţiilor bilaterale în lumina divergenţelor dintre cele două ţări pe o serie de probleme internaţionale, în particular pe cea poloneză. Ministrul de război Stimson a declarat că el regretă existenţa acestor divergenţe şi consideră că nu trebuie de mers până la ruperea relaţiilor. El a spus că „în principiu, ruşii şi-au îndeplinit onest obligaţiunile militare” şi „lui îi este neplăcut că divergenţele în problema poloneză au cauzat golul în relaţiile dintre cele două ţări”. Forrestal, susţinut de Harriman, s-a pronunţat în favoarea înăspririi liniei de comportament faţă de URSS, iar Leahy a intervenit în sprijinul lui Stimson. La finele consfătuirii Truman a declarat că este ferm să ocupe „o poziţie dură” faţă de URSS şi a lăsat să se înţeleagă că-i gata să se dezică de înţelegerile de la Ialta[354].

Când în seara aceleiaşi zile Molotov a intrat în biroul preşedintelui în Casa Albă, Truman, conform spuselor lui Harriman, imediat „a luat taurul de coarne”. Tinzând spre soluţionarea problemei poloneze în înţelegerea SUA, el a încercat să şantajeze ministrul sovietic cu încetarea ajutorului pe Lend-Lease[355]. Descriind această scenă, Harriman conchide: „Sincer vorbind, eu am fost întrucâtva şocat de felul cum preşedintele l-a atacat pe Molotov. Eu cred că nimeni nicicând n-a vorbit cu Molotov pe-o asemenea tonalitate, în orice caz, nimeni dintre străini… Eu regretam că Truman a pornit foarte dur discuţia. Comportamentul lui i-a permis lui Molotov

---

[350] Ibid. С. 552-553; Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 233; Печатников В.О. Московское посольство Аверелла Гарримана. // ННИ, 2002, № 4. С. 126.

[351] Вильямс В.Э. Трагедия американской дипломатии. М. 1960. С. 164.

[352] Печатнов В.О. Каким СССР вышел из войны (В оценках американской разведки и дипломатии). // США. Канада: экономика, политика, культура. 2005, № 5. С. 11.

[353] Ibid. С. 11-12.

[354] Vezi: Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 377; Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 554-555; Бережков В.М. Путь к Потсдаму. С. 194-197; Печатников В.О. Московское посольство Аверелла Гарримана. // ННИ, 2002, № 4. С. 127-128; Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 234-235; Сиполс В.Я., Челышев И.А. Крымская конференция. С. 12; Воронцов В.Б. Трагедия сорок пятого (Из истории первой атомной бомбы). М., 1969. С. 28; Алпровиц Г. Атомная дипломатия. С. 21.

[355] Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 235; vezi de asemenea: Высоцкий В.Н. Мероприятие «Терминал». С. 82.

În legătură cu aceasta cunoscutul istoric american de orientare liberală G. Alprovic’s scrie: „Într-adevăr, limitarea ajutorului pe Lend-Lease rezulta logic din acel punct de vedere că diplomaţia americană va avea numai de câştigat, dacă Uniunea Sovietică se va pomeni într-o dependenţă economică de Statele Unite. Aceasta le-ar da SUA un mijloc puternic de presiune economică şi, cum declarase odată Dean, «i-ar face pe conducătorii ruşi să meargă la o apropiere de America»… Chiar de la început preşedintele înţelegea clar cât de mari erau necesităţile cotidiene ale economiei sovietice şi, folosindu-se de slăbiciunile ei, cu ajutorul resurselor economice ale Americii să obţină anumite beneficii diplomatice”. Pe aceleaşi poziţii se aflau practic toţi membrii administraţiei. Astfel, Stimson spunea că forţa Americii îi va pune pe ruşi la punct: „Ei nu vor fi în stare să ignoreze ajutorul nostru şi industria noastră”. // Алпровиц Г. Атомная дипломатия. С. 31, 89, 33.

să-i comunice lui Stalin că politica lui Roosevelt rămâne în trecut… Eu cred că aceasta a fost o greşeală, cu toate că nu chiar atât de mare[356].

La 24 aprilie, primind informaţia despre negocierile din Casa Albă, Stalin i-a remis lui Truman un mesaj, în care se exprima acordul de colaborare cu SUA în problema despre componenţa guvernului polonez în baza hotărârilor Conferinţei de la Ialta, dar se respingea poziţia americană, ca unilaterală. „Sunt gata să îndeplinesc rugămintea Dumneavoastră şi să fac tot ce-i posibil pentru a adopta o decizie comună, scria el. Dar Dumneavoastră cereţi de la mine prea multe. Simplu vorbind, Dumneavoastră cereţi ca eu să mă dezic de interesele Uniunii Sovietice, dar eu nu pot merge contra ţării mele"[357].

Devenea tot mai clar că treptat la Washington şi Londra iau cursul spre confruntare cu URSS, iar în anumite condiţii şi spre război[358]. Reprezentantul personal al preşedintelui SUA Joseph Davies, care în mai s-a întâlnit cu Churchill, îi raporta lui Truman că scopul premierului englez este de „a folosi prezenţa trupelor americane şi poziţiile lor avansate în calitate de mijloc pentru a impune Sovietele să facă cedări… El este gata să rişte colosal în acest joc cu noroc. Poziţia lui Churchill ameninţă realmente pacea nu doar în viitor, ci şi în prezent"[359].

La 18 mai, în discuţia cu ambasadorul sovietic la Londra Gusev, Churchill spunea iritat în legătură cu faptul că partea sovietică nu le permite reprezentanţilor britanici să viziteze liber capitalele est-europene, ocupate de Armata Roşie: „Una din două… sau noi ne înţelegem referitor la colaborarea ulterioară dintre cele trei ţări, sau alianţa anglo-americană comună se va opune lumii sovietice"[360]. Ce-i drept, relaţiile sovieto-americane întrucâtva s-au îmbunătăţit ca urmare a vizitei lui Hopkins la Moscova în mai 1945 şi a discuţiilor lui cu Stalin[361]. Dar nu pentru mult timp. „Războiul rece" devenea inevitabil. Cum spunea H. Morgenthau, unii politicieni din SUA considerau că „Germania este necesară contra Rusiei şi comunismului"[362]. Locţiitorul secretarului de stat Joseph Grew[*] afirma că „viitorul război cu Rusia este tot atât de inevitabil cum e însăşi realitatea"[363]. Cu toate acestea, cartierele majore ale Angliei şi SUA au ajuns la concluzia că „nu pot învinge Rusia" şi în această afacere „şansele sunt egale cu zero"[364].

La nişte concluzii foarte asemănătoare au ajuns şi experţii serviciilor speciale americane. Ele au încercat să găsească „calea de mijloc" în politica externă a SUA şi să combine interesele celor trei mari puteri învingătoare în lumea postbelică. Încă în 1944 în unul dintre rapoartele sale şeful direcţiei sovietice a OSS J. Robinson demonstra necesitatea „elaborării unui compromis real dintre puterea care se extinde dinamic (URSS), puterea care se dezvoltă, dar care este satisfăcută (SUA) şi puterea care merge spre declin (Marea Britanie)", dar concomitent menţiona că acest lucru „nu-i uşor". Responsabilitatea principală pentru aceasta era, în opinia lui, pe seama aliaţilor occidentali, mai sofisticaţi şi mai pragmatici. Dacă ei vor da dovadă de-o adevărată înţelepciune de stat, toleranţă şi bunăvoinţă, „calea compromisurilor şi a colaborării va căpăta şanse preponderente"[365].

---

[356] Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 555-556; Бережков В.М. Путь к Потсдаму. С. 198.

Alprovic's evaluează în felul următor poziţia lui Truman: „Este important să înţelegem că, în ciuda necorespunderii aparente, dialogul lui Truman cu Molotov din 23 aprilie, din perspectiva unui test de forţă, corespundea completamente sarcinii principale – realizarea cooperării cu Uniunea Sovietică. În realitate acesta era doar un mijloc pentru atingerea scopului. Iniţial Truman considera că demonstrarea simbolică a forţei îi va impune pe ruşi să coopereze nu numai în Europa de Est, ci şi în plan general cu Statele Unite… Păstrând armatele americane în zona sovietică de ocupaţie a Germaniei, el nu se aştepta la nişte acţiuni ferme din partea sovietică, ci dorea să se folosească de superioritate pentru o afacere rezonabilă, care ar asigura interesele politice urmărite de Statele Unite în Austria". // Алпровиц Г. Атомная дипломатия. С. 81.

[357] Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 2. М. 1976. С. 234-236.

[358] Evoluţia atitudinii SUA faţă de URSS istoricul american G. Alprovic's a lămurit-o astfel: „În timpul războiului în faţa celor care pledau pentru o linie dură faţă de ruşi stăteau trei piedici. Prima dintre ele – convingerea profundă a lui Roosevelt în posibilitatea colaborării – a dispărut odată cu moartea lui. Truman avea faţă de ruşi mult mai puţină simpatie... Cel de-al doilea obstacol în calea promovării politicii dure era temerea că o asemenea politică va distruge colaborarea sovieto-americană şi va duce la semnarea păcii separate dintre Germania şi Uniunea Sovietică. Această stavilă a dispărut după zdrobirea Germaniei fasciste. Cu toate acestea mai era încă şi cel de-al treilea considerent care împiedica promovarea unui curs dur – teama că o asemenea atitudine faţă de Rusia va slăbi ajutorul sovietic în războiul contra Japoniei. În momentul decesului lui Roosevelt acest argument încă nu-şi pierduse semnificaţia în cercurile politice influente". // Алпровиц Г. Атомная дипломатия. С. 23.

În continuare autorul demonstrează că apariţia armei atomice a schimbat politica SUA faţă de URSS în direcţia înăspririi – politică, care a intrat în istorie cu titlul de „diplomaţie atomică". // Ibid. C. 91.

[359] Трухановский В.Г. Уинстон Черчилль. С. 368.

[360] Советско-английские отношения. Т. 2. С. 386-388.

[361] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 397-403, 404-411; Печатников В.О. Московское посольство Аверелла Гарримана. // ННИ, 2002, № 4. С. 130-132; Бережков В.М. Путь к Потсдаму. С. 203-212.

[362] Волков Ф.Д. За кулисами второй мировой войны. С. 260.

[*] Până la război, precum s-a menţionat mai sus, ambasador la Tokyo.

[363] Высоцкий В.Н. Мероприятие «Терминал». С. 82; Ржешевский О.А. Война и история. С. 155.

[364] Высоцкий В.Н. Мероприятие «Терминал». С. 82.

[365] Печатнов В.О. Каким СССР вышел из войны (В оценках американской разведки и дипломатии). // США. Канада: экономика, политика, культура. 2005, № 5. С. 19.

În legătură cu aceasta, istoricul rus V.O. Peciatnov a ajuns la concluzia că „autorii acestor rapoarte rezultau din faptul că metodele şi caracterul expansiunii sovietice încă n-au fost determinate, iar intenţiile URSS sunt elastice şi depind de politica Occidentului. De aceea, cu condiţia unui comportament responsabil al acestuia şi abţinerea de la confruntare din partea Uniunii Sovietice, problemele complicate ale reglementării pot fi soluţionate, cu toate că «fricţiunile dintre aliaţi vor creşte»"[366]. Cu regret, punctul dat de vedere n-a fost pe plac noii administraţii de la Washington.

În plus, opinia respectivă nu era împărtăşită de toţi colaboratorii serviciilor speciale din SUA. Astfel, de exemplu, ataşatul militar Michela, părăsind Moscova, scria că „cea de-a Treia Internaţională n-a murit şi în continuare va fi folosită de Soviete. Oricum ar numi acest lucru – revoluţie mondială sau «imperialism» sovietic, esenţa rămâne una – Sovietele sunt dispuse să stabilească controlul lor asupra Europei, dacă acest lucru le va fi în putere"[367].

„Dar şi în interiorul OSS erau mai mulţi sceptici... N-au trecut nici trei luni după apariţia rapoartelor pomenite, că OSS la comanda structurilor de planificare ale armatei a pregătit un nou raport mult mai dur în ce priveşte evaluările şi recomandările sale şi intitulat «Problemele şi scopurile politicii Statelor Unite» (autor al acestui raport anonim era, probabil, Donovan[r]). Uniunea Sovietică era prezentată ca un «hegemon euroasiatic» de-acum constituit, şi datorită «tendinţelor expansioniste» care-i erau specifice era «cea mai oribilă ameninţare pentru SUA din toate cele cunoscute până în prezent». Cu toate că autorii mai lăsau până la un moment sub semnul întrebării problema intenţiilor sovietice, SUA, afirmau ei, «nicicum nu pot aştepta până când politica rusesască va deveni absolut clară», fără a lua măsuri de preîntâmpinare a acestei ameninţări, fie deocamdată doar potenţiale, deoarece imperativul de bază al situaţiei îl constituie viitorul potenţial militar al Rusiei şi acel pericol colosal, care va ameninţa Statele Unite, dacă Rusia va reuşi să unească resursele Europei şi Asiei sub controlul său".

În raport se recunoştea că URSS este epuizată de război, cedează mult SUA în ceea ce priveşte potenţialul său economic şi „pe parcursul următorilor 10-15 ani va încerca să evite un alt mare război". Dar totodată se propunea de folosit această perioadă în calitate de răgaz pentru crearea unor contrabalanţe „expansiunii sovietice" în Europa şi Asia. În Europa trebuie creat un bloc vest-european-mediteranean-american" punctele de sprijin fiind Marea Britanie, Franţa şi zonele de vest ale Germaniei (cu condiţia că nu se va reuşi crearea unei Germanii unitare, neutre şi democratice în calitate de „garnitură" dintre cele două blocuri)"[368].

Unele evoluţii în politica internaţională după sârşitul războiului în Europa. În mai 1945 Churchill a ordonat „cabinetului militar să elaboreze un plan al unei ofensive posibile contra lui Stalin, care trebuia să determine nimicirea Rusiei" şi „supunerea ei voinţei Statelor Unite şi Imperiului Britanic"[369]. Operaţiunile militare trebuiau începute deja la 1 iulie de către forţele unite ale SUA, Angliei, Dominioanelor britanice, Corpului expediţional polonez şi a 10 divizii ale wehrmachtului, cu mărirea contingentului german, posibil, până la 40 de unităţi de luptă[370]. Cu toate acestea, luând cunoştinţă de cererea premierului, la 24 mai şeful Statului major Alan Brooke nota în jurnalul său: „Astăzi seara am luat cunoştinţă cu mare atenţie de raportul privind posibilitatea războiului cu Rusia în cazul înrăutăţirii relaţiilor dintre ţările noastre în viitor. Am primit porunca să examinăm această problemă. Evident, presupunerea este fantastică, şi sansele noastre la succes sunt egale cu zero. Acum Rusia este practic atotputernică în Europa"[371]. Concluzia militarilor englezi a fost univocă şi categorică: victoria militară asupra URSS este imposibilă[372].

---

[366] Ibid. C. 20.
[367] Ibid.
[r] Nota redactorului ştiinţific: William Joseph Donovan, conducătorul OSS.
[368] Ibid. C. 21.
[369] Vezi: Ржешевский О.А. Секретные военные планы У. Черчилля против СССР в мае 1945 г. // ННИ, 1999, № 3. С. 98; Дилкс Д. Черчилль и операция «Немыслимое», 1945 г. // ННИ, 2002, № 3. С. 126; Мягков М.Ю. Военные ведомства СССР и Англии в 1941 – 1945 годах: Союз и противоборство. // ННИ, 2004, № 2. С. 79; Фалин В.М. К предыстории пакта о ненападении между СССР и Германией. // Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? М., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.
[370] Ржешевский О.А. Секретные военные планы У. Черчилля против СССР в мае 1945 г. // ННИ, 1999, № 3. С. 100; Дилкс Д. Черчилль и операция «Немыслимое», 1945 г. // ННИ, 2002, № 3. С. 135; Фалин В.М. К предыстории пакта о ненападении между СССР и Германией. // Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? М., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.
[371] Дилкс Д. Черчилль и операция «Немыслимое», 1945 г. // ННИ, 2002, № 3. С. 126.
[372] Ibid. C. 135-138; vezi de asemenea: Мягков М.Ю. Военные ведомства СССР и Англии в 1941 – 1945 годах: Союз и противоборство. // ННИ, 2004, № 2. С. 80; Золоторев В.А. Непримиримые союзники. Размышления о книге «Сталин и Черчилль». // ННИ, 2005, № 2. С. 130-131.

Aceste concluzii se reduceau la următoarele: „În conformitate cu concluzia noastră:

a) începând războiul cu ruşii, trebuie să fim gata de-un război total, îndelungat şi concomitent foarte costisitor;

b) superioritatea numerică a ruşilor pe uscat face foarte puţin probabilă reuşita [militară] rapidă şi limitată, chiar dacă în conformitate cu viziunile noastre politice acest lucru va corespunde realizării scopurilor noastre politice". // Ржешевский О.А. Секретные военные планы У. Черчилля против СССР в мае 1945 г. // ННИ, 1999, № 3. С. 104.

Dar în ciuda acestui fapt, planificarea războiului antisovietic a fost începută. În memorandumul stafului planificării militare pe lângă Joint Chiefs of Staff al Marii Britanii „Securitatea Imperiului Britanic", prezentat la 29 iunie 1945 Joint Chiefs of Staff-ului[373], URSS este oficial numită inamic principal. În acest document se menţiona că el „are drept scop determinarea obiectivelor strategice ale politicii noastre externe şi să traseze direcţia, în baza căreia vor fi elaborate planurile noastre de perspectivă în vederea apărării imperiului". În el şi-au găsit reflectarea un şir de măsuri sociopolitice: stabilirea unor relaţii deosebite cu SUA, crearea blocurilor militare şi unei reţele de baze în toată lumea[374]. Cum menţiona istoricul rus O. Ţariov, „documentul a fost pregătit de pe poziţiile politicii reale şi era lipsit de careva ideologie. Din cauza caracterului său total secret, el este absolut sincer şi-i lipsit de orice paravan propagandistic sub forma unor raţionamente despre drepturile omului, totalitarism şi democraţie. Totodată, soluţiile propuse erau deja peste puteri pentru Marea Britanie postbelică. Memorandumul a fost pus pe masa lui Stalin la 6 noiembrie 1945"[375]

9. Conferinţa istorică de la Berlin şi importanţa ei mondială

În ajunul noii întâlniri a „Celor trei mari". Conferinţa de la Potsdam a avut loc între 17 iulie şi 2 august 1945[376]. La ea au participat delegaţiile URSS (condusă de I. Stalin), SUA (de H. Truman) şi Marii Britanii (de W. Churchill, apoi de C. Attlee). Încă la 11 mai, adică doar „peste trei zile după capitularea Germaniei", Churchill i-a telegrafiat lui Truman şi i-a propus să convoace o nouă întâlnire a „Celor trei mari" în afara zonei sovietice de ocupaţie. El i-a propus preşedintelui să sosească „în primele zile ale lui iulie, iar apoi noi doi vom pleca împreună la întâlnire cu Uncle Joe… Truman imediat a răspuns că el ar prefera ca întâlnirea să fie propusă de Stalin, exprimându-şi speranţa că ambasadorii noştri o să-l convingă să facă o asemenea propunere. În continuare Truman a indicat că el şi eu trebuie să ne deplasăm la această întâlnire separat, pentru a evita orice suspiciuni de «conspiraţie». El şi-a exprimat speranţa că după sfârţitul conferinţei va putea vizita Anglia, dacă-i vor permite obligaţiunile lui din America"[377].

Charles Bohlen, care a fost prezent la toate conferinţele „Celor trei mari" în calitate de translator, menţiona că „Potsdamul se deosebeşte de cele două conferinţe precedente din anii războiului – se deosebea prin atmosferă, stil şi în esenţă… Cu toate că în aparenţă toţi erau amabili, din fiecare parte se simţea o rezervare, care simboliza neîncrederea existentă… În afară de preşedintele nou, în grupul american erau şi alte schimbări la posturile diplomatice înalte… Începând cu preşedintele şi restul membrilor, delegaţia americană înainta pe dibuite… Scopul personal al lui Truman era simplu. El voia să-i demonstreze lui Stalin că este o figură independentă, un lider veritabil şi controlează eficient guvernul Statelelor Unite.

Churchill, acest armăsar bătrân de luptă, s-a întors cu 180 de grade în atitudinea sa faţă de Uniunea Sovietică. Ca şi alţi lideri britanici până la el, nu dorea ca oricare altă putere să domine în Europa… Atât de mare era frica lui Churchill în legătură cu creşterea forţei Uniunii Sovietice că el era gata să părăsească conferinţa, dacă Sovietele nu vor cădea de acord să transfere în direcţia estică hotarul dintre Polonia şi Germania"[378].

Punctul dat de vedere este confirmat şi de mărturiile lui R. Murphy, persoană din anturajul lui Truman: „Cu toate că Truman a promis public că va realiza cu cinste toate obligaţiunile lui F. Roosevelt, el nicicând nu se simţea responsabil pentru planul lui măreţ..., care consta în a fi întotdeauna împreună cu ruşii"[379]. Ba mai mult, Truman nu dorea începutul lucrărilor conferinţei fără cel mai serios „as în mânecă" – bomba atomică. De aceea el a şi obţinut deschiderea ei în momentul efectuării primei experienţe atomice[380].

Problema germană la conferinţă. Principala problemă examinată a fost cea germană, analizată în baza documentului, prezentat de SUA. Au fost examinate măsurile cu privire la demilitarizarea, denazificarea şi democratizarea Germaniei. Se prevedea dizolvarea tuturor forţelor armate hitleriste, SS, SA, SD şi ghestapo cu toate stafurile şi organizaţiile lor, inclusiv statul major, corpul de ofiţeri, corpul rezerviştilor, şcolile militare[381]. „Nazismul german va fi dezrădăcinat şi aliaţii, în înţelegere unul cu altul, în prezent şi în viitor, vor lua şi alte măsuri necesare, pentru ca Germania nicicând mai mult să nu-şi ameninţe vecinii şi pacea în întreaga lume"[382].

---

[373] Царёв О.И. СССР – Англия: от сотрудничества к конфронтации (1941 – 1945 гг.). // ННИ, 1998, № 1. С. 99-104; Ржешевский О.А. Секретные военные планы У. Черчилля против СССР в мае 1945 г. // ННИ, 1999, № 3. С. 99-104.
[374] Царёв О.И. СССР – Англия: от сотрудничества к конфронтации. // ННИ, 1998, № 1. С. 99-100.
[375] Ibid. С. 99; Pentru compaţie vom menţiona că URSS a determinat SUA în calitate de inamic principal abia în 1950.
[376] Берлинская (Potsdamская) конференция руководителей трёх союзных держав – СССР, США и Великобритании (17 июля – 2 августа 1945 г.). М., 1980. (În continuare: Потсдамская конференция руководителей трёх союзных держав); Loghin L. Mari conferinţe internaţionale (1939 – 1945). P. 466-523; Petrencu A. Istorie universală. P. 52-58; Нольфо Э.Д. История международных отношений. Т. 1. С. 551-558.
[377] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 631-632.
[378] Citat după: Бережков В.М. Путь к Потсдаму. С. 228-229.
[379] Ibid. С. 229.
[380] Нечаев И. В. По ступеням ядерного безумия. М, 1987. С. 16, 17.
[381] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 445, 464; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 420.
[382] Потсдамская конференция руководителей трёх союзных держав. С. 484.

Pentru a pune în aplicare o politică coerentă faţă de Germania a fost semnat un document special – „Principiile politice şi economice, necesare în conduita faţă de Germania în perioada iniţială de control”[383]. Aceste principii prevedeau: dezarmarea totală a Germaniei şi lichidarea industriei ei militare, adică, *demilitarizarea*; nimicirea partidului nazist şi organizaţiilor controlate de el, dizolvarea tuturor instituţiilor naziste, lichidarea legislaţiei fasciste, interzicerea propagandei ideilor naziste şi rasiste, adică *denazificarea*; restabilirea drepturilor şi libertăţilor democratice, libertatea activităţii tuturor partidelor democratice şi antifasciste, adică *democratizarea*.

În perioada de ocupaţie Germania rămânea un organism economic unic[384]. Concomitent a fost luată decizia că „economia germană va fi decentralizată cu scopul lichidării concentrării exagerate existente a forţei economice, reprezentate îndeosebi în formă de cartele, sindicate, trusturi şi altor înţelegeri monopoliste”[385]. Pentru soluţionarea problemelor caracteristice pentru întreaga ţară a fost instituit Consiliul aliat de control[386]. Germaniei i-au fost impuse reparaţii de război în sumă de 20 mlrd de dolari[387]. Flota germană urma să fie împărţită egal între URSS, Anglia şi SUA[388]. S-a hotărât de-a transmite Königsbergul şi partea de est a Prusiei Orientale URSS[389]. O altă chestiune era pedepsirea criminalilor de război de către o judecată internaţională[390].

Pentru încheierea păcii cu foştii aliaţi ai Germaniei a fost creat Consiliul miniştrilor de externe ai celor cinci state – SUA, Marea Britane, URSS, Franţa şi China.

Soluţionarea definitivă a problemei poloneze. La conferinţă a fost pusă în discuţie şi problema poloneză. În primul rând, trebuia stabilit hotarul polono-german[391]. În particular, Churchill iarăşi s-a opus propunerii sovietice în problema dată[392]. După multe discuţii controversate, după plecarea lui Churchill de la conferinţă, hotarul polonez a fost stabilit la nord – pe linia litoralului baltic, iar la vest – pe Oder şi Neisse de Vest. Ce-i drept, liderul tory scrie în memoriile sale că nici el, „nici Eden n-ar fi căzut de acord ca hotarul să treacă pe Neisse de Vest”[393]. În context Eden scria: „Nu-i cazul să le facem polonezilor de la Liublin aceleaşi cedări, pe care eram gata să le facem dlui Mikolajczyk în scopul soluţionării problemei poloneze”[394].

Bilanţul conferinţei. Către începutul lucrărilor conferinţei americanii au efectuat prima explozie a bombei atomice[395], scopul urmărit fiind de-a obţine cedări maxime din partea URSS. La conferinţă H. Truman a încercat să exercite presiuni asupra lui I. Stalin, folosind acest „argument”. SUA erau cointeresate, totodată, ca Uniunea Sovietică să intre în război contra Japoniei. Stalin a confirmat poziţia părţii sovietice cu privire la această chestiune[396].

După cum îşi aminteşte participantul la Conferinţa de la Potsdam V. Berejkov, „în timpul întâlnirilor neoficiale au fost şi ciudăţenii. În timpul unui prânz, organizat de şeful Guvernului sovietic, în faţa oaspeţilor au evoluat doi pianişti minunaţi şi nişte violoniste. Truman, care tindea să fie primul în toate, a hotărât să concureze şi în acest domeniu. La indicaţia lui a fost urgent chemat din Paris pianistul american Eugene List, care-şi făcea acolo serviciul militar în armata SUA… Înţepat de toate acestea, Churchill s-a lăudat amiralului Leahy: «În problema muzicii o să-i pun în caloş». El imediat a dat indicaţii la Londra ca până la prânz, la care au fost invitaţi liderii sovietic şi american, în componenţă deplină să soseaescă la Babelsberg orchestra forţelor militare aeriene”[397].

Încheierea cu succes a Conferinţei de la Potsdam este o dovadă convingătoare că cele trei puteri pot să colaboreze şi în timp de pace[398]. Anume la Potsdam a fost pusă temelia păcii postbelice, dar după sfârşitul războiului această colaborare n-a durat mult. Spre deosebire de cele două conferinţe precedente ale „Celor trei mari”, la care problemele se înaintau din timp şi se soluţionau doar la conferinţă, Conferinţa de la Potsdam dispunea deja de multe înţelegeri concrete dintre aliaţi atât referitor la continuarea războiului, cât şi în chestiunile ordinii mondiale postbelice. De aceea participanţilor la întâlnire le rămânea în unele cazuri doar să confirme sau să concretizeze hotărârile principiale adoptate anterior.

---

[383] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 445-449, 463-468; Советско-англ. отношения. Т. 2. С. 420-424.
[384] Потсдамская конференция руководителей трёх союзных держав. С. 465; Советско-американские отношения. Т. 2. С. 445, 463-464; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 423.
[385] Потсдамская конференция руководителей трёх союзных держав. С. 465.
[386] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 448, 466; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 420.
[387] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 449-451, 468-469; Советско-англ. отношения. Т. 2. С. 424-425.
[388] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 451-453, 469; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 426.
[389] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 453, 470; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 426.
[390] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 453-454, 470; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 426-427.
[391] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 454-455, 471-472; Советско-английские отношения. Т. 2. С. 427-428.
[392] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 676-681.
[393] Ibid. С. 685.
[394] Citat după: Сиполс В.Я., Челышев И.А. Крымская конференция. С. 49.
[395] Из докладной записки генерала Grovesа военному министру США. // США: ЭПИ. 1995, № 8. С. 81-82.
[396] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 439.
[397] Vezi: Бережков В.М. Страницы... С. 596-597; Бережков В.М. Путь к Потсдаму. С. 246.
[398] Ce-i drept, părăsind Europa, Truman a declarat într-un cerc îngust că el „a luat o decizie fermă de a nu participa personal la altă asemenea întrunire”. // Бережков В.М. Значение потсдамских решений. // США. Канада: экономика, политика, культура, 2010, № 5. С. 12 (cu trimitere la: Byrnes J. All in One Lifetime. N.Y., 1958. P. 412).

TEMA NR. 17. PROBLEMA DESCHIDERII CELUI DE-AL DOILEA FRONT

1. Problema declanşării operaţiunilor militare de proporţii contra lui Hitler în Europa Occidentală în anii 1941 – 1942

Începutul discuţiilor despre Cel de-al doilea Front. După năvălirea lui Hitler asupra URSS, englezii şi americanii şi-au luat obligaţiunea să le acorde sovieticilor un ajutor multilateral. Pe Frontul de Est erau expediate pe cale maritimă, cu riscul de-a fi scufundate de marina şi aviaţia germană, caravane de corăbii încărcate cu muniţii şi provizii. Însă cel mai efectiv ajutor putea deveni iniţierea acţiunilor militare contra Germaniei fasciste în Europa Occidentală. De parcă imaginar răspunzând cerinţelor insistente a părţii sovietice referitor la deschiderea Celui de-al doilea Front, Churchill menţiona că „ruşii nicicând nici în cea mai mică măsură nu înţelegeau caracterul operaţiunii de desantare… Chiar americanii în acea perioadă în mare măsură nu înţelegeau aceste dificultăţi. În locul debarcării era necesar să asigurăm nu numai dominaţia pe mare, dar şi în aer. Trebuia de asemenea să ţinem cont încă şi de cel de-al treilea factor vital important… [–] de existenţa unei armade gigantice din vase speciale de desant… [Dar ea] nu putea fi creată înainte de anul 1944”[1]. Noi vom mai reveni la aceste argumente, ne vom convinge de veridicitatea lor şi vom vedea că în afara cauzelor tărăgănării deschiderii Celui de-al doilea Front expuse mai sus erau şi altele.

Astfel, premierul englez nu era în stare să convingă partea sovietică în justeţea poziţiei sale. W. Churchill chiar îşi aminteşte un caz, când Stalin „mi-a declarat cumva că, dacă englezii se tem, el este gata să trimită trei-patru corpuri de armată ruseşti, care se vor isprăvi cu această sarcină. Din cauza lipsei de vase şi a altor factori materiali, eu eram lipsit de posibilitatea să-l prind cu vorba”[2].

Aflându-se într-o situaţie extrem de grea, Stalin a încercat să convingă Occidentul de necesitatea deschiderii operaţiunilor militare contra Germaniei în viitorul apropiat, cu toate că de dragul adevărului trebuie să subliniem că Guvernul sovietic nu punea în acel moment problema despre careva termene concrete referitor la deschiderea Celui de-al doilea Front. În mare măsură această poziţie se explica, precum s-a menţionat, şi de faptul că el era informat despre neîncrederea englezilor în capacitatea URSS de-a rezista în faţa agresiunii fasciste[3].

La 19 iulie, când criza de pe Frontul de Est a atins apogeul, premierul englez a primit un mesaj personal de la liderul sovietic, expediat cu o zi înainte. În el, în particular, se spunea: „Frontul din nordul Franţei va sustrage nu doar forţele lui Hitler din Est, dar va face imposibilă invazia lui Hitler în Anglia… Eu înţeleg dificultăţile creării unui asemenea front, dar consider că, în ciuda greutăţilor, el trebuie creat nu doar în numele cauzei comune, dar şi în interesele Angliei. Mai uşoară va fi crearea unui asemenea front anume acum, când forţele lui Hitler sunt sustrase spre Est şi când Hitler încă n-a izbutit să-şi consolideze poziţiile ocupate în Est”[4].

În mesajul său către Churchill din 3 septembrie 1941 Stalin iarăşi scria: „Stabilizarea relativă a situaţiei de pe front, care a fost obţinută acum trei săptămâni, în ultimele săptămâni s-a înrăutăţit complet în urma dislocării pe Frontul de Est a 30–34 de divizii de infanterie germane proaspete şi a unui număr colosal de tancuri şi avioane şi de asemenea din cauza activizării acţiunilor a 20 de divizii finlandeze şi 26 române. Germanii consideră pericolul din Vest un bluf şi, fără a fi pedepsiţi, transferă din Vest toate forţele lor în Est, fiind convinşi că Cel de-al doilea Front în Vest nu este şi nici nu va exista. Ei consideră pe deplin posibil să-i bată pe inamici pe rând, câte unul: întâi pe ruşi, apoi pe englezi.

În rezultat, noi am pierdut mai mult de jumătate din Ucraina, în afară de aceasta duşmanul a ajuns la porţile Leningradului... Toate acestea au dus la slăbirea capacităţii noastre de apărare şi au pus Uniunea Sovietică în faţa unui pericol de moarte... Eu cred că există numai o cale de ieşire din această situaţie: de creat în anul acesta Cel de-al doilea Front în Balcani sau în Franţa, care ar putea să sustragă de pe Frontul de Est 30-40 de divizii germane, şi, concomitent, de pus la dispoziţia Uniunii Sovietice către începutul lunii octombrie a acestui an 30 de mii de tone de aluminiu şi 400 de avioane şi 500 de tancuri lunar... Fără acest ajutor Uniunea Sovietică ori va suferi înfrângere, ori va fi slăbită într-atât, că-şi va pierde pentru mult timp capacitatea de-a acorda ajutor aliaţilor prin acţiunile sale active pe frontul de luptă cu hitlerismul”[5]. Anthony Eden a numit acest document un „strigăt de ajutor”[6].

În aceeaşi zi, adică la 3 septembrie, ambasadorul britanic Stafford Cripps informa de la Moscova guvernul său: „Este evident că, dacă chiar acum, în ultimul moment, noi nu vom întreprinde un efort supraomenesc, frontul rus îşi va pierde pentru noi orice importanţă nu doar pentru perioada de timp imediat apropiată, dar, posibil, pentru totdeauna. Noi consideram foarte nereuşit că războiul de aici nu are faţă de noi nicio relaţie. Eu mai subliniez o dată cât de important vital este pentru noi acordarea unui ajutor maxim acestui front, dacă dorim ca el să fie eficient”[7].

---

[1] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 174.
[2] Ibid.
[3] Голубев С.М. За кулисами операции «Оверлорд». // ННИ, 1999, № 5. С. 81.
[4] Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 19.
[5] Ibid. С. 28-29; Советско-английские отношения. Т. 1. С. 112.
[6] ННИ, 2011, № 4. С. 89.
[7] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 163-164.

O poziţie analogică o ocupa şi D. Lloyd George. La 23 august serviciile de spionaj i-au expediat lui Stalin de la Londra evaluările situaţiei efectuate de liderul liberal: „Susutrăgând asupra sa aproape întreaga armată germană, URSS, la fel ca Rusia în războiul precedent, iarăşi salvează Anglia. În esenţă Anglia nu face nimic pentru a ajuta URSS. Ea ar trebui să trimită în URSS cât mai multe avioane de vânătoare şi să redirecţioneze spre URSS livrările americane… Englezii nu fac nimic pentru crearea frontului terestru în vestul continentului… Ucraina va fi pierdută, după ce în toamnă nemţii vor înainta prin Turcia în Caucaz pentru ocuparea sondelor de petrol. Rezultatul întregului război depinde acum de URSS”[8].

Referitor la utilitatea debarcării în Franţa de Nord-Est indicau şi specialiştii militari americani. Şi iniţial era vorba nu despre o ofensivă de proporţii, cum s-a întâmplat aceasta în 1944, ci doar despre crearea unui cap de pod, capabil să sustragă asupra sa o parte din forţele germane. Premierul englez, în prima etapă de după invazia nazistă asupra Uniunii Sovietice, în scrisoarea sa din 21 iulie, s-a limitat doar la propunerea făcută lui Stalin de-a acorda ajutorul englez cu flotă maritimă militară şi aviaţie în lupta contra wehrmachtului pe flancul de nord al frontului şi la fel propunea creşterea volumului livrărilor de armament şi materie primă strategică[9].

La 6 septembrie, în scrisoarea de răspuns lui Stalin, Churchill demonstra că „în momentul actual nu există nicio posibilitate de realizare a unei asemenea acţiuni britanice în Occident (în afara acţiunii din aer), care ar permite sustragerea forţelor germane până în iarnă de pe Frontul de Răsărit. Nu există de asemenea nicio posibilitate de-a crea Cel de-al doilea Front în Balcani fără ajutorul Turciei… Iar acţiunea care ar duce doar spre o nereuşită cu efecte distrugătoare, oricât de nobile ar fi motivele ei, îi poate fi de folos numai lui Hitler”[10]. În telegrama către Stafford Cripps el a subliniat suplimentar că „nemţii au în Occident mai multe divizii, decât noi în Marea Britanie”. Cu toate acestea, preîntâmpinarea lui Stalin despre consecinţele posibile ale slăbirii rezistenţei sovietice în cazul tărăgănării deschiderii Celui de-al doilea Front în viitorul apropiat, totuşi i-a afectat pe englezi. În mesajul său către Roosevelt din 5 septembrie premierul britanic nu excludea posibilitatea faptului că ruşii, „posibil, se gândesc la pacea separată”[11]. Trebuie să recunoaştem, pur teoretic Churchill avea tot temeiul pentru asemenea prespunere, cu toate că în realitate partea sovietică nu admitea nici gândul relativ la pacea separată[12].

La 13 septembrie, în mesajul de răspuns, şeful Guvernului sovietic i-a propus o variantă de alternativă a ajutorului militar real URSS din partea Marii Britanii: „Dacă crearea Celui de-al doilea Front în Vest este în opinia Guvernului englez imposibilă în momentul dat, atunci, posibil, ar putea fi găsit un alt mijloc de ajutor militar activ Uniunii Sovietice contra duşmanului comun? Eu cred că Anglia ar putea fără risc debarca 25-30 de divizii în Arhanghelsk sau să le transporte prin Iran în raioanele de sud ale URSS pentru colaborarea lor armată cu trupele sovietice pe teritoriul URSS… Acesta ar fi un mare ajutor”[13]. Cu toate că acest ajutor a fost de mai multe ori promis, el aşa şi n-a mai sosit.

Cauzele care l-au făcut pe Churchill să-şi schimbe decizia iniţială referitor la ajutorul frontului sovieto-german prin trimiterea forţelor terestre engleze sau măcar a aviaţiei pe sectorul de sud al acestui front erau simple – guvernul englez se temea de înaintarea wehrmachtului în sudul URSS, spre Caucaz, ce putea ameninţa intereselor engleze din Orientul Apropiat şi Mijlociu. Însă, înfrângerea nemţilor din noiembrie-decembrie pe flancul de sud şi lângă Moscova, a spulberat aceste temeri, şi guvernul englez a hotărât să nu-şi trimită în URSS forţele sale armate.

Iată cum au explicat esenţa acestei politici istoricii englezi ai celui de-Al doilea război mondial: „Pe atunci se preconiza (rămâneau necunoscute ruşilor) trimiterea într-acolo a două divizii, a 18-ea şi a 50-ea şi de asemenea a opt-zece escadrile ale FMA ale Marii Britanii. Dar din acel moment multe s-au schimbat. Contraofensiva trupelor lui Timoşenko la nord de Rostov a micşorat pericolul acaparării Caucazului de către nemţi, iar succesele ruşilor pe Frontul Leningrad şi lângă Moscova au confirmat că Armata Roşie a ştiut să depăşească situaţia sa disperată”[14].

Despre poziţia lui Stafford Cripps vezi de asemenea: Печатнов В.О. Переписка И.В. Сталина с У. Черчиллем осенью 1941 года (по новым документам российских и британских архивов). // ННИ, 2011, № 4. С. 89, 99.

Iar ambasadorului sovietic Maiskii premierul britanic i-a răspuns „cu un zâmbet semiironic” că „în următoarele 6-7 săptămâni vă poate ajuta doar Dumnezeu, în care voi nu credeţi”. // Ibid. C. 89.

[8] Голубев С.М. За кулисами операции «Оверлорд». // ННИ, 1999, № 5. С. 81-82.

[9] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 179, 180, 210; Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 20-22, 31; Советско-английские отношения. Т. 1. С. 88-91, 117.

[10] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 209; Советско-английские отношения. Т. 1. С. 116; Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 29-30.

[11] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 211.

[12] Ce-i drept, există mărturii indirecte ale acelui fapt că Stalin admitea totuşi posibilitatea încheierii unei păci separate cu Hitler. Gh. K. Jukov îi povestea scriitorului şi veteranului de război V.A. Anfilov că, sosind la începutul lunii octombrie 1941 de la Leningrad la Stalin, l-a găsit în birou în doi cu Beria, căruia „stăpânul”, fără a-i atrage vreo atenţie lui Jukov, care deja intrase, i-a spus să efectuieze prin intermediul agenturii sale un sondaj despre condiţiile posibile a încheierii păcii cu Germania. // Vezi: Анфилов В.А. «…Разговор закончился угрозой Сталина». // ВИЖ, 1995, № 3. С. 44.

[13] Советско-английские отношения. Т. 1. С. 118; Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 32.

[14] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 243.

Deja după război Churchill scria că „eu permanent încercam să stabilesc prin intermediul unui schimb des de telegrame amicale asemenea relaţii care le aveam deja cu preşedintele Roosevelt. În tot timpul corespondenţei mele îndelungate cu Moscova eu nu o singură dată am fost bruscat şi doar rareori eram apreciat cu un cuvânt bun… Guvernul sovietic considera că ruşii ne acordă un serviciu colosal prin faprul că luptă în ţara lor proprie pentri viaţa lor proprie. Şi cu cât mai mult luptau cu atât mai mult ne considerau datori”[15]. Churchill tot atât de des, cu toate că absolut corect, atrăgea atenţia la gândul că în mare măsură partea sovietică ea însăşi este responsabilă pentru lipsa Celui de-al doilea Front, atât de dorit de ea – când nemţii sugrumau Franţa, conducerea stalinistă privea la această tragedie cu sânge rece[16].

Posibilităţile invaziei aliaţilor în Europa de Vest în 1942 şi cauzele tărăgănării acestui eveniment. Trebuie de menţionat că în toamna lui 1941 numărul diviziilor Imperiului Britanic a ajuns la 99. În ceea ce priveşte forţele amplasate în Anglia, în scrisoarea către Roosevelt din 20 octombrie Churchill scria: „Mărimea acestor forţe armate depăşeşte mult planurile noastre, elaborate la începutul războiului. Aceasta a devenit posibil graţie faptului că după pierderile de la Dunkerque noi n-am întreprins careva acţiuni militare serioase şi armamentul şi rezervele nu erau utilizate, ci accumulate în cantităţi mari”[17]. Pe insule erau dislocate 2 mii de tancuri şi o sută de escadrile de aviaţie de vânătoare[18]. Germanii la 22 iunie 1941 dispuneau în Occident de 38 de divizii, care, conform spuselor lui B. Müller-Gillebrand, „de regulă nu prezentau nişte formaţiuni complete”[19].

În plus, în septembrie 1941 ia naştere practica schimbării unităţilor distruse pe frontul sovieto-german cu cele mai capabile de luptă trupe din Occident. După trecerea Armatei Roşii la contraofensivă lângă Moscova, în directiva lui Hitler № 39, emisă la 8 decembrie, despre trecerea la apărare se menţiona că mobilizarea recruţilor din anul naşterii 1922 este nesatisfăcătoare pentru compensarea pierderilor de pe Frontul de Est, de aceea acest front trebuie întărit pe contul slăbirii trupelor germane din Franţa. „În problema schimbului de forţe dintre Frontul de Est şi cel de Vest trebuie să ne conducem de următoarele. Diviziile completamente gata de luptă de pe Frontul de Vest..., şi de asemenea diviziile de tancuri trebuie înlocuite cu cele îndeosebi de istovite din Est. Totodată trebuie să avem în vedere că pe parcursul iernii în Franţa va avea loc o slăbire temporară a forţelor care se află acolo”[20].

Astfel, din noiembrie 1941 până în februarie 1942 numărul diviziilor germane din Franţa, Belgia şi Olanda s-a micşorat de la 37 până la 27[21]. Este necesar de ţinut cont şi de faptul că trupele germano-fasciste efectuau în Europa Occidentală două funcţii – îndeplineau serviciul ocupaţional şi se pregăteau de respingerea invaziei presupuse a inamicului dinspre mare. În primul caz era necesară dispersarea lor pe tot teritoriul ocupat, iar în cel de-al doilea, din contra, concentrarea în cele mai ameninţate raioane. În condiţiile dificitului de forţe capacitatea de-a respinge invazia slăbea, desigur, din cauza acestor necesităţi contradictorii. Şi niciuna din ele nu putea fi ignorată de către comandamentul hitlerist.

Litoralul maritim de la gurile Şeldei până la hotarul spaniol (1850 km) era păzit doar de 19 divizii, ce constituia în medie 100 km pentru o divizie[22]. Este cazul să avem la fel în vedere că în spatele armatei engleze se afla cea americană care număra 1,6 mln de oameni şi susţinută de circa 200 de escadrile de aviaţie tactică[23]. Dacă englezii au reuşit în şase zile sub focul german nimicitor să evacueze din Dunkerque 338 mii de oameni, de ce atunci flota anglo-americană unită, fiind acoperită temeinic din aer nu putea debarca 30 – 40 de divizii din prima linie de desant în orice loc al litoralului European din Olanda până la Golful Biscaya? FMA germane din cauza posibilităţilor lor modeste n-ar fi fost în stare să împiedice această operaţiune.

În ceea ce priveşte resursele materiale, inclusiv vasele de transport şi cele de desantare a tehnicii blindate, ele puteau fi acumulate în cantităţi satisfăcătoare către sfârşitul anului 1942 – începutul lui 1943. În opinia generalului Marshall, geniul administrativ al businessmanilor americani permitea soluţionarea complexă a problemei date[24]. Deja în 1940 în Anglia a fost începută producţia şlepurilor plate pentru transportarea şi desantarea tehnicii grele blindate peste La Manche. Desigur, ele nu erau menite pentru călătorii de lungă durată în largul mării. De aceea, când a fost luată decizia despre debarcarea în Africa de Nord, ele au fost scoase din producţie.

Vom menţiona de asemenea că la începutul anului 1942 forţele armate ale SUA numărau peste 2100 mii de oameni, iar în forţele terestre ale Angliei erau circa 3,3 mln de oameni, în FMA – 750 mii şi în flotă – 500 mii. Doar în 1941 Anglia a produs peste 20 mii de avioane de luptă şi peste 15 mii de tancuri, iar SUA în cea de-a doua jumătate a anului 1941, corespunzător, 23 mii de avioane de luptă şi 12 mii de tancuri[25]. Astfel, problema

---

[15] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 181.
[16] Ibid. C. 212, 219.
[17] Citat după: Кулиш В.М. Раскрытая тайна. С. 78.
[18] Ibid. C. 79.
[19] Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. 1933-1945 гг. Т. 2. М., 1958. С. 148, 152.
[20] «Совершенно секретно! Только для командования!» Документы и материалы. С. 345-346.
[21] Кулиш В.М. История второго фронта. С. 115; Кулиш В.М. Раскрытая тайна С. 149.
[22] Кулиш В.М. Раскрытая тайна. С. 84.
[23] Мэтлофф М., Снэлл Э. Стратегическое планирование în коалиционной войне 1941-1942 гг. М., 1955. С. 68.
[24] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 472.
[25] Мэтлофф М., Снэлл Э. Стратегическое планирование în коалиционной войне. С. 39.

consta, în principiu, nu în neajunsul resurselor materiale[26], ci în decizia politică. Concluzia noastră este confirmată de mai multe argumente, inclusiv de opinia unui cunoscător profund al subtilităţilor politicii anglo-americane A. Harriman: deparcarea în Africa „a demonstrat că aliaţii occidentali puteau desfăşura o asemenea ofensivă de pe litoralul Normandiei sau Bretagne. Ei au dus lipsă de dorinţă în ce priveşte realizarea unei lovituri de şoc în Occident”[27].

Iată ce scria la CPAE ambasadorul sovietic la Washington M. Litvinov încă la 20 ianuarie 1942 în legătură cu „imposibilitatea” deschiderii Celui de-al doilea Front din cauza „dificitului” mijloacelor de transport: „Dacă… există mijloace pentru transportarea trupelor americane în Orientul Apropiat, în Nordul Irlandei şi în Murmansk, cum propunea Roosevelt, atunci de ce aceste resurse nu pot fi utilizate pentru un scop şi mai serios? Dacă America încă nu-i gata să întreprindă operaţiuni militare, atunci trupele americane pot fi îndreptate pentru apărarea Marii Britanii, iar cele engleze vor debarca peste Canal pe continent… Dacă nu ne pot ajuta cu materiale de război, lasă-i să ne ajute cu oameni, mai ales că armata americană nu-i rău înzestrată, iar englezii de asemenea, probabil, au izbutit să-şi echipeze armata”[28].

Deoarece a fost luată decizia despre debarcarea în Africa, toate pregătirile erau îndreptate în direcţia realizării ei. Iar aceasta a determinat imposibilitatea deschiderii practice a Celui de-al doilea Front şi în 1943. Feldmareşalul Montgomery scria în legătură cu aceasta în amintirile sale: „Când proiectul nord-african («Torch») a fost aprobat, toţi înţelegeau că aceasta înseamnă nu doar refuzul de la orice operaţiuni în Europa Occidentală în 1942, dar şi imposibilitatea pregătirii forţei militare în Anglia pentru atacul peste La Manche în 1943”[29].

Cea mai convingătoare dovadă a justeţei opiniei noastre despre cauzele politice a amânării debarcării aliaţilor în Franţa de Nord îl constituie planul englez al continuării războiului adoptat la 16 decembrie 1941[30]. În concluzia primei lui părţi se spunea clar că „războiul în Occident în 1942 va conţine în calitate de operaţiuni de ofensivă de bază ocuparea tuturor posesiunilor franceze din Africa de Nord de către Marea Britanie şi Statele Unite şi stabilirea controlului lor asupra acestor teritorii şi de asemenea stabilirea controlului Marii Britanii asupra întregului litoral nord-african de la Tunisia până la Egipt”[31].

Precum vedem din acest document, englezi nici gând n-aveau să întreprindă careva eforturi pregătitoare pentru deschiderea cât mai grabnică a Celui de-al doilea Front în Europa: „Puţin probabil ca în 1942 să fie posibilă o careva ofensivă masivă împotriva Germaniei, cu excepţia ofensivei pe frontul rus… În 1943 poate fi curăţată calea pentru reîntoarcerea pe continent sau prin Marea Mediterană, sau din Turcia în Balcani, sau pe calea debarcării concomitente în câteva ţări ocupate ale Europei de Nord-Vest[32]. Ce-i drept, în anul următor, 1943, se prevedea operaţiunea de eliberare a ţărilor Europei de Vest şi de Sud şi sfârşitul războiului până la finele anului 1943 sau în 1944[33].

În nota informativă pentru şefii cartierelor militare, pomenită mai sus, şi care se referă la aceeaşi perioadă a războiului, Churchill şi-a expus cu o sinceritate cinică poziţia faţă de deschiderea Celui de-al doilea Front: „Nici Marea Britanie, nici Statele Unite nu trebuie să participle la aceste evenimente [adică, în lupta contra wehrmachtului pe Continentul European – S.N.], cu excepţia faptului că suntem obligaţi să asigurăm cu punctualitate toate livrările pentru aprovizionarea [ruşilor], pe care le-am promis. Doar astfel noi vom păstra influienţa asupra lui Stalin şi doar astfel vom putea implanta eforturile ruşilor în tabloul general al războiului”[34]. „Cu cât mai mari vor fi pierderile pe care nemţii le vor pricinui bolşevicilor, spunea sir Winston, cu atât mai bine va fi pentru Anglia”[35].

Eliot Roosevelt scria că Imperiul Britanic doreşte „ca naziştii şi ruşii să se nimicească unii pe alţii până când Anglia îşi va acumula forţele”[36]. Astfel, premierul britanic era interesat în continuarea la nesfârşit a măcelului sovieto-german şi slăbirea maximă a URSS. Cu cât mai mult va dura războiul, cu atât mai mare va fi dependenţa Uniunii Sovietice de aliaţii săi occidentali. Cu toate acestea, obiectiv, în orice caz, „acţiunile englezilor şi americanilor îl slăbeau pe Hitler şi sustrăgeau de la URSS pericolul nipon”[37]. De aceea chiar şi o asemenea politică cinică şi egoistă a anglo-saxonilor faţă de Uniunea Sovietică într-o măsură hotărâtoare îi uşura situaţia, excluzând cea mai rea variantă – războiul pe două fronturi, concomitent cu Germania şi Japonia.

---

[26] О данном «недостатке» пишет, în частности М. Мэтлофф. // Мэтлофф М. От Касабланки до «Оверлорда». С. 76-84.
[27] Harriman A., Abel E. Special Envoy to Churchill and Stalin 1941-1946. N.Y., 1975. P. 175.
[28] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 149-150.
[29] Citat după: Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 147.
[30] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 246-256, 262-264.
[31] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 297.
[32] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 264, 508; Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 31.
[33] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 300-301.
[34] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 246.
[35] Сквайрс Р. Дороги войны. М., 1952. С. 15-16.
[36] Рузвельт Э. Его глазами. С. 50.
[37] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 144.

Ce-i drept, unii militari britanici profesionişti, contrar poziţiei politice a conducerii ţării proprii, considerau că deschiderea Celui de-al doilea Front este nu numai necesară, ci de asemenea şi posibilă. Astfel, la 10 martie 1942 comitetul şefilor statelor majore a examinat raportul organului său de planificare în problema operaţiunilor de ofensivă. În raport se menţiona că în afara livrărilor materialelor de aprovizionare, alt ajutor direct Uniunii Sovietice Marea Britanie nu-i acordă, cu toate că „acţiunile ei în Orientul Mijlociu şi ofensiva aeriană în Occident într-o anumită măsură impun Germania să-şi sustragă forţele, care în caz contrar ea le-ar putea folosi pe frontul sovieto-german. Aceasta-i puţin… Un aport colosal din partea noastră la distrugerea Germaniei ar fi crearea unui factor serios de sustragere a forţelor în Occident, capabil să torpileze planurile comandamentului german şi să-l impună să transfere o parte din forţe de pe frontul sovieto-german spre Vest. Dificitul vaselor de transport exclude posibilitatea realizării acestui plan oriunde, cu excepţia raionului La Manche-ului”[38].

Astfel, organele engleze de planificare considerau deschideea Celui de-al doilea Front în Europa în 1942 absolut reală şi „dificitul mijloacelor de transport”, cu care permanent se îndreptăţea Churchill, era nu altceva decât o justificare. După cum scriu J. Butler şi J. Guire „din considerente pur militare, organele de planificare considerau argumentul lor despre crearea unui factor de sustragere de necontestat”[39].

Încă la 11 februarie comitetul pentru planificare a anunţat că până în toamnă, datorită succeselor din ce în ce mai mari ale ruşilor, se poate aştepta slăbirea forţelor şi scăderea spiritului moral al trupelor germane în Occident şi că în primăvara anului 1943, sau poate şi mai înainte englezii vor reuşi să cucerească şi să menţină un cap de pod pe continent. Operaţiunea poate căpăta forma unei debarcări urgente în faţa unui inamic care în 1942 va opune o rezistenţă din ce în ce mai slabă, sau a unei debarcări planificate a unor forţe mari în 1943[40]. „Organele de planificare considerau, menţionează Butler şi Guire, că, dacă vom reuşi să sustragem forţele germanilor de pe frontul sovieto-german, atunci chiar pierderea desantului va fi îndreptăţită de succesul din Est.

Necesitatea ajutorului neîntârziat Rusiei sovietice ca argument în folosul debarcării desantului pe litoralul La Manche-ului în condiţiile, când forţele Germaniei încă nu erau distruse, pentru prima dată figura în planurile noastre. Anterior, în procesul elaborării acestor planuri se bazau pe presupunerea că realizarea lor va fi posibilă când Germania va fi slăbită prin alte mijloace. Acum, din contra, au început să sune note de sacrificiu. Analizând mai minuţios propunerile organelor de planificare, s-a ajuns la concluzia că dificultăţile practice ale debarcării desantului pe litoralul apărat al inamicului sunt într-atât de mari că niciun fel de operaţiune serioasă de desantare în 1942 nu va fi posibilă, dacă, desigur, Germania nu va fi pusă în pragul înfrângerii prin alte mijloace”[41].

Anume un aşa punct de vedere era împărtăşit de conducătorii militari englezi. „Dacă în Europa ar fi fost posibilă o mare ofensivă a forţelor terestre, i-a declarat şefului său consilierul primului ministru John Dill, atunci, fireşte, acesta ar fi fost cel mai bun mijloc de a-i ajuta pe ruşi şi cauzei noastre comune. Cu toate acestea, faptul că maşina germană de război este încă întreagă şi noi simţim un deficit de transport maritim în general şi de vase de desant pentru debarcare în particular, ceea ce ne demonstrează convingător imposibilitatea realizării unei operaţiuni de desant cât de cât utile”[42]. În raportul celor trei comandanţi ai genurilor de forţe armate, examinat la 28 martie, a fost făcută concluzia că debarcarea în Franţa în 1942 nu poate fi reuşită în condiţiile forţelor şi mijloacelor de care dispun aliaţii şi dacă spiritul moral al nemţilor nu va fi sfărâmat[43].

La 8 mai comitetul şefilor statelor majore a ajuns la concluzia că „din cauza dependenţei succesului operaţiunii de condiţiile meteorologice, dificultăţilor cu aprovizionarea trupelor şi transferării rezervelor, dar de asemenea deficitului mijloacelor speciale de desant, realizarea operaţiunii «Sledzhhammer»[r] în asemenea condiţii este din punct de vedere militar iraţională”[44]. După cum mărturiseşte Bradley „englezii doreau să realizeze invazia doar pentru efectuiarea loviturii finale şi doat atunci, când nemţii vor fi la limita epuizării”[45].

---

[38] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 433.
[39] Ibid.
[40] Ibid. C. 434.
[41] Ibid. C. 435.
[42] Ibid. C. 436.
[43] Ibid. C. 437.
[r] Nota redactorului ştiinţific: Denumirea operaţiunii, care prevedea o debarcare de proporţii limitate a aliaţilor în Franţa de Nord în 1942.
[44] Ibid. C. 473.

E cazul să menţionăm, şi despre aceasta va fi vorba şi în continuare, că nu toţi în Anglia împărtăşeau atare opinie. În acest sens este semnificativ următorul episod, despre care ne-a comunicat amiralul Harlamov, care în anii războiului s-a aflat în fruntea misiunii militare sovietice la Londra. La una din recepţiile diplomatice el discuta cu A. Eden despre necesitatea deschiderii urgente a Celui de-al doilea Front şi în acest moment de ei s-a apropiat Lloyd George şi a sprijinit categoric poziţia reprezentantului sovietic. „Acum acest lucru este greu realizabil, i-a opinat Eden ex-premierului. Avem un deficit de mijloace de transport, plus la toate bacurile sunt lente”. „Desigur, i-a răspuns cu sarcasm Lloyd George, în timpul primului război mondial La Manche-ul, indiscutabil, era mai îngust, iar bacurile erau mult mai rapide. Probabil acest lucru ne-a permis să transferăm în Franţa un million de soldaţi?”. N-a reuşit Lloyd George să se îndepărteze că Eden a considerat necesar să anihileze cuvintele fostului premier: „Nu-i

Poziţia americanilor în problema declanşării acţiunilor militare contra Germaniei. Trebuie de menţionat că poziţia SUA în problema privind deschiderea Celui de-al doilea Front era mult mai constructivă decât cea a comandamentului englez. Militarii americani au criticat planul britanic, „deoarece el presupunea doar acţiuni de-a lungul perimetrului apărării şi nu o lovitură masivă în direcţia principală, ce se considera în cercurile militare americane temelie a oricărei strategii solide"[46]. Astfel, în mesajul către Churchill din 3 aprilie 1942 Roosevelt scria: „Poporul Dvs. şi al meu cer crearea unui front, care ar slăbi presiunea asupra ruşilor, şi aceste popoare sunt destul de înţelepte, ca să înţeleagă că ruşii omoară astăzi mai mulţi nemţi şi nimicesc mai mult echipament, decât Dvs. şi eu împreună luaţi. Chiar dacă nu va fi un succes deplin, *scopul major* va fi atins"[47]. Ce-i drept, unii istorici englezi văd cauza principală a optimismului americanilor referitor la deschiderea Celui de-al doilea Front în 1942 în „ignoranţa lor în problemele tehnicii realizării unor operaţiuni maritime de desantare", fapt care „i-a adus pe conducătorii americani la subaprecierea greutăţilor debarcării desantului pe un litoral apărat"[48].

După intrarea Statelor Unite în război a crescut interesul lor în înămolirea forţelor principale ale armatei hitleriste pe frontul sovieto-german. Această cointeresare a fost exprimată în raportul însărcinatului cu afaceri al SUA în URSS Thurston, adresat departamentului de stat: Rusia joacă în război „rolul principal, fiind unica putere care în realitate luptă cu Germania şi, probabil, este în stare să efectueze distrugerea fizică a armatelor hitleriste"[49]. Uniunea Sovietică „în esenţă, luptă în Europa de una singură pentru toţi aliaţii, scria ajutorul secretarului de stat B. Long. …Cea mai importantă sarcină constă în menţinerea Rusiei în luptă"[50].

De parcă făcând un bilanţ specific al poziţiei americane în problema Celui de-al doilea Front, cercetătorii englezi J. Butler şi J. Guire scriau: „Către momentul Conferinţei de la Washington în ministerul apărării al SUA deja s-a constituit opinia precum că războiul în Europa poate fi câştigat doar dând o lovitură frontală armatei germane, adică printr-un atac direct împotriva poziţiilor nemţilor din Europa de Nord-Vest, oricât ar fi costat acest lucru[51]. Ce-i drept, aceiaşi istorici adaugă că „în condiţiile din acel timp poziţia americanilor era clară, dar în niciun caz nu putea fi considerată reuşită"[52].

Şi în continuare ei îşi îndreptăţesc poziţia: „În 1942 Germania îşi păstra superioritatea terestră absolută pe Frontul de Vest. Ţinând cont de situaţia de pe frontul sovieto-german, germanii puteau să folosească reţeaua lor excelentă de comunicaţii în direcţia est-vest pentru menţinerea supremaţiei necesare asupra oricăror forţe aliate, care puteau fi debarcate pe litoralul La Manche-ului"[53]. Aici autorii ignoră faptul că scoaterea unităţilor wehrmachtului de pe Frontul de Răsărit imediat ar fi mărit presiunea Armatei Roşii asupra nemţilor şi ei n-ar fi putut împiedica efectiv debarcarea aliaţilor în nordul Franţei.

Americanii, care pledau în 1942 pentru deschiderea imediată a Celui de-al doilea Front, se conduceau de diferite considerente. Unii erau îngrijoraţi de perspectiva că armatele hitleriste vor învinge rezistenţa trupelor sovietice. Alţii insistau asupra ocupării Europei Centrale şi a Balcanilor până în momentul când încoace vor călca sovieticii. Dar oricum ar fi, în SUA o minoritate influentă, la care aderaseră însuşi Roosevelt, pleda pentru deschiderea imediată a Celui de-al doilea Front în Franţa. Înfrângerea Germaniei, spunea preşedintele, înseamnă înfrângerea Japoniei, în schimb înfrângerea Japoniei nu înseamnă înfrângerea Germaniei. Încă la 13 februarie 1942 în discuţie cu M. Litvinov preşedintele a căzut de acord cu gândul că înainte de-a zdrobi Japonia, este necesar de distrus Germania[54]. Acest gând preşedintele încerca să-l insufle şi englezilor[55].

Intenţiile respective şi-au găsit reflectare în memorandumul şefului direcţiei operative a ministerului american al apărării general-maiorului Dwight Eisenhower din 28 februarie: „Împreună cu englezii trebuie fără întârziere să elaborăm un plan de acţiuni în Europa de Nord-Vest. Acest plan trebuie elaborat imediat şi în detalii; el trebuie să fie destul de vast pentru a ne permite, începând cu mijlocul lunii mai, să antrenăm în operaţiuni militare forţe tot mai mari ale aviaţiei germane, iar până la finele verii – forţe terestre tot mai mari"[56].

---

atrageţi atenţia. El este deja bătrân, şi nu se prea orientează în situaţia contemporană". „În opinia mea, nu s-a reţinut Harlamov, Lloyd George cunoaşte excelent lăţimea La Manche-ului". Eden s-a făcut că n-a auzit această replică. // Харламов Н.М. Трудная миссия. М., 1983. С. 47.

[45] Брэдли О. Записки солдата. С. 215.

[46] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 266.

[47] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 448; despre aceasta preşedintele îi scria la 6 mai 1942 şi generalului MacArthur. // Vezi: Constantiniu Fl. De la Carta Atlanticului la „Brâul de securitate" al URSS. // Revista istorică. Academia Română. 1997, Nr. 3-4. P. 191.

[48] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 471.

[49] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 86.

[50] Ibid.

[51] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 266-267.

[52] Ibid. С. 267.

[53] Ibid. С. 429.

[54] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 152.

[55] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 236.

[56] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 439.

În memoriile sale el argumenta în felul următor necesitatea deschiderii cât mai urgente a Celui de-al doilea Front în Europa: „Puterile europene ale axei erau unicii doi duşmani de-ai noştri împotriva cărora puteau înainta concomitent cei trei aliaţi – Rusia, Marea Britanie şi Statele Unite. Din toţi aliaţii doar Statele Unite aveau posibilitatea alegerii direcţiei prioritare a ofensivei contra unui sau altui inamic. Dar dacă noi am decide să înaintăm cu toate forţele iniţial contra Japoniei, atunci aliaţii s-ar scinda, şi doi dintre ei ar fi fost în faţa pericolului distrugerii sau, în cel mai bun caz, ar fi ezitat să lupte din plin contra ţărilor axei. Concomitent şi America, luptând de una singură contra Japoniei, în orice caz după victoria în Oceanul Pacific s-ar fi pomenit în faţa necesităţii de-a începe acţiunile militare împotriva Imperiului lui Hitler împreună cu aliaţii săi slăbiţi sau bătuţi ca pe dânşii. În continuare, o importanţă excepţională îl juca şi faptul că pe atunci nu se ştia cât timp poate rezista Rusia sub loviturile wehrmachtului. Niciun fel de acţiuni contra Japoniei, bineînţeles, nu i-ar fi ajutat Rusiei să continue războiul. Unicul mijloc de a-i ajuta acestei ţări, în afară de livrările materialelor de război pe cale maritimă, consta în intrarea în războiul din Europa pe cea mai efectivă cale. Şi în sfârşit, înfrângerea puterilor europene ale axei elibera trupele engleze pentru utilizarea lor contra Japoniei”[57].

Generalul D. Eisenhower, apărând planul elaborat de el, înainta următoarele argumente: „Deoarece securitatea comunicaţiilor spre Anglia trebuie asigurată în orice caz, operaţiunea în Europa Occidentală nu va necesita dispersarea de mai departe a resurselor defensive aeriene şi maritime; folosind cea mai scurtă cale maritimă, SUA ar putea aproviziona o armată mare cu un tonaj mai mic; concentrarea în timp util a aviaţiei şi trupelor terestre în Marea Britanie ar fi o ameninţare destul de serioasă pentru Germania şi i-ar fi împiedicat posibilitatea să-şi folosească toate forţele contra URSS; ofensiva peste La Manche oferă posibilitatea să se apropie de centrele industriale ale Germaniei pe cea mai scurtă cale terestră; în Anglia deja existau aerodromuri, de pe care aviaţia aliaţilor putea efectua operaţiunea cu scopul cuceririi dominaţiei în aer, necesară pentru debarcarea reuşită a desantului; poate fi utilizată o parte considerabilă a trupelor engleze, fără slăbirea apărării ţării[58].

Comentând examinarea problemelor la Conferinţa de la Washington, la 22 ianuarie 1942 el scria: „Trebuie de debarcat şi de luptat în Europa, este nevoie să încetăm dispersarea resurselor prin lumea întreagă şi ce-i şi mai rău, să pierdem timpul”[59]. Iar generalul Arnold le-a declarat lui Roosevelt şi lui Churchill că unicul mijloc de-a câştiga războiul e de a lovi Germania în cel mai vulnerabil loc, unde-i concentrată forţa ei, „organizând din Anglia debarcarea peste La Manche, folosind cea mai scurtă şi directă cale spre Berlin”[60].

La 6 martie 1942 comisia unită pentru planificarea strategică, alcătuită din reprezentanţii armatei şi flotei a recunoscut că doar de pe Insulele Britanice pot fi aplicate trupele americane şi engleze contra Germaniei şi-i posibilă declanşarea unei ofensive în scopul distrugerii forţelor armate germane. Precum au arătat calculele comisiei, pentru a-i face pe nemţi „să-şi transfere o parte considerabilă a trupelor de pe frontul rus”, este nevoie de-o grupare terestră cu un efectiv de aproximativ 600 mii de oameni, susţinută de aviaţie, care va avea în componenţa sa până la 6 mii de avioane[61].

La 25 martie Eisenhower într-un memorandum nou, aprobat de Marshall şi Roosevelt, a declarat că „cele mai apropiate sarcini importante... sunt: asigurarea securităţii Angliei, păstrarea Rusiei în calitate de aliat activ în război şi apărarea Orientului Apropiat. Toate celelalte sarcini trebuie considerate necesare, dar nu obligatorii… Principalul scop al marii noastre ofensive trebuie să fie Germania, care trebuie atacată din vestul Europei”.

Această concluzie se baza pe următoarele considerente: a) operaţiunea în Europa Occidentală nu necesită dispersarea de mai departe a forţelor; b) cu ajutorul unui tonaj minimal SUA ar putea aproviziona o armată maximală; c) deja doar concentrarea trupelor în Marea Britanie ar reprezenta o ameninţare pentru Germania şi ar împiedica-o să-şi folosească toate forţele pe Frontul de Est; d) Marea Britanie posedă o reţea diversificată de aerodromuri, de pe care aviaţia aliaţilor ar putea realiza operaţiuni cu scopul de-a câştiga dominaţia în aer, necesară pentru debarcarea reuşită a unui desant maritim; e) pentru invazie pot fi folosite la maximum toate forţele armate engleze, fără a slăbi apărarea ţării; f) lovitura peste La Manche oferă posibilitatea de-a se apropia de centrele industriale ale Germaniei pe cea mai scurtă cale; h) în sfârşit, realizarea acestui plan ar fi o încercare de-a invada Germania în acel moment, când forţele ei erau împotmolite pe alte fronturi[62].

---

[57] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. Военные мемуары. М., 1980. С. 55.
[58] Мэтлофф М., Снелл Э. Стратегическое планирование в коалиционной войне 1941-1942 гг. М., 1955. С. 211-212; vezi de asemenea: Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 118-120.
[59] Иванов Р.Ф. Дуайт Эйзенхауер и советско-американские союзнические отношения в 1941 – 1945 гг. // США: ЭПИ. 1995, № 5. С. 17.
[60] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 74.
[61] Мэтлофф М., Снелл Э. Стратегическое планирование в коалиционной войне. С. 207.
[62] Ibid. C. 211-212.

Iată ce scrie în memoriile sale eminentul comandant de oşti Omar N. Bradley despre poziţia lui Marshall în problema deschiderii Celui de-al doilea Front, poziţie care exprima atitudinea majorităţii absolute a militarilor americani: „Deja în septembrie 1941 el le-a declarat şefilor statelor majore engleze că războiul nu poate fi câştigat doar aşteptând. Germania nu poate fi distrusă pe careva căi ocolite, ci doar prin acţiuni ofensive. Pentru a suprima forţa ofensivă a Germaniei, spunea Marshall, este necesară confruntarea cu armata germană şi nimicirea ei într-o luptă deschisă... Pentru ca Rusia să poată rezista contra Germaniei în calitate de aliat al nostru, noi trebuie să-i acordăm un

Negocierile anglo-americane în problema Celui de-al doilea Front. Cu toate acestea, iniţiativele americane despre deschiderea Celui de-al doilea Front în 1942 s-au confruntat de-o rezistenţă înverşunată din partea Angliei. La 8 aprilie Hopkins şi generalul Marshall au sosit la Londra şi au adus un memorandum, elaborat de comitetul şefilor statelor majore americane şi aprobat de preşedinte[63]. În el se menţiona că anume Europa Occidentală constituie o prioritate „în calitate de teatru pentru organizarea ofensivei Statelor Unite şi Marii Britanii. Doar aici pot fi desfăşurate completamente resursele lor unite pe uscat şi pe mare şi oferi un sprijin maximal Rusiei. Decizia despre începutul ofensivei trebuie adoptată *imediat*”[64].

Se prevedea că forţele destinate pentru invazie vor fi compuse din 48 de divizii, inclusiv 9 de tancuri şi blindate, şi susţinute de 5800 de avioane. În document se menţiona că invazia poate începe nu mai devreme de 1 aprilie 1943. Mai înainte acest lucru se putea întâmpla doar „în calitate de măsură extraordinară sau a) cu scopul de-a folosi colapsul neaşteptat al Germaniei, sau b) «în calitate de jertfă» pentru a preîntâmpina prăbuşirea inevitabilă a rezistenţei ruse”[65]. Planificarea invaziei pe Continentul European în 1942 era determinată de interesul major al guvernului şi cercurilor militare ale SUA în păstrarea frontului sovieto-german, fără de care victoria asupra Germaniei fasciste era de neimaginat.

Şi cu toate că în mesajul de răspuns lui Roosevelt premierul britanic şi-a exprimat acordul cu planul propus, în realitate lucrurile constau altfel, şi în curând toţi s-au convins de aceasta. Ulterior Ismay recunoscu că englezii de facto i-au minţit pe americani[66]. Totodată Churchill scria că „campania germană contra Rusiei va mistui resurse colosale şi, în consecinţă, va reduce riscul operaţiunilor noastre”[67]. În calculele lui nu intra lupta periculoasă şi, posibil, foarte încordată în Europa în 1942, când Germania era încă departe de a-şi epuiza resursele, iar forţele ei armate îşi păstrau o înaltă capacitate de luptă.

Debarcarea forţelor principale pe continent, despre ce s-a vorbit mai sus, era prevăzută doar în 1943, dar şi aceasta numai în cazul distrugerii statului hitlerist către acel moment stors de vlagă şi stabilirii dominaţiei Marii Britanii în Europa. Londra „considera că superioritatea materială de care dispuneau aliaţii, va deveni evidentă în 1943 şi copleşitoare în 1944. În plus, de-a cui pomană de riscat suplimentar, sau chiar poate de admis un nou Dunkerque, în timp ce pe frontul rus cu fiece zi tot mai mult şi mai mult se epuizează forţele duşmanului?”[68].

De unde în acele condiţii eforturile principale ale cercurilor guvernante engleze erau îndreptate spre păstrarea imperiului lor colonial. În opinia destul de rezonabilă a lui Ch. de Gaulle, „politica Londrei în context era direcţionată spre Mediterană, unde Anglia îşi apăra poziţiile cucerite… Iată de ce Marea Britanie se străduia să îndrepte ofensiva anglo-americană în direcţia acestui teatru”. De Gaulle de asemenea menţiona că englezii se temeau, ca nu cumva în locul nemţilor în Balcani să se pomenească ruşii[69].

Şi în curând Churchill a propus o altă operaţiune în calitate de „alternativă” „Overlordului”. Ea „consta dintr-un desant în Africa de Nord-Vest”, operaţiunea „Gymnast”, în curând, precum s-a menţionat, redenumită în „Torch”. Ce-i drept, ea „avea şi-un al doilea plan de alternativă… Acesta era «Jupiter» – planul eliberării Norvegiei de Nord. Acesta ar fi fost un ajutor direct Rusiei… Eu personal pledam pentru «Torch», şi, dacă am fi putut proceda cum doresc, aşi fi încercat la fel planul «Jupiter» în 1942”[70].

British Chiefs of Staff de asemenea a elaborat un răspuns oficial la propunerile americanilor şi la 14 aprilie l-a examinat împreună cu Marshall. În ce priveşte acţiunile englezilor, se preconiza de reieşit din situaţia care se crea pe frontul sovieto-german. Dacă aceasta ar fi evoluat în direcţia nefavorablă, ei trebuiau să întreprindă „măsuri urgente pentru a sustrage forţele armatei germano-fasciste de pe Frontul de Răsărit. Aceasta se putea întâmpla în orice moment pe la sfârşit de iunie, şi noi am fi salutat sosirea grabnică a noilor unităţi ale aviaţiei americane în Marea Britanie… Apariţia ulterioară a forţelor terestre americane ar fi permis să ne întărim trupe-

---

ajutor imediat. Sub acest ajutor se subînţelegea sustragerea trupelor germane de pe frontul rus, care putea fi realizat doar datorită deschiderii Celui de-al doilea Front... În legătură cu apropierea armatelor aliate de hotarul de vest german, Hitler inevitabil va slăbi trupele sale de pe Frontul de Est. Oricare alt mod de comportament al aliaţilor nu poate avea astfel de efecte hotărâtoare”. // Брэдли О. Записки солдата. С. 207, 208, 209.

[63] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 121, 124.

[64] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 448; vezi de asemenea: Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 180; Ştefănescu A.V. Ziua „Z”: Asaltul decisiv asupra „Fortăreţei Europa”. // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 6. P. 56.

„Generalul Marshall... nu dorea să sustragă forţele în favoarea unei aventuri din Marea Mediterană, care sub aspect strategic avea un caracter defensiv. Eliberarea Africii de Nord ar fi păstrat Marea Mediterană în mâinile aliaţilor, cu toate acestea victoria pe acest teatru n-ar fi adus la nişte rezultate hotărâtoare. Dacă aliaţii şi-ar fi irosit forţele pe unele teatre de mâna a doua, ei n-ar fi avut trupe pentru efectuarea invaziei peste La Manche cu forţe mari… Dar în calea realizării acestui plan s-a situat Churchill”. // Брэдли О. Записки солдата. С. 209, 212.

[65] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 449; Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 441.

[66] Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны. С. 301.

[67] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 451.

[68] Голль Ш. Военные мемуары. Единство. С. 11-12.

[69] Ibid. С. 12, 300-301.

[70] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 454-455.

le noastre expediţionale pe continent… Deoarece înrăutăţirea vremii are loc de obicei în cea de-a doua jumătate a lunii septembrie, noi trebuia să începem operaţiunea nu mai târziu de luna august, ca să asigurăm ocuparea unui port mare către începutul celei de-a treia săptămâni a lui septembrie". Alan Brooke l-a asigurat pe Marshall că militarii englezi sunt de acord cu necesitatea desfăşurării operaţiunii în Europa în 1943, dar trebuie de avut în vedere că, dacă situaţia totuşi îi va impune pe englezi să efectueze debarcarea pe continent în 1942, ea va fi de proporţii reduse[71]. După cum a subliniat el în jurnalul său, „am acceptat propunerea americanilor despre posibilitatea realizării unor acţiuni ofensive în Europa în 1942 şi incontestbil – în 1943"[72].

În vreme ce conducătorii englezi tindeau să-şi păstreze imperiul, apoi, în calculele strategilor americani, şi Imperiul Britanic, şi Anglia erau propriu-zis doar nişte figuri pe tabla de şah globală, la sfârşitul căreia se întrevedea hegemonia mondială a SUA, drept urmare a supremaţiei lor militare absolute asupra tuturor ţărilor. Dar pentru aceasta atunci, în 1942, se cerea, întâi de toate, ca Uniunea Sovietică să continue lupta, paralizând Germania şi dăruindu-i Americii timp pentru crearea unei forţe militare atotputernice. O importanţă decisivă pentru ele o avea capacitatea Uniunii Sovietice de-a continua lupta contra Germaniei. În iunie 1942, într-o discuţie cu ministrul finanţelor H. Morgenthau, Roosevelt a declarat: „În ansamblu răspunsul la întrebarea: vom câştiga noi războiul sau îl vom pierde – depinde de ruşi. Dacă ruşii se vor menţine şi în vara aceasta şi vor bloca în lupte trei milioane şi jumătate de nemţi, atunci noi la sigur vom obţine victorie"[73]. Încă la 11 martie el îi spunea ministrului său că „nu poate fi nimic mai rău, decât catastrofa ruşilor… Mai degrabă aşi pierde Noua Zelandă, Australia sau încă ceva, decât aşi cădea de acord cu înfrângerea ruşilor»"[74].

Acelaşi gând despre importanţa excepţională a frontului sovieto-german pentru America este relevat şi într-un document al Joint Chiefs of Staff al armatei SUA, pregătit cu mult timp până la deschiderea Celui de-al doilea Front: „Oriunde ar deschide aliaţii Cel de-al doilea Front pe continent, el oricum va avea incontestabil o importanţă secundară faţă de frontul sovieto-german. În orice caz ruşii şi în continuare vor purta povara principală a războiului. Fără Rusia victoria în războiul contra ţărilor «axei» în Europa este de neconceput"[75].

La 30 mai 1942, la o consfătuire în Casa Albă, şeful statului major al armatei americane generalul Marshall afirma că SUA dispun de toate pentru declanşarea reuşită a acţiunilor militare în Europa: contingente de trupe bine pregătite, divizii de tancuri şi echipament militar[76]. Anumite dificultăţi provoacă transportul maritim, dar şi acest obstacol, în opinia lui Marshall, poate fi depăşit. La această şedinţă preşedintele Roosevelt a dat dispoziţie de-a informa Guvernul sovietic că SUA presupun crearea Celui de-al doilea Front în 1942[77].

Negocierile lui V.M. Molotov cu F.D. Roosevelt şi W. Churchill în primăvara-vara anului 1942. Această problemă de importanţă majoră a devenit subiectul de bază al tratativelor şi în timpul vizitei lui Molotov în mai – iunie 1942 la Washington[78]. În timpul discuţiilor care au avut loc, Roosevelt a subliniat a câta oară că Hitler este principalul duşman comun şi că forţele principale ale aliaţilor trebuie îndreptate contra Germaniei fasciste, pentru a termina, în primul rând, cu ea, iar apoi cu Japonia[79]. El a repetat de mai multe ori că Cel de-al doilea Front în Europa trebuie deschis în 1942[80].

Molotov a descris situaţia de pe frontul sovieto-german şi a declarat că Hitler, posedând resursele întregii Europe, posibil, va reuşi, în mersul ofensivei de vară, care va avea loc în curând, să obţină succese serioase în lupta contra Armatei Roşii, şi atunci URSS poate să nu reziste lovitura. Trebuie de avut în vedere o asemenea posibilitate, a preîntâmpinat narcomul sovietic, şi atunci frontul sovietic în 1943 va înceta să mai fie frontul principal şi hotărâtor. Forţele Uniunii Sovietice vor fi subminate, iar forţele lui Hitler vor creşte considerabil pe

---

[71] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия, С., 441-442.
[72] Ibid. C. 443.
[73] История второй мировой войны. Т. V. С. 67.
[74] Борисов А. Уроки второго фронта. С. 40.
[75] Мальков В.П. Гарри Гопкинс: страницы политической биографии. // ННИ, 1979, № 4. С. 132.
[76] Vezi: План операций în Западной Европе, предложенный генералом Маршалом. // Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия, С., 512-518.
[77] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 42.
[78] Земсков И.Н. Дипломатическая история Второго фронта в Европе. С. 69-92; Запись совещания военных представителей Англии, США и СССР о создании второго фронта в Европе în 1942 г. // ВИЖ, 1994, № 3.
[79] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 178; Киссинджер Г. Дипломатия. С. 362.

Încă la 28 septembrie 1940, a doua zi după semnarea pactului tripartit, la Casa Albă a avut loc o consfătuire condusă de preşedinte, la care a fost luată decizia de-a considera Germania principalul duşman al SUA şi, în cazul unui război pe două fronturi, prioritar trebuie să fie teatrul european al acţiunilor militare. În scrisoarea din 5 octombrie, adresată lui Stalin, Roosevelt menţiona „că cea mai eficientă strategie, de care trebuie să se conducă Naţiunile Unite, constă în faptul că, întâi de toate, trebuie de unit eforturile pentru zdrobirea lui Hitler şi că aceasta este cea mai bună şi mai sigură cale pentru zdrobirea Japoniei". // Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 2. С. 29; Коваль В.С. Политика и стратегия США во Второй мировой войне. С. 37; Коваль В.С. США во Второй мировой войне. С. 42; Мэтлофф М. От Касабланки до «Оверлорда». С. 32-33.

De aceeaşi părere erau şi militarii americani. // Vezi: Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 76.
[80] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 178-179,181-186, 191; Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 232; Мэтлофф М., Снэлл Э. Стратегическое планирование în коалиционной войне. С. 269.

contul acaparării teritoriilor sovietice gigantice, inclusiv a raioanelor petroliere de la Bacu, şi atunci dificultăţile aliaţilor vor creşte colosal. În asemenea condiţii, în 1943 situaţia va fi mai complicată decât în 1942, şi lupta împotriva lui Hitler va fi mai grea, mai îndelungată şi va necesita mai multe victime.

Astfel, continuă Molotov, problema Celui de-al doilea Front este o chestiune, care trebuie soluţionată nu numai din punct de vedere al corelaţiei actuale de forţe. Amânarea ei este legată de mari riscuri pentru URSS şi de un mare pericol pentru SUA şi Anglia. De aceea trebuie de cântărit greutăţile luptei cu Hitler în 1942 şi în 1943, având în vedere că în 1943 aceste dificultăţi vor creşte considerabil. „Dacă aliaţii noştri, Statele Unite şi Marea Britanie, făcu o concluzie Molotov, ar fi putut în situaţia descrisă mai sus să sustragă de pe frontul nostru şi să blocheze măcar 40 de divizii germane, atunci raportul de forţe s-ar schimba brusc în favoarea noastră. Noi suntem convinşi că în acest caz Hitler va fi distrus în 1942 sau, în orice caz, prăbuşirea lui ar fi inevitabilă în 1943”[81].

Preşedintele a fost de acord cu Molotov[82] şi a declarat, adresându-se către Marshall şi King: „În 1943 noi vom fi mult mai puternici. Dar se poate întâmpla că Hitler în 1943 va fi şi mai puternic decât noi, şi de aceea amânarea soluţionării problemei Celui de-al doilea Front până în 1943 poate să nu dea superiorităţile aşteptate; acest lucru a fost clar expus de Molotov. Noi dorim să deschidem Cel de-al doilea Front în 1942”. Roosevelt l-a întrebat pe Marshall, dacă poate Molotov să-i transmită lui Stalin că guvernul american pregăteşte crearea Celui de-al doilea Front în 1942?[83].

Fiind un părtaş convins al Celui de-al doilea Front, Marshall a răspuns că militarii americani fac tot posibilul pentru a soluţiona această sarcină anume în 1942. SUA dispun de trupe bine instruite şi înarmate, nişte divizii de tancuri excelente, dar problema constă în greutăţile transportării lor peste ocean, iar apoi peste Canal. Soluţionarea acestei probleme se agravează prin faptul că tonajul avut este utilizat pentru aprovizionarea URSS[84].

La 1 iunie Roosevelt a repetat acest gând. El a menţionat că în interesele deschiderii Celui de-al doilea Front va fi nevoie de micşorat livrările americane în Uniunea Sovietică, deoarece pregătirea şi deservirea operaţiunilor militare în Europa Occidentală va necesita foarte multe mijloace de transport. El i-a comunicat narcomului afacerilor externe Molotov că pe parcursul a 12 luni, începând cu 1 iulie 1942, în America vor fi pregătite pentru URSS 8 mln tone de producţie, dar va deveni posibil de expediat în porturile sovietice doar 2 mln de tone[85].

În telegrama din 5 iunie adresată CPAE ambasadorul sovietic în SUA M. Litvinov informa că atunci, când Roosevelt a făcut propunerea sa despre limitarea tonajului, ambasadorul i-a atras atenţia lui Hopkins că „nu va fi oare astfel că aprovizionarea va fi redusă în numele Celui de-al doilea Front, iar Cel de-al doilea Front nu va fi creat”. Hopkins a recunoscut că obiecţia este importantă şi a propus să fie repetată preşedintelui. Drept răspuns Roosevelt a specificat că „în măsura în care aceasta va depunde de America şi de ajutorul de care va fi nevoie pentru operaţiunea de desantare, Cel de-al doilea Front va fi deschis în 1942, dar el nu se poate angaja pentru englezi”[86].

În context trebuie să menţionăm că îngrijorările părţii sovietice – livrările conform Lend-Lease-ului au fost imediat reduse, iar frontul în Europa Occidentală n-a fost deschis pe parcursul încă a doi ani[87]. E adevărat însă că negocierele de atunci s-au încheiat cu succes şi SUA s-au obligat să deschidă Cel de-al doilea Front în 1942[88]. „Aceasta, scrie A.I. Utkin, a fost o promisiune serioasă, făcută în cea mai serioasă situaţie… Roosevelt putea participa mult mai activ la eliberarea popoarelor vest-europene şi est-europene. Preşedintele n-a făcut

---

[81] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 182-183.

[82] În aceiaşi zi preşedintele i-a trimis lui Churchill un mesaj cu o informaţie despre negocierile cu comisarul norodnic pentru afacerile externe al URSS. El scria că narcomul „şi-a exprimat clar îngrijorarea referitor la următoarele patru-cinci luni” şi că în opinia lui, a preşedintelui, „această îngrijorare este sinceră şi nu constituie o tentativă de-a ne presa”. Roosevelt scria că el mai mult decât oricine doreşte ca invazia să înceapă în 1942 şi că dorinţa lui deosebită constă în faptul ca aievea comisarul poporului „să revină din această călătorie cu careva rezultate reale şi să-i prezinte un raport favorabil lui Stalin”. // Земсков И.Н. Дипломатическая история Второго фронта в Европе. С. 81.

[83] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 184-185.

[84] Ibid. C. 185.

[85] Ibid. C. 191.

[86] Ibid. 486.

[87] Cercetătorul rus V. Zolotariov menţionează că anume prin raţionamentele referitoare la deschiderea Celui de-al doilea Front poate fi explicată decizia Guvernului sovietic, expusă în telegrama lui Stalin expediată lui Litvinov la 6 iulie 1942 după plecarea lui Molotov din SUA: „Trebuie să-l anunţaţi pe Roosevelt despre acordul Guvernului sovietic privind reducerea comenzii noastre la tonaj… şi să adăugaţi că Guvernul sovietic acceptă acest lucru pentru a le facilita SUA transportarea trupelor în Europa Occidentală pentru deschiderea Celui de-al doilea Front în 1942, în corespundere cu comunicatul întocmit de Molotov şi Roosevelt. În opinia noastră, aceasta poate accelera acordul Angliei în vederea organizării Celui de-al doilea Front în acest an”. Livrările conform Lend-Lease-ului, într-atât de necesare în condiţiile când situaţia de pe frontul sovieto-german se înrăutăţea în fiece zi, s-au redus cu 40%. // Золоторев В.А. Непримиримые союзники. Размышления о книге «Сталин и Черчилль». // ННИ, 2005, № 2. С. 127.

[88] În comunicatul sovieto-american din 11 iunie 1942 despre vizita la Washington a comisarului poporului pentru afacerile externe al URSS se menţiona că „în timpul negocierilor s-a ajuns la o înţelegere completă referitor la soluţionarea sarcinilor arzătoare legate de deschiderea Celui de-al doilea Front în Europa în 1942… Ambele părţi constată cu satisfacţie unitatea poziţiilor în toate problemele acestea”. // Советско-американские отношения. Т. 1. С. 203.

acest lucru în 1942, generând pentru sine problemele anului 1945… Roosevelt trebuia să înţeleagă că încălcarea promisiunilor în cel mai critic moment se reflectă asupra încrederii partenerului în prezent şi în viitor. Acţiunile în acest moment de grea cumpănă lăsau o umbră peste viitor. Nu există nicio îndoială că în vara anului 1942 preşedintele Roosevelt s-a gândit mult la această perspectivă istorică”[89].

Deja în prima zi a negocierilor, la 29 mai, preşedintele Statelor Unite a remarcat că în scopul de-a împiedica declanşarea războiului în viitor este necesară crearea unei forţe poliţieneşti internaţionale, compuse din 3-4 puteri: SUA, Angliei, URSS şi Chinei[90]. După consultări cu guvernul său şi cu Stalin personal, la 1 iunie Molotov l-a informat pe Roosevelt că Guvernul sovietic împărtăşeşte pe deplin ideea lui despre crearea unei forţe poliţieneşti unificate, în orice caz în componenţa SUA, URSS şi Angliei şi, dacă-i posibil, Chinei[91]. Astfel, deja către mijlocul anului 1942 se constituia temelia conceptuală a Consiliului de Securitate al viitoarei ONU.

Problema despre Cel de-al doilea Front a fost supusă eximinării, precum s-a menţionat mai sus, şi în timpul vizitei lui Molotov la Londra în mai – iunie 1942[92]. Revenind în Marea Britanie după călătoria peste ocean, Molotov a iniţiat din nou discutarea planului referitor la deschiderea Celui de-al doilea Front în Europa în 1942 împreună cu englezii. Deoarece la Washington în problema dată a fost atinsă o înţelegere concretă, Londra nu mai putea rămâne la o parte, şi, drept urmare, la 12 iunie a fost publicat comunicatul despre vizita ministrului sovietic de externe în Anglia. În el se spunea: „În timpul tratativelor lui V.M. Molotov cu primul ministru al Marii Britanii sir W. Churchill ambele ţări au ajuns la o înţelegere absolută în vederea soluţionării sarcinilor arzătoare referitor la crearea Celui de-al doilea Front în Europa în 1942… Ambele părţi îşi expimă satisfacţia în legătură cu unanimitatea de opinii cu privire la toate aspectele abordate”[93].

„Memoriul” lui Churchill şi interpretările lui. În chestiunea dată şi atunci, în timpul războiului, şi după terminarea lui, au avut loc discuţii aprinse. Conducerea sovietică vedea în documentul dat o promisiune solemnă a englezilor de-a deschide până la sfârşitul anului 1942 operaţiunile militare în Europa Occidentală, iar guvernul britanic privea la el doar ca la o posibilitate ipotetică de a realiza atare lucru în anumite condiţii favorabile. Ce-i drept, la sfârşitul lui iulie 1942 de la tribuna parlamentului englez, premierul a declarat că „ar fi o nebunie să credem că Rusia sau SUA au de gând să câştige războiul pentru noi. Vine sezonul invaziei. Toate forţele armate au fost preîntâmpinate că până la 1 septembrie trebuie să fie gata de aceasta şi în continuare trebuie să menţină cea mai mare vigilenţă”[94].

Cu toate acestea, Churchill afirma de asemenea că fraza despre „crearea Celui de-al doilea Front în Europa în 1942” avea sens doar ca un mijloc de inducere a inamicului în eroare. Dar concomitent el menţiona că „consideră extrem de important ca prin încercarea de inducere a inamicului în eroare să nu inducem în eroare aliatul nostru. De aceea, în acel moment, când se alcătuia comunicatul, eu personal i-am înmânat lui Molotov chiar în sala de şedinţe a cabinetului în prezenţa unor colegi de-ai mei un memoriu, din care rezulta clar că cu toate că facem totul ce depinde de noi pentru elaborarea planurilor, nu ne-am obligat să acţionăm şi nu putem face niciun fel de promisiuni”[95].

Iată un fragment din acest document (punctul 5 din aşa-numitul „memoriu”), care a reflectat esenţa lui: „Noi ne pregătim de desantare pe continent în august sau septembrie 1942… Cu toate acestea, este clar că, dacă de dragul acţiunilor, ne-am aventura cu orice preţ într-o oarecare operaţiune care s-ar termina cu o catastrofă şi i-ar da inamicului posibilitatea să triumfe în legătură cu eşecul nostru, asemenea fapt nu le-ar aduce folos nici ruşilor, nici aliaţilor în ansamblu. Deocamdată nu putem spune, dacă situaţia va fi de aşa natură că va deveni posibilă realizarea operaţiunii date, când va sosi termenul stabilit. De aceea nu putem da careva promisiuni în problema în cauză. Însă dacă operaţiunea respectivă va fi raţională şi întemeiată, noi nu vom ezita întru realizarea planurilor noastre”[96].

Când ulterior Guvernul sovietic înainta reproşuri, scrie Churchill în memoriile sale, şi când Stalin personal îi punea această întrebare, englezii întotdeauna scoteau memoriul cu pricina şi indicau asupra cuvintelor lui: „Nu putem face niciun fel de promisiuni în problema în cauză”[97]. Este adevărat că opinia lui Churchill despre imposibilitatea absolută a deschiderii Celui de-al doilea Front la sfârşitul anului 1942 – primăvara lui 1943 nu are niciun temei. Ba mai mult, aşa-numitul memoriu în niciun caz nu poate îndreptăţi pasivitatea. Dacă ţinem cont de acordul Washingtonului privind deschiderea Celui de-al doilea Front în 1942 şi de asemenea faptul că premierul britanic în timpul negocierilor cu Molotov îi atribuia poziţiei SUA în problema dată o importanţă hotărâtoare, şi, în sfârşit, acordul guvernului englez în favoarea publicării comunicatului tripartit în formula propusă de delegaţia sovietică despre Cel de-al doilea Front, apoi reticenţa englezilor căpăta o nuanţă secundară.

---

[89] Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. С. 238, 248, 250.
[90] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 176, 177.
[91] Ibid. С. 189.
[92] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 459-462; Советско-английские отношения. Т. 1. С. 221-236.
[93] Советско-английские отношения. Т. 1. С. 249-250.
[94] Волков Ф.Д. За кулисами второй мировой войны. С. 151-152.
[95] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 466.
[96] Советско-английские отношения. Т. 1. С. 248.
[97] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 466.

Ba mai mult, în memoriu figurau cuvintele: „Noi ne pregătim de desantare pe continent în august sau septembrie 1942” şi „noi nu vom ezita întru realizarea planurilor noastre”. De aceea rezerva lui Churchill nu putea fi privită în calitate de eliberare a guvernului englez de obligaţiunea de deschidere a Celui de-al doilea Front în 1942, iar memoriul în ansamblu poate fi înţeles doar ca o confirmare a angajamentului formulat în comunicat. Înţelegerea în problema Celui de-al doilea Front a fost un rezultat al negocierilor îndelungate anglo-americane, anglo-sovietice şi sovieto-americane, în decursul cărora nici guvernul sovietic, nici cel american n-au exprimat niciun fel de rezerve, iar guvernul englez, făcând acest lucru, a aderat la comunicatul elaborat în comun. În contextul înţelegerii tripartite toată lumea înţelegea problema deschiderii Celui de-al doilea Front în 1942 ca una soluţionată definitiv.

Iar „argumentele” lui Churchill despre dificitul mijloacelor tehnice pentru asigurarea debarcării noi le-am examinat mai sus şi ne-am convins de inconsistenţa lor. În ce priveşte însă posibilitatea deschiderii Celui de-al doilea Front în 1942 cu scopuri limitate – de-a împotmoli 30-40 de divizii ale wehrmachtului, o asemenea posibilitate exista şi părea raţională sub aspect strategic. Ba mai mult, către toamna anului 1942 Hitler de facto şi-a transferat toată flota te tonaj mare din porturile franceze în fiordurile norvegiene[98], fapt care la fel facilita debarcarea aliaţilor pe litoralul francez.

Raportul de forţe pe fronturi la sfârşitul anului 1942 şi problema invaziei în Franţa. Cu toate acestea, cel mai serios argument care combate teza despre imposibilitatea debarcării în Nordul Franţei în 1942, îl constituie repartizarea forţelor terestre ale wehrmachtului în primăvara-toamna anului 1942 între diferite teatre de război. Către 1 mai 1942 din 232 de divizii, 10 brigăzi şi 6 flote aeriene care erau la dispoziţia Germaniei, Armatei Roşii i se opuneau 178 de divizii şi 8 brigăzi sau circa 80% din toate trupele terestre germano-fasciste şi 4 flote aeriene. În perioada celor cinci luni anterioare trupele hitleriste de pe frontul sovieto-german s-au mărit cu 35 de divizii. Din martie până în noiembrie 1942 încoace au fost transferate 80 de divizii ale inamicului. „Pentru restabilirea şi completarea diviziilor istovite, iar deseori total distruse, OKW practica transferarea lor de pe Frontul de Răsărit pe cel de Vest. După ce primeau întăriri, armament şi echipament nou, ele se întorceau în Rusia… Astfel, la începutul anului 1943 din ordinul OKW 20 dintre cele mai bune batalioane cu tot cu armament au fost transferate pe Frontul de Est”[99]. Către sfârşitul campaniei de vară contra Armatei Roşii acţiona un număr maximal de trupe inamice din toată perioada războiului – 258 de divizii şi 16 brigăzi, inclusiv 66 de divizii şi 13 brigăzi ale aliaţilor Germaniei fasciste[100].

În Europa Occidentală, respectiv, în această perioadă efectivul trupelor germane nu putea să nu se micşoreze. Dacă la 7 mai aici se aflau 36 de divizii, la 28 mai – deja erau 33, iar către 16 iunie – numai 29. Ce-i semnificativ, numărul diviziilor cu o capacitate înaltă de luptă s-a redus şi mai mult: de infanterie – cu 10 unităţi, de tancuri – cu 1[101]. „Frontul de Est pompa consecvent din armatele germane din Occident toată forţa vie şi tehnica capabilă de luptă, mărturiseşte şeful direcţiei operative a cartierului Frontului de Vest general-locotenentul B. Zimmerman. Ca urmare, măsurile tactice şi operative din Occident se reduceau la cârpirea găurilor. Comandanţii, trupele şi tehnica de luptă, sincer vorbind, erau de mâna a doua. Din 1943 temelia trupelor germane de pe Frontul de Vest o alcătuiau bătrânii, echipaţi cu armament învechit”[102]. Toate acestea ne demonstrează convingător imposibilitatea consolidării forţelor fasciste în Europa Occidentală fără victoria lor hotărâtoare pe Frontul de Est. Astfel, refuzul de-a invada Europa era cauzat, după cum am mai relevat, de anumite considerente pur politice şi geostrategice ale englezilor, iar parţial şi ale americanilor.

Decizia despre amânarea invaziei pe un termen nedefinit. Cauzele poziţiei guvernului englez în problema deschiderii Celui de-al doilea Front erau determinate de vechea concepţie a imperialismului britanic – de-a purta războaie cu sânge străin. Bazându-ne pe concepţia dată, cercurile guvernante engleze considerau că, deoarece Uniunea Sovietică continuă luptele gigantice cu hoardele hitleriste, vremea decurge în favoarea lor. Oricum, de astă dată ele au admis o greşeală strategică: deşi cu preţul unei vărsări colosale de sânge, URSS a ieşit din război un gigant militaro-politic şi ideologico-moral, care controla nemijlocit o jumătate de Europă, o parte considerabilă a Asiei, influenţând efectiv evoluţia globală. Şi dacă nu era politica mioapă a lui Churchill & K^0, distrugerea Germaniei fasciste şi a aliaţilor ei ar fi avut loc cu mult mai înainte şi cu un efect geopolitic de după război de altă natură[103].

la 13 februarie 1943 ambasadorul Maiskii scria în legătură cu aceasta în CPAE despre „reacţia controversată a claselor britanice dominante faţă de succesele noastre militare. În inimile lor trăiesc concomitent două suflete. Pe de-o parte, foarte bine că ruşii îi bat atât de tare pe nemţi, nouă, englezilor, ne va fi mai uşor. Vor fi mai puţine pierderi şi distrugeri. Încă o dată mai folosim metoda noastră străveche – luptăm cu mâini străine.

---

[98] Кулиш В.М. Раскрытая тайна. С. 150-151.

[99] Циммерман Б. Франция, 1944 год. // Роковые решения. С. 219.

[100] История Великой Отечественной войны Советского Союза. Т. 2. С. 398, 399, 488.

[101] Кулиш В.М. Раскрытая тайна. С. 214-215; Кулиш В.М. История второго фронта. С. 163.

[102] Роковые решения. С. 219.

[103] Валентин Фалин consideră că în случае открытия Второго фронта în 1942 г. Германия потерпела бы поражение уже în 1943 г. // Falin V. „Al doilea război mondial s-ar fi putut încheia în 1943”. // Historia. Revistă de istorie. 2005, Nr. 5. P. 22, 26.

Dar pe de altă parte, nouă, englezilor, ni-i frică, oare ca urmare a acestei ofensive bolşevicii nu se vor întări prea tare? Nu va creşte prea mult autoritatea URSS şi a Armatei Roşii? Nu vor creşte prea mult şansele «comunismului» în Europa? Aceste două sentimente contradictorii îşi găsesc în prezent reflexia în două grupări de bază ale clasei dominante britanice, care din motive de laconism pot fi botezate «pro-Churchill» şi «pro-Chamberlain». Prima deocamdată este satisfacută de victoriile noastre, cea de-a doua deja acum se sperie de succesele noastre… Dar acum Armata Roşie se află abia sub Rostov şi Harkov. Care va fi senzaţia grupării «pro-Churchill», când Armata Roşie va fi lângă zidurile Berlinului, este greu de spus"[104].

Şi în curând gândul expus mai sus a fost confirmat de acţiunile concrete ale guvernului englez. În iulie 1942 Churchill a depus eforturi pentru „a obţine de la Statele Unite o decezie, care – de bine, de rău – a avut o importanţă decisivă pe parcursul următorilor doi ani de război. Acesta era refuzul de la toate planurile de invazie peste La Manche în 1942 şi ocuparea Africii de Nord franceze în decursul toamnei sau iernii cu forţe mari expediţionale anglo-americane"[105]. La 8 iulie el i-a trimis lui Roosevelt o scrisoare, în care încerca să-l convingă în justeţea poziţiei sale, numind operaţiunea din Africa de Nord un „adevărat al doilea Front al anului 1942"[106]. Iar în curând a plecat personal peste ocean cu acelaşi scop.

Cu toate acestea, propunerea lui Churchill în America a fost întâmpinată negativ. Stimson, Marshall şi Eisenhower s-au expus contra propunerilor lui Churchill. Ei spuneau că planurile lui înseamnă dispersarea forţelor aliaţilor, în loc de-a le concentra în acel loc, unde ele pot fi folosite cel mai eficient pentru înfrângerea cea mai rapidă şi garantată a Germaniei, pentru ce, afirma Stimson, este necesară crearea frontului în Franţa. Sustragerea forţelor în Africa, în opinia ministrului de război al SUA, face imposibilă deschiderea Celui de-al doilea Front nu numai în 1942, dar şi în 1943[*]. Din punct de vedere al strategiei comune a aliaţilor în cel de-Al doilea război mondial, războiul din Africa reprezenta nu o operaţiune ofensivă, ci una defensivă. Marshall de asemenea considera că adoptarea planului „Gymnast" se va răsfrânge nociv nu numai asupra planurilor debarcării în Europa în 1942, dar şi în 1943[107]. În protestele sale contra operaţiunii africane el chiar ameninţa cu demisia[108].

Comentând divergenţele militarilor americani şi englezi în problema deschiderii Celui de-al doilea Front în 1942, J. Butler şi J. Guire considerau poziţia engleză una mai raţională: „Conducătorii americani evaluau propunerile englezilor drept o sustragere a forţelor aliaţilor; conducătorii englezi însă considerau că în fine va avea loc o dispersiune a forţelor Germaniei, care va conduce la slăbirea forţelor ei în acel raion, unde va fi dată lovitura de graţie"[109]. Un alt cunoscut istoric englez Max Hastings scrie că „conducătorii Joint Chiefs of Staff American" considerau că operaţiunile în raionul Mediteranean, „în primul rând, au ca scop asigurarea intereselor imperiale şi diplomatice ale Marii Britanii"[110].

Astfel, nimeni din membrii comandamentului suprem al SUA n-a susţinut ideea invaziei în Africa de Nord. În cele din urmă, când militarii au înţeles că în 1942 debarcarea în Europa nu va avea loc, ei au propus concentrarea tuturor eforturilor în lupta contra Japoniei. Dar preşedintele Roosevelt nu putea admite plecarea de facto a SUA din Europa şi în condiţiile acelea a sprijinit poziţia englezilor. Marshall şi King s-au supus şi împreună cu militarii englezi au început elaborarea unei operaţiuni comune[111]. Ulterior Brooke scria că după vizita lui Churchill la Washington, „la toţi a apărut o anixetate crescândă că Cel de-al doilea Front nu va fi deschis nici în 1942, nici în 1943"[112].

Este necesar de menţionat că, datorită serviciilor sovietice de spionaj, deja la 12 iulie rezultatele negocierilor lui Churchill şi Roosevelt i-au fost raportate lui Stalin. În raport se spunea că ei s-au înţeles să efectueze operaţiunea de bază contra ţărilor „axei" în Africa de Nord. „Atâta timp cât situaţia de aici nu se va schimba în favoarea englezilor şi americanilor, despre deschiderea Celui de-al doilea Front nu poate fi nici vorbă". Iar la 23 iulie a fost primită o nouă informaţie de la rezidentura de la Londra că niciuna din persoanele oficiale engleze nu mai crede în deschiderea Celui de-al doilea Front în 1942. Chiar şi cei care mai înainte se pronunţau ferm pentru, au început să-şi exprime neîncrederea în posibilitatea acestui lucru. Iar acei care şi mai înainte se pronunţau contra deschiderii Celui de-al doilea Front acum declară că problema este soluţionată, şi în 1942 Cel de-al doilea Front nu va fi deschis[113].

---

[104] Советско-английские отношения. Т. 1. С. 339.

Mai sus noi deja am arătat cum reacţiona Churchill la victoriile Armatei Roşii la sfârşitul războiului.

[105] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 494.

[106] Ibid. С. 495-496.

[*] Să ne amintim că opinia viitorului feldmareşal englez Montgomery era identică.

[107] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 480; Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 215, 217.

[108] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 48.

[109] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 430.

[110] Хастингс М. Операция «Оверлорд». С. 37.

[111] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 496, 498, 501.

[112] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 481.

[113] Голубев С.М. За кулисами операции «Оверлорд». // ННИ, 1999, № 5. С. 84.

Polemizând cu istoricii americani, care dădeau vina pentru torpilarea Celui de-al doilea Front în 1942-1943 pe Marea Britanie, cercetătorul englez M. Howard încearcă să demonstreze că responsabilitatea pentru aceasta o poartă ambele părţi. El demonstrează destul de argumentat că, înaintând planurile deschiderii Celui de-al doilea Front în 1942-1943, americanii susţineau, de facto, politica engleză în problema dată: „Resursele americane, destinate anterior pentru efectuarea planului «Bolero»[r], erau direcţionate în Oceanul Pacific, Marea Mediterană şi spre Orientul Apropiat, şi de aceea propunerea despre invazia în Europa în 1943 era una ireală”[114].

La prima vedere schimbarea poziţiei lui Roosevelt pare alogică şi controversată. Fiind părtaş convins al deschiderii Celui de-al doilea Front în Europa în 1942, pe neaşteptate şi fără a opune rezistenţă, el a susţinut un punct de vedere opus. Cu toate acestea, şi el se conducea, în primul rând, de interesele egoiste ale SUA şi de dorinţa de-a căpăta profit maximal în urma victoriei asupra Germaniei hitleriste, fie şi contrar intereselor URSS, întărirea căreia după război nu era deloc dorită.

Mai mult, cercetătorul rus O. Rjeşevskii a descoperit în Arhiva Naţională a Statelor Unite procesul verbal al şedinţei Joint Chiefs of Staff al SUA şi Marii Britanii din 20 august 1943 în care se examinau perspectivele politicii celor două ţări faţă de URSS. La şedinţă au luat parte E. King, W. Leahy, D. Marshall, Arnold (din partea americană), A. Brooke, D. Paund, Ch. Portal (din partea engleză). În timpul examinării problemei „Considerentele militare în relaţiile cu Rusia” a fost pusă în discuţie teza dacă „vor colabora germanii” cu trupele anglo-americane când acestea vor intra pe teritoriul Germaniei pentru a-i respinge pe ruşi”[115] şi „a stopa descendenţii lui Ginghis-Han”[116]. Bineînţeles, în acele condiţii realizarea unei asemenea politici era imposibilă din mai multe cauze, deşi faptul rămâne fapt. Cu toate că numai teoretic, dar ideea münchenistă de colaborare cu hitleriştii pe bază antisovietică era încă una vie.

Cei de la Casa Albă nu se grăbeau să lupte în mod serios şi de asemenea intenţionau să facă acest lucru fără mare vărsare de sânge, contând pe cel străin. În anturajul său preşedintele nu o dată recunoştea că el „preferă să cheltuie banii contribuabililor, decât vieţile lor[117]. Face, în legătură cu aceasta, să prezentăm un extras din cartea fiului preşedintelui Elliot Roosevelt – „Cu ochii lui”. Aici se reproduc cuvintele lui FDR, în sensul înţelegerii rolului SUA în război, cuvinte, care caracterizează poziţia liderului american: „Imaginează-ţi, spunea F.D. Roosevelt fiului său că acesta-i un meci de fotbal. Iar noi, să zicem, suntem jucători care aşteaptă pe banca de rezervă. În momentul dat jucătorii de bază sunt ruşii, chinezii şi într-o măsură mai mică englezii. Nouă ni-i destinat rolul jucătorilor care vor intra în joc în momentul hotărâtor… Eu cred că momentul va fi ales corect”[118].

---

[r] Nota redactorului ştiinţific: Operaţiunea în vederea transferării trupelor americane pe Insulele Britanice pentru a efectua invazia în Franţa de Nord.

[114] Говард М. Большая стратегия. Август 1942 – сентябрь 1943. М., 1980. С. 161.

[115] Ржешевский О.А. История второго фронта: война и дипломатия. С. 41; Ржешевский О.А. Война и история. С. 40-41.

De remarcat că nu-i unicul caz de felul acesta. Încă în anii războiului au devenit cunoscute unele încercări ale unor cercuri din SUA, în special reprezentate de serviciile speciale ale lui Donovan – Dulles, de-a se înţelege cu hitleriştii pe bază antisovietică. // Vezi, de exemplu: Безыменский Л. Тайный фронт против второго фронта.

Cu toate acestea a devenit cunoscut încă un fapt de neloialitate aliată ieşit din comun care a avut loc în ultimele zile ale existenţei „celui de-al treilea reich”. Deja după război, feldmareşalul Montgomery a recunoscut că Churchill i-a ordonat să păstreze cele mai pregătite unităţi germane, mai ales pe cele tehnice, şi de asemenea să adune şi să păstreze armamentul german în scopul înarmării acestor unităţi pentru un eventual război împotriva Uniunii Sovietice. „În realitate eu am primit această telegramă de la Churchill. M-am supus ordinului ca un soldat”. Scandalul, generat de aceste mărturisiri ale lui Montgomery, l-a făcut pe Churchill să confirme existenţa unui asemenea ordin şi că el a fost aprobat de noul preşedinte al SUA Truman. Cuvântând la 23 noiembrie 1954 în Woodward în faţa alegătorilor, el a recunoscut sincer: „Încă până la finele războiului şi atunci când nemţii se predau cu sutele de mii, eu i-am trimis o telegramă lordului Montgomery, ordonându-i să adune şi să păstreze armamentul german în aşa fel, ca el să poată fi uşor repartizat soldaţilor germani cu care noi am fi trebuit să colaborăm, în caz dacă ofensiva sovietică ar fi continuat”. În context nu poate fi trecută cu vederea nici predarea în masă în prizonieratul aliat a masei principale a trupelor germane: de la 9 până la 17 mai 1945 s-au predat militarilor sovietici 1,391 mln de soldaţi şi ofiţeri germani; în faţa anglo-americanilor nemţii au încetat de facto rezistenţa organizată deja în aprilie. Doar de la 3 până la 6 mai s-au predat în mâinile lor circa 3 mln de militari ai wehrmachtului, iar în total – circa 7 mln.

După moartea lui Roosevelt unii politicieni şi militari americani de rang înalt spuneau deschis sau cu jumătate de gură sau scriau despre pregătirea războiului contra URSS. La 18 mai locţiitorul secretarului de stat J. Grew a declarat într-un cerc îngust: „Viitorul război cu Rusia este evident... SUA trebuie să se bazeze pe acest fapt, în procesul constituirii diplomaţiei sale «interbelice»… Războiul poate izbucni în viitorul apropiat. De aceea noi trebuie să menţinem forţele noastre armate într-o stare permanentă de luptă”. Generalul Arnold era şi mai sincer: „Viitorul nostru duşman va fi Rusia... şi SUA trebuie să-şi amplaseze bazele în lumea întreagă pentru a fi în stare să atace orice obiect de pe teritoriul Rusiei”. // Vezi: Краминов Д. Правда о втором фронте. С. 232; Волков Ф.Д. За кулисами второй мировой войны. С. 239, 240; Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 583; Белецкий В.Н. Потсдам 1945. История и современность. М., 1987. С. 88; Дзелепи Э. Секрет Черчилля. С. 161; Мержанов М. Так это было. Последние дни фашистского Берлина. М., 1975. С. 61-62.

[116] Falin V. „Al doilea război mondial s-ar fi putut încheia în 1943”. // Historia. Revistă de istorie. 2005, Nr. 5. P. 26.

[117] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 52.

[118] Рузвельт Э. Его глазами. С. 68-69.

La 22 iulie 1942 a avut loc discuţia preşedintelui F.D. Roosevelt cu ambasadorul sovietic M.M. Litvinov, după ce la Moscova a fost expediat un raport: „Americanii şi englezii consideră ideală o asemenea situaţie, când nemţii ne vor bate şi ne vor presa, doar că să existe un oarecare front măcar şi în Siberia de Vest, care va atrage asupra sa forţele germane până în momentul, când peste un an sau doi, obţinând o supremaţie totală în forţe, ei nu vor începe operaţiunea. În conformitate cu calculele lor, Uniunea Sovietică va trebui să fie slăbită într-atât, ca să nu poată vorbi prea tare în momentul încheierii păcii”[119].

Mai există o explicaţie a evoluţiei poziţiei lui Roosevelt. Confruntandu-se de-o puternică opoziţie în Congres şi în rândurile elitei politice şi economice în problema deschiderii Celui de-al doilea Front în Europa Occidentală, dar de asemenea de rezistenţa tot mai mare a unor cercuri engleze foarte influente în frunte cu Churchill, şi nedorind prin discuţii interminabile în jurul acestei probleme să-şi complice situaţia politică din interiorul SUA din ajunul alegerilor ordinare în Congres, el începe treptat să-i cedeze lui Churchill.

Amânarea permanentă a soluţionării acestei probleme genera o indignare colosală a părţii sovietice. La 23 iulie 1942 Stalin, foarte iritat, îi scria lui Churchill: „Cât priveşte… problema organizării Celui de-al doilea Front în Europa, mă tem că această chestiune capătă un caracter neserios. În temeiul situaţiei create pe frontul sovieto-german, trebuie să vă declar categoric că Guvernul sovietic nu poate fi de acord cu amânarea organizării Celui de-al doilea Front în Europa pentru anul 1943”[120]. Şi o asemenea poziţie a dictatorului de la Kremlin nu era una nefondată – după cum am mai menţionat, pe parcursul anului 1942 pe frontul sovieto-german au fost transferate suplimentar forţe colosale. În ajunul contraofensivei de la Stalingrad, precum şi în primăvara anului 1942, inamicul a concentrat aici 6,2 mln soldaţi şi ofiţeri[121].

Prima vizită a lui W. Churchill la Moscova. În asemenea condiţii, preşedintele Roosevelt i-a propus lui Churchill să-i comunice lui Stalin despre planurile adevărate ale aliaţilor pentru anul 1942, şi anume despre pregătirea operaţiunii de debarcare în Africa de Nord şi amânarea invaziei în Europa pentru anul 1943: „Cred că el trebuie informat în primul rând şi absolut concret ce-am hotărât noi referitor la acţiunile pentru anul 1942… Sunt convins că, dacă nu luăm în calcul principala noastră operaţiune, atunci măsura care-i va fi cea mai favorabilă este sprijinul direct al aviaţiei pe flancul de sud al frontului lui”[122]. Ascultând sfatul, Churchill nu i-a răspuns lui Stalin într-o formă categorică, ci s-a deplasat la Moscova pentru întâlnirea cu liderul sovietic.

Când în primii ani ai existenţei Puterii sovietice W. Churchill pleda în calitate de organizator al cruciadei antibolşevice, el nici în vis de coşmar nu-şi putea închipui că va fi nevoit să zboare în calitate de emisar anglo-american la Moscova – capitala statului comunist, aliat al Marii Britanii. În plus, el trebuia să joace un rol de neînvidiat al unui politician care trebuie să se îndreptăţească şi să manevreze în legătură cu nerespectarea angajamentelor asumate solemn în vederea deschiderii Celui de-al doilea Front.

În seara zilei de 12 august 1942 premierul britanic în compania lui A. Harriman a sosit la Moscova, unde a avut o discuţie îndelungată cu Stalin. Summit-ul a durat cinci zile[123]. Churchill, bineînţeles, a început cu problema Celui de-al doilea Front. El a explicat că aliaţii nu vor efectua o operaţiune limitată în 1942, cu toate acestea, în primăvara lui 1943 vor efectua o invazie de proporţii. Pentru acest scop în primăvara anului 1943 pe teritoriul Marii Britanii vor fi concentrate 27 de divizii americane (un million de soldaţi), plus la care guvernul englez va adăuga încă 21 de divizii. Aproape jumătate din trupele acestea le vor constitui unităţile blindate de tancuri.

Imposibilitatea debarcării în 1942 Churchill a lămurit-o tradiţional prin deficitul mijloacelor de transport pentru desant. Cu toate acestea, argumentele lui nu l-au impresionat pe Stalin, care, devenind tot mai „sumbru şi mai sumbru”, a declarat „că el are o altă opinie referitor la război. Omul, care nu-i capabil să rişte nu poate câştiga războiul. De ce englezii se tem atât de mult de nemţi? El nu poate înţelege acest lucru”. La aceasta liderul britanic l-a întrebat pe Stalin „şi-a pus el vreodată întrebarea de ce Hitler n-a invadat Anglia în 1940, când forţa lui era în apogeu, iar englezii aveau doar 20 de mii de soldaţi instruiţi, 200 de tunuri şi 50 de tancuri… Hitler s-a speriat de această operaţiune”*.

Stalin a răspuns că „aici nu poate fi nicio analogie. Debarcarea lui Hitler în Anglia s-ar fi confruntat de rezistenţa poporului, pe când în cazul debarcării engleze în Franţa poporul va fi de partea englezilor”. Stalin periodic revenea la problema debarcării aliaţilor occidentali în Europa în 1942 şi când i-a învinuit pe englezi de faptul că ei nu şi-au onorat obligaţiunile referitor la invazie, Churchill i-a răspuns: „Eu resping această declaraţie. Fiecare promisiune a fost realizată”. Şi s-a referit la memorandumul transmis lui Molotov.

---

[119] Международная жизнь. 1974. № 4. С. 114.
[120] Советско-английские отношения. Т. 1. С. 258-259.
[121] История второй мировой войны. Т. 5. С. 121; История второй мировой войны. Т. 6. С. 20.
[122] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 430.
[123] Ibid. С. 511-527; Бережков В.М. Рождение коалиции. С. 136-145; Советско-английские отношения. Т. 1. С. 265-283; Земсков И.Н. Дипломатическая история Второго фронта в Европе. С. 120-133; Говард М. Большая стратегия. Август 1942 – сентябрь 1943. С. 36.
* Churchill dă tăcerii faptul că până la debarcarea wehrmachtului în Anglia era necesară realizarea unei superiorităţi maritime şi aeriene. Iar deoarece germanii în 1940 n-au obţinut o asemenea superioritate, suferind înfrângere în duelul cu FMA engleze în „bătălia pentru Anglia”, ei nu s-au hotărât să înceapă operaţiunea „Leul de mare”. Pe când anglo-americanii dispuneau de-o asemenea superioritate în 1942, şi, în principiu, după cum s-a vorbit mai sus, ei posedau şi mijloace necesare pentru desant. Dar, după cum s-a menţionat deja, scopurile politice care stăteau în faţa aliaţilor în 1942 au determinat invazia în Africa de Nord şi nu în Franţa. Astfel, argumentele lui Churchill nu erau deloc convingătoare pentru Stalin.

Sir Winston a declarat că „doreşte relaţii de prietenie cu aliaţii săi ruşi", că-i „gata să jertfească 100 de mii de soldaţi britanici în timpul debarcării pe litoralul Franţei, dacă aceasta i-ar putea ajuta Rusiei". El doreşte ca „Stalin să creadă în fidelitatea, sinceritatea şi fermitatea de-a lupta a Angliei". În fine, liderul sovietic a declarat că, dacă englezii nu pot debarca, el nu insistă. Cu toate acestea, el nu poate accepta argumentele englezilor.

Când aliaţii au trecut la problema despre bombardamentele Germaniei, acest lucru a cauzat satisfacţia generală. După aceasta Churchill a declarat că doreşte să revină la problema Celui de-al doilea Front în 1942, din care cauză a şi venit la Moscova. El a spus că Cel de-al doilea Front în Europa nu este unicul Al doilea Front şi a lămurit în detalii planul operaţiunii „Torch", pentru care vor fi utilizate 250 mii de trupe în componenţa a 7 divizii americane şi 5 engleze. „Când am terminat, îşi aminteşte Churchill, Stalin a manivestat cel mai viu interes… Acesta a fost punctul de cotitură în discuţia noastră… În acel moment Stalin, probabil, a evaluat vertiginos beneficiile strategice ale operaţiunii «Torch». El a enumărat patru argumente de bază în favoarea ei. În primul rând, ea îl va lovi pe Rommel în spate; în al doilea, va înfricoşa Spania; în al treilea, va provoca lupta dintre nemţi şi francezi în Franţa; în al patrulea, va pune Italia direct sub lovitură.

Această declaraţie extraordinară a produs asupra mea o impresie profundă. Ea a demonstrat că dictatorul rus foarte repede şi în complexitate a înţeles problema, care până în acel moment era nouă pentru el. Puţini dintre contemporani puteau să înţeleagă în câteva minute considerentele, asupra cărora noi am lucrat insistent pe parcursul câtorva luni. El a evaluat fulgerător toate acestea. Eu am pomenit cea de-a cincea cauză, şi anume, reducerea căii maritime prin Marea Mediterană. Stalin voia să ştie, daca vom putea trece prin strâmtoarea Gibraltar. Eu am spus că totul va fi în regulă". Liderul sovietic a subliniat că, deşi această operaţiune nu este legată direct de Rusia, dar indirect importanţa ei este foarte mare, deoarece succesul ei este o lovitură contra „axei". Discuţia despre operaţiunea „Torch" Stalin a finisat-o cu cuvintele: „Să vă ajute Dumnezeu în realizarea ei!". Churchill mărturiseşte că negocierile au decurs într-o atmosferă de bunăvoinţă.

Apoi premierul britanic a atins chestiunea despre posibilitatea utilizării aviaţiei anglo-americane pe flancul de sud al armatelor sovietice. Cu toate că, până la distrugerea lui Rommel în Egipt, despre transferarea acestor forţe în Rusia nu putea fi nici vorbă. Când Churchill l-a întrebat pe Stalin, va apăra el lanţul Caucazian, şi cu câte divizii, el a fost condus la modelul lanţului muntos şi a primit lămuriri că pentru aceasta există 25 de divizii, care vor rezista încă două luni până în iarnă, când zăpada va face trecătorile montane de nestrăbătut, şi nemţii vor suferi o înfrângere zdrobitoare.

Stalin i-a înmânat lui Churchill un memorandum, în care a expus poziţia Guvernului sovietic în problema Celui de-al doilea Front. În el se spunea: „Comandamentul sovietic a elaborat planurile campaniilor sale de vară şi toamnă, rezultând din raţionamentul constituirii Celui de-al doilea Front în Europa în 1942. Este uşor de înţeles că refuzul Guvernului Marii Britanii de la [aceasta] îi pricinuieşte [pagube colosale URSS]. Eu deja nu mai vorbesc despre dificultăţile apărute în faţa Armatei Roşii, care, ca urmare a refuzului de crearea Celui de-al doilea Front în 1942, fără îndoială, vor înrăutăţi situaţia militară a Angliei şi celorlalţi aliaţi.

Eu şi colegii mei suntem convinşi că anul 1942 creează cele mai favorabile condiţii pentru deschiderea Celui de-al doilea Front în Europa, deoarece aproape toate forţele armate germane, şi anume cele mai bune forţe, sunt sustrase pe Frontul de Est, iar în Europa au fost lăsate forţe neînsemnate, şi anume cele mai proaste. Nu se ştie, vor exista şi în anul 1943 condiţii atât de favorabile pentru crearea Celui de-al doilea Front, cum sunt cele din 1942. De aceea noi considerăm că anume în 1942 trebuie creat Cel de-al doilea Front în Europa"[124].

În decursul negocierilor, partea sovietică a atins de asemenea şi problema despre convoaiele nordice, şi întârzierile lor. Stalin a spus: „În ce priveşte ajutorul material pe care ni-l oferă şi îl vor oferi Anglia şi SUA, noi suntem recunoscători şi îl apreciem". Dar în legătură cu aceasta el a spus următoarele: „Se alcătuiau atâtea planuri, erau numite escorte pentru convoaie, iar apoi din nou se anulau". El a declarat că „nu se plânge, dar ar dori să fie transportată ceea ce a fost promis. De exemplu, se preconiza de trimis în URSS 4400 mii tone de bunuri, iar apoi acest lucru a fost anulat". El „manifestă nesatisfacţie nu deoarece ne dau puţin, dar din cauză că ne dau nu ceea ce au promis. Dar dacă au fost făcute promisiuni, ele trebuiesc realizate".

Churchill a răspuns în felul următor la învinuirile lui Stalin în aşa-zisul „memoriu": „Cea mai bună formă a Celui de-al doilea Front în 1942, unica operaţiune considerabilă de proporţii din partea Oceanului Atlantic este operaţiunea «Torch». Dacă această operaţiune va fi realizată în octombrie, ea va constitui un ajutor mai mare Rusiei, decât oricare alt plan… Nici Marea Britanie, nici Statele Unite n-au încălcat niciuna din promisiunile date. Eu vă atrag atenţia asupra punctului 5 din memorandumul înaintat dlui Molotov la 10 iunie 1942…

Nu putem fi de acord că negocierile cu dl Molotov despre Cel de-al doilea Front, deoarece ele au fost condiţionate de anumite rezerve atât orale, cât şi scrise, pot servi în calitate de motiv pentru schimbarea planurilor strategice ale comandamentului suprem rus[125]. Noi iarăşi confirmăm fermitatea noastră de-a le acorda ajutor aliaţilor noştri rusi prin toate mijloacele posibile"[126].

---

[124] Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 72-73.
[125] Desigur, aici Churchill are dreptate. Comandamentul sovietic nu-şi planifica operaţiunile sale pentru anul 1942, rezultând doar din considerentul că anglo-americanii vor invada Europa până la sfârşitul anului curent. Deşi, această invazie era cea mai dorită în URSS. // Vezi, de exemplu: Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 380-416; Василевский А.М. Дело всей жизни. Т. 1. С. 199-223.
[126] Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 73-75.

În raportul adresat cabinetului militar, Churchill scria despre rezultatele tratativelor sale din Kremlin: „Opinia mea bine gândită constă în faptul că în suflet… Stalin înţelege că noi avem dreptate şi că şase divizii în operaţiunea [de debarcare în nordul Franţei] nu i-ar aduce niciun folos în anul acesta. Ba mai mult, sunt convins că raţionamentele lui militare atât de eficiente îl fac un părtaş convins al operaţiunii «Torch»… În orice caz, sunt convins că a fost mai bine să ne lămurim astfel, decât oricum altfel. Nicicând pe parcursul negocierilor n-a fost făcută nici cea mai mică aluzie că ei nu vor continua să lupte, şi eu personal cred că Stalin este absolut convins că va învinge. Le fac un discount, ţinând cont de stresul prin care trec. În sfârşit, eu cred că ei doresc o publicitate absolută a vizitei noastre”[127].

În scrisoarea adresată preşedintelui Roosevelt despre rezultatele tratativelor de la Moscova el scria: „Când îmi luam rămas bun de la Stalin, el a spus că divergenţele existente ţin doar de metode. Eu am spus că prin faptele noastre ne vom strădui să lichidăm şi aceste divergenţe… Consider că trebuie să fac un discount referitor la dezamăgirea cu adevărat regretabilă, pe care ei o simt în legătură cu faptul că noi nu putem face nimic pentru a-i ajuta în lupta lor colosală. În fine, ei au înghiţit această pastilă amară. Acum noi trebuie să ne îndreptăm toată atenţia asupra accelerării operaţiunii «Torch» şi distrugerii lui Rommel”[128].

Analizând importanţa summit-ului de la Moscova al liderilor britanic şi sovietic din august 1942, istoricul englez M. Folli menţiona că „vizita lui Churchill l-a convins pe Stalin că acum el este recunoscut ca un om de stat de rang global. Confirmând că va continua lupta pe frontul său, el s-a încredinţat că şi aliaţii de asemenea nu vor ieşi din război şi vor fi cu el până la sfârşit. Acesta a fost unul dintre cele mai importante rezultate ale întâlnirii, care a influenţat tot mersul de mai departe al războiului şi relaţiile reciproce dintre Cei trei mari lideri”[129].

În urma vizitei lui a fost adoptat un comunicat anglo-sovietic[130]. La tema dată la 13 noiembrie Stalin a avut o convorbire cu corespondentul american al agenţiei The Associated Press Cassidy, în care şi-a exprimat speranţa că respectiva Campanie din Africa va crea condiţii pentru organizarea Celui de-al doilea Front în Europa, mai aproape de centrele vitale ale Germaniei ce va avea o importanţă hotărâtoare în victoria asupra tiraniei hitleriste[131]. În legătură cu aceasta, Averell Harriman scria: „Sensul celor spuse de Stalin era simplu: Africa de Nord a demonstrat că aliaţii occidentali liber au putut să desfăşoare o asemenea ofensivă pe litoralul Normandiei sau Bretagne. Nu le-a ajuns doar dorinţă de-a efectua o lovitură în Occident”[132].

Şi iarăşi despre posibilitatea invaziei în 1942. În context are sens de a mai aduce argumente suplimentare pentru a răspunde la întrebarea principială deja înaintată anterior: aveau oare aliaţii o posibilitate reală pentru invazia în Europa Occidentală în 1942 totuşi sau nu? Bineînţeles, aceasta era o măsură extrem de complicată şi riscantă şi cu cât mai mult se amâna, cu atât mai mari puteau fi forţele şi mijloacele antrenate în ea, iar forţele nemţilor se topeau tot mai mult pe frontul sovieto-german. În acest sens calculele aliaţilor occidentali erau absolut corecte, dar un asemenea scenariu nu putea fi în interesele URSS.

Dar să încercăm să răspundem la întrebare. În 1942, conform raportului preşedintelui Roosevelt către Congres, efectivul forţelor armate ale SUA constituia 7 mln de oameni, iar pe Insulele Britanice erau dislocate încă 3 mln de trupe engleze. Spre finele anului 1942 armatele americană şi engleză numărau aproximativ tot atâţia oameni, cât şi wehrmachtul. Anglia şi America deja posedau o aviaţie mai puternică decât Germania, iar despre FMM nici nu mai vorbim[133]. Bineînţeles, în acele condiţii nu trebuie să uităm despre războiul din Oceanul Pacific. Cu toate acestea, el sustrăgea un număr relativ mic de oameni şi resurse.

Alt moment şi, posibil, cel mai important în acest plan – către sfârşitul anului 1942 frontul sovieto-german sustrăgea 4/5 din forţele terestre şi circa 2/3 din FMA ale Germaniei[134]. În Occident, în aşteptarea Celui de-al doilea Front, Hitler putea lăsa doar circa 40 de divizii de mâna a doua, dispersate de-a lungul întregului litoral, dislocate într-un mediu duşmănos, cu o populaţie care aştepta cu nerăbdare invazia anglo-americană. Astfel, germanii nu erau capabili să opună o rezistenţă eficientă trupelor aliate în Normandia în toamna anului 1942.

Pentru a opri ofensiva împotriva Germaniei din Occident, Hitler ar fi fost nevoit să sustragă de pe Frontul de Răsărit 30-40 de divizii. Ca urmare trupele sovietice ar fi căpătat o aşa superioritate, care le-ar fi dat posibilitate de-a le organiza nemţlor o distrugere şi mai catastrofală, decât cea de lângă Stalingrad. Trupele germane, strânse în cleşte, în condiţii foarte nefavorabile, ar fi fost nevoite să respingă loviturile puternice din două părţi şi să-şi împartă rezervele între cele două fronturi. Toate acestea ar fi grăbit înfrângerea lor totală cu un an mai devreme sau, posibil, chiar cu doi.

---

[127] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 519.
[128] Ibid. С. 523.
[129] Vezi: Мягков М.Ю. И.В. Сталин и У. Черчилль в годы войны. По материалам семинара в Лондоне. // ННИ, 2002, № 4. С. 94.
[130] Советско-английские отношения. Т. 1. С. 283.
[131] Советско-американские отношения. Т. I, С.107.
[132] Citat după: Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 108; vezi de asemenea: Иванов Р.Ф. Дуайт Эйзенхауер и советско-американские союзнические отношения в 1941 – 1945 гг. // США: ЭПИ. 1995, № 5. С. 19.
[133] Vezi: История второй мировой войны. Т. V. С. 22-23.
[134] История Великой Отечественной войны Советского Союза. Т. 2. С. 398.

Precum am arătat mai sus, unicul „loc îngust” al pregătirii generale a trupelor anglo-americane pentru războiul din Europa Occidentală era transportul maritim. Dar, după cum de asemenea am menţionat, şi în problema dată situaţia nu era deloc una fără speranţă. În primul rând, în caz că aliaţii ar fi dat în 1942 lovitura principală nu în Africa de Nord, ci în Europa Occidentală, potenţialul lor gigantic industrial ar fi lucrat în favoarea asigurării operaţiunii de desantare de pe Insulele Britanice pe continent. După cum se ştie însă, nimic din toate acestea pe parcursul anului 1942 nu au avut loc.

În al doilea rând, armata de invazie şi mijloacele necesare ei puteau fi concentrate din timp în Anglia. Posedând o dominaţie pe mare şi în aer, aliaţii puteau să transporte în două săptămâni peste La Manche jumătate de milion de oameni. Prima parte, destinată pentru asaltul fortificaţiilor de pe litoralul La Manche-ului, cum indica Marshall, trebuia să constituie 200 mii de oameni. Următoarele partide puteau avea câte 100 mii de oameni fiecare. Pentru aceasta exista transport maritim cu un tonaj de 1-2 mln tone, pe care SUA şi Anglia îl puteau distinge fără careva probleme pentru realizarea scopului dat. Să nu uităm că doar în 1942 numai în SUA au fost construite nave de transport cu un tonaj general de 5 mln tone, iar în 1943 – deja de 19,2 mln tone[135].

Când D. Nelson – preşedintele Consiliului industriei militare a SUA – fiind în concediu în Anglia, a auzit despre „criza” cu navele pentru desantare, el a exlamat: „Ce fel de aiureli! O să vi le pun la dispoziţie de câte veţi avea nevoie...”[136]. În raportul comisiei senatului pentru problemele mobilizării militare se menţiona că în 1943 SUA dispuneau de-un număr de vase, capabil să transporte forţe superioare celor naziste în scopul efectuării unei ofensive distrugătoare contra Germaniei[137]. După aceasta comitetul unificat pentru planificarea operaţiunilor strategice a fost nevoit să recunoască că există o posibilitate completă „pentru asigurarea operaţiunilor maritime şi terestre planificate”. La Conferinţa de la Québec acest comitet a prezentat un raport, în care se menţiona că „operaţiunile planificate pentru tot anul 1943 şi până în vara lui 1944, sunt asigurate cu un număr satisfăcător de vase şi mijloace pentru desantare”[138].

În primăvara anului 1943 aliaţii aveau în raionul Mării Mediterane circa 40 de divizii[139]. În afară de trei divizii franceze, toate celelalte au fost transportate pe cale maritimă. Dacă anglo-americanii aveau circa 40 de divizii în Africa, de ce nu le puteau avea în Anglia? Cele expuse sunt destule pentru a ne convinge că transportul maritim nu cauza obstacole de neînvins pentru crearea Celui de-al doilea Front în Europa Occidentală în 1942. În plus, având o superioritate totală în aer, trupele puteau fi transportate şi aprovizionate pe cale aeriană.

Şi încă un moment – „geografia” operaţiunilor aliaţilor până în 1944 în contextul tezei despre „dificitul” vaselor de desant: ele au fost suficiente în Africa de Nord, au ajuns pentru debarcarea în Sicilia, erau destule pentru operaţiunea în Oceanul Pacific. În Africa de Nord în 1942 în prima linie au fost debarcaţi 110 mii de oameni, iar în Normandia în 1944 – 130 de mii. Totodată în operaţiunea „Torch” au luat parte mai mult de 500 de nave oceanice, nu mai puţine decât în La Manchee[140]. Dar de vreme ce aceasta se întâmpla departe de ţărmurile engleze, se cereau eforturi mult mai mari.

Este semnificativ că în operaţiunea de desantare „Overlord” a fost utilizată nici pe departe nu întreaga forţă maritimă militară a aliaţilor – americanii aveau 25 de nave de linie, însă au aplicat 3; 75 de cuirasate, însă au folosit 3; 40 de distrugătoare din 391. Marea Britanie a trimis în La Manche 4 din 14 nave de linie, 21 de cuirasate din 63, 116 de distrugătoare din 257[141]. W. Dan scrie: „În 1942 englezii au construit 521 de vase pentru desantarea tancurilor, iar americanii – 470… La 6 iunie au fost folosite 835 de vase de acest tip, adică mai puţin decât existau în 1943”. El adăugă că spre sfârşitul anului 1943 SUA au construit 19482 de mijloace de desantare de toate tipurile, iar în „ziua D” a fost nevoie de aproape 8 ori mai puţin – 2493. Şi operaţiunea „Overlord” a confirmat că transferarea majorităţii forţelor navale în La Manche nu era necesară: din 9950 de nave mici de debarcare ale SUA la ea au luat parte 1382[142].

Această concluzie este susţinută şi de istoricul englez J. Grieg în cartea „Anul 1943: Victoria ratată”. El scrie că părtaşii versiunii despre „dificitul vaselor de debarcare” „ignoră un fapt deosebit de incomod pentru ei, şi anume: armada îndreptată în iulie spre ţărmurile Siciliei era mai mare decât acea îndreptată spre litoralul Normandiei în vara anului 1944. Dacă ar fi fost luată o decizie fermă despre invazia în Europa de Nord-Vest în 1943, mijloace de debarcare pentru operaţiunea dată ar fi fost găsite din belşug”[143].

---

[135] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 45; Золоторев В.А., Лавров С.Б. Второй фронт: сорок лет спустя. С. 50, 61.

[136] Ингерсолл Р. Совершенно секретно. М., 1947. С. 71.

[137] Секистов В.А. Война и политика. С. 300.

[138] Эрман Дж. Большая стратегия. Август 1943 – сентябрь 1944. С. 65, 68.

[139] Despre aceasta la 9 iunie 1943 W. Churchill i-a vorbit ambasadorului sovietic I. Maiskii. // Советско-английские отношения. Т. 1. С. 390.

[140] Золоторев В.А., Лавров С.Б. Второй фронт: сорок лет спустя. С. 62.

[141] Ibid.

[142] Ibid.

[143] Citat după: Секистов В.А. Война и политика. С. 303; vezi de asemenea: Орлов А., Новоселов Б. Факты против мифов. С. 113.

În contextul celor expuse prezintă interes şi declaraţia făcută de Hitler în discuţie cu Ciano – debarcarea trupelor aliate în Africa în linii generale a îmbunătăţit situaţia strategică a Germaniei şi a Italiei, care se temeau anume de deschiderea Celui de-al doilea Front în Europa Occidentală: „Acum a dispărut necesitatea dislocării unui număr mare de trupe pe un front colosal, fără a cunoaşte în care punct va avea loc invazia”. Informând ministrul că în legătură cu posibilitatea debarcării aliaţilor în Europa, comandamentul german a concentrat în Franţa 52 de divizii de tancuri şi de infanterie, führerul a declarat: „În momentul dat, când a devenit clar că nu mai există niciun pericol, aceste trupe concentrate pot fi dispersate”[144].

2. Necesitatea Celui de-al doilea Front după începutul cotiturii radicale în decursul războiului

Relaţiile dintre aliaţi la sfârşitul anului 1942 – prima jumătate a anului 1943. Bineînţeles, amânarea soluţionării problemei deschiderii Celui de-al doilea Front agrava serios relaţiile URSS cu aliaţii săi occidentali. Astfel, la 22 octombrie 1942, în conformitate cu hotărârea cabinetului militar, A. Eden a invitat ambasadorul sovietic pentru „a discuta serios” cu el despre starea relaţiilor anglo-sovietice. Maiskii i-a amintit ministrului că el, încă după revenirea lui Churchill de la Moscova, spunea că refuzul Angliei şi SUA de la deschiderea Celui de-al doilea Front în 1942 va genera inevitabil „un sentiment de dezamăgire profundă în cercurile sovietice şi toate consecinţele care vor decurge din asta”. „Dar evoluţia evenimentelor, continuă ambasadorul, s-a dovedit una şi mai rea, decât s-a prevăzut. În prezent sunt lipsă nu doar Cel de-al doilea Front, dar până în ianuarie sunt întrerupte şi convoaiele. Uniunea Sovietică este lipsită de facto de orice aprovizionare”. Bombardamentele asupra Germaniei sunt slabe, deşi Churchill i-a promis acest lucru lui Stalin în timpul vizitei sale[145].

Eden şi-a exprimat regretul în legătură cu dificultăţile apărute în relaţiile sovieto-engleze şi s-a întrebat ce „se poate face pentru depăşirea lor, ţinând cont de faptul că Cel de-al doilea Front în Europa este acum imposibil”. Ambasadorul a răspuns că în momentul dat trebuie, întâi de toate, de intensificat aprovizionarea URSS. Guvernul englez trebuie să găsească pentru aceasta căile şi mijloacele necesare. Eden a promis să examineze problema dată cu instanţele competente[146].

Începând cu 14 ianuarie timp de zece zile în Maroc, la **Casablanca**, a avut loc o consfătuire dintre Roosevelt şi Churchill şi conducătorii militari ai ţărilor lor, la care s-au discutat planurile acţiunilor militare din anul 1943 contra Germaniei[147]. Şi cu toate că Marshall continua să insiste asupra invaziei în Franţa[148], cu susţinerea lui Roosevelt a fost adoptată totuşi decizia de-a se limita la operaţiunile din zona Mării Mediterane[149]. Comitetul pentru planificare al Joint Chiefs of Staff a ajuns la concluzia că „Armata Roşie este astăzi unica forţă, capabilă să înfrângă armata germană sau să-i slăbească presiunea. Anglia şi SUA nu se pot confrunta cu forţele principale ale ţărilor axei pe continent”[150]. În legătură cu aceasta A.I. Utkin scria: „Noi înţelegem cele întâmplate nu doar ca «o victorie a diplomaţiei engleze». Aceasta ar fi o explicaţie prea simplă, care nu conţine răspunsul de ce victoria dată a fost posibilă. În Casablanca Roosevelt, ascultând considerentele engleze, a ajuns la o concluzie conştientă că luptele de pe Frontul de Est şi cucerirea poziţilor de control în Marea Mediterană constituie cea mai eficientă cale spre dominaţia postbelică… Pur şi simplu, Roosevelt a determinat cea mai comodă cale spre vârful ierarhiei mondiale şi a mers pe ea. Iar faptul că alţii plăteau pentru aceste comodităţi, pe el nu-l afecta deloc…

În ansamblu, consfătuirea de la Casablanca, dacă vom aprecia critic rezultatele ei, releva că aliaţii anglo-americani aveau în linii mari o înţelegere comună a faptului că forţele trebuie păstrate până la evenimentele decisive, închizând ochii la adevărul, care sunt costurile acestei tactici pentru alţi aliaţi”[151]. Cu alte cuvinte, aliaţii occidentali îi acordau URSS dreptul de-a câştiga războiul, *ei înşişi însă se pregăteau să câştige pacea*.

Importanţa operaţiunilor trupelor anglo-americane a fost determinată în ordinea următoare: locul întâi era destinat luptei pentru Atlantic, al doilea – livrărilor în URSS, al treilea – invaziei în Italia şi doar al patrulea – operaţiunii pentru forţarea La Manche-ului. La Casablanca a fost adoptată decizia istorică despre lupta aliaţilor până la capitularea necondiţionată a puterilor „axei”[152], care a fost o „compensare” specifică din partea anglo-

---

[144] Citat după: Исраэлян В.Л. Дипломатия агрессоров. С. 196; vezi de asemenea: Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. С. 113.
[145] Земсков И.Н. Дипломатическая история Второго фронта в Европе. С. 141.
[146] Ibid. C. 141-142.
[147] Vezi: Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 128, 134; Loghin L. Mari conferinţe internaţionale (1939 – 1945). P. 283-296; Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 98-99; Говард М. Большая стратегия. С. 172-206; История США. Т. 3. С. 379-384.
[148] Мэтлофф М. От Касабланки до «Оверлорда». С. 47.
[149] Говард М. Большая стратегия. С. 138-139.
[150] Ibid. C. 142.
[151] Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. С. 303, 308.
[152] Vezi: Мэтлофф М. От Касабланки до «Оверлорда». С. 69; Рузвельт Э. Его глазами. С. 126; Launay J. Mari decizii ale celui de-Al doilea război mondial. Vol. 2. P. 45; Loghin L. Mari conferinţe internaţionale (1939 – 1945). P. 290; Лебедева Н., Филитов А. Формула прекращения войны в политике «большой тройки». // Межд. жизнь. 1996, № 4. С. 84.

americanilor aliatului lor răsăritean pentru tărăganarea Celui de-al doilea Front[153]. „Acesta a fost un pas diplomatic serios din partea lui Roosevelt. Şi, fără îndoială, parţial făcut în scopul ca la Moscova să nu se creeze impresia că la Casablanca are lor o cârdăşie separată, care în conformitate cu anumite evoluţii poate genera o pace separată dintre Germania şi Occident. Dar şi mai important decât ne închipuim este faptul că prin acest pas Roosevelt sfărâmă definitiv relaţiile internaţionale existente. Din acel moment era deja greu de închipuit o oarecare conservare a vechiului sistem bazat pe compromisul cu Germania în Europa şi cu Japonia în Asia. Cererea capitulării necondiţionate presupunea lichidarea (nu o simplă slăbire) a forţei acestor ţări, crearea în centrul Europei şi în Asia a unui vacuum politic, pe care SUA sperau să-l umple”[154].

Volens-nolens, dar partea sovietică trebuia să ţină cont de faptul că Anglia şi SUA rămân pe poziţiile vechi. În acest sens, rezumând bilanţul discuţiei sale din 7 decembrie 1942 cu Churchill, ambasadorul I. Maiskii informa CPAE: „Americanii şi englezii aruncă unii altora Frontul al doilea în Europa Occidentală, de parcă ar fi o minge: când Roosevelt insista asupra Celui de-a doilea Front în 1942, se opunea Churchill, iar acum, când Churchill se pronunţă în favoarea Celui de-al doilea Front în 1943, se opune Roosevelt. În esenţă însă ambii sunt dominaţi de unul şi acelaşi gând – «un război uşor» pentru sine”[155]. Într-o altă notă informativă ambasada URSS din Anglia lămurea: „Concret aceasta înseamnă că distrugerea Germaniei pe continent în fond îi aparţine URSS… Sub acest punct de vedere este convenabil ca URSS să ajungă la finiş maximal slăbită şi epuizată”[156].

Într-o zi, pe la mijlocul anului 1943, discutând cu fiul său Eliot despre scopurile războiului şi despre lumea postbelică, F.D. Roosevelt era absolut sincer: „Toată nevoia constă în faptul că în realitate noi nu urmărim deloc acelaşi scop, dacă e să vorbim nu despre partea declarativă… Războiul este o afacere strict politică. Dacă ţara nu se află într-o situaţie disperată, ea se străduie să desfăşoare războiul în aşa fel, ca să aibă cât mai multe foloase politice din el, şi nu astfel, ca să-l termine cât mai repede… Statele Unite vor trebui să-şi asume conducerea… Noi vom putea juca un asemenea rol, continuă el, deoarece suntem mari şi puternici, deoarece dispunem de toate cele necesare… America este unica ţară care-i capabilă să asigure pacea în lumea întreagă”[157].

În tabăra aliaţilor occidentali Hopkins făcea parte din acea minoritate[158], care continua să insiste asupra invaziei în Franţa de Nord. „În ceea ce-l priveşte pe Hopkins, scrie R. Sherwood, el iarăşi a fost dezamăgit şi deprimat de amânarea continuă a operaţiunii «Roundup»[г]; el, ca şi Marshall, era întotdeauna ferm convins că nu poate exista un echivalent echitabil deschiderii frontului în Franţa”[159]. El avea de ce să se întristeze, deoarece linia strategică adoptată la Casablanca ducea la prelungirea războiului, practic scotea de pe ordinea de zi debarcarea trupelor anglo-americane în Europa Occidentală în 1943.

Ce-i drept, aceste decizii indirect au fost cauzate şi de Stalin. Dacă el accepta invitaţia şi venea la conferinţă, mai mult decât probabil, ar fi fost adoptate oricum alte decizii. Posibil, el n-ar fi fost în stare să influenţeze cursul strategic al aliaţilor occidentali, dar, mai curând, participarea lui la lucrările conferinţei de la Casablanca ar fi dat rezultate mai bune. Harriman scrie în memoriile sale: „Refuzul lui Stalin de-a participa la întâlnire i-a eliberat în esenţă pe Roosevelt şi Churchill de necesitatea de-a respinge propunerile înaintate de Stalin personal”[160].

Dar absolut respingător în această istorie este faptul că aliaţii pur şi simplu dezinformau şi induceau în eroare Guvernul sovietic. Astfel, în mesajul comun al preşedintelui SUA şi prim-ministrului Marii Britanii adresat preşedintelui Sovnarcomului din 26 ianuarie 1943 se spunea: „Noi ne-am consultat cu consilierii noştri militari şi am luat decizia referitor la operaţiunile, care vor fi întreprinse de către forţele armate americane şi britanice pe parcursul primelor nouă luni ale anului 1943. Noi dorim să Vă comunicăm imediat despre intenţiile noastre. Noi considerăm că această operaţiune, concomitent cu ofensiva Dumneavoastră puternică, pot pune Germania

---

[153] Очень убедительно раскрывает суть этой политики Г. Киссинджер. // Vezi: Киссинджер Г. Дипломатия. С. 364; vezi de asemenea: Рузвельт Э. Его глазами. С. 126.
[154] Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. С. 309.
[155] Советско-английские отношения. Т. 1. С. 321.
[156] Международная жизнь. 1974. № 6. С. 121.
[157] Рузвельт Э. Его глазами. С. 137-138.
În contextul acestor cuvinte, care exprimau esenţa politicii administraţiei lui F.D. Roosevelt, par cel puţin naive – dacă nu făţarnice – expresiile de tipul: „Politica lui Roosevelt prezenta o amestecătură înălţătoare din închipuirile tradiţionale despre exclusivitatea americană şi idealismul vilsonian, pătrunse în sufletul american şi care în comparaţie cu tot felul de decoraţii şi pedepse prefera scopurile cu un caracter universal”. // Киссинджер Г. Дипломатия. М., 1997. С. 356.
[158] Se are în vedere minoritatea în mediul elitei guvernante. Cu toate acestea, majoritatea absolută a englezilor şi americanilor simpli pledau pentru deschiderea imediată a Celui de-al doilea Front în nordul Franţei. În acel timp, despre care este vorba, revista americană „Time” a plasat o caricatură, care se bucura de-o popularitate enormă în Anglia şi SUA. Sensul ei era destul de simplu şi expresiv. La ora patru dimineaţa, somnoros, Churchill ridică receptorul şi aude o voce cunoscută: „Winston? Acesta-s eu, Joe (Stalin). Sunt la Calais. Acum puteţi traversa La Manche-ul. Acum veţi fi în siguranţă”. // Vezi: Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 144; Борисов А. Уроки второго фронта. С. 82.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Denumirea iniţială a „Overlordului”.
[159] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 327.
[160] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 136.

în genunchi deja în 1943"[161]. Iar în mesajul către Stalin din 9 februarie Churchill a informat Guvernul sovietic despre planurile anglo-americane „de a forţa canalul" în august-septembrie 1943. La 11 martie 1943 el iarăşi i-a scris omologului său sovietic: „În cazul, dacă inamicul va slăbi serios, noi ne pregătim să lovim mai înainte de luna august, şi cu acest scop în fiecare săptămână planurile respective sunt corectate"[162].

„Au crezut oare la Moscova cuvintelor lui Churchill? se întreabă istoricul A. Borisov. Vom spune în felul următor: ele au fost întâmpinate cu o anumită doză de neîncredere. N-a rămas neobservat nici faptul că preşedintele SUA – om prudent şi circumspect – a preferat să se retragă, doar a pornit vorba despre unele obligaţiuni concrete. S-a aruncat în ochi şi alta: în discuţiile cu diplomaţii sovietici americanii au început intensiv să-i învinuiască pe englezi pentru tărăgănarea deschiderii Celui de-al doilea Front, pregătindu-şi parcă din timp un alibi. În timpul discuţiei cu ambasadorul sovietic în februarie 1943 amiralul Leahy l-a încredinţat că el întotdeauna şi cu tot sufletul pleda pentru debarcarea în Franţa, dar acestui lucru îi puneau chipurile piedici mereu englezii. Ambasadorul, informând Moscova..., oare nu executa Leahy indicaţia preşedintelui de-a induce în eroare aliatul?"[163]. Noile documente, devenite în ultimii ani accesibile cercetătorilor, confirmă completamente opinia istoricului sovietic. Problema consta în faptul că deja la 24 aprilie serviciile secrete sovietice au informat Moscova că promisiunea lui Churchill este o dezinformare şi că anglo-americanii nu pregătesc niciun fel de invazie în Europa în 1943[164].

Tensiunea extremă în relaţiile dintre URSS şi aliaţii ei occidentali. Încă în mai 1943 Churchill spunea în discuţia sa cu Eisenhower că „este necesar de avut un plan şi de forţat canalul în orice moment, dacă nemţii se vor pomeni în faţa colapsului". La 26 noiembrie 1942, după încercuirea armatei a 6-a în Stalingrad, Roosevelt într-o scrisoare adresată lui Churchill scria: „Eu meditez acum asupra faptului că noi trebuie cât mai repede să creăm o puternică forţă de luptă în Marea Britanie pentru utilizarea ei rezultativă în cazul prăbuşirii Germaniei"[165]. Cu toate acestea, la începutul lui iunie 1943 guvernele Angliei şi SUA au informat oficial aliatul său sovietic că nici în 1943 nu va avea loc invazia anglo-americană în Europa Occidentală şi că debarcarea în Normandia va avea loc doar în 1944[166]. Această încălcare repetată a obligaţiunilor luate de Londra şi Washington, nu putea să nu genereze o reacţie categorică a Moscovei. Stalin le scria lui Roosevelt şi lui Churchill: „Precum se vede din mesajul Dumneavoastră, aceste decizii se află în contradicţie cu acele promisiuni, date de Dumneavoastră şi dl Churchill la începutul anului curent, referitor la termenele deschiderii Celui de-al doilea Front în Europa Occidentală.

Dumneavoastră, desigur, vă amintiţi că în mesajul comun al Dumneavoastră şi al dlui Churchill din 26 ianuarie anul curent s-a anunţat despre decizia adoptată atunci de-a sustrage forţe germane terestre şi aeriene considerabile de pe frontul rusesc şi a pune Germania în genunchi în anul 1943… Iar acum, în mai 1943, Dumneavoastră, împreună cu dl Churchill, luaţi o hotărâre, care amână invazia anglo-americană în Europa Occidentală până în primăvara anului 1944. Adică deschiderea Celui de-al doilea Front în Europa Occidentală, deja amânată în 1942 pe anul 1943, se amână din nou, de astă dată pentru primăvara anului 1944. Această decizie a Dumneavoastră creează greutăţi excepţionale Uniunii Sovietice… Oare trebuie să mai vorbim despre aceea, ce impresie grea şi negativă va produce în Uniunea Sovietică – în popor şi în armată – o nouă amânare a Celui deal doilea Front… În ce priveşte Guvernul sovietic, el nu se poate alătura la această decizie"[167].

A.I. Utkin scrie că „răspunsul lui Stalin apropia coaliţia de punctul ruperii relaţiilor"[168]. Uniunea Sovietică mai trebuia încă minimum un an să se opună de una singură blocului fascist în Europa, pe când aliaţii ei occidental se limitau la unele operaţiuni de importanţă secundă. Toate acestea inevitabil făceau conducerea sovietică să creadă că principalul scop al SUA şi Marii Britanii constă în vlăguirea principalilor participanţi ai conflictului armat – URSS şi Germaniei, pentru ca în momentul potrivit America şi Anglia să poată obţine pentru sine nişte condiţii favorabile privind reglementarea paşnică.

---

[161] Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 102; Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 2. С. 48; Советско-американские отношения. Т. 1. С. 274; Советско-английские отношения. Т. 1. С. 329.
[162] Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 120; Советско-английские отношения. Т. 1. С. 355.
[163] Борисов А. Уроки второго фронта. С. 73.
[164] Голубев С.М. За кулисами операции «Оверлорд». // ННИ, 1999, № 5. С. 86.
[165] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 51.
[166] Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 2. С. 66-68; Советско-американские отношения. Т. 1. С. 327-329; Советско-английские отношения. Т. 1. С. 391.
[167] Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 155-156; Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 2. С. 69-70; Советско-американские отношения. Т. 1. С. 330-331; Советско-английские отношения. Т. 1. С. 393-394.

În context este greu să fim de acord cu concluzia lui H. Kissinger precum că „Stalin insista asupra Celui de-al doilea Front în anii 1942 şi 1943 din aceeaşi cauză, din care Churchill insista asupra amânării lui: deoarece aceasta ar fi sustras forţele aliaţilor de la raioanele discutabile din punct de vedere politic". Cercetătorul american cel puţin nu este sincer până la capăt. // Киссинджер Г. Дипломатия. С. 363.
[168] Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. С. 312.

Vorbind despre esenţa unei asemenea politici a aliaţilor occidentali E. Dzelepy scria: „Partea din umbră a alianţei cu Uniunea Sovietică era perspectiva ieşirii acesteia din război prea puternică… Şi cât mai mare era contribuţia sovietică în victoria comună, cu atât mai mare era acest pericol… Într-o măsură mai mare sau mai mică, însă ruşii trebuiau lăsaţi să lupte singuri contra nemţilor, pentru ca Uniunea Sovietică să iasă din război slăbită şi incapabilă să joace un rol politic semnificativ în perioada postbelică… Churchill dorea ca Uniunea Sovietică să fie total stoarsă de vlagă în timpul războiului şi către momentul victoriei să slăbească într-atât, ca să nu fie în stare să joace un rol primordial în Europa şi în lumea întreagă… El dorea să-i lase pe ruşi să lupte singuri contra nemţilor. În acest caz şi unii, şi alţii ar fi ieşit din război istoviţi, oricare ar fi rezultatul lui”[169].

După aceasta Guvernul sovietic şi-a rechemat ambasadorii din Washington şi Londra. „Washingtonul a fost cuprins de-o severă confuzie, menţiona în memoriile sale ambasadorul de atunci al SUA în URSS W. Standley. Unii funcţionari examinau rechemarea lui Litvinov şi Maiskii în calitate de semnal clar al înrăutăţirii relaţiilor cu Uniunea Sovietică, iar alţii chiar proroceau că ruşii vor merge la încheierea păcii separate”[170]. Când la 16 iulie Roosevelt i-a amintit lui Stalin despre înţelegerea obţinută referitor la o întâlnire personală, considerând, probabil că momentul critic a trecut, în calitate de răspuns i-a servit o tăcere îndelungată. Liderul sovietic a anunţat Washingtonul doar la 8 august că nu-şi poate onora promisiunea[171].

Amânarea în continuu a Celui de-al doilea Front în Europa devine intolerabilă. Discuţiile în jurul problemei Celui de-al doilea Front iarăşi s-au agravat după capitularea grupării germano-italiene în Tunisia şi începutul pregătirii aliaţilor de invazie în Italia. Marshall afirma pe bună dreptate că această operaţiune va amâna deschiderea Celui de-al doilea Front în Franţa cel puţin cu un an, că forţarea La Manche-ului este cu mult mai importantă în vederea acordării ajutorului eficient Uniunii Sovietice, dar şi pentru cauza comună a aliaţilor, decât ocuparea Siciliei şi Sardiniei, că debarcarea în Franţa va sustrage nu numai forţele terestre, dar şi forţe considerabile aeriene de pe Frontul de Răsărit[172]. Churchill însă continua să demonstreze că transformarea Mării Mediterane în zonă a unei circulaţii maritime libere reprezintă o sarcină de importanţă primordială[173]. La Conferinţa de la Washington din mai 1943 el încercă să argumenteze plusurile aşa-numitei variante balcanice a Celui de-al doilea Front[174] şi s-a pronunţat categoric contra forţării La Manche-ului în 1943. Precum îşi aminteşte amiralul W. Leahy, „N-a fost făcută nicio aluzie că el priveşte binevoitor la perspectiva dată şi pentru anul 1944, deocamdată Germania nu va fi distrusă în rezultatul campaniei ruse şi a bombardamentelor tot mai intense ale aliaţilor”[175].

Marshall nu şi-a atins scopul, deoarece preşedintele n-a ocupat o poziţie clară şi fermă. Ce-i drept, pentru prima oară a fost numită data de 1 mai 1944, în calitate de zi a invaziei în Franţa peste La Manche[176]. După

---

[169] Дзелепи Э. Секрет Черчилля. С. 40-41, 33, 41.
[170] Citat după: Борисов А. Уроки второго фронта. С. 80-81.
[171] Советско-американские отношения. Т. 1. С. 350, 359.
[172] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 50.
[173] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 326.
[174] Precum îşi aminteşte fostul corespondent militar sovietic Daniil Kraminov, ataşat în anii războiului pe lângă comandamentul anglo-american, ideea aceasta a lui Churchill era extrem de nepopulară printre militarii armatelor aliaţilor occidentali. Iată ce scrie el referitor la unul dintre aceste episoade ale războiului, când se discuta problema alegerii direcţiei loviturii anglo-americane contra nemţilor pe Continentul European: „Colonelul francez critica intenţia comandamentului aliat de-a deschide Cel de-al doilea Front în Italia. În războiul precedent el era ofiţer de legătură pe lângă cartierul comandantului-şef italian generalul Cadorn. În doi ani el a cutreierat Italia în lung şi-n lat şi de aceea afirma categoric:

- Un teatru mai nereuşit pentru operaţiuni de ofensivă decât Italia, este greu de găsit în lumea întreagă, cu excepţia, posibil, a Saharei şi a Himalaelor.

Apoi, de parcă-şi amintise ceva pe neaşteptate, colonelul exclamă:

- Dar, de fapt, îmi cer scuze. Există un teatru de război şi mai rău. Aceştia-s Balcanii. Da, da, Balcanii în acest sens sunt mai răi decât Italia. Dar cel mai picant este faptul că generalii noştri intenţionează din Italia să se strămute în Balcani...

- Nu-i învinovăţiţi pe generali, sir, a spus maiorul cu zâmbetul său obişnuit ironic. Să ştiţi că… în prezent generalii nu sunt liberi să-şi aleagă teatrele acţiunilor militare. Acum fiecare ofensivă este un eveniment nu numai militar, ci şi politic. Direcţia ofensivei o aleg nu generalii, ci politicienii”.

În continuare colonelul a urmat să demonstreze că debarcarea în Italia nu poate promite nimic serios: „Aliaţii se vor împotmoli aici, şi operaţiunea dată nu va putea avea un impact considerabil asupra situaţiei din Europa. Armatele anglo-americane mecanizate pot manevra doar pe drumuri. Drumuri însă în Italia sunt puţine, iar apărarea lor în condiţiile caracterului muntos al ţării este pentru inamic un lucru simplu.

- Atunci de ce aliaţii pătrund încolo?

- Mie îmi pare, a răspuns colonelul după o oarecare pauză, că ei vor nu atât să-i ajute pe ruşi, cât să le împiedice să ajungă în Balcani…” // Краминов Д. Правда о втором фронте. Записки военного корреспондента. М., 1958. С. 18, 19.
[175] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 150.
[176] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 408.

plecarea lui Churchill de la Washington, Beaverbrook încă pentru o lună a rămas în SUA. La sfârşitul lui iunie el i-a înmânat lui Hopkins un memoriu, numit „Prezentul şi viitorul". Esenţa argumentelor lui consta în necesitatea deschiderii urgente a Celui de-al doilea Front în Europa: „Ne putem noi oare permite pierdere de timp pentru pregătire? scria Beaverbrook. Nemţii au cea mai puternică armată în Est. Iarna trecută ruşii au suferit pierderi mari… Există de asemenea pericolul că Japonia o va lovi în spate. Nu putem afirma că Moscova, Bacu sau Leningradul se află în afara pericolului. Şi mai puţin temei avem pentru a afirma că noi şi americanii putem într-un anumit răstimp câştiga războiul fără ajutorul ruşilor.

…Ne putem permite o nouă amânare? Să presupunem că Germania va lăsa Rusia în pace. Va deveni ea mai slabă, căpătând «un an de repaus» pentru organizarea apărării? Este posibil de schimbat situaţia doar prin bombardamente? La moment noi dispunem de armament şi oameni, iar nemţii se simt nesiguri, planurile lor au fost încălcate serios.

…Problema unde trebuie deschis Cel de-al doilea Front are o importanţa excepţională. Pentru ca operaţiunea să reprezinte ceva mai mult decât o diversiune este necesar să alegem un asemenea loc, în care succesul ar crea imediat o ameninţare *mortală* pentru inamic…

Invazia în Italia… poate deveni o lovitură psihologică serioasă pentru inamic, dar ea nu poate garanta rezultate decisive… Invazia în Norvegia de Nord… ar fi însemnat stabilirea legăturii cu ruşii, dar o ameninţare serioasă inamicului în Europa nu-i va fi creată. Debarcarea în Grecia de Sud? Trecătorile ce duc spre nord, spre Balcani şi Câmpia Dunării, pot fi menţinute cu forţe mici.

Iar când oricare din aceste scopuri va fi atins, totuna războiul nu va fi câştigat, deoarece în calitate de obiect principal trebuie să servească nucleul Europei ocupate de nemţi.

Cu toate acestea, debarcarea în următoarele două locuri poate avea consecinţe imediate. Debarcarea în partea de est a Balcanilor prin Dardanele cu acordul sau chiar cu ajutorul Turciei ar deschide toată Câmpia Dunării şi ar crea o ameninţare pentru toate forţele germane din sudul Rusiei. Debarcarea în Franţa de Nord ne-ar da posibilitatea să desfăşurăm o ofensivă direct spre Paris, Ruhr şi Rein. Dacă unul din planurile date ar fi reuşit, inamicul ar nimeri într-o situaţie extrem de complicată, până în acel moment când va reuşi să-şi organizeze sau să-şi perfecţioneze apărarea… Există un pericol real că noi vom tot tărăgăna până va fi cusut ultimul nasture la ghetra ultimului soldat"[177].

Un politician american de vază Wendell Willkie, oponentul lui Roosevelt la alegerile prezidenţiale din 1940, a declarat la fel în septembrie 1942: „Personal sunt convins că acum noi îi putem ajuta pe ruşi, stabilind în cele mai scurte termene împreună cu Marea Britanie un veritabil Al doilea Front în Europa"[178]. Iar fostul ambasador în URSS Cripps, care ocupa către acest moment funcţia de Lord Keeper of the Privy Seal, a menţionat: „Armatele ruse, care aduc jetrfe enorme şi care îndiguiesc astăzi un număr mare de armate germane…, ne apără direct de pericolul invaziei în Anglia. De aceea… niciun preţ nu poate fi înalt pentru a susţine eforturile minunate ale ruşilor"[179]. Chiar şi senatorul H. Truman, considerat un duşman al URSS, era de opinia că „cu ieşirea Rusiei din război nicio forţă nu va putea îndigui Germania şi Japonia… De aceea noi trebuie să deschidem Cel de-al doilea Front pentru a păstra frontul numărul unu"[180].

Cuvântând în parlament după victoria de la Stalingrad, lordul Straboldgi a relevat: „Ofensiva rusă ne-a demonstrat: ruşii au o superioritate militară incontestabilă asupra nemţilor şi complicilor lor… Vom întreprinde noi până în luna iulie o invazie masivă pe continent? Circulă zvonuri periculoase precum că noi trebuie să curăţim completamente Africa înainte de-a deschide Cel de-al doilea Front în Europa. Frontul African nicicând n-a fost important, nicicând n-a fost mai mult decât un front de mâna a doua… Abţinându-ne de lovitură în iarna trecută, noi am scăpat o posibilitate favorabilă de-a finisa rapid războiul. Armata germană era la un pas de colaps. Acum avem posibilităţi şi mai mari… Ţara n-o să ne ierte timiditatea excesivă, care ne poate face să scăpăm momentul pentru a doua oară"[181].

Cu toate acestea, mersul istoriei mondiale, inclusiv problema despre termenele şi locul deschiderii Celui de-al doilea Front, îl determina Armata Roşie. Ca urmare a victoriilor ei excelente din anul 1943, care au schimbat mersul celui de-Al doilea război mondial, guvernele Angliei şi SUA nu mai puteau tărăgăna luarea deciziei pozitive în chestiunea dată. De aceea în august 1943 la conferinţa de la Québec, unde s-a discutat problema despre deschiderea Celui de-al doilea Front în primăvara anului 1944, Roosevelt, opunându-i lui Churchill, care pleda pentru invazia armatelor anglo-americane în Balcani, a insistat ca acest front să fie deschis în

---

[177] Ibid. C. 412-415; vezi de asemenea: Голубев С.М. За кулисами операции «Оверлорд». // ННИ, 1999, № 5. C. 82-83.

[178] Citat după: Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 217; despre vizita W. Willkie în СССР vezi de asemenea: Бережков В.М. Рождение коалиции. С. 153-158.

Mai detaliat despre vizita liderului Partidului Republican al SUA Wendell Willkie din toamna anului 1942 în Uniunea Sovietică vezi: Печатнов В.О. Визит У. Уилки în СССР. // США. Канада: экономика, политика, культура. 1999, № 7.

[179] Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 225.

[180] Золоторев В.А., Лавров С.Б. Второй фронт: сорок лет спустя. С. 28.

[181] Vezi: Еремеев Л.М. Глазами друзей и врагов. С. 133.

Franţa[182]. Hull în memoriile sale mărturiseşte că W. Churchill s-a pronunţat categoric contra forţării La Manche-ului în favoarea debarcării în Balcani pentru a împiedica „invazia sovietică în acest raion, fapt care ar aduce prejudicii serioase intereselor engleze şi americane"[183]. Cu toate acestea, după bătălia de la Stalingrad nimeni în SUA nu se îndoia mai mult că Germania va suferi înfrângere. De aceea tărăganarea privind deschiderea Celui de-al doilea Front a fost schimbată de-o pregătire accelerată pentru invazia în Franţa de Nord.

Aşteptările germane ale Celui de-al doilea Front. În acest sens trebuie de menţionat că situaţia era atât de favorabilă debarcării în 1943 că înşişi hitleriştii aşteptau invazia cu frică din zi în zi. Feldmareşalul Rundstedt povestea după război: „Aşteptam invazia în 1943..., deoarece înţelegeam că [anglo-americanii] imediat vor profita de faptul că trupele germane în Occident s-au pomenit dispersate pe un front prea vast". În martie 1943 după o discuţie îndelungată cu Göring despre situaţia militară Goebbels scria în jurnalul său: „El de asemenea este îngrijorat de faptul că Frontul de Vest este totalmente dezgolit pentru a-l stabiliza pe cel de Est. Mi-i groază să mă gândesc ce se poate întâmpla, dacă englezii şi americanii vor întreprinde o încercare neaşteptată de invazie"[184].

Această situaţie o comentează B. Zimmerman: „Toamna [în 1943] Rundstedt a prezentat un raport detaliat în OKW, [în care] se spunea că pe teatrul de război de vest majoritatea soldaţilor germani sunt prea bătrâni. Deseori în serviciu se aflau ofiţeri cu membre artificiale. Un batalion a fost completat cu oameni care aveau probleme cu auzul. Ulterior toată divizia a 70-a a fost completată cu soldaţi care sufereau de boli de stomac şi care aveau nevoie de-o dietă specială… Se simţea un neajuns colosal de armament greu, îndeosebi de tancuri, iar înfrângerile care urmau una după alta pe Frontul de Est făceau imposibilă completarea trupelor pe contul rezervelor… Ba mai mult, în Occident lipseau rezervele strategice… Din cauza înfrângerilor grele din Rusia, comandamentul german nu avea în Occident un număr satisfăcător de unităţi mobile pentru a purta un război de manevră, de aceea a acceptat planul lui Hitler despre trecerea la o apărare dură de poziţie"[185].

Raportul de forţe pe Frontul de Vest către mijlocul anului 1943 şi problema Celui de-al doilea Front. Anglo-americanii au tărăgănat deschiderea Celui de-al doilea Front până în iunie 1944 şi aici, a câta oară, fără voie, se naşte întrebarea: din punct de vedere pur militar acesta a fost cel mai potrivit moment şi tărăgănarea atât de îndelungată a facilitat debarcarea aliaţilor în Normandia? La această întrebare istoricul american Walter Scott Dann-fiul în cartea „Cel de-al doilea Front atunci, în 1943", apărută în 1980 la editura The University of Alabama[186], răspunde negativ şi demonstrează convingător că în 1943 pentru invazie existau cele mai prielnice condiţii, deoarece în 1943 pe Frontul de Vest aliaţii aveau o superioritate în forţă vie mult mai mare, decât în 1944. Astfel, în 1944 raportul de forţe a fost aproximativ 38:35, a în mai 1943 – 60:6 (în septembrie 1943 – 60:9). El scrie: „După distrugerea nemţilor lângă Kursk ruşii au trecut la ofensivă în sud şi către sfârşitul lui septembrie au forţat Niprul. În Rusia nu erau divizii în plus, cu care putea fi întărit Vestul în caz de invazie"[187]. Tocmai invers, cum deja s-a menţionat, în acea vreme continua transferul diviziilor germane din vest spre est.

În legătură cu aceasta istoricul american J. Grigg constată: „În 1943 aliaţii nu duceau lipsă de trupe pregătite şi gata de luptă. Deoarece masa principală a armatei germane era antrenată pe Frontul de Est, trupele britanice şi americane aveau o supremaţie numerică garantată faţă de oricare grupare de forţe germană care putea fi concentrată împotriva lor"[188].

„Varianta balcanică" a lui Churchill. Cu toate acestea, chiar la Conferinţa de la Teheran, unde, după cum am mai remarcat, a fost luată decizia istorică, Churchill propunea deschiderea Celui de-al doilea Front în Balcani, pentru a-i închide URSS calea în Europa[189]. El de asemenea insista asupra intrării Turciei în război contra Germaniei[190]. Esenţa unei asemenea poziţii a Angliei a fost arătată cu o claritate absolută într-un document al Foreign Office, în care se relevă că „intrarea Turciei în război ar fi cel mai bun mijloc, dacă nu unic, de-a nu le permite ruşilor să-şi stabilească controlul asupra Balcanilor… Dacă vor păstra neutralitatea, forţele britanice nu

---

[182] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 50; vezi: Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 46-48.
[183] Vezi: Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 190-191; teza dată este susţinută şi de unii istorici, care nicidecum nu pot fi învinuiţi de simpatii prosovietice. // Vezi, de exemplu: Chiper I. De la disperarea lui Churchill la nemulţumirea lui Stalin. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 4. P. 4.
[184] Vezi: Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 143; Кулиш В.М. История второго фронта. С. 228; Рыжиков В.А. Зигзаги дипломатии Лондона. С. 130.
[185] Роковые решения. С. 220-221, 226.
[186] Analiza ei vezi: Золоторев В.А., Лавров С.Б. Второй фронт: сорок лет спустя. С. 57-66.
[187] Ibid. С. 60.
[188] Vezi: Ржешевский О.А. Война и история. С. 145.
[189] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 200-202, 208; Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 245-248, 263-267.

Ce-i drept Churchill în memoriile sale neagă acest lucru, numind asemenea afirmaţii „aiureli". // Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 193.
[190] Ibid. С. 208; Мэтлофф М. От Касабланки до «Оверлорда». С. 423.

vor putea, probabil, să nimerească în Balcani până când vor pleca de-acolo nemţii, sau până acolo îşi vor consolida poziţiile ruşii”[191].

„Churchill a întreprins ultima tentativă disperată pentru a demonstra că Rodosul şi Turcia constituie nişte puncte strategice”[192]. Contra variantei respective s-au pronunţat sovieticii şi americanii[193], fiindcă astfel forţele Germaniei nu puteau fi divizate în două părţi, iar aceasta ar fi dus la prelungirea războiului: „Părea că ruşii şi americanii, scria amiralul Leahy, aproape că au ajuns la o înţelegere referitor la principiile de bază ale strategiei care trebuia realizată în viaţă”[194]. Esenţa politică a strategiei lui Churchill era evidentă. „De fiecare dată, îi povestea ulterior preşedintele Roosevelt fiului său Elliot, când primul ministru insista asupra invaziei prin Balcani, tuturor celor prezenţi le era absolut clar ce doreşte el în realitate. El doreşte întâi de toate ca o lance să se înfingă în Europa Centrală pentru a nu admite Armata Roşie în Austria şi România şi chiar, dacă-i posibil, în Ungaria”[195]. Acest lucru îl menţiona şi Eisenhower: „Nu mă puteam dezbăra de sentimentul că opinia lui era determinată... de neliniştea lui de lider politic faţă de viitorul Balcanilor”[196].

În plus, liderii americani întelegeau foarte bine că deschiderea Celui de-al doilea Front în Balcani ar fi însemnat eliberarea de către trupele anglo-americane doar a Europei de Sud-Est. În acest caz aproape întreaga Europă, inclusiv Germania şi chiar Franţa, ar fi fost eliberate de sovietici, iar aceasta însemna stabilirea regimului şi modului de viaţă sovietic pe aceste teritorii. „În legătură cu aceasta, scrie Sherwood, se poate pune întrebarea: dacă forţele anglo-americanilor ar fi fost concentrate în Europa de Sud şi Sud-Est, ce-i putea împiedica în fine pe ruşi să pătrundă în Ruhr, Saar şi în Normandia?”[197].

Poziţia guvernului american a fost expusă şi de preşedinte: „Sunt convins de faptul, îi spunea Roosevelt fiului său. Dacă cea mai scurtă cale spre victorie cu preţul pierderilor minimale din partea americanilor trece prin Occident, şi doar prin Occident..., atunci n-avem despre ce vorbi… Eu cred, sunt convins, Churchill a înţeles că opinia noastră este anume aceasta şi ea nu se va schimba”[198]. Cu toate acestea, mărturisea Eisenhower, premierul britanic nu s-a dezis de „varianta Balcanică” nici după debarcarea aliaţilor în Normandia[199].

Vorbind despre rezultatele strategiei lui Churchill referitor la tărăgănarea deschiderii Celui de-al doilea Front, Dzelepy relevă că „în realitate ea a devenit un *bumerang* dramatic. Churchill a fost nevoit să constate cu groază un fenomen neprevăzut: în cei doi ani pe parcursul cărora el torpila deschiderea Celui de-al doilea Front, forţa Armatei Roşii a crescut şi s-a călit în lupte… Războiul, în esenţă, se apropia de sfârşit. Partea covârşitoare a lucrului de nimicire a wehrmachtului a fost deja realizată de către Armata Roşe”[200].

În plus, şi considerentele militaro-strategice dictau necesitatea deschiderii Celui de-al doilea Front anume în Europa Occidentală, deoarece numai aceasta permitea luarea Germaniei fasciste în cleşte şi deschidea cea mai scurtă cale spre centrele ei vitale. Distanţa din Franţa de Nord-Est până la Berlin constituie 700 км, în timp ce din Italia trupele aliate trebuiau să parcurgă o distanţă de 1200 км, iar din Balcani – 1700. Ofensiva în Balcani şi în Italia ar fi trecut la mare distanţă de centrele cele mai importante politice, economice şi militaro-strategice ale reichului. Apoi, condiţiile geografice şi topografice din Europa Occidentală erau mult mai favorabile pentru aliaţi, decât cele din Italia sau Balcani. Relieful de câmpie şi reţeaua deasă de drumuri permiteau manevrarea unor mase mari de trupe şi în primul rând ale celor blindate şi de tancuri, în timp ce relieful muntos şi intersectat de râuri şi păduri din Europa de Sud şi Sud-Est împiedica colosal acest lucru şi, din contra, le permitea nemţilor să se apere uşor cu forţe relativ mici. În sfârşit, din punct de vedere tehnic, aprovizionarea trupelor peste La Manche, la o distanţă de 35-70 км de la Insulele Britanice până la continent, este o variantă, iar la câteva mii de kilometri de la aceeaşi Anglie şi până în Balcani – este absolut altă treabă.

Cu asemenea considerente a fost completamente de acord şi generalul D. Eisenhower[201]. „Mai mult, scria el, trebuia de avut în vedere şi faptul că noi… n-am fi putut concentra în raionul Mării Mediterane toată forţa Marii Britanii şi Statelor Unite. Aceasta ar fi fost posibil de efectuat doar într-o operaţiune, în care Anglia putea fi folosită în calitate de cap de pod. Partea rămasă a forţelor terestre engleze, şi principalul – forţele aeriene şi maritime-militare, destinate pentru apărarea Angliei propriu-zis, puteau fi utilizate în operaţiunea de ofensivă, dacă ea s-ar realiza peste La Manche nemijlocit pe Continentul European…

Un alt considerent foarte important în folosul transformării Angliei într-un raion de bază pentru ofensivă împotriva Germaniei a fost şi faptul că din New-York până la Insulele Britanice era cea mai scurtă cale trans-

---

[191] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 223.
[192] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 484.
[193] Мэтлофф М. От Касабланки до «Оверлорда». С. 426.
[194] Советник двух президентов. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 417; vezi de asemenea: Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 278.
[195] Рузвельт Э. Его глазами. С. 186-187.
[196] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 241, 331.
[197] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 218.
[198] Рузвельт Э. Его глазами. С. 187-188.
[199] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 329.
[200] Дзелепи Э. Секрет Черчилля. С. 42-43.
[201] Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. С. 77.

atlantică. Aceasta ar fi permis efectuarea cea mai rapidă a circulaţiei navelor şi folosirea porturilor colosale engleze… Alegerea Angliei în calitate de cap de pod ar fi contribuit la păstrarea vaselor şi din altă cauză. Cu submarinele germane… se putea lupta doar cu ajutorul unor escorte puternice… Noi trebuia să păstrăm deschisă artera de comunicaţii vital necesară pentru Marea Britanie…

Dacă în procesul examinării şi altor variante posibile e să ţinem cont de necesitatea concentrării unor mase mari de trupe, asigurarea celei mai scurte căi către teritoriul propriu-zis al Germaniei, lipsa unor piedici naturale de neînvins şi acumularea rapidă a forţelor, atunci folosirea Angliei în calitate de cap de pod pentru invazia în Europa de Nord-Vest ar fi fost cea mai bună alegere”[202].

Hotărârea Conferinţei de la Teheran despre invazie în Europa Occidentală. În procesul discuţiei de la Teheran Stalin a declarat „că, în opinia lui, este iraţională dispersarea forţelor în diferite operaţiuni din partea de Est a Mării Mediterane… Experienţa Armatei Roşii a demonstrat, continuă el, că este mai bine de început ofensiva din două direcţii opuse, impunând inamicul să-şi transfere rezervele de pe un front pe altul. De aceea el a pledat în favoarea unor operaţiuni concomitente în Franţa de Nord şi de Sud şi contra «dispersării» forţelor în partea Răsăriteană a Mării Mediterane. El şi-a exprimat absolut clar şi repetat convingerea în faptul că Turcia în niciun caz nu va accepta intrarea în război”. Roosevelt de asemenea şi-a exprimat opinia că Turcia nu va intra în război[203].

Când la conferinţă a fost luată o decizie fermă despre efectuarea invaziei în Europa în mai 1944 „Stalin şi-a exprimat satisfacţia absolută în legătură cu hotărârea luată şi a promis că Armata Roşie va întreprinde o operaţiune de ofensivă concomitent cu operaţiunea «Overlord» şi aceasta va fi o mărturie a importanţei, pe care ruşii o acordă Celui de-al doilea Front care se deschide în sfârşit”[204]. Unica obiecţie, făcută de el, a fost sub o formă de întrebare: „Când în sfârşit va fi numit comandantul-şef?”[205]

Esenţa problemei despre Cel de-al doilea Front la sfârşitul anului 1943. Către acest moment, datorită succeselor trupelor sovietice, s-a schimbat în mare măsură şi esenţa problemei Celui de-al doilea Front. Până la victoria de la Kursk sarcina trupelor anglo-americane consta în sustragerea de pe frontul sovieto-german spre vest a circa 40 de divizii germane cu scopul creării condiţiilor pentru realizarea cotiturii radicale în decursul războiului. După ce acest lucru s-a întâmplat, Cel de-al doilea Front putea contribui doar în favoarea consolidării rezultatelor victoriilor obţinute şi distrugerii definitive a Germaniei hitleriste. Tărăgănarea în continuu a deschiderii lui nu mai corespundea intereselor cercurilor guvernante ale SUA şi Angliei.

În acel moment ele exprimau în esenţă gândul că drept urmare a victoriilor Armatei Roşii putea veni un asemenea moment, când destrămarea rezistenţei germane „se va desfăşura cu o viteză uimitoare”[206]. „Astfel s-a născut drama lui Churchill, scria Dzelepy. Duplicitatea politicii lui devenise acum o ameninţare. A-l distruge pe Hitler e bine, dar Uniunea Sovietică ar câştiga cel mai mult de la victorie, deoarece contribuţia principală în realizarea ei a adus-o ea. Altfel vorbind, partea anglo-americană ar câştiga războiul, dar ar pierde pacea. De aceea din momentul dat principalele probleme devin cele postbelice. Cum va arăta Europa – şi de asemenea întreaga lume, când Uniunea Sovietică va ieşi din război, păstrându-şi forţa? Acesta era un coşmar pentru Churchill şi, bineînţeles, de asemenea pentru clasele dominante ale Occidentului”[207].

Cunoscutul istoric A. Taylor scria în legătură cu aceasta: „Devenea tot mai reală perspectiva când războiul se va sfârşi cu rezultatul că englezii şi americanii vor controla Marea Mediterană, iar Rusia Sovietică – va domina continentul”[208]. Acelaşi gând l-a expus după război şi cunoscutul jurnalist american Walter Lippman: „În 1942-1943 eu eram convins în justeţea strategiei lui Churchill. Atunci intrarea Armatei Sovietice în Europa părea imposibilă. Dar cum numai a devenit evident faptul că Germania va fi ocupată, eu mi-am schimbat opinia şi am înţeles că Stimson şi Marshall aveau dreptate atât din punct de vedere politic, cât şi sub aspect militar, tinzând să introducă trupe considerabile anglo-americane în Germania Occidentală… Aceasta a însemnat refuzul Balcanilor şi a câmpiei Dunării în favoarea Franţei, Belgiei, Ţărilor de Jos şi Germaniei Occidentale”[209].

Generalul Marshall îl preîntâmpina pe comandantul-şef că Europa „poate fi cuprinsă de haos”, dacă aliaţii occidentali „nu vor reuşi” după Armata Roşie. În memorandumul din 27 august 1943 specialiştii militari americani s-au adresat preşedintelui cu un apel „de a-şi mări necontenit forţa proprie în Europa Occidentală şi a intra primii în Berlin”[210]. Dar şi preşedintele Roosevelt personal conştientiza acest lucru. Încă la Cairo, în cad-

---

[202] Ibid. C. 77-78.
[203] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 473-474.
[204] Ibid. C. 487; Тегеранская конференция... С. 173; Советско-англ. отношения. Т. 1. С. 506; Советско-америк. отношения. Т. 1. С. 454; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 217; Советник двух президентов. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 421; Мэтлофф М. От Касабланки до «Оверлорда». С. 430.
[205] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 487; Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 209.
[206] Кулиш В.М. Раскрытая тайна. С. 399.
[207] Дзелепи Э. Секрет Черчилля. С. 32-33.
[208] Vezi: Секистов В.А. Война и политика. С. 364.
[209] Citat după: Кулиш В.М. История второго фронта. М., 1971. С. 29.
[210] Vezi: Цветков Г.Н. СССР и США. С. 105.

rul unei discuţii cu fiul Elliot, el a spus: „Dacă evenimentele din Rusia se vor desfăşura şi în continuare tot aşa, atunci, posibil, în primăvara viitoare Cel de-al doilea Front nu va mai fi necesar”[211]. Astfel, considera şi A. Harriman: „Uniunea Sovietică putea câştiga războiul şi fără ajutorul aliaţilor”[212].

O asemenea perspectivă nu era favorabilă anglo-americanilor. Astfel, de exemplu, Eisenhower înţelegea excelent situaţia care se constituia în Europa. Încă în mai 1943 el îi spunea lui Alan Brooke, care insista asupra continuării aplicării eforturilor principale ale aliaţilor în zona Mediteranei: „Cum intenţionaţi să continuaţi războiul conform planului expus acum de Dumneavoastră, când o să vă pomeniţi în faţa faptului că toată Europa Centrală şi cea Occidentală vor fi ocupate de ruşi?”[213]. Pentru SUA, dar în egală măsură şi pentru Anglia, era de neînchipuit să admită ca URSS să se pomenească la sfârşitul războiului unicul eliberator al Europei.

Cu toate acestea, exista şi un alt pericol în legătură cu tărăgănarea deschiderii Celui de-al doilea Front. Acest lucru inevitabil ar fi dus la creşterea duratei războiului în Europa, fapt, care în opinia cercetătorului rus A. Borisov, putea provoca aplicarea armei atomice contra Germaniei. Iar dacă germanii izbuteau să capete această armă primii, utilizarea ei ar fi devenit inevitabilă: „Dacă se pomenea în mâinile maniacului bomba atomică, el ar fi folosit-o fără ezitare contra celor, care nu se grăbeau să deschidă Cel de-al doilea Front”[214].

Deja peste un an-doi după război, Churchill îşi îndreptăţea în felul următor poziţia în problema deschiderii Celui de-al doilea Front în Europa: „Gândurile mele de mai târziu în legătură cu aceasta şi informaţia completă, de care dispunem în prezent, m-au convins că amânarea executării planurilor noastre a fost benefică. Amânarea folosirii trupelor expediţionale cu un an ne-a salvat de la o întreprindere, care în acel moment era cel puţin extrem de riscantă, dar, posibil, ar fi cauzat o catastrofă de proporţii globale. În prezent sunt convins că dacă operaţiunea «Torch» s-ar fi terminat aşa cum speram în 1942 şi noi întreprindeam încercarea de-a forţa La Manche-ul în 1943, acest lucru ar fi provocat o înfrângere serioasă cu pierderi enorme, fapt care ar fi avut consecinţe imprevizibile pentru mersul întregului război. Pe parcursul anului 1943 eu tot mai clar conştientizam acest lucru, şi de aceea m-am împăcat cu inevitabilitatea amânării operaţiunii «Overlord», în ciuda faptului că înţelegeam pe deplin iritarea şi mânia aliatului sovietic”[215].

Importanţa militaro-strategică şi politică a invaziei în Normandia. La 10 iunie 1944 Harriman a fost primit la Kremlin de către şeful Guvernului sovietic. Ambasadorul a procedat foarte raţional, luând cu sine harta raionului debarcării aliaţilor în Normandia. Conform spuselor lui Harriman, Stalin avea o dispoziţie excelentă: „Acesta era absolut alt Stalin, care era generos în lauda sa la adresa realizărilor armatelor aliate în Franţa”. El a apreciat înalt proporţiile operaţiunii de transfer a unor armate întregi pe continent: „Istoria războaielor n-a cunoscut nicicând o operaţiune atât de grandioasă. Nici chiar Napoleon nu s-a decis s-o realizeze. Hitler a planificat-o, dar a fost prea prost pentru a se încumeta la această încercare”[216]. „Acesta incontestabil este un succes eminent al aliaţilor noştri… Istoria îl va aprecia ca pe o realizare de cel mai înalt grad”, a subliniat la 13 iunie Comandantul Suprem sovietic într-un interviu acordat ziarului „Pravda”[217].

---

[211] Рузвельт Э. Его глазами. С. 161.
[212] Vezi: Иванов Р.Ф. Дуайт Эйзенхауер и советско-американские союзнические отношения в 1941 – 1945 гг. // США: ЭПИ. 1995, № 5. С. 20.
[213] Ibid.
[214] Борисов А. Уроки второго фронта. С. 49-53.
[215] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 302.
[216] Борисов А. Уроки второго фронта или Могла ли Европа разделить судьбу Хиросимы и Нагасаки. М., 1989. С. 8-9; vezi de asemenea: Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 210.
[217] Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Т. 2. С. 37.

TEMA Nr. 18. EXAMINAREA PROBLEMEI POLONEZE ÎN CADRUL COALIŢIEI ANTIHITLERISTE ŞI SOLUŢIONAREA EI DEFINITIVĂ

1. Problema poloneză în anii 1941 – 1943

Relaţiile sovieto-poloneze după 22 iunie 1941. La 5 iulie 1941 la Londra, datorită medierii Angliei, au început negocietile dintre cele două guverne. Polonia era reprezentată de premierul guvernului ei în emigraţie W. Sikorski, URSS – de ambasadorul I. Maiskii. În calitate de scop polonezii şi-au înaintat recunoaşterea invalidităţii împărţirii Poloniei în 1939 şi eliberarea prizonierilor polonezi, acaparaţi atunci de Armata Roşie. Partea sovietică considera că problema hotarului nu poate fi pusă în discuţie, iar în problemele prizonierilor şi-a exprimat acordul să ajungă la o înţelegere. Englezii au propus amânarea examinării primii chestiuni până la venirea unor timpuri mai bune.

La 30 iulie înţelegerea s-a configurat deplin: relaţiile diplomatice dintre cele două ţări au fost restabilite, şi pe teritoriul sovietic urma să renască armata poloneză (sub comanda generalului W. Anders)[1]. A fost de asemenea semnată declaraţia comună referitor la faptul că tratatele sovieto-germane din 1939 cu privire la schimbările teritoriale din Polonia „şi-au pierdut semnificaţia"[2].

Cu toate acestea, guvernul polonez nu s-a dezis de teza „celor doi duşmani", care examina şi Germania, şi Uniunea Sovietică în calitate de state duşmănoase Poloniei[3]. În acest sens Hopkins spunea despre Władysław Sikorski şi despre planurile guvernului de la Londra: „Sikorski îi aduce Poloniei mai mult rău decât bine. Polonia alimentează vise ambiţioase referitor la viitorul postbelic… Polonezii spun că după război Rusia va fi într-atât de slabă, iar Germania distrusă, şi Polonia va deveni cea mai mare putere din această parte a lumii… Polonia va dori restabilirea vechilor ei hotare antebelice"[4].

---

[1] Vezi: Сталин, Берия и судьба Армии Андерса в 1941-1942 гг. (Из рассекреченных архивов). // ННИ, 1993, № 2; Прибылов В.И. Почему ушла армия Андерса. // ВИЖ, 1990, № 3; Русский архив: Великая Отечественная. СССР и Польша Т. 14 (3-1). М., 1994 (militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html); Constantin I. Polonia la sfârşitul celui de-Al doilea război mondial. // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 47; http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.

În iunie 1942 Władysław Anders a cerut de la W. Sikorski permisiunea de a-şi evacua întreaga armată. După tratativele de la Londra cu V. Molotov la 12 iunie W. Sikorski i-a îndreptat lui W. Anders o telegramă în care, argumentându-şi decizia cu scopurile politice supreme, îi propunea armatei să rămână în URSS şi să lupte împreună cu Armata Roşie. Instrucţiunea premierului polonez n-a fost executată de către W. Anders... La 31 august 1943 comandantul armatei poloneze W. Anders prin semnătura sa a confirmat că „contrar înţelegerii dintre URSS şi Polonia guvernul polonez nu consideră posibilă folosirea trupelor poloneze formate în URSS pe frontul sovieto-german". Către 1 septembrie 1942 evacuarea unităţilor poloneze a fost încheiată. În total din URSS au plecat circa 80 de mii de militari şi peste 37 de mii de membri ai familiilor lor. 12 mii de militari polonezi, inclusiv marinari, aviatori, tanchişti, au fost îndreptaţi în Anglia. Cea mai mare parte a armatei poloneze – 69917 oameni – şi-a urmat calea în Iran. Câţiva ofiţeri în frunte cu colonelul Zygmunt Berling au refuzat să plece în Iran şi au rămas în URSS. // militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html; смотри так же: Сталин и Польша. 1943-1944 годы. Из рассекреченных документов российских архивов. // ННИ, 2008, № 3. С. 106.

Ce-i drept, nici pentru englezi polonezii nu erau parteneri „uşori" şi din cauza poziţiei lor faţă de URSS le creau probleme serioase. În acest sens, în calitate de răspuns la poziţia polonezilor de la Londra în problema hotarului de est al Poloniei, după Conferinţa din Crimeea, la 21 februarie 1945, Churchill i-a declarat lui Anders: „În prezent avem trupe destule şi nu avem nevoie de voi. Vă puteţi retrage diviziile. Ne descurcăm fără ele". // Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. С. 352-353.

[2] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 182-183; Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 15.

[3] După cum menţionează istoricul polonez contemporan Slavomir Dembski „colaborarea celor doi vecini, dispuşi duşmănos faţă de Polonia renăscută, chiar din start prezenta un pericol pentru existenţa ei". În acest sens la 7 martie 1934 J. Piłsudski a declarat într-un cerc îngust: „În istoria sa din timpurile Ecaterinei şi Fridrih al Prusiei Polonia a înţeles pe pielea proprie ce se va întâmpla, dacă cei doi vecini puternici se vor înţelege. În aşa caz Polonia va fi ruptă în bucăţi. Un asemenea pericol pentru Polonia exista permanent. După primul război mondial el s-a micşorat, deoarece Germania a fost distrusă de Antanta, iar Rusia a fost bătută de Comendant[r]. Şi aceste state au fost slăbite. Ele însă încheiaseră Tratatul de la Rappalo, care, ce-i drept, nu era îndreptat excepţional contra Poloniei, ci contra lumii întregi, dar prezenta o ameninţare pentru Polonia". // Дембский С. Происхождение второй мировой войны. // Белые пятна – черные пятна. С. 171.

În 1942, deja fiind în Iran, conducătorul armatei poloneze constituite în URSS generalul W. Anders le-a declarat absolut sincer apropiaţilor săi: „Ruşii au dorit să ne trimită pe front cu scopul să fim exterminaţi de către nemţi. Nici noi, nici englezii n-am admis acest lucru. Noi am sosit încoace nu cu scopul de-a lupta, ci pentru a ne pregăti de lupta pentru hotarele Poloniei renăscute. Această luptă va începe după zdrobirea nemţilor şi în ea ne vor ajuta englezii". // Иванов Ю.В. О Варшавском восстании. // Межд. жизнь. 2004, № 9. С. 151.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Astfel era numit Józef Piłsudski de către părtaşii săi.

[4] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 378.

În context, la 31 ianuarie 1942, discutând cu W. Sikorski problemele viitorului hotar sovieto-polonez, W. Churchill a declarat că „comunismul nu prea sperie Marea Britanie. Dacă unele sau alte ţări cu timpul îşi vor alege acest regim, Londra nu va pleda contra”[5]. În ansamblu pe parcursul anilor 1941-1942 relaţiile sovieto-poloneze rămâneau complicate.

Ruperea relaţiilor diplomatice dintre URSS şi Polonia. În aprilie 1943 a avut loc ruperea relaţiilor dintre Guvernul sovietic şi guvernul polonez din exil care se afla la Londra. Fiind invitat la dejun la Downing Street 10, Sikorski i-a povestit lui Churchill despre asasinarea de către Guvernul sovietic a celor 15 mii de prizonieri polonezi, aflaţi între anii 1939 şi 1940 în lagărele sovietice şi înmormântaţi în nişte morminte gigantice în pădurile Smolenskului, preponderent în raionul Katân[6]. Churchill i-a răspuns: „Dacă ei sunt morţi, nu Veţi putea face nimic pentru a-i învia”[7].

La 13 aprilie radioul german a învinuit deschis Guvernul sovietic în asasinarea a 14500 de polonezi, aflaţi în trei lagăre, şi a propus efectuarea unei anchete internaţionale pentru a clarifica pe loc soarta acestor oameni. La 17 aprilie cabinetul polonez de la Londra a dat publicităţii un comunicat, în care se spunea că el s-a adresat Crucii Roşii Internaţionale în Elveţia cu rugămintea de-a trimite o delegaţie la Katân pentru a efectua ancheta. Deoarece fără acordul Guvernului sovietic o asemenea anchetă internaţională era imposibilă, germanii au anchetat cazul de sine stătător, şi o comisie de experţi, creată din reprezentanţii ţărilor aflate sub influenţa Germaniei, a făcut un raport detaliat, în care se afirma că asasinările în masă au avut loc în primăvara lui 1940, când acest raion se afla sub controlul sovietic.

---

[5] Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. С. 274.

[6] Despre această crimă a regimului stalinist vezi: Абаринов В. Катынский лабиринт. М., 1991; Катынская драма: Козельск, Старобельск, Осташков: судьба интернированных польских военнослужащих. М., 1991; Ежевский Л. Катынь 1940. Рига, 1990; Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. С. 111-140; Otu P., Duţu Al. Masacrul din pădurea Katîn. // Magazin Istoric. 1997, Nr. 4; Manea M. Masacrul de la Katyn. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 11; Constantin I. Masacrul de la Katyn. // Dosarele istoriei. 2006, Nr. 3; Maxim M. Katyn – 1940. // Historia. Revistă de istorie. 2006, Nr. 5; Constantin I. Posteritatea Katyn-ului. // Magazin Istoric. 2006, Nr. 10.

Până în prezent printre istorici nu există un consens referitor la cauzele care au făcut conducerea stalinistă să emită ordinul de lichidare a ofiţerilor polonezi. Cu toate acestea nu-i nicio îndoială că asemenea ordine au nu numai un caracter antiuman, ci mai mărturisesc şi despre unele devieri psihice ale celor care sunt capabili să le emită. Printre mai multe motive care i-au tentat pe Stalin şi Beria spre exterminarea prizonierilor polonezi, are dreptul la existenţă şi opinia, precum că acest lucru s-a întâmplat din cauza sentimentului de răzbunare pentru moartea a zeci de mii de prizonieri sovietici în lagărele poloneze în anii 1919-1920. Faptul că acest lucru a avut loc nu trezeşte îndoieli. Astfel la 9 septembrie 1921 G.V. Cicerin a declarat că „pe parcursul a doi ani din cei 130 de mii de prizonieri ruşi, au murit în Polonia 60 de mii”. // ДВП СССР. Т. 4. М., 1960. С. 319.

Istoricul rus I. Mihutina în baza unor calcule minuţioase a ajuns la concluzia că aceasta-i cifra minimală a cetăţenilor sovietici morţi în prizonieratul polonez. În total au fost captivaţi între 133000 şi 165500 de militari şi civili sovietici. Iar istoricii Ghennadii şi Viktoria Matveev scriu despre 32 de mii de morţi. // Михутина И.В. Так сколько же советских военнопленных погибло în Польше în 1919 – 1921 гг.? // ННИ, 1995, № 3. С. 64-66; Иванов Ю.В. Задолго до Катыни. Красноармейцы в аду польских концлагерей. // ВИЖ, 1993, № 12. С. 22, 24; Матвеев Г.Ф. Ещё раз о численности красноармейцев în польском плену în 1919 – 1920 годах. // ННИ, 2006, № 3. С. 49; Матвеев Г., Матвеева В. «Комиссаров живыми наши не брали вообще». Красноармейцы в польском плену. // Родина. 2011, № 2. С. 113.

Mulţi ostaşi roşii, în primul rând comisarii, evreii şi chinezii, fiind capturaţi, erau fără judecată executaţi pe loc. Astfel, la ordinul comandantului armatei a 5-a generalului W. Sikorski (viitorului prim-ministru din anii războiului), la 24 august 1920, în calitate de răzbunare, au fost împuşcaţi 199 de militari sovietici pentru faptul că în ajun cazacii roşii care au încercat să se salveze în Prusia Orientală au măcelărit circa o sută de soldaţi polonezi care încercaseră să-i reţină. // Родина. 2011, № 2. С. 115.

Cu toate acestea în istoria poloneză există exemple, când „alogenii” erau nimiciţi la „iniţiativa de jos”. Aşa s-a întâmplat la 3 septembrie 1939 în Bromberg (Bydgoszcz), aşa-numita „Duminică sângeroasă”, când polonezii crunt s-au răfuit cu vecinii lor germani. Numărul victimelor din rândurile populaţiei germane a acestui oraş după diferite estimări variază între 103 şi 5 mii de oameni. Şi aceştia nu erau militari, precum la Katân, ci nemţi simpli, inclusiv femei şi copii. // Vezi: http://ru.wikipedia.org/ wiki/Кровавое_воскресенье_(1939); http://www.polskifilm.ru/bydgoshhskoe-krovavoe-voskresene.html; http://www.suslem.eu/Politikaru.html.

Încă un exemplu de atitudine selectivă faţă de evenimentele istorice îl constituie elucidarea asasinării în masă a evreilor de către polonezi în Edbavna. Acest oraş este amplasat în acea parte a Poloniei în care după 17 septembrie 1939 au intrat trupele sovietice. Situaţia s-a agravat după năvălirea Germaniei asupra URSS. Iniţial polonezii îi omorau pe evrei individual – îi băteau cu beţele, îi ucideau cu pietrele, le tăiau capetele, maltratau cadavrele. Numărul total al victimelor a constituit minimum 1600 de oameni. // Vezi: http://www.stoletie.ru/territoriya_istorii/jevrejskij_pogrom_v_jedbavne__polskij_sled_2009-08-28.htm; http://www.rusbeseda.ru/index.php?topic=5523.0; wap2; http://lib.rus.ec/b/246897/read.

În Katân au devenit victime preponderant prizonierii de război şi ordinul despre exterminarea lor a venit de sus. Aceasta n-a fost iniţiativa soldaţilor simpli. Cercurile conservatoare poloneze depun eforturi pentru a prezenta Polonia în ochii opiniei publice internaţionale în calitate de ţară „de eroi şi victime”. Evenimentele din Bydgoszcz şi Edbavna nu se prea înscriu în această schemă artificială.

[7] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 634.

Apoi, după eliberarea regiunii Smolensk de către Armata Roşie, partea sovietică a efectuat o nouă anchetă, în care întreaga responsabilitate pentru exterminarea celor 15 mii de polonezi a fost trecută pe seama nemţilor. Şi doar în aprilie 1990, după efectuarea de către Guvernul sovietic a unei anchete repetate, preşedintele Mihail Gorbaciov i-a transmis rezultatele ei preşedintelui Wojciech Jaruzelski. În aceste documente se recunoştea responsabilitatea URSS pentru faptul exterminării ofiţerilor polonezi de către călăii stalinişti şi au fost exprimate condoleanţe poporului polonez.

Desigur, în 1943, când s-a aflat despre tragedia de la Katân, Churchill n-a putut să ia partea polonezilor, chiar dacă ar fi dorit s-o facă. El nu putea risca cu scindarea coaliţiei antihitleriste. De aceea el considera că „polonezii s-au comportat iraţional, difuzând sau luând parte la difuzarea unei asemenea informaţii". El a declarat că aliaţii „trebuie să-l distrugă pe Hitler şi acum nu-i timpul pentru certe şi învinuiri". Cu toate acestea, el n-a fost în stare să preîntâmpine ruperea relaţiilor dintre guvernele sovietic şi polonez[8].

Într-o situaţie dificilă se afla şi Roosevelt. Astfel, în ajunul plecării la Conferinţa de la Teheran, el a fost vizitat de-un oaspete din Marea Britanie, care a subliniat sentimentul de nelinişte crescândă în cercurile emigrante poloneze în legătură cu apropierea Armatei Roşii de hotarele Poloniei. „Ştiu despre aceasta, a răspuns iritat Roosevelt. Mă doare capul din cauza acestor oameni. Ambasadorul polonez m-a vizitat recent cu această chestiune. L-am întrebat, dacă nu crede că ei se vor opri doar pentru a ne intra în voie nouă sau vouă? Nu doreşte el ca noi şi Marea Britanie să-i declarăm război lui Iosif Stalin, dacă ei vor traversa fostul lor hotar? Chiar dacă noi am fi dorit să facem acest lucru, Rusia va opune o armată de două ori mai numeroasă decât a noastră, şi atunci noi în genere n-am avea glas în problema dată. Ba mai mult..., nu sunt convins că un plebiscit echitabil, dacă ceva asemănător există în genere în natură, nu va arăta că aceste provincii răsăritene nu vor prefera să revină în componenţa Rusiei. Da, cred cu adevărat că acest hotar din 1941 este tot atât de echitabil ca şi oricare altul"[9].

Trebuie să menţionăm că la Washington cunoşteau bine valoarea activiştilor polonezi din emigraţie. În unul dintre documentele pregătite de serviciile speciale americane, şi care a fost totalmente aprobat de consilierii preşedintelui, se spunea că guvernul de la Londra constituie „o clică de reacţionari şi rusofobi ireparabili, care urmăresc scopul de-a ridica Polonia[*] contra politicii ruseşti a lui Roosevelt"[10].

La 28 aprilie 1943, peste câteva zile după ruperea relaţiilor diplomatice sovieto-poloneze, preşedintele Uniunii Patrioţilor polonezi din URSS Wanda Wasilewska s-a adresat cu o scrisoare lui Stalin, în care a fost expusă rugămintea de-a permite constituirea în URSS a unei unităţi militare poloneze. În corespundere cu hotărârea Comitetului de Stat al Apărării al URSS din 8 mai 1943 pe teritoriul Uniunii Sovietice a început formarea diviziei poloneze de infanterie în numele lui Tadeusz Kościuszko sub comandamentul colonelului Z. Berling. La 12-13 octombrie 1943 lângă Lenino (regiunea Moghileov) divizia pentru prima dată a intrat în luptă. Suferind pierderi grave, la 14 octombrie ea a fost scoasă de pe front. În iulie 1944 armată poloneză creată în URSS începe acţiunile militare pe teritoriul Poloniei, fiind supusă în mod operativ comandantului Frontului 1-i Belarus[11].

Viziunile polonezilor de la Londra referitor la perspectivele luptei antifasciste şi relaţiilor cu URSS. Ruperea relaţiilor diplomatice cu URSS i-a permis comandantului-şef al Armia Krajowa (AK – formaţiune militară, supusă guvernului în emigraţie) generalului Stefan Rowecki[**] să revină pe poziţia, care prevedea de a opune rezistenţă Armatei Roşii. În telegrama lui din 19 iunie 1943 către Sikorski se menţiona că „din punct de vedere militar, mai curând este necesar să ne pregătim de cea mai rea pentru noi variantă, şi anume, să vedem în persoana Rusiei mai degrabă un duşman, decât un aliat. Unica poziţie raţională şi întemeiată faţă de Rusia este una activ defensivă, adică – principial duşmănoasă". Unica posibilitate de-a schimba această atitudine era, în opinia lui Rowecki, recunoaşterea de către Guvernul sovietic a hotarelor poloneze din 1939 şi ruperea oricăror relaţii cu unităţile militare poloneze care se formau pe teritoriul URSS.

Rowecki considera că cea mai bună variantă dintre cele posibile în vederea soluţionării tuturor problemelor este „înfrângerea URSS în războiul contra Germaniei fasciste sau destrămarea ei prin intermediul unor diversiuni interne. Doar o Rusie slăbită serios şi care este ameninţată de-o scindare internă poate fi un partener relativ acceptabil pentru înţelegerile noastre cu ea"[12].

---

[8] Ibid. C. 635-636.

[9] Citat după: Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 172; vezi de asemenea: Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. С. 391.

În legătură cu aceasta, istoricul polonez Strauhold Grzegorz scrie următoarele: „În opinia mea, hotarul stabilit de Tratatul de pace polono-sovietic de la Riga (1921) putea fi întors doar datorită destrămării coaliţiei antihitleriste şi victoriei Occidentului asupra URSS în rezultatul celui de-Al treilea război mondial. Acest scenariu era nerealist. Toate celelate căi... erau fără perspectivă". // Страухольд Гжегош. Где польская земля? Метаморфозы польских границ в XX веке. // Родина, № 12, 2011. С. 123.

[*] Se au în vedere americanii de origine poloneză.

[10] Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 178.

[11] militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

[**] În curând el a fost arestat de ghestapou şi înlocuit în această funcţie de Bor-Komorowski.

[12] Назаревич Р. Варшавское восстание. 1944 год: политические аспекты. М., 1989. С. 28-29; Письмо генерала Ровецкого Верховному Главнокомандующему польскими вооруженными силами генералу В. Сикорскому по поводу польско-советских отношений. // militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

Cercurile emigrante de la Londra doreau eliberarea Poloniei de către aliaţii occidentali şi neadmiterea Armatei Sovietice datorită acestui fapt pe teritoriul ţării. Cu toate acestea, după Stalingrad şi îndeosebi după Kursk, a devenit evident faptul că Polonia va fi eliberată anume de către trupele sovietice. Iar Conferinţa de la Teheran şi a legiferat aceasta, luând decizia despre invazia anglo-americanilor în Normandia şi o puternică ofensivă a Armatei Roşii pe Frontul de Est, cu scopul de-a sprijini operaţiunea aliaţilor occidentali. La sfârşitul lui septembrie 1943 la Washington în numele Joint Chiefs of Staff amiralul W. Leahy i-a declarat oficial reprezentantului polonez din această structură colonelului Mickiewicz că „trupele sovietice vor fi primul aliat, care va călca pe teritoriul Poloniei”[13].

În asemenea condiţii comandamentul AK a emis un ordin că în cazul intrării trupelor anglo-americane în Polonia, Armia Krajowa la semnalul guvernului în emigraţie şi cu acordul aliaţilor occidentali va începe răscoala. În situaţia intrării Armatei Roşii pe teritoriul Poloniei fără o înţelegere respectivă dintre guvernele polonez şi sovietic, AK va începe o vastă operaţiune diversionistă numită „Furtuna”[14]. Cu toate acestea, niciuna dintre variante nu presupunea că răscoala va avea drept scop ajutorarea acţiunilor Armatei Sovietice. Ba mai mult, Komorowski a declarat că „noi nu putem organiza răscoala, când nemţii, bătuţi în vest şi sud, încă mai ţin Frontul în Est şi ne acoperă din acea parte. De aceea, în asemenea caz, slăbirea Germaniei nu corespunde intereselor noastre… Noi trebuie să fim pregătiţi de-a opune rezistenţă trupelor sovietice”.

Posibilitatea dată nu era exclusă nici de premierul Mikolajczyk, care la 28 august 1943, la întâlnirea cu Roosevelt, a declarat că, dacă Armata Roşie va avea o atitudine duşmănoasă faţă de guvern şi AK, atunci ei vor fi nevoiţi să recurgă la „autoapărare”, iar guvernul – „să declare starea de război cu Rusia”. La 1 octombrie şeful guvernului a relevat că „în caz când aliaţii vor acorda armament AK şi vor transfera spre hotar prin aer contingente armate proprii (fie şi mici) în momentul retragerii trupelor germane, AK ar putea opune rezistenţă invaziei sovietice, iar prezenţa unităţilor aliate ar fi devenit o barieră politică care ar fi îndiguit invazia”.

De-o lipsă şi mai mare de realism suferea reprezentantul guvernului în interiorul ţării Jan Stanisław Jankowski. La 10 ianuarie 1944 el îi scria lui Mikolajczyk că „principalul crez politic polonez” este crearea „condiţiilor pentru victoria poloneză în viitorul conflict posibil cu Germania şi Rusia”. În memorandum se vorbea despre extinderi teritoriale pe contul Germaniei – Opole, Gdańsk, Prusia Orientală, şi pe contul Rusiei: dacă URSS la sfârşitul războiului va fi destul de puternică, atunci „scopul politic al Poloniei în Est ar consta în menţinerea hotarului din 1921 şi includerea Lituaniei în componenţa ei”. Dacă Uniunea Sovietică s-ar fi pomenit slăbită simţitor, atunci în calitate de scop al Poloniei mai devenea şi încorporarea Letoniei, Estoniei, Belarusiei şi Ucrainei[15].

Precum s-a menţionat, la Conferinţa de la Teheran, cele trei mari puteri au ajuns în principiu la un numitor comun în problema despre hotarul sovieto-polonez. În ce priveşte guvernul în emigraţie de la Londra, el nu recunoştea „linia Curzon” şi cerea includerea Lvovului şi Vilno în componenţa Poloniei[r], despre ce premierul Mikolajczyk i-a declarat lui Churchill la 20 ianuarie 1944. Guvernul în emigraţie se opunea şi transmiterii Königsbergului Uniunii Sovietice[16]. Aceste pretenţii mărturiseau nu doar despre imposibilitatea normalizării relaţiilor dintre cele două guverne, dar şi despre faptul că guvernul polonez de la Londra nu conştientiza absolut realităţile constituite în lume. Ba mai mult, aceşti oameni pledau pentru tărăgănarea războiului în scopul slăbirii maximale a URSS şi neadmiterii armatei ei pe teritoriul Poloniei. Astfel, în unul din documentele guvernului în emigraţie se spunea literalmente următoarele: „Ofensiva de iarnă de la începutul anului curent 1944 **ameninţa** că Stalin va încheia războiul fără ajutorul trupelor anglo-americane… Situaţia a fost salvată de armata germană, care a oprit ofensiva sovietică”[17].

---

[13] Назаревич Р. Варшавское восстание. 1944 год: политические аспекты. С. 30.
[14] Ibid. С. 32.
[15] Ibid. С. 33-34.

Vezi de asemenea raportul comandantului Armia Krajowa Comandantului Suprem despre atitudinea faţă de autorităţile sovietice. 19 aprilie 1944: „Perspectiva ocupării întregii Polonii de către Soviete este apreciată de noi aici ca o realitate, care trebuie real luată în calcul. Şi, drept urmare, trebuie să luăm în calcul posibilitatea confruntării făţişe dintre Polonia şi Soviete şi în această confruntare trebuie să demonstrăm din partea noastră o expresie maximală a poziţiei independente a Poloniei”. // militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

[r] Nota redactorului ştiinţific: În iulie – august 1944 în timpul ofensivei trupelor sovietice asupra Vilnusului şi Lvovului au avut loc lupte crâncene dintre ele şi detaşamentele AK şi care au provocat victime grave din ambele părţi. Cu toate acestea de cele mai multe ori erau şi cazuri inverse – soldaţii şi mulţi ofiţeri AK, contactând cu Armata Roşie, treceau de partea ei şi se înrolau în componenţa armatei 1-ia a Wojsko Polskie, iar conducerea AK trecea în ilegalitate.

[16] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 242.
[17] Назаревич Р. Варшавское восстание. С. 35.

2. Evenimentele poloneze din anul 1944[18].

Apropierea Armatei Roşii de hotarele poloneze şi planurile guvernului în emigraţie. În condiţiile ofensivei sovietice necruţătoare spre vest, organul de presă al comandamentului suprem al AK într-un articol de fond „Pe ce contăm?” menţiona: „1. Întâi de toate pe propriile forţe armate… 2. Pe faptul că conflictul anglo-saxono-sovietic este inevitabil… Noi contăm pe aceasta. Noi pe aceasta mizăm”[19]. Oricum, între poziţiile naţionaliştilor polonezi şi cele ale hitleriştilor nu exista vreo deosibire principială.

Impasul creat a fost examinat la 25 ianuarie 1944 la şedinţa cabinetului militar britanic. Premierul în mod realist a menţionat că problema poloneză trebuie reglementată cât mai curând. Astfel, pe măsura înaintării trupelor sovietice poziţiile polonezilor de la Londra slăbeau. „Nu trebuie să ignorăm acel fapt că perspectivele restabilirii Poloniei libere sunt legate doar de victimile şi victoriile ruşilor”[20]. Churchill înţelegea că, dacă problema nu va fi soluţionată la timp, în Polonia va fi creat un guvern prosovietic.

Mărturie a agravarii extreme a relaţiilor polono-sovietice deveniseră şi critica necontenită şi ireconciliabilă a URSS pe paginile presei poloneze, aflate sub controlul guvernului emigrant, şi chiar apelul guvernului polonez de-a opune rezistenţă armată trupelor sovietice. Una dintre mostrele unei asemenea ediţii, înmânată la 2 februarie 1944 personal de Stalin ambasadorului SUA în URSS Harriman pentru a o aduce la cunoştinţă guvernului american, ultimul a numit-o „respingătoare”[21].

El scria în memorandumul său din 24 martie la Washington: „În opinia mea, nu există niciun fel de îndoieli că politica guvernului [polonez] este determinată de un grup de ofiţeri, convinşi că războiul cu Rusia Sovietică este inevitabil… Stalin este convins că relaţiile prieteneşti cu Polonia vor fi imposibile, dacă la putere se va afla gruparea guvernantă de la Londra, de aceea el nici nu doreşte ca Armata Roşie să restabilească puterea lor. Consider că în esenţă el are dreptate”[22]. În esenţă, în problema dată şi opinia lui A. Eden coincidea cu cea americană. Astfel, în raţionamentele sale din scrisorile adresate lui D. Cooper, pomenite mai sus, el sublinia: „Anume neînţelegerile dintre Rusia şi Polonia au constituit cauza încercării nereuşite de-a atrage Rusia de partea noastră în 1939. Polonia în condiţiile unor relaţii bune cu URSS poate fi o ţară puternică, independentă şi prosperă, Polonia în condiţiile unor relaţii rele cu URSS poate deveni o ameninţare la adresa păcii internaţionale şi la adresa Angliei”[23].

În iunie-iulie 1944, distrugând totalmente grupul de armate „Centru”, Armata Roşie a intrat pe teritoriul Poloniei. În legătură cu începutul eliberării ţării proprii, în primul mare oraş eliberat Helm, la 22 iulie 1944 Krajowa Rada Narodowa[*] a constituit Comitetul Polonez pentru Eliberarea Naţională (CPEN) – organ executiv de administrare a pământurilor poloneze eliberate[24]. În declaraţia sa el a recunoscut linia Curzon în calitate de viitor hotar sovieto-polonez. La 26 iulie Guvernul sovietic şi-a constituit reprezentanţa sa pe lângă CPEN, care s-a stabilit la Lublin[25]. În decembrie 1944 acest exemplu a fost urmat şi de Guvernul francez[26].

Toate acestea au trezit îngrijorarea guvernului în emigraţie de la Londra, care conştientiza că în cazul eliberării depline a Poloniei de către Armata Roşie, anume CPEN procomunist şi prosovietic va constitui bază viitorului guvern polonez. Pentru a nu admite acest lucru, polonezii de la Londra au hotărât s-o ia înaintea Armatei Sovietice (în secret, precum de URSS astfel şi de aliaţii occidentali), organizând în Varşovia o răscoală antifascistă cu scopul de a-şi stabili puterea măcar în capitală, dacă-i imposibil de făcut acest lucru în întreaga

---

[18] Vezi: Сталин и Польша. 1943-1944 годы. Из рассекреченных документов российских архивов. // ННИ, 2008, № 3.
[19] Назаревич Р. Варшавское восстание. С. 37-38.
[20] Сиполс В.Я., Челышев И.А. Крымская конференция. С. 19; vezi de asemenea: Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. С. 401-402.
[21] Советско-американские отношения. Т. 2. С. 21-22.
[22] Vezi: Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 239, 240.
[23] Царёв О.И. СССР – Англия: от сотрудничества к конфронтации (1941 – 1945 гг.). // ННИ, 1998, № 1. С. 99.
[*] Consiliul naţional polonez, creat la finele anului 1943 de către reprezentanţii forţelor politice de stânga.
[24] Vezi: Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. 8. М., 1974. С. 141-146; Освободительная миссия Советских Вооружённых Сил в Европе во второй мировой войне. М., 1985. С. 95, 97; Лебедева Н., Филитов А. Формула прекращения войны в политике «большой тройки». // Межд. жизнь. 1996, № 4. С. 93; Constantin I. Polonia la sfârşitul celui de-Al doilea război mondial. // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 48.
[25] Vezi: Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Т. 2. С. 155, 157-159; Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. 8. С. 148; Советский Союз и борьба народов Центральной и Юго-Восточной Европы за свободу и независимость (1941 – 1945 гг.). М., 1978. С. 51.

La 27 iulie 1944 între Guvernul sovietic şi CPEN a fost semnat un accord prin care hotarul sovieto-polonez trecea pe „linia Curzon”, iar graniţele de nord şi de vest ale Poloniei se stabileau de-a lungul litoralului Mării Baltice, incluzând în componenţa ei partea de vest a Prusiei Orientale şi Danzigul, şi pe râul Oder. // Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. 8. С. 156-157.
[26] Советско-французские отношения во время Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг. Документы и материалы. М., 1959. С. 551; Молчанов Н. Генерал де Голль. С. 261.

ţară[27]. Când Armata Roşie va intra în Varşovia, ea va fi întâlnită de organele puterii de stat poloneze, create de către guvernul de la Londra. Faptul trebuia să simbolizeze şi să asigure în realitate puterea guvernului asupra întregii Polonii.

În legătură cu aceasta este necesar să menţionăm că aliaţii occidentali n-au susţinut planul răscoalei din Polonia, fără a-l acorda cu URSS. Deciziile Joint Chiefs of Staff SUA şi Marii Britanii, adoptate la 7 iulie 1944, nu lasă în acest sens niciun fel de îndoieli. Din ele rezulta că:

- comandamentul aliat nu are posibilitatea de-a transporta pe cale aeriană armament destul pentru asigurarea insurecţiei în Polonia. Aceasta-i posibil doar pe cale maritimă şi coordonând acţiunea dată cu operaţiunile sovietice;
- doar autorităţile poloneze pot stabili termenul răscoalei în Polonia, coordonându-şi acţiunile cu cel mai interesat aliat – URSS;
- acţiunile diversioniste, care destabilizează comunicaţiile germane în Polonia, sunt utile întâi de toate URSS, şi anume cu ea ele trebuiesc coordonate[28].

Acelaşi gând l-a expus la sfârşitul lunii iulie polonezilor de la Londra şi generalul Ismay: „Aliaţii nu pot întreprinde asemenea acţiuni, dacă ele nu sunt coordonate cu ofensiva ruşilor… Şefii statelor majore menţionează că Armia Krajowa poloneză se află în zona în care colaborarea ei cu armatele anglo-americane este imposibilă”[29].

Chiar şi comandantul AK generalul Bor-Komorowski la 31 iulie 1944, adică cu o zi până la începutul insurecţiei în capitala poloneză, a declarat (în versiunea lui Iu. Rokecki[*]) în faţa conducerii Armia Krajowa că „după înfrângerea pe linia Bug în raionul Brestului trupele germane într-o dezordine totală s-au retras în raionul Varşoviei. Cu toate acestea, comandamentul german a luat situaţia sub control, a făcut ordine în unităţi şi a primit rezerve proaspete în număr de trei divizii de tancuri. Forţele principale ale Armatei Sovietice se află mai la est de Sedleţ. Doar pe o fâşie îngustă a şoselei de la Lublin detaşamentele de cercetaşi sovietici ajung până la Varşovia… Muniţii le-au rămas pentru 3-4 zile”. „În condiţiile pregătirii actuale antiinsurgente a forţelor germane din Polonia… răscoala nu are şanse la succes”[30].

În asemenea condiţii şi comandantul-şef al forţelor poloneze, aflate sub controlul guvernului în emigraţie, generalul Sosnkowski i-a recomandat comandantului AK să se dezică de răscoală. Încă la 28 iulie el a trimis o telegramă din Italia la Londra pentru a o transmite în Polonia: „În ceea ce priveşte ţara, în situaţia creată în urma evoluţiei evenimentelor..., orice gând despre răscoala armată este o acţiune nefondată, lipsită de orice sens politic şi care poate provoca victime tragice şi inutile”[31]. Această parte a telegramei înainte de-a fi expediată în Polonia a fost (la Londra) exlusă din text.

Astfel, cercurile militaro-politice sanaţioniste din emigraţie[**] au ignorat completamente realităţile existente, cu toate că ştiau că la sfârşitul lui iulie raportul de forţe pe sectorul varşovian al frontului sovieto-german s-a schimbat în folosul nemţilor. Atitudinea faţă de această problemă era determinată de raţionamente politice şi nu militare. S-a hotărât de-a întreprinde ceva extraordinar, pentru a face Occidentul să-şi schimbe poziţia. Conducător suprem al răscoalei a fost numit generalul Bor-Komorowski. În memoriile sale de după război el recunoaşte că, începând răscoala, el şi anturajul lui planificau să ocupe oraşul cel puţin cu douăsprezece ore până la sosirea trupelor ruse. „În acest răstimp, scrie el, organele administrative se vor convoca şi vor fi în stare să întâmpine trupele sovietice aflate în ofensivă în calitate de gazde”[32].

Aceşti oameni în genere nu doreau eliberarea Poloniei, dacă ea va fi efectuată de către trupele sovietice[33]. Exprimându-şi gândurile, Bor-Komorowski a declarat că Uniunea Sovietică nu poate fi considerată aliat militar şi lasă mai bine „armatele ruse să fie mai departe de noi… Din aceasta rezultă, continua el, o concluzie

---

[27] Această concluzie este confirmată şi de unii istorici, care sunt foarte departe de-a fi simpatizanţii Uniunii Sovietice. // Constantin I. Polonia la sfârşitul celui de-Al doilea război mondial. // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 48.

[28] Назаревич Р. Варшавское восстание. С. 40-41.

[29] Ibid. С. 81.

[*] Unul dintre conducătorii răscoalei de la Varşovia, şi-a editat memoriile în 1949 în Germania Occidentală.

[30] Ibid. С. 70; Иванов Ю.В., Косенко И.Н. Кто кого предал. Варшавское восстание 1944 года: свидетельствуют очевидцы. // ВИЖ, 1993, № 3. С. 17-18.

[31] Иванов Ю.В., Косенко И.Н. Кто кого предал. Варшавское восстание 1944 года: свидетельствуют очевидцы. // ВИЖ, 1993, № 3. С. 17; Назаревич Р. Варшавское восстание. С. 75.

[**] Părtaşii fostului lider polonez Józef Piłsudski, care alcătuiau în acel moment majoritatea în guvernul polonez din emigraţie.

[32] Монин М.Е. Содружество, рождённое в боях. М., 1971. С. 90.

[33] Mareşalul Jukov îşi amintea în legătură cu aceasta: „La ordinul Comandantului suprem, la Bor-Komorowski au fost trimişi doi ofiţeri-paraşutuşti pentru a stabili legătura şi a coordona acţiunile, însă Bor-Komorowski n-a dorit să-i primească. Pentru a le acorda ajutor varşovenilor răsculaţi, îndeplinind ordinul comandamentului Frontului 1-i Belarus, trupele sovietice şi poloneze au forţat Vistula şi au ocupat terasamentul Varşoviei. Cu toate acestea din partea lui Bor-Komorowski iarăşi n-au fost întreprinse niciun fel de tentative de-a stabili careva relaţii cu noi. // Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 583.

logică că noi nu putem începe răscoala contra nemţilor până în momentul, cât ei îndiguiesc frontul rusesc, şi-i menţin pe ruşi, datorită acestui fapt, la distanţă de noi. În plus, noi trebuie să fim gata să opunem rezistenţă armată trupelor ruse, intrate pe teritoriul Poloniei”[34].

Răscoala din Varşovia şi interpretările ei[35]. Lupta armată a fost începută de unităţile Armia Krajowa şi a fost imediat sprijinită de varşoveni şi de detaşamentele Armia Ludowa[*]. În cazul nereuşitei ei, responsabilitatea pentru aceasta în orice moment putea fi dată asupra URSS, învinuind-o de nedorinţa de-a acorda ajutor insurgenţilor. Anume din mărturiile polonezilor, care trecuseră linia frontului, comandamentul sovietic pentru prima oară a aflat detaliile despre caracterul răscoalei şi situaţia din Varşovia[36]. Conducătorii insurecţiei erau absolut indiferenţi faţă de problema actualităţii ei, reieşind din logica coordonării operaţiunilor militare contra wehrmachtului[37]. În situaţia creată răscoala era o aventură adevărată, iar organizatorii ei – nişte criminali politici. Din punct de vedere militar răscoala n-a fost deloc pregătită şi nu avea nici cele mai mici şanse de succes[38].

Iată ce scrie în legătură cu aceasta generalul german Tippelskirch: „Când părea că armatele lui Rokossovskii înaintau fulgerător spre capitala poloneză, mişcarea clandestină poloneză a considerat că a sunat ceasul răscoalei. N-a fost, desigur, lipsă nici incitarea englezilor”[39]. Ultima afirmaţie, la drept vorbind, nu corespunde adevărului. În realitate englezii nu ştiau nimic despre răscoala pe care o pregătea guvernul în emigraţie[40] şi nu numai că n-au făcut nimic pentru pregătirea ei, ci, după cum am menţionat mai sus, erau contra începutului ei fără coordonarea acţiunilor insurgenţilor cu trupele sovietice aflate în ofensivă. Astfel, evenimentele date deveniseră pentru autorităţile şi serviciile speciale britanice o surpriză absolută.

---

[34] Citat după: Сиполс В.Я., Челышев И.А. Крымская конференция. С. 18-19.

În context este foarte semnificativ ordinul Comandamentului suprem al AK, emis la 12 septembrie 1944 (Către acest moment Varşovia sângera!!!): „În cazul părăsirii Varşoviei de către nemţi:

- …unităţile rămân pe poziţie în stare de luptă absolută…

- baricadele şi fortificaţiile în jurul raioanelor ocupate rămân intacte până în momentul clarificării relaţiilor polono-sovietice... Baricadele şi fortificaţiile centurii externe trebuie să fie completate până la normă”.

Argumentarea politică a acestor directive prezintă următoarele raţionamente: „La moment şi până la elaborarea de către guvernul polonez a unei alte atitudini, posibilitatea oricărei conlucrări a AK cu CPEN este exclusă”. Ordinele iarăşi subliniază atitudinea negativă faţă de armata prosovietică a lui Berling şi cer „neadmiterea în raioanele controlate de AK nu doar a autorităţilor, nu doar a trupelor CPEN, dar şi a geniştilor şi a ajutorului tehnic”. // Залуский Зб. Сорок четвёртый. События, наблюдения, размышления. М., 1978. С. 170-171.

[35] Vezi: Репников А.В. Варшавское восстание 1944 года в документах из архивов спецслужб. Варшава-Москва, 2007. // ННИ, 2008, № 1.

[*] Armia Ludowa (AL) – unităţile militare, conduse de forţele politice prosovietice.

[36] militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

[37] În acest sens vezi extrasul din raportul general-locotenentului K.F. Teleghin Direcţiei politice principale a Armatei Roşii despre scopurile conducătorilor răscoalei din Varşovia. 6 octombrie 1944: „Ofiţerul nostru «Oleg», aflat în Varşovia 10 zile, din discuţiile cu conducătorii AK şi AL, în baza observaţiilor proprii, studierii documentelor povesteşte următoarele: Răscoala a fost planificată din timp. Din Anglia au fost aduse rezerve de muniţii şi armament, depozitate în taină. Rolul conducător aparţinuse organizaţiei AK, iar celelalte organizaţii, inclusiv cele democratice, nu erau la curent cu pregătirea răscoalei. Scopul răscoalei a constat în ocuparea oraşului înaintea Armatei Roşii. După ocuparea Varşoviei încoace trebuia imediat să sosească guvernul polonez în frunte cu Mikolajczyk... Mai sunt şi multe alte dovezi care confirmă că londonezii se temeau de faptul ca Armata Roşie şi Wojsko Polskie să intre primii în Varşovia şi să-i lase în afara afacerilor”. // Ibid.

[38] În legătură cu aceasta, fostul conducător al detaşamentelor varşoviene ale AL din timpul răscoalei Zenon Klishko scria: „Comandamentul Armia Krajowa, fără a se consulta cu nimeni şi tinzând să realizeze scopurile clicii proprii, i-a impus Varşoviei răscoala, pe purcursul primelor câtorva ore punând capitala în faţa faptului împlinit... Dacă această manevră ar fi reuşit, reacţiunea poloneză căpăta un argument, pe care Mikolajczyk l-ar fi folosit în mersul negocierilor de la Moscova. Însă asemenea principii ale jocului politic erau principii ale bancroţilor politici, care fiind goi chistol, dispun de vieţile sutelor de mii de oameni...

Planurile comandamentului Armia Krajowa nu presupuneau posibilitatea unei lupte îndelungate şi îndârjite în oraş. Răscoala din Varşovia trebuia să devină, în opinia lor, o demonstraţie politică de scurtă durată, sprijinită de-o luptă armată. Iată de ce ea n-a fost pregătită, nu avea un plan elaborat în complexitate şi în detalii, lipsea orice concepţie militară gândită. Lipsea armamentul, echipamentul şi detaşamente pregătite pentru luptele de stradă. Armia Krajowa n-a întreprins nicio încercare de-a stabili legătura cu comandamentul Armatei Roşii în scopul coordonării termenelor începutului răscoalei şi determinării colaborării tactice. Această «independenţă» a comandamentului Armia Krajowa a lipsit răscoala de-o bază materială serioasă, i-a anulat orice perspectivă militară, a dezarmat-o material şi politic...

Chiar de la început răscoala din Varşovia era lipsită de-un comandament unic, dar nici nu putea să-l aibă. Raioane diferite luptau separat... Situaţia Varşoviei devenea tot mai gravă, iar comandantul detaşamentelor AK n-a întreprins nicio încercare de-a stabili contacte cu Armata Roşie, n-a făcut acest lucru nici atunci, când Praga a fost eliberată de nemţi”. // Клишко З. Варшавское восстание. Статьи, речи, воспоминания, документы. М., 1969. С. 62-63, 64, 67.

[39] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 452.

[40] Launay J. Mari decizii ale celui de-Al doilea război mondial. Vol. 2. P. 230.

Ba mai mult, despre aceste pregătiri n-a ştiut nimic nu numai comandamentul Armia Ludowa, dar nici cea mai mare parte a organizaţiilor clandestine, care se supuneau organizatorilor acţiunii date. Ca urmare, către momentul începutului insurecţiei la ea luaseră parte doar 40% din forţele (38 de mii de oameni) aflate la dispoziţia comandamentului AK în Varşovia. Răsculaţii erau înarmaţi prost şi aveau puţine muniţii – pentru 2-3 zile de luptă. Ei dispuneau de 1000 de puşti, 300 de automate, 67 de mitraliere, 1700 de pistoale[41].

În calitate de militar profesionist, Tippelskirch ştia ce spunea, când menţiona că „răscoala izbucnise la 1 august, când forţa loviturii ruseşti deja se epuizase şi ruşii s-au dezis să ia capitala poloneză din mers. Drept urmare, rebelii polonezi s-au pomenit lăsaţi în voia Domnului"[42]. Pe aceleaşi poziţii se află de facto şi istoricul englez A.J.P. Taylor: „La 1 august armata poloneză s-a răsculat. Ruşii au ajutat-o foarte puţin, dar nici nu aveau cum s-o facă… Părea că Stalin în mod cinic a lăsat varşovenii în voia sorţii şi a permis asasinările lor în masă. Dar nu-i aşa. Indiferent de faptul, ar fi avut loc răscoala sau nu, ruşii au fost nevoiţi să se oprească în faţa Varşoviei. Şi aprovizionarea pe calea aerului din vest n-ar fi schimbat nimic. Dar lui Stalin, fără îndoială, nu-i părea rău de cele întâmplate, deoarece răscoala era întâi de toate antirusească, decât antigermană. Ruşii i-au distrus pe nemţi, şi polonezii, care aveau faţă de ruşi o atitudine duşmănoasă, au încercat să se folosească de aceasta. Acesta era un joc cu vieţile omeneşti, joc care nu le-a reuşit. Dar chiar dacă răscoala ar fi învins, nu s-ar fi schimbat nimic. Ruşii puteau să-şi supună Rezistenţa poloneză, exact la fel, precum englezii şi americanii au lichidat Rezistenţa în Italia, cum ar fi făcut-o în Franţa, dacă de Gaulle şi-ar fi apărat prea dârz independenţa sa"[43].

Cauzele stopării ofensivei asupra Varşoviei au fost înţelese corect de către aliaţi. Astfel, la întrebarea premierului din 8 august Statul major Britanic a răspuns: „Ei [germanii] au încercuit şi nimicit unităţile de tancuri ruseşti, care înaintau spre oraş"[44]. Ce-i drept, deja după război Churchill scria că după începutul răscoalei „radioul sovietic păstra tăcerea, iar aviaţia rusă şi-a încetat acţiunile"[45].

În opinia noastră destul de obiectiv apreciază linia de comportament a conducerii sovietice şi celei poloneze în emigraţie faţă de varşovenii răsculaţi Valentina Parsadanova: „În 1944 – 1945 determinante pentru conducerea sovietică erau considerentele geopolitice. Acordarea ajutorului răscoalei, îndreptat contra acestor considerente, nu corespundea intereselor politice de stat ale Moscovei. În condiţiile unei abordări ştiinţifice a problemei responsabilităţii politicienilor pentru deciziile adoptate, trebuie să constatăm că responsabilitatea pentru moartea celor 200 de mii de varşoveni o poartă întâi de toate acei politicieni polonezi, care au zămâslit şi i-au chemat pe polonezi la răscoală, fără a-şi coordona hotărârea cu comandamentul sovietic"[46].

Examinând problema sincronizării planurilor insurgenţilor cu planurile comandamentului sovietic, în timpul tratativelor din decembrie 1944 de la Moscova, reprezentanţii sovietici le-au povestit francezilor că, „dacă comandamentul sovietic ar fi fost întrebat, dacă poate acorda ajutor răscoalei, el din timp ar fi răspuns că nu-i în stare s-o facă". Armata Roşie parcursese 600 km de lupte de la Minsk până la Varşovia, şi în momentul, când s-a apropiat de Varşovia, artileria ei şi obuzele au rămas în urmă cu 400 km[47]. În legătură cu aceasta, în una din scrisorile sale din septembrie, adresate lui Churchill, Stalin scria: „Fără îndoială că dacă în ajunul răscoalei din Varşovia comandamentul sovietic ar fi fost întrebat despre oportunitatea organizării răscoalei în Varşovia la începutul lui august, comandamentul sovietic ar fi fost împotriva acestei iniţiative, deoarece trupele sovietice, care au parcurs cu lupte 500 de kilometri, erau foarte obosite şi nu erau în stare să i-a Varşovia cu asalt, având în vedere că nemţii au izbutit către acel timp să-şi transfere din vest rezervele lor de tancuri în raionul Varşoviei.

...Nu-i nicio îndoială că, dacă Guvernul britanic ar fi luat la timp măsuri de preîntâmpinare a comandamentului sovietic despre răscoala planificată în Varşovia, evenimentele din Varşovia s-ar fi desfăşurat absolut altfel. Din ce cauză Guvernul britanic n-a considerat necesară preîntâmpinarea Guvernului sovietic despre acest lucru?"[48]

Din cauza lipsei de carburanţi în unele zile corpurile de armată de tancuri nu puteau intra în luptă. Din cauza transferării pe noile aerodromuri, a scăzut activitatea aviaţiei. Toate acestea au cauzat micşorarea bruscă a ritmurilor ofensivei[49]. Concomitent, comandamentul wehrmachtului a transferat în direcţia loviturilor trupelor sovietice rezerve considerabile, ca urmare, rezistenţa nemţilor crescând substanţial[50].

---

[41] Vezi: Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 461; Семиряга М.И. Антифашистские народные восстания. М., 1965. С. 74; Освободительная миссия Советских Вооружённых Сил во второй мировой войне. М., 1974. С. 98; Назаревич Р. Варшавское восстание. С. 91.

[42] Типпельскирх К. История второй мировой войны. С. 452.

[43] militera.lib.ru/h/taylor/index.html.

[44] Безыменский Л. Почему Уинстон Черчилль ответил отказом. // Новое время, 1988, № 35. С. 40

[45] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 399.

Teza dată are susţinători şi în prezent: vezi: Constantin I. Polonia la sfârşitul celui de-Al doilea război mondial. // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5. P. 48; Системная история международных отношений. Т. 1. С. 396.

[46] Парсаданова В.С. Военное время. 1941 – 1945. // Белые пятна – черные пятна. С. 351.

[47] Советско-французские отношения во время Великой Отечественной войны 1941 – 1945. Документы и материалы. Т. 2. С. 181.

[48] militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

[49] Armatele Fronturilor 1-i şi 2-i Belaruse în primele 12 zile de ofensivă – de la 23 iunie până la 4 iulie – au înaintat cu 200 km, făcând câte 16,6 km pe zi. În următoarele 12 zile – de la 5 până la 16 iulie – ele au trecut 185 km, în me-

„Nu o dată se punea întrebarea, scria ulterior Guderian, de ce ruşii, ştiind despre începutul răscoalei de la Varşovia, n-au întreprins nimic pentru a o susţine din exterior, ba mai mult – şi-au oprit ofensiva pe Vistula… Nouă, nemţilor, ni s-a creat impresia că ofensiva rusă a fost oprită de apărarea noastră şi nu de intenţia ruşilor de-a sabota rebeliunea poloneză… Răscoala din Varşovia, din punct de vedere al inamicului, începuse înainte de timp”[51]. Redactorul revistei americane „Russian Military Review” D.M. Glantz afirmă destul de categoric: „Dacă e să lăsăm la o parte motivele şi considerentele politice, studierea obiectivă a operaţiunilor militare în raionul Varşoviei ne demonstrează că inclusiv până la începutul lui septembrie rezistenţa germană era în stare să preîntâmpine orice tentativă sovietică de-a acorda ajutor varşovenilor (chiar dacă una de acest fel se prevedea)”[52].

Dar iată cum vede acest episod al celui de-Al doilea război mondial istoricul polonez, directorul Institutului de ştiinţe politice a AŞP, profesorul Wojciech Materski: „Oprind lângă porţile Varşoviei ofensiva Frontului 1-i Belarus, Stalin, fără îndoială[r], s-a condus de nişte raţionamente politice, ele fiind prioritare faţă de cele militare, operative şi de asemenea morale. El le-a permis nemţilor să înăbuşe răscoala, fapt care a împiedicat crearea pe pământurile poloneze eliberate un centru polonez de putere administrativă, concurent al Lublinului (CPEN). Cu mâini străine el a scăpat de-o problemă foarte serioasă”[53].

După o ofensivă de 40 de zile, trupele Frontului 1-i Belarus şi 1-i Ucrainean şi-au epuizat posibilităţile ofensive şi n-au putut susţine activ insurgenţii[54]. Teza dată e confirmată convingător şi de noile documente de arhivă[55] şi de asemenea de pierderile colosale ale trupelor Frontului 1-i Belarus, care au ajuns la marginea

---

die câte 15,3 km pe zi. Pe parcursul următoarelor 15 zile – de la 17 până la 31 iulie – au fost parcurse circa 100 km, în medie câte 6,5 km pe zi. În toată luna august înaintarea a constituit 90 km. După cum se vede, ritmurile scădeau, ofensiva se epuiza. Zilnic de la staţiile de cale ferată se aduceau 15 mii tone de bunuri necesare pentru ofensivă la o distanţă de 250 kilometri. Deja la 5 iulie trupele se aflau la o distanţă de 300 km de staţiile de cale ferată, iar la 16-17 iulie această distanţă a crescut până la 400-500 de kilometri. Componenta de luptă a unităţilor care luptau către sfârşitul ofensivei s-a redus catastrofal: numărul persoanelor aflate pe lista de aprovizionare a constituit 50% de personal, numărul baionetelor active în infanterie – 25%, numărul maşinilor apte de luptă în unităţile de tancuri – până la 30% faţă de normă. Doar tunuri şi aruncătoare de mine erau din abundenţă, cu toate acestea lipseau muniţiile. La 27 iulie în armatele din prima linie lipsea combustibilul chiar pentru tancuri şi tractoarele din artilerie. Tanchiştii îngropau tancurile în nisip pentru a le utiliza în calitate de puncte staţionare de artilerie. La 29 iulie armata a 6-a aeriană, care număra 1400 de avioane, a efectuat din cauza lipsei de benzină doar 95 de zboruri, iar la 30 iulie, utilizând rezervele intangibile – 232 de zboruri. // Залуский Зб. Сорок четвёртый. С. 133-135; vezi de asemenea: Доклад Военного совета 2-го Белорусского фронта начальнику тыла Красной Армии о тяжелом положении со снабжением войск горючим. 18 июля 1944 г.; Донесение командующего trupele 1-го Белорусского фронта заместителю начальника Генерального штаба Красной Армии о трудностях снабжения войск горючим. 31 июля 1944 г.; Донесение представителя Генерального штаба Красной Армии заместителю Верховного Главнокомандующего о трудностях по переправе войск 69-й армии на левый берег Вислы. 6 августа 1944 г.; Донесение командующего 47-й армией командующему войсками 1-го Белорусского фронта о причинах затяжного характера боев и слабых темпов наступления войск Армии в августе 1944 г. в районе Праги. Август 1944 г. // Русский архив: Великая Отечественная. СССР и Польша Т. 14 (3-1). М., 1994 (militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html).

[50] Astfel, de exemplu, contra armatei a 2-a de tancuri, care avea în componenţa sa 32 mii de soldaţi şi ofiţeri, 468 de tunuri şi aruncătoare de mine, 425 de tancuri şi artilerie autopropulsată, comandamentul wehrmachtului a concentrat 51,5 mii de oameni, 1158 de tunuri şi aruncătoare de mine, 600 de tancuri şi artilerie de asalt. // Назаревич Р. Варшавское восстание. С. 89.

[51] Citat după: Залуский Зб. Сорок четвёртый. С. 136-137; Верт А. Россия в войне. С. 645.

De aceeaşi opinie este în esenţă şi Buttlar. // Бутлар Э. Война в России. // Мировая война. С. 243.

[52] Глантц Д.М. Забытые страницы Великой Отечественной войны. // Вопросы истории. 1995, № 5-6. С. 6.

[r] Nota redactorului ştiinţific: De fapt cercetătorul întotdeauna trebuie să aibă anumite îndoieli, cu atât mai mult că în acel caz, când Stalin luase decizia respectivă determinante erau anume „raţionamentele” militare.

[53] Матерский В. Военное время. 1941 – 1945. // Белые пятна – черные пятна. С. 385.

[54] În legătură cu aceasta, cunoscutul jurnalist englez Alexander Werth reproduce dialogul său din 26 august la Lublin cu mareşalul K. Rokosovskii:

- Nu voi intra în detalii. O să vă comunic doar următoarele. După câteva săptămâni de luptă în Belorusia şi Polonia Răsăriteană noi, în fine, aproximativ la 1 august am ajuns în suburbiile Pragăi. În acel moment nemţii au aruncat în luptă patru divizii de tancuri şi noi am fost respinşi.

- Cât de mult înapoi?

- Nu vă pot spune exact, dar aproximativ cu vreo 100 de kilometri… Acum înaintăm, dar încet.

- Era răscoala din Varşovia îndreptăţită în asemenea condiţii?

- Nu, aceasta a fost o greşeală brutală. Insurgenţii au început-o pe cont propriu, fără a se consulta cu noi... Să analizăm lucrurile serios. Răscoala armată într-un asemenea loc cum este Varşovia se putea solda cu succes doar în cazul, dacă era minuţios coordonată cu acţiunile Armatei Roşii. Alegerea corectă a timpului era un lucru de importanţă majoră... Noi eram presaţi şi chiar în cele mai favorabile condiţii n-am fi putut cuceri Varşovia mai devreme decât pe la mijlocul lui august. Circumstanţele însă au fost nefavorabile pentru noi. La război asemenea lucruri se întâmplă. Ceva asemănător s-a întâmplat în martie 1943 lângă Harkov şi în iarna trecută lângă Jitomir... Noi am eliberat toată Belarusia şi aproape un sfert din Polonia; dar şi Armata Roşie poate uneori să obosească. Pierderile noastre erau foarte mari. // Верт А. Россия в войне. С. 640-641; vezi de asemenea: С. 642-643.

[55] Варшавское восстание 1944 г. Документы из рассекреченных архивов. // ННИ, 1993, № 3.

Varşoviei în august – octombrie 1944: 235 de mii de morţi, răniţi şi pierduţi fără veste (doar în august ele au constituit circa 115 mii de oameni, din care 23483 ucişi) şi de asemenea 11 mii de oameni au constituit pierderile Wojsko Polskie[56]. Numai armata a 2-a de tancuri şi numai de la 20 iulie până la 5 august a pierdut circa 500 tancuri şi unităţi de artilerie autopropulsată[57].

Acest gând este susţinut şi de Harriman în raportul său la Washington: „Consider că, dacă Stalin ar fi simţit că are forţe destule pentru a învinge apărarea germană, el ar fi forţat Vistula, fără a ezita asupra gândului care ar fi fost efectul asupra guvernului polonez de la Londra. În acest caz considerentele militare erau determinante… Nemţii au concentrat sub Varşovia trei divizii suplimentare. Armata Roşie în ultimul timp a săvârşit un salt atât de rapid că s-a pomenit lipsită de-o aprovizionare normală. În acel moment la dispoziţia ei nu erau nici pontoane necesare, nici mijloace pentru construcţia podurilor"[58]. Este corect, considerentele militare prevalau, deşi erau şi raţionamente politice. Stalin pentru nimic n-avea nevoie de-o victorie militar-politică a guvernului în emigraţie de la Londra.

În acest sens e greu să nu fii de acord cu unul dintre experţii ruşi de vază în problematica poloneză Iu. V. Ivanov: „Atitudinea Moscovei faţă de răscoala din Varşovia din start era una categoric negativă. La Kremlin înţelegeau foarte bine toată intriga politică a insurecţiei, tendinţa ei de-a acapara puterea, torpilarea stabilirii la Varşovia a unui guvern al forţelor de stânga, care în acele condiţii era absolut reală. De menţionat în mod special că o asemenea evoluţie a evenimenteleor a fost o reacţie naturală faţă de politica demonstrativ duşmănoasă a guvernului polonez faţă de vecinul său din est"[59].

În opinia noastră, o evaluare destul de obiectivă a politicii sovietice în problema dată a făcut istoricul italian Giuseppe Boffa: „Fiind condus mai degrabă de raţionamente politice, decât de cele militare, [Stalin] a interzis categoric orice ajutor insurgenţilor pe calea aruncării bunurilor din avioane. Cu toate acestea, în lumina tuturor documentelor cunoscute până în prezent, pare totalmente nefondată învinuirea URSS de faptul că trupele ei au încetat intenţionat ofensiva, când au ajuns în apropierea capitalei poloneze, pentru a le oferi hitleriştilor posibilitatea de-a înăbuşi răscoala. Dacă e să fim corecţi, apoi Armata Roşie nu atât s-a oprit, cât a fost respinsă de-o contralovitură germană lângă Varşovia"[60].

Americanii s-au adresat Guvernului sovietic cu rugămintea de a-i permite aviaţiei lor, să aterizeze pe aerodromurile sovietice[61] după aruncarea echipamentului polonezilor răsculaţi[62]. În noaptea de 16 august Vâşinskii l-a invitat pe ambasadorul SUA şi i-a declarat că Guvernul sovietic nu este contra ca americanii şi englezii să

---

[56] Vezi: Советский Союз и борьба народов Центральной и Юго-Восточной Европы за свободу и независимость. С. 59-60; Парсаданова В.С. Советско-польские отношения в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. М., 1982. С. 202; Рубцов Ю.В. «Советский Багратион» маршал К.К. Рокоссовский (1996-1968). // ННИ, 2004, № 6. С. 165; militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

Faptul că trupele sovietice s-au pomenit incapabile să-i vină în ajutor Varşoviei răsculate se confirmă şi de următoarele argumente. În toamna anului 1944 a izbucnit Răscoala Naţională Slovacă, şi acţiunile insurgenţilor erau strict coordonate cu cele ale comandamentului sovietic. Ba mai mult, în organele de conducere a răscoalei erau pe larg reprezentate elementele prosovietice, inclusiv comuniştii. Şi, cu toate acestea, Armata Roşie, suferind pierderi grave, n-a reuşit să înfrângă rezistenţa wehrmachtului în trecătorile din Carpaţi, din care cauză insurecţia a suferit înfrângere. // Vezi: История второй мировой войны. Т. 9. С. 154-162; Гусак Г. Свидетельство о Словацком национальном восстании. М., 1969; vezi de asemenea: Гречко А.А. Через Карпаты. М., 1972; Штеменко С.М. Генеральный штаб в годы войны. Кн. 2. М., 1973. С. 332-334.

[57] Освободительная миссия Советских Вооружённых Сил во второй мировой войне. С. 99.

[58] Citat după: Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 246; Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 180; Иванов Ю.В. О Варшавском восстании. // Межд. жизнь. 2004, № 9. С. 145.

De aceeaşi părere este şi istoricul francez J. Launay: Launay J. Mari decizii ale celui de-Al doilea război mondial. Vol. 2. P. 229.

Gh. K. Jukov mărturiseşte în legătură cu aceasta, confirmând opinia lui A. Harriman că şi atunci, când ofensiva se epuizaseră completamente, I.V. Stalin insista foarte dur în favoarea continuării ei. // Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969. С. 584-585.

[59] Иванов Ю.В. О Варшавском восстании. // Межд. жизнь. 2004, № 9. С. 143.

[60] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 196.

[61] Vezi: Письмо посла США в СССР наркому иностранных дел о предоставлении возможности приземления американских самолетов на советских авиабазах в ходе операций по оказанию помощи повстанцам в Варшаве. 14 августа 1944 г.; Письмо посла Великобритании в СССР наркому иностранных дел по вопросу снабжения восставших в Варшаве с изложением содержания телеграммы министра иностранных дел Великобритании. 15 августа 1944 г.; Письмо посла Великобритании в СССР наркому иностранных дел СССР с приложением послания правительства Великобритании по вопросу о Варшаве. 5 сентября 1944 г. // militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

[62] Cu regret, deoarece bunurile erau aruncate noaptea de la mare înălţime, cea mai mare parte a lor nimerea la nemţi, fapt confirmat şi de izvoarele germane. Astfel, în informaţia secţiei de spionaj a comandamentului armatei a 9-a a wehrmachtului din 14 august 1944, adresate comandamentului grupului de armate „Centru", despre acţiunile partizanilor şi situaţiei din Varşovia se menţiona: „Între 00.30 şi 2.30 a avut loc desantarea bunurilor, dintre care 38 de lăzi, preponderent cu aruncătoare de grenade antitanc (analogice cu «Panzerschreck»), au fost acaparate". // Ibid.

le arunce armament polonezilor, dar „pledează categoric împotriva faptului ca avioanele americane şi engleze să aterizeze pe teritoriul sovietic după desantarea armamentului în raionul Varşoviei, deoarece Guvernul sovietic nu doreşte să se implice nici direct, nici indirect în aventura din Varşovia"[63].

În aceeaşi zi Churchill a primit o telegramă de la Stalin, în care se spunea: „După o discuţie cu Mikolajczyk am ordonat comandamentului Armatei Roşii aruncarea intensivă a armamentului în raionul Varşoviei… În continuare, luând cunoştinţă de cazul Varşoviei, m-am convins că acţiunea de la Varşovia reprezintă o aventură oribilă şi dementă, pentru care populaţia va plăti foarte scump cu victime omeneşti. Aceasta nu s-ar fi întâmplat, dacă comandamentul sovietic ar fi fost informat până la începutul acţiunii varşoviene şi dacă polonezii ar fi întreţinut cu el contacte.

În situaţia creată comandamentul sovietic a ajuns la concluzia că trebuie să se distanţeze de această aventură varşoviană şi el nu poartă responsabilitate nici directă, nici indirectă pentru acţiunea varşoviană"[64]. Astfel, Stalin de facto s-a distanţat deschis de organizatorii răscoalei. Ce-i drept, în condiţiile date, el nici nu putea întreprinde ceva real pentru insurgenţi[65].

Ulterior, Roosevelt şi Churchill i-au trimis lui Stalin o scrisoare comună cu rugămintea de-a ajuta patrioţii polonezi, primind următorul răspuns: „Mai devreme sau mai târziu, dar adevărul despre un grup de criminali, care au instigat de dragul acaparării puterii aventura varşoviană, va deveni cunoscut… Din punct de vedere militar, situaţia creată, care sustrage atenţia sporită a nemţilor, este în egală măsură nefavorabilă atât Armatei Roşii, cât şi polonezilor. Totodată, trupele sovietice… fac tot posibilul pentru… a trece la o nouă mare ofensivă în direcţia Varşoviei… Armata Roşie nu-şi va cruţa eforturile pentru a distruge nemţii în Varşovia şi a elibera Varşovia pentru polonezi. Acesta va fi cel mai eficient şi real ajutor, acordat polonezilor-antinazişti"[66].

Şi cu toate că evaluarea acţiunilor organizatorilor insurecţiei făcută de Stalin poate fi considerată corectă, dar poziţia Guvernului sovietic în problema dată nu poate fi acceptată în complexitate, deoarece aviaţia aliată trebuia în orice caz să primească permisiunea de-a ateriza pe aerodroamele sovietice. Precum îi scria Churchill lui Stalin, „indiferent de faptul ce a fost corect şi ce nu în organizarea răscoalei de la Varşovia, populaţia Varşoviei nu poate fi considerată responsabilă pentru decizia luată"[67]. Cu alte cuvinte, de rând cu dificultăţile pur militare în problema acordării ajutorului insurgenţilor, o importanţă nu mai mică în acest sens pentru Stalin au avut-o şi raţionamentele politice. Cu toate acestea, „la 10 septembrie, după şase săptămâni de chinuri, suferite de polonezi, Kremlinul, probabil, şi-a schimbat tactica… Obuzele tunurilor sovietice au început să cadă asupra suburbiilor de est ale Varşoviei, şi avioanele sovietice iarăşi au apărut deasupra oraşului… [La 15 septembrie] ruşii au ocupat suburbia Praga, dar mai mult n-au continuat ofensiva. Ei doreau nimicirea completă a polonezilor necomunişti… Apelul generalului Bor, adresate comandantului sovietic, generalului Rokossovskii, au rămas fără niciun răspuns"[68].

Asemenea afirmaţii, la drept vorbind, nu corespund adevărului, deoarece în acel timp lupte crâncene cu scopul de-a acorda ajutor răsculaţilor duceau nu numai trupele sovietice, ci, precum s-a menţionat, şi unităţile armatei 1-a a Wojsko Polskie. Ba mai mult, anume comandamentul Armia Krajowa a refuzat să stabilească acţiuni comune cu Armata Roşie. Când reprezentantul comandamentului sovietic a sosit în cartierul insurgenţilor pentru coordonarea acţiunilor comune, comandantul districtului Varşovia al AK s-a eschivat de la examinarea problemei date[69]. Despre aceasta, precum am subliniat, mărturisea şi mareşalul Jukov[70]. Cuvintele lui sunt

---

[63] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. III, С 402; vezi de asemenea: Письмо наркома иностранных дел СССР послу Великобритании в СССР по вопросу оказания помощи Варшаве. 16 августа 1944 г. // militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

[64] Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 295.

[65] În legătură cu aceasta, A. Harriman, din spusele lui Mikolajczyk, relatează în memoriile sale o conversaţie a acestuia (în companie cu Grabowski şi Romer) cu Stalin, care a avut loc la 3 august 1944. Mikolajczyk le-a declarat reprezentanţilor sovietici că oraşul poate fi eliberat în orice moment.

- Dă Doamne, să fie aşa, răspunsese Stalin, şi după o pauză, adăugă: – Fără artilerie, fără tancuri, fără aviaţie … Ei duc lipsă chiar şi de arme de calibru mic. Am auzit că guvernul polonez, instruind aceste unităţi, le-a ordonat să-i alunge pe nemţi din Varşovia. Nu înţeleg, cum vor putea-o face. Ei n-au pentru aceasta forţe suficiente…

Mikolajczyk a întrebat, dacă vor acorda ruşii ajutor insurgenţilor, aprovizionându-i cu armament?

- Voi trebuie să găsiţi limbaj comun cu Comitetul Eliberării Naţionale, a răspuns Stalin. // Бережков В.М. Путь к Потсдаму. С. 82.

[66] Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 296-297. Т. 2. С. 163, 164-165; Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. 8. С. 195; vezi de asemenea: Ответное послание Советского правительства на послание Британского правительства от 5 сентября. // militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

[67] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 406.

[68] Ibid. С. 406-407.

[69] În acest sens cercetaşul cartierului Frontului 1-i Belarus „Oleg" raporta comandamentului său: „La 21 septembrie anul curent am aterizat în raionul central al oraşului Varşovia, pe str. Goja. La 22 septembrie am fost îndreptat la comandamentul sectorului central al răsculaţilor – în cartierul generalului Monter... Prima întrebare din partea lui

confirmate şi de Iu. Rokecki, care scria că vina pentru înfrângerea răscoalei de la Varşovia „în cea mai mare parte cade asupra instigatorilor insurecţiei, pentru acţiunile cărora a plătit întreg poporul”[71].

Le-a fost acordat răsculaţilor şi un ajutor serios din aer. De la 13 septembrie până la 1 octombrie 1944 au fost efectuate 4821 de zboruri aeriene, inclusiv 1361 – cu scopul bombardamentelor trupelor inamicului în Varşovia la cererea insurgenţilor şi 2435 – în scopul aruncării bunurilor. Aviatorii sovietici au curăţat cerul de deasupra Varşoviei de aviaţia hitleristă. Răsculaţilor le-au fost oferite 156 de aruncătoare de mine, 505 arme antitanc, 2667 automate, puşti şi carabine, 3,3 mln de cartuşe, 515 kg de medicamente, peste 100 de tone de alimente, aparate telefonice, cablu şi alte bunuri[72]. Dar din cauza nedorinţei conducerii AK de-a colabora cu

---

Monter, după ce m-am prezentat în calitate de ofiţer al Armatei Roşii sosit pentru a stabili legătura, a fost: «Sunteţi împuternicit pentru soluţionarea problemelor politice». Ca reacţie la răspunsul meu negativ Monter a spus dezamăgit: «N-aţi sosit în calitate de reprezentant politic? Păcat. Atunci nu prea avem despre ce discuta»... Discuţia a fost foarte rezervată. Era evidentă atitudinea ostilă şi suspectă faţă de mine ca reprezentant al Armatei Roşii... Conducerea AK, la indicaţia guvernului de la Londra, promova deschis o propagandă antisovietică printre răsculaţi şi populaţie. A fost înaintată lozinca «Creării „celei de-a doua minuni” de pe Vistula», care nu-i va lăsa pe ruşi în Varşovia. Propaganda AK afirma că Armata Roşie va efectua deportarea masivă a polonezilor din Polonia în Siberia şi va plasa ruşi în raioanele poloneze...

Odată cu începutul acţiunilor aviaţiei sovietice, care a început să arunce bunuri şi a acoperit Varşovia din aer, cu bombardarea poziţiilor germane de către artileria sovietică, propaganda AK a început să-şi piardă eficienţa printre populaţie şi insurgenţi. Populaţia a început să-şi schimbe atitudinea faţă de Armata Roşie. Aceasta s-a întărit şi mai mult după ce buletinul informaţional a anunţat populaţia despre sosirea ofiţerilor de legătură a Armatei Roşii. Dacă iniţial armata poloneză a lui Berling, sub influenţa agitaţiei AK, era privită ca un „element trădător din Siberia”, atunci după luarea Pragăi populaţia a început să încline de partea elementelor democratice, care agitau în favoarea Armatei Roşii şi guvernului de la Lublin”. // militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

Cele expuse mai sus completează şi extrasul din raportul reprezentantului Statului major al Armatei Roşii pe lângă armata 1-a a Wojsko Polskie despre informaţiile ofiţerilor Armia Ludowa şi Armia Krajowa, care au luat parte la răscoala din Varşovia. 3 octombrie 1944: „AK a înaintat lozinca «Neamţul a fost distrus, a rămas un duşman mult mai puternic – bolşevicii». Buletinele generalului Bor, ignorând realitatea, continuau să afirme că insurgenţii sunt ajutaţi eficient doar de aviaţia anglo-americană, evaluând acţiunile aviaţiei poloneze şi sovietice, drept slabe şi neimportante. A fost declanşată o propagandă înverşunată împotriva trupelor poloneze. Ofiţerii erau înspăimântaţi, precum că Berling o să-i împuşte sau o să-i trimită în lagărele de concentrare (din mărturiile locotenetului «Zenon»).

Cu toate acestea, efectivul unităţilor de luptă a suferit o evoluţie substanţială. În lumina ultimelor evenimente, ofiţerii şi soldaţii AK au început să înţeleagă că răscoala generalului Bor avea un caracter demonstrativ politic... Aflându-se într-o situaţie dificilă, conducerea AL, elementele progresiste ale AK considerau că este necesar de spart frontul în direcţia estică. Opunându-se acestor dispoziţii, conducerea reacţionară a AK, în particular maiorul «Roman», locotenentul «Scocileas» şi locotentul inferior «Starî», la şedinţa din noaptea din 29.9 spre 30.9.44 şi-au exprimat îndoiala în posibilitatea evacuării în Est şi au indicat asupra unei alte perspective – capitularea”. // Ibid.

[70] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. С. 583.

[71] Иванов Ю.В., Косенко И.Н. Кто кого предал. Варшавское восстание 1944 года: свидетельствуют очевидцы. // ВИЖ, 1993, № 3. С. 17.

[72] Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. 8. С. 255.

În acest sens un deosebit interes prezintă documentele Armia Krajowa: Telegrama comandantului Armia Krajowa adresată mareşalului Rokossovskii cu recunoştinţă pentru bunurile aruncate din avioane şi acoperirea insurgenţilor din Varşovia din aer. 15 septembrie 1944: „Rog să-i transmiteţi mareşalului Rokossovskii următoarea telegramă:

«Mareşalului Rokossovskii. Vă mulţumim pentru acoperirea din aer, aruncarea armamentului, muniţiilor şi alimentelor. Vă rugăm să continuaţi furnizările. Avem nevoie de muniţii pentru mitraliere de calibru mare şi de cartuşe de 9-mm.

Astăzi trimitem în Praga nişte ofiţeri de legătură. Generalul Bor»”.

Din raportul comandantului Armia Krajowa către Comandantul suprem despre situaţia din Varşovia. 23 septembrie 1944: „Noaptea trecută am primit bunurile desantate de sovietici cu muniţii şi alimente. Are loc un duel de artilerie sovieto-german. Focul sovietic este superior”.

Din raportul comandantului Armia Krajowa către Comandantul suprem despre situaţia din Varşovia. 26 septembrie 1944: „În noaptea spre 26 septembrie am primit bunurile sovietice aruncate din avioane”.

Din raportul comandantului subdistrictului Rzeszów adresat comandantului districtului Cracovia (Kraków). 7 noiembrie 1944 (deci, livrările militare sovietice detaşamentelor AK au continuat şi după înfrângerea răscoalei de la Varşovia): „O parte din bunurile aruncate de avioanele aliate au căzut la 30 de kilometri la est de Varşovia. După sosirea curierilor AK din Varşovia 28 de avioane sovietice au aruncat la 13.9 alimente, 180 mii bucăţi de muniţii, 1200 grenade şi câteva sute de automate”. // militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

Ajutorul sovietic răsculaţilor îl confirmă şi izvoarele germane:

Din registrul operaţiunilor militare al grupului de armate „Centru”. 20 septembrie 1944: „Pe sectorul armatei a 9-a din Varşovia cu forţele corpului al 46-lea de armată de tancuri inamicul (unităţile unei divizii poloneze de puşcaşi), care reuşiseră la 19.9 să forţeze Vistula, a fost respins. În raionul Tovaskov, pe sectorul corpului al 4-lea de armată de tancuri SS inamicul a întreprins un atac împotriva diviziei SS de tancuri «Totenkopf» («Capul mort»); pe sectoarele spărturii au fost întreprinse contraatacuri”.

URSS şi schimbării tot mai mari a raportului de forţe din oraş în favoarea trupelor germane, soarta răscoalei s-a dovedit una tragică. În contextul argumentelor enumărate, afirmaţiile unor istorici[73] referitor la nedorinţa lui Stalin de-a ajuta Varşovia răsculată par, la drept vorbind, cam stranii.

Înţelegând că situaţia insurgenţilor devenise absolut disperată, comandamentul Armatei Roşii le-a propus conducătorilor răscoalei unica soluţie raţională: sub acoperirea aviaţiei şi artileriei sovietice să se retragă cu lupte spre Vistula. Cu toate acestea, conducerea AK le-a interzis soldaţilor săi să meargă în întâmpinarea unităţilor sovietice. Doar câteva subunităţi, care au refuzat să îndeplinească acest ordin sinucigaş, au reuşit să iasă din Varşovia[74]. Despre atitudinea reală a conducătorilor răscoalei faţă de colaborarea cu partea sovietică ne mărturiseşte următorul document – o foaie volantă, apelul lui Bor-Komorowski către părtaşii săi: „Bolşevicii sunt în faţa Varşoviei. Ei declară că sunt prietenii poporului polonez. Aceasta-i o minciună insidioasă. Provinciile noastre estice, Vilno şi Lublinul strigă răzbunarea. Duşmanul bolşevic se va confrunta cu aceeaşi luptă vehementă, care a zguduit ocupantul german. Acţiunile în favoarea Rusiei constituie o trădare de patrie. Ceasul răscoalei poloneze încă n-a sunat. Anulez ordinele acoliţilor sovietici. L-am obligat pe comandantul Armia Krajowa să înăbuşe orice încercare de susţinere a Sovietelor. Nemţii fug. La luptă cu Sovietele. Trăiască Polonia liberă. Bor – Comandantul-şef al forţelor armate din interiorul ţării”[75].

La 2 octombrie Bor-Komorowski a semnat actul despre capitulare[76]. Este ştiut că majoritatea absolută a soldaţilor Armia Ludowa nu s-au predat, ci au părăsit Varşovia împreună cu populaţia. Unii au ajuns până la detaşamentele de partizani de pe teritoriul Poloniei. Operaţiunea în vederea evacuării grupării de două mii de oameni a Armia Krajowa de pe Żoliborz pe malul drept al Vistulei, pregătită de cea de-a 2-a divizie a armatei 1-a a Wojsko Polskie, a suferit eşec, deoarece comandantul ei s-a dezis de aceasta în momentul când a primit ordinul generalului Komorowski să se predea nemţilor. Majoritatea soldaţilor Armia Krajowa s-au predat[77]. În legătură cu aceasta mareşalul Jukov scria: „M-am convins că trupele noastre au făcut totul ce le sta în puteri pentru a-i ajuta pe insurgenţi, cu toate că... răscoala în niciun fel n-a fost coordonată cu comandamentul sovietic”[78].

Din anexa ordinului Nr 39 de luptă al comandantului diviziei a 19-a a wehrmachtului referitor la asaltul raionului Żoliborz din Varşovia. 26 septembrie 1944: „Rebelii sunt înarmaţi cu arme de calibru mic, inclusiv cu puşti antitanc, aruncătoare de mine şi tunuri antitanc de calibru 45-mm. Pe parcursul ultimelor 14 zile ei erau aprovizionaţi prin aer de Soviete cu armament, muniţii şi alimente”. // Ibid.

[73] Strzebosz T. „Insurecţia băieţilor şi fetelor” din Varşovia. // Magazin Istoric. 1996, Nr. 11. P. 51.

[74] Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 463.

[75] Vezi: Донесение представителя Генерального штаба Красной Армии в 1-й армии Войска Польского заместителю Верховного Главнокомандующего о содержании документа главнокомандующего Армией Крайовой, призывавшего к борьбе с Советами. 19 сентября 1944 г. // militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

[76] История второй мировой войны. Т. 9. С. 73.

Vezi de asemenea extrasul din raportul general-locotenentului K.F. Teleghin Direcţiei politice principale a Armatei Roşii despre pregătirea insurgenţilor varşoveni de capitulare. 3 octombrie 1944: „Astfel, este absolut clar că problema capitulării a fost soluţionată de către conducerea AK la 27-28 septembrie şi, în asemenea condiţii, telegrama lui Bor şi întrebarea lui Mikolajczyk în legătură cu ea referitor la măsurile noastre de salvare a insurgenţilor au fost, fără îndoială, un truc politic. Totul e clar: conducerea AK stabilise deja contactul deplin, şi tărăgăna pentru a căpăta anumite facilităţi”. // militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html.

[77] Ibid.; vezi la fel extrasul din raportul reprezentantului Statului major al Armatei Roşii pe lângă armata 1-a a Wojsko Polskie despre informaţiile ofiţerilor Armia Ludowa şi Armia Krajowa, care au luat parte la răscoala din Varşovia. 3 octombrie 1944: „La 29.9.44 conducerea AL intenţiona să-şi trimită ajenţii de legătură la comandamentul armatei 1-ia a Wojsko Polskie, despre ce a fost informat locotenent-colonelul «Jiviţel», cu toate acestea comandamentul AK a respins orice propuneri a AL de-a stabili legătura în felul acesta... La 30.9.44 la 18.00 la punctul de comandă a locotenent-colonelului «Jiviţel» a sosit colonelul Vahnovski, după ce locotenent-colonelului «Jiviţel» le-a declarat ofiţerilor AL şi AK că Vahnovski a adus ordinul Comandantului-şef Bor despre capitulare. La întrebarea locotenentului «Zenon», în ce mod colonelul Vahnovski a nimerit la punctul de comandă, locotenent-colonelul «Jiviţel» iniţal a răspuns: «El a venit cu automobilul». Iar la întrebarea repetată a locotenentului «Zenon», în ce mod Vahnovski a putut veni cu automobilul, dacă toate drumurile sunt blocate, locotenent-colonelul «Jiviţel» iniţal a răspuns: «El a trecut prin canalizare». Ceea ce nu putea fi adevărat, deoarece toate ieşirile din canalizare se aflau în mâinile nemţilor. De aici, apăruse o bănuială evidentă că colonelul Vahnovski a fost trimis de nemţi. (Din mărturiile maiorului «Shanyavski», căpitanului «Alexander» şi locotenentului «Zenon»)...

Concluzii: 1. Capitularea a fost intenţionat provocată de comandamentul AK contrar voinţei masei soldaţilor şi unei părţi a ofiţerilor AK. 2. Comandamentul AK cunoştea toate posibilităţile, pregătite de armata 1-a a Wojsko Polskie pentru evacuarea insurgenţilor şi populaţiei pe malul răsăritean al râului Vistula. Executând ordinul centrului său, reprezentantului generalului Bor «Vahnovski», comandamentul AK al sectorului «Żoliborz» a preferat capitularea unirii cu unităţile armatei 1-ia poloneze.

3. Comandamentul AK al sectorului «Żoliborz», temându-se de unirea răsculaţilor cu unităţile armatei 1-ia a Wojsko Polskie, încă până la 30.9.44 sabota toate măsurile grupărilor AL, îndreptate spre pregătirea în locul unirii cu unităţile regulate ale Wojsko Polskie”. // Ibid.

[78] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. С. 584.

3. Restabilirea Poloniei independente şi recunoaşterea ei internaţională

Tendinţa unor cercuri de-a încrâncena linia Occidentului faţă de URSS. Din cauza incapacităţii Guvernului sovietic de-a acorda un ajutor real răscoalei de la Varşovia şi nedorinţei, în general, de-a colabora cu guvernul în emigraţie de la Londra, în SUA au răsunat voci cu cererea de-a preîntâmpina URSS despre posibilitatea încetării ajutorului din cadrul programului Lend-Lease. După război în Occident, iar cu prăbuşirea comunităţii socialiste şi în Est, mai sunt mulţi de aceştia, care-l critică pe Roosevelt pentru faptul că el n-a procedat anume astfel (îndeosebi la Ialta) şi „i-a cedat Polonia şi întreaga Europă de Est lui Stalin”[79].

Destul de profund a exprimat aceste dispoziţii George Kennan: „Înaintea plecării lui Mikolajczyk de la Moscova, a început tragica răscoală de la Varşovia. Ea, întâi de toate, trebuia să le demonstreze guvernelor ţărilor occidentale, ce trebuia de opus politicii lui Stalin referitor la Polonia. Nu e destul că Armata Roşie de pe alt mal al râului (Vistula) privea pasiv cum nemţii omoară eroii răscoalei, Stalin şi Molotov de asemenea nu i-au permis ambasadorului nostru Harriman utilizarea bazei americane aeriene din Ucraina pentru facilitarea aprovizionării polonezilor asediaţi cu armament şi alte bunuri necesare. Ba mai mult, a fost înaintată cerinţa ca noi în genere să ne dezicem de asemenea baze. Nimeni din noi la Moscova nu se îndoia de natura adevărată a poziţiei conducătorilor sovietici. Aceasta era o provocare directă a puterilor occidentale, care demonstra că conducătorii sovietici se pregătesc să izoleze Polonia de lumea exterioară, şi de asemenea că sunt absolut indiferenţi de soarta luptătorilor polonezi, care nu acceptă puterea comunistă şi care, din punctul de vedere sovietic, nu sunt cu nimic mai buni decât nemţii. Ceea ce însemna că liderilor sovietici nu le pasă de opinia americanilor referitor la problematica poloneză şi că ei nici în continuare nu au de gând să ţină cont de opinia lor.

Eu consider că anume atunci Occidentul trebuia să pună conducătorii sovietici în faţa dilemei: ori îşi schimbă politica şi acceptă colaborarea în asigurarea independenţei reale ale ţărilor Europei Răsăritene, ori vor fi lipsiţi de ajutorul aliaţilor occidentali până la sfârşitul războiului”[80].

Aceste afirmaţii sunt fără temei, şi în caz de realizare a tentativei de şantaj a conducerii sovietice puteau provoca doar dificultăţi serioase în relaţiile reciproce dinte aliaţi, cauzând prelungirea termenelor războiului şi creşterea colosală a pierderilor umane până la sfârşitul războiului. Totodată, cum putea Roosevelt „să nu-i cedeze întreaga Europă de Est lui Stalin”, dacă „împărţirea” ei a devenit o urmare naturală a raportului de forţe constituit la sfârşitul războiului? Răspunsul la această întrebare putea fi doar unul – fără a aştepta distrugerea hoardelor hitleriste, a începe războiul contra URSS. Asemenea lucruri le puteau veni în cap doar unor oameni bolnavi psihic, şi anume aceste vise alimentau minţile lui Hitler şi a anturajului acestuia în ultimele săptămâni de existenţă a „reichului milenar”.

Răspunzând criticii de acest gen, fostul secretar de stat E. Stettinius scria: „În fine, nu este în plus întrebarea: ce-a primit la Conferinţa de la Ialta Uniunea Sovietică în Europa de Est, ce deja nu o avea ca urmare a victoriilor strălucite a Armatei Roşii? Ce-a căpătat Uniunea Sovietică la Ialta, din ceea ce-şi putea lua fără niciun fel de acorduri?”[81].

Iată ce menţiona în memoriile sale în legătură cu asemenea „raţionamente” şi Cordell Hull: „Noi, împreună cu preşedintele pentru nicio clipă nu luam în serios asemenea propuneri. Rusia, Marea Britanie şi Statele Unite se aflau într-o luntre, care trebuia să reziste sau să se scufunde în dependenţă de capacitatea lor de-a continua lupta comună contra duşmanului comun. Livrările noastre conform programului Lend-Lease îi ajutau Rusiei să împotmolească şi să nimicească forţele armate ale inamicului pe Frontul de Est, cu care noi în caz contrar trebuia să luptăm pe Frontul de Vest… Iar dacă noi totuşi vom înceta livrările militare şi-i vom permite Moscovei să acţioneze după bunul ei plac, vom putea oare în genere spera să obţinem o înţelegere postbelică comună cu Guvernul sovietic?”[82].

---

[79] Vezi, de exemplu: Киссинджер Г. Дипломатия. С. 369; Strzebosz T. „Insurecţia băieţilor şi fetelor” din Varşovia. // Magazin Istoric. 1996, Nr. 11. P. 49; Dobrinescu V.-Fl., Doru T.România la cele două Conferinţe de Pace de la Paris (1919-1920, 1946-1947). Un studiu comparativ. Focşani, 1996. P. 191; Şandru V.Destinul postbelic al României între Stalin şi Churchill. // Magazin Istoric. 1997, Nr. 7; Chiper I. De la disperarea lui Churchill la nemulţumirea lui Stalin. // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 4. P. 5; Vlad C. Franklin Roosevelt cade în capcana lui Stalin. // Historia. Revistă de istorie. 2003, Nr. 12. P. 66; Niţu A. România intră în orbita Kremlinului. // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 8. P. 45, 47; Miron L. Cum l-a trădat Stalin pe Roosevelt tocmai până la Ialta. // Historia. Revistă de istorie. 2005, Nr. 7. P. 18, 20, 21.

Acest punct de vedere este foarte convingător combătut de istoricul român A. Ştefănescu: „În realitate, căderea Europei de Est în sfera de influenţă sovietică a fost o consecinţă logică... a modului în care s-a desfăşurat cel de-Al doilea război mondial”. // Ştefănescu A. Diferenţa între a dori şi a putea. Europa de Est va fi roşie. // Magazin Istoric. 2004, Nr. 8. P. 14; vezi de asemenea: Constantiniu Fl. Acordul de procentaj şi Ialta. (O lămurire pentru dl. Gabriel Andreescu). // Dosarele istoriei. 2004, Nr. 9. P. 1-3; Zamfirescu D. Ialta şi debutul exilului românesc. // Dosarele istoriei. 2006, Nr. 11. P. 37.

[80] http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.

[81] Стеттиниус Э. «Аргонавт». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 374.

[82] Государственный секретарь США вспоминает. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 377.

Discuţiile în jurul problemelor poloneze de la sfârşitul anului 1944. Oricum ar fi, „înfrângerea răscoalei de la Varşovia a însemnat colapsul politic al AK şi a întregii tabere emigrante de la Londra”[83]. Cu toate acestea, examinarea problemei poloneze şi-a găsit continuarea şi în timpul vizitei lui Churchill din octombrie 1944 la Moscova[84], unde premierul britanic şi-a confirmat încă o dată acordul său total cu „linia Curzon” în calitate de hotar sovieto-polonez[85]. Încolo, pentru a purta negocieri, au fost invitaţi atât polonezii de la Londra, cât şi cei de la Lublin[86]. Mikolajczyk a declarat că în problema despre „linia Curzon” el nu este de acord nici cu englezii, nici cu ruşii[87]. Poziţia dată demonstra miopia politică totală a guvernului lui şi-l putea aduce doar la o devalvare politică absolută. Fapt perfect conştientizat de Churchill, care încerca în fel şi chip să-i convingă de acest lucru şi pe activiştii de la Londra.

El a declarat că „deoarece armatele ruseşti au ajuns în Polonia, guvernul britanic consideră linia Curzon unica linie de hotar dintre Polonia şi Uniunea Sovietică în est”. Churchill „le spunea despre aceasta activiştilor polonezi încă în anul trecut”. El, „desigur, înţelegea prin aceasta că polonezii vor primi alte teritorii în Vest – unele părţi ale Sileziei şi Prusiei Orientale”. Premierul britanic considera că „aceste teritorii din Vest şi din Prusia îi compensează totalmente pe polonezi. Polonezii vor primi o linie lungă de litoral maritim, un port excelent Danzig şi Silezia. Aceasta va fi o Polonie magnifică”[88]. Esenţa poziţiei lui în acele condiţii consta în faptul că în rezultatul cedării în problema hotarului, guvernul în emigraţie de la Londra va stabili controlul asupra poziţiilor-cheie din interiorul Poloniei.

Stalin a subliniat că, „dacă polonezii doresc să aibă relaţii cu Uniunea Sovietică, fără recunoaşterea liniei Curzon, ei nu vor stabili aceste relaţii”[89]. El şi Molotov de asemenea au confirmat cuvintele lui Churchill referitor la hotarul polonez de vest şi pământurile de pe litoralul Mării Baltice[90].

În timp ce Mikolajczyk şi colegii lui continuau să se opună, Churchill a început să-şi piardă calmul şi a declarat că va înceta să apere interesele polonezilor de la Londra: „O să vă părăsesc cu toate îngrijorările voastre. Sunteţi absolut iresponsabili… Sunteţi preocupaţi doar de nişte interese mărunte şi egoiste… Voi fi nevoit să apelez la alţi polonezi, şi acesta-i guvernul de la Lublin, care, posibil, va lucra foarte eficient. El va deveni guvern”.

Când toate acestea nu s-au soldat cu niciun rezultat, sir Winston, pierzându-şi cumpăna, a remarcat că nu mai doreşte să aibă niciun fel de afaceri cu reprezentanţii guvernului în emigraţie de la Londra, şi în final i-a numit demenţi. „Nicicând în viaţă n-am întâlnit asemenea oameni! Dacă doriţi să cuceriţi Rusia, vă lăsăm s-o faceţi. Eu mă simt ca la casa de nebuni. Nu ştiu, dacă va continua guvernul britanic să vă recunoască”. N-a dat nimic nici discuţia din ziua următoare. Înfuriat, Churchill a strigat: „Nu doresc să am nimic cu voi!” – şi a părăsit sala, trântind uşa înfuriat[91]. Oricum, discuţiile respective şi realitatea l-au făcut pe Mikolajczyk să reacţioneze mai adecvat şi el a fost nevoit să-şi modifice poziţia.

În drum spre casă, de la bordul avionului, prin intermediul unei telegrame, Churchill l-a informat pe Roosevelt despre rezultatele negocierilor de la Moscova. În decursul discuţiei lui Stalin cu Mikolajczyk s-a ajuns la o înţelegere referitor la constituirea noului guvern în frunte cu însuşi Mikolajczyk că hotarul sovieto-polonez va trece pe linia Curzon, iar oraşul Lvov va fi sovietic[92]. Premierul polonez s-a întâlnit şi cu reprezentanţii comitetului de la Lublin, cu care s-a ajuns la un anumit grad de înţelegere. Plecând la Londra, Mikolajczyk intenţiona să continue negocierile. Cu toate acestea, el a fost demisionat pentru înţelegerea cu elementele prosovietice din Polonia[93]. Astfel, negocierile dintre polonezii de la Londra şi cei de la Lublin au intrat în impas.

---

[83] Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 196.
[84] Mai detaliat despre aceasta vezi: «Отчёт министра иностранных дел польского эмигрантского правительства Т. Ромера о переговорах în Москве по польскому вопросу», «Отчёт министра иностранных дел польского эмигрантского правительства Т. Ромера о беседе премьер-министра С. Миколайчика с премьер-министром Великобритании У. Черчиллем о восточной границе Польши и урегулировании польско-советских отношений», «Заявление польского эмигрантского правительства по вопросу о результатах польско-советских переговоров в Москве». // Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. 8. С. 271-276, 282-285, 286; Ржешевский О.А. Операция «Толстой». Визит У. Черчилля в Москву в октябре 1944 г. // ННИ, 2003, № 5, 6.
[85] Ржешевский О.А. Операция «Толстой». Визит У. Черчилля в Москву в октябре 1944 г. // ННИ, 2003, № 5. С. 109, № 6. С. 126,129.
[86] La 13 octombrie au avut loc două întâlniri separate a conducătorilor sovietici şi britanici (Stalin, Molotov, Churchill, Eden etc. şi de asemenea ambasadorului SUA Harriman) iniţial cu conducătorii guvernului în emigraţie de la Londra (Mikolajczyk, Romer etc.), iar apoi cu liderii Comitetului de la Lublin (Bierut, Osobka-Morawski etc.). // Ржешевский О.А. Операция «Толстой». Визит У. Черчилля в Москву в октябре 1944 г. // ННИ, 2003, № 6. С. 123-129, 129-133.
[87] Ibid. C. 127.
[88] Ibid. C. 126.
[89] Ibid.
[90] Ibid. C. 128.
[91] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 321-322.
[92] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 459-460.
[93] Ibid. C. 526; Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 522; Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 219.

În discuţia cu corespondenţii americani, A. Harriman a relevat: „Nu cunosc ce gândesc polonezii în Polonia propriu-zis, dar noi ştim destul de bine ce gândeşte guvernul polonez de la Londra. În el domină un grup de aristocraţi, care aspiră la americani şi englezi şi aşteaptă de la ei restabilirea poziţiilor şi latifundiilor lor şi de asemenea a unui sistem feudal, constituit în perioada de după primul război mondial. Pe atunci în fond dominau relaţiile de neîncredere faţă de Uniunea Sovietică. Ei consideră că unicul viitor pentru Polonia constă în faptul ca Marea Britanie şi Statele Unite vor intra în război cu ruşii pentru a apăra o astfel de Polonie. Nu cred că suntem interesaţi în restabilirea unei asemenea ordini”[94].

La 31 decembrie 1944 Krajowa Rada Narodowa a adoptat decizia despre reorganizarea CPEN într-un guvern provizoriu al Republicii Poloneze, iar la 4 ianuarie 1945 s-a anunţat despre recunoaşterea lui de către URSS[95]. Guvernele Angliei şi SUA continuau să sprijine guvernul de la Londra, condus de Arciszewski[96], care n-a recunoscut „linia Curzon” în calitate de hotar sovieto-polonez şi care nega posibilitatea compromisului cu guvernul de la Lublin.

Soluţionarea definitivă a problemei poloneze. După cum am menţionat, problema poloneză a fost soluţionată în principiu la Conferinţa din Crimeea: „Guvernul provizoriu care acţionează în prezent în Polonia trebuie să fie… reorganizat pe o vastă bază democratică cu includerea politicienilor democraţi din interiorul Poloniei şi a polonezilor de peste hotare”[97]. Cu toate acestea, deciziile ei n-au fost recunoscute de către guvernul în emigraţie de la Londra, fapt care a complicat şi mai mult procesul de negocieri dintre polonezi ca atare. Până şi Mikolajczyk nu recunoştea deciziile Ialtei referitor la Polonia, de aceea premierul britanic şi-a asumat obligaţiunea să depună eforturi maxime pentru a-i schimba poziţia[98].

Drept urmare, la 16 aprilie 1945, în scrisoarea adresată primului ministru, Mikolajczyk a declarat despre recunoaşterea „hotărârilor Conferinţei din Crimeea privind viitorul Poloniei” şi a căzut de acord să înceapă negocierile cu polonezii prosovietici în problema „creării Guvernului Unităţii Naţionale”[99]. La 22 aprilie Churchill i-a îndreptat lui Stalin declaraţia oficială a lui Mikolajczyk în problema dată, în care el recunoştea întru totul echitatea poziţiei sovietice în problema poloneză[100]. Aceasta deschidea perspectiva reglementării definitive în problema respectivă.

Cu toate acestea, până la reglementarea deplină era încă mult. Astfel, la 1 şi 18 aprilie Stalin a primit două mesaje comune ale preşedintelui şi primului ministru, în care era expusă poziţia aliaţilor occidentali în problema poloneză[101], şi pe care premierul sovietic a primit-o (din punctul nostru de vedere nu prea întemeiat) foarte dureros, şi, o singură dată, a dojenit Occidentul pentru politica lui în ţările eliberate de armatele anglo-americane: „Dumneavoastră, probabil, nu acceptaţi faptul că Uniunea Sovietică are dreptul de-a solicita ca în Polonia să existe un Guvern prietenos Uniunii Sovietice… Nu cunosc, dacă a fost creat în Grecia un Guvern cu adevărat reprezentativ. Şi este oare cu adevărat democratic Guvernul Belgiei? Uniunea Sovietică n-a întrebat, când acolo se creau aceste guverne. Guvernul sovietic nici n-a pretins să intervină în atare probleme, deoarece înţelege importanţa Belgiei şi Greciei pentru securitatea Marii Britanii.

Nu-i clar, de ce în procesul examinării problemei poloneze nu doresc să ţină cont de interesele Uniunii Sovietice din punct de vedere a securităţii ei. Ar trebui să recunoaştem neobişnuite condiţiile, când două Guverne – Statele Unite şi Marea Britanie – se înţeleg din timp în problema poloneză, în care URSS este interesată întâi de toate mai mult decât oricine, şi pun reprezentanţii URSS într-o situaţie insuportabilă, încercând să-i dicteze condiţiile lor. Constat faptul că situaţia dată nu poate favoriza o soluţie convenită a problemei poloneze”[102].

Nu mai puţin expresive sunt şi însemnările lui V. Molotov făcute cu creionul pe textul notei lui A. Vâşinskii: „Polonia – mare lucru! Dar cum sunt organizate guvernele Belgiei, Franţei, Greciei etc., noi nu ştim. Noi n-am fost întrebaţi, cu toate că noi nu afirmăm că ne place un guvern sau altul. Noi n-am intervenit, deoarece aceasta-i zona de acţiune a trupelor anglo-americane”[103]. În lumina celor expuse, istoricul rus V. Peceatnov menţionează „că la Kremlin sincer considerau amestecul Angliei şi SUA în afacerile poloneze drept o încălcare a unei reguli nescrise a relaţiilor interaliate şi vedeau în cedările sale de la Ialta în problema Poloniei aproape un favor aliaţilor”[104].

În timpul vizitei lui Hopkins din mai 1945 la Moscova, acesta i-a spus lui Stalin că „guvernul şi poporul Statelor Unite sunt îngrijorate, deoarece paşii prealabili în vederea restabilirii Poloniei sunt, probabil, întreprinşi

---

[94] Citat după: Бережков В.М. Путь к Потсдаму. С. 77.
[95] Советско-английские отношения. Т. 2. С. 252.
[96] Ibid. С. 253; Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 339-340.
[97] Крымская конференция трёх союзных держав. С. 251.
[98] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 562-564.
[99] Ibid. С. 587.
[100] Ibid. С. 587-588.
[101] Советско-английские отношения. Т. 2. С. 317-319, 337-338; Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 357-359, 374-376; Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 2. С. 229-231.
[102] Советско-английские отношения. Т. 2. С. 350-351; Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 1. С. 382; Переписка Председателя Совета Министров СССР. Т. 2. С. 234.
[103] Печатников В.О. Московское посольство Аверелла Гарримана. // ННИ, 2002, № 4. С. 119.
[104] Ibid. С. 120.

unilateral doar de Uniunea Sovietică în colaborare cu actualul guvern varşovian şi că de facto Statele Unite sunt absolutamente înlăturate”[105].

Liderul de la Kremlin a răspuns că „acest lucru se întâmplă, deoarece Guvernul sovietic doreşte un guvern prietenos în Polonia, iar englezii, mai exact conservatorii, tind spre crearea unui cordon sanitar”. La care Hopkins a răspuns că, „din contra, Statele Unite doresc ca în jurul Uniunii Sovietice să fie state prietene ei”. Stalin, la rândul său, a replicat „că, dacă aceasta-i corect, noi o să ne înţelegem”[106]. El iarăşi a repetat gândul – de mai multe ori expus până la aceasta lui Roosevelt şi Churchill – că „în ultimii douăzeci şi cinci de ani nemţii de două ori au invadat Rusia prin Polonia”. El a subliniat că „Germania a putut realiza acest lucru, deoarece Polonia era privită în calitate de «cordon sanitar», creat în jurul Uniunii Sovietice, şi că în trecut politicienii ţărilor europene se gândeau la aceea ca în Polonia să fie guverne duşmănoase Rusiei.

În asemenea circumstanţe, Polonia era sau prea slabă pentru a opune rezistenţă Germaniei, sau le permitea nemţilor să treacă liber… El a spus că slăbiciunea Poloniei şi duşmănia ei… le permiteau gemanilor să facă ce doresc… De aceea Rusia este vital interesată ca Polonia să fie puternică şi prietenoasă”[107].

Stalin a recunoscut caracterul unilateral al acţiunilor sovietice în Polonia, dar a explicat aceasta prin necesitatea asigurării spatelui frontului sovietic. Anume de aceea partea sovietică a susţinut categoric comitetul de la Lublin. Apoi Stalin a propus soluţia problemei poloneze. El a subliniat că în guvernul polonez de atunci erau 18 sau 20 de funcţii ministeriale şi 4 sau 5 din ele pot fi oferite reprezentanţilor altor grupări poloneze din lista prezentată de Marea Britanie şi Statele Unite. Hopkins a răspuns că va fi nevoie de un timp oarecare pentru examinarea propunerii date[108]. La şedinţa următoare el a menţionat că „guvernul Statelor Unite nu este interesat ca vreo persoană legată de actualul guvern polonez de la Londra să fie inclusă în componenţa noului guvern provizoriu al Poloniei, şi el personal nu crede că şi englezii au careva planuri de acest fel”[109].

Hopkins avea dreptate. În acele condiţii unicul mijloc practic de efectuare a presiunilor, care mai era la dispoziţia guvernelor occidentale, consta în faptul că ele şi în continuare puteau tărăgăna recunoaşterea guvernului de la Varşovia. Dar totodată, ele definitiv ar pierde posibilitatea de-a influenţa evenimentele din Polonia, ceea ce, bineînţeles, nu era deloc în interesele lor. De aceea Churchill „l-a convins pe Mikolajczyk să plece la Moscova, şi drept urmare a fost creat guvernul provizoriu polonez. La propunerea lui Truman el a fost recunoscut la 5 iulie atât de Anglia, cât şi de Statele Unite”[110]. Astfel, „problema poloneză” se apropia de soluţionarea definitivă, fapt realizat la Potsdam, prin recunoaşterea liniei Oder – Neise de Vest în calitate de hotar polono-german.

Cu toate acestea, şi în prezent nu toţi apreciază pozitiv aceste decizii. Astfel, istoricul polonez V. Bonusyak scria în 1992 în lucrarea „Iosif Stalin (biografie)” că „aliaţii încălcau conştient obligaţiunile asumate în carta Atlanticului, cum de altfel, şi în Declaraţia Naţiunilor Unite… Cei trei mari..., planificând şi realizând o nouă împărţire a lumii, se gândeau excepţional la interesele statelor lor, tratându-le pe celelalte în calitate de figuri de pe tabla de şah”[111].

În legătură cu o asemenea interpretare a problemei, cercetătorul ucrainean Vladimir Makarciuk menţionează: „Autorul de parcă ar ignora faptul că hotarul de est al Poloniei a fost definitiv stabilit de jure nu de Marile Puteri, ci de tratatul respectiv polono-sovietic din 16 august 1945. Este ignorată şi voinţa populaţiei locale ucrainene, belaruse, lituaniene şi dreptul popoarelor la autodeterminare. Savantul polonez «uită» că anume Uniunea Sovietică sub conducerea lui Stalin a pledat pentru transferarea hotarului polonez cu Germania spre vest”[112].

Cu poziţia lui Bonusyak nu este de acord şi un alt istoric, de astă dată polonez, P. Eberhard, care cu toate că-şi exprimă regretul în legătură cu pierderile teritoriale de 76 mii km^2 ale Statului polonez, recunoaşte că „Polonia a căpătat o ieşire vastă la mare. A pierdut regiuni sărace, economic slabe şi nedezvoltate. În locul lor a căpătat un teritoriu cu o infrastructură bogată, bine dezvoltat sub aspect economic şi urbanizat”[113]. Cu alte cuvinte, geografic, economic şi din punct de vedere al omogenităţii etnice a populaţiei Polonia a căpătat cu mult mai mult, decât a pierdut.

În acest sens, în 1993, nu cu mult înainte de moarte, ministrul afacerilor externe al guvernului polonez în emigraţie E. Raczyński spunea: „Toată energia vitală şi activitatea noastră politică a fost direcţionată în favoarea apărării teritoriilor poloneze din Est. Şi astăzi, pe patul de moarte, sunt bucuros că acest lucru nu ne-a reuşit. Privind masacrul teribil din Iugoslavia, închipuiţi-vă ce se putea întâmpla în Volânia şi Ucraina de Est”[114].

---

105 Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 629.
106 Советско-американские отношения. Т. 2. С. 400.
107 Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 630.
108 Ibid. C. 631-633.
109 Ibid. C. 641-642.
110 Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 640.
111 Citat după: Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. С. 62.
112 Ibid. C. 62-63.
113 Ibid. C. 63.
114 Ibid. C. 64-65.

TEMA Nr. 19. PROBLEMA GERMANĂ ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Primele propuneri referitor la statutul Germaniei postbelice. În timpul summitului de la Washington din 1941-1942, Roosevelt şi Churchill făcuseră un schimb de opinii în problema germană. Churchill a pus în discuţie chestiunea despre scindarea Germaniei în mai multe state. Ţinând cont de aceste considerente, departamentul de stat a elaborat câteva planuri referitor la scindarea postbelică a Germaniei în trei, cinci sau şapte state separate şi au fost analizate consecinţele politice, economice şi demografice posibile, apărute ca urmare a acestui fapt[1]. Trebuie de menţionat că-i destul de răspândită opinia precum că URSS nicicând n-a propus şi nici n-a susţinut ideea scindării Germaniei. Oricum, aceste afirmaţii ale istoriografiei sovietice nu sunt corecte şi urmăreau scopul deja după război de-a prezenta URSS în ochii opiniei publice germane, sovietice şi internaţionale într-o lumină mai favorabilă în comparaţie cu puterile occidentale.

Exemple în favoarea concluziei de mai sus au fost aduse anterior pe paginile lucrării date. Astfel, la 21 noiembrie 1941 CPAE i-a expediat ambasadorului la Londra o telegramă în care se spunea: „În ceea ce priveşte punctul de vedere al tov. Stalin referitor la Austria, regiunea Renană etc., apoi Stalin consideră că Austria trebuie să fie separată de Germania în calitate de stat independent, iar Germania proriu-zis trebuie împărţită în câteva state separate, pentru a crea în aşa mod garanţii pentru liniştea statelor europene în viitor”[2]. În timpul vizitei lui A. Eden la Moscova în decembrie 1941 I. Stalin i-a propus separarea regiunii Renane, şi, posibil, şi Bavaria de restul Germaniei[3]. În proiectul protocolului adiţional la tratatul sovieto-englez, în punctul 17 (c) se menţiona: „Împărţirea Germaniei în mai multe state independente, în condiţiile când Prusia se transformă într-un stat de sine stătător cu separarea teritoriului Prusiei Orientale de ea”[4].

Evoluţia continuă a viziunilor aliaţilor în problema germană. În cadrul summitului din ianuarie 1943 cu Roosevelt, Churchill a propus separarea Prusiei de restul Germaniei[5]. În timpul vizitei lui Eden din martie 1943 în SUA în decursul discuţiei cu Roosevelt ei „au declarat unanim că în orice circumstanţe Germania trebuie împărţită în câteva state, unul dintre care în orice condiţii trebuie să fie Prusia. Este inadmisibil ca prusacii să domine asupra întregii Germanii”[6]. Poziţia aceasta a lui Roosevelt în problema germană o confirmă în memoriile sale de asemenea şi fostul secretar de stat Hull[7]. Această idee a fost susţinută la fel şi de Ch. de Gaulle[8].

La 11 ianuarie 1944 locţiitorul narcomului afacerilor externe I.M. Maiskii i-a îndreptat lui V.M. Molotov o notă referitor la ordinea mondială postbelică. În compartimentul care se referea la Germania, el scria că ea trebuie separată în câteva state independente, dezarmată, industrial şi ideologic, impuse reparaţii, pedepsiţi criminalii de război. La 9 martie Comisia pentru pregătirea tratatelor de pace şi ordinii internaţionale postbelice pe lângă CPAE în frunte cu M.M. Litvinov a prezentat o notă vastă: „Atitudinea faţă de Germania”. În capitolul „Despre restructurarea statală a Germaniei” se concluziona precum că „unicul mijloc real şi eficient în vederea neadmiterii renaşterii potenţialului militar al Germaniei constă în separarea ei în câteva state absolut independente”. La 15 ianuarie 1945 Litvinov iarăşi a făcut cunoscută propunerea referitor la scindarea Germaniei[9].

Una din chestiunile în care se părea greu de ajuns la un acord între aliaţi a fost problema despre zonele de ocupaţie a Germaniei după capitulare. Au apărut contradicţii între americani şi englezi, în particular referitor la faptul, care parte a Germaniei Occidentale va fi ocupată de fiecare dintre părţi. Nu era clar, după cum decurgea din memorandumul Foreign Office-ului de asemenea şi faptul dacă „se vor satisface ruşii, având o armată gigantică, de câteva ori superioară trupelor anglo-americane în Europa, cu ocuparea doar a unei treimi din teritoriul Germaniei. Având aceste îndoieli, reprezentantul englez W. Strang a propus includerea în zona răsăriteană de ocupaţie 40% din teritoriu, 36% din populaţie şi 33% a potenţialului industrial al Germaniei antebelice. La 18 februarie 1944, spre surprinderea lui, din partea sovietică a urmat acordul. Propunerea dată satisfăcea Guvernul sovietic[10].

La 12 iunie reprezentantul SUA în CCE s-a alăturat înţelegerii sovieto-engleze, iar la 14 noiembrie a fost soluţionată şi problema privind faptul că partea de nord-vest a Germaniei va fi ocupată de trupele engleze. La 25 august, a fost la fel soluţionată şi problema referitor la mecanismul de control al Germaniei. S-a propus

---

[1] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 75.
[2] Кынин Г.П. Германский вопрос во взаимоотношениях СССР, США и Великобритании. 1941 – 1943 гг. // ННИ, 1995, № 1. С. 93.
[3] Ibid. С. 94-95; Ржешевский О.А. Визит А. Идена в Москву в декабре 1941 г. Переговоры с И.В. Сталиным и В.М. Молотовым. // ННИ, 1994, № 2. С. 92.
[4] Ржешевский О.А. Визит А. Идена в Москву в декабре 1941 г. Переговоры с И.В. Сталиным и В.М. Молотовым. // ННИ, 1994, № 2. С. 100.
[5] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 649.
[6] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 380-381.
[7] Государственный секретарь США вспоминает. // Вторая мировая война в воспоминаниях. С. 375-376.
[8] Молчанов Н. Генерал де Голль. С. 264.
[9] Кынин Г.П. Германский вопрос во взаимоотношениях СССР, США и Великобритании. 1944 – 1945 гг. // ННИ, 1995, № 4. С. 115-116.
[10] Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. С. 185-186.

crearea Consiliului de control al comandanţilor-şefi ai forţelor armate ale celor trei mari puteri, toate deciziile căruia trebuiau luate în baza consensului[11].

„Planul Morgenthau". Proiectele americane prevedeau stabilirea dependenţei economice şi politice a Germaniei de SUA. Unul dintre ele, elaborat de ministerul finanţelor al SUA, în fruntea căruia se afla Henry Morgenthau, preconiza scindarea Germaniei, deindustrializarea ei şi lichidarea independenţei statale[12]. Această chestiune era strâns legată şi de problema înlăturării concurentului Marii Britanii în persoana Ruhrului înalt industrializat şi de asemenea de restabilirea economică postbelică a URSS mult mai îndelungată, deoarece Germania după lichidarea industriei ei grele n-ar fi putut plăti reparaţiile.

La cea de-a doua Conferinţă de la Québec (din 11-16 septembrie 1944) Churchill iniţial a respins propunerea lui Morgenthau în problema germană, dar deja a doua zi a propus o variantă proprie, foarte asemănătoare cu „planul Morgenthau". O asemenea schimbare radicală a poziţiei lui Churchill se lămureşte prin faptul că în viitor el spera la realizarea celui de-al doilea aspect al propunerilor lui Morgenthau – despre acordarea Angliei unui credit de 6,5 mlrd dolari şi ajutorul din cadrul Lend-Lease-ului şi în perioada de după distrugerea Germaniei.

Spre sfârşitul anului 1944 au avut loc unele schimbări de atitudine a liderilor occidentali faţă de Germania sortită la o înfrângere totală. În paralel cu schimbarea poziţiei faţă de Germania care suferea o înfrângere după alta, la Londra şi Washington a început să se schimbe şi atitudinea faţă de victorioasa Uniune Sovietică. După cum am mai menţionat, până la sfârşitul anului 1943, când sfârşitul războiului încă nu părea atât de aproare, la Washington se împăcau cu perspectiva supremaţiei URSS în Europa. Dar spre sfârşitul conflagraţiei o asemenea perspectivă a devenit iritantă pentru cercurile guvernante ale Americii şi Angliei.

La 15 septembrie 1944 Roosevelt şi Churchill au semnat la Québec un document, elaborat de Churchill în spiritul propunerilor lui Morgenthau[13]. Oricum, planul dat nu avea o temelie reală şi în curând Roosevelt s-a dezis de el. În primul rând, el n-a căpătat sprijinul opiniei publice. O altă cauză a fost opoziţia din partea departamentului de stat şi a ministerului apărării. Stimson îi scria lui Roosevelt că acceptarea „planului Morgenthau" „va fi o crimă analogică cu acelea, pe care nemţii intenţionau să le efectueze faţă de victimele lor. Aceasta va fi o crimă contra civilizaţiei". Hull a declarat că „Uniunea Sovietică poate avea în problema respectivă o altă opinie". El l-a mustrat pe preşedinte pentru faptul că a ignorat canalele tradiţionale ale departamentului de stat în procesul soluţionării unei probleme atât de importante[14].

Reacţia Londrei, cu toate că sub acest document era semnătura lui Churchill la fel n-a fost una pozitivă. Foreign Office şi ministerul finanţelor au subliniat în comentariile lor că „planul Morgenthau", în fine, va provoca doar pagube exportului englez: Germania, lipsită de industrie, nu va fi în stare să plătească pentru mărfurile engleze[15]. Ţinând cont de poziţia negativă a atâtor structuri influente, la sfârşitul lunii septembrie Roosevelt a decis că „acest plan a fost o greşeală"[16].

Cu toate acestea, ar fi incorect să căutăm cauzele nereuşitei „planului Morgenthau" doar bazându-ne pe motivele economice şi morale. Aici ar fi absolut corectă analogia cu perioada de la sfârşitul primului război mondial, când puterile occidentale n-au mers pe calea slăbirii radicale a Germaniei, în speranţa transformării ei într-o serioasă barieră antisovietică. Şi către finele celui de-Al doilea război mondial situaţia s-a repetat. Forţe influente din mediul cercurilor guvernante ale ţărilor anglo-saxone au început tot mai insistent să se orienteze spre păstrarea forţei germane după sfârşitul războiului. Aceşti oameni, supunând influenţei lor Germania slăbită de război, tindeau să utilizeze în viitor în scopuri antisovietice potenţialul ei militar-industrial restabilt.

Personal nici primului ministru britanic nu-i erau străine viziunile acestei grupări guvernante, care nutrea să restabilească Germania în calitate de contrabalanţă Uniunii Sovietice. Despre o asemenea grupare menţionau oamenii de stat americani, strâns legaţi de politica engleză, Morgenthau şi ambasadorul la Londra Winant. Încă până la cea de-a doua conferinţă de la Québec Winant şi-a informat conducătorii că în cercurile oficiale engleze se profilează două puncte diferite de vedere în problema germană. Unul dintre ele, referindu-ne la cuvintele ambasadorului, constă în crearea „unui tampon contra Rusiei" în persoana Germaniei[17].

Ce-i drept, la întâlnirea de la Moscova din 1944 Churchill şi Stalin mai rămâneau pe aceeaşi poziţie referitor la necesitatea scindării Germaniei[18]. Dar peste un timp oarecare, şeful Statului major al armatei engleze Alan Brooke scria în jurnalul său: „Să scindăm Germania sau s-o transformăm treptat într-un aliat pentru a respinge peste douăzeci de ani pericolul ce vine din partea ruşilor şi care există astăzi? Eu propuneam cea de-a

---

[11] Ibid. C. 186-187.

[12] Vezi: Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 100; Сосинский С. Акция «Аргонавт». С. 30-32; Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. С. 435.

[13] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 417; Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 521.

[14] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 313

[15] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 28-29.

[16] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 313.

[17] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 30.

[18] Кынин Г.П. Германский вопрос во взаимоотношениях СССР, США и Великобритании. 1944 – 1945 гг. // ННИ, 1995, № 4. С. 120.

doua variantă, şi eram convins că de azi înainte noi trebuie să privim Germania absolut din alt punct de vedere. Puterea dominantă în Europa nu mai este Germania, ci Rusia… De aceea păstraţi Germania, restabiliţi-o treptat şi includeţi-o în alianţa Vest-Europeană”[19].

Simţind schimbarea platformei partenerilor occidentali, şi partea sovietică a ocupat o poziţie mai rezervată. Cu toate că în componenţa comisiei de la Londra referitor la scindarea Germaniei partea sovietică în persoana ambasadorului Gusev a sprijinit ideea scindării Germaniei, dar propunerile proprii era gata să le facă doar după ce puterile occidentale vor propune singure acest lucru[20].

Problema germană la sfârşitul războiului. În ultima etapă a războiului departamentul de stat a elaborat un şir de note în problema relaţiilor cu URSS şi partidele comuniste din ţările europene. În una dintre ele se menţiona că după război unele partide comuniste europene pot căpăta pe calea alegerilor un număr impunător sau chiar majoritatea voturilor şi să ia parte în guverne sau chiar să le constituie de sine stătător. Un asemenea scenariu, se accentua în memorandum, nu este în interesele SUA.

Într-un alt document, elaborat în secţia ţărilor est-europene a departamentului de stat, se spunea: „În orice caz, pentru noi este important să recunoaştem faptul creşterii revoluţiei în Europa şi să acomodăm la acest proces politica noastră. Cel mai eficient această politică poate fi realizată pe calea acordării ajutorului şi stimulării oricăror guverne sau grupări cu adevărat liberale… Acordându-le un ajutor economic substanţial, noi, posibil, vom putea nu numai să ajutăm asemenea regimuri, ci de asemenea vom preîntâmpina starea absolută de haos, care poate fi doar în interesele duşmanilor grupărilor democratice liberale”[21].

În acest sens este logic să presupunem că autorii memorandumurilor pomenite pregăteau terenul pentru viitorul „plan Marshall”, pe care cercurile guvernante ale SUA l-au folosit pentru stabilirea hegemoniei Americii pe Continentul European şi în lumea postbelică în ansamblu.

Trebuie de menţionat că se schimba şi poziţia sovietică în problema scindării Germaniei. Astfel, la 24 martie 1945 Molotov îi telegrafia lui Gusev poziţia sovietică pentru a o transmite în continuare englezilor şi americanilor: „Guvernul sovietic înţelege hotărârea Conferinţei din Crimeea despre scindarea Germaniei nu în calitate de plan obligatoriu referitor la scindarea Germaniei, ci ca o perspectivă posibilă în vederea efectuării presiunilor asupra Germaniei în scopul securizării ei în caz, dacă alte mijloace vor fi ineficiente”[22]. La 26 martie Gusev i-a adresat lui Eden o scrisoare cu propunerile Guvernului sovietic, şi la 3 aprilie Eden l-a informat că înţelegerea sovietică referitor la hotărârea Conferinţei din Crimeea coincide cu „înţelegerea Guvernului Maiestăţii sale a Marii Britanii”. La 4 aprilie Comisia pentru scindarea Germaniei s-a întrunit pentru ultima oară[23].

Problema germană a fost discutată de Hopkins şi Stalin şi în timpul întâlnirii lor din mai 1945 la Moscova. Hopkins i-a amintit lui Stalin de cuvântarea în care acesta a relevat că „este contra scindării Germaniei. Aceasta, probabil, contravine poziţiei pe care el a ocupat-o la Teheran şi Ialta”. Stalin şi-a lămurit poziţia prin faptul că propunerea lui a fost respinsă la Ialta, de aceea „el a înţeles că atât în Marea Britanie, cât şi în Statele Unite pledează contra scindării Germaniei”. Hopkins i-a răspuns că această problemă deocamdată rămâne una deschisă, şi a declarat că în zadar Stalin „consideră că Statele Unite sunt contra scindării”. Făcând bilanţul discuţiei, Stalin a menţionat că „problema despre scindare este de aşa natură că cei trei aliaţi trebuie s-o rezolve între ei, şi că în momentul dat el nu şi-a determinat poziţia”[24]. În ceea ce priveşte industria germană, Stalin a subliniat că nemţii trebuie ajutaţi în vederea „restabilirii industriei uşoare. El a indicat în continuare că în Germania poate fi restabilită acea parte a industriei grele care este necesară pentru restabilirea sistemului de transport, staţiilor electrice, sistemului de asigurare cu apă, canalizarea”[25].

Ce-i drept, în chestiunea despre scindare Stalin de facto a pus punct încă la 9 mai în adresarea sa către poporul sovietic, declarând că „Uniunea Sovietică… nu intenţionează nici să scindeze, nici să lichideze Germania”[26]. Cu toate acestea, politicienii şi diplomaţii americani tot mai mult înclinau spre conturarea unei alte viziuni. Din ce în ce mai des ei vedeau rolul de mai departe al Germaniei prin prisma confruntării postbelice cu URSS. Foarte clar a exprimat aceste dispoziţii G. Kennan: „Tot mai mult mă îngrijora problema Germaniei. După câte ştiam, şi acum, după terminarea războiului, comportamentul şi viziunile autorităţilor militare americane erau într-o măsură covârşitoare împovărate, după cum numesc eu acest lucru, de superstiţii antibritanice şi prosovietice, care, conform observaţiilor mele, au apărut în timpul războiului la o parte dintre conducătorii noştri militari...

---

[19] Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны. С. 332-333.
[20] Кынин Г.П. Германский вопрос во взаимоотношениях СССР, США и Великобритании. 1944 – 1945 гг. // ННИ, 1995, № 4. С. 124.
[21] Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. С. 165-166.
[22] Советско-английские отношения. Т. 2. С. 314.
[23] Кынин Г.П. Германский вопрос во взаимоотношениях СССР, США и Великобритании. 1944 – 1945 гг. // ННИ, 1995, № 4. С. 125.
[24] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 636-637.
[25] Ibid. С. 638.
[26] Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Т. 3. С. 45.

Am păstrat o schiţă fără indicarea datei, dar elaborate, probabil, în vara anului 1945, unde se conţin următoarele postulate: «Ideea administrării Germaniei împreună cu ruşii este o himeră, ca şi ideea, precum că în cazul plecării noastre şi a ruşilor va apărea de la sine o Germanie paşnică, stabilă şi prietenoasă. Ne rămâne doar să-i dăm părţii noastre a Germaniei, pentru care suntem responsabili împreună cu englezii, un aşa grad de independenţă, securitate şi bunăstare, ca Estul să n-o poată ameninţa. Aceasta-i o sarcină colosală pentru americani, dar nu o vom putea evita.

Fie ca aceasta să se numească o scindare (a Germaniei). Dar scindarea a devenit deja o realitate datorită hotarului de pe Oder-Neise. Astăzi nu contează, dacă va fi zona sovietică reunită cu Germania. Mai bine o Germanie scindată, în care Occidentul va fi în stare să se opună forţelor totalitarismului, decât o Germanie unitară, care iarăşi va reface aceste forţe în regiunea Mării Nordului... Realizând obligaţiunile asumate în Comisia de control, nu trebuie să nutrim speranţe goale referitor la posibilitatea controlului tripartit... Ruşii sunt concurenţii noştri de bază în Germania. Nu trebuie să acceptăm compromisuri în Comisia de control în problemele cu adevărat importante pentru noi»”[27]. În curând poziţia lui Kennan a devenit dominantă în politica Washingtonului în problema germană.

[27] http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.

TEMA Nr. 20. GOANA ÎNARMĂRII ATOMICE ÎN ANII RĂZBOIULUI ŞI CONSECINŢELE EI

Problema atomică la începutul celui de-Al doilea război mondial. În primăvară anului 1939 în Statele Unite au început să pătrundă ştiri despre demararea cercetărilor atomice în Germania. În acel timp în America îşi găsise refugiu mai mulţi savanţi-fizicieni vestiţi, care fuseseră nevoiţi să părăsească Germania din cauza represiunilor fasciste. Ei au apreciat just importanţa informaţiei despre încercările hitleriştilor de-a folosi atomul în scopuri militare. La 2 august 1939 (şi repetat la 7 martie 1940) Albert Einstein (la sfatul lui Leo Szilard) s-a adresat lui Roosevelt cu apelul de-a sprijini şi accelera lucrările experimentale privind fisiunea uraniului[1].

Şi temerile lui nu erau fără temei. Dacă ar fi căpătat naziştii primii arma atomică, Hitler nici pentru o clipă n-ar fi ezitat în vederea aplicării ei. În acest sens este semnificativ un caz real. În septembrie 1939 Hitler l-a invitat pe A. Speer pentru vizionarea celor mai recente ediţii ale Newsreel. După cadrele care au arătat distrugerile Varşoviei de către aviaţia germană, a fost demonstrat un film cu desene animate. Zboară un avion cu semnele distinctive ale „Luftwaffe". Sub aripele lui se află Britania. Avionul aruncă o „bombă-minune" – şi toată insula, ruptă în bucăţi, este aruncată în aer. După cum povestea Speer, Hitler a sărit din fotoliu cuprins de frenezie şi a strigat: „Aşa şi va fi cu ei!"[2].

După începutul războiului şi ocuparea de către fascişti a ţărilor vest-europene, în mâinile lor au nimerit elaborările ştiinţifice franceze în acest domeniu şi câteva tone de apă grea – material necesar pentru crearea armei atomice. Aceasta a accelerat procesul de creare a bombei atomice germane. De menţionat că până în anul 1943 germanii îi întreceau pe concurenţii lor principali[3] şi pe ei îi despărţea doar un an de la obţinerea acestei arme ucigătoare. Însă, din fericire, anume în acest timp Germania a suferit cele mai grele înfrângeri militare şi a fost pusă în faţa alternativei: sau să continue cercetările atomice, sau să-şi îndrepte toate mijloacele pentru continuarea luptei armate. Pentru a înfăptui aceste lucrări concomitent, Hitler nu dispunea de posibilităţi şi el a ales cea de-a doua variantă, de fapt, încetând definitiv cercetările atomice.

Iniţierea cercetărilor în vederea creării armei atomice în SUA şi colaborarea anglo-americană în domeniul dat. În toamna lui 1941 F. Roosevelt a constituit un comitet, incluzându-i în el pe vice-preşedintele Welles, pe ministrul de război H. Stimson, pe şeful statului major al armatei generalul G. Marshall, pe profesorii V. Bush şi G. Konat, pentru elaborarea recomandărilor în chestiunile care aveau atribuţie la dezvoltarea energiei atomice în SUA[4].

Spre deosibire de Germania, Statele Unite, datorită potenţialului economic colosal, au alocat mijloace suficiente atât pentru continuarea războiului, cât şi pentru efectuarea cercetărilor în vederea crearii armei atomice. Trebuie să avem în vedere că primele bombe atomice au devenit un rezultat al eforturilor comune ale SUA şi Angliei. Procesul creării noii bombe poate fi împărţit în două etape: 1939-1942 – organizarea cercetărilor ştiinţifice şi 1943-1945 – crearea temeliei industriei atomice.

Iniţial fiecare ţară realiza cercetările atomice de sine stătător, mai apoi lucrările engleze de bază au fost transferate în America. În context trebuie de relevat că nu numai motivele militare, dar şi cele politice au determinat decizia guvernului englez în problema unificării eforturilor cu americanii în problema creării armei atomice. Ministrul industriei de construcţie a avioanelor Moore-Brabazon a atras atenţia asupra perspectivelor postbelice ale proiectelor atomice: după crearea bombei America şi Anglia vor efectua controlul şi vor dirija lumea. Uniunea Sovietică ca mare putere nu mai era luată în calcul[5].

Până în toamna anului 1941 Marea Britanie era cu mult înaintea SUA în problema cercetărilor atomice[6]. Cu toate acestea, necesitatea respingerii ameninţării invaziei hitleriste stimula în englezi tendinţa de-a căpăta cu orice preţ sprijinul american. Acest lucru a făcut guvernul englez să plătească pentru acest ajutor cu realizările cercetărilor ştiinţifice. La 11 octombrie 1941 Roosevelt i-a trimis un mesaj lui Churchill, propunându-i „coordonarea eforturilor sau chiar unificarea lor" în domeniul cercetărilor atomice[7]. Churchill i-a răspuns pozitiv lui Roosevelt abia peste două luni, şi mulţi savanţi englezi au plecat în curând peste ocean.

---

[1] Vezi: Лоуренс У.Л. Люди и атомы. С. 72-73; Юнг Р. Ярче тысячи солнц. С. 78-79; Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 16; Иойрыш А.И., Морохов И.Д. Хиросима. М., 1979. С. 27; Ştefănescu A.V. Cursă atomică. // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 8. P. 31-32; Ларионов В.В. Во имя величия Америки. // США: ЭПИ. 1995, № 8. С. 76.

Ce-i drept, după război Einstein a regretat acest lucru: „Dacă ştiam că nemţii nu reuşeau să creeze bomba atomică, n-aşi fi întreprins o mişcare". // Юнг Р. Ярче тысячи солнц. С. 79.

[2] Зловещая эстафета. М., 1982. С. 6.

[3] Popescu V.-L. Întârziere fatală: programul atomic german. // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 8.

[4] Юнг Р. Ярче тысячи солнц. С. 103; Зловещая эстафета. С. 50; Ларионов В.В. Во имя величия Америки. // США: ЭПИ. 1995, № 8. С. 77.

[5] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 162.

[6] Кларк Р. Рождение бомбы. М., 1962. С. 142; vezi de asemenea: Лоуренс У.Л. Люди и атомы. Открытие, использование и будущее атомной энергии. М., 1967. С. 74.

[7] Трухановский В.Г. Английское ядерное оружие. Историко-политический аспект. М., 1985. С. 13; Трухановский В.Г. Уинстон Черчилль. С. 373-376.

Problema armei atomice a fost examinată şi la 20 iunie 1942 în timpul negocierilor de la Washington al liderilor celor două puteri. Premierul englez a iniţiat discuţia despre necesitatea unificării informaţiei, şi continuarea lucrului „pe principiile egalităţii", iar de rezultatele lui trebuiau să beneficieze ambele părţi. A fost luată decizia despre contopirea proiectelor atomice ale ambelor ţări[8]. În favoarea acestui pas al englezilor pledau un şir de factori: vulnerabilitatea Marii Britanii din aer şi riscul concentrării tutror eforturilor pe Insulele Britanice; dificitul cadrelor ştiinţifice şi resurselor materiale ale Angliei; intensificarea dependenţei Angliei de SUA în vara anului 1942 şi ajutorul lor militar.

Cu toate acestea, principiul colaborării egale în afacerile atomice era inadmisibil pentru Washington. Responsabilii pentru crearea armei noi se orientau spre situaţia de lider a Americii în acest domeniu, împărtăşindu-şi experienţa lor doar la minimum Marii Britanii. Schimbul de informaţie, în opinia lor, putea asigura aliatului britanic anumite priorităţi în perioada postbelică. Nivelul secretizării proiectului atomic era atât de înalt că însuşi departamentul de stat a aflat despre el abia la Conferinţa din Crimeea.

În septembrie 1942 în SUA a fost înfiinţată o organizaţie secretă pentru cercetările atomice, denumită „Proiectul Manhattan", în frunte cu generalul Leslie Richard Groves. Organizaţia avea la dispoziţie o reţea de laboratoare secrete. La sfârşitul anului 1942 Groves l-a atras la lucrările de realizare a acestui proiect pe marele fizician american R. Oppenheimer, care l-a sfătuit să construiască laboratorul atomic în Los-Alamos (statul New Mexico). „Manhattan Project" avea poliţia sa, serviciul propriu de contraspionaj, sistemul de telecomunicaţii, depozite, orăşele pentru colaboratori, uzine, laboratoare, un buget colosal[9].

Dar oricum, după cum am menţionat, schimbul de informaţie dintre aliaţii occidentali se limita tot mai mult, contactele dintre savanţi se reglementau tot mai dur. Către sfârşitul anului 1942 sistemul de „izolare" şi-a atins perfecţiunea şi de fapt a încetat orice schimb de informaţie. La 28 decembrie preşedintele a aprobat doar varianta schimbului limitat de informaţie cu Anglia şi Canada[10]. Şi într-adevăr, în ianuarie – aprilie 1943 n-a avut loc niciun schimb de informaţie între anglo-americani.

În primăvara anului 1943, sub conducerea lui Oppenheimer, savanţii americani au început lucrările ştiinţifice în acest laborator. Până atunci rezultate apreciabile în domeniul respectiv obţinuse fizicianul italian Enrico Fermi. La dispoziţia savanţilor se aflau şi lucrările marelui fizician Albert Einstein, care a pus bazele fizicii atomice. Acest savant genial din tot sufletul ura militarismul prusac şi, precum am relevat mai sus, a participat la crearea bombei atomice numai pentru ca naziştii să nu facă acest lucru primii[11].

Îngrijorat de „supersecretizarea" americană, W. Churchill nu o dată încercase să schimbe situaţia. La 16 februarie 1943 el i-a telegrafiat lui Hopkins şi l-a rugat să clarifice situaţia privind proiectul atomic. Dar aşa şi n-a mai primit niciun răspuns[12]. În următoarea sa telegramă (din 1 aprilie) adresată lui Hopkins premierul englez a făcut o aluzie că Anglia, posibil, va fi nevoită să rupă alianţa atomică cu SUA şi să continue lucrul de sine stătător[13].

Sosind în 1943 la Washington, Churchill a apelat întru soluţionarea problemei respective la preşedinte. Roosevelt a fost de acord să restabilească schimbul de informaţie, cu toate acestea, n-au fost semnate niciun fel de acorduri concrete în legătură cu aceasta[14]. Lipsa unor obligaţiuni concrete corespundea tendinţelor SUA de a-şi consolida supremaţia asupra Angliei, care a fost obţinută către acel moment. Colaborarea dintre aliaţii occidentali n-a fost restabilită. În fine, totul s-a redus la chestiunea dacă va fi sau nu Marea Britane o putere atomică de sine stătătoare. Cercetătorii englezi J. Butler şi J. Guire menţionau în privinţa dată că „Churchill era absolut convins că tot lucrul se va efectua pe principii de paritate a părţilor, dar n-a fost să fie: autorităţile americane se opuneau sub orice motive colaborării cu organelle britanice şi numai în august 1943 au fost create unele condiţii acceptabile pentru noi"[15].

Americanii conştientizau că declaraţiile lui Churchill precum că încă în decursul războiului Anglia va iniţia lucrările proprii asupra bombei erau un bluf. La Londra nici măcar nu ştiau, care trebuie să fie politica engleză în cazul ruperii colaborării cu Washingtonul, nici dacă trebuie ameninţaţi americanii cu lucrări de sine stătătoare. Guvernul englez înţelegea că Marea Britanie nu poate crea propria bombă atomică până la sfârşitul războiului. În acest plan, pentru salvarea blocului comun atomic al Occidentului şi consolidarea poziţiilor Angliei în interiorul lui, Churchill a început joaca cu „pericolul sovietic". El a declarat că, dacă SUA şi Marea Britanie nu vor colabora între ei în proiectul atomic, URSS sau Germania vor câştiga goana înarmărilor în acest domeniu şi vor aplica şantajul internaţional[16].

---

[8] Трухановский В.Г. Английское ядерное оружие. С. 166-167.
[9] Зловещая эстафета. С. 51.
[10] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 170.
[11] После войны он говорил: «Если бы я знал, что немцам не удастся создать атомную бомбу, я бы и пальцем не пошевельнул». // Юнг Р. Ярче тысячи солнц. С. 79; Ларионов В.В. «Во имя величия Америки». // США: ЭПИ. 1995, № 8. С. 78.
[12] Кларк Р. Рождение бомбы. С. 157; Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 367.
[13] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 368.
[14] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 173.
[15] Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. С. 478.
[16] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 175.

Înţelegerea anglo-americană referitor la colaborarea în domeniul creării armei atomice a fost semnată de Roosevelt şi Churchill în Québec la 19 august 1943. Părţile se obligau: să nu aplice bomba atomică unul împotriva altuia; să n-o folosească contra oricărei terţe părţi fără acordul reciproc; să nu-i transmită terţei părţi niciun fel de informaţie despre bombă fără acordul reciproc; să se împărtăşească după război cu orice beneficii industriale sau comerciale „în baza condiţiilor pe care preşedintele Statelor Unite le va expune primului ministru al Marii Britanii"; în scopul unei „colaborări complete şi eficiente" a ambelor părţi la Washington va fi creat un Comitet politic unificat, alcătuit din trei reprezentanţi ai SUA, doi reprezentanţi ai Angliei şi unul – din partea Canadei[17].

Înţelegerea de la Québec însemna un compromis vremelnic dintre părţi cu scopul creării accelerate a bombei atomice. Anglia căpăta, fie şi în proporţii limitate, restabilirea schimbului de informaţie cu SUA, îşi garanta dreptul la veto în procesul aplicării bombei americane. Către finele anului 1943 grupul de bază de fizicieni englezi au fost transferaţi la Los-Alamos. Datorită participării în Manhattan Project, Marea Britanie a acumulat o mare experienţă de producţie, necesară pentru crearea armei nucleare în perioada postbelică[18].

Acordul guvernului american de-a face cedări partenerului minor a fost determinat de necesitatea atragerii savanţilor englezi pentru atingerea unui rezultat cât mai curând posibil. Şi ei în mare măsură au accelerat lucrările americane[19]. În al doilea rând, controlul asupra livrărilor de uraniu din Congo Belgian în Statele Unite erau posibile doar în colaborare cu Anglia. Erau importante şi considerentele tactice: la Washington au decis să-i facă unele cedări lui Churchill în domeniul atomic, pentru a-l face să fie de acord cu numirea unui comandant american al „Overlordului"[20].

Trebuie să menţionăm că înţelegerea de la Québec a fost încheiată nu pur şi simplu în spatele aliatului de bază al ţărilor occidentale; ea avea şi o bază antisovietică, deoarece după război se planifica aplicarea noii superarme în calitate de argument la negocierile cu URSS. Cunform spuselor lui Groves, încă în 1942 el nu avea „niciun fel de iluzii referitor la faptul că Rusia este un duşman şi proiectul se constituie pe această bază"[21]. Dar şi în punctul precum că orice informaţie despre bombă poate fi transmisă terţei părţi doar cu acordul comun se avea în vedere Uniunea Sovietică.

Dincolo de toate acestea, este necesar să menţionăm încă despre un moment: calculele englezilor la o colaborare pe picior egal cu SUA şi la o hegemonie globală atomică anglo-americană erau o construcţie înălţată pe nisip. Scopul Washingtonului consta în stabilirea unui monopol total asupra bombei atomice, şi în sensul dat elita guvernantă a SUA nu admitea niciun fel de excepţii pentru nimeni. În 1954 Groves recunoscuse: „Nu sunt responsabil pentru colaborarea noastră intensă cu englezii. M-am străduit să fac tot posibilul pentru a o face mai dificilă"[22]. Preşedintele Roosevelt n-a adresat înţelegerea de la Québec Congresului, şi datorită acestui fapt ea n-a căpătat caracterul unui tratat, fapt care nu le-a permis englezilor s-o folosească după război pentru crearea propriei arme atomice.

Crearea primei bombe atomice. Este cazul să relevăm că accelerarea lucrărilor pentru crearea armei nucleare în etapa finală a războiului nu era îndreptăţită din punct de vedere militar. Încă până la debarcarea aliaţilor în Normandia, Londra şi Washingtonul dispuneau de date suficiente despre imposibilitatea creării bombei atomice în Germania[23]. Precum am menţionat mai sus, proiectul atomic german aşa şi n-a depăşit stadiul planificării iniţiale şi n-a primit susţinerea economică necesară[24].

Lucrările de creare a bombei atomice se înfăptuiau într-un ritm accelerat şi la 16 iulie 1945, pe un platoul pustiu din statul New Mexico, pentru întâia dată în istorie, a avut loc experimentarea armei atomice, încununate de succes. Din cauza exploziei asurzitoare, s-a cutremurat pământul. Locuitorii din împrejurimi au fost martorii unui tablou neobişnuit – o explozie mai strălucitoare decât soarele, urmată de bubuiturile tunetului. În rază de-o milă totul a fost distrus. Prin pustiul Alamogordo a trecut un vifor de aer încins. Oppenheimer a spus în legătură cu aceasta: „Noi am făcut lucrul diavolului"[25].

Discuţiile în problema controlului asupra aplicării noii arme. Către acest timp în cadrul elitelor guvernante ale SUA şi Angliei s-au constituit două puncte de vedere referitor la arma nucleară. Unul dintre ele consta în faptul că până la aplicarea bombei atomice trebuie iniţiate consultările între membrii principali ai coaliţiei antihitleriste în problema despre viitorul control internaţional.

---

[17] Ibid. C. 177; vezi de asemenea: Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 100; Трухановский В.Г. Английское ядерное оружие. С. 16; История США. Т. 3. С. 396.

[18] Мадзоевский С. Квебекское соглашение. Англо-американские противоречия în области атомного вооружения. // Международная жизнь, 1958, № 5. С. 83-87.

[19] Ральф Лэпп. Новая сила. Об атомах и людях. М., 1954. С. 47.

[20] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 179.

[21] Ibid. C. 180.

[22] Трухановский В.Г. Английское ядерное оружие. С. 15; Юнг Р. Ярче тысячи солнц. С. 106.

[23] Юнг Р. Ярче тысячи солнц. С. 150-151.

[24] Семенищев Ю.П. Фашистская Германия и атомная бомба. // ННИ, 1968, № 3. С. 67.

[25] Зловещая эстафета. С. 8; Ларионов В.В. «Во имя величия Америки». // США: ЭПИ. 1995, № 8. С. 78; Onişoru Gh. Relaţii internaţionale. Bucureşti, 2007. P. 193.

Această opinie s-a format sub influenţa oamenilor de ştiinţă, îndeosebi, a marelui fizician danez Niels Bohr. Încă în timpul războiului el se gândea la consecinţele posibile ale descoperirii noii arme. El pleda contra monopolului Statelor Unite şi Marii Britanii asupra armei atomice. În 1944 Bohr a încercat să apeleze la Roosevelt şi Churchill cu scopul de a-i convinge de-a se împărtăşi cu secretele producţiei bombei cu Uniunea Sovietică încă până la aplicarea ei pentru a evita goana înarmărilor atomice[26].

Asemenea temeri se auzeau pe ambele maluri ale oceanului, fiind expuse de persoane responsabile pentru realizarea proiectului atomic. Astfel, fizicianul american profesorul V. Bush, rezulta din următoarele considerente: supremaţia Americii şi Angliei în domeniul cercetărilor atomice este temporară; alte puteri de asemenea vor acumula în curând experienţa producerii bombei; doar colaborarea bilaterală a SUA şi Marii Britanii în acest domeniu poate provoca dificultăţi serioase în relaţiile cu URSS; schimbul de informaţie doar cu Londra va face imposibilă înţelegerea cu Uniunea Sovietică referitor la controlul internaţional asupra energiei atomice. O poziţie similară o ocupa şi un alt mare savant, conducătorul proiectului atomic american G. Konat şi de asemenea laureatul Premiului Nobel James Franck şi marele Leo Szilard[27].

Într-un anumit sens sprijinea acest punct de vedere şi ministrul de război Stimson. Astfel, în memorandumul, prezentat la 25 aprilie 1945 lui Truman, în care se menţiona faptul supremaţiei americane în problematica atomică, totodată se recunoştea că poziţia supremaţiei SUA în acest domeniu nu poate fi păstrată mult timp[28]. Dar preşedintele era de altă opinie. Nu întâmplător în ajunul experimentării el ameninţa: „Dacă, după cum consider eu, bomba atomică va exploda, eu voi căpăta o bâtă contra acestor flăcăi ruşi"[29].

Pe Truman îl susţinea întru totul Churchill: „Stimson! excamase el. Ce înseamnă praful de puşcă? Prostii! Electricitatea? Absurditate! Bomba atomică – iată cea de-a doua venire a lui Hristos!". După această discuţie Stimson îi spune unui subaltern de-al său: „El a numit aceasta cea de-a doua venire a lui Hristos pe pământ, dar de astă dată acesta era un Hristos înfuriat"[30].

Conducătorii englezi ai proiectului lordul Charuell şi J. Anderson încă la începutul anului 1944 încercau să convingă premierul de necesitatea examinării problemei despre controlul internaţional. Orice proiecte ale organizaţiei internaţionale care ignorează factorul armei atomice, afirmau ei, sunt sortite la eşec. Cu toate acestea, opinia acestor reprezentanţi de vază ai cercurilor politice şi militaro-ştiinţifice reflecta poziţia minorităţii. Nici la Washington, nici la Londra ea n-a căpătat susţinere la cel mai înalt nivel[31].

Primul episod al „diplomaţiei atomice". După cum s-a relevat, cercurile guvernante ale Americii se grăbeau să folosească această superioritate provizorie în scopul de-a obţine supremaţie pe arena internaţională până la sfârşitul războiului mondial şi pentru a obţine condiţii mai favorabile ale reglementării postbelice. Astfel, de exemplu, ministrul de război Stimson şi-a exprimat convingerea că „bomba va avea o importanţă decisivă pentru determinarea relaţiilor SUA cu alte ţări"[32]. Această concluzie are mai multe confirmări, una dintre care se conţine şi în amintirile lui Gh. K. Jukov despre Conferinţa de la Potsdam: „Şeful delegaţiei americane, preşedintele SUA H. Truman, probabil, în scopul unui şantaj politic, a încercat să realizeze un atac psihologic împotriva lui I.V. Stalin. Nu-mi amintesc pe ce dată, după şedinţa şefilor de giverne, H. Truman l-a informat pe I.V. Stalin despre existenţa în SUA a unei bombe de-o forţă neobişnuită, fără s-o numească armă atomică. În momentul acesta... W. Churchill îl străpungea cu privirea pe I.V. Stalin, urmărindu-i reacţia. Însă acesta din urmă prin nimic nu şi-a trădat sentimentele, dând de înţeles precum că n-a găsit nimic uluitor în cuvintele lui H. Truman. Atât Churchill, cât şi alţi autori anglo-americani au considerat mai apoi că în realitate, probabil, I.V. Stalin n-a înţeles importanţa acestei informaţii. De fapt, întorcându-se de la şedinţă, I.V. Stalin în prezenţa mea i-a povestit lui V.M. Molotov despre discuţia sa cu H. Truman. V.M. Molotov imediat a răspuns: «Se umflă în pene». I.V. Stalin a râs: «Lasă-i să se umfle. Va trebui să vorbim cu Kurciatov despre accelerarea lucrului nostru». Eu am înţeles că a fost vorba despre bomba atomică" [33].

---

[26] Vezi: Кларк Р. Рождение бомбы. С. 153, 160-161; Юнг Р. Ярче тысячи солнц. С. 148-161; Трухановский В.Г. Английское ядерное оружие. С. 27; Трухановский В.Г. Британская политика в области ядерных вооружений. М., 1987. С. 25; Рузе М. Роберт Оппенгеймер и атомная бомба. М., 1965. С. 63, 64-67; Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта, С.466-467; Яковлев Н.Н. Франклин Рузвельт. С. 388.

[27] Vezi: Зловещая эстафета. С. 57; Трухановский В.Г. Британская политика в области ядерных вооружений. С. 25; Трухановский В.Г. Английское ядерное оружие. С. 27; Воронцов В.Б. Трагедия сорок пятого. С. 36; Иойрыш А.И., Морохов И.Д. Хиросима. С. 145-146, 146-152; Юнг Р. Ярче тысячи солнц. С. 159-160; Ларионов В.В. «Во имя величия Америки». // США: ЭПИ. 1995, № 8. С. 78; Ştefănescu M. A fost necesară folosirea bombei atomice împotriva Japoniei? // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 8. P. 48.

[28] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 188.

[29] Vezi: Волков Ф.Д. За кулисами второй мировой войны. С. 234; Бэрчетт У. Вновь Хиросима. М., 1987. С. 76; Алпровиц Г. Атомная дипломатия. С. 133; Белецкий В.Н. Потсдам 1945. С. 181; Воронцов В.Б. Трагедия сорок пятого. С. 52; Кошкин А.А. Вступление СССР в войну С Японией. // ННИ, 1995, № 4. С. 22.

[30] Зловещая эстафета. С. 61-62.

[31] Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 184.

[32] Зловещая эстафета. С. 55.

[33] Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. С. 712-713.

Episodul expus de Jukov este confirmat şi de amintirile lui Churchill: „La 24 iulie, după terminarea şedinţei plenare..., eu am văzut cum preşedintele s-a apropiat de Stalin, şi a început un dialog doar în prezenţa translatorilor lor. Eram la o distanţă de vreo 5 paşi de ei şi urmăream cu atenţie discuţia lor atât de importantă. Ştiam ce vrea să spună preşedintele. Era important, care va fi impresia produsă asupra lui Stalin… Eram convins că el nu-şi închipuie toată importanţa faptului, despre care auzea acum… Pe faţa lui s-a păstrat o expresie veselă şi binevoitoare, şi discuţia dintre cei doi mari oameni de stat s-a finisat în curând. Când noi aşteptam maşina, m-am apropiat de Truman. «Ei, cum a trecut?», am întrebat. «Nu mi-a pus nicio întrebare», a răspuns preşedintele. Astfel, m-am convins că în acel moment Stalin nu era informat despre acel proces colosal de cercetări ştiinţifice, de care pe parcursul unui timp atât de îndelungat erau preocupate SUA şi Anglia… Delegaţiei sovietice nu i-au mai comunicat nimic despre acest eveniment, şi ea n-a mai pomenit despre el”[34].

Consecinţele bombardamentelor atomice ale oraşelor Hiroshima şi Nagasaki. La 6 august aviaţia americană a aruncat o bombă atomică asupra oraşului nipon Hiroshima[35]. Aceasta s-a întâmplat pe la 8 şi 15 dimineaţa, ora niponă. Majoritatea locuitorilor, care în momentul bombardamentului se aflau la o distanţă de-o milă de epicentrul exploziei, imediat au fost transformaţi în cenuşă. Cadavrele lor negre, carbonizate se vedeau pretutindeni printre ruinele clădirilor, în transport, pe străzi, în râu. Oraşul a ars până în temelie, transformându-se într-un pustiu mort. Mulţi dintre cei care au supravieţuit, au decedat mai târziu în chinuri groaznice, din cauza radiaţiei mortale. A doua bombă atomică americanii au aruncat-o la 9 august asupra oraşului Nagasaki. Rezultatul acestor atrocităţi – 500 sute de mii de morţi şi răniţi. După război, în urma efectelor bombardamentelor atomice, au murit mii de oameni, printre care şi copii[36].

„Groves în cartea sa încearcă să se îndreptăţească în faţa istoriei prin faptul, precum că oamenii, care au luat decizia despre aplicarea bombei atomice, nu ştiau despre efectele radiaţiei care însoţeşte explozia nucleară. În realitate nu este aşa. Savanţii, care au lucrat sub conducerea lui Groves, au avut o înţelegere completă despre efectele radiaţiei şi literalmente implorau generalul să le permită să arunce împreună cu bomba şi broşurile, care indică despre acest pericol. Dar autorităţile militare, tinzând să sustragă atenţia de la contaminarea radioactivă, s-au opus acestui lucru. Groves a declarat în Congresul SUA că, în închipuirea lui, moartea de radiaţie este chiar «o moarte destul de plăcută»”[37]. Apogeul cinismului...

Precum scria istoricul american Alprovic's, bomba atomică „nu doar a influenţat diplomaţia, dar în mare măsură a şi determinat trecerea lui Truman pe poziţiile unei politici dure, scopul căreia consta în obţinerea acordului sovietic în favoarea planurilor americane pentru Europa Centrală şi de Est”[38]. În caz de refuz al URSS de-a face cedări Occidentului, cu ea trebuia de vorbit în cel mai dur mod. Precum scria ulterior feldmareşalul A. Brooke, Churchill „se vedea deja capabil să nimicească toate centrele industriale ruseşti, toate oraşele”[39]. „Exploziile bombelor atomice deasupra Japoniei, scria profesorul englez M. Blackett, nu erau ultimul act al celui de-Al doilea război mondial, ci primul act al războiului rece contra Rusiei”[40]. Prin aceasta a fost pusă temelia aşa-numitei „diplomaţii atomice”, când prin intermediul şantajului atomic SUA încercau să obţină cedări politice serioase pe arena internaţională.

---

[34] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 683.

Iată comentariul în problema dată al istoriografului oficial al programelor atomice ale SUA din anii 40-50 William Leonard Laurence: „Precum îşi amintea Truman, «Stalin n-a manifestat un careva interes. El doar a spus că-i bucuros să audă despre acest lucru şi speră că noi vom şti să aplicăm acest lucru împotriva japonezilor. Peste cinci ani noi am aflat că Stalin ştia totul despre bombă chiar înaintea lui Truman”. // Лоуренс У.Л. Люди и атомы. С. 154.

[35] Ştefănescu A.V. Infernul pe Pământ: Hiroshima şi Nagasaki. // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 8.

[36] Vezi: Ларионов В.В. «Во имя величия Америки». // США: ЭПИ. 1995, № 8. С. 80.

[37] Ibid.

[38] Citat după: Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. С. 188-189.

Despre poziţia lui G. Alprovic's, care considera aplicarea bombei atomice drept începutul „războiului rece", vezi de asemenea: // Ştefănescu M. A fost necesară folosirea bombei atomice împotriva Japoniei? // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 8. P. 46.

Ce-i drept, istoricul român Ştefănescu, care-l citează pe Alprovic's, este de altă părere, considerând că au existat raţionamente de ordin militar în favoarea utilizării armei atomice contra Japoniei. Un alt istoric din România S.B. Moldovan acuză categoric bombardamentele atomice ale oraşelor nipone. // Moldovan S.B. Genocidul uitat. // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 8. P. 51.

De asemenea şi istoricul Rémi Kauffer consideră că Hiroshima şi Nagasaki au fost nişte preîntâmpinări americane la adresa lui Stalin. // Vezi: Dosarele istoriei. 2005, Nr. 8. P. 50.

[39] Vezi: Трухановский В.Г. Уинстон Черчилль. С. 380; Трухановский В.Г. Английское ядерное оружие. С. 22; Трухановский В.Г. Британская политика в области ядерных вооружений. С. 21; Рыжиков В.А. Советско-английские отношения. Основные этапы истории. М., 1987. С. 97.

[40] Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 340; История войны на Тихом океане. Т. 4. С. 205.

Au fost bombardamentele atomice ale oraşelor japoneze ultimul act al celui de-Al doilea război mondial, sau primul act al războiului rece contra URSS, istoricii polemizează şi vor polemiza. „În realitate – şi în aceasta constă esenţa politică a problemei – bombardamentul Hiroshimei a fost concomitent şi una şi alta”. // Боффа Дж. История Советского Союза. Т. 2. С. 244-245.

Cu toate acestea, mulţi americanii au fost indignaţi de acest act barbar. Exprimând această indignare, ziarul de la Washington „Hymen invented” scria: „Nu putem nega faptul că am săvârşit cea mai mare sălbătăcie în război. Nu putem în prezent învinui fără făţărnicie autorităţile naziste de la Buchenwald în experienţe inumane asupra prizonierilor în lagărele de concentrare. Locuitorii oraşului Nagasaki au devenit cobaii noştri”[41]. De asemenea şi George Kennan menţiona în legătură cu problema armei nucleare: „Eu nu vedeam posibilitatea ca o asemenea armă să joace un rol pozitiv în relaţiile noastre reciproce cu URSS”[42].

Iar comentatorul politic Hanson Baldwin releva: „Corect sau nu, dar noi suntem priviţi în calitate de moştenitori ai cuceritorului Cinghishan şi tuturor celor din trecut, care aplicau cruzimea exagerată în război. SUA s-au inclus în lista celora care au utilizat noua armă oribilă de exterminare în masă, şi în acest sens americanii i-au urmat pe nemţi, care au folosit gazele otrăvitoare, şi japonezi cu substanţele lor biologice”[43].

În Parcul Păcii din Hiroshima se află un monument neobişnuit, înălţat în amintirea unei jertfe tinere a exploziei atomice, în vârful lui aflându-se figura unei fetiţe, care ţine cu mâinile ridicate un cocostârc. În Japonia există o credinţă că cocostârcii trăiesc o mie de ani – acesta-i simbolul vieţii lungi. Fetiţa Sadako Sasaki de 12 ani în timpul bolii cauzate de radiaţie trebuia să confecţioneze o mie de cocostârci de hârtie, însă n-a reuşit, a murit, făcând doar 644.

[41] Зловещая эстафета. С. 76.
[42] http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html.
[43] Зловещая эстафета. С. 76-77.

ÎNCHEIERE: BILANŢUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

În cel de-Al doilea război mondial au participat 1,7 mlrd de oameni, adică 3/4 din populaţia lumii. Numărul total al celor mobilizaţi în armată a fost de 110 mln. Războiul a cauzat moartea a cca 55 mln de oameni şi distrugeri materiale colosale.

Victoria asupra fascismului s-a datorat conjugării eforturilor Naţiunilor Unite şi Mişcării de Rezistenţă a popoarelor. Rolul principal în victoria repurtată le aparţine URSS, SUA şi Angliei. Cea mai mare contribuţie a adus-o Uniunea Sovietică[1], care a pierdut circa 26,6 mln de oameni şi a suferit pagube materiale evaluate la 2,6 trln de ruble (485 mlrd dolari)[2]. În legătură cu aceasta Churchill scria: „Forţa Guvernului sovietic, bărbăţia poporului rus, iarna rusească au fost acei factori care, în fine, au distrus armatele hitleriste… Nu doresc nici în cea mai mică măsură să pun sub semnul întrebării concluzia, care va fi confirmată de istorie, şi anume că rezistenţa ruşilor le-a sfărâmat şira spinării armatelor germane şi într-un mod fatal a subminat energia vitală a naţiunii germane… În timpul războiului noi eram bucuroşi să avem această naţiune puternică de partea noastră, şi toţi consideram că chiar dacă armatele sovietice vor fi nevoite să se retragă până la munţii Ural, Rusia totuna va prezenta o forţă colosală, iar dacă va continua cu dârzenie războiul, va fi în fine forţa decisivă”[3].

Ce-i drept, tot aici Churchill, contrazicându-se totalmente, afirmă că „peste un an după intrarea Rusiei în război ea ne părea o povară şi nu un ajutor”[4]. Mai sus noi am combătut nu o dată asemenea afirmaţii, cu toate acestea, în acest caz vom reproduce doar faptele evidenţiate de J. Butler: ofensiva aeriană asupra Angliei „a încetat în mai 1941, deoarece forţele principale ale aviaţiei germane au fost transferate în Rusia”[5]. Fostul secretar de stat Stettinius scria în 1949: „Este o slăbiciune umană – să uite atât de repede circumstanţele evenimentelor trecute. Poporul american nu trebuie să uite că în 1942 el era la marginea nenorocirii. Dacă Uniunea Sovietică n-ar fi ţinut frontul, nemţii erau în stare să cucerească Marea Britanie. Ei ar fi putut de asemenea să ocupe Africa şi să creeze astfel un cap de pod în America Latină”[6]. Acestă opinie este sprijinită şi de B.L. Montgomery. La 3 octombrie 1945, luând cuvântul la Royal United Service Institute, el a subliniat: „Nu trebuie să uităm că ruşii şi-au asumat greutatea acţiunilor terestre ale inamicului”[7].

Dar şi acelaşi Churchill nu odată afirma „că anume armata rusă a spintecat maşina militară germană şi la moment îndiguie pe frontul său o parte incomparabil de mare ale forţelor inamicului”[8]. Pe parcursul celor 4 ani pe Frontul de Est au luptat de la 65 până la 80% din efectivul forţelor armate ale Germaniei fasciste şi aliaţilor ei, peste 2/3 din acestea fiind distruse de către Armata Roşie. Iar în perioada, despre care vorbea Churchill, 70% din forţele wehrmachtului acţionau contra URSS şi doar 3% – contra Marii Britanii. „Armata Roşie purta pe Frontul german de Est lupte necontenite cu circa 80% din forţa de luptă a wehrmachtului”[9], menţionează americanul David Glantz. Puţin probabil că-i posibil de calificat aceste realităţi în calitate de povară.

Pierderile umane ale statelor occidentale au fost relativ mici, dar cele materiale sunt astronomice. De exemplu, ale Angliei echivalau cu 25 mlrd de lire sterline, ale Franţei cu 1 trln 605 mlrd 815 mln de franci, la preţurile din 1938, ce constitue 40% din avuarul ei naţional sau 5 venituri naţionale din anul 1938.

Conform datelor statisticii americane, toate statele participante la cel de-Al doilea război mondial, cu excepţia Chinei, au cheltuit în scopuri militare 1116 mlrd dolari, din care 330 mlrd revin SUA[10]. Ajutorul material acordat URSS de către aliaţii occidentali în anii 1941-1945 a contribuit foarte mult la apropierea victoriei sovietice, dar el nu poate fi calificat drept hotarâtor. Problema-i că în anii războiului industria URSS a produs 134 mii de avioane, circa 103 mii tancuri şi artilerie autopropulsată, peste 825 mii de tunuri şi aruncătoare de mine[11]. În mai 1945, Hopkins, aflat la Moscova, i-a declarat lui Stalin: „Noi nicicând n-am considerat că ajutorul nostru conform programului Lend-Lease constitue factorul principal al victoriei sovietice asupra lui Hitler

---

[1] Vezi: Печатнов В.О. Каким СССР вышел из войны (В оценках американской разведки и дипломатии). // США. Канада: экономика, политика, культура. 2005, № 5.

[2] Яковлев Н.Н. СССР – США: мотивы сотрудничества и конфликта. // США. Канада: экономика, политика, культура, 2010, № 5. С. 10; Россия и СССР в войнах XX века. Потери вооруженных сил. Статистическое исследование. М., 2001. // http://rus-sky.com/history/library/w/w05.htm.

[3] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 2. С. 184, 185.

[4] Ibid. С. 185.

[5] Батлер Дж. Большая стратегия. М., 1959. С. 367.

[6] Citat după: Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 112.

[7] Великая Отечественная война. (1941-1945 годы). М., 2010. С. 149.

[8] Черчилль У. Вторая мировая война. Кн. 3. С. 180.

[9] Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008. // http://lib.rus.ec/b/185354/read.

[10] Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. С. 74.

[11] Устинов Д.Ф. Избранные речи и статьи. М., 1979. С. 364.

pe Frontul de Est. Ea a fost obţinută prin eroismul şi sângele armatei ruse”[12]. Ce-i drept, la Conferinţa de la Teheran Stalin a declarat că „fără producţia americană războiul ar fi fost pierdut”[13].

Pentru obţinerea victoriei, în afară de asigurarea materială, este colosală şi importanţa spiritului moral al poporului şi armatei lui. Când la 22 iunie ţara noastră a fost atacată de duşmanul obraznic, şi fasciştii s-au comportat atât de barbar, acest lucru a generat nu pur şi simplu un patriotism colosal în sufletul marelui popor, dar şi indignarea lui gigantică: „Cine sunteţi, cum de-aţi îndrăznit!?”. Războiul devenise cu adevărat SFÂNT şi majoritatea oamenilor erau gata să-şi dea ceea ce aveau cel mai scump pentru salvarea PATRIEI LOR MĂREŢE. Războil i-a unit pe oamenii de toate naţionalităţile, vârstele şi clasele. Fie şi pentru patru ani, dar el a unit puterea şi poporul, i-a unit în numele SACRIFICIULUI şi VICTORIEI.

Iată ce scrie în legătură cu aceasta despre Armata Sovietică generalul german Mellenthin: „Soldatul rus şi-o iubeşte pe «maică-sa Rusia», şi de aceea el sprijină regimul comunist, cu toate că, la drept vorbind, nu este un fanat politic. Dar, oricum, trebuie de avut în vedere că partidul şi organele lui posedă o influenţă colosală în Armata Roşie. Aproape toţi comisarii sunt locuitori ai oraşelor şi au provenit din muncitori. Vitejia lor este la limita nebuniei; aceşti oameni sunt foarte deştepţi şi hotărâţi. Ei au reuşit să creeze în armata rusă ceea ce-i lipsea în primul război mondial – disciplina de fier”[14].

Pe frontul sovieto-german au fost distruse 508 divizii convenţionale germane şi peste 100 de divizii ale sateliţilor ei (72% din toate pierderile Germaniei hitleriste şi 60% din toate pierderile aliaţilor ei). Aliaţii occidentali pe parcursul întregului război au distrus 179 de divizii convenţionale ale Germaniei şi aliaţilor ei. De menţionat că spre sfârşitul războiului trupele germane se predau pe Frontul de Vest fără rezistenţă. Pe frontul sovieto-german pierderile în personal ale hitleriştilor au constituit 85% din toţi cei ucişi şi 88% din cei răniţi[15]. Pe Frontul de Est trupele fasciste au suferit şi 75% din pierderile totale în tehnică militară[16]. Germania

---

[12] Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. 2. С. 626.
[13] Ibid. С. 490.
[14] Меллентин В.Ф. Танковые сражения. С. 243.
[15] Vezi: Волков Ф.Д. Тайное становится явным. С. 355; Гуркин В.В., Круглов А.И. Э. фон Манштейн: «Ошибка, în которую впал Гитлер». // ВИЖ, 1995, № 3. С. 54; Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». С. 345; Ломов Н.А. Великая победа и её историческое значение. // США. Канада: экономика, политика, культура, 2010, № 5; Гареев М.А. Социально-политическое значение и цена победы. // Между. жизнь. 1994, № 9. С. 98; Гареев М.А. Об уроках и опыте Великой Отечественной войны. // ННИ, 2010, № 5. С. 23.
[16] История второй мировой войны. Т. 12. С. 35.

În context ar fi cazul să aducem datele despre cifrele pierderilor părţilor pe frontul sovieto-german. Astfel, au fost ucişi şi au murit de răni în etapa evacuării sau în spital 6329600 de oşteni ai Armatei Roşii, au dispărut fără urmă, au fost capturaţi – 4559000 de oameni, iar pierderile din afara luptelor (în urma incidentelor, accidentelor, au murit de boli etc.) au constituit 555500 de militari. În total – **11440100** de oameni. Pierderile irecuperabile ale FA ale URSS (ucişi, morţi de răni şi boli, dispăruţi fără veste, care nu s-au întors din prizonierat şi pierderile din afara luptelor) în Marele Război pentru Apărarea Patriei, inclusiv în războiul cu Japonia, au alcătuit 8668400 de generali, ofiţeri şi soldaţi. Din pierdirile sanitare în această cifră au fost incluşi 1102800 de oameni. Din cei circa 27 de mln de oameni sovietici ucişi în timpul războiului, aproape 8,7 mln le-au constituit cei ucişi pe front şi morţi în captivitate.

Nemţi au fost ucişi pe toate fronturile şi au murit în spitaluri 3810000 de oameni (inclusiv 213 de mii pierderile din afara luptelor), au fost făcuţi prizonieri – 3357000 de generali, ofiţeri şi soldaţi, dispăruţi fără veste – 1216000 de militari. Armata Sovietică a capturat 3777300 militari ai inamicului, dintre care germani – 2389500, austrieci – 156800. Pierderile irecuperabile ale Germaniei pe frontul sovieto-german au constituit 6919700 de oameni şi a aliaţilor ei – 1725800 de militari. În total – **8645500** de oameni. Astfel, raportul pierderilor pe frontul sovieto-german a fost de aproximativ 1,323:1, dar şi aceasta în fond datorită exterminării a câtorva milioane de prizonieri sovietici în lagărele naziste. // Vezi: Кривошеев Г.Ф. В первых сражениях. // ВИЖ, 1991, № 2. С. 12-16; Гуркин В.В. О людских потерях на советско-германском фронте в 1941 – 1945 гг. // ННИ, 1992, № 3. С. 220-221, 223-224; vezi de asemenea: Гуркин В.В., Круглов А.И. Кровавая расплата агрессора. // ВИЖ, 1996, № 3. С. 29, 35; Гуркин В.В., Гуров О.Г. Цена агрессии. Безвозвратные людские потери фашистской Германии. // ВИЖ, 1989, № 9, 38-39; Елисеев В.Т., Михалев С.Н. Так сколько же людей мы потеряли в войне. // ВИЖ, 1992, № 6-7; Гареев М.А. Социально-политическое значение и цена победы. // Межд. жизнь. 1994, № 9. С. 99-102; Гареев М.А. Об объективном освещении военной истории России. // ННИ, 2006, № 5. С. 29.

Bineînţeles că cea mai mare parte a pierderilor irecuperabile sovietice revine asupra primei perioade a războiului – din 22 iunie 1941 până la 18 noiembrie 1942: şase milioane şi jumătate de oameni, dintre care aproape jumătate făcuţi prizonieri. În plus de partea nemţilor au luptat aproximativ 200 de mii de cetăţeni sovietici: trădători vlasovişti, naţionalişti ucraineni, pribalţi, musulmani şi alţi colaboraţionişti. Ei de asemenea au suferit pierderi mari, dar statistica germană nu le lua în calcul. Ba mai mult, practic toate acestea sunt trecute pe seama pierderilor militare sau civile ale Uniunii Sovietice. // Гареев М.А. О мифах старых и новых. // ВИЖ, 1991, № 4. С. 49; Кривошеев Г.Ф. В первых сражениях. // ВИЖ, 1991, № 2. С. 14.

În detalii despre colaborarea cetăţenilor sovietici cu ocupanţii vezi.: Ковалёв Б.Н. Коллаборационизм в России в 1941-1945 гг.: типы и формы. Великий Новгород, 2009.

Cunoscutul istoric israelitean Aron Shneer a ajuns la concluzia că din cei 5,8 mln de prizonieri sovietici, 3,3 mln – au murit. El la fel prezintă datele captivării pe ani a militarilor sovietici: în 1941 – 3,355 mln; în 1942 – 1,653 mln; în 1943 – 565 mii; în 1944 – 147 mii; în 1945 – 34 mii. // Шнеер А. Плен. Т. 1. С. 94, 95.

Cu cât mai aproape era sfârşitul războiului, cu atât mai mici erau pierderile sovietice, fapt care se datora creşterii măiestriei militare a soldaţilor, ofiţerilor şi generalilor sovietici. Astfel, în mersul campaniei de eliberare a ţărilor est-europene pierderile irecuperabile ale Armatei Roşii au constituit 1099465 oameni, inclusiv 967594 ucişi. Şi invers, pierderile wehrmachtului au crescut brusc după prăbuşirea strategiei „războiului-fulger”.

Tabelul 18. *Pierderile Forţelor Armate sovietice în ţările Europei şi Asiei după categoriile de pierderi*[1].

Ucişi, morţi de răni	956769
Dispăruţi fără veste, prizonieri	94584
Pierderile din afara luptelor (morţi în accidente şi de boli)	48112
Total	1099465

[1] Кривошеев Г.Ф. Цена освободительной миссии. // ВИЖ, 1991, № 3. С. 51.

Tabelul 19. *Pierderile Forţelor Armate sovietice pe teritoriile altor ţări*[2].

Ţara	Pierderile irecuperabile în ansamblu	Ucişi, morţi de răni şi de boli
Polonia	600212	541029
Cehoslovacia	139918	122392
Ungaria	140004	121625
Germania	101961	92316
România	68993	59499
Austria	26006	23128
Iugoslavia	7995	6307
Norvegia	3436	2887
Bulgaria	977	154
China	9272	6729
Coreea de Nord	691	528
Total	1099465	967594

[2] Datele despre pierderile umane ale Forţelor Armate Sovietice pe teritoriile altor state sunt prezentate în hotarele postbelice. // Кривошеев Г.Ф. Цена освободительной миссии. // ВИЖ, 1991, № 3. С. 50.

Tabelul 20. *Pierderile umane irecuperabile ale forţelor armate ale Germaniei fasciste (fără a lua în calcul pierderile pe contul cetăţenilor altor state, care-şi făceau serviciul militar în* wehrmacht*) pe frontul sovieto-german din 22 iunie 1941 până la 9 mai 1945*[3].

Perioada	Ucişi, morţi de răni, dispăruţi fără veste, pierderi din afara luptelor (mii de oameni)	Captivi (mii de oameni)	Total (mii de oameni)
22.VI.1941-31.I.1945	1998	1907,7	3905,7
1.II.1945 – 9.V.1945	1606,8	1668,6	3275,4
Total	3604,8	3576,3	7181,1

[3] Гуркин В.В., Круглов А.И. Кровавая расплата агрессора. // ВИЖ, 1996, № 3. С. 34.

După cum se vede din informaţia despre pierderi, prezentată de diferiţi autori, datele se deosebesc neînsemnat, în esenţă calculele lor fiind aproape identice.

Tabelul 21. *Pierderile umane irecuperabile ale forţelor armate ale ţărilor aliate ale Germaniei pe frontul sovieto-german din 22 iunie 1941 până la ieşirea lor de facto din „axă”*[4].

Pierderile irecuperabile	Ungaria	Italia	România	Finlanda	Slovacia	Total
Total:	809066*	92867	475070*	84377	6765	1468145
Ucişi, morţi de răni şi de boli, dispăruţi fără veste, pierderi din afara luptelor	295300	43910	245388	82000	1565	668163
prizonieri:	513766	48957	229682**	2377	5200	799982
au murit în captivitate	54755	27683	54612	403	300	137753
reîntorşi în patrie	459011	21274	175070	1974	4900	662229

[4] Гуркин В.В., Круглов А.И. Кровавая расплата агрессора. // ВИЖ, 1996, № 3. С. 35.

* În numărul pierderilor irecuperabile ale Ungariei şi României au fost incluse şi persoanele mobilizate în armata ungară din Transilvania de Nord, Slovacia de Sud şi Ucraina Transcarpatică, iar în armata română – din Moldova, adică din teritoriile care în prezent nu fac parte din hotarele acestor ţări.

** Inclusiv 27800 de români şi 14515 de moldoveni, eliberaţi din prizonierat la decizia comandamentului sovietic nemijlocit pe front.

fascistă din iunie 1941 până în 1945 a creat 399 de divizii şi 98 de brigăzi noi. În decursul războiului au fost restabilite 154 de divizii şi 26 de brigăzi. Din numărul total de 767 de divizii şi 131 de brigăzi ale wehrmachtului, pe frontul sovieto-german au acţionat 560 de divizii şi 85 de brigăzi, adică 72% din numărul sumar al unităţilor Germaniei fasciste[17].

În legătură cu aceasta cunoscutul istoric M. Kaidin scrie: „Indiferent de faptul cum se desfăşurau evenimentele pe alte teatre ale războiului, cea mai mare atenţie Hitler o acorda Frontului de Est. Aici se hotăra soarta războiului. Dacă ar fi reuşit să le frângă ruşilor şira spinării, reichul ar fi putut uşor să-şi folosească forţa armată pentru a se isprăvi cu orice altă situaţie extraordinară. Intenţiile lui Hitler erau destul de clare. Trebuia să obţină victorie militară în Rusia. Acest triumf i-ar fi permis să soluţioneze cu succes toate problemele economice, politice şi propagandistice”[18].

Alan Clark în cartea sa „«Барбаросса». Conflictul ruso-german din anii 1941-1945” scrie: „Lucrurile stau astfel că ruşii puteau de sine stătător, fără niciun ajutor din partea puterilor occidentale, să câştige acest război sau ca minimum să-i facă pe nemţi să se retragă. Ajutorul obţinut în rezultatul participării noastre la război, sustragerea câtorva divizii ale inamicului, livrările unei mari cantităţi de echipament, a avut un caracter secundar şi nu hotărâtor. Cu alte cuvinte, acest ajutor a influenţat durata şi rezultatul luptei. Desigur, debarcarea trupelor aliate în Normandia a împotmolit serios rezervele germane. Cu toate acestea, pericolul «Celui de-al doilea Front», cu atât mai mult crearea lui reală au devenit un factor în război doar după ce perioada critică a confruntării în Est deja rămăsese în urmă”[19].

Mai există un aspect imortant al problemei date – despre rolul bombardamentelor stategice anglo-americane în subminarea potenţialului economico-militar al Germaniei şi, în fine, în distrugerea ei. Bineînţeles, ele au avut o anumită importanţă. Astfel, o comisie specială de experţi a calculat că în 1943 economia germană a pierdut în urma bombardamentelor 9% din producţia sa, iar în 1944 – 17%[20]. Însă în continuarea acestui fapt istoricul englez A. Taylor indică că „în 1942 englezii au aruncat 47000 tone de bombe; nemţii au produs 36804 unităţi de arme (tunuri grele, tancuri şi avioane). În 1943 englezii şi americanii au aruncat 207600 tone de bombe; nemţii au produs 71693 unităţi de arme. În 1944 englezii şi americanii au aruncat 915000 tone de bombe; nemţii au produs 105258 unităţi de arme”[21]. „Reducerea producţiei militare în Germania, care începuse în a doua jumătate a anului 1944, a fost, întâi de toate, o urmare a ofensivei Armatei Sovietice care a lipsit reichul de cele mai importante baze de materie primă”, este convins Oleg Rjeşevskii[22].

Indiferent de contribuţia umană şi materială a fiecărui participant al Coaliţiei antifasciste, victoria asupra fascismului a fost comună şi unitatea popoarelor iubitoare de pace a constituit cauza ei principală. Prin eforturi comune uriaşe au fost nimicite cele mai oribile forţe ale reacţiunii mondiale, popoarele lumii, inclusiv MARELE POPOR GERMAN, păstrându-şi libertatea. În legătură cu aceasta sunt semnificative cuvintele fostului preşedinte al RFG Richard von Weizsaecker, care a spus: „Cu fiecare zi devenea tot mai clar că noi astăzi trebuie să declarăm cu toţii: 8 mai a fost ziua eliberării. Această zi ne-a eliberat pe noi toţi de sistemul antiumat al

Tabelul 22 *Pierderile umane irecuperabile ale forţelor armate ale Germaniei şi aliaţilor ei pe frontul sovieto-german din 22 iunie 1941 până la 9 mai 1945*[*].

	wehrmachtul (mii de oameni)	armatele aliaţilor ei (mii de oameni)	Total (mii de oameni)
Pierderile irecuperabile:	7181,1	1468	8649,3
Ucişi, morţi de răni şi de boli, dispăruţi fără veste, pierderi din afara luptelor	3604,8	668,2	4273,0
prizonieri:	3576,3	800	4376,3
au murit în captivitate	442,1	137,8	579,6
reîntorşi în patrie	2910,4	662,2	3572,6

[*] Гуркин В.В., Круглов А.И. Кровавая расплата агрессора. // ВИЖ, 1996, № 3. С. 35.

M.A. Gareev combate mitul despre trădarea în masă a cetăţenilor sovietici şi despre colaborarea lor benevolă cu duşmanul, în număr mai mare de-un milion de combatanţi. Astfel, el scrie, de exemplu, „în unităţile «de cazaci» îşi făceau serviciul nu numai foştii militari sovietici, ci şi foşti emigranţi albi, reprezentanţi ai altor ţări din Europa de Est, iar pentru o garanţie mai bună în fiecare batalion se includea «un nucleu german» din 50 – 60 de oameni”. // Гареев М.А. О мифах старых и новых. // ВИЖ, 1991, № 4. С. 50; mai detaliat despre aceasta vezi: Ковалёв Б.Н. Коллаборационизм в России в 1941-1945 гг.: типы и формы. Великий Новгород, 2009; Германия во второй мировой войне во второй мировой войне. Власов и власовщина. М., 2010.

[17] Гуркин В.В., Круглов А.И. Э. фон Манштейн: «Ошибка, în которую впал Гитлер». // ВИЖ, 1995, № 3. С. 49.

[18] Кэйдин М. Курская битва – величайшее сухопутное сражение в истории. // От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада. С. 301.

[19] Кларк А. Крах «блицкрига». // От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. С. 55.

[20] Vezi: Ржешевский О.А. Война и история. С. 178.

[21] Ibid. C. 179; http://waplib.net/read/155211/page/443/; http://m.tululu.ru/bread_17337_829.xhtml.

[22] Ржешевский О.А. Война и история. С. 179.

despotismului naţional-socialist”[23]. Cu atât mai mult este straniu când auzi astăzi afirmaţii despre o nouă ocupaţie a Europei de Est de către Armata Sovietică, când oricare om onest înţelege că şi Germania, nu doar ţările ocupate de nazişti, au fost eliberate ca urmare a victoriei URSS şi aliaţilor ei. Şi este absolut neclar, când oamenii, care pretind să fie consideraţi civilizaţi şi insistă asupra apartenenţei lor la comunitatea mondială culturală, desfăşoară marşuri ale foştilor esesişti şi nimicesc monumentele ostaşilor-eliberatori…

După război începe prăbuşirea sistemului colonial, mai multe popoare asuprite dobândindu-şi libertatea. S-a intensificat mişcarea general-democratică în ţările Occidentului. După biruinţa asupra Germaniei hitleriste şi aliaţilor ei, în toate ţările Europei Occidentale, care au participat la război de asemenea şi în Japonia, au fost realizate reforme socioeconomice şi politice progresiste. O consecinţă a războiului a fost stabilirea sistemului socialist de cazarmă într-un grup de ţări, în care trăiau circa 1/3 din populaţia globului. În Europa de Est acest sistem a existat peste 40 de ani, în ultima etapă a existenţei sale stagnând şi denaturând dezvoltarea multor state.

Pe arena mondială s-a schimbat raportul de forţe, lumea scindându-se în două tabere – comunistă şi capitalistă. Concurenţa lor a determinat soarta omenirii pentru mai multe decenii. După sfârşitul războiului la Washington devenise dominantă opinia despre inevitabilitatea confruntării militare cu URSS. Precum s-a menţionat, exponentul acestor idei, locţiitorul secretarului de stat Joseph Grew era ferm convins că „războiul cu Rusia Sovietică – este un lucru absolut precis, într-atât de precis, întrucât în lumea aceasta ceva în genere poate fi precis”[24]. Din fericire, el a greşit…

S-a schimbat raportul de forţe şi în cadrul lumii capitaliste: fostele state agresoare – Germania, Japonia şi Italia – pentru o perioadă de timp şi-au pierdut importanţa economică, politică şi militară, fiind scoase din rândul marilor puteri. Franţa la fel a ieşit din război, pierzându-şi statutul de odinioară. Ea nu mai participa cu vot hotărâtor la luarea deciziilor de importanţă europeană sau mondială. În cadrul lumii occidentale a crescut rolul SUA, care s-au transformat într-o supraputere. O altă supraputere devine URSS. „Acesta a fost un război care cu toate victimele sale a transformat URSS în cea mai mare putere a Lumii Vechi”[25]. Pentru circa 45 de ani lumea postbelică a devenit bipolară.

---

[23] Citat după: Гареев М.А. Об объективном освещении военной истории России. // ННИ, 2006, № 5. С. 31.
[24] Алпровиц Г. Атомная дипломатия. С. 19-20.
[25] Верт А. Россия в войне. С. 760.

POST SCRIPTUM: NOUL RAPORT DE FORŢE DUPĂ TERMINAREA RĂZBOIULUI ŞI ÎNCEPUTUL CONFRUNTĂRII SOVIETO-AMERICANE

Organizarea postbelică a lumii. „Războiul rece”. Principalul rezultat al celui de-al doilea război mondial a fost scindarea lumii în două tabere – comunistă, în frunte cu URSS, şi capitalistă – cu SUA. Confruntarea între ele a determinat, în esenţă, conţinutul relaţiilor internaţionale. Acest proces a cuprins toate sferele societăţii – economică, politică, ideologică, militară, toate zonele „lumii vechi”, în primul rând, cele de-a lungul hotarelor blocului prosovietic. El a căpătat denumirea de „război rece”, dar, din fericire, confruntarea globală sovieto-americană nu s-a transformat în ciocnire armată directă.

Stabilirea regimurilor „democraţiei populare” în ţările eliberate de sub ocupaţia germană şi rolul factorului sovietic în aceste procese. După terminarea celui de-Al doilea război mondial, situaţia economică a statelor din Europa de Est devenise foarte complicată – economia naţională era semidistrusă, scădea volumul producţiei industriale şi agricole, nivelul de trai al maselor populare. În ţările eliberate de Armata Roşie au venit la putere forţele procomuniste, susţinute de sovietici.

Iniţial, în toate ţările Europei Răsăritene existau regimuri politice pluripartide, în care comuniştii constituiau un element fie şi important, dar nu unic. Dar, treptat, cu ajutorul sovietic, ei au monopolizat puterea de stat, stabilind, de fapt, dictaturi asemănătoare celei de la Kremlin. Conducătorii acestor ţări au început „construcţia socialismului” după modelul socialismului de cazarmă sovietic, traducând în viaţă cursul politic dictat de I. Stalin. Au fost desfăşurate industrializarea forţată (în afară de Cehoslovacia şi RDG), colectivizarea, de asemenea forţată, a gospodăriilor agricole, „revoluţia culturală”. Ultima, deşi a contribuit la ridicarea nivelului general de cultură al oamenilor muncii, în realitate a implantat în societate ideologia comunistă, fiind interzise toate ideile care nu corespundeau ei. În politica externă aceste ţări au fost „înhămate la locomotiva sovietică”, cu excepţia Iugoslaviei lui I.B. Tito, care şi-a păstrat independenţa. În scopul înlesnirii controlului sovietic asupra mişcării comuniste internaţionale în ansamblu şi a partidelor comuniste est-europene în particular, în 1947 este creat un organ special – Kominform, care era formal un organ consultativ. Între ţările Europei de Est şi cele ale Europei de Vest s-a lăsat pentru circa patru decenii aşa-numita *cortină de fier*. Astfel, ţărilor est-europene le-au fost impuse de către Moscova regimuri totalitare de tip stalinist.

Situaţia politică a ţărilor care s-au aflat sub ocupaţia fascistă se deosebea cu mult de cea a statelor aliate ale Germaniei. În acestea din urmă, în primul rând în România şi Ungaria, partidele burghezo-democtatice nu erau discreditate de colaborarea cu fasciştii, fiindcă în anii războiului au fost în opoziţie pasivă faţă de regimurile existente. Majoritatea populaţiei Ungariei şi României aveau încredere în aceste partide şi, în cazul unor alegeri libere, nici nu putea fi vorba de venirea comuniştilor la putere. Instaurarea regimurilor comuniste se datorează numai prezenţei sovieticilor şi amestecului acestora în afacerile lor interne.

În Bulgaria, deşi în anii războiului ea a fost aliata Germaniei, populaţia împărtăşea concepţiile antifasciste şi manifesta simpatie tradiţională faţă de ruşi. Mişcarea antifascistă din ţară era condusă de comunişti şi prezenţa lor în guvern nu era întâmplătoare, dar fără sovietici ei nu ar fi jucat un rol hotărâtor în viaţa ţării. Deci în aceste ţări a fost realizat un „export al revoluţiei”.

În Albania şi Iugoslavia comuniştii au venit la putere fără amestecul sovieticilor. Pe teritoriul Albaniei Armata Roşie nici n-a călcat, iar cel al Iugoslaviei l-a parcurs, fără a se reţine. Jumătate din teritoriul acestei ţări fusese eliberat de partizanii lui Iosif Broz Tito, care au instaurat puterea comunistă de sine stătător şi independent de sovietici. În ambele ţări nu existau forţe politice serioase, care ar fi putut concura cu comuniştii.

Puterea de stat în Grecia a fost instaurată de partizani, care i-au izgonit pe germani din ţară, dar armata engleză restabileşte regimul monarhic de până la război. Stalin nu s-a amestecat în treburile interne ale Greciei, fiindcă, conform înţelegerii cu Churchil, ea fusese cedată englezilor.

În anii războiului destul de mult a crescut rolul comuniştilor şi în Cehoslovacia. Trupele sovietice părăsesc teritoriul ţării în 1945, iar în 1946 au loc alegeri parlamentare, comuniştii obţinând peste 38% din voturi. Împreună cu socialiştii ei deţineau în parlament majoritatea. În februarie 1948 Cehoslovacia este cuprinsă de o criză sociopolitică acută şi comuniştii vin la putere, formând împreună cu social-democraţii un guvern de coaliţie.

Situaţia Poloniei a fost cu mult mai complicată. Forţele politice care au condus ţara până la război, nu au colaborat cu ocupanţii, ci au luptat activ contra lor, situându-se în fruntea Mişcării de Rezistenţă antifasciste necomuniste. Altă aripă a Rezistenţei poloneze – prosovietică – era condusă de comunişti. După eliberarea Poloniei de către Armata Sovietică, în ţară a fost stabilit un guvern procomunist, sprijinit de URSS. Cauzele care au favorizat venirea comuniştilor la putere au fost următoarele: 1) Armata Sovietică a susţinut deschis aripa procomunistă; 2) forţele militare ale guvernului sprijinit de sovietici erau vădit superioare celor ale opoziţiei de dreapta, care se aflau în Europa de Vest („armata lui Anders”). La dispoziţia guvernului de la Varşovia se aflau două armate foarte bine pregătite şi echipate, conduse de comunişti. Deşi prin violenţă guvernul procomunist nu putea fi înlăturat, totuşi comuniştii nu erau siguri că, în cazul unor alegeri libere şi democratice, vor obţine victorie. Pentru a-şi asigura puterea, alegerile parlamentare au fost desfăşurate cu mult mai târziu, în ianuarie 1947, şi cu încălcări serioase ale principiilor democratice. Armata Roşie s-a amestecat în treburile interne ale Poloniei. Sovieticii şi-au evacuat trupele din Polonia încă în 1945, lăsând acolo unităţi cu efective neînsem-

nate, care asigurau legăturile cu Germania. Însă acestea au influenţat substanţial asupra situaţiei politice, factorul sovietic fiind unul extrem de important.

Cauzele apariţiei „războiului rece” sunt multiple şi au fost tratate contradictoriu. În trecut această problemă a fost ideologizată şi politizată excesiv. Istoricii sovietici considerau că vina pentru dezlănţuirea „războiului rece” o poartă Statele Unite şi aliaţii lor occidentali, care promovau o politică de stabilire în lume a hegemoniei americane şi de amestec în afacerile interne ale URSS şi ale aliaţilor ei. SUA după război, deţinând monopolul asupra bombei atomice, au declanşat pe arena internaţională aşa-numita „diplomaţie atomică”, adică o politică de şantaj atomic, îndreptată, în primul rând, împotriva URSS. Anume tendinţa de a le impune sovieticilor voinţa lor de pe poziţii de forţă a şi generat confruntarea şi deci a fost cauza principală a „războiului rece”.

Occidentalii vedeau motivul acestui proces în politica sovietică, în năzuinţa URSS de a extinde modelul sovietic al societăţii peste hotarele ţării proprii şi de a-l impune ţărilor est-europene, aflate în orbita influenţei ei. Această politică a fost cauza tentativelor de confruntare ale SUA.

Este incorect a examina cauzele „războiului rece” separat de pe o singură poziţie. Fiecare putere, promovând politica sa de stat, încerca să-şi păstreze sau să-şi extindă valorile proprii. În ţările Europei de Est Uniunea Sovietică a schimbat orânduirea socială după modelul sovietic, a impus regimuri docile politicii sale, a încurajat prin susţinere directă mişcarea comunistă internaţională şi alte mişcări extremiste de stânga, care întreprindeau acţiuni subversive în diferite ţări în scopul acaparării puterii. Aceasta i-a determinat pe politicienii din Apus să treacă la politica de confruntare cu regimul stalinist.

Stalin era cointeresat în colaborarea politică şi economică cu Occidentul, pentru a restabili economia ţării sale, care a avut de suferit din cauza războiului. Dar SUA puteau accepta aceasta doar dacă Kremlinul se dezicea de amestecul în afacerile ţărilor est-europene. Şi atunci la politica „de pe poziţii de forţă” a SUA, Moscova a răspuns cu propria politică de forţă şi dictat, fapt confirmat de documentele existente şi de memoriile politicienilor occidentali. Între ambele părţi ale Europei divizate s-a lăsat aşa numita *cortină de fier.*

Condiţiile care au generat schimbarea cursului politicii externe a SUA imediat după război. În septembrie 1945, făcând totalurile participării SUA în acest război, preşedintele H. Truman a declarat că americanii posedă „cea mai mare putere şi forţă pe care omenirea cândva le-a atins”[1].[r] În contextul istoriei universale aceasta era o exagerare evidentă, însă în cadrul istoriei Statelor Unite corespundea realităţii. Nicicând în trecut ele n-au atins un aşa nivel de un potenţal economic şi militar, nicicând „prezenţa” lor nu se răspândea atât de departe peste hotarele proprii ca după sfârşitul celui de-Al doilea război mondial. SUA practic au ieşit din război o altă ţară, poziţiile lor internaţionale s-au schimbat cardinal în comparaţie cu perioada interbelică, au crescut brusc ambiţiile imperiale ale clasei dominante americane. Aceasta se baza, în primul rând, pe potenţialul economic şi militar al SUA, care a crescut accelerat: volumul producţiei industriale în anii războiului s-a dublat şi a alcătuit în 1945 jumătate din producţia mondială (fără URSS), lor le aparţineau peste 3/4 din rezervele mondiale de aur. La 1 septembrie 1945 forţele armate americane numărau 12 mln de oameni, SUA fiind posesorul monopolist al bombei atomice. Lumea a fost împânzită de sute de baze militare, sub controlul maşinii militare americane s-au pomenit cele mai importante comunicaţii strategice ale globului.

Escaladarea forţei americane avea loc paralel cu slăbirea celorlalte ţări capitaliste, scăderii serioase a posibilităţilor lor economice şi militare, a influenţei lor pe arena internaţională. SUA devin hegemonul lumii occidentale. Toate acestea şi au adus la aceea că elita guvernantă americană s-a pomenit în atmosfera unei euforii a măreţiei imperiale. Ea şi-a făcut iluzii privind atotputernicia Americii[2]. Devine dominantă concepţia ideologică

---

[1] История США. Т. 4. М.,1987. С. 70; Păiuşan-Nuică C. Istoria relaţiilor internaţionale şi a diplomaţiei (1945-2008). Bucureşti, 2008. P. 33.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Iată ce scrie în acest sens cercetătorul american Cristopher Layne: „Deoarece erau singura mare putere care a înregistrat câştiguri absolute şi relative în termeni de avuţie şi putere, Statele Unite au ieşit din cel de-Al doilea război mondial într-o poziţie de superioritate economică fără precedent... Schimbările geopolitice cauzate de război – mai ales accelerarea declinului Marii Britanii şi «colapsul politic» al Europei – aveau să le ofere Statelor Unite oportunitatea de a se extinde”. // Layne Cr. Pacea iluziilor: marea strategie americană din 1940 până în prezent. Iaşi, 2011. P. 99.

Şi-n continuare profesorul Layne relevă: „David Dimbleby şi David Reynolds au sugerat că, la sfârşitul celui de-Al doilea război mondial Statele Unite nu au fost nevoite să smulgă cu greu puterea de la Marea Britanie. Aceştia susţin că preeminenţa ei postbelică impresionantă pur şi simplu i-a căzut Americii în braţe ca urmare a slăbiciunii Marii Britanii... În timpil celui de-Al doilea război mondial şi imediat după încheierea acestuia Statele Unite au aspirat la statutul de hegemon global. Oficialii americani aveau o concepţie «unipolară» asupra intereselor strategice ale Americii şi erau hotărâţi să sufoce Germania şi Japonia şi să transforme Marea Britanie dintr-o putere mondială într-o anexă a Statelor Unite. Desigur, mai exista un obstacol în calea ambiţiilor hegemonice postbelice ale Americii: Uniunea Sovietică”. // Ibid. P. 107, 108.

[2] Vezi: Фулбрайт Дж.У. Самонадеяность силы. М., 1967.

despre sec. al XX-lea ca un „secol al Americii”[3]. Însă aceşti oameni nu doreau să înţeleagă că lumea în care au intrat SUA în 1945 s-a schimbat şi mai mult decât Statele Unite.

S-a modificat şi mentalitatea cercurilor conducătoare americane. Spre deosebire de perioada antebelică s-a manifestat psihologia militaristă, care avea tendinţa de soluţionare a problemelor internaţionale nu prin metode politice, ci cu forţa. De aici şi nedorinţa de a privi partenerii de pe arena internaţională ca egali. Izolaţionismul în gândirea conducătorilor americani a rămas în trecut! Dominantă a devenit înţelegerea greşită că Statelor Unite trebuie să le aparţină conducerea lumii: „Dorim noi aceasta ori nu, suntem obligaţi să recunoaştem că victoria obţinută de noi a pus pe umerii poporului american povara răspunderii pentru conducerea de mai departe a lumii”, a declarat la 19 decembrie 1945 Truman[4].

În context s-a schimbat şi politica faţă de URSS: de la colaborare în anii războiului spre confruntare. Spre deosebire de Roosevelt, Truman pleda pentru „fermitate” faţă de aliatul sovietic[5]. El a declarat că „nu se teme de ruşi”, că Uniunea Sovietică „are mai mult nevoe de noi, decât noi de ea”, că el va obţine 85% din cerinţele sale faţă de URSS[6]. Anume de colaborare s-au dezis la Waşhington în folosul „politicii de pe poziţii de forţă” şi al şantajului militar. Aşa s-au creat condiţiile că URSS a răspuns pe potrivă la această chemare.

Transformarea cursului politicii externe a coincis cu schimbarea administraţiei. Politicienii liberali din anturajul lui Roosevelt în curând au părăsit „coridoarele” Casei Albe. Deja la 1 iulie E. Stettinius i-a cedat fotoliul secretarului de stat lui J. Byrns, om cu concepţii imperiale de dreapta. Un alt adept al „diplomaţiei dolarului şi atomului” era J. Forrestol, care din septembrie 1945 ocupă postul de ministru al apărării. Aceşti oameni vedeau în statul american un nou Mesia al unei lumi noi în spiritul concepţiei hegemoniste „Pax Americana”. Drept că iniţial în guvern mai erau oameni care se opuneau acestui curs antisovietic şi se pronunţau pentru păstrarea liniei vechi (generalul Marshall, ministrul apărării [până în septembrie 1945] Stimson, vicepreşedintele G. Welles).

Informaţia despre finisarea în curând a lucrărilor pentru crearea bombei atomice a influenţat serios asupra cursului politic extern al Casei Albe. La 25 aprilie 1945 Stimson a informat preşedintele că până la 1 august bomba atomică va fi gata. Fără să respingă în principiu „diplomaţia atomică”, el totodată nu credea ca noua armă va putea impune Uniunea Sovietică să accepte condiţiile americane în soluţionarea problemelor internaţionale litigioase. Afară de aceasta el considera că SUA nu vor putea menţine mult timp monopolul atomic[7]. Erau oameni care îi propuneau preşedintelui să se dezică de bombardamentele atomice ale oraşelor nipone sau să le acorde japonezilor timp pentru evacuarea populaţiei. Dar în mediul cercurilor diriguitoare a dominat „mentalitatea atomică”. Secretarul de stat Byrns îl informa pe Truman că arma nouă „va fi atât de puternică că potenţial ea va putea şterge de pe faţa pământului oraşe întregi şi ucide oameni în proporţii fără precedent”. El, de asemenea, a adăugat că „bomba ne va crea posibilitatea de a dicta condiţiile de pace la sfârşitul războiului”. Din partea sa Truman privea bomba drept „o măciucă atomică” contra URSS[8]. Însă, ocupând o poziţie atât de dură faţă de Uniunea Sovietică, administraţia evident şi-a supraapreciat forţele şi a subapreciat fostul aliat.

În culoarele puterii de stat din SUA numeau fără echivoc viitorul duşman în ce-l de-al treilea război mondial. La 18 septembrie 1945 Comitetul unit al şefilor cartierelor militare majore a aprobat directiva 1496/2 „Baza formulării politicii militare” în care URSS a fost numită inamicul principal, contra căruia este admisibilă înfăptuirea „loviturii preventive”. În noiembrie comitetul unit de investigaţii al SUA a elaborat planul N 329 care prevedea selectarea a 20 de obiecte din cele mai importante de pe teritoriul URSS pentru bombardamentele atomice. La 14 decembrie Comitetul unit de planificare militară a adoptat planul N 432/D care prevedea folosirea tuturor celor 186 de bombe atomice existente contra centrelor industriale ale URSS[9]. În total până în 1948 au fost elaborate 10 planuri de acest fel, ultimul presupunând bombardarea a 200 de oraşe sovietice. Astfel, strategia americană, fiind alimentată de iluzia despre invulnerabilitatea SUA, rezulta din închipuirea despre posibilitatea victoriei asupra URSS într-un război global şi era orientată spre crearea superiorităţii militare aeriene şi atomice. Aceasta însemna că doctrinele politice externe ale Statelor Unite din perioada postbelică au căpătat un caracter de doctrine militare, în care rolul principal în atingerea scopurilor era rezervat forţei militare atomice.

Însă realitatea era de altă natură: SUA nu dispuneau de un număr satisfăcător de bombe atomice pentru înfrângerea URSS. În afară de aceasta ele erau tehnic imperfecte, iar aplicarea lor cu ajutorul aviaţiei devenea practic imposibilă din cauza pierderilor colosale. Plus la aceasta, deja peste câteva luni după bombardamente, Armata Roşie ar fi ocupat întreaga Eurasie şi Africa de Nord.

---

[3] Vezi: США: политическая мысль и история. М., 1976; Яковлев А.Н. От Трумэна до Рейгана. Доктрины и реальности ядерного века. М., 1985.
[4] История США. Т. 4. С. 72.
[5] Vezi: Kissinger H. Diplomaţia. Buc., 1998. P. 387, 388, 389, 412-413.
[6] Vezi: История США. Т. 4. 73-74.
[7] Алпровиц. Атомная дипломатия: Хиросима и Потсдам. М., 1968. С. 5, 56-57.
[8] Vezi: История США. Т. 4. С. 76.
[9] Яковлев Н.Н. Силуэты Вашингтона. М., 1983. С. 48, 49.

În aceste condiţii confruntarea cu URSS a dus la declanşarea goanei înarmărilor. Deja la 11 septembrie 1945 ministrul apărării Stimson menţiona că în condiţiile lipsei parteneriatului cu URSS în baza colaborării şi încrederii, rivalitatea în domeniul înarmărilor devine inevitabilă, îndeosebi din cauza neîncrederii generate de poziţia SUA faţă de soluţionarea problemei bombei atomice. Propunerile lui Stimson au fost respinse şi la 21 septembrie el a demisionat[10]. În 1946 Congresul a adoptat legea lui Mak-Magon care interzicea schimbul de informaţii atomice cu alte ţări. SUA au respins propunerile sovietice despre interzicerea armei atomice.

Declanşând goana înarmărilor, guvernul SUA miza să iasă învingător din ea. La 19 octombrie 1945 preşedintele a declarat că numai Statele Unite posedă resurse materiale şi capacităţi organizatorice de a produce bomba atomică şi în caz de rivalitate „vor fi primii". Faptul că războiul atomic preventiv era privit la Washington drept „un mijloc acceptabil al politicii" ne demonstrează documentul secret al Comitetului unit al şefilor cartierelor militare majore de la 27.III.1946: „Guvernul nostru trebuie să înfăptuiască presiuni pentru soluţionarea rapidă prin mijloace politice a problemelor litigioase, realizând în acelaşi timp toate pregătirile ca în caz de necesitate să fie posibilă înfăptuirea unei lovituri preventive"[11].

Şi cu toate că SUA dispuneau de un gigantic potenţial economic şi militar, povara „dirijării" lumii le era peste puteri. Însă „vânturile reci" erau deja destul de puternice. La 5 martie 1946 la Fulton (statul Missouri) în prezenţa preşedintelui Truman, W. Churchill a ţinut o cuvântare despre „cortina de fier" care s-a lăsat asupra ţărilor Europei de Est şi că „civilizaţia creştină" s-a pomenit ameninţată de URSS. El pleda pentru alianţa militară între SUA şi Marea Britanie, pentru organizarea „cruciadei" în numele „salvării democraţiei occidentale"[12].

Aceste-i politici s-a opus vice-preşedintele Welles. În septembrie 1946 el a ţinut o cuvântare, în prealabil oferindu-i posibilitatea să ia cunoştinţă lui Truman de conţinutul ei. Preşedintele a aprobat-o (conform unei versiuni fără s-o citească). Welles spunea: „Poziţia fermă" nu va da nimic, fiindcă, dacă noi vom deveni mai fermi, ruşii ne vor răspunde cu aceeaşi monedă… Adevăratul tratat de pace de care avem nevoe – acesta-i tratatul de pace dintre Statele Unite şi Rusia". A doua zi ziariştii l-au întrebat pe Truman dacă reflectă cuvântarea lui Welles politica administraţiei. Fără a bănui ceva, Truman a răspuns pozitiv. Comentând situaţia, cunoscutul jurnalist J. Reston scria în „New York Times": „Mister Truman, pare, este unica persoană în capitală care consideră că propunerile domnului Welles „corespund" punctului de vedere al domnului Truman şi domnului Byrns". Secretarul de stat Byrns care se afla la Paris a cerut demisia lui Welles. Aşa considera şi preşedintele. Demisia lui Welles – la 20 septembrie 1946 – a trasat hotarul care a separat „era Roosevelt" de „era Truman".

Această perioadă de timp (un an după terminarea războiului) a constituit trecerea de la o linie de comportament în politica de stat a SUA la alta – de la colaborare cu URSS spre confruntare cu ea, spre „dirijarea" lumii. Anume din această tendinţă, care a determinat toată politica externă a SUA din deceniile postbelice, s-au născut acele doctrine militaro-politice care serveau realizării ei (adică a „conducerii" lumii şi confruntării cu URSS de pe „poziţii de forţă") şi care, numai modificându-se, se „alimentau" dintr-un singur izvor – care erau anticomunismul şi antisovietismul în raport cu năzuinţele imperiale globaliste ale elitei guvernante a „supraputerii" nordamericane.

Strategia „îndiguirii comunismului". Pomenindu-se în faţa creşterii rapide a influenţei comunismului în lume, liderii americani au luat cursul spre stoparea acestui proces, spre „eliminarea" URSS şi stabilirea hegemoniei mondiale a SUA. Această politică a căpătat denumirea de „strategia îndiguirii comunismului" şi a devenit cursul oficial al politicii externe a SUA, găsindu-şi cea mai cunoscută întruchipare în „doctrina Truman" şi „planul Marshall". După război ea se mai numea „diplomaţia atomului şi a dolarului". În plan ideologic „îndiguirea" se baza pe anticomunism şi antisovietism. În aspect teoretic strategia „îndiguirii" se bizuia pe tezele geopolitice despre lupta tradiţională între statele continentale şi cele maritime[13]. Înaintarea concepţiei „îndiguirii" a fost determinată de tendinţa Washingtonului de a aplica o metodă complexă de presiune asupra URSS – militară, economică şi ideologică.

Strategia „îndiguirii" a fost propusă de consilierul ambasadei americane la Moscova G. Kennan şi a constituit o întemeiere ideologică a cursului politicii externe a SUA faţă de URSS. La 22 februarie 1946 el a trimis la Washington aşa-numita „telegramă lungă" din 8 mii de cuvinte, în care recomanda de „îndiguit presiunea sovietică" folosind „contraforţa"[14]. Concepţia lui Kenann reieşea din înţelegerea greşită a scopurilor statului

---

[10] История США. Т. 4. С.77-78.

[11] Ibid. P. 79.

[12] Черчилль У. Мускулы мира (речь в Фултоне). // Мировой кризис. С. 744-760; Kisinger H. Diplomaţia. P. 402; Onişoru Gh. Relaţii internaţionale. P. 196.

[13] Vezi: Mackinder H. Democratic Ideals and Reality. New York, 1944, P. 62, 85, 96, 105; Трофименко Г.Ф. США: политика, война, идеология. М., 1976. С. 153-159, Паркер Дж. Преемственность и изменения в геополитической мысли Запада. // Международный журнал социальных наук. 1991, №3; Дугин А. Основы геополитики. М., 1997, С. 43-50, 61-67; Дергачев В. Геополитика. Киев, 2000, С. 66-95; Burian A. Geopolitica lumii contemporane. Chişinău, 2003, P. 43-47, 53-55; Нартов Н. А. Геополитика. М., 2002, С. 63; Крейтор Н. Политику нового американского экспансионизма лучше всех выразил и обосновал Збигнев Бжезинский. // http://www.forum.msk.ru/files/001009071300.html.

[14] Kissinger H. Diplomaţia. P. 406-408; Onişoru Gh. Relaţii internaţionale. P. 196.

sovietic şi subaprecierea serioasă a posibilităţilor lui. El îi atribuia cursului politic extern al URSS nişte motive absolut nefireşti, în particular afirmând că Uniunea Sovietică tinde „fanatic" să nimicească „modul nostru tradiţional de viaţă"[15]. De aceea, a declarat Kennan, Statele Unite nu pot miza pe o „intimitate politică" cu sistemul sovietic[16]. Ele trebuie să privească Uniunea Sovietică nu ca un partener, ci ca un rival pe arena politică externă.

„Puterea sovietică, afirma consilierul politic, e de nepătruns pentru logica raţiunii, dar e foarte sensibilă pentru logica forţei".[17] De aceea, concluzionând că e nevoe de impus URSS de a face cedări, ea trebuie presată de pe poziţii de forţă. În ansamblu, considera Kennan, URSS „în comparaţie cu Occidentul mai rămâne o parte slabă, societatea sovietică este „economic vulnerabilă" şi „are unele vicii înnăscute" care în fine vor duce la slăbirea potenţialului general al URSS[18]. De aici rezulta că SUA pot fără careva temeri serioase să promoveze politica „îndiguirii ferme". „Statele Unite, afirma Kennan, sunt absolut capabile să influenţeze prin acţiunile lor asupra dezvoltării interne a Rusiei, precum şi asupra întregii mişcări comuniste internaţionale".

Desigur, ar fi o exagerare să considerăm, îşi desfăşura el gândul, că politica americană poate de una singură „soluţiona problema existenţei sau dispariţiei mişcării comuniste şi să ducă la căderea rapidă a puterii sovietice în Rusia". Însă Statele Unite, după părerea lui, pot influenţa asupra proceselor interne din URSS şi asupra „tendinţelor care în fine vor contribui la destrămarea, ori la slăbirea treptată a forţei sovietice[19]. Explicându-şi poziţia, Kennan vorbea despre necesitatea „îndiguirii URSS atât în plan militar, cât şi politic pe parcursul unui timp îndelungat pe viitor". Ca rezultat, „îndiguirea" a devenit un termen răspândit printre politicieni şi militari care pledau pentru confruntarea cu URSS.

Reţetele lui Kennan au avut un succes fenomenal la Washington, deoarece au coincis cu dispoziţiile politice ce dominau în capitală. Popularitatea „îndiguirii" se lămurea prin faptul că doctrina dată întemeia politica „dură" faţă de ţările blocului sovietic. Doctrina „îndiguirii" reprezenta Uniunea Sovietică drept un stat ce se orienta spre asigurarea securităţii numai printr-o luptă încordată pe viaţă şi pe moarte pentru nimicirea totală a statului rival, şi niciodată pe calea înţelegerii sau compromisului cu el.

Vorbind, însă, despre „strategia îndiguirii", nu putem afirma că teoria a luat-o înaintea practicii. Precum s-a menţionat, încă în 1945 la Washington se elaborau planurile războiului atomic contra URSS. Situându-se pe poziţia înfăptuirii presiunii ideologice, politice, economice şi în fine militare asupra acelor regiuni care vor fi considerate „vulnerabile pentru comunism", Casa Albă în esenţă îşi atribuia funcţii de jandarm mondial.

La 6 martie 1947 preşedintele Truman a declarat că conflictul cu comunismul e de neîmpăcat şi că „sistemul american va putea supravieţui numai devenind un sistem mondial". În aceste condiţii a fost proclamată **„doctrina Truman"**. Motiv pentru aceasta a servit înştiinţarea departamentului de stat de către ministerul britanic al afacerilor externe despre incapacitatea Angliei de a-şi onora „responsabilitatea" în Grecia şi Turcia. Liderii americani erau de părere că în cazul pasivităţii SUA influenţa sovietică se va răspândi în Europa, Orientul Mijlociu şi Asia. La 12 martie 1947, la şedinţa comună a Congresului, preşedintele a cerut să fie luate „măsuri rapide şi hotărâte" pentru împiedicarea „răspândirii" comunismului în Orientul Apropiat şi în particular a cerut 400 mln de dolari pentru ajutor economic şi militar Greciei şi Turciei. El a cerut ca în aceste ţări să fie îndreptate misiuni americane. Preşedintele a declarat că politica Statelor Unite va consta în susţinerea „popoarelor libere" care opun rezistenţă comunismului[20]. SUA şi-au asumat deschis dreptul de a sprijini anticomunismul pe scară globală şi de a interveni în afacerile altor state.

Apreciind acţiunile guvernului în bazinul de est al Mediteranei, ministrul apărării J. Forrestol a declarat că „sprijinul american Greciei şi Turciei va fi un pas pregătitor de încercare spre realizarea altor acte economice şi politice mult mai importante în diferite zone ale globului pământesc". D. Eisenhower a propus acordarea ajutorului tuturor ţărilor „care se opun penetraţiei comuniste".

Caracterul expansionist al „doctrinei Truman" a generat o critică aspră în cercurile liberale şi de stânga din Occident. Cunoscutul teoretician al Partidului Laburist din Anglia H. Laskz a caracterizat tendinţa SUA de-a opri dezvoltarea socialismului în Europa, exprimată în „doctrina Truman" ca „cea mai mare ameninţare la ad-

---

[15] Aici persistă o anumită parte de adevăr, dar în alt sens: nu în aspiraţia spre confruntare internaţională şi răsturnarea orânduirii americane din exterior, dar în sensul concurenţei paşnice şi victoriei modului de viaţă sovietic, „superior" celui american. Însă în practică socialismul de cazarmă s-a dovedit incapabil să învingă în lupta de concurenţă capitalismul. Anume în acest sens Kennan avea dreptate.

[16] În sensul orânduirii el avea dreptate, însă aici diplomatul american admitea o confuzie între noţiuni: intransigenţa socialismului şi capitalismului ca sisteme şi relaţiile interstatale ale ţărilor cu orânduire socială diferită, care pot fi absolut paşnice şi de colaborare.

[17] Absolut incorect: toată istoria sovietică ne vorbeşte de ceva diametral opus.

[18] Concluzie justă pentru o perspectivă îndelungată şi în condiţiile încetării confruntării sovieto-americane, dar absolut greşită pentru o perioadă scurtă de timp şi în condiţiile acestei confruntări.

[19] La prima vedere se poate crede că expertul american a avut dreptate, doar URSS peste 45 de ani s-a destrămat. Însă aceasta e numai la prima vedere – în realitate prăbuşirea Uniunii Sovietice n-a avut loc din cauza presiunii americane, ci datorită factorilor interni.

[20] Kissinger H. Diplomaţia. P. 411.

resa păcii care a avut loc din perioada venirii lui Hitler la putere”. Welles a declarat: „Truman de facto a propus ca americanii să înfăptuiască un serviciu poliţienesc de-a lungul tuturor hotarelor Rusiei… Dacă America se situează în opoziţie schimbărilor, atunci noi am suferit înfrângere. America se va transforma în cea mai odioasă ţară din lume”.

Guvernul sovietic a apreciat „doctrina Truman” ca una antisovietică şi s-a pronunţat critic la adresa ei.

Doctrina „securităţii naţionale”. În plan militar „strategia îndiguirii” şi-a găsit expresie în doctrina „securităţii naţionale”, formulate în legea corespunzătoare din 1947 în care ea se determină drept „integrarea problemelor politicii interne, externe şi militare cu scopul unei colaborări mai eficiente în afacerile legate de securitatea naţională”. Prin lege se consfinţea o doctrină în baza căreia forţa armată se ridica la rangul de component principal al „securităţii naţionale”. Conform intenţiei autorilor (J. Forrestol) politica externă trebuia în întregime să fie supusă considerentelor militare. Politicii externe i se păstra sarcina de a determina anvergura şi formele aplicării forţei armate. În fine doctrina „securităţii naţionale”, care şi astăzi determină politica SUA, a stabilit un rol deosebit forţei armate în calitate de factor central şi permanent al politicii externe. Înţelegerea actuală a acestei doctrine în SUA constă în următoarele: „securitatea naţională”este privită nu numai ca o politică de apărare a teritoriului ţării de la invazia inamicului, dar de asemenea ca o „apărare” a „intereselor economice şi politice vitale, pierderea cărora poate ameninţa valorile fundamentale şi capacitatea de supravieţuire a statului”. În perioada postbelică SUA au transferat linia de avangardă a apărării ţării din emisfera de Vest pe continentul european şi în Extremul Orient. Astăzi în calitate de „sferă a intereselor vitale a SUA” este declarat teritoriul întregului glob pământesc, inclusiv Piaţa Roşie.

Cunoscutul politician şi politolog H. Kissinger scria despre esenţa acestei doctrine următoarele: forţa militară stimulează politica, îi atribuie mobilitate şi asigură realizarea scopurilor preconizate, iar politica externă care nu este sprijinită de forţă este una sterilă. „În condiţiile secolului atomic, o mare putere poate fi numai un aşa stat care este capabil să înfăptuiască o lovitură de răspuns, suficientă după forţă pentru a nimici oricare adversar”[21].

Acelaşi motiv sună şi în documentul Centrului pentru studierea politicii externe a Universităţii J. Hopkins: „Politica externă americană trebuie să se bazeze pe forţa armată… şi cu toate că structura militară necesită sprijinul din partea forţelor şi mijloacelor nemilitare, economice, psihologice etc., prezenţa unei puteri militare adecvate constituie principala condiţie prealabilă a securităţii lumii libere”[22].

Prin urmare, dezvoltarea întregului sistem de pregătiri militare se pune în dependenţă de scopurile politice externe a imperialismului american. Versiunea, precum că goana înarmărilor în SUA prezenta în fond o reacţie la creşterea forţei militare sovietice, nu are temei. Rezultând din interesele sale, guvernul american în perioada postbelică urmărea permanent scopul să-şi asigure o aşa supremaţie militară asupra URSS care să-i permită să mizeze pe succes în confruntare cu ea. Lupta pentru o situaţie dominantă în lume cu scopul de a-şi asigura interesele sale hrăpăreţe – iată forţa motrice principală, a relaţiilor internaţionale din punct de vedere al ideologiei imperiale. Chiar şi unul dintre cei mai de vază reprezentanţi ai şcolii „politicii realiste”[г] J.H. Stossinger în lucrarea sa „Forţa naţiunilor” aduce următoarea definiţie puterii: „Forţa în relaţiile internaţionale este posibilitatea naţiunii de a folosi resursele ei reale sau potenţiale pentru a influenţa asupra modului de viaţă şi comportamentului altor naţiuni”.

„Politica externă a ţării este o expresie a intereselor ei în opoziţie cu cea a altor naţiuni”, iar realizarea ei constă în „folosirea forţei pentru atingerea… scopurilor” preconizate[23].

Un rezultat concret al elaborărilor militare teoretice şi practice din cea de-a doua jumătate a anilor ’40 a devenit, precum am relevat, adoptarea unor planuri de năvălire asupra URSS. Ultimul în acest şir a fost **planul „Dropschot”**, apărut la sfârşitul anului 1949. El a fost pregătit de Comitetul unit al şefilor statelor majore şi aprobat de preşedintele H. Truman. Conform planului, începutul războiului se desemna aproximativ pentru 1 ianuarie 1957. Planul prevedea zdrobirea nucleară a URSS, ocuparea ei şi drept scop politic principal – lichidarea sistemului sovietic şi lipsirea Uniunii Sovietice de statalitate unică, pentru ca pe viitor nimic să nu împiedice stabilirii hegemoniei mondiale a SUA. În centrele principale industriale şi administrative trebuiau să fie amplasate trupe americane.

Planul prevedea înfăptuirea loviturii preventive. Rezultând din faptul că la sfârşitul anului 1949 SUA posedau 300 de bombe atomice şi 840 de bombardiere, iar URSS 200 de avioane strategice de bombardament şi, practic, nicio unitate de armă atomică, momentul pentru atac era cel mai favorabil. Aceste planuri şi-au găsit o

[21] Киссинджер Г. Ядерное оружие и внешняя политика.М., 1959. С. 343-344.
[22] Военная сила и международные отношения. М., 1972. С. 14.
[г] Nota redactorului ştiinţific: Spre deosebire de „idealiştii politici” – duşmani înverşunaţi ai socialismului de tipul lui G.F. Dulles, care priveau războiul sau „balansarea pe pragul războiului” ca un mijloc principal în relaţiile cu URSS, reprezentanţii „realismului politic” considerau necesar de ţinut cont de condiţiile reale şi de ales mijloacele de luptă corespunzătoare pe arena internaţională. Printre ei: H. Morgenthau, G. Kennan, Artur Schlesinger-minorul, H. Kissinger, Z. Brzezinscki etc.
[23] Ibid. C. 15.

dezvoltare continuă în două directive: CSN[*] – 68 (aprilie 1950) şi CSN – 162 (octombrie 1953 – de-acum în perioada noii administraţii). Documentele menţionate au fost valabile până la guvernarea lui J.F. Kennedy.

Directiva CSN – 68 are denumirea „Scopurile şi programele Statelor Unite în domeniul securităţii naţionale” şi a fost pregătită datorită dispoziţiei lui Truman de a analiza întreg complexul urmărilor legate de apariţia armei atomice sovietice, RPC, deciziei SUA despre elaborarea armei termonucleare. El era compus din trei compartimente: analiza esenţei conflictului între URSS şi SUA şi scopurilor principale ale politicii lor externe; aprecierea capacităţilor economico-militare şi politice ale ambelor ţări; concluzii şi recomandări. Agresivitatea şi expansionismul URSS se declarau imanent caracteristice sistemului politic totalitar. Directiva accentua asupra necesităţii sporirii accelerate a forţei politice, economice şi militare a „lumii libere”. Pentru care trebuiau mărite cheltuielile militare şi de redus celelalte cheltuieli federale; lărgirea programului ajutoarelor militare; desfăşurarea războiului psihologic contra URSS şi aliaţilor ei, trezirea nemulţumirii totale până la răscoale în ţările socialiste etc.[24]

Examinînd problema în cauză, ajungem la o concluzie sigură: politicienii, militarii şi politologii americani pentru atingerea scopurilor politice externe postbelice ale SUA unanim mizau, în primul rând, pe forţa militară. Iar principalul scop politic extern al SUA era (şi rămâne până în prezent[25]) conducerea omenirii restructurate după modelul american.

Astfel, în raportul Centrului pentru studierea politicii externe al Universităţii J. Hopkins, adresat comisiei senatului pentru afacerile internaţionale, se menţionează: „Problema centrală a politicii internaţionale se reduce nu doar la asigurarea securităţii Statelor Unite. Aceasta-i problema cine va fi arhitectul noii ordini internaţionale care trebuie să ia locul celei vechi, zdruncinate de cele două războaie mondiale. Din 1946 noi ne confruntăm cu Uniunea Sovietică şi aliaţii ei, tinzând să soluţionâm litigiul: ei sau noi şi aliaţii noştri vom reuşi să devenim arhitecţi ai noului sistem mondial”[26].

Cel de-al doilea aspect al „îndiguirii comunismului” pentru consolidarea poziţiilor SUA în lume l-au alcătuit mijloacele şi metodele economice, care au şi fost puse la temelia „**Planului Marshall**”.

Europa Occidentală ocupa un loc primordial în planurile militaro-strategice şi politice ale Washingtonului. SUA aveau şi interese economice foarte serioase aici. Această parte a continentului era văzută ca cel mai important teren în confruntarea cu URSS. După război a crescut brusc influenţa partidelor comuniste şi socialiste în ţările vest-europene şi în condiţiile greutăţilor economice postbelice venirea la putere a unora dintre ele, şi drept rezultat lichidarea capitalismului, putea deveni o realitate. Ca urmare a acestui fapt, administraţia Truman şi-a pus drept scop „stabilizarea” Europei, sub care se subînţelegea consolidarea capitalismului, neadmiterea unor schimbări sociale radicale pentru salvarea ţărilor vest-europene de revoluţie şi comunism.

Una dintre primele măsuri în acest sens a fost acordarea unui împrumut de 3,75 mlrd dolari Marii Britanii şi un ajutor de 2 mlrd Germaniei Occidentale. Însă situaţia economică a ţărilor vest-europene continua să rămână foarte complicată. La 8 mai 1947 locţiitorul secretarului de stat Acheson spunea că unul dintre scopurile principale ale politicii Statelor Unite este aspiraţia de a folosi resursele sale economice şi financiare pentru consolidaa instituţiilor politice ale „lumii libere”. „Aceasta e necesar, a declarat el, pentru securitatea noastră naţională”.

La 5 iunie 1947 secretarul de stat Marshall le-a propus ţărilor europene ajutor „cu scopul restabilirii economiei în lumea întreagă în aşa fel ca să apară condiţii politice şi sociale” în cadrul cărora să poată exista „naţiunile libere”. Principala dificultate a Washingtonului consta în faptul de-a o exclude pe URSS, şi de-a include în „Planul Marshall” ţările Europei de Est şi de-a le reîntoarce pe calea capitalistă de dezvoltare.

Însă ajutorul economic american era condiţionat de unele premise: fiecare ţară „marshallizată” trebuia să prezinte o dare de seamă despre starea economiei sale şi să urmeze tacit pe calea politicii externe americane. Din guvernele unor ţări vest-europene au fost excluşi comuniştii.

Începutul „războiului rece”[27] a condiţionat însă respingerea planului dat de către URSS (care s-a pronunţat pentru acordarea ajutorului economic american fără careva condiţii care ar leza suveranitatea naţională), de ţă-

---

[*] Consiliul Securităţii Naţionale.

[24] США: военная машина и политика. М.,1983. С. 85-88.

[25] Vezi: Бжезинский Зб. Великая шахматная доска. М., 1999. С. 11-12.

[26] Военная сила и международные отношения. С. 29.

[27] Iată opinia cercetătorului american Cristopher Layne referitor la cauzele „războiului rece”: „Pentru a ilustra dimensiunile expansioniste ale marii strategii a Statelor Unite, examinez trei aspecte ale politicii americane faţă de Uniunea Sovietică în deceniul de după 1945. În primul rând explorez tentativa Statelor Unite de a obţine acordul Uniunii Sovietice în privinţa unei «sfere deschise» în Europa de Est. În al doilea rând, descriu obiectivul Washingtonului de a elimina Uniunea Sovietică în calitate de rival strategic împingând înapoi imperiul acesteia din Europa de Est, schimbându-i sistemul politic intern şi reducându-i puterea externă. În final, iau în discuţie decizia Washingtonului de a diviza Germania în loc de a căuta ajungerea la un acord cu Moscova în privinţa unificării ei... După 1945, efortul Americii de a deveni hegemon extraregional a exacerbat tensiunile cu Uniunea Sovietică...

Deşi există o mulţime de lucruri din arhivele sovietice pe care încă *nu* le ştim, se cunosc suficiente pentru ca principalii istorici să conchidă că politica Kremlinului în primii ani postbelici a fost precaută şi ambiguă, nu expansionistă sau agresivă. Stalin şi conducerea sovietică erau foarte conştienţi de pierderile catastrofale ale Uniunii Sovieti-

rile est-europene şi Finlanda. El a cuprins 16 ţări, care au cerut 29 mlrd de dolari pentru anii 1947 – 1952. Truman s-a oprit la cifra de 17 mlrd.

La 3 aprilie 1948 acest plan a fost adoptat de Congres. Din punct de vedere economic el fără îndoială a jucat un rol pozitiv pentru Europa şi chiar pentru SUA. Însă într-o măsură şi mai mare el avea un subtext politic şi strategic: Europa a fost încinsă la carul politicii externe americane. Comentând evenimentul, „New York Times" scria la 4 aprilie: „Ceea ce se preconiza drept măsură de ajutor economic Europei, pe neobservate s-a transformat într-o acţiune aproape militară cu scopul opunerii influenţei ruse"[28]. Paralel pentru exportul american au fost deschise pieţele vest-europene. Ţările „marshallizate" au fost supuse unei tutele politice dure din partea SUA: de la demiterea comuniştilor din guverne până la dictatul direct acestor guverne. Diplomaţia a fost înlocuită cu instrucţiunile Washingtonului, iar ambasadorii americani se asociau cu proconsulii romani pe lângă guvernele ţărilor vasale[*].

Politica globalismului şi a blocurilor militare. Reorientarea spre „îndiguirea comunismului" şi „responsabilitatea globală" a schimbat şi mecanismul adoptării deciziilor politice externe. În primul rând, a avut loc „invazia" militarilor în sfera politicii externe. Ei au îmbrăcat smochinguri diplomatice, fapt ce simboliza militarizarea politicii externe a SUA. Orientarea profesională spre forţă a contribuit la crearea unei psihologii militariste în mediul cadrelor de conducere ale departamentului de externe.

Asumându-şi rolul de garant al sistemului capitalist, SUA au început să creeze în aceste scopuri diferite pacte militaro-politice care au cuprins cele mai importante zone strategice ale Terrei. Prima verigă a acestora a devenit „salvarea ordinii" în regiunea pe care imperialismul american întotdeauna o considera drept ocina sa – în America Latină.

La 2 septembrie 1947 la Rio-de Janeiro a fost semnat Tratatul despre apărarea Emisferei de Vest, care obliga părţile să-şi acorde ajutor reciproc în vederea respingerii „pericolului comunismului mondial". Răspândirea strategiei „îndiguirii" asupra Americii Latine a dus la activizarea acţiunilor de represalii contra mişcării de eliberare naţională din ţările acestei zone. În timpul lui Truman a fost reanimată vechea doctrină a lui Teodor Roosevelt – cea a „marii măciuci". SUA favorizau venirea la putere a dictaturilor proamericane, organizând contra unor ţări o serie de intervenţii armate. Astfel în 1947 infanteria marină a SUA a înăbuşit răscoala populară în Paraguai, stabilind aici una dintre cele mai aspre dictaturi militare – cea a lui Strössner[r].

Politica Washingtonului de creare a blocului politico-militar în Europa a trecut prin câteva etape. Ideea principală consta în atlantizarea Europei Occidentale, adică în ruperea ei de partea estică a continentului şi stabilirea hegemoniei americane, consolidate economic de „planul Marshall", iar în aspect militar – de pactul cu SUA. Aceştia îşi întemeiau politica prin faptul că „Europa Occidentală pur şi simplu nu avea suficientă forţă pentru a respinge un atac sovietic. Aşadar, Organizaţia Tratatului Nord Atlantic a luat fiinţă ca un mod de a lega America de apărarea Europei Occidentale. NATO a furnizat o direcţie fără precedent politicii externe americane: forţele americane, împreună cu cele canadiene, s-au unit cu armatele vest-europene sub o comandă internaţională. În rezultat, s-a configurat o confruntare dintre cele două alianţe militare şi două sfere de influenţă de-a lungul întregii linii de demarcaţie din Europa Centrală[29].

Unul dintre elementele fixe ale acestui plan era tendinţa nestrămutată de a folosi potenţialul economico-militar al Germaniei Occidentale. „Fără Germania, menţiona Truman, apărarea Europei va fi numai o operaţie de ariergardă pe malurile Oceanului Atlantic"[30]. Paralel cu „atlantizarea" Europei de Vest se înfăptuia „atlantizarea" Germaniei Occidentale, îndreptată spre torpedarea politicii comune a aliaţilor în Germania, scoaterea zonelor de ocupaţie de vest de sub controlul aliat patrupartit.

La 17 martie 1948 la Bruxel a fost semnat Tratatul despre Alianţa Occidentală (Marea Britanie, Franţa, Belgia, Olanda, Luxemburg), susţinut de Washington, pe care americanii îl priveau ca pe-un embrion al unei organizaţii militaro-politice mult mai vaste ce va include şi SUA.

La 4 aprilie 1949 la Washinton reprezentanţii a 12 ţări (SUA, Canadei, Marii Britanii, Franţei, Italiei, Belgiei, Olandei, Portugaliei, Islandei) au semnat Pactul Nordatlantic (NATO). Departamentul de Stat a declarat că Tratatul Nord Atlantic „nu este îndreptat împotriva nimănui, este îndreptat numai împotriva agresiunii. El nu caută să influenţeze vreun echilibru al puterii în schimbare, ci să întărească echilibrul principiului". URSS l-a

---

ce din timpul războiului, iar disparităţile enorme dintre capacităţile americane şi cele sovietice nu îndemnau să se urmeze o politică de confruntare cu Statele Unite". // Layne Cr. Pacea iluziilor: marea strategie americană din 1940 până în prezent. P. 109, 110, 111.

[28] История США. Т. 4. С. 91.

[*] Aceleaşi procese, şi chiar mai intense, aveau loc şi în relaţiile dintre URSS şi ţările Europei de Răsărit. Însă, spre deosebire de cele ale SUA cu ţările vest-europene, ele n-au fost însoţite de-un ajutor economic atât de masiv din partea URSS.

[r] Nota redactorului ştiinţific: Alfredo Strössner în 1954, fiind comandant-şef al FA, a săvârşit o lovitură de stat contra preşedintelui F. Chavez şi a stabilit o dictatură militaro-poliţienească în interesele cercurilor reacţionare latifundiare, a burgheziei compradore şi a companiilor nord-americane. În 1989 a fost răsturnat şi a evadat din ţară.

[29] Kissinger H. Diplomaţia. P. 415.

[30] История США. Т. 4. С. 95.

calificat drept antisovietic şi agresiv. Examinând poziţia oficialităţilor americane în legătură cu motivaţia creării blocului, H. Kissinger scrie: „Niciun student la istorie nu ar fi primit notă de trecere pentru o asemenea analiză. Din punct de vedere istoric, alianţele arareori au numit ţările împotriva cărora erau îndreptate… De vreme ce în 1949 Uniunea Sovietică era unicul agresor potenţial din Europa, era încă şi mai puţină nevoie decât în trecut de a fi precizate nume”[31]. Însă şi Kissinger face concluzia că „Alianţa Atlantică, fără a fi într-adevăr o alianţă, avea pretenţia moralităţii universale. Ea reprezenta majoritatea lumii împotriva minorităţii turbulenţilor”[32]. Încât de justă e această părere ne-a demonstrat-o istoria şi ultimul exemplu – evenimentele din Iugoslavia din primăvara anului 1999, când NATO a violat dreptul internaţional, bunul-simţ şi morala general-umană[33]. Însuşi H. Kissinger a calificat aceste acţiuni drept o „greşeală”.

În afara înfăptuirii politicii blocurilor SUA au început crearea bazelor militare[34] de-a lungul perimetrului hotarelor URSS şi aliaţilor ei, susţinând colonizatorii în lupta contra mişcării de eliberare naţională a popoarelor asuprite. SUA tindeau să obţină prezenţă globală în calitate de jandarm mondial.

Drapelul american trebuia să fâlfâie pe spaţiile oceanice, insuflându-le frică celor ce vor încerca să se opună planurilor Washingtonului. Când senatorul liberal Pepper, îngrijorat de acţiunile intervenţioniste ale departamentului maritim, i-a pus o întrebare şefului lui: „D-voastră intenţionaţi să le amplasaţi (corăbiile militare – S.N.) pretutindeni?”, a urmat răspunsul: „Pretutindeni unde este mare!”.

Astfel, drept sferă a intereselor vitale americane a fost proclamată lumea întreagă, iar scopul principal al doctrinei „îndiguirii” era păstrarea orânduirii capitaliste în lume şi stabilirea conducerii americane asupra ei. H. Kissinger apreciază esenţa politicii „îndiguirii” ca o încercare de a se opune totalitarismului sovietic şi de-a promova în lume valorile americane. „Stăvilirea a fost o doctrină care a evidenţiat America pe parcursul a mai bine de patru decenii de construcţie, luptă şi, în cele din urmă, de triumf. Victimă ambiguităţilor sale s-au dovedit nu popoarele pe care America se pregătise să le apere – în mare cu succes –, ci conştiinţa americană. Chinuindu-se de una singură în căutarea-i tradiţională a perfecţiunii morale, America avea să iasă după mai mult de o generaţie de luptă, sfâşiată de eforturi şi controverse, dar cu aproape toate obiectivele stabilite atinse”[35]. Aceasta era o concepţie mesianică urmărind „salvarea lumii de păcatul originar”, chiar dacă acest scop lumea nu şi-l dorea. Acest nou Mesia oricum trebuia să fie SUA.

---

[31] Kissinger H. Diplomaţia. P. 416.
[32] Ibid. P. 417.
[33] Mai detaliat vezi: Назария С. Косовский кризис и международное право. // Закон и жизнь. 2004. № 5; Назария С. Косовский кризис и международное право. // Московский Журнал Международного Права. 2004. № 5.
[34] Acest lucru era mai uşor de realizat fiindcă după cel de-Al doilea război mondial SUA continuau să se folosească de 434 de baze maritimo-militare şi de 1333 de baze aeriene şi terestre. În 1952 din 3,6 mln militari americani 1,2 mln erau dislocaţi peste hotarele ţării. // Vezi: Милитаризм США: военная машина, блоки базы и акты агрессии. М.,1985. С. 205; Военная стратегия.М,1968. С. 67; Откуда исходит угроза миру. М.,1982. С. 28; Зинин Г. США после второй мировой войны. М., 1977. С. 94.
[35] Kissinger H. Diplomaţia. P. 428.

LISTA ABREVIERILOR

ANRM – Arhiva Naţională a Republicii Moldova.
AOSPRM – Arhiva Organizaţiilor Social-Politice din Republica Moldova.
ARMŢ – Armata Roşie Muncitorească-Ţărănească.
CCP (СНК) – Consiliul Comisarilor Poporului (Совет Народных Комиссаров).
CEC (ЦИК) – Comitetul Executiv Central.
CECR – Comitetul Executiv Central al Rusiei.
CECU (ВЦИК) – Comitetul Executiv Central al Uniunii Sovietice.
CECUcr – Comitetul Executiv Central al Ucrainei.
CECR – Consiliul Executiv Central din toată Rusia.
CFEN – Comtetul Francez de Eliberare Naţională.
CIA – Central Intelligence Agency (Direcţia centrală de investigaţii a SUA).
CPAE (НКИД) – Comisariatul/Comisarul poporului (norodnic) pentru afacerile externe (Народный комиссариат по иностранным делам).
CPEN – Comitetul Polonez pentru Eliberarea Naţională.
DMSK – Districtul militar special Kiev.
DMOd – Districtul militar Odesa.
FDR – Franklin Delano Roosevelt.
FFI – Forţele franceze interne.
FMA – Forţele militare aeriene.
FMM – Flota maritimă militară.
FA – Forţele armate.
KVJD – Calea ferată chineză de est.
MAI – Ministerul Afacerilor Externe.
MRAP – Marele Război pentri apărarea Patriei.
NKVD (CNAI) – Comisariatului norodnic (poporului) pentru afacerile interne.
NPE (НЭП) – Noua politică economică.
OKW – Comandamentul suprem al wehrmachtului.
OKH – Statul major al forţelor terestre al wehrmachtului.
ONU – Organizaţia Naţiunilor Unite.
OSS – Office of Strategic Services (Direcţia serviciilor strategice a SUA).
PCC – Partidul Comunist al Chinei.
PCUS – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice.
PC(b)R [РКП (б)] – Partidul Comunist (al bolşevicilor) din toată Rusia.
PC(b)U [ВКП (б)] – Partidul Comunist (al bolşevicilor) din toată Uniunea.
PIB – Produsul intern brut.
RDEO – Republica Democratică din Extremul Orient.
RPM – Republica Populară Mongolă.
RSFSR– Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă.
SA – „detaşamente de asalt”, detaşamente paramilitare ale partidului nazist.
SMERŞ – serviciul militar sovietic de contraspionaj (moarte spionilor / смерть шпионам).
SS – detaşamente de pază. Iniţial constituiau „elita” SA, garda personală a führerului.
TOM – Teatrul operaţiunilor militare.
SUA – Statele Unite ale Americii.
URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.
ВИЖ – Военно-исторический журнал.
ННИ – Новая и новейшая история.

LITERATURA ŞI IZVOARELE

Arhive

ANRM. F. 39. Inv. 1. D. 211, 629, 794, 798, 799, 807, 860, 861, 868, 869, 1245; F. 112. Inv. 1. D. 445, 456; F. 120. Inv. 1. D. 658 (1); F. 339. Inv. 1. D. 2321, 2322, 2382; F. 677. Inv. 1. D. 15, 29; F. 679. Inv. 1. D. 290, 761; F. 680. Inv. 1. D. 3433; 3639, 3640 (1), 3683 (1), 3683 (3); F. 693. Inv. 4. D. 705; F. 694. Inv. 2. D. 290. Inv. 3. D. 197, 84 (2), 88 (1), 88 (2), 142; Оп. 5. D. 26; F. 696. Inv. 1. D. 31; F. 706. Inv. 1. D. 9, 10, 11, 12, 20, 23, 25, 26, 37, 42, 42 (1, 2), 50, 69, 126, 126 (I, II, III), 523, 564, 566, 568, 1008, 1123; F. 727. Inv. 1. D. 6; Оп. 2. D. 3, 6, 8, 12, 21, 22, 55, 57, 73, 100; F. 742. Inv. 1. D. 51; F. 792. Inv. 1. D. 18; F. 812. Inv. 1. D. 13; F. 919. Inv. 2. D. 2; 951. Inv. 1. D. 17; F. 1026. Inv. 2. D. 9, 13, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 27, 29, 30, 31, 33.

AOSPRM. F. 3. Inv. 1. D. 718; F. 7. Inv. 1. D. 58; F. 51. Inv. 2. D. 49, 141; Оп. 4. D. 60; Оп. 11. D. 1; F. 64. Inv. 1. D. 33.

Arhiva curentă a Asociaţiei evreilor din Moldova – foşti deţinuţi ai ghetourilor şi lagărelor de concentrare fasciste.

Arhiva **SIS** RM. D. 2910, 2374, 4832, 4452, 3566, 5095, 6224, 01252, 14496, 17349, 19957, 23315 (1), 31417, 020379, 020845, 020933 (1, 2), 020940, 020995, 022061, 022372 (1, 2), 021119.

Центральный государственный архив Российской Федерации. F. 7021. Inv. 96. D. 83, л. 19-21.

Documente şi materiale

13-21 octombrie 1940. Mihail Manoilescu: convorbiri cu Mussolini, Ciano, Badolio şi Papa Pius XII. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 1.

Ancel J. Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust. New York, 1986.

Anghelescu Gh. F. Două documente de arhivă din istoria contemporană a României: ultimele întrevederi la nivel înalt româno-germane din 5-6 august 1944. // Revista istorică. Academia Română, 1997, Nr. 3-4.

Antonescu – Hitler: corespondenţă şi întâlniri inedite (1940-1944). Volumele 1, 2. Bucureşti, 1991.

Antonescu Mareşalul României şi războaiele de reintegrare. Mărturii şi documente. Venezia, 1991.

Caucaz 1943: „Dă-ne, Doamne, zile, ca să ne vedem teferi". // Magazin Istoric, 1992, Nr. 8.

Ciuca M.-D. Destăinuiri sub anchetă. // Magazin Istoric, 1998, Nr. 1, 4.

Diplomaţia cotropitorilor. Culegere de documente. Chişinău, 1992.

Documente privind deportarea ţiganilor în Transnistria. Culegere întocmită de Viorel Achim. 2 vol., Bucureşti, 2004.

Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 1. Legislaţia antievreiască. Bucureşti, 1993.

Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 2. Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniştri. Bucureşti, 1996.

Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 3, în două părţi. 1940-1942: Perioada unei mari restrişti. Bucureşti, 1997.

Evreii din România între anii 1940-1944. Vol. 4. 1943-1944: Bilanţul tragediei – renaşterea speranţei. Bucureşti, 1998.

Expoziţia „50 de ani de la martiriul evreilor din România". (Bucureşti, 1–3 iulie 1991). Bucureşti, 1991.

Gafencu Gr. Misiune la Moscova. Culegere de documente. Bucureşti, 1995.

Martiriul evreilor din România. 1940-1944. Documente şi mărturii. Bucureşti, 1991.

Pactul Molotov – Ribbentrrop şi consecinţele lui pentru Basarabia. Culegere de documente. Chişinău, 1991.

Procesul lui Ion Antonescu. Bucureşti, 1995.

Procesul Marii Trădări Naţionale. Bucureşti, 1946.

Raport final. Comisia internaţională pentru studierea Holocaustului în România. Bucureşti, 2005.

Relaţiile româno-sovietice. Documente. Vol. 1-2. Bucureşti, 1999, 2003.

România la final de război mondial în Europa: Documente inedite. // Magazin Istoric. 1995, Nr. 2-6.

Scurtu I. Antonescu anchetat la Moscova: „Eu, ca fostul conducător al statului, duc răspunderea". // Magazin Istoric. 1997, Nr. 8.

Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917) selectate, adnotate şi comentate. Bucureşti, 1993.

Tratatul privitor la Unirea Basarabiei cu România, semnat la 28 octombrie 1920 de către Marea Britanie, Franţa, Italia, Japonia. // Scurtu I. Istoria României. Între 1918-1940. Bucureşti, 1986.

Tudor A., Pavelescu Ş. Mareşalul Ion Antonescu: alte interogatorii. // Magazin Istoric. 1997, Nr. 10.

Unirea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord cu România. 1917-1918. Documente. Chişinău, 1995.

Văratec V. Preliminarii la raptul Basarabiei şi nordului Bucovinei. 1938-1940. Bucureşti, 2000.

Акт о приёме Наркомата обороны Союза ССР тов. Тимошенко С.К. от тов. Ворошилова К.Е. // ВИЖ, 1992, № 1.

Анатомия войны. Новые документы о роли германского монополистического капитала в подготовке и ведении второй мировой войны. Перевод с немецкого. М., 1971.

Берлинская (Потсдамская) конференция руководителей трёх союзных держав – СССР, США и Великобритании (17 июля – 2 августа 1945 г.). М., 1980.

Беседа председателя Совета Народных Комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с германским послом Шуленбургом. Берлин, 13 ноября 1940 г. // Новая и новейшая история (далее: ННИ), 1993, № 5.

Большевики Молдавии и Румынского фронта в борьбе за власть Советов. Документы и материалы. Кишинев, 1967.

Боротьба трудящихся Буковини за соціальные визволения та воз'эдания з Українською РСР. Сб. док. Черновці, 1958.

Борьба за власть Советов в Молдавии (март 1917 – март 1918). Сборник документов и материалов. Кишинев, 1957.

Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции (1917-1920). Сборник документов и материалов. Кишинев, 1967.

Борьба трудящихся украинских Придунайских земель за социальное и национальное освобождение (1918-1940). Сборник документов и материалов. Одесса, 1967.

Варшавское восстание 1944 г. Документы из рассекреченных архивов. // ННИ, 1993, № 3.

Венгрия и вторая мировая война. Секретные дипломатические документы из истории кануна и периода войны. М., 1962.

Виноградов В.Н., Ерещенко М.Д., Семенова Л.Е., Покивайлова Т.А. Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. Документы и материалы. М., 1996.

Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. 2. М., 1944.

Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. М., 1946.

Военные разведчики докладывали… Из архивов ГРУ РККА. // ВИЖ, 1992, № 2, 3.

Восточный пакт и планы Германии. Из архивов третьего рейха. // ВИЖ, 1991, № 4.

Год кризиса. 1938-1939. Документы и материалы в 2-х томах. М., 1990.

Готовил ли СССР превентивный удар? // ВИЖ, 1992, № 1, 4-5.

Дашичев В.И. Банкротство стратегии германского фашизма. Исторические очерки. Документы и материалы. В двух томах. М., 1973.

Дашичев В.И. Стратегия Гитлера – путь к катастрофе, 1933-1945. Исторические очерки, документы и материалы. В 4-х томах. Том 1. Подготовка ко Второй мировой войне. М., 2005.

Девятая конференция РКП (б). Протоколы. М., 1972.

Декреты Советской власти. Т. 1. М., 1957.
Директива И.В. Сталина В.М. Молотову перед поездкой в Берлин в ноябре 1940 г. // ННИ, 1995, № 4.
Директива начальника штаба военно-морских сил об уничтожении Ленинграда. 29 сентября 1941 г. // ВИЖ, 1994, № 3.
Доклад Наркома обороны СССР К.Е. Ворошилова об итогах советско-финляндской войны 1939-1940 гг. // ВИЖ, 1993, № 7.
Документы внешней политики СССР. Т. 1 – 22. М., 1957 – 1992.
Документы внешней политики СССР. Т. 23. 1940 – 22 июня 1941. Кн. 1 и 2. М., 1195, 1998.
Документы и материалы кануна второй мировой войны. 1937 – 1939. В 2-х томах. М., 1981.
Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. 8. М., 1974.
Документы и материалы по истории советско-чехословацких отношений. Т. 3. М., 1978.
Документы Министерства иностранных дел Германии. В трёх томах. М., 1946.
Документы по истории мюнхенского сговора. М., 1979.
Дурбеневский В.Н. Организация Объединённых Наций. Сборник документов, относящихся к её созданию и деятельности. М., 1956.
Живыми остались только мы. Свидетельства и документы. Киев, 2000.
Журавлев В.Р. Первые дни войны в документах. // ВИЖ, 1989, № 5-9.
За власть Советскую. Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции (1917-1920). Сборник документов и материалов. Кишинев, 1970.
Заключительная речь народного комиссара обороны Союза ССР, Героя и Маршала Советского Союза, С.К. Тимошенко на военном совещании 31 декабря 1940 г. // ВИЖ, 1992, № 1.
Запись беседы председателя Совета Народных Комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с заместителем Гитлера Гессом в Берлине 13 ноября 1940 г. // ННИ, 1993, № 5.
Запись беседы председателя Совета Народных Комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с министром иностранных дел Германии Риббентропом в Берлине 12 ноября 1940 г. // ННИ, 1993, № 5.
Запись беседы председателя Совета Народных Комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с министром иностранных дел Германии Риббентропом в Берлине 13 ноября 1940 г. // ННИ, 1993, № 5.
Запись беседы председателя Совета Народных Комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с рейхсканцлером Гитлером. Берлин, 12 ноября 1940 г. // ННИ, 1993, № 5.
Запись беседы председателя Совета Народных Комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с рейхсканцлером Гитлером. Берлин, 13 ноября 1940 г. // ННИ, 1993, № 5.
Запись беседы председателя Совета Народных Комиссаров и народного комиссара иностранных дел тов. Молотова В.М. с рейхсмаршалом Герингом в Берлине 13 ноября 1940 г. // ННИ, 1993, № 5.
Запись совещания военных представителей Англии, США и СССР о создании второго фронта в Европе в 1942 г. // ВИЖ, 1994, № 3.
«Зелёная папка» Геринга. // ВИЖ, 1991, № 4, 5.
Из докладной записки генерала Гровса военному министру США. // США: экономика, политика, идеология (Далее: США: ЭПИ). 1995, № 8.
Из истории гражданской войны в СССР. Сборник документов и материалов. Т. 1. М., 1960.
Инструкция специальному штабу «Ф». // ВИЖ, 1987, № 12.
Канун и начало войны. Документы и материалы. Л., 1991.
Когда план «Барбаросса» потерпел крах, абвер попытался развязать гражданскую войну в СССР. // ВИЖ, 1994, № 9.
Кожурин В.С. О численности населения СССР накануне Великой Отечественной войны (неизвестные документы). // ВИЖ, 1991, № 2.
КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. 2 – 3. М., 1970.
Краткая запись выступления тов. Сталина на выпуске слушателей академий Красной Армии в Кремле 5 мая 1941 года. // ННИ, 1998, № 4.
Краткое описание пленения штаба 6-й немецкой армии во главе с её командующим генералом-фельдмаршалом Паулюсом в г. Сталинграде частями 64-й армии Донского фронта 31 января 1943 года. // ВИЖ, 1959, № 2.
Крымская конференция трёх союзных держав – СССР, США и Великобритании (4 – 11 февраля 1945 г.). М., 1979.
Кто кого предал. Варшавское восстание 1944 года: свидетельствуют очевидцы. Протокол допроса разведчика штаба фронта «Олега», вышедшего в ночь с 1 на 2 октября 1944 года из центрального района города Варшавы. // ВИЖ, 1993, № 4.
Лебедев В.А. Адольф Гитлер по прозвищу «Волк». Собственноручные показания начальника личной охраны Гитлера группенфюрера СС и генерал-лейтенанта полиции Раттенхубера Ганса от 28 ноября 1945 года). // ВИЖ, 1993, № 1.
Лето 1941. Украина. Документы и материалы. Хроника событий. Киев. 1991.
Личная и совершенно секретная телеграмма маршала Сталина генералу Эйзенхауэру. 1 апреля 1945 г. // ННИ, 2000, № 3.
Международные отношения и внешняя политика СССР (сборник документов). М., 1957.
Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. Сборник документов и материалов. Т. 2. Кишинев, 1976.
Моральный крах вермахта. // ВИЖ, 1995, № 3.
Москве кричали о войне. // ВИЖ, 1994, № 6.
Московская конференция министров иностранных дел СССР, США и Великобритании (19-30 октября 1943 г.). М., 1978.
Мягков М.Ю. Сикорский и проблемы коалиционной стратегии союзников, 1941 – 1942. Документы американских архивов. // ННИ, 2002, № 6.
Народный комиссар обороны Союза ССР, 18 сентября 1940 г., № 103202/06. ЦК ВКП (б), тов. Сталину, тов. Молотову. Особо важно. Совершенно секретно. Только лично. // ВИЖ, 1992, № 1.
«Наступит эра абсолютной германской гегемонии». Из дневника Й. Геббельса». // ВИЖ, 1994, № 6.
Новые документы внешней политики СССР. 22 июня 1941 г. – 1 января 1942 г. // ННИ, 1999, № 4.
Новые документы из архивов СВР и ФСБ России о подготовке Германией войны с СССР. 1940-1941 гг. // ННИ, 1997, № 4.
Новые документы по истории Мюнхена. М., 1958.
Нота МИД Германии Советскому правительству от 21 июня 1941 года. // ВИЖ, 1991, № 6.
Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками. Сборник материалов в трёх томах. М., 1965.
Нюрнбергский процесс. Сборник материалов в семи томах. М., 1954 – 1957.
О масштабах репрессий в Красной Армии в предвоенные годы. // ВИЖ, 1993, № 2, 3, 5.
Органы Государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов. Т. 1. Кн. 1 и 2. М., 1995.
Откровения и признания. Нацистская верхушка о войне «третьего рейха» против СССР. Секретные речи. Дневники. Воспоминания. М., 1996.
Пакт Молотова – Риббентропа и его последствия для Бессарабии. Кишинев, 1991.
Парсаданова В.С. Новые архивные источники по истории советско-польских отношений. 1939 – 1941 гг. // ННИ, 2003, № 3.

Первые дни войны в документах. // ВИЖ, 1989, № 5.
«Передел мира по-новому. Кто опоздает, ничего не получит». Из дневника Й. Геббельса». // ВИЖ, 1994, № 8.
Переписка Председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941 – 1945. М., 1986.
План действий войск Западного Особого военного округа. // ВИЖ, 1996, № 3.
План действий Ленинградского военного округа. // ВИЖ, 1996, № 6.
План действий Одесского военного округа. // ВИЖ, 1996, № 5.
План обороны КОВО. // ВИЖ, 1996, № 4.
План прикрытия территории Прибалтийского Особого военного округа. // ВИЖ, 1996, № 2.
План стратегического развёртывания советских Вооружённых Сил. // ВИЖ, 1992, № 2.
Поражение германского империализма во второй мировой войне. Статьи и документы. М., 1960.
Последние свидетели. М., 2002.
Предвоенный кризис 1939 года в документах. М., 1992.
Предложение г. Риббентропа от 13 ноября сего[1] года о пакте четырёх держав, переданное Молотову В.М. в Берлине. // ННИ, 1993, № 5.
Приказ народного комиссара обороны СССР № 227 от 28 июня 1942 г. («Ни шагу назад!»). // ВИЖ, 1988, № 8.
Разгром немцев под Москвой. Признания врага. М., 1943.
Разгром немцев под Сталинградом. Признания врага. М., 1944.
«Расстрелян будет всякий, кто проявляет бездействие». Из протокольной записи совещания Гитлера с руководителями фашистского рейха о целях войны против Советского Союза. 16 июля 1941 г. // ВИЖ, 1994, № 3.
Ржешевский О.А. Взять Берлин! Новые документы. // ННИ, 1995, № 4.
Ржешевский О.А. Визит А. Идена в Москву в декабре 1941 г. Переговоры с И.В. Сталиным и В.М. Молотовым. // ННИ, 1994, № 2,3.
Ржешевский О.А. Визит В.М. Молотова в Лондон в мае 1942 г. Переговоры с У. Черчиллем, А. Иденом и переписка с И.В. Сталиным. // ННИ, 1997, № 6 – 1998, № 1.
Ржешевский О.А. Операция «Толстой». Визит У. Черчилля в Москву в октябре 1944 г. // ННИ, 2003, № 5, 6.
Русский архив: Великая Отечественная. СССР и Польша. Т. 14 (3–1). М., 1994 (книга на сайте: militera.lib.ru/docs/da/terra_poland/index.html).
Секретная переписка Рузвельта и Черчилля. М., 1995.
Секреты Гитлера на столе у Сталина. Разведка и контрразведка о подготовке гитлеровской агрессии против СССР. Март-июнь 1941. Документы из Центрального архива ФСР России. М., 1997.
«Совершенно секретно! Только для командования!» Документы и материалы. М., 1967.
Советское строительство в левобережных районах Молдавии.1921-1924. Сборник документов и материалов. Кишинёв, 1977.
Советско-американские отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945. Документы и материалы в двух томах. М., 1984.
Советско-английские отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945. Документы и материалы в двух томах. М., 1983.
Советско – румынские отношения 1917 – 1941. Документы и материалы в двух томах. М., 2000.
Советско-французские отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. Документы и материалы. М., 1959.
Советско-французские отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945. Документы и материалы в двух томах. М., 1983.
Советско-чехословацкие отношения между двумя войнами. 1918 – 1939. М., 1968.
Соглашение между Францией и Англией относительно действий в южной России. // Межд. жизнь, 1997, № 10.
Соображения по плану стратегического развёртывания Вооружённых Сил Советского Союза на случай войны с Германией и её союзниками. // ВИЖ, 1992, № 2.
СССР – Германия. 1939 – 1941. В двух томах. Нью-Йорк, 1989.
СССР в борьбе за мир накануне второй мировой войны. Документы и материалы. М., 1971.
«Сталин испытывает страх перед вермахтом». Из дневника Й. Геббельса. // ВИЖ, 1995, № 4.
Сталин и Польша. 1943-1944 годы. Из рассекреченных документов российских архивов. // ННИ, 2008, № 3.
Тегеран, Ялта, Потсдам. Сборник документов. М., 1970.
Тегеранская конференция трёх союзных держав – СССР, США и Великобритании (28 ноября – 1 декабря 1943 г.). М., 1978.
«Теперь главный враг – Россия» (по данным военной разведки). // ВИЖ, 1995, № 3.
Указание ОКХ о порядке захвата Москвы и обращении с её населением. 12 октября 1941 г. // ВИЖ, 1994, № 3.
Устав Организации Объединенных Наций. // http://www.un.org/russian/documen/basicdoc/charter.htm#chapt7.
Хрестоматия по истории средних веков. Часть 1. V-XV века. М., 1988.
Что произошло в Пёрл-Харборе. Документы о нападении Японии на Пёрл-Харбор 7 декабря 1941 года. Перевод с английского. М., 1961.

Lucrări ale politicienilor, militarilor, diplomaţilor şi ale altor participanţi la evenimente

Antonescu M.A. Doi ani de guvernare. 6 septembrie 1940 – 6 septembrie 1942. Bucureşti, 1942.
Antonescu M. Trădarea Basarabiei. // Magazin Istoric. 1994, Nr. 7.
Argetoianu C. Memorii. Vol. 5. Bucureşti, 1995.
Averescu A. Notiţe zilnice din război(u) (1916-1918). Bucureşti, Cultura naţională, 1935.
Averescu A. Notiţe zilnice din război. Vol II. 1916-1918 (Războiul nostru). Bucureşti, 1992.
Bogos D. La răspântie. Moldova de la Nistru în anii 1917-1918. Chişinău, 1924.
Bogos D. La răspântie. Moldova de la Nistru în anii 1917-1918. Chişinău, 1998.
Budescu V. Jurnal de front. Pribeag la Cotul Donului. // Magazin Istoric, 2002, Nr. 12.
Bossy R. Amintiri din viaţa diplomatică (1918-1940). Vol. 1-2. Bucureşti, 1993.
Carp M. La 23 august ne-am făcut datoria. // Magazin Istoric. 2005, Nr. 8.
Cazacu P. A XV-a aniversare a unirii Basarabiei. Iaşi, 1933.
Cazacu P. Moldova dintre Prut şi Nistru. 1812-1918. Chişinău, 1992.
Cazacu P. Moldova dintre Prut şi Nistru. 1812-1918. Iaşi, 1920.
Cazacu P. Moldova dintre Prut şi Nistru. Iaşi, 1929.

[1] 1940 г.

Cazacu P. Zece ani de la unire. Bucureşti, 1928.
Chiriţescu C. Preludiile diplomatice ale războiului de întregire. Bucureşti, 1940.
Chirca I. Războiul din Crimeea. // Magazin Istoric, 2010, Nr. 4.
Ciobanu Şt. Basarabia. Chişinău, 1993.
Ciobanu Şt. Unirea Basarabiei. Bucureşti, 1926.
Ciobanu Şt. Unirea Basarabiei. Studii şi documente cu privire la mişcarea naţională din Basarabia în anii 1917-1918. Bucureşti, 1929.
Ciobanu Şt. Unirea Basarabiei. Studii şi documente cu privire la mişcarea naţională din Basarabia în anii 1917-1918. Chişinău, 1993.
Cosovanu L. Din încercuirea de la Stalingrad: generalul Tătăranu îi scrie lui Mihai Antonescu. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 4.
Coste B. Problema basarabeană şi relaţiile româno-ruse. Statutul Basarabiei româneşti. // Magazin Istoric, 2006, Nr. 8.
Cretzeanu A. Evoluţia relaţiilor anglo-române din 1919 până azi. // Historia. Revistă de istorie. 2003, Nr. 12.
Cretzianu A. Ocazia pierdută. Iaşi, 1998.
Cretzeanu A. The Lost opportunity. London, 1957.
Crihan A. Chişinău, 27 martie 1918. Pe calea arătată de istorie. // Magazin Istoric. 1994, Nr. 3.
Diamandi C.I. Cum s-a negociat harta României Mari. // Magazin Istoric. 1996, Nr. 3-5.
Duca I.G. Amintiri politice. Vol. 1-4. München, 1981-1982.
Duca I.G. Memorii. Vol. 3-4. Războiul (1916-1919). Partea 1-2. Bucureşti, 1994.
Duca I.G. Portrete şi amintiri. Bucureşti, 1990.
Gafenco Gr. Preliminaires de la Guerre a l'Est. De l'accord de Moscou (21 Aug. 1939) aux hostilités en Russie (22 Iune 1941). Genéve, 1944.
Gafencu Gr. „Nu ne putem bizui pe nimeni". // Magazin Istoric. 1998, Nr. 5.
Gafencu Gr. Politica externă a României. Bucureşti, 1939.
Gafencu Gr. Ultimele zile ale Europei. O călătorie diplomatică întreprinsă în anul 1939. Bucureşti, 1992.
Gârbea T. Bomba de sfântul Ilie. Ieşirea din alianţa cu Germania sau sinuciderea. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 7.
Gârbea T. Dincolo de promisiuni, teamă şi nesiguranţă. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 4.
Gârbea T. Semne rele sub măslin. Antonescu avea încrederea lui Hitler. // Magazin Istoric, 2002, Nr. 10.
Gârbea T. Ultimul raport. // Magazin Istoric, 2000, Nr. 8.
Gherghel A. Amintiri despre 23 august 1944. // Magazin Istoric, 2002, Nr. 8.
Ghibu O. Pe baricadele vieţii. În Basarabia revoluţionară (1917-1918). Amintiri. Chişinău, 1992.
Francois-Poncet A. Doi dictatori văzuţi de un diplomat: Hitler şi Mussolini în 1938. // Historia. Revistă de istorie, 2008, Nr. 1.
Harriman A., Abel E. Special Envoy to Churchill and Stalin 1941-1946. N.Y., 1975.
Hitler A. Mein Kampf. Bucureşti, 1994.
Ionescu E.M. Notiţe de război. // Magazin Istoric, 2005, Nr. 12.
Ioniţiu M. 23 august 1944. Amintiri şi felecţiuni. // Revista istorică. Academia Română, 1991, Nr. 9-10.
Kissinger H. Diplomacy. New York, 1994.
Kissinger H. Diplomaţia. Bucureşti, 1998.
Marghiloman A. Note politice. Vol. 1-3. Bucureşti, 1993, 1994, 1995.
Marghiloman A. Note politice. Vol. 3-4. Bucureşti, 1927.
Marin A. Sevastopol. Note de pe front. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 6.
Mâţă C. Mărturii ale ataşaţilor militari. // Revista istorică. Academia Română, 2004, Nr. 5-6.
Mihai I al României. 50 de ani de mistificări. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 8.
Mihai I. „Actul pe care l-am condus nu a fost o capitulare fără condiţii. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 9.
Oşcă Al. Protagoniştii actului de la 23 august 1944. Destăinuiri contemporane. // Revista istorică. Academia Română, 2004, Nr. 5-6.
Paul-Boncour J. Alături de Titulescu. // Magazin Istoric, 1997, Nr. 5.
Pântea Gh. Rolul organizaţiilor militare moldoveneşti în actul unirii Basarabiei. Chişinău, 1932.
Pelivan I. Amintiri. // Patrimoniu, 1992, Nr. 2.
Pelivan I. Discurs ţinut la şedinţa camerei de la 9 şi 10 iulie 1920. Bucureşti, 1920.
Pelivan I. Ion C. Inculeţ şi Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920). // Patrimoniu. 1991, Nr. 1.
Pelivan I. Singura mea ţintă – unire cu România. // Magazin Istoric. 1991, Nr. 3.
Răpeanu V. 1 august 1943 la Ploieşti. Mărturiile unui supravieţuitor. // Magazin Istoric, 2002, Nr. 8.
Sadoveanu M. Drumuri basarabene. Chişinău, 1998.
Stere C. Documentări politice. Chişinău, 2002.
Stere C. Documentări şi lămuriri politice. Bucureşti, 1930.
Stere C. Singur împotriva tuturor. Chişinău, 1997.
Sudoplatov P.A. Cel mai secret nume din NKVD. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 1-3.
Tătărescu Gh. Evacuarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord. Craiova, 1940.
Tătărescu Gh. Internaţionala a III-a şi Basarabia. Bucureşti, 1925.
Tătărescu Gh. Mărturii pentru istorie. Bucureşti, 1996.
Titulescu N. Basarabia pământ românesc. Bucureşti, 1992.
Titulescu N. Documente confidenţiale. Bucureşti, 1992.
Titulescu N. Politica externă a României. Bucureşti, 1994.
Trohanu G. Relatările unui martor ocular: ziua de 23 august 1944 la SSI. // Historia. Revistă de istorie, 2007, Nr. 4.
Truman H. Memoirs. Vol. 1. Year of Decision. N.Y., 1955.
Vaida Voievod Al. Memorii. Vol. 2. Cluj-Napoca, 1995.
Адам В. Катастрофа на Волге: Мемуары адъютанта Ф. Паулюса. Перевод с немецкого. Смоленск, 2001.
Адам В. Трудное решение. Мемуары полковника 6-й германской армии. Перевод с немецкого. М., 1967, М., 1972.
Архив полковника Хауза. Т. 4. Перевод с английского. М., 1944.
Астье Э. Боги и люди. 1943 – 1944. М., 1962.
Аудизио В. Именем итальянского народа. Перевод с итальянского. М., 1982.
Баграмян И.Х. Так шли мы к победе. М., 1977.
Батов П.И. В походах и боях. М., 1966.
Бережков В.М. Значение потсдамских решений. // США. Канада: экономика, политика, культура, 2010, № 5.
Бережков В.М. Путь к Потсдаму. М., 1979.
Бережков В.М. Рождение коалиции. М., 1975.
Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. М., 1987.
Бережков В.М. Тегеран, 1943. На конференции Большой тройки и в кулуарах. М., 1971.
Болдин И.В. Страница жизни. М., 1961.
Брандт В. Воспоминания. Перевод с немецкого. М., 1991.

Брэдли О. Записки солдата. Перевод с английского. М., 1957.
Вайнерт Э. Помни Сталинград! Из дневника. // Годы великой битвы. М., 1958.
Варлимонт В. В ставке Гитлера. Воспоминания немецкого генерала. 1939 – 1945. Перевод с английского. М., 2005.
Василевский А.М. В те суровые годы. // ВИЖ, 1978, № 2.
Василевский А.М. Дело всей жизни. В двух книгах. М., 1990.
Василевский А.М. Накануне 22 июня 1941 г. // ННИ, 1992, № 6.
Василевский А.М. Разгром Квантунской Армии. Хабаровск, 1968.
Вельц Г. Солдаты, которых предали. Перевод с немецкого. М., 1965.
Вестфаль З., Крейпе В., Блюментритт Г., Байерлейн Ф., Цейтцлер К., Циммерман Б., Мантейфель Х. Роковые решения. Перевод с английского. М., 1958.
Видеман Ф. Гитлер глазами его адъютанта. // ННИ, 1998, № 5; 1999, № 1.
Видер И. Катастрофа на Волге. Воспоминания офицера-разведчика 6-й армии Паулюса. Перевод с немецкого. М., 1965.
Винцер Б. Солдат трёх армий. Перевод с немецкого. М., 1973.
Воронов Н.Н. На службе военной. М., 1963.
Ворошилов К.Е. Доклад Наркома обороны СССР 9 мая 1940 г. // ВИЖ, 1991, № 3, С. 5-8.
Воспоминания ветеранов Великой Отечественной войны Национальной академии наук Беларуси. Минск, 2004.
Вторая мировая война в воспоминаниях. М., 1990.
Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 1. Перевод с немецкого. М., 1968.
Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 2. Перевод с немецкого. М., 1969.
Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 3. В двух книгах. Перевод с немецкого. М., 1971.
Геббельс Й. «…Русские дерутся отчаянно и имеют хорошее командование». // ВИЖ, 1997, № 4.
Геббельс Й. «Как германцы, мы никогда не поймём славян». // ВИЖ, 1994, № 5.
Голль Ш. Военные мемуары. Единство. 1942-1944 годы. Перевод с французского. М., 1960.
Голль Ш. Военные мемуары. Призыв. 1940-1942 годы. Перевод с французского. М., 1957.
Голль Ш. Мемуары надежд. Обновление. 1958-1962 гг. Институты французского государства. // ННИ, 1993, № 5; 1994, № 4-5.
Гот Г. Танковые операции. Перевод с немецкого. М., 1961.
Гренье Ф. Вот как это было. Перевод с французского. М., 1960.
Гренье Ф. Герои Шатобриана. Перевод с французского. М., 1962.
Гречко А.А. Битва за Кавказ. М., 1973.
Гречко А.А. Через Карпаты. М., 1972.
Гровс Л. Теперь об этом можно рассказать. Перевод с английского. М. 1964.
Громыко А.А. Памятное. М., 1988.
Гудериан Г. Воспоминания солдата. Перевод с немецкого. М., 1954.
Гусак Г. Свидетельство о Словацком национальном восстании. Перевод со словацкого. М., 1969.
Дениц К. Немецкие подводные лодки во второй мировой войне. Сокращённый перевод с немецкого. М., 1964.
Дёрнберг С. Освобождение. Год 1945. Свидетельство очевидца. М., 1978.
Дёрр Г. Поход на Сталинград. Перевод с немецкого. М., 1957.
Дирксен Г. Москва, Токио, Лондон. Двадцать лет германской внешней политики. М., 2001 (http://militera.lib.ru/research/dirksen_h/index.html).
Дневник посла Додда. 1933 – 1938. Перевод с английского. М., 1961.
Дневники Йозефа Геббельса. 1940-1941. // ННИ, 1994, № 6 – 1995, № 1.
Дуэ Д. Господство в воздухе. М., 1935.
Дюкло Ж. Мемуары. М., 1985.
Еременко А.И. В начале войны. М., 1964.
Еременко А.И. Сталинград. М., 1961.
Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. М., 1969.
Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. Т. 1. М., 1974.
Захаров М.В. Генштаб в предвоенные годы. М., 1989.
Захаров М.В. Финал. Историко-мемуарный очерк о разгроме империалистической Японии в 1945 году. М., 1969.
Иванов. С.П. Штаб армейский, штаб фронтовой. М., 1990.
Из дневников Йозефа Геббельса. 1945. // ННИ, 1992, № 5.
Из истории борьбы за власть Советов в Молдавии (1918-1920 гг.) Сборник воспоминаний участников гражданской войны. Кишинёв, 1964.
Из личного архива фельдмаршала Паулюса. // ВИЖ, 1960, № 2.
Итоги второй мировой войны. Сборник статей (авторы: Типпельскирх К., Кессельринг А., Гудериан Г., Рендулич Л. и др.). Перевод с нем. М., 1957, (http://militera.lib.ru/h/ergos/index.html).
Кавальеро А. Записки о войне. Дневник начальника итальянского генерального штаба. Перевод с итальянского. М., 1968.
Калашник М.Х. Испытание огнём. М., 1971.
Кариус О. «Тигры» в грязи. Воспоминания немецкого танкиста. М., 2004.
Кейтель В. Взгляд в прошлое. Накануне смертного приговора. // ННИ, 1991, № 2-3.
Кеннан Дж.Ф. Америка и русское будущее. // ННИ, 2001, № 3.
Кеннан Дж. Дипломатия Второй мировой войны глазами американского посла в СССР Джорджа Кеннана. М., 2002 (http://militera.lib.ru/memo/usa/kennan/index.html).
Киссинджер Г. Дипломатия. М., 1997.
Конев И.С. Сорок пятый. М., 1969.
Кузнецов Н.Г. На флотах боевая тревога. М., 1971.
Кузнецов Н.Г. «Наши отношения с Жуковым стали поистине драматическими…» // ВИЖ, 1992, № 1.
Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т. 17, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 45, 50.
Литвинов М.М. Внешняя политика СССР. М., 1937.
Ллойд Джордж Д. Военные мемуары. Перевод с английского. Т. 5 – 6. М., 1938.
Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. Перевод с английского. Т. 1. М. 1957.
Лонго Л. Народ Италии в борьбе. Перевод с итальянского. М., 1951.
Лонго Л. Уроки антифашистского Сопротивления. Перевод с итальянского. М., 1980.
Любимов Н.Н., Эрлих А.Н. Генуэзская конференция. Воспоминания участников. М., 1963.
Майский И.М. Воспоминания советского дипломата. М 1987.
Маннергейм К.Г. Мемуары. М., 1999 (http://militera.lib.ru/memo/other/mannerheim/index.html).
Манштейн Э. Утерянные победы. Перевод с немецкого. Смоленск, 1999.
Маршал Жуков. Каким мы его помним. М., 1989.
Маршал Жуков: полководец и человек. В двух томах. М., 1988.

Меллентин В.Ф. Танковые сражения 1939-1945 гг. Перевод с немецкого. М., 1957.
Меллентин Ф. Танковые сражения. Боевое применение танков во Второй мировой войне. Спб., 2000.
Мерецков К.М. На службе народу. М., 1968.
Миддельдорф Э. Тактика в русской кампании. Перевод с немецкого. М., 1958.
Мировая война. 1939-1945 годы. Сборник статей (авторы: Бутлар Э., Рундштедт Г., Циммерман Б. Вестфаль З., и др.). Перевод с немецкого. М., 1957.
Моргунов П.А. Героический Севастополь. М., 1979.
Мюллер В. Я нашёл подлинную Родину. Записки немецкого генерала. Перевод с немецкого. М., 1964.
Никольсон Г. Как делался мир в 1919 г. Перевод с английского. М., 1945.
Пайетта Д.К. Красный мальчик идёт на войну. Перевод с итальянского. М., 1988.
Петров В.И. Разгром милитаристской Японии на Дальнем Востоке. М., 1985.
Плиев И.А. В боях за освобождение Румынии, Венгрии, Чехословакии. Орджоникидзе, 1971.
Плиев И.А. Конец Квантунской армии. Орджоникидзе, 1969.
Риджуэй М. Солдат. М., 1958.
Рокоссовский К. К. Солдатский долг. М., 1968.
Рокоссовский К. К. Солдатский долг. М., 1972.
Роменский А.П. Глазами и сердцем солдата. М., 1979.
Ротмистров П.А. Танковое сражение под Прохоровкой. М., 1960.
Руге Ф. Война на море 1939-1945. М., 1957.
Рузвельт Э. Его глазами. Перевод с английского. М., 1947.
Рюле О. Исцеление в Елабуге. Мемуары. Перевод с немецкого. М., 1969.
Свобода Л. От Бузулука до Праги. М., 1984.
Секретный маршрут. Из воспоминаний Томаса Уотсона. // США: ЭПИ, 1996, № 5.
Сквайрс Р. Дороги войны. М., 1952.
Сталин И. О Великой Отечественной войне Советского Союза. М., 1952.
Сталин И.В. Вопросы ленинизма. М., 1938.
Судоплатов П. Разные дни тайной войны и дипломатии. 1941. М., 2001.
Суханов Н.Н. Записки о революции. В 3-х томах. М., 1991-1992.
Тардье А. Мир. Перевод с французского. М., 1943.
Тийон Ш. Французские партизаны и франтирёры в борьбе против немецко-фашистских оккупантов. М., 1963.
Типпельскирх К. История второй мировой войны. М., 1956.
Типпельскирх К. История второй мировой войны 1939-1945. Спб., М., 1998.
Торез М. Избранные произведения. М., 1959.
Троцкий Л. К истории русской революции. М., 1990.
Тухачевский М. Избранные произведения. Т. 2. М., 1964.
Тюленев И.В. Крах операции «Эдельвейс». Орджоникидзе, 1988.
Устинов Д.Ф. Избранные речи и статьи. М., 1979.
Филиппи А. Припятская проблема. Перевод с немецкого. М., 1959.
Фош Ф. Воспоминания (война 1914-1918 гг.). Перевод с французского. М., 1939.
Фриснер Г. Проигранные сражения. Перевод с немецкого. М., 1966.
Фрунзе М. Избранные произведения. Т. 2. М., 1957.
Харламов Н.М. Трудная миссия. М., 1983.
Черчилль У. Вторая мировая война. В шести томах. Перевод с английского. М., 1991.
Черчилль У. Мировой кризис. Перевод с английского. М., 2004.
Чичерин Г.В. Статьи и речи по международной политике. М., 1961.
Чуйков В.И. Капитуляция гитлеровской Германии. // ННИ, 1965, № 2.
Чуйков В.И. Конец третьего рейха. Минск, 1975.
Чуйков В.И. Начало пути. М., 1959.
Шафран А. Сопротивление нацистскому урагану. 1940-1944. Мемуары. Одесса, 2003.
Шелленберг В. Лабиринт. Мемуары гитлеровского разведчика. М., 1991.
Шелленберг В. Мемуары. // ННИ, 1991, № 5.
Шервуд Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Перевод с английского. М., 1958.
Шпеер А. А. Гитлер: «Кампания против России – детские игрушки». // ВИЖ, 1996, № 3.
Шпеер А. Я видел, как Гитлер совершал ошибку за ошибкой. // ВИЖ, 1996, № 4.
Штейдле Л. От Волги до Веймара. Мемуары немецкого полковника, командира полка 6-й армии Паулюса. Перевод с немецкого. М., 1975.
Штеменко С.М. Генеральный штаб в годы войны. В двух книгах. М., 1973.
Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу. Военные мемуары. Перевод с английского. М., 1980.
Эррио Э. Из прошлого. Между двумя войнами. 1914 – 1936. Перевод с французского. М., 1958.
Эррио Э. Эпизоды. 1940 – 1944. Перевод с французского. М., 1961.
Язов Д.Т. Впереди была война. // ВИЖ, 1991, № 5.
Яковлев А.С. Цель жизни. Записки авиаконструктора. М., 1973.

Dicţionare

Beniuc V., Rusnac Gh. Diplomaţia şi conceptele ei de bază. Chişinău, 1999.
Enciclopedia sovietică moldovenească. V. 8. Chişinău, 1981.
БСЭ. Т. 4, М. 1971.
БСЭ. Т. 14, М. 1973.
ВЭС. М., 1984.
Гражданская война и военная интервенция в СССР. Энциклопедия. М., 1983.
Молдавская советская энциклопедия. МССР. Кишинёв, 1979.

Literatura ştiinţifică

23 august 1944. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 8.
Achim V. Deportarea ţiganilor în Transnistria. // Dosarele istoriei, 2002, Nr. 6.
Achim V. Nazismul şi genocidul ţiganilor. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 11.
Adauge M., Danu E., Popovschi V. Mişcarea naţională din Basarabia. Cronica evenimentelor din anii 1917-1918. Chişinău, 1998.

Agrigoroaiei I., Palade Gh. Basarabia în cadrul României întregite. 1918-1940. Chişinău, 1993.
Alexandrescu I. România în planurile Armatei Roşii. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7.
Alexandrescu S. Puterea inutilă. Ion Antonescu. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 4.
Ancel J. Transnistria, 1941-1942: The Romanian Mass Murder Campaign. Vol. 1. Tel Aviv, 2003.
Anghel Fl. Construcţii geopolitice: Unirea Basarabiei în varianta de „cordon sanitaire". // Revista istorică. Academia Română, 2011, Nr. 1-2.
Anghel Fl. Despre o problemă aproape necunoscută: frontiera româno-polonă în perioada interbelică, 1918-1939. // Revista istorică. Academia Română, 1997, Nr. 3-4.
Anghel Fl. O alternativă de colaborare în interiorul Axei: spre o nouă Mică Înţelegere, 1941-1944. // Revista istorică. Academia Română, 1996, Nr. 3-4.
Anghel Fl. Politica externă sovietică interbelică în viziunea istoriografiei anglo-saxone. // Revista istorică. Academia Română, 1997, Nr. 5-6.
Anghel Fl. Polonia şi criza cehoslovacă în documente diplomatice româneşti (septembrie-octombrie 1938). // Revista istorică. Academia Română, 2007, Nr. 5-6.
Anghel Fl. Un model strategic româno-polon: canalul Marea Baltică – Marea Neagră în perioada interbelică. // Revista istorică. Academia Română, 1996, Nr. 7-8.
Anton M. Feţele morţii: de la euthanasie la camerele de gaze. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 11.
Anton M. Războiul sfânt. // Dosarele istoriei, 2001, Nr. 7.
Armata română 1941-1945. // Magazin Istoric, 1997, Nr. 5.
Atanasiu T. Glorie şi dramă. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 8.
Avram V. 10 iunie 1944. când peste ei s-a prăbuşit cerul. // Magazin Istoric, 1996, Nr. 6.
Avram V. Acţiuni ale aviaţiei sovietice deasupra României. // Magazin Istoric, 2011, Nr. 6.
Babes A., Benjamin L., Ciuciu A., Rotman L. etc. Demnitate în vremuri de restrişte. Bucureşti, 2008.
Banu Fl. „Stejar, extremă, urgenţă" – un general, trei versiuni. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 8.
Banu Fl. „Un glas din mulţime", raza de speranţă a generalului Antonescu. // Historia. Revistă de istorie, 2003, Nr. 7.
Bădescu E., Voicu I. 1924: la Viena – negocieri româno-sovietice privind Basarabia. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 6.
Bălan E. Ervin Rommel – marele învins în Bătălia pentru Africa. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 3.
Bălan E. Operaţiunea Citadela – marea înfrângere a Germaniei pe Frontul de Est. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 4.
Bălănceanu-Stolnici C. 1 septembrie 1939 – războiul aşa a început... // Magazin Istoric, 1999, Nr. 8.
Bărboi V. Eliberarea Basarabiei, a Bucovinei de Nord şi a Ţinutului Herţa. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7.
Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K., Papacostea Ş., Todor P. Istoria României. Bucureşti, 1998.
Beniuc V. Instituţionalizarea puterii politice totalitare în Moldova postbelică. Chişinău, 1998.
Beniuc V., Cujbă D. Semnificaţia conceptului de relaţii internaţionale. // Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe socio-umanistice". Vol. 3. Chişinău, 2000.
Benjamin L. Bazele doctrinare ale antisemitismului antonescian. // Dosarele istoriei, 2002, Nr. 6.
Benjamin L. Politica antievreiască a regimului Antonescu. // Hococaust. Studii şi cercetări. 2011, vol. III, Nr. 1 (4).
Benjamin L., Florian A., Ciuciu A. Cum a fost posibil? Evreii din România în perioada Holocaustului. Bucureşti, 2007.
Bergmann R. Idealul feminin al lui Hitler. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 9, 10, 11.
Bernadac Ch. Hitler şi holocaustul ţiganilor. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 6.
Bernadac Ch. Holocaustul romilor – noaptea infernului. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 7.
Bernadac Ch. Holocaustul romilor. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 9, 10.
Bârzu E. Sub covorul de bombe. // Magazin Istoric, 2010, Nr. 12.
Blaga M.N. Secretul lui Churchill. // Historia. Revistă de istorie, 2008, Nr. 9.
Bobeică A. Sfatul Ţării – stindard al renaşterii naţionale. Chişinău, 1993.
Bodea Gh. Frontul de est. Zile de început. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 9.
Boia L. Două secole de mitologie naţională. Bucureşti, 2005.
Boia L. Istorie şi mit în conştiinţa românească. Bucureşti, 1997.
Boia L. Jocul cu trecutul: Istoria între adevăr şi ficţiune. Bucureşti, 1998.
Bois P. Titulescu – un destin nemeritat. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 8.
Bold Em., Ciupercă I. Ascensiunea nazismului. 1919-1936. Cum a fost posibil? Iaşi, 1995.
Boldur A. Basarabia în relaţiile româno-ruse. Bucureşti, 1927.
Boldur A. Imperialismul rusesc în Balcani. Chişinău, 1937.
Boldur A. Istoria Basarabiei. Bucureşti, 1992.
Boldur A. La Bessarabie et les Relations Russo-Roumaines. Paris, 1927.
Botoran C. 1940-1944. Holocaustul evreilor din România?! // Revista de Istorie Militară, Bucureşti, vol. 4 (10), nr. 20-22, 1991.
Brătianu Gh. I. Acţiunea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenţei diplomatice a lui I.I.C. Brătianu. Bucureşti, 1939.
Brătianu Gh. I. Basarabia. Drepturi naţionale şi istorice. Bucureşti, 1995.
Brătianu Gh. I. Origins et formation de l'Unite Roumaine. Bucarest, 1943.
Brâseakin S.K., Sâtnic M.K. Triumful adevărului istoric. Anii 1918 şi 1940 în destinul poporului moldovenesc. Chişinău, 1970.
Brediceanu C. Despre Banat la Conferinţa de pace de la Paris. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 12.
Buga V. 1938: Cehoslovacia şi „cordonul românesc". // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 1.
Bulei I. Ruinele războiului şi edificiile tratatului. Pacea de la Versailles reinterpretată. // Magazin Istoric, 2010, Nr. 3-4.
Bulei I. Un Tratat extrem de costisitor. // Magazin Istoric, 2010, Nr. 2.
Bull H. Societatea anarhică. Un studiu asupra ordinii în politica mondială. Chişinău, Ştiinţa, 1998.
Burian A. Geopolitica lumii contemporane. Chişinău, 2003.
Buzatu Gh. 23 august 1944: Metamorfozele unei lovituri de stat. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 1.
Buzatu Gh. 23 august 1944: Noi probe epistolare. // Dosarele istoriei, 2006, Nr. 8.
Buzatu Gh. Aşa a început holocaustul împotriva poporului român. Bucureşti, 1995.
Buzatu Gh. „Dacă mor, este pentru Bucovina şi Basarabia. De ar fi să reîncep, aş face la fel!". // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 12.
Buzatu Gh. Despre război, altfel... // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 2.
Buzatu Gh. Din istoria secretă a celui de-Al doilea război mondial. Vol. 1. Bucureşti, 1988.
Buzatu Gh. Din istoria secretă a celui de-Al doilea război mondial. Vol. 2. Bucureşti, 1995.
Buzatu Gh. Erorile istoriei ori istoria ororilor? // Dosarele istoriei, 2006, Nr. 6.
Buzatu Gh. Fără ură şi fără părtinire. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 8.
Buzatu Gh. Generalul Iacobici împotriva mareşalului Antonescu. // Magazin Istoric, 1993, Nr. 7.
Buzatu Gh. Hitler – dependent de petrolul românesc. // Historia. Revistă de istorie, 2005, Nr. 4.
Buzatu Gh. Ion Antonescu n-a respins armistiţiul, ci planul complotiştilor. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 9.
Buzatu Gh. Mareşalul Antonescu în faţa istoriei. Culegere de documente. Iaşi, 1990.

Buzatu Gh. Mareşalul Antonescu şi războiul din Est. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7.
Buzatu Gh. Mareşalul Antonescu şi războiul din Est. // Dosarele istoriei, 2001, Nr. 7.
Buzatu Gh. O carte care n-a avut zile. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 8.
Buzatu Gh. O farsă stalinistă: „procesul” Antonescu. // Magazin Istoric, 1993, Nr. 8.
Buzatu Gh. Pactul Hitler- Stalin şi România. // Dosarele istoriei, 2001, Nr. 7.
Buzatu Gh. Pământul nostru: Basarabia şi nordul Bucovinei. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 10.
Buzatu Gh. România cu şi fără Antonescu. Iaşi, 1991.
Buzatu Gh. România între dictat şi tratat. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 6.
Buzatu Gh. România şi războiul mondial din 1939-1945. Iaşi, 1995.
Buzatu Gh. Românii în arhivele Kremlinului. Bucureşti, 1996.
Buzatu Gh., Cîrstea M. Diplomatul Tilea stârneşte Europa împotriva lui Hitler. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 2.
Buzatu Gh., Dumitrescu H. Nicolae Iorga şi Ion Antonescu: Istoria războaielor României. 1916-1919 şi 1941-1944. // Historia. Revistă de istorie, 2007, Nr. 5.
Buzatu Gh., Mâţă C. Holocaustul brun sau roşu. // Historia. Revistă de istorie, 2003, Nr. 7.
Calafeteanu C. În căutarea Micii Înţelegeri. // Historia. Revistă de istorie, 2007, Nr. 2.
Calafeteanu C. România şi Balcanii. Momente, 1941. // Historia. Revistă de istorie, 2008, Nr. 2.
Calafeteanu C. România, 1940: urmările unei nedreptăţi. // Historia. Revistă de istorie, 2008, Nr. 6.
Calafeteanu I. Dosarul misiunii Ştirbey. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 3, 4.
Calafeteanu I. O vizită care n-a mai avut loc. // Magazin Istoric, 2008, Nr. 2.
Calafeteanu I. România şi „criza cehoslovacă”. // Historia. Revistă de istorie, 2006, Nr. 4.
Calafeteanu I. România, 1944-1947: de la armistiţiu la pece. // Historia. Revistă de istorie, 2008, Nr. 5.
Calafeteanu I. Trianon cel mai ştiinţific Congres de pace. // Historia. Revistă de istorie, 2005, Nr. 6.
Calvarul... Chişinău, 1998.
Catalan S.M., Constantiniu Fl. Frontiere în mişcare: modificări politico-teritoriale în Europa răsăriteană (1938-1947). // Revista istorică. Academia Românâ, 1992, Nr. 7-8.
Carp M. Cartea Neagră: Suferinţele evreilor din România, 1940-1944. Vol. 2. Bucureşti, 1996.
Călinescu G. Scrinul negru. Bucureşti, 1968.
Cernovodeanu P. Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internaţional (1806-1920). Bucureşti, 1993.
Chiper I. Conjunctura semnării armistiţiului de la Moscova. // Revista istorică. Academia Românâ, 1994, Nr. 9-10.
Chiper I. De la disperarea lui Churchill la nemulţumirea lui Stalin. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 4.
Chiper I. Lupta lui Hitler, războiul lui Hitler. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 2.
Chiper I. Obiective, mijloace şi metode ale diplomaţiei române în anul 1941. // Revista istorică. Academia Românâ, 1991, Nr. 3-4.
Chirea M. Cornel Dumitrescu salvează de la Holocaust 3600 de evrei. // Historia. Revistă de istorie, 2005, Nr. 4.
Chiriac M. Cercetarea trupelor la începutul Campaniei din Est. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7.
Chirnoagă P. Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941 – 23 august 1944. Iaşi, 1998.
Ciachir N. Istoria relaţiilor internaţionale de la Pacea Westfalică (1648) până în contemporaneitate (1947). Buc. 1998.
Ciobanu N. Bătălia Berlinului. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 7.
Ciobanu N. Bucureşti: Luptele cu nemţii, la Şcoala Superioară de Război. // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 8.
Ciobanu N. Capitulare totală şi necondiţionată. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 7.
Cojocaru Gh. Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923). Bucureşti, 1997.
Cojocaru Gh. Tratatul de Uniune Sovietică. Chişinău, 2005.
Cojocaru Gh. Sfatul Ţării: Itinerar. Chişinău, 1998.
Colesnic Iu. Sfatul Ţării: Enciclopedie. Chişinău, 1998.
Conferinta stiintifică internatională „65 de ani ai verdictului Tribunalului de la Nürnberg: învăţăminte pentru Europa contemporană” / «65 лет Нюренбергскому вердикту: уроки для современной Европы» (Chişinău, 19 decembrie 2011). Chişinău, 2012.
Conferinţa ştiinţifică internaţională „Alipirea Basarabiei la Rusia în contextul relaţiilor multiseculare moldo-ruso-ucrainene” / «Присоединение Бессарабии к России в свете многовекового молдо-российско-украинского сотрудничества» (Chişinău, 1-5 aprilie 2012). Chişinău, 2012.
Constantin I. Basarabia sub ocupaţie sovietică de la Stalin la Gorbaciov. Bucureşti, 1994.
Constantin I. Masacrul de la Katyn. // Dosarele istoriei, 2006, Nr. 3.
Constantin I. Polonia la sfârşitul celui de-Al doilea război mondial. // Dosarele istoriei, 2005, Nr. 5.
Constantin I. Relaţiile româno-polone în perioada interbelică. // Dosarele istoriei, 2006, Nr. 3.
Constantin I. Posteritatea Katyn-ului. // Magazin Istoric, 2006, Nr. 10.
Constantin I. România, marile puteri şi problema Basarabiei. Bucureşti, 1995.
Constantinescu Ş. Eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord. 33 de zile de vară. // Historia. Revistă de istorie, 2006, Nr. 12.
Constantinescu Ş. Se duc nemţii, vin sovieticii. // Historia. Revistă de istorie, 2005, Nr. 5.
Constantiniu Fl. 22 iunie 1941 şi semnificaţia sa reală. // Dosarele istoriei, 2006, Nr. 6.
Constantiniu Fl. Acordul de procentaj şi Ialta. (O lămurire pentru dl. Gabriel Andreescu). // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 9.
Constantiniu Fl. Acordul de procentaj, nouă ani mai târziu. // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 1.
Constantiniu Fl. Au fost contrariate interesele Moscovei de actul de la 23 august 1944? // Revista istorică. Academia Românâ, 2004, Nr. 5-6.
Constantiniu Fl. De la Carta Atlanticului la „Brâul de securitate” al URSS. // Revista istorică. Academia Românâ, 1997, Nr. 3-4.
Constantiniu Fl. De la războiul fierbinte la războiul rece. Bucureşti, 1998.
Constantiniu Fl. Despre 23 august ’44, după 60 de ani. // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 8.
Constantiniu Fl. Dictatul de la Moscova (26-28 iunie 1940) şi relaţiile sovieto-gemane. // Revista istorică. Academia Românâ, 1992, Nr. 1-2.
Constantiniu Fl. Din nou despre ultima întrevedere Hitler-Antonescu. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 9.
Constantiniu Fl. În ajunul căderii: diplomaţia regimului Antonescu în august 1944. // Revista istorică. Academia Românâ, 1994, Nr. 9-10.
Constantiniu Fl. Hitler, Stalin şi România. România şi geneza operaţiunii „Barbarossa”. Bucureşti, 2002.
Constantiniu Fl. Intenţiona Stalin să înceapă războiul? // Magazin Istoric, 1992, Nr. 5.
Constantiniu Fl. Între Hitler şi Stalin. România şi pactul Molotov-Ribbentrop. Bucureşti, 1991.
Constantiniu Fl. Locul Bucovinei în geneza Planului „Barbarossa”. // Historia. Revistă de istorie, 2006, Nr. 12.
Constantiniu Fl. O istorie sinceră a poporului român. Bucureşti, 1997.
Constantiniu Fl. „Nu în beneficiul Rusiei singure”. August 1944: criza diplomaţiei antonesciene. // Dosarele istoriei, 2002, Nr. 6.
Constantiniu Fl. Romel: „vulpea deşertului”. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 2.
Constantiniu Fl., Duţu A., Retegan M. România în război, 1941–1945. Un destin în istorie. Bucureşti, 1995.
Constantiniu Fl., Schipor I. Trecerea Nistrului (1941). O decizie controversată. Bucureşti, 1995.
Constantiniu Fl. Intenţiona Stalin să înceapă războiul? // Magazin Istoric, 1992, Nr. 5.

Cooc B. Sindromul Munchen. // Magazin Istoric, 2009, Nr. 2.

Copanschii Ia. M. Diplomaţia sovietică în lupta pentru soluţionarea echitabilă a problemei basarabene. 1918-1940. Chişinău, 1985.

Corneanu C. Un alt 23 august 1944. Cum s-a ajuns la „Stalingradul de pe Dunăre”. // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 9.

Danielopol D.G. România la finalul celui de-Al doilea război mondial în Europa. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 1.

Dascălu N. Italia şi Dictatul de la Viena din 30 august 1940. // Revista istorică. Academia Română, 1991, Nr. 3-4.

Davier A. Renault: o uzină prin război. // Magazin Istoric, 2002, Nr. 3.

Deletant D. Antonescu şi Transnistria. // Magazin Istoric, 2005, Nr. 6, 7.

Deletant D. The Molotov-Ribbentrop and its Consequences for Basarabia: someConsiderations on the Human Rights implications. // Revue Roumain d'istoire. Bucureşti, 1991. T. 30. № 3-4.

Diaconu C.S. Opinie publică şi acţiune politică. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 6.

Diaconu C.S. Roşii şi Albii. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 3.

Din istoria necunoscută a unei lovituri de stat – actul de la 23 august 1944. // Magazin Istoric, 1994, Nr. 8.

Dobrinescu V. Fl. 1917-1939: Basarabia în raporturile româno-sovietice. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 6.

Dobrinescu V. Fl. Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918-1940. Iaşi, 1991.

Dobrinescu V. Fl. Relaţii româno-engleze (1914-1933). Iaşi, 1986.

Dobrinescu V. Fl. România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923). Iaşi, 1993.

Dobrinescu V. Fl., Constantin I. Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial (1939-1947). Iaşi, 1995.

Dobrinescu V.-Fl., Tompea D. România la cele două Conferinţe de Pace de la Paris (1919-1920, 1946-1947). Un studiu comparativ. Focşani, 1996.

Dobrinescu V.-Fl., Nicolăiescu Gh. Plata şi răsplata istoriei. Ion Antonescu, militar şi diplomat. 1914-1944. Iaşi, 1995.

Dolghin Fl. 13 scrisori anonime către misiunea sovietică la Stockholm. // Magazin Istoric, 1997, Nr. 8.

Dolghin Fl. 1922-1933. Spada fascistă s-a călit în U.R.S.S.? // Magazin Istoric, 1994, Nr. 4.

Dolghin Fl. Comploturile împotriva lui Hitler. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 4.

Dolghin Fl. De ce a tăcut Stalin la 22 iunie 1941? // Magazin Istoric, 1997, Nr. 6.

Dolghin Fl. Kremlinul şi-a luat mâna de pe Richard Sorge. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 1.

Dolghin Fl. O iubire mai puţin celebră. Adolf Hitler – Winifred Wagner. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 10.

Dolghin Fl. Planul sovietic de atac: mai 1941. // Magazin Istoric, 1999, Nr. 1.

Dolghin Fl. Politică şi cifre. Câţi militari a pierdut U.R.S.S. în război? // Magazin Istoric, 1999, Nr. 5.

Dolghin Fl. Primele zile de război. // Magazin Istoric, 1999, Nr. 9.

Dolghin Fl. Spionul unu şi jumătate. Richard Sorghe. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 2.

Dolghin Fl. Stalin, principalul redactor al pactului germano-sovietic. // Magazin Istoric, 1998, Nr. 8.

Dolghin Fl. Uvertură diplomatică eşuată la opera războiului. Ultimele zile de pace... // Magazin Istoric, 1999, Nr. 8.

Dragnev D., Varta I. Istoria românilor. Epoca modernă. Chişinău, 2002.

Dragomir C.T. Charles de Gaulle: suferinţele, destrămarea şi renaşterea Europei. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 11.

Duicu S. Ion Antonescu şi „Garda de Fier”. Vol. 1. Târgu-Mureş, 1991.

Duţu A. 4-19 iulie. Ţiganca – drama de pe Prut. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 2.

Duţu A. Comandamentul sovietic îşi impune voinţa. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 11.

Duţu A. Concepţia militară românească privind apărarea ţării în faţa ofensivei sovietice (martie-august 1944). // Revista istorică. Academia Română, 1994, Nr. 9-10.

Duţu A. Locul nostru în război. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 6.

Duţu A., Constantiniu Fl. Ofensiva aeriană anglo-americană asupra României, 1944: surse inedide. // Revista istorică. Academia Română, 1992, Nr. 9-10.

Duţu A., Retegan M. România în război. 1421 zile de încleştare. Bucureşti, 1992.

Duţu A., Retegan M., Ştefan M. România în Al doilea război mondial. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 6-9.

Duţu A.D. Aliat sau inamic? // Dosarele istoriei, 2002, Nr. 9.

Duţu A.D. Aliaţii fără alianţă, în război. // Dosarele istoriei, 2001, Nr. 7.

Duţu A.D. Armata română – pe butuci. // Dosarele istoriei, 2002, Nr. 9.

Duţu A.D. „Basarabia nu poate trăi singură”. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 10.

Duţu A.D. De la Nistru spre Volga şi Caucaz. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7.

Duţu A.D. Eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei. // Dosarele istoriei, 2001, Nr. 7.

Duţu A.D. Între Scilla brună şi Charibda roşie (1941-1945). // Dosarele istoriei, 2002, Nr. 5.

Duţu A.D. Între Wehrmacht şi Armata Roşie. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 2.

Duţu A.D. Tragedie, umilinţă, speranţă. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 6.

Duţu M. Nicolae Titulescu – un diplomat care s-a jucat cu milioanele ţării. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 6.

Duţu T. Tratativele diplomatice româno-ruso-ucrainene privind frontiera de răsărit a României. // Revista istorică. Academia Română, 2001, Nr. 1-2.

Ehrengardt Gh.-J. Ţinta: Ymamamoto. // Magazin Istoric, 1996, Nr. 9.

Epure N. Atitudinea Micii Înţelegeri faţă de agresiunea Italiei împotriva Etiopiei. // Revista istorică. Academia Română, 2003, Nr. 1-2.

Ereşcenko M.D. Agonie la două capete. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 6.

Exterminarea evreilor români şi ucraineni în perioada antonesciană. Bucureşti, 2002.

Falin V. „Al doilea război mondial s-ar fi putut încheia în 1943”. // Historia. Revistă de istorie, 2005, Nr. 5.

Florescu M. Întâlnirile cu batalioanele vlasoviste. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 10.

Francesco G. Generalul Sănătescu şi Badoglio// Magazin Istoric, 1999, Nr. 8.

Fejto F. Histoire des démocraties populaires. Vol. 1. Paris, 1969.

Fisher L. Men and Politics. Europe the two World Wars. New York, 1966.

Fisher L. Russias Road from Peace to War. 1917-1941. New York, 1969.

Funderburk D.B. Politica Marii Britanii faţă de România (1918-1940). Bucureşti, 1983.

Fătu M. Consens pentru salvarea naţională (septembrie 1940 – august 1944). Bucureşti, 1996.

Georgescu V. Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre. Bucureşti, 1992.

Gheorghe I. Un dictator nefericit. Bucureşti, 1996.

Gherghina N.I. Capitala României sub bombele germane (23-26 august 1944). // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 8.

Giurescu D.C. 1940. Cine poartă răspunderea? // Magazin Istoric, 1998, Nr. 7.

Giurescu D.C. Evreii din România (1939-1944). // Magazin Istoric, 1997, Nr. 10.

Giurescu D.C. România în Al doilea război mondial. Bucureşti, 1999.

Gogun A. 1941. URSS ca agresor. Receptarea tezei în Europa de Est. // Magazin Istoric, 2011, Nr. 6.

Gogun A. Sub o nouă copertă. // Magazin Istoric, 2008, Nr. 1.

Goma P. Săptămâna Roşie (28 iunie – 3 iulie 1940) sau Basarabia şi evreii. Chişinău, 2003.

Goşu A. Recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România. Ioan Pelivan la Conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română, 1993, Nr. 9-10.
Grecu A. De la ideea războiului preventiv la tratatul de neagresiune. Aspecte ale relaţiilor polono-germane la începutul anilor '30. // Revista istorică. Academia Română, 1997, Nr. 7-8.
Grecu A. Pace sau război în relaţiile româno-sovietice? // Revista istorică. Academia Română, 1993, Nr. 9-10.
Groza A. URSS – instigatorul celui de-Al doilea război mondial. Chişinău, 1995.
Guţul N.F. Faptele eroice ale moldovenilor în epopeea Stalingradului. Chişinău, 2008.
Hagiac R. Din infernul de la Chersones. // Magazin Istoric, 1998, Nr. 4.
Hakman S. Bucovina şi Basarabia la intersecţia intereselor etnonaţionale şi geopolitice în perioada Primei Conflagraţii Mondiale şi a reglementării postbelice (1916-1920). // Itinerarii culturale. Suceava-Hotin. Cluj-Napoca, 2009.
Hakman S. Problema Basarabiei şi a Bucovinei în relaţiile sovieto-române la începutul celui de-al doilea război mondial (1939-1940). // Itinerarii culturale. Suceava-Hotin. Cluj-Napoca, 2009.
Hakman S. Relaţiile sovieto-române în perioada interbelică şi problema formării unui sistem de securitate europeană (1920-1938). // Itinerarii culturale. Suceava-Hotin. Cluj-Napoca, 2009.
Halippa P., Moraru A. Testament pentru urmaşi. Chişinău, 1991. P. 73.
Hillgruber A. Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu. relaţiile germano-române (1938-1944). Bucureşti, 1994.
Hitchins K. România. 1866-1947. Bucureşti, 1998.
Hîncu D. 22 iunie 1941 – războiul germano-sovietic. O altă ipoteză. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 6.
Hîncu D. Terorism la Marsilia. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 10.
Hlihor C. 22 iunie 1941 sau 28 iunie 1940? // Revista istorică. Academia Română, 1992, Nr. 9-10.
Hlihor C. Ocuparea României de către Armata Roşie. Premise, etape, consecinţe. // Revista istorică. Academia Română, 1994, Nr. 9-10.
Holocaust: Tinerii întreabă, supravieţuitorii răspund. Bucureşti, 2008.
Hrenciuc D. 6 septembrie 1939: Consiliul de Coroană de la Cotroceni şi neutralitatea regatului României Mari. // Revista istorică. Academia Română, 2010, Nr. 5-6.
Hrenciuc D. Consideraţii asupra evoluţieirelaţiilor româno-polone în perioada interbelică. // Revista istorică. Academia Română, 2004, Nr. 5-6.
Hrenciuc D. Les frontières de l'Europe centrale peandant la periode de l'éntre-deux-guerres (1919-1939). Identitès et vulnerabilités. // Revista istorică. Academia Română, 2007, Nr. 5-6.
Hriscu M. Demiterea lui Nicolae Titulescu. // Historia. Revistă de istorie, 2008, Nr. 4.
Hriscu M. Pledoarie pentru Titulescu. // Historia. Revistă de istorie, 2007, Nr. 3.
Hruška J. Undeva, între Germania şi Cehoslovacia. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 11.
Hudiţă J. Anul 1940. Tragica vară a prăbuşirii. // Magazin Istoric, 1998, Nr. 1, 4, 5.
Hudiţă J. Dejun la Ion Antonescu. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 6.
Ionescu M.E. 22 iunie 1941. Războiul în care am intrat. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 6.
Ionescu M.E. Ce a fost Al doilea război mondial? // Magazin Istoric, 2005, Nr. 5.
Ionescu M.E. Un eveniment necesar, oportun şi naţional. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 8.
Ionescu V. Corespondenţa de război. Roosevelt – Churchill – Stalin. // Magazin Istoric, 2005, Nr. 5, 6.
Iordache A. Ion I.C. Brătianu la Conferinţa de pace de la Paris. // Revista istorică. Academia Română, 1993, Nr. 9-10.
Iorga N. Basarabia noastră. Chişinău, 1993.
Iorga N. Istoria românilor. Vol. 10. Bucureşti, 1939.
Iorga N. Memorii. Vol. 1, 6. Bucureşti, 1939.
Iorga N. Neamul românesc în Basarabia. Vol. 2. Bucureşti, 1997.
Islamov T.M., Pokivailova T.A. Axa Moscova-Budapesta în vara lui 1940. Din arhivele Federaţiei Ruse. // Magazin Istoric, 2010, Nr. 12 – 2011, Nr. 1.
Jaspers K. The origin and Goal of History. New Haven, Yale University Press, 1953.
Jurca N. Atacul fără rost asupra Bucureştilor. De ce nu a ocupat Hitler România? // Magazin Istoric, 2001, Nr. 4.
Jurca N. O iniţiativă românească de pace necunoscută la începutul celui de Al doilea război mondial. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 9.
Jurca N. Serata de adio s-a contramandat. Prinţul Albrecht von Hohenzollern despre 23 august. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 8.
King Ch. Moldovenii, România, Rusia şi politica culturală. Chişinău, 2002.
Kiriţescu C.I. Istoria războiului pentru întregirea României. Vol. 2. Bucureşti, 1927.
Kiriţescu C.I. Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919. Vol. 2. Bucureşti, 1989.
Kiriţescu C.I. România în al doilea război mondial. Vol. 1-2. Bucureşti, 1996.
Koslinski N. Aprilie – mai 1944. Ultimele nopţi la Khersones. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 7, 8.
Lache Ş. Armistiţiul. Culise diplomatice. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 9-11.
Lache Ş. Noiembrie 1940: U.R.S.S. la porţile pactului tripartit. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 1.
Landemer H. Waffen-ss. Dezastrul pe Frontul de Est. // Magazin Istoric, 2007, Nr. 12.
Launay J. Mari decizii ale celui de-Al doilea război mondial. 1939-1942. Vol. 1, 2. Bucureşti, 1988.
Layne Cr. Pacea iluziilor: marea strategie americană din 1940 până în prezent. Iaşi, 2011.
Lazăr T.D. În ceas de răscruce, românii l-au ales pe rege. // Magazin Istoric, 2007, Nr. 8.
Lepedatu I.I. În august 1944, Maniu recomanda: „Ascultaţi radio Bucureşti". // Magazin Istoric, 2005, Nr. 2.
Levizeanu I. Cultură şi naţionalism în România Mare. 1918-1940. Bucureşti, 1998.
Liveanu V. 1918. Din istoria luptelor revoluţionare din România. Bucureşti, 1960.
Liveanu V. Caracterul antisovietic şi antipopular al tratatului de la Buftea (5 martie 1918). // Studii şi materiale de istorie contemporană. V. 1. Bucureşti, 1956.
Liveanu V. Evenimente imediat premergătoare armistiţiului de la Focşani. 1917. // Studii şi referate privind istoria României. Partea 2. Bucureşti, 1954.
Lixandru N. Cum s-au născut Naţiunile Unite. // Historia. Revistă de istorie, 2005, Nr. 7.
Loghin L. Al doilea război mondial. Acţiuni militare, politice şi diplomatice. Cronologie. Bucureşti, 1984.
Loghin L. Mari conferinţe internaţionale (1939 – 1945). Bucureşti, 1989.
Lucinschi P. Moldova şi moldovenii. De ce ţara noastră este mereu la sărăcie? (Încercare de răspuns la întrebare). Chişinău, 2007.
Lupan N. Mareşalul Ion Antonescu, soldat martir, Bucureşti, 1991.
Lynch M. Stalin şi Hruşciov. Bucureşti, 1994.
Magherescu Gh. Adevărul despre Mareşalul Antonescu. În 3 volume. Bucureşti, 1991.
Manafu A. F.D. Roosevelt pregătea bomba atomică pentru scurtarea războiului. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 10.
Manea M. Masacrul de la Katyn. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 11.
Manuilă S., Filderman W. Populaţia evreiască din România în timpul celui de-Al doilea război mondial. Iaşi, 1994.
Mareş N. „Acţiunea continentală". // Magazin Istoric, 2011, Nr. 8.
Marinescu Gh. H. 23 august 1944 – 9 mai 1945. Antiaeriana română la datorie. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 8.

Matei E. Octombrie 1940. Sosirea misiunii militare germane în România. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 4, 5.
Mavrodin T. Ion Antonescu: „Cine a înnebunit? Eu sau toţi ceilalţi?”. // Magazin Istoric, 1998, Nr. 7.
Maxim M. Katyn – 1940. // Historia. Revistă de istorie, 2006, Nr. 5.
Meurs W.P. van. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. Chişinău, 1996.
Mezincescu E. Mareşalul Antonescu şi catastrofa României. Bucureşti, 1993.
Michie A. Operaţia Overlord şi războiul radarelor. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 7.
Miloiu S. Antonescu-Mannerheim, doi soldaţi aduşi în prim plan de revoluţia rusă. // Historia. Revistă de istorie, 2005, Nr. 7.
Milza P., Berstein S. Istoria secolului XX. Bucureşti, 1998.
Miron L. Cum l-a trădat Stalin pe Roosevelt tocmai până la Ialta. // Historia. Revistă de istorie, 2005, Nr. 7.
Mironov A.-M. 1934. Deschiderea de legaţii la Bucureşti şi Moscova. // Magazin Istoric, 2000, Nr. 5.
Misievici T. Campania din est. Imagini ne retuşate. Ce-am căutat acolo? // Magazin Istoric, 2004, Nr. 6-9.
Moisuc V. De la un război la altul. // Dosarele istoriei, 2002, Nr. 3.
Moisuc V. Diplomaţia României şi problema apărării suveranităţii şi independenţei naţionale în perioada martie 1938 – mai 1940. Bucureşti, 1971.
Moisuc V. Premisele izolării politice a României. 1919-1940. Bucureşti, 1991.
Moldovan S.B. Genocidul uitat. // Dosarele istoriei, 2005, Nr. 8.
Morar-Vulcu C. Trianonul şi discursul politic actual. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 6.
Moraru A. Istoria Românilor. Basarabia şi Transnistria (1812-1993). Chişinău, 1995.
Moraru A., Negrei I. Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc. Chişinău, 1998.
Munteanu D. Pe frontul din Rusia. // Magazin Istoric, 2006, Nr. 5.
Mureşan C. Imperiul Britanic. Scurtă istorie. Bucureşti, 1967.
Muşat M. Drama României Mari. Bucureşti, 1992.
Müller Fl. Politica germană în bazinul pontic în perioada 1939-1940. // Revista istorică. Academia Română, 1996, Nr. 7-8.
Nanu F.C. Politica externă a României. 1918-1933. Iaşi, 1993.
Nicolescu-Mizil P. Un pas spre normalitate. // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 9.
Nistor I.S. Românii în Al doilea război mondial. Clarificări în lumina adevărului istoric. Cluj-Napoca, 1996.
Niţu A. România intră în orbita Kremlinului. // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 8.
Onişoru Gh. Relaţii internaţionale. Bucureşti, 2007.
Oprea C. Diplomaţia Vaticanului între concordate şi denunţarea regimurilor totalitare. // Magazin Istoric, 2006, Nr. 8.
Oprea I. Conferinţa româno-sovietică de la Viena (1924). // Cugetul. 1992, Nr. 2.
Oprea I. Nicolae Titulescu. Bucureşti, 1966.
Oprea I. O etapă rodnică din istoria relaţiilor diplomatice româno-sovietice. 1928 – 1936. Bucureşti, 1967.
Oprea I.M. Basarabia la Conferinţa româno-sovietică de la Viena (1924). // Revista istorică. Academia Română. 1992, Nr. 1-2; 7-8.
Oprea I. România şi Imperiul Rus. 1900-1947. Vol. 1-2. Bucureşti, 1998, 2003.
Ornea Z. Anii treizeci. Extrema dreaptă românească. Bucureşti, 1996.
Ornea Z. Poporanismul. Bucureşti, 1972.
Ornea Z. Viaţa lui C. Stere. Bucureşti, 1991.
Otu P. Divizia a doua de munte în Caucaz. // Magazin Istoric. 2003, Nr. 10.
Otu P. Divizia „Tudor Vladimirescu”. // Magazin Istoric. 2004, Nr. 5.
Otu P. Îmbrăţişarea Anacondei. Politica militară a României în perioada 1 septembrie 1939 – 22 iunie 1941. Bucureşti, 2006.
Otu P. O campanie uitată? (23 august 1944 – 12 mai 1945). // Dosarele istoriei. 2005, Nr. 5.
Otu P. „Ostaşi, vă ordon: treceţi Prutul!” // Dosarele istoriei. 1999, Nr. 7.
Otu P. Situaţia geopolitică a României în anii 1939-1940. Consideraţii de ordin militar. // Geopolitica. Vol. 1. Iaşi, 1994.
Oşca A. Lipsa de pregătire se răzbună. // Magazin Istoric, 2000, Nr. 6.
Oşca A. Misiunea militară germană în România. Tratative şi reacţii. // Magazin Istoric, 2000, Nr. 5.
Palii V. La graniţa dintre pacea care a fost şi războiul care va fi. // Magazin Istoric, 2007, Nr. 9.
Panait O. Prăbuşirea marelui Titulescu. // Historia. Revistă de istorie, 2006, Nr. 5.
Panaite L. Stalin trage sabia. // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 12.
Panaitescu E. 30 august 1940: „Un cuţit îmi trece prin inimă”. // Magazin Istoric, 1996, Nr. 9.
Pandea A. Aliaţii Reih-ului pe Frontul de Est. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7.
Pandea A. Mannerheim – asul din mâneca Finlandei. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 5.
Paraschiv D. 65 de ani de la anularea Diktat-ului. // Historia. Revistă de istorie, 2006, Nr. 11.
Paraschiv D. Mihai Antonescu, sacrificat la grămadă de un tribunal nelegal. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 6.
Pasat V. Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul R.S.S. Moldoveneşti. M., 2006.
Pasat V. RSS Moldovenească în epoca stalinistă. Chişinău, 2011
Pădureac L. Relaţiile româno-sovietice (1917 – 1934). Chişinău, 2003.
Păiuşan C. Criza rachetelor cubaneze. // Historia. Revistă de istorie, 2006, Nr. 6.
Păiuşan-Nuică C. Istoria relaţiilor internaţionale şi a diplomaţiei (1945-2008). Bucureşti, 2008.
Pelin M. Legendă şi adevăr. Bucureşti, 1994.
Petculescu C. Mişcarea legionară. Mit şi realitate. Bucureşti, 1997.
Petreanu E. 1921. Vaticanul recunoaşte unirea Basarabiei cu România. // Magazin Istoric, 1994, Nr. 3.
Petrencu A. Basarabia în Al doilea război mondial. 1940-1944. Chişinău, 1997.
Petrencu A. Istorie universală. Epoca contemporană. 1939-1995. Ediţia a II-a. Chişinău, 1995.
Petrencu A. Polonezii în anii celui de-Al doilea război mondial. Culegere de documente. Chişinău, 2004.
Petrencu A. România şi Basarabia în anii celui de-Al doilea război mondial. Chişinău, 1999.
Pokivailova T.A. 1944. Transilvania pe masa comisiei Litvinov. // Magazin Istoric, 1998, Nr. 1.
Pokivailova T.A. Mai 1944. România la schimb cu Grecia. // Magazin Istoric, 2008, Nr. 7.
Pokivailova T.A. Noiembrie 1943. La Madrid iniţiativa a aparţinut americanilor. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 10.
Pokivailova T.A. Septembrie-decembrie 1943. contacte româno-britanice pe masa lui Stalin. // Magazin Istoric, 2002, Nr. 10.
Pokivailova T.A. Stalin rezolvă personal problemele României. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 9.
Pokivailova T.A., Chiper I. Conferinţa de Pace de la Paris dezbate frontiera U.R.S.S. // Magazin Istoric, 2000, Nr. 12.
Pop Gr. T. Holocaust al evreilor în România? // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 11.
Popa C. Instaurarea regimurilor comuniste în Europa Centrală şi de Sud-Est (1944-1947). Curente în istoriografia americană şi rusă. // Revista istorică. Academia Română, 2000, Nr. 3-4.
Popescu V.-L. Întârziere fatală: programul atomic german. // Dosarele istoriei, 2005, Nr. 8.
Popişteanu C. 23 august 1944: Mărturii inedite din procesul Lucreţiu Pătrăşcanu. // Magazin Istoric, 1991, Nr. 8.
Popişteanu C. Moscova: 11-12 septembrie 1944. O minută românească. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 9, 10.
Popovschi V. Republica Democratică Moldovenească. 1917-1918 (Formarea, organizarea internă, simbolurile oficiale). Chişinău, 2002.

Popovschi V. Sfatul Ţării apără integritatea Basarabiei, limba română şi pe deputaţi. // Magazin Istoric, 2011, Nr. 3.
Poştarencu D. O istorie a Basarabiei în date şi documente (1812-1940). Chişinău, 1998.
Potra T. Nicolae Titulescu în 1938. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 3.
Preda D. 1927-1928. Nicolae Titulescu – primul ministeriat la afacerile externe. // Magazin Istoric, 2002, Nr. 3.
Preda D. Mica Antantă. Experienţă în construirea noii Europe. // Magazin Istoric, 2011, Nr. 4.
Preda D. O alianţă cu interese asimetrice. Relaţiile româno-polone. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 1, 2.
Preda D., Varatic V. Vals diplomatic în jurul Basarabiei: Relaţiile româno-sovietice. 1934-1940. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 8, 9.
Preda E. Curchill, Roosevelt şi Balcanii. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 4.
Preda-Mătăsaru A. Tratat de relaţii internaţionale moderne şi contemporane (1648 – 1947). Bucureşti, 2001.
Radu B.M. Sir Winston Churchill: Polonia îmi e în suflet, dar pentru România şi Bulgaria nu simt nimic. // Historia. Revistă de istorie, 2003, Nr. 2.
Rădulescu S. 1932. Împreună cu Nicolae Titulescu. // Magazin Istoric, 1994, Nr. 7, 8.
Renato Bova Scoppa. Mussolini nu se lasă convins. // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 2.
România în anii celui de-Al doilea război mondial. Vol. 1. Bucureşti, Editura militară, 1989.
România în cel de-Al doilea război mondial. Iaşi, 1996.
Rotari L. Ghilotina bolşevică. Arestări şi deportări din Basarabia şi Bucovina (1940-1949). // Historia. Revistă de istorie, 2007, Nr. 12.
Rotaru J., Burcin O., Zodian V. Mareşalul Ion Antonescu: am făcut „războiul sfânt” împotriva bolşevismului. Campania anului 1941. Oradea, 1994.
Rozen M. The Holocaust under the Antonescu Government: Historical and Statistical Data about Jews in Romania, 1940-1944. Bucureşti, 2004.
Rusnac M. 1941: sovieticii pregătesc atacarea României. // Magazin Istoric, 2011, Nr. 6.
Rusu N. Armistiţiul din 11 noiembrie 1918. // Historia. Revistă de istorie, 2006, Nr. 10.
Sandache Ş. Războiul din Etiopia. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 2.
Scafeş C. Luptele pentru apărarea Moldovei. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7.
Schonherr K. 23 august 1944. Ultima zi de alianţă – prima zi de război. // Magazin Istoric, 1997, Nr. 8.
Schonherr K. Problema bilaterală a aprovizionării grupului de armate „Ucraina de Sud”, aprilie-august 1944. // Revista istorică. Academia Română, 1999, Nr. 3-4.
Schonherr K. Wehrmachtul în marş demonstrativ pe străzile Bucureştilor. // Magazin Istoric, 1996, Nr. 1.
Scurtu I. Iuliu Maniu. Activitatea politică. Bucureşti, 1995.
Scurtu I. Nicolae Titulescu: activitatea diplomatică. // Dosarele istoriei, 2002, Nr. 3.
Scurtu I. Războiul, momentul adevărului. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7.
Scurtu I. Situaţia internaţională a României în anii celui de-Al doilea război mondial. // Dosarele istoriei, 2001, Nr. 7.
Scurtu I. Urmările actului pripit de la 23 august: România este păcălită de sovietici şi se află în stare de război cu Marile Puteri. // Historia. Revistă de istorie, 2004, Nr. 10.
Scurtu I., Buzatu Gh. Istoria românilor în secolul XX (1918-1948). Bucureşti, 1999.
Siniavskaia E.S. România în cele două războaie mondiale. Cum o văd ruşii. // Magazin Istoric, 2008, Nr. 4, 5.
Solnîşkov Iu. 1941: Jukov îndeamnă pe Stalin la un atac preventiv. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 6.
Spătan I. Nicolae Titulescu şi Uniunea Statelor Europene. // Historia. Revistă de istorie, 2006, Nr. 10.
Spânu A.-A. Basarabia. Iunie 1940. Lacrimi şi ură. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 9.
Stan C.I. 1940. Drama românilor din Basarabia şi Bucovina de Nord. Buzău, 2005.
Stan C.I. Rusia şi România la conferinţa de pace de la Paris (1919-1920). // Revista istorică. Academia Română, 2001, Nr. 1-2.
Stan Fl. Aspecte privind situaţia evreilor din Constanţa (1940-1944). // Dosarele istoriei, 2006, Nr. 2.
Stan Fl. Biserica Ortodoxă Română şi evreii în timpul celui de-Al doilea război mondial. // Dosarele istoriei, 2006, Nr. 2.
Stan Fl. Constanţa, poartă deschisă evreilor spre „ţara promisă”. // Dosarele istoriei, 2006, Nr. 2.
Stanciu T. Războiul din Manciuria. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 2.
Stati V. Istoria Moldovei. Chişinău, 2002.
Stâkalin A. 1945. Cum a rămas Maramureşul românesc? // Magazin Istoric, 2006, Nr. 10.
Stănescu-Stanciu T. 9 Mai 1945. Germania plăteşte. // Magazin Istoric, 2005, Nr. 5.
Stăvilă V. De la Basarabia Românească la Basarabia sovietică. 1939–1945. Chişinău, 2000.
Stepaniuc V. Statalitatea poporului moldovenesc. Chişinău, 2005.
Stîkalin A. 1945. Cum a rămas Maramureşul românesc? // Magazin Istoric, 2006, Nr. 9, 10.
Stoenescu A.M. Armata, mareşalul şi evreii. Bucureşti, 1998.
Stokesbury J.L. Scurtă istorie a celui de-Al doilea război mondial. Bucureşti, 1993.
Stratan V., Gorun A. Moş Ion Roată, Siguranţa şi „Unirea”. Chişinău-Iaşi, 2003.
Strzebosz T. „Insurecţia băieţilor şi fetelor” din Varşovia. // Magazin Istoric, 1996, Nr. 11.
Şandru V. Conexiunea moscovită a problemei transilvănene. // Magazin Istoric, 2000, Nr. 8, 9.
Şandru V. Destinul postbelic al României între Stalin şi Churchill. // Magazin Istoric, 1997, Nr. 7.
Şandru V. Hitler şi Franco faţă în faţă. // Magazin Istoric, 1994, Nr. 8, 9.
Şandru V. Septembrie 1940. Relaţiile România – U.R.S.S. îl preocupă pe Antonescu. // Magazin Istoric, 1997, Nr. 12.
Şişcanu I. Basarabia în contextul relaţiilor sovieto-române. 1940. Chişinău, 2007.
Şişcanu I. Raptul Basarabiei. 1940. Chişinău, 1993.
Şişcanu I. Traseul frontierei pe Dunăre – obiectivul tratativelor româno-sovietice de la Moscova, 1940. // Revista istorică. Academia Română, 1995, Nr. 5-6.
Şişcanu I. Uniunea Sovietică – România. 1940 (tratative în cadrul comisiilor mixte). Chişinău, 1992.
Ştefan M. Din Moscova, Grigore Gafencu raportează. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 5-9.
Ştefan M. Falsul pe post de document istoric. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 8.
Ştefănescu A. Diferenţa între a dori şi a putea. Europa de Est va fi roşie. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 8.
Ştefănescu A.V. 1944. Bătălia de la Târgu Frumos. // Magazin Istoric, 2006, Nr. 10.
Ştefănescu A.V. Cursă atomică. // Dosarele istoriei, 2005, Nr. 8.
Ştefănescu A.V. Infernul pe Pământ: Hiroshima şi Nagasaki. // Dosarele istoriei, 2005, Nr. 8.
Ştefănescu A.V. „Primejdia roşie” (1919-1921): Războiul polono-sovietic. // Dosarele istoriei, 2006, Nr. 3.
Ştefănescu A.V. Reih-ul în cleştele Aliaţilor (iunie 1944 – mai 1945). // Dosarele istoriei, 2005, Nr. 5.
Ştefănescu A.V. Ultimele zile de pace. // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 9.
Ştefănescu A.V. Ziua „Z”: Asaltul decisiv asupra „Fortăreţei Europa”. // Dosarele istoriei, 2004, Nr. 6.
Ştefănescu M. A fost necesară folosirea bombei atomice împotriva Japoniei? // Dosarele istoriei, 2005, Nr. 8.
Şuţa I. Necesitate istorică, dorinţa a unei ţări întregi. // Dosarele istoriei, 2006, Nr. 6.
Ţâcu O. Problema Basarabiei şi relaţiile sovieto-române în perioada interbelică (1919 – 1939). Chişinău, 2004.
Tejchman M. Relaţiile cehoslovaco-romane după marele război. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 1.
Predarea Holocaustului în secolul XXI. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 9.

Thobie J. Mustafa Kemal Atatürk, părintele Turciei moderne. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 12.
Traşcă O. Impactul problemei Transilvaniei asupra colaborării militare româno-germane, 1941–1944. // http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2001/OTTO-Impactul%20Transilvaniei.
Traşcă O. Transilvania sub „arbitraj” german. // Dosarele istoriei, 2000, Nr. 7.
Troncotă C. „Deşi suntem ţigani, vrem să plecăm liberi”. Antonescu îi deportează pe ţigani în Transnistria. // Magazin Istoric, 1997, Nr. 3.
Troncotă C. Dezastrul de la Stalingrad. // Dosarele istoriei, 1999, Nr. 7.
Troncotă C. Octombrie 1941. Primarul Odessei povesteşte. // Magazin Istoric, 1995, Nr. 3.
Troncotă C. Războiul sovieto-finlandez. // Magazin Istoric, 2000, Nr. 3.
Troncotă C. Eugen Cristescu, asul serviciilor secrete româneşti. Memorii. Bucureşti, 1997.
Ţurcanu I. Istoria relaţiilor internaţionale. Chişinău, 2005.
Ţurcanu I. Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări. 1918. Chişinău, 1998.
Vasile V. „Lăsaţi-ne liberi, să mergem să mâncăm carne de român”. // Historia. Revistă de istorie, 2003, Nr. 3.
Vasilos V. Istoria românilor. Chişinău, 2003.
Verenca O. Administraţia civilă română în Transnistria 1941-1944. Bucureşti, 2000.
Viaţa şi moartea lui Ion Antonescu. Bucureşti, 1996.
Videnie N. O lecţie de educaţie. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 6.
Vişoianu C. Geneza arbitrajului de la Viena. // Magazin Istoric, 1994, Nr. 5.
Vişoianu C. Relaţiile sovieto-române în 1939 şi 1940. // Magazin Istoric, 1993, Nr. 10.
Vişoiu R. Viaţa absurdă a ultimului împărat, Pu Yi. // Historia. Revistă de istorie, 2003, Nr. 4.
Vlad C. Franklin Roosevelt cade în capcana lui Stalin. // Historia. Revistă de istorie, 2003, Nr. 12.
Vlăşceanu M. Rommel străpunge frontul francez. // Historia. Revistă de istorie, 2005, Nr. 12.
Volokitina T.V. Miza – Balcani, eventual Mediterana. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 12.
Volokitina T.V. „Sovietizarea Europei de Răsărit”. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 3, 4.
Watts L.L. O Casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă. 1918–1941. Bucureşti, 1993.
Wexler T. Cardinali între drepţi ai popoarelor. // Magazin Istoric, 2002, Nr. 8.
Wexler T. Enigmele scrisorii Mareşalului Antonescu către dr. Filderman. // Magazin Istoric, 1998, Nr. 6.
Wexler T. La Galaţi, pogromuri dejucate. // Magazin Istoric, 2003, Nr. 2.
Wexler T. Prietenul adevărat… Generalul Dragalina salvează mii de evrei din Cernăuţi. // Magazin Istoric, 2001, Nr. 3.
Wiener A. 6 iunie 1944. Debarcarea. // Magazin Istoric, 1992, Nr. 6.
Wight M. Politica de putere. Chişinău, ARC, 1998.
Xeni C. Nicolae Titulescu. // Magazin Istoric, 2002, Nr. 3, 4.
Yarrow M.D. Zece săptămâni lângă Eisenhower. // Magazin Istoric, 1996, Nr. 7.
Zamfirescu D. Ialta şi debutul exilului românesc. // Dosarele istoriei, 2006, Nr. 11.
Zamfirescu D. Stalin decide: Uniunea Sovietică se aliază cu Germania nazistă. // Magazin Istoric, 2008, Nr. 8.
Zbuchea Gh. Tratatul de la Craiova parte a dictatului de la Viena. // Magazin Istoric, 2004, Nr. 9.
1939 год. Уроки истории. М., 1990.
35 лет победы над милитаристской Японией. М., 1980.
50 лет Вооружённых Сил СССР. М., 1968.
70 лет дипломатических отношений между Россией и США. // Межд. жизнь, 2003, № 11.
Абалихин Б.С. Утро победы. Волгоград, 1986.
Абаринов В.К. Катынский лабиринт. М., 1991.
Агрессивная политика держав фашистского блока и происхождение второй мировой войны. М., 1989.
Азаров И.И. Начало войны в Севастополе. // ВИЖ, 1962, № 6.
Азарьев С.И. О некоторых противоречиях в выступлениях академика А.М. Самсонова. // ВИЖ, 1989, № 8.
Айрапетов А.Г., Молотков С.Н. Вермахт в войне против СССР (историко-психологический аспект). // ННИ, 2010, № 4.
Айххольц Д. Цели Германии в войне против СССР. Об ответственности германских элит за агрессивную политику и преступления нацизма. // ННИ, 2002, № 6.
Акулов А.А. Колд-Бей, Аляска, 1945 год. // США. Канада: экономика, политика, культура, 2002, № 6.
Александров А.С. Гитлеровская Германия: 1939 год. // ВИЖ, 1989, № 1.
Аллен Дж. Атомный империализм. Перевод с английского. М., 1952.
Алпровиц Г. Атомная дипломатия: Хиросима и Потсдам. Перевод с английского. М., 1968.
Аманн Р. Пакт между Гитлером и Сталиным. Оценка интерпретаций советской внешней политики, включая новые вопросы и новые исследования. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/A/Ahmann/Articles/pakt.htm.
Амброз С. Эйзенхауэр: солдат и президент. // США: ЭПИ, 1994, № 12.
Анатомия войны. Перевод с нем. М., 1971.
Андроников Н.Г. Гитлеровский «факел» был погашен на «огненной» дуге. // ВИЖ, 1993, № 7, 8.
Андроников Н.Г. Первый рубеж решающих побед. К 50-летию разгрома немецко-фашистских войск под Москвой. // ВИЖ, 1992, № 1.
Аничкин А.О. Память о Нормандии. // США. Канада: экономика, политика, культура, 2004, № 8.
Антонюк Д.И., Афтенюк С.Я., Есауленко А.С. «Сфатул Цэрий» – антинародный орган. Кишинев, 1986.
Антонюк Д.И., Афтенюк С.Я., Есауленко А.С., Завтур А.А., Ройтман Н.Д., Шемяков Д.Е. Победа Советской власти в Молдавии. М., 1978.
Антонюк Д.И., Афтенюк С.Я., Есауленко А.С., Иткис М.Б. Предательская роль «Сфатул Цэрий». Кишинев, 1969.
Антосяк А.В. В боях за свободу Румынии. М., 1974.
Антосяк А.В. Ясско-Кишинёвская операция и победа восстания 23 августа 1944 года в Румынии. // История СССР. 1986, июль-август, № 4.
Антюхина-Московченко В.И. СССР и Франция. Советско-французские отношения в 1917 – 1967 гг. М., 1967.
Ануреев И.И., Герасимов А.Г. Освобождение народов Европы. М., 1985.
Ануфриев А.С. Гитлеровская Германия: 1940 год. // ВИЖ, 1989, № 2.
Ануфриев А.С. Гитлеровская Германия: 1941 год. // ВИЖ, 1989, № 3.
Ануфриев А.С. Гитлеровская Германия: 1942 год. // ВИЖ, 1989, № 4.
Анфилов В.А. «…Разговор закончился угрозой Сталина». // ВИЖ, 1995, № 3.
Анфилов В.А. Крах стратегии «молниеносной войны». М., 1981.
Анфилов В.А. Крушение похода Гитлера на Москву. 1941. М., 1989.
Анфилов В.А. Н.С. Хрущев: «Сам я не слышал, но мне говорили…» // ВИЖ, 1994, № 4.
Анфилов В.А. Незабываемый сорок первый. М., 1989.
Анфилов В.А. Новая версия и реальность. // Независимая газета, 1999, 7 апреля.
Анфилов В.А. Провал «блицкрига». М., 1974.
Анфилов В.А. Провал плана «Барбаросса». М., 1986.

Арад И. Катастрофа евреев на оккупированных территориях Советского Союза (1941-1945). Днепропетровск-Москва, 2007.
Афтенюк С.Я. В братской семье народов СССР. Кишинев, 1957.
Афтенюк С.Я. Ленинская национальная политика Коммунистической партии и образование советской государственности молдавского народа. Кишинев, 1971.
Афтенюк С.Я. Победа Советской власти в Молдавии и её защита от интервентов в январе-феврале 1918 года. // Коммунист Молдавии. 1968, №11.
Афтенюк С.Я., Дану Е.Н., Есауленко А.С., Иткис М.Б., Калиненок М.А., Ройтман Н.Д. За власть Советов. Хроника революционных событий в Молдавии (март 1917 – январь 1918 гг.). Кишинев, 1969.
Афтенюк С., Елин Д., Коренев А., Левит И. Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. Кишинев, 1970.
Афтенюк С.Я., Есауленко А.С., Иткис М.Б., Ройтман Н.Д., Шемяков Д.Е. Революционное движение в 1917 году и установление Советской власти в Молдавии. Кишинев, 1964.
Афтенюк С.Я., Морарь А.Г. Действительность и измышления фальсификаторов. Кишинев, 1984.
Афтенюк С.Я., Морарь А.Г. Критика антикоммунистических извращений истории Советской Молдавии. Кишинев, 1974.
Ахромеев С.В. Вопреки исторической правде. // ВИЖ, 1991, № 4.
Ахтамзян А.А. Рапалльская политика. М., 1974.
Бабаев А.-М.Б. Крах гитлеровских планов захвата Кавказа. Махачкала, 1975.
Бантя Е., Николае К., Захария Г. Румыния в антигитлеровской войне (август 1944 – май 1945). Бухарест, 1970.
Барышников Н.И. Советская финляндская война 1939-1940 гг. // ННИ, 1989, № 4.
Барышников Н.И. Тайные визиты А. Гитлера в Финляндию и К.Г. Маннергейма в Германию в июне 1942 года. // ННИ, 2007, № 3.
Барышников Н.И., Барышников В.Н. Финляндия во второй мировой войне. Л., 1985.
Басов А.В. Крым в Великой Отечественной войне 1941-1945. М. 1987.
Басов А.В. Флот в Великой Отечественной войне 1941-1945: Опыт оперативно-стратегического применения. М. 1980.
Басов А.В., Гутенмахер Г.И. Персидский коридор. // ВИЖ, 1991, № 1.
Батлер Дж. Большая стратегия. Сентябрь 1939 – июнь 1941. Перевод с английского. М., 1959.
Батлер Дж., Гуайер Дж. Большая стратегия. Июнь 1941 – август 1942 гг. Перевод с английского. М., 1967.
Батталья Р. История итальянского Движения Сопротивления (8 сентября 1943 г. – 25 апреля 1945 г.) Перевод с итальянского. М., 1954.
Бахман К. Кем был Гитлер в действительности. Перевод с нем. М., 1981.
Бачо Я. Что происходило за кулисами… Сокращённый перевод с венгерского. М., 1965.
Безыменский Л. Августовское предложение Гитлера Лондону (Протокол беседы Гитлера с Буркхардтом 11 августа 1939 г. в Берхтесгадене). // Межд. жизнь, 1989, № 9.
Безыменский Л. Был ли Гитлер политическим экстремистом? // Новое время, 1999, № 7.
Безыменский Л. «Второй Мюнхен» – замысел и результаты (из архива Форин Оффиса). // ННИ, 1989, № 4-5.
Безыменский Л. Конец одной легенды. М., 1986.
Безыменский Л. Особая папка «Барбаросса». М., 1972.
Безыменский Л. Почему Уинстон Черчилль ответил отказом. // Новое время, 1988, № 35.
Безыменский Л. Разгаданные загадки третьего рейха. 1933-1941. М., 1984.
Безыменский Л. Тайный фронт против второго фронта. М., 1987.
Безыменский Л.А. Альтернативы 1939 г. // Новое время, 1989, № 23, 24.
Безыменский Л.А. Визит В.М. Молотова в Берлин в ноябре 1940 г. В свете новых документов. // ННИ, 1995, № 6.
Безыменский Л.А. Германские генералы – с Гитлером и без него. М., 1964.
Безыменский Л.А. Новые документы о последних днях и смерти Гитлера. // ННИ, 2001, № 3.
Безыменский Л.А. О «плане Жукова» от 15 мая 1941 г. // ННИ, 2000, № 3.
Безыменский Л.А. Советско-германские договоры 1939 г.: новые документы и старые проблемы. // ННИ, 1998, № 3.
Безыменский Л.А. Укрощение «Тайфуна». М., 1987.
Беккер М. Зажги свечу в День Победы… Кишинев, 2002.
Белецкий В.Н. Встреча в Потсдаме. М., 1980.
Белецкий В.Н. Потсдам 1945. История и современность. М., 1987.
Белли В., Пензин К. Боевые действия в Атлантике и на Средиземном море. 1939-1945 гг. М., 1967.
Белоусова З.С. Франция и европейская безопасность. 1929-1939. М., 1976.
Беляев В.И. Усиление охраны западной границы СССР накануне Великой Отечественной войны. // ВИЖ, 1988, № 5.
Бережков М. Просчет Сталина. // Международная жизнь (далее: Межд. жизнь), 1989, № 8.
Бжезинский Зб. Великая шахматная доска. М., 1999.
Бивор Э. Падение Берлина. 1945. Пер. с англ. М., 2004.
Бивор Э. Сталинград. Пер. с англ. М., 1999.
Битва за Москву. М., 1985.
Бланк А., Хавкин Б. Вторая жизнь фельдмаршала Паулюса. М., 1990.
Блейер Б. и др. Германия во второй мировой войне (1939 – 1945). Перевод с английского. М., 1971.
Бобылев П.Н. К какой войне готовился Генеральный штаб РККА в 1941 г. // Отечественная история, 1995, № 5.
Бобылев П.Н. Репетиция катастрофы. По материалам совещания высшего командного состава Красной Армии в декабре 1940 г. и оперативно-стратегических игр на картах в январе 1941 г. // ВИЖ, 1993, № 6-8.
Бонвеч Б. Наступательная стратегия – наступление – нападение. Историк из Германии о дискуссии вокруг событий 1941 года. // http://gkaf.narod.ru/kirillov/ref-liter/bonvetch.html.
Боратынский С. Дипломатия периода второй мировой войны. Перевод с польского. М., 1959.
Борисов А. Уроки второго фронта, или Могла ли Европа разделить судьбу Хиросимы и Нагасаки. М., 1989.
Борисов А.Ю. Дороги на Эльбу. Из истории советско-американских отношений в годы Великой Отечественной войны. М., 1981.
Борисов А.Ю. СССР и США: союзники в годы войны. 1941 – 1945. М., 1983.
Борисов Ю.В. Де Голль и США: 40 – 60-е годы XX века. // ННИ, 2008, № 1.
Борисов Ю.В. Звёздный час наркома Литвинова (о новой книге академика Г.Н. Севостьянова). // ННИ, 2007, № 7.
Борисов Ю.В. Новейшая история Франции (1917-1964). М., 1966.
Борозняк А.И. Блокада Ленинграда и историография ФРГ. // ННИ, 2010, № 1.
Боффа Дж. История Советского Союза. В двух томах. Перевод с итальянского. М., 1990.
Брукс Л. За кулисами японской капитуляции. Сокращённый перевод с английского. М., 1971.
Бузукашвили М.И. Крах «Зимней грозы». М., 1984.

Буле Винсен. Образ румынской администрации и настроения населения Бессарабии, отражённые во французских дипломатических и разведывательных отчетах 1918-1920 годов. // Conferinţa ştiinţifică internaţională „Alipirea Basarabiei la Rusia în contextul relaţiilor multiseculare moldo-ruso-ucrainene" (Chişinău, 1-5 aprilie 2012). Chişinău, 2012. С. 139-141.
Буле Винсен. Французские дипломаты и бессарабский вопрос во время диктатуры короля Кароля II (1938-1940). // Conferinţa ştiinţifică internaţională „Identitatea civică şi integrarea europeană – factori ai consolidării statalităţii moldoveneşti" (Chişinău, 5-6 octombrie 2011). Chişinău, 2011. С. 103-105.
Буллок А. Гитлер и Сталин. В 2-х томах. Перевод с английского. Смоленск. 1994.
Буханов В.А. Европейская стратегия германского фашизма. Свердловск, 1991.
Бэрчетт У. Вновь Хиросима. Перевод с английского. М., 1987.
Васильев И. О турецком «нейтралитете» во второй мировой войне. М., 1951.
Великая оболганная война-2. М., 2008. // http://militera.lib.ru/research/pyhalov_dukov/index.html.
Великая Октябрьская социалистическая революция. Энциклопедия. М., 1977.
Великая Отечественная война Советского Союза. 1941-1945 гг. Краткая история. М., 1970
Великая Отечественная война. (1941-1945 годы). М., 2010.
Великая победа на Волге. М., 1965.
Венков И.Н. Агония. // ВИЖ, 1992, № 6-7.
Верт А. Россия в войне 1941-1945. Перевод с английского. М., 1967.
Верт А. Франция. 1940-1955 годы. Перевод с английского. М., 1959.
Ветте В. Легенда о «превентивной войне». Кто и зачем пытается её возродить. // За рубежом, 1988, № 36 (1469), (перепечатка из «Цайт», Гамбург).
Виднянський С.В. Процессы национального самоопределения на Буковине в 1918 году и её включение в состав Румынского королевства.// Conferinţa ştiinţifică internaţională „Alipirea Basarabiei la Rusia în contextul relaţiilor multiseculare moldo-ruso-ucrainene" / «Присоединение Бессарабии к России в свете многовекового молдо-российско-украинского сотрудничества» (Chişinău, 1-5 aprilie 2012). Chişinău, 2012.
Викторов А.В. Стратегические переброски войск США. // ВИЖ, 1988, № 5.
Вильямс В.Э. Трагедия американской дипломатии. Перевод с английского. М. 1960.
Виноградов А.Н. Прыжок в пропасть. // ВИЖ, 1998, № 6.
Виноградов В.Н. Румыния в годы первой мировой войны. М., 1969.
Витте В. Война на уничтожение: вермахт и Холокост. // ННИ, 1999, № 3.
Вишлёв О.В. Западные версии высказываний И.В. Сталина 5 мая 1941 г. // ННИ, 1999, № 1.
Вишлёв О.В. Почему же медлил Сталин в 1941 г.? Из германских архивов. // ННИ, 1992, № 2.
Вишлёв О.В. Речь И.В. Сталина 5 мая 1941 г. Российские документы. // ННИ, 1998, № 4.
Вобликов Д. Эфиопия в борьбе за сохранение независимости. 1860-1960. М., 1961.
Военно-экономические и дипломатические аспекты истории второй мировой войны. Сборник научных трудов. Краснодар, 1990.
Война на уничтожение. Нацистская политика геноцида на территории Восточной Европы. М., 2010.
Волков В.К. Операция «Тевтонский меч». М., 1966.
Волков В.К. Советско-германские отношения во второй половине 1940 года. // Вопросы истории, 1997, № 2.
Волков Ф.Д. Взлёт и падение Сталина. М., 1992.
Волков Ф.Д. За кулисами второй мировой войны. М., 1985.
Волков Ф.Д. Их вклад в победу. М., 1984.
Волков Ф.Д. Тайное становится явным: Деятельность дипломатии и разведки западных держав в годы второй мировой войны. М., 1989.
Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит. М., 1980.
Волкогонов Д.А. Драма решений 1939 года. // ННИ, 1989, № 4.
Волкогонов Д.А. Триумф и трагедия. Кн. 2, ч. I. М., 1989.
Вопросы стратегии и оперативного искусства в советских военных трудах. 1917-1940. М., 1965.
Воронина И.А. Первые публикации Народного комиссариата по иностранным делам (1917 – 1918 гг.) // Межд. жизнь, 2003, № 2.
Воронцов В.Б. Трагедия сорок пятого (Из истории первой атомной бомбы). М., 1986.
Воюшин В.А., Горлов С.А. Фашистская агрессия: о чём сообщали дипломаты. // ВИЖ, 1991, № 6.
Всемирная история. В 13-ти томах. М., 1955 – 1983.
Вторая мировая война: Два взгляда. Якобсен Ганс-Адольф. 1939-1945. Вторая мировая война. Хроника и документы. М., 1995 (http://militera.lib.ru/h/jacobsen/index.html).
Высоцкий В.Н. Мероприятие «Терминал». М., 1975.
Вышли на фронт «катюши»: Воспоминания ветеранов гвардейских миномётных частей. М., 1982.
Гаек И. Мюнхен. М., 1960.
Газин В.П. Локарно и проблема "мирной ревизии" Версальского договора в 1925-1927 гг. // Политика великих держав в Центральной Европе на Балканах и Ближнем Востоке в новейшее время. Свердловск, 1989.
Гакман С.М. Присоединение Бессарабии и северной части Буковины к СССР в 1940 году: мирное решение вопроса или военная операция?. // Conferinţa ştiinţifică internaţională „Alipirea Basarabiei la Rusia în contextul relaţiilor multiseculare moldo-ruso-ucrainene" / «Присоединение Бессарабии к России в свете многовекового молдо-российско-украинского сотрудничества» (Chişinău, 1-5 aprilie 2012). Chişinău, 2012.
Гальпени М. Советские партизаны в итальянском Движении Сопротивления. Перевод с итальянского. М., 1970.
Ганин А. «Помнят псы-атаманы, помнят польские паны...». Почему побеждала Красная армия? // Родина. 2011, № 2.
Гареев М.А. Ещё раз к вопросу: готовил ли Сталин превентивный удар в 1941 г. // ННИ, 1994, № 2.
Гареев М.А. Маньчжурская стратегическая наступательная операция 1945 года. // ННИ, 2005, № 5.
Гареев М.А. О военной науке и военном искусстве в Великой Отечественной войне. // ННИ, 1995, № 2.
Гареев М.А. О мифах старых и новых. // ВИЖ, 1991, № 4.
Гареев М.А. О неудачных наступательных операциях советских войск в Великой Отечественной войне. По неопубликованным документам ГКО. // ННИ, 1994, № 1.
Гареев М.А. Об изучении истории Великой Отечественной войны. // ННИ, 1992, № 1.
Гареев М.А. Об объективном освещении военной истории России. // ННИ, 2006, № 5.
Гареев М.А. Об уроках и опыте Великой Отечественной войны. // ННИ, 2010, № 5.
Гареев М.А. Сокрушительный удар советских войск. // ВИЖ, 1997, № 5.
Гареев М.А. Социально-политическое значение и цена победы. // Межд. жизнь, 1994, № 9.
Гейн М. Японский дневник. М., 1951.
Германия во Второй мировой войне (1939-1945). М., 1971.
Германский милитаризм и легенда о «превентивной войне» гитлеровской Германии против СССР. // ВИЖ, 1991, № 3.

Гиленсен В.М. Фатальная ошибка. Роль немецкой разведки в принятии Гитлером решения о нападении на СССР. // ВИЖ, 1998, № 4.
Гинзбург Л. Потусторонние встречи. М., 1990.
Глантц Д.М. Забытые страницы Великой Отечественной войны (1941 – 1945). // Вопросы истории, 1995, № 5-6.
Гланц Д. Крупнейшее поражение Жукова. М., 2007.
Гланц Д. Советское военное чудо 1941-1943: Возрождение Красной Армии. М., 2008.
Глушков Е. Репарационная политика Антанты и позиция правящих кругов Германии. // Из истории буржуазной дипломатии и международных противоречий в первой половине XX в. Томск. 1986.
Говард М. Большая стратегия. Август 1942 – сентябрь 1943. Перевод с английского. М., 1980.
Годунов Н.И. Борьба французского народа против гитлеровских оккупантов и их сообщников (1940-1944). М., 1953.
Голокост і сучасність. Студії в Україні і світі. Науковий часопис, №1 (3) 2008.
Голубев С.М. За кулисами операции «Оверлорд». // ННИ, 1999, № 5.
Гольдшмидт Б. Атомная проблема. Политические и технические аспекты. М., 1964.
Гончаров А.А. Шёл отряд по берегу... Одесса, 1963
Горев Я. Я знал Зорге. М., 1964.
Горелик Я.М. Конец гитлеровской Германии. // ВИЖ, 1989, № 9.
Горлов С.А. Военное сотрудничество СССР и Германии в 20-е годы. // ВИЖ, 1991, № 9.
Горлов С.А. Переговоры В.М. Молотова в Берлине в ноябре 1940 года. // ВИЖ, 1992, № 6-7.
Горлов С.А. Советско-германский диалог накануне пакта Молотова – Риббентропа. // ННИ, 1993, № 4.
Горлов С.А., Ермаченков С.В. Военно-учебные центры рейхсвера в Советском Союзе. // ВИЖ, 1993, № 6-8.
Городецкий Г. Роковой самообман: Сталин и нападение Германии на Советский Союз. М., 2001 (книга на сайте: militera.lib.ru/research/gorodetsky_g/index.html).
Городецкий Г. Миф «Ледокола»: Накануне войны. М., 1995 (книга на сайте: «Миф Ледокола»).
Городецкий Г. Черчилль и Советский Союз после 22 июня 1941 г. // ННИ, 1990, № 6.
Горьков Ю.А. Готовил ли Сталин упреждающий удар против Гитлера в 1941 г. // ННИ, 1993, № 3.
Горьков Ю.А. Кремль, Ставка, Генштаб. Тверь, 1995 (книга на сайте: militera.lib.ru/research/gorkov2/index.html).
Горьков Ю.А. Маршал Г.К. Жуков – член ставки, заместитель Верховного главнокомандующего. // ННИ, 1995, № 2.
Горьков Ю.А. Мог ли пасть Берлин в феврале 1945 года. // ВИЖ, 1990, № 5.
Горьков Ю.А., Сёмин Ю.Н. О характере военно-оперативных планов СССР накануне ВОВ. Новые архивные документы. // ННИ, 1997, № 5.
Готовил ли Сталин наступательную войну против Гитлера? Незапланированная дискуссия. Сборник материалов. М., 1995.
Гоудсмит С. Миссия «АЛСОС». М., 1963.
Гребельский З.В. Нападать на Германию СССР не собирался. // ВИЖ, 1994, № 9.
Григорьянц Т.Ю. Оккупационная политика фашистской Германии в Польше (1939 – 1945 гг.) М., 1979.
Гросул В.Я. Когда началась Вторая мировая война. // ННИ. 2010, № 3.
Гуркин В.В. О людских потерях на советско-германском фронте в 1941 – 1945 гг. // ННИ, 1992, № 3.
Гуркин В.В., Гуров О.Г. Цена агрессии. Безвозвратные людские потери фашистской Германии. // ВИЖ, 1989, № 9.
Гуркин В.В., Круглов А.И. Кровавая расплата агрессора. // ВИЖ, 1996, № 3.
Гуркин В.В., Круглов А.И. Э. фон Манштейн: «Ошибка, в которую впал Гитлер». // ВИЖ, 1995, № 3.
Дадиани Г.Л. Советско-польская война 1919-1920 гг. // ВИЖ, 1990, № 5.
Дайнес В.О. И.С. Яжборовская, В.С. Парсаданова. Россия и Польша. Синдром войны 1920 г. М., 2005. // ННИ, 2006, № 4.
Дамс Х.Г. Франсиско Франко. Солдат и глава государства. // http://militera.lib.ru/bio/dahms/05.html.
Данилов В.Д. Сталинская стратегия начала войны: планы и реальность. // Отечественная история, 1995, № 3.
Дашичев В. Мешеленский инцидент и немецкий план разгрома Франции. // ВИЖ, 1959, № 3.
Дашичев В. Почему немецкие танки остановились перед Дюнкерком. // ВИЖ, 1962, № 6.
Дашичев В.И. Стратегическое планирование агрессии против СССР. // ВИЖ, 1991, № 3.
Детуайлер Д. Эскалация второй мировой войны в 1941 г. // ННИ, 2000, № 2.
Детуайлер Д.С. Высадка союзников в Нормандии в 1944 году: ретроспективный взгляд. // ННИ, 2004, № 4.
Дзелепи Э. Секрет Черчилля. М., 1975.
Дивайн Д. Девять дней Дюнкерка. М., 1965.
Дилкс Д. Черчилль и операция «Немыслимое», 1945 г. // ННИ, 2002, № 3.
Длужневская С. Варшавский дневник. М., 1967.
Долглейш Д. Как мы планировали второй фронт. Внутренняя история второго фронта. М., 1946.
Донгаров А.Г. Предъявлялся ли Финляндии ультиматум? // ВИЖ, 1990, № 3.
Дорон Д. Кишинёвское гетто – последний погром. Кишинев, 1993.
Дубинский А.М. Освободительная миссия Советского Союза на Дальнем Востоке. М., 1966.
Дубинский А.М. Советско-китайские отношения в период японо-китайской войны, 1937 – 1945. М., 1980.
Дудорова О.А. Неизвестные страницы «зимней войны». // ВИЖ, 1991, № 9.
Дьёни Габор. Венгрия, СССР и территориальные потери «Великой Румынии» в 1940 г.: уроки истории. // Conferinţa ştiinţifică internaţională „Alipirea Basarabiei la Rusia în contextul relaţiilor multiseculare moldo-ruso-ucrainene” (Chişinău, 1-5 aprilie 2012). Chişinău, 2012. С. 156-160.
Дьяков Ю.Л., Бушуева Т.С. Фашистский меч ковался в СССР: Красная армия и рейхсвер. Тайное сотрудничество. 1922-1933. Неизвестные документы. М., 1992.
Европа в международных отношениях. 1917-1939. М., 1979.
Европа XX века: Проблемы мира и безопасности. М., 1985.
Ежевский Л. Катынь 1940. Рига, 1990.
Елисеев В.Т., Михалев С.Н. Так сколько же людей мы потеряли в войне. // ВИЖ, 1992, № 6-7.
Еремеев Л.М. Глазами друзей и врагов. М., 1966.
Ерин М.Е. Германский империализм в борьбе за пересмотр репарационных обязательств (План Юнга и Гаагская конференция 1929/1930 гг.). // Дипломатические отношения западноевропейских стран между двумя мировыми войнами. Ярославль, 1976.
Есауленко А.С. Победа социалистической революции в Молдавии – торжество пролетарского интернационализма. Кишинёв, 1983.
Есауленко А.С. Социалистическая революция в Молдавии и политический крах буржуазного национализма (1917-1918). Кишинёв, 1977.
Есауленко А.С., Ройтман Н.Д. В.И. Ленин и победа Великого Октября в Молдавии. Кишинёв, 1985.
Есауленко А.С., Ройтман Н.Д. Победа Советской власти в Молдавии. Кишинёв, 1978.
Есауленко А.С., Ройтман Н.Д. Под знаменем Великого Октября (к 70-летию установления Советской власти в Молдавии). Кишинёв, 1987.
Ефимов Г., Дубинский А. Международные отношения на Дальнем Востоке. Кн. 2. 1917-1945. М., 1973.

Жариков А.Д. «Благодаря товарищу Мехлису справляемся». // ВИЖ, 1994, № 4.
Жилин П.А. Как фашистская Германия готовила нападение на Советский Союз. М., 1965.
Жилин П.А. Подготовка фашистской Германией войны против СССР. М., 1975.
За гранью понимания. Богословы и философы о Холокосте. Киев, 2003.
За освобождение Чехословакии. М., 1965.
Забытый агрессор. Румынская оккупация Молдавии и Транснистрии. Москва, 2010.
Завьялов А.С., Калядин Т.Е. Провал операции «Эдельвейс». М., 1962.
Залуский Зб. Сорок четвёртый. События, наблюдения, размышления. Перевод с польского. М., 1978.
Замулин В. Курский излом. Новое об известном. // Родина, 2011, № 6.
Заставенко Г. Военно-экономическая и политическая подготовка Германии к летнему наступлению 1943 года. // ВИЖ, 1967, № 3.
Захаров В.А., Худолеев Б.Г. Секрет папки «Н». // ВИЖ, 1989, № 2.
Захарова Г.В. Политика Японии в Маньчжурии 1932 – 1945. М., 1990.
Згорняк М. Военно-политическое положение и оперативные планы Польши перед началом второй мировой войны. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/Z/Zgorniak/polsh.html.
Земсков И.Н. Дипломатическая история Второго фронта в Европе. М., 1982.
Зимарин О.А. Миф «Ледокола». // ВИЖ, 1995, № 4.
Зинин Г. США после второй мировой войны. М., 1977.
Зинченко Ф.М. Герои штурма рейхстага. М., 1983.
Зловещая эстафета. М., 1982.
Золоторев В.А. История Великой Отечественной войны в документах. // ННИ, 2011, № 3.
Золоторев В.А. Непримиримые союзники. Размышления о книге «Сталин и Черчилль». // ННИ, 2005, № 2.
Золоторев В.А., Лавров С.Б. Второй фронт: сорок лет спустя. Душанбе, 1987.
Зоря Ю., Лебедева Н. 1939 год в нюрнбергских досье. // Межд. жизнь, 1989, № 9.
Зубаков В.Е. Победный финал. М., 1985.
Зуев Ф.Г. Польский народ в борьбе против фашизма. М., 1967.
Ибрагимбейли Х.М. Крах «Эдельвейса» и Ближний Восток. М., 1977.
Ибрашев Ж.У. Политическая концепция де Голля. Алма-Ата, 1976.
Иванов И.В. Направленность румынских публикаций по истории. // ВИЖ, 1990, № 12.
Иванов Р.Ф. Дуайт Эйзенхауэр и советско-американские союзнические отношения в 1941 – 1945 гг. // США: ЭПИ, 1995, № 5, 6.
Иванов Р.Ф. Дуайт Эйзенхауэр. М., 1983.
Иванов Р.Ф. Союзники. // США. Канада: экономика, политика, культура, 2000, № 5.
Иванов Р.Ф., Петрова Н.К. Антигитлеровская коалиция победила, но согласие дало трещину. // Межд. жизнь, 1994, № 11.
Иванов Р.Ф., Петрова Н.К. Кто выступал в США за открытие второго фронта. // Межд. жизнь, 1994, № 10.
Иванов Ю.В. Задолго до Катыни. Красноармейцы в аду польских концлагерей. // ВИЖ, 1993, № 12.
Иванов Ю.В. 10 ответов на 10 польских вопросов. // Межд. жизнь, 2005, № 9.
Иванов Ю.В. О Варшавском восстании. // Межд. жизнь, 2004, № 9.
Иванов Ю.В. Освободительный поход или агрессия? Действия частей Красной Армии в сентябре 1939 года и современная польская историография. // ВИЖ, 1994, № 9.
Иванов Ю.В., Косенко И.Н. Кто кого предал. Варшавское восстание 1944 года: свидетельствуют очевидцы. // ВИЖ, 1993, № 3.
Иванян Э.А. От Дж. Вашингтона до Дж. Буша: Белый дом и пресса. М., 1991.
Ивашов Л.Г. «Не представляли себе… всех трудностей, связанных с этой войной». // ВИЖ, 1993, № 4.
Ивашов Л.Г. В последние предвоенные. // ВИЖ, 1989, № 11.
Ивашутин П.И. Докладывала точно. // ВИЖ, 1990, № 5.
Ивашутин П.И. Стратегия и тактика вероломства. // ВИЖ, 1991, № 6.
Ингерсолл Р. Совершенно секретно. М., 1947.
Индукаева Н.С. Политика США в вопросе о германских репарациях в 1920-1921 гг. // Вопросы истории международных отношений. Томск. 1973.
Индукаева Н.С. Политика США по вопросу о германских репарациях на Парижской мирной конференции (1919 г.). // Вопросы истории международных отношений. Томск. 1972.
Иноуэ К., Оконоги С., Судзуки С. История современной Японии. М., 1955.
Иойрыш А.И., Морохов И.Д. Хиросима. М., 1979.
Исаев А.В. Антисуворов. Большая ложь маленького человечка. М., 2005.
Исаев А.В. Антисуворов. Десять мифов Второй мировой. М., 2006.
Исламов Т.М., Покивайлова Т.А. Восточная Европа в силовом поле великих держав. Трансильванский вопрос. 1940-1946 годы. М., 2008.
Исраэлян В.Л. Дипломатия агрессоров. Германо-итало-японский фашистский блок. История его возникновения и краха. М., 1967.
Исраэлян В.Л. Дипломатия в годы войны 1941 – 1945 гг. М., 1985.
Исраэлян В.Л. У истоков Организации Объединённых Наций. Глазами ветерана. // Межд. жизнь, 2005, № 7-8.
История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945 гг. В 6-ти томах. М., 1965.
История внешней политики СССР. 1917-1985. В 2-х томах. М., 1986.
История внешней политики СССР. В 2-х томах. М., 1976.
История военного искусства. М., 1984.
История войны на Тихом океане. Т. 1 – 4. Перевод с японского. М., 1957 – 1958.
История второй мировой войны. В 12-ти томах. М., 1973-1982.
История дипломатии. Т. 3. М. 1965.
История Европы. Т.1. М., 1988.
История Италии Т.3. М.,1971.
История КПСС. Т. 3. Кн. I. М., 1967.
История КПСС. Т. 4. М., 1971.
История международных отношений и внешней политики СССР. 1917-1987. В 3-х томах. М., 1987.
История международных отношений и внешней политики СССР. 1968-1978. М., 1979.
История международных отношений и внешней политики СССР. Т. 1. М., 1967.
История международных отношений и внешней политики СССР. Т. 1. М., 1986.
История Молдавской ССР. Т. 2. Кишинев, 1968.
История новейшего времени стран Европы и Америки. 1945-2000. М., 2001.
История России. Т. 2. М., 2000.

История Румынии. 1918-1970. М., 1971.
История Румынии. М., 1950.
История США. Т. 3. М., 1985.
История США. Т. 4. М., 1987.
История фашизма в Западной Европе. М., 1978.
К вопросу о людских ресурсах и численности вооружённых сил Германии во второй мировой войне. // ВИЖ, 1959, № 4.
К вопросу о подготовке фашистской Германии к войне против Советского Союза. // ВИЖ, 1959, № 2.
Каплин Л.А. Прыжок в «волчье логово». Краснодар, 1984.
Карев А.Г. Одесса – город-герой. М., 1978.
Каршаи Элек. От логова в Берхтесгадене до бункера в Берлине. Сокр. Перевод с венгерского. М., 1968.
Катынская драма: Козельск, Старобельск, Осташков: судьба интернированных польских военнослужащих. М., 1991.
Кашлев Ю. Чичерин, Генуя, Рапалло: как это видится сегодня. // Межд. жизнь, 1998, № 3.
Кегель Г. В бурях нашего века. М., 1987.
Кеттенаккер Л. Безоговорочная капитуляция как основа англосаксонского планирования на послевоенный период. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/K/Kettenacker/Articles/kapit.htm.
Кимболл У.Ф. (США). «Мой дорогой господин Сталин». Полная переписка между Франклином Делано Рузвельтом и Иосифом Виссарионовичем Сталиным. Нью-Хэйвен-Лондон, 2005. // ННИ, 2007, № 5.
Кимхе Дж. Несостоявшаяся битва. Перевод с английского. М., 1971.
Кириленко Г.В. Нефть во второй мировой войне. // ВИЖ, 1987, № 12.
Киршин Ю.Я., Романичев Н.М. Накануне 22 июня 1941 г. (по материалам военных архивов). // ННИ, 1991, № 3.
Кирьян М.М. Начальный период Великой Отечественной войны. // ВИЖ, 1988, № 6.
Киселев В.Н. Висла – Арденны, 1944 – 1945. // ВИЖ, 1993, № 6.
Киселев В.Н. Упрямые факты начала войны. // ВИЖ, 1992, № 2.
Киссельгоф И.С. История Франции в годы второй мировой войны. М., 1975.
Кларк Р. Рождение бомбы. М., 1962.
Клишко З. Варшавское восстание. Статьи, речи, воспоминания, документы. М., 1969.
Ковалёв Б.Н. Коллаборационизм в России в 1941-1945 гг.: типы и формы. Великий Новгород, 2009.
Коваль В. С. Политика и стратегия США во второй мировой войне. Киев, 1987.
Коваль В.С. «Барбаросса»: Истоки и история величайшего преступления империализма. Киев, 1989.
Коваль В.С. Политика и стратегия США во Второй мировой войне (Проблема парирования угрозы из Европы до перелома в войне). Киев, 1987.
Коваль В.С. Правда о заговоре против Гитлера 20 июля 1944 г. Киев, 1960.
Коваль В.С. США во Второй мировой войне: Некоторые проблемы внешней политики (1939 – 1941). Киев, 1976.
Коган А. Красная пена. Бессарабский геноцид. Кишинёв, 2001.
Колесников М., Колесникова М. Друзья и соратники Зорге. М., 1966.
Колесников М.П. Освобождение Белоруссии. // ВИЖ, 1994, № 6.
Колкер Б.М. Из истории румыно-советских отношений в конце 1940 года. // Русско-румынские и советско-румынские отношения. Кишинёв, 1969.
Колкер Б.М., Левит И.Э. Внешняя политика Румынии и румыно-советские отношения (сентябрь 1939 – июнь 1941). М., 1971.
Коллаборационизм и предательство во Второй мировой войне. Власов и власовщина. М., 2010.
Колосков И.А., Цырульников Н.Г. Народ Франции в борьбе против фашизма. Из истории освободительного движения во Франции в 1939 – 1944 гг. М., 1960.
Колтунов Г.А., Соловьев Б.Г. Курская битва. М., 1983.
Комолова Н.П. Движение Сопротивления и политическая борьба в Италии (1943 – 1947 гг.). М., 1972.
Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970.
Кондрашов В. «Достоверные сведения о противнике». Система военной разведки РККА и ВМФ СССР в предвоенные годы. // Родина. 2011, № 10.
Кондрашов В. «Собирайте факты». Как военная разведка освещала подготовку Германии к нападению на Советский Союз. // Родина, 2011, № 6.
Копанский Я.М., Левит И.Э. К вопросу об установлении дипломатических отношений между СССР и Румынией (июнь 1934 г.). // Русско-румынские и советско-румынские отношения. Кишинёв, 1969.
Копченко Н.И. Внешнеполитическая концепция Сталина. // Межд. жизнь, 2005, № 9.
Коровин Е.А. Устав Объединённых наций. М., 1946.
Короленков А.В. М. Гильберт. Как руководил Черчилль во время войны. // ННИ, 2007, № 4.
Корольков Ю. Человек, для которого не было тайн. М., 1966.
Коротков Г.И. Переломные сражения Великой Отечественной войны в оценках зарубежных государственных и военных деятелей. // ННИ, 2005, № 2.
Корхмазян Р.С. Турецко-германские отношения в годы второй мировой войны. Ереван, 1977.
Кох Л. Лис пустыни. Генерал-фельдмаршал Эрвин Роммель. Ростов на Дону, 1999.
Кошкин А.А. Вступление СССР в войну с Японией. // ННИ, 1995, № 4.
Кошкин А.А. Вступление СССР в войну с Японией в 1945 году. Политический аспект. // ННИ, 2011, № 1.
Кошкин А.А. Роль СССР в разгроме милитаристской Японии. // США: ЭПИ, 1985, № 8.
Кошкин А.А. Советско-японский пакт о нейтралитете 1941 г. и его последствия. // ННИ, 1994, № 4-5.
Крал В. План зет. Перевод с чешского. М., 1978.
Краминов Д. Правда о втором фронте. Записки военного корреспондента. М., 1958.
Красильников А.Н. СССР и Англия. Советско-английские отношения в 1917 – 1967 гг. М., 1967.
Кривошеев Г.Ф. В первых сражениях. // ВИЖ, 1991, № 2.
Кривошеев Г.Ф. Война брони и моторов. // ВИЖ, 1991, № 4.
Кривошеев Г.Ф. Накануне. // ВИЖ, 1991, № 6.
Кривошеев Г.Ф. Цена освободительной миссии. // ВИЖ, 1991, № 3.
Крикунов В.П. Куда делись танки. // ВИЖ, 1988, № 6.
Крикунов В.П. Фронтовики ответили так. // ВИЖ, 1989, № 5.
Крон А. Капитан дальнего плавания. М., 1980.
Круглов А.И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. Могилев-Подольск, 1997.
Круглов А. Хроника Холокоста в Украине. 1941-1944 гг. Днепропетровск-Запорожье, 2004.
Крылов С.А. История создания Организации Объединённых Наций. М., 1960.
Кузнец Ю.Л. Вступление США во Вторую мировую войну. М., 1962.
Кузнецов Б.К. Эйнштейн. М., 1963.
Кузнецов Б.Н. Из того ли фонда. // ВИЖ, 1992, № 6-7.

Кузнецов И.И. Генералы 1940 года. // ВИЖ, 1988, № 10.
Кузнецов Л.М. Стопроцентный американец. Исторический портрет генерала Макартура. М., 1990.
Куликов А.И. В сентябре 1944 года. Советско-финляндские переговоры о перемирии (по протокольным записям). // ННИ. 2010, № 2.
Кулиш В.М. Второй фронт. Операции в Западной Европе в 1944 – 1945 гг. М., 1960.
Кулиш В.М. История второго фронта. М., 1971.
Кулиш В.М. Раскрытая тайна. Предыстория второго фронта в Европе. М., 1965.
Кульков Е.Н. Кто Кого спасал в Арденнах? // ВИЖ, 1994, № 3.
Кульков Е.Н. Операция «Вахта на Рейне». М., 1986.
Кульков Е.Н., Ржешевский О.А., Челышев И.А. Правда и ложь о второй мировой войне. М., 1988.
Кундюба И.Д. Советско-польские отношения (1939 – 1945 гг.). Киев, 1963.
Купша И., Матей Г. и др. Вклад Румынии в разгром фашистской Германии (23 августа 1944 – 9 мая 1945). Перевод с румынского. М., 1959.
Курников В. Германия – сосед и партнёр России. // Межд. жизнь, 1992, № 11-12.
Кустов М. Кто проиграл Сталинград? // http://sovsekretno.ru/magazines/article/962.
Кутаков Л. История советско-японских дипломатических отношений. М., 1962.
Куц Е.Р. Борьба СССР за демократическое решение польского вопроса. 1941 – 1945. Киев, 1984.
Кынин Г.П. Германский вопрос во взаимоотношениях СССР, США и Великобритании. 1941 – 1943 гг. // ННИ, 1995, № 1.
Кынин Г.П. Германский вопрос во взаимоотношениях СССР, США и Великобритании. 1944 – 1945 гг. // ННИ, 1995, № 4.
Кынин Г.П. Секретная телеграмма И.В. Сталина Д. Эйзенхауэру накануне битвы за Берлин. // ННИ, 2000, № 3.
Лавров В.С. Дипломатические зигзаги Германии накануне нападения на СССР. (О поездке В.М. Молотова в Берлин и полёте Р. Гесса в Англию. // Межд. жизнь, 1993, №9; 1994, № 1.
Лавров В.С. Что скрывалось за приглашением В.М. Молотова осенью 1940 года в Берлин и полётом Р. Гесса в мае 1941 года в Англию. // ННИ, 2005, № 1.
Лавров Л.П. История одной капитуляции. М., 1964.
Лазарев А.М. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. Кишинев, 1974.
Лан В.И. США в военные и послевоенные годы. М., 1978.
Лан В.И. США: от первой до второй мировой войны. М., 1976.
Ларионов В.В. «Во имя величия Америки». // США: ЭПИ, 1995, № 8.
Ларионов В.В. Последние километры к Победе. // США: ЭПИ, 1995, № 4; США. Канада: экономика, политика, культура, 2010, № 5.
Ларионов В.В. Сокрушительное поражение фашизма в Европе. // США: ЭПИ, 1995, № 5.
Ласкин И.А. На пути к Перекопу. М., 1977.
Лебан А. Запад выступал в роли Госплана. // Межд. жизнь, 2000, № 11.
Лебедев И.П. Записки участника авиационного ленд-лиза в 1941 – 1945 гг. // ННИ, 2000, № 5.
Лебедев Н.И. «Железная гвардия», Кароль II и Гитлер. (Из истории румынского фашизма, монархии и её внешнеполитической «игры на двух столах»). М., 1968.
Лебедев Н.И. История Румынии. 1918–1970. М., 1971.
Лебедев Н.И. Крах фашизма в Румынии. М., 1983.
Лебедев Н.И. Падение диктатуры Антонеску. М., 1966.
Лебедев Н.И. Румыния в годы второй мировой войны. М., 1961.
Левит И. В наркотическом угаре юдофобии. Кишинэу, 2004.
Левит И. Пепел прошлого стучит в наши сердца. Холокост. Кишинёв, 1997.
Левит И. Холокост в Бессарабии в кривом зеркале господина Петренку. Кишинёв, 1999.
Левит И.Э. Крах политики агрессии диктатуры Антонеску (19. XI. 42 – 23. VIII. 44). Кишинёв, 1983.
Левит И.Э. Молдавская республика (ноябрь 1917 – ноябрь 1918). Кишинёв, 2000.
Левит И.Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Кишинёв, 1981.
Леонидов А. Судьба, которая готовилась Англии. // Межд. жизнь, 1960, № 4.
Леонов Н.С. Ответ господам Бжезинскому и Тэлботу. // http://sm.aport.ru/scripts/template.dll?r=8.
Лещинский Л.М. Операция «Морской лев». М., 1963.
Лиддел Гарт Б. Вторая мировая война. М., 1976.
Лиддел Гарт Б. Стратегия непрямых действий. М., 1957.
Лисовский Ю.П. Италия от фашизма к демократии. Трудные пути послевоенной перестройки. М., 1990.
Литвин Г.А., Волкодаев И.И. Планировал ли Сталин войну против Германии? (Из книги немецких историков Круммахера Ф.А. и Ланге Г. От Брест-Литовска до «Барбароссы»). // ВИЖ, 1991, № 6.
Лобанова В. Капкан для царя Бориса. // Родина. 2011, № 11.
Ломов Н.А. Великая победа и её историческое значение. // США. Канада: экономика, политика, культура, 2010, № 5.
Лосик А.В., Шерба А.Н. Война. Народ. Победа. Взгляд учёных на историю Великой Отечественной войны. // ННИ. 2010, № 2.
Лота В. «Альта» и «Арьин». // Родина. 2011, № 10.
Лоуренс У.Л. Люди и атомы. Открытие, использование и будущее атомной энергии. М., 1967.
Лунгу В.Н., Мошану А.К. И.Э. Левит. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. (1.IX.1939 – 19. XI. 42). 1981; его же Крах политики агрессии диктатуры Антонеску (19. XI. 42 – 23. VIII. 44). 1983. Кишинёв. Штиинца. // Вопросы истории, 1984, №5.
Лэпп Ральф. Атомы и люди. М., 1959.
Лэпп Ральф. Новая сила. Об атомах и людях. М., 1954.
Лэпп Ральф. Убийство и сверхубийство. М., 1964.
Магдер Т. Холокост. Chişinău, 2003.
Мадзоевский С. Квебекское соглашение. Англо-американские противоречия в области атомного вооружения. // Межд. жизнь, 1958, № 5.
Мазур А. Страницы истории сорокских евреев. Chişinău, 1999.
Майоров А.М. На пороге войны. // ВИЖ, 1989, № 5.
Майский И.М. Кто помогал Гитлеру. М., 1962.
Макаренко Я.И. Последние строки с той, Великой. // ВИЖ, 1990, № 5.
Макарчук В. Государственно-территориальный статус западно-украинских земель в период Второй мировой войны. М., 2010.
Макарчук В.С., Рудый Н.Я. Восточные границы межвоенной Румынии (1918-1940 гг.): аспекты международного права. // Conferinţa ştiinţifică internaţională „Alipirea Basarabiei la Rusia în contextul relaţiilor multiseculare moldo-ruso-ucrainene" / «Присоединение Бессарабии к России в свете многовекового молдо-российско-украинского сотрудничества» (Chişinău, 1-5 aprilie 2012). Chişinău, 2012.

Макдональд Ч.Б. Тяжелое испытание. Перевод с английского. М., 1979.
Маковский В.Б. Прикрытие госграницы накануне войны. // ВИЖ, 1993, № 5.
Макси К. Упущенные возможности Гитлера. М.-СПб., 2001 (книга на сайте: militera.lib.ru/research/macksey/index.html).
Малай В.В. Начало гражданской войны в Испании в 1936 году и проблема невмешательства. По материалам Архива внешней политики РФ. // ННИ, 2006, № 6.
Мальков В. Франклин Рузвельт. Проблемы внутренней политики и дипломатии. М., 1988.
Мальков В.Л. Берлин, «бункер фюрера», апрель-май 1945 года. Показания медсестры Эрны Флегель. // ННИ. 2010, № 3.
Мальков В.Л. В Версале 80 лет назад. // Межд. жизнь, 1999, № 8.
Мальков В.Л. Вудро Вильсон и его «принцип национальностей»: взгляд из современности. // ННИ, 2010, № 6.
Мальков В.Л. Гарри Гопкинс: страницы политической биографии. // ННИ, 1979, № 4.
Мальков В.Л. Жизнь и смерть Великого альянса. (По поводу книги В.О. Печатнова). // ННИ, 2007, № 2.
Мальков В.Л. Советско-американские отношения 1934 – 1939 годов. // ННИ, 2005, № 6.
Мальков В.Л. F. Рузвельт о проблеме безопасности в послевоенном мире. Беседы в Белом доме 29 мая 1942 года. // ННИ, 2005, № 2.
Мальцев Д.А. Мюнхенский сговор и его не присутствующие участники. // Материалы международной научной конференции «Интерпретации различных аспектов второй мировой и Великой Отечественной войны в современной восточно-европейской историографии». Кишинёв, 21-22 мая 2010. Кишинёв, 2010. С. 4-21.
Манусевич А.Я. Трудный путь к Рижскому мирному договору 1921 г. // ННИ, 1991, № 1.
Мартин Д. Братство бизнеса. Пер. с английского. М., 1951.
Мартыненко Б.А. Канада во второй мировой войне. Формирование «североатлантического треугольника». 1939 – 1941. Киев, 1986.
Марушкин Б. Американская политика “невмешательства” и японская агресия в Китае (1937-1939 гг.). М., 1957.
Марфин А.П. Героический штурм. Краснодар, 1985.
Марьина В.В. Словакия в войне против СССР. 1941-1945 годы. // ННИ, 2011, № 4.
Марьина В.В. Чехословацко-французские отношения в 1940-1945 годах. Новые документы чешских архивов. // ННИ, 2007, № 1.
Матвеев Г., Матвеева В. «Комиссаров живыми наши не брали вообще». Красноармейцы в польском плену. // Родина. 2011, № 2.
Матвеев Г.Ф. Ещё раз о численности красноармейцев в польском плену в 1919 – 1920 годах. // ННИ, 2006, № 3.
Материалы международной научной конференции «Интерпретации различных аспектов второй мировой и Великой Отечественной войны в современной восточно-европейской историографии». Кишинёв, 21-22 мая 2010. Кишинёв, 2010.
Мацкевич С. Политика Бека. М., 2010.
Медведев Р.А. Дипломатические и военные просчёты Сталина в 1939 – 1941 гг. // ННИ, 1989, № 4.
Медведев Р.А. И.В. Сталин в первые дни Великой Отечественной войны. // ННИ, 2002, № 2.
Мединский В.Р. Война. Мифы СССР. 1939-1945. М., 2011.
Мединский В. Штрафбаты и заградотряды. Мифы о приказе «Ни шагу назад». // Родина, 2011, № 6.
Международный кризис 1939 – 1941 гг.: От советско-германских договоров 1939 г. до нападения Германии на СССР. М., 2006.
Мейснер Ганс Отто. Кто Вы, доктор Зорге? М., 1966.
Мельников Д. Заговор 20 июля 1944 года в Германии. Причины и следствия. М., 1965.
Мельников Д. Преступник номер 1. Нацистский режим и его фюрер. М., 1981.
Мельников Д.Е., Черная Л.Б. Преступник номер один. Нацистский режим и его фюрер. М., 1991.
Мельников Ю.М. США и Гитлеровская Германия. 1933-1939 гг. М., 1959.
Мельтюхов М.И. Бессарабский вопрос между мировыми войнами. 1917-1940. М., 2010.
Мельтюхов М.И. Идеологические документы мая-июня 1941 г. о событиях Второй мировой войны. // Отечественная история, 1995, № 2.
Мельтюхов М.И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939-1941 (Документы, факты, суждения). М.: Вече, 2000 (книга на сайте: militera.lib.ru/research/meltyukhov/index.html).
Мельтюхов М., Осокин А., Пыхалов И. Трагедия 1941-го. Причины катастрофы. М., 2008.
Меньшиков В., Гаевский В. Ставка – жизнь. М., 1969.
Мержанов М. Так это было. Последние дни фашистского Берлина. М., 1975.
Мерцалов А.Н. Великая Отечественная война в историографии ФРГ. М., 1989.
Мерцалов А.Н. Западно-германская буржуазная историография второй мировой войны. М., 1978.
Мерцалов А.Н. Западно-германские историки и мемуаристы о второй мировой войне. М., 1967.
Мерцалов А.Н. Иной Жуков. М., 1994.
Мерцалов А.Н., Мерцалова Л.А. Между двумя крайностями, или Кто соорудил «Ледокол»? // ВИЖ, 1994, № 5.
Микульский К. Концерн Круппа. М., 1959.
Мирный договор с Румынией. М., 1947.
Митчем С., Мюллер Дж. Командиры Третьего рейха. Смоленск, 1995 (книга на сайте: http://militera.lib.ru/bio/mitcham_mueller/index.html).
Митяев А. Книга будущих адмиралов. М., 1979.
Михайленко А.В., Михайленко В.И. Новые итальянские дипломатические документы о военно-политическом кризисе накануне второй мировой войны. // ННИ, 2010, № 4.
Михутина И.В. Так сколько же советских военнопленных погибло в Польше в 1919 – 1921 гг.? // ННИ, 1995, № 3.
Мойсеев М.А. Цена победы. // Военно-исторический журнал. 1990, № 3.
Молчанов Н. Генерал де Голль. М., 1973.
Мольтке К. За кулисами второй мировой войны. Перевод с датского. М., 1952.
Монин М.Е. Содружество, рождённое в боях. М., 1971.
Морозов С.В. В «мюнхенские дни» пилсудчики насторожили всю Европу и даже третий рейх. // Межд. жизнь, 2005, № 11, 2006, № 6.
Мортон Л. Решение использовать атомную бомбу (1945 год). // Важнейшие решения. М., 1964.
Мосли Л. Утраченное время. Как начиналась вторая мировая война. М., 1972.
Мурзаев Н.И. Операция «Багратион». М., 1984.
Муриев Д.З. Провал операции «Тайфун». М., 1972.
Мэй Эрнст Р. Странная победа. М., 2009.
Мэтлофф М. От Касабланки до «Оверлорда». М., 1964.
Мэтлофф М., Снэлл Э. Стратегическое планирование в коалиционной войне 1941-1942 гг. М., 1955.

Мюллер Р.Д. «Разрезать пирог на удобные куски». Какие цели преследовал Гитлер, нападая на Советский Союз. // За рубежом, 1988, № 36 (1469), (перепечатка из «Цайт», Гамбург).
Мюллер-Гиллебранд Б. Сухопутная армия Германии. 1933-1945 гг. В трёх томах. М., 1956 – 1958.
Мюнхен – преддверие войны. М., 1988.
Мягков М.Ю. Битва под Москвой: от обороны к контрнаступлению. // ННИ. 2010, № 3.
Мягков М.Ю. Военные ведомства СССР и Англии в 1941 – 1945 годах: Союз и противоборство. // ННИ, 2004, № 2.
Мягков М.Ю. Грозное лето 1941 года. // ННИ, 2011, № 2-3.
Мягков М.Ю. И.В. Сталин и У. Черчилль в годы войны. По материалам семинара в Лондоне. // ННИ, 2002, № 4.
Мягков М.Ю. Советское наступление в Карелии летом 1944 года и перемирие с Финляндией. // ННИ, 2008, № 6.
Мясников В.С. СССР и Китай во второй мировой войне. // ННИ, 2005, № 4.
Наджафов Д.Г. Нейтралитет США. М., 1990.
Назаревич Р. Варшавское восстание. 1944 год: политические аспекты. Перевод с польского. М., 1989.
Накануне. М., 1991.
Наков А. Интернациональная миссия советских войск в Болгарии. М., 1973.
Нам не забыть Вас, ребята! Комсомольско-молодёжное подполье в годы Великой Отечественной войны. М., 1970.
Наринский М.М. Режим Виши в советских источниках и историографии // ННИ, 1991, № 6.
Партитура Второй мировой. Кто и когда начал войну? М., 2009. // http://lib.rus.ec/b/246897/read.
Наумов А. В Женеве всё рушится. Лига Наций, СССР и кризис Версальской системы. // Родина, 2011, № 6.
Наумов А.О. Аншлюс Австрии в 1938 году как кризис Версальской системы. // ННИ, 2006, № 6.
Наумов А.О. «Рейнский блеф» Гитлера. Ремилитаризация рейнской области в 1936. // ННИ, 2011, № 2.
Начало войны и Советский Союз в 1939-1941 гг. Международная научная конференция в Институте всеобщей истории РАН. // ННИ, 1995, № 4.
Невежин В.А. Речь Сталина 5 мая 1941 г. и апология наступательной войны. // Отечественная история, 1995, № 2.
Невежин В.А. Синдром наступательной войны. Советская пропаганда в преддверии «священных боёв» 1939 – 1941 гг. М., 1997.
Некрич А.М. Война, которую называли «странной». М., 1961.
Некрич Р.М. 1941. 22 июня. М., 1965.
Некрич Р.М. Внешняя политика Англии (1939 – 1941 гг.). М., 1963.
Нечаев И. В. По ступеням ядерного безумия. М, 1987.
Никитенко Е.Г. Освобождение Молдавии. // ВИЖ, 1994, № 7.
Никифоров Ю.А. Военно-исторические исследования. // http://militera.lib.ru/research/nikiforov_ya/index.html.
Никонова С.В. Германия и Англия от Локарно до Лозанны. М., 1956.
Нидхарт Г. «Странная война» которая привела к «блицкригу». Выжидательная позиция Великобритании во время кризиса международной системы накануне и в начале второй мировой войны. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/N/Niedhart/Articles/Nidhart.html.
Нольфо Э.Д. История международных отношений (1918-1999 гг.). В двух томах. Перевод с итальянского. М., 2003.
Новейшая история стран Европы и Америки. XX век. Часть 2 (1945-2000). М., 2001.
Новиков Г.Н. Де Голль, голлисты и голлизм. // ННИ, 1990, № 3.
Норден А. Так делаются войны. М., 1972.
О прошлом во имя будущего. Вторая мировая война: причины, уроки, итоги. М., 1985.
Оверманс О. Человеческие жертвы второй мировой войны в Германии. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/O/overmans/overmans.htm.
Овинников Р.С. За кулисами политики «невмешательства». М., 1959.
Овсянин П. Конец режима Муссолини. М., 1965.
Овсяный И. 1939: Последние недели мира. Как была развязана империалистами вторая мировая война. М., 1981.
Овчинников В.В. Ветка сакуры; Корни дуба; Горячий пепел. М., 1988.
Овсяный И. 1939: последние недели мира. М., 1981.
Окороков В. 100 дней Маршала Победы под Москвой. М., 1991.
Они защищали и освобождали Молдову. Пермь, «Звезда», 2001.
Орлов А., Новоселов Б. Факты против мифов. Подлинная и мнимая история второй мировой войны. М., 1986.
Орлов А.С. За кулисами второго фронта. (Военные тайны XX века). М., 2001.
Орлов А.С. Крушение «третьего рейха». // ННИ, 2005, № 2.
Орлов А.С. Секретное оружие третьего рейха. М., 1975.
Орлов А.С. Союз ради общей победы (создание антигитлеровской коалиции). М., 1990.
Орлов А.С. СССР – Германия: военно-политические отношения накануне агрессии. // ВИЖ, 1991, № 10.
Орлов А.С., Кожанов В.П. Ленд-лиз: взгляд через полвека. // ННИ, 1994, № 3.
Оружие и конфликты XXI века. // Межд. жизнь, 2001, № 9-10.
Оружие победы. М., 1987.
Освободительная борьба против фашизма. 1939 – 1945 гг. М., 1983.
Освободительная миссия Советских Вооружённых Сил в Европе во второй мировой войне. М., 1985.
Освободительная миссия Советских Вооружённых Сил во второй мировой войне. М., 1974.
Освободительная миссия Советских Вооружённых Сил на Балканах. М., 1989.
Освобождение народов Юго-Восточной Европы. М., 1967.
От «Барбароссы» до «Терминала». Взгляд с Запада. М., 1988.
От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада на трагические страницы истории второй мировой войны. М., 1992.
Ответы Г. Городецкого на вопросы журнала «ННИ». // ННИ, 1995, № 3.
Открывая новые страницы. М., 1989.
Очерки истории Министерства иностранных дел России. Т. 2. 1917-2002 гг. М., 2002.
Очерки истории обороны Одессы (август-октябрь 1941 г.). Одесса, 2011.
Павлов А.Г. Советская военная разведка накануне Великой Отечественной войны. // ННИ, 1995, № 1.
Павляк С. Политика США по отношению к Китаю (1941 – 1945). Перевод с польского. М., 1976.
Пайета Д.К. Красный мальчик идёт на войну. Перевод с итальянского. М., 1988.
Панкрашова М. Англо-франко-советские переговоры 1939 года. // Межд. жизнь, 1989, № 8.
Панкрашова М., Сиполс В. Почему не удалось предотвратить войну. М., 1970.
Парамонов В., Трушин Ю. Карусель смерти. М., 1968.
Парвизпур Б..Х. Советско-иранские отношения в годы второй мировой войны (1939 – 1945). Тбилиси, 1978.
Парсаданова В.С. Советско-польские отношения в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. М., 1982.
Пасат В. Трудные страницы истории Молдовы (1940-1950). М., 1996.
Перечнев Ю.Г. О некоторых проблемах подготовки страны и Вооружённых Сил к отражению фашистской агрессии. // ВИЖ, 1988, № 4.

Перечнев Ю.Г. Уроки «блицкрига». М., 1985.
Петренко А. Всеобщая история. 1918-2001. Chişinău, Ştiinţa, 2001.
Петро Н. Наследие политики сдерживания (Российско-американские отношения накануне XXI века). // МЭиМО. 1997, № 11.
Петров Б. К наступлению готовы... // Родина, 2011, № 6.
Петров Б.Н. Как делили Украину Гитлер и Муссолини. // ВИЖ, 1993, № 8.
Петров В. Дипломатия Даунинг-стрита. М., 1964.
Петров П.С. Фактическая сторона помощи по ленд-лизу. // ВИЖ, 1990, № 6.
Петрова Н.К. Отношение американцев к СССР в начальный период Великой Отечественной войны. // США: ЭПИ, 1995, № 4.
Печатнов В.О. Визит У. Уилки в СССР. // США. Канада: экономика, политика, культура, 1999, № 7.
Печатнов В.О. Каким СССР вышел из войны (В оценках американской разведки и дипломатии). // США. Канада: экономика, политика, культура, 2005, № 5; США. Канада: экономика, политика, культура, 2010, № 5.
Печатнов В.О. Московское посольство Аверелла Гарримана. // ННИ, 2002, № 4.
Печатнов В.О. Переписка И.В. Сталина с У. Черчиллем осенью 1941 года (по новым документам российских и британских архивов). // ННИ, 2011, № 4.
Пещерский В. Неразгаданные тайны «Красной Капеллы». // ННИ, 1996, № 3.
Пиетров-Энкер Б. Германия в июне 1941 г - жертва советской агрессии? О разногласиях по поводу тезиса о превентивной войне // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/P/Pietrow/Articles/bianka.htm;. http://royallib.ru/read/pietrov-enker_bianka/germaniya_v_iyune_1941_g___gertva_sovetskoy_agressii.html#0; http://lib.mn/blog/bianka_pietrov-enker/31997.html.
Пилат И.Н. Из истории еврейства Молдовы. Кишинёв, 1990.
Победа на Востоке: к 40-летию разгрома милитаристской Японии. М., 1985.
Победа СССР в войне с милитаристской Японией и послевоенное развитие Восточной и Юго-Восточной Азии. М., 1977.
Победы Третьего рейха: Альтернативная история Второй мировой войны. М., 2004 (книга на сайте: http://militera.lib.ru/research/dritten/index.html).
Пограничные войска СССР. 1918-1928. Сборник документов и материалов. М., 1973.
Погью С.Ф. Верховное командование. М., 1959.
Подвиг Новороссийска. Краснодар, 1978.
Подковиньский М. В окружении Гитлера. М., 1981.
Поздеева Л.В. Англичане о победе 1945 г. и роли СССР. // ННИ, 1996, № 5.
Поздеева Л.В. Англо-американские отношения в годы второй мировой войны. 1941-1945 гг. М. 1969.
Поздеева Л.В. Канада в годы второй мировой войны. М., 1986.
Поздеева Л.В. М.Ю. Мягков. Проблема послевоенного устройства Европы в американо-советских отношениях 1941-1945. М., 2006. // ННИ, 2006, № 4.
Полторак А.И. Нюрнбергский эпилог. М., 1965.
Полторак А.И. От Мюнхена до Нюрнберга. М., 1961.
Попов В.И. Дипломатические отношения между СССР и Англией (1929-1939 гг.). М., 1965.
Попов В.Н. Сталинградская битва: по новейшим исследованиям. // ННИ, 2007, № 2.
Попович К.Ф. Память времени. Записки военного разведчика. М., 2005.
Постников В.В. США и дауэсизация Германии (1924-1929 гг.). М., 1957.
Прибылов В.И. Был ли выбор? // ВИЖ, 1990, № 2.
Прибылов В.И. Почему ушла армия Андерса. // ВИЖ, 1990, № 3.
Провал операции «Цитадель». М., 1967.
Прокопенко А.С. Доклад у фюрера 5.12.40. // ВИЖ, 1991, № 2.
Промышленность Германии в период войны 1939 – 1945 гг. М., 1956.
Пронько В.А. Война. Победа. Итоги. // ВИЖ, 1997, № 3.
Протопопов А.С., Козьменко В.М., Елманова Н.С. История международных отношений и внешней политики России (1648-2000). М., 2001.
Проэктор Д.М. Агрессия и катастрофа. М., 1972.
Проэктор Д.М. Фашизм: путь к агрессии и гибели. М., 1985.
Пстыго И.И. Устарела ли теория Дуэ? // ВИЖ, 1993, № 9.
Пушкаш А. Венгрия в годы второй мировой войны. Пер. с венгерского. М., 1966.
Пыхалов И. Великая оболганная война. // http://www.fictionbook.ru/ru/author/piyhalov_igor/velikaya_obolgannaya_voyina.
Рабинович А. Большевики приходят к власти. Революция 1917 года в Петрограде. Перевод с английского. М., 1989.
Радзинский Э. Загадки жизни и смерти. М., 2004.
Разгром милитаристской Японии и освободительная миссия СССР в Азии. М., 1985.
Рассел Э. Проклятие свастики. Перевод с английского. М., 1954.
Ратиани Г.М. Конец Третьей республики во Франции. М., 1964.
Рейнгард К. Поворот под Москвой. Крах гитлеровской стратегии зимой 1941/1942 года. Перевод с нем. М., 1980.
Репников А.В. Варшавское восстание 1944 года в документах из архивов спецслужб. Варшава-Москва, 2007. // ННИ, 2008, № 1.
Ржевская Е. Берлин, май 1945. М., 1975.
Ржешевский О.А. Война и история. Буржуазная историография США о второй мировой войне. М., 1984.
Ржешевский О.А. История второго фронта: война и дипломатия. М., 1988.
Ржешевский О.А. Москва, Спиридоновка, 17. // ВИЖ, 1989, № 7.
Ржешевский О.А. Перед великим испытанием. // ННИ. 2010. № 3.
Ржешевский О.А. Последний штурм: Жуков или Конев. Документальный очерк. // http://www.tellur.ru/~historia/archive/05-01/sturm.htm.
Ржешевский О.А. Секретные военные планы У. Черчилля против СССР в мае 1945 г. // ННИ, 1999, № 3.
Рид Дж. Десять дней, которые потрясли мир. Перевод с английского. М., 1987.
Робертс Дж. Сферы влияния и советская внешняя политика в 1939–1945 гг.: идеология, расчёт и импровизация. // ННИ, 2001, № 5.
Розамирина Н. Как Дука взял в плен Паулюса. // Аргументы и факты: Молдова. 2007, январь, № 5 (549).
Розанов Г.Л. Конец «третьего рейха». М., 1990.
Розанов Г.Л. Крах фашистской дипломатии. М., 1985.
Розанов Г.Л. План «Барбаросса». Замыслы и финал. М., 1970.
Розанов Г.Л. Последние дни Гитлера. М., 1962.
Розанов Г.Л. Сталин – Гитлер. М., 1991.

Розанов Г.Л. Так была развязана вторая мировая война. М., 1989.
Романичев Н.М. «Красная Армия всех сильней»? // ВИЖ, 1991, № 12.
Романов В.В. Вудро Вильсон и его концепция мироустройства. // США. Канада: экономика, политика, культура, 2005, № 2.
Роскилл С. Флот и война. В трех томах. Перевод с английского. М., 1967, 1970, 1974.
Россия и СССР в войнах XX века. Потери вооружённых сил. Статистическое исследование. Под общей редакцией Г.Ф. Кривошеева. М., 2001.
Ротштейн Э. Мюнхенский сговор. Перевод с английского. М., 1959.
Рошковану Ю.Д. Евреи Бессарабии в лагерях Транснистрии. // Менора, 1994, № 9-10.
Рощин А. Так начиналась ООН. // Межд. жизнь, 1992, № 7.
Рубцов Ю.В. Кредит на Мировую войну Гитлер взял у Америки. // http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/47919/.
Рубцов Ю.В. О полководцах Великой Отечественной войны. // ННИ. 2010, № 3.
Рубцов Ю.В. «Советский Багратион» маршал К.К. Рокоссовский (1896-1968). // ННИ, 2004, № 6.
Рубцов Ю.В. С Украиной породнённый армейской судьбой: генерал армии Н.Ф. Ватутин (1901-1944). // ННИ, 2005, № 2.
Рузе М. Роберт Оппенгеймер и атомная бомба. Перевод с английского. М., 1965.
Рыжиков В.А. Зигзаги дипломатии Лондона. М., 1973.
Рыжиков В.А. Советско-английские отношения. Основные этапы истории. М., 1987.
Савушкин Р.А. Зарождение и развитие советской военной доктрины. // ВИЖ, 1988, № 2.
Самолёты Второй Мировой: Свыше 300 боевых самолётов всех стран мира. Пер. с англ. М., 2001.
Самотейкин Е.М. Растоптанный нейтралитет. Как и почему Норвегия стала жертвой фашистской агрессии. М., 1971.
Самсонов А.М. Вторая мировая война. 1939 – 1945. Очерк важнейших событий. М., 1985.
Самсонов А.М. Крах фашистской агрессии. 1939 – 1945. Исторический очерк. М., 1982.
Самсонов А.М. Москва, 1941 год: от трагедии поражений – к великой победе. М., 1991.
Самсонов А.М. Поражение вермахта под Москвой. М., 1981.
Самсонов А.М. Сталинградская битва. М., 1968.
Сапожников Б. Японо-китайская война и колониальная политика Японии в Китае (1937-1941). М., 1970.
Северные конвои. 1941-1945. М., 1993.
Севостьянов Г.Н. Вторая Квебекская конференция. 1944 г. // ННИ, 1997, № 1.
Севостьянов Г.Н. Дипломатическая история войны на Тихом океане. М., 1969.
Севостьянов Г.Н. Квебекская конференция. 1943 г. // ННИ, 1996, № 2.
Севостьянов Г.Н. Миссия М.М. Литвинова в Вашингтон в 1933 г. Новые материалы. // ННИ, 1994, № 3.
Севостьянов Г.Н. Москва, Вашингтон и итало-эфиопская война. По новым документам. // ННИ, 1999, № 3, 4.
Севостьянов Г.Н. Подготовка войны на Тихом океане (сентябрь 1939 г. – декабрь 1941 г.) М., 1962.
Севостьянов Г.Н. Поездка В.М. Молотова в Берлин в ноябре 1940 г. // ННИ, 1993, № 5.
Севостьянов Г.Н. Послы вручают верительные грамоты. Установление советско-американских дипломатических отношений в свете новых документов. // ННИ, 1993, № 6.
Севостьянов Г.Н. Правда о Зимней войне 1939-1940 гг. // ННИ, 1999, № 1.
Севостьянов Г.Н. Судьба соглашения Рузвельт – Литвинов о долгах и кредитах. 1934-1935. Новые документы. // ННИ, 1995, № 2.
Севостьянов Г.Н., Уткин А.И. США и Франция в годы войны. 1939 – 1945: Из истории взаимоотношений. М., 1974.
Севостьянов П.П. Перед великим испытанием: Внешняя политика СССР накануне Великой Отечественной войны. Сентябрь 1939 – июнь 1941. М., 1981.
Секистов В.А. Война и политика. Политические цели войны и характер военных действий в Западной Европе и бассейне Средиземного моря. 1939 – 1945. М., 1989.
Семенищев Ю.П. Фашистская Германия и атомная бомба. // ННИ, 1968, № 3.
Семидетко В.А. Истоки поражения в Белоруссии. // ВИЖ, 1989, № 4.
Семиряга М.И. Антифашистские народные восстания. М., 1965.
Семиряга М.И. Освободительная миссия Советских Вооружённых Сил во Второй мировой войне. М., 1970.
Семиряга М.И. Тайны сталинской дипломатии. 1939 – 1941. М., 1992.
Сеоев В.Б. Берлинская операция. М., 1985.
Сергеев Ф. Тайные операции нацистской разведки, 1933 – 1945. М., 1991.
Серова О.В. Италия и антигитлеровская коалиция (1943 – 1945). М., 1973.
Симонов К. Уроки истории и долг писателя. // Наука и жизнь, 1987, № 6.
Симонов К.М. Заметки к биографии Г.К. Жукова. // ВИЖ, 1987, № 6, 7, 9, 10, 12.
Синицын С.Я. Эфиопская увертюра фашизма. 1935 год. // Межд. жизнь, 2005, № 3-4.
Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза (1936-1939 гг.) М., 1987.
Сиполс В.Я. Дипломатическая борьба накануне второй мировой войны. М., 1989.
Сиполс В.Я. Ещё раз о дипломатической дуэли в Берлине в ноябре 1940 г. // ННИ, 1996, № 3.
Сиполс В.Я. За несколько месяцев до 23 августа 1939 года. // Межд. жизнь, 1989, № 5.
Сиполс В.Я. На пути к великой победе. Советская дипломатия в 1941 – 1945 гг. М., 1985.
Сиполс В.Я., Челышев И.А. Крымская конференция. 1945 год. М., 1984.
Системная история международных отношений. Том первый. События 1918 – 1945 годов. М., 2006.
Скаба А.Д. Парижская мирная конференция и иностранная интервенция в Стране Советов. Киев. 1971.
Сквайрс Р. Дороги войны. М., 1952.
Смирнов В.П. Движение Сопротивления во Франции в годы второй мировой войны. М., 1974.
Смирнов В.П. Де Голль и Жиро. // ННИ, 1982, № 1-2.
Смирнов В.П. Новейшая история Франции (1918-1975). М., 1979.
Смирнов В.П. «Странная война» и поражение Франции (сентябрь 1939 г. – июнь 1940 г.). М., 1963.
Смирнов В.П. Франция во время второй мировой войны. М., 1961.
Смирнов В.П. «Человек бурь» (де Голль как личность). // Вестник Московского университета. Серия 8. История. 2000, №6.
Смирнов Л.Н., Зайцев Е.Б. Суд в Токио. М., 1980.
Смирнова Н.Д. Балканская политика фашистской Италии. Очерк дипломатической истории (1936 – 1941). М., 1969.
Смит А. «Секретная армия» Уинстона Черчилля. // За рубежом, 1978, № 49.
Советский Союз и борьба народов Центральной и Юго-Восточной Европы за свободу и независимость (1941 – 1945 гг.). М., 1978.
Соколов А.М. Победный 1945-й. М., 1990.
Соколов В.В. В войну мы были вместе. // Межд. жизнь, 2005, № 9.
Соколов В.В. В преддверии Великой отечественной… // Межд. жизнь, 2005, № 3-4.

Соколов В.В. Великобритания на пути ко второй мировой войне. // ННИ, 2009, № 5.
Соколов В.В. Германский посол в Москве в 1934-1941 годах Ф. Шуленбург – противник войны с Советским Союзом. // ННИ. 2010, № 2.
Соколов В.В. К истории капитуляции Японии. // ННИ, 2005, № 5.
Соколов В.В. Ленд-лиз в годы Второй мировой войны. // ННИ, 2010, № 6.
Соколов В.В. Новые данные о подготовке германского вторжения в СССР в 1941 г. // ННИ, 2000, № 1.
Соколов В.В. Становление советско-японских отношений в 20-е годы XX века. // ННИ, 2008, № 5.
Соколов В.В., Фетисов И.В. Быль и небыль о тайных советско-германских контактах в Стокгольме в период войны. // Межд. жизнь, 1992, № 1.
Солнышков Ю.С. По поводу статьи генерал-полковника Ю.А. Горькова. // ННИ, 1994, № 1.
Соловьев Б.Г. «Кутузов» и «Румянцев» против «Цитадели». // ВИЖ, 1998, № 4.
Соловьев Б.Г. Битва на Курской дуге. М., 1975.
Соловьев Б.Г. Вермахт на пути к гибели. Крушение планов немецко-фашистского командования летом и осенью 1943 г. М., 1973.
Соловьев О. Ноябрь 1917 г. Как Англия и Франция делили Россию. // Межд. жизнь, 1997, № 10.
Сосинский С. Акция «Аргонавт». М., 1970.
Сталин, Берия и судьба Армии Андерса в 1941-1942 гг. (Из рассекреченных архивов). // ННИ, 1993, № 2.
Сталин. Рузвельт. Черчилль. Де Голль. Политические портреты. Минск, 1991.
Станевич М. Сентябрьская катастрофа. Перевод с польского. М., 1953.
Станков Н.Н. Трудный путь в Локарно: дипломатия Э. Бенеша в 1925 году. // ННИ, 2007, № 2.
Стати В. История Молдовы. Кишинев, 2003.
Стегарь С.А. Дипломатия Франции перед второй мировой войной. М., 1980.
Стегний П.В., Соколов В.В. И.М. Майский: свидетельство очевидца. К 60-летию начала Второй мировой войны. // Межд. жизнь, 1999, № 8.
Степанов А.С. Перед Мюнхеном. // ВИЖ, 1992, № 4-5.
Степанов Р.А. Нельзя играть цифрами. // ВИЖ, 1989, № 6.
Страухольд Гжегош. Где польская земля? Метаморфозы польских границ в XX веке. // Родина, № 12, 2011.
Стыкалин А.С. Трансильванский спор в венгеро-румынских отношениях и советско-германское противостояние в Дунайском регионе (1940-1941). // Conferinţa ştiinţifică internaţională „Alipirea Basarabiei la Rusia în contextul relaţiilor multiseculare moldo-ruso-ucrainene" / «Присоединение Бессарабии к России в свете многовекового молдо-российско-украинского сотрудничества» (Chişinău, 1-5 aprilie 2012). Chişinău, 2012.
Суворов В. День «М». Черкассы, 1994.
Суворов В. Ледокол. Кто начал Вторую мировую войну? М., 1992.
Суворов В. Тень Победы. Донецк, 2002.
Сушон Л. Транснистрия: евреи в аду. Одесса, 1998.
Табуи Ж. 20 лет дипломатической борьбы. М., 1960.
Тейлор А. Дж. П. Вторая мировая война: Два взгляда. М., 1995 (militera.lib.ru/h/taylor/index.html).
Терещенко М.Н. Побеждали не числом, а умением. // ВИЖ, 1994, № 8.
Тимофеев А. Стоит над горою Алёша. Облик красноармейца, освободителя Балкан. // Родина. 2011, № 1.
Тихвинский С.Л. Заключение советско-японского пакта о нейтралитете 1941 г. // ННИ, 1990, № 1.
Ткач Е. Антииудаизм, или Пещерный мир. Кишинев, 1998.
Толченов М.П. За кулисами второго фронта. М., 1947.
Трубайчук А. Возвращаясь к 1939 году. // Межд. жизнь, 1991, № 1.
Трубайчук А.Ф. Пакт о ненападении: была ли альтернатива второй мировой войне. Киев, 1990.
Трухановский В.Г. Английское ядерное оружие. Историко-политический аспект. М., 1985.
Трухановский В.Г. Британская политика в области ядерных вооружений. М., 1987.
Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии в период второй мировой войны (1939 – 1945). М., 1965.
Трухановский В.Г. Размышления в связи с книгой Р. Эдмондса «Большая тройка». // ННИ, 1992, № 2.
Трухановский В.Г. Уинстон Черчилль. Политическая биография. М., 1982.
Тудоряну Н.Л. Американский красный крест в годы Великой Отечественной войны. По архивным материалам. // ННИ, 2000, № 2.
Тудоряну Н.Л. Отношения США и России в начале XX века. // Международные отношения: история и современность. Часть 4. Кишинёв, Молд. госуниверситет, 1999.
Тудоряну Н.Л. Отношения США и России в начале XX века. // ННИ, 1998, № 2.
Тудоряну Н.Л. Помощь населения Канады Советскому Союзу в годы Великой Отечественной войны. По русским архивным материалам. // Отечественная история, 2000, № 1.
Тудоряну Н.Л. Русские на Гавайях. Кишинев, 2000.
Удлер Р. Годы бедствий. Воспоминания узника гетто. Pittsburg – Chişinău, 2003.
Уколов А.Т., Ивкин В.И. О масштабах репрессий в Красной Армии в предвоенные годы. // ВИЖ, 1993, № 1.
Ундасынов И.Н. Рузвельт, Черчилль и второй фронт. М., 1965.
Усачев И.Г. Джон Фостер Даллес. М., 1990.
Уткин А.И. Вторая мировая война. М., 2002 (книга на сайте: militera.lib.ru/h/utkin3/index.html).
Уткин А.И. Дипломатия Вудро Вильсона. М., 1989.
Уткин А.И. Дипломатия Франклина Рузвельта. Свердловск, 1990.
Уткин А.И. США – Япония: вчера, сегодня, завтра. М., 1990.
Уткин А.И. Так пришла война. Екатеринбург, 1992.
Уткин А.И. Тихоокеанская ось. М., 1988.
Уткин А.И. Цена Победы. // США. Канада: экономика, политика, культура, 2005, № 4; США. Канада: экономика, политика, культура, 2010, № 5.
Ушаков В.Б. Внешняя политика гитлеровской Германии. М., 1961.
Файнгар И.М. Очерк развития германского монополистического капитала. М., 1958.
Ференбах О. Крах и возрождение Германии. Взгляд на европейскую историю XX века. Перевод с немецкого. М., 2001.
Ферстер Г., Гельмерт Г., Отто Г., Шниттер Г. Прусско-германский генеральный штаб (1640-1945). К его политической роли в истории. Перевод с немецкого. М., 1966.
Фест И.К. Гитлер. Биография. Перевод с немецкого. Пермь. 1993.
Фёрстер Ю. Вермахт против СССР: война на уничтожение. // http://www.historicus.ru/534/; http://www1.yadvashem.org/yv/ru/pdf/yad_vashem_studies/foerster.pdf.
Филатов Г.С. Восточный поход Муссолини. М., 1968.
Филатов Г.С. Крах итальянского фашизма. М., 1973.
Филиппов И.Ф. Записки о «третьем рейхе». М., 1970.

Филитов А.М. «Холодная война»: историографические дискуссии на Западе. М., 1991.
Филяев И.В. Генерал-фельдмаршал Ф. Паулюс свидетельствует. // ВИЖ, 1990, № 5.
Фингурт И. Обречённые. Кишинев, 1994.
Финкер К. Заговор 20 июля 1944 года. Дело полковника Штауфенберга. М., 1975.
Фляйшхауэр И. Пакт Молотова – Риббентропа: германская версия. // Межд. жизнь. 1991, № 7.
Фляйшхауэр И. Пакт. Гитлер, Сталин и инициатива германской дипломатии. М., 1991.
Фоглесонг Д.С. Американские надежды на преобразование России во время второй мировой войны. // ННИ, 2003, № 1.
Фомин В.Т. Фашистская Германия во второй мировой войне (сентябрь 1939 г. – июль 1941 г.). М., 1978.
Френкель М.Ю. Планы вторжения германской армии в Америку в 1940-1942 гг. // США: ЭПИ, 1993, № 12.
Френкель М.Ю. Трансафриканский маршрут поставок вооружений из США в СССР в 1941 – 1945 гг. // США: ЭПИ, 1993, № 5.
Фуллер Дж. Ф.С. Вторая мировая война 1939 – 1945 годов. М., 1956.
Хавкин Б. Граф Шулембург: «Сообщите господину Молотову, что я умер за советско-германское сотрудничество». // Родина. 2011, № 1.
Хавкин Б. Под боком у фон Бока. // Родина. 2011, № 11.
Хазард Дж. Н. «…На защиту американских интересов». // ВИЖ, 1990, № 6.
Хастингс М. Операция «Оверлорд». Как был открыт второй фронт. М., 1989.
Хаттори Т. Япония в войне 1941 – 1945. Перевод с японского. М., 1973.
Хауз Дж. Гланц Д. Курская битва: Решающий поворотный пункт Второй мировой войны. М., 2007.
Хаусхофер Карл. О геополитике. М., 2001.
Хаффнер С. Самоубийство Германской империи. М., 1972.
Хаяси С. Японская армия в военных действиях на Тихом океане. Перевод с японского. М., 1964.
Хильгрубер А. Итоги Второй мировой войны. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/H/Hillgruber/Articles/itog_war2.html.
Холокост. Энциклопедия. М., 2008.
Хорьков А.Г. Накануне грозных событий. // ВИЖ, 1988, № 5.
Хорьков А.Г. Техническое перевооружение Советской Армии накануне Великой Отечественной войны. // ВИЖ, 1967, № 6.
Хорьков А.Г. Укреплённые районы на западных границах СССР. // ВИЖ, 1987, № 12.
Хоффман И. Подготовка Советского Союза к наступательной войне. 1941 год. // Отечественная история, 1993, № 4.
Христофоров В.С. Мюнхенское соглашение – пролог Второй мировой войны. По материалам ЦА ФСБ России. // ННИ, 2009, № 1.
Христофоров В.С. Органы госбезопасности СССРв 1941-1945 годах. Документы архивов ФСБ России. // ННИ, 2010, № 5.
Христофоров В.С., Макаров В.Г., Хавкин Б.Л. Дело фельдмаршала Шёрнера. По материалам ЦА ФСБ России. // ННИ, 2008, № 4.
Хубач В. Захват Дании и Норвегии. Операция Учение Везер. 1940-1941. М., 2006.
Царёв О.И. СССР – Англия: от сотрудничества к конфронтации (1941 – 1945 гг.). // ННИ, 1998, № 1.
Цветков Г.Н. Политика США в отношении СССР накануне второй мировой войны. Киев. 1973.
Цветков Г.Н. СССР и США: отношения, влияющие на судьбы мира. Киев. 1988.
Цветков Г.Н. Шестнадцать лет непризнания: Политика США в отношении Советского государства в 1917-1933 гг. Киев. 1971.
Цительманн **Р.** К обоснованию мотива "жизненного пространства" в мировоззрении Гитлера. // http://www.pereplet.ru/history/Author/Engl/C/citelman/citelman.html.
Цукерторт И. Германский милитаризм и легенда о «превентивной войне» гитлеровской Германии против СССР. // ВИЖ, 1991, № 5.
Чекисты. М., 1970.
Черкасов П.П. Возникновение Сопротивления во Франции и ФКП (22 июня 1940 г. – 22 июня 1941 г.) // ННИ, 1990, № 4.
Чечин О.И. Союзники. Документальный очерк. // США: ЭПИ, 1995, № 10-11.
Чикваидзе А.Д. Английский кабинет накануне второй мировой войны. Тбилиси. 1976.
Чукреев В.И. Загадка 22 июня 1941 года. // ВИЖ, 1989, № 6.
Шиманский А.Н. Берлинская операция. М., 1975.
Ширер У. «Барбаросса»: очередь России. // ННИ, 1991, № 5.
Ширер У. Взлёт и падение третьего рейха. В 2-х томах. Перевод с английского. М., 1991.
Шишкин Н.К. Генерал Ф. фон Мелентин: «Танкисты Красной Армии закалились в горниле войны». // ВИЖ, 1995, № 4.
Шиян И.С. На Малой земле. М., 1974.
Шнеер А. Плен. В двух томах. Иерусалим, 2003.
Шорников П.М. Бессарабский фронт. Кишинёв, 2010.
Шорников П.М. Молдавская самобытность. Тирасполь, 2007.
Шорников П.М. Поля падения. Историография молдавской этнополитики. Кишинёв, 2009.
Шпотов Б.М. Ж. Пауэлс. Миф о «хорошей» войне: США и вторая мировая война. // ННИ, 2007, № 4.
Штейман М.М. Ватикан во второй мировой войне. М., 1951.
Штейн Б.Е. «Русский вопрос» на Парижской мирной конференции (1919 – 1920 гг.) М. 1949.
Штрайт К. Они нам не товарищи. // ВИЖ, 1992, № 1-12; 1993, № 5-6; 1994, № 2-6.
Шубин А.В. Мир на краю бездны. От глобального кризиса к мировой войне. 1929 – 1941 годы. М., 2004.
Щупак І.Я. Голокост в Україні: Пошуки відповідей на питання історії. Дніпропетровськ, 2005.
Элдридж Ф. Гнев в Бирме. Перевод с английского. М., 1947.
Энгл Э., Лаури П. Зимняя война. Советское нападение на Финляндию. 1939 – 1940. Перевод с английского. М., 2006.
Эрман Дж. Большая стратегия. Август 1943 – сентябрь 1944. Перевод с английского. М., 1958.
Эрман Дж. Большая стратегия. Октябрь 1944 – август 1945. Перевод с английского. М., 1958.
Юбершер Г. 22 июня 1941 г. в современной историографии ФРГ. К вопросу о «превентивной войне». // ННИ, 1999, № 6.
Юнг Р. Лучи из пепла. История одного возрождения. Перевод с английского. М., 1962.
Юнг Р. Ярче тысячи солнц. Перевод с английского. М., 1960.
Юнгблюд В.Т. «Образы российской империи» и внешнеполитическое планирование в США в 1944-1945 гг. // США: ЭПИ, 1998, № 6.
Юнгблюд В.Т. Последний госсекретарь эпохи Франклина Рузвельта. // США: ЭПИ, 1996, № 9.
Юнгблюд В.Т., Чукалов А.В. США и ввод англо-советских войск в Иран в августе 1941 г. // США и Канада: ЭПИ, 2010, № 4.
Яковлев Н.Н. Пёрл-Харбор, 7 декабря 1941 года. Быль и небыль. М., 1988.

Яковлев Н.Н. СССР – США: мотивы сотрудничества и конфликта. // США. Канада: экономика, политика, культура, 2010, № 5.
Яковлев Н.Н. Франклин Рузвельт – человек и политик. М., 1969.
Яковлев Н.Н. Франклин Рузвельт – человек и политик. М., 2003.
Яковлев Н.Н. Франклин Рузвельт – человек и политик. Новое прочтение. М., 1981.
Якушевский А. Операции Советской Армии в 1944 году в освещении буржуазной историографии. // ВИЖ, 1974, № 6.
Якушевский А.С. Особенности подготовки вермахта к нападению на СССР. // ВИЖ, 1989, № 5.
Ялтинская конференция, 1945. Уроки истории. Сборник статей. М., 1985.
Языкова А.А. Малая Антанта в европейской политике. 1918-1925. М., 1974.
Языкова А.А. Румыния накануне второй мировой войны. М., 1963.

UNELE LUCRĂRI ALE AUTORULUI ÎN PROBLEMATICA CELOR DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

1. Международные отношения накануне второй мировой войны: проблемы решений и альтернативы. // Международные отношения: история и современность. Кишинёв, 1999, № 4.
2. Istoria relaţiilor internaţionale în epoca contemporană. Partea 1. 1918-1939. Chişinău, 1999.
3. История международных отношений в новейшее время. Часть 1. 1918-1939. Кишинёв, 1999.
4. Предгрозовое лето 39-го. // Мысль, 1999, №№ 3 (7)-4 (8), 5.
5. Termenele posibile ale începutului celui de-Al doilea război mondial. // Anale ştiinţifice ale U.S.M. Chişinău, 2000.
6. К вопросу о «превентивной войне» Германии против СССР. // Anale ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria ştiinţe socio-umanistice. V. 3. Chişinău, 2001.
7. Ещё раз о «теории превентивной войны». // Мысль, 2001, № 4 (14).
8. Новейшая история зарубежных стран (1914-2002). Учебник для XII класса. Chişinău, 2002.
9. Советско-германский пакт от 23 августа 1939 года: проблемы решений и альтернативы. // Вестник Славянского университета. Выпуск 8. Кишинэу, 2003.
10. «Забытый» Холокост. // Мысль, 2003, № 2 (20).
11. Istoria universală contemporană (1914-2003). Manual pentru clasa a XII de liceu. Ediţia a treia, completată. Chişinău, 2003.
12. Rolul lui Ion Antonescu şi exterminarea evreilor sovietici în anii celui de-Al doilea război mondial. // Anuar ştiinţific al ARISDIP. Vol. 2. Chişinău, CEP USM, 2004, P.13-14. (coautor – Danu Dumitru).
13. Три этапа Холокоста. Политические, юридические, внешнеполитические и экономические предпосылки геноцида молдавских евреев в годы второй мировой войны. // Мысль, 2004, № 1 (23).
14. Холокост в Молдове. Кишинёв, CEP USM, 2005, 222 С., 20 а.л. (соавторы – Дану Д., Морару А., Загорча Ю.)
15. Politica de „românizare" a proprietăţii evreieşti din România (1940-1941). // Anuar ştiinţific al ARISDIP. Vol. 3. Chişinău, 2005. P. 65-69, (coautor – Danu Dumitru).
16. Legislaţia evreiască din România în perioada de la sfârşitul sec. al XIX-lea şi până la mijlocul anilor '30 ai sec. al XX-lea. // Legea şi viaţa. 2005, № 5, (coautor Danu D.). P. 52-53, [ISSN 1810-309X].
17. Legislaţia antisemită din România din anii 1938-1940. // Legea şi viaţa. 2005, № 6, (coautor Danu D.). P. 50-51, [ISSN 1810-309X].
18. Holocaust: file din istorie (pe teritoriul Moldovei şi în regiunile limitrofe ale Ucrainei). Chişinău, 2005.
19. Холокост: страницы истории (на территории Молдовы и прилегающих областях Украины). Кишинёв, 2005.
20. Istorie. Epoca contemporană. Manual pentru clasa a 12-a. Chişinău, 2006. (coautori: Roman A., Srînceană M., Raţa S., Barbus L., Dumbravă A.).
21. История. Новейшее время. Учебник для 12-го класса. Chişinău, 2006, (соавторы: Роман А., Спрынчанэ М., Рацa С., Барбус Л., Дубровский А.).
22. Ответственность Румынского фашистского государства за Холокост на оккупированных территориях Молдовы и Украины в 1941-1944 гг. // История Холокоста в Одесском регионе. Сборник статей и документов. Одесса, 2006.
23. Визит В.М. Молотова в Лондон и Вашингтон в 1942 г. и «памятная записка» У. Черчилля: политические, военные и юридические аспекты. // Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii nternaţionale. 2007, № 1-2.
24. Второй фронт и Ленд-лиз без домыслов. // Мысль, 2007, № 2 (36).
25. История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время. Кишинёв, 2007.
26. Кампания гитлеровского вермахта на Западе и дискуссии вокруг её хода и последствий. // Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii nternaţionale. 2007, № 3-4.
27. Крымская конференция и дискуссии о её историческом значении. // Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii nternaţionale. 2008, № 4. P. 142-148.
28. Советско-германский пакт от 23 августа 1939 года: инициатива подписания, возможные альтернативы и реальные последствия. // Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii nternaţionale. 2009, № 3. P. 122-142.
29. Плач по «похищенной провинции». // Родина. 2009, № 12.
30. О «теории» подготовки СССР к войне против Германии в 1941 году. // Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii nternaţionale. 2009, № 3, P. 122-142, 3 а.л.
31. Вероятность восстановления территориальной целостности Республики Молдова и молдо-российские отношения. // Молдово-Приднестровский регион. 2010, № 1. 0,9 а.л.
32. Варшавское восстание 1944 года и его оценки. // Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii nternaţionale. 2010, № 2. P. 113-122, 1,2 а.л.
33. История без мифов. Вторая мировая война: генезис, ход и итоги. Кишинёв, 2010. 61 а.л.
34. De la apologetica comunismului, prin analfabetism şi plagiat, spre românismul xenofob. Chişinău, 2010. (Coautor). 5 c.a.
35. Характер войны 1941-1945 годов для молдавского народа: его интерпретации в румынистской историографии и действительность. // Материалы международной научной конференции «Интерпретации различных аспектов второй мировой и Великой Отечественной войны в современной восточно-европейской историографии». Кишинёв, 21-22 мая 2010. Кишинёв, 2010 (соавтор: Спрынчанэ М.В.). С. 39-44. 0,3 а.л.
36. Политика геноцида администрации Антонеску в отношении еврейского населения на оккупированных территориях Молдовы и Украины. // Материалы международной научной конференции «Интерпретации различных аспектов второй мировой и Великой Отечественной войны в современной восточно-европейской историографии». Кишинёв, 21-22 мая 2010. Кишинёв, 2010 (соавтор: Ройф Ш.А.). С. 95-99. 0,25 а.л.
37. Некоторые историки и государственные деятели о советской политике в Восточной Европе и видение европейских проблем западными союзниками СССР на последнем этапе войны. // Материалы международной научной конференции «Интерпретации различных аспектов второй мировой и Великой Отечественной войны в современной восточно-европейской историографии». Кишинёв, 21-22 мая 2010. Кишинёв, 2010 (соавторы: Колацкая А., Мошняга В.Г.). С.119-129. 0,5 а.л.
38. 28 июня 1940 года в историографии: правда и вымысел. // Июнь 1940-го. Бессарабия и Северная Буковина в составе СССР. Материалы международной научно-практической конференции. М., 2010. С. 35-57. 1,2 а.л.
39. Ответственность Румынского государства за Холокост на территории Молдавии и Украины. // Забытый агрессор. Румынская оккупация Молдавии и Транснистрии. Москва, 2010. С. 20-31. (соавтор: Чобу Е.). 0,9 а.л.
40. Republica Democratică Moldovenească şi „Unirea" Basarabiei cu România în contextul dreptului internaţional. // Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii nternaţionale. 2010, № 3. (coautor: Victor Stepaniuc) P. 152-161, 1,5 а.л.
41. Решение бессарабского вопроса в пользу СССР и закат «Великой Румынии». // Молдово-Приднестровский регион. 2010, № 5. С. 54-64. 1,6 а.л.
42. Apariţia problemei basarabene în relaţiile internaţionale. // Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii nternaţionale. 2010, № 4. (coautor: Victor Stepaniuc) P. 125-141, 2,5 а.л.

43. Глупость или невежество? Ясско-Кишинёвская операция и её интерпретации в современной румынской историографии. // Родина. 2010, № 11. С. 144-147. 0,65 а.л. (соавтор: Поливцев В.Н.)
44. «Объединение» Бессарабии с Румынией в свете международного права и позиция бессарабцев. // Молдово-Приднестровский регион. 2010, № 6. С. 60-64. 0,75 а.л.
45. Problema Basarabeană şi interpretările ei în istoriografie: de la apariţie la Tratatele de la Paris (1917-1947). (coautor: Victor Stepaniuc). Chişinău, 2010. 35 c.a.
46. Молдавская Демократическая Республика и «объединение» Бессарабии с Румынией в свете международного права. // Историческое пространство. Проблемы истории стран СНГ. №1. 2011. (соавтор Степанюк В.Ф.). С.70-88.
47. Интерпретация событий 29 июня 1940 г. в современной историографии. // Клио. Журнал для учёных. 2011, №3 (54). С. 157-163. 1,2 а.л.
48. Poziţia moldovenilor faţă de unirea Basarabiei cu România. // „Evoluţia identităţii naţionale şi politice moldoveneşti: esenţa şi caracterul perceperii interne şi externe". Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale. Chişinău, 15-16 aprilie 2011. Chişinău, 2011. P. 61-72. 0,6 c.a.
49. Характер боевой подготовки советских и германских вооружённых сил сквозь призму «теории» подготовки СССР к войне против Германии. // "Вставай, страна огромная...". Материалы Международной научной конференции, посвящённой 70-летию начала Великой Отечественной войны 1941-1945 годов (г. Севастополь, 15-17 июня 2011 года. Киев, 2011. С. 66-79. 0,6 а.л.
50. Буго-Днестровское междуречье в 1941-1942 гг.и массовое истребление евреев румынскими фашистами. // Проблемы истории и права евреев Молдовы. Республиканская научная конференция. Кишинев, 2011.
51. Возникновение бессарабского вопроса в международных отношениях. // «Натиск на Восток»: агрессивный румынизм с начала XX века по настоящее время. Сборник статей, документов и воспоминаний. Тирасполь-Бендеры, 2011. С. 75-101. 0,9 а.л.
52. Присоединение Бессарабии к СССР в 1940 году. // «Натиск на Восток»: агрессивный румынизм с начала XX века по настоящее время. Сборник статей, документов и воспоминаний. Тирасполь-Бендеры, 2011. С. 211-222. 1 а.л.
53. Эпизоды Ясско-Кишинёвской операции. // «Натиск на Восток»: агрессивный румынизм с начала XX века по настоящее время. Сборник статей, документов и воспоминаний. Тирасполь-Бендеры, 2011. С. 428-432. 0,35 а.л.
54. Дискуссии по проблеме о последствиях фашистской оккупации Молдовы для еврейского населения. // Сборник научных трудов Института иудаики. Выпуск 2. Кишинёв, 2011. С. 20-33. 0,75 а.л.
55. Являлась ли война 1941-1945 годов Отечественной для молдавского народа? // Материалы круглых столов «Россия – Молдавия: диалог во имя будущего». Кишинёв, 2011. С. 16-18. 0,25 а.л.
56. Operaţia Iaşi-Chişinău şi unele interpretări actuale ale ei. // Revista moldovenească de drept internaţional şi relaţii nternaţionale. 2011, № 1. (coautor: Vladimir Polivţev) P. 155-160, 0,75 c.a.
57. Возникновение бессарабского вопроса в международных отношениях в конце 1917 – начале 1918 годов. // Восточная политика Румынии в прошлом и настоящем (конец XIX – начало XXI вв.). Сборник докладов международной научной конференции. М., 2011. 0,9 а.л. С. 85-100.
58. «Объединение» Бессарабии с Румынией в свете международного права. // Буковина и Бессарабия: историические уроки, состояние и перспективы региональной безопасности. Международный научный семинар. 21 сентября 2011 г. Черновцы, 2011. С. 124-134. 0,5 а.л.
59. Молдавский коллаборационизм в годы второй мировой войны и сегодня. // Conferinţa stiintifică internatională „65 de ani ai verdictului Tribunalului de la Nürnberg: învăţăminte pentru Europa contemporană" / «65 лет Нюренбергскому вердикту: уроки для современной Европы» (Chişinău, 19 decembrie 2011). Chişinău, 2012. P. 26-36. 0,75 c.a. (соавтор: Спрынчанэ Михаил).
60. Consecinţele ocupaţiei naziste pentru populaţia evreiască a Moldovei şi a regiunilor limitrofe ale Ucrainei. // Conferinta stiintifică internatională „65 de ani ai verdictului Tribunalului de la Nürnberg: învăţăminte pentru Europa contemporană" / «65 лет Нюренбергскому вердикту: уроки для современной Европы» (Chişinău, 19 decembrie 2011). Chişinău, 2012. P. 103-112. 0,75 c.a. (coautor: Roif Şabs).
61. Înţelegerea „Rakovskii – Averescu" din 5-9 martie 1918 despre curăţarea Basarabiei de către administraţia şi trupele române şi interpretările ei în istoriografia contemporană. // Conferinţa ştiinţifică internaţională „Alipirea Basarabiei la Rusia în contextul relaţiilor multiseculare moldo-ruso-ucrainene" (Chişinău, 1-5 aprilie 2012). Chişinău, 2012. P. 124-128.
62. Соглашение «Раковский – Авереску» от 5-9 марта 1918 г. об очищении Бессарабии румынской администрацией и войсками и его интерпретации в современной историографии. // Conferinţa ştiinţifică internaţională „Alipirea Basarabiei la Rusia în contextul relaţiilor multiseculare moldo-ruso-ucrainene" (Chişinău, 1-5 aprilie 2012). Chişinău, 2012. C. 128-133.